BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XX
F
7
NAPOLI

XX
F.
7 - 12.

Digitized by Google

Digitized by Google

CODEX THEODOSIANVS

IACOBI GOTHOFREDI

IN SEX TOMOS DIVISVS.

Digitized by Google

IN HOC TOMO

LIBRI QVINQVE CONTINENTVR.

Libro Primo agitur de Iuris ſpeciebus & de Magiſtratuum oficio, eorum Adſeſſoribus & Domeſticis.

Libro Secvndo agitur de Iuriſdictione, Iudiciis, Præparatoriis iudiciorum, de Reſtitutionibus in integrum, de Iudiciis, de Actionibus ſuper dominio vniuerſali & ſingulari.

Libro Tertio agitur de Emptione Venditione, de Nuptiis, de Tutelis.

Libro Qvarto agitur de Succeſſionibus, Prætoriis & Teſtamentariis, de Litigioſis, de Status cauſis, de Publicanis & vectigalibus, de Præſcriptionibus, de Re iudicata, de Ceſſione bonorum, de Interdictis.

Libro Qvinto agitur de Succeſſionibus legitimis, de His quorum ſtatus mutatus eſt, de Conſuetudine.

CODEX
THEODOSIANVS

CVM

PERPETVIS COMMENTARIIS
IACOBI GOTHOFREDI

VIRI SENATORII ET IVRISCONSVLTI SVPERIORIS
SECVLI EXIMII.

PRÆMITTVNTVR

CHRONOLOGIA ACCVRATIOR
CHRONICON HISTORICVM ET PROLEGOMENA

SVBIICIVNTVR

NOTITIA DIGNITATVM, PROSOPOGRAPHIA, TOPOGRAPHIA
INDEX RERVM ET GLOSSARIVM NOMICVM.

OPVS POSTHVMVM DIV IN FORO ET SCHOLA
DESIDERATVM, RECOGNITVM ET ORDINATVM
AD VSVM CODICIS IVSTINIANEI

OPERA ET STVDIO

ANTONII MARVILLII

ANTECESSORIS PRIMICERII IN VNIVERSITATE VALENTINA

EDITIO NOVA

IN VI. TOMOS DIGESTA

COLLATA CVM
ANTIQVISSIMO CODICE MS. WVRCEBVRGENSI
ET LIBRIS EDITIS
ITERVM RECOGNITA EMENDATA
VARIORVMQVE OBSERVATIONIBVS
AVCTA
QVIBVS ADIECIT SVAS
IOAN. DAN. RITTER, P. P.

LIPSIÆ

SVMPTIBVS MAVR. GEORGII WEIDMANNI
MDCCXXXVI.

Digitized by Google

Digitized by Google

CODEX THEODOSIANVS

CVM

PERPETVIS COMMENTARIIS

IACOBI GOTHOFREDI

VIRI SENATORII ET IVRISCONSVLTI SVPERIORIS SECVLI EXIMII.

PRÆMITTVNTVR

CHRONOLOGIA ACCVRATIOR

CHRONICON HISTORICVM ET PROLEGOMENA

SVBIICIVNTVR

NOTITIA DIGNITATVM, PROSOPOGRAPHIA, TOPOGRAPHIA

INDEX RERVM ET GLOSSARVM NOMICVM.

OPVS POSTHVMVM

DIV IN FORO ET SCHOLA DESIDERATVM

RECOGNITVM ET ORDINATVM AD VSVM

CODICIS IVSTINIANEI

OPERA ET STVDIO

ANTONII MARVILLII

ANTECESSORIS PRIMICERII IN VNIVERSITATE VALENTINA

EDITIO NOVA

IN VI. TOMOS DIGESTA

COLLATA CVM

ANTIQVISSIMO CODICE MS. WVRCEBVRGENSI

ET LIBRIS EDITIS

ITERVM RECOGNITA EMENDATA

VARIORVMQVE OBSERVATIONIBVS

AVCTA

QVIBVS ADIECIT SVAS

IOAN. DAN. RITTER, P. P.

TOMVS PRIMVS.

LIPSIÆ

SVMPTIBVS MAVR. GEORGII WEIDMANNI

MDCCXXXVI.

PROSPER AQVITANICVS

Priore libro Chronicorum.

Theodoſianus liber omnium legum legitimorum (id eſt Chriſtianorum) Principum in vnum Volumen Collectorum editus.

ISIDORVS HISPALENSIS

Originum lib. 5. cap. 1.

Leges nouæ a Conſtantino Cæſare cœperunt, & reliquis ſuccedentibus, erantque permixtæ & inordinatæ; poſtea Theodoſius minor A. ad ſimilitudinem Gregoriani & Hermogeniani, Codicem factum Conſtitutionum a Conſtantini temporibus, ſub proprio cuiusque Imperatoris titulo diſpoſuit, quem a ſuo nomine Theodoſianum vocauit.

EPISCOPE REVERENDISSIME, PRINCEPS AC DOMINE CLEMENTISSIME,

Cui potius, quam TIBI, FRIDERICE CAROLE, PRINCEPS CLEMENTISSIME, hunc primum Tomum nouæ editionis *Codicis Theodoſiani*, a IACOBO GOTHOFREDO, viro incomparabili, immenſa fere opera, quondam illuſtrati, & poſt eius obitum, ab ANTONIO MARVILLIO, Iureconſulto Valentino, ex eius ſchedis in lucem euulgati, nunc vero Lipſienſibus typis,

meis ſumtibus, repetendi, eo quo par eſt, deuotiſſimo ſcilicet animi cultu, offerrem ac dedicarem? Si enim vetus illa & laudabilis conſuetudo, noſtra etiam aetate, iure quodam, retinetur, vt bonarum artium ſtudia, litteris mandata, & in libros redacta, Principibus offerantur, propterea quod nihil fauſti ſuſcipitur, niſi, poſt DEVM, Principes faueant: quis quaeſo eſt, qui mirabitur, me primum huius immortalis operis Tomum TIBI, Litteratiſſimo Principi, & inter Litteratiſſimos, quos Germania habet, Principes, principatum tenenti, ſubiectiſſima religione mentis, nuncupare?

Neque vero hæc ſola, qua inter alios Principes, inſtar eminentioris cuiusdam ſideris, conſpicuus es, prærogatiua, templo Memoriæ iamdudum inſculpta, me ad hanc demisſiſſimi mei, quo TE, EPISCOPE REVERENDISSIME, veneror, cultus teſtificationem inuitauit. Noſti, PRINCEPS SAPIENTISSIME, inter alia officia, a bono Principe requiri, vt litteris, omnium virtutum fundamentis, faueat, vt earum incrementa, pro virili ſua, ſemper promoueat, vt ſcholas, ſapientiæ ſedes, inſtauret, vt Bibliothecas, illas medicas animi officinas, aperiat, locupletet, vno verbo, vt omnia circumſpiciat præſidia, quibus cultura litterarum vel excitatur, vel promouetur, dum a flore litterarum ſalus & incolumitas reipublicæ quoque pendet.

Hæc vero officia, TV, CELSISSIME PRINCEPS, non modo noſti, ſed etiam in iis, quæ TIBI ſubiectæ ſunt, regionibus, prudentiſſime, cum ſempiterna Nominis TVI gloria ac laude, exſequeris, ad vnum omnia. Quam incomparabilem quidem TVAM prouidentiam, principali faſtigio dignam, paternamque curam ſtudia bonarum artium in Franconia TVA reſtaurandi, & amplificandi, loquentur perpetuo, ipſique æternitati conſecrabunt ambæ TVÆ Vniuerſitates, *Bambergenſis* & *Wurceburgenſis*, quæ ſub TVO imperio nouam, eamque pulcherrimam faciem, induerunt. Patere quæſo, DOMINE CLEMENTISSIME, vt EVMENII verba mea faciam, TIBIque & TVIS laudibus accommodem paullo immutata. TV, FRIDERICE CAROLE, *ſedes illas liberalium artium reparaſti, TV frequentiam honeſtiſſimæ iuuentutis, illuſtrato ſtudiorum honore, eis prouidiſti. Cui enim vnquam veterum Principum tantæ fuit curæ, vt doctrinæ atque optima ſtu-*

dia

dia florerent, quantæ TIBI, OPTIMO ET INDVLGENTISSIMO DOMINO? TV nobiliſſimam illam indolem Franconiæ TVÆ reſpicere dignatus, TVO potiſſimum iudicio præceptores ei moderatoresque tribuiſti. TV inter imperatorias diſpoſitiones, ſummis Reipublicæ gubernandæ prouiſionibus occupatas, LITTERARVM QVOQVE HABVISTI DELECTVM, neque aliter quam ſi equeſtri turmæ, vel cohorti Prætoriæ conſulendum foret, quos potiſſimum præficeres, TVI arbitrii eſſe duxiſti, ne ii, quos ad ſpem omnium tribunalium, aut interdum ad ſtipendia cognitionum ſacrarum, aut fortaſſe ad ipſa Palatii magiſteria prouehi oporteret, veluti repentino nubilo, in mediis adoleſcentiæ fluctibus, deprehenſi, incerta Docentium ſigna ſequerentur. Docentur vero, in vtraque Academia TVA, omnes fere ſcientiæ, hiſtoria quoque, ius publicum, Matheſis, Anatome, Botanica, coluntur horti Botanici, aperiuntur Bibliothecæ, præla in Typographiis perpetuo ſudant, inſtituuntur ſubinde diſputationes, &, ne præmia diligentioribus deeſſe videantur, honores Academici ſolemni ritu iis conferuntur: quæ quidem vtrum in aliis eiuſmodi Vniuerſitatibus inueniantur omnia, ego quidem non arbitror.

Neque incredibilis ille ardor, quo incenſus es rei litterariæ promouendæ, intra Franconiæ TVÆ limites coërceri ſe patitur, EPISCOPE REVERENDISSIME. Iuuas enim, pro innata illa de ſingulis bene merendi gratia & munificentia, exterorum etiam hominum conatus litterarios; immo, quicquid fere præclari hæc noua Codicis Theodoſiani editio habet, illud inuſitatæ TVÆ clementiæ, & in litteras propenſioni, acceptum referre debet. Factum enim eſt TVA, PRINCEPS CLEMENTISSIME, & Perilluſtrium Eccleſiæ Cathedralis Wurceburgenſis Canonicorum, priſcis gentium ſuarum imaginibus, ſuisque virtutibus exſplendeſcentium, indulgentia atque gratia, vt antiquiſſimi Codicis Theodoſiani, qui in tabulario Eccleſiæ TVÆ cathedralis, inſtar cimelii, adſeruatur, non ſolum inſpiciendi, ſed etiam cum exemplis, prælo excuſis, conferendi, facultas concederétur. Quæ collationes Wurceburgenſis Codicis quum haud exiguum huic nouæ editioni ſplendorem atque decus, ſine omni dubio, ſint conciliaturæ: ipſa ſane pietas a me poſtulauit, vt liber ipſe ad Te, CLEMENTISSIME PRINCEPS, vtpote CVI præcipuum ſuum debet ornamen-

tum, nec ſine deuotiſſimæ mentis meæ ſignificatione, deferretur. Ego vero non dubito, quin hunc Theodoſianum librum, eadem, id eſt, ſerena fronte, ſis excepturus, quemadmodum olim *Annales Ferdinandeos*, TIBI a me inſcriptos, Te excepiſſe recordor, perpetuoque recordabor. Quod reliquum eſt, IMMORTALI NVMINI, pro TVA incolumitate ac perpetuitate, FRIDERICE CAROLE, PRINCEPS, eo religioſius ſupplico, quo certius cum ea ſalutem litterarum, immo ſalutem Reipublicæ coniunctam eſſe noui

EPISCOPE REVERENDISSIME,

PRINCEPS AC DOMINE

CLEMENTISSIME,

TIBI

Lipſiæ ipſis Calend.
Febr. A.R.G. cIↄ Iↄ CCXXXVI.

DEVOTISSIMVS

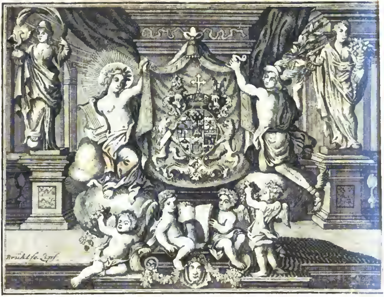
MAVRIT. GEORG. WEIDMANN.

REVERENDISSIMO CELSISSIMOQVE
PRINCIPI AC DOMINO
DOMINO
FRIDERICO
CAROLO
EPISCOPO BAMBERGENSI
ET WVRCEBVRGENSI
SACR. ROM. IMP. RINCIPI
AC
DVCI FRANCONIÆ.

INVICTISSIMI IMPERATORIS
CAROLI VI.
A CONSILIIS QVOCVM INTIMA CONFERT
AC SANCTIORA
ECCLESIÆ S. ALBANI PROPE MOGVN-
TIAM PRÆPOSITO REL.

PRINCIPI AC DOMINO
MEO CLEMENTISSIMO.

Digitized by Google

LECTORI BENEVOLO

SALVTEM

IOAN. DAN. RITTER

IN ACADEM. LIPS. P. P.

THEODOSIANI CODICIS Tom. I. vides prodire, qui, ſi forte præter tuam expectationem lucem adſpicit ſerius, illa velim legas, quæ ANTON. MARVILLIVS in fine præfationis adiectæ monuit. Non enim aliquot menſium requirebatur ſpatium, quo lacunæ relictæ ſuppleri poterant, neque eſt minimi negotii opera, tot loca euoluiſſe, de iis iudicaſſe, aut ea omnino reſtituiſſe. Verum hac de re inferius. Alia ſuperſunt, quæ Te ignorare nolo. De Codicis hiſtoria nihil a me velim expectes: ſatis enim accurate diſſeruit in Prolegomenis GOTHOFREDVS noſter, quibus ego addidi, quæ forte ad maiorem rerum facere poterant elucidationem. Vnum doleo, noſtrum nullibi inieciſſe mentionem, vtrum Codex ille, qui *Theodoſii Auguſti* iuſſu fuerat confectus, integer hodie aut in publicis aut priuatis ſcriniis ſeruetur, an vero is tantum nobis relictus ſit, quem *Alaricus* Rex, Romanis, qui ſub Gothorum gemebant imperio, commendauerat. Edidit hunc IOHANNES SICHARDVS, atque huic editioni plus omnino tribuo, quam ſolent vulgo viri docti. Qui quidem liber multum diuerſus eſt ab illo, quem poſtea edidit IOAN. TILIVS, IACOB. CVIACIVS & IACOB. GOTHOFREDVS noſter: male tamen ſentiunt, qui putant totum librum octauum deſiderari apud Sichardum, atque ego quidem mihi perſuaderem, eos Codicem hunc nunquam inſpexiſſe, qui omnino conſtat Libris XVI, neglectis vero illis titulis, qui Gothis in Gallia dominantibus vſum nullum habere poterant. Hinc eſt, quod in hoc ipſo Alariciano legum romanarum compendio, quod integrum omnino repræſentauit CL. SICHARDVS, libro octauo occurrant tantum tituli decem, neglectis nouem a Gothis, quibus *de numerariis, actuariis, ſcriniariis, de priuilegiis apparitorum, de cohortalibus, principibus cornicularii, de tractatoriis &*

ſtatiuis, de diuerſis officiis & apparitoribus, de lucris officiorum, de concuſſionibus aduocatorum, de infirmandis pœnis cœlibatus, de iure liberorum, actum eſt. Ita & apud eundem *liber ſeptimus* vnico abſoluitur titulo, *de re militari*, cum alia omnia, quæ in corpore Theodoſiano occurrunt eodem libro, vt ſunt illa *de erogatione militaris annonæ, de ſalgamo hoſpitibus non præbendo, de tironibus, de burgariis*, & reliqua, romanum imperium, non Gothicum deſiderent, quod & obſeruandum eſt *libro ſexto*, in quem *Alaricus* Rex titulum vnicum, *vt dignitatum ordo ſeruetur*, recepit, cum in aliis officis domus Auguſtæ recenſerentur. De reliquis libris, idem recte feres iudicium: neque tibi perſuadeas velim, eſſe Theodoſianum Codicem, quem & Cuiacius & poſt eum noſter publicarunt, eundem omnino, qui olim ab Auguſto Theodoſio eſt editus, ſed dederunt Viri doctiſſimi Alsricianum Compendium, additis iis legibus, quas Gothi reiecerant, quasque lector primo ſtatim poterit internoſcere intuitu, quandoquidem Gothica interpretatione carent. Has autem leges, vtrum ex integro Codice adhuc ſuperſtite excerpſerint Cuiacius aut Gothofredus, an ex ſchedis, quas olim Iurisconſulti in Gallia aut alibi ad priuatos vſus collegerant, inueſtigare hactenus deficientibus antiquis MS. Codicibus non potui. Qui primus ſuppleuit Codicem IOHANNES TILIVS, integrum tamen eum habuiſſe, non videtur, quod video in epiſtola ad IOHANNEM BERTRANDVM data, ibi: *ceterum ſuperioribus his diebus, in manus meas inciderunt poſteriores integri libri magni illius Codicis Theodoſii Imperatoris.* Idem præfatione ad Lectorem: *quid poſteriores octo libros Theodoſii Auguſti Conſtitutionum, qui ſoli in manus noſtras peruenerunt* &c. Seruatur Codex antiquus Romæ in Bibliotheca EMINENTISSIMI CARDINALIS OTTOBONI, quem in itinere Italico contulit CL. BRENCKMANNVS, & nouellas quasdam conſtitutiones ex eo excerpſit, ineditas adhuc, quas & tecum L. B. communicaturus ſum, cum ſpes mihi facta ſit a viro inter Italos doctiſſimo, propediem & variantes, quas ſeruat Codex, lectiones, & alia, quæ ſunt notatu digna, ad me transmiſſum iri. Cum vero Codex hic inſcribatur, *Codex Theodoſianus*, & poſtea *Lex Romana*; non is alius eſt, quam quem Alarici Regis iuſſu confecere Viſigothi. Sed dabitur mihi forte occaſio, ceſſantibus belli ſtrepitibus, qui multum & operæ meæ, quam in conquirendis Codicibus adhibui, & curioſitati quoque obſuere, vt ex inſtructiſſimis Galliæ Bibliothecis pleniorem haurire valeam notitiam, certioremque Te facere poſſim. Intelliges tamen ex his, quid mouerit, ad *legem 2. de off. Rect. prouinc.* qua de pedaneis agitur iudiciis, quod dubius hæſerim. Abeſt enim hæc lex ab impreſſis omnibus & MSS. pleriſque, quam poſtea noſter in nonnullis, & præſertim P. Danielis, ſe inueniſſe, teſtatur. Si Gothica fuere ad manus noſtro compendia, indubitatum id omnino eſt, legem a priuatis in Codices relatam, & quod mihi videtur, ex Codice Iuſtinianeo, in quo & elegantior longe lectio & accuratior eſt. De ipſius legis auctoritate nunquam dubitaui, verum, cum nondum conſtet ſatis de Codicis Theodoſiani integritate, difficillimum videbatur, affirmare, vtrum ex Theodoſii corpore, an Iuſtiniani potius eſſet, in primis cum & a Gothis *l. 3. de reparat. & appellat.* & *leg vlt. de excuſat. artific.* quibus agitur de pedaneo Iudice, neglectas aduerterem. Sed ſatis coniecturarum.

De noua Codicis Theodoſiani editione quid ſperandum ſit, differendum eſt. Prima cura fuit, vt cum antiquis conferri poſſet liber MSS. quorum ego quidem vnum tantum hactenus nactus ſum, fauente fortuna, qui tamen & antiquitate & præſtantia, aut omnino omnes, aut pleroſque ſuperat. Seruat hunc inter cimelia Archiuum Eccleſiæ Cathedralis Wurceburgenſis, cumque cum elegantiſſimis literis humaniorem etiam iuuare contenderent Iurisprudentiam, & *Reuerendiſſimus ac Celſiſſimus Princeps Epiſcopus Bambergenſis & Wurceburgenſis, Franciæ Orientalis Dux*, maximus literarum in Germania Reſtaurator, & *Canonici* generis ſplendore illuſtres, ſcientiarumque laude famaque per vniuerſam Europam clari, precibus mox locus datus eſt, & inſpiciendi eius poteſtas facta. Video memoraſſe vetuſtiſſimum hunc Codicem CL. ECCARDVM *Rer. Franc. Tom. I. Lib. XXIII. pag. 452.* & *522.* FRIOR. SCHANNATVM *in conſpectu vetuſtiſſimorum Codicum*, annexo *Vindemiis literariis Collect. I pag 228.* GODEFRIDVM Abbatem Gotwicenſ. *Chron Gotwicenſ. Tom. I, p. 16. 33. 34.* & HOFFMANNVM *hiſtor. Iur.* qui non perpendens accurate, quæ apud Schannatum *lib. cit. pag. 227.* ſcripta ſunt, duos fingit antiquiſſimos Codices, alterum Wurceburgenſem, Fuldenſem alterum, quem tamen fruſtra ibi quæſieris. Venit autem liber hic in pleniorem meam notitiam, quam debeo Viro Conſultiſſimo IOANNI ADAMO IKSTATT, in quo certant eruditio &

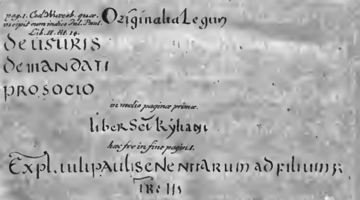
mira

mira humanitas, quique cum magna nominis ſui fama docet in alma Iulio-Fridericiana Wurceburgenſium. Coutulit hic cum impreſſis Codicem mira induſtria, collegitque, quæ videbantur notatu digniora, vt non potuerit non ab eruditis omnibus inire gratiam, me vero devinctiſſimum ſibi reddere.

Habet Codex hic cum antiquiſſimis, quos vel *Vaticana*, vel *Florentina* vel *Auguſta Vindobonenſis* Bibliothecæ ſeruant, quoad formam commune, quod quarto quadrato conſtet, oblongus vero quodammodo ſit, qualis eſt etiam *Codex Epiſtolarum S. Pauli*, qoi in eodem Archiuo Wurceburgenſis Capituli exſtat. Tegulis cooperitur ex nudo craſſoque aſſere querno ruditer confectis, quos hinc inde a tineis exeſos videas. In dextri lateris externa parte aſſeri inſcriptum a recentiori manu

Originalia legū

Membranæ ſplendore carent, & impolitæ ſunt, neque, quod in aliis obſeruamus, pumice raſæ, ita vt in literis formandis librario multum temporis conſumendum fuiſſe videatur. Literæ ſemiunciales, nulla vocum obſeruata diſtinctio, ſed vocabula inter ſe ſine ulla interpunctione connexa; quod libri antiquitatem teſtatur, cum notum ſit, interpunctionum vſum inualuiſſe Seculo VII. & VIII, & a Caroli M. inprimis temporibus, vt latius te docere poterit Mabillon *de Re diplomat. Lib. I. cap. II.* & Auctor *Chron. Gotwicenſ. Lib. I. pag. 22. 23.* Dolendum, præſtantiſſimum opus hoc integrum ad nos non perveniſſe: Prima enim folia, quibus continebatur *Index Theodoſiani Codicis*, *Nouellarum Conſtitutionum*, *Inſtitutionum Caii*, *Iulii Pauli Sententiar. Lib. I.* & *partis Lib. II.* temporis iniuria intercidere, quam iacturam quatuor eſſe foliorum obſeruat Conſultiſſimus Vir Ioan. Ad. Ickstatt. Pagina itaque prima Codicis incipit cum indice *Iulii Pauli*, in qua literæ, aut quod initio liber tegulis caruit, aut propter vetuſtatem, vix legi poſſunt. Habes hic æri inciſum ſpecimen, repræſentans paginam primam.

Sub finem cuiusque libri, etiam in indice, legitur, *Explicit &c. Liber*, *Incipit Liber*, quod & in hac ipſa pagina animaduertere lice, quam pauciſſimi tituli ex *libro III. Iul. Pauli* abſoluunt. Continuatur *Pauli* Index ad aginæ usque quartæ initium, vbi legitur: *Lib. V. Iul. Pauli Sententiarum explicit. Incip. Corpris Græg. Græegorianus Lib. I.* quem *Græegoriani Codicis Indicem* & ordinis cauſſa, & propter variantem lectionem, non poſſum non huc apponere,

Grægorianus Lib. I.

I. De Tranſactionibus.

Grægorianus Lib. II.

II. Aduerſus donationes ſponſis factas in integrum qui reſtitui velit.

III Si maior fuerit probatus.

IIII. De inofficioſo teſtamento.

Grægor. Lib. III.

V. De petitione hæreditatis.

VI. De rei vindicatione.

VII. Si ſub alterius nomine res empta erit.

VIII. De familiæ herciſcundæ & communi diuidundo.

VIIII. Quod cum eo, qui aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicetur.

Grægor. Lib. IIII.

X. Si debito perſoluto Inſtrum. apud Cred. remanſerit.

XI. Si amiſſis vel deb. redditis inſtrum. creditum petatur.

Grægorianus Lib. XI.

XII. Quibus res iudicata non noceat.

Grægorianus Lib. XII.

XIII. De patria poteſtate.

Ex Corpore Hermogeniani.

I. De patria poteſtate.

II. Ex delictis defunctorum quemadmodum conueniantur ſucceſſores.

Succedunt hac ipſa pagina quarta ea, quæ ſequens ſpecimen exhibet, habetque Codex Theodoſianus in paginæ fine abſque ſpatio intermedio initium, finito indice.

pag. 4. Cod. Wurceburgens.

papianus li lib i Responsorum

I de pactis inter uirum et uxorem. Finiunt capitula

initium Cod. Theodoſ. eæd. pag.

IIII De constitutionibus principum et edictis

Imp Constan A ad Lusitanos si qua post hac edicta siue

pag. 5. Cod. Wurceb.

Constitutiones sine die et cons sule fuerint depraehensa auctoritate careant dat uiii kal aug

Sabariae Probiano cons Interpt

quaecnoq;

Quamuis autem Index promittat fragmenta Gregoriani & Hermogeniani Codicis, item Papiani librum Reſponſorum, ea tamen temporis iniuria intercidere, & mutilus itaque Codex initio & fine.

De

De antiquitate eius iam dicendi locus. Cl. Eccardvs & Schannatvs hoc Codicis Theodoſiaoi exemplar rariſſimum, certare cum Pandectis Florentinis ſcribunt, quod videbunt, qui antiquos Codices inſpexere. Ita Eccardvs *Rer. Franc. Lib. XXIII pag. 452. Seculo enim ſeptimo literis quadratis ſcriptus eſt, Pandectis Florentinis ætate par, ſi non ſuperior.* add. *pag. 522.* Obſeruabit lector a manu recentiori additum *pag. 1. Originalia legum,* & in medio pagin. eiusdem, *Liber Sancti Kiliani :* Repetita eoim a viro quodam Codicis lectio, qua de re paullo poſt. Poſſet autem ex hac nota quis concludere, *S. Kilianum* Codicem hunc Wurceburgum cum aliis libris attuliſſe, de quibus diſſerit Avctor *Gotwicenſis Chron. Lib. I. pag. 34. ſeq.* Venit enim in Germaniam *S. Kilianus* anno 686, quod accurate probat Eccardvs *Rer. Franc. Lib. XVI. pag. 277.* quo tempore Codex Theodoſianus iam dudum a Viſigothis in Gallia ſedentibus in compendium ſuerat redactus, idque auctoritate regia confirmatum. Codex autem Wurceburgenſis non alius eſt, niſi ille, qui Alarici Regis iuſſu confectus fuit, quemque primus in lucem protraxit Sichardus ex Bibliothecis Germaniæ. Lege etiam romana viuebant *Eccleſiaſtici homines*, qui &, cum collectio Gothica fieret, *in conſilium adhibiti* ſunt, ipſumque Breuiarium *Epiſcoporum ſelectorum provincialium conſenſu* confirmatum ſuit, de quo late noſter in *Prolegomenis c. 5.* Hinc coniicit Cl. Eccardvs *loc. cit.* Burchardum Roma attuliſſe rariſſimum illud Codicis Theodoſiani exemplar, quod tamen mihi non videtur. Nullus enim huius Breuiarii fuit uſus in Italia, ſed Edictum Theodoricl Regis obſeruatum eſt, & ſi qua ſunt exemplaria in Bibliothecis publicis aut priuatis Italorum, ea demum e Gallia in easdem ſunt illata. Forte genuinum putauit & integrum Codicem Theodoſianum *V. Cl.* qui in Italia olim introductus, & a Valentiniano Auguſto auctoritate donatus, & *S. Kiliani* & *Buchardi* temporibus integer adhuc exſtare potuit. Verum cum multum ab eo diuerſum ſit exemplar Wurceburgenſe, cuius in Gallia vſus potiſſimus, non fuit Roma petendum, quod a Francis haberi poterat. Nemo enim neſcit, huius Breuiarii Francis dominantibus, & Viſigothorum ab iis deſtructo tegno, maximam fuiſſe auctoritatem. Tempus ſane, quo Codex Wurceburgum translatus fuit, vix accurate quis definiet, quamuis enim *S. Kiliani* nomen in fronte appareat, inde tamen non concludes, ab eo librum in Germaniam translatum. Hæc enim qui adſcripſit, multo fuit tempore remotus a *S. Kiliano*, & forte ſignificare voluit, librum pertinere ad Bibliothecam templi *S. Kiliani.* Ita enim ſolebant, qui mediis vivebant ſeculis.

Licet autem incertum tempus, quo in Eccleſiam Cathedralem Herbipolenſem translatus Codex ſit, de antiquitate tamen eius tanto confidentius iudicare quis poterit, quanto accuratius intuebitur in characterum figuras. Etenim non modo omnia hic conueniunt accuratiſſime cum *Pandectis Florentinis*, quod videbis vbi placuerit perluſtrare ſpecimen a Cl. Brenckmanno *in hiſtor. Pandect. Florent.* datum atque cum rariſſimo *Euangeliorum Codice S. Kiliani*, qui eſt in Sacrario Eccleſ. Cathedral. Herbipolenſ. quem inter antiquisſimns, quos ſeruat Germania, referendum eſſe, nemo dubitabit, quemque multis ornarunt ideo encomiis commendaruntque Cl. Eccardvs *Rer. Franc. T. I. Lib. 23 pag 451.* & *Venerabilis Abbas Gotwicenſ. Chron. Tom. I. pag. 34.* Sed, quod maximum eſt, hoc ipſum Codicis Theodoſiaui compendium imitatur Seculi V. ſcripturam romanam ætatis ſecundæ, certatque, quod ad elegantiam attinet & accuratum literarum ductum, cum *Oroſio Mediceo Laurentiano*, quem produxit Cl. Mabillonivs *Tom. I. Rei Diplomat. Tab. V.* Et, ſi quid ego video, hic Codex Pandectis Florentinis eſt ſuperior ætate, quod affirmare Cl. Eccardvs non auſus eſt. Poſtquam autem accuratius examinaui omnia, nullum mihi dubium relinquebatur, quin pronunciarem liberrime, Alaricianum hoc compendium eſſe Seculi ſexti, & exemplar quoddam authenticum, ex archiuo regio ad comitem quendam regni Viſigothici miſſum, vt iuxta illud decideientur cauſſæ. Hinc eſt, quod character proxime accedat ad Seculum V. Equidem *exemplar commonitorii*, atque Referendarii regii *Aniani Subſcriptio* non apparent: at hæc nemo quæret, qui meminiſſe voluerit, quod ſuperius, ſcripſi prima nimirum atque vltima Codicis Wurceburgenſis folia iniuria temporis intercidiſſe. *Commonitorium* enim *ad frontem* libri adſcribebatur, cum *Subſcriptio* occupatet *vltimam paginam*, qua de re ad Prolegomena dictum.

Multa occurrunt quidem in hoc Codice *literarum compendia*, quæ *abbreuiationes* dicunt, eæ vero antiquitati eius non derogant. Qui lapides vetuſtisſimos inſpexere, in quibus cumulandis doctisſimi laborarunt Viri, deprehendent vſum earum antiquisſimum. Et quotusquiſque eſt, qui non videtit *Notas Iuris a Magnone* collectas? Fuiſſe *Siglorum* captio-

nes & cnmpendioſa ænigmata, ſatis manifeſtat Iuſtiniani Auguſti *conſtitut. de concept. Digeſt.* §. 13. quæ cum multas per ſe & ſuum vitium *ἀντινομίας* induxiſſent, textum ille, etiamſi numerus librorum ſignificandus eſſet, aut aliud quidquam, *per literarum conſequentiam* explanari iuſſit. Sed hæc ipſa conſtitutio noſtro Codice eſt recentior. Obſeruabis hic literarum contractiones in ſpeciminibus ſuperius exhibitis, quas vel temporis breuitas, vel ſpatium quandoque anguſtum nimis, poſtulabant. Nomina propria decurtata, vt THEVD. pro *Theodoſio*, aut *Theodoro*, vti eſt in ſubſcriptione *Leg. 8. de contrahend. empt.* atque in aliis, vbi *Theodori* nomen occurrit. Ita quoque in reliquis Impp. vrbiumque nominibus. Dignitates initialibus literis expreſſæ, vt A. *Auguſt.* hinc in ſubſcriptione *Leg. 2. de nupt.* *PROP. VI. KAL. ATAS ROM. C. Cæſar. PO. Præfect. Prætor. VC. Vir clariſſ.* Sed inprimis mirus eſt ductus literarum, quo *Coſſ.* indicare voluit librarius, quem vide in addito ſpecimine *Nouell. 1. Theodoſ.* a quo recedit & intricatior paullo eſt, quem vidi in *leg. 1. de manumiſſ. in Eccleſ.* Huc pertinent quoque, vbi per *hh heredes*, quod video in *leg. vn. de mulierib. quæ ſeru. propr.* ibi: *ſint relictæ ſucceſſionis heredes*, per *AD Auguſtus dixit*, per *KN Kar. Nob.* intellectum vult. Inſpice, ſi placet, quæ ſubiecta in æs inciſa tabula exhibet, & euolue *Prolegomena p. 212.* vbi occaſione huius *Nouellæ 1. Theodoſ.* de nota X ꝗ latius diſſerui.

Finis Novell. I Theodoſ.

quod restat florenti pr a a inl et mag at eu.
amicum eui familiare est placere princib.
edictis propi nomnium populorum in omnium
prouinciarum notiam scita maiestatis augustae
nostrae faciat peruenire dat xq kal martias
constantp theud a xq a ɔd

Finis Novell. 4 Theodoſ.

florenti pr a a inl itaque et mag ue
prouidentissime constitutae dictis
propositis id omnes prouincias per
ferri praecipiat: dat iiii id april constp
theud a xuii conss

Finis Novell. 5.

edictis propositis ab omnib' obseruari
praecipiat. dat iii id iul constantp
theud a xuii et festo ue cons

De Or-

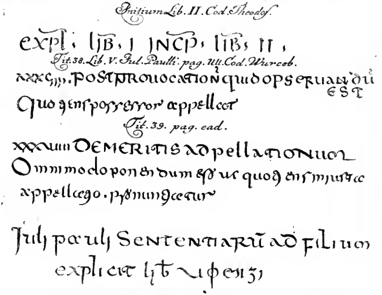
De *Orthographia* Codicis, & quo modo vel permutatæ ſuerint literæ, vel omiſſæ, latius differerem, niſi viderem, iam ante ſeculum, & quod excurrit, virum doctiſſimum IOHANNEM PASSERATIVM id egiſſe, in libello, *de literarum inter ſe cognatione ac permutatione, Pariſ. 1606. 8.* edito, quem diu quæſitum mecum communicauit CL. KAPPIVS, qui ſingulari, qua pollet humanitate, nunquam intermiſit inſtitutum meum iuvare, aditumque ad Bibliothecam inſtructiſſimam liberrimum fecit. De ſcribendi ratione in variis Codicibus obuia inter recentiſſimos dixiſſe cumulaſſeque eruditorum virorum opiniones & varia loca auctorum, videbis etiam AVCTOREM *Chron Gottwicenſ. Tom. I. p. 27. ſeq.* quod de Codice Florentino Digeſtorum fecit ex inſtituto CL. BRENCKMANNVS. Hinc ego in re Criticis ſatis nota, nihil agam aliud, quam vt addam quædam, quæ per hunc Tom. I obſeruata a me ſunt, a vulgari ſcribendi ratione abeuntia. Maxime autem circa *H* literam in Codice Wurceburgenſi diuerſa ſcribendi ratio. Ita video, *mœgam* pro *mœcham*, *L. 1. de repud. Cteargo* pro *Clearcho*, *L. 2. de ſentent. ex pericul. recit. Eutyciano* pro *Eutychiano L. 3. de vſur. vmidas* pro *humidas*, *L. 1. de vſur. ypotheca* pro *hypotheca*, *L. 1. de long. tempor. præſcript. crehandis* pro *creandis*, vt in titul. *de curat. creand. hiisdem* pro *iisdem*, & alia. Quando in editis eſt *Ave*, in Cod. Wurceb. *Habe* legi. Ita *paruolis L. 3. de tutor. Inluſtris inlicite* & *fedis* pro *fœdis L. 1. ſi cert. petat. de ſuffrag. obtaberint* pro *optauerint L. 2. de ſuffrag. Pigneribus* titul. *de pignorib obtato* pro *optato*, *L. 4. de vſur. nubtias*, titul. *de nuptiis. Scehioris animi*, pro *ſæuioris L. 2. de ſecund nupt. querella* pro *querela L. 4. de inoff teſtament.* & ita etiam in Digeſt. Florent. in eo ipſo ſpecimine, quod in æs inciſum publicauit BRENCKMANNVS *pag. 155. hiſt. Pandect. ſententiæ querellam: anticum* pro *antiquum L. 2. de legit. hered. epiſtulis*, *L. 2. de teſtament. & Codicill. Triuiris* pro *Treuiris* vbique. In *L. 1 de poſtlimin.* vero loco *Reris*, legitur *Rimi*, & ita alios Codices habuiſſe perſuadet, quod eiusdem Legis in Cod. Iuſtinian. ſubſcriptio male præfert *Romæ* Sed hæc ſufficiant, quæ ex antiquis poſt tantos viros vindicare non eſt animus. Non poſſum vero prætermittere ea, quæ inſignem librarii ignorantiam produnt aut oſcitantiam. Quorſum refero illud ſupra vbi THEVD. & *Theodoſium* & *Theodorum* ſignificat, & quod literas, interdum diuidendas paullulum, arctius contraxerit, vt in *L. 1. de his qui a non dom. A. V.* pro Auguſto quintum; [idem tamen & in rariſſimo digeſtorum exemplari ſæpius videas;] & quod integras omiſerit lineas, vt ad leges ipſas obſeruaui. Etiam ſpatium apparet hinc inde vacuum, vbi verba librarius forte legere non potuit, quod vidi in *L. vn. ſi quacunque prædit. poteſt.* Sed ita etiam ſolitus eſt librarius Florentinus. Neſcio quo referam, quando in *L. 1. de Heredit. petit.* inuenio, *omnem peculium & hæreditario controuerſiæ*, in *L. 2. de liberal. cauſſ. actusquæ* loco *actusque*, & in *L. vn. de inquilin. & colon. ſi quis colona*, & ibid. *diſſeſſiſſe* loco *diſceſſit*.

Iam de illo, qui repetiit lectionem Codicis, vti ſupra innui. Hunc ego puto Clericum fuiſſe Wurceburgenſem Seculo octauo aut initio noni viuentem, quo tempore Codex aut demum Wurceburgum translatus, aut, ſi ante hoc tempus adfuit, in magno habitus certe pretio non videtur. Mutilum vir ille bonus, quisquis demum fuerit, eundem accepit. Hinc cum titulus deeſſet, qui vulgaris apud Gothos *Lex Romana*, ille ſubſtituit *Originalia Legum*, addiditque, ad quod templum pertineat liber, hinc illud, *Liber S. Kiliani*, imo idem tegulis quamuis confectis ruditer pro ſeculi more, ornauit, quibus deinde recentior manus inſcripſit, quod ſupra vides in æs inciſum. Res omnis ita mihi videtur. Exemplar Wurceburgenſe miſſum olim ad Comitem quendam regni Viſigothici, poſtea Francis romanorum in Galliis reliquiis imperantibus, diu in foris romanorum, quos illi iure ſuo viuere permittebant, corporis legum auctoritatem obtinuit, verum nimio ſimul vſu, cum tegulis careret, quotidieque toties euolueretur, & folia nonnulla amiſit, & literæ per ducentos fere annos tantum a priſtino receſſerunt ſplendore, vt nonnullæ vix apparerent. Incidit poſtea in manus viri inter Wurceburgenſes Codex, qui multa eum perlegens cura literas reſtituit, ſi quando bene legi leges non poterant.

Qui inſpicit Codicem ipſum, magnam quidem obſeruare poterit differentiam, mox in oculos incidente atramenti diuerſitate, ſed qui de viri ætate ſcripturæque iudicat, literarum ductum formamque penſitet neceſſe eſt. Obſeruabis recentiorem manum, in *L. vn. de quinquen. præſcript. L. 2. de natural. filiis.* & ſupra in ſpecimine *pag. 5. Cod. Wurceburg. leg. 1.* de *Conſtit. princip. & Edict.* cuius porior pars occupat initium dictæ paginæ. Ibi vides exoleſcentes literas ab alio redintegratas; verum maxime in oculos incurrunt, quæ in fine Codicis addidit, ad *Iulii Pauli Lib. V. tit. 36.* qui eſt in Cod. Wurceb. *tit. 38.* vbi nota ς ſe-

narium

narium indicat numerum, quod confirmat *Sichardus*, qui ex Codicibus aliis, Alarici compendium continentibus, quique eundem ordinem ſeruabant, ita edidit. Habes in ſubiuncto ſpecimine initium *Cod. Theodoſ. Lib. II.* antiquam repræſentans ſcripturam, & vltimæ paginæ verba, quæ, cum, quod dixi, legi vix poſſent, ab eo, qui relegit Codicem, reſtituta ſunt.

Conuenit accuratiſſime character, cum illo quem dedit Mabillonivs *Tom. I. Tab. IX.* & cum *Paſtorali S. Gregorii Papæ*, cuius ſpecimen ex Bibliotheca Tegernſeenſi publicauit Avctor *Chron Gotwicenſ. Tom. I. pag. 36.* vbi obſerua inprimis *τὸ ti*, vt hic in *pronunciatus, appellatio & quotiens*, in dicto Codice occurrere in *expetit, pertimeſcit.* Denique in antiquo *Moralium Libro S. Gregorii Papæ ſuper Iobum Prophetam*; quem habet Bibliotheca Abbatiæ Werdinenſis laudatque *cit. loc.* Avctor. *Chron. Gotwic.* eandem plane ſcripturam cum hac noſtra inuenies. Eſſe autem eam Seculi VIII, & viri doctiſſimi, quos citaui, probarunt, & illi ſibi facile perſuadebunt, qui antiquos Codices inſpexere. Iam iudices velim de ætate Codicis ipſius, qui cum Seculo VIII. quod in tot hominum manibus fuiſſet, aut in iudiciis ſæpius eſſet euolutus, literarum iam deſiderauit renouationem, non poteſt non inter antiquiſſimos, quos habet Germania, numerari, neque quis me temerarie quid ſenſiſſe aut affirmaſſe putabit, quando ſupra ſtatui, fuiſſe Codicem hunc inter ea exemplaria, quæ ex Archiuo regio edebantur. Vnum de correctore Wurceburgenſis Cod. ſi ita placet, addam, eum modicæ fuiſſe ſcientiæ & fere rudem io iure, quod vt credam, facit *L. 2. de liberal. cauſſ.* ad cuius interpretationem in fine, ibi: *hii vero, qui in annis maioribus conſtituti ſunt, ſcientes ſe eſſe ingenuos, vel libertinos, ſi vendi acquieuerint* &c. ſupra verbum *vendi*, adſcripſit *den*, vt *vendendi* legeres, quod tamen ſenſu plane caret. * Hæc ſufficiant; ſi qua vero alia poſtea inueniam vel in hoc, vel aliis Codicibus, notatu digna, quæ non delectant modo ſed & prodeſſe poſſunt, de iis diſſerere non intermittam.

Præter hunc Codicem Wurceburgenſem obſeruabis *Rubricas Codicis Theodoſiani* collatas cum MS. Cod. *Breuiarii* cuiusdam *Legis Romanæ*, quas ad me transmiſit ex Bibliotheca Guelferbytana Vir Consvltissimvs Car. Conradi Anteceſſor celeberrimus in Academia Iulia. Codex ſat antiquus eſt, & ſcriptura accedit ad Seculum VIII. in quo tamen nullæ Auguſtorum apparent Conſtitutiones, ſed ſola interpretatio Gothica, additis hinc inde aliis; vt liber a priuato quodam Iuriscooſulto ad vſus practicos aut iuſſu mona-

ſterii

ſterii cuiusdam confectus eſſe videatur. Quisquis autem auctor eius fuerit, homo fuit barbarus, qui, omni legum romanarum cognitione, notitia dignitatum, officiorumque caruit. Poterit tamen ea collatio, cum Rubricæ ex antiquo debeant eſſe Codice Alariciano deſumptæ, nonnullis arridere. Ex impreſſis ad manus habui editionem *Io. Sichardi*, qui primus *Compendium Alaricianum* in Germania publicauit, anno 1528. Baſileæ, ex *Codicibus MSS. Argentoratenſi*, *Moguntino Io. Cochlæi*, *& Morpacenſi;* cuius copia beneficio *Bonif. Amorbachii* ipſi facta fuerat. Omnem tamen Codicis Theodoſiani hiſtoriam ignorabat bonus Vir; nihilque ipſi conſtitit de facto Alarici Regis; forte quod Codices *Exemplar auctoritatis* ſiue *Commonitorium ad Iudices*, non agnoſcebant. Hinc factum, vt ſtatueret, quæ a Caio, Paullo, Hermogeniano & Gregoriano excerpta addita a Gothis fuerant, fuiſſe ea a Theodoſio Auguſto olim iam in vnum redacta corpus. Ita enim in epiſtola dedicatoria ad Ferdinandum Hungariæ Bohemiæque Regem: *quæ vero Caii, Pauli, Gregoriani, Hermogeniani adiecimus, ea coniunctim quoque in omnibus, quos in hanc diem vidimus Codicibus legebantur, quæ ſunt haut dubie a Theodoſio in vnum cumulum congeſta hoc animo, vt eſſet quaſi promptuarium, vnde Præfecti iudiciorum, ſi res poſtularet, haurirent, quæ in quauis cauſa ad dirimendas lites adferrent momentum. Maluit enim pudentiſſimus princeps aliena legi, quam hiis loco notis ſua ſubſtitui. Cuius quidem exemplum ſi Iuſtinianus eſſet ſecutus, non foret, cur tot clariſſimorum autorum vicem doleremus, quos decreto ſuo tanquam fulmine perpetuæ abdicauit abolitioni.* Cumque aduertiſſet, in Codice Argentinenſi ſcriptorem omiſſis legibus magis ſollicitum fuiſſe de interpretatione, de hac iudicans, principum etiam romanorum auctoritate confectam autumat, *quas interpretationes*, inquit, *non poſſumus equidem alias nobis in animum inducere, quam Principum auctoritate loco Paratitlorum adiectas fuiſſe, quorum in Edicto ſuo Iuſtinianus quoque meminit.* Sed quam hæc omnia longiſſime a veritate ſunt aliena! Male tamen iudicauit Cl. Brvnqvellvs *diſſertat. de Cod. Theodoſ. pag. 53.* de Sichardino labore, ſcribens: *ſed non magnam hæc editio hodie affert vtilitatem, cum omnia ibi manca & mutila inueniantur.* Nihil enim hic mancum, nihil mutilum, ſed integrum habes Compendium legum romanarum Viſigothicum; quod & ſuperius iam innui. Cum vero viderem, memoratos Sichardi Codices accuratiſſime repræſentaſſe interpretationem Gothicam, & maiori quidem cum ſollicitudine, circa eam, quam Conſtitutiones ipſas romanorum principum librarios fuiſſe occupatos, quod de Argentinenſi Codice Sichardus ipſe faſſus eſt, in quo ſola erat interpretatio, adiectis ſubſcriptionibus legum ipſarum, ſeu notis temporis, (de quo Codicum genere vide Noſtrum in Prolegom. cap. 6) Variantes addidi lectiones tanto lubentius, quanto maior erat earum conuenientia cum Codice Wirceburgenſi. Neminem id offendere poterit, qui cogitat, reſtare inter Aniani lateres male interdum coctos lapillos quoſdam, ſi quis non pigretur internoſcere; recte ita iudicante Cuiacio. Eſt quidem latinitas interpretis æui cadentis, multum tamen differt a ruſtico ſermone, de quo ex Gregorio Tvronensi diſſerit Hieron. Bignonivs *in præfat ad Marculfi formul.* imo multos æui ſui ſcriptores ſuperat ſcriptor, quod videbit, qui euoluerit cum cura opera, quæ ſæculo VI. lucem viderunt publicam.

Cum Sichardina Editione coniunxi, quam Io. Cviacivs publicauit *Lugduni 1566. fol.* ſimul cum *titul. ex Corpor. Gregorian. & Hermogenian. Gaii Inſtitutionib. Iul. Pauli Recept. Sentent. Titulis ex corpore Vlpiani, Voluſio Mætiano de partib. Aſſis, Papiani Libro Reſponſor. & Magnonis Not. Iuris*, item *Valer. Probi.* Recuſa ea *Lugdun.* apud *Franciſ. Fabrum 1593 in 4to.* additis *collation. LL. Iudaicar. & Romanar. Conſultatione veteris cuiuſdam ICti, Magiſtratuum, dignitatum, cæterorumque officiorum & vocabulorum inſigniorum, quæ in tribus Codicibus & Nouellis occurrunt, indice, Chronologia omnium conſtitutionum, ſeruata Conſulum menſium ac dierum ratione, & indice rerum & verborum, quæ in Epitome Caii, Sentent. Pauli* &c. reperiuntur. Nitidiſſime autem prodiit *Cuiaciana editio Pariſiis 1607. in fol.* aucta iterum, *XII. Tabular. Caii Inſtitut. Pauli ex Lib. II. Inſtitut. Modeſtini Lib. III. Regular. Doſithei Magiſtri fragmentis, & ſtemmate quemadmodum hereditates lege redeant.* Ex harum prima notata videbis, quæ abeunt a lectione editionis Gothofredianæ. Auguror futuros, qui hæc inutilia aut nullius plane momenti eſſe, iudicabunt, & quorum forte iniquiſſimi mihi ſermones erunt tolerandi, hos tamen velim male non habeat, ſi pronunciauero liberrime, abeſſe longiſſime ab his ſtudiorum ſacris atque ignorare eos, quid ad interpretationem auctorum faciat. Sapiunt enim cum vulgo profana pectora, oderuntque, quæ per

ignorantiæ quaſi nebulas circumducti, capere non poſſunt: quibus, ſi iuris ſcientiam ſe profiteri iactitant, commendo, quæ AMMIAN. MARCELLINVS de Oratoribus forenſibus ſui æui reliquit *Lib. XXX. cap. 4.* Mitto literiones. Etenim

- - - *non omnes eadem mirantur amantque*

ſuntque ſui duces ſeruo imitatorum pecori, quos venerantur multo ſtudio ad inſaniam uſque; certe hi

- - - - - *quodſi*
Pallerent caſu, biberent exſangue cuminum.

Animo tamen meo prouidere & præſentire poſſum, futuros, etiam æquiſſimos æſtimatores, qui circa loci difficilioris reſtitutionem occupati, non ſine delectatione atque vtilitate in conſilium has ipſas Variantes aduocabunt, quod & a me factum eſt, vbi paullum a continuis licuit reſpirare laboribus. Addo: me in conferenda *Sichardina* atque prima *Cuiacii* editione vel ideo plurimum poſuiſſe operæ, quod non ignorabam, in adornanda noua, eos potiſſimum conſulendos libros, qui abſque cenſura critica ex Codicibus deſcripti lucem primum adſpexere. Et noſter hinc inde ad hos prouocat, quod videbis ad *leg. 3. de inceſt. nupt.* vbi in notis, de diei diuerſitate moniturus, *Pariſinam* citat editionem de *anno 1566.* memoriæ tamen lapſu, cum *Lugdunenſem* innuere voluit. Magnum etiam me tenuit deſiderium videndæ conferendæque editionis, quam IOAN. BERTRANDVM *Pariſiis 1550. in 8.* edidiſſe CL. BRVNQVELLVS *in hiſtor. Iur.* ex *Biblioth. Duboiſiana pag. 445.* refert, fruſtraneam tamen in ea quærenda collocaui operam. De *Tiliana* parum fui ſollicitus, cum viderem, GOTHOFREDVM excerpſiſſe, quæ erant digna notatu, valdeque ego ſemper doluiſſem, reiectas in ea, neſcio quo fato, interpretationes a Gothis ſubiectas legibus.

Et hactenus diſſerui de eo, quod ad Codicis editiones attinet; iam de *notis* & *Commentario*, quibus leges inſtruxit IACOB. GOTHOFREDVS, quid ſentiam, libere exponendum eſt. Quantum Vir eruditiſſimus ingenio & arte valuerit, præter opuſcula edita, quibus & πολυμαθεςατον ſe & Iuriſconſultum oſtendit abſolutiſſimum, docere poterit hic ipſe *Commentarius ad Theodoſianum Codicem*, in quo adornando humanam ſuperaſſe videtur induſtriam. Nihil enim vel Græcia vetus vel Latium, vel, vt verbo abſoluam, totius orbis nationes habuere, quod non admiranda & ſtupenda plane diligentia ex antiquiſſimis auctoribus, Poëtis, Hiſtoricis, Philologis, & Iuris Conſultis in vnum quaſi congeſſerit cumulum, vt eſſet Iuris romani græcique interpretibus, hiſtoriarum ſcriptoribus, auctorum enarratoribus, & aliis, quod ad vſus conuerterent & admirarentur. In vno infelix noſter, quod incomparabili & reconditæ eruditionis theſauro, morte præoccupatus, vltimam manum admouere non potuerit; hoc enim ſi licuiſſet, ita ſe palam oſtendiſſet literatis legumque conſultis omnibus, vti eius meritis nullæ a facundiſſimis & laudatis quidem viris laudes reſpondere valuiſſent, ſed digito tantum ad eum intendere, non totum hominem, quantus erat, pateſacere hominibus potuiſſent.

Fecit autem obitus Viri, vt multum diuerſi appareant labores, quos in illuſtrando hoc Codice exercuit, ab aliis, quibus ſumma cum laude defunctus eſt. Inſcripſerat animaduerſiones ſuas tumultuario ordine ſingulis ſchedis, obiterque excerpſerat ex quibuſcunque auctoribus, quæ ad Legum ornamenta facere poterant, ſpes fouens, ſuperfuturum tempus, quo cuncta hinc inde ſparſa ad iuſtum reuocaret locum, emendaret, corrigeret, perfectumque ederet opus. Satis id docuit CL. MARVILLIVS *in fine præfationis*, cui adde CL. AVCTOREM *Vitæ Maruillianæ*, ſed & ipſa ſcribendi ratio, qua vſus eſt, perſuadere poterit. Quam longe enim diſtat ab illa, quam præferunt libelli elegantiſſimi, qui eo ſuperſtite in publicam prodierunt lucem! Et hæc omnia cum penſitarem, facillime a me impetrabam, vt adderem Obſeruationes virorum eruditione clarorum integras, quas legerat quidem Gothofredus, & ex iis notauerat in ſchedis, quæ videbantur inſtitutum iuuare, verum nullo habito ordine & paullo confuſius, quod deprehendes in [illegible] *de aſſeſſor. domeſt. & cancellar.* cum quo ideo quæ *de aſſeſſoribus* PETR. BVRGIVS, DESIDERIVS HERALDVS & SCIPIO GENTILIS, & *de cancellariis & domeſticis* CASAVBONVS atque CL. SALMASIVS accuratiſſime tradiderant, coniunxi, quod grato agnoſcent animo, qui vno quaſi, quod aiunt, intuitu, certam rerum ſibi parare præoptant notitiam. Cum & typographiæ pararem vexatiſſimum *Finium regundorum* titulum, admirari quidem ſatis non poteram noſtri cognitionem,

nem, qui longiſſime omnes ſuperabat, qui de hac re ante eum diſputauerunt: at cum WILELMI GOESII inſpicerem ad has de re agraria leges Commentarium, quantum fugerit GOTHOFREDVM, quamque deprauati fuerint Codices, animaduerti, ſimulque iudicaui, me operæ facturum pretium, vbi *Obſeruata Gœſiana* cum lectoribus communicarem, ſine quibus non poterunt non hæſitare. Et quam vellem ad hos Codicis titulos Obſeruationes plures addere licuiſſet, quod tamen mihi circa textum & Commentarium hærenti, & tot explenti lacunas, non erat integrum.

Iniurius certe non ſum in Gothofredianas operas, cum aſſeram, ſingula, quæ ab eo adducta ſunt loca bene prius a viris doctis eſſe expendenda, quam transſcribantur, quod video tamen, quoties euoluo recentiores ICtos, ſine præuio examine factum. Quæ enim Vir magnus ex auctoribus notauerat, ſæpenumero tantum fugitiuo quaſi inſpecta ſunt oculo, & ſi quid video, a MARVILLIO alieno etiam poſita loco. Hinc cum tractarem *titulum de Cognitoribus & Procurat.* videremque noſtrum ad *leg. 7.* ſibi propoſuiſſe ſemel *de cognitoribus* diſſerere, dolebam, quod urgente prelo, ea quæ dudum obſeruaueram, de ſchedis depromere non poſſem. Loca enim ibi Gothofredus nullo ſelectu habito cumulauerat. Ne vero temerarium quid me affirmaſſe putes, apponam huc, quæ de *cognitoribus* & *opera cognitoria* apud antiquos legi.

Cognitor autem ſecundum ASCONIVM *diuinat. c. 4.* eſt, *ſi præſentis cauſam nouit, & ſic tuetur, vt ſuam.* FESTVS ita: *Cognitor eſt, qui litem alterius ſuſcipit, coram eo cui datus eſt.* Antiquiſſimus eſt eorum vſus, at quo tempore dari primum cœperint, nemo indagabit. Vetera romanorum iura, quando accuratius quis penſitauerit, quibus permiſſum non erat, vt alterius nomine quis ageret, aut per extraneam ſibi acquireret perſonam, mox ille ſentiet, *cognitorum* vſum nullum in foro eſſe potuiſſe. Poſtquam autem populus victricia latiſſime circumtuliſſet arma, & in dies politior fieret, magiſque reſpiceret æquum bonumque, Roma *cognitores* vidit, quod me docet locus inſignis apud AVCTOR. *ad Herenn. Lib. II. cap 13. Ex æquo & bono ius conſtat, quod ad veritatem & vtilitatem communem videtur pertinere: quod genus, vt maior LX. annis, & cui morbus cauſſa eſt, cognitorem det.* Vides, conceſſos cognitores, at non promiſcue olim omnibus, verum ſexagenario, & quem a forenſi ſtrepitu excuſabat morbus, cum olim ex *Leg. XII.* ægrotis iumentum daretur, ſecundum illa *Tab. I. Si morbus æuitaſue vitium eſcit, quin ius vocabit, iumentum dato; ſi nolet, arceram ne ſternito.*

Sequiori ætate maior eorum uſus, cum recederent paullum Romani a rigore antiquiſſimæ legis, quod docet partim PAVLLVS *Sentent. Lib. I. tit 2.* partim *L. 7. hoc Cod. de cognitor. & procurat.* quo loco Theodoſio *Cognitor litis* appellatur *miniſter*, adde interpretationem Viſigothicam, ibi: *Cognitor eſt, cui ſine mandato cauſſam ſuam agendam præſens præſente iudice litigator iniungit.* Etenim ea intercedit inter *Cognitorem* & *Procuratorem* differentia apud antiquos; quod ille præſentis, abſentis hic cauſſam agat, vti probant loca ſupra excitata, quibus adde CICERONEM *pro Roſc. Comœd. c. 11. In hanc rem me cognitorem dediſti. Lite conteſtata. iudicio damni iniuria conſtituto. tu ſine me cum Flauio decidiſti.* Vide etiam, quæ ibi HOTOMANNVS & PASSERATIVS obſeruarunt.

Sententia fuit GOTHOFREDI noſtri, *cognitorem* adhibitum *in ſtatus controuerſiis*, quem male ſequuntur alii; nihil enim habent, quo probare & ſtabilire poſſent opinionem. Nam locus vulgatus apud DONATVM, quem adducit noſter, & quem dabo inferius, longe aliud innuit, repugnant etiam, quæ prolata ſunt ex AVCTORE *Libr. ad Herennium*, & illa CICERONIS *pro Roſcio loc. cit. Panurgum hunc ſeruum communem Q. Flauius Tarquinienſis quidam interfecit, in hanc rem, inquit, me cognitorem dediſti* &c. quo loco alter ex ſociis cognitor factus, vt percuſſorem iudicio perſequeretur. IDEM *in diuinat loc cit. me defenſorem calamitatum ſuarum, me vltorem iniuriarum, me cognitorem iuris ſui, me actorem totius cauſſæ eſſe voluerunt.* At hic ſermo de iudicio repetundarum. IDEM *orat. pro Cæcin. c. 5. cognitoris viduarum* facit mentionem. Iunge cum his QVINTILIANI verba *Inſtit. III. 6. Ita non eſt in tranſlatione quæſtio, ſed in eo, propter quod transferuntur. Non debes apud Prætorem petere fideicommiſſum, ſed apud conſules: maior enim prætoria cognitione ſumma eſt. Quæritur, an maior ſumma ſit: facti controuerſia eſt. Non licet tibi agere mecum: cognitor enim fieri non potuiſti. Iudicatio eſt, an potuerit.* Et *Declamat. 361. Meæ pecuniæ acceſſio ad me pertinet. Quid ſi enim cognitor meus, quid ſi procurator hoc idem reſpondeat? denique quid ſi damnatus fur, non totum ſoluiſſet? nempe meum damnum erat. An iacturam debeam ſentire,*

tire, acceſſionem non debeo? Ego enim a te receſſi, cum iuraſti. Iam cum fure mihi negotium eſt: hic quicquid ſoluerit, ad me pertinet. Quæ loca omnia nihil de ſtatus controuerſiis, vti & verba *d leg. 7. h. Cod.* nihil etiam ibi interpres, cuius tamen ego auctoritatem magni non facerem. In primis vero PAVLLVS conſulendus eſſet *loc. cit.* apud quem tamen nemo inueniet, quod poſſet iuuare virorum doctiſſimorum ſententiam.

Neque etiam probauit noſter, quod ſibi perſuadent alii, *cognitores cum ſolemnitate aliqua, procuratores autem ſine eiuſmodi per mandatum fuiſſe conſtitutos.* Attende enim, quam hæſerit dubius in *Commentar. leg. cit. Propter ſolennem quippe*, inquit, *actum procul dubio aliquem, qui in cognitoribus coram iudice conſtituendis interueniebat, cognitorum quoque mentio a Triboniano ſublata fuit.* Ego certe de ſolemnitate nihil apud antiquos lego, & tacet CICERO *orat. pro Roſc.* in qua tamen *cognitoris* atque *cognitoriæ operæ* frequentiſſima mentio. Si quis autem locus, qui noſtrum alioſque, qui ſequuntur eum, iuuat, non eſt magis accommodatus, quam quem vidi apud THEOPHILVM *Inſtit tit. per quos ager. poſſum. §. 1.* Ibi enim de procuratore differens, *Procurator*, inquit, *ſic conſtituitur, ſi cui mandem, ut pro me litiget, nec vlla certorum verborum præſcripta forma opus eſt*, ꝟ δεομενος εν τετῳ τυπικων ῥηματων, & poſtea: *Quibuſcunque enim verbis procuratorem conſtituere poſſum.* Quibus innuere mihi videtur inter *cognitorem* atque *procuratorem* differentiam, quódque quædam in conſtituendo cognitore obſeruanda fuerint ſolemnia. Hæc vtrum Tribonianum mouerint, quod GOTHOFREDVS voluit, vt omnem cognitorum mentionem in Digeſtis atque Codice negligeret, an aliud quid ſollicitauerit, affirmare non audeo. POMPONII iam ætate, teſtante *L. 1. D. de procurat. & defenſ.* adinuenti ſunt, qui cognitorem in re ſpeciali tantum, in generali vero procuratorem conſtituendum, pronunciarunt, atque ſequentibus temporibus, cum vetera tractandi iura ardor euanuiſſet, cognitorum vox vltimam redolens antiquitatem, vix audita eſt; quod forte mouere potuit iuris Iuſtinianei compilatores, vt vocabulum reiicerent, cuius vim eius æui paucos cœpiſſe, exiſtimo.

Diſpiciendum etiam, vnde nomen *Cognitores* habeant, triplexque vocis enarranda ſignificatio, vt multa ſcriptorum antiquorum loca rectius valeant intelligi. Bene noſter: *Cognitorem*, qualem iam deſcripſi, *a cauſæ ſeu litis alienæ cognitione* nomen habuiſſe, quod probat in primis verbis *l. 6. h. Cod. cit. tit.* ibi: *nec ad cognitionem alieni iurgii ſuffragator accedat.* Verum alia ſuperſunt loca; atque obſeruatum eſt a IOH. FRIDR. GRONOVIO *de pecun. veter. Lib. IV. cap. 3.* romani quid latere in Aſconii verbis: *Aut cognitor, ſi præſentis cauſſam nouit;* recteque ibi ſtatuit, eum *noſſe cauſſam*, qui vt alioquin loquimur, *didicit.* Etenim *docet cauſſam*, cuius res agitur, quique pro ſe acturum inſtruit: *diſcit* autem atque *cognoſcit*, qui reum defenſurus eſt. Hinc illa: *diſcere, docere, cognoſcere cauſſas*, quæ vide magno numero apud eundem collecta. A *cognoſcendo* itaque *Cognitor*, qui eaſdem obiit partes, quas Iuriſconſulti, quibuſcum & iungit eum ASCONIVS, *loc. cit. qui defendit alterum in iudicio, aut patronus dicitur, ſi orator eſt; aut aduocatus, ſi aut ius ſuggerit, aut præſentiam ſuam commodat amico; aut procurator, ſi negotium ſuſcipit; aut cognitor, ſi præſentis cauſſam nouit & ſic tuetur vt ſuam.* Et ad hanc ipſam ſignificationem trahenda loca omnia, ſuperius a me excitata, quibus adde HORATIVM *Serm. Lib. II. Satyr. 5. v. 27. ſeq.*

Magna minorue foro ſi res certabitur olim,
Viuet vter locuples ſine gnatis, improbus vltro
Qui meliorem audax vocet in ius, illius eſto
Defenſor. . . . . . *ire domum atque*
Pelliculam curare iube, ſi cognitor ipſe.

Ita recte locum reſtituit GRONOVIVS *loc. cit.* cum male peruertiſſet ſententiam GIFANIVS, quem ſi accurate ceperis, probare videbis: *cognitori* etiam licuiſſe abſentibus dominis cauſſam agere; quod recte animaduertit CL. HEINECCIVS *in Antiquit. Iur.* Similem autem hac de re locum non inuenio.

Neque prætermittendum eſt, honeſtiore *Cognitoris* nomine *delatores* quoque apud antiquos veniſſe, tanquam qui fiſci cauſſas, atque ita populi principiſque ſponte ſuſciperent ac tuerentur, cuius operæ pretium partem de proſcriptorum bonis accipere ſolebant. Huc facit locus CICERONIS *Lib. III. in Verrem c. 60. Sponſio facta eſt, cum cognitore tuo Apronio, de fortunis tuis omnibus,* qui Apronius *cognitor* Verris, ſiue *delator aratrorum* erat, & quaſi cauſſam eius ſuſcipiebat in præda ac furtis agendis, extorquendo frumento & pecunia.

cunis. Notat hæc accurate GRÆVIVS *ad h. loc.* & ſua laudatiſſimo GRONOVIO fert accepta, quem *loc. cit.* de hoc hominum genere erudite ex inſtituto diſputaſſe videbis.

Cum vero & *Iudices* in cognoſcendis potiſſimum cauſſis occupati ſint, & hi *Cognitores* audiunt. *Cognitio* enim pro *iurisdictione extraordinaria* principis, aut quibus id negotii ille dederat, de quo ſunt multa auctorum loca, & præſertim apud SVETONIVM, quem vide in *Tiber c. 31. Neron. c 15. Claud. c. 12. 15.* & PLINIVM inter alias *Epiſtol. VI. 31. X. 77. 97.*

Cognitores demum apud antiquos ſunt, qui me measque res bene norunt atque cognitas habent, multum *diuerſi a iudicibus, illis etiam, qui in foro ſuſcipiebant partes,* quos tamen & noſter & viri doctiſſimi continuo confundunt cum aliis. *Notores* olim dicti, de quibus locus claſſicus apud SENECAM *de mort. Claud pag 850. edit. Elzeuir. Ego te, fortiſſime deorum Hercules, ſperaui mihi affuturum apud alios: & ſi quis a me notorem petiſſet, te ſui nominaturus, qui me optime noſti. Nam ſi memoria repetis, ego eram, qui tibi ante templum tuum ius dicebam totis diebus, menſe Iulio & Auguſto.* Γνωςηρας græci appellant, de quibus inuenio locum apud XENOPHONTEM *Cyropæd. VI. pag. 447. edit. Oxon.* ει δε τις χρηματων προσδεισθαι νομιζει εις εμπολην, γνωςηρας εμοι προσαγαγων και εγγυητας, η μην πορευεσθαι συν τη ςρατια, λαμβανετω ων ημεις εχομεν. Eleganter hic hiſtoricus γνωςηρας και εγγυητας copulat: nemo enim *vas* erit, niſi qui alterum bene nouerit, quod tamen interpretes ibi vix cepiſſe videntur. Et huc pertinet CICERONIS locus *in Verrem Lib. V. c. 65. Homines tenues obſcuro loco nati nauigant: adeunt ad ea loca, quæ nunquam antea viderunt: vbi neque noti eſſe iis quo venerunt, neque ſemper cum cognitoribus eſſe poſſunt:* & paullo poſt: *Cognoſceret hominem: aliquid de ſummo ſupplicio remitteres. Si ignorares, tum ſi ita tibi videretur, hoc iuris in omnes conſtitueres, vt qui neque tibi notus eſſet, neque cognitorem locupletem daret, quamuis ciuis romanus eſſet, in crucem tolleretur.* IDEM *in Verrem Lib. I. cap. 5. Credet iis equitibus romanis romanus populus, qui ad vos antea producti teſtes, ipſis inſpectantibus ab iſto ciuem romanum, qui cognitores homines honeſtos daret, ſublatum eſſe in crucem dixerunt.* Addit hic ASCONIVS: *Hoc genus defenſionis in iure cognitor dicitur, maxime cum de alicuius ſtatu agitur;* quæ verba male intellexerunt Viri doctiſſimi, quorum in numero etiam eſt GOTHOFREDVS noſter & GRONOVIVS *loc. cit.* Statuunt enim, *cognitores* in cauſſa ſtatus, eum quis pateretur controuerſiam, an ſit ex ciuibus, datos. Tuentur opinionem ex DONATO *ad Eunuch. Act 4. Scen. 7. v. 35.*

- - - *Principio eam eſſe dico liberam*
ciuem Atticam, meam ſororem.

Vbi ille: *In tria diuiſit officium defenſionis ſuæ, in* Adſertoris: *principio dico eam eſſe liberam, in* Cognitoris: *ciuem Atticam, in* Fratris: *meam ſororem.* Ego ne ſomniarem quidem ex his elici poſſe, *Cognitores*, quos primo loco ſupra deſcripſi, datos in ſtatus controuerſiis. Debebant viri docti reuocare in memoriam *liberale negotium*, vbi, ſi quis inopinatus in diſcrimen ingenuitatis fuerat adductus, neceſſario requirebantur *Cognitores* ſiue homines, qui ad ſeruitium addictos nouerant, *cognoſcebant*, & aſſerere poterant in libertatem. Huius generis *cognitores* erant, quos dederat ciuis romanus Verri, qui docere poſſent, iure ciuitatis romanæ gaudere virum, quiſquis ille fuerit; ſed quem neglectis cognitoribus Verres in crucem ſuſtulit, querente CICERONE *loc. cit.* Et quis ex antiquis *cognitorem*, loco *aſſertoris* poſuit? aut quis tam ignarus antiqui iuris, qui in liberali cauſſa *cognitorem* non *aſſertorem* fuiſſe adhibitum, ſibi aut aliis perſuadeat? Neque quis captabit apud ASCONIVM & DONATVM *Defenſionis* vocem; nam & *cognitor* & *frater* recte defendere dicitur, verum in iure *aſſertoris* nomine. Ita enim apud TERENTIVM fœminam aſſerturus, dicit eam ſe noſſe; ciuem Atticam & ingenuam, & ſororem eſſe. Erat ergo *Cognitor* omnium optimus fœminæ, cui notus erat ſtatus, qui recte edoceret iudices, *ne perſuſoriis aſſertionibus ſe decipi paterentur*, quod iniungebat Domitianus apud SVETONIVM *in Vit. c. 8.* Sed in iure non *cognitoris*, verum *aſſertoris* nomine veniebat. Locum explicabit optime *L. 1. h. Cod. de liberal. cauſſ.* ibi: *ſi eos forte aſſertio defecerit, circumductio præbeatur, aſſertorem quæri titulo per literas indicante,* & paullo poſt: *ideoque ſancimus, ſi quis aſſertore inops, atque ignotus, circumluſtratis prouinciæ populis, deſertus.* Nam qui prouocabat ad ingenuitatem, huic erant *cognitores* neceſſarii, quem ideo *Conſtantinus* per prouincias & populos duci iubet, vt adinuento homine, cui ſtatus victi notus erat, ſiue qui erat *cognitor* eius, poſtea aut ipſe dari poſſet aſſertor libertatis, aut alius, quem tamen eius teſtimo-

nium in iudicio iuuabat. Hinc ſactum, vt *popularis* aſſereret *popularem*, cum nemo melius noſſe poſſet eum, aut *cognitor* eſſe, quam qui aut in eadem prouincia, aut vrbe fuerat educatus, quod præter laudatum TERENTII locum videbis apud PLAVTVM *in Pænul. Act. IV. Scen. 2. v. 77.*

Et ille qui eas vendebat, dixit ſe furtiuas vendere,
Ingenuas Carthagine aiebat eſſe.
v. 83. *Omnia memoras. quo id facilius fiat, manu eas aſſerat*
Suas populares, liberali cauſſa.

Iterum *Act. V. Scen. 2. init:*

Ain' tu, dixe Syncerastum, Milphio,
Illas eſſe ingenuas ambas ſurreptitias
Carthaginienſis. MI. aio, &, ſi frugi eſſe vis,
Eas liberali iam aſſeres cauſſa manu.
Nam tuum flagitium 'ſt, tuas populares te pati
Seruire ante oculos, domi quæ fuerint liberæ.

Superſunt alia, in quibus eruendis Viri docti ſedulum vtileque adhibuere ſtudium, quod factum a CL. GERARDO NOODT *in Iulio Paullo*, vbi *cap. 5.* probauit, temere aſſeruiſſe noſtrum ad *leg. vn. de his qui ſanguinolent. not. a. legem 2. Cod. Iuſt. de patrib. qui fil. diſtrax.* a Triboniano ex hac deformatam eſſe. Nam vtraque lex quidem a Conſtantino data eſt: duplex tamen, altera ad Italos, ad Prouinciales altera: altera communis comparatorum filiorum ſeruorumque, a ſanguine: altera propria venditorum filiorum a ſanguine: & ita altera cum altera non per omnia conueniens. IDEM *eodem libro* & in *amica reſponſ. ad Corn. van Bynckershoek*, multum diſſenſit a noſtro ad *leg. 2. de liberal. cauſſ. ad tit. de expoſit. & de his qui ſanguinolent.* quos iuſto inſtruxit Commentario, qui cum longior eſſet, vt poſſet coniungi cum Gothofrediano, hoc loco eum commendaſſe ſufficiat, in quo nihil intactum relictumque inuenies, quod de iure patrum in liberos ex antiquis auctoribus iurisque Conſultis adduci poterat. Adde huic CORN. VAN BYNCKERSHOECK *Opuſculum de iure exponendi, vendendi & occidendi liberos:* in hoc enim, quæ a noſtro dicta fuerant, quaſi denuo reſuſcitata obſeruabis.

Locum ſibi hic etiam vindicant, quæ GVIL. BEST ICtus in libello *de ratione emendandi leges*, de nonnullis Romanorum principum conſtitutionibus, quas continet hic Tomus, monuit. Hic, cum in TILIANA editione *leg. 2. de inoff. teſtament.* legiſſet, *filii...... doceant ſe. . . . vt naturæ ipſius religio flagitabat, diſciplinam inlæſam inoffenſamque ſeruaſſe, vt his probatis remoueant parentum voluntatem, teſtamenta,* ſuſpicabatur *pag. 41. teſtamenta* eſſe gloſſema vocis *voluntatem*, quæ obſcurior videbatur, aut forte legendum, *voluntatem & teſtamenta*, neque placuit ipſi GOTHOFREDI noſtri emendatio, *vt his probatis remoueri parentum valeant teſtamenta;* quia nimis recedat a lectione vulgata. At ſcire debebat Vir doctus, noſtrum non ex ingenio emendaſſe, ſed ex fide Codicum. Seruabant enim hanc lectionem Codices, quos ex Germaniæ Bibliothecis contulerat *Sichardus*, qui ita ante *Tilium* edidit, & ii, quos ad manus habuit *Cuiacius* cuius editiones omnes hanc lectionem præferunt. Coniectura tamen CL. BESTII fecit, vt maiori cura hunc ipſum locum inſpicerem. Obſeruaui in notis additis, eandem, quam Tiliana editio exhibet, ſeruare lectionem Codicem Wurceburgenſem, qui cum accuratione & antiquitate facile omnes ſuperet, nihilque ibi a recentiori manu additum deprehendatur, *το teſtamentum*, gloſſema eſſe mihi non videtur, neque dubito, ipſam legem interpunctione addita ita reſtitui poſſe: *vt naturæ ipſius religio flagitabat, diſciplinam illæſam, inoffenſamque ſeruaſſe, vt hiis probatis remoueant parentum voluntatem. Teſtamenta tamen, ſi mater contra filii teſtamentum inofficioſi actionem inſtituat, inquiri diligenter iubemus, vtrum filius nulla iuſta cauſſa læſus* &c. quam interpungendi rationem, cum non caperent librarii, Codicisque lectores mediis ſeculis, loco verborum, *remoueant parentum voluntatem. Teſtamenta tamen* &c. emendarunt, *vt hiis probatis remoueri parentum valeant teſtamenta. tamen* &c. quam lectionem ego omnino recentiorem iudico.

IDEM ad *leg. vlt. de Iurisdict. & vbi quis conuen. pag. 137.* cum *Tilio* legit: *ſortito tamen ad iudicium vocabuntur, ne capite atque innocentia alterius iudicio electi iudicent*, ſateturque, ſe horum verborum ſenſum non capere, niſi reponatur cum GOTHOFREDO primum *ne de capite*, & poſtea vox *alterius* bis adponatur, ita quidem: *ne de capite, atque innocentia alterius,*

alterius

alterius iudicio electi iudicent, vt ſenſus hic ſit: ne de capite atque innocentia ſenatoris iudicent, qui aliorum ſenatorum arbitrio ſunt electi, ne vita vnius ex ſenatoribus pendeat a ſola aliorum ſenatorum voluntate. Sed violentam hic *χειρω* exercere mihi viſus eſt CL. BESTIVS. Placet, quod cum GOTHOFREDO legat *ne de capite*, vti & habuere *Sichardi Codices* & *Cuiacii*, cum *Wurceburgenſis* cum *Tilio* faciat; ſed diſplicet intrudi ab eo in textum *alterius*, ſine auctoritate libri antiqui. Ego ſenſum legi conſtare exiſtimo, ſi quis recte interpunxerit: *ne de capite atque innocentia*, *alterius iudicio electi*, *iudicent:* nimirum; ſortito vocandos iudices ex ſenatorio ordine, ne iudicent de capite & innocentia, qui alterius Senatoris forte inimici iudicio electi eſſent. In *Leg. 2. de repudiis*, loco illorum, *accuſationem repudiato marito, iure deferimus* rectius legendum ſtatuit, *accuſationem repudiato, mariti iure, deferimus.* Scio in *titul. D. ad leg. Iul. de adulter.* occurrere ſæpe *iure mariti, viri, accuſare;* vt *leg. 11. §. 7. leg. 13. init.* & *§. 4. 6. 7. 8.* & in *Cod. Iuſt. eod. tit. Leg. 1. 6. 7. 30. 33.* at ego tamen nihil hic mutari vellem, in primis cum *lex 35. Cod. Iuſt. ad leg. Iul. de adulter.* quæ ex *d. l. 2.* deſumpta eſt, hanc lectionem ſeruet confirmetque Cod. Wurceburg. neque inſolens dictio, *iure quid alicui deferre*, quo modo in *leg. 33. cit. Cod. Iuſt. actio ciuilis, criminali, iure poſtponatar.*

Lege 4. de Sponſal. & ant. nupt. donat. legitur in *Tiliana edit. Patri aut puellæ aut tutori, aut curatori*, vti & habet *Cod. Wurceburg. Edit. Sichard.* prima *Cuiacii*, & quæ *in quarto* prodiit. In *vltima Pariſina* erat editum, *patri aut matri puellæ*, forte ex fide antiqui libri, quod in fronte editionis promiſſum. CL. BESTIVS putat *pag. 280.* noſtrum in ſua editione id ſuppleſſe tacito pacto, doletque mutationis huius eum nullam feciſſe mentionem. Sed quod antea in Cuiaciana, forte ex ſchedis Viri defuncti, apparebat, noſtrum in MS. bonæ notæ quodam legiſſe putauerim, cum *not. d.* liberrime ſcripſit, *perſonæ hæ fere ſunt, a quibus elocatæ ſponſæ: pater, mater, tutor, curator, affinis.* Quamuis & mihi videatur *matri* eſſe ab alio additum, cum in interpretatione nulla eius mentio, quod niſi eſſet, admitterem lubens coniecturam BESTII, *patri, auo puellæ, aut tutori, aut curatori*, &c. cum multo minori negotio vnica potuerit mutari litera, fierique ex *aui*, *aut*, quam integra vox, qualis eſt, *matri*, deleri. Ego auctoritatem ſecutus *Cod. Wurceburg.* & tot impreſſorum, reſtituendum puto, *patri, aut puellæ tutori vel curatori, aut cuilibet eius affini non liceat*, quæ lectio omnium accuratiſſime conuenit cum interprete, qui ita habet: *militans poſtquam ſponderat, & cum patre, tutore vel curatore puellæ, vel propinquis* &c. & *matrem* non neglexiſſet, ſi quidem in ipſa lege fuiſſet memorata; quod fecit *leg. 6. eod. tit.* cuius initium cum eſſet, *patri, matri, tutori, vel cuicunque ante decimum puellæ annum* &c. accurate ille *matrem* tetigit, ibi: *pater vel mater puellæ, aut ſi defuerit pater, tutor, curator vel aliquis ex propinquis*, &c. Sed negligentia aut ignorantia librariorum obſcuram reddidit hanc legem 4. cum *τo aut* alieno loco apponerent. In *eadem lege*, verba, *quod ſi intra biennium vt perfidiæ reus in inſulam relegetur*, GOTHOFREDVS redintegrari poſſe coniecit, *quodſi intra biennium fiat*, vel *fecerit, vt perfidiæ reus in inſulam relegetur*, BESTIVS autem *dict. pag.* eleganter & facile ita poſſe emendari exiſtimat: *quodſi intra biennium ſit perfidiæ reus, in inſulam relegetur.* Eadem prorſus ratione, qua in HORAT. *Lib. I. Od. 12.* pro *vt melius quicquid erit pati*, ſuſpicatur eſſe legendum, *ſit melius quicquid erit pati.* Placet hæc emendatio. *Leg. 7. in fin. eod. tit.* MS. Tilii habebat *cum plerumque etiam ipſius familiæ aduerſus commoda propria inueniatur laborare conſilium*, quam lectionem confirmat *Cod. Wurceburg.* CL. BEST vult *pag. 281.* noſtrum ex *leg. 4. Cod. Iuſt. eod. tit.* edidiſſe, *fæminæ*, loco *familiæ*, quod tamen fecit ſecutus Codices alios, qui hanc lectionem præferebant, quam & in *Sichardina* & *Cuiaciana* obſeruaueris. Valde tamen dubitat Vir doctiſſimus, an non commodius ſit ita reponere; *cum plerumque etiam ipſius filiæ aduerſus* &c. quia hæc vox in ipſius legis principio exſtet, & in his dictionibus variatum alias ſit, v. gr. in *l. 34. D. de negot. geſt.* vbi Codices antiqui loco *familiam* legant *filiam*, & in *l. 37. D. de bon. libert.* vbi antiquus librarius ad marginem Florentini Codicis eandem vocem adſcripſerit. Et habet coniectura conſentientem interpretem legis, qui in fin. ſcribit: *nec ipſi puellæ ſuo conſilio contra voluntatem patris aliud velle vlla ratione permittitur*, qua *puellæ* voce & initio vſus loco *filiæ* eſt. In *leg. vn. ſi quacunque prædit. poteſt.* exhibebat Editio Tiliana, *qui tamen contra latentem malitiam præterea quaſdam domos, vel quoſdam parentes intelligimus muniendos, iubemus vt quicunque his, & quæcunque erit latentibus per iudicem promiſſis minisue tentata ad id matrimonium cui aſpernatur præbere conſenſum* &c. legit ibi Vir doctiſſimus

pag.

pag. cit. cum noſtro *quia tamen* loco *qui tamen*, & *pag. ſeq.* verba Tilians, *vt quicunque his* &c. quæ etiam in Cod. Wurceburg ita ſunt, cum Gothofredus *iis* ediderit, ſanari poſſe opinatur, *vt quicunque ſit & quæcunque erit, laborantibus per iudicem promiſſis* &c. aut, *vt quicunque ſiue quæcunque erit*, aut denique, *vt quicunque ex his, & quæcunque erit;* nimirum, vt referatur *quicunque* ad parentes, *quæcunque* ad *domos* aut *filias*, quarum emendationum vltima eſt conuenientiſſima. Antecedentia *legis eiuſd.* verba; *vt, ſi . . . . ſtatuti noſtri ſanctioni parere noluerit, ſemper eam prouinciam, in qua ſibi hoc vſurpauerit, habitare per iuge biennium non ſinatur*, cum *ſemper* & *iuge biennium* nullo modo cohærere ſibi viderentur, interpungenda ita ſtatuit: *ſi . . . . ſtatuti noſtri ſanctioni parere noluerit ſemper, eam prouinciam in qua ſibi hoc vſurpauerit, habitare per iuge biennium non ſinatur*, vt ita *ſemper* annectatur cum *parere.* Et certo verba ſic lecta, intellectu erunt faciliora, quamuis auribus, poſita ita oratio, non morigeretur: hinc putabam aliquando ſcriptum olim fuiſſe, *ſuper eam prouinciam*, quod non infrequens eſt horum temporum Scriptoribus. Et tantum Cl. Best ad hunc Tomum primum notauit, quæ animaduertit alia, de iis, Deo dante, ſuo loco.

Denique vt iudicium de laboribus circa hanc editionem nouam melius fieri poſſit, & quid in ea ſit præſtitum poſt Ant. Marvillii operas, rectius diſcerni, nonnulla adhuc monenda ſunt. *Chronologiam*, quam accuratiorem quidem dederat noſter illa, quæ annexa erat editioni Cuiacianæ, acceſſionibus nouis auctam obſeruabis. Conſules enim faſtorum auctoritate confirmati ſunt, atque marmora addita, cum vtile ſit, plura Conſulum ſcire nomina, in lapidibus expreſſa, ex tribus quatuorue aut pluribus, quæ vnus habuit. Sæpe enim aliud nomen in faſtis occurrit, aliud ſæpe in marmoribus, quod tamen diuerſum non facit virum, qua de re erudite diſputat Hadrianvs Relandvs *in præfat. ad faſtos Petri fratris.* Numeri etiam Conſulatus, qui toties falſo adſcripti a librariis, ſæpiusque neglecti ſunt, non poterunt rectius confirmari, quam ex inſcriptionibus veterum ſaxorum. Videbis Ant. Pagi, Petri Relandi aliorumque laudata nomina, quorum curæ fuerunt maximæ, Chronologiæ iuuare ſtudium, quod quantam in omni legum cognitione præſtet vtilitatem, ex inſtituto perſecutus eſt Hen. Hahnivs *oratione de vſu Chronol. & hiſtor. in Iur. priuat.* Coniunxit noſter cum Chronolngia *Chronicon hiſtoricum:* id veto non tantum ad cognitionem conſtitutionum huius Codicis, quarum auctores ſunt XIV. Auguſti, ſed & ad explicationem rerum, quæ ipſis imperantibus geſtæ ſunt, plurimum facere poterit. Sunt enim hæ ipſæ conſtitutiones inſtar Diplomatum, certioresque reddunt, in quibus prouinciis hoc vel illo anno verſati ſint Auguſti atque Cæſares, in quas intrauerint vrbes, quas pro Republica curas publicas geſſerint, & quæ ſunt alia. Hoc ego Chronicon auxi ex Ant. Pagii *Critica ad Annal. Cardinal. Baronii*, quo libro tantum Vir ille præſtitit, vt ante eum plerique cæcutiiſſe videantur: nihil tamen excerpſi, quod alienum paullulum tantum erat a Gothofredi inſtituto, ſed obſeruabis ibi omnia ita eſſe comparata, vt neceſſaria ad interpretationem legum iudicanda ſint. Et Eminentiſſimi Cardinalis Baronii illuſtre nomen apparet, cuius ex *Annalibus Eccleſ.* ea tranſcripta ſunt, ſine quibus de Gothofredi noſtri atque Ant. Pagii animaduerſionibus iudicium quis ferre non poterat. Ipſis autem legibus in Chronologia citatis ſubtextæ ſunt breues doctorum virorum animaduerſiones, additis eorum nominibus, quo facilius a noſtri dignoſcerent lectores. Circa legea & obſeruata Gothofredi alia hic nihil mutatum, ſed expreſſa omnia ad fidem primæ editionis: aliud enim bibliopolæ in principio operis erat cunſilium. Sed dabitur iuuante numine aliquando occaſio, vt *Chronologiam Legum omnium* accuratiſſimam, lapidum & hiſtoricorum fide munitam, & Magiſtratuum originibus, dignitatibus, muneribusque ornatam, quam dudum meditatus ſum, cum orbe erudito communicare puſſim. Sunt enim in hac ipſa noſtri Chronologia multa, quæ ſub examen reuocari debent, & calculi errore nonnulla falſis adſcripta annis, & alia dicta, quæ probari profecto nunquam poterunt, quale eſt illud, ad an. 351. in Chron. vbi *Gallum* Cæſarem, mox mutatu nomine *Conſtantem* dictum tradit, quod repetit ad legem *2. de inceſt. nupt. not. c.* inſcriptionem emendaturus. Sed *Idatius*, *Conſtantium* appellat, & ſunt euidentia Socratis verba *lib. II. 28.* τοτε δε ὁ βασιλευς, Γαλλον μεν ἀνεψιον ἑαυτου Καισαρα καταστησας, τοτε ὀικειον θεις ἀυτῳ ὀνομα, ἐις την συριας ἀντιοχειαν ἐπεμψε. *Per idem tempus imperator* (Conſtantius) *Gallum patruelem ſuum Cæſarem nuncupauit: impoſitoque illi ſuo nomine, miſit eum Antiochiam Syriæ*, & quæ alia cumulauit Cl. Lindenbrogivs *ad Marcellin. Lib. XIV. cap. 1.* cui addatur Ant. Pagi *in Critica ad Annal. Baron. an. 351.*

Chrono-

Chronologiam ſequuntur *Prolegomena*, quæ, per lacinias tantum diſpoſita & quaſi præparata a noſtro, in XII. digeſſit capita MARVILLIVS; vellem maiori cum accuratione; plus enim aliquando capitum promittunt indices, quam in ipſis capitibus pertractatum eſt, cuius rei habes inſigne exemplum *C. VII.* vbi *de Vſu Breuiarii Theodoſiani* etiam *ſub Longobardis per Italiam* diſſerendum fuiſſet, de quo tamen altum ibi ſilentium. Et forte non difficile foret probare, Compendium Alarici Regis apud Longobardos obtinuiſſe auctoritatem. Hactenus ego nihil inueni apud coæuos, ſed ſcio, CL. BRENCKMANNVM *in Hiſtor. Pandect. Florent. c. 9. Lege Romana* etiam apud Piſanos ius redditum, ſcripſiſſe. Exiſtimat Vir doctiſſimus, docere id Codicem MS. Bibliothecæ Strozzianæ, in qua *Piſanæ ciuitatis conſtitutiones* continentur. Rariſſima quidem ipſo fatente in his ſtatutis *Legis Romanæ* mentio, ſed eſt per ſimplicem *legis* commemorationem *κατ᾽ ἐξοχὴν Romana* intelligenda. In conſtitutione quadam, quæ eſt in medio Codicis, hæc leguntur verba: *Piſana itaque ciuitas a multis retro temporibus viuendo lege romana, retentis quibusdam de lege Longobardorum ſub iuditio legis, propterea conuerſationem diuerſarum gentium per diuerſas mundi partes ſuas, conſuetudines non ſcriptas habere meruit*, & in aliis ſæpe ad *vſum legis* prouocatum videbis. Idem Ius Genuenſes alioſque ſeruaſſe notat ibidem V. Cl. & non rari ſunt in Bibliothecis Italiæ Codices MSS. Compendii Legum Alarici, quod vulgo *Lex Romana* audit, qua etiam Seculo XI. in Italia vixere, vti probauit CAR. SIGONIVS *Hiſtor. de Regn. Ital. Lib VIII. ad an 1007. Illud*, inquit, *animaduerſione dignum, cum horum etiam temporum conſuetudo ferret, vt omnes ederent, qua quisque lege viuere vellent, romana, Longobarda an Salica, Bonifacium Longobarda eſſe profeſſum, Mathildem vero Salicam: quod ex eorum tabulis, quæ plurimæ in Eccleſia Mutinæ aſſeruantur, cognoſcitur. Quod in patre, & filio, non idem in viro, & coniuge obſeruatum. Vnde in eodem tabulario per hæc tempora ſic ſcriptum inuenitur. Maria, quæ profeſſa ſum lege viuere romana, ſed nunc pro ipſo viro meo lege Longobardorum viuere videor, qui profeſſus eſt ex natione ſua lege vivere Longobardorum.* Puto tamen non prius vſum habuiſſe Breuiarium Codicis Gothicum inter Italos, quam a Francis regno Longobardico deſtructo, qui legum Corpus, ex quo cauſſas inter romanas reliquias in Gallia decidere conſueuerant, in Italiam etiam importarunt, introduxeruntque in fora. Quæ enim ante Francorum expeditionem, Longobardis adhuc in Italia potentiſſimis, de lege occurrunt romana, ea omnia intelligenda videntur, aut de *Theodoſii* Auguſti *Codice*, aut *Edicto Theodorici* Regis, aut quod maxime vellem, de *Iuſtiniani legum corpore*, in primis cum Exarchatus Rauennatenſis Orientalium Principum ſcita ſanctiſſime ſeruauerit. Faciunt hæc ad illuſtrationem eorum, quæ ſupra de antiquiſſimi Breuiarii translatione Wurceburgum ſcripſi, in qua vrbe eo iam fuiſſe videtur tempore, quo Franci in ſubiuganda ſuperiore Italiæ parte erant occupati. Redeo ad noſtri inſtitutum. Duodecim his capitibus omnia abſoluere voluit, quæ pertinebant ad hiſtoriam Theodoſiani Codicis, & quamuis opuſculum perficere non valuerit, obſeruaui tamen neminem, qui ex recentioribus ſolidiora attuliſſet. Noſtrum omnes communi conſenſu elegerunt ducem. Si qua vero ad illuſtranda GOTHOFREDI placita facere poterant, ea a me ex ſcriptis vel recentioribus vel antiquis adiecta ſunt, de quibus iudicabunt humaniſſime lectores.

Succedunt ipſæ *Conſtitutiones principum & notis & commentario* a noſtro inſtructæ. Bone Deus! quantus hic labor. Videbis omiſſa in textu addita, expletasque lacunas, quod certe per breue tempus non licebat. Tot ſe offerebant auctorum loca, tot leges, in quibus euoluendis detinebar. Scias enim, legem nullam occurrere vel ex Theodoſii vel Iuſtiniani corpore, quæ lectione repetita non fuerit, aut emendata, quandoquidem ſæpenumero falſo adſcriptæ erant notæ numerales. Si vero leges atque auctorum loca non innuebant id, quod intendebat noſter, lineolis ea incluſa, & lectoris iudicio relictum eſt, de iis pronunciare. Addidi hinc inde notas, iisque atque variantibus ex libris editis & MS. Cod. ſi nomen meum adſcriptum videris, nollem id tribueres arrogantiæ vel gloriolæ vanæ, a cuius captatione longe ſum alienus, ſed ſcias factum, hortantibus viris, quorum & iudicium & auctoritas multum apud me valebat, ideo quidem, ne confunderent lectores aliena cum Gothofredianis. Apparent enim obſeruationes aliæ, quarum me non pœnitet, nomine tamen non addito, cum facile quis indicare poſſet ab alio eſſe. Quam difficile negotium mihi fecerit in auctoribus euoluendis editionum varietas, dici non poteſt. In primis *Symmachus* variat, ex quo ego omnia loca reſtitui ad editionem, quæ *an. 1601, in 12. apud Euſtath. Vignon* prodiit. Et *notæ Fr. Iureti* in tot editionibus integræ non apparent, quod moneo, ne putes noſtrum male citaſſe. Græcis addita eſt interpretatio, quam tamen in nonnullis e *Chryſoſtomo* non videbis, cum a *Sauiliana*, in *Pariſina*, *Commelina*, *Francofurtenſi* & *Benedictina*, ordo vbique diuerſus ſit ita quidem vt non ſufficeret tantum temporis ſpatium, quantum requiri videbatur, ad afferendam verſionem. Textus tamen græcus ſemper emendatus eſt. Patrum & aliorum mox nomina tantum & ſcripta indicata a noſtro, v. gr. *Vid. Hieronymus in Prophetam, Seruius in Æneid.* &c. Nemo vero volet, vt perlegendo integra volumina de loco eſſem ſollicitus, qui inuentus mediocriter ſententiam ſtabilire poſſet. Sed omnino perlecti ſunt auctores integri, ſi argumenti dignitas poſtulabat, quod feci in *Artemidoro ad p. Cod. 491.* in quo perlecto locum tamen a noſtro confuſe allegatum, non inueni, qui adeo in mendo cubat. *Manlium Theodorum* Poëtam, quo noſter nomine *Manilium* vocat, (rationem reddit in *not. ad l. 30. de Epiſcop.* quam miror tot Criticos non animaduertiſſe) hoc nomine vbique extuli, ne illud ſcrupulum faceret. An omnia noſter probauerit, iudicabunt optime lectores, de multis ego dubito, inter alia de loco *Claudiani* in *fin. Commentar. ad leg. vtrum vi*, occaſione Vincentii, de quo ſe dicturum promittit ad *leg. 149. de Decurion.* vbi tamen tacet; quod & obſeruo ad *leg. 1. de hereditat. petit.* vbi ſcripſit, ſe ad *tit. de liberal. cauſſ.* probaturum, Præfect. Vrbi patronia ius dixiſſe, ſed fidem fallit. Res vero eſt notiſſima. Nolo plura. Supereſt, vt commendem lectoribus nobiliſſimum iuuenem *Car. Lud. Volbartum*, qui in euoluendis legibus & auctorum locis per bonam Tomi huius partem, ſedulam adhibuit induſtriam; & doctiſſimum inter Genuenſes Virum, cui *vitam Maruilii* debeo, quam elegantiſſime concinnatam adieci. Quod nomen eius taceam, fecit viri ſumma modeſtia. Vale lector & meis faue ſtudiis, ſpesque optimas concipe de noua Cod. Theod. editione. Dabam Lipſiæ MDCCXXXVI. Kal. Febr.

❀ (o) ❀

VITA
ANTONII MARVILLII, I.C.
IN VNIVERSITATE VALENTINA
ANTECESSORIS PRIMICERII.

Doctiſſimo Theodoſiani Codicis illuſtratori Iac. Gothofredo, qui iuſta perſoluerent, multi iam reperti ſunt: inſignis vero huius operis editori Marvillio, nemo adhuc parentauit; quare is nunc ab immerita obliuione nobis eximendus venit. Natus eſt Antonivs Marvillivs, in pago quodam Ambianorum, patre Clavdio *D. de Vignemonté*, matre Catharina *Piéce*, pridie idus Martias an. 1609. Primis litterarum elementis in paterna domo perceptis, ſolitum a tironibus peragi ſtudiorum curſum abſoluit in Ambianenſi ciuitate: ibi enim ſedem fixerat pater ipſius, vtpote qui eſſet *ab actis præſidialis curiæ*, ſeu vt Galli vocant *Greffier en chef du Préſidial*. Abſumpto in humanioribus litteris ſexennio, ad philoſophiam perrexit, indeque Theologiæ ſacriſque litteris dedit operam, non ſponte quidem, ſed parentibus morem gerens, qui eum a teneris vnguiculis eccleſiaſtico ordini alligare ſummopere ſtudebant: onere enim alendæ educandæque prolis leuatum iri ſperabant, ſi Antonivs noſter ordini eccleſiaſtico inſertus, & alicuius beneficii reditibus auctus, ſibi ipſi, fratribusque minoribus natu, ſubſidia præbere poſſet. Hac ſpe inducti, hunc ab ineunte adoleſcentia, clericum fieri curauerant; deinde quatuor, quos minores vocant, ordines ſuſceperat; mox etiam ad Subdiaconatum, aut Diaconatum, vt a quibuſdam fide dignis accepi, promotus fuerat. Longe tamen Marvillii propenſio a parentum conſilio diſtabat, & diuerſum ei omnino erat conſilium: quam auerſus enim ab eccleſiaſticis muneribus, & Theologia eriſtica animus, tam ad iuris ſcientiam pronus. Huic clam omnem addicebat operam: eo totus ferebatur. Cum tamen minime a patre impetrare potuiſſet, vt relicta Theologaſtrorum ſchola, liceret ad alteram iuris tranſire, tandem vis, quæ ſibi fiebat, impatiens, in libertatem ſeſe aſſerere aggreſſus eſt, arreptaque ex ædibus paternis fuga, Pariſiorum Lutetiam ſe contulit, vbi eccleſiaſtica veſte in laicam mutata, gentilitium quoque nomen occultare ſategit. Vicus, in quo vitales primum auras hauſerat, *Marseuille* nuncupatur, ex eo detrita, melius celandæ originis cauſa, media ſyllaba, *Maruille* vocari cœpit; & ſub illo adſcititio nomine latitans, iræ parentum ſe ſubduxit, legumque animaduerſionibus in eos, qui ſacris initiati, dein ad ſæcularia remigrant. Nemini vero ad finem vſque vitæ verum vnquam nomen aperuit, Pariſinus videri volebat, & ita ſcribi curauit ab amico ſuo Chorerio, in nobilium Delphinatum ſerie, quæ continetur *Tom. III. ſtatus politici Delphinatus*. Ibi genuinum matris nomen legere eſt, ſed patrem Claudium Maruillium appellat, etſi nunquam ſic nuncupatus fuerit: neque ipſi Antonii Marvillii poſteri, gentilitium genuinum prodere auſi ſunt, veriti ne ſtatus controuerſiam paterentur.

Lutetiæ degens Marvillivs, opibuſque, quibus ſe ſuſtentaret, deſtitutus, nobilium quorumdam puerorum educationi ſe addixit, ſimulque pleniori iuris ſcientiæ comparandæ operam dedit. In Pariſienſi iuris vtriuſque facultate poſt quadriennium Doctorali pileo mactus eſt, & ſtatim domeſticam quandam iuris ſcholam aperuit, in qua dupondiis, cæteriſque iuris tironibus, legum, quarum interpretationem in ſchola publica ab Anteceſſoribus audierant, faciliorem intellectum repetita enucleatione reddebat. Elapſis in his ſeptem aut octo ad ſummum annis, Lutetiamque Ambianis proximiorem ſæpius cogitans, quam vt diutius latere poſſet, timensque ne rurſum in ordinem cogeretur, ſi ab affine quodam, aut conciue agnitus foret, longius ſecedendum duxit. Anno itaque 1640. Gratianopolim venit, ibique albo cauſidicorum ſtatim adſcriptus, parum tamen cauſis actitandis incubuit, ſiue neceſſariis ad hoc exercitationis genus ſubſidiis a natura minime inſtructus, ſiue, vt verius puto, iuriſprudentiæ, quam vocant, ſcholaſticæ magis addictus, quam forenſi huic. Inclaruit tamen in hac Delphinatus Metropoli, repetitis de iure lectionibus, quibus præſidum, & ſenatorum filios inſtituebat, indeque ſibi multorum huius prouinciæ optimatum amorem, & beneuolentiam conciliauit.

Defuncto Valentiæ Cauarum, vno ex Iuris Ciuilis Anteceſſoribus, doctrina ſua, & amicorum præpotentium commendatione fultus in eius locum ſucceſſit Marvillivs, ad hoc munus adſcitus regio diplomate dato 15. Kalend. Mart. anni 1648. Sequenti vero anno obiit primarius eiuſdem vniuerſitatis Anteceſſor, cui ſucceſſor deſtinatus eſt celebris I.C. Carol. Annibal Fabrottvs, multis voluminibus de iure, & litteris optime meritus. Lutetiæ

Pariſio-

Pariſiorum morabatur tunc temporis Fabrottus, totusque erat in vertendis, illuſtrandis edendisque Hiſtoriæ Byzantinæ ſcriptoribus, qui paulo poſt e typographia regia prodire cœperunt. Itaque ne cœptis, & fere profligatis operibus deeſſet, nequaquam Valentiani migrare valuit; ne tamen emolumento, quod ipſi inde contigerat, penitus careret, non improbante regii ſigilli per hæc tempora cuſtode, pro certa pecuniæ ſumma tranſegit cum MARVILLIO, vt iſte ipſius locum occuparet; tunc enim mos in Valentina Academia ſeruabatur, vt ſemper extraneo, qualis erat MARVILLIVS, ciui, nunquam primarius inter Anteceſſores locus tribueretur. Hunc itaque conſecutus eſt litteris regiis datis prid. Kalend. Decembris an. 1649. Paulo ante vxorem duxerat *Ioannam Crozat* Valentinam; cumque hoc duplici vinculo ſe Valentinæ ciuitati adſtrictum ad finem vſque vitæ perſpiceret, cogitare cœpit de neceſſaria ſibi tum ad diſcendum, tum ad docendum librorum ſupellectile comparanda, cuius rei intra pauciſſimos annos oblata eſt ei opportuna occaſio. Obierat Geneuæ anno 1652. IACOBVS GOTHOFREDVS *Dionyſii* filius, genuinæ illius, ac vere Romanæ Iuriſprudentiæ alter poſt Cuiacium parens: huius proſtabat Bibliotheca ſatis ampla, & ſpes erat omnes tum typis editos, tum manu ſcriptos Codices, breui diſtractum iri. Sed vbi primum ea res MARVILLIO innotuit, Geneuam accurrit, omnemque hanc tum librorum, tum codicum copiam, vna auctione ab heredibus Gothofredi redemit. Non alium certe Gothofredus ipſe litterariæ ſuæ hereditatis emptorem, moriens optaturus fuiſſet, quiue melius ipſius famæ conſuluiſſet: etenim per triginta & amplius annos, nihil fere aliud egerat I. C. eximius, niſi vt Codicis Theodoſiani leges a mendis purgaret, commentariis inſtrueret, & diligenti temporum notatione exornaret: ad hunc ſcopum omnia ſtudia, omnem ingenii vim intenderat: neque tamen præclaro operi ſuperſtes eſſe potuit, aut ei ſupremam manum imponere. Iacebat illud, & forſan etiamnum in quodam Bibliothecæ angulo iaceret, niſi deueniſſet in manus MARVILLII. At iſte, ſimul ac theſauri huius poſſeſſor effectus eſt, publico debari, quæ luci publicæ Gothofredus deſtinarat, ratus, omne ſubſeciuum a publico docendi munere tempus, parandæ illius Codicis editioni impendit, & tandem typis exire curauit anno 1665, hoc titulo. *Codex Theodoſianus, cum perpetuis Commentariis Iacobi Gothofredi Viri Senatorii, I. C. huius ſæculi eximii: præmittuntur Chronologia accuratior, cum Chronico Hiſtorico, & Prolegomenis: ſubiiciuntur Notitia Dignitatum, Proſopographia, index rerum, & Gloſſarium Nomicum; opus poſthumum diu in foro & ſchola deſideratum: ad vſum Codicis Iuſtinianei. Opera & ſtudio Antonii Maruillii Anteceſſoris primicerii in vniuerſitate Valentina. Lugdun. ſumpt. Ant. Huguetan. fol. 6. vol.* Quantum laboris MARVILLIO exantlandum fuerit in edendo hoc opere, ſcient profecto illi, qui poſthumorum operum edendorum curam aliquando ſuſceperunt. Lituris ſcatebat MS. Codex Commentariorum Gothofredi, totusque fere in palimpſeſtis ſcriptus erat: notæ aliæ hinc inde in folia diſcerpta ſparſæ, aliæ ad marginem allitæ erant exemplaris Cod. Theodoſiani ex Cuiaciana editione; adeo vt, cum aliquando oſtenſum mihi fuiſſet Gothofredi autographum, folia ſibyllæ mihi offerri protinus arbitratus ſim. Toti operi vnum tenorem conſtituit MARVILLIVS, diſcerpta conglutinauit, luxata ſedibus ſuis reſtituit, obſcuris nitorem addidit, lacunas quam plurimas ſuppleuit, neque tamen ſupplendis omnibus parem ſe fuiſſe, modeſte admodum profeſſus eſt in præfatione Lugdunenſi editioni præmiſſa. Ingens hoc opere edito, ſed poſtuma Iacobi Gothofredi exiſtimationi laus acceſſit, nec mediocris apud æquos rerum arbitros fama in editorem MARVILLIVM redundauit.

Viginti inde & tribus annis elapſis, MARVILLIVS, vt iis, qui iuri operam dare incipiunt, faciliorem aditum pararet, aliud opus in tironum iuris gratiam edidit, cuius titulum recito: *Selectæ ſententiæ ex Inſtitutionibus Ciuilibus, cum ſupplemento definitionum, diuiſionum, & differentiarum iuris: ad vſum ſtudioſæ legum iuuentutis. Valentiæ 1688. 12.* Chorerius loco ſupra citato ait, MARVILLIVM librum edidiſſe in centurias digeſtum de nobilitate; & verum quidem eſt, cum occaſione quæſtionis, quæ haberi cœpit aduerſus eos, qui nobilitatem ſibi falſo aſſerebant, opus eiuſmodi meditatum eſſe. At falſum omnino eſt hoc opus aut editum, aut vnquam abſolutum fuiſſe. Oculis vſurpaui duo aut tria exemplaria obſeruationum, quas de hoc argumento ſcribere manu propria cœperat, eaque lituris plena; ſed aliis curis diſtentus MARVILLIVS, hoc opus omiſit, & nunquam progreſſus eſt vltra mediam ſecundam obſeruationum centuriam. Allardus *Bibliothecæ Delphinatis pag. 146.* hæc de MARVILLII operibus. „La nouvelle edition du Code Theodoſien, un *Theſaurus* „*obſeruationum iuris*, à l' exemple du *Theſaurus Criticus*, et quelques autres ouvrages en „droit dont le public lui à l'obligation, une diſſertation latine, et autres productions de ſon „eſprit ont été faites a Valence„. Quis ſit ille *Theſaurus obſeruationum iuris*, a fœneo ſcriptore memoratus, nunquam diuinare valui, hoc certo ſcio, neque librum hoc titulo a MARVILLIO in publicum emiſſum, neque inter poſthumas huius ſchedas repertum. Latinam Diſſertationem alteram non noui, præter eam quam de nobilitate aggreſſus fuerat, inchoatam quidem, ſed nequaquam ad exitum perductam. Chriſtina Suecorum quondam Regina, cum relicta Lutetia Romam pergeret, ad finem vergente anno 1656, Valentiam tranſiit, vbi eam Academiæ nomine publice proſphonetico proſecutus eſt MARVILLIVS, cuius oratio cum plauſu excepta non ita multo poſt typis mandata eſt, ſed eam nihilominus videre mihi non contigit.

Hactenus de litterariis MARVILLII operibus, de moribus plura dicenda ſupereſſent, ſed ſufficiat dixiſſe, eum fuiſſe mitiſſimum ſimul, & leniſſimum, neque enim cum quoquam inimicitias exercuiſſe fertur, præter quam aliquandiu cum Iacobo Bouet eiuſdem Academiæ Anteceſſore, cuius extat inſtitutionum Iuſtiniani epitome pluries Valentiæ recuſa, vbi tamen vtrumque pupugit cantiunculæ cuiuſdam popularis aculeus, in qua alter deſertor ſacri ordinis, alter abdicatæ monaſticæ profeſſionis reus traducebatur: veriti ne moleſtis diſſidiis & plebi & auditoribus exercendæ dicacitatis argumenta præberent, in gratiam redierunt. Nullo præterea faſtu turgebat MARVILLIVS noſter, amicorum erat amantiſſimus, erga omnes mira comitate præditus, facillimiſque moribus, ciuis denique optimus. Vnum ei defuiſſe videtur, quo plus in publicum emolumenti ex eius doctrina manaret, vſus forenſis videlicet; namque cum fama ipſius permoti vicorum circa Valentiam dynaſtæ, ei certatim diiudicandarum inter vaſallos litium munus contuliſſent, tam parum in his exercitatum ſe præbuit, vt litigantibus apud eum cauſarum procuratoribus, quorum alius quindecim dierum dilationem poſcebat, alter vero contendebat octo dies ſufficere, rem inter eos componi poſſe credidit, inducias duodecimanas concedendo, cum dilationes, edictis regalibus conſtitutæ, per hebdomadas diſtributæ ſint. Tandem tranſactis in publico docendi munere 44. & amplius annis, obiit pridie Kalend. Nouemb. ann. 1693, cum eſſet annorum 84, menſium 7, dierum 16, ſuperſtite filio vnico, & filiis duabus, e quibus nepotes ante obitum viderat. Funus eius ſolemni pompa proſecuta eſt Academia Valentina, eiusque imago repoſita cernitur in aula facultatis iurium, iuxta imagines Iacobi Cuiacii, & Iulii Pacii, quorum cathedram tam diu occupauerat.

PRÆFA-

PRÆFATIO
DE COMMENDATIONE
CODICIS THEODOSIANI;

Ac de eius ordinatione ad vſum CODICIS IVSTINIANEI, *& de peritia Lucubrationum* D. IACOBI GOTHOFREDI *I.C. & V. Cl. Cum eius Elogio.*

PER ANT. MARVILLIVM I. C.

INTER vetuſtos Codices, quibus ius Ciuile augeri & locupletari potuit; hic ſane Theodoſianus Codex recenſeri debet; qui edi debuit cum omni acceſſione eruditionis, qua opus abſolutiſſimum illuſtraretur, ne pretioſa res poſt decennium ferme a morte Auctoris ſummo damno inter tot præſentes puræ & genuinæ Iuriſprudentiæ amatores præſcriptioni ſubiaceret; quippe authoritate fideque præcipuus & vtilitate nobiliſſimus eſt. Quamuis enim quædam Iuriſconſultorum monumenta & ſcripta ad rerum actum; politicam artem & imperandi ſcientiam, ad vtramque hiſtoriam ſacram & profanam conducant & lucem ipſi Iuriſprudentiæ fœnerari poſſint: tamen cum iis defuerit authoritas, animus in iis ſuſpenſus manet & inter incerta fluctuans, aſſenſum ſuum cohibet; eo quod non raro dubiæ fidei multa occurrunt, nonnulla contaminata fabulis, alia prauis & priuatis affectibus corrupta; quorum authores ad ſummum, loco teſtium eſſe poſſunt, non tamen omni exceptione maiorum. Sed dum agitur de publicis monumentis, quæ certam fidem & intemeratam obtinent atque inconcuſſam, longe alia ratio penſitanda eſt. In hoc cenſu pro Iure Ciuili fuere olim apud Romanos Acta populi & Senatus, Triumphalia vrbium, & Principum Annales, Faſti publici, Scrinia Imperatorum & Magiſtratuum, Regeſta ſcribarum, Libri Elephantini linteique, Tabulæ Capitolinæ, Æra ad æternitatem fixa, columnarum Tituli, veteres Inſcriptiones quibus continebantur fœdera; Leges, Plebiſcita, Senatusconſulta, Edicta, Decreta, & conſtitutiones Principum: & pro iure Cannnico ſeu Eccleſiaſtico, Acta ſynodalia Canonum & Conciliorum, veteres Codices qui in Eccleſiis aſſeruari ſolebant, & Patrum definita & dogmata: Quorum ſane, ſi ſingula vel minima a tenebris vindicentur, felices ſe homines vtriuſque iuris periti prædicent. Quanto maiore felicitatis in parte poni oporteat, ſi integer Codex ſeu liber Geſtorum & Actorum publicorum edatur, quo totius æui hiſtoria aut diſciplina ſeu politia continetur? Quanto gaudio exiliere iuris ſtudioſi, dum præ aliis libri Baſilici e Bibliotheca illuſtriſſimi Galliæ Cancellarii, noſtris temporibus prodiere; quando doctiſſimus Cironius Compilationem Honorii III. Pontificis Max. pro iure Canonico abſolutam; non per lacinias euulgauit? At dolendum omnino, quando Ciuilia quæ extabant monumenta, interpolata ſunt & lacerata ab iis, qui ſua veteribus commiſcentes, fidem abrogant: vt vera a falſis vix diſcriminari queant. Quod priuati non tantum auſi ſunt, verum Principum quoque vſurpata authoritate, compendiariam eruditionis viam contigiſſe ſibi gratulantur, & iis quos erudiendos habent & inſtituendos, abblandiuntur.

Illud malum Iuriſprudentiam Romanam, cæteris omiſſis ſcientiis & diſciplinis, maxime afflixit: Poſteaquam enim Iuſtiniano Imperatori viſum eſt, ſelectis veterum Principum, vna cum ſuis, Conſtitutiones vno Codice includere, decerptas veterum Iuriſconſultorum ſententias & opiniones vnum in Pandectarum ſeu Digeſtorum corpus, ad ſui æui vſum componere & vtrumque ad ſuum vbique ſenſum concinnare & accommodare, iam iſtam velut viuam & abſolutiſſimam iuris imaginem ſpectandam ſibi colendamque omnes ferme propoſuere: In Oriente primum, deinde in Occidente, vbi hi libri vulgari cœpti ſunt cum pleniſſima authoritate, peremptorio Imperatoris edicto, omnes obſecuti ſunt &

vt numen quoddam, ea quaſi ſola quæ prolata vel proferri poſſent oracula, venerati ſunt; inſuper habitis, quæ vetuſtioribus libris continerentur; vetitumque, ne eſſent qui antiquiora & authentica, cum his interpolatis & deprauatis commiſcerent, quamlibet certum eſſet, ea non inter ſe conciuere: Additum etiam ne cuiquam fas eſſet, in foro leges alias laudare; iniecto litigantibus, Aduocatis, Iudicibuſque, qui ſecus feciſſent, ſinerentue, falſi crimine pœniſque ſeuerisſimis: poſt hanc certe ſanctionem nemo tam audax extitit, qui vetita in iudiciis recitare auderet; pauci etiam, qui ea quæ nunquam in vſu habituros ſeſe crederent, addiſcere vel ſectari ſuſciperent.

Non eſt abnuendum, Principis hoc inſtitutum tum fuiſſe tolerandum, ne ſe imperante, tot inter ſuperfluas, non neceſſarias, ſemiplenas ſeu imperfectas, & antiquatas; ſimiles & disſidentes ſibi leges & conſtitutiones, quas omnes a Codice ſuo abeſſe voluit, Iudicum priuatorum animi incerto iure agerent. Quare ἀνάκρισιν ſeu emendationem, vt fieri ſolet, cum ius in immenſum excreuit & mole laborauit ſua, vel vſu mutatum eſt, publice tum factam, nemo improbet: nam idipſum ſuperioribus etiam Principibus nonnullis in mentem venerat, atque id Theodoſius Iunior ipſe re perfecerat, ſimili etiam ſanctione addita, *Nulli conceſſam eſſe licentiam ad forum & quotidianas aduocationes ius principale deferre vel litis inſtrumenta componere, niſi ex ſuo Codice*, falſi pariter nota propoſita. Hæc inquam, omnino non improbabiliter ſuo æuo Iuſtinianus, qui temporibus ſuis legem quam vellet, dicere potuit. Verum probari minime poteſt ſententia exiſtimantium, multis poſtea ſæculis eandem ſibi neceſſitatem impoſitam legemue dictam, vt ad alios priſci iuris commentarios & alia publica monumenta Reipublicæ vel Imperii Romani deflectere, curamque ſuam & induſtriam in foro vel in ſcholis eo conuertere integrum ſibi non putent. Quæ opinio plurimorum animis reſedit & præiudicium fecit: quaſi vero, quod Principi illi tum placuit, in omne deinceps æuum proque æterna lege apud omnes populos haberi oporteat; hodie potisſimum cum Romani Imperii exigua veſtigia extant, dum populi etiam ii qui olim Imperio Romano ſuberant, ſuis & diuerſis longe legibus moribuſque reguntur; quaſi ipſæ illæ leges quas Iuſtinianus delegit vel interpolauit, vel etiam de nouo promulgauit, ad natiuum ſui intellectum, nulla extrinſecus ope indigere poſſent, in tam obſcura rerum verborumque illius æui caligine: poſtremum, quaſi non & aliæ alibi alterius ſæculi vel Principis Conſtitutiones occurrant, quæ iis hodie moribus, alicubi vel aliquando in vſum reuocari vtiliter queant. Tot ſcilicet inſcitiæ illius ſeu erroris fontes ſunt, tot gradus; Eorum, inquam, qui ad Iuſtiniani leges tanquam ad ſcopulum adhæreſcendum putant; ſic vt ne ſuadela quidem, iis aliud perſuadere valeat; adeo, ne de more ſuo decedant, errorem ſuum omnimodo tuentur. Enimuero quod ad primum errorem attinet, conſtat veteres principes ceu perpetuo valituras atque in æternum victuras leges ſuas promulgaſſe atque ita etiam appellaſſe: quaſi æternitatem ſibi ſuiſque tribuiſſent. Sed enim eas velut *δίκαιον ἀκίνητον, Ius immotum & immortale* populis omnibus ſæculiſque fixas; quis eorum qui veram iuris ſiue diuini; ſiue humani & ciuilis vim animo complexi ſunt, imo quis ſani capitis exiſtimet? ea ſi quidem eſt, (quod notisſimum) iuris ſiue quod a natura vel potius diuina prouidentia manauit, prærogatiua, vis, & poteſtas, vt non vni populo aut ætati adſtrictum; verum in omnes ætates omnibuſque gentibus ſcriptum, æternum & immutabile maneat &, vt aiebat Tertullianus, *irreformabile eſſe:* ſed iuris ciuilis, quod eſt poſitiuum, dos ea eſt propria, id ingenium, vt natura ſua mortale ſit & mutabile, inque annos dieſque mutari ſe, verſo rerum cardine, depoſcat. Vtpote cum id non *φύσει* verum *θέσει* & ex inſtituto, ius ſit in tempus plerumque latum, non perpetuæ vtilitatis gratia *κατὰ τὸν καιρὸν ἀναγκαῖον καὶ χρειῶδες*. Vnde *experimentis illuminantibus* vel *ipſo tempore bene conſulta verti, vel male decreta, meliore prudentia mutari neceſſe eſt*, quod palam faciunt vel tot pugnantes inter ſe, ſeque mutuo deſtruentes leges eorumque Principum ipſorum, vel Iuſtiniani ipſiuſmet, qui ſuas Conſtitutionum ἀνακρίσεις edidere, vel ſub edicto perpetuo pendere voluerunt.

Iam, quod ſecundo errori opponendum eſt, fateri omnes neceſſe habent, cum ad leges quæ a Iuſtiniano, ſiue latæ, ſiue interpolatæ ſunt, ventum eſt; aliis extrinſecus eas egere ſubſidiis, vt in bono lumine collocentur, atque a prauis interpretationibus, mox & applicationibus, quæ totum ius fœdarunt, vindicentur. Quod vtique haud aliter fieri ferme poteſt, quam in conſilium adhibitis iis ipſis, quæ Iuſtiniani authoritate, vel in totum reiectæ, vel ex parte tantum retentæ fuerunt: earum inter ſe quippe collatione, de Iuſtiniani

niani primum ipſius mente iudicium fieri facile poteſt: quid aut quo fine ab eo mutatum, additum, detractum fuerit: quis obſcurarum vel mutilatarum ſæpe Conſtitutionum ſenſus ſit; etiam ipſis legibus authenticis, vnde illæ translatæ ſunt, inſpectis, & collatis rurſum aliis, quæ inter ſe olim cohæſerant, vel denique aliis eodem & ad eundem finem ſpectantibus, collatis etiam ſemiplenis, ſimilibus, & contrariis.

Has vero vtilitates omnes, ſeu commoda egregie præſtat Codici Iuſtinianeo nobiliſſimus hic omnium Codex Theodoſianus, & lucubrationes atque locupletisſimi commentarii viri eruditisſimi ſui ſeculi, interpretum facile principis. Enimuero cum mille ferme conſtitutiones ex eo in Iuſtinianeum translatas numerare liceat: ſi quis eas cum iis, vt hoc Codice poſitæ ſunt, conferat vel componat, Deus bone, quot Triboniani facinora ibi admiſſa notare licet, quot vulnera impacta, quot arcana ad illarum legum intellectum depromere fas eſt! Nulla pene lex eſt de earum numero: vbi non ille ſecurim admouerit, Iuſtiniani præceptum ſecutus;. Aientia ibi negantibus & retro mutata, conſtitutiones meliore ſui parte mutilatæ, vna lex in plures diſtracta & retro plures in vnam conflatæ.

- - - - - - Lacerum crudeliter ora

Ora, manuſque ambas - - - - -

Vt de Deiphobo apud Virgilium. Rationes ſæpenumero vel argumentationes reſectæ, quas etiam vel legum nexus & integritas ſuggerebat, aliquando verborum decor omnis detractus; denique mutatæ paſſim inflexæque leges anteriores ad poſterioris iuris mentem, quod *in ipſis rerum argumentis obtinere vellet.* Eſt & vbi magna ſeſe τῶν ὑπεραπιςῶν ἀβλεψία, & incogitantia quædam ſe prodit: dum neque integer legibus per eas ſæpe ſenſus conſtat, neque ſua conſtructio: tandem eſt, vbi notare licet, ne leges quidem ipſas ſatis eum aſſecutum videri, & ideo vel abdicaſſe, vel eas mutilaſſe; & poſt hæc omnia tamen Iuſtinianus eorum ipſorum principum ſeu Imperatorum titulos ſiue nomina legibus inſcribi & ita Conſtitutiones has in ſuum Codicem transferri voluit: quaſi ab initio ita ſcriptæ fuiſſent leges, etſi aliter fieret: Haud abſimili facinore quam olim ſtatuatum capita mutari ſolita, Dio Chryſoſtomus narrabat, vt refertur in prolegomenis, niſi quod in eo ſaltem excuſabitur Iuſtinianus qui factum non negauit, imo palam profeſſus eſt. At meliore longe fide Theodoſius Iunior: qui ita vt ipſemet loquitur, *Nulli retro principum æternitatem ſuam detractam nulliuſque latoris occidere nomen: Contra manere perpetuo gloriam memoriamque conditorum & authorum* voluit, *vt ſolam breuitatis lucem in titulum ſuum deriuaret*, id eſt, vt aliis omisſis, neceſſaria tantum ad locum ſeu titulum & materiam præuia, iiſdem tamen retentis, neque vllo inſarto aut immutatu, excerperet referretque. Coërcet diligentisſimus Auctor manifeſtam Triboniani audaciam, qua fidem hiſtoricam totam conturbauit, dum ibi neſcitur liquido, quid cuiuſque Principis ſit, quiſque & adeo cuiuſque iuris progreſſus, vel mutatio facta fuerit, ita vt ex hoc facto, hunc vel illum Principem Conſtitutionis alicuius authorem ſeu Conditorem ſecurus hodie vix laudare poſſit iuris peritisſimus, quem Codex Iuſtinianeus præfert: Idem circa Magiſtratuum nomina, ad quos Conſtitutiones emiſſæ ſeu datæ ſunt, notat quædam aliquando a Triboniano legibus inſarta, quæ ad illius Magiſtratus Iuriſdictionem, vel notionem non pertinebant; in ſubſcriptis conſulibus & annis animaduertit idem plagiom, quia ſæpe inſcriptis Imperatoribus non congruunt: quæ quidem omnia e Codice Theodoſiano reſtituta atque emendata ab eo ſunt: recte diſtinguit quando leges, quæ vel perſonales erant vel temporariæ, vel locales, ad certas perſonas, loca, temporaue adſtrictæ, detractis circumſtantiis, tanquam generalia & catholica decreta proponantur: inuita ſæpe omni iuriſprudentia, quæ vt prudentia omnis alia, prope περιςατικὴ eſt, ſeu pro occaſionibus negotiorum: quo fit, vt niſi eadem omnia facias, fallaces omnino ſint leges, haud aliter atque regula, ſi in aliquo retenta eſt, aut obſtipa prauaque, officium ſuum perdit. Et hæc quidem de conſtitutionibus e Codice Theodoſiano in Iuſtinianeum relatis, pro quibus quantam hic eximius interpres nauarit diligentiam & ſolertiam, comparatione habita ad aliorum interpretationem, ipſa lectio ſufficiet & potisſimum Tomi 1. p. 103. & tom. 4. p. 69.

PRÆFATIO.

Nunc de omiſſis a Triboniano legibus, quæ in hoc Codice ſupplentur & explicantur, breuiter dicendum eſt: In quo ſane excuſabilior Iuſtinianus, quia id palam a ſe factum non diſſimulat. Hæ vero mille quadringentæ ferme abdicatæ, ſiue quia contrariæ, ſiue quia ſimiles, ſiue quia abrogatæ vel nullius amplius vſus & neglectæ, viderentur. Atqui & harum omnium vtilitas longe maxima eſſe poteſt. Quod ad contrarias enim ſibique inuicem derogantes vel nominatim abrogatas attinet, ea ſæpe exiſtunt tempora, quibus eæ, quæ prius cecidere, renaſci poſſunt: vt contra earum, quæ a Iuſtiniſno latæ ſunt, non idem ſemper honos ſtare poteſt, viuaxque gratia: adde quod iuxta ſe poſitæ contrariæ magis eluceſcunt. Similes etiam ſuam habent vtilitatem; quandoquidem in ſingulis ferme ſpeciale quid, & ſingulare occurrit: Vnde collatis in vnum ſimilibus omnibus, integra ſeu abſoluta iuris conſtitutio omnibus circumſtantiis aſſumptis confici egregie poteſt, quod ſi vel hæc abſint, ſimilia iuxta ſe poſita bene illuſtrantur. Quod attinet ad eas, quæ nullius auctoritatis vel inutiles eſſe dicuntur; ſemiplenarum etiam conſtitutionum vſus magnus ſæpe eſt: ex his quippe videre eſt quibuſnam gradibus. Principes paulatim ad plenum aſſecuti ſint, ſiue iuris, ſiue publicæ vtilitatis regulam & finem; quæ in deſuetudinem abiere. Quis dubitet eaſdem hodie, vt varia ſunt tempora, variæque rerum publicarum formæ, alicubi recte ſæpe vſurpari poſſe pro reipublicæ ſtatu: etſi non in omnia tempora, non omnibus formis conueniant. Deinde ex inutilibus illis & neglectis, ad ea quæ in vſu ſunt, fortiſſima ſæpe argumenta & egregia exempla peti poſſunt; non minus ſaltem quam ex eo omni iure quod licet in Codicem Iuſtinianeum relatum, hodie tamen obſoleuit, ad ſimilia argumentando recte proceditur; quæ & præcipua nunc deciſionum iuris in tritura tribunalium materia eſt.

Hæc cum ita ſint, quis ferat amplius ita obtrudi Iuſtinianeam iuriſprudentiam, ac nominatim Conſtitutiones in Codicem ipſius relatas in ſcholis paſſim atque in foro ita vſurpari, velut vnicam iuris ideam, eamque abſolutam modis omnibus perfectamque & in omnibus æquiſſimam? Quis ferat Anteceſſores etiam hac luce clariſſimos ita ſentientes, diſerteque non niſi ex Iuſtinianeis libris iuris Romani cognitionem hauriri poſſe: imo cætera nullo loco habenda? Quod ſane alienum eſt a ſententia ſummi interpretis Iacobi Cuiacii qui ad hunc Codicem, velut ad legum fontem recurrendum eſſe credidit, ſi d: ſenſu vel lectione ipſa legis controuerſia eſſet; & nihili habendum eſt Amayæ Salmanticenſis Anteceſſoris in hac re iudicium, dum ait ſe ferre non poſſe eos qui pluris faciunt Theodoſiani Codicis lectionem quam Iuſtinianei, qui in manibus verſatur: in quo ſibi temperare debuit & ſupercilium remittere, ſicut dum in Obſeruationibus, Clariſſimum Virum Antonium Fabrum damnat agere carnificinam in coniecturarum libris & rationalium, vbi tamen modeſto admodum verbo hoc officium circa Iuriſprudentiam præſtare nititur: qui ſi integris Iuriſconſultorum reſponſis, ſicut Imperatorum reſcriptis, e Codice Theodoſiano frui potuiſſet, non id ius ſibi vſurpaſſet: cuius laboris nunquam circa Pandectas finis erit, qui magna ex parte Codici Iuſtinianeo, ex hoc ſubſidio videtur impoſitus; & ita hic Theodoſiani Codicis contemptor *ἀυτοκατάκριτος* eſt.

Sic eas variaſque vtilitates perſtrinximus, quæ ex hoc Codice ad Iuſtinianeum, atque adeo ad fori vſum rerumque actum, redire poſſunt. Sequuntur, quæ etſi ad Iuriſprudentiam quoque conferant, vlterius tamen ſeſe porrigunt, ſiue ad aciem politicam, ſiue ad lumen hiſtoriæ: hic vero nunc ingens ſeſe ſylua commodorum aperit, ſi modo illud ſemel animo perceperimus, contineri hoc Codice certiſſimas & incorruptas ſexdecim Imperatorum Conſtitutiones, e ſcriniis Principum petitas, per centum viginti ſeptem annorum ſpatia, ab anno videlicet Domini 312. ſeu a primo Conſtantini magni anno, quo is fidem Chriſtianam amplexus eſt, ad annum vſque 438. quo Theodoſius iunior triceſimum Imperii annum agens, hunc Codicem confici voluit. Vnde nobiliſſimam epocham tum in Eccleſia, tum in ſæculo, quo iam Imperatores Chriſtiani erant, hic Author conſtituit; vnde nouis paſſim legibus locus factus ad laceratam vſque miſere Imperii faciem, eademque inſigni rerum varietate illuſtris: per quam, curam ſuam in omnes Reipublicæ partes, iuriſque articulos pro rerum occaſione intendentibus tot Principibus, facta tandem iſtlıæc eſt iuris publici priuatique congeries corpuſque. Neque enim ad iuſtam Operis iſtius commendationem ſufficiunt, quæ Theodoſius ipſemet pro eius authoritate olim ſcribebat, *Egimus*, inquit, *negotium temporis noſtri & diſcuſſis tenebris compendio breuitatis, lumen legibus dedimus*,

dedimus, electis viris nobilibus exploratæ fidei, famoſæ doctrinæ, quibus delegata cauſa ciuilis officii, purgata interpretatione retro Principum ſcita vulgauimus; ne iuriſperitorum vlterius ſeueritate mentita, diſſimulata ſcientia, velut ab ipſis adytis expectarentur formidanda reſponſa, cum liquido pateat, quo pondere donatio deferatur, qua actione petatur hæreditas, quibus verbis ſtipulatio colligetur, vt certum vel incertum debitum ſit exigendum, quæ ſingula prudentium detecta vigiliis in apertum lucemque deducta ſunt, ſplendore numinis noſtri radiante: Frigida hæc, inquam, hodie commendatio longeque infra Operis dignitatem poſita, vt quæ priuatum modo ius iuriſque ſuper eo dicendi formam contineat ac quinque ferme priores libros tantum reſpiciat. Atenim potior ea pars quæ circa ius publicum occupata per vndecim ferme libros perque omnes Iuris publici partes decurrit, ac præterea per omnes libros ſparſa, illorum temporum hiſtorica, & politica eiuſque æui facies apparet. Quare maior etiam longe dignitas huius operis quam vel iuris olim Flauiani, quo priuatæ tantum legum actiones continebantur; cuius adeo gratum munus populo fuit, vt qui id prodiderat & Tribunus plebis fieret & Senator & Ædilis. Memoratur etiam Auguſti Rationarium imperii, vt & eiuſdem duo volumina, quorum vno indicem rerum a ſe geſtarum complexus fuerat: cuius hodie pars quædam ſub Lapidis Ancyrani nomine proſtat: altero breuiarium totius imperii: quantum militum ſub ſignis vbique eſſet, quantum pecuniæ in ærario, vectigalium reſiduis, ſeu vt Tacitus, opes publicæ, continebantur: quantum ciuium ſociorumque in armis: quot claſſes, regna, prouinciæ, tributa aut vectigalia; neceſſitates ac largitiones. Sed quid vnius Principis res geſtæ, vel nuda rei militaris fiſcique tum ratio ad tantam omnis publici iuris ſub tot Principibus congeriem? Vnius Veſpaſiani inſtitutum non multum diſpar, qui poſt incendium vrbis Romæ ærearum tabularum tria millia, quæ conflagrauerant, reſtituenda ſuſcepit & vndique inueſtigatis exemplaribus, inſtrumentum Imperii pulcherrimum ac venuſtiſſimum confecit, quo continebantur pene ab exordio vrbis ſenatuſconſulta, plebiſcita, de ſocietate & fœdere, ac priuilegia cuicumque conceſſa; ſed neque iſtud ad omnes Reipublicæ partes ſpectabat, vt hic Codex, cuius diffuſior longe ratio eſt.

Habent igitur viri politici, vnde ſuæ Reipublicæ in tempore, inque omnes partes ſalutaria decerpere poſſint exempla: habent litterati, quo fugientem illorum temporum memoriam trabali velut clauo figere poſſint: habent quo illius æui ſcripta profana & Eccleſiaſtica illuſtrare & ad veri obruſſam exigere queant; de præſentibus ex illorum temporum ſtatu coniecturam facere & ex iis medelam corruptis moribus afferre. Iam primum totius imperii Romani faciem & ſcientiam illorum temporum exhibet hic Codex Theodoſianus; quam late, inquam, diffuſum id, ſub quibus Imperatoribus, quænam eius diuiſio: quæ diœceſeon prouinciarumque ratio; qui tum hoſtes Imperii Romani, qui amici; quo milite, quibus caſtris claſſibuſque limes defenderetur: quæ Magiſtratuum genera, quis Dignitatum ordo, quæ cuiuſque munia, quæ officia Domus auguſtæ, quæ rei militaris caſtrorumque diſciplina, quæ officialium Magiſtratibus parentium diuerſitas, muniaque; quis curſus publicus, quæ criminum publicorum coërcitio, quæ iura fiſci, qui annonarum reique tributariæ modus, quæ appellantium iura, quis curiarum & ciuitatum ornatus, quæ profeſſorum & ſtudiorum priuilegia, quæ profeſſiones & artes publicæ, quæ vrbium præcipua corpora & collegia, quis operum publicorum ornatus publicus, quæ voluptates ludique.

Ad extremum quæ Eccleſiæ tum facies, quæ Principum per ea tempora circa fidem Catholicam & perſonas Eccleſiaſticas leges; quæ Eccleſiarum & Eccleſiaſticorum priuilegia, quomodo habiti tunc hæretici & ſchiſmatici, quomodo Apoſtatæ & Iudæi, & qualis fuerit eorum ſuperſtitio. Sic igitur nullam non iuris publici partem, hoc Codice contineri fatendum eſt; vnde non Iuriſconſulti modo, quique iuri dicundo præſunt, ſed qui ad claram ideam ſiue domi, ſiue militiæ, ſiue in conſiſtoriis Principum, ſiue in ipſa republica poſiti, vel etiam quibus ciuitatum adminiſtratio commiſſa eſt; ac proinde hominum ſtudioſorum nulli qui hoc Codice non indigere poſſint.

 Habent

PRÆFATIO.

Habent eruditi in omni diſciplina vnde ſcriptorum & hiſtoricorum illius æui veritatem auctoritate Imperiali firmare vel illuſtrare queant; neque aliunde celſius, quamcumque tandem Reipublicæ partem exornandæ illuſtrandæque quis in ſe ſuſcipiat. Hic inueniuntur præſidia & ſingularum obſeruationum fontes, quibus officia domus auguſtæ, de comitiis, deque Imperatoris & Imperii Romani iuribus, id eſt de vectigalibus & tributis, necnon notitia dignitatum aperitur: nulla enim penus huius rei amplior quam ex hoc Codice.

Propone tibi eiuſdem æui ſcriptores omnes & coætaneos, panegyriſtas, oratores, poëtas, hiſtoriæ Auguſtæ ſcriptores, Græcos, Latinos, itineraria, notitias magiſtratuum, & patriciorum: his illuſtrandis erit hic Codex fax accenſa, quæ omnes tenebras diſcutiet & potiſſimum circa Amm. Marcellinum quem velut ἀειδοῦχον elegerat.

Propone tibi Eccleſiaſticam hiſtoriam eiuſque ſcriptores ſiue totam, ſiue partem, nulla certior Euſebio lux & Eminentiſſimo Cardinali Baronio in annalibus retexendis, quem imprimis commendat, nec leuia ad eius annales affert ſubſidia, vt videre eſt tom. 5. pag. 3. & 33. col. 1. Nam quæ Chronologiæ certior ratio, quam ex publicis his monumentis, vbi tam exactus temporum ordo, itemque ratio appoſita? inde epochæ ex quibus Imperatorum initia & exitus; Magiſtratus ad quos leges datæ; ſubſcriptionum, Conſulum, annorum, dierumque ſeries. Vbi neque illud omittendum ex topographia vel ſubſcriptionum locis colligi, quid Principes pro Reipublicæ vſu, Ciuitatum, Vrbium, Municipiorum & Collegiorum ordinauerinr.

Confert ad veterem Gallicam hiſtoriam, & vt ſciantur mores populorum, diuiſio prouinciarum, incolatus vrbium, quæ earum præſtantia & dignitas: poſtremo Imperatorum character depingitur ex conſtitutionibus, quatenus pro diuerſis affectibus potius in vnam quam in alteram Reipublicæ adminiſtrandæ partem inclinauerint, ad viuum repræſentatur.

Hæc ſpectant ad dignitatem & vtilitatem Codicis Theodoſiani nudam & ſimplicem nullis auctam & ditatam notis & commentariis. Sed operæ pretium commendare vigilias, peritiam & dotes animi viri Clariſſimi Iacobi Gothofredi nec non elogium perſequi, quantum Iuriſprudentia & liberalibus diſciplinis apprime imbutus fuerit. Ortum habet a clariſſimo viro Dionyſio Gothofredo Pariſienſi ex illuſtri familia oriundo, inter præſtantes ſui ſæculi ſenatus Aduocatos relato ab optimis ſcriptoribus, & poſtea celeberrimo in Germaniæ Vniuerſitatibus Anteceſſore; qui Corpus ciuile integris Notis ditauit, vnde toti Iuriſprudentiæ valde acceptum officium præſtitit.

Ex hoc clariſſimo patre nati ſunt duo clariſſimi filii Theodorus & Iacobus: ille Hiſtoriographus Regius, qui de patria bene meritus, pro tuendis Regum noſtrorum iuribus & præcedentiæ ſuper alios prærogatiua, accurata diligentia libros conſcripſit, vetera Actorum & Codicum monumenta aliaque Opera indefeſſis ſtudiis retexuit & demum Conſiliarius Regius & Secretarius legationis Monaſterienſis, laudabile munus compleuit, quique alterum Dionyſium Hiſtoriographum Regium, ſucceſſorem reliquit: qui paternis hærens veſtigiis elegantiſſimos Regiarum cæremoniarum Galliæ libros euulgauit, necnon in iiſdem lucubrationibus perſeuerat.

Hic Iacobus patris profeſſionem amplexus, Iuriſprudentiæ ſe totum dedit & Anteceſſoris partes impleuit, tanta ingenii felicitate & ſtudiorum progreſſu ac incremento, vt nullam iuris diuini & humani partem intactam reliquerit. Nam linguæ Latinæ & Græcæ Authores, Poëtas, Hiſtoricos, Politicos, Philoſophos, & Philologos fere omnes eum perlegiſſe conſtat ex his vberrimis commentariis & propoſito ſcribendi inſtituto circa hunc codicem, omnem ornatum aduocaſſe: ſed & veteres iuris Interpretes ac recentiores conſuluiſſe, atque melioris notæ rerum iudicatarum ſeu placitorum ad fori vſum compoſitores, enarraſſe; nec non in prouectioribus ſtudiis & ſolidioribus, diuinæ Scripturæ Interpretes, Patres Græcos & Latinos, Concilia & Synodalia acta examinaſſe, non perperam, non temere, ſed exactiſſima ſedulitate & ſolertia comprobatur, non tantum ex hoc diffuſo opere, ad quod totas ſuas vigilias, & induſtriam deſtinauerat. Verum colligere eſt ex aliis Libris vel Opuſculis ab eo editis, quorum nomenclatura in eius vita a Viro clariſſimo ſuſcepta indicabitur, in qua illius mores, virtutes, vrbanitas, functiones, munera & conſuetudo

tudo cum Viris eruditiſsimis Galliæ, Italiæ, Germaniæ, Angliæ, Batauiæ, depingentur. Itaque prætereo impræſentiarum quæ laudabilia & viro longe eruditiſsimo ac de Iuriſprudentia noſtri æui meritiſsimo ad me peruenerunt, vt methodum ſiue ordinem huius operis breuiter exprimam & guſtum præparem ad ea quæ contulit & quæ conatus ſum ſupplere ad illuſtrandas Conſtitutiones in Codice Theodoſiano contentas.

Prima apparet operis in Chronologia conſtitutionum longe priori emendatiore, & in Chronico hiſtorico Imperatorum, in quibus tantam ſolertiam & diligentiam adhibitam animaduertes vt omnes adæquaſſe, ſi non ſuperaſſe, commendare opus ſit: in qua re illuſtriſsimi Cardinalis Baronii ſecutum ſe peritiam & iudicium profitetur, nec non fere omnes de emendatione & doctrina temporum ſcribentes æmulatus eſt, quæ plurimum conferre debent ad genuinam Conſtitutionum interpretationem & ad hiſtoriam quatuordecim illorum Imperatorum qui earum authores fuere. Vnde iſti Codici fax ex hiſtoria, & retro hiſtoriæ ex Codice Theodoſiano accenditur.

Secunda eſt in Prolegomenis, quæ per lacinias tantum diſpoſita erant & præparata, quæ in duodecim capita digeſſi, quantum ex conciſo & abrupto ſæpe per ſigla charactere præſtari potuit: cum ea quæ ibi deſunt ex ampliſsimis Commentariis ſuppleantur; vbi de Codicis Theodoſiani compoſitione, authoritate, vſu, deque inſcriptionum & ſubſcriptionum arcanis & Compilatorum erroribus diſſeritur.

Tertia eſt in Collatione Codicis Iuſtinianei cum Theodoſiano; in qua propoſiti ſunt ſinguli Codicis Iuſtinianei tituli & ſingulæ leges depromptæ ex Codice Theodoſiano, quas ad Iuſtinianeum retuli, in vſum Iuriſprudentiæ Romanæ; vt hic Commentarius elegans & præſens ſit ſubſidium: primum quoad ſingulos titulos ſeu rubricas repetitas in vtroque Codice, deinde quoad leges iiſdem verbis conceptas & ad eoſdem Imperatores ſpectantes, nec non ad alias e Iuſtinianeo Codice memoratas & recenſitas cum aliqua vberi explanatione, diſtincta nota *ad legem ipſam*, vt Codici Iuſtinianeo qui in tritura fori eſt & litium diſceptandarum vſibus prodeſt magna ſui ex parte ſuccollet & præſidium afferat, cuius laboris ſuſcipiendi neceſsitatem & vtilitatem propoſuit tom. 6. p. 231.

Quarta eſt in Paratitlis ad ſingulos titulos compoſitis, quæ ſingulas leges ſub titulo contentas breuiter retexunt & faciem ſiue ſubiectam materiem repræſentant, definitionibus, diuiſionibus & differentiis rerum propoſitis; quibus maximum lumen cuique legi datur, quod ad præceptum Imperatoris Iuſtiniani factum eſt, nec non ipſorum Græcorum in Baſilicis.

Quinta eſt in ſummariis ſingularum fere Conſtitutionum, quibus earum ſenſus aperitur & ſpecies ad verum legis intellectum aſſequendum, exhibetur.

Sexta eſt in Notis vnicuique conſtitutioni adiectis, quibus anni Domini, tempora & loca earum aſſignantur; vbi propoſitæ, publicatæ, datæ, acceptæ ſunt, paucis exprimit: nec non Gloſſarium eorum verborum quæ peritiam requirunt: ſupplet & varias lectiones ex Sichardi, Tilii, Cuiacii, Puteani Codicibus & an ipſa conſtitutio relata ſit in Codicem Iuſtinianeum, in totum vel pro parte, mutilata vel interpolata ſit aut omiſſa, & ad quas alias leges referatur ex aliis iuris partibus: ſui textus emendantur & obſcura quæque breuiter explicantur: nec non Orthographiam veterem in textu legum retentam ad vulgarem reuocat.

Septima eſt in Commentariis diffuſiſsimis & abſolutiſsimis, in quibus ſedulo refert quæ ad ſcientiam iuris pertinent: & quæ ad fori praxim ſpectant, mutuatis omnibus Philologiæ & Hiſtoriæ ornamentis, coloribus & documentis, quæ ex authoribus illorum temporum deſiderari poterant & colligi, tamquam flores gratiſsimi vel gemmæ pretioſæ, quibus Lectoris in iure tractando labor recreetur & ſubleuetur, tam in gratiam magiſtratuum qui in iure dicundo occupantur & iuris diſtribuendi conſcientia premuntur, quam aduocatorum pro decorandis orationibus quæ elegantem & ſolidam eloquentiam redoleant.

Octaua eſt in Notitia Dignitatum, ſeu adminiſtrationum ciuilium & militarium in partibus Orientis & Occidentis, quæ ſingularum ferme iuriſdictionem & poteſtatis ſubordinationem commonſtrat & deſignat & in vnum, ſeruato temporum ordine, illæ compelluntur.

Nona

PRÆFATIO.

Nona eſt in Proſopographia, quæ index eſt omnium perſonarum, de quibus mentio. fit in Codice Theodoſiano, qua arcanum conſtitutionis detegi poteſt, ad quam iuriſdictionem ſpectauerit & in quam cauſam reſcriberetur: in qua re vix vllus eſt qui exactiorem operam contulerit.

Decima eſt in Topographia ſeu deſcriptione & diuiſione Orbis Romani, Diœceſeon, Prouinciarum, & Vrbium notitia & de præſtantia earum ac dignitate: quæ leges in iis datæ, quibus priuilegiis donatæ: quæ & quantum conſerant ad aſſequendum earum legum ſenſum, pro ſubiecta occaſione earum publicandarum, iudicium erit in centum huius Codicis articulis.

Vndecima eſt in Gloſſario Legum & rerum gemino, quod author imperfectum reliquerat & noua opera coaceruari debuit, vbi vocum ſecretioris ſignificationis collectio & interpretatio exhibetur.

Supereſt, vt præuertam ſuſpectæ cuiuſdam incuriæ accuſationes; quæ ex hac editione moueri poterunt: quarum vna apud aliquos erit, quod loci Græci in Latinam linguam verſi non ſint, vt vſus huius Commentarii omnibus pateret, quæ ſilebit ex ſupplemento ad calcem operis. Altera quod lacunæ remanſerint in quibuſdam allegationibus quæ ſuppleri poterant; verum condonabis, ſi certior factus ſis, manuſcriptum Authoris ſæpe ita conciſum, mutilatum, ne dicam imperfectum fuiſſe, vt non vnius menſis vel anni opera in plurimis ad ſuum ſenſum vel ordinem reuocandis, ſuffecerit: cuius rei teſtis eſt Vir Clariſſimus in epiſtola ad commentarios huius Authoris de Regulis iuris antiqui: quod contigit ob ſpem quam habebat opus ſuum relegendi dum ederetur. Indulgendum etiam Typographiæ erroribus qui omnes expurgari non poſſunt, ſi authores ante primam editionem demortui ſint vel qui curam operis excudendi ſuſceperit, præſentem non nauauerit operam, quam per abſentiam legitimam præſtare non potui. Noſtro igitur ſtudio qualicumque faue, quod lubenter contuli, ſecutus eruditorum vtriuſque iuris exemplum, Scipionis Gentilis in edendis operibus Hugonis Donelli, Emundi Merillii circa Antonii Contii opera, & Hannibalis Fabroti in cura recudendorum operum Iacobi Cuiacii, & aliorum, quos prætereo; ne fatear me adductum fuiſſe præuia Authoris dum viueret admonitione in ciuitate Pariſienſi, vt id officium præſtarem, ſi ante excuſum opus, e viuis decederet.

NOBI-

NOBILISSIMO ET ORNATISSIMO ET OMNI VIRTVTIS ATQVE ERVDITIONIS GENERE PRÆSTANTISSIMO

VIRO

D. IO. REDINGERO

SILESIO,

IAC. CVIACIVS S.

* * * * * * * * *

NON dubito, nobiliſſime Redingere, quin tu in eadem erga me voluntate eſſe perſeueres, in qua fuiſti, cum hic nobiſcum amiciſſime verſarere: ego quidem certe eadem ſum, qua fui ante, cuius modo collibuit animo meo hanc veterum Iuris conditorum συναγωγὴν tibi auctorem dare, rem lepidiorem forte quam ſi quid ex meis vel æqualium meorum lucubrationibus. Cui enim non gratiores ſint veteres quam noui? Illi enim ſunt nobis omnibus pro magiſtris, nos infimi diſcipuli, non quales in Græcorum prouerbio, πολλοὶ μαθηταὶ κρείττονες διδασκάλων. Qui enim ſe in tantum hodie efferre poſſit ſine rubore, nullus eſt, cum nec qui ſe illis æquare quidem. Et hoc potiſſimum nomine, niſi me mea opinio fallit, quamuis te ſemper ſtudioſiſſimum habuerim mei morisque eius noſtri, vt neque ſcribamus neque doceamus quod omnes ſcire exiſtimemus, tamen hæc veterum Iuris auctorum, vt ita dicam, velut ſcripta foliis & ſparſa, quæ manu legimus noſtra, delectabunt te profecto magis, Iulii Pauli dico & Domitii Ulpiani & Voluſii Mætiani & Caii, & ſi pateris etiam Papiani, non Papiniani illius omnium qui ſunt, qui erunt, quique fuerunt Iuriſperitiſſimi, ſed paulo inferioris æui, quo Theodericus Italiæ imperabat, Papiani nec incauti nec inelegantis Iuriſconſulti, cuius reſponſis multa quæ perierunt ex veteri iure ſalua ſuppetunt: quos ego accurate recollectos auctores ad fidem antiquæ ſcripturæ correxi, & exauxi, vt mihi quidem videtur, magno cumulo. Vnum modo ſuccurrit, quod prætermiſſum in Papiano hac epiſtola reponam, de arboribus terminalibus quæ decoreas habent, quo loco debuiſſem correxiſſe, decurias, vt claris literis ſcriptum legi in Gotthorum, vt ſcribendum cenſeo in Boiorum legibus antiquis, vt Siculus Flaccus in profinium notatis arboribus decuſſes inueniri ſcribit. Et alterum de Gaii Inſtitutionibus, Epitomem eam Inſtitutionum eſſe Gaii ab Aniano Alarici conſiliario confectam quantum quoque modo ſui temporis vſus exigere videbatur, nec vero omnem propterea Caio dignitatem & elegantiam deperiiſſe, reſtare inter lateres Aniani male coctos adhuc lapillos quoſdam, ſi quis non pigretur internoſcere, e quibus veluti e culmo fruges & luculentius ſi reliquias eas adiunxerit, quæ Pandectis inſperſæ ſunt, quæque Iuſtiniani Inſtitutionibus leguntur, quanti momenti, ponderis, artificii Gaii Inſtitutiones fuerint æſtimare poſſit. Porro his horum quos commemoraui, vt ita loquar, ſcopis diſſolutis viſum eſt adligare etiam ex Conſtitutionum ab Hermogeniano & Gregorio Iuriſconſultis, animi, vt ſuſpicor, gratia, non vlla principis auctoritate formato corpore, quæ extabant disiecta neglectaque membra. Magno mihi hæc diligentia omnis ſtetit. Sed deſudauimus magis in eo Conſtitutionum

corpore, quod Imp. Theodoſii nomine conditum eſt, male lacero quoad potuimus reficiendo & conglutinando, adiunctis veluti comitibus eiuſdem Theodoſii Nouellis & Valentiniani, Martiani, Maioriani, Seueri: vnde vix ſolus profecto quiuiſſem expedire me, & tot ad eam rem præſtare quot deſiderabantur adminicula, niſi me optimorum & doctiſſimorum virorum benignitas & in iuris ſtudioſos propenſiſſima voluntas adiuuiſſet, e quibus primam gratiam habeo Stephano Charpino homini mire ſtudioſo & erudito & probo, a quo inuenti & proditi ſunt hi libri VI. VII. VIII. Conſtitutiones perelegantes de SC. Claudiano & Nouellarum quæ deſunt notitiam, contulit vltro Petrus Pitheus ille qui oſtenſus a me ſæpius, & ipſe tandem monumentis ſuis ita ſe palam oſtendit literatis legumque conſultis omnibus, vt digitum ego tantum prius ad eum intendiſſe, non totum hominem quantus erat hominibus patefeciſſe videar. Nec erit quid ſecus de fratre Franciſco Pitheo, in quo effloreſcunt iam ingenii & doctrinæ laudes maximæ, vt plane memoria repetens & illas quibus excelluit in omni genere bonarum literarum pater, filiis talibus digniſſimus, eam familiam ſeminarium eſſe doctorum virorum mihi liquido argumento perſuadere poſſim, nec te digreſſionis iſtius pigeat nobiliſſime Redingere, nam vt cum de te incidit ſermo, incidit autem ſæpiſſime, a propoſito digreditur, & in tuis virtutibus commemorandis libenter adquieſcit animus meus, ſic quoties vt de tui ſimilibus habeam ſermonem offert ſe occaſio aliqua, facere non poſſum quin deerrem paulum ab re, & in eorum memoria recolenda me oblectem. Sed iam non abierim longius, redeo ad rem. Nouellas Maioriani, Antonio Loiſello debemus doctiſſimo & ſuauiſſimo viro, & ſummi erga me officii ſummæque humanitatis: Cetera vel nos contulimus, vel iam ante Io. Tilius & Io. Sichardus præſtantiſſimi dignitate & doctrina viri, veluti lege Rhodia iacturæ ſaciendæ cauſa in commune contribuerant. Pene oblitus ſum dicere Aniani interpretationes, vbi erant, non indignas exiſtimaſſe me quæ apponerentur: & vbi non erant, quæ reponerentur. Hæc eſt συναγωγὴ veterum Iuris conditorum, quam initio dixi, in qua poſitum laborem cui offeram potius quam tibi qui ex amicis certis mihi certiſſimus es, non habeo, & vt ſuppetant nonnulli, tamen vel hoc tempore demum meo animo ſatisfactum oportuit, qui iampridem ex tot ſubinde recurrentibus laboribus malis quibus tota vita ingenium attriui meum, prius quam vnum emenſus, tum mihi inſtante ſemper altero, tuæ nobilitati partem aliquam nobiliorem præcipue dedicare geſtit. Munus erit animo tuo acceptiſſimum, ſcio, vel eo maxime quod id ego meis ponderibus totum examinauerim prius quam tibi deferendum cenſerem. Non eſt igitur quod te rogem aliud, quam vt me hominem tui nominis amantiſſimum vt facis, conſtanter ames: imo parum aduerti, ne hoc quidem ſupererat, niſi quia mos eſt ita rogandi. Fratrem Thomam, quo homine nihil poteſt fieri humanius, nihil amantius bonarum literarum omnium, cui ego ſum adfixus non minus quàm tibi, quod & beneuolentiam erga me tuam ac merita omnibus in rebus imitetur, ſaluere iubebis meo nomine. Vale Biturigis

Kalend. Mart. 1566.

IO.

IO. TILIVS ENG.
IO. BERTRANDO
V. C. REGIS CONSILIARIO, ET SVMMÆ CVRIÆ PRÆSIDI. S.

SI vetuſta monumenta tam diligenter exquiruntur, inuentaque tanto precio habentur, quod diuturnitas temporis id fere ad nos tranſmittat quod & perfectius & melius eſt, imprimis mihi videntur magnifacienda, quæ præter pulchritudinem & inuentionis elegantiam, vtilitatem & fructum ſecum coniunctum habent: in quorum numero primum locum veteres doctorum hominum libros tenere puto, quanto magis ad Rempubl. tuendam valent. Prætermiſſis enim hac in re libris ſacris de noſtra religione rebuſque diuinis, quibus primus honos debetur, quid commodius vtiliuſque ad hanc vitam noſtram, aut iucundius quam iſta veterum monumenta, quæ vel ſola ſecum nobis adferunt rerum præteritarum cognitionem, philoſophiæque de moribus vſum, quem in politicarum rerum adminiſtratione maximi quique & ſapientiſſimi hominum experti ſunt, ac literis mandare ſtuduerunt? Quemadmodum enim Rom. imperio nullum maius, nullum florentius vnquam ſuit, ita & a viris ingenio iudicioque præſtantiſſimis in rerum publ. gubernatione, & tractatum eſt & adminiſtratum. Verum enimuero inſelicium temporum iniuria bona pars rerum earum nobis deſideratur, ſcriptis veterum amiſſis, quorum iacturam nemo doctorum non deplorat, reſarcirique magnopere exoptat. Cæterum ſuperioribus his diebus in manus meas inciderunt poſteriores integri libri magni illius Codicis Theodoſii Imperatoris, quo eius aliorumque Rom. Imperatorum conſtitutiones, vt ille colligendas ac diſponendas ſtatuerat, continebantur: & ex cuius fontibus Iuſtinianus Codex fere totus conſectus eſt & expletus. In hoc quidem præter quam quod leges multo ſunt auctiores plenioresque, & non paucæ etiam integræ, tanquam in ipſo fonte ac ipſa origine, inuenias & propemodum infinitas, quas omnino in noſtris ingentibus voluminibus iuris non habemus: quæque multorum locorum tum in hiſtoriatum ſcriptoribus, tum in aliis veteribus auctoribus ſenſum intelligentiamque patefacient, & verborum innumerorum, formulatum, atque magnatum & difficilium alioqui rerum, in quibus torquentur bona Iuriſconſultorum ingenia, copiam ſuppeditabunt, vberemque ſuppellectilem. Nam & illic abunde res fiſci tractantur: in quo genere multum ſudantes, ne docti quidem ſeſe hactenus poſſunt extricare, nec ſuo ſatisfacientes iudicio rem ad exitum certamque definitionem perducere. Ad finem quoque de rebus eccleſiaſticis decreta ſtatutaque digniſſima cognitione habentur. Inuento igitur tanto theſauro, equidem qui ea ſemper religione ſui, vt minime occulendum reſeruandumque quod e Repub. ſit, crediderim in meos ſolius priuatos vſus, quod plerique ſolent: quique hinc propter editionem in meis ſtudiis nihil vel incommodi vel detrimenti paſſurum me ſpero, libros eos in lucem emittere conſtitui: tametſi mihi paratum magnum laborem videam, quantum eiuſmodi veterum codicum reſtitutio requirit: ac huius quidem potiſſimum, cuius ſenio iam multis in locis erat ſpecies deformata, & pene deleta. Literis autem grandioribus liber erat deſcriptus, vt fere ſolebant, cum magnifaciendum, dignumque iudicabant, in quo labor eſſet & opera diligentior ponenda. Quamquam autem tecum non magna mihi eſſet neceſſitudo, ac vitæ coniunctio, non propterea tamen non hoc, quicquid eſt, tibi dedicatum volui, apud me reputans id tibi imprimis deberi, tum propter doctrinam, qua in hoc aliarumque diſciplinarum genere polles, tum propter eius loci dignitatem, quem apud Regem atque in ſumma Curia tenes. Accedit etiam quod E. Ranconetus, cum quo mihi a puero communia ſemper ſuerunt ſtudia, tecumque familiaritate & officiis coniunctus eſt, affirmauit opus tibi gratum fore. Quod autem ad me attinet, ſatis mihi ſactum exiſtimabo, ſi in tuo nomine liber apparens placeat, tibique omnes ſtudioſi legum debere concedant, quod ad eorum & tuenda & amplificanda ſtudia pertineat. Vale Lutetiæ Pariſiorum II. Kalend. Decemb. 1549.

IO.

Io. Tilius Engoliſ. Lectori.

QVIA poſteriores octo libros Theodoſii Auguſti Conſtitutionum, qui ſoli in manus noſtras peruenerunt, vt in lucem proferremus Io. Bertrandus V. C. Curiæ Pariſiorum præſes voluit, viſum eſt eadem opera priores reliquias librorum, quos Alaricus Gotthorum rex olim contraxerat, vt mutilas partes integris membris adiungere. Cæterum hoc quicquid eſt, ex magno reliquum opere, cum antiquis manuſcriptis exemplaribus diligenter collatum, magna ex parte correximus, & præſtantius quam Germanica editio haberet, reddidimus. Porro autem Alaricus Gotthorum rex ex omnibus Rom. legibus quod commodum videbatur ſelegerat: nec is ſolum, ſed ſtudioſi plerique ex iiſdem compendiis excerpſerunt quæ vſui futura exiſtimabant: vnde nata eſt iſta in veteribus libris varietas. In hac autem noſtra ordinatione (iis enim qui parum in antiquis huiuſmodi reliquiis verſati ſunt, error obiici fortaſſe poſſit) antiquam ſecuti ſumus orthographiam, ne quis prima inſpectione erratum putet: id enim citra rationem factum non eſt, ſuosque habent ſingula quibus ſe tueantur auctores. Reſcidimus præterea illas interpretationes, quas Alaricus, aut certe Anianus quidam eius Cancellarius, qui has leges componebat, adiecerat: quod parum vtiles viſæ fuerint, aut aliis e locis repetarentur. Quamquam autem quicquid hoc eſt operæ a præcipuis noſtris ſacrarum literarum ſtudiis ſemotum eſt, ſperamus tamen nos edituros aliquando propter ſummum in bonas literas ſtudium, adnotatiunculas quaſdam non inutiles, cum in hac conſtitutiones, tum in ipſum Iuſtiniani Auguſti codicem, quem longe integriorem quam adhuc erat, breui reddemus, vt poſt Florentinas pandectas his diebus publicatas, conſtitutiones itidem imperatorias in melius reſtitutas habere poſſis. Et ſi per ocium liceat, vna Conſulum catalogum multo certiorem & inſtructiorem edemus, virorum doctorum exemplo, quos iſthic operam & ſtudium poſuiſſe haud pœnituit. Nec vero hanc primam vetuſtiſſimi libri editionem prorſus erratis carere affirmare auſim. Si quæ erunt, optimus quiſque ea æquo animo tolerabit. Hoc volumine veterum Imperatorum quod reliquum eſt, totum complexi ſumus: alterum tibi de veterum Iuriſconſultorum ſcriptis paramus. Vale

Lutetiæ Pariſiorum xv. Kalend. Maias M. D. L.

CONSV-

CONSVLARIA THEODOSIANA,

SEV

CHRONOLOGIA NOVA

CONSTITVTIONVM

CODICIS THEODOSIANI,

CENTVM VIGINTI SEPTEM ANNORVM:

AB A. D. CCCXII.

AD A. D. CCCCXXXVIII.

SVB SEDECIM IMPERATORIBVS.

QVIBVS EXPLICANDIS,FIRMANDISQVE SVBIECTVM EST

CHRONICON HISTORICVM.

EODEM QVOQVE RELATÆ SVNT CONSTITVTIONES NONNVLLÆ CODICIS IVSTINIANEI, QVÆ AD EANDEM EPOCHAM PERTINENT, QVÆQVE PROCVLDVBIO INTEGRO CODICE THEODOSIANO OLIM CONTINEBANTVR, ATQVE INDE DESVMPTÆ SVNT.

Tomus I.

Digitized by Google

ERRORES
SVPERIORIS CHRONOLOGIAE
CODICIS THEODOSIANI.

1. *Conſulatus* integer omiſſus A. 346.

2. Imperatorum initia, mutationes, ξυνωρίδες, finis, non recte notata.

3. Conſulatus cognomines Conſtantini, Conſtantii, Valentiniani confuſi.

4. In inſcriptionibus locorum ſubſcriptioni non additum vtrum ibi *datæ*, an vero *acceptæ:* vel PP. vel *Recitatæ:* tum de *eadem* ibi reſcript.

5. Non duplices ſubſcriptiones adſcriptæ : ſæpe enim alibi datæ, alibi acceptæ; vel P. P. diuerſis: ſæpe enim ab alio acceptæ, cum ad alium datæ eſſent.

6. In inſcriptionibus omiſſa quædam: *Poſt alia*, & *inter cætera*, & *ad locum:* vt & de eadem, *recedit*.

7. Non Conſulatuum diuerſæ appellationes, velut *Poſt, &c.*

8. Nullum Chronicum.

9. Denique hæc plane noua ſunt Conſularia.

CONSVLES
CODICIS THEODOSIANI
ORDINE ALPHABETICO.

A.

A *Cyndino* & Proculo.	340
Antonio & Syagrio.	382
Arbitione & Lolliano.	355
Arcadio 1. & Bautone.	385
2. & Rufino.	392
3. & Honorio. 2.	394
4. -- -- -- 3.	396
5. -- -- -- 5.	402
6. & Probo.	406
Aſclepiodoto & Maciniano.	423
Auſonio & Olybrio.	379

B.

B*Aſſo* & Ablauio.	331
Philippo.	408

C.

C*Æſario* & Attico.	397
Conſtantino 3. & Licinio 3.	313
4. -- -- -- 4.	315
5. -- -- -- Cæſ.	319
Paſſim Conſtantio 6. & Conſtantino Cæſ.	320
7. -- -- -- 4.	326
Cæſ. 5. & Maximo.	327
8. & Conſtantio 4. (al. 5.)	329
al. Conſtantio & Albino.	335
Conſtantio 2. & Conſtante.	339
4 -- -- -- 3.	342
5 -- -- -- Cæſ.	352
6 -- -- --	353.
7 -- -- --	344
8. & Juliano Cæſ. 1.	356
9 -- -- -- 2.	357
10 -- -- -- 3.	360
Conſtantio & Conſtante vv. cc.	414
Criſpo 2. & Conſtantino 2. Cæſſ.	321
3 -- -- -- -- 2.	324

D.

D*Almatio* & Zenophilo.	333
Datiano & Cereale.	358

E.

E*Vcherio* & Syagrio.	381
Euſebio & Hypatio.	346
Rufino.	347
Euſtathio & Agricola.	321

F.

F*Elice* & Tauro.	428
Feliciano & Tatiano.	337
Florentio & Dionyſio.	429

G.

G*Allicano* & Baſſo.	317
Symmacho.	330
Gratiano NB P. & Dagalaipho.	366
2. & Probo.	371
3. & Equitio.	374
4. & Merobaude.	377
5. (al. 6.) & Theodoſio. AA. 1.	380

H.

H*Ierio* & Ardabure.	427
Honorio NB.P. & Euodio.	386
4 & Eutychiano.	398
6 & Ariſtæneto.	404
7 & Theodoſio. 2.	407
8 -- -- -- 3.	409
9 -- -- -- 5.	412
10 -- -- -- 6.	415
11. Conſtantio. 2.	417
12 & Theodoſio. 8.	418
13 -- -- -- 10.	422

I.

IAnuarino & Iuſto.	328
Iouiano & Varroniano.	364
Iſidoro & Senatore.	436
Iuliano. 4. & Salluſtio.	363

L.

L*Eontio* & Salluſtio.	344
Licinio. 5 & Criſpo Cæſ.	318

Limenio & Catulino. 349
Lucio v. c. 413
Lupicino & Iouino. 367

M.

Mamertino & Neuitta. 362
Marcellino & Probino. 341
Merobaude 2. & Saturnino. 383
Modeſto & Arintheo. 372
Monaxio & Plinta. 419

N.

Nepotiano & Facundo. 336

O.

Olybrio & Probino 395
Optato & Paulino. 334

P.

Pacatiano & Hilariano. 332
Paulino & Iuliano. 325
Philippo & Salia. 348
Placido & Romulo. 343
Poſtumiano & Zenone. 448
Probiano & Iuliano. 322

R.

Richomere & Clearcho. 384

S.

Sabino & Rufino. 316
Sergio & Nigriniano. 350
Seuero & Rufino. 323
Stilicone & Aureliano. 400
2. & Antonio. 405

T.

Tatiano & Symmacho. 391
Tauro & Florentio. 361
Theodoro V. C. 399
Theodoſio 2. & Cynegio. 388
3. & Abundantio. 393
1. & Rumorido. 403
7. (al. 6.) & Palladio. 416
8. & Conſtantio 3. (al. 2.) 420
11. & Valentiniano Cæſ. 425
12. & Valentiniano 2. 426
13. -- -- -- Cæſ. (al. 3.) AA. 430
14. & Maximo. 433
15. & Nuntiando. 435
16. & Fauſto. 438
Timaſio & Promoto. 389

V.

Valente 5. & Valentiniano. 376
6. & Valentiniano 2. AA. 378
Valentiniano & Valente. 365
-- -- -- 2. 368
N. B. P. & Victore. 369
& Valente 3. 370
-- -- -- 4. 373
3. & Eutropio. 387
4. (al. 5.) Neotherio. 390
5. & Anatolio. 440
Varana V. C. 410
Victore V. C. 424
Vincentio & Frauitta. 401
Voluſiano & Aniano. 314
Vrſo & Polemio. 338

CHRONO-

CHRONOLOGIA
CODICIS THEODOSIANI.

CONST. M. CONSTANTIO CHLORO mortuo (eo ipſo Conſtantio VI. & Maximiano VI. Coſſ.) CONSTANTINVS filius eius, triceſimo ætatis anno, Imperium *per Gallias, Hiſpaniam, Britanniam*, auſpicatus eſt: Victor Schotti, Auctor vitæ Conſtantini *lib. 4. cap 53.* Socrates *lib. 1. c. 1.* Idacii Conſularia an. 306. & 333. &c. Idque VIII. Kal. Auguſti vt teſtantur Idacii Conſularia An. 306. & 335. ſed quem ideo diem in Kalendario Heruagiano, *N.* id eſt *Natalis*, (imperii ſcil.) *D. Conſtantini* notatur. Proinde Decennalia eius incidunt in annum 316. A. D. 306.

MAXENTIVS, Maximiani F. eodem anno, Romæ, quarto poſt menſe ineunte, Octobri videl. extremo V. Kal. Nouembris non vero VIII. Kalend. Octobr. (vt Onuphrius & Pantagathus voluere) conſumpto ſexennio ſeu ſenione Auguſtus appellatus eſt & filium Romulum Cæſarem fecit: Maxentius poſteà ſexto Tyrannidis anno exeunte, eo die ipſo V. Kal. Nouemb. ipſo die natalis ſui A. D. 312. Conſtantino A. II. & Licinio II. AA. Coſſ. occiſus fuit, de quo iterum ad eum annum.

LICINIVS 3. Id. Nouemb. à Galerio Maximiano Carnuti Imp. factus eſt A. D. 308. Idacius *in conſularibus*, & Chronicon *Alexandr.* Iul. Capitolinus *in Gordian. III.* Zoſimus *lib. II.* Eutropius *lib. X. 3.* Qui poſteà infractus primum A.D. 314. tandem euictus profligatuſque A. D. 323. A. D. 308.

CHRONOLOGIA LEGUM.

CONSTANTINO A. II. & LICINIO Coſſ. 312. (a)

(a) Caſſiodorus. *Conſtantinus II. & Licinius II.* Ita etiam Faſt. Flor. min. *Κωνσταντίνου τὸ β΄ καὶ Λικιννίου τὸ β΄.* Faſti Idarian. *Conſtantino II. & Licinio II Maxentii IV. ſolo.* Et anonymus de Præf. Vrb. Maxentio IV. Conſule, qui ſunt Conſtantino II. & Licinio II. Cum ſuperioribus facit Proſper. Chron. Faſt. anonym. Bucher. & Paſchal. Latercul. Vid. ad h. an. Valeſius in Not ad Euſebii Lib. IX. pag. 183 Noriſius in diſſ. de Cenotaph. Piſan. Pagius in Crit. ad Annal. Baron ad An. 313. multum de Conſulibus ſuffectis differens add. *Petr. Relandus* in Faſt. p. 288 ſeq.

Kal. Iul. DAT. AGRIPINAE *l.* * 1. *ſine cenſu.* ad Antonium Marcellinum Præſidem Prouinciæ Lugdunenſis primæ.

* Hæc lex, pariter vt lex 2. *Cod. Theod. de petitionibus*, perperam hactenus ſubnotatos habet *Conſtantinum A. V. & Licinium Coſſ.* id eſt, A. D. 319. committenda quippe ea cum Eumeniá gratiarum actione: de quo *ad eam l.* Agrippinæ certe nomen huic l. ſubſcriptum aperte oſtendit, eam ad A. 319. referri non poſſe, quandoquidem eo anno Conſtantinus non in Gallia, verum in Pannonia vel in Dacia, Italiaque verſatus eſt.

Kal. Decemb. Dat. & PP. in foro Traiani, *l.* * *de petitionibus & delatoribus.* Ad populum.

* Huc refero hanc l. quæ pariter vt lex 1 *ſine cenſu* perperam ſubnotatos habet *Conſtantinum A. V. & Licinium Coſſ* hanc enim legem ipſam indicari puto *l. 1. eod. tit. de petit. & delator.* quæ data eſt anno 313.

CHRONICON HISTORICVM.

Iulio. CONSTANTINVS M. in Galliis conſtitutus, & quidem *Agrippina* in Belgica, Gallicanum cenſum & hoc & ſuperiore anno retractauit: indulgentiasque debitorum ſeu tributorum per Gallias, ac nominatim per *Lugdunenſem primam* (in qua Auguſtodunum) tribuit. Quo nomine Eumenius Orator Auguſtodunenſis peculiari Oratione ei gratias egit. Eodem vero refero *legem 1. Cod. Th. ſine cenſu vel reliquis:* de quo *ad eam legem.*

Conſtantinus, ſeptimum Imperii annum agens, teſte Socrate *lib. 1. cap. 2.* & Cedreno adverſus MAXENTIVM, ſextum Imperii annum agentem (Victor Schotti auctor) è Galliis, menſe Auguſto, & Septembri in Italiam mouit: quo & pervenit menſe Septem- Auguſto. Septembri.

CONST. M. Septembri extremo, puta XXIV. Septembris.

Indictionvm, quarum mentio fit in Codice Theodoſiano, initium ab his Coſſ. conſurgit: quod diſerte tradit auctor Chronici Alexandrini. Er quidem à menſe Septembri, (VIII. Kal. Octobris) teſte Ambroſio v. id & infr. an. 327. & 341. Ergo Indictionum initium inde à Conſtantini in Italiam appulſu, & indicto tum ei bello.

Octobri. Maxentivs ſexto Tyrannidis anno expleto, iuxta pontem Miluium ad vrbem Romam à Conſtantino M. ſuperatus, pontisque ruina oppreſſua ac demerſus, periit. Incertus Orator, *panegyrico*, cuius initium, *Vnde mihi*, *cap.* 16. *&* 19. 20. Nazarius *panegyrico cap.* 33. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ ſcriptores, Zoſimus *lib.* 2. Victor uterque Chronographi. Idque ipſo Imperii ſui natali, tertio poſt quam Roma prodiiſſet, die: dictus incertus Orator *cap.* 16. *V. Kal. Nouembr.* vt teſtatut Kalendarium Heruagianum Romaoum: vbi ad eum diem diſerte adſcriptum, *Euictio Tyranni.*

Conſtantinus poſt deuictum Maxentium Romam ingreſſus poſtero ſtatim die. Idem incertus Orator, & Nazarius, *panegyrico, cap.* 33. Zoſimus, *lib.* 2. Chronicon Alexandr. aliique, *IV. Kal. Nouemb.* vt diſerte teſtatur idem Kalendarium: vbi ad eum diem adſcriptum *Aduentus Diui.* Ibidemque bimeſtri ferme egit: Nouembri. Decembri. teſtis Nazarius *d. cap.* 33. puta, menſe Octobri extremo, & Nouembri, potiſſimaque Decembris parte per dies munerum ſacrorumque ludorum. Idem incertus Orator *cap.* 19. (qui vtique menſe Decembri celebrati.) Vnde in alio Kalendario, quod deſcriptum ex Faſtis Ambroſii Nauidii Fracci Ferentinatis, adſcriptum teperitut menſe Nouembri, *Die 9. Conſtantinus dotat Eccleſiam, adesque ſuas Templum facit, & die* 15. *Conſtantinus corbibus terram egerit.* A. D. 31

Aradius *Rufinus* à Conſtantino tum Præfectus Vrbi iterum factua III. Kalend. Decembr. cui à Maxentiò, cum ia Roma ptodiret VI. Kal. Nouembr. *Annius Anullinus* ſuffectus fuerat, teſte auctore veteris Notitiæ Præfectorum vrbi quem Cuſpinianus ptimus extulit.

Conſtantinus Romæ conſtitutus *Kalend. Decembris*, *delatores* repreſſit, qui, vt cœteroquin aliis Tyrannis deuictis, emergère ſoliti, ita & Maxentio deuicto emerſerant, *l.* 2. *Cod. Theod. de petit. & delatoribus*, quam etiam initio anni proximi 313: iterauit, ſimulque cenſum retractauit, *l.* 1. *Cod. Th. de petition. &c. & l.* 1. *de cenſu.* Porro & antea Conſtantinus, ante Maxentianum, inquam, bellum, calumnias aboleuiſſe, delationesque prohibuiſſe teſtatur incertus Panegyriſtes *paneg.* 6. *cap.* 4.

Mediolanum, rebus vrbanis conſtitutis, Roma petrexit Conſtantinus M. vbi & Licinio mox ſororem ſuam Conſtantiam in matrimoninm dedit, Zoſimus, *lib.* 2. *cap.* 17. Victor Schotti, & Chronicon Alexandr. Vide & vtriusque Conſtantini & Licinii edictum, apud Euſebium, *lib.* 10. *cap.* 5.

CHRONOLOGIA LEGVM.

CONSTANTINO A. III. & LICINIO III. Coſſ. 313. *

* Caſſiodorus. *Conſtantinus III. & Licinius III.* Ita quoque Faſt. Flor. min. *Κωνσταντίνος τὸ γ' καὶ Λικίνιος τὸ γ'.* Faſt. Idat. Proſper. Chron. Anonym. de Præf. Vrb. Bucher. Fragment. & Paſchal. Latercul. *Conſtantinus III. & Licinius III.* Confirmatur Chronologia ab Optat. lib. I. adverſ. Parmenian. Zoſimo hiſt. lib. II. & Auguſtino c. Donatiſtas, quos excitat *Petr. Relandus* in Faſt. p. 291.

xv. Kal. Feb. { PP. Romæ, *l.* * *de cenſu.* / PP .... *l.* 1. *de petitionib. & delat.* } ad populum Romanum ſcil.

* Huic legi hactenus perperam *Conſtantino* A. IIII. *Coſſ.* adſcribitur, etſi *Licinii* III. *Coſſ.* recte opponatur: eſt enim hæc lex coaſſanda cum *l.* 1. *de petitionib. Gothofr.* Pagius vero in Critica ad Annal. Baron. An. 311. negat auctoris noſtri ſententiam, putatque primum Licinii Conſulatum, quia ſuffectus fuit, potuiſſe prætermitti vel numerari. Idem, ad An. 312. ex ſubſcriptione huius legis *XV. Kal. Febr. Rom.* conicit, Conſtantinum menſe Januario huius anni Romæ adhuc fuiſſe, niſi P.P. pro *Dat.* legendum cum quibusdam editionibus. vid. *Petr. Reland.* in Faſt. p. 290

Non. Feb. Dat. .... *l.* 5. *Cod. Iuſt. vbi cauſæ fiſcales ad Vrſum.* .....

Hanc l. huc retraho ab A D. 317. de quo dico ad *l.* 1. *de delationibus.*

vi. Id. Mart. * Dat. Med. *l.* 1. *de bonis vacantibus*, ad Æmilium. V. P. Rationalem.

* Male nonnulli reponunt Maii: quaſi Conſtantinus hoc anno menſe Martio in Germania contra Barbaros pugnauerit: quod erroneum eſt: in Galliam enim poſtea demum ex Italia profectus Conſtantinus.

iv. Id. Mart. Dat. (a) Adrumeti *l. maritus* 19. *Cod. de procuratoribus* ad concilium prouinciæ Africæ.

Subſcriptio habet, *Conſtantino A. & Licinio Cæſare vtrisque* II. *Coſſ.* Quo ſine tempore Conſtantinus Africa nondum potiebatur, verum Maxentius: Itaque reponi *vtrisque* II. *Coſſ. Referri poſſit & ad A. D.* 315.

(a) Reddita.

Id. Mart. P. P. .... *l.* * 2. *de cenſu*, ad Euſebium V. P. Præſidem Lyciæ & Pamphyliæ.

* Duobus Auguſtis recte tribuitur hæc lex, Conſtantino ſcil. & Licinio. Et vero lex hæc *Licinii* eſt, cui *Lycia & Pamphylia* parebant.

De hac lege vid. Pagium in Critica ad An. 314. Gothofredus, quia *Kal. Jun. Conſtantino Aug. III. & Licinio III.* data eſt & inſcripta *iidem A.A.* putat ante Iunium contigiſſe Maximini interitum. Noriſius an. 314. tantum Maximinum fuiſſe deuictum, & legendum eſſe vult, *Conſtantino IV. & Licinio IV. Coſſ.* Pagius nihil mutat. Ita *Petr. Relandus* in faſt. pag. 290.

HIATVS

HIATVS ſex menſium integrorum, & amplius.

Aprilis. Maius. Iunius. Iulius & Auguſtus. September.

Kalend. Octobr. Dat. . . . . . *l. 3. Cod. Iuſt. ſi contra ius*, ad Baſſum PP.

Hac l. Conſtantinus puniri iubet iudices, qui vetuerint precum argui falſitatem. Forte referenda ad A D 319.

Prid. Kal. Nou. Dat. . . . . . *l. 1. de Epiſcopis, Eccl. & Clericis*. . . . . .

Kal. Nou. Dat. TREVIRIS { *l 2. de annona et trib.* / *l. 1. de Exactionibus.* } ad Ælianum Proc. Africæ.

Hactenus hæ leges malę referuntur ad *Conſtantinum IV. & Licinium IV. Coſſ.* id eſt, ad A. D. 315.

III. Non. Nou. Dat. Treueris { *l. 1. de pœnis.* / *l. 2. de Appellationibus.* / *l. 1. quorum appellat.* } ad Catulinum. (b) . . . . Acc. XV. Kal. Mai. (γρ Mar.) Hadrumeti, Voluſiano & Aniano Coſſ.

(b) Conſularem Byzacenæ.

VI. Id. Nou. Dat. { . . . . *l. 1. de concuſſ. aduocatorum.* / Treu. *l. 1. de aduocato fiſci.* } ad Ælianum Proc. Africæ Acc. XV. Kal. Mar. Carthagine, anno videl. proximo 314.

Hactenus hæ leges male referuntur ad annum 315.

III. Kal. Ian. Dat. Treu. { *l. 1. de Relationibus.* / *l. 1. de Appellationibus.* } ad Claudium Plotianum Correctorem Lucaniæ & Brutiorum. Acc. VIII.* Id. Feb. Regio.

* Trigeſimo nono poſt die.

CHRONICON HISTORICVM.

CONſtantinus hoc circiter tempore conſtitutionem emiſit ad *Anulinum Proconſulem Africæ* pro Cæciliano & Clericis: de *Immunitate Clericorum* ab omnibus omnino muneribus ciuilibus: Refert eam ipſam Euſebius, *lib. 10. cap 7.* memorat eandem Anulinus relatione ſua apud Auguſtinum *ep. 68.* & in *collat. Carthag. d. 3. numer.* 216. Hanc eandem indicat ipſe Conſtantinus *l. 1. Cod. Theod. de Epiſcopis*, quæ data eſt hoc ipſo anno. *prid. Kal. Nou.* Proculdubio & eodem tempore Eccleſiis immunitatem ab annonis & tributis tribuit Conſtantinus, quam & idem poſtea firmauit anno 315.

Delatores Conſtantinus hoc anno rurſum repreſſit, *cenſumque* retractauit poſt Maxentium deuictum, (pariter vt ſuperioris anni 312. fine) Eo pertinet lex *1. & 2. de cenſu, & lex 1. de petitionib.* Lactantius quoque in delatores odium ſuum hoc tempore teſtatus, de *ira Dei cap. 20.*

Aliquot hoc anno & proximo Conſtantini M. conſtitutiones occurrunt ad *Africam* pertinentes: E quibus nonullæ proculdubio ad ſtatum eius erigendum pertinent, quem *Maxentius* Tyrannus adflixerat, de quo Nazarius, *panegyrico:* Victor *de Cæſar. cap. 40.* pars vero earum pro Catholicis & Cæciliano Ep. aduerſus *Donatiſtas* latæ ſunt. *Vrſus* Rationalis Africæ fuit hoc anno 313. Eius meminit Conſtantinus M. ep. ad Cæcilianum, apud Euſebium *lib. 10. cap. 6.* Martio.

Diocletianus hoc tempore adhuc ſuperſtes erat, vt diſcere eſt quoque ex *l. 2. Cod. Th. de cenſu:* mortuus quippe triennio demum poſt, A. D. 316.

MEDIOLANI Conſtantinus hoc quoque anno, ac nominatim menſe Martio egit. v. ſup. fine anni 312. vbi ideo data ab eo lex *l. de bonis vacantib.* Aprill.

Anulinus, XVII. Kal. Maii, his Coſſ. Proconſul Africæ erat, vt docet eius relatio ad Conſtantinum & Licinium ſuper Cæciliano & Donatiſtis in actis *collat. Carthag. die 3. num.* 216. 220. & apud Auguſtinum *ep. 68. ad Ianuarium.* Iulio & Auguſto.

Conſtantinus rebus Italiæ conſtitutis, Mediolanoque digreſſus *in GALLIAM*, poſt annuam aduerſus Maxentium expeditionem, poſtque Licinii & Conſtantiæ nuptias, ad inferiorem Germaniæ limitem, vbi *Treueris*, reuerſus eſt; *Francorum* & Barbarorum ad Rhenum tranſitum inhibuit repreſſitque, teſtis incertus auctor panegyrici, *vnde mihi, cap.* 21. Zoſimus, *lib. 2.* Anonymus, *apud Sirmondum.* Octobri. Hinc igitur *Treuiris* poſtea datæ ab eo plures conſtitutiones hoc anno, menſe Nouembri & Decembri.

Romæ iuſſu Conſtantini (*Anulino* adhuc Proconſule Africæ exiſtente) habita *Synodus*

CONST. M. *dus* ſub Miltiade Ep. vbi Cæcilianus innocens pronunciatus, Donatiſtæ damnati, VI. Nonas Octobris. Optatus, *lib. 1.* Auguſtinus, *poſt collat. cap. 33. & ep. 152.* A D 314.

Clericorum Catholicorum *immunitatem* à muneribus ciuilibus, hæreticorum factione interturbatam, de nouo confirmauit hoc anno Conſtantinus, menſe Octobri extremo, *l. 1. Cod. Th. de Epiſcopis.*

Nouembri. *Treuiris* hoc tempore menſe Nouembri & Decembri conſtitutus Conſtantinus, de quo *in ſuperiore pag.* vide leges hic ſupra poſitas.

Ælianus poſt Anulinum hoc tempore, iam menſe Nouembri, Proconſul Africæ erat. Meminit eius ipſemet Conſtantinus, *ep. ad Probianum*, eius ſucceſſorem, apud Auguſtinum, *ep.* 68. & *lib. 1. contra Creſconium cap. 74.* Itemque Optatus Mileuitanus, *lib. 1.* vt & acta Felicis Aptungit. Hinc adeo ad eum datæ Kal. Nouembr. *lex 2. de annona & lex 1. de exactionibus:* & Idibus Nou. *l. 1. de concuſſ. aduocat. & l. 1. de aduocato fiſci*, quæ vnius & eiusdem conſtitutionis partes ſunt.

Rufius *Voluſianus* Præfectus vrbi factus eſt his Coſſ. VI. *Idus Decembr.* teſtis vetus Notitia Præf. vrbi.

Relationibus, ſeu Conſultationibus, quæ a Iudicibus hæſitantibus in cauſis priuatorum ad Imperatorem fiebant, nouam formam & modum impoſuit Conſtantinus M. hoc anno, *l. 1. de relationibus & l. 1. de appellationibus.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

VOLVSIANO * & ANIANO Coſſ. 314. (a)

* C. Ceionius Rufinus Voluſianus in Faſtis Capitol. *Gothof.* Add. inſcript. CCCLXXXVII. 5. apud Gruter. & Boiſard ant. Rom. Part. VI. pag. 13. C. CEIONIO. RVFIO. VOLVSIANO. &c. Pateſt inde error Anaſtaſii, qui idem fecit, quod olim faciebant Romæ Conſule Cæſare, per iocum teſtantes aliquid, ſubſcribebant enim, *Iulio & Cæſare Coſſ.* quod Bibuli auctoritas eſſet nulla. Sueton. in Cæſ. c. 20. add *Petr. Relandus* in Faſt. qui probat ea marmoribus *Rufium*, non Rufum neque Rufinum ſcribendum. Confer etiam Corſinius de Præf. Vrb. pag 53. Pagii Crit. ad an. cit. qui ex inſcriptione ſtabilit Faſtos Idat. *Voluſiano II.* recte ſcribentes.

(a) Caſſiodorus. *Voluſianus & Anianus.* Conſentit Chron. Alexandr. Βολουσιανοῦ καὶ Ἀνιανοῦ, Faſt. Flor. min. Βολουσιανὸς καὶ Ἀνιανος α'. Proſper. Chron. Faſt. anonym. Auguſtin. contr Donatiſt. Faſt. Idat. habent *Voluſiano II. & Aniano.* Paſchal. Latercul. *Valeriano & Aniano*, & Anaſtaſ. in vit. Pontif. *Voluſiano & Rufino Coſſ.* vid. *Petr. Reland.*

Kalend. Ian. PP...... *l. vn. ad l. Iul. maieſtatis*, ad Maximum. PF. V. *

* γρ. PF. P.

XI. Kal. Febr. PP. Tribon (γρ Triber) *l. 10. de adquir. & retin. poſſ.* ad Maternum......

III. Kal. Febr. PP...... *l. vn. de curatore Kalend.* Locrio Verino ſuo ſalutem.

II. Non. Mart. Dat........ *l. 1. de dilationibus* ad Vrſum Vicarium. *

* P. V. C. & Rationalem Africæ accipiam, de quo iam *anno ſuperiore.*

XIV. Kal. Apr. Dat...... *l. 1. de nauiculariis.* ad Voluſianum. *

* Adde P. V.

VII. * Kal. Apr Dat. Treuiris. *l. 1. de adminiſtr. & periculo tutor*...... *.

* al. VI. * Euphemianæ Cod. Iuſt.

Tribuitur hæc lex perperam *Conſtantino & Iuliano* Cæſari: reſcribe *Conſtantinum & Licinium.*

Kalend. Apr. PP........ *l. 1. ad SC. Claudianum.* ad Probum. *

* Siue *Probianum.* Eidem Probo inſcribitur Cod Iuſt. *lex 3. de ſeruis fugit.* quæ ad hunc annum referenda videtur.

VIII. Kal. Mai. * PP. Romæ. *l. vn. de Ingenuis qui tempore Tyranni ſeruierunt*, ad Voluſianum.......... *

* al. Mar.

* Supple P. V. v. ſupra menſe Maio *legem 1. de nauicular.*

Iungenda huic legi videtur *lex 1. Cod. Iuſt. de dignitatibus.*

IV. Kal. Mai Dat......... *l. vlt. Cod. Iuſt. de longi temporis præſcript. quæ pro libert.* ad Dionyſium Vicariam Præfecturam (al. vicem Præfectorum, al. vice Præfectorum.) agentem.

Tribuitur hæc lex recte Conſtantino & Licinio.

Idib. Maii. Dat....... *l. placuit 8. Cod. de Iudiciis.* ad Dionyſium.

Conſtantino & Licinio recte tribuitur hæc lex.

NOVA

NOVA Imperii ſeu Orbis Romani inter Conſtantinum & Licinium diuiſio.

Inde iam conſtitutiones a Conſtantino M. extra Galliam & Italiam quoque datæ, & ad alias Imperii partes pertinentes, occurrunt.

IV. Kal. Nou.* Dat. Treueris *lex 1. de priuilegiis eorum qui in ſacro pal.* Palatinis & bene meritis ſuis.

* Alterius menſis nomen, vel certe loci hic libens reponam.

CHRONICON HISTORICVM.

IN *Gallia* egit Conſtantinus aliquot huius anni menſibus.

Miltiade Ep. Romano mortuo III. Id. Ianuar. SYLVESTER Ep. Romanus factus eſt his COSS. pridie Kal. Februarii: vetus Notitia Epp. Romanorum.

Patibuli ſeu *Crucis* ſupplicium hoc tempore adhuc (vt & cum Lactantius ſcriberet Anno proximo 315. vel hoc ipſo) in vſu erat: vt docet lex *vii. ad l. Iul. maieſtatis. Verinus* vicarius Africæ erat hoc tempore, quo ipſo *Ælianus* erat Proconſul Africæ. Meminit eius Conſtantinus ep. ad Probianum PC. (Æliani ſucceſſorem) apud Auguſtinum, *ep.* 68. & *lib. 3. contra Creſcon. cap.* 70.

Ælianus Proconſul Africæ, quatuor ferme poſt ſynodum Romanam menſibus cauſam Felicis Aptungitani his Conſulibus iudicauit, eumque abſoluit traditionis & Idololatriæ XV. Kal. Mart. Auguſtinus *ep.* 152. & *poſt collationem cap.* 33. In libello MS. eiuſdem ſententiæ & in ipſis actis Æliani PC. quibus in Felicis *vitam* inquiſiuit, XIII. Kal. Septembr. dies inſcribitur de hoc Æliano v. *ſup.* 313. Huius ſucceſſor Probianus: vide in anno 315. proximo. Sub *Maxentio* Tyranno acta quædam Romæ hoc adhuc tempore infirmat Conſtantinus M. menſe Maio, anno & ſeptem menſibus poſt eum cæſum. Quo pertinet *lex vii. de Ingenuis quo tempore tyranni.*

Rufius *Voluſianus* Præfectus vrbi fuit hoc quoque anno integro, inde a VI. Id. Decembr. anni ſuperioris: vt teſtatur vetus auctor Notitiæ Præfectorum vrbi. Hinc adeo ei inſcribuntur his COSS. menſe Martio & Aprili, *l. 1. de nauiculariis: lex vii. de Ingenuis qui tempore tyranni*, VI & anno proximo, *l. 1. quorum appellationes.*

Conſtantinus e Gallia relicto ibi filio Criſpo, in Pannoniam aduerſus Licinium mouet: vbi *Cibolenſe* bellum inter eos geſtum his COSS. VIII. *Id. Octobris.* Idacius, *in Faſtis conſularibus:* quo die Licinius deuictus eſt. Indeque Conſtantinus, Cibali, (cuius ſitum Zoſimus *lib. II. cap.* 18. deſcribit) Sirmio, aliiſque potitus, imo & Thraciam, & Philippos quidem ingreſſus: Tandem pace inita Conſtantini imperio ceſſit *Pannonia, Dardania, Dacia* (in qua Serdica & *Naiſſum* natalis ipſius patria.) *Mœſia, Macedonia* (in qua Heraclea & Theſſalonica) *tractuſque Danubii omnis, Illyricum totum, Græciaque ſeu Achaia.* Eutropius teſtis *lib.* 10. *c.* 4. Zoſimus l. c. Sozomenus, *lib. 1. cap.* 2. & 7. de Achaia nominatim teſtis eſt quoque A. 319. *lex 2. de accuſation. lex 1. de denunciat.* Licinio vero ceſſit Thracia, Mœſia minor, Scythia, Aſia, Oriens, vlterius ſitæ prouinciæ reliquæ. Zoſimus, *d. loco* & Anonymus Sirmondi *a Cl. Valeſio editus.* Id alii referunt ad annum 315. verum refutat eos Conſtantini M. lex 1. *de diu. offic.* quæ iam eo anno VIII. Id. Mart. *Theſſalonicæ* data eſt, & ſic poſt nouam hanc Imperii diuiſionem.

CHRONOLOGIA LEGVM.

CONSTANTINO A. IIII. & LICINIO IIII. COSS. 315.*

* Caſſiodorus. *Conſtantinus IV. & Licinius IV.* Ita etiam Faſt. Flor. min. Κωνσταντῖνος τὸ δʹ καὶ Λικίνιος τὸ δʹ, & Faſt. Idat. Proſper. Chron. Anonym. de Præf. Vrb. Bucher. Fragment. & Paſchal. Latercul. *Conſtantino IV. & Licinio IV.* Diſſentit paullulum Chron. Alexandr. Κωνσταντίνου Αὐγούστου τὸ δʹ καὶ Λικινίου τὸ δʹ. Confer. *Petr. Relandus* in Faſtis p. 296.

XI. Kal. Febr. Acc. Caralis *l. 1. de curſu publico.* ad Conſtantium.*

* PF. P. Italiæ: vel Præſidem Sardiniæ ſub quo Sardinia.

V. Kal. Mart. PP. Romæ *l. 2. quorum Appellationes.* ad Voluſianum PP. V.

III. Non. Mart. Dat. HERACLEAE *lex 1. de actoribus & conductoribus rei priu.* ad Philippum Vicarium vrbis.

* Refertur perperam ad A.D. 313. Forte etiam recte referatur ad an. 319. Licinio male tribuitur ab Morino in hiſt. Conſt. p. 361.

VIII. Id. Mart.* Dat. THESSALONICAE *lex 1. de diuerſis officiis.* ad Verſennium Fortunatum Conſularem Aquarum. (Romæ.)

* F. Mai.

Forte etiam recte referatur ad A. 319.

XII. Kalend. Apr. Dat. Antiochiæ.* *l. 1. ſi petitionis ſocius.* ad Migdonium Caſtrenſem S. Palatii.

*Si hæc ſubſcriptio bene habet tum hæc lex *Licinio* tribuenda eſt. Sed forte hic reponendum *Antigoniæ*, quæ prope Stopis in Macedonia: vel Dat. pro PP. aut Redd. Acceptaue.

Dat. CABILLVNO. (a) *lex 2. de pœnis.* Eumelio.*

(a) V. quæ ad eam l. nnto, puto Cabylan hic accipiendam, de qua Ptolemæus & Eutropius Lib. VI. c. 8. haud procul Byzantio.

* Vicario Africæ.

III. Kal. April. Dat. . . . . . *l. 1. de Theſauris.* ad Rationales.

IIII. Kal. Mai. Dat. . . . . . *l. 1. de cohortalibus.* ad Conſtantium PF. P.

VI. Id. Mai. PP. Carthag. *l. 2. de cohortalibus.* Edicto ſuo ad Afros.

III. Id. Mai. Dat. NAISSO *l. 1. de alimentis quæ inopes parentes.* ad Ablauium.*
* Videtur fuiſſe pro Præf. prætorio.

Hæc lex iubetur proponi per omnes *Italiæ* ciuitates.

Kal. Iun.* Dat. Treu. *l. 2. de Nauiculariis.* Amabiliano Præf. annonæ.

* γρ. III. Kal. Ian. vt ita iungatur hæc lex cum *l. 1. de appellationibus.* Certe Conſtantinus hoc tempore non in Gallia Treuiris conſtitit, verum in Myſia, Dacia, Pannonia

III.* Non. Iun. Dat. SIRMIO *l. 1. de pignoribus.* ad vniuerſos prouinciales.

* III. in Cod. Iuſt. & Aniano optimæ notæ.

XV. Kal. Iul. Dat.* . . . . . *l. 1. de annona & tributis.* ad Proclianum. (b)

* Dicitur hæc lex *Conſtantinop.* data: male, ſi Conſtantino recte tribuitur, vt exiſtimo, agitur enim in ea de Eccleſiis Catholicis, nondum enim Conſtantinopolis erat: errore nato ex ſequenti voce, *Conſtantino A.* IIII. &c.

(b) An Probianum PC. Afr. vt mox *l. 2. de appellation.* Minime: Fit enim mentio in ea Arſacis Armeniorum Regis. Vide quæ ad eam l. dico.

XV. Kal. Aug. Dat. AQVILEIAE *lex 1. de maternis bonis.* Conſulibus, Prætoribus, Tribunis plebis, Senatui ſalutem dicit. Recit. apud Vettium Rufinum P.V. in Senatu Non.* Septembr.

* Quinquageſimo poſt die.

Kalend. Aug. Dat. . . . . . . *l. vn. ad l. Fabiam.* ad Domitium Celſum Vic. Africæ.

IV. Id. Aug. PP. SIRMIO *l. 1. de teſtimoniali.* ad Rufinum PF. P. (c)

Hæc lex male refertur ad A. D. 313. Et Licinio male tribuitur a Morino in hiſt. Conſt. p. a. p. 361.

(c) γρ. P. F. V.

VIII. Kal. Sept. Dat. ROM. (d) *l. 3. de appellationibus.* ad Probinum PC. Africæ.

(d) Ergo fuit hoc tempore Conſtantinus Romæ.

VI. Kal. Sept. PP. Carthag. *l. 1. de extraordinariis.* ad Catullinum PC. Africæ.

Hanc legem huc retraho ab anno 319. quo non Catullinus, ſed Proculus PC. fuit.

IIII. Kal. Sept. PP. Romæ *l. 1. de diuerſis reſcriptis.* ad populum.

al. Martias.

Non. Sept. Recitata apud Vettium Rufinum P. V. in Senatu *l. 1. de maternis bonis.* Quæ data XV. Kal. Aug. Conſulib. Prætorib. Tribunis plebis, Senatui ſalutem dicit.

Id. Sept. Dat. Rom (e) *l. 1. de iure fiſci.* Ad populum.

(e) *Conſtantinum & Cæſarem* inſcriptio huius l. præfert. id eſt, *Conſtantinum & Licinium.* Conferat. Pagii Critic. ad an. Bar. ad h. a. qui reſpectu Conſtantini Senioris Aug. Cæſarem Licinium dictum, autumat.

CONST. M. XIV. Kal. Octobr. Dat. NAISSO *l. 1. de Centonariis & Dendrophoris* ad Euagrium PF. P. Acc. VIII. (f) Id. Nou. A. D. 315.

(f) Die quinquageſimo & poſt.

Kalend. Octobr. Dat...... *l. 2. de decurionibus* ad Criſpinum.......

XV. Kal. Nou. Dat. MVRGILLO * *l. 1. de Iudæis* ad Euagrium. (g) ......

* *vt Murſillo.*

(g) PP. in Cod. Iuſt. quomodo & præfert *lex 1. de Centonar.*

Prid. Id. Dec. Dat. SIRMI *l. vn. de frumento Carthag.* ad Catulinum PC. Africæ.

III. Kal. Ianuar. PP. ...... *l. 4. de Appellationibus.* Amabiliano PF. annonæ Africæ.

CHRONICON HISTORICVM.

RVfius *Voluſianus* hoc quoque anno Præfectus vrbi fuit vsque ad XIII. Kal. Septembr. vt teſtatur vetus Notitia Præfectorum vrbi: Hinc ad eum data his COSS. V. Kal. Mar. *lex 2. quorum appellationes.*

Conſtantinus conſtitit hoc tempore in *Macedonia*, (vbi *Heraclea* & *Theſſalonica*) quæ ei pace cum Licinio ſuperioris anni fine inita ceſſerat: Quare ibi datæ ab eo *lex 1. de actorib. & conduct. lex 1. de diu. offic.* quas nonnulli perperam Licinio acceptas ferunt. Et in his Morinus *in hiſtor. Conſtant. parte 2. p. 360. 361.*

Eumelius vicarius Africæ fuit & hoc anno, ad quem data XII. Kal. April. *lex 2. de pœnis:* & anno proximo Sabino & Rufino COSS. quibus COSS. IV. Id. Nouembr. Conſtantinus reſcripſit de Cæciliani Ep. purgatione, tum in Synodo Arelatenſi, tum in ſuo iudicio: vid. Auguſtinum, *in breuiculo collationis die 3. p. 589. poſt collationem. c. 23.* & *lib. 3. contra Creſconium cap. 71.*

Conſtantinus hoc anno complurima *in fauorem Chriſtianæ religionis*, eiusque venerationem ſanxit, vertendis ita quoque ſubditorum paulatim atque ad Chriſtianam fidem traducendis animis: ſcilicet 1. *Crucis* ſupplicium ſuſtulit; de quo Sozomenus *lib. I. c. 8.* H. E. Nicephorus *lib. VII. c. 46* Victor de Cæſ. *c. 41. L. vlt. Cod. de pag. ſacrif. & templ.* 2. In *Fronte* (quæ tum quoque crucefignari ſolita, teſte Lactantio, & auctore vitæ Conſtantini) inſcriptionis pœnam *l. 2. C. Th. de pœnis*: quæ hoc anno diſerte data eſt, vbi v. quæ dico. 3. Credo etiam tertium iſtud eodem tempore inductum, puta *Manumiſſiones in Eccleſia*: ſecunda enim iam e tribus ſuper ea ab eo lata conſtitutio anno proximo 316. extat *l. 1. C. Iuſt. de his qui in Eccleſ. manum:* quæ data eſt ad Protogenem Ep. *Sardicenſem.*

Tyranni, Maxentii ſcilicet acta quædam aboleuit hoc adhuc tempore Conſtantinus *l. 1. de cohortalibus.*

Conſtantinus, e Macedonia in Myſiam, Daciamque (vbi Serdica, & *Naiſſum*, quæ ipſa Conſtantini patria fuit) Pannoniamque ſuperiorem (vbi *Sirmium* & *Murſella*) tranſiit hoc tempore. Hinc locis illis, datæ variæ ab eo conſtitutiones.

Alimenta inopibus parentibus e fiſco reque priuata Principis tribui iuſſit Conſtantinus *l. 1. de alimentis*, &c. quo ita exponendorum liberorum, vel etiam occidendorum moti tum inolito occurreret; in quem hoc ipſo tempore Lactantius inuectus eſt.

Ruſticorum reique ruſticæ fauore Conſtantinus boues & inſtrumenta olim ruſtica pignori capi vetuit Edicto ſuo *l. 1. de pignoribus.*

Eccleſiis Catholicis immunitatem ab annonis & tributis hoc anno tribuit Conſtantinus *l. 1. de annona & trib.* ſic tamen, vt iam antea tributam indicare videatur.

Conſtantinus è Macedonia, Myſia, Dacia, Pannonia in Italiam redux hoc tempore *Aquileia* conſtitit: vbi data ab eo *lex 1. de maternis bonis.*

Vettius *Rufinus* Præfectus vrbi factus XIII. Kal. Septembr. his COSS. vt teſtatur vetus Notitia Præfectorum vrbi. Hinc in Senatu apud eum recitata Non. Septembr. *lex 1. de maternis bonis.* Eidem inſcribitur mox *l. 1. de teſtimonialt.*

Domitius *Celſus* vicarius Africæ poſt Eumelium fuit hoc tempore: cui ideo menſe Auguſto inſcribitur lex *vn. ad l. Fabiam:* fuit & anno proximo 316. Ad hunc Celſum Conſtantini M. & PP. epiſtolæ inter geſta purgationis Cæciliani & Felicis extant.

Probianus, Æliani ſucceſſor, Proconſul Africæ fuit hoc tempore: cui inſcribitur VIII. Kal. Sept. *lex 3. de appellationibus.* Ad hunc extat Conſtantini M. Maximiani & Licinii epiſtola de Felice Aptungenſi & Cæciliano, apud Auguſtinum, *lib. 3. contra Creſconium cap. 70. & ep. 68. p. 324.* & breuicul. *collat. diei 3. p. 591.* In hunc eſt & Symmachi patris epigramma.

Romæ Conſtantinus M. hoc Conſulatu aliquamdiu conſtitit; menſe Auguſto & Septembri, quo etiam Cæcilianum & Donatiſtas, qui a iudicio Arelatenſi ad ſe appellauerant, euocauit. Quo cum Cæcilianus non occurriſſet, *Mediolanum* mox venit, vbi Conſtantinus M. erat: Venerunt eo quoque Donatiſtæ. Ibique Imp. cauſa cognita vltimo iudicio Cæcilianum innocentiſſimum, Donatiſtas vero improbiſſimos iudicauit: vt ſcribit Auguſtinus *ep. 162.* Deque ea Cæciliani purgatione Conſtantinus ſcripſit ad Eumalium vicarium ſequentibus COSS. *Sabino & Rufino IV. Id. Nouembr.* biennio & menſibus

CONST.M. hus ferme octo poſt Felicis purgationem in iudicio Æliani: eodem Auguſtino teſte, *poſt collat. c. 33.* A. D. 315.

Aconius *Catullinus* Proconſul Africæ fuit hoc tempore: cui & inſcribitur *lex vn. de frum. Carthag.* Probiani in Proconſulatu ſucceſſor.

Conſtantinus M. agit in Dacia *Naiſſi* & in Pannonia *Murſilli*, quæ in Pannonia ſuperiore eſt prope Murſam (non longe à Cibali) *Murſillum*, id eſt, Murſa minor, vt vocatur in Itinerario *Peuting.* Huius meminit & Antoninus *in Itiner. p. 146.* & Itiner. Burdigal. vbi male *Merſella.* Inde *Sirmium* profectus. Sed quomodo tam propere Roma Naiſſum peruenire potuit?

CHRONOLOGIA LEGUM.

SABINO & RVFINO COSS. 316. *

* Caſſiodorus. *Sabinus & Rufinus.* It. Chron. Alexandr. Σαβίνου καὶ Ρουφίνου. Faſt. Flor. min. Σαβῖνος καὶ Ρουφῖνος. Auguſtin. Lib. contr. Donatiſt. c. 11. *Sabino & Rufino Coſſ.* Faſt. Idat. Proſper. Chron. Bucher. Fragm. Paſchal. Latercul. *Sabino & Rufino.* Add. *Pet. Relandus* in Faſt. pag. 198. Fleetwoodi ſententiam, hujus anni Conſulem *Proculum* eſſe, examinans.

x. * Id. Ian. PP. Romæ. *l. 10. de longi temporis præſcriptione* ad Vettium Rufinum P. V.

* *vg. Kalend. Ian. vel Iun.*

III. Id. Ian. * Dat. TREVER. *l. 1. de officio Iudicum omnium.* Ad Domitium Celſum Vicarium.

* IIII. *Id. Aug.* Cod. Iuſt. quod ſtare non poteſt.

VI. Non. Febr. Datum (a) Romæ. *l. 1. de feriis* ad Maximum P. V. Inter cætera, & ad locum.

Referenda hæc lex ad Seuerum & Rufinum Coſſ, id eſt ad. A. D. 323.
(a) Pro Redd.

III. Kal. Febr. Dat. { *l. 3. de Decurionibus.* / *l. 1. ad l. Corn. de falſo.* } Mechilio Hilariano Correctori Lucaniæ & Brittiorum. Acc. Kal. Aug.

Sexto ferme poſt menſe.

XII. Kal. Mai. Dat. Serdic. *l.* * *2. de donationibus.* Acomio Catullino. Proc. Africæ.

* Ad annum ſequentem hæc lex forte referenda, coniungendaque cum *l. 1. ad L. Iul. de vi.* Cæterum errat Morinus in hiſt. Conſt. 361. qui hanc l. Licinio tribuit: Nam vt omittam alia, Serdica vbi data hæc lex, Africaque ad cuius Proconſulem ea emiſſa eſt, Conſtantinus potiebatur.

Kal. Mai. * Dat. Rom. (b) *l. 3. de donationibus.* ad Caſſium PF. V. (c)

* *vg.* Kal. Mart.
(b) Vel *data*, pro reddita aut propoſita accipiendum: vel loco *Rom.* reſcribam *Rem.* Id eſt Remis: quæ à Treueris, Viennam & Arelaten tendenti interiacet.
(c) Hoc anno Vettius Rufinus P. V. adhuc erat: neque Caſſium P. V. lego in Notitia Præfectorum vrbi hoc anno, verum poſt Vettium Rufinum, a pridie Nones Auguſti. Ouinium Gallicanum. Anno demum 318. *Iulius Caſſius*, vice Baſſi P. V. ex die 3. Id. Iulii in Idus Auguſti cognouiſſe dicitur.

Prid. Non. Mai. Dat. VIENNAE *l. 1. de temporum curſu.* Iuliano V. C. Præſidi Tarraconenſi.

Prid. Id. Mai. Dat...... *l. 2. de curſu publico* ad Tatianum.

VI. Id. Iun. * Datum...... *l. 1. Cod Iuſt. de his qui in Eccleſ. manumit*, ad Protogenem Epiſcopum. (d)

* *vg. Ian.*

(d) Serdicæ in Dacia.

Id. Aug. Dat. ARELATO *l. 5. & 6. de appellationibus.* Petronio Probiano ſuo ſalutem. PP. Id. Octobr. * Thebeſte.

* Duobus poſt menſibus.

III. Non. Decembr. Dat...... *l. Inter æquitatem 1. Cod. Iuſt. de legibus.* Baſſo PF. V. (e)

(e) al. PF. P. Certe Baſſus anno tantum proximo 317. Præfectus Vrbi factus eſt. Eidem Baſſo PF. P. inſcribitur ſine die & Coſſ. *lex 3. Cod. de ordine cognitionum.*

Prid.

CONST.M. Prid. Non. Decembr. Dat. SERDICAE *l. 1. de Accuſationibus* ad Octauianum Com. Hiſpaniarum Acc. v.* Non. Mart. Cordubæ Gallicano & Baſſo Coſſ. id eſt anno proximo. 317. A.D. 316.

*Nonageſimo poſt die.

CHRONICON HISTORICVM.

DE*cennalia* Conſtantini M. hunc in annum incidunt, vt docet lex *vn. de præſcript. longi temporis*, quæ ſane lex Indulgentiæ Decennalis ſpecies quædam eſt. De his decennalibus auctor vitæ Conſtantini, *lib. 1. cap. 41.* quæ in annum ſuperiorem 315. referebat Baronius.

Vettius *Rufinus* P. V. his quoque coss. fuit vsque ad pridie Nonas Auguſti, vt colligere licet ex Notitia Præfectorum vrbi: Hinc data his coss. ad eum, *lex vn. de præſcript. longi temporis*.

His coss. Conſtantinus verſatus eſt in Galliis, & quidem *Treuiris* initio huius anni.

Domitius *Celſus* vicarius Africæ hoc adhuc tempore erat, cui ideo inſcribitur Conſtantini M. *lex 1. de Officio Iudicum omnium*. Conſtantini epiſtolam ad hunc Celſum vicarium Africæ aduerſus Donatiſtas extulit Pithœus: quam & hoc anno 316. recte conſignat Baronius. Sed & finito concilio Arelatenſi ad eundem Celſum vicarium Africæ ſunt literæ *Petronii Aniani & Iuliani oblatæ 4. Kal. Maias Treberis*.

Matronarum verecundiæ conſuluit hoc anno Conſtantinus, prohibitis iis ob quodcunque tandem debitum domo extrahi *d.l.*

Conſtantinus in Gallia, Treuerica vrbe digreſſus, *V[illegible]nam* hoc anno ſeſe confert: vbi ideo data ab eo *[illegible]lex 1. de temporum curſu*: dein *Arelatum*: vbi datæ ab eo *lex 5. & 6. de appellationib.* menſe Auguſto. Idque cum vxore ſua Fauſta: ex qua ibi (*Arelate*, inquam) natus tum Conſtantino M. filius Conſtantinus Iun. qui non multos poſt dies, ſequentibus inquam coss. Kalendis Martiis Cæſar creatus eſt. Zoſimus, *lib. 2. cap. 20.* Cur autem eo ſeſe contulerit, diuinandum ſupereſt. Idem Conſtantinus dirutam Arelaten inſtaurauit, ſi fides antiquis monumentis ex MSS. & marmoribus, quæ in S. Martini rebus geſtis expreſſa a Petro Sexio in hiſt. Pontificum Arelat.

Sed & Conſtantina dicta Arelas ab eodem Conſtantino, ſi fides libello Patrum Arelatenſium ad S. Leonem M.

Conſtantinus e *Gallia* digreſſus: quo nunquam poſtea rediit.

Diocletianus his coss. diem functus eſt Salonæ die 3. Nonas Decembr. Idacius *in Faſtis*.

Serdica in Dacia Conſtantinus fine huius anni egit: vbi & data ab eo *lex 1. de accuſationibus*:

CHRONOLOGIA LEGVM.

GALLICANO & BASSO COSS. 317. *

* Caſſiodorus *Gallicanus & Baſſus*. Ita & Faſt. Idat. Proſper. Chron. Bucher. Fragm. Paſchal. Latercul. *Gallicano & Baſſo*. Aliter Chron. Alexandr. γαλλικανοῦ καὶ συμμάχου, & Faſt. Flor. min. γαλλικανὸς καὶ βάσσος, Anonymus de Præf. ſuperiores confirmat: *Conſules quos juſſerint DD. NN. Auguſt. ex die XIII. Kalendas Martii Gallicano & Baſſo*. Gallicano *Ouinii* prænomen fuiſſe probat *Petr. Relandus* ex Marmor. Fe ſin. pag. 290.

PLAVIO. VALERIO. CRISPO.
NOBILISSIMO. CAES. FILIO.
* CONSTANTINI. MAXIMI.
ADQVE. INVICTI. SEMPER. AVG.
ET. NEPOTI. DIVI. CONSTANTI
OVINIVS. GALLICANVS. V. C.
PRAEF. VRB. ET. IVDEX. SACRARVM.
COGNITIONVM. DEVOTVS.
N. M. Q. EIVS.

XIV. Kal. Febr. PP. . . . . . *l. 4. de decurionibus* ad Octauianum Com. Hiſpaniarum.

V. Kal. Febr. Dat. . . . . . *l. 2. ad SC. Claudianum*. . . . . . .

V. Non. Mart. Acc. Cordubæ *l. 1. de accuſationibus*, ad Octauianum Com. Hiſpaniarum. Dat. Serdicæ ſuperioribus Coſſ. Pridie Non. Decembr.

VI. Id. Mart. Dat. (a) Rom. *l. 2. ad l. Iul. de vi* ad Baſſum PF. V.

(a) Pro *reddita*, vel, *propoſita*: neque enim Conſtantinus hoc tempore Romæ erat.

Id. Mart. Dat. . . . . . *l. vn. de his qui ſe deferunt.* Rationali (b) Hiſpaniarum.

(b) Maximo Rationali Hiſpaniarum, ita *Cod. Iuſt.*

XV. Kal. Maii Dat. SERDICAE *l. 1. ad l. Iul. de vi* ad Catullinum PC. Africæ.

Forte huic iungenda *lex 1. de donationib.* quæ alioquin anno ſuperiori tribuitur.

VIII. Id. Iun. Dat. SIRMIO *l. 7 de appellationibus* ad Baſſum PF. V.

V. Kal. Iul. Dat. . . . . . *l. quicumque 4. Cod. Iuſt. de ſeruis fugitiuis*, ad Valerianum *

* al. Valentinianum.

XII. Kal. Aug. Dat. . . . . . { *l. 1. de Cæſarianis.* / *l. 5. de decurionibus.* / *l. 1. de murilegulis.* / *l. 3. de cohortalibus.* } ad Bithynos.

* Vel *Licinio* hæ leges tribuendæ, qui Bithynia potiebatur: vel ad alios Coſſ. referendæ eæ, & forte, *ad Gallicanum & Symmachum*, id eſt, ad A.D. 330.

CONST. M. XII. Kal. Aug. Dat. (c) Romæ *l. in exercendis* 15. *Cod. Iuſt. de fide inſtrumentorum.* Ad populum. A. D. 317.

(c) id eſt propoſita.

VII. Kal. Aug. Dat. . . . . . *l. vn. ſi quis ſolidi circulum.* Leontio (d) P. P.

(d) V. & infr. A. 319. *l.* 1. *de Numerariis.* quæ dicitur PP. Hierapoli. Quare Licinio hæ leges adſcribendæ videantur.

CHRONICON HISTORICVM.

CRISPVS (qui & anno proximo conſul factus eſt) vt & CONSTANTINVS Iunior (non ante multos dies Arelate natus) Cæſares, à Conſtantino patre Serdicam reuerſo, abſente Licinio, creati, his COSS. Kalendis Martiis. Chronicon Alexandrinum *bis coſſ.* v. idem & A. 337. Faſti Idaciani, Anonymus Sirmondi: ἀμφὶ τὴν τοῦ πατρὸς δεκαετηρίδα, *decimo paterni imperii anno*, ait auctor de vita Conſtantini, *lib* 4. *cap.* 40. Quare & Nazarius, *panegyrico*, quinquennia horum Cæſarum inchoata cum quintodecimo Conſtantini anno componit: vid. & Panegyricum *Porphyrii.* Cum his vero & LICINIVS vel Licinianus Licinii F. (qui poſtea Coſ. factus eſt A. 319.) Cæſar factus eſt. Baronius minus recte ad annum 315. id omne referebat.

Septimius *Baſſus* Præfectus vrbis factus his coss. Idib. Maii, vt ait vetus Notitia Præfectorum vrbi. Hinc adeo ad eum data hoc tempore *lex* 2. *ad l. Iul. de vi*, &c. quæ tamen anteriorem diem præfert.

Serdicæ hoc tempore in Dacia conſtitit Conſtantinus, vt docet *lex* 1. *ad l. Iul. de vi*: & Anonymus ex parte apud Valeſium, quæ Conſtantinum Serdicam reuerſum ad firmandam pacem cum Licinio ait. Mox & *Sirmii* conſtitit, vt oſtendit *lex* 7. *de appellationibus.*

Conſtantii natalis huic anno congruere videtur: & quidem Idib. Auguſti, vt docet *lex* 10. *de Prætoribus*: vel VII. Id. Auguſti Kalend. Heruagian. in Illyrico, vt docet Iulianus *orat.* 1 vid. Valeſ. in Am. Marcell. *p.* 202. & Blondellum *de primatu p.* 1184.

CHRONOLOGIA LEGVM.

LICINIO V. & CRISPO CAES. COSS. 318. (a)

(a) Caſſiodorus. *Licinius V. & Criſpus.* Chron. Alexandrin. Λικινίου τὸ ε΄ καὶ Κρίσπου Καίσαρος. It. Faſt. Flor. min. Λικινίου τὸ ε΄ καὶ Κρίσπου Καίσαρος. Faſt. Idat. *Licinio V. & Criſpo Cæſare.* It. anonym. de Præf. Vrb. Conf. *Petr. Reland.* pag. 301.

VII. Id. Febr. Datum Sirmii *l. ſiue pars* 3. *Cod. Iuſt. de dilationibus.* Profuturo Præf. annonæ.*

* al. Pannoniæ, male.

V. Id. Febr. Dat. Sirmii *l. a procedente* 4. *Cod. Iuſt. de dilationib.* ad Catullinum* Proconſulem Africæ.

* al. Catullianum.

IV. Id. Apr. PP. . . . . . . *l.* 1. *de Veteranis.* Floriano Præf.

*Referenda hæc lex ad alium annum, vt recte viderunt Sigonius, & poſt eum Petauius. Ego putem referendam ad A D 324.

De conſulibus enim huic legi ſubſcriptis ita *Petauius* Tom. II. Doctrin. Temp. Lib XI. cap. 43. *Supereſt nodus, quem haud ita promptum eſt ſoluere L. I. Cod. Theod. de Veteranis, Conſtantinus IV. Id. Aprilis Licinio V. & Criſpo Cæſare Coſſ. ſanctionem edidit in gratiam veteranorum*, qui ex die quinta nonarum Iuliarum cum prima per Thraciam victoria vniuerſo orbi illuxit, & qui poſtea apud Nicomediam (*noſtram* hic alii inferunt) miſſionem meruerunt. *Conſules iſti conueniunt in annum Chriſti 318. qui quartus eſt a pugna Cibal enſi. At nondum per id tempus Nicomediam potiebatur Conſtantinus. Hanc enim profligatis Licinii copiis anno demum 324. in poteſtate habuit. Deinde cur primam vocat Thraciam illam victoriam, quandoquidem ultima potius dicenda fuit, ſi anno 318. legem illam tulit. Nam altera poſt ipſam nulla hactenus contigerat. Quo circa falſ ſubſcriptos illos Conſules apparet: ac nos ante an. 324. & ultimam victoriam legem illam a Conſtantino ſancitam eſſe. Dubitationem pene omnem Idatius eximit, qui ſecundam in Thracia pugnam V Non Iul. accidiſſe ſcribit Coſſ. Criſpo & Conſtantino III. an. 324. At is ipſe dies Thraciæ victoriæ Conſtantini lege notatus eſt.*

XI. Kal. Dec. Dat. . . . . . *l. vn. de parricidio* ad Verinum Vic. Africæ. Acc. Prid.*

Id. Mart. Carthagine Conſtantino A. V. & Licinio Cæſ. Coſſ.

* Centeſimo & ſexto poſt die.

CHRONICON HISTORICVM.

SIrmii huius anni initio conſtitutus Conſtantinus, vt docet *lex* 3. *Cod. de dilationibus*: in qua agitur de feriis repentinis (cuiusmodi ſunt ob res proſpere geſtas vel aduentum Principis: de quibus v. *l.* 26. §. *ſi feria* 2. *ex quib. cauſis maiores.* & *l.* 1. *Cod. de feriis.*

Conſtantinum his COSS. menſe ſaltem Iulio & Auguſto *Romæ non fuiſſe* docet vetuſtus auctor de Præfectis vrbi: quandoquidem ait is, Septimium Baſſum P. V. Romæ (cui ſuperiore anno 317. duæ leges inſcribuntur) ad Imp. Conſtantinum profectum: ideoque illius vice Romæ cognouiſſe, ex die 3. Idus Iul. in *Idus Aug.* Iulium Caſſium. Viceuerſa inde colligat quis, *haud adeo longe ſaltem à Roma* Conſtantinum fuiſſe. Quare, vt omittam alia, grauis error eſt eorum qui hoc anno Conſtantinum M. in Oriente fuiſſe tradunt: hucque adeo referunt ea quæ circa Athanaſium & Arium per Oſium Conſtantinus tentauit, quæ omnino pertinent ad A. D. 324. & 325.

Verinus vicarius Africæ fuit hoc anno & proximo, vt docet *lex vn. de parricidiis*: fuit & duobus ſequentibus 320. 321. vbi dicam.

CHRONO-

CHRONOLOGIA LEGVM.

CONSTANTINO A. V. & LICINIO CÆS. COSS. 319. *

* Caſſiodorus. *Conſtantinus V. & Licinius Cæſ.* Faſt. Flor. min. Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς τὸ ε' καὶ Λικίνιος Καῖσαρ Faſt. Idat. Anonym. de Præf. & Proſper. Chron. *Conſtantino V. & Licinio Cæſare.* It. Faſt. Anonym. Bucher. Fragm. Paſchal Latercul. Aliter paullo Chron. Alexandrin. Κωνσταντίνου Αὐγούστου τὸ ε' καὶ Λικινίου τὸ α'. Conf. *Petr. Relandus* in aſtis p. 105.

Id. Ianuar. Dat. . . . . . *l. 2. de accuſationibus.* ad Ianuarium. . . . . . . Acc. V. Kalend. * Aug. Corintho. (a)

Forte Iuniis.

* Septimo poſt menſe: quod ſtare non poteſt.

(a) Hinc colligat quis, Ianuarium hunc Proconſulem Achaiæ fuiſſe.

Kal. Febr. * PP. Rom. *l. 1. de maleficis & Mathemat.* ad Maximum P. V.

* γρ. *Sept.* vel *Nouembr.* Auctor quippe Notitiæ Præfectorum vrbi, a Kal. demum Septembris Præfectum vrbi fuiſſe his Coſſ. teſtatur.

Prid. Non. Febr. Dat. SIRMIO *l. 1. de denunciation.* ad Symmachum. (b) . . . . . . Accepta VIII. * Id. Mart. Corintho.

(b) PC. Achaiæ, vt ex ſubſcriptione loci colligo: ibi, *Acc. Corintho.*

* Trigeſimo tertio poſt die.

Hæc lex Cod Iuſt. *l. 2. ſi ex plurib. tutoribus: Conſtantino A. & Licinio* C. tribuitur.

IV. Id. Febr. Dat. Sirmio *l. 2. de relationibus.* Profuturo Præf. annonæ.

XVI. Kal. Mart. Dat. . . . . . *l. 5. Cod. de ſeruis fugitiuis* ad Ianuarium.

Iungenda huic, vt mihi videtur, *lex* 2. eodem *Cod. Iuſt. de agricolis & mancipiis dominicis*, quæ ſubſcriptione caret: & in cuius inſcriptione, PP. dicitur, id eſt, *Pro præfecto.*

XIV. Kal. Mart. Dat. Sirmio *l. 1. de filiis milit. apparit.* ad Octauianum. (c) Acc. VII. * Id. Apr. Regio.

* Quinquageſimo primo poſt die.

(c) Correctorem Lucaniæ & Bruttiorum, vt ex ſubſcriptione apparet.

V. Id. Mart. Dat. Sirmio *l. 2. de bonis vacantibus*, ad Priſcum Rationalem.

Prid. Id. Mart. Acc. Carthagine *l. vn. de parricidio.* ad Verinum Vic. Africæ. Dat. XVI. * Kal Dec. ſuperioribus Coſſ.

* Centeſimo decimo nono ante die.

xv Kal. Apr. Dat. . . . . & Acc. . . . . . *l. 1. de falſa moneta.* ad Verinum.
IIII. Kal. Apr. PP. Rom. *l. 8. de appellationibus* ad Baſſum PF. V.
III. Kal. Apr. PP. Carthagine *l. 1. de famoſis libellis.* ad Verinum Vic. Afric.
Id. April. Dat. Sirmio *l. 1. de inoff. teſtam.* ad Lucrium Verinum.
VII. Kal. Mai. Dat. . . . . . . *l. 2. Cod. Iuſt quæ ſit longa conſuetudo.* ad Proculum. (d)

(d) PC. Africæ.

v. Kal. Mai. Dat. Sirmio *l. 3. de priuil eorum qui in ſacro pal.* ad Rufinum PF. P.

Forte Conſtantio tribuenda, & referenda ad A. 352.

Non. Mai. PP. Carthagine *l. 1. de itinere muniendo*, ad Proculum Proc. Africæ.
v. Id. Mai. Dat. * Rom. *l. 1. de emendat. ſeruorum.* ad Baſſum. (e)

* id eſt, reddita.

(e) ſupple P. V.

III. Id. Mai. Dat. Sirmio. *l. 1. de ſponſalibus*, ad Rufinum PF. P.

Meminit hac l. Imperator Patris ſui. Forte Conſtantio hæc lex tribuenda, & ad A. D. 352. Confer. *Petr. Relandus* pag. 105.

Id. Mai. Dat. . . . . . *l. 2. de maleficis.* ad populum.
x. Kal. Iun. * PP. Romæ in foro Traiani *l. 2. de iure fiſci*, ad Seuerum Rationalem.

* al. XVI. Kal. Iul.

x. Kal. Iun. PP. * . . . . . . *l. 3. de nauiculariis.* Amabiliano PF. annonæ. (f)

* *Conſtan-*

* *Conſtantinop.* male; errore nato ex ſequente voce *Conſtantius V.*

(f) Africæ *l. 4. de appellat.*

III. Kal. Iun. Dat. . . . . *l. 3. de iure fiſci.* ad Prouinciales.

V. Id. Iun. PP. Hierapoli *l. 1. de Numerariis*, ad Leontium. (g) . . . . . .

(g) PP. vt ſup A. 317. *l. vn. ſi quis ſolidi circulum.*

Cæterum ſubſcriptio loci ſuadet hanc l. Licinio tribuendam.

XIII. Kal. Iun. Dat. . . . . . *l. Procuratoribus 12. Cod. de procuratorib.* ad Baſſum P. Vrbi.

X. Kal. Iul. Dat. AQVILEIAE *l. 9. de Appellationibus*, ad Seuerum Vicarium. (h)

(h) Italiæ, vt exiſtimo: cui inſcribitur hoc ipſo anno *lex 2. de bonis maternis.*

Kal. Iul. Dat. Aquil. *l. 6. de decurionibus.* Patroclo.
Dat Agrippinæ, * *l. 1. ſine cenſu*, ad Antonium Marcellinum Præſidem prouinciæ Lugdunenſis primæ.

* γρ Aquileiæ: verum hanc l ipſe refero ad A D. 312. quem annum conſule.

Huius legis ſubſcriptionem dat. Kalend. Iul. Agrippinæ Conſtantino A. V. & Licinio C. C. Coſſ. examinauit *Gothofredus* in Chronol Cod. Theod. & putat transferendam ad annum 312. quo conſtat egiſſe Conſtantinum Agrippinæ, & legit Conſtantino II. & Licinio C. II Coſſ. Sed iam vidimus V. pro II. poſitum, quia non multum figura differt vtriusque numeri. Verum Pagius in Critica ad an. 313. ſcribit, Conſtantinum toto anno 312 in Italia egiſſe, & refert legem ad an. 313. copulandam cum Conſtantini Aug. III. & Licinii Conſulatu. Ita *Petr. Relandus* pag 301.

Id. Iul. . . . Prop. . . . . *l. 1. de his qui a non domino manumiſſi*, ad Baſſum. *

* P. V. in Cod. Iuſt. male PP.

VIII. Kal. Aug. Dat. NAISSO *l. vn. de dolo malo*, ad Symmachum V. C. *

* *Vicarium*, in Cod. Iuſt. male.

VI. Kal. Aug. Dat. . . . . *l. 2. de priuilegiis eorum qui in ſacro pal.* ad Proculum PC. Africæ.

Male refertur hæc lex ad A. D 315.

III. * Kal. Aug. Dat. . . . . . *l. 3. de pœnis*, ad Feſtum Præſidem Sardiniæ.

* al. IIII.

Id. Aug. PP. . . . . . . { *l. 1. de piſtoribus.* / *l. 1. de contrah. emptione.* } ad Profuturum PF. annonæ.

VI. Kal. Sept. PP. Carthag. *l. 1. de extraordinariis*, ad Catulinum Proc. Afric.

Refero hanc l. ad A. 315.

VII. Id. Sept. Dat. Med. (i) *l. 2. de bonis maternis.* Iulio Seuero. (k) Acc. Non. * Octobr.

(i) Hanc vocem reduco ad Acc.
(k) Hic idem Seuerus Vicarius, cui inſcribitur ſupra hoc ipſo anno *lex 9. de appellat.*
* Trigeſimo primo poſt die.

Prid. Non. Octobr. PP. Romæ. *l. 3. ad l. Iul. de vi*, ad Baſſum PF. V.

Non. Octobr. Dat. . . . . . *l. 4. de donationibus*, ad Baſſum PF. V.

IIII. * Id. Octobr. Dat. AQVILEIAE *l.* * *1. de tutoribus & curatoribus*, ad Baſſum PF. P. (l)

* Conſtantino A. & Cæſari tribuitur hæc lex.

(l) PF. V. Cod. Iuſt. Cæterum alium menſem huic l. ſubſcribi oportet, quandoquidem menſe iam Octobri *Maximus* P. V. erat.

XVII. * Kal. Nou. Dat. . . . . . *l. 2. de ſponſalibus.* ad Maximum PF. V. PP. VI. Kal. Septembres (m) Romæ.

* xvi. in Cod Iuſt. & Aniano optimæ notæ.

(m) γρ *Decembres?* & ſic quadrageſimo ſecundo poſt die.

XII. Kal. Nou. Dat. . . . . . *l. 2. de Epiſcopis*, Octauiano Correctori Lucaniæ & Bruttiorum.

ONST. M. VIII. * Kal. Nou. Dat. SIRMIO *l. 2. de temporum curſu.* ad Felicem Præſidem Corſicæ. Poſt alia. A. D. 319.

.... *l. vlt. Cod. de pœna Iudicis qui male iud.* ad Felicem......

* Ita in MSS. & *l. 2. Cod. de pœna Iudicis, &c.* al. IIII.

XII. Kal. Dec. Dat. *l. 2. de exactionibus.* ad Pacatianum Vicarium Britanniarum.

VI. Kal. Dec. Dat. SERDICÆ *l. 1. de abolitionibus.* ad Ianuarium PF. * V.

* Maximus hoc tempore P. V. erat, non Ianuarius vel Ianuarinus, quem Vicariam tantum Præfecturam geſſiſſe docet proximo anno *lex 3. de famoſis libellis.* Quare hic repunendum *Pro Præf. V.*

Kal. Dec. Dat. SIRMIO *l. vn. de bonis decurionum.* Rufino PF. P.

Forte & hæc lex Conſtantio tribuenda referendaque ad annum 352.

Kal. Dec. PP. in foro Traiani *l. 2. de petitionibus & delatoribus.* ad populum.

Retraho hanc l. ad A. D. 312.

Id. Dec. . PP........*l. 2. de diuerſis reſcriptis.* Crepereo (n) Donatiano.

(n) *al.* Crepereio.

VII. * Kal. Ian. Dat........ *l. vn. de re iudicata.* ad Proculum. (o)

* VI C. Iuſt.

(o) Proconſulem Africæ.

CHRONICON HISTORICVM.

CONſtantinus M. hoc anno & tribus proximis nunquam in Gallia conſtitit (quod Vales. lib. de geſtis Trauorum p. 26. cenſuit) verum ſemper in Pannonia *Sirmis* aut *Sabaria*, vel in Dacia *Serdicæ*, aut *Naiſſo* ferme: niſi ſi quando proximam Pannoniæ *Aquileiam* diuertere libuit. Cum *Sarmatis* quippe hoc anno tribusque proximis Conſtantino M. res fuit, apud Camponam, Margum, Bononiam: quos & deuicit: teſtes Porphyrius Panegyrico, *c. 19. 22. 23.* Auctor vitæ Conſtantini, *lib. 4. c. 5. 6.* Zoſimus *lib. 2.* Sozomenus, *lib. 1. c. 8.* Ad hoc vero bellum Conſtantinus filios veteranorum euocauit, vt docet *l. 1. de filiis milit. apparitor.* (quorum multi per Italiam militiam detrectauere) vt & proximo anno lex 2. *de veteranis*: quod & alias ſæpe factum. Huius certe rei antiquiſſima hæc mentio occurrit.

Conſtantinus M. hoc anno 319. & tribus proximis, puta A. D. 320. 321. 322. *Mores populi Romani* in melius variis rationibus vertere, atque ad pietatem, humanitatem, pacemque & concordiam traducere instituit, tum Edictis *ad Populum* emiſſis, Romæque propoſitis, tum conſtitutionibus ad Baſſum, *Maximumque*, Præfectos vrbi, datis, quæ in id conſulendæ ſunt omnes per hoc quadriennium. Cui alioquin rei fidem quoque faciunt Porphyrius, *Panegyrico carm. 6.* & Nazarius, *panegyrico. c. 38.* Inter alia vero Romæ (quæ veteris ſuperſtitionis retinentior erat) Aruſpices priuatim conſulendi poteſtatem inhibuit, publice conſulendi poteſtate adhuc facta. Vnde tamen non recte colligas, Conſtantinum hoc tempore viſum in deterius lapſum, quod Baronius credidit. Item id egit, vt domini poteſtate ſua in ſeruos moderate vterentur *l. 1. de emendat. ſeruorum.* (quomodo & Lactantius ſeruos iam vt fratres a dominis haberi voluit.) Item vt ſeruis ad libertatem multiplex via pateret. *l. vlt. Cod. de his qui a non domino*: vt poſſeſſorum ſecuritati aduerſus violentos conſultum eſſet *l. 3. ad l. Iul. de vi*: vt fraudulentis donationibus occaſio præriperetur *l. 4. de donationib.*

Verinus hoc quoque anno vicarius Africæ fuit.

Baſſus his quoque COSS. P. V. fuit, ſuperiore anno a Conſtantini congreſſu reuerſus, vſque in Kal. Sept. vt teſtatur vetus Notitia Præfect. vrbi. Hinc adeo plures ei hoc conſulatu leges inſcribuntur: quibus Conſtantinus mores populi Romani ad æquitatem & iuſtitiam vertere ſategit. De quo, *initio huius anni.*

Proculus his COSS. Proconſul Africæ fuit, cui & hoc anno inſcribitur lex 1. *de itinere muniendo. lex 2. de priuil. eorum qui in ſacro pal.* quin & lex 1. *de re iudicata*: *lex 2. Cod. Iuſt. quæ ſit longa conſuetudo.* in quibus dignitatis nomen omiſſum. Huius mentio apud Auguſtinum *breuiculo collat. die 3. c. 23.* Carmen quoque de hoc Proculo Symmachi patris, & inſcriptio vetus p. CCCLXI. *n. 1.* & 3. Carmen vetus diſerte, *Idem Libyæ Proconſul.*

Conſtantinus M. e Pannonia *Aquileiam* profectus: vbi & aliquandiu ſubſtitit, menſe Iunio, Iulioque: quibus ibi datæ *lex 9. de appellationibus. l. 6. de decurionibus.*

Conſtantinus Aquileia, menſe Iulio in Daciam rediit, vbi & *Naiſſi* conſtitit (vbi ipſe natus erat.)

Valerius *Maximus* Baſilius, poſt Baſſum, Præfectus vrbi fuit his COSS. a Kal. Septemb. ait vetus Notitia Præfectorum vrbi. Hinc adeo et his coss. menſe Octobri inſcribitur *lex. 2. de ſponſalibus*, qua Conſtantinus in regendis populi Romani moribus vitiisque frangendis, de quo initio huius anni dixi, pergens, repudiorum quoque inter alia leuitati occurrit, ſponſaliorumque ſanctitatem Romæ ſanciuit.

Conſtantinus hoc tempore modo in Pannonia *Sirmii*, modo in Dacia *Serdicæ* conſtitit, bello Sarmatico illigatus.

CHRONOLOGIA LEGVM.

CONSTANTINO A VI. & CONSTANTINO CÆS. COSS. 320 *

* Faſt. Idat. & Anonym. de præf. Vrb. *Conſtantino VI. & Conſtantino Ceſare.* It. Bucher. fragm. & Paſchal. Latercul *Conſtantino VI. & Conſtantino.* Caſſiodorus, *Conſtantino VI. & Conſtantio Ceſar.* It. Faſt. Flor. min. Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς τὸ ϛ´ καὶ Κωνστάντιος Καῖσαρ. Aliter Chron. Alexandr. Κωνσταντίνου Αὐγούστου τὸ ζ´ καὶ Κωνσταντίου Καίσαρος. Faſt. anonym. *Conſtantino IV. & Licinio.* Conſ *PETR. RELANDVS* in Faſt. pag. 308.

VI. Kal. Feb. Dat. Serdic. *l. 3. ad SC. Claudianum.* ad populum.

III. Kal. Feb. Dat. Serdicæ. *l. vn. de heredit. petitione.* ad Maximum PF. V.

Ad hunc annum has duas leges retraho ab A. D. 326.

Prid. Kal. Feb. Dat. Serdicæ* { *l. vn. de commiſſoria reſcind.* / *l. vn. de infirmand. pœn. cæl.* } ad populum PP. Kal. Apr. Romæ.

* *Vel*, Sardicæ.

Kal. Feb. Dat....... *l. 3. de exactionibus.* ad populum. *

* γρ. *prid. Kal. Feb.* & ſuperioribus legibus hanc iunge.

X. Kal. Mart. PP...... *l. 1. de Decurionibus.* ad Edictum.

V. Kal. Mar. PP. Karthagine *l. 2. de famoſis libellis.* ad Helianum (a) Proc. Africæ.

(a) Ita quoque apud Auguſtinum & in actis *Collat. Karthag.*

Kal. Mar. Dat in ciuitate Velovocorvm (b) *l. 2. de veteranis* :......

(b) γρ in ciuitate *Velonorum*, quæ in Mœſia ſuperiore; teſte Ptolemæo *lib. 3. c. 9.* mediaque inter *Sardicam* (cui propior) & *Sirmium.*

Lata lex *Kal. Mart. in Ciuitat. Velovocorum* legitur, & Baronius propterea exiſtimauit Conſtantinum hoc anno in Galliis fuiſſe. Veluuocorum enim nomine Belouacorum in Gallia urbem, vt alii paſſim, intelligit. Verum auctor noſter *Velonorum* loco *Velovocorum* legit, cui adſtipulatur Pagius in Critica ad an. 320. Eſt ea vrbs in Mæſia ſuperiore ſita. Notauit etiam Gothofredus, ſubſcriptionem hujus legis & aliarum, in quibus poſterior Conſul hoc anno *Conſtantius* appellatur, erroneam eſſe, quia ſecundus Conſul *Conſtantinus* Cæſar, non vero *Conſtantius* frater, qui nondum Cæſar erat, intelligendus. Conſ. *PETR. RELANDVS* pag 307.

VIII. Id. Mar. Dat. (c)....... *l.* (d) *1. de poſtulando.* ad Baſſum PF. P. *

* γρ Pro P.

(c) Dicitur hæc lex data Conſtantinopoli: male, orto errore ibi ex voce ſequente.

(d) Aſſignatur *Conſtantino A. III.* (γρ VI.) & *Conſtantio* Coſſ. Forte referenda ad A. D. 326.

VII. Id. Mar. Dat. Sirm. *l. 1. de Prætoribus & Quæſtoribus.* Æliano PF. V. *

* γρ Proc.

VIII. Kal. Apr. PP. in foro Traiani *l. 2. ad l. Cornel. de falſo.* ad Maximum P. V.

Hanc l. huc retraho ab anno 326.

Kal. Apr. Dat. Aqvil. *l. 1. de raptu virginum.* ad populum.

Prid. Non. Apr. Dat. Aquil, *l. vn. ſi quis eam cuius tutor.* ad Baſſum Vicarium Italiæ. Poſt alia.

Hæc l. huc forte retrahenda ab A. D. 326.

XIV. Kal. Iun. Dat. Serdicæ *l. 4. de iure fiſci.* ad Dometium Dracontium Magiſtrum rei priuatæ Afric.

XI. Kal. Iul. Dat. Sirmio *l. 5. de accuſationibus.* ad Maximum P. V. Acc. Romæ.

Et hanc l. huc retrahi oportet ab A. D. 326.

X. Kal. Iun. PP....... *l. 15. ſeu vlt. de priuil. eorum qui ſacro Palatio.* ad Seuerum P. V. *

* γρ *Pro præf.* v. ſup. A. 319. vel referenda hæc lex ad A. 316.

IV. Kal. Iun. * Dat. Serdicæ *lex vn. de mulierib. quæ ſe ſeruis propr.* ad populum.

* al Iul. Male hæc lex refertur ad A. 316.

XVIII. Kal. Iul. Dat........ *l. vn. Cod. Iuſt. de concubinis.* ad populum.

Hanc l. prædicat Porphyrius *panegyrico carm.* 6. &, vt puto, Nazarius, *panegyr. c. vlt.*

Prid. Kal. Iul. Dat. Serdicæ *l. 1. de cuſtodia reorum.* ad Florentium Rationalem.

VIII. Id. Iul. Dat........ *l. 10. de appellationibus.* ad Criſpinum,

XV. Kal. Aug. PP....... *l. 3. de Epiſcopis.* ad Baſſum PF. P.

v. Kal.

AD 320.

ONST. M. v. Kal. Aug. Dat....... *l. vn. de errorib. aduocatorum.* Furio Felici (a) .....

(a) An Præſidi Corſicæ, vt *l. 2. de temporum curſu* A. D. 319 menſe Octobri.

xv. Kal. Sept. Dat ...... *l. 2. Cod. Iuſt. de adſeſſoribus.* ad Baſſum. P. V. *

* *vel* P P. in ea l. agitur de Præſidibus.

Prid. Kal. Oct. Dat. *l. 1. de metallis.* ad Maximum Rationalem Africæ.

Conſulatus ita ſubſcriptus huic *l. Conſtantino A. V. & Conſtante Cæſ.*

III. Id. Octob. Dat. (b) ..... *l. 3. de veteranis.* ad vniuerſos Veteranos.

(b) *Conſtantinop.* male, errore nato vt & alibi ex voce ſequente.

Prid. Non. Dec. PP. Rom. *l. 3. de famoſis libellis.* ad Ianuarium agentem Vicariam Præfecturam.

xvi. Kal. Ian. Dat. Serd. *l. 1. de paganis.* ad Maximum (P. V.) Acc. viii. * Id. Mart. ſequentibus Coſſ.

* Octuageſimo ſecundo poſt die.

CHRONICON HISTORICVM.

CONſtantious his quoque coss. vel in Dacia *Serdica*, vel in Panoonia *Sirmii*, vel in Myſia *ciuitate Velanorum* ferme conſtitit, Sarmatico bello illigatus: Certe Conſtantinus ipſe *l. vlt. de priuil. eor. qui in ſac. palatio*, itinerum ſuorum & expeditionum meminit: modo *Aquileiam* diuertit.

Valerius *Maximus* integro hoc Conſolatu P. V. eſſe perſtitit: vt docet Auctor Notitiæ Præfectorum vrbi, cui ideo variæ conſtitutiones hoc anno inſcribuntur.

Conſtantinus M. hoc anno in regendis populi Romani moribus frangeodisque vitiis pergens, vt & in reſcindendis veterum calumnioſis ambagibus & captandæ ſimplicitatia laqueis (quod Nazarius dixit de anno proximo) Edicto humaniſſimo ad populum emiſſo, Romæque propoſito, varia ſæuaque veteris Iuris iuga laqueoſque a ciuium ceruicibus depulit: quod teſtantur eius Edicti partes, quæ ſequuntur quatuor: *lex 3. ad SC. Claudianum: lex vn. de commiſſoria reſcind: lex vn. de infirmandis pœnis cælibatus* (ad hanc *l.* vid. auctorem vitæ Conſtântini) *lex 1. de exactionibus.*

Ælianus ſeu *Helianus* Proconſul Africæ fuit his coss. cui ideo tres conſtitutiones inſcriptæ reperiuntur: *lex 2. de famoſis libellis: lex 1. de Prætoribus: l. 3. quorum appellationes.*

Alterum Edictum Romam mittit hoc anno Conſtantinus regendis populi Romani moribus frangendisque vitiis, cuius pars eſt *lex 1. de raptu virginum*, qua is coniugiorum ſanctitati aduerſus virginum raptum conſultum iuit. Quod & ipſum indicat Nazarius, *fine panegyrici.*

Conſtantinus in regeodis populi Romani moribus pergens, accuſationum licentiæ & temeritati, quibus accuſatores inuoluebantur, occurrit *l. 2. ad l. Corn. de falſo: l. 5. de accuſationib.*

Aliud a Conſtantino M. Edictum frangendis populi Romani vitiis, his coss. emiſſum: quo coniugiorum ſanctitati conſultum iuit, contra vagis prauisque cupiditatibus contra iuit: *Concubinatus* inter alia fibula impoſita. Aduerſus quem Lactantius antea ſcripſerat. Quo pertinent & Nazarii verba *panegyrico* (quem is dixit anno prox. 321.) & Porphyrii *carm. 6.*

Clericorum cooptationi modum hoc tempore adhibuit Conſtantinus M. vetitis iis qui diuites & obeundis publicis muneribus idonei eſſent, clericis fieri, ſed fortuna tantum tenuibus *l. 3. de Epiſcopis Eccl. & Clericis.*

Amphitheatrum hoc anno Romæ fulmine tactum: deque eo Haruſpices conſulti: quorum denunciatio & interpretatio ad Heraclianum Tribunum & Magiſtrum officiorum a Maximo P. V. perſcripta fuit, indeque ad Conſtantinum perlata: vt ipſe docet *l. 1. de paganis*: qua *Haruſpicinæ* vſum publicum adhuc indulget, citra tamen ſacrificia domeſtica.

CHRONOLOGIA LEGVM.

CRISPO II. & CONSTANTINO II. Cæſ. Coſſ. 321. *

* Caſſiodorus. *Criſpus II & Conſtantinus Cæſ. II.* Chron. Alex. Κρίσπου τὸ β', καὶ Κωνσταντίνου τὸ β'. Auguſtinus contra Donatiſtas. *Criſpo & Conſtantino iterum Coſſ.* add. Faſt. Idat. Faſt. anonym. Bucherii fragment Paſchal. Laterculus, Proſper. Chron. Anonym. de præf. Eſt etiam inſcriptio apud GRVTERVM. f. CCCLXII. 2.

DD. NN. CRISPO. ET. CONSTANTINO
IVN NOBB CAESS. ITERVM. IN.
IDVS MART. CONSS.
Et apud eundem inſcript. CCCLXIII. 1.
& TOMASIN. de teſſer. hoſpital. c. III.
DD. NN. CRISPO. ET CONSTAN
TINO. NOBB. CAESS. IT. COSS.
X. KAL. MAI
Confer. *PETR. RELANDVS* in Faſtis pag. 312. 313.

Prid. * Id. Ian. Dat. SIRMIO { *l. 1. de Iudiciis.* / *l. II. de appellationibus.* } ad Maximum...... P. V.

* al. IIII.

xiv. Kal. Feb. Dat. Sirmio *l. vn. de his qui numero liberorum.* Dalmatio. (a)

CONST. M. Subnotatus *Criſpus* III. *Coſſ.* id eſt, A. D. 324. neque minus ad hunc annum referri poteſt. A. D. 321.

(a) Hic Dalmatius Cenſor eſt Conſtantini M. frater (cuius filius Dalmatius Cæſar poſtea factus) qui Antiochiæ poſtea egit v. & *l. 7. Cod. de repudiis.* A. 337. Add. Eutropius Lib. X. cap. 5. Victor de Cæſ. cap. 41.

x. Kal. Feb. Dat. Sirmio *l. 1. de honorariis codicillis,* ad Seuerum (b) PF. V. Acc. Non. Apr.

(b) Vel reponendum hic *ad Maximum*: vel referenda hæc lex ad A. D. 326.

* Septuageſimo tertio poſt die.

VIII. Id. Feb. Dat. SERDICÆ *l. 2. de inofficioſo teſtam.* ad Claudium Præſidem Daciæ.

III. Kal. Mart. Dat. Serdicæ *l. 1. de bonis proſcriptorum,* Petronio Probiano. (c)

(c) Hic poſtea P. V. fuit A. 329. 330.

Non. Mart. Dat...... *l. omnes Iudices 2. vel 3. Cod. Iuſt. de feriis.* Elpidio......

VIII. Id. Mart. Acc. *l. 1. de paganis,* ad Maximum .... Data Serd. XVI. * Kal. Ian. ſuperiorib. Coſſ.

* Octuageſimo ſecundo ante die.

Id. Mart. PP....... *l. 4. de priuil. eorum qui fac. pal.* ad Iulium Verum Vicarium Italiæ.

VII Id. April. Dat........ *l. 1. de ſuſceptoribus.* ad Edictum.

III. Id. Apr. Dat. SIRM. *l. 2. de operibus publicis.* Menandro......

Agitur hac l. de Iudicibus ſeu Rectoribus prouinciarum. Ad eundem Menandrum data quoque *l. 5. Cod. de vectigalib.* ſine die & Coſſ.

XV. Kal. Mai. Dat. Sirm. *l. 1. de conlatione fundorum patrimonial.* ad Domerium Dracontium (d) Acc. XV. * Kal. Iun. Carthag.

(d) Magiſtrum rei priuatæ Africæ *l. 4. de iure fiſci* ſup. A. D. 320.

* Trigeſimo ſecundo poſt die.

XIV. Kal. Mai. Dat...... *l. vn. de manumiſſis in Eccleſia,* Oſio Epiſcopo.

XIII. Kal. Iun. Dat. Sirm { *l. vn ſi pendente appellat.* / *l. 3. de temporum curſu.* } ad Baſſum PF. V. * (* vt PF. P.)

VI. Kal. Iun. Dat. VIMINACII, *l. 6. Cod. Iuſt. de ædificiis priuatis.* Elpidio agenti vicem Præfecti prætorio.

v. Non. Iun. PP. Caralis *l. 1. de feriis.* Helpidio.........

x. Kal. Iul. * Dat. AQVILEIÆ (e) *l. 3. de maleficiis,* ad Baſſum PF. V. *

* al. Iun.

* Repone PF. P.

(e) Conſtantino A. & Cæſari tribuitur.

v. * Kal. Iul. Dat. *l. 1. de vectigalibus.* ad Iunium Rufinum Conſularem Æmiliæ & Liguriæ, additum in Aniano And.

* in MSS. Kal. Iul.

v. Non. Iul. PP. Rom. *l. habeat vnusquiſque 4. de Epiſcopis.* ad populum.

Kal. Aug. PP. * SIRM. *l. 1. de medicis & profeſſorib.* ad Voluſianum. (f)

* pro Data.

(f) PP. vt apparet vel ex illa ipſa l.

XVII. * Kal. Octob. Dat. Sirm. *l. vn. de ſententiam paſſis & reſtitutis.* ad Maximum PF. V. (g)

* al. XVIII.

(g) Ita recte in Cod. Th. & Cod. Iuſt. male in aliis PF. P.

XII. Kal. Dec. Dat. (h) Rom. *l. 2. de falſa moneta.* ad Ianuarium. (i) ....

(h) id eſt, reddita, propoſita, ſi ad hunc annum hæc lex recte refertur.

(i) Agentem Vicariam Præfecturam v. A. D. 320. *l. 3. de famoſis libellis.* Poſtea hic Coſ. fuit A. 328.

ONST. M. IIII.* Id. Dec. Dat...... *l. 3. de Iudæis.* Decurionibus Agrippinenſibus. A. D. 321.

*al. III.

XIIII.* Kal. Ian. (k) PP. Rom. *l. 2. de legitimis hered.* ad Baſſum PF. V.

*al. XXIII. *Iun.* in Aniano Rhemens.

(k) Vel reponendum PF. P. vel ad alios Coss. hæc lex referenda.

CHRONICON HISTORICVM.

Conſtantinus hoc adhue anno Sarmatieo bello illigatus, modo *Sirmii* io Pannonia egit, mox *Serdicæ* in Dacia, exin rurſum *Sirmii*, mox *Viminacii*, quæ prope Margum (vbi prælia cum Sarmatis memorat Porphyrius, *cap. 22.*) indeque *Aquileiæ*, tandem rurſum *Sirmii*. Valerius *Maximus* & hoc integro Conſulatu Præfectus vrbi fuit, vt teſtatur vetus Notitia Præfectorum vrbi: duæque conſtitutiones de huius anni initio fidem faciunt, puta *lex 1. de iudiciis*, *lex 11. de appellationibus*. Quare huic anno congruere non poteſt *lex vn. de his qui ven. ætatis*, quæ ad Verinum (P.V.) data eſt, verum anno 324.

Criſpus Cæſar hoc tempore, bello Alamannico confecto e Galliis, cruda adhuc hieme, geluque intractabili itinere, immenſum ſpatium niuibus infectum emenſus, ad patrem Conſtantinum (in Pannoniam ſcilicet) profectus eſt. Nazarius teſtis *panegyrico* (quem hoc anno habuit) *c. 36.*

Quinquennalia Criſpi & Conſtantini Cæſarum (inchoata a Kalendis Martiis) hoc tempore Romæ celebrata; vt teſtatur Nazarius *panegyrico*, quem is ea occaſione habuit (qui & idem ſcribit *c. 2.* in quindecennalia patris ea incidiſſe) Conſtantino M. ſcilicet abſente, & apud eum conſtitutis, *Criſpo & Conſtantino filiis.* GOTHOFREDVS. Vid. *ANTONIVS PAGIVS* in *Crit. ad annal. Baron. an. 320.* Vbi de Quindecennalibus Conſtantini M. erudite diſputat.

Chriſtianæ religionis & Eccleſiarum Clericorumque veneratione his Coss. aliqua multa a Conſtantino conſtituta. *Dominicum* inter alia diem otio mancipauit, diebusque iudiciariis exemit, duabus conſtitutionibus hoc anno latis, idque per Sardiniam nominatim. *l. 3. Cod. Iuſt. de feriis.* & *l. 1. Cod. Theod. eod. tit.* de eo vid. & auctorem vitæ *Conſtantini.*

Haruſpicinæ vſum ſeu haruſpices conſulendi poteſtatem Romæ & quidem de fulguris tactu rum Senatui, tum priuatis hoc tempore fecit Conſtantinus *l. 1. de paganis ſacrif. & temp.* extra tamen domeſtica ſacrificia.

De *Manumiſſionibus in Eccleſia* tertiam hoc anno conſtitutionem edidit Conſtantinus M. ad *Oſium* Ep. Cordubenſem: vt videl. *Clerici* ſoli ſine teſte ſeruos manumittere poſſent: & quibuſcunque verbis: exque ea manumiſſione directa plenaque libertas competeret, *l. vn. de manumiſſ. in Eccleſ.*

Donatiſtæ his Coss. III. Nonas Maias, poſt quartum exilii annum & menſem ſcime ſextum ab exilio relaxati a Conſtantino M. literis datis ad Verinum vicarium Africæ, K. Maii his Coss. *in collat. Carthag. die 3. c. 549.* apud Auguſtinum *in breuiculo collat. die 3. c. 22. poſt collation. lib. 1. c. 31. 33.* & *ep. 152.* Factum vero id conicere licet, ob quindecennalia Conſtantini M. & quinquennalia liberorum ſuorum. GOTHOFREDVS. Conf. *ANTONIVS PAGIVS in Crit. ad annal. Baron. h. a.* & *VALESIVS diſſertat. de Schiſmat. Donatiſt. c. 17.*

Magicas artes innoxias, vel etiam vtiles agriculturæ ſeu fructibus indulſit hoc adhuc tempore Conſtantinus M. *l. 3. de maleficiis*, conſtitutione emiſſa ad Baſſum P. P.

Eccleſiis Catholicis teſtamento quidlibet cuique relinquendi poteſtatem fecit his Coss. Conſtantinus M. edicto, quod ad populum Romanum emiſſum, Romæque propoſitum: puta *l. 4. de Epiſcopis.* Sylueſtro tum Epiſcopatum Romanum gerente. Hinc deinceps opes Eccleſiarum & inter alias Romanæ: Fecit & multum conſtitutio, vt deficientibus cognatis ſuccederent Eccleſiæ, de qua Euſebius in Vit. Conſtant. II. 36.

Profeſſorum medicorumque priuilegia, immunitates & ſalaria ſanciuit his Coss. Conſtantinus M. Kal. Auguſti *l. 1. de medicis & profeſſor.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

PROBIANO & IVLIANO VV. CC. COSS. 322. (a)

(a) Caſſiodorus. *Probianus & Iulianus.* Ita etiam Faſt. Idat. Proſper. Chron. Faſt. Anon. & Bucher. fragment. Paſchal. Latercul. *Probiano & Iuliano* Chron. Alexandr. Προβιανοῦ καὶ Ἰουλιανοῦ. Faſt. Flor. min. Προβιανὸς καὶ Ἰουλιανός. *GRVTERVS* inſcript. CCCLXIV. 1. & *GRANGAEVS* in not. ad Prudent. p. 130. ſeq.

PETRONIO. PROBIANO. ET. ANICIO.

IVLIANO. COSS. PRID. KALENDAS.

APRILES.

Conf. *PETRVS RELANDVS* in Faſtis Conſul. p. 314.

v. Id. Feb. PP...... *l. 3 de accuſationibus.* ad Agricolanum.
VIII. Kal. Apr. PP. Romæ. *l. 5. Cod. Iuſt. de dilationibus.* ad Maximum Præfectum vrbi.
v. Kal. Mai. Dat. .... *l. 2. Cod. Iuſt. de off. rector. prouinciæ.* ad Maximianum vel Maximum Præſid pro

x. Kal. Iul. Dat. Sirmio *l. 2. de denunciat.* ad Maximum PF. P. (b)

(b) PF. V.

Prid. Non. Iul. Dat.* Rom. *l. 2. de alimentis quæ inopes par.* Menandro.

*id eſt reddita: vel alius a Roma locus hic accipiendus.

VII. * Kal. Aug. Dat. SABARIAE. ** *l.1. de conſtitutionib. Principum.* ad Luſitanos. (c)

* *Apr.* in nonnull. in *Cod. Iuſt. V.* in *Anian. Reg. VI.* ** Male in quibusdam Cod. Iuſt. *Samariæ.*
(c) In quibusdam Iuſtin. *ad Baſſum PP.*

XIII. Kal. Aug. Dat. Sirm. *l.1. de liberal. cauſa.* ad Maximum PF. V.
III. Kal. Non. Acc. Romæ. *l. 1. de indulgentiis criminum.* ad Maximum PP. *
* *ſ.* PF. V.

XII. Kal. Ian. Dat. . . . . . *l. vlt. Cod. Iuſt. de prædiis & aliis rebus minorum.* ad Senatum. (d)

(d) ad Seuerum, vt in Haloandr malim hanc l. referre ad A. 325. Ita veteres MSS. nonn.

CHRONICON HISTORICVM.

Conſtantinus M. his Coss. (Sarmatico bello adhuc illigatus) in Pannonia *Sirmii*, mox & *Sabariæ* conſtitit, vt ex conſtitutionibus ibi datis hoc anno apparet.

Valerius *Maximus* his quoque Coss. Præfectus vrbis ſuit, vt teſtatur vetus Notitia Præfectorum vrbi, & duæ leges ex his, quæ hoc anno ad eum datæ occurrunt, *lex 5. Cod. Iuſt. de dilationibus. lex 1. de liberali cauſa.* Forte idem & P. P. fuit hoc anno, quomodo præferunt duæ aliæ, puta *l. 2. de denunciat.* & *l. 1. de indulg. criminum.*

Criſpus Cæſar, cum Helena (auia ſua) a patre Conſtantino M. a Pannonia digreſſus, Romam venit. Quare, propter hunc Criſpi atque Helenæ *paratum*, vel *apparatum* (ita enim repono) *indulgentiam* criminum Conſtantinus M. Romæ dedit, conſtitutione emiſſa ad Maximum P.V. (nam ita reſcribendum) Romæ, quæ & ideo ibidem *accepta l. 1. de indulg. criminum.*

De *Sarmatis* Conſtantini M. victoriam huic anno & tempori adſcribo, qua Sarmatæ in ſua regione deuicti, occiſo Rege eorum Rauſimodo. v. Zoſimum *lib. 2. cap. 21.* & Porphyrium *carm. 23.* Huc pertinent & *Ludi Sarmatici*, qui ſex deinceps diebus agitati, extremo menſe Nouembri, & initio Decembris, vt diſcere eſt ex Kalendario Heruagiano.

CHRONOLOGIA LEGVM.

SEVERO & RVFINO COSS. 323. (a)

(a) Caſſiodorus *Seuerus & Ruffinus.* Faſt. Flor. min. σεβήρου καὶ ῥουφίνου. Chron. Alexandrin. σεβήρου καὶ ῥουφίνου. Faſt Idat. Bucher. Fragment. Proſp. Chron. & Faſt. Anonym. *Seuero & Rufino.* Male Paſchal. Latercul. *Seuero & Rufo.* Scimus id ex *GRVTERO* Inſcript. CCIX. 2.

. . . . . . SACRO. DD. NN. CONSTAN
TINI. MAXIMI. VENERANDISSIMO
RVMQVE. CAESARVM.
. . . . VVLCEIANAE. CIVITATIS.
ACILIO. SEVERO. ET. VETTIO. RV
FINO. CONS. PETVRCI.

Conf. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 316. *PAGIVS* in Crit. ad annal. Baron h. a.

III. Non. Feb. Dat. * Rom. { *l. 1. de pactis.* / *l. 2. de adminiſtrat. tutorum.* / *l. 1. de donationibus.* } ad Maximum P. V.

Ita *d. l. 2. de adminiſtr.* & *l. 1. de donat.* In *l. 1. de pactis.* male vt. * pro reddita.
Male hæ leges *ad Seuerum & Rufinum* Coſſ. referuntur. Referendæ enim ſunt ad hos Coſſ. vt ex Notitia Præfectorum vrbis diſcere eſt. Imo & diſerte in Cod Iuſt legi 25. *de donationibus*, quæ hoc Codice eſt *lex* ad. 1. *de donationibus.* hi Coſſ. Seuerus & Rufinus adſcripti ſunt.

XV. Kal. * Mart. Dat. THESSAL. *l. 2. de liberali cauſa.* ad Maximum.

* ita Cod. Cuiac. al. *Ian.* vel *Iun.* vt Cod. Iuſt l. 1. *de patr. pot.*

Id. April. Dat. * . . . . . { *l. 12. de appellationibus.* / *l. 8. de decurionibus.* } ad Florentinum. (b) . . . . . .

* Conſtantinop male. (b) Al. Florentium, & forte Rationalem, vt ſup A. 320. *l. 1. de cuſtodia reorum.* Quanquam Cod. Iuſt. habet in *l. 1. de magiſtratib. municipal.* Florentinum PP.

IV. Kal. Mai. Dat. . . . . . { *l.* (c) *1. de re militari* . . . . / *l. 1. de commeatu.* (d) . . . . } Agitur *hac l.* de *Barbarorum* incurſione & deprædatione.

(c) Inſcriptio huius l. præfert *Conſtantinum A. Cæſ.*
(d) *Leontio PF. P.* Cod. Iuſt.

XII. Kal. Iun. Dat . . . . . . *l. 2. de extraordinariis.* ad Vlpium Flauianum Conſularem Æmiliæ & Liguriæ. Lecta apud acta.

VIII.

CONST. M. VIII. Kal. Iun. Dat. SIRM. *l. 5. de Epiſcopis.* ad Helpidium (e)...... A.D. 323.

(e) PP. Italiæ, vt cenſeo, arg. *l. 4. de nauiculariis.* anno prox. & *l. 1. de feriis,*

CHRONICON HISTORICVM.

IN Macedonia *Theſſalonicæ* fuit hoc anno Conſtantinus, vt docet ſubſcriptio legis 2. *de liberali cauſa*, bello ſcilicet Gothico illigatus, de quo mox.

Valerius *Maximus* his quoque coss. Præfectus vrbi fuit, ad Idus ferme Septembres vsque (quib. Lucer *Verinus* ei ſuffectus eſt) vt teſtatur vetus Notitia Præfectorum vrbi. Hinc adeo plures ad eum conſtitutiones hoc anno & ſpatio datæ occurrunt.

Cum Conſtantinus *Theſſalonicæ* eſſet, GOTHI, per neglectos limites erumpentes, vaſtataque Thracia Mœſiaque prædas agentes, Conſtantini M. metu his coss. repreſſi, captivos impetrata pace reddiderunt: ipſorumque captiui per vrbes diſtributi fuerunt: atque inde Conſtantinus Theſſalonicam ſeſe recepit. Anonymus Sirmondi, apud Valeſium: Auctor vitæ Conſtantini, *lib. 1. c. 8.* Zoſimus *lib.* 2. Id quod factum menſe Februario, docent *Ludi Gothici*, qui ideo celebrati Romæ, vt docet Kalendarium Heruagianum. Eodemque refero e Porphyrii panegyrico *c. 22. & 23.* Exinde diſciplinam militarem erecturus, cuſtodiæque limitis Thracici & Mœſiæ aduerſus Barbarorum incurſiones & deprædationes deinceps prouiſurus, qui negligentiâ militum limitaneorum proditus fuerat, conſtitutionem idem Conſtantinus emiſit extremo menſe Aprili: cuius partes ſunt *lex 1. de re militari* & *lex 1. de Commeatu.*

Pagani hoc tempore *luſtrorum* ſacrificia quædam celebrauere, ad quæ Eccleſiaſticos, ceterosque Catholicæ religioni ſeruientes compellere audebant. Quare id Conſtantinus prohibet *l. 5. de Epiſcopis.*

LICINIANVM inde bellum rupta pace ſecutum: Gothici videl. belli occaſione, vt docet Anonymus Sirmondi; nempe quod Thraciam Myſiamque a Gothis vaſtatam, & ſic alienos fines, contra pactorum fidem Conſtantinum vindicaſſe Licinius querebatur: cuius belli pars fuit quoque *Criſpus*, vt docet idem Anonymus, & Zoſimus, *lib. II. c. 29.* & Euſebius, *lib. 10. c. vlt.* De hoc bello Liciniano præter ſupra ſcriptos videndi Victor *de Cæſar* c. 41. Sozomenus, Idacius. Ad cuius apparatum, vt videtur, extraordinariæ indictiones factæ, quo referam *legem 3. de extraordinariis.* Ergo Licinius hoc anno fugatus profligatusque fuit: victoria primum obtenta in Thracia prope Hadrianopolim *V. Non. Iulii*, deinde in Bithynia apud Chalcedonem, mox & *Nicomediam* (navali & terreſtri prælio) quo ſe receperat Licinius XIV. Kal. Octob. vt diſcere eſt ex *l. 1. Cod. Theod. de veteranis*, (quam refero ad annum proximum 324.) veteri Kalendario Heruagiano, Chronico Alexandrino, Idacio *proximis* coss. Socrate *lib. 1. c. 2.* Zoſimo, *lib. 2. c. 26.* Sozomeno, *lib. 1. c. 7.* Cedreno in Annal. Hinc Conſtantinus Nicomediæ conſtitit: de qua Conſtantini apud Nicomediam mora Porphyrius *carm. 19.* & Conſtantinus ipſe *ep. ſua ad Alexandrum & Arium*, apud auctorem vitæ Conſtantini, & Socratem, *lib. 1. cap. 3.* vbi per quinque menſes ferme moratur. Hinc anno proximo menſe Aprili dicta *lex 1. de veteranis* lata, & vt exiſtimo *PP. Cyzici*, vt & accepta lex Conſtantio ad edictum Chalcedonenſium & Macedonenſium (*γρ. Nicomedienſium*) *lex* inquam 3. *de extraordinariis.* Et deinceps latæ leges, abrogandis Licinii legibus, puta lex 1. 2. *Cod. Theod. de infirmandis his quæ ſub Tyrannis.* Patrato tandem hoc bello, Conſtantinus eum Licinio *Nicomedia* digreſſus in Macedoniam *Theſſalonicam* repedauit: de quo anno prox.

Oſium hoc tempore Conſtantino adhæſiſſe, & quidem Nicomediæ poſito, diſcere eſt ex Conſtantini ep. ad Alexandrum & Arium.

HIATVS ſeptem menſium.

MONARCHIA CONSTANTINI.

Prid. Kal. Ian. PP. Caſtulone *l. 1. de diſtrahendis pignoribus.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

CRISPO III. & CONSTANTINO III. CÆS. COSS. 324. (a)

(a) Caſſiodorus: *Criſpus III. & Conſtantinus III.* Chron. Alexandrin. Κρίσπου τὸ γ' καὶ Κωνσταντίνου τὸ γ'. Faſt. Flor. min. Κρίσπος Καῖσαρ καὶ Κωνστάντιος Καῖσαρ. Faſt. Idat. Proſper. Chron. Bucher. fragment *Criſpo III. & Conſtantino III.* Anonym de Præſ. Urb. *Criſpo III. & Conſtantio III.* Sozomenus hiſt. Eccleſ. Lib. I. *1.* τῷ Κρίσπου, καὶ Κωνσταντίνου τῶν Καισάρων τρίτης ὑπατείας. *Criſpi & Conſtantini Cæſarum Conſulatu III.* GRVTERVS inſcript. CCCLXII. 1. *TOMASINVS* de Teſſer. hoſpital. c. 3.

DD. NN. CRISPO. ET. CONSTANTINO
IVNIORE. NOBILISSIMIS. CÆS. COSS.
IIII. KAL. SEP.

add. *PETR. RELANDVS* in faſt. ex Almelouenio & aliis de inſcriptione acute ſentiens, & III. ſubſtituens. pag. 318.

XIV. Kal. Feb. Dat. SIRMIO *l.* (b) *vn. de his qui numero liber.* Dalmatio.

(b) Criſpo III. & Conſtantino II. Coſſ. Quare poſſit non minus hæc lex referri ad A. 311. *GOTHOFREDVS.* Eadem quæ ſententia etiam *RELANDI* eſt, l. c.

VIII. Id. Mart. Dat. THESSALONICÆ *l. 4. de nauiculariis.* Helpidio......

VI. Id. Apr. Dat. Theſſalon. *l. vn. de his qui veniam ætatis.* ad Verinum. (c)....... PP.

(c) III. Kal. Iun. Rom. Criſpo II. & Conſtantio II. Coſſ.

III. Kal. Iun. Rom. Criſpo II. * & Conſtantino II. CC. Coſſ.

*male: reſcribendum III. vt ad eam probo, argumento tum inſcriptionis, tum ſubſcriptionis.

CONST. M.

PF. P. Cod. Iuſt. ſed reſtituendum *PF. V.* vt contextus totius legis oſtendit: ac nominatim *verſ. ita A.D. 324. vt Senatores*, &c

* Quinquageſimo tertio poſt die.

IIII. Id. April. PP...... *l. 1. de Veteranis.* Floriano Præf.

Huc retraho hanc legem ab anno... emendata hunc in modum eius ſubſcriptione *PP. IIII. Id. April. Cyzico Criſpo C. III. Coſſ.*

Huc etiam retraho ab A.D. 326. legem 2. *de Suariis*, quæ Lucrio Verino inſcribitur.

VIII. Kal. Mai. Acc....... *l. 3. de extraordinar.* ad Edictum Chalcedonenſium & Macedonienſium.

Vid. Zoſimum, *lib.* 2.

XVI. Kal. Iun. * PP....... *l. 1. de infirmandis bis quæ ſub Tyrannis.* ad Conſtantium PF. P.

* *F. Ian.*

VIII. Id. Iul. PP. Carthag. *l. 9. de Decurionibus.* ad Hilarianum Proc. Afric.

III. * Kal. Sept. Dat........ *l. 1. familiæ erciſc.* ad Verinum (d) ....

* al. IIII.

(d) P. V. male refertur hæc lex ad A.D. 321.

CHRONICON HISTORICVM.

THeſſalonicæ hoc tempore menſe Martio & Aprili egit Conſtantinus M. (Nicomedia digreſſus) vt oſtendunt duæ eius leges, puta *l. 4. de nauicularus* & *lex vn. de bis qui veniam ætatis.* quo & Licinius abductus: vid. Zoſimum *lib. 2.* & Anonymum Sirmondi. Quo vel vno ſatis refellitur narratio de Conſtantini Baptiſmo Romæ hoc anno: & inſequuta poſt Conſtantini Baptiſmum, hoc ipſo anno, menſe *Maio, III. Kal. Iun.* Synodo Romana, & deinceps *Donatione*, quæ Conſtantino tribuitur.

Lucrius vel Lucer *Verinus* Præfectus vrbi Romæ fuit his quoque coss. ab Idibus Septembr. anni ſuperioris: vt teſtatur auctor de Præfectis vrbi: Hinc ad eum data menſe Aprili coss. *d. lex vna, de bis qui ven. ætat.* Non vero Calfurnius, quod ex actis Sylueſtri habet Baronius.

Licinii leges abrogat hoc tempore Conſtantinus *l. 1. de infirmandis bis quæ ſub Tyrannis.*

Hoc tempore, Conſtantinus, Orientis Imperio iam à Licinio profligato, potitus, componendis inter Alexandrum ARIVMQVE diſſidiis, miſſis etiam ad eos literis per *Oſium* Epiſcopum, incubuit; verum irrito conatu, vt videre eſt apud Epiphanium, *hæreſi 69.* auctorem vitæ Conſtantini *lib. 2. a c. 63. ad 70.* Socratem, *lib. 1 c. 4. 5.* Id quod ad annum 319. a Baronio & a Petauio perperam omnino refertur: quandoquidem eo anno ad hoc vſque tempus, Licinius Ægypto totoque Oriente adhuc potiebatur, non vero Conſtantinus, ad cuius Imperium Ægyptus nec quicquam tum pertinebat.

CHRONOLOGIA LEGVM.

PAULINO & IULIANO VV. CC. COSS. 325. (a)

(a) Caſſiodorus *Paulinus & Julianus.* Chron. Alexandr Παυλίνου καὶ Ἰουλιανοῦ. In Actis Concil. Nicæn ſub his Conſulib habiti, hæc verba leguntur :- Ἐν ὑπατείᾳ Παυλίνου καὶ Ἰουλιανοῦ, τῶν λαμπροτάτων ὑπάτων, ἔτους ἑξακοσιοστοῦ τριακοστοῦ, ἕκτου ἀπὸ Ἀλεξάνδρου. *Conſulatu Paulini & Juliani virorum clariſſimorum anno 636. ab Alexandro.* PETR. RELANDVS in Faſt. p. 190. ad græca loci huius verba commentatus eſt erudite, & ex Reineſii epiſt. 69. ad Rupert. nomina Paulini, ex Almelouenio vero Iuliani nomina edidit. add. Faſt. Flor. min. Πρόκλος ἤτοι Παυλῖνος καὶ Ἰουλιανός. Faſt. Idat. Proſper. Chron. Bucher. fragment. Paſchal. Latercul. *Paulino & Juliano.*

Prid. Id. Feb. Dat...(b).. *l. 2. de infirmandis bis quæ ſub Tyrannis.* ad vniuerſos Prouinciales.

(b) Puto hanc l. datam NICOMEDIÆ.

Pr. Non. Mar. Dat. (c) Treu. *l. 1. de bis quæ ex publica conlatione.*

(c) Pro reddita: vel hic lateat Bithyniæ locus aliquis.

III. Kal. April. Dat........ *l. ſi qui aduocatorum 5. Cod. de poſtulando.* Helladio al Palladio.

XV. Kal. Maias PP. Cæſareæ, *l. 1. de vſuris.* ad Dracilianum (d) agentem vices Præfecti prætorio inſcribitur.

(d) Fit eiuſdem mentio in ep. Conſtantini ad Macarium Ep Hieroſolymitanum ſuper baſilica reſurrectionis Dominicæ prope Hieroſolymam ædificanda apud ſcriptorem vitæ Conſtantini, *lib. 3. c. 30.* Ergo Vicarius Orientis fuit: vbi Palæſtina fuit, cuius caput Cæſarea, vbi hæc lex propoſita.

x. Kal.

Conat. M. x. Kal. Iun. Dat. Nicæ. *l. 3. de diuerſis reſcriptis*. Seuero PF. P. (e) A. D. 325.

(e) al. *Seueriano PF. V.* In Aniano Rhem & Cod. Iuſt. *Seuero PF. V.* recte.

PETR. RELANDVS in faſt. pag. 318. de hac lege ita differit: Hæc lex inſcripta eſt Seuero PF. P. at conſtat e l. de præfectis. Sigon. lib 3. de Imp. Occid & Panuin. infer. etiam l. 2. C. Th de iudiciis. III. Kal. Aug iisdem Coſſ. Acilium Seuerum anno V. C. 1077. Chriſti 325. fuiſſe præf. V. Conſulem autem anno 323. Inſcript. 2. p. CLIX. Reineſius epiſt. 27. ad Rupertum.

xv. Kal. Iul. PP. Antiochiæ *l. 4. de Veteranis*. ad Maximum PF. V. (f)

(f) γρ *Pro Præfecto* Orientis videl. vt exacte docet lex 12. *de decurionibus*.

v. Id. Iul. PP. Antiochiæ *l. 10. de decurionibus*. ad Maximum……

xiiii. Kal. Aug. { Dat…… *l. 2. de ſuſceptoribus.* / PP. …… *l. 1. de ponderatorib.* } ad Eufraxium Rationalem trium prouinciarum (i. Siciliæ, Sardiniæ & Corſicæ.)

iii. Kal. Aug. { Dat…… *l. 2. de Iudiciis*. ad Seuerum PF. V. / Dat. Nicomedıæ *l. 1. quemadmod. mun. ciuilia indic.*

Hanc l. ab anno proximo huc retraho.

iii. Id. Aug. Dat. Nicomediæ Tiberiano Com. per Africam. *Cod. 15. de teſtam. milit.* ad populum.

Hanc l. huc retraho ab anno D. 334.

xv. Kal. Octob. { PP. * Nicomediæ *l. 4. de accuſationibus*. ad vniuerſos prouinciales.
* pro Data.
Dat. Naiſſo *l. 1. de fide teſtium*. Aurelio Helladio.

Kal. Octob. PP. Beryto *l. 1. de gladiatoribus*. Maximo PF. P. *

* id eſt, *Pro præfecto*.

Non. Octob. Dat…… *l. 11. de decurionibus*. ad Conſtantium PF. P.

xiv. Kal. Nou. Dat. Aqvis. (g) *l. 1. de erogat. milit. ann.* Habe Felix K. NB.

(g) Ibidem data A. 353. *l. 4. de diu. reſcript. Aquæ* vero iſtæ videntur, quæ in Myſia erant, cui proxima Dacia, vbi Naiſſum, neque procul a Naiſſo quarum meminit Itinerar. Peuting & Antonini. Erant & *Aquæ Calidæ* in Thracia, de quib. Itin. Peuting Putet etiam quis hic Aplis legendum,

viii. Kal. Ian. PP …… *l. 12. de decurionibus*. ad Maximum Vic. Orientis.

iii. Kal. Ian. Dat…… *l. vlt. Cod. Iuſt. de prædiis minorum*. ad Seuerum …..(h)

(h) P. V. Hanc l. huc retraho ab A. D. 322.

CHRONICON HISTORICVM.

Licinius nouis rebus ſtudens *Theſſalonicæ* interemptus eſt, vt & Martinianus in Cappadocia; Euſebius *chronico*, Anonymus Sirmondi & Idacius in *Conſular*. Zoſimus, *lib. 2. c. 28*. Inde igitur Conſtantinus Licinii Iudicumque eius geſta abrogat *l. 2. de infirm. his quæ ſub Tyrannis*.

Conſtantinus Licinio deuicto, poſtea & perempto, feſtoque ob victoriam de Licinio peracto, totius orbis atque adeo Orientis iam dominus, *Orientis* ſtatum variis conſtitutionibus hoc anno erexit, & aliquam multos ibi prauos mores correxit. Inter cetera *vſuris* modum poſuit per Palæſtinam, paulo ante concilium Nicænum ? 1. *de vſuris*: (quæ PP. Cæſareæ, Palæſtinæ metropoli.)

Dracilianus hoc tempore vices agebat Præfecti prætorio in Palæſtina; vt docet d. *lex 1. de vſuris*: vt & in vicina Ægypti parte: vt anno prox. docet lex 1. *de hæreticis*: quæ eidem Draciliano inſcribitur: fit eiusdem mentio in ep. Conſtantioi ad Macarium Ep. Hieroſolymitanum ſuper baſilica reſurrectionis Dominicæ prope Hieroſolymam ædificanda apud ſcriptorem vitæ Conſtantini *lib. 3. c. 30*. Ergo vicarius orientis fuit: vbi Palæſtina fuit, cuius caput Cæſarea, vbi hæc lex propoſita.

Nicææ his coss. menſe Maio agit Conſtantinus M. vt docet *lex 3. de diuerſis reſcriptis*. Et vero ibi tum, Paulino inquam & Iuliano coss. viceſimo Conſtantiniani Imperii anno, vt teſtantur auctor vitæ Conſtantini, *lib. 3. c. 14. lib. 4. c. 47.* præſente Conſtantino M. habitum *concilium Nicænum*, celebrarique cœptum eo ipſo menſe Maio pridie eius diei, quo hæc lex data eſt, puta xi. Kal. Iun. Socrates, *lib. 1. c. 9. in f.* Chronicon Alexandrinum, Acta Synodi Nicænæ & Chalcedonenſis. Notanda igitur ſubſcriptio *d. legis 3.* velut ſingularis: vtpote cum ea & annum & menſem, quo ea ſynodus habita, egregie ſtabiliat: ſimul & præſentem ibi fuiſſe Conſtantinum oſtendit. Quanquam in tomo conciliorum xiii. Kal. Iulias conueniſſe hoc concilium dicitur.

Ælius *Seuerus* his coss. a pridie Non. Ianuar. Præfectus vrbis fuit, vt teſtatur Notitia Præfectorum vrbi. Inde igitur ad eum datæ his coss. menſe Maio *l. 3. de diuerſis reſcriptis*: & iulio lex 2. *de Iudiciis*.

Maximus hoc tempore Vicarius Orientis

CONST. M. tis fuit: ſub qua diœceſi fuit & Syria Cœle, & in ea Antiochia ſedes vicarii orientis: vbi ideo PP. dicitur lex 4. *de veteranis* & *lex 10. de decurionibus*, quæ Maximo iſti inſcribuntur: vt & Phœnice, cuius metropolis Berytus, vbi ideo PP. dicitur *lex 1. de gladiatoribus*; quæ eidem inſcribitur. Et vero ita diſerte vocatur Maximus vicarius orientis *l. 12. de decurionib.* quæ eidem inſcribitur, pariter vt tres illæ.

Finis concilii Nicæni fine menſis Auguſti VIII. Kal. Septembris: vt teſtatur Creſconii collectio.

Conſtantinus Edicto ſuo Nicomediæ PP. medio menſe Septembri Accuſatores Iudicum, Amicorum, Comitum ſuorum euocauit aurea conſtitutione *l. 4. de accuſationib.*

Nicomediæ vicennalia Conſtantini his coss. edita: teſtis Hieronymus, *Chronico*, & Chronicon Alexandr. proculdubio ipſo Conſtantino præſente: vbi his ipſis COSS. poſt concilium Nicænum PP. data dicitur menſe medio Septembri *d. lex 4. de accuſationibus.*

Gladiatores in Oriente per Phœniciam nominatim a Conſtantino M. ſublati his coss. *l. 1. de gladiatoribus*, eodem anno quo & concilium Nicænum habitum fuit: quo ipſo anno, XXXVIII. ferme poſt finitum id diebus, Beryti propoſita ea lex & vicennalia Conſtantini celebrata Nicomediæ: teſte quoque auctore Chronici Alexandr. aduerſus quos *Lactantius* ante decennium grauiter inuectus fuerat. A.D. 325.

Cooſtantinus Nicomedia digreſſus in *Thraciam*, *Daciam*, *Myſiamque* pergit: quo ſitu *Aquæ* fuere, vbi data ab eo menſe Octobri *lex 1. de erogat. mil. ann.*

CONSTANTIVS a patre Conſtantino Cæſar factus eſt, VI. Id. Nouemb. Kalendarium Heruagianum. Idacius *in Faſtis*, ſuperioribus coss. (quo forte id referendum) Chronicon Alexandr. his coss. quibus concilium Nicænum habitum, & vicennalia celebrata, & gladiatores ſublati. Chronicon Alex. viceſimo Imperii Conſtantini anno, auctor vitæ Conſtantini *lib. 4. c. 40.* & oratio habita *in laud. Conſtant.* Idacius, anno 324. Hieronymus A. 323. cui concinit & Marcellinus, quod forte eſt præferendum. Qui idem ait VI. Idus Octob. Mox ideo Conſtantius in Gallia Barbaris oppoſitus. v. Iulianum *orat. 1.* v. Blondel. quoque de Primatu *p. 1183.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

CONSTANTINO A. VII. & CONSTANTINO * CÆS. COSS. 326.

* *Conſtantio* vel *Conſtante*: Ita in plerisque legibus.

Caſſiodorus: *Conſtantinus VII. & Conſtantius IV.* Chron Alexandr. Κωνσταντίνου Αὐγούστου τὸ ζʹ καὶ Κωνσταντίου Καίσαρος τὸ δʹ. Faſt. Flor. min. Κωνσταντῖνος τὸ ζʹ καὶ Κωνστάντιος τὸ αʹ. add Faſt. Idat. Anonym. de Præf. Vrb. *Conſtantino VII. & Conſtantio Cæſare.* Proſper. Chron. Bucher. ſi ag... & Paſchal. Latercul. *PETR. RELANDVS* in faſt. pag. 324.

III. Non. Feb. Dat. HERACLEÆ { *l. 2. de cuſtodia reorum.* ad Euagrium. (a) / *Iul. de adulteriis*, Africano V. C.

(a) PP V. infr. hoc anno duas leges l. 1. ad l.

XV. Kal. Mart PP...... *l. 3. de curſu publ.* ad Acindynum PF. P.

Malim hanc l. referre ad annum 339. eamque Conſtantio tribuere.

Id. Mart. Dat. { SIRMIO. *l. 1. de integri reſtitutione.* / Dat...... { *l. lex quæ tutores 22. Cod. Iuſt. de adminiſtr. tutor.* / *l. vlt. Cod. Iuſt. quando decreto opus non eſt.* } ad Populum,

Forte & lex 27. *Cod. Iuſt. de vſuris* ad Populum his legibus iungenda eſt.

Prid. Non. Apr. Dat. AQVIL. *l. vn. ſi quis eam cuius tutor.* ad Baſſum Vic. Italiæ. Poſt alia.

Reducenda forte hac l. ad A.D. 310.

III. Id. Apr. Dat...... *l. 2. de ſuariis.* Lucrio Verino. (b)

(b) P.V. Retraho hanc l. ad A.D. 324.

XIIII. Kal. Mai. Dat........ *l. 2. de emendat. ſeruorum.* Maximiliano Macrobio........

VII. Kal. Mai. PP. Nicomedi*æ* *l. 2. ad L. Iul. de adulteriis*, ad Euagrium PF. P.

VI. Kal. Mai. PP. Carthag. *l. 3. quorum appellat.* ad Ælianum PC. Africæ.*

Puto vitium in Conſulib. admiſſum, & referam hanc l. ad A.D. 310.

XVI Kal. Iun. Dat........ *l. 13. de decurionibus.* ad Euagrium PF. P.

XII. Kal. Iun. Dat........ *l. 2. de medicis.* ad Rufinum PF. P.

Referam

CONST. M. Referam hanc l ad A. 3:4. A. D. 316.

x. Kal. Iun. PP. ...... *l. vlt. de priuilegiis eorum qui in ſacro pal.* ad Seuerum P. V.

Kal. Ian. PP. *l. 6. de Epiſcopis.* ad Ablauium PF. P.

x. Kal. Iul. Dat. ...... *l. 4. de curſu.* Menandro.....

III. Kal. Iul. Dat. ...... *l. 3. de operib. publicis.* Secundo. (c) PF. P.

(c) V. & infr. A. 328 *l. 6. de accuſationib.*

Prid. Non. Iul. Dat MED. *l. 3. de falſa moneta.* ad Tertullum PC. (d) Afr.

(d) perperam editum P. V.

VIII. Id. Iul. Dat. ROM. *l. 3. de infirmandis his quæ ſub Tyrannis.* Antiocho PF. Vigilum.

Id.* Iul. Dat. .... *l. 4. de infirmandis his quæ ſub Tyrannis.* ad Senatum.

* γρ. VIII Id. vel in ſuperiori l. delen um VIII.

III. Kal. Aug.* { Dat. Aquileiæ. *l 2. de filiis milit. apparitorum.* ad Seuerum.
Dat. Nicomediæ. *l. 1. quemadm. mun. ciuil. ind.* Tiberiano Com. per Africam. Huius l. data referenda ad annum ſuperiorem.

* γρ. April.

III. Non. Aug Recitata in PALATIO *l. 3. de bonis vacantibus.* ad Seuerum PF. V.

Kal. Sept. PP. Generaſto. (e) *l. 1. de hæreticis.* ad Dracilianum. (f)

γρ. *Gera aſto.* In quibuſdam MSS. Cod. Iuſt. *Geni caſto*, in al. *Geraſti.* (e) V. quæ ad eam l. dico. Hæc vero lex male in Cod. Iuſt. præfert *Impp. Conſtantinum, Conſtantium, & Conſtantem.*

(f) in Cod Iuſt male *Præf. Vrbi.* ſupple; Agentem vices P.P. per Orientem, vt docet lex 1. *de vſuris. A-no ſuperiore.*

XIII. Kal. Octobr. Dat. ..... *l. 5. de nauiculariis.* ad Ablauium PF. P.

x. Kal. Octobr. ..... *l. 11. Cod. Iuſt. de his quæ vi metuſue cauſa.* ad Euagrium Præf. prætorio.

VIIII.* Kal. Octobr. Dat. SPOLETI. *l. 2. de hæreticis.* ad Baſſum. (g).....

* γρ. IIII. *vel prid.*

(g) Vicar. Italiæ, vt hoc ipſo anno *l. vn. ſi quis eam cuius tutor.*

Prid. Kal. Octobr. Dat. ..... *l. 3. Cod. Iuſt. de precibus Imp. offer.* ad populum.

x.* Kal. Nou. Dat. MEDIOL. (h) *l. 1 vnde vi.* Seuero. (i).....

(h) in Cod. Iuſt. male *Conſtantinop.*
(i) P. V.

v. Kal. Nou. Dat. ..... *l. 1.* (k) *de prædiis nauiculariorum.* ad Decretum Nauiculariorum.

(k) Perperam Conſtantio tribuitur.

III. Non. Nou. Dat. Arelato. *l. 2. de diuerſis officiis.* ad Philippum PF. P.

Hæc lex referenda videri poſſit ad Conſtantinum & ad annum 353. v. quæ dico ad *l. 20. de appellationibus.* Niſi malimus hic reponere Dat. Arelape.

VIII. Kal. Dec. Dat. ..... *l. 14. de decurionibus.* ad ..... PF. P.

XI.* Kal. Ian. Dat. .... *l. 1. de teſtamentis.* ..... PF. V.

* al. V. Referenda forte hæc lex ad A D. 354.

Prid. Kal. Ian. Dat. { SIRMIO. *l. 1. de iure fiſci.* ad Voluſiatum. (l) (m) PF. V.

(l) ex Cod. Iuſt. hoc tranſcriptum: nam Codex Theodoſ. id non habet.

(m) an *Anic. Iulianum?* Nullus enim talis hoc anno Voluſianus P. V. fuit: verum A. D. 313. 314. 315. quo forte etiam hæc lex referenda. Niſi putemus hanc referendam ad A. 354. Quod non puto, propter loci adiectionem *Dat. Sirmio.*

.... *l. 2. de tutoribus & curator.* ad populum.

xv. Kal. ...... PP. Laſtronæ.* *l. 1. Cod. Iuſt. de hered. decur. & nauicul.*

* Vrbs Moeſiæ ſecundæ. Refertur ad Conſules Anni 354.

CHRONICON HISTORICVM.

Conſtantinus huius anni initio conſtitit in Thracia vel in Macedonia *Heraclea*: mox idem in Pannoniam *Sirmium* profectus: Inde igitur data ab eo *Heraclea III.* Non. Feb. *lex 2. de cuſtod. reorum:* & *l. 1. ad l. Iul. de adulter.* & Id. Mart. Sirmii *lex 1. de integri reſtitutione.*

Conſtantinus *Minoribus* aduerſus Tutorum & Curatorum fraudes, commenta, temeritatem enixius, conſultius, melius quam priſco iure cautum fuerat, nouo prolixoque Edicto ad populum (V.R.) emiſſo, hoc tempore conſultum iuit: Cuius edicti partes ſunt tres quatuorue, leges hic ſupra poſitæ.

In Italiam e Pannonia pergit Conſtantinus Romam tandem: & quidem *Aquileiam* primum: vbi ab eo data menſe Aprili lex *vn. ſi quis eam cuius tutor.* dein. *Mediolanum*: vbi data ab eo menſe Iulio *lex 3. de falſa moneta*: tandem *Romam* eodem menſe Iulio peruenit, de quo mox.

CRISPVM (vna cum aliis Amicorum) his coss. hoc tempore ferme, interfectos puto; etſi Chronici Alexandrini auctor id in ſuperiores coss. referat: vt & Euſebius ſiue Hieronymus *in Chronico* anno Conſtantini XVIIII. Criſpi Imperii nono. Argumenta hæc habeo 1. Idaciana conſularia id in hos coss. diſerte referunt, quibus iisdem Conſtantinum *Romæ* vicennalia edidiſſe ſcribunt. 2. Zoſimus *lib. 2. c. 29.* ſcribit, id factum, ἐπεὶ εἰς τὴν Ῥώμην ἀφίκετο, id eſt, *vbi Conſtantinus Romam profectus eſſet*: quod ſane his coss. factum docet *lex 3. de infirm. his quæ ſub Tyrannis.* 3. Marcellinus, *Pola* in Iſtria peremptum Criſpum ſcribit: atqui Pola proxima *Aquileia*, vbi Conſtantinum hoc tempore poſitum fuiſſe teſtatur *d. lex vn. ſi quis eam cuius tutor.* 4. Tandem, quod Sidonius Apollinaris ſcribit *lib. 5. ep. 8.* de diſticho ab Ablauio Cos. (qui ſcilicet poſtea Cos. fuit) clam Palatinis foribus appenſo, hanc ſententiam iuuat: quia his ipſis coss. *Ablauius PP.* repetitur: vt docet *lex 6. de Epiſcopis*: & *lex 5. de nauicular.*

Acilius *Seuerus* his quoque coss. Præfectus vrbi fuit vsque ad Idus Nouembres: teſtis Notitia Præfectorum vrbi. Hinc adeo ei inſcribuntur hoc medio tempore *lex vlt. de priuil. eorum, qui in S. P. l. 2. de filiis milit. apparit. lex 3. de bonis vacantibus*: *l. 1. vnde vi.*

Ablauius PP. fuit hoc anno: cui ideo inſcribuntur *lex 6. de Epiſcopis*: *l. 5. de nauicularus.* Dixi plene de eo in *Proſopographia.*

Clericorum cooptationibus promiſcuis ne in fraudem munerum publicorum cederent, modum impoſuit hoc tempore Conſtantinus *d. l. 6. de Epiſcopis.* E Pannonia, Aquileiaque, Conſtantinus M. *Mediolanum* ſeſe confert: vbi ab eo data menſe Iulio *lex 3. de falſa moneta.*

ROMAM Conſtantinus hoc tempore Aquileia Mediolanoque digreſſus profectus eſt: vbi & conſtitit, cum SILVESTER Epiſcopus Romanus, Seuerus vero P. V. eſſet, ibidemque vicennalia magnifice edita teſte Hieronymo, & Idacio, *in Chron.* ab eo ibi poſito. Hinc adeo data ibi ab eo *lex 3. de infirm. his quæ ſub Tyrannis.* VIII. Id. Iul. vide & Zoſim. *lib. 2. c. 29.* & Chronicon Alexandrinum, quod metachroniſmo biennii peccat, et quidem circa *Idus Iulias*, quibus tranſuectio Equitum celebrata, teſte eodem Zoſimo. *Lex* Hinc igitur lata *d. lex 3. VIII. Id. Iul.* hinc & recitata in Palatio, Conſtantino ſcilicet præſente tum, menſe Auguſto lex 3. *de bonis vacantibus*, quæ data eſt ad Seuerum P. V. Eodemque menſe Auguſto ibidem Romæ *Helena* mortua eſt, inter filii ac nepotum complexus, Auguſti XVIII. ibidemque ſepulta. Auctor vitæ Conſtant. *lib. 3. c. 46. & 47.* Id *quod ab* aliis ad A. D. 327. prox male refertur. Atque hæc illa Conſtantini M. Romæ mora eſt & quidem vltima, quæ Senatum populumque Romanum Conſtantino M. inconciliauit, propter eradicandæ videl. in ea ſuperſtitionis Gentilitiæ ſtudium. Hinc & poſtea de Conſtantinopoli excitanda conſilium: hinc ornamentorum e Roma poſtea translatio: hinc populi Romani in eum conuitia; de quibus Libanius, *orat. ad Theodoſium 13.*

Hieroſolymitanæ Eccleſiæ excitandæ circa hoc tempus Conſtantinus M. animum adiecit poſt concilium Nicænum. Id quod ex *Draciliani* quoque nomine colligo, qui vt paulo ante concilium Nicænum vices P. P. egit in Palæſtina vicinisque locis, quod docet lex 1. *de vſuris*, ita & hoc quoque anno ipſo: cui ideo inſcribitur *lex 1. de hæreticis.* Conſtantinus vero nominatim *ep. ad Macarium Ep. Hieroſolym.* ait, ſeſe Baſilicæ illius excitandæ negotium huic Draciliano ἀνύοντι τὰ τῶν ἐπαρχῶν μέρη, dediſſe.

In *hæreticos* & ſchiſmaticos Conſtantinus M. conſtitutionem edidit *l. 1. de hæreticis*: qua priuilegia, Catholicis clericis conceſſa, ad hæreticos & ſchiſmaticus pertinere negat. Id vero ad Arianos & Meletianos pertinere recte iudicauit Baronius: qui vtrique hoc anno ſocietatem coiere, cum Athanaſius iam Ep. factus fuiſſet. Et vero eo quoque pertinet ſubſcriptio *d. l. 1. de hæreticis.* PP. *Geraſio* (nam ita repono) quæ vrbs in Mareotide Ægypti erat; vbi & Meletiani erant. V. Athanaſium *Apol. 2.* de quo in *Commentar.*

Conſtantinus M. hoc anno, in fauorem annonæ vrbis Romæ, de nauiculariis multa conſtituit, *l. 5. de nauicul. l. 1. de præd. nauicul. l. 4. de infirm. his quæ ſub Tyr. l. 1. Cod. Iuſt. de hæred. decur. & nauicul.*

Conſtantinus Roma, (vbi conſtiterat trimeſtri ferme, Iulio, Auguſto, Septembri) digreſſus V. Kal. Octobris (hanc enim *Profectionem Diui* ad eum diem adnotatam in veteri Kalendario Romano Heruagiano accipio: niſi quod hæc lex ſuadeat, verba illa, Profectio Diui non ad V. *Kal. Octobr.* verum ad VIII. *Kal.* relata fuerint. Denique niſi hic pro VIIII. reponamus *prid.*) Mediolanum atque inde in Pannoniam reuerſurus, *Spoletum* prius venit: vbi ab eo data tum *lex 2. de hæreticis.*

Nouatianis ſuas Eccleſias ſuaque ſepulchra hoc tempore Conſtantinus per Italiam relinqui ad eorum petitionem iuſſit, idque *l. 2. de hæreticis.*

Mediolanum, Roma, Spoletoque digreſſus, Conſtantinus perrexit, vbi data ab eo menſe Octobri *lex 1. vnde vi.*

Ani-

CONST. M. Anicius *Iulianus* Præfectus vrbi, poſt Acilivm Seuerum (ad quem data adhue menſe Octobri *d. lex 1. vnde vi*) factus ab Idibus Nouembris: vt teſtatur vetus Notitia Præfectorum vrbi.

Conſtantinus ex vrbe Roma Italiaque in Illyricum pergens, in *Pannoniam* primum *Sirmivm* venit: vbi data ab eo fine anni *lex 5. de iure fiſci.* A. D. 317

CHRONOLOGIA LEGVM.

CONSTANTINO CÆS. V. & MAXIMO COSS. 327. (a)

(a) Caſſiodorus *Conſtantinus V. & Maximus.* Chron. Alexandrin. Κωνσταντῖνο Καίσαρος τὸ έ καὶ Μαξίμου. Aliter nomina leguntur in Faſt. Flor. min. Κωνσταντῖνος καὶ Μαξιμῖνος. Faſt. Idat. *Conſtantino & Maximo.* Conf. *PETR. RELANDVS* in Faſt p. 325.

in. Kal. Mar. Dat. THESSAL. *l. 2. ſine cenſu vel reliquis.* Acacio Comiti Macedoniæ.

Prid. Non. Mar. Dat........ *l. 2. de Prætoribus & Quæſtoribus.* Iuliano PF. V. Acc. Romæ.

xv. Kal. Apr. Dat......... *l. 7. Cod. Iuſt. comminationes, epiſtolæ*, &c. ad Baſſum *Præf. prætorio.* (b)

(b) at. P. V.

Male huic ſubnotatum *Conſtant. A VI. & Maxim. Coſſ.*

xi. Kal. Mai. PP. Karthag. *l. 15. de decurionibus.* ad Annium Tiberianum Comitem. (c)

(c) Per Africam, vt ex ſubſcriptione loci apparet: & nominatim teſtatur ſuperiore anno 326. *lex 1. quemad. mun. ciuil.*

xv. Kal. Iun. Dat. SERDICÆ *l. 4. de Exactionibus.* ad Afros ſeu *l. 1. Cod. de capiend. & diſtrah. pign. trib. cauſa.*

iii. Id. Iun. Dat...(d).... *l. 2. de famil. hercifc.* ad Conſtantium PF. P.

(d) Conſtantinopoli, male vt alias ſæpe, errore nato ex ſequenti Coſ. voce, *Conſtantino.*

xiii. Kal. Aug. Dat...... *l. 2. de dilationibus.* ad Iulianum PF. V. Prop. Romæ.

iii. Non. Aug. Dat. HERACLEÆ. *l. 13. de appellationibus.* ad Iulianum PF. V.

Ab anno ſuperiore hæc lex huc retrahenda, vel ſane ad annum 329.

Prid. Kal. Aug. Dat...... *l. 14. de appellationibus.* Victori Rationali vrbis Romæ.

CHRONICON HISTORICVM.

Conſtantinus in Macedoniam e Pannonia profectus *Theſſalonicæ* egit huius anni initio: vbi data ab eo fine menſis Februarii *lex 2. ſine cenſu.*

Anicius *Iulianus* his quoque coſs. Præfectus vrbi fuit, vt teſtatur vetus Notitia Præfectorum vrbi. Quare huc inſcribuntur duæ hoc anno conſtitutiones, puta *lex 2. de Prætoribus*: *lex 2. de dilationibus.* Imo & *lex 3. de appellat.* quæ ad hos coſs. retrahenda, vna cum *l. 17. Cod. de appellat.*

Conſtantinus e Macedonia in *Daciam* profectus: vbi *Serdicæ* ciuitate ab eo data menſe Iunio *lex 4. de exactionibus.*

Conſtantinus *Heracleæ* agit, ſiue Macedoniæ, ſiue Thraciæ quod malim; ſi modo ad hunc annum referenda eſt *lex 13. de appellationibus.*

SECVNDA INDICTIO Conſtantinianea hinc incipit: Vide ſupra A. D. 312. & infra A. D. 341. ex Athanaſio.

CHRONOLOGIA LEGVM.

IANUARINO * & IVSTO COSS 328.

* al. *Ianuario.* In Faſtis Capitolinis, *Flauius Magnus Ianuarius.* *GOTHOFREDVS* Caſſiodorus. *Ianuarius & Iuſtus.* Chron Alexandrin Ἰαννουαρίου καὶ Ἰούστου. Faſt Flor. min. Ἰαννουάριος καὶ Ἰοῦστος. It. Faſt. Idat. & Proſper. Chron Sed Anonym. de præf. Vrb Bucher. in fragment. & Paſchal. Latercul. *Ianuarino & Iuſto.* *PETRVS RELANDVS* pag. 326. inſcriptionem ex Reineſio Claſſ. XX. inſcript. CCLVI. exhibet hanc in Faſtis:

RORIS. DVLCI
IEDERE. BINOS. A
AVXENTIA. TIBI. QVIDQV
NIMVM. SATIS. DVLCIS. ET. AMA
SERENVS. FLENS. DEPRECOR. IPSE
ET. BEATA. BASILIA. VT. VOBIS. PROM
IVSTO. CON.

Kal. Mart. Dat. NICOMEDIÆ. *l. vn. de menſis oleariis*, ad Cerealem PF. annonæ. Acc. viii. * Id. April. Rom.

Digitized by Google

* Trigeſimo ſeptimo poſt die.

VI. Id Mai. Lecta Rom. *l. 4. de extraordinariis.* ad Æmilianum PP.

III. Non. Iul. Dat. YSCOI. *l. 5. de priuilegiis eorum qui in ſacro pal.* ad vniuerſos Palatinos.

XI. Kal. Nou. PP. Tyro. *l. 4. de famoſis libellis.* ad Dionyſium (a)......
(a) Comitem. V. infr. A. 319.

Kal. Dec. Dat. ...... *l. 6. de accuſationibus.* Secundo (b) PF. P.

(b) v. ſup A. 326. *l. 5. de operib. publ.*

IIII. Kal. Ian.* Dat. (c) Triuero. (d) *l. 5. de Veteranis.* Maximo (e)......

* Iun. C. Iuſt. (c) pro *reddita*, ſi Treuiris.

(d) Forte locus in Triballis vbi Yſcoum, vel circa: quomodo & Triballis data lex 5. C. *de adoptionib.* (e) PF. P. Recte ſubſcripta.

CHRONICON HISTORICVM.

Conſtantinus M. in Bithynia his coss. agit *Nicomediæ*: vbi Kal. Martiis data ab eo *lex VII. de menſis olearus.* De hac ipſa Conſtantini mora Nicomediæ his coss. teſtis eſt auctor Chronici Alexandrini: accipiendus & Socrates. *hiſtor. Eccl. lib. 1. c. 25. & 27. Gr.* Ibidem Eccleſiam Nicomediæ inquam, ædificauit, de quo auctor vitæ Conſtantini, *3. c. 49.* ibidem baſilicam antiquam inſtaurauit: Vetus orbis deſcriptor *c. 32.* verum poſtea accidit. Ibidem in Bithynia Conſtantinus Drepanum vicum in Helenopolim ciuitatem mutauit. Quod quidem Chronicon Alexand. *Superiorib.* coss. 327. adſcribit: pariter vt Hieronymus quoque *Chronico*, anno Imp. 21. & Socrates. Ibidem hoc tempore videtur Conſtantinus de Macarii & Athanaſii cauſa cognouiſſe Nicomediæ, mox Pſammathiæ Nicomediæ ſuburbano. de quo v. Athanaſ. Apol. 2. Socratem, *lib. 1. c. 20* Anicius *Iulianus* hoc quoque anno P. V. fuit: vetus *Notit. Præf. vrbi.*

Conſtantinus M. hoc tempore in *Dacia* Ripenſi agit; in qua *Oeſcoum*, ſeu οἶσκος Triballorum Ptolemæo *lib. 3. c. 10.* ſeu *Eſco*, vt vocatur in Itinerario Peutinger. ab Eſco ſeu Oiſco fluuio; Iſch hodie, *Oeſce* in Notitia Imperii: *Oeſcon* in Itiner. Antonini: vbi data ab eo menſe Iulio *lex 5. de priuil. eorum qui in S. pal.* Certe Chronici Alexandrini auctor diſerte ſcribit his coss. *Conſtantinum ſæpe Danubium traieciſſe, pontemque illi lapideum impoſuiſſe.* Neque dubito hoc tempore & anno ſequente Conſtantino M. rem fuiſſe cum Gothis & Taifalis: Taifali enim ea parte fuere trans Oeſcum & Danubium in Valachia & Moldauia, Oeſcum in Bulgaria. GOTHOFREDVS. *Oeſcus* ciuitas, Antonino ſic ſcripta & in notitia imperii: Ptolemæo οἶσκος Τριβαλλῶν, *Oeſcus Triballorum*, quia in Triballorum gente ſita erat. Procopio de ædif. IV. 6. Ἰσκὸς, *Iſcus*, qui a Danubio reduxit paulíſper: in Tabula Peutingeriana *Eſcus* flumini *Eſco* adpoſita, qui forte Plinii Lib. III. c. 26. *Eſcamus* amnis eſt. *Gruterus* Inſcript. DLXVI. n. 9. NATVS MESIA INFERIORE DOMV ESCVM. Fluuius *Eſcus* ſiue *Oeſcus* veſtigia nominis ſui in *Iſcha* ſiue *Iſca* reliquit. CELLARIVS, Not. O. A. L. II. c. 8. Sect. III. §. 64.

CONSTANTINOPOLITANÆ vrbis fundamenta his coss. iacta: teſte Chronici Alexandr. *auctore*, & Cedreno. v. & Iulianum, *orat. 1.* idque XXVI. Nouembris eodem Cedreno auctore.

CHRONOLOGIA LEGVM.

CONSTANTINO A. VIII. & CONSTANTINO * C. IV. * COSS 329.

* al. *Conſtantio. Gothofredus.* Caſſiodorus. *Conſtantinus* VIII. & *Conſtantius* VI. Chron. Alexandr. Κωνσταντίνου Αὐγούστου τὸ η' καὶ Κωνσταντίου Καίσαρος τὸ δ'. Faſt. Flor. min. Κωνσταντῖνος τὸ η' καὶ Κωνστάντιος τὸ δ'. Faſt. Idat. Faſt. Anonym. Anonym. de Præf. Vrb. Bucher. Fragm. & Paſchal. Catercul. habent: *Conſtantino* VIII & *Conſtantino Cæſare* IV, quod & confirmat Proſper. Chron. Vid. *Petr. Relandus* in Faſt. p 328.
* alicubi V.

III.* Non. Mar. Dat. ...... *l. 4. de falſa moneta.* Helpidio......
* al IIII.

XIII. Kal. Iul. Dat. SERDICÆ *l. 18. de appellationib.* Anicio Iuliano P. V. PP. VI.* Kal. Aug. Romæ.

* Trigeſimo nono poſt die.

Male refertur hæc lex ad annum D. 339.

XI. Kal. Aug. Dat. SIRMIO *l. 4 de operibus publicis.* Hanc Felix cariſſime nobis.

VIII.* Kal. Aug. Dat. NAISSO. *l. 2. de integri reſtitut.* ad Baſſum (a)......
* al. VII. (a) PF. P. C. Iuſt.

IIII. Kal. Aug. PP. Carthagine. *l. 15. de appellationibus.* ad Concilium prouinciæ Africæ.

III. Non. Aug. Dat. HERACLEÆ. *l. 13. de appellationibus.* ad Iulianum PF. V.

Male

Male refertur ad A. 326.

xv. Kal. Sept. Prop. * Serdicæ. *l. vn. de his qui ſanguinolentos.* Italis ſuis.
* al. Data rectius.

iii. Kal. Octob. Dat. Serdicæ. *l. 16. de decurionibus*.......

viii. Kal. Nou. Dat. Heracleæ. *l. 17. de decurionib.* ad Lucrerium Paternum.....

vii. * Kal. Dec. Dat..... *l. 18. de decurionibus.* ad VV. CC. PF. P. poſt alia.
* al. xii.

CHRONICON HISTORICVM.

Conſtantinus M. his coss. in Dacia, vbi *Serdica*; in Panoonia, vbi *Sirmium*: & ruſum in Dacia *Naiſſi*, *Serdicaque*: tandem & in Thracia *Heraclea* ſubſtitit: in quibus ciuitatibus ideo a Conſtantino hoc anno variæ leges datæ dicuntur.

Anicius *Iulianus* fuit quoque his coss. Præfectus vrbi, vsque in diem VII. Iduum Septembris: quo Publilius Optatianus ei ſuffectus eſt, & poſt trigeſimum diem, viii. Id. Octobris, Petronius Probianus, vt teſtatur vetus Notitia Præfectorum vrbi: Quare ante eam diem hiscoss. ad eum datæ lex 13. & 18. *Cod. Theod. de appellat.* quæ ad hunc annum retrahendæ ſunt.

CHRONOLOGIA LEGVM.

GALLICANO & SYMMACHO COSS. 330. (a)

(a) Chron. Alexandrin. Γαλλικανοῦ καὶ Συμμάχου. Faſt. Flor. min Γαλλικανὸς καὶ Σύμμαχος Malala Chronogr Part. II. p. 5. Γαλλικανοῦ καὶ Συμμάχου. Idem legitur in Faſt. Idat. Anonym. de Præf. Vrb. Bucher. in fragm & Paſchal. Latercul. Aliter Caſſiodorus. *Conſtantino VII & Symmacho.* & Proſper. Chron. *Conſtantio III. & Symmacho.* Conſul. DODWELL in diſſertat de auct. peripli maris Euxin. Tom. I. Geograph. minor. PETR. RELANDVS in Faſt pag. 429 quo loco Onuphrium emendauit. CONTELORIVS de Præf. Vrb. p 51. ad conſulem *Gallicanum* refert hanc inſcriptionem:

FLAVIO. VALERIO. CRISPO.
NOBILISSIMO. CÆSARI.
. . .
OVINIVS. GALLICANVS. V. C
PRAEF. VRB &c.

Non. Feb. Dat. Serdic. *l. 7. de Epiſcopis.* Valentino Conſulari Numidiæ.

viii. Kal. Mar. Dat. (b).... *l. 1. finium regundorum* ad Tertullianum V.P. (c) Comitem diœceſeos Aſianæ.

(b) Veronæ in *Cod. Iuſt.*
(c) id eſt, Virum Perfectiſſimum.
Hac l. agitur de locis datis ſeu aſſignatis (militibus ſcil. ſeu veteranis)

iiii. Kal. Mai. Dat...... *l. 3. de ſponſalibus.* Valeriano agenti Vicariam Præfecturam.

xv. Kal. Iun. Dat...... *l. 1. de Aquæductu.* ad Maximilianum Conſularem Aquarum.

xii. Kal. Iul. Lecta apud acta. *l. 2. finium regundorum.* ad Baſſum PF. V. (d)

(d) An PF. P. vt anno proximo *l. 3. de liberali cauſa.* Niſi malit quis hanc l. referre ad Gallicanum & Baſſum Coſſ id eſt, A. D. 317. Fuit certe hoc anno non Baſſus, verum Probianus P. v. iſte auctore Notitiæ Præfectorum vrbi. Prius illud præfero.

xii. Kal. Aug Huc retraho ab A. D. 317. quatuor conſtitutiones, quæ datæ ſunt ad *Bithynos.*

iii. Kal. Decemb. Dat. Constantinop. *l. 2. de Iudæis.* ad Ablauium PF. P.

CHRONICON HISTORICVM.

Indictio Tertia: ſecunda πεντεκαιδεκαετηρίδος.

Conſtaotinus M. huius anni initio in Dacia conſtitit *Serdicæ*: vbi ideo data ab eo menſe Februario *lex 7. de Epiſcopis.*

Petronius *Probianus* his coss. P. V. fuit; vetus *Notit. Præf. vrbi.*

Donatiſtæ per Numidiam ab exilio reuocati ante nouennium A. 321. ab hoc ferme tempore, àuctore Donato, exitioſius erumpunt, & exinde graſſantur, adiuncta iam hæreſi ad ſchiſma, & Circumcellioαibus inſtitutis. De quo ita Hieronymus, *in Chronico. Donatus Hæreſiarches ſexto poſt Arium anno vnitatis vinculum rumpit.* Hioc adeo inter alia per horum iniuriam, clerici falſem minores, Lectores videl. & Hypodiaconi ad Curias deuocati, quod ad ſimilitudinem Orientis, inhibuit Conſtantinus *l. 7. de Epiſcopis*: quæ ideo data eſt ad Conſularem *Numidiæ.* Quid in ipſos deinceps ſummosque magiſtratus auſi, vide infra A. 336.

Constantinopolis (cuius fundamenta, vt antea dixi, iacta A. 328.) his coss. dedicata: Encæniorum iſtorum dies V. Id. Maii, ſeu xi. Maii feria ſecunda, *Indictione* III. Schedæ vetuſtæ de Valente Aſtronomo apud Seldenum de iure naturali *lib. 3. p. 413.* Chronicon Alexandrinum, Conſularia Idaciana, & Cedrenus, inſigni loco. Hinc iam huius anni fine, extremo menſe Nouembri, data a Conſtantino Conſtantinopoli *lex 2.*

CONST. M. *lex 2. de Iudæis.* Eodem porro menſe Maio ibidem a Conſtantino M. apertum lauacrum Zeuxippi, Circo & Palatio proximum: teſtis auctor Chronici Alexandrini. Ad cuius lauacri *Aquæductuum* tuitionem proculdubio pertinet *lex 1. de Aquæductu*, quæ eodem menſe Maio data eſt quarto poſt Encænia die. A. D. 331.

CHRONOLOGIA LEGVM.

BASSO & ABLAVIO COSS. 331. (a)

(a) Caſſiodorus. *Baſſus & Ablauius.* Chron. Alexandr. Βάσσου καὶ Ἀβλαβίου. it. Faſt. Flor. min. Βάσσος καὶ Ἀβλάβιος, quod confirmant Faſt. Idat. Proſper. Chron. Anonym. de præf. Vrb. Bucher. fragm. Sidonius Apollinaris etiam Lib. V. ep. 8. Ablauium Conſulem habet & aliquot verſus eius in Conſtantinum citat. Videtur hic idem eſſe, de quo Zoſimus Lib. II. cap. 40. reliquit, interfectum a Conſtantio Conſtantini filio, cum τῆς αὐλῆς ὕπαρχος, præf. prætor. eſſet. Vid. *Petr. Relandus* in faſt. pag. 331.

Prid. Kal. Mar. Dat...... *l. 3. de liberali cauſa.* ad Baſſum PF. P. *

* al. PP. V. male.

xv. Kal. Mai. Dat. Conſtantinopoli *l. 1. de expoſitis.* ad Ablauium PF. P. *

* V.

III. Non Dat...... { *l. 1. de repudiis.* / *l. 1.* (b) *de Epiſcopali iudicio.* (c) } ad Ablauium PF. P.

(b) Coſſ. in h. l. omiſſ.

(c) Hypobolimæa lex.

Kal. Iul. Dat. * Treueris *l. 2. de Numerariis*.....

* pro reddita.

x. Kal. Aug. Dat...... *l. 2. Cod. Iuſt. vbi in rem actio.* ad vniuerſos prouinciales.

Kal. Aug. Dat....... { *l. 3. finium regundorum.* / *l. vn. de litigioſis.* / *l. 16. & l. 17. de appellationib.* / *l. 1. de his qui per metum.* / *Pars Iudicis non appell.* } ad prouinciales, *vel* ad vniuerſos prouinciales. PP. Kal. * Sept. *vel* PP. Kal. Sept. Conſtantinopoli.

* Trigeſimo ſecundo poſt die.

Prid. Non. Aug. Dat...... { *l. 3. de filiis militar. apparit.* / *l. 19. de decurionibus.* } ad Euagrium.....

Prid. Id. Aug. Dat.... *l. 20. de decurionibus.* ad Euagrium PF. P.

Kal. Octob. * Dat..... *l. nemo poſt 4. Cod. Iuſt. de iuriſdict. omnium Iudicum.* ad vniuerſos prouinciales.

* 7. Aug. vel Nouemb.

Hac l. fit mentio Præfecti Prætorio, & *Comitis Orientis*, & Spectabilium Iudicum.

xvi. * Kal. Nou. Dat....... *l. vn. de officio Præfect. prætorio.* ad Baſſum PF. P.

* xi. al. xv.

Kal. * Nouemb. * Dat. Conſtantinop. { *l. 1. de officio Rect. prouinciæ.* / *l. iuſtiſſimos. 3. Cod. Iuſt. de off. rect. prou.* } ad prouinciales.

* x. Kal. Non. in An. opt. notæ.

Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 4. de Iudæis Hiereis*, Archiſynagogis & Patribus Synagogarum, & ceteris qui in eodem loco deſeruiunt.

CHRONICON HISTORICVM.

Conſtantinus M. his coſs. egit *Conſtantinopoli*: vbi & datæ tres ab eo conſtitutiones occurrunt; vide & quæ auctor Chronici Alex. ſcribit ſub *finem anni ſuper.* 330.

Petronius *Probianus* huius anni initio P. V. Romæ fuit: Pridie Idus April. ſuffectus ei Anicius *Paulinus.* Vetus Notit. *Præf. vrbi.*

Conſtantinus M. his coſs. ampliſſimum Edictum emiſit ad vniuerſos prouinciales per Orientem, quod Conſtantinopoli propoſitum, de *Iudiciorum ordine, & ſanctitate*: aduerſus Iudicum, Officialium, & Priuatorum quoque poſſeſſorum prauitatem: Cuius Edicti partes ſex occurrunt: puta *lex 2. Cod. Iuſt. vbi in rem actio: lex 3. finium regundor. l. vn. de litigioſis: l. 16. & 17. de appellat. l. 1. de his qui per metum Iudicis.* Eodem pertinere, ſeu eiuſdem Edicti partes eſſe

CONST. M. eſſe videri quoque poſſint *l. 4. Cod. Iuſt. de prouincia, & l. iuſtiſſimos 3. Cod. Iuſt. de off. Iuriſdict. omnium Iudic. l. 1. de officio Rectoris rectoris prouinc.* A. D. 332.

CHRONOLOGIA LEGVM.

PACATIANO & HILARIANO COSS. 332. (a)

(a) Caſſiodorus. *Pacatianus & Hilarianus.* Paullo aliter, Πακατιανῦ καὶ Ἰλαριανῦ in Chron. Alexandr. & Faſt. Flor. min. Πακατιανὸς καὶ Ἰλαριανός. Aliter iterum Proſper. Chron. *Pacatiano & Hilariano.* Conf. *PETR. RELANDVS* in Faſtis. pag. 331.

III. Id. Apr. Dat....... *l. 4. de filiis militar. apparit.* ad Leontium PF. P.
Prid. Id. Apr. Dat. MARTIANOP. *l. 4. de ſponſalibus.* ad Pacatianum PF. V. (b)

(b) PP. in Cod. Iuſt. vt etiam præfert lex 2. *de aduocat. fiſci*: & *lex* 1. *de ſuariis.*

III. Iun. Dat....... *l. ſi idem 7. Cod. Iuſt. de codicillis.* ad Maximum PF. P.

VII.* Kal. Aug. Dat. (c) Coloniæ Agrippinæ. (d) { *l. 1. de libertis.* / *l. 3. de inoff. teſtam.* } ad Concilium Byzacinorum.
* al. VI.

(c) id eſt, reddita. (d) γρ. *Adrimittinæ.* Neque enim hoc tempore Conſtantinus M. in Galliis fuit: neque ei cum Francis tum ea res fuit, quod volebat nuper Valeſius, *de geſtis veterum Franc. p. 26.*

XV. Kal. Sept. Dat....... *l. 6. Cod. de ſeruis fugitiuis.* ad Tiberianum Comitem Hiſpaniarum.

VII. * Kal. Nou. Dat. { CONSTANTINOP. *l. 4. de liberali cauſa.* / .... *l. 1. de fugitiuis colonis.* ad Prouinciales.
* al. III.

CHRONICON HISTORICVM.

GOTHI, Sarmatis implorantibus, his COSS. victi ab exercitu Romano, per Conſtantinum Cæſarem, in terris Sarmatarum, menſe Aprili die XII. Kal. Mai. Hieronymus, *Chronico* anno Conſtantini 25. Conſularia Idaciana, & Anonymus Sirmondi. Eo certe ipſo menſe Aprili Conſtantinus M. *Martianopoli* egit, vt docet *lex 4. de ſponſalibus*, quæ vrbs fuit Myſiæ II. in vicinia Gothorum & Sarmatarum: qua etiam ipſa l. agitur de milite ſponſo abſente a ſponſa per biennium expectando. Sed & eiusdem Conſtantini M. *lex 4. de filiis militar. apparitor.* eodem menſe iam antea data III. Id. April. procuIdubio ad apparatum iſtius belli Gothici pertinet: vtpote qua veteranorum filii ad militiam cogi iubentur. De cuiusmodi Edicto v. & Seuerum *c. 1. de vita S. Martini.*

Anicius *Paulinus* his quoque COSS. Præfectus vrbi Romæ fuit: teſtis auctor Notitiæ Præfectorum vrbi: non vero Pacatianus.

Annona gratuita iam ab hoc Conſulatu Conſtantinupolim inhabitantibus τοῖς πολίταις a Conſtantino M. data, vt teſtatur auctor Chronici Alex de qua v. eundem A. 337. De hac annona iam dixi ad Philoſtorgii, *lib. 2. cap 9.*

Conſtantinopolim ex Myſia, bello Gothico defunctus Conſtantinus reuerſus: Hinc iam extremo menſe Octobri data ab eo Conſtantinopoli *lex 4. de liberali cauſa.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

DALMATIO & ZENOPHILO VV. CC. COSS. 333. (a)

(a) Caſſiodorus. *Dalmatius & Zenophilus.* Ita fere habent Faſt. Flor. min. Δαλμάτιος καὶ Ζηνόφιλος. Faſt Idat. Proſper. Chron. Faſt. Anonym. *Dalmatio & Xenophilo.* Anonym. de Præf. Vrb. Bucher. Fragm. Paſchal. Latercul. *Dalmatio & Zenofilo*, & Itinerar Burdigalenſ *Dalmatio & Dalmatici Zenofilo conſ.* quæ verba *Valeſius* ad Ammian. ita legit; *Dalmatio F. Dalmatii & Zenofilo.* Multum ab his recedit Chron. Alexandr. Δαλματίου καὶ Ἀνικίου Παυλίνου, exhibens. Scriptionem Faſt. Flor min. defendit *Petr. Relandus* in Faſt. p. 332. ex inſcriptione apud *Sertor. Urſat.* in mon. Patau. BELLO. DELMATICO. & fragmento marmoreo apud *Goltzium* in Faſt pag 235. DELMATIC. PRO. COS. DE. DELMATEIS. qui & Conſulem huius anni vocat, *Fl. Valerium, Fl. F. Diui Conſtantii N. Delmatium, qui poſtea Cæſar appellatus eſt & M. alio elium Xenophilum.*

XIIII.* Kal. Mai. Conſtantinop. *l. 3. de adminiſtrat. tutorum* Felici ...(b)...

(b) Videtur fuiſſe Proconſul Africæ.

III. Non. Mai. Dat. Conſtantinop. { *l. 2. de fide teſtium.* / *l. 5. de donationib.* } ad Seuerum Com. Hiſpaniarum.

III. Non. Mai. Emiſſa...... *l. 3. de Numerariis.* ad Maximum PF. P.
V. Kal. Octobr. PP. Conſtantinop. *l. 3. de Medicis & Profeſſoribus.* ad populum.
III. Id. Nou. Dat. AQVIS. (c) *l. 4. de diuerſis reſcriptis.* Ad Barbarium Pompeianum Conſularem Campaniæ.

(c) *Aquas* quæ in Myſia vel in Dacia accipio: pariter vt anno 325. *l. 1. de erogat. milit. ann.* vbi vid. quæ dixi: vel reponendum *Apris*, quod haud longe diſſitum a Conſtantinopoli, in Thracia. vid. *Itin. Peutinger. Plinium, Paulum, Iuſtinum.*

CONST. M. Id. Nou. Dat. & PP....... *l. 5. de filiis militar. apparitorum.* Ablauio PF. P. A. D. 33[illegible]

CHRONICON HISTORICVM.

C*onſtantinopoli* hoc anno egit Conſtantinus M. vbi & datæ ab eo leges tres.

Templa & idola Gentilium celeberrima, vna cum ſuperſtitionis gentilitiæ ornamentis, hiſce potiſſimum coss. a Conſtantino M. euerti iuſſa, & exinde euerſa; *Opesque* & *Reditus* Templis detracta, de quo v. Iulianum *orat. 7.* Eunapium, *in vita Ædeſii*, Libanium, *in orat. Apolog. 26.* & orat. *pro Templis*. Theodoretus, *lib. 5. cap. 10.* Hieronymus *Chronico*, & Cedrenus id nominatim factum aiunt, viceſimo quinto, ſextoque & ſeptimo Imperii Conſtantini anno, id quod his coss. congruit. Idque etiam diſerte de *Sepulchrorum* nominatim ſeu monumentorum demolitione his coss. iudicium facit *lex 2. de ſepulchris violatis.* Contra, Hieroſolymis, atque alibi, Baſilicæ paſſim excitatæ, v. Chron. Alex. *his* coss. itineraque ſeu peregrinationes ad ea loca frequentatæ; vt diſcere eſt ex Itinerario Hieroſolymitano; cuiusmodi ſane iter his coss. confectum Auctor eius deſcribit.

His coss. P. V. fuit initio Anicius *Paulinus*: a VII. Id. April. Publilius *Optatianus* in dies 32. a VI. Idus Maias, Ceionius Iulianus Kamænius. Not. Præf. vrbi.

Ad Conſtantinopolim multitudine hominum replendam, ſtudiisque & literatis illuſtrandam, Conſtantinus M. his coss. *l. 3. de medicis & profeſſ.* medicis & profeſſoribus literarum, eorumque vxoribus & liberis, plenam ab omnibus oneribus immunitatem, iam antea Principum beneficiis ſancitam, Conſtantinopoli promulgauit: quo pertinet inſcriptio legis illius *ad populum*: & ſubſcriptio *PP. Conſtantinop.*

Constans his coss. a Conſtantino M. patre Cæſar factus eſt VIII. Kal. Ian. vna cum Dalmatio, & Annibaliano. Idacii *Conſular.* Id quod auctor Chronici Alex. refert ad A. 335. pariter vt Idacius, de Dalmatio.

CHRONOLOGIA LEGVM.

OPTATO & PAVLINO COSS. 334. (a)

(a) Caſſiodorus. *Optatus & Paulinus.* Faſt. Flor. min. Ὀπτάτος καὶ Παυλῖνος. Conſentiunt Faſt. Idat. Proſper. Chron. Anonym. de Præf. Vrb Bucher. Fragment. & Paſchal. Latercul. Chronicon Alexandr. vero Optatum tacet, Paulinum, præcedenti anno adſcriptum, habet. *PETR. RELANDVS* in Faſt. p. 334. nomina horum Conſulum ex marmoribus eruit integra, quorum alterum, *L. Acontius Optatus*; alterum *Anicius Paulinus*, audit. Vid. *BOISSARD* antiq. Rom. Part. III. p. 103. *GRVTERVS* inſcript. CCCCLXIII. 3. *MERVLA.* Coſmogr. Part II. Lib. IV. p. 604.

L. RANIO. ACONTIO L. F.
PVBL. OPTATO. VIR. CLAR.
COS. ORDIN. CVRATORI. REIP
NOLANORVM. &c.

Et *FLEETWOOD* Sylleg. inſcript. pag. 120.

DEDICANTE ANICIO. PAVLINO.
IVN. V. C. CONS. ORD. PRAEF. VRB.

Add. *IDEM* pag. 142.

VII.* Id. Mart. Dat. (b) Rom. *l. 1. de ſuariis.* ad Pacatianum PF. P. (c)
* al. VIII.

(b) Pro Propoſ.
(c) al. PF. V. vid. & his ipſis Coſſ. *l. 2. de aduocat. fiſci.* Agitur hac l. de *populo Romano.*

III. Kal. Apr. PP. Conſtantinop. (d) *l. 3. de maternis bonis.* ad Seuerum Com. Hiſpaniarum.

(d) Vel reponendum Cordubæ. vt *l. 1. de accuſationibus*: vel *PP.* hic accipiendum pro *Data.*

III.* Kal. Mai. Dat....... *l. 1. de communi diuid.* Gerulo Rationali trium (e) prouinciarum.
* al. VII. *Kal. Iul.* (e) Siciliæ, Sardiniæ, Corſicæ.

XIV. Kal. Iun.* Dat....... { *l. 4. de Numerariis.* / *l. damus de his quæ adminiſtr.* } ad Veronicianum* Vic. Aſiæ.
* *al.* Ian.

* Benoricianum in *d. l. 4.* Eidem inſcribitur A. D. 346. lex 6. *de extraordin. mun.*

XV. Kal. Iul. (f) Dat. Constantinop. *l. 2. de officio Iudicum omnium.* Andronico........

(f) *Iun.* An. Rhem. *Kal. Iul.* C. Iuſt.

III. Non. Iul. Dat. Singindvno *l. 2. de aduoc. fiſci.* ad Pacatianum PF. P.
III. Id. Aug. Dat. Nicomediæ *l. milites 15. Cod. Iuſt. de teſtam. mil.* ad populum.

Refero hanc l. ad A. D. 325.

VIII.* Kal. Sept. Dat. Naisso *l. 3. de fide teſtium.* ad Iulianum Præſidem.
* al. VIII.

VII.* Kal. Sept. PP. Karthag. *l. 1. de excuſationibus artificum.* } ad Felicem. (g)
* al. VI.
VII. Id. Sept. PP. Karthag. *l. 6. de Nauiculariis.* } ....

(g) Sublimitatis titulus ei tribuitur *d. l. 1.* Africanarumque prouinciarum in ea ſit mentio.

CONST. M. Kal. Dec. Acc.... *l. 7. de Nauiculariis.* Nauiculariis Orientis. A. D. 334.

CHRONICON HISTORICVM.

HOc tempore Ceionius *Iulianus Camenius* P. V. erat, vt docet Notitia Præf. vrbi: non Pacatianus.

Anicius *Paulinus* a v. Kal. Maii P. V. fuit, vetus Notitia Præf. vrbi.

Pupillis, viduis, aliisque miſerabilibus perſonis litigantibus Conſtantinus M. hoc tempore id priuilegium contulit, vt ne extra forum ſuum ad Comitatum Principis euocari poſſent: ipſæ vero aduerſarios ſuos euocare poſſent *l. 2. de off. Iudic. omn.*

Sarmatarum ſeruis contra dominos rebellantibus, qui Limigantes, poſtea *Arcaragentes* dicti (de quibus Limigantib. ſeruis vid. & Am. Marcellinum. *lib. 17. c. 13. & 19. c. 11.*) Conſtantinus M. pulſos dominos his coss. Optato & Paulino excepit: & amplius 300. millia hominum mixtæ ætatis & ſexus per Thraciam, Scytham, Macedoniam, Italiamque diuiſit, teſte Anonymo Sirmondi, Hieronymo, Idacio & auctore vitæ Conſtantini, *lib. 4. c. 6.* Hinc igitur hoc tempore Conſtantinus M. in Myſia *Singiduni* conſtitit: mox & *Naiſſi* in Dacia quod docet ſubſcriptio *legis 2. de aduocat. fiſci. l. 3. de fide teſtium.*

Conſtantinopolitanæ vrbis commodis, ædificiis inquam & annonæ eius vrbis, enixe conſuluit hoc tempore Conſtantinus M. Inde ſcilicet eſt, quod *l. 1. de excuſat. artificum*, Architectis quamplurimis opus eſſe profitetur, atque inde adoleſcentes ad id ſtudium per Africam impelli vult, ſimul & priuilegia his proponit. Inde de Nauiculariis, annonam vrbicam ſubuehentibus, multa cauit *l. 6. 7. de nauicular.* ac nominatim Nauiculariis Orientis *d. l. 7.* multa priuilegia indulſit: *Pro commoditate*, inquit, *vrbis, quam æterno nomine, iubente Deo, donauimus:* fauore ſcilicet annonæ vrbicæ quæ etiam gratuita a Conſtantino iam inde ab A. D. 332. data, teſte auctore Chronici Alexandr.

CHRONOLOGIA LEGVM.

CONSTANTIO & ALBINO COSS. 335. (a)

(a) Caſſiodorus. *Conſtantius & Albinus.* Ita quoque Faſt. Flor. [illegible] Faſt. Idat. Proſper. Chron. Faſt. Anonym. Bucher. Fragm. & Paſchal. Latercul. *Conſtantio & Albino.* Iterum diſſentit Chron. Alexandr. exhibens: [illegible] Malala in Chronograph. [illegible] vbi docte animaduertit *PETR. RELANDVS* pag. 337. [illegible] pro [illegible] appoſitum; alter Conſulum enim *Iulius* Conſtantius audit, alter vero *Ceionius Rufius* Albinus. Hoc patet ex inſcriptione apud Schelſtrat. in Faſt. Antiqq. Eccleſ. T. I.

CEIONIVM. RVFIVM. ALBINVM. V.
C. COS. FILOSOPHVM. RVFI. VOLV
SIANI. BIS. ORDINARII. CONS. FI
LIVM. SENATVS. EX. CONSVLTO.
SVO QVOD. EIVS. LIBERIS. POST.
CAESARIANA. TEMPORA. ID. EST.
POST. ANNOS. CCC. LXXX. ET. I.
AVCTORITATEM. DECREVIT. FL.
M. IANVARIVS V. C. CVR. STA
TVARVM.

Iulii nomen (*Flauius Valerius Conſtantius* enim plerisque ſaſo dictus) apparet in ſubſcriptione epiſtolæ Marcotecorum hoc anno ſcriptæ, T. II. *Concil. general.* p. 458. [illegible] *Conſulatu Iulii Conſtantio illuſtriſſimo patricio, fratre religioſiſſimi Conſtantini Augusti, & Rufino Albino, Clariſſimis & Deo gratiſſimis, decimo die menſis Ægyptii Thoth.*

III.* Kal. Apr. Dat. CONSTANTINOP. *l. 3. de petitionibus.* ad Prouinciales.

* *al.* XI.

XV. Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 1. de lucris officiorum.* ad Pacatianum PF. P.

Pr. Non. Aug. Dat. VIMINACIO *l. 21. de decurionibus.* ad Felicem PF. P.

Agitur hac l. de *Afris* curialibus.

GOTHOFREDVS in Chron. hiſtor. ex hac lege colligit, Conſtantinum Magnum menſe Auguſto huius anni in Myſia Viminacii egiſſe: ſubſcribitur enim *Prid. Non. Aug. dat. Viminacio.* At erroris eum arguit *Pagius* in Proleg. Diſſert. hypat. §. [illegible]. Et τὸ *dat* accipit pro *red.* i. e. *reddita*, *PETR. RELAND.* l. c.

XI. Kal. Nou. Dat. (b) CONSTANTINOP.	*l. 5. de Iudæis.* *l. 1. ne Chriſtianum mancip.*	ad Felicem PF. P. PP. VIII.* Id. Mai. Karthag. Nepotiano & Facundo Coſſ.

* Sexto poſt menſe, & octodecim diebus.

(b) Conſulatus, quo datæ hæ leges omiſſus.

X. Kal. Nou. Dat. Nicopoli. (c) *l. 4. Cod. Iuſt. de off. rector. prou.* ad Periclem Præſidem.

(c) An de Nicopoli ad Iatrum id accipiendum? Malim *Dat.* hic accipi pro *Redd.* Nicopoli: *Nicopolis* autem hic vel ea quæ metropolis *Piſidiæ* fuit, vel Nicopolis *Myſiæ*, de qua Am. Marcellinus tribus locis.

CHRONICON HISTORICVM.

COnstantinopoli hoc tempore agit Conſtantinus M. vbi & data ab eo menſe Martio *lex 3. de petitionibus.*

SYLVESTER Epiſcopus vrbis Romæ fuit, vsque in diem Kal. Ianuariar. his coss. quibus ibi diem functus. Vetus Notitia Epiſcoporum cui MARCVS ſucceſſit.

Conſtantinus M. egit his coss. menſe Auguſto in Myſia *Viminacii:* vbi data ab eo *lex 21. de decurionibus:* inde paulo poſt Conſtantinopolim reuerſus.

Tricennalia Conſtantinus M. edidit his coss. magnifice Conſtantino VIII. Kal. Auguſti Idacius *in Conſular.* & Chronicon Alexandr.

Dalmatius Cæſar factus eſt 14. Kal. Octob. Idacius *Faſtis Conſul.*

REGEBATVR hoc tempore Imperium ita: Gallias Conſtantinus Iun. regebat: Orientem, Con-

CONST. M. Conſtantius (qui tameo Galliis antea puer adhue præfuerat, teſte Iuliano *orat. 1.*) Africam, Illyricum & *Italiam*, Conſtans: ripam Gothicam (imo Meſopotamiam, Chronicon Alex. *c. 337.*) *Dalmatius* tuebatur: Anonymus Sirmondi. Pontum, Cappadociam, Armeniam minorem, Hannibalianus Rex: Chronicon Alexandr. *bis* coss. Anonymus Sirmondi, & alter Victor. In *Iudæos* conſtitutionem hoc anno edidit Conſtantious, qua Iudæos compeſcuit, e ſuis Chriſtianos factos inquietantes: viceuerſa Chriſtiana mancipia circumcidentes: vtroque iuxta prohibito. A. D. 336.

CHRONOLOGIA LEGVM.

NEPOTIANO & FACVNDO COSS. 336. (a)

(a) Alter Conſulum in nummis *Fl. Popilius* Nepotianus audit, de quo vid. Rupert hiſt. Vniuerſ. pag. 432. Zoſimus lib. II. c. 63. Νεπωτιανὸς ἐξ ἀδελφῆς Κωνσταντίνου τεχθεὶς, *Nepotianus ex ſorore Conſtantini genitus.* Caſſiodorus *Nepotianus & Facundus.* It. Chron. Alexandr. Νεπωτιανοῦ καὶ Φακούνδου. Ita quoque Faſt. Flor. min. Faſt. Idat. Bucher. Fragm. Paſchal. Latercul. Anaſtaſius autem in Vit. Pontif. *Nepotianus ac Secundus*, procul dubio errore librariorum. Confer. *PETR. RELANDVS* in Faſtis Conſul. pag. 339.

Idib. Mar. Datum....... *l. 4. Cod. Iuſt. de ordine iudiciorum.* ad Calphurnium *al.* Calphurianum........

VIII. Id. Mai. PP. Karthag.* { *l. 5. de Iudæis.* / *l. 1. ne Chriſtianum mancip.* } { ad Felicem PF. P.* Dat. Conſtantinop. XI. Kal. Nou. ſuperioribus Coſſ. }

XIV. Kal. Iun. Dat....... *l. 8. de nauiculariis.* ad Seuerum. (b).....

(b) Comitem Hiſpaniarum. v. ſup. A. 334.

Id. Iul. Dat. Constantinop. *l. 5. de ſponſalibus.* ad Tiberianum Vic. Hiſpaniarum. Acc. XIIII.* Kal. Mai. Hiſpali.

* Decimo poſt menſe.

XII. Kal. Aug. Dat. (c) Karthagine *l. 1. Cod. de naturalibus liberis.* ad Gregorium ..... (d) ....

(c) PP. P. (d) Id eſt, reddita vel propoſ. Et certe alii habent, *Lecta.*

XI. Kal. Sept. Dat. Conſtantinop. *l. 22. de decurionibus.* ad Euagrium PF. P.

VII. Id. Oct. Dat.. (e)... *l. 3. de annona & tributis.* Gregorio PF. P.

(e) I.......

CHRONICON HISTORICVM.

C*onſtantinopoli* his coss. egit Conſtaotinus M. vbi ab eo data menſe Iulio *lex 5. de ſponſalibus*, & menſe Auguſto *lex 22. de decurionibus.* Ibidem, poſt Synodum Tyriam, cum Athaoaſius Conſtantinopolim ad Conſtantinum ſeſe contuliſſet, Synodus in cauſa Athanaſii habita: dixi iam ad *Philoſtorg.*

Tiberianus his coss. vicarius Hiſpaniarum fuit, vt docet *lex 5. de ſponſalibus*: ſeu Propræfecto Galliarum per Hiſpanias: quem tamen Hieronymus *in Chronico*, hoc ipſo 30. Conſtantini anno Præfectum Prætorio Galliarum facit. In Cod. Iuſt. exſtat quoque A. D. 332. *lex 6. de ſeruis fugit.* ad Tiberianum Com. Hiſpaniarum. Huius denique Tiberiani mentio in Valentioiaoi *l. 1. Cod. Iuſt. de fundis limitrophis.*

Ivlivs Epiſcopus Romanus creatur.

Gregorius Præfectus Prætorio fuit his coss. ad quem exſtant duæ conſtitutiones *l. 1. Cod. de naturalib. liber.* & *l. 3. de annona & trib.* vt & anno proximo 337. quo ei inſcribitur *lex 2. de contrab. empt.* Hic vero Gregorius Præfectus ille eſt, quem Donatus per literas conuitiis proſcidit, teſte Optato Mileuitano, *lib. 3.* vt exinde colligi poſſit, vel in Donatiſtas ſeuerius quædam hoc tempore conſtituta actaque, vel ſaltem de Donati ſuperbia hinc conſtat: de quo Baronius A. 331. Certe exinde liquido colligitur, Africam, ſub Præfectura Gregorii iſtius fuiſſe: quod etiam confirmat ſubſcriptio *d. legis 1. Cod. de naturalib. liberis. Dat. Karthagine:* vbi *Data*, pro *reddita*, vel *propoſ.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

FELICIANO & TATIANO COSS. 337. (a)

(a) *Ti. Fabius* Titianus alter Conſulum audit Pagio in Critica, ex inſcriptione Onuphrii. Volunt eundem eſſe cum *Titiano*, qui Præf. Vrb. fuit an CCCXL. de quo auctor noſter in Proſopograph. voc. *Titianus.* Caſſiodorus: *Felicianus & Titianus.* It. Faſt. Flor. min. Φηλικιανὸς καὶ Τατιανός. Faſt. Idat. Proſper. Chron. Anonym. de Præf. Vrb. Bucher. in Fragment. *Feliciano & Titiano.* Chron. Alexandr. Φηλικιανοῦ καὶ Τατιανοῦ. Anaſtaſius Vit. Pontif. *Feliciano & Maximo*, Vid. *PETR. RELANDVS* in Faſt. p. 341.

Prid. Non. Febr. Dat. Constantinop. *l. 2. de contrab. empt.* ad Gregorium. (PF. P.)

Non. Febr. Dat..... *l. ad fiſcum 5. Cod. Iuſt. vbi cauſæ fiſcales.* ad Vrſum.....

Refero hanc l. ad A. 313. *GOTHOFREDVS.* Subſcriptio hæc eſt: *Conſtantino Feliciano & Titiano Coſſ.* nomen *Conſtantino* natum eſt ex nomine vrbis *Conſtantinopolis*, vbi hæc lex data eſt: Quemadmodum & in L. 2. C. Theod. de contrah. emt. legitur *Conſtantinopoli. Feliciano & Titiano Conſſ.* In quibusdam editionibus omittitur hoc loco, & tantum legitur: *Feliciano & Titiano.* Ita etiam in *l. 15. C. de aduoc. diuerſ. iudicior.* legitur in fine: *Conſtantino Feſto & Martiano*, in quibusdam editionibus. Viciſſim *Conſtantinopolis* vox nata eſt aliquando ex *Conſtantino.* vid. ſubſcriptionem *l. 2. C. Theod. de famil. erciſcund.* Conf. *PETR. RELANDVS* in Faſtis. Conſul. p. 341.

XII. Kal.

CONST. M. XII. Kal. Iun. PP. Karthagine *l. 2. quemadm. mun. ciuil.* ad Concilium prouinciarum Afric. A. D. 337.

CHRONICON HISTORICVM.

C*onſtantinopoli* egit huius anni initio Conſtantinus M. vbi ab eo data menſe Febr. *lex 2. de contrab. empt.*

Conſtantinus M. his coss. ſuſcepta in Perſas expeditione, (accepto, vt ferunt, a fratribus veneno) cum *Nicomediam* veniſſet, ibi (in ſuburbano Achyrona) Libanius *Baſilic.* præſente vno ex filiis Conſtantio; Iulianus, *orat. 1.* vel ſaltem mox ſuperueniente, Rufinus *lib. 1. c. 11.* obiit; XI. Kal. Iunii, id eſt, 22. Maii (alii dicunt 20. alii 21.) Socrates, *lib. 1. c. vlt.* Conſularia Idaciana. P. Diaconus, *lib. 10.* Ipſo Pentecoſtes die: Auctor vitæ Conſtantini, *lib. 4. c. 14.* & Chronicon Alexandr. Anno ætatis 62. Imperii 32. Victor Schotti: vel vt Chron. Alex. anno Imperii 31. menſ. 10. vide de his omnibus Diſſertationes *in Philoſtorgium.*

CONSTANTINI Conſtitutiones ſine die vel Coſſ.

III. Non. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 1. de Epiſcopali iudicio.* Ablauio PF. P.

. . . . *l. 1. de his quæ adminiſtr.*.....

. . . . *l. 1. de Perfectiſſ. dign.* ad Paternum Valerianum.

l. 1. Cod. Iuſt. de officio Magiſtri officiorum. ad Agentes in rebus.

In quibusdam MSS. hæc ſubſcriptio reperitur. *PP. Romæ in foro Traiani.*

l. vn. Cod. Iuſt. de off. Proconſulis. Æliano Proconſuli Africæ.

l. 1. Cod. Iuſt. de Eunuchis. Aurelio Duci Meſopotamiæ.

l. 42. Cod. Iuſt. de liberali cauſa. ad Maximum PP. *

* al. P.V. Iungenda videtur hæc lex legi *vel 2. Cod. Th. de liberali cauſa.*

Memorantur & aliæ Conſtantini leges. *l. male agitur. 2. Cod. de præſcript. 30. vel 40. ann.*

l. 4. Cod. de feriis. ad Seuerum......

Dat. Id. Apr. Sirmii.

l. 1. Cod. de Agricolis & mancip. domin.

l. 2. Cod. eod. tit. Ianuario PP.

l. 1. Cod. de fundis patrimonialib.

l. 1. Cod. de fundis rei priu.

In vno MS. ita inſcriptio habet: *Imp. Conſtantini edictum ad Conſtantinopolitanos.*

Al. *Impp. Conſtantinus & Conſtans AA. ad Heliodorum.*

l. 1. C. de mancipiis & colonis patrimonialium.

Alii habent: *Impp. Valentinianus & Valens AA.*

l. 1. Cod. de omni agro deſerto.

Vbi Imp. legis illius auctor. *Diuum Aurelianum Parentem ſuum* vocat.

l. 4. Cod. de legationibus.

l. 2. Cod. Iuſt. de dignitatibus. Voluſiano PP. *

* *vel* P.V. & referenda ad annum 314. vel 315.

l. 3. eod. Cod. & tit. ad Numphidium. (a) PP.

(a) al. Rufiniano, al. Fruſiano.

l. 2. Cod. de patrib. qui fil. Prouincialibus ſalutem.

CONSTAN-TIN. CON-ſTANTIVS ET CON-ſTANS.

CONSTANTINVS, CONSTANTIVS ET CONSTANS IMPP.

A. D. 337.

CHRONOLOGIA LEGVM.

FELICIANO & TITIANO COSS. 337.

III. Non. Aug. Dat. ...... *l. 2. de excuſat. artific.* ad Maximum......

Tribuitur hæc lex de Immunitate 35. artificum *Conſtantino M.* Quod ſi rectum eſt tum in menſem huic l. ſubſcriptum error irrepſerit, & ſic reponendum alterius & anterioris menſis nobis nomen videatur, ita *IIII. Non. Apr.*

v. Kal. Dec. PP...... *l. 2. de honorar. codicillis.* Aconio Vicario Africæ. Accept. XVII. Kal. Iun. Thamugadi Vrſo & Polemio Coſſ.

VIII. * Id. Dec. Dat. THESSAL. *l. 4. de annona & trib.*

* al. III.

Tribuitur hæc lex Conſtantio: cum tamen Conſtanti *Macedonia* (in qua Theſſalonica) in Imperii diuiſione ceſſerit, te ſe Victore & Zonara. Verum notandum, hoc tempore Conſtantium & Conſtantem eodem loci conſtitiſſe.

Prid. Id. Dec. Dat. ..... *l. 2. de diſtrab. pignor.* ad Egnatium Præſidem Bæticæ.

Tribuitur hæc lex Conſtantio: cum Conſtantino reuera tribuenda ſit.

D...... Dat. NESSO *l. vxor. 7. Cod. Iuſt. de repudiis.* Dalmatio. (a).....

(a) V. ſup. A. 355. Is ripam Gothicam tuebatur.

Tribuitur hæc lex *Conſtantino.*

CHRONICON HISTORICVM.

CONſtantinus, Conſtantius & Conſtans, Conſtantini M. filii *Auguſti* nuncupati his coſs. v. Idus Septembr. vt ſcribit Idacius *in Faſtis Conſular.* Conſtantius & Conſtans eodem loci aliquamdiu hæſere in Pannonia, tranſigendis quæ opus erant: v. Iuliani *orationem 1.* in Macedonia primum, *Theſſalonicæ*, mox in Myſia, *Naiſſi* & *Viminacii*: tandem, & in Panoonia, (v. Iulianum, d. *orat. 1.*) *Sirmii.*

Imperium Conſtantini M. filii inter ſe partitio Pannonia v. Orat. Iuliani 1. In diuiſione *Conſtantino* natu maximo ceſſit Gallia, Hiſpania, Britannia, & Africa Proconſularis ex parte: *Conſtanti* natu minimo, Italia, Africa reliqua, Illyricum, Macedonia, Græcia, Pontoque Euxino finitima: *Conſtantio*, Myſia (id enim addendum) Thracia, Conſtantinopolis, Aſia, Ægyptus, Orientisque imperium ab Illyrico ad Niſibin. Eunapius, in *Ædeſio* Zoſimus, *lib. 2 40.* & Cedrenus in Annal. Quanquam hæc diuiſio non omnino placide tranſacta, compoſita tamen a Conſtantio in *Pannonia*, vt prædicat Iulianus, *orat. 3.* vnde poſtea ipſe in Syriam profectus, d. *orat. 1.* Quod anno demum prox. 338 accidit. Sed & de pertinente ad Karthaginem Africa Italiaque diſſidium inter Conſtantinum & Conſtantem poſtea exortum: quod cum triennium totum iouiſſent, ipſi demum Conſtantino fatale extitit. v. *inf.* A. 340.

CHRONOLOGIA LEGVM.

VRSO & POLEMIO COSS. 338. (a)

(a) Caſſiodorus; *Vrſus & Polemius.* It. Chron. Alexandr. Οὔρσου καὶ Πολεμίου, Faſt. Flor. min. Οὔρσος καὶ Πολέμιος, it. Faſt. Flor. Mai. Faſt. Idat. Anonym. de Præf. Vrb. Bucher Fragm. & Paſchal. Latereu. Aliter Malala Chronogr. Οὔρσου καὶ Πολεμίου. Sed repugnant marmora, quæ ſuperiorum teſtimonia confirmant. V. GRVTERVS inſcript. CCCLXVII. 4.

DEDIC. XVIII. KAL.
FEBR.
VRSO. ET. POLEMO.
COSS.

Add. *Ferretius* in Muſis lapidariis pag. 125. *Mabillonius* in Supplement. Rei Diplomat. pag. 114. eodem charactere inſcriptionem exhibet quo in lapide anno 1700 inuento in romano cœmeterio, expreſſa eſt, idem confirmantem. Add. ex eod. PETRVS RELANDVS in Faſt. pag. 341. Illud etiam notandum *L. 1. C. de Oper. publ.* exſtare; *Vrſo Lupulo & Polemio Coſſ.* & hinc nonnullos concludere, Vrſum, *Lupulum* quoque appellatum, vid. *Almeloveen.* in Faſt. pag. 270. PETR. RELANDVS vero obſeruat in ſubſcriptionibus legum nonniſi vnum nomen Conſulis exprimi, & hinc merito & hoc nomen ſuſpectum eſſe, neque additum eſſe ad diſtinctionem huius Vrſi ab aliis, quia inter Conſules alius *Vrſus* non fuerit.

XVII. Kal. Iun. Acc. Thamugadi, (b) *l. 2. de honorariis codicillis.* Aconio Vicario Afric. PF. (c) V. Kal. * Dec. (anno ſuperiore.)

(b) Pro *Data.*

(c) In *Numidia.*

* Quinque menſibus, & viginti diebus ante

Prid.

CONSTAN. TIN. CONSTANTIVS ET CONSTANS.

Prid. Id. Iun. Dat. VIMINACI *l. 4. de petitionibus.* Celſino PF. P. (d) A. D. 338.

(d) Italiæ, Illyrici & Africæ. v. anno prox. *l. 22. de decurionibus.*

XIV. Kal. Iul. Dat...... *l. 5. de famoſis libellis.* ad Afros.

Tribuitur hæc lex Conſtantio.

VI. Kal. Aug Dat. SIRM. *l. 5. de operibus publicis.* Hanc Catuline K. N. B.

Tribuitur hæc lex Conſtantio & Conſtanti.

V. Id. Octob. Dat. ANTIOCHIAE. *l. 23. de decurionibus.* ad Iulianum.......

Hæc lex Conſtantio recte tribuitur.

XV. Kal. Nou. Dat...... *l. 7. de accuſationibus.* Domitio Leontio PF. P. (e)

Conſtantio hæc lex recte tribuitur.

(e) Orientis. v. & A. 343. 344.

V. Kal. Nou. Dat. EMESA. (f) *l. 25. de decurionibus.......*

(f) In Syria Phœnice Arabiæ vicina. v. Ptolemæum, Marcellinum, *lib. 26.* Libanivm *ep. 756. ad Euſebium.* Stephanum *de vrbibus.* Perperam in Iun. Peutinger. ſcriptum *Nemeſa.*

Kal. Nou. Dat...... *l. 26. de decurionibus.* ad Catulinum Vic. Afric.

Hæc lex Conſtantio & Conſtanti tribuitur.

Prid. Id. Dec. Acc. Karthagine *l. 24. de decurionibus.* Aconio Catulino Vic. Afric.

VI Kal. Ianuar. Dat. & PP. ANTIOCHIAE *l. vlt. de temporum curſu.* ad Acindynum PF. P.

Hæc lex perperam *Conſtantino & Conſtanti* tribuitur: *Conſtantio* ea tribuenda eſt, cuius ibi nomen intercidit.

CHRONICON HISTORICVM.

T*Vmultus* qoidam & *Seditiones* inter hæc Conſtantini, Conſtantii & Conſtantis initia exortæ, de quo Iulianus *orat. 1.* Libanius *Baſilico.* Hinc forte & delatores emerſere, quos Imperatores illi repreſſere *l. 4. Cod. Theod. de petitionibus*: vt & famoſi libelli *l. 5. de famoſ. libel. Viminacii* in Myſia inferiore Impp. Conſtantius & Conſtans conſtitere. Hinc ibi menſe Iunio data ad Celſinum PF. P. (Italiæ, Illyrici & Africæ) *lex 4. de petitionibus.* Ibi quoque primum congreſſus Athanaſius cum Conſtantio, vt ipſemet ſcribit, *Apologia ad Conſtantium*: poſtea Cæſareæ, tandem & Antiochiæ, de quo vltimo congreſſu v. *inf.* A. 349.

Conſtans in Pannonia conſiſtit: Hinc adeo *Sirmii* data menſe Iulio extremo *lex 5. de operibus publicis.*

Conſtantius Imp. ex Pannonia, Imperio cum fratribus diuiſo, aduerſus *Perſas* repente in Syriam profectus eſt: teſtis Iulianus *orat. 1.* Libanius *Baſilico.* Hinc adeo *Antiochiæ* ab eo data his COSS. menſe Octobri lex 23. *de decurionibus*: mox eodem menſe *Emeſæ* lex 25. *de decurionib.* & anni proximi initio Laodiceæ & Heliopoli, & rurſum Antiochiæ, aliæ leges. Huic anno vel proximo congruit, quod Conſtantius a Spiridione Antiochiæ a morbo curatus dicitur XII. Septemb.

Conſtantius in Syria conſiſtens, inter alia quæ in Perſas molitus eſt, *Arabum* latrones per Legatos in Perſas conuertit, teſte Iuliano *orat. 1.* nempe *Emeſæ* ipſe conſtitutus, mox Laodiceæ & Heliopoli, vrbibus Syriæ Phœnices, Arabiæ vicinis. Hinc ab eo data ibi *lex 25. de decurionibus.* Ad hanc porro *Emeſæ* moram pertinere videtur, quod narrat Libanius *orat. ad Theodoſium 13.* Verum ibi legam potius *Edeſſam*, de quo *ad l. 8. de paganis.*

Conſtantius *Antiochiam* reuerſus: vbi data ab eo, acceptaque ab Acindyno PP. lex *vlt. de temporum curſu.* Huc apprime conuenit, quod Auguſtinus ſcribit, *de ſermone Dei in monte lib. 1. Sicut Antiochia factum eſſe perhibetur Conſtantii temporibus: Nam Acindynus tunc Præfectus, qui etiam Conſul fuit,* &c. De hoc Acindyno, cui & inſcribitur anno 340. *lex 3. de cuſtod. reorum*, plura in Proſopogr.

CHRONO-

CONSTANTIN CONSTANTIVS ET CONSTANS.

CHRONOLOGIA LEGUM.

CONSTANTIO II. & CONSTANTE AA. COSS. 339. (a)

(a) Caſſiodorus: *Conſtantius II. & Conſtans.* Ita quoque Faſt. Idat. Proſper. Chron. Faſt. Anonym. Anonym. de Præf. Vrb. Bucher. Fragm. Paſchal. Latercul. *Conſtantio II. & Conſtante.* Aliter Faſt. Flor. min. Κωνστάντιος τὸ β΄ καὶ Κώνστας τὸ α΄. Faſt. Flor. Mai. Κωνσταντίω τὸ β΄ καὶ Κώνσταντος τὸ α΄. Et Chron. Alexandrin. Κωνσταντίου νέου Αὐγούστου τὸ δ΄ καὶ Κώνσταντος Αὐγούστου τὸ ζ΄. Confer. *PETR. RELANDVS* in Faſtis Conſul. pag. 346.

vi. Id. Ian. Dat. Trev. *l. 27. de decurionibus.* Hanc Celſine K. N. B.

Hæc lex Conſtantium & Conſtantem præfert. Verum Conſtantino ea tribuenda. Fit ea l. mentio *Carthaginis & omnis Africæ. Gothofredus.* Idem obſeruat *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 345.

x. Kal. Febr. Dat. ..... *l. 1. Cod. Iuſt. de formulis.* Marcellino Præſidi Phœniciæ.

Præfert hæc lex *Conſtantini* nomen, & in ſubſcriptione *Conſtantium III. & Conſtantem II. AA Coſſ.*

Kal. Febr.

- Dat. Laodiceæ *l. vt verborum vlt. Cod. Iuſt. qui admitti ad honor. poſſ.* ad populum.

  Hæc lex nullos ſubſcriptos habet Coſſ.

- Dat. Serdicæ (b) *l. quoniam 15. Cod Iuſt. de teſtamentis.* ad populum.

  Hæc lex perperam *Conſtantini* nomen præfert, quod Contius recte iam obſeruauit, & inter alia refutant Conſules hi huic l. ſubſcripti (quos a Triboniano per errorem ſubſcriptos nonnulli male opinantur). Quomodo & auctor vitæ Conſtantini *lib. 4. cap. 26. in fine.* alius ab Euſebio Cæſarienſi hanc l. Conſtantino perperam tribuit: vt & Iuſtinianus *l. vlt. de curatore furioſi.* qui eam Conſtantinianam l. vocat.

  (b) repone, *Laodiceæ.*

- Dat. ..... *l. in legatis 21. Cod. Iuſt. de legatis.* ad populum. Conſtantini, Conſtantii & Conſtantis nomina recte præfert.

iii. Non. Febr. Dat. ..... *l. 5. de annona & tributis.* ad Vranium. ....

Tribuitur hæc lex Conſtantio.

xv. Kal. Mart. PP. ..... *l. 3. de curſu publico.* ad Acindynum PF. P.

Ad hunc annum hanc legem retraho ab A. 326.

Prid. Id. Mart. PP.* / Dat. } Heliopoli { *l. 4. de maternis bonis.* / *l. 8. Cod. Iuſt. qui admitti ad bonorum poſſ.* } ad Dionyſium ..... (c)

Conſulatus ita adnotatus: *Conſtantio A. & Conſtante Cæſ. Coſſ.*

(c) Comitem. v. ſup. A. D. 338.

Prid. Kal. Apr. Dat. Antiochiæ *l. 1. de inceſtis nuptiis.* ad prouinciales Fœnices.

Conſtantino & Conſtanti tribuitur male: ſed & Coſſ. hi ſubnotati *Conſtantinus & Conſtans AA.*

viii. April. Dat. *l. 3. de Prætoribus.* ad Mecilium Hilarianum PF. P. (d)

Conſtantio tribuitur hæc lex. (d) γρ PF. V.

iv. Kal. Iul. Dat. .... *l. 4. de Prætoribus.* ad Mecilium Hilarianum PF. P.

Conſtantio tribuitur. (d) γρ PF. V.

Id. Aug. Dat. { Conſtantinop. *l. 2. ne Chriſtianum mancip.* Conſtantino male tribuitur. Et Conſtantinus 2. Coſ. male ſubnotatus. / .... *l. 6. de Iudæis.* poſt alia. } ad Euagrium. ....

Conſtantio tribuitur recte. Huius l. meminit Sozomenus, *lib. 3. cap. 16.*

iv. Kal. Sept. Dat. ..... *l. 4. quorum appellationes.* ad Catullinum. ....

Conſtantio & Conſtanti tribuitur.

VI. Kal.

ONSTAN. IN. CON- ANTIVS T CON- ANS.

vi. Kal. Dec. Dat. . . . . { *l. 19. de appellationibus.* Conſtantio tribuitur. *l. 28. de decurionibus.* } ad Anatolium (ſiue Aconivm) Vic. Aſiæ. *al.* Africæ. A D. 339.

Conſtantio & Conſtanti tribuitur.

CHRONICON HISTORICVM.

COnſtantinus Imp. TREVIRIS agit. Ex ea quoque vrbe idem literas illas dedit, ad populum Eccleſiæ Alexandrinæ, quibus munitus Athanaſius Alexandriam repetiit: ipſo Athanaſio teſte *Apolog.* 2. & Socrate: *lib. 2. cap. 2.*

Conſtantius hoc tempore porro egit in Syria Phœnicia: & quidem, Emeſa digreſſus (vbi ſuperiore anno erat) *Laodicea*; vbi (a Iuriſconſultis Berytienſibus proculdubio edoctus) multa priſci prauique moris mutauit: ac nominatim inanium formularum verborumque captionem alicubi ſuſtulit, *l. 1. C. Iuſt. de formulis. l. vlt. Cod. Iuſt. qui admitti ad bonor. poſſ. l. quoniam* 15. *Cod. Iuſt. de teſtamentis: l. in legatis* 21. *C. Iuſt. de legatis*: quas quidem quatuor leges omnes, vnius eiuſdemque Conſtantii Imp. conſtitutionis ad Marcellinum Præſidem Phœniciæ & ad populum, hoc anno latæ, partes eſſe exiſtimo. Idem & nuptias cum fratris ſororiſue filia, capitis pœna propoſita per eandem Phœnicen hoc ipſo mox anno, ſed Antiochiæ in Syria Cœle interdixit: *l. 1. de inceſtis nuptiis.*

Superindictum ſeu oblatio quædam a Conſtantio Imp. impoſita, ad belli Perſici apparatum: vt teſtatur Iulianus *orat. 1. ad Conſtantium.* Quo pertinere videtur & *lex* 5. *de annona & trib.* ſic vt nemo ab ea immunis eſſet. *d. l.* 5.

Heliopoli conſiſtit Conſtantius, Emeſa & Laodicea in eadem Phœnice digreſſus.

Antiochiam Syriæ-Cœles reuerſus Conſtantius Imp. ex Syria-Phœnice.

Mecilius Hilarianus Præfectus vrbi fuit ab Idibus Ianuariis anni ſuperioris, vſque ad pridie Idus Iulias, quibus Apronianus ei ſuffectus his COSS. vt teſtatur Notitia Præfectorum vrbi: Hinc adeo menſe Aprili Maioque datæ ad eum his COSS. lex 3. & 4. *de Prætoribus.*

Iudæi vetiti a Conſtantio ſeruos Chriſtianos vel ex alia ſecta comparare, vxoreſque Chriſtianas ſibi adſciſcere *l. 2. ne Chriſtianum mancip.* & *l. 6. de Iudæis.* Prioris capitis meminit & Sozomenus, *lib. 3. c. 16.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

ACYNDINO & PROCULO COSS. 340. (a)

(a) Caſſiodorus: *Acyndinus & Proculus.* It. Chron. Alexandr. Ἀκυνδίνυ καὶ Πρόκλυ. Faſt. Flor. min. Ἀκινδύνος καὶ Πρόκλος. Faſt. Flor. mai. Ἀκυνδίνυ καὶ Πρόκλυ. Obſeruat *Petr. Relandus* in Faſt. pag. 348. græcos τὸ V. ante L. Latinum abieciſſe, ſcripſiſſeque Πρόκλος pro Πρόκυλος, vti fecerunt in Ἡρκλᾶνος pro *Herculanus*, Ἀκυλῆιος pro *Æſculapius*. Faſt. Idat. Proſper. Chron. Anonym. de Præf. Vrb. & Paſchal. Latercul. *Acyndino & Proculo.* Bucher. Fragm. *Aquincino & Proculo.* Male Faſt. Anonym. *Aquilino & Proculo.* Integrum nomen Proculi ſeruat inſcriptio in Caſtalionis Var. Lect. T. IV. Theſ. Crit. *Gruter.* pag. 578.

L. ARADIO. VAL. PROCVLO. V. C.
CONSVLI. ORDINARIO.

Add. inſcript. CCCLXI I. *Acyndinum* prædicat *Symmachus* Lib. 1. Epiſt. 1. ad patrem:

Hic Conſul clarum produxit *Acyndinus* æuum,
Quique dedit leges Orfitus Æneadis.

xiv. Kal. Febr. Dat. NAISSO *l. 29. de decurionibus.* Ordini ciuitatis Conſtantinæ. (b) Cirtenſium.

Conſtantio & Conſtanti recte tribuitur: & certe Conſtantem ea auctorem habet.

(b) Ita quoque Cod. Iuſt. minus recte *Æ deſſena*, Cuiacius: in *Numidia* porro hæc vrbs erat.

iv. Non. Febr. Dat. Naiſſo *l. 5. de petitionibus.* Callepio Rationali trium (c) prouinciarum.

(c) id eſt, Siciliæ, Sardiniæ, Corſicæ.

Non. Apr. Dat. . . . . *l. 3. de cuſtodia reorum.* Acyndino PF. P.

v. * Id. April. * Dat. AQVILEIAE lex 3. *de dilationibus.*

* Ita *C. Iuſt.* & in MSS. & in *l. 3. de aduoc. fiſci. al.* vi.

Conſtantino & Conſtanti tribuitur. In Cod. Iuſt. *Conſtantino, Conſtantio & Conſtanti.*

Subſcripta Aquil. *l. 3. de aduoc. fiſci.* Conſtantio, & quidem vni adſcribitur male. *Gothofredus.* Add. *Petr. Relandus* in Faſt. Conſul. p. 347. } ad Petronium Vic. Afric.

CHRONICON HISTORICVM.

COnſtans Imp. in Dacia *Naiſſi* conſiſtit menſe Ianuario, vbi data ab eo *lex 29. de decurionibus*: & initio Februarii, lex 5. *de petitionibus.*

Conſtans Imp. his COSS. *Aquileia* conſtitit: vbi data ab eo ad Petronium vicarium Africæ conſtitutio, cuius partes ſunt lex 3. *de dilationibus & lex 3. de aduoc. fiſci.* Ibidem menſe Aprili Conſtantinus bellum fratri Conſtanti inferens ob Africam & Italiam, iuxta Aquileiam, inquam, occiditur; de quo Hieronymus *Chronico*: Philoſtorgius *lib. 3. cap. 1.* Socrates:

CONSTANTIVS ET CONSTANS. Socrates: *lib. 2. c. 4.* his coss. adſignatis. Sozomenus *lib. 3. c. 2.* Victor vterque: Zoſimus, *lib. 2. c. 41.* Conſularia Idaciana: Tertio Imperii ſui anno. Zonaras ante III. Kal. Maii: Eo quippe jam die Conſtans Conſtantini fratris ſui acta quædam reſcindere videtur *l. 1. de immunitate conceſſa.* Imo & ante v. Id. April. quo Conſtantem *Africa* potitum (quod vtique factum fratre cæſo) oſtendunt *lex 3. de dilat. & lex 3. de aduoc. fiſci.* De hac porro Conſtantini cæde peculiaris exſtat μονῳδία, quam a me acceptam edidit Fr. Morellus. Ibidem, Aquileiæ inquam, & alias poſtea Conſtantem exſtitiſſe, & vna cum eo Athanaſium & quidem poſt concilium Sardicenſe A. 348. teſtatur Athanaſius, *Apol. ad Conſtantium*, & *Apol. 2.* A. D. 340.

CONSTANTIVS, ET CONSTANS.

Iisdem Coſſ.

III. Kal. Mai. Dat..... *l. 1. de immunitate conceſſa.* ad Marcellinum. (a) .....

Conſtantino male tribuitur.

(a) Comitem S. L. ſub Conſtante. V. Zoſimum *lib. 2. cap. 41.*

v. Id. Iun. PP...... *l. 20. de appellationibus.* Philippo PF. P.

Conſulatus ibi ita notatus, *Poſt Conſulatum Conſtantii* II. *& Conſtantis AA.* Referre mallem hanc l. ad alium annum, puta ad A. D. 347.

VII. Kal. Iul. Dat. MEDIOL. *l. 1. de ſepulchro violato.* ad Tatianum. (b) PF. V.

Hæc lex Conſtantio male adſcribitur.

(b) *vl. Titianum.*

III. * Kal. Iul. Dat...... *l. 3. de honorar. codicillis.* ad Marcellinum. PF. P.

* al. IIII.

Prid. Id. Aug. Dat. Acc. Capuæ *l. 1. de ſalgamo.* ad Prouinciales.

Conſtantio & Honorio tribuitur male. *Gothofredus.* Inſcriptio eſt. *Impp. Conſtantius & Honorius AA.* Lege, *Impp. Conſtantius & Conſtans AA.* Vid. *Petr. Relandus* in Faſtis. pag. 348.

Prid. Id. Aug. Dat. BESSAE *l. 30. de decurionibus.* Nemeſiano Comiti.

v. Id. Sept. Dat. ANTIOCHIAE. *l. 5. 6. de Prætoribus.* ad Senatum.

Conſulatus in ſubſcriptione harum duarum legum ita notatus: *Poſt Conſulatum D. N. Conſtant.* III. *& Conſtantis.*

III. Kal. Dec. Dat. *l. 21. de appellationibus.* ad Proculum Proc. Afric.

CHRONICON HISTORICVM.

IMmunitatem quandam a publico ſuoque inimico datam abrogat Conſtans Imp. extremo menſe Aprili, *l. 1. de immunitate conceſſa.* Quod de Conſtantino fratre recenter interfecto accipiendum videtur: de quorum inimicitiis ſupra dixi.

Marcellinus, Comes S. L. πρωτὰς τῶ ταμεία fuit ſub Conſtante, vt teſtatur diſerte Zoſimus *lib. 2. cap. 42.* Hic idem eſt, cui inſcribitur d. *lex 1. de immunitate conceſſa.* Vbi *de dignitate* eius ex ipſius l. argumento coniecturam ducere licet.

Conſtans *Mediolani* conſiſtit hoc tempore, Menſe Iunio.

Titianus Præfectus vrbi Romæ fuit his coss. qui & III. Nonas Maias ad Imp. Conſtantem profectus eſt, poſteaque Romam reverſus eſt IV. Idus Iunias: teſte veteris Notitiæ Præfectorum vrbi auctore. Quare mox eodem menſe Iunio extremo data ad eum a Conſtante Mediolani poſito *lex 1. de ſepulchro violato.*

Conſtans ſepulchra dirui intra Præfecturam vrbis Romæ vetuit: Quo tempore IVLIVS erat Ep. vrbis Romæ, Romæque eo anno agebat prima vice Athanaſius.

Conſtantius Beſſæ in Thracia conſiſtit: vbi ab eo data menſe Auguſto lex 30. *de decurionib.* Huius Beſſæ mentio in Itinerario Antonini.

Conſtantius *Antiochia* conſiſtit his coss. vbi & eo præſente poſtea anno proximo concilium Antiochenum habitum, teſte Socrate *lib. 2. c. 5.* Sozomeno *lib. 3. c. 5.* Itaque ibi data ab eo menſe Septembri *lex 5. & 6. de Prætoribus.*

CONSTANTIVS ET CONSTANS. A. D. 341.

CHRONOLOGIA LEGVM.

MARCELLINO & PROBINO COSS. 341. (a)

(a) *GOTHOFREDVS, in Chronologia Codicis Theod. ſiani huius anni CCCXLI. Conſules vocat Conſtantium & Albinum, ſed credo eſſe errorem typographi: nam in legibus, quas citat, datis his Coſſ. legitur: Marcellino & Probino, vt l. 5. C. Theod. quor. appell. non recip. & aliis. Adeo vt Conſtantio & Albino Coſſ. quod ad an. 351. pertinet, huc male translatum ſit a typographo*, ceu adcurate obſeruauit *Petrus Relandus* in Faſtis Conſularibus. p. 351. Caſſiodorus; *Marcellinus & Probinus*. Chron. Alexandr. Μαρκελλίνου καὶ Προβίνου. Paullo aliter Faſt. Flor. min. Μαρκελλῖνος καὶ Προβιανός. multum vero errant Faſt. Flor. mai. Γράνος καὶ Προβινι exhibentes.

Indictio xiv. his Coſſ. adſignatur apud Athanaſium *lib. de Synodis*.

VII. Id. Apr. Dat. . . . . *l. 5. quorum appellationes.* ad Albinum Vic. Hiſpaniarum.

VII. Kal. Iul. Dat. LAVRIACO { *l. 31. de decurionibus.* / *l. 1. de Tabulariis.* } ad Catullinum PF. P.

XVI. Kal. Sept. Dat. . . . *l. 2. de decurionibus.* ad Hilarianum . . .

VIII. Kal. Ian. Dat. . . . *l. 6. de donationibus.* ad Celſinum. (b) . . . .

(b) PF. V. v. Chronicon ſuppoſitum.

Sine die. Acc. . . . *l. 2. de paganis ſacrif. & templis.* ad Magdalianum Agentem vicem PF. P.

Hæc lex vni *Conſtantio* male tribuitur: Conſtanti ea tribuenda.

CHRONICON HISTORICVM.

ET hoc anno Conſtantius *Antiochia* conſtitit: vbi & concilium Antiochiæ eo præſente habitum, & Dominicum a Conſtantino M. excitari cœptum Antiochiæ, dedicatum fuit: de quibus Encæniis celeberrimis, Hieronym. *Chron.* Socrates, *lib. 2. c. 5.* Sozomeous, *lib. 3. c. 5.* Athanaſius *de Synodis.*

Conſtans menſe Iunio extremo huius anni *Lauriaci* conſtitit: vbi ab eo data *l. 1. de Tabulariis:* quæ repetitur *leg. 31. de decurionib.* Porro cum *Lauriacum* non vnum fuerit, ad *d. l. 1. de tabular.* diſquiro, de quonam iſtud accipiendum ſit, & in *Batauia* quæ Francis oppoſita, id poſitum cenſeo. Ad Conſtantem porro vel hoc anno vel proximo in *Gallia* conſiſtentem Euſebiani quartam fidei formulam e Synodo Antiochena miſere, vt teſtatur Athanaſius, *de Synodis.*

Aurelius *Celſinus* his coss. Præfectus vrbi fuit a V. Kal. Martias ad Kalendas Apriles ferme anni proximi. Auctor Notitiæ Præf. Vrbi. Hinc adeo menſe Decembri huius anni huic Celſino (etſi dignitate omiſſa) inſcribitur *lex 6. de donationibus.*

Conſtans (non Conſtantius, vt quidam cenſent) *Gentilitiam* ſuperſtitionem & *Sacrificiorum* vſum aboleuit hoc tempore (Iulio Epiſcopatum Romanum gerente) *l. 2. de paganis* (ad quam l. ſeſe quoque refert *l. 3. eod. tit.* anno proximo) v. & Sozomenum, *lib. 3. c. 16.* Atque hoc eſt, quod Firmicus, *de errore profan. religionum*, excidia Templorum *Conſtanti* tribuit, & poſt id hoſtes (Francos) deuictos, Conſtantemque in Britanniam transfretaſſe ſcribit: quorum prius factum anno proximo 342. poſterius anno 343.

CHRONOLOGIA LEGVM.

CONSTANTIO III. & CONSTANTE II. COSS. 342. (a)

(a) Caſſiodorus. *Conſtantius III. & Conſtans II.* Socrates id confirmat Hiſt. E. II. 13. ἐν ὑπατείᾳ τῶν δύο Αὐγούστων, Κωνσταντίου τὸ τρίτον καὶ Κώνσταντος τὸ δεύτερον. *Duobus Auguſtis Conſulibus, Conſtantio III. & Conſtante II.* It. Faſt Flor. min. Κωνστάντιος Σεβαστὸς τὸ γ', καὶ Κώνστας Σεβαστὸς τὸ β'. Ita quoque Faſt. Flor. Mai. Faſt. Idat. Anonym. de Præf. Vrb. & Paſchal. Latercul. *Conſtantio III. & Conſtante II.* Paullo aliter Chron. Alexandr. Κωνσταντίου Αὐγούστου τὸ γ', καὶ Κώνσταντος Αὐγούστου τὸ β'.

Non. April. Dat. ANTIOCHIAE *l. 33. de decurionibus.* Rufino Com. Orientis.

VI. Id. Apr. Dat. Antiochiæ *l. 34 de decurionibus.* ad Auxentium Præſidem (b) Auguſtamnicæ.

(b) Præſidis Auguſtamnicæ mentio quoque fit in rebus geſtis A. D. 348. apud Socratem, *lib. 2. cap. 18.*

V. Id. Mai. Dat. Antiochiæ *l. 6. quorum appellat. non recip.* ad Leontium. (c)

(c) PF. P.

Kal. Nouembr. Dat. . . . . *l. 3. de paganis ſacrif. & templ.* ad Catullinum PF. V.

Male huic l. ſubnotati Coſſ. *Conſtantius* IIII. & *Conſtans* III v. quæ ad eam l. ſcripſi *GOTHOFREDVS*. *Baronius* legem anno 346 datam exiſtimat: verum ſubſcriptione correcta ſecundum mentem auctoris, & appoſito *Conſtantio III. & Conſtante Coſſ.* ad huic annum eam referendam patebit. Nam Catullinus, cui lex inſcripta eſt, Præfectus vrbi fuit anno 342. 343 & 344. non autem 346. vt liquet ex libello de Præf. Vrb. Lex etiam Conſtanti tribuenda vtpote Romam tenenti, non vero Conſtantio, qui in oriente imperabat. Conf. *Pagius* in Critic. Annal. ad an. 342.

CHRONICON HISTORICVM.

COnſtantius his quoque coss. *Antiochiæ* moratur: quod iuxta *l. 33. 34. de decurionib. l. 6. quorum appellat.* teſtatur Socrates, *lib. 2. c. 10.*

In excidiis Templorum pergit hoc tempore Conſtans, non quidem iis deſtrui iuſſis, verum vſu & ingreſſu eorum abolito, (idque Iulio Romæ Epiſcopo, & Athanaſio ibi poſitis) *l. 3. de paganis.*

FRANCI deuicti & pacati hoc anno a Conſtante, ſecundo Conſulatu ſuo.

Aconius *Catullinus* Philomatius P. V. fuit

CONSTANTIUS ET CONSTANS. his coss. a pridie Non. Iul. vetus Notitia Præfectorum vrbi. Hinc adeo huic Catullino PF.V. inſcripta Kal. Nouembr. *d. l. 3. de paganis.* A. D. 343.

CHRONOLOGIA LEGVM.

PLACIDO & ROMVLO COSS. 343. (a)

(a) Caſſiodorus. *Placidus & Romulus.* It. Chron. Alexandr. Πλακίτε καὶ Ῥωμύλε. Faſt. Flor. min. Πλακίτου καὶ Ῥωμύλου. Faſt. Idat. Proſper. Chron. Faſt. Anonym. Bucher. Fragm. & Paſchal. Laterenſ. *Placido & Romulo.* Aliter Faſt. Flor. Mai. Πλακιανοῦ καὶ Ῥωμύλλου. Conſutat hos Vopiſcus in Aureliano cap. 15. *Vidimus proxime Conſulatum Furii Placidi tanto ambitu in circo editum, vt non præmia dari aurigis ſed patrimonia viderentur.* Et inſcriptio apud *Gruterum.* CCCCXXXIII. 4.

M. MAECIO. MEMMIO. FVRIO BAL
BVRIO. CAECILIO. PLACIDO. C.V.
* * *
CONSVLI. ORDINARIO.
PATRONO. PRAESTATISSIMO.
REGIO. PALATINA.
POSVIT.

Apud *Reineſ.* Claſſ. VI. inſcript. LXXIV. pag. 431.

PLACIDO.
CONSVLE

Add. pag. 956. & *Fabretti* Inſcript. pag. 758. *Contelorius* ad an. 19 . Præfectum Vrb. memorat *Flauium Piſidium Romulum*, retulitque ad ipſum inſcriptionem, quæ ſic definit:

EXEQVENTE. FL. PISIDIO. ROMVLO.
V. C. PRAEFFCTO. VRBIS.

Hinc factum, vt plerique *Romanum*, alterum huius anni Conſulem, *Flauii Piſidii* nominibus minus accurate inſigniuerint. Conf. *Petr. Relandus* in Faſtis. p. 355.

VIII. Kal. Feb. Dat. BONONIÆ *l. 5. de extraordinariis.* ad Italicum....

Conſtantio male tribuitur hæc lex.

Kal. Febr. Dat...... *l. ſi quis 6. Cod. Iuſt. vbi cauſæ fiſcales.* ad Italicum......

Hæc lex Conſtantino male tribuitur: Et Coſſ. caret.

XII. Kal. Mart. Dat. ANTIOCHIÆ *l. 5. de falſa moneta.* Leontio. PF. P.

VI. Kal. Mart. PP. Cyzico *l. 22. de appellationibus.* ad Scyllacium (b).....

(b) Græciæ Proconſul Scyllacius occurrit apud Himerium. *in Biblioth. Photii.* Verum hic vel PF. fuit, vel Vicarius Ponticæ.

Lex eſt *Conſtantii & Conſtantis.* Conf. *Petr. Relandus.* l. c.

V. Kal. Iul. Dat. HIERAPOLI *l. 35. de decurionibus.* Leontio PF. P.

Prid. Kal. Iul. Dat. (c) TREVIRIS *l. 36. de decurionibus.* ad Titianum.....

(c) Pro Acc.

III. Non. Iul. Dat. Hierap. *l. 1. de lenonibus.* ad Seuerum P. V. (d)

(d) γρ. PP. Nam neque vrbs Roma Conſtantio hoc tempore parebat, cuius hæc lex eſt: neque Seuerus P. V. fuit hoc anno, verum *Catullinus.*

VI. Kal. Sept. Dat..... *l. 8. de Epiſcopis.* Clericis ſalutem dicit. *Conſtantio* tribuitur hæc lex.

CHRONICON HISTORICVM.

TERTIÆ Indictionis initium. v. infr. A. D. 356. vel 357. l. 2. de legatis.

Conſtans poſt templorum excidia A. 341. & 342. poſt varios item cum Francis euentus A. D. 341. poſt deuictos tandem Francos anno 342. in *Britanniam* e Gallia aduerſus Scotos & Pictos his coss. traiecit ſæua hyeme: teſtis Libanius, *in Βασιλικῷ*, Firmicus Maternus *lib. de errore profanar. religionum ad Conſtantium & Conſtantem*, quem librum Anno proximo 344. vel certe fine huius ipſius anni ſcripſiſſe videtur. Ammianus Marcell. *initio lib.* 20. Hinc igitur VIII. Kal. Febr. his coss. data a Conſtaore *Bononiæ* lex 5. *de extraordin. muneribus:* Bononiæ, inquam, Galliarum, quæ antea Geſſoriacum: quod iam a me notatum, *in Notis ad veterem orb. deſcr.* vnde videl. ſolemnis e Gallis io Britanniam tranſitus erat; v. ioter alios Am. Marcell. *lib. 20. c. 1.* & *lib. 27. c. 8.* Itinerarium Peutiogerii & Olympiodorum *apud Photium.* Ex eadem vero ipſa *l 5. de extraordin. mun.* colligitur, Conſtantem ad expeditiooem hanc Britannicam extra ordinem quid prouiocialibus indixiſſe.

Aconius *Catulinus* his quoque coss. P. V. fuit: Not. Præf. vrbi.

Conſtantious in Syria *Antiochiæ* primum hoc anno conſtituitur, quod ex Socrate quoque liquet, *lib. 2. c. 10.* Sozomeoo *lib. 3. c. 6.* vbi & data ab eo menſe Februario *lex 5. de falſa moneta:* mox *Hierapoli*, vbi ab eo datæ menſe Iunio & Iulio lex 35. *de decurionibus: lex 1. de Lenonibus.* Nempe quia bello Perſico tum illigatus erat: ad quod veteraoorum filios, qui ſedecim annorum eſſent, ad militiam euocauit. *d. lege 35. de decurionibus.* De quo vel ſane ſimili Edicto ſenſit Sulpitius in v. S. *Martini c. 1.*

Titianus vir eloquens Præfecturam Prætorianam Galliarum geſſit hoc tempore, teſte Hieronymo in *Chronico*, aono Conſtantis octauo, qui io ſequentes coss. incidit. Huic proculdubio Titiano inſcribitur his ipſis coss. *lex 36. de donationibus.* quæ & *Treueris Data* (forte Accepta) dicitur. De eo plura *in Proſopogr. v.* & *infra* anno 349.

Immunitas. Clericorum a oouis collationibus, a metati onere & a luſtrali collatione firmata his coss. *l. 8. de Epiſcopis.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

LEONTIO & SALLVSTIO COSS. 344. (a)

(a) Caſſiodorus. *Leontius & Salluſtius.* It. Chron. Alexandr. Λεοντίου καὶ Σαλλουστίου, & Faſt. Flor. Mai. Faſt. Flor. min. Λεόντιος καὶ Σαλλούστιος. Faſt. Idat. Proſper. Chron. Anonym. de Præf. V. *Leontio & Salluſtio.* Bucher. Fragm. *Leontio & Salluſtio.* Confer. *Petr. Relandus* in Faſtis. p. 356.

v. Kal.

CONSTANTIVS ET CONSTANS. v. Kal. Iul. Dat. ..... *l. 37. de decurionibus.* ad Placidum (b) PF. P. A. D. 345.

Conſtanti hæc lex tribuenda.

(b) Hic ſuperiore anno Coſ. erat.

III. Kal. Iul. Dat. .... *l. 2. de concuſſ. aduocator.* Eubolidæ V. C. Vic. Africæ.

Conſtantio & quidem vni tribuitur, male: *Conſtanti* quippe accepta ferenda ea eſt.

Prid. Non. Iul. Dat. .... *l. 3. de excuſat. artificum.* ad Leontium PF. P.

Conſtantio tribuenda eſt hæc lex, vna cum duabus ſequentibus.

v. Id. Octobr. Dat. .... *l. 2. de ſalgamo.* Leontio. PF. P.

Conſules omiſſi in huius l. ſubſcriptione, quam tamen huc referendam cenſeo. v. quæ dixi *ad eam l.*

v. Id. Dec. Dat. .... *l. 7. quorum appellationes.* ad Hieroclem (c) Conſularem Syriæ Cœles.

(c) Eidem inſcribitur A. 348. *lex 6. de iure fiſci.*

CHRONICON HISTORICVM.

Conſtantius Imp. hoc quoque anno bello Perſico alligatus fuit: Quare & *legem 2. de ſalgamo hoſpitibus non præbendo* ad exercitum ſeu militem Perſis oppoſitum retuleram: quæ & inſcribitur Leontio PF. P. qui P. P. Orientis fuit: vt docent ſuperiore anno duæ conſtitutiones.

Mechanicis, Geometris & Architectis, vt & *Aquæ libratoribus* immunitatem a perſonalibus ſcilicet muneribus, hoc tempore tribuit Conſtantius Imp. vt ita alios docere poſſent. *l. 3. de excuſat. artificum.* Procul dubio vero id pertinet ad opera publica, quæ hoc tempore Conſtantius excitauit plurima: & forte nominatim ad Thermas Conſtantianas, quas auctor Chron. Alex. ait anno proximo 345. excitari cœpiſſe: vel certe ad opera publica, priuataque, quæ Antiochiæ hoc tempore paſſim excitata & ad Antiochiam.

CHRONOLOGIA LEGVM.

AMANTIO & ALBINO COSS. 345. (a)

(a) Chron. Alexandr. Ἀμαντίου καὶ Ἀλβίνου. It. Faſt. Anonym. Anonym. de Præf. Vrb. Bucher. Fragm. & Paſchal. Latercul. *Amantio & Albino.* Aliter Faſt. Flor. min. Ἀμάντιος καὶ Ἀλβῖνος. Faſt. Flor. mai. Ἀμαντίου καὶ Ἀλβινοῦ. Faſt. Idat. *Amantio & Albino.* quos tamen corrigit inſcript. apud *Gruterum* CCCCLXXVI. 7.

POST. AMANTI. ET. ALBINI. CONS.

Reineſius epiſt. 39 ad Rupert. ex inſcriptione veteri ſcribit nomen eſſe prioris conſulis *Creperium Amantium. Conſul ille*, ait, *ab omnibus faſtorum editoribus & hiſtoricis ſolo cognomine annotatus eſt. Omiſſum ab omnibus familiæ nomen: quod ex vnico hoc Saxo diſcimus.* Caſſiodorus, qui ſequitur Proſperum in Chron Conſulum ſeriem poſt Leontium & Salluſtium hanc habet:

Conſtantius IV. & Conſtans III.
Amantius & Albinus.
P. C. Amantii & Albini.
Rufinus & Euſebius &c.

Conf. *Petr. Relandus* in Faſtis. p. 187.

IIII. Id. Mai. Dat. NIZEBI *l. 5. de exactionibus.* Nemeſiano V. P. Com. Larg.
Id. Mai. Dat. TREV. *l. 7. de petitionibus.* ad Euſtathium Com. R. P.
VI. Non. Iul. PP. Rom. *l. 23. de appellationibus.* ad Ruſticum PF. V.

CHRONICON HISTORICVM.

Conſtantius hoc anno *Niſibi* conſtitit menſe Maio, quo ibi data ab eo *lex 5. de exactionibus.* Hoc vero anno, prælium a Conſtantio cum Perſis geſtum haud procul Niſibi apud *Singaram*, nocturnum, parum proſperum: de quo Iulianus, *orat. 1.* Sext. Rufus, *in Breuiario ad Valentem cap. 27.* Eutropius, *l. 10. c. 6.* Hieronymus, & Idacius *Chronicis.* Oroſius, *l. 7. c. 29.* Quod quidem Iulianus hoc anno diſerte factum docet: quandoquidem Magnentii Tyrannidem in Gallia ſexto ferme poſt hoc prælium anno exortam diſerte ſcribit *l. c.* Atquin cœpit ea A. 350. Quare perperam prælium id hactenus alii referunt ad A. D. 348.

Conſtans *Treuiris* agit hoc anno: vbi ab eo data *lex 7. de petitionibus*, ad *Euſtathium* Com. R. P. qui proinde Euſtathius Comes R. P. fuit ſub Conſtante in occidente. Id vero omnino diſerte teſtatur Philoſtorgius, *lib. 3. hiſtor. Eccl. c. 12.* ad quem v. quæ dixi.

Q. *Ruſticus* Præfectus vrbis Romæ erat hoc tempore: cui III. Non. Iulias demum Probinus P. V. ſucceſſit in Præfectura vrbana, vt teſtatur vetus Notitia Præfectorum vrbi. Quare VI. Non. Iulias adhuc *lex 23. de appellationibus*, ad hunc Ruſticum PF. V. data, propoſita dicitur Romæ.

CHRONOLOGIA LEGVM.

CONSTANTIO IV. & CONSTANTE III. AA. COSS. 346.

Hic Conſulatus in Chronologia Codicis Theodoſiani hactenus edita penitus omiſſus fuerat: cum alii hic notant: *Poſt Conſulatum Amantii & Albini*: velut

Digitized by Google

CONSTANTIVS ET CONSTANS.

Auctor Notit. Præſ. Vrbi, Faſti Capitolini, & Vetus Fragmentum Conſulare, quo Cuſpinianus vſus, quodque Bucherius edidit p.2 o. GOTHOFREDVS. Secutus vero erat Gothofredus Chron. Alexandrin. in quo ita. Κωνσταντίῳ Αὐγούστῳ τὸ δ' καὶ Κώνσταντος Αὐγούστου τὸ γ'. Rectius tamen Faſt. Flor. min. Κωνσταντίῳ τὸ δ' καὶ Κωνσταντίῳ τὸ γ'. Faſt. Flor. Mai. Κωνσταντίῳ τὸ δ' καὶ Κώνσταντος τὸ γ'. Faſt. Idat. *Conſtantio IV. & Conſtante III.* Faſt. Anonym. *Poſt Amantio & Albino* Anonym. de Præf. Vrb. *Poſt Conſulatum Amantii & Albini* Paſchal. Latercul. *Poſt Amantio & Albino. P.C. Amantii & Albini:* In actis Concil. Colonienſ. ab init. *Poſt Conſulatum Amantii & Albini IV. Idus Maias quum conſediſſent.* A. D. 346.

Subnotat *Petr. Relandus* in Faſt pag. 3?9 *Ita ſolebat fieri, vt non ab imperatoribus, ſed Conſulibus Character temporis peteretur in actis conciliorum, & ſi conſules noui nondum eſſent veteres vel noti, ſcribebant* poſt conſulatum *illorum qui anno præterito fuerant. Ita fanxerunt in Concilio Milevitano, vti & quod ab Epiſcopis ordinanti literas accipere deberent propria ordinatorum manu ſcriptas, non imperatorum, ſed dein & Conſulem continentes. Vid. Can. 14. & 20.*

Non. Mai. Dat. CONSTANTINOP. *l. 6. de extraordin. munerib.* ad Beronicianum (a) Vic. Aſiæ.

(a) Huic eidem inſcribuntur ſub Conſtantino M. A. 334. Optato & Paulino Coſſ. *lex 4. de Numerariis & lex 2. de his quæ adminiſtr.*
Huic vero legi 6. diſerte *Impp. Conſtantius & Conſtans AA.* inſcribuntur.

VII. Kal. Iun. Dat. Conſtantinop. *l. 10. de Epiſcopis.* Vniuerſis Epiſcopis per diuerſas prouincias.

Hæc lex dicitur data *Conſtantio VI & Conſtanti AA. Coſſ.*

x. Kal. Iun.* Dat. CAESENAE *l. 38. de decurionibus.* ad Anatolium PF. P.*
* Iul Sigon. * Illyrici. v. *Proſopogr.*

XI. Kal. Iul. Dat. MEDIOL. { *l. 6. de annona & tributis.* / *l 42 de decurionibus.* } Ordini Cæſenatium ſalutem dicit.

Referuntur hæ leges ad *Conſtantium A.* VIII. & *Conſtantem Cæſ.* III. *Coſſ.* id eſt, ad A. 354.

Id. Iun. Dat....., *l. 4 de bonis vacantibus.* ad Iuuenalem Rationalem Numidiæ.

Conſtantino hæc lex tribuitur perperam.

v. Kal. Aug. Dat..... *l. 1. ne conlationis translatio.* Philippo PF. P.
.... *l. 4. Cod. de dignitatibus.* Philippo.....

Hæc lex huc referenda videtur.

x. Kal. Sept. Dat. Conſtantinop. *l. 4. de fide teſtium.* Aurelio Mimenio.....
Id. Oct. Dat...... *l. 4. de pœnis.* Theodoro V. P. Præſidi Arabiæ.

Referenda hæc lex ad A. D. 352.

VIII. Id. Dec. Dat. THESSALON. *l. 7. de exactionibus.* Bibulenio Reſtituto Præſidi Sardiniæ.

Conſtantio & Conſtanti AA. tribuitur hæc lex. Item ſubnotati Coſſ. *Conſtantio* VI. & *Conſtante* III. *AA. Coſſ.* Quod ſtare non poteſt.

CHRONICON HISTORICVM.

CONſtantius his Coſſ. egit *Conſtantinopoli.*

Conſtans Imp. hoc tempore *Mediolani* conſtitit, ante concilium Sardicenſe, vbi & Athanaſius ab eo Roma, quarto moræ ipſius ibi anno, euocatus, cum eo congreſſus eſt, vt teſtatur ipſe *Apol. ad Conſtantium.* Itaque & ibi a Conſtante data menſe Iunio *lex 6. de annona & trib. & l. 42. de decurionibus.*

Donatus Bagaienſis in Numidia, cum Macario bello congredi auſus furioſa turba conducta in prælio ipſo cecidit vna cum Circumcellionibus: Quæ Macariana tempora ſunt, de quibus Optatus *lib. 3.* Eo pertinere exiſtimo *l. 4. de bonis vacantibus*, quæ data ad Rationalem Numidiæ.

Philippus hoc tempore PP. orientis fuit; cui inſcribitur menſe Iulio *lex 1. ne conlationis transl.* imo & *lex 4. Cod. de dignitatibus*, quæ die & COSS. carens, huc referenda videtur. Fuit idem & A. D. 349. Præf. Prætorio, vt ibi videre eſt. De eo Marcellinus, *lib. 19. cap. 12.* Zoſimus *lib. 2. c. 46. & ſeq.* Hic ille eſt, qui Conſtantii mandato Paulum Ep. Conſtantinopolitanum exturbauit, & Macedonium in ea ſede conſtituit. Athanaſius *Apol. ad ſolitar.* Hieronymus *Chronico.* Socrates *lib. 2. c. 12.* Theodoretus *lib. 2. c. 5.* Sozomenus *lib. 3. c. 8* Plura in *Proſopogr.* Denique Præfectus Prætorio mihi fuiſſe videtur per quinquennium A. D. 346. 347. 348. 349. 350.

CHRONOLOGIA LEGUM.

EVSEBIO & RVFINO COSS. 347. (a)

(a) Caſſiodorus. *Rufinus & Euſebius.* Chron. Alexandr. Ῥουφίνου καὶ Εὐσεβίου. Ita Faſt. Flor. Mai. Faſt. Flor. min. Ῥουφῖνος καὶ Εὐσέβιος. Faſt. Idat. Proſper. Chron Faſt. Anonym Anonym. de Præf. Vrb. Bucher. Fragm & Paſchal. Latercul. *Rufino & Euſebio.* Locus etiam eſt apud Socratem H. E. II. 20. ὕπατοι ἦσαν Ῥουφῖνος καὶ Εὐσέβιος. *Coſſ. erant Rufinus & Euſebius.* Confer de Rufino *Gothofredus* noſter in Comment. ad L. 6. C. Th. de annon. & trib & *Petr. Relandus* in Faſt pag. 360.

VIII. Id. Mar. Dat. ANCYRA *l. 8. quorum appellationes.* Theodoro Conſulari Syriæ Cœles.

V. Id.

CONSTANTIUS ET CONSTANS. v. Id. Mai. Dat. HIERAPOLI *l. 1. de bonis militis.* ad Bonoſum Magiſtrum Equitum. (b) A. D. 348.

(b) Militum in An. Rh.

CHRONICON HISTORICVM.

CONſtantius his coss. egit in Galatia *Ancyra:* vbi data ab eo *lex* 8. *quorum appellat.* menſe Martio: mox, *Hierapoli* in Syria, vbi data ab eo menſe Maio lex *vn. de bonis milit.*

Conſtans vero egit in Gallia, quo & Athanaſius vrbe Roma transgreſſus: ſed & Oſimo ad concilium Sardicenſe profecturus, conceſſit, teſtis Athanaſius *Apol. ad Conſtantium.*

SARDICENSE Concilium his coss. habitum.

CHRONOLOGIA LEGVM.

PHILIPPO & SALIA COSS. 348. (a)

(a) Caſſiodorus. *Philippus & Sallia.* Chron v. 14. Alexandr Φιλίππου καὶ Σαλλία. Faſt Flor. min. Φιλίππος καὶ Σαλλίας. It. Faſt. Flor. Mai Iaſt. Idat Anonym. Proſper. Chron. Anonym. de Præf. V. Bucher. Fragm. Paſchal. Latercul. *Philippo & Salia.* De Salia Prudentius præf. Cathemer.

Oblitum veteris me Saliæ conſulis *arguens:*
Sub quo prima dies mihi.

Ex metro colligit *Petrus Relandus* in Faſt. p. 361. *Salia* per vnum L ſcribendum, marmora tamen habent vtrumque: ita apud *Gruter.* inſcript. MCLXII 8. *Ferret. Muſa Lapid.* 249.

FLAVIO. PHILIPPO. ET. FLAVIO.
SALLEA. CONSVLIBVS. PATER.
SERVATIVS. FECIT.

Ita & apud *Reineſ.* Claſſ. XX. inſcript. XXI. p. 902 & Claſſ. XX. inſcript. LXXVII. p. 915. CCCVI. p. 968.

FILIPPO.
ET. SAL
LIA.
CONS.
FL. SEVERINAE. CO. SVAE. D. VIIII.
K AVG.

Pag. 9[illegible]. vero apud eundem per L. ſimplex in inſcriptione nomen *Sallia* exhibetur;

POSITVS. EST. PETRVS. VIII. IDVS...
TIAS. QVI. VIXIT. ANNIS. XVIIII.
DEP. IN. PACE. PHILIPPO. ET. SALIA.
COSS. DVO. FRATRES......
ANTIVS. LECTOR DE. PALLACINE.
QVI. VIXIT. EP XII KAL. SEP.

De Conſulatu *Philippi* multa habet *Valeſius* ad Socrat H. E. l. II. 16. & Am Marcellin. XIX. 12.

VIII. Kal. Mai. ... *l 6. de iure fiſci.* ad Hiroclem (b) Conſularem Syriæ Cœles.

(b) Eidem inſcribitur anno 144. *lex 7 quorum appell.*

XV. Kal. Iul. Dat. MEDIOL. *l. 2. ſi petitionis ſocius.* Orioni V. C.....

Conſtantio oiale tribuitur hæc lex.

VI. Id. Nou. PP....... *l. 24. de appellat.* Procopio Præſidi Ciliciæ.

CHRONICON HISTORICVM.

COnſtantius hoc tempore *Edeſſa* egit: vt docet ipſius ep apud Athanaſ. *Apol. 2.* & apud Socratem, *lib. 2. c. 18.*

Conſtans *Mediolani* egit hoc tempore: Athanaſ. *Apol.* ad Conſtantium, vbi data ab eo lex 2. *ſi petitionis ſocius:* Ibidem datus ei libellus ab Vrſacio & Valente, vt ex eorum ep. liquet apud Sozomenum, *lib. 3. c. 22.*

CHRONOLOGIA LEGUM.

LIMENIO & CATVLLINO COSS 349. (a)

(a) Caſſiodorus. *Limenius & Catulinus.* Faſt. Flor. min. Λιμένιος καὶ Κατυλῖνος. Chron Alexand. Λιμενίου καὶ Καλυλλίνου Faſt. Flor. Mai. Λιμενίου καὶ Κατυλίνου. Faſt. Idat. & Bucher. Frag. *Limenio & Catullino.* Proſper. Chron Faſt. Anonym. Anonym. de Præf. V. *Limenio & Catulino.* L duplex ſeruat Marmor Felſin. pag 2 [illegible].

FABIAE. ACONIAE PAVLLINAE C. P.
FILIAE. ACONIS. CATVLLINI. V. C.
EX. PRAEF. ET. CONSVLIS. ORDIN.
VXORI VETTI. PRAETEXTATI. V. C.
PRAEF. ET CONSVLIS. DESIGNATI.

Ex quo etiam patet, *Aconis* prænomen Catulino fuiſſe. Conf. *Petr. Relandus* in Faſt p. 364.

III. Non. Febr. PP..... *l. 4. de cohortalibus.* / *l. 9. de filiis mil. appar.* — Antonio Duci Meſopotamiæ.

Prid. Id. Febr. PP..... *l. 6. de falſa moneta.* ad Limenium PF. P.*

* Italiæ: ſimul & P. V. v. Notitiam Præf vrbi.

VIII. Id. Mart. Dat...... *l. 1. de Iuriſdictione.* / *l. 6. de exactionibus.* — ad Euſtathium PF. P. (b) PP. Romæ.

(b) ſiue Comite R. P. v. *ſup.* A [illegible].

V. Kal. Apr. Dat ..... *l 2. de ſepulchr viol.* ad Limenium PF. P.*

* Italiæ: Agitur enim hac l. de vrbis Romæ Pontificibus.

Kal. Apr. Dat. ANTIOCHIÆ *l. 39. de decurionib.* ad Anatolium PF. P. (c)

(c) Illyrici v. Ammianum Marcellinum, *lib. 19. & lib. 21.* Libanius in epiſtolis ad eum paſſim v. plura, *in Proſopogr.*

VIII, ... *l. 5. de maternis bonis.* ad Leontium Com. (d) Orientis.

(d) in C. Iuſt. *unde liberi l. 3.* male editum *ad Leontium com. R. P. Orientis:* recte vero vt hic *l. 15. Cod. de iure delib.*

III. Id.

CONSTANTIVS ET CONSTANS. III. Id. Apr. Dat. .... *l. 9. de Epiſcopis.* Seueriano Proc. Aſiæ. (e) A. D. 349.

(e) al. Achaiæ: male.

VI. Kal. Iun. Dat. SIRMIO { *l. 2. de re militari.* *Conſtantino* male tribuitur. *l. 3. de diuerſ. officiis.* *Conſtantio* male tribuitur. } ad Siluanum Com. & Magiſtrum Equitum & Peditum.

III. Kal. Iun. Dat. .... *l. 3. de re militari.* ad Titianum PF. P. (f)

(f) Galliarum. v. ſup. A. 343.

X. Kal. Iul. Dat. .... *l. 2. ſeu vlt. de longi tempor. præſcript.* Argyrio Præſidi.

Conſtantino & Conſtanti tribuitur.

Kal. Aug. Dat. ..... *l. 3. de ſuſceptoribus.* Claudio PF. annonæ Alexandriæ.

Conſtantio & Conſtanti recte tribuitur. vt & quatuor ſequentes.

XII. Kal. Octobr. Dat. .... { *l. 1. de dotibus.* *l. 1. & 2. de reuocandis donationib.* } ad Philippum PF. P.

V. Non. Octobr. Dat. CONSTANTINOP. { *l. 6. de operibus publ.* *l. vn de præbendo ſalar.* *Conſtantino* male tribuitur. } ad Marcellinum.

II. (g) Id. Nou. Dat. .... *l. 2. de raptu virginum.* ad Tatianum. (h) ....

(g) al. III.

(h) *γρ. Titianum.* v. ſup. *l. 3. de re militari.*

Conſtantio hæc lex male adſcribitur.

V. Kal. Ianuar. Dat. ... *l. 3. Cod. Iuſt. de hered. decurionum.* Rufino. (i) PF. P.

(i) v. infr. A. 352.

CHRONICON HISTORICVM.

CONſtantius bello Perſico in Meſopotamia illigatus veteranorum filios ad militiam euocauit *l. 4. de cohortal. & l. 6. de filiis mil. appar.*

Libanius hoc anno Baſilicum ſcripſit ad Conſtantium & Conſtantem.

Vlpius *Limenius* ſub Conſtante Imp. hoc quoque anno & Conſul & Præfectus Prætorio, imo & Præfectus vrbis fuit, ad VI. Id. April. vt teſtatur vetus Notitia Præfectorum vrbi.

Sepulchrorum Romæ violatores & deſtructores perſequutus Conſtans Imp. menſe Martio, *l. 2. de ſepulchr. viol.*

Conſtantius his coss. menſe Aprili conſtitit *Antiochiæ*, vbi & data ab eo *lex 39. de decurionib.* Ibidem & Athanaſius ab eo reuocatus cum eo congreſſus eſt (qui quidem tertius congreſſus Athanaſii cum Conſtantio fuit) quod ipſemet ſcribit, *Apol. ad Conſtantium.* & *ep. ad ſolitar*: & Sozomenus, *lib. 3. cap. 19.* Theodoret. *lib. 2. cap. 12.* Socrates *lib. 2. cap. 18.* vide & Epiphanium, *hæreſi Meletian. 68.*

Athanaſius hoc tempore ſedi ſuæ reſtitutus eſt: cuiusque clericis, cumque eo communicantibus, priſtina immunitas a Conſtantio reſtituta: de quo v. ipſas Conſtantii literas & quidem binas apud Athanaſium *Apologia* 2. apud Socratem, *lib. 2. cap. 18.* Sozomenum, *lib. 3. c. 20.* Eodemque traho *legem 9. de Epiſcopis*, quæ eſt de hac immunitate.

Conſtans *Sirmii* his coss. conſtitit: vbi ab eo data menſe Maio extremo lex *2. de re milit. l. 3. de diu. offic.* vide & Libanium, *baſilico ad Conſtantium & Conſtantem.*

Conſtans rem militarem hoc tempore erigit, vt docent *lex 2. & 3. de re militari.*

Siluanus, Magiſter militum ſub Conſtante hoc tempore exſtitit, cui ideo inſcribuntur menſe Maio *d. l. 2. de re militari, & l. 3. de diu. offic.* Hic poſtea A. 355. ceu res nouas moliens Conſtantii iuſſu Vrſicini dolo interfectus fuit; de quo Victor Schotti, Am. Marcellinus *lib. 15. c. 5.* Hieronymus, *Chronico*, & Zonaras: de *Titiano PP.* (Galliarum ſcilicet) cui hoc anno inſcribitur lex 3. *de re milit.* imo & lex 2. *de raptu virgin.* iam ſupra dixi A. 343.

De *Philippo* PP. (orientis) cui inſcribitur *lex 1. de dotibus.* & *l. 1. 2. de reuoc. donat.* dixi iam A. 346. & plene in *Proſopogr.*

Conſtantius huius anni parte aliqua *Conſtantinopoli* egit: vbi & data ab eo menſe Octobri lex 6. *de operib. publ. & l. vn. de præb. ſalar.* v. & inf. A. 350.

Rufinus PP. fuit: cui extremo hoc anno 349. inſcribitur *l. 3. C. Iuſt. de heredit. decurion.* Hic anno proximo 350. a Magnentio & Veteranione ad Conſtantium miſſus fuit: teſte Petro Patricio *in Eclogis Legat.* v. & inf. A. 352. 354. 356. De eo plura in Proſop.

CHRONO-

CONSTANTIVS ET CONSTANS.

A D. 350.

CHRONOLOGIA LEGVM.

SERGIO & NIGRINIANO COSS. 550. (a)

(a) Faſt Flor. min. Σέργιος καὶ Νιγρινιανός. It. Faſt. Idat. Faſt. Anonym. Anonym. de Præf. V. Bucher Fragm. Paſchal. Latercul. *Sergio & Nigriniano.* Caſſiodorus, *Sergius & Nigrinianus.* Alii *Nigrianum* alterum Conſulem appellant, vt Faſt. Flor mai. Σέργιος καὶ Νιγριανός, Proſper. Chron. *Sergio & Nigriano.* Socrates Hiſt. Eccleſ. Lib. II. 26. κατὰ τὴν ὑπατείαν Σεργίου καὶ Νιγριανοῦ, *Coſſ. Sergio & Nigriano. Nigriniani* nomen etiam exſtat in inſcription. *Fabretti* pag. 665.

ANTONIN....
V. C. PONTIF. ET. DECEMVIR SA.
F. TAVROBOLIO. CONFECTO. III.
KAL. MAI. FL. ANICIO. ET. NI
GRINIANO. CON. ARAM. FELICITER
CONSECRAVIT.

Ad hanc notat idem: *Faſti vulgati omnes cum Nigriniano non Anicium verum Sergium copulant: ita vt, ne erroneum hoc fragmentum putem, ſuccurrit opinari inter plura hujo Anicii nomina (juxta illorum præſſe temporum conſuetudinem, per quam unus Ammius Manius Cæſonius Nicomachus Anicius Paullinus, tot ſex iſtis appellationibus apud Gruterum notatur pag. MXC. 19.) hic Anicium, alibi frequentius Sergii adhibitum. PETR RELANDVS* in Faſt. pag. 365. Videtur autem inſcriptio vbi curate penſitaueris dignitates ritusque memoratos, his temporibus antiquior, & indigitare Conſules ſuffectos, quos & in faſtis numeratos ſcimus. Vid. *Gutherius* de Offic. dom. Auguſt. Lib. I. 13. *Hadr. Relandus* in Præfat. ad Faſt Petri fratris. *RITTER.*

CONSTANTII ET CONSTANTIS conſtitutio ſine die & Coſſ.

l. 4. Cod. Iuſt. de dignitatibus. Philippo. (b)

(b) PP. v. Proſopogr. ad A. 345. Forte referenda.

CHRONICON HISTORICVM.

Conſtantius hoc anno non Antiochiæ in Syria erat, vt Iulianus teſtatur, *orat. 1.* verum in Meſopotamia & quidem *Edeſſa* propter bellum Perſicum, vt teſtatur Philoſtorgius, *l. 2. c. 22.* & ex eo Nicephorus, *lib. 9. c. 28.* mox motu Perſico compoſito *Conſtantinopoli:* vnde poſtea in Pannoniam aduerſus Tyrannos movit.

Conſtans Imp. in Gallia Caſtro Helenæ, in faucibus Pyrenæorum interficitur, decimo poſt mortem fratris Conſtantini anno, his coss. Victor *cap. 41.* Socrates *lib. 2. c. 22.* Caſſiodorus, Conſularia Idaciana, Chronicon Alexandrinum, Cedrenus: quarto poſt concilium Sardicenſe anno; Socrates & Sozomenus.

CONSTANTIVS AVG. Imp. ſolus.

CHRONOLOGIA LEGVM.

v. Kal. Iul. Dat...., *l. 4. de re militari.* ad Cretionem. V. C. Comitem. (c)

(c) Rei militaris per Africam.

CHRONICON HISTORICVM.

MAGNENTIVS xv. Kal. Febr. Tyrannidem aſſumit, Imperioque in Galliis & Italia Africaque potitur, VETERANIO in Pannonia Murſæ vel apud Sirmium Kal. Mai. NEPOTIANVS Romæ III. Non. Iun Zoſimus, *l. 2. c. 63.* Oroſius *lib. 7. c. 29.* Hieronymus *Chron.* Socrates, Philoſtorgius, Chron. Alex. Conſularia Idat. verum *Nepotianus* mox Romæ viceſimo poſt octauo die a Magnentianis occiſus fuit, *Veteranio* VIII. Kal. Ianuar. in ordinem redactus eſt a Conſtantio apud Naiſſum. v. Conſul. Idac.

Conſtantius milites dilapſos ad otium, ad numeros reuocauit *l. 4. de re militari.*

ANNO 351.

Nullæ editæ leges. (d)

(d) Caſſiodorus. *P. C. Sergii & Nigriniani.* Socrates Hiſt. Eccleſ II 29. μετὰ τὴν ὑπατείαν Σεργίου καὶ Νιγριανοῦ, καθ' ὃν ἐνιαυτὸν διὰ τοὺς ἐκ τῶν πολέμων θορύβους οὐδεὶς ὕπατος τὰς συνήθεις ὑπατείας ἐπετέλεσε. *Poſt Conſulatum Sergii & Nigriani, quo anno ob tumultos bellicos nemo Conſul conſulatum ſolennem iniit.* Chron. Alexandr. Σεργίου καὶ Νιγριανοῦ. Faſt. Flor. Mai. Οἱ μετὰ ὑπατείαν Σεργίου καὶ Νιγριανοῦ. Faſt Idat. *Poſt Conſ. Sergii & Nigriniani.* It Bucher Fragm & Paſchal. Latercul. Faſt Flor. min. τοῖς ἐρχομένοις, & Proſper Chron. *Poſt Conſ Sergii & Nigriani.* Anonym. de Præf. Vrb. *Magnentio & Gaiſone.* Notandum autem quod *PAGIVS* in *diſſertatione hypatica* monet; hoc & ſequenti anno alios Conſules in orbe romano, alios in Galliis, Italia atque Africa, fuiſſe propter Magnentii tyrannidem.

In orbe romano. 351.	In Galliis Africa & Italia.
Poſt Conſ. Sergii & Nigriniani.	*Magnentius.*
352.	*Gaiſo.*
Conſtantius A V. & Conſtantius Cæſar.	*Decentius.*
	Paullus.

CHRONICON HISTORICVM.

NVlli iuſti coss. hoc anno fuere. Sozomenus, *lib. 4. c. 5. Magnentius* enim & *Gaiſo* a Tyrannis conſtituti fuere: quos memorat Auctor Notitiæ Præfectorum vrbi v. & Socratem, *lib. 2. c. 24.* Quare hunc annum (*uti modo memorauimus*) alii ita notant, *Poſt Conſulatum Sergii & Nigriniani:* veluti Socrates *lib. 2. c. 24.* Sozom. *l. 4. c. 5.* Conſularia Idaciana, & Fragment. Conſ. *apud Cuſpinianum & Bucherium p. 251.*

Conſtantius hoc anno 351. in Pannonia conſiſtit & quidem *Sirmii*, Sozom. *lib. 5. c. 3. & 5.* vbi & CONCILIVM Sirmienſe coactum aduerſus Photinum, teſte Socrate, *lib. 2. c. 24. 25. 26.* & Sozomeno, *lib. 4. c. 5.* Eodemque præcipui Senatorum vrbis Romæ ſe ad Imp. Conſtantium contulere. Iulianus *orat. 3.*

GALLVS, (mox mutato nomine CONSTANS dictus) a Conſtantio Imp. in Magnentium copias ducente poſt Veteranionem deiectum, vt Perſis reſiſteret, Cæſar factus eſt A. D. 351. Idibus Martiis, Chronicon Alexandr. & Conſular. Idaciana. Antiochiamque miſſus, Socrates, *lib. 2. c. 24.* v. & Zoſimus, *lib. 2. c. 45.* Eo itinere Nicomediam, vbi Iulianus frater eius erat, venit, vt ſcribit Libanius *Oratione ἐπιτάφιος ἐπὶ Ἰουλιανῷ.*

CONSTAN-
TIVS A. ET
CONSTANS.
C.

CONSTANTIVS A. & CONSTANS C.

A. D. 352.

MAGNENTIVS Tyrannus e Gallia Italiaque Noricum, dein Pannoniam profectus, a Conſtantio in Pannonia *Murſenſi* prælio ad Drauum fluuium profligatus eſt ſub autumni exitum. Iulianus, *orat.* 1. & *orat.* 3. Socrates, *lib.* 2. *c.* 27. Sozomenus *lib.* 4. *c.* 6. Victor Schotti *cap.* 42. Chronicon Alexandr. Seuerus Sulpitius *lib.* 2. *c.* 38. IV. Kal. Octobris; Conſularia Idaciana. *Sirmii* inde hoc tempore Conſtantius conſtitit, teſtis Socrates, *lib.* 2. *c.* 23. 24. 25. 27. vbi & anno proximo conſtitiſſe eum teſtes ſunt aliquot eius conſtitutiones.

CHRONOLOGIA LEGVM.

CONSTANTIO A. V. & CONSTANTE CÆS. COSS. 352. (a)

(a) Caſſiodorus. *Conſtantius V & Conſtans Cæſ.* Faſt. Flor. min. Κωνστάντιος Αὔγουστος τὸ ε΄ καὶ Κωνστάντιος Καῖσαρ. Proſper. Chron. Faſt. Idat. Bucher. Fragm. *Conſtantio V & Conſtantio Cæſare.* Paſchal. Latercul. & Faſt. Anonym. *Conſtantio V & Conſtantio Iuniore.* Chron. Alexandrin. Κωνσταντίῳ Αὐγούστῳ τὸ ζ΄ καὶ Κώνσταντος (in margin. Κωνσταντίῳ) Καίσαρος. Faſt. Flor. Mai. Κωνσταντίῳ τὸ ε΄ καὶ Κωνσταντίνου νέου (l. νέῳ) τὸ α΄. errore plane aperto. Confer. *PETR. RELANDVS* in Faſt. pag. 358.

v. Kal. Mart. Dat. SIRMIO *l. Eunuchis* 5. *Cod. Iuſt. qui teſtamenta facere poſſ.* ad Rufinum PP.

III. Non. Mart. Dat. Sirmio *l.* 8. *de petitionibus.* ad Orionem Com. R. P.

Subſcriptus huic legi Conſulatus *Conſtantio A. VI. & Conſtante Cæſ. Coſſ.* Male, eo quippe in Italia erat Conſtantius.

GOTHOFREDVS putat, huic legi, datæ Sirmio, male ſubſcribi *Conſtantio A. VI.* eo quippe anno in Italia erat Conſtantius, & illam refert ad annum 352. Vti & *l.* 3. *C. Th. de priuil. eor. q. in ſacr. palat.* & *l.* 1. *C. Th. de Sponſ.* ad hunc annum refert, licet ſubſcriptæ ſint *Conſtantino A. V. & Licinio Cæſ. Coſſ.* Conf. *PETR. RELANDVS* in Faſt. pag. 309.

VIII. Id. April. Dat. SABARIAE *lex* 6. *de petitionibus.* ad Euſebium (b) Com. R. P.

Refertur hactenus ad annum 342.

(b) De hoc v. Am. Marcellinum *lib.* 15. *c.* 3. Sozom. *lib.* 13. *c.* 1.

v. Kal. Mai. Dat. SIRMIO *l.* 3. *de priuil. eorum qui in ſacro pal.* ad Rufinum PF. P.

III. Id. Mai. Dat. SIRMIO *l.* 1. *de ſponſalibus.* ad Rufinum PP.

Hæ duæ leges perperam Conſtantino tribuuntur, & Coſſ. *Conſtantinum A. V. & Licinium Cæſ.* ſubſcriptos habent.

VIII. Kal. Iul. Dat. Sirmio *l.* 6. *de veteranis.* ad Helpidium Conſularem Pannoniæ.

Male ſubnotatus Conſulatus Conſtantii A. VII. & Conſtantis II.

Id. Octobr. Dat. .... *l.* 4. *de pœnis.* Theodoro V. P. Præſidi Arabiæ.

III. Non. Nou. Dat. MEDIOL. *l.* 5. *de infirmandis his quæ ſub Tyrannis.* ad vniuerſos prouinciales & populum.

Kal. Dec. Dat. SIRMIO *l. vn. de bonis decurionum.* Rufino PF. P.

· Ab anno 319. huc forte retrahenda.

CHRONICON HISTORICVM.

DEcentius & *Paulus* hoc anno COSS. a Magnentio inſtituti. Notitia Præf. vrbi.

Conſtantius menſe Februario & Martio his COSS. conſtitit *Sirmii*, vbi tum ab eo data lex *Eunuchis* 5. *Cod. Iuſt. qui teſtam. fac.* & *lex* 8. *de petitionib.* v. Socratem, *lib.* 2. *cap.* 24. 27. Sozomenum, *lib.* 4. *c.* 3. Themiſtium *orat.* 13.

De *Rufino* PP. cui inſcribitur *d. l.* 5. iam ſupra anno 349. v. & *inf.* A. 354. 356.

Spadonibus & Eunuchis obnoxium per hæc tempora Conſtantium deſcribunt veteres, & in his Marcellinus: cui rei argumentum quoque præbet *d. lex Eunuchis* 5. *Cod. Iuſt. qui teſt. fac. poſ.* vbi v. quæ dico.

Conſtantius Sirmio *Sabariam* profectus: vbi data ab eo lex 6. *de petitionibus*: indeque *Sirmium* rediit.

LIBERIVS Ep. Rom. VIII. Maii creatur his COSS.

Veteranorum per Pannoniam priuilegia ſanxit hoc tempore Conſtantius, ipſe quoque in Pannonia conſtitutus *l.* 6. *de veteranis.*

Magnen-

CONSTANTIVS ET CONSTANS

Magnentius Tyrannus a Conſtantio in Pannonia profligatus, e Pannonia in Italiam vrbemque Romam ſeſe contulerat, verum & ab ipſo Conſtantio perrupta Aquileia (vt teſtatur Iulianus *orat. 1.* & *orat. 3.*) & a Ducibus Conſtantii imminentibus vrbe Italiaque fugere coactus eſt; & quidem, vt ex auctore Notitiæ Præfectorum vrbi colligo, menſe *Septembri.* Hinc itaque eo menſe Septembri iam a Conſtantio *Mediolaui* conſtituto, lata, ſi ſubſcriptio vitio caret, *lex 5. de infirm. his quæ ſub Tyrannis*, ad vniuerſos prouinciales & ad populum vrbis Romæ, infirmandis his, quæ ab eo eiusque Iudicibus contra ius ſtatuta fuerunt. A. D. 353.

CHRONOLOGIA LEGUM.

CONSTANTIO A. VI. & CONSTANTE CÆS II. COSS. 353. (a)

(a) Caſſiodorus. *Conſtantius VI. & Conſtans Cæſar II.* Socrates Hiſt Eccleſ. II. 32. Ἐν ὑπατείᾳ Κωνσταντίου τὸ ἕκτον καὶ Κωνσταντίου τοῦ Γάλλου τὸ δεύτερον. *Coſſ. Conſtantio VI. & Conſtantio Gallo II.* Plerique enim non *Conſtantem*, ſed *Conſtantium* appellant. Ita Faſt. Idat. Anonym. de Præf. V. Faſt anonym. Paſchal. Laterculi. *Conſtantio VI. & Conſtantio II.* It. Proſper. Chron. Aliter Chron. Alexandrio. Κωνσταντίου Αὐγούστου τὸ ϛʹ καὶ Κώνσταντος Καίσαρος τὸ δεύτερον. Faſt. Flor. min. vero: Κωνστάντιος τὸ ϛʹ καὶ Κωνστάντιος Καῖσαρ τὸ ηʹ. Faſt. Flor. mai. Κωνσταντίου τὸ βʹ καὶ Κώνσταντος τὸ βʹ. *PETR. RELANDVS* in Faſt. Conſ. pag. 371. huc notat: *Ex collatione horum faſtorum cum ſubſcriptionibus legum videmus*, Conſtantium *Gallum Cæſarem a quibusdam* Conſtantem *dici Et propterea hic annus non debet confundi cum an. 320. qui in ſubſcriptionibus legum dici ſolet* Conſtantino A. VI. & Conſtantino Cæſ. Coſſ. *vbi ſæpe pro poſteriore Conſule legitur* Conſtantio Cæſare *aut* Conſtante Cæſ. Vid. etiam *GOTHOFRED.* ad h. a. & Chron. Hiſtor. ad an. 351.

Kal Mai. Dat. . . . . *l. 2. de Teſtimoniali ex Tribunis.* ad PF. P. poſt alia

Prid. Non. Iul. Dat. . . . . *l. 1. de tironibus.* ad PF. P. poſt alia.

Forte referenda ad A. prox. 354.

XII. Kal. Aug. Dat. RAV. *l. 4. de decurionib.* ad Taurum PF. P.

x. Kal. Aug. Dat. . . . . { *l. 9. quorum appellat.* ad Cerealem PF. V.
{ *l. 41. de decurionib.* Ordini Karthaginenſium.
Malim hanc referre ad annum ſequentem.

VI. Kal. Aug. Dat. . . . *l. 3. Cod. Iuſt. ad SC. Tertull.* Catulino Proconſuli Africæ.

III. Id. Aug. Dat. . . . *l. 7. de veteranis.* Euagrio PF. V. (b)

(b) *vel* PP. P.

VIII. Id. Sept. Dat. LVGDVNI. *l. 2. de Indulgentiis criminum.* ad Cerealem PF. V.

Refertur perperam hæc lex ad annum 354. prox.

III. Non. Nouemb. Dat. ARELATO. *l. 2. de diuerſis officiis.* ad Philippum PF. P.

Hæc lex hactenus Conſtantino tribuitur, & refertur ad *Conſtantinum A VII. & Conſtantium Cæſ. Coſſ.* id eſt, ad A. D. 326 Niſi putet quis hic reſcribendum *Arelate* pro *Arelopo*: quod ſi ita eſt, referri poſſit hæc lex ad A. D. 346. verum id non probo, quia huius l. auctor eſt Conſtantius: de *Philippo* porro hoc PP. dixi *in Proſop.* v. ſup. A 346. & 349.

VIIII. Kal. Decemb. Dat. . . . . *l. 5. de paganis.* ad Cerealem (c) PF. V.

(c) Huic ſuffectus VI. Id Decemb. Vitraſius Orphitus PF. V. v. *Notitiam Præf. vrbi.*

Kal. Decemb. Dat. . . . . *l. 4. de paganis.* ad Taurum PF. P.

Tributur hæc lex hactenus *Conſtantio III & Conſtanti II. Coſſ.* id eſt, A. D. 342. perperam: poſſis add. & ad annum proximum eam referre.

CHRONICON HISTORICVM.

CONſtantius bello adhuc aduerſus Magnentium illigatus, multa circa rem militarem his COSS. conſtituit: vt docet lex 2. *de teſtimoniali*: *lex 1. de tironibus*: *lex 7. de veteranis.*

Neratius *Cerealis* Præfectus V. Romæ fuit a VI. Kal. Octobr. anni ſuperioris, hoc quoque anno, vt teſtatur Notitia Præfectorum vrbi Hinc adeo datæ ad eum his COSS. lex 9. *quorum appellationes*: *lex 2. de indulg. crimin. lex 5. de paganis.* Eiusdem *Cerealis* & temporis eſt inſcriptio, quam Baronius quoque retulit hoc anno. *n. 9.*

Magnentius Tyrannus ſuperioris anni fine ex Italia in Galliam profugus, poſtquam triennium & ſex menſes imperaſſet, ἔτη βασιλεύσας τρία, καὶ μῆνας ὅτι πρὸς ἥτοις ἕξ, teſte Zoſimo, *lib. 2. c. 54.* & Eutropio: *lib. 10. c. 7.* a Conſtantio apud Cottias Alpes deuictus, teſte Iuliano, *orat. 2.* apud Montem Seleucum, Socrates, *lib. 2. cap. 27.* Sozomenus, *lib. 4. c. 6.* tandem *Lugduni* ſeſe interfecit IV. Idus Auguſti, Chronicon Alexandr. vel III. Idus, vt habent Conſularia Idaciana. XVIII. Kal. Septembr. Socrates, *lib. 2. c. 27.* his COSS. *ibid.* Aur. Victor. Epit. *cap. 42.* & Eutropius, *lib. 10. c. 7.* Decentius frater Magnentii apud Senonas laqueo ſeſe ſuſpendit XV. Kal. Sept. Conſular. Idaciana. Eutropius, & Victor *c. l.* Hinc igitur *Lugduni* data a Conſtantio mox menſe ſequenti Septembri lex 2. *de indulgent. criminum*: qua indulgentiam delictorum Magnentianæ Tyrannidis tempore admiſſorum præbet. Sed & menſe Nouembri Sacrificia nocturna a Magnentio Romæ permiſſa ab eodem prohibita *l. 5. de paganis.*

CONSTANTIVS ET CONSTANS.

AMMIANI MARCELLINI Hiſtoria ſuperſtes hic incipit, ad annum 379. vsque. A. D. 353.

Conſtantios bello Magnentiano defunctus *Rhodani* oſtia occupauit, teſte Iuliano, *orat. 3.* vt & Pyrenæi iuga, miſſa eo claſſe, d. *orat. 3.* Hinc adeo ARELATVM ſeſe contulit teſte Athanaſio, *ad ſolit. vit. ag.* & Am. Marcellino *lib. 14. c. 5. & 15.* vbi & Circenſes edidit VI. Idus Octobr. (quos *Valeſius* ad tricennalia referendos putat) eodem Marcellino auctore ſimul & *legem*, ni fallor, 2. *de diu. officiis* ad Philippum PP. (de quo ſup. A. 346.) promulgauit. Ibidem & Synodus Arianorum a Conſtantio coacta: in qua damnatus Athanaſius, & Paulinus Treuirenſis in exilium miſſus. Athanaſius *d. loco*: & Seuerus Sulpitius *l. 2. c. 39.*

Hoc anno, vel certe proximo, *Taurus* PP. Italiæ eſſe cœpit.

Conſtantius, bello Magnentiaco defunctus penitus, per vrbem Romam *Sacrificia* nocturna, ibi a Magnentio permiſſa (antea interdicta a Conſtante. v. ſup. A. 341. 342) aboleuit *l. 5. de paganis*: Perque Italiam nominatim *Templa* Gentilium vbique claudi, aditusque eorum, & *ſacrificiorum* vſum præcludi iuſſit, *l. 4. de paganis.* Quod & per Orientem conſtituit. v. Libanium *orat.* pro *templis.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

CONSTANTIO A. VII. & CONSTANTE CÆS. III. COSS. 354. (a)

(a) Caſſiodorus *Conſtantius VII. & Conſtans Cæſ. III* Faſt. Flor. oiln. Κωνστάντιος τὸ ζ´ καὶ Κωνστάντιος Καῖσαρ τὸ γ´. Faſt. Flor. Mai. Κωνσταντίου τὸ ζ´ καὶ Κώνσταντος τὸ γ´. Socrates Hiſt. Eccleſ. Lib. II. 33 Ἐν τῇ ἑβδόμῃ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίου ὑπατείᾳ ἀνῃρέθη καθ᾽ ἣν καὶ αὐτὸς ὕπατος ἦν τὸ τρίτον. (*Gallus*) *interfectus eſt cum ipſe Conſul eſſet III. Conſtantius autem VII* Faſt. Idat. *Conſtantius VII. & Conſtantius III* Ita quoque Proſper. Chron. Faſt. Anonym. Bucher Frag. & Paſchal. Latercul. Male vero in Chron. Alexandr. Κωνσταντίου Αὐγούστου τὸ δ´ καὶ Κώνσταντος Καίσαρος τὸ τρίτον. Conf. *PETR. RELANDVS* in Faſt. pag. 374.

xv. Kal. Febr. Dat. Conſtantinop. (b) *l. 10 quorum appellationes.* ad Proclianum Proc. Africæ. Acc. xv.* Kal. Aug. Karthag.

* Sex poſt menſibus.

(b) Irreptitia hæc vox: erat enim hoc anno Conſtantius primum in Gallia, mox in Italia.

III. Kal. Mart. Dat. .... *l. 11. de Epiſcopis.* ad Longinianum Præf. Ægypti.
VIII. Id. Mart. Dat. .... *l. 1. de Agentibus in reb.* .... PF. P. poſt alia.
Prid. Id. Mart Dat. .... *l. 7. de Prætoribus.* ad Orfitum PF. V.

Hæc lex male ad annum ſuperiorem refertur.

Prid. Non. Mai. Dat. *l. 5. de cohortalibus.* } ad VV. CC. PF. P. poſt alia.
Prid. Id. Mai. Dat. .... *l. 4. de diuerſis off.* }

xi. Kal. Iun. Dat. MED. { *l. 6. de annona & tributis.* / *l. 42. de decurionibus.* } Ordini Cæſenatium ſalutem dicit.

Conſtantio & Conſtanti AA. tribuitur: Verum reſcribendi *Conſtantius A. & Conſtans Cæſ. GOTHOFREDVS.* Tollendum eſt *AA.* Cæſar enim erat, non Auguſtus, Conſul poſterior, & Auguſtus nunquam fuit, nam hoc anno occiſus eſt. *PETR. RELANDVS* in Faſt. p. 372.

xv Kal. Iun. Dat. .... *l. 5. de diu. officiis.* ad PF. P.
x. Kal. Iul. Dat. CÆSENÆ *l. 38. de decurionibus.* ad Anatolium PF. P.

Forte huc retrahenda ab A. D. 356.

xii Kal. Aug. Dat. RAVENN. *l. 40. de decurionibus.* ad Taurum PF. P.

Forte huc retrahenda ab anno 353.

viii Kal. Aug. Dat. .... *l. 5. de curſu publico.* ad Muſonianum PF. P.

* *Conſtantino* perperam tribuitur.

vi Kal. Aug. Dat. .... *l. matres 3 Cod. ad SC Tertull.* Catulino Proconſuli.
Kal. Aug. Dat. .... *l. 6. de Africæ curſu publico.* Magno agenti Vicariam Præfecturam.

Conſtantino & hæc lex tribuitur.

iii. Non. Aug. Dat. Antiochiæ. (c) *l. 7. de curſu publico.* Olybrio Proc. Afric.

(c) Hoc ſuſpectum, niſi ad alios Coſſ. hæc lex referenda, veluti ad A. D. 342.

xi. Kal. Sept. Dat. .... *l. 1. de raptu vel matrimon ſanctimon.* ad Orfitum. (d)

(d) P. V v ſupra *l. 7. de Prætorib. Conſtantii* ſolius nomen huic l. inſcriptum.

xv. Kalend. .... PP. Laſtronæ *l. 1. Cod. de hæredit. decur. nauiculariorum.* Maſtichiano (al. Marciano PP.) Præf. annonæ. Forte referenda ad A. 326.

Prid. Non. Octob. .... *l. 6. de diu. off.* ad PP. poſt alia.

Forte hæc lex huc reuocanda ab A. D. 326.

v Kal.

CONSTANTIVS ET CONSTANS. v. Kal. Nov. Dat....... *l. 1. de prædiis nauicular.* ad Decretum nauicul. A. D. 354.

Referam hanc l. ad A. D. 326.

CHRONICON HISTORICVM.

ARelate huius anni initio conſtitit adhuc Conſtantius Imp. Inde vero verno tempore *Valentiam* petiit moturus in Gundomadum & Vadomarium fratres Alamannorum, cum quibus mox fœdus iniit. Amm. Marcellinus, *lib. 14. c. 10.* Themiſtius quoque ipſe *orat. 13.* Conſtantium hoc tempore in Galliis fuiſſe docet.

Immunitatem a muneribus curialibus non modo *Clericis*, ſed & eorum filiis minoribus tribuit per Ægyptum Conſtantius Imper. *l. 11. de Epiſcopis.* Athanaſianis & Catholicis paulo mitius conſulens, vtpote a legatis Romanis Italiſque Arelate emollitus.

Memmius Vitraſius *Orfitus* a IV. Id. Decembris anni ſuperioris his quoque Coss. P. V. fuit, in quo & verus Notitia Præfectorum vrbis deſinit. Hinc adeo his Coss. non vna ad eum lex data occurrit, puta *lex 7. de Prætoribus* menſe Martio, & *lex 1. de raptu vel matrim. ſanctim.* menſe Auguſto. Eiusdem meminit hoc ipſo anno Am. Marcellinus, *l. 14. c. 5.* & Valeſius in not. De eo plura *in Proſopogr.*

Conſtantius icto fœdere cum Alamannis *Mediolanum* diſceſſit, teſtis Am. Marcellinus *lib. 14. c. 10. lib. 15. c. 1.* Hinc adeo menſe Maio Mediolani data conſtitutio, cuius partes ſunt *lex 6. de annona & tribut.* & *l. 42. de decurionibus.* De hac quoque Conſtantii in *Italia* mora Themiſtius haud procul a principio *Orat. 13.* quam hoc ipſo anno habuit, & Mediolani quidem, Philoſtorgius *lib. 4. cap. 1.* vbi & conſtitit, quo tempore Gallus C. interfectus fuit, Barbatione in id miſſo, eodemque perlatus nuncius de eo interfecto, eodem Marcellino teſte, *lib. 15. cap. 1.*

Domitiano PP. Orientis necato a Gallo Cæſ. *Muſonianus* (qui & *Strategius* dictus, patria Antiochenus) PP. Orientis factus eſt: teſtis Am. Marcellinus *lib. 15. c. 13.* in geſtis anni prox. 355. vel 356. & in geſtis anni 357. *lib. 16. cap. 8.* Ei vero inſcribuntur hoc anno 354. *lex 5. de curſu publ.* & anno 356. *l. 2. de legatis.* Eiusdemque mentio fit *l. 14. de nauiculariis.* De eo plura in *Proſopogr.* ex Athanaſio & Libanio.

Gallvs Cæſar in iſtria Conſtantii *Mediolani* conſtituti iuſſu Antiochia excitus occiditur prope Polam in inſula Flauona. Am. Marcellinus, *lib. 14. c. 11.* Socrates, *lib. 2. cap. 27.* Sozomenus, *lib. 4. cap. 6.* Philoſtorgius, *lib. 5. cap. 1.* Idacii Conſular. Hiſtoria miſcella, Cedrenus. His Coss. teſtis Socrates, *lib. 2. cap. 27.* Sozomenus, *lib. 4. c. 6.* & Hiſtor. miſcella, vt recte eam emendauit Scaliger, cum quadriennio imperaſſet. Am. Marcellinus, *lib. 14. c. 11.* vbi quadriennium cœptum pro completo accipiendum eſt. Sane Victor vulgatus *c. 42.* in nonnullis Codicibus ait, Gallum imperaſſe *annos tres*, in plerisque aliis *annos IIII.* GOTHOFREDVS.

Conſtantii Galli Cæſaris cædes ſub huius anni Conſulibus recte a Socrate *lib. 2. c. 34.* Sozomeno *lib. 4. c. 7.* & Idacio in faſtis conſignata: *exceſſit e vita ætatis anno nono atque vigeſimo, cum quadriennio imperaſſet*, inquit Ammianus in fine *lib. 14.* Quibus ex verbis etiam liquet, Cæſares imperii participes fuiſſe, non vero tantum imperii ſucceſſures deſignatos. Huius mortis nuntium ad Conſtantium, dum Mediolani eſſet, perlatum, vt ſcribit Ammianus initio *lib. 15.* Hoc anno ineunte Conſtantius Arelate conſtitit, indeque verno tempore Valentiam petit, moturus in Gundomadum & Vadomirium fratres, Allamannorum Reges, cum quibus mox fœdus pepigit, vt prodit Ammianus *lib. 14. c. 10.* qui capite ſequenti ſubdit: *icto poſt hæc fœdere, Imperator Mediolanum ad hiberna diſceſſit.* Tum Galli Cæſaris cædem recitare incipit, quæ ideo ſub huius anni finem contigit. De ea legendus Philoſtorgius *lib. 4. c. 1.* ANT. PAGIVS *Crit. in Annal. Baron. h. a.* Vide etiam quæ obſervant CL. SCHOTTVS *in not. ad Victor.* & VALESIVS *ad Marcellin.* locis citatis.

CONSTANTIVS, iterum ſolus.

CHRONOLOGIA LEGVM.

ARBITIONE & LOLLIANO COSS. 355. (a)

(a) Chron. Alexandrin. Ἀρβιτίωνος καὶ Λολλιανοῦ. Faſt. Flor. min. Ἀρβιτίων καὶ Λολλιανός. Socrates Hiſt. Eccleſ. Lib. II. 34. Ἀρβιτίωνος καὶ Λολλιανοῦ. Faſt. Idat. & Proſper. Chron. *Arbetione & Lolliano.* Paſchal. Latercul. *Arbitione & Lolliano.* Caſſiodorus autem, *Arbitrio & Lollianus.* In Actis Martyrii S. Euſignii pro *Lolliani* nomine ſubſtitutum eſt *Diocletiani.* ἐπὶ τῆς ὑπατείας Ἀρβιτίωνος καὶ Διοκλητιανοῦ ἀνῃρέθη Κωνστάντιος Καῖσαρ. *Conſulibus Arbetione & Diocletiano occiſus eſt Conſtantinus Cæſar.* Inſcriptio apud GRVTERVM. MLV. hos Conſules habet:

MIRAE. INNOCENTIAE. AC. SAPIEN
TIAE. PVERO. MARNATO. QVI. VI
XIT. A. IIII. ET. MENSES. IIII. DIES.
II. QVIESCIT. IN. PACE. D. PRID.
KAL. DEC. ARBETIONE. ET. LOL
LIANO. COSS. PARENTES.
FECERVNT. P.

Apud eundem tamen etiam inſcript. CCLXXI. 4. *Caſſiodori* verba confirmare videtur:

D. PRIDIE. KAL. IVNIAS.
ARBITRONI. ET. LOLLIANO.
COS.

SPONIVS in Miſcell. pag. 129. Inſcriptionem adducit, in qua *Mauortius Lollianus* P. V. an. C. 342. memoratur. Add. FABRETI. inſcript. p. 689. Ammianus Marcellin. XVI. 8. & ad eum Valeſius. PETRVS RELANDVS in Faſt. Conſul. pag. 177.

Kal.

CONSTANTIVS. Kal. Ian. Dat. MEDIOL. *l. 2. de his qui per metum iudicis.* ad Voluſianum PF. P. A. D. 355.

Conſtantii vnius nomen recte huic l. inſcriptum.

XII. Kal. Mart. Dat. Mediolani *l. 6. Cod. Iuſt. qui teſtam. fac. poſſ.* ad Voluſianum * Præfectum Vrbi. **

* al. Voluſium. ** *γρ.* P. PF. id eſt, pro præfectum.

V. Non. Mart. Dat. * Sirmii. *l. 8. Cod. Iuſt. vbi cauſæ fiſcales.* ad Taurum PF. P.

* Data pro Reddita: vel *Sirmii*, vox erronea eſt: Forte *Dat. Arimini.*

V. Kal. April. Dat. *l. 3. de reuoc. donationibus.* ad Orfitum PF. V. *

* in Cod. Iuſt. male PF. P.

VIII. Id. Apr. Dat....... *l. 2. de erogat. mil. ann.* ad Taurum......

In hac l. fit *Africæ* mentio, & ad milites per Africam pertinet.

VIII. Kal. Mai. Dat...... *l. 7. de donationibus.* ad Orfitum PF. V.
Prid. Kal. Mai. Dat. * Romæ. *l. 2. de inceſtis nuptiis.* ad Voluſianum Vicarium Vrbis.

* pro reddita, vel accepta.

Tribuitur hæc lex perperam *Conſtantino, & Conſtanti AA. & Iuliano Cæſ.*

Prid. Non. Iul. Dat. Mediol. *l. 2. de piſtoribus.* ad Orfitum PF. V.
XVI. Kal. Aug. Dat. Med. *l. 43. de decurionibus.* ad Taurum PF. P.
XI. Kal. Aug. Dat. Med. *l. 1. de curioſis.* ad Lollianum PF. P. Accepta XII. Kal. Sept.

VIII. Kal. Aug. Dat. { MESSADENSI * *l. 25. de appellationibus.* ad Lollianum PF. P. PP. Capuæ. / .... *l. 11. quorum appellationes.* ad Lollianum PF. P. }

* Vrbe ſil.

VIII. Kal. Aug. Dat. * Mediolano *l. 2. de iuriſdictione.* ad Taurum PF. P.

In hac l. agitur de *militibus*, quemnam illi iudicem in prouincia ſortiantur.

* ſ. pro reddita: vel dies alius huic l. ſubſcribendus.

VI. Kal. Aug. Dat...... { *l. 12. quorum appellationes.* / *l. 26. de appellationibus.* poſt alia. } ad Voluſianum PF. P.

Kal. Aug. Dat. Mediol. * *l. 1. de legatis.* ad Taurum PF. P.

* ſ. pro reddita.

VI. Non. Sept. Dat. DINVMMÆ *l. 8. de exactionib.* ad Taurum PF. P. Acc. prid. * Id. Nou. Karthag.

* Septuageſimo ſecundo poſt die.

VIII. Kal. Octobr. Dat. Epiſtola......... *l. 12. de Epiſcopis.* Seuero ſuo ſalutem. Acc. Non. * Octobr.

* Decimo quarto poſt die.

Prid. Kal. Nou. Dat. MEDIOL. *l. 6. de famoſis libellis.* ad populum. *

* Vrbis Romæ.

CHRONICON HISTORICVM.

Conſtantius his Coſſ. *Mediolani* ferme conſtitit, teſte Am. Marcellino, *lib. 15. c. 2. ſeq.* & Seuero Sulpitio, *lib. 2. cap. 30.* quod pariter teſtantur plurium hoc anno conſtitutionum ſubſcriptiones. Ibidem his Coſſ. conciliabulum Mediolanenſe habitum, vbi inter alia Athanaſius depoſitus, vt expreſſe conſulatui huic id adſcribit Seuerus Sulpitius, *c. l.* v. & Socratem, *lib. 2. c. 29.* Sozomenum, *lib. 4. c. 8.*

Orfitus his quoque Coſſ. Præfectus vrbi, ad quem tres conſtitutiones extant: puta *lex 3. de reuocandis donationib. lex 7. de donation. l. 2. de piſtorib.* Quo tempore Voluſianus Vicarius vrbis fuit, ſeu Propræfecto vrbi: *Taurus* vero PP. Italiæ & Africæ: vt & Lollianus (qui & Mavortius) & ipſe PP. Italiæ, de quo in *Proſopog.*

Nuptiæ cum duabus ſororibus, vel cum duobus fratribus ſucceſſiuæ, hactenus licitæ, prohibitæ in Occidente, & quidem Romæ & per vrbis diœceſin a Conſtantio *l. 2. de inceſtis nuptiis.*

Conſtantius Lentienſibus Alamannis in dicto bello, ad eum procinctum Mediolano egreſſus, in *Rhetias Campoſque Caninos* venit, exercitumque ad lacum Brigantiæ miſit: Am. Marcellinus, *lib. 15. cap. 4.* Moxque prælio terminato Mediolanum ad hyberna reuertit. Cum in eo tractu eſſet Conſtantius, duæ ibi ab eo conſtitutiones editæ: *Meſſadenſi*, inquam, ſeu *Meſſacenſi* vel *Meſiauenſi*, quæ hodie *Miſaucum, lex 25. de appellationibus.* menſe Iulio: & *Dinumma*, (ſ. *Bilumnæ* pro *Biltione*) bimeſtri ferme poſt menſe Septembri, *lex 8. de exactionibus.* De quibus locis *ad eas leges* plenius dico.

Legatos ad Principem mittendi, nullo impediente, facultatem per Africam tribuit hoc tempore Conſtantius *l. 1. de legatis.*

De *Foro Eccleſiaſtico* epiſtolam hoc tempore emiſit Conſtantius, cuius pars eſt *lex 12. de Epiſcopis,* qua Epiſcopos in iudiciis accuſari vetuit, verum apud Synodum Epiſco-

CONSTANTIVS. ſcoporum: in cuius l. cauſam hiſtoricam inquiro, *ad eam l.*

Mediolanum Conſtantius reuerſus eſt ex Rhetia campiſque Caninis ad hyberna; Am. Marcell. *lib. 15. c. 4. fin.* vbi & data ab eo menſe Octobri extremo *lex 6. de famoſis libellis.* Eodemque venit ad eum ex Ionia ſeu Achaia accitus Iulianus, vt ipſemet teſtatur *ep. ad S. P. Q. Athen.*

* Liberius ep. Rom. his COSS. *Arbitione & Lolliano*, ſub Leontio P. V. in exilium in Thraciam miſſus fuit teſte Am. Marcellino *lib. 15. c. 7.* Seuero Sulpitio, *lib. 2. c. 39.* & FELIX in locum ipſius ſuffectus. Hinc adeo anno ab hinc altero 357. extremo Felici iſti inſcribitur *l. 14. de Epiſcopis.* de Leontio, anno proximo.

IVLIANVS a Conſtantin Imp. Cæſar creatur Galliisque præpoſitus his COSS. *Arbitione & Lolliano* VIII. Id. Nouemb. Am. Marcellinus *l. 15. c. 8.* Socrates, *lib. 2. cap. 27.* Conſularia Idaciana, (perperam id adſignat auctor Chronici Alexandrini VIII. Id. Octobr.) Idque in Italia factum teſte Zoſimo, *initio lib. 3.* Mediolani: vt diſerte Hieronymus in *Chronico* ſcribit: vbi ſane tum Conſtantius erat, de quo *ſupra.* Vnde etiam Kal. Decembris Iulianum in Gallias pergentem media hyeme (vt ipſe teſtatur *ep. ad S. P. Q. Athen.* & Libanius in Iuliani *Conſul.* & *in necem Iuliani*) Conſtantius deduxit, ad locum vſque duabus columnis inſignem, inter Laumellum & Ticinum: vnde mox Iulianus Taurinos peruenit. Marcellinus, *lib. 15. c. 8.* A. D. 355.

CONSTANTIVS A. & IVLIANVS C.

CHRONOLOGIA LEGUM.

CONSTANTIO A. VIII. & IVLIANO CÆS. I. COSS. 356. (a)

(a) Secutus eſt *GOTHOFREDVS* Faſt. Flor. min. Κωνσταντίου Αὐγούστου τὸ η΄ καὶ Ἰουλιανοῦ Καίσαρος τὸ α΄. It. Faſt. Flor. Mat. Κωνσταντίου τὸ η΄ καὶ Ἰουλιανοῦ Καίσαρος τὸ α΄. Paſchal. Latercul. *Conſtantio VIII & Iuliano I.* Sed & alt Idat. & Proſper. Chron. *Conſtantio VIII & Iuliano Cæſ.* Chron. Alexandr. Κωνσταντίου Αὐγούστου τὸ η΄ καὶ Ἰουλιανοῦ Καίσαρος. Clariſſime Ammian. Marcellin. Lib. XVI. 1. *Cæſar in collegium faſtorum a Conſule octies Auguſto adſcitus.* Conf. *PETR. RELANDVS* in Faſt. pag. 380.

INDICTIO XV. l. 2. de legatis.

XVIII. Kal. Febr. Dat. MED. Indict. XV. *l. 2. de legatis.* Muſoniano PF. P.

XI. Kal. Mart. Dat. Med. *l. 6. de paganis.* . . . .

Subſcriptio legis eſt: *Conſtantio A. VIII & Iuliano Cæſ. Conſſ.* Iulianus hic Cæſar appellatur: nam anno præcedente, Coſſ. Arbitione & Lolliano, leuatus erat Iulianus Cæſar, *die VIII. Id. Nou.* teſte Idatio, & anno poſt factus eſt Auguſtus, & *die III. Id. Decemb.* Conſtantinopolin intrauit. Conſtantius mortuus erat Mopſucrenis *III. Non. Nouemb.* Conf. *PETR. RELANDVS* in Faſt. pag. 379.

VIII. Id. Mart. { Conſtantina *l. 1. ſi quis pecunias conſt.* ad Rufinum PF. P.
Dat. Med. *l. 2. de bonis proſcriptorum.* ad populum. }

III. Id. Apr. Dat. Med. *l. 8. & 9. de Prætoribus.* ad Senatum. Lecta (b) a Braxio Proconſule VII.* Id. Mai. Senatus habitus VII. Id. Mai. 7.

(b) Sic & epiſtola eiuſdem Conſtantii de Themiſtio Philoſopho anno ſuperiore 355. dicitur Lecta a Iuſtino Clariſſimo Proconſ. v. inter Themiſtii *orat.* 14.

* viceſimo nono poſt die.

VII. Id. Mai. . . . . *l. 10. de Prætoribus.* ad Senatum.

IIII. Kal.* Nou. Dat. Med. *l. 13. de Epiſcopis.* ad Leontium. . . . . (c)

(c) P. V. Male vero hæc lex refertur ad annum ſequ. 357.

Sine die PP. in foro (d) Traiani *l. 3. de ſepulcris viol.* ad Orfitum PF. V.

Referenda hæc lex videtur ad annum prox. 357. *GOTHOFREDVS.* Idem obſeruat *PETR. RELANDVS* in Faſt. pag. 378.

(d) De foro Traiani eo ipſo anno 357. Am. Marcellinus *lib.* 16. *c.* 10. v. & veterem orbis deſcript. *c.* 43.

CHRONICON HISTORICVM.

CONſtantius poſt deductum Iulianum in Gallias pergentem, *Mediolanum* rediit: teſtis Am. Marcellinus, *lib. 16. c. 6.* Hinc adeo datæ hoc anno ibi, inde ab initio anni plures conſtitutiones.

De *Axumitis* & *Homeritis*, deque Legatis ad hos miſſis vel mittendis, agit Conſtantius hoc anno *l. 2. de Legatis:* Quo ipſo anno Conſtantii epiſtolam ad Tyrannos Axumitarum refert Athanaſius, *Apol. ad Imp. Conſtantium*, v. quæ dixi ad Philoſtorgii *lib. 3. cap. 4. & 5.*

Muſonianus, de quo dixi A. 354. hoc adhuc tempore PP. Orientis erat: cui ideo inſcribitur *lex 2. de Legatis.* De eo agit hoc ipſo anno Marcellinus *fine libri 15.* Meminit & anno 356. proximo *lib. 16. c. 8. & 9.* *Sacrificia*, cultumque *ſimulacrorum* Conſtantius capitis pœna hoc tempore ſanxit, *l. 6. de paganis.* Multaque ſtatuit circa ſtatum vrbis Romæ, etiam Eccleſiaſticum, de quo poſtea: *Magiæ* item odium profeſſus *l. 2. de bonis proſcriptorum.* de quo vid. & Am. Marcellinum, hoc ipſo anno, *lib. 16. c. 8.* Et amplius adhuc anno prox. 357. *l. 4 & 5. de maleficiis.*

Iulianus C. VIII. Kal. Iulias Auguſtodunum ex Italia peruenit, Am. Marcellinus, *lib. 16. c. 2.*

Leon-

CONSTANTIVS ET CONSTANS.

Leontius Præfectus vrbis Romæ fuit his quoque COSS. cui ideo inſcribitur menſe Octobri Mediolani *lex 13. de Epiſcopis.* Eiusdem meminit Am. Marcellinus *lib. 14. c. 11.* deque eo expreſſe agit in geſtis anni ſuper. 355. *lib. 15. c. 7.* Cæterum Conſtantius ea *l. 13.* Priuilegia Eccleſiæ vrbis Romæ & clericis conceſſa antea, confirmauit: in cuius cauſas inquiro ad eam l. A. D. 358.

CHRONOLOGIA LEGVM.

CONSTANTIO A. VIIII. & IVLIANO C. II. COSS. 357. (a)

(a) Caſſiodorus. *Conſtantius IX. & Iulianus Cæſ.* II. It. Faſt. Flor. min. Κωνστάντιος Αὔγουστος τὸ θ' καὶ Ἰουλιανὸς Καῖσαρ τὸ β'. Faſt. Flor. Mai. Κωνσταντίου τὸ θ' καὶ Ἰουλιανοῦ Καίσαρος τὸ β'. Faſt. Idat Proſper. Chron. *Conſtantio IX. & Iuliano Cæſ. II.* Ita & Paſchal. Latercul. Chron. Alexandr Conſulat Iam XI. numerat Κωνσταντίου Αὐγούστου τὸ ια καὶ Ἰουλιανοῦ Καίσαρος δεύτερον. Verum ſuperiores numeraſſe accurate, confirmat inſcriptio apud *GRVTERVM* CCCII. 1.

CONSTANTIO. NONO. ET. IVLIANO. II.
CON. NONIVS. VICTOR. OLYMPIVS.
V. C P P. ET. AVREL. VICTOR. AV
GENTIVS. V. OP. TRADIDERVNT.
LEONTICA. IIII. IDVS. AVG. FELIC.
ALIA. TRADIDERVNT. CONS. SV
RA. S XVII. KAL. OCT. FELIC.

Conf *PETR. RELANDVS* in Faſt. pag. 383.

VIII. Kal. Febr.* Dat. Mediol. *l. 4. de maleficis.* ad populum.
* ita editio in 4.

IIII. Non. Febr. Dat. Med. *l. 1. de operibus publ.* ad Flauianum Proc. Africæ. Acc. VIII.* Idus Iul.

* Centeſimo & quinquageſimo ſeptimo poſt die.

Ita hanc l. ad hunc annum retraho, & Conſtantio vindico, cum hactenus Conſtantino M. perperam tribuatur: Flauianus A. hic PC. ab hoc anno Africæ hoc tempore fuit. v. *Proſopogr.*

VI. Kal. Mart.

Expungenda eſt lex 1 *de decur.* v. R quæ Conſtantinopol. data dicitur, vt docent omnes huius anni leges, quæ docent, Conſtantium hoc anno Mediolani primum, mox Romæ: dein Mediolani rurſum: tandem fine anni Sirmii conſtitiſſe.

Kal. April Dat. Mediol. *l. 8. de extraordinariis.* ad Taurum PF. P.
III. Non. April. Dat. Mediol. *l 7. de extraordinariis.* ad populum.
XV. Kal. Mai. Dat. Mediol. *l. 2. de Curioſis.* ad Taurum.....
III.* Kal. Mai. Dat. Mediol. *l. 3. de Cenſu.* ad Dulcitium Conſul. Æmiliæ.

* Retroſior aliquis Kalendarum numerus hic apponendus: nam Conſtantius iam Romæ erat IV. Kal. Maias. Niſi in ſubſcript. huius l. pro *Data*, accipias *Reddita*. Quod non puto.

Prid. Non. Mai. Dat. ROMAE. *l. 5. de Numerariis.* ad Taurum PF. P.
Kal.* Iun. Dat. Rom. *l. 9. de nauiculariis.* Olybrio (b) PF. V.

* Numerus Kalendarum hic intercidit: niſi *data* hic, pro *reddita* accipias.

(b) *Orfito* reponendum videtur: Olybrius II. ſub Valentiniano demum P. V. fuit.

Huc quoque retraho ab anno ſuperiore legem 3. *de ſepulchr. viol.* quæ data dicitur ad Orfitum ..... & PF. in foro Traiani, ſine die.

Id. Iun.* Dat. MEDIOL. *l. 4. de ſepulchr. viol.* ad populum.
* F. Iul.

VIII. Kal. Iul Dat Mediol. *l. 8. de curſu publico.* ad Taurum PF. P.
VI. Kal. Iul. PP. Vallis (c) *l. 7. de iure fiſci.* Verecundo Rationali ſummarum.

(c) in Africa. v. Itiner. Peuting. & Antonini.

V. Non Iul. Dat. Mediol. *l. 7. de Iudæis.* ad Thalaſſium PF. P.
III. Non. Iul. Dat. Mediol. *l. 5. de diuerſis reſcr.* ad Taurum PF. P.

Poſſit quoque referri ad A D 356. *GOTHOFREDVS.* Communis ſubſcriptio legis eſt; *Conſtantino VI. & Iuliano Coſſ.* In aliis editionibus (nam ſæpiſſime vt in legibus Codicis Iuſtinianei, ita etiam in Theodoſiani, numeri Conſulibus adſcripti variant) legitur in huius legis ſubſcriptione *Conſtantino A IX & Iuliano Coſſ.* Ita edidit *Gothofredus*, in Codice Theodoſiano, & notat alios pro A. IX habere A. VI. alios A. VII alios A. VIII. Si IX legitimum ſit, tum *Iul ano II.* monet mox ſcribendum eſſe, atque adeo hanc legem referendam ad A. D. 357. *PETR. RELANDVS* in Faſt. p. 379.

Id. Iul. Dat..... *l. vn. qui petant tutor.* Hanc Orfite Cariſſime nobis.
Prid. (d) Id. Aug. Lecta..... *l. II. de Prætorib.* ad Senatum.

(d) Hic dies erat, quo Senatus Prætorum deſignationibus vacabat *l. 10. eod. tit. de Prætorib.*

V. Kal. Sept. Dat .... *l. 3. de bonis præſcriptor.* Cæleſtino Conſulari Bæticæ.
VIII Kal. Octob. Dat. & Accepta. l.... *l 3. de Iuriſdictione.* ad Taurum PF. P.
XVI. Kal Non. Dat.... *l. 2. de gladiatoribus.* ad Orfitum PF. V.
IV. Non. Decemb. Dat..... *l. 1. de luſtrali conlat.* ad Taurum. PF. P. Acc. Romæ VIII.* Id Febr. (e)

* Sexageſimo ſeptimo poſt die.

Anno

CONSTANTIVS ET IVLIANVS. (e) Anno proximo. A. D. 357

Prid. Non. Dec. Dat. Mediol. *l. 5. de maleficis.* ad populum.

VIII. Id. Dec. Dat. Mediol. *l. 14. de Epiſcopis.* Felici Epiſcopo. Lecta V. * Kal. Ian. apud acta.

* Vigeſimo tertio poſt die.

VIIII. Id. Dec. Dat. Mediol. *l. 9. de curſu publ.* ad Taurum PF. P.

XV. Id. Kal. Ian. Dat. SIRMIO *l. 3. de erogat. mil. ann.* ad Taurum.......

Agitur hac l. de Africa.

Dat. Sirmio l. 2. de inoff. dotib.

V. Kal. Ian. Lecta apud acta *l. 14. de Epiſcopis.* Fœlici Epiſcopo.

Sine die. Dat. Sirmio *l. 27. de appellationibus.* ad Taurum PF. P.

CHRONICON HISTORICVM.

COnſtantius huius quinque anni initio *Mediolani* conſtitit, ad finem ferme menſis Aprilis. Et hoc anno Taurus PP. Italiæ fuit, quo & plures eidem conſtitutiones datæ occurrunt. Conſtantius hoc anno multa circa ſtatum vrbis *Romæ* conſtituit, & quidem circa Eccleſiaſticum & Gentilitium; quod ex variis huius anni conſtitutionibus patet: Inter alia ſcilicet Conſtantius *l. 4. & 5. de maleficiis.* quæ ad populum V. R. datæ ſunt, I. *Magiam* diuinandique artem ſupplicio capitis ſanciuit. II. *Ornamenta* vrbis ſeruari voluit. *Sepulcbraque* adeo Romæ violari diruique vetuit *l. 3. & 4. de ſepulchra viol.* III. *Voluptatibus* vrbis Romæ conſuluit, ſic tamen, vt ne in publicum præiudicium vergerent *l. 11. de Pretorib. l. 2. de gladiatoribus.* IV. *Clericis* vrbis Romæ conceſſa olim priuilegia, ac nominatim immunitatem a ſordidis & extraordinariis muneribus, luſtralique collatione modo imminuit, modo plenius reuexit. *l. 1. de luſtrali collat. & l. 14. de Epiſcopis.* Quibus addatur & ara victoriæ ab eo Romæ poſito ſublata: cuius rei teſtis Symmachus, *Lib. 10. epiſt. 54.* & Ambroſius, *ep. 31. ad Valentin.* obeliſcus tandem Romæ ab eo erectus ſub Orſitu P. V. II. Am. Marcellinus, *lib. 16. c. 11. & lib. 17. c. 4.* de quo Orſito mox.

Orſita ſecunda vrbis Præfectura a Conſtantio Romam pergente reddita. Am. Marcellinus, *lib. 16. c. 10. & lib. 27. c. 3.* cui ideo non vna lex, verum plures hoc & proximo anno inſcribuntur.

Romam Conſtantius Imp. his Coſs. (non ſuperioribus, vt quidam cenſent) Mediolano digreſſus, ingreſſus eſt. Hieronymus *Chronico*, Chronicon Alexandrinum & Idacius *his Coſſ.* De quo Am. Marcellinus prolixe, *lib. 16. c. 10.* vid. & Themiſtium, *Orat. 13.* Meminit & Symmachus, *rel itiane ad Valentinianum. l. c.* & laudianus, *in VI. Conſ. Honorii.* De hac quoque Conſtantii Romæ mora vid. Marium Victorinum. Ingreſſus porro Romam IV. Kal. Maias, teſte Idacio in Faſtis, idque cum Hormisda Perſarum regali & Euſebia vxore, & Helena ſorore ſua, Iuliani C. coniuge, teſte Marcellino *lib. 16. c. 10.* e quibus Euſebia iam antea quoque Romæ fuerat A. 355. de quo Iulianus, *Orat. 3. ſub fin. in banc Euſebiam.* Quo tempore FELIX Epiſcopatum Rom. tenebat. Iodeque rurſum XXX. poſt die Conſtantius digreſſus eſt IV. Kal. Iunias: Am. Marcel. *l. c.* & Idacius *Conſul.* vbi pro *& edidit XXXV.* lego, *& egit dies XXX.* niſi ſeptima quinquennalia ibi intelligamus, vt Valeſius interpretatur. Auctor Chronici Alexandrini ait, eum nonniſi XIV. dies Romæ moratum. Sane de ipſius ibi mora fidem quoque facit menſe Maio *lex 5. de Numerariis:* imo, vt exiſtimo, lex quoque 9. *de Nauicular.* Quare Baronii aliorumque lapſus eſt, qui id ad ſuperiores Coſs. referunt, ſeu ad annum 356. contra Scaligeri error eſt, qui, quod Hieronymus de Conſtantii Romam ingreſſu his Coſs. ſcripſit, id ad nouam Romam traduxit.

Conſtantius Roma IV. Kal. Iun. (vt dixi) digreſſus, mox *Mediolanum* reuerſus eſt: quod etiam teſtatur Am. Marcellinus *lib. 16. c. 8.* Quare ibi datæ ab eo deinceps ad medium ferme menſem Decembrem vſque, variæ conſtitutiones.

Thalaſſius hoc tempore PP. & quidem Orientis fuit: cuius meminit & Am. Marcellinus in geſtis Galli C. A. D. 353. *lib. 14. c. 1.* & anno 354. *c. 7.* Vt & Epiphanius *bæreſi 71.* in negotio Photini, quo tempore Synodus Sirmii habita hoc anno ipſo 357. quo ei inſcribitur menſe Iulio *lex 7. de Iudæis.*

Gladiatores in vrbe Roma adhuc fuiſſe teſtatur *lex 2. de gladiatoribus.*

FELICEM Epiſcopatum vrbis Romæ huius anni menſe Decembri adhuc tenuiſſe teſtatur *lex 14. de Epiſcopis*: Liberius enim reſtitutus demum a Conſtantio cum Sirmii iam ageret, teſte Philoſtorgio, *lib. 4. cap. 3.* & Sozomeno, *lib. 4. cap. 14.* & ſic A. D. 358.

Conſtantius Mediolano, vbi adhuc conſtitit initio menſis Decembris, per *Tridentum* feſtinans in Pannoniam *Sirmium* Myſiamque profectus eſt, componendis Quadorum, qui Valeriam, Sarmatarum Limigantium, qui Myſiam ſuperiorem & Pannoniam ſecundam populabantur, motibus: teſtis Am. Marcellinus, *lib. 16. c. 8* & *lib. 17. c. 13.* vid. & Zoſimum *lib. 3. c. 1.* Quod quando factum, docent duæ huius anni conſtitutiones (quarum prior medio menſe Decembri Sirmii data dicitur) puta *lex 3. de erogat. mil. ann.* & *lex 27. de appellationibus.* Itaque Sirmii moratus Conſtantius, vt teſtatur quoque Am. Macellinus *c. l.* Sozomenus, *lib. 4. cap. 14.* Philoſtorgius, *lib. 4. cap. 3.* vbi & poſtea Anno prox. 358. Liberium ab exilio reuocauit.

Appellationes ex Sardinia, Sicilia, Campania, Calabria, Brutiis, Piceno, Æmilia, Venetia & ceteris ad Præfectum prætorio fieri oportere, non ad Præfectum vrbi conſtituit Conſtantius Sirmii poſitus, cum eo tempore Felix Epiſcopatum teneret, Taurus PP. Italiæ eſſet, Orſitus P. V. *l. 27. de appellationibus.*

Vrbicariarum ſeu *ſuburbicariarum* regionum initium & originem Italiæ regionibus & prouinciis oppoſitarum hinc ferme repeto: quarum primæ mihi omnium mentio occurrit anno abhinc altero 359. Euſebio & Hypatio Coſs. vbi vid.

Digitized by Google

CHRONOLOGIA LEGVM.

DATIANO & CEREALE COSS. 358. (a)

(a) Chron. Alexandrin. Δατιανοῦ καὶ Κερεαλίου. Epiphanius hæreſ. 71. Δατιανοῦ καὶ Κερεαλίου. Faſt. Idat. *Datiano & Cereale*, Proſper, Chron. Paſchal. Latercul. *Datiano & Cereale*. Caſſiodorus autem, *Titiano & Cereali*, & Socrates H. E. II. 39. Τατιανοῦ quoque ſcripſit. In alterius Conſulis nomine variant Faſt. Flor. mai. Δατιανὸς καὶ Κεράλλιος, & Faſt. Flor. min. Δατιανὸς καὶ Κεράλλιος. Male, quod diſcimus ex inſcriptione apud *FABRETTVM*. pag. 706.

NAERATIVS.
CEREALIS. V. C.
CONS. ORD.
CONDITOR.
BALNEARVM.

Et *SPONIVM* Miſcell. erudit. antiq. p. 295.

DECIANO. ET.
CEREALE. COSS.

Hic alter Conſulum *Decianus* audit; verum & *Datiani* nomen occurrit in marmoribus. Vid. *GRVTERVS* inſcript. MLXXXVII. 4. 5. *GVTHERIVS* de vet. Jur. Pontif. Lib. I. cap. 25.

DATIANO. ET. CEREALE.
CONS.
NONIVS. VICTOR. OLVMPIVS.
V. C. P. P. PER. AVR.
VICTOR. AVGENTIVS.
V. C.
TRADIDERVNT. PATRICA.
XIII. KAL. MAI.
FELIC.

Et *REINESIVS* Claſſ. XX. inſcript. CXXXI. pag. 929.

MVCIA. PAVLINA. LICINO. HERCLA
NIO. FILIO. BENEMERENTI.
QVI. VIXIT. ANNIS. XX. IN. PACE.
FECIT.
SVPRASCRIPTA. PAVLINA. IN. PACE.
REQVIEVIT. DI. XIIII. KAL. DECEM.
DAT. ET. CAER. CONS.

Add. *CONTELORIVS* de præf. V. p. 57. *AM. MARCELLINVS* XIV, 11. *PETR. RELANDVS* in Faſt. pag. 386.

Prid. Non. Ian. Dat. Sirmio *l. 4. de bonis proſcriptorum.* ad Taurum.....

XIIII. Kal. Apr. Dat. (b) Mediol. *l. 2. de murilegulis.* ad Taurum. PF. P.

(b) id eſt, reddita: hoc enim tempore Conſtantius in Pannonia erat, & Sirmii ferme.

XI. Kal. Ian. Data Epiſtola Præfecto, cui hæc ſacra fuerat ante lata Mediolani *l. 6. de cohortalibus.* ad Taurum PF. P.

XI. Kal. Iun. Dat. SIRM. *l. 44. de decurionibus.*
vel } ad Martinianum Vic. Afric.
X. Kal. Iul. Dat. Sirm. *l. 45. de decurionibus.*

VIIII. Kal. Iul. Dat. Sirmio *l. 13. quorum appellat.* ad Probum Proc. Afric.

VIII. Kal. Iul. Dat. Sirmio *l. 4. de reuocandis donat.* ad Orfitum PF. V.

V. Kal. Iul. Dat. MVRSÆ *l. 46. de decurionibus.* ad Martinianum Vic. Afr.

III. Non. Iul. Dat. (c) Arimini. *l. 6. de maleficis.* ad Taurum PF. P.

(c) ſ. pro reddita: vbi & *Taurus PP* anno proximo Synodo Ariminenſi interfuit teſte Sulpitio Seuero *lib. 2. c. 41.* Poſſit quis hic reponere *Amiďæ*: vbi certe Conſtantius anno prox. fuit teſte Am. Marcellino *lib. 19. c. 11.* *GOTHOFREDVS.* L. 6. Cod. Theod. de Malef. & Mathem. data ad Taurum Præf. Præt. *Euſebio & Hypatio Conſſ.* Sic enim emendanda ſubſcriptio. *VALESIVS.* Huius legis ſubſcriptionem quoad Conſules ſollicitat H. Valeſius ad Ammian. l. 19. & ſequentis anni Conſulum, Euſebii & Hypatii, nomina illis ſubſtituit. Vellem rationes ſuæ emendationis addidiſſet; nullam video. Quamuis enim Ammianus lib. XIX extremo, quo res Coſſ. Euſebio & Hypatio anno 359. geſtæ continentur, iuſſu Conſtantii quæſtiones cruentas habitas in oriente in eos, qui quouis modo de fatis imperatoris & ſucceſſore ἱερεῖας inſpexiſſe vel oracula interrogaſſe delati erant, & præcipue Alexandriæ ductos plurimos damnatosque narret, tamen eo referendam eſſe legem ſupra dictam, vt viſum Valeſio, h. e. exponendam de iſto ab Ammiano ſignato anno, & propterea mutanda eſſe in ea Coſſ. nomina, nihil cogit. Neque enim e tempore irrogati ſupplicii, ad legis promulgatæ tempus firmiter colligere licet, quum illud non confeſtim, ſed ex interuallo, interdum ſatis longo, has ſequatur. Ita ſcribit *REINESIVS* epiſt. 27. ad Rupert. Poſtea obſeruat pro *Arimini* legendum eſſe *Sirmii*, & miratur hoc Valeſium non notaſſe. Conf. *PETR. RELANDVS* in Faſt. p. 400.

VI. Kal. Nouemb. Dat. SIRMIO *l. 10. de curſu publico.* ad Flauianum PC. Afric.

Annus huic l. ita ſubnotatus. *Poſt Coſſ. Conſtant. A. VIIII. & Iuliani Caſ. II.*

XIV. * Kal. Ian. Dat. Sirmio *l. 1. de inofficioſis dotibus.* ad Maximum Præſidem Ciliciæ.

* al. IV.

VI. Kal. Ian.* Dat. Mediol. (d) *l. 7. de diuerſis officiis.* ad Taurum PF. P. Acc.* Id. Iul.

* Ita quoque Cod. Iuſt. ſed reponendum. Iun.

(d) Vox hæc retrahenda ad *Mediol.* ibi ſcil. hæc lex data, ſeu reddita.

VI. Kal. Ian. Dat. (e) Doridæ *l. 4. de erogat. mil. ann.* Helpidio.....

(e) Pro reddita: vel *Doris* in Macedonia accipienda, per quam, ſed anno prox. Conſtantius Conſtantinopolim profectus ſit. Forte fuerit quoque hic locus in Pannonia.

CHRONICON HISTORICVM.

SIRMII hoc anno Conſtantius, bello aduerſus Quados & Sarmatas illigatus conſtitit: de quo Am. Marcellinus, *lib. 16. c. 10. lib. 17. c. 12. 13* v. & Iulianum *ep. ad S. P. Q. Athen.* vbi & hoc ipſo anno Perſarum legati (qui VII. Kal. Mart. Conſtantinopolim ingreſſi fuerant, vt ſcribit Idacius) eum conuenere, teſte Marcellino, *lib. 17. c. 5.* & Zonara. Ibi data iam menſe Ianuario *lex 4. de bonis proſcriptorum.*

Taurus his quoque Coſſ. PP. Italiæ fuit; ad quem

CONSTANTIVS ET CONSTANS. quem ideo plures conſtitutiones datæ extant.

Sirmio digreſſus Conſtantius poſt æqoinoctivm vernum, vere adulto Danubium tranſgreſſus in Quados & Sarmatas mouit. Am. Marcellinus *lib. 17. c. 12.* Exinde menſe ferme Iunio *Sirmium* reuerſus: vbi datæ ab eo plures leges eo menſe.

Orfitus hoc quoque anno ſecundam vrbis Præfecturam geſſit, teſtis *lex 4. de reuoc. donat.* v. & infr. A. 359.

Murſa in Pannonia, Sirmio digreſſus Conſtantius agit menſe Iunio extremo: vbi ab eo data tum *lex 46. de decurionibus.*

Conſtantius in *Magos*, ac potiſſimum in eos, qui in comitatu ſuo vel Iuliani C. eſſent, conſtitutionem edidit ſeueriſſimam *l. 6. de maleficis.*

Nicomedia terræ motu collapſa, his Coſſ. de quo Am. Marcell. *lib. 17. c. 7.* & Libanii monodia *peculiaris* & ep. ad Anatolium 534. his Coſſ. vt diſerte teſtantur Aur. Victor de Cæſ. c. 15. Socrates, *lib. 2. c. 31.* Idacius *in Faſtis:* etſi Chronicon Alexandrinum id in ſequentes Coſſ. refert. Diem Marcellinus, Socrates & Idacius addunt, IX. *Kal. Septemb.* ὑπὸ ὑπατείαν inquit Chron. Alex. Indicat hanc cladem Nicomediæ Libanius *ep. 258. lib. 3.* in editis Lat. A. D. 358.

Perſici motus initium ab hoc anno repeto: de quo Am. Marcellinus *lib. 17. c. 5. & 14. & lib. 18. c. 4.* Zoſimus, *lib. 3. cap. 12.*

Conſtantius Murſa, Quadorum & Sarmararum motibus compoſitis, *Sirmium* regreſſus eſt, Am. Marcellinus *lib. 17. c. 13.*

Hinc itaque datæ ab eo Sirmii menſe Octobri & Decembri aliquot conſtitutiones. De hac Sirmii mora locus Sozomeni, *lib. 4. c. 15.*

Liberius vt & Oſius his demum Coſſ. Sirmii agentes a Conſtantio ſedibus ſuis reſtitui ſunt; & Liberius quidem ſedi Romanæ, cui adhuc fine anni ſuperioris præerat Felix, vt docet lex 14. *de Epiſcopis*, de quo *ad Philoſtorgium* iam dixi *lib. 4. c. 3.*

Helpidius PP. Orientis fuit hoc anno & duobus proximis 359. 360 de eo v. quæ dico, *in Proſopogr.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

EVSEBIO & HYPATIO COSS. 359. (a)

(a) Caſſiodorus *Euſebius & Hypatius.* Chron. Alexandrin. Εὐσεβίου καὶ Ὑπατίου. Faſt. Flor. min. Εὐσέβιος καὶ Ὑπάτιος. Faſt. Flor. mai. Εὐσέβιος καὶ Ὑπάτιος. Faſt. Idat. Proſper. Chron. *Euſebio & Hypatio.* Inuertit ordinem Sozomenus H. E III 19. Ὑπατίου καὶ Εὐσεβίου ὑπατευόντων. *Hypatio & Euſebio Coſſ.* Idem tamen IV. 17. & 22. accurate: Εὐσέβιος καὶ Ὑπάτιος. Ammian. Marcellin. XVIII c. 1. *Quum Euſebium atque Hypatium ſublimarent vocabula Conſulum.* Ex Socrate ſcimus, Euſebium *Flavii* nomen habuiſſe, H. E. II. 37. Φλαβίου Εὐσεβίου καὶ Ὑπατίου. *Flavii Euſebii & Hypatii.* Conſules hos quoque ſeruauit inſcriptio apud CONTELORIVM. de Præf. V. p. 58. & GRVTERVM. MCLXII. & GANGRAEVM in not. ad Prudent. pag. 131.

IVN. BASSVS. QVI. VIXIT. ANNIS
XLII. IN. IPSA. PRAEFECTVRA
VRBI. NEOFITVS. IIT AD. DEVM.
VII. KAL. SEPT. EVSEBIO ET.
YPATIO. COSS.

In operibus Hilarii pag. 1341. Epiſtola Conſtantii Aug. ad Epiſcopos Italiæ, qui in Concilio Ariminenſi conuenerant, legitur, quæ eſt *data VI. Kal. Iunias Euſebio & Ypatio Conſſ.* Apparet etiam inſcriptio alia apud GRVTERVM MLXXXVII. 4.

EVSEBIO. LIPPATIO. CONS.
NONIVS. VICTOR. OLYMPIVS. V. C. ET
AVREL. VICTOR. ARGENTIVS. V. C.
TRADIDERVNT. LEONTICA. V. IDVS.
MARTIAS. FEL.

Facile quis coniectura aſſequetur, huius anni Conſules indigitari, atque *Lippatio* aut negligentia ſculptoris expreſſum, aut iniuria temporis lineolas corruptas eſſe, quod ſæpe accidit. Hinc & DALENIVS in diſſertat. de ſacro Taurobolio pag. 12. rectius legit,

EVSEBIO. ET. HYPATIO CONS.

Confer. PETRVS RELANDVS in Faſtis Conſularibus. pag. 391.

VII. Kal. Mart. PP. Romæ *l. 9. de extraordinariis.* ad Taurum. PF. P.

Agitur hac l. de Africa, Italia, Vrbicariis regionibus & Sicilia.

Prid. Id. Mart. Dat. Conſtantinop. * *l. 5. de erogat. milit. ann.* Helpidio.

*PF. P.

VIII. Kal. Apr. Dat..... *l. 1. de calcis coctoribus.* ad Orfitum PF. V.

XI Kal Iun. Dat. SIRMIO *l. 14. 15. de Prætoribus.* ad Senatum.

XVIII. * Kal Iul. Dat..... *l. 47. de decurionibus.* Cæciliano (b) PF. P.

*XIII Kal. Iun in Ant. Reg.

(b) Abeſt hæc inſcriptio ab omnib. aliis editionib. præter Pariſinam vltimam: Et vero inſcriptio ita babuiſſe videtur. *Idem A. & Caſ. Iulianus.*

XIV. Kal. Iul. Dat. SINGIDVNO *l. 28. de appellationibus.* ad Taurum PF. P. PP. X. * Kal. Aug. Rom.

* Trigeſimo ſexto poſt die.

Prid. Kal. Nou. Dat..... *l. 5. de curioſis.* ad Agentes in rebus.

Prid. Kal. Dec. PP..... *l. 3. & 4. de curioſis.* ad Agentes in rebus.

III. * Kal. Ian. Dat..... *l. 16. de Prætoribus.* ad Senatum. (c)

* VI. *C. Iuſt.*

(c) Vrbis Conſtantinopol.

Huic legi cohæſiſſe puto legem *vlt. Cod. de prædiis minorum.* ad Senatum quoque, data XII Kal Ianuar. ſubſtituta voce *Iulianus* C. pro *Conſtante* in inſcript.

Item legem *cum appellatio. 23. C. Iuſt. de appellation.* ad Senatum (quæ die & COSS. caret)

CHRONICON HISTORICVM.

VRBICARIARVM regionum prima mentio mihi occurrit hoc anno 359. *in l. 9. de extraordinariis:* & quartiot quidem, vt exiſtimo *l. 1. de calcis coctoribus.* Vide, quæ dixi ad annum iam 357.

Taurus his quoque Coſſ. PP. Italiæ fuit: cui duæ leges inſcribuntur menſe Martio, *l. 9. de extraordin.* & menſe Iunio *l. 28. de appellation.* Et vero Ariminenſi Synodo his Coſſ. a menſe Iunio hic idem Conſtantii iuſſu præſedit, teſte Seuero Sulpitio, *lib. 2. c. 41.* & Hieronymo *adu. Lucifer.*

Digitized by Google

CONSTANTIVS ET IVLIANVS.

Perſici motus & apparatus hoc anno prima veris temperie: de quo Am. Marcell. *lib. 18. c. 5. 6.* Hinc contra expeditioni aduerſus Perſas annonæ militari & expeditionali conſulit Conſtantius *l. 5. de erogat. mil. ann.* quæ huc proculdubio pertinet.

Orfitus ſecundam Vrbis Præfecturam hoc tempore adhuc adminiſtrabat: cui ideo inſcribitur menſe Martio *lex 1. de calcis coctoribus*. Hic vero poſtea ſucceſſores habuit in ea Præfectura A. D. 360. 361. *Baſſum, Tertullum, Maximum.* v. Am. Marcellinum *lib. 17. c. 4. lib. 19. c. 10. lib. 21. c. 12.* Symmachum, *l. 10. ep. 26. 47.*

Conſtantius *Sirmii* agit hoc quoque tempore, Quadorum & Sarmatarum motibus illigatus: quod teſtatur quoque Am. Marcellinus, *lib. 18. c. 4. & lib. 19. c. 11.* Socrates *lib. 2. c. 29.* Et quidem menſe Maio: quo ibi data lex 14. & 15. *de Prætoribus*. XI. Kal. Iun. quo ipſo die a SYNODO SIRMIENSI tertia, quæ tum ibi habita, fides ſcripta ſeu tertium ſymbolum, quo Filius per omnia Patri ſimilis aſſerebatur: Quæ & hoc ipſo anno mox Arimini edita firmataque. v. Athanaſium *de Synodis*. Socratem *lib. 2. cap. 29.* Theodoretum. Sozomenum *lib. 4. cap. 16.* Hieronymum Dialog. *adu. Lucifer.* Philoſtorgium *lib. 4. cap. 8.* vbi v. quæ dixi *p. 211.*

Singidunum Mœſiæ primæ, Sirmio digreſſus hoc tempore Conſtantius: vbi ab eo data XIV. Kal. Iul. *lex 28. de appellationib.* Hanc Conſtantini moram Singiduni memorat quoque Philoſtorgius *lib. 4. cap. 10.* vbi & indictam ab eo Synodum Ariminenſem indicat. Bello ſcil. ibi Quadorum & Sarmatarum illigatus erat Conſtantius, qui Pannoniam Mœſiamque ſuperiorem incurſabant: teſtis Am. Marcell. *lib. 16. c. 10. lib. 17. c. 12. 13. lib. 19. c. 11.* Huius expeditionis meminit ipſemet Conſtantius ep. ad Synodum Ariminenſem apud Socratem, *lib. 2. c. 29.* & Sozomenum *l. 4. c. 16.*

Ariminenſis Synodus, (cuius etiam mentio fit hoc Codice *l. vlt. de fide Cathol.* & anno prox. 360. *l. 18. de Epiſcopis*) his Coſſ. habita fuit, cui & Taurus PP. præſedit. v. Seuerum Sulpitium, *lib. 2. c. 41.* & Hieronymum, *adu. Lucifer.* Quæ & per ſeptem menſes durauit a Iunio ad Decembrem vsque. Eaque mox Conſtantinopoli firmata, anno prox. vt docet *d. l. vlt.* ibi conſtituto Conſtantio. In ea vero Synodo Ariminenſi tractatus quoque habitus ſuper Eccleſiarum & Clericorum priuilegiis, vt teſtatur *d. l. 15.* A. D. 359.

Conſtantius ex procinctu aduerſus Sarmatas limigantes ex Myſia in *Orientem* tandem pergit, & hyeme quidem menſe Octobri *Nicæam* Thraciæ peruenit, de quo Zoſimus, *lib. 3. c. 2.* Seuerus Sulpitius, *lib. 2.* Athanaſius, *ep. ad Africanos*: geſta præuaricationis inter Hilarii fragm. *p. 26.* mox & *Conſtantinopolim*, vlterius videl. perrecturus, vt cladibus apud Amidam mederetur, impetusque Regis Perſarum cohiberet Am. Marcellinus, *lib. 19. c. 11.* Zoſimus *l. 3. c. 3.* De hac vero Conſtantii Conſtantinopoli mora v. & Seuerum Sulpitium, *lib. 2. c. 45.* Fidem quoque facit de anno proximo *lex 1. de patrociniis vicorum*: & *lex 1. de decur. vrbis Romæ.* eo enim hæc lex referenda eſt. Eo ipſo vero tempore Synodus Conſtantinopoli habita, qua Ariminenſis fides firmata: de quo v. *l. vlt. de fide Cathol.* & dixi ad Philoſtorgium, *lib. 4. c. 12.*

PRÆFECTORVM *vrbis Conſtantinopolitanæ* initium hinc, a fine inquam huius anni 359. Euſebio & Hypatio Coſſ. conſurgit. Primus ſcil. vrbis Conſtantinop. Præfectus a Conſtantio *Honoratus*, ex PP. Galliarum (quod etiam ex Libanii epiſtolis diſcimus) conſtitutus fuit; abolitis ſcil. Duumuiris, die III. Idus Decembris vel Septemb. v. Hieronymum, *Chronico*; Idacium, *conſular.* Socratem, *lib. 6. cap. 41.* Sozomenum, *lib. 4. c. 22.* Chronicon Alexandrinum, de quo dico ad *l. 16. de Prætoribus*. De hac eadem Honorati Præfectura vrbis Libanius, *ep. 246.* Hac vero occaſione Conſtantius, quidnam ad Præfecti vrbis Conſtantinop. & Prætoris ibidem *Iuriſdictionem* pertineret, Oratione ſua ad Senatum, definitum iuit, cuius tria fragmenta hic ſupra poſita ſuperſunt: ac nominatim *lex 16. de Prætoribus*.

CHRONOLOGIA LEGVM.

CONSTANTIO A. X. & IVLIANO CÆS. III. COSS. 360. (a)

(a) Caſſiodorus: *Conſtantius X. & Iulianus Cæſ. III.* It. Faſt. Flor. min. Κωνστάντιος Αὔγουστος τὸ ι' καὶ Ἰουλιανὸς Καῖσαρ τὸ γ', & Faſt. Flor. mai. Faſt. Idat. Proſper. Chron. *Conſtantio X & Iuliano III.* Ammianus XX, 1. *Conſulatu Conſtantii decies, terque Iuliani.* Sozomenus Hiſt. Eccleſ. IV, 26. Κωνσταντίου τὸ δέκατον καὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Καίσαρος τὸ τρίτον ὑπατευόντων. *Conſtantio X. & Iuliano Cæſare III. Coſſ.* Male Chron. Alexandrin. Κωνσταντίου Αὐγούστου τὸ ιβ' καὶ Ἰουλιανοῦ τὸ τρίτον. Eſt enim expreſſe L. 74. C. Th. de decurion. ſcriptum: *Qui intra annos 40. conſulatus Conſtantii decimi & Iuliani III. a ſplendiſſimi ordinis parte ſe poſſe collegium monſtrabuntur*: add. Præfat. Schotti ad Aur. Victor. & *PETRVS RELANDVS* in Faſt. pag. 392.

Prid. Non. Feb. Dat. CONSTANTINOP. *l. 1. de prædiis vicorum.* Helpidio .....

Agitur hac l. de Ægypto.

VI. Kal. Mar. Dat. Conſtantinop. *l. 1. de decuriis vrb. Rom.* ad Iulianum ....: Acc. Id. * Maii Rom.

* Octuageſimo primo poſt die.

Refertur male hæc lex ad A. D. 357.

XVI. Kal. Iun. Dat. HIERAPOLI *l. 6. de erogat. milit. ann* Helpidio. PF. P.

Prid. Kal. Iul. Dat. (b) epiſtola Med. *l. 15. de Epiſcopis Eccl. & Clericis.* ad Taurum PF. P.

(b) id eſt, reddita.

VI. Id. Iul. Acc. Karthagine *l. 2. de luſtrali collat.* ad Taurum PF. P.

XVI. Kal. Dec. Dat... Indictione III. *l. 11. de curſu publico.* Helpidio PF. P.

XV. Kal. Ian. Dat. Syrmio (f. Syrinio, prope Antiochiam) *l. 2. de inoff. dotib.* Pomponiano.

Forte ad hoc tempus hæc lex referenda. *GOTHOFREDVS.* Quod & *PETR. RELANDVS* in Faſt. pag. 392 exiſtimat.

CHRONICON HISTORICVM.

CONſtantius *Conſtantinopoli* aliquamdiu hoc anno moratus eſt, de quo iam dixi *fine anni ſuper.* vbi & initio huius anni in Synodo Conſtantinopolitana Synodus Ariminenſis firmata fuit: de quo dixi ad Philoſtorgium, *lib. 4. cap. 12. p. 224.* Quare ibi data menſe Februario *lex 1. de patrocin. vic.* & *l. 1. de decuriis vrb. Rom.* Eo ipſo tempore his Coss. XV. Kal. Martias eodem menſe Februario, dedicata magna Eccleſia ſeu Dominicum, teſte Hieronymo in *Chronico*, Socrate, *lib. 2. cap. 43.* Sozomeno, *lib. 4. cap. 25. in pr.* Conſularia *Idaciana*, & Chronicon Alexandr.

CONSTANTIVS ET IVLIANVS. A. D. 360.

zandr. *p. 682. Helpidius* Orientis, *Taurus* Italiæ Præfecti Prætorio & hoc anno fuere. *Tertullus* hoc anno poſt *Baſſum* P. V. fuit, teſtis Am. Marcellinus tribus locis: *lib. 19. c. 10. lib. 21. c. 10.* Cui poſtea ſucceſſit Maximus.

Perſica expeditio Conſtantii in hunc annum incidit: Scilicet poſt adultum ver, ducto itinere per Cæſaream Cappadociæ, Melitinam, Lacotenam, Samoſatam & Edeſſam, vbi diu moratus, poſt æquinoctium tandem autumnale, in Perſas mouit: teſte Ammiano Marcellino, *lib. 20. c. 11. & ſequ.* vid. & *lib. 21. c. 7.* Qui nullibi, Conſtantii iter iſtud deſcribens, quod mirum, *Hierapoleos* meminit: Et tamen his Coſs. menſe Maio medio *Hierapoli* data dicitur *lex 6. de erogat. mil. ann.* GOTHOFREDVS. Miratur Gothofredus Ammianum, Conſtantii iter deſcribentem, *Hierapoleos* mentionem non feciſſe. Fecit autem omnino Lib. XXI. c. 13. poſtquam Perſarum Regem cum ſuis ad propria reuertiſſe, ſcripſiſſet: *Lenitoque metu*, inquit, *reuocatis omnibus præter eos, quos conſuetudo præſidio Meſopotamiæ deſtinarat, reuerſus eſt Hierapolin.* Vltima hæc erat Conſtantii aduerſus Perſas expeditio, ad annum ſequentem referenda, qua feliciter abſoluta, reuocauit milites omnes Hierapolin, ibique non hoc, ſed anno ſequenti dedit *Leg. 6. de erogat. milit. ann.* quam Gothofredus, Conſulum ſubſcriptionem ſecutus, huc retulit. Verum duo faciunt, quo minus credamus, his Coſſ. legem datam; primo locus; ſecundo tenor legis. Nullibi enim memoratur, Conſtantium prius fuiſſe Hierapoli, quam abſoluta vltima expeditione Perſica. Ibi vero conſiſtens flagrabat deſiderio ſupprimendi Iulianum, quod ex oratione ad milites habita videmus; ſummo ſtudio curabat apparatus bellicos, & de omnibus, quæ erant ad maturandam expeditionem neceſſaria, maxime erat ſollicitus. Hinc lex, qua militibus proſpexit. Accedit tempus, quo data lex, quod & noſtram coniecturam mirifice iuuat. Menſe Maio enim ſubſcripta eſt; hinc diſcedens Hierapoli Conſtantius Antiochiam ingreſſus eſt, conſcripſit milites & autumno iam ſeneſcente mouit aduerſus Iulianum; Neque prius id facere poterat, ſi iter de vrbe in vrbem, apparatusque omnes bellicos conſideraueris. Forte Conſules falſo adſcripti a librario antiquo, qui & loco Conſtantii Conſtantinum adpoſuit. RITTER.

Immunitatem Eccleſiarum & Clericorum contra diſpoſitionem Synodi Ariminenſis, de conſenſu Epiſcoporum Italorum, Hiſpanorum & Africanorum, qui ad ipſum in Orientem venerant, infregit hoc tempore Conſtantius, *l. 15. de Epiſcopis.*

INDICTIONVM antiquiſſima mentio hoc Codice.

CHRONOLOGIA LEGVM.

TAVRO & FLORENTIO COSS. 361. (a)

(a) Caſſiodorus: *Taurus & Florentius.* It. Chron. Alexandrin. Ταύρου καὶ Φλωρεντίου. Faſt. Flor. min. Ταῦρος καὶ Φλωρέντιος Faſt. Flor. mai Ταύρου καὶ Φλωρεντίου. Faſt. Idat. Proſper. Chron. *Tauro & Florentio.* Memorantur Conſules a Marcellino Lib. XXII. c. 3. *Conſulatu Tauri & Florentii, inducto ſub præconibus Tauro*, ad quem locum plura H. Valeſius. Socrates H. E. Lib. II. c. 45. 47. & Lib. III. 1. Ταύρου καὶ Φλωρεντίου meminit, & elegantiſſimus eſt locus Zoſimi Lib. III. c. 10. Ταῦρος καὶ Φλωρέντιος οἱ κατ' ἐκεῖνον τὸν ἐνιαυτὸν ὕπατοι, τῆς Κωνσταντίου μερίδος ὄντες, ἅμα τῷ μαθεῖν ὅτι Ἰουλιανὸς ὑπερβὰς τὰς Ἄλπεις εἰς Παιονίαν ἀφίκετο, φυγῇ τὴν Ῥωμαίων ἀπέλιπον· φυγάδας μὲν αὐτοὺς ὑπάτους ἐν τοῖς συμβολαίοις ἐκέλευε γράφεσθαι. *Taurus & Florentius iſtius anni Conſules, erant a partibus Conſtantii, & ſimulac cognouerant, Iulianum Alpes tranſgreſſum in Pannoniam perueniſſe, Roma fugerunt: quare illos in perſcribendis inſtrumentis* Conſules fugitiuos *nominari iuſſit.* Vtrumque *Flauii* prænomine inſignitum fuiſſe, ſcimus ex REINESIO. Claſſ. XX. CCCCXXXI.

FLAVIIS. TAVRO.
ET. FLORENTIO.
CONSS. VIII. KAL.
SEPT. DEP. IN. PACE.
Q. VIX. M. XI. D.
. . . . XXIII.

Confer. PETRVS RELANDVS in Faſtis Conſularibus pag. 594.

XVI. Kal. Mart. Dat. ANTIOCHIÆ. *l. 16. de Epiſcopis.* ad Antiochenſes.

V. Non. Mai. Dat. GYFYRÆ *l. 12. de Prætoribus.* ad Senatum.

De Themiſtio Philoſopho agitur *hac l.*

V. Non. Mai. Dat. { . . . . . næ (b) *l. 13. de Prætoribus.*

(b) Ita editiones aliæ, ſola Pariſienſis habet *Veronæ*: Quod ſi verum, tum reponam *Veroeæ*, id eſt, Beroeæ: quæ vnius diei itinere abeſt ab Antiochia. Procopius 2. *Perſic.* Etſi; Quid *Geſyræ* reponamus, vt in *l. 12. de Prætoribus*, quæ eodem die data eſt?

. . . . . *l. 1. de Metatis.*

Perperam hæc lex *Conſtantino* tribuitur porro.

. . . . . . *l. 7. de annona & trib.*
. . . . . . *l. 1. de publica comparat.*
. . . . . . *l. 48. de decurionibus.*
. . . . . . *l. 3. de luſtrali conlat.*
. . . . . . *l. 1. de protoſtaſia.*
. . . . . . *l. 7. de operibus publicis.* } ad Senatum.

XIV. Kal. Iun. Dat. . . . . { *l. 4. de inoff. teſtam.* / *l. vn. de inoff. donation.* } Olybrio . . . . .

III. Non. Aug. Dat. . . . . *l. 14. quorum appellationes.* Ad Flauianum Proconſ. Afric.

IIII. Kal. Sept. * Dat. . . . { *l. 5. de cohortalibus.* / *l. 49. de decurionibus.* / *l. 4. Cod. Iuſt. de Epiſcop.* } ad Taurum PF. P.

* *f.* Febr.

CONSTANTIVS A. ET CONSTANS. C. — A.D. 361.

CONSTANTII constitutiones ſine die & COS.

l. 6. Cod. Iuſt. de dignitatibus. ad Orfitum..(c)...

(c) γε PF. V. v. Proſopogr.

l. 1. Cod. Iuſt. de quadriennii præſcript. ad Orfitum P, V.

Perperam Conſtantino tribuitur.

CHRONICON HISTORICVM.

Conſtantius ingraueſcente hyemis magnitudine, ex procinctu Perſico *Antiochia* hyematurus redit in Syriam fine anni ſuperioris, Am. Marcellinus, *lib. 20. c. 11.* qui ab eo Antiochiæ geſta tum, & hoc anno perſequitur, *lib. 21. c. 7.* v. & Socratem, *lib. 2. c. 34. mſ. & 46.* Philoſtorgium, *lib. 5. c. vlt. & lib. 6. c. 4.* Hinc adeo data ab eo hoc anno menſe Februario *Antiochiæ*, *lex 16. de Epiſcopis*, ad ipſosmet Antiochenſes; vt & *Gyphyra* mox data ab eo lex 12. *de Pratoribus*, menſe Martio: quæ Gephyra ab Antiochia 22. lapide diſtabat: de quo v. quæ *ad eam l.* dicn ex Ptolemæo, *lib. 5. c. 15* & Itiner. *Peutinger.* Et exinde *Verona* (id eſt, *Veroea*) ſi vera eſt lectio Pariſienſis *lex 13. de Pratoribus*, quæ vnius diei itinere abeſt ab Antiochia, teſte Procopio, *lib. 2. Perſicorum.*

Themiſtius Philoſophus in magna apud Conſtantium gratia hoc tempore fuit: teſtis d. lex 12. *de Pratoribus*, vbi v. *dicta.*

Conſtantius hoc tempore in Syria conſtitutus, prolixam *Orationem* ad Senatum emiſit de *Senatoriis* ludorum editionibus, & a quibus muneribus publicis ſenatores immunes eſſent vel non: cuius partes ſunt leges nouem hic ſupra poſitæ: Qua Oratione teſtatum facit, quo ſtudio Senatum & Senatores vrbis Conſtantinopol. proſequeretur.

Perſica Conſtantii expeditio vltima in hoc tempus incidit: de qua Am. Marcellinus, *lib. 21. c. 7. 13. 14.*

Antiochiam mox reuerſus ab expeditione Perſica Conſtantius: vnde autumno iam ſeneſcente aduerſus *Iulianum* mouit, Marcellinus, *lib. 21.*

Conſtantius aduerſus Iulianum Antiochia mouens, & Conſtantinopolim tendens, Tarſo Ciliciæ digreſſus, apud Mopſucrenas eiusdem Ciliciæ (quod etiam Libanius indicat, *orat. funebri Iuliani p. 288.* & Philoſtorgius, *lib. 6. c. 5.* Socrates *lib. 2. c. vlt.* Sozomenus *lib. 5. c. 1.* Theodoretus *lib. 2. c. vlt.*) autumno iam ſeneſcente ubiit, his coss. Am. Marcellinus *lib. 21. c. 15.* Socrates, *lib. 2. c. vlt.* & *lib. 3. c. 1.* Chronicon Alex. *bis* coss. idque III. Nonas Octobris. Marcellinus, *ibid*: III. Nonas Nouembris. Socrates, Idaciana Conſularia, Cedrenus & Chronicon Alex.

IVLIANVS.

IVLIANVS aduerſus Conſtantium mouens Gallia digreſſus poſt decurſum Illyricum Pannonias, Daciam, cognita Naiſſi Conſtantii Imp. morte, Thraciam *Conſtantinopolimque* ingreſſus eſt: teſtis Mamertinus *panegyr. cap. 6. 7. 8. 9.* Am. Marcellinus, *lib. 21. c. 12.* Zoſimus, *lib. 3. cap. 11.* Idque menſe Decembri, Chronicon Alexandr. his Coſſ. puta, tertio Idus Decembris, Am. Marcell. *lib. 22. c. 2.* Socrates, *lib. 3. cap. 1.* & Conſularia Idaciana: Ibique octo ferme menſibus egit, etſi Zoſimus, *lib. 3. cap. 11.* dicat decem. Huius vero Iuliani Conſtantinopoli moræ meminit quoque Eunapius, *in vita Maximi p. 98.* Idem faciunt anno quoque proximo 362. complures conſtitutiones.

CHRONOLOGIA LEGVM.

MAMERTINO & NEVITTA COSS. 362. (a)

(a) Caſſiodorus. *Mamertinus & Neuitta.* Chron. Alexandrin Μαμερτίνου καὶ Νεβίττα. Ita fere Faſt. Flor. mai. Μαμερτίνου καὶ Νεβίττας. Faſt. Flor. min. vero: Μαμερτῖνος καὶ Νευίττας. Male Malala Chronograph. Μαμερτίνου καὶ Νεβίττα Ammianus Lib. XXI. 10. *Mamertino in Conſulatu iunxit Neuittam* Idem Lib. XXII c. 7. *Quum Mamertinus & Neuitta nomina ſuſcepiſſent pagina conſulares.* Conſules etiam teſtatur inſcriptio apud Vignolium Inſcript. Select. pag. 328.

MAMERTINO ET. NEBITTA. CO.
NONIVS VICTOR. OLYMPIVS. V. C.
ET. AVR. VICTOR. AVGENTIVS.
TRADIDERVNT. LEONTICA.
KAL APRIL FELIC.
ALIA. TRADIDERVNT. CON. SS
VI. IDVS. APR. FELIC. LEONT.
CONS. SS. TRADIDERVNT.
CRYPHIOS VI. IDVS. APR. FELIC.

Neuittam natione fuiſſe Gothum, probat Valeſius in not. ad Ammian. l. c. Confer. *PETR. RELANDVS* in Faſtis pag. 397.

Kal. Ian. * Dat. CONSTANTINOP. *l. 1. ſi certum petatur de ſuffrag.* ad populum.

* Ita in An. optimæ notæ, quod & Marcellinus confirmat: al. Kal. Feb *GOTHOFREDVS.* Ammiani verba L. XXII 6. hæc ſunt: *Vnde velut æquitate ipſa dictante, lex eſt promulgata, qua cauetur, nullum interpellare ſuffragatorem ſuper his, quæ tum recte conſtiterit accepiſſe.*

III. Id. Ian. Dat. *l. 7. de erogat. mil. ann.* Saluſtio PF. P.

XVI. Kal. Feb. Dat. Conſtantinopoli *l. 6. de numerariis*, ad Auxonium Correctorem Tuſciæ.

Non. Feb. Dat. Conſtantinop. *l. 1. de exhibendis reis.* Saluſtio PF. P.

VIII. Kal. Mart. Dat. Acc. Syracuſis. *l. 12. de curſu publico.* ad Mamertinum PF. P.

Kal. Mart Dat....... *l 7. de numerariis.* Secundo PF. P.

VIII. Id. Mart. PP. Rom. *l. 5. de bonis proſcriptorum.* ad Felicem Com. S. L.

III. Id.

III. Id. Mart. PP. Conſtantinop. *l. 4. de luſtrali collat.* / *l. 10. de extraordinar.* / *l. 50. de decurionibus.* Secundo PF. P.
Dat. Conſtantinop. *l. 2. de protoſtaſia.* Saluſtio PF. P.

Id. Mart. PP. Conſtantinop. *l. 1. de locat. fundorum iur. emphyt.* Secundo. PF. P.

Sine die & Coſſ. & ſine loci ſubſcript. *l. 1. Cod Iuſt. de diu. præd. vrb.* Attico PF. P.
l. 2. Cod. eod. tit. Secundo PF. P.

Superiori iungenda videtur.
Agitur hac l. de *Pamphyliæ* ciuitatibus.

X. Kal. April. Pars actorum habitorum apud Imperatorem Conſtantinopoli in Conſiſtorio *l. 5. de fide teſtium.* Adſtante Iouio V. C. Quæſtore, Anatolio Magiſtro officiorum, Felice Com. L. S.

Ita legitur: Pars actorum habitorum aput Imperatorem Iulianum Auguſtum Mamertino & Neuitta Coſſ. X Kal. April. Conſtantinop. in conſiſtorio: adſtante Iouio viro clariſſimo quæſtore, Anatolio Magiſtro officiorum, Felice Com. S. L. &c. Imperat. Iulianus A. dixit. τοιαῦτα γράμματα &c. Conf. *PETR. RELANDVS* in Faſtis l. c.

V. Kal. April. Dat....... *l. 2. de conlat. fund. patrimonial* ......

III. Kal. Mai. Dat....... *l. 1. de auro coronario.* ad Saluſtium PF. P.

Prid. Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 2. de immunitate conceſſa*......

IIII. Id. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 4. de medicis.* ad Archiatros.

XV. Kal. Iul. Dat....... *l. 5. de medicis & profeſſoribus* ...... Acc. Kal. Aug. Spoletio.

XII. Kal. Iul. Acc...... *l. 13. de curſu publ.* ad Mamertinum PF. P.

* Kal. Aug. Dat. NICOMEDIÆ *l. 8. de erogat. milit. annonæ.* Secundo PF. P.

* dies Cal. Aug. hic intercidit.

V. Kal. Aug. Dat. ANTIOCHIÆ *l. quædam* (b) *de officio Rector. prouinc.* Secundo PF. P.

(b) Cod. Iuſt eſt *lex vlt. de pedaneis Iudicibus.* GOTHOFREDVS. Data fuit *V. Kal. Aug. Antiochiæ*; & Iulianus ſub finem Iunii Antiochiæ fuiſſe creditur, vbi Adona celebrauit. Vid. Ammianum Marcellinum Lib XXII. cap. 9. & Valeſii commentaria. Alii putant Iulium pro Iunio apud Hieronymum eſſe legendum. Conf *PETR. RELANDVS.* in Faſtis l. c.

Kal. Aug. Dat. Antiochiæ a Iuliano *ep. 52.* ad Boſtrenos.

XV. Kal. Sept. Dat. Antiochiæ *l. 1. de domeſticis.* Secundo. PF. P.

V. Kal. Sept. Dat. Antioch. *l. 51. de decurionibus.* Iuliano Com. Orientis.

III. Non. Sept. Dat. Antiochiæ *l. 1. de dominio rei quæ poſcitur.* Secundo PF. P. poſt alia.
l. 52. de decurionib. ad Iulianum Conſ. Phœnicis. Acc. Id. * Octob. Tyro.

* Quadrageſimo tertio poſt die.

V. Id. Sept. Dat...... *l. 14. de curſu.* ad Mamertinum PF. P.

XIIII. Kal. Octob. Dat. Antiochiæ *l. 53. de decurionibus.* ad Saluſtium PF. P.

X. Kal. Octob. Dat. Antiochiæ *l. 29. de appellationibus.* ad Homericum Vic. Vrbis.

VI. Kal. Octob. Dat. Antiochiæ *l. 1. de proximis Comitib. diſpoſ.* ad Secundum PF. P. Acc. * Id. Nouemb. Naiſſa.

* Quadrageſimo quinto poſt die.
Huius l. fit mentio *l. 7. eod. tit.*

VII. * Kal. Nou. Dat. Antiochiæ.
* VI. *l. 7.*

l. 2. de itinere muniendo.
l. 15. de curſu publ.
l. 7. Cod. Iuſt. de ædificiis priuatis.
l. 1. de indulg. debitor. Acc. XV. * Kal. April. Karthag. *Iuliano & Salluſtio* Coſſ.
} ad Anicianum.

* Quinto ferme poſt menſe.
Vbi Coſſ. ibi adſcripti *Iulianus & Salluſtius* ad tempus acceptæ legis pertinent.

Sine die & Coſſ. & ſine ſubſcriptione *l. 1. Cod. de diuerſis præd. vrb.* Attico......

Hæc lex forte ſuperioribus iungenda, *Aniciani* nomine pro *Attici* in inſcriptione repoſito.

Kal. Nouemb....... *l. 54. de decurionibus.* ad Iulianum Com. Orientis PP. Byritho.

IIII. Non. Decemb. PP. * Antiochiæ. *l. 8. & l. 9. de operibus publicis.* Ecdicio PF. Ægypti.

* pro Dat.

VIII. Id. Decemb. Dat. Antiochiæ. *l. 3. de contrab. emptione,* ad Iulianum Com. Orientis.

IVLIANVS. vii. Id. Decemb. Dat. Aquil. * *l. 10. de operibus publ.* ad Rufinum. (c)… A. D. 361.

* f. *Aquit.*

(c) An hic Rufinus Aradius, qui Com. Orientis poſtea factus poſt Iulianum. v. *Proſopogr.* an potius Rufinus Valentius, de quo Marcell *lib.* 21. vbi & de *Aquileia* agit

Id. * Dec. Dat. & PP. in foro Traiani. *l. 4. ad SC. Claudianum* 11. (d) PF. P.

* al. V Id. (d) an Secundo PF. P.

xv. Kal. Ian. Emiſſa…. *l. 30. de appellationibus.* ad Germanianum PF. (e) P.

(e) De Germaniano PF. P. v. Marcellinum ſub Iuliano *lib.* 21. in geſtis anni 361. & ſub Valentiniano *lib.* 26. in geſtis anni 16..

Fit mentio in *h. l.* Comitis Orientis

CHRONICON HISTORICVM.

IVlianus Septem ferme huius anni menſibus *Conſtantinopoli* commoratus, de quo in *fine anni ſuperioris.* Hinc adeo ibi datæ ab eo hoc anno variæ conſtitutiones menſe Ianuario, Februario, Martio, Aprili, Maioque.

Iulianus Edictum promulgauit initio huius anni, de his quæ *ſuffragatoribus* data fuerant non repetendis, quod continetur *l. 1. ſi certum pet. de ſuffragiis :* Quod memorat quoque Am. Marcellinus *lib. 22. c. 6.* Eodemque reſpexit & Libanius, *pro Ariſtophane p. 22. 223.*

Diſciplinam & annonam militarem erexit hoc tempore Iulianus : quo pertinet *lex 7. de erogat. milit. ann.* vide quæ Am. Marcellinus ſcribit de corrupta diſciplina militari ſub Conſtantio, *lib. 22. c. 4.*

Salluſtius PP. Orientis a Iuliano factus, qui idem & Secundus dictus : ad quem plures extant conſtitutiones per quinquennium A. 362. 363. 364. 365. 366. ſub Iuliano, Ioniano, Valentiniano & Valente. v. *Proſopogr.* vbi plura.

Numerariorum fraudibus & verſutiis occurrit hoc anno enixe Iulianus *l. 6. & 7. de Numerar.* Eoque traho Libanii locum, *in Iuliani necem p. 295.*

Iulianus in Oriente conſtitutus Imperii ſui initio, Secundo Salluſtio PP. quæſtiones agitandas Chalcedone commiſit, aduerſus eos qui fratri *Gallo* ſibique ſub Conſtantio aduerſi fuiſſent. Itaque exhibiti multi damnatique & proſcripti : teſtis Marcellinus, *lib. 22. c. 3.* Eo vero referenda forte lex 1. *de exhib. reis.* quæ eidem Salluſtio PF. P. hoc tempore inſcribitur. Deque eodem iudicio agit idem Iulianus, *ep. 23.* ad Hermogenem Præf. Ægypti. Agitatum & ſimile iudicium in occidente, quo referenda lex 5. *de bonis proſcriptor.*

Curſui publico, qui ſub Conſtantio plurimum attritus fuerat, quod etiam ex Am. Marcellino diſcere eſt, ſtatim vt Conſtantio Imp. mortuo, ipſe Imperator in oriente fuit, hoc anno enixe conſuluit Iulianus Imp. quatuor conſtitutionibus : puta, *l. 12. 13. 14. 15. de curſu publico.* Teſtatur id quoque Libanius, προσφωνητικῷ *ad Iulianum p. 182.* & *in Iuliani necem p. 295. 296.*

Ciuitatum commodis non vna ratione hoc tempore Iulianus conſultum iuit : Inter cetera *vectigalia poſſeſſionesque* earum, locaque, quæ ſub Conſtantino ſcilicet & Conſtantio occupata fuerant, his reſtitui iuſſit : quo pertinet *lex 1. de locat. fund. iuris emphyt.* vbi vid. quæ dixi etiam ex Ammiano Marcellino *lib. 25. c. 4.* vt & *Opera* ſeu *ædificia* publica *l. 8. 9. 10. de operib. publicis :* ac nominatim per Ægyptum & in vrbe Alexandrina, quo ſpectant *d. lex 8. & 9.* per Syriam, quo pertinet *d. l. 10.* Addantur his legibus *lex 1. & 2. Cod. Iuſt. de diuerſ. præd. vrb. & ruſticis :* quarum vltima eſt de Pamphyliæ ciuitatibus.

Curia Ciuitatum idem Iulianus hoc tempore enixe conſuluit, quod etiam teſtantur *lex 4. de luſtrali collat. l. 50. 51. 52. 53. de decurionib.* ac nominatim Antiochenæ *d. l. 51.* Quod Iuliani in curias ſtudium memorat quoque Libanius priore in Iuliani necem orat. *p. 257.* & altera *in Iuliani necem p. 296. 297.* Imo immodicum eius ſtudium in augendis Curiis incuſat Am. Marcellinus, *lib. 22. c. 9. & lib. 25. c. 3.* Fidem facit inter alia, quod Chriſtianos ſeu Clericos ad curias reuocari iuſſit. *d. l. 4. de luſtrali coll. & l. 50. de decurion.* de quo & Iuliani *ep. 11. ad Byzantios.* De quo *ad eas ll.* & ad Philoſtorgium, *lib. 7. cap. 4.* Et iſtud quidem in odium rei Chriſtianæ.

Auri coronarii indictionem hoc tempore Iulianus remiſit *l. 1. de auro Coron.* quod etiam Am. Marcellinus refert *lib. 25. c. 4* & ipſe indicare videtur *in Miſopogona : p. 102.* καὶ ἐπεγράψαμεν τὸ χρυσίον. Fuit & hæc ipſius lex, ne plus quam 70. ſolidorum pondo coronæ aureæ deinceps mitterentur, vt ſcribit Libanius *in orat. funebri p. 305.*

Iulianus *immunitates* a tributis conceſſas firmauit, pleniſſimeque interpretatus eſt *l. 2. de immunit. conc.*

Iulianus *Medicis-Archiatris* ſua priuilegia a veteribus Principibus indulta firmauit, *epiſtola ſua 26.* cuius pars eſt *lex 4. de Medicis.*

De Delectu *Profeſſorum* per ciuitates, quidque in his ſpectari vellet, a quibus & quomodo eligendi eſſent, quomodo denique a Principe confirmandi, Iulianus conſtitutionem edidit : puta *l. 5. de medicis & profeſſor.* cuius ſententia continetur Iuliani *ep. 42.* De huius vero l. fine ad eam l. dico : Eo in ſummam pertinet, quod Chriſtianos liberalium artium doctores eſſe noluit.

Iulianus, cum octo ferme menſibus, (non decem, vt Zoſimus ſcribit *lib. 3.*) Conſtantinopoli egiſſet, eamque maximis incrementis fulſiſſet, quod Am. Marcellinus ſcribit *lib. 22. c. 9.* de quo etiam Zoſimus *l. c.* Antiochiam tendens per Chalcedonem, Libyſſam, & *Nicomediam* tranſiit : vt teſtatur Am. Marcellinus *lib. 22. c. cit.* Et ſic in Bithynia egit, de qua Iuliani in Bithynia mora & Libanius ep. ad Sopatrum

IVLIANVS. trum 22. *lib.* 1. Iulianus ipſe *ep.* 40. & *lex* 8. *de erogat. mil. ann.* ibi ab eo data.

Iulianus Nicomedia digreſſus, per Nicæam, Ancyram, Peſſiounta Phrygiæ (de quo vid. & Libanium, *in coſ. Iuliani*) Pylas, Tarſum Ciliciæ, *Antiochiam* tandem venit. Am. Marcellinus, *lib.* 22. *his* COSS. *c.* 10. Libanius, *in* προσφωνητικῷ *ad Iulianum*, in προσφωνητικῷ *ad eundem*, & orat. *funebri in Iuliani obitum*, (vbi & multas leges, Antiochiæ tum conditas, βοηθούντων θεῶν, memorat) Zoſimus, *lib.* 3. & Socrates, *lib.* 3. *c.* 15. Ingreſſus autem Iulianus Antiochiam menſe Iulio extremo, vt docent leges eius hic inferius poſitæ: quod & ex Am. Marcellino *lib.* XX. *c.* 9. colligere licet, vbi ait, Iulianum Antiochiam ingreſſum *per Adoniam & Adonicos luctus*: vt Macrobius docet *lib.* 1. *Saturnal. c.* 21. quod ſane in extremum Iulium menſem incidit: quo dies iam imminuti recte apparent, poſt diem VI. Kal. Auguſtarum, quo breuiſſima nox, vt eſt in veteri Kal. Aſtronomico, ſeu ſolſtitium vulgare, poſtque æſtatis dimidium, quod incidit in XVI. Kal. Aug. Quare Hieronymi vel librarii eius error eſt *in* 8. *Ezechielis*, qui menſi Iunio id adſcribit.

Ibi vero conſtitutus varias Leges ſeu conſtitutiones edidit. Primo quidem, quæ Diis auxilium ferrent, ſeu quibus gentilitia ſuperſtitio erigeretur: meminit ipſe Iulianus, vt dixi.

Secundo, *Antiochenæ* ciuitati Iulianus hoc tempore enixe conſultum iuit. Tum *annonæ* ratione, vilitatem eius procurare omnibus modis annixus, teſte quoque Am. Marcellino, & ipſo Iuliano, *in Miſopog.* Hinc & domeſticorum præſentalium, qui cum ipſo Antiochiæ verſarentur, numerum accidit, ne alioquin incondita eorum turba annona Antiochena prægrauaretur *l.* 1. *de domeſticis*. Tum Curiæ Antiochenæ reſpectu, cui nominatim replendæ incubuit: addici quippe ei eos quoque voluit, qui vel matre Curiali eſſent *l.* 51. *de decurionibus*, quam legem memorat & Zoſimus, *lib.* 3. *c.* 11. & Leo, *l.* 61. *Cod. Iuſt. de decurionibus*, & ipſe Iulianus in *Miſopogone*, ſtudium hac in re ſuum effert, His adde & vectigalia iis indulta. *l. c.*

Tertio, Iulianus Imp. Antiochiæ conſtiturus teſte Libanio orat. *in Iuliani necem*. Marcellino, A. D. 362.
lib. 22. *c.* 10. hoc tempore multis legibus latis multa iura correxit in melius, ambagibus & dilationibus circumciſis, de quo locus eſt veteris ſcriptoris apud Suidam Inter alia igitur, litium finiendarum ſtudio I. dilatoriam præſcriptionem quandam a Conſtantino inuectam, abrogauit, reducto veteri iure. *l.* 1. *de dominio rei quæ poſc.* II. Eodemque fine, intra XXX. dies poſt ſententiam dictam acta omnia in prima inſtantia cum refutatoriis libellis ad ſe mitti iuſſit. *l.* 29. *de appellationibus*. III. Reparari item appellationum tempora his, qui competenti tempore non appellaſſent, vetuit *l.* 30. *de appellationibus*. Quibus adde & duo alia eodem fine conſtituta anno prox. *l.* 1. *de cognitoribus & procuratoribus* (cuius l. meminit & Symmachus *lib.* 10. *ep.* 32.) & *l.* 12. *Cod. Iuſt. de exceptionibus*. Mulierum item fragilitati, non vna ratione ſuccurrit *l.* 3. *de contrah. empt.* & *l.* 4. *ad SC. Claud.*

Daphnæi Apollinis fanum, cum ſimulacro Iouis Olympii hoc anno exuſtum XI. Kal. Novemb. Am. Marcell. *lib.* 22. *c.* 13.

Africæ ſeu Afris, qui nimiis oneribus prægrauabantur, ſuccurrit hoc tempore Iulianus conſtitutione ad Anitianum Vicar. Africæ, (cuius meminit Am. Marcellinus *lib.* 27.) ſuſcepta videlicet cura I. viarum publicarum, earumque munitioni iuſtiſſimo modo præſtituto. *l.* 2. *de itinere mun.* II. item *curſus* publici *l.* 15. *de curſu publ.* III. *Ornatus* item publici *l.* 7. *Cod. Iuſt. de ædif. priu.* IV. Tandem & rei tributariæ indulgentia tributa *l.* 1. *de indulg. debitorum*: de qua inter alias ſenſit quoque Am. Marcellinus, *lib.* 25. *c.* 4.

Ecdicius Præfectus Ægypti fuit hoc tempore ſub Iuliano: cui huius anni fine inſcribuntur *lex* 8. & 9. *de operibus publicis*. Ad eundem extant Iuliani *epiſtolæ* 6. & 9. 50. 56. Hic idem indicari videtur ab Am. Marcellino, *lib.* 23. *c.* 14.

Iulianus Comes Orientis adhuc hoc tempore erat, poſt incendium Daphnenſe: de quo ad Philoſtorgium *lib.* 7. *cap.* 10.

PRÆFECTORVM vrbis Conſtantinopolitanæ prima mentio hoc Codice occurrit *l.* 30. *de appellationibus*.

CHRONOLOGIA LEGVM.

IVLIANO A. IIII. & SALLVSTIO COSS. 363.

Huius Conſulatus ſui quarti meminit Iulianus ipſe *l.* 2. *de Agentibus in rebus*, & *Miſopogone ſuo*. GOTHOFREDVS. Caſſiodorus: *Iulianus IV. & Salluſtius*. Ita etiam Chron. Alexandrin. Ἰουλιανοῦ Αὐγούστου τὸ δʹ καὶ Σαλουστίου. Faſt. Flor. min. Ἰουλιανὸς τὸ δʹ καὶ Σαλούστιος. Idem confirmant Faſt. Flor. mai. Faſt. Idat. Male vero legitur in Proſper. Chron. *Iuliano III. & Salaſtio*. Recte Ammianus Lib. XXIII, 1. *Iulianus vero iam ter Conſul, adſcito in collegium trabeæ Salluſtio Præfecto per Gallias, quater ipſe ampliſſimum inierat magiſtratum: & videbatur nouum, adiunctum eſſe Auguſto priuatum, quod poſt Diocletianum & Ariſtobulum nullus meminerat geſtum*. Socrates H. E. III. 21. Ἰουλιανὸς ἐν τῇ τετάρτῃ ὑπατείᾳ ἣν ἅμα Σαλουστίῳ ἐδέδου. *Iulianus in Conſulatu quarto, quem cum Salluſtio dederat*. quo loco ad ludos Circenſes reſpicitur, obſeruante PETR. RELANDO in faſt. pag. 402 *Gothofredus* Salluſtium *Secundum* in Proſopograph. apud *Fabrettum* autem Inſcriptio pag. 113. *Flauium* nominat:

D. N. CL. IVLIANI. AVG. IIII.
ET. FL. SALLVSTI. CON.

add. pag. 237. & 740. PAGIVS in Crit. ad annal. Baron. ad an. 362. Locum Marcellini illuſtrat *H. Valeſius*. Confer. PETR. RELANDVS *l. c.*

Prid. Non. Feb. Dat...... *l.* 1. *de cognitoribus & procuratoribus*. Secundo. PF. P. Lecta apud acta.

Huius l. meminit & Symmachus. *lib.* 10. *ep.* 32. De ea dixi *in Chronico* anni *ſuper*. GOTHOFREDVS. In Codice Theodoſiano a Gothofredo illuſtrato legitur in ſubſcriptione huius legis *Iuliano A. III.* &c. ſed in aliis *A. IV.* Conſ. PETR. RELANDVS in faſt. pag. 39.

Prid. Id. Feb. Dat. Antiochiæ *l.* 5. *de ſepulchro viol.* ad populum.

XIIII. * Kal. Mart. Dat. Antioch. *l.* 3. *ſine cenſu*. ad Secundum PF. P.

al. XIII.

IVLIANVS. A. D. 363.

IIII. * Kal. Mart.
- Dat ..... *l. 2. de dotibus.* ad Mamertinum. PF. P.
- Dat. (b) Conſtantinop. *l. vn. de longa conſuetudine.* ad Maximum.

  Conſtantio hæc lex male tribuitur.

  (b) f. pro Acc.
- Dat ..... *l. 4. ſine cenſu* Edictum. Poſt alia.

Pridie Kal. Mart. PP. Beryto. *l. 2. de Agentibus in rebus.* ad Secundum PF. P.

Kal. Mart. Dat. Antiochiæ *l. 55. de decurionibus.* Leontio (c) Conſuli Palæſtinæ.

(c) Hunc intelligere videtur Marcellinus, *initio lib. 13.*

VII. * Id. Mart. Dat. Antiochiæ. *l. 12. Cod. Iuſt. de exceptionibus.* ad Iulianum Comitem Orientis.

* *ye* VII Kal. Mart.

XV. Kal. April. v. anno ſuper. 362. VII. Kal. Nouemb.

X. Kal. Apr. Dat ..... *l. 31. de appellationibus.* ad Mamertinum PF. P.

VIII. Kal. Mai. Dat. * Salonæ. (d) *l. 2. de ponderatoribus & auri illat.* ad Mamertinum P. F. P.

* id eſt reddita.
(d) niſi *Sacronæ* legamus, quæ in Aſſyria *GOTHOFREDVS.* Salonæ enim in Dalmatia aut Illyria eſſe non potuit Iulianus. *RELANDVS.*

IVLIANI conſtitutiones ſine die & Coſſ.

l. 1. de diuerſis præd. vrb. & ruſtic. Cod. Iuſt. Attico .....

Hanc l. referendam puto ad A. 362.

l. 2. Cod. Iuſt. eod. tit. Secundo PF. P.
Et hanc l. eodem refero. Agit de *Pamphyliæ* ciuitatibus.

l. 9. Cod. Iuſt. de dignitatibus ....

Forte iungenda legi *1. de exhib. reis*: quæ data A. 352. ad Salluſtium PF. P. vel legi 1. *de auro coronario*: quibus, pariter vt ea l. 9. agitur de Senatoribus.

IVLIANO quoque tribuuntur ſequentes conſtitutiones his Coſſ. Iuliano III. & Salluſtio per menſem, Octobrem, Nouembrem, & Decembrem: quo tempore ſane IOVIANVS iam imperabat, vtpote Iuliano mortuo menſe Iunio: vt proinde Iouiano *tribuendæ eæ ſunt.*

XI. Kal. Nou. Dat. ANTIOCHIÆ. *l. 2. de metallis.* ad Rufinum. Com. (e) Officiorum.

(e) f. Com. Orientis de quo Marcellinus, *lib. 23.* in fin. in huius ipſius anni geſtis: qui Iuliano in Com. Orientis ſuffectus. *GOTHOFREDVS.* Hæc prima lex Iuliano adſcripta. Sed cum III. Non Mart. contra Perſas Conſtantinopoli exiiſſet Iulianus VI. Kal. Iul. teſte Eutropio Lib. X, c. 8 (qui interfuit expeditioni,) ex vulnere obiit. Quare Iouiano (cuius nomen vna litera diſcernebat a Iuliani Ammian. XXV. 5.) tribuenda. vid. *REINESIVS* epiſt. 27. ad Rupert. & *PETRVS RELANDVS* in faſtis pag. 399.

Prid. Id. Nouemb. Dat. MAMPSYSTÆ. *l. 1. de conlat. donatar.* Aginatio Conſ. Byzacenæ.

Iouianus certe Antiochia Ciliciam, in qua Mopſueſtia, profectus, teſte Am. Marcellino *lib. XXV*, c. 11. & Socrate.

VII. Kal. Decemb. Dat. ANTIOCHIÆ *l. 16. de curſu publico.* ad Mamertinum PF. P.

fit mentio hac l. Sardiniæ.

V. Kal. Dec. Dat. Epiſtula PF. P. Viminacio. *l. 8. de numerariis.* ad Mamertinum PF. P.

V. Id. Decemb. Dat. ANTIOCHIÆ. *l. 3. de ſuariis.* Aproniano (f) ſuo ſalutem.

(f) P. V.

XII. Kal. Ian. Dat. Antiochiæ. *l. 56. de decurionibus* ......

CHRO-

CHRONICON HISTORICVM.

ANtiochia adhuc conſiſtit bis coss. Iulianos, vbi & quartum Conſul proceſſit, ad tertium Nonas Martias vſque, vt ſcribit Marcellinus, *lib. 23. c. 1. 2.* vid. & Libanium, *legat. ad Iulianum.*

Finiendarum litium ſtudio, præſcriptiones quasdam dilatorias, vt ſuperiore anno, ita & hoc porro Iulianus ſuſtulit *l. 1. de cognitoribus l. 12. Cod. de exceptionibus.*

Iulianus *Sepulchra* euerti, *funera* de die efferri vetuit Antiochiæ conſtitutus, *l. 5 de ſepulchro violato*, quæ lex Gentilitiæ ſuperſtitionis plena eſt. Aduerſus Emiſenos qui Baſilæorum ſepulchra incenderant vid. quædam in *Miſopogone Iuliani.*

Pro *conſuetudine*, priscoque more & veteribus inſtitutis multa hoc tempore ſanxit Iulianus. (pariter vt anno ſuper.) *d. l. 5. de ſepulchro viol. l. 4. ſine cenſu. l. 2. de dotibus l. vn. de longa conſuetudine* vbi de hoc plene dico; vid. & Libanium *in Iuliani necem.*

Mamertinus PP. Italiæ, Illyrici, Africæ, & hoc quoque anno fuit ſub Iuliano; etiam quo tempore is bello Perſico illigatus erat: teſtis Symmachus *lib. 10. ep. 53.* hinc adeo circa id tempus Leges Iuliani ad eum plures datæ, *lex 2. de dotibus: l. 31. de appellationibus l. 2. de ponderatoribus.*

Iulianus Comes orientis hoc tempore adhuc erat: de quo ad Philoſtorgium *lib. 7. cap. 10.*

Iulianus Imp. hyeme exacta ineunte vere Antiochia digreditur ad bellum Perſicum. Zoſimus, *lib. 3. c. 12.* Sozom. *lib. 6. c. 1.* Tertio Nonas Martias. Marcellinus *lib. 23. c. 2.* Inde quinto die Hierapolim venit, Zoſ. *l. c.* vid. & Marcellinum: *Lib. XXIII. c. 2.* vbi triduo commoratus eſt: *l. c.* de qua ſua Hierapoli mora ipſe Iulianus *ep. 27.* Inde Osdroenam profectus, Batnas, mox Carras, vbi XIV. Kal. Apriles fuit, Marcellinus XXIII. 2. Inde Dauanam venit, mox Callinicum, vbi egit VI. Kal. April. Marcellin. *lib. cit. c. 3.* Inde V. Kal. profectus Id. l. c. Cercuſium principio menſis Aprilis ingreſſus eſt, Id. XXIII, 5. mox & Aſſyrios fines *lib. 24. c. 1.*

Iulianus his coss. bello Perſico, media æſtate, teſte Libanio, *in obitum Iuliani* VI. Kal. Iulii, telo vulneratus moritur. Am. Marcellin. *lib. XXV, cap. 3. 4.* Socrates *lib. 3, cap. 18.* Chronicon Alexandr. Conſul. Idaciana *bis Coſſ.* VI. Kal. Maias, Farrago *Alexandr.* GOTHOFREDVS. Sublatus eſt Iulianus, VI. *Kalendas Iulias*, die nempe vigeſima ſexta Iunii, ut Ammianus, Socrates, Idatius in Faſtis & auctor Chron. Alexandr. teſtantur. Socrates, qui anno tertio imperii eum occiſum ſcribit, initium eius repetit Lib. XXV, 10. a tempore, quo Pariſiis viuente adhuc Conſtantio, a militibus dictus eſt Imperator. Annum enim tantum ac menſes octo inchoatos eum poſt Conſtantium imperaſſe certum eſt. *ANTONIVS PAGIVS* in Crit. ad An. Bar. p. 506.

IOVIANVS poſtero poſt Iuliani interitum die Imperator creatur V. Kal. Iulii. Am. Marcellinus *lib. 25. c. 4.* Conſularia Idaciana.

Rufinus Aradius Comes Orientis, hoc anno: quem Iulianus Imp. in locum auunculi ſui Iuliani recens defuncti legatum inter alios ab vrbe Roma ad ſe miſſum prouexerat: id quod Am. Marcellinus initio *lib. 23.* refert his Coss. Iuliano IV. & Salluſtio. Hinc adeo ad eum data a Iouiano his Coss. *lex 2. de metallis.*

Vt Iulianus Antiochia digreſſus in *Ciliciam* profectus eſt, vbi Mopsueſtia & Tarſus, teſte Libanio *in legat. ad Iulianum*, ita & *Iouianus* teſte Am. Marcellino & Socrate *l. c.*

Mamertinus PP. Italiæ (vbi *Sardinia*) Illyrici (vbi *Viminacium*) Africæque iam inde ab anno 362. & hoc anno 363. 364. 365. perſtitit vid. *Proſopograph.* Et hoc quidem tempore nominatim ſub Iouiano.

Iulianus Imp. agens per Syrias, ſuperſtes *Apronianum*, legatum inter alios ab vrbe Roma ad ſe miſſos, Romæ decreuerat eſſe Præfectum: id quod Am. Marcellinus *lib. 23. c. 1.* refert his Coss. Iuliano IIII. & Salluſtio Coss. & firmat *lib. 26. c. 3.* Idem & 14. Kal. Apriles his Coss. Præfectus adhuc fuit ſub eodem Iuliano: vt idem Marcell. teſtatur *lib. XXIII, 3.* Eo mortuo ſub Iouiano quoque P. V. fuit, a quo ad eum data fine huius anni *lex 3. de ſuariis.* Imo & ſub Valentiniano adhuc poſtea A. D. 364. Am. Marcellinus *d. lib. 26. c. 3.*

I O V I A N V S.

CHRONOLOGIA LEGVM.

IVLIANO A. IIII. & SALLVSTIO COSS. 363.

v. Kal. Octob. Dat. ÆDESA. *l. 9. de erogat. mil. ann.* Secundo PF. P.

Subſcripti huic l. perperam, *Iouianus & Varronianus Coſſ.*

Huc referendæ nonnullæ ex ſuperioribus conſtitutionibus, quas paulo ante recenſui.

CHRONICON HISTORICVM.

IOuianus, vt ſupra dixi, v. Kal. Iulii his coss. Imperator factus, poſt pacem cum Perſis (Antiochiam pergens,) ÆDESSÆ in Osdroëna conſtitit: teſte quoque Phi-

IVLIANVS. Philoſtorgio, *lib. 7. c. 6.* (ad quem dixi) vbi & data ab eo *lex 9. de erogat. mil. ann*, quæ coss. anni ſequ. perperam ſubnotatos habet. Mox *Antiochiam* venit, teſtis Amm. Marcellinus *lib. 25. c. 10.* Zoſimus, *lib. 3. c. 34.* Socrates *lib. 3. c. 21.* Theodor. *lib. 4. c. 4.* Sozom. *lib. 6. c. 5.* vbi paulisper moratus, ſæuiente hyeme inde profectus A. D. 363. Tarſum Ciliciæ venit, mox & Tyanam Cappadociæ, Aſpunam & Ancyram Galatiæ: vbi Conſulatum anni ſequ. iniit, adſcito filio Varroniano. Am. Marcellinus *d. lib. 25. c. 10.* & Philoſtorgius *lib. 6. c. 8.* Socrates *lib. 3. c. vlt.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

IOVIANO & VARRONIANO COSS. 364. (a)

(a) Caſſiodorus. *Iouianus & Varronianus.* Ita etiam Chron. Alexandr. Ἰοβιανοῦ Αὐγούστου καὶ Βαρρωνιανοῦ. Faſt. Flor. mai. Ἰοβιανὸς καὶ Βαρρωνιανός. Græcos imitatur inſcriptio ex Gudianis a *Relando* in Faſt. pag. 408. excitata:

.... C. IOVIANO. ET.
FL. BARRONIANO. COS.

Male ſcribi in Faſt. Flor. min. Ἰουλιανὸς Αὐγουστος καὶ Οὐαρρωνιανός, probant varia auctorum loca. Ita enim Ammianus Marcellinus Lib. XXV, c. 10. Et *cum introiſſet Ancyram Imperator, paratis ad pompam pro tempore neceſſariis, Conſulatum iniit, adhibito in ſocietatem trabeæ Varroniano filio ſuo admodum paruulo: cuius vagitus, pertinaciter reluctantis ne in curuli ſella veheretur ex more, id quod mox accidit, portendebat.* Socrates etiam H. E. III, 26. Ἐν ὑπατείᾳ τῇ αὐτοῦ καὶ Βαρρωνιανοῦ. *Conſulatu ſui & Varroniani.* Theophanes in Chronogr. pag. 46. corruptis paullulum nominibus hos etiam Coſſ. habet. Ἰοβιανὸς αὐτοῦ Οὐαρρωνιανοῦ add. oratio Themiſtii Ancyræ habita Iouiano Conſulatum ibidem ineunte, & Eutropius Lib. X, c. 10. Conſ. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. l. c.

xi. Kal. Mart. Dat. * Antiochiæ *l. 2. de raptu vel matrim. ſanctim.* ad Secundum PP.

* id eſt reddita: nam Iouianus hoc tempore iam Antiochia digreſſus in Galatia, mox Bithynia conſtitit, imo xi. Kal. Mart. mortuus eſt. Peſſime in Cod. Iuſt. Coſſ. hi adſcripti, *Gratiano A. III. & Merobaude Coſſ.* Niſi alia hæc Antiochia quam Syriæ eſt. *GOTHOFREDVS.* Vide de ſubſcriptione huius legis Reineſium epiſtola 27. ad Rupertum, pag. 111. vbi non Antiochiæ, ſed Ancyræ eſſe datam probat, nec xi. Kal. Martii, quia xiii Kal. Martii obiit Iouianus Dadaſtanæ. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. pag. 405.

CHRONICON HISTORICVM.

Sacratas virgines non tantum rapienti, ſed vel attentanti matrimonii iungendi cauſa, inuitantiue, capitalem pœnam minatus Iouianus Imp. conſtitutione ad Secundum PP. emiſſa *l. 2. de raptu vel matrim. Sanctim*, quam memorat Sozomenus *lib. 6. c. 3.* & ex eo Nicephorus *lib. 10. c. 39.* Tripartitæ auctor, *lib. 7. c. 4.*

Iouianus, octauo Imperii menſe, vt Zoſimus refert *lib. 3. c. 35.* Sozom. *lib. 6. c. 6.* decimo ferme, vt Philoſtorgius *lib. 8. c.* Conſtantinopolim pergens, Dadaſtanæ in finibus Galatiæ & Bithyniæ mortuus eſt his coss. 17. Februarii ſeu xii. al. xi. Kal. Martii, Socrates *lib. 3. c. vlt. & lib. 4. c. 1.* Am. Marcellinus, Lib. XXV, 10. Philoſtorgius *lib. 8. c. 8.* Chronicon Alexandr. Conſularia Idaciana, &c. *GOTHOFREDVS. Iouianus* decimo quarto Kalendas Martii, die nempe decima ſexta menſis Februarii mortalitatem exuit. Maior enim fides Eutropio tunc uiuenti, illudque teſtanti habenda, quam Socrati, qui xiii. Kalend. aut Auctori Chron. Alexandr. qui xii. Kalend. aut denique Idatio in Faſtis, qui xi. Kalend. Martii diem ſupremum obiiſſe *Iouianum* tradunt. Quod ex eo certum redditur, quod Ammianus Lib. XXVI, aſſerat, poſt Iouiani mortem, diebus decem nullum imperii tenuiſſe gubernacula. A die autem decimo quarto Kalendas Martias ad quintum Kalendas eiusdem menſis, quo ex Ammiano & Idatio laudatis, inauguratio *Valentiniani* contigit, decem dies intercedunt, bis VI. Kalend. (hic enim annus biſſextilis eſt) numeratis. *ANTONIVS PAGIVS* in Crit. ad Annal. Baron. pag. 507.

VALENTINIANVS & VALENS.

IISDEM COSS.

Prid. Id. Mart. MED. *l. 17. de curſu publico.* ad Menandrum ...... (b)

(b) f. Nicomed. v. Chronicon infra. Porro Valentiniani & Valentis nomina præfert hæc lex: male, niſi alius menſis veluti Maii in ea ſubſtituatur.

vi. Kal. April. Dat. ...... *l. 1. de annonis ciuicis.* Iouio P. V. (c)

(c) Conſtantinop. Et hæc lex Valentiniani & Valentis nomina præfert: male, niſi alius, veluti iiii. Kal. Apr. dies ſubſtituitur.

vi. Id. April. Dat ...... *l. 1. de conditis in publ. horreis.* ad Voluſianum P. V. (d)

Romæ.

(d) f. ad Apronianum.

Iungendæ huic lex 1. *Cod. Iuſt. de off. P. V. & l. 1. Cod. de off. Apparit. Præf. ann.*

iii. Id. April. Dat. CONSTANTINOP. *l. Princeps 3. de iis quæ adminiſtr.* ad Iouinum. (e) PF. V.

(e) Iouium.

xv. Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 5. de luſtrali collat.* Secundo PF. P.

x. Kal. Mai. Dat. ANTIOCHIÆ. (f) *l. 10. de erogat. milit. ann.* ad Symmachum PF. V. *

* Romæ.

(f) Inſula *Antiochia* prope Conſtantinopolim; de qua iſtud accipiam. v. Itiner. Peutinger.

x. Kal. Mai. Dat. * Sirmio *l. 2 de Cæſarianis.* ad Mamertinum PF. P.

* pro *reddita*, niſi error ſit in menſe.

vi. Kal.

VALENTINIANVS & VALENS. vi. Kal. Mai. Dat. *l. 2. de conlat. donatar.* ad Mamertinum PF. P. A. D. 364.

iii. Kal. * Mai. Dat. HADRIANOPOLI. *l. 5. de re militari* .....

* f. *Id.*

Non. Mai. Dat....... *l. 57. de decurionibus.* ad Mamertinum PF. P.

iii. Id. Mai.
- Dat. Hadrianopoli.
  - *l. 8. de cohortalibus.* — *l. 58. de decurionibus.* — ad Mamertinum PF. P.
  - *l. 9. de exactionibus.* ad Dracontium Vic. Afric. Acc. viii. * Kal. Oct. Karth. ad Ampelium.
    * Quinto poſt menſe, & duobus diebus.
  - *l. 10. de naucularriis.* PC. Afric.
    In huius l. ſubſcriptione male editum iii. *Id. Mart.*
- Dat...... *l. 18. de curſu publico.* ad Mamertinum PF. P.

viii. Kal. Iun. * Dat. PHILIPPOPOLI *l. 19. de curſu publico.* ad Symmachum PF. V.

* Iul hactenus.

viii. Kal. Iun. Dat. PHILIPPIS. *l. 11. de operibus publicis.* ad Symmachum PF. P.

Huc quoque retrahenda eſt *l. 1. de Equeſtri dignit.* ad Mamertinum PF. P. quæ his Coſſ. data dicitur *Philippopoli*, addito perperam die *Prid. Kal. Nouemb.*

* Ian. hactenus — Dat. BONA MANSIONE *l. 12. de erogat. mil. ann.* ad Victorem Mag. militum.

Kal. * Iun. Dat. Bonamanſione *l. 1. de priuileg. corporat. v. R.* ad Symmachum PF. V.

PP. in foro Trajani.

* Numerus Kal. hic intercidit.

iii. Kal. Iun. Dat. SERDICÆ *l. 3. de legatis.* ad Mamertinum PF. P.

Kal. Iun. * Dat. Mediolano *l. 4. de Iuriſdictione.* ad Terentium Correctorem Tuſciæ.

* Iu'ſt in MS. Seld.

iii. Non. Iun. Dat. NAISSO *l. 3. de piſtoribus.* ad Symmachum PF. V.

viii. Id. Iun. Dat. Naiſſo. *l. 4. de piſtoribus.* ad Symmachum PF. V.

vi. Id. Iun. Dat. Naiſſo.
- *l. 2. de calcis coctoribus.*
- *l. vii. de ſaccariis portus.*
- *l. 12. de operibus publicis.*
- *l.* * *5. & 6. de piſtoribus.*
  * male in ſubſcriptione huius *l. vi. Id. Ian.*
- *l. 1. de Canone frum. V. R.*
  * male in ſubſcriptione huius l. vi. *Id. Iul.*

— ad Symmachum PF. V.

v. Id. Iun. Dat. Naiſſo. *l. 5. de pœnis.*

iii. Id. Iun. Dat.
- Naiſſo. *l. 6. de pœnis.* Arthemio (g) ......
  (g) Correctori Lucaniæ & Brutiorum v. *Proſop.*
- ...... *l.* * *6. de medicis.* ad Mamertinum PF. P.
  * male in ſubſcriptione huius *l. iii. Id. Ian.* Perperam & illi qui hanc l. Iouiano tribuunt.

Id. Iun. Dat. Naiſſo *l. 8. de annona & trib.* ad Symmachum PF. V.

xiii. Kal. Iul. Da. MED. * *l. 13. de operibus publicis.* Tauromedi Duci Daciæ Ripenſis. *

* Id eſt *Mediana*, quod ſuburbanum fuit Naiſſi.

iii. Non. Iul. Dat. SIRMIO. *l. 7. de pactis.* Ampeliæ.......

xiiii. * Kal. Sept. Dat. Mediol. *l. 2. & 3. de domeſticis & protectoribus.* ad Seuetum. Com. domeſticorum.

* al. iii.

Referendæ hæ leges ad xiiii. *Kal. Decemb.* Nouembri enim demum menſe Valentinianus Mediolanum peruenit.

VALENTINIANVS & VALENS.

VIII. Kal. Sept. Dat. ARELAPE * *l. 2. Cod. Iuſt. de conditis in publ. horr.* Anthemio (h) Præſidi. A.D. 364.

(h) ſ. *Artemio.*
* volgo male *Arelate.*

v. Kal. Sept. Dat. EMONÆ *l. 2. de auro coronario.* ad Mamertinum PF. P.

VII. Id. Sept. Dat. AQVILEIÆ *l. 4. de legatis.* ad Mamertinum PF. P.

VI. Id. Sept. Dat....... *l. 6. de luſtrali collat.* ad Florentium Com. S. L.

v. Id. Sept. Dat...... *l. 7. de maleficis.* ad Secundum PF. P.

IIII. Id. Sept. Dat. Aquil. { *l. 59. de decurionibus.* / *l. 17. de Epiſcopis.* } ad Byzacenos.

Prid. Id. Sept. Dat...... *l. 20. de curſu publico.* ad Florianum Com. R. P.

Prid. Id. Sept. Dat. Aquil. { *l. 9. de petitionibus.* / *l. 60. de decurionibus.* / *l. 33. de appellationibus.* ad Dracontium Vic. Afric. Acc. XVIII. * Kal. Dec. Tacapis.

* Sexageſimo tertio poſt die.

Id. Sept. Dat. Aquil. *l. 3. de conlat. fund. patrim.* Prouincialibus Byzacenis.

XIII. Kal. Octob. Dat. Aquil. { *l. vn. de priuil. Apparitor. Magiſt. poteſt.* ad Artemium Correctorem. Poſt alia Acc. XV. * Kal. Nou. Salerni.

* Menſe ferme poſt.

l. 6. de priuil. eorum qui in ſacro pal. Hanc Anthemi (i) Cariſſime nobis.

(i) γρ *Artemi.*

II. Kal. Octob. Dat. April. *l. 21. de curſu publico.* ad Artemium.......

Kal. * Octob. Dat. Aquileiæ *l. 2. de off. Rectorum prouinc.* Hanc Arthemi. (k) K. N. B.

* dies Kal. intercidit.
(k) γρ *Artemi.*

Prid. Kal. Octob. Dat. ALTINO *l. 1. quibus equorum vſus.* ad Mamertinum. PF. P.

III. Non. Octob. Dat. Altino. { *l. 2. quibus equorum vſus.* / *l. vn. quorum vſus interd.* } ad Buleforum Conſul. Campaniæ.

VIII. Id. Octob. Dat. Altino { *l. 16 quorum appellationes.* Acc. XVI. Kal. Nou. / *l. vn. de nautis Tyberinis.* } ad Symmachum PF. V. / *l. 7. de piſtoribus.* ad Viuentium (l) PF. V.

(l) γρ *Symmachum*: vel Viuentius tum PF. annonæ fuit, non vero P. V.

l. 7. de pœnis. Artemio.......

Id. Octob. Dat. VERONÆ *l. 1. de reparat. appellat.* ad Mamertinum PF. P.

v. Kal. Nou. Dat...... *l. 61. de decurionibus.* ad Terentium Corr. Tuſciæ

Prid. Non. Nouembr. * { Dat. MEDIOL. { *l. 32. de appellationibus.* / *l. 15. quorum appellat.* } Salutem dicunt Ordini Karthaginienſium. / Dat. MEDIOL. (m) *l. 8. de iure fiſci.* ad Cæſarium Com. R. P.

* Ita in ſubſcript. harum trium legum reponendum eſt: vulgo male *Prid. Non. Feb.*
(m) ſ. eſt *Mediana*, quod erat ſuburbanum Naiſſi.

XV. Kal. Decemb. Dat. Rom. * *l. 8. de veteranis.* ad vniuerſos prouinciales.

* Non poteſt eſſe *Roma*: forte *Romeſiana* prope Naiſſum; & ſic Valenti hæc lex tribuenda videtur pariter vt *lex 8. de iure fiſci.*

VII. Kal. Dec. Dat. Mediol. *l. de bonis proſcriptorum.* ad Symmachum PF. V.

VI. Id. Dec. PP..... *l. 2. de cognitoribus.* Saluſtio PF. P.

v. Id. Decemb. * Dat. Naiſſo. *l. 2. de annonis ciuicis.* ad Mamertinum. PF. P.

* v. Idium Iun.

IIII. Id.

VALENTINIANVS & VALENS. IIII. Id. Decemb. Dat. Mediol. *l. 62. de decurionibus.* ad Symmachum PF. P. A. D. 364.

Id.* Decemb. Dat. Triu. *l. 11. de erogat. mil. ann.* ad Mamertinum PF. P.

* vitium in die.

XVII. Kal. Ian. CONSTANTINOP. *l. 1. ne quid publ. lætit.* ad Eugrammium....

V. Kal. Ian. Dat...... *l. 5. de legatis.* Victori Duci Ægypti.

CHRONICON HISTORICVM.

VALENTINIANVS Nicææ in Bithynia Imperator declaratur. Am. Marcellinus, *lib. 26. c. 1, 2.* Eunapius *in excerptis legat.* Socrates *lib. 4. c. 1.* Philoſtorgius, *lib. 8. c. 8.* Zoſimus *lib. 3. in f.* decimo poſt Iouiani mortem die, teſte Marcellino, *lib. XXVI, 1.* duodecimo Philoſtorgius, Socrates ſeptimo poſt die v. Kal. Martii, quem Imperii ſui ortum indicat ipſe *l. 21. de Epiſcopis.* Inde Kal. Martiis *Nicomediam* ingreſſus, Amm. Marcellinus, *lib. 26. c. 4.* Mox *Conſtantinopolim* progreſſus, VALENTEM fratrem Auguſtum creauit, Philoſtorgius, *lib. 8. c. 8.* v. Kal. April. Am. Marcellinus *lib. 26. c. 4.* vel IV. Kal. April. chronicon Alexandr. Conſularia Idac 30. diebus poſt ſuam inaugurationem, Socrates, *lib. 4. c. 1.* GOTHOFREDVS. *Valentinianus* die viceſima quinta Februarii, ſeu VI. Kalendas Martias Imperator dictus, ipſo nempe die intercalari: Sed eo tanquam infauſto vitato, poſtridie, quinto nempe Kalendas Martias, ſeu die XXVI. Februarii imperium ſuſcepit, vt docet Ammianus initio Lib. XXV. *ANTON. PAGIVS* in Crit. ad Annal. Baron. pag. 508.

Inter eos vero ita poſtea diuiſum Imperium: Valentinianus ſcilicet occidentem ſibi integrum ſeruauit (qui Conſtantino Iuniori & Conſtanti ceſſerat) puta totum Illyricum cum Macedonia (vid. *l. 7. de metallis*) Italiam, Africam, Gallias, Hiſpanias, Britannias: Valenti vero fratri reliquit omnem Orientem (quod etiam teſtatur d. *lex 7. de metallis)* Ægyptum vſque & Thraciam, Zoſimus *lib. 4.* Philoſtorgius *lib. 8. c. 8.* Quæ Imperii diuiſio mente tenenda eſt, vt ita deinceps norimus, quæ leges Valentinianum, quæ Valentem auctorem poſt diuiſum Comitatum habeant.

Valentinianus & Valens Imperii ſui initio religionum libertatem promulgauere: quod de ſe prædicat Valentinianus *l. 9. de maleficis & mathem:* vbi dico plene.

Valentinianus & Valens *Conſtantinopoli 30.* diebus conſiſtunt. Auctor vitæ Athanaſii *apud Photium p. 1447.* vbi ideo datæ menſe Aprili *lex 3. de iis qui adminiſtr: & l. 5. de luſtrali collat.*

Secundus, qui & Secundus *Salluſtius,* hoc adhuc tempore PP. orientis fuit: teſte quoque Am. Marcellino *lib. 26. c. 8.* & *Mamertinus* PP. Italiæ Illyrici & Africæ, eodem teſte *ibid.* Præfecti vero vrbis Romæ *Symmachus:* Conſtantinopolens, *Iouinus.* vid. Proſopogr.

Valentinianus & Valens poſtquam 30. diebus Conſtantinopoli conſtitiſſent, Thraciam percurrere, vid. auctorem vitæ Athanaſii *apud Photium.* Hinc igitur *Hadrianopoli* verſati mox: *Philippopoli* & *Bonamanſione* (quæ inter Philippopolim & Serdicam erat, vt docet Itin, Burdegal. 40. mille paſſus ſupra Philippos in V. S. Alexandri martyris: vbi *Bonamoſius* vocatur) vbi variæ hoc tempore conſtitutiones datæ.

Valentinianus vrbis Romæ annonæ operibusque publicis hoc tempore enixe conſuluit, variis conſtitutionibus ad Voluſianum primum datis, *l. 1. de conditis in publ. horr. l. 1. Cod. de off. P. V. l. 1. Cod. de apparit. Præf. ann.* dein ad Symmachum P. V. potiſſimum datis: ſub quo Symmacho Romam otio cupiisque, id eſt annona, abundantius ſolito fruitam, pontemque ab eo conditum diſerte ſcribit Am. Marcellinus, *lib. 27. c. 3.* ſane & ipſe Valentinianus *l. 1. Cod. Iuſt. de off. P. V.* ſtudium hoc ſuum aperte prodit: *Studentibus,* inquit, *nobis ſtatum vrbis, & annonariam rationem aliquando firmare.*

Thracias hoc tempore diripiebant prædatorii globi Gothorum: Am. Marcellinus *lib. 26. c. 4.* vid. & ex eodem inf. A. 365. Quare & edicto ſuo Valentinianus, veteranorum filios ad militiam euocauit *l. 5. de re militari.*

Victor hoc tempore Magiſter militum porro fuit, ſicut ſub Iuliano, Zoſimus *lib. 4.* Marcellinus *lib. 26. c. 5.* cui inſcribitur *lex 12. de erogat. mil. ann.* vbi & Vrſicini Comitis mentio fit. Meminit eius in Valentis rebus Am. Marcell. *lib. 26. l. c. lib. 27. c. 5.* vid. plura in *Proſop.*

Valentinianus & Valens, percurſis Thraciis in Daciam pergunt *Serdicam,* vbi data *lex 3. de Legatis:* mox & *Naiſſum,* Am. Marcellinus, *lib. 26. c. 5.* Hinc igitur variæ ibi conſtitutiones datæ, ad ſtatum vrbis Romæ ferme pertinentes,

Valentinianus Naiſſi in Dacia conſtitutus, vrbis Romæ annonæ & operibus publicis variis conſtitutionibus conſulere pergit, conſtitutionibus ferme ad Symmachum P. V. datis.

Cum *Daciæ* quoque hoſtis metueretur, Valentinianus per eam Turres limitaneas & veteres refici & nouas opportunis locis extrui iuſſit *l. 13. de operibus publicis.*

Valentinianus & Valens in ſuburbano Naiſſi (quod *Mediana* appellatum a ciuitate tertio lapide diſparata) quaſi mox ſeparandi, ibi Comites, Numerosque militares partiti ſunt; teſtis Am. Marcellinus *lib. 26. c. 5.* Hinc igitur data hoc tempore *Med.* id eſt vt interpretor *Mediana* d. lex 13. *de operibus publicis.*

Valentinianus & Valens *Sirmium* ingrediuntur: Am. Marcellinus, *lib. 26. c. 5.* Philoſtorgius, *lib. 8. cap. 8.* vbi & data menſe Iulio *lex 7. de pactis.* Ibi iam diuiſo palatio, & Imperio, vt potiori Valentiniano placuerat, Valentinianus Mediolanum, Valens Conſtantinopolim diſceſſit. Am. Marcell. *d. l.*

Valentinianus Pannonia digreſſus, per *Arelapen* & *Emonam* Norici ciuitates Italiam tendit: inde igitur menſe Auguſto datæ Arelape lex 2, *Cod. Iuſt. de condit, in publ. borr.* Emonæ, lex 2. *de auro coron.*

Valentinianus ob Imperii primitias Aurum Coronarium exegit, data conſtitutione ad Mamertinum PP. Illyrici Italiæ & Africæ *d. l. 2. de auro coron.*

Valentinianus in Italiam tandem peruenit, & quidem *Aquileiam* primum; vbi menſe

VALENTINIANVS & VALENS.

menſe Septembri & Octobri datæ ab eo decem conſtitutiones occurrunt.

Sacrificia nocturna at non & diurna prohibita ab Imp. Valentiniano *l. 7. de maleficis*: cuius l. meminit Zoſimus *lib. 4. cap. 3.*

Byzacenis in Africa varia ratione attritis vexatisque, & quidem Curialibus, ſuccurrit hoc tempore Valentinianus: puta attritis, mole tributorum, *l. 3. de conlat. fund. patrim.* petitorum inhiatione, *l. 9. de petitionibus*, religionis obtentu. *l. 59. 60. de decurionibus*: & *l. 17. de Epiſcopis.*

Valentinianus *Italiæ* ſtatum hoc tempore variis rationibus & conſtitutionibus compoſuit, quæ ſub Mamertino PP. erat; ac nominatim per *Lucaniam & Brutios*, cuius Corrector erat Artemius: per *Campaniam*, quæ ſub Bulephoro Conſulari erat: per *Tuſciam*, quæ ſub Terentio Correctore, cuius mentio apud Am. Marcellinum, *lib. 27. c. 3.*

Valentinianus Aquileia *Altinum* progreſſus: vbi conſtitutus tum Italiæ quieti publicæque ſecuritati conſuluit, & quidem aduerſus latrones *l. 2. quibus equorum vſus*: & *l. 2. quorum vſus.* tum Annonæ vrbis Romæ. *l. 16. quorum appellationes*: *l. vn. de nautis Tyberinis*: *l. 7. de piſtoribus*: *l. 7. de pœnis.*

Indulgentia criminum reis hoc tempore a Valentiniano data: cuius meminit *l. 7. de pœnis.* A. D. 364.

Valentinianus Altino digreſſus *Veronam* venit: vbi data ab eo menſe Octubri *l. 1. de reparat. appellationum.*

Valentinianus tandem *Mediolanum* peruenit. Amm. Marcellinus, *lib. 26. c. 5.* menſe, vt videtur, Nouembri.

Valens in Illyrico aliquamdiu adhuc agit. vid. Philoſtorgium *lib. 9. cap. 3.* & in Dacia.

Valens diuiſo cum fratre palatio Sirmii (menſe Iulio, vt docet *lex 7. de pactis.*) ex Illyrico Conſtantinopolim diſceſſit; Amm. Marcell. *lib. 26. c. 5.* Philoſtorgius *lib. 9. cap. 3.*

Hinc igitur data fine huius anni ab eo Conſtantinopoli *lex 1. ne quid publ. lætitia.* De hac Valentis Conſtantinopoli mora vide & Zoſimum, *lib. 4.* Socratem, *lib. 4. cap. 2.*

Valens Imp. mox appetente Conſulatu ſuo, concuſſionibus, quæ a Conſulatus ſui nuncis aduerſus prouinciales exerceri poterant, occurrendum credidit *d. l. 1. ne quid publ. lætitia*: pari Valentinianus in Occidente inter initia Contet vt ſulatus *l. 2. eod. tit.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

VALENTINIANO & VALENTE AA. COSS. 365. (a)

(a) Caſſiodorus: *Valentinianus & Valens.* Ita etiam Chron. Alexandr. Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος. Faſt. Idat. & Proſper. Chron. *Valentiniano & Valente.* Faſt. Flor. min. amiſſo ν in Valentis nomine, Οὐαλεντινιανὸς καὶ Οὐάλης Αὔγουστος τὸ α'. Ammianus Lib. XXVI, c. 10. *Conſule Valentiniano primum cum fratre.* Idem Lib. cit. c. 5. *Principes*, (Valentinianus & Valens) *ſumpſerunt trabeas Conſulares.* Socrates H. E; L. IV, 3. Κατὰ τὴν πρώτην ὑπατείαν τῶν δύο βασιλέων. *duobus Auguſtis primum Conſulibus.* Ex his patet error Faſt. Flor. mai. vbi legitur, Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος τὸ β'. Sextus Rufus in Breuiario, quod inſcriptum eſt Valentem A. c. 2. hunc annum, quo Valentinianus orſus eſt imperium, poſt mortem Iouiani, ita deſcribit: *Ab vrbe igitur condita in ortum perennitatis veſtræ, quo proſperius imperium romanum fortitus es, anni numerantur mille centum decem & ſeptem. Sub regibus, ducenti quadraginta tres: ſub conſulibus, quadringenti ſexaginta ſeptem: ſub imperatoribus, quadringenti ſeptem.* Hinc videmus hunc annum recte ſtatui eſſe MCXVII. ab vrbe condita. Conf. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. pag. 414 & 415.

Kal. Ian. Dat. Med. *l. 14. de operibus publicis*, ad Mamertinum PF. P.

III. Id. Ian. Dat. Med. { *l. II. de nauiculariis.* / *l.* * *2. præd. nauicul.* } ad Symmachum PF. V.

* Hæc lex *III. Id. Ian* adnotatum habet.

III. Id. Ian. Dat. Med. *l. 2. ne quid publ. lætitiæ.* Prouincialibus ſalutem dicunt.

XVIII. Kal. Feb. Dat. { Med. *l. 8. de piſtoribus.* / ...... *l. 8. de pœnis.* } ad Symmachum PF. V.

XV. Kal. Feb. * Dat. Med. *l. 1. de fide Catholica*, ad Symmachum PF. V.

* Dec. editum male.

XI. Kal. Feb. Dat. Med. *l. 2. de exhibendis reis*, Valentino Conſulari Piceni.

VI. Kal. Feb. Dat...... *l. vn. ne colonus inſcio domino.* ad Clearchum Vic. Aſiæ.

V. Kal. Feb. Dat. * Romæ *l. 1. de paſcuis*, ad Germanianum Com. S. L.

* pro reddita.

Forte referenda hæc lex ad A. D. 367.

III. Kal. Feb. Dat. { Med. *l. 18. de diuerſis officiis.* / ...... *l. 70. de decurionibus.* } ad Mamertinum PF. P.

Prid. Non. Feb. Dat. Med. *l. 10. de petitionibus*, ad prouinciales Afros.

Forte referenda hæc lex ad A. D. 373. & ad delatores exortos occaſione Firmi Tyranni & calumnias, quarum meminit quoque Marcellin. *lib. 29. c. 5.* Huic tamen coniecturæ renititur ſubſcriptio. *Dat. Mediol.* *GOTHOFREDVS.*

In quibusdam Codicibus nulli Conſules huic legi ſubſcripti ſunt, & inſcriptio *Impp. Valent. Theod. & Arcad. A. A. A.* oſtendit, ad hunc annum eam non pertinere. Confer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. pag. 409.

VIII. Id. Feb. Dat...... *l. 3. de pactis.* Pompeio Fauonio (priuato homini) Alleg. Non. (*ve* Rom.)

Kal. Apr. in Baſilica Thermarum Com.

VALENTINIANUS & VALENS. A. D. 365.

xiv. Kal. Mart. Dat. Med. { *l. 15. de operibus publicis.* ad Dracontium. (b)..... (b) Vicar. Africæ. / *l. 2. de reparat. appellat.* ad Symmachum PF. V. }

xiv. Kal. Mart. Dat. CONSTANTINOP. { *l. 7. de famoſis libellis* ad * Edictum. * Hæc vox abeſt a C. Iuſt. / *l. 9. de Numerariis.* ad Clearchum (c)..... (c) Vicar. Aſiæ. }

xii. Kal. Mart. Prolata *literis Rom. *l. 22. de curſu publico.* ad Voluſianum PF. V. Accepta iv. * Kal. Apr. Venabri. * Pralata.

* Quadrageſimo poſt die.

x. Kal. Mar. Dat. Med. *l. 3. de immunitate conceſſa.* ad Florentium Com. S. L.

Prid. Non. Mart. Dat. Treu. (d) *l. 9. de annona & trib.* ad Mamertinum PP.

(d) Error.

vii. Id. Mart. Dat. Med. *l. 9. de iure fiſci.* ad Symmachum PF. V.

vi. Id. Mart. Dat. Med. *l. 23. de curſu publ.* Mamertino PF. P.

Id. Mart. Dat. SENIGALIA. (e) *l. 16. de operibus publ.* ad Mamertinum PF. P.

(e) in Vmbria.

xiiii. Kal. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 11. de extraordin.* Secundo PF. P.

xii. Kal. Apr. Dat..... *l. 4. de pactis.* Mamertino PF. P. inter cetera & ad locum.

viiii. Kal. Apr. Dat. MEDIOL. *l. 24. de curſu publ.* ad Buleforum Conſul. Campaniæ.

viii. Kal. Apr. Dat. Med. *l. 25. de curſu publ.* ad Symmachum Correctorem Lucaniæ & Brutiorum.

vii. Kal. Apr. Dat. Mediolani. *l. 1. de deſertoribus.* Edicta duo per Italiam & Alpes.

iii. Kal. Apr. Dat. Mediol. *l. 10. de cohortalibus.* ad Dracontium Vic. Afric.

Prid. Non. April. PP .... { *l. 3. de annonis ciuicis.* ad Maximum (f) PF. annonæ. Referenda ad A. D. 368. (f) vt. Maximinum. vid. Amm. Marcellinum, *lib. 28. c. 1.* / *l. 4. eod. tit.* ad Mamertinum PF. P. }

Id. Apr. PP. Beryti. *l. 7. de filiis milit. apparitor.* ad Petronium Patricium.

xiiii. Kal. Mai. Dat. Med. *l. 1. de militari veſte.* ad Mamertinum PF. P.

In hac l. fit mentio Africæ.

ix. Kal. Mai. Dat. Treuerini *l. 6. de re militari.* Mauris Sitifenſibus.

vi. Kal. Mai. Dat...... *l. 26. de decurionibus publ.* ad Mamertinum PF. P

iiii. Kal. Mai. Alleg. Flauia Feneſtri (vt Faneſtri) in Secretario *l. 5. de pactis.* ad Valentinianum (g) Conſul. Piceni.

(g) Valentinum.

xvii. Kal. Iun. * Dat. Med. *l. 4. quibus equorum vſus.* ad Valentinum Conſul. Piceni.

* Ianuar. male editum.

xvi. Kal. Iun. Dat. Med. *l. 10. de annona.* ad Dracontium Vic. Afric.

xiii. Kal. Iun. * Dat. *l. 18. quorum appellationes.* ad Symmachum PF. V. poſt alia.

* Ian. male editum.

viii. Kal. Ian. Dat. Med. { *l. 11. de exactionibus.* ad Florianum Com. R. P. / *l. 10. de numerariis.* Iouio Mag. Equitum. }

v. Kal. Iun. Dat. Med. { *l. 6. de decurionibus.* ad Terentium Corr. Tuſciæ. / *l. 27. de curſu publico.* ad Fortunatum Conſularem Pannoniæ ſecundæ. }

Prid. Kal. Iun. Dat. Med. *l. 7. de re militari.* Iouio (h) Magiſtro Equitum & peditum.

(h) vt Iouino.

VALENS & VALENTINIANVS. III. Id. Iun. Dat. Med. *l. 2. de prædiis nauiculariorum.* Poſt alia. *l. 11. de nauiculariis.* ad Symmachum PF. V. A. D. 365.

Male huic l. adſignatur III. *Id. Iun.*

XV. Kal. Iul. Dat. Med. *l. 11. de annona & trib.* ad Dracontium Vic. Afric.

XIV. Kal. Iul. Dat.... *l. 4. de ſuſceptoribus.* ad Mamertinum. PF. P.

V. * Kal. Iul. Dat. *l. 4. de iis quæ adminiſtr.* Senecæ.

* XV. Kal. Ian. d. l. 3. Terici * *l. 1. Cod. Iuſt. de defenſoribus ciuit.*

* f. *Cyzici.*

III. Kal. Iul. Dat. Med. *l. 3. de murilegulis.* ad Germanum. (i) Com. S. L.

(i) Germanianum.

IIII. Kal. Iul..... Med. *l. 18. de Prætoribus.* ſubſcriptio ita habet. *Med.......IIII. Kal. Iul. Conſtantinop.* (k) *Valentiniano & Valente A A. Coſſ.* ad Voluſianum PF. V.

(k) Error manifeſtus.

IIII. Kal. Iul. Dat. Mediol. *l. 67. de decurionibus.*

IIII. Non. Iul. Dat. CÆSAREÆ. *l. 5. de ſuſceptoribus.* ad Secundum PF. P.

Fit mentio hac l. Præſidis Ciliciæ.

XV. Kal. Aug. Dat..... *l. 6. de ſuſceptoribus.* ad Mamertinum PF. P.

XIV. Kal. Aug. Dat. Mediolani. *l. 5. ad SC. Claudianum.* Felici Conſulari Campaniæ.

XI. Kal. Aug. Dat. Med. *l. 2. de actoribus & procuratoribus.* ad Seuerum Vic. Vrbis.

VIII. Kal. Aug. Dat..... *l. 2. Cod. Iuſt. de præſcript. 30. vel 40. ann.* ad Voluſianum PF. V.*

* al. PF. P.

III. Kal. Aug. Dat. * Conſtantinop. *l. 8. de ſuſceptoribus.* ad Secundum PF. P.

* f. pro reddita, niſi menſis alius ſubſtituendus.

III. Kal. Aug. Dat. Med. *l. 6 de pactis.* Æliæ Bauoniæ. Inter cetera.

Pridie Kal. Aug. Dat. Med. *l. 12. de annona & trib.* ad Fauentium Vic. Italiæ.

Prid. Non Aug. Dat. * Sirmio *l. 7. de ſuſceptoribus.* ad Mamertinum PF. P.

* pro reddita. An vero Sirmium hic peninſula, quæ in Benaco lacu ad Veronam, de qua Catullus Veronenſis ipſe *Carm.* 32.

VIII. Id. Aug. Dat. Med. *l. 3. de calcis coctoribus.* ad Voluſianum V. C. Vicar.

IIII. Id. Aug. Dat. Mediolani *l.* * *2. de pactis.* Voluſiano PF. V.

* Conſulatus hic intercidit.

Prid. Id. Aug. PP.... *l. 1. tributa in ipſis ſpeciebus.* ad Symmachum PF. V.

Prid. Kal. Sept. Acc. Conſtantinæ. *l. 9. de ſuſceptoribus.* ad Dracontium Vic. Afric.

Kal. Sept. Dat..... *l. 1. de fiſci debitoribus.* ad Auxonium. PF. P.

Referenda hæc lex ad A. D. 368.

III. Non. Sept. Dat. *l. vn. de ſecundo lapſu.* ad Voluſianum PF. V.

VII. vel VI. Id. Sept. Prælata literis V. C. Vicarii VERONÆ. *l. 3. de off. rector. prouinc.* *l. 4. de cuſtodia reorum.* Poſt alia. ad Valerianum Vic. Hiſpaniarum.

XV. Kal. Octob. Dat. (l) Romæ *l. 5. Cod. Iuſt. de precib. Imp. offerendis.* ad Voluſianum PF. P. *

* *vel* PF. V.

(l) pro reddita.

VIIII. Kal. Octob. Dat. LVCERIÆ *l. 2. de paſcuis.* ad Rufinum PF. P. (m)

(m) Italiæ &c. in locum Mamertini. v. Am. Marcellinum, *lib.* 27.

VALENTINIANVS & VALENS. A. D. 365.

VIII. Kal. Octob. Dat. (n) Heracleæ. *l. 8. de re militari.* ad Equitium. Com. & Magiſtrum militum.

(n) f. pro reddita.

Dat Med. *l. 2. Cod. de fund. patrim.* ad Germanianum Com. S. L.

v. Kal. Octob. Dat. AQVIL. *l. 11. de piſtoribus.* ad Symmachum PF. V.

Kal. Octob. Dat. Aquil. *l. 13. de erogat. mil. ann.* ad populum.

Prid. Non. Octob. Dat. { VERONÆ *l. 67. de decurionibus.* ad Seuerum PF. V. (o)

(o) Pro præf. vrbi v. *l. 2. de actorib. & procurator.*

..... *l. 69. de decurionibus.* ad Auxonium Vic. diœceſeos Aſianæ.

...... *l. 17. de operib. publ.* ad Valentinianum (p) Conſularem Piceni.

(p) Valentinum.

x. Kal. Nou. * Dat. MED. *l. 2. tributa in ipſis ſpeciebus.* ad Symmachum PF. V.

* 7. Sept.

xv. Kal. * Nou. Dat. PARISIS. *l.* (q) *13. de annona & tribut.* ad Dracontium Vic. Afric. Acc. xv. * Kal. Feb. Karthag.

* f. *Dec.* vel ſimpl. *Kal. Nou.*

Poſt conſulatum Valentiniani & Valentis AA.

(q) Conſulatus omiſſus quo hæc lex data.

* Nonageſimo tertio poſt die.

Prid. Kal. Nou. * Dat. (r) Rom. *l. 10. de ſuſceptoribus.* ad Mamertinum PF. P.

(r) pro reddita vel propoſita.

* alius & citerior menſis hic ſubſtituendus.

xv. Kal. Dec. Dat. (s) Hadrumeto. *l. 10. de iure fiſci.* ad Dracontium Vic. Afric.

(s) pro reddita.

x. Kal. Dec. Dat...... *l. 4. de cenſu.* ad Viuentium PF. P. Galliarum.

Referenda hæc lex ad annum 368. vel 370. Germanianus enim hoc tempore PP. Galliarum erat.

Prid. Kal. Decemb. * Dat..... *l. vn. de emendatione propinquorum.* ad Senatum.

* Apr. C. Iuſt.

Kal. Dec. Dat..... *l. 1. de iuriſdictione.* ad Felicem Vicarium Macedoniæ.

Kal. Dec. Acc. CALCEDONE. *l. 14 de erogat. milit. annonæ.* Secundo PF. P.

IIII. Id. Dec. Dat. Pariſis *l. 3. de metallis.* ad Creſconium Com. metallorum.

Prid. Id. Dec. Dat. Paris. *l. 11. de numerariis.* ad Rufinum. PF. P.

Ad hunc etiam annum refero

L. 16. C. Theod. *de erogat. militar. annon.*
L. 7. - - - *de metall. & metallar.*
L. 2. - - - *de fid. & iur. haſt.*
L. 6. - - - *de annon. ciuic.*
L. 8. Cod. Iuſt. *de erogat. militar. annon.*

Sunt enim datæ ad Probum P. P. (Illyrici, l. vn. Cod. Theod. ne damn. prouinc. inflig. L. 2. C. ne ruſtican. ad vll. obſeq.) cuius præfectura in hunc annum incidit, ſecundum Leg. 9. Cod. Theod. de cohortal. princip. &c. l. 28. Cod. Theod. de curſ. publ. L. 5. Cod. Theod. de iis qui adminiſtr. L. 1. 2. Cod. Theod. ſi vag. petat. mane. l. 1. Cod. Theod. de his q. c. diſpeoſ. L. 3. Cod. Theod. de aut. coronar. L. 2. Cod. de defenſorib. ciuit. L. 1. Cod. de his q. ex publ. ration. Gothofredus & præfecturam Probi, & conſequenter leges ei inſcriptas ad annum 368. refert. Conf. *PETRVS RELANDVS* in faſt. pag. 414.

CHRONICON HISTORICVM.

VAlentinianus hoc anno Conſulatum iniit *Mediolani.* Am. Marcellinus, *lib. 26. c. 5.* vbi & conſtitit ad menſem Septembrem vſque: Valens vero *Conſtantinopoli* conſtitit.

His coſs. Præfectus vrbis Romæ fuit *Symmachus,* cui ideo per eos coſs. XIII. conſtitutiones inſcribuntur: quibus vrbis Romæ ſtatui annonæque Valentinianus prouidere pergit: *Seuerus* autem, Vicarius vrbis, Præfecti vero Prætorio fuere hoc anno, *Mamertinus,* PP. Italiæ, Illyrici & Africæ: *Salluſtius,* Orientis: *Germanianus,* Galliarum. Am. Marcellinus, *lib. 26. c. 5.*

Ob publicæ lætitiæ, veluti victoriæ vel nouorum Conſulum nuntium, quidquam exigi vetuit huius anni initio Valentinianus *l. 2. ne quid publ. lætit.* pariter vt Valens ſuperioris anni fine *l. 1. eod. tit.*

Religionis paganæ libertatem, quam initio Imperii ſui promulgauerat, infra contemptum religionis Chriſtianæ patere vult Valentinianus *l. 1. de fide Catholica.*

Valentinianus Mediolani ferme conſtitutus Italiæ in commune, ſingulisque eius prouinciis conſulere pergit: quo tempore, *Fauentius* Vicarius Italiæ erat: *Valentinus* Piceno præerat: *Bulephorus,* mox & *Felix* Campaniæ: *Terentius* Tuſciæ.

Clearchus hoc tempore Vicarius Aſiæ fuit: cui ideo inſcripta menſe Ianuario extremo, *l. vn. ne inſcio domino.* & menſe Febr. *l. 9. de numerariis:* Eius meminit quoque Eunapius, *in vita Maximi,* qui oſtendit, eum eo quoque tempore, quo Procopius Tyrannidem arripuerat, Vicarium Aſiæ fuiſſe, cumque Saluſtio PP. inimicitias geſſiſſe: tandem a Valente Proconſularem Aſiæ factum.

Querelæ hoc tempore Conſtantinopoli exortæ aduerſus Valentis Imp. ſimul & *Petronii Patricii* ſoceri eius (cui inſcribitur mox menſe Aprili lex *7. de filiis mil. apparit.*) crudelitatem, cuius rei teſtis Am. Marc. *l. 26. c. 6.* Hinc igitur for-

VALENTINIANVS & VALENS.

te famoſi libelli, quos Valens Imp. Edicto reprimere annisus *l. 7. de famoſis libellis.*

Quæ conſtitutiones ad *Voluſianum P. V.* datæ ſunt, eæ omnes ad A. D. 373. referendæ ſunt: hoc quippe anno Symmachus P. V. erat.

Valentinianus Imp. Vectigalium vtilitati conſulit: prohibitis & reuocatis omnibus immunitatibus, exceptis militibus *l. 3. de immunitate conceſſa.*

Valens Imp. prouincialium ſecuritati hoc anno conſultum iuit, ſuperindictis prohibitis *l. 11. de extraordinariis*; quo pertinet eius elogium apud Am. Marcellinum *lib. XXXXI, 14.*

Valens Imp. conſumpta hyeme Conſtantinopoli, in Syriam feſtinans, hoc tempore Bithyniam ingreſſus eſt, teſte Am. Marcellino, *lib. 26. c. 6.*

Valentinianus *curſui publico* hoc tempore per Italiam nominatim conſuluit *l. 23. 24. 25. 26. de curſu publico.*

Deſertores per Italiam & Alpes hoc tempore multi: aduerſus quorum occultatores Valentinianus duo edicta emiſit, *l. 1 de deſertoribus.*

Valens Imp. filios veteranorum ad militiam euocauit *l. 7. de filiis milit. apparit.* aduerſus Perſarum Regem videlicet Armeniis manus iniectantem, de quo Am. Marcellinus *lib. 26. c. 4. lib. 27. c. 12.* Si modo ſubſcriptio huius l. recte habet: alioquin ſi ibi loco *Beryti, Perinthi* legamus, tum hæc lex referenda fuerit ad Gothorum excurſum, qui hoc tempore Valente in Bithynia conſtituto timebatur: cuius cauſa Valens ſufficiens peditum & equitum adiumentum mitti iuſſit ad loca in quibus Barbarici timebantur excurſus, vt ſcribit Am. Marcellinus, *lib. 26. c. 6.* Et certe huic fauere videtur Petronii Patricii nomen, cui hæc lex inſcribitur, qui Conſtantinopoli & in Thracia abſente Valente hæſiſſe videtur.

PROCOPIVS hoc tempore, cum exercitus aduerſus Gothos mittendus eſſet, Valente ex vrbe Conſtantinopoli in Bithyniam transgreſſo, vlteriusque tendente in Syriam aduerſus Perſas, Tyrannidem *Conſtantinopoli* arripuit: de quo Am. Marcellinus, *lib. 26. c. 6.* Themiſtius, *orat. 9.* Hieronymus, *Chronico*, Socrates, *lib. 4. c. 3.* Philoſtorgius, *lib 9. c. 5.* Sozomenus, *lib. 6. c. 8.* Zoſimus, *lib. 4. c. 5.* Faſti Idaciani *his* coss. Socrates perperam ait, id factum cum Valens in Syria eſſet, quo certe etiam non peruenit. Faſti Idaciani id IV. *Kal. Octob.* factum notant. Quod refutant ea quæ mox menſe Iulio notabo, ad ſubſcript. *l. 5. de ſuſceptoribus.*

Iouinus hoc tempore, & deinceps quoque A. D. 366. 367. in Galliis Magiſter Equitum fuit: vid. quæ in *Proſopogr.* de eo plura.

Defenſores ciuitatum hoc ferme tempore inſtituti videntur ad tuendam plebem: cuius officii formula exſtat in *l. 4. de his quæ admin. & l. 1. Cod. Iuſt. de defenſorib. ciuit.*

Valens Imp. per Bithyniam, vt antea dixi, Antiochiam profecturus (quo tamen non peruenit, quidquid Socrates & Sozomenus ſcribant) *Cæſarea* Cappadocum conſtitit, teſtis Am. Marcellinus, *lib. 26. c. 7.* in huius anni geſtis: Idque etiam clare docet ſubſcriptio legis 5. *de ſuſceptoribus:* quo & reſpexit Libanius Orat. ad Antiochenſes περὶ τῆς τοῦ βασιλέως ὀργῆς. Sane & Gregorius Nazianz. *in monodia Baſilii* Valentem aliquando Cæſareæ conſtitiſſe teſtatur, quod tamen ad A. D. 370. referendum. In ea vero vrbe conſtitutus Valens, indeque iam profecturus, vt vaporatis æſtibus Ciliciæ iam lenitis ad Antiochiam procurreret, de Procopii Tyrannide didicit. Quare factum, vt Valens retro cederet, & quidem in Galatiam primum, teſte eodem Marcellino *lib. 26. c. 7.* & Zoſimo in partem, *lib. 4. c. 8.* Porro *d. l. 5. de ſuſceptoribus* huic anno adſerenda liquido: quandoquidem Secundus PP. hoc tempore fuit: & anno 368. Valens Marcianopoli Gothico bello illigatus agebat. A. D 365.

Valentinianus Mediolano digreſſus, *Veronam*, inde *Luceriam*, mox *Aquileiam* ſeſe contulit.

Veteranorum filii ad militiam euocati hoc tempore *l. 8. de re militari:* per Illyricum videl. & Macedoniam, ob metum ſcilicet vel a Procopio, vel a Sarmatis & Quadis. vel (quod maxime præfero) a Gothis, qui Thracias & Illyricum diripiebant: vbi Illyriciano exercitui præerat *Equitius* Magiſter militum. vt reſtatur Marcellinus, *lib. 26. c. 5 7.* in huius ipſius anni 365. & proximi 366. geſtis, de quo in *Proſopagr.* plura: cui inſcribitur *d. lex 8.* quæ & data dicitur (id eſt, reddita,) *Heraclea*; ſiue ea Macedoniæ, ſiue Thraciæ eſt, vbi proculdubio tum Equitius erat: quomodo & paulo poſt Philippopoli occurrit, eodem Marcellino teſte, *lib. 26. c. 10.*

Valentinianus Imp. ex Italia his coss. prope Kal. Nouembres *Pariſios* venit: teſtis Amm. Marcell. *lib. 26. c. 5.* Inde igitur datæ ab eo tres hoc anno & tempore conſtitutiones: puta, *lex 13. de annona & trib. lex 3. de metallis: lex 11. de numerariis*: vbi & ſequentis adhuc anni principio conſtitit, teſte Am. Marcellino *lib. 27. c. 2.* Exſtat & inter fragmenta Hilarii Fides apud Pariſiam ciuitatem expoſita, quam hoc tempore Valentiniano Pariſiis conſtituto conditam exiſtimo: etſi ſint, qui Iuliano rerum potiente eam editam circa A. D. 362. cenſeant. Ex hac interim Valentiniani Imp. mora Pariſiis, firmatur quoque Procopianæ Tyrannidis characteriſmus: argumento eorum quæ Am. Marcellinus ſcribit *lib. 26. c. 6.*

Mamertinus PP. ad vrbem Romam perrexit quædam ibi correcturus. Am. Marcellinus *lib. 27. c. 7.* quare & *lex 10. de ſuſceptoribus* ad eum data hoc tempore dicitur *Dat.* (id eſt, reddita) *Romæ.*

Valens Imp. audito Procopii motu, Cæſarea Cappadociæ Bithyniam regreſſus, Nicomediamque profectus, *Chalcedonis* mox oppugnationi a Procopio occupatæ, de quo vid. & Socratem, *lib. 4. c. 8.* his coss. adulta hyeme inſtitit, teſtis Am. Marcellinus, *lib. 26. c. 8.* vnde & apud Chalcedonem data ab eo tum *l. 14. de erogat. mil. a.* Verum fruſtra: eius quippe ſuburbano digredi coactus, elapſusque tum propter commeatuum inopiam, tum propter obſtinationem defenſorum & imminentem Procopii exercitum. Itaque Bithynia in Procopii ditionem redacta & Valens ipſe citis itineribus Ancyram Galatiæ reuerſus, *d. l.* mox & Cyzicum a Procopianis oppugnatum *l. c.* & Philoſtorgius *lib. 9. c. 6.* Et hæc adulta hyeme his coss. geſta Marcellin. *Lib. cit. c. 9.*

CHRO-

VALENTINIANVS & VALENS. A. D. 366.

CHRONOLOGIA LEGVM.

GRATIANO NB. P. & DAGALAIPHO COSS. 366.

Gratiano A. 1. ita notatur hic Conſulatus *l. 10. de pœnis, l. 2. de cuncte frum. V. R. l. 14. de annona l. 1. de poſtliminio.* Gratiano Nob. Cæſ. ita *l. 8. de accuſationibus.* *GOTHOFREDVS.* Caſſiodorus. *Gratianus & Dagalaiphus.* Ita quoque Chron. Alexandrin. Γρατιανοῦ ἐπιφανεστάτου καὶ Δαγαλαΐφου. Faſt. Flor. min. Γρατιανὸς ἐπιφανέστατος καὶ Δαγαλαΐφος. Proſper Chron. *Gratiano & Dagalaipho.* Parum accurate. Faſt. Flor. mai. Γρατιανὸς καὶ Δαγαλαΐφος & Faſt. Idat. *Gratiano & Dalaiſo*, quod diſcimus ex Marcellin. XXVI, 9. *Tranſlata vero in Gratianum adhuc priuatum & Dagalaipham ampliſſimo magiſtratu.* Et Lib. XXVII, 2. Socrat. H. E. IV. 5. ὑπατείαν Γρατιανοῦ καὶ Δαγαλαΐφου. *Conſulatum Gratiani & Dagalaiphi.* Epiſtol. Valent. Urſacii & alior. ad Germinin. in oper. Hilarii pag. 1361. in cuius fine hæc leguntur: *xv. Calendas Ianuarias, Gratiano Nobiliſſimo P. & Dagalaiſo Conſſ.* Confer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. pag. 418.

Prid. Non. Apr. Dat. TREVERIS * *l. 6. ad SC. Claudianum.* ad Secundum PF. P.

Valentiniano, Valenti & Gratiano A A A. tribuitur.

* Hanc ſubſcriptionem ſtare non poſſe videtur, quandoquidem Valentinianus hoc anno Treuiris non conſtitit.

VII. Id. Apr. Dat. REMIS. *l. 9. de diuerſis officiis.* ad Germanianum PF. P. (b)

(b) Galliarum. v. Am. Marcellinum & *Proſopogr.* & infra hoc anno *l. 2. C. Iuſt. de Magiſtr. munic.*

Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 14. de annona & tributis.* ad Modeſtum PF. P.

Hæc lex referenda ad *Gratianum A. II & Probum Coſſ.* id eſt, ad A. D. 371. Nam neque Conſtantinopoli hoc tempore erat Valens, imo neque Conſtantinopoli potiebatur, verum Procopius: tandem neque Modeſtus PP. Orientis hoc tempore erat. *GOTHOFREDVS.*

Nomen Modeſti Pr. P. lex inſcriptum habet. Atqui Fl. Domitius Modeſtus Pr. V. Conſtantinopoli Imp. Iuliano Conſul anno Dni CCCLXXII. Comes Orientis Imp. Conſtantio anno CCCLX. (ſecundum Ammianum Lib. XIX. 12.) ſucceſſit Auxonio in Præfectum Prætoriana. Zoſim. Lib. IV. Hic autem deceſſerat anno Dni CCCLXXI. Gratiano A. II. & Probo Coſſ. vel Modeſti igitur vocabulum tollendum, aliudque, ſubſtituendum vel ſiglæ PF. P. mutandæ ſunt in PF. V. Modeſtus enim iſte præfectus vrbi iterum vocatur ab Idatio in faſtis, Conſulatu Valentin. NB. P. & Victoris, qui incidit in annum Dni CCCLXIX. *Remeſ. epiſt. 27. ad Rupert.* Gothofredus in Chronologia Codicis Theodoſiani recenſet quidem hanc legem inter leges anno CCCLXVI. datas: ſed addit eam referendam eſſe ad ann. 371. quia Conſtantinopoli non potiebatur hoc anno Valens, ſed Procopius: & quia Modeſtus P. P. Orientis hoc tempore erat. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. pag. 417.

XVI. * Kal. Iun. Dat. Rem. *l. 1. de poſtliminio.* ad Seuerianum Ducem.

* Ita in MSS. omnibus, non *Iul.* Et hæc lex prænotata habet nomina *Valentiniani, Valentis & Gratiani A A A.*

XIV. Kal. Iun. * Dat. Remis *l. 15. de annona & trib.* ad Probum PF. P.

* *f. Ian.* Forte ad alium annum referenda.

VIII. Kal. Iun. Dat...... *l. 1. Cod. Iuſt. vbi de poſſeſſione.* Feſto (c) Proconſuli Africæ.

(c) Eidem inſcribitur anno prox. *l. 3. ad l. Corn. falſ.*

XVIII. Kal. Iul. Dat. Rem. *l. 1. de canone frum. V. R.* ad Iulianum (d) PF. P. annonæ.

Gratiani nomen & huius l. inſcriptio præfert.

(d) Eidem inſcribitur *lex 2. Cod. de veteris numiſm. pot.* ſine die & Coſſ. vbi male dicitur PP.

XV. Kal. Octob. Dat. MANTEBRI. *l. 11. de ſuſceptoribus.* ad Florentium. Com. S. L.

VIII. Id. Octob. Dat. REMIS. *l. 10. de pœnis*, ad Prætextatum P. V.

Hæc lex referenda ad annum ſeq. 367. *GOTHOFREDVS.*

Verum eſt in Codice Theodoſiano Legem 10. *De pœnis* datam *VIII. Idus Octob. Remis*, dirigi ad *Prætextatum P. V.* & ſubſcribi *Gratiano A. I. & Dagalaiſo Coſſ.* qui Conſulatus in annum CCCLXVI. cadit. Verum error eſt in inſcriptione, legendumque ad *ad Viuentium P. V.* Cum certum ſit hunc dignitatem illam obtinuiſſe die prima Octobris illius Chriſti anni quando Damaſus ordinatus eſt Pontifex Romanus; eam adhuc exercuiſſe initio menſis Maji anni CCCLXVII. eodemque anno Prætextatum ei ſucceſſiſſe. vidit. Gothofredus Legem illam 10. *de Pœnis* in aliqua parte mendoſam eſſe; cum Gratianus dicatur Auguſtus, qui tamen anno tantum CCCLXVII. hunc honorem adſcitus eſt, atque mendum cubare in conſulatu, legendumque *poſt Conſulatum Gratiani & Dagalaiphi*, qua formula annus prædictus notatus fuit. At hoc pacto ordinem legum inuertit, & quæ eſt decima de pœnis rejicitur poſt vndecimam. Quare non dubium, quin error in inſcriptione verſetur, & quin litera illa *A.* ibi in cauſa ſit. *ANTON. PAGIVS* in Crit. ad annal. Baron. ad an. 372.

IIII. Id. Nou. Dat...... *l. 12. de ſuſceptoribus.* ad Rufinum PF. P.

XV. Kal. Dec. Dat. Remis. *l. 8. de accuſationibus.* ad Maximinum Correctorem Tuſciæ. Acc. Florentiæ.

VALENTINIANVS & VALENS. xii. Kal. Dec. Dat. Remis *l. 9. de accuſationibus.* ad Valerianum PF. V.* A. D. 366.

*forte *Pro præf.* vel *Præf. Vicar.* dicitur enim Valerianus Vic. Hiſpaniarum anno ſuperiore *l. 1. de off. rector. prouinciæ, & l. 4. de cuſtod. reorum.* GOTHOFREDVS.

Reineſius Epiſt. 27. ad Rupertum obſeruat, male in inſcriptione huius legis ſcribi *Valerianum* P. V. quum Voluſianus eſſe debeat. Conf. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. pag. 416.

viii. Id. Dec. Dat. VERONÆ (c) *l. 9. de veteranis.* ad Dagalaiphum magiſtrum militum.

Et hæc lex *Gratiani* nomen præfert.

(c) An *Veren* en plaine, aut *Veruins* aut *Verdun*, quæ 39. millibus diſtat a Remis, v. Itin. Antonini. Iſtud putat Petitus *comm.* ad leges Atticas, quique adeo hic p. 39. reponebat *Virodun.* Putet quis *Veronum & Virodunum* promiſcue dicta. Verum de hoc ad eam l.

xiii. Kal. Ian. Dat...... *l. 2. Cod. Iuſt. de Magiſtratibus municipalibus.* ad Germanianum.......

CHRONICON HISTORICVM.

Valens in Galatia & in Phrygia hoc tempore verſatus. vid. Am. Marcellinum *lib. 26. c. 9.* Socratem, *lib. 4. c. 6.* Sozomenum *lib. 6. c. 8.*

Valentinianus Imp. Lutetia Pariſiorum *Remos* progreſſus: Quod diſerte prodit Am. Marcellinus *lib. 26. c. 5.* ſtatuens nuſquam extra Galliarum confinia moueri. Quare ibi datæ ab eo plures conſtitutiones: e quibus nonnullæ perperam in ſubſcriptione præferunt *Rom.* loco, *Rem.* Hoc vero anno, vt & ſuperiore 365. proximoque 367. exercitus magnus in Galliis oppoſitus erat aduerſus Alamannos potiſſimum, qui & a Iouino Magiſtro militum deuicti apud Scarponam, prope Metim & Catalaunos, teſtis Am. Marcell. *initio libri 27. c. 2.* de quo Iouino anno prox.

Seuerianus Comes, qui apud Calidona (vel Calydona, *vel Cabilona*, puto eſſe *Caub.*) ſupra Bingium Diuitenſibus præſidebat & Tungricanis & Dux (vt hæc lex teſtatur) Alamannis hoc tempore & quidem anni ſuperioris fine oppoſitus erat, qui Gallicanos limites diu perſultarunt: teſtis Am. Marcellinus, *lib. 27. c. 1.* Ad hunc itaque data hoc tempore a Valentiniano *lex 1. de poſt liminio* ſuper captiuis ab Alamannis abductis & reuerſis. Quomodo ad Germanianum (PP. Galliarum ſcilicet) *l. 6. Cod. Iuſt. de agricolis*, de fugitiuis colonis, &c.

Procopius Tyrannus his coss. victus in Phrygia Salutari ad Nacoliam interfectusque; Am. Marcellinus, *lib. 26. c. 9.* Zoſimus, *lib. 4.* Socrates, *lib. 4. cap. 5. & 8.* Hieronymus *in Chronico.* Auctor Chronici Alex. his Coſſ. Faſti Idaciani his Coss. Idque vi. Kal. Iun. aiunt Faſti Idaciani: xii. Kal. Iulias, ait Chronic. Alex. Et ſic duodecimo ferme Tyrannidis menſe. Philoſtorgius *lib. 9. cap. 5.* ait, ſexto.

Valentinianus Remis quandoque digreſſus in vicina, *Mantebrum & Veronam*, Remos regreditur.

Maximinus hoc tempore Corrector Tuſciæ fuit. Meminit Ammianus Marcellinus *lib. 28. c. 1.* Cui inſcripta his Coss. Valentiniani *lex 9. de accuſationibus.*

Valentinianum hoc quoque tempore poſt Procopii caput ad ſe miſſum, *Pariſiis* fuiſſe oſtendunt ea quæ Am. Marcellinus ſcribit *lib. 27. c. 2.*

Dagalaiphus Magiſter militum per Gallias hoc tempore erat: cui inſcribitur menſe Decembri *lex 9. de veteranis.* Hic paulo ante, qua fine anni ſuperioris, qua initio huius anni Pariſiis aduerſus Alamannos miſſus fuerat, teſte Marcellino, *initio libri 27. c. 2.* vid. plura in *Proſopog.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

LVPICINO & IOVINO (a) COSS. 367.

Poſt Conſul. Gratiani & Dagalaiphi. Ita hic Conſulatus deſignatur *l. 3. de ponderatoribus, & l. 16. de annona & tributi.*

(a) Iouiano *l. 2. de indulg. crim. l. 11. de pœnis.* GOTHOFREDVS. Et *Iouiani* non Iouini nomen verum eſſe, contendit Briſſonius ad L. Dominico. de Spectac. C. Theod. At Caſſiodorus: *Lupicinus & Iouinus* Ita etiam Faſti Idat. & Proſper Chron. & Chron. Alexandrin. Λουπικίνου καὶ Ἰοβιανοῦ. Faſt. Flor. maior. Λουπικίνου καὶ Ἰοβιανοῦ. Socrates H. E. IV. 11. Λουπικίνου καὶ Ἰοβιανοῦ. Faſt. Flor. min. male habent, Λουπικίνου καὶ Ἰουβίνου. Iouini non Iouiani nomen habent marmora. *REINESIVS* Claſſ. XX inſcript. XXXVII pag. 906.

ΕΝ. ΕΙΡΗΝΗ. ΑΝΕΠΑΗ. ΒΕΝΕΝΑΤΟΣ.
ΘΕΟΦΙΛΑ. ΕΠΟΙΗΣΑ. ΣΥΜΒΙΩ
BENENATO. TEOFILA. FECIT.
VXOR. EIVS.
LVPICINO. ET. IOVINO. COSS.

Ex *inſcriptionibus Gudianis* ineditis vnam produxit *PETRVS RELANDVS* in Faſt. ad h. a.

VI. IDVS. MAIAS. LVPICINO. ET.
IOVINO. VV. CC. COSS.

Vti *L. 3. de ponderat.* ita quoque in marmore Conſulatus hic expreſſus eſt apud *FLEETWOODVM* in Syllog. Inſcript. pag. 501.

DEPOSITA. A IIII. ⊖. KALENDAS.
MARTIAS. POST. CONSVLATVM.
GRATIANI. ET. DAGALAIFI.

Conferat. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. pag. 422.

vi. Id. Ian. Dat. Rom.* { *l. 4. de metallis.* / *l. 13. de ſuſceptoribus.* } ad Germanianum Com. S. L.

* *γρ. Rhem.* quod etiam monuit Doctiſſimus Petitus.

Huc

VALENTINIANVS & VALENS.

A. D. 367.

Huc refero *l. 1. Cod. Iuſt. de veteris numiſm. poteſtate.* Germano * PP.

* *γρ.* Germaniano Com. S. L.

& *l. 2. Cod. eod. titulo,* ad Iulianum PF. P.

* *γρ. PF. annonæ,* vt anno ſuper. *l. x. de Canone frum. V. R.*

Quæ die & Conſule carent.

IV. Kal. Feb. Dat. Remis. *l. 9. de re militari.* ad Iouinum Magiſtrum Equitum.

XVI. Kal. Mar. Dat. Remis *l. 10. de re militari.* ad Iouinum Magiſtrum militum.

V. Id. Apr. Dat...... *l. 11. de pœnis.* ad Viuentium PF. V.

Referenda hæc lex ad annum ſuperiorem, vt ad eam notaui: ibi enim conſulatus ex ſuperiore l. 10. adſignandus.

V. Kal. Mai. Dat. *l. 3. & 4. de tironibus.* ad Magnum Vicar. Vrbis Romæ.

IIII. Kal. Mai. Dat. Remis. *l. 4. de prædiis nauicular.* ad Dracontium Vicar. Afri. Poſt alia.

III. Non. Mai. Dat. * Rom. *l. 3. de indulg. crimin.* ad Viuentium PF. V.

* Vel *data*, pro reddita, vel reponendum pro *Rom, Rem.*

Hæc lex Gratiani A. nomen præfert. *GOTHOFREDVS.* Bene illuſtrat legem & reliquas huius & ſequentis anni, itemque nomina Conſulum adſcripta *PETITVS in Commentar. ad Leg. Att.* pag. 18. cuius verba integra lectori damus. Ita vero ille. Titulus huius legis præfert nomen Gratiani, tanquam Auguſti, ſed falſo: nondum enim erat Auguſtus Gratianus, leuatus enim eſt a patre Auguſtus nono Kal. Septembr. his Coſſ. *Lupicino & Iouino.* Secundo, quod datum dicitur hoc reſcriptum *Rom.* id eſt, *Romæ,* verum non eſt; eſt quippe hoc reſcriptum Valentiniani, qui tunc temporis non erat *Romæ*, ſed in Galliis. Nam anno præcedenti, qui conſules habuit *Gratianum NB. P. & Dagalaiphum,* VIII. Id. Octobr. erat *Remis,* vide legem XI. C. Theod. de pœnis. dat. VIII. Id. Octobr. Remis *Gratiano A. I. & Dagalaifo Coſſ.* Item quintodecimo Kalendas Decembris leg. 8. Cod. Theod. de accuſationibus & inſcriptionibus, *ad Maximinum Correctorem Tuſciæ. dat. XV. Kalend. Decemb.* Remis, *Acc. Florentiæ, Gratiano Nob. Caſ. & Dagalaifo Coſſ.* & ſeptimo earundem Kalendarum leg. 9. Cod. Theod. eod. *ad Valerianum P. V. dat.* VII. *Kalend. Decemb.* Remis, *Gratiano NB. P. & Dagalaifo Conſſ.* At octauo Idus Decembreis *Veronæ* ſtatuit ſubſcriptio legis 9. Cod. Theod. de Veteranis *ad Dagalaiſum magiſtrum militum dat.* VIII. *Id. Decemb.* Veronæ, *Gratiano NB. P. & Dagolaipho Coſſ.* Sed *Verona* ſcriptam eſſe mihi non poſſum perſuadere, nam toto eo tempore fuit in illo Lugdunenſis aut Belgicæ Galliæ tractu: Quare reſcribendum puto *Virodani.* Hæc vrbs diſtabat *Durocortoro Remorum* triginta tantum millibus paſſuum. Itinerarium Antonini:

ITER A DVROCORTORO DIVODVRVM
VSQVE M. P. LXII.

Sic

Baſilia M P. X.

Axuenam M. P. XII.

Virodunum M. P. XVII.

Anno ſequenti, *Lupicino* atque *Iouino Coſſ.* quarto Kalendas Februarias erat *Remis* Leg. 9. Cod. Theod. de re militari, *ad Iouinum magiſtrum equitum, data* IV. *Kalendas Feb* Remis, *Lupicino & Iouino Conſſ.* Vnde fit, vt putem corrigendam eſſe ſubſcriptionem Leg. 4. Cod. Theod. de metallis & metallariis, quæ II. eſt Cod. eod. itemque Leg. 15. Cod. Theod. de ſuſceptoribus, propoſitis. & arcariis, quæ eſt V. C. eod. vtraque eſt ad *Germanianum Com. S. L. dat* VI. *Id. Ian. Rom. Lupicino & Iouino Coſſ.* Itaque *ἀντὶ τοῦ Roma* reſcribo *Remis*, quibus item in locis, vt iam vidimus, morabatur quarto Kalendas Februarias huius anni: Ibidemque etiam fuit ſextodecimo Kalendas Martias, Leg 10. Cod. Theod. de re militari, *ad Iouinum magiſtrum militum dat.* XVI. *Kal. Mart*, Remis, *Lupicino & Iouino Coſſ.* Fuit quoque quarto Kalendas Maii, Leg. 3. Cod. Theod. de prædiis nauiculariorum, *ad Dracontium Vic. Afric. dat.* IV. *Kal. Maii*, Remis *Lupicino & Iouino Coſſ.* Non igitur *Romæ* fuit *tertio nonas Maii* huius anni; Quare *ἀντὶ τοῦ Rom.* lege illa 3. Cod. Theod de indulgentiis criminum, reponendum eſt *Remis*: quibus in ſedibus tunc erat, vt & quarto decimo Kalendas Iunias, Leg. 4. Cod Theod. de aduocato fiſci, *ad Rufinum P. P. P. dat.* XIV. *Kal. Ian.* Remis, *Lupicino & Iouino Coſſ.* Denique legem hanc tertiam Cod. Theod. de indulgentiis criminum, datam non credo *tertio nonas Maii* nam quid fieri velint iis, quos ob reatum carcer includebat, cauent Imperatores *ob diem Paſchæ*, nempe clauſtra illis diſſolui. Atqui fruſtra id cauerent, celebritas enim Paſchæ iam erat peracta: erat quippe hic annus, qui habuit Conſules *Lupicinum atque Iouinum*, Chriſti Dionyſianus trecenteſimus ſexageſimus ſeptimus, Cyclo ſolis duodecimo, Lunæ ſeptimo, litera Dominicali G. Terminus Paſchalis tertio Kalendas Aprileis, feria ſexta: Paſcha celebratum eſt Kalendis Aprilibus; nec eſt quod quiſquam obiciat, iſta caueri ab imperatore in ſequentem annum: nam & quotannis hac de re reſcribebant ad Præfectos atque magiſtratus, vt iam ante diximus, & præterea, quod caput eſt, habes reſcriptum anni ſequentis L. 4. Cod Theod. eod. *Impp. Valens, & Gratianus A. A. A. &c.* Reſcribendum itaque nullus dubito ad legem tertiam *dat. III. non. Mart. Remis, Lupicino & Iouino Coſſ.* Mirari autem ſatis non poſſum, legem quartam lectam fuiſſe tantum octauo Idus Iunias: Atqui annus erat Chriſti Dionyſianus trecenteſimus ſexageſimus octauus, Cyclo Solis tertio decimo, Lunæ octauo, Litera Dominicali FE, Terminus Paſchalis quartodecimo Kalendas Maias, feria ſexta, Paſcha duodecimo Kalendas Maias, *Valentiniano & Valente II. A A. Coſſ.* Sed multo magis ſtupendum eſt, quod ſubſcribitur Leg. 6. Cod. Theod. eod. *XII. Kal. Aug. Rom. Syagr. & Euch. Coſſ.* Annus hic erat Chriſti Dionyſianus trecenteſimus octogeſimus primus, Cyclo Solis 26. Lunæ ſecundo, Litera Dominicali C. Terminus Paſchalis octauo Kalendas Aprileis, feria quinta, Paſcha quinto Kalendas eaſdem. Sequitur *Lex 7.* Cod. Theod. eod. *dat.* XI. *Kal. April. Med. Richomere & Clearcho Coſſ.* Hi Conſules fuerunt anno Chriſti 384. Cyclo Solis primo, Lunæ quinto, litera Dominicali GF. Terminus Paſchalis vndecimo Kalendas Aprileis, feria ſexta, Paſcha nono Kalendas eaſdem. Scripta hæc lex in ipſo Paſchali termino; hoc eſt, vndecimo Kalendas Aprileis die, ad Marcianum *Vicarium*, vt puto, Italiæ, qui Mediolani quoque erat, vt & Imperator. Vltimum huius argumenti reſcriptum, quo iudices vult imperator, non expectato alio reſcripto Principis, cum ſæpius reſcripta hæc, vt exemplis præcedentibus poteſt comprobari, tardius, adeoque poſt paſchæ celebritatem, deferrentur, exequi, quod conſueuerant Imperatores, habetur L. 8. Cod. Theod. *Impp. Gratianus, Valentinianus &c.* Eadem hæc lex habetur leg. 3. Cod. de epiſcopali audientia. Sed finis ab his verbis, *his ergo tali ſub adſtrictione damnatis*, &c. petitur e leg. 6. Cod. Theod. de indulgentiis criminum. Subſcriptio vero hæc, dat. Kal. Maii, *Arcadio A. & Brutone V. C. Conſſ.* emendanda eſt e Cod. Theodoſiano, *dat. V. Kalend. Mart.* Annus erat Chriſti Dionyſianus trecenteſimus octogeſimus quintus, Cyclo ſolis ſecundo, Lunæ ſexto. Litera Dominicali E. Terminus Paſchalis fuit quarto Idus Aprileis, feria quinta, Paſcha Idibus Aprilibus. Quin etiam moribus romanis *abolitio publica fit ob diem inſignem*, Leg. 8. D. ad SCtum Turpillianum. Quin etiam Honorius iuſſit, vt ſingulis Dominicis diebus rei de carcere educerentur, quo poſſet victualis ſubſtantia iis miniſtrari, & vt ad balneum prædictis diebus ſub fida cuſtodia ducerentur. l. vlt. Cod. Theod. *de Cuſtodia reorum.*

VALENTINIANVS & VALENS. vi. Id. Mai. Dat. MARTIANOP. *l. 1. ſi Curialis relicta ciuitate.* ad Tatianum PF. Ægypti. A. D. 367.

xiii. Kal. Iun. Dat. Remis. *l. vlt. de aduoc. fiſci.* ad Rufinum PF. P. (b)

(b) Gratiano demum Auguſto renunciato, Rufinus PP. factus, teſte Am. Marcellino *lib. 27. c. 7.* Itaque hic reponam xiii. Kal. Ian.

iii. Kal. Iun. Dat. Martianop. *l. 1. de equorum collat.* Alexandrino Comiti R. P.

iii. Non. Iun. Dat. Remis. *l. 5. de cenſu.* ad Florentium. PF. P. Galliarum.

v. Id. Iun. Dat. Treu.* *l. 3. ad l. Corn. de falſo.* ad Feſtum Proc. Afric.

* *γε Rem.*

Prid. Non. Aug. Dat. NEMASIA (c) *l. 3. de ponderatoribus.* ad Dracontium ......

De hoc dico, *ad eam l.*

In hac l. annus h. C. ita deſignatur: *Poſt Coſſ. Gratiani & Dagalaiphi.*

(c) Nemay prope *Remos.*

xv. Kal. Sept. Dat. AMBIANIS. *l. vn. de ingratis liberis.* ad Prætextatum PF. V.

Præfert hæc lex iam *Gratiani A.* nomen

VALENTINIANI & VALENTIS
Conſtitutiones ſine die & Coſſ. e Cod. Iuſt.

l. 2. Cod. Iuſt. de off. Præf. vrbi. ad Ampelium PF. V.

Referenda hæc lex ad annum 371. vel 372. quibus Ampelius P. V. fuit.

l. 2. Cod. Iuſt. de veteris numiſm. poteſtate. ad Iulianum. PP. (d)

(d) Iungenda videtur hæc lex cum *l. 2. Cod. Th. de canone frum. V. R.* A. 366. & in inſcript. reponendum *PF. ann.*

l. 2. Cod. Iuſt. de apparitorib. Magiſtrorum militum. Mamertino PF. P.

Forte iungenda ea legi 8. *de cohortalibus.* A. 364. vel *l. 1. quibus equorum vſus.*

l. 3. Cod. Iuſt. de omni agro deſerto. ad Mamertinum PF. P.

Forte iungenda hæc lex cum *l. 2. C. Theod. de coulat. donat.*

l. 5. Cod. Iuſt. de agricolis. ad Oricum. PP.

l. 7. Cod. Iuſt. de agricolis. ad Maximum ......

l. vn. Cod. Iuſt. de nundinis. ad Probum PF. P.

l. 1. Cod. Iuſt. ne rei dominicæ vel templorum. ad Probum Præfectum Prætorio Galliæ vel Galliarum.

l. 8. Cod. Iuſt. de agricolis. ad Probum ......

Iungenda forte legi 2. *C. Th. ſi vagum pet. mancip.*

l. 1. Cod. Iuſt. de off. P. V. ad Voluſianum PE. V.

Iungenda videtur legi 1. *C. Th. de condítis in publ. horr.*

l. 3. Cod. Iuſt. de fundis patrimonial.

l. 4. Cod. Iuſt. de collat. fundor.

l. 2. Cod. Iuſt. de fundis rei priuatæ.

l. 5. Cod. Iuſt. de curſu publico.

CHRONICON HISTORICVM.

VAlentioianus *Remis* in Gallia Belgica potiſſima huius anni parte conſiſtit: Valens vero in Myſia Martianopoli, mox & Doroſtoli, vt variarum legum ſubſcriptinnes teſtantur.

Valentioianus Imp. rem *Nummariam* ſeu *Monetariam*, & quidem Auri, hoc tempore diſpoſuit, conſtitutionibus ad Germaniaoum Com. S. L. & Iulianum Præf. annonæ datis;

Inter

VALENTINIANVS, & VALENS.

A. D. 367.

Inter alia, æſtimatione ſolidorum aucta, libraque adeo auri, ad 72. ſolidos redacta : Cuius diſpoſitionis quatuor fragmenta ſuperſunt, *l. 4. de metallis : l. 13. de ſuſceptoribus : l. 1. & 2. Cod. Iuſt. de veteris numiſm. pot.*

Iouinus Magiſter militum ſeu equitum erat per Gallias hoc anno : cui ideo inſcribuntur *lex 9. & 10. de re militari*, (quæ datæ ſunt Remis, vbi tum Valentinianus erat, & ipſe Iouinus ibidem templum ad corporis ſui ſepulturam fundauit, teſte Flodoardo, *hiſtor. Rhemenſis lib. 1. cap. 6.*) Pariter vt anno 365. vt docet lex *7. de re militari* : & 366. vt oſtendunt ea, quæ de geſtis eius aduerſus Alamannos & quidem anno ſuper. 366. prope Searponam primum (haud procul Metis) mox Catalaunum narrat Am. Marcellinus *initio lib. 27. c. 2.* Ceterum pacem eum Alamannis hoe tempore fuiſſe docet *d. lex 10.*

Viuentius P. V. Romæ fuit hoc tempore, idque menſe Aprili & Maio : teſtis, iuxta *l. 11. de pœnis*, & *l. 3. de indulg. criminum*, Amm. Marcellinus, *lib. 27. c. 3.* ſub quo tumultus Romæ ob iurgium, inter DAMASVM, pro Epiſcopatu vrbis Romæ & Vrſicinum exortum, cædesque patratæ, efferataque o i v plebs, ægre poſtea delinita, vt *ibidem* teſtatur Marcellinus, & *lib. cit. c 9.* Hic *Iuuentius* vocatur in optimis MSS. Marcellini : & ſane Symmachus *lib. 10. ep. 43.* ad Valentinianum Iun. Iuuentium P. V. ſub Valentiniano Sen. memorat.

Tironum delectus habitus his Coss. per Vicariam V. Romæ : cui ne fraus fieret, conſtitutione ſua prouidit Valentinianus *l. 3. & 4. de tironibus.*

Indulgentia Paſchalis eriminum reis (atrociſtimis tantum ſex exceptis) a Valentiniano Romæ data *l. 3. de indulgent. criminum*, conſtitutione ad Viuentium ſiue Iuuentium P. V.

Taſianus Præfectus Auguſtalis ſeu Ægypti fuit hoc anno, cui ideo inſcripta menſe Maio lex 1. *ſi Curialis relicta ciuitate*. De quo auctor *Farraginis Alexandrina* ſcribit, eum bis ipſis Coss. Alexandriam introiuiſſe primum Auguſtalium VI. Kal. Februar. eumque quadriennium integrum Præfectum Auguſtalem fuiſſe. Eiusdem meminit & auctor vitæ Athanaſii, apud Photium. *n. 258.* vbi & mortem eius deſcribit : & hæreticis fauiſſe, pariter vt Farrago *Alex.* Idem & poſtea Præf. Aug. ſecundum fuit.

Gothicum bellum, quod inter præcipua cenſendum ait Eunapius, *in Excerptis*, a Valente, pubeſcente vere ſuſceptum, caſtris prope Daphnen munimentum metatis : mox & Iſtro tranſito. Am. Marcellinus, *lib. 27. cap. 4.* Quod & triennium durauit, idem teſtis, & Themiſtius, *Orat. 10.* Inde igitur mox hoc anno menſe Maio & deineeps Valens Imp. in Myſia (vel Thraeia) *Martianopoli* conſtitutus, vt docet iuxta Zoſimum, *lib. 4.* & Philoſtorgium, *lib. 9. cap. 7. lex 1. ſi Curialis relicta ciuit. lex 1. de equorum collat.* (cuius l. argumentum ad apparatum aliquem bellicum pertinet, & procul dubio Gothicum.) Et fine anni, *Doroſtori*, vt docet *lex 11. de iure fiſci : lex 14. de ſuſceptoribus :* & rurſum anno prox. *Martianopoli.*

Cenſui Gallicano prouidit hoc anno Valentinianus, ſimul & Cenſitorum iniquitati occurrit *l. 5. de cenſu.*

Florentius hoc tempore fuit PP. Galliarum, ad quem data ea *lex 5. de cenſu :* cuius meminit cum laude, hoc ipſo anno Valentiniano in Gallia poſito Ambianis, Am. Marcellinus, *lib. 27. cap. 7.*

Prætextatus P. V. Romæ poſt Viuentium (ſeu Iuuentium) hoc tempore fuit, iam menſe Auguſto : quo ei ideo inſcribitur lex *vn. de ingratis liberis* : De eo Am. Marcellinus, in huius anni, & proximi geſtis *lib. 27. cap. 9.* Symmachus, *lib. 1. ep. 49.* Zoſimus, *lib. 4.* cuius auctoritate, Vrſicino Roma pulſo, quies Romæ firmata. Elogium eius vid. apud Marcellinum *l. c.* & apud Symmachum *lib. 10. ep. 23. 24. 25.* Hinc interim apparet, Damaſi electionem, & exinde Vrſicini ſchiſma, anteuertere eam ætam, quæ hactenus iis adſignatur XV. Septembris his Coss.

Valentinianus Imp. Remis digreſſus per Nemaſiam (*Nemay hodie) *Ambianis* conſiſtit menſe Auguſto ; vt docet exerte *lex vn. de ingratis liberis* : vbi vid. quæ dico plura : cumque eo hoc tempore ſeſe Valentinianus contulerit : ibique, Ambianis inquam, *Gratianus* (qui & ideo deinceps huic vrbi maxime ſtuduit, teſte Sigeberto, *Chronico.*) a Valentiniano patre Auguſtus creatus eo menſe ipſo Auguſto, IX. Kal. Septemb. ſexto poſt *dictam l. vn.* die : teſtis Am. Marcellinus *lib. 27. c. 6.* Hieronymus *Chronico :* Socrates, *lib. 4. cap. 10.* Chronicon Alexandr. & conſularia Idaciana *bis Coſſ.*

VALENTINIANVS, VALENS ET GRATIANVS.

VII. Kal. Octob. Dat. DOROSTORI* { *l. 14. de ſuſceptoribus.* } Alexandrino Com. R. P.

vel DOROSTOLI. { *l. 11. de iure fiſci.* } INDICTIO X.

* Apud Ptolemæum quoque legitur Δυρόστολον, etſi in Palatinis Codicibus Δυρόστορον. In Myſia 2. id v. Marcellinum. *Doroſtoro* in Itiner. Peutinger. *Duroſdoro* in Itin. Antonini. *Doroſtoro* in Notitia Imperii. *GOTHOFREDVS.* Aliter certe, quam quidem vult Gothofredus, vrbis nomen citatis ab ipſo locis legitur, niſi typographi error ſit. *Doroſtorum* dicit Antonini Itin. Notit. Imp. *Doroſtorum* ; Tabul. Peutinger. vero *Doroſteron* Procopius *de ædif. hiſt. IV, 7.* vulgatam Ptolemæi lectionem videtur confirmare ſcribens : ἐχυρώματα παρὰ τῷ Ἴστρῳ ποταμῷ Δορόστολος καὶ Σουκίδαβα, *munimenta ad Iſtri ripam ſunt Doroſtolus & Sucidaua.* Conſule etiam *CL. CELLARIVM* in Not. O. A. Lib. II. c. 7. Sect. 3. §. 66. *RITTER.*

III. Kal. Octob. Dat...... *l. 5. de prædiis nauicul.* ad Aurelianum PF. annonæ.

VALENTINIANVS, VALENS & GRATIANVS.

VIII. Id. Octobr. Dat. REMIS { *l. 4. de ſuariis.* / *l. 10. de pœnis.* } ad Prætextatum PF. V.

III. Id. Octob. Dat. TREVERIS. *l. 2. Cod. Iuſt. de bonis libert.* ad Florianum Comitem rerum priuatarum.

VIII. Kal. Nou. Dat. NICOMEDIAE *l. 16. de annona & tributis.* ad Dracontium.* ....

* Vicar. Africæ. Quare locus huic l. ſubſcriptus in Gallia fuerit neceſſe eſt, non vero Nicomediæ Bithyniæ. Conſulatus vero huic l. pariter ſubſcriptus, vt in *l. 3. de ponderatorib.* quæ data, pariter *Nemeſia* in Gallia.

XIII. Kal. Decemb. Dat. TRIVERIS. *l. 7. de priuileg. eorum qui in ſacro pal.* ad Prætextatum PF. V. Acc. V.* Id. Dec.

* Viceſimo ſecundo poſt die.

III. Non. Decemb. Dat. Triueris. *l. 29. de curſu publ.* ad Domnum Conſularem Siciliæ. (Acc.) poſt Conſul. Lupicini & Iouini.

CHRONICON HISTORICVM.

Valens Gothico bello illigatus, Martianopoli digreſſus, Doroſtorum pergit in eadem Myſia: vbi data ab eo extremo menſe Septembri *l. 14. de ſuſceptoribus* & *l. 11. de iure fiſci.*

Paucis poſt Gratianum Auguſtum renunciatum diebus, *Rufinus* PP. factus, in locum Mamertini. Am. Marcellinus *lib. 27. c. 7.*

Valentinianus ab Ambianis Treueros feſtinans (teſte Am. Marcellino, *lib. 27. c. 8.* Remos rurſum progreſſus, atque inde *Treueros.*

ALAMANNI, *vt & Franci*; Saxoneſque Gallicanos tractus his COSS. quo quiſque erumpere potuit, terra vel mari, prædis acerbis incendiiſque & captiuorum funeribus violarunt. Am. Marcellinus, *lib. 27. cap. 10.* Hinc illa iam Valentiniani in illo Galliarum tractu mora & diſcurſatio Remis, Treuiris. Hinc & anno proximo idem *Agrippinæ* moratus.

CHRONOLOGIA LEGVM.

VALENTINIANO & VALENTE II. AA. COSS. 368.

Huius Conſulatus mentio fit *l. 9. de Indulg. debit.* In Chronologia huius Cod. hactenus edita, duæ tantum conſtitutiones in hunc Conſul. relatæ. *GOTHOFREDVS.* Caſſiodorus. *Valentinianus II. & Valens II.* It. Chron. Alexandrin. Οὐαλεντινιανοῦ Αὐγούστου τὸ β' καὶ Οὐάλεντος Αὐγούστου τὸ δεύτερον. Faſt. Flor min. Οὐαλεντινιανὸς καὶ Οὐάλης Αὔγουστος τὸ β'. Faſt. Idat. Proſper. Chron. & Paſchal. Latercul. *Valentiniano II. & Valente II.* Elegans eſt inſcriptio apud *BOISARDVM* Antiq. Rom. Part. III. pag. 114. quæ hos Conſules ſeruat:

DOMINI. NOSTRI. IMPERATORES. CAESARES
FL. VALENTINIANVS. PIVS. FELIX. MAX.
VICTOR. AC. TRIVMF. SEMPER. AVG.
PONTIF. MAXIMVS. GERMANIC. MAX.
ALAMANN. MAX. FRAN MAX. GOTH.
MAX. TRIB. POT. VII. IMP. VI. COS. II.
PPP.
ET
FL. VALENS. PIVS. FELIX. MAX. VICTOR.
AC. TRIVMF. SEMPER. AVG. PONTIF.
MAX. GERMANIC. MAX. ALAMANN.
MAX. FRANC. MAX. GOTHIC. MAX.
TRIB. POT. VII. IMP. VI. COS. II.
P. P. P.

Confer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. pag. 430.

VIII. Kal. Feb. Miſſa Rom. *l. 1. de Tractoriis.* ad Rufinum PF. P.

Hæc lex perperam adſcribitur anno 365. quo non Rufinus, verum Mamertinus PP. Italiæ &c. fuit, ſaltem non menſe Ianuario.

III. Kal. Feb. Dat. Triu. *l. 8. de medicis & profeſſoribus.* ad Prætextatum PF. V.

Hæc lex perperam refertur ad annum 370, eo quippe non Prætextatus, verum Olybrius P. V. fuit.

Prid. Kal. Feb. Dat. MARTIANOPOLI. *l. 2. de tironibus.* ad Fortunatianum. (a).....

(a) Com R. P. vt A. 369. *l. 5. de metallis* : *l. 2. de Aqueductu*: & A. 377. *l. 3. de fiſci debitor.* v. & Am. Marcellinum, *lib. 29. initio*, Zoſimum, *lib. 4.*

Hæc lex male annum 365. ſubnotatum habet.

XIV. Kal. Feb. Dat. Triu. *l. 18. de Epiſcopis.* ad Claudium PC. Afr.

Hæc lex male refertur ad annum 365. pariter vt lex 12. *de piſtoribus*, ad eundem Claudium PC. Afr. data. Quia eo anno Valentinianus Treueris verſatus non eſt. Referri poſſit & ad A. 370.

VII.* Id. Mart. Dat. Martianop. *l. 2. de fide & iure haſtæ.* ad Felicem Com. S. L.

* IIII. *C. Iuſt.*

Perperam & hæc lex adſcribitur anno 365.

IIII. Id. Mart. Dat. *l. 1. de his qui cum diſpenſatore contrax.* ad Probum PF. P.

Et hæc lex male an. 365. adſcribitur: nam neque tum Valentinianus Treueris erat, neque Probus PP. erat.

VALENTINIANVS, VALENS & GRATIANVS.

IIII. Non. Dec. Dat. Triueris. *l. 29. de curſu publico.* ad Domnum Conſul. Siciliæ. A. D. 368.

Conſulatus in h. l. ita notatus. *Poſt Cos. Lupicini & Iouini.* Verum ad diem, quo accepta ea, id referendum, quare anno ſuperiori melius adſcribitur.

Id. Decemb. Dat. Martianopoli. *l. 4. de murilegulis.* ad Auxonium PF. P.

Ab anno 365. huc retrahenda.

x. Kal. Ian. Directa Sirmio. *l. 28. de curſu publ.* ad Probum PP.

Refertur hæc lex male ad A. D. 365.

VI. Kal. Ianuar. Dat. . . . . . *l. 1. Cod. Iuſt. de officio Comitis rei pr.* ad Honoratum Conſularem Byzacii.

Hic Conſulatus huic l. exerte ſubnotatus.

III. Kal. Ian. Dat. Treu. *l. 3. de relationibus.* ad Viuentium PF. P.

Ab anno 365. huc retrahenda.

CHRONICON HISTORICVM.

VAlentinianus huius anni initio quidem *Treuiris* conſtitit, at non & deinceps: vtpote aduerſus Alemannos expeditione ſuſcepta. vid. Am. Marcellinum *lib. 27. cap. 10.*

Gothici belli, a Valente ſuſcepti, hic annus ſecundus eſt, quid eo peractum vid. apud Am. Marcellinum *lib. 27. c. 5.* Itaque & eo anno Valens *Martianopoli* conſtitit: vbi ab eo datæ quinque leges occurrunt: Et ex his quidem lex 2. *de tironibus*, ad apparatum militarem, proculdubio Gothicum, pertinet.

Priuilegia Clericis vltimo vitæ ſuæ tempore a Conſtantio Imp. indulta, a Iuliano Apoſtata vero & ſub eo abrogata, reddidit hoc tempore, & quidem per Africam Valentinianus Imp. *l. 18. de Epiſcopis.*

Probus PP. Italiæ, Illyrici, Africæ per hoc tempus factus in locum Rufini demortui, vid. Am. Marcellinum *lib. 27. cap. 11.* Iudicium eiusdem de eo vid. *lib. 30. cap. 5.*

Olybrius poſt Prætextatum Præfecturam vrbis iniit hoc anno 368. inque ea perſtitit duobus annis proximis 369. 370. vid. Am. Marcellinum *lib. 28. c. 1. & 4.* vbi eius virtutes & vitia notat.

Hoc ipſo tempore, quo Olybrius P. V. *Maximinus* PF. annonæ erat, Marcellin. *lib. 28. c. 1.* cui inſcribitur *l. 3. de annonis ciuicis*, quæ forte ad hunc annum referenda. De quo prolixe Am. Marcellinus *d. lib. 28.* cuius narratio ad illuſtrationem multarum legum hoc tempore facit.

Remigius Magiſter officiorum fuit hoc tempore, cui ideo inſcribitur *lex 2. de metatis.* Eius non vno loco meminit Am. Marcellinus *lib. 27. cap. 9. lib. 28. cap. 6. lib. 29. cap. 5. lib. 30. c. 2.*

Paſchalem indulgentiam emiſit Romam Valentinianus *l. 4. de indulg. crimin.*

Valentinianus Treuiris anni tempore iam recente digreſſus cum Gratiano filio, cumque Iouino & Seuero, Magiſtris militum, aduerſus Alemannos, qui & Moguntiacum irrepſetant, mouit, de quo Am. Marcellinus, *lib. 27. cap. 10.* vnde & *Vangionibus* data hoc tempore reperitur *lex 3. de prædiis nauicular.*

Aduocatos prolixa conſtitutione hoc tempore Romæ Valentinianus in ordinem redegit, vetitis quampluri mis, quæ ab his vſurpabantur admittebanturque, *leg. 6. Cod. de poſtul.* & *l. 2. hoc Cod. eod. tit.* cum quo concinit Ammiani Marcellini querela *lib. 30.* in anno 374.

Auxonius PF. Orientis in locum Salluſtii factus a Valente (Martianopoli conſtituto, ait Zoſimus) Eunapius *in vita Maximi.* Zoſimus, *lib. 4. cap. 10.* Philoſtorgius *lib. 9. cap. 8.* hoc ipſo tempore.

Valentinianus aduerſus *Francos* quoque (de quorum incurſionibus dixi *anno ſuper.* 367.) mouit: hinc adeo *Agrippinæ* is verſatus: vbi data ab eo lex *vn. ne damna prouinc.*

Feſtus Conſularis Syriæ fuit hoc tempore: & quidem antequam Valens Antiochiam veniret: vt diſerte teſtatur Libanius *de vita ſua.* De eodem Feſto Conſulari Syriæ Am. Marcell. *lib. 29. c. 2.* Hic poſtea PC. Aſiæ fuit, de quo *iidem* & Zoſimus *lib. 4. c. 15.* vid. & Suidam in Φῆστος.

Valens Imp. ab expeditione *Gothica* & quidem a Carporum vico, vbi ſtatiua caſtra autumnum vſque emenſum locauerat, *Martianopolim* rediit ad hyberna: Am. Marcellinus, *lib. 27. cap. 5.* Inde igitur datæ ab illo eo anno deinceps tres conſtitutiones: & in his quidem lex 2. *de milit. veſte*, quæ ad rem militarem pertinet. De hac quoque Valentis Martianopoli mora Zoſimus, *lib. 4. cap. 10.*

Viuentius PP. Galliarum fuit hoc tempore.

Valentinianus ab expeditione Alemannica, Francicaque, cum Gratiano *Treueros* rediit. Am. Marcellinus, *lib. 27. c. 10.* vbi ab eo datæ mox Leges.

VALENTINIANVS, VALENS & GRATIANVS.

CHRONOLOGIA LEGVM.

A. D. 369.

VALENTINIANO NB. P. & VICTORE COSS. 369. (a)

(a) Caſſiodorus. *Valentinianus N. P. & Victor.* Faſt. Flor. min. Οὐαλεντινιανὸς καὶ Ἰοῦκτωρ. Faſt. Flor. mai. Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐίκτορος. Faſt. Idat. *Valentiniano Nob. & Victore.* Proſper. Chron. *Valentiniano N. P. & Victore.* Paſchal. Latercul. *Valentiniano Nobiliſſ. & Victore.* Aliter Chron. Alexandrin. Οὐαλεντινιανοῦ Αὐγούστου γ΄ καὶ Οὐίκτορος. Apud *FABRETTVM* inſcriptio eſt pag. 419.

DEP. XIII. KAL. SEPT.
VALENTINIANO N. P. ET.
ET. VICTORI. CONS.

ONVPHRIVS ſeductus ab alia inſcriptione apud *GRVTERVM* X. pag. 1053

IVLIVS. FELIX. VALENTINIANVS.
V.C. ET. EX SILENTIARIO. SACRI.
PALATII. COM. CONSISTORII. COM.
DOM. QVI VIX. AN. LXVII. MENS.
IIII. D. XXV. DEP. IN. PAC. FL.
EVTARICHO. COLLEGA. V. C.
CONS.

huius anni Conſulem *Iulium Felicem Valentinianum* nominat. Verum *CL. RVPERTVS in Obſeruat. in Synopſ. Beſold.* c. XV. pag. 449. eum ſupinæ negligentiæ reum facit hæc ſcribens: *Qui lapidem inſpicere volet, obſeruabit duo: primo* Iulium Felicem Valentinianum *nunquam Conſulem fuiſſe. Recenſentur enim dignitates omnes, quas habuit, dum viueret, & Conſulatus ordinarius omittitur, quod nunquam eſſet factum ſi Conſulatum geſſiſſet. Secundo eum natum eſſe 82. anno poſt Conſulatum Valentiniani & Victoris. Mortuus enim eſt, vt ex ſubſcriptione patet*, Fl. Eutaricho Collega. V. C. Conſ. *67. ætatis anno expleto. Eutharicus, Athalarici pater, Coſ. A. V. 1271. cuius non vnam mentionem Caſſiodorus facit.* Alterum Conſulem *Victorem* putarunt *Onuphrius* & *Baronius* eſſe hiſtoricum Sext. Aur. Victorem; verum multum eos a vero aberraſſe docuit *PAGIVS* in Crit. ad Annal. Baron. ad h. ann. Confer. etiam *PETRVS RELANDVS* in Faſt. pag. 435.

VII. Id. Ian. PF. Sabariæ. *l. 15. de ſuſceptoribus.* Probo PF. P.
XIV. Kal. Feb. Dat.* Sirmio. *l. 7. de medicis.* Probo PF. P.

* id eſt, reddita, pariter vt anno prox *l. 16. de erog. mil. ann.*

V. Kal. Feb. Dat. TRIV. *l. 2. de Centonariis.* ad Olybrium PF. V.
III. Non. Feb. Dat. Treu. *l. 6. de Legatis.* ad Claudium Proc. Afr.
Die Id. Feb. Miſſa a PP. Med. *l. 3. ne quid publ. lætit.* ad Mamertinum (b) PF. P.

(b) Atqui Mamertino Rufinus in PP. iam ſucceſſerat fine anni 365.

X. Kal. Mart. Dat. Treu. *l. 1. ne operæ a conlatoribus.* ad Viuentium PF. P.
V. Id. Mart. Dat. MARTIANOPOLI. *l. 7. de falſa moneta.* ad Archelaum Com. S. L.
Prid. Id. Mar. Dat. Treuer. *l. 6. de fide teſtium.* ad Olybrium. PF. V.
III. Kal. Apr. Dat...... *l. 1. de incorporatione.* ad Florentinum Com R. P.

Kal. Apr. Dat. Treueris. { *l. 4. de off. rector. prouinc.* ad Viuentium PF. P.
l. 5. eod. tit. ad Probum PF. P. }

Kal. Apr. PP. Karthagine. *l. 7. de luſtrali coll.* ad Probum. PF. P.
VII. Kal Mai. Dat. Treu. *l. 1. de fructibus & lit. exp.* Olybrio PF. V.
Prid. Kal. Mai. Dat. (c) Antiochiæ. *l. 5. de metallis.* Fortunatiano Com. R. P.

(c) id eſt, reddita, vel PP id eſt, propoſita, pariter vt fine huius anni *l. 2. de Aquaeductu*, quæ eidem Fortunatiano Com. R P. inſcribitur. Niſi ANTIOCHIAM in Scythia hic accipias, de qua Stephanus; vel Antiochiam inſulam in Propontide, de qua Plinius & Itin. Peuting.

V. Non. Mai. Dat. Martianop. *l. 15. de erogat. mil. ann.* ad Auxonium PF. P.
IV. Non. Mai. Dat. Tiberiade* *l. publicas 5. Cod. Iuſt. de feriis.* ad Olybrium......

* *γρ. Triberis, vel diem.*

III. Non. Mai. Dat. Treu. *l. 7. de bonis proſcriptor.* ad Probum PF. P.
VI. Id. Mai. Dat. Treu. *l. 4. de relationibus.* ad Apodemium.....
Prid. Id. Mai. Dat. Treu. *l. 12. de nauiculariis.* ad Demetrianum PF. ann. Afric.

Legem 2. *de naufragiis.* quæ & ipſa ad Demetrianum P.F. ann. Afr. data eſt, ſine die & Cos. cuiusque ſubſcriptio ita habet *Acc. Aquil. Lecta actis*, illi iungendam puto.

XVI. Kal. Iun.* Dat. COMPLATI. *l. 10. de diu. offic.* ad Viuentium PF. P.

* F. *Iul.*

Kal. Iun. Dat. TRIV. *l. 13. de piſtoribus.* ad Olybrium PF. V.
Pr. Non. Iun. Dat.* MARTIATICI. *l. 6. de metallis.* ad Probum PF. P.

* *γρ. Mantiatici*, vt ſit Manheim.

VIII. Id. Iun. Dat.* Sirmio. *l. vn. de oblatione equorum.* (d) ad Probum PF. P.

* pro, reddita. (d) militarium ad inſtructionem exercitus.

XIII Kal. Iul. Dat. ALTARIPA. *l. 4. de reparat. appellat.* ad Olybrium PF. V.
V. Non. Iul. Dat. NEBIODVNI. *l. 1. de veſtibus oloueris.* Archelao. Com. S. L. Acc. V.* Kal. Aug. Martianop.

* Vigeſimo ſexto poſt die.

III. Non. Iul. Dat. Nouioduno *l. 2. de fiſci debitoribus.* ad Archelaum Com. OR.*

* *γρ.* S. L.

VIII. Id.

VALENTINIANVS, VALENS & GRATIANVS.

A. D. 368.

XIV. Kal. Apr. Dat. Treu. *l. 3. de reparat. appellat.* ad Olybrium PF. V.

Et hæc lex male refertur ad annum 365. Poſſit & referri ad ann. 370.

XII. Kal. Apr. Dat. Treuer. *l. 1. ſi vagum mancipium.* ad PF. P.

Et huic l. male adſignatur annus 365. Poſſit & referri ad A. 370.

VIII. Kal. Apr. Dat. Triuer. *l. 9. de cohortalibus.* ad Probum PF. P.

Huic quoque legi male adſcribitur annus 365. poſſit & referri ad ann. 370.

III. Kal. April. Dat. Triuer. *l. 9. de piſtoribus.* ad Olybrium PF. V.

Perperam & hæc lex refertur ad ann. 365. Poſſit & referri ad an. 370.

III. Non. Apr. Dat. *l. vn. de mancipib. thermarum.* ad Olybrium PF. V.

Et huic l. male ſubnotatus annus 365. Poſſit & referri ad an. 370.

Die Non. Apr. PP. .... *l. 3. de annonis ciuicis.* Maximo (b) PF. annonæ.

(b) *re.* Maximino.

Et hæc lex ab anno 365. huc retrahenda vel ad A. D. 370.

Prid. Non. Apr. Dat. ALTEIO. *l. 3. de actoribus & procurator.* ad Creſcentem Vic. Africæ.

Et hæc lex ab anno 365. huc retrahenda: Forte etiam ad A. D. 370.

III. Id. Apr. Dat..... *l. 9. de pœnis.* ad Olybrium PF. V.

Hæc quoque lex huic anno non 368. advindicanda, vel certe anno 379.

XI. Kal. Mai. Dat. Treuer. { *l. 10. de exactionibus.* / *l. 1. de executoribus.* } ad Florianum Conſ. Venetiæ.

Et hæ leges ab anno 365. huc retrahendæ.

VI. Kal. Mai. Dat. Triberis. *l. 5. de tyronibus.* ad Viuentium PF. P. Galliarum.

Ab anno 365. huc retrahenda hæc lex, vel certe ad ann. 370.

Prid. Non. Mai.* Dat. Triu. *l. 2. de metatis.* Remigio Mag. Officiorum.

* Martii *C. Iuſt.*

Male refertur ad an. 365. Poſſit & referri ad an. 370.

VIII. Id. Iun.* Lecta...... *l. 4. de indulgent. criminum.* ad Olybrium PF. V.

* ſ. Iduum Ma.

XV. Kal. Iul. Dat. Treu. *l. 2. ſi vagum petat. mancip.* ad Probum PF. P.

Et huic l. ſubnotatus male conſulatus anni 365.

XI. Kal. Iul. Dat.* { Med. *l. 3. quibus equorum vſus.* Rufino PF. P. / Rauen. *l. 66. de decurionibus.* ad PF. P. }

* pro reddita.

His quoque legibus ſubſcriptus ann. 365. quo pertinere non poteſt, niſi reponamus XI. *Kal. Ian.*

VIII. Kal. Iul. Dat.* Sabariæ. *l. 3. de auro coronario.* ad Probum PF. P.

* pro *Acc.* ſeu *reddita.*

Hanc l. huc retraho ab A. D. 365.

Non. Iul. Dat...... *l. 10. de piſtoribus.* ad Olybrium PF. V. lecta in Pantheo.

Et hæc lex huic anno vindicanda, & ab anno 365 huc retrahenda.

Prid. Kal. Aug. Dat. VANGIONIBVS. *l. 3. de prædiis nauicul.* ad Muſufilum Vic. Africæ.

Hæc lex male refertur ad an. 365. quo anno Dracontius Vicarius Africæ erat: vt & anno 367. Creſcens vero an. 371.

VALENTINIANVS, VALENS & GRATIANVS.

Kal. Aug. Dat. Martianop. *l. 35. de appellationibus.* ad Modeſtum PF. P. (c) A. D. 368.

(c) Male ad an. 365 refertur, cum Valens an. 370. Martianopoli non fuerit; Modeſtus vero PP. tantum an. 369. factus ſit, videtur hic reponendum PF. V. hunc enim Modeſtum P. V. & bis quidem, in anno 369. ſcribit Idacius.

III. Non. Aug. Dat.* Sirmio *l. omnis. de his quæ adminiſtrantibus.* ad Probum PF. P.

* id eſt, reddita: Ab an. 365. huc retrahenda.

IV. Id. Aug. Dat. Hierapoli. *l. 3. Cod. Iuſt. de defenſoribus ciuit.* ad Senatum.

Hic Conſul exerte huic l. ſubſcribitur: verum, niſi loco Hierapoli, Martianopolim ſubſtituamus, congruit ea potius anno 370.

XVIII. Kal. Sept. Dat.* Altino (d) *l. 5. de reparat. appellationum.* ad Olybrium PF. V.

* Ad hunc annum retraho ab ann. 373. quo certe Olybrius non fuit PF. V.

(d) *γρ.* ALTIO vt *l. 3. de actorib. & procurator.* Niſi Alteio hic reponamus: tum enim etiam anno 370. vindicaretur.

XV. Kal. Sept. PP. Rom. *l. 19. quorum appellationes.* ad Olybrium PF. V.

Hic Conſulatus in huius l. ſubſcriptione exerte expreſſus.

XII. Kal. Sept. Accepta.* .... *l. 2. de poſtulando.* Olybrio PF. V. (e)

* PP. x. Kal. Sept. C. Iuſt.

Quæ lex plenior extat *l. 6 Cod. eod.* & dicitur PP. x. Kal. Sept. ipſis AA. Coſſ. non adſignato Conſulatus numero, pariter vt hic.

(e) al. PF. P. male.

Male hæc lex refertur ad A. D. 365.

Kal. Sept. Dat...... *l. 1. de fiſci debitoribus.* ad Auxonium PF. P.

Ab anno 365. huc retrahenda.

VIIII. Kal. Octob. Dat...... *l. 30. de curſu publ.* ad Viuentium PP.

Male refertur ad ann. 365.

Prid. Kal. Octobr. Dat. AGRIPPINÆ. *l. vn. ne damna prouincialib.* ad Probum. PF. P. Illyrici.

Hæc lex male annum 365. notatum habet.

VI. Non. Octob. Dat..... *l. 11. de cohortalibus.* Feſto Conſulari Syriæ.

Et hæc lex ab A. D. 365. huc retrahenda: quod & Valeſius, neſcio vnde, recte fecit *in Marcell. lib. 29. cap. 2.*

III. Id. Octob. Dat...... *l. 29. Cod. Iuſt. de decurionibus.* Germano (f) PF. P. Galliarum.

Tribuitur hæc lex Valentiniano, Valenti & Gratiano.

Quare ab anno 365. huc retrahenda.

(f) *γρ.* *Germaniano.*

III. Non. Nou. Dat...... *l. 2. Cod. Iuſt. de defenſorib. ciuit.* ad Probum. PF. P.

Male refertur ad annum 365.

Prid. Id. Nou. Dat. MARTIANOP. *l. 2. de patrociniis vicorum.* ad Auxonium. PF. P.

Hæc lex male refertur ad ann. 370. quo tempore Modeſtus iam poſt Auxonium PP. erat.

XIIII. Kal. Dec. Dat..... *l. 2. de militari veſte.* ad Auxonium PF. P.

Male refertur ad ann. 365.

X. Kal. Dec. Dat..... *l. 4. de cenſu.* ad Vluentium. PF. P. Galliarum.

Ab anno 365. huc retrahenda.

Kal. Dec. Dat. TRIV. *l. 12. de piſtoribus.* ad Claudium Proc. Afric.

Perperam tribuitur anno 365.

IIII. Non.

VALENTINIANVS, VALENS & GRATIANVS.

A. D. 369.

VIII. Id. Iul. Dat. .... *l. 20. quorum appellat.* ad Claudium (e) PF. V.

(e) *rg. P. C. Afr.* ſcil vt anno 368 ſup. imo & hoc anno *l. 6. de legatis.* *GOTHOFREDVS.* Hæc lex præſcriptum habet *Claudium P. V.* atqui Claudivs hic L. Ampelli Antiocheni, qui vltimum PR. V. fuit Modeſto & Arintheo Coſſ. an. 1124. ſucceſſor. Fuerat autem Proc. Africæ Coſſ. dictus. Ita *REINESIVS* epiſt. 27. ad Rupertum. In Cod. Theodoſiano Gothofredi legitur inſcripta ad *Claudianum P. V.* & Gothofredus notat, reſcribendum eſſe: *Claudio Proc. Afr.* vel *Olybrio P. V.* vel legem ad annum 374. referendam, quo anno Claudius fuit Præf. Vrb. *PETR. RELANDVS* in Faſt. pag. 432.

l. 1. de Quæſtionibus. ad Olybrium PF. V.

Kal. Aug. PP. Rom. *l. 5. de annonis ciuicis.* ad populum.

III. Kal. Sept. Dat. BRISIACI *l. 8. de priuil. eorum qui in ſacro pal.* ad Probum PF. P.

Indictione XII. Dat. ..... *l. vn. de claſſicis.* Auxonio PF. P.

Prid. Id. Oct. TREV. *l. 2. de abolitionibus.* ad Probum PF. P.

III. Kal. Nou. Dat. * Antiochiæ. *l. 2. de Aquæductu.* Fortunatiano Com. R. P.

*Id eſt, reddita vel propoſita: pariter vt ſupra hoc ipſo anno *l. 5. de metallis*, quæ eidem inſcribitur: ſequente enim demum anno 370. Valens Antiochiam venit. Am. Marcellinus, *lib.* 29. Zoſimus, *lib.* 4. *cap.* 13.

III. Non. Dat. Treu. *l. 1. de fide & iure haſtæ.* ad Viuentium PF. P.

IIII. Non. Dec. Dat. MARTIANOP. *l. 11. de petitionibus.** Alexandrino Com. R. P.

Vid. quæ de Valente Am. Marcellinus ſcribit, *lib. vlt.**

X. Kal. Ian. Dat. Triu. *l. 12. de veteranis.* ad Probum PF. P.

IIII. *Kal. Ian. Dat. CONSTANTINOP. *l. 2. de legitimis heredit.* ad Auxonium PF. P.

* al. III.

CHRONICON HISTORICVM.

VAlentinianum hunc nobiliſſimum Puerum, huius anni cum Victore Conſulem, Valentis Imp. filium facit Themiſtius *Orat.* IX. eumque hoc tempore ait, vna cum patre in expeditione egiſſe ad Iſtum & in media Scytharum hieme nutritum. *GOTHOFREDVS.*

Recte omnino Gothofredus noſter ſentit, quamuis alii Valentinianum hunc Valentiniani filium fuiſſe aſſerant, quorum rationes ſcire iuuabit.

Tres igitur Valentiniani filios habemus, *Gratianum & duos Valentinianos.* Sed alterum ex his natu maiorem, e priore matrimonio, hoc eſt, e *Valeria Seuera*, ad imperium non perueniſſe conſtat, præmatura morte indubie interceptum. *Conſul* tamen factus eſt nondum trimulus A. V. 1121. *collega Victore*; quod nemo negabit, qui *Themiſtii orat. VI.* (errore typographorum VI. adſcriptum, cum orationem ordine nonam indigitet, qui error & in Gothofredi obſeruat. occurrebat, vbi oratio XI. citabatur) legit, *ad hunc ipſum Conſulem factum* ſcriptam. Ait ibi, *inuictiſſimorum parentum prolem, fratrem Gratiani, collegam viri, cui nomen a Victoria, natum paullo ante quam Procopius vinceretur.* Sub finem appellat *adoleſcentem ex Conſtantini proſapia oriundum*, ſcilicet per matrem. Hinc *Valeriæ Seueræ* nobilitas patet. An ex nomine coniicere licet, neptem eſſe *Fl. Valerii Seueri* Cæſaris, a Maxentio occiſi A. V. 1069. & huius filium aut filiam coniugem habuiſſe e Conſtantini domo? Vnde iſta Valeria Seuera progenita e Valentiniano ſeniore A. V. 1118. *Valentinianum* iſtum peperit Conſulem A. V. 1121? *RVPERTVS in Obſeruat. ad Beſold. Synopſ. cap. 15. pag. 449.*

Valentiniano Iuniori, Valentiniani ex *Iuſtina* filio, poſt initum *Conſulatum* hac oratioue gratulatur. (*Themiſtius.*) Ac ptimum parentis ac patrui, quem patrem etiam vocat, illum exemplo ad omnem animi virtutem inflammat, ſuamque in eo conſtituendo atque informando operam ac diligentiam repromittit. Geſſit autem Conſulatum Valentinianus cum Aurelio Victore, anno CCCLXIX. cum natus eſſet anno CCCLXVI. Gratiano & Dagalaipho Coſſ. Socrates lib. IV. c. 9. *PETAVIVS* in not. ad Themiſt. orat. IX.

Fuit ille, cui Themiſtius Conſulatum gratulatur, *Valentinianus NB. P.* in faſtis hoc anno cum *Victore* adſcriptus, non Valentiniani Senioris, ſed Valentis ex *Dominica* vxore filius, alias *Galates* dictus; quod nomen ea re inditum ei eſt, quod in Galatia natus eſſet, cum pater eius aduerſus Procopium decertaret: quamquam aliter hactenus creditum eſt ab eruditis, ſecutis ſcilicet Socratem & Sozom. qui Valentinianum vtrumque in vnum conflarunt. Huic igitur adhuc puero in caſtris verſanti cum patre, & conſulatum Kal. Ianuar. auſpicanti, orationem hanc habuit Themiſtius, vel potius ipſi patri; vt nomine Senatus P. Q. CP. gratias ei ageret, (mos enim erat ita faciendi) ob conſulatus honorem filio delatum; ſimul & rogaret, vti hunc e caſtris quamprimum in regiam vrbem cum Victore collega remitteret. Certe de Valentiniano Iuniore, Valentiniani ſenioris filio, a veritate prorſus abhorret, vt ad illum iſthæc, quæ hic dicuntur, attinere vllo modo poſſint. Nam vel ſi a Themiſtii autoritate diſceſſeris, cuius quidem teſti-

VALENTINIANVS, VALENS & GRATIANVS.

teſtimonia & plurima nomero & perſpicuitate clariſſima, vt quodque occurret, explicabuntur in notis, vel vna tamen tempotum tatio plane rem conficere mihi videtut.

Primo : cum *Valentinianus Senior* diem obiiſſet, anno CCCLXXV. is, qui poſtea Auguſtus eſt appellatus, erat ferme quadrimus, vt ſcribunt diſerte, Ammianus Marcellinus Lib. XXX. Victor, Zonaras : Zoſimus vix quinquennem fuiſſe dicit. Ille, quem tabulæ omnes Chronologicæ poſt Idat. natum teſtantur anno CCCLXVI. niſi quid humanitus accidiſſet, debuiſſet tunc certe annum fere decimum attigiſſe.

Secundo : qui *Valentiniano Patri* ſucceſſit, interfectus eſt an. CCCXCII. *Arcadio A.uerum & Rufino Coſſ.* cum adhuc pene puer eſſet, inquit Hieronymus ep. de exitu Nepotiani, hoc eſt, anno ætatis XX. vt ait Nicephorus Lib. XII. c. 38. vel imperii XVIII. inchoato, vt habet Ambroſius, orat. de eius obitu. Non igitur eum natum eſſe oportuit anno CCCLXVI. aut certe mortuum ætat. an. XXVI. neceſſe eſt.

Tertio : qui anno CCCLXVI. natus dicitur, atque idcirco oraculorum vice, vt ait Themiſtius, Valenti prædixiſſe Procopii exitium, quod eo ipſo anno contigit, teſte Idatio in faſtis: is inquam, vt in confeſſo eſt apud omnes, Conſulatum geſſit cum Victore hoc an. CCCLXIX. Quare cum paullo poſt quam Imperator eſt ſalutatus, iterum Conſulatum cum Valente geſſit, iterum Conſul dici debuit. At reclamant faſti omnes, in quibus annus ille *Valente Aug. V. & Valentiniano Iun. Aug. Coſſ.* tantummodo adſignatur. Hic duos diſtinguere Valentinianos, & quidem ambos Valentiniani ſenioris filios, (quod Hadriano Valeſio in notis ad Ammianum, viro alioqui doctiſſimo, miror veniſſe in mentem) nemo eſt, qui non audax facinus eſſe exclamet.

Quarto : Denique hanc animaduerſionem noſtram confirmat aperte Idatius in faſtis: *Gratiano Nob. & Dagalaipho Coſſ. natus eſt Valentinianus Iunior filius Auguſti Valentis, die XV. Kal. Febr. & ipſo anno idem hoſtis publicus & prædo (Procopius) intra Phrygiam ſalutarem, & in Nacolienſium campis ab Auguſto Valente oppreſſus atque extinctus eſt die VI. Kal. Iun.* Scio equidem, in editione a Sirmondo noſtro reſtituta, ita legi: *filius Auguſti Valentiniani.* Verum in vetuſtiſſimo Cod. MS. huius noſtri Collegii Pariſienſis, quem Sirmondus in præfatione ad Idatium, Metenſem vocat, & optimæ notæ eſſe prædicat, diſerte ſcriptum lego, *filius Auguſti Valentis*; quæ ſane lectio cur neglecta ſit, non video. *HARDVINVS* in not. ad Themiſt. Orat. IX.

Valentinianus his COSS. in Gallia Treuiris egit ad Iunium menſem vſque, vt docent complures conſtitutiones, quæque deinceps hoc adhuc anno notabo. Neque quidquam contra mouet ſubſcriptio legis 15. *de ſuſceptoribus*, PP. Sabariæ, id enim eo pertinet, quod lex illa ad Probum PP. Illyrici data eſt, vbi Sabaria, pariter vt *Sirmium*: vbi data, id eſt, reddita dicitur *lex 7. de Medicis*, quæ eidem Probo PP. inſcribitur.

GOTHICI belli a Valente ſuſcepti annus hic tertius & vltimus eſt. vid. Am. Marcellinum, *lib. 27. c. 5.* Quare Valens hoc quoque anno Martianopoli conſtitutus fuit: vbi data ab eo *lex 7. de falſa mon.* & *l. 15. de erogat. mil. ann.* quæ ad rem bellicam aperte pertinet. vid. & Zuſimum, *lib. 4. cap. 10.* Themiſtium *oratione 10.*

A. D. 369.

His COSS. Præfectus vrbis Romæ fuit *Olybrius*, Præfecti vero Prætorio, Orientis, *Auxonivs*: Illyrici, Italiæ, & Africæ *Probus*: Galliarum, *Viuentius*.

Auxonius his adhuc COSS. PP. Orientis erat; et ſubſtitutus anno proximo *Modeſtus*.

Valentinianus his COSS. *Rhenum* omnem a Rhetiarum exordio ad vſque Oceanum magnis molibus communiuit, caſtris altius & caſtellis, turribusque aſſiduis per habiles locos & opportunos, qua Galliarum extenditur longitudo, excitatis: nonnunquam etiam vltra Rhenum ædificiis poſitis ſubradens Barbarorum (id eſt, *Francorum & Alamannorum*) fines: teſtis Am. Marcellinus, *lib. 28. cap. 2.* in huius anni geſtis: vbi & de munimento agit a Valentiniano excitato ad *Nicrum*, & altero in *monte Piri* fruſtra tentato. Hinc itaque iam eſt, quod Valentinianum, hoc anno Treuiris digreſſum, ex variis ſubſcriptionibus legum conſtitiſſe diſcimus, *Complati, Martiatici, Altæ ripæ*, & *Briſiaci*: quæ in illis locis fuere. De *Complato* coniectura difficilis, niſi ſit *Cambete*: pro *Martiatico*, forte *Mattiacum* reponas, vel *Mattiaticum*; Munimentum id a Traiano olim conditum, a Iuliano C. reparatum, teſte Marcellino *lib. 17. cap. 1.* Et ſane Valentinianus, biennio poſt, A. D. 371. Macrianum Buccinobantum Alamannorum R. contra Moguntiacum poſitorum, comprehenſurus, iuncto nauibus Rheno Seuerum Magiſtrum peditum contra *Mattiacas aquas* primum præmiſit, teſte Marcellino, *lib. 29. cap. 4.* Forte *Martiaticum* a Martienſibus militibus, qui & Altæ ripæ erant, teſte Notitia Imperii. Forte *Mantiaticum*, hodie *Manhemium*. *Altæ ripæ*, *Briſiacique* nomina veſtigiaque hodienum ſuperſunt: illa inter Nemetes & Vangiones, haud longe ſupra confluentem *Nicri* in ripa Rheni, ad confluentem *Lutariæ* amnis, cuius & mentio in Notit. Imper. Iſtud in Alamannia trans Rhenum.

Valens tertio hoc vltimoque belli Gothici anno, per *Nouiodunum*, perrupto Barbarico, Grutungos adgreſſus, Athanaricum Iudicem eorum coegit in fugam, vt diſerte Am. Marcellinus *lib. 27. cap. 5.* Inde igitur datæ ab eo menſe Iulio huius anni Nouioduni lex 1. *de veſtibus oloueris*, & *lex 2. de fiſci debitoribus*. Hoc ipſo, vt puto, tempore Valens *Tomos* profectus, de quo Sozomenus, *lib. 6. c. 20.* quod Baronius ad A. D. 371. refert non recte: eo quippe anno Valens vel Conſtantinopoli vel in Oriente erat.

Valens, Nouioduno cum omnibus ſuis *Martianopolim* rediit ad hiemem agendam, vt in illis tractibus habilem. Am. Marcellinus *lib. 27. cap. 5.* Inde igitur Martianopoli ab eo data menſe Decembri lex 11. *de petitionibus*.

Gothicum bellum hoc tempore finitum, pace cum Athanarico facta, de qua Am. Marcellinus, *lib. 27. c. 5.* Themiſtius, *orat. 10.* Zoſimus, *lib. 4. c. 11.* Themiſtius indicare videtur, eam factam media æſtate. Inde pace facta Valens *Conſtantinopolim* rediit. Amm. Marcellinus, *lib. 27. cap. 5.* Zoſimus *l. c.* Socrates, *lib. 4. cap. 13.* Hinc igitur data fine huius anni ab eo Conſtantinopoli, *lex 2. de legit. heredit.*

CHRO-

CHRONOLOGIA LEGVM.

VALENTINIANO & VALENTE III. AA. COSS. 370. (a)

(a) Caſſiodorus. *Valentinianus III. & Valens III.* Ita quoque Chron. Alexandrin. *τέταρτον καὶ Οὐάλεντος Αὐγούστου τὸ γ'*. Faſt. Flor. mai. *Οὐαλεντινιανοῦ Αὐγούστου τὸ* Chron. & Paſchal. Latercul. *Valentiniano III. & Valente III.* Socrates H. E. IV, 14. *Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος τὸ γ'*. Faſt. Idat. Proſper. *τρίτον καὶ Οὐάλεντος τὸ τρίτον.* Ammian. Marcellin. Lib. XXVIII. *ὑπατεία Οὐαλεντινιανοῦ τὸ δὸ*. Neglecto *v*. in Valentis nomine Faſt. Flor. min. *Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλης τὸ γ'*. *Erupit Auguſtis ter Coſſ. Saxorum multitu-* Conſules huius anni confirmant marmora. Ita apud *GRVTERVM* inſcript. XXVIII. 1. *ONVPHRIVM* deſcript. Rom. Lib. II. pag. 199. *BOISARDVM* Antiquit. Rom. Part. V. p. 54.

XVI. KAL. IVLIAS. DD. NN.
VALENTINIANO. ET. VALENTE. AVGG.
III. COSS. ARAM. DICAVIT.

REINESIVS Claſſ. XX. inſcript. CCCCXXXIX. p. 999. & *FABRETTVS* inſcript. pag. 507. marmor producunt, in quo ita legimus:

DEPOSITA. PRI. KALENDAS. DEC.
COSS. VALENT. ET. VALEN. III.

Conſ. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 436.

XVI. Kal. Feb. Dat....... *l. 11. de veteranis.* ad Iouinum, Magiſtrum militum.

Hæc lex refertur ad annum 373. quæ huic anno potius aptari poteſt, de quo ad *eam l.*

XIIII. Kal. Feb. Dat........ *l. 17. de Prætoribus.* ad Olybrium PF. V.

Ab anno 365. hanc l. huc retraho.

X. Kal. Mart. Dat. TREV. *l. 1. ne ſanctum baptiſma* ad Iulianum Proc. Afric.

Ab anno 373. hanc l. huc reduco.

VI. Id. Mart. Dat...... *l. 9. de medicis.* ad Olybrium PF. V.

IIII. Id. Mart. Dat. Triu. *l. 1. de ſtudiis liberal. V. R.* ad Olybrium PF. V.

Kal. Mart. Dat. Treueris. *l. prouidendum 7. Cod. Iuſt. de poſtulando*, ad Olybrium PF. V.

XIV. Kal. April. Dat. Triueris.
- *l. 7. de metallis.* ad Probum PF. P.
- *l. 6. de annonis ciuicis.* ad Maximum. (b)

Referuntur male ad annum 365. poſſint & referri ad A. D. 368 vti retulit hanc *l. 6.* Doct. Valeſius, in Am. Marcell. Ita tamen eas huius Codicis conditores poſuere, quaſi ad hunc annum referendas, poſt annum inquam 369.

(b) *γρ. Maximi um.*

III. Kal. Apr. Dat. Triu. *l. 6. de cenſu.* ad Viuentium PF. P.

VI. Id. Apr. Dat. *Sirmio. *l. 16. de erogat. mil. ann.* ad Probum PF. P.

* id eſt, reddita Probo, qui Sirmii agebat, vt etiam ex Auſonio liquet, carmine ſubtexto epiſtolæ XVI ſimiliter v. anno ſup. *l. 7. de medicis.*

Prid. Non. Apr. Dat. ALTEIO *l. 3. de actorib. & procurator.* ad Creſcentem Vicar. Africæ.

Ab anno 365. huc forte retrahenda.

VIII. Kal. Mai. Dat. Treueris.
- *l. 6. de re militari.*
- *l. 64. de decurionib.*

Mauris Sitifenſibus.

Huc retraho ab anno 365. vel etiam ab ann. 373.

VI. Kal. Mai. Dat. Triueris.
- *l. 8. de luſtrali collat.* ad Claudium PC. Afric.
- *l. *5. de Tironibus.* ad Viuencium PF. P. Galliarum.

* Perperam refertur ad an. 365.

III. Kal. Mai. Dat...... *l. 10. de medicis & profeſſ.* ad Principium PF. V.

Principii huius P. V. nulla apud Am. Marcellinum mentio, qui tamen Præfectorum vrbi recenſum agit ſub Valentiniano hoc ordine: *Symmachus, Lampadius, Iuuentius, Prætextatus, Olybrius, Ampelius.* Forte igitur hæc lex referenda ad an. 367.

III. Non. Mai. Dat. Treuer.
- *l. 71. de decurionibus.* ad Amphilocium Conſ. Campaniæ, ſiue ad Sophronium Conſ. Piceni.
- *l. 72. de decurionibus.* ad Olybrium Conſ. Tuſciæ.

V. Kal. Iun. (c) Dat..... *l. vn. de Nuptiis Gentilium.* ad Theodoſium Magiſtrum Equitum.

(c) male *Ian.* vt in aliis.

Perperam hæc lex anno 365. adſeritur. poſſit & referri ea ad an. 373.

IIII. Id. Iun. Dat. CYZICO. *l. 17. quorum appellationes.* ad Modeſtum PF. P.

Male hæc lex refertur ad A. 365. nam & Modeſtus hoc primum anno PF. factus eſt.

Kal. Iun. Dat. Treu. *l. 2. de tabulariis.* ad Artemium Vic. Hiſpaniarum.

IIII. Kal. Aug. Lecta in Eccleſiis Romæ *l. 20. de Epiſcopis.* ad Damaſum Epiſcopum vrbis Romæ.

Prid. Non. Aug. Dat. HIERAPOLI *l. vn. de iure Italico vrbis Conſtantinopol.* ad Clearchum PF. V. Conſtantinopol.

Male hæc lex refertur ad an. 365.

VALENTINIANVS, VALENS & GRATIANVS. A.D. 370.

IV. Id. Aug. Dat. Hierapoli. *l. 3. C. Iuſt. de defenſorib. ciuitatum.* ad Senatum.
Male refertur ad an. 368.

XVIII. Kal. Sept. Dat. Triueris. { *l. 31. de curſu publ.* / ..... *l. 2. ne operæ a conl.* } ad Catafronium Vic. Italiæ.
Agitur hac l. de ponte *Liquentiæ.*

XIIII. Kal. Octob. Dat. Hierapoli. *l. 6. de tironibus.* ad Modeſtum PF. P.

XVI. Kal. Nou. Dat. Hierapoli. *l. 19. de Epiſcopis.* Modeſto PF. P.
Male refertur ad ann. 365.

Prid. Kal. Dec. Dat. Treuer. *l. 73. de decurionib.* ad Symmachum PC. Afr.

II. Id. Dec. Dat. CONSTANTINOP. *l. 8. de maleficis.* ad Modeſtum PF. P.
Male refertur ad an. 365. Poſſit etiam referri ad an. 373.

CHRONICON HISTORICVM.

VAlentinianus his COSS. *Treuiris* in Gallia conſtitit.

Valentinianus *literarum* ſtudiis & Sectatoribus Romæ enixe conſuluit hoc tempore conſtitutione ſua ad Olybrium P. V. puta medicis, *l. 9. de medicis.* ſtudioſis. *l. 1. de ſtudiis:* aduocatis *l. 7. Cod. de poſtulando.*

Maximinus Præfectus annonæ vrbis Romæ fuit eo tempore, quo Olybrius P. V. erat, teſte Am. Marcellino, *lib. 28. c. 1. & 4.* Hieronymo *Chronico:* vt & Ampelius poſt Olybrium P. V. exſtitit, eodem teſte *lib. cit. c. 4.* qui ſane fuit A. 371. quare hoc argumento *legem 6. de annonis ciuicis*, quæ ei inſcribitur, huic anno vindicem: forte etiam *l. 3. cod. tit.* quam in annum 368. conieci.

In *murcos*, id eſt, in eos, qui ad fugiendam militiam digitos ſibi truncabant, Valentinianus conſtitutionem edidit, ad Viuentium PP. Galliarum. *l. 5. de tironibus.*

Theodoſius (Theodoſii M. Imp. pater) e Britannia redux, in locum Valentis Iouini a Valentiniano *Magiſter Equitum* factus eſt, Ammiano Marcellino teſte, *lib. 28. c. 3.* & quidem iam hoc anno 370. vt ex eodem colligo. *lib. 28. c. 5.* Hinc adeo ad eum data lex *vn. de nuptiis Gentilium*, quam huic anno vindicari poſſe puto.

Modeſtus, poſt Auxonium, PP. Orienos factus his COSS. a Valente, (poſteaquam is reuerſus Conſtantinopolim poſt pacem cum Gothis iniram, quæ ſane pax facta fine anni ſuper. 369.) teſtis Zoſimus *lib. 4. c. 11.* & Philoſtorgius *lib. 9. cap. 11.* Socrates *lib. 4. cap. 13.*

Valens e Conſtantinopoli ad bellum Perſicum tendens, *Nicomediam* primum venit. Socrates *lib. 4. c. 13.* & auctor vitæ Athanas. apud Photium. dein & *Cyzicum*: vbi data ab eo lex 17. *quorum appellat.* exinde Cæſaream Cappadociæ. Theodoretus *lib. 4. cap. 17.* Socrates *lib. 4. cap. 21.* Sozom. *lib. 6. cap. 15.* Eoque etiam reſpexiſſe videtur Philoſtorgius, cum de Cæſarea ageret *lib. 9. c. 12.* Mox Antiochiam venit. Am. Marcellinus, *initio lib. 29.* Zoſimus, *lib. 4. c. 13.*

DAMASVS hoc tempore erat Epiſcopus vrbis Romæ, ad quem data Valentiniani lex, lectaque in Eccleſiis Romæ, de vita, honeſtate, conuerſatione Eccleſiaſticorum & cononentium.

Valens Antiochia *Hierapolim* ad bellum Perſicum pergit. vid. Zoſim. *lib. 4. c. 13.* Itaque datæ ibi ab eo hoc anno menſe Auguſto, Septembri & Octobri quatuor leges: E quibus *lex 6. de tironibus*, ad apparatum belli Perſici pertinet. Idem inſtante hieme rurſus Antiochiam redit. Zoſimus *d. loco.*

Valente Antiochiæ conſtituto, Vrbi Conſtantinopolitanæ Ius Italicum reddit hoc anno & tempore Valens Imp. In *Mathematicos* conſultoresque ſæuitum, qui imperaturi poſt Valentem nomen quæſitum iuerant; cuius rei hiſtoriam vid. apud Am. Marcell. *lib. 29. c. 1.* Zoſimum *lib. 4. c. 13.* Philoſtorgium *lib. 9.* Socratem, *lib. 4. c. 15.* Sozomenum, *lib. 6. c. 35.* Cedrenum, Nicephorum, *lib. 11. c. 45.* Eodemque pertinet huius anni hæc *lex 8. de maleficis*, data ad Modeſtum PF. P. cui cauſæ cognitio delata fuit, teſte Zoſimo, *lib. 4. c. 14.* & Am. Marcell. *lib. 29. c. 1.* GOTHOFREDVS. Valens videns *Baſilium* (quem tanquam catholicum Cæſareæ maxime impugnabat) neque potentia perfringi, neque labefactari minis, neque exorari promiſſis poſſe, petendæ Antiochiæ conſilium mutauit, & Conſtantinopolin hoc anno redit. Iam *Pridie Nonas Aug.* Hierapolin, quæ vrbs magna Phrygiæ, peruenerat; eo enim die emiſit legem vnicam Cod. Theodoſ. *de Iure Italico vrbis Conſtantinopoleos.* Ibidem *IV. Idus Aug.* dedit legem 3. Cod. Iuſtinianei *de Defenſoribus Ciuitatum.* Tum *XIV. Kal. Octobr.* Legem 6. Codicis Theodoſiani *de Tironibus*, ad Modeſtum PP. Ac denique XVI. Kal. Octobr. legem 19. eiusdem Codicis *de Epiſcopis.* ad Modeſtum PP. Digreſſus Hierapoli Conſtantinopolin reuerſus eſt, vbi *II. Idus Decemb.* currentis anni dedit legem 8. Cod. Theod. *de maleficis*, ad Modeſtum P. F. Quibus poſitis, quis ſibi impoſterum perſuadere poterit, Valentem hoc anno, vel ſequentis initio Antiochiam acceſſiſſe, Conſtantinopoli octingentis circiter paſſuum millibus diſſitam. Illuc enim neque antequam Cyzicum veniret proficiſci potuit; cum Cyzicum, vbi ineunte Iunio Imperator erat, non longe ab vrbe Conſtantinopolitana poſita ſit: neque etiam poſtquam Cyzicum reliquit, Antiochiam ſeſe conferre potuit; cum hinc ad Cæſaream longiſſima ſit via, per tres circiter menſes Valens Hierapoli moratus fuerit, & menſis Decembris initio Conſtantinopoli iam fuerit. Perperam itaque Zoſimus Lib. IV. c. 13. & Ammianus Marcellinus initio Libri XXIX. a Gothofredo in Chronologia Codicis Theodoſiani hoc anno eam in rem adducti; vt anno CCCLXXII. quo Valens Antiochiam aduentauit, demonſtrabimus. Neque enim *Hierapolis*, vbi memoratæ Leges emiſſæ, *Hierapolis Syriæ* eſt, vt explicat Gothofredus citatus, ſed *Hierapolis Phrygiæ*, quod oſtendit ipſemet Zoſimus, quando ait, Valentem verno tempore Antiochia Hierapolin profectum eſſe, ideoque non hoc anno, quo tantum ſub æſtatis finem Hierapolin venit. *ANTON. PAGIVS in Crit. ad Annal. Baron. ad h. an.*

Alamanni, qui & alias, pariter vt & *Quadi*, *Marcomanni*, Rhetias & Italiam, & in his *Venetiam* ſubinde infeſtabant, hoc quoque tempore metuendi erant: de quo Am. Marcellinus, *lib. 28. c. 5.* quos Theodoſius Magiſter Equitum per *Rhetias* adgreſſus eſt, pluribusque cæſis, multos etiam captiuos abduxit. Quare & *operæ* in id ad proſecutionem equorum vel diuerſarum aliarum rerum a prouincialibus Tabernariis exactæ, & pons *Liquentiæ* (qui in Venetia fuit inter *Opitergium* & *Aquileiam* (de quibus anno ab hinc altero 372.) pariter operis collatis reparatus, *l. 2. ne opera a collatorib.* Sed & curſus publi-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS. publicus agitatus, *l. 31. de curſu publ.* Idque *hoſtili bellum* videtur, quo Italiam arſiſſe, Symmacho in Africa conſtituto, refert Ambroſius. Valens *Conſtantinopolim* reuerſus ex oriente: A. D. 370. vbi *lex 8. de maleficis*, ab eo data, menſe Decembri.

CHRONOLOGIA LEGVM.

GRATIANO A. II. & PROBO COSS. 371. (a)

(a) Caſſiodorus. *Gratianus II. & Probus.* Ita Chron. Alexandrin. Γρατιανοῦ τὸ β' καὶ Πρόβου. Faſt. Flor. min. Γρατιανοῦ Αὐγούστου τὸ β' καὶ Πρόβος. Faſt. Flor. mai. Γρατιανοῦ τὸ β' καὶ Πρόβου. Socrates H. E. IV, 20. Γρατιανοῦ τὸ δεύτερον καὶ Πρόβου. *Gratiano II. & Probo Coſſ.* Faſt. Idat. *Gratiano Aug. II. & Proba.* Paſchal. Lacercul. *Gratiano II. & Proba.* Proſper. Chron. *Gratiano & Probo.* Et in duabus quoque inſcriptionibus numerus geminati Conſulatus Gratiani deeſt apud *FABRETIVM* inſcript. pag. 272.

GRATIANO. ET. PROBO. COSS.
TERT. NON. FEBR. EGO. &c.
ibid. pag. 717.
DVLCISSIME.
NICENI QVE. VIXIT.
ANNOS. XXXII. ET. FECIT. CVM.
MARITO. ANNOS. VIIII. ET. M. X.
ET. D. VII. DEP. VIII. KAL. MAR.
GRATIANO. ET. PROBO. CONS.

Accuratius marmora apud *GRVTERVM* inſcript. CLXIV, 4.
CONSVLATV. D. N GRATIANI. AVG.
II. ET. PROBI. V. C.
& apud *FABRETIVM l. c.* pag. 271.
MERE. SAPIENTIAE.
AVGENDO. QVI. VIXIT.
ANN. PLVS. MIN. LXXII.
CVM VXORE. FECIT.
ANN. XXX. DEPOSITVS.
XIII. KAL. OCTOB. DN. GRA
TIANO. AVG. II. ET. PROBO. CON.

Conſulatus a Probo geſti cum Gratiano mentionem etiam facit *Auſonius* epiſt. XVII. vbi ita de Probo: *Dico hunc* Senatus Præſulem Præfectum *eundem &* Conſulem (*nam Conſul æternum cluet*) Collegam Auguſti *Conſulis*, *Colutum curulis Romula: Primum in ſecundis faſcibus. Nam primus e cunctis eris Conſul ſecundus Principi.* Confer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſ. pag. 443.

Kal. Ian. Dat. *...... *l. de Equis curulibus.* ad Ampelium PF. V.
* *f.* pro Acc. vel Redd.

XVII. Kal. Feb. Dat. CONSTANTINOP. *l. 7. de cenſu.* ad Modeſtum PF. P.

XII. Kal. Feb. Dat...... *l. 2 Cod. Iuſt. de ſententiis ex periculo recit.* ad Probum PF. P.

III. Id. Feb. Dat. TRIV. *l. 1. de ſcenicis.* ad Viuentium PF. V. (b)
(b) *ye* PF. P.

III. Id. Feb. Dat. Conſtantinop. *l. 14. de nauiculariis.* ad Modeſtum PF. P.
Dat. Conſtantinop. *l. 74. de decurionib.* ad Modeſtum PF. P. Poſt alia.

VII. Id. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 1. de conlat. æris.* Modeſto PF. P.

II. Id. Apr. Dat...... *l. 7. Cod. de ſeruis fugitiuis.* ad Felicem Conſularem (c)
(c) v. Proſopogr.

Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 14. de annona & trib.* ad Modeſtum PF. P.
Refertur hæc lex ad Gratianum (Nd. P. ſeu) A. I & Dagalaiphum Coſſ. & ſic ad A. 366. Male: reponendus Gratianus A II. & Probus Coſſ. Quod ex Modeſti PP. nomine apparet, qui ſane eo anno 366. non fuit PP. or.

XVI. Kal. Iun. Dat...... *l. 21. de Epiſcopis.* ad Ampelium PF. V.

XIV. Kal. Iun. Dat. Treu. *l. 5. de indulg. crimin.* } ad Senatum.
IIII. Kal. Iun. Dat. Treuer. *l. 9. de maleficis & math.* } ad Senatum.
In alterutra harum legum mendum ſubeſt in diei ſubſcriptione: ſunt enim hæ duæ leges inter ſe conſtandæ.

IIII. Kal. Iul. Dat. Treu. { *l. 5. de murilegulis.* Filematio Com. S. L.
{ *l. 75. de decurionib.* ad Viuentium PF. P.

III. Kal. Iul. Dat. CONTIONACI *l. 5. de cuſtodia reorum.* ad Probum PF. P.

IIII. Id. Iul. Dat. Contionaci *l. 17. de annona & tributis.* ad Creſcentem Vic. Afric.

III. Id. Iul. { Dat. ANCYRÆ. *l. 76. de decurionibus.* ad Modeſtum PF. P.
{ Dat....... *l. vlt. Cod. Iuſt. de operis libertorum.* ad Probum PF. P.

XVII. Kal. Aug. Dat...... *l. 1. de nuptiis.* ad Senatum.

IIII. Kal. Aug. Dat. Contionaci. *l. 2. de denunciatione.* ad Ampelium PF. P. (d)
(d) *ye* PF. V.

VII. Id. Aug. Dat...... *l. 7. Cod. Iuſt. qui teſtam. fac. poſſ.* Maximo......

XVIII.* Kal. Sept. Dat. Contionaci. *l. 1. de naturalibus filiis.* ad Ampelium PF. V.
* al. XVI.

VIII. Id. Sept. Dat. MAGONTIACI. *l. 2. de ſcenicis.* ad Iulianum (e) Proc. Afr.
(e) v. Am. Marcellinum *lib.* 29.

VIII. Id. Dec. Dat. TRIVER. *l. 2. de curſu publico.* } ad Ampelium PF. V.
...... *l. 10. de maleficis.* } ad Ampelium PF. V.

X. Kal. Ian. Dat...... *l. 11. de diuerſis offic.* Seuero Magiſtro militum.

VALENTINIANVS VALENS & GRATIANVS.

CHRONICON HISTORICVM.

A. D. 372.

VAlentinianus hoc quoque anoo in Gallia potiſſimam partem *Treuiris* egit: aliquando etiam *Contionaci*, & *Magontiaci*: de quo, vbi coventum fuerit: Valens vero *Conſtantinopoli* ferme: aliquando & Ancyræ.

Præfectus vrbis Romæ hoc anno fuit *Ampelius* poſt Olybrium, vt teſtatur Marcellinus, *lib. 28. c. 4.* cui proinde hoc anno & proximo plures leges inſcribuntur: Præfecti vero prætorio fuere, *Modeſtus*, Orientis: *Probus*, Italiæ, Illyrici & Africæ; *Viuentius*, Galliarum.

De Senatoribus vrbis Romæ, *Maleficii* reis quamplurimis agitatæ hoc tempore quæſtiones fuerant a Maximino Præfecto annonæ, eodemque Vicario vrbis Romæ: de quo Am. Marcellinus, *lib. 28. c. 1.* Eæ cum atrocius agitarentur, Legati a Senatu ad Imp. Valentinianum miſſi; Igitur modum ei adhibere viſum ea conſtitutione, cuius duæ partes exſtant. *l. 9. de maleficis*, & *l. 5. de indulg. crim.* Eoderuque pertinet hoc ipſo anno menſe Decembri *lex 10. de maleficis*, quæ Ampelio P. V. inſcribitur: cuius ipſius meminit in ea ipſa re Am. Marcell. *lib. 28. c. 1.* Quibus quidem legibus Valentinianus haruſpicinæ vſum permiſit.

Valentinianus Imp. Treuiris digreſſus, in Maerianum Buccinobantum (quæ contra *Magontiacum* gens erat *Alamanna*,) Regem mouit: teſte Am. Marcellino, *lib. 29. c. 4.* vbi iuncto nauibus Rheno tranſgreſſus, ad vsque 50. lapidem terras hoſtiles inflammauit. Hinc igitur datæ ab eo hoc tempore, menſe Iunio Iulioque & Auguſto, quatuor conſtitutiones *Contionaci*, quæ procul dubio eo tractu fuit (forte *Cortionacum*, quæ hodie *Crucenacum*, vel *Gentzingen*, ad Nauam) & *Magontiaci* menſe Septembri *lex 2. de ſcenicis*. In huiuſce vero rei hiſtoria obſervandum, Marcellinum meminiſſe non tantum Florentii *Magontiaci* Ducis, & aquarum Mattiacarum, verum etiam *Seueri* Magiſtri peditum: cui & menſe Decembri huius anni inſcribitur *lex 11. de diuerſis offic.* & anno proximo, *lex 11. de re militari*: de quo plura *in proſopogr.*

Valens Conſtantinopoli Antiochiam tendens *Ancyram* venit: vbi data ab eo menſe Iulio *lex 76. de decurionibus.* *GOTHOFREDVS.* Hoc anno tamen Antiochiam non peruenit. Ancyra, quo profectus fuerit, ignoramus; certum tamen eſt, neque Cæſaream, neque Antiochiam ſe contuliſſe. Vid. *ANTON. PAGIVS* in Crit. ad Annal. Baron. ad h. a.

Naturalibus liberis ius capiendi ex teſtamento patris ſui amplius aliquod, quam quod Conſtantini legibus tributum fuerat, conceſſit Valentinianus *l. 1. de naturalibus filiis*: cuius conſtitutionis meminit quoque Libanius, *de vita ſua*, & oratione *inedita* πρὸς Θεμιστίου.

Valentinianus ex procinctu Alamannico *Treueros* rediit. Am. Marcellinus *lib. 29. c. 4.* quare ibi data ab eo menſe Decembri lex 32. *de curſu publico.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

MODESTO & ARINTHEO COSS. 372. (a)

(a) Caſſiodorus. *Modeſtus & Arintheus.* Chron. Alexandrin. Μοδέστου καὶ Ἀρινθαίου. Faſti Flor. min Μοδέστου καὶ Ἀρινθαίου qui hoc anno deſinunt. Faſt. Flor. mai Μοδέστος καὶ Ἀρίνθαιος. Faſt. Idat. & Paſchal. Latercul. *Modeſto & Arintheo.* Proſper. Chron. *Modeſto & Alintheo*, errore librariorum. Confer. *PETRVS RELANDVS* in faſt. pag. 445.

XV. Kal. Mart. PP. Rom. *l. 8. de filiis milit. apparitor.* ad Probum PF. P.

VIII. Kal. Mar. Dat. TREV. *l. 14. de piſtoribus.* ad Vrſicinum (b) PF. ann.

(b) Poſtea Vicarius V. R. Am. Marcell. *lib 28. c. 1.*

VII. Kal. Mart. Dat. Treu. *l. 77. de decurionibus.* ad Probum Vic. (c) Vrbis.

(c) Error in hac inſcriptione, vel enim reponendum ad *Probum Vi. C. PF. P.* vel ad Maximinum Vic. Vrbis. v. Am. Marcell. *l. 28. c. 1.*

VI. Non. Mart. Dat. Treu. *l. 3. de hæreticis.* ad Ampelium PF. (d) V.

(d) al. PF. P. male. *GOTHOFREDVS.* Hæc lex tribuitur *Impp. Valentin. & Val.* data *Coſſ. Modeſto & Arintheo*, id eſt, anno Chriſti 372. at quia Gratianus anno V. C. 1119. Chr. 367. a patre Valent. Auguſtus fuit appellatus ante dicm XIII. Kal. Sept. Ambianis, huius nomen in fronte legis non fuit omittendum. *REINESIVS* epiſt. 27. ad Rupert. & ex eo *PETRVS RELANDVS* l. c.

Pr. Non. Apr. Dat. SELEVCIA. *l. VII. ne conlatio per logographos.* ad Modeſtum PF. P.

VII. Id. Apr. Dat. Triu. *l. 6. de prædiis nauiculariorum.* ad prouinciales Afros.

Id. Apr. Dat. ANTIOCH. *l. 19. de Prætoribus.* ad Senatum.

VIII. Kal. Mai. Dat. Triuer. *l. 11. de re militari.* ad Seuerum Magiſtrum militum.

VIII. Kal. Mai. Dat...... *l. 7. de annonis ciuicis.* Clearcho PF. V.

Hanc l. referendam puto ad VIII. *Id. Mai.* vt ita coniungatur cum *l. 2. de ſtudiis liberalib.* & *l. 20. de Prætoribus.*

VII. Kal. Mai. Dat. Treu. *l. 1. de ſpectaculis.* ad Probum PF. P.

VIII. Id. Mai. Dat...... { *l. 2. de ſtudiis liberalib. V. R. &c.* / *l. 20. de Prætoribus.* } Clearcho PF. V.

XVII. Kal. Iun. Dat. *Pataulone. *l. 78. de decurionibus.* ad Probum PF. P.

*pro reddita: Niſi enim *Patauionem* iſtam in Gallia fuiſſe putemus & forte in BATAVIA eam ponamus, vbi tum Valentinianus *erat*, *Batauis* hæc fuerit Norici vrbs, teſte Am. Marcell. *lib. 14.* Pannoniæ antea Ptolemæo. *Patauione* autem hic editum vt Ptolemæo πατάυιον & in nonnullis Antonini Itiner. Alii ferme *Puetauione*, vel *Petauione*, hodie *Pettaw*; verum prius illud magis placet.

XVI. Kal.

VALENTINIANVS VALENS & GRATIANVS.

A. D. 372.

XVI. Kal. Iun. Dat...... *l. 12. de cohortalibus.* ad Probum PF. P. Poſt alia.

Forte iungenda hæc lex ſuperiori, emendato alterutrubi die.

V. Kal. Iun. Dat..... *l. 5. Cod. Iuſt. de officio rectoris prouinc.* ad Apronianum (e) Præf. Vrbi.

(e) γρ. *Ampelium.*

III. Kal. Iun. Dat. NASSONACI. *l. 12. de diuerſis offic.* ad Iulianum Proc. Afr. Acc. VI. * Kal. Decemb.

* Sexto poſt menſe.

Non. Iun. Dat. & PP. Beryti *l. 1. de naufragiis.* ad Modeſtum PF. P.

VI. Kal. Iul. Dat. TREV. *l. 2. de locatione fundorum iuris emphyt.* ad Probum PF. P.

V. Kal. Iul. Dat..... *l. 6. de murilegulis.* ad Modeſtum .....

III. Kal. Iul. Dat..... *l. 13. de diuerſis officiis.* ad Romanum Com. Afric.

Prid. Kal. Iul. PP. Beryti. *l. 9. de luſtrali conlatione.* ad Leontium Conſul. Fenicis.

III. Non. Iul. Dat. NASSONACI.
- *l. 1. de Præf. Prætor.*
- *l. 1. de Quæſtoribus.*
- *l. vn. de Magiſtris ſcrin.*
- *l. 1. de Comitib. rei milit.* Agitur h. l. de Comitib. rei militaris per *Tranſmarinas* prouincias.
- *l. 4. de honor. codicillis.*

ad Ampelium PF. P. Acc. * III. Non. Sept.

* Sexageſimo poſt die.

XII. Kal. Sept. Dat. Ciliciæ (f) *l. 7. de murilegulis.* ad Filematium Com. S. L.

(f) Ita quoque Cod. Iuſt. forte *Cyzici*, vel *Seleuciæ*, vt *l. vn. ſup. ne conlatio:* ſi illud, adminimus, tum *Data*, accipiendum, pro reddita vel propoſita.

XI. Kal. Sept. Dat. Naſſonaci. *l. 21. de Prætoribus.* ad Baponem PF. V.

Kal. Dec. Dat. Treu. *l. 22. de Epiſcopis.* ad Paulinum Præſidem Epiri nouæ.

CHRONICON HISTORICVM.

INDICTIO XV. v. l. 14. de nauicul.

VAlentinianus his Coſs. ferme *Treueris* extitit, vel *Naſſonaci:* de quo poſtea: Valens vero, vel *Antiochiæ*, vel *Seleuciæ*.

Præfecti vrbis Romæ fuere hoc anno *Ampelius*, & poſt eum a menſe Auguſto ferme *Bapo:* vrbis Conſtantinopolitanæ *Clearchus:* de quo Hieronymus, *Chronico A. 374.* Socrates, *lib. 5. cap. 4.* Præfecti vero Prætorio, Orientis, *Auxonius:* Italiæ &c. *Probus.*

Valens Imp. ANTIOCHIAM venit hoc anno, vid. & Libanium de vita ſua *in f.* *GOTHOFREDVS.*

Valens Imperator huius tantum anni initio *Antiochiam* peruenit. * Adeo enim intolerabilis in Cilicia, qua tranſeundum erat, æſtus inualuerat, vt anno trecenteſimo ſexageſimo quinto *Valens* Antiochiam proficiſcens, Cæſateæ conſtiterit, *donec vaporati æſtus Cilicia tam leniti eſſent*, vt ait Ammianus Lib. XXVI, c. 7. Quam etiam in ſem Quintus Curtius ſcribit: *Et tunc æſtus erat, cuius calor non aliam magis quam Ciliciæ oram vapores ſolis accendit.* Denique Hieronymus in epiſt. ad Rufinum anno præcedenti ſcripta, ait: *Cum me Thracia, Pontus, atque Bithynia totum Galatiæ & Cappadociæ iter, & feruido Cilicum terra fregiſſet æſtu, Syria mihi velut portus occurrit.* Ex quo penitus euertitur doctorum virorum ſententia, quæ fert, anno CCCLXX, aut CCCLXXI. Valentem Antiochiam veniſſe: hoc enim pacto æſtiuis caloribus Cilicia ei pertranseunda fuiſſet. Et tamen Valentem hieme Antiochiam perueniſſe oſtendit etiam Lex Cod. Theod. vnic. *Ne conlatio per Logographos celebretur*, data *Pridie Non. Aprilis Seleuciæ*, quæ haud procul Antiochia. Tum *Idibus Aprilis* Lex 19. eiusdem Codicis *de Prætoribus*, *Antiochiæ* emiſſa. Currentis itaque anni initio Valens Antiochiam ingreſſus eſt. Certe Libanius in vita ſua ſe quinquagenarium fuiſſe Ioniano imperante teſtatur, pag. 46. poſtea pag. 48. annum ætatis octauum & quinquageſimum egiſſe ſe dicit, tum cum Valens Antiochiam venit. *Iouianus Auguſtus* Antiochiam profectus eſt ſub finem anni trecenteſimi ſexageſimi tertii, teſte Ammiano Lib. XXV. Quare, ſi eo anno Libanius quinquagenarius erat, præſenti quinquageſimum octauum compleuerat, ideoque non alio anno Valens Antiochiam aduentauit. Quod ſi iam antea ad eandem vrbem is acceſſiſſet, prioris illius aduentus mentionem Libanius feciſſet. Interim obiter obſeruandum, Imperatores non niſi per hiemem in Cilicia iter habuiſſe. Ammianus enim laudatus, vbi dixit, Iouianum Antiochiæ paulliſper moratum eſſe, addit: *Flagrante hieme inde profectus, Tarſum vrbem Cilicum nobilem introiit & cum introiſſet Ancyram Imperator Conſulatum iniit*, Kalendis nempe Ianuariis anni CCCLXIV. *ANTON. PAGIVS in Crit. ad Annal. Baron. ad h. a.*

Quæ Zoſimus Lib. IV. c. 13. de *Valente* Imp. ſcribit, viris eruditis anſam dedere exiſtimandi, eum & anno CCCLXX. *Antiochiam* veniſſe, & illuc poſtea anno præcedenti vel currenti rediiſſe. Verum enim vero non ſolum hoc Zoſimus non inſinuat, ſed etiam noſtram ſententiam aperte confirmat. Hæc Zoſimi verba: *Valens Imperator contra Perſas in Orientem, quo tendebat initio, ſe parat; ac lente progreſſus*

(annis nempe ccclxx & ccclxxi.) *oppidis legatos ad ſe mittentibus, vbi poſceret vſus, opitulatur; aliaque multa rite adminiſtrat, aqua petentibus facile poſtulata concedens. Antiochiam cum perueniſſet*, (præienti ſc. anno,) *omnino caute res bellicas adminiſtrat. Et hieme quidem in Antiochena regia commoratus, Hierapolim verno tempore proficiſcitur:* (Hierapolim nempe Syriæ, non longe ab Antiochia poſitam) *atque inde contra Perſas ducens exercitus, inſtante rurſus hieme, reuertitur Antiochiam. Ac bellum quidem Perſicum in hunc modum extrahebatur.* Gothofredus in Chron. Codicis Theodoſ. eo Zoſimi loco abutitur, vt oſtendat, *Valentem* anno ccclxx. Antiochiæ fuiſſe, quia eo anno aliquas leges Hierapoli dedit, vt ſuo loco dixi. Verum leges illæ Hierapoli Phrygiæ, & quidem ante hiemem emiſſæ. Quare cum ipſemet Gothofredus fateatur, *Valentem* ſub finem anni ccclxx. Conſtantinopolin rediiſſe, liquet, enim illo anno Antiochiam non veniſſe; & ex dictis, nec etiam anno ccclxxi. illuc perveniſſe. *IDEM.*

Valens Imp. Antiochia *Seleuciam* profectus, quæ haud procul Antiochia: vbi ab eo data menſe Aprili *lex vii. ne conlatio*. Am. Marcellinus quoque, *lib. 29. c. 1.* memorat, de Valente in nemoroſo quodam loco inter Antiochiam & Seleuciam, poſt meridiem conſopito, qui inſidias aliquas ibi euaſerit. Inde vero rurſum *Antiochiam* reuerſus Valens eodem menſe Aprili: vbi data ab eo *lex 19. de Prætoribus*.

Valens Imp. *Antiochia* conſtitutus his Coſs. menſe Aprili & deinceps: vbi Athanaſii mors, ſtatim eo mortuo Valenti nuntiata, vt teſtatur Socrates *lib. 4. cap. 20.*

Valentinianus hoc tempore rei militari conſuluit per Gallias, aduerſus Alamannos, emiſſa conſtitutione ad Seuerum Magiſtrum militum, (de quo ſuperiore anno) *l. 11. de re militari.*

Athanasivs hoc anno VI. Non. Maij obiit. (Socrates ad Coss. anni ſuperioris refert) Petrus illi a Catholicis ſuffectus, Lucius ab Arianis. Hinc iam motuum in Ægypto initium. *GOTHOFREDVS.*

Magna huc vsque de anno emortuali *S. Athanaſii* controuerſia fuit. Socrates Lib. IV. c. 20. eum *Gratiano iterum & Probo Coſſ.* præcedenti nempe anno, mortuum ſcribit, eumque Hermantius in Vita S. Athanaſii & Papebrocius die ſecunda Maii in eiusdem Sancti Vita ſequuntur. Imo Petauius in notis ad epiſtolam *Proterii*, Epiſcopi Alexandrini, quam in fine Tomi ſecundi de doctrina temporum recitat, eandem ſententiam tuetur, & in diſſertat. de Photini damnatione c. 2. inquit, Socratem nunquam temere, aut falſo notas Conſulares adhibere. Sed Epiſcopatus *S. Baſilii* initium anno ſuo redditum, & aduentus *Valentis* Antiochiam hoc anno conſignatus, Socratis errorem manifeſtum faciunt, euincuntque, Sanctum Præſulem anno tantum ſequenti ad Deum migraſſe. Cum enim dies mortis eius certus ſit, ſecundus nempe menſis Maii, quo colitur, ipſeque Baſilium Epiſcopum in ſuis operibus vocet, mors eius die ſecunda Maii anni trecenteſimi ſeptuageſimi primi contingere non potuit, ſiue Baſilius die XIV. Iunii eiusdem anni Cæſareæ Epiſcopus dictus ſit, ſiue alio die ordinatus fuerit; cum certum ſit, eum nonum Sedis annum tantum inchoaſſe. Ad hæc Socrates Lib. IV. c. 21. narrata Athanaſii morte, ait: *Confeſtim igitur Ariani animos reſumpſere ob imperatoris Religionem inſolentia elati. Et abſque mora Valenti, qui tunc Antiochia verſabatur, rem ſignificarunt.* Quare cum eo tantum anno Valens Antiochiam aduentarit, non poteſt dici, Athanaſium anno præcedenti mortuum eſſe; conſtatque, fidem Socrati in morte Athanaſii narranda adhibendam non eſſe, cum ipſemet fateatur, *Valentem* Antiochiæ verſatum eſſe, quando Eccleſia magnum illud numen amiſit. *ANTON. PAGIVS in Crit. ad Annal. Baron. ad h. a.* A.D 371.

Recte itaque S. Proterius, vnus ex *ſucceſſoribus* S. Athanaſii, anno ſequenti *Athanaſium* mortuum tradit; quæ Hieronymi & Theophanis in Chronicis ſententia fuit. Proterius in Epiſtola, quam anno ccccliv. ad S. Leonem PP. ſcripſit de Paſchate, inquit: *In octogeſimo anno ab imperio Diocletiani ſuperſtite beatæ memoriæ Patre noſtro & Epiſcopo Anaſtaſio* (legendum Athanaſio) *cum XIV. Luna Paſchalis XXVIII. die menſis Phaminoth (id eſt, nono Kalendarum Aprilium) proueniſſet, die Dominico, in ſubſequentem tranſlatum eſt Dominicum, ita vt quinta die menſis Pharmoti (hoc eſt, pridie Kalendarum Aprilium) celebraretur Paſcha Dominicum.* Quos characteres omnes annum ccclxxiii. notate, nullus inficias ierit. Idem ſcribit auctor Hiſtoriæ Patriarcharum Coptitarum, quam Abrahamus Ecchellenſis latinam fecit & vulgauit: ait enim, obiiſſe S. Patriarcham *ſeptimo Beſcinas die Iouis*. Eſt menſis Ægyptiacus, cuius dies ſeptimus cum die ſecunda Maii concurrit. Quare, cum anno trecenteſimo ſeptuageſimo tertio dies ſecunda Maii in feriam quintam inciderit (erat enim Litera Dominicalis F) S. Athanaſii mors accurate in eo Chronico conſignata. Reſpondet Papebrocius loco laudato, auctorem illum feriam ex ſuo calculo addidiſſe. Sed *Baſilii* Epiſcopatus exordio, & *Valentis* Antiochiam aduentu exacte conſtitutis, manifeſtum eſt, illum anonymum ex veteri aliquo monumento eam feriam mutuatam eſſe. *IDEM.*

His accedit auctoritas D. Cyrilli, Alexandrini, in epiſtula prima ad ſolitarios, qui tradit, hunc Chriſti athletam integros, quadraginta ſex annos Eccleſiam Alexandrinam moderatum eſſe: quod verum eſſe non poteſt, niſi vsque ad annum ſequentem vitam produxerit. Vanæque quæcunque horum verborum interpretationes, a contrariæ ſententiæ aſſertoribus in medium adducuntur. Denique Theophanes non tantum anno Chriſti ccclxxiii. Athanaſium mortuum eſſe dicit; ſed etiam addit, poſt geſti Epiſcopatus annos ſex & quadraginta, quorum integros quadraginta in perſecutionibus periculiſque, pro fide & pietate ſuſceptis, peregerat. Athanaſius anno ccclxvii. menſe circiter Iunio in Eccleſiam ſuam reuocatus, vt anno ccclxx. monſtraui. Quare ab eo anno ad initium inſequentis ſex illi anni, quibus in tranquillitate texit Athanaſius, ſunt numerandi. *IDEM.*

Valens Imp. prolixa conſtitutione ad *Clearchum P. V.* Conſtantinopol. populi Conſtantinopol. commodis conſuluit; tum oblectationi, inquam, populi *l. 20. de Prætoribus*: tum annonæ populari. *l. 7. de annonis ciuicis.* Denique & ſtudiis, bibliothecæque *l. 2. de ſtudiis liber. V. R.*

Quadi hoc tempore cum Marcomannis poſt varias hoc tempore irruptiones, & quidem etiam anno 370. Aquileiam diu obſident, *Opitergiumque* exſcindunt, aliaque moliuntur, quæ refert Am. Marcellinus, *lib. 29. c. 6.* Probo PP. tum *Sirmii* exiſtente, vt *idem* ait: a qua haud procul *Pætouio*, quo Probus procul dubio properauit, ibique accepit datam ad ſe *l. 78. de decurionibus.*

Veteranorum filios militiæ adſcribi hoc

tem-

VALENTINIANVS, VALENS & GRATIANVS.

tempore iuſſit Valentinianus, vt teſtatur *l. 78. de decurionib.* & *l. 12. de cohortalibus.* De quo & ad Magiſtros Equitum & peditum ſcripſiſſe ſe ait, *d. l. 78.* in quibus fuit Equitius, de quo Marcellinus, *lib. 29. c. 6.*

Valentinianus menſe Maio extremo, Iunio, Iulio & Auguſto *Naſſonaci* ſeu *Naſanaci* hoc anno conſtitit, vbi datarum ab eo conſtitutionum ſeptem fragmenta ſuperſunt. Si bene conicio, videtur *Naſanacum* eſſe ad Naſaniam in Neruiis Sylua Arduenna: vnde Eccleſia *Naſomenſis* Leodicenſis diœceſeos in V.S. Monoois 18. *Octobris* haud procul Treueris.

Romanus Comes Africæ fuit hoc tempore, de quo Am. Marcellinus non vno loco, ac nominatim in geſtis huius ipſius anni 372. & 373. *lib. 29. c. 5.* in narratione de Firmi motibus in Africa & Mauritania, vbi incenſa ab eo Cæſarea: & Barbaris in prædam data (de quo vide & Symmachum *lib. 1. ep. 58.*) vid. & Oroſium *lib. 7.* De eo quoque Zoſimus *lib. 4. c. 16.* A. D. 372.

Valentinianus Naſonaci conſtitutus in Gallia his COSS. prolixam hoc tempore conſtitutionem edidit, ad *Ampelium* P. V. Romæ, ſuper *Ordine* ſeu gradibus *Dignitatum*; cuius quinque fragmenta ſuperſunt, hic ſupra poſita.

Valentinianus Naſſonaco *Treuerim* regreſſus fine huius anni: vbi data ab eo *lex 22. de Epiſcopis.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

VALENTINIANO & VALENTE IIII. AA. COSS. 373. (a)

(a) Caſſiodorus. *Valentinianus IV. & Valens IV.* Its quoque Faſt. Idat. Proſper. Chron. & Paſchal. Latercul. *Valentiniano IV. & Valente IV.* Faſt. Flor. mai Οὐαλεντινιανὸς κγ΄. Οὐάλης τὸ δ΄. Chron. Alexandrin. Οὐαλεντινιανοῦ τὸ δ΄ καὶ Οὐάλεντος Αὐγούστου τὸ δ΄. male quod teſtantur marmora, Ita apud *GRVTERVM* inſcript. MLXI. 7. & *FERRETVM* Muſ. Lapid. pag. 204.

DIE. PRID. KAL. MAIAS. VALEN
TINIANO. ET. VALENTE. AVGG. IIII.
Et *FABRETTVM* inſcript. pag. 507.
X. KAL. SEPT. VALENTINIANO
ET VALENTI IIII.
Conf. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conf. pag. 447.

Kal. Januar. PP. Byritho. *l. 63. de decurionibus.* ad Modeſtum PF. P.

Refertur male ad annum 365. Modeſtus enim non niſi medio ferme anno 370 PP. factus eſt. *GOTHOFREDVS*, *Valens* Imperator Lege 63. *De Decurionibus* definiuit, non poſſe omnino Curialem, conditionem Monachiſmo vitari: ſed ſi qui e curialibus ad Monaſticam vitam ſeſe contulerint, erui eos oportere, & ad alterutrum adigendos, vel ad curiæ munia ſubeunda, vel ad cedendum bonis ſuis in eorum gratiam, qui loco illorum, patriæ, curiæque munera ſubituri ſunt. Dicitur hæc lex *PP. Beryto kalend. Ianuar. Valentiniano & Valente AA Coſſ.* Vbi cum non adſcribatur numerus Conſulatus, eam refert Baronius ad annum CCCLXV, quo Valentinianus & Valens primum Conſulatum geſſere. Verum numerali nota omiſſa, Conſulatus in ea lege, vt in quibusdam aliis, ſimpliciter editur; cum inſcripta ſit *ad Modeſtum PF. P.* qui eam dignitatem ſub finem anni CCCLXIX iniit, & ſequentibus aliquot annis continuauit, vt ſuo loco dictum. Quare ea an. CCCLXX, quo *Valentinianus & Valens* tertium Conſulatum geſſere, vel anno CCCLXXIII, quo quartum Conſules proceſſere, emiſſa eſt. Gothofredus ad vltimum iſtum Conſulatum eam reuocat, quod exiſtimet, Diuum *Athanaſium* mortuum eſſe menſe Maio anni trecenteſimi ſeptuageſimi, ſecundi, & Valentem Monachis & Ægyptiis iis contrarium ſeſe non oſtendiſſe, quamdiu Athanaſius vixit. Verum cum certum ſit, anno vno tardius *Athanaſium* deuixiſſe, menſe ſcilicet Maio anni CCCLXXIII, lex hæc propoſita *Kalendis Ianuariis*, quatuor ſcilicet menſibus ante Athanaſii mortem, nihil commune habere poteſt cum perſecutione, quæ mortuo Athanaſio, Alexandriæ *aduerſus Monachos* excitata eſt, præſertim, ſi eam Valens dedit an. CCCLXX, quod non parum veroſimile. *ANTON. PAGIVS in Crit. ad Annal. Baron. ad an. 375.*

XVI. Kal. Feb. Dat...... *l. 11. de Veteranis.* ad Iouinum Magiſtrum militum.

Hic Conſulatus diſerte huic l. ſubnotatus & tamen malim hanc l. referre ad ann. 368. vel 370.

XII. Kal. Mart. Prolata literis ſub die XII. Kal. Mart. Rom. *l. 22. de curſu publico.* ad Voluſianum PF. V. Acc. IV. Kal. Apr. Venabri.

Ab A. D. 365.

X. Kal. Mart. Dat. Treu *l. 1. ne ſanctum baptiſma.* ad Iulianum Proc. Afr.

Et hic Conſulatus huic l. adſcriptus: Et tamen eam referam ad A. D. 370.

VIII. Kal. Mai. Dat. Treueris { *l. 6. de re militari.* / *l. 64. de decurionib.* } Mauris Sitifenſibus.

Male referuntur hæ leges ad an. 365. Forte referendæ ad an. 370.

V. Kal. Iun. Dat.... *l. vn. de nuptiis Gentilium.* ad Theodoſium (b) Magiſtrum Equitum.

Ab anno 365. ad hunc annum vel ad 370. retrahenda hæc lex.

(b) Patrem Theodoſii poſt Imperatoris, qui hoc tempore Dux Moeſiæ erat. Am. Marcell. *lib. 29. in fin.*

V. Id. Iun. Dat.... *l. 22. de Prætoribus.* }
Id. Iun. Lecta..... *l. 23. de Prætoribus.* } ad Senatum.

His legibus hi Coſſ. diſerte adſignati.

XIII. Kal. Iul. Dat.* Apolloniæ *l. 1. de ſtratoribus.* ad Zoſimum Præſidem Epiri nouæ.

* Pro reddita. Perperam vero hæc lex refertur ad an. 365. vt collatio legis 22. *de Epiſcopis*, cum *l. vn. ne Præſtianus*, euincit.

IIII. Kal. Iul. Dat. { *l. 18. de Prætoribus.* / Mediol. *l. 67. de decurion.* } ad Voluſianum PF. V.

Ab anno 365.

VIII. Kal. Aug. Dat.... *l. 2. Cod. de præſcript. 30. vel 40. ann.* ad Voluſianum PF. V.

Ab anno 365.

Kal,

Digitized by Google

VALENTINIANVS, VALENS & GRATIANVS.

Kal. Aug. Dat. MARCIANOP. *l. 35. de appellationibus.* ad Modeſtum PF. P.
Ab anno 365. huc vel ad an. 370. referenda.

XVIII. Kal. Sept. Dat. ALTINO. *l. 5. de reparat. appellat.* ad Olybrium PF. V.
Hic Conſulatus huic l. diſerte adſcriptus.

VIII. Id. Aug. Dat. Med. *l. 9. de calcis coctoribus.* ad Voluſianum PF. V.
Ab anno 365.
IIII. Id. Aug. Dat. Mediol. *l. 2. de pactis.* ſine Coſſ. ad Voluſianum PF. V.
III. Non. Sept. Dat. Med. *l. vn. de ſecundo lapſu.* ad Voluſianum PF. V.
Ab anno 365.
XV. Kal. Octob. Dat. Romæ. *l. 5. Cod. de precib. Imp. off.* ad Voluſianum PF. P.
Ab anno 365.

Id. Nou. Dat. Martianop. { *l. 10. & 11. de accuſationib.* / *l. 8. de famoſis libellis.* } ad Florianum Com. Poſt alia.

His legibus hic Conſulatus diſerte adſcriptus.

XIIII. Kal. Dec. Dat. MEDIOL. *l. vn. ne Præfectianus exactoris.* ad Zoſimum Præſidem Epiri nouæ.
Huic legi hi Coſſ diſerte adſcripti.

VI. Id. Dec. Dat. CONSTANTINOP. *l. 6. de reparat. appellat.* ad Modeſtum PF. P.
Huic legi hi Coſſ. diſerte adſcripti.

II. Id. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 8. de maleficis.* ad Modeſtum PF. P.

Hæc lex ab anno 365. huc omnino referenda videtur ſine die & Coſſ.

.... *l. 1. Cod. de off. P. V.* ad Voluſianum P. V. ad hunc annum.

CHRONICON HISTORICVM.

VAlens Conſtitutionem edidit de *Monachis* factis ad curiam, ſeu *Militiam* ſuam reuocandis.

Valentinianum his COSS *Mediolani* fuiſſe puto: Valens vero *Conſtantinopoli* conſtitit. *GOTHOFREDVS.*

Diu Valens Antiochiæ moratus eſt, vt inſinuant Zoſimus lib. IV. c. 20. Am. Marcell. Lib. 31. c. 11. Socrates & Sozomenus, ab anno nempe trecenteſimo ſeptuageſimo ſecundo, vsque ad currentem (377) niſi quod dum illic moraretur, modo Cæſaream, modo Edeſſam, modo in alias orientis vrbes ſe contulerit. Fallitur enim Gothofredus in Chronol. Cod. Theodoſ. vbi anno CCCLXXIII. ait, illum eo anno Conſtantinopoli conſtitiſſe, quod leges duæ (*l. 6. de reparat. appellat.* & *l. 8. de maleficis*) Cod. Theodoſ. eo anno Conſtantinopoli datæ dicantur; at in iis legibus per *data* intelligendum *accepta* vel *propoſita*, vt ipſemet Gothofredus in variis aliis reſcriptis verbum illud intelligendum docet. *ANTON. PAGIVS in Crit. ad Annal. Baron. ad. an. 377.*

Voluſianum hoc anno P. V. fuiſſe exiſtimo: atque adeo Leges ad eum datas ab anno 365. huc retraho, quandoquidem eo anno Symmachus P. V. fuit: & Am. Marcellinus hos Præfectus vrbi inde ab initio Valentiniani hoc ordine refert, poſt Apronianum, *Symmachum*, *Lampadium*, *Iuuentium*, *Prætextatum*, *Olybrium*, *Ampelium*: vt proinde Voluſianus non niſi poſt hos omnes P. V. eſſe potuerit.

Epirotarum, aliorumque variæ querelæ hac tempeſtate ad Valentinianum Sen. perlatæ: vt teſtatur quoque Am. Marcellinus, *lib. 30. c. 5.* Igitur hiſce querelis mederi inſtituit Valentinianus. *l. vn. de ſtratorib.* & *l. vn. ne Præfectianus.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

GRATIANO A. III. & EQVITIO COSS. 374. (a)

(a) Caſſiodorus *Gratianus III. & Equitius.* Ita etiam Chron. Alexandrin. Γρατιανῦ Αὐγύςυ τὸ γ' καὶ Ἀκυιτίυ. Faſt. Idat. *Gratiano III. & Equitio* Proſper. Chron. & Paſchal. Latercul. *Gratiano III. & Equitio.* Ammian. Marcellin. Lib XXX. 3 *Gratiano adſcito in trabeæ ſocietatem Æquitio Conſule.* Male Faſt. Flor. mai. Γρατιανῦ τὸ δ' καὶ Ἐκυτίυ quod videmus ex marmoribus. Ita apud *FABRETTVM* inſcript. pag. 666.

DIIS. ANIMAE. SVAE. MENTISQVE.
CVSTODIBVS. ARAM. DICAVIT.
D. N. GRATIANO AVG. TER. ET.
AEQVITIO. CONSS.

Nomina Æquitii omnia, quæ ſunt *C. Æquitius Valens*, habet pars inſcriptionis, quæ inter *Gudianas* eſt:

M. D. M. IDAEAE. ET ATTINIS. MINO
TVRANI. ECDESTINI. XVII. KAL.
MAR. FL. GRATIANO. AVG. III.
ET. C. EQVITIO. VALENTE. V. C.
COS. L. AEMILIVS. MONTANVS.
AVGVR. VOT. PVBL. &c.

Conſer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſ. pag. 449.

VII. Kal. Feb. PP. Sirmio. *l. 18. de operib. publ.* ad Probum (b) PF. P.
(b) v. hoc ferme tempore Marcellinum, *lib. 29. c. 6.*

Non. Feb. Dat. MEDIOL. *l. 10. de luſtrali collat.* ad Italicum Vic. Italiæ.
VII. Id. Feb. PP. Rom. *l. 1. ad l. Cornel. de ſicariis.* ad Probum PF. P.

VALENTINIANVS, VALENS & GRATIANVS.

A. D. 374.

xvi. Kal. Mart. PP...... { *l. 5. de relationibus.* / *l. 36. de appellationibus.* / *l. 21. quorum appellat.* } ad Eupraxium PF. V.

xiv. Kal. Mart. Dat. ANTIOCHIÆ. *l. 8 de murilegulis.* ad Tatianum Com. S. L.
iv. Non. Mart. Dat...... *l. 2. Cod. Iuſt. de infantibus expoſ.* ad Probum PF. P.
v. Id. Mart. Dat Antioch. *l. 1. de fabricenſibus.* Tatiano Com. S. L.
x. Kal Apr. PP. Romæ. *l. 1. de his qui latrones.* Simplicio Vic.
xii. Kal. Iun. Dat. Antioch. *l. 8. de falſa moneta.* Tatiano Com. S. L.
xii. Kal. Iun. Dat. TREV. *l. 22. quorum appellationes.* ad Claudium PF. V.
xii. Kal. Iul.* Dat. Treu. *l. 4. de excuſat. artificum.* ad Chilonem Vic. (c) Afr.

γρ. Iun.

(c) Doct Valeſius in Am. Marcellinum, reponit *Proconſ.* *GOTHOFREDVS.* Chilo Vicarius Africæ dicitur in leg. 4. Cod. Theodoſ. de excuſat. artific. Gratiano III. & Equitio Coſſ. ſed mendoſa eſt inſcriptio, vt innumeris in locis Codicis Theodoſ. ſcribendumque eſt, *Chiloni Proconſuli Africæ*, vt patet ex inſcriptione leg. 7. Cod. Theod. de prædiis naucular. *VALESIVS ad Ammian. Lib. XXVIII. cap. 1.*

vi. Id. Iul. Dat. ROBORE. *l. 33 de curſu publico.* ad Conſtantium.
xviii. Kal. Dec. Dat...... *l. vlt. de raptu virginum.* ad Maximum (d) PF. P.

(d) *γρ. Maximinum.*

iii. Non. Dec. Dat. TREV. (e) *l. 1. de ſententiis ex periculo recitatis.* ad Probum PF. P.

(e) in Cod. Iuſt. *Tribus*: cui ſi quid deſerendum foret, *Tribucci*, ſeu *Trebocci* intelligendi videantur, qui Rauracis, vbi *Robur*, proximi: verum id non credo. v. Chronicon infra poſitum.

CHRONICON HISTORICVM.

VAleotinianus huius anni initio quoque *Mediolani* conſtitit: vbi data ab eo menſe Februario *lex 10. de luſtrali collat.* Valens vero hoc anoo *Antiochia* moratus.

Eupraxius hoc tempore P. V. Romæ fuit, cuius meminit & Symmachus *lib. 10. ep. 45.* ad quem ideo data menſe Februario conſtitutio, cuius tres partes ſuperſunt. Hic idem antea Magiſter memoriæ, mox & Quæſtor fuerat: teſte Am. Marcell. *lib. 27. c. 6. lib. 28. c. 1.*

Simplicius Vicarius vrbis Romæ fuit hoc anno, cui ideo inſcribitur menſe Martio *lex 1. de his qui latrones.* Eius meminit & Am. Marcellinus, *lib. 28. c. 1.* e quo d. legis 1. argumentum illuſtrandum: fit quoque mentio in Gratiani reſcripto apud Baronium. Poſt Maximinum vero & Vrſicinum cum Vicatinm fuiſſe idem Marcell. ſcribit.

Claudius P. V. Romæ fuit hoc anno: cuius meminit & Am. Marcellinus, *lib. 27. extremo* in huius anni geſtis.

Valentinianus ex Italia *Treueros* reuerſus: vbi duæ ab eo datæ conſtitutiones.

Pictoribus ingenuis varias immunitates tribuit hoc tempore Valentinianus & ipſe picturæ ſtudioſus, idque per Africam *l. 4. de excuſ. artific.*

Maximinus, ex Præfecto anoonæ, mox & ex Vicario V. R. (de quo anno 370. 371.) Præfectus Prætorio factus, teſtis Am. Marcellinus in huius anni hiſtoria *lib. 28. c. 1.* Huic proinde inſcribitur lex *vlt. de raptu virginum*: cuius argumentum ſuppeditat Marcellinus *d. lib. 28. c. 1.* Porro eum iam anoo 373. PP. fuiſſe idem docet *lib. 29. c. 3. & 4.*

Gratiano, adſcito in trabeæ ſocietatem Equino, Conſule, Valentinianus poſt deuaſtatos aliquos Alamanniæ pagos, munimentum hoc tempore ædificauit prope *Baſiliam*, quod appellaot accolæ *Robur.* Amm. Marcellinus *lib. 30. c. 3.* vbi diſerte hunc Conſulatum adſignat. Hinc igitur data a Valentiniano menſe Iulio RÓBORE *lex 33. de curſu publico. GOTHOFREDVS.*

Abſque Ammiano ſi eſſet, caſtelli huius ſitus igooraretur: adeo nunc fere vna cum pulviſculo indicia cuncta periere, & mentio eius apud antiqoos perrara. Quam tamen fieri video in L. 33. Cod. Theod. de curſu publ. in Conſtitutione Impp. Valentiniani, Valentis & Gratiani AAA data Idib. Iul. *Robore*, Gratiano III. & Equitio V.C. Coſſ. qui ille ipſe annus eſt, quo munimentum hoc a Valentiniano Imp. exſtruebatur. *LINDENBROGIVS in not. ad Marcell. l. cit.*

Poſt fœdus prope Mogontiacum cum Macriano Alamannorum Rege impletum, autumno abeunte, vel initio hyemis, *Treueros* Valeotinianus ad hyberna reuertit; Am. Marcellinus, *lib. 30. c. 3.* in geſtis huius anni. Hinc igitur data a Valentiniano his Coss. menſe Decembri *Treuiris* lex 1. *de ſententiis ex periculo recit.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

POST COSS. GRATIANI A. III. & EQVITII V.C. 375. (a)

(a) Caſſiodorus. *P. C. Gratiani III. & Equitii.* Ita quoque Faſt. Flor. mai. Τοῖς μετὰ τὴν ὑπατείαν Γρατιανοῦ καὶ Ἐκυτίου. Socrates H. E. IV. 31. Μετὰ τὴν ὑπατείαν Γρατιανοῦ τὸ τρίτον καὶ Ἐκυιτίου. *Poſt Conſulatum Gratiani III. & Equitii.* Faſt. Idat. & Proſper. Chron. *Poſt Conſſ. Gratiani III. & Æquitii.* Paſchal Latercul. *P. C. Gratiani III & Equitii.* Aliter vero Chron. Alexandrin. Γρατιανοῦ Αὐγούστου τὸ δ' καὶ Ἀκυιτίου τὸ β'. Verum ſuperiores faſtos confirmant marmora. Apud *GRVTERVM* inſcript. M XVIII. 8.

* * *

POST. CONSVLATVM. D. N. GRA
TIANI. AVG. ET. III .... ET.
EQVIT. OC. CONSVLIBVS.

(N) REINE-

VALENTINIANVS, VALENS & GRATIANVS. A. D. 375.

REINESIVM Claſſ. XX. inſcript. CCCCXXXII pag 997.

...LIDAE. INNOCENT.

E. VIX. AN. P. M. VIII.

DIES. XV.

I.SEPT. POST. CONS. GRATIANI. III.

Confer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſ. pag. 451.

v. Id. Apr. Dat. TREV. *l. 16. de ſuſceptoribus.* ad Chilonem *.....* Proc. Afr.

iv. Non. Iun. Dat. ANTIOCH. *l. 7. de tironibus.* ad Modeſtum PF. P.

iii. Non. Aug. Dat..... *l. 7. de prædiis nauicular.* Chiloni Proc. Afr.

Prid. Id. Aug. Dat. CARNVTI. *l. 12. de accuſationib.* Laodicio Præſidi Sardiniæ.

Hæc lex ad ſuperiorem Conſulatum male refertur, quo Gratianus A. III. & Equitius Coſſ. fuere: reſcribe: *P. C. Gratiani A. III. & Equitii.*

CHRONICON HISTORICVM.

VAlentinianus inter huius anni principia *Treuiris* conſiſtit: Valens vero hoc anno *Antiochiæ* conſtitutus fuit.

Valentinianus Imp. his coss. nouem ferme ante mortem menſibus, pubeſcente iam vere a Treueris *Illyricum* petiit, quod ſuperiore iam anno Sarmatæ, Quadi vaſtare cœperant, ac nominatim Pannoniam (de quo & Farrago Alex.) Am. Marcell. *lib. 30. cap. 5.* Zoſimus, *lib. 4. cap. 17.* Relicto Treuiris Gratiano: Marcell. *l. c.* De hac Illyrici vaſtitate ſentire videtur Ambroſius *lib. 2. offic. cap. 15.*

Valentinianus *Carnuti*, Illyriorum oppido, per continuos tres menſes æſtiuos, (Iunio, Iulio, Auguſto,) egit, arma parans & alimenta aduerſus Quados: vid. Am. Marcellinum *lib. 30. c. 5.* Hinc adeo Carnuti ab eo data Auguſto menſe *l. 12. de accuſat.* quæ perperam ad ſuperiores coss. refertur: quod etiam recte notauit Doct. Valeſius *in Marcell.* Mox *Acincum*, vbi moratus autumno præcipiti, *Sabariam*; inde tandem *Bregetionem* perrexit: idem Marcellinus *d. l.*

Valentinianus Brigitione moritur anno Imperii XII. Philoſtorgius *lib. 9. c. 16.* centum diebus minus, vt exacte computat Am. Marcellinus, *lib. 30. c. 6.* & Zoſimus, *lib. 5. c. 17.* cum in Illyrico menſes nouem paucis diebus demptis commoratus fuiſſet: Zoſimus *d. loco*. His coss XVII. Nouembris ſeu XV. Kal. Decembr. teſtes Am. Marcellinus, *lib. 30. c. 6.* Hieronymus, *Chronico.* Socrates exerte *lib. 4. cap. 26.* μετὰ τὴν ὑπάτειαν Γρατιανοῦ τὸ τρίτον καὶ Ἐκυτίου περὶ τὴν ἑπτακαιδεκάτην Νοεμβρίου: *Poſt Conſulatum Gratiani III. & Equitii die decimo ſeptimo Nouembris.* quæ verba Interpres male accepit. vid. & Conſularia Idaciana. Farrago Alexandr. ait VII. *Id. Octobr.* GOTHOFREDVS. Idacius in Faſtis hoc anno habet: *Diem functus Valentinianus ſenior XV. Kal. Decembr. in Caſtello Virgitione. Et leuatus eſt Valentinianus Iunior Aug. filius Aug. Valentiniani ab exercitu in tribunali, die X. Kal. Decembr. in ciuitate Acinco*, quam Cluuerius Budam eſſe autumat. Ammianus, *Lib. 30. cap. 6.* ait, mortuum eſſe Valentinianum *anno ætatis quinquageſimo quinto, Imperii, minus centum dies ſecundo & decimo.* Ex quo liquet Ammianum emortualem diem non excludere, ſcil. decimum ſeptimum Nouembris, quo tam Idatius, quam Socrates Valentinianum mortuum teſtantur; recteque Socratem IV. 1. ſcripſiſſe; *Valentinianum* die vigeſima quinta Februarii dictum eſſe imperatorem; cum a die XVII. Nouembris præſentis anni, quo is mortuus, ad viceſimum quintum Februarii anni ſequentis dies centum numerentur, die viceſimo quinto, quo *Valentinianus* electus, excluſo: ſequens enim annus bis ſextilis fuit. *PAGIVS in Crit. ad Annal. Baron. h. a.*

VALENTINIANVS Iunior, Gratiani frater, X. Kal. Decemb. ſexto poſt patris obitum die, Imperator ab exercitu in Pannonia, vbi moratus autumno præcipiti, declaratus, *Acinci* in Pannonia inferiore Auguſtus nuncupatur: Am. Marcellinus *extremo lib. 30.* Socrates, *lib. 4. c. 26.* Zoſimus, *lib. 4. c. 19.* Philoſtorgius, *lib. 9. c. 16.* Idacii Conſularia & Chronicon Alexandr. his coss.

Imperium vero patris ita inter ſe partiti Gratianus & Valentinianus Iun. teſte Zoſimo *l. c.* Gratiano ceſſere Galliæ, Hiſpaniæ, Britanniæ: Valentiniano, Italia, Illyricum, Africa: Quod poſterius tamen factum, vt dicam infra A. 379. Et vero cum deinceps 37. extent conſtitutiones, per annum 375. 376. 377. 378. nullæ occurrunt, quæ Valentinianum auctorem habeant, verum ab anno modo 379. ex quo videlicet Theodoſius in Imperium adſcitus eſt.

VALENS, GRATIANVS ET VALENTINIANVS.

Non. Decemb. Dat. ANTIOCH. *l. 79. de decurionibus.* Modeſto PF. P.

Valentiniano, Valenti & Gratiano tribuitur.

CHRONI-

CHRONICON HISTORICVM.

A. D. 376.

VALENS, GRATIANVS, & VALENTINIANVS.

GRATIANVS hoc tempore agebat *Treuiris*, vbi, profecturus, eum morari diſpoſuerat patet. Am. Marcellinus, *extremo lib. 30.* Valens vero, *Antiochiæ*. Zoſimus, *lib. 4. c. 20.* Gratianus porro, quamlibet frater eius Valentinianus Auguſtus proclamatus fuiſſet, quamdiu Valens ſuperſtes fuit, ſolus Imperium Occidentale adminiſtrauit: vt patet ex omnibus legibus ab eo Treuiris vel Magontiaci datis anno 376. 377. 378. quo tempore nullæ Valentiniani Iun. occurrunt.

CHRONOLOGIA LEGVM.

VALENTE V. & VALENTINIANO AA. COSS. 376. (a)

(a) Caſſiodorus. *Valens V. & Valentinianus.* Idem habent Faſt. Flor. mai. Οὐάλεντος τὸ έ. καὶ Οὐαλεντινιανοῦ. Faſt. Idat. *Valente Auguſto V. & Valentiniano Iuniore Auguſto.* Proſper. Chron. *Valente V. & Valentiniano.* Socrates H. E. IV. 35. Κατὰ τὴν ὑπατείαν Οὐάλεντος τὸ πέμπτον καὶ Οὐαλεντινιανοῦ νέου τὸ πρῶτον. *Valente V. & Valentiniano Iuniore Coſſ.* Minus accurate legitur in Chron. Alexandrin. Οὐάλεντος Αὐγούστου τὸ έ. καὶ Οὐαλεντινιανοῦ Καίσαρος. & in Paſchal. Latercul. *Valente V. & Valentiniano Cæſare.* In marmoribus enim *Auguſti* nomine Valentinianus inſignitus ſemper eſt. *GRVTERVS* inſcript. xxvii, 4. *ALD. MANVTIVS* Orthogr. rat. voc. *Hecate* *ONVPHRIVS* deſcript. Rom. L. II. pag. 211. *SELDENVS* de Synedr. III, 14. *FERRETIVS* Muſ. Lapid. pag. 79.

DIS. MAGNIS.
VLPIVS. EGNATIVS. FAVENTINVS.
V. C. AVGVR. P. V. B. P. R. Q.
PATER. ET. HIEROCERYX. D. S. I. M.
ARCHIBVCVLVS. DEI. LIBERI.
HIEROFANTA. HECATAE. SA
CERDOS. ISIDIS. PERCEPTO.
TAVROBOLIO. CRIOBOLIOQVE.
IDIBVS. AVGVSTIS. DD. NN.
VALENTE. AVG. V. ET. VALENTINIA
NO. AVG. CONS. FELICITER.

GRVTERVS inſcript. xxviii. 2. *ONVPHRIVS* deſcrip. Rom. *l. c. MARMOR. FELSIN.* pag. 276. *WOWER.* ad Iul. Firm. Matern. pag. 54.

DD. NN..... VALEN
TE. V. ET. VALENTINIANO.
IVN. AVGG. CONSS. IDIB.
AVGVSTIS.

GRVTERVS inſcript. excii, 3.

DD. NN. VALENTE. V. ET. VALEN
TINIANO. AVGG. COSS. TVRCIVS. SECVN
DVS. ASTERIVS. VC. XV. VIR. S. F.
PONTIVS. ATTICVS. V. C.
SERVILIVS. AEDESIVS. V. C. P. P.
HIEROF. HEG.

IDEM inſcript. MLXXX, 4.

D. D. N N. VALENTE. V. ET.
VALENTINIANO. IVNIORE. PRIMVM.
AVGG. CONS. VI. IOVS. APRIL.
AVR. VICTOR. AVGENTIVS. V. C
P. P. FILIO. SVO. AEMILIANO. CORFONI.
OLYMPIO. C. P. ANNO. TRICESIMO.
CONSECRATIONIS. SVAE. TRADIDIT. CORACICA.
FELIC. CONS. S. S. OSTENDERVNT.
CRYFIOS. VIII. K. MAI. FELIC.

Confer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. p. 454. Ex hoc porro Conſulatu manifeſtiſſime liquet Valentinianum Nobiliſſimum Puerum, qui anno CCCLXIX. Conſul ordinarius fuit, quique anno CCCLXXI. obiit, ab iſto diuerſum fuiſſe, alioquin diceretur is Conſul II. licet nuſquam cum nota numeral. edatur. Quare ille Valentis, hic Valentiniani ſenioris filius erat; quod primus omnium Valeſius in notis ad Ammianum obſeruauit. *ANTON. PAGI* in diſſert. Hypat. c 14. Vide etiam, quæ ſupra ex Harduino adduximus.

III. Id. Feb. Lecta in Senatu. *l. 13. de accuſationibus.* ad Senatum. Poſt alia.

Agitur hac l. de Italia, ſuburbanis prouinciis & cæteris: item de Præfecto vrbis.

VI. Id. Mart. Dat. TRIV. *l. 3. de ſcenicis.* ad Heſperium Proc. Africæ.

Id. Mart. { Dat...... *l. 1. ne præter crimen maieſt.* / PP...... *l. 2. eod. titulo.* } ad Maximum PF. P.

XVI. Kal. Mai. PP. Rom. *l. vlt. ad. l. Cornel. de falſo.* ad Maximinum. (b) PF P.

(b) Ita diſerte habet editio Cuiaciana.

X. Kal. Mai. Dat. Treu. *l.* (c) *4. de hæreticis.* ad Heſperium. PF. P.

(c) Numerus Conſulatus Valentis in h. l. omiſſus.

XVI. Kal. Iun. Dat. Triu. *l. qui mos eſt 23. de Epiſcopis.* Artemio, Euridico, Appio, Gera-

Geraſimo & cæteris Epiſcopis.

Agitur hac l. de *Synodis diæceſeon.*

x. Kal. Iun. Dat...... *l. 11. de medicis & profeſſoribus.* Antonio PF. P. Galliarum.

Agitur hac l. de Diœceſi Galliarum, & de ciuitate Treuirorum.

III. Kal. Iun. Dat. ANTIOCHIAE. *l. 24. de Prætoribus.* ad Senatum.

VI. Kal. Iul. Dat....... *l. 3. Cod. Iuſt. de officio Præfecti Vrbi.* ad Rufinum Præf. Vrbi.

Id. Aug. Lecta in Senatu. *l. 8. de metallis.* } ad Senatum.
Macedoniæ & Illyrici tractus fit mentio hac l.

...... Lecta in Senatu. *l. 19. de operib. publicis.* Poſt alia. }

Hæc lex die & menſe caret.
Agitur hac l. de *vrbe Roma.*

XV. Kal. Octobr. Dat. Treu. *l. 2. de Quæſtionibus.* ad Antonium PF. P. Galliarum.

Kal. Decembr. Lecta. * ...... *l. vn. ne in ſua cauſa quis iudicet,* ad Gracchum PF. P. **

* *Dat. Valente VI. & Valentiniano II. AA. Coſſ.* Ita Cod. Iuſt.

** *Præfectum vrbi.* C. Iuſt.

CHRONICON HISTORICVM.

GRatianus his Coss. in Gallia *Treuiris* conſtitit, de quo *ſine anni ſuper.* vbi & datæ ab eo tres hoc anno conſtitutiones menſe Martio, Maio & Septembri: Valens vero, *Antiochiæ*: Zoſimus *lib. 4. cap. 20.* vbi data ab eo *lex 24. de Prætoribus.* fine menſis Maii.

Maximinus, ſiue *Maximus*, hoc adhuc tempore, menſe Martio & Aprili, ſub Gratiano PP. fuit: de quo, *anno 374. ſup.* Verum hoc ipſo Conſulatu mox gladio iugulatus eſt. Huius vero ferociæ & iniquitati (quam Marcellinus pluribus exequitur *lib. 28. cap. 1.*) non vna ratione & conſtitutione Gratianus modum poſuit: quo refero *legem 13. de accuſationib. l. 2. ne præter crimen maieſt. l. 2. de quæſtionibus: l. vn. ne in ſua cauſa.* Tandemque hoc ipſo anno intoleranter ſe efferens gladio iugulatus eſt.

Profeſſorum per *Galliæ* ciuitates, & quidem in ciuitate Treuerorum, ampliorem numerum definiuit hoc anno Gratianus: *l. 11. de medicis & profeſſoribus.*

Antonius PP. Galliarum fuit hoc anno, vt & duobus ſequentibus A. 377. 378. cui his coss. duæ Gratiani leges inſcribuntur. Ad quem extant & quinque Symmachi epiſtolæ *lib. 1.* ab *ep. 83.* Eum vero Ill. Scaliger perperam eundem cum *Auxonio* putauit, atque ita nomen eius refinxit. Notanda vero inter illas leges *lex 11. de medicis & profeſſoribus*: in qua fit mentio clariſſimæ ciuitatis *Treuerorum*, & Profeſſorum in ea. Item, eo notanda, quod (voica) *diæceſis* ibi PP. Galliarum tribuitur.

Gothi, ſiue *Scythæ*, ab Hunnis expulſi, a Romanis iuſſu Valentis ſuſcepti, inque *Thracia* collocati ſunt. Am. Marcellinus *lib. 31. cap. 4.* Eunapius, *in excerptis Legat*: Zoſimus, *lib. 4. cap. 20.* Valente tum *Antiochia* conſtituto, teſte Eunapio *d. loco*: Socrate, *lib. 4. cap. 28. 29.* Idacio, *Chronico* his coss. Gothorum Duces erant Fritigernus & Athanaricus: qui deinde Lupicini & Maximi, Ducum Romanorum, auaritia commoti, Romanis bellum intulerunt, eorumque copias attriuerunt: Marcellinus, *d. lib. 31. c. 5.* aliique.

Romanæ vrbi & *Senatui* variis rationibus & orationibus Gratianus hoc tempore conſultum iuit: quo pertinent præter quinque leges illas, quas ſupra indicaui, vbi de Maximino, *lex 8. de metallis. lex 19. de operib. publ.* Et oratio illa, quam a ſe in Senatu lectam Symmachus maximopere commendat *lib. 1. ep. 89.* & *lib. 10. ep. 2.* vt & Præfectura vrbana in excelſum faſtigium ab eo euecta: de quo Symmachus *lib. 10. ep. 17.* & lex ipſius *3. Cod. Iuſt. de officio P. V.*

Præfecti hoc tempore ſub Gratiano, vrbis Romæ fuere, *Rufinus*, cui ideo inſcribitur d. lex 3. *Cod. Iuſt. de off. P. V.* de quo accipio & Symmachum, *lib. 7. ep. 16. ad Patruinum*: & poſt eum mox *Gracchus*, cui inſcribitur *lex vn. ne in ſua cauſa*: quomodo in Cod. Iuſt. recte expreſſum in inſcript. illius l. ad *Gracchum Præfectum vrbi*: qui & anno proximo 377. P. V. quoque fuit. Huius vero meminit Hieronymus, *ep. ad Letam. 7.* & Prudentius *lib. 1. adu. Symmachum*: Quare erratum eſt Em. Baronii, qui ea, quæ ab Hieronymo *ep. 7.* & Prudentio *lib. 1. adu. Symm.* de Graccho hoc dicuntur, ad annum 383. retulit. Nempe multa hoc tempore circa religionem paganam Romæ emendata ſub hoc Graccho: nam & ſimulacra portentoſa Romæ ab eo euerſa, de quo ſunt illa Hieronymi & Prudentii loca: vt & Ara victoriæ iuſſu Gratiani diruta.

CHRONOLOGIA LEGVM.

GRATIANO A. IV. & MEROBAVDE V. C. COSS. 377. (a)

(a) Caſſiodorus. *Gratianus IV & Merobaudes.* Ita quoque Faſt. Flor. mai. Γρατιανὸς τὸ δ' καὶ Μεροβαύδης. Faſt. Idat. & Proſper. Chron. *Gratiano IV. & Merobaude.* Paſchal. Latercul. *Gratiano* (*Gratiano IV*) *& Merobaude.* Minus accurate in Chron. Alexandr. Γρατιανοῦ Αὐγούστου τὸ δ' καὶ Μεροβαύδου. Marcellinus enim Lib XXXI. 8. ita ſcribit: *Hæc Gratiano IV. & Merobaude Conſulibus agebantur, anno in autumnum vergente.* Quod etiam confirmant inſcriptiones apud *GRVTERVM* CCCLXX. 3. *BOISSARDVM* Antiq. Rom. Part. V pag. 53.

DEDI-

VALENS, GRATIA-NVS & VALENTINIANVS.

A. D. 377.

DEDICATA. III. KAL. MAIAS.
D. N. GRATIANO. IIII. ET. MERO
BAVDE. COS.

& *CVPERVM* in epiſt. faſtis Almelouenii præfix. n. XIII.

TEMPLVM. SILVANO.
SANCTO.
EX. ORAT.
L. SAVFEIIVS. L. F. HEMVS.
MENSOR. AEDIFIC. PVB.
V.S.L.M D.D.
XVII KAL. IVL. D. N. GRATIA
NO. IIII. ET. MEROBAVDE. COS.

Add. *FERRETIVS* in Muſ. Lapid. & conf. *PETRVS. RELANDVS* in Faſt pag 453.

Prid. Non. Ianuar. Dat. Trev. *l. 3. de quæſtionibus.* ad Gracchum PF. P. *

* *vg.* P. V dixi ad annum *ſuper.*

xiiii. Kal. Mart. Dat. Triu. *l. 15. de piſtoribus.* ad Gregorium V. C. Præf. an.

Agitur hac l. de *Præfecto annonæ, & de Piſtoribus* (vrbis Romæ ſcil)

iii. Kal. Mart. Dat. Triu. *l. 34. de curſu publico.* ad Heſperium PF. P. (b)

(b) Fit hac l. mentio *Proconſularis prouinciæ*, id eſt, Africæ. Certe Heſperius hic PC. Africæ fuit anno ſuper.

iii. Non. Mart. Dat. . . . . *l. 24. de Epiſcopis.* ad Cataſronium. . . . .

Prid. Non. Apr. Dat. Antiochiae. *l. 17. de erogat. milit. ann.* ad Modeſtum PF. P.

Prid. Non. Iul. Dat. Hierapoli. *l. 3. de fiſci debitoribus.* Fortunatiano Com. R. P.

v. Kal. Aug. Dat. Mogantiaco.* *l. 6. de officio Rectoris prouinciæ.* ad Antonium PF. P.

* *Morantiaco* editum male.

v. Id. Aug. Dat. Hierapoli. *l. 3. de militari veſte.* Modeſto PF. P.

Fit in hac Valentis l. mentio præter alias diœceſes & prouincias, prouinciarum *Thraciæ, Scythiæ, & Myſiæ.*

xviii.* Kal. . . . Dat. Hierapoli. *l. 1. de Senatoribus & glebali collat.* . . . .

* xv. C. Iuſt. vnde deſumpta *l. Senator, 11. Cod. de dignitatibus.* ad Procopium. . . .

xv. Kal. Oct. Dat. Trev. *l. 3. tributa in ipſis ſpeciebus.* ad Probianum PF. V.

Agitur in hac l de populo (*Rom.*) & de *Vrbicariis* regionibus.

viii. Kal. Oct. Dat. Antioch. *l. 14. de diuerſ. offic.* Titiano Com. S. L.

xvi. Kal. Nou. Dat. CP. (c) *l. 2. ne ſanctum baptiſma.* ad Flauianum Vic. Africæ.

(c) Iſtud ſtare non poteſt. *GOTHOFREDVS.* In oriente, vt indicat in Chron. Hiſt Gothofredus, verſabatur Valens, &, pacta cum Perſis pace, ex vrbe Antiochenſi abiit, Conſtantinopolin profecturus; verum obſeruante Anton. Pagio *in Crit. ad Annal. Baron. ad h. a.* ad hanc vrbem non aduentauit ante diem tertium Kalendas Iunias anni ſequentis. Pro *Data* itaque legendum *accepta* vel *propoſita. RITTER.*

xiii. Kal. Nouemb. Dat. . . . . . *l 8. ſingularum. Cod. de ædificiis priuatis.* Modeſto Præfecto Prætorio.

CHRONICON HISTORICVM.

Gratianus his coss. in Gallia *Treuiris* maxime conſtitit, vbi quatuor ab eo leges datæ hoc anno occurrunt: Fuit & aliquando *Mogontiaci*, vbi data ab eo extremo Iulio menſe *lex 6. de off. rector. prouinc.* in qua perperam hactenus editum *Morantiaco.* de quo mox.

Heſperius (Auſonii filius) hoc anno & tribus proximis PP. fuit: cuius filii ſui Præfecturam memorat non vno loco Auſonius: de ea plura nos, in *Proſopogr.*

Præfecti prætorio, præter Heſperium hoc anno fuere: *Modeſtus*, PP. orientis: *Antonius*, PP. Galliarum.

Valens hoc anno modo *Antiochiæ*, modo *Hierapoli* fuit, propter *Perſas* & Armeniarum ſtatum: de quo Am. Marcellinus, *lib. 31. cap. 7.* cum quibus mox pacem fecit, Eunapius *in Excerptis.*

Gratianus *Mogontiaci* hoc tempore conſtitit, ſiue ad procinctum aduerſus Alamannos, qui iam menſe Februario Rhenum tranſierant, proficiſcens, ſiue inde rediens: His ſcilicet coss. Gratianus Alamaonorum XXX. circiter millia apud *Argentuariam*, oppidum Galliarum, ſtrauit, rege Priario capto interfectoque; Hieronymus *Chronico:* & Caſſiodorus, *his coss.* Cuius victoriæ meminit & Ammianus Marcellinus, *lib. 31. c. 10.* & Victor alter.

Gratianus ab Argentuarenſi pugna ſeu victoria *Treueros* reuerſus eſt; vbi data ab eo menſe medio Septembri *lex 3. tributa in ipſis ſpeciebus.*

His coss. anno in autumnum vergente, variis caſibus aduerſus Gothos pugnatum a Ducibus Richomere, Traiano & Profuturo. Am. Marcell. *lib. 31. c. 7.*

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS.

CHRONOLOGIA LEGVM.

VALENTE VI. & VALENTINIANO II. AA. COSS. 378.

Huius Conſulatus fit quoque mentio *l. 121. de decurionibus.* *GOTHOFREDVS.* Socrates Hiſt. Eccleſ. IV. 38. Οὐάλης ἐν τῇ ἕκτῃ ἑαυτοῦ ὑπατείᾳ καὶ Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ νέου τὸ δεύτερον. *Valens, Conſulatu ſuo ſexies & Valentiniani iunioris bis.* Faſt. Idat. & Proſper Chron. *Valente VI. & Valentiniano II.* Caſſiodorus. *Valens VI. & Valentinianus.* Faſt. Flor. mai. Οὐαλεντινιανὸς τὸ ς' καὶ Οὐαλεντῖνος νέος. male numerat auctor Chron. Alexandr. ſcribens: Οὐάλεντος Αὐγούστου τὸ ζ' καὶ Οὐαλεντινιανοῦ Καίσαρος τὸ β'. Confer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. pag. 460.

Prid. Id. Ian. Dat. TREVER. { *l. vn. victum ciuiliter.* / *l. 7. de fide teſtium.* } ad Antonium PF. P.

III. Kal. Febr. Dat. Treuer { *l. 23. 24. 25. quorum appellat.* Acc. VI.* Kal. Mai. / *Octuageſimo ſeptimo poſt die. / *l. 37. de appellationibus.* } ad Thalaſſium Proc. Afr.

XII. Kal. Mai. Dat. Triu. *l. 35. de curſu publ.* ad Auſonium PF. P.

X. Kal. Mai. Dat. Treu. *l. 4. de hæreticis.* ad Heſperium PF. P.

VALENTIS, GRATIANI ET VALENTINIANI leges ſine die & Coſſ.

L. 1 Cod. Iuſt. de officio Vicarii. Antonio PF. P.

Iungenda forte *l. 6. Cod. Theod. de off. rect. prouinc.* an. 377.

L. 2. Cod. eod. tit. ad Heſperium. PF. P.

L. 1. Cod. Iuſt. quæ res exportari. ad Theodorum (f. Theodoſium) Magiſtrum militum.

Valenti & Gratiano hæc lex tribuitur.

VALENTINIANI, VALENTIS ET GRATIANI leges Cod. Iuſtin.

Sine die & Coſſ. nonnullæ etiam inſcriptionib. mutilæ.

L. 29 30. de decurionibus.
L. 6. de Curſu publico.

Iungenda hæc lex vel certe interpolata ex *l. 31. Cod. Theod. de curſu publ.* quæ data anno 371. ad Ampelium P. V.

L. 2. de priuil. dom. Auguſtæ. ad Claudium.....

Iungenda forte cum *l. 8. Cod. Theod. de luſtrali coll.* an. 370.

L. 6. de Agricolis. ad Germanianum.

L. 2. de off. Vicarii. ad Heſperium PF. P.

L. 1. de fundis limitrophis. ad Licinium (al. Latinum) PP.

In hac l. fit mentio Tiberlani P P. ſcil. Galliarum.

L. 4. de fundis patrim. ad Florianum Com. R. P.

Perperam Valens, Gratianus & Valentinianus inſcribuntur.

CHRONICON HISTORICVM.

GRatianus hoc tempore, in Gallia *Treuiris* conſtitutus fuit, menſem vsque Matum ferme, vt docent hoc ipſo tempore octo eius conſtitutiones.

Gratianus Valenti opitulaturus aduerſus Gothos e Galliis in Illyricum feſtinauit, per Felicem arborem: Lauriacum, Bononiam, Sirmium, Martis caſtra (in Dacia Ripenſi) præmiſſo ad Valentem Richomere. vid. Am. Marcellinum, *lib. 31. c. 7. & c. 10.*

Valens

VALENS, GRATIANVS & VALENTINIANVS. A. D. 378.

Valens Antiochia digreſſus his Coſſ. *Conſtantinopolim* venit propter *Gothorum* rebellionem & incurſiones Conſtantinopolim vſque III. Kal. Iunii; vbi duodecim tantum dies moratus eſt; de quo Marcellinus *lib. 31. cap. 11.* Eunapius *in excerptis.* Zoſimus, *lib. 4. c. 21.* Socrates, *lib. 4. cap. vlt.* Philoſtorgius, *lib. 9. c. 17.* Idacii *Conſular.*

Valens Imp. Conſtantinopoli digreſſus III. Idus Iunias, moto aduerſus Gothos, qui populata Thracia Conſtantinopolim vſque proceſſerant, exercitu, non exſpectato Gratiano, eiusque copiis mox ſecuturis, octauo vel XII. ab *Hadrianopoli* lapide nusquam comparuit obiitque III. vel V. Id. Auguſti. Socrates *lib. 4. c. vlt.* Hieronymus *Chronico.* Idacii *Conſularia.* Chronicon Alex. Farrago Alexandr. & Am. Marcellinus, *lib. 31. c. 13.* qui hiſtoriam ſuam hic terminauit. v. Zoſimum, *lib. 4. c. 24.* Philoſtorgium *lib. 9. c. 17.*

GRATIANVS ET VALENTINIANVS.

XVIII. Kal. Sept. Dat. .... *l. 9. de metallis.* ad Vindicianum V. C. Vicarium.

Agitur hac l. de *Præfectis Galliarum & Italiæ.*

XV. Kal. Sept. Dat. * Rauennæ *l. 2. Cod. Iuſt. de aduoc. diuerſ. iudiciorum,* ad Antonium PF. P.

* id eſt, reddita. *GOTHOFREDVS.* Hæc lex XV Kal. Sept. data legitur, adeoque male habet inſcriptum nomen Valentis, qui menſe Auguſto iam obierat, aut alius anterioris menſis Kalendæ deberent ſubſtitui. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. pag. 460.

VIII. Kal. Octobr. Dat ..... *l. 1. de domibus ad rem priuat. pertin.* Com. Largitionum.

Agitur hac l. de *Auguſtenſi Suitranea* (ſ. Zaugitana) *ciuitate.*

Prid. Kal. Dec. * Dat. Treu. *l. 12. de pœnis.* ad Antonium PF. P.

Agitur hac l. de *Campaniæ Conſularibus.*

His quatuor legibus, Valentis quoque nomen inſcriptum, qui tamen iam obierat.

* Forte alius menſis adſcribendus.

CHRONICON HISTORICVM.

GOTHI, Valente mortuo, toto anno diœceſin Thraciarum, Scythiæ & Myſiæ deprædati ſunt, ad portas vſque vrbis Conſtantinopol. cui & metum iniecere. vid. Eunapium *in Excerptis,* Zoſimum *lib. 4. cap. 74.* Socratem, *lib. 5. cap. 1.* & Faſtos *Idacianos.* vid. & Ambroſium *lib. 2. c. vlt. in fine.*

Gratianus in hac rerum perturbatione e Galliis in Pannoniam, Myſiam, Thraciasque (quo pertinet & quod Ambroſius ſcribit, fine *lib. 2. de fide*:) imo & Conſtantinopolim pergens (vt referunt Io. Antiochenſis & Suidas) Oricotem Danubiique limitem ordinauit, pacauitque, Theodoſio M. in imperium adſcito. vid. Auſonium, *Gratiarum act.* Pacatum *Panegyrico, cap. 11.* Zoſimum, *lib. 4. c. 24.*

Gratianus hoc ipſo tempore *Sirmii* conſtitutus, reſcriptum emiſit, quo Hæreticis libertatem religionis fecit, exceptis tantum Manichæis, Photinianis & Eunomianis: vt ipſemet teſtatur, *l. 5. de hæreticis*: & Socrates, *lib. 5. cap. 2.* Sozomenus, *lib. 7. cap. 1.* Ioannes Antiochenus, & Suidas, in γρατιανῷ.

GRATIANVS, VALENTINIANVS ET THEODOSIVS.

CHRONOLOGIA LEGVM.

AVSONIO & OLYBRIO COSS. 379. (a)

(a) Caſſiodorus. *Auſonius & Olybrius.* Socrates H. E. Lib. V. c. 2. Αὐσονίου καὶ Ὀλυβρίου. Faſt. Flor. mai. Αὐσονίου καὶ Ὀλυβρίου. Faſt. Idat. & Proſper. Chron. *Auſonio & Olybrio.* Paſchal. Latercul. *Olybrio & Auſonio.* Chron. Alexandr. minus accurate: Αὐσονίου καὶ Ἰολυβρίου; Malala Chronogr. Part. II. p. 36. vero Αὐσονίου καὶ Ἑρμογένους, in priori tantum nomine errauit, alter Conſulum enim, *Q. Clodius Hermogenianus Olybrius* dicitur, quod marmor apud *MANILLIVM* in deſcript. villæ Boryheſiæ pag. 150. & *GRVTERVM* inſcript. CCCLIII. a. teſtatur:

TYR.

GRATIANVS, VALENTINIANVS & THEODOSIVS.

TYRRANNIAE. ANICIAE.
IVLIANAE. CF. CONIVGI.
Q. CLODI. HERMOGENIANI.
LYBRII. V. C.
CONSVLARIS. AFRICAE.
PRAEFECTI. VRBIS.
PRAEF. PRAET. ILLYRICI.
PRAEF. PRAET. ORIENTIS.
CONSVLIS. ORDINARII.
FL. CLODIVS. RVFVS. V. P.
PATRONAE. PERPETVAE.

Conſules huius anni memorat *Victor.* in Præfat. Paſchal. Feſt. *Ab Abraham*, inquit, *vſque in ſextum Valentis conſulatum & Valentiniani ſecundum (anni) MCCXCV. ac deinde ab Auſonio Olybrioque conſulibus, qui ſequuntur, ad VIII. Valentiniani Auguſti Conſulatum & Anthimi VII. & LXX.* & inſcriptio apud *REINESIVM* Claſſ. XX. inſcript. CCCLXXI. pag. 583.

BENEMERITO. POMPEIO.
QVI. VIXIT. MENSIBVS. XI.
D. VI. DEPOSITVS. IN. PACE.
DIE. XVI. KAL. SEPT. AVSONIO. ET.
OLYBRIO. CONSS.

Reliquit etiam *Auſonius* gratiarum actionem ad Gratianum Auguſtum, qui ipſum Conſulatus honore ornauerat; & Epigrammate 144. annum hunc ab V. C. ita ſignauit:

Supputatio ab vrbe condita in Conſulatum noſtrum.

Annis undecies centum coniunge quaternos
Undenos, vnumque ſuper trieteride necte.
Hæc erit æternæ ſeries ab origine Romæ.

Epigr. 145.

Vrbis ab æternæ deductam Rege Quirino
Annorum ſeriem cum Procule accipies:
Mille annos centumque & bis fluxiſſe nouenos
Conſulis Auſonii *nomen ad vſque leges.*
Fors erit vt luſtrum cum ſe cumulauerit iſtis
Confectam Proculus ſignet Olympiadem.

Epocham Varronianam annis 13. præuertiſſe Auſonium, obſeruatum eſt ab *ANT. PAGIO* in Crit. ad Annal. Baron. ad an. 302. Conf. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. pag. 464.

VI. Kal. Mart. Dat. SIRMIO *l. 1. de palatinis S. L.* Aſellæ.....

Non. April.* Dat. TREV. *l. 26. quorum appellat. non recipiuntur.* ad Hypatium PF. V.

* 79. Aug.

XV. Kal. Iul. Dat. THESSAL. *l. 12. de iure fiſci.* Pancratio Com. R. P.

Agitur h. l. de *Alytarcha vrbis Antiochenæ.*

VI. Non. Iul. Dat. AQVILEIAE *l. 2. de deſertoribus.* } ad Heſperium PF. P.
III. Non. Iul. Dat. Aquileiæ. *l. 11. de luſtrali conlat.* } ad Heſperium PF. P.

Hac l. fit mentio *Illyrici & Italiæ & Galliarum.*

Pr. Non. Iul. Dat. SCOPIS. *l. 2. de palatinis S. L.* Pancratio Com. R. P.

Agitur in hac l. de Comite domorum per *Cappadociam.*

XII. Kal. Aug. Acc. Conſtantinæ.* *l. 15. de nauiculariis.* ad Heſperium PF. P.

Agitur hac l. de nauiculariis & de præbitione equorum.

* An Conſtantina Cirtenſium in Africa, de qua *l. 29. de decurionibus.*

III. Kal. Aug. Dat. (b) MEDIOLANI *lex 4. ſeu vlt. Cod. Iuſt. quemad. teſtam. aperiantur.* ad Heſperium PF. P.

(b) f. pro reddita.

Prid. Kal. Aug. Dat..... *l. 6. de maternis bonis.* ad Heſperium PF. P. Acc. IV.* Kal. Sept.

* id eſt, trigeſimo poſt die.

III. Non. Aug. Dat. Med. *l. 5. de hæreticis.* ad Heſperium PF. P. Acc. XIII.* Kal. Sept.

* id eſt, decimo octauo poſt die.

Prid. Non. Aug. Dat. TRIVERI *l. 1. de Princip. Agentium in reb.* ad Potitum Vicarium Vrbis. Acc. VII.* Id. Sept. Romæ.

* id eſt, trigeſimo quinto poſt die.

IIII. Id.

GRATIANVS, VALENTINIANVS & THEODOSIVS.

IIII. Id. Aug. Dat. VICO (c) AVGVSTI. *l. 4. de auro coronario.* Pancratio PF. V. (d) A. D. 379.

(c) *Vicus*, vrbs in Rhætia Ptolemæo.

(d) *γρ.* Com. R. P.

XIIII. Kal. Sept. Dat. BAVXARE *l. 3. de palatinis L. S.* Cateruio Com. S. L.

XVIII. Kal. Oct. Dat. TRIV. *l. 12. de medicis & profeſſoribus.* Vindiciano... (e)...

(e) Comiti Archiatrorum.

X. Kal. Oct. Dat. * Rom. *l. vlt. de re iudic.* ad Potitum Vicarium. (f)

* pro *reddita*, vel *acc.*

(f) vrbis Romæ, vt ſup. *l. 1. de princip. agent. in rebus.*

Kal. Octob. Dat..... *l. 2. de commeatu.* ad Syagrium Mag. Officiorum.

Prid. Id. Oct. PP. Romæ *l. 1. qui bonis ex l. Iul. cedere poſſunt.* ad Baſilium Conſulem. (g)

(g) *γρ. Com. S. L.* vt inf. an. 383 duabus conſtitutionibus.

VIII. Kal. Nou. Dat..... *l. 2. de exſecutoribus* ad Potitum Vicar.

III. Non. Dec. Dat. Treu. *l. 7. de reparat. appellat.* ad Siburium PF. P.

Fit *h. l.* mentio hoſtium ſeu *perduellionum* depulſorum (proculdubio *Sueuorum & Alamannorum*)

VIII. Id. Dec. Dat. * Sirm. *l. 4. de palatinis S. L.* ad Heſperium PF. P.

Eadem eſt ſententia huius l. quæ legis 1. *eod. tit.*

* pro *reddita*, ſeu *acc.*

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius Auguſtus a Gratiano Imp. infuſis Imperio Barbaris, vt ait Ambroſius *ſine orat. de obitu Theodoſ.* & prolixius Claudianus in IV. Cos. Honorii a v. 49. creatus his Coss. XIV. Kal. Februarias, ſeu XVI. Ianuarii, in Pannonia *Sirmii.* Socrates, *lib. 5. cap. 2.* Sozomenus, *lib. 7. cap. 2.* Theodoretus, *lib. 5. cap. 5. 6.* Sidonius, *Carmine 5. v. 110.* Chronicon *Alexandr.* & farrago *Alexandr.* Marcellinus *Chronico*, Idaciana *Conſularia*, &c. Et Theodoſio ceſſit Oriens cum Thracia, inquiunt, Zoſimus, *lib. 4. c. 24.* Oroſius *lib. 7. cap. 34.* & ex eo Paulus Diaconus, *lib. 12.* male Illyricum iungit Sozomenus, *lib. 7. cap. 4.* Inter Gratianum vero & Valentinianum diuiſum Imperium occidentale: Gratianoque ceſſere Galliæ, Hiſpaniæ, Britanniæ: Valentiniano Italia, Illyricum, Africa. Zoſimus, *lib. 4. c. 19.* vid. ſup. A. 375.

GRATIANVS, VALENTINIANVS ET THEODOSIVS.

GRatianus Imp. menſe Ianuario & Februario his COSS. conſiſtit *Sirmii:* vid. Auſonium *in Grat. act.* & *l. 5. de hæreticis.* Itaque data ibi ab eo VI. Kal. Mart. *lex 1. de palatinis S. L.*

Gratianus Imp. ex Pannonia Sirmio in Galliam reuerſurus, per Venetiam (vbi *Aquileia*) & Liguriam (vbi *Mediolanum*) tranſiit. Auſonius *Gratiar. act.* Itaque datæ menſe Iulio, Aquileiæ *lex 2. de deſertorib.* & *lex 11. de luſtrali conlat:* Eodemque menſe Iulio extremo & Auguſto Mediolani *lex 4. Cod. quemad. teſt. ap. l. 5. de hæreticis.*

Theodoſius Imp. Sirmio digreſſus, *Theſſalonica* in Macedonia conſtitit. vid. Zoſimum *lib. 4. c. 25. 27.* Sozomenum *lib. 7. c. 4.* Iornandem, *de ſucceſſ. regn.* Hinc data ab eo ibi menſe Iunio *lex 12. de iure fiſci.* In hac vrbe poſtea anno proximo idem baptizatus fuit ab Acholio Ep. Socrates, *lib. 5. cap. 6.* Sozomenus, *lib. 7. c. 4.* Proſper, *Chronico.*

Theodoſius Imp. Theſſalonica *Sopos* in eadem Macedonia profectus: vbi data ab eo menſe Iulio *lex 2. de palatinis S. L.* De hac vrbe dico, *ad eam l. 9.* & ad *l. 11. de decur.*

Heſperius, & *Siburius* in parte Imperii Gratiani Præfecti Prætorio fuerunt: quarum quiſque diœceſeon Præfectus Prætorio fuerit, diſquiro ad *eas leges.*

Hæreticorum omnium, nullo excepto, cœtus vetuit hoc anno Gratianus Imp. *Mediolani* conſtitutus (vbi tum Ambroſius Epiſcopus erat) *l. 5. de hæreticis:* reuocato ſeu infirmato, quod apud *Sirmium* nuper emerſerat, reſcripto, firmatis viceuerſa Valentiniani patris ſui, ſuiſque in contrarium iuſſionibus.

Gratianus Mediolano profectus, Liguriam, Venetiam, Galliam veterem, Rhetiam, Rheni accolas, Sequanos, Germaniam (primam ſcilicet) pertranſiit teſte Auſonio, *in Gratiar. act.* antequam *Treueros* veniret: Quo in tractu (*Triuerinum*, vel *Tridentinum*) & *Bauxara* fuerint neceſſe eſt, vbi datæ hoc tempore leges a Gratiano, de quibus locis *ad eas leges.* Hoc vero aduentu ſuo compeſcuit Gratianus *Sueuorum & Alamannorum* motus: teſtis Auſonius, *in Grat. act.* Socrates, *lib. 5. c. 6.* Sozomenus, *lib. 7. c. 4.* de quo accipio & legem 7. *de reparat. appellation.*

Gratianus tandem emenſis illis, quas ſupra dixi, ſumma celeritate regionibus & prouinciis, *Treueros* peruenit: vbi data ab eo menſe Septembri ferme medio *lex 12. de medicis & profeſſoribus.* Hinc eſt, quod Auſonius *in Gratiarum actione*, Treuiris hoc anno poſitus ſimul & Conſul, ait, Gratianum, *quia intereſſe non potuerat primordiis dignitatis ſuæ per locorum interualla, ad ſolemnitatem condendi honoris*

GRATIANVS, VALENTINIANVS & THEODOSIVS.

occurriſſe, beneficiis ne deeſſet officium, id eſt, circa hunc Conſulatus.

Vindicianus hoc tempore Comes Archiatrorum erat, ad quem exſtat hoc anno Gratiani lex 12. *de medicis & profeſſorib.* Cuius etiam exſtat epiſtola inter opera medicorum.

Theodoſius multis & ingentibus prælijs commiſſis cum Gothis, Alanis, Hunnis, eos e Thracia expulit & victoriæ nunciatæ xv. Kal. Decembr. Zoſimus *Lib. IV, c. 25.* Socrates, *Lib. V, c. 6.* Sozomenus, *Lib. VII, c. 4.* Marcellinus *Chronico*, & Idacii *Conſular.* A. D. 380.

Ab hoc Conſulato poſſeſſiones iuris ciuilis, & *agonothetica* paſſim donatæ (a Theodoſio M. procul dubio) vid. Nouellam *Martiani 3.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

GRATIANO V. & THEODOSIO I. AA. COSS. 380.

Huius Conſulatus fit mentio, *l. 35. de operib. publ.* *GOTHOFREDVS.* Marcellinus Comes. *Gratiano Aug. V. & Theodoſio Aug. I.* Socrates H. E. V. 6. Ἐν ὑπατείᾳ Γρατιανοῦ τὸ πέμπτον καὶ αὐτοῦ Θεοδοσίου τὸ πρῶτον *Gratiano V. & Theodoſio I. Coſ.* Caſſiodorus. *Gratianus V. & Theodoſius.* Faſt. Idat. *Gratiano Aug. V. & Theodoſio Aug.* Proſper Chron. & Paſchal. Latercul. *Gratiano V. & Teodoſio.* Male legitur in Chron Alexandr. Γρατιανοῦ Αὐγούστου τὸ ς' καὶ Θεοδοσίου Αὐγούστου. & in Faſt. Flor. mal. Γρατιανὸς τὸ β' καὶ Θεοδόσιος τὸ γ'. Scimus id ex Edyllio VIII. *Auſonii*, cuius titulus: *Precatio Auſonii Conſulis deſignati, pridie kalendas Ianuarias faſcibus ſumptis*; vbi Poeta inter alia ita canit:

Iane, veni: nouus anne, veni; renouate veni Sol.
Autem venturo Sol porrige gaudia Iano;
Faſcibus Auſonii ſuccedet Cæſar *in annum,*
Quintam *Romulei* prætextam *habiturus honoris.*
Ecce vbi ſe cumulat mea purpura (mitibus audi
Auribus hoc Nemeſis) poſt me dignatur oriri
Auguſtus Conſul. Plusquam conferre videtur
Me ſibi, qui iuſſit noſtros præcedere faſces.

Accedit teſtis *Victorius* in præfat. paſchalis feſti (in append. ad Petauii Tom. II. de doctrin. Temp.) ita ſcribens: *Sanctæ memoriæ Theophilus quondam Alexandrinus Antiſtes ad Theodoſium Imperatorem datis epiſtolis ex primo ipſius & Gratiani quinquies Conſulatu conditum Paſchale direxit.* add. Sozomenus Hiſt. VII. 5. Confer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. pag. 469. & *ANTONIVS PAGIVS* in Crit. ad Annal. Baron. ad h. a

VIII. Id. Ian * Dat..... *l. 4. Cod. Iuſt. de modo multarum.* Eutropio. PF. P.

* malim, Iun. ſ. VIII. Kal. Iun.

XVIII. Kal. Feb. Dat. THESSAL. *l. 1. ad l. Iul. repetundarum.* Neotherio PF. P.

VII. Kal. Feb. Dat. Theſſal. *l. 2. de theſauris.* ad populum vrbis Conſtantinopol.

IV. Kal. Feb. Dat. * Conſtantinop. *l. 8. de tironibus.* Edictum ad prouinciales.

* id eſt, reddita, vel propoſita.

III. Kal. Feb. Dat. Theſſal. *l. 12. de petitionibus.* Pancratio Com. R. P.

IIII. Non. Feb. Dat. Theſſal. *l. 3. de tabulariis.* Neotherio PF. P.

VIII. Id. Feb. Dat. TRIV. { *l. 3. de naufragiis.* Nauiculariis Afris ſalutem. | *l. 16. de nauicular.* Corpori nauiculariorum. }

XV. Kal. Mart. Dat. Triberi. *l. 9. de priuil. eorum qui in ſacro palatio.* ad Arborium PF. P.

III. Kal. Mart. Dat. Theſſal. { *l. cunctos populos 2. de fide Catholica.* Edictum ad populum Vrbis Conſtantinop. | *l. 25. de Epiſcopis*....(a)... }

(a) In Cod. Iuſt. *l. 1. Cod. de crimine ſacril.* Eutropio PF. P.

III. Kal. Mart. PP. Karthagine. *l. 9. de murilegulis.* ad Eucherium......

Conſulatus in *h. l.* ita notatus: *Poſt Conſulatum Auxonii & Olybrii.*

IV. Id. Mart. PP. Hadrumeto. *l. 2. de principibus agentium in rebus.* ad Probum PF. P.

Prid. Id. Mart. Dat. AQVIL. *l. 10. de murilegulis.* ad Heſperium PF. P.

Huic l. Conſulatus ita ſubnotatus: *Poſt Conſulatum Auxonii & Olybrii.*

XVI. Kal. Apr. Dat. { ..... *l. 80. de decurionibus.* | Theſſal. { *l. 20. de operibus publ.* } Iuliano PF. Ægypti. | *l. 81. 82. de decurionibus.* ad Neotherium PF. P. }

xv. Kal.

GRATIANVS, VALENTINIANVS & THEODOSIVS.

xv. Kal. Apr. Dat. Treu. *l. 12. de extraordinar.* ad Theodorum (b) Com. R. P. A. D. 380.

Fit hac l. mentio *P. P. Italiæ, & ſuburbicariarum* partium.
(b) Meminit Claudianus in *Conſul. Theodori.*

vi. Kal. Apr. Dat. Theſſal. *l. 4. de quæſtionibus.* Albuciano Vicar. Macedoniæ.

viii. *Kal. Mai. Dat. MEDIOL. *l. 4. de ſcenicis.* ad Paulinum PF. V.
* f. IIII. id eſt, v.

vi. * Kal. Mai. PP. Antiochiæ. { *l. 3. de deſertoribus.* / *l. 9. de tironibus.* } Neotherio PF. P.
* al. III.

v. Kal. Mai. Dat. Med. *l. 5. de ſcenicis.* ad Paulinum PF. V.

Prid. Id. Mai. Scripta Damaſco. { *l. 9. de filiis mil. apparitorum.* / *l. * 83. de decurionibus.* } Petro Conſulari Fenicis.
* Subſcriptio huius l. ita habet: *Scripta Petro Conſulari Fenicis Damaſco, Prid. Id. Mai. Conſtantinop.* (imo Theſſal.)

viii. Kal. Iun. * Dat. Theſſ. { *l. 2. de Præfecto prætorio.* / *l. 2. de Quæſtoribus.* } Reſtituto PF. V.
* al. Iul.

Prid. Id. Iun. Dat. Theſſal. *l. 3. de locat. fund iuris emphyt.* Pancratio Com. R. P.
Id. Iun. Dat...... *l. 16. de piſtoribus.* ad Arborium PF. V.
xvii. Kal. Iul. Dat. Theſſal. *l. 1. de Primicerio & Notar.* Eutropio PF. P.
xvi. Kal. Iul. Dat. Theſſalonicæ. *l. 3. de Agentibus in rebus.* ad Florum Mag. officiorum.

xv. Kal. Iul. Dat. Theſſalonicæ. {
L. 8. & 9. de bonis proſcriptorum.
L. 2. ad l. Iul. repetundarum.
L. 6. de ſponſalibus.
L. vn. ſi prouinciæ Rector.
L. vn. de vſuris rei iudicatæ. } Eutropio PF. P.
L. vn. ſi quacunque præditus pot. Neotherio PF. P.
L. quicunque. de iis quæ admin. Floro PF. P.
L. 3. Cod. Iuſt. de litigioſis. Tatiano PF. P.
Hæc lex *rurſus* lata ſine huius anni. }

xiiii. Kal. Iul. Dat...... *l. 38. de appellationibus.* ad Syagrium PF. P.
v. Kal. Iul. Dat. AQVILEIÆ *l. 10. de priuil. eorum qui in ſacro pal.* ad Probum PF. P.
Kal. Iul. Dat. Theſſalonicæ. *l. 16. Cod. Iuſt. de teſtamentis.* Eutropio......

viii. Id. Iul. Dat. Theſſal. *l. 10. de filiis milit. apparitor.* ad Felicem Com. Orientis.

iv. Id. Iul. Dat. Triu. *l. 17. de piſtoribus.* ad Titianum * Vic. Afric.
* Fit hac l. mentio Iudicum *Africanorum & piſtorum vrbis Romæ.*

Prid. Id. Iul. Dat. Theſſal. *l. 8. de annonis ciuicis.* Reſtituto PF. V.

Id. Iul. PP. * Rom. *l. 4. de deſertoribus.* ad Syagrium PF. P.
* Dat. in C. Iuſt.

vi. Kal. Aug. Dat. * Conſtantinop. *l. 7. de legatis.* Eutropio PF. P.
* id eſt, reddita: vel hic reponendum *Hadrianop.*

xvi. Kal. Septemb. Dat. HADRIANOP. *l. 21. de operibus publicis.* Eutropio PF. P.
Prid. Kal. Sept. Dat. THESSAL. *l. 13. de petitionibus.* ad prouinciales.
vi. Id. Sept. Dat. SIRMIO *l. 11. de filiis milit. apparitorum.* Habe Neotheri K. N.
xii. Kal. Octob. Dat. Theſſal. *l. 14. de petitionibus.* Parioratio Com. R. P.
xvi. * Kal. Dec. Dat. Theſſal. *l. 15. de petitionibus.* Eutropio PF. P.
* al. xv.

xv. Kal. Ianuar. PP. .... { *l. 1. Cod. Iuſt. de ſecund nupt.* / *l. 4. Cod. Iuſt. ad SC. Tertyll.* } Eutropio PF. P.

xiii. Kal. Ian. Dat. CONSTANTINOPOLI. *l. 3. Cod Iuſt. de litigioſis.* Tatiano PF. P.
Huius l. ſubſcriptio notanda: Nam cum menſe iam Maio hæc lex lata fuiſſet, *rurſus* ea lata hoc tempore dicitur.

iii. Kal. Ian. Dat. Conſtantinop. { *l. 3. de exhibendis reis.* / *l. 6. de cuſtod. reorum.* } Eutropio PF. P.

CHRONICON HISTORICVM.

Theodoſius M. hoc integro ferme anno *Theſſalonicæ* conſtitit: vbi & morbo correptus, iiſdem coss. ab Acholio Ep. baptizatus fuit: vt diſerte teſtatur Socrates *lib. 5. c. 6.* Sozomenus *lib. 7. c. 4.* temporis characteriſmum haud adeo aperte prodit. De hoc alioquin Theodoſii morbo Zoſimus quoque, *lib. 4. c. 34.* Gregorius Nazianzenus etiam *de vita ſua n. 71.*

ἐπεὶ δὲ φύλοις βαρβάρων, κακὸν φέρων
Ἄναξ ἑῴας ἦχεν ἑρμητήριον
Θεσσαλονίκην.

Orientis at cum Barbaris cladem ferens
Theſſalonicam ſceptriger, velut aggerem,
Teneret.

Gratianus potiſſimam huius anni partem egit *Treuiris.*

Theodoſius his coss. quatuor conſtitutionibus, puta *l. 12. 13. 14. 15. de petitionibus*, petitorum, eorum ſcilicet, qui bona velut caduca, vacantiaque, vel etiam proſcriptorum, a ſe impetrabant, auiditati enixe occurrit.

Supplementa militiæ hoc tempore a Theodoſio M. agitata ex vagis veteranorum filiis, & ex vacantibus opportunis regionibus, docent lex 3. *de tabulariis*: & lex 9. *de tironibus: lex 3. de deſertoribus: lex 11. de fil. mil. apparit.* quæ omnes leges ad Neotherium PP. datæ ſunt.

Theodoſius M. ex vrbe Theſſalonica populum Orientis, ac nominatim Conſtantinopolitanum, variis hæreſibus contaminatum (ſic vt Eccleſia per 40. iam annos ab Arianis teneretur) inter hæc Imperii ſui initia, ad Catholicam fidem traducere inſtituit: Edicto partim ad populum vrbis Conſtantinopol. partim ad Eutropium PP. emiſſo: Duobus in id præſtitis: *Formula* videl. Catholicæ fidei propoſita, additis duobus inſigniorum Epiſcoporum, qui tum in fide manſerant, Damaſi videl. Ep. Romani, & Petri Alexandrini exemplis: Tum & charactere expreſſo, ad quem *Epiſcopi* & paſtores eligendi eſſent: Cuius Edicti duæ partes ſuperſunt etiamnum in famoſa *l. cunctos populus de fide Catholica*, & in *l. 25. de Epiſcopis.* Eiusce vero legis meminit quoque Sozomenus, *lib. 7. c. 4.*

Valentinianus Iun. his coss. modo *Aquileia*, modo *Mediolani* conſtitit.

Præfecti Prætorio ſeptem his coss. memorantur: quatuor ſub Theodoſio Imp. *Eutropius, Neotherius, Florus* & *Tatianus*: nam quæ leges ad eos datæ ſunt, dicuntur datæ Theſſalonicæ, Hadrianopoli & Conſtantinopoli, item PP. Antiochiæ: Tres alii ſunt, *Probus, Heſperius & Syagrius*, ad quos quæ leges emiſſæ ſunt, datæ dicuntur Aquileiæ, vel propoſitæ Romæ vel Hadrumeti.

Quadrageſimam ante Paſcha a criminum cognitione vacuam eſſe voluit Theodoſius *l. 4. de Quæſtionibus.*

Scenicarum in vrbe Roma profeſſioni Valentinianus Iun. odium hoc tempore indixiſſe teſtantur *lex 4.* & *5. de ſcenicis*, pariter vt anno prox. 381. *l. 8. 9. cod. tit.*

Dignitatum quarundam, & ſummarum quidem, & Magiſtrorum militum nominatim ordinem & præcedentiam hoc tempore definiuit Theodoſius Imp. *l. 2. de Præfectis prætorio*, & *l. 2. de Quæſtoribus*: Quibus forte ſocianda *lex 4. Cod. Iuſt. de modo multarum*, emendata eius ſubſcriptione, vid. ſup. VIII. *Id. Ian.* qua I. modus multarum, quas PP. imponere poſſent, definitur.

Theodoſius hoc tempore conſtitutionibus ſuis, per totum orbem ſibi parentem emiſſis ad Præfectos Prætorio, ac nominatim ad Eutropium PP. furtis, concuſſionibus, vexationibus, impreſſionibus Iudicum ſeu Rectorum prouinciarum potentiorumque, imo & Fiſci enixe occurrit, vt videre eſt ex nouem legibus ſuperius poſitis, quæ omnes eodem pertinent.

Theodoſius Imp. Theſſalonica digreſſus, *Hadrianopolim* venit: vbi data ab eo medio menſe Auguſto lex 21. *de operib. publ.* menſe mox proximo Theſſalonicam reuerſus, vt oſtendit lex 13. *de petitionib.*

His coss. *Sirmii* verſati menſe Septembri Valentinianus Iun. & Gratianus: a quo Ariani impetrarunt concilium *Aquileienſe*, quod indictum in menſem Septembrem anni proximi 381. vid. Concilium Aquileienſe in *Principio.* (Fortean & Theodoſius eo venit: quod colligar quis ex *l. 11. de fil. mil. appar.* ſi modo Neotherius, ad quem ea lex data eſt, idem eſt cum Neotherio PP. quod exiſtimo.)

Theodoſius Imp. correctionem morum inſtituens, immaturis ſeu feſtinatis *ſecundis mulierum nuptiis*, violata luctus religione priori viro debita, grauiſſimas pœnas impoſuit, conſtitutione ad Eunapium PP. emiſſa.

Theodoſius Imp. Macedonia ſeu Theſſalonica digreſſus poſt deuictos Barbaros, *Conſtantinopolim* venit. Gregorius Nazianzenus, *de vita ſua n. 93.* duobus locis: Zoſimus, *lib. 4. c. 33.* Idacius *Chronico* & Faſti Idaciani. Idque die XVIII. Kal. Decemb. aiunt Faſti Idaciani: verum male: ibi enim reponendum VIII. *Kal. Dec:* nam XV. vel, XVI. Kal. Decemb. Theodoſius erat adhuc Theſſalonicæ, vt docet *lex 15. de petitionibus.* Et vero Chronici Alex. auctor diſerte Theodoſium VIII. Kal. Decembr. Conſtantinopolim ingreſſum ſcribit. Certe fine huius anni Theodoſium Conſtantinopoli fuiſſe docent tres leges hic ſupra poſitæ. Sed & ex Socrate, *lib. 5. c. 7. extremo*: Sozomeno, *lib. 7. c. 5.* Marcellino, *in Chronico* his coss. diſcimus, Theodoſium Conſtantinopoli iam conſtitutum, menſe Decembri his coss. Eccleſiam Arianis ereptam, Catholicis reſtituiſſe: de qua Eccleſiæ reſtitutione, Theodoſio M. Conſtantinopoli conſtituto, Philoſtorgius quoque, *lib. 9. cap. 19.*

Exhibitioni & cuſtodiæ reorum clementiſſime conſuluit hoc tempore Theodoſius M. *l. 3. de exhib. reis*, & *l. 6. de cuſtodia reorum.*

CHRO-

GRATIANVS, VALENTINIANVS & THEODOSIVS.

A. D. 381.

CHRONOLOGIA LEGVM.

EVCHERIO & SYAGRIO COSS. 381.

In ſedecim conſtitutionibus, ordine inuerſo ſcripti hi Coſſ. *Syagrius & Eucherius.* GOTHOFREDVS. Hoc etiam ordine apud Caſſiodorum legimus : *Syagrius & Eucherius.* In Chron. Alexandrin. Συαγρίου καὶ Εὐχερίου. Faſt. Idat, Proſper, Chron. & Paſchal. Latercul. *Syagrio & Eucherio.* Marcellinus Comes. *Eucherio & Syagrio,* vbi Sirmondus tamen edidit *Euagrio.* Faſt. Flor. mai. vero Εὐχέριος καὶ Εὐάγριος τὸ ά. Ita quoque Socrates H. E. Lib. V. c. 8. Ἐν ὑπατείᾳ Εὐχερίου καὶ Εὐαγρίου. *Conſulibus Eucherio & Euagrio.* Notatur autem in præfat. ad Tom. II. Oper. Sirmondi, ſcribendum eſſe *Syagrio* in faſtis & apud Socratem, cum ob literarum ſimilitudinem Συάγριος mutatum ſit in Εὐάγριος. Idem ſtatuendum forte de loco in actis Concil. Conſtantinopolitan. hoc anno habiti : Ἐν ὑπατείᾳ Φλαβίου Εὐχερίου, καὶ Φλαβίου Εὐαγρίου τῶν λαμπροτάτων. *Flauio Eucherio & Flauio Euagrio clariſſ. Coſſ.* vid. Neſſel. *in Catalog. Bibl. Cæſar. Part. V. pag.* 103. Vtrumque Conſulem *Flauii* nomine inſignitum, & locus iam allegatus, & teſtamentum D. Gregorii Nazianzeni, a Baronio an. 38. num. XXIV. editum teſtatur. In ſecunda vero editione huius teſtamenti, quam accuratiorem dedit Dan. Papebrocius *in Vit. D. Gregorii die 9. Maii. cap.* 14. perperam ſcriptum etiam eſt : *Flauius Euagrius.* Certe *Syagrii* nomen non *Euagrii* habet Ammian. Marcellinus Lib. XXVIII. c. 2. *Syagrium tunc notarium, poſtea præfectum &, Conſulem.* Confer. PETRVS RELANDVS in Faſt. pag. 472.

Erratum eſt a Baronio in Annalibus, Caluiſio in opere Chronolog. & Gothofredo in Proſopographia Codicis Theodoſiani, qui priorem *Syagrium* cum poſteriore (anni ſequentis) confundunt : quaſi idem Syagrius bis Conſul duobus annis coniunctis proceſſerit. Quem in errorem nos induxit Onuphrius, qui ſcribit, auctorem Chronici Alexandrini & Caſſiodorum an. 382. Syagrium cum numerali nota efferre. Quod quidem de auctore Chron. Alexandrini verum, ſed de Caſſiodoro falſum. Sed alii Faſtorum ſcriptores, & leges Codicis Theodoſiani in eo anno datæ, Syagrium ſine iterationis nota edunt. Præterea *Syagrius*, qui Antonio Collega Conſul fuit, *Afranius* vocabatur, vt nos docet Sidonius in libri primi epiſtola ſexta. Erratum etiam ab eodem Onuphrio & a Caluiſio, qui Syagrium hunc perperam poſtreorum vocant. Solet enim Onuphrius, vt a Sirmondo in notis ad laudatum Sidonii locum obſeruatum, nomina, quia ſemel in vno quopiam coniuncta inuenerit, in omnibus, quos eorum aliquo affectos videt, copulare. Neque enim verum eſt, quod ideo Onuphrius ſcribit, *Syagrium*, qui Præfectus Prætorio fuit, vt videre eſt apud Gothofredum in Proſopographia, verbo *Syagrius*, vocatum fuiſſe *Poſthumum*, vt ibidem oſtendit Sirmondus. Denique peccatum ab eodem Onuphrio, qui ex eo, quod in inſcriptione, quam refert, legatur : *Fl. Annius Eucharius Epiphanius Præfect. Vrbi &c.* perperam deducit, *Eucherium* dictum etiam fuiſſe *Eucharium & Epiphanium.* Et quia ea inſcriptio Romæ extat, eum fuiſſe Conſulem occidentalem. Eucherius enim qui anno 381. Conſul fuit, alius eſt ab *Euchario* Epiphanio etiam dicto, annoque Chriſti 412. Vrbi præfecto, & ab *Euchario*, qui eodem anno 412. Proconſul Africa fuit. vt videre eſt in Chronologia Codicis Theodoſiani, eiusque Proſopographia in quibus eo anno 412. aliquæ leges Euchario Proconſuli Africæ, aliquæ Epiphanio Præfecto Vrbi inſcribuntur. Quare Gothofredus laudatus Epiphanium, Eucharium & Eucherium recte diſtinxit. ANTONIVS PAGIVS differt. Hypat. proleg. n. 27.

IIII. Id. Ian.* Dat. CONSTANTINOP. *l. 6. de hæreticis.* Eutropio PF. P.

* f. Iun.

XVII. Kal. Feb. Dat. .... *l. 5. de deſertoribus.* Neotherio PF. P.

III. Non. Feb. Dat. CONSTANTINOP. { *l. 6. de curioſis.* ad Florum Mag. offic. / *l. 11. de priuil. eorum qui in ſacro pal.* Eutropio PF. P. }

XV. Kal. Mar. PP. Karthag. *l. 84. de decurionibus.* ad Camenium Vic. Afr.

III. Kal. Mart. Dat ..... *l. 36. de curſu publ.* ad Syagrium PF. P.

XV. Kal. Apr. PP. Karthag. *l. 39. de appellationib.* ad Macedonium Com. S. L.

IIII. Kal. Apr. Dat. { MEDIOL. { *l. 5. de honor. codicillis.* / *l. 2. de proximis.* } ad Valerianum PF. V. / ...... *l. 2. de Primicerio & Not.* }

Acc. XII.* Kal. Mai.

* Vigeſimo tertio poſt die.

Prid. Kal. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 26. de Epiſcopis.* ad Tuſcianum Com. Orientis.

X. Kal. Mai. Dat. AQVIL. *l. 2. de Equis curulibus.* ad Valerianum PF. V.

VIII. Kal. Mai. Dat. TRIV. *l. 6. de ſcenicis.* ad Valerianum PF. V.

* Atqui Roma Valentiniano ceſſerat ? Et Valentiniani leges occurrunt ad PV. imo ad eundem Valerianum ſupra ? Quid igitur ? an *Trid.* id eſt, Tridentum hic reponendum ? Non Roma ; ſcil. in commune relicta erat inter Gratianum & Valentinianum.

VI. Non. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 1. de apoſtatis.* ad Eutropium PF. P.

VIII. Id. Mai. Dat. { Conſtantinop. *l. 7. de hæreticis.* Eutropio PF. P. (Hac l. agitur de *Manichæis.*) / ...... *l. 7. de ſcenicis.* / Aquilæ* *l. 8. de ſcenicis.* } ad Valerianum PF. V.

* Aquileia.

III. Kal. Iun. Dat. Conſtantinop. *l. 1. de ſecundis nuptiis.* Eutropio PF. P.

III. Non. Iun. Dat. Conſtantinop. *l. vbi pactum 40. Cod. Iuſt. de tranſactionibus.* Eutropio PF. P.

GRATIANVS, VALENTINIANVS & THEODOSIVS. A. D. 38

Prid. Non. Iun. Dat. Conſtantinop. *l. 1. de Cenſitoribus*. Eutropio PF. P.

III. Kal. Iul. Pars actorum habitorum in conſiſtorio Conſtantinopoli. *l. 8. de fide teſtium.*

XIIII. Kal. Aug. Dat. Conſtantinop. *l. 8. de hæreticis.* ad Elicherium Com. Orientis.

XII. Kal. Aug. Dat. HERACLEAE { *l. 2. de his qui cum diſpenſ. contr.* Palladio Com. S. L. / *l. 85. & 86. de decurionibus.* Eutropio PF. P. }

XII. Kal. Aug.* Recitata Romæ. *l. 6. de indulgent. criminum.* ad Antidium V. C. Vicarium.

*f. Apr.

III. Kal. Aug. Dat. Heracleæ { *l. 6. de ſepulcro violato.* Pancratio PF. V. / *l. 87. de decurionibus.* ad Florum PF. P. / *l. 3. de fide Catholica.* ad Auxonium Proc. Aſiæ. }

V. Kal. Sept. PP. Karthag. *l. 9. de ſcenicis.* Heraſio Proc. Afric.

VIII. Non. Sept. Dat. . . . . *l. 1. Cod. Iuſt. ne fideiuſſores dotium.* Cynegio PF. P.

Hæc lex vel *Cynegio PP.* perperam Inſcribitur, vt qui non niſi anno 384. factus fuerit PP. vel annus emendandus ibi eſt.

Non. Sept. Dat. HADRIANOPOLI. *l. 10. de tironibus.* Eutropio PF. P.

IV. Kal. Octobr. Dat. CONSTANTINOPOLI. *l. vlt. Cod. Iuſt. qui dare tutores.* Eutropio . . . . .

VII. Id. Octobr. Dat. . . . . *l. 15. de diuerſis officiis.* ad Syagrium PF. P.

Prid. Id. Oct. Dat. TREVERIS. *l. 2. vnde vi.* ad Potitum Vicarium Vrbis.

Prid. Kal. Dec. PP. Byrito. *l. 3. de his qui cum diſpenſ.* Palladio Mag. Officiorum.

Id. Dec. Dat. Conſtantinop. { *l. 3. de Primicerio & Notar.* / *l. 6. de honorariis codicillis.* } Floro PF. P.

XIII. Kal. Ian. Dat. Conſtantinop. *l. 7. de paganis.* Floro PF. P.

VII. Kal. Ian. Dat. AQVIL. *l. 18. de annona.* ad populum.

CHRONICON HISTORICVM.

HIs COSS. Gratianus & Valentinianus *Mediolani* vel *Aquileiæ* conſtitere, Theodoſius Imp. *Conſtantinopoli* ad medium ferme Iulium menſem vsque.

Theodoſius eum reſcripto a ſe impetrato ab hæreticis paulo frigidior viſus fuiſſet (de quo Gregor. Nazianz. *de vita ſua*, & *ad Arianos*, & Sozomenus *lib. 7. c. 16.*) recollecto nunc animo legem 6. *de hæreticis* emiſit: qua Nicænæ Catholicæque fidei formula propoſita, hæreticorum (veluti Photinianorum, Arianorum, Eunomianorum) cœtus intra oppida prohibuit: caſſatis reſcriptis, quæ per fraudem elicita fuerant: de qua L. ſenſiſſe videtur Sozomenus, *d. c. 16.*

Athanaricus, Rex Gothorum, Conſtantinopolim ad Theodoſium (haud ita pridem morbo liberatum, ait Zoſimus *lib. 4. c. 34.*) venit his coss. III. Idus Ianuarias, eodemque menſe obiit VIII. Kal. Febr. Zoſimus, *l. c.* Proſper, Marcellinus, Idacius *Chronicis* & in *Faſtis Conſular.*

De Dignitatum ordine, conſtitutionem promulgat Gratianus Imp. ad Valerianum P. V. Romæ, vnde tria fragmenta ſuperius poſita ſuperſunt. Eiuſdem conſtitutionis meminit Valentin. Iun. frater eius *l. 13. de priuil. cor. qui in ſacro pal.*

Præfecti Prætorio his COSS. ſub Theodoſio Imp. memorantur *Eutropius*, *Neotherius*, *Florus*. Præter hos memoratur & *Syagrius* ſub Valentiniani imperio.

Valentinianus Imp. his COSS. voluptati vrbis Romæ ludicriſque ſpectaculis, infra tamen contemptum religionis Chriſtianæ conſuluit *l. 6. 7. 8. de ſcenicis*: pariter vt per Africam *l. 9. eod. tit.*

Theodoſius M. conſtitutiones promulgat menſe Maio in Apoſtatas, puta *l. 1. de Apoſtatis*, & in Manichæos *l. 7. de hæreticis.*

CONCILIVM Conſtantinopolitanum, ſecundum Oecumenicum ex indictione Theodoſii hoc tempore habitum, a menſe Maio, ad VII. Id. Iulias, quibus clauſum id; idque potiſſimum aduerſus Macedonianos, Spiritum ſanctum negantes.

Theodoſius Imp. *Eunomianis*, *Arianis*, *Aetianis*, per Orientis diœceſin Eccleſiarum in ciuitatibus vel agris fabricandarum poteſtatem ademit his Coss. menſe Iulio poſt finitum concilium Conſtantinopol. *l. 8. de hæreticis.*

Theodoſius Imp. vrbe Conſtantinopol. digreſſus, *Heracleam* Thraciæ ſcilicet menſe Iulio, vbi ab eo datæ variæ leges. Scilicet cum Scythis, Carpo-Dacis, Hunniſque Theodoſio hoc tempore res fuit, quos & ſuas ſedes repetere compulſit; teſtis Zoſimus *lib. 4. c. 34.*

Indulgentiam Paſchalem emiſit hoc anno Romam Valentinianus Iun. quæ extat *l. 6. de indulgent. crim.*

Theodoſius poſt Synodum Conſtantinopolitanam, & ad eius præſcriptum eodem menſe Iulio, per diœceſin Aſiæ fidem Catholicam lege lata inſinuatum iuit, nominatim aduerſus Macedonianos; Eccleſiis tradi iuſſis Catholicis, hæreticis contra inde pelli iuſſis: idque prælato vndecim tum temporis Epiſcoporum Catholicorum exemplo: ſic vt eos Catholicos cenſeri vellet, qui iis communicarent. Ea lex eſt lex 3. *de fide Catholica*, data ad Auxonium Proc. Aſiæ: Quam legem memorat quoque Sozomenus, *lib. 7. cap. 9.*

AQVI-

GRATIANVS, VALENTINIANVS & THEODOSIVS. A. D. 382.

Aqvileiensis Synodus habita his Coss. menſe Septembri, vbi & Impp. conſtitere hoc anno *l. 2. de equis cur. l. 8. de ſcenicis. l. 18. de annona & trib.*

Theodoſius Heraclea *Hadrianopolim* profectus: vbi data menſe Sept. ab eo *lex 10. de tironibus*, quæ eſt de delectu militari, deque murcis, qui amputatione digitorum declinabant vſum armorum. Atque exinde *Conſtantinopolim* reuerſus eodem menſe Septembri, vbi & deinceps egit.

Theodoſius Imp. *in Paganos* conſtitutionem edidit his Coss. *l. 7. de paganis*, prohibitis per Orientem *ſacrificiis* diurnis, nocturnis: nominatim ad conſulenda incerta ſeu futura.

CHRONOLOGIA LEGVM.

ANTONIO & SYAGRIO VV. CC. COSS. 382.

Conſulatus hic in *l. 8. de Legatis* & *l. 13. de extraordinar. l. 89. de decurion.* ita deſignatur: *Poſt Conſulatum Syagrii & Eucherii.* GOTHOFREDVS. Caſſiodorus. *Antonius & Syagrius.* Ita etiam Faſt. Idat. Marcellin. Com. & Proſper. Chron. *Antonio & Syagrio.* Faſti græci priorem Conſulem *Antoninum* dicunt. Ita Faſt. Flor nini. *Ἀντωνίου καὶ Συαγρίου.* Peſſime tamen Chron. Alexandr. alterum etiam Conſulem cum numerali nota exhibet, *Ἀντωνίου καὶ Συαγρίου τὸ β'*, & Paſchal. Latercul. *Euagrium* nominat. *Antonio & Euagrio.* quod patebit ex iis, quæ ad antecedentem annum cum lectore communicauimus. Proſper Aquitanus Conſulatus horum annorum ita digerit:

382. *Syagrio & Eucherio.*
383. *Antonino & Syagrio.*
384. *Merobaude II. & Saturnino.*

Exſtat Faſtorum Laterculus editus e Colbertino Codice poſt Chron. Alexandrin. & a Conſulatu Auſonii & Olybrii incipit, in quo Coſſ. horum annorum ita adſcripti ſunt:

Syagrio & Eucherio.
Antonio & Siagrio.
Merobaude II. & Saturnino.

Syagrium autem huius anni Conſulem *Afranii* habuiſſe nomen, ex Pagio iam adnotauimus. Confer. PETRVS RELANDVS in Faſt. Conſ. pag. 476.

Prid. Id. Ian. Dat. Constantinop. *l. 1. de habitu, quo vti oportet intra Vrbem.* ad Pancratium PF. V.

VII. * Kal. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 6. de diuerſis reſcriptis.* Floro PF. P.
* al. VIII.

VIII. Id. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 90. de decurionib.* Proculo Com. Orientis.

XII. Kal. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 4. de Agentibus in reb.* Palladio Mag. Officiorum.

VIII. Kal. Apr. PP. Karthag. *l. 8. de Legatis.* ad Seuerum P. V. (a)
(a) γρ. PP. Huic l. Conſulatus ita ſubſcriptus: *Poſt conſulatum Syagrii & Eucherii*, pariter vt *l. 13. de extraordinar.*

III. Kal. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 12. de numerariis.* Omnibus Rectoribus prouinciarum.

III. * Kal. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 2. de veſtibus oloueris.* } Floro PF. P.
* f. II.
Prid. Kal. Apr. Dat. Conſtantinop .... *l. 9. de hæreticis.* } Floro PF. P.

Kal. Apr. Dat ...... *l. 4. de calcis coctoribus.* ad Seuerum PF. V. (b)
(b) γρ. PP. F.

IV. Non. Apr. PP. Rom. *l. 6. de deſertoribus.* ad Seuerum. PF. P.

III. Non. Apr. Dat. Med. *l. 13. de cohortalibus.* ad Seuerum PF. P.

Pr. Non. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 3. de cognitoribus.* Pancratio PF. V.

V. Id. April. PP. Karthag. *l. 88. de decurionibus.* ad Syagrium PF. P. Poſt alia.
Conſulatus huic l. ſubnotatus, vt *l. 8. de Legatis.*

Id. Apr. Karthag. *l. 13. de extraordinariis.* ad Hypatium PF. P.

... April. Dat ..... *l. vn. de Conſulibus.* ad Senatum (c) P. V.
(c) f. ad Seuerum PF. P.

VIII. Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 38. de curſu publ.* Floro PF. P.

VI. Id. Mai. Dat. Brixiæ *l. 9. de Legatis.* ad prouinciales.

Prid. Id. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 37 de curſu publ.* ad Palladium PF. Auguſt.

Id. Mai. Dat. Tyro Metropoli. *l. 11. de tironibus* ..... PP. Byrito.

XVI. * Kal. Iun. (d) Dat. Conſtantinop. *l. 2. de ſententiis ex periculo recit.* Clearcho PP. V. (e)
* deeſt in Aniano opt. not.

(d) ita in An. opt. notæ: vulgo *Ian.* (e) in Cuiacii edit. *PF. P.*

XV. Kal. Iun. * Dat. Conſtantinop. *l. 3. de abolitionibus.* Floro PF. P.
* f. Iun.

XIII. Kal. Iun. Dat. Conſtantinop. *l. 16. de petitionibus.* Nebridio Com. R. P.

VIII. * Kal. Iun. Dat. Mediol. *l. vn. de ſuperindicto.* ad Proconſules, Vicarios, omneſque Rectores.
* al. VII.

Prid.

GRATIANVS, VALENTINIANVS & THEODOSIVS.

Prid. Id. Iun. Dat. Conſtantinop. *l. 3. de L. Iul. repetund.* Matroniano Duci & Præſidi Sardiniæ (f) A. D. 382.

(f) An Sardinia igitur Theodoſio paruit ?

xii. Kal. Iul.* Dat. PATAVI. *l. vn. de mendicantib. non inualid.* ad Seuerum PF. V. (g)

*ſ. Iun. (g) *vt* PF. P.

x. Kal. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 5. de Aquæductu.* Clearcho. PF. V.

iii. Non. Iul. Dat.* Viminacio. *l. 89. de decurionib.* ad Syagrium PF. P.

*ſ. pro reddita.

Et huic l. Conſulatus ita adſcriptus. *Poſt Conſulatum Syagrii & Eucherii.*

xvii. Kal. Aug. Dat. Conſtantinop. *l. 39. de curſu publ.* Floro PF. P.

x. Kal. Aug. Dat. Conſtantinop. *l. 40. de curſu publ.* Floro PF. P.

Kal. Aug. Dat....... *l. 2. de lucris officior.* ad Seuerum PF. V.

viii. Id. Aug. Dat. Conſtantinop. *l. 91. de decurionibus.* Dario Conſ. (h)

(h) ſ. Com. S. L. pariter vt *l. 1. qui bonis ex l. Iul. cedere poſſunt. ad Baſilium Conſulem,* pro *Com. S. L.*

xv. Kal. Sept. Dat. VERONÆ lex *ſi vindicari 13. de pœnis.* Flauiano PF. Illyrici & Italiæ.

Referenda hæc lex videtur ad A. D. 390. vt ad eum annum dicam, & ad eam l plene. *Valentiniano IV. & Neotherio Coſſ.*

x. Kal. Sept. Dat. { Conſtantinop. *l. 3. de ſentent. ex periculo recit.* Clearcho PF. P.* / .... *l. 4. ad L. Iul. repetund.* Floro PF. P. }

* *vt* PF. V.

iii. Kal. Sept. Dat. Conſtantinop. *l. 10. de metallis.* Floro PF. P.

iii. Kal. Sept. Lecta Capuæ. *l. 14. de extraordinar.* ad Syagrium PF. P.

xviii. Kal. Oct. Dat. Conſtantinop. { *l. 13. de Numerariis.* / *l. Numerarii, de his quæ adminiſtr.* } Floro PF. P.

xii. Kal. Oct. PP. Byrito *l. 41. de curſu publico.* Filagrio Com. Or.

x. Kal. Nou. Dat..... *l. 92. de decurionibus.* Floro PF. P.

vii. Kal. Nou. Dat. Conſtantinop. *l. 17. de petitionibus.* Panellino Conſ. Lydiæ.

vii. Kal. Dec. Dat...... *l. 39. de decurionib.* Clearcho PF. P. (l)

(l) *vt* PF. V.

Prid. Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 8. de paganis, ſacrif. & templis.* Palladio Duci Oſdroënæ.

v. Id. Dec. Dat....... *l. 15. de extraordin.* ad Hypatium PF. P.

Agitur h. l. de *limite Rhetico, & de expeditione Illyrica.*

xviii. Kal. Ian. Dat. PATAVI. *l. 3. de proximis Comitib. diſpoſ.* ad Hypatium PF. P.

vi.* Kal. Ian. Dat. Conſtantinop. *l. 2. de ſecundis nuptiis.* Floro PF. P.

* in opt. notæ Anino xv.

Forte iungenda huic *lex 3. de abolitionibus*, cui dies ſubſcriptus xv. *Kal. Ian.*

iii. Kal. Ian. Dat. Conſtantinop. *l. 42. de curſu publico.* Conſtantiano Vicario diœceſeos Ponticæ.

CHRONICON HISTORICVM.

Theodoſius Imp. his Coſs. porro *Conſtantinopoli* conſtitit: vt docent variæ conſtitutiones: Eo vero anno ipſe Theodoſius corpus Valentiniani Auguſti in Sarcophago depoſuit ix. Kal. Martias, teſte Idacio, in *Conſul.* & Marcellino, *in Chronico.*

Veſtium genus Senatoribus, Officialibus, ſeruis Theodoſius deſignauit his Coſs. quibus ſcilicet Conſtantinopoli vti poſſent vel deberent ſuæ vid. conditioni proprius. *l. 1. de habitu, &c.*

Præfectus Prætorio his Coſs. fuit ſub Theodoſio, *Florus*: Sub Gratiano & Valentiniano, *Seuerus, Syagrius, Hypatius.*

Proculus his Coſs. (vt & anno prox.) & ſic bis, Comes orientis fuit, ſub Theodoſio Imp. ad quem ideo data Martio menſe *lex 90. de decurionibus*: Cuius & multa mentio apud Libanium, vid. *Proſopogr.*

Theodoſius M. in *Manichæos* ſolitarios, Encra

GRATIANVS, VALENTINIANVS & THEODOSIVS.

cratitas Saccoſotos, Hydroparaſtas, & in vnum Paſchæ diem non conſentientes, ſeueram conſtitutionem edidit *l. 9. de hæreticis:* inter alia, inquiſitoribus in id dari ioſſis, denunciatoribusque & delatoribus euocatis.

Valentinianus Iun. his Coſſ. modo *Mediolani* egit, vbi data ab eo menſe Aprili *lex 13. de cohortalib.* modo *Brixiæ*, vbi data ab eo menſe Maio *lex 9. de Legatis 3.* rurſum *Mediolani:* eodem menſe lex *vn. de ſuperindicto. 4.* inde *Patauii*, vbi data menſe Iunio *lex vn. de mendicantibus*, & menſe Decembri *lex 2. de proximis Comitibus*, vt & *Veronæ:* propter Alemanoorum, Marcomannorum in Rhætiam & Italiam proximam incurſus; v. quæ noto ad menſem Decembrem huius anni.

Palladius hoc tempore Præfectus Auguſtalis ſeu Ægypti fuit: cui menſe Maio inſcripta Theodoſii lex 37. *de curſu publ.* Eius meminit & Farrago Alexandrina, verum in aono 377. ſub Valente.

Mendicantes validi vrbe Roma, qui magno ibi oumero erant, vt expellerentur egit Valentinianus Iun. *l. vn. de mendicantibus non inual.*

A.D. 382.

Ex *Aquæductu* publico Conſtantinopoli erogandæ ſeu deriuandæ aquæ in priuatas domos ſeu lauacra modum præſcripſit his Coss. menſe Iunio Theodoſius, *l. 3. de Aquæductu.* conſtitutione ad Clearchum P. V. data: qui idem ille Clearchus eſt, qui ſub Valente, ante decennium circiter, Aquæductum illum Conſtantinopolim induxerat, teſte Hieronymo *in Chronico*, & Socrate, *lib. 4. cap. 8.*

DAMASVS Ep. Romanus obiit menſe Octobri his Coss. Marcellinus *in Chronico.*

Agitur in Valentiniani Iun. *l. 15. de extraordin. munerib.* de *Rhætico* limite, qui ex more includitur parauredis & parangariis, item de *Illyriciana* expeditionis pro neceſſitate vel tempore vtilitate: pariter vt mentio ſit Equorum collationis ad militare ſubſidium, paulo ante hoc tempus indictæ a Valentiniano Iun. Imp. *lege 3. de Proximis Comitib. diſpoſ.* Vnde colligitur, hoc tempore Marcomannos & Quados, Iuthungos Alamannos Rhætiæ & Illyrico infeſtos fuiſſe.

CHRONOLOGIA LEGVM.

MEROBAVDE ITERVM & SATVRNINO COSS. 383. (a)

(a) Caſſiodorus. *Merobaudes II. & Saturninus.* Ita quoque Faſt. Idat. & Proſper. Chron. *Merobaude II. & Saturnino.* Marcellin. *Merobaude II. & Saturnino.* Sozomenus Hiſt. Eccleſ. VII. 2. Μεροβαύδης τὸ δεύτερον καὶ Σατορνῖνος. Reliqui græci omnes variant. Chron. Alexandrin. Μεροβαύδου καὶ Σατορνίνου. Socrates Hiſt. V. 11. Ἐν ὑπατείᾳ Μερογαύδου καὶ Σατορνίνου. *Merogaude & Saturnino Coſſ.* Faſt. Flor. mai. *Saturnilum* alterum Conſulem dicunt; Μεροβαύδου τὸ β΄ καὶ Σατορνίλου τὸ α΄. Malala in Chronograph. Part. II. pag. 41. Ἐπὶ τῆς ὑπατείας Μεροβαύδου καὶ Σατορνίνου. *Merobaude & Saturnino Coſſ.* Peſſime Paſchal. Laterculi. *Saturno & Syagrio.* Confirmantur Conſules huius anni in inſcriptione apud *FABRETTVM* pag. 665.

NONIS. APRIL. FL. MEROBAVDE.
V. C. ITERVM. ET. FL. SATVRNINO.
V. C. CONS.

Simul etiam prænomina (vterque enim *Flauius* dicitur) horum Conſulum diſcimus; quæ & marmor apud eundem pag. 659 ſeruat:

ARAM. DICAVIT. NON. APRIL.
FF. LL. MEROBAVDE. ET. SATVRNINO. CONSS.

Conf. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. p. 480.

IV. Id. Ian. Dat. . . . . *l. 2. de Senatoribus.* ad Hypatium. . . . .

XV. Kal. Feb. Dat CONSTANTINOP. *l. 4. de locat. fund. patrim.* } Nebridio Com. R. P.
. . . . *l. 2. Cod. Iuſt. de locat. præd. ciuil.* }

IV. Kal. Feb. Dat. MEDIOL. *l. vn. ſi per obreptionem.* ad Probum PF. P. (b)

(b) *Italiæ, Illyrici & Africæ*, vt docet *d. lex vn.*

Prid. Kal. Feb. Dat. Conſtantinop. *l. 94. de decurionib.* Conſtantiano Vic. diœceſeos Ponticæ.

IIII. Non. Feb. Dat. Conſtantinop. *l. 4. ne quid publ. lætitiæ.* Floro PF. P.

XI. Kal. Mart. Dat. Mediolani *l. 3. de legitim. hered.* ad Hilarium (c) PF. P.

(c) *ad Hilarianum P. V.* Cod. Iuſt. Forte ad Hypatium.

IV. Kal. Mart. Dat. Med. *l. 95. de decurionibus.* ad Euſignium Proc. Afric.

III. Kal. Mart. Dat. . . . . { *l. 8. de deſertoribus.* / *l. vlt. de his qui latrones.* / Poſt alia. } ad Flauianum PF. P.

GRATIANUS, VALENTINIANUS & THEODOSIUS. A. D. 383.

III. Non. Mart. Conſtantinop. { *l. 96. de decurionib.* Floro PF. P. Prouinciæ Myſiæ fit mentio. *l. 12. de priuil. eorum qui in ſacro palatio.* ad Cynegium Com. S. L.

III. Non. Mart. Dat. Med. *l. 8. de cenſu.* ad populum.

VIII. Id. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 97. de decurionibus.* Cynegio Com. S. L.

Prid. Non. Apr. Dat. Mediol. *l. 5. ad l. Iul. repetund.* Hanc Marcelline K. NB.

VIII. Id. Apr. Dat. Conſtantinop. { *l. 15. de bonis proſcript.* *l. 98. de decurionibus.* } Poſtumiano PF. P.

XIIII.* Kal. Mai. Dat. Mediol. *l. 99. de decurionibus.* ad Hypatium PF. P.

* XVIII. vel XVII. C. Iuſt.

XIII. Kal. Mai. Dat. Mediol. *l. 100. de decurionibus.* ad Hypatium PF. P.

III. Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 17. de ſuſceptoribus.* Habe Hypati K. NB. Poſt Conſulatum Antonii & Syagrii.

VI. Non.* Mai. Dat. Med. *l. 4. de contrahenda emptione.* ad Hypatium PF. P.

* *Kal.* C. Iuſt. *l. 15. de reſc. vendit.*

V. Non. Mai. Dat. .... *l. 12. de exactionibus.* Conſtantino Vic. Ponticæ.

VIII. Id. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 27. quorum appellat. non recip.* Hypatio PF. Auguſtali.

VI. Id. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 18. de ſuſceptoribus.* Flauiano Proc. Aſiæ.

XIII. Kal. Iun. Dat. Conſtantinop. *l. 2. de Apoſtatis.* Poſtumiano PF. P.

XII. Kal. Iun. Dat. PATAVI. *l. 3. de Apoſtatis.* ad Hypatium PF. P.

Meminit hac l. Valentinianus Iun. genitoris ſui Valentiniani.

V. Kal. Iun. Dat. Pataui. *l. 5. de inoff. teſt.* ad Hypatium PF. P.

III. Id. Iun. Dat. Conſtantinop. *l. 22. de operib. publ.* Hanc Procule K. NB.

XVI. Kal. Iul. Dat. Rom. (d) *l. 101. de decurionibus.* ad Baſilium Com. S. L.

(d) *al. Veron.*

XV.* Kal. Iul. Dat. VERONAE.* *l. 1. de mandatis Principum:* ſeu, *l. 1. Cod. eod. tit.* ad Euſignium Procoſ. (e) Africæ. Accepta pridie Kal. Aug.

* al. XVI. vt & Cod. Iuſt.
Quadrageſimo quinto poſt die.
* *Heraclea* C. Iuſt. male.
(e) *Præfectum Prætorio* C. Iuſt. male.

XII. Kal. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 10. de hæreticis.* Conſtantiano Vic. diœceſeos Ponticæ.

Prid. Non. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 14. de cohortalibus.* ad Proculum Com. Orientis.

IV. Id. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 7. de deſertoribus.* Conſtantiano Vic. diœceſeos Ponticæ.

XIV. Kal. Aug. Dat. Conſtantinop. { *l. 1. quid probare debeant.* Poſtumiano PF. P. *l. 102. de decurionibus.* Poſtumiano iter. PF. P.

VIII. Kal. Aug. Dat. Conſtantinop. *l. 11. de hæreticis.* Poſtumiano PF. P.

X. Kal. Aug. Dat. (f) Salamariæ, (g) *l. 103. de decurionibus.* ad Proculum Com. Orientis.

(f) pro *reddita.*

(g) *al. Solaramie;* quæ & *Haliaromia,* de quo ad eam l.

Kal. Aug. Dat. ... *l. 1. Cod. Inſt. de canone largit. tit.* Iuliano.....

Sine die. Pars actorum habitorum in Conſiſtorio Gratiani Aug. Gratianus Auguſtus (Dixit) *l. 3. de officio Iudicum omnium.* Actum in Conſiſtorio.

GRATIANI,

GRATIANVS, VALENTINIANVS & THEODOSIVS.

A. D. 383.

GRATIANI, VALENTINIANI, & THEODOSII conſtitutiones ſine die & Coſſ. e Cod. Iuſtin.

L. nemo 5. Cod. Iuſt. de dignitatibus. ad Clearchum (h)......

(h) P. V. Prohibetur hac l. Præfectus vrbi, vlli muneri ſubiugare Senatorem.

Perperam hæc lex *Conſtantio* tribuitur. Tribuenda ea vel *Valenti* vel *Theodoſio*, ſub quibus Clearchus P. V. fuit. v. *Proſopogr.*

L. 4. Cod. Iuſt. de agricolis & mancip. dom. ad Florum.

Recte inſcriptos habet, *Gratianum*, *Valentin. Theodoſium.*

L. 8. Cod. Iuſt. de fundis patrimonial. Clearcho PF. P.

Tribuitur recte hæc lex *Gratiano*, *Valentiniano* & *Theodoſio.*

L. 5. Cod. Iuſt. de fundis rei priu. ad Nebridium.....

Tribuitur ſolis *Gratiano* & *Valentiniano*, male.

L. 8. & 9. Cod. Iuſt. de vectigalibus. Palladio Comiti ſacrar. largit.

Recte tribuuntur *Gratiano*, *Valentiniano* & *Theodoſio.*

L. 2. Cod. quæ res venire non poſſ. Toriobando Duci Meſopotamiæ.

Gratiano, *Valentiniano* & *Theodoſio* tribuitur.

L. 6. Cod. de fundis patrimonialibus.

Agitur *h. l.* de Aſiana & Pontica diœceſi.

L. 3. Cod. de veteris numiſm. pot.....

L. 3. Cod. de mancipiis.....

L. 4. Cod. de metallariis..... Agitur *h. l.* de Macedonia, Dacia Mediterranea, Myſia, Dardania: deque hoſtili metu.

L. 2. Cod. de filiis mil. off.

CHRONICON HISTORICVM.

Theodoſius Imp. his Coss. *Conſtantinopoli* moratus: Valentinianus Iun. Imp. *Mediolani*, ad menſem Maium vsque: exinde *Patavi* vel *Verona.*

Præfecti prætorio his Coss. ſub Theodoſio fuere *Florus*, & *Poſtumianus*; ſub Valentiniano Iun. *Probus* Pº. Italiæ, Illyrici & Africæ *Flavianus*, & *Hypatius*: Comes vero Orientis fuit hoc quoque anno *Proculus*, de quo Libanius. vid. *Proſopogr.*

Arcadivs Conſtantinopoli a patre ſuo Theodoſio Auguſtus creatus his Coss. xvi. Kal. Febr. Socrates, *lib. 5. cap. 10* Chronicon Alex. *his Coſſ.* & Marcellinus. Sozomenus, *lib. 7. cap. 12.* Idacius *Conſular.* Paulus Diaconus, *lib. 12.* Huius natalis ſui Imperii meminit ipſemet Arcadius, *in l. 29. de Prætoribus.* *GOTHOFREDVS.*

Arcadius a Theodoſio patre Auguſtus renunciatus *XIV. Kal. Febr.* ſeu die XIX. Ianuarii, vt habent auctor Chron. Alexandrini & Miſcella. Quare errant Theodorus Lector in fine Libri II. vbi hoc factum ſcribit die decima ſeptima Ianuarii; Socrates ac Idacius in faſtis, qui id factum tradunt die decima ſexta Ianuarii. Dies XIX. electus, quia Theodoſius Magnus eodem imperium acceperat. Sic Arcadius Theodoſium Iuniorem filium *IV. Idus Ianuarii*, quo Honorius eius frater Imperator dictus fuerat, Imperii conſortem fecit, vt infra videbimus. Si iam vſus invaluiſſet, vt diebus Dominicis, aut ſolemnioribus feſtis huiusmodi nuncupationes fierent, errores, qui in numeros irrepſere, facilius detegerentur; ſed hoc ſubſidio deficiente, ad coniecturas recurrendum. Porro, eam inaugurationem currenti anno peractam, ex Arcadii nummis & Themiſtii *oratione XVI.* quæ eſt *de pace & Conſulatu Saturnini*, huius anni initio recitata, certum redditur. Cangius Lib. de *Familiis Byzantinis Auguſtis*, duos Arcadii nummos producit, in quorum poſtica legitur: CONCORDIA AAAA. quæ quatuor vltimæ literæ quatuor Auguſtos denotant; nimirum. *Gratianum*, *Valentinianum iuniorem*, *Theodoſium* & *Arcadium.* Hæc enim nu-

GRATIANVS, VALENTINIANVS & THEODOSIVS.

miſmata poſt præſentem aonum, quo Gratianus menſe Auguſto occiſus eſt, cudi non potuere. Parte alia, ante currentem annum Arcadius eam dignitatem non obtiouit: Themiſtius enim loco citato Theodoſium laudans, quod Saturninum in huoc annum Conſulem deſignaſſet ait: *Cum in poteſtate eſſet tua, ſi noudum tibi tempeſtiuum illum bonorem* (nempe Conſulatum) *iudicares, vuicum tuum deſignare filium; hunc, iuquam, cum pro te renuntiare liceret; (quod & antiquis & recentioribus Imperatoribus ſolenne fuit, vt illud tanquam futuri Principatus initium, liberis ſuis ante purpuram traderen·) cum hæc facere tibi omnia liceret, noluiſti tameu.* Nondum itaque huius anni initio, quo ea eratio dicta, Arcadius Imperator erat. *ANTONIVS PAGIVS in Crit. ad anual. Baron. an. 383.*

Publica lætitiæ, veluti belli finiti, pacis, victoriæue nunciоa: ſacrarum etiam imagioum gerulos, quidquam exigera a prouincialibus vetuit his Coss. menſe Februario Theodoſius Imp. *l. 4 ne quid publ. lætitiæ.*

Latronibus & deſertoribus occurrit his Coss. Valentinianus Iun. occultatoribus eorum pœna iodicta, conſtitutione ſua ad Flavianum PP. P. cuius partes duæ ſuperſuot, *l. 8. de deſertorib.* & *l. 2 de his qui latrones.* Symmachus certe quoque ad hunc ipſum Flauianum ſcribens *lib. 2. ep. 22.* indicat, hoc tempore ſuburbanitatem latrociniis iotutam fuiſſe.

Hypatius fuit his Coss. Præfectus Auguſtalis ſeu Ægypti, ad quem data menſe Maio *lex 27. quorum appellat.* Eiusdem memioit & *Farrago Alexandr.* ſed Conſulatu falſo adſcripto anni 380.

Valentinianus Iun. Imp. Mediolano digreſſus, *Patauium*, mox & *Verouam* profectus: Itaque datæ ab eo menſe Maio Pataui *l. 3. de Apoſtatis*, & *l. 5. de inoff. teſt.* quarum priorem Barooius male Gratiano tribuit A. 383. *num. 20. 21.* quem & ſubſcriptum legi illi *Patauium* refellit, & inſcriptus Hypatius PP. qui ſane Italiæ, Illyrici & Africæ PP. fuit, quæ Valentiniano parebaot, non Gratiano. *GOTHOFREDVS.*

Idem obſeruatum eſt a *PAGIO in Crit. ad annal. Baron. an. 382.* qui addidit, liquere ex *Legg. Cod. Theod. 13.* & *15. de extraordinariis*, directis ad Hypatiom PF. P. & Carthagine propoſitis, Hypatium PF. P. Africæ fuiſſe.

Concilium Cooſtantinopolitanum habitum his Coss. menſe Iunio. Socrates, *lib. 5. cap. 10.* Sozomenus, *lib. 7. cap. 12.* Gregorius Nazianzenus, *ep. 71. al. 68. 72.* e quibus illa *ad Poſtumianum PP.* ſcripta eſt.

Mandatis ſecretis Principum fidem haberi, ea a Principe miſſis allegantibus, vetuit hoc tempore per Africam Valentinianus Iun. *l. vn. de Mandatis Principum.*

Theodoſius Imp. cooſtitutionem edidit adverſus *Taſcodrogitas* per Ponticam, eodem menſe Iunio, quo concilium Conſtantinop. habitum fuit *l. 10. de hæreticis.* A.D 383.

In Deſertotum vel Latronum occultatores, vt ſuperioribus annis, ita & his Coss. idque per Ponticam, conſtitutionem edidit Theodoſius Imp. *l. 7. de deſertoribus.*

Idem Theodoſius Imp. poſt Concilium Conſtantinopolitanum, ad eius mentem, duas conſtitutiooes in hæreticos dedit, puta *legem 11. & 12. de hæreticis.* idque ad Poſtomianum PP. qui idem ille eſt, cui negotium antea datum, vt pacem Eccleſ. in ea Synodo promoueret. vid. Gregor. Nazianz. *ep. 71. al. 68.*

Ad *Syriarchiæ* munus cogi quemquam vetuit his Coss. Theodoſius Imp. menſe Iulio *l. 103. de decurionibus:* cuius l. meminit quoque Libanius, *Orat.* περὶ ἀγγαρειῶν.

Gratianus Imp. in Galliis *Pariſiis* Merobaudis (Mellobaudis) Magiſtri militum proditione ſuperatus, fugiensque apud *Lugdunum* occiſus eſt his Coss. VIII. Kal. Septemb. Socrates, *lib. 5. cap. 11.* Marcellinus *Chronico*, & Alexandrinæ Farraginis auctor. Perperam Proſper id in ſequentes Coss. refert. Zoſimus, *lib. 4. cap. 35.* id Sigiduoi factum perperam ſcribit. Sane & Philoſtorgius, *lib. 10. cap. 5.* eum in Galliis ſublatum ſcribit. Et Hieronymus *ep. 3.* Lugduni, & Rufinus, *lib. 2. cap. 14.* *GOTHOFREDVS.*

Gratianus VIII. Kal. Septembr. hoc anno occiſus, vt inquit Marcellinus in Chronico, nõn vero anno ſequenti, vt perperam Proſper in Chronico, vbi aſſerit id factum *Merobaudis Magiſtri militum* proditione. Legendum enim, vt obſeruat Hadrianus Valeſius Lib. II. Rerum Francicarum, *Mallobaudis, Magiſtri militum proditione.* Merobaudes quippe, qui bis Conſulatum geſſit, fidem ad vltimum Gratiano præſtitit, eoque ab exercitu ſuo deſerto ac proditο, *Maximi* Tyranni iuſſu ſibi mortem conſcivit, vt docet Pacatus in Panegyrico c. 28. Nec refert, quod Ammianus Lib. XXX, 3. *Mallobaudem* regem appellet; cum idem auctor Lib. XXXI, 10. prodat, Gratianum Mallobaudem Francorum regem renunciaſſe Domeſticorum comitem, anno nempe Chriſti trecenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo, & Comites ſeu rectores Domeſticorum, equitum & peditum Præfectorum & magiſtrorum militiæ auctoritati proximi fuerint, ideoque dignitate eminuerint. Natus erat *Gratianus* die decima octaua menſis Aprilis anni Chriſti trecenteſimi quinquageſimi noni, vt teſtatur quoad annum Hieronymus in Chronico, & anno CCCLXVII. oſtendimus. Vixit itaque *annis quatuor ac viginti*, vt habet Socrates Lib. V. 11. aut annos circiter quatuor ac viginti, vt habet Sozomenus Lib. VII.

VALENTINIANVS II. THEOD. & ARCADIVS.

A. D. 383.

Lib. VII, 13. Accurate vterque: Vixit enim Gratianus annos viginti quatuor & aliquot menſes. Baronius tamen Socratem hallucinatum contendit, quod Ammianus Lib. XXVII. 6. loquens de euectione Gratiani ad imperium, quæ anno CCCLXVII. contigit, ſcribat, *Gratianum adulto iam proximum* fuiſſe, eumque annos ſedecim imperaſſe conſtet. Addere poterat Baronius Victorem in Epitome, qui ait, *Valentinianum* ſibi ſocium in imperio aſciuiſſe *Gratianum* filium, *nec dum plene puberem*. Verum huiusmodi loquendi formulæ facile in errorem inducunt, vt paſſim ſimilies, quæ ætatem exprimunt, in hoc opere explicantes oſtendimus. *ANTONIVS PAGIVS in Crit. ad annal. Baron. an. 383.*

Imperii eius annos Victor in Epitome recte diſtinxit: *Imperauit*, inquit, *cum patre Valentiniano annos octo, dies octoginta quinque* (die ſcilicet emortuali excluſo) *cum patruo & fratre tres:* (poſt mortem ſc. Valentiniani patris) *cum eodem fratre ac Theodoſio quatuor: & cum his omnibus accedente Arcadio, menſes ſex;* vbi vtrumque extremum menſem incompletum Victor prætermittit: alioquin ſcribere debuiſſet, *menſes ſeptem & aliquot dies*; cum, vt mox viſuri ſumus, *Arcadius* die XIX. menſis Januarii Auguſtus dictus ſit. *IDEM.*

MAXIMVS exinde Tyrannus Gratiani imperium obtinuit, Gallias, Britanniam & Hiſpaniam ad annum vſque 388. per quinquennium ferme, quo demum anno a Theodoſio Imp. deuictus eſt. Hinc adeo nullæ amplius ad eum annum 388. vſque conſtitutiones occurrunt, ad Gallias pertinentes.

VALENTINIANVS II. THEODOSIVS ET ARCADIVS.

Nota, ſequentes omnes huius anni Conſtitutiones, vt & omnes anni 384. (vnica *l. 1. de expenſis ludorum* excepta) bonam item partem anni 385. *Gratiani, Valentiniani & Theodoſii* nomina præferre.

III. Kal. Sept. Dat...... *l. 18. de petitionibus.* Nebridio Com. R. P.

Prid. Kal. Sept. Dat...... *l. 40. de appellationibus.* ad Baſilium Com. S. L.

Huius Baſilii Comitis S. L. meminit Symmachus anno prox. 384. *lib.* 10. *ep.* 47.

III. Non. Sept. Dat. CONSTANTINOP. *l. 12. de hæreticis.* Poſtumiano PF. P.

V. Non. Octob. Dat..... *l. 19. de ſuſceptoribus.* Poſtumiano PF. P.

V. Id. Octob. Dat. Conſtantinop. *l. 5. de palatinis S. L.* Nebridio Com. R. P.

VII. Id. Nou. Dat. Conſtantinop. *l. 104. de decurion.* Poſtumiano PF. P.

X. Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 28. quorum appellat.* Euchario Proc. Palæſtinæ.

XVII. Kal. Ian. PP...... *l. 41. de appellat.* ad Ammianum Com. R. P.

VI. Kal. Ian. * Dat. PATAVI *l. 14. de accuſationib.* ad Marinianum Vic. Hiſpaniarum.

* an *Iun.*

IV. Kal. Ian. * Dat. Conſtantinop. { *l. 1. vt dignitatum ordo.* ad Clearchum PF. V. / *l. 7. de honorariis codicillis.* Poſtumiano PF. P. }

* an *Iun.*

III. Kal. Ian. Dat. Conſtantinop. *l. 1. de Calumniatoribus.* Hellebico Com. & Magiſtro vtriusque militiæ.

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius Imp. Gratiano cæſo *Conſtantinopoli* porro moratus hoc anno, vt docent ſex ibi conſtitutiones ab eo datæ.

Præfectus Prætorio Orientis ad extremum huius anni porro fuit *Poſtumianus*, ad quem quatuor conſtitutiones datæ occurrunt.

Theodoſius Imp. *hæreticorum*, ac nominatim Eunomianorum, Arianorum, Macedonianorum, Apollinariorum cœtus vbique intra vrbes, agros, villasque, vt & Sacerdotum ab his ordinationes inhibuit hoc tempore ſub grauiſſimis pœnis: eosque, qui doctrinam vel myſteria exercerent, alio commeantes, ad ſuas terras redire iuſſit menſe Septembri *l. 12. de hæreticis*, data conſtitutione ad Poſtumianum PP.

Dignitatum ordinem hoc anno Theodoſius Imp. conſtituit: editis conſtitutionibus ad Clearchum P. V. & Poſtumianum PF. P.

Ellebichus, Magiſter militum, & quidem vtriusque militiæ, ſub Theodoſio Imp. fuit hoc tempore: De eo ex Libanio, Gregorio Nazianzeno, Chryſoſtomo, & Theodoreto dico, *in Proſopogr.*

VALENTI. NIANVS II. THEOD. & ARCADIVS.

A. D. 384.

CHRONOLOGIA LEGVM.

RICHOMERE & CLEARCHO VV. CC. COSS. 384. (a)

(a) Caſſiodorus. *Ricomer & Clearchus*. Faſt. Idat. *Ricomere & Clearcho*. Ita Marcellin. ex editione Sirmondi: *Richomere & Clearcho*. in Scaligeriana vero legitur: *Recimere & Clearcho*. Chron. Alexandr. Ριχομήρῃ καὶ Κλεάρχῳ. Faſt. Flor. mai. Ριχομήρῃ καὶ Κλεάρχῳ. Variant reliqui. Proſper Aquitanus. *Recimere & Clearcho*. Paſchal. Latercul. *Ricomede & Clearcho*. Latercul. Colbert. *Ricomede & Clearco*. Socrates Hiſt. V. 12. Ριχομήλῃ καὶ Κλεάρχῳ. *Richomele & Clearcho*. Philoſtorgius vero Lib. X. 8. Ριχομήρης ſcribit. *Ricimer* audit in marmore apud *FLEETWOOD*. pag. 442.

LOCVS. MACEDONIES. QVAE. VIXIT.
ANNOS. P. M. XXX. DEPOSITA. PRID.
ID. MAR. FL. RICIMERE. CONSS.

niſi quis mallet hanc inſcriptionem referre ad annum 459. quo *Patricius* & *Ricimer* Coſſ. fuere. De Richomere vero plura inueniet lector ad leg. 13. C. Theod. de re militar. Clearchum etiam memorat inſcriptio apud *FABRETTVM* pag. 170.

OSAE. EVDOXIAE. CASSIMAE. FEMINA.
XVI. ET. FECIT. CVM. VIRCINIO. SVO.
AN...... ET. CLEARCHO. CONSV
LIBVS. HO.

Confer. *VALESIVS* in not. ad Socrat. Hiſt. IV. 8. *GOTHOFREDVS* noſter in Proſopogr. & *PETRVS RELANDVS* in Faſt. pag. 48.

XV. Kal. Feb. Dat. CONSTANTINOP. { *l. 5. de auro coronario.* / *l. 23. de operib. publicis.* } Cynegio PF. P.

XII.* Kal. Febr. Dat. Conſtantinop. *l. 13. de hæreticis.* Cynegio PF. P.

* f XV.

Prid. Kal. PP. *vel* Dat. Byritho { *l. 4. tributa in ſpeciebus.* / *l. 2. de publica comparatione.* / *l. 19 de annona & tributis.* / Poſt alia. } . . . . . .

Kal. Febr. Dat..... *l. 43. de curſu publico.* ad Neotherium PF. P.

Prid. Non. Febr..... *l. 3. de Epiſcopali iudicio.* ad Optatum PF. Auguſtalem.

Hæc lex Conſule caret. ſed in Codice Anicienſi adnotatum habet diem *Prid. Non. Februarias.* Quare ad hunc annum ea referenda foret, niſi ea hypobolimæa eſſet.

Id. Febr. Dat...... *l. 2. Cod. de officio diuerſ. Iudic.* ad Principium P.V.*

* mallem. *P. P.*

VI. Non. Mart. Conſtantinop. *l. 44. de curſu publ.* Cynegio PF. P.

III. Id. Mart. Dat. MEDIOL. *l. 12. de luſtrali conlat.* ad Atticum PF. P.

XI. Kal. Apr. Dat. Med. *l. 7. de indulgent. crimin.* ad Marcianum Vic.... (b)

(b) Vrbis: proculdubio.

Prid. Kal. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 42. de appellationibus.* ad Agreſtium Proc. Palæſtinæ.

IV. Id. Apr. Dat. Conſtantinop. { *l. 12. de re militari.* / *l. 45. de curſu publ.* } Cynegio PF. P.

Prid. Non. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 105. de decurionibus.* Cynegio PF. P.

XII. Kal. Iun. Dat. Mediolani. *l. 2. vt dignitatum ordo.* ad Prætextatum PF. V. (c)

Meminit *6. l.* Valentinianus Iun. *Genitoris ſui Valentiniani.*

(c) γρ. PF. P.

IIII. Id. Iun. Dat. HERACLEÆ. *l. 8. de palatinis ſacr. largitionum.* Trifolio Com. S. L.

Plenior hæc lex extat Cod. Iuſt. *l. 7. eod. tit.*

VIII. Id. Iul. Dat. Heracl. *l. 106. de decurionibus.* Cynegio PF. P.

VIIII. Kal. Aug. Dat. Heracl. *l. 11. de murilegulis.* Trifolio Com. S. L.

VIII. Kal. Aug. Dat. Heracliæ { *l.* * *1. de expenſis ludor.* / *l. vn. Cod. Iuſt. de Senatuſconſultis.* } ad Senatum.

* Recte hæc lex *Valentinianum, Theodoſium & Arcadium* inſcriptos præfert; Perperam vero *d. l. vn. Gratianum, Valentinianum & Theodoſium.*

Prid. Kal. Sept. Dat. VERONAE.* *l. 107. de decurionib.* Cynegio PF. P.

* γρ. VEROEÆ, id eſt, *Berœa.*

....Sept.

VALENTINIAN. IVN. THEOD & ARCADIVS.

.... Sept. Dat. CONSTANTINOP. *l.3. de Senatoribus, & glebali coll.* Clearcho A. D. 384.
PF. P.*

* γρ. PF. V. Agitur hac l. de Senatu Conſtantinopol.

Iungenda huic videtur *l. 5. Cod. de dignitatib.* Clearcho...... Quæ *Conſtantino & Conſtanti* tribuitur: in aliis *Valeriano & Gallieno.*

v. Id. Sept. Dat. AQVILEIÆ. *l.5. Cod. Iuſt. de modo multarum.* ad Prætextatum Præfectum Prætorio.

xvi. Kal. Octob. Dat. Conſtantinop. *l. 3. de metatis.* Palladio, Magiſtro Officiorum.

xv. Kal. Octob. Dat. Conſtantinop. *l. 4. de Tabulariis*......

x. Kal. Octob. Acc. REGIO *l. 5. de contrah. empt.* Cynegio PF. P

III. Non. Octob. Dat. CONSTANTINOP. *l. II. de metallis.* Cynegio PF. P.

XIII. Kal. Nou. Dat. Conſtantinop. *l. 43. de appellationibus.* Merobaudi Duci Ægypti.

x. Kal. Nou. Dat. Conſtantinop. *l. 25. de Prætoribus.* ad Senatum.

VII. Kal. Nou. Dat. MED. *l. 6. de Palatinis S. L.* ad Probum PF. P.

Poſt Conſ. Merobaudis ſecundo & Saturnini. Ita Conſulatus huic l. ſubſcriptus.

VIII. Id. Nou. Dat. Conſtantinop. *l. 108. de decurionibus.* ad Cynegium PF. P.

VII.* Id. Nou. Dat....... *l. 13. de luſtrali conlat.* Hanc Poſtumiane Kar. NB.

* al. VI.

III. Kal. Dec. Dat. Med. *l. 44. de appellationibus.* ad Symmachum PF. V. Poſt alia.

Kal. Dec. Dat. Mediol. *l. 4. de ſententiis ex periculo recit.* ad Symmachum PF. V.

Hæc lex data eſt Mediolani Kalend. Decembr. & *l. 44. de appellat.* data pariter Mediolani ſub Conſulibus Clearcho & Ricimere, anno 384. quamquam non repugnat, miſſam eſſe ad L. Aurelium Auianum Symmachum, vrbis etiam Præfectum. *CONTELORIVS* de Præf. Vrb. pag. 6.

XIII. Kal. Ian. Dat. { Conſtantinop. *l. vn. de his qui plebem.* / .... *l. 9. de fide teſtium.* } Florentio PF. Auguſtali.

v. Kal. Ian. Dat. Mediolani. *l. diſputare 2. Cod. Iuſt. de crimine ſacrilegii.* ad Symmachum PF. V.

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius M. his Coss. *Conſtantinopoli* ad Iunium menſem vſque conſtitit: Quo tempore & Legati Perſarum Conſtantinopolim venerunt, pacem a Theodoſio petentes: *Marcellinus, Idacius.*

Cynegius PP. Orientis fuit hoc anno, & quinque ſequentibus: dequo plene *in Proſopogr.*

Portum & Aquæductum hoc anno Conſtantinopoli inſtaurauit Theodoſius Imp. vt docet *lex 23. de operib. publ.* de quo ad *eam l.*

Theodoſius Imp. hæreticos ſacerdotes, miniſtros Eunomianorum, Macedonianorum, Arianorum, Apollinariorum, initio huius anni vrbe Conſtantinop. pellere iuſſit, conſtitutione ad Cynegium PP. data *l. 13. de hæreticis.*

Tributariæ rei, collatorumque indemnitati conſuluit hoc anno Theodoſius M. idque per Phœniceo, conſtitutione, cuius tria fragmenta ſuperſunt hic præpoſita.

Valentinianus his Coss. *Mediolani* conſtitit menſe Martio & Maio: mox profectus.

Indulgentiam Paſchalem hoc tempore emiſit Valentinianus Iun. menſe Martio XI. Kal. April. *l. 7. de indulgent. criminum.*

Prætextatus hoc anno PP. fuit Italiæ ſub Valentiniano Iun. cui ideo menſe Maio & Septembri duæ conſtitutiones inſcribuntur. De hac eius Præfectura Prætoriana hoc anno ipſo teſtis quoque Symmachus, hoc eodem anno Præfectus vrbi *lib. 10. ep. 34.* & Hieronymus, & vetus lapis. Hoc anno ipſo vel certe proximo mortuus. vid. Symmachum, *lib. 10. ep. 23. 24. 25.*

Theodoſius Imp. Conſtantinopoli *Heracleam* (Thraciæ) mox & *Berœam* profectus: indeque rurſum Conſtantinopolim reuerſus.

Senatusconſultum a Senatu vrbis Romæ hoc tempore factum ſuper modo, forma *Senatoriarum editionum largitionumque*, quo maiorem ne facere liceret. Id Senatusconſultum, ad ſe miſſum, Theodoſius M. Imp.

VALENT. II. THEOD. & ARCAD.

M. Imp. confirmauit ea conſtitutione, cuius partes ſunt *lex 1. de Expenſis ludor. l. vn. C. Iuſt. de Senatuſconſultis*: quam conſtitutionem memorat quoque Symmachus, huius anni Præfectus vrbi, (*lib. 10. ep. 21.*) de quo mox.

Theodoſius Imp. Heraclea digreſſus *Beræam*, quæ inter Heracleam & Hadrianopolim, profectus: ita enim reponendum in *l. 107. de decurionibus*: loco *Verona*.

Valentinianus Iun. Mediolano *Aquileiam* profectus eſt: vbi data ab eo menſe Septembri *lex 5. Cod. de modo multarum.* Forte hic procinctus eſt, de quo Symmachus *lib. 10. epiſt. 34.*

HONORIVS Imperatori Theodoſio ex Flaccilla coniuge natus his COSS. menſe Septembri V. Id. Marcellinus *Chronico*; Idacius *Conſul.* & Socrates, *lib. 5. cap. 12.* Farrago Alex. Claudianus in IV. Honorii Conſ. *v. 153. & ſeqq.* & *v. 372.* id referre videtur ad A. proximum 358. *GOTHOFREDVS.*

Auctor Chronici Alexandrini ſub huius anni Conſulibus ait: *Eodem anno natus eſt Honorius, germanus frater Arcadii Aug. menſe Gorpiæo ſeu Septembri, V. Idus Septembres.* Idem habent Socrates Lib. V. 12. & Idacius in Faſtis. Mater eius fuit *Placilla* prima Theodoſii M. vxor, ex qua tres liberos ſuſcepit (Gratianum ſcil. Arcadium, & Honorium) vt teſtatur Nyſſenus in oratione funebri de huius Reginæ laudibus. *Gothofredus* hoc anno, in Chronologia Codicis Theodoſiani dicit, Claudianum in quarto Honorii Conſulatu v. 153. & v. 372. referre hoc natale Honorii in annum ſequentem. Sed qui Claudiani verſus accurate expenderit, hunc tantum obſcure locutum fuiſſe comperiet. *Honorius* non multo poſt natiuitatem *Nobiliſſimus*, atque vna Conſul deſignatus fuit, vt teſtatur Theophanes. Vnde Idacius in Faſtis ſub huius anni Conſulibus habet: *Ipſo anno natus eſt Honorius Nob. in purpuris die V. Id. Sept. PAGIVS in Crit. ad Annal. Baron. h. an.* A. D. 384.

Theodoſius Imp. Conſtantinopoli *Regium* profectus (quod XII. lapide inde aberat) vbi data ab eo menſe Septembri *lex 5. de contrah. empt.* Mox *Conſtantinopolim* reuerſus: vbi & reliquum huius anni egit.

Valentinianus Iun. Aquileia *Mediolanum* reuerſus menſe iam Octobri.

Probus hoc quoque anno PP. Italiæ fuit ſub Valentiniano Iun. ad quem data Mediolano *lex 6. de Palatinis S. L.* Eiuſdem Probi PP. Italiæ meminit hoc ipſo tempore ſub Valentiniano Iun. Paulinus *in v. Ambroſii*, & Socrates, *lib. 5. cap. 11.* Sozomenus, *lib. 7. cap. 13.*

Symmachus P. V. Romæ fuit his COSS. Theodoſio M. in longinquis partibus conſiſtente, vt ipſe teſtatur *lib. 10. ep. 16.* cui inſcribuntur tres Valentiniani Iun. conſtitutiones, menſe Nouembri & Decembri Mediolano datæ: puta *lex 44. de appellation. l. 2. de ſent. ex periculo*: & *lex diſputare 2. Cod. de crim. ſacrilegii* (quæ lex emiſſa videtur ad Symmachi epiſtolam 40. *lib. 10.* de quo dico ad *l. 4. de denunciat.* vel etiam *ep. 30.* aut 34.) Fuit vero is P. V. iam menſe Iulio, vt ex *ep. 21.* collata cum *l. 1. de expenſ. lud.* & cum *l. vn. C. Iuſt. de Senatusconſultis*, colligere licet. Hic Symmachus P.V. his Coss. Valentiniano libellum obtulit pro reſtituendo Deorum cultu; quem Ambroſius Ep. Mediol. refutauit & poſtea quoque Prudentius: idem in inuidiam apud Imp. vocatus, quod obtentu delegati ſibi muneris & inquiſitionis alicuius, circa fana ſeu mœnia cultu ſpoliata, Chriſtianos tormentis excruciaſſet: Sed Damaſi quoque Ep. literis adiutus, ſe apud Imp. purgauit *lib. 10. ep. 34.* Verum de hoc Symmacho plura in *Proſopogr.*

Florentius hoc tempore fuit Præf. Auguſtalis ſeu Ægypti: cuius meminit & Farrago Alexandr. *anno prox.* 385.

CHRONOLOGIA LEGVM.

ARCADIO A. I. & BAVTONE COSS. 385. (a)

(a) Ita Faſt. Flor. mai. Ἀρκαδίε Αὐγέςε τὸ ά καὶ Βαύδωνος. abſque numerali iota Caſſiodorus: *Arcadius & Bauto.* Chron. Alexandrin. Ἀρκαδίε Αὐγέςε καὶ Βαύτωνος. Faſt. Idat. *Arcadio A. & Bautone.* Paſchal. Latercul. & Proſper. Aquitanus: *Arcadio & Bautone.* Laterculus Colbertinus corrupte: *Arcadio & Bacone*, quod teſtatur etiam epiſtola Papæ *Siricii* Tom. II. Concil. gen. pag. 1023. *III. Id. Febr. Arcadio & Bautone viris clariſſimis conſulibus.* Confer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. pag. 486.

XI.* Non. Ian. Dat. CONSTANTINOP. *l. 4. Cod. Iuſt. de defenſoribus ciuit.* Theodoro Defenſori.

* γρ. II. vel IV.

Kal. Febr. Dat. MEDIOLANI. *l. 5. Cod. Iuſt. de diuerſ. reſcript.* ad Nicentium Præfectum (Prætorio) annonæ.

De hac l. v. quæ dico ad *l. 4. de denunciat.*

III. Non. Febr. Dat. Conſtantinop. *l. 24. de operibus publicis.* Cynegio PF. P.

XV. Kal. Mart. Med. { *l. 4. de appellationibus.* Agitur h. l. de transmarinis appellationib. *l. 29. de appellat.* } ad Pelagium Com. R. P.

V. Kal. Mart. Dat. Med. *l. 8. de indulg. crimin.* ad Neotherium PF. P.

III. Id. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 8. & 9. de palatinis S. L.* Trifolio Com. S. L.

VALENTINIAN. IVN. THEOD. & ARCADIVS. — A. D. 385.

v. Id. Apr. Dat. Med. *l. 46. de curſu publ.* Cynegio. (b) PF. P.

Agitur h. l. de ſocietate conſortioque Laurentum, & de decuria Herculea. (b) *f. Neotherio.* Recte hæc lex *Valentiniano, Theodoſio & Arcadio* tribuitur.

XVIII. Kal. Mai. Dat. Med. *l. 16. de extraordinar.* ad Neotherium PF. P.
VI. Kal. Mai. Dat..... *l. 109. de decurionibus.* Cynegio PF. P.
III. Kal. Mai. Dat..... *l. 10. Cod. vbi cauſæ fiſcales.* ad Polemium. (c) PF. P.

(c) Fuit an. 390. PP. Illyrici & Italiæ.

Prid. Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 15. de accuſationibus.* Cynegio PF. P.
Prid. Kal. Mai. Dat. Med. *l. 6. de Iurisdictione.* Neotherio PF. P.

Perperam tribuitur hæc lex *Gratiano, Valentiniano & Theodoſio.*

IIII. Non. Mai. Dat. PP..... *l. 2. ne conlationis transl.* ad Neotherium PF. P.

Et hæc perperam *Gratiano* quoque tribuitur.

VIII. Id. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 2. de calumniatoribus.* Menandro Vic. Aſiæ.

Agitur hac l. ni fallor, de crimine quaſi in Principem admiſſo.

VIII. Kal. Iun. Dat. Conſtantinop. *l. 9. de paganis.* Cynegio PF. P.
V. Kal. Iun. Dat. Med. *l. 110. de decurionibus.* ad Neotherium PF. P.
Kal. Iun. Dat..... *l. 14. de pœnis.* ad Principium PF. P.
Prid. Id. Iun. Dat. Mediol. *l. 15. de cohortalibus.* ad Neotherium PF. P.
XV. Kal. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 47. de curſu publ.* Cynegio PF. P.
XIII.* Kal. Iul. Dat. Med. *l. 4. de denunciat.* ad Romulum Conſularem Æmiliæ & Liguriæ.

* al. XIIII.

X. Kal. Iul. Dat...... *l. 3 ſeu vlt. Cod. vbi in rem actio.....*
VIII. Kal. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 10. de ſcenicis.* Cynegio PF. P.
VI. Id. Iul. Dat. Med. *l. vlt. quid probare deb.* ad Neotherium PF. P.
IIII. Id. Iul. Dat. Treu.* *l. 1. vt intra annum criminal. actio.* Deſiderio Vic. Aſiæ.

* Perperam; eſt enim hæc lex Theodoſii, & Treuiri incubabat hoc tempore Maximus Tyrannus.

XVI. Kal. Aug. Datum..... *l. 3. ſeu vlt. Cod. Iuſt. de crimine ſacrilegii.* Eutropio PF. (d) P.

(d) Puto hic erratum: neque enim hoc anno Eutropius PP. erat, verum Cynegius.

VIII. Kal. Aug. Dat..... *l. 10. de fide teſtium.* Paulino PF. Auguſtali.
VII. Kal. Aug. Dat..... *l. 4. finium regundorum.* Neotherio PF. (e) P. C. N.

(e) id eſt, *Præfecto Prætorio Cariſſimo nobis.*

VIII. Kal. Sept. Dat. Conſtantinop. *l. 4. de fiſci debitoribus.* Florentio Proc. Palæſtinæ.
Prid. Kal. Sept. Dat. AQVIL. *l. 10. de palatinis S. L.* ad Principium PF. P.
XV. Kal. Octob. Dat. Aquil. *l. 13. de Iure fiſci.* ad Meſſianum Proc. Africæ.
XIIII.* Kal. Octob. Dat. Aquil. *l. 16. de diuerſis offic.* ad Principium PF. P.

* al. XVIII.

XVIII* Kal. Octob. Dat. Aquileiæ. *l. 1. Cod. de fundis limitrophis.* ad Licinium.* PP.

* γρ. VIII.
* *γρ. Principium.*

VIII. Kal. Octob. Dat. Aquil. { *l. 7. de diuerſ. reſcript.* Repetita. *l. 20. de annona & trib.* } ad Principium PF. P.

VI. Kal. Octob. Dat. Aquil. *l. 12. de murilegulis, &c.* ad Principium PF. P.
Prid. Non. Nou. Dat. VERONÆ. *l. 14 de luſtrali conlatione.* ad Principium PF. P.
Non. Nou. Dat. AQVIL. *l. 7. de Legatis* Principio PF. P.

VII. Kal. Dec. Dat. Aquil. { *l. 46. de appellation.* *l. 30. quorum appellat.* } ad Florentium, *vel* Florentinum Com. S. L.

V. Id. Decemb. Dat Cap. (f) *l. 3. Cod. de off. PP. Orientis & Illyrici.* Tatiano PF. P.

(f) γρ. CP.

III. Id. Dec. Dat. Aquil. *l. 17. de diuerſis offic.* ad Principium PF. P.
II. Id. Dec. Dat. Aquil. *l. 17. de extraordin.* ad Principium. PF. P.

VALENTINIAN. IVN. THEOD & ARCADIVS. III. Id. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 4. ad L. Iul. de adulteriis.* Cynegio PF. P. A. D. 385.

x. Kal. Ianuar. Dat. Conſtantinop. *l. 21. de annona & tributis.* Cynegio PF. P.

Agitur hac l. de limitaneorum annona.

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius M. Imp. his Coss. *Conſtantinopoli* moratus eſt: Valentinianus vero *Mediolani*, ad menſem ferme Septembrem vſque.

Præfecti Prætorio his Coss. fuere ſub Theodoſio in Oriente, *Cynegius*: ſub Valentiniano Iun. *Neotherius*, & *Principius*.

Indulgentiam Paſchalem hoc tempore emittit Valentinianus Iun. Mediolano ad Neotherium PP. *l. 8. de indulg. crim.* qua & illud cauet, ne Iudices deinceps, Paſchales indulgentias, tardiores fortaſſis exſpectent, verum vltro exequantur, quæ indulgere conſueuit.

Theodoſius Imp. his Coss. *Sacrificia* per Orientem prohibuit: mandata eius rei cura Cynegio PF. P. vt iuxta *l. 9. de paganis*, teſtantur Zoſimus, *lib. 4. c. 33.* Idacius *Chronico* & *in Conſular.* Dico prolixius ad *eam l. 9.*

Paulinus hoc anno & proximo Præf. Auguſtalis ſeu Ægypti fuit: cui ideo inſcribitur menſe Iulio *lex 10. de fide teſt.* Meminit eius *Farrago Alexand.* verum Conſulatu male adſcripto, & Auſonius, *Parentalib. epiſt. 24.* Ante hoc vero tempus fuit Optatus Præf. Auguſtalis, ad quem data eſt Theodoſii lex *vlt. de Epiſcopali iudicio*, quæ die & Cos. caret.

Valentinianus Iun. Mediolano *Aquileiam* his Coss. profectus, idque menſe iam Auguſto: vbi & ſubſtitit ad finem anni: niſi quod aliquando *Veronæ* fuit, vt docet *lex 14. de luſtrali conlat.* Procul dubio autem tum ibi conſtitit, quod Iuthungi hoc tempore Rhetias populabantur & aduerſus Iuthungum Hunnos adſcitus eſt, teſte Ambroſio, *ep. 27.*

Meſſianus hoc tempore *Proconſul Africæ* fuit: cuius mentio apud Auguſtinum contra Petilianum, *lib. 3. cap. 25.* ita quidem, vt hoc anno ipſo *Bautone* Cos. eum Proconſulem fuiſſe clare teſtetur: ſed & ex geſtis oſtendat, eundem & anno prox. 386. *Poſt Cos. Bautonis*, Manichæos audiuiſſe, ſententiamque in eos protuliſſe.

CHRONOLOGIA LEGVM.

HONORIO NB. P. & EVODIO COSS. 386.

Huius Conſulatus ſui primi meminit Honorius *l. 3. de indulg. debitor.* *GOTHOFREDVS.* Caſſiodorus. *Honorius N. P. & Euodius* Faſt. Idat. *Honorio Nobiliſſimo & Euodio.* Proſper Aquitanus. *Honorio N. P. & Euodio.* Faſt. Flor. mar. Ὀνωρίῳ Ἐπιφανεστάτῳ καὶ Εὐοδίῳ. Chron. Alexandrin. Ὀνωρίῳ Καίσαρος καὶ Εὐοδίῳ. Paſchalis Latercul. *Honorio & Euodio.* Confer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. pag. 490.

Huius anni Conſulatus in epiſtola Papæ Siricii, in Concilio Romano, hoc anno celebrato, ſcripta ita ſignatur: *Poſt Conſulatum Arcadii Auguſti & Bautonis Virorum clariſſimorum Conſulum.* *CL. PAPEBROCIVS in Conatu Chron. Hiſt. ad Catalog. veter. Pontif.* ideo de integritate epiſtolæ huius dubitat, ita ſcribens: *Inſolens formula, eoque difficilius recipienda, quod annus per priorem Conſulatum ſignetur, quo tamen anno magiſtratum illum iniiſſe ſciebantur* Honorius N. P. & Fl. Euodius: *quanto enim maior fuit huius Conſulatus lætitia per imperium, tanto minus debuerunt hæc nomina ſileri. Neque dubites, vtrum Romæ ſciri tam cito potuerit, quinam Conſtantinopoli declarati fuerint Conſules, cum ſoliti fuerint pluribus menſibus antea nominari & publicari, qui erant cum nouo anno magiſtratum initari: ex eoque die glorioſo deſignati Conſulis titulo honeſtari.* Leuis hæc coniectura. Iam diu enim hæc formula in vſum vocata erat; & quia in occidente initio anni ſæpe ſciri non poterat, qui Conſul in oriente deſignatus fuiſſet, & vice verſa, in cuiuſque arbitrio relictum vti hac formula *Poſt Conſulatum*, vel ſolius occidentalis Conſulis nomine acta publica ſignare in occidente, vel ſolius Conſulis orientalis in oriente, vt in diſſertatione Hypatica oſtendi. Præterea, quando qui anno præcedenti Conſulatum geſſerant, illuſtriores erant, præfata formula ſæpe vſurpata. Quare, cum *Arcadius* Auguſtus eſſet, non mirum, ſi in Concilio Romano ea formula adhibita fuerit. Denique valde incertum, an Romæ Honorii deſignatio huius anni initio innotuerit: tardius enim Conſules creati videntur, quod in tractatione pacis Theodoſium ac Valentinianum inter, & Maximum Tyrannum conuentum fuerit, vt Euodius, qui præfecturam Galliarum ſub Maximo gerebat, Conſul in oriente procederet. Ex ea itaque ſubſcriptione inferendum, pacta fœderis, anno præcedenti in finem vergente, transacta eſſe, eamque ob rem Conſules, qui in hunc annum deſignati fuerant, tardius nunciatos. Ex hoc dubio aliud Papebrocio natum, quod nempe epiſtola interpolata fuerit; ſed illo ſublato, iſtud negotium faceſſere non poteſt. *ANTON. PAGIVS in Crit. ad annal. Baron. h. an.*

Perperam *Marcellinus* quem ſequitur Petauius in Chronico, Honorium *Cæſarem* profitetur: Nobiliſſimi enim inſignibus quidem Cæſares erant, at non poteſtate, vt ex Zoſimo deducitur. Neque in omnibus legibus hoc anno datis alio, quam *Nobiliſſimi Pueri* titulo Honorius exornatur. Theophanes ad annum Chriſti CCCLXXXIV. habet: *Theodoſius filium Honorium illuſtriſſimum atque vna Conſulem deſignauit*; vbi interpres male vertit hanc vocem Ἐπιφανέστατον, quæ eo in loco, vt recte aduertit Iacobus Goar in notis ad Theophanem, *Nobiliſſimum* ſignificat. Eum etiam in errorem identidem incidit Raderus in verſione Chronici Alexandrini *IDEM diſſert. Hypat. c. XIV.*

XIIII. Kal. Febr. Dat. CONSTANTINOP. *l. 9. de famoſis libellis.* Cynegio PF. P.

x. Kal. Febr. Dat. MED. { *l. vlt. de fide catholica.* / *l.* 1. de his qui ſuper relig.* } ad Euſignium PF. P.

*Eſt hæc lex 1. pars *d. l. vlt. de fide cathol.* Itaque perperam in eius ſubſcript. legitur *Dat. Conſtantinop.*

VIII. Kal. Febr. Dat. ..... *l. 1. de defenſorib. ciuit.* Euſignio PF. P.

Alias refertur ad annum proximum poſt Conſul. Honorii NB. P. & Euodii.

VALENTINIAN. IVN. THEOD. & ARCADIVS.

vii. Kal. Feb. Dat. Conſtantinop. *l. 47. de appellationibus.* Cynegio PF. P. A.D. 386.
iii. Kal. Feb. Conſtantinop. *l. vn. de honorat. vehiculis.* Nebridio PF. V.
xv. Kal. Mart. Dat. TICENI. *lex 11. de Legatis.* ad Euſignium PF. P.
iiii. Kal. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de ſepulchro viol.* Cynegio PF. P.
Prid. Kal. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 3. de Princip. agent.* Cynegio PF. P.
iiii. Non. Mart. Dat. Conſtantinop. *l 48. de curſu publico.* Cynegio PF. P.
iii. Non. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 5. de agentibus in reb.* Cynegio PF. P.
x. Kal. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de ſententiis ex periculo recit.* Timaſio Comiti & Magiſtro Equitum.

vi. Kal. Apr. Dat. Conſtantinop. { *l. 2. de cenſitoribus.* Cynegio PF. P. / *Legem 10. Cod. Iuſt. de agricolis.* huic l. iungendam puto. }

iii. Kal. Apr. Dat. .... *l. 16. de accuſationibus.* Tatiano PF. P.

Vel reponendum *Cynegio PF. P.* vel ad alios Coſſ. hæc lex referenda.

xviii. Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 15. de luſtrali conlat.* Cynegio PF. P.
xii. Kal. Mai. Dat. AQVIL. *l. 17. de nauiculariis.* ad Principium PF. P.
viii. * Kal. Mai. Dat. .... *l. 2. qui bonis ex l. Iulia cedere.* Apud acta Imp. Theodoſius A. dixit.

* Cod. Iuſt. *Kal. Mai.*

Prid. Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. { *l. 111. de decurionibus.* / *l. 4. de proximis Comit.* } Cynegio PF. P.

Non. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 11. de palatinis S. L.* Proculo Com. S. L. Acc. a Valerio Com. S. L.

xiii. Kal. Iun. Dat. HERACLIÆ. *l. 2. de ſpectaculis.* Rufino PF. P.

Atqui Rufinus demum PP. factus A. 392. Quare putem, referendam hanc l. ad A.D. 394.

vii. Kal. Iun. Dat. Conſtantinop. *l. 7. Cod. Iuſt. de officio Rectoris prouinciæ.* Cynegio PF. P.

viii. Id. Iun. Dat. MEDIOL. *l. vn. de petitorib. & deſiſtentibus.* ad Gorgonium Com. R. P.

iii. Id. Iun. Dat. Mediol. { *l. 2. de decuriis V. R.* / *l. 18. de piſtoribus.* } ad Saluſtium PF. V.

xvi. Kal. Iul. Emiſſa Conſtantinop. *l. 112. de decurionibus.* Florentio PF. Auguſtali.

x. Kal. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 6. ad l. Iul. repetundarum.* Edictum ad prouinciales.

Perperam huic l. quatuor Auguſtorum nomina inſcribuntur, ita: *Iidem AAA. & Arcadius A.*

iii. Kal. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. vn. de ædilitio edicto.* Nebridio PF. V.
Prid. Non. Iul. Dat. Mediol. *l. 13. de priuil. eorum qui in ſacro palatio.* ad Pinianum PF. V. Acc. iiii. * Kal. Sept.

* Quinquageſimo quinto poſt die: niſi malimus hic reponere IV. *Kal. Sept.* & ſic vigeſimo ſecundo poſt die.

Prid. Non. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. vn. de his qui ad ſtatuas confug.* Cynegio PF. P.
Prid. Id. Iul. Dat. Mediol. *l. 18. de diuerſis officiis.* ad Euſignium PF. P.
Non. Aug. Dat. .... *l. vlt. curator. Kalend.* ad Hellenium Vic. Vrbis.
Non. Aug. Dat. Conſtantinop. *l. 8. Cod. Iuſt. de officio Rectoris prouinciæ.* Cynegio PF. P.
iii. Non. Sept. Dat. VALENTIÆ * { *l. 22. de annona & tributis.* Cynegio PF. P. / *l. 113. de decurionibus.* Vniuerſis Com. & Magiſtris Equitum & Peditum. }
* vt. MELANTIÆ

viii. Kal. Nou. Dat. CONSTANTINOP. { *l. 2. de vſuris.* / *l. 2. de fugitiuis col.* } Cynegio PF. P.

vi. Kal. Nou. Dat. Conſtantinop. *l. 20. de ſuſceptoribus.* Cynegio PF. P.

VALENTI-NIAN IVN, THEOD. & ARCADIVS. A. D. 386.

III. Non. Nou. PP.* Aqvil. { *l. 3. de executoribus.* Acc. VIII. * Kal. Decemb. Rom. *Viceſimo ſecundo poſt die. / * pro Dat. *l. 13. de exactionibus.* } ad Principium PF. P

Hæc lex eadem eſt cum *d. l. 3.*

XIV. Kal. Dec. Dat. Mediol. *l. vn. ſi de momento fuerit appellatum.* ad Euſignium PF. P.

VIII. Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 1. de prædiis & mancipiis curialium.* Cynegio PF. P.

IIII. Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 21. de ſuſceptoribus.* Cynegio PF. P.

Prid. Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 22. de ſuſceptoribus.* ad Paulinum PF. Auguſt.

III. Non. Dec. Dat. Mediol. { *l. 4. de executoribus.* / *l. 114. de decurionibus.* } ad Euſignium PF. P.

.... *l. 4. Cod. Iuſt. de metallariis.* ad Euſignium PF. P.

Hanc l. huc referendam puto: vbi de Macedonia & Dacia agitur, deque hoſtili metu.

Prid. Kal. Ian. Dat. Conſtantinop. *l. 115. de decurionibus.* Cynegio PF. P.

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius his Coss. ad menſem ferme Iulium vsque *Conſtantinopoli* moratus: Valentinianus vero *Mediolani* huius anni initio.

Præfecti Prætorio fuere hoc anno: ſub Theodoſio *Cynegius:* ſub Valentiniano Iun. *Principius* Italiæ: vt colligere licet ex ſubſcriptione *l. 3. de executoribus.* & *Euſignius.*

Valentinianus Iun. Mediolani poſitus, Iuſtinæ matris impulſu, firmato Ariminenſi concilio Arianis conueniendi in *συνάξεις* ſeu Eccleſias, non minus quam Catholicis Orthodoxis, poteſtatem fecit his Coss. indicta capitis pœna his, qui contra aliquid turbarum molirentur, velut ſeditionis auctoribus, læſæque maieſtatis reis. *l. vlt. de fide catholica:* cuius pars quoque relata in *l. 1. ſi quis ſuper religione.* Cuius conſtitutionis meminit quoque Rufinus, *lib. 2. cap. 16.* Sozomenus, *lib. 17. cap. 13.* Gaudentius, *in præfat. Sermon.* In eam, vt & ea quæ eam præceſſere vel inſecuta ſunt, multis inuectus Ambroſius Ep. Mediol. duabus epiſtolis in id expreſſis, *ep. 32. & 33.* Sed & *Orat. ad populum Mediol.* Eandem biennio poſt Valentinianus Theodoſii Imp. conſilio abrogauit, *l. 15. de hereticis.* *GOTHOFREDVS.*

Diui *Ambroſii* perſecutio, a *Iuſtina Auguſta*, Valentiniani iunioris matre, excitata biennio durauit, eaque anno præcedenti cœpta, currentique continuata, vt oſtendit lex 4. Cod. Theod. *de fide catholica*, quæ præſenti anno *X. Kal. Feb.* Mediolani data eſt, qua *Valentinianus* Imperator Arianis conuentus agendi poteſtatem fecit. Anno itaque trecenteſimo octogeſimo quinto, *Iuſtina Auguſta*, quæ Arianam ſectam amplectebatur, egit cum Diuo Ambroſio, vt Baſilicam Arianis concederet, vbi ſuos & ipſi conuentus celebrarent. *Ambroſius* nullis promiſſis, aut minis ad id flecti potuit. Vnde in oratione *de non tradendis Baſilicis*, quam anno ſecundo perſecutionis ſuæ recitavit, ait: *Quaſi vero ſuperiori anno, quando ad Palatium ſum petitus, cum, præſentibus Primatibus, ante Conſiſtorium tractaretur, cum Imperator Baſilicam vellet eripere, ego tunc aula contemplatione Regalis infractus ſim, conſtantiam non tenuerim ſacerdotis, aut imminuto iure diſceſſerim.* Hinc Iuſtina impotens ira, auctrix Valentiniano fuit, vt legem illam huius anni initio publicaret. Quare Proſper in Chronico Imperiali initium perſecutionis S. Ambroſii recte anno præcedenti, quemadmodum & Sigebertus in Chronico, conſignarunt. *ANTON. PAGIVS in Crit. ad annal. Baron. h. a.*

Valentinianus Iun. Mediolano *Ticinum* his Coss. profectus: vbi data ab eo menſe medio Februario *lex 11. de legatis.*

Valentinianus Iun. Ticino *Aquileiam* profectus hoc tempore: vbi data ab eo menſe Aprili *lex 17. de naucular.* eadem procul dubio ratione, qua anno ſuperiore.

Valentinianus Iun. Aquileia *Mediolanum* reuerſus menſe iam Iunio.

Salluſtius P. V. Romæ fuit ſub Valentiniano Iun. his Coss. menſe Iunio: ad quem datæ duæ leges hic prepoſitæ. Ad eundem Valentiniani Iun. epiſtolam de conſtruenda & amplificanda B. Pauli baſilica via Oſtienſi eruit e Codice Vaticano Baronius hoc anno 386. *num. 29. 30. 31.*

Archieroſynæ munus, ſeu templorum, ſolemniumque templorum curam Chriſtiani per Ægyptum obire vetita Theodoſio M. *l. 112. de decurionib.*

Pinianus P. V. Romæ hoc tempore factus (poſt Salluſtium, qui menſe Iunio adhuc huius anni P. V. erat) cui inſcribitur prid. Non. Iul. lex 13. *de priuil. eor. qui in S. Pal.* In qua Præfectura perſtitit & anno prox. 387. Ad eundem Valentiniani Iun. iuris reſcriptum de Siricii ordinatione, eruit e Codice Vaticano, Baronius; quod vna cum Siricii ordinatione ad hunc annum referendum videatur, non ad A. 385.

Scythæ *Grothingi* hoc tempore Thraciam infeſtant, hoſtiliſque hic metus Macedoniam quoque & Illyricum peruaſit, vt docet lex 4. *Cod. de metallariis*, quam fine huius Conſulatus indidi.

Theodoſius Imp. Thraciam ab hoſtibus *Grothingis*, Gothunnis, Duce Odotheo victis & expugnatis hoſtibus his Coſſ. vindicauit. Claudianus in IV. Cos. Honorii a v. 621. ad 636. qui id haud obſcure huic Conſulatui Honorii adſcribit: Marcellinus, *Chronico* his Coss. Idacius Sirmondi, *anno Theodoſii VII.* Conſularia Idaciana *bis* Coss. Hiſtoriam ipſam vid. apud Zoſimum, *lib. 4. c. 35. 38.* Hinc adeo menſe Septembri Theodoſius extra Conſtantinopolim in Thracia conſtitutus, & quidem *Melantia*, (ita enim repono) qui locus in Thracia XVIII. lapide a Conſtantinopoli: vid.

VALENTI. NIAN. IVN. THEOD. & ARCADIVS.

vid. vtrumque Itinerarium *Peutinger.* & *Antonini.* Ibi ſcilicet datæ a Theodoſiu *lex 22. de annona & tribut.* ad Cyoegium PP. Otientis, & *lex 113. de decurionibus.* ad vniuerſos Comites & Magiſtros equitum & peditum: Quarum etiam legum argumentum omnino pertioet ad procinctum militarem. De hac ipſa porro victoria ſeoſit Chryſoſtomus, *homilia 6. εἰς τοὺς ἀνδριάντας.*

Theodoſius Imp. cum victoria & triumpho cum Arcadio filio Conſtantinopolim ingreſſus, teſtis Zoſimus, *lib. 4.* & Marcellinus *Chronico.* Idacius *Conſular.* IV. Idus Octobris, vt teſtantur Idacii Conſularia. Hinc igitur fine Octobris data a Theodoſio *lex 2. de vſuris*, & *l. 2. de fugit. col.* & *lex 20. de ſuſceptoribus.* ***GOTHOFREDVS.***

Idacius in Faſtis diem etiam, quo Conſtantinopolin Theodoſius rediit, annotauit: *His Conſſ.* inquit, *victi atque expugnati, & in Romania captiui adducti gens Grothingorum a noſtris. Theodoſio & Arcadio deinde cum victoria & triumpho ingreſſi ſunt Conſtantinopolim die IV. Idus Octob.* Marcellinus in Chronico tantum ait: *Victorque cum Arcadio filio ſuo vrbem ingreſſus eſt.* Neque enim vere hoc anno Theodoſius triumphauit, ſicuti nec anno CCCLXXX; licet Marcellinus in Chronico eo anno ſcribat: *His Coſſ. Theodoſius Magnus, poſtquam Scythicis gentibus triumphauit, Eccleſias orthodoxis reſtituit.* Semel enim Theodoſius, idque de Maximo Tyranno triumphauit, & Pacatus in Panegyrico, quem tunc Theodoſio dixit, hunc alias triumphaſſe non memorat; licet de Scythicis victoriis numero XXII. mentionem faciat, Scythicos triumphos non prætermiſſurus, ſi vere ducti fuiſſent. Huiusmodi itaque loquendi formulis aliud non denotant ſcriptores, quam Imperatorum ſolennem in vrbem introitum poſt inſignem aliquam victoriam reportatam. Veri enim triumphi aut cum Decennalibus, & id genus feſtis fuere coniuncti; vel ſi alis annis acti, Imperatores Conſulatum capeſſiere, vt ſæpius iam dixi. Geſta porro contra Grothingos narrat Zoſimus L. IV. c.35. ***ANTONIVS PAGIVS*** *in Crit. ad annal. Baron. h. a.*

A. D. 387.

CHRONOLOGIA LEGVM.

VALENTINIANO A. III. & EVTROPIO COSS. 387. (a)

(a) Caſſiodorus. *Valentinianus III. & Eutropius.* Paſchal Latercul. *Valentiniano III. & Eutropio.* Proſper. & Marcellin. *Valentiniano III. & Eutropio.* Faſt. Flor. mai. Οὐαλεντινιανοῦ τὸ γʹ καὶ Εὐτροπίου. Male vero Chron. Alexandr. Οὐαλεντινιανοῦ τὸ δʹ καὶ Εὐτροπίου, & Faſt. Idat. *Valerio III. & Eutropio* Docet hoc nos inſcriptio apud ***GRVTERVM.*** MCII. 2. & ***VAN DALE*** *de Sacris Taurobol.* pag. 8.

DEDICATA. KAL. FEBR.

DN. FL. VALENTINIANO. AVG. III.

ET. EVTROPIO. CONSS.

Item apud ***ADOLPH. OCCONEM*** inſcript. Hiſpan. XXVI. 4.

EX. OFFICINA.

HOMONI. VTE

RE. FELIX. VAS

CONL. IN.

X

PROC. TIBERIA

NO. FACTVS.

EST. HORREVM.

D.N. VALENTI

NIANO. AVG.

TER. ET. EVTRO

PIO. V.C. CONS.

SCRIB. ELEFANTO.

AMBROSIVS MORALES Hiſt. Hiſpan. Lib. X. c. 44. accuratius legit: PRO. C. TIBERINO. FACTVM. Conf. ***PETRVS RELANDVS*** in Faſt. Conſ. pag. 492.

XI. Kal. Febr. Dat. MED. *l. 13. de medicis & profeſſoribus.* ad Pinianum PF. V.

VIII. Kal. Feb. Dat. ..... *l. 1. de defenſorib. ciuitatum.* Euſignio PF. P.

Conſulatus huic l. ita ſubſcriptus: *Poſt Conſulatum Honorii NB. P. & Euodii V. C.*

IIII. Kal. Mart. Dat. .... *l. 3. de itinere muniendo.* ad Euſignium PF. P.

XVI. * Non. Mart. Dat. CONSTANTINOP. *l. 19. de petitionibus.* ad Senatores Ciuitatis Alexandrinæ.

* error.

Fit hac l. mentio Cynegii Præfecti Prætorio.

Prid. Non. Mart. Dat. Med. *l. 4. de domeſticis & protector.* ad Euſignium PF. P.

VALENTINIAN. IVN. THEOD. & ARCADIVS.

VI. Id. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 14. de medicis & profeſſ.* Cynegio PF. P.

VI. Kal. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 116. de decurionibus.* Cynegio PF. P.

Die Kal. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 117. de decurionibus.* Cynegio PF. P.

XVIII. Kal. Mai. Dat. Med. . . . . *l. 3. ne conlat. transl.* ad Euſignium PF. P.

XIIII. Kal. Iun. Dat. Med. *l. 48. de appellationibus.* ad Euſignium PF. P.

XVIII. Kal. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de auro coronario.* Gaddanæ Satrapæ Sofanenæ.

V. Non. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 2. Cod. Iuſt. ne rei dominicæ vel templorum.* Dextro Com. R. P.

Prid. Non. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 118. de decurionibus.* Cynegio PF. P.

VI. Id. Sept. Dat. Med. *l. 4. de Principib. agentium in rebus* ad Pinianum Præf. (b)

(b) ſupple, V.

CHRONICON HISTORICVM.

VAlentinianus Iun. his Coss. egit *Mediolani:* Theodoſius vero *Conſtantinopoli*, vsque quo vterque Theſſalonicam ſeſe contulit.

Quinquenoalia Arcadii his Coss. XVII. Kal. Febr. celebrata; Marcellinus, & Idacius *Conſular.* In Chronico Idacii male aono Theodoſii VIII. *GOTHOFREDVS.*

Idacius *in Faſtis* ſcribit: *His Conſſ. Arcadius Aug. propria cum Theodoſio Aug. patre ſuo editionibus, ludisque celebrauit XVII. Kal. Febr.* id eſt, die XVI. Ianuatii, quo & eum Imperatorem factum iam ſcripſerat. Quare Idacius in errore perſtat; Quinquennalia enim die natali Imperii de more acta. Eadem verba recitat Marcellinus *in Chronico*, die tantum omiſſo. Difficultatem faciunt illa verba ab vtroque prolata, *propria cum Theodoſio Aug. patre ſuo.* Inde enim ſequi videtur, Theodoſium hoc aono Decennalia etiam exhibuiſſe. Verum ea anno CCCLXXXIX. edita, infra oſtendimus. *ANTONIVS PAGIVS in Crit. ad annal. Baron. h. a.*

Idacius *in Faſtis* habet: *His Coſſ. Quinquennalia Arcadius Aug. propria cum Theodoſio Aug. Patre ſuo, editionibus, ludisque celebrauit XVII. Kal. Febr.* Eadem pene verba habet Marcellinus *in Chronico*, niſi quod diem omittit, in quo & Idacium erraſſe ex dictis colligitur. Alter Idacius in Chronico eodem anno tantum habet: *Arcadii Quinquennalia celebrantur.* Gothoftedus *in Chronologia Codicis Theodoſiani*, ait, male anno Theodoſii octauo ea conſignare Idacium. Sed annus Abrahami & Olympiadis eum a Marcellioo, aleroue Idacio oon diſſentire euiocit. Præfata verba, ni valde fallor, oſteodunt, Theodoſium etiam Decennalia ſua, quæ in annum ſequentem cadebant, in quo & iuxta II. Regulam Conſulatum cœpit, edidiſſe. *IDEM in diſſert. Hypat. c. XIV.*

Antiochia tumulto quodam ſæuitum hoc anno in ſtatuas Imperatorias, puta Theodoſii ipſius, filiorumque eius Arcadii & Honorii, vxoris item Placillæ, quæ mortua A. 386. imo & Theodoſii Senioris, de quo & Libanius *de vita ſua.* & Orat. in *Ellebichum* & Orat. *XIII.* ad Theodoſ. occaſione Indictionis, exactionis ἀκουσίτευς tributariæ, ad exercendam partim io milites liberalitatem Arcadii F. quinqueonalibus, ſuiſque decennalibos: quod diſerte teſtatur Libanius *Orat. in Ellebichum.* quod etiam Valeſius in Marcellinum indicauit Lib. XXVI. c. 3. De quinquennalibus certe Arcadii hoc anno 387. celebratis, teſtes, vt dixi, Marcellinus & Idacius. Id vero accidiſſe diſerte hoc anno 387. non 388. ex Libanio & Chryſoſtomo diſcimus. I. Quo tempore Theodoſius non Antiochiæ, verum *Conſtantinopoli* conſiſtebat: quod etiam indicat, Orat. ad Cæſarium 20. Orat. ad Theodoſ. 12. *in pr. Orat. 21. in laud. Ellebichi*, & Chryſoſtomus indicat Orat. 3. & Orat. 6. & Orat. 20. Anno prox. Theodoſius Theſſalonicæ fuit. II. Poſt *Barbaros* (Grothingos videlicet deuictos, quod factum A. 380.) teſtis Chryſoſtomus, *homilia 6. ad populum.* & Libanius ad Theodoſ. Orat. 12. III. *Poſt Placillæ* item *obitum*, idem Chryſoſtomus, *homilia 20.* & Theodoretus, *lib. 5. cap. 9.* IV. Eo tempore, quo Theodoſius ſeſe aduerſus *Maximum Tyrannum apparabat.* Chryſoſtomus, *d. homilia 20.* V. *Hyberno* tempore, ante *Quadrageſimam*, & Paſcha. Chryſoſtomus, *homilia 2. & 3. 4. ad populum; homil. 20.* quas habuit in quadrageſima. Quin & aote Paſcha indulgentia miſſa huius criminis a Theodoſio, teſte Chryſoſtomo *homil. 20.* de hac Indulgentia Ambroſius quoque *ep. ad Theodoſium ipſum 29. in fin.* VI. Cum vnus tantum Arcadius ſcil. ex filiis eius Auguſtus eſſet (ergo ante annum 393. cuius anni menſe Ianuarii Honorius alter filius Auguſtus factus eſt) Libaoius Orat. 13. VII. Miſſusque io hoc negotio Antiochiam a Theodoſio *Cæſarius*, Magiſter officiorum (cui alioquin inſcribitur A. 389. (vel 386.) *lex 49. de curſu publico.*) Theodoretus, *lib. 5. cap. 19.* Chryſoſtomus ἀνδριαντ. *17.* ad quemeundem Cæſarium Magiſtrum ſuper hac ipſa re exſtat Libanii *Oratio 20*; vt & Ellebichus Magiſter militum, vt teſtatur Chryſoſtomus *Orat. 21.* &c. Theodoretus, *lib. 5. cap. 19.* de quo & Libanius *Orat. 21. de Ellebicho* (qui ſane A. 383. Magiſter militum fuit. vid. *l. 1. de calumnias.*) Eodemque pertioere exiſtimo eiusdem Libanii ad Ellebichum, *ep. 764. GOTHOFREDVS.*

Gothofredus in Chronologia Codicis Theodoſiani ex verbis Libanii in oratiooe ad Ellebichum, vbi cauſſam ſeditionis Aotiochenæ affert, deducit eam hoc anno, non ſequeoti, vt communiter Chronologi cum Baronio conſignant, contigiſſe: *Principi*, inquit Libanius, *ob neceſſitatem Imperii pecunia opus fuit,*

fuit, maxime cum ipſi quidem decimus, filio antem quintus imperii annus procederent: quo tempore ſolent Imperatores aurum militibus largiri. At ex iis contrarium potius colligitur; decimus enim Theodoſii annus, anno tantum ſequenti menſe Ianuario cœptus. Contra vero Valeſius in notis ad Sozomenum Lib. VII. cap. 23. ex iis deducit, decennalia Theodoſii anno ſequenti celebrata fuiſſe, & ſeditionem Antiochenam contigiſſe, quod Libanius, inquit, dicat hanc cauſſam fuiſſe ſeditionis, quod Imperator, cum pecuniis opus haberet, quas militibus ſuis donaret in Decennalibus imperii ſui, & Arcadii filii Quinquennalibus, magnam auri vim indixiſſet curiæ Antiochenſium. Sed Libanius non de Decennalibus Theodoſii, aut Quinquennalibus Arcadii loquitur, ſed de decimo prioris & quinto poſterioris anno. Hæc eius verba: Χρημάτων ἐδέησε βασιλεῖ πρὸς τὴν ὅλην σωτηρίαν· καὶ μάλιστα ἐπὶ τῷ μὲν ὄντος δεκάτου, τῷ παιδὶ δὲ πέμπτου τῆς βασιλείας προϊόντος, νόμος δὲ ἐν τοῖς τοιούτοις χρόνοις χρυσὸν ἰέναι παρὰ τῶν κρατούντων τοῖς στρατιώταις εἰς χεῖρας: quod ſi de Decennalibus & Quinquennalibus loqui voluiſſet Libanius, δεκαετηρίδας, & πενταετηρίδας nominibus vſus fuiſſet. Præterea cum Arcadius hoc anno Quinquennalia egerit, eo ſolemnia anno ſequenti cauſſam ſeditioni præbere non potuerunt. Quare licet ea ſeditio anno ſequenti excitata videatur, ad id tamen probandum perperam ad Theodoſii Decennalia, & Arcadii Quinquennalia recurritur. Melius ex illis verbis colligi poſſe arbitror, quando Decennalia anticipabantur, non ideo Quinquennale ſtipendium ante præſtitutum tempus ſolutum fuiſſe; cum ex Idacii & Marcellini verbis, vti diximus, videatur deduci, hoc anno Theodoſium Decennalia ſua anticipaſſe: & tamen anni ſequentis initio adhuc collectam fuiſſe pecuniam, quæ militibus ob eadem Decennalia & filii Quinquennalia danda erat. *ANTONIVS PAGIVS in diſſert. Hypat. cap. XIV.*

Seditio Antiochena, in qua Theodoſii filiorum ac Placillæ vxoris iam demortuæ, ſtatuæ deiectæ ſunt, ad annum hunc reuocanda, vt recte vidit *Gothofredus* in Chronologia Codicis Theodoſiani. Argumentum tamen, quod a Quinquennalibus Arcadii, & Theodoſii M. Decennalibus deducit, rem non euincit; eoque etiam ad ſuam opinionem confirmandam vtitur Baronius. Libanius in oratione ad Ellebichum ait, ſeditionem motam occaſione exactionis tributariæ ad exercendam liberalitatem in milites, in Quinquennalibus Arcadii & Theodoſii Decennalibus. Quare, cum Arcadius anno præcedenti Quinquennalia dederit, eo pariter anno illa ſeditio orta. Ita *Gothofredus*. Verum Libanius non de Quinquennalibus Arcadii, & Decennalibus Theodoſii, ſed de anno quinto Arcadii, decimoque Theodoſii loquitur. Hæc Libanii verba: *Principi ob neceſſitatem imperii pecunia opus fuit, maxime cum ipſi quidem decimus, filio autem quintus Imperii annus procederent. Quo tempore ſolent Imperatores aurum militibus largiri.* Decimus Theodoſii annus die XIX. Ianuarii currentis Chriſti anni inchoatus, eodemque die & anno ſextus Arcadiani Imperii annus cœptus eſt: neque vllo modo quintus Imperii Arcadii annus cum decimo Theodoſii concurrere poteſt, vt numeranti patet. Quare error in numeros irrepſit, ideoque nihil ex eo loco concludi poteſt, niſi circa Quinquennalia Arcadii, & Decennalia Theodoſii tumultum illum ortum eſſe.

Secundum Gothofredi argumentum, a nobis magis corroboratum, iſtud eſt, motam eſſe ſeditionem eo tempore, quo *Theodoſius* non Antiochiæ ſed Conſtantinopoli conſiſtebat; quod indicat Libanius in orat. ad Cæſarium XX. in orat. ad Theodoſium XII. in priori oratione XXI. in laudem Ellebichi; anno 388. vero Theodoſius Theſſalonicæ fuit, idque ab anno præterito, quo Valentinianus ſibi a Maximo Tyranno timens, *navem ingreſſus, Theſſalonicam abiit, ſocia navigationis Iuſtina matre*, inquit Zoſimus Lib. IV c. 43. Addit Zoſimus, *Theodoſium*, cum hæc accepiſſet, cum nonnullis e Senatu Theſſalonicam ſe contuliſſe, ibique communi decreto ſtatutum, *vt a Maximo patrata facinora* punirentur, & Theodoſius Gallam, Iuſtinæ Auguſtæ filiam, vxorem duceret. Deinde ſubiicit Zoſimus, poſt illas nuptias Theodoſium apparando bello totum incubuiſſe: *Ob eam cauſſam*, inquit, *mortuo in itinere Cynegio Præfecto Prætorii, cum ex Ægypto reuerteretur; quemnam Præfectum Prætorii conſtitueret, diſpiciebat. Accerſitum itaque Aquileia Tatianum, Prætorii Præfectum in patria declarat. &c.* Denique ait poſtea Zoſimus, Theodoſium cum exercitu per ſuperiorem Pannoniam Aquileiam contendiſſe. Ex quibus conſequens eſt, ſeditionem Antiochenam anno 388. contingere non potuiſſe; quia, vt recte Baronius, ante Quadrageſimam & Paſcha ea ſuſcitata, & quidem dum Theodoſius Conſtantinopoli erat. Hic autem vltimis huius anni menſibus Theſſalonicæ fuit. Vltima lex Codicis Theodoſiani anno hoc a Theodoſio lata, nempe 118. *de decurionibus*, data eſt *Prid. Non. Iul. Conſtantinop.* Prior autem eiusdem Codicis ab eo Imperatore anno 388. data eſt *VI. Id. Mart. Theſſal.* nempe lex 14. *de hæreticis*. Lex vero 2. eiusdem Codicis *de nuptiis*. & lex 5. *ad L. Iul. de adult.* dicuntur datæ *Prid. Id. Mart.* Hinc colligere eſt, Theodoſivm (quem hoc anno Italiam contra Maximum Tyrannum pugnaturum acceſſiſſe docet Marcellinus in Chronico, quemque Theſſalonicam, Macedoniæ vrbem, quo Valentinianus, Iuſtina & Galla venerant, ſe contuliſſe, ibique Gallam vxorem duxiſſe, mox diximus) 388. anni initio, ſeu menſe Ianuario ac Februario Conſtantinopoli non fuiſſe; alioquin dicendum eſſet, eum ſub huius anni exitum Conſtantinopolim veniſſe, & anno 388 ſæuiente hieme, Theſſalonicam, vbi initio menſis Martii anni 388. erat, rediiſſe. Quod nec Zoſimus dicit, nec vllo modo veroſimile eſt, ſiue Valentinianum, Iuſtinam & Gallam Theſſalonicæ reliquiſſe, ſiue easdem ſecum Conſtantinopolin duxiſſe velis.

Præterea ex Cynegii Præfecti Prætorio obitu intelligimus, *Theodoſium* prioribus anni 388. menſibus Conſtantinopoli non fuiſſe. Nam Idacius in Faſtis ſub dicti anni Conſulibus ſcribit: *Defunctus eſt Cynegius Præfectus Orientis in Conſulatu ſuo Conſtantinopoli. Hic vniuerſas Prouincias, longi temporis tabe deceptas, in ſtatum priſtinum reuocauit, & vsque ad Ægyptum penetrauit, & ſimulacra gentium euertit. Vnde cum magno fletu populi ciuitatis deductum eſt corpus eius ad Apoſtolos die XIV. Kal. April. & poſt annum tranſtulit eum matrona eius Achantia ad Hiſpanias pedeſtre*, quia, vt inde colligere eſt, natione Hiſpanus erat. Mortuus eſt itaque Cynegius die XIX. Martii, aut aliquot ante diebus, idque *in itinere, cum ex Ægypto reuerteretur*, inquit, Zoſimus laudatus, & iam Conſtantinopolin perueniſſet, vt tradit Idacius loco citato, ideoque dum Theodoſius ab vrbe Conſtantinopolitana aberat. Cynegius

VALENTINIAN. IVN. THEOD. & ARCADIVS.

A. D. 388.

gius enim Præfectus Prætorio ad Theodoſium apparatibus bellicis iocumbentem ex Ægypto veoiebat; ſed ante quam Theſſalonicam, vbi Impetator erat, eius mortis tempore perueoiſſet, *in itinere*, Conſtantinopoli nempe, ſupremum diem obiit. In eius locum *Tatianus* vir ſtrenuiſſimus ſubrogatus eſt, idque *in patria ſua*, vt habet Zoſimus loco laudato, ideoque in Lycia, Aſiæ minoris prouincia, natus non etat, vt a Gothofredo perpetam creditum; qua de re infra. Porro, hanc ſeditionem ante Quadrageſimam & Paſcha hiberno tempore contigiſſe, recte ex D. Chryſoſtomo notauit Batonius; ſed inde diſcere poterat, rem anno hoc, quo prioribus eius menſibus Theodoſium Conſtaotioopoli fuiſſe certum, peractam eſſe. Contrariæ ſententiæ fauere videtur Chryſoſtomus *Homilia XX. ad populum*, vbi ait: *Flauianum* Epiſcopum Antiochenum, cum a Theodoſio Antiochenſibus veniam impetraſſet, ab eo petiiſſe, vt filium Antiochiam mitteret; eique Theodoſium reſpondiſſe: *orate hac auferri obſtacula, hac bella extingui; & ego veniam omnino.* Inſuper Chryſoſtomus *Homilia XVII. ad populum*, loquens de literis, a ſolitariis in fauotem Antiochenorum ad Theodoſium ſcriptis, ait: *literis nunc lectis in caſtris omnes ipſorum magnanimitatem admirabantur.* Et infra de ſacerdotibus, qui aoimi magnitudinem in eadem cauſſa oſtenderant, inquit: *& alius quidem in caſtra ſe contulit, paratus, niſi Regi perſuaderet, mori.* Vnde inferri poſſe videtur, ſeditionem Antiochenam anno 388. contigiſſe, dum bellum aduerſus Maximum Tyrannum pararetur. Verum, cum varia bella Theodoſius geſſerit, præfata loca de alio quopiam bello, quam de eo, quod contra Maximum geſtum, intelligenda ſunt. Cum nullus Hiſtoricus qui extet, Theodoſii vitam ſcripſerit, quod bellum anni 387. initio geſtum fuerit, ſcire non poſſumus. Certe exercitus, quem *Theodoſius* aduerſus *Maximum* duxit, noo Conſtantinopoli, ſed Theſſalonicæ coactus fuit, vt ex Zoſimo laudato liquet. Et tamen *Flauianus* ſtatim poſt ſeditionem Aotiocheoam ad Theodoſium venit, vt oſtendit Barooius, eumque Conſtantinopoli allocutus eſt, & gratiam Antiochenſibus impetrauit, vt teſtatur Chryſoſtomus *Homilia XX. ad populum.* Sic quæ mox adducta ex literis Solitariorum, intelligenda de caſtris, quæ prope Conſtantinopolio erant, non vero de iis, quæ Theſſalonicæ extabant. *ANTONIVS PAGIVS in Crit. ad annal. Baron. an. 388.*

Præfecti Prætorio hoc anno fuere ſub Theodoſio *Cynegius*: ſub Valentiniano *Euſignius*.

Valentinianus Iun. hoc anno menſe Septembri adhuc *Mediolani* conſtitit, vt docet lex 4. *de Princip. agentium in reb.* verum paulo poſt Maximus Tyrannus in Italiam irrupit: qua cauſa Valentinianus cum Iuſtina matre, Gallaque ſorore ad *Theodoſium* in Illyricum Theſſalonicam confugit. Zoſimus, *lib. 4.* Socrates, *lib. 5. cap. 11. in fin.* Sozomenus, *lib. 7. cap. 13. in fin.* Theodoretus *lib. 5. cap. 12, 14, 15.* Philoſtorgius *lib. 10. cap. 8.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

THEODOSIO A. II. & CYNEGIO V. C. COSS. 388.

Huius Conſulatus ſui II. Theodoſius ipſe meminit *l. 121. de decurionibus.* *GOTHOFREDVS.* Chron. Alexandrin. Θεοδοσίε Αὐγύστε τὸ β΄ καὶ Κυνηγίε. Ita etiam Socrates Hiſt. V. 13. Θεοδοσίε τὸ δεύτερον καὶ Κυνηγίε. Caſſiodorus: *Theodoſius II. & Cynegius.* Quod modo & legimus in Proſper. Chron. Paſchal. Latercul. & Faſt. Flor. mai. Θεοδοσίε τὸ β΄ καὶ Κυνηγίε. Faſt. Idat. *Theodoſio Aug. II. & Cynegio.* *FABRETTVS* inſcript. p. 252. iungit Merobaudis Conſulatum tertium cum ſecundo Theodoſii. Primus Conſulatus Merobaudis fuit anno C. 377. alter anno 383. atque ita tertius hoc anno 388. fuiſſet. Inſcriptio eſt in via Oſtienſi ad aquas Saluias:

HIC. POSITA. EST. ANIMA. DVLCES.
INNOCA. SAPIENS. ET. PVLCHRA.
NOMINE. QVIRIACE. QVE. VIXIT.
ANNOS. III. M. III. D. VIII. DP. IN.
PACE. IIII. ID. IAN. CONSS. D. N.
TEVDOSIO. AVG. II. ET. MEROBAV
DE. V. C. III.

IDEM inſcript. pag. 576. iterum hanc inſcriptionem exhibet, ſed marmorarium falſum putat, qui Cynegium collegam Theodoſii iterum Conſulis reſpicere neglexit, niſi forte *Merobaudes*, binis prioribus anni menſibus Conſulatum ordinarium geſſerit. *Cynegius* autem a Kalendis Martiis ſuffectus fuerit, quoniam in Codice Theodoſ. leges, quæ Theodoſium II. & Cynegium Conſules memorant, a V. Idus Martias initium ſumunt. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. pag. 494.

VI. Id. Mart. Dat. THESSAL. *l. 14. de hæreticis.* Cynegio PF. P.

Prid. Id. Mart. Dat. Theſſal. { *l. 2. de nuptiis.* / *l. 5. ad l. Iul. de adulter.* } Cynegio (a) PF. P.

(a) Mortuus hoc anno XIV. Kal. Apr. Idacius *Conſul.*

Prid. Kal. Mai. Dat. Theſſal. *l. vn. de priuati carceris cuſtodia.* Erytrio Præf. Auguſtali.

XVIII. Kal. Iul. Dat STOBIS. *l. 15. de hæreticis.* Trifolio PF. P. (b)

(b) Italiæ. v. *l. 3. de decuriis Vrbis Romæ.* anno prox 389.

XVI. Kal.

VALENTI. NIAN IVN THEOD. & ARCADIVS. xvi Kal. Iul. Dat. Stobis. *l. 2. de his qui ſuper relig. contendunt.* Tatiano PF. P. A. D. 388.
xi. Kal. Iul. Dat. Scvpis. *l. 119. de decurionibus.* Tatiano PF. P.
v. Id. Aug. * Dat. Conſtantinop. *l. 16. de hæreticis.* Cynegio PF. P.
* Error hic hæret.

xii. Kal. Sept. Dat...... *l. 6. ſeu vlt. Cod. Iuſt. de modo multarum.* Meſſalæ (c) PF. P.

(c) Si hæc lex recte refertur ad hos Coſſ. tum reponendum fuerit alterius PP. nomen, nam in ea l. agitur de Comite Orientis, & de PF. Auguſtali: atqui Meſſala PF. P. Italiæ fuit, & quidem non ſub Theodoſio M. ſed ſub filio eius Honorio, ab A. D. 396. vnde & illi l. inſcripti *Arcadius & Honorius:* verum & hæc lex de earum numero eſt, quæ Triboniani manum paſſa, & non ex vna l. conflata eſt.

x. Kal. Octobr. Dat... Aqvileia. *l. 6. de infirmandis his quæ ſub tyran.* Trifolio PF. P.
vi. Id. Octobr. Dat. Mediol. *l. 7. de infirmandis his quæ ſub tyrannis.* Trifolio PF. P.
xv. Kal. Nou. Dat....... *l. 2. de fabricenſibus.* Tatiano PF. P.

CHRONICON HISTORICVM.

IN hunc annum Theodoſii Decennalia incidunt; quæ tamen in annum ſequentem dilata fuiſſe, Theodoſii triumphus, eo anno ductus, exiſtimandi locum præbet: triumphi enim cum Decennalibus de more coniuncti, aut Conſulatus ab Imperatoribus ſumptus iis annis, quibus exhibiti. Præterea natali die imperii, ſcil. die XIX. menſis Ianuarii, quo de more ea ſolemnia peragebantur, Theodoſius *Conſtantinopoli* non erat, ſed *Theſſalonicæ*, quo anno præcedenti ſe contulit: vbi accepit, Valentinianum & Iuſtinam matrem eo ex occidente acceſſiſſe, vt teſtatur Zoſimus Lib. IV. Quare, cum Decennalia a menſe Ianuario ad alium menſem Theodoſius transtuliſſet, & poſtea Maximum Tyrannum debellaſſet, tam Decennalia, quam triumphum in annum ſequentem diſtulit. *ANTONIVS PAGIVS in Crit. ad annal. Baron. h. a.*

Theodoſius Imp. Arcadio filio Conſtantinopoli relicto, in Macedoniam *Theſſalonicam* ſeſe contulit, eodemque & Valentinianus, vt paulo ante dixi. Teſtes, Ambroſius, Socrates, *lib. 5. cap. 12.* Sozomenus, *lib. 7. cap. 13. & 14.* Zoſimus, *lib. 4. c. 43.* Theodoretus, *lib. 5. cap. 14. & 15.* Hinc igitur datæ his Coss. a Theodoſio M. menſe Martio & Aprili Theſſalonicæ quatuor conſtitutiones, puta lex 14. *de hæreticis. l. 2. de nuptiis. l. 5. de adulteriis. l. vn. de priuati carc. cuſtod.*

Theodoſius Imp. Theſſalonica aduerſus Maximum mouens, in eadem Macedonia *Stobis* ſtet promouit; vbi datæ ab eo, & a Valentiniano Iun. menſe Iunio lex 15. *de hæreticis.* & *lex 2. de his qui ſuper religione.* Indeque *Scupis*, vbi data ab eo eodem menſe *lex 119. de decurionibus.* De his vero vrbibus dico *ad eas l.*

Præfecti Prætorio his Coss. fuere: ſub Theodoſio *Cynegius*, mox eo defuncto *Tatianus*, ſub Valentiniano Iun.

Tatianus, Cynegio PP. defuncto, in ſuo ipſius Conſulatu, euiuſque corpus ad Apoſtolorum templum deductum die xiv. Kal. April. teſte Marcellino *Chron.* a Theodoſio Imp. PP. Orientis factus eſt, Zoſimus *lib. 4. cap. 45.* Idacius *Conſular. his* Coss. qui poſtea A. 392. in patriam ſuam Lyciam relegatus fuit, vt & filius eius Proculus P. V. Zoſimus *lib. 4. cap. 52.*

Ariani, Theodoſio abſente, Conſtantinopoli animos reſumpſere, quod iuxta Socratem *lib. 5. cap. 13.* Sozomenum *lib. 7. cap. 14.* Ambroſium *ep. 29.* his ipſis Coss. docet *lex 16. de hæreticis.*

Theodoſius ab Oriente, feſtinatis itineribus, poſt Macedoniam emenſa Pannonia Noricoque (vbi duobus prælis, vno Siſciæ, altero Pœtauione eos, qui Maximi partes tuebantur, deuicit, Hemonamque vltro ſe dedentem accepit) in Italiam ſeſe contulit aduerſus Maximvm Tyrannum. vid. Zoſimum, *lib. 4. c. 45.* Marcellinum, *Chronico*, (qui id in ſuperiores Coss. perperam conicit.) Qui Maximus, relicta Gallia ſuperatiſque Alpibus Cottiis ad Iulias Alpes ſeſe contulerat, vid. Pacatum *Paneg. cap. 30.* (in Italia, teſte Pacato *in Paneg. cap. 24.*) cum intra *Aquileiam* amiſſa omni ſpe imperii quaſi amens reſediſſet, quinto tyrannidis anno, teſte Pacato, inter clauſtra reductus, vt ait Claudianus *in IV. Cos. Honorii v. 80.* Tandem tertio milliari apud *Aquileiam* a Theodoſio M. debellatus, capiteque truncatus fuit, de quo Pacatus, *in panegyrico:* Sulpitius Alexander *lib. 3. hiſtoria* αὐτόπτης ipſe, de quo ſcriptore vid. Symmach. *lib. 9. ep. 25. & 67.* Claudianus, *non vno loco;* Auſonius, *in Aquileia:* Ambroſius, *lib. 5. ep. 29.* Zoſimus, *lib. 4. c. 46.* Marcellinus & Proſper, *in Chronicis.* Socrates, *lib. 5. cap. 24.* Idque v. Kal. Septembris; Socrates *d. cap. 14.* v. Kal. Auguſtas, aiunt Idacius Sirmondi & Idaciana *Conſular.* Hinc igitur, deuicto iam Maximo, data ab Imperatoribus *Aquileiæ* menſe Septembri x. Kal. Octobris. *lex 6. de infirm. his quæ ſub tyr.* qua Maximi Tyranni acta per Præfecturam Prætorianam Italiæ infirmatum iuere: mox & iterum *Mediolanum* progreſſi *lege 7. eod. tit.* (cuius hoc tempore Mediolani moræ meminit & Paulinus, *in vit. Ambroſii*) vt & anni ſequentis initio per Præfecturam Prætorianam Galliarum. *l. 8. eod. tit.* Exinde Theodoſius poſtea in triennium manſit, ad finem fermeanni 391.

CHRONOLOGIA LEGVM.

TIMASIO & PROMOTO COSS. 389. (a)

(a) Caſſiodorus. *Timaſius & Promotus.* Chron. Alexandr. Τιμασίῳ καὶ Προμώτῳ. Faſt. Flor. mai. Τιμασίῳ καὶ Προμώτῳ. Faſt. Idat. & Paſchal. Latercul. *Timaſio & Promoto.* Vtriuſque mentionem facit Zoſimus Hiſt. IV. 45. Τοῖς στρατιώταις ἱππεῦσι μὲν Πρόμωτον, πεζοῖς δὲ Τιμάσιον ἐπέστησεν, *militibus vero, equitibus Promotum, peditibus Timaſium præfecit.* Seruat & inſcriptio huius anni Conſules apud GRVTERVM pag. CCCCLXII. 1.

DEDICATA. VIII. KAL. SEPT.
FL. TIMASIO. ET. FL. PROMOTO.
Vv. CC. CONSS.

Conf. *PETR. RELANDVS* in Faſt. pag. 497.

VALENTI-NIAN. IVN. THEOD. & ARCADIVS. xviiii. Kal. Feb. Dat. Meoiol. *l. 8. de infirmandis his quæ ſub tyrannis.* Conſtantiano PF. P. Galliarum. A. D. 389.
xiiii. Kal. Feb. Dat. Med. *l. 3. de decuriis V. Romæ.* Trypholio PF. P.
x. Kal. Feb. PP. * Mediol. *l. 2. de teſtamentis.* Proculo PF. V.

* *Data,* in Cod. Iuſt. rectius *l. vlt. Cod. ad L. Corn. de falſo.*

v. Kal. Mart. Dat. Mediolani. *l. 4. de legitimis hereditatibus.* Conſtantiano PF. P. Galliarum.
iv. Kal. Mai. Dat. Med. *l. vlt. ne quid publicæ lætitiæ.* Habe Tatiane K. NB.
vi. Non. Mai. Dat. Mediolano *l. 5. de denunciatione.* ad Claudium Tuſciæ Conſularem.
iii. Non. Mai. Dat. Mediol. { *l. 17. de hæreticis.* / *l. 16. de cohortalib.* } Tatiano PF. P.
vi. Kal. Iun. Dat. Mediolani *l. 3. de tutoribus.* Proculo PF. PP. V.
xviii. * Kal. Iul. Dat. * Treneris. *l. 3. vnde vi.* (b) ad Meſſianum Com. R. P.

* *XVII. Kal. Iun.* Cod. Iuſt.

* pro *Tradita,* vel *Reddita*: pariter vt *lege 5. de proximis.* hoc ipſo anno.

(b) Hinc deſumpta ea lex *ſi quis in tantum 7. Cod. Iuſt. vnde vi.*

xv. Kal. Iul. Dat. Romæ. *l. 18. de hæreticis.* Albino PF. V.
v. Kal. Iul. Dat........ *l. 17. de cohortalibus.* Cynegio (c) PF. P. per Orientem.

(c) vel reponendum *Tatiano,* vel alii Conſules.

v. Kal. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 9. de falſa moneta.* Hanc Tatiane K. NB.
xvi. Kal. Aug. Dat. Rom. *l. 25. de operibus publ.* Proculo PF. V. Conſtantinop.
viii. Kal. Aug. Dat. Rom. { *l. 49. de appellationibus.* / *l. vlt. Cod. Iuſt. de ſeruis fugitiuis.* } Albino PF. V. Rom.
vii. Kal. Aug. Dat. Romæ. *l. 9. de annonis ciuicis.* Proculo PF. V Conſtantinop.
vii. Id. Aug. Dat. Romæ. *l. 2. de feriis.*
xvi. Kal. Sept. Dat. Romæ { *l. vn. de mancipibus.* / *l. 11. de maleficis.* }
xv. Kal. Sept. Dat. Romæ *l. 5. de ſuariis.*
viii. Kal. Sept. Dat. Romæ *l. 6. de ſuariis.*
v. Kal. Sept. Dat. Romæ *l. 5. de aquæductu.* } Albinus PF. V. Romæ.
iii. Non. Sept. Dat. Valentiæ. (d) *l. 49. de curſu publico.* Cæſario Mag. Officiorum.

(d) Quid ſi hæc lex referatur ad A. D 386. iungaturque eum *l. 22. de annona & trib.* & *l. 113. de decurion.* quæ ibidem data, *Valentiæ* inquam, eodemque die, iii. *Non. Sept.*

viii. Id. Sept. Dat. Foro Flamini. *l. 5. de quæſtionibus.* Tatiano PF. P.
vi. * Id. Nou. Dat. * Triueris. *l. 5. de proximis.* Conſtantiano (e) PF. P. (f)

* *V.* Cod. Iuſt.

* pro *Reddita.* (e) *Conſtantio* editum: male.
(f) Galliarum. Hinc interpulata lex *vlt. Cod. de off. diu. Iudic.*

vi. Kal. Dec. Dat. Med. *l. 19. de hæreticis.* Tatiano PF. P.
iiii. Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 23. de ſuſceptoribus.* Cynegio PF. P.

Non poteſt hæc lex huic anno conuenire: Cynegius enim iam obierat: niſi *Tatiano* ea adſcribatur: vel niſi *Dat.* pro *Redd.* accipiamus. GOTHOFREDVS. Atqui exſtant ad *Cynegium PP.* l. 23. Cod Th. *de ſuſcept. præpoſ. & arcariis,* Coſſ. Timaſio & Promoto IV. Kal. Decembris: & lex 5. Cod. Theod. *tributa in ipſis ſpeciebus inferenda eſſe,* XV. Kal. Ian. iiſdem Coſſ. Vnde quia ad Tatianum iiſdem Coſſ. lex 17. Cod. Theod. *de heret.* III. Non. Mai. lex 9. *de falſa moneta,* V. Kal. Iul. lex 5. *de quæſtion.* VIII. Id. Sept. & l. 120. *de decurionib.* XVI. Kal. Ian. datæ ſunt; etiamnum viuo Cynegio lectum fuiſſe PP. *Tatianum* colligitur. Quid? quod anno præcedente *Theodoſio II. & Cynegio Coſſ.* ad eundem ſit lex 2. C. Th. *de fabricenſibus,* XV. Kal Nou. & *Coſſ. Honorio NB. P. & Euodio,* anno 386. l. 16. C. Th. *de accuſ. & inſcript.* REINESIVS. in not ad Zoſim. Hiſt. Lib. IV cap. XLV. ed. Cellar.

xvi. Kal. Ian. Dat. Med. *l. 120. de decurionibus.* Tatiann PF. P.
xv. Kal. Ian. Dat. * Conſtantinop. *l. vlt. tributa in ipſis ſpecieb.* Cynegio PF. P.

* Idem de hac l. dicendum, quod de *l. 23. de ſuſceptorib.*

vi. Kal. Ian. Dat Mediolani *l. 3. de tutorib.* Proculo PF. V.
viii....... Dat. * Conſtantinop. *l. 4. de aquæductu.* Pancratio PF. V.

* pro *Reddita.*

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius Imp. & Valentinianus Iun. his Coss. *Mediolani* conſiſtunt poſt Maximum Tyrannum deuictum cæſumque: vbi antiquare pergunt *Maximi* acta, vt ſuperiore anno per

VALENTINIAN. IVN. THEOD. & ARCADIVS.

per Præfecturam Prætorianam Italiæ, ita oune inter initia huius anoi per P. Prætorianam Galliarum *l. 8. de infirm. his quæ ſub tyr.* cæſo videlicet iam quoque Maximi filio VICTORE in Galliis a Comite Theodoſii, Arbogaſte ſcilicet, de quo Sulpitius Alexander, libro quarto hiſtoriæ, (*quem auctorem eiusque hiſtoriam ex ſolo Gregorio Turonenſi nouimus, apud quem Libro II. c. 9. fragmentum legitur, quod egregie probat, quæ a Gothofredo hic allata ſunt.*) Zoſimus, *lib. 4. c. 47.* Idacius, *Conſular.* Proceſſum etiam ad publicatinnem bonorum: quo pertinere cenſeo *l. 3. vnde vi.*

Præfecti Prætorio his Coss. fuere, *Tatianus*, Orientis: Galliarum, *Conſtantinus:* Italiæ, *Trypholius.*

Præfecti vrbis Romæ, *Albinus:* Conſtantinopoleos, *Proculus.* Tatiani videlicet filius, de quo Zoſimus, *lib. 4. c. 45.*

Codicillis & epiſtolis fideicommiſſariis, etſi per quæſtiones veris & comprobatis, ſibi fuisque relicta Theodoſius Imp. his Coss. repudiavit *l. 2. de teſtamentis:* quam conſtitutionem memorat & commendat pluribus Symmachus, *lib. 2. ep. 13. ad Flauianum.*

Publicæ lætitia ſeu gratulationis oomine iuxta anteriorem conſtitutionem ſuam, nihil ab inuitis prouincialibus exigi decreuit Theodoſius. *l. vlt. ne quid publ. lætitia.* procul dubio ob victoriam de Maximo Tyranno, eiusque filio Victore.

Claudius (pater ſcilicet Rutilii Claudii Numatiani) hnc anno Conſularis Tuſciæ fuit, *l. 5. de denunciat.* Meminit filius eius, *Itinerarii lib. I. v. 579.*

Eunomianis faciendi teſtamenti vel ex teſtamento quidquam capiendi ius ademit hoc anno Theodoſius Imp. *l. 17. de hæreticis:* quæ poſtea abrogata A. 394. *l. 23. eod. tit.*

Theodoſius Imp. vna cum Valentiniano Iun. & Honorio filio ſuo, poſt Maximum Tyrannum deuictum, *Romam* profectus eſt, vt teſtatur quoque Pacatus, *ſub finem panegyrici* (quem hoc ipſo anno ibi dixit) & Socrates *lib. 5. cap. 14.* Sozomenus, *lib. 7. cap. 14.* Prudentius, *lib. 1. adu. Symmachum:* Claudianus, *in VI. Coſ. Honorii. a v. 53.* & rurſum a *v. 422.* Philoſtorgius, *lib. 10. cap. 9.* Alludere quoque videtur Libanius *ep. ad Richomerem 762.* Idacius Sirmondi, *anno Theod. 11.* Idque menſe Iunio, his Coss. Marcellinus, *Chronico:* Chronicon Alexandrinum his Coss. indicat quoque Claudianus, *in VI. Coſ. Honorii v. 393.* Die Iduum Iuniarum; Idacius, *in Conſular.* Id vero docent quoque variæ eius conſtitutiones; ita quidem, vt & illud oſtendant, trimeſtri ferme ibi eos egiſſe, menſe videlicet Iunio, Iulio & Auguſto. Quo quidem tempore Theodoſius & Valentinianus vrbi Romæ plurimum conſuluerunt, teſte quoque Pacato, *in fin. paneg.* idque etiam variis conſtitutionibus ad Albinum P. V. editis: tum in negotio religionis *l. 18. de hæreticis: l. 2. de feriis:* qua dierum feriatorum in foro numerum determinarunt, tum in ciuilibus: partim iudiciorum ordinem ſpectaotibus, *d. l. 2. de feriis. l. 49. de appellationib.* partim in criminalibus, *l. 11. de maleficis.* (quod etiam teſtatur Socrates, *lib. 5. cap. 18.*) partim ad annooam & ornatum vrbis ſpectantibus. *l. vn. de mancipib. l. 5. 6. de ſuariis: l. 5. de aquæductu.* Ex his iam apparet, duas leges, quæ hoc anno Treuiris datæ dicuntur, non ibi datas ſed acceptas. Illud addo: videri Eucherium hoc tempore Stiliconi Romæ natum Theodoſio ibi præſente: quod colligo ex Claudiani III. de laud. Stil.

A. D. 389.

Theodoſius Imp. Roma (poſteaquam ibi trimeſtri ferme egiſſet) digreſſus eſt Kalendis Septembris, vt diſerte ſcribit Marcellinus *Chronico*, his Coss. vnde *Valentiam* (Italiæ vrbem non in Brutiis, verum forte ea, quæ in Itiner. Hieroſolym. *Valentia* prope Brunduſium, *Balentia* in Peutinger. de qua v. Cluuer. *lib. 4. Ant. Ital.*) venit, vbi data ab eo mox lex 49. *de curſu publ.* atque inde *Forum Flaminii*, vbi data ab eo *lex 5. de quæſtionibus:* & exinde Mediolanum conceſſit: de quo mox.

Cæſarius hoc tempore Magiſter officiorum fuit in Oriente, ad quem data his Coss. menſe Septembri lex 49. *de curſu publ.* Hic ille Cæſarius Magiſter officiorum eſt, qui in negotio ſeditionis Aotiochenæ a Theodoſio Imp. Antiochiam miſſus fuit: de quo Chryſoſtomus *Orat. ἀνδριάντ. ιξ.* Libanius ſuper hac ipſa re *ad ipſummet Cæſarium, Orat. 20.* Theodoretus, *lib. 5. cap. 19.*

Theodoſius Imp. cum Valentiniano Iun. Roma, Valentiaque, & Foro Flaminii digreſſus, *Mediolanum* peruenit.

CHRONOLOGIA LEGVM.

VALENTINIANO A. IV. & NEOTHERIO V. C. COSS. 390. (a)

(a) Caſſiodorus, *Valentinianus IV. & Neoterius.* Faſt. Flor. mai. Οὐαλεντινιανοῦ τὸ δ' καὶ Νεωτερίου Paſchal. Latercul. Marcellin & Proſper. *Valentiniano IV. & Neoterio.* Nomen alterius Conſulis in variis libris corrupte legitur. Faſt. Idat. habent: *Valentiniano IV. & Neuterio.* Chron. Alexandrin. Οὐαλεντινιανοῦ τὸ δ' καὶ Νεωτερίου. Latercul. Colbertin. ſupra memoratus, *Euterio* legit. in legibus nonnullis Codicis noſtri ſcribitur *Neotherius*, quod & Gothofredo placuit. Locus eſt etiam apud Ammian. Marcellinum Hiſt. XXV. c. 5. *Neotherium poſtea Conſulem tunc Notarium* vbi P. Caſtellus adpoſuit *Vulterium*, quem multi ſecuti ſunt. Cum vero in Codicibus Ms. Toloſ. & Colbertin. diſtincte ſcriptum eſſet *Neoterium*, *VALESIVS* ex Faſt. Idat. qui *Neuterium* Conſulem huius anni appellant, *Neotherium*, partim & auctoritate Codicis, partim quod νεώτερος vox græca eſſet, ſubſtituit. Marmora vero adſpirationem non habent. *SPONIVS* in miſcell. erud. antiq p. 20.

D. N. VALENTINIANO

AVG. IIII. ET.

NEOTERIO. COS.

ARAM. CONSECRAVIT.

GRVTERVS Inſcript. XXVIII. 5. poſt alia

ET. CONSECRAVIT. X. KAL. IVN.

D. N. VALENTINIANO. AVG. ET.

NEOTERIO. CONSS.

Animaduertit hoc *VALESIVS*; hinc in obſeruat. ad Marcellin. *Præſtat igitur*, inquit, *hanc ſcripturam ſequi: vt ſit græce πατέριος, vt Proterius, Deoterius, & ſimilia.* Inſcriptionem habet *IDEM* ad Marcell. XXIII. 1. *DALENIVS* differt de Sacro Taurobol. p. 122. *IOS. CASTALIO* Var. Lect. c. XV. & *PETR. RELANDVS* in Faſt. pag. 499.

XVIII. Kal. Feb. Dat. MEDIOL. *l. 12. de palatinis S. L.* Seuero Comiti & Caſtrenſi.
XVII. Kal. Feb. Dat. Mediol. *l. 26. de operib publ.* Polemio PF. P. Illyrici & Italiæ.
XII. Kal. Feb. Dat. Mediol. *l. vlt. de tutorib. & curator.* Tatiano PF. P.
Prid. Non. Feb. Dat. Mediol. *l. 4. de exhib. reis.* Drepanio Proc. Afr.
XV. Kal. Mart. Dat. Mediol. *l. 17. de accuſationib.* PF. P. Poſt alia.
XII. Kal. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 18. de nauiculariis.* Alexandro PF. Auguſtali.
Kal. Mart. Dat...... { *l. 2. Cod. vbi Senatores.* / *l. 8. Cod. de incolis.* } ad Senatum.
VI. Non. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 3. de theſauris.* Neotherio PF. P.
Prid. Non. Mart. Dat. Med. *l. vlt. ad l. Iul. de vi.* ad Albinum PF. V.
VIII. Id. Mart. Dat. Med. *l. 3. de fabricenſibus.* Rufino Magiſtro Officiorum.
Prid. Non. Apr. Dat. Med. { *l. 27. de operibus publicis.* Albino PF. V. Rom. / *l. 28. eod. tit.* Polemio PP. Illyrici & Italiæ.
Prid. Id. Maias Prop. Romæ in Atrio Mineruæ *l. non patiamur, de ſtupratorib.* Apud auctor. coll. Legum Moſaic. *tit. 5.* ex Codice Theodoſiano. Eadem lex eſt cum *l. 6. C. Th. de adulter.*
V. Kal. Iun. Dat..... *l. 7. de curioſis.* Neotherio PF. P.
Prid. Non. Iun. Dat. Med. *l. vlt. ad l. Iul. repetundarum.* Seuerino Com. R. P.
XV. Kal. Iul. Dat. Med. *l. 121. de decurionibus.* Tatiano PF. P.
XV. Kal. Iul. PP. * Triueris *l. 50. de curſu publ.....* PF. P.... (b)

* i. e. *redd.* (b) Galliarum ſcil.

XI. Kal. Iul. Dat. Med. *l. 27. de Epiſcopis.* Tatiano PF. P.
III. Non. Iul. Dat. Med. *l. 18. de extraordinar.* Tatiano PF. P.
VIII. Id. Aug. * PP. in foro Traiani *l. omnes 6. ad l. Iul. de adulteriis.* Orientio Vic. Vrbis Romæ.

* v. ſup. *Prid. Id. Maias:*

Prop Romæ Prid. Id. Maias in Atrio Mineruæ: ita *in coll. legum Moſaic.*

XV. Kal. Sept. Dat. VERONÆ. *l. ſi vindicari 13. de pœnis.* Flauiano PF. P. Illyrici & (c) Italiæ.

(c) ſ. *poſt alia.* Ad hunc annum hæc lex retrahenda videtur ab A. D 382. Antonio & Syagrio Coſſ.

X. Kal. Sept Dat. Veronæ. *l. 28. de Epiſcopis.*
IV. Non. Sept. Dat. Veronæ. *l. 122. de decurionibus.*
III. Non. Sept. Dat. Veronæ *l. 1. de monachis.*
VI. Id. Sept. Dat. Veronæ *l. 19. de nauiculariis.*
} Tatiano PF. P.
VI. Kal. Decemb. Dat. MED. *l. 6. de agentibus in reb.* Proculo PF. V.
X. Kal. Ian. Dat. Med. *l. 9. Cod. Iuſt. de officio Rectoris prouinciæ.* Polemio PF. Illyrici.

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius Imp. cum Valentiniano Iun. *Mediolani* conſtitit ad menſem ferme Auguſtum vſque.

Præfecti prætorio his Coss. fuere, Orientis, *Tatianus:* Illyrici & Italiæ, *Polemius*, mox & *Flauianus* & *Neotherius.*

Rufinus fuit hoc anno Magiſter officiorum in Oriente: cui ideo inſcripta menſe Martio *lex 3. de fabricenſibus.* Huius Rufini Magiſtri mentio fit in ea hiſtoria, quæ legi *ſi vindicari*, occaſionem præbuit apud Theodoretum *l. 5. c. 17.* & ex eo apud Cedrenum. Eiuſdem Rufini Magiſtri officiorum meminit Zoſimus *lib. 4. c. 51.* in geſtis anni proximi 391. & Ambroſius *ep. 53.* qui eum Magiſtrum officiorum Conſulem factum, & in Conſulatu ſuo ex Magiſtro officiorum Præfectum Prætorio creatum ſcribunt, quod vtique factum A. D. 392. vt proinde tamdiu Magiſtrum officiorum fuiſſe eum appareat, nempe anno 390. 391. & initio anni 392.

De *Diaconiſſis*, earumque ætate, conditione, bonaque ſua in fraudem liberorum alienandi poteſtate, his adempta, item contra feminas, quæ *crinem* inſtinctu perſuaſæ poſſeſſionis *abſcindunt*, conſtitutionem edidit hoc tempore Theodoſius M. *l. 27. de Epiſcopis.* Huius l. meminit quoque Sozomenus, *l. 7 c. 16.* Eandem idem mox pro parte abrogauit hoc ipſo anno *l. 28. de Epiſcopis.*

Scelus nec nominandum Romæ ignis ſupplicio expiari iuſſere his Coss. Valentinianus Iun. & Theodoſius M. *l. 6. ad l. Iul. de adulter.* & apud auctor. coll. Legum Moſaic. *tit. 4.*

Theodoſius Mediolano *Veronam* profectus, ibi Auguſto menſe Septembrique egit.

Cum *Theſſalonicenſes* Boterichum Magiſtrum militum per Illyricum occidiſſent, Theodoſius Imp. iratus magnam ibi cædem patrari iuſſerat, Rufino Magiſtro officiorum *τοσαύτης μιαιφονίας γενομένῳ συμβούλῳ, huius cædis conſiliario.* Quare ob id ſacris excluſus ab Ambroſio (quod etiam refert Paulinus, *in v. Ambroſii.*) legem tulit, *Vt iuſſa eius extraordinaria in 30. ſemper diem differrentur:* teſte Rufino, *l. 2. c. 18.* Sozomeno, *lib. 7. cap. 24.* & Theodoreto, *lib. 5. cap. 17. 18.* Ea vero lex eſt lex *ſi vindicari, de pœnis*, quæ data eſt ad Flauianum PP. Illyrici & Italiæ: Quam ab anno 382. ad hunc annum, vel

ad

VALENTI. NIAN. IVN. THEOD & ARCADIVS.

ad proximum, quinque potiſſimum argumentis retrahendam cenſeo: Primum, argumento ſubſcriptæ vrbis *Verona*, vbi & aliæ hoc tempore conſtitutiones datæ: Deinde, argumento inſcripti *Flauiani* PP. Illyrici & Italiæ, qui ſane etiam anno proximo 391. fuit. Tertio, argumento Præfecturæ Prætorianæ Illyrici & Italiæ: cuiusmodi Præfectura non niſi ab anno 387. occurrit: de quo dixi ad *l. 2. ſup. de conſtit. Princ.* Quarto, argumento *Rufini* Magiſtri officiorum, cuius in hac hiſtoria mentionem fieri iam ſupra dixi, cum Cæſarius anno ſuperiore adhuc 389. Magiſter officiorum fuiſſet. Quinto, eo argumento, quod Theodoſium hoc tempore ferme *Mediolani*, poſt Maximum Tyrannum deuictum, conſtitutum fuiſſe omnes docent: vbi & ab Ambroſio Eccleſia excluſus fuit. *GOTHOFREDVS.*

A. D. 391.

Argumenta tamen Gothofredi non ſufficiunt, quod ex iis patebit, quæ ad leg. 3. *de pœnis*. ex Antonio Pagio addimus. *RITTER.*

Theodoſius M. Imp. hoc tempore oppidorum ingreſſu *monachis* interdixit *l. 1. de monachis*, quæ data eſt ad Tatianum PF. P. Quo tempore monachi in templa paganorum impetum faciebant: teſte Libanio hoc ipſo, vt puto, anno, *Orat. pro Templis.*

Theodoſius Imp. *Mediolanum* Verona rediit.

CHRONOLOGIA LEGVM.

TATIANO & SYMMACHO VV. CC. COSS. 391. (a)

(a) Chron. Alexandrin. *Τατιανοῦ καὶ Συμμάχου.* Socrates H. E. V. 18. *Τατιανοῦ καὶ Συμμάχου.* Faſt. Flor mai. *Τατιανοῦ καὶ Συμμάχου.* Faſt. Idat. & Paſchal. Latercul. *Tatiano & Symmacho.* In Latercul. Colbertin. *Tatiano* extat, apud Caſſiodorum vero, *Titianus & Symmachus*, & ita quoque apud Proſper. *Titiano & Symmacho.* *SIRMONDVS* vero in edit. Marcellini loco Titianus *Tatianus* ſubſtituit. In deſcriptione villæ Borgheſiæ, cuius *IACOBVS MANILLIVS* auctor eſt, pag. 49. *Titani* Conſulis in lapide veteri mentio facta.

FABIVS. TITANVS.

V. CONSVL.

PRAEF. VRBI.

CVRAVIT.

Et *CL. CONTELORIVS* de Præf. Vrb p. 55. ad Tatianum hunc ſiue Titianum (nam putat eſſe eundem) aliquot refert inſcriptiones, in vna extat

TITVS. FABIVS. TITIANVS. V. C. CONS.

ORD. PRAEF. VRB. CVRAVIT.

Verum videtur nobis Contelorius confidentius aſſeruiſſe rem multis dubiis inuolutam. Etenim ignoramus, *Titianum* fuiſſe Conſulem, *Tatianum* vero Præf. Vrb & Gothofredus noſter in Proſopographia accurate diſtinxit *Titianum* Præf. Vrb. *ſub Conſtante an. CCCXL.* & *Tatianum* Conſulem huius anni, qui antea Præf. Ægypti & Comes S. L. fuit, quod ex variis legum inſcriptionibus patet. Nec abſurde quis ſtatueret, inſcriptiones Romæ inuentas, dudum mortuo Titiano in eius honorem factas, ignarumque ſculptorem *Tatianum* Conſulem confudiſſe cum Titiano, attribuiſſeque adeo geſti Conſulatus honorem. Certe eundem errorem errarunt quoque Caſſiodorus & Proſper, vt ſupra oſtenſum. Ad Symmachum occidentalem Conſulem *CL. FLEETWOOD* pag. 158. hanc inſcriptionem refert:

Q. AVRELIO. SYMMACHO. V. C.

. . . . &c COS. ORDINARIO.

Q. FABIVS. SYMMACHVS. V. C.

PATRI. OPTIMO.

Symmachos varios, Præfectura, Patriciatu aut Conſulatu claros, vide apud *CL. SIRMONDVM* in not ad Ennodii epiſt. VII. 25. Confer etiam *PETR. RELANDVM* in Faſt. pag. 553.

III. Kal. Mart. Dat. MEDIOL. *l. 10. de paganis.* ad Albinum * PF. P.

* PF. V.

V. Id. Mart. Dat. Mediol. *l. vn. de patribus qui filios.* Tatiano PF. P.
XI. Kal. April. Dat. Mediol. *l. 19. de extraordinariis.* Tatiano PF. P. Orient.
V. Id. Mai. Dat. CONCORDIÆ. { *l. 11. de fide teſtium.* / *l. 4. 5. de apoſtatis.* } Flauiano PF. P.
XIIII. Kal. Ian. Dat. * Rom. *l. 20. de hæreticis.* Exemplum ſacrarum literarum.

* id eſt, *redditum* vel *propoſitum.*

VI. Kal. Iun. Dat. VINCENTIÆ *l. 13. de re militari.* Richomeri Com. & Magiſtro vtriuſque militiæ.
VI. Kal. Ian. Dat. Vincentiæ. { *l. 2. de conſtitution. Princip.* / *l. 6. de contrah. empt.* } Flauiano PF. P. Illyrici & Italiæ.
XVI. Kal. Iul. Dat. AQVIL. *l. 11. de paganis.* Euagrio PF. Aug. & Romano Com. Ægypti.
XVI. Kal. Iul. Dat. Aquil. *l. 1. de poſſeſſione ab eo qui bis prouoc. transfer.* Proculo PF. V.

VALENTINIAN. IVN. THEOD. & ARCADIVS. XIII. Kal. Iul. Dat. Aquil. *l. 3. ſeu vlt. de fide & iure haſtæ.* ad Magnillum Vic. Africæ. Acc. Id. * Ian. Hadrumeti poſt Coſſ. Tatiani & Symmachi VV. CC. A. D. 391.

* Viceſimo quinto ſupra ſextum menſem die.

Conſulatus in h. l. omiſſus, quo hæc lex data eſt.

Kal. Iul. Dat. . . . . . *l. 2. ad L. Corn. de ſicar.* ad Prouinciales.
Prid. Id. Iul. Dat. Aquil. *l. 2. de priuil. corpor. V. R.* ad Alypium PF. V.
XV. Kal. Aug. Dat. CONSTANTINOP. *l. 123. de decurion.* Tatiano PF. P.
XV. Kal. Sept. Poſſit & huc quoque referri *lex ſi vindicari, de pœnis.*
XV. Kal. Oct. Dat. Conſtantinop. *l. 5. ſine cenſu.* Tatiano PF. P.

Perperam tribuitur hæc lex *Theodoſio, Arcadio & Honorio.*

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius Imp. huius anni initio *Mediolani* conſtitit, vbi tres leges datæ occurrunt.

Præfecti Prætorio his COSS. fuere *Tatianus*, Orientis: *Flauianus* PP. Illyrici & Italiæ.

Sacrificia Paganorum, templorumque aditum, cultumque ſimulacrorum in vrbe Roma & finitimis inhibuere hoc tempore Imperatores ſub ſeueriſſimis pœnis, etiam iudicibus eorumque officiis propoſitis *l. 10. de paganis.* ad Albinum PF. V.

Theodoſius Imp. in Orientem rediturus, *Concordiam* Mediolano profectus, vbi datæ menſe Maio tres conſtitutiones: indeque *Vincentiam*, vbi tres pariter conſtitutiones eodem menſe Maio datæ.

In *Apoſtatas, hæreticorumque* cœtus tres hoc tempore conſtitutiones emiſſæ.

Richomer FRANCVS Comes & Magiſter vtriuſque militiæ, hoc tempore fuit, ad quem data menſe Maio lex 13. *de re militari:* de eo v. *Proſop.* & quæ dico ad *d. l. 13.*

Theodoſius Imp. in Orientem rediturus Mediolano, Concordia, Vincentia digreſſus *Aquileiam* peruenit: vbi datæ ab eo & a Valentiniano quatuor conſtitutiones menſe Iunio Ioulioque.

Sacrificia per Ægyptum, templorumque aditum, omnemque per ſacrificia Deorum cultum, hoc tempore inhibuit Theodoſius M. Aquileiæ conſtitutus *l. 11. de paganis:* dato eius rei exequendæ negotio *Euagrio PF. Auguſtali*, ſeu Ægypti, & *Romano Comiti Ægypti.* Quinimo & poſtea ab his ipſis, Euagrio inquam & Romano, Theophilo Ep. Alexandrino ſatagente, Serapium Alexandriæ dirutum: teſtes Eunapius, *in v. Ædeſii*, Hieronymus, Marcellinus in An. 389. & Proſper *Chronico*, Idacius in anno 388. Zoſimus. *lib. 4. c. 37.* Socrates, *lib. 5. cap. 16.* Sozomenus, *lib. 7. cap. 15.* Theodoretus, *lib. 5. c. 22.* *GOTHOFREDVS.*

Marcellinum in Chronico ſecutus eſt Baronius, quando ſcripſit, *Serapidis* templum, totius Ægypti pulcherrimum, *Theodoſii Magni* iuſſu anno 389. euerſum fuiſſe. Verum illud anno tantum trecenteſimo nonageſimo primo factum. Sozomenus enim Lib. VII. c. 16. de *Serapio*, templo nempe illo nobiliſſimo loquens, ait: *Erat tunc temporis Dux militum in Ægypto Romanus: Euagrius vero Præfectus Auguſtalis erat Alexandriæ.* Socrates Lib. V. c. 16. de eiuſdem templi euerſione diſſerens inquit: *Præfectus Alexandriæ & Dux militum Ægypti Theophilo* (Epiſcopo Alexandrino) *ſuppetias tulere.* Quare cum Lex 11. Cod. Theod. *de paganis.* data *XV. Kalend. Iul. Aquileia, Tatiano & Symmacho Coſſ.* anno ſc. præſente, qua *per Ægyptum* ſacrificia aditusque templorum interdicuntur, inſcripta ſit, *Euagrio PF. Auguſtali & Romano Comiti Ægypti*; non videtur dubium, quin *Serapii* excidium ad illum annum reuocandum ſit. Præterea Proſper in Chronico Imperiali recitat hanc demolitionem anno VIII. Theodoſii Magni poſt Gratiani necem imperantis. Is autem occiſus anno CCCLXXXIII, menſe Auguſto: ideoque octauus ille annus, anno Chriſti CCCXC. inchoatus, ſequentique abſolutus.

Denique Ammianus in Lib. XXII. de *Serapeo*, vt adhuc ſtante, loquitur, & tamen in Libr. XXVI. *Neotherii* Conſulis meminit: hunc autem magiſtratum geſſit *Neotherius* an. CCCXC. Non dubito itaque, quin Marcellinus in Chronico, vbi toties in Chronologia peccat, hallucinatus fuerit. Neque audiendus Valeſius in notis ad Lib. V. Socratis c. 16. dicens, *Cynegium* Præfectum Prætorio, eum an. CCCLXXXVIII. in Ægyptum miſſus fuiſſet, in mandatis accepiſſe, vt templa Gentilium euerteret, quemadmodum ſcribit Zoſimus Lib. IV. c. 37. & Idacium in faſtis eo anno tradere, id Cynegium exſequutum fuiſſe. Nam accidere potuit, vt *Cynegius* anno CCCLXXXVIII. demortuus, omnia templa euertere non potuerit, vel ſeditionem timens ab iſto diſturbando abſtinuerit. Præterquam quod Idacius tantum habet: *Simulacra gentium euertit*, id eſt, ſtatuas, vel denique multa templa, ſed non omnia. Certe ſi omnia Cynegius diſturbaſſet, conſtitutione 11. *de paganis*, opus non fuiſſet. *ANTON. PAGIVS in Crit. ad annal. Baron. an. 389.*

Milites Barbari Romanis legionibus permixti, qui inde ab A. D. 388. a Theodoſio defecerant, & Macedoniam Theſſaliamque deinceps infeſtarant, Theodoſio bello aduerſus Maximum illigato, reuertente nunc eo, paludibus noctu digreſſi graſſationes ſuas hoc tempore peragebant, itineraque infeſtabant, teſte Zoſimo *lib. 4. c. 48.* Quare his reſiſtendi, eosque interficiendi poteſtatem prouincialibus (Macedoniæ & Daciæ) Edicto ſuo Theodoſius fecit *l. 2. ad L. Corn. de ſicariis.*

Theodoſius Imp. ex Italia, vbi triennio ferme conſtiterat, *Conſtantinopolim* rediit his COSS. cum Honorio filio ſuo. Socrates, *lib. 5. cap. 18. in fin.* Marcellinus, *Chronico his COSS.* & quidem IV. Idus Nouemb. Socrates. *d. loco.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

ARCADIO A. II. & RVFINO COSS. 392. (a)

(a) Caſſiodorus: *Arcadius II. & Rufinus.* Chron. Alexandrin. Ἀρκαδίου τὸ β' καὶ Ῥουφίνου. Faſt. Flor. mai, Ἀρκαδία

VALENTINIAN. IVN. THEOD. & ARCADIVS.

A. D. 392.

διὰ τὸ β' καὶ Ῥουφίνου. Proſper. Chron. & Marcellin. *Arcadio II. & Rufino.* Faſt. Idat. *Arcadio A. II. & Rufino*, & Paſchal. Latereul *Arcadio Aug. II. & Rufino.* Varios Rufinos vide in Proſopographia, huius vero mentionem facit Zoſimus L. IV. c. 52. αὐτὸς μὲν Ῥουφῖνος, ὕπατος ἀνεδέδεικτο. *Rufinus Conſul deſignatur.* Erat hic natione Celta, fueratque antea Palatinorum ordinum magiſter, & Theodoſii intimus, τούτῳ γὰρ πάντα ὁ βασιλεὺς κατεθάρρει τῶν ἄλλων ὀλιγωρῶν. *Huic enim princeps omnia credere, nec reliquos magni æſtimare ſolebat.* Confer. PETRVS RELANDVS in Faſt. pag. 507.

Id. Ian. Acc. Hadrumeti *l. vlt. de fide & iure haſtæ.* ad Magnillum Vic. Afric. Poſt Conſulatum Tatiani & Symmachi. Data Aquil. (ſuperiorib. Coſſ.) XIII. Kal. Iul.

IIII.* Kal. Febr. Dat. CONSTANTINOP. *l. 7. de iuriſdictione.* Martiano (b) Comiti Orientis.

* III. *Id. Novemb.* in MS. opt. notæ.

Hæc lex Cod. Iuſt. bis repetita, & auctior etiam.

L. vlt. Cod. de incolis.
L. 13. Cod. de dignitatibus. & quidem ſub hoc die IIII. Kal. Febr.

(b) Ita in his legib. omnib. at in *l. vn. fideiuſſ. dot. Martiniano.*

XV. Kal. Mart. Conſtantinopoli. *l. 21. de nauiculariis.* Apodemio PF. P. Illyrici & Africæ. (c)

(c) v. quæ *ad eam l.* noto.

XI. Kal. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 12. de metallis.* Romulo Com. S. L.

In hac l. fit mentio *Pontica* & *Aſianæ* diœceſ.

III. Id. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 15. de pœnis.* Tatiano PF. P.

In hac l. fit mentio *Comitis Orientis* & *Præfecti Auguſtalis.*

Idib. Mart. Dat. .. *l. 1. Cod. Iuſt. ſi ſecundo nupſerit.* ad Tatianum PF. P.

III. Non. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 124. de decurionibus.* Filoxeno. Vic. Thraciarum.

Tribuitur *Theodoſio, Arcadio* & *Honorio.*

VI. Id. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de defenſorib. ciuit.* Tatiano PF. P.

Valentiniano, Theodoſio & *Arcadio* tribuitur.

VI. Id. Apr. PP. .... *l. 20. de petitionibus.* Flauiano PF. P.

Theodoſio, Arcadio & *Honorio* tribuitur.

V. Id. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 31. quorum appellat.* } Hypatio PF. P. Auguſtali.

Theodoſio, Arcadio & *Honorio* tribuitur.

Prid. Id. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 20. de nauiculariis.* }

Valentiniano, Theodoſio & *Arcadio* tribuitur.

XV. Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. { *l. 2. de monachis.* *Valentiniano, Theodoſio* & *Arcadio.* *l. 8. de Iudæis.* } Tatiano PF. P.

Theodoſio, Arcadio & *Honorio* tribuitur.

VIII. Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. { *l. 8. de reparat. appellat.* *Theodoſio, Arcadio* & *Honorio* tribuitur. *l. 125. de decurionibus.*

Theod. Arcad. & *Honorio* tribuitur.

III. Non. Mai. * Dat. Conſtantinop. *l. 2. de defenſorib. ciuitatum.* Potamio PF. Auguſtali.

* *Mart.* editum.

Valentiniano, Theodoſio & *Arcadio* tribuitur.

VALENTINIANI, THEODOSII ET ARCADII leges ſine die & Coſſ.

L. qui contra 4. Cod. de inceſtis nupt. ad Andromachum Com. R. P.

L. cum

VALENTINIAN. IVN. THEOD. & ARCADIVS

L. cum antea 10. Cod. de agricolis. Cynegio PF. P.

Ad *Valentin. Valentem & Gratianum* perperam refertur. Porro ad A. 387. vel 386. hæc lex referenda.

L. 1. Cod. de colonis. Cynegio PP.
L. fratris 5. Cod. de inceſtis nupt. Cynegio.*

* al. *Vincio PP.*

L. 1. Cod. de apparitor. Proconſulis. ad Flauium Proconſulem Africæ.

In nonnullis Cod. *Imp. Conſtantino* hæc lex tribuitur.

L. nemo 2. Cod. de off. Magiſtri officior. ad Patricium Magiſtrum Officiorum PP. Hadrumeti.
L. publici 14. Cod. de curſu publico. Potamio.
L. omnia 4. Cod. de officio Præfecti vrbi. Seuerino Com. S. L.

Etiam ſine inſcriptione *perſonæ.*

L. 1. Cod. de colonis Illyricianis.
L. qui agros 8. Cod. de omni agro deſerto.
L. 1. Cod. de fugitiuis colonis.
L. 1. Cod. de fundis & ſaltib. rei dom.
L. dominicos 5. Cod. de agricolis & mancip. dom.

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius Imp. his Coss. *Conſtantinopoli* egit.

Præfecti prætorio hoc anno fuere, Orientis, *Tatianus*, ad menſem Iulium vel Auguſtum vſque, poſt eum *Rufinus*, de quo poſtea: Illyrici vero, *Apodemius*.

Reos ſupplicio addictos per *Clericos* pœnæ eripi quacunque tandem ratione vetuit hoc anno Theodoſius Imp. *l. 15. de pœnis.*

Latrociniis cohibendis, puniendis, per Orientem incubuit hoc tempore Theodoſius M. *l. vlt. de defenſorib. ciuit.*

Hypatius Præf. Auguſtalis fuit hoc anno: Idem fuerat & anno 383.

Theodoſius Imp. *monachis*, ademptum ante biennium a ſe vrbium ingreſſum, reddidit hoc anno *l. 2. de monachis.*

Iudæos a Primatibus ſuis proiectos, vi Iudicum vel Reſcripti auctoritate in ſectam ſuam, inuitis Primatibus, reponi vetuit hoc anno Theodoſius Imp. *l. 8. de Iudæis:* relicta Primatibus Iudæorum ſua de religione ſententia.

Potamius Præfectus Auguſtalis factus poſt Hypatium.

Defenſorum (per Ægyptum nominatim) officium hoc tempore a Theodoſio M. definitum *l. 2. de defenſorib.*

Valentinianus Iun. decimo octauo Imperii ſui anno, vt teſtatur Ambroſius, *Orat. de eius obitu*, apud *Viennam* (quod etiam ex eadem Ambroſii oratione diſcimus) laqueo periit Arbogaſtis Comitis factione, & EVGENIVS in Imperium euectus, die Sabbathi vigilia Penteceſtes, xv. Maii; de quo eſt inſignis locus Epiphanii, *de menſuris & ponderib.* Marcellin. *Chronico* (vbi male editum *Idib. Martiis*) adde & Proſperum *Chronico.* Et quidem his Coss. Epiphanius, Proſper, *dictis locis.* Marcellinus enim male ſuperiorem in annum id refert. Hinc igitur, nullæ amplius conſtitutiones ad Imperium occidentale pertinentes occurrunt, vtpote *Eugenio* ei incubante, ac nominatim Gallus. *GOTHOFREDVS.*

HARDVINVS, Vir eruditiſſimus, *in not. ad orat. XV. Themiſtii*, quæ eſt, *de Regia virtute ad Theodoſium*, ſingularem de Valentiniano iuniore opinionem habet; ait enim: *Etſi nomen ille quidem Auguſti interdum geſſit, dum tamen Gratianus ſuperſtes fuit, occidente toto huius vnius dominatu omnia tenebantur. Confirmat egregie hanc noſtram animaduerſionem vetus inſcriptio, quæ Romæ exſtat, affertúrque a GRVTERO pag.* MLXXX. 10. *ex apographo Sirmondi noſtri.*

VALENS. ET. GRATIANVS.
PII. FELICES. AC. TRIVMPHATORES.
SEMPER. AVGG.
PORTICVS. AREASQ. MACELLO.
LIVIAE. AD. ORNATVM. VRBIS.
SVAE. ADDI. DEDICARIQ.
IVSSERVNT.

Item & alterum inſcriptionis fragmentum, Romæ apud S. Anaſtaſium eidem pariter Patri Sirmondo viſum, ab eodem GRVTERO relatum pag. MLXXXVI. 10.

. . . .

LIBERTATIS. D. N. FL. GRATIANO.
FORTISSIMO. INVICTISSIMO-
QVE. PRINCIPI. SEMPER. AVGVS
TO.
FLAVIVS. MAXIMVS. V. P.
PRAEF. VIG. D. N. M. Q. EIVS.

Et vero Valentiniano iuniori non plus eſſe delatum honoris ac poteſtatis, minime mirum videri debet. Primus omnium ille exſtitit, quem a militibus Cæſarem appellatum, Cæſar alter viuere paſſus ſit. Ante hæc tempora ſimile factum odiis tam exitialibus proſequi ſoliti erant, vt illa Gratiani pietas erga fratrem, illius aui ſcriptoribus, ethnicis ſaltem, vt Ammiano Lib. XXX. nimia viſa ſit, in recenti præſertim memoria Conſtantii, qui nec Gallum, nec Iulianum, nedum alios ferre potuerit. Hæc *HARDVINVS.*

At Gratianum, Valentiniani fratris electionem, paucis poſtquam facta eſt diebus, ratam habuiſſe, & Valentinianum, ſub Iuſtinæ matris tute-

VALENTINIAN. IVN. THEOD. & ARCADIVS.

tutela & Gratiani patrocinio, Italiam & Illyricum ſupremo iure adminiſtraſſe, ſemperque Auguſti nomen tuliſſe, certum. Nam ipſo imperii initio, ac poſtea in Quinquennalibus Conſulatum ordinarium geſſit, & Valentis patrui in ſexto eius Conſulatu Collega fuit, omnibuſque honoribus & prærogatiuis, quibus alii Auguſti, potitus eſt. Nec refert, quod in præfatis, ſimilibuſque inſcriptionibus, in quibus Gratiani, Valentis & Theodoſii mentio fit, nomen eius prætermittatur; cum multæ ſuperſint in Seueri Imp. honorem exaratæ, in quibus patris nomen omittitur. Sic imperante Valeriano variæ inſcriptiones *Gallieno* filio dedicatæ, quæ adhuc ſuperſunt, in quibus Valeriani nomen tacetur. Imo non deſunt, in quibus tam *Gratiani*, quam *Valentiniani & Theodoſii* nomen legitur. Sponius *pag. 276. Miſcellan. erudit. antiquit.* vnam exhibet, quæ Romæ in horto Barberino exſtat, cuius hoc initium:

A. D. 392.

SALVIS. DDD. N. N. N.
GRATIANO. VALENTINIANO. ET THEODOSIO.
VICTORIBVS. SEMPER. AVGVSTIS.

Idem Sponius iam *pag. 157.* aliam epigraphen produxerat, quæ trium horum Imperatorum nomina etiam præfert. Nullæ quidem ante Theodoſii M. inaugurationem, annumque CCCLXXIX. Codicis Theodoſiani leges *Valentiniani* nomine inſcribuntur; ſed hinc inferri ad ſummum poteſt; *Gratianum* ſolum imperium occidentale, vſque ad Theodoſii ad imperium euectionem adminiſtraſſe, ob ſummam videlicet Valentiniani pueritiam, qui quadrimus imperium acceperat; vel id Collectoris errori adſcribendum. Certe ab anno CCCLXXIX. ad CCCLXXXIII. quo Gratianus occiſus, trium Imperatorum nomina in legum fronte, leguntur. *ANTON. PAGIVS in Crit. ad annal. Baron. h. a.*

THEODOSIVS ET ARCADIVS.

XVII. Kal. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 21. de hæreticis.* Tatiano PF. P.

Valentiniano, Theodoſio & Arcadio perperam tribuitur.

X. Kal. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 126. de decurionibus.* ad Potamium PF. Auguſtalem.
VII. Kal. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 10. de annonis ciuicis.* Proculo PF. V.
Prid. Kal. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 127. de decurionib.* Tatiano PF. P.
XV. Kal. Aug. Dat. Conſtantinop. *l. 3. de his qui ſuper religione contendunt.* Potamio PF. Auguſtali.

Valentiniano, Teodoſio & Arcadio perperam tribuitur.

V. Kal. Aug. Dat. Conſtantinop. *l. 12. de legatis.* Apodemio PF. P. per Illyricum.

Theodoſio, Arcadio & Honorio perperam tribuitur.

III. Kal. Aug. Dat. Conſtantinop. *l. 51. de curſu publ.* Potamio PF. Auguſt.

Valentiniano, Teodoſio & Arcadio male tribuitur.

Prid. Kal. Aug. Dat. Conſtantinop. *l. 128. de decurionibus.* Abundantio Com. & Magiſtro vtriuſque militiæ.
VII. Kal. Sept. * Dat. Conſtantinop. *l. 2. de tractoriis.* Rufino PF. P.
* *ſ. Octobr.*

III. Id. Sept. Dat. Conſtantinop. *l. 13. de legatis.* Apodemio PF. P.

Theodoſio, Arcadio & Honorio, male tribuitur.

III. Id. Sept. Dat. Conſtantinop. *l. 1. de crimine peculatus.* Rufino PF. P.
XVIII. Kal. Octob. * Dat.... *l. 25. Cod. Iuſt. de procuratorib.* Tatiano PP.
* menda hic hæret.

XV. Kal. Nou. Dat. Conſtantinop. *l. 1. de his qui ad Eccl.* Romulo Com. S. L.
VI. Id. Nou. Dat. Conſtantinop. *l. 12. de paganis.* ad Rufinum PF. P.
Prid. Non. Nou. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. finium regundorum.* Rufino PF. P.

Et hæc lex *Theodoſio, Arcadio & Honorio* male tribuitur.

III.* Id. Nou. Dat. Conſtantinop. { *l. 7. de iurisdictione.* / *l. vii. de fideiuſſor. dot.* } Martiano, *vel* Martiniano Com. Orientis.
* Ita quoque habet *lex 7. de iurisdict.* in Aniano optimæ notæ.

Hæ legei tribuuntur *Valentiniano, Theodoſio & Arcadio.*

X. Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 129. de decurionibus.* Rufino PF. P. poſt alia.
VII. Id. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 7. ad l. Iul. de adulteriis.* Rufino PF. P.

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius Imp. poſt Valentiniani Iun. cædem quoque *Conſtantinopoli* his Coss. conſtitit.

Proculus, Tatiani filius, & hoc anno fuit Præfectus vrbi Conſtantinopol. cui ideo inſcribitur menſe Iunio *lex 10. de annonis ciuicis*, qui mox hoc ipſo anno Decembri menſe capite plexus fuit.

Fidem Catholicam & populum (per Ægyptum

THEOD & ARCADIVS. ptum) turbantes deportatione plecti iuſſit Theodoſius. *l. 3. de his qui ſuper religione.*

Rufinus, Tatiano in Præfectura Prætoriana Orientis, in ſuo ipſius Conſulatu ſuffectus fuit. Ambroſius, *ep. 53.* Zoſimus, *lib. 4 cap. 52.* idque iam menſe Auguſto, ſi vera eſt ſubſcriptio *legis 2. de tractoriis.*

Rufino a Theodoſio Imp. iudicium committitur de Tatiano & Proculo filio eius, tanquam peculatus ſeu ſpoliatarum prouinciarum reis: Zoſimus, *lib. 4. cap. 52.* cuius reſcripti partem putu, *l. 1. de crimine peculatus*, qua etiamen hoc, quod etiam verbis ibi exaggerat, capitale eſſe atque animaduerſione ſeueriſſima coërceri iubet: cum tamen illi, ſi Zoſino fides *ἀδωρότατα* & caſtiſſime ſeſe geſſiſſent. *GOTHOFREDVS.*

Impenſe laudat Zoſimus Tatianum, tanquam Ethnicum & orthodoxorum perſecutorem. Vide de eo plura in Proſopographia. *RITTER.*

Sacrificia non tantum omnia, verum omnis præterea alius Deorum cultus & cærimoniæ, *τὸ λιβανωτὸν thurificatio* ſeu fumigatio, (hactenus ferme permiſſa adhuc teſte Libanio *pro Templis*) a Theodoſio Imp. nunc inhibita his Coss. menſe Nouembri, conſtitutione ad Rufinum, recenter Cos. factum, emiſſa *l. 12. de paganis:* vid. & Ambroſium, *Orat. de exitu Theodoſii*, procul dubio poſt Tatianum, quem Gentiles indulgentiorem habuerant, & filium eius Proculum, gradu deiectos, ad Rufini ipſius ſuggeſtionem. *GOTHOFREDVS.*

Theodoſius M. hoc anno, Arcadii filii ſui Decennalibus celebri, emiſit *legem 12. Codic. Theodos. de paganis*, qua ſacrificia omnia, omniſque alius Deorum cultus perſonis omnibus & locis per orientem vniuerſum interdicuntur: vno verbo omnis idolorum cultus, omoes cærimoniæ gentilitiæ. Et hæc quidem Theodoſius hac lege, ſicuti *Lege 11. de paganis*, anno ſuperiori data; cum antea neque templorum aditu, neque alio Deorum cultu interdixiſſet, ac nominatim nun igne, non nidore ſeu thure. Anno trecenteſimo octogeſimo primo templis quidem bellum indictum, vt teſtatur Zoſimus *Lib. IV.* Sed *lege 8. de paganis.* anno CCCLXXXII. & *lege 9.* anno CCCLXXXV. emiſſis, ſacrificia per orientem inhibentur; at non etiam templorum aditus & thurificatio. Hic itaque gradus ad abolendam gentilitiam ſuperſtitionem ſub *Theodoſio Magno* notandus eſt: primum enim ſacrificia prohibita, inſignioraque templa vel diruta, vel donata, confiſcataue. At ceteri Deorum cultus, thurificatio, templorumque aditus non ideo inhibiti; neque ornamenta his detracta: quod ſecundo, tertioue pedato factum. Poſtremum tandem, templa quoque in pagis, ſeu agris paſſim diruta, vbi cultus diutius hæſit. *ANTONIVS PAGIVS in Crit. ad annal. Baron. h. a.* A. D. 391.

Tatianus PP. capitali primum ſententia damnatus, verum clementia Theodoſii ſeruatus, in exilium miſſus fuit in patriam Lyciam: filius vero eius *Proculus* capite plexus. Aſterius *homilia in feſtum Kalend.* Claudianus l. *in Rufinum.* Zoſimus, *lib. 4. c. 52.* Et quidem hic capite plexus VIII. Idus Decembris, teſte Chronici Alexandr. auctore (qui id ad ſequentes Coss. refert.) Hinc anni ſequentis initio Tatiani acta reſciſſa. *l. 12. 13. de bonis proſcriptor. lex 23. de annona & tributis. l. 131. de decurionibus:* & deinceps Proculi data occaſione fine anni proximi. *l. 12. de annonis ciuicis.* Lyciaque prouincia (vnde Tatianus erat) infamata: cuius famam reſtituit quadriennio ferme poſt Arcadius A. 396. *l. 9. de indulg. crim. GOTHOFREDVS.*

Tatianum non e Lycia, ſed e Macedooia ortum fuiſſe, erraſſeque Gothofredum, quod hæc aſſeruerit ad *cit. leg.* ex *ANTONIO PAGIO* probatur.

THEODOSIO A. III. & ABVNDANTIO COSS. 393. (a)

(a) Caſſiodorus. *Theodoſius III. & Abundantius.* Chron. Alexandr. *Θεοδοσίου τὸ γ' καὶ Ἀβουνδαντίου*; ita quoque Faſt. Flor. mal. & Canon. Eccleſ. African. *ἐπὶ Θεοδοσίου Αὐγούστου τὸ τρίτον καὶ ἐπὶ Ἀβουνδαντίου τοῦ λαμπροτάτου ὑπάτων.* Faſt. Idat. *Theodoſio Aug. III. & Abundantio.* Paſchal. Latercul. *Theodoſio Aug. III. & Abundantio.* Ita quoque apud Proſper. & Marcellin. vbi tamen in Scaliger. edit. *Habundantio* legitur. Mentionem Abundantii facit Zoſimus V. 10. eumque ex Scythia ortum, & ſub imperio Theodoſii maximos honores, Præturam & Conſulatum, adeptum refert. Vterque Conſul in Oriente fuit, in Occidente enim Arbogaſtis factione Eugenius, vti dictum ſupra, imperium inuaſerat. Conſulatum vero *Eugenii*, quem & faſti & hiſtorici tacent, innuunt Arcadius & Honorius A A. in l. 9. Cod. Theod. *de infirm. his quæ ſub tyran.* quod notauit *CL. ALMELOVENIVS* in faſt. h. l. ex Reineſii inſcript. p. 1031. Add. *CL. SIRMONDVS* in not. ad Apollinar. Sidon. carmin. vbi Coſſ. ex inſcriptione veteri iunguntur.

THEODOSIVS. AVG. III. ET. EVG. P. N.

& *REINESIVS* inſcript. in append. XVI.

THEODOSIVS. AVG. III. ET. EVG.

P. N. COSS.

Confer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. p. 512.

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius Imp. his Coss. *Conſtantinopoli* moratus.

HONORIVS a patre Theodoſio his Coss. Auguſtus creatus IV. Idus Ianuarias; Socrates *l. 5. cap. 24.* Marcellinus, *Chronico his Coſſ.* & Proſper. Claudianus quoque de hoc agit, *panegyr. in IV. Coſ. Honorii v. 170. & ſequ.* quidem quoque Conſtantinopoli id factum indicat. *v. 177. GOTHOFREDVS.*

Honorius IV. Idus Ianuar. a Theodoſio patre Auguſtus nuncupatus, vt Socrates & Miſcella docent. Sed quoad diem Petauius *Lib. XIII. de doctrin. temp.* & Hermantius *in vita S. Ambroſii VIII. 5.* Socratem deceptum putant, remque *menſe Nouembri* geſtam ſcribunt, quod Proſper *in Chronico* tradat, *Honorium* Imperatorem factum, cum *hora tertia tenebræ factæ ſunt*, quæ verba etiam Marcellinus *in Chronico* habet: *Et quidem*, inquit Petauius, *ſol defecit Nouembris XX. feria prima:* quo die Honorium Auguſtum eſſe ſalutatum, ambos illos Chronologos indicare arbitratur. Sed ſine dubio fallitur; eodem enim quarto Iduum Ianuariarum die *Theodoſius iunior* poſtea Auguſtus

THEOD. ARCAD. & HONOR. A. D. 393.

guſtus dictus, argumento Honorium patruum eo die eandem dignitatem obtinuiſſe. Nihil itaque aliud Proſper & Marcellinus volunt, quam eo anno, quo Honorius Auguſtus appellatus, deliquium ſolis accidiſſe. Nec refert, quod Philoſtorgius *Lib. II. cap. 2.* ſcribat: *Theodoſius alteri quidem filiorum Honorio imperatoriam coronam impoſuit, tota vero hieme, quæ ad bellum facerent, ipſe præparauit. Vere autem illuceſcente expeditionem parauit aduerſus Tyrannum, & ad Alpes promotus, potitus iis eſt proditione.* Nam Philoſtorgius de hieme, & vere anni inſequentis intelligendus; cum leges hoc anno a Theodoſio datæ, eæque magno numero & diuerſis menſibus, Conſtantinopoli ſubſcriptæ ſint. Imo leges anno ſequenti a Theodoſio Magno emiſſæ, vſque ad finem Maii, eandem ſubſcriptionem habent. Quare recte Marcellinus *in Chronico* anno ſequenti ſcribit, *Theodoſium* aduerſus *Eugenium Tyrannum* properaſſe. Ceterum Hieronymus quidem *in epiſtola contra Iohannem Hieroſolymitanum*, meminit tenebrarum in feſto Pentecoſtes; ſed in Pentecoſten nunquam incidit, nec plenilunium, nec nouilunium; & latitudo lunæ circa hoc tempus in vere plane refragatur, vt obſeruat Caluiſius hoc anno *in opere Chronologico.* Hæc inauguratio *Quindecennalium* Theodoſii indicium. *ANTONIVS PAGIVS in Crit. ad annal. Baron. h. a.*

THEODOSIVS, ARCADIVS ET HONORIVS.

CHRONOLOGIA LEGVM.

Prid. Id. Ian. * Dat. CONSTANTINOP. *l. 12. & 13. de bonis proſcriptor.* Drepanio Com. R. P.

* *Iun.* vulgat. in l. 12.

Prid. Id. Ian. * Dat. Conſtantinopoli *l. 23. de annona & tributis.* Rufino PF. P.

* *Iun.* in vulg.

Prid. Id. Febr. Dat. Conſtantinop. { *l. 1. quis in gradu.* / *l. 13. de metallis.* } Rufino PF. P.

Hæc lex perperam *Gratiano, Valentiniano & Teodoſio* tribuitur.

Prid. Id. Febr. Dat. Conſtantinop. *l. vn. de officio militarium Iudicum.* Comitibus & Magiſtris vtriuſque militiæ.

III. Kal. Mart. Dat. Conſtantinop. { *l. 3. de conſtitut. Principum.* / *l. 1. de prædiis Senatorum.* / *l. 26. de Prætoribus.* / *l. 130 131. de decurionibus.* / *l. 29. 30. de operib. publ.* } Aureliano PF. V. In *l. 131. de decur.* PF. P.

III. Id. * Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 132. de decurionib.* Aureliano PF. P.

* *f. Kal.*

XVII. Kal. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 14. de metallis.* Paterno ..... Com. S. L.

Hæc lex perperam tribuitur *Gratiano, Valentiniano & Theodoſio.*

VII. Kal. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 52. de curſu publ.* Rufino PF. P.

VI. Kal. Apr. Da.. Conſtantinop. *l. 133. de decurionib.* Siluano Duci & Correctori limitis Tripolitani.

III. Non. Apr. Dat. Conſtantinop *l. 3. de cenſitoribus.* Rufino PF. P.

Prid. Non. Apr. Emiſſa Conſtantinop. *l. 50 de appellationib.* Victorio Proconſ. Aſiæ.

Valentiniano, Theodoſio & Arcadio perperam tribuitur.

Prid. Id. Apr. Dat. Conſtantinop. { *l. 134. de decurionibus.* / *l. 14. de exactionibus.* } Rufino PF. P.

VI. * Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 11. de annonis ciuicis.* Aureliano PF. V.

* *III. Kal. Mart.*

Die Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 11. de bonis proſcriptorum.* Rufino PF. P.

XII. Kal. Iun. Dat. Conſtantinop. *l. vn. de quadrimenſtruis breuibus.* Rufino PF. P.

Prid. Non. Iun. Dat. Conſtantinop. *l. 135. de decurionibus.* Rufino PF. P.

V. Id. Ian. Dat. Conſtantinop *l. 51. de appellationib.* Apodemio PF. P. Illyrici.

Et ita *Valentiniano, Theodoſio & Arcadio* perperam tribuitur.

THEOD. ARCAD. & HONOR. xv. * Kal. Iul. Dat. Conſtantinopoli { *l. 4. de cognitoribus.* / *l. 5. de reuoc. donat.* } Victorio Proc. Aſiæ. A. D. 393.

* *V.* in *l. 5.* & apud veteris conſultationis auctorem.

viii. Kal. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 136. de decurionib.* Rufino PF. P.
iiii. Id. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de falſa moneta.* Rufino PF. P.
viiii. Kal. Aug. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. Cod. de tutoribus & curatoribus Illuſtrium.* Aureliano PF. V.
vii. Kal. Aug. Dat. Conſtantinop. *l. 15. de medicis & profeſſ.* Rufino PP.
iiii. Kal. Aug. Dat. Conſtant. { *l. 3. de ſalgamo.* / *l. 18. de erog. mil. ann.* } Abundantio, Stilichoni & ceteris Comitibus vtriuſque militiæ.

Valentiniano, Theodoſio & Arcadio perperam tribuuntur, vt & duæ ſequentes.

iii. Kal. Aug. Dat. Conſtantinop. *l. 20. de erogat mil. ann.* Rufino PF. P.
Prid. Kal. Aug. Dat. Conſtantinop. *l. 19. de erogat. mil. ann.* Tatiano (a) PF. P.

(a) Retrahenda hæc ad initium legis ita, *a Tatiano PF. P.*

v. Id. Aug. Conſtantinop. { *l. vn. ſi quis Imp. maled.* / *l. 137. de decurionibus.* } Rufino PF. P.
xii. Kal. Sept. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de conſtitutionib. Principum.* Victorio Proc. Aſiæ.
Prid. Kal. Sept. Dat. Conſtantinop. *l. 4. de Senatoribus,* ad Aurelianum PF. V.

Valentiniano, Theodoſio & Arcadio perperam adſcribitur: pariter vt prox. ſequ.

iii. Non. Sept Dat. Conſtantinop. *l. 22. de nauiculariis.* Rufino PF. P.
xi. Kal. Oct. Dat. Conſtantinop. *l. 11. de ſcenicis.* Rufino PF. P.
vii. * Kal. Oct. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de liberali cauſa.* Rufino PF. P.

* *ve.* IIII.

Valentiniano, Theodoſio & Arcadio perperam adſcribitur: pariter vt prox ſequ.

iiii. Kal. Oct. Dat. Conſtantinop. { *l. 52. de appellationib.* Hanc Rufine K. NB. / *l. 5. de cognitoribus.* / *l. vn. de Carbon. edicto.* } Rufino PF. P.
iii. Kal. Oct. Dat. Conſtantinop. *l. 9. de Iudæis.* Addeo Com. & Magiſtro vtriuſque militiæ per Orientem.
vi. Kal. Non. Dat. Conſtantinop. *l. 4. de metatis.* Theodoto Magiſtro Officiorum.
xii. Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 12. de annonis ciuicis.* Aureliano PF. V.
iii. Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 4. de cenſitoribus.* Rufino PF. P.
Prid. Non. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 8. ad l. Iul. de adulteriis* Rufino PF. P.
vi. Id. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 138. de decurionib.* Aureliano PF. P.
iii. Id. Dec. Dat. .... *l. 23. de nauiculariis.* Rufino PF. P.

Valentiniano, Theodoſio & Arcadio perperam tribuitur.

iii. Kal. Ian. Dat. Conſtantinop. *l. 9. ad l. Iul. de adulteriis.* Gildoni Comiti & Magiſtro vtriuſque militiæ per Africam.
[iii. Kal. Ianuar. Dat. ...: *l. nemo Iudæorum 7. Cod. Iuſt. de Iudæis.* Infantio Comiti Orientis.]
Prid. Kal. Ian. Dat. Conſtantinop. { *l. 5. de domeſticis.* Addeo Com. domeſticorum. / (*l. 4. Cod. Iuſt. de off. Præf. prætorio Orientis.* Addeo Comiti & Magiſtro vtriuſque militiæ.) }

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius Imp. duplici conſorte fultus. Claud. *in IV. Coſ. Honorii. v. 204.*

Theodoſius Imp. Honorio Auguſto creato, porro his Coſs. *Conſtantinopoli* hæſit.

Tatian, de quo ſuperioris anni fine, geſta quædam huius anni initio reſciſſa a Theodoſio Imp. *l. 12. 13. de bonis proſcriptorum: l. 23. de annona & tributis: l. 131. de decurionibus:* pariter vt Proculi filii eius fine anni *l. 12. de annonis ciuicis.*

Rufinus his quoque Coſs. Præfectus Prætorio Orientis fuit, *Apodemius* PP. Illyrici & Italiæ.

Aurelianus, Præfectus vrbi Conſtantinopol. in locum Proculi ſuffectus.

Theodoſius Imp. prolixa conſtitutione ad Aurelianum P. V. emiſſa, *Senatorium* ordinem vt & Curialium, variis rationibus erectum iuit: ſimul & ciuitatum decori conſuluit, abrogatis nonnullis, quæ Tatianus hac parte perperam inuexerat. Cuius conſtitutionis ſeptem vel octo fragmenta ſuperius poſita.

Annonis ciuicis, quæ gratuitæ ciuibus Conſtantinopolitanis præbebantur, ex Conſtantini M. & Conſtantii inſtituto, ita conſuluit hoc anno, ſeu Indictione VI. Theodoſius Imp. *l. 11. & 12. de*

THEOD. ARCADIVS. & HONOR.

12. de annonis ciuicis, vt inſuper nouum Canonem περίττευμα ſeu incrementum in id adiecetit, cxxv. diurnorum modiorum frumenti. *l. 2. Cod. Iuſt. de annonis ciuilib.* Cuius nouі canonis, a Theodoſio inſtituti, meminit filius eius Arcadius, *l. 13.* & *14. de annonis ciuicis*; & Theodoſius Iunior nepos eius, *l. 2. de frumento vrbis Conſtantinopol.*

Stilicho hoc tempore Magiſter militum erat in Oriente ſub Theodoſio Imp. vt docet *lex 3. de ſalgamo.* & *lex 18. de erogat. mil. ann.* quod etiam ex Claodiano, *lib. 1. in Rufinum*, & planiſſime ex *lib. 1. in laudes Stilichonis* diſcere eſt, & ex Zoſimo, *lib. 4. cap. 57.* Eum vero Theodoſius ſibi mox anoo proximo 394 adſciuit, aduerſus Eugenium mouens, Zoſimus *l. c.* belloque Eugeniano defunctus, eundem apud Honorium reliquit militum per Gallias magiſtrum, Zoſimus *l. 4. c. 59.* anno 395. vbi & deinceps perſtitit. *v. ann. 398. 399. 400. &c.* Erat autem hoc tempore Stilicho in Thracia occupatus aduerſus *Gothos* poſt Promoti cædem: de quo vid. Claudianum *lib. 2. in Rufinum.* & *lib. 1. in laud. Stilich. v. 186.* vide & ad aliqoid Zoſimum, *lib. 4. cap. 50.* & Sulpitium Alexandrum, apud Gregor. Turon. *lib. 11. cap. 9.* A D. 393.

De *Proceſſu* & *ordine Iudiciario* hoc tempore Theodoſius M. conſtitutionem edidit: cuius partes ſunt *lex vlt. de liberali cauſa. l. 52. de appellation. l. 5. de cognitorib. lex vn. de Carbon. ed.*

Iudæorum Synagoga Callinici in Oſdroëna auctore Epiſcopo hoc tempore, cum incenſa fuiſſet anno ſuperiore 392. vt exiſtimo ad relationem Comitis Orientis, Theodoſius Synagogam ab ipſo Epiſcopo ædificari, in ceteros vero vindicari iuſſit: qua de re videndus Ambroſius, *ep. 29.* & Paulinus, *in v. Ambroſii*; & Ambroſius quidem, qui id multis ſuggillat. Eoque pertinet *lex 9. de Iudæis*, data ad Addeum Com. & Magiſtrum militum per Orientem, qua Theodoſius iubet, nimietatem eorum, qui ſub Chriſtianæ religionis obteotu Synagogas deſtruebant & exſpoliabant, cohiberi. Vnde apparet, male huius rei hiſtoriam a Barónio referri ad A. D. 388.

Theodoſius Imp. tota hieme hellum aduerſus *Eugenium* apparauit. vid. Claudianum, Zoſimum & Sozomenum: & oominatim Philoſtorgium *l. 11. cap. 2.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

ARCADIO III. & HONORIO II. AA. COSS. 394. (a)

(a) Caſſiodorus. *Arcadius III. & Honorius II.* Chron. Alexand. Ἀρκαδίου τὸ γʹ καὶ Ὁνωρίου τὸ βʹ. Faſt. Flor. mai. Ἀρκαδίου τὸ γʹ καὶ Ὁνωρίου τὸ βʹ. In actis Concil. Adrumetini Canon. Eccleſ. African. Ἐπὶ τῶν ἐνδοξοτάτων βασιλέων Ἀρκαδίου τὸ τρίτον καὶ Ὁνωρίου τὸ δεύτερον τῶν Αὐγούστων ὑπάτων, Faſt. Idat. *Arcadio Aug. III. & Honorio Aug. II.* ita & Paſchal. Latercul. in Colbertino vero eſt, *Arcadio III. & Honorio.* negligentia librarii, ſequitur enim mox *Honorio III*, quod ſatis indicat, hic legendum eſſe *Honorio II.* Facit etiam huc inſcriptio apud *FLEETWOODVM* Syllog. inſcript. p. 376.

DEPOSITVS. III. ID. NOVEMB.

CONS. DD. NN. ARCADI. ET. HONOR.

AVGG.

Confer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſ. p. 513.

XVI. Kal. Mart. Dat..... *l. 5. de cenſitoribus.* Herodi.....
III. Kal. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 14. de re militari.* Theodoto Magiſtro Officiorum.
IIII. Non. Mart. Dat. CONSTANTINOP. *l. 2. ſi certum petatur de ſuffragiis.* Rufino PF. P.
XVII. * Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 22. de hæreticis.* Victorio Proc. Aſiæ.
* x. al. VII.

III. Kal. Iun. Dat. { HERACLIÆ *l. 18. de cohortalibus.* / Conſtantinop. (b) *l. 139. de decurionibus.* } Rufino PF. P.

(b) *vg. Heraclia.*

XV. * Kal. Iul. Dat. HADRIANOP. *l. 23. de hæreticis.* Rufino PF. P.
* XII. in *Til.*

III. Kal. Iul. * Dat. HERACL. *l. 12. de ſcenicis.* Rufino PF. P.
* *vg. Iun.*

III. Non. Iul. Dat. CONSTANTINOP. *l. 31. de operib. publ.* Rufino PF. P.
VII. Id. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 24. de hæreticis.* Rufino PF. P.

Arcadii hæc lex eſt: ea quippe conſtitutiones paternas (Theodoſii ſcil.) in hæreticos allegat.

VIII. Id. Nou. Dat. * Tyro *l. 9. Cod. Iuſt. de omni agro deſerto.* Rufino PP.

* *f.* Dat. *Ancyra*, vel Dat. *Theræ*, vel *Dat.* pro *PP. Reddita.*

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſios *Conſtantinopoli* adhuc agit menſe Ianuario, Februario & Martio, in apparatu belli Eugeniani: ad quem apparatum pertinere quoque videtur *lex 14. de re milit.*

Rufinus his Coſ. quoque PP. Orientis fuit.

Herodes hoc tempore, Arcadio ter & Honorio iterum Coſs, PC. Africæ fuit: teſtantur acta concilii Bagaienſis apud Auguſtinom, *lib. 3. contra Creſconium cap. 56.* Quare huc tetrahenda ab aono 396. *lex 5. de cenſitoribus*, quæ huic *Herodi* inſcribitur. Idem anno proximo ſucceſſorem habuit Theodotum *d. cap. 56.*

Hæreticis Epiſcoporum faciendorum vel coofirmandorum poteſtatem ademit hoc anno

THEOD. ARCAD & HONOR. A. D. 394.

no per Aſiæ Proconſulatum Theodoſius Imp. *l. 22. de hæreticis.*

Theodoſius Imp. Conſtantinopoli verno tempore aduerſus *Eugenium* mouens, teſte quoque Philoſtorgio, *lib. 11. cap. 2.* relicto Conſtantinopoli Arcadio, *Heracleam* & *Hadrianopolim* progreditur: vbi & tres conſtitutiones ab eo datæ occurrunt. *GOTHOFREDVS.*

Theodoſius Magnus Conſtantinopoli verno tempore aduerſus *Eugenium* mouit, vt anno præcedenti dictum, relicto Conſtantinopoli vtroque filio, vt Claudianus *in III. Conſulatu Honorii* teſtatur. Claudiano Rufinus *lib. 11. cap. vltimo.* Socrates & Sozomenus ſuffragaotur. Quare non videntur audiendi Marcellinus *in Chronico*, & Zoſimus *lib. 4.* qui aiunt, Theodoſium ſecum *Honorium* duxiſſe. *ANTON. PAGIVS in Crit. ad annal. Baron. h. a.*

Eunomianis teſtamenti factiooem actiuam & paſſiuam ante biennium ademptam reddidit hoc tempore Hadrianopoli conſtitutus, & aduerſus Eugenium mouens, *l. 23. de hæreticis.*

Arcadius *Conſtantinopoli* relictus a Theodoſio patre, in Eugenium mouente, quaſdam conſtitutiones condidit: cuiuſmodi duæ occurrunt ſuperius poſitæ, quæ Arcadium omnino auctorem habent, Conſtantinopoli datæ; & tertia adhuc data *Athyra*, vel *Thera.*

Eugenius Tyrannus a Theodoſio Imp. victus cæſusque fuit ad Frigidum amnem prope *Aquileiam* VI. Id. Septembr. Socrates, *l. 5. c. 24.* Chronicon Alexandr. *bis* Coss. vbi male loco εὐγένιος expreſſum λεγένης. Huc reſpexit & Claudianus *in Conſ. Olybrii & Probini v. 74. 75. & 105. & 139. & lib. 2. in Rufinum v. 389. 390.* & plenius adhuc *in III. Cos. Honorii*: & *in IIII. Conſ.* vbi aperte huic ſecundo Honorii Conſulatui id adſcribit a *v. 633.*

OLYBRIO & PROBINO VV. CC. COSS. 395. (a)

(a) Caſſiodorus. *Olybrius & Probinus.* Ita Chron. Alexandr. Ὀλυβρίῳ καὶ Προβίνῳ. Faſt. Flor. mai. Ὀλυβρίῳ καὶ Προβίνῳ. Faſt. Idat. *Olybrio & Probino.* & Paſchal. Latercul. *Olybrio & Probino.* Socrates Hiſt. VI. 1. Ὀλυβρίῳ καὶ Προβίνῳ. Sozomenus vero Hiſt. VIII. 29. male Probianum vocat, Ὀλυβρίῳ καὶ Προβιανῷ τῶν ἀδελφῶν ὑπατευόντων. *Olybrio & Probiano fratribus Coſſ. CVRTIVS PICHENA* enim in præfat. notar. ad Taciti Annal. ſe in Codice MS. legiſſe memorat: *Ego Salluſtius legi & emendaui Romæ felix Olybrio & Probino Conſulibus, in foro Martio, controuerſias declamans oratori Endelechio, rurſus Conſtantinopoli recognoui Caſario & Attico Coſſ.* Et marmora *Probinum* nobis exhibent; ita enim apud *GRVTERVM* inſcript. CCCLII. 5.

ANICIAE. FALTONIAE.
PROBAE. AMNIOS. PINCIOS.
ANICIOSQVE. DECORANTI.
CONSVLIS. VXORI.
CONSVLIS. FILIAE.
CONSVLVM. MATRI.
ANICIVS. PROBINVS. V. C.
CONSVL. ORDINARIVS.
ET. ANICIVS. PROBVS. V. C.
QVAESTOR. CANDIDATVS.
FILII. DEVINCTI.
MATERNIS. MERITIS.
DEDICAVERVNT.

Apud eundem inſcript. CCCLII. 6. & *CL. BOISSARDVM* antiq. Rom. Part. III. p. 75. *Olybrius* memoratur.

ANICIAE. FALTONIAE.
PROBAE. FIDEI. NOBILITA
TIS. ANTIQVAE. ORNA
MENTO. ANICIANAE.
FAMILIAE. SERVANDAE. ET.
DOCENDAE. CASTITATIS.
EXEMPLO. CONSVLVM.
PROLI. CONSVLVM. MATRI.
ANICIVS. HERMOGENIANVS.
OLYBRIVS. V. C.
CONSVL. ORDINARIVS.
ET. ANICIA. IVLIANA. C. F.
EIVS. DEVOTISSIMI. FILII.
DEDICARVNT.

Alias *Sexti Petroni Probi* Conſulis dignitates illuſtrantes, a filiis factas inſcriptiones, damus in Proſopographia. Confer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. pag. 08. & *REINESIVS* epiſt. 69. *ANTON. PAGIVS* in Crit. ad annal. Baron. h. a. vbi altera inſcriptio corrigitur, oſtenditurque Reineſio *Iulianam* non Probæ filiam, ſed nurum, coniugemque Olybrii fuiſſe.

Theo-

THEOD. ARCAD. & HONOR.

A. D. 395.

T*Heodoſius* Imp. poſt victoriam de Eugenio, *Mediolanum* (Zoſimus ait Romam *lib. 5. c. 59.*) profectus, teſte Philoſtorgio. *lib. 11. cap. 2.* Sozomeno *lib. 7. cap. 24.* deque reditu Conſtantinopolim cogitans, *Mediolani* mortuus eſt quinquageſimo ætatis anno, vt Victor: ſexageſimo, vt Socrates: ſexageſimo quinto, vt Chron. Alex. his Coss. xvi. Kal. Febr. filio Honorio præſente, cuius e Thracia, poſt victoriam de Eugenio, ad patrem aduentum deſcribit Claudianus *in III. Honorii Cos.* a *v. 111.* & *in VI. Conſulatu* a *v. 88.* Ambroſius *Orat. de exitu eius.* Zoſimus, *lib. 4. in fin.* Socrates, *lib. 5. cap. vlt.* & *lib. 6. cap. 1.* Sozomenus, *lib. 7. cap. vlt.* Theodoretus, *lib. 5. cap. 25.* Claudianus, *in III. Conſul. Honorii.* Marcellinus, Proſper, Chronicon Alexandr. Idacius *Conſular. GOTHOFREDVS.*

Philoſtorgius *lib. XI. cap. 2. Eugenii* Tyranni morte narrata, ait: *Poſt hæc Imperator Mediolani conſtitutus filium ſuum Honorium accerſiuit, eique totum Occidentem commiſit.* Item tradunt Socrates *in fine lib. 5.* Sozomenus *in fin. l. 7* & Zoſimus *lib. 4.* Baronius tamen exiſtimat, tam *Arcadium*, quam *Honorium*, a Theodoſio patre euocatos eſſe, quia Diuus Ambroſius *de Diuerſis 3.* ſcribit, Theodoſii filios ad eum veniſſe; quod etiam inſinuare videtur Paullinus *in vita S. Ambroſii.* Præterea auctor Chronici Alexandrini aſſerit, *Arcadium* Roma profectum, ibi *Honorium* fratrem reliquiſſe: At certum videtur, *Honorium* ſolum in Occidentem veniſſe, non tantum, quia auctores ſupra citati id diſerte affirmant, ſed etiam, quia Claudianus *in tertio Conſulatu Honorii*, huius iter deſcribens, nullam *Arcadii* mentionem facit, licet ſtatim poſt eam deſcriptionem, *Theodoſium* vtrumque filium *Stiliconi* commendaſſe tradat. Quare quando Paullinus *in vita S. Ambroſii* ait: *De filiis nihil habebat nouum quod conderet, quibus totum dederat, niſi vt eos præſenti commendare Parenti:* loquitur de Stilicone, cui Theodoſius filios, etiam abſentes commendare potuit. Quo pacto D. Ambroſius de vno *Honorio* & *Placidia* eius ſorore locutus videtur. Chronici Alexandrini auctoritas per Theodoſii M. tempora parui facienda. Denique Rufinus *lib. 2. c. 34.* ſcribit, Theodoſium Honorium ad ſe euocantem Arcadio mandaſſe, vt imperii Orientalis, cui iam diu præfectus eſſet, curam ageret & D. Ambroſius *oratione in funere Theodoſii habita*, diſerte dicit: *Arcadium* funeri non interfuiſſe. *ANTON. PAGIVS in Crit. ad h. a.* Idem probat ex Claudiano, erraſſe Zoſimum, vbi ſcribit, Theodoſium poſt debellatum *Eugenium* Romam veniſſe.

ARCADIVS ET HONORIVS.

CHRONOLOGIA LEGVM.

v. Id. Ian. Dat. CONSTANTINOP. *l. vn. ne quid oneri publ. imponatur.* Rufino PF. P.

Hæc lex *Arcadio & Honorio* tribuitur, quod ſtare non poteſt, niſi alius menſis adſignetur: Theodoſius quippe *V. Id. Ian.* adhuc viuebat. Forte reponendum *Iun.*

XII. Kal. Feb. Dat.... *l. 140. de decurionibus.* Theodoro PF. P.
III. Non. Mart. Dat. MEDIOLANO *l. vn. de oblatione votorum* Baſilio PF. V.
III. Id. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 25. de hæreticis.* Rufino PF. P.

Theodoſium M. hoc tempore iam mortuum fuiſſe hæc lex teſtatur, ibi *Diuæ recordationis Genitoris noſtri.* Quare *Theodoſii* quoque nomen in inſcriptione eius l. perperam additum.

XV. Kal. Apr. Dat. Mediolano. *l. 53. de curſu publico.* Dextro PF. P.
X. Kal. Apr. Dat. Med. *l. 29. de Epiſcopis.* Hierio Vic. Africæ.
IX. Kal. Apr. Dat. Med. *l. 2. de indulg. debitor.* Dextro PF. P. Campaniæ hac l. mentio fit.
III. Kal. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 26. de hæreticis.* Rufino PF. P.

Theodoſii, Arcadii & *Honorii* nomina male præfert. Meminit Arcadius hac l. *Diui Genitoris ſui.*

Prid. Id. Apr. Dat. Mediol. *l. 2. ſeu vlt. ſi quis pecunias conſl.* Dextro PF. P.
XI. Kal. Mai. Dat. Med. *l. 9. de infirm. his quæ ſub tyrannis.* Andromacho PF. V.
VI. Kal. Mai. Dat. Med. *l. 54. de curſu publ.* Dextro PF. P
VI. Kal. Mai. Dat. Med. *l. 10. de infirm. his quæ ſub tyrannis.* Eulogio Com. R. P.
XVII. Kal. Iun. Dat. Mediol. *l. 5. de executoribus.* Dextro PF. P.
XVII. Kal. Iun. Dat. Mediol. { *l. 53. de appellationibus.* — *Theodoſii* quoque nomen male inſcriptum — *l. 141. 142. 143. 144. 145. de decurionibus.* } Ennoio Proc. Africæ.
XV. Kal. Iun. Dat. Mediol. *l. 11. de infirmand. his quæ ſub tyrannis.* Andromacho PF. V.
XII. Kal Iun. Dat. Conſtantinop. *l. 5. de Principib. agentium in rebus.* Theodoro PF. V.
VIII. Kal. Iun. Dat. Med. *l. 54. de appellationibus.* Andromacho PF. V.

Theodoſii quoque nomen præfert perperam hæc lex.

VII. Kal. Iun, Dat. Med. *l. 24. de nauiculariis.* Prouincialibus Afric.

ARCAD. & HONORIVS. vi. Kal. Iun. * Dat. Conſtantinop. *l. 7. de agentib. in rebus.* Oſio Magiſtro Officiorum. A. D. 39
* f. *Ian.*

iiii. Kal. Iun. PP. Conſtantinop. *l. 6. de aquæductu.* Africano PF. V.
Kal. Iun. Dat. Conſtantinop. *l. 8. de curioſis.* Marcello Mag. Offic.
Prid. Non. Iun. * Dat. Med. *l. 3. ſeu vlt. de commeatu.* ad Andromachum PF. V.
* f. *Iul.* vt *l. 6. de cognitorib.*

vi. Id. Iun. * Dat. Mediolani. *l. 7. de iuriſdictione.* Paſiphilo ſuo ſalutem.

* ita habet *lex* 8. *Cod. vnde vi*, inde deſumpta.

xvii. Kal. Iul. Dat. Med. *l. 6. de executoribus.* ad Prouinciales & ad Proconſules.
xvii. Kal. Iul. Dat. Med. *l. 146. de decurionib.* Dextro PF. P.
xvii. Kal. Iul. Dat. Med. *l. 20. de extraordinar.* Meſſiano Com. R. P.
xv. Kal. Iul. Dat. *l. 12. de infirm. his quæ ſub tyrannis.* Euſebio PF. P.
xi. Kal. Iul. Dat. Med. *l. 32. de operib. publicis.* Euſebio Com. S. L.
viii. Kal. Iul. * Dat. Conſtantinop. *l. 27. de hæreticis.* Cæſario PF. P.
* f. *Ian.*

iii. Non. Iul. Dat. Med. *l. 3. de operibus publicis.* Hanc Vincenti K. Nobis.
Prid. Non. Iul. * Dat. Mediolani *l. 6. de cognitoribus.* Andromacho * PF. V. poſt alia.
* f. *Iun.* vt *l. 3. de commeatu.*

* al. *Andronico PF. P.* male.

Prid. Id. Iul. Dat. Med. *l. 7. de executoribus.* Andromacho PF. V.

Hæc lex coniungenda eſt *legi 6. de cognitorib.* proinde alterutrius legis dies vitioſus: imo & cum *l. vlt. de commeatu.*

vi. Kal. Aug. Dat. Mediolani *l. vn. quorum bonorum.* Petronio, Vicario Hiſpaniarum.
vii. Id. Aug. Dat. Conſtantinop. *l. 13. de paganis.* Rufino PF. P.
iii. Non. Sept. Dat. Conſtantinop. *l. 28. de hæreticis.* Aureliano Proc. Aſiæ.
xviii. Kal. Oct. Dat...... *l. 5. de Senatorib. & glebali collat.* Florentio * PF. V.

* *Florentino.* v. Symmachum, *lib. 4. cap. 50. & ſequ.* & inf *l. 6. de maternis bonis.*

iiii. Kal. Octob. Dat. Med. *l. 148. de decurionib.* Theodoro PF. P.
Prid. Kal. Octob. Dat...... *l. 3. de patrociniis vicorum.* Heracliano Com. Ægypti.
v. Non. Octob. Dat. Conſtantinop. *l. 6. de domeſticis.* Addeo Com. & Magiſtro vtriuſque militiæ.
v. Id. Octobr. Dat. Conſtantinop. *l. ſi quis maior 8.* ſeu *vlt. & tranſact. de pactis.* Rufino PF. P.
Id. Octobr. Dat. Med. *l. 7. de maternis bonis.* Florentino PF. P.
Kal. Nou. Dat. Brixiæ *l. 27. de Prætoribus.* Dextro PF. P.
xviii. Kal. Dec. Dat. Mediol. *l. 2. de incorporat.* Eulogio Com. R. P.
viii. Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 29. de hæreticis.* Marcello Magiſtro Officiorum.
iiii. Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 13. de palatinis S. L.* Oſio Com. S. L.
Prid. Kal. * Dec. Dat. Conſtantinop. *l. vn. de grege dominico.* Cæſario PF. P.
* *XII.* vel *VII. Kal.*

Ian. *vel* Iun. Dat. Mediol. { *l. 24. de annona & trib.* / *l. 149. de decurionibus.* / *l. 25. de nauiculariis.* } Ennoio * ſuo ſalutem.
* Ian. *vel* Iun. (quod probo.) * Ennodio *d. l. 25.*

viii. Kal. * Ian. Dat. Mediolani *l. 8. de iuriſdictione.* Paſiphilo ſuo ſalutem.

* Ita recte in *l. vn. Cod. Iuſt. de abigeis.* GOTHOFREDVS.

Lex VIII. C. Theod. de iuriſdictione. Impp. Arcadii & Honorii data eſſe ſcribitur VIII. Id. Ian. Mediolani, Olibrio & Probino Conſulibus. At cum Theodoſius ante XVII. Kal. Febr. iiſdem Coſſ. obierit, vt probat Baronius ſub anno 395. nomen Theodoſii eidem legi ſimul præfigendum eſt: vel certe in ſubſcriptione τὸ *Ianuarii* mutandum in *Iuni*, quorum menſium nomina ſæpiſſime permutari a notariis obſeruaui. *REINESIVS* epiſt. 27. ad Rupertum.

vi. Kal. Ian. * Dat. Conſtantinop. *l. 7. de agentib.* Oſio Magiſtro Officiorum.
* vulg. *Iun.*

iiii. Kal. Ian. Dat. Conſtantinop. *l. 150. de decurionibus.* Cæſario PF. P.

CHRONICON HISTORICVM.

A*Rcadius* annorum circiter 17. & *Honorius* annum vndecimum agens Theodoſii M. filii patri ſuccedunt: ſic, vt Orientis Imperium Arcadio Seniori ceſſerit, Honorio, Occidentis: quod etiam Philoſtorgius ſcribit, *lib. 11. cap. 1.* in quo quidem Occidente Illyricum quoque (Occidentale ſcilicet) erat, vt teſtatur Olympiodorus, *apud Photium.* Italia item, Galliæque & Hiſpaniæ, Britanniaque & Africa. Zoſimus, *l. 4. in fin.* Ceterum Arcadius hoc tempore, *Rufini*, Honorius vero *Stilichonis* arbitrio regebatur.

Arcadius hoc Conſulatu *Conſtantinopoli* hæſit, Honorius, *Mediolani*: quod poſtremum teſtatur quoque Ambroſius, initio *Orationis de obitu Theodoſii Imp.*

Præfecti Prætorio his Coſs. fuere: *Rufinus*, Orientis: *Dexter*, Italiæ: *Theodorus*, Galliarum: de quo poſteriore vid. Claudianum, *in Cos.*

ARCAD & HONORIVS. *Cos. huius Theodori: Præfectus* vero *vrbis* fuit *Baſilius.*

In *hæreticos* conſtitutionem edidit Arcadius ſtatim poſt mortem patris Theodoſii menſe Martio, puta *l. 25. de hæreticis:* qua pœnas in eos a patre ſtatutas renouauit: in *Eunomianos* ſpeciatim, militandi, teſtamentique factionis iure his adempto, ſpecialibus beneficiis reuocatis.

Eccleſiarum & *clericorum* priuilegia, a retro Principibus conceſſa, Honorius Imp. paulo poſt mortem patris confirmauit, & quidem per Africam, menſe Martio. *l. 29. de Epiſcopis.*

Indulgentiam debitorum, ſeu tributorum certo iugerum, quæ inſpectores deſerta & ſqualida per *Campaniam* eſſe retulerant, numero tribuit hoc tempore Honorius *l. 2. de indulg. deb.* quæ procul dubio pars eſt indulgentiæ illius, quam a Theodoſio patre deſtinatam & impetraram ſcribit Ambroſius, hoc ipſo tempore, *Orat. de obitu Theodoſii.*

In *hæreticos*, paulo poſt mortem patris, & ad eius exemplum Arcadius alteram conſtitutionem edidit eodem menſe Martio, puta *l. 26. de hæreticis:* qua cœtus eorum inhibuit, eosdemque Epiſcopi vel alterius Eccleſiaſtici ordinis nomen vſurpare vetuit.

Sub tyrannis, *Eugenio* & *Maximo*, quænam geſta valere deberent, duabus conſtitutionibus definitum fuit Honorius. *l. 9. & 10. de infirm. his quæ ſub tyr.* Sed & his, qui tum militauerant, vel dignitatem aliquam geſſerant, militiam & dignitatem neque obeſſe neque prodeſſe debere *l. 11. & 12. eod. tit.* Quæ omnes hoc anno datæ ſunt.

Aquæductuum Conſtantinopoli integritati conſuluit hoc tempore Arcadius Imp. *l. 6. de aquæductu.*

Marcellus Magiſter officiorum ſub Arcadio: ad quem data his Coss. *lex 8. de curioſis.* & *lex 29. de hæreticis.* Huius Marcelli Magiſtri officiorum Theodoſii A. liber *de medicamentis ad filios* extat.

Eunomianis teſtamenti factionem reddidit hoc tempore Arcadius. *l. 27. de hæreticis.*

vt *Paganos* templorum aditu, ſacrificiorumque vſu interdixit rurſum Arcadius hoc tempore A. D. 395. propoſitis & in hos & in *hæreticos* pœnis, tam ſua, quam Theodoſii patris ſui conſtitutionibus comprehenſis. *l. 13. de paganis.*

Eureſium (in Aſia Luciferianum) hæreticorum in numero habendum, propoſita hæreticorum definitione conſtituit Arcadius *l. 28. de hæreticis.*

Iuriſiurandi religionem in pactis & tranſactionibus, variis pœnis propoſitis, ſancinit hoc tempore Arcadius Imp. *l. ſi quis maior. vlt. de pactis & tranſactionibus:* cum iam iniutata pacta nullo amplius loco haberentur; teſte Chryſoſtomo, *λόγῳ β in acta Apoſtolorum, tomo Savil. 4. p. 661. 662. 663.*

Hæreticos in Palatio militare vetuit hoc anno & tempore Arcadius, iuſſis iis, qui militarent non modo militia, verum etiam vrbe Conſtantinopolitana expelli. *l. 29. de hæreticis.*

Rufinus PP. (qui imperium Orientale triennio & amplius pro libitu ſuo adminiſtrauerat) tyrannidis affectatæ, Gothorumque & Hunnorum in Orientem, & in his Armeniam, immiſſorum reus, Arctoi Martis ſtimulator, vt ait Claudianus, *lib. 2. in Rufinum.* a militibus ante portam Conſtantinopol. occiſus fuit V. Kal. Decembris his Coss. vt teſtatur Zoſimus, *lib. 5. cap. 7.* Socrates, *lib. 6. cap. 1.* Sozomenus, *lib. 8. cap. 1.* Oroſius, *lib. 7. cap. 36.* Marcellinus & Chronicon Alexandr. *his Coſſ.* vide & ſuper hoc factu Symmachum, *lib. 6. ep. 14.* Aſterium, *homilia de feſto Kalend. ſub fin.* Claudiani *libros duos in Rufinum.* Philoſtorgium, *lib. 11. cap. 3.* Hinc adeo Rufini bona publicata, vt iuxta Symmachum, & Zoſimum *d. locis.* docet anno proximo 396. Id. Febr. *l. 14. de bonis proſcriptorum.*

Cæſarius PP. Orientis in locum Rufini factus, quod etiam prodit Philoſtorgius, *lib. 11. cap. 5.* Hinc adeo data ad eum tertio poſt Rufini cædem die *lex vii. de grege dominico.*

Oſius Magiſter officiorum fuit ſub Arcadio parte huius anni, (vt & A. 397. 398.) cuius meminit & Claudianus, *lib. 2. in Eutropium.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

ARCADIO IV. & HONORIO III. AA. COSS. 396. (a)

(a) 399. in Martyrio Paulino *GOTHOFREDVS.* Caſſiodorus. *Arcadius IV. & Honorius III.* Ita etiam Chron. Alexandrin. Ἀρκαδίου Αὐγούστου τὸ δ' καὶ Ὁνωρίου Αὐγούστου τὸ γ'. Faſt. Flor. mai. Ἀρκαδίου τὸ δ' καὶ Ὁνωρίου τὸ γ'. Faſt. Idat & Paſchal. Latercul *Arcadio Aug. IV. & Honorio Aug. III.* Proſper & Marcellinus. *Arcadio IV. & Honorio III.* Conſules habet inſcriptio antiqua apud *VIGNOLVM* inſcript. Select. p. 332.

HIC REQVIESCET. QVOD. VVLT.
DEVS. HONESTE. RECORDATIONES.
VIR. QVI. VICXIT. ANNOS. L.....
DEPOSITVS. IN. PACE. DIE. V. IDVS.
OCTOBRES. CONSS. DD. NN. ARCA
DIO. AVG. QVATER. ET. HONORIO.
AVG. TER. CONSVLIBVS.

Obſeruat tamen idem auctor, vocem CONSVLIBVS. aut CONSS. in inſcriptione abundare, & minus accurate legi RE QVIESCET & RECORDATIONES. Conf. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 523.

xvi. Kal Feb Dat. Constantinop. *l. 4. de militari veſte.* Martiniano Com. S. L.
xv. Kal. Feb Dat. Conſtantinop. *l. 14. de palat. S. L.* Martiniano Com. S. L.
xv. Kal. Feb. Dat. Conſtantinop. *l. 6. de proximis Comitib.* Oſio Magiſtro Officiorum.
vii. Kal. Feb. Dat. Conſtantinop. *l. 8. de agentibus in rebus.* Oſio Magiſtro Officiorum.

ARCAD. & HONORIVS. Prid. Kal. Feb. Emiſſa Conſtantinop. *l. 9. de agentibus in rebus.* Oſio Magiſtro Officiorum. * A.D. 396.

* Perperam hæc lex habet ſubſcriptum *Honorium IV. Conſulem* in Codice typis expreſſo, cum MS. notante Gothofredo numerum ternarium recte exhibeat. Subſcriptionem etiam annotauit Relandus. *RITTER.*

Non. Febr. Dat. Conſtantinop. *l. 1. de Alexandrinæ plebis primatibus.* Gennadio PF. Auguſtali. PP. Eutycheo.
Id. Febr. Dat. Conſtantinop. *l. 14. de bonis proſcript.* Cæſario PF. P.
XVI. Kal. Mart. Dat. Conſtantioop. *l. 7. de proximis.* Cæſario PF. P.
XVI. Kal. Mart. Dat..... *l. 5. de cenſitoribus.* Herodi.....

Referenda hæc lex ad A.D. 394.

XV. Kal. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 8. de proximis.* Claudio PF. V.
XII. Kal. Mart. Dat. MEDIOLANI *l. 55. de curſu publ.* Florentino PF. V.
XII. Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 15. de re militari.* Remiſtheo Duci Armeniæ.
VI. Kal. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de adminiſtr. tutorum.* Euthychiano PF. P.
V. Kal. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 19. de cohortalib.* Euthymio Vic. Aſiæ.
IIII. Kal. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 10. de agentibus.* Cæſario PF. P.
IIII. Kal. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 10. de Iudæis.* ad Iudæos.
V. Non. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 30. de hæreticis.* Clearcho PF. V.
XIII. Kal. Apr. Dat. Med. *l. 6. de cenſitoribus.* Hilariano. *

* PF. P. *Culminis Tui.*

XII. Kal. Apr. Dat..... { *l. 3. de teſtamentis.* / *l. * penult. de fide teſt.* } Æternali PC. Aſiæ.

* Perperam hæc lex habet ſubſcriptum *Arcadium VII. Conſulem.*

X. Kal. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 6 de apoſtatis.* Cæſario PF. P.
IX. Kal. Apr. Dat...... *l. 34. de operib. publ.* Cæſario PF. P.
V. Kal. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 15. de iure fiſci.* ad Paulum * .....

* *Paulinum* Com. dominicæ rei, *l. 3. Cod. ne rei domin.* & *l. 2. Cod. de fundis & ſaltibus.* quæ leges hinc deſumptæ ſunt.

IIII. Kal. Apr. Dat. Med. *l. 7. de cenſitoribus.* Euſebio PF. P.
III. Kal. Apr. Dat. Conſtantinop. { *l. 8. de diuerſ. reſcript.* / *l. 7. de contrah. empt.* } Remigio PF. Auguſtali.
XV. * Kal. Mai. Dat....... *l. 21. de erogat. mil. ann.* Cæſario PF. P.

* al. *XVI.*

XIIII. Kal. Mai. Dat. Mediol. *l. 3. de teſtimoniali.* Florentino PF. V.
XI. * Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 31. de hæreticis.* Cæſario PF. P.
X. Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 32. de hæreticis.* Cæſario PF. P.

* Alterutrubi dies emendandus.

VIII. Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 21. de petitionib.* Laurentio Com. R. P.
VIII. Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 11. de Iudæis.* ad Claudianum, Com. Orientis.
VII. Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 1. de Maiuma.* Cæſario PF. P.
VI. Kal. Mai. Dat. Med. *l. 9. de deſertoribus.* ad populum.
III. Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. vn. de dilat. ex conſenſu.* Africano PF. V.
Non. Mai. Dat. Med. *l. 151. de decurionibus.* Petronio Vic. Hiſpaniarum.
VIII. Id. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 1. de iure liberorum.* ad Cæſarium PF. P.
XIIII. Kal. Iun. Dat..... *l. 55. de appellationibus.* Meſſalæ PF. P.
III. Kal. Iun. * Dat. Med. *l. 22. de erogat. mil. ann.* Hilario PF. P.

* f. *Ian.* vt iungatur *legi 2. de conlat. æris.*

XVI. Kal. Iul. Dat...... *l. 23. de erogat. mil. ann.* Hilario PF. P.
Prid. Kal. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 3. de protoſtaſia*...... Præſidi Frygiæ Palæſtinæ. *

* *γρ. Pacatiana.*

VII. Id. Iul. Dat..... *l. 19. de piſtoribus.* Euſebio PF. P.
XI. Kal. Aug. Dat. Conſtantinop. *l. 56. de appellationib.* Nebridio Proc. Aſiæ.
III. Kal. Aug. PP. Conſtantinop. *l. 13. de annonis ciuicis.* Africano PF. V.
III. Non. Aug. Dat. Conſtantinop. *l. 18. de accuſationib.* Maximo PF. P.
III. Non. Aug. Dat. Conſtantinop. *l. 15. de bonis proſcript.* Cæſario PF. P.
III. Non. Aug. PP. Conſtantinop *l. 152. de decurionib.* Africano PF. V.
IIII. Id. Aug. Dat. Med. *l. 32. quorum appellationes.* Apollodoro Com. R. P.

Prid.

ARCAD. & HONORIVS. Prid. Id. Aug. Dat. Conſtantin. { *l. 2. de prædiis Senatorum.* Cæſario PF. P. / *l. 3. eod. tit.* Afticano PF. V. } De eadem re. A. D. 396.

Pr. Kal. Sept. Dat. Conſtantinop. *l. 9. de indulgent. criminum.* ad Cæſarium PF. P.

Pr. Non. Oct. Dat. Conſtantinop. { *l. 5. de legitimis heredit.* / *l. vn. vnde liberi.* } Auteliano PF. V. *vel* PF. P.

vi. Kal. * Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 3. de inceſtis nuptiis.* Eutychiano PF. P.

* *VI. Id.* C. Iuſt. & in Pariſ. edit. an. 1566.

vi. Id. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 14. de paganis.* Cæſario PF. P.
xviii. Kal. Ian. Dat. Conſtantinop. *l. 2. ſi curialis relicta ciuitate.* Eutychiano PF. P. Poſt alia.
xv. Kal. Ian. Dat. Conſtantinop. *l. 56. de curſu publico.* Simplicio Magiſtro militum.
xv. Kal. Ian. Dat. Mediolani. *l. 4. vnde vi.* Attiano Conſulati Liguriæ.
xii. Kal. Ian. Dat...... *l. 4. de protoſtaſia.* Euthymio Vic. Aſiæ.
x. Kal. Ian. Dat. Conſtantinop. *l. 28 de Prætoribus.* Simplicio PF. P. Poſt alia.
x. Kal. Ian. Dat. Med. *l. 26. de nauicular.* Euſebio PF. P.
viii. * Kal. Ian. Dat. Conſtantinop. *l. vn. de vſu ſellarum.* Claudio PF. V.

* al. *VII.*

vi. Kal. Ian. Dat. Med. *l. 2. de conditis in publ. horreis.* Florentino PF. V.
v. Kal. Ian. * Dat. Med. *l. 2. de conlatione æris.* Hilatio......

* *f. Iun.* vt iungatur *legi 22. de erogat. mil. ann.*

iiii. Kal. Ian. Dat. Conſtantinop. *l. 29. de Prætoribus.*...... PF. V.
Prid. Kal. Ian. Dat. Conſtantinop. *l. 30. de Prætoribus.* Eutychiano PF. P.
Sine die PP. Regio. *l. 35. de operibus publicis.* Cæſario PF. P.

CHRONICON HISTORICVM.

ARcadius his Coss. *Conſtantinopoli* egit: Honorius *Mediolani.*

Gennadius fuit hoc tempore Præfectus Auguſtalis, cui inſcribitur *lex 1. de Alexandr. pleb. primat.* Ad hunc Gennadium Præf. Auguſtalem, extat Claudiani epiſtola: de eodem vid. & Syneſium *ep. 73.* & *initio* κατασάσεως.

Claudius P. V. Romæ hoc tempore fuit (qui anno 389. Conſularis Tuſciæ fuerat.) Ei inſcribitur hoc anno *l. 8. de proximis.* & *l. vn. de vſu ſellar.* Claudii Præfecturam memorat quoque filius eius Rutilius Claudius Numatianus, *in Itinerario. Lib. I. v. 585.*

Rem militarem in *Armenia* hoc tempore erexit Arcadius, vt docet *lex 15. de re militari:* vtpote quam paulo ante Hunni, immittente, vt credebatur, Rufino, vexauerant: teſte Socrate, *lib. 6. cap. 1.* Sozomeno, *lib. 8. cap. 1.* Eodemque ſpectare cenſeo hoc ipſo anno menſe proximo *legem 34. de operibus publicis.*

Eutychianus PP. Orientis ab hoc tempore fuit: de quo dixi iam ad *l. quiſquis.* & *ad l. celebrandis.*

Iudæis rerum ſuarum venalium pretia æſtimanda, diſcutienda, moderanda relinquit Arcadius *l. 10. de Iudæis.* exteris a religione Iudæorum facultate ea adempta.

Hæreticis in vrbe Conſtantinopol. omnes Eccleſias, Diaconica item vel decanica adimi iuſſit hoc anno Arcadius, eorumque clericos vrbe expelli: Sed & eos ad litaniam faciendam intra vrbem coire vetuit. *l. 30. de hæreticis.*

Peræquationem, hoc tempore neceſſariam, fieri, & caſte fieri voluit Honorius *l. 6. & 7. de cenſitoribus.*

Apoſtatis teſtandi in alienos facultatem hoc tempore ademit Arcadius *l. 6. de apoſtatis.*

Muros ſingularum vrbium per PP. Orientis, vel nouos fieri, vel veteres renouari ab ordinibus & incolis vrbium iuſſit hoc tempore Arcadius *l. 34. de operib. publ.*

Eunomianorum doctores auctoreſque, clericos maxime e ciuitatibus pelli hoc tempore iuſſit Arcadius Imp. *l. 31. & 32. de hæreticis.*

Patriarchas Iudæorum ab iniuriis & contumeliis vindicauit hoc tempore Arcadius per Comitiuam Orientis, *l. 11. de Iudæis.*

Maiuma lætitiam prouincialibus reddidit hoc tempore Arcadius, ſalua honeſtate & verecundia. *l. 1. de Maiuma.*

In *Deſertores* conſtitutionem edidit Honorius, *l. 9. de deſertor.*

Ne prouinciales obtentu collationis in militares vſus attererentur, prouidit hoc tempore Honorius, *l. 22. 23. de erogat. mil. ann.* firmata in eo Valentiniani Senioris conſtitutione, quibus addenda & *lex 2. de conlatione æris.*

Annonis ciuicis nouis (a patre ſuo Theodoſio Conſtantinopoli inſtitutis) eos demum potiri debere definiuit hoc tempore Arcadius, qui in vrbe domos haberent, vel intra ſex menſes inſtruerent. *l. 13. de annonis ciuicis.*

Reos *diuturno carcere* vexari, verum celeriter iudicari iuſſit hoc tempore Arcadius *l. 18. de accuſationibus.*

Proſcripto aliquo, *vxorem* eiuſque bona, vt & fratres, ſorores, propinquos, adfines a metu pœnaque alienos eſſe debere, definiuit hoc tempore Arcadius *l. 15. de bonis proſcriptorum.* Procul dubio autem id pertinet ad Rufinum, eiuſque vxorem & cognatos: vide, quæ Zoſimus ſcribit, *lib. 5. cap. 8.*

Lyciæ prouinciæ, per Tatiani offenſionem (anno 392.) infamatæ, priſtinam famam meritumque reſtituit hoc tempore (quadriennio ferme poſt) Arcadius *l. 9. de indulg. crim.*

GILDO Comes & Magiſter vtriuſque militiæ per Africam, his Coss. ſub finem autumni veniente hyeme teſte Claudiano, *de bello*

ARCAD. & HONORIVS. *bello Gildonico*, Tyrannidem arripuit. Vnde inter alia grauiſſima fames exorta Romæ, de qua mox.

Conſobrinorum nuptias damnauit hoc tempore Arcadius (Theodoſii videl. patris ſui exemplo) ſic tamen, vt pœnam tantum a Patre ſtatutam temperaret. *l. 3. de inceſtis nupt.* Idem vero poſtea, mutato conſilio A. D. 405. *l. celebrandis.* nuptias illas prorſus pro illegitimis habuit.

Honorius, extremo quoque huius anni, menſe Decembri, *Mediolani* conſtitit.

Annonæ defectus ſeu fames Romæ, ob occupatam a Gildone Africam hoc tempore fuit. v. Claudianum, *de bello Gildonico a v. 17.* & *lib. 1. in Stilichon.* & *lib. 1. in Eutrop.* & Symmachum, *non vno loco.* Indicio quoque ſunt hoc anno menſe Decembri datæ *lex 26. de nauicul. lex 2. de condit. in publ. horr.* (cui legi reſpondet Symmachi *ep. 54. lib. 4.* eidem Florentio P. V. inſcripta) & longe plures anno prox. A. D. 397.

Arcadius Imp. hoc anno aliquando *Regii* fuit, XII. ab vrbe Conſtantinop. lapide, vt docet *lex 25. de operib. publ.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

CAESARIO & ATTICO COSS. 397.

Huius Conſulatus fit mentio *l. vlt. de patroc. vicor.* GOTHOFREDVS. Caſſiodorus. *Cæſarius & Atticus.* Chron. Alexandrin. Καισαρίῳ καὶ Ἀττικῷ. Faſt. Flor. mai. Καισαρίῳ καὶ Ἀττικῷ. Paſchal. Latercul. *Cæſario & Attico.* Proſper. *Cæſario & Attico.* Præponitur Atticus in Faſt. Idat. *Attico & Cæſario*, & a Gregorio Turoneſ. Hiſt. Franc. Lib. I. c. 46. *Arcadii & Honorii ſecundo imperii anno Martinus Turonenſis Epiſcopus . . . . . tranſiit ad Chriſtum media nocte, quæ Dominica habebatur, Attico Cæſarioque Coſſ.* Verum id minus accurate factum, patet ex Canon Eccleſ. African. Ἐπὶ Καισαρίου καὶ Ἀττικοῦ τῶν λαμπροτάτων ὑπάτων. etiam ex lapide apud REINESIVM Claſſ. XX. inſcript. CXCVI p. 941.

SVSANNA. COMPARA
VIT. MEMORIAM. QVIE
VIT. DIE. VII. KAL. AVGVSTAR
CONSS. CAESARIO. ET. ATTICO.

Idem probat marmor, quod produxit FABRETTVS inſcript pag. 269.

SANCTAE. CONIVGI. COELESTINAE.
QVAE. VIXIT. ANN. XX. MENSEM. D. XXII.
FECIT. CVM. AMPLIATO. MARITO
ANNIS. IIII. D. XXI. B. M. IN. PACE.
DEPOSITA. III. NON. IVL.
CAESARIO. ET. ATTICO. COSS.

Cæſarius integro nomine audit *Clodius Hermogenianus Cæſarius*, quod probamus *in Proſopographia.* Attico alii *Nonii*, alii *Pontii* prænomen tribuunt probare vero non poſſunt. Confer. PETRVS RELANDVS in Faſt. Conſul. pag. 527

Kal. Ianuar. Dat. MEDIOL. *l. vn. Cod. Iuſt. de officio Comitis S. P.* Mineruio Com. R. P.

v. Id. Ian. Dat. Mediolani. *l. 12. Cod. Iuſt. de ſententiis & interloc. iudicum.* Iuliano Proconſuli * Aſiæ.

* *Africæ.*

Prid. Kal. Febr. Dat. Med. { *l. 21. de extraordinariis.* / *l. 30. de Epiſcopis.* } Theodoro PF. P.

xv. Kal. Mart. Med *l. 7. de ſuariis.* Florentino PF. V.
XIIII. Kal. Mart. Dat. CONSTANTINOP. *l. 1. ad l. Iul. de ambitu.* ad Cæſarium PF. P.
XI. Kal. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. vn. de argenti pretio.* Eutychiano PF. P.
v. Kal. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 57. de curſu publico.* Remiſtheo Duci Armeniæ.

Hac l. agitur *de Legatis diuerſarum gentium*, ad Imperatorem proficiſcentibus.

Prid. Non. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 1. de ſuperexactione.* Cæſario PF. P.
XVI. Kal. Apr. Dat. Med. *l. 3 quemad. mun. ciuil.* Probino Proc. Africæ.
XV. Kal. Apr. Dat. Med. *l. 3. de priuil. corpor. V. R.* Florentino PF. V.
Kal. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 33. de hæreticis.* Eutychiano PF. P.

...... Dat. & PP. Rom. in foro Diui Traiani. { *l. 2. de habitu quo vti oportet intra vrbem.* } ad Populum.
.... Dat. & PP. Romæ...... { *l. vn. de campo Martio vrbis Romæ.* Poſt alia. } ad Populum.
VII. Id. Apr. Dat. & PP. Romæ...., *l. 3. ſeu vlt. de gladiatoribus.* Poſt alia. *l. vn. quibus militantibus ad vrbem accedere.* Poſt alia. } ad Populum.

VI. Id.

ARCAD. & HONORIVS. vi. Id. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 9. de proximis.* Cæſario PF. P. Inter alia. A. D. 397.

xvii. Kal. Mai. Dat. Mediol.
- *l. 27. de nauiculariis.*
- *l. 3. Cod. Iuſt. quæ res venire non poſſ.*
- *l. 5. de naufragiis.*
- *l. 3. de canone frum. V. R.*
- *l. 6. 7. de Senatoribus.*
- *l. 31. de Prætoribus.*
- *l. 24.* * *de ſuſceptoribus.*

ad Senatum & populum.

* *XII. Kal. Mai.* adnotatus huic legi.

iii. Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 8. de Senatoribus.* Cæſario PF. P.
viiii. Kal. Iun. Dat. Med. *l. 1. de collegiatis.* Gracco Conſ. Campaniæ.
Prid. Id. Iun. Dat. Med. *l. 22. de extraordinar.* Theodoto PF. P.
xv. Kal. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 12. de Iudæis.* Anatolio PF. P. Illyrici.
xv. Kal. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 2. de his qui ad Eccl.* Archelao PF. Aug.
xv. Kal. Iul. Dat. Med. *l. 12. de tironibus.* Hyperechio Com. R. P.
ix. Kal. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 10. de proximis.* Cæſario PF. P.
Kal. Iul. Dat. .... *l. 13. de Iudæis.* Cæſario PF. P.
iii. Non. Iul. Dat. Med. *l. 11. de proximis.* Hadriano Mag. Offic.
vii. Id. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de conditis in publicis horreis.* Anatolio PF. P. Illyrici.
iii. Id. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 8. de his quæ adminiſtr.* Cæſario PF. P.
vi. Kal. Iul. * Dat. NICOMEDIÆ. *l. 32. de Prætoribus.* ...... Acc. Prid. Kal. Aug. Conſtantinop.

* *γρ. Aug.*

xii. Kal. Aug. Dat. Mediolani. *l. 1. Cod. Iuſt. vbi quis de curiali.* Floro * PF. P.

* *f. Florentino PF. V.*

Prid. Non. Sept. Dat. ANCYRÆ.
- *l. vlt. de prædiis Senatorum.*
- *l. vlt. ad l. Corn. de ſicariis,* ſeu *l. Quiſquis Cod. ad l. Iul. Maieſtatis.*

Eutychiano PF. P.

viii. Kal. Octob. Dat. PATAVI. *l. 13. de tironibus.* Theodoto PF. P.

Agitur h. l. de Senatu V. R.

vi. Kal. Octob. Dat. CONSTANTINOP. *l. 4. de teſtamentis* (ſeu *l. 18. C. eod.*) Africano PF. V.

Kal. Nouemb. Dat. ......
- *l. 36. de operib. publ.*
- *l. 7. de aquæductu.*

Aſterio Com. Orientis.

vi. Id. Nou. Dat. Conſtantinop. *l. 3. ne præter crimen maieſtatis.* Eutychiano PF. P.
Prid. Id. Nou. Dat. ..... *l. 14. de tironibus.* Minervio Com. R. P.

In hac l. fit mentio æternæ vrbis & Senatus.

viiii. Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 3. de vſuris.* Eutychiano PF. P.
viii. Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 9. de iuriſdictione.* Archelao PF. Auguſtali.
xvi. Kal. Ian. Dat. MEDIOL. *l. 14. de iure fiſci.* Hyperechio Com. R. P.

Lex 14. Cod. Theodos. de iure fiſci, *Impp. Grat. Valent.* & *Theodoſio* tribuitur, & data tamen eſt *XVI. Kal. Ian. Cæſario & Attico Coſſ.* anno Chriſti 397. Atqui Gratianus ante annos XIII. Valentinianus ante annos IV. Theodoſius ante biennium obierat, & Impp. tum *Arcadius & Honorius*, quorum tituli præfigendi propterea ſunt. *REINESIVS* epiſt. 27. ad Rupertum.

xv. Kal. Ian. Dat. Mediolano. *l. 5. vnde vi.* Petronio Vicario Hiſpaniarum.

xii. Kal. Ian. Dat. Mediol.
- *l. 2. de Comitib. rei milit.*
- *l. 19. de diuerſ. officiis.*
- *l. 153. 154. 155. 156. de decurionib.*

Florentino PF. V.

vii. Kal. Ian. Dat. Mediolani. *l. 9. de Senatoribus & glebali coll.* Florentino PF. V.

Agitur in hac l. de Senatoribus, qui in vrbe ſacratiſſima degunt.

v. Kal. Ianuar. Dat. Mediolani. *l. 5. C. Iuſt. de iuriſdictione.* Vincentio PF. P. Galliarum.

CHRONICON HISTORICVM.

ARCADIVS Imp. his Coſſ. *Conſtantinopoli* egit: Honorius vero *Mediolani.*

Præfecti Prætorio ſub Arcadio in Oriente fuerunt *Cæſarius* & *Eutychianus*: ſub Honorio, *Theodorus* Italiæ, *Vincentius* Galliarum. *Felix* hoc anno Quæſtor ſcribendis Honorii legibus operam nauabat: teſtis Symmachus, *lib. 5. ep. 54. Iudices*, tam Latina, quam Græca lingua, in Aſia ſententias proferre poſſe, ſtatuit hoc tempore Arcadius. *l. 12. Cod. Iuſt. de ſententiis.* Eccleſiarum & Clericorum, imo & Epiſcopi V. R. priuilegia, ac nominatim ab extraordina-

ARCAD. & HONORIVS. ordinariis oneribus immunitatem, confirmauit hoc tempore Honorius *l. 21. & 22. de extraordinar.* & *l. 30. de Epiſcopis.*

Honorius his Coſſ. Martio quoque menſe & Aprili, Iunioque *Mediolani* conſtitit: Neque quidquam contra faciunt conſtitutiones hic ſuperius poſitæ, quæ etſi præferant *Dat. & PP. Rom.* tamen id tantum ſignificant, *redditas* eas *propoſitaſque* Romæ.

Apollinariorum doctores Conſtantinopoli fugauit hoc tempore Arcad. *l. 33. de hæreticis.*

Honorius Imp. his Coſſ. menſe Aprili, vrbis *Romæ* commodis, qua maieſtati eius, qua annonæ ſecuritatique pacique & quieti publicæ, prolixo edicto ad populum V. R. conſultum iuit, cuius edicti quatuor fragmenta ſuperſunt hic ſupra poſita: Hinc otioſi & peregrini formidandique homines, Vrbe Roma Senatorumque ſeruitio ſubmoti: quo pertinet *lex vlt. de gladiatoribus.* & *lex vn. quibus militant.* & *lex vn. de campo Martio.* Peregrinæ item barbaræque veſtes Romæ prohibitæ. *l. 2. de habitu quo vti oportet intra vrbem.*

Annonæ difficultati Romæ mederi hoc anno inſtituit omni ope Honorius, Mediolani conſtitutus: quo pertinent ferme leges hic præpoſitæ. De hoc ſenſit quoque Claudianus, *lib. 1. in laud. Stilichonis*, vt ad eas ll. dicam. vide eundem & *lib. 1. in Eutropium*, vbi canonem frumentarium ſuppleuiſſe ait ex Tranſalpina Gallia, Hiſpaniaque: quod & rurſum de Gallia teſtatur *lib. 2. in laud. Stilich.* a *v. 391.* & *lib. 3.* Sed & inter hæc eundem populum Romanum ludis & voluptatibus oblectare inſtituit: quo pertinent *lex 6. & 7. de Senatorib. lex 31. de Prætoribus.*

Iudæos eorumque Synagogas ab iniuria violentiaque vindicauit hoc tempore Arcadius *l. 12. de Iudæis*: vt & priuilegia Archiſynagogorum, Patriarcharum, Preſbyterorum & ceterorum *l. 13. de Iudæis*: vti contra eoſdem Iudæos Chriſtianæ fidei ſimulatione non ideo a criminibus vel debitis liberari debere definiuit, eodem die *l. 2. de his qui ad Eccl.*

In apparatu belli Gildonici, tironumque adeo delectu, hoc tempore Honorius Imp. occupatus erat: quo pertinet *lex 12. de tironibus*, qua id definit, cum publica vtilitas ſuaſerit iuniores in arma conſcribere, ne rem priuatam quidem Principis ab hoc immunem eſſe & *l. 13. 14. eod. tit.* quinque videlicet menſium ſpatio, a menſe Iunio ad Nouembrem. De hoc vero apparatu accipiendus Honorius apud Claudianum, *de bello Gildon.* a *v. 271.*

Quæcunque meo gens barbara nutu
Stringitur, adueniat, Germania tota feratur
Nauibus, & ſocia comitentur claſſe Sicambri,
Pallida tranſlatum iam ſentiat Africa Rhenum.

Et quæ deinceps de legionibus Romanis ſubiicit, de Herculea & Iouia cohorte, de Neruiis, de Felici & Auguſta legione, de Inuictis, de Leonibus. Eodemque pertinent, quæ idem ſcribit, *lib. 1. in laudes Stilichonis* a *v. 307.* agens de hoc apparatu: A. D. 397.

Veteres firmare cohortes:
Explorare nouas.

Et mox a *v. 316.*

Vnde rudis tanto TIRONE iuuentus
Enituit, ſenioque iterum vernante reſumpſit,
Gallia bis fractas Alpino vulnere vires?
Non ego delectu, Tyrii ſed vomere Cadmi
Tam ſubitas acies concepto dente draconis
Exhibuiſſe reor.

Arcadius Imp. hoc tempore in Bithynia conſtitit: & quidem *Nicomediæ*, vbi data ab eo *lex 32. de Prætoribus*: mox & in Galatia *Ancyræ*, vbi data ab eo menſe Septembri conſtitutio ad Eutychianum P F. P. cuius duo fragmenta ſuperſunt, *lex vlt. de præd. Senator.* & famoſa *lex Quiſquis. Cod. ad l. Iul. maieſt.* vide, quæ ad eam l. notaui.

Coniurationes ſeu factiones validæ hoc tempore paſſim initæ aduerſus illuſtres viros, qui conſiliis & conſiſtorio Arcadii Imp. intererant, vt & Senatores, alioſque Principi militantes, vel in prouinciis dignitates gerentes, ob eorum videl. indignitatem criminaque. Quare his factionibus reprimendis Arcadius feueriſſimam legem *Quiſquis* promulgauit, Eutropio videlicet ſuaſore, qui paſſim indignos ſibique tantum deuotos ſubuexerat, Arcadii animum quo vellet, vertens.

Honorius Imp. Mediolano *Patauium* profectus eſt, vbi data ab eo menſe Septembri VIII. Kal. Octobr. *l. 13. de tironibus.* quomodo & ibidem biennio poſt A. 399. extitit, propter Rhetiæ tuitionem. v. quæ noto ad A. 398. Arcadius ex Galatia Bithyniaque Conſtantinopolim reuerſus eſt hoc anno iam fine Septembris, vt docet ſubſcriptio *l. 4. de teſtamentis.*

Viarum, Pontiumque & Aquæductuum tuitioni & perfectioni prouidit hoc tempore per Comitiuam Orientis Arcadius *l. 36. de operib. publ. l. 7. de aquæductu.*

In apparatu *belli Gildonici* adhuc menſe Nouembri fuiſſe Honorium, indicio eſt *lex 14. de tironibus.*

Exercitus Honorianus aduerſus *Gildonem* mouit in Africam, vel huius anni fine, vel initio ſequentis; certe hyeme, quod ex Claudiano liquet *de bello Gildonico*, *v. 488.* ibi: *Soluite iam ſocii*, &c. & *Lib. I. in laudes Stilichonis v. 281.* ibi: *Tales vtrimque procellæ cum fremerent*, &c.

CHRONOLOGIA LEGVM.

HONORIO A. IV. & EVTYCHIANO COSS. 398. (a)

(a) Caſſiodorus. *Honorius IV. & Eutychianus.* Chron. Alexandr. Ὀνωρίου Αὐγούστου τὸ δ' καὶ Εὐτυχιανοῦ. Faſt. Flor. mai. Ὀνωρίου τὸ δ' καὶ Εὐτυχιανοῦ. Faſt. Idat. & Paſchal. Latercul. *Honorio Aug. IV. & Eutychiano.* Socrates Hiſt. VI. 2 ὑπατείᾳ ᾗ ἐπετέλουν ἐν μὲν τῇ Ῥώμῃ ὁ βασιλεὺς Ὀνώριος, ἐν δὲ τῇ Κωνσταντίνου πόλει Εὐτυχιανός. *Conſulatum quidem Romæ gerente Honorio Imperatore, Conſtantinopoli autem Eutychiano.* Conſules huius anni confirmant marmora. Ita apud *GRVTERVM* inſcript. MLX. 6.

ID. SEPT. DN. HON. AVG. IIII. CONS.

MONTFAVCON Diar. Ital. pag. 161.

ARCAD. & HONORIVS. A. D. 398.

....NTIANI. ET. EPINICENIS.
....III. ET. FL. EVTYCIANO. VV.
CC. COS. XVI. KAL. OCTOBR. DE
POSITVS. EST. IACIS. QVI. VIXIT.
ANNOS. P. M. LXV.

FLEETWOOD Syllog. inſcript. pag. 492.

DP. D. ID. SEPT. D. N. HON.
AVG. IIII. CONS.

Conſ. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. p. 332.

Kal. Ian. Dat. MED. *l. 37. de operibus publ.* Theodoro PF. P.
v. Kal. Feb. Dat. CONSTANTINOP. *l. 16. de re militari.* Theophilo Vicario Aſiæ.
Kal. Feb. Dat. Conſtantinop. *l. 17. de re militari.* Romuliano. PF. V.
III. * Non. Feb. Dat. Conſtantinop. *l. 10. de iuriſdictione.* ad Eutychianum PF. P.

* *VI.* Cod. Iuſt.

Iungenda videtur *l. ſi qui ex conſenſu 7. Cod. de Epiſcopali aud.* Eutychiano PP. Dat. VI. Kal. Aug. Mediol. Contjus hanc ex illa ſumptam putat.

VIII. Id. Feb. Dat. Conſtantinop. *l. 5. de metatis.* Oſio Magiſt. Offic.
Id. Feb. Dat. Med. *l. 157. de decurionibus.* Theodoro PF. P.
XVI. Kal. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 1. ſi ſecundo nupſerit mulier.* Aſterio Com. Orientis.
XII. Kal. Mart. Dat. Mediol. { *l. 58. de curſu publ.* / *l. vn. de Burgariis.* } Vincentio PF. P.

Hac l. fit mentio Hiſpaniarum.

IIII. Non. Mart. Conſtantinop. *l. 34. de hæreticis.* Eutychiano PF. P.
II. Non. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. ad SC. Claudianum.* ad Anatolium PF. P. Illyrici.
Non. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 8. de cenſitoribus.* Eutychiano PF. P.
v. Id. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 3. de paſcuis.* Simplicio Comiti & Magiſtro vtriusque militiæ.

Hac l. militum equos a pratis Antiochenis abſtinere iubet Arcadius.

III. Id. Mart. Dat. Med. *l. vlt. de calumniatoribus.* Victuro Proc. Africæ.
VIII. Kal. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 24. de erogat. mil. annonæ.* * ......

* ſupple, ad ..... PF. P.

IIII. Kal. Apr. Dat. Mediol. *l. 10. de Senatorib. & glebali collat.* Felici PF. V. *

* *f.* PF. P. (Galliarum ſcil. Hiſpaniarum enim fit *h. l.* mentio) vide Symmachi *epiſtolam 62. lib. 4.* quæ ad *hanc l.* omnino facit.

Prid. Id. Apr. Dat. Med. { *l. vn de pretio panis Oſtienſis.* / *l. 4 de canone frument. V. R.* } Theodoro PF. P.

VII. Kal. Mai. Dat. Med. { *l. 20. de piſtoribus.* / *l. 31. de Epiſcopis.* } Theodoro PF. P.

Iudicum Africanorum & *Comitis Africæ* fit hac l. mentio.

III. Kal. Mai. Dat. Med. *l. vn. qui conduct. rei pr.* Eulogio Com. R. P.
x. Kal. Ian. Dat. Conſtantinop. *l. 25. de erogat. militaris annonæ.* Eutychiano PF. P.

VIIII. Kal. Iun. Dat. Med. {
l. 11. de iuriſdictione. Theodoro PF. P. poſt alia.
l. 4. ſeu vlt. de conlat. fundor. patrim. Firmino Com. S. L.
Onerum Rheticorum fit hac l mentio.
l. * *in fiſcalibus Cod. Iuſt. de exactor. tributorum.* Theodoro PF. P.
* ſubſcriptus huic l. VIII. *Kal. Iul.*
}

IIII. Kal. Iul. Dat. NICIÆ *l. 14. de numerariis.* Seuero PF. V.
v. Non. Iul. Dat. CONSTANTINOP. *l. 38. de operib. publ.* Eutychiano PF. P.
VII. * Kal. Aug. Dat. ...... *l. 32. de Epiſcopis.* Cæſario ** PF. P.

* *vg. VI.*

** *vg. Eutychiano:* eſt enim hæc lex iungenda cum quatuor ſequentibus: imo contexta ea eſt ex fine *l. 16. de pænis.*

VI. Kal.

ARCAD. & HONORIVS. A. D. 398.

VI. Kal. Aug. Dat. MINIZO. * { *l. 16. de pœnis.* / *l. 3. de his qui ad Ecclеſ.* / *l. 57. de appellationibus.* / *l.* ** *33. de Epiſcopis.* } Eutychiano PF. P.

* Ita editum in *d. l. 33.* in cæteris *Muizo*, vel *Myzo.*

** Male ſubnotatus huic legi *dies III. Kal. Aug.*

Iungam his legibus *l. ſi quis ex conſenſu. Cod. de Epiſcop. aud.* quæ eodem die data ad eundem Eutychianum PP.

Id. Septemb. Dat. Med. *l. 158. de decurionibus.* Theodoro PF. P.

Apuliæ & Calabriæ fit hac l. mentio, vt & legis cuiuſdam in oriente latæ, in occidente non obſeruandæ.

VI. Kal. Oct. Dat. Med. *l. vlt. de filiis mil. apparit.* Stilichoni Comiti & Magiſtro vtriuſque militiæ.

V. Id. Oct. Dat. CONSTANTINOP. *l. 39. de operib. publ.* Seuero PF. V.

Huc referendam cenſeo *l. 33. de Prætoribus.* Seuero PF. V. quæ ſubſcriptione caret.

VIII. Kal. Nou. Dat. Conſtantinop. *l. 159. de decurionib.* Eutychiano PF. P.
VI. Kal. Nou. Dat. Med. *l. 22. de petitionibus.* Firmino Com. R. P.
Kal. Nou. Dat Med. *l. 2. de domib. ad rem priuatam pertinent.* Firmino Com. S. L.
Id. Nouemb. Huius diei fit mentio, *l. 160. de decurionib.*
VIII. Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 161. de decurionibus.* Optatio PF. V. poſt alia.
VIII. Id. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 9. de diuerſ. reſcr.* Eutychiano PF. P.

Perperam huic l. *Theodoſii Iunioris* nomen adiicitur. *GOTHOFREDVS.* Nomen *Theodoſii* in titulo huius legis inducendum, quia *Theodoſius Iunior* eo anno natus nondum erat, & Honorius cum Arcadio imperabat. *REINESIVS* epiſt. 27. ad Rupertum.

XVIII. Kal. Ian. Dat. Conſtantinop. *l. 4. de fabricenſibus.* Oſio Magiſtro Officiorum.

XII. Kal. Ian. Dat. Mediolani { *l. 37. de operibus publ.* / *l. 1. Cod. Iuſt. de ſtatuis.* } Theodoro PF. P.

Huc retrahenda.

Sine die PP. in programmate Vari V. C. Vicarii V. R. *l. 25. de annona & trib.* Minervio Com. R. P.

CHRONICON HISTORICVM.

ARcadius Imp. his Coss. *Conſtantinopoli* ferme hæſit: quod etiam colligere licet ex Claudiano *de bello Gildonico* a *v. 225.* Honorius *Mediolani* pariter, vbi & Conſulatum auſpicatus eſt.

Præfecti Prætorio fuere his Coss Italiæ, *Theodorus: Vincentius*, Galliarum: Orientis, *Eutychianus:* Illyrici, *Anatolius.*

Tribigildi in *Phrygia*, Piſidia & Pamphylia motus primi huic anno congruunt, ad quos ſedandos pertinere puto pleraſque hoc anno Arcadii conſtitutiones *de re militari.*

Iudæos, extra ſuperſtitionem ſuam, communi iure Romano viuere iuſſit hoc tempore Arcadius, atque adeo ſolemni more iudicia adire in cauſis, quæ ad forum & leges pertinent. Compromiſſis interim in Iudæos vel Patriarchas in ciuilibus cauſis non vetitis. *l. 10. de iuriſdictione.*

Ioannes Chryſoſtomus his Coss. XXVI. Februarii factus fuit Ep. Conſtantinopolitanus. Gregorius *inv. Chryſoſtomi. num. 20. in fin.*

Gildo in Africa verno huius anni tempore debellatus eſt. Claudianus, *de bello Gildonico, v 16.*

Quem veniens induxit hyems, ver perculit hoſtem.

v. Marcellinum *Chronico*, & Zoſimum, *lib. 5. cap. 11.* Hinc adeo Africa Honorio reddita: ad cujus ideo Proconſulem Victurum tertio iam Id. Martias data inſcribitur *lex vlt. de calumniatoribus.* Gildoque publicus hoſtis dictus, vt docet anno proximo *lex 7. de metatis.* Eiuſque bona, vt & ſatellitum, fiſco vindicata. *d. l. 7. & 9. de metatis: l. 16. 19. de bonis proſcriptor. l. 19. de pœnis.* Cæterum, cum plures iam delatores emergerent, vt fieri ſolet cæſis tyrannis, Honorius eos repreſſit *d. l. vlt. de calumniatorib.*

Annonæ vrbis Romæ proſpectum iuit Honorius Imp. ſtatim vt Gildo debellatus, Africaque pacata: vt teſtatur Symmachus, *lib. 7. ep. 38.* Eo vero pertinent tres Honorii conſtitutiones, puta *lex vn. de pretio panis Oſt. l. 4. de canone frum. V. R. l. 20. de piſtoribus.* v. & Claudianum *lib. 1. in Eutropium.*

In *Eccleſias Catholicas* quenquam irruere, quod tamen per Africam fiebat, ibique ſacerdotibus & miniſtris vel ipſo cultui locoque aliquid importare iniuriæ, enixa conſtitutione vetuit *l. 31. de Epiſcopis.*

Militibus annonam militarem a menſe Nouembri de nouello vino iuſſit præberi *l. 25. de erogat. mil. ann.*

Rectorum prouinciarum & *Rationalium* iuriſdictionem & officium circa rem tributariam nominatim diſtinxit Honorius ea conſtitut. cuius tria fragmenta ſuperius poſita: ad *Rhetia* tuitionem hoc tempore quædam collata, oſtendit *lex 4. de conlat. fund. patrim.*

Arcadius Imp. Conſtantinopoli in *Bithyniam* hoc tempore transfretauit, & quidem vrbem *Nicæam:* vbi data ab eo menſe Iunio extremo *lex 14. de numerariis.*

Horreis publicis conſultum iuit hoc tempore Arcadius Imp. dirui iuſſis ædificiis priuatis, quæ coniuncta iis fuerant. *l. 38. de operib. publicis.*

Clericos ex monachorum numero potius ordinari iuſſit Arcadius *l. 23. de Epiſcopis.*

Arcadius Imp. Nicæa Bithyniæ in Galatiam profectus, & quidem *Minizo:* vbi data conſtitutio, cuius quatuor fragmenta ſuperſunt hic ſupra

ARCAD. & HONORIVS. pra poſita. Minizi huius ſeu Mnyſi Epiſcopus Armatius fuit in concilio Galatiæ primæ.

Addictos ſupplicio, vel publicis priuatiſque ratiocinibus inuolutos, a *clericis* vel *monachis* viodicari vel teneri, vel defendi vetuit hoc tempore Arcadius conſtitutione, cuius quatuor partes ſupra appoſitæ ſuperſunt.

Iudæos quoque, qui quolibet modo curiæ tenentur obnoxii, per Apuliam & Calabriam nominatim, improbata contraria lege, quæ in Orientis partibus lata fuerat, ad complenda curiæ munia teneri definiuit hoc tempore Honorius *l. 158. de decurionib.*

Parapetaſia, aliaque opera, publicis operibus ſociata vel priuatis, vnde incendium vel inſidiæ reformidantur, vel ſpatia platearum anguſtantur, &c. Conſtantinopoli dirui iuſſit hoc tempore Arcadius, *l. 39 de operibus publicis.* A. D. 399.

Stilicho, qui antea ſub Theodoſio M. in Oriente Magiſter militum fuerat, vbi a Theodoſio ſemel in occidentem abductus fuit, ſub Honorio deinceps in occidente, & quidem per Gallias (vid. Claudianum *lib. 2. in Eutrop. v. 539.*) Magiſterium militum geſſit, non hoc modo anno, ſed & deinceps anno 399. 400. &c.

Statuas æneas, vel argenteas vel marmoreas, iudices, in adminiſtratione poſiti, citra imperiale beneficium accipere vetiti ab Honorio ſub grauiſſima pœna. *l. 1. Cod. de ſtatuis & imaginib.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

THEODORO, V. C. COSS. 399. (a)

(a) Chron. Alexandr. Θεοδώρου μόνου. Latercul. Colbertin. *Theodoro V. C.* Faſt. Flor mai. Εὐτροπίου καὶ Θεοδώρου. Paſchal. Laterc. *Eutropio & Theodoro.* Marcellinus. *Theodoro & Eutropio Eunucho Coſſ.* Mal. Caſſiodorus *Manlius & Theodorus.* Faſt. Idat. *Manlio & Theodoro V. C.* In canonibus Eccleſiæ African. annus hic nomen habet a Conſulibus anni proxime antecedentis: μετὰ τὴν ὑπατείαν τῶν ἐνδοξοτάτων βασιλέων Ὁνωρίου Αὐγούστου τὸ τετάρτον καὶ Εὐτυχιανοῦ τοῦ λαμπροτάτου. Eutropii nomen eraſum eſt ex faſtis, ipſeque in magiſtratu occiſus: hinc nomen eius plurimæ leges non habent, quod iam obſeruauit V. C. Cuiacius *Obſeruat. III. 19.* Rem ita narrat Socrates Hiſt. VI. 5. Εὐτρόπιος μὲν οὖν τότε τὴν ὑπατον ἀξίαν ἐγχειρίζοντος διά τινα πταίσματα ὁ βασιλεὺς τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθῆναι ἐκέλευσεν· ἐκ δὲ τοῦ καταλόγου τῶν ὑπάτων τμηθῆναι τὸ ὄνομα καὶ μόνον τὸ συνυπατεύσαντος Θεοδώρου ἐγέγραπτο. *Eutropio tunc Conſulatum gerenti ob facinora quædam imperator caput præcidi iuſſit: nomen quoque eius ex faſtis Conſularibus eraſum eſt, & ſolum Theodori collegæ eius relictum.* Confer. PETRVS RELANDVS in Faſt. pag. 536.

COSS. *Fl. Mallius Theodorus*, Occident & *Eutropius*, Orient. Prior tam a Baronio, quam a Patribus Benedictinis *in edit. operum S. Auguſtini*, Mallii amici, vbi non ſemel memoratur, vt videre eſt in locis a Baronio laudatis, perperam vocatur *Manlius*, in Faſtis Idatianis *Manlius*, & ab aliquibus antiquis faſtorum conditoribus nomen eius etiam corruptum. Sed eum *Fl. Mallium Theodorum* nuncupatum fuiſſe, demonſtrant tam Onuphrius, quam Rubenius in *differtat. de Vit. Fl. Mallii Theodori, Quæſtoris S. Palatii, Comitis ſacrarum largitionum, ac Præfecti Prætorio Galliarum, Italiæ & Africæ*, quam Græuius, vir in antiquitate verſatiſſimus, nuper Vltraiecti publicauit. Contentus ero hic referre verba celebris inſcriptionis a GRVTERO pag. CCCXCIX. recitatæ

DEDICATA. V. EIDVS. NOVEMBRIS. COS.

FL. MALLIO. THEODORO. V. C.

Quia vero *Eutropius* e faſtis eraſus fuit, & ſolius Collegæ nomen eiſdem adſcriptum, in quibusdam Faſtorum auctoribus legitur: *Mallius & Theodorus*, & idem Conſul nomine atque cognomine, quaſi in duos diuiſus, nominatur. ANTONIVS PAGIVS in Crit. ad annal Baron h. a.

XVI. Kal. Febr. Dat. CONSTANTINOP. *l. 17. de pœnis.* Aureliano PF. P.

IIII. Kal. Feb. Dat. RAV. *l. 15 de paganis.* Macrobio PP. Hiſpaniarum & Procliano * Vic. quinque prouinciarum.

* id eſt, *Pro præfecto. v. l. 61. de curſu publ.*

XIIII. Kal. Mart. Dat. MED. { *l. 8. de prædiis nauicular.* / *l. 28. de nauiculariis.* Poſtalia. } Meſſalæ PF. P.

VI. Id. Mart. Dat. Conſtantinop. *vel*, Prid. Mar. { *l. 4. de patrociniis vicor.* / *l. 1. de nauib. non excuſ.* } Eutychiano PF. P.

XVII. Kal. April. Dat. Med. *l. 11 de agentibus in rebus.* Hadriano Magiſt. Officiorum.

XV. Kal. Apr. Dat. Med. *l. 25. de ſuſceptoribus.* Firmino Com. S. L.

Non. Apr. Dat. Med. *l. 9. de cenſitoribus.* Meſſalæ PF. P.

Fit hac l. mentio tertiarum, Lætitiarum.

III. Id. Apr. Dat. Med. *l. 14. de Iudæis.* Meſſalæ PF. P.

III. Kal. Mai. Dat. Med. *l. 4. de itinere muniendo.* Meſſalæ PF. P.

VIII. Id. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 16. de luſtrali.* Clearcho PF. V.

XVI. Kal. Iun. Dat. Med. *l. vlt de his quæ ex publ. collat.* Meſſalæ PF. P. poſt alia.

XVI. Kal Iun. Dat. Med. *l. 31. de hæreticis.* Dominatori Vic. Afric.

VIII. Kal. Iun. Dat. Conſtantinop. *l. 5. de patrocin. vicor.* Eutychiano PF. P.

Prid. Non. Iun Dat. Med. *l. 7. de luſtrali collat.* Ianuarino Conſ. Numidiæ.

VIII. Id. Iun. Dat. BRIXIÆ. *l. 3. de habitu quo vti oport.* Flauiano PF. V.

VII. Id. Iun. * Dat. Med. *l. 58. de appellationibus.* Theodoro PF. P.

* *vel Ian.*

Neque enim hoc tempore Mediolani Honorius Imp. erat: neque Theodorus PF. P. erat, ſed Meſſala iam ei ſuffectus fuerat.

ARCAD. & HONORIVS. Prid. Id. Iun. * Dat. VERONA. *l.59. de appellationibus.* Simplicio Præſidi Trip. A.D.397.
* *rg. Iul.*

XIII. Kal. Iul. * Dat. Med. *l.26. de annona & trib.* Vincentio PF. P. Galliarum.
* *rg. Ian.*

VII. Kal. Iul. Dat. BRIXIÆ. *l.34. de Epiſcopis.* Sapidiano Vic. Afric.
Prid. Non. Iul. Dat. Conſtantinop. *l.36. de hæreticis.* Eutychiano PF. P.
III. Id. Iul. Dat. * Damaſco. *l.16. de paganis.* Eutychiano PF. P.

* pro *Propoſita*, vel *reddita.*

XIII. Kal. Aug. Dat...... *l. vn. de Saturianis & Sub-Afrenſibus.* Meſſalæ PF. P.
XIII. Kal. Aug. Dat. Conſtantinop. *l.18. de pœnis.* Eutychiano PF. P.
XIIII. Kal. Sept. Dat. PATAVI. *l.1. de religione.* } Apollodoro Proc. Africæ.
XIII. Kal. Sept. Dat. Patauio. *l.17. de paganis.* } Apollodoro Proc. Africæ.
Huc quoque *l.18. de paganis*, quæ ſubnotatum habet *III. Kal. Sept.* retrahenda eſt.

XII. Kal. Sept. Dat.......... { *l.6 de quæſtionibus.* / *l.8. de contrab. empt.* Poſt alia. / *l.* * *161 de decurionibus.* Poſt alia. } Meſſalæ PF. P.

* Male huic l. ſubnotatum *XVI. Kal. Sept.*

III. Kal. Sept. Dat. Patauì. *l.18. de paganis.* Apollodoro Proc. Africæ.

Retrahenda hæc lex, vt dixi, ad *XIII. Kal. Sept.*

Prid. Non. Sept. Dat. ALTINO. *l.3. de canone frumentario V. R.* Meſſalæ.......

Huc retrahendam puto ab A.D. 406. *legem 30. de annona & trib.* Sapidiano Vic. Africæ.

Id. Sept. * Dat. Mediol. *l. 1. de excoctione & translat. annon.* Stilichoni Comiti & Mag. vtriuſque militiæ.
* f. *Dec.*

Id. Sept. * Dat. Mediol. *l. vn. de centurionibus.* Vincentio PF. P.
* f. *Dec.*

VII. Kal. Octob. Dat. Conſtantinop. *l. vn. de Comitibus conſiſtorianis.* Seuerino PF. V.

IIII. Kal. Octob. Dat. Altino. { * *l.6 de canone frum. V. R.* / *l.15. de exactionibus.* } Meſſalæ PF. P.

VI. Non. Octob. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de Maiuma.* Aureliano PF. P. Poſt alia.
VIII. Kal. Nou. Dat. MED. *l.12. de agentibus in rebus.* Theodoro PF. P.
Prid. Id. Nou. Dat....... *l.6. de princip. agentium.* ad Anatolium PF. P. Illyrici.
XII. Kal. Dec. Dat....... *l.4 ſeu vlt. de dilationibus.* Meſſalæ PF. P. Poſt alia.

De *Tranſmarina dilatione*, id eſt, Africa agitur h. l.

XII. Kal. Dec. Dat. Mediol. *l.16. de iure fiſci.* Apollodoro *.......
* PC. Africæ.

Kal. Dec. Dat. Med. { *l.162. de decurionibus.* / *l. vlt. quibus equorum vſus.* } Benigno Vicario Vrbis Romæ.

Kal. Dec. * Dat ALTINO. *l.16. de bonis proſcriptor.* ad Peregrinum Com. & Procuratorem diuinæ domus.

Hac l. agitur de poſſeſſionibus *Gildonis.*

III. Id. Dec. Dat....... *l.163. de decurionibus.* Eutychiano PF. P.
XI. Kal. Ian. Dat....... *l.16. de palatinis S. L.* Meſſalæ PF. P.
X. Kal. Ian. Dat. MED. *l.17. de palatinis S. L.* Longiano * Com. S. L.
* *rg. Longiniano.*

V. Kal. Ian Dat. Med. *l.8. de aquæductu.* Meſſalæ PF. P.
V. Kal. Ian. Dat....... *l.164. de decurionib.* Eutychiano PF. P
III. Kal. Ian. Dat........ *l.165. de decurionib.* Eutychiano PF. P.

Theodoſio A. I. & Rumorido Coſſ. C. Iuſt.

XIII. Kal. Dat........ Conſtantinop. *l.15. de palatinis S. L.* Conſtantio Com. S. L.

CHRO-

IN hunc Manlii Theodori Conſulatum extat Claudiani *panegyr.*

Arcadius Imp. hoc anno *Conſtantinopoli* conſtitit: *Honorius* Mediolano digreſſus *Rauenna*, mox rurſum *Mediolani*, &c.

Eutropius Eunuchus Præpoſitus S. Cubiculi, cum hoc anno Conſulatum iniſſet cum Theodoro, omnibus honoribus exutus, boniſque ſpoliatus in Cyprum relegatus fuit menſe Ianuario medio: de quo eſt expreſſa *l. 17. de pœnis.* ad Aurelianum PP. emiſſa, qui vnus ex iis fuit, qui de Eutropio cognouere, teſte Philoſtorgio *lib. 11. cap. 16.* qui triplicem illam pariter pœnam memorat: de qua & Claudianus *præfat. lib. 2. in Eutropium.* De hoc Eutropii caſu aliorum ſcriptorum teſtimonia *ad eam l.* cumulo.

Hoc ferme tempore Honorius Mediolano digreſſus *Rauenna* conſtitit, paulatimque ſedem ſuam ſimul & imperii ibi figere cœpit: quod factum A. D. 402.

Honorius, etſi Gentilitios ritus & *Sacrificia* per Hiſpanias & quinque prouincias, id eſt, Aquitanicam primam & ſecundam, Lugdunenſem Senoniam (in qua Pariſii) ſecundam & tertiam, (in qua Turones) abolitos vellet, attamen *ornamenta publicorum operum* deſtrui vetuit his Coss. menſe Ianuario *l. 15. de paganis.*

Honorius Rauenna Mediolanum rediit, vbi & conſtitit ad menſem Iunium vſque.

Potentiorum patrocinia in necem publicam, puta ad clientelam ruſticorum, nauiumque excuſationem, hoc tempore per Ægyptum nominatim inhibuit Arcadius. *l. 4. & 5. de patrocin. vicor.* & *l. 1. de nauibus non excuſ.*

Laticarum terrarum id eſt earum, quæ gentibus ſeu Gentilibus, ad Romanum imperium ſeſe conferentibus, adminiſtrandæ dabantur, maiorem, quam oportebat, partem occupantibus eripi iuſſit Honorius *l. 9. de cenſitoribus.*

Apoſtolatum, vt vocabant, ad Iudæorum Patriarcham ex Occidente mitti vetuit hoc tempore Honorius *l. 14. de Iudæis.* quam anno 404. abrogauit *l. 17. eod. tit.*

Ab *itinerum* inſtauratione neminem excuſari voluit Honorius, ne quidem illuſtres viros, imo ne quidem domos Principis. *l. 4. de itinere muniendo.*

In *Manichæos* conſtitutionem edidit hoc tempore Honorius, & quidem per Africæ diœceſim. *l. 36. de hæreticis.*

Honorius Imp. his Coss. Mediolano, *Brixiam, Patauium, Altinum* conceſſit, menſe Iunio, Iulio, Auguſto, Septembri.

Barbarum habitum ſeu veſtem intra *vrbem Romam* inhibuit hoc tempore Honorius; prohibitis tzagis & tzangis, *l. 3. de habitu quo vti oport.*

Rem tributariam per *Gallias* conſtituit hoc tempore Honorius, antiquatis omnibus priuilegiis immunitatum *l. 26. de annona & tribut.*

Eccleſiæ priuilegia per Africam ab Honorio confirmata, contra impetratis antiquatis *l. 34. de Epiſcopis.*

Eunomianis teſtamenti factio reddita hoc tempore ab Arcadio, cœtibus eorum interdictis *l. 36. de hæreticis.*

Templa in agris dirui hoc tempore iuſſit ſine turba ac tumultu Arcadius, idque nominatim per Syriam Phœnicen, *l. 16. de paganis.*

Saturianorum (*vel Aſturianorum*) & *Sub-Afrenſium* coniuratio & latrocinium armis repreſſa ab Honorio Imp. mox & aduerſus eorum occultatores Edictum emiſſum his Coss. *l. vn. de Saturianis & Sub Afrenſibus.*

Iuriſdictionem Eccleſiaſticam a ſæculari hoc tempore per Africam diſtinxit Honorius Imp. *l. 1. de religione.*

Paganorum feſtos conuentus, voluptatum editiones, feſta conuiuia, profanis tantum ritibus prohibitis, per publica vota conceſſit hoc tempore per Africam Honorius *l. 17. de paganis.*

Templa euerti prohibuit hoc tempore idem Honorius per Africam: ſacrificiis tantum prohibitis, & idolis rebuſque aliis illicitis deponi detrahique iuſſis. *l. 18. de paganis.* Auguſtinus tamen *lib. 18. de ciuitate Dei cap. vlt.* ſcribit, hoc Conſulatu Gaudentium & Iouium, Comites in Africa Carthagine Deorum templa ſubuertiſſe & ſimulacra fregiſſe Honorii iuſſu XIIII. Kal. Aprilis.

Canoni frumentario vrbis Romæ conſuluit hoc tempore Honorius Altini poſitus. *l. 6. de canone frum. V. R.*

Maiuma ſpectaculum antea conceſſum hoc tempore prohibuit Arcadius Imp. aliis ludicris conceſſis. *l. 2. ſeu vlt. de Maiuma.*

Paſtores per Valeriam & Picenum equis vti (ad prohibenda videlicet ibi latrocinia) vetiti ab Honorio Imp. *l. vlt. quib. equorum vſus.*

Quinam *Clerici* intra hoc duodecennium facti, Curiali originis Curia liberentur, definiuit hoc tempore Arcadius *l. 163. de decurionib.*

Ex *aquaductu* in Campania ſumptu publico reparato, quæ *Auguſta* forma dicebatur, quidquam aquæ deriuare vetuit hoc tempore Honorius *l. 8. de aquaductu.*

Iudæos, Curiæ obnoxios, Curiæ mancipari iuſſit Arcadius *l. 165. de decurionib.*

Stilicho hoc tempore agit in Italia Mediolani, vid. Claudianum *lib. 2. in laud. Stilic. v. 274. 275.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

STILICHONE & AVRELIANO COSS. 400. (a)

(a) Chron. Alexandrin. Στελίχωνος καὶ Αὐρηλιανοῦ. Socrates Hiſt. VI. 6. Στελίχωνος καὶ Αὐρηλιανοῦ. Proſper & Marcellinus. *Stilichone & Aureliano.* Male legitur in Faſt. Flor. mai Στελίχωνος καὶ Αὐρελλιανοῦ, & apud Malal in Chron. Στελίχωνος καὶ Κυριλλιανοῦ. Quamuis enim in quibusdam legum ſubſcriptionibus *Aurelianus* legatur, vitio tamen id librariorum factum, atque a Gothofredo noſtro vbique emendatum. Diſerte *Aurelianum* nominat Syneſius Epiſt. 61 Αὐρηλιανὸν φίλον ἄνδρα καὶ ὕπατον ὄντα ἀπροσαύδητον *Aurelianum Virum amicum & conſulem inſalutatum relinquens.* Zoſimus etiam Hiſt V. 18. Αὐρηλιανὸς ὁ τὴν ὕπατον ἔχων ἐν ἐκείνῳ τῷ ἔτει τιμήν. *Aurelianus, qui illo anni Conſul erat,* (Gaini traditur.) Eſt etiam Epigramma de hoc Aureliano in Anthologia Lib. IV. cap. 4.

Οὗτος ὁ κοσμήσας ὑπάτων θρόνον, ὃν τριςέπαρχον
Καὶ πατέρα βασιλῆες ἑὸν καλέσαντο μέγιστοι,
Χρύσεος ἕστηκεν Αὐρηλιανός. Τὸ δὲ ἔργον
Τῆς βυλῆς, ἧς αὐτὸς ἑκὼν κατέπαυσεν ἀνίας.

ARCAD. & HONORIVS. A.D. 400.

Hic, qui eruauit Conſulum thronum, quem ter præfectum
Et patrem ſuum maximi Imperatores appellarunt,
Aureus ſtat Aurelianus. *Opus vero eſt*
Senatus, cuius dolores ipſe lubens ſedauit.

In Faſt. Idat. legitur: *Stilicone V. C. conſule*, etiam ſubſcripta *lex vn. C. Th. de his qui potentior. nom. Stillicone V. C. Coſſ.* Gothofredus vero notat, in MS. cum vnico L. *Stilicone* legi. Verum diverſimode nomen hoc ſcriptum eſſe, teſtantur marmora, in quibus *Stilicho*, *Stellico* & *Stilico* exſtat, *FABRETTVS* inſcript. pag. 852.

CALEVIVS. BENDIDIT. AVIN.
TRISOMVM. VBI. POSITI. ERANT.
VINI. ET. CALVILIVS. ET.
LVCIVS. IN. PA. COS. STIL.

IDEM pag. 739.

FL. STELLICONE. V. C. SVB. DIE. X KAL.
SEPTENBRES. EMIT. SOTERES. SE.
VIVA. ET. MARITO. SVO.
VERNACOLO. CONPARI. SVO. EMIT.
A. CELERINO. FOS.

Ex inſcriptionibus *GVDIANIS* hanc habet *PETRVS RELANDVS* in Faſt pag. 540.

* * *

DEDIC. E.
XIII. KL. DIC.
FL. STILI
CHONE. V. C.
COS.

CL. BARTHIVS ad Stat. Thebaid. IX. v. 894. gemmæ refert inſcriptionem, in qua etiam *Stilicho* ſcribitur.

Confer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt Conſul. l. c.

XVI. Kal. Feb. Dat. MED. *l. 6. de metatis.* Vincentio PF. P.
XI. Kal. Feb. Dat. CONSTANTINOP. *l. 8. de metatis.* Æmiliano Mag. offic.

Hac l. fit mentio Comitis & Magiſtri militum per Orientem, & Antiochenæ ciuitatis.

IX. Kal. Feb. PP. Romæ in Foro Aproniani. *l. 29. de nauiculariis*, Flauiano PF. V.
III. Kal. Feb. Dat. Med. *l. 12. de veteranis.* Stilichoni Magiſtro vtriuſque militiæ.
Prid. Non. Feb. Dat. RAV. *l. 35. de Epiſcopis.* Hadriano PF. P.
Prid. Kal. Mar. Dat. Rau. *l. 37. de hæreticis.* Hadriano PF. P.
Prid. Id. Mar. Dat...... *l. 2. de ſuperexaction.* Apollodoro Proc. Afric.
XIIII. Kal. April. Dat. MED. *l. vlt. de re militari.* Stilichoni Magiſtro militum.
VI. Kal. Apr. Dat. ALTINO. *l. vn. de patronis horr. Portuenſium.* Meſſalæ PF. P.
XVI. Kal. Iun. Dat. MED. *l. 10. de deſertorib.* Vincentio PF. P. Galliarum.
Kal. Iun. Dat. Med. *l. 60. de appellationib.* Pompeiano PP. * Afr.

* *vr. P C.*

VI. Id. Iun. Dat. Med. *l. 7. de metatis.* Pompeiano Proc. Afric.
VI. Id. Iun. Dat. Med. *l. 36. de ſuſceptorib.* Benigno Vic. vrb. Rom.
XVII. Kal. Iul. Dat. Med. *l. 30. de nauicular.* Pompeiano Proc. Afric.
III. Kal. Iul. Dat. Med. *l. 1. 2. 3. de his qui condit. propr.* Vincentio PF. P. Galliarum.
Prid. Kal. Iul. * Dat. Med. { *l. 166. de decurionib.* / *l. 18. de luſtrali conlat.* } Pompeiano Proc. Afric.

* *f. Iun.* vel *Ian.*

III. * Id. Iul. Dat. Med. *l. vn. vtrum vi.* Vincentio PF. P. Galliarum. Poſt alia.

* *f. III. Kal. Iul.*

VIII. Id.

ARCAD. & HONORIVS. VIII. Id. Aug. Dat. RAVENN. *l. 10. de indulg. crimin.* Romulo PF. P. A. D. 400.

Male in inſcriptione additum *Theodoſii* nomen.

XIV. Kal. Sept. Dat. BRIXIÆ. *l. 61. de appellation.* Flauiano PF. V.
III. Kal. Octob. Dat. AQVILEIA. *l. vn. de Conſularib. & Præf.* Meſſalæ PF. P.
III. Non. Octob. Dat. RAV. *l. 3. de conlat. donatar.* Hadriano PF. P.
VI. Id. Nou. Dat. MED. *l. 9. de aquæductu.* ad Flauianum PF. V.
Id. Nou. Dat. RAV. *l. 27. de annona & trib.* Saluino Com. R. P.
XV. Kal. Dec. Dat. ...... *l. 59. de curſu publico.* Meſſalæ PF. P.
VI. * Kal. Dec. Dat MED. *l. 5. de locatione fundorum.* Meſſalæ PF. P.
* f. V.

v. Kal. Dec. Dat. Med. { *l. 60. de curſu publico.* / *l. 2. de diſcuſſoribus.* / *l. vn. de his qui pot. nom.* } Meſſalæ PF. P.

VI. Id. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 1. de adſeſſoribus.* Cæſario PF. P.
v. Id. Dec. Dat. Med. *l. 61. de curſu publico.* Vincentio PF. P.

Prid. Kal. Ian. Dat. Med. { *l. 3. de concuſſ. aduocator.* / *l. 28. de annona & trib.* / *l. 2.* * *ad l. Iul. de ambitu.* } Pompeiano Proc. Afric.

* Subnotatus dies *Prid. Kal. Ian.* perperam.

l. 27. de ſuſceptoribus. Pompeiano ſuo ſalutem.

CHRONICON HISTORICVM.

STilicho Romæ, v. Claudianum *in laud. Stilic.* & *in VI. Honorii Cos.* a *v. 429.* vbi Conſulatum auſpicatus eſt.

Honorius Imp. his Coss. primum *Mediolani* egit: Arcadius Conſtantinopoli.

Conſtantinopolitanæ vrbis Aſiæque ſtatus hoc anno valde turbatus fuit, per Gainam & Gothos: vnde duæ non niſi hoc anno Arcadii conſtitutiones ad Magiſtratus Orientis datæ occurrunt: prior, initio anni *lex 8. de metatis*, poſterior, fine eiuſdem anni *lex 1. de adſeſſoribus*.

Bellum cum *Gaina* his Coss. geſtum, Duceque Frauitta profligatum: dixi de eo iam ad Philoſtorgii *lib. 11. cap. vlt.*

Lætos, Gentiles, Alamannos, Sarmatas, filiosque veteranorum aut cuiuslibet corporis dilectibus obnoxios, veteranos factos ante tempus per teſtimoniales, vel militia dimiſſos extra cauſariam vel honeſtam miſſionem, vel etiam clericos factos vel copiatas, ad militiam hoc tempore reuocari iuſſit Honorius, conſtitutione ad Stilichonem Magiſtrum militum emiſſa. *l. 12. de veteranis.*

Honorius his Coss. Mediolano digreſſus, *Rauennam*, *Brixiam*, *Aquileiam* profectus eſt: indeque poſtea Mediolanum regreſſus.

Epiſcopatu ſemel legitime in Synodo detruſos, ſacerdotium repetentes, neque beneficio Principis reſtitui poſſe, definiuit hoc tempore Honorius: imo & iuxta legem Gratiani vltra centeſimum ab vrbe illa lapidem exulare eos iuſſit *l. 35. de Epiſcopis.*

Aduerſus *Donatiſtas* conſtitutionem edidit Honorius *l. 7. de hæreticis*, qua, ad oſtendendam Donatiſtarum perfidiam, iuſſit reſcriptum, quod a Iuliano Imp. Donatiſtæ impetrauerant, vna cum geſtis, quibus eorum preces continebantur, propoſito programmate celeberrimis in locis proponi.

Transferri milites a numeris ad numeros vetuit hoc tempore Honorius, conſtitutione ad Stilichonem Magiſtrum militum emiſſa. *l. 18. de re militari.*

Gildonis bona, vt & ſatellitum eius, in ærarium Principis relata, eodem iure, quo ceteras res priuatas Principis a metato immunes eſſe iuſſit Honorius *l. 8. de metatis.*

Conditionis ſuæ deſertores, qui paſſim per Gallias erant, in diſpendium ciuitatum vel priuatorum, puta Curiales, Collegiatos, Burgarios, colonos, ad conditionem ſuam retrahi iuſſit hoc tempore Honorius, ſub certa tamen temporis præſcriptione. *l. 1. 2. 3. de his qui condit. propr.* & *l. 1. vtrum vi.*

Legatus ex Africa hoc Conſulatu miſſus ad Honorium Mecilianus: ad cuius legationem emiſſa conſtitutio ad Pompeianum PC. Afr. cuius partes ſunt *lex 166. de decur. l. 18. de luſtrali conlat.*

Indulgentiam criminum omnibus reis deputatis, relegatis, in metallum damnatis, in inſulam locaue deſerta pulſis, hoc tempore menſe *Iulio* tribuit Honorius Imp. *l. 10. de indulg. criminum.*

Aquæ Claudiæ Romæ ruitioni conſuluit hoc tempore Honorius Imp. *l. 9. de aquæductu.*

Prouinciales a variis damnis prædiſque liberatum iuit Honorius ea conſtitutione ad Meſſalam PP. cuius partes tres hic ſuperius poſitæ.

Iudices ſibi *Adſeſſores* ex prouincia, quam adminiſtrabant, non niſi per quatuor menſes, interea videlicet, dum ſibi aliunde proſpiciunt, adſciſcere ſeu retinere prohibiti hoc tempore ab Arcadio *l. 1. de adſeſſoribus.*

Vicariis curſus publici euectiones faciendi poteſtas adempta ab Honorio Impp. per PP. Galliarum, occaſione *Macrobii*, Vicarii Hiſpaniarum & quinque per Galliam prouinciarum, qui id præſumpſerat, multamque ideo temeritatis excepit. *l. 61. de curſu publ.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

VINCENTIO & FRAVITTA COSS. 401.

Hic Conſulatus *l. 28. de ſuſceptorib.* & *l. 36. de Epiſcopis*, ita deſignatur: *Poſt Conſulatum Stilichonis & Aureliani.* GOTHOFREDVS. Faſt. Flor. mai. *Βικεντίου καὶ Φραβίττα.* Proſper & Marcellinus. *Vincentio*

ARCAD. & HONORIVS. A. D. 401

gentio & Frauita. In Chron. Alexandr. male legitur: Βικεντίυ καὶ Φλαβίυ. Ita & in Canon. Eccleſ. African. ἐπὶ Βικεντίυ καὶ Φλαβίυ τῶν λαμπροτάτων ὑπάτων. *Vincentio & Flauio VV. CC. Conſſ.* Huc & pertinet locus Sozomeni Hiſt. VIII. 4. Φλαβίτα καὶ Βικέντιος. Codices tamen alii habent: Φραύιτας. Expreſſe Zoſimus Hiſt V. 19. Φραύιτον nominat atque ab Imperatore Conſulem creatum ſcribit, poſtquam Gainam rebellem vicerat. Faſt. Idat. *Vincentio & Frauito,* exhibent; in Cater. ul. Colbertin. vero compte *Fulrito* audit. Cum Zoſimo fere facit Socrates Hiſt VI. 6. ὑπατεύει δ᾽ ἐν Φραύιτος Γότθος μὲν αὐτὸς τῷ γένει. *Conſul fuit Frauitus, Gothus quidem natione.* Et inter variantes codicis Chifletiani, quæ in Marcellini Chronico notatæ ſunt in editione Sirmondi, exſtat etiam *Frauito* pro *Frauita*, accuratioremque eſſe hanc lectionem, fidem nobis facit lapidis inſcriptio apud CL. *FABRETTVM* pag. 571.

VINCENTIO. ET. FRAVVI
TO. CONSVL. V. IDVS. SEPTEMB.
DEPOSITA. GAVDENTIA. IN.
PACE.

Confer. etiam Suidas in voce: Φράβιττος & *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag 543.

XIIII. Kal. Feb. Dat. CONSTANTINOP. *l. 17. de bonis proſcriptorum.* Studio Com. R. P.

Hæc ipſa lex repetita *l. 23. de petitionibus.*

III. Non. Febr. Dat. Conſtantinop. *l. 62. de curſu publico.* Cæſario PF. P.
Id. Febr. Dat. MED. *l. 2. de equorum conlat.* Pompeiano Proc. Afric.
IIII. Kal. Mart. Dat. Med. *l. 28. de ſuſceptoribus.* Pompeiano Proc. Afric.
IIII. Kal. Mart. PP. Med. *l. 11. de Senatoribus.* Troino * Com. S. L.

Conſulatus huic L. perperam ſubnotatus, *Vincentio & Auito.*

* *al.* Troilo. v. Syneſium ep. 26. &c.

III Kal. Mart. Dat. Mediol. *l. 11. C. Iuſt. de annonis.* Hadriano * PF. P.

* al *Eutychiano*, male.

XII. Kal. Apr. Dat. Med. *l. 3 de equorum conlat.* ...... PF. P. & Com. S. L.
VIII. Kal. Apr. Dat. Med. *l. 5. de tabulariis.* Hadriano PF. P.
V. Kal. Apr. Dat. ...... *l. 1. de indictionibus.* Pompeiano Proc. Afric.
Prid. Kal. Sept. Dat. Mediol. { *l. 26. de erogat. mil. ann.* / *l. 63. de curſu publico.* / *l. 29. de annona & trib.* } Prouincialibus prouinciæ Proconſularis.
VII. Kal. Iul. Dat. Med. *l. 3. de indulgent. debitor.* Andromacho PF. V.
IIII. Non. Iul. Dat. Med. *l. 41. de operib. publ.* Hadriano PF. P.
III. Id. Iul. Dat. Med. *l. 11. de bonis proſcriptor.* Bathanario Com. Afric.
III. Id. Dat. Med. *l. 16 de exactionibus.* Hadriano PF. P.
Prid. Id. Iul. Dat. Med. *l. 36. de Epiſcopis.* Pompeiano Proc. Afric.
VI. Kal. Aug. Dat. ...... *l. 6. de locatione fundor. patrimonial.* Neſtorio Com. R. P.
Prid. Id. Sept. Dat. Conſtantinop. *l. 12. de proximis.* Clearcho PF. V.

Hæc lex ex parte abrogatur *l. 12. de Senatoribus.* A. D. 414

III. Kal. Octob. Dat. ALTINO. *l. vn. de officio Vicarii.* * ....

* Suppleo: *Hadriano PF. P.* vt dico ad *illam l.*

ARCADII & HONORII conſtitutiones ſine die & Coſſ.

L. 2. Cod. de apparitorib. Proconſulis. Dominatori Proc. Afric.
In aliis codd. *Imppp Valentinianus, Valens & Gratianus* inſcribuntur.
L. fundos 10. Cod. de fundis patrimonialib. Eutychiano PP.
L. excuſationem 24. Cod de excuſ. tutor. Flauiano PF. P.
L. ſeruos 12. Cod. de agricolis. Florentino.
L. locorum 11. Cod. de omni agro deſerto. Hadriano PF. P.
L. ſi quis 11. Cod. de vectigalibus. Lampridio PP.
L. nullum 10. Cod. de off. Rector. prouinc. Limenio Comiti S. L.
L. coloni 2. Cod. in quib. cauſis coloni cenſiti. Nebridio Comiti Aſiæ.
L. vectigalia 10. Cod. de vectigalibus. Rufino PP. *

* al. *Anthemio.*

L. glebam 2. Cod. de Prætoribus. ad Senatum.
L. quia nonnunquam 3. Cod. quæ res venire. ad Senatum & populum.

Imo

Google

ARCAD. & HONORIVS. — A. D. 401.

Imo & ſine nomine perſonarum, ad quas eæ emiſſæ.

L. 1. Cod. de collat. fundor. fiſcal.
L. in proconſulari 3. Cod.
L. 1. Cod. de cupreſſis.
L. originarios 11. Cod. de agricolis.
L. cura 3. Cod. qui militare poſſunt.
L. vniuerſi 9. Cod. de fundis patrim.
L. per Illyricum 11. Cod de cohortalib.
L. eos qui 4. Cod. de diu. præd. vrbanis.
L. 2. Cod. de apparit Præf. annonæ.
L. per omnes 5. Cod. de collatione fundorum.

CHRONICON HISTORICVM.

ARcadius his Coss. *Conſtantinopoli* egit, Honorius *Mediolani.*

Gainas ſuperiore anno a Frauitta profligatus fugatuſque (ob quam rem Frauitta hoc anno Conſul factus eſt) cum per Thraciam Iſtro tranſito in patriam reuerti cogitaret ab Hulde, Hunnorum Duce, tandem cæſus fuit, caputque eius Conſtantinopolim tranſmiſſum allatumque huius anni initio III. Nonas Ianuarias: teſtis Zoſimus, *lib. 5. cap. 20.* Marcellinus *Chronico his Coſſ.* Chronicon Alexandr. *his Coſſ.* Socrates *lib. 6. cap. 6.* Philoſtorgius *lib. 11. cap. vlt.* Inde in bona eius ſatellitumque itum, qui & antea hoſtis declaratus fuerat. Ad hanc vero bonorum proſcriptionem referri poſſe videtur *l. 17. de bonis proſcriptor. ſeu l. 23. de petitionib.*

Annonæ militari, equorumque militarium in pretio exactioni, vt & paraueredorum & parangariarum per Africam Proconſulatem, Numidiam, Mauritaniam Byzacenam & Tripolim enixe proſpectum fuit hoc tempore Honorius Imp. Februario Martioque menſe *l. 2. & 3. de equorum collatione. l. 28. de ſuſceptoribus. l. 1. de indictionibus. l. 26. de erogat. mil. ann. l. 29. de annona & trib. l. 63. de curſu publ.*

Indulgentiam debitorum ſeu tributorum præteriti temporis ad A. 386. vſque tribuit Honorius: ab A. D. 386. ad 395. ſuſpendi eorum exactionem voluit, vſque quo id, quod ea l. continetur, factum fuiſſet: ab A. D. 395. ſine dilatione ſolui. *l. 3. de indulg. debitor.*

THEODOSIVS Iunior, huius Codicis conditor, patre Arcadio his Coss. natus eſt IV. Id. April. Socrates, *lib. 6. cap. 6. in fine.* Sozomenus, *lib. 8. cap. 4.* Marcellinus & Chronicon Alexandr. *his Coſſ.* Huius vero natalis ſui poſtea meminit ipſe *l. 17. de proximis Comit. diſp.* *Loca vacantia* ſeu *areas vacantes*, in ciuitatibus poſita, quæ nullum vſum vel ornatum ciuitatibus præbent, vel ædificia *iuris templorum* a Principe Curialib. vel collegiatis conceſſa, penes impetrantes ſub penſione manere voluit Honorius *l. 42. de operib. publ.*

Marcharidi cuiuſdam per Africam proſcripti ſitinentio *l. 18. de bonis proſcriptor.*

De Clericorum immunitate a luſtrali collatione lata lex ab Honorio *l. 36. de Epiſcopis.*

Honorius Mediolano *Altinum* ſeſe contulit.

ARCADIO & HONORIO AA. V. COSS. 402. (a)

(a) Faſt. Idat. *Arcadio V. & Honorio V.* Marcellinus. *Arcadio V. & Honorio V.* Faſt. Flor. mai. Ἀρκαδίῳ τὸ ε καὶ Ὁνωρίῳ τὸ ε. Chron Alexandrin. Ἀρκαδίου Αὐγούστου τὸ ε καὶ Ὁνωρίου Αὐγούστου τὸ ε. Latercul. Colbertin. male *Arcadio II. & Honorio II.* Ad finem Cod. MS. Perſii legitur: *Flauius Iul. Triſ. N. N. Sabini V. Protector domeſticus temptaui emendare ſine antigr. ph & a Iroiaue Barcellona Coſſ. DD. NN Arcadio & Honorio quinquies.* Ad finem etiam Nonii Marcelli exſtat: *Iur. T iſen. Sabin. Protecto. Domini. Legi Q cum DD. NN. Arcad. & Honor. quinquie C ſſ p ut potui ſine magiſtro emendam ar t ui anno ætatis XXX. & militia quarto in ciuitate Toleſa.* Vid. de his PETRVS RELANDVS in Faſt. Conſul pag 544.

THEODOSIVS Iunior, huius Codicis conditor, ſuperiore anno natus, ab Arcadio Patre huius Conſulatus initio Auguſtus creatus eſt: Sozomenus, *lib. 8. cap. 4. in fine.* IV. Id. Ianuar. Chronicon Alexandr. *his Coſſ.* qui & ideo Quinquennalia ſua finiente iam quinquennio celebrauit III. Id. Ian. A. D. 407. idem Chron. Alexandr. GOTHOFREDVS.

Chron. Alexandrinum quidem habet: *His Coſſ. Theodoſius iunior Conſtantinopoli ad Hebdomum in Tribunali ab Arcadio patre menſe Andynæo IV. Idus Ianuarias creatus eſt Auguſtus.* verum, cum ANTONIVS PAGIVS diſſert. Hypat. Cap. II. §. VIII. can. IV. obſeruauerit: *Quinquennalia* (quorum meminit hic Gothofredus) *a Cæſaribus, vel Auguſtis die Imperii natali anni quinti, vel ſexti ineuntis, vel etiam die natali Collegarum in eodem anno quinto ineunte vel completo, de more celebrata, ſed aliquando in ſimilem alterius menſis diem tranſlata, adeo vt exempli cauſſa, qui quinto Kalendas Nouembris Imperium obtinuerat; ſi ea die ac menſe ea ſolemnia repræſentare non poſſet, non niſi quinto Kalendas alterius menſis eiuſdem anni eadem celebraret;* non potuit non idem *Cap. XIV. §. IV. an. 402.* annotare, diem nuncupationis Theodoſii iunioris III. id. Iannar. fuiſſe, legendumque in Chronico Alexandrino loco IV. Idus Ian. *III. Idus Iannar.* Nam idem Chron. dum ad an. 406. Quinquennalia Theodoſii Iun. memorat ait ea celebrata, μηνὶ Αὐδυναίῳ πρὸ γ′ ἰδῶν ἰανουαρίων, *menſe Audyneo tertio Idus Ianuarias*, & iterum de Quindecennalibus Theodoſii ad annum 415. ſcribit: *His Coſſ. Theodoſius iunior Auguſtus Quinquennalia* (loco Κυϊνκεννάλια legendum Κυινδεκεννάλια, i. e. *Quindecennalia.* obſeruante Cl. Pagio) *Conſtantinopoli, menſe Audyneo, tertio Idus Ianuarii peregit.* Iterum ad annum 443. habet: *His Coſſ. dedicata ſunt Thermæ Achilleæ menſe Iannario III. Idus Iannarii.* Cum enim ipſo die natali Theodoſii imperaturis thermæ illæ dedicatæ videantur, liquet eum in eis ædificandis, ac dedicandis ad huiuſmodi ſolemnia reſpexiſſe (nam hoc anno Quinquennalia ſeptima poſt patris mortem egit) verumque eſſe, Thermas, ceteraque id genus opera publica in ſimilibus feſtiuitatibus conſtructas, vel dedicatas fuiſſe. Ex

ARCADIVS HONORIVS & THEOD. his locis itaque, ſuperiore obſeruata regula, colligitur, Theodoſium non *IV. Idus Ianuarii*, vt mendoſe in vno Chronici Alexandrini loco ſcriptum eſt, ſed *III. Idus* eiusdem menſis, Auguſtum nuncopatum eſſe. *RITTER.* A. D. 402.

ARCADIVS, HONORIVS ET THEODOSIVS.

CHRONOLOGIA LEGVM.

XI. Kal. April. Dat. CONSTANTINOP. *l. 14. de annonis ciuicis.* Clearcho PF. V.
VIII. Id. Decemb. Dat. RAV. *l. 15. de tironibus.* PF. V.

His duabus conſtitutionibus addendum in inſcriptione *Theodoſii* (Iunioris ſcilicet) nomen.

CHRONICON HISTORICVM.

ARcadius hoc tempore *Conſtantinopoli* egit, Honorius *Rauennæ:* de qua Honorii Rauennæ mora vid. & Claudianum *in VI. Cos. Honorii. v. 495.*

Ab hoc vero tempore Honorius, Mediolano ferme derelicto, *Rauennæ* ſedem conſtituit deinceps. Indeque iam Rauenna vrbs Regia, Imperatorum Regumque ſedes extitit.

Gothi Alatico duce Pannonia, Norico, Rhetiaque ſuperatis, in Italiam brumæ tempore ſumma celeritate penetrarunt. Prudentius, *lib. 2. adu. Symmachum:* Claudianus, *de bello Getico*, & *in VI. Cos. Honorii.* Aduerſus hanc irruptionem tirones honoratis indicti *l. 15. de tironibus.* cuius indictionis meminit etiam anno proximo Honorius *l. 14. de deſertorib. l. 3. de agentibus.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

THEODOSIO A. I. & RVMORIDO COSS. 403. (a)

(a) Chron Alexandrin. Θεοδοσίου νέου Αὐγούστου καὶ Ῥουμορίδου. Faſt. Flor. mai. Θεοδοσίου τὸ α´ καὶ Ῥουμορίδου. Codex Canon. Eccleſ. African. Θεοδοσίου τοῦ Αὐγούστου καὶ Ῥουμορίδου. Malala Chronogr. Θεοδοσίου καὶ Ῥουμορίδου. Faſt. Idat. *Theodoſio & Rumorido* Marcellinus. *Theodoſio iuniore & Rumorido Coſſ.* Proſper. *Theodoſio Auguſto I. & Rumorido.* Male Latercul. Colbertin. *Theodoſio IV. & Rumorido.* Seruat Conſules inſcriptio apud *FABRETTVM* pag. 387.

HIC. REQVIESCET.
AIO. IN. PACE. QVI.
VIXSIT. IN. SECVLO.
P. M. AN. XL. RECES
SIT. DE. SECVLO. DI
E. III. IDVS. NOVENB.
CONS. THEODOSI
O. AVG. PRIMVM
ET. ROMORIDO
V. C. CONS.

Apud *GRVTERVM* pag. MLII. 10.

DN. THEODOSIO. AVG. ET.
FL. RVMORIDO. V. C. CONSS.

Confer etiam *FERRETIVS* in Muſ. Lapidar. pag. 75. & *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 545.

XV. Kal. Mart. Dat. RAV. *l. 19. de ſuſceptoribus.* Septimino Proconſ. Afric.
VI. Kal. Mart. Dat. Rau. *l. 11. de deſertoribus.* Hadriano PF. P.
VIII. Id. Mart. Dat. Rau. *l. 21. de piſtoribus.* Vitali PF. anti.
VII. Kal. Apr. Dat. Rau. { *l. 64. de curſu publ.* / *l. 19. de luſtrali conl.* } Septimino Proc. Afric.
III. Kal. Iun. Dat. Rau. *l. 3. ad l. Iul. de ambitu.* Strategio Vic. Africæ.
Kal. Iul. Dat. Rauen. *l. 13. de agentibus in rebus.* Hadriano PF. P.
VIII. Kal. Aug. Dat. Rau. *l. 12. de deſertoribus.* Hadriano PF. P.
VI. Non. Octob. Dat. ...... *l. 13. & 14. de deſertoribus.* Hadriano PF. P.
VI. Kal. Ianuar. Dat. Mediolani. *l. 3. Cod. Iuſt. de adſeſſoribus.* Meſſalæ PF. P.

Hæc lex huic tempori conuenire non poteſt.

CHRO-

CHRONICON HISTORICVM.

ARCADIVS, HONORIVS & THEOD. A.D. 403.

HOnnrius Imp. his Coss. agere pergit *Rauenna*.

Mœnia ſeu muri vrbis Romæ metu aduentantis Alarici inſtaurati. Claudianus *in VI. Cos. Honorii v. 331. & 336.* & vetus Inſcriptio Romæ, quo tempore Longinianus P. V. erat. Alludit & idem Claud. *de bello Getico v. 96. ſeqq. GOTHOFREDVS.*

Hnc ipſo aono, qui præceſſit ſextum Honorii Conſulatum, Alaricus Rex Gothorum magno comparato exercitu deſcendens in Italiam, apud *Polleutiam* vincitur a Stilichone: id quidem hoc anno accidiſſe colligitur ex Claudiaoo & aliis, vt inferius patebit. Ex quibus corrigendum ſit Caſſiodori Chronicon, vbi anno ſuperiore ponitur, & inuerſa ſententia, Stilicho habetur a Gothis fuiſſe ſuperatus. Æſtuabat Alaricus deſiderio potiundæ vrbis, ſemper id animo & ore verſans. Quamobrem iuſto timore perculſi Honorius & qui in vrbe erant Senatores, ad auertendam imminentem cladem, nouis mœniis Romam circumdant: de quibus Claudianus *in VI. Conſ. Honor.* his verſibus, a *v. 341.*

> *Addebant pulchrum* noua mœnia *vultum,*
> *Audito* perfecta recens *rumore Getarum.*
> *Perfecitque opifex decori timor; & vice mira*
> *Quam pax intulerat, bello diſcuſſa ſenectus.*
> *Erexit ſubitas turres, cinctosque coegit*
> Septem *continuo* montes *iuueneſcere* muro.

Exſtat de eiuſmodi erectione murorum vetus inſcriptio ſuper Portuenſem portam trans Tiberim, quæ ſic habet apud Smetium pag. 8. n. 1.

S. P. Q. R.

IMPP. CAESS. DD. NN. INVICTISSIMIS. PRINCIPIBVS. ARCADIO. ET.
HONORIO. VICTORIBVS. ET. TRIVMPHATORIBVS. SEMPER. AVGG.
OB. INSTAVRATOS. VRBI. AETERNAE. MVROS. PORTAS. AC. TVR
RES. EGESTIS. IMMENSIS. RVDERIBVS. EX. SVGGESTIONE. V. C. ET.
INLVSTRIS.
MILITIS. ET. MAGISTRI. VTRIVSQ. MILITIAE. STILICHONIS. AD. PER
PETVITATEM. NOMINIS. EORVM. SIMVLACRA. CONSTITVIT.
CVRANTE. FL. MACROBIO. LONGINIANO. V. C. PRAEF. VRBIS.
D. N. M. Q. EORVM.

Nomina vero Stilichonis & Fl. Macrobii abraſa exſtant, ita tamen; vt legi poſſint. Nam proditione Stilichonis detecta & capitis pœna pututa, factum SC. vt publica quæque atque priuata monumenta, quæ in eius hooorem fuiſſent erecta, penitus diſiicerentur; vnde etiam dicatis ſtatuis exturbatis, titulis appoſitum eius nomen abraſum fuit: quod quidem pluribus exemplis antiquæ eiusdem Stilichohis docent inſcriptiones, quæ adhuc exſtant, & expuncto leguntur nomine Stilichonis. *BARONIVS in annal. Eccleſ. ad an. 403.* & *408.*

In *deſertores* militiæ eorumque occultatores per PP. Italiæ variis conſtitutionibus, pœnis & rationibus inſurrexit hoc tempore Honorius *l. 11. 12. 13. 14. de deſertorib.* partim, vt latrociniis occurreret, partim aduerſus Gothorum irruptionem.

Septiminus his Coss. Proconſul Africæ fuit, ad quem variæ extant conſtitutiones. In *actis collat. Karthag. die 3. c. 173.* recitatur libellus, quem Catholici his Coss. Id. Septemb. Karthagine huic Septimino obtulerunt, aduerſus Circumcellionum violentiam. Mox & reſponſum ſubiicitur ad eum libellum eiuſdem Septimini Proconſulis.

Honorius Imp. puſt *Polentinam* de Alarico ſeu Gothis victoriam, quæ feſto Paſchatis congruit, vt teſtatur Oroſius, *lib. 7. cap 37.* primis menſibus, inquit, Claudiaous, *de bello Getico v. 152.* Poſt alteram item *Verouenſem*, a Romanis expetitus, Rauenna digreſſus itinere ducto per totum littus maris Hadriatici per Fanum Fortunæ, Metauro tranſito, Petra pertuſa, Iouis delubro, per Apenninum, Clitumnum, Narniam, (quod iter deſcribit Claudianus, *paneg. in VI. Cos. a v. 499*) ROMAM venit: de quo mox anoo *prox.* plura. *GOTHOFREDVS.*

Iornandes lib. de rebus Geticis, poſtquam narrauit, Gothos Alaricum Regem ſibi conſuluiſſe, ait: *Mox vt ergo antefatus Alaricus creatus eſt Rex, cum ſuis deliberaus, ſuaſit eis ſuo labore quærere regna, quam alienis per otium ſubiacere: & ſumpto exercitu per Pannonias, Stilicone & Aureliano Coſſ. & per Sirmium dextro latere, quaſi viris vacuam, intrauit Italiam: nullo penitus obſiſtente ad pontem applicuit Condiniani, qui tertio milliario ab vrbe erat regia Ravennate.* Vbi Iornandes vno tenore refert, quæ ab anoo CCCLXXXII. quo *Alaricus* dictus eſt Rex, vſque ad annum CCCC. inter Gothos geſta ſunt. Hæc breuius narrant Proſper & Caſſiodorus in Chronicis ad Conſulatum Stiliconis & Aureliani anno CCCC. geſtum. Tum ad Conſulatum Arcadii V. & Hnnorii V. ſeu ad annum CCCCII. Proſper ſcribit: *Aduerſus Gothos vehementer vtriuſque potentiæ partis clade pugnatum eſt.* Idem ad eum annum referunt Caſſiodorus & Iornandes citatus, qui aiunt, pugnam habitam eſſe *ad Polentiam*, quod oppidum erat Liguriæ apud Tanarum fluuium, nunc exciſum. Sed genti ſuæ vterque nimium fauens Gothos victores exſtitiſſe ſcribunt. Pugnatum fuiſſe die Paſchatis, qui anno elapſo in diem VI. Aprilis incidit, Oroſius Lib. VII. c. 25. inſinuat, dum ait: *Taceo de infelicibus illis apud Polentiam geſtis, cum barbaro & pagano duce, hoc eſt, Saule, cui ſumma belli commiſſa eſt, cuius improbitate reverendiſſimi dies, & ſanctum Paſcha violatum eſt: cedentique hoſti propter religionem, vt pugnaret extortum eſt*, &c. Alia poſtea prælia habita tam *Haſta*, quæ vrbs eſt Liguriæ, quam *Veronæ*, vt prodit Claudianus in ſexto Conſulatu Honorii, imo & in aliis oppidis, vt tradit Iornandes citatus. Ad hoc bellum refert Gothofredus leg. 15. Cod. Theod. *de tironi-*

ARCADIVS, HONORIVS & THEOD.

ronibus, qua honorarii tirones indicti fuere. Quæ lex anno ſuperiori emiſſa. Refert etiam ad hanc Gothorum irruptionem leges eiusdem Codicis 11. 12. 13. & 14. *de deſertoribus* datas, partim, vt latrocintis Honorius occurreret, partim aduerſus Gothorum irruptiooem, quemadmodum & legem 13. eiusdem Cod. *de agentibus in rebus*, latam ad tironum indictionem. Quæ omnes leges hoc anno emiſſæ indicant, currenti anno bellum adhuc duraſſe. Baronius num. L. vt hanc irruptionem ad hunc annum referret, motus eſt his verſibus Claudiani de *de bello Getico v. 485.* vbi vnum ex Alarici ducibus ita loquentem inducit:

Si numero non fallor, ait, tricesima *currit*
Bruma *fere, rapidum poſtquam tranauimus Iſtrum,*
Romanamque manum tantis eludimus annis.

Quibus indicati arbitratur Baronius, nondum fuiſſe annos triginta ab egreſſu Gothorum, quem contigiſſe putat anno CCCLXXVI. Addit, Ammianum Lib. XXX. ſcribere, Gothos transmiſſo Iſtro inualiſſe Thracias anno CCCLXXIII. & ſi addantur triginta, plenum hunc ipſum anoorum numerum a Claudiano ſignatum inueniri. Verum Claudianus annos illos triginta, ab anno CCCLXXIII. deducit, eosque vtrinque incompletos intelligit, quod vt magis exprimat, ait: *Tricesima currit bruma fere.* Infra vero *v. 630.* aduerbium illud omittit:

Vnoque die Romana rependit
Quicquid ter denis *acies amiſimus* annis.
O celebranda mihi cunctis Pollentia ſeclis!

Idem habet Prudentius aduerſus Symmachum agens *Lib. II. v. 714.*

Illic, ter denis *gens exitiabilis* annis
Pannoniæ, pœnas tandem delata rependit.

Gothi itaque Danubium primum traiecere anno Chriſti CCCLXXIII. vt eo aono oſtendimus, & ex laudatis Claudiani ac Prudentii verſibus confirmatur. Ab eo autem Chriſti anno ad CCCCII. anni triginta oon- dum completi fluxere, ideoque vterque Poëta confirmat quid Caſſiodorus & Proſper citati tradidere, anno ſcilicet ſuperiori Gothos ioter & Romanos ad Pollentiam pugnatum. A. D. 403

Alterum argumentum deducit Baronius ex erectione murorum vrbis Romæ ad auertendam imminentem cladem Marici, de quibos nouis mœniis loquitur Claudianus *de ſexto Conſulatu Honoris*, extatque Romæ vetus inſcriptio recitata a Baronio, in qua dicitur, eam murorum inſtaurationem factam eſſe *Curante Fl. Macrobio Longiniano V. C. Præf. Vrbis.* Ait denique Baronius S. Paulinum in oatali VIII. Sancti Felicis alludere ad hanc murorum vrbis conſtructionem; quod quidem verum eſt: cum Paulinus ioter alia de Deo ſcribat:

Ipſa intra muros turris tibi, qui ſine muris
Murus erit.

Et certe illud Natalitium in medio belli tumulto, & incurſionum Barbarorum, & nominatim *Gothorum* metu conſcriptum eſſe, eius lectio manifeſte oſtendit. Sed cum primum carmen oatalitium Paulini ad annum trecenteſimum oonageſimum quartum pertineat, Natalitium carmen VIII. ſcriptum eſt die XIV. Ianuarii feſto S. Felicis ſacra, anni quadringenteſimi primi, ideoque Gothorum irruptio & murorum vrbis inſtauratio pertinent ad annum quadringenteſimum. Imo ex hoc natalitio carmine, quod a præfato anoo remoueri non poteſt, liquet, primum cum anno trecenteſimo nonageſimo quarto alligaodum eſſe. Si enim conueniret in annum CCCXCIII. vt contendit Barnnius anno CCCXCVII. num. XIV. & alibi, octauum cecinisset Paulinus menſe Ianuario anni quadringenteſimi, ſitque Romani anno CCCXCIX. ſibi ab Alarico timuiſſent, & ad eum reprimendum noua mœnia conſtruxiſſent; cum tamen eo anno nondum Romani ſibi metuerent ab eo. Ex octauo itaque S. Felicis Natalitio aliorum chronotaxis pendet, pateique, Baronium contra principium a ſe ſtatutum hoc carmen in præſentem annum diſtuliſſe. *ANTONIVS PAGIVS in Crit. ad annal. Baron. h. a.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

HONORIO A. VI. & ARISTAENETO COSS. 404. (a)

(a) Chron. Alexandrin. Ὁνωρίου Αὐγούστου τὸ ς' καὶ Ἀρισταινέτου. Faſt Flor. mai. Ὁνωρίου τὸ ς' καὶ Ἀρισταινέτου. Proſper. *Honorio VI. & Ariſtæneto.* & ita Marcellinus *Ariſtæneti* mentionem etiam facit Syneſius epiſt. 32. χθὲς καὶ πρώην ἐπὶ τῶν ἔναγχος ὑπάτων, ὧν ἅτερος ἦν Ἀρισταίνετος· τὸν γὰρ συνάρχοντα ἀγνοῶ. *Nudius tertius nouis Conſulibus, quorum alter eſt Ariſtænetus: collegam enim ignoro.* Cum enim vnus Conſulum Romæ & alter Conſtantinopoli crearetur, aliquando vnus tantum in oriente notus erat, aut etiam in occidente, alterius vero notitia nondum eo peruenerat ob itineris longinquitatem. vid. Procopius Hiſt. Arcan c. XXVI. *Ariſtænetus* ſcribi a plerisque videt lector, *lex* tamen 31. *Cod. Theod. de nauicular. Ariſtheneto* habet, pro quo edidit Gothofredus *Ariſtineto.* Male Faſt. Idat. *Honorio IV. & Ariſtone.* Latercul. Colbertin. *Honorio VII. & Ariſtone.* In Cod. Can. Eccleſ. African vero *Honorius* ſolum memoratur: Ὁνωρίου Αὐγούστου τὸ ἕκτον ὑπάτου. Sed & hoc factum in marmoribus. Ita apud *FLEETWOOD* Syllog. inſcript. pag. 393.

DEPOSITVS. D. VIIII KAL. SEPTEMBR.
DOMINI. HONORI. AVG. VI. COSS.

& *REINESIVM* inſcript. 291. claſſ. XX. p. 965.

HIC. POSITVS. EST. BENEMERITVS. EL....
VESTITOR. IMPERATORIS. QVI. VIX.
DEPOSITVS. D. VIIII. KAL. SEPTEMB.
DOMINI. HONORI. AVG. VI. COSS.

Confer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſ. pag. 548.

IIII. Kal. Feb. Dat. CONSTANTINOP. *l. 4. de his qui ſuper religione.* Anthemio Magiſtro officiorum.

III. Non

ARCADIVS. HONORIVS & THEOD. III Non. Feb. Dat. Conſtantinop. *l. 15. de Iudæis.* Eutychiano PF. P. A. D. 404.
IIII Kal. Mart. Dat. Rom. *l. 65 de curſu publico.* Hadriano PF. P.
IX Kal. Apr. Dat. Rom. *l. 2. de excoct. & tranſl.* ad Hadrianum PF. P.
VI. Id. Apr. Dat ..... *l. 4. Cod. Iuſt. de adſeſſor.* ad Cæcilianum Vicarium.
X Kal. Mai Dat. Romæ. *l. 16. de Iudæis.* Romuliano PF. P.
Prid. Kal. Iul. * Dat. Conſtantinop. *l. 14. de agentibus.* Anthemio Magiſtro Officiorum.

* *Iun.* C. Iuſt.

VIII. Id. Iul. Dat. Rom. *l. 4.ª de decuriis V. R.* Exſuperantio, Iulio, & ceteris decurialibus.
Prid. Id. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 42. de operib. publ.* Eutychiano PF. P.
VIII. Kal. Aug. Dat. Rom. *l. 17. de Iudæis.* Hadriano PF. P.
III. Kal. Aug. Dat. Conſtantinop. *l. 5. de fabricenſibus.* Anthemio Magiſt. Officiorum.
XV. Kal. Sept. Dat...... *l. 31. de nauicular.* Hadriano PF. P.
IIII. Kal. Sept. Dat. Conſtantinop. { *l. 37. de Epiſcopis.* / *l. 15. Cod. de Epiſcopis.* } Studio PF. V.
III. Id. Sept. Dat. Conſtantinop *l. 5. de his qui ſuper religione.* Studio PF. V.
XIV. Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de his qui ſuper relig.* Eutychiano PF. P.

CHRONICON HISTORICVM.

HOnorius Imp. vt dixi anno ſuperiore, Rauenna ROMAM venit, vbi & ſextum Conſulatum auſpicatus eſt; quo nomine Claudianus, expreſſo in id panegyrico, *in hunc VI. Conſul.* vrbi Romæ gratulatur. Hinc igitur iam quinque conſtitutiones Honorii, hoc anno a menſe Februario ad Auguſtum ferme, *Romæ* datæ occurrunt. Hoc vero ipſo anno ludi gladiatorii ab Honorio ibi poſito ſublati videntur. Certe Claudianus, *d. paneg.* ſimulacra tantum ludorum gladiatoriorum exhibita tum deſcribit.

Ioannis Chryſoſtomi occaſione tumultus hoc anno *Conſtantinopoli* excitatus, ſchiſmaque in Eccleſiam inuectum, ob Eudoxiæ odium in Ioannem, eo quod in ſtatuæ ipſius erectionem publice ſuperiore anno inuectus fuiſſet. Quare & euocati Conſtantinopolim Epiſcopi ac nominatim Theophilus Alexandrinus, ad eum de ſede deturbandum, quod & factum ſubſtituto ei Arſacio, eiectoque eo in exilium Cucuſum. Hinc iam populi tumultus: contra Arcadius (Eudoxiæ coniugi obnoxius) Ioannitarum cœtus prohibuit: quo pertinent quatuor huius anni conſtitutiones, inde a fine menſis Ianuarii, puta *lex 4. 5. 6. de his qui ſuper religione.* & *l. 37. de Epiſcopis.* Sed & *incendium* Conſtantinopoli exortum eiecto Ioanne Chryſoſtomo, his COSS XII. Kal. Iul. quo & Eccleſia (poſtea reparata A. 415. teſte Marcellino *Chronico*) & Senatus conflagrauere. Zoſimus, *lib. 5. cap. 23. 24.* Socrates, *lib. 6. cap. 16.* Sozomenus, *lib. 8. cap. 24.* Marcellinus *Chronico his COSS.* Chronicon Alexandrinum, *his COSS.* Palladius, *in dialogo.* Georgius *in vita Chryſoſtomi*, etiam apud Photium *num. 96.* Huius incendii mentio in *l. 37. de Epiſcopis*, quæ data duobus ferme poſt menſibus. Eodemque pertinet biennio poſt *lex 44. de operibus publicis.* Incendium porro illud Ioannitis, id eſt, Ioannis Chryſoſtomi ſectatoribus ab inimicis eius imputatum: Ioannitis vicisſim id in aduerſarios referentibus. vid. Zoſimum, Socratem, Sozomenum, Chronicon Alexandr. Quare quæſtiones ſuper eo agitatæ excruciatique nunnulli primum a Studio P. V. vt docet *d. lex 37. de Epiſcopis.* & deinceps etiam ab Optato P. V. teſte Socrate & Suzomeno, quem P. V. reperio anno proximo 405. vt docet *lex vlt. de vſuris.* cui quæſtioni modum & finem adhibere Arcadius *d. l. 37.* neceſſe habuit. Nihilominus bellum ciuile Conſtantinopoli fuit ex die III. Kal. Sept. (id eſt, poſtero poſt hanc l. die) vt teſtantur Idacii *Conſularia.* Quare & Arcadius Ioannitarum conuentus magis magiſque diſturbare conatus: prohibitis inter alia ſeruis & corporatis vrbis miſcere ſeſe Ioannitarum cœtibus *l. 5. de his qui ſuper relig.* quæ data eſt III. Id. Sept. neque tantum in vrbe, verum etiam per prouincias: Ioannitis redire iuſſis ad communionem Arſacii (qui hoc anno VI. Kal. Iul. Ioanni Chryſoſtomo depoſito Cucuſumque relegato, ſuffectus fuerat) & Theophili Alexandrini, Porphyriique Antiocheni *l. 6.* ſeu *vlt. eod. tit.*

De *Iudæis* tres exſtant hoc anno conſtitutiones: vna Arcadii, qua priuilegia Patriarcharum eorumque, qui ab his præpoſiti, confirmauit *l. 15. de Iudæis.* Duæ Honorii Romæ datæ: quarum priore *l. 16. de Iudæis*, Iudæos omni militia priuauit, altera, puta *l. 17. de Iudæis*, Apuſtolatus ex Occidente in Orientem mittendi facultatem reſtituit, abrogata l. ſua lata A. 399. *l. 14. eod. tit.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

STILICHONE II. & ANTHEMIO COSS. 405. (a)

(a) Chron. Alexandrin. Στελίχωνος τὸ β' καὶ Ἀνθημίου. Faſt. Flor. mai. Στελιχῶνος τὸ β' καὶ Ἀνθημίου τὸ ά. Codex Canon. Eccleſ. African. Ἐπὶ Στελίχωνος πάλιν καὶ Ἀνθεμίου τῶν λαμπροτάτων. Socrates Hiſt. VI 20. Στελίχωνος τὸ δεύτερον καὶ Ἀνθεμίου. *Stilicone II. & Anthemio.* Imitatur græcos Latercul. Colbertin. in quo *Stelicone* legimus. Faſt. Idat. *Stilicone II. & Anthemio.* Proſper. *Stilicone II. & Antemio.* Male vero in Scaligeriana Marcellini editione, *Stilicone III. & Anthemio*, quem errorem emendauit Sirmondus. Stiliconis Conſulatum ſecundum memorant etiam lapides, apud GRVTERVM MLIII. 4.

ARCADIVS, HONORIVS & THEOD.

CONSVLATV. M. F. STILICHONIS. A. D. 405.

SECVNDO. CC. DEPOSITVS. ETC.

apud eundem MLIV. 5.

STILICONIS. CONS. II.

& *FABRETTVM* inſcript. pag. 734.

IIII. NON. DECB. STILICONE.

CONS. II.

BOISSARDVS antiq. Rom. Part. III. pag. 138. inſcriptionem exhibet, in qua nomen Stiliconis eraſum eſt, & poſtea legitur:

VIRO. BIS. CONSVLI. ORDINARIO.

MAGISTRO. VTRIVSQVE. MILITIAE. &c.

Confirmat lapis hic quæ ſupra ex Baronio de eraſo Stiliconis nomine dedimus. Conf. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 551.

Prid. Non.* Feb. Dat. RAVENNAE *l.* * *2. de Epiſcopali iudicio.* Hadriano PF. P.

* Hypobolimæa hæc lex.

Prid. Id. Feb. Dat. Rauennæ { *l. 38. de hæretic.* / *l. 3. ne ſanctum bapt.* } Edictum.

Prid. Id. Feb. Dat. Rauennæ. *l. 4* & *5. ne ſanctum baptiſma.* Hadriano PF. P.
III. Non. Mart. Dat Rau. *l. 2. de religione.* Diotimo Proc. Afric.
XII. Kal. Mai. Dat. Rau. *l 19. de bonis proſcriptor.* Vrſicino Com. S. L.
Prid. Id. Iun. Dat. NICIAE. *l. vlt. de vſuris.* Optato PF. V.
Ante Iulium. Dat...... *l. celebrandis 19. Cod. de nuptiis.* Eutychiano PF. P.
VI. Id. Iul. Dat. ANCYRAE. *l. 1. ne quis in Palat. man.* ad Anthemium PF. P.
XI. Kal. Aug. Dat. Rau. *l. 62. de appellationib.* ad Diotimum Proc. Afr.

Hac l. fit mentio *Gentilium.*

X. Kal. Aug. Dat. Ancyræ. *l. vn. de menſorib.* Æmiliano Magiſtro Offic.

Prid. Id. Aug. Dat. Ancyræ. { *l. 28. de palat. S. L.* / *l. 18. Cod. de reſcind. vend.* } Neſtorio Com. R. P.

VIII. Kal. Octob. Dat. Rau *l. 43. de operib publ.* Hadriano PF. P.
VIII. Id. Nou Dat....... *l. 24. de petitionib.* Anthemio PF. P.
Id. Nouemb. Dat...... *l. 2. C. de naturalib. lib.* Anthemio PF. P.
VI. Id. Decemb. Dat. Rau. *l. 39 de hæreticis.* Diotimo ſuo ſalutem.
Id. Decemb. Dat...... *l. 5.* ſeu *vlt. Cod. de off. PP. Orientis.* Anthemio PF. P.
XIIII. Kal. Ian. Dat. CONSTANTINOP. *l. 63. de appellationib.* Anthemio PF. P.

CHRONICON HISTORICVM.

HOnorius Roma digreſſus, his Coss. *Rauenna* egit.

Equitii Hipponæ Diarretorum *Epiſcopi* de ſede ſua depoſiti occaſione, ſimul & ad Patrum Africanorum ſuperiore anno legationem ſeu petitionem (vt docet canon. 93. Cod. Africani) Honorius Imp. Epiſcopum ob culpam aliquam Epiſcopatu depoſitum, Epiſcopatum repetentem, vltra centeſimum ab vrbe miliarium pelli iuſſit *l. 2. de Epiſcopali iudicio.*

Henoticum, ſeu Edictum de *vnitate* per Africam ab Hoorio Imp. emiſſum his Coss. pridie Idus Febr. quo & *Donatiſtis* pœnæ denunciatæ, ad Patrum Africanorum ſuperiore anno legationes & querelas aduerſus Donatiſtarum furorem, vt videre eſt can. 93. Cod. Afr. vbi mandata Legatorum continentur, Edicto Honorii congruenti omnino. Cuius Edicti mentio fit apud Idacium *in Conſularib. his Coss.* in *l. 2. de religione*, & canone 94. & 99. Cod. Afric. Eius vero partes duæ ſuperſunt *l. 38. de hæreticis*, & *l. 3. ne ſanctum baptiſma.* Ei porro exequendo eodem die ſpecialia ab Honorio Imp. mandata emiſſa ad Hadrianum PP. quæ continentur *l. 4.* & *5. eod. tit. ne ſanctum bapt.* mox & ad Diotimum Proconſulem Africæ. *l. 2. de religione.* qua iubet, vt Edictum de vnitate per Africanas regiones per diuerſa proponat, ad quem altera quoque *l. 39. de hæreticis*, ſub finem anni data, pœnas aduerſus Donatiſtas exerceri iuſſit.

Poſſeſſiones ex *bonis Gildonis*, a priuaris poſſeſſas, cum fructibus reſtitui iuſſit Honorius, *l. 39. de bonis proſcript.*

Arcadius Conſtantinopoli *Nicæam* Bithyniæ profectus eſt: vbi menſe Iunio data ab eo *lex vlt. de vſuris.*

Senatoribus dimidias centeſimas *vſuras* hoc tempore, antea penitus ademptas, conceſſit Arcadius *d. l. vlt.*

Optatus P. V. Conſtantinop. fuit: de quo in rebus Chryſoſtomi. v. quæ dixi *ſuper. anno.* Meminit inter alios Socrates *lib. 6. cap. 16. in fin.*

Conſobrinorum nuptias hoc ferme tempore legitimas eſſe iuſſit Arcadius *l. celebrandis.*

Arcadius e Bithynia *Ancyram* Galatiæ hoc tempore profectus: vbi datæ ab eo menſe Iulio & Au-

ARCADIVS, HONORIVS & THEOD. — A.D. 406.

& Auguſto *l. 1. ne quis in Palat. l. vn. de menſoribus. l. 18. de palatinis S. L.*

Anthemius PP. ab hoc tempore eſſe cœpit ad annum vſque 416. de quo ex Chryſoſtomo, Syneſio, Sidonio, Socrate, Chronico Alexandr. in A. 406. Socrate in anno 408. *in Proſopogr.*

Donatiſtas pœnas, antea lege ſtatutas, perſolvere iuſſit Honorius *l. 39. de hæreticis*: id eſt, mulctam denarum auri librarum: quod etiam anno ſuperiore 404. Patres Africani ab Honorio ſtatui petierant. v. *can. 93. Cod. Afric.* Forte hæc lex lata ad legationem Africanam, quæ ex concilio Carthag. poſt Henoticum ab Honorio emiſſum, menſe Auguſto habito, miſſa eſt hoc ipſo anno. v. *can. 94. Cod. Afric.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

ARCADIO A. VI. & PROBO COSS. 406. (a)

(a) Faſt. Idat. *Arcadio VI. & Probo.* Proſper. *Arcadio VI. & Probo.* Ita etiam Marcellinus, & Faſt. Flor. mai. *Ἀρκαδίῳ τὸ ϛ' καὶ Πρόβῳ.* Socrates Hiſt. VI. 20. *Ἀρκαδίου τὸ ἕκτον καὶ Πρόβου.* Zoſimus Hiſt. VI. 1. *ἔτος τὴν ὕπατον ἔχοντος ἀρχὴν Ἀρκαδίου καὶ Πρόβου. Arcadio VI. & Probo Coſſ.* Male Latercul. Colbertin. *Arcadio VII. & Probo.* Confer. PETRVS RELANDVS in Faſt. Conſul. pag. 543.
Sextus Anicius Petronius Probus anno CCCLXXI. Conſul ordinarius, pater extitit trium Conſulum ordinariorum, *Anicii* ſcil. *Probini, Anicii Hermogeniani Olybrii*, qui anno CCCXCV. Conſules proceſſere, & *Anicii Probi*, qui hoc anno faſtis nomen dedit. *Arcadius* propter quinta Quinquennalia Imperii, viuente patre initi, Conſulatum ſuſcepit. ANTONIVS PAGIVS in Crit. ad annal. Baron. h. a.

III. Id. Ian. Dat. RAV. *l. vlt. de nauib. non excuſ.* Longiniano PF. P.
V. Id. Febr. Dat. Rau. *l. 10. de cenſitorib.* Longiniano PF. P.
IX. Kal. Apr. Dat. Rau. *l. 15. de deſertorib.* Longiniano * PF. P.

* Perperam *Longiano.*

XV. Kal. Mai. Dat. Rau. *l. 16. de tironibus.* ad Prouinciales.
XIII. Kal. Mai. Dat. Rau. *l. 17. de tironibus.* ad Prouinciales.
IIII. Kal. Mai. Dat. CONSTANTINOP. *l. vlt. de famoſis libellis.* Anthemio PF. P. & Patricio.
V. Kal. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 13. de murilegulis.* Filometori Com. S. L.
V. Kal. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 44. de operib. publ.* Æmiliano PF. V. *

* Cod. Iuſt. *PF. P.* male.

XIII. Kal. Aug. Dat. Conſtantinop. *l. 6. de denuntiat.* Æmiliano PF. vrbis.
Prid. Non. Sept. Dat. ALTINO. *l. 30. de annona & trib.* Sapidiano Vic. Afric.

Hanc l. referendam exiſtimo ad A. D. 399. & coniungendam cum *l. 5. de canone frum. V. R.*

III. Non. Oct. Dat. Conſtantinop. *l. 167. de decurion.* Anthemio PF. P.
XI. Kal. Nou. * Dat. Conſtantinop. *l. 45. de operib. publ.* Æmiliano PF. V.

* *γρ. Dec.*

XI. Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 46. de operib. publ.* Æmiliano PF. V.
V. Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 1. ne Comitib. & Tribunis.* Anthemio PF. P.
Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. vn. de priuil. dom. Aug.* Anthemio PF. P.
VII. Id. Dec. Dat. Rau. *l. 33. quorum appellationes.* Neſtorio Com. & Duci.

CHRONICON HISTORICVM.

HOnorius his COSS. *Rauennæ* porro conſtitit: Arcadius Conſtantinopoli.

Longinianus hoc tempore PP. Italiæ fuit: de quo ex Symmacho, (vbi male *Longimanus* editum) & ex Zoſimo, *in Proſopogr.*

Radagaiſus Scytha cum 200. vel 400. millibus ſuorum, totam Italiam inundauit: Oroſius *lib. 7. cap. 37.* Marcellinus, *Chronico his Coſſ.* quare magno apparatu huic contra itum: veluti I. Tironibus ab Honoratis in pretio exactis, cuius rei meminit *lex 18. de tironibus.* II. Serui item etiam fœderatorum & deditiorum contra hoſtiles hos impetus præmio libertatis & pulueratico binorum ſolidorum inſuper promiſſo ad militiam inuitati *l. 16. de tironibus.* III. Ingenui vero præmio decem ſolidorum, tribus repræſentatis, *l. 17. de tironibus.* GOTHOFREDVS.

A Chriſto nato cum annus ageretur quadringenteſimus ſextus, auſpiciis nouorum Conſulum *Arcadii Aug. ſextum & Anicii Probi: Quo* (inquit Marcellinus) *Theodoſius iunior Quinquennalia edidit: & Rhadagayſus Paganus, natione Scytha, cum ducentis millibus ſuorum totam Italiam inundauit. Cum Huldin & Sanrus (Sarus) Hunnorum Gothorumque Reges, Rhadagayſum continuo confecerunt, ipſiusque capite amputato, captiuos eius ſingulis aureis diſtrahentes.* Hæc ipſe, & quidem paucis & obſcure. At res tanta digna quidem eſt, quæ omni ex parte elucidetur, ac fuſius explicetur. Atque in primis quod ad rei geſtæ tempus ſpectat: ſcimus S. Proſperum *in Chronico*, hæc accidiſſe affirmare anno ſuperiori, *ſub Conſulatu Stilichonis ſecundo & Anthemii.* Vt autem Marcellino potius adſentiamur, *Honorii* Imperatoris reſcripta hoc anno ad Prouinciales data perſuadent. Etenim ob ingruens tanti belli periculum iubet etiam armari ſeruos *l. 16. de tiron. Cod. Theod.* Sed & iterato rurſum edicto, ingenuis militantibus ſtipendium auxit, *l. 17. de tironib. Cod. Theod.* BARONIVS *in Annal. ad h. a.*

Radagaiſus anno ſuperiori in Italia occiſus, non vero currenti, vt habet Baronius ex Marcellino *in Chronico*, vbi perperam etiam ſcribit, Theodoſium iuniorem *Quinquennalia* edidiſſe.

ARCADIVS, HONORIVS & THEOD. Proſper enim *in Chronico, Stilichone & Anthemio Coſſ.* anno ſcilicet ſuperiori ſcribit: *Radagaiſus in Tuſcia multis Gothorum millibus caſis, ducente exercitum Stilichone, ſuperatus & captus eſt.* Secundo, Iſidorus *in Chronico Gothorum* habet: *era CCCCXLIII, anno imperii Honorii & Arcadii X, Rex Gothorum Radagaiſus, genere Scytha, cultui idololatria deditus, barbarica immanitatis feritate ſeviſſimus cum CC. armatis Sarmatarum millibus Italia partes vehementi vaſtatione aggreditur, ſpondens in contemptum Chriſti, Romanorum ſanguinem Diis ſuis libare, ſi vinceret. Cuius exercitus ab Stilichone Duce Romano in montuoſis Tuſcia locis circumcluſus, fame potius quam ferro conſumptus: ipſe poſtremum Rex captus & interfectus eſt.* Era enim CCCCXLIII. cum præcedenti Chriſti anno concurrit. Nec curandum de anno X. Honorii & Arcadii ab Iſidoro memorato, quia is in annis imperatorum cum annis eræ coniungendis plerumque peccat. Tertio, Pſeudo Proſper *in Chronico Imperiali anno X. Imperii Honorii Imp.* ait: *Radagaiſus, Rex Gothorum, Italia limitem vaſtaturus transgreditur.* Tum *anno XI. eiusdem Imperatoris: Multis ante vaſtatis vrbibus Radagaiſus occubuit,* &c. Quare Radagaiſus, quem hic auctor *Radagaium* corrupte vocat, anno CCCCIV. in Italiam ingreſſus, anno CCCCV. cæſus & profligatus eſt, vt Baronius ex Oroſio *Lib. 7. cap. 37.* pluribus narrat. Denique Paulinus *Carmen Natalitium XIII. de Sancto Felice,* ſcripſit die decima quarta menſis Ianuarii anni currentis, cuius titulus apud Dungalum, qui huius Natalis XIII. fragmentum nobis conſeruauit, his verbis conceptus eſt: *De Gothorum exercitus cum ſuo Rege interitu.* Quare menſe Ianuario huius anni iam cæſus erat Radagaiſus, eiusque exercitus deletus, cum Paulinus S. Felici Natalem XIII. caneret. A. D. 406. Sed ſecundum Baronium, qui fragmentum illud recitat nom. VII. Natalis ille ad annum Chriſti CCCCV. ineuntem pertinuit: inde conſequens eſſet, victoriam de Gothis reportatam, ad annum CCCCIV. referri debuiſſe, quod veterum ſcriptorum nemo adſeruit, vt recte Chiffletius *Part. II. Paulini illuſtrati c. 9.* obſeruauit. *ANTONIVS PAGIVS in Crit. ad annal. Baron. h. a.*

L. 16. & 17. Cod. Th. *de tironibus.* Baronii atque Gothofredi noſtri opinionem, quod Radagaiſus hoc anno omnem Italiam cum exercitu inundauerit, non iuuant. Serui enim ad militiam inuitati ſunt, non aduerſus *Radagaiſum,* qui iam deletus erat, ſed vt bello Illyriciano, quod meditabatur *Honorius,* adeſſent. Dicemus hac de re ex Pagio ad *citat. leg. 16. RITTER.*

Æmilianus his Coss. ſub Arcadio P. V. Conſtantinopoli fuit, cui hoc anno inſcribuntur *lex 44. 45. 46. de operib. publ.* & *l. 6. de denuntiat.* Eius meminit *hoc ipſo anno* Chronicon Alexandrin.

Finiendarum litium ſtudio Arcadius hoc tempore varias cauſas & ſeptem quidem definiuit, in quibus denunciationum ambages ſeruari noluit *l. 6. de denunciatione.*

Incendium Conſtantinopoli VIII. Kal. Nouembris exortum, quo conflagrarunt porticus Circi vna cum adiacentibus & ſuperſtructis. Chronicon Alexandr. *bis Coſſ.* quibus inſtaurandis mox menſe Nouembri incubuit Arcadius *l. 45. & 46. de operibus publicis.*

Vandali & *Alani* traiecto Mogontiaci Rheno Gallias pridie Kal. Ianuarias ingreſſi ſunt. v. Proſperum *bis Coſſ.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

HONORIO VII. & THEODOSIO II. AA. COSS. 407.

Conſulatus huius fit mentio *l. 8 & 9. de indulg. debit.* *GOTHOFREDVS.* Proſper. *Honorio VII. & Theodoſio II.* Ita etiam Marcellinus. Socrates Hiſt. VII. 6. Ὁνωρίυ τὸ ἕβδομον καὶ Θεοδοσίυ Αὐγέστυ τὸ δεύτερον. Zoſimus Hiſt. VI. 2. βασιλεύοντος Ἀρκαδίυ, καὶ ὑπάτων ὄντων Ὁνωρίυ τὸ ζ' καὶ Θεοδοσίυ τὸ β'. *Imperante Arcadio, Coſſ. Honorio VII. & Theodoſio II.* Codex Canon. Eccleſ. African. Ἐπὶ τῶν ἐνδοξοτάτων βασιλέων Ὁνωρίυ τὸ ἕβδομον καὶ Θεοδοσίυ τὸ δεύτερον. Paulo poſt tamen tertium Theodoſii Conſulatum cum Honorii VII. nimis accurate iungit, Ὁνωρίυ τὸ ἕβδομον καὶ Θεοδοσίυ τὸ τρίτον. Apud Photium in Bibl. pag. 178. etiam locus eſt, anni huius Conſules exhibens: ἀπὸ τῆς Ὁνωρίυ τῆς ὑπατείας τὸ ζ' καὶ Θεοδοσίυ τὸ δεύτερον. At in epiſtola Papæ Gregorii T. V. Concil. p. 542. ex Codice citatur conſtitutio, quæ ita ſubſcripta eſt: *Data Kalendis Aprilis, Honorio ſeptimo & Theodoſio iterum Coſſ.* Conſtitutio ſancit, *nemini licere confugientes ad Sacroſanctas Eccleſias abducere,* verum valde deprauata eſt; legitur enim l. 12. Cod. *de his qui ad Eccleſ. conf.* & in fine, *Data X. Kal. April. Conſtant. & Conſt.* neque *Iouio,* vt in epiſtol. Gregorii, ſed *Iouin*, inſcripta eſt. Conf. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 555.

VIII. Kal. Feb. Dat. * CONSTANTINOP *l. 13. de proximis Comitib. diſp.*

* * * * * *

VIII. Kal. Mart. Dat. ROM. *l. 40. de hæreticis.* Senatori PF. P. *

* *PF. V.* Cod. Iuſt.

XVI. Kal. Apr. Dat. Conſtantinop. { *l. 20. de cohortalibus.* / *l. 8. de maternis bonis.* } Anthemio PF. P.

XI. Kal. Apr. Dat. ...... { *l. 18. de tironib.* Stilichoni Comiti & Magiſtro militum.
Huic l. male adſcribitur *Coſſ. Honor. IIII.*
ROM. *l. vlt. de veteranis.* Stilichoni Comiti & Magiſtro vtriuſque militiæ.

Male refertur ad *Honorium VIII. & Theodoſ. III. Coſſ.*

VI. Id. Apr. Dat. Rau. * *l. 5. de decuriis V. R.* Curtio PF. P.

* *vel. Rom.* niſi *Dat.* pro *reddita* hic accipimus.

III. Kal. Mai. Dat. ...... *l. vn. de officio Com. S. L.* Limenio * Comiti.

* De hoc v. *Proſop.* Comitis ſcil. S. L. v. *l. 10. Cod. de off. rector. prou.*

IIII. Non.

ARCADIVS, HONORIVS & THEOD. IIII. Non. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 29. de erogat. mil. ann.* Anthemio PF. P. A. D. 407.

Honorio & Theodoſio tantum hæc lex tribuitur. Quare referenda ea forte ad A. D. 409.

III. Id. Iun. Prælata literis viri Inluſtr. Com. ſacrarum largitionum. *l. vn. de immunitate.* Baſilio Com. S. L.

IIII. Non. Aug. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de curſu publ.* Anthemio PF. P.

VII. Id. Octob. Dat. Rau. *l.* * *14. de proximis Comitib. diſp.* Epiphanio P. V.

* Referenda hæc lex ad A. 412. & iungenda *l. vn. de Comitib. vacantib.*

XVII. Kal. Dec. Dat. Rom. { *l. 38. de Epiſcopis.* / *l.* * *41. de hæreticis.* } Porphyrio Proc. Afr.

* Propoſita Carthagine in foro ſub programmate Porphyrii Proconſulis Nonis Iunii Baſſo & Philippo Coss.

IX. Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 2. ne quis in Pal. man.* Anthemio PF. P.

CHRONICON HISTORICVM.

OLympiodorus Thebanus Paganus (cuius meminit & Zoſimus, *lib. 5. cap. 27.*) ab hoc Conſulatu Hiſtoriam ſuam orſus fuit, perduxitque ad annum 424. *GOTHOFREDVS.*

Memoriam atque fragmentum hiſtorici huius nobis conſeruauit Photius in Bibliotheca qui ita de eo Num. LXXX. Ὀλυμπιοδώρου ἱστορικοὶ λόγοι κβ΄. Ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Ὀνωρίου τοῦ βασιλέως Ῥώμης, τῆς ὑπατείας τὸ ζ, καὶ Θεοδοσίου τὸ β΄. Κατέρχεται δὲ μέχρις ὅτου Βαλεντινιανὸς ὁ Πλακιδίας καὶ Κωνσταντίου παῖς, εἰς τὴν βασίλειον τῆς Ῥώμης ἀνεῤῥήθη ἀρχήν. Οὗτος ὁ συγγραφεὺς, Θηβαῖος μὲν ἐστιν, ἐκ τῶν πρὸς Αἴγυπτον Θηβῶν τὸ γένος ἔχων· Ποιητὴς, ὡς αὐτός φησι, τὸ ἐπιτήδευμα· Ἕλλην τὴν θρησκείαν. Καὶ πρὸς Θεοδόσιον τὸν βασιλέα, ὃς ἀνεψιὸς ἐχρημάτιζεν Ὀνωρίου καὶ Πλακιδίας, Ἀρκαδίου δὲ παῖς πρὸς τοῦτον τὴν ἱστορίαν ἀναφωνεῖ. *Olympiodori Hiſtoriarum libri ſunt XXII. Incipit autem ab Honorii Imperatoris Romani Conſulatu VII. & Theodoſii II. hiſtoriamque deducit ad id vſque tempus, quo Valentinianus, Placidiæ & Conſtantii filius, Romanus Imperator declaratus eſt. Eſt autem ſcriptor iſte Thebanus, ex Ægyptiacis Thebis ortum ducens: ſtudiorum genere poëta,* (operator chymicus, quod Reineſius vult *Var. Lect. II. 5.*) *vt ipſe ait: religione paganus. Hiſtoriam vero ſuam nuncupauit Theodoſio Imperatori; qui Honorii & Placidiæ e fratre nepos fuit, Arcadii Imperatoris filius.* Fragmentum etiam Olympiodori ex bibliotheca Franc. Pithœi cum verſione & notis ſuis Fridr. Sylburgius Tom. III. Script. Rom. hiſt. min. inſeruit. *RITTER.*

Arcadius his Coss. *Conſtantinopoli* egit, Honorius vero *Romæ:* (Innocentio tum Ep. vrbis Romæ) quod præter leges, ab eo Romæ his Coss. datas, ducet quoque Zoſimus *lib. 5. cap. 27. & 29.*

Honorius Romæ conſtitutus aduerſus Manichæos, Phrygas & Priſcillianiſtas conſtitutionem edidit *l. 40. de hæreticis.*

Stilicho Comes & Magiſter militiæ in Italia hoc anno erat, cuius hoc ipſo anno meminit & Zoſimus, *lib. 5. cap. 28. 29.* vbi oſtendit, Stilichonem poſt Radagaiſianam inuaſionem, hoc tempore ſeſe ad *Illyricianam* expeditionem accinxiſſe: Quo forte pertinet *lex 18. de tironib.* & *l. vlt. de veteranis,* quæ ad eum datæ ſunt.

Conſtantius Tyrannus, (Zoſimus & Sozomenus *Conſtantinum* nominant,) Honorio Romæ poſito, & Stilichone in Italia locato, e Britannia in Gallias Bononiam tranſiit, ſibique Gallicos & Aquitanicos exercitus conciliauit. Olympiodorus, Zoſimus, *lib. 5. cap. 28. 31. & lib. 6. cap. 2.* Sozomenus, *lib. 8. cap. 35. & lib. 9. cap. 11.*

Ioannes Chryſoſtomus obiit his Coss. XIV. Nouembr. Socrates *lib. 6. cap 19.* alii aiunt XIV. Septembr. *GOTHOFREDVS.*

Chryſoſtomum die XIV. menſis Septembris ad Deum migraſſe, certiſſimum eſſe, ſcribit *PAGIVS in Crit. ad annal. Baron. h. a.* Sozomenum etiam corrigit *BARONIVS in annal. ad h. a.* memorans, Scriptores omnes diem XIV. Sept. ponere, prætereaque tabulas Eccleſiaſticas id affirmare. *RITTER.*

Honorius *Romæ* conſtitutus ſub Innocentio Ep. vrbis Romæ per Africam *Eccleſiarum* & clericorum priuilegia confirmauit, nouaque inſuper adiecit, ac nominatim vt Defenſores Aduocatos conſtituere Eccleſiæ poſſint: id quod ad petitionem Concilii Africani hoc anno habiti Idib. Iunii in *Cod. Afr. c. 97.* conſtituit. *Hæreticis* vero ad Catholicam fidem vel ſero conuerſis indulgentiam propoſuit, conſtitutione ad Porphyrium Proconſulem Africæ emiſſa, cuius duæ partes ſuperſunt: *lex 38. de Epiſcopis.* & *lex 41. de hæreticis.* De huiuſmodi conuerſis poſt Henoticum Honorii hoc ipſo anno v. *canonem 99. Cod. Afric.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

BASSO & PHILIPPO COSS. 408. (a)

(a) Proſper. *Baſſo & Philippo.* Faſt. Idat. *Baſſo & Philippo.* Et ita Marcellinus. Faſt. Flor mal Βάσσου καὶ Φιλίππου. Socrates Hiſt. VI. 21. Sozomenus Hiſt. IX. 8. & Chron. Alexandrin. Βάσσου καὶ Φιλίππου. Codex Can. Eccleſ. African. Ἐπὶ Βάσσου καὶ Φιλίππου τῶν λαμπροτάτων ὑπάτων. Zoſimus Lib. V. cap. 34. Βάσσου ὑπατείᾳ καὶ Φιλίππου καθ' ἣν καὶ Ἀρκάδιος ὁ βασιλεὺς ἔτυχε τῆς εἱμαρμένης, τῇ δὲ πρὸ δέκα καλανδῶν Σεπτεμβρίων ἡμέρᾳ. *Baſſi & Philippi Conſulatu, quo & Arcadius Imperator fato functus eſt a. d. X. Kal. Septembr.* Idem Lib. V. c. 38. Τριβέντος δὲ τοῦ Φθινοπώρου καὶ τοῦ χειμῶνος ἐπιλαβόντος ὕπατοι μὲν ἀνεδείχθησαν Βάσσος καὶ Φίλιππος. *Exacto autumno, quum hiems cœpiſſet, Baſſus & Philippus Conſules deſignati ſunt.* Seruat Conſules & nomina eorum integra lapis apud *FABRETTVM* inſcript. pag. 268.

DEPO-

ARCADIVS, HONORIVS & THEOD. A. D. 408.

DEPOSITA. SVSANNA. IN. PACE. DIE.

XCII. KALENDAS. NOBENBRES.

CONSVLATV. ANICI. BASSI. ET.

FL. FYLIPPI. VV. CC.

Ad *Flauium Philippum* Conſulem *CL. CONTELORIVS* de Præf. Vrb. inſcriptionem hanc quoque refert, quæ eſt in hortis Barberinis:

FLAVIVS. PHILIPPVS. VIR. CLAR.

PRAEF. VRBI. NYMPHEVM.

SORDIDVM. SQALORE. FOEDATVM.

ET. MARMORVM. NVDITATE. DEFORMB.

AD. CVLTVM. PRISTINVM. REVOCAVIT.

Præfectura vrbana itaque inſignem fuiſſe Conſulem huius anni, autumat auctor laudatus, & *ANTONIVS PAGIVS* in Crit. ad h. a. Præfectum etiam Prætorio Illyrici anno CCCCXXI. factum, Theodoſiumque Iun. leg. 45. Cod. Theod. *de Epiſcopis*, eidem inſcripſiſſe, ſtatuit. De his coniecturis *in Proſopographia*. Confer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 558.

XVIII. Kal. Feb. Dat. ROMÆ. *l. 8. de ſuariis.* Hilario PF. V.

Arcadii & *Honorii* ſolorum nomina perperam huic l. inſcripta & in Cod. Th. & in C. Iuſt.

XVII. Kal. Febr. * Dat. Rom. { *l. 43. de hæreticis.* / *l. 19. de paganis.* } Curtio PF. P.

* vulgo *Dec.*

XVI. Kal. Feb. Dat. CONSTANTINOP. *l. 19. de palatinis S. L.* Monaxio PF. P. *

* *γρ. PF. V.*

VI. Kal. Feb. Dat. ...... *l. 30. de ſuſceptoribus.* Lucio Com. S. L.

III. Non. Feb. Dat. Romæ. * *l. vn. de officio iudicum ciuilium.* Curtio PF. P.

* *Rauennæ*, Cod. Iuſt. male.

XV. Kal. Mart. Dat. ...... *l. vlt. de annonis ciuicis.* Monachio * PF. V.

* *γρ. Monaxio.*

III. Id. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de equorum conlat.* Herculio PF. P.

Hæc lex præfert tantum *Honorii* & *Theodoſii* nomina. Male: niſi menſis in ſubſcriptione mutetur. Certe repetita ea, etſi paulo aliter, A. 411. *l. 49. de operib. publ.*

V. Kal. Mai. * Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de quæſtionibus.* ad Anthemium PF. P.

* *Mart.* C. Iuſt.

Et hæc lex præfert tantum *Honorii* & *Theodoſii* nomina. Forte recte, repoſita in ſubſcript. *Datum*, vel *Data Kal. Maii.*

ARCADII, HONORII, & THEODOSII conſtitutiones ſine die vel Conſule.

L. in pecuniariis 26. Cod. de procurator. Datum prid. Id. Octob. ......

L. 2. Cod. de alluuionibus. Cæſario PP. Agitur de inundatione Nili.

Videtur *Theodoſii* nomen expungendum.

CHRONICON HISTORICVM.

HOnorius his quoque Conſulibus *Romæ* conſtitit, vt iuxta *l. 8. de ſuariis. l. vn. de off. iud. ciuil* teſtatur Zoſimus, *lib. 5. cap. 30.* vnde poſtea *Bononiam* & *Ticinum* ſeſe contulit, eodem auctore: & exinde Mediolanum: Arcadius vero *Conſtantinopoli* egit, mox & obiit.

In hæreticos, Paganos, Cœlicolas conſtitutionem edidit hoc tempore Romæ conſtitutus Honorius.

Conſtantinus Tyrannus in Galliis hoc tempore Arelate conſtitit, Zoſimus *lib. 5. cap. 31.* vbi & vltimum cæſus. vid. Olympiodorum, Frigeridum, Zoſimum, Oroſium, Philoſtorgium. *GOTHOFREDVS.*

Frigeridus ex ſolo Gregorio Turonenſi nobis notus, fragmentumque eius, in quo de Conſtantino Tyranno, breue admodum apud auctorem laudatum Hiſt. Francor. Lib. II. c. 8. 9. legitur. *RITTER.*

Monaxius fuit hoc anno P. V. Conſtantinop. pariter vt anno prox. cuius eo anno meminit Chronicon Alex.

De neceſſitatibus *Illyricianis* agitur *l. vlt. de equorum conl.* qua ad conſtructionem murorum, & comparationem tranſuectionemque ſpecierum vniuerſi ſine vllo priuilegio coarctari iubentur.

Iſaurorum latrocinia hoc quoque anno durabant: de quibus agitur *l. vlt. de quæſtionibus.* v. & Sozomenum *lib. 8. cap. 25.* De his dixi iam ad Philoſtorgium.

Arcadius Imp. obiit his COSS. Conſtantinopoli:

ARCADIVS. HONORIVS & THEOD. A.D.408.

poli: teſte Zoſimo, *lib 5. cap.34.* Proſpero & Marcellino, *bis Coſſ.* Socrate, *lib. 6. cap. vlt.* & *lib. 7. cap. 1.* Sozomeno, *lib. 9. cap. 11.* De die & menſe quæritur. Illud conſtat, nondum Aprili eum mortuum, vnde vitium aliquod hæret *in l. vlt. de equorum coll.* & *l. vlt. de quæſtionibus.* quæ Areadii nomen non præferunt eo menſe. Kalendis Maiis, ait Soerates: at Theophanes, XI. Kal. Sept. Hae de re vide Petauium, *de doctrina. temp. lib. XIII. b. a.* & Petitum, *in leges Atticas p. 53.* Prior ſenteotia hoe Codice magis comprobatur. *GOTHOFREDVS.*

Arcadium Imperatorem hoc anno vitam cum morte commutaſſe, inter omnes eonuenit, ſed de die ae menſe mortis eius controuerſia verſatur: Zoſimus enim *lib. V. cap. 34.* ait, mortem eius aecidiſſe *ante diem X. Kalend. Septemb.* Theophanes *XI. Kal. Septemb.* Verum ſtandum omnino Socrati, tam *in fine lib. VI.* quam *initio libri VII.* Theodoro Lectori *in fine lib. II.* & Auctori Miſcellæ, qui eum *Kalendis Maii* vita functum tradidere. Quod & ex Theophane deducitur, qui ait, *Arcadium* poſt patris Theodoſii obitum *annis XIV. tribus menſibus & diebus XIV.* teouiſſe imperium, *poſtquam cum patre iam annis duodecim poteſtatem exercuiſſet.* Vbi ſi loco, *annis XIV.* legas, *annis tredecim*, vt non dubito Theophanem ſcripſiſſe, habebis eum prima die Maii eurrentis anni ſupremum diem obiiſſe; cum die XVII. menſis Ianuarii aoni CCCXCV. Theodoſio Magoo patri ſucceſſerit, & Theophaoes diem eius emortualem, vt ſæpe fit, excluſerit. Quare hæc nota temporaria *XI. Kalend. Septembr.* in Theophanem intruſa, & Zoſimus, quæ ad Stiliconem, *X. Kal. Septemb.* mortuum, attinent, Arcadio perperam tribuit. Socrates, qui *lib. 6. cap 23.* refert, Arcadium poſt patris obitum annis XIV. imperaſſe, vltimum annum incompletum pro completo numerat. *Theodoſium filium octennem reliquit ad imperii conſortium ante ſex annos aſcitum. Theodoſio in imperatorem accepto, ſoror eius Pulcheria, quindecim annorum virgo, Dei conſiliis ac ductu, publicas res egregie adminiſtrabat.* inquit Theophanes, ſed quod ait de Pulcheria, ad ſequentes annos referendum. *ANTONIVS PAGIVS in Crit. ad annal. Baron. h. a.*

HONORIVS & THEODOSIVS IVN.

III. Kal. Iun. * Dat. CONSTANTINOP. *l. 18. de Iudæis.* Anthemio PF. P.

* *γρ. Ian.*

Id. Septemb. Dat. MED. *l. 4. de indulg. debitor.* Theodoro PF. P.

XIIII. Kal. Oct. Dat. Conſtantinop. *l. 14. de legat.* Anthemio PF. P. & Patricio.

VIII. Kal. Octob. Dat. Med. *l. 20. de bonis proſcriptor.* Theodoro PF. P.

XVII. Kal. Nou. Dat....... *l. quiſquis 16.* ſeu *pen. Cod. Iuſt. ſi cert. pet.* Theod. PF. P.

VIII. Kal. Nou. Dat...... *l. 21. de bonis proſcriptor.* Theodoro PF. P.

III. Id. Nouemb. Dat....... *l. 19. de pœnis.* Donato Proc. Africæ.

XVIII. Kal. Dec. Dat. RAV. *l. 42. de hæreticis.* Olympio Mag. Officiorum, & Valenti Comiti Domeſticorum.

XVII. Kal. Dec. * Dat. ** Rom. { *l. 43. de hæreticis.* / *l. 19. de paganis.* } Curtio PF. P.

* f. *Feb.* ** f. pro *Redd.*

Nam *Theodorus PP.* erat menſe Nouembri, non *Curtius*: & Honorius hoc tempore *Romæ* non erat, ſed *Rauennæ.*

X. Kal. Dec. Dat. Rau. { *l. vlt. de teſtimoniali.* / *l. 22. de bonis proſcript.* / *l. 20. de pœnis.* } Theodoro PF. P.

Huic l. male ſubnotatus *dies X. Kal. Octob.*

VIII. Kal. Dec. Dat. Rau. *l. 44. de hæreticis.* Hanc Donate Kariſſime Nobis.

Ad hanc l. v. Auguſtini *ep. 127.*

VIII. * Kal. Dec. Dat. Rauennæ. *l. vlt. de off. Rectoris prou.* Theodoro PF. P.

* *VI.* Cod. Iuſt.

Forte huic iungenda *l. 3. Cod. de commerciis.* Theodoro PF. P. quæ die & Cos. caret.

VII. Kal. Dec. Dat. Rau. *l. 19. de tironibus.* Com. * S. L.

* *γρ. Comitibus.*

V. Kal. Dec. Dat. Rau. *l. 45. de hæreticis.* Theodoro PF. P. II. *

* v. quæ noto ad *l. vlt. ad l. Iul. de ambitu.*

III. Kal. Dec. Dat. Rauennæ. *l. 1. Cod. Iuſt. vt nemo priuatus titul.* Flauiano. * PP.

* f. *Flauio Manlio, Theodoro* ſc. *GOTHOFREDVS.* Rubenius in Vit. Theod. pag. 17. hanc legem refert ad annum 431. argumento inſcriptionis & leg. 36. Cod. Theodoſ. *de annon.* Obſeruat id *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 556.

Kal. * Dec. Dat. Rauennæ ** *l. 39. de Epiſcopis.* Theodoro PF. P.

* *X Kal.* in An. Regio. ** ita in Cod. Anie.

VII. Id. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 17. de exactionibus.* Anthemio PF. P.

HONORIVS, & THEODOSIVS IVN. A. D. 408.

IIII. Id. Dec. Dat. Rau. { l. 1. de littorum & itin. cuſt. / l. 2. de petitionibus. / l. vlt. de poſtliminio.* / l. 3. Cod. Iuſt. de commerciis. } Theodoro PF. P.

* Huic l. perperam ſubſcripti *Honorius VIII. & Theodoſius III. Coſſ.*

Id. Decemb. Dat........ *l. 8. Cod. Iuſt. de Epiſcopali audientia.* Theodoro PF. P.

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius hoc tempore *Conſtantinopoli* conſtitit: Honotius Roma digreſſus *Mediolanum* profectus, mox *Rauennam* redit, quam imperii ſui ſedem iam ab A.D. 402. delegerat & porro ſemper habuit.

Stilicho hoſtis publicus, ſeu prædo publicus, qui Barharos in orbem Romanum immiſerat his Coss. interfectus eſt Rauennæ X. Kal. Sept. Zoſimus, *lib. 5. cap. 34.* Quare ſtatim Italiæ annonariæ functionis & glebalis penſionis ab Honorio indulgentia tributa, quæ ſcilicet attrita fuerat ab impoſitis exercitibus ad Radagaiſum & Alaricum propulſandos. *l. 4. de indulg. debitor.* Et reliquis huius anni menſibus proſcripta paſſim Stilichonis, vt & ſatellirum eius bona. *l. 20. 21. 22. de bonis proſcriptorum:* quo etiam refero *l. 1. Cod. Iuſt. vt nemo priuat. tit.* actuſque eius nonnulli damnati, veluti perniciosa littorum itinerumque cuſtodia, ne ex Oriente auxiliis pateret acceſſus *l. 1. de littorum & itin. cuſt.* Et fomites factioni ſubducti, interdicto ad Comitatum Principis & ad vrbem Romam acceſſu, non modo proſcriptis ipſis, *l. 20. de pœnis,* verum etiam his, qui proſcriptorum ſuffragiis teſtimoniales Tribunorum & Protectorum impetrauerant. *l. vlt. de teſtimon. Extribunis.*

Iudæi vetiti a Theodoſio Iun. quadam feſtiuitate ſua Aman incendere, & ſimulatam Crucis ſpeciem exutere *l. 18. de Iudæis.*

Gildonianas adhuc reliquias per Africam inſecutus Hoo orius *l. 19. de pœnis.*

Olympius hoc tempore Magiſter officiorum erat ſub Honorio, cui inſcripta *lex 42. de hæreticis.* Cuius opera interfectus Stilicho: Zoſimus, *lib. 5. cap. 52.* Olympiodorus, *apud Photium num. 80.* Philoſtorgius, *lib. 12. cap. 1.* vbi iam de eo dixi. Hic Chriſtianus fuit, quem ideo Zoſimus & Olympiodorus perſtringunt. Contra, Catholicum eum valde fuisſe indicat ſatis *d. l. 42.* Sed & Auguſtinus *binis* ad eum datis *literis,* puta *124. 129.* eum laudat.

Valens Comes Domeſticorum Honorii fuit: ad quem data quoque *d. lex 42.* qui mox Magiſter vtriuſque militiæ fuit, teſte Olympiodoto, de eo & Zoſimus A. 409. *lib. 5. cap. 45. 48.*

Honorius, ad inſtantiam quoque pattum Africanorum & ſuperiore iam anno. v. *canonem 106. Cod. Afric.* & hoc anno XVI. Kal. Iulias Olympii Magiſtri officiorum conſtitutiones a ſe in *paganos & hæreticos* latas, quas velut a Stilichonis tantum animo profectas vna cum ipſius actibus irritas eſſe debere illi iactabant, huius anni fine proximeque ſequentis initio confirmauit: quo pertinent *lex 43. 44. 45. de hæreticis:* Imo & additis nonnullis: prohibitis inquam paganis & hæreticis intra Palatium militare. *l. 42. de hæreticis:* cuius l. meminit quoque Zoſimus, *lib. 5. c. 46.* Imo & nonnullis aliis, quæ antea patres Africani viuo Stilicbone impetrare non potuerant, vt docet *canon. 58. 60. 61. Codicis Africani.* Certe annonas templis detrahi in vſus militum, & ludos conuiuiaque gentilium tolli, & templa alicubi deſtrui hoc anno iuſſit, & ſimulacra, quod & antea iuſſerat, diſtrictius euerti. *l. 19. de paganis.*

Hæreticorum cœtus inhibuit hoc tempore Honorius, locaque ipſa confiſcari iuſſit, ipſinſque in exilium detrudi *l. 45. de hæreticis.*

Captiuis, ingenuis, redemptis in *Illyrico* tempore irruptionis Gothorum in Illyricum, priſtinum ſtatum, poſtliminiique ius, conceſſit hoc tempore Honorius. *l. 25. de petitionib.* & *l. vlt. de poſtliminio.*

ROMA ab Alarico obſeſſa, auroque & obſidibus datis liberata. *GOTHOFREDVS.*

Annus, quo primum *Roma* ah Alarico Gothorum Rege obſeſſa, annuſque, quo poſtea deuaſtata, & in prædam data, hactenus in magna controuerſia fuere, præſertimque poſterior; ſed ex iis quæ mox dicam, hoc anno eam obſeſſam, ſequentique direptam, certo conſtabit, & plurimi, qui inoleuere errores, tandem euertentur. Baronius vrbis obſidionem anno 408. & anno 409. *Eucherii* Stilichonis filii interitum refert. Verum Eucherius paullo poſt patrem occiſus, & *Serena* huius mater, & Stilichonis coniux interfecta, vt aſſerit Olympiodorus, & liquet ex iis, quæ habet Philoſtorgius, quem Baronius non viderat *Lib. XII. num. 3.* Ibi enim non tantum tempus obſidionis indicat; ſed etiam cædis Eucherii: *Interfecto Stilichone* (anno nempe CCCCVIII. die XXIII. Auguſti) *Barbari, qui vna cum illo erant, aſſumpto eius filio ſtatim abſceſſerunt, cumque Romam appropinquaſſent, huic quidem permiſerunt, vt in templum quoddam, quod iure aſyli fruebatur, confugeret. Ipſi vero cuncta, quæ circa vrbem erant, vaſtarunt: tum vt Stilichonem vleiſcerentur, tum quod fame preſſi erant. Vbi vero literæ ab Honorio miſſæ iure aſyli potentiores, Eucherium morte multarunt. Poſt hæc Barbari Alarico iuncti eum ad expugnandam vrbem Romam incitarunt,* quod anno 408. poſt menſem Auguſtum contigit.

Ad hæc Zoſimus *Lib. V.* Baſſi Philippique Conſulatu, hoc anno geſto, ac morte Stilichonis eiuſque filii narratis, vrbis obſidionem referre incipit, aitque, *Alaricum* Romam verſus promotis caſtris obuia caſtella cuncta cum oppidis diripuiſſe; tum eam obſidione cinxiſſe, ac occupato Tiberi flumine, ſubminiſtrationem commeatus e portu impediſſe. Deinde exponit, quibus conditionibus pax ſancita fuerit, barbaris pecunia numerata, ac obſidio ſoluta. Quibus narratis *cap. 42. in fin. mediocre iam laxamentum hoc malorum eſſe videbatur, quo tempore Honorius Imper. Rauennæ Conſulatum inibat, octies honorem hunc conſecutus, in Oriente Theodoſius Aug. iam tertium Conſul.* Quare cum Kalendis Ianuarii anni 409. Hoo orius & Theodoſius Conſulatum illum inierint, anno 408. ſub finem vergente, iam vrbs ab Alarico obſeſſa fuerat, & ea quæ ex Zoſimo recitauimus, acciderant. Addit Zoſimus, pace cum Alarico nondum confirmata, quod Imperator nec obſides

HONORIVS, & THEODOSIVS IVN.

A. D. 409.

fides dediſſet, nec poſtulatis omnibus ſatisfeciſſet, a Senatu Rauennam legatos miſſos *Cecilianum, Attalum & Maximianum, qui deploratis rebus aduerſis, quæ Vrbi accidiſſent, & eorum multitudine, qui periiſſent, tragicum in morem amplificata, nihil his rebus perfecerunt.* Honorius dimiſſis ita Legatis, *Theodoro Præfectura Vrbana deiecto, Caciliano eam tradidit; & Attalum fiſco præeſſe iuſſit*, inquit Zoſimus: Sed loco, *Præfectura Vrbana*, vertendum, *Præfectura Prætorii*, vt textus græcus habet. Hæc prima Senatus legatio etiam euincit, obſidionem vrbis hoc anno peractam. Eo enim *Theodorus* Præfectus Prætorio Italiæ fuit, vt liquet ex legibus Codicis Theodoſ. & lex 48. eiuſdem Cod. *de hæreticis*, data ſub 409. anni Coſſ. *Rauenna XVIII. Kalend. Febr.* inſcripta eſt quidem Theodoro Præfecto Prætorio, ſed lex vlt. eiusdem Cod. *de fide teſtium.* lex vlt. *de exhibendis reis.* lex vlt. *vt intra annum*, aliæque Cod. Theod. anno 409. *XII. Kal. Februarii Rauenna* datæ, *Cæciliano* Præfecto Prætorio directæ ſunt. Quibus inſcriptionibus fidem Zoſimo adſtruentibus, non tantum manifeſtum fit, vrbem hoc anno ab Alarico obſidione cinctam eſſe, ſed etiam eam exeunte anno factam, & ante illius finem pacem quidem cum Alarico compoſitam, ſed nondum confirmatam, quod Honorius poſtulatis omnibus non ſatisfeciſſet. Liquet etiam, Cæcilianum poſt diem XV. Ianuarii, quo Theodorus adhuc Præfecturam gerebat, & ante diem XXI. eiuſdem menſis, quo tres citatæ leges ei inſcriptæ, Præfectum Prætorio conſtitutum eſſe; cumque is vnus e tribus Legatis in prima legatione ad *Honorium* miſſus fuerit antequam ad Præfecturam illam eueheretur, manifeſtum eſt, primam vrbis obſidionem, quæ eam legationem præceſſit, cum hoc anno copulandam eſſe. *ANTONIVS PAGIVS in Crit. ad annal. Baron. ad an. 409.*

Ab *Epiſcopali* iudicio electo appellari non poſſe definiuit hoc tempore Honorius Imp. *l. 8. C. Iuſt. de Epiſcop. aud.* ad petitionem patrum Africanorum, ſcilicet anno ſuperiore Idib. Iunii. v. *can. 96. in Cod. Afric.* v. & *can. 100* & *can. 104.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

HONORIO VIII. & THEODOSIO III. AA. COSS. 409. (a)

(a) Faſt. Idat. *Honorio VIII & Theodoſio III.* Proſper. *Honorio VIII. & Theodoſio III.* & ita quoque apud Marcellinum fuit, vbi tamen partim iniuria temporis, partim librariorum incuria *Honorii* nomen abeſt; legitur enim . . . . . *& Theodoſio iuniore III.* Chron. Alexandrin. Ὁνωρίῳ τὸ η̄ καὶ Θεοδοσίῳ τῶ νέῳ τὸ γ'. Faſt. Flor. mai. Ὁνωρίῳ τὸ η̄ καὶ Θεοδοσίῳ τὸ γ'. Zoſimus Lib. V. cap. 42. Ἐν τῇ Ῥαβέννῃ πρόεισιν ὁ βασιλεὺς Ὁνώριος ὕπατος, ὀκτάκις ἤδη τῆς τιμῆς ταύτης τυχὼν, κατὰ δὲ τὴν ἑῴαν Θεοδόσιος τὸ τρίτον ὁ βασιλεύς. *Rauennæ quidem Imperator Honorius octauum Conſulatum init, & in Oriente Theodoſius III.* Codex Can. Eccleſ. African. Ὁνωρίῳ τὸ ὄγδοον καὶ Θεοδοσίῳ τὸ τέταρτον. Confirmat Conſules etiam lapis apud *CL. REINESIVM* Claſſ. XX. inſcript. 156.

BENEMERENTI. IN. PACE. PROCLO.

QVI. BIXIT. ANNVS. X I. DEPOSITVS.

VI. IDVS. OCTOBRIS. DD. NN. HO.

NORIO. AVGVSTO. VIII. ET.

THEODOSIO. CC. SS.

Confer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. p. 563.

In Gallia *Honorius VIII. & Conſtantinus*, qui anno ſuperiore tyrannidem arripuerat, præſenti nomen dedere. Circa Tyrannorum Collegas autem illud obſeruandum, eos non tantum ſe Conſules ordinarios deſignaſſe; (vt liquet ex nummis Poſtumi, qui Galliarum imperium Gallieni Augusti tempore inuaſerat, in quorum aliquibus Poſtumus dicitur Cos. II. in aliis Cos. III. in aliis Cos. V. vt videre eſt apud Triſtanum, Occonem & alios, ac ex iis quæ diximus de Eugenio, differt. hypat. part. I. c. VIII. num. VI. & ad an. 393. qui occiſo Valentiniano iuniori imperium vſurparat) ſed & eosdem nonnunquam Auguſtos, qui imperio potiebantur, Collegas ſibi in Conſulatu aſciuiſſe. Quod patet ex inſcriptione Treuirenſi, quam refert Scaliger Lib. V. de emendat. tempor. quæ his verbis notatur, ὑπατίᾳ Ὁνωρίου τὸ η̄, καὶ Κωνσταντίνου τὸ Α. id eſt, *Honorio VIII. & Conſtantino primum Coſſ.* Eundem Scaligerum valde hic Conſtantini Conſulatus torſit, qui non aduerterat, Tyrannos, cum Imperium alicubi per vim occupaſſent, Conſules duos, aut eorum ſaltem alterum legiſſe quorum nominibus faſti ſignabantur iis in regionibus, in quibus dominabantur. Conſtantinus, vt notat Proſper in Chronico anno 407. imperium in Britannia arripuit, inde que in Galliam tranſiit. Zoſimus Lib. V. ſcribit, miſiſſe eum legatos ad Honorium, qui promitterent, ſe partes eius fideliter ſecuturum, quod Caluiſius & Petauius in Chronico in annum 409. conferunt. Sed eiusdem *Conſtantini Conſulatum* Honorio VIII Collega hoc anno geſtum oſtendit, eam legationem anno 408. miſſam fuiſſe; eo magis, quo idem Zoſimus addat, Honorium regiam purpuram illi miſiſſe: quæ in cauſa fuit, cur in annum ſequentem ſe ipſum Conſtantinus eodem Honorio Collega, ſaltem in prouinciis ſibi ſubiectis, Conſulem deſignarit. *ANTONIVS PAGIVS* differt. Hypat. Part. II. c. VIII. n. 3.

Cl. Scaligerum, qui, cum Theodoſium (non vero Conſtantinum, vti erat factum in inſcriptione græca) iungi videret in faſtis cum Honorii Conſulatu VIII. ſibi perſuaſerat, deſiderari in faſtis aliquot Conſulum paria, etiam reprehendit *PETAVIVS* de doctrina temp. Tom II. Lib. XI. c. 48. Statuit hic. Conſtantinum tyrannum Galliis iam potitum Conſulatum ſumpſiſſe, & iunctum a Gallis Treuirenſibus cum Honorio Conſule VIII. En ipſa verba eius. Nam & alias ſæpe, cum tyranni imperium alicubi per vim occupaſſent, Conſules duos, aut eorum ſaltem alterum legebant quorum nominibus faſti ſignabantur iis in regionibus, in quibus dominabantur. Quod ex datis faſtis apparet. In iis enim gemina nonnunquam Conſulum paria ponuntur. Velut a ra 346, qui eſt annus Chriſti 30., *Diocletiano X. & Maximiano VII. Coſſ.* Alterum par Conſulum additur, *Maxentius & Romulus*, qui videlicet a Maxentio tyranno creati fuerant, quod & annis quattuor conſequentibus factum ibidem legitur, vſque ad æram 350. hoc eſt, annum Chriſti 312 quo Maxentius interfectus eſt, qui tum quarto ſuo Conſulatu, eoque ſolo annum aperuerat, cum legitimi Conſules eſſent Conſtantinus II. & Licinius II.

Inſcriptionem græcam, quæ Conſtantini Conſulatum ſeruat, integram lectori damus ex *CL. BROWERIO in proparaſceu. annal. Treuirenſ. pag. 63.*

HONORIVS, & THEODOSIVS IVN. A. D. 409.

ZHCAC.

MIKPO. ΠΡΟCΕΤΩΝ. IE. TIΠAT

IA. ONΩPIOTO. H. KAI. KΩCTIΩNI

NOT. TO. A. MHNI. ΠANHMOT.

Subiicit *IDEM*: En tibi Conſtantium cum Honorio nullis veterum faſtis agnitum, qui vindicandus inſcriptione (hac) baſilicæ Paullinianæ. Monendum tamen, accuratius alios loco KΩCTIΩNINOT legere KΩNCTANTINOT, ne quis errorem typographi putet.

XVII. Kal. Feb. Dat. Rav. *l. 46. de hæreticis.* Theodoto PF. P. II. Poſt alia.

XV.* Kal. Feb. Dat. Rauennæ, *l. 8. Cod. Iuſt. de defenſor. ciuit.* Cæciliano PF. P.

* f. XII.

XIIII. Kal. Feb. Dat...... *l. 32. de nauiculariis.* Anthemio PF. P.

XII. Kal. Feb. Dat. Rau. { *l. vlt. de fide teſtium.* / *l. vlt. de exhib. reis.* / *l. vlt. vt intra annum.* / *l.* * *3. de ſuperexactionib.* / *l. vn. ne paſtorib. dentur.* } Cæciliano PF. P.

* XI. *Kal. Feb.* Cod. Iuſt.

X. Kal. Feb. Dat. Conſtantinop. *l. 11. de cenſitorib.* Anthemio PF. P.

VIII.* Kal. Feb. Dat. Rau. { *l. vlt. de abolitionibus.* (Arcadius & Honorius huic l. male inſcripti.) / *l. vlt de maleficis & mathem.* / *l.* ** *7.* ſeu *vlt. de cuſtod. reor.* } Cæciliano PF. P.

* f. XII.

** VII. *Id. Feb.* Cod. Iuſt.

Kal.* Feb. Dat. Rau. *l. vn. ſi nuptiæ ex reſcripto.* Theodoro PF. P.

* f. XVII. vel XVI.

VIIII. Kal. Mar. Conſtantinop. *l. 47. de operib. publ.* Monaxio PF. V.

V. Kal. Mar. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de expenſis ludor.* Anthemio PF. P.

X. Kal. April. Dat. Conſtantinop. *l. 30. de erogat. mil. ann.* Anthemio PF. P.

Kal. Apr. Dat. Rau. *l. 19. de Iudæis.* Iouio PF. P.

VI. Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 1. de frumento vrbis Conſtant.* Monaxio PF. V.

III. Kal. Mai. Dat. Rau. *l. 1. de terris limitaneis.* Gaudentio Vicario* Africæ.

* f. vi CL. Comiti.

XV. Kal. Iun. Dat. Conſtantinop *l. 168. de decurion.* Anthemio PF. P.

XIIII. Kal. Iun. Dat...... *l. 4. ne conlat. tranſl.* Anthemio PF. P.

VI. Kal. Iul. Dat. Rauennæ. { *l. 47. de hæreticis.* Poſt alia. / *l. vlt. de denunciat.* } Iouio PF. P.*

* In Edit. in 4. *Iouiano.*

XIIII. Kal. Aug. Dat. Conſtantinop. *l. 33. de nauicular.* Anthemio PF. P.

XIII. Kal. Aug. Dat. { .... *l. vn. de auri publ. proſecut.* / Conſtantinop. *l. 2. de off. ciuil. iudicum.* } Anthemio PF. P.

VII. Kal. Aug. Dat. Rauennæ { *l. 20. de Iudæis.* / *l. 3.* & *vlt. de fer.* poſt alia / *l. 8. de executor.* poſt alia } Ioanni PF. P.

Hæ leges referendæ ſunt ad A. D. 412.

VIII. Id. Aug. Dat Conſtantinop. *l. 3. de ſpectaculis.* Anthemio PF. P.

VIII. Id. Aug. PP. Karthagine. *l. 9. de metatis.* Sapidiano.......

Ad alium annum hæc lex referenda eſt.

X. Kal. Oct. Dat. { Conſtantinop. *l. vn. de Nili agg.* / .... *l. vlt. quis in gradu.* } Anthemio PF. P.

VII. Kal. Octob. Dat. Rauenn. *l. vlt. de decuriis V. R.* Bonoſiano PF. V. *

* Eidem inſcribitur A. D. 412. *lex 48. de operibus publ.* ad quem ipſum annum malim hanc l. referre.

V. Kal. Octob. Dat. Conſtantinop. { *l. 169. de decurionibus.* (Agitur h. l. de ciuit. Antioch.) / *l. 18. de exactionibus.* } Anthemio PF. P.

Agitur hac l. de Legatis Achiuorum.

Prid. Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 31. de erogat. mil. ann.* Anthemio PF. P.

Agitur h. l. de oriente & Ægypto.

HONORIVS & THEODOSIVS IVN. VII. Id. Dec. Rau. *l. 171. de decurionib.* Dardano PF. P. Galliarum. A. D. 409.

Forte referenda hæc lex ad A. D. 418.

IIII. Id. Dec. Dat. Rau. *l. vlt. de poſtliminio.* Theodoro PF. P.

Referenda hæc lex ad A. 408. & coniungenda cum *l. 25. de petitionib.* & *l. 1. de litorum & itin. cuſtod.*

III. Id. Dec. Dat....... *l. Chriſtian. ſ. 11. Cod. Iuſt. de Epiſcopal. audientia.*
VIII. Kal. Ian. Dat. Conſtantinop. *l. vn de Hirenarchis.* Anthemio PF.P.
Sine die. Dat..... *l. vlt. Cod. Iuſt. qui dare tutores.* Monaxio P. V.
Sine die. Dat..... *l. quiſquis cenſib. 16. C. Iuſt. de Epiſcop.* Anthemio PF.P.

CHRONICON HISTORICVM.

Honorius his Coſs. *Rauenna*, vbi & Conſulatum init teſte Zoſimo, *lib. 5. c. 42.* Theodoſius Conſtantinopoli egit.

Legati a Senatu Romano miſſi ad Honorivm, & in his Cæcilianus nondum PP. ad deplorandum vrbis ſtatum. In ea legatione Honorius Cæcilianum loco Theodori PP. fecit. Zoſimus *lib. 5. c. 44.*

Honorius iterata iuſſione conſtitutiones in *Donatiſtas*, *Iudæos*, *Hæreticos*, *Paganos* latas ratas eſſe iuſſit initio huius anni. *l. 46. de hæreticis.*

Defenſores ciuitatum, qui quomodo ordinandi ſint, quod eorum officium ſit, definiuit Honorius *l. 8. de defenſorib. ciuit.* multaque alia de eorum officio conſtituit, quæ infra habes.

Anthemius hoc quoque anno PP. Orientis extitit. Huius diſpoſitiones quædam circa naucleros, & translationem commeatus frumentarii ex Alexandria ad vrbem.

Cæcilianus hoc anno menſe iam Ianuario dimidiato ferme PP. in Theodori locum ſuffectus, quod iuxta leges huius anni teſtatur Zoſimus, *lib. 5. cap. 44.* de eo plura in *Proſop.*

De *proceſſu criminali*, prolixam ad Cæcilianum PP. Italiæ conſtitutionem hoc tempore emiſit Honorius Imp. partim ad reorum defenſionem, inque hos humanitatem: partim ad accuſatorum inhumanitatem & calumniam coërcendam: partim ad miſerorum prouincialium tutelam a ſuperexactionibus, & latrociniis.

Legatio ſecunda ad Honorium Imp. cuius pars fuit Innocentius Ep. Romanus. Zoſimus *lib. 5. c. 45.* Sozom. *lib. 9. cap. 7.*

Mathematici hoc tempore menſe Ianuario extremo ab Honorio vrbe Roma aliiſque ciuitatibus in errore perſiſtentes pelli, eorumque libri comburi iuſſi. *l. vlt. de maleficis.* &c. forte ea occaſione, quam narrat Zoſimus *lib. 5. cap. 41.*

Palatio vrbis Conſtantinopol. Arcadius hoc tempore prouidit: iuſſis omnibus, quæ in eo ædificata fuerant, ſubrui. *l. 47. de operibus publicis.*

In *Cælicolas* Honorius conſtitutionem edidit *l. 19. de Iudæis.*

Fames ſeu panis penuria hoc tempore Conſtantinopoli fuit, quæ ideo populum in Monaxium P.V. concitauit: teſtis auctor Chronici Alexandr. & Marcellinus *Chronico.* Eoque pertinet *lex 1. de frum. V. Conſtantinopol.*

Roma ab Alarico hoc tempore, Honorio & Innocentio Ep. Romano Rauennæ conſtitutis (Oroſius *lib. 7. cap. 39.*) prima vice capta, Attaluſque Romæ a Gothis Imp. factus eſt: vbi in ea mimum egit, modo Imperator, modo reſtitutus. Hinc contra Honorium ad Ravannam caſtra metatus eſt, de quo Olympiodorus, Zoſimus, Philoſtorgius, Sozomenus, Procopius. Ad eum miſſus inter alios Iouivs PP. & Patricius, pacis ergo, teſte Zoſimo, *lib. 5. cap. 48.* Sozomeno & Olympiodoro. Eidem porro Iouio PP. hoc anno inſcribitur *lex 19. de Iudæis. l. vlt. de denunciat. l. 47. de hæreticis.* Tandem ad Attalum is defecit, eodem Olympiodoro teſte. De eo vide & Sozomen. *lib. 9. cap. 7.* & Zoſimum *lib. 6. cap. 8. 9.*

Da *negotiis Eccleſiaſticis* conſtitutionem hoc anno menſe Iunio extremo ferme edidit Honorius, ad Iouium PP. Italiæ, qua ſtatuta aduerſus *hæreticos*, non obſtante adnotatione Principis, executioni tradi iuſſit *l. 47. de hæreticis:* contra *Eccleſiæ* negotia, defenſoribus Eccleſiarum ea peragentibus, celeriter a iudicibus diſceptari, finiri, oportere, *l. vlt. de denunciat.* quod ad petitionem patrum Africanorum ab eo ſtatutum, de quo *ad eam l.*

Iudæis ſua priuilegia conſtare voluit Honorius: Quare violari eorum ſynagogas vetuit, dieque Sabbathi reliquiſque eorum feſtis diebus conueniri ſeu exigi.

De *Nili* fluentis, cum intra XII. tantum cubitum excreuit, quidquam aquæ vſurpari, ruptis aggeribus, ſub ignis pœna vetuit hoc tempore Arcadius. *l. vn. de Nili aggerib.*

Vandali Alanique, cumque his Sueui, a Francis, qui hoc anno pedem in Galliis fixere, in Belgica attriti, peragrata Aquitania Hiſpanias inuaſere his Coss. III. Id. Octobr. vel IV. Kal. Octobr. videodus Oroſius, Saluianus, Proſper, Sozomenus, Idacius & Caſſiodorus *Chronicis.*

Dardanus PP. Galliarum fuit hoc tempore: cui inſcribitur *lex 171. de decurionib.* ad quam l. de eo dixi plura.

Hirenarchas, qui ſcilicet non ex prouincialibus ſumebantur, & cum prouincialium tutelam ſimularent, ipſi pacem & quietem ſtare non patiebantur, radicitus aboleri iuſſit Arcadius *l. vn. de Hirenarchis.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

VARANE V. C. COSS. 410.

In nonnullis legibus, *Varana.* Varone alibi: Barone in *l. 2. de religione.* *GOTHOFREDVS.* Proſper. *Flauio Varane V. C. Conſ.* Marcellinus. *Varano ſolo Coſ.* ex edition. Scaliger. verum in

operibus Sirmondi Tom. II. *Varane* legitur. Latercul. Colbert. *Varane* habet. Chron. Alexandrin. Ὀυαρανὰ μόνε. Faſt. Flor. mai. Ὀυαράνε τῦ λαμπροτάτε. In Faſt. Idar. fatis confuſe. *Honorio IX. & Varari quod fuit Tertullo*, & mox, *Honorio IX. & Theodoſio XII.* Quidam tamen faſtorum confectores duos huius anni Conſules faciunt, *Flauium Tertullum & Flauium Varanem*. Tertullus enim ab Attalo, quem Alaricus Auguſtum Romæ dixerat, Conſul factus, de quo Zoſimus Lib. VI. 8. καὶ ἐπὶ τῇ τῦ Τερτύλλυ ὑπάτυ τιμῇ σφόδρα ἐυφραινόμενοι. & *inſignem ex Tertulli Conſulis honore voluptatem caperent*, ſcil. Romani. Nulla vero mentio eius in legum ſubſcriptionibus, quod a tyranno conſtitutus erat, qua de re Oroſius Hiſt. VII. 42. eum etiam *Conſulem vmbratilem* nominat. De eo mox plura ex Pagio. Confer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſ. p. 565.

Coss. *Fl. Varanes & Tertullus*, primus in Oriente creatus, cuius mentio in Chron. Alexandr. ſub Conſulibus anni CCCCVII. vbi eum magiſtrum militum, in Oriente ſe appellat; alter vero in Occidente, cuius tamen nulla mentio in ſubſcriptionibus legum, tam ab Honorio quam a Theodoſio datarum, ſed ſolius *Varanis*, quem Proſper in Chronico, *Flauium & Conſulem Orientalem* appellat. Sed de Tertullo mox. In aliquibus faſtis Varanes *Varares* appellatur, ſed manifeſto errore, cum Zoſimus Lib. V. 45. loquens de geſtis ab Alarico anno CCCCVII. dicat, *Honorium* Imperatorem copiis pedeſtribus *Varanem* præfeciſſe, ideoque cum auctore Chronici Alexandrini conueniat. *ANTONIVS PAGIVS* in Crit ad annal Baron. h. a.

VI. Id. Feb. Dat. RAV. *l. 20. de tironibus*. Machedonio Com. R. P.

Prid. Id. Feb. Dat. Rau. *l. 11. de indulg. crimin.* Gaiſoni Com. & Magiſtro officiorum. Poſt alia.

Ad hanc legem, itemque leg. vltim. *de indulgent. crim.* vide, quæ ex Pagio damus, qui Gothofredum noſtrum refutat. *RITTER.*

VIIII. Kal. Mart. Dat. CONSTANTINOP. *l. 48. de hæreticis*, Anthemio PF. P.

Kal. Mart. Dat...... { *l. 49. de hæreticis*. Anthemio PF. P. / *l.* * *50. de hæretic.* ad Strategium Com. R. P. De eadem re; addito. }

* Sola Pariſ. edit. præfert hanc l. datam *Rau.* quod illegitimum eſt.

Prid. Non. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 21. de cohortalib.* Anthemio PF. P.

VIII. Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 2. de litorum & itin. cuſtod.* Anthemio PF. P.

Forte huic l. iungenda *l. mercatores 4. C. d. Tit. de commerciis.* Anthemio PF. P. quæ die & Coſſ. caret: Ego tamen non exiſtimo.

VIIII. Kal. Iun. Dat. Conſtantinop. *l. 172. de decurion.* Herculio PF. P. Illyrici.

VIII. Kal. Iun. Dat...... *l. 20. de luſtrali conl.* Anthemio PF. P.

VIII. Kal. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 5. ne conlat. tranſl.* Herculio PF. P. Illyrici.

VII. Kal. Iul. Dat. Rau. *l. 6. de indulg. deb.* Macrobio Proconſ. Africæ.

VIII. Id. Aug. Dat. Rau *l. vlt. de indulg crim.* Palladio PF. P.

XVIII. Kal. Sept. Dat. Rau. *l. 34. de nauicular.* Fauſtino PF. P. Poſt alia.

VIII. Kal. Sept. Dat....... *l. 51. de hæreticis.* Heracliano Com. Afric.

Repetita hæc lex A. D. 415. *l. 56. dict. tit.*

VII. Kal. Sept. Dat. Conſtantinop. *l. 173. de decurionib.* Anthemio PF. P.

Prid. Non. Sept. Dat....... *l. 23. de iure liber.* Iſidoro PF. V.

VII. Kal. Octob. Dat Rau. *l. 7. de princip agentium.* Palladio Proc. Afric.

IIII. Id. Octob. Dat. Rauennæ. *l. vlt. de religione.* Marcellino ſuo ſalutem.

XVI. Kal. Dec. Dat. Rau. *l. 15. de proximis Comitib. diſpoſ.* Melitio PF. P.

VII. Kal. Dec. Dat....... *l.* * *5. de indulg. debitor.* Honoratis & poſſeſſoribus per Africam.

* Conſulatus in h. l. ita notatur: *Poſt Conſul. Honorii VIII. & Theodoſii III. AA.*

CHRONICON HISTORICVM.

Honorius hoc anno *Rauennæ* fuit: teſtis Zoſim. *lib. 6.* Theodoſius Iun. Conſtantinopoli.

Cum *Roma* iam inde ab anno ſuperiore 409. ab Attalo Tyranno Alarici ſeu Gothorum auxilio occupata fuiſſet, ob hoc ſolus fuit Varanes hoc anno partium Orientalium Conſul. (quod & ſequenti anno obſeruatum) Proſper *hoc anno*. Ideo & hic annus, in *l. 5. de indulg. debitor.* ita notatus, *Poſt Conſulatum Honorii VIII. & Theodoſii III. AA.* Inde & menſe Februario iam *l. 20. de tironibus*, mentio fit *Italiæ* & ſoli vrbis a Barbaris vaſtati: itemque *l. 11. de indulg. crimin.* agitur de tyrannide & tyrannica præſumptione, deque iis qui exinde ad obſequium redierunt: Et mox menſe Augusto, de liberata republ. tyrannidis iniuria *l. vlt. dicto tit. de indulg. crimin.*

In hæreticos, Montaniſtas & Priſcillianiſtas alioſque, vt & Eunomianos inſurgit hoc tempore Theodoſius Iun. *l. 48. 49. & 50. de hæreticis*, ſic quidem, vt illos militia palatina excluſos, non ideo tamen curiis vel officiis liberari voluerit, contra quam in Occidente conſtitutum. Hos vero teſtamenti factione, donationumque capiendarum iure priuauerit.

Theodoſius Imp. inito cum Honorio patruo ſuo, propter tyrannicum furorem *Attali*, & Barbaricam feritatem *Alarici* ſeu Gothorum, conſilio, vetuit, quenquam in Imperium Orientale ex Occidente admitti, niſi qui literas ad ſe ab eo adferret, vel ad alium ſcriptas oſtenderet. *l. 2. de litor. & itin. cuſtod.*

Indulgentiam debitorum publicorum Africæ, ob deuotionem eius, de qua Zoſimus *lib. 6. c. 11.* vſque in initium indictionis quintæ conceſſit hoc tempore menſe iam *Iunio* Honorius *l. 5. & 6. de indulg. debitor.*

Attali tyrannide hoc tempore menſe *Auguſto* liberata iam reſpublica fuit: vt docet *l. 12.* de

HONORIVS & THEODOSIVS IVN. *de indulg. criminum:* De eius hnc anno Arimini depoſitione Zoſimus, *lib. 6. cap. 12.* Atque ideo Honorius ea l. omnes omnium criminum reos relaxari præcepit.

Commeatui annonario, Romam ſubuehendo ex Africa, incumbit Honorius menſe Auguſto *l. 34. de naucul.*

Roma ab Alarico vaſtata IX. Kal. Sept. ait Theophanes: vnde ſexto die poſt digreſſus XXVI. Auguſti, ait Cedrenus. *GOTHOFREDVS.*

Romanam vrbem, non hoc anno, ſed ſuperiori deuaſtatam, aliquot argumentis oſtendendum; cum ab hac Epocha, huc vſque incerta, multa magni momenti pendeant. *Primum* deſumitur ex *Iouii* Præfectura. Is Præfectus Prætorio Italiæ de fœdere cum Alarico pangendo tractauit, & *Alarici* poſtulata Imperatori ſignificauit, vt Zoſimus *Lib. V.* Sozomenus *Lib. IX.* & Olympiodorus produnt. Quæ tamen tractatio irrita fuit, quod *Honorius* vtriuſque militiæ magiſterium ab Alarico petitum nunquam concedere voluit. Porro, *Iouius* anno ſuperiori Præfectus Prætorio Italiæ fuit, vt patet ex *legibus Cod. Theod. 19. de Iudæis. vlt. de denunciatione,* & *47. de hæreticis,* quarum prior *data Kal. April. Rauenna,* duæ poſteriores *VI. Kal. Iul.* *Iouius* autem hoc anno Præfectus Prætorio non fuit. Quare Zoſimus, Sozomenus & Olympiodorus de tractatione pacis hoc anno facta nullo pacto explicari poſſunt. Vim huius argumenti ſenſit Gothofredus *in Chronol. Cod. Theod.* qui cum aliis multis magnis viris opinionem Baronii tuetur, &, vt illud eluderet, eam pacis tractationem ad primam vrbis obſidionem retulit. Sed fruſtra: cum auctores laudati diſerte aſſerant, eam habitam poſt primam Alarici irruptionem, proximeque ante poſteriorem.

Secundo, Zoſimus *Lib. VI. cap. 7.* docet, cum nulla vrbi e portu ſuppeditaretur annona, Romanos *Alarici* iuſſu *Attalum,* Præfectum Vrbis, Imperatorem creaſſe, & *Attalum* poſtridie in Senatum ingreſſum, *Tertullum* Conſulem deſignaſſe, quod anno CCCCIX. ſine dubio factum; cum, vt ſupra oſtendimus, initio anni CCCCIX. Attalus fiſco præpoſitus fuerit, ac non multo poſt Præfecturæ vrbanæ. Præterea Proſper *in Chronico* expreſſe teſtatur, Attalum anno CCCCIX. Imperatorem dictum, & Caſſiodorus *in Chronico* præſenti anno *Varanem & Tertullum,* quemadmodum & Idacius *in Faſtis,* Conſules exhibet. Quare cum Conſules anno antequam magiſtratum inirent, deſignari ſoliti fuerint, nec tardius *Tertullus* ab Attalo, quam anno CCCCIX. deſignari potuerit (vno enim eodemque anno imperium *Attalo* datum & abrogatum, vt inter omnes conuenit) liquet, anno præcedenti eum Conſulem in præſentem annum deſignatum, vrbemque tunc ab *Alarico* direptam. Cum enim ea direptio *menſe Auguſto,* vt mox videbitur, contigerit, & *Tertullus* cum oppugnaretur vrbs, Conſul dictus fuerit, ſi menſe Auguſto præſentis anni Roma deuaſtata fuiſſet, *Tertulli* Conſulatus in annum CCCCXI. caderet, quod nullus dixerit. Vnde inconſulte Caſſiodorus *in Chronico* currenti anno vrbis direptionem ſub Varanis & Tertulli Conſulatu narrat, quaſi Conſulatus ille & ſecunda vrbis obſidio ad vnum eundemque annum pertinerent; miror que recentes Chronologos non aduertiſſe, hæc duo ſimul ſtare non poſſe, vt *Tertullus* hoc anno Conſul fuerit, eodemque *Roma* in prædam Alarico ceſſerit. Agnouit difficultatem Onuphrius *in Faſtis,* Tertullumque circa Kalendas Iulias præſentis anni Conſulem creatum, ſcripſit; ſed ſine teſte, & eo tantum fine, vt vim illius rationis declinaret.

A. D. 410.

Tertium argumentum deducitur a *legibus* hoc anno datis, & in *Codice Theodoſiano* recitatis. In *lege 20. de tironibus.* VI. Id Febr. data, mentio fit Italiæ & vrbis Romæ a barbaris vaſtatæ; de qua deuaſtatione loquuntur etiam Zoſimus, Sozomenus, Philoſtorgius & alii. Quare ea anno præcedenti contigerat, cum Roma *menſe Auguſto* capta fuerit. Inſuper Honorius *VII. Kal. Iul.* & *VII. Kal. Decemb.* conſiderans Africam in ſuo obſequio aduerſus *Attalum* ſtetiſſe, omnium reliquorum indulgentiam eidem concedit. *l. 5.* & *6 de indulgentiis debitorum.* Præterea duas alias *leges* emiſit, ſcilicet *11.* & *12. de indulgentiis criminum,* primam *Idibus Febr.* alteram *VIII. Idus Auguſti,* quibus legibus tyrannide Attali penitus profligata, omnium criminum reis per tyrannidis occaſionem admiſſorum indulgentiam tribuit imperator; quibus rerum in Italia anno CCCCIX. geſtarum ſeriem intueri datur; & quonam tempore *Attalus* in ordinem prorſus redactus fuerit, ac proinde quando Roma ab *Alarico* capta ſit; quod omnes poſt *Attalum* imperio deiectum, factum tradunt. Nam cum die viceſima quarta menſis Auguſti vrbs ab Alarico expugnata ſit, Auctore Marcellæ & Theophane teſtibus, triduoque direpta, vt teſtatur Oroſius, & inſinuant Cedrenus & Zonaras, dum excidium eius accidiſſe tradunt die XXVI. menſis Auguſti, quæ illius tridui vltima eſt, quomodo præſenti anno deuaſtari potuit; cum alioquin indulgentia criminum præceſſiſſet, & menſe Auguſti præſentis anni die ſexta reſpublica *liberata tyrannidis incurſu* ab Honorio Imp. in præfata *leg. 6. de indulgentiis criminum,* diceretur: licet tum, cum maxime ea inualuiſſet, & vrbs die XXIV. eiuſdem menſis in prædam data fuiſſet? Quare perperam *ex iisdem legibus* a Gothofredo *in earum Commentariis,* & ab aliis deductum, vrbis excidium eo anno contigiſſe, quo illæ emiſſæ; imo poſteriorem eodem menſe datam; cum ex iis contrarium prorſus euincatur, pateatque, anno CCCCIX vrbe capta, *Honorium* anno currenti has duas leges tuliſſe; quarum priori militibus priſtinam dignitatem ſeruauit, qui inter initia tyrannidis aſſumptæ ad obſequium rediſſent; poſteriori vero poſt tres menſes data, omnium criminum reis per tyrannidis occaſionem admiſſorum indulgentiam tribuit. Profligatis enim anno ſuperiori hoſtibus, reipublicæ conſulere debuit Imperator: quod his Italiam vaſtantibus facere non potuit.

Oroſius, qui hoc tempore viuebat *Lib. VII. c. 28.* ſecunda vrbis obſidione narrata, ait: *Interea ante biennium Romanæ irruptionis, excitatæ per Stiliconem gentes Alanorum, vt dixi, Sueuorum, Vandalorum, multaque cum his alia Francos proterunt,* &c. Hæ gentes Pridie Kal. Ianuarii anni CCCCVI. Gallias ingreſſæ ſunt. Quare manifeſtum eſt, loqui Oroſium de prima vrbis obſidione: ab ingreſſu enim barbarorum in Gallias ad eam obſidionem, ſi anno CCCCVIII. contigerit, anni duo, exceptis aliquot menſibus, fluxere; & ſi *Oroſius* biennium illud repetat ab anno Chriſti CCCCVII. illud incompletum numerat: in ſententia vero aduerſariorum anni tres præter aliquot menſes numerantur. Quod ſi velint aduerſarii, Oroſium de ſecunda *Alarici* irruptione intelligendum eſſe, in eorum ſententia triennium & vltra tranſactum fuerit ab ingreſſu barbarorum in Gallias; in noſtra vero biennium & aliquot menſes ab Oroſio neglecti. Scaliger quidem *Lib. V. de emendat. tempor. pag. 517.* & Petauius *Lib. II. de doctrina tempor. cap. 47.* qui hanc controuerſiam fuſe examinarunt, Romamque ſecunda

HONORIVS, & THEODOSIVS IVN.

ſecunda vice currenti anno obſeſſam perperam concluſerunt, obſeruant, Oroſium *loco laudato* tradere, vrbem direptam eſſe anno eius conditus, *milleſimo centeſimo ſexageſimo quarto*, qui ſecundum putationem Varronianam congruit in annum Chriſti CCCCXI. indeque Scaliger infert, Oroſium eam expugnationem illo anno male conſignaſſe; Petauius vero aſſerit, nihil certi inde deduci poſſe, cum *Oroſius* in annis vrbis numerandis varias putationes ſequatur, raroque ſibi conſtet. Verum cum *Oroſius* eam, quæ Varroniana biennio prior eſt, plerumque vſurpet, non dubium, quin eandem loco laudato adhibuerit, & quod iam de anno prioris irruptionis ſcripſerat, confirmarit, cum alioquin ſibi in eodem capite contradiceret. Oroſio Iſidorus & Idacius *in Chronicis* ſuffragantur: prior enim vrbem direptam ſcribit, *anno imperii Honorii quinto decimo, Era quadringenteſima ſeptima*, anno nempe Chriſti CCCCIX. Poſterior, qui hoc ſeculo floruit, *anno Abrahami bis milleſimo quadringenteſimo viceſimo quinto*, qui Kal. Octobris anni Chriſti CCCCVIII. inchoatur, hanc ſecundam obſidionem collocat. Sectatores contrariæ ſententiæ citant Proſperum, Caſſiodorum & Marcellinum *in Chronicis*, tanquam illius patronos, ſed illos, præſertim duos poſtremos, in notatione temporum falli, eorumque auctoritatem aduerſus argumenta ex publicis monumentis deducta nullam eſſe, omnes norunt; præterquam quod Caſſiodorus *in Chronico* Proſperum exſcribere ſolitus eſt.

Sed non tantum *leges Cod. Theod.* hoc anno ab Honorio Imp. emiſſæ demonſtrant, *Romam* anno ſuperiori prædæ datam; ſed etiam illæ, quæ eo anno ab eo datæ ſunt. Cum enim *Attalus* Romæ ageret, exercitum in Africam miſit, vt eam inuaderet, Duce *Conſtantino* quodam, qui ibidem interſectus eſt, *Heracliano* Africam pro Honorio fortiter tenente, nec cum copiis ſatis firmis Conſtantino veniente, vt produnt Zoſimus *Lib. VI. cap. 7.* ac Sozomenus *Lib. IX. cap. 8.* vbi hic ſcribit, factum id fuiſſe tanto terrore *Honorio Imp.* iniecto, vt nauibus iam paratis in animum induceret Imperio decedere, atque in Orientem confugere, ſi *Attalo* expeditio feliciter cederet. Verum profligato mox Attali exercitu, acrior ab *Heracliano*, Comite Africæ, portuum & littorum Africæ cuſtodia habita eſt. At ea anno Chriſti CCCCIX. peracta oſtendit *lex Cod. Theod. de terris limitaneis*, inſcripta *Gaudentio Vicario Africæ*, dataque *III. Kalend. Maii, Rauennæ, Honorio VIII. & Theodoſio III. Coſſ.* In eius enim fine mentio fit de timore ob exercitus Attali aduentum iniecto; cum in ea iubeat Honorius, vt quibus terræ limitaneæ conceſſæ fuerant, eaſdem munirent ac defenderent: *Vt hac*, inquit, *prouiſione ſeruata, foſſati limitisque nulla in parte timoris poſſit eſſe ſuſpicio.* Cum hæc itaque in Africa geſta ſint in ſecunda vrbis obſidione, teſtibus Zoſimo & Sozomeno, ea non niſi anno præcedenti contigit. Currenti quidem *Heraclianus* adhuc Africæ Comes erat, vt diſcimus ex *lege 51. Cod. Theodoſ. de hæreticis*, ſed eum anno ſuperiori in Africam miſſum, præter Zoſimum & Sozomenum aſſerit Oroſius *Lib. VII. c. 29. Heraclianus*, inquit, *Africæ Comes, miſſus, cum Attalus vmbram geſtaret imperii.* Vnde cum anno CCCCIX. Attalus imperator dictus ſit, & quidem ante *III. Kal. Maii*, quo laudata *lex de terris limitaneis* emiſſa, non dubium, quin eodem anno ad Africam aduerſus *Attalum* tuendam *Heraclianus* deſtinatus fuerit. Denique Sozomenus citatus refert, Gentiles & Arianos moleſte tuliſſe, *Attalum* imperio deiectum fuiſſe; quod Gentiles ſperarent, eum ſuperſtitionem ſuam palam amplexurum eſſe; Ariani vero Eccleſiarum poteſtatem iterum ſe adepturos putarent. Quæ res *Honorium* mouit, vt *legem 47. Cod. Theod. de hæreticis* VI. Kalend. Iul. anno CCCCIX. emitteret, qua ſtatuta aduerſus hæreticos, non obſtante adnotatione Principis, exercitioni tradi iuſſit. Hac conſtitutione hæreticorum & paganorum ſpes *Honorius* reprimere voluit, vt recte vidit Gothofredus *in eius Comment.* Mitto leges alias, tam hoc quam ſuperiori anno datas, ex quibus clare deducitur, *Romam* an. CCCCVIII. primum ab Alarico, annoque CCCCIX. iterum ab eodem obſidione einctam fuiſſe, quia id ex dictis luce clarius conſtat, & ex dicendis paſſim confirmabitur, vt communis opinio ex omnium animis tandem euellatur. *ANTONIVS PAGIVS in Crit. ad annal. Baron. h. a.* A. D. 410.

Hæreticorum per Africam conuentus, abolito reſcripto, quod per obreptionem impetrauerant, quoque libertas religionis induita fuerat, inhibuit hoc tempore Honorius Imp. recollecto animo *l. 51. de hæreticis:* proculdubio ad petitionem patrum Africanorum hoc ipſo anno. v. *Codicem Africanum.*

Heraclianus Comes Africæ fuit hoc anno: de quo v. *Proſop.* & Zoſimum *lib. 6. cap. 11.*

Legem Iuliam & *Papiam* decimariam, iure liberorum omnibus tributo, aboleuit hoc tempore Honorius, *l. 2. & 3. de iure liberorum.*

Ad *collationem Carthaginenſem* inter Catholicos & *Donatiſtas* (quæ octo poſt menſibus anno proximo 411. habita fuit) miſſus ab Honorio Imp. *Marcellinus* Tribunus & Notarius, cognitor: de quo acta collat. Karthag. Auguſtinus & *l. 55. de hæreticis.* Idque rum mandatis, quæ integre exſtant in actis collat. Karthag. Pars eorum eſt *lex vlt. de religione.* Geſta vero ſub hoc Marcellino in prædicta collatione, quadriennio quoque poſt A. D. 414. ab Honorio firmata: *d. l. 55. de hæreticis.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

POST CONSVLATVM VARANÆ V. C. 411. ſeu THEODOSIO IIII. COS.

Ita enim Proſper, Marcellinus & Tabulæ Capitolinæ hunc annum deſignant. Recte. *GOTHOFREDVS.* Proſper habet: *Theodoſio Auguſto IV. conſulatu ſuo.* Marcellinus: *Theodoſius IV. Cos.* Edidit quidem Sirmondus *Honorio IX. & Theodoſio IV. Coſſ.* ſed ad marginem notatur; aliis, *Theodoſio IV. ſolo*, quod & legimus in Latercul. Colbert. Faſt. Idat *Theodoſio Aug. IV.* Chron. Alexandrin. ὑπατείᾳ τὸ θ' καὶ Θεοδοσίου τὸ δ'. & Faſt. Flor. mai. ὑπατείᾳ τὸ θ' καὶ Θεοδοσίου τὸ δ'. minus accurate, vt patet ex iis, quæ Pagius notat. In actis Collat. Carthaginenſ. exſtat: *Poſt Conſulatum Varanis V. C.* Confer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 566.

COSS. *Theodoſius Aug. IV.* abſque Collega in Oriente Conſulatum geſſit, nullo in Occidente Conſule anno ſuperiori deſignato, vt teſtatur Proſper in Chronico. Cauſſam Conſulatus a Theodoſio initi docet nos Marcellinus in Chronico, vbi hoc anno habet: *Theodoſius Iunior Decennalia, Honorius Romæ Vicennalia dedit*, vterque imperii viuente patre ſuſcepti. *Honorius* tamen Conſulatum in annum ſequentem diſtulit. *ANTONIVS PAGIVS* in Crit. ad annal. Baron. h. a.

v. Kal.

HONORIVS, & THEODOSIVS IVN. v. Kal. Feb. Dat. CONSTANTINOP. *l. vn. de Luſoriis Danubii.* Conſtanti Magiſtro militum per Thracias. A. D. 411.

Hæc l. forte huc referenda, cui ſubſcriptus Coſſ. *Theodoſius A. V. & qui fuerit nuntiatus.*

VII. Kal. Octob. Dat. Rauen. *l. vlt. de decur. V. R.* Bonoſiano PF. V.

Hanc l. ab anno 409. huc retraho.

IIII. Kal. Dec. Dat. RAV. *l. 48. de operib. publ.* Bonoſiano PF. V.

CHRONICON HISTORICVM.

HOnorius hoc anno *Rauenna* egit: Theodoſius *Conſtantinopoli.*

Iouinus hoc anno, interea dum Conſtantinus Tyrannus Arelate obſidetur, & ipſe tyrannidem Mogontiaci arripuit. Olympiod. apud Photium, Frigeridus apud Gregorium Turonenſ. *Lib. II. 9.* Idacius.

Conſtantinus Tyrannus poſt quinquennium inuaſæ tyrannidis ab Honorii Duce Conſtantio apud Arelatem cæſus eſt, caputque eius allatum XIV. Kal. Octob. Marcellinus, Idacius, *in Conſul.* & *Chron.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

HONORIO IX. & THEODOSIO V. AA. COSS. 412. (a)

(a) Proſper. *Honorio IX. & Theodoſio V.* Faſt. Idat. *Honorio IX. & Theodoſio V.* Ita etiam in epiſt. Innocentii ad Rufum Tom IV. Concil. p 1701. *Honorio IX. & Theodoſio V. Augg. Coſſ.* Socrates Hiſt. VII. -. ὑπατείᾳ τὸ ἐννατον καὶ Θεοδοσίου τὸ πέμπτον. Marcellinus. *Theodoſio V. & Honorio IX Coſſ.* In Sirmondi operibus vero Tom. II eſt: *Theodoſio Imp. V. ſolo*, quod & inuenitur in Chronico Alexandrino autem, Latercul. Colbertin. *Honorio VIII. & Theodoſio V* & Faſt. Flor. mai. ὑπατείᾳ τὸ [illegible] Θεοδοσίου τὸ ε, male habent. Theodoſius autem propter *Quinquennalia* Imperii poſt mortem patris ſuſcepti, & *Honorius*, quia anno præcedenti, quo *Vicennalia* dedit, Conſulatum diſtulerat, hoc anno Conſules prodiere. Conf. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 568.

v. Kal. Feb. Dat. CONSTANTINOP. *l. 1. de frumento Alexandrin.* Anthemio PF. P.

v. Kal. Feb. Dat. Conſtantinop. *l. vn. de Luſoriis Danubii.* Conſtanti Magiſtro militum per Thracias.

Conſul huic l. ita ſubnotatur: *Theodoſio A. V. & qui fuerit nuntiatus.* Forte *A. IV.*

III. Feb. Dat. RAV. *l. 52. de hæreticis.* Seleuco PF. P.
Prid. Kal. Feb. Dat. Rau. *l. 31 de annon. & trib.* Seleuco PF. P.

Subſcriptus male *Honorius VII. Coſſ.*
Agitur h. l. de *Africano* poſſeſſore.

xv. Kal. Mart. Dat. Rau. { *l. vn. qui a præbit. tiron.* Male ſubnotatus *Honorius VIII. & Theodoſius III.* Coss. *l. vlt. de extraordinar.* Poſt alia. } Melitio PF. P.

xvi. Kal. Mart. Dat. Rau. *l. vlt. de diu. reſcr.* Ioanni PP. poſt alia.

Referenda ad annum 413.

Prid. Kal. Mart. Dat. Rau. { *l. 32. de annona & trib.* Agitur de *vrbe Carthaginienſi.* *l. 9. de curioſis.* *l. 19. 20. 21. de exactionib.* *l. 31. de ſuſceptoribus.* *l. 23. de cohortalibus.* } Euchario PC. Afric. *ſeu* Euchario ſuo ſalutem.

Prid. Kal. Mart. Dat. Rau. *l. 22. de cohortalibus.* Seleuco PF. P.
Prid Kal. Mart. Dat. Rau. *l. 24. de cohortalibus.* Probo Com. S. L.
Prid. Kal. Mart. Rau. *l 17.* ſeu *vlt. de deſertoribus.* Conſtantio Magiſtro militum.

Hac l. agitur de *Africa.* Quid ſi hæc lex referatur ad A. D. 409.

Prid. Non. Mart. Dat. Rau. *l. 35. de nauiculariis* Seleuco PF. P.
Prid. Non. Mart. Dat. Med. *l. 53. de hæreticis.* Felici PF. P.
VI. Id. Mart. Dat. Rau. *l. 174. de decurionib* Euchario Proc. Afric.

xvi. Kal. Apr. Dat. Rau. { *l. 36. & 37. de nauiculariis.* *l. 6.* ſeu *vlt. de naufragiis.* } Nauiculariis per Africam.

xiv. Kal. Apr. * Dat. Rau. *l. 2.* ſeu *vlt. de expoſitis.* Melitio PF. P.

* al. *XV.* al. *XX.*

HONORIVS, & THEODOSIVS IVN. IIII. Kal. Apr. Dat. Rau. *l.* 4. ſeu *vlt. de priuilegiis corporatorum V. R.* Palmato PF. V. A.D 41

v. Id. Apr. Dat. Conſtantinop. *l.* 49. *de operib. publ.* Herculio PF. P. Illyrici.

xv. Kal. Iun. Dat. Conſtantinop. { *l.* 6. *de fabricenſibus.* Anthemio PF. P. / *l.* 175. *de decurionibus.* Lupiano Com. & Magiſtro mil. per Orient. }

VIII. Kal. Iun. Dat. Rau. *l.* 40. *de Epiſcopis.* Melitio PF. P.
VIII. Id. Iun. Dat. Rau. *l.* 12. *de cenſitoribus* Ioanni PF. P.
x. Kal. Iul. Dat. Rau. *l. vlt. de ſecundis nuptiis.* Ioanni PF. P.

VIII. Kal. Aug. Dat. Rauennæ { *l.* 3. ſeu *vlt. de feriis.* / *l.* 8. *de executoribus.* / *l.* 20. *de Iudæis.* } Ioanni PF. P.

Duæ priores leges male referuntur ad A. D. 409.

VIII. Id. Aug. Dat. Conſtantinop. *l.* 21. *de Iudæis.* Philippo PF. P. per Illyricum.

Refern ad A. D. 418.

VI. Id. Aug. Dat. Rau. *l. vlt. de concuſſ. aduocat.* Euchario Proc. Africæ.
XVI. Kal. Sept. Dat. Conſtantinop. *l.* 32. *de erogat. milit. ann.* Leontio viro inluſtri PF. P. Illyrici.
Id. Octobr. Dat. Rau. *l.* 64. *de appellationibus.* Iuliano Proc. Afric.

Id. Octobr. Dat. Rau. { *l. vn. de comitibus vacantibus.* / *l.* 14. *de proximis comitibus.* } Epiphanio PF. V.

Refertur hæc lex male ad annum 407.

VII. Kal. Nou. Dat. Conſtantinop. *l.* 5. *de itinere muniendo.* Anthemio PF. P.
IIII. Kal. Nou. Dat. Conſtantinop. *l.* 50. *de operib. publ.* Iſidoro PF. V.
v. Id. Nou. Dat. Conſtantinop. *l.* 10. *de curioſis.* Syneſio..... * ......

* Com. S. L.

VI. Kal. Dec. Dat. Rau. { *l.* 25. *de cohortalibus.* / *l.* 170. *de decurionibus.* / Male hactenus ſubnotati *Honor. VIII. & Theod. III.* / *l.* 2. *de collegiatis.* } Liberio PF. P.

VII. Id. Dec. Dat. Rau. *l.* 15. *de agentibus.* Namatio Magiſtro Officiorum.
III. Id. Dec. Dat. Rau. *l.* 41. *de Epiſcopis.* Melitio PF. V.
VI. Kal. Ian. Dat....... *l.* 12. *Cod. Inſt. de off. rector. prouinc.* Monachio * PF. P.

* *γρ. Monaxio.*
Referenda hæc lex ad A. 415.

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius Iun. hoc anno *Conſtantinopoli* egit: Honorius *Rauennæ.*

Diſpoſitionem Anthemii PP. circa frumentum, quod ad ciuitatem Alexandrinam conuehebatur, firmauit Theodoſius *l.* 1. *de frum. Alexandrin.*

In *Donatiſtas & Circumcelliones* oominatim ſeueriſſimam conſtitutionem promulgauit hoc tempore Honorius, *l.* 52. *de hæretic.*

Immunes quæ dignitates eſſent ab extraordinariis muneribus, & a tironum præſtatione, ſigillatim expreſſit hoc tempore Honorius, *l.* 1. *qui a præbit. tiron. l. vlt. de extraordin.*

Africa Proconſulari variis rationibus attritæ, & quidem circa tributorum illatiooem exactionemque, variis modis hoc anno conſuloit Honorius, conſtitutionibus datis ad Seleucum PP. & ad Eucharium Proc. Africæ.

Africæ quoque io eo conſuluit Hoorius, quod inquiſitores vagorum & deſertorum per Africam ſuſtulit, qui ſub huiuſmodi profeſſione prouinciam vaſtarent *l.* 17. *de deſertor.*

Conſtantius, Magiſter militum per Africam hoc tempore erat, vt docet *d. lex* 17. ſeu *vlt. de deſertor.* An hic, quem *Conſtantinum* vocat Zoſimus, *lib.* 6. *cap.* 7. Oroſius quoque *lib.* 7. *cap.* 42. ſcribit, hoc Cooſtaotio adiuuante pacem & vnitatem per vniuerſam Africam Eccleſiæ Catholicæ redditam eſſe, impoſita exequutione Marcellino Tribuno: Quod factum anno ſuper.

Iouianum (Iooinianum) *hæreticum*, qui cooeuntus ſuos extra muros vrbis Romæ agitabat, vna cum participibus & miniſtris, ad querelam Epiſcoporum, in exilium mitti iuſſit Honorius his Coss. & Iouiaoum quidem in inſulam Boam, menſe Martio *l.* 53. *de hæreticis.*

Annonæ vrbicæ & expeditionali conſuluit hoc anno Honorius: firmatis partim *nauiculariorum* priuilegiis, partim iis, qui huic functioni obnoxii erant, ad eam reuocatis, partim iis ſpoliari quacunque ratione prohibitis: tandem iisdem naufragii periculo iuſta ratione ſubductis.

Expoſitos a ſe collectoſque præſentibus teſtibus & ſub Epiſcopi ſubſcriptione, domini patroniue repetere vetiti ab Hoorio, *l. vlt. de expoſitis.*

Ad conſtructionem murorum, & comparationem tranſuectionemque ſpecierum in partibus *Illyricianis* omnes ſine vllo priuilegio coartari iuſſit Theodoſius, *l.* 49. *de operib. publ.*

A quibus neceſſitatibus ſeu muneribus *Eccleſiæ immunes* eſſe deberent, diſtincte præſcripſit hoc

HONORIVS, & THEODOSIVS IVN. — A.D. 413.

hoc tempore Honorius *l. 40. de Epiſcopis, Eccl. & cler.*

Compulſorum genera omnia ex *Africanis* prouinciis pelli iuſſit hoc tempore Honorius *l. vlt. de concuſſ. aduocator.*

A *viarum* munitione ſeu reparatione cæteriſque eiuſmodi muneribus, per *Bithyniam* cæteraſque prouincias neminem immunem eſſe voluit Theodoſius *l. 5. de itinere mun.*

Thermæ Honorianæ, porticuſque ad eas *Conſtantinopoli*, occupatis quoque priuatorum locis, his Coss. excitatæ: conceſſis inuicem permutationis vice priuatis vetuſta Baſilica, Theodoſii conſtitutione *l. 50. de operibus publicis.*

Syneſius hoc tempore Comes S. L. fuit, cui inſcribitur *lex 10. de curioſis.* Meminit eius & Chron. Alexand. A. 409. & *l. vlt. de murilegulis.* & Syneſius Ep. Cyrenes *ep. 18.* & *35.* de eo ad *eam l.*

Curiales, Collegiatos, *Vitutiarios*, *Nemeſianos*, *ſigniferos*, *Cantabrarios*, & *Corporatos*, Apparitores ad ſua quoque munia reuocari iuſſit Honorius *tribus legib.* hic ſuperius poſitis.

Clericos non niſi apud Epiſcopos accuſari iuſſit hoc tempore Honorius *l. 41. de Epiſcopis.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

POST CONSVLATVM HONORII VIIII & THEODOSII V. *ſeu*, LVCIO COSS. 413. (a)

(a) Secutus eſt Gothofredus Faſtos Idat. in quibus eſt: *Poſt Conſulatum Honorii IX. & Theodoſii V. Lucio Cos.* quamuis in priori editione errore typographorum *Honorii VIII.* legatur; quam ſubſcriptionem etiam habet L. 3. Cod. *de commeatu.* Accuratior eſt Lex 5. Cod. *de metatis: Poſt Conſulatum Honorii VIIII. & Theodoſii V. A A.* Marcellinus. *Lucio ſolo Cos.* Latercul. Colbertin. *Lucio V. C. Cos.* Ita etiam Chron. Alexandrin. Ἀνάτου μόνου, & Faſt. Flor. mai. Ἀνάτου τοῦ λαμπροτάτου. Proſper habet: *Luciano* (leg. Lucio, vt omnes habent) *Viro Clariſſimo Conſule. Huius Collega in Conſulatu Heraclianus fuit, qui nouarum in Africa rerum reus & honorem amiſit & vitam.* Heracliani huius eiuſque Conſulatus etiam mentio fit apud Oroſium Lib. VII. cap. 42. *Heraclianus interea Africæ Comes miſſus, cum iam Attalus umbram geſſeret imperii, Africam ſtrenue aduerſus iudices ab eo miſſos tutatus Conſulatum aſſecutus eſt.* Subiicit idem auctor, rerum ſucceſſu elatum tyrannidem affectaſſe & tandem a militibus interfectum fuiſſe. Deteſtandum hoc facinus fecit, vt nomen eius ex faſtis eraderetur, quod alias factum, ſupra vidimus. Exſtant hanc in rem Honorii Imp. reſcripta. Ita l. 21. *de pœnis* Cod Theodoſ. hoſtis publicus iudicatur, & pœna in eum ſtatuitur. L. 13. Cod. Theod. *de infirmand. his quæ ſub tyrann.* ita ſancitum: *Heracliani vocabulum nec priuatim nec publice vlla memoria teneat.* Plura vide in Chron. Hiſtor. & apud Baronium in annal. h. a. Confer. etiam *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 571.

VI. Kal. Feb. Dat. Rau. *l. 176. de decurionib.* Iuliano II. Proconſ. Afric.

VI. Id. Feb. Dat. Rum. * *l. vlt. de ſcenicis.* Diogeniano V. C. Tribuno Voluptat. Acc. X. ** Kal. Karthagine Conſtantio V. C. Coſſ.

* *yg. Rom.*
** Anno ferme poſt.

XVI. Kal. Mart. Dat. Rauennæ. — *l. vlt. de diuerſ. reſcript.* (Tribuitur *Honorio VIIII. & Theodoſio V. AA. Coſſ.*) *l. vlt. de iure liberorum.* *l. 6. de inoffic. teſtam.* *l. omnium 19. Cod. de teſtam.* — Ioanni PF. P.
Subſcriptus dies *XII. Kal. Mart.*

XII. Kal. Apr. Dat. CONSTANTINOP. — *l. vn. de Comitibus & Tribunis.* *l. vlt. de Comitib. rei milit.* *l. vn. de Comitib. & Archiatris.* *l. vn de Comitib. qui prou. reg.* *l. vn. de Comitib. ordinis prim.* *l. vn. de Comitib. qui inluſtr.* — Priſciano PF. P.
Male ſubſcriptum *XV. Kal. Apr.*

IIII. Kal. April. Dat. Conſtantinop. — *l. 6. ne ſanctum baptiſma.* (Male ſubſcriptum *XII. Kal. April.*) *l. 7. eod. tit.* — ad Anthemium PF. P.

Prid. Non. Apr. Dat..... *l. 51. de operib. publ.* Anthemio PF. P.
XVII. Kal. Mai. Dat...... *l. vn. de pretio piſcis.* Anthemio PF. P.
XVI. Kal. Mai. Dat. Conſtant. *l. 177. de decurionib.* Leontio PF. P. Illyrici.
V. Kal. Mai. Dat..... *l. Magiſteriæ 6. C. Iuſt. de iuriſd. omn. iud.* Anthemio PF. P.
VIII. Id. Mai. Dat. Rau. *l. 7. de indulg. debitor.* Ioanni PF. P.
VIII. Id. Iun. Dat. Rau. *l. 16. de proximis.* Fauſtino PF. P.
VII. Id. Iun. Dat. Rau. *l. 20. de palatinis S. L.* Ioanni PF. P.

Prid. Id. Iun. Dat. Rau. — *l. 16. de deſertoribus.* Gaiſoni Com. & Magiſtro militum. — *l. 10. de metatis.* Ioanni PF. P.

HONORIVS, & THEODOSIVS IVN. III. Non. Aug Dat. Rau. *l. 21. de pœnis.* Honoratis & Prouincialibus Africæ. A. D. 413.
III. Non. Auguſt. Dat. Rum. * *l. 13. de infirmandis his quæ ſub tyrannis.* Hadriano PF. P.

* *ſ. Rau.* vel *Rom.*

VIII. Id. Octob. Dat. . . . . . *l. 16. de agentibus.* Anthemio PF. P.

CHRONICON HISTORICVM.

H*Eraclianus* Comes Africæ (vt docet quoque inſcriptio *legis 51. & 56. de hæreticis*, itemque Oroſius, *lib. 7. cap. 42.*) qui aduerſus Attalum Tyrannum Africam ſtrenue tutatus, Conſulatumque hoc anno adeptus fuerat, ad res nouas aſſurrexit, tyrannidemque arripuit, retenta anoona Africæ. v. Oroſium, *lib. 7. cap. 42.*

Honorius hoc anno varias legum ſubtilitates ſuſtulit, nouaſque rationes, oouaque iura iis ſublatis conſtituit: cooſtitutione emiſſa ad Ioannem PP. cuius quatuor capita hic præpoſita.

In *Eunomianos*, *Rebaptizantes*, *Nouatianos*, *Protopaſchitas*, conſtitutionem hoc tempore edidit Theodoſius, cuius duæ partes ſuperſunt, *l. 6. & 7. ne ſanctum bapt.*

Nouus murus Conſtantinopoli prolato pomœrio excitatus cura & diſpoſitione Anthemii PP. teſtis Socrates, *lib. 7. cap. 1.* & ex eo Nicephorus, *lib. 14. cap. 1.* Qui quidem murus per priuatorum terras ductus eſt, quibus ideo Theodoſius Imp. inuicem turrium eius muri vſum deputavit *l. 51. de operibus publicis.* GOTHOFREDVS.

Gothofredus *in Chronologia Codicis Theodoſ.* hoc anno ſcribit, nouum murum Conſtantinopoli prolato pomœrio excitatum fuiſſe, cura & diſpoſitione *Anthemii PP.* qua de re Socrates *Lib. VII. cap. 1.* & ex eo Nicephorus *Lib. XIV. cap. 1.* Qui quidem murus, cum per priuatorum terras duceretur, iis Theodoſius Imperator in vicem turrium eius muri vſum deputauit, *l. 51. de operib. publ.* Sed ex ea lege deducitur, non hoc, ſed ſuperioribus annis, murum illum inchoatum, ideoque anno 411. quo Theodoſius Decennalia celebrauit. Ipſemet enim Gothoſredus fatetur, eo anno Anthemium Præfectum Prætorio fuiſſe. Verum quidem eſt, Imperatores iis annis, in quos Decennalia, & id genus feſta cadebant, eadem aliquando feciſſe, quæ præſtitiſſent, ac ſi ea non diſtuliſſent, aut anteuertiſſent; ſed ex præfatæ legis diſpoſitione liquet, murum illum ante hunc annum cœptum. ANTONIVS PAGIVS *diſſertat. hypat. Part. II. Cap. XIV. n. V.*

Illyrico vaſtato conſuluit hoc tempore Theodoſius *l. 177. de decurionibus.*

Campania, Tuſciæ, Piceno, Samnio, Apuliæ, Calabriæ, Brutiis, & Lucaniæ indulgentiam quandam debitorum tribuit hoc tempore Honorius *l. 7. de indulg. debit.*

Rei militari conſuluit hoc tempore non vna conſtitutione Honorius Imp. inter hæc definitis, qui a tironum præſtatione immunes eſſent *l. 20. de palat. S. L.* pœna indicta his qui ſine commeatu abeſſent *l. 16. de desertorib.* Metati iure definito *l. 10. de metatis.* quæ & indicatur initio anni prox. *l. 11. eod. tit.*

Heraclianus cum 700. nauibus ex Africa exercitum mouens aduerſus Hoorium, & ad vrbem Romam tendens, occurſu Marini Comitis territus, *Ocriculi* primum ſuperatus, mox in fugam verſus, arrepta naue ſolus Karthaginem redit, ibique poſt hoſtis publicus iudicatus, capiteque plecti iuſſus, in æde Memoriæ per Honorium a percuſſoribus interfectus eſt. Oroſius, *lib. 7. cap. 42.* Marcellinus, Idacius & *in Chronico* & *in Faſtis Conſul.* Mox & in ſatellites eius bonaque itum, geſtaque ſub eo infirmata, Conſulatus eraſus Honorii legibus: puta *l. 21. de pœnis*, & *l. 13. de infirmandis his quæ ſub tyrannis.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

CONSTANTIO & CONSTANTE (a) VV. CC. COSS. 414.

(a) Conſtantinopolitanus hic Cos ſeu a parte Theodoſii Iun. v. Olympiodorum apud Photium. GOTHOFREDVS. Marcellinus. *Conſtantio & Conſtante Coſſ.* Chron. Alexandrin. Κωνσταντίου καὶ Κώνσταντος. & ita quoque Faſt. Flor. mai. Male Latercul. Colbertin. *Conſtantino & Conſtante.* Proſper. *Conſtantio V. C. Cos.* & Faſt. Idat. *Conſtantio V. C.* Plura de vtroque vide in Proſopographia. Conf. PETRVS RELANDVS in Faſt. Conſul. pag. 572.

IIII. Id. Ian. Prælata literis ad Eutychianum Præf. Vrbi. *l. 11. de metatis.* Probo Com. S. L. Poſt alia.

x. Kal. Febr. Accepta Karthagine. * *l. vlt. de ſcenicis.* Diogeniano V. C. Tribuno Volupt.

Dat. Rom. VI. Id. Feb. [ſuperiore Conſulatu.] * *ſ. Rau.* vel *Rom.*

v. Non. Mart. Dat. Rau. { *l. 33. de erogat. milit. ann.* / *l. 12. de metatis.* Huius l. inſcriptio vitioſa. / *l. 11. de curioſis.* Poſt alia. } Hadriano PF. P.

Prid. Non. Mart. Dat. Rau. { *l. 3. de integri reſtitut.* / *l. vlt. vnde vi.* } Iuliano II. Proc. Africæ.

x. Kal. April. Dat. . . . . . *l. 2. Cod. Iuſt. de his qui ad Eccl. confug.* Iouino * PF. P.

* al. *Iobio*, al. *Ioanni.*

III. Non. Apr. Dat. Rau. *l. 8. de indulg. debitor.* Seleucho PF. P.

v. Id

HONORIVS & THEODOSIVS IVN. v. Id. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 9. de indulg. debitor.* Anthemio PF. V. A. D. 414.

De eadem re ſcriptum Edictum ad populum, ad Marcianum Com. S. L. Muſellio Præpoſito ſacri cubiculi, de titulis ad ſacram domum pertinentibus, & ad Rectores Prouinciarum: Et de metallariis Edictum ad populum per Prouincias Illyrici, & ad Rectores Prouinciarum.

XIIII. Kal. Mai. Dat....... *l. 22. de pœnis.* ad Anthemium PF. P.
VI. Id. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 12. de Senatoribus.* ad Monaxium PF. V.
XIII Kal. Iun. Dat....... *l. 1. de venatione ferarum.* Mauriano Com. Domeſticorum & v[illegible] agenti Magiſtri milit.
VI. Id. Iun. Dat....... *l. 8. Cod. Iuſt. quæ res pignori.* Probo Com. S. L.
XV. Kal. Iul. Dat. Rau. *l. 54. de hæreticis.* Iuliano Proc. Africæ.
VI. Id. Aug. Dat. Rau. { *l. 2. Cod. de offic. Com. S. P.* ſeu *l. vlt. C. de off. Com. R. P.* } Vrſacio Com. R. P.
III. Kal. Sept. Dat. Rom. * *l. 55. de hæreticis.* Iuliano Proc. ** Afric.

* *f. Rau.* ** extenſis literis recte in Cod. Iuſt. *Proconſul.*

XV. Kal. Octob. Dat. Rau. *l. 38. de nauiculariis.* Albino PF. V.
XIII. Kal. Dec. Dat....... *l. 34. de erogat. mil. ann.* Conſtantio Magiſtro militum.
Prid. Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. { *l. 16. de medicis.* Monaxo PF. P. / *l. 17. de medicis.* Helioni Magiſt. Offic.
VI. Kal. Ian. * Dat. Rau. *l. 7. de domeſticis.* Epifanio P. V.

* *f. Iun.*

CHRONICON HISTORICVM.

Honorius his Coss. egit *Rauenna*: vbi Conſtantius ab Honorio Conſul creatus: Olympiodorus *apud Photium.* Theodoſius *Conſtantinopoli.*

Africæ variis modis afflictæ, Honorius hoc tempore conſuluit: inter alia, Flauiano & Cæciliano VV. ILL. conſtitotis, qui querelas prouincialium audirent, militaremque annonam indagarent, quæ intra Africam militibus erogatur, ne quid præterea adderetur: curioſis remotis; apparitoribus fræno iniecto, ne curiales, nauicularios, aliaque corpora deprædarentur: infauſta item hoſpitalitatis præbitione ſubmota.

Eccleſiarum aſylum hoc tempore firmauit Honorius, maieſtatis crimine propoſito, ſi quiſquam confugientes ad Eccleſiam abduxiſſet. *l. 2. Cod. Iuſt. de his qui ad Eccleſ.*

Indulgentiam quandam debitorum nauiculariis per Africam tribuit hoc anno Honorius *l. 8. de indulg. debitor.* vt & Theodoſius aliquam *l. 9. d. t.* per omnes prouincias Orientis. *GOTHOFREDVS.* Indulgentiam autem debitorum tribuit Honorius occaſione ſuorum *Vicennalium*, quæ poſt Theodoſii patris mortem in hunc annum inciderunt. Annonæ vrbis Romæ etiam propterea conſuluit, vt mox indicat Gothofredus. Annis enim huiuſmodi ſolemniis dicatis Imperatores ciuitatibus, populiſque gratias largiri ſoliti erant, obſeruante id *CL. PAGIO in Crit. ad annal. Baron. h. a.*

Leonum occidendorum, at non & venandi venundandique licentiam omnibus tribuit hoc tempore Theodoſius Iun. vt puto *l. 1. de venat. ferarum.*

Donatiſtas nominatim per Africam ſecuta conſtitutione perſequitur hoc anno Honorius *l. 54. de hæreticis*, vt & *l. 55. eod. tit.*

Pulcheria Auguſta renunciata his Coss. IV. Nonas Iulias. Chron. Alex. Meminit huius Pulcheriæ Auguſtæ germanæ ſuæ Theodoſius A. 418. *l. 21. de luſtr. coll.* *GOTHOFREDVS.* *Pulcheriam* Auguſtam dictam anno ſequenti ex Marcellini Chronico probare nititur Cardinalis Baronius in annal. At animaduertit *CL. PAGIVS in Crit. in annal. ad h. a.* eum mendoſo huius Chronici exemplari vſum; Codices enim accurati Marcellini faciunt cum Chron. Alexandrin. in quo ita: *His Coſſ. Pulcheria ſoror Theodoſii Iun. Nobiliſſima Auguſta dicta eſt, menſe Panemo, IV. nonas Iulias. Eodem anno dedicata ſunt tria ſtathaaria ſeu pectoralia in Senatu* (id eſt, pectorales imagines, ſeu ſtatuæ Principum) *Honorii & Theodoſii Auguſtorum, & Pulcheria Auguſta ab Aureliano iterum Præfecto Sacrorum, Prætoriorum ac Patricio, menſe Appellæo III. Kal. Ianuarias.* *RITTER.*

In Collatione Carthaginenſi A. D. 411. geſta notione & ſollicitudine Marcellini, inque publica monumenta translata, perpetuam habere firmitatem definiuit Honorius *l. 55. de hæreticis.*

Albinus hoc tempore P. V. fuit, cui menſe Septembri medio inſcribitur *lex vlt. de nauicular.* qua annonæ vrbis Romæ Honorius conſuluit. Huius Albini P. V. meminit Rutilius Claudius Numatianus, *Itiner. lib. 1. a v. 466.* & Olympiodorus *apud Photium in Bibl.* Mentio & in *veteribus inſcriptionibus.* Vid. *Proſopographiam.*

Conſtantius Magiſter militum per Gallias erat hoc tempore, ad quem ſcripta *lex 34. de erogat. mil. ann.* Ab eo anno ab hinc altero 416. Adaulphus coactus relicta Narbona Hiſpanias petiit: & Vallia Adaulphi ſucceſſor pacem cum eo iniit. v. plura in *Proſop.* & ſup. A. 412.

Profeſſorum & *Medicorum* priuilegia ſanxit Theodoſius.

CHRONOLOGIA LEGVM.

HONORIO X. & THEODOSIO VI. AA. COSS. 415. (a)

(a) Proſper. *Honorio X. & Theodoſio VI.* Faſt. Idat. *Honorio X. & Theodoſio VI.* Ita & Marcellinus. Chron. Alexandrin. & Faſt. Flor. mal. ὑπάτοις τὸ ιά καὶ Θεοδοσίου τὸ ϛ'. male, quod teſtatur etiam l. 5. Cod. de

HONORIVS, & THEODOSIVS IVN. — *de diverſ. offic. & apparitor.* quæ ſubſcripta : *Honorio X. & Theodoſio VI. AA. Conſſ. Honorius* propter *Vicennalia* anno ſuperiori, vt diximus, exhibita; *Theodoſius* vero propter *Quindecennalia* imperii viuente patre ſuſcepti, Conſulatum hoc anno, adnotante Cl Pagio auctoritate Chron. Alexandrini, ſumpſere. Confer. etiam *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul pag. 5,5. — A. D. 4[illegible]

vi. Id. Ian. Dat. Ravenn. *l. vlt. de curioſis.* Palladio PF. P.
xii. Kal. Feb. Dat. Rau. *l. 178. 179. de decurionib.* Seleucho PF. P.
xiii. Kal. Mart. Dat. Constantinop. *l. vlt. de contrab. empt.* ad populum.
xiii. Kal. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 26. de cohortalibus.* Anthemio PF. P.
iii. Non. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de crim. pecul.* Aureliano PF. P. II.
xvi. Kal. Apr. Dat. Conſtantinop. { *l. 16. de numerariis.* Hypatio Magiſtro militum per Orientem. / *l. 2. Cod. Iuſt. de off. Magiſtri militum.* huic iungenda eſt. }
x. Kal. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 8. de donationib.* Aureliano PF. P. II.
viii. * Kal. Iun. ** Dat. Conſtantinop. *l. 4.* ſeu *vlt. de inceſtis nupt.* Aureliano PF. P. II.

* al. xvii. ** *Ian.* editio anni 1566.

v. Id. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 10. de indulg. debitor.* Aureliano PF. P.
viii. Kal. Aug Dat..... *l. 26. de petitionibus.* Maximo Com. R. P.
viii. Kal. Aug. Dat. Rau. *l. 20. de diuerſis offic.* Gracco PF. V.
viii. Kal. Sept. Dat........ *l. 56. de hæreticis.* Heracliano Com. Afric.
v. Kal. Sept. Dat. Rau. *l. 65. de appellationib* Symmacho Proc. Afric.
iii. Kal. Sept. Dat. Rau. *l. 20. de paganis.......*
Non. Sept. Dat....... { *l. 4. de paſcuis.* Aureliano PF. P. & Patricio. / *l. 5. de paſcuis.* Comitibus & Magiſtris militum. }
v. Id. Octobr. Dat. Rau. *l. 27. de petitionib.* Largo Proc. Afric.

Referenda hæc lex ad A. D. 418.

xiii. Kal. Nou. Dat. Conſtantinop. *l. 22. de Iudæis.* Aureliano PF. P. II.
Prid. Kal. Nou. Dat. Conſtantinop. *l. 57. de hæreticis.* Aureliano PF. P. II.
Prid. Kal. Nou. Dat. Conſtantinop. *l. 1. de decurionib. & ſilentiariis.* Vrſo PF. V. & Aureliano Com. * Orientis, & Strategio PF. P. Illyrici.

* *γρ.* PF. P.

viii. Id. Nou. Dat. Conſtantinop. *l. 58. de hæreticis.* Aureliano. PF. P. II.
viii. Id. Nou. Dat. Rau. *l. 3. ne Chriſt. mancip.* Annati Didaſcalo & Maioribus Iudæorum.
iii. Id. Nou. Dat. Conſtantinop. *l. 17. de agentibus.* Helioni Magiſtro officiorum.
iii. Non. Dec. Dat..... *l. 6.* ſeu *vlt. de patrociniis vicor.* Aureliano PF. P.
iii. Id. Dec. Dat. Rauen. *l. 5. Cod. Iuſt. de adſeſſorib.* Seleuco PF. P.

CHRONICON HISTORICVM.

Honorius his Coss. *Rauenna* conſtitit : Theodoſius *Conſtantinopoli.*

Curioſos per *Dalmatia* littora omneſque *inſulas*, qui prædas agebant de his, qui ibi conſiſtebant, vel eo commeabant, quique id efficiebant, ne aliqui *acerbitate temporis cogente* ad loca tutiora ſuccederent, Honorius Imp. ſuſtulit.

Aurelianus PP. Orientis fuit ſecundum, ſimul & Patricius his Coſſ. quod & Chronicon Alexandr. & ſuperioribus Coss. & his teſtatur. Hinc adeo plures hoc anno conſtitutiones ad eum datæ : ſic quidem, vt clare *PP. II.* dicatur : vt & Patricius *l. 4. de paſcuis.* Vnde emendanda venit *lex 1. de decur. & ſilentiar.* vbi *Com. Orientis*, loco *PP. Orientis* vocatur.

Nuptias cum defunctæ coniugis ſorore, cumque mariti defuncti fratre, inceſtas eſſe definivit Theodoſius *l. 4. de inceſtis nupt.* Quo tempore Atticus Ep. Conſtantinopol. erat.

Indulgentiam debitorum ſuperiore anno datam hoc anno confirmauit, & a fraude vindicauit Theodoſius *l. 10. de indulg. debitor.*

Vt ludos *Gentilitios* ſacerdotales hoc adhuc tempore & quidem Karthagine & in Africa Honorius permiſit, ita & erroribus omnique errandi illecebræ enixe occurrit *l. 20. de paganis.*

Prata ſeu paſcua priuatorum a militibus vexari, depaſcique vetuit hoc tempore Theodoſius Iun. duabus conſtitutionibus *l. 4. & 5. de paſcuis.*

In *Iudæos*, & nominatim quoque in *Gamalielem* Patriarcham, qui codicillis honorariæ Præfecturæ donatus fuerat, conſtitutionem edidit Theodoſius *l. 22. de Iudæis.*

Montaniſtarum cœtus inhibuit, eorumque Eccleſias, Eccleſiis orthodoxis adiici iuſſit hoc tempore Theodoſius *l. 57. de hæreticis.*

Vrſus P. V. Conſtantinopol. fuit his Coss. & proximo anno 416. quod etiam teſtatur Chronicon Alex. *his annis.*

In *Eunomianos* conſtitutionem edidit Theodoſius *l. 58. de hæreticis.* vt & in Iudæos Honorius *l. 2. ne Chriſt. mancip.*

CHRONO

HONORIVS, & THEODOSIVS IVN.

CHRONOLOGIA LEGVM.

A. D. 416.

THEODOSIO A. VII. & PALLADIO COSS. 416. (a)

(a) Proſper. *Theodoſio VII. & Palladio.* Ita etiam Marcellinus & Faſt. Idat. Chron. Alexandrin Θεοδοσίου Αὐγούστου τὸ ζ' καὶ Παλλαδίου. Faſt. Flor. mai. Θεοδοσίου τὸ ζ' καὶ Παλλαδίου. *CL. SIRMONDVS* Propempt. Lib. II. de reg. ſuburbic. ex MS. ſubſcriptiones duas epiſtolarum Innocentii Papæ habet, quæ Conſules huius anni referunt: *Data VI. Kal. Februarii. P. C. Theodoſii Aug. VII. & Iunii Quarti Palladii V. C.* Notauit idem, erraſſe *SALMASIVM* qui putauit *Iunium Quartum Palladium* non eſſe nomina vnius viri. Neque id ſibi Cardinalis *BARONIVS* perſuadere potuit, qui in annal. ad an. CCCCXX. num IV. recitans Edictum Præfectorum Prætorio, vitioſa etiam interpunctione *Iunium Quartum*, diſtinguit a Palladio, quem ideo errorem *CL. PAGIVS* in Crit. ad h. a. & ad an. CCCCXX. corrigit. Omnem remouent dubitationem lapides. Ita apud *REINESIVM* Claſſ. VI. inſcript. LIV. pag. 422.

IVNIVS. QVARTVS.

PALLADIVS.

V. C. COS. ORD.

Et lapis vetus, quem iam *CL. ONVPHRIVS* deſcripſit, & adducit *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 577.

IVNIVS. QVARTVS. PALLADIVS.

V. C. COS. ORD.

Plura de Palladio in *Proſopographia.*

VII. Id. Ian. Dat. RAV. *l. 2. de indictionibus.* Palladio PF. P.
XIII. Kal. Feb. Dat. CONSTANTINOP. *l. 18. de agentib. in rebus.* Helioni Magiſtro officiorum.
III. Kal. Feb. Dat. . . . . . *l. 21. de tironibus.* Hadriano PF. P.
VIII. Id. Febr. Dat. Conſtantinop. *l. 17. de proximis Com. diſp.* Euſtathio viro inluſtri Quæſtori, & Helioni viro illuſtri Magiſtro officiorum.
VI. Id. Febr. Dat. Conſtantinop. *l.* * *1. de Caſtrenſianis.* Narſi viro ſpectabili Comiti & Caſtrenſi S. P.

* Conſulatus ita ſubſcriptus: *Theodoſio A. VII. & qui fuerit nuntiatus*

XIV. Kal. Mar. Conſtantinop. *l. 180. de decurionibus.* Vrſo PF. V.
Kal. Mar. Dat. Rau. *l. vlt. de infirmandis his quæ ſub tyrannis.* Conſtantio Com. & Patricio.
III. Id. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 5. de teſtamentis.* Edictum ad populum vrbis Conſtantinopolitanæ, & omnes prouinciales.
Id. Mar. Dat. Rau. *l. vlt. ad l. Iul. de ambitu.* Palladio PF. P.
V. Non. Mai. Dat. Rau. *l. 181. de decurionibus.* Palladio PF. P.
VI. Id. Mai. Dat. . . . . . *l. vlt. de Salgamo hoſp.* Aureliano PF. P. II.
III. Kal. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 21. de Palatinis S. L.* Anyſio Com. S. L. & Tauro Com. R. P.
IIII. Non. Iul. Dat. Rau. *l. 13. de cenſitoribus.* Vrſacio Com. R. P.
X. Kal. Aug. Dat. Conſtantinop. *l. 2. de frum. V. Conſtant.* Vrſo PF. V.

VII. Kal. Sept. Dat. EVDOXIOPOLI.
- *l. 182. de decurionibus.* Monaxio PF. P.
- *l. 4. de ſacroſ. Eccleſ.* Niceno PF. P.

Subſcriptum habet Coſſ. *Honorium VIII.*

. . . . *l. 5. Cod. de commerciis.* Aëtio PF. P.
VI. Kal. Sept. Dat. . . . . *l. 2. Cod. de off. milit. iud.* Monaxio PF. P.
III. Kal. Sept. Eudoxiopoli. *l. 23. de pœnis.* Monaxio PF. P.
V. Id. Sept. Dat. HERACLEÆ. *l. 11. de indulg. debitor.* Monaxio PF. P.

V. Id. Sept. Dat. Rau.
- *l. 6. de relationibus.*
- *l. 147. de decurionib.*

Palladio PF. P.

X. Kal. Oct. Dat. Rau. *l. 9. de executoribus.* Palladio PF. P.
VIII. Kal. Oct. Dat. Rau. *l. 23. de Iudæis.* Annati didaſcalo & Maiorib. Iudæor.

III. Kal. * Oct. Dat. CONSTANTINOP.
- *l. 42. de Epiſcopis.* Subnotatus dies *III. Kal.*
- *l. 15. de legation.*

Monaxio PF. P.

* vel *Non.*

Subnotatus dies *III. Non.*

Agitur his legibus de Alexandria & de PF. Auguſtali.

Prid. Non. Nou. Dat. Conſtantinop. *l. vn. de Decanis.* Helioni Comiti & Magiſtro officiorum.
III. Id. Nou. Dat. Conſtantinop. *l. vn. de præpoſitis laborum.* Monaxio PP.

III. Id.

HONORIVS, & THEODOSIVS IVN. III. Id. Nou. Dat...... *l. 6. Cod. Iuſt. de precibus Imp. offer.* Iſidoro PP. al P. V. A. D. 416.

Forte referenda ad an. 410.

VII. Id. Dec. Dat...... *l. 21. de paganis.* Aureliano PF. P. poſt alia.

Prid. Id. Dec. Dat. Rau. *l. 4. de habitu quo vti oportet.* Probiano PF. V.

XV. Kal...... Dat. Conſtantinop. *l. 8. de domeſticis.* } Monaxio PF. P.

XV. Kal. Ian. Dat. Conſtantinop. *l. 9. de domeſticis.* }

CHRONICON HISTORICVM.

HOnorius his Coss. *Rauennæ* egit: Theodoſius, ad Auguſtum ferme menſem vſque, *Conſtantinopoli.*

Vrſus & his quoque Coss. *P. V.* Conſtantinopoli fuit, vt teſtatur quoque Chronicon Alexandr. his Coss. Hinc adeo duæ hoc anno ad eum datæ conſtitutiones.

Conſtantius Patricius & Comes ſeu Magiſter militum hoc tempore fuit: cui inſcribitur Honorii *lex vlt. de infirm. his quæ ſub tyrannis:* per Gallias ſcilicet, vbi hoc anno Adaulphus Gothorum Rex ab eo coactus fuit relicta Narbona Hiſpanias petere. Idacius *Chronico.* Quare Gothis Gallia iam exactis, & ſic clade Barbaricæ depopulationis quoque hac parte ceſſante, infelicibus populis indulgentiam ea l. Honorius tribuendam credidit.

Teſtamenta iure ſcripta Theodoſius non ideo conuelli voluit, quod teſtes quidam exiſterent, qui dicerent, Imperatorem vel potentiorem aliquem ſuprema voce inſtitutum. *l. 5. de teſtamentis.*

Annonam ciuicam domos in vrbe Conſtantinopol. habentibus, præſtitutam primum a Conſtantino M. deinceps vero auctam a Theodoſio M. non in frumento, verum in pane cocto præberi voluit Theodoſius Iun. *l. 2. de frum. V. Conſt.*

Theodoſius Conſtantinopoli *Eudoxiopolim* profectus: vbi datæ ab eo menſe Auguſto aliquot conſtitutiones.

Theodoſius Imp. Conſtantinopoli, mox & Eudoxiopoli digreſſus *Heracleam* venit: vbi data ab eo menſe Septembri *lex 11. de indulg. debitor.* Quod teſtatur quoque auctor Chronici Alexandrini, *his ipſis* Coss.

Indulgentiam generalem debitorum a ſe factam ad primipili quoque reliqua pertinere definiuit hoc tempore Honorius *l. 11. de indulg. debitor.*

Iudæos, ad euitationem tantum criminis vel aliarum neceſſitatum ad Eccleſiam accedentes, ad propriam legem remeare iuſſit hoc tempore Theodoſius *l. 23. de Iudæis.*

Theodoſius Imp. Heraclea hoc ipſo anno *Conſtantinopolim* reuerſus, vt teſtatur Chronicon Alex. idque menſe Septembri pridie Kal. Octobr. aurea corona ornatus ab Vrſo P. V. & Senatu. Hinc eo circiter tempore datæ rurſum ab eo conſtitutiones Conſtantinopoli, puta *lex 42. de Epiſcopis*, & *lex 15. de legationibus.* *GOTHOFREDVS.*

Auctor Chronici Alexandrini ſub huius anni Coſſ. ſcribit: *Celebrati ſunt ludi theatrales ab editore Vrſo Præfecto Vrbi ob victoriam de Attalo Tyranno reportatam menſe Daſio, IV. Kalendas Iulias. Acti item ludi Equeſtres in Circo ob eandem victoriam menſe Panemo, Nonis Iuliis. Eodem anno Dominus Theodoſius Iunior Heraclea Conſtantinopolin reuerſus in foro Theodoſiano aurea corona ab Vrſo Præfecto Vrbi & Senatu, menſe Septembri, pridie Kalendas Octobris, die Sabbati ornatus eſt.* Theodoſius aurea corona ornatus eſt ob ſua *Quindecennalia*, indeque in *lege 15.* citata *de legat.* coronarii auri præſtationi a Curia Alexandrina formam certam præſtituit; aurum enim coronarium ad Imperatores per legatos mitti ſolebat, vt teſtatur Ammianus de Tripolitanis *Lib. XXVIII.* & quidem annis, quibus huiuſmodi ſolemnia exhibebant, vt innumeris exemplis liquet. *ANTONIVS PAGVS in Crit. ad annal. Baron. h. a.*

Legatio ad Imp. *Alexandria* hoc tempore miſſa fuerat, inter alia poſtulans, vt Ep. Alexandrinus nuſpiam vrbe exire poſſet, idque terrore *parabolanorum:* ad hanc legationem Theodoſius, minus eam adprobans, inter alia formam legationum deinceps præſtituit, & vt ne cuiquam *libera legatio* decerneretur conſtituit; & deinceps parabolanis Alexandrinis modum non vnum impoſuit, ad obſerandos ſeditionum aditus Alexandriæ: puta numero eorum coarctato, electionisque forma præſtituta: ſpectaculorum, Curiæ, iudiciorumve ingreſſu eis interdicto, omni denique in eos iure Præfecto Auguſtali, non Ep. Alexandrino tributo *l. 15. de legationib.* & *l. 42. de Epiſcopis.*

Maiores *crines*, & indumenta *pellium* etiam ſeruis in vrbe Roma viciniſque regionibus interdixit hoc tempore Honorius. *l. 4. de habitu*, &c.

CHRONOLOGIA LEGVM.

HONORIO A. XI. & CONSTANTIO II. COSS. 417. (a)

(a) Proſper. *Honorio XI. & Conſtantio II.* Faſt. Idat. & Marcellinus Comes. *Honorio XI. & Conſtantio II.* Chron. Alexandrin. Ὁνωρίῳ τὸ ιά καὶ Κωνσταντίῳ τὸ β΄. Paſchaſini Epiſt. ad Leonem I. Papam, *anno Conſulatus Honorii Aug. vndecies & Conſtantii ſecundo.* Olympiodorus apud Photium num. LXXX. ὕπατος ὁ βασιλεὺς Ὁνώριος προελθὼν τὸ ἑνδέκατον καὶ σὺν αὐτῷ Κωνστάντιος τὸ δεύτερον. *Conſul procedens Honorius XI, & cum eo Conſtantius iterum.* Male legitur in Faſt. Flor. mai. Ὁνωρίῳ τὸ ιβ΄ καὶ Κωνσταντίῳ τὸ β΄. Videtur etiam ad hunc annum referenda græca inſcriptio, quam profert *CL. GRVTERVS* inſcript. MLII. 6.

ΕΝ. ΥΠΑΤΕΙΑ. ΟΝΩΡΙΟΥ. ΤΟ. ΙΙ.

ΚΑΙ. ΚΩΝCΤΑΝΤΙΝΟΥ. ΤΟ. Α. &c.

Prodit ea ſculptorem Chronologiæ maxime incurioſum. *Honorius* enim VIII. Conſulatum ge-

rens

HONORIVS, & THEODOSIVS IVN.

rens Collegam habuit *Theodoſium Aug. III.* neque vnquam cum *Conſtantino* quodam proceſſit. *Conſtantium* itaque cum *Conſtantino* confuſum videt lector, numeroſque male additos. Conf. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 580. A. D. 417.

(xv. Kal. Feb. Regeſtum. RAVENNA. *l. 19. in appendice Cod. Theod.* ad Conſtantium V. inluſt. Patricium.)
Prid. Id. Mart. Dat. CONSTANTINOP. *l. vlt. de donationib.* Monaxio PF. P.
IIII. Id. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 4. ne Chriſt. mancip.* Monaxio PF. P.

Prid. Id. Maii. Dat. Rau.
- *l. 7. de locat. fundor.* Vrſacio Com. R. P. Poſt alia.
- *l. 13. de Senatoribus.* }
- *l. 9. de prædiis nauicular.* } Sebaſtio Com. primi Ordin.
- *l.* * *14. 15. 16. de cenſitor.* }

* His tribus legibus ſubſcriptus dies *Prid. Id. Mar.*

v. Kal. Aug. Dat. Conſtantinop. *l. 2. ne Comitib. & trib. lauacra.* Monaxio PF. P.

Hac l. agitur de Duce limitis Eufratenſis.

v. Kal. Octob. Dat. Conſtantinop. *l. 2. de venatione ferarum.* Monaxio PF. P.

Hac quoque lege agitur de eo.

VIII. Kal. Nou. Dat. Conſtantinop. *l. 16. de numerariis.* Vitaliano Duci Libyæ.
v. Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 19. de agentib.* Helioni Magiſtro officiorum.

VII. Kal. Ian. Dat. Rau. { *l. vlt. de piſtoribus.* / *l. 9. de ſuariis.* } Palladio PF. P.

CHRONICON HISTORICVM.

HOnorius Imp. his Coss. *Rauennæ* egit: Theodoſius *Conſtantinopoli.*

Conſtantius ipſo, quo Conſulatum iniit, die conciliante Honorio Imp. Placidiam vxorem duxit. Olympiodor. *apud Phot.* *GOTHOFREDVS.*

Conſtantius anno CCCCXVII. Placidiam vxorem duxit. Scribit enim Olympiodorus: *Honorius Auguſtus XI. & Conſtantius iterum Conſules creati, Placidia nuptias conciliant. Sed hac ipſa nuptias cum vehementer detrectaret, effecit, vt ipſius famulis indignaretur Conſtantius. Tandem nihilo minus ipſo, quo Conſulatum iniit, die, manu ipſam arreptam Honorius Imperator frater eius inuitam Conſtantio in manum tradit, nuptiæque ſplendide celebrantur.* Quare Proſper, quando ſub Coſſ. anni CCCCXVI. tradit, *Placidiam* a Wallia (Gothorum Præfecto) Honorio redditam, eiuſque nuptias *Conſtantium* promereri, res duobus annis geſtas, Epitomatorum more vno tenore recitat, ſicuti & Idanus *in Chronico*, qui anno Abrahami 2432. & mortem Ataulphi (Gothorum Regis, cuius coniux Placidia fuerat) & coniugium Placidiæ cum Conſtantio recitat. *ANTONIVS PAGIVS in Crit. in annal. Baron. ad an. 415.*

Iudæi Chriſtianum mancipium adquirere quocunque titulo vetiti a Theodoſio *l. 4. ne Chriſt. mancip.*

Peræquatores in prouincias hoc tempore ab Honorio miſſi, iiſque formula præſcripta, quæ legibus hic ſuperius poſitis continetur.

Eufratenſi prouinciæ, & *Hieropolitanæ* in ea ciuitati conſuluit hoc tempore Theodoſius: prohibitis Ducibus quoque lauacra ſeu pro his pecuniam a prouincialibus exigere. *l. 2. ne Comitib.* &c. præſtituto item tempore, per quod feræ, quæ ad Comitatum a Ducibus limitum tranſmittuntur, eorumque proſecutores in ſingulis ciuitatibus morari poſſunt. *l. 2. de venat. ferarum.*

Annonæ vrbis Romæ hoc tempore Honorius conſuluit, conſtitutione ad Palladium PP.

CHRONOLOGIA LEGVM.

HONORIO XII. & THEODOSIO VIII. AA. COSS. 418. (a)

(a) Proſper. *Honorio XII. & Theodoſio VIII.* Faſt. Idat. & Marcellinus. *Honorio XII. & Theodoſio VIII* Chron. Alexandrin. Ὀνωρίου τὸ ιβ´ καὶ Θεοδοσίου νέου Αὐγούστου τὸ η´. Codex Can. Eccleſ. African. ὑπάτων Ὀνωρίου τὸ δωδέκατον καὶ Θεοδοσίου τὸ ὄγδοον. Male Faſt. Flor mai. Ὀνωρίου τὸ ιγ´ καὶ Θεοδοσίου τὸ η´. Conf. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 581.

II. Non. Feb. Dat. CONSTANTINOP. *l. 43. de Epiſcopis.* Monaxio PF. P.
VI. Id. Mart. Dat. RAV. *l. 24. de Iudæis.* Palladio PF. P.
XV. Kal. Maii Dat. Conſtantinop. *l. 183. de decurionib.* Monaxio PF. P.
X. Kal. Iul. Dat. Rau. *l. 6. de teſtamentis.* Palladio PF. V. *

* al. PF. P.

XII. Kal. Sept. Dat. ..... *l. 21. de luſtrali conl.* Monaxio PF. P,

v. Id. Octob. Dat. Rau. { *l. 3. de incorporatione.* / *l. 27, & 28. de petitionib.* } Largo Proc. Afric.

HONORIVS, & THEODOSIVS IVN. XVII. Kal. Dec. Dat. Rau. *l. 12. de indulg. debitor.* Palladio PF. P. A.D. 418. 419. 420.

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius Imp. his Coss. *Conſtantinopoli* egit: Honorius *Rauennæ*.

Parabolanorum, qui ad curanda debilium corpora deputati erant, Alexandriæ numerum auxit hoc tempore Theodoſius *l. 43. de Epiſcop. Eccl. & cler.*

Iudeos militia Palatina, armata, interdixit hoc tempore Honorius Imp. aduocatione, & Curiali functione his indulta *l. 24. de Iudæis.*

Teſtamenta decennii lapſu infirmari voluit hoc tempore Honorius Imp. *l. 6. de teſtam.*

Pulcheria Auguſta germanæ ſuæ, & *Nobiliſſimarum ſororum* ſuarum, id eſt Arcadiæ, Marinæ & Flacillæ meminit hoc anno Theodoſius *l. 21. de luſtrali conlat.* qua cauet, vt neque illarum res, quæ luſtrali conlatione tenentur, ab ea ſint immunes.

Indulgentiam quandam debitorum *Campaniæ*, quam hoſtium vaſtauerat incurſio, *Piceno* item & *Tuſciæ* ſuburbicariis regionibus tribuit hoc tempore Honorius *l. 12. de indulg. deb.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

MONAXIO & PLINTA COSS. 419. (a)

(a) Marcellinus. *Monaxio & Plinta.* Socrates Hiſt. Eccl. VII 17. Ἐν ὑπατείᾳ Μοναξίου καὶ Πλίνθα. Chron. Alexandrin. Μοναξίου καὶ Πλίνθα. & ita quoque Faſt. Flor. mai. Faſt. Idat. *Monaxio & Plenta*; corrupte autem Proſper. *Maximo & Plinta.* De Plinta in Proſopographia plura. In Canonib. Eccleſ. African. annus hic ita ſignatus: Μετὰ τὴν ὑπατείαν τῶν ἐνδοξοτάτων βασιλέων Ὁνωρίου τὸ δωδέκατον καὶ Θεοδοσίου τὸ ὄγδοον τῶν Αὐγούστων. *Poſt Conſulatum glorioſiſſimorum Imperatorum Honorii XII, & Theodoſii VIII. Auguſtorum.* Probat Conſules lapis apud *GRVTERVM* inſcript. ML. 7.

MONAXIO. ET. PLENTAE.

VV. CC. CONSS.

Vid etiam *CL. FLEETWOOD* in Syllog. p. 317. & *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 583.

VIII. Id. Mart. Dat. CONSTANTINOP. *l. 66. de appellat.* Monaxio PF. P.
IV. Non. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 22. de palatinis S. L.* Anyſio Com. S. L.
l. vn. de inquilinis. Palladio PF. P.
VI. Kal. Iul. Dat. RAVEN.
l. mulier 16. Cod. de agricolis. Palladio.
IV. Kal. Aug. Dat. Rauen. *l. vlt. de ſuariis.* Palladio PF. P.
VIII. Kal. Octob. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de pœnis.* Monaxio PF. P.
IV. Non. Octob. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de calcis coctoribus.* Aëthio PF. V.

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius his Coss. *Conſtantinopoli* egit: Honorius *Rauennæ*.

Naues conficiendi peritiam hoc tempore e Romanis quidam *Barbaros* docuerant, ideoque carcere mancipati fuerant: verum *Aſclepiades Cherſoneſitana ciuitatis Ep.* pro his intercesſit. Itaque Theodoſius eos pœna & carcere liberauit, capitali ſupplicio propoſito, ſi quid deinceps tale factum fuiſſet *l. vlt. de pœnis.*

Aetius hoc anno P.V. fuit Conſtantinopoli, cui ideo menſe Octobri *lex vlt. de calcis coctor.* inſcribitur. Eius hoc anno meminit Chron. Alex. Eidem inſcribitur & *lex pen. de commercus*, quæ die & Cos. caret. Hic idem biennio poſt anno 421. ciſternam conſtruxit, teſte Marcellino *Chron.*

Fornaces calci coquendæ inter Amphitheatrum & Iuliani portum Conſtantinopoli, propter ſalubritatem vrbis, & Palatii vicinitatem tolli iuſſit hoc tempore Theodoſius *l. vlt. de calcis coctor.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

THEODOSIO A. VIIII. & CONSTANTIO III. COSS. 420. (b)

(b) Proſper, Marcellinus & Faſt. Idat. *Theodoſio IX. & Conſtantio III.* Chron. Alexandrin. Θεοδοσίου τοῦ Αὐγούστου τὸ θ' καὶ Κωνσταντίου τὸ γ'. Faſt. Flor. mai. vero Θεοδοσίου τὸ θ' καὶ Κωνσταντος τὸ γ'. minus accurate. Apud *BROWER.* Annal. Treuirenſ. pag. 283. hæc eſt inſcriptio:

H. IACET. FILIVS. (f. Flav.)

CONSTANCIVS. VIR.

CONSVLARIS. COMES. ET.

MAGISTER. VTRIVSQVE.

MILITIAE. ATQVE. PATRICIVS.

ET. SECVNDO. CONSVL. ORDI

NARIVS.

CL. FLEET.

HONORIVS, & THEODOSIVS IVN. | A. D. 420.

CL. FLEETWOOD in Syllog. pag. 178. legit: ELIVS CONSTANTINVS, addens, Fl. Conſtantium, qui ſecundum Conſul fuit anno 417 patrem fuiſſe Valentiniani, ſed quis fuerit Elius Conſtantius, ſe non inuenire. Quod ſi dignitates in lapide memoratas intuemur, conuenire eæ omnes cum Conſtantio, qui hoc anno III. Cos. & poſtea Auguſtus factus, videntur. Conſentiunt enim l. vlt. *de adſertor.* & lex vlt. *de infirm. his quæ ſub tyrannis.* At falſum eſt, eum in ſecundo Conſulatu anno 417. viuere deſiiſſe; mors enim eius incidit in an. 421. Tacet præterea inſcriptio honorem Auguſtalem, quod facit rem magis dubiam. Sed videant hæc alii. Conf. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 584.

III. Non. Mai. Dat. CONSTANTINOP. *l. 10. C. de ædific. priuatis.* Monaxio PF. P.

VIII. Id. Mai.* Dat. RAV. { *l. 44. de Epiſcopis.* / *l. vlt. de raptu vel matr. ſanctimon.* } Palladio PF. P.
*vel *Mar.*

XIIII. Kal. Octob. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de littor. & itin. cuſtod.* Euſtathio PF. P.

Conſulatus ita huic l. ſubſcriptus: *Theodoſio A. VIII. & qui fuerit nuntiatus.*

V.* Kal. Octob. Dat. Rau. *l. 6. de legitim. hered.* Maximo PF. P.**
* xv. Cod. Inſt. ** *vel* P. V. v. *Proſopogr.*

III. Kal. Ian. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de iure fiſci.* Patricio Com. R. P.

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius his Coss. *Conſtantinopoli* egit: Honorius *Rauennæ.*

Aduerſus metum a *Perſis*, quo Conſtantinopolis quoque ipſa, vbi tum Theodoſius morabatur, commota, teſte Socrate *lib. 7. cap. 18.* cum quibus & hoc quoque anno proximoque bellum geſtum, victoriaque obtenta, tandem pax inita anno 422. teſte Socrate *d. lib. 7. cap. 18.* Marcellino & Chronico Alex. duo hæc Theodoſius hoc anno conſtituit. Primum, vt per prouincias limitaneas limiti Perſico obiectas, puta Meſopotamiam, Oſdroënam, Eufrateſem aliaſque priuatis liceret murali ambitu fundos ſuos vallare. *l. 10. C. Iuſt. de ædif. priuatis:* Secundo, ne *merces* inlicitæ ad nationes barbaras deferrentur. *l. vlt. de littorum & itin. cuſtod.* Sane & Socrates, *lib. 7. cap. 18.* notat, Perſici huius belli inter alia cauſam fuiſſe, quod Perſæ Romanis mercatoribus merces abſtulerant.

Sacrarum perſonarum honeſtati hoc tempore conſuluit Honorius: prohibitis clericis, *extranearum* mulierum conſortio. *l. 44. de Epiſcopis:* & ſacrarum virginum raptoribus pœna propoſita. *l. vlt. de raptu vel matrim. ſanct.*

EVSTATIO & AGRICOLA COSS. 421. (a)

(a) Marcellinus. *Euſtathio & Agricola.* Chron. Alexandrin. Εὐςαθίυ καὶ Ἀγρικόλα. Poſtponunt Euſtathium Faſt. Idat. & Proſper. *Agricola & Euſtathio*, in Latereulo vero Colbert. eſt: *Agricola & Euſtathio.* Euſtathius in quibusdam legibus etiam *Euſtaſius* & *Euſtachius* dicitur. Conf. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 585.

COnſtantius, Comes & Magiſter militum Patriciuſque, Illyrius genere, qui optimam iam inde ab A. D. 411. operam Honorio in debellandis tyrannis Barbariſque per Galliam diu nauauerat, poſt triplicem Conſulatum, Placidiamque Honorii ſororem vxorem ductam, in *imperium* adſcitus eſt ab Honorio. Olympiodorus, Philoſtorgius &c. Idacius ait, eum *Monaxio & Plinta*, id eſt, A. 419. Imperatorem factum. *GOTHOFREDVS.*

Baronius *Conſtantium* anno 420. Conſulem ab Honorio ex Cæſare Auguſtum factum eſſe aſſerit, eamque in rem Proſperum in Chronico laudat. Verum præterquam qood Proſper non dicit, eum ex Cæſare Auguſtum creatum, certum eſt, *Conſtantii Auguſti* nuncupationem perönere ad aonum 421; in titulo enim legum Cod. Theodoſ. anno 420. emiſſarum leguntur tantum nomina *Honorii & Theodoſii Impp.* & in ſubſcriptione: *Theodoſio IX. & Conſtantio V. C. COSS.* contra vero anno 421. quatuor conſtitutiones in eodem Codice recitantur, in quarum titulo habetur: *Impp. Honor. & Theod. & Conſtant. AAA.* præterea Theophanes non ſolum annum, ſed etiam diem eius inaugurationis nos edocet. Anno enim Incarnat. ſecundum Alex. CCCCXIII. qui Kalend. Septemb. anni Chriſti CCCCXX. inchoatur, ait: *Hoc anno Conſtantius Valentiniani pater Imperium obtinuit ſexto Idus Februarias: quarto vero Nonas Septembriles occiſus eſt.* Quare Conſtantius anoo ſequenti, & imperium obtinuit, & illud cum vita reliquit.

Philoſtorgius *Lib. XII. n. 10.* de Conſtantio ſcribit: *Honorius Imperator Conſtantium magiſtrum militum ob affinitatis honorem ad imperialem thronum adſciuit, cum iam Placidia ipſi Valentinianum filium ediidiſſet, cui & Nobiliſſimi dignitatem Honorius tribuit. Ceterum Conſtantii imagines (vt moris erat iis, qui ad imperium recenter promoti erant, agere) mittuntur in Orientem. Verum Theodoſius inaugurationi non acquieſcens eas non ſuſcepit. Quare cum Conſtantius ſeſe ob hanc iniuriam ad bellum pararet, mors vitam, curaſque ſiſtens, mutationem præbuit, cum imperaſſet menſes ſex.* Olympiodorus vero in Excerptis: *Conſtantius Honorii in Auguſtali imperio Collega fit, ab illo quidem ipſo, pene repugnante conſtitutus. Placidia quoque Auguſta a fratre & marito dicta eſt: deinde ad Theodoſium, qui fratre Honorii genitus Orientis partibus Auguſtus imperabat, de Conſtantii Imperatoris electione nuncius mittitur, minimeque receptus eſt. Hinc morbum Conſtantius contraxit, ſuſcepti pœnitens imperii, quod non iam, vt antea, eundi redeundique quo & quando vellet, libertas eſſet: neque ludicris, vt moris eius erat, operam dare iam Imperatori permitteretur. Igitur ſeptimo imperii menſe (quemadmodum & inſomnium ſic indicauerat,* Sextus abiit Septimus inchoatur) *pleuritide extinctus eſt. Extincta ſimul cum ipſo in Orientem ira, atque expeditione, quam, quod ad imperii ſocietatem admiſſus non eſſet, animo agitabat.*

Ex quibus liquet I. *Conſtantium* anno tantum 421. Auguſtum renuntiatum, idque die

HONORIVS, & THEODOSIVS IVN. octaua menſis Februarii, eodemque anno die ſecunda menſis Septembris e viuis exceſſiſſe, ſicque imperaſſe menſes ſeptem, exceptis diebus ſeptem; & Philoſtorgium, qui ei menſes tantum ſex aſſignat, ideo vltimum non memoraſſe, quia incompletus fuit. Liquet II. *Conſtantii* inaugurationem legitimo tempore peractam eſſe; anno enim 421. *Theodoſius Quindecennalia* exhibuit: ad eam autem dies dominicus non electus, quia id nondum vſus ferebat. Liquet III. *Conſtantium* ex Cæſare Auguſtum dictum non eſſe, vt putauit Baronius. Extat quidem apud Stradam pag. 209. nummus Conſtantii, ex eo a Mediobarbo relatus, in quo legitur: D. N. CONSTANTIVS. NOB. C. in poſtica, VOT. Verum nummus ille in honorem Conſtantii Cæſaris Conſtantini Magni filii percuſſus, vt & alii multi a Mediobarbo recitati, qui eadem antica inſignitis ſunt. Sed Antiquarii, ſicuti nummos vnius Valentiniani alteri perperam attribuunt; ita & nummos vnius Conſtantii ad alium eiusdem nominis referunt. Liquet IV. Garnerium in diſſertatione 3. de Conſtitut. Impp. editis in cauſſa Pelagianorum, aliosque viros doctos hallucinatos eſſe, qui autumarunt, *Placidiam* dictam Auguſtam, quando *Conſtantio* in coniugem tradita eſt; cum Olympiodorus diſerte aſſerat, eam a fratre & marito Auguſtam appellatam, nullusque ex antiquis contrarium ſcribat. Liquet denique, *Proſperum* in Chronico non raro contra Chronologiam peccare, cum *Conſtantium* anno 420. Auguſtum creatum ſcripſerit. Porro deceptus eſt *Theophanes* in eo quod tradidit, *Conſtantium* morte violenta ſublatum; cum Olympiodorus & Philoſtorgius, qui hoc tempore vixere, contrarium doceant. *ANTONIVS PAGIVS in Crit. in annal. Baron. ad an. 420.* A. D. 42

Honorius hoc anno *Rauennæ* conſtitit, vt teſtatur quoque Olympiodorus.

HONORIVS, THEODOSIVS ET CONSTANTIVS.

Conſtantii nomen præferunt quatuor Conſtitutiones.

CHRONOLOGIA LEGVM.

VI. Id.* Mart. Dat. Rau. *l. 4. de repudiis.* Palladio PF. P.

* *XII. Kal. Mart.* Cod. Iuſt. *l. 35. Cod. ad l. Iul. de adult.*

VII.* Kal. Iul. Dat. Rauennæ. *l. 3.* ſeu *vlt. C de requir. reis.*

* VIII. Id. Iul. *l. 29. de petit.* vnde hæc *lex vlt.* interpolata eſt.

VIII. Id. Iul. Dat. Rau. { *l. vn. de quinquennii præſcr.* / *l.* * *23. de bonis proſcriptor.* / *l. 29.* & *30. de petitionib.* } Palladio PF. P.*

* Cod. Iuſt. male *Palladio PF. P. Orientis.*

Prid. Id. Iul. Dat...... *l. 45. de Epiſcopis.* Philippo PF. P. Illyrici.

V. Kal. Aug. Dat. Rauennæ. *l. vn. ſi cert. petat. de chirographis.*

CHRONICON HISTORICVM.

HOnorius hoc anno *Rauennæ* egit.

Aduerſus *repudiorum* leuitatem conſtitutionem edidit Honorius Imp.

Competitorum, id eſt eorum, qui vacantia, caduca, vel proſcriptorum bona peterent, auiditati enixa & prolixa conſtitutione occurrit Honorius hoc tempore, cuius quinque fragm. ſuperſunt hic ſuperius poſita.

Vetuſtatem & *canones* priſtinos Eccleſiaſticos per omnes Illyrici prouincias ſeruari, & ſi quid dubietatis emerſiſſet, id Synodo non abſque ſcientia Ep. *Conſtantinopolitani* reſeruari iuſſit hoc tempore Theodoſius *l. 45. de Epiſcopis.*

Victoria de *Perſis* hoc anno P. Id. Septembris renunciata. Chronicon Alexandrinum, & Marcellinus *Chronico.*

Conſtantius Imp. ſeptimo imperii menſe moritur, Olympiodorus, *apud Phot.* cum imperaſſet menſes ſex. Philoſtorgius, *lib. 12. cap. 10.* idque Rauennæ. Idacius, qui male ait tertio ſuo Conſulatu, vnius anni prochroniſmo.

HONORIVS & THEODOSIVS.

CHRONOLOGIA LEGVM.

HONORIO XIII. & THEODOSIO X. AA. COSS. 422. (a)

(a) Faſt. Idat. & Proſper. *Honorio XIII. & Theodoſio X.* Socrates Hiſt. VII. 20. Ἐν ὑπατείᾳ τῶν δύο Αὐγούστων, Ὁνωρίου τὸ τρισκαιδέκατον καὶ Θεοδοσίου τὸ δέκατον, *duobus Auguſtis Coſſ. Honorio XIII. & Theodoſio X.* Epiſtola etiam Bonifacii Papæ ad Epiſcopos Theſſalos a Cl. Holſtenio in Collection Rom. p. 66. recitata, data eſt: *Honorio XIII. & Theodoſio X. Aug. Coſſ.* Chron. Alexandrin habet Ὁνωρίου τὸ ιγ´ καὶ Θεοδοσίου Αὐγούστου τὸ ι. Male vero Faſt. Flor. mai. Ὁνωρίου τὸ ιδ´ καὶ Θεοδοσίου τὸ ι. & Marcel-

HONORIVS, & THEODOSIVS. Marcellinus ex edit. Scaliger. *Honorio XIII. & Theodoſio XI.* Sirmondus tamen *Theodoſio X.* legit. Conf. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 587. A. D. 422.

Prid. Id. Ian. Dat. CONSTANTINOP. *l. 2. de Caſtrenſianis.* Scholaſtico viro ſpectabili Com. & Caſtrenſi S. Palatii.

x. Kal. Mart. Dat. RAV. *l. 13. de indulg. debitor.* Venatio Com. R. P.

v. Non. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 13. de metatis.* Euſtachio PF. P.

x. Kal. Apr. Dat. Conſtantinop. { *l. 3. de poſtulando.* De re neceſſaria ad locum. *l. 2. de adſeſſorib.* Poſt alia } Euſtachio* PF. P.
* Euſtaſio *in d. l. 2.* male.

III. Kal. Maii. Dat. Conſtantinop. *l. 23. de palatin. S. L.* Aſclepiodoto Com. S. L.

XIII. Kal. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 27. de cohortalib.* Euſtachio PF. P.

v. Id. Iul. Dat. Rau. { *l. vn. de action. ad pot. tranſl.* Poſt alia. *l. vn. de peculio.* *l. vn. de pecuniæ ſequeſtr.* *l. vn. quod iuſſu.* *l. 10.* ſeu *vlt. de executoribus.* *l. 2. de pignoribus.* *l. 17. Cod. de agricolis.* quæ die & Coſſ. caret. } Ioanni PF. P.

VIII. Kal. Sept. PP. in foro Traiani. *l. 31. de petitionibus.* Proculo Com. R. P.

III.* Non. Nou. Dat. Rau. { *l. 7. de ſponſalib.* *l. vlt. de dotibus.* *l. 4. Cod. de ſecund. nupt.* } ad Marinianum PF. P.
* al. IIII.

VIII. Id. Nou. Dat. Conſtantinop. *l. vn. de præpoſit. ſacri cubiculi.* Florentino PF. V.

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius his Coss. *Conſtantinopoli* egit: Honorius *Rauennæ.*

Per *Africam* Proconſularem, & per *Byzacenam* indulgentiam quandam debitorum hoc tempore dedit Honorius *l. 13. de indulg. debit.*

Pax cum Perſis facta his Coss. Socrates, *lib. 7. cap. 20.* & Marcellinus, *Chronico his Coss.* Inde quoque *l. 13. de metatis.* fit mentio militum ex procinctu Conſtantinopolim redeuntium: quæ lex data eſt menſe Martio huius anni.

Adſeſſoribus & *Aduocatis* velut caſtrenſe peculium, exemplo militum, tribuit hoc tempore Theodoſius Iun. *l. 3. de poſtul.* & *l. 2. de adſeſſoribus.*

Multiplici *creditorum* voracitati & iniquitati occurſum iuit hoc tempore Honorius prolixa conſtitutione, cuius ſeptem fragmenta hic præpoſita extant.

Caſtinus, Magiſter militum, cum magno exercitu & auxiliis Gothorum ex Galliis in Hiſpaniam miſſus: Hieronymus, Idacius *Chronico.*

De re *vxoria*, deque ſponſalitiis pactis, dotibus, donationibus prolixam hoc tempore conſtitutionem edidit Honorius.

CHRONOLOGIA LEGVM.

ASCLEPIODOTO & MARINIANO COSS. 423. (a)

(a) Marcellinus. *Aſclepiodoto & Mariniano.* Chron. Alexandrin. Ἀσκληπιοδότου καὶ Μαρινιανοῦ. Paullo aliter efferunt Aſclepiodoti nomen Faſt. Flor. mai. Ἀσκληπιοδότου καὶ Μαρινιανοῦ. Inuertunt ordinem Faſt. Idat. Proſper & Latercul. Colbertin. *Mariniano & Aſclepiodoto.* Latercul. Colbert. præterea ſequitur Faſt. Flor. & *Aſclepiodoto* habet. Apud Socratem Hiſt VII. 22. exſtat: Ἀσκληπιοδότου καὶ Μαρινιανοῦ, pro *Mariniano.* Ita etiam ſubſcripta L. 2. Cod. *de fun. l. limitroph.* L. 1. vero Cod. *de his q. a cuſ. n. poſſ. Aſclepiodoto & Marciano Conſſ.* At *Marinianum* Cos. huius anni dictum, fidem facit inſcriptio a *GRVTERO* pag. CCCCLXIV. 2. & *BARONIO* in annal. an CCCCXLVIII. recitata, quam *Rufus Prætextatus Poſtumianus*, filius Mariniani, citato apud Baronium anno Coſſ. Patri fieri curauit.

POSTVMIANVS. V. C. FILIVS.
MAGNIFICI. VIRI. MARINIANI.
PRAEFECTI. PRAETORIO.
ET. CONSVLIS. ORDINARII.

Conf. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 590.

VI. Id. Febr. Regeſta. RAV. *l. 14. de indulg. debit.* Rufino Com. S. L.

XII. Kal. Mar. Dat. CONSTANTINOP. *l. 35. de erogat. mil. ann.* Aſclepiodoto PF. P.

xv. Kal. Mart. Dat. Conſtantinop. { *l. vlt. de itin. mun.* *l. 25. de Iudæis.* } Aſclepiodoto PF. P.

HONORIVS. & THEODOSIVS. v. Kal. Mart. Dat. Rauennæ. *l. vn. de rei vindicat.* Criſpino.* A.D. 423.

*al. *Criſpinio. γρ. Caſtino* Com. & Magiſtro Equitum.

Non. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 2. de terris limitaneis.* Aſclepiodoto PF. P. & Conſ. ordinario.
v II. Id. Mart. Dat. Conſtantinop. *l 5. de militari veſte.* Aſclepiodoto PF.P.
v II. Id. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 2. de decurion. & fil.* Venantio PF. P.

III. Kal. Apr. Dat. Conſtantinop. { *l. 2.* ſeu *vlt. de fruct. & lit. exp.* / *l. 67. de appellationibus.* / *l. vlt. de repar. appellationum.* } Aſclepiodoto PF. P.

v. Id. Apr. Dat. Conſtantinop. { *l. 59. de hæreticis.* / *l. 26. de Iudeis.* / *l. 5. ne Chriſt. mancip.* / *l. 22. de paganis.* } Aſclepiodoto PF. P.

xv II. Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 184. de decurionib.* Aſclepiodoto PF. P.
xv. Kal. Jul. Dat. Rau. *l. 10. de prædiis nauicul.* Proculo PF. P.

Eſt hæc lex de Africa.

xv. Kal. Iun. Dat. Conſtantinop. { *l. 18. de priuil. eor. qui in S.P.* / *l. 28. de cohortalibus.* } Aſclepiodoto PF. P.

xIIII. Kal. Iun. PP. in foro Traiani. *l. 4. de conlat. donat.* Trygetio Com. R. P.
Prid. Kal. Iun. Dat. Conſtantinop. *l. 3.* ſeu *vlt. de adſeſſorib.* Aſclepiodoto PF. P.

vI. Id. Iun. Conſtantinop. { *l. 27. de Iudæis.* / *l. 23.* & *24. de paganis.* / *l. 60. de hæreticis.* } Aſclepiodoto PF. P.

Male ſubnotatus dies vI. *Id. Iul.*

v II. Id. Aug. Dat, Rauennæ. { *l. vlt. de iuriſdictione.* / *l. vlt. de accuſationib.* / *l. 2. de liberis.* / *l. vlt. ne prætor. crim. maieſt.* ad Senatum. } Conſulibus, Prætoribut, Tribunis plebis, Senatui ſuo ſalutem dicunt.

Male huic ſubnotatus dies v II. *Id. Aug.*

vI. Id. Aug. Dat. EVDOXIOPOLI. *l. 61. de hæreticis.* Aſclepiodoto PF. P.
v. Id. Aug. Dat. Eudoxiop. *l. 2. de præd. & mancip. Curial.* Aſclepiodoto PF. P.

HONORII ET THEODOSII
conſtitutiones ſine die & Coſſ. certo.

L. Curialibus 4. ſeu *vlt. Cod. de lucris aduocatorum.* Adriano PP.

Forte iungenda cum *l. 16. de exactionib.*

L. Ceſſante 5. Cod. de commerciis. Aëtio PF. al. P. V.
L. 4. Cod. de commerciis. Anthemio PP.
L. 17. Cod. de dignitatib. Arcadio PF. P.

In nonnullis Codd. *Zenoni*, in aliis *Anaſtaſio* tribuitur hæc lex.

L. Ne frumentum 4. Cod. quæ res venire. Fauſto* PP.

* al. *Fauſtino.*

L. Quidquid 12. Cod de vectigalibus. Gaiſoni Comiti S.L.
L. ſi quis 16. Cod. de omni agro deſerto. Hermocrati PP. al. Hermogeni.
L. 2. Cod. de off. Magiſtri milit. ad Hypatium Magiſtrum militum per Orientem.
L. 17. Cod. de agricolis. Ioanni PP.
L. 2. Cod. vbi de ratiociniis. Macedonio Magiſtro militum.
L. ſi quis inclytus 6. Cod. de commerciis. Maximo Comiti S.L.
L. 13. Cod. de omni agro deſerto. ad Probum.
L. 1. Cod. de off. Com. S. P. Simplicio Proconſuli Aſiæ.
L. 5. Cod. de executoribus. Voluſiano PP.

Item ſine Perſonæ ad quam, adſcriptione.

L. Ius emphyteutici 11. Cod de fundo patrim.
L. 3. Cod. de fugitiuis.

A. D. 423.

HONORIVS, & THEODOSIVS. *L. 15. Cod. de agricolis.*
L. 3. Cod. de locat. præd. ciuil.

al. *Arcadius & Honorius AA. Adriano PP.*

L. 1. C. de priuilegiis vrbis Conſt.
L. 3 Cod. de fund. dom. Aug.
L. 6. Cod. de naufragiis.
L. 4. Cod. de veteranis.

CHRONICON HISTORICVM.

HOnorius his Coss. *Rauennæ* egit: Theodoſius vero Conſtantinopoli ad menſem Auguſtum vſque.

Indulgentiam debitorum quandam *vrbicariis* antea regionibus conceſſam, ampliauit Honorios *l. 14. de indulg. debitor.*

A *viarum munitione*, pontiumque & ſtratarum neminem immunem eſſe, ne quidem domos Principis vel *Eccleſias*, conſtituit Theodoſius *l. 6. de itinere mun.*

Iudæis ſynagogas ereptas, vel incenſas, vt & donaria, ſi nondum ſacris miniſteriis dedicata eſſent, his reſtitui iuſſit, vel certe pro his alia loca, pretiaue rependi, Theodoſius *l. 25. de Iudæis.*

Super *appellationum* iure prolixam hoc tempore conſtitutionem edidit Theodoſius, cuius tria ἀπόσπασμα hic præpoſita.

In *paganos*, *Iudæos*, *hæreticos* iam antea ſancita confirmauit hoc tempore Theodoſius, conſtitutione, cuius quatuor fragmenta ſuperſunt.

Domeſticos & *Cancellarios* adſciſcere ſibi vetiti a Theodoſio Iun. Rectores prouinciarum: inque prouincia poſt depoſitam a iudice adminiſtrationem agere iuſſi: tandem & quæſtioni ſubiici, ad detegenda iudicum flagitia *l. vlt. de adſeſſor. domeſt.*

In *paganos*, *Iudæos*, *hæreticos* rurſom iam antea conſtituta Theodoſius hoc tempore firmauit, coοſtitutione, cuius tria fragmenta ſuperſunt.

De *criminali* iudicio eiuſque ordine prolixam hoc tempore conſtitutionem edidit Honorius, e qua quatuor fragmenta ſuperſunt, quæ hic præpoſita.

Theodoſius hoc anno menſe Auguſto *Eudoxiopoli* fuit: vbi datæ ab eo duæ conſtitutiones.

Eunomianos, hæreticoſque alios militare quidem non poſſe, verum cohortali ideo militia non liberari definiuit Theodoſius.

Honorius Imp. his Coss. (non ſuperioribus, vt Philoſtorgius male, *lib. 12. cap. 11.*) mortuus eſt: teſte Socrate, *lib. 7. cap. 23.* Proſpero & Marcellino *Chronico* & Faſtis *Idac.* idque, Rauennæ. Idacius *Chronico*, & Faſti *Idaciani* (male Theophanes, Romæ.) De die variant quoque ſcriptores. Socrates ait, *XVIII. Kal. Sept.* Theophanes, *XV. Auguſti:* Olympiodorus, *VI. Kal. Sept.* *GOTHOFREDVS.*

Honorium, Occidentis Imperatorem, *Aſclepiodoto & Mariniano Coss.* mortuum eſſe tradunt Proſper, Marcellinus, ac Caſſiodorus in *Chronicis*, & Socrates *Lib. 7. cap. 22.* qui addit, mortem eius contigiſſe die decima quinta menſis Auguſti, cui Theophanes *in Chronico* quoad diem conſentit. Quare apud Olympiodorum loco, *VI. Kalend. Septembris*, legendum, *XVIII. Kalend. Septembris*; in eo enim auctore deſcribendo librarii non ſemel errarunt. Idem Olympiodorus, Cedreous & Philoſtorgius *Lib. 12. n. 13.* eum *aqua intercutis* morbo obiiſſe produnt. Mortuus eſt, non *Romæ*, vt Theophanes & auctor Miſcellæ, quem Baronius ſecutus eſt, ſcribunt, ſed *Rauennæ*, vt tam *in Faſtis* Idacii, quam in *Chronico* legitur, idque leges Codicis Theodoſiani hoc anno menſe Auguſto Raueonæ ab eo datæ manifeſtum faciunt; cum nullæ Romæ hoc anno ab eo emiſſæ legantur. Natus erat *Honorius* anno CCCLXXXIV. die IX. Septembris. ideoque vixit, non aooos trigiota nouem, & menſem voum expletum, vt habet Baronius, ſed annos triginta octo, menſes vndecim & dies ſeptem. *ANTONIVS PAGIVS in Crit. ad annal. Baron. h. a.*

THEODOSIVS ſolus.

III. Kal. Octob. Dat....... *l. Mœniana 11. C. Iuſt. de ædif. priuatis.* Seuerino Præfecto Prætorio.*

* *vg.* PF. V. v anno proximo *l. 2. de operib. publ.*

Huic l. inſcripti adhuc *Honorius & Theodoſius.* Hanc l. eſſe cenſeo, quæ *titulo 24. lib. 4.* intercidit.

CHRONICON HISTORICVM.

MOenianis in vrbe Conſtantinopol. quæ Græcis ἐξῶσται, modum certum poſuit hoc tempore Theodoſius Iun. Nempe a priuatis ædificiis ſeu mœnianis, alia decem pedum ſpatio diſtare voluit: quindecim ab horreis publicis *l. Mœniana 11. Cod. de ædif. priuat.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

VICTORE V. C. COS. 424.

Caſtino & Victore Coſſ. vt habetur *l. 1. & 2. Cod. de off. Quæſtoris.* *GOTHOFREDVS* Faſt. Idat. & Proſper.

THEODOSIVS ſolus. A.D. 424.

Proſper. *Caſtino & Victore.* Inuertunt ordinem Marcellinus; *Victore & Caſtino.* & Chron. Alexandrin. Βίκτωρος καὶ Κασίνου. Latercul. Colbertin. non niſi *Caſtinum* huic anno Conſulem dat: *Caſtino V. C. Conſ.* Confer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 591.

Chriſti annus quadringenteſimus vigeſimus quartus *Caſtini & Victoris* Conſulatu deſcribitur, ipſi priori Conſuli *Caſtino* funeſtus: etenim neſcio qua ex cauſa profugus factus, in Africam nauigans, apud Bonifacium Comitem, ibi cum copiis Gothorum agentem, quæſiuit ſibi ſalutem. Magna quidem diuini iudicii diſpenſati ne factum eſt, vt ad eum coactus ſit confugere, quem ſub ſe militantem deſpexit, & vt ab exercitu receſſerit, & in Africam venerit, compulit, quod anno ſuperiori factum. Expunctum e faſtis Conſularibus *Caſtini* nomen, inde poſſumus intelligere, quod reſcripta Imperat. Theodoſii hoc anno data, abſque *Caſtini* Conſulis nomine, *Victores* tantum Collegæ Conſulatu notata leguntur, vt L. 36. *de erogat. militar. annon* L. 14. *de collat.* L. 15. *de donat.* & aliæ. *BARONIVS* in annal. ad h. a.

COSS. Caſtinus & Victor, ille in occidente, vbi ſupra diximus fuiſſe magiſtrum militum, hic in oriente, vt oſtendunt leges Theodoſii hoc anno datæ, & eius ſolius Conſulatu notatæ; vt enim ſæpius monuimus, in oriente, ſi in actis publicis vnius tantum Conſulis mentio fieret, orientalis memorabatur, & vice verſa; quod cum *Baronius* non animaduertiſſet, exiſtimauit *Caſtinum* e faſtis fuiſſe expunctum; cum tamen anno tantum ſequenti e gratia Theodoſii Imp. exciderit. Proſper enim in Chronico ad Conſulatum *Mariniani & Aſclepiodoti* anno ſuperiori geſtum, ſcribit: *Honorius moritur; & regnum eius Ioannes occupat, conniuente, vt putatur, Caſtino qui exercitus magiſter militum præerat.* Tum ad Conſulatum *Theodoſii XI. & Valentiniani*, ad annum nempe ſequentem, poſtquam tyrannum profligatum fuiſſe narrauit, ait: *Caſtinus in exilium actus eſt, quia videbatur Ioannes ſine conniuentia ipſius non potuiſſe præſumere.* Quare cum anno tantum ſequenti aperte imperatori ingratus fuerit, & in exilium miſſus, Conſulatus eius omni perturbatione vacauit. Neque nomen eius faſtis eraſum veriſimile eſt; cum *Caſtinus* ab Honorio Imperatore occidentis Conſul creatus fuerit; & hoc anno *Ioannes* in occidente dominans ſit. *ANTONIVS PAGIVS* in Crit. ad h. a.

v. Id. Ian. Dat..... *l. 52. de operibus publ.* Seuerino PF. V.

Honorio & Theodoſio male tribuitur.

XVII. Kal. Feb. Dat. CONSTANTINOP. *l. 3. de veſtibus oloueris.* Maximino Com. S. L.

VI. * Kal. Mart. Dat. Conſtantinop. { *l. vlt. de teſtamentis.* / *l. 7. de inoff. teſt.* } Aſclepiodoto PF. V.

* al. *VII.* vel *XIII.* vel *XV.* vel *XVI.* — *al.* PF. P.

X. Kal. Maii Dat. Conſtantinop. *l. 4. de ſpectaculis.* Iſidoro PF. P. Illyrici.
VI. Kal. Maii Dat. Conſtantinop. *l. 1. Cod. de off. Quæſtor.* Saluſtio Quæſtori.
III. Kal. Maii Dat..... *l. 2. Cod. de off. Quæſtor.* Helioni Comiti & Magiſtro officiorum.
III. Id. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 5. de conlat. donatarum.* Aſclepiodoto PF. P.
V. Id. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 15. de metallis.* Maximino Com. S. L.
VI. Id. Octob. Dat. Conſtantinop. *l. 33. de annona & trib.* Iſidoro PF. P. Illyrici.
Sine die & Coſ. & ſine ſubſcriptione *l. vlt. Cod. de commerciis.* Maximino * Com. S. L.

* al. male *Maximo.*

Ad hunc annum vel prox. hæc lex referenda.

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius his COSS. *Conſtantinopoli* egit.

De porticibus *Zeuxippi* Conſtantinopoli, & domibus in his cum officinis ſuis, exſtat hoc tempore Theodoſii conſtitutio *l. 52. de operib. publ.* qua id ſtatuit, vt reditus harum domorum & officinarum, cedant ad luminaria & ſarta tecta *Lauacri Zeuxippi.*

Olouerarum veſtium vſum omnibus interdixit hoc tempore Theodoſius *l. 3. de veſtibus oloueris.*

Curiales per Illyricum, ac nominatim Delphis, cogi vetuit Theodoſius ad ſpectacula in vrbe Conſtantinopol. edenda *l. 4. de ſpectaculis.*

Minoris laterculi dignitates omnes ad ſollicitudinem quæſtoris reuocauit hoc tempore Theodoſius *l. 1. & 2. Cod. de off. quæſtoris.*

IOANNES tyrannidem Imperii occidentalis Romæ hoc tempore occupauit: de quo iam dixi *ad Philoſtorgium.* Idque menſe *Maio*, vt puto.

Tributorum per Illyricum, ac nominatim per Macedoniam & Achaiam, modum hoc tempore definiuit Theodoſius Iun. Imp. firmata Theſſalonicenſis Eccleſiæ immunitate *l. 33. de annona.*

VALENTINIANVS Conſtantii & Placidiæ F. Nobiliſſimus & Cæſar, a Theodoſio Iun. hoc tempore factus: Theſſalonicæque ab *Helione Mag. officiorum* Cæſaris veſte indutus eſt, teſte Olympiodoro aliiſque, de quo *ad Philoſtorg.* cuius 30. deinceps conſtitutiones huic Codici inſertæ occurrunt, quæ pleræque tamen non minus Theodoſio recte adſcribuntur. *GOTHOFREDVS.*

Valentinianus Cæſar nuncupatus eſt, poſt diem decimam Octobris currentis anni; *lex* enim *33. Cod. Theod. de annona & tributis*, eo die Conſtantinopoli data, Theodoſii dumtaxat nomen præfert, ideoque poſt eum diem Valentinianus, qui iam in occidentem miſſus fuerat, Cæſarea veſte indutus, dum Theſſalonicæ eſſet. *ANTON. PAGIVS in Crit. ad annal. Bar. h. a.*

THEODOSIVS A. & VALENTINIANVS CÆS.

XVII. Kal. Nou. Dat. Conſtantinop. *l. 14. de murilegulis.* Maximino Com. S. L.

XVIII.

THEOD. & VALENT. CÆS. A. D. 425.

XVIII. Kal. Dec. Dat. Conſtantinop.	*l. vlt. de cognitoribus.* *l.* * *vn. de actionib. certo tempore finiendis.*	Aſclepiodoto PF. P.

* *Theodoſii* tantum nomen huic l. inſcribitur. Conſulatus vero in *d. l. vn.* ita ſubſcriptus: *Victore V. C. & Symmacho Coss.*

III. Non. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 36. de erogat. mil. ann.* Procopio Magiſtro militiæ per Orientem.

v. Id. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 3. de conlat. æris.* Maximino Com. S. L.

Theodoſii tantum nomen huic l. inſcribitur.

CHRONICON HISTORICVM.

PRotrahendarum litium, ſiue in poſſeſſorum, ſiue in procuratorum necem, ſemina hoc tempore præciſum iuit conſtitutione ſua Theodoſius Iun. Hinc adeo

Præſcriptionem triginta annorum, qua vniuerſales in rem perſonales & hypothecariæ actiones eliderentur, inuexit: *l. vn. de actionib. certo temp. finiendis.* mortuoque procuratore, ſiue actoris ſiue rei, heredes eius vltra laborem protendere vetuit. *l. vlt. de cognitorib. & procurator.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

THEODOSIO A. XI. & VALENTINIANO CÆS. COSS. 425. (a)

(a) Proſper, Marcellinus & Faſt. Idat. *Theodoſio XI. & Valentiniano.* Socrates H. E. VII, 23. Θεοδοσίῳ τὸ ἑνδέκατον καὶ Οὐαλεντινιανοῦ Καίσαρος τὸ πρῶτον. Chron. Alexandr. Θεοδοσίου Αὐγούστου τὸ ιά καὶ Οὐαλεντινιανοῦ Καίσαρος. Faſt. Flor. mai. Θεοδόσιος τὸ ιά καὶ Οὐαλεντινιανοῦ Καίσαρ. Conf. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 593.

COSS. Theodoſius Aug. XI. & Valentinianus Cæſar, vt recte in faſtis Heraclii Imp. a Dodwello publicatis legitur, & in legibus Cod. Theod. menſe Ianuario & deinceps datis. Ille propter *quarta Quinquennalia* imperii cum patre adminiſtrati, vt ex eius Vicennalibus & Tricennalibus certum fit; *Valentinianus* vero ob imperium Cæſareum anno ſuperiore ſuſceptum. *ANTONIVS PAGIVS* in Crit. ad annal. Baron. h. a.

x. Kal. Febr. Dat. CONSTANTINOP. *l. vn. ne ſine iuſſu Princ.* ad Hierium PF. P.

Kal. Feb. Dat. Conſtantinop. *l. dominico vlt. de ſpectaculis.* Aſclepiodoto PF. P.

III. Kal. Mart. Dat. Conſtantinop.	*l. vlt. de operibus publ.* Conſtantio PF. V. *l. vlt. de ſtudiis liberalibus. V. R. & Conſtantinop.*

Eidem Conſtantio P. V. inſcribitur ſine die & Coſſ. *l. vlt. Cod. de off. P. V.* vbi tamen *Conſtantino* editum.

Id. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. vn. de profeſſoribus qui in vrbe Conſtantinopol.* Theophilo PF. V.

III. Non. Mai. Dat........ *l. vn. de imaginibus imperialibus.* Aëtio PF. P.

III. Id. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 32. de petitionib.* Valerio Com. R. P.

VIIII. Kal. Iun. Dat........ *l. 15. de murilegulis.* Maximino Com. S. L.

Prid. Non. Iul. Dat. AQVIL. *l. 46. de Epiſcopis.* Georgio PC. Africæ.

XVI. Kal. Aug. Dat. Aquil. *l. 62. de hæreticis.* ad Fauſtum PF. V. *

* *Romæ* : Roma ergo iam tum in poteſtate Valentiniani Cæſaris erat.

Prid. Non. Aug. Dat. Aquil. *l. 63. de hæreticis.* Georgio PC. Africæ.

VIIII. Id. Aug. * Dat. Aquil. *l. 64. de hæreticis.* Baſſo Com. R. P. Poſt alia.

* *Iul.* in Cod. Anic.

x. Kal. Octob. Dat. TOPISO *	*l. vlt. de primicerio & notar.* *l. vlt. de honorar. codicillis.*	Hierio PF. P. Orientis.

* *Topiro.*

VIII. Id. Octob. Dat. Aquil. *l. vlt. de Epiſcopis.* Baſſo Com. R. P.

In h. l. agitur de tyranno, Ioanne ſcil.

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius Iun. hoc anno *Conſtantinopoli* egit menſe Ianuario, Februario, Martio, Aprili, Maio.

Dominico die, & natali Epiphaniorum, Paſchæ etiam & quinquageſimæ diebus ſpectacula theatrorum vel Circenſium edi vetuit hoc tempore Theodoſius Iun. *l. dominico vlt. de ſpectacul.*

Academia Conſtantinopolitana in melius augendæ erigendæque hoc tempore incubuit Theodoſius Iun. lata in id conſtitutione, cuius tres partes ſuperſunt. I. Scilicet Profeſſoribus, qui tum erant, Comitiuam primi ordinis tribuit vt & in poſterum iis, qui viginti annis docuiſſent. *l. vn. de profeſſor.* II. Munus numerumque Profeſſorum inſtruxit & definivit. *l. vlt. de ſtudiis liberalib.* III. Auditoria Profeſſori-

THEOD. & VALENT. CÆS. feſſotibus adſignauit in Capitolio, & quidem in porticibus eius, earumque exedris. *l. vlt. de operib. publicis.*

Statuas vel *imagines imperatorias*, ſeu ſimulacra erigi vel proponi ludis, ſine adoratione ſeu cultura excedente hominum dignitatem, vetuit hoc tempore Theodoſius Iun. *l. vn. de imaginib. imperialib.*

Valentinianus moto aduerſus IOANNEM tyrannum cum Ardaburio & Aſpate exercitu, *Aquileia* potitus eſt per Ardaburium & Aſparem; Philoſtorgius, *lib. 12. cap. 11.* Socrates *lib. 7. cap. 23.* eoque mox Ioannes tyrannus Rauennæ captus miſſus eſt, dextraque prius amputata capite plexus: Philoſtorgius, *d. loco.* Procopius, *lib. I. c. 3. de bell. Vandal.* etſi Idacius *Chronico* eum Rauennæ cæſum ſcribat. Hinc igitur datæ hoc tempore a Valentiniano Cæſ. quatuor conſtitutiones *Aquileia* hic ſuperius locatæ: & ex his *lex vlt. de Epiſcopis*, vbi de tyranno Ioanne diſerte agitur. Mox & *Roma* potitus menſe iam Iulio, vt docet *lex 62. de hæreticis.*

Valentinianus, Ioanne tyranno cæſo, variis conſtitutionibus *Eccleſiarum clericorumque priuilegia* firmauit, & *hæreticos* inſectatus eſt, non tantum per Africam (quæ per Bonifacium in fide manſerat aduerſus Ioannem tyrannum,) verum etiam Romæ & in Italia, vbi contraria a Ioanne inuecta fuerant, *l. 46. & l. vlt. de Epiſcopis. l. 62. 63. 64. de hæreticis.*

Theodoſius Iun Imp. profecturus in Italiam, vt Valentinianum Auguſtum declararet, Italoſque in obſequio firmaret, *Theſſalonicam* profectus, morbo, ne longius progrederetur, impeditus fuit, Socrates *lib. 7. cap. 24. 25.* atque ideo Conſtantinopolim reuerſus eſt. Hinc igitur *Topiſo* vel *Topiro* ab eo data menſe Septembri hoc anno *lex vlt. de primicerio & not.* & *lex vlt. de honor. codicil.* quæ Macedoniæ vrbs erat inter Conſtantinopolim & Theſſalonicam, de quo ad *eas ll.* GOTHOFREDVS.

Baronius *in annal. Eccleſ. h. a. num. 1.* tradit, Socratem ſcribere, *Valentinianum* Conſtantinopoli venientem ægritudine Theſſalonicæ detentum fuiſſe, ibique per *Helionem* imperii coronam accepiſſe, ac morbum illum anno ſuperiori accidiſſe. At Socrates, non *Valentinianum*, ſed *Theodoſium* Theſſalonicæ ægrotaſſe refert, illumque per Helionem, quem Theodoſius in Italiam miſit, veſte imperiali indutum eſſe; ac deinceps non *Valentinianum*, ſed *Theodoſium* Conſtantinopolim rediiſſe. *ANTONIVS PAGIVS in Crit. ad annal. Baron h. a.* A.D. 425. 426.

Valentinianus, cæſo Ioanne tyranno, receptaque ab Helione Magiſtro Officiorum & Patricio vrbe Roma, Rauennam primum, mox *Romam* ipſe ingreſſus eſt: vbi & ſeptennis iam Auguſtus creatus, imperatoria veſte a prædicto Helione indutus fuit *X. Kal. Nouembris*: teſtes Olympiodorus, *fine Decadis 2.* Frigeridus *lib. 12. hiſtor.* apud Gregor. Turonenſ. *Lib. II. c. 8.* Socrates, *lib. 7. cap. 24.* Marcellinus, Proſper, Idacius, Chronicon Alexandrin. ibique per quadrimeſtre egit, fine huius anni & initio anni ſequentis GOTHOFREDVS.

Diem natalem imperii Auguſtei *Valentiniani* notauit auctor Chronici Alexandrini ſub huius anni Coſſ. vbi ait: *His COSS. Valentinianus Iunior a Theodoſio creatus eſt Auguſtus, menſe Hyperberetæo, X. Kalendas Nouembris*; quod confirmat Laterculus Sylvii ad Bollandum, *in præfatione ad vitas SS. menſis Ianuarii pag. 43.* vbi eius fragmentum habet: *X. KL. Nou. Natalis Valentiniani purpura.* Quare *Valentinianum* die XXIII. menſis Octobris Auguſtum appellatum, certum eſt. Difficultatem tamen facit Socrates, qui *lib. VII. c. 25.* ſcribit: *Nunciata eſt nuncupatio Auguſta Valentiniani Iunioris die X. Kalend. Nouembres*, iuxta Valeſii verſionem, ex quibus vir doctiſſimus deducit, non auctori Chronici Alexandrini, ſed Socrati ſtandum, qui eam nuncupationem *X. Kalend. Nouemb.* apud vrbem Conſtantinopolitanam nunciatam dicit. Verum Socrates aliud non deſignat, quam non multo poſt Attici (Epiſcop. Conſtantinopol.) exequias, & ingreſſum Theodoſii in vrbem regiam, ſignificatam fuiſſe nuncupationem Auguſtam Valentiniani Iunioris, *die X. Kal. Nouemb.* Romæ factam, ita vt dies ille non ad diem, quo ea in vrbe regia nunciata, ſed quo Romæ facta fuerat, referatur. Eam enim inaugurationem *Romæ* peractam, affirmant Philoſtorgius & Olympiodorus citati, ac præterea Proſper *in Chronico imperiali*, ac Idacius *in Chronico.* Quare falluntur Marcellinus *in Chronico*, & Iornandes *de regnor. ſucceſſion. cap. 97.* qui ſcribunt, Valentinianum *Rauennæ* Imperatorem factum. *ANTONIVS PAGIVS in Crit. ad annal. Baron. h. a.*

THEODOSIVS & VALENTINIANVS AA.

XV. Kal. Dec. Dat. CONSTANTINOP. *l. vlt. de palatinis S. L.* Hierio PF. P.

Hæc lex adhuc præfert *Theodoſii & Valentiniani Cæſ.* nomina.

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius Iun. Theſſalonica & Topiro *Conſtantinopolim* reuerſus eſt, teſte Socrate, *lib. 7. cap. 24 & 25.* Quare ibi data ab eo menſe medio Nouembri *lex vlt. de palatinis S. L.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

THEODOSIO XII. & VALENTINIANO II. AA. COSS. 426.

Proſper *Theodoſio XII. & Valentiniano II. Augg.* Ita habent Marcellinus, Faſt. Idat. Chron. Alexandrin. & Faſt. Flor. mai. Socrates H. E. VII. 26. Θεοδοσίῳ τὸ δωδέκατον καὶ Οὐαλεντινιανῷ τῷ νεωτέρῳ Αὐγούστῳ τὸ δεύτερον. *Theodoſio XII. & Valentiniano Iuniore Auguſto II. Coſſ.* CL. SIRMONDVS in not. ad Apollinarem Sidonium pag. 193. habet, in hunc annum incidere *Conſulatum Ioannis Auguſti*, qui Honorio Imp. Rauennæ mortuo an. 423. inuaſerit imperium, & anno proximo Conſulatum ſumpſerit. Legitur enim in Diui Paulli Baſilica, Datiuæ & Baſiliæ ſororum epitaphium, in quo eæ depoſitæ dicuntur. CONSVLATV IOANNIS. AVGVSTI. licet hic Conſulatus in nullis faſtis exſtet. *Eodem ex fonte*, addit Sirmondus, *paria Conſulum interpolari non-*

nunquam

THEOD. & VALENT. A. D. 426.

nunquam & vni Conſuli collegam hic vnum, alibi alium, copulari videas. At cum clarum ſit, Ioannem iam anno antecedenti a Valentiniano cæſum, Conſulatus eius etiam, quem Epitaphium memorat, in annum illum incidere debet, quod & *ANTONIVS PAGIVS* in diſſert. Hypat. Part. I. cap. vlt. & Part. II, c. XIV. n. 7. obſeruauit. Conſ. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag 595.

III. * Non. Ian. Dat. ROM.
l. 3. de cond. & hom. dom. Aug.
l. 23. de petitionibus.
Male ſubnotatus dies *VI. Kal. Ian.*
l. 14. de Senator. & gleb.
ad Senatum Vrbis Romæ. Recitata in Senatu per Theodoſium Primicerium Notariorum.

Male ſubſcriptum *VI. Kal. M.* & *Arcadii* nomen in inſcript. additum.

X. Kal. Feb. Dat. CONSTANTINOP. *l. 24. de bonis proſcriptor.* Hierio PF. P.
IIII. Kal. Febr. Dat. Romæ. *l. 6. de legitim. hered.* Albinc PF. V.
VII. Kal. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 16. de murilegulis.* Acacio Com. S. L.
Prid. Non. Mart. Dat. RAV. *l. 1. de conductor. & hominib. domus Aug.* Baſſo PF. P.
III. Kal. April. Dat. Rauennæ. *l. vlt. de libertis.* Baſſo PF. P.

Huius l. fit mentio A. 423. *l. vlt. in fin. de natural. lib.*

VII. Id. Apr. Dat Rau. *l. 7. de apoſtatis.* Baſſo PF. P.
VI. Id. Apr. Dat. Rau. *l. 28. de Iudæis.* Baſſo PF. P.
Kal. Iun. Dat. NICOMEDIÆ *l. vlt de legatis.* Hierio PF. P.
X. Kal. Iul. Dat. Nicomediæ. *l. 21. de diuerſis officiis.* Hierio PF. P.
Kal. Iul. Dat. Nicomediæ. *l. 22. de diuerſis officiis.* Theophilo PF. V.
Kal. Iul. Dat. Nicomediæ. *l. 23. de diuerſis officiis.* Acacio Com. S. L.

VII. * Id. Nou. Dat. Rau.
* al. *VIII.*
l. vn. de reſponſis prud.
l. 2. & 3. Cod. de legibus.
Huic l. ſubſcriptus male annus præcedens.
l. pen. Cod. ſi contra ius.
l. reſcripta 7. Cod. de precib. Imp. off.
l. vn. de cretione.
l. 8. de legitim. hered.
l. pen. & vlt. de maternis bonis.
l. vn. de bonis quæ filiifam.
l. vlt. de reuoc. donat.
*l. * ſi infanti 18. Cod. de iure delib.*
ad Senatum Vrbis Romæ.

* *VI. Id. Nouemb.*

XVIIII. Kal. Dec. Dat. CONSTANTINOP. *l. * vlt. de paganis.* Iſidoro PF. P.

* *Theodoſio XII. & Valentiniano IIII.* ſubſcripti Coss.

VII. Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de proximis.* Acacio Com. S L.
X. Kal. Ian. Dat. Conſtantinopoli. *l. 20. de agentib.* Helioni Patricio & Magiſtro Officiorum.
X. Kal. Ian. Dat. Conſtantinopoli. *l. 21. de agentibus in rebus.* Hicrio PF. P.

Hæ duæ leges ſunt de eadem re.

VII. Kal. Ian. Dat. Conſtantinop. *l. 5. Cod. Iuſt. de aduoc. diu. iudicior.* Cyro PF. V. *
* al. PP.

CHRONICON HISTORICVM.

VAlentinianus menſe Ianuario huius anni *Romæ* porro conſtitit: de quo iam ſuperiore anno monui: Theodoſius vero huius anni initio *Conſtantinopoli* egit.

Valentinianus Romæ conſtitutus, turbatum vrbis *Romæ* ſtatum partim priuatum ſeu oeconomicum, partim vero Senatus Romani erexit, delatoribus inter alia repreſſis, pacemque adeo publicam ſtabiliuit: quin & vrbi ipſi inſtaurandæ ſtuduit, prolixa ad Senatum vrbis Romæ *oratione*, cuius tria fragmenta ſuperſunt hic præpoſita.

Valentinianus tertius Roma *Rauennam* regreſſus iam menſe Martio.

Valentinianus tertius quatuor hominum genera hoc tempore in ordinem redegit conſtitutionibus ad Baſſum PP. emiſſis: qui ſcil. hoc tempore ceruices erigebant, partim in ſæcularibus negotiis, *conductores* ſcilicet, *hominesque domus Auguſtæ*, *libertinæ conditionis homines*: partim in Eccleſiaſticis, *apoſtatas*, & *Iudæos*.

Theodoſius Iun. Conſtantinopoli in Bithyniam, & Nicomediam quidem transgreſſus, *Nicomediæ* egit menſe Iunio, Iulioque: vbi datæ ab eo quatuor conſtitutiones.

Theodoſius Iun. Nicomediæ conſtitutus, imperatoriam auctoritatem vindicauit aduerſus vſurpationes ſummorum alioquin magiſtratuum, in legationibus ciuitatum audiendis, in Officialibus Præfectorum prætorio & Præfecti vrbis, in Comitibus theſaurorum diœceſeos prouehendis, conſecrandis *l. vlt. de legatis. l. 21. 22. 23. de diu. offic.*

Valentinianus tertius hoc tempore octennis prolixa

CHRONOLOGIA LEGVM.

POST COS. FELICIS & TAVRI 429. ſeu FLORENTIO (a) & DIONYSIO COSS.

Vt a menſe Maio iam in *l. 29. de Iudæis.* & *l. 4. Cod. de legibus.*

(a) Florentii quoque huius Conſ. mentio in *Nou. Theodoſii* 33. *GOTHOFREDVS.* Chron. Alexandrin. Φλωρεντίω καὶ Διονυσίω. Proſper. *Florentio & Dionyſio.* Ita quoque Marcellinus Comes, & Faſt. Idat. Faſt. vero Flor. mai. Φλωρεντίω καὶ Διονύσω, ſine dubio librariorum errore. Plura in Proſopographia de his Coss. damus. Supereſt lapis, quem profert *CL. RVPERTVS* epiſt ad Reines pag. 565. in quo annus hic nomen habet a Conſulibus anni antecedentis, quod & in nonnullis legibus factum, vt Gothofredus obſeruauit. En lapidem ipſum.

D. O. M.

S. MICHAELI. ARCHANGELO. POST.

CONSVLATVM. FELICIS. ET. TAVRI.

ANNO. VERO. SAL. HVM. CCCCXXVIII.

HOC. TEMPLVM. DICATVM. &c.

Qui vero accurate inſcriptionem inſpexerit, iudicabit facile, recentiori æuo eam fuiſſe confectam, quod animaduertit etiam *CL. PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 600.

XVI. Kal. Mart. Dat. Rav. *l. 35. de annona & trib.* Voluſiano PF. P. Poſt alia.

v. Kal. Mart. * Dat. Rau. { *l. 68.* ſeu *vlt. de appellationibus.* / *l. 34. de annona & tributis.* } Celeri ** ſuo ſalutem.

* *f. Maii.* ** PC. Africæ *l.* 185. 186. *de decur.* hoc ipſo anno. v. & Auguſt. ep. 237.

III. * Kal. Mart. Dat. Rau. *l. 32. de ſuſceptor.* Voluſiano PF. P. Poſt alia.

* *f. XVI.* vt ita iungatur cum *l. 35. de annona & tributis.*

v. Id. Mart. Dat. .... *l. 4. Cod. de heredit. decur.* Florentio PF. P.

VI. Kal. April. Dat. CONSTANTINOP. *l. vlt. Cod. de precib.* Florentio PF. P.

v. Kal. Maii Dat. Rau. *l. 185. & 186. de decurionib.* Celeri PC. Afric.

III. Kal. Iun. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de Iudæis.* Ioanni Com. S. L.

[III. Id. Iun. Dat. Rauennæ. *l. 4. Cod. Iuſt. de legibus.* ad Voluſianum PF. P.]

CHRONICON HISTORICVM.

VAlentinianus tertius *Rauennæ* his Coss. egit: Theodoſius Iun. *Conſtantinopoli.*

Voluſianus his quoque Coss. PP. fuit ſub Valentiniano, cuius ad eum tres conſtitutiones extaot.

Celer his Coss. fuit *Proconſul Africæ*, ad quem datæ extant quatuor leges hoc anno: duæ *epp.* Auguſtini, *210. 237.* ad hunc extant, qui anno proximo obiit.

Ad *legationem* quoque ex Africa proconſulari, Bubulci Comitis, Valentinianus *Africæ proconſulari* circa rem tributariam conſuluit, variis cooſtitutionibus, partim ad Voluſiaoum PP. datis, partim ad *Celerem Proconſulem Africæ*, quæ quidem ſex numero hic occurrunt.

Apoſtolatum ſeu anniuerſarium canonem, qui etiam ex occidente Patriarchis Iudæorum conferebatur, largitionibus Principis inferri iuſſit Theodoſius, *l. vlt. de Iudæis.*

Valentinianus *ciuilitatis* ſuæ & modeſtiæ inſigne documentum dedit hoc anno, *in l. 4. Cod. de legib.* & *in l. 68.* ſeu *vlt. de appellationib.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

THEODOSIO XIII. & VALENTINIANO III. COSS. 430. ſeu THEODOSIO XIII. & qui fuerit nuntiatus. (b)

(b) Marcellinus, Faſt. Idat. Chron. Alexandrin. Faſt. Flor. mai. & Proſper. *Theodoſio XIII. & Valentiniano III.* Socrates H. E. VII. 30. Θεοδοσίω τὸ τρισκαιδέκατον καὶ Οὐαλεντινιανῷ τὸ τρίτον. Ita quoque in actis Concilii Epheſini Part. I. c. 30. At L. 34. C. Th. *de petit. & vlter.* dat. *Theodoſio Aug. III. & qui fuerit nuntiatus.* Confer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 601.
COSS. Theodoſius Aug. XIII & Valentinianus Aug. III. Sumptus ab vtroque Conſulatus, quia ille in oriente *Tricennalia* imperii viuente patre ſuſcepti; hic vero in occidente Auguſtei imperii *Quinquennalia* dedit. De Theodoſio ſub huius anni Conſulibus ſcribit Marcellinus: *Theodoſius Imp. Tricennalia geſſit.* Exſtat nummus huius Imperatoris, in cuius antica viſitur Theodoſius cum his verbis circum: DN. THEODOSIVS. PF. AVG. id eſt, *perpetuus Auguſtus.* In poſtica repræſentantur duæ figuræ habitu Conſulari indutæ, & circum hæc verba leguntur: VOT. XXX. MVLT. XXXX. infra CON. OB id eſt, *Conſtantinopoli obſignata*, nempe moneta. Cum itaque duæ illæ figuræ Conſulares Theodoſium & Valentinianum exhibeant, liquet, non ſolum vtrumque hoc anno præfata ſolemnia edidiſſe; ſed etiam ex illis ea, quæ iam præcedentibus, quam ſubſequentibus annis data ſunt, dirigenda eſſe. Porro nummus ille aureus Theodoſii repræſentatur Tom. I. Muſei Farneſiani. *ANTONIVS PAGIVS* in Crit. ad annal. Baron h. a. *IDEM* in differt. Hypat. Part. II. c. XIV. n. 7. Baronium corrigit, qui ad an. 394 eumdem nummum adducens, duas in poſtica figuras, geminos eſſe Apoſtolos, Ioannem atque Philippum, habitu exornatos ſacerdotali, ſtatuerat; quem errorem etiam detexit *NORISIVS* differtat. de numiſmat. Licinii c. III.

XV. Kal.

THEOD. & VALENT. XV. Kal. Mart. Dat. Rav. *l. 33. de ſuſceptoribus.* Theodoſio PF. P. A. D. 431. 432.

Agitur h. l. de provincia Byzacena & Proconſulari.

VIII. Kal. Mart. Dat. Constantinop. *l. 34. de petitionibus.* Thalaſſio Com. R. P.

VIII. Kal. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 15. de metatis.* Ioanni Comiti & Magiſtro Officiorum.

Forte referenda hæc lex ad A. 435.

Prid. Kal. Ian. Dat. Conſtantinop. *l. 9. de conlat. donatarum.* Antiocho PF. P.

CHRONICON HISTORICVM.

Valentinianus his Coss. *Rauenna* egit: Theodoſius *Conſtantinop.* *Epheſina Synodus* his Coss. indicta XIII. Kal. Decembr. in Pentecoſten ſequentis anni.

CHRONOLOGIA LEGVM.

BASSO & ANTIOCHO VV. CC. COSS. 431. vel ANTIOCHO COS. ſimpliciter.

Proſper. *Baſſo & Antio-ho* ita etiam Faſt. Idat. & Latercul. Colbertin. Socrates H. E. VII. 34. & 37. Βάσσου καὶ Ἀντιόχου. Poſtponunt Baſſum Marcellinus: *Antiochio* (Antiocho eſt in edit Sirmondi) *& Baſſo.* Faſt. Flor. mai. & Chron. Alexandrin. Ἀντιόχου καὶ Βάσσου. Verum id minus accurate factum, lapis fidem facit apud *CL. FABRETTVM* inſcript. pag. 736.

BASSO. ET. ANTHIOCO. COS.

Lex 3. Cod. Iuſt. *de his qui ad eccleſ. confug.* ſubſcripta eſt: *Antiocho V. C. Conſ. & qui fuerit nuntiatus.* In actis autem Concilii Epheſini, quod hoc anno conuocatum eſt, ſæpius annus præſens ita ſignatur: Μετὰ τὴν ὑπατείαν τῶν δεσποτῶν ἡμῶν Φλαυΐου Θεοδοσίου τὸ τρισκαιδέκατον καὶ Φλαυΐου Οὐαλεντινιανοῦ τὸ τρίτον. *Poſt Conſulatum DD. Fl. Theodoſii XIII. & Fl. Valentiniani III.* Conſul prior occidentalis erat ex gente *Anicia*, quæ tunc temporis Romæ inter clariſſimas fuit: poſterior in oriente prodiit, vbi tam anno ſuperiori, quam currenti Præfecturam Prætorii geſſit, quod clarum ex legibus Cod. Theod. eidem inſcriptis. Vocatur in actis Concilii Epheſini pag. 705. edit. Labb. *Fl-uius* Plura de eo in Proſopographia dicimus; tres enim Antiochos & Baronius in annal. h. a. & Gothofredus noſter confundunt. Confer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 602.

X. Kal. April. Dat. Constantinop. *l. 4. & 5. de his qui ad Eccleſ.* Antiocho PF. P.

III. Kal. Mai. Dat. Rav. *l. 36. de annona.* Flauiano PF. P.

CHRONICON HISTORICVM.

Theodoſius his Coss. *Conſtantinopoli* egit: vid. & Marcell. *Chron.* Valentinianus *Rauenne.*

Serui quidam *barbari* Conſtantinopoli domini ſæuitiam fugientes, in *Eccleſiam* cum armis profugi maximum tumultum his Coss. Baſſo & Antiocho excitarunt, Eccleſiæ ſanctitate violata: cuius rei hiſtoriam exequitur Socrates, *lib. 7. cap. 33.* & ex eo Nicephorus: tangit & Marcellinus, *Chronico his Coss.* Quare hac occaſione Eccleſiaſtici aſyli ſanctitati conſultum fuit Theodoſius conſtitutione, quæ integra extat ad calcem Concilii Epheſini: duæ vero inde partes coniectæ in *l. 4. & 5. de his qui ad Eccl.*

Ephesina Synodus habita his Coss. X. Kal. Iul.

CHRONOLOGIA LEGVM.

AETIO & VALERIO COSS. 432. ſeu VALERIO & qui fuerit nuntiatus.

Vt *l. 6. de his qui ad Eccl.* GOTHOFREDVS. Proſper. *Aetio & Valerio.* Inuertunt ordinem Marcellinus. *Valerio & Aetio* Chron. Alexandrin. Οὐαλερίου καὶ Ἀετίου. Faſt. Flor. mai. Οὐαλλερίου καὶ Ἀετίου L. 4. Cod. Iuſt. *de his qui ad Eccleſ. confug.* ſubſcripte, *Valerio & Aetio Conſſ.* Vtrumque Conſulem marmora nobis exhibent. Ita apud *FLEETWOODVM* ſyllog. inſcript. pag. 443.

IV. IDVS. IVNIAS. AETIO. CONSL.

& *FABRETTVM* inſcript. pag. 733.

VALERIO. V. C. COS.

Plura vide in Proſopographia; duos enim *Valerios* iterum Gothofredus inter ſe confundit. Confer. etiam *PETRVS RELADVS* in Faſt. Conſul. pag. 603.

IX. Kal.

HONORIVS. & THEODOSIVS. v. Kal. Mart. Dat. Rauennæ. *l. vn. de rei vindicat.* Criſpino.* A.D. 415.

*al. *Criſpinio. γρ. Caſtino* Com. & Magiſtro Equitum.

Non. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 2. de terris limitaneis.* Aſclepiodoto PF. P. & Conſ. ordinario.
VII. Id. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 5. de militari veſte.* Aſclepiodoto PF. P.
VII. Id. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 2. de decurion. & fil.* Venantio PF. P.

III. Kal. Apr. Dat. Conſtantinop. { *l. 2.* ſeu *vlt. de fruct. & lit. exp.* / *l. 67. de appellationibus.* / *l. vlt. de repar. appellationum.* } Aſclepiodoto PF. P.

v. Id. Apr. Dat. Conſtantinop. { *l. 59. de hæreticis.* / *l. 26. de Iudæis.* / *l. 5. ne Chriſt. mancip.* / *l. 22. de paganis.* } Aſclepiodoto PF. P.

XVII. Kal. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 184. de decurionib.* Aſclepiodoto PF. P.
xv. Kal. Jul. Dat. Rau. *l. 10. de prædiis nauicul.* Proculo PF. P.

Eſt hæc lex de Africa.

xv. Kal. Iun. Dat. Conſtantinop. { *l. 18. de priuil. eor. qui in S.P.* / *l. 28. de cohortalibus.* } Aſclepiodoto PF. P.

XIIII. Kal. Iun. PP. in foro Traiani. *l. 4. de conlat. donat.* Trygetio Com. R. P.
Prid. Kal. Iun. Dat. Conſtantinop. *l. 3.* ſeu *vlt. de adſeſſorib.* Aſclepiodoto PF. P.

VI. Id. Iun. Conſtantinop. { *l. 27. de Iudæis.* / *l. 23. & 24. de paganis.* / *l. 60. de hæreticis.* } Aſclepiodoto PF. P.

Male ſubnotatus dies VI. *Id. Iul.*

VII. Id. Aug. Dat. Rauennæ. { *l. vlt. de iuriſdictione.* / *l. vlt. de accuſationib.* / *l. 2. de liberis.* / *l. vlt. ne prætor crim. maieſt.* ad Senatum. } Conſulibus, Prætoribus, Tribunis plebis, Senatui ſuo ſalutem dicunt.

Male huic ſubnotatus dies VII. *Id. Aug.*

VI. Id. Aug. Dat. EVDOXIOPOLI. *l. 61. de hæreticis.* Aſclepiodoto PF. P.
v. Id. Aug. Dat. Eudoxiop. *l. 2. de præd. & mancip. Curial.* Aſclepiodoto PF. P.

HONORII ET THEODOSII
conſtitutiones ſine die & Coſſ. certo.

L. Curialibus 4. ſeu *vlt. Cod. de lucris aduocatorum.* Adriano PP.

Forte iungenda cum *l. 16. de exactionib.*

L. Ceſſante 5. Cod. de commerciis. Aëtio PF. al. P. V.
L. 4. Cod. de commerciis. Anthemio PP.
L. 17. Cod. de dignitatib. Arcadio PF. P.

In nonnullis Codd. *Zenoni*, in aliis *Anaſtaſio* tribuitur hæc lex.

L. Ne frumentum 4. Cod. quæ res venire. Fauſto* PP.

* al. *Fauſtino.*

L. Quidquid 12. Cod. de vectigalibus. Gaiſoni Comiti S. L.
L. ſi quis 16. Cod. de omni agro deſerto. Hermocrati PP. al. Hermogeni.
L. 2. Cod. de off. Magiſtri milit. ad Hypatium Magiſtrum militum per Orientem.
L. 17. Cod. de agricolis. Ioanni PP.
L. 2. Cod. vbi de ratiociniis. Macedonio Magiſtro militum.
L. ſi quis inclytus 6. Cod. de commerciis. Maximo Comiti S. L.
L. 13. Cod. de omni agro deſerto. ad Probum.
L. 1. Cod. de off. Com. S. P. Simplicio Proconſuli Aſiæ.
L. 5. Cod. de executoribus. Voluſiano PP.

Item ſine Perſonæ ad quam, adſcriptione.

L. Ius emphyteutici 11. Cod. de fundo patrim.
L. 3. Cod. de fugitiuis.

HONORIVS, & THEODOSIVS. *L. 15. Cod. de agricolis.* A. D. 423.
L. 3. Cod. de locat. præd. ciuil.

al. *Arcadius & Honorius AA. Adriano PP.*

L. 1. C. de priuilegiis vrbis Conſt.
L. 3. Cod. de fund. dom. Aug.
L. 6. Cod. de naufragiis.
L. 4. Cod. de veteranis.

CHRONICON HISTORICVM.

HOnorius his Coss. *Rauennæ* egit: Theodoſius vero Conſtantinopoli ad menſem Auguſtum vſque.

Indulgentiam debitorum quandam *vrbicariis* antea regionibus conceſſam, ampliauit Honorius *l. 14. de indulg. debitor.*

A *viarum munitione*, pontiumque & ſtratarum neminem immunem eſſe, ne quidem domos Principis vel *Eccleſias*, conſtituit Theodoſius *l. 6. de itinere mun.*

Iudæis ſynagogas ereptas, vel incenſas, vt & donaria, ſi nondum ſacris miniſteriis dedicata eſſent, his reſtitui iuſſit, vel certe pro his alia loca, pretiaue rependi, Theodoſius *l. 25. de Iudæis.*

Super *appellationum* iure prolixam hoc tempore conſtitutionem edidit Theodoſius, cuius tria ἀπόμοιρα hic præpoſita.

In *paganos*, *Iudæos*, *hæreticos* iam antea ſancita confirmauit hoc tempore Theodoſius, conſtitutione, cuius quatuor fragmenta ſuperſunt.

Domeſticos & *Cancellarios* adſciſcere ſibi vetiti a Theodoſio Iun. Rectores prouinciarum: inque prouincia poſt depoſitam a iudice adminiſtrationem agere iuſſi: tandem & quæſtioni ſubiici, ad detegenda iudicum flagitia *l. vlt. de adſeſſor. domeſt.*

In *paganos*, *Iudæos*, *hæreticos* rurſum iam antea conſtituta Theodoſius hoc tempore firmauit, conſtitutione, cuius tria fragmenta ſuperſunt.

De *criminali* iudicio eiuſque ordine prolixam hoc tempore conſtitutionem edidit Honorius, e qua quatuor fragmenta ſuperſunt, quæ hic præpoſita.

Theodoſius hoc anno menſe Auguſto *Eudoxiopoli* fuit: vbi datæ ab eo duæ conſtitutiones.

Eunomianos, hæreticoſque alios militare quidem non poſſe, verum cohortali ideo militia non liberari definiuit Theodoſius.

Honorius Imp. his Coss. (non ſuperioribus, vt Philoſtorgius male, *lib. 12. cap. 11.*) mortuus eſt: teſte Socrate, *lib. 7. cap. 23.* Proſpero & Marcellino *Chronico* & Faſtis *Idac.* idque, Rauennæ. Idacius *Chronico*, & Faſti *Idaciani* (male Theophanes, Romæ.) De die variant quoque ſcriptores. Socrates ait, *XVIII. Kal. Sept.* Theophanes, *XV. Auguſti*: Olympiodorus, *VI. Kal. Sept.* *GOTHOFREDVS.*

Honorium, Occidentis Imperatorem, *Aſclepiodoto & Mariniano Coss.* mortuum eſſe tradunt Proſper, Marcellinus, ac Caſſiodorus in *Chronicis*, & Socrates *Lib. 7. cap. 22.* qui addit, mortem eius contigiſſe die decima quinta menſis Auguſti, cui Theophanes *in Chronico* quoad diem conſentit. Quare apud Olympiodorum loco, *VI. Kalend. Septembris*, legendum, *XVIII. Kalend. Septembris*; in eo enim auctore deſcribendo librarii non ſemel errarunt. Idem Olympiodorus, Cedrenus & Philoſtorgius *Lib. 12. n. 13.* eum *aqua intercutis* morbo obiiſſe produnt. Mortuus eſt, non *Romæ*, vt Theophanes & auctor Miſcellæ, quem Baronius ſecutus eſt, ſcribunt, ſed *Rauennæ*, vt tam *in Faſtis* Idacii, quam in *Chronico* legitur, idque leges Codicis Theodoſiani hoc anno menſe Auguſto Rauennæ ab eo datæ manifeſtum faciunt; cum nullæ Romæ hoc anno ab eo emiſſæ legantur. Natus erat *Honorius* anno CCCLXXXIV. die IX. Septembris ideoque vixit, non annos triginta nouem, & menſem vnum expletum, vt habet Baronius, ſed annos triginta octo, menſes vndecim & dies ſeptem. *ANTONIVS PAGIVS in Crit. ad annal. Baron. h. a.*

THEODOSIVS ſolus.

III. Kal. Octob. Dat....... *l. Mæniana 11. C. Iuſt. de ædif. priuatis.* Seuerino Præfecto Prætorio.*

* *γρ.* PF. V. v anno proximo *l. 2. de operib. publ.*

Huic l. inſcripti adhuc *Honorius & Theodoſius.* Hanc l. eſſe cenſeo, quæ *titulo 24. lib. 4.* intercidit.

CHRONICON HISTORICVM.

MOEnianis in vrbe Conſtantinopol. quæ Græcis ἐξωσταὶ, modum certum poſuit hoc tempore Theodoſius Iun. Nempe a priuatis ædificiis ſeu mœnianis, alia decem pedum ſpatio diſtare voluit: quindecim ab horreis publicis *l. Mæniana 11. Cod. de ædif. priuat.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

VICTORE V. C. COS. 424.

Caſtino & Victore Coſſ. vt habetur *l. 1. & 2. Cod. de off. Quæſtoris.* *GOTHOFREDVS* Faſt. Idat. & Proſper.

THEODO-SIVS ſolus.

Proſper. *Caſtino & Victore.* Inuertunt ordinem Marcellinus; *Victore & Caſtino.* & Chron. Alexandrin. ἀμφοτέρων καὶ Καστίνου. Latercul. Culbertin. non niſi *Caſtinum* huic anno Conſulem dat: *Caſtino V. C. Conſ.* Conſer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 591. A. D. 424.

Chriſti annus quadringenteſimus vigeſimus quartus *Caſtini & Victoris* Conſulatu deſcribitur, ipſi priori Conſuli *Caſtino* funeſtus: etenim neſcio qua ex cauſa profugus factus, in Africam nauigans, apud Boniſacium Comitem, ibi cum copiis Gothorum agentem, quæſiuit ſibi ſalutem. Magna quidem diuini iudicii diſpenſatione factum eſt, vt ad eum coactus ſit confugere, quem ſub ſe militantem deſpexit, & vt ab exercitu receſſerit, & in Africam venerit, compulit, quod anno ſuperiori factum. Expunctum e faſtis Conſularibus *Caſtini* nomen, inde poſſumus intelligere, quod reſcripta Imperat. Theodoſii hoc anno data, abſque *Caſtini* Conſulis nomine, *Victoris* tantum Collegæ Conſulatu notata leguntur, vt L. 36. *de erogat. militar. annon.* L. 14. *de collat.* L. 25. *de donat.* & aliæ. *BARONIVS* in annal. ad h. a.

COSS. Caſtinus & Victor, ille in occidente, vbi ſupra diximus fuiſſe magiſtrum militum, hic in oriente, vt oſtendunt leges Theodoſii hoc anno datæ, & eius ſolius Conſulatu notatæ; vt enim ſæpius monuimus, in oriente, ſi in actis publicis vnius tantum Conſulis mentio fieret, orientalis memorabatur, & vice verſa; quod cum *Baronius* non animaduertiſſet, exiſtimauit *Caſtinum* e faſtis fuiſſe expunctum; cum tamen anno tantum ſequenti e gratia Theodoſii Imp. exciderit. Proſper enim in Chronico ad Conſulatum *Mariniani & Aſclepiodoti* anno ſuperiori geſtum, ſcribit: *Honorius moritur; & regnum eius Ioannes occupat, conniuente, vt putatur, Caſtino qui exercitui magiſter militum præerat.* Tum ad Conſulatum *Theodoſii XI. & Valentiniani*, ad annum nempe ſequentem, poſtquam tyrannum profligatum fuiſſe narrauit, ait: *Caſtinus in exilium actus eſt, quia videbatur Ioannes ſine conniuentia ipſius non potuiſſe præſumere.* Quare cum anno tantum ſequenti aperte imperatori ingratus fuerit, & in exilium miſſus, Conſulatus eius omni perturbatione vacauit. Neque nomen eius faſtis eraſum veriſimile eſt; cum *Caſtinus* ab Honorio Imperatore occidentis Conſul creatus fuerit; & hoc anno *Ioannes* in occidente dominatus ſit. *ANTONIVS PAGIVS* in Crit. ad h. a.

v. Id. Ian. Dat...... *l. 52. de operibus publ.* Seuerino PF. V.

Honorio & Theodoſio male tribuitur.

XVII. Kal. Feb. Dat. CONSTANTINOP. *l. 3. de veſtibus oloueris.* Maximino Com. S. L.

VI. * Kal. Mart. Dat. Conſtantinop. { *l. vlt. de teſtamentis.* / *l. 7. de inoff. teſt.* } Aſclepiodoto PF. V. / VI. PF. P.

* al. *VII.* vel *XIII.* vel *XV.* vel *XVI.*

X. Kal. Maii Dat. Conſtantinop. *l. 4. de ſpectaculis* Iſidoro PF. P. Illyrici.
VI. Kal. Maii Dat. Conſtantinop. *l. 1. Cod. de off. Quæſtor.* Saluſtio Quæſtori.
III. Kal. Maii Dat...... *l. 2. Cod. de off. Quæſtor.* Helioni Comiti & Magiſtro officiorum.
III. Id. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 5. de conlat. donatarum.* Aſclepiodoto PF. P.
V. Id. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 15. de metallis.* Maximino Com. S. L.
VI. Id. Octob. Dat. Conſtantinop. *l. 33. de annona & trib.* Iſidoro PF. P. Illyrici.
Sine die & Cos. & ſine ſubſcriptione *l. vlt. Cod. de commerciis.* Maximino * Com. S. L.

* al. male *Maximo.*

Ad hunc annum, vel prox. hæc lex referenda.

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius his COSS. *Conſtantinopoli egit.*

De porticibus *Zeuxippi* Conſtantinopoli, & domibus in his cum officinis ſuis, exſtat hoc tempore Theodoſii conſtitutio *l. 52. de operib. publ.* qua id ſtatuit, vt reditus harum domorum & officinarum, cedant ad luminaria & ſarta tecta *lauacri Zeuxippi.*

Olouerarum veſtium vſum omnibus interdixit hoc tempore Theodoſius *l. 3. de veſtibus oloueris.*

Curiales per Illyricum, ac nominatim Delphis, cogi vetuit Theodoſius ad ſpectacula in vrbe Conſtantinopol. edenda *l. 4. de ſpectaculis.*

Minoris laterculi dignitates omnes ad ſollicitudinem quæſtoris reuocauit hoc tempore Theodoſius *l. 1. & 2. Cod. de off. quæſtoris.*

IOANNES tyrannidem Imperii occidentalis Romæ hoc tempore occupauit: de quo iam dixi *ad Philoſtorgium.* Idque menſe *Maio*, vt puto.

Tributorum per Illyricum, ac nominatim per Macedoniam & Achaiam, modum hoc tempore definiuit Theodoſius Iuo. Imp. firmata Theſſalonicenſis Eccleſiæ immunitate *l. 33. de annona.*

VALENTINIANVS Conſtantii & Placidiæ F. Nobiliſſimus & Cæſar, a Theodoſio Iun. hoc tempore factus: Theſſalonicæque ab *Helione Mag. officiorum* Cæſaris veſte indutus eſt, teſte Olympiodoro aliiſque, de quo *ad Philoſtorg.* cuius 30. deinceps conſtitutiones huic Codici inſertæ occurrunt, quæ pleræque tamen non minus Theodoſio recte adſcribuntur. *GOTHOFREDVS.*

Valentinianus Cæſar nuncupatus eſt, poſt diem decimam Octobris currentis anni; *lex* enim *33. Cod. Theod. de annona & tributis*, eo die Conſtantinopoli data, Theodoſii duntaxat nomen præfert, ideoque poſt eum diem Valentinianus, qui iam in occidentem miſſus fuerat, Cæſarea veſte indutus, dum Theſſalonicæ eſſet. *ANTON. PAGIVS in Crit. ad annal. Bar. h. a.*

THEODOSIVS A. & VALENTINIANVS CÆS.

XVII. Kal. Nou. Dat. Conſtantinop. *l. 14. de murilegulis.* Maximino Com. S. L.

XVIII.

THEOD. & VALENT. CÆS. xviii Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. { *l. vlt. de cognitoribus.* / *l.*vn. de actionib. certo tempore finiendis.* } Aſclepiodoto PF. P. A. D. 425.

* *Theodoſii* tantum nomen huic l. inſcribitur. Conſulatu vero in *d. l. vn.* ita ſubſcriptus: *Victore V. C. & Symmacho Coss.*

iii. Non. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 36. de erogat. mil. ann.* Procopio Magiſtro militiæ per Orientem.

v. Id. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 3. de conlat. æris.* Maximino Com. S. L.

Theodoſii tantum nomen huic l. inſcribitur.

CHRONICON HISTORICVM.

PRotrahendarum litium, ſiue in poſſeſſorum, ſiue in procuratorum necem, ſemina hoc tempore præciſum iuit conſtitutione ſua Theodoſius Iun. Hinc adeo

Præſcriptionem triginta annorum, qua vniuerſales in tem perſonales & hypothecariæ actiones eliderentur, inuexit: *l. vn. de actionib. certo temp. finiendis.* mortuoque procuratore, ſiue actoris ſiue rei, heredes eius vltra laborem protendere vetuit. *l. vlt. de cognitorib. & procurator.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

THEODOSIO A. XI. & VALENTINIANO CÆS. COSS. 425. (a)

(a) Proſper, Marcellinus & Faſt. Idat. *Theodoſio XI. & Valentiniano.* Socrates H. E. VII, 21. Θεοδοσίε τὸ ἑνδέκατον καὶ Οὐαλεντινιανοῦ Καίσαρος τὸ πρῶτον. Chron. Alexandr. Θεοδοσίε Αὐγύςε τὸ ιά καὶ Οὐαλεντινιανοῦ Καίσαρος. Faſt. Flor. mai. Θεοδόσιος τὸ ιά καὶ Οὐαλεντινιανοῦ Καίσαρ. Conf. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 593.

COSS. Theodoſius Aug. XI. & Valentinianus Cæſar, vt recte in faſtis Heraclii Imp. a Dodwello publicatis legitur, & in legibus Cod. Theod. menſe Ianuario & deinceps datis. Ille propter *quarta Quinquennalia* imperii cum patre adminiſtrati, vt ex eius Vicennalibus & Tricennalibus certum fit; *Valentinianus* vero ob imperium Cæſareum anno ſuperiore ſuſceptum. *ANTONIVS PAGIVS* in Crit. ad annal. Baron. h. a.

x. Kal. Febr. Dat. Constantinop. *l. vn. ne ſine iuſſu Princ.* ad Hierium PF. P.

Kal. Feb. Dat. Conſtantinop. *l. dominico vlt. de ſpectaculis.* Aſclepiodoto PF. P.

iii. Kal. Mart. Dat. Conſtantinop. { *l. vlt. de operibus publ.* Conſtantio PF. V. / *l. vlt. de ſtudiis liberalibus. V. R. & Conſtantinop.* }

Eidem Conſtantio P. V. inſcribitur ſine die & Coſſ. *l. vlt. Cod. de off. P. V.* vbi tamen *Conſtantino* editum.

Id. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. vn. de profeſſoribus qui in vrbe Conſtantinopol.* Theophilo PF. V.

iii. Non. Mai. Dat........ *l. vn. de imaginibus imperialibus.* Aëtio PF. P.

iii. Id. Mai. Dat. Conſtantinop. *l. 32. de petitionib.* Valerio Com. R. P.

viiii. Kal. Iun. Dat........ *l. 15. de murilegulis.* Maximino Com. S. L.

Prid. Non. Iul. Dat. Aqvil. *l. 46. de Epiſcopis.* Georgio PC. Africæ.

xvi. Kal. Aug. Dat. Aquil. *l. 62. de hæreticis.* ad Fauſtum PF. V. *

* *Romæ*: Roma ergo iam tum in poteſtate Valentiniani Cæſaris erat.

Prid. Non. Aug. Dat. Aquil. *l. 63. de hæreticis.* Georgio PC. Africæ.

viiii. Id. Aug. * Dat. Aquil. *l. 64. de hæreticis.* Baſſo Com. R. P. Poſt alia.

* *Iul.* in Cod. Anic.

x. Kal. Octob. Dat. Topiso * { *l. vlt. de primicerio & notar.* / *l. vlt. de honorar. codicillis.* } Hierio PF. P. Orientis.

* *Topiro.*

viii. Id. Octob. Dat. Aquil. *l. vlt. de Epiſcopis.* Baſſo Com. R. P.

In h. l. agitur de tyranno, Ioanne ſcil.

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius Iun. hoc anno *Conſtantinopoli* egit menſe Ianuario, Februario, Martio, Aprili, Maio.

Dominico die, & natali Epiphaniorum, Paſchæ etiam & quinquageſimæ diebus ſpectacula theatrorum vel Circenſium edi vetuit hoc tempore Theodoſius Iun. *l. dominico vlt. de ſpectacul.*

Academiæ Conſtantinopolitanæ in melius augendæ erigendæque hoc tempore incubuit Theodoſius Iun. lata in id conſtitutione, cuius tres partes ſuperſunt. I. Scilicet Profeſſoribus, qui tum erant, Comitiuam primi ordinis tribuit, vt & in poſterum iis, qui viginti annis docuiſſent. *l. vn. de profeſſor.* II. Munus numerumque Profeſſorum inſtruxit & definiuit. *l. vlt. de ſtudiis liberalib.* III. Auditoria Profeſſori-

THEOD. & VALENT. CÆS. feſſoribus adſignauit in Capitolio, & quidem in porticibus eius, earumque exedris. *l. vlt. de operib. publicis.* A.D. 425. 426.

Statuas vel *imagines imperatorias*, ſeu ſimulacra erigi vel proponi ludis, ſine adoratione ſeu cultura excedente hominum dignitatem, vetuit hoc tempore Theodoſius Iun. *l. vn. de imaginib. imperialib.*

Valentinianus moto aduerſus IOANNEM tyrannum cum Ardaburio & Aſpare exercitu, *Aquileia* potitus eſt per Ardaburium & Aſparem; Philoſtorgius, *lib. 12. cap. 11.* Socrates *lib. 7. cap. 23.* eoque mox Ioannes tyrannus Rauennæ captus miſſus eſt, dextraque prius amputata capite plexus: Philoſtorgius, *d. loco.* Procopius, *lib. I. c. 3. de bell. Vandal.* etſi Idacius *Chronico* eum Rauennæ cæſum ſcribat. Hinc igitur datæ hoc tempore a Valentiniano Cæſ. quatuor conſtitutiones *Aquileiæ* hic ſuperius locatæ: & ex his *lex vlt. de Epiſcopis*, vbi de tyranno Ioanne diſerte agitur. Mox & *Roma* potitus menſe iam Iulio, vt docet *lex 62. de hæreticis.*

Valentinianus, Ioanne tyranno cæſo, variis conſtitutionibus *Eccleſiarum clericorumque priuilegia* firmauit, & *hæreticos* inſectatus eſt, non tantum per Africam (quæ per Bonifacium in fide manſerat aduerſus Ioannem tyrannum,) verum etiam Romæ & in Italia, vbi contraria a Ioanne inuecta fuerant, *l. 46. & l. vlt. de Epiſcopis. l. 62. 63. 64. de hæreticis.*

Theodoſius Iun. Imp. profecturus in Italiam, vt Valentinianum Auguſtum declararet, Italoſque in obſequio firmaret, *Theſſalonicam* profectus, morbo, ne longius progrederetur, impeditus fuit, Socrates *lib. 7. cap. 24. 25.* atque ideo Conſtantinopolim reuerſus eſt. Hinc igitur *Topiſo* vel *Topiro* ab eo data menſe Septembri hoc anno *lex vlt. de primicerio & not.* & *lex vlt. de honor. codicil.* quæ Macedoniæ vrbs erat inter Conſtantinopolim & Theſſalonicam, de quo ad *eas ll.* GOTHOFREDVS.

Baronius *in annal. Eccleſ. h. a. num. 1.* tradit, Socratem ſcribere, *Valentinianum* Conſtantinopoli venientem ægritudine Theſſalonicæ detentum fuiſſe, ibique per *Helionem* imperii coronam accepiſſe, ac morbum illum anno ſuperiori accidiſſe. At Socrates, non *Valentinianum*, ſed *Theodoſium* Theſſalonicæ ægrotaſſe refert, illumque per Helionem, quem Theodoſius in Italiam miſit, veſte imperiali indutum eſſe; ac deinceps non *Valentinianum*, ſed *Theodoſium* Conſtantinopolim rediiſſe. *ANTONIVS PAGIVS in Crit. ad annal. Baron h. a.*

Valentinianus, cæſo Ioanne tyranno, receptaque ab Helione Magiſtro Officiorum & Patricio vrbe Roma, Rauennam primum, mox *Romam* ipſe ingreſſus eſt: vbi & ſeptennis iam Auguſtus creatus, imperatoria veſte a prædicto Helione indutus fuit *X. Kal. Nouembris:* teſtes Olympiodorus, *fine Decadis 2.* Frigeridus *lib. 12. hiſtor.* apud Gregor. Turonenſ. *Lib. II. c. 8.* Socrates, *lib. 7. cap. 24.* Marcellinus, Proſper, Idacius, Chronicon Alexandrin. ibique per quadrimeſtre egit, fine huius anni & initio anni ſequentis GOTHOFREDVS.

Diem natalem imperii Auguſtei *Valentiniani* notauit auctor Chronici Alexandrini ſub huius anni Coſſ. vbi ait: *His COSS. Valentinianus Iunior a Theodoſio creatus eſt Auguſtus, menſe Hyperberetæo, X. Kalendas Nouembris*; quod confirmat Latereulus Sylvii ad Bollandum, *in præfatione ad vitas SS. menſis Ianuarii pag. 43.* vbi eius fragmentum habet: *X. KL. Non. Natalis Valentiniani purpura.* Quare *Valentinianum* die XXIII. menſis Octobris Auguſtum appellatum, certum eſt. Difficultatem tamen facit Socrates, qui *lib. VII. c. 25.* ſcribit: *Nunciata eſt nuncupatio Auguſta Valentiniani Iunioris die X. Kalend. Nouembres*, iuxta Valeſii verſionem, ex quibus vir doctiſſimus deducit, non auctori Chronici Alexandrini, ſed Socrati ſtandum, qui eam nuncupationem *X. Kalend. Nouemb.* apud vrbem Conſtantinopolitanam nunciatam dicit. Verum Socrates aliud non deſignat, quam non multo poſt Attici (Epiſcop. Conſtantinopol.) exequias, & ingreſſum Theodoſii in vrbem regiam, ſignificatam fuiſſe nuncupationem Auguſtam Valentiniani Iunioris, *die X. Kal. Nouemb.* Romæ factam, ita vt dies ille non ad diem, quo ea in vrbe regia nunciata, ſed quo Romæ facta fuerat, referatur. Eam enim inaugurationem *Romæ* peractam, affirmant Philoſtorgius & Olympiodorus citati, ac præterea Proſper *in Chronico imperiali*, ac Idacius *in Chronico.* Quare falluntur Marcellinus *in Chronico*, & Iornandes *de regnor. ſucceſſion. cap. 97.* qui ſcribunt, Valentinianum *Rauennæ* Imperatorem factum. *ANTONIVS PAGIVS in Crit. ad annal. Baron. h. a.*

THEODOSIVS & VALENTINIANVS AA.

XV. Kal. Dec. Dat. CONSTANTINOP. *l. vlt. de palatinis S. L.* Hierio PF. P.

Hæc lex adhuc præfert *Theodoſii & Valentiniani Cæſ.* nomina.

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius Iun. Theſſalonica & Topiro *Conſtantinopolim* reuerſus eſt, teſte Socrate, *lib. 7. cap. 24. & 25.* Quare ibi data ab eo menſe medio Nouembri *lex vlt. de palatinis S. L.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

THEODOSIO XII. & VALENTINIANO II. AA. COSS. 426.

Proſper *Theodoſio XII. & Valentiniano II. Augg.* Ita habent Marcellinus, Faſt. Idat. Chron. Alexandrin. & Faſt. Flor. mai. Socrates H. E. VII. 26. *Θεοδοσίου τὸ δωδέκατον καὶ Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ νεωτέρου Αὐγούστου τὸ δεύτερον. Theodoſio XII. & Valentiniano Iuniore Auguſt. II. Coſſ.* CL. SIRMONDVS in not. ad Apollinarem Sidonium pag. 119. habet, in hunc annum incidere *Conſulatum Iohannis Auguſti*, qui Honorio Imp. Rauennæ mortuo an. 425. inuaſerit imperium, & anno proximo Conſulatum ſumpſerit. Legitur enim in Diui Paulli Baſilica, Datiuæ & Baſiliæ ſororum epitaphium, in quo eæ depoſitæ dicuntur. CONSVLATV. IOANNIS. AVGVSTI. licet hic Conſulatus in nullis faſtis exſtet. *Eodem ex fonte*, addit Sirmondus, *paria Conſulum interpolari nonnunquam*

THEOD. & VALENT. *nunquam & vni Conſuli collegam hic vnum, alibi alium, copulari videas.* At cum clarum ſit, Ioannem iam anno antecedenti a Valentiniano cæſum, Conſulatus eius etiam, quem Epitaphium memorat, in annum illum incidere debet. quod & *ANTONIVS PAGIVS* in diſſert. Hypat. Part. I. cap. vlt. & Part. II. c. XIV. n. 7. obſeruauit. Conf. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 595. A. D. 426.

III. * Non. Ian. Dat. ROM.
l. 3. de cond. & hom. dom. Aug.
l. 23. de petitionibus.
Male ſubnotatus dies *VI. Kal. Ian.*
l. 14. de Senator. & gleb.
ad Senatum Vrbis Romæ. Recitata in Senatu per Theodoſium Primicerium Notariorum.

Male ſubſcriptum *VI. Kal. M.* & *Arcadii* nomen in inſcript. additum.

x. Kal. Feb. Dat. CONSTANTINOP. *l. 24. de bonis proſcriptor.* Hierio PF. P.
IIII. Kal. Febr. Dat. Romæ. *l. 6. de legitim. hered.* Albino PF. V.
VII. Kal. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 16. de murilegulis.* Acacio Com. S. L.
Prid. Non. Mart. Dat. RAV. *l. 1. de conductor. & hominib. domus Aug.* Baſſo PF. P.
III. Kal. April. Dat. Rauennæ. *l. vlt. de libertis.* Baſſo PF. P.

Huius l. fit mentio A. 428. *l. vlt. in fin. de natural. lib.*

VII. Id. Apr. Dat. Rau. *l. 7. de apoſtatis.* Baſſo PF. P.
VI. Id. Apr. Dat. Rau. *l. 28. de Iudæis.* Baſſo PF. P.
Kal. Iun. Dat. NICOMEDIÆ *l. vlt. de legatis.* Hierio PF. P.
x. Kal. Iul. Dat. Nicomediæ. *l. 21. de diuerſis officiis.* Hierio PF. P.
Kal. Iul. Dat. Nicomediæ. *l. 22. de diuerſis officiis.* Theophilo PF. V.
Kal. Iul. Dat. Nicomediæ. *l. 23. de diuerſis officiis.* Acacio Com. S. L.

VII. * Id. Nou. Dat. Rau.
* al. *VIII.*
l. vn. de reſponſis prud.
l. 2. & 3. Cod. de legibus.
Huic l. ſubſcriptus male annus præcedens.
l. pen. Cod. ſi contra ius.
l. reſcripta 7. Cod. de precib. Imp. off.
l. vn. de cretione.
l. 8. de legitim. hered.
l. pen. & vlt. de maternis bonis.
l. vn. de bonis quæ filiifam.
l. vlt. de reuoc. donat.
l. * *ſi infanti 18. Cod. de iure delib.*
ad Senatum Vrbis Romæ.
* *VI. Id. Nouemb.*

XVIIII. Kal. Dec. Dat. CONSTANTINOP. *l.* * *vlt. de paganis.* Iſidoro PF. P.

* *Theodoſio XII. & Valentiniano IIII.* ſubſcripti Coſſ.

VII. Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de proximis.* Acacio Com. S. L.
x. Kal. Ian. Dat. Conſtantinopoli. *l. 20. de agentib.* Helioni Patricio & Magiſtro Officiorum.
x. Kal. Ian. Dat. Conſtantinopoli. *l. 21. de agentibus in rebus.* Hierio PF. P.

Hæ duæ leges ſunt de eadem re.

VII. Kal. Ian. Dat. Conſtantinop. *l. 5. Cod. Iuſt. de aduoc. diu. iudicior.* Cyro PF. V. *
* al. PP.

CHRONICON HISTORICVM.

VAlentinianus menſe Ianuario huius anni *Romæ* porro conſtitit: de quo iam ſuperiore anno monui: Theodoſius vero huius anni initio *Conſtantinopoli* egit.

Valentinianus Romæ conſtiturus, turbatum vrbis *Romæ* ſtatum partim priuatum ſeu oeconomicum, partim vero Senatus Romani erexit, delatoribus inter alia repreſſis, pacemque adeo publicam ſtabiliuit: quin & vrbi ipſi inſtaurandæ ſtuduit, prolixa ad Senatum vrbis Romæ *oratione*, cuius tria fragmenta ſuperſunt hic præpoſita.

Valentinianus tertius Roma *Rauennam* regreſſus iam menſe Martio.

Valentinianus tertius quatuor hominum genera hoc tempore in ordinem redegit conſtitutionibus ad Baſſum PP. emiſſis: qui ſcil. hoc tempore ceruices erigebant, partim in ſæcularibus negotiis, *conductores* ſcilicet, *hominesque domus Auguſtæ*, *libertinæ conditionis homines*: partim in Eccleſiaſticis, *apoſtatas*, & *Iudæos*.

Theodoſius Iun. Conſtantinopoli in Bithyniam, & Nicomediam quidem transgreſſus, *Nicomediæ* egit menſe Iunio, Iulioque: vbi datæ ab eo quatuor conſtitutiones.

Theodoſius Iun. Nicomediæ conſtitutus, imperatoriam auctoritatem vindicauit aduerſus vſurpationes ſummorum alioquin magiſtratuum, in legationibus ciuitatum audiendis, in Officialibus Præfectorum prætorio & Præfecti vrbis, in Comitibus theſaurorum diœceſeos prouehendis, conſecrandis *l. vlt. de legatis. l. 21. 22. 23. de diu. offic.*

Valentinianus tertius hoc tempore octennis

THEOD. & VALENT. prolixa ad Senatum vrbis Romæ oratione, partim iuriſprudentiæ, (iuris inquam & conſtitutionum imperatoriarum, iuriſconſultorum item) ἀνάκρισιν ſeu repurgationem quandam inſtituit; quænam videlicet tum conſtitutiones, tum iuriſconſultorum ſcripta in iudiciis legi, allegari, citari, ad cauſarum deciſionem poſſent; quo pertinent *lex vn. de reſponſ. prudentum. l. 2. 3. Cod. de legibus. l. pen. Cod. ſi contra ius. lex 7. Cod. de precib. Imp. off.* Partim vero de iure patrio & materno diligentius cauit, quo pertinent ſeptem aliæ leges, quæ hic ſuperius poſitæ ſunt.

Theodoſius Iun. Nicomedia *Conſtantinopolim* rediit: vbi menſe Nouembri & Decembri quinque ab eo conſtitutiones datæ occurrunt. A. D. 427. 428.

Paganorum ſacrificia arceri, templaque eorum deſtrui, *cruciſque* conlocatione expiari, hoc tempore iuſſit Theodoſius Iun. *l. 25. de pagan. ſacriſ. & templis.*

Aduocatis in foro Præfecti vrbis eadem privilegia tribuit hoc tempore Theodoſius Iun. quæ antea conceſſerat aduocatis in foro Præfecti Prætorio Orientis.

CHRONOLOGIA LEGVM.

HIERIO & ARDABVRE COSS. 427. (a)

(a) Proſper. *Hierio & Ardabure.* Socrates Hiſt. Eccleſ. VII. 28. Ἱερίου καὶ Ἀρδαβουρίου. Chron. Alexandrin. & Faſt. Flor. mai. Ἱερίου καὶ Ἀρδαβουρίου. Marcellinus. *Hierio Ardaburio*: in edit. Sirmondi vero: *Ardabure*. Latercul. Colbertin *Hierio & Ardabura*; valde corrupte in Faſt Idat. *Pierio & Arteba.* Conſulem alterum *Ardaburium* non *Ardaburem*, nominant Olympiodorus apud hoc. n. LXXX. Philoſtorgius lib 12. n. 11. & Iornandes de Reb. Get. c. 33. quod omnino accuratius videtur. Conſ. *PETRVS RELANDVS* in Faſt Conſul pag. 196

COSS. Hierius & Ardaburius, vterque orientalis; Hierius enim memoratur his verbis in Chron. Alexandrin. *His Coſſ. inſtauratæ ſunt Thermæ olim dictæ Conſtantinianæ, nunc autem Theodoſianæ, præſidentibus opus Hierio iterum Præfecto & Ardaburio Conſulibus, menſ. Hyperberetæo, V. Nonas Octobris*; vbi in græco *Ardaburis* nomen deeſt omiſſione librarii, & Hierius dicitur Præfectus Vrbi, errore Raderi & Ducangii in ſuis verſionibus. Hierium enim hoc anno Præfectum Prætorio fuiſſe liquet ex legibus Cod. Theodoſ eidem hoc anno a Theodoſio inſcriptis & vox Ἔπαρχος tam Præfectum Vrbis quam Præfectum Prætorio ſignificat, vt ipſemet Ducangius ex aliis oſtendit in Gloſſario mediæ græcitatis. *ANTONIVS PAGIVS* in Crit. ad annal. Baron. h. a.

XII. Kal. Mart. Dat. .... *l. 1. Cod. vnde vir & vxor.* Hierio PF. P.
XVII Kal. Apr. Dat. ...... *l. 10. de domeſticis.* Hierio PF. P.
X. Kal. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 17. de murilegulis.* Valerio Com. S. L.
XII Kal. Iun. Dat. ...... *l. vn. Cod. nemini licere ſignum Saluatoris.* Eudoxio PF. P.
X. Kal. Iul. Dat. Conſtantinop *l. 14. de metatis.* Helioni Patricio & Magiſtro Officiorum.
XIIII. Kal. Sept Dat. ...... *l. 18. de medicis & profeſſ.* Helioni Magiſtro Officiorum.
Prid. Id. Octob. Dat. Conſtantinop. *l. 2 Cod. de officio eius qui vicem alterius iudicis.* Mandata Imperatorum miſſa Antiocho cæteriſque Præfectis Prætorio per Referendarium, quæ ſic habent.
Sine die & Cos. .... *l. 2. Cod. de cupreſſis ex luco Daphn.* Eudoxio PF. P.

CHRONICON HISTORICVM.

Theodoſius Iun. his Coss. *Conſtantinopoli* conſtitit.

Hierius hoc anno Conſul & Præfectus Prætorio fuit, vt docent huius anni conſtitutiones. Et vero his Coss. ab eo inſtauratæ ſeu dedicatæ fuerunt Conſtantinopoli thermæ Theodoſianæ, vt teſtatur Chronicon Alexandr. *his Coſſ.* Agit & de his thermis dedicatis his Coss. Marcellinus *Chronico.* *GOTHOFREDVS.*

De thermis Conſtantinianis plura habet Ducangius in Conſtantinopol. Chriſtian. *lib. I. §. 27. n. 5.* oſtenditque, opus illud inceptum fuiſſe a Conſtantino M. abſolutum a Conſtantio eius filio, & de ſuo nomine *Thermas Conſtantianas* appellatum. Sed cum eis *Conſtantius* extremam manum non appoſuiſſet, tandem ſub Theodoſio Iun. confectæ ſunt, & de illius nomine *Theodoſianæ* appellatæ. *ANTONIVS PAGIVS in Crit. ad annal. Baron. h. a.*

Crucis ſignum in ſolo vel in ſilice vel in marmoribus humi poſitis ſculpere vel pingere vetuit hoc anno Theodoſius Iun. *l. vn. Cod. nemini licere ſignum.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

FELICE & TAVRO COSS 428. (b)

(b) Proſper. *Felice & Tauro.* Et ita quoque Faſt Idat. atque Marcellinus. Socrates H. E. VII. 29. & Chron. Alexandr. Φήλικος καὶ Ταύρου. Faſt. Flor. mai. Φήλικος καὶ Ταύρου. Liberatus Diaconus, Scriptor Secul. VI. *in breuiar. cauſſ. Neſtorian. & Eutychian. c. 4.* ſcribit: *Propterea in Epitoma Chronicorum Lucentius hoc ponit & dicit; Felice & Tauro conſulibus Neſtorius Conſtantinopolitanus epiſcopus nouum eccleſiis molitur errorem inducere.* Idem *cap. 5. Ordinato Neſtorio, die primo menſis Aprilis, Conſulatu Felicis & Tauri.* Marmora alterum Conſulem *Felicem* nobis ſeruarunt. Etenim eſt apud *CL. GRVTERVM* lapis inſcript. MLXXVI.

FL. FELIX. V. C. &c.

CONS. ORD.

Et

Et apud *REINESIVM* Claſſ. XX. inſcript. 436.

HIC. REQVIESCIT.
IN. PACE. QVI. VIX. ANN. PL.....
FL. FELICE. V. C. CO.

Conf. *PETRVS RELANDVS* in Faſt-Conſul. pag. 598.

Prid. Kal. Feb. Dat. CONSTANTINOP. — *l. vlt. de Senatoribus.* — *l. 22. de agentibus.* — Proculo PF. V.

x. Kal. Mart. Dat. Conſtantinop. — Hierio PF. P.
l. vn. de omiſſa act. impet.
l. vlt. de ſponſalibus.
l. vlt. de nuptiis.
l. vlt. de dotibus.
l. vlt. de natur. fil.
l. vlt. de legit. hered.
l. 2. Cod. de bonis quæ lib.
l. 11. Cod. de hered. inſtit. *

* *XI. Kal. Mart.*

v. Kal. Mart. Dat. RAV. *l. vlt. de tironibus.* Voluſiano PF. P.

xi. Kal. Maii.
Dat....... *l. 2.* ſeu *vlt. de lenonibus.* Florentio PF. P.
Dat....... *l. 29. Cod. de donationib.* Hierio PP.

Refero ad *X. Kal. Mart.*

iii. Kal. Iun. Dat. Conſtantinop *l. 65. de hæreticis.* Florentio PF. P.

v. Id. Iun. Dat. Conſtantinop. — Florentio PF. P.
l. vn. de impon lucr. deſcr.
l. 1. Cod. quando & quib. quarta.
l. 2 Cod. de prædiis Curial.

vi. Id. Iul. Dat. Conſtantinopoli. *l. 29 de cohortalibus.* Florentio PF. P.
iii. Id. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. 19. de medicis & profeſſor.* Proculo PF. V.

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius Iun. hoc tempore *Conſtantinopoli* egit: Valentinianus *Rauennæ.*

Præfecti Prætorio hoc anno fuere per orientem *Hierius* & *Florentius*: in occidente *Voluſianus.*

Theodoſius Iun. prolixa conſtitutione veteres & ſcrupuloſas actionum, nuptiarum, dotium, donationum ſponſalitiarum *formas* & *formulas* ſolemnes, multaſque alias ſcrupuloſitates hoc anno ſuſtulit, & qualiacunque iam verba. qualeſcunque ritus ſufficere in his actibus voluit: Cuius conſtitutionis octo fragmenta hic ſupra poſita ſuperſunt, vt cæteroquin Princeps hic (quod ipſemet profitetur *l. vlt. de donationib.*) obſeruationem iuris contrahendam cenſuit. Atque iſtud etiam quodam modo præludium fuit iuris ἀνακρίσεως, a Theodoſio Iun. poſtea faciendæ, qua etiam illi, quæ a Valentiniano facta fuerat *A.* 426. lucem intulit.

Africæ proconſularis *Sacerdotes* a tironum præſtatione immunes eſſe definit Valentin. *l. vlt. de tironibus.* Forte pertinet ea lex ad Vandalorum in Mauritaniam ſuperiore anno transfretationem. *GOTHOFREDVS.*

Verum quidem eſt, *Valentinianum* hoc anno *legem 22 Cod. Theodoſ. de tironibus*, V. Kalend. Martii dediſſe, qua Africæ proconſularis Sacerdotes, a tironum præſtatione immunes eſſe definit, & Gothofredum *in Chronologia Cod. Theod.* ſcribere: *Forte pertinet ea lex ad Vandalorum in Mauritaniam ſuperiore anno transfretationem.* Verum ex ipſo legis tenore contrarium deducitur: huius enim priuilegii ſacerdotibus paganis conceſſi duas rationes affert Imperator. Prima eſt, quia proconſularis prouincia, in qua Carthago ſita, *omnium intra Africam prouinciarum obtinet principatum.* Secunda, quia huius prouinciæ ſacerdotes maioribus fatigantur expenſis, & in vno prægrauatus in alio releuari debet. Quod ſi *Vandali* iam anno ſuperiori Africam inuaſiſſent, non vnius prouinciæ ſacerdotibus illud priuilegium concedendum fuiſſet, ſed extendendum ad ſacerdotes aliarum prouinciarum, quas hoſtis occupare non potuerat. Diœceſis enim Africæ ſex prouinciis conſtabat, vt Rufus *in Breuiario* & Notitia imperii docent. Quare ex hac lege liquet, currenti anno, menſe Februario, omnia in Africa adhuc tranquilla fuiſſe, (ſequenti enim anno demum Vandalorum in Africam irruptio facta.) Huius autem legis emittendæ occaſio, quæ Gothofredum fugit, fuere *Quinquennalia* a Valentiniano edita: annis enim huiuſmodi ſolemnius dicatis, tam vrbibus ac prouinciis, quam & priuatis hominibus ac peculiaribus ordinibus priuilegia de more conceſſa. *ANTONIVS PAGIVS in Crit. ad annal. Baron. h. a.*

Aduerſus *lenones* patres & dominos conſtitutionem edidit Theodoſius Iun. *l. vlt. de lenonibus.*

Theodoſius Iun. *hæreticos* lege lata inſectatus eſt hoc tempore, puta *l. 65. de hæreticis*: ſic tamen, vt non omnes eadem auſteritate plectat, & inter alia quidem quoad ius Eccleſiarum ſeu conueniendi, tribus gradibus conſtitutis. Nempe, Arianos, Macedonianos & Apollinarianos, intra ciuitates Eccleſias habere vetuit: II. Nouatianos & Sabbatianos præter ſolitum aliquid vſurpare. III. Eunomianis & Manichæis in Romano ſolo conueniendi orandique facultatem penitus denegauit: imo & Manichæos de ciuitatibus expelli iuſſit, Et hic quidem hæreticorum ſub Theodoſio Iun. ſtatus obſeruandus.

CHRONOLOGIA LEGVM.

POST COS. FELICIS & TAVRI 429. ſeu FLORENTIO (a) & DIONYSIO COSS.

Vt a menſe Maio iam in *l. 29. de Iudæis.* & *l. 4. Cod. de legibus.*

(a) Florentii quoque huius Coſ. mentio in *Nou. Theodoſii 33.* *GOTHOFREDVS.* Chron. Alexandrin. Φλωρεντίου καὶ Διονυσίου. Proſper. *Florentio & Dionyſio.* Ita quoque Marcellinus Comes, & Faſt. Idat. Faſt. vero Flor. mai. Φλωρεντίου καὶ Διονύσου. ſine dubio librariorum errore. Plura in Proſopographia de his Coſſ. damus. Supereſt lapis, quem profert *CL. RVPERTVS* epiſt. ad Reines pag. 565. in quo annus hic nomen habet a Conſulibus anni antecedentis, quod & in nonnullis legibus factum, vt Gothofredus obſeruauit. En lapidem ipſum.

D. O. M.
S. MICHAELI. ARCHANGELO. POST.
CONSVLATVM. FELICIS. ET. TAVRI.
ANNO. VERO. SAL. HVM. CCCCXXVIII.
HOC. TEMPLVM. DICATVM. &c.

Qui vero accurate inſcriptionem inſpexerit, iudicabit facile, recentiori æuo eam fuiſſe confectam, quod animaduertit etiam *CL. PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 600.

XVI. Kal. Mart. Dat. RAV. *l. 35. de annona & trib.* Voluſiano PF. P. Poſt alia.

v. Kal. Mart. * Dat. Rau. { *l. 68.* ſeu *vlt. de appellationibus.* / *l. 34. de annona & tributis.* } Celeri ** ſuo ſalutem.

* *f. Maii.* ** PC. Africæ *l. 185. 186. de decur.* hoc ipſo anno. v. & Auguſt. ep. 237.

III. * Kal. Mart. Dat. Rau. *l. 32. de ſuſceptor.* Voluſiano PF. P. Poſt alia.

* *f. XVI.* vt ita iungatur cum *l. 35. de annona & tributis.*

v. Id. Mart. Dat......... *l. 4. Cod. de heredit. decur.* Florentio PF. P.
VI. Kal. April. Dat. CONSTANTINOP. *l. vlt. Cod. de precib.* Florentio PF. P.
v. Kal. Maii Dat. Rau. *l. 185. & 186. de decurionib.* Celeri PC. Afric.
III. Kal. Iun. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de Iudæis.* Ioanni Com. S. L.
[III. Id. Iun. Dat. Rauennæ. *l. 4. Cod. Iuſt. de legibus.* ad Voluſianum PF. P.]

CHRONICON HISTORICVM.

VAlentinianus tertius *Rauennæ* his Coſſ. egit: Theodoſius Iun. *Conſtantinopoli.*

Voluſianus his quoque Coſſ. PP. fuit ſub Valentiniano, cuius ad eum tres conſtitutiones extant.

Celer his Coſſ. fuit *Proconſul Africæ*, ad quem datæ extant quatuor leges hoc anno: duæ *epp.* Auguſtini, *210. 237.* ad hunc extant, qui anno proximo obiit.

Ad *legationem* quoque ex Africa proconſulari, Bubulci Comitis, Valentinianus *Africæ proconſulari* circa rem tributariam conſuluit, variis conſtitutionibus, partim ad Voluſianum PP. datis, partim ad *Celerem Proconſulem Africæ*, quæ quidem ſex numero hic occurrunt.

Apoſtolatum ſeu anniuerſarium canonem, qui etiam ex occidente Patriarchis Iudæorum conferebatur, largitionibus Principis inferri iuſſit Theodoſius, *l. vlt. de Iudæis.*

Valentinianus *ciuilitatis* ſuæ & modeſtiæ inſigne documentum dedit hoc anno, *in l. 4. Cod. de legib.* & *in l. 68.* ſeu *vlt. de appellationib.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

THEODOSIO XIII. & VALENTINIANO III. COSS. 430. ſeu THEODOSIO XIII. & qui fuerit nuntiatus. (b)

(b) Marcellinus, Faſt. Idat. Chron. Alexandrin. Faſt. Flor. mai. & Proſper. *Theodoſio XIII. & Valentiniano III.* Socrates H. E. VII. 30. Θεοδοσίου τὸ τρεισκαιδέκατον καὶ Οὐαλεντινιανοῦ τὸ τρίτον. Ita quoque in actis Concilii Epheſini Part. I. c. 30. At L. 34. C. Th. *de petit. & vlter.* dat. *Theodoſio Aug. III. & qui fuerit nuntiatus.* Confer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 601.
COSS. Theodoſius Aug. XIII. & Valentinianus Aug. III. Sumptus ab vtroque Conſulatus, quia ille in oriente *Tricennalia* imperii viuente patre ſuſcepti; hic vero in occidente Auguſtei imperii *Quinquennalia* dedit. De Theodoſio ſub huius anni Conſulibus ſcribit Marcellinus: *Theodoſius Imp. Tricennalia geſſit.* Exſtat nummus huius Imperatoris, in cuius antica viſitur Theodoſius cum his verbis circum: DN. THEODOSIVS. PF. AVG. id eſt, *perpetuus Auguſtus.* In poſtica repræſentantur duæ figuræ habitu Conſulari indutæ, & circum hæc verba leguntur: VOT. XXX. MVLT. XXXX. infra CON. OB id eſt, *Conſtantinopoli obſignata*, nempe moneta. Cum itaque duæ illæ figuræ Conſulares Theodoſium & Valentinianum exhibeant, liquet, non ſolum vtrumque hoc anno præfata ſolennia edidiſſe; ſed etiam ex illis ea, quæ tam præcedentibus, quam ſubſequentibus annis data ſunt, dirigenda eſſe. Porro nummus ille aureus Theodoſii repræſentatur Tom. I. Muſei Farneſiani. *ANTONIVS PAGIVS* in Crit. ad annal. Baron h. a. *IDEM* in diſſert. Hypat. Part. II. c. XIV. n. 7. Baronium corrigit, qui ad an. 194 eundem nummum adducens, duas in poſtica figuras, geminos eſſe Apoſtolos, Ioannem atque Philippum, habitu exornatos ſacerdotali, ſtatuerat; quem errorem etiam detexit *NORISIVS* diſſertat. de numiſmat. Licinii c. III.

THEOD. & VALENT. xv. Kal. Mart. Dat. Rav. *l. 33. de ſuſceptoribus.* Theodoſio PF. P. A. D. 431. 432.

Agitur h. l. de provincia Byzacena & Proconſulari.

viii. Kal. Mart. Dat. Constantinop. *l. 34. de petitionibus.* Thalaſſio Com. R. P.

viii. Kal. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. 15. de metatis.* Ioanni Comiti & Magiſtro Officiorum.

Forte referenda hæc lex ad A. 435.

Prid. Kal. Ian. Dat. Conſtantinop. *l. 9. de conlat. donatarum.* Antiocho PF. P.

CHRONICON HISTORICVM.

Valentinianus his Coss. *Rauenna* egit: Theodoſius *Conſtantinop.*

Epheſina Synodus his Coss. indicta XIII. Kal. Decembr. in Pentecoſten ſequentis anni.

CHRONOLOGIA LEGVM.

BASSO & ANTIOCHO VV. CC. COSS. 431. vel ANTIOCHO COS. ſimpliciter.

Proſper. *Baſſo & Antiocho* ita etiam Faſt. Idat. & Latercul. Colbertin. Socrates H. E. VII. 34. & 37. Βάσσου καὶ Ἀντιόχου. Poſtponunt Baſſum Marcellinus: *Antiochio* (Antiocho eſt in edit Sirmondi) *& Baſſo.* Faſt. Flor. mai. & Chron. Alexandrin. Ἀντιόχου καὶ Βάσσου. Verum id minus accurate factum, lapis fidem facit apud *CL. FABRETTVM* inſcript. pag. 736.

BASSO. ET. ANTHIOCO. COS.

Lex 3. Cod. Iuſt. *de his qui ad eccleſ. confug.* ſubſcripta eſt: *Antiocho V. C. Conſ. & qui fuerit nuntiatus.* In actis autem Concilii Epheſini, quod hoc anno conuocatum eſt, ſæpius annus præſens ita ſignatur: Μετὰ τὴν ὑπατείαν τῶν δεσποτῶν ἡμῶν Φλαυίου Θεοδοσίου τὸ τρισκαιδέκατον καὶ Φλαυίου Οὐαλεντινιανοῦ τὸ τρίτον. *Poſt Conſulatum DD. Fl. Theodoſii XIII. & Fl. Valentiniani III.* Conſul prior occidentalis erat ex gente *Anicia*, quæ tunc temporis Romæ inter clariſſimas fuit: poſterior in oriente prodiit, vbi tam anno ſuperiori, quam currenti Præfecturam Prætorii geſſit, quod clarum ex legibus Cod. Theod eidem inſcriptis. Vocatur in actis Concilii Epheſini pag. 706. edit. Labb. *Flauius* Plura de eo in Proſopographia dicimus; tres enim Antiochos & Baronius in annal h. a. & Gothofredus noſter confundunt. Confer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 602.

x. Kal. April. Dat. Constantinop. *l. 4. & 5. de his qui ad Eccleſ.* Antiocho PF. P.

iii. Kal. Mai. Dat. Rav. *l. 36. de annona.* Flauiano PF. P.

CHRONICON HISTORICVM.

Theodoſius his Coss. *Conſtantinopoli* egit: vid. & Marcell. *Chron.* Valentinianus *Rauenna.*

Serui quidam *barbari* Conſtantinopoli domini ſæuitiam fugientes, in *Eccleſiam* cum armis profugi maximum tumultum his Coss. Baſſo & Antiocho excitarunt, Eccleſiæ ſanctitate violata: cuius rei hiſtoriam exequitur Socrates, *lib. 7. cap. 33.* & ex eo Nicephorus: tangit & Marcellinus, *Chronico his Coss.* Quare hac occaſione Eccleſiaſtici aſyli ſanctitati conſultum iuit Theodoſius conſtitutione, quæ integra extat ad calcem Concilii Epheſini: duæ vero inde partes connectæ in *l. 4. & 5. de his qui ad Eccl.*

Ephesina Synodus habita his Coss. X. Kal. Iul.

CHRONOLOGIA LEGVM.

AETIO & VALERIO COSS. 432. ſeu VALERIO & qui fuerit nuntiatus.

Vt *l. 6. de his qui ad Eccl.* *GOTHOFREDVS.* Proſper. *Aetio & Valerio.* Inuertunt ordinem Marcellinus. *Valerio & Aetio* Chron. Alexandrin. Οὐαλερίου καὶ Ἀετίου. Faſt. Flor. mai Οὐαλλερίου καὶ Ἀετίου L. 4. Cod. Iuſt. *de his qui ad Eccleſ. confug.* ſubſcripta, *Valerio & Aetio Conſſ.* Vtrumque Conſulem marmora nobis exhibent. Ita apud *FLEETWOODVM* ſyllog. inſcript. pag. 443.

IV. IDVS. IVNIAS. AETIO. CONSL.

& *FABRETTVM* inſcript. pag. 735.

VALERIO. V. C. COS.

Plura vide in Proſopographia; duos enim *Valerios* iterum Gothofredus inter ſe confundit. Confer. etiam *PETRVS RELADVS* in Faſt. Conſul. pag. 603.

ix. Kal.

THEOD & VALENT. IX. Kal. Apr. Dat. RAV. *l. 3. de decurionib. & ſilent.* Flauiano PF. P. A. D. 433 434

III. Id. Iun. Dat. CONSTANTINOP. *l. vlt. de domeſticis.* Heliodoro P. V. Conſtantinopolitanæ.

v. Kal. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 6.* ſeu *vlt. de his qui ad Eccleſ.* Hierio PF. P.

CHRONICON HISTORICVM.

VAlentinianus his Coss. *Rauennæ* egit: Theodoſius Iun. *Conſtantinopoli.*

CHRONOLOGIA LEGVM.

THEODOSIO A. XIV. & MAXIMO COSS. 433. (a)

(a) Proſper. *Theodoſio XIV. & Maximo.* Ita Marcellinus, Faſt. Idat Chron. Alexandrin. Faſt. Flor. mai. & ſubſcriptio epiſtolæ Sixti III. Papæ ad Iohannem Antiochenum, quæ legitur apud Baronium in annal. Eccleſ. h. a. Socrates Hiſt. Eccleſ. VII. 19. Ἐν ὑπατείᾳ Θεοδοσίου τὸ τεσσαρεσκαιδέκατον καὶ Μαξίμου. Conf. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul, pag. 604.

COSS. Theodoſius Aug. XIV. & Fl. Anicius Petronius Maximus, in occidente creatus, qui poſtea tyrannidem arripuit anno CCCCLV. Hic *Theodoſii* Conſulatus cum Tricennalia imperii poſt patris mortem ſuſcepti celebraſſe demonſtrat, qui ideo anticipauit quinta Quinquennalia eiuſdem imperii, vt ex ſerie conſulatuum ab eo initorum colligitur. Edidit & *Valentinianus* imperii Cæſarei *Decennalia*, vt oſtendit nummus prægrandis apud Ducangium in diſſertat. de inferioris æui numiſmat. num. 61. cuius antica repræſentat eius vultum cum ſolita inſcriptione: D. N. PLA. VALENTINIANVS. P. F. AVG. in poſtica cernitur *Maximus* Conſulari habitu in ſella ſedens, volumen dextra, læua ſcipionem cum aquila tenens, nomine hinc inde adſcripto, PETRONIVS. MAXIMVS. V. C. CONS. qui cum bis Conſul fuerit, hoc ſcilicet anno annoque CCCCXLIII. Ducangius hæret, an nummus ille ad priorem vel ad poſteriorem eius Conſulatum referendus ſit. At hoc anno illum percuſſum, minime dubitandum; non ſolum, quia numeralis nota in eo non legitur, quæ hoc tempore, quo rariſſime iteratus Conſulatus concedebatur, omiſſa non fuiſſet; ſed etiam, quia quando imperatores inferioris æui non initum Conſulatu Decennalia, & id genus feſta exhibebant, Conſules ordinarios ſecum in nummis quandoque exprimi curabant, vt in Part II. Diſſert. Hypat. cap. VII. num. 17. monſtraui. *ANTONIVS PAGIVS* in Crit. ad annal. Baron. h. a.

x. Kal. Mai. Data....... *l. 16. de indulg. debitor.* Tauro PF. P.

v. Non. Iul. Dat. CONSTANTINOP. { *l. 17. de numerariis.* / *l. 9. Cod. de adſeſſor.* } Tauro PF. P.

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius Iun. his Coss. egit *Conſtantinopoli.* *Indulgentiam* quandam debitorum his Coss. emiſit Theodoſius *l. 16. de indulg. debitor.* *Taurus* PP. Orientis.

CHRONOLOGIA LEGVM.

ARIOVINDO (b) & ASPARE COSS. 434.

(b) al. Hariobindo. *GOTHOFREDVS.* L. 15. Cod. Theod. *de indulgent. debit. Hariobindo & Aſpare Conſſ.* Marcellinus: *Ariobinda & Aſpare.* Chron. Alexandrin. Ἀρεοβίνδα καὶ Ἄσπαρος. Faſt. Flor. mai. Ἀρεοβίνδα καὶ Ἄσπαρος. Præponunt Aſparem Proſper: *Aſpare & Areobinda.* Faſt. Idat. *Aſpare & Ariouindo*, & inſcriptio apud *CL. FABRETIVM* pag. 568.

ASPARE. ET. ARIOBINDO. VV. CC.

Memorat Conſules etiam Socrates Hiſt. Eccleſ. VII. 40. ſcribens: *Maximianus Epiſcopus Conſtantinopolitanus obiit. Areobindo & Aſpare Coss.* Vid. Proſopographia & *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 605.

XII. Kal. Iul. Dat. CONSTANTINOP. *l. 15. de indulgentiis debitorum.* Tauro PF. P. & Patricio.

v. Kal. Dec. Dat. Conſtantinop. *l. 3. de frumento vrbis Conſtantinop.* Leontio PF. V.

XVIII. * Kal. Ian. ** Dat....... *l. vn. de bonis clericorum & monachorum.* ad Taurum PF. P. & Patricium.

* *XIIII.* C. Iuſt. ** *Iun.* in An. Rh.

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius *Conſtantinopoli* egit his Coss. *Indulgentiam* quandam tributorum hoc tempore emiſit Theodoſius *l. 15. de indulg. debitor.*

Taurus

THEOD. & VALENT. *Taurus* P. P. orientis fuit hoc adhuc anno.

Certam auri quantitatem, puta 651. librarum auri ad coëmptionem frumentariam perpetuo dedicauit Theodoſius Conſtantinopoli, *l. 3. de frum. vrbis Conſtant.*

Epiſcoporum, Clericorum, &c. Monachorum ab inteſtato decedentium, ſine parentibus vel liberis, agnatis, cognatis, vxore, bona Eccleſiæ vel monaſterio, cui erant deſtinati, addici iuſſit Theodoſius *l. vn. de bonis cleric. & mon.* A. D. 435.

CHRONOLOGIA LEGVM.

THEODOSIO A. XV. &* qui fuerit nuntiatus COSS. 435.

* Et Valentiniano IV. Ita ſubſcript. *l. 6. Cod. de hereticis* & *l. 5. Cod. de apoſtatis.* GOTHOFREDVS. Recte omnino citatæ leges ſubſcriptæ, quod teſtantur Marcellinus, Faſt. Idat. Chron. Alexandr. & Proſper, in quibus legimus: *Theodoſio X V & Valentiniano IV.* Faſt Flor. mai. Θεοδόσιος τὸ ιε καὶ Οὐαλεντινιανοῦ τὸ δ. male; Lapides enim fidem faciunt, in ſuperioribus accurate ſcriptum eſſe. Ita apud *CL. FLEETWOODVM* Inſcript. pag. 401. marmor habet:

DEPS. FELIX. DIAC. V. ID. MARTIAS.
THEODOSIO. XV ET. PLD. VALEN
TINIANO. IIII. AA. VV. CC. CONSS.

Apud eundem pag. 495.

HIC. REQVIESCIT. S. THEODORVS.
EPISCOPVS. QVI. DEPOSITVS. EST.
III. ID. MAIAS. CONS. THEODOSI.
XV. ET. VALENTINIANI. IIII.

Gothofredus vero in anno hoc deſignando ſecutus eſt ſubſcriptionem legum Codicis Theodoſiani. Confer. *PETRVS RELANDVS* in Faſt Conſul. pag. 606. COSS *Theod ſius Aug. XV. & Valentinianus Aug. IV.* ille propter *ſeptima Quinquennalia* imperii viuente patre ſuſcepti, (anno vno anticipata) vt ex eius Tricennalibus & octauis Quinquennalibus manifeſte liquet, hic propter Auguſtei imperii *Decennalia*, ad quæ referendus nummus, qui exſtat apud Ducangium in Conſtantinopoli Chriſtian. in quo legitur: D N. PLA. VALENTINIANVS. AVG in poſtica: VOT. X. MVLT. XX. R. V. CONOB. Viſitur imperator habitu conſulari ſedens, dextra globum, ſiniſtra ſceptrum tenens. Aliud numiſma aureum in muſeo Farneſiano refertur, in cuius poſtica legitur: VICTORIA. AVGVSTORVM in area vero: VOT. X MVLT. XX. infra CONOB. id eſt, Conſtantinopoli obſignata moneta. *ANTONIVS PAGIVS* in crit. ad annal. Baron. h. s.

IIII. Kal. Feb. Dat. CONSTANTINOP. *l. vlt. de principibus agentium.* Valerio Magiſtro officiorum.

Eodem exemplo Iſidoro PF. P. Regino Illyrici PF. P. Leontio PF. V. Theodoro Com. Ægypti. Abthorito Comiti Orientis, Cleopatro Præfecto Auguſtali, Heſychio Proconſuli Achaiæ, Euſtathio Vicario Aſiæ, Nectario Vicario Ponticæ.

Pridie Kal. Feb. Dat..... *l. 5.* * *Cod. de apoſtatis.* Flauiano PF. P.

* Ad alium annum referenda.

IIII. Id. Mart. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de metatis.* Valerio Magiſtro officiorum & ex Conſ. Ordinario.

XVI. Kal. Maii Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de agentibus in rebus.* Paulino Magiſtro officiorum.

Hanc l. ita malo ad hunc annum 435. referre, quam vt vulgo *Theodoſio A. IIII.* ad annum 430.

III. Non.* Aug. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de hæreticis.* Leontio PF. V.

* *Kal.* C. Iuſt. *GOTHOFREDVS.* Vtraque ſubſcriptio vero mendoſa videtur, quod ad h. l. monſtramus.

VII. Id. Octob. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de bonis vacantibus.* Hieritocrati Com. R. P.

Agitur h. l de Achaia & de Proconſule Achaiæ.

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſios *Conſtantinopoli* egit his Coss.

Notitia & ordo dignitatum obſeruanda, quæ in ſubſcriptione Theodoſii Iun. legis *vlt. de princip. agent. in rebus.* continetur: quæque committenda cum Notitia Imperii.

Iſidorus & Reginus his Coss. Præfecti Prætorio fuere: ille Orientis, hic Illyrici ſub Theodoſio Iun. ad quem data quoque *d. l. vlt. de princip.* Horum edictum de *Neſtorii libris* non legendis extat inter acta concilii Epheſini *parte 3. c. 46.*

THEOD. & VALENT. Theodoſius Imp. Conſtantinopoli conſtitutus, in *Neſtorianos* edidit hoc anno *legem vlt. de hæreticis.* quæ integra extat in actis concilii Epheſini: tribus in eos conſtitutis: puta I. vt Neſtoriani *Simoniani* vocarentur; II. vt libri eorum comburerentur; III. vt ne vllibi conuenirent, ac nominatim, ne in vrbe Conſtantinop. Eoque pertinet, quod Idacius ſcribit *in Chronico*, vndecimo poſt Honorii mortem anno, (id eſt, hoc ipſo anno 435.) de concilio habito ſub præſentia Theodoſii ad deſtruendam Hebionitarum ſeu *Neſtorii* hæreſim. A. D. 434.

CHRONOLOGIA LEGVM.

ISIDORO & SENATORE COSS. 436. (a)

(a) Proſper. *Iſidoro & Senatore.* Ita etiam Faſt. Idat. & Latercul Colbertin. Marcellinus: *Iſidoro & Senatore.* Sirmondus tamen *Senatore* edidit. Chron. Alexandrin. Ἰσιδώρου καὶ Σενάτορος. Faſt. Flor. mai. Ἰσιδώρου καὶ Σενατόρου, & Socrates Hiſt. Eccl. VII. 44. Ἰσιδώρου καὶ Σενάτορος. Ex Gudianis inſcriptionibus Conſules huius anni profert *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 608.

CC. SENATORE

ET. ISIDORO. VV. CC.

Confer. Proſopographia.

VIII. Id. Mart. Dat. CONSTANTINOP. *l. vlt. de murilegul.* Apollonio Com. S. L.

IV. Non. Apr. Dat. Conſtantinop. *l. 21. Cod. Iuſt. de Epiſcopis.* Thomæ* PF. P.

* *γρ. Iſidoro.* Iungenda hæc lex duabus ſeqq.

III. Non. Apr. Dat. Conſtantinop. { *l. vlt. de cohortalib.* / *l. 187. 188. de decur.* } Iſidoro PF. P. Eodem exemplo Eubulo PF. P. Illyrici.

Prid. Non. Iun. Dat. Conſtantinop. { *l. vlt. de frum. Alexandr.* / *l. vlt. de Alexand. pl. prim.* / *l. 3. de indictionibus.* / *l. 189. 190. 191. de decurion.* } Iſidoro PF. P.

Prid. Id. Iul. Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de indulg. debitor.* Iſidoro PF. P.

Prid. Non. Aug.* Dat. Conſtantinop. *l. vlt. de decurion.* Iſidoro PF. P.

* *γρ. Iun.*

V. Kal. Sept. Dat. APAMEAE* { *l.** vlt. de annona & trib.* / *l. vlt. de indictionib.* } Dario PF. P.

* vel *Apamiæ.*

** Cyri Afrodiſienſium Epiſcopi in Caria fit h. l. mentio.

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius *Conſtantinopoli* egit his Coss. ad finem ferme menſis Auguſti.

Iſidorus hoc adhuc anno fuit Præſ. prætorio Orientis.

Neſtorio exilium irrogatum his Coss. a Theodoſio Imp. vt colligere licet ex eius conſtitutione ſeu mandato, quod ad Iſidorum ἔπαρχον πραιτωρίων καὶ ὕπατον περὶ τῆς ἐξορίστως, *glorioſiſſimum Præfectum Prætorio & Conſulem ordinarium*, datum eſt, quod extat inter acta concilii Epheſini *parte 3. cap. 15.*

Ægypto & Alexandrinæ ciuitati annonaque variis rationibus conſuluit hoc tempore Theodoſius Iun. prolixa conſtitutione, cuius ſex fragmenta ſuperius poſita ſunt: imo & ſeptimum, quod continetur *l. vlt. de decur.*

Indulgentia cuiuſdam ſpeciem triboit hoc tempore Theodoſius Iun. *l. vlt. de indulg. debitor.*

Theodoſius Imp. *Apamea* ſiue Bithyniæ (quod malo) ſiue Phrygiæ, quæ cognomento Cibotos, hoc tempore egit: vbi data ab eo conſtitutio, cuius duæ partes hic ſuperius poſitæ. Quæ Apamea *Cyzico* proxima erat, quo, Cyzicum inquam, hoc anno Theodoſium nauibus petiiſſe, multaque ei ciuitati præſtitiſſe ſcribit his Coss. Marcellinus, *Chronico.*

CHRONO-

Digitized by Google

CHRONOLOGIA LEGVM.

Poſt COSS. ISIDORI & SENATORIS. 437. (a)

(a) Gothofredus noſter iterum ſequitur ſubſcriptionem citat. *l. vlt. de decur. & ſilent.* ex faſtis vero ſcimus, hoc anno *Fl. Aetium II. & Sigisbuldum* Coſs. fuiſſe. Verum cum vterque occidentalis fuit, forte nondum innotuerat Conſtantinopoli, cum dicta lex a Theodoſio daretur quinam in occidente Coſs. proceſſiſſent. Marcellinus: *Aetio II. & Sigisbuldo.* Chron. Alexandrin. Ἀετίου τὸ β´ καὶ Σιγισβάλδου. Faſt. Flor. mai. Ἀετίου τὸ β´ καὶ Σιγισβάλδου. Proſper. *Aetio II. & Sigisuulto.* Faſt. dat. *Aetio II. & Sigiuuldo.* In Laterrul. Colbert. eſt *Sigisuulto*, & in Paſchaſini epiſt ad Papam Leonem I. *A Conſulatu Etii iterum & Sigiſuuldi.* Plura in Proſopographia. Conf. *PETRVS RELANDVS* in Faſt. Conſul. pag. 609.

XVIII. Kal. Apr. Dat. CONSTANTINOP. *l. vlt. de decurion. & ſilent.* Dario viro inluſtri PF. P. orientis.

CHRONICON HISTORICVM.

THeodoſius Imp. *Conſtantinopoli* agit his Coss. quo iam menſe Octobri anni ſuperioris ex Aſia redierat, quoque Valentinianus eodem anno XII. Kal. Nou. profectus fuerat, ducendæ Eudociæ Theodoſii filiæ cauſa: Socrates, *lib. 7. cap. 43.* Continuator Eutropii, Proſper, Marcellinus, & Chronicon Alex. id male referunt ad hunc annum. *GOTHOFREDVS.*

Non ſolum Proſper, Marcellinus & Caſſiodorus in *Chronicis*; ſed etiam auctor Chronici Alexandrini ſub huius anni Coſs. tradunt, nuptias *Valentiniani* Imperatoris cum *Eudoxia* filia Theodoſii Imp. celebratas. Imo auctor Chron. Alexandrin. rei geſtæ menſem & diem memorat, quos ex actis publicis deſumpſiſſe non dubitandum: *His Coss. Valentinianus Iunior menſe Octobri, XII. Kal. Nouemb. ingreſſus Conſtantinopolim, nuptias celebrauit, accepta in vxorem Eudoxia Theodoſii & Eudociæ Aug. filia, menſe Octob. IV. Kal. Nouemb. Suſcepit ex ea geminas filias Eudociam & Placidiam.* Gothofredus in *Chronologia Cod. Theod.* & Valeſius in *not. ad Lib. VII.* Socratis *cap. 44.* contendunt, maiorem fidem hac in re adhibendam eſſe Socrati, has nuptias ad Conſulatum Iſidori & Senatoris anno præcedenti geſtum referenti. Quod confirmat Valeſius ex Iornande in *lib. de ſucceſſ. regn. c. 97.* vbi, poſtquam locutus eſt de ſtupro, quod *Honoria* cum Eugenio Procuratore ſuo commiſerat, (anno ſc. CCCCXXXIV.) ſubdit: *Poſt hæc tertio anno Valentinianus Imperator a Roma Conſtantinopolim ob ſuſcipiendam in matrimonium Eudoxiam, Theodoſii Principis filiam, venit, dataque pro munere ſocero ſuo tota Illyria, celebratis nuptiis ad ſua regna cum vxore receſſit.* At Iornandes non diſſentit a Proſpero aliisque eiuſdem ſententiæ, ſecundum quos is interpretandus. Scire enim non poſſumus, an auctores his loquendi formulis, *anno tertio, triennis poſt*, & ſimilibus, annos integros vel incompletos intelligant, niſi vel ex circumſtantiis, vel ex aliis ſcriptoribus æqualibus eadem referentibus; & parte alia Socrates, etiam quando res a ſe narratas nota conſulari conſignat, ſæpius errat, quam Proſper; præterquam quod auctor Chronici Alexandrini rem ex actis publicis deſcripſit *ANTONIVS PAGIVS in Crit. ad annal. Baron.* h. a.

CODEX THEODOSIANVS his Coſs. compoſitus.

CHRONOLOGIA LEGVM.

THEODOSIO A. XVI. & qui fuerit nun[illegible]tus 438. (b)

(b) Sumpſit Conſulatum *Theodoſius* hoc anno propter ſeptima Quinquennalia imperii poſt patris mortem initi, vt liquet ex eius Tricennalibus. Solemnia hæc celeberrima reddidit Codicis promulgatione. Non ſolus tamen proceſſit Conſul: Collegam enim habuit in occidente *Fauſtum*, de quo in Proſopographia dicimus. Ita Chron. Alexandr. Θεοδοσίου Αὐγούστου τὸ ιϛ´ καὶ Φαύστου. Faſt. Flor. mai. Θεοδοσίου τὸ ιϛ´ καὶ Φαύστου. Socrates Hiſt. VI. 6. Ἐν τῇ ἕκτῃ δεκάτῃ ὑπατείᾳ τοῦ νέου Θεοδοσίου ὃς ἅμα Φαύστῳ ἐτέλει. *Theodoſio iuniore gerente Conſulatum XVI. cum Fauſto.* Idem vero auctor Lib. VII. c. 45. currentem annum a ſolo Theodoſii Conſulatu denominat, vt in Nouella I. factum: Τῇ ἑξκαιδεκάτῃ ὑπατείᾳ τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου. *Imperatore Theodoſio Conſule XVI* Faſt. Idat. & Marcellin. *Theodoſio XVI. & Fauſto.* Latercul. Colbert. *Theodoſio XVI. & Fauſto.* Male Proſper. *Theodoſio XVII. & Fauſto*, vitio ſine dubio librariorum, qui annum hunc confuderunt cum ſequenti, quo *Theodoſio Coſ. XVII.* cum *Feſto* Collega proceſſit. Pertinet huc lapis, quem exhibent *CL. FLEETWOODVS* pag. 143. & *REINESIVS* inſcript. pag. 899. in quo Coſs. huius anni apparent.

THEOD. & VALENT. A. D. 438.

ANASTASIO. BENEMERENTI. IN.
PACE. VIRO. HONESTO. QVI. VI
XIT. ANNIS. P. M. LX. REQVIE
VIT. DIE. NONAS. OCTOBRES. CONS.
D. N. THEODOSI. AVG. XVI. ET.
FAVSTI. V. C.

xv. Kal. Matt. Dat. CONSTANTINOP. *Nouella* 1. de THEODOSIANI Codicis auctoritate ad Florentium PF. P. orientis.

CHRONICON HISTORICVM.

CODEX THEODOSIANVS his Coss. confirmatus fuit menſe Februario a Theodoſio Iun. eius conditore, *Nouella 1.* Hoc ipſo quam anno confirmatus hic Codex. Male enim Nouella illa ſubſcriptum habet *Theodoſium A. XV. Conſulem*, id eſt, annum 435. quo fit, vt hodie paſſim confirmatus hic Codex a Theodoſio credatur eo anno 435. cum tamen XX. conſtitutiones occurrant hoc Codice Nouellæ illius characteriſmo poſteriores: verum de hoc plenius *Prolegomenis Cap. 1.*

Florentius hoc tempore fuit PP. orientis, vt & anno prox. de quo vid. *Proſopogr.*

Finis Chronologiæ Codicis Theodoſiani.

INDI-

INDICTIONVM XXIV.

LATERCVLVS,

Quarum mentio fit diſerte in Codice Theodoſiano.

Sub CONSTANTIO.

IND. I. A. D. 342. v. mox IND. XV.

Ind. XV. CONSTANTIO A. VIII.* & IVLIANO CAES. COSS. 356.

* f. VIIII. & Iuliano C. II.

Conſtantii Imp. *lex 2. de legatis.* data ad Muſonianum PF. P. X VIII. Kal. Feb. Med. Indictione XV.

Ind. IV. CONSTANTIO A. X. & IVLIANO C. III. COSS. 360. Concordat Chronicon Alexandr.

Conſtantii Imp. *lex 11. de curſu publico.* data ad Helpidium PP. (Orientis) dicitur *data XVI. Kal. Decemb. Indictione IIII.*

Sub VALENTINIANO, VALENTE & GRATIANO.

Ind. X. Orient. LVPICINO & IOVINO COSS. 367. Concordat Chronicon Alexandr.

Valentis Imp. *lex 11. de iure fiſci.* data prædictis Conſulibus VII. Kal. Octobr. Doroſtori, ad Alexandrianum Com. R. P. Indictionem hanc decimam memorat, velut præſentem: eaque lex repetita ferme exſtat *l. 14. de ſuſceptorib.*

Ind. XI. Orient. VALENTINIANO & VALENTE II. COSS. 368. Concordat Chronicon Alexandr.

Theodoſius Iun. diſerte huius Indictionis, ceu huic Conſulatui reſpondentis, meminit *l. 9. & 10. de indulg. debitorum.* quam & vndecimam VALENTIACAM nominat in *d. l. 9. & 10.*

Ind. XII. Orient. VALENTINIANO NB. P. & VICTORE COSS. 369. Concordat Chronicon Alexandr.

Valentis Imp. *lex vnica de claſſicis.* ad Auxonium PP. (Orientis, qui ſane PP. fuit A. D. 368. 369. 370.) data dicitur *Indictione XII.* non adſcripto Conſulatu.

Ind. XIV. Orient. GRATIANO II. & PROBO COSS. 371.

Meminit huius præſentis Indictionis Valens *l. 14. de nauiculariis.*

Ind. XV. Orient. MODESTO & ARINTHEO COSS. 372. Concordat Chronicon Alexandr.

Valens in *d. l. 14. de nauiculariis.* quæ data eſt III. Id. Feb. ſuperiore Conſulatu Gratiano II. & Probo Coss. A. 371. huius Indictionis XV. tanquam proxime futuræ meminit.

Sub VALENTINIANO, THEODOSIO & ARCADIO.

Ind. XV. Italica. HONORIO NB. P. (& EVODIO) COS. 386. IND. XIV. in Chron. Marcellini & Alex.

Honorius Imp. *l. 8. de indulg. debitorum* (quæ data eſt anno 401. ad Andromachum P. V.) diſerte

diſerte Indictionem hanc quintam decimam componit cum primo ſuo (Honorii) Conſulatu.

Ind. XIV. Karthagin. VALENTINIANO III. & EVTROPIO COSS. 387. IND. XV in Chron Marcellini & Alex.

Honorius Imp. *l. 8. de indulg. debitorum.* (quæ data eſt A. 414. ad Seleuchum PP.) in qua agitur de *Africa*, diſerte quartam decimam Indictionem componit cum hoc Conſulatu. Mox eadem computatione Conſulatum ſuum VII. & Theodoſii iterum quartam Indictionem facit.

Scaliger in *d. l. 8.* reponebat XIII. mox XV.

Ind. I. Italica. Poſt Conſulatum HONORII (id eſt VALENTINIANO III. & EVTROPIO COSS.) 387. IND. XV. ut ſup.

Idem *Honorius* Imp. *l. 3. de indulg. debitor.* (quæ data eſt ad Andromachum P. V.) diſerte Indictionem primam componit cum Conſulatu, qui ſecutus eſt Conſulatum eius primum.

Sub ARCADIO & HONORIO.

*Ind. IX.** Italica. OLYBRIO & PROBINO COSS. 395. IND VIII in Chron. Marcell. & Alex.

Honorius Imp. *d. l. 3. de indulg. debitor.* ad Andromachum P. V. diſerte hanc Indictionem nonam componit cum Olybrii & Probini Conſulatu.

* In Oriente Indictio nona congruit anno 396. v. Martyrium Paulini.

Ind. XII. Africanæ diœceſ. VINCENTIO & FRAVITTA COSS. 401. IND. XIV. in Chron. Marc. & Alex.

Honorius Imp *l. 3. de equorum collatione.* quæ data eſt his COSS. duodecimam hanc Indictionem præſentem indigitat. Agitur autem hac *l. de diœceſi Africa.*

Ind. IV. Karthag. HONORIO VII. & THEODOSIO ITERVM. 407. IND. V. in Chron. Marc. & Alex.

Honorius Imp. *l. 8. de indulg. debitorum.* quæ data eſt ad Seleuchum PP. quaque agitur de *Africa*, hanc Indictionem quartam diſerte componit cum hoc Conſulatu.

Ind. V. Orientalis. HONORIO VII. & THEODOSIO ITERVM. 407. Concordat Chr. Marc. & Alex.

Theodoſius Iun. *l. 9 de indulg. debitorum.* quæ data eſt ad Anthemium PP. vt & *l. 10. eod. tit.* quæ data eſt ad Aurelianum PP. huius Indictionis meminit: & diſerte *d. l. 9.* eam cum hoc Conſulatu componit.

Sub HONORIO & THEODOSIO Iun.

Ind. (FVSIO Karthag.) *V.* BASSO & PHILIPPO COSS. 408. IND. VI in Chr. Marc. & Alex.

Honorius Imp. *l. 6. de indulg. debitorum.* quæ data eſt VII. Kal. Iul. A. 410. ad Macrobium Proconſulem *Africa*, & in qua agitur de *Africa*, huius Fuſionis quotæ meminit.

Ind. VI. Orientalis. BASSO & PHILIPPO COSS. 408. Concordat Chr. Marc. & Alex.

Theodoſius Iun. *d. l. 9. de indulg. debitorum.* quæ data eſt ad Anthemium PP. (Orientis) huius *Indictionis ſexta* meminit, ibidemque *Indictionem duodecimam* adſignat Conſtantio & Conſtante COSS. id eſt A. D. 414.

VI & *l. 16. eod. tit.* ibidemque vndecimam, quæ congruit anno 428. memorat, ſic quidem, vt ab hac Indictione ſexta vſque ad vndecimam illam viginti annos recte computet.

Ind. VIII. Orientalis. VARANE V. C. COS. 410. Concordat Marcell & Chr. Alex.

Theodoſius Iun. *l. 173. de decurionibus.* quæ data eſt VII. Kal Sept. ad Anthemium PP. hoc Conſulatu, hanc octauam Indictionem *inſtantem* vocat.

Ind. X. Italic. P. C. VARANE V. C. COS. 410. IND. VIII in Chron. Alex. & Marc.

Honorius Imp. *l. 7. de indulg. debitorum.* quæ data eſt ad Ioannem PP. Italiæ VIII. Id. Maii anno 413. huius Indictionis decimæ meminit.

Ind. XII. Oriental. CONSTANTIO & CONSTANTE COSS. 414. Concordat Chr. Marc. & Alex.

Theodoſius Iun. *d. l. 9. de indulg. debitor.* quæ data eſt his Coss. duodecimam hanc Indictionem *præſentem* vocat diſerte.

Ind. I. Oriental. HONORIO XII. & THEODOSIO VIII. COSS. 418.

Theodoſius Iun. *l. 2. de præd. Curial. non alien.* hanc primam Indictionem indicat.

Sub

Sub THEODOSIO Iun. & VALENTINIANO Tertio.

Ind.VIII. Orientalis. THEODOSIO XI. & VALENTINIANO C. COSS. 425. — Concordat Chr. Marc. & Alex.

Theodoſius Ion. *l. 33. de annona & tribut.* quæ data eſt ad Iſidorum PP. Illyrici ſuperiore Conſulatu, hanc Indictiooem octauam tanquam proxime ſecuturam memorat.

Ind.X. Orientalis. HIERIO & ARDABVRE COSS. 427. — Concordant pariter.

Theodoſius Iun. *l. vlt. de indulg. debitorum.* quæ data eſt A. 436. hanc decimam Indictionem memoras, nullo Conſulatus indicio.

Ind.XI. Orientalis. FELICE & TAVRO COSS. 428. — Concordant pariter.

Theodoſius Iun. *l. 16. de indulg. debitor.* quæ data eſt A. 433. hanc vndecimam Indictionem *nuper tranſactam* vocat: & viginti & vno annis diſtare oſtendit ab Indictione VI. anni 408.

Ind. XIV. Orientalis. ANTIOCHO & BASSO COSS. 431. — Concordant pariter.

Theodoſius Iun. *l. vlt. de conlat. donat.* quæ data eſt vltimo die anni ſuperioris 430. haoc *quartam decimam Indictionem futuram feliciter* memorat.

OBSERVATIO de Indictionum computatione.

Ad Valentinianom & Valentem Impp. vſque, io Oriente & Occidente, eadem fuit Indictionum computatio.

Ab his vero Impp. quadruplicem Indictionum varietatem notare licet.

1 *Italica*, conſurgit ab A. D. 312.
2 *Orientalis*, ab A. 313.
3 *Proconſularis Africa*, ab A. 314.
4 *Africanæ diæceſeos*, ab A. 315.

KALEN-

KALENDARII ROMANI
PARS E CODICE THEODOSIANO.

IANVARIVS.

Kal. Otio ſancitus dies, *l. 2. de feriis.*
Conſules auſpicabantur, *l. 13. de inf. his quæ ſub tyr.*
Prætores Magiſtratum inibant, *l. 20. de prætor.*
Manumiſſionum ſolemnia, *l. 13. de infirm. his quæ ſub tyr.*
VOTORVM oblatio, *l. vn. de oblat. votor.*
XIV. Kal. Febr. NATALIS Imp. Arcadii.
Ludi ſcenici eo die, *l. 29. de prætor.*

FEBRVARIVS.

Kal.
v. *l. 15. de agentibus in rebus.*

MARTIVS.

Kal. Nominationes ad Duumuiratum, aliosque honores, *l. 28. de decur.*
Ex Kal. Martiis tertia pars canonis fundorum priuatorum, ſexta emphyteuticorum per Africam præſtabatur, *l. 18. de exactionib.*

APRILIS.

Kal. Suſceptionibus ſpecierum fiſcaliom applicatus hic menſis ex Kal. Aprilibus *l. 3. de naufrag.* in diem Kal. Octobris.
Veſtium canon omnis, *l. 2. de milit. veſt.* ante hunc diem illatus.
IV. Id. Natalis genuinus Theodoſii Iun.
Proximi ſcriniorum eo die Comitiuam ſuam inchoabant ex *l. 17. de proximis.*
Primicerii itidem officii Com. S. L. & R. P. *l. 21. de palatinis S. L.*
XI. Kal. Mai. Natalis Romæ.
Feriatus dies, *l. 2. de feriis.*

MAIVS.

v. Id. Mai. Natalis Conſtantinopolens.
Feriatus dies, *l. 2. de feriis.*
x. Kal. Iun. Conſtantinus NICEÆ, *l. 3. de diu. reſcript.*

IVNIVS.

IVLIVS.

Kal. Ex Kal. Iuliis duæ reliquæ ex tribus canonis fundorum priuatorum partes: quinque partes e ſex emphyteuticorum per Africam præſtabantur, *l. 19. de exactionibus.*
v. Non. Iul. Conſtantini M. prima per Thraciam de Licinio victoria, *l. 1. de veteran.*

AVGVSTVS.

Kal. Capitatio, ſeu Capitum ex Kalendis Auguſtis militibus præſtabatur, *l. 1. de erog. mil. ann.*
Idib. Natalis Conſtantii A. *l. 19. de prætor.*
SENATVS legitimus deſignationibus Magiſtratuum, *d. l. 10.*

SEPTEMBER.

Kal. INDICTIONIS principium, vt colligi poſſe videtur ex *l. 2. de mil. veſte.*
Veſtium canon ex his Kal. ad Kal. April. larginonibus inſerebatur, *d. l. 2. de mil. veſte.*
Ante has Kal. *Gynæciarii prodendi* ex Conſtantii *l. 2. de murilegulis.*
v. Id. NATALIS genuinus Honorii.
LVDI eo die, *l. 30. de prætorib.*
Proximi Scriniorum Comitiuæ officium ſuum inchoabant, ex *l. 11. de proximis.*

OCTOBER.

Kal. In hunc diem vſque ſuſceptio ſpecierum fiſcalium, *l. 3. de naufrag.*
Id. Nauigationi & tranſuectioni ſpecierum fiſcalium ex Africa Romam.
Mare clauſum, *l. 3. de naufrag.*

NOVEMBER.

Kal. Vinum nouum ab hoc die militi præbitum, *l. 25. de erog. mil. ann.*
Nauigatio Nouembri menſe ſubtracta, *l. 3. de naufrag.*
Nouembri menſe completo indictionis ſequentis annonarum pretia ſoluenda. *l. 31. de erog. mil. ann.*
x. Kal. Dec. Ex hoc die, in prid. Kal. Ianuar.
Aurum ab emphyteuticariis poſſeſſoribus olim inſerebatur, *l. 3. de conl. fund. patr.*

DECEMBER.

LATERCVLVS

FERIARVM FORENSIVM ROMÆ. *ex Theodoſii M. & Valent. Iun. l. 2. de feriis.*

Feriæ Æſtiuæ, dies XXX.
Feriæ Autumnales, dies XXX.
Kal. Ianuar. dies III.
Natalis vrbis Romæ, dies I.
Natalis vrbis Conſtant. dies I.
Paſchæ dies XV.
Natales Impp. IV.
Solis dies circiter XLI.

Subducendi enim ſunt de Paſchalibus tres: de feriis æſtiuis & autumnalibus octo: ſuperſunt de 52.

41.
11.

52. in vniuerſum.

FERIATI dies CXXV. Reliqui CCXL. ἐμπρακτοι.

PROLEGO-

PROLEGOMENA
AD CODICEM
THEODOSIANVM.

CAPVT I.

De Hiſtoria & Compoſitione Codicis Theodoſiani.

QVod communiter & in omni republica vſu venire ſolet, vt poſteaquam leges in molem aliquam pro temp. neceſſitate temporumue vtilitate latæ excreuere, vel eædem neglectæ in obſcuro latere cœperunt, vel abrogatæ inutiles redditæ ſunt, earum collectio ſiue *ἀνάκρισις* quædam deſideretur, ſiue ea priuato ſtudio ſuſcipiatur ſiue publica auctoritate inſtituatur; idem in rep Romana eueniſſe animaduertimus. Vt vetuſtiora omittam tempora, quibus ius ciuile, ſiue publicari neque tenebroſo carcere eſſet, ſiue in arctum & modum aliquem redigi contigit, vel etiam redigere multi cogitarunt: de Imperatorum ſaltem conſtitutionibus videre operæ pretium eſt. Certe, etſi ſingulorum Imperatorum conſtitutiones in vnum corpus collectas olim ſcimus, veluti Diuorum fratrum a Papyrio Iuſto, (a) attamen qui veterum aceruatim ad nua vſque tempora Imperatorum Romanorum conſtitutiones, nobilis alicuius ſaltem epochæ, vnum in codicem compingeret ante Diocletiani & Maximiani vel Conſtantini M. tempora neminem reperimus. Per ea vero demum duo Codices (b) editi emerſere, Gregorianus & Hermogenianus; qui etſi temporum iniuria interciderint, eorum tamen etiamnum rara quædam fragmenta ſuperſunt, ab eadem manu, qua Theodoſianus, decurtati. Quibus integris vſus olim, B. Auguſtinus *lib. 2. ad Pollentium de adulterio cap. 8.* vbi nobilem quandam conſtitutionem Antonini e Gregoriano memorat, quæ in Codice Iuſtinianeo prætermiſſa eſt: vſus eſt & auctor collationis legum Moſaicarum paſſim, in cuius æuum poſtea inquiremus: vſus eſt & Tribonianus; at breuiario eius tantum vſi veteris conſultationis auctor & Papianus *libro reſponſorum*, aliique deinceps. In hos vero Codices relatæ fuerunt Imperatorum conſtitutiones ab Adriano Imperatore in tetrarchiam Diocletiani vſque: certe, Tuſco & Anulino Coſs. i. A. D 295. In Hermogeniano refertur *lex 2. de calumniatoribus*, & exinde memoratur a veteris conſultationis auctore: ex Gregoriani vero *libro 5. de nuptiis* laudatur nobiliſſima Diocletiani lex ab auctore collationis legum Moſaicarum *tit. 6. de inceſtis, nuptiis* cuius pars extat *l. 7. C. Iuſtin. eod. tit.* Imo ex eodem Gregoriano refertur *lex 32.* adnotato conſulatu Diocletiani, qui congruit A. D. 296. qui decennio Conſtantini M. initia præcurrit. Et hæc quidem de duobus illis codicibus certa ſunt, vt mirer. Cuiacium ſcribentem, (c) diuerſarum epocharum & principum conſtitutiones horum Codicum auctores ſibi propoſuiſſe. Illa, imo eadem vtrique epocha propoſita fuit, vt vel ex ſuperioribus conſtat. At enim de pluribus aliis circa hos Codices nondum liquet: veluti publica ne, an priuata auctoritate ii ſcripti fuerint; quomodo certe Paullus Æginetα *in præfat.* teſtis, aduocatos huiuſmodi Codices ſibi priuatim confeciſſe: *τὰς ῥήτορας τοὺς συντόμοις τε καὶ συνεκδήμοις ὑπ' αὐτῶν ὀνομαζομένοις χρῆσθαι δικανικοῖς συντάγμασιν.* (d) Deinde incertum, qui eorum auctores ſint. De Hermogeniano equidem ita cenſeam, ab Hermogeniano iuriſconſulto eum conſcriptum, qui & iuris Epitomen ſex libris edidit: nam & hac eum ætate ſcripſiſſe mox oſtendam, etſi Eugenius Hermogenianus PP. neſcio quis memoratur paulo ante ſub Diocletiano & Maximiano ex actis Sabini apud Baronium *A. 301. num. 18.* (e) Quod Gregorianum attinet, forte is a Gregorio PP. conſcriptus, qui ſub Conſtantino M. A. D. 336. fuit; (f) cuius memoria extat *in l. 3. C. Theod. de annona & tributis. l. 2. eodem C. de contrahenda emptione.* & *l. 1.*

(a) ICti huius in indice Florentino memorantur Conſtitutionum *βιβλία εἴκοσι*, *libri viginti*. Accurate eum a *Papyrio Frontone* Reſponſorum auctore diſtinguit, atque ſub Diuis fratribus & Marco floruiſſe, colligit *CL. GROTIVS de vit. ICtor. Lib. II. c. . §. 13.* add *IACOB. CVIACIVS Obſeruat. Lib. I. 4. & 5. IOAN. BERTRANDVS de Iuriſperit. Lib. I c. 24. ECKIVS in Princip. D. Tit. de Origin. Iur. §. 31.*

(b) Imperialium Conſtitutionum collectiones nomine Codicis inſignitæ ſunt a Gregorio ſiu. Gregoriano, Hermogeniano, atque poſtea Theodoſio & Iuſtiniano AA. Diſtincti autem olim a voluminibus Codices, a que ita appellati libri forma quadrata vel quadrangula ordinarie. (triangulæ quoque formæ mentio apud Euſtathium in *Dionyſ. Perieget. p. 36.*) Vulgari tamen vſu libri omnes voce Codicis accipiuntur, teſte Vlpiano *L. 52. pr. D. de Leg. it. 3.* ac ſic græcos *βιβλία* vocare omnia, quæ recipere poſſint ſcripturam, docet *CL. SALMASIVS de mod. vſur. c. 10.* Conf. *I. SCHVLTINGIVS ad Paull. L. III. tit. 4. § 87.* multa quoque de Codicis appellatione leguntur apud *IACOB. CVIACIVM princip. paratit. Codicis.*

(c) Hic enim *princip. Paratitl. Cod.* ſcriptum reliquit, Gregorianum Codicem in Valeriani & Gallieni conſtitutionibus deſiiſſe, perperamque illos facere, qui huic adſcribant quaſdam Diocletiani & Maximiani conſtitutiones, cum fuerint omnes in Codice Hermogeniano.

(d) Obſeruatum id a *IACOB. CVIACIO Obſeruat. VI, 10.*

(e) *GVIDO PANCIROLLVS de claris LL. Interpret. Lib. I. cap. 66.* hunc Hermogenianum fuiſſe auctorem Codicis, ſtatuit. *REINOLDVS* etiam *in Diſſ. ſat. de Obſeruat. Cod. præmiſſ. p. 19* eandem videtur fouiſſe ſententiam; errare enim putat Gothofredum & alios qui Hermogenianum, cuius fragmenta ex libris Epitomarum iuris in digeſtis exſtant, collectorem dicti Codicis exiſtimarunt. Verum conciſo ſcribendi genere rem non euicit, quamuis id videatur *WIELINGIO Iuriſpr. reſtit. Indic. ICt. p. 79.*

(f) Codicem Gregorianum Hermogeniano facit recentiorem *GVIDO PANCIROLLVS l. c.* exiſtimatque eius auctorem fuiſſe *Gregorium* ſub Valente & Gratiano Impp. annonæ Præfectum & Africæ Proconſulem, cuius mentio fit in Cod. *ib. vid. d. poſter.* Verum non video, quibus argumentis id nobis perſuadere poſſit. Neque de nihilo eſt coniectura Gothofredi noſtri, quando locis allegatis probat, primo loco ſemper poni Codicem Gregorianum, poſtponi Hermogenianum, quod & obſeruatum eſt *CL. SCHVLTINGIO*

l. 1. C. Iuſtin. de naturalibus lib. de quo eſt etiam locus Optati Mileuitani *lib. 3.* vbi Donati in eum conuitium memorat, quæ quidem animi mei in incerto coniectura eſt, ſicut neque illud liquido dixerim, vter alterum præceſſerit, quod tamen nonnulli colligi poſſe putant, nempe Gregorianum anteuertiſſe, ex collocatione ſeu argumento ab ordine literæ *tit. de nouo Codice faciendo*, & *de Iuſtin. C. confirmando* & ex Harmenop. *Prochiri lib. 1. tit. 1. §. 7.* De illo quoque quæri poſſit, cur ab Adriano initium illi duxerint, neque altius aſſurrexerint. Putem ego, quod Adrianus nouæ cuiuſdam iuriſprudentiæ auctor extiterit: (g) condito inter alia Edicto perpetuo, cuius materia ordoque deinceps pro cynoſura archetypi iuris fuere, quod nobiliſſimum fuit corpus iuris Romani & vniuerſæ iuriſprudentiæ, quæ nobis relicta eſt, caput, atque ad eam formam imprimis relati ii, quos nunc legimus: Et vero Hermogenianus ipſe libris epitomarum eius ordinem ſecutum ſeſe profitetur *l. 2. D. de ſtatu hominum.* Sed & officia publica & palatina, nec non & militiæ, in eam formam ab eodem Adriano ſtatuta, quæ paucis per Conſtantinum immutatis poſtea perſeuerauit, teſte altero Victore ſeu Victorino in *Adriano c. 14.* haud aliter atque Theodoſianus codex poſtea ecu nouæ cuiuſdam iuriſprudentiæ, de quo mox, corpus conſtitutionum fundusque conſtitutus eſt. Quare in re obſcura ita ſentiam, codices illos continuatos, cum ad Conſtantinum M. Imp. eiuſque filios deuentum fuiſſet, a iuriſconſultis gentilibus, (h) vt ita veteris iuriſprudentiæ gentilitiæ corpus quoddam exhiberetur, quæ ſub Chriſtianis imperatoribus paſſim nouis legibus immutabatur.

Sane Hermogenianum Iuriſconſultum ſub Conſtantini M. liberis ſcripſiſſe (i) haud inani coniectura ducor: nam & Præfectorum prætorio meminit, a quibus appellari non poſſet (quod & Arcadius Chariſius Iuriſconſultorum nouiſſimus ſcribit *l. vn. D. de off. PP.*) quod vtique Conſtantinus M. ſanxit *l. 16. C. Th. de appellat.* (k) Meminit idem & Correctorum *l. 10. D. de off. præſidis*, qui ſane nunc inſtituti, & quidem per Italiam: (l) idem iuris noui meminit in *l. 25. D. de manum. vind.* quod a Conſtantino M. vel eius liberis inuectum fuit, argumento eorum quæ ſcribit auctor vitæ Conſtantini, *lib. 4. cap. 26. in f.* quæque ſanciuntur *l. 15. C. de teſtam. l. 21. C. de legat. l. 1. C. de formulis.* Tandem ipſe ſatis innuit non vno loco, plures tunc in imperio Romano Principes ſeu Imperatores fuiſſe: puta *l. 41. D. de excuſat. l. 10. D. de publicanis. l. 46. de iure fiſci:* quod de Conſtantini liberis accipiam. (m)

Eundem Hermogenianum Gentilem fuiſſe colligi poteſt ex *l. 17. D. de manumiſſ.* perperam enim in contrarium adducitur *lex 60. §. 1. D. de donat. int. vir. & vxor.* vbi agitur de diuortio propter ſacerdotium: nam quod recte a Ræuardo *l. coniect. 2.* animaduerſum eſt, Tertullianus quoque non vno loco oſten-

GIO ad Tit. I. Cod. Gregor. Dubius tamen hæret ibidem magni nominis ICtus, *Gregorius* an *Gregorianus* auctor collectionis dicendus ſit, tum ob verba Auguſtini *ad Pollentium Lib. II. 8. legi apud Gregorianum*, tum quod auctor Collationis Moſaicarum & Romanarum legum *Tit. I. 7.* ſcribat *Item Gregorianus libro IV. ad legem Corneliam de ſicariis & veneficis, talem conſtitutionem ponit*, & *Tit. VI. 4. Gregorianus libro quinto de nuptiis*, & ſimiliter *Tit. X. 8. Tit. XV. 3.* citari enim putat Gregorianum his locis, non vt librum, ſed veluti auctorem. Verum placent, quæ *CL. HEINECCIVS in Hiſt. Iur. Rom. Lib. I. §. 303.* monuit, nimirum ſubaudiri hic poſſe ſubſtantiuum Codex, atque ita κατ' ἐξοχὴν audiiſſe Gregorianum, vt apud Romanos olim *Duodecim.*

(g) *LATINVS PACATVS in Panegyr. ad Theodoſ. c. 11.* principem hunc ideo *muniiſſe legibus Rempublicam* dixit. Conf. *RENAT. BOTTEREIV Hadrianus Legiſlat.* & *ANTONIVS PAGIVS diſſert. hypat. Part. II. cap. XI. n. 14.*

(h) Faciunt huc verba *CL. SCHVLTINGII ad Tit. I. Cod. Gregor.* quæ integra tranſcribimus. Veroſimile vero, inquit, ſi non vtrumque auctorem, ſaltem alterutrum Codicem ſuum perduxiſſe eo vſque, vnde incipit Theodoſianus ſiue ad annum Chriſti CCCXII. ex hiſce enim duobus omnes deſumptas eſſe conſtitutiones, quæ Codicis Theodoſiani epocham præcedunt, ſatis aperte indicat Iuſtinianus *conſtitutionibus de nouo Codice faciend. & de Iuſtinian. Cod. confirmand.* dum hos tantum fontes illarum laudat: adeoque vlterius, quam ad annum CCXCV. aut CCXCVI perueniſſe; quamuis id non placeat Iacobo Gothofredo, qui tamen poſtea putat, hos Codices a Iureconſultis gentilibus eſſe continuatos. Verum cur non dicemus, illos Codices ipſos, vel alterutrum ſaltem, eo vſque perductum fuiſſe: adeoque hinc deſumptam *l. vlt. C. de tutor. vel curator. qui ſat. non dedit.* quæ edita eſt anno CCCVI. & *l. 1. C. Th. de feriis* quæ paullo tantum priori eſt antiquior? Hactenus ille.

(i) Fuerunt, qui ICtum hunc a Conſiliis fuiſſe Alexandro Seuero Imp. ſtatuere, quorum in numero eſt *GVIL. BVDAEVS de aſſe eiuſque part. Lib. V.* & *IACOBVS CVIACIVS, Obſeruat. I. 6. II. 27.* mouebat eos auctoritas Ælii Lampridii in *Vit. Alexandri Seuer.* vbi catalogus multorum Iureconſultorum exhibetur. Hinc & *CL. REINESIVS*, quem indicat hic locus dereperat, non poterat non ad *Inſcript. pag. 70.* negare, eum fuiſſe Codicis auctorem, maluitque eundem *Aur. Clodio Hermogeniano Olybrio P. V.* anno Chriſti CCCLXV. aut patri vel patruo eius, adſcribere. Verum docuit *CLAVDIVS SALMASIVS in not. ad Lamprid.* pleroſque ICtos, quorum mentio fit apud Lampridium, ab aliquo ſciolo iuris ſemidoctore per vim, perque inſcitiam infulſos & intruſos eſſe, qui putaret iuris omnes illos prudentes, qui in Pandectis leguntur, & nominantur, vna eademque ætate vixiſſe, qua Alexandri Seueri fuit, quod videret nempe Paullum & Vlpianum, τῶν νομικῶν coryphæos, ſub illo Imperatore claruiſſe. Accedit, veteres membranas pleroſque non agnoſcere, quorum in numero & eſt *Hermogenes*, vti mendoſe *l. c.* legitur, cum *Hermogenianus* in D. audiat, quod vidit *IACOB. GVTHER. de Offic. Dom. Aug. Lib. I. cap. 18.* diſplicent enim coniecturæ eorum, qui volunt, Hermogenem *Hermogenianum* fuiſſe dictum, vti Diadumenum ab Herodiano *Diadumenianum*, & Diogenem a Tzetze, *Diogenianum.* Nam quo tempore ICtus hic viuebat, *Hermogenianorum* familia erat Romæ clariſſima, eſtque arcto vinculo cum *Aniciis* connexa, quod patet ex *REINESIO l. c.* & lapide in *Chronol. Cod. Theod. ad an. 395.* Quæ vero Gothofredus de ætate Hermogeniani protulit, arriſere omnibus, neque quid obſtet video, quo minus credamus hunc Codicem condidiſſe, in primis, cum rei probabili nullum ex antiquis monumentum opponi poſſit. Certe *ANTON. AVGVSTINVS de nom. in. prop. Pand. pag. 195.* id ſibi perſuaſit, & *GVTHERIVS*, qui loco ſupra allegato, ſcribit, coniecturam eius deſtruere Hermogeniani Codicis fragmenta, in quibus ſolæ fere Impp. Diocletiani & Maximiani leges referantur, parum hoc argumento efficit, cum ex fragmento de operis integritate nobis indicare non liceat. Videtur tamen *REINOLDVM*, de quo paullo ante, hoc dubium etiam a ſententia Gothofredi reddidiſſe alienum. Confer. *AEGID. MENAGIVS Amœn. Iur. c. 11. IOANN. STRAVCHIVS in Vit. Hermogen.* inter Program. p. 22. *ANTON. SCHVLTING. l. c.*

(k) In editione priori eſt, *quod Conſtantini M. liberi ſanxerunt.* Hic non quod pueri in faba ſe inueniſſe putat *GREGOR. MAIANSIVS* ICtus Hiſpanus, qui *Epiſtol. IV. 11.* ſcribit, in huius legis inſcriptione lapſum Gothofredum, virum alioqui oculatiſſimum, cum Conſtitutio adducta *Conſtantino* ſit, idque apparere etiam ex *l. 19. Cod. Iuſt. de appellat.* & vtrobique legi, *Data Conſtantinop. Baſſo & Ablauio Coſſ.* qui fuit annus 31. Verum ICtus hic, non Gothofredus noſter, lapſus eſt; poterat enim adire Chronologiam Codicis ad an. eit. ipſamque denique legem adductam, quæ eſt *Tomo IV.* adſpicere, & animaduerteret, auctorem noſtrum vtroque loco eam *Conſtantino M.* non vero liberis eius tribuiſſe, vt itaque error vel typographorum vel correctoris incuria in textum admiſſus ſit, quem & hic reſtituimus.

(l) Minus firmum eſt argumentum, quod correctorum meminit *l. 10. D. de off. Praeſ.* cum horum quoque mentionem inueniamus in antiquioribus ſcriptis & legibus. Certe Diocletianus & Maximianus Correctorem memorant *l. 1. Cod. de iur. & fact. ignorant. l. 3. C. quib. non obiicit. long. temp. præſcrips.* & Papinianus *l. 20. D. de off. Praeſ.* nec non Vopiſcus correctorem Lucaniæ nominat, *Aurelian. c. 39.* Ita *SCHVLTINGIVS l. c.*

(m) Quod numero plurium de principibus loquatur *l. c.* & *l. 10. D. de publican. & vectigal.* nihil probat, nam ita etiam loqui potuit tempore Diocletiani & Maximiani aliorumque ipſos ſecutorum, quod *IDEM* obſeruat *l. c.*

(o) Chri-

oſtendit, inter Gentiles propter ſacerdotium diuorũ ſolemnia fuiſſe *lib. de monogamia extrem. exhortat. ad caſtit. extrem.* & *lib. 1. ad vxorem.* (n) Stylus etiam intricatus, horridus, & barbarus Hermogeniani, longe a veterum Iuriſconſultorum ſtylo recedens iudicium facit de ſæculo eius. Idem denique, vt omittam alia, meminit muneris camelaſiæ *l. 1. §. 2. ff. de munerib.* cuius nulla mentio niſi eo ſæculo occurrit etiam apud Arcadium Chariſium *l. vlt. §. 11 ff. de munerib.* & apud Am. Marcellinum *lib. 17. cap. 4.* (o)

Ergo & Gregorius & Hermogenianus eandem operam nauauere, ita quidem, vt alter alterius operæ & induſtriæ quid adieciſſe, velut æmuli videatur. Certe in nonnullis diſſenſiſſe eos diſcimus ex auctore collationis legum Moſaicarum *tit. 6.* & ex vetere conſultore: diuerſas enim illi conſtitutionum ſubſcriptiones ex illis duobus Codicibus afferunt. (p) Superioribus addendum, quod ſcribit Sedulius *in præfat. Euangelicæ proſæ*, Hermogenianum doctiſſimum Iuriſlatorem *tres editiones ſui operis* confeciſſe. (q) Quod Codicum denique illorum auctoritatem attinet, pene ex Auguſtino & auctore collationis legum Moſaicarum, & Triboniano ipſo ſatis colligimus, publice eos receptos fuiſſe. Sed & interpres Codicis Theodoſiani ad *l. vnic. C. Theod. de reſponſ. prudent.* auctoritatem his datam conſtitutione aliqua docet. (r)

II. Et hæc quidem quaſi ἐν προθεωρίᾳ de Codice Gregoriano & Hermogeniano dicta volui, ad horum enim exemplum ſæculo ferme poſt integro Codex Theodoſianus editus eſt. In quem iam coniectæ fuerunt Imperatorum Chriſtianorum conſtitutiones, a Conſtantino M. videlicet, qui primus veneranda Chriſtianorum religione imperium muniuit. Vbi venit primo diſquirendum, quis eius auctor fuerit, quoue is anno conſcriptus fuerit, quando nonnulla a vulgi erroribus hac parte vindicanda ſunt, illuſtrari alia depoſcunt.

Proſper igitur Aquitanicus huius Codicis a Theodoſio Iun. conditi meminit his verbis, priore libro Chronicorum: *Theodoſianus*, inquit, *Liber omnium legum legitimorum principum in vnum collectarum editus.* Vbi Proſper *legitimos principes*, Chriſtianos vocat, (s) qui ſcilicet vera fide legeque Chriſtiana imbuti erant: quomodo etiam legis appellatione Chriſtiana veraque religio iam olim deſignabatur, de quo in *Gloſſario.* Meminit eiuſdem & Iſidorus Hiſpalenſis Originum *lib. 5. cap. 1.* *Leges*, inquit, *nouæ a Conſtantino Cæſare cœperunt & reliquis ſuccedentibus, erantque permixta & inordinata. Poſtea Theodoſius minor eas ad ſimilitudinem Gregoriani & Hermogeniani Codice facto conſtitutionum a Conſtantini temporibus ſub proprio cuiusque imperatoris titulo diſpoſuit, quem a ſuo nomine Theodoſianum vocauit.* Quo Iſidori loco leges nouæ duplici ſenſu dicuntur. Primo, quæ conſtitutionibus Gregoriano & Hermogeniano comprehenſis poſteriores erant; qua cauſa etiam auctor collationis legum Moſaicarum *tit. 14. in fin.* *Nouellas conſtitutiones* eas vocat. Vti vice verſa conſtitutiones hoc Codice poſteriores μεταγενέστεραι *Nouellæ* dictæ, veluti Theodoſii ipſiuſmet, Valentiniani tertii & ſimilium: pariter vt quæ poſt Codicem Iuſtinianeum promulgatæ, quod etiam Paulus Warnefridus notauit *in Iuſtiniano*, & *lib. 1. hiſtoriæ Longobardicæ cap. 21.* Secundo, nouas leges dixerit Iſidorus, quæ noua iam reipublicæ forma & iuriſprudentia a Chriſtianis Imperatoribus inuecta editæ fuiſſent: vti contra ius antiquum dicitur *l. vnic. C. Theod. de domin. rei quæ poſcitur*, & ius vetus *in l. 3. Cod. Theod. de contrah. empt.* quod Conſtantinum præceſſit. Et certe Conſtantinus Magnus is eſt, qui nouis legibus rem Chriſtianam erexit, veteresque mores vertere cœpit, uſque adeo priſcum ciuile mutare. Quare Nazarius panegyrico ad Conſtantinum Magnum A. D. 321. *cap. 38.* *Nouæ leges*, inquit, *regendis moribus, & frangendis vitiis conſtitutæ veterum calumnioſæ ambages reciſæ, captandæ ſimplicitatis laqueos perdiderunt.*

(n) Chriſtianum fuiſſe *BERTRANDVS de Iuriſperit. l. 2* [illegible] auctoritate citat. [illegible] aſſeuerare audet. Hæc legis verba: *Vt omnis cauſſa donationes inter virum & vxorem conceſſæ ſunt, ſæpe enim euenit, vt propter ſacerdotium vel etiam ſterilitatem.* Concludit ex his, veteres Chriſtianos, qui vxorem habentes ad ſacerdotium vocabantur, diuertiſſe ab vxoribus, vxoresque Epiſcoporum viuentium, appellatas fuiſſe viduas. Verum id quidem, [illegible] non probatur Hermogenianum fuiſſe Chriſtianum. [illegible] vocem a manu Triboniani eſſe, vt nonnulli volunt, non dixerim, cum antiquitas doceat de ſacerdotiu paganorum accipiendam. Nonnulli enim ex paganis ſacerdotibus non tantum ſacrificii cauſſa [illegible] a Venere, ſed & matrimonio. Ita Tertullianus loco laudato *de caſtit. Nouerant & continentes viros; & quidem Tauri illius Ægypti Antiſtites: feminas vero Cereris Africanæ cui etiam ſponte abdicato matrimonio, adſeneſcunt.* & *de Monogam. Cereris Sacerdotes viuentibus etiam viris & conſentientibus, amica ſeparatione viduantur.* Conf. *MENAGIVS* & *STRAVCHIVS l. c.* *GROTIVS Vit. ICt. II.* 12. Gentilem fuiſſe ego non negauerim, fatendum tamen ingenue & auctorem noſtrum & alios nihil habere, quo id probare poſſint quod & animaduertit *SCHVLTINGIVS l. c.*

(o) Ex eo, quod meminit muneris camelaſiæ, de ætate eius iudicare non poſſumus, quoniam nondum conſtat, id non fuiſſe antiquius, obſeruante id *CL. SCHVLTINGIO l. c.* Allegatus Marcellini locus etiam in mendo cubat, *camelaſi.* enim nomen P. Caſtellus per ſummam audaciam intruſit, quod reſpuunt MS. Codices omnes, notante *VALESIO in not.*

(p) Poteſt quidem inde confici, in vtroque Codice extitiſſe leges aliquas illorum principum, non vero vtrumque Codicem omnes eaſdemque Conſtitutiones ab Hadriano ad Conſtantinum M. compreheudiſſe. Sunt etiam in Codice Hermogeniano *Diocletiani & Maximiani* conſtitutiones tantum reperiantur, præter tres primas, quæ *Aurelio* tribuuntur, (quo nomine tamen *ANTONIVS SCHVLTINGIVS ad Tit. I. Cod. Herm.* etiam aut Diocletianum aut Maximianum indigitari exiſtimat, cum primus C. AVRELIVS. VALERIVS. DIOCLETIANVS in duabus inſcriptionibus apud *GRVTERVM* p. CCLXXIX & MLXXIX. poſterior vero M. AVRELIVS. VALERIVS. MAXIMIANVS in nummis variis apud *FRANCIS. MEDIOBARBVM* & in inſcript. apud *GRVTER.* p. CLIX & pag. CCLXXX X audiat. *Sirmii* præterea vrget ſubſcriptionem, ex qua Pannoniæ vrbe plurimæ horum Imperatorum Conſtitutiones emanaverint, ſuſpicantur multi, Codicem Hermogenianum non niſi ſupplementum Codicis Gregoriani fuiſſe adeoque præter ea, quæ a Gregorio omiſſa erant, ſuperiorum principum reſcripta Diocletiani ſolum & Maximiani, vt & eius ſucceſſorum conſtitutiones vſque ad ann. Chriſti CCCXII complexum, neque adparere rationem, cur Hermogenianus poſt Gregorianum agere voluerit. Vid. *SCHVLTINGIVS l. c.* *I. G. HEINECCIVS Antiquit. proœm.* § 19.

(q) Idem legimus apud *CL. FABROTTVM enarrat. Paratit. Cod. princ.* Verum non ſatis liquet, an [illegible] Sedulius intelligat Codicem, cuius tamen magis collector fuit, quam auctor, an aliud opus libros nempe ſex Epitomarum, quorum ſæpe numero in D. facta mentio; an aliud adhuc nobis ignotum. Vid. *SCHVLTINGIVS l. c.*

(r) Ordinem quod attinet, quem in his Codicibus ſeruarunt ipſius auctores videri poteſt is ad Edictum perpetuum accommodatius fuiſſe, qua eius conſtitutiones continebant eo pertinentes: quod & in Iuſtinianeo Codice obſeruare licet: vti notatum cum aliis, tum præcipue *IACOBO GOTHOFREDO in manuali Hiſt. Digeſt. & Cod.* In Gregoriani certe fragmentis id ſæpe videmus, illa eodem ex libro citari & titulo, in quibus etiam in Iuſtinianeo collocatæ ſunt. Aliquando tamen conſtitutiones ita proferuntur, quaſi non eo ordine collocatæ: Codicis Hermogeniani libros ita non video laudari poſſe. Hæc *ANTONIVS SCHVLTINGIVS l. c.*

(s) Hæc hactenus communis fuit opinio *legitimos Principes* eſſe, qui Chriſtianorum ſacris addicti fuerint. Verum quid tunc fiet Iuliano Apoſtatæ, cuius tamen conſtitutiones in Codicem Theodoſianum receptæ ſunt? Monuit itaque *CL. HEINECCIVS Hiſt. Iur. Lib. I. §.* 11.

derunt. (t) Cui rei fidem faciunt innumeræ conſtitutiones Conſtantini M. hoc Codice Theodoſiano: vide ſaltem eas, quæ occurrunt A. D. 319. 320. 321. 322. (v) Et Iulianus ideo, auctore Marcellino, *lib. 25. c. 4.* Conſtantini memoriam, vt nouatoris turbatoriſque priſcarum legum & iuris antiquitus recepti, multis conuitiis vexauit: quod etiam eiuſdem leges reſtantur.

Conditus igitur hic Codex, non a Theodoſio Magno, verum a Theodoſio Iun. vel Proſperi & Iſidori teſtimonio: de quo alioquin fidem faciunt duæ ipſiuſmet Theodoſii Iun. nouellæ: prior de Theodoſiani Codicis auctoritate: poſterior de confirmatione Nouellarum Theodoſii ad Valentinianum Tertium: & huius nouellæ inter Valentinianas 35 fidem faciunt tot Arcadii, Honorii, Conſtantii, Valentiniani Tertii, Theodoſii Iun. poſt Theodoſii Magni diu mortem, conſtitutiones in hunc Codicem relatæ. Quare inſigni næuo laborat Idacii vulgati Chronicon, cum id tribuit Theodoſio Magno: *vndecimo*, inquit, *anno Theodoſius regni ſui Romam cum filio Honorio ingreſſus, legeſque Romanorum integra emendatione edidit.* Quod poſtremum tamen abeſt ab Idacii Chronico nuper vulgato. Et viri tamen quoque docti nonnulli hac tempeſtate, Idaciani Chronici auctoritate abrepti, id tradidere; tracto etiam eo Claudiani loco *lib. 1. in Rufinum. v. 56.*

Iuſtitia inſultat, vitiiſque a ſtirpe reciſis
Elicit oppreſſas tenebroſo e carcere leges.

Quod tamen nego ab Idacio aut a Claudiano eo ſenſu dictum. Illud equidem verum, Theodoſium Magnum A. D. 389. poſt deuictum Maximum tyrannum, Romam ingreſſum cum filio ſuo Honorio, multas leges edidiſſe; emendandis prauis moribus, qui tum inoleuerant, vt teſtatur Socrates *lib. 5. cap. 18.* & videre eſt quoque ex legibus, tum ab eo latis, quæque hoc Codice occurrunt, puta *l. 2. de feriis. l. 18. de hæreticis. l. 11. de maleficis. l. vnic. de mancipib. l. 5. 6. de ſicariis. l. 5. de aquaducta.* Quod emblematis illius Idaciani auctori forte errandi materiam præbuit: ſed eundem Theodoſium Magnum integra emendatione leges Romanorum ediidiſſe, id vero falſum eſt. Et hæc de huius Codicis conditore ſeu Imperatore, cujus auſpiciis conditus eſt anno ætatis eius 38. (natus enim Theodoſius Iun. A. D. 401.) Nunc de tempore, ſeu anno.

III. Quo anno conditus is fuerit, tertio loco diſpiciendum eſt: nam & hac parte vulgo hactenus ab omnibus non parum erratur; ob mendam, quæ in ſubſcriptione Nouellæ de Theodoſiani Codicis auctoritate etiamnum hæret: vnde factum, vt eam Nouellam, primus Chronologiæ Theodoſianæ auctor in annum D. 435. retulerit (quam referre debuit in annum 438.) & deinceps ita quoque Chronologi omnes eam retulere. Verum in ea Nouella pro Theodoſio A. XV. reponendum clare XVI. (x) idemque error tollendus eſt in ſubſcriptione *l. 5. Cod. Theod. de apoſtatis*, & *Nouella 4.* Sic igitur conditus & promulgatus hic Codex fuit Theodoſio A. XVI. Cos. & qui fuerit nuntiatus, A. D. 438. idque quatuor argumentis. Primum, ſuperiore teſtimonio Proſperi, qui id diſerte refert in annum Theodoſii Iun. poſt Honorii Imp. mortem decimum quintum: Atqui mortuus Honorius circa extrema A. D. 423. a quo ad A. 438. quindecim

Principes legitimos tyrannis opponi, qui inde a temporibus Conſtantini imperium adfectauerant; veluti ſub Conſtantino M. *Maxentius, Licinius, Valens, Martinianus*: ſub eius filiis, *Magnentius*, natione Francus, *Vetranio, Decentius, Nepotianus, Siluanus*: ſub Valentiniano & Valente *Procopius*: ſub Theodoſio M. *Maximus, Victor, Eugenius*: ſob eius filiis *Attalus, Conſtantinus, Conſtans, Iouinus & Sebaſtianus*, quorum mentio facta eſt in Chronologia. Et horum conſtitutiones, quæ paſſim ab hiſtoricis memorantur, neglexit Theodoſius, tanquam a principibus minime legitimis profectas.

(t) Confirmat hæc *EVSEBIVS in Vit. Conſtant. M. IV, 26.*

(v) Leges Conſtantini M. & Eccleſiaſticas & Ciuiles collegit quidem *FRANCISC. BALDVINVS in Conſtantino* ſuo, caue tamen eidem vbique adſcribas fidem. Nam vt erat vir fingendi ſtudio deditiſſimus, ita & Conſtantino M. ſæpenumero adſcripſit Conſtitutiones, quæ dudum poſt fata eiuſdem a liberis emiſſæ ſunt. Notantur ideo ab *ANTONIO CONTIO Lib. II. cap. 20. Lection. ſubſeciv.* & *GOTHOFREDO* noſtro inferius.

(x) In Codice MS. antiquiſſimo Würceburgenſi Nouells ita ſubſcripta: *Dat.* XϚ Kal *Martias, Conſtantinop. Theod. A.* XϚ a Ϛxl Et forte hæc nota numeralis etiam adſcripta fuit in Codice, quo Gothofredus viſus eſt; ſed iis temporibus, quibus ſcripſit noſter, nondum conuenit inter eruditos, an figura Ϛ τὸ ἐπίσημον ſiue numerum ſenarium denotauerit. *CL. SALMASIVS* certe *ad S lin. Polybiſt. pag. 8 2. ed. Par.* τὸ κόππα ſiue nonagenarium numerum hac figura efformatum ſtatuit, quam opinionem etiam tuetur *BERN. DE MONTFAVCON Palæograph. Gr. Lib. IV. cap. 10.* *REINESIVS* vero ſignum Ϛ numeri quinarii ſymbolum fuiſſe vult. Teſtatur id *Inſcript. Claſſ. XX. n. XI.*

ANNELLA. QVE. VIX AN. IIII.
MXDϚ. DEP. XII. KAL. DEC.

ad quam hæc notat: *Litera* Ϛ *iacet pro C: hæc autem pro V, quæ quinarii nota eſt.* DϚ, *id eſt, DIES. QVINQVE. crebro occurrit in lapidibus ſæculi quarti & quinti.* Tuetur ſententiam *Claſſ. XX. n. LXVIII. LXXXI. & XCVII.*

Fortaſſe confuderunt cum minutæ numerorum notæ Arabum, quas *Cifras* dicimus, de quibus *HADRIAN. RELANDVS in Præfat. ad Faſt. Conſular.* fratris ſui, erudite diſſeruit; inter iſtas enim figuræ Ϛ & 5, numeri quinarii locum occupant, quod & obſeruari poteſt apud *MABILLONIVM de Re Diplom. p. 369.* ibi enim numeri 13ϚϚ. explicantur per 1355. *IDEM* vero auctor probauit *lib. II. cap. 20. n. 12. eiu. Oper.* ex veterrima Conciliorum collectione exarata ante annos mille & centum numero Ϛ ſex ſignificari. Nam percurrendo ſeriem capitum numericam animaduertit, adhibitam fuiſſe hanc notam ad deſignandum ſextum numerum. Imo non tantum in hoc Cod. MS. ſcriptura Romana conſtante, ſed & in alio eiuſdem fere æui, literis Franco-Gallicis deſcripto, in quo Hieronymi & Gennadii libri de ſcriptorib. Eccleſ. continentur, idem numerus adhibitus. Addit ibidem: *Hæc nota ſine dubio eſt ipſum ἐπίσημον ϛ græcum, quo ſex ſignificatur, quale eſt apud Nicolaum Alemannum in Notis ad Procop. Anecd. p. 41. & apud eruditum Cangium in famil. Byzant. pag. 89. ſqq.* *IDEM Lib. V. Tabell. 9. n. I. p. 360.* ex antiquo Calendario Corbeienſi ſententiam probat. Legitur in eo: Ϛ11. *Kal. Ian. Natiuitas Domini Saluatoris.* Ergo prima nota numerica ſignificarunt VI: colitur enim Natiuitas Domini *VIII. Kal. Ian.* Confer. etiam *Lib. V. Tabell. III. p. 349. n. 3.* Rem magis adhuc probauit *RAPH. FABRETIVS in Explicat. Inſcript. Antiq. cap. VII.* Hic ex ſchedis Barberinis hanc habet inſcriptionem:

DOMINO. NOSTRO. VALENTINIANO. AVG. ϚI ET
ABINIO COS.

Fuit autem Conſulatus Valentiniani cum Auieno (qui hic Abinius) in ordine ſeptimus, ergo concludit, hunc numerum in lapide hoc exprimi per notas ϚI. *IDEM pag. 558. n. 68.* monumentum produxit, in quo eſt

IVSTINO PP AVG ANI Ϛ ND. V.

Vid quæ *PHILIPPVS A TVRRE Diſſert. Apologet. ad mun. Ann. Fauſtin. pag. 14.* ad hunc lapidem obſeruauit. *CL. NORISIVS* etiam *Diſſert. de Cycl. Rauennat. c. III p. 175.* prodidit, in eo numerum ſex non binis numeralibus Romanorum literis VI, verum ita ſæpenumero deſignari, vt nota ſenarii ſit veluti G. inferius tamen inſinuata. Addimus coniecturam *FABRETTI pag. 540.* nuſquam poſt notam Ϛ, plures quam tres vnitates iunctas conſequi:

tim anni ſunt. (y) Secundo, id efficitur apertiſſime ex tot legibus, & quidem quindecim numero, quæ per annum 435. 436. 437. latæ, in Codicem Theodoſianum relatæ, poſteriorem diei & conſulum notam præferunt.. Tertium argumentum ex inſcripto illi Nouellæ Florentii PP. Orientis nomine: Anno enim demum 438. Florentius Præfecturam Prætorianam Orientis geſſit, quam Iſidorus per annum 435. & 436. adhuc gerebat, & poſt Iſidorum Darius parte vltima anni 436. & anno 437. poſt Darium tandem anno 438. Florentius, vt docet de Iſidoro *lex 8. de princip. ag. lex vlt. de cohortalibus. l. 187. 188. 189. 190. 191. 192. de decurion. l. vlt. de frum. Alex. l. vlt. de Alex. pleb. primatib. l. vlt. de indulg. debitor. l. 3. de indictionib.* de Dario *lex vlt. de annona & trib. l. vlt. de decur. & ſilent.* De Florentio quoque Iſidori ſucceſſore in Præfectura Prætoriana Orientis teſtis Theodoretus *ep. 47.* ad Proculum Ep. Conſtantinopol. Poſtremo argumentum iſtud habeo, quod Theodoſius Iun. ea Nouella, Valentinianum filium ſuum vocat, pariter vt *d. l. vlt. de decur. & ſilentiariis*, quæ data eſt A. D. 437. quæque omnium vltima eſt earum, quæ in Codicem Theodoſianum relatæ ſunt, conſtitutionum. Quod vtique facere non potuit ante A. D. 436. eo quippe demum anno Iſidoro & Senatore Coss. Valentinianus Theodoſii filiam vxorem duxit, teſte Socrate, *lib. 7. cap. 44.* Quod & ipſum in ſequentem annum referunt Proſper, Marcellinus, & Chronicon Alexandrinum. (z) Inde vero enata inter eos parentis & filii appellatio. Quare tam fœdo deinceps errore liberentur Chronologiæ omnes, Codicisque Theodoſiani æra conditi adſcribatur anno Domini 438.

IV. Quonam vero conſilio, qua cauſa hunc Codicem condi voluerit Theodoſius Iun. nunc porro videndum eſt. Id vero ipſemet ex parte prodit Nouella illa ſua, qua eum firmauit. Nempe, queritur ipſe initio ſtatim *quod tam pauci* ætate ſua proximaque (nam id ita accipio) *extiterint, qui iuris Ciuilis ſcientia ditarentur, & ſoliditatem veræ doctrinæ receperint.* Mox huius rei cauſas adſcribit, immenſam videlicet librorum copiam, actionum diuerſitatem, molemque conſtitutionum Diualium, quæ velut ſub craſſo caliginis & obſcuritatis vallo demerſæ, ſui notitiam humanis ingeniis intercluſerint. Hoc igitur conſilio adductum ſe ait, ne iuriſperitorum vlterius ſeueritate mentita, diſſimulata ſcientia velut ab ipſis aditis expectarentur formidanda reſponſa, reuelatiſque adeo legibus inuenta maiorum obſcuritatis iniuria vindicaret. Nempe, vt hæc illuſtrentur, vetus & ſincera iuriſprudentia iam diu in vrbe Rom. ferme decoxerat, ſiue quia in paucos e plebe iuris ſcientia reciderat, ſiue quia ſeueritate mentita a Iuriſconſultis reſponſa dabantur velut oracula ex aditis: ſiue quia, quod addendum, mutata iam reipublicæ forma, inde a Conſtantino Magno iuriſque adeo diſciplina, abolitiſque inter alia pleriſque veterum ſolemnitatum, conſtitutionum nominatim memoria ſugeret, paucis eorum notitiam ſibi vindicantibus, & venditantibus. Quo pertinent frequentes hoc ſæculo querelæ: Mamertinus in gratiarum actione pro Conſulatu ad Iulianum. *c. 20. Iuris Ciuilis ſcientia, qua Manlios, Scæuolas, Seruios in ampliſſimum gradum dignitatis extulerat, libertorum artificium dicebatur.* Cui Mamertini loco congruit quoque, quod Aſterius Amaſen. Epiſcopus circa ann. D. 400. apud Photium *Homilia 7. in ſeruum Centurionis, quem Dominus ſanauit*, ſcribit de ſeruo quodam Scytha, empto a ciue quodam Antiocheno, cuius & ipſe diſcipulus fuerit, qui etiam iuriſprudentiam profeſſus ſit, *καὶ νόμων ὤφθη διδάσκαλος.* De immenſa vero iuris librorum mole teſtis quoque Eunapius *in vita Ædeſii p. 72. edit. Commelin.* qui eos ſcribit tum fuiſſe *ὡς ἂν ἄχθος καμήλων πολλῶν, multorum camelorum onus.* De contrarietate legum, & ex eo collapſa iuris ſcientia, tum & de mentita Iuriſconſultorum ſeueritate ingens eſt Amm. Marcell. querela *lib. 30. cap. 4.* vbi inter alia: *Secundum eſt genus eorum, qui iuris profeſſi ſcientiam, quam repugnantium ſibi legum aboleuere diſſidia, velut vinculis ori impoſitis reticentes, iugi ſilentio vmbrarum ſunt ſimiles propriarum. Hi velut fata natalitia præmonſtrantes aut Sybillæ* ORACVLORVM *interpretes, vultus grauitate ad habitum compoſita triſtiorem, ipſum quoque venditant quod oſcitantur. Hi, vt altius videantur iura callere, Trebatium loquuntur & Caſcellium & Alphenum, & Auruncorum Sicanorumque iam diu leges ignotas cum Euandri matre ab hinc ſæculis obrutas*

---

qui: quodſi vero quinarium numerum notaſſet, facillime potuiſſet contingere, vt quatuor virtutes ad nouenarium numerum ſignificandum copularentur. Conf. etiam CL. SCHWARZIVS *diſſert. de antiqua numeri Senarii nota*, vbi de doctiſſimorum virorum opinionibus erudite ſentit. Iam vero patet ſubſcriptionem in Cod. Wurceburg ita legendam eſſe: *dat. XVI. Kalend. Mart. Conſtantinop. ibid. A X I* Et ita quoque legendum fuiſſet Gothofredo, vbi Codex eius, quod tamen ignorauimus, hanc numeralem notam habuit. Deſunt etiam verba in Cod Wirc. *& qui fuerit nuntiatus.* Confirmat autem coniecturam Gothofredi Codex alter MS qui Romæ ſeruatur in Bibliotheca Ottoboniana. Subſcripta enim in eo nouella, *Theodoſio A XVI. Conſul.* Dies tamen differt: eſt enim in Gothofred. *Dat. XV kalend. Martii*, in Ottobon vero *Dat prid Kal. Febr.* Obſeruauit id HENRICVS BRENCMANNVS *epiſtol de Conſul. Petri Relandi faſt. aduerſa pag. 8?0.* qui in libere Italico Codicem hunc circa annum M a Chriſto nato ſcriptum, vt putat, conſuluit. Ex eo habent B H. REINOLDVS *diſſert. cit. pag. 25.* & I. S BRVNQVELLVS *Hiſt. Iur. Part I. cap* 11. Sed neſcio, quid ſit, quod vterque clamitet, Gothofredum quidem annum promulgationis Codicis reſtituiſſe, ſubſcriptionem vero nouellæ dictæ non correxiſſe. Etenim non aliter poterat noſter: aut enim ita legebant Codices eius, aut perſuaſum fuit tunc temporis pleriſque notam ς notare V. Hinc ille Critici officium accurati literaliter gerens, pro lubitu & arbitrio abſque librorum auctoritate non potuit Conſulem alium ſubſcribere. Sufficit omnibus fidem feciſſe, in mendo cubare nouellam, annumque reſtituiſſe ex genuinæ interpretationis regulis, quas iam ex Codicum fide firmamus.

(y) Annus 438. *Tricennalibus* Theodoſii poſt patrem imperantis dicatus erat, quorum mentio eſt in nummo eius, qui ab Occone inter numiſmata Theodoſii ſenioris perperam relatus eſt. In eo legitur VOTIS. XXX. MVLT XXXX Poſtquam enim imperatores Chriſtiani habenas imperii Romani regere cœperunt, ea, quæ ad religionis Chriſtianæ, reipublicæ decus & ſplendorem, & propriæ famæ immortalitatem maxime facere videbantur, aut *imperii initio*, aut *Quinquennalibus*, aut *Decennalibus*, & id genus feſtis aliis curabant, quod partim ex hoc ipſo Codice Theodoſiano, partim ex veterum aliis monumentis eruitur, inprimis poſt obſeruatum Ethnicorum imperatorum morem, qui in iiſdem ſolemnis falſorum Deorum cultum promouerant, templa, thermas, pontes, porticus, aquæductus, & alia opera publica conſtruxerant. Ex antiquis quidem nemo hoc docuit, verum cum vir elegantiſſimus ANTONIVS PAGIVS animaduerteret, anno quinto aut decimo imperii, ſiue ineuntis ſiue exacti, ea vt plurimum facta, non potuit non id colligere ſententiamque magis magiſque poſtea ſtabilire & orbi exponere in *Diſſert. Hypat. Part II c 4.* Magnam certe ex Decennalibus Codex Theodoſianus lucem accipit, (quod & hinc inde Gothofredo venit in mentem) vt ad Conſtitutiones ipſas docebitur: Imo & annus, quo confirmatus eſt, horum beneficio illuſtrari poteſt. Cum enim conſtantiſſime obſeruatum ſit, ea quæ de nouo conſtituebantur, vtpote magis memorabilia, iiſdem annis fuiſſe addicta, non fuit magis accommodatum tempus, quam in quod incidebant Theodoſii Tricennalia, i. e. an. 438. Certe Iuſtinianus exemplo Theodoſii, anno 531 qui quintus erat eius imperii, Codicem ſuum promulgauit.

(z) Vide Chronologiam Cod. Theod. ad h. a.

 (b) Pa-

tas multis. Et ſi voluntate matrem tuam finxeris occidiſſe, multas tibi ſuffragari abſolutionem lectiones reconditas pollicentur. ſi te ſenſerint eſſe nummatum Et mox: *E quibus ita ſunt rudes nonnulli. vt numquam ſe Codices habuiſſe meminerint. Et ſi in circulo doctorum auctoris veteris inciderit nomen, piſcis aut eduli peregrinum eſſe vocabulum arbitrantur.* Et mox: *vique peruulgati iuris proferatur lectio vana, ſeptem vendibiles introitus præparant*, &c. Valentiniani quoque tertii, Theodoſii noſtri in imperio occidentali collegæ, ante duodecennium ferme *lex vn. Cod. Theod. de reſponſis prudentum*, haud obſcure indicat, quantopere vetus Iuriſconſultorum iuriſprudentia in Occidente collapſa fuerit, cuius *ἀνάκρισιν* & ipſe quoque oratione illa ſua ad Senatum inſtituere neceſſe habuit: de quo mox. At procul dubio non minus in Oriente Iuriſprudentia conciderat: etſi ante duodecennium Theodoſius Academiæ Conſtantinopolitanæ in melius augendæ erigendæque incumbens, duos Iuriſconſultos, qui iuris ac legum formulas panderent, in Conſtantinopolitana Academia inſtituiſſet *l. vlt. Cod. Theod. de ſtudiis liber. V. R. & Conſtantinop.* eiuſmodi etiam nominatim Leontium Iuriſperitum memorat *l. vn. de profeſſor. qui in vrb. Conſt.* quæ illi ſocianda eſt. Ergo tandem ad hunc Codicem animum adiecit Theodoſius Iun. vt conſtitutiones ab obſcuritatis iniuria vindicarentur, earumque repurgatio fieret, diſcuſſiſque tenebris & compendio breuitatis, lumen legibus daretur. Et ſic, quod ipſe ait: *deterſa nube velaminum, in quibus multorum nihil explicantium ætates attritæ ſunt, compendioſam Diualium conſtitutionum ſcientiam ex Diui Conſtantini temporibus* (b) *roborauit: ſanctione addita, ne cui liceret ad forum & quotidianas aduocationes ius principale deferre vel litis inſtrumenta componere, niſi ex his libris*, &c. Denique in hoc opere duo hæc præſtitit Theodoſius Iun. Leges reuelauit, atque inſtaurauit, lucemque breuitatis his intulit: aduerſus obſcuritatis hinc iniuriam, inde aduerſus molem librorum.

Neque id etiam abrupte Theodoſius præſtitit, verum cum & Valentinianus III. iam ipſius in imperio collega, vel per eum potius ipſemet Theodoſius A. D. 426. in Occidente, prolixa ad Senatum Vrbis Romæ oratione, iuriſprudentiæ, iuris tanquam & conſtitutionum Imperatoriarum, Iuriſconſultorum item *ἀνάκρισιν* ſingularem ſeu repurgationem quandam inſtituiſſet *l. vn. Cod. Iuſt. ſi contra ius. l. 7. Cod. eod. de precibus Imp. off.* & ipſe biennio poſt A. D. 428. prolixa conſtitutione veteres & ſcrupuloſas actionum, nuptiarum, dotium, donationum, ſponſaliciorum formas & formulas, multaſque alias ſcrupuloſitates ſuſtuliſſet, cuius conſtitutionis octo fragmenta ſuperſunt, vt cæteroquin Princeps hic, quod ipſemet teſtatur *l. vlt. C. Th. de donat.* obſeruationem iuris contrahendam cenſuit. Hæc igitur quodam modo huius Codicis præludia fuere, & *ἀνακρίσεως*.

V. Tenemus Exemplum, Auctorem, Æram, Conſilium & præludia huius Codicis conficiendi. Adiutores huic operi conſummando delegit ſibi Theodoſius Iun. octo viros nobiles, vt ipſe ait, exploratæ fidei, famoſæ doctrinæ, iure omnibus veteribus comparandos: tres videlicet inluſtres, quinque ſpectabiles, quorum nomina & dignitates apponit in dicta Nouella. Quod nomina eorum attinet (reliquorum memoria latet) vnius tantum Antiochi ex-Præfecti Prætorio & ex-Coss. qui & primus velut *ἀρχηγὸς* in hoc opere memoratur, mentio alibi quoque extat. Nempe duæ illi leges eiuſdem Theodoſii Iun inſcribuntur, anno 430. *lex 6. C. Theod. de conlatione donatar.* & anno 431. *lex 5. de his qui ad Eccleſ. confug.* Eiuſdem meminit & Marcellinus in Chronico A. D. 448. Meminit & iam mortui Theodoſius ipſe *Nouella ſua 33.* qua *d. lex 6. de conlat. donat.* indicatur. Agit & de eo Suidas *in voce Ἀντίοχος, v. Εὐνοῦχος* & *in v. Θεοδόσιος*. Imo ad hunc extat quoque Theodoreti *epiſtola 56.* Quod dignitates horum octo virorum attinet, quibus vel functi illi iam erant vel fungebantur, omnes ſane ſingularem iuris & conſtitutionum cognitionem deſiderabant. I. *Præfectura Prætoriana* ſcilicet ſummam iudiciorum & iuris tenebat. II. Quæſtores palatii, vt ipſemet Theodoſius loquitur, Caſſiod. *V. Variar. 4.* eminentes omni genere literarum & Principis fidi interpretes, imo legum interpretes, & *in* quibus legum peritia poſtulabatur & toti ſe legibus & reſponſis prudentum tradebant: ac nominatim Palatii precum arbitri erant, legum conditores, & exculti condendarum ſanctionum vſu; armarium legum, vox legum, Principis mentem loquebantur & arcana; quam in rem notiſſima ſunt Symmachi, Claudiani, Caſſiodori, Corippi loca, quorum multa iam collegit Iuretus in Symmachum *lib. 2. ep. 8.* III. Comites quoque Conſiſtoriani Spectabiles, de quibus eſt Arcadii *lex vnic. Cod. Iuſt. de Comitib. conſiſtor. l. vn. qui a præbit. tir. l. 15. 18. de extraord. ſiv. ſord. l. vnic. qui conductores rei priu.* Sacri Conſiſtorii arcanis intereſſe poterant *l. 28. Cod. Theod. de Prætorib.* atque intra Conſiſtorii arcana admitti merebantur, & actibus intereſſe, & principis audire reſponſa *l. vlt. de honor. codicillis.* IV. *Magiſter memoriæ*, vt ex Notitia Imperii diſcimus, annotationes principis omnes dictabat & emittebat, & precibus reſpondebat. V. Magiſter libellorum, cognitiones Principis & preces tractabat. Vnde apparet, ex eo hominum genere delectos ad hunc Codicem conficiendum, qui Iuris ſcientia maxime præſtabant. Sane vt de poſtremo hoc adhuc agam, Iulius quoque Paulus I. C. dum eſſet a libellis Antonini Caracallæ, ſex libros decretorum ſeu Imperialium ſententiarum in cognitionibus prolatarum compoſuit. (c) Tandem & Iuſtinianus ipſe poſtea ad *ἀνάκρισιν* ſuam eadem ipſa ferme hominum genera adſciuit, vt docent conſtitutiones eius ſuper hac re. Non eſt etiam prætereundum hic elogium, quod Maximino ex-Quæſtori tribuitur, *Eminenti omni genere literarum.* Vt forte hic ille ſit, qui eiuſdem Theodoſii Iun. *l. vn. de profeſſorib. qui in vrbe Conſt.* Maximus Sophiſta vocatur. Et vero in quibuſdam codicibus in *d. Nouell. 1. Maximus* hic vocatur. Et hæc quoque de adiutoribus.

VI. Neque dubium mihi, quod ſextum, communicato cum Valentiniano tertio, ſuo in imperio collega, conſilio, ad id acceſſiſſe Theodoſium. Quod certe colligere eſt ex verſ. *his adiicimus dict. Nouell. 1.* & *ex Nouell. 2.* & ſic ex compacto opus hoc ſuſceptum. Certe Valentinianum ſua quoque Occidentis ſcrinia Theodoſio eiuſque adiutoribus dediſſe apparet: imo ſuas quoque conſtitutiones idem contulit, quæ triginta numero hoc Codice continentur, tum Aquileiæ, tum Romæ,

(b) Patet ex his, illuſtrum *EZECH. SPANHEMIVM* longiſſime aberraſſe a veritate, quando in *Orbe Rom. p.* 253. ſtatuit. Codicem Theodoſianum e Principum ab Hadriano vſque ad Theodoſium iuniorem conſtitutionibus *ac* reſponſis conditum eſſe.

(c) Quales hi libri fuerint, diſputant, *CVIACIVS Obſeruat. II. 26.* & *MERILLIVS Obſeruat. II. 26.* de Paullo autem, quem alii *Patauinum*, alii *Tyrium*, *Græculum* alii, *Romanum LAVR PIGNORIVS Epiſt. Sym.* 41. fuiſſe exiſtimant, vide etiam *AVR. VICTOR* c. 24. *LAMPRIDIVM in Alex. c.* 26. & 6.. *MODESTINVM l. 13. §. 2. D. de excuſat.* De ſecta cui adhæſerit, agit *EVERH. OTTO in Papin.* c. XIII, 9. *MASCOVIVS de Sect. VIII, 8. 2.* De ſtudio eius diſſentiendi ab Vlpiano & Papiniano conf. laudatus *MERILLIVS Obſeru. I. 33* & illuſtris *CORN. VAN BYNKERSHOEK ad L. Lecta c. 13.*

(d)

Romæ, tum Rauennæ ab eo datæ, inde ab A. D. 425. & in his *d. l. vn. de reſponſis prudentum*, quæ iuris & Iuriſconſultorum ἀνακριτων continet, vt dixi.

VII. Quantum vero temporis in hoc Codice conficiendo inſumpſerint Conditores iſti, non liquet: cum nullum extet hac de re Theodoſii mandatum, nulla formula, quale extat Iuſtiniani ad ſuos adiutores: verum ſola operis iam conſummati confirmatio *Nouella 1.* qua is confecto Codici vires auctoritatemque tribuit, vt ipſemet loquitur *Nouella 2.* Sane non minus eos hoc opus præcipitaſſe, quam Iuſtinianei Codicis conditores, liquebit ex iis, quæ proximo capite notabimus.

VIII. Illud tandem videndum eſt, quidnam hac parte in conſtitutionibus hunc in Codicem referendis adiutoribus his licere voluerit Theodoſius, quidque adeo illi præſtiterint. Id vero his verbis ipſe indicat: *Verum exigimus negotium temporis noſtri & diſcuſſis tenebris compendio breuitatis lumen legibus dedimus, electis nobilibus viris explorata fidei, famoſa doctrina, quibus delegata cauſa ciuilis officii, purgata interpretatione, retro ſcita Principum vulgauimus.* vbi notandum obiter, *ciuile officium* legislationis & legum repurgationes hic vocari pariter, vt apud Anonymum, cuius verba antea protuli, ad differentiam militaris officii & bellici. Et mox: *Quamobrem deterſa nube voluminum, in quibus multorum nihil explicantium ætates attritæ ſunt, compendioſam Diualium conſtitutionum ſcientiam ex D. Conſtantini temporibus roborauimus.* Tandem: *Manet igitur, manebitque perpetuo elimata gloria Conditorum, nec in noſtrum titulum demigrabit, niſi lux ſola breuitatis,* &c. Ergo datum hoc adiutoribus negotium, non tantum, vt leges, quæ in abdito erant, ab obſcuritatis iniuria vindicarent, & in vnum corpus colligerent, compingerent; verum etiam, vt eas purgarent, compendioſe referrent, breuitate qua fieri poſſet: & ſic negotium datum purgandarum inque compendium redigendarum conſtitutionum, quæ Epitomæ vel Eclogæ lex eſt (non vero mutandarum, cuius αὐξαν ἐξουσιαν ſuis adiutoribus dedit poſtea Iuſtinianus:) reſecatis videlicet præfationibus nihil explicantibus, ſingulisque legibus ſeu ſententiis in ſuos titulos relatis. Qui exemplum luculentum videre volet huius Eclogæ, ſtante nihilominus eadem ſententia, componat is vel *legem 4. Cod. Th. de his qui ad Eccleſ. confug.* cum integra Theodoſii Iunioris conſtitutione, quæ extat inter acta Concilii Epheſini. Item *l. 2. Cod. Theod. de religione*, cum integris mandatis, quæ occurrunt in collatione Karthaginenſi. Quod quidem Theodoſii factum & conſilium ob fidem veri longe præſtabilius, quam Iuſtiniani, qui ſummo iure ſibi & adiutoribus ſuis dato omnem rei fidem & hiſtoriæ veritatem inuertit: ſic, vt ibi Principibus ſæpe ea tribuantur, quæ in mentem eis numquam venerunt, neque ſæculo eorum ſatis conueniunt, de quo poſtea. Tandem, quænam quantaque huius Codicis conditorum religio fuerit, circa leges in hunc Codicem referendas, poſtea viderimus.

CAPVT II.

De Materia huius Codicis, ſeu de Conſtitutionibus in eum relatis, deque næuis & erroribus Conditorum eius.

INgens profecto Chriſtianorum Imp. conſtitutionum ſylua erat, ob quam vtriuſque imperii Scrinia excurere huius Codicis conditoribus neceſſe fuit, hinc adeo & hæc ingens per ſexdecim libros ſparſa & diffuſa. Nam ſi tempora ſpectes, centum viginti ſeptem annorum epocha eſt ferme a Conſtantini temporibus, vt ipſemet Theodoſius ait ab A. D. 312. ad 438. ſi Imperatores, ſedecim; quorum conſtitutiones hic continentur, ii ſunt: *Conſtantinus M.* treſque eius filii, *Conſtantinus, Conſtantius, Conſtans, Iulianus, Iouianus, Valentinianus. Valens, Gratianus, Valentinianus Iunior, Theodoſius M. Arcadius, Honorius, Theodoſius iunior, Conſtantius, Valentinianus tertius.* Si ſpecies conſtitutionum quæras, hic occurrunt non edicta tantum, ſed & reſcripta varia ad conſultationes Magiſtratuum emiſſa; epiſtolæ item, ſeu litteræ ad Magiſtratus, orationes ad Senatum, pragmaticæ, acta habita in conſiſtoriis Principum, itemque in Principiis, mandata denique data Rectoribus prouinciarum, Cenſitoribus, peræquatoribus miſſis, cognitoribus futuris in collatione de religione. Huc inquam congeſta omnia illa, quæ aliquam iuris ſententiam & definitionem continerent. Neque vlla iuris ſiue priuati ſiue publici pars hic intacta, quod vel titulorum recenſus & librorum argumenta teſtantur. De conſtitutionibus ad priuatum ius ſpectantibus, quæ quinque priores ferme libros occupant, ita quoque ipſe Theodoſius Codicem ſuum commendat, *Nouell. 1.* *Cum liquido pateat, quo pondere donatio deferatur, qua actione petatur hereditas, quibus verbis ſtipulatio colligetur, vt certum vel incertum debitum ſit exigendum.* Quod publicum ius attinet, hic officia Magiſtratuum deſcribuntur, dignitatum notitia explicatur, res militatis diſponitur, officialium munera diriguntur, criminales actiones ſtabiliuntur, iura fiſci declarantur, annonæ & tributa diſponuntur, curiis ciuitatum conſulitur, profeſſiones & politia, vt vocatur, vrbium diſponuntur, ſuæ quoque ſunt leges poſitæ operibus & ornamentis publicis & ſpectaculis; pacis item & tranquillitatis cura habetur: tandem eccleſiaſtica negotia deſiſiuntur; vt proinde nulla publici iuris pars hic intacta maneat.

Ipſorummet porro Principum tituli ſeu nomina hic intacta non relicta, quod & ipſe Theodoſius Iunior pluribus conteſtatur nouella ſua. *Nulli*, inquit, *retro principum æternitas ſui detracta eſt, nullius Latoris occidit nomen: imo lucis gratia mutati, claritudine conſultorum auguſta nobiſcum ſocietate iunguntur. Manet igitur manebitque perpetuo elimata gloria conditorum, nec in noſtrum titulum demigrabit, niſi lux ſola breuitatis. Et quamuis noſtris auſpiciis totius operis inſtauratio deberetur, attamen magis Imperatorium, magiſque credidimus glorioſum, ſi fugata inuidia perennitatis iure, memoria remaneret auctorum: nobis ad fructum bonæ conſcientiæ abundeque ſufficit, reuelatis legibus, inuenta maiorum, obſcuritatis iniuria vindicaſſe.* Ita quidem Theodoſius, qui ſatis habuit inuidiæ ſeſe ſubducere. At enim publice id quoque perquam vtile, cuiuſque Conſtitutionis auctorem tenere, appoſitis etiam perſonarum, locorum, temporum characteriſmis, de quo in poſterioribus prolegomenis. Hæc egregia omnia & glorioſa: At enim fatendum, haud pauca ab huius Codicis conditoribus admiſſa, quæ ſiue apud rigidos cenſores, ſiue apud æquos etiam notam merentur: in iam exiguo præſertim opere, cui tot tamque præſtantes Iuriſconſulti incubuere, quibus ſui etiam ſæpe ſæculi conſtitutiones integræ obuerſabantur.

I. Miretur quis, tot omiſſas ab iis de iure conſtitutiones, quæ tamen alibi occurrunt: non de iis nunc dico, quæ in Codice Iuſtinianeo occurrunt eiuſdem Epochæ, ſeu eorumdem Imperatorum: procul dubio enim ex integro Codice Theodoſiano comprehenſæ fuerant: de iis nunc loquor, quæ ab aliis ſcriptoribus memorantur: veluti eam, cuius meminit D. Ambroſius *ep. 32.* Iouiniani Imp. Theodoretus *lib. 4. cap. 4.* Valentis apud Hieronymum *II. aduerſus Iouinianum*, Valent. *in cap. 4. 11. 9. 1.* Honorii *79 diſtinct. cap. 51. dua 8. & 97. diſtinct. c. 2.*

II. Nolo etiam in Conditoribus adeo notare nimiam ſæpe breuitatis rationem in excerpendis iuris ſententiis, vt omni luce ſæpe eas priuauerint, & cum eas ab obſcuritatis iniuria vindicare debuerint, obſcuriſſimas reddiderint; conciſis adeo verbis, omnique ſæpe veſte detracta; expunctis & reiectis, hinc proœ-

prooemiis, inde connexis & cohærentibus, quæ magnam vim habent ad intellectum legum; omiſſa eadem atque a corpore ſuo diuulſa ſummam obſcuritatem pariunt.

III. Nolo etiam adeo hic vrgere leges totidem ſerme verbis repetitas, ſub eodem etiam titulo velvti *l. 143. 144 de decurionibus:* vel ſub diuerſis titulis, quarum indiculus hic eſto, pariter vt repetitarum conſtitutionum in libris iuris Iuſtinianei indiculum alii confecere, inter quos Pancirolus *l. Var. 78.*

Nempe *lex 7. de diuerſis reſcriptis*, repetita *l. 20. de annona & tributis.*

Lex 2. de nuptiis, in *l. 5. ad l. Iul. de adult.*
Lex vlt. de teſtam. in *l. vlt. de inoff. teſtam.*
Lex 1. de tabulariis, in *l. 31. de decurionib.*
Lex vlt. de cohortalibus, in *l. 188. de decurionibus.*
Lex 1. de militari veſte, in *cap. 4. de ſuſceptoribus.*
Lex 1. de executorib. in *l. vlt. de feriis.*
Lex 1. de donationib. in *l. 2 de adu. tut.*
Lex 16. de pœnis, in *l. 57. de appellat.*
Lex 17. de bon. proſcript. in *l. 23. de petitionibus.*
Lex 11. de iure fiſci, in *l. 14. de ſuſceptorib.*
Lex 50. de decurion. in *l. 4. de luſtrali collat.*
Lex 49. de operibus publ. in *l. vlt. de equorum collat.*

Id inquam repetitionis vitium his obiectare adeo nolim, cum vtilitatem ſuam quandam id habeat, & paratitlorum inſtar exhibeat: niſi quod ancipitem hæc Conditorum animum arguunt, hærentium, quonam potiſſimum quidque referendum eſſet, quæ ideo repetere maluerunt quam perire.

IV. Renouatas etiam leges repetitaſque in eandem ſententiam vel ab eodem Imp. vel a poſterioribus Principibus nolim hic ideo carpere. Nempe relatæ ab eodem Imp. leges rurſum, vſurpatis prioris legis verbis. Ex *l. 140. lex 148. de decurionibus.* ex *l. 157. finis legis 158. eod.* ex *l. 4. l. 9. de ſcenicis.* ex *l. 15. l. 18. de ſcenicis.* ex *l. 30. de Epiſcop. lex 22. de extraord.* ex *l. 35. de Epiſcop. pars legis 2. de Epiſcop. iud.* ex *l. 2. de honor. codicill. lex 24. de decurionib.* paucis additis; vt, *l. 50. 56. 64. de hæreticis.* paucis mutatis; vt, *l. 21. 22. de diuerſ. offic. l. 12. 13. de bon. proſcriptor.*

V. Contrarias quoque tot leges, ſe ſe inuicem deſtruentes abrogantesque hic poſitas haud ideo reprehendere velim: cuiuſmodi plures occurrunt, *tit. potiſſimum de decurionibus*, & *tit. de hæreticis, in negotio Eunomianorum l. 17. 23. 25. 27. 36. 49. 58.*

VI. Nolim etiam arguere tot ſimiles in ſententiam eandem: nam & ſuam hæ hodie ſummamque vtilitatem habent ad hiſtoriam iuris probe noſcendam: & contrariæ leges pro vſu reip. ſæpe aptari poſſunt: & in ſingulis quamlibet ſimilibus, ſingulare quid fere ſemper occurrit, ſingulisque adeo illa quaſi condimenta ferculis conueniunt, non vt in Æſopi patinam omnia. Ab vtroque certe quantum potuit ſibi poſtea cauit Iuſtinianus, cui id facilius erat, cum omnia ad ſuam mentem refingeret, & tamen nec quicquam cauit, quin multæ ſimiles & contrariæ exciderint.

VII. Nolim & eas quoque leges hic notare, quæ plurimæ extant chronicæ aut locales: quæ in certum tempus vel certo loco latæ atque ad perpetui iuris formam pertinent: quas Tribonianus ideo vel in totum omiſit vel aliquid ex iis detraxit, ratione loci, temporis vel perſonarum.

A poſterioribus vero Principibus priorum Principum leges renouatæ & in nouum transfuſæ ſitum, vt ex *l. 7. de filiis mil. apparit. lex 83. de decurionibus*, ex *l. 7. C. 12. de deſertorib.* ex *l. 5. lex 17. de nauicul.* ex *l. 7. de fil. mil. apparit.* pars *l. 9. eod.* ex *l. 10. de accuſat. l. 16. eod.*

VIII. Nolo etiam rubricas nigro latiores notare, veluti *tit. de mancipibus thermarum & ſubuectione lignorum.* Ecquis enim ſcit, an eo titulo lex aliqua interciderit?

IX. At ſequentia in huius Codicis conditoribus quis ferat? primo quidem, quod impias leges plures in eum retulerunt: cum tamen huius Codicis condendi ſtudium ideo in ſe receperint, vt inde ad forum & quotidianas aduocationes iura peterentur, in iure proferrentur, vim legis obtinerent. Non illud iam vrgeo, quod in illis Iulianum Diui appellatione dignari videmus: Item quod conditores, eiuſdem Iuliani paſſim conſtitutiones haud obſcure Chriſtianorum Principum conſtitutionibus & inſtituto contrarias, huc retulerint. Verum illas nunc conſtitutiones vrgeo, quæ expreſſam impietatis notam hodie continent: vt Conſtantini M. *l. 1. de paganis, de licito haruſpicinæ vſu:* vt & Valentiniani ſenioris *de cuiuſque religionis libertate.* eiuſdemque haruſpicinæ tolerantia, *l. 2. 3. 9. de malef. & mathem.* quæ ei ſi tum, cum ferrentur, tolerabiles erant, nondum re Chriſtiana in ſolio ſolidoque prorſus locata, poſtea tamen verſo rerum ſtatu, expunctas eas oportuit, & ab eo codice abeſſe, qui ad vſus publicos & forenſes proponeretur, firmata iam re Chriſtiana. Multo magis quis non damnet Conditorum operam, cum Iuliani *leges 4. 6. de ſepulchris violatis*, gentilitiæ ſuperſtitionis plenas eodem retulerunt? Quis ferat Valentiniani Iun. *legem vlt. de fide Catholica*, ibidem legi pro Ariminenſi Synodo? Quis ferat ibidem Arcadii *leges 1. 4. 5. 6. de his qui ſuper religionem*, quæ & ipſæ Catholicis aduerſæ erant, & aduerſus Chryſoſtomum & Ioannitas latæ? Niſi quod hæ innoxiæ videntur, hiſtorica cauſa ignorata: & ſuperiores omnes hodie nos ſeruatas nobis gratulamur, quæ tamen ſuſtulit ſpecies a Theodoſii propoſito aliena erat, neque ad eius defenſionem quidquam facit.

X. Sequuntur fugitiuæ leges, eæque in triplici genere. Primum enim integræ quædam leges, quæ etſi non alieno prorſus titulo poſitæ ſint, commodiore tamen loco ſtare poterant, vt ecce *lex 4. de conſtitut. Principum*, melius poſita fuiſſet *ſub tit. de immunitate concessa: l. 1. de nupt.* aptius ſub *tit. de ſecund. nupt. lex 58. de re militari* & *lex 1.* ſub *tit. de filiis milit. apparit.*

Secundum fugitiuarum legum genus eſt earum, quæ integræ nullo modo iis titulis, ſub quibus poſitæ ſunt, conueniunt, ſed ob homonymiam vocis tantum in eos relatæ ſunt, vt ſunt complures leges *ſub tit. de Principibus agentium in rebus*, quæ conueniunt *titulo de Principibus cornicular.* &c. item *l. 1. 6. de palatinis S. L.* quæ ad Palatinos omnes pertinent. Complures item leges *libro 7.* quæ non ad militiam armatam pertinent, verum ad officialium militiam: item *l. 4. 5. de quæſtionibus*, exerrant eo titulo, & in titulum *de pœnis* referri debuerunt.

Poſtremæ leges fugitiuæ ſunt, quarum pars tantum titulo, ſub quo poſitæ, conuenit, pars alia vero in titulos alios conici debuit, vt ecce pars *legis 3. finium regundorum:* pars *legis 6. de re militari:* pars *legis vnicæ de Burgariis:* pars *legis 2. de veteranis.*

Pars *legis 9. & 11 de curioſis:* pars *legis 4. de adulteriis:* pars poſterior *legis 2. tributa in ipſis ſpeciebus:* pars potiſſima *legis 1. de expenſis ludorum:* pars *legis 24. de paganis.*

XI. In hoc potiſſimum cenſu ponendæ ſunt leges a ſe inuicem ita diuulſæ, diſtractæ, dilaniatæ, vt nullum certum ſenſum habeant, imo quandoque etiam conſtructionis ibi ratio non conſtet, veluti *lex 48. de operibus etiam publicis: lex 1. de priuileg. eorum qui in S. pal.* quare omni ope annitendum, vt ea rurſum quaſi diſſecta & lacerata Virbii membra copulentur: in quibus etiam relatiuæ voces ſuperſunt. Huiuſmodi vero, præter *d. l. 48.* & *d. l. 7.* duodecim occurrunt, vbi nullus ſcilicet ſenſus conſtat integer, imo ne conſtructio quidem *in l. 3. de poſtulando:* niſi iungatur cum *l. 6. de aſſeſſoribus.* Ita pariter iungi debet, vt ſenſus ei conſtet

Lex 3. de inoff. cum *l. 1. de libertis.*
Lex 5. de inoff. teſtam. cum *l. vlt. de iure liberorum & cum l. vltima de diuerſis reſcriptis.*
Lex vn. de peculio, cum *l vn. quod iuſſu.*
Lex vlt. de teſtimon. cum *l. 2. de pœnis.*

Lex

Lex 64. de decur. cum *l. 6. de re militari.*
Lex 184. de decur. cum *l. 14. de priuil. cor. qui in S. P.* & cum *l. 28. de cohortalibus.*
Lex 2. de collegiatis, cum *l. 25. de cohortalibus.*
Lex vn. de profeſſoribus qui in vrbe Conſtantinop. cum *l. 3. de ſtudiis liberal. V. R.*
Lex vlt. de operibus publicis, cum *d. l. 3. de ſtud. lib. V. R.*
Lex 1. de his qui ſuper. relig. cum *l. vlt. de fide catholica.*
Lex 24. de paganis, cum *l. 23. eod. tit.*

XII. In hunc cenſum quoque referenda eſt *lex 25. de nauicul.* quæ nihil omnino ponit aut definit.

XIII. *Præpoſterationis* quoque nævo laborat alicubi hic Codex. Nam cum Imperatorum & Conſulum ordinem in diſponendis legibus ſequi in animo habuiſſent conditores, ſæpius tamen ab hoc ſcopo ſuo exciderunt. Exemplum in *l. 7. de pactis. l. 12. 13. 14. 15. 16. de prætorib. l. 1. de veteranis. l. 14. 15. de iure fiſci. l. 63. 147. 182. de decurion. l. 1. 2. de ſuariis. l. 20. 21. de nauicul. l. 56. de hæreticis.*

XIV. Vitium quoque frequens in *inſcriptionibus* & *ſubſcriptionibus* legum, veluti in Imperatorum nominibus adſcribendis vel omittendis: in conſulatibus item non recte aut plene deſignandis: quod videre eſt in Conſtantinianeis, Conſtantianeis & Valentinianeis: vnde ea *Chronologiæ* confuſio enata, quam reſtituere hodie operoſum ſæpe videatur: vti *lege 1. de veteranis. lege 5. 6. de curſu public. l. 13. de pœnis.* Quanquam pro Conditoribus dici poſſit, in eos partim errores illos iam antea admiſſos incurriſſe, vel partim poſt demum a librariis commiſſos fuiſſe.

CAPVT III.

De vſu & auctoritate Codicis Theodoſiani quinti ſæculi decurſu & ingreſſu ſexti per orientem & occidentem: Etiam in Italia ſub Oſtrogothis, & ſub Vandalis in Africa.

Statim vt Codex hic conſummatus fuit & confectus, publice quoque promulgatus fuit & receptus per orientem & occidentem pariter: a Theodoſio primum ipſo, eius auctore, edita in id Nouella, quæ omnium prima eſt, *de Theodoſiani Codicis auctoritate,* emiſſa *ad Florentium PP. orientis,* qua conſtituit, vt nulli poſt Kalendas Ianuarias conceſſa ſit licentia, ad forum & quotidianas aduocationes ius Principale deferre vel litis inſtrumenta componere, niſi ex his libris, qui & ideo in ſacris ſcriniis haberentur: Item, vt nullam conſtitutionem inpoſterum velut latam in partibus occidentis alioue in loco a Valentiniano proferri liceret, vel vim legis aliquam obtineret, niſi hoc diuina pragmatica ipſi intimarent, idque ipſum obſeruaretur in his quoque, quæ ipſo Theodoſio auctore promulgarentur: addito falſitatis nota damnanda, quæ ex tempore definito in Codicem non referrentur: exceptis tantum, quæ haberentur apud militum Principia, vel de titulis publicis expenſarum aliarumque rerum gratia, quæ in Regeſtis diuerſorum Officiorum relata eſſent. Tandem iubet, vt edictis propoſitis, in omnium populorum prouinciarumque notitiam ſcita hæc ſua faciat peruenire. Cuius confirmationis & Nouellæ idem meminit decennio ferme poſt, *Nouella 2.* occaſione Nouellarum, quæ per id decennium, poſt Codicem, tamen promulgauerat: (d) & hæc Theodoſius.

Idem vero Codex per occidentem quoque ſtatim receptus fuit. Nam vt maxime nulla expreſſa Valentiniani ſuper hoc conſtitutio occurrat, qua is hunc Codicem in imperio ſuo obtinere iuſſerat, attamen recipi is & firmari eum indubie voluit. Nam & ſic decennio poſt A. D. 448. idem Imper. Nouellarum Theodoſianarum corpus ſeu Codicem, quæ poſt Theodoſianum prodierant, expreſſa Nouella (quæ eſt inter Valentinianeas 13.) (e) firmauit, addita ratione, *vt ſicut vterque orbis indiuiduis ordinationibus regitur, iiſdem quoque legibus temperetur:* idque ad Theodoſii ipſius iuſſionem, iure patris, *Nouella ſua 2.* (f) Nempe enim Valentinianus Cæſar primum, mox Auguſtus a Theodoſio creatus, dein & in generum adſcitus fuerat, vnde patris filiique nomina vtraque inter hos vſurpata, ſic vt Valentinianus Theodoſio tanquam parenti iam pareret. Et vltro Valentinianus eadem *Nouella 13.* Codicis Theodoſiani velut in orbe ſuo recepti meminit. *Glorioſiſſimus Principum dominus Theodoſius clementiæ meæ pater leges, a ſe, poſt Codicem numinis ſui latas, nuper ad nos, ſicut repetitis conſtitutionibus cauerat, proſequente ſacra præceptione direxit,* & generali illa, quam dixi, clauſula eam Nouellam claudit: *vt ſicut vterque orbis indiuiduis ordinationibus regitur, iiſdem quoque legibus temperetur.* Idem & A. D. 446. *Nouella ſua 4.* allegat firmatque Honorii *legem 19. C. de teſtam.* quæ hodie quoque extat in Cod. Theodoſiano. *Nouella 8. de 30. an. præſcriptione,* Theodoſii Iun. conſtitutionem *de 30. an. præſcriptione,* quæ extat *l. vn. C. Theod. de actionibus certo temp. fin.* non tantum firmat, ſed & explanat. Eandemque Nou. Honorii legem, quæ eſt *lex vnica Cod. Theod. de inquilinis & colonis,* confirmat pariter *in Nou. 12.*

Sed quid clarius duabus eiuſdem Valentiniani Nouellis, in quibus ad deciſionem ſententiamque firmandam, leges e Theodoſiano corpore ſpeciatim allegat; nempe A. D. 451. *Nou. 10. de confirm. iis quæ adminiſtr. cum lex,* inquit, *Diui Honorii ad Palladium PP. miſſa in Theodoſianum redacta corpus, hanc copiam talibus legatur dediſſe perſonis:* & anno 452. *Nouella de Epiſcopali iudicio 12. Quoniam conſtat Epiſcopos & Presbyteros forum legibus non habere, nec de aliis cauſis ſecundum Arcadii & Honorii diualia conſtituta, quæ Theodoſianum corpus oſtendit, præter religionem poſſe cognoſcere.* Sed & tertiam quoque Gratiani legem indidem repetit Valentinianus *Nouella ſua* inter Theodoſianas 45. *de honoratis & qui in gradu præferatur.* Ergo mature Valentinianus Codicem Theodoſianum intra orbem ſuum recepit. Neque huic obſtat, quod legem de 30. annorum præſcriptione, intra Gallias ante neſcitam (ſi lectio hic bene habet) circa Aſterii Conſulis ferme, i. e. A. D. 449. tempo-

(d) En iterum exemplum, propoſita fuiſſe *Decennalibus,* quæ de nouo conſtituebantur ab Auguſtis. quod & ex paullo poſt dictis patet

(e) *Theodoſianas 35.* in prior. edit.

(f) Inſcripta eſt Nouella: *Domino Valentiniano &c. ſemper Auguſto filio Theodoſius PP. Auguſtus Pater.* In Nouella autem 8. inter Valentinianeas, quam excitat GOTHOFREDVS noſter, legitur: *Ad quam beneuolentiam præcipue nos hortata eſt lex Domini patris Clementiæ meæ, Theodoſii perennis Auguſti.* IACOBVS CVIACIVS dum in *Obſeruationum* opere *Lib. XVIII. 26* de auctore præſcriptionis XXX. annorum differit, auctorem eius facit Theodoſium M. hancque nouellam fundamenti loco ponit, in qua hoc ius tribuerit Valentinianus Theodoſio Patri ſuo. *Non ergo,* inquit, *collegæ Theodoſio, ſed Theodoſio M. Nam Impp. ſolent anteceſſores ſuos patres appellare, vt Alexander Antoninum l. vlt. C. Inſt. de eden. & idem Valentinianus in eadem Nouell. Honorium qui ei fuit auunculus, non parens.* At licet negari non poſſit, Imperatores anteceſſores appellaſſe *Patres,* vt multis probat exemplis EZECH. SPANHEMIVS *Orb. Rom. c. 25.* hic tamen Valentinianus vel ideo Theodoſium iuniorem indigitare debuit, quod Theodoſius M. de præſcriptione XXX annorum legem non emiſit. Certe, vt probant ea, quæ Gothofredus attulit, *patrem* appellatum fuiſſe Theodoſium a Valentiniano, ita & magis confirmant ſententiam nouellæ duæ, altera *de Epiſcopal. iud.* inter Valentinian. 12. ibi, *diuæ memoriæ patris noſtri lege.* & Nouell. *de reddit. iur. armor.* inter Theodoſian. 20. ibi: *inuictiſſimi principis Theodoſii patris noſtri* &c. Conſule etiam CL. SIRMONDVM *ad Sidon. p. m. 85.*

tempora & ſic vndecim annis ibi proquiritatam, Sidonius Apollinaris ſcribit *lib. 8. ep. 6.* atqui Theodoſii Iun. ſuper eo lex lata iam A. D. 424. in Codice Theodoſiano extat *d. l. vn.* Verum dicendum eſt, non de Theodoſiana Sidonium illa poſteriore, verum de Valentiniani lege ſenſiſſe, quæ Theodoſiana adhuc expreſſior eſt, quæque fuit ab ipſo lata A. D. 449. & exinde paulo poſt proquiritata per Gallias, ſicut antea prope fuerat Romæ in foro Traiani. Sic liquet, in vtroque orbe receptum firmatumque Codicem Theodoſianum; cuius auctoritas vtrobique etiam deinceps ſtetit, neque enim tantum *Martianus Imp.* in oriente mox A. D. 454 & 455. varias inde, procul dubio Conſtantini aliorumque Imperatorum conſtitutiones allegat, *Nouella 4.* & *5.* verum ſubſecutis Principibus orientis & occidentis, inque iudiciis & cognitionibus Principum conſtitutiones inde allegari ſolitæ. *Maiorianus* primum occidentis Imp. *Nouella 1.* A. D. 458. præcedentium legum auctoritatem firmat, quod interpres ibi de lege, quæ in corpore Theodoſiani Codicis ſcripta extabat, recte interpretatur: Leonis potiſſimum Imperatoris orientis *Nouella de bonis vacantib. 3.* inter Anthemianas, quoque data eſt A. D. 468. triginta ſcil. annis poſt Codicem Theodoſianum editum, huic rei fidem facit, prolatas videlicet conſtitutiones tum in oriente, tum in occidente in vtroque imperio, vt loquitur Sidon. (*l. ep. 9*) e Codice Theodoſiano, in cognitionibus principum, & apud ampliſſimos conſultores, in controuerſiis obortis. Ibi quippe quandam conſtitutionem ex eo Codice memorat, de cuius ſententia ab Anthemio imper. occidentis ad Leonem Imp. orientis fuit relatum, quæque adeo cognitione conſtitutioneque illa Leonis interpretatione donatur, & ex titulo ſeu rubrica coarctatur. *Pius*, inquit, *ac triumphator Imper. Auguſtus filius noſter Anthemius occidentis Imperator, licet diuina maieſtas & noſtra creatio pietati eius plenam imperii commiſerit poteſtatem, tamen prudenti, & cauta qua pollet, æquitate per ſacros adfatus nos credidit conſulendos, adſerens, in Italia partibus multa exorta negotia ex donationibus, quas de alienis rebus Principes contra legum cauta fecere,* vtrum, &c. *Nam cum de huiuſmodi controuerſiis ab Ampliſſimis Cognitoribus tractaretur, prolata eſt conſtitutio* de Codice Theod. *ſub titulo de bonis vacantibus, qua D. Conſtantinus cauit*, &c. & mox: *cum & ipſe titulus ſupra prædicta conſtitutionis, vnde conſulta eſt noſtra clementia, de vacantibus tantum, non de omnibus bonis atque ſubſtantiis euidenter loquatur.* Tandem: *hanc igitur conſtitutionem in cauſa etiam Domnini & Fortunati illuſtrium perſonarum, quæ huic legi præſtitit occaſionem, valere præcipimus.* Sic teſtimonium luculentum habemus, quo firmatur in Italia quoque ſub Anthemio Imp. Codicis Theodoſiani auctoritas: ſub eodem Anthemio Imp. per Gallias quoque & in Aruernis quidem, qui tum adhuc Romani erant, teſtis eſt Apollinaris, *lib. 2. epiſt. 1.* Scribens quippe ad Ecdicium Comitem & Magiſtrum militum Anthemii per Gallias, agenſque de Seronato quodam ex Aturribus Aquitaniæ, quæ in poteſtate Gothorum erant, in Aruerniam reduce, (quemque Romæ capitis damnatum alibi teſtatur *lib. 7. ep. 7.*) velut de certiſſima patriæ ſuæ peſte & incubatore, contrariaque omnia, quam oportebat iuſque erat, eius geſta commemorans, inter cætera ait: *Exultans Gothis, inſultans Romanis: illudens Præfectis colludensque numerariis: Leges Theodoſianas calcans, Theodoricianaſque (id eſt Gothicas) proponens, veteres culpat, noua tributa requirit.* Mox poſtea quam Ecdicium hortatus eſt ad opem ferendam patriæ, ſubiicit: *ſi nulla a republica vires, nulla præſidia, ſi nulla, quantum rumor eſt, Anthemii principis opes: ſtatuit te auctore nobilitas ſeu patriam dimittere ſeu capillos.* Vbi clare vides, ſub Anthemio Imperatore, qui ab A. D. 462. imperauit, per Gallias quoque, quæ tum Romanis reliquæ erant, Codicis Theodoſiani auctoritatem vſumque receptum. In Africa quoque vſu receptus; cuius rei teſtimonium eſt omnino apud Victorem Vticenſem *lib. 3.* qui ſcripſit A. D. 486. Priuati quoque nonnulli ad eas leges prouocauere, ſcriptiſque ſuis nonnullas ex his indidere.

Memorat auctor collationis legum Moſaicarum, (quem Io. Tilius *Licinium Rufinum* credidit coniecturane, an potius ex veteris libri fide, (h) incertum) *tit. de ſtupratoribus*, conſtitutionem e Theodoſiano & quidem ampliorem, quam quæ ibi hodie extat. Incertum tamen, quando ſcriptor ille vixerit. P. Pithœus coniiciebat, eum vixiſſe Theodoſii Iun. temporibus, paulo poſt conſulatum ipſius xv. (dic xvi.) quo Codex editus cognoſcitur, (i) a quo vnicam illam retulit conſtitutionem: non omiſſurus, inquit, vt veriſimile eſt, *de homicidio non voluntario* Valentiniani legem, ſi tum quoque edita, aut incertum Nouellarum corpus redacta fuiſſet. Hæc ita Pithœus, quod neque ipſe ſatis credam.

Quare de eo amplius quærere hac occaſione libet, de quo, & Freherus *Parerg. Lib. I. 9.* (k) Primo, Chriſtianum ſcriptorem fuiſſe ipſa ſuſcepti argumenti ratio, eque Moyſe ſacraque ſcriptura ductæ ſententiæ clare oſtendunt, quod & Cuiacius iam indicavit *VII. obſ. 2.* Secundo, profeſſione *Iuriſconſultum* non fuiſſe, colligat quis ex *præfatione tituli 7.* cum ita Iuriſconſultos alloquitur: *Scitote*, inquit, *Iuriſconſulti, quia Moyſes prius hoc ſtatuit*; prodens, ſe in eorum numero non fuiſſe. Quod ſtilum eius attinet, arguit is, in paucis admodum, quæ ibi de ſuo intexuit, ſæculum inclinantis æui: veluti cum Moyſen, *Dei ſacerdotem* vocat *tit. 1. §. 1.* contra quam Iuriſconſulti, *Iuris ſacerdotes* dicebantur: & cum *eodem tit. §. 5.* ait, *Moyſes legaliter dicit.* quomodo Caſſiodorus eadem voce ſæpe vtitur: vt *lib. 6. form. 8. proximos defunctorum nobis legaliter anteponis:* & *lib. 4. ep. 37. prouocaſſe legaliter*, & *legalem antiquitatem* vocat *lib. 9. ep. 18. Legale compendium I. Var. 19.* cum eodem *tit. §. 3.* ait, *modo ipſe loquitur Vlpianus: modo*, pro, *nunc.* cum *tit. 5. §. 2.* hoc addit: *hoc quidem Iuris eſt, mentem tamen legis Moyſis Imperatoris conſtitutio ad plenum ſecuta cognoſcitur.* Vbi *ius* & *conſti-*

(h) Certe PETR. PITHOEVS, cui libellum hunc debemus cum aliis multis, quique antiquiſſimo libro vſus eſt, nihil de Rufino; incertum præterea fatetur, cur TILIVS eum auctorem statuerit. Imo in Codice Pithœano vulgatus titulus *Moſaicarum & Romanarum Legum Collatio*, etiam deerat, & dubitationi locus relictus, an ab ipſo ſit auctore, quamuis optime libello conueniat. Non defuerunt tamen, qui TILII opinionem ſequi voluerunt, quorum in numero eſt IO. BERTRANDVS *de Iurisperit. Lib. I. c. 35.* & IACOB. CVIACIVS *Obſeruat. XIV. 4. XXI. 11. & alibi.* Licinium Rufinianum IDEM *obſeruat. XII. 35.* vocat, & Chriſtianum fuiſſe putat *Lib. VII. Obſeruat. 2.* nec diuerſum ab eo, qui Paullum conſulit *L. 4. D. quib. ad libertat proclamar non lic* ad quam legem etiam pluribus id deducit *in Recitat. ad Paull. Quæſt XII.* Sed hæc ſtare non poſſunt vixit enim pariator ille poſt editum Codicem Theodoſianum, quem citat *tit. 5.* & ex eodem Cod. conſtitut. Nouell *tit 14.* Is vero Codex annis plus quam ducentis demum editus eſt, poſtquam *Licinius* ille *Rufinus*, qui fuit Alexandri Seueri temporibus, & *Paullus*, quo cum habuit ille commercium literarium, ſcripſere. Vid GOTHOFREDVS noſter *Manual. Iur. in Bibl. Iur. Civ. C. II. §. 12* ÆGID. MENAGIVS *Amœnitat Iur. Civ. c. 7.* & ANTON. SCHVLTINGIVS *ad Tit. I. Collat. in Iuriſprud. Anteiuſt.* Si forte IO. TILIVS in Codice quodam vidit adſcriptum *Licinii Rufini* nomen, (quod crediderim) patet ex dictis, hunc, quiſquis ille fuerit, fuiſſe longe diuerſum & remotum ab illo, de quo iam mentio facta. Id quoque ſuccurrit, nonnullos hanc collationem ipſi P. PITHOEO, a quo ſuppoſita fuerit, adſcripſiſſe, quod tamen honeſtiſſimus viri grauiſſimi animus, & Codices diuerſi refellunt.

(i) In priori edit legitur *cogitur*, quod ſtare non poteſt. Poterat etiam quis ſubſtituere rum SCHVLTINGIO *creditur.*

(k) Hic Monachum fuiſſe, qui hanc collationem compoſuit, exiſtimat, verum nihil habet, quo probare poſſit ſententiam.

conſtitutio opponuntur, vt paſſim in interpretationibus, quæ Aniano tribuuntur: item *ad plenum* pro *plene:* item *ſecuta cognoſcitur*, pro *ſecutam apparet*, vel *ſecuta eſt*, quomodo interpres Codicis Theodoſiani ſæpe. Cum *tit. 6. §. 4.* ait: *Exemplum literarum Diocletiani & Maximiani Impp. talem coniunctionem grauiter puniri commemorat.* cum *tit. 1. §. 8.* & *9.* ait: *talem conſtitutionem ponit.* cum *§. 10. tale reſcriptum dedit:* cum *tit. 6. §. 6. adhuc rudibus populis ex diuino nutu condita iiſdem adſtipulantibus ſancirentur.* Item cum ibidem ita ſcribit: *quos diuina & humana ſententia conſona voce damnauit.* quomodo Caſſiodorus *IX. Var. 9. conſonam voluntatem*, dixit: cum initio *tit. 7.* ait: *Moyſes prius hoc ſtatuit, ſicut lectio manifeſtat:* qua *lectionis*, hoc ſenſu, voce, etſi antea quoque vſurpata, & Caſſiodor. quoque paſſim vtitur de diuinis ſeu ſacræ ſcripturæ textibus *IV. Var. 39. X. Var. 16. 17.* vide & Synodum Turonenſem II. ſub Cheriberto A.D. 570. *can. 1.* Cum *titulum 13. de terminis mota* inſcribit: cum *titulo 14. §. 3.* ait, *ſupra relatis ſpeciebus:* cum fine *tit. 14. §. 3. Nouellas conſtitutiones* vocat: (pariter vt Theodoricus Oſtrogothorum in Italia Rex fine edicti ſui, de quo poſtea) Chriſtianorum Imperatorum ac nominatim Conſtantini legem intelligit de plagio, quæ eſt *lex 1. C. Theodoſiano ad leg. Fab.* cum *tit. 14. §. 3 plagiatorem* dicit, *pro plagiario*, quod certe nemo dixit, niſi Africanus, vti Tertullianus, vel ſeneſcentis æui & Theodoricianus aliquis; v. edictum Theodorici: cum denique *l. 81.* initio ferme *tit. 16. §. 2.* ſcribit, *Calum ſic legitimas ordinare ſucceſſiones.* Hæc vtut ſint, illius tamen adhuc ſæculi ſcriptorem agnoſcas, quo veterum Iuriſconſultorum ſcripta integra adhuc extabant, quo tres Codices, & Theodoſianus quidem integrior adhuc quam hodie. Agnoſcas etiam accuratam viri diligentiam in eo, quod non libros modo, ſed & titulos ipſos, ſub quibus leges ſingulæ ſeu ſententiæ, quas excerpit, poſitæ erant, adnotauit: Item in eo, quod Hermogenianum & Gregorianum Codicem inter ſe componit, diſſenſumque inter eos notat, *tit. 6. §. 4.* in die videlicet & conſulibus Diocletiani & Maximiani adſcribendis. Quare eo mens inclinat, vt credam, circa decurſum ſexti ſæculi ſcriptorem hunc vixiſſe, ante Iuſtiniani tempora: quod etiam Freherus putauit, (l) quo tempore Codex Theodoſianus forte nondum a barbaris delibatus fuerat; & Caſſiodori proinde coæuum putem. Eo ferme animo ſcripſiſſe exiſtimo, vt a Romana Iuriſprudentia, veterumque Iuriſconſultorum ſcriptis Imperatorumque conſtitutionibus homines ad ſacram ſcripturam, ceu fontem iuris traduceret: & forte etiam, vt Iuriſconſultorum faſtum reprimeret, qui tam prudenter conſtitutis humaniſque legibus, poſthabitis diuinis, vectabantur ſeque efferebant: vt ex Caſſiodoro quoque diſcimus, *lib. IV. Var. 41.* Huic certe concinit, quod idem Caſſiodorus *VII. Var. 46.* ſcribit: *Inſtitutio diuinarum legum humani iuris miniſtrat exordium; quando in illis capitibus legitur præceptum, quæ duabus tabulis probantur adſcripta: ſacer enim Moyſes diuina inſtitutione formatus Iſraelitico populo inter alia definiuit*, &c. *hoc prudentes viri ſequentes exemplum.* Concinit & quod idem non vno loco iura diuina & publica iungit, vt *II. Var. 11.* Item quod ſacerdotibus Moyſis exemplum ingerit *IV. Var. 31.* videri cupio *canonem 21.* Turonenſis Concilii ſub Cheriberto A.D. 570.

Succedunt Reges Italiæ Gothici atque adeo Caſſiodori Senatoris tempora, qui paſſim verba conſtitutionum vſurpat, totaſque ferme e Cod. Theod. Certe Gothorum Reges inde a Theodorico, ante Iuſtiniani tempora, Romanas leges in Italia vigere voluere; atque adeo Codicem Theodoſianum, quem tamen Senator nuſpiam laudat: probauere ſimul & Nouellarum Theodoſii & Valentiniani corpus. & Theodoricus quidem ipſe libris quinque apud Senatorem: hinc adeo paſſim iudicibus leges inculcant (Romanas ſcilicet) Reges ipſi, *III. Var. 43. Delectamur*, inquit, *iure Romano viuere, quos armis cupimus vindicare*, & *IV. Var. 22.* de hoc loco v. Dominicum *de Allodiis p. 61.* vbi duæ leges ex Theodoſio citantur. Atque ita ſentio, neque accedo Frehero *parergon. c. 9.* Item, *neſcimus a legibus diſcrepare*, *IV. Var. 22.* *vt & iura veterum ad noſtram cupimus reuerentiam cuſtodiri: IV. Var. 33. veterum regulas ſeruamus IV. Var. 42.* Item *X. Var. 7. velle noſtrum antiquorum Principum eſt voluntas: XI. Var. 8. Nunc ſufficiens laus eſt conſcientia, veterum decreta ſeruare.* Earundem legum peritiam *in quæſtoribus X. Var. 6. 7.* inque aliis *IV. Var. 12. exigere*; Anaſtaſius certe Imp. Theodoricum frequenter hortatus dicitur, vt leges gratanter amplecteretur apud Senatorem *I. Var. 1.* (m) Hinc & tot ſpeciales conſtitutiones ab his allegatæ, quæ in Codice Theodoſiano extabant, itemque in Nouellis Valentinianeis: veluti vt ſecundum leges ablata reſtituantur a peruaſoribus *I. Var. 17.* vt contractus initi cum feminis, quæ maritos viuos dereliquerunt, caſſentur *II. Var. 10.* de coniugii nexu & vinculo *II. Var. 11.* de curialibus, ne derelicta origine, ad officia publica ſeu ad honores trahantur *II. Var. 18.* & *IX. Var. 4.* de priuilegiis Iudæorum in veteribus ſynagogis tuendis, vt non & nouis excitandis *II. Var. 27. IV. Var. 33.* & *V. Var. 37.* de priuilegiis principibus ſcholæ tributis *II. Var. 28.* de Comitis primi ordinis ex principe priuilegiis *II. Var. 28.* de triceonii præſcriptione *III. Var. 31.* de iudicio quinquevirali in cauſa Senatorum magiæ reorum *IV. Var. 22.* & *23.* de contractibus minorum eorumque reſtitutione *IV. Var. 35.* De triduanis tantum annonis tribuendis iudicibus in eorum diſcurſu *V. Var. 14.* de caducis fiſco competentibus, *V. Var. 24.* In adulteros *V. Var. 33.* & homicidas, *V. Var. 39.* de poteſtate patria ſoluenda per patriciatum, *VI. Var. 2.* de Præfecti

(l) Neſcio, quid ſibi hæc velint. Iuſtinianus enim iam ante decurſum ſeculi VI anno DLXV. exceſſit e viuis: ergo pariator hic ante eum tempora viuere non potuit. Excuſo tamen noſtrum, putarem enim errorem in deſcribendo admiſſum, voluiſſeque *GOTHOFREDUM* ante decurſum ſeculi V ſcribere, quod Chronologiæ & menti eius magis conſentaneum, vti obſeruat *CL. SCHVLTINGIVS* ad hæc auctoris verba, quæ præmiſit *Collation. Leg. Moſaic. & Roman.* & *I. S. BRVNQVELL. in diſſert. de Cod. Theod. cap. II. § 3.* Ad tempus, quo Collatio conſcripta eſt, pertinere videri poſſet, quod in margine Codicis *IOS. SCALIGERI* manu deſcripti e regione verborum *Paulus quoque* additum eſt. X̄P̄. DXCIII. quod tamen fieri potuit, vt a librario vel libri poſſeſſore primum profectum ſit: adeoque inde non poteſt colligi, eo anno hoc opuſculum conſcriptum fuiſſe: ac tum temporis alibi ius Iuſtinianeum, alibi Alaricianum corpus vſitatum erat nec proinde integra veterum opera adducere, vt hic factum, moris erat, Vid. laudatus *SCHVLTINGIVS ad Tit. I. Collat. Leg. Moſ. & Rom.*

(m) Plurimum certe poterat *Anaſtaſii* Auguſti auctoritas apud *Theodoricum* Regem, quod patet ex hoc loco, vbi Rex ſequentibus Imperatorem verbis alloquitur: *Vos enim eſtis regnorum omnium pulcherrimum decus, vos totius orbis ſalutare præſidium, quod cæteri dominantes iure ſuſpiciunt, quaſi in vobis ſingulare aliquid ineſſe agnoſcunt, nos maxime, qui diuino auxilio in Republica veſtra curam didicimus, quemadmodum Romanis æquabiliter imperare poſſumus. Regnum noſtrum, imitatio veſtra forma eſt boni propoſiti, vnici exemplar imperii, qui, quoniam vos ſequimur, tantum gentes alias anteimus. Hortamini me frequenter, vt diligam Senatum, leges Principum gratanter amplectar, vt cuncta Italiæ membra componam. Quomodo poteſtis ab Auguſta pace diuidere, quem non optatis a veſtris moribus recedere.* Romanos enim Theodoricus mores in aula Zenonis Auguſti didicerat, a quo cum variis eſſet honoribus affectus *PROCOP. de bell. Goth. Lib. I. cap. 1. AVCTOR. hiſt. Miſcell. Lib. XV. pag. 99. Tom. I. Script. Rer. Ital.* imo per arma adoptatus. *IORNANDES de Reb. Get. c. 57. PETR. PITHOEVS Aduerſ. l. 1.* continuo Romanis eorumque legibus fauit, imo morti proximus, comitibus ſuis in mandatis dediſſe dicitur apud *IORNANDEM de Reb. Geth. c. 59. vti ſenatum populumque Romanum amarent, Principemque orientalem placatum ſemper propitiumque haberent.* Vide ſi placet, quæ notaui *in diſſertat. de Amalaſuenta OſtroGothorum Regina.*

Præfecti Vrbis diœceſi intra C. milliarium *VI. Var. 4.* de æquali Comitis rerum priuatarum cum Præfectis Prætorio honore *VI. Var. 8.* de codicillis vacantibus *VI. Var. 10.* de Comitiua primi ordinis tribuenda Comitianis, *VI. Var. 13.* de vicario vrbis, ne ſine chlamyde ſalutetur *VI. Var. 15.* de rectoribus prouinciarum, vt annui ſint, *VII. Var. 2.* de tributorum exactione ad iudices pertinente, *VII. Var. 20.* de principe officii, cui totus iudicis genius creditus *VII. Var. 24.* de matrimonio illegitimo, inæquali, a principe confirmando *VII. Var. 40.* De venia ætatis *VII. Var. 41.* de cenſus releuationa ob ſterilitatem agrorum *VII. Var. 45.* de conſobrinorum nuptiis, vt a Principe peti poſſint *VII. Var. 46.* De prædiis curialium ſine decreto non alienandis *VII. Var. 47.* & *IX. Var. 2.* de Præfecto Prætorio patre Imperatoris: *VIII. Var. 20.* de peruaſoribus ſanctio Valentiniani *IX. Var. 18.* de titulis prædiis non affigendis a quoquam, *IX. Var. 18.* de donationibus *IX. Var. 18.* de eccleſiarum immunitate *XII. Var. 13.* de coniugum inter ſe ſucceſſione *V. Var. 24.* de officio & poteſtate rectoris prouinciarum *VI. Var. 21.* & ſimiles ſi quæ aliæ; quæ ferme in Codice Theodoſiano & in corpore Nouellarum Valentiniani, Theodoſii, Maioriani aliiſque, quæ eis iunctæ ſunt, continentur.

Ergo apud Oſtrogothos in Italia id ius obtinuit, nulla legum σωματοποιΐα de ſuis confecta. Nam & Theodorici edictum, quod 154. capitibus conſtat, totum ferme exinde collectum eſt, vt ipſemet teſtatur fine eius: *Quæ, inquit, ex Nouellis legibus ac veteris iuris ſanctimonia pro aliqua parte collegimus:* (p) & Gelaſii PP, *ep.* in decreto Iuonis, *parte 4. c. 180.* ad Theodoricum: *Certe eſt magnificentia veſtra, leges Romanorum principum, quas in negotiis hominum cuſtodiendas eſſe præcepit, multo magis circa beati Petri Apoſtoli ſedem pro ſua felicitatis augmento velle ſeruari:* ſub Theodorico viguit lex Romana, *Can. 12. Diſt. 10.*

Ac proinde quamuis ex Gothis & Romanis conſtaret, vt videre eſt apud Caſſiodorum *I. Var. 17. 28. II. Var. 16. 19. III. Var. 13. 24. 48. IV. Var. 47. V. Var. 5. VII. Var. 25. 39. VIII. Var. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 27. IX. Var. 9.* & *14. XI. Var. 1.* ſeu eadem lex erat Gothis & Romanis: vt ex prædicto Theodoriciano edicto apparet, & variis apud Caſſiodorum Senatorem locis, veluti *II. Var. 16. III. Var. 13. VII. Var. 3.* Illa tandem iura ſunt, quæ vſualia publicaque dixere apud Caſſiodorum *IX. Var. 18.*

Atque ita liquet de Codicis Theodoſiani vſu tum in oriente, tum in occidente, qui eſt integer tum habitus vſque quo a Iuſtiniano is in oriente, in occidente vero per Gallias delibatus fuit, neque eadem ratione: de quo Codicis Theodoſiani fato nunc agendum eſt, & primo quidem de Iuſtinianeo, etſi tempore paulo poſterior ſit.

CAPVT IV.

De Iuſtiniani inſtituto & Triboniani facinoribus circa Codicem Theodoſianum in oriente.

DE Iuſtiniani inſtituto res nota eſt, qui Codicem ſuum e tribus, quos dixi, Codicibus, & in his e Theodoſiano, 90. poſt annos & ex ſecutis deinceps legibus, per decemuiros ad id delectos, prima editione concinnauit, & anno abſoluit, promulgauitque A. D. 528. 529. deque repetita eiuſdem poſtea prælectione A. D. 534. Notum etiam, quantam poteſtatem his dederit in interpretandis conſtitutionibus: Nos de iis nunc ſaltem agemus, quæ Theodoſiano continebantur.

Et quanquam perpetuam in notis noſtris collationem καθ᾽ ἕκαστα inſtituerimus ad ſingulas conſtitutiones, prout & in vtroque Codice habentur: interpolationis tantæ genera decem & incommoda hic ſummatim ἐν κεφαλαίῳ repetere iuuat. Quod prius attinet, vel ſuperflua, & in his præfationes & hiſtorica, ſeu quæ ad hiſtoriam pertinent, detracta: vel χρονικὰ & τοπικὰ ſublata: vel antiquata omiſſa, veluti crucis ſupplicium, vide Contium *1. ſubſec. c. 13.* vel obſcura quæ videbantur, illuſtrata, notioribuſue immutata: in eadem ſententia repetita multa: omiſſa, addita ſeu inſerta multa. Hæc quidem omnia, vt ad æui ſui forique vſum accommodaret.

Quod quidem non adeo improbum pro inſtituto ſuo, tum &, vt cum nouo iure omnia conueniret. Niſi eſſent vbi lucem detraxiſſet: niſi occurrerent, vbi propoſitum ſuum non tenuit; niſi eſſent, per quæ ignorantiam ſuam proderet; niſi denique, vbi falſi genus non vnum admiſit: niſi in omnibus veritati fucum feciſſet. Lucem, inquam, detraxit, dum hiſtorica reſecuit: dum leges diſcerpſit: nam cum *legem 8. Cod. Theod. de iuriſdict.* in tres diſcerpſerit, puta *in l. 8. Cod. vnde vi, l. penult. de accuſat. l. vn. de abigeis*; nondum tamen integram illius mentem expreſſit. (q) Item, cum *l. vn. Cod. Theod. ne in ſua cauſa*, in duas diſcerperet, *in l. vn. C. eod. tit.* & *l. 10. de teſtibus*, argumenti elegantiam ſuſtulit. (r) Propo-

(p) Habetur edictum hoc apud *CL. LINDENBROGIVM Cod. Leg. antiq. p. 23.* & in *Edit. Oper. Caſſiodori Nicell. an. Par. ſ. 1579. in f.* In cuius *præfat.* Theodoricus ita: *Se iuſſiſſe præſentia edicta pendere ſalua iuris publici reuerentia & legibus omnibus cunctorum deuotione ſeruandis, quæ barbari Romanique ſequi debeant, ſuper expreſſis articulis præſentibus euidenter cognoſcant.*

(q) Magno iam ante noſtrum ſtudio diſcerptas has leges obſeruauit, magni nominis Iurisc. *IACOB. CVIACIVS*, in primis in erudıtiſſimo *Obſeruationum* opere, & alibi, quarum nos nonnullas huc tranſcripſimus, vt lectori vno intuitu innoteſcerent, quæ ſparſim alias in hoc Codice ſunt quærendæ. Ita *L. 3.* Cod. Theod. *de dotibus* diuiſa in *l. vlt.* Cod. *ſolut. matrim. quemadm. dos petat* & *l. vn.* Cod. *ſi dos conſtant. matrim. l. 7.* Cod. Theod. *de teſt. & codicill.* ſecta eſt in *L. vlt.* Cod. *de codicill.* & *L. 2.* Cod. *de bonor. poſſeſſ. c. tr. tabul. lib. L. 2.* Cod. Theod. *de liberal. cauſſ.* etiam in partes duas diſcerpta, quarum prior extat *L. vlt.* Cod. *de patr. poteſt.* poſterior *L. vlt.* Cod. *quib. ad libert. proclam. n. licet.* Obſeruat id *GOTHOFREDVS* noſter ad has leges, & ex eo aliusque *I. S. BRVNQVELL. diſſert. de Cod. Theod. p. 65.*

(r) Mutilatæ conſtitutionis exemplum præbet *L. 12.* Cod. *de iuris & fact. ignor.* quæ deſumpta eſt ex *L. 2.* Cod. Th. *de conſtit. princip.* reſectis quinque prioribus verbis *L. 6.* Cod. *de dilationibus*, eſt deſumpta ex *L. 3.* Cod. Theod. *eod. tit.* verum potiſſima parte truncata. *L. 2.* Cod. *de his, qui ven. ætat. impetr.* eſt ex *L. 1.* Cod. Theod. *eod. tit.* ſed abſunt elegantiſſimæ partes. *L. 6. vbi non eſt nupt.* confecta eſt ex *L. 1.* C. Theod. *eod. tit.* ſex vero locis mutilata. *L. 15.* Cod. *de donat. ant. nupt.* conſcripta ex *L. 2.* Cod. Theod. *de ſponſal. & ant. nupt. donat.* dimidia tamen pars deeſt. *L. 2.* Cod. *de adminiſtr. tut. & curat.* hauſta ex *L. 4.* C. Theod. *de adminiſtr. & peric. tutor.* multis etiam in locis mutilata. Ita pars prior *L. 3.* Cod. Theod. *de teſtam. & codic.* abiit in *L. 17.* Cod. *de teſtam. & quemadm. teſtam. ordin.* reſecta ſunt reliqua. *L. vlt.* Cod. *quor. bonor.* fontem habet *L. 1.* Cod. Theod. *eod. tit.* amputata vero ſunt verba priora. *L. 4.* Cod. *de SCto Orphit.* collecta & interpolata ex *L. 3.* Cod. Theod. *de legit. hered.* Alium plane ſenſum Codicis Iuſtinianei compilatores multis etiam conſtitutionibus affinxerunt, quod docet *L. 1.* Cod. *de diuer. reſcript.* quæ eſt ex *L. 1.* Cod. Theod. *de conſtitut. princ.* Loquitur autem hæc conſtitutio de omnibus edictis & conſtitutionibus generalibus, compilatores tamen eam ad beneficia tantum perſonalia certis conceſſa perſonis applicarunt, reieceruntque ad alium titulum. *L.* Cod. Theod. *de tempor. curſ. & reparat. denunciat.* cuius hæc ſunt verba: *Si petitores probauerint, interpellantes ſe ſæpius eſſe dilatos, atque ita lapſum temporis incurriſſe per negligentiam atque deſidiam grauitatis tuæ, audita eorum differentia, indemnitas petitorum pro modo litis, quæ in altercationem fuerit adducta, de tuis facultatibus ſarciatur* translata eſt in *L. 6.* Cod. *de pœna iudicis, qui male iudicauit*, at peſſime deformata, & iniuſtiſſime ad iudicem, qui vel pretio vel gratia corruptus perperam iudicauit, traducta. *L. 2.* Cod. *de ſponſal. & arrhis ſponſalit.* deſumta ex *L. 4.* C. Theod. *de ſponſal. & ant. nupt. donat.* Ibi Conſtantinus militi deſponſato poſt ſtatim fecit, poſt biennium a ſponſalibus alterius conditionis quærendæ cauſa recedere. verum compilatores Iuſtinianei Codicis, hanc legem ad præſentem applicarunt ſponſum, his verbis *Si ſponſus in eadem prouincia degeret.* Etiam *L. 27.* Cod. *in f.*

Propoſitum non tenuit: nam cum hanc legem ſibi dixiſſet vt quæ in præteritum reſpiciunt, omitteret, attamen huiuſmodi nonnulla retinuit, vt conſtat ex collatione *l. 19. de operibus publ.* & *l. 51. Cod. Theod. eod. tit.* Ignorantiam ſuam prodidit, vt *in l. 1. de veteranis*, ibi *perfruantur*. Falſi genus non vnum admiſit, vt pluribus probatur in *Comment.*

Quoad materiam; vt *l. 6. de hereticis, l. 9. de Epiſcop. & cleric. l. 3. C. de apoſtatis.*

Quoad formam, ex duabus vnam legem ſæpe conflauit; ſic vt inſcriptionem vnius tantum ſeruarit, at ſubſcriptionem vtriuſque retinuerit, vt in *l. 3. C. Iuſtin. de aquaeductu*, quæ conflata eſt ex *l. 5. 6. C. Th. eod. tit.* in *l. vn. venat. ferar.* quæ conflata ex *l. 12. C. Theod. eod. tit.* (s)

Quandoque complures in vnam contrahit ſiue eorundem ſiue diuerſorum Imperatorum, & poſteriori ſubſcriptionem adſcribit, interdum etiam ex ſuperiore ſeu priore, vt *l. 1. C. de ſuperexact.* quæ conflata eſt ex *l. 1. 2. C. Theod. eod. tit. l. nemo l. paſchal. de indulg. l. 3. C. de epiſc. audient.* (t)

Quandoque addit, quæ inſcriptioni repugnant, vt cum *l. 5. C. de operibus publ.* addit veterem & nouam: cum tamen *lex 11. Cod. Theod. eod. tit.* ad vrbem Romam veterem tantum pertineat. (v)

Vnde apparet, quot modis hodie fucus ea re fiat, quamque periculoſum ſit ex Cod. Iuſtinian. leges allegare: imo quot in errores inducti fuerint, qui fidem Triboniani ſequuntur, non inſpecto Cod. Theodoſiano. Exemplum in Alexandro P. *C. 5. X. de præſcriptionibus*: cum 40. annorum præſcriptionis auctorem facit Theodoſium Iun. exemplum in Petauio, qui *legem vn. C. de priuileg. V. Conſtant.* a Theodoſio Iun. confirmare ius Italicum ſcribit *in Iuliano pag. 326.* x) qui ſi *legem & ad 45. Cod. Theod. de Epiſcopis*, legiſſet, id non dixiſſet.

Quid denique profuit Triboniano, retento nomine Imp. conſtitutiones edere, cum iis aliam ſententiam affigit; ſic vt potius Iuſtiniani iam ſint quam illorum Imperatorum, & quatum primus auctor extitit?

Melius Codicis Theodoſiani Conditores, qui ita nullius conditoris nomina occidere voluerunt, vt ſolum breuitatis lucem inferrent, non vt alienam ſententiam affigerent: reciſæ enim tunc ibi cæteræ, non verſæ: quod videre eſt ex illis legibus, quæ adhuc integræ alibi occurrunt.

Quare nemo de vero ſenſu conſtitutionum e Cod. Theodoſ. in Iuſtinian. Cod. inſertarum certus eſſe poteſt, niſi Cod. Theodoſiani fidem ſecutus vtrumque contulerit.

CAPVT V.

De Breuiario Codicis Theodoſiani, quod vulgo Aniani *perperam dicitur, in occidente.*

HActenus in oriente verſati ſumus, vbi Codex Theodoſianus a Iuſtinianco obliteratus fuit. In occidentem reuertamur, quanquam & de Italia iam ſupra vidimus: Quare de Galliis nunc videndum eſt, vbi iam exteræ nationes, Franci, inquam, Viſigothi, Burgundiones, & Romani adhuc alicubi rerum domini occurrunt. Sane quæ Galliarum pars adhuc Romanis parebat, & quamdiu ea paruit, Theodoſianis ea legibus regebatur, quod ex Sidonio Apollinari iam ſupra confecimus. Quæ vero prouinciæ, ciuitates, in exterarum nationum iura migrauerunt, duplici iure regebantur: nam Romani, qui his immixti erant, Romano porro iure ſeu Theodoſianis legibus vtebantur. Fuit enim hæc exterarum illarum nationum humanitas, vt ſuas deuictis, vel ſponte tranſgreſſis leges ſeruarint; (y) ipſi vero, qui exteræ gentis erant, rerumque iam domini, ſuo proprioque iure regebantur. Nam etſi Viſigothi v. g. Theodoricianis aliisque ſcriptis inſe-

 cutorum

inoff. teſt. eſt ex *l.* [illegible] *C. Theod. e. d. tit.* & *L. vlt. Cod. fin. regu.* [illegible] *3. Cod. Theod. eod. tit.* Sed in alium plane ſenſum vtraque detorta. Vid *I. S. BRVNQVELL.* [illegible]

(r) Huc etiam facit *l. 2. Cod. de infantib. expoſit.* cuius pars prior vſque ad vocem [illegible], eſt *Valentiniani, Valentis* atque *Gratiani*, poſterior autem *Honorii & Theodoſii*, quod videmus ex *L. 2. Cod. Theod. de expoſitis*, & obſeruauit *LVD. RVSSARDVS* [illegible] & *GERARD. NOODT in Iul. Paullo, ſiue de partus expoſitione & nece apud veteres c. 6.* Etiam *l. 7. Cod. de feriis*, eſt ex *L. 2. Cod. Theod. de feriis*, addita tamen ſunt multa ex *L. vlt. Cod. Theod. de ſpectacul.* & *L. 13. eod. Cod.* [illegible] *L. 27. Cod. de inoff. teſtam.* conflata eſt ex *L. 2* & *3. C. Theod. eod. tit. L. vlt. Cod. fam. erciſc.* eſt confecta ex *L. 1. C. Theod. eod. tit.* & *l.* [illegible] *de teſtam. L. vlt. Cod. quod cum eo, qui in alie. po*[illegible] eſt ex *L. vn. Cod. Theod. quod iuſſu, l. vn. de peculio.* Vid *BRVNQVELL. l. c.*

(t) His indigitare voluit, *legem de Paſchali in algentia* 8. quæ incipit, *Nemo*, itemque *legem 6. Cod. Theod. de indulgent. crimin.* relatas eſſe in *legem 3. Cod. de epiſcopal. audient.*

(u) *L. vn. Cod. ſi cum inl. relict. ciuis* inſcribitur *Conſtantino M.* reſtitui debet ex *L. 2. Cod. Theod. eod. tit.* vbi recte *Arcadio & Honorio* tribuitur. *L. 1. Cod.* [illegible] inſcripta eſt, *Conſtantino, Conſtantio & Conſtanti*, corrigenda eſt ex *L. 1. Cod. Theod. e. d. tit.* vbi *Conſtantino M.* tribuitur, qui dedit hanc conſtitutionem contra Arianos & Meletianos. *L. 2. Cod.* [illegible] nomen [illegible] præfert, ſed prior tantum pars eius eſt, poſterior *Imp. Theodoſii, Arcadii & Honorii*, vti ex *L. 4. C. Theod. de cognit. & procurat.* clarum [illegible] *Cod.* [illegible] *leug. præſtare*, lata eſt anno CCCXXII. inſcribiturque *Arcadio, Honorio & Theodoſio*, cum tamen Arcadius iam anno CCCCVIII Conſtantino oli deceſſerit, ergo reſtituenda ex *L. vn. Cod. Theod. de exuct.* [illegible] tributur *Conſtantini M.* [illegible], eſt tamen *Conſtantini M.* qui minoribus aduerſus tutorum curatorumue fraudes hoc edicto ad populum V. R. emiſſo anno CCCXXVI, conſultum iuit quod patet ex *L. 1. Cod. Theod. de integr. reſtitut.* Vid. laudatus *BRVNQVELLVS l. c.* Addimus, in Codice Iuſtinianeo hinc inde conſtitutionum voces ita deprauatas apparere, vt aut ſenſus elici non poſſit, aut ſi poſſet, longe ſit ille ab intentione legiſlatoris alienus. Exemplum eſt in *L. 2. Cod. de abolit.* in qua legitur; *Si autem per depectionem, vel praemiis a reo*[illegible] *poſtulandam abolitionem. res immutata eſt.* Quid hic depectio? Reſtituenda les ex *L. 1. Cod. Theod.* [illegible] & pro depectione ei, *acceptionem* reponendum, quod vidit *IAC. CVIACIVS Obſeruat. II. 15.* & *GERARD. NOODT, in Diocletian. & Maximian. ſeu, de tranſact. & pactiom. crim. c. 13.*

(s) Edit. Pariſ. 1630. in 4.

(y) Exteræ enim pleræque nationes Imperatores Romanos venerabantur, quod illi ſuis auſpiciis regnare eas in terris ad imperium iure pertinentibus patiebantur, quum viderent, armis expelli non poſſe. Hinc nemini mirum, quod barbaræ hæ gentes & ipſæ nonnulla ex Romanorum iure adſciuerint, & prouincialibus leges ſuas permiſerint. Legimus apud *PROCOPIVM de bell. Goth. III. 33.* Francos terrarum a ſe occupatarum poſſeſſionem non ſatis ſtabilem exiſtimaſſe, antequam ea tabulis ab Imperatore conſignatis confirmaretur, & *GREGORIVS TVRONENSIS L. II. hiſt. Francor. c. 38.* habet Chlodovæum ab Anaſtaſio Auguſto Conſularia inſignia accepiſſe, igitur, inquit, *Chlodouæus ab Anaſtaſio Imperatore codicillos de conſulatu accepit, & in baſilica beati Martini tunica blatea indutus eſt & chlamyde, imponens vertici diadema*, &c. Sequentia magis probant, ab hoc demum tempore eius maieſtatem apud prouinciales maiora ſumpſiſſe incrementa Vid etiam *CL. ECCARDVS in* [illegible] *orig. Habsb.* In Oſtro-Gothorum Regum nummis certe capita Imperatorum & tituli cuſi ſunt, conf. *IDEM Epiſt. de num. quibusd. ſub regum. Theoder. Gothor. v. g. in honorem Imp. Zenonis & Anaſtaſii cuſis.* & Burgundiones vti legimus apud *PROSPERVM in Chron. ad an. 443.* Valentiniani Auguſti beneficio ſedes obtinuerant, Wiſigothis autem Honorius partem Galliæ & Hiſpaniæ conceſſerat ea lege *vt ſi a foret* [illegible] *Romana Reipublica, vti vſus exigeret,* [illegible] teſte *IORNANDE de Reb. Get. c. 32.* Et hæc omnino clientelarem neſum arguere exiſtimat *CL. HEINECCIVS hiſt. iur. l. b. II. §. 13.*

cutorum regum legibus regerentur, attamen Romanis adhuc legibus locus erat Romanorum reſpectu, quos ſuo iure viuere permiſere. Hinc adeo Alaricus Rex Romanarum legum collectionem inſtituit, quibus Romani inter ſe diſceptarent, eamque hie nominis auctoritate inſigniuit, ac potiſſimum ex Cod. Theodoſiano, tum ex Gregoriano, Hermogeniano, Pauli Sententiis, Caii Inſtitutis atque ex Nouellarum corpore, quod vulgo Aniani Breuiarium audit: de quo plenius nunc agendum eſt. Vbi primo ſpectanda eſt nobis auctoritas ſeu commonitorium, quod illi præmiſſum eſt: *Authoritas*, inquam: Nunc ita inſcribitur *exemplum*, vel vt MS. nonnulli præferunt: *In nomine Chriſti incipit authoritas Alarici regis.* Auctoritas eſt ſanctio & quidem generalis ſeu præceptio, vt ibidem mox vocatur. Quo ſenſu aucturitatis vox quoque accipitur, *l. vn. Cod. Th. de centurionibus*, *l. 4. de cohortalibus*, *l. 31. de petitionibus*, *l. 1. de his qui condit. propr. l. 14. de indulg. debitor.* & Symmachus quoque eodem ſenſu vſurpat, *lib. 7. ep. 1. 12.* & *lib. 10. ep. 83.* & inclinanti adhuc magis ſæculo apud Victorem Vticenſem *lib. 3. de perſecut. Vandal.* Caſſiodorum *variis locis*, Gregorium Turonenſem *lib. 9. 30.* & *41.* Anaſtaſium *in vita Liberii & Hermiſdæ.* hinc & *titulo de diuinis reſcriptis* additum in Tilii Codice. & apud veterem conſultationis auctorem, id eſt, *authoritatibus*, hoc ſenſu auctoritatis vox accipitur in interpretatione *legis vn. C. Th. de reſponſis prudentum.*

Eadem vero & *Commonitorium* dicitur, nempe quia ad ſpecialem iudicem illa directa eſt: ad Timotheum, inquam, comitem ciuitatis alicuius: quo ſcilicet iubet, vt in foro ſuo nulla alia lex, neque iuris formula proferatur vel recipiatur. *Commonitorium* nempe, vt in commune, eſt mandati genus omne in ſcripturam redactum, etiam quod a priuatis datur: de quo plene *ad l. 2. C. Th. ſi certum per. de ſuffrag.* ita nominatim eſt ſpeciale principis, vel alicuius in auctoritate poſiti mandatum & epiſtola, qua quis officii admonetur; vt ex Suida quoque patet. Ita Amm. Marcellinus *lib. 28. cap. 1. Commonitorium cum Auguſti litteris tradidit:* (z) vnde & in Gloſſario Cyrilli & gloſſis Nomicis Κομμονιτώριον, *ἐπιςολὴ ἀπεςαλμένη εἰς χώρας:* vel *ἐπιςολὴ ἀπεςαλμένη μετὰ προςάξεως.*

Primum igitur ex hac *Authoritate* ſiue *Commonitorio* diſcimus, Alarico Viſigothorum Rege Toloſæ regnante (vnde & Alaricus Rex Toloſæ vocatur in ſubſcriptione) eoque præcipiente, hoc Breuiarium ſeu hunc Codicem, de Theodoſiani legibus & ſententiis iuris diuerſiſque libris ſelectum, editumque. Et quidem, quod *ſecundum*, compoſitus hic Codex XX. (a) regni ipſius anno i. e. A. D. 506. *Meſſala & Areobindo coſſ.* anno regni ſui penultimo: inſequente quippe anno a Clodoueo Rege Francorum profligatus, occiſus fuit, inque eo defecit regnum Toloſæ, quo ipſo conſulatu & Agathenſis Synodus habita.

Tertio ex eodem *Commonitorio* diſcimus, hanc collectionem ſuſceptam, in conſilium adhibitis *ſacerdotibus ac nobilibus viris:* quomodo & poſtea, roborata ea *Epiſcoporum ſelectorum prouincialium adſenſu;* nempe hi tum Regum Gothorum, tum Francorum comites conſiſtoriani fuere: Epiſcopi, (b) inquam, & electi prouincialium ſeu nobiles viri, proceresque & optimates, vt diſcimus ex Capitularib. Annalib. veterib. Francorum, formularum ſcriptoribus, de quo V. C. Bignonius in *Marculphum p. 510. 511.*

IV. Cauſam finemque adeo huius collectionis diſcimus ex principio dictæ auctoritatis: nempe ait Alaricus, ſe vtilitates populi ſui tractantem, id etiam, quod in iure iniquum videbatur, corrigere in animum induxiſſe, vt ita omnis *legum Romanarum & antiqui iuris obſcuritas* in meliorem lucem & intelligentiam redigeretur, nihilque dubii relinqueretur, quo litigantes diu inter ſe iurgarentur: quin contra ea collectione negotia diſcingerentur, & iuxta eius ſeriem cauſæ deciderentur, addita ſanctione, ne quidquam aliud in diſceptatione vel in foro proferretur, vel reciperetur, propoſita pœna acerbiſſima. (c) Hinc & interpretatio *ad l. vn. de reſp. prud.* ait: *quæ neceſſaria cauſis præſentium temporum videbantur, elegimus* (vnde apparet quoque, eundem conditorem Codicis Alarici & interpretem eſſe.)

V. Ex eodem Commonitorio diſcimus, Alarici regis præcepto interpretationes huic Codici adſperſas, ibi *vel clariori interpretatione compoſita:* item in inſcriptione, ibi, *& ſicut præceptum eſt explanata.* De quibus interpretationibus ſuo capite poſtea. Certe inde factum, vt in pluribus libris locisque ſola extet interpretatio, ſubiecta illi diei & Coſs. nota eius conſtitutionis, quæ ibi exponitur: nam & ab ea expoſitione enucleatum ius Rom. & *in lucem melioris intelligentiæ* deductum in hoc ipſo Commonitorio dicitur.

VI. Diſcimus, factum *id ordinante viro illuſtri Comite Goiarico*, qui procul dubio Alarici ſi non Quæſtor, ita nos hodie vocamus, Cancellarius fuit, Certe, quod malim, Comes Palatii erat, cuius muneri hoc omnino conueniebat. Hinc adeo in MS. Regio N. XCVII. in totius libri vmbilico Aniani ſubſcriptio hæc quidem tenebat: *de prudentium ſolertia, Aniani V. S. ex præceptione domini noſtri glorioſiſſimi Regis Alarici, ordinante vero viro magnifico illuſtri Goiarico Comite, hunc Codicem legum iuris*, &c. ad Comites Palatii illuſtres. v. Chlotarii iudicium apud Bign. in *Marculph. p. 510.* Vt ex Eginard. *in vita Caroli* & Hincmaro *ep. 3. cap. 21.* ad Epiſcopos Franciæ diſcimus, Goiaricus, inquam, haud aliter atque Tribonianus huius operis *ἐργοδιώκτης* fuit. Quare in ipſo Commonitorio legam *a Goiarico Comite*, quod etiam nonnullis in memoriam venit. Nempe idem & *ἐργοδιώκτης* fuit, iuſſuſque e theſauris ſeu ſcriniis Regis hunc Codicem ad Comites & Iudices deſtinare.

VII. Nam, quod *ſeptimo*, hinc diſcimus, ſtatim vt Codex Alaricianus compilatus fuit, exemplaria eius ad Comites vniuerſos regni Alariciani miſſa fuere, vt iuxta eum cauſæ iudicarentur. Quo numero fuit & Timotheus vir ſpectabilis, Comes ciuitatis, ſeu regionis alicuius, ad quem Commonitorium hoc dirigitur.

VIII. Muniri voluit Alaricus huius Codicis exemplaria, ne ſcilicet variatio accideret, ſubſcriptione Aniani viri ſpectabilis, cuius etiam ſubſcriptio hic addita cum ſolenni formula, *Edidi atque ſubſcripſi:* item, *Recognouimus:* Et expreſſius vel planius adhuc in MS. Regio in fine libri: *Anianus V. S. hunc Codicem legum iuris ſecundum authenticum ſubſcripſum &*

(z) *ZONAR in Synod. Carthag. can. 1.* Τὸ Κομμονιτώριον, ἤγουν τὸ ἔγγραφον ὑπομνημάτων πραχθέντων καὶ λαληθέντων. .. .. ἢ Κομμονιτώριον τὴν ἐντολὴν τοῦ πάπα. φησὶ δὲ ὡς ἐνετείλατο ἐγγράφως τινὰ ὀφείλειν ζητηθῆναι. *Commonitorium, ſeu ſcriptis mandatus commentarius eorum, quæ facta & dicta ſunt: vel commonitorium, Papæ mandatum, per quod in ſcriptis mandauerat, quænam quæri deberent.* Add. *IDEM ibid. can. 101.*

(a) Anno regni XXII.

(b) Laudibus ideo Alaricus Rex extollitur a Cardinale *BARONIO Annal. Eccleſ. an. 506.* quod ſeculares leges non promulgauerit, niſi ab Epiſcopis prius adprobatas.

(c) Hanc indicant verba ſequentia Commonitorii: *Prouidere ergo te conuenit, vt in foro tuo nulla alia lex neque iuris formula proferri vel recipi præſumatur. Quod ſi factum fortaſſe conſtiterit, aut ad periculum capitis tui, aut ad diſpendium tuarum noueris facultatum.*

& in theſauris editum, *ſubſcripſi & edidi ſub die 3. Nonas Februarii A. 22. regnante Domno noſtro Alarico Rege; ex praceptione domni noſtri glorioſiſſimi Regis Alarici, ordinante viro magnifico & illuſtri Goiarico Comite.* Et quidem infertur, Anianum Referendarium omnino fuiſſe, de quo v. Bignonium in *Marculph. p. 512.* nam Referendarius ſubſctiptionem Regiis litteris apponebat; Caſſiod. *VI. Var. 17.* Vide Gloſſar. Pithœi. (d)

IX. Hic Codex de Theodoſianis legibus eſt electus, *Aduris* anno XXII. Alarici *editus atque ſubſcriptus dicitur.* Quod quidam hactenus ita accipiunt, quaſi Codex hic Aduris confectus fuerit. Ego potius putem id ſignificari, Aduris eum ab Aniano editum & ſubſcriptum. Aduris vero, id eſt, Aturribus in Nouempopulania: quorum Aturrenſium, vt omittam alia, mentio quoque apud Sidonium *dicta ep. 2. lib. 1.* qui cum tota Aquitania in poteſtate Gothorum erant, Anthemii iam tempore ſub Theodorico, qui ibi quoque ſedem aliquando fixit, vt ex eadem epiſtola colligitur. Et ſane ſunt viri docti, qui hunc Codicem compoſitum Toloſæ tradunt, ex eo, quod in MS. nonnullis fine Commonitorii hæc leguntur: *Data ſecundo Nonas Februarii anno vigeſimo Toloſa regnante Alarico Rege.* Neque tamen id inde recte colligas: nam id pertinet non ad locum, vbi hic Codex conditus, verum ad deſignandum regnum, cuius Rex erat Alaricus: quomodo hic quoque poſt Aniani ſubſcriptionem additum *dat. ſub die IIII. Non. Feb. anno XXII. Alarici Regis Toloſa.*

Nos ad Anianum redeamus. Ex hoc igitur Commonitorio liquet, eum huius Codicis neque Breuiatorem neque vel interpretem fuiſſe, ſed recognitorem tantummodo & ſubſcriptorem: quanquam & Sigebertus *de Eccleſ. ſcriptoribus cap. 70. Anianus vir ſpectabilis, iubente Alarico R. volumen vnum de legibus Theodoſii Imp. edidit: & monente Oruntio Epiſcopo librum Ioannis Chryſoſtomi in Matthaum de Graco in Latinum tranſtulit.* (e)

Hæc vero collectio, quæ textu legum & interpretationibus ſubiectis conſtat, variis nominibus deſignata, modo *Corpus Theodoſianum* (f) dictum, modo *lex Theodoſiana*, modo, vt hic, *lex Romana*, (g) atque ita ſæpe allegat Papianus *Reſp. 2.* & formularum veterum auctores, quæ totæ ſecundum legem Rom. factæ ſunt, e quibus loca poſtea conſignabo, tandem & *Scintillas* dictas ait Sirmondus *in præfat. Appendicis Codicis Theodoſiani.* Quare quæcumque medii æui ſcriptores a legibus Theodoſianis vel e corpore Theodoſiano vel e lege Romana laudant, ea ex eo Breuiario deſumpta ſunt.

Habes hic L. B. Exemplar auctoritatis, quam Alaricus Rex Compilationi Legum ſuarum præfixit.

In hoc corpore continentur leges ſiue ſpecies iuris de Theodoſiano & diverſis libris electæ, & ſicut præceptum eſt explanatæ, anno XXII. regnante domino Alarico Rege, ordinante viro inluſtri Goiarico Comite. EXEMPLAR AVCTORITATIS. *Commonitorium Timotheo V. S. Comiti.*

VTILITATES populi noſtri propitia diuinitate tractantes hoc quoque quod in legibus videbatur iniquum, meliori deliberatione corrigimus, vt omnis legum Romanarum, & antiqui iuris obſcuritas, adhibitis ſacerdotibus ac nobilibus viris, in lucem intelligentiæ melioris deducta reſplendeat, & nihil habeatur ambiguum, vnde ſe diuturna aut diuerſa iurgantium impugnet obiectio. Quibus omnibus enucleatis atque in vnum librum prudentium electione collectis, hæc quæ excerpta ſunt, vel clariori interpretatione compoſita, venerabilium Epiſcoporum, vel electorum prouincialium noſtrorum roborauit adſenſus. Et ideo ſubſcriptum librum, qui in (h) tabulis habetur collectus, Goiarico comiti pro diſtringendis negotiis noſtra iuſſit clementia deſtinari, vt iuxta

(d) Erat Referendariorum officium Principi ſupplicum recitare deſideria, atque mandata eius inſinuare iudicibus. Sunt Referendarii inter ſpectabiles, quod & ex Commonitorio, & ex *L. 2. Cod. de officiis, qui vic. alicui. iud. vel. Præſid. obtin. Nouell. 10. Nouell.* 111. *cap. 1. Nouell.* 124. *c.* 4. PROCOPIO *Perſ. II.* 23. patet. Retinuere autem Wiſegothi dignitates Romanis vſitatas, quod faciebant Oſtro-Gothi in Italia conſtituti, vti ex CASSIODORI *Libr. Varior.* liquet. Fuit etiam apud Francorum Reges ſtirpis primæ Referendarius, cui annuli Regii erat commiſſa cura. quique Diplomatibus ſubſcribebat. Huc facit locus GREGORII TVRONENS. *Hiſt. Fr. Lib. V. c. 3. Sigo Referendarius, qui annulum Regis tenuerat.* AIMOIN. *Lib. IV. c.* 41. de Andoëno, *qui Referendarius ideo dictus eſt, quod ad eum vniuerſæ publica deferrentur conſcriptiones, ipſeque eas annulo Regis ſiue ſigillo ſibi commiſſo muniret ſeu firmaret.* Confer. MABILLON *de Re Diplomat. Lib. II c.* 11. DV CANGE *Gloſſar. med. & infim. Latin. v. ſubſcrib.* & ANT. SCHVLTINGIVS *Præfat. ad Iuriſpr. Anteiuſt.*

(e) Sigeberti teſtimonium minus recte reiicere noſtrum ſcribit SCHVLTINGIVS *l. c.* id vero non videtur, cum manifeſtum ſit, τὸ *edere* ibi longe alia ſignificatione acceptum eſſe, quam quidem debet in Commonitorio, vbi non aliud innuit, quam legem Principis *publicare, confirmare & commendare iudicibus*, quod erat Referendariorum, vti paullo ante. Sed hoc fugiebat Sigebertum. Et certe videtur etiam hic impegiſſe SCHVLTINGIVS, quando ex his Commonitorii, *edidi atque ſubſcripſi*, euincere vult, Anianum breuiarii Theod. Cod. auctorem fuiſſe, quod nemo probabit. Quamuis non negauerim, Anianum cum aliis viris nobilibus, quorum in numero Goiaricus Comes fuit, ab Alarico Rege quoque ad opus perficiendum adhibitum. Hic autem quod illud edidit, factum eſt, vt ab ignaris pro auctore ſolo venditaretur, cum tamen compilatio, modo eodem, quo Iuſtiniani Codicis, tractata fuerit. Sed & hic vnus Tribonianus in ore.

(f) *Nou. Collect. form. apud* BALVZIVM *form.* 16.

(g) Vid. IDEM in Edict. Clotar. *Capitular. p.* 7. 10. *Addit. IV. Capitular. c.* 45. 160. & CAR. DV FRESNE *in Gloſſar. med & inf. Latin. voc. Lex Roman.*

(h) *Qui in theſauris noſtris habetur oblatum tibi pro.* GOTHOFREDVS.

iuxta eius ſeriem vniuerſa cauſarum ſopiatur intentio: nec aliud cuilibet aut de legibus, aut de iure liceat in diſceptationem proponere, niſi quod directi libri & ſubſcripti viri ſpectabilis Aniani manu, ſicut iuſſimus, ordo complectitur. Prouidere ergo te conuenit, vt in foro tuo nulla alia lex neque iuris formula proferri vel recipi præſumatur. Quod ſi factum fortaſſe conſtiterit, aut ad periculum capitis tui, aut ad diſpendium tuarum noueris facultatum. Hanc vero præceptionem directis libris iuſſimus cohærere, vt vniuerſos ordinationis noſtræ & diſciplina teneat, & pœna conſtringat. *ANIANVS vir ſpectabilis ex præceptione D. N. Glorioſiſſ. Alarici Regis hunc Codicem de THEODOSIANI legibus atque ſententiis iuris vel diuerſis libris electum, Aduris anno XXII. eo regnante edidi atque ſubſcripſi. Recognouimus. Dat. ſub die IV. Non. Feb. anno XXII. Alarici Regis Toloſæ.* (i) *Et iterum anno XX. regnante Karolo Rege Francorum & Longobardorum & patricio Romanorum.*

CAPVT VI.

De interpretationibus, quæ ſubiectæ ſunt legibus Codicis Theodoſiani, iudicium.

ILlud de his interpretationibus monendum, non in omnibus MSS. eaſdem interpretationes occurrere: Item illud, duas interpretationes ſæpe ad vnam legem proponi, vt *l. 7. de diu. reſcript. l. vn. de mandat. princip. l. 6. de off. rect. prou. l. 1. de off. Iud. om.* e quibus poſteriores, breuiores & elegantiores, quæ tanti momenti poſtea viſæ ſunt, vt non tantum velut ipſius Codicis Theodoſiani pars haberentur, verum eæ ſolæ legum Theodoſianarum nomine citarentur & auctoritate cenſerentur, de quo mox. Medii proinde æui ſcriptores, quæ e legibus Theodoſianis laudabant, interpretationes ferme erant, quod a Sauarone in Sidon. *l. 2. ep. 1.* recte notatum. Hinc adeo quod ex legibus Theodoſianis laudat Iuo Carnotenſis circa A. D. 1092. *ep. 212.* id habet ex interpretatione *ad Paul. V. ſent. 11.* quod Concilium Nannetenſe *can. 8.* ex interpretatione ad *l. 5. C. Theod. de cognitoribus:* quod Gratianus *Can. 22. C. 2. Qu. 6.* id ex interpretatione in *V. Pauli ſentent. tit. de cautionib. & pœn. appellat. §. 1.* imo tanti momenti viſæ, vt librarii nonnulli ſolas interpretationes exſcriberent, vt indicio ſunt tot earum membranæ, in quibus, prætermiſſo legum ampliore contextu, ſolæ ſuperſunt interpretationes, quibus etiam ſubſcriptiones ipſarum legum ſeu notæ temporis adiectæ ſunt. Ita paulatim fucus factus eſt incauto lectori; ſicque Codicis legumque Theodoſianarum nomine veniſſe ipſum Codicis Theodoſiani breuiarium & interpretationes nudas vides: quæ, vt dixi, pro legibus obtruſæ ſunt a Monacho collectæ breui, cuius hic etiam præfatio in quibuſdam legitur. *Quiſquis opportuna vacatione minime p . fruitur, aut capacitate ſenſus vel prudentia plene imbutus non inuenitur, vt iura Romanorum*, id eſt. leges Romanorum, *pleniſſime perſcrutetur, hoc quod a nobis plenum volumen, quaſi de magnis ſiluis ſurculum abſciſſum, integre perlegere non abhorreat: & videbit ſibi non paruum in huius operis breuitate ineſſe compendium, dum ſublatis pragmaticis vel longiſſimis aſſertionibus, tamen omnes earum definitiones in hac noſtra reperiantur ſchedula. Volumus etiam omnia capitula legis huius integra admonitione contexere, vt ſi quando aliqua requirenda ſunt, abſque mora de hoc Breuiario noſtro poſſis in auctorem voluminis tranſire. Dignum videtur, vt hæc noſtra exemplaria quaſi edita ſoboles ſuam matrem imitetur: Et ſi cui hæc forte, quæ a nobis ſunt quaſi in enchiridium adſcripta, diſpliceant, aut ad pleniſſimum iuris ſe conuertat laborem, aut ſi excerpta ei placuerint, ipſe propria manu, vt libet, adſcribat, & hoc nobis imputet, imprudenter & in vanum laboraſſe, cum ipſe ex ſuo labore conſeret. Et tamen nec ego ingenii vi fretus, aut temeritate propria hæc ſcribenda arripui, ſed obedientia Abbati meo obſecutus, etſi ignaniter, tamen vt potui, adimplere curaui.* Hoc vero Breuiario fere poſteriores vſi ſunt.

Et has tamen interpretationes in editione ſua Tilius omiſit, quas Ant. Auguſtinus poſt *de nominibus pandect. pag. 27.* non ineptas vocauit, reſtituit Cuiacius recte. Nos quoque occaſione *ἀνάκρισιν* & cenſuram earum iam egimus. De interpretationibus porro illis videamus, quidnam eæ habeant, quod notatu vel nota dignum ſit: nam quod ſtilum & gloſſas attinet, quas exhibemus proprio capite inter indices, de ſæculo auctoris coniectura indubie fieri poteſt. Quoad res, certe multa in his deprehendo quæ laudem, plurima quæ notam merentur. Quare recte factum a Sichardo, qui primus eas edidit, vna cum ipſis conſtitutionibus; non ita recte Tilius, qui eas reſcidit, quaſi parum vtiles, quod ipſe præfatur, velut quæ aliis e locis repeterentur. Reſtituit poſtea Cuiacius. Nos hic ea, quæ dixi, ſummatim colligemus.

Initio hic notanda veniunt, quæ interpres de ſuo inſtituto & collatione addit & aſpergit ad *leg. vnicam de reſponſis prudentum. l. 6. de legit. hered. l. 3. ad leg. Iul. de vi. l. vnic. ſi ex reſcripto.* Secundo obſeruan-

(I) Hæc alieno plane loco poſita. Deſinit Commonitorium in verbis, *& pœna conſtringat;* quæ vero ſequuntur reliqua ad calcem compilationis legum Alaricianæ pertinent. Ibi enim locus ſubſcriptionis, & ita quoque antiqua exemplaria, quæ inſpexit Cl. Sirmondus, habent. Præterea Codex Bibliothecæ Reg Pariſ. accuratius legit: *ANNIANVS V. S. ex præceptione domni noſtri glorioſiſſimi regis Alarici, ordinante viro magnifico & illuſtri Go[illegible] Comite, hunc Codicem legum iuris ſecundum authenticum ſubſcriptum, vel in theſauris editum, ſubſcripſi & edidi ſub die III. Nonas Februarii, anno XXII. regnante domno noſtro Alarico Rege.* Hæc autem adnotatio plane nihil attinet ad auctoritatem Alarici, cuius propria eſt ſubſcriptio, *Data ſub die IV. Nonas Februar. anno XXII. regnante Alarico Rege. Toloſæ.* Verum librarii rudes non intellexere exemplaria, quæ ad iudices mittebantur, Referendariorum manu ad finem ſubnotata fuiſſe, hinc Aniani ſubſcriptionem coniunctam cum ipſo Commonitorio in multis Codicibus vides, quales & fuere ſine dubio Cuiacii, & Gothofredi noſtri. Iuuat hæc obſeruatio etiam auctorem noſtrum, quando putat, Anianum neque Collectorem fuiſſe, neque interpretem legum Alarici. Subſcriptio enim abunde docet, hoc in negotio eius inprimis partes fuiſſe, vt libros iuxta authenticum, qui in regis palatio ſeruabatur, deſcriptos ederet fideique & auctoritatis cauſſa ſubnotaret, vti obſeruat laudatus *I. SIRMONDVS ad Quæſt. de Leg. celebrand.*

ſeruandum, addita complurima præter textum, ſeu quæ ipſo textu non continentur; (& ſi non opportune ſemper, certe aliquando non inutiliter) vt, *l. 5. de diuerſis reſcriptis*, additum, data ſecundum leges. Item in *l. vn. de iis qui non a domino*, vel in Eccleſia: in *l. 2. de officio iudicum omnium*, per Rectorem prouinciæ: in *l. vlt. de def. ciuit.* pec negligentiam ſuam aut venalitatem: in *l. vnic. de heredit. petit.* intercedente culpa: in *l. 1. in fine de teſtament.* additis verſiculis vltimis, cæterum, &c. in dicta *l. 5. de inoff. teſt.* de morte defuncti: in *l. 10. de fide inſtr.* ſuæ profeſſionis memorari: in *l. 2. de offic. rectoris prouinciæ*, aut in quibuſcunque angulis: in *l. 5. de contrah. empt.* non ante legem datam id fuerat ſtatutum: in *l. vn. ſi quacumque præditus poteſtate*, quæ Principis auribus hoc poſſit intimare: in *l. 8. de ſponſalibus*. cum die & tempore: in *l. 1. de iuriſdictione*. nullo contradicente patrimoniorum noſtrorum ordinatore: in *l. vn. quod iuſſu*, ſicut huc vſque fiebat: in *l. 1. de off. iudic. omnium*, ſed circa eam pro ſexus reuerentia conuentio honeſte ſeruetur: in *l. 3. de inoff. teſt.* ſalua tamen libertate: in *l. 2. de defenſ. ciuitatum*. de innocentibus: in *l. 2. de inoff. teſt.* ſic legitima filiorum & matris, puta quarta: in *l. 1. de repudiis*, pro leui, vt aſſolet, iurgio: in *l. 4. de teſt.* addita ſententia de reliquis regionibus, cum tamen ea lex ſit de ſola vrbe Conſtantinopolitana: in *l. 8. de iuriſd.* ad mediocres iudices, &c. in *l. vn. qui petant*. luctuoſa hereditas: *l. 1. de cognitoribus*, ſolum eſt, *l. 3. de tutoribus*, verſicul. de his vero: *l. 2. de repudiis*. vt ſolet fieri, morum leuitate diſpliceat: *l. vn. qui petant tutores*, paternas quam maternas: ex aliis legibus: in *l. 2. de interrogationibus*. *l. vn. de reſponſis prudentum*, de Codice Gregoriano, Hermogeniano, item de Collectore ſuo & de conſtitutione quadam ſub titulo, de conſtitutionibus Principum. Et obſeruationes de ſuo addit. Additæ & legum rationes alicubi, veluti *l. 2. de off. iud. omnium*, quorum fatigationi conſulimus: Item in *l. 1. de dotibus*: *l. 1. ſi petat. ſocius*.

Expreſſi quoque caſus conuerſi, qui ipſa ſententia legis continentur, tamen non diſſenſum ibi exprimunt: velut *l. 5. de iuriſd.* ibi de negotiis religionis.

Additæ *definitiones*, *deſcriptiones*, *explicationes*: veluti, quid ſit aruſpex, *l. 4. de maleſ.* quid ſit agnationis ius amittere *l. vn. de hered. petit.* quid ſit agnoſcere voluntatem defuncti *l. vlt. de inoff. teſt.* quid aduocati fiſci. *l. 1. de aduoc. fiſci*: quid adſeſſores ſint *l. 2. de adſeſſoribus*: auctor, *l. vlt. ſine cenſu*. Aduocati *l. 1. de poſtulando*. Adoptiui filii *l. 2. de legitimis hereditat.* quid ſit agnationem durare *l. 1. de inoff. teſt.* conſanguineus frater agnatus *l. 2. de inoff. teſt.* & *l. 2. de legitimis heredit.* Calumniator *l. vlt. de calumniatorib.*: Cognitor *l. vlt. de cognitoribus*: Compulſor *l. 5. de off. rectoris prouinciæ*: Commiſſoriæ cautiones *l. vn. de commiſſorio reſcripto*: Condictio contra bonos mores *l. 1. de donationibus*: Delator *l. 2. de petitionibus*; Doli mali *l. vn. de dolo malo*: Decretum *l. 1. de denunt.* & *l. 3. de contrah. empt.* *l. 1. de defenſoribus ciuitatum*: Donatio *l. 1. de donationibus*: Emphyteuticarii iuris poſſeſſio *l. 3. de adminiſtratione tutorum*: fruges humidæ *l. 1. de vſuris*: quid ſit in foro ſuo *l. 1. de accuſationibus*: Germani fratres *l. 1. de inoff. teſt.* Infamia *l. 1. de inoff. teſt.* Interceſſor *l. 1. de pignoribus*. Ius liberorum *l. 1. de legitimis hereditatib.* De moribus actio *l. 1. de dotibus*: mediocres Iudices *l. 8. de iuriſdictione*. Quibus extra ordinem ſubuenitur; *l. 6. de iuriſdictione*. Officiales qui ingrediuntur ſecretarium *l. 8. de iuriſdictione*: Politici *l. 2. de diſcuſſ.* Præcincti, *l. vlt. de poſtulando*: Procurator *l. vlt. de cognitoribus*: Præſcriptio peremptoria, moratoria, *l. 3. de diuerſis reſcriptis*: Participes & donatiui *l. vn. ſi prouincia Rector*. Præcipuum *l. 7. de maiori loco*: Patroni *l. 1. de liberis*: *l. 1. ad l. Corneliam de ſicariis*: Serui, neceſſarii heredes inſtitui *l. 3. de inoff. teſt.* Tabernæ domorum *l. 1. ad legem Iuliam de adulteriis*: Tabulatu *l. vlt. de tabulariis* & *l. 1. de cenſu*: vterini fratres, *l. 1. de inoff. teſt.* Vectigalia *l. vn. de vectigalibus*.

Exempla item & ſpecies, & caſus appoſite additi: *l. vlt. de integri reſtitutione*. *l. 14. de metallis*. *l. 2. de Epiſcopis* *l. 2. de fideiuſſoribus*. Eſt & vbi explicationem addit & remittit ad ius, id eſt, ad veterum Iuriſconſultorum libros; vt *l. 2. de dotibus*. *l. 2. de reuocandis donationibus* *l. vlt. de denunciationibus*, *l. 3. de legitimis hereditatibus*, *l. 2. vt dignitatum ordo*. *l. 2. de inoff. teſt.* *l. 2. de repudiis*, hæc nominatim ad Pauli reſponſa & ſententias: *l. 2. de dotibus*. & *l. 2. de repudiis*; addito etiam titulo, ibidem: remittit ad Nouellas *l. vlt. de teſt.* *l. vn. de actione certo temp. fin.* *l. vn. de inquilin.* *l. 1. 2. de maternis bonis*. Remittit & ad alias leges; ſic vt rationem reddat, cur aliquæ leges inſeruiant collationi ſuæ *l. 1. de maternis bonis* *l. 6. de legit. hered.* *l. 3. ad l. Iuliam de vi.* *l. vn. ſi nuptiæ ex reſcripto.* *l. 1. de teſt.* Adſumit, & recte quidem, ad legis intellectum ex inſcriptione *l. vn. de off. iud. milit.*

Quaſdam leges ſine interpretatione tranſmittit, & tranſmittere ſe ſæpe ait, quaſi eam minus requirant: quod, vt perperam ſæpe ait, ad eas leges quæ etiam interpretatione plurimum egebant, ita omiſſæ interpretationis rationem ſpecialem aliquam reddit *l. 2. de natural. fil.* vt & omiſſæ alicuius partis interpretationis *l. vn. de cretionib.* *l. 1. de matern. bon.*

Ex ſui ſane ſui vſu non tantum verba adſumit, de quo alibi dixi, verum ſenſum: vt, cum *l. 2. de legit. hered.* ait geſta ante curiam facta: cum Honorii *l. vn. de off. iud. ciuil.* ex curiæ corpore explicat: cum centeſimam vſuram, tres ſiliquas in anno interpretatur *l. 2. de vſuris*: cum vetera eſſe abolita ex ſui æui vſu putat *l. 4. 5. 6. de denunciat.* cum *l. 3. de tutoribus*, primos patriæ cum iudice eligere debere ſcribit: cum *l. 1. in fin.* & *l. 6. de donat.* Magiſtratum curiam interpretatur: cum *l. 4. de teſtam.* *l. 1. ad l. Corneliam de falſis*, ait, Tabellionem, qui Admanuenſis nunc vel Cancellarius dicitur: cum ex iure Gothico, ſeu ſecundum leges Viſigothicas interpretatur & deformat *legem 2. de feriis*: cum ad *l. vn. de his qui veniam ætatis*, addit ex ſui æui vſu, ex conſenſu curialium. Nam quod quidam notauit, interpretationibus his pleraſque Codicis Theodoſiani conſtitutiones emendatas & inuicem Gothicas leges iunctas, falſum eſt. Intactam & aliquando partem legis reliquit, ratione non addita *l. 2. de off. Rect. prou.* *l. 47. de decurion.* forte, quia non intellixit.

Tandem leges multas eum vel non omnino intellexiſſe apparet, quas male interpretatur ſeu explicat, veluti, præter multas additiones incommodas, *l. 3. 4. 6. de diu. reſcript.* *l. 2. de feriis.* *l. vn. de act. cert. temp. finiend.* *l. 2. 5. de off. Rect. prou.* *l. 3. in pr. de teſtam.* *l. 2. qui bonis ex l. Iulia.* *l. 10. de Iuriſd.* *l. 1. de dilat.* *l. 1. 2. vt dignit. ordo* *l. 9. 32. de operib. publ.* *l. 6. de inoff. teſtam* Quanquam excuſatione dignus, eo quod lex illa imperfectum ſenſum habeat *l. 3. de adſeſſ.* vbi male interpretatur ſub fide geſtorum electos: *l. 2. de inoff. dotibus.* *l. 23. de Epiſcop.* quam interpretatur de diœceſanis preſbyt. cum ea ſit de Synodis diœceſeon; *l. vlt. de def. ciuit.* vbi male interpretatur, defenſores, iudices: *l. vn. de omni act. impet.* vbi non recte exprimit vel explicat, quid ſit non impetratæ actionis exceptio, *l. vlt. de cognit.* verſ. *ſi procuratore*, vbi contrarium ait eius, quod l. continetur: *l. 2. de teſtam.* vbi opponit hæc duo teſtamento, aut nuncupatione, cum in ipſa l. opponatur teſtamentum per ſcripturam & per nuncupationem: *l. 6. de iuriſd.* nam in verſic. *niſi*, per modum exceptionis proponit, id quod in ipſa l. contrarium caſum continet: Eadem *l. Primores officii* male interpretatur, qui conſiliis ſuis adhærent. *Diſcuſſores* quid eſſent non intellixit *l. 2. quorum appellat.* *l. 2. de inoff. teſt.* item *l. 3. ad SC. Claudian.* ibi & ſeruorum liberi & ſpurii liberorum: *l. vn. de off.*

off. ind. ciuil. quam de aliorum cauſis, quam honoratorum accipit : *l. 2. de teſtam.* vbi neceſſitudines principis, male explicat propinquos vel amicos eius: *l. vlt. de adm. tut.* vbi male explicat defenſores officii: & publicis, pro defenſure cum officio ſuo, *l. vlt. de iuriſd.* vbi vim eius non intellexit, quæ ſpecialiter eſt de Senatoribus reis : *l. vn. ſi quæcumque prædit. poteſt.* vbi non recte cœpit vltimam eius partem: *l. 6. de denunciat.* vbi verſic. *quam rem*, vocem, *etiam*, ponit extenſiuam.

Ex quibus omnibus apparet tum de interpretis inſtituto ad ſuum inſtitutum omnia accommodantis, tum de ſæculi infelicitate, quo tot perperam ab eo intellecta.

CAPVT VII.

De vſu Theodoſiani Breuiarii per Gallias & Hiſpanias ſub Viſigothis, Burgundionibus, & Francorum Regibus primæ ſtirpis, & ſub Longobardis per Italiam.

SIc hiſtoriam tenemus Breuiarii, quod vulgo Aniani dicitur, ſeu Codicis Theodoſiani a Gothis in Aquitania epitomati in vſus Romanorum, quomodo & Codex Theodoſianus abbreuiatus ſub Burgundionibus & Francis receptus per Gallias & Hiſpanias fuerit: ſicut Breuiarium Codicis Theodoſiani pro fundo iuris Romani ibi habebatur. Hinc adeo circa A. D. 570. ſub Chlotario Rege Francorum iuuentutem Galliarum eius ſtudio initiatam diſcimus ex Gregorio Turonenſi *lib. 4.* hiſtoriæ Francicæ *cap. 47. Andarchius*, inquit, *Facilis*, (alias Fœlicis) *Senatoris ſeruus fuit, qui ad obſequium domini deputatus, ad ſtudia litterarum, cum eo poſitus, bene inſtitutus emicuit: nam de operibus Vigilii, (Virgilii) legis Theodoſianæ libris, arteque calculi ad plene eruditus eſt : hac igitur ſcientia tumens, deſpicere dominos cœpit & ſe patrocinio Lupi ducis, quum ad vrbem Maſſilienſem ex iuſſu Regis Sigiberti accederet, commendauit :* vbi tria numerantur, per quæ iuuentus ducebatur, & in his quoque calculatoria ſeu Arithmetica, quæ infantia Grammaticæ fuit, iuxta Auguſt. *l. 2. contra Academ.* Idem patet circa A. D. 650. ex vita S. Boniti Aruernenſis Epiſcopi, vt habetur in MS. Biblioth. Sauaronis, quod in Suriana editione omiſſum eſt, qui vixit circa finem Merouingiorum ; *poſtea vero quam natus adoleuiſſet, & eſſet præfata cum parentibus in vrbe Aruerna conſtitutus, Grammaticorum imbutus initiis, nec non Theodoſii edoctus decretis, cæteroſque coætaneos excelleret, a Sophiſtis prælatus eſt.* (a) Nunc per ſingulas gentes quæ Gallicanum imperium tenebant, decurrendum eſt, apud quas huius Breuiarii Theodoſiani, ſeu iuris legiſue Romanæ vſus porro conſtitit. Ac primum de Viſigothis videndum eſt.

De his vero iam liquet, ab Alarico Breuiarium hoc iuris Romani confectum, quo Romani, qui ſub ipſius imperio erant per Aquitaniam Nouempopuloniam Narbonenſem, vterentur : quin imo & poſt Alaricum deuictum ſub Gothico imperio, quod alicubi adhuc per Gallias ſupererat, *au bas Languedoc*, & per Hiſpanias, Romani hoc iure regebantur, centum quinquaginta poſt annis, vſque quo Chindus Windus legis Romanæ vſum interdixit, ſuumque Codicem omnibus ſubditis ſuis propoſuit *l. 9. tit. 1. lib. 2. legum Viſigothicar.* (b) Idem vero repertum a filio eius Reciſwindo, procul dubio cum nondum legis Romanæ ſeu Theodoſianæ vſus penitus exoleuiſſet : *nullus*, inquit, *prorſus ex omnibus regni noſtri præter hunc librum, qui nuper eſt editus, atque ſecundum ſeriem huius omnimodo tranſlatum, alium librum quocumque negotio in iudicio offerre pertentet*, & *in l. 1. eiuſdem tit.* idem deſignat annum regni ſui, quo legum illarum ſeu Codicis vſum ſanxit, An. 2. *regni noſtri 12. Calend. Nouembr.* Et hic vſus legis Romanæ ex Gothia abolitus non niſi An. D. 657. Reciſwindus quippe 13. An. poſt mortem patris regnauit, mortuuſque eſt An. 672. exinde igitur apud Gothos legis Romanæ vſus exoleuit, etiam in illa Galliarum parte, quæ ipſis reliqua facta fuerat, vulgo *le bas Languedoc, excepté Tholoſe & Vzez* vſque quo 160 annis poſt a Saracenis in Gallia Hiſpaniaque protriti deuictique fuere, quos inde excepere Franci, de quibus poſtea.

Burgundionum eadem per Gallias ratio fuit. (c) Gundebaldus Rex, legum ſuarum initiu, quæ editæ die IV. Kal. Apr. Lugduni, vt videre eſt in legibus Burgund. *tit. 60. §. 1.*

Extat Sigiſmondi Regis Burgundionum edictum de collectis, quod edidit Sirmondus, quo ad ſuggeſtionem Genelli Vaſenſis Epiſcopi ſtatuit, vt inter Romanos in hoc negotio legis Romanorum ordo ſeruetur : inter Romanos vero & Burgundiones exortum tale ligium finiatur ſecundum leges eius. Idem Sigiſmondus Rex in additamento legum Burgundio. *tit. 1. cap. vlt.* de ſeruitutibus luminis vel aeris ſcribit conſtitutum, vt inter priuatorum fabricas, decem pedes ; inter publicas, quindecim dimittantur ſecundum legem Theodoſii, quæ quidem lex hodie deſideratur.

Franci rerum totiuſque Galliæ domini, ſubactis tandem Gothis An. D. 507. & Burgundionibus An. D. 532. ſub manum veniunt, & hi cum Salicis legibus Francos ſuos regi vellent, ſuas non tantum ipſis Gothis & Burgundionibus, ſed & Romanis reliquere leges, & ea ipſa parte, quæ ipſorum victoriis primum ceſſerat, & iis ipſis, quæ Gothis & Burgundionibus antea ceſſerant : atque ita quadruplici iure cum Gallia regebatur.

Clodouæus igitur filiique eius, etſi horum expreſſæ in id conſtitutiones non occurrant, attamen legibus Romanis ſeu Theodoſianis locum reliquere, (d) qui-

(a) De ſtudio iuuentutis Gallicanæ circa Codicem Theodoſianum imperante Chlotario teſtatur SIDONIVS APOLLINAR. *Epiſt. II, 1.* loco ſæpe citato. Scimus etiam a multo tempore Romam, *legum domicilium*, copioſe adiiſſe, quotquot ex prouincialibus iuris prudentia imbui cupiebant. *FR. IVRETVS ad Symmach. Epiſt. IX. 31.* qui mos & obtinuit in Gallia, quod videmus apud *CONSTANTINVM in Vit. S. German. Cap. I.* & *RVTIL. Itiner. I. v. 209.*

(b) *Alienis*, inquit, *legibus ad exercitium vtilitatis imbui & permittimus & optamus : ad negotiorum vero diſcuſſionem & reſultamus & prohibemus, quamuis enim eloquiis polleant, tamen difficultatibus hærent, nolumus ſiue Romanis legibus, ſiue aliis conſtitutionibus a modo amplius conuexari.* Imo iudicibus imperauit, vt aliarum legum libros diſrumperent, obſeruante *CL. CIRONIO Obſeruat. Iur. Can. V. c. 4.*

(c) *GREGORIVS TVRONENS. Hiſt. Franc. II, 33.* de Gundobado (ſiue Gundebaldo) hæc reliquit : *Ipſe vero regionem omnem, quæ nunc Burgundia dicitur, in ſuo dominio reſtaurauit. Burgundionibus leges mitiores inſtituit, ne Romanos opprimerent.* Ipſe Rex *præfat. LI. Burgund. inter Romanos vero, ſicut a parentibus noſtris ſtatutum eſt, Romanis legibus præcipimus iudicari* ; & loc. a Gothofredo hic ex[illegible]to : *Cæterum ſi quis poſthac barbarus vel teſtari voluerit, vel donare, aut romanam conſuetudinem, aut barbaricam eſſe ſeruandam ſciat.* add. *Tit. 6. c. 1. de Fugitiu. Tit. 15. c. 1. Tit 51. c. 2.* Huc pertinet *PAPIANI liber Reſponſorum*, quem, vti conficit *CL. HEINECCIVS Hiſt. Iur. Lib. II. § 12.* iuſſu Gundebaldi Regis & auſpiciis confecit, quo infelicibus Romanorum reliquiis pro norma eſſet Confer. *GOTHOFREDVS* noſter *Manual. Iur. Biblioth. Iur. Ciu. Rom. c. 1. §. 1.* *CL. LINDENBROGIVS Præfat. Cod. Leg. Alaman.* & *ANTON. SCHVLTINGIVS Iuriſprud. Anteiuſt. p. 827.* qui librum recuſum dedit. Ad locum autem Turonenſis allegatum notat *CL. RVINART*, leges Gundobadi etiam nunc ab inſtitutore nomen in Gallia habere, dicique vulgo *les Gombettes.*

(d) quibus Romani, aliis permixti a Ducibus, Patriciis, Comitibus regerentur, nam & Romani ab aliis veluti a Francis diſtincti. v. leges Salicas *tit. 16. §. 34. tit. 43. §. 4. in recapitulatione §. 30.* (e) Imo ipſimet Reges, Romanorum quoque ſeſe Principes & Romanæ terræ Imperatores dixere, apud And. de quercu *(du Cheſne) tom. 1. hiſtoria Francica.* In excerptis vitæ ſancti Martini Abbatis, *Rex Dagobertus, Francorum & Romani populi ſeſe principem vocat,* (f) & *eod. tom.* auctor vitæ ſanctæ Odiliæ Virginis, de Childerico II. agens, *temporibus*, inquit, *Childerici Imperatoris* Romanæ & Franciæ terræ, &c.

Certe diſerte Chlotarius An. D. 560. conſtitutione ſua, quæ extat *tom. 1. concil.* Galliæ (g) præcipit, *inter Romanos negotia cauſarum Romanis legibus terminare.*

CAPVT VIII.

De Inſcriptionibus ſingularum conſtitutionum & Imperii diuiſionibus obſeruandis, & de Magiſtratibus, ad quos leges datæ ſunt & in quanam Imperii parte Officium geſſerint.

INter varia arcana, quibus ex ipſa conſtitutione petitis, ad diſtinctum, clarum plenumque ſenſum perueniri ſæpe poteſt, ſunt ſingularum legum inſcriptiones. Vbi occurrunt primo loco Imperatorum ſeu Legiſlatorum nomina, quæ quidem de auctore ſeu legiſlatore inſpectio, non, vt vulgo creditur, nudæ tantum curioſitatis eſt, verum eo quoque pertinet, vt ex auctoris poſtea moribus, imperiique, cui is præfuit, ſtatu, non inanis coniectura duci poſſit de cauſis hiſtoricis & politicis propoſitæ alicuius conſtitutionis. Contra, hæc inquiſitio inſuper habita, grauiſſimos errores hactenus parere ſolet: cuiuſmodi veteres quoque admiſere & Iuſtinianus, qui Conſtantino M. tribuunt leges quaſdam, quæ Conſtantini liberis tribuendæ ſunt. *v. l. 15. C. de teſtam. l. 4. quorum appellationes & Nouell. Iuſtin. 134. cap. 10.* Craſſiſſimus vero eſt Balduini, qui in Conſtantino ſuo plures Conſtantino aſſignat, quæ ſunt aliorum: de quo Contius de falſis Conſtantini legibus, quod etiam Libanius teſtatur de vita ſua. Illæ etiam, quæ vulgo omnes promiſcue leges in Codicem Iuſtinianeum relatæ, Iuſtiniani, ſi deo placet, incondite audiunt: vel etiam quæ in Theodoſianum, Theodoſii: aduerſus *expreſſum eorum inſtitutum,* qui (vt hic quidem ait) *nulli retro Principum æternitatem ſuam detrahi, nulli vi latoris occidere nomen voluerunt: contra manere voluerunt perpetuo elimatam gloriam conditorum, & perennitatis iure memoriam manere auctorum.* Quod quidem ab iis factum, non euitandæ tantum fugandæque inuidiæ cauſa, ne alioquin cum his componerentur (de quibus etiam Dio Chryſoſtomus *Oratione peculiari*) qui alienis ſtatuarum capitibus demptis ſua imponebant, verum probabili cum maxime, imo neceſſario inſtituto, ne alioquin mutatis aut ignoratis conditorum ſeu auctorum nominibus fides & veritas hiſtorica nutaret. Ergo auctorem propoſitæ alicuius conſtitutionis teneri probe, plurimum intereſt. Qua quidem parte procliue eſt de cuiuſque conſtitutionis auctore iudicium, quoties videlicet ea vnius tantum Imperatoris nomen præfert. At enim anxius ſæpe labor incurrit, vbi duorum pluriumue impp. nomina conſtitutionum inſcriptionibus indita reperiuntur. Moris quippe olim erat, vt cum plures eodem tempore, diuiſis quamlibet imperii partibus, imperarent, atque adeo quamlibet ab vno tantum Imperatore reuera ſcripta lex eſſet, ex æquo tamen omnium nomina præferret. Quomodo etiam in operibus publicis omnium Imperatorum nomina inſcripta, cum tamen opus ab vno tantum poſitum eſſet.

At enim recte iam olim ſuis auctoribus diſtincte accepto latæ: ſic diſtincte *l. 7. de proximis. l. 9. de maleficis. l. 90. 105. de decurionibus:* ſic Valentinianus tertius *nouella 8.* de vero ſoloque auctoris nomine Honorii legem allegat, quæ eſt *l. 2. C. Theodoſ. de inquilinis & colonis;* certe Theodoretus in hoc quoque fœde lapſus eſt circa famoſam *L. 1. C. de ſum. Trinit.*

Exemplum quoque huius vtilitatis ad corrigendum errorem, qui irrepſit niſi de vero conditore liqueat, in nouellas Theodoſii, quibus paſſim immiſtæ Valentinianeæ, quæ ita ſeparandæ ſunt, vt id obiter moneam: Theodoſii ſcilicet ſunt nouellæ viginti ſeptem *1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 43. 44. 48.* Valentiniani ſunt nouellæ viginti & vna *19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 45. 46. 47.* Exemplum quoque eſto *in l. vltima C. Theod. de fide catholica.*, quæ etſi Theodoſii nomen quoque præferat, ſi tamen ei accepta feratur, inſignis iniuria ei inferretur: eſt enim ea Valentiniani iunioris principis Ariani, vt ex ſubſcriptione quoque patet.

Videamus igitur, quo κριτηρίῳ internoſci poſſint Conditores legum, qui ex aliis ſcriptoribus raro diſci

(d) Fidem faciunt nobis formulæ ea ætate in iudiciis vſitatæ, & in gratiam eorum, qui lege Romana vtebantur, compoſitæ ex Codicis Theodoſiani interpretatione, quas *STEPHAN. BALVZIVS, HIERONYM. BIGNONIVS, IACOB. SIRMONDVS* & *MABILLON. Analect. T. IV. & de re Diplomat. Append. T. II.* publicarunt. Ita in formulis *MARCVLFI* monachi *apud Baluz. T. II.* ſæpenumero eſt *lex Romana expoſcit*, it. *quod ſecundum legem Roman. actum, vt nullatenus reuocetur.* In formulis Sirmondicis *Tit. XI, ſi quis infantem a ſanguine emerit* &c. eſt ex interpret. *L. vn.* Cod. Theod. *de his, qui ſanguin. Tit. XIX.* ex *l. 1* Cod. Theod. *de repud. Tit. XXV* ex *L. 6* Cod. Theod. *de pact.* quod obſeruat *HIERON. BIGNONIVS in not.* & eo *BRVNQVELLVS diſſert. de Cod. Theod. § 11.* Non omittenda teſtamenta inter Francos plane ad normam iuris Romani facta. En S. Remigii Remorum ciuitatis Epiſcopi, ex *FLODOARDO Hiſt. Remenſ. Eccleſ. Lib. I. cap. 18.* quod incipit: *In nomine Patris & Filii, & Spiritus S. Gloria Deo, Amen. Ego Remigius Epiſcopus ciuitatis Remorum, ſacerdotii compos teſtamentum meum condidi iure prætorio, atque id codicillorum vice valere præcepi, ſi ei iuris aliquid videbitur defuiſſe. Quandoque ego Remigius Epiſcopus de hac luce tranſiero, tu mihi heres eſto ſancta & Venerabilis Eccleſia Catholica vrbis Remorum* &c. Integrum exſtat ſimul cum alio Hadoindi Cenomanenſis Epiſcopi, cuius mentio fit *etiam Flodoard. Lib. II. c. 5.* apud *BARN. BRISSONIVM de formul. Lib. VII.* Commentario autem inſtruxit *COLVENERIVS in ſchol. ad Flodoard.* Aliud anno 621. conditum ab Aldredo Abbate, vide apud *MABILLON. Analect. Tom. II. pag. 48.*

(e) Vid. quoque *MARCVLFI form. 40. Lib. I* & Incerti auct. *form. 8.* Ciuitas certe, quæ viuebat ſecundum legem Romanam, *Romana* audiebat, quod patet ex *form. 56.* cit. auct. incert. & obſeruat *INNOCENT. CIRONIVS Obſeruat. Iur. Can. Lib. V. c. 7.* quo loco & verba *EGINHARDI in Vit. Carol. M. Nam Franci habent leges pluribus in locis valde diuerſas*, intelligenda eſſe de *lege Romana* & *Salica* exiſtimat.

(f) Sub hoc Rege ius ſecundum leges Romanas in Gallia fuiſſe dictum legimus apud *AIMONIVM Hiſt. Dagobert. IV, 25.*

(g) Vid. eam etiam apud *STEPH. BALVZIVM Capitular. T. I. pag.* . Addamus, Regum Francorum Capitularia paſſim ex iure Romano aliquid traxiſſe cuius rei inſigne exemplum vide apud *HIERON. BIGNONIVM in not. ad Leg. Sal. pag. 813.* imo Carolum Magnum legem Romanam conſeruaſſe, quod partim patet ex ſubſcriptione Commonitorii Alariciani partim ex Capitulari ſecundo an. 813 eo condito in cuius initio legimus: *Conſtituit (Karolus) ... Salica, Romana atque Gundobada ... in Palatio ...* &c. Plura habes in nitida Capitularium editione *Baluzii*, qui fontes cuiuſlibet capituli notauit ad marginem.

diſci poſſunt: ex ipſis legibus operoſe ſæpe. Triodio igitur ad id pervenire ferme poteſt. Primum præceptum eſt, vt exacte norimus imperii diuiſiones inter plures in imperio collegas & Auguſtos: item qui, quo tempore, tyranni exorti fuerint, quando Imperatores collegas habere deſierint atque ita ſoli imperare cœperint. Quæ ſingula etſi exhibeat *Chronologia Theodoſiana*, attamen & hic paucis & ſub vnum conſpectum exhibere operæ pretium puto. Prima imperii diuiſio inter Conſtantinum & Licinium occurrit: quorum hic Orienti viciniſque prouinciis præpoſitus, verum mox idem Conſtantinus Pannonia, Dardania, Dacia, Mæſia, Macedonia, Illyrico toto, Græciaque potitus, Thraciam, Mæſiam minorem, Scythiam, Aſiam & alias adiecit; Eutrop. *lib. 10.* Zoſimus *lib. 2.* & tandem, Licinio deuicto, Monarchiam tenuit.

Secunda imperii diuiſio eſt, quæ inter Conſtantini magni liberos facta fuit: ita Conſtantino natu maximo ceſſit Gallia, Hiſpania, Britannia, & Africa proconſularis ex parte: Conſtanti natu minimo Italia, Africa reliqua, Illyricum, Macedonia, Græcia, Pontoque Euxino finitima; Conſtantio, Myſia (id enim addendum) Thracia, Conſtantinopolis, Aſia, Ægyptus, Orientiſque imperium ab Illyrico ad Niſibim, teſte Eunapio *in Ædeſio*, Zoſimo *lib. 2.* & Cedreno.

Conſtantino cæſo, Conſtanti ceſſit quoque pars illa imperii, quæ Conſtantino paruerat.

Tertia diuiſio imperii eſt inter Valentinianum & Valentem: Valentinianus ſcilicet Occidentem ſibi integrum ſeruauit (qui Conſtantino iuniori & Conſtanti ceſſerat) puta, totum Illyricum cum Macedonia (v. *l. 7. Cod. Theodoſ. de metallis.*) Italiam, Africam, Gallias, Hiſpanias, Britannias; Valenti vero fratri (quod etiam teſtatur dicta *l. 7. de metallis*) Ægyptum vſque & Thraciam. Zoſimus, *lib. 4.* Philoſtorgius *lib. 8. cap. 8.*

Quarta diuiſio imperii Occidentalis inter Gratianum & Valentinianum iuniorem, nempe anno Domini 379. teſte Zoſimo *lib. 4.* Gratiano ceſſere Galliæ, Hiſpaniæ, Britanniæ; Valentiniano iuniori Italia, Illyricum, Africa; & poſt Valentem a Gratiano adſcitus Theodoſius Imp. Orientis.

Quinta diuiſio, Gratiano Imperatore cæſo A. 383. Maximus tyrannus Galliam, Britanniam & Hiſpaniam tenuit ad A. vſque 388. quo eæ Valentiniano reſtitutæ.

Sexta diuiſio, Valentiniano iuniore cæſo Occidenti præfuit Eugenius tyrannus, ac nominatim Gallis; quo cæſo, in Theodoſium magnum fuere tranſmiſſæ.

Septima diuiſio inter Arcadium & Honorium, illi imperium Orientis ceſſit, huic Occidentis, vbi Illyricum erat Occidentale ſub Italia, Galliæ, Hiſpaniæ, Britanniæque & Africa, teſte Zoſimo *lib. 4. in fine.* Philoſtorgio *lib. 2. cap. 2.* Olympiodoro, *apud Photium.*

Octaua diuiſione, mortuo Arcadio, Theodoſio iuniori ceſſit Oriens, qui Arcadio patri paruerat.

Nona diuiſione, Honorio Occidentis Imperatore mortuo A. D. 423. Theodoſius iunior ſolus rerum potitus: anno proximo Valentinianus tertius, Ioanne tyranno profligato, Occidenti præpoſitus fuit.

Hoc ita poſito, tria ſpectari oportet, ex quibus iudicari poteſt, cuinam lex aliqua tribuenda ſit. Primo Magiſtratus, ad quem lex dirigitur, ſpectari debet, cui diœceſi, cui prouinciæ præfuerit: quod vt ſæpe additum, ſæpe etiam omiſſum. Exempli cauſa *lex 11. de Medicis & Profeſſoribus*, quæ Valentis, Gratiani & Valentiniani nomina præfert, inſcripta eſt Antonio Præfecto Prætorio Galliarum, Gratiano proinde lex illa tribuenda eſt, vtpote cui in diuiſione imperii Galliæ ceſſere. Secundo, ſpectari oportet, num in ipſa lege loci alicuius, prouinciæ, diœceſeos, vel ciuitatis mentio fiat, vt certe *lex 9. de annona & tributis*, quæ Valentiniani & Valentis nomina præfert, ſuburbicariarum regionum & Italiæ meminit: quare Valentiniano ea tribuenda eſt, vtpote qui in diuiſione imperii Occidentem & ſic Italiam ſibi ſeruarat. Poſtea vero ſpectanda loci ſubſcriptio, vbi lex data vel accepta, vel propoſita dicitur.

CAPVT IX.

De ſubſcriptionibus cuiuſque legis & loci notatione.

Loci notatio multiplex, ac primo vbi, vel vnde Princeps legem aliquam dedit: ac proinde notitia loci, vbi Princeps tum erat, cum legem aliquam daret, cuius rei magna vtilitas.

Prima, quod ex eius loci ratione ſtatui poteſt, quis ex inſcriptis Impp. legis auctor ſit. Exemplo ſit *lex 19. de annona & tributis*, dicitur ea data Byrytho: quare Theodoſio ea tribuenda eſt, vtpote cui Oriens ceſſit, in quo Phœnicia, eiuſque vrbs Berythus. Exemplo ſit *lex 5. Cod. Iuſt. ad Leg. Iul. Maieſt.* quæ data dicitur Ancyræ; ea vero tribuenda eſt Arcadio, vtpote cum Ancyra in Orientis imperio ſit.

Secunda vtilitas eſt, quod huius rei argumento variæ æræ aliquando firmari poſſunt: vt ecce data dicitur a Conſtantino Magno *lex 3. de diuerſis reſcriptis*, Nicææ X. Kal. Iun. A. D. 323. Paulino & Iuliano CC, quod vtique notandum; nam eo Conſulatu, viceſimo Conſtantini imperii anno, præſente Conſtantino habitum fuit Concilium Nicænum, celebrarique cœptum menſe Maio pridie eius diei, quo lex illa data eſt XI. Kal. Maii. Ita A. D. 316. Idib. Aug. datæ dicuntur Arelate *lex 5. & 6. de appellat.* vbi tum natus Conſtantino M. filius Conſtantinus, qui proximi anni initio Kal. Martii Cæſar cum Criſpo factus eſt: tertium exemplum de Ambianis infra.

Tertia vtilitas eſt, quod itinerum, quæ pro reipub. vſu Impp. obibant, ratio hinc colligi poteſt, indeque certa itinerarii Principum ſeries confici, non ad hiſtoriæ tantum alicuius vſum, verum & hiſtoricorum ſeu eius æui ſcriptorum. Exemplum ponamus in Valentiniano; ex ſubſcriptionibus multarum conſtitutionum diſcimus, Valentinianum Gallias pro reipub. vſu diſcurſantem, A. D. 365. Pariſiis conſtitiſſe menſe Nouembri & Decembri *l. 13. de ann. & tribut. l. 3. de metallis. l. 11. de numerariis.* Anno 366. Remis, *l. 9. de diuerſ. off. l. 1. de poſtliminio. l. 15. de annona & tributis. l. 1. de canone frument. vrb. Rom. l. 8. de accuſat.* inde Viuonæ (quod cum Viroduno idem facit) *l. 9. de veteranis.* A. D. 367. iterum Remis, *l. 4. de metallis. l. 13. de ſuſceptoribus. l. 9. 10. de re militari. l. 3. de præd. nauicul. l. vlt. de aduoc. fiſci:* inde eodem anno Ambianis *l. vn. de ingratis liber.* (vbi & tum Gratianus a patre Auguſtus creatus) rurſus Remis, *l. 4. de ſuariis. l. 10. de pœnis:* inde Treuiris, *l. 2. Cod. de bon. libert. l. 6. de priuil. eorum qui in ſacro palat. l. 29. de curſu publ.* vbi & conſtitit anno proximo 368. ad menſem Iul. vſque; inde Vangiones profectus *l. 3. de præd. nauicul.* tum Agrippinam, *l. vn. ne donat. prouincial.* Inde rurſum Treuiros fine A. 368. & A. 369. & exinde Complurum *l. 10. de diuerſ. off.* Martiaticum *l. 6. de metallis*, Altam Ripam *l. 4. de rep. appellat.* Briſiacum *l. 6. de metallis. l. 8. de priuileg. eor. qui in S. Palat.* cum quo itineratio congruunt, quæ Am. Marcellinus ſcribit *lib. 26. 27. & 28.*

Ergo loca conſtitutionibus ſubſcripta, vbi eæ datæ, idque non vno formulæ genere: Data paſſim pro reddita, accepta vel propoſita, *l. 1. de pactis. l. 15. de de iure fiſci. l. 19. de annona & tribut. l. 7. de muril eg. l. 6. de cohortalib. l. 2. de donat. l. 5. de proximis.* Miſſa *l. 1. de tractorib.* Emiſſa *l. 9. de agentibus, l. 30. 50. de appellat. l. 3. de numerar. l. 1. 2. de decurion.* Scripta *l. 9. de fil. milit. app. l. 83. de decur.* Directa *l. 28. de curſu publico.* Subſcripta *l. 3. de aduoc. fiſci*, quod idem ſonat, quod data, vt apparet ex coniun-

ctione

ctione *l. 3. de dilation.* & hæ quidem ſubſcriptionum formulæ reſcriptis, edictis ſubnotatæ. At cognitionibus Imperatorum hæc formula aptata, *Actum in conſiſtorio, l. 3. de offic. iud. omn.* de quo iam ſupra.

Cæteræ omnes formulæ pertinent ad eas perſonas, vel ad ea loca, ad quas dirigebantur, vel vbi proponebantur, legebantur. Huc pertinet formula *accepta*, annotato menſe & die, idque omiſſo loco, vbi accepta, variis legibus: vel loco nominatim addito: vnde iam diſcere licet, quibus locis Magiſtratus illi conſtiterint, imo ſæpe quænam adminiſtrationum, diœceſeon, prouinciarum, metropolis fuerit. Hinc demum *accepta* dicitur Capuæ *lex de ſalgamo*, vel data ad prouinciales, Campaniæ ſcilicet. Chalcedone *l. 14. de erog. milit. annon.* quæ data ad Secundum P. P. Caralis *l. 1. de curſ. pub.* ad Conſtantium præſidem Sardiniæ. Corinth. *l. 2. de accuſat.* ad Ianuarium: *l. 1. de denunciat.* ad Symmach. Cordubæ *l. 1. de accuſat.* ad Octauian. Comitem Hiſpaniarum. Conſtantinæ *l. 9. de ſuſceptor.* ad Vicar. Africæ. Conſtantinæ *l. 15. de nauicul.* ad Heſper. Conſtantinæ *l. 1. ſi quis pec. conf.* ad Rufin. PP. Florentiæ *l. 7. de accuſat.* ad Maximum correctorem Tuſciæ. Adrumeti *lex 1. de pœnis. l. 2. de appellat. l. 1 quorum appellat* ad Catullian. *l. vlt. de fide & iure haſta.* ad Vicarium Africæ: de qua re plurima exempla occurrunt & facile ſubiici poterunt.

CAPVT X.

De temporis characteriſmo & Conſulum annotatione.

IN ſubſcriptionibus notanda temporis adnotatio ſeu Conſules, quibus datæ vel acceptæ leges; nam regulariter omnis hiſtoriæ portio de temporis adnotatione fidem meretur; contra, de fide nulla non periclitari ſolet, quæcumque certo temporis characteriſmo deſtituitur: denique temporis adnotatio eſt valuti λύχνος ἐπὶ λυχνίας. κἂν τοῦτο ἀνέλῃς, ἀνεῖλες τὸ φῶς, καὶ πάντα σκότους καὶ πολλῆς ἐνέπλησας ταραχῆς, quod Chryſoſtomus dicebat, *inſtar candelæ ſuper candelabrum: quod ſi tollas & lumen ſuſtuleris, omniaque tenebrarum & confuſionis plena feceris:* & idem rurſum καθάπερ ὅροι καὶ στῆλαι ἐν τοῖς ἀγροῖς τὰς ἀρούρας οὐκ ἐῶσι συγχεῖσθαι: οὕτως οἱ καιροὶ τὰ πράγματα οὐκ ἐῶσιν ἀλλήλοις συμπίπτειν, ἀλλὰ διείργοντες ἀπ' ἀλλήλων αὐτὰ καὶ κατὰ τὴν προσήκουσαν ἕκαστα διατιθέντες τάξιν, πολλῆς ἀπαλλάττουσιν ἡμᾶς ταραχῆς, id eſt, *quemadmodum termini fineſque in agris fundos miſceri non patiuntur: ita & tempora res inuicem confundi non ſinunt: verum ab inuicem ea ſeparantia & ſecundum debitum ordinem ea diſponentia, magna confuſione nos liberant.* Quod appoſite Chryſoſtomus ſcribit *homil. 2. de Oſia.* ex verbis illis: *vidi dominum*, circa finem *Tom. Sauilian. V. p. 137.* quibus ſimilia quoque occurrunt apud Libanium in eadem re (de Conſulatus inquam adiectione) *panegyrico in Iuliani Conſulatum.* Atque vt cæteroquin characteriſmus temporis varium vſum habet, in conſtitutionibus ſane plurimum confert, tum ad falſas earum cauſas, quæ afferri poſſunt, refutandas, vice verſa ad veras eruendas: ita ad conciliationes legum, ex mutatione temporum, tum ad coniunctionem legum, quæ ex eadem conſtitutione deſumptæ ſunt. Hac de cauſa & hæc obſeruata ſatis diligenter *in Commentariis.*

CAPVT XI.

De legum coniunctione, συνθέσει.

ETſi Conditores huius Codicis egregiam operam nauarint in capitibus & ſententiis excerpendis ex prolixioribus conſtitutionibus, quas ſub ſuis quaſque titulis poſuere, detractis, quæ ad rem minus facere videbantur, veluti præfationibus, aliiſque, quæ non legis modo concepta erant: ſeruatis contra, quæ plenam & abſolutam ferme ſententiam efficerent, paucis exceptis, quæ ſupra notauimus: attamen fatendum, diſcerpias ita leges multum lucis amiſiſſe, quæ ſi integræ extarent, ſingulis ſententiis plenior quoque certiorque ſenſus conſtaret: vti ferme, niſi tota lege perſpecta, de vna aliqua eius particula propoſita iudicare vel reſpondere arduum, imo quoque inutile eſt. Quod & alias euenire ſolet in corporibus quibuſque ἡνωμένοις ἐμψύχοις, quæ vno velut ſpiritu continentur: quæ per fruſtra conciſa atque a toto corpore ſuo diuulſa & ſeparata conſiderata, venuſtatem & gratiam amittunt, qua ſola anima corpori conciliatur: quod de hiſtoriæ corpore dixit Polybius *lib. 4 init.* Diodorus *lib. 2.* Neque diſſimile eſt apud Ciceronem *in Oratore, Phidiæ clypeum diſſoluere:* neque item illud, quod Longinus diſputat de iis, ex quibus conſtat orationis ſublimitas. Exempla propooi poſſunt in *l. vn. de reſponſ. prudentum. l. 2. 3. C. de legib. l. penult. ſi contra ius. l. 7. Cod. de precib. Imp. off. l. vn. de omiſſa act. nup. l. vlt. de ſponſal. l. vlt. de nupt. l vlt. de dotib. l. vlt. de natural. fil. l. vlt. de legit. hered. l. 2. C. de bon. quæ lib. l. 11. de heredib. inſtit.* & alia, quæ obſeruantur *in Comment.*

CAPVT XII.

De ſerie librorum & titulorum & de legum ſub ſingulis titulis diſpoſitione in Codice Theodoſiano.

PRimo loco integra huius Codicis œconomia ſpectanda venit, atque adeo ſeries materiarum, librorum & titulorum quos *eras* in Breuiario Alariciano dixere, vid. Pithœum ad *LL. Moſaic. tit. 12.* Neque enim aliter credere par eſt, quam certo inter ſe ordine hæc cohærere. Certe Gregoriani Codicis ordinem ferme ſecutos conditores huius Codicis deprehendo: neque ab eo ſemper recedit Iuſtinianus. Hoc notabile inter cætera diſcrimina, quod conſtitutiones Eccleſiaſticæ ibi primo loco poſitæ, hic vero in vltimum librum coniectæ ſunt.

Igitur primo libro agitur de duabus ſpeciebus iuris, quatuor primis titulis: *tit. 1. 2. 3. 4.* de magiſtratuum officiis, *tit. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12*

Secundo libro tractatur de ordine iuris ſui perſequendi & præparatoriis iudiciorum, titulis quatuordecim: II. de reſtitutionibus in integrum, *tit. 16. 17. 18.* Tertio de ordinatione iudicii *tit. 18.* Quarto de primo iudiciorum & actionum fonte, quod eſt dominium *tit. 19. 20. 21. 22. 23.* de ſecundo actionum fonte, qui ex rei ipſius natura deſcendit, i. e de tribus actionibus mixtis *tit. 24. 25. 26.* de tertio, puta de actionibus, quæ deſcendunt ex rebus creditis, ſeu ex obligatione, re contracta *tit. 27. 28 29. 30. 31. 32. vlt.*

Libro tertio, de his, quæ deſcendunt ex obligationibus ex conſenſu, puta de emptione, venditione, *tit. 1. 2. 3. 4.* de nuptiis *tit. 5 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16.* de tutelis *tit. 17. 18.*

Libro quarto, de prætoriis ſucceſſionibus ſeu bonorum poſſeſſionibus *tit. 1. 2. 3.* de teſtamentis *tit. 4.* de litigioſis *tit. 5.* de naturalibus filiis *tit. 6.* de liberali cauſa & de manumiſſionibus *tit. 7. 8 9. 10. 11.* de vectigalibus *tit. 12.* de præſcriptionibus. *tit. 13. 14. 15.* de re iudicata *tit 16. 17. 18. 19.* de ceſſione bonorum *tit. 20.* de interdictis *tit. 21. 22. 23.*

Libro quinto, de legitimis ſucceſſionibus *tit. 1. 2. 3. 4.* de cauſa ſtatus *tit. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11.* de vi conſuetudinis *tit. vlt.*

Liber ſextus continet notitiam, ordinem & diſtinctiones dignitatum.

Liber ſeptimus integer eſt de re militari.

Octauus, de executione rerum ad vtilitatem publicam pertinentium: puta de officialibns & de curſu publico *tit. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11.* de donationibus *tit. 12. 13.* de ingrari vitio *tit. 14.* de ſecuritate prouincialium quoad eorum bona aduerſus adminiſtrantes *tit. 15.* de iuribus maritorum & liberorum *tit. 16. 17. 18. 19.*

Nonus, criminum perſecurionem continet.

Decimus, eſt de iuribus fiſci.

Vndecimus, de annonis & tributis & de appellationibus.

Duodecimus, de Senatoribus & muneribus municipalibus.

Decimus tertius, de profeſſionibus publicis ciuitatum, annonam & mores publicos ſalutemque iuvantibus.

Liber decimus quartus, de corporatis & collegiis; denique de politia præcipuarum in orbe Romano ciuitatum.

Libro decimo quinto agitur de operibus publicis, de ſpectaculis, de armorum vſu.

Liber vltimus continet, vt dixi, conſtitutiones de rebus Eccleſiaſticis.

Hæc, inquam, totius Codicis Theodoſiani œconomia eſt, hæc librorum titulorumque ſeries; vbi, quod interſit inter eum & Ioſtinianeum, quilibet per ſe videre poteſt.

Vt certo porro materiarum ordine libri titulique poſiti ſunt, ita & *conſtitutiones* ſub ſingulis titulis hoc Codice poſitæ *ſeruato temporum & Conſulum ordine*, quem ordinem tenuit quoque antea Gregorianus & Hermogeniaous Codex: idque eſt ſecutus Tribonianus in ſuo Codice conficiendo, quod quidem apprime vtile ad notandum iuris progreſſum & immutationem, atque adeo legum conciliationem, & tamen hac parte conditores ſæpe hæſiſſe oſtendimus, ob confuſa Imperatorum & Conſulum, cogoominum ferme nomina, quæ res intricatam chronologiam facit.

Finis Prolegomenon.

ANTONIVS MARVILLIVS
AD LECTOREM.

Opus hic habes, AMICE LECTOR, quod licet poſthumum & parenti ſupereſtes, eo tamen maiorem promeretur laudem, quod in illo per annos triginta elaborando & adornando, Operi ſimul & vitæ finem Auctor poſuerit. Qua vero antiquitatis notitia, qua Iuris & Legum perceptione; poſtremo quam acri iudicio, quam æquo & veri ſeu veriſimilis vbique ſtudioſo, in id incubuerit, malim id tu ex illius lectione quam ex cuiuſquam prædicatione intelligas. Hæc te monitum volebam. Fruere & Vale.

CODICIS THEODOSIANI

LIBER PRIMVS,

QVO AGITVR DE DVOBVS.

I. De IVRIS ſpeciebus, *quatuor titulis prioribus.*

II. De MAGISTRATVVM officio, eorum Adſeſſoribus & domeſticis, &c. *titulis ſequentibus.*

HVIVS LIBRI TITVLI.

I. *De Conſtitutionibus Principum & Edictis.*

II. *De diuerſis Reſcriptis.*

III. *De mandatis Principum.*

IV. *De reſponſis Prudentum.*

V. *De officio Præfectorum Prætorio.*

VI. *De officio Vicarii.*

VII. *De officio Rectoris prouinciæ.*

VIII. *De officio Iudicum ciuilium.*

IX. *De officio Iudicum militarium.*

X. *De officio Iudicum omnium.*

XI. *De Defenſoribus ciuitatum.*

XII. *De Adſeſſoribus, Domeſticis & Cancellariis.*

DE

DE CONSTITVTIONIBVS PRINCIPVM ET EDICTIS.

TITVLVS I.

LIB. I. COD. IVST. TIT. XIV. *de Legibus & Conſtitutionibus Principum & Edictis.*

PARATITLON.

CONSTITVTIONES Principum, *rubrica huius tituli, & paſſim alibi hoc Codice:* dicuntur eædem paſſim & leges: Item, Conſtituta, *leg.3. hoc tit. l.6. de legitim. hereditat. l.20. de paganis. l.12. de iure fiſci. l.26. de petitionib.* Deſignantur & appellationibus, ſeu *ſynonymis* ſequentibus: Apices ſacri, *l. 24 de erog. mil. ann.* Auctoritates, *l.1. de rei vindicat. l.22. de Prætorib. l.1. de Conſulib. l.33. de oper. publ. l.vn. de Centurionib. l.35. de nauicular. l.35. de hæreticis. l.4. de decur. V.R.* (Vnde & de his dicitur, Auctoritas competens, *l.54. de hæreticis.* Auctoritas Edicti, *l.vn de Saturianis. l.vn quibus milit.* Auctoritas Legis, ſeu Legum, *l.5. de agentibus. l.10. de curioſis. l.vn. de infir. pœn. cœlib. l.60. de appellat. l.15. de oper. publ. l.38. de Epiſcopis.* Auctoritas præcepti, *l.1. & vlt. de Prætorib. l.13. de operib. publ.* Auctoritas Sanctionis, *l.31. de nauicular.* Auctoritas ſtatuti, *l.4. de cohortalib.* Auctoritas oraculi, *l. vn. ſi per obreptionem.*) Conſultum, *l.22. de Epiſcopis.* Decretum, *l.3 de teſtam. l.1. ne Comitib. & Trib. l.4. de tironib. l.vn. de Saturianis. l.8 de appellat.* Definitio, *l.1. ſi ſecund. nupt. l.1. de rei vindicat.* (vnde & Legis definitio, *l.vn. ſi nupt. ex reſcripto.*) Diſpoſitio, *l.57. de cohortalibus, l.33. de annona & trib. l.vlt. de fide cath. l.11. de inf his quæ ſub tyr.* Diſpoſita, *l.3. de erogat. mil. ann.* Forma, *l.vlt. de his quæ admin. l.11. de erogat. mil. ann.* Iuſſa, *l.5. de curſu publ.* Iuſſio, *l.7. de numerar. l.6.7. de curſu publ. l 4. in f. de donat. l.1. qui conduct. l.11 de extraord. l.3. de ſpectaculis. l.9. de decurionib. l.vn. ne præfectianus. l.2. de cenſu. l.10. de infir. his quæ ſub tyr. l.5. de hæreticis.* Inſtituta, *l.4. de donationib.* Iudicium, *l.14. de Medicis, & Profeſſ.* Norma, *l.30. de erogat. mil. ann.* Placita, *l.vn. de præb. ſalario.* Præceptio, *l.vlt. de curioſis. l.10. de murilegulis. l.vlt. de immunit. conc. l.25. de cohortalib. l.3. de decur. & ſilent. l.126.185. de decurionib. l.5. de decur. V.R. l.vlt. de canone frum. V.R.* Præceptum, *l.4. de teſtam. l.3. vt dignit. ordo. l.vn. de off. iudic. ciuilium. l.2. de poſtliminio. l.4.22. de Prætoribus. l.6. de domeſt. & protect. l.12. de piſtorib. l.6. de ſuar. l.10. de priuil. eor. qui in S.P. l.3. de veteranis. l.19.20. de cohortalib. l.45. de curſu publ. l.vlt. de exhib. reis. l 1. ne Comites. l.123. de decurionib. l.3. de habitu.* Prouiſio, *l.2. de exact. l.2. tributa in ipſis ſpec.* Sanctiones, v. vel *l.24. de erog. mil. ann.* Scita, *l.12. de re militari. l.7 de donat. l.14. quorum appellat. l.vn. de mancip. therm.* Statuta, *l.1. de ſentent. ex peric. l.vn. ſi quacunque præd. pot. l.3. de ſponſalib. l.7. de legit. her. l.vn. de his qui ſanguin. l.vn. de Comitib. vac. l.34. de decur. & ſilent. l.14. de proximis. l.14. de palatinis. l.4.9. de cohortalib. l.30. de erog. mil. ann. l.8. de donat. l.vlt. de cuſtod. reor. l.9. de metallis. l.5. de appell. l.168. de decurionib. l 2. de decur. V.R.* Oracula *l.1. de rei vindic.* Senatuſconſulta, de quo mox. Item Sacra abſolute, *l.6. de cohortalib.* de quo mox. Et hactenus quidem *Synonyma.*

Sequuntur *Epitheta*, quibus conſtitutionum veneratio hoc æuo elata, & obſeruantia inculcata. Nempe, *Sacri* appellatio his tribuitur: Hinc & Apices Sacri, *d.l.24. de erog. mil. ann.* Leges Sacræ, *l.21. de Prætoribus l.6 de cenſu.* Sanctio Sacra, *l.vlt. de curſu publ.* Conſtitutio Sacra, *l.vlt. de Medic. & Profeſſ.* Sacratiſſima, *l.2. de diu. offic.* Sacratiſſimæ leges, *l.vlt. de ſec. nupt* Iudicium Sacrum, *l.14. de Med. & Profeſſ.* Præceptio Sacra, *l.5. de decur. V.R.* Præceptum Sacrum, *l.1. ne comitibus.* Sacræ Literæ, de quo mox: Imo & *Sacra* abſolute, vt modo dixi, *l.6. de cohortalib.* Sanctionibus conſecrata, *l.22. verſ. quod ſi quiſquam, de Prætoribus.* Itemque Oracula, *l.1. de rei vindicat. l.1. de Senatorib. l.vn. ſi per obreptionem. l.10. de extraord. l.18 de Med & Profeſſ. l.17. de hæreticis. l.vlt. de immunit. conceſſa.* Oraculum cœleſte, *l.1. de Senatoribus.* vt & *Diuini* appellatio tributa: Hinc Diuales Sanctiones, *l.29. de petition. l.30. de erog mil. ann l.10. de agentib.* Diuina præcepta, *l.2. vt dignit. ordo.* diuino arbitrio decreta, *l.13. de Iudæis.* Diualia beneficia, *l.17. de proximis.* Diuale præceptum, *l.6. de domeſt. & protect. l.12. de piſtoribus. l.6. de ſuariis.* Lex diualis, *l.2 ne ſanctum bapt.* Diualia Scita, *l.30. de erog. mil. ann. l.48 de hæreticis.* Diualia ſtatuta, *l.vlt de decur. V.R.* Dicuntur & Leges Venerabiles, *l.7. de Prætoribus.* Venerandæ, *l.2. de bonis quæ filiif am.* Item Leges Salubres, *l.4. de ſuariis.* Sanctio Salubris, *l.17. de Palatinis.* Oracula Salubria, *l.vlt. de immun. conc.* Diſpoſitio Salubris, *l 8. de operib. publ.* Leges Saluberrimæ, *l.vn. ſi ſec. nupt.* Sanctio Saluberrima, *l.5 de litor. & itiner. cuſt.* Statuta Saluberrima, *l vlt. de cuſtod. reor.* Præceptio Saluberrima, *l.185. de decurionibus.* Ordinata Salubriter, *l.20 de exactionibus.*

Saluta-

Salutaria Statuta, *l. 30. de erog mil ann.* Definitio Salutaris, *l. 16. de Palatinis.* in *Notitia Imperii Theodoſiana.* Leges ſalutares dicuntur: item Leges Conſultiſſimæ, *l. 20 de curſu publ. l. vn. vt intra annum.* Definitio conſultiſſima, *l. 11. de agentibus.* Sanctio prouida. *l 24. de erog. mil. ann.* Præcepti iuſtiſſima *l. 185. de decurion.* Dicuntur & ad perpetuam temporis obſeruantiam, Leges perpetuæ, *l 2. de honor. codicill.* æternæ, *l. 22. de Prætorib. l. 11. de muril.* Firmæ. *l. 2. de reuoc donat.* Perennes Sanctiones, [illegible] *de proximis.* Perpetuum decretum *l. vlt. de conlat. æris.* Sanctio æterna, *l vn. de mancip. thermar.* Perpetuo manſura ſanctio, *l. vn. quorum bonorum.* Auctoritas manſura in æternum, *l. vlt. de tironibus.* Manſurum in æternum iudicium, *l. 14. de Medic. & Profeſſ.* Victura in æternum iuſſio *l 5 de hæreticis.* In perpetuum ſeruanda forma, *l. 2. de Fabricenſibus.* Quo pertinet & illud; in perpetuum decernimus, *l 2 de iure liber.* & *l. 20. de luſtrali collat.* Quam maturo etiam conſilio ederentur, voce *perpenſi* indicatur, *l. 2. h tit. l. 11 de teſtibus. l. 29. de annona & trib l. 3. de metallis. l. 5 de ſuſceptorib. l. 1 de frum V. Conſt.* Poſtremum, ratione Perſonarum, velut ab omnibus obſeruandæ, dicuntur Publica iura, *l. 1 de diu. reſcr.* Generalia ſtatuta, *l. 1. de ſentent. ex periculo.* Generalia decreta, *l. 13. de priu. eor. qui in S. Pal. l vlt. de conlat æris.* Generalis auctoritas, *l. 1. de rei vindicat.* Generalis Sanctio. *l. vn de annona & trib. l 46. de appellat. l 59. de hæreticis.* p. 3. Generalis lex, *l. 22. de erog. mil ann. l 115. de numerar. l. vlt. de tabular. l. vlt. ne conl. tranſl. l. 181 de decur. l 3. de his qui ſup. relig l. 3. de Iudæis l. 13. de t...... l 1. de frum Vrb. Conſtant.* Hinc & illud: Promiſſum generalitate decernimus, *l. vn. ne quis in ſua cauſa.* Generaliter edicimus, *l. 11 de piſtoribus.*

Species Conſtitutionum, quæ hoc Codice memorantur, & ex quibus hic Codex conflatus eſt, variæ erant. Primo, Edicta, *rubr.* & *l. 1. hoc tit.* & *l. 3. de diu. reſcr. l vlt. de priuil. eor qui in S Pal. l. 17. de tironib l. 8 9 de deſertorib. l. vn. de Saturnianis. l. 1 de veteranis. l. 12. de filiis mil. apparit. l. 7. de iure fiſci. l. 3. de appellat.* Vnde & Lex edictalis, *l vn. quod iuſſu.* quæ ſcilicet vel ad populum, vel ad prouinciales quoſdam, vel ad prouinciales vniuerſos emittebantur, *l vn de ſtratoribus. l. 17. de tironibus.* quod & ipſæ inſcriptiones Legum præferunt, quas omnes colligo *ſecundo prolegomenon.* Secundo, fuerunt Reſcripta ad Conſultationes Magiſtratuum, quorum plenus eſt hic Codex, quomodo & ad preces priuatorum nonnullæ. Tertio, erant & Epiſtolæ, *l. 2. de veteranis. l. 8. de numerariis. l. 6. de cohortalib. l. 12. & 15. de Epiſcopis.* quarum index eſt in inſcriptione vox. *ſalutem:* ſeu Literæ *l 7. de Prætoribus.* veluti ad Præfectos Prætorio, & Magiſtros militum, ſimileſque emiſſæ, *l 3.* & *4 de Prætorib.* iuncta *l. 7.* & *l 1. de paſcuis. l. 19 de petition. l. 9. de metallis. l 11. de murileg. l. 6. de cohortalib* ad Conſules, Prætores, Tribunos plebis, Senatum, *l vlt de accuſat l. 1 de accuſat, l. 1 de bonis maternis.* Vnde & ſacræ literæ, *l 8 de metatis l. 20. de hæreticis.* Quarto, ad Concilia quarundam prouinciarum, *l 3. de inoff teſt. l. 1 de libertis & eorum lib.* Quinto, erant & *Orationes* ad ſolum Senatum, quibus Senatuſconſulta confirmabantur vel quæ ad vocem & poſtulationem Senatus ſcribebantur, *l. 4. de Senatorib l. 1. de Prætoribus,* cuiuſmodi ſunt leges hoc Codice complures ad Senatum miſſæ, vel ad Senatum & Populum, quas colligo *Secundo Prolegomenon.* Sexto, memorantur & Pragmatica, *l. 3 de decur & ſilent. l 36 de annona & trib. l 52. de hæreticis.* Septimo, Conſtitutionum quoque Principalium ſpeciem conſtituunt Acta habita in Conſiſtorio, quorum exempla extant *l vlt. de off iudic. omn.* (vbi dicam) *l. 1 de his quæ adnun l 5. 8. de fide teſtium. l. vlt. qui boni cedere* in quibus Princeps ipſe de cauſa cognoſcens interloquebatur. Octauo item, Acta Principis, *l. 2. de veteranis.* Nono tandem, & Mandata, partim Rectoribus prouinciarum data, *l. 80 de decurionib. l. 20. de operib. publ* partim Cenſitoribus, Inſpectoribus, Peræquatoribus, miſſis in prouinciis, vt *tit. de cenſitoribus.* partim iis, qui collationi de religione iuſſu Imperatoris præſiderent, cuiuſmodi eſt *l. 3 de religione.* Tandem Tribunis, & Notariis aliis negotii alicuius conficiendi cauſa miſſis, de quo v. *tit. de mandatis Principum.*

Poſteaquam ſcriptæ Conſtitutiones erant, ferebantur eæ, vnde leges latæ, *l. 3 de iure nupt. l. 7. ad SC. Claud. l vlt de legit. hered. l. 8. de Senatoribus.* Nempe emittebantur in prouincias, quo pertinet vox, *Emiſſa,* in ſubſcriptionibus multarum conſtitutionum. Mox notione Principis officii, *l. 6. de Princip. agentium.* publicabantur: vnde Publicatum Edictum, *l. 8. de deſertorib.* intimabantur prouincialibus cunctis., *l. 6. de curſu publ.* promulgabantur, *l. 3 de inceſt. nupt. l. 3. de liber. cauſa. l. vlt. de paſcuis. l. 6 de diu offic. l. 6. de iure fiſci l. vlt. de petitionib. l. 60. de appellat l. 14, de decurionib. l. 2. de prædiis & mancip. Curial l 28 de Epiſcopis. l. 23. 58. 66. de hæreticis.* proponebantur: vnde in ſubſcriptionibus vox hæc *Propoſita,* vel *P P.* Id quod vltima ferme Conſtitutionum clauſula iubebatur, publicari ſcilicet eas: *l. 2. quemadm. mun ciuil.* Intimari a Præfecto prætorio omnibus Iudicibus prouinciarum, *l. vlt. de itinere mun.* Propoſito programmate celeberrimis in locis anteferri, *l 37. de hæreticis.* Edictis propoſitis Præfecti prætorio diuulgari vel vt ad omnium notitiam peruenirent facere, *l. 26 de cohortalib. l. vlt de decur & ſilent.* Prælata Oraculi auctoritate firmari, *l. vn. ſi per obreptionem:* vbi v. quæ dico. Prouinciarum Iudicibus innoteſcere, *d l. 26.* & *l. 9 de indulg. debitorum.* Propoſitis edictis minimos maximos monere, *l. vn. de grege Dominico:* indicare Rectoribus, ſeu de his eos monere, *l. 13. 61. de curſu publ. l. 6. de diu offic* vt & Proconſules, Edictis propoſitis per omnes prouincias diuulgare. *l 14 de bonis proſcript.* prælata iuſſione prouinciarum Rectores commonere, *l. 7. de curſu publ.* per cunctas diœceſes ſibi creditas publicare Edictis, in *l. 2. de Epiſc. iud.* propoſito programmate anteferre, *l. 37. de hæreticis.*

reticis. Hinc adeo Data dicitur Epiſtola PP. cui hæc ſacra fuerat antelata, *l. 6. de cohortalib.* prælata, *l. 3. de off. Rector. prou.* prælato legis tenore, *l. 31. de Epiſcop. in f.*, Prælata literis, ad P. V. *l. 11. de metatis.* Prælata literis Vicarii, *l. 4. de cuſtod. reor.* Prælata literis, *l. 22. de curſu publ.* Prælata literis Comitis S. L. *l. vlt. de immunit. conc.* PP. in programmate Vicarii V. R. *l. 25. de annona & trib.* Miſſa a PP. *l. 2. ne quid publ. lætitiæ.*

Figebantur & quandoque Conſtitutiones ad æternam memoriam, *l. 11. de murilegulis.* & quidem in tabulis æneis, *l. 4. de priu. eorum qui in ſacro pal. l. 1. de alim. quæ inopes. l. 4. de*
p.4. *ſuariis. l. vlt. de frum. V. Conſtantinop. l. vn. de iure Italico. l. 2. quemadm. mun. ciuil.* Quandoque tabulis, vel encauſto, vel ceruſſa ſcribi permittebantur, *l. 1. de veteranis.* vt ad eas, quaſi ad præſentia remedia perfugium daretur, *d. l. 4.* Quandoque etiam per omnem annum pendere iubebantur, *l. vn. in f. ſi certum pet. de chirogr.*

Proponebantur autem in ciuitatibus celeberrimis, de quo prolixe in *Prolegomenis*: idque celeberrimis in locis, *d. l. 37. de hæreticis*, prout res eſſet, veluti Romæ, in foro Traiani: cuiuſmodi vndecim occurrunt, *l. 4. ad SC. Claud. l. 2. ad l. Corn. de falſ. l. 6. de adult. l. 3. de ſepulchro viol. l. 4. de iure fiſci. l. 4. de conlat. donatar. l. 1. de priuil. corpor. V. R. l. 2. de habitu quo vti. l. 2. 31. de petitionib. l. vn. de campo Martio.* In foro Aproniani, *l. 29. de nauiculariis.* in foro ſuario, *l. 4. de ſuariis*, in atrio Mineruæ, *l. 3.* ſeu *vlt. tit. V. de ſtupratorib.* apud Auctor. *coll. Leg. Moſ. & Rom.*

Neque publice tantum proponebantur, ſed & allatæ allegabantur in iudiciis, puta in Secretariis Iudicum, *l. 6. de pactis*, vel in Baſilicis, *l. 3. de pactis.* In regeſta referebantur, *l. 14. de indulg. debitor.* ſeu legebantur, *l. 4. & 14. de extraordin. l. 11. 23. de Prætoribus. l. vn. ne quis in ſua cauſa. l. 4. de indulg. crim.* Apud acta, *l. 1. de cognitor. l. 2. fin. regund. l. 2. de extraord. mun. l. 14. de Epiſcop.* ſeu in actis, *l. 2. de naufrag.* in Senatu, *l. 8. de metallis. l. 13. de accuſat. l. 19. de operib. publ. l. 8. 9. de Prætoribus.* idque a Viris Spectabilibus, veluti a Proconſule, *d. l. 8. & 9. de Prætoribus.* per Primicerium Notariorum, *l. 14. de Senatoribus & gleb. coll.* In Pantheo, *l. 10. de piſtoribus.* in Senatu recitabantur apud P. V. *l. 14. de Senatoribus. l. 14. de maternis bonis. l. 3. de conductorib. dom. Aug. l. 33. de petition.* in Palatio quandoque, *l. 3. de bonis vacantib.* Legebantur & Conſtitutiones Imperatorum in Eccleſiis, veluti Romæ, quæ de rebus Eccleſiaſticis erant, *l. 20. de Epiſcopis.*

Eodem etiam ſæpe exemplo mittebantur Conſtitutiones de eadem re ad diuerſos Magiſtratus: Exempla *in l. 8. & vlt. de Princip. agentium. l. 17. de Medicis. l. 51. de hæreticis. l. 71. de decurionib. l. 9. de indulg. debitorum. l. vlt. de cohortalib. l. 11. de diu. offic. l. 187. de decurionib.* ſeu paria ſcripta dirigebantur, *l. vlt. de veteranis.* Cætera inſcriptionum & ſubſcriptionum arcana habes *in ſecundo Prolegom.* Hactenus hiſtorica.

Nunc ſuccedant *regulæ de vi Conſtitutionum*, quæ *hoc Codice* continentur. Primo igitur, ſine die & Conſule, auctoritate carere iubentur *l. 1. h. t.* Secundo, vim eæ ſumunt ab earum promulgatione, *l. vn. de Præpoſ. S. Cubiculi.* Tertio, non præteritis calumniam faciunt, ſed futuris regulam imponunt: *l. 3. h. t.* & *l. 3. de Epiſcopis.* non ad tranſacta negotia pertinent, verum ad poſt futura, *l. 4. in f. de donat.* Quo pertinent variæ voces legibus additæ: veluti, *poſthac*, vt *l. 1. h. t. In futurum*, vt *l. 9. eod.* Quandoque tamen, vt in præteritum vim ſuam porrigerent, conſtitutum; vt *l. vn. de commiſſor. reſcind. l. 3. in f. de inceſt. nupt. l. 1. ad SC. Claudianum. l. 1. de actionib. certo temp. fin. l. 4. de bonis vacantibus. l. 7. 17. de hæreticis. l. 5. de canone frum. V. R.* Quarto, quod ad pendentia negotia attinet, eo quoque porrectæ leges, vt *l. 7. de legit. hered.* & *l. vn. de bonis Clericorum*, verſ. *ita vt: l. 6. vnde vi.* Quinto, ignorare Conſtitutiones, vel diſſimulare, nulli licet, *l. 2. h. t.* Sexto, Principes quoque iis teneri ſe profeſſi ſunt, ſeque ſubiecerunt, *l. vlt. de conduct. & hom. domus Auguſtæ. l. vn ſi per obreptionem.* Septimo, Iudices rigorem legum mollire non poſſunt, *l. 8. de appellat.* Octauo, Officiales Iudicum eas Iudicibus ingerere debebant; & ni id facerent, plectebantur: de quo ſunt plures leges, inter alias vid. *l. 15. de pœnis. l. 8. de appellat. l. 12. de piſtoribus.* Nono, anteferendæ Conſtitutiones generales beneficiis ſpecialibus ſeu reſcriptis, *l. 3. h. t.* de quo v. plenius Paratitlon *de diu. reſcriptis.* Decimo, ſacrilegi, & ſacrilegium admittere dicti, qui eas temerarent, *l. 2. vt dignit. ordo. l. 9. de curioſis. l. 13. de priuil. eor. qui in S. P. l. 30. de erogat. mil. ann. l. 24. de petitionib. l. 5. de relationib. l. 6. de appellat.* Vid. & Vegetii *præfationem lib. 2. de re militari.* Vndecimo, tyrannorum leges & reſcripta, his deuictis, infirmata, quæ contra ius ſcilicet ſcripſiſſent, non vero legitima, *l. 1. 3. 5. de infirm. his quæ ſub tyr.* & *l. 1. de cohortalibus.* Duodecimo, quod nominatim poſterioribus Conſtitutionibus mutatum non eſt, id nec abrogatum cenſetur, *l. 54. de appellat.*

DE

Google

P. 5.

DE CONSTITVTIONIBVS PRINCIPVM ET EDICTIS.

De DIE & CONSVLE *in Edictis & Conſtitutionibus neceſſario.*

I.* Imp. CONSTANTINVS A. ad Luſitanos. (a)

SI qua (b) poſthac Edicta, ſiue Conſtitutiones, ſine die & Conſule fuerint deprehenſa, (c) auctoritate careant. Dat. VII. (d) Kalendas Aug. Sabariæ, (e) Probiano & Iuliano VV. CC. COSS. (f) (A. D. 322.)

INTERPRETATIO. *Quæcunque leges* (g) *ſine die & Conſule fuerint prolatæ,* (h) *non valeant.*

NOTAE.

(*) *Lex 4. Cod. Iuſt. de diverſis Reſcriptis*, hinc miro flagitio a Triboniano interpolata eſt: & ita quoque deinceps in Decreto relata, ſeu canonizata, *Can. 16. C. 25. Qu. 2.* & apud Burchard. *lib. 2. c. 27.* GOTHOFREDVS.

(a) *Lyſit-nos* : Cod. Iuſt. vbi & Codices nonnulli præferunt, *ad Baſſum PP.* IDEM. Non male *Lyſitanos* in Cod. Iuſtin. *Lyſitania* enim *L. 8. D. de Cenſib.* ſcribitur, & L. Andreas Reſendius in Commentar. ad Vincent. hanc lectionem ex Stephano *de Vrb.* & inſcriptionibus marmorum defendit. Vide V. C. Schottum in Obſeruat. ad Pompon. Melam *de ſit. Orb. Lib. II. c. 6. init.* RITTER.

(b) *Si qua beneficia perſonalia ſine die*, &c. ita Cod. Iuſt hæc interpolauit, de quo mox. GOTHOFRED.

(c) *Deprehenſa* : ac proinde prolata, vt interpres; in iudiciis ſcilicet. IDEM.

(d) *VI.* in Aniano Regio : *V.* Cod. Iuſt. & in Til. edit. IDEM.

(e) *Sabaria*, Pannoniæ vrbs, & quidem primæ. v. Notitiam Imperii ſub Comite S. L. per Occidentem: in qua prouincia ſæpe verſatus eſt Conſtantinus M. per hos annos, & hoc nominatim anno Sarmatico bello inligatus, vnde & victoriam retulit hoc ipſo anno. Vide *Conſularia Theodoſiana noſtra*, ſeu *Chronol giam*. Vt & Conſtans quandoque ibi egit: vide *l. 6. infr. de petitionib.* & Valentinianus Sen. teſte Ammiano Marcellino, *lib. 30. c. 5.* Ibidem propoſita dicitur eiuſdem Valentiniani conſtitutio, quæ data eſt ad Probum PP. *lex 15. infr. de ſuſceptoribus*. Male vero in *Cod. Iuſt.* hic habetur *Samaria*. IDEM.

(f) In Cod. Wurceburg. abeſt Iulianus, legiturque, *Probiano Conſ.* RITTER.

(g) *Leges : hic, & l. prox.* Edicta, Conſtitutiones, in *ipſa l.* v. Paratitlon. GOTHOFRED.

(h) Cod. Wurceb. *delata*. Si quis ex antiquis ita, non diſpliceret. RITTER.

COMMENTARIVS.

DIEI & CONSVLIS characteriſmo, ſiue DATA, (vt hodie in vſu loqui mos eſt) carentes Conſtitutiones, Edictaque Principum *deprehenſa*, inque iudiciis prolata (vt Interpres, qui male Anianus perhibetur) auctoritate *poſthac* carere oportere definit hoc Edicto, ad Luſitanos emiſſo, Conſtantinus M. Ad hanc quoque ſane mentem, vt omittam, quæ eleganter Libanius in panegyrico Iuliani Imp. & generaliter de Conſularis nominis adiectione, & dignitate in Actis publicis, priuatis, conficiendis ſcribit poſt Conſtantinum M. Chryſoſtomus, de verbis Hieremiæ, *non eſt in homine via eius, ſerm. 1. tom. V. Savil. edit. p. 172.* ſeu *tom. III. editionis Pariſienſ. p. 915.* Καὶ νόμον μὲν ὐδεὶς ἀναγνώσεται βασιλικὸν ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ᾽ ἂν μὴ τὸν χρόνον εἴπῃ, καὶ τὸν θέντα ἐπιδείξῃ, καὶ ὑγιῆ, καὶ ὁλόκληρον αὐτὸν παράσχηται, κολάζεται, καὶ δίκην δίδωσι τὴν ἐσχάτην, id eſt, *Et Conſtitutionem Imperatoriam nemo ſimpliciter & temere recitabit, verum niſi tempus dixerit, & auctorem deſignauerit, & integram atque illibatam propoſuerit, punitur, & grauiſſimam pœnam luit.* Qui locus etiam, vt id obiter moneam, illuſtrat Modeſtini *legem vlt. D. ad leg. Corn. de falſis. Si quis falſis Conſtitutionibus, nullo auctore habito, vtitur, lege Cornelia aqua & igni ei interdicitur.* Neque enim ſtandum eſt *βασιλικῶν*, ſeu Græcorum interpretationi, qui eam *legem* interpretantur de Conſtitutionibus nondum approbatis, vel *Gloſſa*, quæ de nondum ſubſcriptis, vel ſignatis id accipit: Imo enim *Conſtitutiones nullo auctore habito*, ſunt Conſtitutiones, quarum nullus auctor habetur, de quibus fides fieri non poteſt, certo & indubitato comperto auctore earum, demonſtrato, probato. Quam in rem ſane fit quoque probatio ex *Data*. Ennodius quoque Epiſcopus Ticinenſis (qui circa An. D. 508. ſcribebat) *lib. 1. epiſt. 5.* de Conſule agens; *Deus bone*, inquit, *quantum eſt vnius vocabulum hominis, impenſum in dictandis* LEGIBVS *laborem vel ſtabilire poſſe*, *vel* SOLVERE? Ab eodem certe mente eſt veterum illa olim in foro religio, circa diem & Conſulem accurate adſignandum in Conſtitutionibus Imperatorum legendis, allegandis, recitandis. Quod oſtendit *Conſultatio* veteris cuiuſdam Iuriſconſulti, in qua is, ad fidem iis, quæ profert, faciendam, Conſtitutiones adſcripto die & Conſule exactiſſime refert, ita quidem etiam, vt varios ex variis Codicibus Gregoriano & Hermogeniano alicubi adſignet. Quin imo & Reſcriptis olim diem & Conſulem ſubiici ſolitos, apparet ex antiquiſſimo libello, quo corporum fictili ſarcophago ad tempus commendandorum Prin-

Principalis auctoritas poſtulatur: nam poſt verba Reſcripti ſtatim ſubiungitur: *Iubemus Celſus Promagiſter ſubſcripſi III. Non. Nocmb. Antio Polione & Opmiano Kos. ordinariis, Senero & Sabininno Cos.* Exſtat id in Gruteri *Corpore Inſcript. p. 607. num. 1.* Ergo dies & Conſul neceſſario requiſitus a Conſtantino M. *h. l.* in Conſtitutionibus. At enim poſt Conſtantinum M. ſeu poſt hanc legem, non vſque-
P. 6. quaque hanc conſtitutionem ſtetiſſe, fidem faciunt ſequentia. *Primo* quidem, hunc quoque in Codicem Theodoſianum conſtitutiones nonnullæ relatæ extant, quæ die & Conſule carent: veluti *lex vn. inf. de perfectiſſimatus dignitate*, niſi potius ibi Conſules excidiſſe quis putet.

Secundo, ſub Honorio Imp. de Reſcriptis, imo & de Conſtitutionibus in genere, quod ea ſine die & Conſule nihilominus valerent, fidem faciunt Acta Collationis Karthaginienſis, quæ habita fuit poſt Conſulatum Varanis A. D. 411. Nam, quod cognitionis ibi Tertiæ capitula ſex edocent, puta *524. 525. 526. 527. 528. 529.* cum ſuper Reſcripto quodam ipſiuſmet Conſtantini controuerſia inter Catholicos & Donatiſtas exorta tum fuiſſet, interlocutio Marcellini Tribuni & Notarii, in ea Collatione cognitoris, definiuit, *Imperiale reſcriptum, cui deſit Conſul & dies, in dubium reuocari non poſſe.* Quod B. Auguſtinus, *in Breuiculo collationis iſtius die tertio, tomo VII. p. 593.* (a) ita quoque plenius adhuc effert: *Cognitor interlocutus eſt, euidentiſſimis* LEGIBVS *definitum eſſe, Imperialia* CONSTITVTA, *etiamſi Conſules non legerentur, in dubium non vocari.* Quod & ipſum paulo poſt ſic rurſum effert: *Etiamſi Conſul deſit, non impediri Imperialis* CONSTITVTI *veritatem.* Vbi vides etiam, leges ῥητῶς huic noſtræ Conſtantinianeæ directe contrarias laudari.

Tertio, Iuſtinianus quoque diſertis verbis iuſſit, Conſtitutiones ſine die & Conſule in Codicem nominis ſui relatas, ſeu authentico volumine & *Corpore Iuris* (vt loquuntur) incluſas, nihilominus valere: abrogata in eo tacite hac lege, *conſtitutione de nouo Codice faciendo, §. 2* verb. *& ſi quæ earum:* & *de Iuſtinianeo Codice confirmando, §. 3.*

Quarto, Tribonianus hanc Conſtantini legem, quæ eſt de Edictis, ſeu de Conſtitutionibus generalibus, ad beneficia nominatim perſonalia, ſeu ad Reſcripta, vt loquuntur, gratioſa, ſeu gratiæ, certis ſpecialiter conceſſa perſonis, Codici non inſerta, interpolatione ſua retulit, eamque adeo alium in titulum, puta titulum *de diuerſis Reſcriptis* coniecit. Cuius rei ratio hæc a nonnullis redditur; ideo in Reſcriptis diem & Cos. requiri, quod anno finiantur ſeu exſpirent. Quæ & falſa hoc iure, & inanis ratio eſt. (b) Et certe, cur non idem in non perſonalibus, quæque ius commune continent, obtinere debeat? non videre ſe, *ibidem* Accurſius recte notauit; cuius ſententiam ſequuntur Cynus & Albericus, quorum ſententiæ firmandæ argumentum certiſſimum ex hac lege noſtra integra, & incorrupta, nunc adiici velim: Quanquam id feciſſe videtur Tribonianus propter varias, vt modo dixi, conſtitutiones, ſine die, & Conſule in Codicem ſuum relatas, quas nihilominus valere voluit. Ad legis noſtræ mentem redeamus; non poſſum quoque omittere, poſt Iuſtinianum, Imperatoris Luthari legem, *Longobard. lib. 3. tit. 38.* (c) de Scripturis ſine menſe, & die. *Auditu comperimus, in finibus Tuſciæ talia ſcripta eſſe prolata, quæ ſunt abſque menſe, & die menſis: de quibus volumus, vt ſi deinceps prolata fuerint, nullum habeant vigorem.* Vide & legem Alamannorum ſimilem *titulo 43.* Tandem, in praxi ſuper hac quæſtione, num Data neceſſaria ſit in legibus, ſeu an leges valeant ſine die & Conſule? vide Bartolum, *ad §. penult. de nouo Cod. faciendo:* & ad conſtitutionem Henrici Imp. *Extrauagant. Tit. I.* ad illa verba, *Data Piſis:* & latius per Gloſſam *ibid. Tit. II.* verb. *data.*

Quænam autem huiuſce *legis* ferendæ *Occaſio*, quæ *Cauſa*, Conſtantino M. fuerit, quonam proinde hæc vocula POSTHAC reſpiciat? videre pretium operæ eſt. Super eo vero tres mihi coniecturæ ſiue ſententiæ ſub manum naſcuntur: *Primo* videri cui poſſit, Conſtantinum M. *hac l.* retro latas conſtitutiones, etſi die & Conſule carentes, confirmare, quæ videl. in ſcriniis Memoriæ plures ita adſeruabantur; quod ipſe minime admitto. *Secundo* putet quis, eas nominatim conſtitutiones ſine die & Conſule a Conſtantino *hac l.* confirmari, quæ in Codicem Gregorianum & Hermogenianeum coniectæ fuerant: cui argumentum præbeat, quod interpres, *ad l. vn. inf. de reſponſis prudentum*, ſcribit, Gregorianum & Hermogenianeum confirmari ex *lege* priori *huius tituli.* Quanquam veroſimilius ex his interpretis verbis colligas, ante *hanc leg.* vnam ſaltem conſtitutionem in integro Codice Theodoſiano fuiſſe: in hoc vero *Gothico* quinque priorum librorum *breuiario* deſiderari: qua ſcil. Codices illi duo confirmati fuerint. Verum neque hæc mihi interpretatio placet: verum iſta relata voce *poſthac*, ad verba illa, *fuerint deprehenſa*, id eſt, prolata: videl. fidem deinceps abrogandam omnibus Edictis & Conſtitutionibus Principum, etiam ætate ſuperiorum, quæ hoc tempore paſſim in foro circumferebantur, inque iudiciis proferebantur, nullo certo die aut Conſule adſcripto, nulla certa auctoritate, nullo auctore habito, quæque proinde ſuppoſitæ eſſe poterant: nempe cum de eo querelæ ad Conſtantinum M. perlatæ fuerunt. Et certe non temere eſt, quod hæc lex, *ad Luſitanos* emiſſa dicitur, i. e. ad Concilium Luſitanorum: qui cum de rebus ad ſalutem ſuam pertinentibus in Concilium coiſſent, (pro more tum recepto, de quo *infr. lib. 12. de Legatis, & decretis Legationum*) miſſis ad Conſtantinum M. Imp. Legatis, & decretis, inter cætera quoque de incondita incertaque edictorum & conſtitutionum turba, queſti videntur, ac nominatim, quod conſtitutiones Principum in iudiciis ſæpe ſine die & Conſule iactarentur, allegarentur, legerenturque (de quo more legendarum, allegandarum iuris conſtitutionum in iure, dico *ad l. vn. inf. de reſponſis prudentum*: eiuſque moris exempla paſſim occurrunt apud Symmachum *lib. 10.*) Cui rei hoc reſcripto ſuo ad Luſitanos emiſſo remedium Conſtantinus adfert: iuſſo, vti POSTHAC, *deincept*, Edicta omnia, ſeu conſtitutiones Principum, deprehenſa, prolata in iudiciis, auctoritate carerent. Et certe ratio huius rei manifeſtiſſima eſt: ad præcidendam, inquam, falſi materiam id ita conſtitutum: quia vt Gloſſa quoque ait ad *Can. 16. C. XXV. Qu. 2.* vix aliter probari falſum poteſt. Nempe, vt temporis characteriſmus dieique proinde & Conſulis adiectio cæteroquin in omni inſtrumentorum genere inſtar lucernæ eſt: de quo extant elegantes loci Chryſoſtomi & Libanii; ita contra, ſi dies & Conſul conſtitutionibus non addantur, haud difficile eſt conſtitutiones ementiri: Quarum alioquin etiam falſitas falſo temporis ſeu Datæ characteriſmo facillime detegitur: cui rei hodie complurium monumentorum ψευδεπιγράφων Data argumento eſſe poteſt. Securitatibus ita quoque, i. e. apochis quæ a ſuſceptore aurario dabantur, dies, Conſul, & menſis inſeri debebant; *l. 173. de decurionib.* quo & deſcriptionis æquitas illuſtraretur, & deſcriptus documentis euidentibus fulciretur. Et hæc quidem ad *hanc legem* ſufficiant, de die & Conſule in Conſtitutionibus

(a) Edit Baſil. de an. 1569. In edit. Benedict. Pariſ. 1694. breviculi eſt T. IX.
(b) *IAC. CVIACIVM* refutat, qui hanc opinionem tuetur in *Paratit. ad Cod. Tit. XXIII.*
(c) Apud *LINDENBROGIVM Cod. LL. Antiq.*

Digitized by Google

tionibus requiſito: *ἐκ παρέργου* hic nonoulla addamus adfinia, & qoidem numero ſex.

Primo, de priuatorum actibus & negotiis, ac oominatim de teſtameotis, vtrum ibi dies & Conſul requirantur? dicam ad *leg. 6. infr. de teſtam.* & ad *l. 9. de infirmand. his quæ ſub tyrann.* ex Modeſtioi P.7. libro *Regularum*, Chryſoſtomo *homilia 2. de Oſia*, & verbis illis, *Vidi Dominum* &c. *circa fin.* & *homilia 9. ad Coloſſ. edit. Comel. p. 1381.* Libanio *orat. Panegyrica in Conſulatum Iuliani.* Nouella *Iuſtiniani 107. cap. 1.* *Secundo*, de pactis, item & de teſtamentis, vide quoque Viſigoth. *lib. 2. t. 5. l. 1. 2.* *Tertio*, quod fidei formulas ſeu *ἐκθέσεις* attinet, alia olim earum ratio habita; eas quippe ſine die & Conſule eſſe vult Athanaſius *de Synodis Arimini & Seleucia.* *Quarto*, de iudicialibus actis, videnda eſt *Nouella Iuſtiniani 47.* *Quinto*, de eccleſiaſticis geſtis & decretis, vtrum his dies & Conſul addi debuerint, videnda acta collationis Karthagin. *die 3 c. 351. 353. 354. 384. 385. 393. 397. 401. 436. 437. 438. 529.* *Poſtremum*, Epiſcoporum *Ordinationi* Conſulem & diem addi voluerunt patres Mileuitani, A. D. 401. *canone 89.* Codicis Africani: *Vt qui deinceps Epiſcopi ordinarentur, literas ab ordinatoribus acciperent, manu eorum ſubſcriptas, & Conſulem atque diem continentes.* Nempe, quia inter eiuſdem prouinciæ Epiſcopos id obſeruabatur, vt qui prior ordinatus eſſet, priorem quoque & potiorem locum obtineret.

Ignorare vel Diſſimulare *nulli Conſtitutiones licere.*

II.* Imppp. Valentinianus, & Theodoſius, & Arcadius AAA. (a) Flauiano (b) PF. P. Illyrici & Italiæ. (c)

Perpensas (d) Serenitatis noſtræ longa deliberatione Conſtitutiones (e) nec ignorare quemquam, (f) nec diſſimulare permittimus. D. VI. Kal. Iunii, Vincentiæ, (g) Tatiano & Symmacho Coss. (391.)

Interpretatio. *Leges neſcire nulli liceat, aut quæ ſunt ſtatuta contemnere.*

NOTAE.

* L. 12. *Cod. de iuris & facti ignorantia*, ex *hac leg.* tranſlata eſt, amputatis quinque prioribus vocibus. Neque male in illum *Cod. Iuſtin.* titulum hæc *lex* relata eſt: *Iuris* enim nomen etiam Conſtitutiones complectitur: imo *Ius* ſæpe pro Conſtitutionibus *κυρίως*: alias *Iura* & Conſtitutiones opponi videas, vt *l. 25. infr. quorum appellat. non recip.* Coniungenda autem huic *legi*, eſt famoſa *lex 6. infr. de contrah. empt.* Meminit *huius* quoque *leg.* Hincmarus *ep. 7. c. 27.* GOTHOFREDVS.

(a) In Cod. Wirceb. deſunt AAA. nomina. RITTER.

(b) *Flauiano* huic PP. inſcribuntur variæ conſtitutiones per annum 391. & 392. Quin & *lex 13. infr. de pœnis*: De hoc Flauiano plene ago in *Proſopogr.* ex Symmacho, *lib. 2. & 3.* Sozomeno, Paulino, Rufino. GOTHOFRED.

(c) De hac *Præfectura Prætoriana Illyrici & Italiæ*, dicam mox. IDEM.

(d) Alias, *Perpenſas* quomodo & apud Am. Marcellinum, & *l. 9. inf. de metallis*, locis quæ mox proferam. Ego vero malim hic retinere *perpenſas conſtitutiones.* IDEM. Cod. Wirceb. *perpenſa*: miror noſtrum hanc lectionem non recepiſſe, quam tamen tot loca ſimilia confirmant. RITTER.

(e) *Principum* additum Cod. Iuſt. GOTHOFRED.

(f) Contrahentes forte: *arg. d. l. 6. de contr. empt.* IDEM.

(g) Ibidem, *Vincentiæ* inquam in Italia, Venetiarum ciuitate, data eodem die *lex 13. inf. de re militari*: vbi Theodoſius ex Italia in Orientem rediturus hoc anno fuit: vid. *Chronol.* Fuit alia ab hac Vincentia Valeriæ, quam memorat *Notitia imperii.* IDEM.

COMMENTARIUS.

Ignorare, vel Diſſimulare Principum conſtitutiones vt cæteroquin nulli licet, *l. 2. inf. vt dignitatum ordo*: ſeu promulgatas neſcire, *l. vn. in f. infr. ſi certum petat. de chirograph.* neque earum ignorantia ſe quiſquam excuſare poteſt: *l. vn. inf. de act. certo temp. fin.* Viſigoth. *lib. 2. tit. 1. l. 3.* (quo perperam refertur *lex 9. Cod. de legib.* deſumpta ex *Nouella* Martiani *de matrimoniis Senatorum*, *tit. 4.* cuius longe alia ſententia eſt) ita ſuas nominatim conſtitutiones ignorari, vel diſſimulari non patitur *hac lege* ſiue Valentinianus Iun. ſiue Theodoſius M. eſt enim hæc lex de earum numero, quæ Theodoſio M. in Occidente poſito, *Theodoſio-Valentinianea* dici poſſunt: ſuas, inquam, conſtitutiones, *longa*, vt ait, *deliberatione perpenſas*, id eſt, noua Edicta: quæ verba Tribonianus recidit: eſt enim hæc lex proprie de nouis Conſtitutionibus accipienda, quas ſcilicet magna deliberatiooe, ſeu maturitate, habito tractatu in Conſiſtorio ſuo Imperator, promulgat. *Perpenſa* ſcilicet, vt in commuoe dicuntur quæ fiunt maturo conſilio (quomodo etiam Mamertinus *Panegyr. c. 29.* Nec ſaoe poteſt imperitorum in confuſa multitudine quidquam eſſe perpensum) ita a Principibus ſolemni verbo dicuntur ea, quæ ipſi in Coofiſtorio ſuo, cauſa plene deliberata, maturo tractatu, ſeotentiarumque munimine, decernuot, vt loquitur alioquin *lex 1. infr. de frumento vrbis Conſtantinopol.* non, vt aliquando fieri adſolet, & vt Ammianus Marcellinus loquitur, tranſeuoter, veluique per tranſennam, ad voius forte deſiderium, negligenter, aut præcipitanter. Ita certe quoque idem Marcellious *lib. 14. c. 1.* *Quidquid Cæſaris implacabilitati ſediſſet, id veluti fas iusque* perpensum *confeſtim vrgebatur expleri.* Idem *lib. 22. cap. 9.* *Omnibus quæ res diuerſa poſcebant, & tem-*

pora, PERPENSA DELIBERATIONE *diſpoſitis.* Et *lib. 30. cap. 5. Quibus ſæpe eadem iterantibus hactenus perpenſa deliberatione reſpondit.* & non ſemel alibi. Omitto aliæ exempla: vide ſaltem (*leg. 11. in pr. inf. de pœnis:* (a) *l. 13. de veſtibus*) *l. 29. de annona & trib. l. 3. de metallis*, ſeu *l. 1. Cod. Iuſt. eod.* vbi Valentinianus pariter, *perpenſa deliberatione duximus ſanciendum*, nouam ibi rationem inuehens, qua aurum abundare poſſet. Ita & *l. 5. de ſuſceptor. Perpenſo proſpeximus ſtudio.* Ita & *l. 1. inf. de frumen. Vrb. Conſt.* de affectata nouo quodam inſtituto pecunia coemptioni frumentariæ agens: *Nec cuiquam liceat, hæc* PERPENSA *vllo pacto conuellere, ne non modo tot ſententiarum violare munimina videatur, ſed & familiari diſpendio quatiatur.* Valentinianus Tertius quoque *Nouella, inter Theodoſianas 19. de inuaſoribus, l. 2.* vt *ſi quid in legibus ferendis poſt impetum primum deliberatio properata deliquerit, hoc Conſilio* PERPENSIORE (ita reponen-
P.8. dum, loco *propenſiore*) *reuocetur.* Sic & Marcellinus *in coll. Carth. I. cap. 30. perpenſa enim Clementiſſimus Imperator moderatione conſtituit.* Gloſſæ quoque, *perpenſas* δοκιμασθείσας, σταθμηθείσας: & *perpenſa* σταθμητία: quæ Gloſſarum illarum auctor ex iure mutuatus eſt, cum alioquin vox ipſa mutuata ſit ἀπὸ τῆς σταθμητικῆς: vbi & apud Agrimenſores *perpenſum ferramentum* dicitur, ad perpendiculum & libram poſitum: & *perpenſus rigor*, qui ad perpendiculum fune extento dirigitur. Ad rem. Huiuſmodi igitur conſtitutiones ignorare nulli licet. Non idem proinde de *reſcriptis* dicendum eſt, quæ vtique ignorare multi iure poſſunt: ut tamen adhuc reſcriptis exceptis, quæ corpore iuris incluſa, ſeu in Codicem relata ſunt compluſcula; generalium quippe illa vim Edictorum nihilo ſecius obtinent. Quæ cauſa fuere Triboniano fuit, in *l. 12. Cod. Iuſt. de iuris & facti ignor.* quæ hinc alioquin deſumpta eſt, expungendorum horum verborum, *perpenſis Serenitatis noſtræ longa deliberatione*, &c. Cæteroquin ſane ignorantia *iuris* neminem excuſari notiſſimi iuris eſt, κἂν ἀμαθέστατον; de quo ſunt Patrum quoque loca: Athanaſius inter alios, νόμους Ῥωμαίων ἀγνοεῖν ἀκίνδυνον οὐδενί: *leges Romanorum ignorare nemini tutum:* Gregorius Nazianzenus, *orat. de Laudibus Athanaſii 21.* πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, Ῥωμαίων μὲν νόμον μηδενὶ ἀγνοεῖν ἐξεῖναι, μηδ' ἂν σφόδρα ᾖ τις ἀγροικίας, καὶ ἀμαθέστατος. *Nam cum Romanorum legem nemini, quamlibet ruſtico & indocto, ignorare liceat.* Alludit & Chryſoſtomus *hom. 26. ad Rom.* ἔστι γὰρ ἔστι καὶ ἀγνοίας δοῦναι δίκην ὅταν ἡ ἄγνοια ἀσύγγνωστος ᾖ: *Erit enim, erit inquam, quando & ignorantiæ pœnas dabimus, quando ſcilicet & ipſa ignorantia veniam non habebit.* Milites tantum, quod protritum, propter armatæ militiæ ſimplicitatem; mulieres, ob ſexus fragilitatem; minores, propter ætatis imbecillitatem quandoque excuſantur; vide *l. vlt. inf. de integ. reſt.* & *l. 3. inf. de ſponſalibus.* Omitto his ſimilia, quia obuia; & in genere v. titulum *de iur. ignorantia.*

At enim non æque illud obuium hactenus vel cognitum, quanam occaſione hoc ita nunc a Valentiniano Iun. vel Theodoſio M. conſtitutum fuerit, quæque adeo genuina ſpecies huic legi aptanda veniat. Sane argumento celeberrimæ *l. 6. inf. de contrah. empt.* cui hæc coaſſanda venit, inducor omnino, vt credam, legem hanc proprie ad illius ſpeciem pertinere, quam vtique nouam, longaque deliberatione perpenſam Valentinianus Iun. & Theodoſius M. promulgauere; vt proinde legis huius ad hypotheſim illius aptatæ, hic ſenſus eſſe poſſit; Proximum & conſortem, venditurum alii extraneo rem ſuam, proximum & conſortem vendere ſibi, ſeque adeo in venditione iure προτιμήσεως præferre deinceps inuitum adigentem, ignorantia legis illius non excuſari: atque hoc fuerit, quod lex ait, *nec ignorare:* ignorare, inquam, faciendo, vt Oldradus, & cogendo, vt in ſpecie *huius leg.* Quin imo proximum & conſortem proximo & conſorti rem ſuam venditurο, qui hac veteri nænia ſeu ſuperſtitione teneatur, quaſi integrum ſibi non ſit, extraneum proximo vel conſorti in emptione præferre, illius *legis 6.* beneficium ignoranti ſuggerere debere, non vero diſſimulare, diſſimulantem alioquin & celantem puniri: atque hoc fuerit illud, quod lex ait, *nec diſſimulare permittimus.* Quam *diſſimulandi* vocem hic *Iuſtinianei Codicis* interpretes plerique omnes expedire, vti par erat, diſſimulant hactenus; niſi quod Oldradus in genere *prætermittendi* verbo expreſſit. Neque vetus etiam *huius legis* interpres eam recte accepit, cum *contemnendi* voce eam expreſſit. Quanquam & ſimplicius *diſſimulare* hic pro negligere accipi poſſit: quo ſenſu vox *diſſimulandi* & *diſſimulationis*, apud Symmachum paſſim hoc tempore effertur. Et vid. *l. 34. inf. de Epiſcop. Ecc. & Cler. ſi priuilegia cuiuſquam fuerint vel temeritate violata, vel diſſimulatione neglecta.* Sic igitur in *huius leg.* ſpecie, priuatus quoque diſſimulans punitur, vt in aliis compluribus cauſis diſſimulantis pœna eſt: vide vel *l. 1. § 1. & l. 13. in pr. D. de act. empti l. 1. C. Iuſt. de peric. tutor. l. vn. inf. de ingenuis qui tempore tyranni.* pariter vt iudicis iura diſſimulantis in ſp. *l. 2. Cod. Iuſt. de legibus.*

Cæterum, quod de ſuis nominatim conſtitutionibus Imperatores *hac leg.* conſtituunt, id iam de omnibus Principum conſtitutionibus promulgatis, ex *huius Codicis* quoque conditorum mente accipiendum eſt, & ita Tribonianus quoque accipi voluit: quod & Ioannes vetus interpres recte notauit. Tandem notandum, Hincmarum *cap. 27. op. 7.* hanc *legem* cum *Can. 4. diſt. 38.* conferre, in quo idem PP. de *Canonibus* ſcribit.

Poſteaquam de *huius leg.* ſententia egimus, ſupereſt de ſingulari eiuſdem inſcriptione videamus, quandoquidem quæ eius occaſione ſemel dixerimus, ad multarum deinceps aliarum conſtitutionum illuſtrationem factura ſunt. Notandum igitur in ea, quod *Flauianus* ſignate *Præfectus Prætorio Illyrici & Italiæ* dicitur. Huiuſmodi vero Præfecti Prætorio, qui ita deſignantur, ſequentes mihi occurrunt. *Primo* quidem ſub Valentiniano Iun. Theodoſio & Arcadio occurrit mihi *Prætextatus* Ao D. 387. in *veteri inſcriptione*, quæ Romæ extat, vbi diſerte *PP. II. Italiæ & Illyrici* vocatur, in *corp. inſcript. Gruter. p. 1102. n. 2.* quanquam idem in *altera inſcriptione. p. 486. num. 3.* dicitur conuerſo ordine & auctius *Illyrici, Italiæ & Africæ* Præfectus. II. *Polemius* An. D. 390. in *l. 26.* & *28. infr. de operibus publicis.* (quanquam in *Cod. Iuſtin. l. 9. de off. Rectoris prouinciæ*, ſimpliciter *PP. Illyrici* vocatur:) III. *Flauianus* hic noſter A. D. 390. & 391. *hac l.* & *d. l. 6. infra de contrah. empt.* quæ huic, vti dixi, coaſſanda eſt. Eandemque inſcriptionem præfert & lex. *13. de pœnis*, quæ annum 382. perperam præfert. Exinde ſub Theodoſio M. occurrit A. D. 392. & 393. *Apodemius*, PP. Illyrici & Ital. *l. 51. inf. de appellat.* qui tamen etiam ſimpliciter *PP. per Illyricum* vocatur, *l. 12.* & *13. infra de Legatis*, & vitioſe in *l. 21. inf. de nauicular.* dicitur *PP. Illyrici, & Africæ.* Et hi quidem Præfecti Prætorio Illyrici, & Italiæ ſpeciales mihi occurrunt. Quanquam & hoc ipſo temporis ſpatio Præfectus Prætorio per Illyricum abſolute memoretur in Theodoſii M. *l. 17. de cohortalib.* A. D. 389. At enim antea ſub Iuliano, Valentiniano Sen. & ſub Gratiano, & poſtea ſub Honorio, Præfectus Prætorio vnus idemque tribus diœceſibus præfuit, puta, *Italiæ, Illyrico,* & *Africæ:* vt de illis temporibus agam. Ammianus Marcellinus diſerte *lib. 21. cap. 12.* Mamertinum ſub Iuliano

(a) Sine dubio eſt intelligenda *L. 11. D. de pœn.* vbi legitur, *ſed perpenſo iudicio.* Alteram [illegible]em allegatam fruſtra quæſieris. Placuit hinc lineolis vtramque includere.

liano A. D. 362. & ſub Valentiniano A.D. 364. & 365. *lib. 26. cap. 5.* Præfectum Prætorio Italiæ, Illyrici & Africæ fuiſſe teſtatur. Idque ipſum etiam conſtitutiones ad eundem Mamertinum datæ oſtendunt: de vrbe Roma teſtis eſt *lex 1. inf. de equeſtri dignit. l. 12. & 4. de annonis ciuicis:* de ſuburbicariis regionibus, *lex 9. de annona & tributis:* de Italia, *lex 1. inf. quibus equorum vſus.* & *d. lex 9. de ann. & trib.* de Sicilia & Sardinia, *lex 12. & 16. inf. de curſu publ.* de Illyrico, *lex 8. de numerariis.* de Africa, *lex 1. de militari veſte, & lex 4. de ſuſceptoribus.* Mamertino *Rufinus* in ea Præfectura Prætoriana Italiæ, Illyrici, Africæ ſucceſſit, teſte Am. Marcellino *lib. 27. cap. 7.* ad quem alioquin plures extant conſtitutiones per A. D. 366. 367. nulla Præfecturæ deſignatione addita. Rufino ſucceſſit *Probus* in eadem Præfectura Prætoriana, eodem Marcellino teſte, *lib. 27. cap. 11.* ad quem datæ ſunt variæ conſtitutiones: quarum vna etſi nomi-
P. 9. tim præferat *P. P. Illyrici*, puta *lex 1. inf. ne damna prouinc.* ex aliis tamen pluribus liquido colligere eſt, eum Italiæ, Illyrico, Africæque ſimul præfuiſſe: de Illyrico quippe & Italia Romaque fidem facit *lex 28. de curſu publico*, quæ ad A. D. 368. referenda eſt. *l. 8. de filiis milit. appar. l. 1. ad leg. Corn. de ſicar. l. 15. de ſuſceptor. l. 16. de oper. publ. l. 6. de metall.* item de Illyrico & de Macedonia, A. D. 370. *lex 7. de metallis.* de Africa. *lex 7. de luſtrali collat.* A. D. 369. In veteribus quoque inſcriptionibus idem Probus Præfectus Prætorio *Italiæ, Illyrici, Africæ*, dicitur apud *Gruterum p. 450. n. 2.* ſic tamen, vt addita Galliarum diœceſi, cui & idem præfuit, *Præfectus Prætorio* quater dicatur: de quo v. & alteram *inſcript. eadem pag. 450. num. 1.* ſed magis confuſam. Claudianus pariter in Probini, filii eius, & Olybrii Conſulatum, *v. 57.*

Acta Probi narrare queam, quot in ordine gentes
Rexerit, ad ſummi QVOTIES *faſtigia iuris*
Venerit, ITALIAE *late cum fræna teneret,*
ILLYRICOSQVE *ſinus, & quos arat* AFRICA *campos.*

Et poſt, *v. 167.*

Vt pigeat meminiſſe Probi quo iudice, oram
Vidimus Heſperiam, feſſaſque reſurgere gentes.

Exinde ſub Gratiano & Valentiniano iun. A. D. 377. 378. 379. 380. repetio *Heſperium* PP. quem Africæ præfuiſſe docet *lex 34. de curſu publ.* Illyrico & Italiæ, *lex 11. de luſtrali collatione.* vbi tamen etiam de *Galliis* agitur. *Auſonium* item, qui ſe *Præfectum Gallis, & Libyæ & Latio* vocat: & alibi *Protreptico ad Nepotem, Præfecturam ſe duplicem* geſſiſſe dicit: & nominatim *in gratiarum actione ad Gratianum, Galliarum* ſeſe *Præfectum* fuiſſe diſerte ait. (a) Item reperio A. D. 378. *l. 7. de metallis*, Illuſtres viros Præfectos Galliarum, & Italiæ: Italiæ inquam, & ſic totius Præfecturæ Prætorianæ Italiæ. Tandem reperio, ſub extremis Gratiani Imp. Merobaude II. & Saturnino Coſſ. i. e. A. D. 383. in *l. vn. ſi per obreptionem.* Probo PP. cui ea lex inſcribitur, Italiam, vrbicarias regiones, Africamque & Illyricum paruiſſe. *Igitur ſinceritas ſua id ipſum per omnem Italiam, tum etiam per vrbicarias Africanaſque regiones, ac per omne Illyricum, prælata huius oraculi auctoritate firmabit.* Quæ cum ita ſint, iam apparet, cum antea vni Præfecto P. paruiſſent Italia, Illyricum & Africa, (quod & poſtea rurſum obtinuit) poſt Gratianum demum, ſub Valentiniano iun. Præfecturam Prætorianam Italiæ immutatam, turbatamque. Maximus videl. tyrannus, qui Galliis iam incubabat, Italiæ quoque & Illyrico imminebat, ab eo videlicet tempore, ad id vſque tempus, quo poſt Valentiniani iun. cædem, Eugenio altero tyranno cæſo, Theodoſius vniverſo orbe Romano potiri cœpit: & exinde ad veterem formam reditum.

Cæterum quod & ipſum hic ſemel notandum eſt, cum Illyricum Italiæ ſociari per hæc tempora videmus, ante Arcadium, & Honorium ferme; de vtroque Illyrico, ſeu vniuerſo id accipiendum eſt, quod vtique ſub eodem occidentis Imperatore, & ſub eadem adminiſtratione coniunctum erat: ſub Conſtante primum, dein ſub Valentiniano Seniore. tandem & ſub Valentiniano iun. & Gratiano. De Valentiniano teſtes Zoſimus, *lib. 4. c. 3.* Philoſtorgius item, *lib. 8. cap. 8. lex 7. inf. de metallis.* Argumentum etiam præbet Sextus Rufus Feſtus, qui ſub Valentiniano & Valente ſcribens, vnum Illyricum conſtituit, eiuſdemque ſeptendecim prouincias enumerat, & in his quoque Macedoniam & Dacias. De Gratiano idem Zoſimus, *lib. 4. c. 24.* Oroſius *lib. 7. cap. 34.* & ex eo Paulus Diaconus *lib. 12.* male enim Sozomenus, *lib. 7. cap. 4.* Theodoſio M. *Illyricum* ceſſiſſe ſcribit in partem imperii: quod ſane ei non niſi poſt Valentinianum iun. ceſſit. Exinde demum Illyricum, in orientale & occidentale diuiſum fuit: de hoc vero Illyrico, quomodo vtrumque eidem Præfecto P. paruerit, mox quando orientale peculiarem ſuum Præfectum Prætorio habere cœperit, vide adhuc, quæ dico ad *legem l. 7. inf. de metallis.*

(a) Auſonius de Præfectura ſua in Gratiar. Action. ad Gratian. *& tui tantum Præfecturæ benefici.* De duplici autem Præfectura in Protrept. ad nepot. Auſonium, *v. 92.*

Vt Præfecturam duplicem, *ſellamque curulem,*
Vt trabeam, pictamque togam, mea præmia, Conſul
Induerer.

Iterum in Moſella *v. 407.* in numero plurali,

Aut Italum populos, aquilonigenaſque Britannos
Præfecturarum titulo *tenuere* ſecundo.

Primam enim Præfecturam Italiæ adeptus eſt, quam tamen non diu tenuit, vt poſtea dicit, *v. 409.*

Quique caput rerum Romam, populumque, patreſque,
Tantum non primo rexit ſub nomine: quamuis
Par fuerit primis.

Nam illud *Tantum non* hoc eſt, μονονουχὶ, vt docet *IOS. SCALIGER. Lection. Auſoniar. II 17.* oſtendit, non diu eam tenuiſſe, & tamen ſe parem fuiſſe primis; hoc eſt, tam illi imputari hanc præfecturam, quam ſi ea plene perfunctus eſſet. Nam *primi Præfecti*, ſunt Præfecti Prætorio Italiæ. Eam autem non diu tenuiſſe ipſe poſt declarat, cum præfecturam vocet, *v. 412.*

libataque ſupplens
Præmia.

Hanc autem rexit *Valentiniani & Valentis Conſulatu prim.* vt ex Conſtitutionibus Principum patet. At ſecunda cumulate data eſt, & plene eam rexit. Nempe Præfectura Prætorii Galliarum, a qua ad Conſulatum peruenit. Vtramque etiam Præfecturam complexus eſt in Epigrammat. ad Syagr. *v. 36.*

Præfectus Gallis & Lybiæ & Latio.

Nam Latium & Lybia ſub vna Præfectura Italiæ comprehenduntur, vt Galliæ & Britanniæ ſub vna præfectura Galliarum. Et ſuperius intellexit Præfecturam Galliarum per *Aquilonigenas Britannos.*

FVTVRIS, *non præteritis Conſtitutiones ferri.*

III. (a) Iidem (b) AAA. Aureliano PF. V. (c)

OMNIA Conſtituta, non præteritis calumniam faciunt, ſed (d) futuris regulam imponunt. Dat. III. (e) Kal. Mar. Conſtantinopoli, Domino Theodoſio Aug. III. & Abundantio V. C. Coss. [393.]

INTERPRETATIO. *Omnes leges, non ea, quæ anteriore tempore acta ſunt, damnant, ſed in futurum obſeruanda conſtituunt.*

NOTAE.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* ſunt enim ibi plures aliæ ſimiles eandem in ſententiam leges, & in his nominatim *lex 7. C. de legibus.* Et in Anaſtaſii tamen lege hæc ipſa totidem pene verbis inſerta occurrit, in *l. 65. Cod. Iuſt. de decurionibus.* Coniungendæ autem huic legi ſunt ſeptem præterea aliæ, puta *l. 26. inf. de Prætoribus. l. 1. inf. de prædiis Senatorum. lex 130. & 131.* imo & *lex 132. inf. de decurionibus. lex 29. & 30. inf. de operibus publicis.* GOTHOFRED.

(b) Male: tribuenda enim hæc lex THEODOSIO, *Arcadio & Honorio.* vt temporum ratio euincit, quam habet *Chronol. noſtra Theodoſ.* ſed & omnes illæ præterea leges, quibus hæc coaſſanda venit, oſtendunt. *IDEM.*

(c) Ita MSS. meliores, & ita quoque ad marg. Til. edit. additum, non *PF. P.* (hoc enim tempore Rufinus PF. P. orientis ſcil erat) Idque etiam ita præferunt. *d. l. 130. inf. de decurion. d. l. 29. & 30. inf. de operib. publicis. d. l. 1. de prædiis Senatorum.* & *d. l. 26. inf. de Prætoribus*, quibus hæc coniungenda eſt: Imo & *l. 11. & 12. de annonis ciuicis*, quæ hoc ipſo anno ad eundem Aurelianum PF. V. datæ ſunt: quarum poſterior vt ad infirmanda deceſſoris ipſius, puta Proculi P. V. acta pertinet, ita & hæc eodem ſpectat: itemque *lex 4. de Senatoribus*, & *lex vlt. Cod. Iuſt. de tutoribus & curatorib. illuſtrium.* Idem vero error reſidet in *l. 130. 131. 132. 138. de decurionibus.* *IDEM.*

(d) *Antitheſin* elegantem obſerua: quam & interpres quoque recte imitatus eſt. *IDEM.*

(e) Ita MSS. meliores, vt & in ſupra dictis legibus omnibus, male alias, IIII. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

p.10.

FVTVRIS, non vero præteritis negotiis Conſtitutiones & Edicta, vt cæteroquin feruntur, quod in tanto concordantium legum cumulo docet inter alias *lex 20. Cod. Iuſt. de teſtamentis.* & Anaſtaſii *lex 65. Cod. Iuſt. de decurionibus*, ita id ipſum nunc Theodoſius M. *hac leg.* definit, A. D. 393. &, vt eleganti antitheſi hic dicitur: *Omnia conſtituta non præteritis calumniam faciunt, ſed futuris regulam imponunt:* pariter vt *d. l. 65.* apertiſſima huius leg. imitatione, *cum conueniat, leges futuris regulas imponere, non præteritas calumnias excitare:* Vbi forte etiam non male legas, *præteritis.* Rurſum idem Theodoſius, non minus eleganter *l. 7. inf. de hæreticis. Ordo cæleſtium* (i. e. imperialium) *ſtatutorum ſecuturis poſt obſeruantiam ſacratæ conſtitutionis iudicii, neque actis obeſſe conſueuit.* v. & *l. 3. inf. de Epiſcopis.* & *l. vn. inf. de Præpoſ. S. Cubiculi.* & *l. 7. Cod. Iuſt. de legibus.* Eoque etiam pertinent variæ formulæ, quas in *Paratitlon* iam conieci: vt & ſolemnis illa olim, *quicumque poſt hanc legem rogatam. l. 1. in pr. D. ad leg. Falcid.* Præter Ciceronem quoque *orat. pro Rabirio*, Plinius *X. ep. 116.* vt *in futurum lex Pompeia obſeruaretur, cuius vim ſi retro quoque velimus cuſtodire, multa neceſſe eſt perturbari.* Cuius rei rationem hanc reddebat Cato Vticenſis, οὔτε γὰρ ὅπη στήσεται τὰ προημαρτημένα ζητεῖν ὁρίσαι ῥᾴδιον: ἐάντε νεώτερα γράφεται τῶν ἀδικημάτων ἐπιτίμια, δεινὰ πείσεσθαι τούτους ὃν οὐ παρέβαινον, ὅτ' ἠδίκουν νόμον κατὰ τοῦτον κολαζομένους, id eſt: *Neque enim definiri facile, quouſque extendere ſe debeat in præterita inquiſitio: & ſi noua ſtatuantur ante commiſſorum pœna, fore vt inique cum iis agatur, qui punientur ex lege, quam nec violarunt, nec ex parte læſerunt.* Et hæc quidem regulariter: At enim quandoque ad præterita quoque ſeueritatem vel diſpoſitionem legum Principes porrexere, *d. l. 7. Cod. Iuſt. de legibus.* cuius exempla quoque *hoc Codice* plura occurrunt, *l. 3. de inceſt. nup. l. 1. de act. cert. temp. fin. l. 5. de canone frum. V. R. l. vn. inf. de Præpoſitis S. Cubiculi. l. 1. inf. ad SC. Claudianum. l. 7, 17. de hæretic. l. 4. de bonis vacantibus. l. vn. de commiſſoria reſcindend.* ſiue nouæ prorſus leges ferantur, ſiue veteres nouis ſanctionibus renouentur. Quare & Imperatores, ne ſibi abolitionem, vel indulgentiam veteris facti, qui aduerſus eas admiſiſſent, pollicerentur, ſpeciatim & hos pœnis comprehendere: quod præſtat idem Theodoſius M. *l. 7. de hæreticis*, elegantiſſimis verbis ibi poſt alia: *Seueritatem præſentium ſtatutorum non tantum ad conſtituenda, ſed* (&) *ad* VLCISCENDÆ *legis ſanximus exemplum, ita, vt nec defenſio temporis proſit.* Ad cauſas quoque pendentes ſæpe *leges* porrectæ, vt *l. 7. in fin. infr. de legitimis hereditatib.* Et hæc quidem vel Dupondiis iam nota ſunt. At illud nondum, quonam huius *leg.* ſpecies referenda ſit? Enimuero iam *in notis* dixi, *hanc leg.* partem eſſe conſtitutionis Theodoſianæ prolixioris, ad Aurelianum P. V. Conſtantinopol. emiſſæ, cuius ſeptem præterea ἀποσπασμάτια, *hoc Cod.* ſuperſunt, quibus hæc coaſſanda venit, & quidem velut clauſula aptanda. Ea vero Conſtitutione Theodoſius M. Senatorium potiſſimum ordinem, vt & Curialium per ciuitates ſtatum, variis rationibus erectum, ſimul & ciuitatum decori enixe conſultum iuit: abrogatis, quæ Tatianus PP. & Proculus P. V. filius eius paulo ante proſcripti, hac parte perperam inuexerant: de quo pleniſſime dicetur *l. 12, 13. inf. de bonis proſcriptor. l. 23. de annona & trib. l. 12. de annonis ciuicis*, quæ lex, vna cum *l. 11. eiuſdem tituli* eidem Aureliano P. V. inſcribitur. Quare cum in eo eſſet Theodoſius M. prolixæ Conſtitutioni ſuæ, ad Aurelianum hunc Proculi in Præfectura vrbana ſucceſſorem directæ, hanc clauſulam generalem ſiue ſententiam, quæ *hac l.* continetur, ſubiecit, ne alioquin putaret is, præteritis calumniam faciendam. Contra, vti ſciret, futuris tantum regulam impoſitam. Quæ ſententia, ſeu taxatio, vt cæteroquin tralatitia eſt, ita nominatim in Iudicum ſeu Magiſtratuum proſcriptorum tyrannorumque actis reſcindendis varie, prout res erat, olim habita fuit: de quo, *titulo de infirmandis his quæ ſub tyrannis.*

Specialibvs Privilegiis *Generalia Edicta potiora eſſe.*

IIII. (a) Iidem (b) AAA. Victorio (c) Proconſuli Aſiæ.

Generale præceptum, Beneficio (d) ſpeciali anteferendum eſt. Dat. [illegible] (e) Kalen. Sept. Conſtantinopoli, Theodoſio Aug. III. & Abundan[illegible] C. Cos. [A. D. 393.]

Interpretatio. (f) *Legem* (g) *quæ communiter* (h) *omnes tenet, vnius perſona, vel vna cauſa non vacuet.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. cuius facti cauſas mox dicam. Hane vero legem hoc titulo fugitiuam eſſe mox oſtendam. *GOTHOFREDVS.*

(b) Scilicet qui *legi* 3. aptandi ſunt, puta, Theodosivs *Arcadius & Honorius*, non vero iidem, qui *leg.* 2. vid. Chronolog. Theodoſ. *IDEM.*

(c) *Victorius* Proconſul Aſiæ ſub Theodoſio M. Ad eundem datæ ſunt hoc ipſo anno 393. *lex* 50. *de appellation. l.* 4. *de cognitorib.* [illegible] 5. *de renoc. donat.* & anno ſuperiore 392. *lex* 1.5. *de decurionibus. lex* 8. *de reparat. appellat.* & anno prox. 391 [illegible] *de heretic.* *IDEM.*

(d) Immunitatis ſcil. a tributis. vid. & *l. vlt. de ſenatoribus.* & *l.* 63. *de annona & trib.* verum de hoc mox plura. *IDEM.*

(e) Al XI. in Cuiac. edit. *IDEM.* Cod. Wurceburg. *XI. Kal. Sept.* *RITTER.*

(f) Abeſt a *Sichardi* editione. *GOTHOFRED.*

(g) *Legem* interpretatur iuxta titulum, ſub quo *hæc lex* poſita eſt. *IDEM.*

(h) *Nos communiter*: ita al. *generaliter omnes.* *IDEM.* Cod. Würceburg. *quæ omnes communiter tenet.* *RITTER.*

COMMENTARIVS. P. 11:

Privilegiis ſpecialibus generalia Edicta potiora eſſe definit ſeu iubet hac ſententia Theodoſius M. & vt Interpres eius vim, quantum in ſe, expreſſit, *Legem, qua communiter omnes tenet, vnius perſona, vel cauſa non euacuet.* Quæ conſtitutio ſiue regula, vt tralatitia eſt, ita innumeris aliis *legibus* firmatur, quas ex *Parallelo* proxime *ſequentis tituli* reperire licebit.

At, inquies, id perpetuum non eſſe: eſſe enim priuilegia, iuraque ſingularia quamplurima, quæ ius publicum ſeu regulare infringunt: ſæpe etiam priuilegia perſonalia a Principibus quibuſdam vel aliis indulgeri? Veriſſima hæc omnia. Verum lex hæc ſpeciatim accipienda eſt, de ſingulari quodam priuilegii ſeu beneficii ſpecialis genere, quod a Principe licet impetratum, obtinere non debet. *Beneficii* ſcilicet *ſpecialis* appellatione hic intelligere oportet non quodlibet priuilegium aduerſus leges, ſeu veniam quamlibet & indulgentiam, vt ſpecialia quoque præcepta dixit, ſeu ſpeciale oraculum Symmachus, *lib.* 10. *ep.* 40. verum κυρίως priuilegium immunitatis a tributis: quo ſenſu pariter *l.* 9. *inf. de luſtrali collat.* dicitur, *beneficium quibuſdam datum, plebis iniuriam eſſe.* Et initio *l.* 18. *de extraordinar. Extraordinariorum munerum beneficia* dicuntur: & *l.* 26. *de annona & tribut.* *Omni amoto priuilegio beneficiorum poſſeſſoris Sublimitas Tua precipias vniuerſis muneribus adſtringi.* Eodem ſenſu fineque titulus Nouellæ Valentiniani, quæ inter Theodoſianas 24. numeratur, concipitur: *In damnum publicum non valere reſcriptum, nec ſpecialia beneficia generalibus praferenda.* Denique, *Beneficii* vox propria eſt, de ſingulari Principis indulgentia in poſſeſſionibus ſiue donandis, ſiue a tributo releuandis, adærandis, transferendis: quo ſenſu etiam vox hæc quater vſurpatur in *l.* 5. *inf. de collatione donatar.* quinquies *in l. vlt. eod. tit.* Eoque pertinebat etiam olim peculiare ſcrinium *beneficiorum*, ſub Comite R. P. cuius mentio fit in *notitia imperii*, & de quo accipienda quoque eſt *lex* 4. *eod. tit. de collat. donat.* Contra *Generale Preceptum* hac l. vocatur, quod alias *delegatio* dicitur (ſeu edictum, *l.* 34. *inf. de annona & trib.*) delegatoria *l.* 15. *inf. de exactionibus.* ſolemnis expreſſio, *l.* 3. *tributa in ipſis ſpeciebus.* inlationis forma omnes tenens, *l.* 7. *inf. tit. prox. de diu. reſcript.* de tributis videlicet ab omnibus ex æquo penſitandis: quo ipſo ſenſu accipienda ſunt imperialia præcepta, *l. vn. inf. de ſuperindicto.* Libanius *oratione*, quam extuli, περὶ ἀγγαρειῶν, vocat τὰ καθ᾽ ἕκαστον ἔτος γράμματα, ἐν οἷς ἃ δεῖ φέρειν ἐστίν. Huius itaque legis eadem ſententia fuerit, quæ *d. legis* 7. *inf. tit. prox.* & *l.* 20. *inf. de annona & trib.* quin & totius tituli, *de immunitate conceſſa.* itemque tituli, *ſi per obreptionem fuerit impetrata.* nempe, immunitates tributorum muneruumque publicorum aliquibus ſpeciatim conceſſas, nullius eſſe momenti: de quo alioquin in ſede ſua locis illis fuſius. Atque ita genuina hæc *huius leg.* ſententia fuerit, quam neque interpres omnino intellexit, neque Tribonianus in ſuum Codicem retulit: ſiue quod ſimiles ei plures aliæ occurrerent, ſiue quod periculoſa ei falſaque hæc lex non bene intellecta videretur. Vnde quoque patet, a nonnullis ad hanc leg. ceu ſimiles perperam referri *legem* 3. §. 5. *D. de ſepulchro viol. l.* 15. *inf. de petitionib.* & *Nouellam* 7. *c.* 9.

Poſſis haud abſurde quoque argumento *l.* 22. *inf. de hæreticis.* quæ ſeptem menſibus poſt hanc l. data eſt, eidemque Victorio Proconſuli Aſiæ inſcribitur, huius l. ſpeciem aptare ad priuilegia, quæ nonnulli *hæreticorum* aduerſus generalia præcepta a Principibus ſæpe impetrabant: quæ ſane beneficia ſpecialia non valere iuſſit idem Theodoſius M. *l* 6. 14. & 16. *de hæreticis.* vt & filius eius Arcadius *l.* 25. *in fin. eod. tit.* vbi *beneficium ſpeciale* pariter vocatur: & Honorius alter filius eius, *l.* 47. *eod. tit.* nempe enim, vt dicitur *d. l.* 25. *in fin omnibus commune damnum eſſe debet, quibus eſt communis religionis furor.* Et ita quidem viſum Theodoſio M. illis, quas dixi, legibus circa hæreticos: at enim eadem *lex* 25. oſtendit, Theodoſium aliquando huiuſmodi beneficia indulſiſſe, & indulta valere voluiſſe, prout ſpem correctionis hæreticorum nonnulli facerent. Tandem huic conſtitutioni prout res eſt, vel prout tempora ſunt, modo locus eſt, modo non eſt.

Poteſt tandem, imo debet hæc lex extra hypotheſin ſuam, quæque illa ſit, trahi generaliter ad alia complurima beneficiorum ſpecialium genera, in præiudicium generalium ſanctionum conceſſa: vt eſt illud, de quo tractat Symmachus ad Valentinianum iur. ante decennium *lib.* 10. *ep.* 40. vbi pariter committit inter ſe *Decreta* ſeu *Leges*, & *Diualia Scripta*, ſeu *Sanctiones*, cum *Speciali Oraculo*, ſeu *Nouo beneficio*, denique cum *Specialibus Preceptis*: & ideo ambiguus Symmachus inter vtrumque ad Principem referendum credidit, vt ipſe de ſcitis Diualibus iudicaret.

P.12.

DE DIVERSIS RESCRIPTIS.*

TITVLVS II.

* *Item de Auctoritatibus* in Til. edit. *GOTHOFREDVS.* In Cod. Würceburg. *De diuerſis Reſcriptis, id eſt, auctoritatibus. RITTER.*

LIB. I. COD. IVST. TIT. XXIII. De diuerſis Peſcriptis & Pragmaticis Sanctionibus. Adde & quatuor præcedentes titulos, 19. 20. 21. & 22.

PARATITLON.

RESCRIPTA, *Rubr.* & *l. 1. 2. 3. 5. 6. 9. 10.* ſeu *vlt. h. t. Rubr.* & *l. 3. 5. de denunciat. vel ed. reſcr. l. 1. de dilationib. Rubrica, ſi nuptiæ ex reſcripto. l. 1. de re iud. l. 2. de fructibus. l. 2. ſi vagum. l. 15. de exactionib. l. 1. de fide teſt. l. 132. de decur. l. 37. de hæreticis.* Affatus perennitatis, *l. 8. de indulg. crim.* Reſcriptiones, *l. 3. de immun. conc.* Sacra reſcripta, *l. vn. de act. certo temp. fin.* ſequentibus ſynonymis exprimuntur. Sacra auctoritas, *l. 2. de collegiatis.* Sacri Affatus, *l. 3. de ſtud. lib. V. R. l. 2. quis in gradu.* Auctoritas, *l. 3. de re militari.* Beneficia, *l. 5. de denunciat. l. vlt. de Senatoribus. l. 14. de metatis,* bis: *l. 29. de cohortalib. l. 44. de curſu publ. l. 2. ſi vagum. l. 26. de annona & trib. l. 9. de luſtrali coll.* Beneficia ſpecialia, *l. vlt. ſup. de conſtit. Princip. l. 32. in f. l. vlt. de annona & trib.* beneficiorum Imperialium decreta, *l. 5. de denunciat.* Sacra auctoritas, *l. 2 de collegiatis.* Indulgentia, *l. 1. de temp. curſu. l. 10.* ſeu *vlt. h. t.* Indultum Sacrum, *l. 2. ſi vagum.* Indultum maieſtatis noſtræ oraculum, *l. 26. de cohortal.* Iuſſio, *l. 99. 102. de decur. l. 16 de hæreticis.* Sacra iuſſio, *d. l. 102.* Lenitatis noſtræ iudicium, vel Serenitatis noſtræ, *l. 2. de off. iudic. omnium.* Oraculum, *l. 9. de iuriſdict. l. 5. de denunciat. l. 2. quis in gradu. l. 51. de hæreticis. d. l. 26. de cohort.* cœleſte Oraculum, *d. l. 9.* & *d. l. 2.* Reſponſum, *l. 4. de denunciat.* Reſponſum Imperiale, quod ſupplicatio litigatoris obtinuit, *l. 5. vnde vi. l. 31. de Prætoribus. l. 4. de relationib.* perennitatis noſtræ, *d. l. 3.* tranquillitatis noſtræ, *d l. 31.* Imperiale, *d. l. 5.* diuale, *l. vn. de caſtrenſianis.* Reſponſiones, *l. 8. de appellat.* Sanctiones, *l. 3 de immunit. conc.* elicitæ ſuffragio Sanctiones, *d. l. 3.* Ea vero impetrata, *l. 1. de re iud.* elicita, *l. 6. de denunciat.* variis modis, *l. 2. hoc tit.* & ad varios fines; atque adeo diuerſæ Reſcriptorum ſpecies fuere. Vnde Rubrica hæc, *de diuerſis reſcriptis.* Alia enim ad Conſultationes & Relationes emiſſa, *l. 9. h. t.* quorum plenus eſt hic Codex: quando videl. Princeps de iure conſultus reſcribebat, *l. vn. in f. ſi nuptiæ ex reſcripto.* Vnde reſponſionibus deciſæ cauſæ, *d. l. 8. de appellat.* ad proſecutionem verbis factam, *l. 4. de re militari.* ad ſuggeſtionem, *l 12. de erogat. mil ann.* ad poſtulationem ordinum, *l. 25. de erog. mil. ann.* ad preces, *l. 4 8. 9. hoc tit. l. 6. de pactis. l. 1. ſi nupt. ex reſcr. l. vn. de act. certo temp. fin. l. 2. vnde vi.* ſeu ſupplicationem, *l. 3. h. t. l. 5. vnde vi,* de quibus precibus, earum vi & veritate, vid. *l. 4. 8. 9. h. t.* & *l. 1. de dilationibus.*

Rurſum, erant reſcripta vel ſimplicia, *l. 27. de petitionibus.* vel adnotationes ſpeciales, de quibus *l. vn. de off. P. P. l. 1. de ſecund. nupt. l. vn. ſi nupt. ex reſcr. l. vlt. de Senatorib. l. 14. 29. de curſu. l. 12. 15. 18. de palatinis. l. vn. de bon. vac. l. 3. 4. de agentibus. l. vn.* verſ. *nec ſufficiat, de act. certo temp. fin. l. 29. de cohortal. l. 27. de pœnis. l. vlt. de annona & tributis. l. vlt. de collat. æris. l. 25. 41. de operib. publ. l. vlt. de aquæductu. l. vlt. de ſcenicis. l. 47. 52. de hæreticis.* ſeu oraculum ſacrum, *d. l. vlt. de conlat. æris.* Adnotatio manus Principis, *l. 14. de curſu.* Affatus Principis, vel ſacri, *l. 41. de operib. publ. l. 2. quis in gradu. l. 37. de Epiſcopis. l. 8. de indulgent. crim. l. 2. de litor. & itin. cuſt.* ſacri apices, *l. 24. de erog milit ann.* ſacræ literæ, *l. 35. de curſu. l. 2. de litor. & itiner. cuſt.* Manus Principalis, *l. 21. 22. de diu. off.* Dextera Principalis, *l. vlt. eod.* ſacra ſcripta, *l. 7. de priuil eor. qui in S. P.* Et hæc quidem maiorem vim regulariter obtinebant: exceptis caſibus, in quibus nihilo plus valebant, vt in *dictis legib.*

Cum quis reſcriptum impetraſſet, id edere debebat, de quo titulus *inf. de denunciat. vel edit. reſcripti.* vbi vide Paratitlon: vulgare, *l. 2. vnde vi.* allegare, *l. 2. 10.* ſeu *vlt. h. t. l. vn. de act. certo temp. fin* verſ. *nec ſufficiat. l. vlt. de Senatorib.*

P.13. De vi eorum hæ regulæ notentur. (1.) Iudices multari, qui ea contempſerint, aut diſtulerint, *l. 5. hoc tit.* (2.) Heredes impetrantis ea allegare poſſe, *l. 2. 10* ſeu *vlt. h. t.* (3.) Iis tantum negotiis opitulari, quibus effuſa docentur, *l. 9. h. t.* (4.) Ita intelligenda, vt competentibus actionibus viam minime occludant, *l. 6. de inoff. teſt.* (5.) Qui reſcripti auctoritate nititur non ideo propriæ executionis ius habet, *l. 2. vnde vi.* (6.) De veritate precum poſt reſcriptum impetratum inquiri oportere, etiam ab executore, *l. 4. h. t.* (7.) Ad precum mendacia probanda dilationem dandam, *l. 1. de dilation.* (8.) Tyrannorum reſcripta contra ius, his devictis irrita, legitima vero rata, *l. 2. 3.* & *5. de infirm. his quæ ſub tyr.* Tandem non valere, non admitti, non poſſe vires ſortiri; contra reſcindi reſcripta, etiam ſpecialis adnotationis, damnabili

bili

bili ſubreptione impetrata, *l. 9. h. t.* Subreptitia, *l. 1. de rei vindicat.* obreptitia, *l. vnic. ſi nupt. ex reſcr. l. 4. de immunitate conc.* aduerſus ius ſcil. honeſtatem, iudiciorum ordinem, in fraudem publicam vel priuatorum: vt in innumeris ſpeciebus, quæ proponuntur, *l. 1. 3. 6. 7. h. t. l. 2. de off. iudicum omnium,* ſeu *l vn. Cod. Iuſt. quando Imperat. inter pupill. vel vid. l. 4 de denunciat. l. 1. de off. præf præt. l. 1. de temp. curſu. l 2. de fructib. & lit. exp. l. 2. de iudiciis. l. 1. de rei vind. l.* v[illegible] *ſi nuptiæ ex reſcr. l. 1. de ſecundis nuptiis. l. 1 de re iud. l. 5. vnde vi. l. vn. de act. certo temp. fin. l. vlt. de Senatorib. l. 31. de Prætoribus. l. 2 de comitib. rei milit. l. 3. de agentib. l. 7. de honor. codicillis. l. 14. inf. de metallis. l. 15. de petition. l. 20. de cohortal. l. 15. de iure fiſci. l. vlt. de falſa mon. l. 18. 20. de diu. offic. l. 3. ad l. Iul de ambitu. l. 1. de fide & iure haſtæ. l. vlt. de locat. fund l. 1. 20. 26. 30. de annona & trib. l 10. de exactionib. l. 3 de immunit. conceſſa. l. vn. ſi per obreptionem. l. 3. de protoſtaſia l. 29. de cohort. l. 32. inf de petition. l. vlt. de conlat. æris. l. 10 13. 17. 33. 35. 37. 101. 102 139. 156. 167. de decurionib. l. 3. 25. 27. de ſuſceptorib. l vn de mancipibus. l. 9. 20. de luſtrali collat. l. 13. de Medicis & Profeſſ. l. 3. 22 de nauicul. l 6. 18 20. de piſtoribus. l. 9. de ſuariis. l. 2. de collegiatis. l. 3. 4. 5. de canone frum. V. R. l. 10. 22. 25. 43. de operib. publ. l. 4. 5. de it in mun. l. vlt. de aquæductu l. vlt. de ſcenicis. l 5. 16. 25. 27. 47. 51. 52 58 65. de hæreticis. l. 15. de paganis.* Denique reſcripta Principum non intelligi re[illegible]ttere iuris ordinem, definitur *l. 2. vnde vi. l. 6. de inoff. teſt. l. 4. de iure liberorum.*

De Reſcriptis IVRI *contrariis.*

I. (a) Imp. Constantinvs A. ad Populum. (b)

Contra ius (c) reſcripta non valeant, quocunque modo fuerint impetrata. (d) *Quod enim publica iura præſcribunt, magis* (e) *ſequi Iudices debent.* P P. IIII. Kal. Septemb. (f) Romæ, Conſtantino Aug. IIII. & Licinio IIII. Coſs. [315.]

Interpretatio. *Quæcunque contra leges a Principibus fuerint obtenta, non valeant.*

NOTAE.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* quia plures aliæ ibi in eandem ſententiam occurrunt, veluti *lex* 3. & 7. *Cod. de precib. Imp. offerend.* GOTHOFREDVS.

(b) Vrbis Romæ ſcilicet: vnde & *Romæ Propoſita* hæc lex dicitur in ſubſcriptione. IDEM.

(c) Ita pariter *d. l. 7.* iuri contraria *d. l. 3.* contra id, quod publica iura præſcribunt, *h. l.* mox. IDEM.

(d) Etiam per adnotationem ſpecialem, Principis ſcilicet. IDEM.

(e) *Magis* hic poſitum *Sermõe*: pariter vt *l. 6. inf. de aquæductu.* Vid. Gloſſ *Theodoſ.* vel certe *συγκριτικῶς* reſpectu reſcriptorum, quæ plerumque gratia vel fauore impetrantur contra ius & æquum. IDEM.

(f) Al. *Martias*: in Andeg. *Februarias* IDEM.

COMMENTARIVS.

Ivri *publico* contraria Principum reſcripta, *quocumque* modo, i. e. etiam per adnotationem Principis ſpecialem (quæ alioquin maiorem vim obtinet, de quo conſule *Paratitlon*) impetrata, iudices ſequi non debere conſtituit hoc edicto Conſtantinus M. Quam in ſententiam vide, quæ in Paratitlon congeſſimus, plura: conſule etiam *l. 4. ſuper. tit. l. 1. inf. de fide & iure haſtæ. l. 5. vnde vi. l. 4. inf de denunciat. l. 2. de fructib. & lit. expenſ.* Quæ & ipſa Valentiniani tertii diu poſt ſententia quoque fuit, *l. 7. Cod. de precibus Imper. offer.* cum ſolemni oratione ad Senatum emiſſa (cuius pars eſt quoque inter alias plures *lex vn inf. de reſponſis prudentum*, itemque *lex 5. Cod. ſi contra ius, vel per mendacium,* vbi pariter agitur de reſcripto per mendacium [illegible]ito, vt hic, contra ius) totius iuris *ἀνάκρισιν* inſtitueret: de quo ad eam *l. vn.* Eademque Theodoſii iun. ſententia eſt paſſim, ac nominatim *Nouella 15. de nautibus non excuſ.*

Cæterum, argumento inſcriptionis & ſubſcriptionis *huius leg.* vbi ea *ad populum* emiſſa, *Romæque propoſita* dicitur, A. D. 315. ſimul & argumento ſtatus horum temporum, facile inducor, vt credam, hoc edictum pertinere ad reſcripta Maxentii tyranni, qui Romæ incubuerat, contra ius imperrata: nam & *lex 1. 3. 5. 7. &c. inf. de infirmand. his quæ ſub tyrannis,* id euidenter oſtendunt: deuictis & oppreſſis tyrannis, ab his contra ius reſcripta vel ſtatuta, Principes p. 14. vel ſtatim, vel certe haud ita multo poſt, data occaſione infirmare ſolitos. Quod profecto vt ab aliis Principibus factitatum, ita & a Conſtantino ipſomet huius edicti auctore, Licinio quoque deuicto, vt docet *d. lex 1* Quare & poſt Maxentium deuictum, hoc edicto id pariter ſtatuere potuerit. Quæ tamen coniectura tantum eſt: potuit enim alia quoque huius edicti occaſio fuiſſe.

De HEREDIBVS *impetrantis Reſcriptum.*

II. (a) Idem A. Crepereo (b) Donatiano. (c)

RESCRIPTA, quibus vſi non fuerint, qui in fata concedunt, (d) heredes poſſunt allegare, vt congrue impetrata ſucceſſoribus emolumenta (e) conquirantur. (f) PP. (g) Id. Decemb. Conſtantino Aug. V. & Licinio V. C. Coss. [319.]

INTERPRETATIO. *Beneficia Principum, quæ illi, qui meruerunt, interueniente morte, non fuerint conſecuti* (h) *ſucceſſoribus eorum exequi liceat, vt beneficia heredes ab auctoribus* (i) *ſuis impetrata percipiant.*

NOTAE.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* pariter vt *lex vlt. h. t.* quæ ei concordat: de cuius rei ratione ad *d. l. vlt.* GOTHOFREDVS.

(b) Al. *Creperio*, vt ad marginem edit. Tilianæ. IDEM.

(c) Non eſt hoc Sectæ nomen: etſi *Donatiſtæ*, *Donatiani* quoque vocarentur: & vero ita ſeſe nonnulli vocari mallent: teſtis Hieronymus, *Chronico*: & Auguſtinus, *contra Creſconium lib. 2 cap. 1* verum gentilitium id nomen eſt. *Donatiani* porro multi hoc nomine occurrunt: & in his Donatianus Epiſcopus Galliæ, qui Synodo Sardicenſi interfuit, apud Athanaſium, *Apol. 2* vt & Ep. Africanus in concilio Carthaginenſi, apud Auguſtinum *ep. 50.* IDEM.

(d) Cod. Würceburgenſ. *concidunt.* RITTER.

(e) *Et ſucceſſoribus eorum exequi liceat.* ita Cod. Tilianus. GOTHOFREDVS.

(f) Al. *conquirant.* IDEM.

(g) *Dat.* in *Cod. Til.* IDEM.

(h) *γρ. exſecuti*, vt mox, *exequi.* IDEM.

(i) i. e. a quibus ius habent: De hac *auctorum* voce eiuſque ſignificatu, vid. Gloſſ. IDEM.

COMMENTARIVS.

HEREDES quoque impetrantis, Reſcripto a Principe indulto vti, ſeu Reſcriptum ALLEGARE poſſe; etſi is qui impetrauit (quem *Auctorem* recte vocat interpres) eo, per mortem forte, vſus non ſit, definit hac conſtitutione Conſtantinus M. pariter, vt Honorius, ſimili *l. vlt. hoc ipſo tit.* vbi de eo dicam adhuc plenius.

Hic tantum notandum, quod & ipſum *d. l. vlt.* dicitur, de *Allegatione Reſcripti*: ſcilicet olim qui reſcriptum a Principe impetrauerat, id coram iudice allegare ſolebat & debebat in ipſius Secretario, ſeu apud acta iudicis: pariter, vt reſcriptum, quod ad iudicis relationem ſeu conſultationem proceſſerat, iudex ipſe ſuper negotio conuentus allegabat. Quo pertinet quoque ſingularis ſubſcriptio *legis 5. inf. de pactis.* quæ, cum ad Conſularem Piceni data ſit, hanc ſubſcriptionem præfert: ALLEG. *Flauia Faneſtri in Secretario:* item illa, *in l. 3. eod. tit.* ALLEG. *in Baſilica Thermarum Com.* De hac porro intimatione ſeu allegatione reſcripti, teſtes ſunt hoc Codice variæ leges quas in *Paratitlon* conieci.

Hoc interim veroſimile cum videatur, & *hanc leg.* pertinere ad cauſam tributorum, ſeu ad reſcriptum & beneficium ſingulare ſuper immunitate aliqua ab annona & tributis, quandoquidem *emolumentorum* vox, quæ hic vſurpatur, ea in re propria eſt: vt docet *lex 1. de annona & trib.* & *lex 1. inf. ſine cenſu.* Verum, neque hæc *κυρία δόξα* eſt.

De SVPPLICATIONE *aduerſus Reſcriptum Principis.*

III. (a) Idem A. Seuero PF. V. (b)

QVOTIES Reſcripto noſtro præiudicium (c) vel moratoria præſcriptio remittitur, (d) aditus ſupplicandi (e) pandatur: Quod (f) autem totius negotii cognitionem (g) tollit, & vires principalis negotii exhaurit, ſine graui partis alterius diſpendio, conuelli (h) non poteſt. (i) Nec præſcriptionis (k) igitur peremptoriæ relaxatio petatur, nec (l) contra Edictum ſupplicetur. Dat. X. Kal. Iun. Niciæ, (m) Paulino & Iuliano VV. CC. Coss. [325.]

INTERPRETATIO. (n) Moratoria *præſcriptio dicitur, quæ cauſam prolongat, id eſt, quando induciæ a litigatore petuntur a Principe:* Peremptoria, *quæ cauſam principalem tollit, id eſt, ſi litigator beneficio Principis*

pis ſine iudicio cauſam velit extingui. Et ideo moratoria præſcriptio per reſcriptum Principis ſupplicantibus concedi poteſt, peremptoria concedi non poteſt, & ſi conceſſa fuerit a Principe, non valebit.

NOTAE.

p. 15.

(a) *Lex 2. Cod. Iuſt. de precibus Imperatori offer.* GOTHOFREDVS.

(b) Ita quoque recte Cod. Iuſt. in Til. & Cuiac. edit. Al. *Seuerino.* al. *Seueriano* P. V. male: vt & male editio poſtrema Pariſienſis *Seuero PF. P.* Hic enim *Acilius Seuerus* eſt, qui Præfectus vrbis Romæ fuit a pridie Nonas Ianuarias A. D. 325. ad Idus Nouembr. 326. vt teſtatur vetus Notitia Præfectorum Vrbis, quam primus faſtis ſuis particulatim indidit Cuſpinianus: dein manuſcriptam ab Ampliſſimo Peyreſcio totam accepit tandem ita quoque Bucherius edidit. Eidem Seuero P. V. inſcribitur hoc ipſo anno *lex 2. de iudiciis* vid. plura in *Proſop. gr.* IDEM. Cod. Würceburg. *Seuerino*, legit. Recte vero Gothofredus hanc lectionem reiicit. Eſt enim hic idem *Seuerus*, qui anno 323. Conſul fuit cum Rufino, quod teſtatur inſcriptio apud Gruterum, quam vide in Chronologia, & obſeruant Pagius in *Crit. an.* 323. atque Reineſius *epiſt. 57. ad Rup. rt.* RITTER.

(c) *Praiudicium vel:* has duas voces induxit Tribonianus in *d. l. 2.* earumque nullam rationem habuit interpretationis *huic l.* ſubditæ auctor: eaſque abundare quidam opinantur. MSS. etiam nonnulli hic habent, *poſt iudicium*. Til. edit. *praiudicio.* De quo mox. GOTHOFREDVS.

(d) *Pern ittitur:* ita editum *Cod. Iuſt.* de quo mox: Quanquam & Accurſius in ſecunda, quam adfert, interpretatione, legiſſe quoque videatur in Cod. Iuſt. *remittitur.* IDEM.

(e) *Supplicanti.* Cod. Iuſt. alio plane ſenſu, mox vt patebit: *ſupplicandi* autem accipe aduerſus Reſcriptum: quomodo & in fine leg. *nec contra edictum ſupplicetur.* IDEM.

(f) *Reſcriptum* ſcilicet mox vt oſtendam. ID.

(g) *Conditionem.* Cod. Iuſt. male. ID.

(h) Gloſſa hic interpretatur, *concedi:* male. ID.

(i) *Peremptoria relaxatio petatur.* Hæc add Cod. Til. inconcinne. ID.

(k) Et reſcriptionis. ID.

(l) Hæc, *nec contra edictum ſupplicetur*, ab interpretationis auctore, & Triboniano omiſſa ſunt: In Tiliano vero Codice vna voce auctiora leguntur ita: *Nec contra edictum (ſublimium) ſupplicetur.* Male. Loci enim huius ſenſus alius eſt, quem mox eruam. Triboniani ſane in eo quoque ἀβλεψία fuit, quod cum hæc poſteriora abiiceret, vocem tamen *nec* in ſuperiore ſententia retinuit. ID.

(m) Ita in MSS. omnib. *Nicæa*, quæ Græce Νίκαια, *hac l.* & *l. 14. de numerariis*, & *Nicea* promiſcue dicitur, teſte quoque Priſciano, *li. 2.* In Cod. Iuſt. hæc habetur *Nicea.* *Nicia* quoque vocatur in Antonini *Itinerario.* Sic promiſcue *Apamia*, & *Apamea*, quæ Græce Ἀπάμεια *Laodicia*, & *Laodicea*, quæ Græce Λαοδίκεια: *Cæſaria*, & *Cæſarea*, Καισάρεια: in *Acciano* & *Antiochia* idem obſeruat Priſcianus. Cæterum ſingularis hæc admodum ſubſcriptio eſt, vtpote quæ æram *Niceni Concilii* (cui interfuit Conſtantinus) egregie firmet: de quo in *Chronolog.* ID.

(n) Abeſt a nonnullis. ID.

COMMENTARIVS.

De Svpplicationibvs aduerſus Reſcriptum Principis ab aliquo prius impetratum, vel etiam aduerſus Edictum, eſt hæc, vt famoſa, ita obſcura hactenus Conſtantini M. Conſtitutio, in qua quæritur, quando aduerſus huiuſmodi Reſcriptum vel Edictum ſupplicari *denuo* poſſit? Et quoad Reſcriptum, diſtinctione quæſtio hæc abſoluitur. Nempe, *moratoria* præſcriptione, vel *praiudicio* alicui per Reſcriptum Principis ſeu eius cognitione quæſito, partem aduerſam ſupplicare *adhuc* aduerſus id poſſe, ſeu ſupplicandi aditum ei pandi, & vt reſcriptum iſtud conuellatur, relaxetur, peti *adhuc* poſſe? vt vero *peremptoria præſcriptio* Principis reſcripto vel cognitione ſemel quæſita conuellatur, eiuſque adeo relaxatio indulgeatur, peti DENVO non poſſe: pariter vt contra Edictum ſupplicari non poteſt. Hæc inquam eſt obſcuriſſima hactenus conſtitutionis huius Conſtantinianeæ ſententia. Quam neque Græci, neque Latini Interpretes intellexere, Græcorum certe hæc Summa eſt, *libro 1. Baſil. t. cap. 5.* μόνην τὴν τεμπωραρίαν αἰτείτω παραγραφὴν ἡ τῦ βασιλέως ἀντιγραφῆ, μὴ μὴν διηνεκῆ, ἢ τὸ πᾶν καταλυέτω τῦ πράγματος. Ea vero vt recte firmari poſſit, ipſæ primum voces expendendæ veniunt. *Moratoria* in genere præſcriptio dicitur omnis moratoria dilatio. *l. 1. inf. quorum appellat.* fruſtratio, *l. 3. eod. tit.* prouocatio, *l. 4. dicto tit.* quæ cauſam prolongat, & vt Interpretationis *huic legi* ſubditæ auctor recte hactenus, quæ iudicium definitiuum: quæ actionem, exactionem, & executionem moratur. Quæ quidem, ſi obligationem ſpectes, ex quatuor fontibus manat; vel ex pactione, veluti ſi actor ipſe inducias indulſerit: vel ex ipſa obligationis & actionis natura; vel ex beneficio legis, vt quæ condemnatis datur; vel denique ex Principis indulgentia, vt ad *hanc leg.* idem interpres agnoſcit, ὑπερημερία, προθεσμία. Si iudicia vero ſpectes, moratoria præſcriptio eſt omnis exceptio temporalis dilatoria, quæ iudicium & ſententiam definitiuam moratur, quæ ad tempus nocet, & temporis dilationem tribuit, vt vel *inſtitutiones* monent. Exempli gratia, præſcriptio ſeu exceptio dilatoria ex perſonis iudicium conſtituentibus, & in his etiam procuratorum ſeu procuratoria, aliaque quæ iudicii diem diffindunt & morantur: Itemque omne *præiudicium*, quod ordinem cognitionis ſpectat, & ad conſtituendi principalis negotii cauſam pertinet. Vnde & *moratoria* præſcriptio, & *praiudicium*, hic παραλλήλως ponuntur, quoties videlicet aliud quoddam iudicium neceſſario definitiuam ſententiam præcedit. Quo in genere eſt quoque cauſa poſſeſſionis ſeu momenti, de quo Symmachus quoque *lib. 10. ep. 29. & 51.* Contra, *peremptoria* præſcriptio, τὸ πᾶν καταλύων τῦ πράγματος, (cuius etiam mentio fit *l. 2. 37. inf. de appellationib.* & *l. 23. 24. inf. quorum appellationes.* quæ quidem tres leges velut vnius eiuſdemque conſtitutionis partes, inter ſe coniungendæ ſunt) eſt ea, qua totius negotii cognitio, & vires principalis negotii tolluntur, vt *h. l.* dicitur: quæ cauſam principalem tollit, vt interpres *ad hanc leg.* quæ eandem vim cum definitiua ſententia obtinet, puta vim vel conſumptæ cauſæ, vel non admittendæ, vt eleganter ferme loquitur *d. lex 37. inf. de appellationibus:* quomodo & Symmachus quæſtionem iudicationibus ſacriſque *reſponſis conſummatam* dixit. *lib. 10. ep. 62.* quæ ſemper agentibus obſtat, & rem, de qua agitur, peri-

perimit, §. 9. *Inſt. de exceptionibus*, veluti doli, qood metus cauſa, pacti conuenti, ne omnino pecunia peteretur. Ita quoque peremptorium edictum dicitur Tertulliano, *lib. de pudicitia: peremptorium vocabulum*, in Nouella Valentiniani 8. nempe vocabulum *Omnia*, & ſimilia: quibus Theodoſius iun. omnes lites triennio perimi voluit: *Peremptoriæ* item rubricæ Sidonio Apollinari, *lib. 8. ep. 6.* vbi de eadem re & præſcriptione agit.

His ita diſtinctis, de huius conſtitutionis ſenſu nunc videamus, eumque deinceps, quem initio indicauimus, ſtabiliamus, aduerſus communes hactenus interpretationes. Enim vero duæ ad *hanc leg.* interpretationes adferri ſolent, & vero ab Accurſio afferuntur. Prior eſt, eaque communi ferme opinio-
p. 61. ne recepta eorum, qui induciarum, & dilationum hodie vſitatarum, ſeu moratoriarum, quæ a Principe debitori ſupplicanti *concedi* ſolent, fundamentum in *hac. l.* ponunt: & ſic qui in *debitore* huius leg. ſpeciem fingunt, hoc ſenſu: debitori moratoriam præſcriptionem, ſeu *inducias*, vt loquitur interpres, reſcripto Principis concedi poſſe: videl. vt ne intra hoc vel illud tempus exigi a creditore debitor poſſit: At præſcriptionem peremptoriam, qua ſcil. debitor debito exuitur & liberatur, relaxari ei non poſſe; *relaxari*, i. e. concedi; & conceſſam non valere. Et ita quidem hanc legem interpres eius accepit, & ceu veriorem Gluſſa quoque prætulit, & communis opinio firmauit. Quo fit, vt conſtitutio hæc iam fundus hodie ſit, & fundamentum tractatus, *de reſcriptis*, ſeu *literis dilatoriis*, *& moratoriis induciis.* Alii vero, & in his veteres interpretes, & poſt eos τῆς νομικῆς φάος Cuiacius *II. obſeruat. 10.* ſpeciem *huius leg.* in *creditore* ponere malunt, hoc ſenſu: Moratoriam præſcriptionem ſeu dilatoriam debitori competentem, veluti pacti conuenti, *ne intra hoc vel illud tempus conueniatur*, creditori ſuum perſequenti ante diem relaxari remittique reſcripto Principis quandoque poſſe, ſic vt eius præſidio debitorem ante diem, non obſtante moratoria præſcriptione, exigere poſſit: At peremptoriam exceptionem debitori competentem creditori reſcripto remitti non poſſe, ſic vt debitor ea non vtatur, vt puta pacti conuenti exceptionem, *ne vnquam petatur.* Verum, quod recte & ſubtiliter Antonius Faber, *de errorib. pragmaticorum, decade 25. Errore 3.* animaduertit, poſterior hæc interpretatio admittenda non eſt: & hac quidem, quam ipſe prætulerim, ratione, quod eam ipſa æquitas auerſetur. Nulla quippe iuris vel æquitatis ratio patitur, vt Princeps reſcripto ſuo vel moratoriam exceptionem, puta ex pacto, miſero debitori competentem adimere poſſit. Scilicet, vt ad liberandum proniores ſumus, ita ſi de dilatoria præſcriptione miſero debitori concedenda quæratur, ſane humanitatis ſæpe ratio Principem inuitare poteſt, vt eam, & ſic ὑπερημερίαν πρὸς περίθαλψιν, indulgeat: at enim vt debitori competentem aliquo caſu in fauorem creditoris adimat, nulla iuris ratio, nulla æquitas patitur; quod indicatur quoque *l. 3. §. 3. D. quod quiſque iuris.* Nam & ſi mihi de fuga conſulentem pedemue ſtruentem debitorem fingas, vel ante diem, ſolutioni præſtitutum, decoquentem, ordinario iuris remedio creditori conſultum eſſe poteſt, neque Princeps eo nomine adeundus venit. Certe, cum omnia anxie circumſpicio, etſi de Iuſtiniani ſeu Triboniani mente facile concedam, eum *hanc leg.* accipi voluiſſe de *induciis debitori* reſcripto Principis indulgendis, vti Triboniani ingenium fuit, qui etiam non integris conſtitutionibus Imperatoriis inſpectis, verum, vt in anterioribus Codicibus legebantur, tranſeunter tranſumptis, ſæpe ipſe lapſus deprehenditur, neutra ſuperiorum interpretationum huic legi congruit. Neque tertia quoque, quam ingenioſiſſimus alioquin Antonius Faber prædicto loco attulit, ſcopum omnino aſſequitur; nempe, præſcriptionem ad conſtituendi iudicii cauſam pertinentem, litigatori *ſuo iure* competentem, a Principe adimi poſſe, vel certe hanc *l.* referendam ad eas dilationes, quæ iudicatis ſeu condemnatis indulgentur, iuxta *l. 21. D. de iudiciis.* & *l. 2. Cod. Iuſt. de vſur. rei iud.* Quid igitur? Eſt hæc lex, vt dixi, de *ſupplicatione aduerſus reſcriptum Principis* alicui conceſſum, qua id ipſum *denuo* conuelli, reuocari nouo Principis reſcripto petitur. Et definitur, ſi reſcriptum ad iudicis forte conſultationem ſeu relationem emiſſum fuerit, quo præiudicium ſeu moratoria præſcriptio continetur, parti concedatur, deferatur, aduerſus huiuſmodi adhuc reſcriptum, vt videlicet conuellatur, relaxetur, ſupplicare iterum partem aduerſam poſſe: ſi vero reſcriptum totius negotii cognitionem tollat, & vires principalis negotii exhauriat, non poſſe *denuo* aduerſarium aduerſus huiuſmodi reſcriptum Principi ſupplicare, & præſcriptionis iſtius relaxationem petere. Quare, contra huiuſmodi reſcriptum, ſeu contra huiuſmodi præſcriptionem reſcripto Principis aduerſæ parti ſemel quæſitam ſupplicare *hac ipſa leg.* æquatur ſeu componitur cum ſupplicatione *contra edictum.* Reſcripti ſcil. huiuſmodi cauſæ deciſorii ſeu peremptorii eadem vis & auctoritas eſt, quæ edicti generalis, quod vtique peremptorium eſt, itaque ius facit, vt nemini priuato aduerſus id ſupplicare fas ſit: veluti aduerſus edictum generale de re tributaria: nam & ita *edicti* appellatio quoque accipitur, *l. 34. infra de annona & tributis.* Et ita quidem hanc *leg.* accipiendam apertiſſima quoque *legis* verba euincunt, quæ id ingerunt omnia & ſingula: agi nempe in ſp. *huius leg.* de reſcripto, quod præceſſerat, deque ſupplicatione contra id, atque adeo de eo per nouum reſcriptum conuellendo, relaxando: priuſque adeo præſupponitur reſcriptum Principis præceſſiſſe, deinde ſupplicationem aduerſus id factam. Quod quoque argumentis probatur.

Primo ait lex: *Quoties reſcripto noſtro præiudicium vel moratoria præſcriptio remittitur, aditus ſupplicandi pandatur:* vbi obiter *remittitur* dictum pro reſcripto tribuitur: *Remittendi* vox pro deferendi, tribuendi, concedendi, apud Papinianum quoque, (*l. 22. D. de adulteriis*) & Ouidium non vno loco, hoc inter alia, *Metamorphoſ. XI v. 376.* (a).

Sed mora damnoſa eſt, nec res dubitare remittit.

Vetus auctor in Origene gentis Romanæ, *c. 9. Achiuorum Principes remiſiſſe, vt reuererentur domum.* Et interpres Irenæi *lib. 1. c. 1. remitte, mortuos ſepelire mortuos ſuos.* vbi in Euangelio eſt ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι, pro quo in vulgari, *dimitte* ſiue *ſinito.* Et locis aliis, quos alia occaſione congeſſerunt Cuiacius *XXI. obſ. 29.* & Iuretus ad Symmach. *lib. 9. ep. 1.*

Secundo ait lex: *Quod autem* (reſcriptum) *totius negotii cognitionem tollit, & vires principalis negotii exhaurit, ſine graui partis alterius diſpendio* CONVELLI *non poteſt.* Vides rurſum reſcriptum præceſſiſſe, de quo *denuo* conuellendo actum quæſitumque fuerit. Non *conuellitur* reſcriptum, niſi quod præexiſtit: ſimiliter omnino idem Conſtantinus *l. 11. inf. de appellat. Neque vllius querimoniæ locus dabitur, nec occaſio* SVPPLICANDI, *vt* CONVELLI *labefactarique iubeamus, quæ ad relationem* SANXIMVS.

Tertio ait lex: *nec præſcriptionis igitur peremptoriæ* (reſcripto ſcil. tributæ) RELAXATIO *petatur. Relaxatio* ſcilicet eſt eius, quod antea iniunctum fuerat

(a) Apud eundem *Metamorph. X. v. 320.*
& quod natura remittit.
Ita Tacitus *Annal. Lib. I. cap. 8. Remiſit Cæſar adrogantis moderatione.* Confer. ad h. l. CL. LIPSIVS. GRONOVIVS *Obſeruat. IV. 2.* BVRMANNVS *ad Quintil. Declamat. 2. 1. pag. 19.* DRACKENBORGIVS *ad Sil. Ital. 17. v. 367.* Papiniani vero, quam noſter adducit, legem fruſtra ibi quæſieris.

rat remiſſio, ſeu iodulgentia, atque adeo in ſp. *huius* eius, quod reſcripto iam conſtitutum fuerat, revocatio.

Quarto ait lex, *nec contra edictum ſupplicetur.* Hic vides æquari ſupplicationem aduerſus reſcriptum, quo peremptoria præſcriprio quæſita fuerat, & ſupplicationem contra edictum, & ſic agi de beneficio & reſcripto vel edicto Principis, quo aliquid iam tributum fuerat.

Quinto, vt eo redeam, initio quoque legis de *præiudicio* agitur, idemque eum moratoriæ præſcriptionis remiſſione ſeu coonceſſione & reſcripto coniungitur, vt alias præſcriptio & præiudicium coniunguntur quoque *tit. D. de exceptionibus, præſcriptionib. & præiudiciis. Quoties reſcripto noſtro* Præiu-
P.17. dicium, *vel moratoria præſcriptio remittitur, aditus ſupplicandi pandatur.* Quam alioquin *præiudicii* vucem interpres hic inſuper habuit, & Tribonianus expunxit, & oonnulli hodie perperam abundare credunt, quæ tamen ad oouum noſtrumque hunc ſenſum egregie facit. Nempe enim reſcripto in ſp. huius *leg. præiudicium*, vel moratoria præſcriptio remiſſa fuerat, id eſt, principali cauſa dilara, aliquid prius iudicandum ad iudicem reſcripto remiſſum fuerat, vel ſane reſcripto præiudicatum fuerat extra negotium principale: & ſic impedimentum tantum futuro iudicio ſeu cauſæ obiectum fuerat, vt Papias (a) *præiudicium* definiebat. Id enim eſt *præiudicium*, ſiue iſtud reale ſit, ſiue perſonale: de quo omni Rænard. *lib. duob. de præiudiciis.*

His ira conſtitutis, *Rationem* huius Conſtirutionis eruamus: oempe id egit *hac l.* Conſtantinus M. vti Magiſtratus vice ſacra iudicanres, cuiuſmodi erat *Præfectus Vrbis*, cui hæc lex inſcribitur, noſſent quid & quatenus deſette deberent litigatoribus, ſupplicaturos ſe ſe Principi allegaotibus aduerſus ea, quæ iam reſcripto deciſa fuerant, atque in iudiciis allegabantur: nempe deſerre quidem poſſe, & ſic ſupplicationem partis ad Principem referre poſſe, *ſupplicandi aditum pandere*, ſi aduerſus præiudicium, vel moratoriam præſcriptiooem tantum reſcripto ſtatuiam, ſupplicatio dirigatur, non vero, ſi aduerſus peremptoriam reſcripto definitam ſupplicare velint: & ideo hoc caſu, vt & ſi aduerſus edictum ſupplicetur, non obſtante allegatione ſeu ſupplicatione ad executionem procedi oporrere. Eſt igitur hæc *lex* remedium partim aduerſus litigatorum fruſtrationes, qui caſſæ ſupplicationis Principi præſentandæ obrentu, vim reſcriptorum eludebant, diemque ducebant, &, vt Symmachus alicubi inquitur, *denuo cineres negotii obreptiua ſupplicatione reſonebant in flammam, lib. 5. ep. 66.* & idem *lib. 10. ep. 62. quæſtionem iudicationibus ſacriſque reſponſis conſummatam repetebant.* inde vero aduerſus timidos Magiſtratus, qui facta *ſupplicationis* mentione, illico partes ſuas ceſſare oportere putabant, atque adeo quibuſlibet ſupplicationibus deferebant. Summa proinde huius legis hæc eſt, ſupplicari non poſſe Principi, neque ſupplicationes partium ad Principem referre debere iudices, ſi reſcripto cauſa deciſa ſemel, ſeu negotium conſummatum fuerit, vel ſi aduerſus edictum ſupplicetur. Et vero, vt aliunde exempla aduocem, hoc illud ipſum eſt, quod idem Conſtantinus M. quatuor aliis conſtitutionibus conſtituit, poſt fundatam videlicet a ſe relationum ad Principem formam (de quibus ſuo titulo *de relationibus*, imo & *tit. de appellationibus*) terminatam, conſummatam, deciſam, reſcripto Principis, ad conſultationem vel relationem, cauſam, oullo iuris ſuffragio, nullo contrario reſcripto refricari, retractarique poſſe, *ſupplicandique* aduerſus id aditum, quo videlicet id *conuellatur*, omnem præcluſum eſſe, *l. 6. 8. 9. 11. inf. de appellationibus.* Eadem proinde ſententia huius l. eſt, quæ in Symmachi paſſim relationibus ad Imperatorem ferme Valentinianum iun. *lib. 10. epiſtolarum*, inter alia *lib. 10. ep. 62.* cum initio dixiſſet, *quæſtionem iudicationibus, ſacriſque reſponſis conſummatam repeti: adiecta eſt*, inquit, *alia plena iuris atque rationis defenſio, quod poſt crebras cognitiones, & reſcripta ad relationem numeroſa, pœnam legis inciderint, qui* denuo *contra vetitum* Supplicarunt. *Extant quippe ſententiæ, quas cum prouocatio tentaſſet inhibere, conſulens relatione diuus genitor Clementiæ veſtræ*, Finem Poſuit Quæſtioni. Qui & illud ſcribit *lib. 10. ep. 55. Executorum praua interpretatio, dum ſupplicantibus fauet, plerumque iuſſa corrumpit.* Ad eundem quoque modum, ſi ab vnius præſcriptionis peremptoriæ excluſione ad Principem appellatum ſemel fuerit, & reſponſum a Principe redditum fuerit, ab alterius præſcriptionis peremptoriæ in eodem negotio excluſione, appellari non poteſt. *l. 24. quorum appellat.*

Atque ita deinceps liquebit, hanc conſtitutionem nun recte ab interpretibus & pragmaticis *ad litteras moratorias ſeu dilatorias*, quas *reſpirationes* vocant, vel inducias quinquennales debitoribus concedi ſolitas hactenus referri (etiam ab iis, qui ex profeſſo *de reſcriptis moratoriis ſeu induciis quinquennalibus* commentati ſunt,) quod Antonius Faber quoque recte vidit, at non ideo veris rationibus, neque vera huius leg. ſpecie & ſenteotia perſpecta. Eademque liquebit, voces *conuellendi*, & *relaxationis* hac leg. vt & *remittendi*, proprio, quem dixi, ſignificatu, non vt interpretes detorquent, accipiendas: illud paulo melius interpretes ad *hanc l.* tractant, vtrum ius alteri quæſitum Princeps tollere poſſit?

Tandem igitur hæc lex eo quoque deinceps nomine illuſtris erit, ob nouum videlicet intellectum, quæ & alioquin altero adhuc iam nomine illuſtris eſt, ob ſubſcriptionem eius, videlicet, *Dat. X. Kal. Iun.* Niciæ, *Paulino & Iuliano VV. CC. Coſſ. i. A. D. 325.* qua egregie firmatur æra concilii primi œcumenici Nicæni: de quo iam *in Notis* dixi, & *in Chronico* oostro.

(a) In Elementario ſiue Lexico.

De Precum *fide ſeu veritate an executor cognoſcere poſſit.*

IIII. (a) Idem A. ad Barbarum (b) Pompeianum, Conſularem (c) Campaniæ.

Etsi, non *Cognitio*, (d) ſed *Executio* (e) mandatur, (f) de veritate precum inquiri oportet, vt ſi fraus (g) interuenit, (h) de omni negotio cognoſcatur. (i) Dat. III. Id. Nouemb. Aquis, Dalmatio & Zenophilo VV. CC. Coss. [333.]

Interpretatio. *Quicquid non vera, ſed falſa petitio a Principe obtinuerit, quia fraus interuenit, non valebit.*

NOTAE.

NOTAE.

(a) *Lex 4. Cod. Iuſt. ſi contra ius.* & ind... 16. *C. 25. Qu. 2.* Hanc etiam l. imitatus eſt Pontifex *in cap. 5. X. de ſent. & re iud.* *GOTHOFREDVS.*

(b) Prænomen hoc omiſſum Cod. Iuſt. *IDEM.*

(c) *Proc.* in aliis: male. *IDEM.* Cod. Wirteb. *Proconſularem* etiam exhibet, ſed ſcimus ex notitia dignit. *Virum Clariſſimum Conſularem Campaniæ*, de quo ſuo ſuo loco. Conf. *IACOBVS GVTHERIVS de offic. dom. Aug. Lib. I. 6.* *RITTER.*

(d) De cauſæ ipſius merito. *GOTHOFREDVS.*

(e) Tantum. *IDEM.*

(f) Tibi reſcripto noſtro. *IDEM.*

(g) Id eſt, ſi falſis & mendacibus precibus Principi obreptum ſit. *IDEM.*

(h) *Interuenerit.* Cod. Iuſt. *IDEM.*

(i) A quo? dicam mox. *IDEM.*

P. 18. (k) *Aque* hæ videntur, quæ in Myſia & Dacia erant: pariter, vt *l. 1. infr. de erogat. mil. ann.* vbi vid. & quæ dico. Niſi hic legendum putet quis *Ατ·ri*, quod haud longe diſſitum a Conſtantinopoli, (vbi hoc anno Conſtantinus erat) in Thracia. v. Plinium, Iuſtinum, Ptolemæum, & Itiner. Peutinger. &c. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

IN PRECVM Principum oblatarum, ad quas Reſcriptum Principis proceſſit, veritatem ſeu fidem executor, cui Reſcripti Principis executio tantum mandata eſt, non cognitio, inquirere adhuc poteſt & debet, ex hac Conſtantini M. conſtitutione. Executio inquam eius, quod reſcripto comprehenſum, non vero rei iudicatæ: de priore enim eſt hæc lex, non de poſteriore, quod male vulgo ex *hac leg.* admiſſum fuit, indeque creditum ex *hac ipſa leg.* executorem rei iudicatæ, oppoſita falſi præſcriptione rurſus poſſe de omni negotio iudicare. Quem errorem recte reiicit PP. *cap. 5. de ſent. & re iudic.* hæc enim lex non eſt de executione rei iudicatæ, verum de executione reſcripti alicuius, quod lite pendente, id eſt, ante rem iudicatam, ſeu definitiuam ſententiam, vel poſt interpoſitam appellationem, quæ iudicatum ſuſpendit, ſæpe impetratur, vt quid celeriter reformetur, puta vt reſtituatur poſſeſſio, vt in ſpeciebus, quas tractat Symmachus in epiſtolis, de quibus mox. Ergo iudex executionis reſcripti huiuſmodi, habet quoque hoc caſu cognitionem obreptionis, vt Baldus egregius legum ſummator loquitur: num videlicet is, qui reſcriptum etiam adnotationis meruit, ſeu impetrauit; de quo eſt inſignis Nouella Valentiniani, 3. in ſpecie, *de homicidiis caſu factis*, per dolum ſciens falſo aliquid allegauit (vt ad Iulianum generalius loquentem Marcellus notat *l. 75. D. de iudiciis*) num ex geſtis quædam in precibus omiſit, *l. 1. Cod. Iuſt. ſi contra ius:* num in facti narratione, num in tacendo mendacium admiſſum ſit, *l. 2. Cod. Iuſt. eod. tit.* breuiter, num precum falſitas argui poſſit, *l. 3. Cod. Iuſt. eod. tit.* frauſque adeo interuenerit, *hac leg.* & *l. 4. Cod. Iuſt. eod. tit.* conſcientiamque Principis quis fefellerit, vt loquitur *lex vn. tit. de his qui a non domino:* Præſcriptione ſcilicet mendaciorum & fraudis oppoſita, probataque, reſcripta impetranti prodeſſe non poſſunt *hac leg.* & *d. l. Cod. Iuſt.* & *l. 1. D. de appellationib.* & iam olim Paulus *lib. 1. ſent. 13. §. 6.* Quod etiam Auguſtinus *in Ioannem*, ex *Iure* notauit. *Iuris eſt forenſis, vt qui in precibus mentitus fuerit, non illi proſit, quod impetrauit.* Hinc & tralatitia illa & ſolemnis olim in reſcriptis ipſis cautela, *ſi vt proponis, ſi vt dicis, ſi vt allegas, ſi vt adſeueras*, & expreſſius adhuc, *ſi preces veritate nituntur*, *l. 7. Cod. de diuerſis reſcriptis:* item, *ſi vera ſunt quæ precibus complecteris*, *l. 13. Cod. de tranſactionibus.* ſimileſque aliæ formulæ, quas omnes congeſſit V. C. Briſſonius. Quinimo & hæc nominatim addita, *ſi allegationibus tuis fidem adeſſe iudex perſpexerit*, *leg. 3. Cod. Iuſt. qui morbo ſe excuſ. leg. vlt. Cod. Iuſt. ſi aduerſus fiſcum. leg. 3. Cod. Iuſt. de fideiuſſor.* aliæque idgenus. Quare & iudices puniuntur, qui vetuerint precum argui falſitatem. In eum vero finem libelli vna cum reſcriptis ad iudicem mittebantur, *l. 6. D. ad leg. Iul. de vi publ. leg. 33. D. de re iudic. l. 3. D. de alimen. leg.* Quomodo & in collat. Donatiſtarum, *petitum videmus, legantur & preces, vt* CAVSA *poſſit audiri.* Denique hæc cognitio præiudicialis eſt, *cap. 2. X. de reſcript.* Executor igitur, cui reſcripto mandata eſt executio, qui de iudicato cognoſcit (nam ita eum deſcribit Iulianus *l. 75. D. de iudiciis*) in precum veritatem inquirere nihilominus poteſt & debet; *vt* [ita] *ſi fraus interuenerit, de omni negotio cognoſcatur*, ait Conſtantinus *hac leg.* Quæ verba cum impersonalia ſint, quærunt interpretes, vtrum idem ille, cui executio demandata eſt, de negotio cognoſcere poſſit? Quod cenſent Cynus & Fulgoſius. Contra Placentinus, non executorem, ſed ordinarium cognoſcare oportere. Alii medii inter hos diſtinctionem adhibent. Verum in *huius leg.* ſpecie fruſtra id quæritur: nam idem & executor & ordinarius erat, puta Conſularis Campaniæ. Apud eum ſcil. cum lis forte iam aliqua agitata fuiſſet, parſque altera pendente lite, vel miſſione in bonorum poſſeſſionem ſeruandi debiti cauſa, preces Principi obtuliſſet pro dilatione forte aliqua impetranda, vel ſuper præſcriptione, aut momenti beneficio, Princepsque id ei indulſerat, executionemque eius reſcripſit ad eas preces Conſulari iſti Campaniæ demandauerat: mox pars aduerſa precum mendacium arguere cœpit: mendacium inquam in cauſa non quidem principali (nam de eo non eſt *hæc lex*) verum in ea quam precator adhibuit, vt pendente lite, dilationem, vel tale quid impetraret. Simile vero prorſus exemplum, quodque ſenſum *huius legis* egregie exprimit, ſuppeditat Symmachus *lib. 10. ep. 32.* *Dehinc petitore properante, vt ex conſtitutione numinis veſtri, ſeruandi debiti cauſa in materna corpora mitteretur, quod aduerſaria æſtimationem bonorum ſouuenta facere noluiſſet, reſponſum eſt, de* SVPPLICATIONIS FIDE *prius eſſe tractandum.* *Id quod probabile videbatur* ADMISI. *Facto igitur* ADITV DE PRECIBVS DISPVTANDI, *defenſor Clariſſimæ Feminæ Martianæ, notare ſibi viſus eſt* MENDACIVM SVPPLICANTIS: *quod cum Priſca matris ſuæ teſtamento neptes eius ex Placidiano genitas hereditatem cepiſſe dixiſſet, non omnes neptes ab ea ſcriptas probaret heredes: Reſponſum eſt, de his tantum, quas Auia heredes inſtituit,* SVPPLICATVM: *Nec vnquam factam omnium mentionem, ſed earum quibus fuerat delata ſucceſſio.* Hactenus Symmachus, vbi vides, cum reſcripto Imperatoris iuſſus fuiſſet Symmachus P. V. petitorem, non facta bonorum æſtimatione ab aduerſaria in corpora materna ſeruandi debiti cauſa mittere, & ſic executio eius reſcripti ei mandata fuiſſet, mox & apud eum obiectum de precum ſeu ſupplicationis fide & mendacio fuiſſet: Symma-

chum

Digitized by Google

chum huic rei, noo obſtante Reſcripto cognitionem ſuam impertiuiſſe. Eodemque pertinet, quod idem ſcribit *lib. 10. ep. 46.* etſi alia ſpecies ſit: *Turbatæ poſſeſſionis querelam* Rescripto *obſecutus audiui. Et quia Theodoſium iudicio non interfuiſſe conſtabat, quo ſibi demptas queſtus eſt facultates, nec vlla* Precum Mendacia *Conſtantius detegebat,* Execvtvs *ſum circa germanum ſupplicatoris heredem cæleſte iudicium, reformato ſtatu, quem claruit, mox propoſita appellatione, defenſum.* Eodem denique pertinet, quod Valentinianus diſerte in *d. Nou. 3.* ſcribit: *Poſtquam tamen ad cuiuſcunque* Cognitoris *tribunal adnotatio noſtra peruenerit,* Examinari Fidem Precvm *diligenter iubemus, vt ſi homicidium vel caſu, vel vitandæ mortis neceſſitate confiterit admiſſum, venia tribuatur orantibus: deprehenſos vero in* Menoaciis, *illico pœna percellat.*

Igitur cum *hac l.* nil commune habent leges oonnullæ, quæ ceu ſimiles adnotantur. Non *lex vn. infr. de litigioſis*, vel *lex 6. C. Iuſt. de execut. rei iudic.* ne-
P19. que enim de Reſcripto Principis ibi a parte impetrato agitur: verum de executore rerum ſolemniter iudicatarum dato: qui vtique executor iudicis ſibi partes vindicare noo poteſt, vt contra ſtatuta aliquid pronunciet. Alia item ſpecies eſt *capit. 5. X. de ſentent.* quod hinc alioquin imitatione quadam traoſumptum aſt: nempe agitur ibi de *ſententia præſentibus partibus* lata a Pootifice, cuius executor de toto negotio eognoſcere prohibetur. At in *hac l.* agitur de Reſctipro tantum Impetatoris ad vnius partis preces emiſſo. Sed & in eo quoque falluntur interpretes, & in his Baldus, in *huius l.* ſpecie ponenda, cum executionem ſententiæ antea latæ a Principe demandatam aiunt, fraudemque in eo impetraoits fuiſſe, quod Principi precibus ſuis dixiſſet, ſententiam latam, cum non eſſet. Nam io *huius l.* ſpecie nil tale vertebatur: Princeps ſcilicet ad preces alicuius reſcripſerat: & teſcriptum hoc ſuum ad iudicem, Conſularem videlicet Campaniæ, direxerat, executiooi maodaodum.

Ergo, vt ad ſententiam legis redeamus, executor Reſcripti de precum ſeu ſupplicationis fide & veritate inquirere poteſt & debet, etſi cognitio ei mandata non fuerit, ſed execuoo tantum: de reſcripti vero ipſius *iure* & æquitate, vel de re ipſa a Priocipe iudicata haud item. [Eodem etiam pertinet *lex 5. inf* alioquin enim erunt illa ſæpe luſoria. *d. l. 75. D. de iudiciis.* vbi ſimile quid definitur. Denique executor *Reſcripti*, iodicis & *Cognitoris* partes ſibi vindicare oon poteſt, niſi de precum veritate, ſi reſcripto quid executioni mandari iuſſum fuerit. Excepto etiam eo, ſi quæ contra ius & vtilitatem hooeſtatemue publicam proceſſerint, de quo vid. *Paratitlon:* quo caſu etiam iudex ad Principem referre oeceſſe habet.

Additur. (quæ ſecunda *huius l.* pars eſt) *ſi fraus interuenerit*, (id eſt, vbi de precum falſitate conſtiterit) *de omni negotio cognoſci oportere.* Nempe de principali negotio, quod dilatum in ſp. *huius l.* fuerat obtentu precum & Reſcripti: de quo ſcilicet Conſularis Campaniæ cognoſcebat, cuiuſque cognitio dilata hoc obtentu fuerat: eam igitur, detecta falſitate precum, repetere hic iubetur: *de omni negotio*, id eſt, de priocipali negotio, quod ſuſpenſum fuerat.

Et hæc quidem *huius l.* ſententia eſt: a qua diverſæ ſunt, quæ tameo a nonnullis confunduntur, ſpecies *legis 1. & 2. Cod. Iuſt. ſi contra ius:* in iis quippe priocipis reſcripto Cognitio alicui delata fuerat *d. l. 1.* ſeu datus iudex fuerat, qui cogooſceret. *d. l. 2.* Cæterum cum cogniturus is eſſet, pars aduerſa ei, qui teſcriptum impetrauerat, opponebat in precibus quædam omiſſa, *d. l. 1.* ſeu præſcriptionem mendaciorum oppooebat, ſiue in iuris narratione, ſiue in facti, ſiue in tacendi fraude (hæc triplex ſolum mendacii ſpecies) *d. l. 2.* atque ideo manum ei iniiciebat, quaſi integrum ei oon eſſet, *contra allegata* iudicare, quærebaturque adeo, an oppoſita hac præſcriptione mendacii iudex ideo minus *pro tenore veritatis* iudicare poſſet? Quod negandum videbatur, quaſi Reſcripto, quod ad preces datum fuerat, id velatum fuiſſet. Et contra tamen definitur *d. l. 1. & 2. non idcirco minus iudicare poſſe*, ſcilicet *pro tenore veritatis, non* pro *deprecantis affirmatione: & ſecundum hoc de cauſa conuenire* iudici *ferre ſententiam.* Igitur io illarum duarum legum ſpecie cognitio delata fuerat: oon in ſpecie *huius leg.* ſed executio tantum Reſcripto mandata. Deinde in illis legib. quæritur, vtrum eo in cognitione procedere pro tenore veritatis poſſit, non attenta falſa precatoris affirmatione, ſeu falſis allegationibus. Et effectu ipſo tamen hac ipſa l. exæquantur hæc duo, ſic, vt non minus eis, cui *Executio* mandatur, quam is, cui cognitio, de veritate precum inquirere poſſit, & ſi fraus interuenit, de omni negotio cognoſcere debeat, verum in ſua quaque & diuerſa ſpecie.

De Ivdicibvs *Reſcripta non exequentibus.*

V. (a) Idem (b) A. & Iulianus Cæſar, ad Taurum PF.P. (c)

Mvltabvntvr Iudices, (d) qui Reſcripta contempſerint, aut (e) diſtulerint. Dat. III. Non. Iul. Mediolani, (f) Conſtantino A. IX. (g) & Iuliano Coss. [357.]

Interpretatio. *Feriantur Iudices damno, qui data ſecundum leges Principis præcepta contempſerint, aut conludio quocumque diſtulerint.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſtin. quod multis caſibus ea vitietur. Recitat eam quoque veteris Conſultationis Auctor. *c. 8.* *GOTHOFREDVS.*

(b) Male *idem A.* etſi id ita quoque præferat Conſultationis Auctor. Reponendum enim hic CONSTANTIVS A. quod & Iuliani Cæſaris, vt & Tauri PP. nomina in inſcriptione addita oſtendunt, & Conſules ſubſcripti. Eodem ſane errore & alias ſæpe *Conſtantini* nomen loco *Conſtantii* irrepſit, vt *l. 1. infr. de iuriſdict. l. 2. infr. de re militari. l. vn. de præbendo ſalar. l. 1. de lenonibus.* *IDEM.*

(c) De hoc *Tauro PP.* Italiæ v. *Proſopogr.* Athanaſium, Ammianum Marcellinum, & Sulpitium Seuerum, &c. *IDEM.*

(d) *Iudices*, id eſt, Rectores Prouinciarum. v. Gloſſ Theod. *IDEM.*

(e) *Aut iurgio rixa conludio quocumque diſtulerint*, ita plenius Cod. Til. quomodo & interpres poſtrema addidit, vnde hoc in *leg.* tranſlatum, *quocunque conludio. IDEM.*

(f) *Mediolano* in And. *IDEM.* Abeſt *Mediolani* vox a Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(g) *rg. Conſtantio.* Porro, pro A. IX. habent alii VI. vt in Tiliana edit. al. VII. vt eſt in veteri Conſultatione. In Aniano Put. Rhemenſi, And. VIII. Si IX legitimum eſt, tum *Iuliano II.* ſcribendum mox fuerit, atque adeo lex hæc referenda ad A. D. 357. ſi VIII tum nil mutandum, referendaque hæc lex fuerit ad A. D. 356. *GOTHOFREDVS.* Cum Auctore Conſultat. veter. facit etiam Cod. Wurceb. in quo eſt, *Conſtantino A. VII. RITTER.*

COMMENTARIVS.

IVDICES, id eſt, Rectores prouinciarum, Reſcripta non ſedulo exequentes, multandos ait *hac l.* Conſtantius Imp. hic enim *huius leg.* ſeu ſanctioois & ſententiæ auctor eſt, vt oſtendi iam *in Notis:* non exequentes, inquam, ſedulo, vel *contemnendo* ea, penitus ſcilicet, vel eorum executionem *differendo* ſeu cootando. Hæc duplex ſcilicet iudicum contumacia *hac l.* notatur, reſcripta vel omnino contemnentium, vel in executione *cunctantium* ſeu differentium, quam & ideo Conſtantius multandam minatur, idque conſtitutiooe ad *Præfectum Prætorio* emiſſa, ſub cuius videl. diſpoſitione iudices &
P.20. Rectores prouinciarum erant: eo ſcilicet fine, vt per hunc iudicibus hæc lex innoteſceret, iſque eos officii ſui commonefaceret. Huc vero pertinet, quod Symmachus, P. V. *lib. 10. ep. 49.* ſcribit: *Dies noctesque ſollicitor, vt* PROMPTO *obſequio Diuina Clementia veſtra iuſſa promoueam, ſiquidem non licet longa comperendinatione* DIFFERRE *iuſtitia ac legibus amica decreta, D. Imperator. Vnde cauto opus eſt, ne exiſtimationem meam per alios allata præceptis* TARDITAS *deuenuſtet. Nam cum*, &c. Additur tamen hic recte, ooo quidem in *ipſa l.* verum ad *hanc l.* limitatio ab interprete, *ſi data reſcripta ſecundum leges fuerint:* nam quæ contra ius emiſſa ſunt, *contemnere* ea iudices & reſpuere omnino poſſunt, imo iubentur *l. 4. ſup. tit. 1.* & *l. 1. h. t. ſup.* & *l. 20. inf. de Cohortalibus*, vel etiam ſi fraude aut mendacio fuerint extorta, de quo ad *l. ſuperiorem:* vt & *differre*, io *ſp. l. 13. C. Th.* & *l. 20 C. Iuſt. de pœnis.* His accedat Caroli VII. R. Franciæ conſtitutio *A. 1453. art. 66.*

De DILATORIIS *Reſcriptis in re Tributaria.*

VI. (a) Imppp. Gratianus, Valentinianus & THEODOSIVS AAA. Floro PF. P. (b)

VNIVERSA Reſcripta, quæ in debitorum cauſis (c) ſuper præſtandis dilationibus impetrata ſunt, reſcindantur, cum ſint (d) acerbius perurguendi, (e) qui manſuetudinis noſtræ pudore (f) fatigato, non quod vtilitatibus publicis, ſed quod ſuis fraudibus conueniret, aſpexerint. (g) Data VII. (h) Kal. Martias, Conſtantinopoli, Antonio & Syagrio VV. CC. Coſs. [382.]

INTERPRETATIO. (i) *Si cuiuſlibet rei debitor conuictus, propter differendam ſolutionem a Principe inducias* (k) *impetrauerit, beneficium quod obtinuerit non valebit, ſed cautionem* (l) *ſuam implere cogatur.*

NOTAE.

(a) L. 4. *Cod. Iuſt. de precibus Imperatori offer.* hinc alium prorſus in ſenſum interpolata eſt, de quo mox: quomodo & canonizata eſt *C. 13. 14. 15. C. 25. qu. 2. GOTHOFREDVS.*

(b) *Florus* hic ex Magiſtro officiorum Præfectus Prætorio fuit in Oriente ſub Theodoſio M. A. D. 380. 381. 382. 383. Ex *l. 96. de Decurionib.* apparet, ſub eius diſpoſitione Myſiam fuiſſe. vid. *Proſopogr.* Male hic in Cod. Iuſt. editum *Floriano. IDEM.*

(c) *Debitorum*, id eſt, tributorum, de quo mox. *IDEM.* Cod. Wurceb. *in debitorum cauſam. RITTER.*

(d) *Cum ſit acerbius perurgendus*, & in fine *l. e. diſpexerit* in nonnullis MSS. *GOTHOFREDVS.* Cod. Wurceb etiam: *cum ſit acerbius perurgendus*, in fine vero *adſpexerit. RITTER.*

(e) *Perurguere*, hæc ſcriptura eſt Cod. Theod. *GOTHOFREDVS.*

(f) *Pudore*, recte: in Til. edit. male *pondere*, etſi ad marg additum *pudore. IDEM.*

(g) *Aſpexerint*, pro reſpexerint, attenderint. *IDEM.*

(h) Al. VIII. vt habetur quoque Cod. Iuſt. & ad marginem a Tilio additum. *IDEM.*

(i) Interpretatio hæc falſa eſt. *IDEM.*

(k) *Inducias* hic vocat Interpres, vt & *l. 3. ſup.* dilationem, vt & Nouella Maioriani *de indulg. reliquorum.* In eadem re laxitatem vocat Conſtantinus *l. 4. inf. de Exactionib.* laxamentum Am. Marcellinus *lib. 16. c. 5. IDEM.*

(l) *Cautionem*, id eſt, promiſſionem: de hac voce vide V. C. Bignonium *in veteres formulas p. 572. IDEM.*

COM-

COMMENTARIVS.

Tributaria in re *dilationem* ſeu inducias Reſcripto Principis datas, & ſic Reſcriptum iſtud non valere definit *hac l.* Theodoſius M. vt & Valentin. Iun. *l. 7. prox. inf.* & *l. 4. inf. de exactionib.* Hæc inquam huius leg. ſententia eſt de re tributaria, deque debitoribus fiſci, vel tributorum, duobus argumentis ex *ipſamet l.* deſumptis. Primo quidem ex voce Debitorvm. Ea ſcilicet ſignate paſſim tributa intelliguntur: veluti rubrica *de indulgentiis debitorum.* & *l. 3. 4. 5. 9. vlt. eius tit. l. 15. 19. 31. 34. inf. de annona & trib. l. 1. 3. 7. de exactionib. l. 1. de diſtract. pignor. l. 1. de patrociniis vicorum. l. 26. de erogat. milit. ann. l. 14. 39. de appellationib. l. 4. de Palatinis S. L. l. 54. 186. de Decurionib. l. 6. quorum appellat. l. 9. de numerariis. l. 1. de ponderatorib. l. 9. de executorib. l. vlt. de prad. Senatorum. l. vn. de priuil. domus Auguſta.* imo & in *l. 2. Cod. Iuſt. ex quibus cauſis infam.* In *hac* inquam *l. 2.* vt id obiter inculcem ad legis illius illuſtrationem, ibi, *qui cum plus debito nomine debitorum exegiſſet*, vox, *debitorum*, pro *tributorum*, ſeu debitorum publicorum accipienda eſt. Quod etiam dubitandi ratio, quæ initio leg. illius indicatur, aperte demonſtrat: ibi, *utque* Pecvlatvs *damnatus intelligi poteſt*, Videbatur ſcilicet in ſp. *illius l.* is, qui ſuperexegerat, peculatus crimen incurriſſe, eo quod cum publicæ pecuniæ obtentu aliquem depeculaſſet, exactum in publicum non redegiſſet. Verum decidendi ratio iſthæc ibi eſt, quia ſcilicet in ea ſp. reus non publicam pecuniam interuerterat (quod vtique peculatus crimen eſt) verum publico nomine perperam exactam in publicum non redegerat. Quare nil neceſſe eſt in ea leg. *tributorum* vocem ſubſtituere, quod Haloander alioquin quoque volebat. Contra, non admittenda eſt CL. Salmaſii in *ea l.* ſubſtitutio *de trapezitico fenore, p. 490. qui cum plus debiti nomine debitorem exegiſſet.* Eodem pariter ſenſu *debitorum* vocem accipio, & *l. 4. Cod. Iuſt. comminationes, epiſtola.* Eodem ſenſu Am. Marcellinus *lib. 17. cap. 3.* agens de Iuliano, & de tributorum & *capitationis* calculo, ratiociniis ab eo in Gallia diſpenſatis: *Quo leuati ſolatio cuncti, nec interpellati, ante praſtitutum tempus* Debita *contulerunt.* Sic & *debitores* abſolute, pro tributorum & fiſci debitoribus, *l. 1. 7. 16. inf. de exactionib. l. 1. de diſcuſſorib. l. 3. 9. 11. 14. de indulg. debitorum. l. 30. inf. quorum appellationes.* Secundo, *vtilitatis publicæ* in *h. l.* nomen ad tributariarum functionum cauſam manifeſte pertinet, & rem annonariam ſeu tributariam ſignificat: pariter vt *l. 3.*
P. 21. *Cod. Iuſt. de primipilo. l. 1. Cod. Iuſt. de offic. Com. S. L. l. 4. Cod. Iuſt. de off. Rectoris prouinc.* Eodemque ſenſu accipiendus eſt titulus Codicis Iuſtinianei: *Si contra ius vel vtilitatem publicam fuerit aliquid impetratum.* Hæc cum non attenderet interpres, imo & Tribonianus, hanc leg. de priuatis debitoribus perperam acceperunt, quaſi etiam determinantem *legem 3. ſupr.* Perperam omnino, & interpres, inquam, vtpote qui moratoriam præſcriptionem ſeu inducias a Principe litigatoribus concedi poſſe, ſupra probabat ad *d. l.* quod tamen interpretatione ſua hic iterum improbat: & Tribonianus, qui miro ideo flagitio hanc leg. interpolauit, & ad ſenſum ſuum, a primigenio ſuo, quem dixi, plane alienum, inflexit, maleque intellectæ legi *quoties*, hanc leg. ceu limitationem eodem titulo ſternendam credidit, ne alioquin pugnantia hac parte quoque contra legem, quam ſibi dixerat, in *Codicem* ſuum referret: ſed & modum adhuc quendam depeculio ſuo illi attexuit. *Lex* ibi ita habet: *Vniuerſa Reſcripta, quæ in debitorum cauſ. ſuper præſtandis dilationibus promulgantur, non aliter valeant, niſi fideiuſſio idonea ſuper debiti ſolutione præbeatur.* Eademque ita refertur ſeu canonizata exſtat *cap. 13. 14. 15. C. 25. Qu. 2.* Quod quidem luculentum eſt Tribonianeæ ϛρεψοδικοπανεργίας argumentum. Nunc ad rem. Dilationes igitur ſeu induciæ debitoribus fiſci, & tributorum *hac l.* non dantur manifeſtis ſcilicet & confeſſatis, vel *conuictis*, qua alioquin voce hic in ſua ſpecie vtitur interpres: At enim quaſi debitoribus tantum conuentis, ad probationes requirendas certi temporis dilationes dantur, *l. 3. inf. de dilationibus.* Ergo ſingulare iſtud eſt in re fiſcali & tributaria, vt ne dilatio debiti ſeu tributi Reſcripto vtiliter tribuatur: cuius rei rationem, quæ in aperto ſatis eſt, eaque indicatur *fine legis*, vide quoque apud Am. Marcellinum *dicto loco:* quemadmodum & cum manifeſtum eſt debitum iſtud, ad prouocationis ſeu appellationis auxilium conuolare non licet, vt docent multæ leges *infra tit. quorum appellationes.*

Tandem *hac l.* notari cupio illa: *manſuetudinis noſtra pudore fatigato*, quæ Theodoſii M. characterem moreſque arguunt, quamque res hæc ei curæ fuerit. Nempe pudor boni principis fatigatur, & manſuetudine eius abutuntur multi, vbi non quod vtilitatibus publicis conuenit, reſcribere importunis precibus adigitur Princeps: quare & Valentinianus Iun. ab eadem mente, *l. prox. damnabilem* hanc *ſubreptionem* vocat.

De Reſcriptis in fraudem rei Tribvtariae.

VII. (a) Iidem (b) AAA. Principio PP. (c)

In fraudem annonariæ rei ac deuotionis (d) publicæ, elicitum damnabili (e) ſubreptione (f) Reſcriptum, manifeſtum eſt, iure non poſſe vires ſortiri: Circa omnes igitur par atque æqualis (g) inlationis forma teneatur. Dat. VIII. Kalend. Octob. Aquil. (h) Arc. A. I. & Bautone V. C. Coss. [385.]

Interpretatio. *Si quis Principis beneficio impetrauerit, vt cum reliquis poſſeſſoribus tributa non ſoluat, hæc impetratio penitus non valebit: Circa omnes enim poſſeſſores leges æqualem inlationis formam ſeruare* (i) *præcipiunt.*

Aliter. *Ne quis poſſeſſor Principis beneficio ſoluere tributa recuſet.*

NOTAE.

(a) Lex 7. *Cod. Iuſt. de annonis & tributis.* Repetitur vero hæc *lex* totidem verbis, *l.* 20. *inf. de annona & tributis.* iungendaque ei, (mox vt oſtendam) *lex* 1. *Cod. Iuſt. de fundis limitrophis.* Aberat *hæc lex a Cod. Tit.* GOTHOFREDVS. Abeſt etiam lex a Codice Wurceb. RITTER.

(b) Male, & hic & *d. l.* 20. iam enim Gratianus A. D. 383. interfectus fuerat. Quare repone: VALENTINIANVS, *Teodoſius & Arcadius.* GOTHOFREDVS.

(c) *Principius* hic ſub Valentiniano Iun. PP. Italiæ fuit: v. Proſopogr. & quæ dico ad *l.* 12. *inf. de murilegulis. l.* 3. *de executoribus.* IDEM.

(d) De hac *Deuotionis* voce mox. IDEM.

(e) V. quæ dixi ad *l. ſuper.* IDEM.

(f) Vel obreptione: vt *inf. tit. ſi per obreptionem.* & *l. vlt. inf. de immunitate conceſſa.* IDEM.

(g) *Æquanimitas* inde hoc ſenſu *l. vn. d. tit. ſi per obreptionem,* & indifferenter, *l.* 36. *inf. de annona & tributis.* IDEM.

(h) *Aquileiæ* Valentinianus Iun. hoc tempore conſtitit. A. D 385. V. Chronologiam, Ambroſium, & Zoſimum. IDEM.

(i) *Seruari.* IDEM.

COMMENTARIVS.

IN tributorum ſeu rei annonariæ fraudem elicita Reſcripta vt aliis conſtitutionibus, viribus inania eſſe iubentur, proxima *l. 6. ſup.* & *l. 25. inf. de ſuſceptoribus.* veluti ſi dilatio detur. *d. l. 6.* ſi canon mutetur, aut remittatur, *l. 3. infra de canone frum. V. R. l. 30. inf. de annona:* ſi in arbitrium alicuius conferatur vt vel ſpecies ipſas vel pecuniam inferat, *l. vlt. inf. de collat. æris:* ſi immunitas concedatur, *l. 1. inf. de annona. l. vlt. ſup. tit. prox. toto tit. inf. de immun. conceſſ.* & *tit. ſi per obreptionem:* ſi *inlationis* forma Reſcripto mutetur in alicuius gratiam, ſpreta pari atque æquali inlationis forma. Idemque iuris eſt in publicarum ſpecierum tranſuectione, de quo eſt nouella Theodoſii 15. *de nauib. non excuſ.* de quo & *tit. inf. de nauib. non excuſ.* Ita & hac conſtitutione Valentinianus Iun. id ipſum cauet, quæ repetita extat totidem verbis *l. 20. inf. de annona & trib.* & idem iterum *l. vn. inf. ſi per obreptionem.*

Hæc cum perſpicua ſint, quatuor tamen ad *hanc l.* adhuc notanda veniunt. Primo obſeruandum hic ſemel, *deuotionem* pro re tributaria, & deuotione ſeu obſequio, quod ab omnibus debetur ſpeciatim in tributis ſoluendis, paſſim accipi, vt hic, ita & *l. 20. 22. 29. 32. 34. 35. inf. de annona & trib. l. 19. inf. de luſtrali conlat. l. 1. inf. de patrociniis vicorum:* quomodo & deuota mens, *l. 2. inf. de publica comparat.* Indeque
P.22. & *deuoti, deuotiſſimique* prouinciales & principales, *l. 10. inf. de metatis. l. 4. de naufragiis. l. 5. de annona. l. 126. 186. de decurionibus,* qui ſcilicet fiſco quod debent ſoluunt, qui tributa inferunt. Contra, *indeuota deſidia,* pro mora facta in inlatione tributorum, *l. vn. inf. de officio vicarii. Deuotio,* ſcilicet eſt *καθοσίωσις* erga rempubl. & *deuotus καθοσιώμενος,* qui, quod fiſco debet, præſtat. Alioquin in genere *deuotio* ſumitur pro fide, quæ debetur & præſtatur Principi & reipubl. in quocunque tandem munere publico. Hinc & *deuoti, deuotionis,* & *deuotiſſimi* appellatio de militibus, deque militari obſequio: *l. 10 inf. de re militari. l. 6. 7. inf. de tironib. l. 17. de erogat. milit. ann. l. 13. de metatis. l. 28. de ſuſceptoribus. l. 3. de equorum conlat. l. 19. de paganis. l. 2. de exact. vel tranſlat. ann.* Valerianus quoque iam olim apud Treb. Pollionem *in Claud. virum deuotiſſimis quibuſque ac fortiſſimis viris præferendum.* Et Nemeſtanus *in Cynegetico. v. 85.*

Et fidos ad bella duces, & milite multo
Agmina, queis fortes animat deuotio mentes.

Auguſtinus *lib. 2. contra epiſtolam Parmeniani. Neque vllo modo per deuotum militem.* Omitto alia, quæ in *Gloſſ. Theod.* (a)

Secundo obſeruandum, *hanc leg.* coaſſandam ſeu coniungendam cum *l. 1. Cod. Iuſt. de fundis limitrophis,* imo hanc illi velut clauſulam ſubiiciendam: emendata illius tantum inſcriptione ex hac noſtra. Perperam enim inſcriptio ibi ita habet: *Imppp. Valentinianus, Valens, & Gratianus AAA. ad Licinium PP.* quod vel ſubſcripti alioquin Conſules ſatis euincunt: emandandum enim vt hic: *Valentinianus, Theodoſius, & Arcadius.* & rurſum, loco *ad Licinium PP.* reponendum ibi *ad Principium PP.* ad quem plures extant hoc anno Conſtitutiones, cuius *Principii* nomen in *Licinii* nomen ibi facile migrauit ex ſoni ſimilitudine. Legis illius verba apponere iuuat: *Tiberianus ad poſſibilitatem ſingulorum quorumcunque locorum intuens, ſtatuit certas poſſeſſiones, quæ ad limitem* FRVMENTVM *conueherent. Quocirca generali lege cenſemus, Tiberiani diſpoſitionem oportere obſeruari, amouentes quidquid vel potentia cuiuſcumque elicuit, vel* FVRTIVA DEPRECATIO, *addentesque nihilo minus, in futurum nulli licere aduerſus veterem vetuſtatem & præſentem legem noſtram importuna & reſpuenda repoſcere. Dat. XVIII.* (*vel VIII.*) *Kalend. Octobr. Aquileia Arcadio A. & Bautone Coſſ.* Vides ibi congruere omnia cum hac *leg.* noſtra, ac nominatim argumentum illius. Ea ſcilicet improbatur elicitum a nonnullis per potentiam, vel per furtiuam importunamque deprecationem Reſcriptum, aduerſus annonæ, ſeu frumenti ad limitem conuectionem, cuius alioquin legis ſubſtantia concordat cum *l. 9. 11. 21. & 22. infr. de annona & trib.* & *l. 15. de erogat. milit. ann.* nempe, annonam conuehi oportere a prouincialibus ad limitem pro loci proximitate, ſeu a proximis, qui ad id deputati iam olim, poſſeſſoribus & poſſeſſionibus, ſeu fundis, qui & inde *limitrophi* dicti, quod ſcilicet ex iis conuecta annona limitaneus miles, qui in limite imperii aduerſus hoſtes & barbaros prætendebat, aleretur: neque Reſcripto hanc neceſſitatem in fraudem rei annonariæ quacunque tandem arte euitari, ſeu mutari poſſe: quæ & ipſa *huiuſce leg.* ſententia eſt, vt & *l. 8. 13. Cod. Iuſt. de fundis patrimonialib.*

Tertio obſeruari ſemel oportet, *hanc l.* & *ſuperiorem 6.* vna cum aliis pluribus, quæ de re tributaria agunt, ad *Præfectum Prætorio* emiſſas: nempe quia annonaria ſeu tributaria res ad eius curam pertinebat, quod & Am. Marcellinus *lib. 14. c. 7.* & Zoſimus non vno loco teſtantur, & hic quidem *lib. 2. cap. 33. lib. 4. c. 10. lib. 5. c. 48.* de quo infra plenius *l. 11. de annona & tribut.* Hinc & Hieronymus *commentario in Prophetam,* eum *Præfectum annonarium* vocat. Hinc adeo *Tiberianum* quoque illum, cuius diſpoſitio circa conuectionem annonæ ad limitem *illa lege* ſtabilitur, Præfectum Prætorio fuiſſe cenſet Accurſius, & poſt eum Cuiacius. Certe non fuit

(a) Conf. quæ notat CLAVD. SALMASIVS in not. ad *Treb. Pollion. Gallien.* & IS. CASAVBONVS ad *Pollion. eiuſd. Claudium in fin.*

fuit is Magiſter militum, quod tamen voluit nuper Amaya *ad eam leg. num. 27.* Limitis quippe tuendi cura etſi ad Magiſtrum militum pertineret (quo argumento vtitur Amaya) attamen annunæ militaris cura ad Præfectum Prætorio pertinebat, vt & ad Vicarium ipſius, vel etiam ad Proconſulem, vbi ſummum is imperium habebat, vt in Hiſpania aliquando euenit, quam paulo ante hoc tempus regebat Proconſul; cuiuſmodi erat Tiberianus ille ſiue Vicarius, ſiue Præfectus prætorio, ſiue Proconſul: de quo in *Proſopogr.* & ad *l. 14. inf. de accuſat.*

Tandem, quantopere hæc res curæ fuerit Valentiniano Iun. oſtendunt illa, *damnabili ſubreptione*, qua & rei meritum & atrocitatem facti ingerit. Execranda ſcil. & damnabilia maxime ſunt, quæ rem tributariam ſeu annonariam, in qua ſalus reipubl. neruuſque militaris conſiſtit, morantur, attentant, & labefactant.

De Precum *Principi oblatarum vi & effectu ad perpetuandam actionem.*

VIII. (a) Impp. (b) Arcadius & Honorius AA. Remigio PF. P. (c) Auguſtali. (d)

Dubium non eſt, *Conteſtationem* (e) intelligi etiam, (f) ſi noſtræ fuerint tranquillitati preces (g) oblatæ, (h) eaſque (i) aduerſus hæredem quoque eius, in quem porrectæ ſunt, vel ab hærede eius, qui meruerit, (k) exerceri: nam, (l) ſicut ex (m) cauſis numeroſis (n) etiam hæc (o) actio tranſmittitur ad hæredem, quæ (p) teſtatori competiiſſe monſtratur, ſic & e diuerſo, iuris definitione, Conſultorum (q) omnium conſona reſponſione, firmatur, *ab hærede actionem non incipere, quæ non competierit teſtatori.* Data III. (r) Kal. April. Conſtantinopoli, Arcadio (s) IIII. & Honorio III. AA. Coss. [396.]

Interpretatio. *Si quis Principi de negotio ſuo preces obtulerit, litem conteſtatus eſſe cognoſcitur. Et ſi defunctus fuerit is qui preces obtulerit, vel is contra quem obtulit, actio & hæredibus defuncti & contra hæredes* P.23. *pulſati* (t) *ſalua permaneat: Quia cauſa actione conteſtata, ea quæ competebat defuncto, competit & hæredi. Si vero auctor* (v) *quolibet ordine* (x) *repetitionem ſuam præſens non publicauerit,* (y) *hæres eius vnde auctor actionem non propoſuit, agere prohibetur.*

NOTAE.

(a) Lex 1. *Cod. Iuſt. quando libellus Principi datus*, &c. iungenda huic *lex 7. inf. de contrab. empt.* Fugitiua porro videri poſſit hæc lex hoc titulo, niſi eo ipſo quod de Reſcriptis hoc titulo agitur, de precibus quoque, ad quas Reſcripta emitti ſolent, agi debere videatur. Melius certe Cod. Iuſt. hæc lex alium in titulum coniecta eſt, quandoquidem de Reſcripto nihil in ea agitur. GOTHOFREDVS.

(b) Iidem AA. in Cod. Til. Iidem porro, qui *l. 6* nam *in l. 7.* ibi abeſt. IDEM. In Cod. Wurceb. ita vt in Tiliano eſt RITTER.

(c) Indurenda hæc nota ſingularis, pariter vt *d. l. 7.* quod & Cuiacius iam recte notauit VIII *Obſeruat.* 21. neque enim Præfectus Auguſtalis de Præfectorum Prætorio numero fuit, quanquam *l. 2. Cod. de off. Præfecti Auguſtalis.* Præfectus Prætorio *Auguſtalis* vocatur. GOTHOFREDVS.

(d) Abeſt hoc a Cod. Iuſt. male: (quod etiam oſtendit *d. lex 7.*) vnde fit, vt iam inſcriptio ibi præferat, *Remigio Præfecto Prætorio.* etſi ad marginem ibi recte additur al. *Auguſtali.* IDEM.

(e) *Litis*, additum Cod. Iuſt. IDEM.

(f) Sic locus hic interpungendus. hactenus male, *intelligi, etiamſi:* etiam in Cod. Iuſt. IDEM.

(g) Δεήσεις [illegible], vocant Græci. IDEM.

(h) In nonnullis *ſublata*, vt a Tilio adnotatum, male. IDEM.

(i) Preces. IDEM.

(k) Ita quoque Cod. Iuſt. *meruit:* quod ſtare non poſſe videtur, quia hic de nudis precibus agitur, deque earum Principi oblatarum vi, non vero de reſcripto ad eas impetrato. Igitur reponat quis *maeruerit*, id eſt, precibus apud Imp. conqueſtus fuerit: quomodo *precum miſeratio* dicitur *l. 4. inf. de cohortalib.* & *deflendi* vox eodem ſenſu vſurpatur, *l. 186. inf. de decurionibus*, & *l. 9. inf. de Legatis.* Niſi *meruerit*, preces ſcilicet offerre, ſupplicamus, id eſt, cui contigerit preces offerre. IDEM.

(l) Sequentia omnia recidit Tribon. quæ ſane etiam non ita aperto vinculo cum ſuperioribus cohærent. Forte pro *Nam*, legendum *Nunc*, vel *Iam.* IDEM.

(m) Id eſt, inter, vel propter: ſed prius malo. IDEM.

(n) *Numeroſum*, v. Gloſſ. Theodoſ. *IDEM.*

(o) *Et*, male in Til. edit. *IDEM.* Cod. Wurceb. *& actio. RITTER.*

(p) Quæ? Temporalis ſcilicet per oblationem libelli perpetuata. *GOTHOFREDVS.*

(q) *Conſulti* ἀπλῶς pro iuriſconſultis *h. l.* & in interpret. *l. vn. inf. de reſponſis prud.* Horatius *II. ep. 2. v. 160.* *Quedam, ſi credis* CONSVLTIS, *mancipat vſus. IDEM.* Recte omnino, quæ obſeruat noſter, ſeſe habent, verum hoc loco a librario ſine dubio *Iuriſconſultorum* vox ſeparata, quod confirmat Cod. Wurceb. in quo legimus: *& e diuerſo definitione Iuriſconſultorum omnium conſona reſponſione firmatur. RITTER.*

(r) Al. XIII. quod a Tilio ad marginem notatum. *GOTHOFRED.* Cod. Wurceb. *XIII. Kal. RITTER.*

(s) Ita recte, quod etiam a Tilio ad marginem notatum, apud quem alioquin male *Gratiano IIII. & Theodoſio III. GOTHOFREDVS.*

(t) *Pulſati* vox paſſim pro reo conuento. vid. Gloſſ. Theod. *IDEM.*

(v) *Auctor* paſſim, a quo ius promanat, vid Gloſſ. Theod. *IDEM.*

(x) Id eſt, non apud acta conteſtatus ſit. *IDEM.*

(y) Id eſt, cuius rei nomine. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

LIBELLVM quoque ſeu PRECES Principi oblatas, litis conteſtatæ vim & poteſtatem obtinere ſeu æquiualere, hac Arcadii conſtitutione definitur: ad eum ſcilicet effectum, vt actiones temporariæ, tempore alioquin perituræ, in tutum redigantur, vt loquitur Paulus *l. 24. D. de liberali cauſa*, id eſt perpetuentur heredi & in heredem, *h. l.* hic enim notiſſimus inter alios litis conteſtatæ effectus eſt. Non idem vero obtinebat in libello oblato Præfecto Prætorio, *l. 1. Cod. Iuſt. de officio PP. Orientis.* etſi dignitas hæc alioquin imperatoriæ proxima eſſet & contigua, &, vt Sex. Aurelius Victor loquitur *c. 9. Honos hic alter ab Auguſto imperio foret*, ἀπόρφυρος βασιλεία, vt eam vocat Eunapius, *in v. Proæreſii*, ἀρχὴ δευτέρα μετὰ τὰ σκῆπτρα νομιζομένη, Themiſtio *Orat. 9.* ἀρχὴ μεγίστη μετὰ τὴν βασιλικήν: de quo plura ad *l. 18. infr. de Prætorib. l. 3. de Primicerio & Notariis.* Nempe hoc vnum inter cætera, quæ Principi reſeruata erant, fuit: videl. vt ſola libelli oblatio ei facta, loco conteſtationis cederet, actionemque perpetuaret. Quod quidem accipiendum non eſt de actionibus illis, quæ perpetuæ alioquin dicuntur, vel quæ longioris temporis, id eſt triginta annorum præſcriptione perimuntur, *l. vn. inf. de action. certo tempore finiendis:* quomodo & diſerte Iuſtinianus hac leg. ad Prætorias & annales eam reſtrinxit, *l. 2. Cod. Iuſt. quando libellus.* Quare ſenſus *huius leg.* hic eſt, temporarias actiones vt litis conteſtatione, ita & libelli oblatione Principi facta perpetuari, & ad heredes tranſmitti. *Speciem* porro, atque adeo genuinum totius huiuſce legis ſenſum, hanc ad diem minus perſpectam, argumento *legis 7. inf. de contrahenda empt.* cui hæc coaſſanda venit, ita conſtituo: Titius fundum vendiderat, poſt venditionem factam multo poſt deceſſerat, querela quidem intra tempus præſtitutum aduerſus venditionem interpoſita, verum neque lite in iudicio conteſtata, neque vllis Principi precibus oblatis: heres eius, tum obtentu pretii vilioris (quæ vtique iuſta reſcindendæ venditionis cauſa non eſt, niſi vltra dimidium læſio ſit) tum cauſis aliis, & forte propter querelam defuncti, etſi non in iudicio, neque apud Principem factam, hanc venditionem reſcindi poſtulabat, eo, vt dixi, potiſſimum obtentu, quod dolorem ſuum de venditione perperam facta defunctus teſtator aperuiſſet. Verum reſcribit imp. *d. l. 7.* id heredem non iure poſtulare, quandoquidem defunctus ſuper eo intra tempora præſtituta nunquam litem conteſtatus fuiſſet (quod vtique regulariter requiritur, vt lis perpetuetur, de quo *ad l. 2. inf. de integr. reſtit.*) nunquam etiam vel libellum Principi ſuper eo obtuliſſet, quod vtique litis conteſtatæ vim obtinet, de quo conteſtationis effectu in hoc ipſo argumento reſcindendæ venditionis, vide Harmenopulum *lib. 3. t. 3. §. 83.* Ergo in propoſito caſu, heredem *hanc actionem* exercere non poſſe, cum alioquin *etiam hæc actio*, nempe ad reſcindendam venditionem, ad heredem tranſmittatur, *ex cauſis numeroſis*, vt ait hæc lex: veluti ſi defunctus litem conteſtatus ſit; ſi libellum Principi obtulerit: item ex aliis cauſis compluribus, veluti, vt hoc addam, ſi per vim metumue venditio facta fuerit: nam & heredi hæc actio, licet lis a defuncto conteſtata non fuerit, competit: *l. 3. Cod. Iuſt. de his quæ vi metuſve cauſa. l. 1. Cod. Iuſt. de reſcind. vendit.* Harmenopulus *lib. 3. t. 3. §. 78.* Extra has & ſimiles cauſas, *ab herede actio incipere non poteſt, quæ teſtatori non competiit.* Quam quidem iuris regulam hic allegat imperator, vbi eam vocat *Iuris definitionem, Conſultorum omnium conſona reſponſione firmatam. Definitio* ſcilicet iuris eſt, Conſultorum omnium conſona reſponſione firmata regula, cum quid generaliter a pleriſque vel omnibus prudentibus definitum eſt, *l. vn. inf. victum ciuiliter agere. Definitio*, quod notiſſimum iam, eſt regula, *l. 202. D. de regulis iuris.* & *l. 1. de regula Catoniana* &c. vnde & Papiniani olim *Definitionum libri duo*, id eſt Regularum, & Q. Mucii Scæuolæ *libri ὅρων.* Prudentum igitur conſona reſponſio Definitiones facit: vt *hac l.* Prudentum auctoritas regulas conſtituit, vt idem Papinianus ait *lib. 2. Definitionum, l. 36. D. de ſtatu liberis.* Sic & apud Rufinum *lib. 2. Regularum, in l. 74. D. de heredibus inſtituend.* auctoritas Galli Aquilii Regulam fecit. Quare neque hac ratione putet quis in Codice Tiliano huius tituli rubricam ſic male conceptam, *de diuerſis Reſcriptis, item de Authoritatibus:* quomodo etiam hunc titulum laudat veteris Conſultationis Auctor: variæ quippe iuris antiqui regulæ hoc titulo confirmantur, puta *l. 7. 8. 10.* quarum etiam regularum hæ notæ ſunt: Manifeſtum eſt, *l. 7.* dubium non eſt, *hac l. 8.* nulli habetur ambiguum, *l. 10.* ſeu *vlt. Authoritates* certe ſunt Iuriſconſultorum ſententiæ, definitiones, regulæ: *l. vlt. inf. de integr. reſtit. l. 2. inf. de pignoribus.* Quandoque etiam *Authoritas* pro lege, imo & pro *reſcripto* accipitur: vt *l. vn. inf. de Centurionib. l. 31. inf. de petitionib. l. 3. de re militari*, quo forte ſenſu potius huic titulo additum fuerit *de Authoritatibus*, quando & eo quoque ita vſi Gothi: vnde *Exemplum Authoritatis*, quod huic Codici præfixum: de qua voce alibi plene. Verum ad rem. Ex his igitur iam patet, qua connexione tota hæc lex inter ſe cohæreat, quæ ſit eius ἀλληλουχία, ἀκολουθία obſcura alioquin; quæ cauſa forte fuit Triboniano, poſtremam & potiſſimam *huius leg.* ſententiam & partem reſecandi. Non quod poſtremam illam regulam, quam *fine l.* inculcat, *ab herede videl. actionem non incipere, quæ non competierit teſtatori* (quæque continetur etiam *l. 32. §. 1. D. ad l. Falcid.*) Iuſtinianus in ſp. *huius l.* improbauerit, *l. vn. Cod. Iuſt. vt actiones ab heredibus.* (quod tamen vulgo traditur) nam & ea iure Iuſtinianeo in ſp. *huius l.* obtinet. Quid igitur? Eam regulam Iuſtinianus

tantum

tantum improbauit, quod ipſemet expreſſe profitetur, ſtipulationum, cæterarumque cauſarum poſt mortem conceptarum contemplatu. Et ſic liquet, *hanc l.* ab Accurſianis & a Baldo, nullo modo intellectam, qui eam ipſam illi ſententiam affingunt, quæ eſt *leg. 2. ſup.* & *l. vlt. infra*, atque adeo in ſpecie *huius l.* Reſcriptum emanaſſe perperam putant; & ſic preces non tantum oblatas, ſed & obtentas, vt Oldr. & Alber. *hic*. Eſt enim hæc lex, non de vi Reſcripti, verum de vi & poteſtate libelli tantum Principi oblati: quod oſtendit alioquin ſatis vel ipſe titulus Codicis Iuſtinianei, ſub quo hæc lex poſita eſt: nempe titulus, *quando libellus Principi datus litis conteſtationem faciat*, etſi *lex 2. eod. tit.* ſit non tantum de libello Principi oblato, verum etiam de Reſcripto ad eum dato. Eſt interim hæc quoque inter alias lex, exemplum ἀβλεψίας & oſcitantiæ huius Codicis conditorum, qui verba relatiua *etiam* Hæc *actio* ad integram conſtitutionem, vnde hæc lex deſumpta eſt, hic retinuerunt, quæ ideo per ſe poſita nullum certum ſenſum habent, ſed coaſſata tantum cum *l. 7. inf. de contrab. empt.* intelligi queunt. Tandem Bugnyonius huic legi locum non eſſe obſeruat in Gallia, *lib. 1. num. 75.*

Num ad Alia Negotia *vis Reſcriptorum, ad Conſultationem Iudicum emiſſorum, porrigi poſſit.*

IX. (a) Imppp. Arcadius, Honor. & Theod. (b) AAA. Eutychiano PP. (c)

Reſcripta ad Conſultationem emiſſa, vel emittenda, in futurum iis tantum negotiis opitulentur, quibus effuſa (d) docebuntur, &c. Dat. VIII. Id. Decemb. C. P. Honorio A. IIII. & Eutychiano Coss. [398.]

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſtin. propter varias exceptiones, quibus *huic l.* locus non eſt. Abeſt etiam a Til. edit. *GOTHOFREDVS.* Abeſt quoque a Cod. Wurceb. *RITTER.*

(b) Inducenda hæc: *& Theodoſ. A.* Quadriennio quippe poſt demum Theodoſius Iun. ab Arcadio Patre Auguſtus creatus fuit: nempe A. D. 402. v. Chronolog. *GOTHOFRED.*

(c) De *Eutychiano* hoc PP. Orientis A. 396. 397. 398. 399. & rurſum A. D. 404. 405. dixi iam ad *l. 1. Cod. Iuſt. ad leg. Iul. Maieſt.* & *ad leg. 19. Cod. Iuſt. de nupt. v.* & *Proſopogr. Theodoſ. IDEM.*

(d) *Effuſa* dicuntur Reſcripta, & *effundi*, quomodo & preces *fundi*: *l. 5. Cod. Iuſt. de ædif. priu. l. 19. C. Iuſt. de donat. l. 30. Cod. Iuſt. de tranſact. l. 19. Cod. Iuſt. de lib. cauſa. IDEM.*

COMMENTARIVS.

Ad Alia Negotia vim Reſcriptorum, ad conſultationes (iudicum videl. de quibus mox) emiſſorum, porrigi vetat *hac leg.* Arcadius A. D. 398. pariter vt Valentinian. III. Placidiæ filius poſtea ſolemni Oratione emiſſa ad Senatum, qua is iuris ἀνάκρισιν inſtituit *l. 2. & 3. Cod. Iuſt. de legibus*, quæ inter alias coaſſandæ ſunt cum *l. vn. inf. de Reſponſis Prudentum.* cum tamen ante hanc leg. aliquando leges, ad Relationes promulgatæ, generale ius facerent, omnium perſonarum & negotiorum ſimilium reſpectu, vt docet *lex 13. inf. de Medicis & Profeſſorib.* *Conſultationes hac leg.* ſunt Relationes iudicum ad Principem de grauioribus cauſis, quotieſcunque illi cunctarentur, vel ambigerent & dubitarent, quidnam ſuper negotiis, quæ iudicia ſententia definire ipſi non poſſent, ſtatuere deberent, de quibus erit infra titulus peculiaris, *de Relationibus, lib. 11.* vbi plene dicetur, & ad *tit. de Appellationibus & Conſultationibus.* & *ad l. 1. inf. de iudiciis.* Cuius generis Relationes ſeu Conſultationes continent libri epiſtolarum vltimi Plinii. Proconſulis Bithyniæ, & Symmahi Præfecti Vrbis: de quibus Ariſtides quoque *Oratione de vrbe Roma.* Veluti ſi inter ius & æquitatem interpretatio ſeu pugna eſſet, *l. 1. Cod. Iuſt. de legib.* Ea quippe lex, quod hactenus ignoratur, ad Relationes pertinet, vt
P. 25. oſtendam pluribus ad *d. l. 1. inf. de iudiciis.* allatis etiam ſimilib. Symmachi locis, *lib. 10. ep. 40. & 52. in pr.* Ad has igitur Conſultationes, Reſcripta ad alia negotia porrigi, in futurum vetat *hac lege* Arcadius, pariter vt Valentinianus III. quæcunque tandem Reſcripta, quaſcunque interlocutiones, *d. l. 2. & 3. Cod. de legibus*, in quarum *l. 2.* ſimilia legi noſtræ verba occurrunt. *Nec generalia iura ſint, ſed leges faciant his* dvmtaxat negotiis *atque perſonis pro quibus fuerunt promulgata.* Et in *l. 3. ſatis eſt expreſſius continere, quod Principes cenſuerint ea, quæ* in certis negotiis *ſtatuta ſunt, ſimilium quoque cauſarum fata componere.* Igitur Reſcripta generalium vim iurium non habent, niſi, quæ prima exceptio addenda eſt, Princeps ea *Edict.* nomine donauerit: vel, quæ ſecunda exceptio eſt, niſi nominatim ſimilium cauſarum fata componere ea voluerit, *d. l. 3.* cuius rei exemplum appoſitiſſimum præbet *lex 4. inf. de iure liberorum*, quam coniungendam legi proxime ſequenti *10. h. t.* mox oſtendam. Addatur & tertia exceptio, niſi Conſultatio non ad vnum caſum, ſeu ad hypotheſim certam adſtricta ſit, verum ad theſim dirigatur, verbiſque generalibus concipiatur. Et hæ vero cauſæ ſunt, cur *hanc leg.* Tribonianus a ſuo Codice abeſſe voluerit. Occaſio autem *huius leg.* ferendæ hæc fuit, vt mihi quidem videtur: Nempe poſteaquam Conſtantinus M. nouam & exactam Conſultationum ſeu Relationum, ac proinde & Reſcriptorum ad eas, rationem excogitaſſet, *l. 1. inf. de appellat.* auctoritatemque auxiſſet, *l. 6. inf. d. tit. de appellation.* (ſic vt refricari quæſtio ita terminata non poſſet, cum olim poſſet, *l. 1. §. 1. D. de appellat.* de quo dixi ad *l. 3. ſup. h. t.*) in maius eorum auctoritas magis magiſque augeri cœpit, ſic vt eorum auctoritates ad alias cauſas ſubinde proferrentur, haud aliter atque leges generales & Edicta, vt docet *lex 1. infr. de Medicis & Profeſſoribus.* Itaque
id

id tanquam periculoſum, Arcadio nunc prohibere viſum, vt & Valentiniano III. poſtea peculiari, vt dixi, iuris *ἀναιρέσει*: de quo v. quæ dixi plura *ad l. 6. infr. de appellat.* Neque abſimile omnino conſilium olim fuit Macrini Imp. non quidem circa Reſcripta ad Conſultationes Iudicum, quo proprie *hac lex* pertinet; verum circa Reſcripta ad libellos priuatorum (a) (quod alterum Reſcriptorum genus eſt) emiſſa. Sic enim de eo Capitolinus *c. 13. Fuit in iure non incallidus, adeo vt ſtatuiſſet, omnia* RESCRIPTA *veterum Principum tollere, vt iure, non Reſcriptis ageretur: nefas eſſe dicens, Leges videri Commodi & Caracalli, & hominum imperitorum voluntates, cum Traianus* LIBELLIS *nunquam reſponderit,* NE AD ALIAS CAVSAS *Facta præferrentur, quæ ad Gratiam compoſita viderentur.* Quo loco, quod nemo adhuc obſeruat, FACTA ſunt omnino ſententiæ iuris & Reſcripta. Ita Pauli *ſententiarum* ſeu *Factorum* libri ſex in veteri Codice Florentino. Sic & *Factum Fl. Conſtantini ad Agricolam PP. Galliarum.* V. Cl. Salmaſius eodem ſenſu accepit illud Capitolini *in Gordianis cap. 5. Nam cum quodam die Factum* (b) *Imperatorium legeret, atque a Proconſulibus Scipionibus cœpiſſet, acclamatum eſt, Nouo Scipioni, vero Scipioni Gordiano Proconſuli.* Quo loco tradit, *Facta* ſibi eadem videri cum Pragmaticis Reſcriptis ſeu ſanctionibus, quod ſcilicet pluribus verbis, & longo tractatu habito concepta eſſent, remque enarrarent: quo ſenſu Græcis *πραγματικὰ*, & *διηγηματικά*, Gloſſæ *Facta τὰ διηγηματικά*: Eodemque ſenſu poſt Cuiacium, *XVI. Obſ. 9. facta cauſarum* dici, *l. 1. Cod. Iuſt. de officio ciuil. iud.* & *l. 3. Cod. Iuſt. de Aduoc. diuerſ. iudic.* *τὰ διηγηματικὰ τῶν δικῶν.* De quo v. & Cuiacium *XVI. Obſeruat. 9.* In iiſdem Gloſſis, *Facto conceptas, διηγηματικῶς.* De Capitolini loco rectum mihi Salmaſii iudicium videtur. Nempe enim Gordianus Proconſul Africæ Imperatoris Edictum publice legiſſe ibi indicatur, cumque id legeret, ad commendationem eius multa adieciſſe, Scipionum etiam exemplis adnotatis. In cæteris, Salmaſii ſententiæ minus accedo, nam *Facta cauſarum*, non *facta cauſarum*, in illis duabus legibus retinendum cenſeo. His omnibus addo *leg. vlt. inf. de relat.* vbi *generale factum*, hoc ſenſu dicitur, v. quæ *ibi* dicam.

(a) Mitius hic auctor ſentit, quam quidem in *Diatriba de Cenotaph. Tom. III. Theſ. Otton. pag. 335.* facit enim ibi cum *CVIACIO Obſeruat. Lib. VII. c. 23.* & *FRANCISC. HOTOMANO Antitribonian. c. 9* quibus reſcripta & conſtitutiones omne ius Romani populi perturbaſſe viſum eſt. Hinc multi ſunt in laudibus Macrini Imp. quem ſtatuunt iuſſiſſe aboleri omnia Principum reſcripta: ſed errant. Capitolinus enim, tantum *ſtatuiſſe*, non vero *iuſſiſſe* Macrinum id reliquit. Quod autem attinet ad hanc Gothofredi opinionem, nimirum cogitaſſe eum de tollendis illis reſcriptis, quæ ad priuatorum libellos emiſſa erant, ei quidem fauere videtur, quod de Traiano memoriæ traditur, nunquam libellis eum reſpondiſſe. Nam id de Epiſtolis a magiſtratibus datis nullo modo poteſt intelligi, ſed de ſolis priuatorum libellis accipiendum eſt. Verum reliqua Capitolini verba repugnant. En diſerte ait, *omnia reſcripta*, additque Imperatorem voluiſſe, vt tantum ex iure ageretur non ex reſcriptis, nefasque, eſſe dixiſſe, Imperatorum quorundam imperitorum voluntates leges videri. Videt itaque lector auctoris noſtri opinionem locum habere hic non poſſe. Mirabitur præterea Macrini propoſitum, qui certe ſi per longius tempus Romanam tractaſſet rempublicam, effectuique dediſſet, quod ſibi propoſuerat aut animo voluebat, neque reipubl. Roman. neque nobis bene conſuluiſſet. Mihi videtur propterea *in iure valde incallidus* fuiſſe vbi enim quis conſiderauerit Iuriſprudentiæ ſtatum, qui ſub Macrino fuit, mox ille intelliget, ex reſcriptis, quæ tunc exſtabant, plurima vel obſeruanda, vel conuertenda fuiſſe in edicta, non vero tollenda. Penſitemus innumera illis temporibus obuia negotia, de quibus neque legibus, neque Senatuſconſultis, neque iuribus aliis ſatis pleneque cautum erat. Quid ergo Magiſtratus & iudices facerent? Neceſſum erat, aqua hæreret, multæque obducerentur tenebræ ſubducta luce. Scripta præterea ICtorum præclariſſima, magna ex parte cum reſcriptis, quibus erant referta, vti teſtantur in Digeſtorum volumine & alibi reliquiæ, fatalem tunc habuiſſent terminum. Et quis ignorat controuerſias ICtorum veterum per reſcripta ſæpenumero diremptas, quæ ſane ſublatis reſcriptis denuo fuiſſent agitandæ? Nonne etiam magis conueniens videtur, vt, quando de quibusdam negotiis caſibusque recens emergentibus lex dari non poteſt, iuriſperitorum vagam indeterminatamque interpretationem Princeps reſcripto definiat? Viderunt id Imperatores, qui non edictis tantum ſed & reſcriptis his ferere medelam, imo multa in veteribus legibus, prout præſens exigebat vtilitas, eleganter emendarunt, qua de re vid. *TERTVLLIANVM Apologet. c. 4.* & *ANTONIVM SCHVLTINGIVM diſſert. pro Reſcript. Impp. Rom.* qui eit. Capitolini verba docto inſtruxit Commentario.

(b) Pertinet huc Conſtitutio, qua ſanctum eſt, vt ſeptem prouinciarum Galliæ conuentus Arelatæ agerentur. Primus eam *NICOL. DE CVSA Lib. III. Concord. Cathol. 35.* & poſtea *IOS. SCALIGER Lect. Auſonian. Lib. I. 24.* publicarunt. Eius conſtitutionis inſcriptionem in ſcripta ſcheda *FR. IVRETVS ad Symmach.* a Salmaſio l. c. laudatus, hanc fuiſſe teſtatur: FACTVM FL. CONSTANTINI AD AGRICOLAM PRAEF. PRAETORIO GALLIARVM. *CL. SIRMONDVS* quidem *obſeruat. ad Sidon. Apollinar. carm. XVI. v. 151.* probat inſcriptionem falſam eſſe, ex antiquiſſimo Arelatenſi Codice, conſtitutionemque datam ab *Honorio & Theodoſio AA.* monuit tamen eandem in Codice Autiſſiodorenſi FACTVM appellari, ab Hincmaro *in epiſt. VI.* EDICTVM.

De HÆREDIBVS *Reſcriptum impetrantis.*

X. (a) Impp. HONORIVS & Theodoſius AA. Ioanni PP. (b) Poſt alia. (c)

NVLLI habetur ambiguum, etiam ab hæredibus, & pro hæredibus, poſſe Reſcripta (d) Noſtri Numinis allegari: nec excludi temporibus, (e) nec aboleri caſibus (f) impetratum, (g) &c. Dat. XVI. (h) Kal. Mar. Rau. Honorio VIIII. (i) & Theod. V. AA. COSS. [412.]

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Til. edit. & a Cod. Iuſtin. pariter vt lex *9. ſup.* quæ huic concordat. Coniungenda autem ea *legi vlt. inf. de iure liberorum*, & *legi 6. inf. de inoff. teſtam.* & famoſæ *l. 19. Cod. Iuſt. de teſtamentis.* *GOTHOFREDVS.*

(b) *Ioanni* huic PP. inſcribuntur hoc triennio plures leges, puta anno 412. *lex vlt. de feriis*, *lex 8. de executoribus* *l. 20. de Iudæis*, *lex 12. de cenſitoribus*, *l. 3. de ſecund. nupt.* anno 413. præter tres ſuperiores *lex 20. de Palatinis*

S. L.

S. L. l. 10. *de metatis. l.* 7. *de indulg. debitorum:* An. 414. *l.* 5. *Cod. Iuſt. de his qui ad Eccleſ.* vide *Proſopogr.* vbi oſtendo pluribus, cuinam Præfecturæ is præfuerit, *IDEM.*

(c) Quæ continentur *d. l. vlt. IDEM.*

(d) V. quæ dixi ad *l.* 2. *ſup.* veluti, de iure communium liberorum, *d. l. vlt.* de inſtitutionibus coniugum orborum firmandis, *d. l.* 6. *de inoffic. teſt. IDEM.*

(e) Veluti longi temporis ſilentio. *IDEM.*

(f) *Caſus* hic pro *morte*, vt expreſſe *d. l. vlt.* Caſus, inquam, pro morte, *hic* & *l.* 6. *inf. de legitimis hered.* & apud Symmachum *lib.* 4. *ep.* 58. *lib.* 9. *ep.* 103. *lib.* 10. *ep.* 25. Ammian. Marcellinus *lib.* 25. *cap* 3. *Intellexit occiſum, grauiterque amici caſum ingemuit.* Item, de obitu Iuliani Imp. (*poſt caſum glorioſi Rectoris.*) v. Iuretum *Symmach. lib.* 4. *ep.* 58. *IDEM.* Non capio auctorem noſtrum. De *caſu* enim *d. l. vlt. de iur. liber* nihil; niſi quis maluerit ibi: *in ſimili cauſa* ſubſtituere *caſu*, quod tamen audax eſſet facinus. Si quis locus iuuat noſtrum, ille eſt, quem adducit ex *leg.* 6. *de legitim heredit.* vbi legitur, *auiarum ſucceſſio caſu interueniente*, cuius loco Tribonianus expreſſe *l.* 10. *Cod. Iuſt. de ſuis & legit.* ſubſtituit *morte*. Apud Symmachum *lib* 4. *ep.* 58. *lib.* 9. *ep.* 109. de caſu altum ſilentium, neque *Iuretum* video aliquid notaſſe, niſi hic editionum varietas fucum mihi fecerit. Certe perſuaſum habeo, locum alterum Symmachi *lib.* 10 *ep.* 25. *probate caſibus aduerſus gloriam nihil licere*, vti & verba *Marcellini l. c.* aliter longe interpretanda. *RITTER.*

(g) Veluti, ius liberorum. *GOTHOFREDVS.*

(h) Hinc emendanda ſubſcriptio *d. l.* 19. *Cod. Iuſt. de teſtam. IDEM.*

(i) *vg.* in *hac l.* & *d. l. vlt.* ex *d. l.* 6. & *d. l.* 19. *Poſt Conſulatum Honorii* 9. &c. i. e. A. D. 413. Ad quem annum referenda proinde *d. l.* 15. non ad A. 409. vt vulgo, vel 410. vt nuper Vir doctus volebat. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

HEREDIBVS quoque Reſcriptum impetrantis id prodeſſe, neque id temporis lapſu, vel morte impetrantis finiri, ac proinde in iudiciis allegari poſſe, definit *hac leg.* Honorius Imper. pariter vt Conſtantinus M. *l.* 2. *ſup.* & Claudius, *l.* 2. *Cod. Iuſt. de diu. reſcript.* qui in genere definit, Reſcripta perennia eſſe debere. Eſt autem hæc lex pars prolixioris conſtitutionis Honorianæ ſuper Reſcripto nominatim *de iure liberorum*, e qua etia adhuc fragmenta ſuperſunt, puta *lex vlt. inf. de iure liberor. l.* 6. *de inoff. teſt.* & famoſa *lex* 19. *Cod. Iuſt. de teſtamentis*, quibus hæc noſtra coaſſanda venit, emendata ſubſcriptione, vt iam *in Notis* indicatum eſt. Ex his vero legibus inter ſe iunctis ſpecies, quæ huic legi occaſionem præbuit, hæc repetatur. Catulinus V. C. vxorque eius, cum liberos non haberent, atque adeo ius ſolidum capiendi ex teſtamentis ipſorum inter ſe iure antiquo ex *lege Iulia Papia Poppæa* (cuius fragmenta iamdudum addimus) velut orbi non haberent, precibus ab Honorio Imp. ius communium liberorum poſtularunt, mox & Reſcripto eios impetrarunt, quo ſcilicet ſolidum inter ſe capere poſſent: iiſdemque etiam precibus *inſeruerant*, conteſtatique mutuo fuerant, ſeſe velle mutuo ſibi heredes eſſe, quod eo ipſo ſolemne teſtamentum eſt. *d. l.* 19. *Cod. Iuſt. de teſtamentis*, quæ huic, vti dixi, inter alias coniungenda eſt, quæque etiam indicatur a Valentiniano Tertio *Nouella de teſtamentis* 4. Quid inde fit? Cum Catulini vxor deceſſiſſet. Catulinus aliquamdiu ſuperſtes Reſcriptum illud in iudicio ipſo non allegauerat, (quod alioquin fieri mos erat, de quo ad *l.* 2. *ſup.* quæ huic omnino concordat) mox & deceſſerat, ſucceſſori eius id non obeſſe Honorius conſtituit, *d. l. vlt. inf. de iure liberorum.* regula, quæ *hac l.* continetur, pro ratione ſubiecta. Et tamen additur *d. l.* 6. *de inoff. teſtament.* hæc ſiue limitatio, ſiue taxatio: *ſalua liberis vxoris, ſi quos reliquerit, inofficioſi querela.* Cui omnino congruit dicta Nouella Valentiniani *de teſtamentis* 4. Ita quoque *d. l.* 19. hæc eadem limitatio additur: *ſi alia ei nocere non poſſunt.* Ita quoque Theodoſius Iun. *lege* 2. *inf. de iure liberor.* qua communium liberorum ius omnibus, coniugibus ſcilicet, vt ad eam *leg.* oſtendam, ſimul & ſemel indulſit, hanc exceptionem & taxationem addit: *Niſi forte lex alia minuerit derelicta.* Et ita quidem quatuor hæ leges inter ſe coniungendæ ſunt, optimoque inter ſe nexu cohærent. Nempe definitio ipſa ſeu deciſio continetur *l. vlt. inf. de iure liberorum.* ratio deciſionis *hac leg.* Applicatio & Ampliatio, *d. l.* 19. Limitatio tandem *d. l.* 6. *de inoff. teſtament.* & *d. l.* 19. *inf.* Quæ poſtrema deinceps in Codice Iuſtinianeo celebrata, lucem hinc haud exiguam, genuinamque deinceps interpretationem acceptura eſt, quæ alioquin turbide hactenus a multis explicatur. Ex qua interim *lege*, cum hac nominatim coniuncta, illud colligimus, duo in ſpecie propoſita heredibus oppoſita fuiſſe. Primo, quod defunctus Reſcriptum non allegaſſet, id quod *hac leg.* refellitur: Secundo, quod hæc mutua coniugum inſtitutio ſeu declaratio (non interrogatio, vt interpretes ferme) precibus ſeu ſupplicationi Principi oblatæ facta, pro ſolemni & legitima inſtitutione habenda non videretur, maxime quod Imperator Reſcripto ſuo nullam eius diſpoſitionis & inſtitutionis mentionem feciſſet, eamue corroboraſſet, etſi Reſcripto ſuo ius communium liberorum tribuiſſet, quod *d. l.* 19. refellitur. Reſcribitur adeo, ſatis eſſe, huiuſmodi inſtitutionem *inſertam* mera fide precibus, Imperatoreque medio & toto iuro *teſte* factam, Principis auribus *intimatam*, *deſignatum* ſucceſſorem, ſeu oblatis precibus declaratum, quæ omnia verba ſunt *illius legis.* Hinc quoque ſeu ex hac legum commiſſione patet, procatarcticam illius l. cauſſam non repetendam ex perturbato imperii ſtatu, quaſi ideo tum relaxandæ fuerint teſtamentorum ſolemnitates, verum exinde ſimpliciter, quod coniuges ex facti contingentia, qui communium liberorum ius impetrauerant, ſimul precibus addiderant mutuam ſui inſtitutionem: Vnde iam ad generalem conſtitutionem Honorius aſſurrexit. Ad legem noſtram redeamus, qua dicitur: *Reſcripti vim non excludi temporibus, nec aboleri caſibus*, vt olim certe nonnullis videbatur (ſed falſo) auctoritatem Reſcriptorum deuoluto anni ſpatio firmitatem ſuam non obtinere, vt docet, ſimul & improbat *d. lex* 2. *Cod. h. t.* Ita in Gallia certe hodie Reſcripta omnia anno finiuntur, neque valent, niſi ſecundo Reſcripto prorogentur: quo pertinent, quas vocant, *Lettres de Sur. an*, neque ad ſucceſſores porriguntur, ſi contra defunctum citatio nulla facta ſit, quod etiam Iure Canonico obtinet. *c.* 23. & *c.* 36. *X. de reſcriptis.* Alioquin de hac quæſtione, vtrum Reſcriptum impetratum ad heredes & ſucceſſores impetrantis tranſeat? vid. Nicol. Natalium *de tranſmiſſione, caſu* 52. Certe dubitari iure poſſit, num iure Iuſtinianeo id obtineat, quandoquidem ibi *hac lex*, & *lex* 2. abſunt: etſi perennia eſſe debere ibi definiantur. *d. l.* 2. ad excludendam ſcilicet præſcriptionem annalem, quæ quibuſdam placebat.

P. 27.

DE MANDATIS PRINCIPVM.

TITVLVS III.

LIB. I. COD. IVST. TIT. XV. Et ſic ibi titulus hic ſuperiorem præcedit.

PARATITLON.

MANDATA Principum, *hoc tit.* ſunt præcepta, (quomodo vocantur in Interpretatione) quæ Viris in dignitate poſitis, veluti Tribunis & Notariis *h.l.* & *l. 3. inf. de religione.* & *l. 55. de hæreticis.* Peræquatoribus, Comitibus ordinis primi, qualia fuerunt illa, quorum partes ſunt *lex 13. inf. de Senator. l. 9. inf. de prædiis Senatorum. l. 14. 15. 16. inf. de Cenſitoribus.* vel Comitibus Conſiſtorianis, extra ordinem in prouincias miſſis, a Principibus ſcripta dabantur: *γράμματα προστάξεως* Athanaſio.

SECRETIS *ſeu non ſcriptis Principis Mandatis fidem non habendam.*

I. (a) Imppp. Gratianus, VALENTINIANVS & Theod. AAA. ad Euſignium (b) Proconſulem Aphricæ. (c)

SI quis aſſerat, *cum Mandatis noſtris* (d) *ſe venire* (e) *ſecretis*, omnes ſciant, nemini quicquam, niſi quod ſcriptis probauerit, eſſe credendum, nec vllius Dignitate terreri, (f) ſiue ille Tribuni, ſiue Notarii, ſiue Comitis præferat (g) poteſtatem, (h) ſed ſacris (i) Noſtris Literis eſſe credendum. (k) Dat. XV. (l) Kal. Iul. Veronæ. (m) Accepta Prid. Kalend. Aug. (n) Merobaude iterum & Saturnino Coss. [383.]

INTERPRETATIO. *Si quis aſſerat, cum mandatis Dominorum* (o) *ſe venire ſecretis, omnes ſciant, minime quicquam, niſi quod ſcriptis probauerit, eſſe credendum, nec vllius dignitate terreri, ſed in omnibus ſcriptis Principis eſſe credendum.*

ALITER. *Nulli debere credi, qui ſecreto ſibi aliquid dicit a Principe eſſe mandatum, ſi Principis præcepta non dederit.* (p)

NOTAE.

(a) *Lex 1. Cod. Iuſt. eod. tit.* GOTHOFREDVS.

(b) *Euxenium* in An. Put. *Tuſcium* habet Tiliana editio male; etſi ad marginem additum: *Euſignium*, vt & male Codice Iuſtinianeo: *ad Euſignium Præfectum Prætorio.* Eidem Euſignio Proconſuli Africæ inſcribitur hoc ipſo Anno *lex 95. inf. de Decurionib.* Poſtea certe A. D. 386. & 387. PP. Italiæ fuit. vid. *Proſopogr.* & Symmachum. IDEM

(c) Africæ. IDEM.

(d) *Dominorum*, in MS. vt in Interpret. IDEM.

(e) *Veniſſe*, Cod. Iuſt. Hoc noſtrum melius propter illa, *ſi quis aſſerat.* IDEM.

(f) Scilicet oportere omnes ſciant. IDEM.

(g) *Proferat*, Cod. Iuſt. male. IDEM.

(h) *Poteſtatem* vocat, quia hi cum poteſtate & imperio in prouincias miſſi. Et tamen loco huius vocis Cod. Iuſt. habet, *dignitatem*, vt ſupra *nec vllius dignitate terreri.* IDEM. Verba, *ſiue ille Tribuni* &c. *præferat*, abſunt a Cod. Wurceburg. & certe videntur ex Cod. Iuſtinianeo deſumpta. RITTER.

(i) *Sed ſacras noſtras literas eſſe quærendas.* ita Cod. Iuſt. quod ἐξηγητικὸν equidem eſt, at noſtrum hoc elegantius. In Cod. Put. & Reg. *ſed in omnibus, ſcriptis Principum eſſe credendum.* vt in Interpret. GOTHOFREDVS. Cod. Reg. lectionem ſeruat etiam Cod. Wurceburg. Verum placet altera, quæ fere cum Iuſtinianeo Cod. conuenit. RITTER.

(k) Tantum ſcilicet. GOTHOFREDVS.

(l) Al-

(l) Al. XVI. vt Cod. Iuſt. & ad marg. Til. edit. Alii habent VIII. *Kal. Mai. Conſtantinop. Antonio & Syagrio Coſſ.* vt ad marg. quoque Til. ed. notatum. *GOTHOFREDVS.* Et dies & conſul abſunt a Cod. Wurceb. *RITTER.*

(m) *Heraclea*, Cod. Iuſt male: nam & Valentiniano Iuniori hæc lex tribuenda, vt ex Africæ mentione in inſcript. liquet. *GOTHOFREDVS.*

(n) Karthagine ſcilicet. *IDEM.*

(o) *Dominorum*, ita paſſim Interpres Breuiarii Anianei, qua voce Reges Gothorum, Francorum, indicat. *IDEM.*

(p) Id eſt, ediderit, exhibuerit. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

SECRETA Principis Mandata, vel vt ſimpliciter Græci *in Baſil.* σεκρέτον, vel vt eadem habent ἄγραφον κέλευσιν habere ſe dicentibus, qui ſe a Principe miſſos, verboque ſibi mandata quædam dicunt, fidem haberi vetat *hac leg.* Valentinianus
P.28. Iun. A. D. 383. pariter vt Iuſtinus & Iuſtinianus, vno caſu excepto, *l. 2. Cod. Iuſt. eod. tit.* & *Nouella 17. de Mandatis Principum, cap. 4.* verſ. *ſi quis autem:* & in partem *Nouella 124 cap. 4.* Et quidem in ſpecie huius leg. per Africam, quamcunque tandem (quæ ampliatio hic additur) *Dignitatem* ſeu *Poteſtatem* illi præferant, qui hæc mandata ſecreta obtendunt, quique cum his ſeſe miſſos a Principe aiunt. *Mandatorum* Principalium, quæ & θεῖα commonitoria, ἐντολαὶ, παραγγέλματα, duo olim genera obſeruare licet, quæ quidam peſſime confundunt, vnum quidem eorum, quæ Magiſtratibus ſeu Rectoribus prouinciarum in prouincias proficiſcentibus de more a Principe dabantur, quibus videlicet ea omnia, quæ muneris eorum officiique erant, continebantur: de quibus accurate Briſſonius, *lib. 3. Formularum*, deque his eſt inter alia elegantiſſima illa Iuſtiniani *Nouella 17.* cuiuſmodi nonnulla etiam hoc Codice contineri exiſtimo, *in l. 80. inf. de Decurionibus. l. 6. & 20. de operibus publicis. l. vn. de præbendo ſalario.* De hoc vero mandatorum genere non eſt *hic titulus*, ſeu *hæc lex vn.* quod quidam cenſent. Alterum mandatorum προστάξεως, κελεύσεως, genus eſt iſtud, de quo *hac l.* agitur: nempe extraordinarium, quod videlicet neceſſitate aliqua vel occaſione publica extra ordinem vrgente de Palatio ab Imperatore in prouincias miſſis vel Legatis dabantur, quorum meminit quoque Ammianus Marcellinus, *lib. 15. cap. 5. Arbitione auctore Apodemius* (Agens in rebus) *ad eum vocandum cum* LITERIS *mittitur, qui incidentia paruipendens*, (ita recte Doctiſſ. Valeſius) *cum veniſſet in Gallias, diſſidens a* MANDATIS *conuentis, quæ proficiſcenti ſunt data, nec viſo Silnano, nec oblatis ſcriptis, vt veniret admonito remanſit:* vbi *Mandata conuenta* ſunt, de quibus inter Imperatorem, Arbetionem & Apodemium conuenerat. Idem & *commonitorium* dicitur *l. 27. de erogat. milit. ann.* & Amm. Marcellino *lib. 28. cap. 1. Quidam eſt repertus Gallus audax ad vſque inſaniam, cui commonitorium cum literis Auguſti tradidit. Epiſtolæ* vero aliæ ab his ſunt, de quibus elegans eſt alioquin Chryſoſtomi locus *in poſter. ad Theſſalon. λογ. γ. ἐν ἠθικῷ. p. 234. tomo 4. Saniliano.* vnde & *Epiſtolarii*, de quibus Saluianus: hæc enim erant, quæ ad ipſos prouinciales emittebantur. *Entolina* certe hæc noſtra vocantur apud Luitprandum, nos *Inſtructiones* vocamus. Et hæc de mandatis ipſis.

Nunc ſecundo loco videndum eſt de iis, quibus ea data. Miſſis ſcilicet a Principe hæc mandata dabantur, cuiuſmodi fuere inter alios, vt hæc lex docet, hi tres, puta *Tribuni, Notarii, Comites*, de quibus ſuis alioquin titulis. De Tribunis quoque fidem facit Amm. Marcellinus, *lib. 15. cap. 5. & lib. 20. cap. 4.* de Tribunis & Notariis ſimul multa exſtant exempla. Ita *Marcellinus* Tribunus & Notarius ad collationem Carthaginienſem inter Catholicos & Donatiſtas ab Honorio Imp. cognitor miſſus cum mandatis A. D. 410. quæ integra exſtant in actis collationis iſtius, quorum etiam pars quædam exſtat *l. 3. inf. de religione.* Ita A. D. 386. *Dalmatius* quoque Tribunus & Notarius ad Ambroſium a Valentiniano Iun. cum mandatis miſſus, collationis cum Auxentio Ariano inſtituendæ cauſa, teſte ipſomet Ambroſio *ep. 32. Dalmatius me Tribunus & Notarius* MANDATO, *vt allegauit, clementiæ tuæ conuenit, Tua, poſtulans*, &c. Et in *Oratione*, quæ illi epiſtolæ proxima: *Per Tribunos me vidiſtis, aut audiſtis, Imperiali* MANDATO *eſſe conuentum, vt quo vellem abirem, hinc & ſi qui vellent, ſequendi poteſtatem haberent.* Ita ab eodem miſſus in eodem negotio Notarius cum mandatis, qui & mandatum intimauit, eodem teſte *ep. 33.* Ita Diogenius vel Diogenes & Hilarius Notarii cum Palatinis a Conſtantio Imp. miſſi cum mandatis aduerſus Athanaſium, vt ipſemet teſtatur, *ep. ad ſolitariam vitam agentes, p. 828. 829. & 843. T. 1. ed. Colon. & Apologia 2.* Ita Dulcinus Tribunus & Notarius ab Honorio miſſus ad leges ſuas exequendas cura perficiendæ vnitatis: de quo Auguſtinus *contra Gaudentium*, & *Retractationum lib. 2. c. 59.* Ita Ariſtolaus Tribunus & Notarius eodem fine βασιλικαῖς συλλαβαῖς miſſus a Theodoſio Iun. teſte Cyrillo, *ep. ad Acacium* Melitenæ Epiſcopum & Ioanne Ep. Antiocheno *ad Cyrillum*, inter opera Cyrilli: & Cyrilli Ep. ad Donatum. Ex quibus apparet, Tribunos hos & Notarios in negotio nominatim religionis cum mandatis a Principibus emitti ſolitos: quomodo & aliis paſſim neceſſitatibus explicandis mittebantur, veluti reis apprehendendis, cuius rei exempla multa apud Am. Marcellinum, veluti ſi cunei militares aliunde abſtrahendi, Amm. Marcellinus *lib. 20. cap. 4.* vagis & militibus deſertoribus conquirendis, *l. 17. de deſertoribus*, vt neceſſitatibus vrgentibus ſubuenirent, vt geſta quædam ſcrutarentur, vt militi ſtipendium debitum, vel donatiuum ſoluerent, vt apud Amm. Marcellinum *lib. 28. cap. 6.* (vbi de Palladio Tribuno & Notario, in id in Africam miſſo) Marcellinum Comitem *Chronico, Patricio & Hypatio Conſſ.* vbi de Paulo Tribuno. Item ad tuitionem eorum, qui ad Eccleſias confugerant, vt exemplo Ioannis Tribuni & Notarii patet apud Paulinum *in vita Ambroſii.* Iidem & nouorum operum cura delegata, teſte Symmacho *lib. 10. ep. 39.* Iidem Notarii, frumentarii commeatus vrgendi cauſa miſſi, idem teſtis, *lib. 10. ep. 31.* quo etiam ſpectat *lex 37. inf. de nauiculariis.* Quin imo & ad Reges exteros iidem Tribuni & Notarii miſſi cum Imperatoris ſcriptis. Exemplum in Spectato Tribuno & Notario, apud Am. Marcellinum *lib. 17. cap. 5.* & Ioanne apud Zoſimum *lib. 5. c. 40.* vt non adeo abſimiles hac parte videantur Tribuni hi & Notarii iis, quos ſequior ætas *Miſſos Dominicos*, qui ſcilicet in prouincias mittebantur a Regibus, vocauit. De quibus alioquin Tribunis, Notariis, & Comitibus ſuis *titulis*, quorum etiam apud Am. Marcellinum, & Ambroſium, non vna mentio, etiam *ep. 64.* Nicentii, ex-Tribuni, & Notarii. Et hæc de Tribunis Notariis: ſed & Notariis ſimplicibus hac in re ipſa vſi Principes, vt hæc lex oſtendit, *ſiue ille Tribuni, ſiue Notarii* &c. & Symmachus, *d. lib. 10. ep. 31.* & Am. Marcellin. *lib. 14. cap. 5.* de quo ad *l. 1. inf. de Primicerio & Notariis.*

Ad *legis* ſententiam redeamus. Ergo huiuſmodi quoque viris, quamlibet Tribunis & Notariis, ac nominatim a Principe miſſis fidem haberi vetat *hac l.* Valentinianus Iun. niſi mandatis ſcriptis inſtructi, muniti ſint, *ſacris literis*, vt *hac l.* dicitur, quarum certa & ſolemnis forma erat in ſcriniis Principis, & vt hodie loquuntur, *Bullatis* & *Sigillatis* bulla vel ſigillo Principis: & niſi mandata hæc *allegauerint*, quæ vox hac in re propria apud Ambroſium *ep. 31. Dalmatius me Tribunus & Notarius* MANDATO, VT ALLEGAVIT, *Clementiæ conuenit Tuæ, poſtulans*, &c. vt & *intimandi*, idem *ep. 33. Per Tribunos me vidiſtis, aut audiſtis, Imperiali* MANDATO *eſſe conuentum.* Quorum priore loco *Allegandi* voce indicatur, quid ſcriptura exhibitum. Quæ vtraque Epiſtola ſub eodem Valentiniano Iun. vel ad ipſummet data eſt A. D. 386. triennio poſt hanc ipſius *legem.* De quo tamen dubitatum videtur, de Tribunis in-
P 29. quam, & Notariis, vtrum & hi mandata ſcripta exhibere tenerentur, quandoquidem dignitas hæc, ſeu honor Tribuni & Notarii hoc æuo non niſi egregiis viris dabatur, & *ad Imperiale* SECRETVM *tales eligebantur, in quibus reprehenſionis vitium nequiret inueniri*, vt diſerte Caſſiodor. *I. Var. 4.* de Patre ſuo agens. Verum & hos quoque mandata *ſcripta* exhibere vult Valentinianus Iun. SIVE *ille Tribuni*, inquit, SIVE *Notarii, ſiue Comitis præferat poteſtatem.* quamlibet SECRETORVM Principis participes eſſent: de quo idem Caſſiodor. *VI. Var. 16.* & quidem huiuſmodi ſecretorum, quæ non eſſent ante ſcienda, niſi cum fuerint perfecta, vt idem ait. Generaliter igitur ſecretis Mandatis credi vetat Imperator. *Secreta* Mandata *hac l.* ſunt, quæ ſcriptis nullo modo probantur, quæ ἁπλαῖ προφάσεις Athanaſio, *Apolog. ad Conſtant. T. 1. p. 689. ed. Colon. an. 1686.* quæ *verbo mandantur*, vt in epiſtola Fauſtinæ ad Marcum, *in vita Caſſii*, *p. 44.* φάσει μόνῃ, vt rurſum Athanaſius *l. c. p. 690.* Tacito *lib. 2 c. 43. annal.* dicuntur *occulta mandata.* (a) Iuſtinus & Iuſtinianus *d. l. 2. Cod. Iuſt. eod. tit.* quem Cuiacius ex *Baſilicis* reſtituit, vocant *iuſſionem diuino verbo* tactam *ſine ſcriptis.* θείῳ ῥήματι, ἄγραφον θείαν κέλευσιν. Græci hæc abſolute, σεκρέτον ὅτις ἐν οἱῳδήποτε σεκρέτῳ παραγένηται. Item ſecreta Mandata ſunt, quæ largiora quam quæ ſcripta, quomodo Symmachus *lib. 6. ep. 18.* *largiora Mandata ſcriptis* opponit. Alio vero ſenſu *ſecreta Mandata*, quæ ſcripta quidem, ſed ad tempus clauſa: quo ſenſu apud Suetonium *Tiberio, cap. 52.* nonnulli reponunt & accipiunt: ἀπόῤῥητα καὶ κρυπτὰ παραγγέλματα. Huic porro legi conuenit omnino Athanaſii locus *Apologia ad Conſtantium, p. 688.* vbi, cum inimici eius iactarent, Diogene *Notario*, qui in id miſſus dicebatur, & Syriano Duce Ægypti, eum detrectaſſe ad mandatum Imperatoris Conſtantii ad eum proficiſci, mandata ſcripta, γράμματα τῆς προστάξεως literaſque exegit, profeſſuſque eſt, ſe ſecretis mandatis fidem non habiturum, ἁπλαῖς προφάσεσι: etſi poſtea ſubiiciat, ſeſe reuerentia Imperatoris ductum, ſi ii, qui veniſſe cum mandatis dicerentur, vel ſecreta mandata haberent, verbiſque ederent, fidem habiturum. Locus eſt inſignis, quique niſi prolixior eſſet, hic apponendus foret, cum omnibus huic legi concinat, etiam his verbis: ὥστε παρὰ μηδενὸς μεταράττεσθαι, μηδὲ ἀνέχεσθαι τῶν θελόντων ἡμᾶς πτοεῖν, *ne quis me turbaret, vtque ego negligerem aliorum terrores*, quæ omnino congruunt his huius leg. verbis: *nec vllius dignitate terreri.* Simile exemplum quoque habet Amm. Marcellinus *lib. 21. cap. 4.* vbi ait, Philagrium Notarium miſſum a Iuliano ad Vadomarium R. *ſignata chartula ei tradita:* mox cum Vadomarium adprehendiſſet, *textum ei iuſſorum legiſſe.* Simile tandem exemplum mandati, quod γράμματα requirebat, vid. *c. 13. Ancyrano:* de quo in *Diatrib. de Chorepiſcopo.*

Cur autem, ſeu qua ratione ſecretis mandatis fidem haberi vetat *hac lex*, ipſorum ſcilicet prouincialium reſpectu? Nempe quia magnis ſæpe dignitatibus ſuffulti nonnulli poteſtatem præferentes, vt *hac l.* dicitur, qui prouincialibus terribiles eſſe ſolent, (quod etiam illis, quæ modo dixi *huius leg.* verbis, *nec vllius dignitate* TERRERI, indicatur: his item, *ſiue ille Tribuni, ſiue Notarii, ſiue Comitis præferat poteſtatem.*) hoc ſecretorum mandatorum velamento ad prouinciales deprædandi ſpoliandique vel vexandi vel etiam occidendi licentiam abuterentur. Itaque *hac l.* pariter vt a Iuſtiniano *illis*, quæ dixi, *locis* huic rei obuiam itum, ne vaga ſcilicet & libera, vt in ſimili prorſus re loquitur Symmachus, *lib. 9. Epiſtolarum, 10.* poteſtas quæſtum præſtaret licentiæ. Et hæc quidem vera huiuſce legis ratio eſt. At ſi ipſoſmet illos, qui a Principe miſſi ſunt, reſpiciamus, tum hæc altera ratio fuerit; nempe cum huiuſcemodi Tribuni, Notarii, Comites, in prouincias mitterentur, alicuius negotii publici peragendi gratia, ſane ne quiſquam eorum auctoritatem defugeret, mandatis inſtructos eos eſſe oportuit, ad eam formam quoque, qua a Procuratore mandatum exigitur. Et vero eo fine quoque nonnunquam publice propoſita huiuſmodi mandata: veluti a Marcellino Tribuno & Notario, de quo *ſup.* ad collationem Carthaginienſem miſſo, vt ipſa collationis illius acta edocent. Exemplum quoque vetus apud Pauſaniam, *lib. 7.* in Marcello, cum aliis Legatis in Græciam miſſo, vt de iniuriis, quas Theſſali & Epirotæ quidam Philippo obiiciebant, cognoſceret: enim vero Achiui pernegarunt ipſi alioue cuilibet concilium daturos ſeſe, qui ſuper qua re a Senatu miſſus eſſet, decretum non attuliſſet, & vero promeodum ei fuit decretum. Adde & hanc cauſam, ne ipſis, qui quid mandato ſecreto feciſſent, poſtea fides abrogaretur, ἵνα μὴ γιγνόμενον ᾖ ἀκατασήμαντον, *ne dein cædis imperatæ nullum relinquatur argumentum*, vt Herodian. *l. 3. c. 11.* Omitto alios caſus ab huius legis ſpecie alienos, vbi diploma & mandatum requiritur, quacunque quis dignitate ſit, vel Principe iubente feſtinare ſeſe dicat, vt in ſp. *l. 2. inf. de curioſis.* Huc quoque pertinent mandata ſeu codicilli, breuia & libelli, quibus de more cædes mandata, de quibus Tacitus *lib. 1. cap. 6.* Sueton. *in Tiber. c. 52.* Vopiſcus *in Aureliano:* de cuius rei cauſis vide Herodianum *l. c.* vbi de Tribuno, qui a Plautiano de cæde Seueri facienda appellatus libellum poſtulauit. Ac non & *lib. 7. c. 6.* vbi Tribuno (*quæſtori prouinciæ*) ad Vitaliani cædem miſſo,

(a) Mandatorum alia ſunt Commonitoria, alia ſecreta, quæ Tacitus *Annal. II. 43.* vocat *occulta.* Ille de Piſone: *Credidere*, inquit, *quidam data & a Tiberio occulta mandata, ad ſpes Germanici coërcendas.* Qui & audire ſe meminit ex ſenioribus, *Lib. III. Annal. c. 16. viſum ſæpius inter manus Piſonis libellum, quem ipſe non vulgaverit, ſed amicis eius dictitaſſe, literas Tiberii & mandata in Germanicum continere, ac deſtinatum promere apud Patres.* Atque id quidem cum Piſo criminis reus fieret. *Nam putarunt quidam*, ait Suetonius *Tiber. c. 52. mandata prolaturum, niſi ea ſecreta obſtarent.* Hunc Suetonii locum corruptum Lipſius putat *in not. ad Tacit.* Torrentius ex vno libro emendat, *niſi ea ſecreto obſtarent.* Quare legendum fortaſſe putat, *ni Seianus ſecreto obſtaret.* Caſaubonus agnoſcit nihil veteres Codices variare, ſed ſententiam poſtulare, *niſi ea ſecreto ablata forent.* Omnes quidem hæ emendationes veram & elegantem Suetonii lectionem interuertunt. Nam cum ait: quidam putarunt Piſonem mandata prolaturum, *niſi ea ſecreta obſtarent:* hoc intelligit, quod cum ſecreta mandata eſſent, & occulta illa reſoluere, inſignis perfidiæ crimen eſſet, & grauiore ſupplicio puniendum. Mandata ergo, quod ſecreta erant & occulta obſtabant & impedimento erant, ne ea Piſo proderet, & fidem frangeret, crimenque alio crimine cumularet. *IACOB. GVTHERIVS de Offic. Dom. Aug. Lib. I. c. 33.*

miſſo, datæ ſunt literæ: literæ enim ad Vitalianum perferendæ ibi indicantur. Addi poteſt quadamtenus & *lex 5. Cod. Inſt. de iure fiſci*, de bonis alicuius quaſi fiſco locum fecerit, a Cæſarianis non occupandis, ſine literis & mandato Principis. Illud per exceſſum addo, quemadmodum a Principe delegatis vel Legatis, ita vice verſa Legatis ad Principem miſſis a prouincialibus, fidem non habendam, niſi mandata literarum auctoritate demonſtrent, vt ab eodem Valentiniano Iun. cautum *l. 11. inf. de Legatis*. & a Theodoſio Iun. *l. 15. dicto tit. de Legatis*. Sed & interpretes certatim Bartolus, Baldus, Innocentius, alii, de Legato a latere, & Nuncio Sedis Apoſtolicæ tractant, vtrum iis credatur, ſi non habeant literas? In Gallia certe, ſua tamen & peculiari ratione, Legato Papæ nullum iam olim exercendæ legationis ſuæ ius fuit, niſi *facultatibus* (vt vocant) prius exhibitis & diſquiſitis. Et excipiunt tamen Canoniſtæ caſus quoſdam, in quibus ſine mandatis creditur, veluti Cardinali, & Prolegato in partibus: de quo *ad hanc l.* plene Doctores, & *ad cap. 3. diſt. 97.* Nos ad legem noſtram redeamus. Sic itaque concludendum, in publica cauſa & Principis, vel ad Principem Legatis, legationem *liberam* hoc ſenſu nulli committendam, vt loquitur *dicta lex 15.* neque credi iudici extra ordinem delegato, niſi de eius commiſſione conſtet: de quo vid. Guidonem Papæ, *deciſ. 3aa.* Quo ferme ſenſu libera legatio, quæ nulla certa formula mandatis adſtricta erat, verum *laxa* dicebatur: cuiuſmodi fuit eorum in Græcia, qui *αὐτοκράτορες* dicti, cum videl. mandatis nil aliud continebatur, quam *vt Legatus vti facto opus eſſet, ita quoque ageret.* Nos vocamus, *Lettres de creance, ou de cachet en faueur*, ſeu literas credentiales. Hæc mandata *libera* dicta Liuio *lib. 38. cap. 8. Legati ab Aetolis cum mandatis liberis ad Conſulem venerunt.* Tacitus *lib. 1. Annal. Nullis ſatis certis mandatis, ex re conſulturum.* De qua libera legatione plura ad *d. l. 15.* allatis ibi pluribus ex Conciliis Africanis. Verum neque hæc ſecreta mandata proprie ſunt, verum ſcripta, nullo tantum certo fine, modoue. Alio P. 30. quoque ſenſu *libera* legatio dicta, quæ olim in re priuata vſurpata, legitimaque fuit: quando videl. quis rei ſuæ ergo ſeu rerum priuatarum cauſa ſine mandatis (vt Cicero *3. de Legibus*, & *orat. in Rullum*, loquitur,) legationem obibat. Alio denique ſenſu *Secreta mandata* dicuntur in *l. vlt. in f. inf. de accuſation.* Quæ quidem omnia moneri a me oportuit, imo diſtingui, quod hæc mandatorum & ſecretorum quidem genera non pauci commiſcere ſoleant, quomodo & perperam ſpecies *d. l. 2. Cod. Inſt. hoc titulo*, cum *huius l.* ſpecie commiſcetur. Eſt enim hæc lex de perſonis cum mandatis extraordinariis a Principe alio miſſis, alicuius negotii ergo: at *d. lex 2.* eſt de mandatis extraordinariis ad iudices ordinarios miſſis. Omitto tandem hic congerere, quod faciunt interpretes, de caſibus, quibus neceſſario ſcriptura requiritur, in quibus eſt & hic ipſe, qui *h. l.* continetur.

DE RESPONSIS PRVDENTVM.

TITVLVS IV.

Huic Titulo reſpondet Titulus Codicis Iuſtinianei, *De veteri Iure enucleando, & de auctoritatibus Iuriſprudentum, qui in Pandectis referuntur.* Cæterum recte hic Titulus ſuperiori cohæret, poſt *Reſponſa* ſcilicet Principum (quomodo & Reſcripta dicuntur) *Reſponſa* Prudentum ſequuntur.

Caſſiodorus *X. Variar. 6.* Patricio cuidam Quæſturam conferens: *Totum in Legibus, totum te* Responsis *trade* Prvdentvm: *ſic nobis optime conſulueris, ſi priſcorum ſeruias conſtitutis.*

PARATITLON.

Responsa Prudentum, Rubr. (latius *hic* accepta, vt & in Theodoſii *Nouella de repudiis 17.* & apud Caſſiodor. *X. Var. 6.* quæ Conſultorum reſponſiones dicuntur *l. 8. ſup. de diuerſ. reſcript.* Reſponſa veterum, *l. 2. de poſtlim.*) ſunt ſcripta, opera, ſcientia, tractatus, libri Prudentum: Prudentum, inquam, qui & iuris Conditores dicuntur *l. 1. inf. de Cognitorib.* & Interpreti *ad hanc l.* Conſulti, *l. 8 ſup. de diuerſ. reſcript.* & apud Interpretem *ad hanc leg.* Iuriſconſulti, *l. 3. inf. de teſtamentis.* Iuriſconſultores, *d. l. 3.* & Interpreti *ad hanc leg.* Auctores, *h. leg.* ibi, *potior numerus vincat Auctorum.* De horum auctoritate agitur *l. vn. huius tit.* quamnam videlicet, & quorum ſcripta auctoritatem in iudiciis obtineant.

RECENSVS *veterum Iuriſconſultorum quorundam, quorum ſcripta certis tamen legibus velut Authentica in iudiciis allegari voluit Valentinianus III.*

I. (a) Impp. Theod. & VALENTINIANVS AA. ad Senatum vrbis Romæ. Poſt alia.

PAPINIANI, *Pauli*, *Gaii*, (b) *Vlpiani* atque *Modeſtini*, ſcripta vniuerſa firmamus ita, vt *Gaium*, atque *Paulum*, *Vlpianum*, & (c) cæteros (d) comitetur auctoritas (e) Lectionis, quæ ex omni (f) opere recitatur. Eorum quoque ſcientiam, quorum tractatus (g) atque ſententias prædicti omnes ſuis operibus miſcuerunt, ratam eſſe cenſemus, *vt Scæuolæ*, *Sabini*, *Iuliani*, atque *Marcelli*, omniumque, quos illi celebrarunt. Si tamen eorum libri, propter antiquitatis incertum, codicum collatione firmentur. Vbi autem diuerſæ ſententiæ proferuntur, (h) potius (i) numerus vincat Auctorum: Vel, ſi numerus æqualis ſit, eius partis præcedat auctoritas, in qua excellentis (k) ingenii vir Papinianus emineat: qui, vt ſingulos vincit, ita cedit duobus. *Notas* (l) etiam Pauli atque Vlpiani, in Papiniani corpus (m) factas [ſicut dudum (n) ſtatutum eſt] præcipimus infirmari. Vbi autem pares eorum ſententiæ recitantur, quorum par cenſetur auctoritas, quod ſequi
P. 31. debeat eligat moderatio (o) Iudicantis. Pauli (p) quoque *Sententias* ſemper valere; *& cætera*. Dat. VII. (q) Id. Nouemb. Rauennæ, DD. NN. Theodoſio XII. (r) & Valentiniano II. AA. Coss. [426.]

INTERPRETATIO. *Hæc lex oſtendit, quorum Iuris conditorum* (s) *ſententiæ valeant. Hoc eſt, Papiani*, (t) *Pauli*, *Gaii*, *Vlpiani*, *Modeſtini*, *Scæuolæ*, *Sabini*, *Iuliani atque Marcelli: quorum ſi fuerint diuerſæ prolatæ ſententiæ, vbi maior numerus vnum ſenſerit, vincat. Quod ſi forſitan æqualis numerus in vtraque parte eſt, eius partis præcedat auctoritas, in qua Papianus cum æquali numero ſenſerit: Quia vt ſingulos* (v) *Papinianus vincit, ita & cedit duobus. Scæuola, Sabinus, Iulianus atque Marcellus in ſuis Corporibus non inueniuntur, ſed in præfatorum opere tenentur inſerti. Gregorianum* (x) *vero & Hermogenianum ideo Lex* (y) *iſta præteriit, quia ſuis auctoritatibus* (z) *confirmantur ex* lege priore; (a) ſub titulo, de Conſtitutionibus Principum & Edictis. *Sed ex his omnibus Iuris Conſultoribus, ex Gregoriano, Hermogeniano, Gaio, Papiano, & Paulo*, (b) *quæ neceſſaria cauſis præſentium temporum videbantur, elegimus.* (c)

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt vtpote bonam partem abrogata, & temporaria: de quo mox viderimus. Coniungendæ vero huic ſunt vndecim præterea leges, de quo *in Commentario*. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Caii* in Til. edit. *IDEM.*

(c) Forte, *vt*: de quo mox. *IDEM.*

(d) *Cunctos*, alii MSS. Papinianum & Modeſtinum. *IDEM.*

(e) V. Commentarium. Alii ita: *comitetur authoritas*: *lectioneſque ex omni eorum opere recitentur*. *IDEM.*

(f) Malit quis, *ex omnium opere*: verum iſtud ſuſtineri poteſt, *ex omni opere*, id eſt, ex quocunque opere publice probato: vel, id eſt, ex quibuſcunque eorum operibus. Male Til. ed. *ex omni eius opere*. *IDEM* Cod Wirceb. *firmamus ita, vt Caium, quæ Paullum, Vlpianum & cunctos comitetur auctoritas, lectioneſque ex omni e... opere recitentur.* quæ tamen lectio locum habere nequit: Etenim lex non in Gaii ſolum fauorem data, ſed & ICtis reliquis, quorum mentio facta, auctoritatem conciliat. Videtur vero librarius priorem amplexus ſententiam, ſeductus claritate nominis, qua inter Gothos Gaius exſplendeſcebat. *RITTER.*

(g) *Tractatus* & *tractandi* vox propria de Iuriſconſultis *h. l.* & *l. 1. D. de calumniator. l. 17. D. de iure patron. l. 1. D. de extraord. cognit.* Am. Marcellinus *lib. 28. c. 4. Periti iuris extrinſecus adſciſcuntur, repugnantia tractaturi.* Verum Iuuenalis Scholiaſtes ad *I. Satyr. v. 128. Iuxta Apollinis templum Iuriſperiti ſedebant & tractabant.* Tractare denique eſt, de iure controuerſo in vtramque partem diſſerere. v. Tullium, *pro Murena*. & innumeras leges *Digeſtorum*. *GOTHOFREDVS.* Pertinet huc locus elegantiſſimus Suetonii in *Auguſt c. 35.* vid. etiam, quæ notat ibid. *Caſaubonus* & *Valeſius* ad cit. Marcellin. locum. *RITTER.*

(h) Pro-

Digitized by Google

(h) Proferentur. *GOTHOFREDVS.*

(i) *Potior:* quanquam & illud defendi poſſe ſcio. *IDEM.* Cod. Wurceb. *potior numerus.* *RITTER.*

(k) Elogia Papiniani apud Cuiacium v. *in Papinianum.* *GOTHOFREDVS.*

(l) Bertrandus, *in Bionomicis*, exiſtimabat, tranſpoſitum ſeu loco motum hunc verſiculum, & præponendum verſ. *ubi autem pares.* Verum ſuſtineri poteſt hic ordo, nempe verſiculus hic ſuperiori recte ita quoque cohæret: Duobus cedit Papinianus, non tamen Paulo & Vlpiano, ipſum notantibus. *IDEM.*

(m) *Corpus* Papiniani. *IDEM.*

(n) Quando id factum? In id mox inquiro. *IDEM.*

(o) De hac *Moderationis* voce mox. *IDEM.*

(p) De *Pauli ſententiis* hæc huius Conſtitutionis verba laudat veteris Conſultationis Auctor *c. 7.* *IDEM.*

(q) Al. VI. al. VIII. *IDEM.*

(r) Sic eſt in An. Put. & And. in Til. & Cuiac. VII. *IDEM.* In Cod. Wurceb. deeſt *Rauenna.* *RITTER.*

(s) Al. *conſultorum.* *GOTHOFREDVS.*

(t) Librarius huius Interpretationis ſatis imperite tribus locis *Papinianum* cum *Papiano* miſcuit, eundemque credidit, nempe, quod Papiani *reſponſa*, cum Pauli *Sententiis*, Codice *Gregoriano* & *Hermogeniano*, vno corpore ambularent. Et idem tamen, ſi recte id expreſſum, hac ipſa Interpretatione alicubi *Papinianum* diſerte vocat. *IDEM.*

(v) Cod. Wurceb. *ſingulus*, & ita quoque in ipſa lege ſupra, *ſingulus vincit.* *RITTER.*

(x) Duæ ſequentes ſententiæ, I. de Codice *Gregoriano* & *Hermogeniano.* II. de Codice *Alariciano*, ad *huius leg.* interpretationem ſeu ſententiam non pertinent, verum ad integri *Codicis Alariciani* Breuiarium, de quo in *Prolegomenis.* *GOTHOFREDVS.*

(y) Hæc vero *lex* intercidit, de qua aliquid dixi ad *leg. 1. de conſtitutionib.* *IDEM.*

(z) Id eſt, Principum nominibus præſcriptis, hi enim Codices a priuatis confecti fuere: at conſtitutiones, quæ iis continentur, propria auctoritate firmantur. *IDEM.*

(a) Vlpiani hic non meminit, eius tamen titulos ex libro ſingulari *Regularum* inter hæc Excerpta eſſe, Tilius ait, nec tamen iis Interpretem manum admouiſſe veriſimile eſt: adeo pura puta ſunt Vlpiani. *IDEM.*

(b) Hinc apparet, eundem harum *Interpretationum* auctorem eſſe, qui & *Codicis Alariciani* auctor eſt. vid. Alciatum *II. parerg. 25.* *IDEM.*

COMMENTARIVS.

QVorumnam famoſiſſimorum IVRISCONSVLTORVM priſcorum, qui e viuis dudum exceſſerant, ſcripta in iudiciis, velut authentica, ad auctoritatem legi, proferri, recitari, allegari æuo ſuo poſſent, recenſum *hac l.* inſtituit Valentinianus Tertius Placidiæ F. Quæ quidem lex pars eſt prolixioris Valentinianeæ orationis, emiſſæ ad Senatum vrbis Romæ A. D. 426. vnde duodecim in totum fragmenta ſuperſunt. Ea oratione Imp. hic de duobus egerat: de *iuris*, inquam, *recenſu*, deque *iure patrio & materno.* Ad poſterius iſtud caput pertinent ſeptem leges, puta *lex vn. inf. de cretione. l. 8. de legitimis heredit. lex pen. & vlt. de maternis bonis. lex vn. de bonis qua filiisf. l. vlt. de reuoc. donat. l. 18. Cod. Iuſt. de iure deliberandi.* Ad prius vero illud caput pertinent quinque leges, præter hanc ſcilicet: *lex 2. & l. 3. Cod. Iuſt. de legibus. l. penult. Cod. Iuſt. ſi contra ius. l. 7. Cod. Iuſt. de precib. Imp. off.* Ea vero parte, totius iuris, Conſtitutionum, inquam, Imperatoriarum, tum Iuriſconſultorum repurgationem, ſeu *ἀνάκρισιν* Imperator hic inſtituerat, quænam videl. conſtitutiones, quæ Reſcripta Principum, quæ iuris prudentum ſcripta, reſponſa, in iudiciis proferri, legi, allegari, recitari æuo ſuo ad cauſarum deciſionem poſſent, atque adeo vim in iudiciis obtinere deberent? Quænam, inquam, conſtitutiones: Hinc adeo *d. l. 2. & 3. Cod. de legibus*, definitum iuit, & quidem notis ſeu ſignis appoſitis, quænam leges, vt generales, ab omnibus æqualiter in poſterum obſeruari atque in iudiciis allegari deberent, & ad generalitatis obſeruantiam pertinere, vt loquitur *d. l. 3.* (quæ quidem lex a Cod. Theodoſiano hodie abeſt, contra quam prodidere nonnulli.) Atque ex eo nominatim numero expunguntur Reſcripta ad relationes, & interlocutiones in vno negotio emiſſæ; (de quo iam quoque dictum *ad l. 9. ſup. de diuerſis Reſcriptis.*) Eadem igitur oratione Reſcriptorum quoque, impetrantium ipſorum reſpectu, recenſum inſtituit Valentinianus Tertius, eo inter alia conſtituto, vt etſi legibus conſentaneum Reſcriptum mendax precator meruerit, mox & attulerit ſeu allegauerit, impetratis tamen penitus careat, *d. l. penult. Cod. ſi contra ius:* item eo conſtitutum, vt Reſcripta, contra ius elicita, ab omnibus iudicibus refutentur, *d. l. 7. Cod. de precibus Imp. offerendis.* Et hæc quidem de Conſtitutionum & Reſcriptorum *ἀνακρίσει*, quamque auctoritatem fidemque in iudiciis prolata facere debeant, quatenus illis legibus, quibus hæc noſtra, vti dixi, coaſſanda venit: At enim *Iuriſconſultorum* quoque veterum, qui e viuis dudum exceſſerant, recenſum ſeu *ἀνάκρισιν* eadem Oratione Valentinianus Tertius facere inſtituit, quæ *hac lege* continetur, quam & Theodoſius Iun. eius in imperio collega, probatam ſibi in *hunc Codicem* retulit, qui & ipſe alioquin *Nouella ſua de repudiis 17.* teſtatum facit, quantum ipſi *Prudentium Reſcripta* placuerint, vtpote ad quæ exigi iura repudiorum iubeat. Et hæc quidem, quæ iam notauimus in genere, de Valentiniani Imp. Oratione, cuius hæc pars eſt, deque aliis legibus exinde petitis, quæ huic noſtræ coaſſandæ veniunt, deque eius ſcopo in vniuerſum ſacem omnino præferunt ad verum & genuinum *huius l.* intellectum adſequendum. Quibus hactenus incognitis, vel non perſpectis, euenit, vt non vnus ad *hanc leg.* error admiſſus fuerit, neque rectum de ea iudicium vbique fecerint omnes. Nos ad Valentiniani *ἀνάκρισιν* redeamus de Iuriſconſultorum ſcriptis, vbi quinque hac parte ab eo conſtituuntur.

Primo QVINQVE veterum Iuriſconſultorum, *Papiniani*, inquam, *Pauli*, *Gaii*, *Vlpiani*, & *Modeſtini*, ſcripta *hac l.* confirmat Valentinianus, eaque in iudiciis recitari & obtinere iubet. Id enim eſt, quod his verbis ſignificatur: *Comitetur auctoritas lectionis, quæ ex omni opere recitatur.* Quomodo & mox: *Vbi autem pares eorum ſententiæ recitantur.*

P.3. Recitari

Digitized by Google

Recitari ſcilicet, proferri (vt *hac* quoque *lege* dicitur) non Principum modo conſtitutiones, leges, ſeu iura publica, vt ex Paulo liquet *V. Sentent. 25. §. 5.* ſed & Iuriſconſultorum probatorum publice reſponſa, ſeu Prudentum edicta, in iudiciis mos erat: quod *hac lex* quoque probat, quorum vidalicet auctoritatem iudices in iudicando ſequereotur. De quo more Caſſiodorus quoque non vno loco, ac nominatim *lib. 6. Var. 8. Et appellabatur abuſiue iudicium, vbi non allegabantur a partibus dicta Prudentium.* Hanc proinde conſtitutionem, & ſi quas ſimiles huius æui, intellexit Iuſtinianus, eum in §. 8. *Inſt. de Iure Natur. Gent. & Civ.* ſcripſit: *Iuriſconſultorum ſententias & opiniones eam auctoritatem tenuiſſe, vt iudici recedere a reſponſis eorum non liceret*, hoc addito: *vt eſt conſtitutum*, & vt Theophilus hæc verba effert, ὥσπερ καὶ βασιλέως βοᾶ διάταξις. *Conſtitutum* ait, non ab Auguſto, quod Cuiacius aliique voluere, cuius vtique nulla ea de re conſtitutio proferri poteſt, quodque totius iuris hiſtoria eierat, (a) verum a Valentiniano Tertio *h. l.* quæ a Theodoſio Iuniore quoque inter alios probata eſt, quando eam huic Codici ſuo inſeri paſſus eſt, & ab aliis forte paulo anterioribus Imperatoribus, qui ſuperſtitibus quoque nonnullis νομοθετικὴν δύναμιν quandam tribuerunt, vt de Innocentio quodam, Chryſanthii au··, memorat Eunapius *in vita Chryſanthii.* Eo ſcilicet paulatim deventum per gradus, vt veterum Iuriſconſultorum quorundam celeberrimorum ſcripta, quæ paſſim Imperatores ipſi conſtitutionibus ſuis allegare ſequique ſoliti, (quod de Diocletiano Imp. iam oſtendi ad *l. 8. Cod. Iuſt. de teſtamentis.* & patet quoque ex *l. 3. in f. inf. de teſtam.* vbi Scæuolæ auctoritas eum elogio adhibetur,) collapſa iam Iuriſprudentia, vel ad ſummum euecta, in iudiciis allegarentur. Quo quidam in ſenſu quinque Iuriſconſulti *hac l.* memorantur, *Papinianus*, inquam, *Paulus, Gaius, Vlpianus*, & *Modeſtinus*, ita quidem, vt ſi in *h. l.* pro *& cæteros*, legamus *vt cæteros*, quod mihi aliquando in mentem venit, exinde colligatur, aote Valentinianum iam duorum Iuriſconſultorum, Papiniani videl. & Modeſtini ſcripta probata fuiſſe, atque in iudiciis paſſim pro auctoritatibus & authenticis allegari ſolita, cæterorum vero trium nondum adeo. De Papiniano certe fidem facit iam *lex 14. Cod. Iuſt. de præd. & aliis reb. minorum.* Nempe nulli maiorem inter Iuriſconſultos famam hoc æuo meruere, quam Papinianus & Modeſtinus, vt ex eorum elogiis paſſim colligas, quorum hic vltimus verorum & γνησίων Iuriſconſultorum & conditorum reuera fuit, poſt eum nullus. Verum hæc coniectura tantum eſt; nam & cæteri quoque in Conſtitutionibus laudati, inque iudiciis recitati, etſi haud æqua omnes auctoritate, de quo mox. *Lectionis* auctoritas *h. l.* eſt dignitas, auctoritas ſcriptorum, reſponſorum, quæ in iudiciis legi ſolita, *l. 43. D. de action. empti. l. vlt. D. ad l. Corn. de falſis. l. 5. D. de probationib.* *Lectio* hac tempeſtate pro περικοπῇ, textu, allegatione, auctoritate, teſtimonio, ſectione, vndecunque decerpta, quæ adducebantur, recitabantur, in iudiciis, ſcriptis, & in Eccleſia quoque. Ex innumeris pauca ad rem propiora notare ſufficiet. Sic infra *l. 9. de infirmandis his quæ ſub Tyrannis. Funeſtorum tantum Conſulum nomina iubemus aboleri, ita, vt his reuerentia in* LECTIONE *recitantium tribuatur, qui tunc in Oriente annuos Magiſtratus victuris perpetuo ſunt faſcibus auſpicati.* Symmachus *lib. 10. ep 45. Orta præſcriptio eſt, qua aſſereres, nouari tempora poſſeſſore mortuo debuiſſe. Nam conſtabat, non modo Flauianum, qui propoſitam legibus quæſtionem primus exceperat, ſed etiam ſucceſſorem eius finem feciſſe vincendi. Ad hæc præmiſſa eſt* LECTIO, *veluti probatur indiciis, nouationem tantum petitoris heredi eſſe decretam: quod verbo quidem aſſertum, ſed ſanctionibus improbatum, contraria* LEGIS RECITATIONE *compreſſum eſt.* Ammianus Marcellinus in inſigni illa παρεκβάσει de Cauſidicis illius æui, eorumque rapinis, *lib. 30. c. 4. Vtque promulgati* IVRIS *proferatur* LECTIO *vna, ſeptem vendibiles introitus præparant, dilationum examina*

(a Notum eſt, conſtitutionem nullam proferri poſſe, qua Auguſtus reſpondendi de iure facultatem quibusdam tantum ex ICtis beneficii loco conceſſerit; verum non video, qua ratione adductus noſter velit, totius quoque iuris hiſtoriam nihil memorare, cum tamen infra de Auguſti conſtitutione ipſe diſſerat. Rem paucis videamus. Pomponius *L. 2. §. 47. D. de Orig. n. Iur.* habet *Et vt obiter ſciamus, ante tempora Auguſti publice reſpondendi ius non a principibus dabatur:* & paullo poſt: *· rimus Diuus Auguſtus, vt maior iuris auctoritas haberetur, conſtituit, vt ex auctoritate eius reſponderent, & ex illo tempore peti hoc pro beneficio cœpit.* Pomponium autem nobis non impoſuiſſe, teſtantur hiſtoriæ. Maxima enim erat Auguſti cura, vt legiſlatoriam poteſtatem ſuam faceret, Romanorumque leges, antiquitatem redolentes, Iureconſultorum ope corrigeret & ad præſentem ſtatum accommodaret. Tacitus *Annal. Lib. I. c. 2.* tradit; eum cœpiſſe *inſurgere paullatim, munia Senatus, magiſtratuum, legum in ſe trahere, nullo aduerſante.* Intelligebat, antiquas leges reipublicæ, a ſe conſtituendæ, nullo modo eſſe conuenientes: hinc opus erat noua interpretatione, qua recentis licet priſcis vocabulis, cuncta ad arbitrium flecti poſſent. Hanc vero committere magiſtratibus, erat minus tutum; ſibi vero vindicare, & plenum inuidia & cum moleſtia coniunctum. Supererant ICti, ad expediendum hoc negotium vel ideo magis apti, quod ſtante libera Republica penes eos fuerat munus interpretandi leges. Sed, quæ erat antiquis temporibus de iure reſpondendi promiſcua, licentiam Auguſtus ſuſtulit, eamque facultatem conceſſit paucis, quos ipſe ſelegerat, ſibique obnoxios ſciebat. Et hos iuſſit reſpondere auctoritate publica, quo facto legum interpretatio ab ipſo pendebat: imo ne quis intercederet poſſet, cauit, ne iudices ab his reſponſis diſcederent. Senſit calliditatem ICtus ſummus illorum temporum Antiſtius Labeo, vir incorrupta libertate, quique nihil ratum habebat, niſi quod iuſtum ſanctumque Romana antiquitas pronuntiarat. Hunc Auguſtus ſibi conciliaturus Conſulem creare voluit, quem tamen Labeo honorem recipere nolebat. Hinc Ateius Capito eius æmulus, cuius obſequium dominantibus magis probabatur, hoc honore auctus eſt ab Auguſto, vt Labeonem Antiſtium ſtudiis ciuilibus præcellentem, dignatione magiſtratus anteiret, iudicante Tacito *Annal. III. c. 75.* adde, quæ habet Gellius *Noct. Att. XIII. 12.* Suetonius *de Illuſtr. Gram. XXII.* & CL. Salinerius *ad cit. Tacit. loc.* Ita Auguſtus huius ICti aliorumque opera leges ad arbitrium ſuum flectebat, conceſſo de iure reſpondendi beneficio, quod & ſequentes Imperatores nonnullis dedere. Vid. *CL. HEINECCIVS Antiquit. Iur. Lib. I. Tit. 2. §. 38. ſeqq.* qui rem acu tetigit. Supereſt, vt diſpiciamus, quam intelligat conſtitutionem Iuſtinianus, vtrum Valentiniani, quod Gothofredo, an Auguſti, quod magis probabile. Non vrgeo, quod Inſtitutionum Compilatores in titulo *de Iur. Nat. Gent. & Civ.* concinnando multum reſpexiſſe videantur ad *Tit. D. de Orig. Iur.* neque *Cæſaris* vocem, qua appellatione Auguſtus venit apud Tacitum *Annal. I. 2. ne Iulianis quidem partibus niſi Cæſar Dux reliquus.* Verum integra verba *Inſtit. l. c. quibus a Cæſare ius reſpondendi datum eſt, qui Iureconſulti appellabantur*, aperte docent, Iuſtinianum non hanc Valentiniani, ſed antiquiorem quandam conſtitutionem Auguſti indigitare. Valentinianus enim ſcripta ICtorum tantum firmauit atque lectiones, quæ ex operibus eorum recitabantur. Certe reſpondendi ius, de quo hic Iuſtinianus, mortuis dare non poterat; verum Cæſar Auguſtus hoc beneficium in illos, qui ipſi erant obnoxii, & ſucceſſores eius contulere. Facile vero patet, his reſponſis a variis varie datis, ius valde incertum factum, hinc medelam facturi Valentinianus & Theodoſius AA. ſcripta tantum ICtorum illorum valere iuſſerunt, quorum nomina hæc conſtitutio refert. His poſitis, clarum eſt, errare noſtrum, quando in fine Commentarii ſcribit, reſponſa ICtorum, Imperatorum temporibus vim legis non habuiſſe. Innuunt enim id ſatis & Iuſtiniani verba, & hæc ipſa conſtitutio. Non enim hic reſpicienda ſunt tempora liberæ Reipublicæ.

Digitized by Google

examina longiſſima contexentes. Idem paulo ante: *Si voluntate matrem finxeris occidiſſe, multas tibi ſuffragantes abſolutionem* LECTIONES *& reconditas pollicentur, ſi te nummatum ſenſerint.* Apud Optatum Afrum Mileuitanum ſæpiſſime, præſertim *lib.* 4. & 5. Ambroſius, *in oratione de exitu Theodoſii*, habita A.D. 395. *Quid doceat* LECTIO *conſideremus.* Et mox: *Hac ergo ſequenda ſolemnitas, quam præſcribit* LECTIO. vid. eondem *oratione in Auxentium*, quæ media eſt inter *epiſt.* 32. & 33. & *d. epiſt.* 33. & *lib.* 2. *de virginibus p.* 101. & *lib.* 3 *pag.* 106 112. 113. *ed. Froben. an.* 1538. Eodem ſenſu & in actis collationis Carthag. ſæpe. Apud Auguſtinum item, inter alia poſt collat. *cap.* 31. *Quæ* LECTIO *cum magis contra eas recitaretur.* Epiſtola 152. *Et verbis ſuis &* LECTIONIBVS *a ſe prolatis ipſi etiam confirmauerunt.* Et ſub finem: *Nos enim duas* LECTIONES *pro illo ſufficere putaueramus. illi autem quatuor prætulerunt.* & *cap.* 34. *Tot a ſe probatis* LECTIONIBVS *ſic adiuuarent cauſam noſtram.* & *ſerm. de luctat. Iacob. ſermone* 2. *in die Pentec. ſermone* 6. *in Epiphan.* Maximus Taurinenſis *homil.* 2. *in Epiphan.* Petrus Chryſologus *ſerm.* 9. & 16. Macrobius quoque horum temporum ſcriptor *lib.* 1. *Saturnal. cap.* 8. *Verum Apollodori* LECTIO
P.13. *ſic ſuggerit.* Item *lib.* 7. *cap.* 7. *Licet vrendi corpora defunctorum vſus noſtro ſæculo nullus ſit*, LECTIO *tamen docet, eo tempore quo igni datis mortuis honor habebatur*, &c. & *lib.* 7. *cap.* 13. *Hac ſunt, quæ* LECTIO *Pontificalis habet.* Apud Auctorem quoque *collationes Legum Moſaicarum*, hæc vox hoc ſenſu occurrit *tit.* 7. Eodem ſenſu *in l.* 5. *C. Inſt. de bon. quæ liber.* diuerſæ iuris *lectiones.* Sic & veteris Conſultationis Auctor, quod aliis locis dixit, textum legum quid contineret, leges ſubternexas teſtari, teſtimonium legum ſequentium attendendum, auctoritatem alicuius legis declarare; alibi ſic exprimit: *Legem infra ſcriptam euidenti* LECTIONE *declarare.* Item, *proferre ſe* LECTIONEM *Iuriſconſulti, & legem Principum infra* LEGI. Ita Marius Victorinus libros Ciceronis de Inuentione *in* 176. *lectiones* diuiſit, vt patet ex Codice MS. & editione Pithœana: ipſe *lectiones* vocat. Verum hæc plus ſatis. Huc etiam pertinent legum ſubſcriptiones, LECTA, hiſque ſimiles, de quibus alibi. Sic paſſim, vt iam vidimus, apud Patres *lectia* pro textu S. Scripturæ κείμενον, ſic ea quæ in Eccleſiis populo legebantur, Patribus *lectiones* περικοπαὶ. Item ἀναγνώσματα iam apud Origenem *lib.* 3. *contra Celſum*; Athanaſium non *vno loco*, Epiphanium *hæreſi* 64. *ſect.* 29. Item ἀναγνώσεις, Gregor. Nyſſenus *orat.* 2. *de reſurr. Chr.* Hinc *orat. de Proph. Simeone*, & apud Amphilochium *de eodem argumento.* Ad hanc vero rem conſtitutum fuit ἀναγνωστῶν, ſiue *Lectorum* munus, de quo Croius nuper *obſeruat. in Nouum Teſtam.* Illi, quorum in *Lectionibus* fit mentio, dicuntur παραναγνωσθῆναι, παραναγνωσθέντες, παραναγνωσθέντα.

Secundo *huius legis* capite confirmantur pariter quatuor Iuriſconſultorum anteriorum, puta *Scæuolæ, Sabini, Iuliani, Marcelli* nominatim, aliorumque ſcripta, quorum ſcientiam, tractatus & ſententias ſuperiores illi Quinqueuiri operibus ſuis miſcuerunt, eoſque celebrarunt. Quæ quidem ſcripta hoc adhuc æuo extabant, ſed ſuo iam æuo Galliam intra regnumque Tholoſanum intercidiſſe, Interpres *huius legis* teſtatur: at non in Oriente ſub Iuſtiniano. vt pote e quorum poſtea ſcriptis Tribonianus in Pandectas ſuas compluruma retulit. Quod *Scæuolam* attinet, Arcadius quoque iam *l.* 3. *de teſtamentis ſupr. cit.* Scæuolam auctorem prudentiſſimum Iuriſconſultoremque vocauerat, eiuſque ſententiam ibi ſequutus comprobauerat.

Tertio capite continentur iam *Cautela*, ſeu Leges certæ, quibus Iuriſconſultorum illorum ſcripta tuto in iudiciis legi, recitari, allegari poſſent. Nempe iubet Valentinianus, ſcripta eorum ad Codices emendatos exigi, vt ita lectio ex his ſeu auctoritas deſumi tuto poſſit, *propter antiquitatis*, inquit, *incertum*; nempe, quod inemendati paſſim Codices circumferrentur, librariorum ſtupore, cauſiſque aliis. Qua in re non abs re fuerit notare, hac ipſa etiam ætate vel doctiſſimorum hominum olim negotium fuiſſe, vt Caſſiodorus ait, vt ab Antiquariis (de quibus *l.* 2. *inſ. de ſtudiis liberalib. V.R.*) vel a ſe ſcripta, per otium cum aliis caſtigarent, emendarent, παραγράμματα ſeu vitia ſcripturæ notarent: vel etiam docti Viri & Grammatici hanc clariſſimis Viris rogantibus operam nauarent. Cuius operæ teſtimonia in antiquis Codicibus obuia ſunt. Vnum atque alterum hic apponam. In Livii exemplaribus: *Nicomachus Dexter V. C. emendaui ad exemplum parentis mei Clementiniani, ab vrbe condita.* Item: *Victorianus V. C. emendabam Dominis Symmachis.* Et alio loco: *Emendaui Nicomachus Flauianus V. C. Præfectus V. apud Hermam, ab vrbe condita.* Ad finem Perſii: *Flauii Iul. Triſ. NN. Sabinus Vs. Protector Domeſticus temptaui emendare ſine Antigrapho & adnotaui Barcellonæ Coſſ. DD. NN. Arcadio & Honorio Quinquies.* Ad finem Nonii Marcelli: *Iun. Triſon. Sabin. Protector Domine. Legi Q. cum DD. NN. Arcad. & Honor. Quinquies Coſſ. prout potui ſine Magiſtro emendans annotaui Anna ætatis XXX. & militia quarto in ciuitate Toloſa.* In ſacræ quoque Scripturæ libris & Lectionibus vt pernicioſius errari imponiue ſolet, ita magni quoque Viri in his emendandis curam geſſere ſolicitam. De Luciano teſtis Suidas πόνον τῇ ἐπανορθώσει πλεῖστον εἰσενεγκάμενος. *Plurimum laborem in eorum emendationem contulit.* Quod & de Patrum ſcriptis ſentiendum. Hinc eſt, cur Irenæus librarium adiuret per Dominum Noſtrum Ieſum Chriſtum, & glorioſum eius aduentum, quo iudicaturus eſt viuos & mortuos, *vt conferat, poſtquam tranſcripſerit, &* EMENDET *ad exemplar, vnde deſcripſit*: quam κατάκλησιν, ſeu obteſtationem retulit Euſebius, *Hiſtor. Eccl. lib.* 5. *cap.* 19. & Hieronymus, *initio Chronici* Aponius ſimiliter *comment. in Canticum Canticorum. Obteſtor* &c. *vt ad ea exemplaria, de quibus tranſtulit, diligenter emendet, ne tanti laboris ſolertia librariorum dormitatione vileſcat.* Hinc adeo & D. Auguſtini conſilium *de doctrina Chriſtiana*, *lib.* 2. *cap.* 12. & 14. *Nonnullas obſcuriores ſententias plurium Codicum inſpectio ſæpe manifeſtauit.* Rurſum: *Codicibus emendandis primitus inuigilare debere ſolertiam eorum, qui Scripturas* (diuinas) *noſſe deſiderant, vt emendatis non emendati cedant.* Sed & Hieronymi dictum: *Mihi meiſque permittant pauperes habere ſchedulas, & non tam pulchros Codices, quam emendatos.* Denique emendationis huius vſus iam olim vt cæteroquin in aliis libris vtilis & accuratus, vnde Ouidius *I. de Ponto, eleg.* 6. emendationem ſcriptione difficiliorem dicit; ita nominatim in S. Scripturæ, & Iuris ac Conſtitutionum libris maxime neceſſarius viſus, vtpote ad quorum ferme præſcriptum controuerſiæ in Eccleſia, & in foro, definiendæ eſſent. Et ſi iam olim collationis iſtius & emendationis vſus neceſſarius viſus eſt, quid mirum, ſi *emendationes iuris* hodie quoque poſt tot ſæcula, ad antiquiſſimos potiſſimum Codices, vel etiam ex ingenio, ſed bona fide, Viri Docti pollicentur, dummodo docti. De hac tandem Criticas parte vid. quæ habet accuratiſſimus Voſſius *lib.* I. *artis Gramm. cap.* 6.

Quarto *huius legis* capite Valentinianus definit, quid facto opus ſit, ſi diuerſæ Iuriſconſultorum ſententiæ proferantur, quatuor in id ſententiis. Primo ait, in hac ſententiarum diuerſitate, *potiorem Iuris Auctorum numerum vincere*, ſeu præferri oportere. *Numerari* igitur, non *ponderari* Iuriſconſultorum ſententias voluit Imperator. Quod & iure Romano in dubiis quæſtionibus quandoque obtinuit: quo certe pertinet, quod Vlpianus ſcribit

(*l.8.de adoptionibus*,) (a) item quod Gaius *l.18. D. de in ius vocando*. Sic in quæſtione illa, vtrum ſeruus proprius inſtitui recte ſine libertate poſſet, ſecundum plurium ſententiam in negatiuam conceſſum fuit, vt docet *princ. Inſt. de heredib. inſtit.* cum Atilicino vni iam olim aliter videretur. Sed enim mens alia meliorque Iuſtiniano quoque poſtea ſedit, qui vt æquiorem in illa, quam modo dixi, quæſtione Atilicini vnius ſententiam amplexatus eſt, ita hanc nominatim Valentiniani Tertii conſtitutionem hac parte ſuggillat *l. 1. §. 5. Cod. Iuſt. de veteri iure enucl.* Etſi non negem, ſi de veteri illa iuriſprudentia quæritur, eorum, qui iuris conditores auctoreſque fuere, in dubio ferme potiorem numerum iure apud poſteros prælatum: magnum enim iſtud de conſenſu concentuque potioris partis præiudicium eſt. At enim, qui hodie inoleuit, perditus mos, ille eſt, quo *Communes opiniones*, auctorumque congeries, imo nubes, pro omni ferme ratione obtenditur. De plurium ſententia in iudiciis & ſuf-
P. 34. fragiis ſequenda, de qua agitur *l. 36. D. de re iudicata*, ab hac lege aliena iam quæſtio eſt. Et hæc quidem Valentinianus, vbi inæquali numero diſpareſque ſententiæ eſſent. Quid vero ſi pares exiſtant? Hic iam *Papiniano* hanc prærogatiuam tribuit, vt ſi numerus æqualis ſit, eius partis præcedat auctoritas, in qua excellentis ingenii vir Papinianus eminet, ſeu a qua ipſe ſtat, qui vt ſingulos vincit, ita cedit duobus: hoc altero προνομίῳ inſuper addito, vt Pauli & Vlpiani notæ in Papiniani corpus factæ, ſicut & antea dudum ſtatutum fuerat, infirmentur. Quæ quidem omnia de Papiniano, prætterquam quod ii Primus ceu Quinqueuiralis, (de quo ſupra,) Collegii Præſul & ἔξαρχος ponitur, ſingularia admodum decora & προνόμια ſunt. Primum Papiniani προνόμιον iſtud eſt, quod æquali inter ſe diſſentientium ſeu diſſidentium numero, ea ſententia præualere iubetur, in quam Papinianus inclinauit: ἄλλος οὗτος Ἡρακλῆς. Quæ & ipſa prærogatiua Bartolo quondam in Hiſpania & Luſitania decreto Regio tributa fuit, ſi verum eſt, quod refert Ioannes Baptiſta de Gazalupis de S. Seuerino, *in tractatu de modo ſtudendi in vtroque iure*, qui ſubiectus eſt Vocabulario Iuris *p. 254*. Similis, & maior etiam Ioannis Chryſoſtomi prærogatiua fuit: nam in interpretandis Scripturis, ita felici diuinoque adeo ingenio creditus eſt, vt quamuis cæteri Eccleſiæ Patres communibus ſuffragiis locum aliquem Scripturæ ſecus quam ipſi viſum eſſet, interpretarentur, contra omnes vnius præponderaret ſententia. Quam conſuetudinem in Orientali Eccleſia, & ſemper antea, & ſuo tempore obtinuiſſe ſcribit Auctor incertus vitæ ipſius *c. 37.* vt taceam in Occidentali magni ponderis fuiſſe interpretationes eius, cuius rei teſtes ſunt Hieronymus & Auguſtinus: ipſiſque adeo Britannicis inſulis, ἐν ταῖς τῶν Ὠκεανικῶν νήσων ἐσχατιαῖς, ſolum ex omnibus antiquis Interpretibus lectitatum, in ſummaque habitum admiratione multis ante ſuam ætatem ſæculis refert Gregorius. Nec minor eius in dogmatibus ſtabiliendis auctoritas. Teſtes plerique *Conciliorum Canones* in eius facti ſententiam & verba. Teſtis libellus, quem in Bibliotheca Cæſarea Cl. Henricus Sauilius vidiſſe ſe ait, Archiepiſcopi Mitylenæi, qui propoſitis non ita pridem a Viro magno fere omnibus in religione controuerſis nunc capitibus, ad ſingula pene ex vno Chryſoſtomo reſpondit. Quæ ſuperiora omnia a Viro illo Clariſſimo *præfatione in Chryſoſtomum* notata, huc referre viſum. Neque multum abhorret Emanuelis Comneni conſtitutio *cap. 6.* ex qua, quoties pares ſunt ſententiæ, eorum vincit ſententia, cui iudicii Præſes conſenſerit. Sed & antiquitus in Gallia, conſtitutione Philippi Pulchri edita A. D. 1294. cuius meminit & Budæus *in l. vlt. D. de Senatoribus*, vbi Senatores diuerſa cenſebant, Primores Curiæ ex qualitate & grauitate cenſentium, quod eis videbatur æquum, determinabant. At enim & hoc ipſum pariter Iuſtiniano diſplicuit: nam ſententiæ prærogatiuam illam Papiniano (iudicii ſui immemor ipſe, quod etiamnum extat in *l. 30. Cod. Iuſt. de fideic.*) ademit. Secundum Papiniani *hac l.* προνόμιον iſtud eſt, quod Valentinianus *notas Pauli & Vlpiani in corpus Papiniani* factas (hi enim duo Iuriſconſulti, Papiniani ipſius diſcipuli, eiuſque in Præfectura prætoriana Adſeſſores, ad Papinianum notas ſcripſerunt,) infirmari præcipiat, addito: *ſicut dudum ſtatutum eſt*. vbi dubium eſt, quando id ſtatutum, & dudum quidem fuerit. Conſtantinus M. certe in ea quæſtione, qua de agitur *l. vn. infr. de ſententiam paſſis*, remotis Pauli atque Vlpiani notis, Papiniani ſententiam prætulerat; at non ideo, quod Valentinianus *hac l.* adſtruit, hac in re paulo liberalior, infirmatæ penitus notæ illæ omnes fuerunt. Et melior iterum in hoc tertio mens Iuſtiniano ſedit, qui eas notas non ſtatim, neque promiſcue reſpui voluit, verum probatas ſeligi, Papinianeiſque etiam Reſponſis & Quæſtionibus ſubiici, *d. l. 1. §. 6. Cod. Iuſt. de veteri iure enucl.* Cuiuſmodi Pauli ad Papinianum octo notæ referuntur *l. 1. in f. D. de off. eius cui mand. iuriſd. l. 16. D. de Publiciana. l. 72. in f. D. de contrah. empt. l. 1. §. 2. D. de vſuris. l. vlt. de his quæ in teſtam. del. l. 42. in pr. D. de bonis libertorum. l. 116. in pr. D. de verb. obl. l. 8. in pr. D. de ſtipul. Prætor.* Vlpiani *vnica*, quod ſciam, *l. 31 §. 2. D. de negot. geſt.* Neque immerito, id enim præſtant notæ illæ, vt commoda interpretatione, vel rationibus Papiniani dicta vtiliter firment, vel ex eodem æquitatis fonte, & ex iiſdem iuris principiis ſimiles, vel contrarios caſus decidant, extenſionibus vel exceptionibus appoſitis, quod & alii fecere, qui ad veterum Iuriſconſultorum libros notas ſcripſerunt, exemplo aliorum Criticorum, quorum optimi & antiquiſſimi Græci, Latini non tantum obelis falſa, ſuſpecta, dubia configere ſoliti, ſed etiam χρήσιμα lectori præmonſtrare. Quanquam neque a vero abeſt, ſæpe inique & mordaci dente nimium iis notis Papinianum perſtringi, vt exemplo eſſe poteſt *lex 116. D. de verbor. obligat.* collata cum *l. 98. §. 5. D. de ſolutionibus*. Et forte etiam ſenſiſſe potuit hic Valentinianus, de huiuſcemodi notis, quibus a Papiniano abirent illi, non vero de his, quæ iidem ſubiecere, adminiculandæ, vel ſufflaminandæ Papiniani ſententiæ. Et hæc de Papiniani prærogatiuis, & illa quidem, vt diſſidentibus ſententiis, ea vinceret, a qua Papinianus ſtaret.

Quid ſi vero pares Iuriſconſultorum ſententiæ ſint, quorum par quoque cenſetur auctoritas? Iudici iam eligendi poteſtatem tribuit Valentinianus hac lege: *quod ſequi debeat, eligat moderatio iudicantis*. Et ſic *arbitrarium* id, ſeu inter caſus arbitrarios cenſeri vult. *Moderatio*, id eſt, iuſta & æqua æſtimatio, & quidem in ſp. *huius legis* Moderatoris, ſeu Rectoris Prouinciæ, vel alterius iudicis: ita enim *moderationis* vox paſſim accipienda, *hic & l. 20 de curſu publ. l. 119. de Decurionibus.* Tandem fine huius legis *Pauli* quoque ſententiæ ſemper valere præcipiuntur. Quo quid opus erat, cum iam *initio legis*, Pauli *Scripta* (exceptis in Papinianum notis) *vniuerſa* firmentur? Certe Viri cuiuſdam doctiſſimi interpretatio hic minus placere debet, quaſi ſuperius in genere Pauli *Scriptis* iuris auctoritas tributa ſit; his vero poſtremis verbis, peculiariter *libris eius Sententiarum* hæc auctoritas tribuatur, vt hi vincant omnes auctores, omneſque libros iuris, & per hoc ipſum etiam Papinianum,

(a) Locus deprauatus. Nam neque *Titulus VIII Corpor. Vlp.* qui est *de adoptionibus*, neque *L. 8.* aut alia *D. de adopt.* ſententiam probat. Reſcriberem ego *L. 6. D. de his qui ſui vel alien. iur.* vbi & Iuliani & Scæuolæ mentio fit.

num, & libros Papiniani : idque indicatur his verbis : *ſemper valere*, quæ extenſionem habeant ad omnes caſus, in quibus libri hi *Sententiarum* aut ſoli producerentur, aut iuncti cum libris aliorum auctorum, aut ab illis diſiuncti ac diſſidentes. Quod prærogatiuis ſupra Papiniano tributis plane aduerſatur. Quid igitur ? Ego haud abſurde crediderim, id a Gothorum manu eſſe, quibus tantopere *Paulus*, id eſt *Pauli Sententiæ* placuerunt, vt inde quoque Corpus ſuum *Alaricianum* conficerent, vt ex fine interpretationis, *huic legi* ſubditæ, apparet, vbi & duo ab Interprete addita, de quibus nihil in contextu *legis* habetur, de quibus nos *in Prolegomenis*.

Ex *hac* interim integra *lege* liquet, quonam iuriſprudentia Romana hoc tempore prolapſa fuerit, vt quæ non tantum nullos iam amplius Papinianos dederit, nullos nominis alicuius ſeu læ-
P.35. tioris famæ eximioſque Iuriſconſultos (quo pertinet etiam querela Theodoſii Iunioris, duodecim poſt hanc orationem annis, *Nouella 1. de Codicis Theodoſiani auctoritate*, & *Nouella Valentiniani 10. de confirmandis his* &c. verſ. *notum eſt.* vbi diſerte ait : *Tam gnaros Iuris & Legum, aut raro, aut minime repertos.* & *Nouell. 16. de Aduocatis.*) verum etiam quæ exiguam ſatis veterum Iuriſconſultorum rationem vel notitiam habuerit. Sane & Mamertini de collapſa iam ante Iulianum iuriſprudentiæ dignitate huc referenda querela eſt, *in gratiarum actione pro Conſulatu: Iuris Ciuilis ſcientia, quæ Manlios, Scæuolas, Seruios in ampliſſimum gradum dignitatis extulerat, libertorum artificium dicebatur.* Cui Mamertini loco congruit etiam, quod Aſterius, Amaſiæ Epiſcopus circa A. D. 400. *homil. 7. in ſeruum Centurionis, quem Dominus ſanauit*, apud Photium *Biblioth. n. 271.* ſcribit, de ſeruo quodam Scytha, empto a quodam ciue Antiocheno, cuius & ipſe diſcipulus fuerit, qui etiam iuriſprudentiam profeſſus ſit, *καὶ νόμων ὤφθη διδάσκαλος.* Ammiani tandem Marcellini iudicium huc facit *lib. 30. cap. 4. Iuris ſcientiam*, inquit, *repugnantium ſibi legum aboleuere diſſidia.* Etſi quantum in ſe Theodoſius Iun. Valentiniani Collega, iuriſprudentiam excitatam, excultam voluerit : nam & duos Iuriſperitos, qui iuris ac legum formulas panderent in Academia Conſtantinopolitana cæteris Profeſſoribus adiunctos, *l. vlt. de ſtudiis liber. V. R. & Conſtantinop.* & poſt viginti annorum ſtipendia Comitiua primi ordinis ornatos voluit, initio tum facto a Leontio Iuriſperito, *l. vnic. de Profeſſorib. qui in V. C. docentes ex lege meruerunt Comitiuam.*

Huius *legis* ſententia ita perſpecta, apparet liquido, eam Reſponſorum ſeu Iuriſconſultorum confirmationem, de qua *hoc tit.* agitur, longe aliam eſſe ab ea, qua Diuus Auguſtus, vt maior iuris auctoritas haberetur, conſtituit, vt Iuriſconſulti ex auctoritate eius re ponderent : ſuperſtitibus enim id *reſpondendi* tantum ius ab Auguſto datum. Et quidquid illud eſt, quod datum fuit, non vim legis Reſponſis Prudentum tribuit : quomodo & antea ex Cicerone patet, *orat. pro Cæcinna*, pro *C. Plantio*, & pro *L. Murena c. 13.* Prudentum reſponſa atque decreta ſæpe euerſa. Etſi fatendum, magnam fuiſſe horum Reſponſorum ante hæc tempora iam olim dignitatem, eaque priuata religione paulatim pro iure ferme habita, vid. Senec. *ep. 94.* At noſtrum iſtud maioris iam *αὐθεντίας*, atque expreſſa conſtitutione datum ſcriptis quorundam Iuriſconſultorum, qui iam e viuis deceſſerant, vt ita liqueret iudicibus in tanta ſcriptorum librorumque copia, (quam Iuſtinianus quoque memorat *orat. ad Anteceſſores*, §. 1. & *l. 2. §. 13. C. de vet. iur. enucl.*) quorum auctoritatem ſequerentur.

Tandem neque illud omittendum, errorem eſſe Marani, ſcribentis, Anianum in interpretatione *huic legi* ſubdita, Codicem Gregorianum & Hermogenianum in Reſponſis Prudentum ponere. Nihil enim aliud illa interpretatione continetur, quam recenſus librorum, ex quibus Codex Alaricianus confectus fuit.

DE OFFICIO PRÆFECTORVM PRÆTORIO. (a)

TITVLVS V.

Lib. I. Cod. Ivst. Tit. XXVI. *de officio Præfecti Prætorio Orientis & Illyrici.* & Tit. XXVII. *de officio Præfecti Prætorio Africæ, & de omni eiuſdem Diœceſeos ſtatu.* Vid. & infr. *lib. 6. tit. 6.* & ▪.

(a) *Prætorii*, in Til. GOTHOFREDVS. Ita etiam eſt in edit. Sichardi ; in Cuiacian. *Prætorio.* In Cod MS. Breuiarii Legis Roman. Guelferbytan. quod homo valde barbarus delineauit, titulus eſt : *De officio Supradictorum Praturio.* RITTER.

PARATITLON.

Præfecti Prætorio, de quibus plene *in Notitia Dignitatum vtriuſque Imperii* ex Codice Theodoſiano, vt varias ſub diſpoſitione ſua Diœceſes & Prouincias habuere, ita & Prouinciarum illarum, & Diœceſeon Iudices ſub ſe habebant, *l. vn. hoc tit. l. 108 infr. de Decurionibus. l. 4. 6. infr. de Palat. S. L. l. 2. 3. 16. 18. 20.* & *21. de oper. publ.* Hos proinde admonere, atque his imminere, legeſque iis inſinuare, actibus denique eorum inuigilare debebant, vt ex innumeris Legibus docent *lex 12. de agentibus.*

l. 18. 23. de pœnis. l. 4. 5. 7. 13. de curſu publ. l. vlt. de Aduoc. fiſci. l. 108. de Decurionib. l. 20. de petitionibus. l. 16. de diuerſis offic. l. 12 de cohortalibus. l. 4. de extraord. l. 18 de exactionibus. l. vlt. de itinere muniendo. l, 2. 3. 34. de operibus publ. l. 11. de Cenſitoribus. l. 12. de Iudæis. l. 1. de Centonariis. l. 31. de appellationibus. l. 5. de ſuſceptoribus. l. 4. de ſpectaculis. l. 1. 2. de paſcuis, &c. Quare & Rectores ipſi ad Præfectos Prætorio referebant, hoſque in dubiis conſulebant, *l. 13. de accuſationib. l. 5. de Veteranis. l. 41. de operib. publ. l. 7. 8. de extraordinar.* Tandem ab his ad Præfectos Prætorio appellabatur, de quo *l. vn. hoc tit.* & *l. 17. 57. de appellat.*

P. 36. APPELLANTIVM *iniuſte a Rectoribus prouinciarum ad Præfectum Prætorio*, vel RESCRIPTO *Principis iudicium eorum iniuſte retractari poſtulantium pœna.*

I. (a) Imp. CONSTANTINVS A. ad Baſſum. PF. P. (b)

SVPER his, qui a Præſide, vel a quolibet alio (c) Iudice, ſententiam dictam infirmari depoſcunt, ſub eo fine (d) *Sublimitatis* (e) Tuæ ſuccedat examen, vt ſi, internis (f) negotii (g) vſquequaque decurſis, (h) ex (i) euidenti claruerit, *ſententiam* (k) *a iure iuſtitiaque diſcedere*, ea penitus exploſa, (l) controuerſia de æquitate terminum capiat. Quod ſi conſentanea ſit legibus iam prompta (m) ſententia, eius pronuntiationis improbus (n) oppugnator, ſi patrimonio circumfluat, (o) biennio in inſulam relegatione plectatur, eiuſque bonorum media (p) portio fiſcalibus compendiis addicta cedat: quod ſi agreſtis vitæ ſit, aut etiam egentis, ad biennii (q) tempus in metallum retrudendus (r) eſt. Quam legem in Annotationibus (s) quoque noſtris, de (t) *iterando poſt ſententiam iudicio*, cuſtodire debebis. Dat. XIII. (v) Kal. Nouemb. (x) Baſſo & Ablauio Coſs. [331.]

INTERPRETATIO. *Quicunque cauſa dicta, diſcuſſoque negotio, a quocunque fuerit ſuperatus, & hanc ipſam litem poſtea reparare tentauerit, ſi pro ipſo, qui antea addictus* (y) *eſt, fuerit legibus lata ſententia, prius iudicium non valebit. Nam ſi &* (z) *apud alium Iudicem fuerit ſuperatus, ſi digna idoneaque perſona ſit,* (a) *biennio in exilium* (b) *deputetur, & media* (c) *facultatum ſuarum fiſcus acquirat. Si vero indigna & pauperior perſona eſt, in metallum biennio deputetur.*

NOTAE.

(a) Abeſt *hac lex* a *Cod. Iuſt.* quod eam improbaret. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Baſſus* PP. ſub Conſtantino M. fuit (ex-Vicario Italiæ) non vno anno. vid. *Proſopogr.* nominatim anno 331. quo præter *hanc leg.* data ad eundem *lex 3. inf. de liberali cauſa. IDEM.*

(c) Ordinario ſcilicet Iudice, vel Conſulari, Correctore. *IDEM.*

(d) Id eſt, ſub hac conditione, immo comminatione pœnaque. *IDEM.*

(e) *Sublimitatis* titulus iam ſub Conſtantino M. Præfectis Prætorio tributus A. D. 331. *IDEM.*

(f) *Interna negotii* hic, vt *interna cauſa*, *l. 1. infr. vnde vi.* & *l. 2 ſi vagum pet. mancip. IDEM.*

(g) Male, qui *negotiis* hic reponunt. *IDEM.* In edit. Sichard. eſt: *Vt ſi inter negotia vſque quaque decurſa.* noſter vero Cuiacian. ſequi maluit. *RITTER.*

(h) Similiter, *textus negotii decurſus*, & *cognitio decurſa*, Ambroſio *ep.* 24. v. alia *in Gloſſ. GOTHOFREDVS.*

(i) *Ex euidenti*, pro *euidenter. IDEM.*

(k) *Sententia* in Til. *IDEM.* In edit. Sichard. etiam *ſententia. RITTER.*

(l) Sic Symm. 10. *ep.* 52. *obiectu legis exploſa eſt. GOTHOFREDVS.*

(m) Emiſſa, prolata: *Promi* ſententia dicitur hic & *l. 1. de Epiſcop. iud.* vt & *depromi*, in *l. 56. de appellat.* Male etiam in Til. *prouida*. etſi & hoc admittat. *IDEM.* Edit. Sichard. *Quod ſi conſentanea ſit legibus prouida vel iam prompta ſententia. RITTER.*

(n) *Im-*

(n) *Improbi* vox hic propria, v. *Gloſſar.* *GOTHOFREDVS.*

(o) *Circumfluere patrimonio*, eſt abundare, diffluere, v. Gloſſ. *IDEM.*

(p) Id eſt, dimidia. *IDEM.* Edit. Sichard. *Vna portio.* Verum optimi Coſſ. *media*, & ita quoque ſæpius ſcriptores hiſtoc. Auguſt. Capitolin. in Antonin. Pio, *c. 4. Et aurum coronarium, quod adoptionis ſuæ cauſſa oblatum fuerat, Italicis totum, medium prouincialibus reddidit.* Notat Caſaubonus noue quidem *medium* pro alicuius rei dimidio hoc loco dictum, ſed ita ſolere hos auctores, vt in Marco, *media pars* pro dimidia. *RITTER.*

(q) Alioquin *decennii* ferme tempus præfinitum *lege* in metallum damnationi, *l. 22. 23. D. de pœnis.* *GOTHOFREDVS.*

(r) Detrudendus, trudendus. *IDEM.* Edit. Sichard. *detrahendus eſt.* Verum Codex Wurceb. optimæ notæ Gothofredi confirmat lectionem, & ſimilis occurrit locus apud Sulpicium Seuer. *Vit. Martin. c. 4. Martinus in cuſtodiam detrudi iubetur.* *RITTER.*

(s) De Adnotationibus his v. Paratitl. *ſup. de diuerſis reſcript.* *GOTHOFREDVS.*

(t) In Sichardi edit. male *dexterando*; vnde quidam male *deteſtando* efficiebat. *IDEM.*

(v) Al. XI al. XV. *IDEM.* Cod. Wurceb. *XIII. Kal. Nou.* *RITTER.*

(x) Al. *Decemb.* vt quoque adnotatum a Tilio. *GOTHOFREDVS.* Notatum quoque a Cuiacio. Edit. Sichard. habet: *Dat. VI. Kal. Nouemb. Baſſo & Albino Coſſ.* additur tamen in margine, *Decemb.* & *Ablauio.* *RITTER.*

(y) Edit. Sichard. *antea dictus.* Cuiac. *antea victus.* quod forte accuratius. *RITTER.*

(z) Edit. Sichard. *Nam etſi.* *IDEM.*

(a) Cod. Wurceb. *perſona eſt.* *IDEM.*

(b) *In exilio* habet Cod. Wurceb. *IDEM.*

(c) *Et medietatem* in Edit. Sichard. & Cuiacian. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

INIVSTAE, ſeu improbæ ſententiarum ab ordinariis iudicibus dictarum retractationi, ſiue per appellationem ad Præfectum Prætorio, ſiue per Reſcriptum Principis, occurrit *hac lege* Conſtantinus M. propoſita in id grauiſſima pœna.

Quod vt intelligatur, ex *hac l.* & ad eam notandum eſt primo, a iudicibus ordinariis, Præſidibus inquam, aliiſque quibuſlibet iudicibus ordinariis, Conſularibus puta & Correctoribus, eorumque ſententiis, ad Præfectos Prætorio appellari ſolitum: de quo ad *titulum de appellationibus.* Erant enim hi ſub diſpoſitione Præfectorum Prætorio, de quo in *Paratitlo* iam, & plena manu in Notitia Dignitatum noſtra ex *hoc Codice* collecta. Vnde & ὑπάρχοντες vocantur Syneſio, *ep. 73.* vbi perperam prima Interpretatio habebat, *Præfecti loco præponendos*, melius iam altera, *ſub Præf. Prætorio præfecturas obituros.*

Secundo obſeruandum, duplici ratione rem iudicatam retractari, vel per Appellationem, vel Reſcripto ſeu Adnotatione Principis; quod quando fieri id olim potuerit, mox dicam.

His ita poſitis, de ſententia *huius legis* nullo negotio liquere poteſt. Nempe Conſtantinus M. iniuſte prouocantes ad ſuperiorem Magiſtratum, vel etiam ad Principem, ad retractandam ſententiam, vitilitigatorum odio, pœna grauiſſima perſequitur *hac l.* pariter vt *l. 16. inf. de appellationib.* hoc ipſo anno, quæ proprie eſt de appellantibus iniuſte a ſententia eorum, qui vice ſacra iudicant, vbi eos litis damno & infamia multari iubet: quomodo hic appellantibus temere ab ordinariis iudicibus ad Præfectos Prætorio, biennii relegationis pœnam, ſi diuites ſint, imponit, ſi egeni, metalli pœnam ad biennium pariter. Quæ quidem grauiſſimæ pœnæ oſtendunt, quantum Conſtantinus vitilitigatoribus iſtis odium indixerit. Nam vt iudicum iniquitatem variis legibus inſequendam putauit *tit. inf. de appel-*
p. 37. *lationib.* appellationes admittere nolentium: ita contra improbitatem & petulantiam litigantium, ſententias iudicum temere oppugnantium, hoc ipſo anno Edicto ſuo variis legibus inſecutus eſt, *hac* videl. & *l. 16. 17. inf. de appellat. l. 1. de his qui per metum Iud. l. 4. Cod. Iuſt. de Iuriſdict. omnium Iud.* quæ leges omnes inter ſe coaſſandæ ſunt velut vnius & eiuſdem Edicti Conſtantinianei partes, vna cum *l. 1. inf. de off. Rector. prouinciæ.* & *l. 3. Cod. Iuſt. de off. Rectoris prouinciæ.* quibus ipſis forte & hæc iungenda eſt. Nam, vt animi mei coniecturam prodam, & hæc ipſa lex mihi pars videtur Edicti illius Conſtantinianei, vere aurei, cuiuſque membra ſeu Leges, quæ hoc Codice occurrunt, indicaui, quo Conſtantinus iudicum & iudiciorum ſanctitati, integritati, reuerentiæ, ordinique ſumma ope, enixoque ſtudio conſultum iuit. Nam & argumentum plane reſpondet, & Conſules congruunt, imo & dies congruit in MSS. puta *XI. Kal. Nou.* qui & ſubſcriptus *legi 1. inf. de off. Rector. prouinc.* & *l. 3. Cod. Iuſt. de off. Rectoris prouinciæ.* Etſi hæc lex non ad prouinciales, verum ad Baſſum PP. data ſit, quo more ſcilicet ad diuerſos eædem Leges dari eodem exemplo olim ſolitæ, de quo *in Prolegomenis.* Certe multæ ex illis de Præfectis Prætorio, eorumque iuriſdictione, dignitate, & officio agunt, de quo ad *l. 16. 17. inf. de appellat.* . Ad rem. Quod pœnas vero ipſas attinet, quæ *hac l.* proponuntur, de his *ſuo titulo:* niſi quod hinc quoque notandum, metalli pœnam relegatione multo grauiorem fuiſſe, egeniſque illam impoſitam, cum diuitibus relegatio imponeretur.

Cæterum, vt initio dixi, quod de temeraria appellatione, *huius leg.* initio ſtatuitur, id extremo capite de his quoque, qui iniuſte Reſcripto Principis ſententiam dictam conuelli poſtulaſſent, ſtatuitur. Scilicet & hac via, vt initio dixi, iudicium poſt ſententiam iterabatur; non promiſcue tamen, vt id addam, quodque etiam probat *d. l. 17. inf. de appellation.* & *d. l. 1. inf. de his qui per metum Iudicis.* Nempe, vt ex harum legum collatione cum hac noſtra liquet, inferiorum ſeu ordinariorum Iudicum ſententiæ citra appellationem ex adnotatione Principis iterari potuerunt, quod ex *hac l.* diſcimus: non vero Comitum, cæterorumque qui vice ſacra iudicabant, vt docet *d. l. 17.* collata cum *l. 16. eod. tit.* & *d. l. 1. de his qui per met.*

Et hæc de ſæcularis iudicii iteratione, quod *huius leg.* proprium eſt. De Eccleſiaſtici iudicii iteratione ex Principis adnotatione, ſeu Reſcripto, ſub hoc ipſo Conſtantino, præter notiſſimum Donati-

ſtarum exemplum luculentum in rebus Athanaſii, de quo & hic locus occurrit apud Sulpitium Seuerum *lib. 4 Sacra Hiſtoria, cap. 36.* vbi de Athanaſii condemnatione: *Imperatorem eo vſque compellunt, vt Athanaſius exulatum ad Gallias mitteretur: mox in Ægypto 80. Epiſcopi congregati Athanaſium iniuſte condemnatum eſſe pronuntiant. Res ad Conſtantinum refertur, iubet ex toto Orbe apud Sardicam Epiſcopos congregari, atque omne iudicium, quo Athanaſius damnatus fuerat,* RETRACTARI. Vbi tamen non vnus error a Seuero admiſſus eſt, quos alibi efferam. Et hæc quidem Conſtantini M. mens fuit *hac l.* vt vitilitigatores cohiberet. Verum diſplicuit hæc Triboniano, nempe, vt conicere eſt, quod ita Appellationum vſus nimium cohiberetur, iniecto hoc metu, ac per hæc fibulam iudicibus ordioariis oimio plus laxaret.

DE OFFICIO VICARII.

TITVLVS VI.

LIB. I. COD. IVST. TIT. XXXVIII. A Tilii & Cuiacii porro editione Titulus hic aberat.

PARATITLON.

VICARII (qui & Vicarii Præfectorum, Agentes Vicariam Præfecturam, Agentes vices Præfecti Prætorio, vice Præfectorum cognoſcentes, & de quibus nos plene *in Notitia Dignitatum*) Diœceſes integras regebant, *l. 69. 94. de Decurionibus. l. 6. 31. de curſu publico. l. 12. de exactionibus. l. 10. de hæreticis. l. 7. de deſertorib. l. 9. de legatis. l. 1. ne quis in Palatio. l. 4. de proxim. Comit. diſp.* Iudicibus, ſeu Rectoribus Prouinciarum imminebant, *l. vn. hoc tit. l. 1. de officio Iudicum omnium. l. vn. ſi quacunque præditus poteſtate.* ac nominatim collationis, & tranſmiſſionis cura eos conſtringebat, *h. l.*

De TRIBVTARIAE *rei cura ad* VICARIOS *pertinente.*

(a) Impp. Arcad. & HONORIVS A. A........ (b)

VIRVM Spectabilem (c) Vicarium, quem totius (d) conlationis (e) ac tranſmiſſionis (f) cura conſtringit, Iudicibus (g) volumus imminere, P. 38. vt, quantum ſingulis quibuſcumque menſibus (h) conlatum ſit, quidue tranſmiſſum, maiore cautione diſquirat, in eos procul dubio vindicaturus, quorum fuerit deuota (i) deſidia excitata. (k) Dat. III. Kal. Octob. Altino, (l) Vincentio & Frauitta Coſs. [401.]

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a *Cod. Iuſt.* Aberat & a Tiliano, & Cuiaciano. *GOTHOFREDVS.* Abeſt etiam a Cod. Wurceb. *RITTER.*

(b) Suppleo: *ad PF. P.* quod ipſum legis argumentum oſtendit, vt & quod de Vicario ibi ſtatuitur. Imo & fidenter ſuppleo: *Hadriano PF. P.* quomodo etiam præfert *lex 11. Cod. Iuſt. de annonis & tributis.* quæ hoc ipſo anno data eſt, & huic omnino congruit, atque ad eundem finem collineat. *GOTHOFREDVS.* Auctor noſter *Hadriani* oomen ex Cod. MS. ſuppleuit: in vulgatis Cod. Iuſt. editionibus *lex 11.* citata inſcripta eſt *Eutychiano PF. P.* Verum hanc dignitatem tenuit ille in Oriente anno 398. vbi & Conſul fuit. Vid. *Chronolog. & Proſopograph.* & ſubſequentibus quoque annis hoc fuit honore auctus. At *Vincentio & Frauitta Coſſ.* videmus in legibus *PF. P. Orientis Cæſarium.* Recte vero noſtrum *Hadrianum* In duabus his legibus reſtituere, ſentient illi, qui & *Mediolanum & Altinum,* vrbes occidentales, *Eutychianum* vero virum, qui ſemper partes orientales imperii adminiſtrauit, conſiderauerint, quod & in *Commentario* vrgetur. *RITTER.*

(c) *Spectabilium* numero erant Vicarii. vid. *Notitiam Dignitatum.* *GOTHOFREDVS.*

(d) Per Diœceſin ſcilicet ſibi commiſſam. *IDEM.*

(e) *Collationis* vox de conlatione ſeu illatione tributorum, v. *lib. XI.* & Gloſſ. Theod. *IDEM.*

(f) *Tranſmiſſio* annonarum ad horrea, vel ad limitem, v. *inf. tit. de annona & trib.* *IDEM.*

(g) *Iudicibus*, i. e Rectoribus prouinciarum. *IDEM.*

(h) Dicam mox. *IDEM.*

(i) Forte *indeuota*, de quo mox. *IDEM.*

(k) *Excitata*, id eſt, comperta, cognita, explorata. *IDEM.*

(l) Vid. *Topograph. cap. de Vrbibus.* *IDEM.*

COMMEN-

COMMENTARIVS.

TRIBVTARIAE rei curam, id eſt, tributorum conferendorum, mox & transferendorum ad horrea, vel ad limitem, vbi miles agebat, ſollicitudinem Vicariis per Diœceſes ſibi creditas incubuiſſe, præter *hanc leg.* probant variæ leges, hoc adhuc libr. *lex 1. de officio Iudicum omn.* & paſſim Lib. XI. (qui bonam partem eſt de re tributaria) *lex 10. 11. 12. 13. 17. 30. de annona & trib. l. vn. de ſuperindicto. l. 2. 9. 12. de exactionib. l. 2. ne opera a conlator. l. 6. de extraordinar. ſiu. ſord. mun. l. 4. de proſoſtaſia. l. 1. de diſcuſſor. l. 1. de indulg. debitor.* Lib. XIII. *lex 10. de luſtral. collat. l. 4. de excuſat. artificum. l. 3. 4. de præd. nauicul.* Lib. XIV. *lex 6. de Decuriis vrbis Romæ. l. 3. de calcis coctorib. v. & l. 1. de annona. l. 13. 18. 31. 33. 40. de curſu publ.* Teſtatur & Symmachus *lib. 2. ep. 27.* vbi de Flauiano & ad Flauianum ex-Vicario Africæ, *quo apparatu inſtruxeris manſiones, & quantum in exigendis fiſcalibus tua cura promouerit.* Ideo & Vicarii iudicibus ſeu Rectoribus prouinciarum ſingularum in Diœceſi ſua conſtitutarum eo fine imminere *hac l.* iubentur: ſic igitur vtrique, & Vicarii & Iudices, tributis profligandis incumbebant, Vicarii, dum Iudicibus imminerent, Rectores, exactoribus. Hinc adeo hoc eodem anno 401. Honorio, virorumque officium excitare viſum: Vicariorum *hac l.* Rectorum, *l. 11. Cod. Iuſt. de annonis & tributis*, quæ in nonnullis Codicibus perperam Eutychiano PP. inſcribitur, melius in aliis *Adriano PP.* eſt enim ea lex Honorii, vtpote data Mediolani, non Arcadii, ſub quo Eutychianus PP. erat. Verba legis illius hæc ſunt: *Iudices, quos circa profliganda ærarii noſtri compendia negligentes ac* DESIDES *fuiſſe conſtiterit, omnia, quæ in adminiſtratione poſiti perceperunt, emolumenta reddere compellantur. Dat. III. Kal. Mart. Mediolani, Vincentio & Frauitta Coſſ.* Hac ſcilicet lege *Iudices*, id eſt, Rectores prouinciarum, exacto adminiſtrationis tempore, (quod annuum ferme erat) ad ratiocinia vocantur, ſic, vt, *qui deſides fuerint in profligandis*, id eſt, exigendis annonis & tributis (quæ *Ærarii compendia* vocantur) *percepta emolumenta*, id eſt, annonas ſeu ſalaria a ſe percepta reddere compellantur, vbi vides quoque DESIDIAE vocem, pariter vt *in hac l.* occurrere. Et parum abeſſet, quin crederem, haſce leges inter ſe coniungendas, niſi loci & menſis ſubſcriptiones differrent, re certe ipſa fineque optime inter ſe conueniunt. Eadem alioquin hac in re *Deſidia* vox vſurpatur, *l. vn. Cod. Iuſt. de off. Comitis S. L.* Nos ad hanc legem ipſam redeamus.

Diximus, Vicariis incubuiſſe, vt Rectoribus imminerent circa rem tributariam. Eo vero fine duo *hac l.* ab Honorio conſtituuntur. Primo quidem diſquirere eos iubet, idque *maiore cautione*, id eſt, diligenti inquiſitione, quantum ſingulis quibuſque menſibus conlatum ſit, quidue tranſmiſſum: ſingulis inquam menſibus, cum tamen collationis quadrimenſtrui breues fuerint, de quo eſt *inf.* peculiaris titulus, id eſt, collatio ſingulis quaternis menſibus fiebat, *l. 3. inf. de conlat. fundorum patrimon. l. 15. 16. de annona & trib. l. 15. inf. de ſuſceptorib. l. 11. de exaction.* vt argumento hoc forte putet quis, hic quoque legendum, *ſingulis quaternis menſibus*, quod non probo. Nam & quocunque tandem menſe canonem ſeu tributum inferre collatores poterant, quod docet *lex 15. 35. de annona & trib. l. 2. 32. inf. de ſuſceptoribus. d. l. 3. inf. de conlat. fund. patrim.* & quædam etiam quandoque ſingulis menſibus exigebantur, vid. & *l. 173. de Decur.*

Secundo, iubetur Vicarius in eos Rectores prouinciarum vindicare, *quorum fuerit deuota deſidia excitata*: vbi malim *indeuota deſidia excitata*, id eſt, cognita, perſpecta, explorata, *indeuota* deſidia, id eſt, mora in tributis contra deuotionem publico debitam, exigendis, transferendis. (a) Quemadmodum *Deuotio* proprie eſt καθοσίωσις in publicum, ac ſpeciatim in tributis ſoluendis, de quo dixi *ad l. 7. ſup. de diuerſis reſcript.* ſic contra, *indeuotio* pro *fuga munerum* accipitur, *l. 119. inf. de Decurionib.* Sic & Ambroſius *lib. de Helia & ieiunio, cap. 17. Quid obteſtationes potantium loquar? quid memorem ſacramenta, quæ violare nefas arbitrantur. Bibamus, inquiunt, pro ſalute Imperatorum, & qui non biberit, ſit reus* INDEVOTIONE: (malim, *indeuotionis*) *videtur enim non amare Imperatorem, qui pro ſalute eius non biberit. O pia deuotionis obſequium!* Liberatus in *Breuiario c. 18. Accuſatur in aperto tanquam* INDEVOTVS *Principi, mittens populum in rebellionem.* Ἀκαθοσίωτος *indeuotus* in Gloſſis Cyrilli, & apud Epiphanium *hæreſi 59.* & in Actis conciliabuli Epheſini in *relat. ad Theodoſ. Imp. de Cyrillo Alexandrino.* Poſſit tamen quis & hic *deuota deſidia* retinere, deuota deſidia, id eſt, veræ & diligentis loco, fixaque: ſic ſane & *deuotionis nota* dicitur, *l. 10. de re militari*, pro *indeuotionis*.

Tandem quod occaſionem *huius l.* attinet, Honorio huiuſce *Legis* ferendæ occaſionem præbuiſſe videtur ordinariorum iudicum ſeu Rectorum prouinciarum contumacia, ad concuſſiones accedens, ſic vt aduerſus Vicarios, qui integras Diœceſes regebant, ceruices erigerent. Quare Vicarii *hac l.* his imminere, eoſque ad ratiocinia compellere maiore cautione, imo & indeuotos deſideſque punire iubentur. Quare, hac etiam de cauſa, *hanc l.* abdicaſſe videtur Tribonianus.

(a) Certe non intelligo *indeuotam deſidiam.* Hominem animumque *indeuotum* legimus, imo & *indeuotum donatorem L. 35. §. 5. Cod. Iuſt. de Donat. Deuota* vero *deſidia* hic idem innuit, quod locus apud Suetonium *in Caligul. c. 30. Equeſtrem ordinem vt ſcenæ arenæque deuotum aſſidue proſcidit.*

P. 39.

DE OFFICIO RECTORIS PROVINCIÆ.

TITVLVS VII.

LIB. I. COD. IVST. TIT. XL.

PARATITLON.

RECTORIS Prouinciæ, *Rubrica*, ſeu Iudicis, *l. 1. 2. 3. 4. hoc tit.* Iudicis ordinarii, *l. 6.* Præſidis, *dict. l. 1.* Iudicantis, *d. l. 1.* Prouinciæ Præſidentis, *l. 4. 5.* Moderatoris Prouinciæ, *l. 7.*) Officium, *Rubr.* induſtria, *l. 1.* cura, *l. 2.* Primum, in audiendis diſcingendiſque litibus conſiſtebat, puta ciuilibus, criminalibuſque controuerſiis: de ſtatu hominum vel patrimoniorum, *d. l. 2.* Hunc in finem, ne congruæ vltionis animaduerſio aliqua ratione cohiberetur, præcipua hæc illi cura impoſita, vt apertis Secretarii foribus intro vocatis omnibus & pro tribunali, *l. 2.* non in ſeceſſu domus, *d. l. 2.* non poſtquam domum ſe recepiſſet, *l. 3.* & ab officii conſpectu atque oculis publicis receſſiſſet, *d. l. 3.* non domi pomeridianis horis, *l. 6.* controuerſias audiret, ſententias proferret, *l. 2.* pronunciaret, *l. 3.* imo, ne quidem libellos acciperet oblatos, *dict. l. 3.* Ad finiendas item lites, & actus publicos, & illud cauebitur, ne ſpectaculis, & ludicris nimium curæ tribueret, ſed feriis potius actibus vacaret, *l. 2. in fin.* Debebant & hanc Rectores curam gerere, ne damna Prouincialibus infligerentur ab Officialibus, *l. 1.* a Compulſoribus, *l. 5.* a Potentium procuratoribus, *l. 7.* Itaque & certo anni tempore ciuitates Prouinciæ obire debebant, atque in his locis, quibus præſto eſſe poſſent omnibus, ſedem conſtituere, prouincialiumque querelas excipere, *l. 4.* Quin imo per omnium villas ſenſim atque vſitatim vicos diſcurrere debebant, ſimaturi a ſingulis, quid quiſque inſolenter egiſſet, aut cupide, *l. 5.* Hæc ad huius tituli *Paratitlon* ſufficiant. Cætera enim de Rectoribus Prouinciarum cumulata reperies in noſtra *Dignitatum Notitia.*

Aduerſus OFFICIALIVM *concuſſiones, litigatores deprædantium, ſeuerum Conſtantini M. Edictum.*

I. (a) Imp. CONSTANTINVS A. ad (b) Prouinciales.

CESSENT iam nunc (c) rapaces Officialium (d) manus, ceſſent inquam: nam ſi moniti non ceſſauerint, (e) gladiis (f) præcidentur. Non ſit venale (g) Iudicis velum, (h) non ingreſſus (i) redempti, non infame licitationibus (k) Secretarium, non viſio ipſa Præſidis cum precio: æque aures (l) iudicantis pauperrimis ac diuitibus referentur. Abſit ab inducendo (m) eius, qui Officii Princeps dicitur, deprædatio. (n) Nullas litigatoribus (o) Adiutores eorundem Officii Principum concuſſiones adhibeant: Centurionum, aliorumque Officialium, parua magnaque poſcentium, intolerandi impetus oblidantur, (p) eorumque, qui iurgantibus Acta reſtituunt, inexpleta auiditas temperetur. Semper inuigilet induſtria Præſidalis, ne quicquam (q) a prædictis generibus hominum de (r) litigatore ſumatur. Qui ſi de ciuilibus cauſis quicquam putauerint eſſe poſcendum, aderit armata cenſura, (s) quæ nefariorum capita ceruiceſque detruncet, data copia vniuerſis, qui concuſſi fuerint, vt Præſidum inſtruant notionem. Qui ſi diſſimulauerint, ſuper eodem (t) conquerendi vocem omnibus aperimus, apud Comites (v) cunctos prouinciarum, aut apud Præfectum (x) Prætorio, ſi magis fuerit in vicino, vt his referentibus edocti ſuper talibus latrociniis, (y) ſupplicia referamus. (z) Data Kal. (a) Nouemb. Conſtantinopoli, Baſſo & Ablauio VV. CC. Coſs. (b) [331.]

Interpretatio. *Officiales omnium Iudicum venales eſſe non audeant, neque precium de* introitu *occurrentium,* (c) *aut litigantium,vel* egreſſu *requirant. Et interpellantes* (d) *tam diuites, quam pauperes ſine vllo præmio audiantur. Quod ſi rapaces eſſe voluerint, gladio puniantur, aut certe de eorum rapacitate Dominicis* (e) *auribus referatur.*

P. 40.

NOTAE.

(a) Abeſt hæc elegantiſſima lex a Cod. Iuſt. veluti temporaria, ſeu *κατὰ τὸν χαιρὸν ἀναγκαία.* Iungenda, autem illi *lex 3. Cod. Iuſt. de officio Rectoris prouinciæ.* imo & ſex præterea aliæ iungendæ videri poſſint, puta *lex 16. 17. inf. de appellationibus. l. 1. de his qui per metum Iudicis. l. vn. de litigioſis. l. 3. finium regundorum. lex 2. Cod. Iuſt. vbi in rem actio.* Sed & *lex 4. Cod. Iuſt. de Iuriſdict. omn. Iudicum.* Data menſis reſtituta, quod non temere tamen adſero. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Edictum* iſtud eſt ad prouinciales emiſſum. *IDEM.*

(c) *Iam nunc.* De hac voce, eiuſque vi mox dicam. *IDEM.*

(d) *Officialium* edit. Sichard. & Cuiac. male. *RITTER.*

(e) Cod. Wurceb. *nam niſi moniti non ceſſauerint. IDEM.*

(f) *Manus* amputandas indicare videri poſſit, quod non probo. *GOTHOFREDVS.*

(g) *Venalis* in Cod. Til. male. Caſſiodorus *III. Var. 24. cur ad monoma bium recurritis, qui venalem Iudicem non habetis? IDEM.* Codex tamen Wurceb. *Venalis* etiam habet. *RITTER.*

(h) Id eſt, ingreſſus ad Iudicem, vt mox ſequitur; male, qui *verbum* hic ſubſtituunt. De *Velo* hoc in Commentario *GOTHOFREDVS. Verbum* loco *velum* legimus in edit. Sichard. *RITTER.*

(i) Nec *pretium de introitu occurrentium,* &c. *requirant.* Interpres. *GOTHOFREDVS.*

(k) *Licitationis* in Tiliano, male *IDEM.* Edit. Sichard. *Non infamet litigationibus Secretarium.* Cod. Wurceb. vero *infama licitationis,* errore ſcribentis. *RITTER.*

(l) *Auctores,* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(m) Sunt, qui ſubſtituant, vt in Cuiacianis ad marginem, *ob inducendum,* male: ab inducendo, id eſt, ab eo qui in Secretarium Iudicis admitti, induci poſtulabat. Hac voce quoque vtitur Am. Marcellin. *lib. 30.* Sic & inductus reus eidem, *lib. 14. Introducendi* quoque vox hac in re, *l. 4. inf. de Princip. agentium. GOTHOFREDVS.*

(n) *Prædatio,* in Til. *IDEM.* Edit. Sichard. *Prædatio vlla litigatoribus,* male: & quæ ſequuntur, fere ſenſu carent. *RITTER.*

(o) *Litigatores* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(p) *Oblidere* impetus: ſic oblidere gulam, fauces, fetus: male in nonnullis, *obligentur. GOTHOFREDVS.*

(q) *Nec quiſquam* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(r) *De,* pro *a:* ſic & *l. 3. de aquæduct. GOTHOFREDVS.*

(s) *Cenſura* armata, vt cenſura vltrix legis, *l. 5. ne ſanct. bapt. v. Gloſſ. IDEM.*

(t) Edit. Sichard. male *ſuper eandem. RITTER.*

(v) De *Comitibus* Prouinciarum his, rei militaris ſcilicet, dicetur *inf. tit. 12. lib. 6. GOTHOFREDVS.*

(x) *Præfectos* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(y) Ita interpunxi. *GOTHOFREDVS.*

(z) *Proferamus* in Til. *Referre* ſupplicia, id eſt, digna ſupplicia rependere: quo ſenſu, *referre* vicem, gratiam, talionem, dicimus. *IDEM. Proferamus* legit etiam Cod. Wurceb. *RITTER.*

(a) *XI Kal. Nouemb.* in Aniano optimæ notæ: quamquam iſtud ſeruat quoque Codex Iuſtin. in *d. l. 3.* Sex leges, quæ huic forte iungendæ, habent *Kal. Aug.* Septima, *Kal. Octob. GOTHOFREDVS.*

(b) Edit. Sichard. male *Albino,* & in margine *Albio.* In Cod. Wurceb. deeſt Dies & Conſul. *RITTER.*

(c) *Occurrentes* ſunt Interpreti *hic* litigantes, in Secretaria Iudicum ingredientes. *GOTHOFREDVS.*

(d) Edit. Sichard. & Cuiac. *ſed interpellantes,* forte accuratius. *RITTER.*

(e) *Dominicis* auribus, id eſt, Regum Gothorum, Francorum, &c. *GOTHOFREDVS.*

COMMENTARIVS.

Officialium, litigatores variis deprædantium modis hoc æuo ſuo, rapacitati occurrit *hac lege* Conſtantinus M. quæ pars eſt maioris *Edicti,* ad Prouinciales emiſſi, e quo ſupereſſe videantur alia multa fragmenta, quæ in *Notis* iam cumulaui: inter alia certiſſime elegantiſſima *lex 3. Cod. Iuſt. eod. tit. de officio Rectoris prouinciæ,* huic noſtræ coaſſanda venit. Eo vero Edicto, vere aureo, Conſtantinus M. iudiciorum ſanctitati & integritati ſummo ſtudio conſultum iuit. Inter alia cauit ſollicite, vt iudices ipſi ſeu Rectores prouinciarum iuſtiſſimi & vigilantiſſimi eſſent: quo pertinet elegantiſſima *lex* illa *3.* cum alias, Rectorum quoque improbitate, ſæculum Conſtantini Scriptores veteres differant, Lampridius *ſub finem vitæ Alexandri Seueri cap. 65. 66.* Sex. Aurelius Victor, & Auctor *vitæ Conſtantini.* Item, vt Officiales ſeu Apparitores caſti eſſent, non nummarii, neue miſeros litigatores concuterent, de quo eſt hæc lex, poſt varias ſcilicet prouincialium de his querelas:

idque enixiſſimo ſtudio, quod arguunt voces nonnullæ, non ſuauitate tantum inſignes, verum enixi ſtudii ipſius teſtes, veluti pleonaſmo quodam: *Iam nunc*, duabus vocibus παραλλήλως ἰσοδυναμούσαις, quæ & alias enixi, ſeduli, ſeriique ſtudii index eſt, non tantum apud Ciceronem, Propertium, ſed & præterea rem præſentaneam, ſine dilatione, aut fruſtratione indicat, *Lib. 2. inf. de veteranis. l. 9. de luſtrali collat. l. 17. de tironibus. l. 2. de Palatinis.* Virgilius:

Votis IAM NVNC *aſſueſce vocari.*

& vt omittam alia, Apuleius *Lib. V. pag. 271. edit. Wower. Sed* IAM NVNC *ſedulo periclitabor, an oppido forti animo ſingularique prudentia ſis prædita.* Sic Iulianus apud Am. Marcellinum *lib. 23. cap. 5.* ad milites in Perſas ituros, *quocirca erigite* IAM NVNC *quaſo, erigite animos veſtros.* Sic & Marcellinus Tribunus & Notarius *in coll. Carth. die 3. c. 141.* Quomodo & viceuerſa, *nunc iam*, ſimili ſchemate. Arguit ſecundo repetitio ἀναφορὰ, διπλωσις: ἀναφορικαὶ vocis *ceſſent, ceſſent, inquam, nam ſi admoniti non ceſſauerint*, &c. In ſimili argumento parem geminationem, & enixæ voluntatis ſtudiique argumenta alia in eiuſdem Conſtantini M. *l. 4. inf. de accuſationibus.* Sic & Conſtantius *l. 15. inf. de Prætoribus. Debuerat profecto res iſta, debuerat alias etiam commonere.* Sic & Iulianus ſuperiore loco. Iſtudque interim obſeruetur velut eo pertinens, quod vulgo dicitur, verba geminata maiorem deliberationem inducere. & magis operari: *L. 32. D. ad SC. Trebell.* de quo Bettazol. *de clauſul. inſtrum. clauſ. 4 gloſ. 2. tit. 4 concl. 26. num. 2. & tit. V. concl. 158.* Arguit tertio & verborum atrocitas, quibus has Officialium deprædationes confodit, I. *non ſit*, inquit, INFAME *licitationibus Secretarium.* II. *Abſit ab inducendo eius, qui Officii Princeps dicitur*, VT PRÆDATIO. III. *Nullas* CONCVSSIONES *adhibeant.* IV. *Intolerandi* IMPETVS OALIDANTVR. V. *Inexpleta* AVIDITAS *temperetur.* VI. *Quæ* NEFARIORVM *capita ceruiceſque detruncet.* VII. *Super talibus* LATROCINIIS. Arguit quarto, accurata illa Officialium commemoratio; arguunt diſtincti illi prædarum ſinus, quas ſingulos exercuiſſe recenſet. Arguit pœnæ ſeueriſſimæ comminatio: arguvnt tot tamque multiplices rationes, quibus hoc malum comprimatur. Nos de his poſtremis quatuor accurate nunc agamus, quando & quæ dicturi ſumus, ad complurimarum aliarum legum deinceps lucem factura ſunt.

De *Officialibus* primum, deque diuerſis eorum generibus. Quod *Officiales* in genere attinet, de his erit pars bona libri Octaui. Erant hi, vt obiter tantum dicam, qui Rectorum ſeu Iudicum iuſſis parebant, miniſtri eorum & Apparitores, quomodo etiam vocabantur. Gloſſæ Philoxeni: *Officium*, ὑπηρεσία: *Apparitores*, ἀποδικταί. εἰσὶν δὲ ὑπηρέται, τοῖς ἄρχουσιν προσεδρεύοντες. Ἐκβιβασταί. Inter hos vero Officiales ſeu in ſingulis Rectorum officiis, & cohortibus (τάξεις vocant Græci) erat, qui Princeps Officii dicebatur, vt hic dicitur: de quo ſuo titulo *inf. lib. 8. de cohortalibus, principibus*, &c. & titulo, *de princip. agentium in reb.* Meminit & Caſſiodorus *II. Variar. 28.* qui idem habet & formulam principis. *lib. VII. Var. 24.* vt & formulam ad commendandos Comiti principes, *VII. Var. 25.* qui & Primates officii, *l. vlt. inf. de aſſeſſor.* ſeu Capita, *l. 5. inf. de proxim.* Primores, *l. 6. inf. de Iuriſd.* Primicerios poſterior ætas vocauit, quaſi πρωγεγραμ-
P.41. μένους τῶν ἄλλων. Horum inter alia muneris erat, litigatores & Aduocatos in Secretarium admitti cupientes, inducere, vt ex *hac l.* diſcimus, & *l. 5. 6. infr. de proximis*, & *d. l. 4. 5. infr. de Princip. agent. C'eſtoit donc que l'Huiſſier Audiencier.* De his & ſequentibus eſt & Libanii locus in inſigni illa ad Iulianum Imp. *Oratione*, κατὰ τῶν προσεδρευόντων τοῖς ἄρχουσιν, id eſt, *contra eos, qui præſtolantur, aſſiduique ſunt apud Iudices*, qua oratione inuehitur in litigatores, qui aſſidua cum iudicibus conuerſatione, διὰ τὰς ἐδοὺς, εἰσόδους, iudices corrumpere ſatagebant, & inter cætera, qui a diluculo ſtatim ſe ſe in Secretaria, ſeu Prætoria Iudicum conſerebant, vt præconis vocem emerent & emercarentur ad inductionem: ὅτι τῆς τοῦ κήρυκος δέονται φωνῆς, ἣν εἰσιόντων ἀφίησιν ἐκεῖνος πρὸ τῶν θυρῶν. οἱ γὰρ ἀκούσαντες ἅπαντες, ἐπὶ τὴν ἐκείνων καταφεύγουσιν ἰσχὺν, λυσιτελεῖ δὲ αὐτοῖς εἶναι τοὺς δεομένους αὐτῶν, id eſt, *quia præconis voce egent, quam ipſe inducendis ante fores emittit: hac enim audita omnes ad eorum* (præconum) *vim ſeu auctoritatem confugiunt: & prodeſt eis eſſe, qui eis ſupplicent.* II. Poſt Principem, erant *Adiutores*, qui ſcilicet Principe vel valetudine impedito, vel multitudine negotiorum obruto, opem ferrent, de quibus Symmachus quoque non vno loco, & *Notitia Imperii*, & *coll. Karthag.* & *l. vlt. Cod. Iuſt. de off. P. V.* de quibus dicam plene ad *l. 12. inf. de cohortalibus.* hi & *Boëthi* Græco vocabulo dicti, *l. vlt. Cod. Iuſt. de Tabulariis.* III. Poſt hos erant Conſtantini æuo *Centuriones*, quorum nulla mentio fit in *Notitia Imperii.* IV. Erant *Exceptores*, qui ſcilicet acta excipiebant, & iurgantibus acta reſtituebant, de quibus *lib. 8.* quorum mentio quoque fit in actis *Collationis Carthagin.* Hi igitur omnes, aliique Officiales, miſeros litigatores variis modis concutere ſolebant: nam & Princeps Officii, eiuſque Adiutores pro ipſo introitu in Secretarium Iudicis, pro *introductione* cauſarum *d. l. 4. inf. de princip. agentium*, (vbi dicam) aliquid poſcebant. Poſcebant & Centuriones, aliique Officiales aliquid a litigatoribus: poſcebant & Exceptores pro actorum reſtitutione: ſcilicet litigantibus per Officialium deprædationes, neque in Secretarium Præſidis gratis introduci ſeu ingredi fas erat, neque in eo gratis conſiſtere, neque eo gratis exire, vel certe gratis inde quidquam aſportare, & vt recte Interpres, *pretium de introitu vel egreſſu requirebatur*, ſeu, vt ipſemet Conſtantinus loquitur, *venale Iudicis velum* erat, *ingreſſus redempti, infame licitationibus Secretarium, viſio Præſidis cum pretio: inducendi deprædatio:* inducti *concuſſiones.* Vbi de tribus adhuc videndum eſt, de *Secretario*, inquam, deque *Velo*, & de *Introductione in Secretarium.* Igitur *locus, in quo Iudex ſeu Rector Prouinciæ ius reddebat*, SACRATAAIVM dicebatur, cuius vt alibi multa mentio, ita hoc Codice præter hanc l. *l. 2. hoc tit. l. vlt. inf. de denunciat. l. 5. de pactis. l. 5. & 7. inf. de proximis. l. 20. inf. de exactionibus.* locus ſcilicet in quo conſidebat Iudex, *d. l. 5. & 7. & 16. ead. tit. de proximis.* pro tribunali locatus ad controuerſias ſeu lites audiendas ſeu diſcingendas, *d. l. 2 hoc tit.* Hinc *ſecretaria publica præſtolari*, pro cognitionem iudicis expetere, *d. l. vlt. inf. de denunciat.* iudicum quoque Secretaria, in *can. 97. Codicis Africani.* Eadem vox in *coll. Carthag.* & *l. 3. Cod. Iuſt. vbi Senatores. l. 16. Cod. Iuſt. de accuſ. Publica* ſimpliciter quoque dicuntur Ambroſio *Serm. 19. Aures*, inquit, *Iudicum &* PVBLICA *inquietant:* nam & mox in ſequentibus *Prætoria* ea vocat. Secretum quoque *l. 14. C. Iuſt. de teſtibus*, σήκρητον Euſebio *lib. 7. hiſt. Eccl. c. 31.* & apud Am. Marcell. *lib. 15. c. 7.* Heſichius σέκρετον Συνέδριον: quomodo & *in d. can. 97.* & apud Suidam in σήλῃ. De Secretario Epiſcoporum ad ſæculi imitationem, v. Doctiſſ. Valeſium ad Marcellinum *lib. 15. cap. 7.* Breuiter, quod erat Principis Conſiſtorivm, id erat Iudicis Secretarium, *d. l. 5. de Proximis.* Huius Secretarii foribus (quarum etiam mentio *l. 2. prox.*) apertis, licet *Vela*, περιπετάσματα, prætendebantur, quibus turba excludebatur: vnde, *velo leuato* cauſæ de ſubmerſis nauibus cognoſci iubentur, *l. vlt. inf. de naufragiis. patente velo*, dixit Lampridius in

Digitized by Google

in *Alexandro Seuero cap. 4. Cum amicis tam familiariter vixit, vt communis eſſet ei ſæpe conſeſſus, iret & ad conuiuia eorum: aliquos autem haberet quotidianos etiam non vocatos; ſalutaretur vero quaſi vnus de Senatoribus*, PATENTE VELO, *admiſſionalibus remotis, aut ſolis iis, qui miniſtri ad fores fuerant. Alleuato velo*, Seneca *ep. 80.* vnde in hac lege *velum iudicis* pro ipſa admiſſione & ingreſſu ad iudicem: nempe enim illa, *non ingreſſus redempti*, ſunt ἐξηγητικὰ proxime præcedentium, *non ſit venale iudicis velum.* Ad hæc vela foreſque Secretarii Officiales remanebant, iudice in Secretariis ſedente. Seruii locus ſingularis ad *Æneid. Ducuntur Iudices vſque ad Secretarii fores, ibidemque Officium remanet: ille vero ingreſſi ſolium aſcendunt & ſedent.* (Iidemque tamen ex Officio Secretarium ingrediebantur, *l.8.inf.de Iuriſdictione.* qui ſcilicet negotia intromittebant, vt interpres *hic*, de quo *ad d. l 8.* vt & Exceptores.) Poſt hæc ita ſigillatim diſcuſſa, verbaque ſingula expenſa, illud iam obiter in vniuerſum ſpectandum venit, quod ἐκ ἀντιδιαστολῆς hic indicatur, de Officio Iudicis, quidque ad eius partes & integritatem pertineat: nempe vt aditus in Secretario faciles habeat, vtque aures omnibus præbeat. Huc pertinet geminus apud Caſſiodorum *XI. Variar. 32.* locus: *Non eſt haſitationis metus, vbi non eſt Iudicis venalis auditus:* vbi Fornerius male pro *auditus*, legebat, *aditus*, id enim ipſum vult Caſſiodorus, quod *hac l.* dicitur: *Æque aures iudicantis pauperrimis ac diuitibus reſerentur.* Imo Caſſioduri locus alter occurrit, quo *huius l.* ſenſum & verba expreſſiſſe videtur, *XI. Variar. 8.* in Edicto per prouincias a ſe Præfecto Prætorio per prouincias miſſo. *Primum, quod maxime Iudicem dehoneſtat, nundinatio a me fœda neſcietur. Non enim verba mea, more veſtium ſuſpenſa* VENOVNTVR. Et poſt: PATEBVNT *Deo propitio* AVRES *noſtræ ad ſuſcipienda* DESIDERIA *ſupplicantium: auctor cauſæ ſuit nos* OCVLIS *ſub libertate* VISVRVS *eſt: non* BEOEMPTA *ſed propria lingua loquetur.* Et poſt: PRÆTORIA *noſtra nullus turpis actus intrabit.* Tandem: *Iudicem me obſeruans inueniet, quocunque reſpexerit.* Sic & Cicero ad Quintum Fratrem *lib. 1. ep. 1. Laudat, patere aures tuas querelis omnium.* quemadmodum & in *l. 9. §. 4. D. de off. Proconſulis.* iubetur Proconſul *omnium deſideria audire, ne forte dum honori poſtulantium datur, vel improbitati ceditur, mediocres ſua deſideria non proferant.* Qui locus etiam illis explicandis facit, *non ſit infame licitationibus Secretarium:* nempe qui plus præberent, & ſic licitarentur, his ingredi potiſſimum dabatur, vnde *Mediocres* excludebantur, neque deſideria ſua perferebant, vt *illa l.* dicitur: non æque aures iudicantis *pauperrimis ac diuitibus reſerabantur*, vt hic loquitur Conſtantinus.

Nunc de *Introductione in Secretarium*, ſeu de *Inductione & Ingreſſu.* Præter hanc l. de ea agitur & *l. 4. infr. de Principibus agentium in rebus.* quæ lex eo titulo fugitiua eſt. Eſt & Ammiani Marcellini locus inſignis in illa de Aduocatorum prauitate ἐκφράσει *lib. 30. cap. 4.* quem hic adſcribere libet, vt eum partim illuſtrem, partim & emendem: *Et ſi quem ſemel intra retia ceperint, ceſſibus mille impedicant, per morborum ſimulationem viciſſim conſulto ceſſantes: vtque peruulgati Iuris proferatur Lectio vana, ſeptem vendibiles* INTROITVS *preparant, dilationum examina longiſſima contexentes. Et cum nudatis litigatoribus dies ceſſerint, & menſes, & anni, tandem*
P. 41. *obtrita vetuſtate controuerſia*, INTROMISSA *ipſa capita ſplendoris ingreſſa, alia ſecum Aduocatorum ſimulacra* INDVCVNT. *Cumque intra Cancellorum venerint ſepta, & agi cœperint alicuius fortuna, vel ſalus*, &c. Vbi poſtrema illa obſcura ſunt, neque vitio carent, *Intromiſſa ipſa capita ſplendoris ingreſſa, aba ſecum Aduocatorum ſimulacra induêunt.* Nempe id vult, *Capita* ipſa, aduocationis ſcil. intromiſſa, Secretariique fores ingreſſa, alios ſecum Aduocatos, ſed mutos & ſimulacris ſimiles ſecum inducere. Quare ibi pro *ſplendoris* reponam *ſecreti foris*: de quibus Secretarii foribus alioquin agitur *l. 2. prox.* vel potius *ſplendidas foris*, pro *fores*: quomodo Caſſiodorus lucidas fores, *XI. ep. 6. in formula Cancellarii: Reſpice, quo nomine nuncuperis: latere non poteſt quod inter* CANCELLOS *egeris, tenes quippe* LVCIDAS FORES, *Clauſtra patentia, feneſtratas Ianuas.* Chryſoſtomus *in Matth. cap. 17. hom. 56. pag. 360. edit. Sauil. homil 57. p. 505. ed. Comel.* καθάπερ γὰρ ἐπὶ τοῖς δικασταῖς ὅτ᾽ ἂν δημοσίᾳ κρίνωσι, τὰ παραπετάσματα συνελκύσαντες οἱ παρεστῶτες πᾶσιν αὐτοὺς δεικνύουσιν, οὕτω, &c. id eſt, *quemadmodum enim cum publice ſententiam Iudices prolaturi ſunt, velamina ſtatores contrahunt, vt ab omnibus videantur; ſic*, &c. In cauſis grauioribus, & præcipue criminalibus, quæque ampliorem deliberationem exigerent, vela obtendebantur, vt ita a conſpectu litigantium reorum, & reliqui vulgi, iudices ſepararentur: qua de re eſt inſignis locus Baſilii M. *ep. 79. ad Euſtathium Sebaſtiæ Epiſc.* εἰ γὰρ οἱ τοῦ κόσμου τούτου ἄρχοντες ὅτ᾽ ἂν τινα τῶν κακούργων θανάτῳ καταδικάζειν μέλλωσιν, ἐφέλκονται τὰ παραπετάσματα, καλοῦσι δὲ τοὺς ἐμπειροτάτους πρὸς τὴν ὑπὲρ τῶν ὑποκειμένων σκέψιν, id eſt, *ſi enim, qui rerum in hoc mundo potiuntur, quando facinoroſum aliquem morti ſunt adiudicaturi, velamenta obducunt, & Expertiſſimos quoſque ad cauſæ tractationem aduocant*; &c. In eandem ſententiam *lib 2. Conſtit. Apoſtol. cap. 56. Per plures dies quæſtiones exercent cum multorum conſilio & Velo intericcto.* Hincque lucem accipit Chryſoſtomus *homil. 5. in 2. ad Timoth.* οἱ λῃσταὶ ἐν μὲν τῷ δεσμωτηρίῳ ζῶντες, ἀδεῶς ζῶσιν· ὅταν δὲ παρὰ τὸ πέτασμα ἀγαγών τις στήσῃ αὐτοὺς διαλύονται τῷ φόβῳ, id eſt, *Latrones quamdiu in carcere viuunt, abſque metu degunt: vbi vero ad Velum ſiſti cœperint, ſoluuntur metu*, &c. *Ad velum ſiſti*, hic nihil aliud eſt, quam *coram iudice in iudicio ſiſti.*

Nunc de variis rationibus, atque adeo de pœna quoque, quibus tam multiplicibus huic malo obuiam ire ſtuduit hoc Edicto Conſtantinus M. quæ quinque ſunt. Primo huic Officialium deprædationi occurri iubet Præſidis vigilantia, ſeu nobili officio, *obliđique hos impetus, & auiditatem temperari: Semper inuigilet induſtria Præſidalis, ne quidquam a prædictis generibus hominum de litigatore ſumatur.* Secundo, vniuerſis, qui concuſſi fuerint, permittit *hac lege*, vt Præſidum inſtruant notionem, & ſic conquerendi apud iudicem poteſtatem de Officialibus facit, imo hortatur. Tertio, Iudice diſſimulante, ſuper eodem conquerendi vocem, ſeu facultatem omnibus aperit, vel apud Comites cunctos Prouinciarum, vel apud Præfectum Prætorio, ſi magis fuerit in vicino: *vbi Comites cuncti Prouinciarum*, ſunt Comites rei militaris. quique manum armatam habebant: cuiuſmodi fuit Comes Orientis, cuius etiam mentio fit *d. l. 4. Cod. Iuſt. de iuriſd. omn. Iudic.* quæ huic forte coniungenda eſt, aliique in genere Comites, de quibus *d. l. 16. infr. de appellat. l. 1. de his qui per metum Iud.* imo & *d. l. 3. Cod Iuſt. de off. Rectoris prou.* quæ huic indubie coaſſanda eſt. Ergo apud vtrumuis, Comitem inquam, vel Præfectum Prætorio, querelas ſuas Prouinciales proponere potuerunt. Quomodo & poſtremum iſtud vtriſque commune eſt, quod ab his ad ſe Conſtantinus ſuper his querelis de Officialibus referri iubet, pariter vt *d. l. 3. Cod. Iuſt.* quam hic tandem totam apponere iuuat. *Conſtantinus A. ad Prouinciales. Iuſtiſſimos & vigilantiſſimos Iudices publicis acclamationibus collaudandi damus omnibus poteſtatem, vt honoris eis auctiores proferamus proceſſus. Et e contrario, iniuſtos, & maleficos* QVERELARVM VOCIBVS *accuſandi, vt cenſura noſtra vigor eos abſumat. Nam ſi vera voces ſunt, nec ad libidinem* per

(*l. 8. de adoptionibus*,) (a) item quod Gaius *l. 18. D. de in ius vocando.* Sic in quæſtione illa, vtrum ſeruus prnprius inſtitui recte ſine libertate poſſet, ſecundum plurium ſententiam in negatiuam conceſſum fuit, vt docet *princ. Inſt. de heredib. inſtit.* cum Atilicino vni iam olim aliter videretur. Sed enim mens alia meliorque Iuſtiniano quoque poſtea ſedit, qui vt æquiorem in illa, quam modo dixi, quæſtinne Atilicini vnius ſententiam amplexatus eſt, ita hanc nominatim Valentiniani Tertii conſtitutionem hac parte ſuggillat *l. 1. §. 5. Cod. Iuſt. de veteri iure enucl.* Etſi non negem, ſi de veteri illa iuriſprudentia quæritur, eorum, qui iuris conditnres auctoreſque fuere, in dubio ferme potinrem numerum iure apud poſteros prælatum: magnum enim iſtud de conſenſu concentuque potioris partis præiudicium eſt. At enim, qui hodie inoleuit, perditus mos, ille eſt, quo *Communes opiniones*, auctorumque congeries, imo nubes, pro nmni ferme ratione nbtenditur. De plurinm ſententia in iudiciis & ſuf-
P. 34. fragiis ſequenda, de qua agitur *l. 36. D. de re iudicata*, ab hac lege aliena iam quæſtio eſt. Et hæc quidem Valentinianus, vbi inæquali numero diſpareſque ſententiæ eſſent. Quid vero ſi pares exiſtant? Hic iam *Papiniano* hanc prærogatiuam tribuit, vt ſi numerus æqualis ſit, eius partis præcedat auctoritas, in qua excellentis ingenii vir Papinianus eminet, ſeu a qua ipſe ſtat, qui vt ſingulos vincit, ita cedit duobus: hoc altero προνομίῳ inſuper addito, vt Pauli & Vlpiani notæ in Papiniani corpus factæ, ſicut & antea dudum ſtatutum fuerat, infirmentur. Quæ quidem omnia de Papiniano, præterquam quod is Primus ceu Quinqueuiralis, (de quo ſupra,) Collegii Præſul & ἔξαρχος ponitur, ſingularia admodum decora & προνόμια ſunt. Primum Papiniani προνόμιον iſtud eſt, quod æquali inter ſe diſſentientium ſeu diſſidentium numero, ea ſententia præualere iubetur, in quam Papinianus inclinauit: ἄλλος οὗτος Ἡρακλῆς. Quæ & ipſa prærngatiua Bartolo quondam in Hiſpania & Luſitania decreto Regio ttibuta fuit, ſi verum eſt, quod refert Ioannes Baptiſta de Gazalupis de S. Seuetino, *in tractatu de modo ſtudendi in vtroque iure*, qui ſubiectus eſt Vocabularin Iuris, *p. 254.* Similis, & mainr etiam Ioannis Chryſoſtomi prærogatiua fuit: nam in interpretandis Scripturis, ita felici diuinoque aden ingenio creditus eſt, vt quamuis cæteri Eccleſiæ Patres communibus ſuffragiis locum aliquem Scripturæ ſecus quam ipſi viſum eſſet, interpretarentur, contra omnes vnius præponderaret ſententia. Quam conſuetudinem in Orientali Eccleſia, & ſemper antea, & ſuo tempore obtinuiſſe ſcribit Auctor incertus vitæ ipſius *c. 37.* vt taceam in Occidentali magni ponderis fuiſſe inrerpretationes eius, cuius rei teſtes ſunt Hieronymus & Auguſtinus: ipſiſque adeo Britannicis inſulis; ἐν ταῖς τῶν Ὠκεανικῶν νήσων ἐσχατιαῖς, ſolum ex nmnibus antiquis Interpretibus lectitatum, in ſummaque habitum admiratinne multis ante ſuam ætatem ſæculis refert Gregorius. Nec minor eius in dogmatibus ſtabiliendis auctoritas. Teſtes plerique *Conciliorum Canones* in eius facti ſententiam & verba. Teſtis libellus, quem in Bibliotheca Cæſarea Cl. Henricus Sauilius vidiſſe ſe ait, Archiepiſcopi Mitylenæi, qui propoſitis non ita pridem a Viro magno fere omnibus in religione controuerſis nunc capitibus, ad ſingula pene ex vno Chryſoſtomo reſpondit. Quæ ſuperiora omnia a Viro illo Clariſſimo *præfatione in Chryſoſtomum* notata, huc referre viſum. Neque multum abhorret Emanuelis Comneni conſtitutio *cap. 6.* ex qua, quoties pares ſunt ſententiæ, eorum vincit ſententia, cui iudicii Præſes conſenſerit. Sed & antiquitus in Gallia, conſtitutione Philippi Pulchri edita A. D. 1294. cuius meminit & Budæus *in l. vlt. D. de Senatoribus*, vbi Senatores diuerſa cenſebant, Primores Curiæ ex qualitate & grauitate cenſentium, quod eis videbatur æquum, determinabant. At enim & hoc ipſum pariter Iuſtiniano diſplicuit: nam ſententiæ prærogatiuam illam Papiniano (iudicii ſui immemor ipſe, quod etiamnum extat in *l. 30. Cod. Iuſt. de fideic.*) ademit. Secundum Papiniani *hac l.* προνόμιον iſtud eſt, quod Valentinianus *notas Pauli & Vlpiani in corpus Papiniani* factas (hi enim duo Iuriſconſulti, Papiniani ipſius diſcipuli, eiuſque in Præfectura prætoriana Adſeſſores, ad Papinianum notas ſcripſerunt,) infirmari præcipiat, addito: *ſicut dudum ſtatutum eſt.* vbi dubium eſt, quando id ſtatutum, & dudum quidem fuerit. Conſtantinus M. certe in ea quæſtinne, qua de agitur *l. vn. infr. de ſententiam paſſis.* remotis Pauli atque Vlpiani notis, Papiniani ſententiam prætulerat; at non ideo, quod Valentinianus *hac l.* adſtruit, hac in re paulo liberalior, infirmatæ penitus notæ illæ omnes fuerunt. Et melior iterum in hoc tertio mens Iuſtiniano ſedit, qui eas notas non ſtatim, neque promiſcue reſpui voluit, verum probatas ſeligi, Papinianeiſque etiam Reſponſis & Quæſtionibus ſubiici, *d. l. 1. §. 6. Cod. Iuſt. de veteri iure enucl.* Cuiuſmodi Pauli ad Papinianum octo notæ referuntur *l. 1. in f. D. de off. eius cui mand. iuriſd. l. 16. D. de Publiciana. l. 72. in f. D. de contrah. empt. l. 1. §. 2. D. de vſuris. l. vlt. de his quæ in teſtam. del. l. 42. in pr. D. de bonis libertorum. l. 116. in pr. D. de verb. obl. l. 8. in pr. D. de ſtipul. Prætor.* Vlpiani *vnica*, quod ſciam, *l. 31. §. 2. D. de negot. geſt.* Neque immerito, id enim præſtant notæ illæ, vt commoda interpretatione, vel rationibus Papiniani dicta vtiliter firment, vel ex eodem æquitatis fonte, & ex iiſdem iuris principiis ſimiles, vel contrarios caſus decidant, extenſionibus vel exceptionibus appoſitis, quod & alii fecere, qui ad veterum Iuriſconſultorum libros notas ſcripſerunt, exemplo aliorum Criticorum, quorum optimi & antiquiſſimi Græci, Latini non tantum obelis falſa, ſuſpecta, dubia configere ſoliti, ſed etiam χρήσιμα lectori præmonſtrare. Quanquam neque a vero abeſt, ſæpe inique & mordaci dente nimium iis notis Papinianum perſtringi, vt exemplo eſſe poteſt *lex 116. D. de verbor. obligat.* collata cum *l. 98. §. 5. D. de ſolutionibus.* Et forte etiam ſenſiſſe potuit hic Valentinianus, de huiuſcemodi notis, quibus a Papiniano abirent illi, non vero de his, quæ iidem ſubiecere, adminiculandæ, vel ſufflaminandæ Papiniani ſententiæ. Et hæc de Papiniani prærogatiuis, & illa quidem, vt diſſidentibus ſententiis, ea vinceret, a qua Papinianus ſtaret.

Quid ſi vero pares Iuriſconſultorum ſententiæ ſint, quorum par quoque cenſetur auctoritas? Iudici iam eligendi poteſtatem tribuit Valentinianus hac lege: *quod ſequi debeat, eligat moderatio iudicantis.* Et ſic *arbitrarium* id, ſeu inter caſus arbitrarios cenſeri vult. *Moderatio*, id eſt, iuſta & æqua æſtimatio, & quidem in ſp. *huius legis* Moderatoris, ſeu Rectoris Prouinciæ, vel alterius iudicis: ita enim *moderationis* vox paſſim accipienda, *hic & l. 20 de curſu publ. l. 119. de Decurionibus.* Tandem fine huius legis *Pauli* quoque ſententiæ ſemper valere præcipiuntur. Quo quid opus erat, cum iam *initio legis*, Pauli *Scripta* (exceptis in Papinianum notis) *vniuerſa* firmentur? Certe Viri cuiuſdam doctiſſimi interpretatio hic minus placere debet, quaſi ſuperius in genere Pauli *Scriptis* iuris auctoritas tributa ſit; his vero poſtremis verbis, peculiariter *libris eius Sententiarum* hæc auctoritas tribuatur, vt hi vincant omnes auctores, omneſque libros iuris, & per hoc ipſum etiam Papinianum,

(a) Locus deprauatus. Nam neque *Titulus VIII Corpor. Vlp.* qui eſt *de adoptionibus*, neque *L. 8.* aut alia *D. de adopt.* ſententiam probat. Reſcriberem ego *L. 6. D. de his qui ſui vel alien. iur.* vbi & Iuliani & Scæuolæ mentio fit.

num, & libros Papiniani: idque indicatur his verbis: *ſemper valere*, quæ extenſionem habeant ad omnes caſus, in quibus libri hi *Sententiarum* aut ſoli producerentur, aut iuncti cum libris aliorum auctorum, aut ab illis diſiuncti ac diſſidentes. Quod prærogatiuis ſupra Papiniano tributis plane aduerſatur. Quid igitur? Ego haud abſurde crediderim, id a Gothorum manu eſſe, quibus tantopere *Paulus*, id eſt *Pauli Sententiæ* placuerunt, vt inde quoque Corpus ſuum *Alaricianum* conficerent, vt ex fine interpretationis, *huic legi* ſubditæ, apparet, vbi & duo ab Interprete addita, de quibus nihil in contextu *legis* habetur, de quibus nos *in Prolegomenis*.

Ex *hac* interim integra *lege* liquet, quoniam iuriſprudentia Romana hoc tempore prolapſa fuerit, vt quæ non tantum nullos iam amplius Papinianos dederit, nullos nominis alicuius ſeu læ-
P.35. tioris famæ eximioſque Iuriſconſultos (quo pertinet etiam querela Theodoſii Iunioris, duodecim poſt hanc orationem annis, *Nouella 1. de Codicis Theodoſiani auctoritate*, & *Nouella Valentiniani 10. de confirmandis his* &c. verſ. *notum eſt*. vbi diſerte ait: *Tam gnaros Iuris & Legum, aut raro, aut minime repertos.* & *Nouell. 16. de Aduocatis.*) verum etiam quæ exiguam ſatis veterum Iuriſconſultorum rationem vel notitiam habuerit. Sane & Mamertini de collapſa iam ante Iulianum iuriſprudentiæ dignitate huc referenda querela eſt, *in gratiarum actione pro Conſulatu: Iuris Ciuilis ſcientia, qua Manlios, Scæuolas, Seruios in ampliſſimum gradum dignitatis extulerat, libertorum artificium dicebatur.* Cui Mamertini loco congruit etiam, quod Aſterius, Amaſiæ Epiſcopus circa A. D. 400. *homil. 7. in ſeruum Centurionis, quem Dominus ſanauit*, apud Photium *Biblioth. n. 271.* ſcribit, de ſeruo quodam Scytha, empto a quodam ciue Antiocheno, cuius & ipſe diſcipulus fuerit, qui etiam iuriſprudentiam profeſſus ſit, *καὶ νόμων ὤφθη διδάσκαλος.* Ammiani tandem Marcellini iudicium huc facit *lib. 30. cap. 4. Iuris ſcientiam*, inquit, *repugnantium ſibi legum aboleuere diſſidia.* Etſi quantum in ſe Theodoſius Iun. Valentiniani Collega, iuriſprudentiam excitatam, excultam voluerit: nam & duos Iuriſperitos, qui iuris ac legum formulas panderent in Academia Conſtantinopolitana cæteris Profeſſoribus adiunctos, *l. vlt. de ſtudiis liber. V. R. & Conſtantinop.* & poſt viginti annorum ſtipendia Comitiua primi ordinis ornatos voluit, initio tum facto a Leontio Iuriſperito, *l. vnic. de Profeſſorib. qui in V. C. docentes ex lege meruerunt Comitiuam.*

Huius *legis* ſententia ita perſpecta, apparet liquido, eam Reſponſorum ſeu Iuriſconſultorum confirmationem, de qua *hoc tit.* agitur, longe aliam eſſe ab ea, qua Diuus Auguſtus, vt maior iuris auctoritas haberetur, conſtituit, vt Iuriſconſulti ex auctoritate eius reſponderent: ſuperſtitibus enim id *reſpondendi* tantum ius ab Auguſto datum. Et quidquid illud eſt, quod datum fuit, non vim legis Reſponſis Prudentum tribuit: quomodo & antea ex Cicerone paret, *orat. pro Cæcinna*, pro *C. Plancio*, & pro *L. Murena c. 13.* Prudentum reſponſa atque decreta ſæpe euerſa. Etſi fatendum, magnam fuiſſe horum Reſponſorum ante hæc tempora iam olim dignitatem, eaque priuata religione paulatim pro iure ferme habita, vid. Senec. *ep. 94.* At noſtrum illud maioris iam *αὐθεντίας*, atque expreſſa conſtitutione datum ſcriptis quorundam Iuriſconſultorum, qui iam e viuis deceſſerant, vt ita liqueret iudicibus in tanta ſcriptorum librorumque copia, (quam Iuſtinianus quoque memorat *orat. ad Anteceſſores*, §. 1. & *l. 2. §. 13. C. de vet. iur. enucl.*) quorum auctoritatem ſequerentur.

Tandem neque illud omittendum, errorem eſſe Marani, ſcribentis, Anianum in interpretatione *huic legi* ſubdita, Codicem Gregorianum & Hermogenianum in Reſponſis Prudentum ponere. Nihil enim aliud illa interpretatione continetur, quam recenſus librorum, ex quibus Codex Alaricianus confectus fuit.

DE OFFICIO PRÆFECTORVM PRÆTORIO. (a)

TITVLVS V.

Lib. I. Cod. Ivst. Tit. XXVI. *de officio Præfecti Prætorio Orientis & Illyrici.* & Tit. XXVII. *de officio Præfecti Prætorio Africæ, & de omni eiuſdem Diœceſeos ſtatu.* Vid. & infr. *lib. 6. tit. 6.* & [illegible].

(a) *Pretorii*, in Til. GOTHOFREDVS. Ita etiam eſt in edit. Sichardi; in Cuiacian. *Prætorio.* In Cod MS. Breuiarii Legis Roman. Guelferbytan. quod homo valde barbarus delineauit, titulus eſt: *De officio Supradictorum Præturio.* RITTER.

PARATITLON.

Præfecti Prætorio, de quibus plene *in Notitia Dignitatum vtriuſque Imperii* ex Codice Theodoſiano, vt varias ſub diſpoſitione ſua Diœceſes & Prouincias habuere, ita & Prouinciarum illarum, & Diœceſeon Iudices ſub ſe habebant, *l. vn. hoc tit. l. 108 infr. de Decurionibus. l. 4. 6. infr. de Palat. S. L. l. 2. 3. 16. 18. 20. & 21. de oper. publ.* Hos proinde admonere, atque his imminere, legeſque iis inſinuare, actibus denique eorum inuigilare debebant, vt ex innumeris Legibus docent *lex 12. de agentibus.*

l. 18. 23. de pœnis. l. 4. 5. 7. 13. de curſu publ. l. vlt. de Aduoc. fiſci. l. 108. de Decurionib. l. 20. de petitionibus. l. 16. de diuerſis offic. l. 12 de cohortalibus. l. 4. de extraord. l. 18. de exactionibus. l. vlt. de itinere muniendo. l. 2. 3. 34. de operibus publ. l. 11. de Cenſitoribus. l. 12. de Iudæis. l. 1. de Centonariis. l. 31. de appellationibus. l. 5. de ſuſceptoribus. l. 4. de ſpectaculis. l. 1. 2. de paſcuis, &c. Quare & Rectores ipſi ad Præfectos Prætorio referebant, hoſque in dubiis conſulebant, *l. 13. de accuſationib. l. 5. de Veteranis. l. 41. de operib. publ. l. 7. 8. de extraordinar.* Tandem ab his ad Præfectos Prætorio appellabatur, de quo *l. vn. hoc tit.* & *l. 17. 57. de appellat.*

p. 36. APPELLANTIVM *iniuſte a Rectoribus prouinciarum ad Præfectum Prætorio, vel* RESCRIPTO *Principis iudicium eorum iniuſte retractari poſtulantium pœna.*

I. (a) Imp. CONSTANTINVS A. ad Baſſum. PF. P. (b)

SVPER his, qui a Præſide, vel a quolibet alio (c) Iudice, ſententiam dictam infirmari depoſcunt, ſub eo fine (d) *Sublimitatis* (e) Tuæ ſuccedat examen, vt ſi, internis (f) negotii (g) vſquequaque decurſis, (h) ex (i) euidenti claruerit, *ſententiam* (k) *a iure iuſtitiaque diſcedere*, ea penitus exploſa, (l) controuerſia de æquitate terminum capiat. Quod ſi conſentanea ſit legibus iam prompta (m) ſententia, eius pronuntiationis improbus (n) oppugnator, ſi patrimonio circumfluat, (o) biennio in inſulam relegatione plectatur, eiuſque bonorum media (p) portio fiſcalibus compendiis addicta cedat: quod ſi agreſtis vitæ ſit, aut etiam egentis, ad biennii (q) tempus in metallum retrudendus (r) eſt. Quam legem in Annotationibus (s) quoque noſtris, de (t) *iterando poſt ſententiam iudicio*, cuſtodire debebis. Dat. XIII. (v) Kal. Nouemb. (x) Baſſo & Ablauio Coſs. [331.]

INTERPRETATIO. *Quicunque cauſa dicta, diſcuſſoque negotio, a quocunque fuerit ſuperatus, & hanc ipſam litem poſtea reparare tentauerit, ſi pro ipſo, qui antea addictus* (y) *eſt, fuerit legibus lata ſententia, prius iudicium non valebit. Nam ſi &* (z) *apud alium Iudicem fuerit ſuperatus, ſi digna idoneaque perſona ſit,* (a) *biennio in exilium* (b) *deputetur, & media* (c) *facultatum ſuarum fiſcus acquirat. Si vero indigna & pauperior perſona eſt, in metallum biennio deputetur.*

NOTAE.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* quod eam improbaret. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Baſſus* PP. ſub Conſtantino M. fuit (ex-Vicario Italiæ) non vno anno. vid. *Proſopogr.* nominatim anno 331. quo præter *hanc leg.* data ad eundem *lex 3. inf. de liberali cauſa. IDEM.*

(c) Ordinario ſcilicet Iudice, vel Conſulari, Correctore. *IDEM.*

(d) Id eſt, ſub hac conditione, immo comminatione pœnaque. *IDEM.*

(e) *Sublimitatis* titulus iam ſub Conſtantino M. Præfectis Prætorio tributus A.D. 331. *IDEM.*

(f) *Interna negotii* hic, vt *interna cauſæ*, *l. 1. infr. vnde vi.* & *l. 2 ſi vagum pet. mancip. IDEM.*

(g) Male, qui *negotiis* hic reponunt. *IDEM.* In edit. Sichard. eſt: *Vt ſi inter negotia vſque quaque decurſa.* noſter vero Cuiacian. ſequi maluit. *RITTER.*

(h) Similiter, *textus negotii decurſus*, & *cognitio decurſa*, Ambroſio *ep. 24.* v. alia *in Gloſſ. GOTHOFREDVS.*

(i) *Ex euidenti*, pro *euidenter. IDEM.*

(k) *Sententiis* in Til. *IDEM.* In edit. Sichard. etiam *ſententia. RITTER.*

(l) Sic Symm. 10. *ep. 52. obiectu legis exploſa eſt. GOTHOFREDVS.*

(m) Emiſſa, prolata: *Promi* ſententia dicitur hic & *l. 1. de Epiſcop. iud.* vt & *depromi*, in *l. 56. de appellat.* Male etiam in Til. *prouida*: etſi & hoc admittat. *IDEM.* Edit. Sichard. *Quod ſi conſentanea ſit legibus prouida vel iam prompta ſententia. RITTER.*

(n) *Im-*

(n) *Improbi* vox hic propria, v. *Gloſſar.* *GOTHOFREDVS.*

(o) *Circumfluere patrimonio*, eſt abundare, diffluere, v. Gloſſ. *IDEM.*

(p) Id eſt, dimidia. *IDEM.* Edit. Sichard. *Vna portio.* Verum optimi Coſſ. *media*, & ita quoque ſæpius ſcriptores hiſtor. Auguſt. Capitolin. in Antonin. Pio, *c. a. Et aurum coronarium, quod adoptionis ſuæ cauſſâ oblatum fuerat, Italicis totum, medium prouincialibus reddidit.* Notat Caſaubonus noue quidem *medium* pro alicuius rei dimidio hoc loco dictum, ſed ita ſolere hos auctores, vt in Marco, *media pars* pro dimidia. *RITTER.*

(q) Alioquin *decennii* ferme tempus præfinitum *lege* in metallum damnationi, *l. 22. 23. D. de pœnis.* *GOTHOFREDVS.*

(r) Detrudendus, trudendus. *IDEM.* Edit. Sichard. *detrahendus eſt.* Verum Codex Wurceb. optimæ notæ Gothofredi confirmat lectionem, & ſimilis occurrit locus apud Sulpicium Seuer. *Vit. Martin. c. 4. Martinus in cuſtodiam retrudi iubetur.* *RITTER.*

(s) De Adnotationibus his v. Paratitl. *ſup. de diuerſis reſcript.* *GOTHOFREDVS.*

(t) In Sichardi edit. male *dexterando*; vnde quidam male *deteſtando* efficiebat. *IDEM.*

(v) Al. XI al. XV. *IDEM.* Cod. Wurceb. *XIII. Kal. Nou.* *RITTER.*

(x) Al *Decemb.* vt quoque adnotatum a Tilio. *GOTHOFREDVS.* Notatum quoque a Cuiacio. Edit. Sichard. habet: *Dat. VI. Kal. Nouemb. Baſſo & Albino Coſſ.* additur tamen in margine, *Decemb.* & *dubitanter*. *RITTER.*

(y) Edit. Sichard. *antea dictus.* Cuiac. *antea victus.* quod forte accuratius. *RITTER.*

(z) Edit. Sichard. *Nam etſi.* *IDEM.*

(a) Cod. Wurceb. *perſona eſt.* *IDEM.*

(b) *In exilio* habet Cod. Wurceb. *IDEM.*

(c) *Et medietatem* in Edit. Sichard. & Cuiacian. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

Inivstae, ſeu improbæ ſententiarum ab ordinariis iudicibus dictarum retractationi, ſiue per appellationem ad Præfectum Prætorio, ſiue per Reſcriptum Principis, occurrit *hac lege* Conſtantinus M. propoſita in id grauiſſima pœna.

Quod vt intelligatur, ex *hac l.* & ad eam notandum eſt primo, a iudicibus ordinariis, Præſidibus inquam, aliiſque quibuſlibet iudicibus ordinariis, Conſularibus puta & Correctoribus, eorumque ſententiis, ad Præfectos Prætorio appellari ſolitum: de quo ad *titulum de appellationibus.* Erant enim hi ſub diſpoſitione Præfectorum Prætorio, de quo in *Paratitlo* iam, & plena manu in Notitia Dignitatum noſtra ex *hoc Codice* collecta. Vnde & ὑπάρχοντες vocantur Syneſio, *ep. 73.* vbi perperam prima Interpretatio habebat, *Præfecti loco praponendos*, melius iam altera, *ſub Præf. Prætorio præfecturas obituros.*

Secundo obſeruandum, duplici ratione rem iudicatam retractari, vel per Appellationem, vel Reſcripto ſeu Adnotatione Principis; quod quando fieri id olim potuerit, mox dicam.

His ita poſitis, de ſententia *huius legis* nullo negotio liquere poteſt. Nempe Conſtantinus M. iniuſte prouocantes ad ſuperiorem Magiſtratum, vel etiam ad Principem, ad retractandam ſententiam, vitilitigatorum odio, pœna grauiſſima perſequitur *hac l.* pariter vt *l. 16. inf. de appellationib.* hoc ipſo anno, quæ proprie eſt de appellantibus iniuſte a ſententia eorum, qui vice ſacra iudicant, vbi eos litis damno & infamia multari iubet: quomodo hic appellantibus temere ab ordinariis iudicibus ad Præfectos Prætorio, biennii relegationis pœnam, ſi diuites ſint, imponit, ſi egeni, metalli pœnam ad biennium pariter. Quæ quidem grauiſſimæ pœnæ oſtendunt, quantum Conſtantinus vitilitigatoribus iſtis odium indixerit. Nam vt iudicum iniquitatem variis legibus inſequendam putauit *tit. inf. de appel-*
p. 37. *lationib.* appellationes admittere nolentium: ita contra improbitatem & petulantiam litigantium, ſententias iudicum temere oppugnantium, hoc ipſo anno Edicto ſuo variis legibus inſecutus eſt, *hac* videl. & *l. 16. 17. inf. de appellat. l. 1. de his qui per metum Iud. l. 4. Cod. Iuſt. de Iuriſdict. omnium Iud.* quæ leges omnes inter ſe coaſſandæ ſunt velut vnius & eiuſdem Edicti Conſtantinianei partes, vna cum *l. 1. inf. de off. Rector. prouinciæ.* & *l. 3. Cod. Iuſt. de off. Rectoris prouinciæ.* quibus ipſis forte & hæc iungenda eſt. Nam, vt animi mei coniecturam prodam, & hæc ipſa lex mihi pars videtur Edicti illius Conſtantinianei, vere aurei, cuiuſque membra ſeu Leges, quæ hoc Codice occurrunt, indicaui, quo Conſtantinus iudicum & iudiciorum ſanctitati, integritati, reuerentiæ, ordinique ſumma ope, enixoque ſtudio conſultum iuit. Nam & argumentum plane reſpondet, & Conſules congruunt, imo & dies congruit in MSS. puta *XI. Kal. Nou.* qui & ſubſcriptus *legi 1. inf. de off. Rector. prouinc.* & *l. 3. Cod. Iuſt. de off. Rectoris prouinciæ.* Etſi hæc lex non ad prouinciales, verum ad Baſſum PP. data ſit, quo more ſcilicet ad diuerſos eædem Leges dari eodem exemplo olim ſolitæ, de quo *in Prolegomenis.* Certe multæ ex illis de Præfectis Prætorio, eorumque iuriſdictione, dignitate, & officio agunt, de quo ad *l. 16. 17. inf. de appellat.* Ad rem. Quod pœnas vero ipſas attinet, quæ *hac l.* proponuntur, de his *ſuo titulo*: niſi quod hinc quoque notandum, metalli pœnam relegatione multo grauiorem fuiſſe, egeniſque illam impoſitam, cum diuitibus relegatio imponeretur.

Cæterum, vt initio dixi, quod de temeraria appellatione, *huius leg.* initio ſtatuitur, id extremo capite de his quoque, qui iniuſte Reſcripto Principis ſententiam dictam conuelli poſtulaſſent, ſtatuitur. Scilicet & hac via, vt initio dixi, iudicium poſt ſententiam iterabatur; non promiſcue tamen, vt id addam, quodque etiam probat *d. l. 17. inf. de appellation.* & *d. l. 1. inf. de his qui per metum Iudicis.* Nempe, vt ex harum legum collatione cum hac noſtra liquet, inferiorum ſeu ordinariorum Iudicum ſententiæ citra appellationem ex adnotatione Principis iterari potuerunt, quod ex *hac l.* diſcimus: non vero Comitum, cæterorumque qui vice ſacra iudicabant, vt docet *d. l. 17.* collata cum *l. 16. eod. tit.* & *d. l. 1. de his qui per met.*

Et hæc de ſæcularis iudicii iteratione, quod *huius leg.* proprium eſt. ° De Eccleſiaſtici iudicii iteratione ex Principis adnotatione, ſeu Reſcripto, ſub hoc ipſo Conſtantino, præter notiſſimum Donati-

ſtarum exemplum luculentum in rebus Athanaſii, de quo & hic locus occurrit apud Sulpitium Seuerum *lib. 4 Sacra Hiſtoria, cap. 36.* vbi de Athanaſii condemnatione: *Imperatorem eo vſque compellunt, vt Athanaſius exulatum ad Gallias mitteretur: mox in Ægypto 80. Epiſcopi congregati Athanaſium iniuſte condemnatum eſſe pronuntiant. Res ad Conſtantinum refertur, iubet ex toto Orbe apud Sardicam Epiſcopos congregari, atque omne iudicium, quo Athanaſius damnatus fuerat,* RETRACTARI. Vbi tamen non vnus error a Seuero admiſſus eſt, quos alibi efferam. Et hæc quidem Conſtantini M. mens fuit *hac l.* vt vitilitigatores cohiberet. Verum diſplicuit hæc Triboniano, nempe, vt coniicere eſt, quod ita Appellationum vſus nimium cohiberetur, iniecta hoc metu, ac per hæc fibulam iudicibus ordinariis nimio plus laxaret.

DE OFFICIO VICARII.

TITVLVS VI.

Lib. I. Cod. Ivst. Tit. XXXVIII. A Tilii & Cuiacii porro editione Titulus hic aberat.

PARATITLON.

VICARII (qui & Vicarii Præfectorum, Agentes Vicariam Præfecturam, Agentes vices Præfecti Prætorio, vice Præfectorum cognoſcentes, & de quibus nos plene *in Notitia Dignitatum*) Diœceſes integras regebant, *l. 69. 94. de Decurionibus. l. 6. 31. de curſu publico. l. 12. de exactionibus. l. 10. de hæreticis. l. 7. de deſertorib. l. 9. de legatis. l. 1. ne quis in Palatio. l. 4. de proxim. Comit. diſp.* Iudicibus, ſeu Rectoribus Prouinciarum imminebant, *l. vn. hoc tit. l. 1. de officio Iudicum omnium. l. vn. ſi quacunque prædítus poteſtate.* ac nominatim collationis, & tranſmiſſionis cura eos conſtringebat, *h. l.*

De Tributariae *rei cura ad* Vicarios *pertinente.*

(a) Impp. Arcad. & Honorivs A. A........ (b)

VIRVM Spectabilem (c) Vicarium, quem totius (d) conlationis (e) ac tranſmiſſionis (f) cura conſtringit, Iudicibus (g) volumus imminere,
P. 38. vt, quantum ſingulis quibuſcumque menſibus (h) conlatum ſit, quidue tranſmiſſum, maiore cautione diſquirat, in eos procul dubio vindicaturus, quorum fuerit deuota (i) deſidia excitata. (k) Dat. III. Kal. Octob. Altino, (l) Vincentio & Frauitta Coss. [401.]

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a *Cod. Iuſt.* Aberat & a Tiliano, & Cuiaciano. *GOTHOFREDVS.* Abeſt etiam a Cod. Wurceb. *RITTER.*

(b) Suppleo: *ad P. F. P.* quod ipſum legis argumentum oſtendit, vt & quod de Vicario ibi ſtatuitur. Imo & fidenter ſuppleo: *Hadriano PF. P.* quomodo etiam præfert *lex 11. Cod. Iuſt. de annonis & tributis.* quæ hoc ipſo anno data eſt, & huic omnino congruit, atque ad eundem finem collineat. *GOTHOFREDVS.* Auctor noſter *Hadriani* nomen ex Cod MS. ſuppleuit: in vulgatis Cod. Iuſt. editionibus *lex 11.* citata inſcripta eſt *Eutychiano PF. P.* Verum hanc dignitatem tenuit ille in Oriente anno 398 vbi & Conſul fuit. Vid. *Chronolog.* & *Proſopograph.* & ſubſequentibus quoque annis hoc ſuis honore auctus. At *Vincentio & Frauitta Coſſ.* videmus in legibus *PF. P. Orientis Cæſarium.* Recte vero noſtrum *Hadrianum* in duabus his legibus reſtituere, ſentient illi, qui & *Mediolanum & Altinum*, vrbes occidentales, *Eutychianum* vero virum, qui ſemper partes orientales imperii adminiſtrauit, conſiderauerint, quod & in *Commentario* vrgetur. *RITTER.*

(c) *Spectabilium* numeru erant Vicarii. vid. *Notitiam Dignitatum. GOTHOFREDVS.*

(d) Per Diœceſin ſcilicet ſibi commiſſam. *IDEM.*

(e) *Collationis* vox de conlatione ſeu illatione tributorum, v. *lib. XI.* & Gloſſ. Theod. *IDEM.*

(f) *Tranſmiſſio* annonarum ad horrea, vel ad limitem, v. *inf. tit. de annona & trib. IDEM.*

(g) *Iudicibus*, i. e. Rectoribus prouinciarum. *IDEM.*

(h) Dicam mox. *IDEM.*

(i) Forte *indeuota*, de quo mox. *IDEM.*

(k) *Excitata*, id eſt, comperta, cognita, explorata. *IDEM.*

(l) Vid. *Topograph. cap. de Vrbibus. IDEM.*

COMMEN-

COMMENTARIVS.

TRIBVTARIAE rei curam, id eſt, tributorum conferendorum, mox & transferendorum ad horrea, vel ad limitem, vbi miles agebat, ſollicitudinem Vicariis per Diœceſes ſibi creditas incubuiſſe, præter *hanc leg.* probant variæ leges, hoc adhuc libr. *lex 1. de officio Iudicum omn.* & paſſim Lib. XI. (qui bonam partem eſt de re tributaria) *lex 10. 11. 12. 13. 17. 30. de annona & trib. l. vn. de ſuperindicto. l. 2. 9. 12. de exactionib. l. 2. ne opera a coulator. l. 6. de extraordinar. ſiu. ſord. mun. l. 4. de protoſtaſia. l. 1. de diſcuſſor. l. 1. de indulg. debitor.* Lib. XIII. *lex 10. de luſtral. collat. l. 4. de excuſat. artificum. l. 3. 4. de præd. nauicul.* Lib. XIV. *lex 6. de Decuriis vrbis Romæ. l. 3. de calcis coctorib. v.* & *l. 1. de annon a. l. 13. 18. 31. 33. 40. de curſu publ.* Teſtatur & Symmachus *lib. 2. ep. 27.* vbi de Flauiano & ad Flauianum ex-Vicario Africæ, *quo apparatu inſtruxeris manſiones, & quantum in exigendis fiſcalibus tua cura promouerit.* Ideo & Vicarii iudicibus ſeu Rectoribus prouinciarum ſingularum in Diœceſi ſua conſtituratum eo fine imminere *hac l.* iubentur: ſic igitur vtrique, & Vicarii & Iudices, tributis profligandis incumbebam, Vicarii, dum Iudicibus imminerenr, Rectores, exactoribus. Hinc adeo hoc eodem anno 401. Honorio, vtrorumque officium excitare viſum: Vicariorum *hac l.* Rectorum, *l. 11. Cod. Iuſt. de annonis & tributis*, quæ in nonnullis Codicibus perperam Eutychiano PP. inſcribitur, melius in aliis *Adriano PP.* eſt enim ea lex Honorii, vtpote data Mediolani, non Arcadii, ſub quo Eutychianus PP. erat. Verba legis illius hæc ſunt: *Iudices, quos circa profliganda ærarii noſtri compendia negligentes ac* DESIDES *fuiſſe conſtiterit, omnia, quæ in adminiſtratione poſiti perceperunt, emolumenta reddere compellantur. Dat. III. Kal. Mart. Mediolani, Vincentio & Frauitta Coſſ.* Hac ſcilicet lege *Iudices*, id eſt, Rectores prouinciarum, exacto adminiſtrationis tempore, (quod annuum ferme erat) ad ratiocinia vocantur, ſic, vt, *qui deſides fuerint in profligandis*, id eſt, exigendis annonis & tributis (quæ *Ærarii compendia* vocantur) *percepta emolumenta*, id eſt, annonas ſeo ſalaria a ſe percepta reddere compellantur, vbi vides quoque DESIDIAE vocem, pariter vt *in hac l.* occurrere. Et parum abeſſet, quin crederem, haſce leges inter ſe coniungendas, niſi loci & menſis ſubſcriptiones differrent, re certe ipſa fineque optime inter ſe conueniunt. Eadem alioquin hac in re *Deſidia* vox vſurpatur, *l. vn. Cod. Iuſt. de off. Comitis S. L.* Nos ad hanc legem ipſam redeamus.

Diximus, Vicariis incubuiſſe, vt Rectoribus imminerent circa rem tributariam. Eo vero fine duo *hac l.* ab Honorio conſtituuntur. Primo quidem diſquirere eos iubet, idque *maiore cautione*, id eſt, diligenti inquiſitione, quantum ſingulis quibuſque menſibus conlatum ſit, quidue tranſmiſſum: ſingulis inquam menſibus, cum tamen collationis quadrimenſtrui breues fuerint, de quo eſt *inf.* peculiaris titulus, id eſt, collatio ſingulis quaternis menſibus fiebat, *l. 3. inf. de conlat. fundorum patrimon. l. 15. 16. de annona & trib. l. 15. inf. de ſuſceptorib. l. 11. de exaction.* vt argumento hoc forte putet quis, hic quoque legeodum, *ſingulis quaternis menſibus*, quod non probo. Nam & quocunque tandem menſe canonem ſeu tributum inferre collatores poterant, quod docet *lex 15. 35. de annona & trib. l. 2. 32. inf. de ſuſceptoribus. d. l. 3. inf. de conlat. fund. patrim.* & quædam etiam quandoque ſingulis menſibus exigebaotur, vid. & *l. 173. de Decur.*

Secundo, iubetur Vicarios in eos Rectores prouinciarum vindicare, *quorum fuerit deuota deſidia excitata*: vbi malim *indeuota deſidia excitata*, id eſt, cognita, perſpecta, explorata, *indeuota* deſidia, id eſt, mora in tributis contra deuotionem publico debitam, exigendis, transferendis. (a) Quemadmodum *Deuotio* proprie eſt καθοσίωσις in publicum, ac ſpeciatim in tributis ſoluendis, de quo dixi *ad l. 7. ſup. de diuerſis reſcript.* ſic contra, *indeuotio* pro *fuga munerum* accipitur, *l. 119. inf. de Decurionib.* Sic & Ambroſius *lib. de Helia & ieiunio, cap. 17. Quid obteſtationes potantium loquar? quid memorem ſacramenta, quæ violare nefas arbitrantur. Bibamus, inquiunt, pro ſalute Imperatorum, & qui non biberit, ſit reus* INOEVOTIONE: (malim, *indeuotionis*) *videtur enim non amare Imperatorem, qui pro ſalute eius non biberit. O pia deuotionis obſequium!* Liberatus in *Breuiario c. 18. Accuſatur in aperto tanquam* INOEVOTVS *Principi, mittens populum in rebellionem.* Ἀκαθοσίωτος *indeuotus* in Gloſſis Cyrilli, & apud Epiphanium *hæreſi 59.* & in Actis conciliabuli Epheſini in *relat. ad Theodoſ. Imp. de Cyrillo Alexandrino.* Poſſit tamen quis & hic *deuota deſidia* retinere, deuota deſidia, id eſt, veræ & diligentis loco, fixaque: ſic ſane & *deuotionis nota* dicitur, *l. 10. de re militari*, pro *indeuotionis.*

Tandem quod occaſionem *huius l.* attinet, Honorio huiuſce *Legis* ferendæ occaſionem præbuiſſe videtur ordinariorum iudicum ſeu Rectorum prouinciarum contumacia, ad concuſſiones accedens, ſic vt aduerſus Vicarios, qui integras Diœceſes regebant, ceruices erigerent. Quare Vicarii *hac l.* his imminere, eoſque ad ratiocinia compellere maiore cautione, imo & indeuotos deſideſque punire iubentur. Quare, hac etiam de cauſa, *hanc l.* abdicaſſe videtur Tribonianus.

(a) Certe non intelligo *indeuotam deſidiam.* Hominem animumque *indeuotum* legimus, imo & *indeuotum donatorem L. 35. §. 5. Cod. Iuſt. de Donat. Deuota* vero *deſidia* hic idem innuit, quod locus apud Suetonium *in Caligul. c. 30. Equeſtrem ordinem vt ſcena harenaque deuotum aſſidue proſcidit.*

P. 39.

DE OFFICIO RECTORIS PROVINCIÆ.

TITVLVS VII.

Lib. I. Cod. Ivst. Tit. XL.

PARATITLON.

Rectoris Prouinciæ, *Rubrica*, ſeu Iudicis, *l. 1. 2. 3. 4. hoc tit.* Iudicis ordinarii, *l. 6.* Præſidis, *dict. l. 1.* Iudicantis, *d. l. 1.* Prouinciæ Præſidentis, *l. 4. 5.* Moderatoris Prouinciæ, *l. 7.*) Officium, *Rubr.* induſtria, *l. 1.* cura, *l. 2.* Primum, in audiendis diſcingendiſque litibus conſiſtebat, puta ciuilibus, criminalibuſque controuerſiis: de ſtatu hominum vel patrimoniorum, *d. l. 2.* Hunc in finem, ne congruæ vltionis animaduerſio aliqua ratione cohiberetur, præcipua hæc illi cura impoſita, vt apertis Secretarii foribus intro vocatis omnibus & pro tribunali, *l. 2.* non in ſeceſſu domus, *d. l. 2.* non poſtquam domum ſe recepiſſet, *l. 3.* & ab officii conſpectu atque oculis publicis receſſiſſet, *d. l. 3.* non domi pomeridianis horis, *l. 6.* controuerſias audiret, ſententias proferret, *l. 2.* pronunciaret, *l. 3.* imo, ne quidem libellos acciperet oblatos, *dict. l. 3.* Ad finiendas item lites, & actus publicos, & illud cauebitur, ne ſpectaculis, & ludicris nimium curæ tribueret, ſed feriis potius actibus vacaret, *l. 2. in fin.* Debebant & hanc Rectores curam gerere, ne damna Prouincialibus inſligerentur ab Officialibus, *l. 1.* a Compulſoribus, *l. 5.* a Potentium procuratoribus, *l. 7.* Itaque & certo anni tempore ciuitates Prouinciæ obire debebant, atque in his locis, quibus præſto eſſe poſſent omnibus, ſedem conſtituere, prouincialiumque querelas excipere, *l. 4.* Quin imo per omnium villas ſenſim atque vſitatim vicos diſcurrere debebant, rimaturi a ſingulis, quid quiſque inſolenter egiſſet, aut cupide, *l. 5.* Hæc ad huius tituli *Paratitlon* ſufficiant. Cætera enim de Rectoribus Prouinciarum cumulata reperies in noſtra *Dignitatum Notitia.*

Aduerſus OFFICIALIVM *concuſſiones, litigatores deprædantium, ſeuerum Conſtantini M. Edictum.*

I. (a) Imp. Constantinvs A. ad (b) Prouinciales.

Ceſſent iam nunc (c) rapaces Officialium (d) manus, ceſſent inquam: nam ſi moniti non ceſſauerint, (e) gladiis (f) præcidentur. Non ſit venale (g) Iudicis velum, (h) non ingreſſus (i) redempti, non infame licitationibus (k) Secretarium, non viſio ipſa Præſidis cum precio: æque aures (l) iudicantis pauperrimis ac diuitibus referentur. Abſit ab inducendo (m) eius, qui Officii Princeps dicitur, deprædatio. (n) Nullas litigatoribus (o) Adiutores eorundem Officii Principum concuſſiones adhibeant: Centurionum, aliorumque Officialium, parua magnaque poſcentium, intolerandi impetus oblidantur, (p) eorumque, qui iurgantibus Acta reſtituvnt, inexpleta auiditas temperetur. Semper inuigilet induſtria Præſidalis, ne quicquam (q) a prædictis generibus hominum de (r) litigatore ſumatur. Qui ſi de ciuilibus cauſis quicquam putauerint eſſe poſcendum, aderit armata cenſura, (s) quæ nefariorum capita ceruiceſque detruncet, data copia vniuerſis, qui concuſſi fuerint, vt Præſidum inſtruant notionem. Qui ſi diſſimulauerint, ſuper eodem (t) conquerendi vocem omnibus aperimus, apud Comites (v) cunctos prouinciarum, aut apud Præfectum (x) Prætorio, ſi magis fuerit in vicino, vt his referentibus edocti ſuper talibus latrociniis, (y) ſupplicia referamus. (z) Data Kal. (a) Nouemb. Conſtantinopoli, Baſſo & Ablauio VV. CC. Coſs. (b) [331.]

Inter-

INTERPRETATIO. *Officiales omnium Iudicum venales eſſe non audeant, neque precium de* introitu *occurrentium,* (c) *aut litigantium,vel* egreſſu *requirant. Et interpellantes* (d) *tam diuites, quam pauperes ſine vllo præmio audiantur. Quod ſi rapaces eſſe voluerint, gladio puniantur, aut certe de eorum rapacitate Dominicis* (e) *auribus referatur.*

P. 40. NOTAE.

(a) Abeſt hæc elegantiſſima lex a Cod. Iuſt. veluti temporaria, ſeu κατὰ τὸν χαιρὸν ἀναγκαῖα. Iungenda, autem illi *lex 9. Cod. Iuſt. de officio Rectoris prouinciæ.* imo & ſex præterea aliæ iungendæ videri poſſint, puta *lex 16. 17. inf. de appellationibus. l. 1. de his qui per metum Iudicis. l. vn. de litigioſis. l. 3. finium regundorum. lex 2. Cod. Iuſt. vbi in rem actio.* Sed & *lex 4. Cod. Iuſt. de Iuriſdict. omn. Iudicum.* Data menſis reſtituta, quod non temere tamen adſero. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Edictum* iſtud eſt ad prouinciales emiſſum. *IDEM.*

(c) *Iam nunc.* De hac voce, eiuſque vi mox dicam. *IDEM.*

(d) *Officialium* edit. Sichard. & Cuiac. male. *RITTER.*

(e) Cod. Wurceb. *nam niſi moniti non ceſſauerint. IDEM.*

(f) *Manus* amputandas indicare videri poſſit, quod non probo. *GOTHOFREDVS.*

(g) *Venalis* in Cod. Til. male. Caſſiodorus *III. Var. 24. cur ad monoma biam recurritis, qui venalem Iudicem non habetis? IDEM.* Codex tamen Wurceb. *Venalis* etiam habet. *RITTER.*

(h) Id eſt, ingreſſus ad Iudicem, vt mox ſequitur; male, qui *verbum* hic ſubſtituunt. De *Velo* hoc in Commentario *GOTHOFREDVS. Verbum* loco *velum* legimus in edit. Sichard. *RITTER.*

(i) Nec *pretium de introitu occurrentium,* &c. *requirant.* Interpres. *GOTHOFREDVS.*

(k) *Licitationis* in Tiliano, male *IDEM.* Edit. Sichard. *Non infamet litigationibus Secretarium.* Cod. Wurceb. vero *infama licitationi,* errore ſcribentis. *RITTER.*

(l) *Auctores,* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(m) Sunt, qui ſubſtituant, vt in Cuiaciana ad marginem, *ob inducendam*, male: ab inducendo, id eſt, ab eo qui in Secretarium Iudicis admitti, induci poſtulabat. Hac voce quoque vtitur Am. Marcellin. *lib. 30.* Sic & inductus reus eidem, *lib. 14. Introducendi* quoque vox hac in re, *l. 4. inf. de Princip. agentium. GOTHOFREDVS.*

(n) *Prædatio,* in Til. *IDEM.* Edit. Sichard. *Prædatio vlla litigatoribus*, male: & quæ ſequuntur, fere ſenſu carent. *RITTER.*

(o) *Litigatores* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(p) *Oblidere* impetus: ſic oblidere gulam, fauces, fetus: male in nonnullis, *obligentur. GOTHOFREDVS.*

(q) *Nec quiſquam* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(r) *De,* pro *a:* ſic & *l. 1. de aquaduct. GOTHOFREDVS.*

(s) *Cenſura* armata, vt cenſura vitrix legis, *l. 5. ne ſanct. bapt. v. Gloſſ. IDEM.*

(t) Edit. Sichard. male *ſuper eandem. RITTER.*

(v) De *Comitibus* Prouinciarum his, rei militaris ſcilicet, dicetur *inf. tit. 12. lib. 6. GOTHOFREDVS.*

(x) *Præfectos* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(y) Ita interpunxi. *GOTHOFREDVS.*

(z) *Proferamus* in Til. *Referre* ſupplicia, id eſt, digna ſupplicia rependere: quo ſenſu, *referre* vicem, gratiam, talionem, dicimus. *IDEM. Proferamus* legit etiam Cod. Wurceb. *RITTER.*

(a) *XI Kal. Nouemb.* in Aniano optimæ notæ: quamquam iſtud ſeruat quoque Codex Iuſtin. in *d. l. 3.* Sex leges, quæ huic forte iungendæ, habent *Kal. Aug.* Septima, *Kal. Octob. GOTHOFREDVS.*

(b) Edit. Sichard. male *Albino*, & in margine *Albio.* In Cod. Wurceb. deeſt Dies & Conſul. *RITTER.*

(c) *Occurrentes* ſunt Interpreti hic litigantes, in Secretaria Iudicum ingredientes. *GOTHOFREDVS.*

(d) Edit. Sichard. & Cuiac. *ſed interpellantes*, forte accuratius. *RITTER.*

(e) *Dominicis* auribus, id eſt, Regum Gothorum, Francorum, &c. *GOTHOFREDVS.*

COMMENTARIVS.

OFFICIALIVM, litigatores variis deprædantium modis hoc æuo ſuo, rapacitati occurrit *hac lege* Conſtantinus M. quæ pars eſt maioris *Edicti*, ad Prouinciales emiſſi, e quo ſupereſſe videantur alia multa fragmenta, quæ in *Notis* iam cumulaui: inter alia certiſſime elegantiſſima *lex 3. Cod. Iuſt. eod. tit. de officio Rectoris prouinciæ*, huic noſtræ coaſſanda venit. Eo vero Edicto, vere aureo, Conſtantinus M. iudiciorum ſanctitati & integritati ſummo ſtudio conſultum iuit. Inter alia cauit ſollicite, vt iudices ipſi ſeu Rectores prouinciarum iuſtiſſimi & vigilantiſſimi eſſent: quo pertinet elegantiſſima *lex* illa *3.* cum alias, Rectorum quoque improbitate, ſæculum Conſtantini Scriptores veteres differant, Lampridius *ſub finem vitæ Alexandri Seueri cap. 65. 66.* Sex. Aurelius Victor, & Auctor *vitæ Conſtantini.* Item, vt Officiales ſeu Apparitores caſti eſſent, non nummarii, ocue miſeros litigatores concuterent, de quo eſt hæc lex, poſt varias ſcilicet prouincialium de his querelas:

idque enixiſſimo ſtudio, quod arguunt voces nonnullæ, non ſuauitate tantum inſignes, verum enixi ſtudii ipſius teſtes, veluti pleonaſmo quodam: *Iam nunc*, duabus vocibus *παραλλήλως ἰσοδυναμούσαις*, quæ & alias enixi, ſeduli, ſeriique ſtudii index eſt, non tantum apud Ciceronem, Propertium, ſed & præterea rem præſentaneam, ſine dilatione, aut fruſtratione indicat, *Lib. 2. inf. de veteranis. l. 9. de luſtrali collat. l. 17. de tironibus. l. 2. de Palatinis.* Virgilius:

Votis IAM NVNC *aſſueſce vocari.*

& vt omittam alia, Apuleius *Lib. V. pag. 271. edit. Wower. Sed* IAM NVNC *ſedulo periclitabor, an oppido forti animo ſingularique prudentia ſit prædita.* Sic Iulianus apud Am. Marcellinum *lib. 23. cap. 5.* ad milites in Perſas ituros, *quocirca erigite* IAM NVNC *quæſo, erigite animos veſtros.* Sic & Marcellinus Tribunus & Notarius *in coll. Carth. die 3. c. 141.* Quomodo & viceuerſa, *nunc iam*, ſimili ſchemate. Arguit ſecundo repetitio *ἀναφορὰ, δίπλωσις*: *ἀναφορικαὶ* vocis *ceſſent, ceſſent, inquam, nam ſi admoniti non ceſſauerint*, &c. In ſimili argumento parem geminationem, & eoixæ voluntatis ſtudiique argumenta alia in eiuſdem Conſtantini M. *l. 4. inf. de accuſationibus.* Sic & Conſtantius *l. 15. inf. de Prætoribus. Debuerat profecto res iſta, debuerat alios etiam commonere.* Sic & Iulianus ſuperiore loco. Iſtudque interim obſeruetur velut eo pertinens, quod vulgo dicitur, verba geminata maiorem deliberationem inducere, & magis operari: *L. 32. D. ad SC. Trebell.* de quo Bertazol. *de clauſul. inſtrum. clauſ. 4 gloſ. 2. tit. 4 concl. 26. num. 2. & tit. V. concl. 158.* Arguit tertio & verborum atrocitas, quibus has Officialium deprædationes confodit, *l. non ſit*, inquit, INFAME *licitationibus Secretarium.* II. *Abſit ab inducendo eius, qui Officii Princeps dicitur*, VI PRÆDATIO. III. *Nullas* CONCVSSIONES *adhibeant.* IV. *Intolerandi* IMPETVS OALIOANTVR. V. *Inexpleta* AVIOITAS *temperetur.* VI. *Quæ* NEFARIORVM *capita ceruiceſque detruncet.* VII. *Super talibus* LATROCINIIS. Arguit quarto, accurata illa Officialium commemoratio; arguunt diſtincti illi prædarum ſinus, quas ſingulos exercuiſſe recenſet. Arguit pœnæ ſeueriſſimæ comminatio: arguvnt tot tamque multiplices rationes, quibus hoc malum cuoprimatur. Nos de his poſtremis quatuor accurate nuoc agamus, quando & quæ dicturi ſumus, ad compluri marum aliarum legum deinceps lucem factura ſunt.

De *Officialibus* primum, deque diuerſis eorum generibus. Quod *Officiales* in genere attinet, de his erit pars bona libri Octaui. Erant hi, vt obiter tantum dicam, qui Rectorum ſeu Iudicum iuſſis parebant, miniſtri eorum & Apparitores, quomodo etiam vocabantur. Gloſſæ Philoxeni: *Officium*, *ὑπηρεσία*: *Apparitores*, *ἀποδικταί.* *εἰσὶν δὲ ὑπηρέται, τοῖς ἄρχουσιν προσεδρεύοντες.* *Ἐκβιβασταί.* Inter hos vero Officiales ſeu in ſingulis Rectorum officiis, & cohortibus (*τάξεις* vocant Græci) erat, qui Princeps Officii dicebatur, vt hic dicitur: de quo ſuo titulo *inf. lib. 8. de cohortalibus, principibus*, &c. & titulo, *de princip. agentium in reb.* Meminit & Caſſiodorus *II. Variar. 28.* qui idem habet & formulam principis. *lib. VII. Var. 24.* vt & formulam ad commendandos Comiti principes, *VII. Var. 25.* qui & Primates officii, *l. vlt. inf. de aſſeſſor.* ſeu Capita, *l. 5. inf. de proxim.* Primores, *l. 6. inf. de Iuriſd.* Primicerios poſterior ætas vocauit, quaſi *πρωτογεγραμ-*
P.41. *μένους τῶν ἄλλων.* Horum inter alia muneris erat, litigantes & Aduocatos in Secretariom admitti cupientes, inducere, vt ex *hac l.* diſcimus, & *l. 5. 6. infr. de proximis*, & *d. l. 4. 5. infr. de Princip. agent. C'eſtoit donc que l'Huiſſier Audiencier.* De his & ſequentibus eſt & Libanii locus in inſigni illa ad Iulianum Imp. *Oratione*, *κατὰ τῶν προσεδρευόντων τοῖς ἄρχουσιν*, id eſt, *contra eos, qui præſtolantur, aſſiduique ſunt apud Iudices*, qua oratione inuehitur in litigatores, qui aſſidua eum iudicibus conuerſatione, *διὰ τὰς ἐδὰς, εἰσόδους*, iudices corrumpere ſatagebaot, & inter cætera, qui a diluculo ſtatim ſeſe in Secretaria, ſeu Prætoria Iudicum conſerebant, vt præconis vocem emerent & emercarentur ad inductionem: *ὅτι τῆς τοῦ κήρυκος δέονται φωνῆς, ἣν εἰσιόντων ἀφίησιν ἐκεῖνος πρὸ τῶν θυρῶν. οἱ γὰρ ἀκούσαντες ἅπαντες, ἐπὶ τὴν ἐκείνων καταφεύγουσιν ἰσχὺν, λυσιτελεῖ δὲ αὐτοῖς εἶναι τοὺς δεομένους αὐτῶν*, id eſt, *quia præconis voce egent, quam ipſe inducendis ante fores emittit: hac enim audita omnes ad eorum* (præconum) *vim ſeu auctoritatem confugiunt: & prodeſt eis eſſe, qui eis ſupplicent.* II. Poſt Principem, erant *Adiutores*, qui ſcilicet Principe vel valetudine impedito, vel multitudine negotiorum obruto, opem ferrent, de quibus Symmachus quoque non vno loco, & *Notitia Imperii*, & *coll. Karthag.* & *l. vlt. Cod. Inſt. de off. P. V.* de quibus dicam plene ad *l. 10. inf. de cohortalibus.* hi & *Boethi* Græco vocabulo dicti, *l. vlt. Cod. Inſt. de Tabulariis.* III. Poſt hos erant Conſtantini æuo *Centuriones*, quorum nulla mentio fit io *Notitia Imperii.* IV. Erant *Exceptores*, qui ſcilicet acta excipiebant, & iurgantibus acta reſtituebant, de quibus *lib. 8.* quorum mentio quoque fit in actis *Collationis Carthagin.* Hi igitur omnes, aliique Officiales, miſeros litigatores variis modis concutere ſolebant: nam & Princeps Officii, eiuſque Adiutores pro ipſo introitu in Secretarium Iudicis, pro *introductione* cauſarum *d. l. 4. inf. de princip. agentium*, (vbi dicam) aliquid poſcebant. Poſcebant & Centuriones, aliique Officiales aliquid a litigatoribus: poſcebant & Exceptores pro actorum reſtitutione: ſcilicet litigantibus per Officialium deprædationes, neque io Secretarium Præſidis gratis iotroduci ſeu ingredi fas erat, neque in eo gratis conſiſtere, neque eo gratis exire, vel certe gratis inde quidquam aſportare, & vt recte Interpres, *pretium de introitu vel egreſſu requirebatur*, ſeu, vt ipſemet Conſtantinus loquitur, *venale Iudicis velum* erat, *ingreſſus redempti, infame licitationibus Secretarium, viſio Præſidis cum pretio: inducendi deprædatio:* inducti *concuſſiones.* Vbi de tribus adhuc videndum eſt, de *Secretario*, inquam, deque *Velo*, & de *Introductione in Secretarium.* Igitur *locus, in quo Iudex ſeu Rector Prouinciæ ius reddebat*, SECRETARIVM dicebatur, cuius vt alibi multa mentio, ita hoc Codice præter hanc l. *l. 2. hoc tit. l. vlt. inf. de denunciat. l. 5. de pactis. l. 5. & 7. inf. de proximis. l. 20. inf. de exactionibus.* locus ſcilicet in quo conſidebat Iudex, *d. l. 5. & 7. & 16. eod. tit. de proximis.* pro tribunali locatus ad controuerſias ſeu lites audiendas ſeu diſcingendas, *d. l. 2 hoc tit.* Hinc *ſecretaria publica præſtolari*, pro cognitionem iudicis expetere, *d. l. vlt. inf. de denunciat.* iudicum quoque Secretaria, io *can. 97. Codicis Africani.* Eadem vox in *coll. Carthag.* & *l. 3. Cod. Inſt. vbi Senatores. l. 16. Cod. Inſt. de accuſ.* *Publica* ſimpliciter quoque dicuntur Ambroſio *Serm. 19. Aures*, inquit, *Iudicum &* PVBLICA *inquietant:* nam & mox in ſequentibus *Prætoria* ea vocat. Secretum quoque *l. 14. C. Inſt. de teſtibus*, *σήκρητον* Euſebio *lib. 7. hiſt. Eccl. c. 31.* & apud Am. Marcell. *lib. 15. c. 7.* Heſichius *σέκρετον Συνέδριον*: quomodo & *in d. can. 97.* & apud Suidam in *στῆλη.* De Secretario Epiſcoporum ad ſæculi imitationem, v. Doctiſſ. Valeſium ad Marcellinum *lib. 15. cap. 7.* Breuiter, quod erat Principis Conſiſtorivm, id erat Iudicis Secretarium, *d. l. 5. de Proximis.* Huius Secretarii foribus (quarum etiam mentio *l. 2. prox.*) apertis, licet *Vela, παραπετάσματα*, prætendebantur, quibus turba excludebatur: vnde, *velo levato* cauſæ de ſubmerſis nauibus cognoſci iubentur, *l. vlt. inf. de naufragiis. patente velo*, dixit Lampridius

ita

in *Alexandro Seuero cap. 4. Cum amicis tam familiariter vixit, vt communis eſſes ei ſæpe conſeſſus, iret & ad conuiuia eorum: aliquos autem haberet quotidianos etiam non vocatos; ſalutaretur vero quaſi vnus de Senatoribus*, PATENTE VELO, *admiſſionalibus remotis, aut ſolis iis, qui miniſtri ad fores fuerant. Alleuato velo*, Seneca *ep. 80.* vnde in hac lege *velum iudicis* pro ipſa admiſſione & ingreſſu ad iudicem: nempe enim illa, *non ingreſſus redempti*, ſunt ἐξηγητικὰ proxime præcedentium, *non ſit venale iudicis velum.* Ad hæc vela foreſque Secretarii Officiales remanebant, iudice in Secretariis ſedente. Seruii locus ſingularis ad *Æneid. Duxuntur Iudices vſque ad Secretarii fores, ibidemque Officium remanet: illi vero ingreſſi ſolium aſcendunt & ſedent.* (Iidemque tamen ex Officio Secretarium ingrediebantur, *l. 8. inf. de Iuriſdictione.* qui ſcilicet negotia intromittebant, vt interpres *hic*, de quo ad *d. l. 8.* vt & Exceptores.) Poſt hæc ita ſigillatim diſcuſſa, verbaque ſingula expoſita, illud iam obiter in vniuerſum ſpectandum venit, quod ἐκ ἀντιδιαστολῆς hic indicatur, de Officio Iudicis, quidque ad eius partes & integritatem pertineat: nempe vt aditus in Secretario faciles habeat, vtque aures omnibus præbeat. Huc pertinet geminus apud Caſſiodorum *XI. Variar. 32.* locus: *Non eſt haſitationis metus, vbi non eſt Iudicis venalis auditus*: vbi Fornerius male pro *auditus*, legebat, *aditus*, id enim ipſum vult Caſſiodorus, quod *hac l.* dicitur: *Æque aures iudicantis pauperrimis ac diuitibus reſerentur.* Imo Caſſiodori locus alter occurrit, quo *huius l.* ſenſum & verba expreſſiſſe videtur, *XI. Variar. 8.* in Edicto per prouincias a ſe Præfecto Prætorio per prouincias miſſo. *Primum, quod maxime Iudicem dehoneſtat, nundinatio a me fœda neſcietur. Non enim verba mea, more veſtium ſuſpenſa* VENDVNTVR. Et poſt: PATEBVNT *Deo propitio* AVRES *noſtræ ad ſuſcipienda* DESIDERIA *ſupplicantium: auctor cauſæ ſuæ nos* OCVLIS *ſub libertate* VISVRVS *eſt: non* REDEMPTA *ſed propria lingua loquetur.* Et poſt: PRÆTORIA *noſtra nullus turpis actus intrabit.* Tandem: *Iudicem me obſeruans inueniet, quocunque reſpexerit.* Sic & Cicero ad Quintum Fratrem *lib. 1. ep. 1.* *Laudat, patere aures tuas querelis omnium.* quemadmodum & in *l. 9. §. 4. D. de off. Proconſulis.* iubetur Proconſul *omnium deſideria audire, ne forte dum honori poſtulantium datur, vel improbitati ceditur, mediocres ſua deſideria non proferant.* Qui locus etiam illis explicandis facit, *non ſit infame licitationibus Secretarium:* nempe qui plus præberent, & ſic licitarentur, his ingredi potiſſimum dabatur, vnde *Mediocres* excludebantur, neque deſideria ſua perferebant, vt *illa l.* dicitur: non æque aures iudicantis *pauperrimis ac diuitibus reſerabantur*, vt hic loquitur Conſtantinus.

Nunc de *Introductione in Secretarium*, ſeu de *Inductione & Ingreſſu.* Præter hanc l. de ea agitur & *l. 4. infr. de Principibus agentium in rebus.* quæ lex eo titulo fugitiua eſt. Eſt & Ammiani Marcellini locus inſignis in illa de Aduocatorum prauitate ἐκβάσει *lib. 30. cap. 4.* quem hic adſcribere libet, vt eum partim illuſtrem, partim & emendem: *Et ſi quem ſemel intra retia ceperint, caſſibus mille impedicant, per morborum ſimulationem viciſſim conſulto ceſſantes: vtque peruulgati Iuris proferatur lectio vana, ſeptem vendibiles* INTROITVS *præparant, dilationum examina longiſſima contexentes. Et cum nudatis litigatoribus dies ceſſerint, & menſes, & anni, tandem*
P.42. *obtrita vetuſtate controuerſia*, INTROMISSA *ipſa capita ſplendoris ingreſſa, alia ſecum Aduocatorum ſimulacra* INDVCVNT. *Cumque intra Cancellorum veneris ſepta, & agi cœperint alicuius fortuna, vel ſalus*, &c. Vbi poſtrema illa obſcura ſunt, neque vitio carent, *Intromiſſa ipſa capita ſplendoris ingreſſa, alia ſecum Aduocatorum ſimulacra inducunt.* Nempe id vult, *Capita* ipſa, aduocationis ſcil. intromiſſa, Secretariique fores ingreſſa, alios ſecum Aduocatos, ſed mutos & ſimulacris ſimiles ſecum inducere. Quare ibi pro *ſplendoris* reponam *ſecreti foris*: de quibus Secretarii foribus alioquin agitur *l. 2. prox.* vel potius *ſplendidas foris*, pro *fores*: quomodo Caſſiodorus lucidas fores, *XI. ep. 6. in formula Cancellarii: Reſpice, quo nomine nuncuperis: latere non poteſt quod inter* CANCELLOS *egeris, tenes quippe* LVCIDAS FORES, *Clauſtra patentia, feneſtratas ianuas.* Chryſoſtomus *in Matth. cap. 17. hom. 56. pag. 360. edit. Sauil. homil 57. p. 505. ed. Comel.* καθάπερ γὰρ ἐπὶ τοῖς δικασταῖς ὅτ᾽ ἂν δημοσίᾳ κρίνωσι, τὰ παραπετάσματα συνελκύσαντες οἱ παρεστῶτες πᾶσιν αὐτοὺς δεικνύουσιν, οὕτω, &c. id eſt, *quemadmodum enim cum publice ſententiam Iudices prolaturi ſunt, velamina ſtatores contrahunt, vt ab omnibus videantur; ſic*, &c. In cauſis grauioribus, & præcipue criminalibus, quæque ampliorem deliberationem exigerent, vela obtendebantur, vt ita a conſpectu litigantium reorum, & reliqui vulgi, iudices ſepararentur: qua de re eſt inſignis locus Baſilii M. *ep. 79. ad Euſtathium Sebaſtiæ Epiſc.* εἰ γὰρ οἱ τοῦ κόσμου τούτου ἄρχοντες ὅτ᾽ ἄν τινα τῶν κακούργων θανάτῳ καταδικάζειν μέλλωσιν, ἐφέλκονται τὰ παραπετάσματα, καλοῦσι δὲ τοὺς ἐμπειροτάτους πρὸς τὴν ὑπὲρ τῶν ὑποκειμένων σκέψιν, id eſt, *ſi enim, qui rerum in hoc mundo potiuntur, quando facinoroſum aliquem morti ſunt adiudicaturi, velamenta obducunt, & Expertiſſimos quoſque ad cauſæ tractationem aduocant*; &c. In eandem ſententiam *lib 2. Conſtit. Apoſtol. cap. 56.* *Per plures dies quæſtiones exercent cum multorum conſilio & Velo interiecto.* Hincque lucem accipit Chryſoſtomus *homil. 5. in 2. ad Timoth.* οἱ λῃσταὶ ἐν μὲν τῷ δεσμωτηρίῳ ζῶντες, ἀδεῶς ζῶσιν· ὅταν δὲ παρὰ τὸ πέτασμα ἀγαγών τις στήσῃ αὐτοὺς διαλύονται τῷ φόβῳ, id eſt, *Latrones quamdiu in carcere viuunt, abſque metu degunt: vbi vero ad Velum ſiſti cœperint, ſoluuntur metu*, &c. *Ad velum ſiſti*, hic nihil aliud eſt, quam *coram iudice in iudicio ſiſti.*

Nunc de variis rationibus, atque adeo de pœna quoque, quibus iam multiplicibus huic malo obuiam ire ſtuduit hoc Edicto Conſtantinus M. quæ quinque ſunt. Primo huic Officialium deprædationi occurri iubet Præſidis vigilantia, ſeu nobili officio, *obliidique* hos *impetus*, & *auiditatem temperari*: *Semper inuigiles induſtria Præſidalis, ne quidquam a prædictis generibus hominum de litigatore ſumatur.* Secundo, vniuerſis, qui concuſſi fuerint, permittit *hac lege*, vt Præſidum inſtruant notionem, & ſic conquerendi apud iudicem poteſtatem de Officialibus facit, imo hortatur. Tertio, Iudice diſſimulante, ſuper eodem conquerendi vocem, ſeu facultatem omnibus aperit, vel apud Comites cunctos Prouinciarum, vel apud Præfectum Prætorio, ſi magis fuerit in vicino: *vbi Comites cuncti Prouinciarum*, ſunt Comites rei militaris quique manum armatam habebant: cuiuſmodi fuit Comes Orientis, cuius etiam mentio fit *d. l. 4. Cod. Iuſt. de iuriſd. omn. Iudic.* quæ huic forte coniungenda eſt, aliique in genere Comites, de quibus *d. l. 16. infr. de appellat. l. 1. de his qui per metum Iud.* imo & *d. l. 3. Cod Iuſt. de off. Rectoris prou.* quæ huic indubie coaſſanda eſt. Ergo apud vtrumuis, Comitem inquam, vel Præfectum Prætorio, querelas ſuas Prouinciales proponere potuerunt. Quomodo & poſtremum iſtud vtriſque commune eſt, quod ab his ad ſe Conſtantinus ſuper his querelis de Officialibus referri iubet, pariter vt *d. l. 3. Cod. Iuſt.* quam hic tandem totam apponere iuuat. *Conſtantinus A. ad Prouinciales. Iuſtiſſimos & vigilantiſſimos Iudices publicis acclamationibus collaudandi damus omnibus poteſtatem, vt honoris eis auctiores proferamus proceſſus. Et e contrario, iniuſtos, & maleficos* QVERELARVM VOCIBVS *accuſandi, vt cenſura noſtra vigor eos abſumat. Nam ſi vera voces ſunt, nec ad libidinem*

per clientelas effuſa diligenter inueſtigabimus, PRÆFECTIS PRÆTORIO & COMITIBVS, *qui per Prouincias conſtituti ſunt*, *Prouincialium noſtrorum voces ad noſtram ſcientiam* REFERENTIBVS. *Dat. Kal. Nouemb. Conſtant. Baſſo & Ablauio. Coſſ.* Et de his ipſis tamen Comitibus querelæ apud Præfectos Prætorio deponebantur, vt docet *d. l. 16. infr. de appellat.* & *l. 1. Cod. Iuſt. de his qui per metum Iudices.* Verum de his Comitibus adhuc *l. 4. inf. de accuſat.*

Sequitur vltimo loco *pœna*, quam his Officialibus comminatur tribus locis Conſtantinus, nempe ſupplicium ſeu pœnam capitis, ſeu gladii. *Ceſſent iam nunc rapaces Officialium manus: ceſſent, inquam, nam ſi moniti non ceſſauerint, gladiis præcidentur.* Mox, *aderit armata cenſura, quæ nefariorum capita ceruiceſque detruncet.* Taodem, *vt edocti ſuper talibus latrociniis ſupplicia referamus.* Quorum priore loco videatur Conſtantinus manuum amputationem minari, vt qua parte corporis quis deliquiſſet, ea plecti voluiſſe videatur Conſtantinus. Quod non puto, de decollatione enim id accipiendum potius: quod etiam ſenſit P. Faber *1. Semeſtr. 4.* cum capitis pœnam certe poſtea minetur: niſi putet quis, manus quoque ſimul amputari iuſſas. De qua alioquin manuum amputatioois pœna, vid. quæ nuper Doctiſſ. Freioshemius *ad Curtii lib. 5. cap. 5. n. 6.* & *lib. 3. c. 8. n. 15.*

PEDANEOS *Iudices ad humiliora negotia a Rectoribus Prouinciarum dari poſſe.*

(a) Idem (b) AA. Secundo PP. (c)

QVÆDAM ſunt negotia, in quibus ſuperfluum eſt, Moderatorem (d) expectari (e) Prouinciæ; ideoque Pedaneos Iudices, hoc eſt, qui negotia humiliora diſceptent, (f) diſtituendi (g) damus Præſidibus poteſtatem. Dat. v. Kal. Aug. Antiociæ (h) Mamertino & Neuitta Conſſ. [362.]

NOTAE.

P.43.

(a) *Lex vlt. Cod. de pedaneis Iudicibus.* Porro hanc *legem* nunc primum *huic Codici* reddidi ex MSS. nonnullis, ac nominatim ex Ms. P Danielis. *GOTHOFREDVS.* Abeſt lex ab edit. Sichard. & Cuiacian. item Codice Wurceb. Et certe videtur a iuris ſtudioſis ad vſus priuatos, in eos Codices, quos vidit noſter, e Codice Iuſtinianeo relata. Quid enim Gothis cum iudicibus Pedaneis? In genuino Codice Theodoſ. legem olim extitiſſe, non dubito: Potuit etiam ex hoc exſcribi, ſi quidem vetuſti ſunt Codices, e quibus Gothofredus habet, quod tamen mihi vix eſt probabile. Verum, vnde demum illa ſit, ſemper præferenda eſt Iuſtinianei Codicis lectio, multo accuratior. Id adhuc monendum, duas Valentiniani Conſtitutiones, quæ allegantur in Commentario, nihil facere potuiſſe, vt mutarem ſententiam. Qua de re alibi dicendi locus. *RITTER.*

(b) *vg.* IVLIANVS A. vt etiam habet *Cod. Iuſt. GOTHOFREDVS.*

(c) *Secundus* PP. Orientis ſub Iuliano. v. *Proſopogr.* *IDEM.*

(d) *Moderatorem*, i. e. Iudicem, Rectorem prouinciæ, v. *Gloſſ. Th.* *IDEM.*

(e) *Exſpectare*, Cod. Iuſt. *IDEM.*

(f) *Diſceptant*, Cod. Iuſt. *IDEM.*

(g) Ita MS. Cod. Iuſt. habet, *conſtituendi*. P. Pithœo placebat *ſubſtituendi*. Teotet alius *deſtinandi*. Malit quis *inſtituendi*, ſublata lit. d. quæ ex ſuperiori voce irrepſiſſe videtur. *IDEM.*

(h) Ita MS. *Antiochia* hoc tempore fuit Iulianus Imp. v. *Chronolog.* *IDEM.*

COMMENTARIVS.

PEDANEOS *Iudices*, de quibus eſt quoqoe Valentiniani, triennio poſt, *lex 3. inf. de repar. appellat.* & duodecim poſt annis. *lex vlt. de accuſat. artiſic.* hoc eſt, *Iudices qui humiliora negotia diſceptent*, dandi poteſtatem facit hac conſtitutiooe Iulian. Imp. Rectoribus Prouinciarum. *Pedanei Iudices* quinam fuerint, vt aliunde notum eſt, ita vel ex hac lege perſpicue diſcimus: at de dandis iis, vel non, a Rectoribus prouinciarum, res nondum bene explicata eſt, quam nunc illuſtrare iuuat, ſimul & lucem immittere *legi 2. Cod. Iuſt. de pedaneis Iudicib.* quam hactenus e difficillimis totius Codicis putant omnes.

Igitur ſciendum, ante eam *legem*, tria cauſarum genera diſtingui ſolita: vnum cauſarum humiliorum, in quibus Rectores prouinciarum Iudices pedaneos dare *cogebantur*, quia inferiores eæ cauſæ videbantur, quam vt ad has ſeſe Rectores demitterent. Secundum genus erat earum, in quibus Rectores ex officio ſuo *cognoſcere* debebant *ipſi*, neque Iudices dare poterant. Tertium, in quibus pro arbitrio ſuo vel cognoſcere ipſi, vel Iudices dare poteraot. At enim, vbi ad Diocletianum & Maximianum, Galerium & Conſtantium Tetrarchas ventum eſt, a quibus inſtituti ſunt *Vicarii* Præfectorum Prætorio, de quo alibi, Rectorum contra dignitas acciſa fuit, atque ideo impoſita iis cognoſcendi ſuper omnibus cauſis neceſſitas, iudicumque dandorum facultas penitus iis adempta fuit *ea l. 2. Cod. de pedaneis Iudicibus.* his tantum caſibus exceptis; puta propter occupationes publicas in humilioribus cauſis, vel propter cauſarum multitudinem, *d. l. 2.* Extra hos caſus, Rectores prouinciarum etiam io humilioribus cauſis Iudices dare vetiti fuere. Verum *hac l.* Iulianus Imp. in humilioribus cauſis promiſcue Iudicum dandorum facultatem iis tribuit, & rationem adſignat: qoia talia ſunt negotia iſta, vt in his ſuperfluum ſit Rectorem prouinciæ expectari, id eſt, cauſas illas non eius eſſe momenti, vt iudicium Rectoris depoſcant: fruſtra denique Rectoris in his expeti cogni-

cognitionem. Tria igitur tempora, ac proinde & iura notentur circa humiliores cauſas: vnum, ante Diocletiani *l. 2.* quo de his Rectores prouinciæ cognoſcere non poterant, ſed Iudices dare tenebantur: Secundum ex *ea l. 2.* quo ipſi cognoſcere tenebantur, neque Iudices dare poterant: Tertium, ex *hac l.* quo pro arbitrio ſuo vel cognoſcere ipſi, vel Iudices dare potuerunt.

I. SENTENTIAM *publice in Secretario a Iudice, ſeu Rectore Prouinciæ ferendam.* II. *Immodicum dein* SPECTACVLORVM *ſtudium illi vitandum.*

II. (a) Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. Haue (b) Anthemi (c) Cariſſime Nobis.

IVDEX ſibi hanc præcipuam curam in audiendis ac diſcingendis (d) litibus impoſitam eſſe non ambigat, ita vt, non in ſeceſſu domus, de ſtatu (e) hominum vel patrimoniorum, ſententiam referat, (f) ſed apertis Secretarii, (g) foribus, intro vocatis omnibus, aut pro Tribunali locatus, & ciuiles, & criminales controuerſias audiat, ne congruæ vltionis animadverſio cohibeatur. II. Abſit autem, vt Iudex popularitati (h) & (i) ſpectaculorum editionibus mancipatus, plus ludicris (k) curæ tribuat quam ſeriis actibus. Dat. (l) Kalend. Octob. Aquileiæ, (m) Diuo Iouiano & Varroniano Coſs. (n) [364.]

INTERPRETATIO. *Iudex hanc ſibi præcipuam curam in audiendis litibus impendendam eſſe cognoſcat, vt litigantium cauſas iugiter,* (o) *adhibita æquitate, diſcutiat: Sciturus, non ſe in ſecretis domus, aut in quibuſcunque angulis, finitiuam* (p) *ſententiam prolaturum: ſed apertis domus* (q) *ſuæ ianuis, intromiſſiſque turbis, vt neminem lateat, quidquid ſecundum legum,* (r) *vel veritatis ordinem fuerit iudicatum.*

NOTAE.

(a) Abeſt *hac lex a Cod. Iuſtin.* Coniungenda ei forte *lex 6. infr. de priuil. eorum, qui in Sacro Pal. & lex vn. inf. de priuil. apparitor. Magiſteriæ pot. l. 21. de curſu publ co.* GOTHOFREDVS.

(b) Vel *Haue*, vt in Aniano Putean. De hac inſcriptione ſemel dixi alibi. IDEM. Edit. Sichard. ſimpliciter, *Anthemio chariſſimo nobis.* RITTER.

P.44. (c) Ita quoque *in d. l. 6. & l. 2 Cod. Iuſt de condit. in publ. horreis.* ſed reponendum *Arthemi:* quod confirmat hoc ipſo anno præter leges ferme ſuperius allegatas, *lex 6. & 7. de pœnis.* Porro *Corrector* hic vocatur in inſcript. *d. l. vn. de priuil. apparit. Magiſt. poteſt.* Præſes, *in d. l. 2. Cod. de condit. in publ. horreis.* Correctorem porro Lucaniæ & Bruttiorum accipio, vt docet ſubſcriptio, *d. l. vnic. de priuil. appar. Mag. pot.* vbi *lex* illa dicitur ACC. SALERNI. GOTHOFREDVS.

(d) *Diſcingi* lites paſſim dicuntur: vid. *Gloſſ. Theod.* Alii habent hic, *diſtinguendis.* Male qui ſubſtituunt, *diſcernendis & decernendis.* IDEM. Edit. Sichard. corrigit noſter, in qua eſt, *diſcernendis.* RITTER.

(e) V. *l. 3. & l. vlt. inf. de Dilationibus.* GOTHOFREDVS.

(f) *Ferat*, Til. *Referre* ſententiam eſt, proferre, pronuntiare, *l. 3. inf.* IDEM.

(g) De *Secretario* Iudicis, foribus eius, veloque ante eas, dixi ad *l. 1. hoc tit.* IDEM.

(h) *Popularitate*, in Til. & Culac. male. IDEM. Ita quoque eſt in edit. Sichard. RITTER.

(i) *Et*, pro, *ſeu.* GOTHOFREDVS. Abeſt *&* ab edit. Sichard. RITTER.

(k) Edit. Sichard. *plus lucris curæ tribuat, quam ſeueris actibus.* IDEM.

(l) XIII. *Kal. Octobr. d. l. 6. & d. l. vn.* GOTHOFREDVS.

(m) ACC. XV. *Kal. Nouembr. Salerni.* Hoc additum *d. l vn.* IDEM.

(n) Edit Sichard. *Diuo Iuliano & Vrſino*, & in margine, *Iouiniano & Barbariano.* RITTER.

(o) *Iugiter*, pro *publice:* niſi hunc locum non ſatis expreſſerit Interpres. GOTHOFREDVS.

(p) *Finitiua* pro definitiua. IDEM. In Edit. Sichard. & Cuiacian. *definitiua.* RITTER.

(q) *Domus*, pro Secretario. GOTHOFREDVS.

(r) In margin, Edit. Sichard. *legem*, & in Cuiacian. *legis.* RITTER.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Senioris quatuor conſtitutiones ordine ſequuntur, quibus Officium, ac nominatim Integritatem, Curam & Diligentiam Iudicum, ſeu Rectorum Prouinciarum inſtructum iuit. Et hac quidem primum lege, (cui coaſſandæ videntur *lex 6. inf. de priuil. eorum qui in ſacro Pal. l. vn. inf. de priuil. apparit. Magiſt. pot.* imo & *lex 21. inf. de curſu publ.*) Et quidem ipſiuſmet Artemii (Correctoris ſcil. Lucaniæ & Brittiorum, vt oſtendi iam in *Notis*) ſic quidem etiam vt eum aperte carpat *d.l.6. Mirati*, inquit, *admodum ſumus, te non conſideratis priuilegiis Palatinorum, quoſdam ex eorum numero ſuſceptoribus velle coniungere, cum id minime legis noſtræ ſententia comprehendat.* Duo vero ad eum, quem dixi, finem *hac l.* Valentinianus Rectori Prouinciæ inculcat. Primo capite, Iudicem publice de cauſis cognoſcere & decernere iubet, pariter vt a Caro Imp. iubetur *l. 6. Cod. Iuſt. de Sententiis & interlocut.* Publice inquam, & vt hic ait, *apertis Secretarii foribus intro vocatis omnibus* (pro quo Interpres, *intromiſſis turbis*) *pro Tribunali palam, admiſſis volentibus*, vt loquitur Amm. Marcellin. *lib. 18. cap. 1.* pro tribunali locatus, vel vt dicitur *l. 3. inf.* ſub officii conſpectu, & ſub oculis publicis, vel vt *d. l. 6.* Officio eius præſente. Non vero in ſeceſſu domus, *hac l.* poſtquam ſe partes receperint *d. l. 3. inf.* in ſecreto loco *d. l. 6.* occaſione Secreti, *l. 6. inf.* in Secretis domus, vel in quibuſcumque angulis, *Interpres ad hanc legem:* Officio denique non præſente, *d. l. 6.* Sententiam proinde proferre Iudex publice debet, quod & Franciſci I. Regis Franciæ conſtitutione ſancitum *an. 1535. art. 12.* v. Interp. Imberti, *p. 2. 3.* idque (quæ prima ampliatio hic notanda eſt) ſiue in Ciuili, ſiue in Criminali cauſa. Rurſum, quæ ſecunda extenſio hic exprimitur, ſiua de ſtatu hominum, ſiue de ſtatu patrimoniorum agatur, quæ alioquin diuiſio notanda eſt priuatarum controuerſiarum, vel, vt *l. 3 prox.* dicitur, ſuper alienis cauſis vel ſtatu, vel vt *l. vlt. inf. de dilationib.* de ſtatu vel patrimonio.

Et *Rationem* eius rei reddit Valentinianus: *Ne congrua vltionis animaduerſio cohibeatur*: quod ita Interpres accipit: *vt neminem lateat, quidquid ſecundum legum vel veritatis ordinem fuerit iudicatum.* Nos ita exprimimus, ne Iudex ab officio ſuo, & a congrua vltione vel animaduerſione, deoique a tramite iuris abducatur, dum videlicet priuatim gratiæ vel otio litat, a publicis oculis ſemotus. Quo pertinet alioquin notiſſimum illud Antonii, Macedonum Regis, reſponſum, fratri Marſiæ, cum is rogaret iudicium litemque ſuam domi agi, *Melius*, inquit, *in foro erit, vbi nihil iniuſte agimus*, vt refert Plutarchus *in Apophtegmatis.* Ita & Alexander Seuerus *apud Lampridium cap. 35. ſolus poſt meridiem vel matutinis horis idcirco nunquam aliquos videbat, quod ementitos de ſe multa cognouerat.* Id vero *hac lege* enixe admodum Iudicibus inculcatur, his verbis: *Iudex ſibi hanc* PRÆCIPVAM CVRAM *impoſitam eſſe non ambigat.* Alioquin ob hoc ipſum ſententia, ſi inquam in ſecreto lata ſit, ipſo iure nulla eſt, *d. l. 6. Cod. Iuſt. de ſententiis.* *Exceptio* tamen ad hanc legem addenda venit, ad id ſcilicet, quod Iudex *pro tribunali locatus* ſententiam ferre iubetur; ſunt enim quædam, quæ a Iudice vel procedente, vel de plano expediri poſſunt, & cum hac lege nil commune habent: de quo pluribus nunc agere ſuperſedeo. Hanc certe quoque ob cauſam Tribonianus hanc legem repudiaſſe videtur, tum etiam quia eandem in ſententiam iam dictam legem prætuliſſet.

Secundo *huius legis* capite, quod ab Interprete omiſſum eſt, Valentinianus Iudicem ab *immodico* SPECTACVLORVM *ſtudio* dehortatur, quod hac tempeſtata nimio plus inualuerat, atque adeo iudicibus paſſim ceu φιλοθεώρεις vitio verſum, coarctatumque vt *hac lege*, ita & *l. 2. 3. inf. de ſpectacul.* & damnauere e Gentilibus quoque nonnulli. Libanius ſub Theodoſio M. *orat. quam extuli*, περὶ τῶν δεσμωτῶν, *pag. 63.* vbi inter cætera ſic ſcribit: πόθεν δὴ τοῦτο τὰ μὲν ἠμέληται, τὰ δὲ ἐν σπουδῇ μεγάλῃ δόξα τις πονηρὰ τοὺς ἄρχοντας κατέχειν, id eſt, *vnde igitur ex his quidem illa negliguntur, hæc vero ſummo ſtudio perficiuntur, gloria quadam praua Magiſtratum detinente.* Quæ etiam vltimis *huius legis* verbis omnino congruunt. Sed & Patres potiſſimum, in his Gregorius Nazianzenus *ep. 74.* vel *71.* Celeuſium Rectorem prouinciæ cuiuſdam ab hoc ſpectaculorum ſtudio dehortatur, cum ſcribit: καθάρευε τὸ δικαστήριον, ἵνα μὴ δυοῖν ἓν ἢ γένῃ κακὸς, ἢ νομίζῃ. τὸ προτιθέναι θέας αἰσχρὰς, ἑαυτόν ἐστι θεατρίζειν, id eſt, *purga tribunal tuum, ne duorum alterum tibi accidat, vt aut malus fias, aut exiſtimeris: fœda ſpectacula proponere, ſe ipſum traducere eſt.* IMMODICVM vero *ſpectaculorum ſtudium hac l.* eſt, ſi plus curæ ludicris Iudex tribuat, quam ſeriis actibus, vt hic dicitur; τρυφῇ μᾶλλον ἢ πράξεσι σπουδαίαις ἐκδεδόμενος, *magis voluptatibus, quam ſeriis negotiis deditus*, vt de Antiocheno alioquin populo in vniuerſum loquitur Zoſimus *lib. 3. cap. 11.* Et ratio huius interdicti quoque indicatur, ne videlicet Iudices ſpectaculis intemperate ſeruientes φιλοθεάμονες publicæ vtilitatis priuatorumque curam abdicent, denique a ſeriis actibus abducantur.

Cæterum ait lex, *Popularitati & ſpectaculorum editionibus Iudicem mancipatum*: vbi vocula, ET, ἐξηγητικὴ videatur, vel certe eodem pertinere hæc duo iodicat, de quo mox. *Popularitatis* enim voce ſpectaculorum editiones & voluptates plauſuſque indicantur. Eodem pertinet vox *popularium*, in *l. 1. §. 12. D. de officio Præfecti vrb.* vbi pariter, *Quies popularium*, & *diſciplina ſpectaculorum*, iunguntur. Eodem quoque ſenſu in eiuſdem Valentiniani Sen. *l. 2. Cod. Iuſt. de officio Præfecti vrbis. homines populares Almæ Vrbis ſeditioni obnoxii* dicuntur, & officialibus Præfecti Vrbis ſociantur; vbi malim loco *ſeditioni, editioni.* Eodem, in Theodoſii M. *l. 4. Cod. d. tit. de off. P. V. Ciues ac populares* iunguntur. Ex quibus *tribus* interim *legibus* diſcimus, populares hos in vtraque vrbe Roma ad peculiarem Præfecti Vrbis ſollicitudinem pertinuiſſe, ne videlicet per eos quies turbaretur, ſic vt hos Præfectus Vrbis pariter vt Officiales ſuos, neque alios, ex prouincia euocare poſſet. Quo ſane numero *Factionarii* fuere, e quatuor ſcilicet factionibus Circenſibus, de quibus ſuperiora ferme loca accepit Cuiacius *Paratitlo Digeſt. de officio P. V.* & *lib. VIII. Obſeruat. 28.* ſic, quod idem notauit, & populares turbas δημοσίαν ἀταξίαν *Nouella 13.* Iulianus Antecesſor de factionibus iſtis Circenſibus accepit: ſic & *Nouella 17.* δῆμοι τῶν πόλεων, pro factionibus hiſce, & *lib. 5.* Αντολογ. πολλάκις δήμους ἠλλάξατο, id eſt, *diuerſarum ſæpe factionum fuit.* Et tamen non hactenus *popularium* vox exaudienda *in d. legib.* de Circenſibus puta factionariis, verum de omnibus omnino, qui omnis generis editionibus obnoxii erant, veluti munerarii, ſcenici quoque plebeii, de quibus infra, *l. vn. de vſu ſellarum.* aliiſque huiuſcemodi; Gladiatores etiam, denique omnes, ex quibus populus voluptatem capiebat, ex quibus populares plauſus δημώδεις κρότοι captabantur. Eo quippe quoque ſenſu in eadem re *populares plauſus* dicuntur, *l. 1. & 3. inf. de ſpectaculis*, vbi Iudices pariter inhibentur *popularem plauſum alienis ſpoliationibus captare*; & P. 45.
alienis

alienis plauſibus intemperate ſeruire. Popularis fauor, *l. 2. infr. de expenſ. lud.* vbi Iudicibus permittitur, vt *interſint feſtiuitatibus, & oblectamentis fauorem eliciant populorum,* (vel *popularem.*) vbi v. quæ dixi. Qui fauor plebis in hac re *lib. 6. ep. 42.* Symmacho, & alioquin *popularitas* δημαγωγία omnis. Am. Marcellinus *lib. 21. cap. 16.* de Conſtantio: *Imperatoriæ auctoritatis cothurnum vbique cuſtodiens,* POPVLARITATEM *elato animo contemnebat & magno.* Pacatus ad Theodoſium *cap. 2. Auras omnes plauſuum publicorum ventoſa* POPVLARITATE *captantem mendax aſſentatio titillabat.* Ergo, vt eo redeam, Iudex popularitati & ſpectaculorum editionibus mancipare ſeſe immodice prohibetur, ſiue is editionibus ſuis popularem plauſum captet, ſiue ipſe alienis editionibus adplauſum præbeat: quo ſurte etiam ſenſu *popularitas*, & *ſpectaculorum editiones*, hic ſeparantur. Quod alias quaſdam perſonas attinet, quibus ſpectaculis interdictum, veluti Clericis, vxoribus, ſtudioſis, de his *alibi.*

LIBELLOS *Rectori prouinciæ vbi offerri, & ad eos quid decerni vbi oporteat.*

III. (a) Iidem AA. ad Valerianum, Vicarium (b) Hiſpaniarum.

LIBELLOS Iudicibus, poſtquam ſe receperint, (c) vetamus offerri, ne ſuper alienis cauſis vel ſtatu (d) pronuntient, quando ab Officii (e) conſpectu, atque ab oculis publicis receſſerint. Prælata (f) VII. (g) Id. Septemb. Veronæ (h) Valentiniano & Valente AA. Coss. [365.]

INTERPRETATIO. *Iudices, poſtquam ſe de conſeſſu publico in domum ſuam* (i) *receperint, libellos a litigatoribus non accipiant, nec ſine Officio ſuo de cauſis alienis vel de* (k) *ſtatu aliquid cognoſcant.* (l)

NOTAE.

(a) Abeſt & *hæc lex* a Cod. Iuſt. Coniungenda vero ei *lex 4. inf. de cuſtodia reorum.* GOTHOFREDVS.

(b) Ita literis expanſis in An. Put. *Agentem Vic.* Cod. Til. i. e. Agentem vices Præfecti Prætorio per Hiſpanias. In An. Reg. *Agentem Vicariam Hiſpaniarum.* vide *Notitiam Dignitatum noſtram.* IDEM. Edit. Sichard. *Valerianum V. C.* Cuiacian. *Vic.* Cod. Wurceb. *Agentem Vicarium.* RITTER.

(c) In Secretum ſuum, ſeu *domum ſuam,* vt recte Interpres. GOTHOFREDVS.

(d) Vid. *l. 2. ſup.* vbi iam dixi, & *l. vlt. inf. de Dilationibus.* IDEM.

(e) Officio non præſente *l. 6. Cod. Iuſt. de ſententiis & interlocut.* ſine Officio ſuo, Interpres. IDEM.

(f) *Dat.* Cuiac. ed. in Til. *Prælata, Data.* Prælata *Literis V. C. Vicarii:* hoc amplius habetur in *d. l. 4* quod huc transferendum. Similis ſubſcriptio in *l. 2. inf. de annona & trib. PP. in programmate Vari Viri Clariſſimi Vicarii vrbis Romæ.* De hac ſubſcriptione & ſimilibus, v. Paratitl. *de conſtit. Princip.* & quæ ſemel noto *ad l. vn. inf. ſi per obreptionem.* IDEM.

(g) *VI. diſt. l. 4* & apud Til. & in An. Reg. & And. Porro dies hic pertinet ad diem, quo lex lata, ſeu data eſt, non quo prælata. IDEM. Cod. Wurceb. hac lege *VII. Id. Sept.* habet. RITTER.

(h) *Veronæ* hoc tempore erat Valentinianus, vbi præter *hanc leg.* & *d. l. 4.* quæ huic coniungenda eſt, data ab eo *l. 68. de Decurionibus.* GOTHOFREDVS.

(i) Edit. Sichard. & Cuiac. *domos ſuas.* RITTER.

(k) Abeſt ab edit. Sichard. & Cuiac. IDEM.

(l) Cod. Wurceb. *agnoſcant.* IDEM.

COMMENTARIVS.

LIBELLOS Iudici ſeu Rectori prouinciæ offerri, & ad eos quidquam decerni, cum ſe ex Secretario publico in ſecretum vel domum ſuam recepit, extra Officialium ſuorum conſpectum & ab oculis publicis ſemoto, vetat *hac lege* Valentinianus Sen. Quæ quidem lex pars eſt conſtitutionis prolixioris Valentinianeæ, vnde alterum præterea ſegmentum ſeu fragmentum ſupereſt, puta *lex 4. inf. de cuſtod. reorum*, quæ proinde huic coaſſanda venit. Qua quidem conſtitutione Valentinianus, (vt ex *hac l.* & *altera illa l. 4.* ita inter ſe iunctis colligere licet) in vniuerſum iudiciorum integritati conſuluit, cuius pars etiam eſt temerariis accuſationibus, cuſtodiiſque reorum occurrere: quo ſpectat *lex* illa *4.* vt & illud, quod *hac l.* continetur, ne videlicet Iudices poſteaquam ſe de conſeſſu publico in domum receperunt, vt Interpretatio quoque hic ſubdita habet, libellos accipiant, neue ſine Officio ſuo de cauſis alienis vel ſtatu aliquid cognoſcant. Cui adfinia iam ad *l. 2. ſup.* notabamus. Illud vero quoque in foro obtinet: *Sequeſte doit eſtre preſentée au Iuge en pleine Cour.* Huc vero pertinent omnino tria Libanii Oratoris Antiocheni loca: ac primum *Oratione*, quam extuli, κατὰ τῶν εἰσιόντων, *aduerſus ingreſſus in Iudicum domus*, *p. 83* & *84.* vbi agit de quodam, qui libello Iudici in balneo oblato, decretum inde reportauerat: τὸ βιβλίον P. 46 εἰσε-

εἰσενεγκὼν, καὶ μέλαν, καὶ κάλαμον, διὰ γέλωτος ὐκ ἄπρακτος ἀπῆλθεν, ἀλλ' ἐκφέρων ἅμα ἱδρῶτι γράμματα. id eſt, *Libellum intulit & atramentum & calamum; ſic per riſum non indonatus abiuit, ſed vna cum ſudore decretum extulit.* Secundus locus eſt in *altera eiuſdem argumenti Oratione*, κατὰ τῶν προσεδρευόντων τοῖς ἄρχουσι: vbi Imperatorem hortatur ad legem ferendam contra eos, qui cum iudicibus familiaria commercia agitabant, ſeu cum his adſidui erant: interque cætera numerat & literarum ſeu libellorum commercium, *p. 114.* Βλαβεραὶ δὲ καὶ αἱ τῶν ὐκ ἀφικνυμένων ἐπιστολαὶ. καὶ νὴ διά γε καὶ μειζόνως. ᾧ γὰρ ὐκ ἀφικνῦνται (τῦτο δὲ ἐστὶ μέγεθος σχήματος) τύτῳ, καὶ τὸ μηδενὸς ἀτυχεῖν ἔχυσι. πλέον γὰρ καὶ ἐνίοτε δύναται γραμματεῖον δίθυρον (γρ. δίθυρον, de quo v. not. ad l. 1. inf. de expenſ. ludorum.) πολλῶν, καὶ μακρῶν λόγων ἐγγύθεν λεγομένων, &c. *Noxiæ vero etiam eorum, qui non adeunt,* LITERÆ, *& per Iouem, multo magis: nam hoc ipſo, quod non adeunt (id vero fit propter apicem dignitatis) hoc obtinent, vt nulla re excidant: etenim quandoque plus valet* LIBELLVS *vel epiſtola bipatens, quam prolixi ſermones cominus habiti.* Mox: Τύτων τοίνυν τῶν τηλικύτων, ἀμφοῖν κεκωλῦσθαι φημὶ δεῖν ταῦτε γράμματα, καὶ τὰς ὁδὰς, &c. id eſt, *cum igitur hæc talia ſint, vtraque prohiberi oportere aio, & literas, & introitus.* Tertius eiuſdem locus eſt *Oratione 23. ad Euſtathium*, περὶ τῶν τιμῶν *p. 562. ed. Morell.* τῦ γὰρ νόμυ καθ' ὃν ὐκ ἔξεστι τοῖς ἄλλοις εἰς τὰς τῶν ἀρχόντων καταγωγὰς βαδίζειν, ἥκοντός τε καὶ κρατῦντος καὶ τὰς εἰσόδυς κωλύοντος, τὰ μὲν τῶν ἄλλων ἐκεῖσε γραμματεῖα καθ' ἑκάστην φέρεται τὴν ἡμέραν, γιγνομένων ἀντὶ τῆς γλώττης τῶν γραμμάτων; id eſt, *etenim cum lex, per quam fas non eſt aliis ad Magiſtratuum ædes accedere, vigeat, & vim ſuam obtineat, quæ introitus etiam vetat; aliorum tabularia illinc per ſingulos dies feruntur, vbi pro lingua litera adhibentur.* Quibus locis Libanius, ſicut prouinciales familiari atque intra ſecretum congreſſu cum Iudicibus arceri ait, ita pariter Libellos his ad domum mitti offerrique vetari cupit. Vnde iam, vt & ex *hac l. & l. vlt. inf. de naufragiis*, apparet, Iudices per literas & libellos aditos.

De TRANSITV, *ſeu* DISCVRSV *Rectoris Prouinciæ per Prouinciam, & vbi tum ſedem conſtituere debeat.*

IIII. (a) Imppp. VALENTIN. Valens & Grat. AAA. ad Viuentium PP. (b)

VNVSQVISQVE Iudex (c) in his locis ſedem (d) conſtituat, in quibus oportet omnibus preſto eſſe Rectorem, non deuerticula delicioſa (e) ſectetur. Addimus ſane, vt quiſque (f) Prouinciæ Præſidentem (g) propria poſſeſſione ſuſceperit, ager, quem diuerſorium (h) habuerit prædictus in *Tranſitu*, (i) fiſci viribus (k) vindicetur: ita enim Iudices Manſiones (l) inſtruere, (m) & inſtaurare nitentur. Dat. Kal. Apr. Treu. Valent. N. P. & Victore Coss. [369.]

NOTAE.

(a) Aberat *hæc lex* a Cod. Til. Abeſt a Cod. Iuſtin. Iungenda vero ei *lex prox. 5.* etſi ad alium emiſſa ſit. *GOTHOFREDVS.* Abeſt etiam ab edit. Sichard. & Cod Wirceb. *RITTER.*

(b) *Viuentius*, PP. Galliarum, ſcilicet ſub Valentiniano Sen. vt diſerte præferunt *lex 4. inf. de cenſu. l. 5. de tironibus. l. 1. de fide & iure haſtæ.* v. plura *in Proſop. GOTHOFREDVS.*

(c) Diſcurrens per prouinciæ ſuæ ciuitates, loca: *faiſant ſes cheuauchées:* in tranſitu, vt mox dicitur. *IDEM.*

(d) *Tienne ſes aſſiſes.* *IDEM.*

(e) al. *religioſa*, de quo mox. *IDEM.* Edit. Cuiac. *religioſa.* *RITTER.*

(f) *Quiſque*, pro *quiſquis.* v. exempla plura apud Iuretum in Symmachum *lib. 1. ep. 53.* & *Gloſſ. Theod.* *GOTHOFREDVS.*

(g) *Præſidens* prouinciæ *hic & l. 5. prox.* *IDEM.*

(h) *Diuerſorium*, de hac voce mox. *IDEM.*

(i) *Tranſitus* vox propria hac in re, de quo mox. *IDEM.*

(k) *Vires* fiſci. v. *Gloſſ. Theod.* *IDEM.*

(l) *Manſiones* hic quid? dicam mox. *IDEM.*

(m) *Inſtruendi* vox hic propria, vt & *l. 21. inf. de annona & trib. l. 69. inf. de ſuſceptoribus.* ſimiliter Symmachus ad Flauianum (PP.) *lib. 2. ep. 27.* *Quo numero animalia collocaris, & quo apparatu inſtruxeris manſiones.* *IDEM.*

COMMENTARIVS.

DE TRANSITV Iudicum, ſeu Rectorum prouinciarum ab vna prouinciæ Ciuitate ad aliam diſcurſo, de quo eſt quoque *lex prox. 5.* vt & *lex. 2. inf. ne quis in palat. man.* & *Nouella Maioriani 1.* & *4.*

a verb.

a verb. *habenda ſans ratio.* vt & Inſtiniani *Nou. 17. cap. 9. Nouell. 28. c. 5. Nouell. 128. c. 22.* & Caſſiodori locus, *V. Var. 14.* eſt hæc e Valentinianeis hoc titulo, ſuper diligentia & integritate eorum, tertia ordine conſtituto, pariter vti quarta eiuſdem de eodem tranſitu, puta *d. lex 5. prox.* quæ huic coniungenda eſt, vtpote eodem Conſule, dieque data, & ſi ad alium, pura Probum PF. P. Italiæ emiſſa ſit, vti hæc data eſt ad Viuentium P. P. *Galliarum* ſcilicet. De *Tranſitu,* inquam, *Iudicum* hæc lex eſt (*des Chevauchées*) quæ propria hac in re vox eſt, *h. l.* & *l. 1. inf. ne quis in palatio man.* Eodem vero ſenſu DISCVRSVS *Iudicum* dixit Caſſiodorus. *V. Var. 14.* & *Rectores diſcurrere* dicuntur *d. l. 5. Nouella Maioriani de indulg. reliquorum 4.* verb. *habenda ſane ratio* πεφιωςεῖν, (*l. vlt. Cod. de metallis.*) Quod etiam *aduentus* appellatione ſignificatur in *Nouella Maioriani cap. illud quoque:* Rectores ſcilicet prouinciarum hieme fermetota in Metropolibus prouinciarum iuri reddendo conſiſtebant, vt docet quoque *lex 6. Cod. Iuſt. de off. Rector. prouinc.* æſtate vero, vt commodius prouincialium deſideria audire, rei frumentariæ proſpicere, publicas exactiones curare, præſentia ſua vrgere (vid. *Nou. Maior. 4.*) malis hominibus prouincias purgare, & ſi quæ prouinciæ, & prouincialium vulnera eſſent, ſanare poſſent, alias prouinciæ ſuæ ciuitates, alia loca & oppida obire, & ab vno ad aliud tranſire, ſeu commeare, perque prouinciam diſcurrere ſolebant. Æſtate inquam, vnde data hæc lex, P.47. & proxima ante æſtatis ingreſſum, *Kal. April.* quibus forma, lexque huic diſcurſui ponitur, tanquam metatoria. Strabo olim ſub Tiberio Imper. *lib. 3. p. 254. edit. Almelou.* de Conſulari Hiſpaniæ ὁ ἡγεμών, inquit, διαχειμάζει μὲν ἐν τοῖς ἐπιθαλαττίοις μέρεσιν, καὶ μάλιςα τῇ Καρχηδόνι καὶ τῇ Ταρρακῶνι δικαιοδοτῶν· θέρους δὲ περίεισιν ἐφορῶν ἀεί τινα τῶν δεομένων ἐπανορθώσεως, id eſt, *ipſe Rector in maritimis hiemare ſolet ius dicendo, maxime Karthagine vel Tarracone: per æſtatem autem obit prouinciam explorans ſemper ea quæ emendationem deſiderant.* Et ante eum Cicero *Lib. V. in Verrem: Cum vero æſtas ſumma eſſe iam cœperat, quod tempus omnes Siciliæ ſemper Prætores in itineribus conſumere conſueuerunt.* Et infra: *æſtate ſumma, qua ceteri Prætores obire prouinciam & concurſare conſueuerunt.* Liuius quoque *Lib. XXXIV. cap. 47. Eodem hoc anno Tit. Quintius Elatiæ, quo in hiberna reduxerat copias, totum hiemis tempus iure dicundo conſumpſit.* Quem morem Theophilus quoque, etſi nonnullis falſo inſperſis, adumbrauit *Tit. qui & ex quib. cauſ. manumitt.* Adhunc vero Tranſitum & Diſcurſum obeundum Iudices *curſu publico* vtebantur, *l. 12.* & *16. inf. de curſu publ.* & *Nouella Maioriani t.* verb. *nec hanc partem ducimus negligendam.* quoties videlicet eos commeare per prouinciam neceſſitas publica perſuaderet, *d. l. 16.* cuius curſus publici modum definit *ea Nouella ſua* Maiorianus. ſed & trium dierum annonas, non vltra, in ſingulis ciuitatibus a Curialibus & Negotiatoribus exigere poterant pro hoc *Aduentu* ſuo, ex *dicta* Maioriani *Nouella t. ſub finem*, quam quinquaginta ferme poſt annis Theodoricus Rex apud Caſſiodorum intellexit, *d. ep 14.* his verbis: *Iudex Romanus propter expenſas prouincialium, quæ grauare pauperes ſuggeruntur, per annum in vnumquodque municipium ſemel accedat, cui non amplius quam tridnana præbeantur annona, ſicut* LEGVM CAVTA *tribuerunt. Maiores enim noſtri* DISCVRSVS *Iudicum non oneri, ſed compendio prouincialibus eſſe voluerunt.* Idem Caſſiodorus *XII. Variar. 15. Pulueratica quoque Iudicis funditus amputantes, Trium tantum etiam dierum Præſulibus annonas præberi ſecundum vetera conſtituta decernimus, ſuis expenſis facta tarditate vecturæ. Legis enim adminiſtrantes remedio, non oneri eſſe voluerunt.* Et hæc quidem in genere de Tranſitu ſeu Diſcurſu Rectorum per prouinciam dicta ſufficiant,

Nunc de *Officiis Iudicis per prouinciam diſcurrentis*, quorum vnum *hac l.* continetur, alterum vero *l. prox. 5.* Igitur *hac l.* iubet Valentinianus, Iudices diſcurrentes in his locis ſedem conſtituere, vbi omnibus præſto eſſe poſſint; quod quidem de *Manſionibus* mox *fine l.* intelligi vult, non vero diuerticula delicioſa ſectari: & rationem etiam hanc reddidit: *ita enim Iudices manſiones inſtruere, & inſtaurare nitentur.* Eadem ratione (a) Anaſtaſii *l. vlt. Cod. Iuſt. de off Rector. prou.* vetantur Iudices, qui prouincias regunt, in ciuitatibus, in quibus Palatia aut Prætoria ſunt, his relictis, priuatorum ſibi domos ad habitandum veluti Prætoria vindicare: ſed modis omnibus inhabitare Palatia ſeu Prætoria iubentur, vt *hac neceſſitate compellantur eorum reparationi prouidere.* *Manſiones*, erant publica diuerſoria, αὐλαγαὶ, in quæ Principes iter facientes, vt & Rectores, quin & Milites expeditionis tempore, vt & alii curſu publico vtentes diuertebant. In his ideo ſpecies annonariæ aſſeruandæ condebantur, *l. 9. inf. de annona & trib.* vbi dicam pleniſſime. Quare & menſuras ponderaque ibi non minus quam in ciuitatibus publice collocari voluit Theodoſius M. *l. 21. inf. de ſuſceptorib.* Harum proinde Manſionum inſtructio, & inſtauratio Rectoribus prouinciarum incumbebat, vt præter *hanc l.* docet *d. l. vn. ne quis in pal.* vt & Symmachus *lib. 2. ep. 27.* Manſionum igitur inſtauratio ad officium Rectoris prouinciæ pertinebat, vbi & horrea erant, quorum reparatio nominatim ad Rectoris curam pertinebat, & vero inculcatur *l. 17. 37. inf. de operib publ.* Quanquam hac lege *Manſionum* appellatione Prætoria quoque Iudicum intelligenda quis exiſtimet, de quibus *l. 3. inf. de Offic. Iudicum omn.* nam & ita compoſitio ſeu inſtructio eorum ad Rectorem pertinebat, *l. vlt. inf. de off. Iud. omn. l. 1. in f. inf. de domib. ad rem priu. pertin.* & Prætoria quoque Iudicum *Manſiones* vocantur, *d. l. 1. de domibus ad rem priu. pert.* item domus iudiciariæ *l. 8. inf. de operib. publ.* Verum mens mihi ea, de Manſionibus proprie ita dictis hanc legem accipiendam. Et has igitur Manſiones Iudices rebus neceſſariis inſtruere tenebantur, & in his, prouinciam circumcurſantes ad querelas prouincialium excipiendas, morari debebant, *h. l.* & *d. l. 1.* & *2. inf. ne quis in Palat. man.* Contra prohibentur iidem per prouinciam diſcurrentes *diuerticula delicioſa ſectari*, vbi alii Codices habent *religioſa*. Diuerticula religioſa eſſent, quæ religionis, voti forte ſoluendi prætextu, abiecta publicæ rei cura, Rectores adierint, arg. *l. 15. D. de officio Præſidis.* quomodo & Decuriones, deſertis ciuitatum muneribus, ſolitudines ac ſecreta captare ſpecie religionis prohibentur, *l. 63. inf. de Decurionib.* Verum ſpreta voce, *religioſa*, rectius hic legitur *delitioſa*: diuerticula delitioſa, mox *deuerſoria* vocantur. *Diuerſoria*, vt & *Agri*, *hac l.* pro ſeceſſu amœno & delitioſo: quo ſenſu hoc ipſo æuo apud Symmachum *lib. 1. ep. 1.* & *lib. 9. ep. 81.* Ammian. Marcellinus *lib. 22. cap. 16. Locus* DIVERSORIIS *latus auris & ſalutari temperamento perflabilis.* Item: *Impendio locus ſanis &* DIVERSORIIS *latis extructus.* & *lib. 23. cap. 6.* DIVERSORIA *Regum ambitioſa & decora.* & *lib. 24. cap. 6. Diuerſorium opacum & amœnum.* (b) Et antea quoque apud Apuleium Mileſianum initio *lib. 5. Metamor. Iam ſcires ab introitu primo, Dei cuiuſpiam luculentum & amœnum videre te* DIVERSORIVM. Proinde diuerticula delitioſa, & diuerſoria *hac lege* Prætoria priuata ſunt voluptati deſeruientia, vt ea vocat *lex 198 D. de verb. ſignif.* vnde & amœnitas Prætorii apud Caſſiodorum *VII. Variar. 5.* quæ & ideo villis iunguntur, *l. 12. D. de vſu & habitat.* Græcis non tantum καλύμματα, ſed & ἡβητήρια, vel συνηβητήρια, quæ & ἐσεωχητήρια Suidas interpretatur, apud Herodot. *lib. 2.* Plutarchum *in Pompeio*, & Dionem *lib. 61.* Haud adeo vero abſimile eſt, quod Zeno voluit *l. vn. Cod. Iuſt. vt omnes Iudices.* omnes Iudices poſt officium depoſitum, *publice, non domi,*

(a) Lex enim male in Cod *Leoni Aug.* tribuitur.
(b) Vid. quæ notat ibid. C. V. Valeſius. Diuerſorium quid antiquis fuerit habet Manutius ad *Ciceron. Epiſt. fam. VI. 19.*

domi, vel intra ſacroſanctos terminos, vel regiones, aut potentes domos latitantes, ſed in celeberrimis locis, ante omnium, quos nuper gubernauerant, ora verſari. Quo loco pro *regiones* repone *Regios.* (c)

Pœnam quod attinet, *hac lege* comprehenſam, in eos, qui tranſeuntibus Iudicibus diuerſorium in agro ſuo præbuerint, puta vt his locus fiſco vindicetur, tralatitia eſt in eos, qui in agris ſuis prohibita vel prohibitos admittunt: videndus vel titulus *infra, de hæreticis*, item, *de falſa moneta.* Tandem omittere non poſſum, Valentinianum his ipſis Coſſ. quibus hæc *lex & proxima 5.* emiſſæ ſunt, Valentiniano, inquam Nob. Puero, & Victore Coſſ. i. e. A. D. 369. multos Iudices ſeu Rectores prouinciarum iniuſtos & rapaces *ἀδικήσαντας καὶ ἁρπάσαντας* e medio ſuſtuliſſe, & in his *Rhodanum*, Palatii Præpoſitum, vt teſtatur Auctor *Chronici Alexandrini*, de quo vide & Suidam. Quare inter alia hoc ipſo anno, & *hac & proxima lege*, Valentinianus eos in ordinem redigere voluit. Cæterum, ſicut *hac lege* Iudex ſeu Rector prouinciæ, per ciuitates diſcurrens, ſeſe publice ſiſtere præbereque iubetur: ita viceuerſa Iudici, per prouinciam diſcurrenti, Actores & Procuratores rei Dominicæ, & Clariſſimorum ſeu Senatorum & Potentium, ſui facere & exhibere præſentiam, & *tamdiu* (ita legen- P.48.
dum) publicis inhærere conſpectibus, quamdiu in eodem oppido morari viderint Rectorem prouinciæ, iuſſi a Maioriano *Nouella 4. cap. habenda ſane ratio.* eo quod in tributis ſoluendis ſeſe contumaces præberent.

(c) Si quid mutandum, ſcriberem mox *regios*, quod & forte noſtro venit in mentem. Mihi placet *regiones*, cum in antecedentibus *Zeno* innuat, iudicibus in illuſtrioribus ciuitatibus diœceſeos verſandum eſſe. Patet etiam vel ex hac lege, non ineptam eſſe multorum Codicum lectionem, qui *diuerſacula religioſa* exhibent.

De DISCVRSV *Rectorum per Prouincias ſuas, ad Compulſorum nominatim inſolentias detegendas.*

V. (a) Iidem AAA. ad Probum PF. P. (b)

PROVINCIIS Præſidentes, (c) per omnium villas, (d) ſenſim atque vſitatim, (e) vicoſque (f) cunctos, diſcurrant, & vltro rimentur (g) a ſingulis, *quid vnuſquiſque Compulſor* (h) *inſolenter egiſſet, aut cupide.* (i) Is (k) enim, de quo aliqua ad nos querela peruenerit, ad vltimam (l) pœnam rapietur. Dat. Kal. Aprilis, Treueris, Valentiniano N.P. (m) & Victore V.C. Coss. [369.]

INTERPRETATIO. *Iudices Prouinciarum operam dare debebunt, vt per ſingulos agros & loca ſolicita inquiſitione diſcurrant, &* (n) *per ſe, qualiter in ſolutione publici debiti cum poſſeſſoribus agatur, agnoſcant. Cuius* (o) *rei curam ſi implere neglexerint, querelam ciuium non dubitent in ſe ſeueriſſime vindicandam.*

NOTAE.

(a) Abeſt & hæc lex *a Cod. Iuſt.* cauſam dixi *ad leg. 4. ſup.* quæ *huic* iungenda eſt, vt ibi iam indicaui. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Probus* PP. Italiæ, Illyrici & Africæ. v. *Proſopogr. IDEM.*

(c) *Præſidentes* Prouinciis: ſic quoque *d. l. 4. IDEM.*

(d) De *Villis* vid. & *l. 12. 21. & 66. de hæreticis. IDEM.*

(e) De hac voce *vſitatim*, mox. *IDEM.*

(f) De *Vicis*, & Vicanis v. *Geogr. & Topogr. Part. 1. n. 6. IDEM.*

(g) *Rimari*, exquirere accurate. v. *Gloſſ. Theod. IDEM.*

(h) *Compulſus* edit. Sichard male. *RITTER.*

(i) *Cupide*, i. e. auare, propria hac in re voce: vid. & *l. 1. inf. de ſuperexact. l. 6. inf. ad L. Iul. repetund. & Gloſſ. Theod. GOTHOFREDVS.*

(k) *Is enim*, nempe compulſor, de quo mox. *IDEM.*

(l) *Vltima* pœna, capitis ſc. *hic* & in *iure* paſſim, & apud alios Scriptores. v. *Gloſſ. Theod.* & Cuiacium, *III. Obſ. 35. IDEM.*

(m) Edit. Sichard. *Valentiniano VII^m VC. Coſſ.* Animaduerto vbique librarios in Codicibus deſcribendis, quibus Vir ille vſus eſt, magis de interpretatione Gothica, quam legibus Romanorum Principum ſollicitos fuiſſe. *RITTER.*

(n) *Vt per ſe* Edit. Sichard. in margin. vero *&*. Cuiacius etiam *vt* exhibet, quod eſt accuratius. *IDEM.*

(o) Erroneum iſtud, de quo mox. *GOTHOFREDVS.*

COMMENTARIVS.

DE DISCVRSV ſeu *Tranſitu* Iudicum ſeu Rectorum prouinciæ per prouincias, eſt hæc altera iam hoc titulo Valentiniani lex, iiſdem Conſulibus, dieque & menſe, & ex eadem vrbe data, ad alterum tamen Præfectum Prætorio. Quod oſtendit, quantopere *Diſcurſus* hos Valentin. per vniuerſum imperium ſuum ad curam ſuam reuocauerit: partim ipſis Iudicibus in officio continendis, quo pertinet lex ſuperior: partim querelis miſerorum prouincialium excipiendis. & *hac*, & *ſuperiore lege*, ac nominatim aduerſus *Compulſores. Compulſor*, de quo plura ad *l. 34. de annona & trib.* erat, qui ſolutioni publici debiti poſſeſſoribus inſtabat,

ſtabat, vt *hic* Interpres. Specialius vero, qui poſt Exactorem canonicarium, id eſt, ordinarium canonis ſeu tributorum Exactorem e Palatio Principis in prouinciam ad profligandam inſtantia ſua penſitationem ſiue fiſcalis tituli exactionem mittebatur: *d. l. 34. de annona. l. 186. de decurionib. l. 3.* & *4. de concuſſ. Aduoc. l. 4. ne conlat. tranſlat. poſt. l. 7. de executorib. Nouella Maioriani 4.* & *l. vlt. Cod. Inſt. de exact. tributor.* Græce, ἐξεπελευςής. Denique, qui compellebat, cogebat prouinciales negligentes ad ſolutionem tributorum. De horum vero Compulſorum deprædationibus, inſolentia, cupiditate, ſeu auaritia, & concuſſionibus, frequentes admodum querelæ ſubinde exortæ, quibus etiam id effectum, vt Compulſores ex Africanis primum prouinciis in vniverſum Honorii conſtitutione pellerentur, *l. 3.* & *4. de concuſſ. Aduocat. ſeu Apparit.* mox & vniuerſa Præfectura Prætoriana Italiæ, *Nouella Maioriani 4.* At Anaſtaſii Imp. conſtitutione inductum poſtea fuit, vt Compulſores non prouincialibus ipſis, verum Iudicibus, eorumque Officiis & Canonicariis imminerent, *dict. l. vlt. Cod. de exactor. tributor.* Iuſtiniani tandem conſtitutione nouiſſima ſublati ſunt penitus Compulſores *Nouella 128. c. 6.*

At enim *hac lege* duo de his, imo in hos a Valentiniano conſtituuntur. Primo, iubentur Rectores prouinciarum ad detegendas Compulſorum iniurias ſeu deprædationes, *per omnium villas ſenſim atque vſitatim, perque vicos cunctos diſcurrere*, &c. Nempe Rectorem prouinciæ diſcurrentem per provinciam non contentum eſſe iubet aggere publico, vel, vt loquebantur, Canali ſeu Canalio; verum remotas eum vias decurrere, perambulare, quod & ipſum oſtenditur *l. 2. inf. ne quis in palat. man.* villaſque & vicos perreptare, id eſt, *agros & loca*, vt Interpres hic, poſſeſſorum, vbi miſeri prouinciales, poſſeſſores ruſtici, agitabant, idque *ſenſim & vſitatim*, pro quo Interpres *ſolicita inquiſitione*, vſitatim vero, vt celatim, confuſim, & id genus alia, id eſt ſenſim ſine ſenſu, vt aduentus ſui indicia præuertat, neque expectatus ſuperueniat. *Vſitatim*, id eſt frequenter, identidem, de more, ſubinde. Etſi aliquando hic conjiciebam, *muſſitatim:* (a) notum enim, quid *muſſitare*. *Muſſitator* quoque in Gloſſis μεσίτης. & in excerptis Pithœanis *muſſitanter, leniter.* Am. Marcellin. certe in ſimili re dixit *lib. 14. c. 1. peragranter & diſſimulanter.* Huic vero diſcurſui non abſimilis illa cura, quæ iniungitur Curioſis, *l. 6. de Curioſis*, quam vide. Imo & *vltro* rimari eum vult Imperator a ſingulis, quid vnuſquiſque Compulſor inſolenter egiſſet aut ſordide: *vltro*, id eſt & ſi poſſeſſores non conquerantur, & ſic eorum querelas Iudicem anteuertere vult, quas Compulſorum procul dubio metu facere veriti; *inſolenter*, id eſt, per vim, *cupide* per ſordes, & auaritiam. Alterum *hac lege* eſt, pœ- P. 49.
næ in Compulſores comminatio. Nempe ait, eum, Compulſorem ſcilicet, de quo aliqua ad ſe Principem querela peruenerit, ad vltimam pœnam rapiendum: ita enim vltimus *huius l.* verſiculus, de Compulſoribus accipiendus eſt, non vero de Iudicibus, qui rei ſuperius ſibi demandatæ curam implere neglexerint, quod Interpres tamen credidit.

(a) Neque *vſitatim*, neque etiam *muſſitatim* verba obuia. Primum tamen conſtanter ſeruant Codices.

INGRESSV *domus Iudicis ſeu Rectoris prouinciæ, ſeu* CONGRESSV, *horis pomeridianis prouinciales arcendos.*

VI. (a) Imppp. Valens, Gratianvs & Valentinianus AAA. ad Antonium (b) PP.

NE quis (c) domum Iudicis Ordinarii poſtmeridiano tempore, ex occaſione ſecreti, ingredi familiariter affectet, eiuſdem duntaxat prouinciæ: ſiue notus Iudici, ſiue etiam ignotus geſtet (d) tamen honoris auctoritatem præferens. Dat. V. Kal. Aug. Morantiaco (e) Gratiano A. IIII. & Merobaude Coss. [377.]

Interpretatio. *Ne quis notus aut ignotus, eius tamen prouinciæ homo, meridianis horis aut ſecretis iudicem videat.* (f)

Aliter. *Vt meridianis horis ſuggerentum* (g) *iudex cauſas non præſumat audire.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. pariter vt lex altera, qua parte huic concordat. Aberat etiam a Cod. Th. Concordat porro illi *lex vn.* verb. *nec meridianis, inf. tit. prox. de officio Iudic. ciuil.* GOTHOFREDVS. Abeſt etiam lex a Cod. Wurceburg. & edit. Sichard. RITTER.

(b) *Antonius PP.* Ad hunc data quoque anno ſuper. 376. *l. 11. de Medicis & Profeſſorib. lex 2. de Quæſtionibus*, anno prox. 378. *l. vn. victum ciuiliter. l. 7. de fide teſtium. l. 12. de pœnis, l. 2. Cod. Iuſt. de Aduoc. Iud. l. 1. Cod. Iuſt. de off. Vicarii.* Ad hunc ipſum extant quinque Symmachi epiſtolæ, *lib. 1.* ab *ep. 89.* Fuit hic PP. Galliarum A. 376. vt diſerte præfert inſcriptio *d. l. 11. de Medicis.* & *d. l. 2. de Quæſtionib.* PP. Italiæ fuiſſe An. 378. docet *d. lex 12. de pœnis.* Grauis vero error eſt Scaligeri *in Auſonianis lectionib. lib. 2 c. 17. Antonii* huius nomen in *Auſonii* vbique mutantis: cui geminus error eſt eorum, qui *Auxonium* & *Auſonium* confundunt, de quibus vid. *Proſopogr.* GOTHOFREDVS.

(c) Litigator, *l. vn. inf. tit. prox.* ſuggerens, *Interpreti.* IDEM.

(d) *γρ. extet, tametſi*: de quo mox. IDEM.

(c) *vg. Mogantiaco.* Gratianus ſcilicet hoc anno 377. in Galliis conſtitutus Mogontiaci aliquando etiam ſubſtitit, ſiue ad procinctum aduerſus Alemannos, quos hoc ipſo anno apud Argentuariam ingenti prælio vicit, proficiſcens ſiue inde rediens. vid. *Chronicon noſtrum.* Iocularis lapſus eſt eorum, qui *Mommoranciacum* hic reperiſſe ſe putant, etiam acerrimi alioquin ingenii Vir *de primatu in Eccleſia, p. 7.6.* IDEM.

(f) *Videndi* vox hac in re propria: vid. & *l. vnic. de Offic. Iudicum ciuil.* & Lamprid. *in Alex. Seuero. cap. 31 & 35.* *Salutandi* voce expreſſit Interpres *ad d. l. vnic.* IDEM. Abeſt hæc interpretatio ab edit. Cuiacian. RITTER.

(g) *Suggerentes*, pro Litigantibus, & ſupplicantibus. GOTHOFREDVS.

COMMENTARIVS.

DOMVM Iudicis ordinarii, ſeu Rectoris prouinciæ, pomeridiano tempore prouincialium quenquam familiariter ingredi, eiuſque Secretum & *συνεσίαν* petere, quod Græci, ac nominatim Libanius, *προσεδρεύειν* vocant, vetat hac conſtitutione Gratianus Imp. A. D. 377. pariter vt Honorius, *l. vn. inf. de off. Iudicum ciuil.* In quo ipſo argumento verſantur duæ inſignes Libanii orationes, quas partim primus extuli, partim etiam commentariis illuſtraui: vna quæ inſcribitur, *κατὰ τῶν προσεδρευόντων τοῖς ἄρχουσι*, id eſt, *aduerſus adſiduos apud Magiſtratus*: altera, *κατὰ τῶν εἰσιόντων εἰς τὰς τῶν ἀρχόντων καταγωγάς*, i. e. *aduerſus ingredientes Magiſtratuum domos.* quibus Libanius Theodoſium Imp. Orientis hortatur ad legem ferendam aduerſus hos Ingreſſus, *εἰσόδους*. Quæ duæ orationes totæ accurate inſpiciendæ ſunt. Sed & duo præterea eiuſdem loca eodem pertinent: *Oratione XVII. ad Icarium, p. 459. edit. Morel.* vbi præcepta bene adminiſtrandæ Reipublicæ Icario Comiti Orientis ſuggerit: & *Orat. XXIII. ad Euſtathium περὶ τῶν τιμῶν, de Honoribus, p. 562.* vbi expreſſe quoque meminit legis ſuper hoc latæ, imo & Edictum memorat a Cynegio P.P. promulgatum aduerſus hos ingreſſus, *Orat. κατὰ τῶν εἰσιόντων.* Nos de *hac lege* noſtra videamus, deque eius partim *ampliationibus*, partim *limitationibus*, tandem *de his* quoque, *quæ cum hac lege perperam miſcentur.*

Eſt igitur huius conſtitutionis interdictio ampliſſima. Primum enim *Omnes* indiſtincte domo Iudicis ſeu Congreſſu pomeridianis horis interdicuntur: *ne Quis* inquit: procul dubio non tantum litigatores, ſeu ſuggerentes, vt habet Interpretatio altera, etſi potiſſimi hi, quomodo id de litigatoribus nominatim cautum ab Honorio, *l. vn. inf. tit. prox. de officio Iudicum ciuilium.* verum etiam alii quicumque, qui quid forte vel indicatum Iudici, vel ab eo impetratum vellent, iſto *συνεσίας* & congreſſus obtentu, *ſecretique occaſione*, vt *hac ipſa lege* dicitur. Quod certe & Libanii orationes illæ oſtendunt, nempe & priuatos, quaſi de republica aliquid monituros, vel edocturos arcendos: v. ſaltem *Orationem κατὰ τῶν εἰσιόντων, in tertiæ obiectionis refutatione, p. 88. 89.* & *orationem κατὰ τῶν προσεδρευόντων, in refutatione quartæ obiectionis, p. 119. 120.* (a)

Secundo, omnibus hoc prouincialibus interdicitur, *ſiue noti Iudici, ſiue etiam ignoti ſint*: cum tamen videretur, ignoto ſaltem id permittendum, vtpote apud quem Iudex gratioſus eſſe nollet. Verum id *hac l.* etiam ignoto interdicitur: cum multa ſcilicet ſint, quibus etiam ignotus adſiduo ſecretoque congreſſu Iudicem corrumpere poſſit, facileque hoc obtentu fraus *legi* fieri. Et vero ad hoc ipſum pertinet egregie Libanii locus, ex ea, quam dixi, *Oratio-*
P. 50. *ne*, vbi hoc argumentum ex profeſſo tractans, *κατὰ τῶν προσεδρευόντων τοῖς ἄρχουσι. p. 119.* Imperatoremque exhortans ad *Legem* ſanciendam aduerſus hos ingreſſus pomeridianos, hanc ipſam quoque de *incognitis* ſaltem Iudici, ad hos congreſſus admittendis, dubitationem ſeu hæſitationem ita refutat: Ἀλλ' εἰσὶν οἷς εἰσελθοῦσι προσειπεῖν ἀπόχρη· ἐγὼ δὲ οὐκ οἶδα μὲν τοῦτον τὸν ἄνθρωπον. Ἔστω δὲ εἷς, ἢ εἰ βούλει γε δύο φαινέσθω καὶ τρίτος. πόθεν οὖν κάλλιον μετὰ τῶν τοιούτων εἴργεσθαι καὶ τούτους, ἢ τούτων ἕνεκα καὶ τοῖς τὰ δικαστήρια καρπουμένοις ἃ κεκλεῖσθαι χρῆν, ἀνεῷχθαι; ἄλλως δὲ ὅτε τοῖς μὲν οὐκ εἰσιοῦσιν οὐδὲν βλάβος· οἱ δ' ἂν εἰσιόντες βλάπτοιεν· εὑρήσεις δὲ ἐπὶ τῷ νόμῳ τούτῳ τοὺς μὲν οὐκ ἀχθομένους τοὺς ὀλίγους, οὐδενὸς αὐτοῖς ἀπολλυμένου, τοὺς δ' ἀποπνιγομένους τοὺς πολλοὺς πολλῶν αὐτοῖς ἀπολλυμένων. τί οὖν δεῖ τὴν πρὸς ἐνίους τιμὴν τοσούτοις ἀφορμὴν δοῦναι κατὰ τῆς τῶν δικαίων μερίδος; id eſt, *Atqui ſunt, quibus ingreſſis hæc dicere ſufficit: ego vero hunc hominem* NON NOVI. *Eſto ſane, vnus, vel etiam, ſi vis, duo exſtent, imo & tertius. Vtrum ergo præclarius fuerit vna cum talibus & hos arceri, an vero horum gratia etiam iis, qui iudicia captant, patere, quæ claudi oportuit? Imo iis, qui non ingrediuntur, nullum damnum fit, at enim, qui ingrediuntur, officere poſſunt: & comperies, paucos illos ob hanc Legem non dolentes, vt pote cum nihil ipſis depereat, dolore vero confectos pleroſque, vt poto cum multa ipſis pereant. Quid igitur opus eſt, honorem in nonnullos* (vel paucos) *collatum anſam dare tot incommodis aduerſus id quod iuſtum eſt?* Hactenus Libanius. Igitur ex Libanii quoque mente, vt & *hac* Gratiani *lege* non tantum iudici noti, verum etiam ignoti a Iudicum domibus & congreſſu horis pomeridianis arcendi ſunt.

Tertia ampliatio eſt, quod cuiuſcuoque conditionis homines prouinciales, domo Iudicis arceri velit Gratianus, *etſi honoris auctoritatem præferant.* Ita enim hic locus legendus & intelligendus eſt, *ſiue notus Iudici, ſiue etiam ignotus exſtet, tametſi vel etiam honoris auctoritatem præferens.* Neque enim V. Cl. Cuiacio aſſentior, qui *Lib. VI. Obſ. 34.* reponit, *ignotus eſt, & ſum*, &c. quaſi Honoratis tantum litigatoribus *hac l.* vt & *l. 1. inf. tit. prox.* domo Iudicum interdicatur. Quod a Gratiani mente penitus alienum eſt, qui peremptoriis verbis omnes arceri voluit, notos, ignotos, ignobiles ſeu plebeios & in dignitatibus poſitos: vt & ab Honorii *dict. l. 1.* vbi interdictionem *τῶν εἰσόδων* non intra Honoratos ſtare voluit, verum ad omnes litigatores porrexit. Eademque mens eſt Libanii, *in prædicta oratione, p. 114.* vbi agit de commercio per literas ſeu libellos, per eos qui dignitatem honoris, & *σχῆμα* ſeu geſtamen præferrent, ᾧ γὰρ οὐκ ἀφικνοῦνται (τοῦτο δὲ ἐστὶ μέγεθος σχήματος) τούτῳ καὶ τὸ μηδενὸς ἀτυχεῖν ἔχουσι, id eſt, *nam hoc ipſo, quod non adeunt, (id vero fit propter apicem dignitatis) hoc obtinent, vt nulla re excidant.* Et mox: οὗτοι δὲ καὶ ἔρχονται ποτὲ καὶ οὐδέποτε, τὸ πρότερον μὲν παρὰ τοὺς ἐν λαμπροτέρᾳ τάξει, τὸ δεύτερον δὲ παρὰ τοὺς ἐν ἐλάττονι. Τούτων τοίνυν τῶν τηλικούτων ἀμφοῖν κεκωλῦσθαι φημὶ δεῖν, τά τε γράμματα καὶ τὰς ὁδούς. id eſt, *hi vero, eſt vbi pergunt, eſt vbi non item: prius illud, eunt inquam ad eos, qui Illuſtrioris ordinis ſunt; poſterius vero ad eos, qui inferioris. Cum igitur hæc talia ſint, vtraque prohiberi oportere aio,*

(a) *Edit. Gothofred.* In *edit. Morelli* ordine *quinta* eſt.

aio, & literas, & intraitus. Vides culpari vtrumque a Libanio in his, qui honores geſtarent, & quod introirent nonnulli in Iudicum domos, & quod alii libellos mitterent, & illud quidem eo more, quo alii.

Omnibus igitur domum Iudicis ex occaſione Secreti ingredi familiariter *hac l.* interdictum: *ex occaſione ſecreti*, id eſt, horis ſecretis, vt Interpres, *hic*, id eſt, poſtquam ſeſe recepit ex Secretario publico Iudex, *l. 3. ſup.* in receſſu domus, *l. 2. ſup.* in ſecretis domus, Interpres ad *d. l. 2.* in ſecreto loco, *l. 6. Cod. Inſt. de ſententiis & interlocut.* Officio non præſente, *d. l. 6.* denique captata occaſione Secreti. Errant enim, qui hæc ita interpretantur, quaſi hæc ampliationis cuiuſdam vim obtineant, & quaſi his verbis vetet Gratianus iis domo Iudicum interdici, qui quid ad Rempubl. pertinens ſecreto Iudici dicendum vel committendum habere ſe obtendant. *Occaſio* enim hic non eſt πρόφασις, ſeu prætextus, verum ἀφορμὴ: & *Secretum*, non eſt id, quod ſecreto committendum, verum locus ſecretus. Quare non continetur his verbis ampliatio vlla, verum indicatur moris improbi & improbati occaſio, quod videlicet Secreti huius occaſione Iudices a iuſto abducerentur. Illa ampliatio vltro admittenda, prouinciali ſcilicet domo Iudicis interdici, ob quamcunque tandem cauſam, ſiue ciuilem, ſiue criminalem cauſam is habeat: quod etiam Libanius expreſſe complectitur etiam eo loco, quem paulo poſt conſignabo. Etſi antea *lege Iulia iudiciaria*, ab Auguſto lata, cautum tantum fuiſſet, ne reus vel accuſator domum Iudicis ingrederetur, *l. 1. §. 4. D. ad l. Iul. de ambitu.* idem de actore & reo, ſi ciuilis cauſa eſſet, præceptum tum non fuerat, etſi eadem lege indiſtincte cautum fuerat, ne Iudices domos alienas introirent, vt teſtatur Dion *lib. 54. pag. 533. edit. Wechel.*

Poſtmeridiana porro ſignate tempore δείλης, *h. l.* & *d. l. 1. tit. prox.* ingreſſus hi prohibiti in domum Iudicis, ſeu meridianis horis, vt loquitur *d. l. 1. inf. tit. prox.* & Interpretatio vtraque *ad hanc legem.* Antemeridianis quippe horis Iudex in Secretario litigatoribus operam dabat, vt etiam Auctor *ad Herennium, lib. 2. c. 13.* teſtatur. At pomeridianis horis iura foraque ſilebant, neque ius dicere fas erat. Proinde mane vtraque pars adeſſe poterat per ſe, vel per alium, ſic vt Iudices ſub publicis oculis conſtituti iam gratiæ nihil darent: cum contra, pomeridianis horis, perque *ſecretos congreſſus*, & vt hic exerte dicitur, *ſecreti occaſione*, facile corrumpi poſſent. Quæ quidem huius interdicti ratio eſt, quam pluribus egregie inculcat Libanius *Orationibus illis*, e quibus vel vnum locum huc adduxiſſe ſufficiet, cæteris prætermiſſis, quæ & iam nos peculiari commentario illuſtrauimus. Locus eſt ex Oratione κατὰ τῶν προσεδρευόντων τοῖς ἄρχουσι, id eſt, non vt perperam antea verſum, de *Adſeſſoribus*, quod vtique factum oportuit, ſi titulus illi fuiſſet κατὰ τῶν παρέδρων; verum in *preſtalantes* ſeu *adſiduos apud Iudices*, qui ſcilicet aſſiduis & ſecretis ſuis congreſſibus, εἰσόδοις, adde & literis, conuiuiiſque Iudices corrumpere ita ſatagebant, *p. 110. 111.* Τούτους τοίνυν εἰ καὶ λίαν εἶεν βέλτιστοι, καὶ βούλοιντ' ἂν ἀμύνειν τοῖς δικαίοις, ἐστὶ τὸ κωλῦον καὶ τὴν ἀκρίβειαν ἀφαιρούμενον. Τί τοῦτο; Πολλοὶ τὰς τῶν ἀρχόντων καταγωγὰς ἀξιοῦσιν αὐτοῖς ἀνεῷχθαι, καὶ τὰς αὐτῶν οἰκίας ἀφέντες, ἐν ἐκείναις διατρίβουσιν εὐθὺς ἠριστηκότες ἐκεῖσε χωροῦντες, ἀποσειόμενοι τὸν ὕπνον, ὃν τὰ ἠριστηκέναι ποιεῖ. καὶ οἱ μὲν ἔτ' ἀριστώντων ἥκοντες κάθηνται, κάτω χαλῶντες, οὕτως ὥστε ἐκείνους αἰσθάνεσθαι· τοῦτο δὲ ἐστὶν ἢ προεξαναστῆναι τοῦ τέλους, ἢ σὺν ἀηδίᾳ μέχρι τοῦ τέλους ἐλθεῖν, καὶ πρόσεστιν ὕπνου στέρησις. οἷς δ' ὑπῆρξε καὶ ὕπνου τι δέξασθαι, βοαῖς ταῖς τῶν ἡκόντων ἀφυπνίζονται μᾶλλον, ἢ ταῖς παρὰ τῶν παιδαγωγῶν οἱ παῖδες. οὕτως ἀνέστραπται τὰ πράγματα, καὶ τὸ ἄρχειν τῶν ἀρχομένων ἐστίν· ἑσπέρα καὶ λύχνος, καὶ οὐδὲν μᾶλλον ἀπέρχονται, ἀλλὰ καὶ λουτρὸν τῶν ἀρχόντων αὐτοῖς, ὡς ἐκείνοις μηδὲ πρᾶξαι τι τῶν ἀναγκαίων ἐνεῖναι· ἔπειτα ἕωθεν ἧκον, πρόφασιν μὲν ἐπὶ τῇ προσρήσει τῇ δ' ἀληθείᾳ, τὰ συμφέροντά σφισι τῶν δικαίων δυνατώτερα ποιήσοντες. ὑπὲρ γὰρ ὧν τῇ προτεραίᾳ δείλης ἦσαν διειλεγμένοι ταῦθ' ἧκον ἀπαιτήσοντες. Τὰς τοίνυν εἰσόδους ταύτας ἁπάσας, ὦ Βασιλεῦ, νόμιζε κατὰ τῶν νόμων εἶναι· καὶ διὰ ταύτας πολλοὺς μὲν δικαίως διώκοντας ἡττᾶσθαι, πολλοὺς δὲ ἀδίκως κεκρατηκέναι, ἐν δὲ P. 52.
ταύταις βοσκήματα, ἀνδράποδα, γῆ, δανείσματα, δεσμοὶ, δεσμῶν λύσεις. καὶ γὰρ εἴ τις ἐστὶν ἄρχων, οἷος αἰδεῖσθαι τὰ δίκαιον, πολλὰ ἂν ποιήσειεν ἄνθρωπος πολὺν χρόνον προσκαθήμενος, καὶ μακρὰς ἐπῳδὰς ἐπᾴδων, καὶ χειρῶν, καὶ γονάτων ἁπτόμενος, καὶ ἐπαίνους ὑπισχνούμενος, καὶ κακῶς ἐρεῖν ἀπειλῶν· εἶθ' ὁ μὲν ἐν μέσῳ κάθηται κατὰ τὸν νόμον, οἱ δὲ ἔνθεν καὶ ἔνθεν οὐκ ἐῶσιν εἶναι δικαστήν· πῶς γὰρ ἂν εἴη δικαστὴς, ὠθούμενος ἔνθεν καὶ ἔνθεν, ὅπως ἡ χάρις ἔχοι πλέον τοῦ νόμου; &c. id eſt, *Hos igitur, etſi maxime optimi eſſent, iurique apitulari vellent, eſt tamen quod illos prohibeat, quodque integritatem intercipiat. Quidnam vero iſtud eſt? Multi ſibi Magiſtratuum ædes patere cupiunt, domibuſque ſuis relictis, in illis agitant, ſtatim videlicet vbi prandium ſumpſerunt, eo proficiſcentes, excuſſo ſomno, quem prandium conciliare ſolet: & ex his quidam adhuc prandentibus* (Magiſtratibus) *ſuperuenientes aſſident, ita ſubmiſſe ſeſe inſinuantes, vt illi* (non) *ſentiant. Inde fit, vt vel ante finem exurgant, vel cum iniucunditate vſque ad exitum morentur, vnde accedit ſomni auerſio. Quibus autem contingit aliquid ſomni capere, clamoribus venientium excitantur magis quam pueri pædagogorum. Ita rerum vices immutantur, & imperium ſubditi exercent. Vbi veſpera & lychn*[illegible] (venit) *non ideo tamen abſcedunt: imo & ad lauacrum Magiſtratuum pergunt, ſic vt his nihil eorum, quæ neceſſaria ſunt, peragere liceat. Inde diluculo veniunt prætextu quidem ſalutationis, ſed re vera vt ſibi vtilia iuſta potentiora efficiant: nam quæ pridie ſub veſperam tractauerant, ea veniunt exacturi. Hos igitur introitus omnes, o Imperator, puta contra leges eſſe, ac propter eos, multos quidem iure ſubnixos cauſa cadere, multos vero iniuria ſuperiores euadere: cum interea agatur de pecudibus, mancipiis, fundis, rebus creditis, vel vſuris, vinculis, & liberationibus a vinculis. Nam etſi aliquis Magiſtratus ſit, qui ius venereri norit, multa tamen longo tempore aliquis aſſidens effecerit, & multa carmina occinens, & manus genuaque contrectans, & laudes pollicens, & maledicta minitans. Inde hic in medio ſedet iuxta Legem, qui vero hinc inde ſunt, non ſinunt Iudicem eſſe: nam quomodo Iudex eſſe poſſit, qui hinc inde trahitur, ſic vt gratia lege præualeat?* &c. Hactenus Libanius, ex quo & illud diſcimus, non ipſos tantum, quorum intererat, hos aditus & introitus ſectatos, verum etiam horum nomine alios mercede redemptos, veluti Curiales, Milites, Adſeſſores, Doctores, Profeſſores, Medicos (vtpote apud Rectorem ſeu Iudices ferme gratia præualentes,) quibus ex æquo hos introitus prohiberi vult. Et vero generali huius legis interdicto; & hi quoque comprehenſi: extra Medicos, *ne quis*, inquit, &c. *ingredi familiariter affectet.* Eaque proinde ampliatio ſuperioribus addenda venit.

Sequitur *Limitatio* huius legis & interdicti, nempe enim eiuſdem duntaxat prouinciæ prouincialis domo Iudicis Ordinarii pomeridiano tempore interdicitur: vbi *Iudex ordinarius* eſt, Rector Prouinciæ Clariſſimus, qui Præſes ferme, quod præter

 alias

alias leges innumeras , probat quoque *lex vn. inf. ſi quacunque præd. pot. lex 7. inf. de honorar. codicillis.* & expreſſiſſime definit Valentinianus III. *Nouella 23.* inter Theodoſianas , his verbis : *Ad has prouincias præter Ducem , vel Conſularem & Præſidem , qui vetuſtatis priuilegio Ordinariorum Iudicum nomen obtinent.* Ordinarias poteſtates vocat , & Caſtrenſibus opponit Am. Marcellinus *lib. 21. c. 16.* eamque vocem Syneſius quoque retinuit *ep. 143.* περὶ τῦ Κόμητος, inquit, ἐγεγράφεις, λέγω δὲ τῦ τυχόντος ἀρχῆς τῶν ςρατιωτῶν, &c. γράμματα πρός τε αὐτὸν, καὶ πρὸς τὸν Ορδινάριον ἄρχοντα . id eſt, *De Comite ſcripſeras : eum autem intelligo qui militum præfecturam eſt ſortitus* (ac velut conficiendæ rei teſſeram a nobis petebas) *literas* nimirum , &c. *tam ad ipſum , quam ad Ordinarium Magiſtratum.* De quo plura *in Gloſſ. Theod.* Illius igitur prouinciæ Rectores duntaxat prouinciales ſuos in ædes pomeridianis horis admittere vetiti , pari ratione , qua multa alia iam olim Rectoribus prouinciarum interdicta cum prouincialibus ſuis, connubium, commercium, fœnebriſque pecunia, de quo alibi : nempe quod ab his duntaxat periculum ſit, ne corrumpantur donis , pollicitiſue , imo & minis. Illud quæri poſſit, num *huius l.* interdictum porrigi quoque poſſit , & vere olim porrectum fuerit ad alios Iudices quam Ordinarios, puta Spectabiles, veluti Proconſules, Comites, Vicarios : vel etiam Illuſtres, Præfectos Prætorio, qui Diœceſibus, non ſingularibus prouinciis præerant ? Certe Libanius *Oratione XVII. ad Icarium* , Comitem Orientis , *p. 459. edit. Morel.* id ipſum ei inculcat , quo loco etiam Interpres male vertit δείλης ſub *crepuſculo* , loco , *meridiano tempore.*

Ex his iam de variis ad *hanc l.* erroribus patet. Primo quidem de Interpretatione altera *huic l.* ſubdita, quaſi Iudex cauſas AVDIRE *meridianis horis* prohibeatur : imo enim AVDIRI is in totum prohibetur, ſeu VIDERI, vt melius habet prima Interpretatio. Secundo cum *hac l.* perperam commiſcetur, quod & olim vlterior familiaritas quælibet Rectori prouinciæ cum omnibus prouincialibus Mandatis interdicta erat: iſtius enim interdicti ratio fuit ad tuendam dignitatem , ne videlicet ex conuerſatione æquali contemptus dignitatis naſceretur , *l. 19. inf. D. de officio Præſidis.* huius autem interdicti ratio ad Iudiciorum integritatem tuendam ſpectat. Tertio , neque cum hoc interdicto confundendum eſt , etſi proximum , quod reus vel accuſator domum Iudicis ingredi vetiti per legem Iuliam iudiciariam, ſub ambitus pœna, *l. 1. §. 4. ad l. Iul. ambitus.* Quarto & illud , licet vicinum , cum hoc Interdicto perperam miſcetur , quod Iudices poſt epulas , ſeu poſt meridiem ſpectaculis operam dare prohibiti , *l. 2. inf. de ſpectaculis.* Iſtud enim ad pacem & tranquillitatem publicam ſanciendam pertinet. Quintus error eſt & grauis Langlæi , qui his verbis, *meridianis horis*, in *l. vn. inf. tit. prox.* prandii tantum tempus intelligendum credidit. Eſt enim non minus illa lex quam hæc generalior, vbi diſerte *Poſtmeridianis horis* dicitur , cum quo idem valet *meridianis horis* : Græci , & in his Libanius δείλης. Nam & ſextus error eſt eius, vt & aliorum , qui cum altero interdicto miſcent, quo conuiuia cum prouincialibus, ita & litigatoribus interdici quoque voluit Libanius *vtraque Orat.* κατὰ τῶν εἰσιόντων, & κατὰ τῶν προσεδρευόντων τοῖς ἄρχουσι, & vero interdictum a complurimis Regum Franciæ, & in his Philippi VI. edicto , de quo prolixe Rupanus , *de Parlamentis Franciæ, lib. 8. c. 41.* Etſi eodem fine id prohibitum, quo εἴσοδοι, de quibus hic agitur. Septimo & ab hac ſpecie alienum, etſi propius, quod Codinus Curopalates *libr. de Officiis Conſtantinopol. c. 5.* ſcribit, mane tantum Imperatore procedente & equitante, tubarum ſigno facultatem datam adeundi Principis, atque ad eum querelas deferendi ; at non etiam poſt epulas , κατὰ τὸ γεῦμα : ſed hac iam ratione , ἵνα μή τις μεθύων ἀτάκτως καὶ προπετῶς προσέλθῃ τῷ βασιλεῖ. *Ne quis ebrius incompoſite , & temere ad Imperatorem accedat.*

P. 52.

POTENTIVM *Procuratores a Rectore prouinciæ cobibendos.*

VII. (a) Impp. HONORIVS & Theodoſius AA. (b) Theodoro PF.P. (c)

MODERATORES Prouinciæ (d) curam gerere iubemus, ne quid Potentium Procuratores perperam illiciteue (e) committant. Dat. VIII. (f) Kalend. Decemb. Rauennæ, Baſſo & Philippo VV.CC. Coſs. [408.]

INTERPRETATIO. *Iudices Prouinciarum ſummam (g) ſolicitudinem habere debent, ne Actores (h) potentum aliquid circa inferiores perſonas illicite iniuſteque committant.*

NOTAE.

(a) L. 11. *Cod. Iuſt. eod. tit.* GOTHOFREDVS.

(b) Male additum in Cod. Iuſt. *Arcadii* nomen : iam enim is obierat, vid. *Chronicon noſtrum.* IDEM.

(c) *Theodorus* PP. ſub Honorio , Italiæ ſcilicet : v. *Proſopogr.* & Zoſimum , *lib. 5. cap. 44.* in anni 409. geſtis. IDEM.

(d) *Prouinciarum* Cod. Iuſt. verum hoc non mutandum. *Moderatores prouinciæ* , id eſt, cuiuſque prouinciæ. IDEM.

(e) *Iniuſteue*, Cod. Iuſt. etſi alii habeant *illiciteue.* Interpres ad *hanc l.* vtrumque coniunxit. IDEM.

(f) *VI. Kal. Decemb.* Cod. Iuſt. *IX.* alii : alii *VII.* IDEM. In edit. Sichard. & Cuiacian. *IX.* Verum *VIII.* Cod. Wurceb. RITTER.

(g) *Iſtam*

(g) *Iſtam* habet Cod. Wirceb. *IDEM.*

(h) In margin. Edit. Sichard. *Prouinciarum potentum. IDEM.*

COMMENTARIVS.

POTENTIORVM Procuratores ne quid perperam admittant circa inferiores perſonas, addit Interpres minus plene, de quo mox, Rectores prouinciarum curam gerere iubentur *hac l.* Honorii Imp. Procuratores erant, qui poſſeſſionibus dominorum, eorumque familiæ præerant, reditus colligebant, qui & alias *Actores*, (quomodo etiam Interpres *hic* eos vocat, Defenſores *l. 6 §. 2. D. de offic. Præſid.* quomodo & Defenſor domus Principis dicitur, *l. 3. inf. de actor. procur. rei pr.*) de quibus videndus quoque non uno loco Symmachus. Sunt & de his innumeræ leges *hoc Codice*, quas habes in *Indice huius Cod.* Huiuſmodi Actores, procuratores erant vt priuatorum, & in his potentiorum, veluti Senatorum, de quibus vid. etiam *l. 5. de Senatorib.* ita & domus Auguſtæ, ſeu rei priuatæ, vid. *tit. 4. lib. X.* &c. Ad rem. Igitur quemadmodum potentioribus ipſis, eorumque inſolentiæ, Rectores prouinciæ modum imponere debent, *l. 2. Cod. de offic. Rect. prouinc.* & vt loquitur *lex 6. inf. de pact.* ſub quodam potentiæ terrore infimos fatigari, ad Iudiciorum, id eſt Iudicum, ſpectat inuidiam, vel vt dicitur *l. 6. §. 2. D. de off. Præſidis*, ne potentiores, humiliores iniuriis afficiant, ad religionem Præſidis pertinet: denique, vt ait *lex 9. §. 5. D. de off. Proconſulis*, opprimi aliquem per alterius potentiam ad inuidiam eius, qui prouinciæ præeſt, ſpectat: ita quoque eorum Procuratores, qui itidem dominorum ſuorum potentia ſiſi hoc æuo paſſim ceruices erigebant, quod ex variis huius Codicis conſtitutionibus diſcere eſt, & ex elegantiſſima Maioriani *Nou. de indulg. reliquorum 4.* compeſci a Rectoribus iubet *h. l.* Honorius. Nempe hoc illud ſæculum fuit, quo humiliores perſonæ, & vt ait hic Interpres, *inferiores*, a potentioribus maxime opprimi ſolitæ, quæ etiam haud poſtrema, imperii hoc ipſo tempore mox ruituri labes cauſaque extitit: de quo triginta ferme poſt annis Saluiani querelæ extant. Quare & ipſis, & eorum procuratoribus modus ſubinde poſitus, & illis quidem inter alia ideo Negotiatione ab eodem Honorio interdictum conſtitutione ad eundem Theodorum PP. emiſſa, puta *l. 3. Cod. Iuſt. de commerciis*, ratione expreſſa, *vt inter plebeios & negotiatores facilius ſit emendi vendendique commercium.* Quæ lex, die & Conſule carens, paritate inſcriptionis, & argumenti ſimilitudine, huic haud improbabiliter coaſſanda videatur. Et quoniam ibi ſumus, in argumento inquam Negotiationis, ita quoque Negotiatores a potentioribus defendi, quo minus luſtralem collationem ſoluant, vetantur *l. 15. inf. de luſtrali collat.* Porro quod Procuratores potentiorum *perperam illiciteue* multa hoc tempore commiſiſſe *hac l.* indicantur, id non tantum priuatarum inferiorumque perſonarum reſpectu, quod Interpres hic credidit, accipiendum eſt, verum etiam publicæ rei, velut rei tributariæ, aliorumue ſimilium reſpectu, in quibus ſeſe contumaces præbebant. Hinc igitur armata Iudicum in hos Procuratores & Actores cenſura, de quo v. & *tit. de Iuriſdict.* ſiue aduerſus priuatos ſeſe erigerent, quod variis modis facere ſoliti, vel fines alienos vſurpando, v. Symmachum *lib. 4. ep. 72.* vel aliter tanquam ſoluti legibus viuendo, v. Symmach. *lib. 9. ep. 6.* imo & tributa fiſco ſoluere detrectando.

P. 53. DE

OFFICIO IVDICVM CIVILIVM.

TITVLVS VIII.

Lib. I. Cod. Ivst. Tit. XLV.

I. *A* CONSESSV *Iudicum Honoratos litigatores arcendos,*
II. *ab eorundem* CONGRESSV *pomeridianis horis,*
omnes litigatores.

I. (a) Imppp. Arcadius, Honorius, & Theodoſius AAA. Curtio PF.P. (b)

HONORATI, qui lites (c) habere noſcuntur, his horis, (d) quibus cauſarum (e) merita (f) vel facta (g) panduntur, (h) reſidendi cum Iudice (i) non habeant facultatem: Nec Meridianis horis (k) a litigatoribus Iudices videantur. (l) Quina (m) itaque pondo auri, tam Iudici, quam eius Officio, (n) & Honoratis parem multam adſcribendam eſſe cognoſcas,

gnoſcas, (o) ſi quis contra præceptum huiuſmodi venire tentauerit. Data III. (p) Non. Feb. Romæ (q) Baſſo & Philippo VV. CC. Coſs. [408.]

INTERPRETATIO. *Honorati prouinciarum (id* (r) *eſt, ex* Curiæ *corpore) ſi & ipſi in lite ſunt* (s) *conſtituti, tempore quo cauſæ aliorum* (t) *a Iudicibus ventilantur, cum Iudice non reſideant: & litigatores meridianis horis Iudicem non ſalutent.* (v) *Si aliud præſumpſerint, multam ſupraſcriptæ legis exoluant.*

NOTAE.

(a) Lex 1. *Cod. Iuſt. eod. tit.* hinc deſumpta eſt, retento videlicet primo tantum *huius l.* capite *de conſeſſu*, reſecatis cæteris. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Curtius* PP. ſub Honorio. Eidem inſcribitur ſuperiore anno 407. *lex 5. de Decur. V. R.* & hoc ipſo anno 408. *lex 43. inf. de hæreticis. l. 19. de paganis.* Anianei quidam Codices hic pro PP. male præferunt, *Conſ. IDEM.*

(c) *Litem* Cod. Iuſt. iſtud melius, cum de *Honoratis* in plurali agatur. *IDEM.*

(d) *Vel temporibus*, additum Cod. Iuſt. quo nil opus erat: ſic & inf. *meridianis horis. IDEM.* Edit. Sichard. *his temporibus. RITTER.*

(e) Suarum ſcilicet. *GOTHOFREDVS.*

(f) *Merita cauſarum*, v. *Gloſſ. Theod.* & quæ noto ad *l. 5. inf. vnde vi. IDEM.*

(g) *Facta* hic tuetur Cuiacius *XVI. Obſ. 9.* ἀνηγματικά, arg. etiam *l. 2. Cod. Iuſt. ſi per vim, vel alio modo.* quod etiam pluribus tuetur Cl. Salmaſius *ad Iul. Capitolin. Gordian. cap. 5.* Alioquin certe *fata cauſarum* ambigua, *l. 14. Cod. Iuſt. de Aduoc. diu. iudicior. fata* diſceptationis, *l. 41. inf. de appellat.* v. & Fornerium *VI. Quotid. 9. IDEM.* Cod. Wurceb. *fata* legit, & in plериſque etiam *Codicib. Iuſt. l. 1. hoc tit.* habes *vel merita vel fata.* Scio etiam eſſe, qui *fata* defendant; at ego non video quam accurate. Certe hic nemo ſibi perſuadeat, *fata & merita cauſarum* pandi poſſe, recte panduntur *facta cauſſæ.* Neque etiam locum habere poſſunt *dict. l. 14. fata ambigua cauſarum*, quia ibidem innuitur, aduocatos *dirimere* eadem. At quis *fata* dirimeret? Certe *facta ambigua* dirimuntur. Ita ſcio Ciceronem dixiſſe, *dirimere controuerſiam.* Nil magis obuium, quam *facta & fata* a librariis confuſa videre, quod obſeruat etiam Cl. Burmannus ad *Quintil. declamat.* 338. & Drackenborgius ad *Sil. Ital. I.* 277. *RITTER.*

(h) *Pandi* merita & facta cauſarum dicuntur *h. l. & l. 5. inf. vnde vi*, vbi dicam, & plura ſimilia in *Gloſſ. Theod. GOTHOFREDVS.* Male edit. Sichard. *penduntur. RITTER.*

(i) Rectore prouinciæ: Ciuili, vt in *Rubrica. GOTHOFREDVS.*

(k) Vid. quæ notaui *ſup. ad l. 6. de offic. Rect. prou. IDEM.*

(l) Male quidam *adeantur: videndi* vox hac in re propria, qua vtitur hac in eadem re Interpres *ad l. 6. ſup. de off. Rector. prouinciæ:* vtitur & Lampridius *in Alexandro Seuero c. 31.* & Iul. Capitolinus *in Maximin. c. 8.* quam in rem multa Cl. Salmaſius ibi, & ad *Capitolin. c. 17. IDEM.*

(m) Al. *quinquaginta*, al. *quinque. IDEM.* Edit. Sichard. *quinque pondera. RITTER.*

(n) Id eſt; Officialibus. *GOTHOFREDVS.*

(o) Tu qui Præfectus Prætorio es, quique Rectoribus prouinciarum præes. *IDEM. Cognoſcat* edit. Sichard. non male. *RITTER.*

(p) *IV.* in Cuiac. *GOTHOFREDVS. IV.* etiam in edit. Sichard. verum *III.* notatur in margine. *RITTER.*

(q) *Rauennæ* Cod. Iuſt. male: recte hic, *Dat. Romæ:* ibi enim quoque Honorius A. D. 408 conſtitit, vt docet præterea *lex 8. de ſuariis.* & Zoſimus, *lib. 5. c. 30.* & forte etiam *lex 43. de hæreticis*, & *lex 19. de paganis*, quæ eidem Curtio PP. vt dixi, inſcribuntur, ſi modo menſis ibi emendetur. *GOTHOFREDVS.* Abeſt nomen vrbis ab edit. Sichard. & Cuiacian. & certe coniectura omnia nituntur, quæ hic noſter adſtruit. De poſterioribus legibus aliter etiam ſentit in *Chronologia.* Iuuant tamen eum, quæ ibidem ex Cl. Pagio annotata inuenies. *RITTER.*

(r) Ineptum hoc, & ex vſu æui ſui Interpres. *GOTHOFREDVS.*

(s) *Sint* in edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*

(t) Et hoc erroneum. *GOTHOFREDVS.* Edit. Sichard. & Cuiac. *eo tempore quo cauſſæ illorum*, quod eſt accuratum. *RITTER.*

(v) *Videant* in textu, & ad *l. 6. ſup. de off. Rector. prou.* Videre, eſt ſalutare; quamquam non nuda ſalutatio, verum *ἄνοδος* & *προσεδρία* vetantur. *GOTHOFREDVS.* Edit. Sichard. *Si aliter*, in margine autem *aliud. RITTER.*

COMMENTARIVS.

IVDICIORVM, IVDICVMQVE per prouincias hinc Reuerentiam, inde Integritatem a litigantium, qua contemtu, qua corruptelis vindicat hac conſtitutione Honorius Imp. interdicto, ad priorem ſcilicet finem, Honoratis conſidendi iure eo tempore cum Rectore ſeu Iudice, pariter vt aliis litigatoribus, ad poſteriorem vero finem, interdicto pariter Litigatoribus Iudicum congreſſu, ſeu domos eorum ingrediendi meridianis horis, cumque his *συνουσίας*, & *προσεδρίας* facultate. HONORATI, quorum mentio fit *hac l.* & *l. 2. 3. inf. ne quid publ. lætitiæ. l. 1. inf. de honorariis codicillis. l. 9. de priuil. eor. qui in S. pal. l. 20. inf. de tironib. l. 6. §. 5. Cod. Iuſt. de poſtulando.* Nouella Theodoſii *45. de Honoratis, & quis in gradu præferatur.* & apud Ambroſium *lib. 2. off. c. 29.* & *lib. 3. c. 7.* & *ep. 33.* it. *de obit. Valent.* (qui quidem etiam, non per prouincias tantum, verum & in vrbe Roma erant: vid. *tit. inf. de honorat. vehiculis.*) non erant ex Curiæ corpore, vt hic Interpres putauit, de quo

P.54. quo poſtea, verum qui adminiſtratione defuncti, vt dicitur *l. 2. inf. de Medicis & Profeſſoribus*, emerito iam honore pollebant, *l. 1.* iuncta *l. 2. & 3. inf. ne quid publ. lat. l. 1. de militari veſte.* quos Emeritos honos a plebe ſecernit, *l. 13. inf. de Legatis.* Idque non ciuilium tantum, ſed & militarium dignitatum, vt expreſſe dicitur *l. vn. inf. de honoratorum vehiculis.* Quibus & per prouincias Curiales, ſeu Decuriones, gradus honore, & in conlationibus honeſtate ſunctionis finitimi erant, *d. l. 1. ne quid publ. lat.* Vnde ſæpe iungi videas *Honoratos & Decuriones* ſeu Curiales, & in Veteribus Inſcriptionibus, & *l. 6. inf. ad leg. Iul. repetund.* & *l. 43. inf. de Epiſcopis.* ſeu Honoratos & in vrbibus ſuis eminentes, *d. l. 3. ne quid publ. lat.* vt hac forte de cauſa Interpres *ad hanc legem* eos ex Curiæ corpore fecerit. Et quidem Honorati & Principales iunguntur *l. 1. inf. de militari veſte. l. 4. inf. de ſuſceptoribus.* vt apud Am. Marcellinum *lib. 14. cap. 5.* Honorati & Primates. Honorati & Locupletiores apud Ambroſ. *lib. 3. Off. c. 7.* Imo & cum Senatoribus iidem iunguntur *l. 1. inf. quib. equorum vſus.* Sociantur denique & cum Poſſeſſoribus ſeu prouincialibus, *l. 5. de indulg. debitor. l. 21. de pœnis,* (in *Nouella* Valentiniani inter Theodoſianas 24.) Prouinciales ſcilicet ex his quatuor ordinibus ferme conſtabant, Honoratis, Decurionibus, Poſſeſſoribus, & Colonis, quod docet *d. lex 6. inf. ad l. Iul. repetundarum.* v. & Caſſiodorum *II. Var. 17. III. Var. 49. IV. Var. 8. VIII. Var. 29.* Græcis ἀξιωματικοὶ. v. Gloſſarium Meurſii: Item οἱ ἐν ἀρχαῖς γεγενημένοι, οἱ ἄρξαντες, οἱ ἐπ' ἀξίας ἐπὶ τῶν ἀρχῶν (qui & πολιτευομένοις coniunguntur & opponuntur) apud Libanium *Oratione XII. ad Theodoſium de ſeditione Antioch.* & *Orat. XXI. in laudem Ellebichi p. 530. edit. Morel.* & *ep. 187. ad Modeſtum PP* Gregorium Nazianzenum *in Oration. 1.* quæ ϛηλιτευτικὸς inſcribitur, quod recte notauit Valeſius ad Marcellinum *l. c.* Iidem *Primates* vocantur *leg. 12. inf. de Legatis,* ſeu *qui Primatum honorantur inſignibus:* quo etiam numero fuere Præfectorum aliqui, qui Præfectura Prætoriana functi erant, *d. l. 12.* Horum Honoratorum alii Officiis ac miniſteriis perfuncti merito ſtipendiorum conſecuti fuerant dignitates, *l. 1. de militari veſte,* & *l. 4. inf. de ſuſceptorib.* ſeu tuſta his priuilegia ſuffragabantur, *l. 15. inf. de tironibus.* Denique militiæ prærogatiua ad honorem peruenerant, *l. 18. eod. tit.* poſt probatos labores: veluti in Palatio, *l. vn. de Comitibus vacantib.* vbi *Honorabiles* vocantur. Item, poſt adminiſtratam prouinciam Honoratorum auctoritate fulciebantur, *l. 9. de priuil. eor. qui in ſacro palatio.* Dicuntur & in Notis Probi *Honoribus vſi*, & a plebe diſtincti, PLEBS VRB. ET HON. V. id eſt, *plebs vrbana, & honoribus vſi:* vbi tamen interpreter ego potius *Honorabiles Viros*, vel *Honoratos Viros.* Deque his Honoratis accipiendus quoque Lampridius in Alexandro Seuero *cap. 40. Diuitiis nullius inuidit. Pauperes iuuit,* HONORATOS, *quos pauperes vere, non per luxuriam, aut ſimulationem vidit, ſemper multis commodis auxit, agris, ſeruis, animalibus, gregibus, ferramentis ruſticis.* Nempe Alexander Seuerus honoribus functos, qui pauperes honoribus digrederentur, qui inculpate honores geſſiſſent, opibus iuuit. De iiſdem accipiendus eſt & alter eiuſdem Lampridii locus, in eadem vita *cap. 28. Quum,* inquit, *quidam ex* HONORATIS *vita ſordida, & aliquando furtorum reus per ambitionem nimiam ad militiam adſpiraſſet, idcirco quod per Reges amicos ambierat admiſſus, ſtatim in furto præſentibus patronis detectus eſt,* &c. Nempe hoc vult Lampridius, quendam olim, cum militiam quandam ſeu honorem gereret, repetundarum reum factum, mox honore defunctum ſeu Honoratum per ambitum ad militiam ſeu officium rurſum adſpiraſſe. Atque ita obiter locus ille interpretandus eſt, lectioque eius defendenda aduerſus Caſaubonum, qui ibi *in honoratis* legebat. Horum ipſorum Honoratorum mentio quoque apud Ammianum Marcellinum *lib. 14. cap. 1. Hi peragranter & diſſimulanter Honoratorum circulis adſiſtendo.* & *cap. 5. Si quis enim Militarium, vel* HONORATORVM *nobilis inter ſuos, rumore tenus eſſet inſimulatus, fouiſſe partes hoſtiles* (Magnentii): vbi *militares* ſunt ſignate Tribuni, Duces, Comites rei militaris, & Magiſtri militum: quomodo & mox eadem vox effertur *eodem capite*, vbi conferenda ſunt verba *in fin. Et inſtabat, vt eum quoque cum Tribuno & aliis pluribus.* quanquam & Veterani milites, militia functi, militares dicti, quo ſenſu *militarium* vox effertur *l. 18. & 32. inf. de Decurionibus.* Honorati vero dignitate functi. Idem *lib. 14. c. 7. Nec* HONORATIS *parcens, nec vrbium Primatibus, nec Plebeis.* Et *lib. 22. c. 9. Quo adorare adeſſeque officio inter Honoratos prohibito.* Idem *lib. 29. c. 1. Virum præſtabili ſcientia literarum abundeque* HONORATVM: *Aſiam quippe paulo ante rexerat pro-Præfectis.* De iiſdem Honoratis eſt hic Sidonii locus *lib. 1. ep. 11.* vbi de Pæonio. *Solus inuentus eſt, qui ad Gallias adminiſtrandas faſcibus prius quam Codicillis auſus accingi, menſibus multis Tribunal Illuſtrium Poteſtatum Spectabilis Præfectus aſcenderet: anno peracto militiæ extrema terminum circa vix* HONORATVS, *Numerariorum more, ſeu potius Aduocatorum, quorum cum finiuntur actiones, tunc incipiunt dignitates. Igitur iſte ſic* PRÆFECTORIVS, *ſic Senator,* &c. Et hæc de primo Honoratorum genere. Alii vero Honorati erant, & dicebantur, qui honorarios, & imaginarios tantum codicillos, ſiue adminiſtrationes conſecuti fuerant, de quibus *inf. lib. 6. tit. de honorariis codicillis,* & *Nouella* Valentiniani, inter Theodoſianas, *48. de Honoratis.* ſeu qui legitimas dignitates beneficiis conſecuti fuerant, *d. l. 15. de tironibus.* Vtrique porro Honoratorum generi quædam pro rerum neceſſitate iniungebantur: de prioribus eſt *lex 2. de Medicis & Profeſſorib.* de poſterioribus plures aliæ, quibus ſpecialiter nominatim Tironum ſeu Iuniorum præſtatio pro rerum neceſſitate iniungebatur, *l. 2. de Decurionib. & ſilent. l. 13. de Agentib. in reb. l. 7. 15. 18. 20. de tironibus.* vt & equorum, *d. l. 2. & l. 3. de proximis Comit. diſp.* Publica etiam munera his iniungebantur, *d. l. 20. de tironib.* veluti ſuſceptio veſtium, *d. l. 1. de militari veſte.* & *l. 4 de ſuſceptoribus.* Item ab his vt & a Curialibus conlationes quædam factæ, *l. 1. 2. 3. ne quid publ. latit.* Viciſſim Honoratis complurima *Priuilegia* competebant: nam & dignitatis ſuæ vehiculis ſemper intra vrbem vti poterant, *l. vn. inf. de honorat. vehiculis.* Item Senatum alioſque huiuſmodi Conuentus frequentabant, *l. vn. de Comitib. ordinis primi:* v. & *l. 1. inf. de Præf. prætor.* Contra pariter vt Curiales, a quibuſdam muneribus arcebantur, veluti a parabolanorum ſollicitudine Alexandriæ, *l. 43. de Epiſcopis.* Denique, vt ad legem noſtram deueniamus, Honoratis iſtis in prouinciis *conſidendi* cum Iudicibus ſeu Rectoribus prouinciarum in Secretario, cum de cauſis cognoſceretur, ius erat, *hac l. & l. vlt. Cod. Iuſt. de officio diuerſ. Iudicum.* & *l. 1. inf. de Præfectis Prætorio.* aliiſque nonnullis legibus, de quo honore adhuc ad *l. 5. & 7. inf. de proximis.* quæ non ſunt de his Honoratis, verum de ſimili Scriniariorum priuilegio; conſidendi inquam Honoratis cum Rectore prouinciæ ius erat, non ideo tamen iudicandi, quod perperam credidit Ranchinus, *III. Variarum, 16.* nudus enim his conſeſſus honor & ſocietas erat, vt probat quoque *lex 6. §. vlt. Cod. Iuſt. de poſtulando. Droict de ſeance par honneur.* Quomodo & Præfectoriis viris, id eſt, Præfectura functis ius ſedendi erat in Senatu: de quo fidem facit quoque Sidonius Apoll. *lib. 1. ep. 7.* præter P.55.
d. l. vn. inf. de Comitib. ordinis primi. Et hac tamen adhuc lege excipiuntur (quod primum *huius l.* caput eſt) Honorati, qui ipſi lites habebant: eo quippe tempore, iis horis, quibus ipſorummet (non aliorum, vt perperam hic Interpres) cauſæ in Secretario tractabantur, agitabantur, conſidendi cum Iudice facultas iis denegata erat, pariter vt cæteris litigatoribus. Quare & hac etiam de cauſa Sidonius Apollinaris, Aruandum PP. Galliarum, reum læſæ Maieſtatis, impudentiæ notat, quod cum Præfectorius ius ſedendi oblatum

oblatum in Senatu Romæ fuiſſet, ipſe ſe concito greſſu mediis prope iudicum ſinubus ingeſſiſſet, *lib. 1. epiſtola 7.* Et Zeno tamen poſtea Honoratis, qui adminiſtrationibus reuera functi fuiſſent, reis factis, poteſtatem fecit ſedendi in aliqua Secretarii parte, quæ tamen Iudicibus inferior, altercantibus vero ſuperior eſſet: cæteris, qui honorariis tantum codicillis decorari eſſent, ea ſedendi facultate denegata, *l. vlt. Cod. Iuſt. vbi Senatores, vel Clariſſimi.* Sane & in Parlamentis Franciæ id obſeruatur, vt cum Honoratorum, quibus ius eſt in iis ſedendi, etiam Principum cauſa agitur, quiſquis is ſit, etiam Princeps, de ſummo in ima tranſeat ſubſellia, tamque diu in his ſit, dum de cauſa pronuncietur: de quo vid. Rupanum *de Parlamentis*, & D. Le Preſtre *aux Arreſts de la 5. des Enqueſtes. p. 73.* Cæteris igitur litigatoribus Honorati hac parte exæquantur, pariter vt Honorati cauſidici ſeu cauſam alienam orantes, ius ſedendi non habebant, ex Valentiniani conſtitutione *l. 6. §. 6. Cod. Iuſt. de poſtulando.* cuius pars eſt *lex 2. inf. de poſtulando.* Et hæc de prima ſententia *huius leg.* vbi iam apparet, quam male Interpretes nonnulli hanc *Honoratorum* vocem, & ſententiam de Aduocatis accipiunt, in eamque quæſtionem ſe ſe diffundunt, an Aduocati ſtantes, vel ſedentes orare debeant? Male etiam Pancirolus qui *I. Var. 32.* Honoratos interpretatur Iudices, qui intermiſſo patrocinandi munere ob geſtum Magiſtratum, ad priſtinum officium volunt reuerti.

Secundo *huius legis* capite, litigantes Iudices ſeu Rectores prouinciarum meridianis horis videre, domoſque eorum ingredi vetantur: de quo pleniſſime iam ſemel ad *l. 6. ſup. tit. prox.* vbi dicta huc arceſſi debent. Et hic vero tandem ſenſus eſt huius conſtitutionis, quam & Tribonianus altero capite mutilam exhibuit, & alio ſæpe allegari perperam videmus.

DE OFFICIO IVDICVM MILITARIVM.

TITVLVS IX.

LIB. I. COD. IVST. TIT. XLVI.

TVITIONEM *vel* EXECVTIONEM *militarem priuatorum negotiis non tribuendam.*

I. (a) Imppp. THEODOSIVS, Arcadius, & Honorius AAA. Comitibus, (b) & Magiſtris (c) vtriuſque (d) militiæ.

NVNQVAM omnino negotiis (e) priuatorum, (f) vel tuitio militaris, (g) vel executio (h) tribuatur. Dat. pridie Idus (i) Febr. Conſtantinopoli, Theodoſio A. III. (k) & Abundantio V. C. Coss. [393.]

INTERPRETATIO. *Nec Comes, nec Miles, nec Magiſter in ciuilibus cauſis inter negotia priuatorum exactor, nec executor eſſe præſumat.* (l)

ALITER. *Nulli penitus in ciuilibus cauſis, militaris vel tuitio, vel exſecutio deputetur.*

NOTAE.

(a) Lex 1. *Cod. Iuſt. eod. tit.* GOTHOFREDVS.

(b) *Comitis* dignitas addita Magiſtris militum. vid. *Notitiam*, IDEM.

(c) Veluti *Abundantio, Stilichoni*, aliiſque, quos quinque & eo plures in Imperii ſui parte Theodoſius M. inſtituerat. Zoſimus teſtis, qui & de eo conqueritur *lib. 4. c. 27.* v. & *Notitiam Imperii*, quæ ſub Theodoſio iun. poſt eius conſcripta circa A. D. 427. vt ipſe ſupputo. IDEM. In edit. Sichard. legitur, *Magiſtratibus*: ſed confirmat receptam lectionem Cod. Wurceburg. RITTER.

(d) *Peditum*, vel *Equitum*. Hæc *vtraque militia* dicitur. GOTHOFREDVS.

(e) *In negotiis*, Cod. Iuſt. quo nil opus erat. IDEM.

(f) *Priuatorum*, de huius vocis ſignificatu mox dicam. IDEM.

(g) *Militis*, in Cod. Wurceburg. errore librarii. RITTER.

(h) *Interceſſio* dicitur in *l. 1. inf. de lucris officiorum.* v. quæ noto *ad l. 1. inf. de pignoribus.* GOTHOFREDVS.

(i) In edit. Sichard. & Cuiacian. *Cal. Febr.* in margine tamen *Idus* notatur; & ita quoque legit Cod. Wurceb. RITTER.

(k) *IIII.* edit. Sichard. male. IDEM.

(l) Abeſt hæc interpretatio a Cod. Wurceb. & edit. Sichard. In Cuiaciana vero deſideratur altera. IDEM.

COMMEN-

COMMENTARIVS.

TVITIONEM, vel EXECVTIONEM *militarem* Comites Duceſque rei militaris, imo & Magiſtri militum vtriuſque militiæ (ſiue Peditum, ſiue Equitum) quibus hæc lex inſcribitur, priuatorum negotiis quibuſcumque tribuere, præbere, *hac l.* prohibentur a Theodoſio M. A. D. 393. quod etiam Interpres non male vidit, adſcita in conſilium Legis inſcriptione, vbi de tribus videodum eſt: *de tuitione, & executione militari; de priuatorum negotiorum appel-* P.56. *latione*; taodem, *quis huius legis ſenſus ſit.* TVITIO eſt, legitimum præſidium, quod iuſte timentibus a potentiorum violentiis, & impreſſionibus, officio Iudicis dabatur, ſecuritas, ἀσφάλεια; vnde & Tuitionis præſidium *l. 36. inf. de nauiculariis, Sauuegarde:* de cuiuſmodi Tuitionibus Caſſiodorus multa *Lib. II. ep. 29. III. ep. 27. IV. ep. 27. V. ep. 37. & 39. in fin. lib. VII. ep. 39.* quæ a Principe Iudiceue priuatis, Eccleſiis, Iudæis, aliiſque ſubinde concedebantur, qui & formulam eius proponit, *d. lib. VII. ep. 39.* de qua etiam *ad d. l. 36.* EXECVTIO MILITARIS Tuitioni proxima eſt, quam Iudex ipſe Ciuilis extra ordinem implorabat, eum Ciuile Officium aduerſus vim quoruodam præualiturum non videbatur, *h. l. & l. 31. inf. de Epiſcopis*, vbi ea graphice deſcribitur, & *l. vlt. Cod. Iuſt. de his qui latrones. l. 1. Cod. Iuſt. de Off. Præf. Auguſt.* quæ & militare, ſeu militum auxilium dicitur, *d. l. 1. Cod. Iuſt. de Off. Præf. Auguſtalis*, & *d. l. vlt.* armatæ apparitionis præſidium, *d. l. 31.* deque eadem re eſt *lex 8. Cod. Iuſt. de offic. Rector. prou.* Cum hac vero *militari executione* non eſt confundenda *Manus militaris*, etſi ad eundem finem comparata, quod tamen hactenus fit, cuius mentio fit in Digeſtis: cui locus fuit, cum reſtituere iuſſus quis Iudici non pareret, *l. 68. D. de rei vindicat.* Item ad inducendum aliquem in poſſeſſionem, vel ad eiiciendum aliquem a poſſeſſione, *l. 1. § 2. D. ſi ventris nomine.* Illis locis quippe manus militaris, vel miniſtrorum, eſt ipſius Iudicis ciuilis armata cohors, eodemque ſenſu militaris interceſſio dicitur, *l. 1. inf. de lucris officiorum.* Hæc vero, qua de nunc agimus, & de qua inſuper *trib. illis legib.* agitur, eſt extraordinaria alterius Iudicis armati ſeu militaris, non ſufficiente Ciuili, tuitio, vel executio, *Confort-main.* Secundo loco *hac l.* videndum, quid per *priuatorum negotia* exaudiendum ſit: eſt enim *priuatorum* appellatio ambigua. *Priuati* modo omnes, Imperatoribus oppoſiti, quantauis etiam dignitate prædiri, vt *l. 1. de expenſis ludorum. l. 3. de metatis, l. 5. de operib. publ. l. 54. de curſu publico.* Modo priuati, poſitis in dignitate opponuntur, vt *l. 44. de curſu publ.* ſicut & apud Libanium ἰδιῶται *ſine orationis* κατὰ τῶν εἰσιόντων. Chryſoſtomus πρὸς τὸν Θεόδωρον ἐκπεσόντα, *ad Theodorum lapſum Paraneſ. 2. T. IV. Oper. pag. 588. edit. Antw. Royeri de Nommeceio.* καὶ ὁ χθὲς ἄρχων, σήμερον ἰδιώτης. *Et qui paullo ante iudex erat, fit repente priuatus.* Modo priuati militibus oppoſiti, qui alias pagani, vel etiam πολῖται, vt io *leg. 3. ad leg. Corn. de ſicariis. l. 2. de falſa moneta. l. 5 de teſtamentis. l. 3. de immunitate conceſſa. l. 2. de terris limit. l. 21. de pœnis.* quo ſenſu & Lamprid. *Alexand. Seuero c. 58.* & Ambroſius *in paſſion. Agnetis Orat. 90. T. III. Opp.* (a) Quomodo & Græci ἰδιώτης & στρατιώτην opponunt: Vid. Iulianum *Orat. ad S. P. Q. Ath.* Syneſium *ep. 143.* Chryſoſtomum non vno loco, inter alia, *homilia 61. in Matth.* De quo plura dixi in Diſcurſu hiſtorico *ad d. l. 3. ad L. Cornel. de ſicar. num. 8.* Et hoc ſenſu Interpres *ad hanc l.* priuatorum negotia per ciuiles cauſas explicaſſe videtur: nam & ita ciuilis pars militari opponitur, *l. vn. qui a præbitione tironum.* Negotium ciuile Am. Marcellino *lib. 21. c. 16.* Et Symmachus *lib. IX. ep. 106.* Vegetius *lib. 1. cap. 5.* *Tunc plures militiam ſequebantur armatam: necdum enim ciuilis pars florentiorem abduxerat iuuentutem.* Sidonius Apollinaris *Panegyrico Maioriani. v. 565.*

> *Qui cum ciuilis diſpenſet partis habenas*
> *Suſtinet armati curas.*

Et hoc vero ſenſu *priuatorum negotia* accipienda hic ſunt, imo & oppoſite quoque ad *publica*, & ſic κατ' ἀντιδιαστολὴν cauſarum, & negotiorum publicorum. Vetat ſcilicet *hac lege* Theodoſius M. tuitionem, vel executionem militarem a Comitibus, Tribunis, Magiſtris militum præberi, vbi priuatorum negotium geritur in lite priuata, vt loquitur *lex 10. inf. de palat. S. L.* io re haud abſimili, ſuo quippe Marte ea decurrere debent, iiſque Iudicum ordinariorum apparitio ſufficit, alioquin ſi militaris hic admitteretur, omnia ſuſque deque facile ferrentur. In publicis igitur tantum negotiis tuitionem, vel executionem militarem admittit *hac lege* Theodoſius. Quod & aliæ leges comprobant, in quibus de negotiis tantum publicis, præbendaque in his tuitione, vel executione militari agitur: veluti ad defendendos ab iniuria Nauicularios, qui annonæ publicæ ſubuehendæ ſeruiebant, *l. 36. de nauiculariis*, quæ proinde cum *hac l.* neutiquam pugnat, quod hactenus viſum. Item, ſi latrones in poſſeſſionibus degentes ſeu latitantes erui oporteat, *d. l. vlt. Cod. de his qui latrones.* Ad ſolutionem item tributorum, *l. 1. Cod. de officio Præf. Auguſtalis.* quæ & ipſa eſt Theodoſii M. Ad Eccleſiarum ſecuritatem, in ſpecie *d. l. 31. inf. de Epiſcopis.* cuius hæc ſunt verba: *Quod ſi multitudo violenta ciuilis apparitionis executione, & adminiculo ordinum poſſeſſorumue non potuerit præſentari, quod ſe armis aut locorum difficultate tueatur, Iudices Africani armata apparitionis præſidium, datis ad Virum Spectabilem Com. Africæ literis, prælatæ legis iſtius tenore depoſcant, vt rei talium criminum non euadant.*

Et ita quidem *hac lex* accipienda eſt, intraque terminos ſuos coërcenda: & idem Theodoſius tamen antea anno 386. abſolute vetuerat *l. 8. Cod. de off. Rector. prou.* militem, interceſſorem, id eſt, executorem a Iudicibus prouinciarum, cuiuſcumque litigatoris petitione, in quolibet ſiue priuato ſiue publico negotio tribui. Nam quod de iuriſdictione militarium Iudicum in ciuilibus negotiis prohibita dicitur *l. 2. & 9. inf. de Iuriſd.* vt & quod de prohibita in priuatos, id eſt, non militantes iuriſdictione, definitur *d. l. 9. & l. 1. Cod. Iuſt. de off. Magiſtri mil. l. 2. Cod. de off. milit. Iudicum.* ea ad *hanc legem* proprie non pertinent. Viroque forte ſenſu Am. Marcellinus *lib. XXI. cap. 16.* dixerit: Conſtantium *non permiſiſſe Magiſtro Equitum ciuile negotium contingi*; Theodoſiano ſæculo tacite id exprobrans.

(a) Vid. quæ notat ad *Lampridii* locum Caſaubonus, & adde verba ex orat. Iuliani ad milites apud *Marcellin. Lib. XXI. cap. 5. Obſeruate, ne impetu gliſcentis arderis in priuatorum damna quiſquam veſtrum exſiliat.* Item *Lib. cit. c. 12. Nec priuatorum vtilitates in tempore aſſlagranti deſpiciens.*

P. 57.

DE OFFICIO IVDICVM OMNIVM.

TITVLVS X.

Lib. I. Cod. Ivst. Tit. XLVIII. *De officio diuerſorum Iudicum.*

Matremfamilias *domo ſua non extrahendam.*

I. (a) Imp. Constantinvs A. ad Domitium Celſum (b) Vicarium. (c)

NEmo Iudex, Officialem (d) ad eam domum, in qua Materfamilias agit, (e) cum aliquo Præcepto (f) exiſtimet eſſe mittendum, vt eandem in publicum protrahat: cum certum (g) ſit, debita (h) eius, quæ intra domum, conſiderato ſexu, ſemet contineat, domus eius, vel cuiuſcunque rei habita diſtractione, publicis neceſſitatibus (i) poſſe ſeruari. (k) Quod ſi quis in publicum matremfamilias poſthac crediderit protrahendam, inter maximos reos, citra vllam indulgentiam, capitali pœna, vel exquiſitis (l) potius exitiis, ſuppliciiſque, plectatur. Dat. III. (m) Id. Ianuar. Treueris, Sabino & Rufino Coss. [316.]

Interpretatio. *Nullus Iudicum matronam in domo ſua reſidentem, per quemcunque Apparitorem ad publicum æſtimet* (n) *protrahendam, ſed circa eam, pro ſexus reuerentia, conuentio honeſta ſeruetur: cum ſi quid eam debere conſtiterit, conſtrictis eius auctoribus poſſit exolui. Nam ſi quis contra fecerit, ſummo ſupplicio ſe afficiendum eſſe cognoſcat.*

NOTAE.

(a) Lex 1. *Cod. Iuſt. eod. tit. de Officio diuerſorum Iudicum.* GOTHOFREDVS.

(b) Male in Til. *ad Domitium, vel Celſum* VV. CC. Quaſi ad duos hæc lex emiſſa ſit. *Domitio* huic *Celſo* inſcribitur Anno ſuperiore 315. *lex 1. ad l. Fabiam de Plagiariis.* vbi nominatim *Vicarius Africæ* vocatur. Ad eundem Domitium Celſum Vicarium Africæ extat Conſtantini M. epiſtola aduerſus Donatiſtas, vt & altera ad eundem, Petronii PP. quas a P. Pithœo elatas refert Baronius *Anno 314. num. 66. & num. 70.* IDEM.

(c) Ad *Vicarium* cura rei tributariæ reſpiciebat. vid. *l. vn. ſup. de Off. Vicarii.* IDEM.

(d) *Aliquem* addit Cod. Iuſt. quo nil opus erat. IDEM. Edit. Sichard. *ex Officialibus.* RITTER.

(e) *Degit* Cod. Iuſt. GOTHOFREDVS.

(f) *Præceptum* Iudicis ſcil. IDEM.

(g) Id eſt, cum omnino poſſint. Eadem formula *in l. 19. D. de in ius voc.* IDEM.

(h) *Debita*, publica ſcil. id eſt, *Tributa*, mox vt oſtendam: dixi iam ad *l. 6. ſup. de diuerſ. reſcriptis.* IDEM.

(i) *Neceſſitates* publicæ, ſunt debita ſeu tributa publica. IDEM.

(k) Id eſt, exigi, haberi. IDEM.

(l) Iſta, *vel exquiſitis potius exitiis ſuppliciiſque*, recidit Tribonianus. IDEM.

(m) *IIII. Id. Aug.* Cod. Iuſt. male. IDEM. *Sabiniano* pro *Sabino* eſt in Edit. Cuiacian. RITTER.

(n) Edit. Sichard. atque Cuiacian. *in publicum exiſtimet*, quod accuratius eſt. IDEM.

COMMEN-

COMMENTARIVS.

MATREMFAMILIAS, id eſt, honeſtam feminam, domo extrahi, etiam ob publicum debitum, Iudicis præcepto, vetat *hac l.* Conſtantinus M. A. D. 316. idque per Africam, propoſita grauiſſima pœna, de qua mox: de ipſa enim primum prohibitione, & vt rem a fonte arceſſam, Iure equidem Attico, reus, cum latitabat, de domo in ius vocari extrahique poterat: verum apud Romanos, vt maxime is, qui domi erat, in ius vocari poſſet, de domo tamen extrahi non potuit, *l. 18. 19. 20. 21. D. de in ius vocando. l. 103. D. de regulis iuris.* (a) Id ius cum poſtea abrogatum fuiſſet, vel ſaltem ei derogatum, nihilominus Matribusfamilias ſeu Matronis (qua voce vtitur Interpres) antiquum ius ſeruauit Conſtantinus M. *hac l.* verecundiſſimus Principum, ob matronalem videl. verecundiam, *quæ intra domum conſiderato ſexu ſemet contineat*, vt ipſemet ait. Matronarum, inquam, maieſtati, vt loquitur Afranius *in ſuſpecta* apud Nonium Marcellum *voce, Sanctitudo*, & Liuius *lib. 34. cap. 2.* ſeu, vt Græci loquuntur, matronali verecundiæ τῇ αἰδῷ. Nam & cæteroquin pudor, verecundia feminarum intra domum *conſiderato ſexu* ſemet continere debet, vt *hac l.* dicitur: neque in publico conſpici, quomodo Iuſtinianus non ineleganter *l. 6. Cod. Iuſt. de receptis arbitris.* mulieres *ſuæ pudicitiæ memores*, & operum quæ eis natura permiſit, & a quibus eas iuſſit abſtinere, ab omni iudiciali agmine ſeparari voluit. Imo idem Conſtantinus feminas *in contumeliam matronalis pudoris* irreuerenter irruere, & conuentibus virorum vel iudiciis intereſſe noluit, *l. 21. Cod. Iuſt. de procuratoribus*, quæ pariter, vt hæc noſtra, ad Africam pertinet. Eademque ratio eſt, cur viduæ incuriæ & negligentiæ gratia fiat in *ſp. l. 4. inf. de falſa moneta.* quæ & ipſa Conſtantinum auctorem habet. Quare & tributum iam iſtud olim *matronali verecundiæ, ne in ius vocanti matronam, corpus eius attingere liceret, vt inuiolata manus alienæ ſtola tactu relinqueretur*, vt Valerius Maximus ſcribit, *lib. II. cap. 1. n. 5.* vt domus ſua cuique ſacra eſt, ita matronæ ſtola, quomodo & virgini prætexta. De domo igitur ſua materfamilias ſeu matrona extrahi *hac l.* prohibetur, ea quoque ratione, quæ hic redditur; cui
P. 5. reſpondet omnino illa in *l. 19. D. de in ius vocando. ſatiſque pœna ſubire eum. ſi non defendatur & latitet*, CERTVM EST *quod mittitur aduerſarius in poſſeſſionem bonorum eius.* Porro id ſingulare eſt, quodque hic ampliationis vicem obtinet, quod *huius l.* ſpecies ad publica debita proprie pertineat: atque adeo id ſtatuatur, ne ob publica quidem debita Iudicis præcepto matremfamilias domo extrahi oportere. Id enim oſtendit, non tantum vox *debita*, ibi, *cum certum ſit, debita eius:* quæ vox ad publica debita quoque & ſignate ſæpe pertinet; de quo fuſe ſemel, *ad l. 6. ſup. de diuerſis reſcriptis.* verum illa expreſſiſſime, *Publicis neceſſitatibus*, quod Gloſſa etiam agnouit. Quare erroneum iam eſt, quod Baronius *Annalium Eccleſiaſticorum tomo III. anno 316. num. 71.* notat, huic Legi occaſionem dediſſe Tyrannorum & Iudicum libidinem in Chriſtianas potiſſimum feminas furentium, eaſque paſſim magna contumelia e domorum penetralibus per Apparitores ad ſæua Iudicum tribunalia trahentium. Primum enim huic legi occaſionem dedit, non Chriſtianæ religionis fauor vel reſpectus, verum in vniuerſum matronarum quarumcunque verecundia. Secundo, non Tyrannorum libido huic legi occaſionem dedit, verum ſumma dubitandi ratio in ſpecie propoſita, a tributorum inquam ſeu debitorum publicorum fauore, qui id ſuadere videbatur, vt tum ſaltem materfamilias domo extrahi poſſet. Tertio, neque etiam Tyranni amplius vlli ab hoc quadriennio in Africa erant, ad quam hæc lex pertinet. Quapropter nihil ea ad Eccleſiaſticos Annales facit, niſi quatenus ea matronalis reuerentia etiam Gentilium ſancitur, cuius præcipua cura eſſe debet ex præſcripto religionis Chriſtianæ. Sane & ita Iuſtinianus matronam ex cauſa debiti ſeu tributi carcerem pati, ſeu cuſtodiæ tradi vetuit, *Nouell. 134. c. 9.* quod tamen hodie non vſquequaque obtinet: v. de eo Robertum *rerum Iudicatarum 6.* Neque tamen hæc lex noſtra, quod vulgo credunt Interpretes, ad incarcerationem pertinet, id eſt, non vetat matremfamilias incarcerari, ſed tantum domo extrahi.

Duo ſuperſunt ad *hanc leg.* diſcutienda. Quid ſibi primum velit Interpres his verbis: *cum ſi quid eam debere conſtiterit, conſtrictis eius auctoribus poſſit exolui:* ad explicationem videl. eorum, *cum certum ſit, debita eius*, &c. *domus eius, vel cuiuſcunque rei habita diſtractione, publicis neceſſitatibus poſſ ſeruiri.* Fuit tempus, cum crederem hic reſtituendum, *diſtractis eius auctione rebus.* verum nil opus. Interpretis quippe verba ex ſæculi eius vſu accipienda ſunt, quo ſcilicet ſi mulier conueniretur, per virum ſuum, aut per quam voluiſſet perſonam reſpondere poterat, remque tranſigere. Atque hi illi ſunt *Auctores* mulieris. Quod ius etiam probauit Iuſtinianus *Nouella 134. cap. 9.*

Alterum eſt, *Pœnæ acerbitas*, quam Conſtantinus M. minatur Iudici matremfamilias e domo ſua extrahenti. *Inter maximos*, inquit, *reos citra vllam indulgentiam capitali pœna, vel exquiſitis potius exitiis ſuppliciiſque plectatur.* Quibus poſtremis verbis Conſtantinus *ignis ſupplicium* comminari videtur, Tribonianus vero de crucis ſupplicio accepit: qua cauſa ea repudiauit, & in totum quantopere facinus illud auerſatus ſit Conſtantinus, quatuor rebus oſtendit. I. Inter *maximos* ſcil. *reos*, id facientem habendum ait: II. & *Capitali pœna* plectendum: III. imo *exquiſitis exitiis ſuppliciiſque:* IV. Tandem *indulgentiæ* omnis ſpem præcidit. Fuit hoc ſcil. & alias Conſtantini ingenium, vt pœnarum acerbitatem intenderet, vt aliis exemplis *hoc Codice* palam fiet.

(a) Aut ſunt intelligenda recentiora tempora, aut errat noſter. *Leges* enim *Duodecim* abunde teſtantur, olim fuiſſe domo extractos, & hiſtoria Romanæ Reipubl. exemplis id confirmat.

De EVOCATIONIBVS *cauſarum, & perſonarum, e foro ordinario, ad Principem.*

II. (a) Idem A. Andronico. (b)

I. SI contra pupillos, viduas, (c) vel morbo (d) fatigatos, & debiles, impetratum fuerit Lenitatis noſtræ Iudicium, (e) memorati a nullo noſtrorum Iudicum compellantur Comitatui (f) Noſtro ſui copiam fa-

cere: Quinimo intra prouinciam, in qua litigator, (g) & teſtes vel inſtrumenta ſunt, experiantur iurgandi (h) fortunam: (i) atque omni (k) cautela ſeruetur, ne terminos (l) prouinciarum ſuarum cogantur excedere. II. Quod ſi pupilli, vel viduæ, aliique fortunæ iniuria (m) miſerabiles, Iudicium noſtræ Serenitatis orauerint, præſertim cum alicuius potentiam perhorreſcant, (n) cogantur eorum aduerſarii Examini Noſtro ſui copiam facere. Dat. XV. Kal. Iul. (o) Conſtantinopoli, Optato & Paulino Coss. [334.]

INTERPRETATIO. *Quicunque* (p) *aduerſum pupillos, viduas, & ægrotos,* (q) *noſtra præcepta meruerit, eos de locis ſuis commouendi, vel extra Prouinciam ſuam vſquam penitus protrahendi, licentiam ſubmouemus, vt* (r) *ibi cauſam ſuam dicant, vbi inſtructiores* (s) *eſſe, & teſtimonia poſſint facilius inuenire. Sane ſi ipſi, quorum fatigationi conſulimus,* (t) *nos crediderint expetendos, huic voluntati eorum veniendi aditum non negamus; ita vt aduerſarii eorum ſub præſentia Principis adeſſe per Rectorem prouinciæ compellantur.*

NOTAE.

(a) Lex vn. *Cod. Iuſt. quand. Imperator inter pupillos*, &c. GOTHOFREDVS.

(b) *Andronici* huius nulla alibi mentio occurrit hoc Codice. IDEM.

(c) *Vel viduas*, Cod. Iuſt ἀσυλήτως, per ἀσυλήτων eleganuus *pupillos, viduas*, &c. IDEM.

(d) *Diuturno morbo*, Cod. Iuſt. quo nil opus erat. *Morbo fatigati* dicuntur, qui diuturno morbo fatigantur, vexantur. Hæc enim vis eſt vocis, *fatigandi*: cuius rei exempla varia v. *in Gloſſ. Theod.* Am. Marcellino, & Symacho. IDEM. *Fatigatas* in edit. Sichard & Cuiac. quod recte noſter reiicit, confirmat etiam lectionem receptam Cod. Wurceb. RITTER.

(e) *Iudicium* Principis *hic* & rurſum *inf.* pro Reſcripto, vel certe pro examine, vt *in fine leg.* Ceterum & hoc exemplum innumeris aliis connumerandum, quibus Principes Reſcriptis ſuis deferri noluerunt: quæ collecta exhibet
P. 59. Paratitl. *de diu. Reſcriptis* GOTHOFREDVS.

(f) *Comitatus* eſt, vbi Princeps eſt: de quo in *Gloſſ. Theod.* Et ſic Comitatui noſtro, id eſt, præſentiæ noſtræ, mox & examini, vt *infr.* non vero eorum, quibus Princeps delegauit, quod Accurſius hic perperam adiecit. IDEM.

(g) *Litigatur* edit. Sichard. id vero ſtare non poteſt. *Litigator* Cod. Wurceb. RITTER.

(h) *Iurgandi* vox, pro *litigandi*, v. *Gloſſ. Theod.* GOTHOFREDVS.

(i) *Fortuna, fatum*, id genus alia de cauſis. IDEM.

(k) *Omnis*, Cod. Iuſt. male: *omni cautela*, id eſt, quibuſcunque cautelis: Iocularis enim lapſus eſt Accurſii, qui hoc de cautela iudicio ſiſti accepit. IDEM.

(l) *Termini* Prouinciarum *h. l.* & *l.* 10. 16, *infr. de accuſationib.* regulariter non tranſgrediendi. IDEM.

(m) De hac voce mox. IDEM.

(n) *Perhorreſcunt*, Cod. Iuſt. melius hic, *cum perhorreſcant*, cauſaliter. IDEM.

(o) *Iun.* Anianus Rhem *Kal. Iul.* Cod. Iuſt. IDEM.

(p) *Si quicunque*, Cod. Wurceburg. incipit. RITTER.

(q) Al. *infirmos*. GOTHOFREDVS. Ita legit Edit. Sichard. & Cuiacian. RITTER.

(r) *Sed*, edit. Sichard. & Cuiacian. quod rectius. IDEM.

(s) *Inſtructores*, edit. Sichard. id non abſonum eſſe, patebit etiam ex iis, quæ a noſtro ad legis antecedentis interpretationem obſeruata ſunt. IDEM.

(t) *Conſulemus* in Cod. Wurceb. IDEM.

COMMENTARIVS.

EVOCARI e longinquo, exhiberi, extra forum ſuum ordinarium ἑλκεσθαι εἰς τὴν ὑπερορίαν non poſſe Principis Reſcripto, ad Comitatum eius, ad cauſam videlicet coram Principe diſceptandam, hæc tria perſonarum genera, *pupillos*, *viduas*, *fortunæ iniuria miſerabiles*, id eſt morbo fatigatos, & debiles, definit *hac l.* Conſtantinus M. Contra, ab his aduerſarios ad Comitatum, & Curiam examenque Principis euocari poſſe: trahere ſcilicet poſſunt, non trahi. Euocari ſcilicet olim quandoque extra forum ſuum & competens, ſeu extra prouinciam ſuam extra ordinem, cauſæ, ſeu litigatores Reſcripto Principis poterant, petente ſcilicet altero ex litigatoribus, iuſta aliqua probabilique de cauſa: veluti propter potentiam aduerſarii, quam quis perhorreſcat, vt *hac ipſa l.* indicatur, & *Nouella Marciani* 1, vel Iudicis inimicitiam, Am. Marcell. *lib.* 27. *cap.* 7. de Valentiniano Imp. *Ad hanc inclementiam* illud

illud quoque accedebat dictu dirum, & factu, quod ſi quis eum adiſſet, Iudicium POTENTIS INIMICI *declinans, aliumque ſibi poſtulans dari: hoc non impetrato, ad eundem, quem metuebat, licet multa prætenderet inſta, remittebatur.* Idque dupliciter. Primo quidem, cauſa quandoque euocabatur, remittebaturque ad alium Iudicem & extraordinarium, idque varie adhuc, quomodo explicabo ad *l. 9. inf. de Iuriſdict.* vt præter Paulum, *lib. V. ſenten. tit. 5. §. 1.* docet *d. lex 9. inf. de Iuriſdict. l. 4. 5. de denuntiat. vel edit. reſcripti. l. 1. de dilationibus. l. 7. de nauiculariis.* exceptis nonnullis perſonis, quibus id priuilegii datum, ne ad extraordinarium Iudicem ex Reſcripto euocari poſſent, ſeu ne vltra terminos ciuitatis ſuæ iuberentur ſui præſentiam exhibere: veluti Nauicularii Orientis, *d. l. 7. de nauiculariis.* vt & Sacerdotes & Curiales, *l. 60. inf. de Decurionib.* Nonnullis item negotiis exceptis. Accuſationes enim & criminalia iudicia peregrina extra prouinciæ terminos prohibita, *l. 10. 16. inf. de accuſat.* Sed & continentiam cauſæ diuidi extra fines ciuitatis vetitum, *l. 2. inf. de Iudiciis.*

Altera euocationis ratio erat, de qua proprie eſt hæc lex, ad Principis videlicet Comitatum, præſentiam, & examen, ſic vt Princeps cauſæ examen, iudiciumque ſibi vindicaret, Parteſque prouinciæ ſuæ terminos excedere cogerentur, & Principis Comitatui, ſeu examini ſui copiam facere, ibique iurgandi fortunam experiri. Cuius moris & euocationis ad Comitatum Principis varia exempla occurrunt in epiſtolis Theodorici R. apud Caſſiodorum. Et hæc quidem ſic, vt petentibus tantum id tribueretur, non vero quiſquam eo protinus adigeretur, de quo hic locus eſt *IV. Var. 40. Veſtris intentionibus reſponſurus occurrat, ſeu ad Comitatum venire, ſeu in competenti foro iurgare maluerit, quia nullis neceſſitatem longinquitatis imponimus, niſi qui ſuis hoc commodis expedire cognoſcunt. In locum ſiquidem beneficii noſtram præſentiam damus, & ideo non decet inuitis imponi, quod meretur optari.* Id, inquam, ſæpe fiebat, probabili aliqua de cauſa, & pro conditione perſonarum. Quo ſpectat æquiſſima, humaniſſimaque hæc Conſtantini M. conſtitutio, quæ Euocationis huius ad Principem vſum indulget pupillis, viduis, morbo fatigatis, debilibus, & ſic fortunæ iniuria miſerabilibus perſonis, (de quibus v. quæ tractat Rebuffus *tract. de ſententiis prouiſionalibus art. 3. gloſ. vlt.*) puta vt ex Reſcripto Principis e foro competenti aduerſarios ſuos ad Principis Comitatum ſeu examen euocare poſſint. Cuius euocationis in pupillorum fauorem exemplum exhibet quoque Theodoricus Rex apud Caſſiodorum *IV. Var. 9.* vbi & hæc ratio redditur, quod ſcilicet multorum iniuriis expoſiti ſint pupilli, eorumque adoleſcentia peruia videatur incommodis, cum facile poſſit ſubrepi iuuenibus deſtitutis. Huic vero rationi proximum eſt, quod idem ſcribit *I. Var. 8. Sic æquitatis libra ſeruabitur, ſi auxilium largiamur imparibus, & metum noſtri, pro paruulis, inſolentibus opponamus. Fortuna minor Principem quærit.* Verum totam hic *epiſtolam 8. Lib. IV.* ſterni oportet: *Innocentiæ profeſſio eſt, noſtram elegiſſe præſentiam, vbi nec* VIOLENTIÆ *locus datur, nec auaritiæ vitia formidantur. Maurentius atque Paula, patris auxilio nudati, multorum ſe* INIVRIIS *teſtantur exponi: quorum* ADOLESCENTIA PERVIA *videtur* INCOMMODIS, *cum facile poſſit ſubrepi vel iuuenibus deſtitutis: & ideo noſtrum merentur præſidium, a quibus ſe calliditas non abſtinet improborum. Proinde Sublimitas veſtra tenorem præſentis iuſſionis agnoſcens, ſupra memoratos adultos, ſi quis iurgantium pulſare voluerit,* AD NOSTRVM COMITATVM *nouerit* DIRIGENDOS, *vbi & innocentia perfugium, & calumniatores ſui poſſunt inuenire diſtrictum.* At non item ipſi Reſcripto Principis euocari poſſunt. Cuius rei ſeu differentiæ ratio iſthæc a Græcis redditur, quod inhumanum ſit huiuſmodi perſonas σκύλλεσθαι ταῖς ὁδοῖς, id eſt, *vexari, & fatigari itineribus.* Imo hæc verior ratio reddatur, argumento horum verborum in *hac l. præſertim cum alicuius potentiam perhorreſcant:* quæ verba etſi implicent caſum minus dubitabilem, & magis fauorabilem, attamen ordinariam hanc cauſam euocationis extraordinariæ indicant. Nempe quod non ſicut ætas, & conditio eorum, aliorum iniuriis & potentiæ expoſita eſt, ita & ipſi iniuriæ & potentiæ ſuæ terrorem aduerſariis obiicere poſſint. Pupilli, & viduæ potentiam perhorreſcere nemo poteſt, aliorum vterque poteſt. Et vero propter ipſam hanc rationem, cum Marcianus *cit. Nouella 1.* prohiberet aliquem de prouincia ad Comitatum exhiberi, hanc tamen nominatim ſpeciem excepit, *propter poteſtatem aduerſarii.* Sic ſane & olim in Gallia, pupilli, & viduæ aduerſarios ſuos ad *Curiam Chriſtianitatis*, vt vocabant, id eſt, ad Curiam Eccleſiaſticam euocare poterant: quod abrogatum, *Petro de Cuneriis*, acerrimo iurium Regiorum vindice fiſcique Aduocato. Circa hanc materiam etiam ex Hiſpanorum iure, circa caſus inquam, quos vocant, *Caſos de Corte*, multa Couarruuias *pract. qu. 6. 7.* Illud ſub finem addo, *miſerabiles* fortunæ iniuria perſonas *hac l.* vocari, quomodo & vocantur ab Honorio *in cap. 15. X. de foro compe-* P. 62. *tenti*, id eſt, quod initium *huius legis* oſtendit, debiles, & valetudinarios, morbo fatigatos. adde & pauperes, de quo ſtudio in pauperes, vide quæ noto *in Diatriba de Chorepiſcop. ad can. 11. Chalced.* Ad huius *legis* tandem illuſtrationem & praxim, vide quæ Menoch. *de arbitr. caſu 66.* & 77. Grat. *diſcept. for. cap. 182.* & Couarruuias *dictis quæſt. 6. 7.*

De PRAETORII *iudicialis inſtructione.*

III. (a) Imppp. GRATIANVS, Valentinianus, & Theodoſius AAA. Pars Actorum, (b) habitorum in Conſiſtorio (c) Gratiani Aug. Gratianus Auguſtus dixit. (d)

DET operam Iudex, (e) vt Prætorium ſuum ipſe (f) componat. (g) Cæterum Comiti, (h) neque Rectori Prouinciæ plus aliquid præſtabitur, (i) quam nos conceſſimus in Annonis, ſeu Cellariis, &c. Actum in Conſiſtorio, Merobaude II. & Saturnino Coss. [383.]

INTER-

INTERPRETATIO. *Iudicem Prætorium ſuum de proprio* (k) *debere componere,& nihil a Prouincialibus aliquid amplius petere, quam ei in Annonis, vel Cellariis a Principe fuerit deputatum.*

NOTAE.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* quia non ſatis expreſſa, & quia temporaria. *GOTHOFREDVS.*

(b) De hac inſcriptione dicam mox. *IDEM.*

(c) *Conſiſtoriani* inde Comites, de quibus *infr. ſuo tit. & ad l.3.ad L.Corn. de Sicar.cap.* 9. *IDEM.*

(d) *Dixit:* ita recte Til. Abeſt a Cuiac. & Pariſ. *IDEM.*

(e) Quicumque, ciuilis, militaris: nam mox ſequitur, *Comiti,neque Rectori Prouinciæ. IDEM.*

(f) *De proprio,* Interpres *IDEM.*

(g) *Componat,* id eſt, rebus neceſſariis inſtruat. *IDEM.*

(h) *Neque Comiti:* ita in *An. Reg. IDEM.* Cod. Wurceb. *cæterum neque Comiti neque Rectori:* & edit. Sichard. *cæterum nullus comiti,neque Rectori prouinciæ plus aliquid præſtabit. RITTER.*

(i) A Prouincialibus, ſcil. vt recte Interpres addidit. *GOTHOFREDVS.*

(k) Librarius in Cod.Wurceb. *Prætorium ſuum* memoria tenens,ſcripſit oſcitanter quoque *de proprium. RITTER.*

COMMENTARIVS.

PRÆTORIVM ſuum neceſſariis rebus, *Iudicem* militarem, ciuilem, ſeu Comitem & Rectorem prouinciæ ipſum, de ſuo ſcilicet ſeu de proprio, vt Interpres recte, ex aononis & cellariis ſibi *conceſſis,* decretis, conſtitutis, *componere,* i. e. inſtruere debere; non vero eo nomine a Prouincialibus aliquid amplius petere. (quod Interpres hic recte ſuppleuit) poſſe, definit Gratianus Imp. *hac leg.* quæ pars eſt Actorum habitorum in Conſiſtorio eius. Quomodo & Cooſtantious M. *l. 4. inf. de curſu publico,* vetuit, Præſides, Rationales, cæteroſque, quibus propterea Reſpublicæ annonas, eorumque pecoribus alimenta ſubminiſtrabant, agminales ſeu parauceredos exigere: *Extra functionem* ſcilicet *publicam,* vt Interpres in Cod. Rhem. ad *hanc l.* notat, id eſt, præter ſolemnia ſibi deputata nihil a prouincialibus Iudices exigere debent. De quo *pluribus in in Codicis Legib.*& nominatim *lib. 7.tit. 9. de Salgamo hoſpitib. non præb.*

Ad pleniorem *huius legis* intellectum, de quatuor videndum eſt: de *Prætorio,* & *Compoſitione eius,* de *Annonis* & *Cellariis,* tandem ſingularis *huius legis inſcriptio* illuſtranda erit. I. PRÆTORIA igitur Iudicum publica. (quorum etiam mentio fit *Matthæi 27. Marc. 9. Ioan. 19.* & de quibus plenius *l. 8. 35. vlt. de operib. publ.*) in prouinciis erant, idque ferme in ciuitatibus ad aggerem publicum, *l. 2. inf. ne quis in palat.* in quibus Iudices non tantum ius reddebant (de quo dictum quoque *l. 4. ſup. de off. Rectoris prouinc.*) verum etiam habitabant, vt docet quoque *l. 6 de metatis. l. 2. ne quis in Palat. man. l. vlt. Cod. Iuſt. de off. Rectoris prouinciæ. Nouella Iuſtin. 24. init.* Quare & rebus ad vitam neceſſariis, puta annoois & cellariis, inſtruebantur, quæ Iudices,ſeu Rectores prouinciarum de publico quoque conſequebaotur, vt hæc lex quoque teſtatur.

II. ANNONÆ vero & CELLARIA *hac l.* ſunt ſpecies, quas accipiebant viri in Dignitatibus conſtituti (Rectores puta prouinciarum, & Comites rei militaris, *h. l.* & *l. 32. inf. de erogat. mil. ann. l. 3. de curſu publ.* Rationales, cæterique, *d. l. 3.*) a Rebuſpublicis *d. l. 3.* & quidem ex Reſcripto Principis, ſeu pro modo conceſſionis a Principe factæ, vt hæc ipſa lex probat: cuius rei exempla plura apud Hiſtoriæ Auguſtæ Scriptores occurruot. *Cellaria* autem proprie conſiſtebant in vino & frumento, breviter in ſpeciebus, quæ ad eſum & potum pertinebant. Ita Conſtantius *l. 6. inf. de annona & trib. Vinum, quod ad Cellarii vſus miniſtrari ſolet.* Synopſis Baſilicon, *Lib. II. Tit. 2. cap. 43. de Verb. Signif.* τῷ τῆς τροφῆς ὀνόματι, καὶ τὰ βρώσιμα, καὶ τὰ πόσιμα περιέχεται. *Nomine victus & eſculenta & potulenta continentur.* In Gloſſis, Κελλάριον, & Κελλαρικὸν, *Penum* & *Penarium.* Quanquam Servius Honorat. in illud *Æneid I. v. 708. Cura penum ſtruere,* ſubtiliter inter *Penum* & *Cellarium* diſtinguit: quod *Cellarium* ſit paucorum dierum, vnde & in Cellam dicitur imperatum frumentum: *Penus* vero longioris temporis. Aſconius Pædianus ad ea verba Ciceronis *in Diuinat. in Cæcilium c. 10. frumentum in* CELLAM, interpretatur *Annonas Prætoris, quæ in frumenti certo numero præbebantur a prouincialibus.* Et poſt: *Frumentum decretum Prætori in* CELLAM, *hoc eſt in vſus cellæ.* Et recte vetus Interpres Lucæ *cap. 12. v. 24.* ταμεῖον *Cellarium* vertit. Hinc & *Cellarii,* qui hæc adſeruabant, quod notum: ſed & *Cellarienſes* ſpecies, *d. l. 32. de erogat. mil. ann. l. 16. de indulg. debitorum.* adde & *l. 9. eod. tit. Cellariorum* fit quoque mentio *Nouellæ Martiani de indulg. reliquorum, 2.* vbi *Cellaria,* & *debita Cellariis,* ponuntur medio loco inter debita ſacro ærario, & debita priuatæ rei & Dominicæ domui. *Annonæ* vero conſiſtebant in cæteris omnibus ſpeciebus, veluti auro, argento, veſtibus, capite animalis, miniſteriis, ligno, aliiſque, de quo omni Hiſtoriæ Auguſtæ Scriptores. Sic igitur *Annonarum* & *Cellariorum* appellatione veniebant omnes ſumptus & ſalaria Iudicum. Quæ P. 61.
& ipſa dabantur iis, quos Princeps ad Comitatum ſuum, vel alio publicæ rei alicuius ergo euocaret, ſiue in itinere per manſiones ſingulas, ſiue in eo ipſo loco, in quem euocabantur. Inſignis de eo locus apud Sulpitium Seuerum Aquitanicum ſcriptorem terſiſſimum, *hiſtoria ſacra lib. 2. cap. 41.* quam is ſcripſit A. D. 400. Quo loco de Epiſcopis Occidentalis Imperii a Conſtantio Imp. ad Synodum Ariminenſem euocatis agens, *Miſſis,* inquit, *per Illyricum, Italiam, Africam, Hiſpanias, Galliaſque Magiſtri* (noo *Magiſtris*) *Officialibus, acciti numeratiue quadringenti, & aliquanto amplius, Occidentales Epiſcopi Ariminum conuenere; quibus omnibus* ANNONAS *&* CELLARIA *dare Imperator præceperat: Sed id noſtris, id eſt Aquitanis, Gallis ac Britannis indecens viſum, repudiatis* FISCALIBVS, *propriis ſumptibus viuere maluerunt. Tres tantum ex Britannia, inopia proprii* PVBLICO *vſi ſunt, cum oblatam a cæteris collationem reſpuiſſent: ſanctius putantes,* FISCVM *grauare, quam ſingulos. Hoc ego Gaudium Epiſcopum noſtrum quaſi obtrectantem referre ſolitum audiui: ſed longe aliter ſenſerim, laudique attribuo Epiſcopos tam pauperes fuiſſe, vt nihil proprium haberent, neque ab aliis potius quam*

Digitized by Google

quam Fisco *ſumerent, vbi neminem grauabant: ita in vtriſque exemplum egregium.* Erat & alterum *Cellaris* genus, cuius meminit *lex 6. ſupr. de annona & trib.* ad Principis videl. vſus, quod ad alendum Imperatorem ab Italis ex annonariis regionibus præbebatur, de quo ad *eam legem* plenius.

III. Componere igitur Prætorivm ex Annonis & Cellariis ſibi conceſſis Iudex *h. l.* iubetur, ſeu de proprio, vt recte Interpres. *Componere* non eſt Prætorium ornare, quod Cuiacius minus penſe prodidit, *ad tit. Cod. de off. diuerſ. Iudic.* verum rebus neceſſariis inſtruere, quod ex *hac l.* liquido claret, puta ex poſteriore eius verſiculo: quæ alioquin ipſa *inſtruendi* vox hac in re propria eſt, *l. 21. inf. de annona & trib. l. 28. de ſuſceptoribus. l. 4. ſup. de off. Rectoris prouinciæ.* vbi etiam *inſtruere* & *inſtaurare* diſerte ſeparantur. Ambroſius *orat. de obitu Valentiniani: Ecce literæ de inſtruendis Manſionibus, inuectio ornamentorum Regalium, quæ ingreſſurum Imperatorem ſignificant.* *Parandi* quoque vox hac in ipſa re propria: vnde Manſio *parata* apud eundem Ambroſium *ſermone 5. in Pſalm. 118.* & ſequiore ſæculo *Parata.* Ergo Iudex *hac l.* rebus neceſſariis Prætorium ſuum componere, ſeu inſtruere de ſuo iubetur, idque vnum *hac l.* cauetur. Quare & in eo iterum lapſus Cuiacius, cum putauit duas hac conſtitutione ſententias, duo capita continere; nempe enim poſterior eius periodus nil aliud quam explicationem prioris continet: & hæc de Compoſitione, ſeu Inſtructione Prætorii. Alia vero ratio eſt *refectionis* Prætorii, eo quippe caſu a Prouincialibus eo nomine aliquid exigi potuiſſe teſtatur *lex 1. inf. de domib. ad rem priu. pertinentibus.* vbi plura. De Cura etiam Prætoru v. *l. vn. inf. de Comitib. & Tribunis ſchol.*

IV. Nunc de *Inſcriptione h. leg.* ſimul & *Subſcriptione* eius videndum eſt. Dicitur ſcil. ea *Pars actorum habitorum in conſiſtorio Gratiani Aug.* item *Actum in Conſiſtorio.* Eſt hæc ſcilicet lex Cognitionalis & Conſiſtorialis, quam Gratianus Imp. ipſe expreſſit ore ſuo, pronunciauit, cognoſcens ſuper negotio quodam in Conſiſtorio ſeu cum Comitibus ſuis Conſiſtorianis. Cuiuſmodi ſimiles inſcriptiones plures occurrunt: puta *l. 2. inf. qui bonis ex l. Iul. cedere. l. 1. inf. de iis quæ adminiſtr. l. 5. 8. de fide teſtium.* quibus addendæ e Cod. Iuſtin. *lex 2. de excuſat. muner.* & *l. 12. de pœnis.* Hæ ſcilicet leges omnes partes ſunt Actorum, ſeu rerum geſtarum dictarum in Conſiſtorio Principis, eo cognoſcente & pronunciante: vt cæteroquin *Acta* ſunt commentaria rerum geſtarum, ὑπομνήματα: *Conſiſtorium* vero (quod notiſſimum iam) locus, vbi cum Conſilio ſuo Imp. vbicunque tandem id ſit, conſiſtit, & exinde agit, deliberat, decernit; etiam in Theatro, vt forte in ſpecie *d. l. 12. Cod. Iuſt. de pœnis.* de quo plenius ad *d. l. 5. inf. de fide teſt.* De huius ipſius certe Gratiani Conſiſtorio locus eſt Auſonii in Gratiarum actione *cap. 19. In illa vero ſede, vt ex more loquimur,* Conſiſtorii, *vt ego ſentio, Sacrarii tui, nullus vnquam ſuperiorum aut dicenda penſius cogitauit, aut conſultius cogitata diſpoſuit, aut diſpoſita maturius expediuit.*

DE DEFENSORIBVS CIVITATVM. (a)

TITVLVS XI.

Lib. I. Cod. Ivst. Tit. LV. vide & *Nouellam Maioriani 5. de Defenſor. ciuit.*

(a) Id eſt, *Plebis.* Alii quippe erant Defenſores Senatorum, de quibus *l. 2. 3. inf. de prædiis Senator.* Eccleſiarum, de quibus *l. 38. infr. de Epiſcopis.*

PARATITLON.

Defensores, *l. 1. 2. 3. h. t. l. 4. de periculo & admin. tutor. l. 7. de cenſu. l. 12. de re militari. l. 12. 13. de paganis. l. 40. 45. 65. de hæreticis. l. 9. de Cenſitorib. l. 2. de lenonib. l. 3. de indictionib. l. vlt. de ſuperexact. l. 12. de exactionib. l. 19. de annona & trib. l. 59. de curſu publ. l. 25. de ſuſceptoribus.* vel plenius, Defenſores ciuitatum, *Rubr. huius tit.* & *l. 3.* ſeu *vlt. inf. de his qui propr. condit. l. 5. de exhibend. reis. l. 12. de exactionib. l. 4. infr.* p. 62. *ne ſanctum bapt. l. vlt. de fabricenſibus.* & *d. Nouell. Maioriani 5.* cuiuſmodi Defenſores ciuitatum memorat quoque Symmachus *lib. 1. ep. 71.* & *lib. 9. ep. 37.* item, Defenſores plebis *l. 8. infr. de donation.* Defenſores locorum, *l. vlt. de litorum & itin. cuſtod.* vindices vniuſcuiuſque ciuitatis, *l. vn. ſi quacunque præd. pot.*

His tribuitur ſolertia *l. vlt. de ſuperexact.* ſpectata fidelitas, *l. 12. de exaction.* probatiſſimi atque diſtrictiſſimi eligebantur, *l. vlt. h. tit.* Hi conſtituti erant in ciuitatibus, *dict. l. 8. de donation.* quæ habitantium frequentia celebres erant, *Nouella Maioriani 5.* vt & in oppidis, *d. l. 8.* antiqua ordinatione, ait Maiorianus *d. Nouell. 5.* Eum ſcilicet in finem, vt adeſſent diſciplinæ, & quotidianis actibus præeſſent, vt loquitur *lex 3. hoc tit.* id eſt, vt vnumquemque ciuium ab improbitatibus inſolentium vindicarent, *d. Nou. 5.* puta, vt plebem vel Decuriones ab omni improborum inſolentia & temeritate tuerentur, *l. 2. h. t.* vt naucleros ſiue mercatores commeantes, *l. vlt. de litorum & itin. cuſtod.* ab inſolentia, inquam, ſeu temeritate Magiſtratuum, ſeu Rectorum prouinciæ, *l. vn. ſi*

quacunque præd. pot. publicum munus agitantium, *l. 4. de iis quæ adminiſtr.* (Quæ *lex* Valentiniani & Valentis iungenda eſt *legi 1. Cod. Iuſt. de defenſor. ciuit.* & antiquiſſimam, quantum quidem mihi occurrat, *Defenſorum* mentionem continet:) Militum item, *l. 12. de re militari.* Lætorum, *in ſpec. l. 9. de Cenſitorib.* Litorum cuſtodum, *d. l. vlt. de litor. & itin. cuſtod.* Compulſorum, *d. Nouel. 5.* Exactorum, vnde factum etiam, vt Defenſores ipſimet, minores poſſeſſores, id eſt tenuiores (oppoſite ad potentiores) exigerent, *l. 12. de exaction.* Eorundem curæ incumbebat, vt prædelegationes celeberrimis in locis per bimeſtre ante illationem tributorum ad omnium peruenirent notitiam, *l. 3. de indictionib.* Item ab inſolentia *Suſceptorum:* exempli gratia, ne maioribus menſuris & ponderibus ſubiectis graui poſſeſſores damno afficerentur, *l. vlt. de ſuperexaction.* (quæ lex *Cod. Iuſtin.* ſub *hoc ipſo titulo* collocata eſt *penultima*) ideo etiam his præſentibus Suſceptores modum iugationis & illationum ſpecies perſcribere oportèbat (apochis ſcilicet) *l. 23. de ſuſceptoribus.* vt & his præſentibus aurum ſolui, *l. 19. de annona & trib.* Denique a lenonum *l. 2. infr. de lenonib.* latronum, homicidarum, adulterorum veſania & inſania, *l. 3. hoc tit. l. 5. de exhib. reis. l. 12. de re militari.* remotis eorum patrociniis *d. l. 3. h. t.* In hunc finem Prouinciales apud eos iniurias ſuas conteſtabantur, geſtaque & acta de his conficiebant, *l. 3. de ſuperexact. l. 5. de exhib. reis. l. vn. ſi quacunque præditus poteſt. l. 7. de cenſu.* Et hæc tamen omnia hactenus, vt ne reos in carcerem mittere poſſent, *l. 5. de exhib. reis.* vt ne multæ dicendæ ius haberent, nullaſque exercerent quæſtiones, *l. 2. h. t.* verum vt reos tantum cum geſtis ad Iudices deferrent, & dirigerent, *l. 5. de exhib. reis. l. 3. de ſuperexact. l. 12. de paganis. l. 59. de curſu publico.* vel ad Principem referrent, *l. 12. de re militari.* vid. & *l. vlt. de litorum, & itiner. cuſtod.* Ad Defenſurum quoque curam pertinebat, inſpicere, ne Curiæ, vel Collegia vacuarentur, *l. 3.* ſeu *vlt. qui cond. prop. l. vlt. inf. de fabricenſibus.* ne quis curſum publicum ſine euectione præſumeret, *l. 59. de curſu public.* Inuentaria quoque rerum pupillarium coram iis conficiebantur, *l. vlt. de admin. tutor.* & denuntiationes litium fieri poterant, vtpote quibus actorum conficiendorum ius erat, *l. 2. de denunciat.* iuncta *interpretatione:* apud eos donationes inſinuabantur, ſi Magiſtratus non eſſent in ea ciuitate, *l. 8. de donation.* Acta apud hos conficiebantur, ſi Rector Prouinciæ abeſſet, cum Fabricenſium conſortio quis iungi ſeſe poſtularet, *d. l. vlt. de fabricenſibus.* Poſtremum iniuncta his cura hæreticorum cœtus inhibendi, *l. 40. 45. 65. de hæreticis. l. 4. ne ſanctum baptiſma. l. 12. infr. de paganis.*

Cæterum eligebantur hi Ciuitatum Decretis, *l. 1. h. t.* probatiſſimi, *l. 3. h. t.* ſpectata fidelitate, *l. 12. de exactionib.* probi (ita γρ.) moribus, honeſtate, prouidentia viri, *dict. Nouell. Maioriani 5.* iudicio Vniuerſitatis electi, a municipibus, honoratis, plebeque, adhibito tractatu atque conſilio, *dict. Nouella Maioriani 5.* non Iudæi, non Samaritæ, *Nouella Theodoſii 3.* Quinquennale vero munus id fuiſſe docet *lex 4. Cod. Iuſt. hoc tit.* quare ſunt, qui Quinquennales hos dici exiſtimant, *in l. 1. de Medicis & Profeſſoribus.* quod minus probandum ad *eam leg.* docebo. Tandem eus a Principe confirmari voluit Maiorianus, *d. Nouell. 5. Cod. Iuſt. hoc tit.* Et hactenus quidem de Defenſoribus Ciuitatum. Alii quippe fuerunt per Ciuitates *Defenſores Senatus*, de quibus *l. 2. 3. de præd. Senatorum.* Fuerunt & *Defenſores* alicubi *Eccleſiarum*, *l. 38. de Epiſcopis.* Alii quoque ab his *Patroni Ciuitatum*, de quibus *l. 61. de Decurionib.*

P. 63. ELIGENDORVM *Defenſorum ratio ſeu forma.*

I. (a) Imppp. VALENTINIANVS, Theodoſius, & Arcadius AAA. Euſignio (b) PF. P. (c)

HI potiſſimum (d) conſtituantur Defenſores, quos Decretis (e) elegerint ciuitates. (f) Quod ſi quis ad locum Defenſionis ambitione peruenerit, confeſtim (g) Sinceritas Tua reiectum quinque libras auri fiſci vtilitatibus cogat inferre. Dat. VIII. (h) Kal. Feb. Poſt (i) Conſulatum Honorii N. P. & Euodii V. C. [387.]

INTERPRETATIO. *Hi inſtituantur ciuitatum Defenſores, quos conſenſus ciuium, & ſubſcriptio vniuerſorum elegiſſe cognoſcitur. Quod ſi quis Defenſorum ad hanc rem cupiditate propria, non interueniente Decreto, perueniſſe probabitur, pro hac præſumptione quinque libras auri fiſco inferre cogatur.* (k)

NOTAE

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. quia expreſſior adhuc ibi eſt de eligendorum Defenſorum forma, *lex 8 Cod. Iuſt. eod. tit.* GOTHOFREDVS.

(b) *Euxinio*, Til. male. *IDEM.* Ita quoque legit editio Sichard. *RITTER.*

(c) *Euſignius* hic PP. Italiæ fuit A.386 & 387. vid. *Proſopogr.* ex Symmacho quoque. GOTHOFREDVS.

(d) *Potiſſimum*, non [illegible], pro *maxime*, verum [illegible], pro *omnino*, *prorſus*: quomodo & Symmachus *lib. 6. epiſt. 12.* *IDEM.*

(e) Decreta Curiarum municipalium intelligo, de quibus *infra, lib.12. tit. 12. de Legatis, & Decretis legat.* *IDEM.*

(f) *Ciuitatis*, Cod. Wurceb. antiquum hoc quidem, ſed hic incuriam librarii arguit. *RITTER.*

(g) *Confeſtim eum*, Cod. Wurceb. eleganter. *IDEM.*

(h) Al. III. GOTHOFREDVS.

(i) Ita Til. & Pariſ. at Cuiaciana, *Honorio NB. P. & Euodio V. C. Coſſ.* *IDEM.* In edit. Sichard. *Honorio Aug. & Euodio V.C.Coſſ.* Verum in Cod. Wurceburg. *PC. Honori NOBP. & Euodi VC. Coſſ.* *RITTER.*

(k) Cod. Wurceb. *cogetur.* *IDEM.*

COMMENTARIVS.

De electione, ſeu Conſtitutione Defenſorum, eiuſque forma, eſt hæc Valentiniani Iunioris conſtitutio; Valentiniani, inquam, Iunioris, vtpote cum ea data ſit ad Euſignium PP. qui ſane PP. Italiæ fuit An. 386. & 387. de quo in *Proſopographia*, ex Symmachi quoque *Epiſtolis*, quæ vtique Italia Valentiniano Iuniori parebat. Vult igitur *hac lege* Valentinianus Iun. Defenſores Ciuitatum eligi, ſeu conſtitui Ciuitatum Decretis. Interpres explicat, conſenſu Ciuium, & ſubſcriptione vniuerſorum, conuocatis ſcilicet municipibus Honoratis, & Plebe, adhibito tractatu atque conſilio a municipibus Honoratis, & Plebe, & Curialium Decreto; quod Honorius etiam, *l. 8. Cod. Iuſt. h. t.* voluit, qui Epiſcopos, & Clericos his omnibus adiungit (atque ideo hac lege omiſſa Iuſtinianus *d. legem 8.* velut pleniorem prætulit) Maiorianus *Nouell. 5. de Defenſoribus.* Anaſtaſius *l. 19. in f. Cod. Iuſt. de Epiſcopali aud.* Iuſtinianus *Nouella 8.* At non etiam per Ambitum Defenſores eligendi *h. l.* & Maiorianus *d. Nou. 5. in f.* Nempe ſicut Tutorum, & Defenſorum Ciuitatis munus idem eſt, ita & eadem quoque ratio, Tutores nempe pupillis defendendis, Defenſores plebi tutandæ conſtituuntur, de quo plene *Paratitlon*: quare affectatio, ſeu ambitus in vtroque iuxta ſuſpecta, reiiciique ideo vtrumque oportet, quod *hac l.* de Defenſore expreſſe cauetur. Addita inſuper *multa* ambitori, qui inquam ad locum Defenſoris ambitione peruenerit, quinque Librarum auri, *Ambitione*, id eſt, emendicatis ſuffragiis, ambitioſiſque Decretis: male enim Interpres explicat *cupiditate propria, non interueniente Decreto.* In *huius* enim *legis* ſpecie Decretum interuenerat, verum ambitione, vel ambitu redemptum. Porro *hac lege* in conſtituendis Defenſoribus, non aliud requiritur quam Decretum Ciuium, Præfecto Prætorio poteſtate data reiiciendi, qui ad munus Defenſoris ambitione peruenerit. Sic ſane & Honorius *l. 8. Cod. Iuſt. eod. tit.* de Defenſorum ordinatione, ad Præfectum Prætorio referri voluit, *vt literis eius eorum auctoritas ſolidetur*, id eſt, confirmetur. Maiorianus *dict. Nou. 5.* Electorum nomina, & Decreta Ciuitatum ad ſe Imperatorem perferri voluit, vt videlicet compertis eorum moribus & perſonis, quos præter Ambitum dignos tali miniſterio & honore iudicatos Imperatoris confirmatio conſtituat. Sub Gothis quoque Defenſorem ad Ciuium ſupplicationem auctoritate Regis conceſſum oſtendit Caſſiodorus *VII. Var. 11. in formula Defenſoris cuiuſlibet Ciuitatis.* Et hæc quidem ad *huius legis* intellectum ſufficiant. Illud in ingreſſu *huius tituli*, in genere de Defenſoribus Ciuitatum ſemel monendum puto, haud antiquiorem mihi *Defenſorum* iſtorum mentionem *hoc Cod.* occurrere, quam ſub Valentiniano Seniore, Valentiniani huius Iun. patre, & Valente, A.D. 365. in *l. 1. Cod. Iuſt. de Defenſoribus Ciuitat.* cui iungenda etiam eſt *lex 4. inf. de iis quæ adminiſtrant.* Ita quidem, vt hæ leges indicare videantur, nouum per id tempus Defenſorum nomen & munus fuiſſe, quandoquidem iis continetur formula officii Defenſorum. Et tamen meminit quoque Paulus (a) *leg. 16. D. de muneribus, & honoribus*, & Arcadius Chariſius *leg. 18. §. 13. eodem tit.* Defenſionis Ciuitatis, ſeu Syndici, vbi inter perſonalia ciuilia munera id ponitur.

(a) *Hermogenianus* in priori editione; male.

P.54. *De* OFFICIO *Defenſorum, quidque ab his alienum ſit.*

II. (a) Iidem AAA. Potamio Præfecto Auguſtali. (b)

Defensores nihil ſibi inſolenter, nihil indebitum vindicantes, *nominis ſui* tantum fungantur officio: nullas infligant multas, nullas (c) exerceant quæſtiones: (d) Plebem (e) tantum vel (f) Decuriones, ab omni improborum inſolentia & temeritate tueantur, vt (g) id tantum quod eſſe dicuntur, eſſe non deſinant. Dat. III. Non. Mar. (h) Conſtantinopoli Arcadio A. II. & Rufino V.C. Coss. [392.]

INTERPRETATIO. *Defenſores ſecundum ſuum nomen, Curiam, vel plebem ſibi commiſſam cum omni iuſtitia & æquitate defendant: nullum de innocentibus, aut condemnare, aut verberare præſumant.*

NOTAE.

(a) *Lex 5. Cod. Iuſt. eod. tit.* GOTHOFREDVS.

(b) *Potamio* huic Præfecto Auguſtali (id eſt, Ægypti) inſcribuntur tres præterea conſtitutiones hoc ipſo Anno 395. *lex* inquam 126. *de Decurionib. l. 3. de his qui ſuper religione. l. 51. de curſu publico.* IDEM.

(c) *Seniores non exerceant quæſtiones*, ita Tribon. immutauit. IDEM.

(d) *Quæſtiones*, id eſt, tormenta. v. *tit. de Quæſtionib.* IDEM.

(e) *Plebs*, hinc & *Defenſores plebis* quoque dicti, *l. 8. de Donationib.* de quo mox plura. IDEM.

(f) *Vel* pro *&* v. plura in *Gloſſ. Theod.* IDEM.

(g) Abeſt hæc vox, *vt*, in nonnullis Codd. Iuſt. Alii pro ea hic habent, *&*. IDEM. *Et* in Cod. Wurceb. & hæc lectio omnino admittenda eſt, quod patet ex antecedentibus. RITTER.

(b) *ve. Maii:* Hypatius enim adhuc menſe Aprili, & ſic poſt 3. Non. Mart. Præf. Auguſtalis erat, (cui Potamius ſucceſſit,) vt oſtendit *lex 3. inf. quorum appellat.* & *l. 20. inf. de nauiculariis.* GOTHOFREDVS.

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. duæ de Defenſoribus Ciuitatum conſtitutiones ſequuntur, de *Officio* videlicet eorum: præter quas ſunt & aliæ complures eiuſdem Principis *hoc Codice* ſuper iis leges, de iis videlicet, quæ a Defenſoribus vel coram his fieri oporteret, puta *lex 12. de exactionibus. l. vn. ſi quacunque præditus pot. l. 19. de annona & trib. l. 23. de ſuſceptoribus.* Quibus addenda omnium elegantiſſima & pleniſſima de *officio Defenſorum* eiuſdem Theodoſii *lex 4. Cod. Iuſt. eod. tit.* quæ hanc noſtram ibi præcedit, & ad Defenſorem quendam data eſt. Ex quibus omnibus de Theodoſii M. inſtituto ſatis liquet, qui ad miſeræ Plebis & Decurionum Defenſionem, ſi quis alius Principum, Defenſorum officium maxime excitauit, paſſimque eos actibus & negotiis ideo interuenire voluit. Nempe interuenire & intercedere voluit nuptiis prohibendis, quas poteſtate præditi extorquebant, *d. l. vn. ſi quacunque præditus pot.* Minores etiam poſſeſſores ab his ad ſolutionem tributorum compelli voluit, non ab Officialibus Rectorum prouinciarum, *d. l. 12. de exaction.* ſed & ſub horum oculis Apochas a Suſceptoribus tributa ſoluentibus dari voluit ad vitandas ſuperexactiones, *d. l. 19. de annona.* & *l. 23. de ſuſceptoribus.* Tandem pleniſſima eſt *d. lex 4. Cod. Iuſt. h. tit.* Viceuerſa his quoque Defenſoribus Theodoſius M. eſt vbi modum quoque poſuit. Et *hac* quidem *lege* A. D. 392. cum iam modum aliqua egrederentur: imo inſolenter agerent, & indebita ſibi vindicarent, inter alia, multas exigerent, quæſtiones exercerent, id quod vtrumque a Theodoſio *hic* inhibetur, tuendæ tantum plebis, Decurionumque ab omni improborum inſolentia & temeritate vindicandorum cura iniuncta, inque id, reuocatis iis ad nominis ſui conſiderationem: vt id tantum quod eſſe dicuntur, eſſe non deſinant. De ſingulis iſtis nunc videamus.

Quod *Multæ* infligendæ ius attinet, certe & alias quoque regula iuris eſt certiſſima, multæ dicendæ ius his tantum eſſe, quibus publice iudicium eſt, *l. 2. §. vlt. D. de iudiciis.* Quare neque Curator Reipublicæ, neque Procurator Cæſaris, multæ dicendæ ius habebant, *l. 2. 3. Cod. Iuſt. de modo multarum.* Pariter igitur neque Defenſores ciuitatum, neque enim Magiſtratuum numero hi erant, verum vt Iuſtinianus loquitur, ἀρχικῆς σεμνότητος μίμημα tantum habebant, vicem parentis plebi & Decurionibus exhibentes, eoſque liberorum loco tuentes, vt idem Theodoſius M. eleganter *l. 4. Cod. Iuſt. eod. tit.* vnde & Iuſtinianus pariter *Nouella 15. in pr.* eos Defenſores vocari τῇ πατρῴᾳ φωνῇ, *paterna voce*, ait: quanquam alius quoque horum verborum ſenſus eſſe poteſt. Quæſtiones item vllas exercere hic vetantur, vel vt Tribonianus ſuppoſuit, ſæuiores: id eſt, tormentis ſubiicere quenquam veriti in totum, non modo innocentem, quod credidit Interpres, ad inueſtigationem veritatis. Forte etiam hac voce intelliguntur cognitiones criminales, quomodo ſæpe *Quæſtionis* vox effertur: ſane nec reos in carcerem mittere poterant, *l. 5. inf. de exhib. reis.* quod aliquatenus immutatum, *l. 22. Cod. Iuſt. de Epiſcop. aud.* Nunc de eo quod Defenſores officii ſui monentur, & quidem ſolo nominis contemplatu, ſeu vt Interpres, ſecundum ſuum nomen; nempe vt quod dicuntur eſſe, id tantum eſſe non deſinant. Quomodo apud Caſſiodorum quoque, *lib. VII. Var. epiſtol. 11. Defenſorem te illius Ciuitatis noſtra concedit auctoritas, vt nihil venale, nihil improbum facere velis, qui* TALI NOMINE *nuncuparis.* Officii ſui ſcilicet, & Religionis compendioſiſſime, & efficaciſſime ſæpe monetur, qui nominis ſui, quod præfert, memor eſſe iubetur: quam in rem eſt quoque elegans illa Iuſtiniani *Nouella 15.* Hoc exemplo Epiſcopi Epiſcopalis ſolicitudinis, ſeu ad opus Epiſcopatus, τὸ ἔργον, *officium*, admonentur ab Ambroſio *de dignitate Sacerdotali, cap. 3.* ab Auguſtino & aliis. Ita Clerici, ab Hieronymo, *ep. ad Nepotianum, de vita Clericorum*; Philoſophi, ad pecuniarum contemptum, *l. 7. de Profeſſorib. & Med.* aliiſque locis, quæ ad *eam l.* notabo: Chriſtiani, ad Chriſto placentem vitam, a Gregorio Nyſſeno, *lib.* περὶ τελειότητος &c. a D. Ambroſio *ſermone in Dominica de Abrahamo:* Saluiano, *lib. 4.* P. 65. *de Gubernat. Dei.* Monachi tandem, ad vitandam vrbium frequentiam, & ſolitudines ſequendas, de quo ad *l. 1. inf. de monachis.* Hieronymus *ep. 13. ad Paulinum: Si cupis eſſe quod diceris Monachus, id eſt, ſolus, quid facis in vrbibus, quæ vtique non ſunt ſolorum habitacula, ſed multorum.* Qui locus etiam canonizatus eſt *can. 5. Cauſ. 16. Quæſt. 1.* Faciunt igitur ad ciuilem ſæpe rationem nominum appellationumque origines & rationes: vt cæteroquin a nomine vtiliter arguitur, de quo *ad hanc l.* Interpretes. Denique breuis monendi via eſt, cum quis monetur, vti φερώνυμος eſſe velit. Illis porro, quæ de Defenſorum officio hic dicuntur: *vt plebem & Decuriones ab omni improborum inſolentia & temeritate tueantur*, apprime reſpondent illa Maioriani *Nou. 5. de defenſor. ciuit. Qui vnumquemque ciuium ab improbitatibus inſolentum antiquæ ordinationis ſtudio vindicare conſueuerant.* Et mox: *auctoritatem tuendæ in ciuitatibus ſuis plebis accipiant.* Neque abludunt, quæ Libanius περὶ προστασιῶν ſcribit p. 7. ad quem locum aliquid dixi. Tandem conuenit maxime *lex 4. Cod. Iuſt. eod. tit.* Illud ad hiſtoriam obſeruan-

ſeruandum, *hanc legem*, pariter vt *legem penult. inf. de indictionibus*, ad Ægyptum pertinere, vbi Deſenſoribus maxime opus erat. Longum ſit, veterum teſtimonia cumulare de prono in ſeditiones, tumultus, violentias, Ægyptiorum ingenio: qua de re multa & elegantia Philo, *non vno loco*, Trebellius Pollio *de trigint. tyran. numer. XXI. in vita Æmiliani*, & paſſim Hiſtorici omnes, etiam Eccleſiaſtici: quod & confirmat *lex vn. inf. de his qui plebem audent contra publicam colligere diſciplinam. & l. 31. inf. Quorum appellation.* quæ etiam (quod obſeruandum) eodem anno, quo hæc noſtra, data eſt. Omitto quoque Ammianum Marcellinum *lib. 22. c. 16.* Herodianum, *lib. 4. c. 9.* Plinius in Panegyrico *cap. 38. ventoſam & INSOLENTEM nationem*, vocat. Auſonius tam de Antiochia, quam de Alexandria, *v. 4.*

Vitiorum turbida vulgo
Vtraque & amentis populi male ſana tumultu.

Hadrianus *Epiſtol. ad Seruian. Coſ.* apud *Vopiſcum in Vit. Saturnini: c. 8. Genus hominum ſeditioſiſſimum, vaniſſimum, iniurioſiſſimum.* Et ipſe Vopiſcus *ibid. Sunt Ægyptii viri ventoſi, furibundi, iactantes, atque adeo vani, liberi, nouarum rerum vſque ad cantilenas publicas cupientes, Verſificatores, Epigrammatarii, Mathematici, Aruſpices.* Denique mens mihi ea, hanc legem caput eſſe mandatorum, quæ a Theodoſio M. Potamio, recens ad Præfecturam Auguſtalem, id eſt, Ægypti, promoto, inque Hypatii locum ſuffecto, data fuerunt, quæ vtique mandata pro vſu rerum concipiebantur. Igitur cum querelæ de Defenſoribus ad Theodoſium perlatæ fuiſſent, caput illud mandatis Potamii Præfecti Auguſtalis inſeruit, quo videret is, ne Defenſores quid inſolitum facerent, vel indebitum quid ſibi vindicarent.

Aduerſus Latrocinia, *eorumque patrocinia Defenſorum Officium.*

III. Vlt. (a) Idem AAA. Tatiano PF. P. (b)

Per omnes Regiones, (c) in quibus fera, & periculi ſui neſcia Latronum feruet inſania, probatiſſimi quique (d) atque diſtrictiſſimi (e) Defenſores adſint diſciplinæ, & cotidianis actibus præſint: qui non ſinant crimina impunitate (f) coaleſcere. (g) Remoueantur (h) *Patrocinia*, quæ *fauorem reis & auxilium ſceleroſis* (i) *impertiendo*, (k) *maturari ſcelera fecerunt.* Dat. VI. (l) Id. April. Conſtantinopoli, (m) Arcadio A. II. & Rufino V. C. Coss. [392.]

Interpretatio. *Per omnes prouincias tales pro ſtudio diſciplinæ Iudices* (n) *ordinentur, vt cum omni ſolicitudine in reos & Latrones, remotis potentum* (o) *patrociniis, diſtrictionem* (p) *debitam exercere non differant: ne per negligentiam ſuam aut venalitatem* (q) *crimina, quæ debent puniri, proficiant.* (r)

NOTAE.

(a) Lex 6. *Cod. Iuſt. eod. tit.* *GOTHOFREDVS.*

(b) De *Tatiano* hoc PP. Orientis ſub Theodoſio M. ad annum vſque 352. v. *Proſopogr.* prolixe. *IDEM.*

(c) Regiones *h. l. & l. 2. inf. de integri reſt. l. 10. de curioſis. l. 8. & 34. de curſu publ.* non ſunt prouinciæ (quo & ipſæ Regiones quandoque dictæ,) verum tractus terræ χώραι, a quibus Chorepiſcopi. *IDEM.*

(d) *Probatiſſimi quoque*, in Cod. Wurceb. quam lectionem omnino præfero. *RITTER.*

(e) *Diſtrictiſſimi*, id eſt, Seueriſſimi, vt Interpres mox, *Diſtrictionem debitam. Diſtrictionis* vox de ſeueritate, & accuratione. Ita *deſtricta ferro* Iudicum ſeueritas, *l. 3. inf. de petitionib.* *GOTHOFREDVS.*

(f) *Impunita*, Cod. Iuſt. hoc noſtrum ſententioſius. *IDEM.*

(g) *Seu conualeſcere*, additur in edit. Sichardin. quod gloſſam ſapit. *RITTER.*

(h) *Remoueant*, Cod. Iuſt. hoc noſtrum abſolute prolatum maiorem emphaſim habet, & ad ipſius quoque Præf. Prætorio officium pertinet. *GOTHOFREDVS.*

(i) *Sceleroſis, h. l. & l. 4. de pœnis. v. Gloſſ. Theod.* *IDEM.*

(k) *Impartiendo*, Cod. Iuſt. *IDEM.*

(l) *V.* Cod. Iuſt. *IDEM.* Legitur in Cod. Iuſt. *V. Id. Apr.* quam lectionem etiam confirmat Codex Wurceb. *RITTER.*

(m) *Omiſſum*, Cod. Iuſt. *GOTHOFREDVS.*

(n) Male iſtud Interpres. *IDEM.*

(o) Recte, de quo mox. *IDEM.*

(p) *Diſtrictio*: de quo ſup. *IDEM.*

(q) *Venalitas.* *IDEM.* Puto ſcripſiſſe noſtrum *vilitas*, quod & notatum eſt in edit. Sichardin. *RITTER.*

(r) *Proficiant*, eleganter, v. *Gloſſ.* *GOTHOFREDVS.*

COMMENTARIVS.

LATROCINIIS cohibendis, comprimendis, quæ partim impunitate, partim vero patrociniis hoc tempore per varias Orientis regiones coaleſcebant, maturabanturque, proficiebant, ſeu graſſabantur, Defenſores inuigilare ſumma diſtrictione iubentur *hac l.* a Theodoſio M. A. D. 392. quod ad hiſtoriam temporum horum facit. Sane enim ſuperiore quoque Anno *lex 2. inf. ad l. Corn. de ſicariis*, ab eodem Theodoſio M. lata eſt, profligandis per Macedoniam latrociniis: de quo ex Zoſimo, *lib. 4. cap. 48.* ad *eam leg.*

P.66. Multa porro *hac l.* eleganter & ſententioſe dicta occurrunt, quæ arguunt omnia, quantopere res hæc Theodoſio M. curæ fuerit. Primo ſcilicet *feram & periculi ſui neſciam Latronum inſaniam* vocat, eamque *feruere* ait: quod quidem non ad Latronum potentiam pertinet, vt quidam opinantur, de qua Auguſtinus *lib. de patientia, cap. 5.* verum ad proſcribendum eorum furorem, qui ferarum inſtar, cœcoque impetu, periculi ſibi imminentis neſcii *φιλοκίνδυνοι* in hæc latrocinia ruerent: periculi inquam, quod ipſis immineret, per exitia & ſupplicia. Quomodo etiam *vitæ ſuæ immemores* eodem ſenſu quidam dicuntur *l. 19. inf. de Iudæis.* Secundo, probatiſſimos & diſtrictiſſimos Defenſores diſciplinæ adeſſe, & quotidianis actibus præeſſe iubet: quo ſimul indicat, quinam ad hoc munus eligendi ſint, ſimul quid eorum muneris ſit, quotidie ſcilicet, & aſſidue publicæ diſciplinæ incumbere. Eſt porro Interpretis ad *hanc leg.* error, qui *Defenſores* hic pro *Iudicibus* accepit, a quibus plurimum differunt, quod ex *Paratit.* plene videre eſt. Tertio duæ gnomæ hic obſeruandæ ſunt: nempe *crimina impunitate* (ita enim hic recte, minus recte in Cod. Iuſtin. *impunita*) *coaleſcere.* Item, *Patrociniis ſcelera maturari.* Nempe hi duo ſunt vel maxime ſomites, quibus crimina coaleſcunt & maturantur, & vt eleganter Interpres, *proficiunt: Impunitas*, quæ parcens crudelitas eſt, & *Patrocinia.* Quæ ſimilibus ſententiis exornare ſuperſedeo, ob quæ alioquin tantum *hac lex* ab Interpretibus inter notabiles habetur. (Vide ſaltem, quæ de *Impunitate* congerit Scholiaſtes *Inſtitut. Imberti lib. 3. cap. 1.*) Illud *certe adhuc* notandum, male id, quod de Patrociniis *hac lege* dicitur, in ſcholis & in foro de *Aduocatis* accipi, vel ad Aduocatos & ad Aduocatorum patrocinia applicari, hoc ſenſu, quod Iudex pati non debeat aliquem Aduocati munere fungi pro latrone inſigni & graſſatore: quod ſenſerunt *huius legis* auctoritate Angel. Aretinus *tract. de maleſic.* & Hippolyt. *in practica crimin.* Felin. *in cap. dilectus extra de Simon.* & alii, quos refert Fannac. *quæſt. 39. n. 107.* Patrocinia enim *hac lege* ſunt potentiorum, vt recte quoque Interpres, patrocinia: cuiuſmodi ſunt patrocinia vicorum, de quibus *ſuo tit.* Patrocinia item, de quibus *tit. de actionib. ad potentes tranſ.* & *tit. de his qui potent. nom.* Decurionum & principalium nominatim, de quo ad *l. 13. Cod. Iuſt. de fideiuſſor.*

DE ASSESSORIBVS, DOMESTICIS ET CANCELLARIIS. (a)

TITVLVS XII.

LIB. I. COD. IVST. TIT. LI. vide & *Titulum XV. lib. VI. Cod. Theod. de Comitibus, qui Illuſtribus agentibus adſederunt.*

(a) *Iudicum*, additum *Cod. Iuſt.* GOTHOFREDVS. Cod Wurceb. *de Adſenſoribus.* In Breuiario legis Roman. Guelferbyt. *de Aſceuſoribus.* RITTER.

PARATITLON.

I. ADSESSORES *Rubr.* & *l. 2. h. t. l. 5. infr. de iis quæ adminiſtrantibus. l. vn. de Comitib. qui Illuſtr. adſid.* ſeu Conſiliarii, *l. 1. h. t.* ſunt, quos Iudices *d. l. 1.* ſeu Adminiſtratores, *l. 2. h. t.* adminiſtrantes, *d. l. 5. de iis quæ admin.* etiam Illuſtres Viri in actu poſiti, ſiue in prouinciis, ſiue in ſacro Comitatu, *dict. l. vn. infr. de Comitib. qui Illuſtr.* Agentes, *in dict. Rubr.* ſibi ſuiſque actibus attribuunt, ſeu adſciſcunt *l. 1 h. t.* vt conſiliis propriis ſe adiuuent, *l. 2. h. t.* vt conſilia ſua iuuent, *d. l. vn.* Hinc & adminiſtrantium ſocii atque participes, & quædam vniuſcuiuſque portio videri dicuntur, *d. l 5. de iis, quæ admin.* Participes abſolute, *l. vn. inf. ſi prouinciæ Rector.* item in Conſilio eſſe, *l. 6. de iis quæ adm.* Tam filiifamilias porro quam patresfam. adſidere poterant, *l. 2. h. t.* non ciues eius prouinciæ, in qua adſidebant, verum peregrini tantum *l. 1. h. t.* Quod præmia eorum attinet, licita his quædam & honeſta lucra coadunare licuit, *l. 2. h. t.* eaque filiifamilias Adſeſſores poſt patris obitum, velut Caſtrenſe peculium vindicabant, *dict. l. 2.* Illuſtrium nominatim Adſeſſores vna cum militia primi Ordinis Comitiua decorabantur, & poſt militiam quoque depoſitam inter Ex-Vicarios habebantur, *d. l. vnic. de Comitib. qui Illuſt.* Viceuerſa interdicta nonnulla his erant in ea prouincia, in qua adſidebant. Nempe in ea nihil comparare poterant, *d. l. 5. de iis quæ admin.* nihil donato accipere, *l. 6. eod. tit.* vt nec in ea prouincia vxorem ducere, *l. vn. infr. ſi prouinciæ Rector.*

II. DOME-

Digitized by Google

II. DOMESTICI, qui hoc titulo Adſeſſoribus iunguntur, vt & *d. l. vn. infr. ſi Rector prouinciæ* & *l. 6. de iis quæ adminiſtr.* & Cancellariis, *l. 3. h. t.* vbi de his dixi, Iudicum ſcilicet, etiam militarium, puta Ducum, *l. 16. inf. de Numerariis. l. 3. ad leg Iul. repetundarum.* imo & Principis agentium in rebus, *l. vlt. de Princip. ag.* erant genus miniſterii, *l. 5. Cod Iuſt. hoc tit.* obſeruationis *d. l. 5* actus ſolicitudinis, *l. 6. dicto tit.* officii, *l. 3. eod.* quod Magiſtratuum officiis connumerabatur, non vt publicis actibus, ſeu neceſſitatibus (ab his enim arcebantur, P.67. *l. 4. Cod. Iuſt. eod. tit.*) verum vt priuatis Magiſtratus actibus ſeſe immiſcerent; quomodo & Principes ex Agentibus officiorum Domeſticos in ſuis actibus habere dicuntur, *d. l. vlt. de Princip. agent. in reb.* Pleraque vero his & Adſeſſoribus communia erant. Vtrique in prouincia quidquam emere, vel donato accipere vetiti, *l. 5.* & *6 de iis quæ adminiſtr.* Vtrique prouincialem vxorem ducere prohibebantur, *dict. l. vn. ſi Rector prouinciæ.* Vtrorumque furta in quadruplum reſtitui oportebat, *l. 3. ad L. Iul. repetund.* Verum vt officiis inter ſe differebant, ita & in aliis pleriſque. Domeſtici quippe non ipſius Magiſtratus arbitrio eligebantur, quemadmodum Adſeſſoreſſores, verum ſub fide geſtorum Primatum officii periculo ex eodem officio electi Magiſtratui dabantur, *l. 3. hoc tit.* ſed & actu hoc ſemel completo, eundem eis repetere non licuit, *l. 16. de Numerariis.* Excepti tantum hac parte Domeſtici Principis officii ex Agentibus in rebus, qui a Principe ipſo eligebantur, idemque munus repetere poterant, *dict. l. vlt. infr. de Principibus agentium in rebus.*

III. De CANCELLARIIS, qui *Rubrica* Adſeſſoribus & Domeſticis Iudicum iunguntur, eſt *lex 3.* ſeu *vlt. hoc tit.* vbi de his dicam.

ADSCISCI *a Iudicibus vnde poſſint Aſſeſſores, debeantue.*

I. (a) Impp. ARCAD. & Honor. AA. Cæſario (b) P. P.

SI quis Iudicum, vel ciuem (c) prouinciæ, quam reget, vel certe peregrinum, (d) Conſiliarium (e) ſibi voluerit adſciſcere, tantum quatuor ſibi menſes ad retinendum eum, quem (f) ex eadem prouincia ſumpſerit, tributos (g) eſſe cognoſcat, donec ab aliis euocatum locis, (h) ſuis actibus adtribuerit: Ita vt emenſis quatuor menſibus crimini detur, ſi quis vltra hoc tempus Conſiliarium crediderit retinendum. Datum VI. Idib. Decembr. CP. Stilicone & Aureliano Coss. [400.]

NOTAE.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſtin.* prælata *l. 10. Cod. eodem tit.* ceu perſpicua magis, & expreſſiore; vbi tamen hanc ipſam indicat. *GOTHOFREDVS.* Abeſt etiam a Cod. Wurceb & edit. Sichard. *RITTER.*

(b) *Cæſarius* PP. Orientis ſub Arcadio Imp. v. *Proſopogr.* *GOTHOFREDVS.*

(c) *Ciuis*, totius prouinciæ reſpectu hic dicitur, & *l. 9. de indulg. crim.* nonnulli hic exhibent, *vel eius prouinciæ.* *IDEM.*

(d) *Peregrinus* hic, alterius Prouinciæ ciuis, & alterius incola: *v.* quæ dicam ad *l. 10. de accuſat.* & mox in *Commentario.* *IDEM.*

(e) *Conſiliarius*, pro Adſeſſore Iudicis paſſim, *leg 5. D. de Offic. Adſeſſor.* apud Marcellinum, Sidonium, Caſſiodorum. *IDEM.*

(f) Siue ciuem, ſiue peregrinum. *IDEM.*

(g) Per Conſtitutionem hanc. *IDEM.*

(h) V. g. Beryto, vnde Adſeſſores euocati, vt teſtatur vetus Orbis deſcriptor, ſub Conſtantio & Conſtante, *cap. 17.* de quo mox. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

VNDE ſibi Iudices Adſeſſores adſciſcere poſſint, debeantue, definit hac Conſtitutione Arcadius Imp. ad Cæſarium PP. Orientis emiſſa, quam inter alias indicat Theodoſius Iun. filius eius *in l. 10. Cod. Iuſt eod. tit.* qua idem cauetur; exceptione tantum addita, quæ cauſa quoque, cur eam Tribonianus huic prætulerit. Regulariter ſcilicet non niſi peregrinus, alterius prouinciæ ciuis adſciſci potuit. & priſco quidem iure, vt docet *lex 3, & pen. D. de Off. Adſeſſor. l. 37. 38. D. ex quibus cauſis maiores.* & *d. l. 10. Cod. Iuſt. de Adſeſſorib.* ex Peſcennii videlicet Nigri inſtituto, cuius, vt ſcribit Spartianus *in Vita eius c. 7.* illud fuit, *vt nemo adſideret in ſua prouincia;* Sic quidem, vt ciuem retinere Iudex non poſſet ſine crimine, *d. l. 38.* & *hac* & *d. l. 10.* ſane Libanius quoque præbet *ep. 338.* exemplum Tuſciani e Phrygia ab Anatolio PP. Illyrici Adſeſſoris euocati. Præeſſe equidem prouinciæ ſuæ iam ante Peſcennium Nigrum nemo poterat

ſine

ſine ſpeciali, & vltroneo Principis beneficio: de quo eſt quoque *l. vlt. Cod. Iuſt. de crim. ſacril.* & *tit. Cod. Iuſt. vt nulli patria ſua adminiſtratio.* Idque ab Aotonioo Philoſopho cæſo Caſſio conſtitutum fuiſſe teſtatur Dio, *in Epitom. Ioh. Xiphilin. pag. 371. edit. Sylburg.* ἐνεμοθετήθη δὲ τόδε, μηδένα, ἐν τῷ ἔθνει ὅθεν τὸ ἀρχαῖον ἐστὶν, ἄρχειν, *conſtituit autem, vt nemo cum imperio eſſet apud eam gentem, ex qua ortus eſſet.* Sed & fiſcale officium io prouincia ſua adminiſtrare pariter vetitum, teſte Paulo *lib. 5. ſentent. tit. 12. de iure fiſci.* De Adſeſſoribus nondum quidquam aote Nigrum cautum fuerat, is vero primus id cauit: qui etiam in hoc altero Adſeſſores Præſidibus æquauit, quod cum Auguſtus Præſidibus inſtituto ſalario cauiſſet, at non & Adſeſſoribus; ipſe primus Conſiliariis ſalaria addidit, de quo ad *l. prox.* Ratio autem, cur Præſes & Adſeſſor nemo in prouincia ſua eſſe poſſit, duplex in Præſide eſt. Prior quidem reſpectu publico, ne videlicet ſtatum publicum hac ratione facilius turbet, ſeu ne quid aduerſus imperii ſecuritatem moliatur, clientelis forte & adfinitatibus in ſua prouincia ſubnixus: quam rationem Dio *in Epit. Iohan. Xiphilin. p. 371.* adſignat his verbis: ὅτι ὁ Κάσσιος ἐν τῇ Συρίᾳ τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἐχούσῃ ἡγεμονεύων ἐνεόχμωσε, id eſt, *quod Caſſius in Syria, vbi patria eius erat, Imperium obtinens, res nouas molitus fuerat.* Alteram vero rationem, priuatorum vtilitatem ſpectantem ingerit aperte pluribuſque Syneſius, horum ipſorum Arcadii temporum Scriptor, *ep. 73.* vbi de quodam agit, qui etiam aduerſus recentem Arcadii conſtitutionem, Libyæ patriæ ſuæ præerat, quod & ipſum luget *ſuperioris epiſtola 72. fine.* Elegans admodum locus ille eſt, & ideo conſulendus. Similiter etiam Caſſiodorus *I. Variarum 3.*
P. 68. haoc rationem ingerit; *Glorioſum eſt*, inquit, *in patria ſua Præſidatu fungi præclare, vbi neceſſe eſt, vt vel gratiam cognitio prouocet, vel odium longa contentiones exaſperent.* Eandemque & Paulus attingit. *lib. 5. ſent. tit. 12.* in eo qui fiſcale officium adminiſtrat, cum ait: *Ne aut gratioſus aut calumnioſus apud ſuos eſſe videatur.* Eademque ratio & in Adſeſſoribus militat, ex quorum conſilio Magiſtratus, ſeu Præſides iura reddebant. Prouidendum ſcilicet fuit, vt non alius Adſeſſor eſſe poſſet, quam qui omni fauoris aut odii ſuſpicione careret, qua certe non caret, qui in ſua prouiocia ſuos inter adſidet. Inde etiam eſt, vbi hodie peregrini Magiſtratus, Duceſue ſummi quæruntur, vt apud Venetos, & Geoueoſes: quam etiam Sinarum legem eſſe audimus. Ergo in ſua prouincia Adſeſſori eſſe non licuit, ſiue eius prouinciæ ciuis originarius eſſet, ſiue peregrinus, in eadem tamen prouincia habitans (ita enim hanc legem *initio eius* accipio, quæ alioquin diſſidere ſibi videretur) & quatuor tamen, primorum ſcilicet menſium, laxamentum *hac l.* Iudici tribuitur, pariter vt *d. l. 10. Cod. Iuſt. eod. tit.* quibus Præſes eiuſdem prouinciæ Adſeſſorem ſibi retinere poteſt, interea dum ſibi proſpicit ex aliis locis. Nempe (quam rationem addo) quia Rectores prouinciæ ſæpe ſubito nec opinanter prouinciis præficiebantur, vt proinde aliis ex locis euocare ſibi Adſeſſores tam feſtino non poſſent: præſertim cum non tanta Iuriſperitorum hoc æuo copia, quos etiam per Orientem (quo pertinet *hac lex*) *Beryto* ferme euocari mos erat, quæ Iuriſconſultorum ferax erat, & Adſeſſorum proinde nutricula. De quo ſingularis eſt locus apud veterem Orbis deſcriptorem ſub Conſtantio & Conſtante, *c. 17. §. 3.* quem ipſe extuli: *Iam Berytus ciuitas valde delitioſa, & auditoria legum habens, per quam omnia Iudicia Romanorum. Inde enim Viri docti in omnem orbem terrarum* ADSIDENT *Iudicibus, & ſcientes leges cuſtodiunt prouincias, quibus mittuntur legum ordinationes.* Ad quem locum plura iam olim notabamus.

Poſtremum vero iſtud, vt videlicet Iudex Adſeſſorem ex eadem prouiocia, cui præeſt, per quatuor primores menſes retinere poſſit, num ex Peſcennii Nigri conſtitutione deſcendat quæritur? Burgius *I. Electorum 9.* id probabat arg. *d. l. 37. D. ex quib. cauſis maiores.* & *d. l. 10.* quandoquidem & *d. l. 10.* id legibus antiquis tribuitur: & *in d. l. 37.* ſub Pauli nomine id propooitur, vel indicatur. Verum ita ipſe potius ſentio, vel anterioribus ſi forte legibus id iodefinite cooſtitutum, vt interea dum Iudex ab aliis euocaret locis Adſeſſorem, prouincialem interea retinere poſſet. Verum huic rei modum *hac l.* poni, indultis TANTUM quatuor in id menſibus: vel certe quod malim, ſimpliciter, hoc laxameotum hac primum conſtitutione ab Arcadio tributum: TRIBUTOS *eſſe cognoſcat*, inquit, e ſe ſcilicet. Etſi non abnuo, etiam in veteri iure firmando, hanc eandem formulam vſurpari: vt *l. 16. Cod. Iuſt. ad leg. Corn. de falſis.* de quo etiam aliquid dixi ad *l. caſus maioris, p. 42.* Peregrinum ergo prorſus Adſeſſorem ſibi hoc ſaltem tempore tranſacto, ſeu emenſo, Iudex adſciſcere debet: peregrioum, id eſt, ex altera prouincia euocatum. Quomodo & peregrina iudicia dicuntur, *l. 10. inf. de accuſat.* & apud Symmachum *lib. 10. ep. 62.* & in *epiſtola 3. §. 2. Fabiani Pontificis, Tom. I. Concil. Harduin. p. 129.* quæ ſcilicet alterius prouinciæ ſunt: quo eodem ſenſu peregrini commeatus dicuotur, *l. 161. inf. de Decurionib.* vt & peregrini Epiſcopi & Clerici, *l. 37. de Epiſcopis.*

Illud interim ex *hac* quoque *lege* diſcimus, Iudices ſibi Adſeſſores ſuos *adſciuiſſe*, ſuis *actibus attribuiſſe.* Quod ab Auguſto conſtitutum teſte Dione *lib. 53.* Quo pertinet Macarii locus, *homilia 15. §. 42.* ὅταν γένηται ἄρχων, λαμβάνει ἑαυτῷ βοηθὸν τὸν συγκάθεδρον. *Si principatum adeptus fuerit, adiutorem ſibi ſumit adſeſſorem.* De quibus etiam Adſeſſoribus plura dicam ad *l. 5. inf. de iis qua adminiſtr.* & *l. vn. ſi prouincia Rector.* ex Libaoio quoque. In quo Adſeſſores a Domeſticis & Cancellariis Iudicum differunt, *l. 3. infra*, vbi de ratione differentiæ videbimus: vt & a Stratoribus *l. 4. §. 1. D. de offic. Proconſulis.* & in genere ab Officialibus.

Tandem obſeruari cupio, perfracta hoc æuo identidem ſub Theodoſio M. & Arcadio, Iuris iſtius & interdicti repagula, quo ſcilicet vetiti Iudices & Adſeſſores in ſua prouincia præeſſe vel adſidere: nam vt *hac l.* ab Arcadio receotata prohibitio circa Adſeſſores, ita & circa Iudices, paulo ante a Theodoſio M. *l. vlt. Cod. Iuſt. de crimine ſacrilegii.* mox & ſub Arcadio, Anthemio PP. ſuaſore & auctore: cuius legis meminit Syneſius *ep. 73.* μή, δέομαι, μὴ γένοιτο τῶν Ἀνθεμίου τοῦ μεγάλου καιρῶν ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκὴν ἐκ μέσης ἀπολέσθαι τῆς διοικήσεως· εἰπὲ πρὸς αὐτόν, εἰπὲ πρὸς τῶν λόγων· οὐ σὺ καταπεμφθῆναι τὸν νόμον γέγονας αἴτιος, ἐπὶ τοῖς πάλαι τὸν πρόσφατον, ὃς ἀνατίνεται πολλὰ καὶ χαλεπὰ τοῖς μνηστεύουσι τὴν τῆς ἐνεγκούσης ἀρχήν, &c. id eſt, *ne, quæſo, ne hoc magni Anthemii temporibus eueniat, vt Romana prouincia media ex diœceſi funditus pereat. Dic illi, dic per ſcientias obteſtor: non tu noua ſupra veterem mittenda legis Auctor extitiſti, qua lex multa & acerba minitatur iis, qui patria ſua imperium ambiant*, &c. Et tamen ſub eodem Arcadio violatam eam in prouincia Ægypti *Lybia* (male *Africam* & *Afros* Interpretatio habet) multis *ea epiſtola* conqueritur idem Syneſius, ſed & *fine epiſtola ſuperioris 72.* Quare & a Theodoſio Iun. filio eius, interdictum hoc renouatum, *d. l. 10.* Eſt denique peculiaris de hoc Interdicto, *titulus 41. lib. 1.* Codicis Iuſtinianei, *vt nulli patria ſua adminiſtratio ſine ſpeciali Principis permiſſu permutatur*: vbi tamen conſtitutiones ipſæ, ſi modo plures fuerunt, interciderunt. Pœnam porro huius poſtremi vide in *d. l. 10.* pariter vt *hac l.* id *criminis* genus eſſe deſignatur, iodefioita oratione, vt alias ſæpe. Exceptio tandem hic notanda, quæ additur *d. l. 10.* niſi Principis aut Præfecti prætorio indultu.

P.69.

De Pecvlio *quaſi Caſtrenſi Adſeſſorum.*

II. (a) Impp. Honorius, & Theodosivs AA. Euſtaſio (b) PF.P. poſt (c) alia.

Velvt Caſtrenſe peculium filiifamilias Aſſeſſores (d) poſt patris obitum (e) vindicent, (f) qui conſiliis propriis Adminiſtratores adiuvare conſueuerunt, ſi quid (g) licitis honeſtiſque lucris coadunare (h) potuerint. Data X. (i) Kal. April. Conſtantinopoli, DD. NN. Honorio XIII. & Theodoſio X. AA. Coſs. [422.]

Interpretatio. *Si quis viuo patre, cuiuſcunque Iudicis conſilio adhæſerit, quicquid ex iuſtis & bonis cauſis acquiſierit, hoc ſibi ſic vindicat, ſicut & ille filius, qui aliquid viuo patre in armis conſtitutus acquiſierit.* (k)

NOTAE.

(a) Lex 7. *Cod. Iuſt. eod. tit.* iungendaque huic eſt *lex vlt. infr. de poſtulando.* GOTHOFREDVS.

(b) γρ. *Euſtathio,* quomodo habet quoque hic *Cod. Iuſt.* habent & aliæ *leges* huius Anni 422. habet & MS. Pur. And. Similis error *in l. 1. de iuriſdictione:* vide *Proſopogr.* IDEM. In Cod. Wurceb eſt, *ad Euſtaſium Præf. Præt.* Ex Codicibus etiam, quos vidit Sichardus, vnus *Aſclepiodoti* nomen prætulit, quod ad marginem in eius editione notatum, librarii id factum errore. Cod. Iuſt. *Euſtachio.* RITTER.

(c) Abeſt a *Til.* & *Cuiac.* GOTHOFREDVS. Abeſt etiam a Cod. Wurceb. & edit. Sichard. RITTER.

(d) Vocem *etiam* addidit hic Tribonianus, quo nil opus erat. GOTHOFREDVS. Cod. Wurceb. *Adſenſores* habet. RITTER.

(e) *Præcipuum,* vt eſt *in d. l. vlt.* GOTHOFREDVS.

(f) *Proprio dominio,* vt eſt *in d. l. vlt.* IDEM.

(g) *Ex huiuſmodi profeſſione, vel eius occaſione, d. l. vlt.* IDEM.

(h) In Til *condonare,* addito ad marg. *coadunare. Coadunandi* vox hic propria: *conquirendi* voce vtitur *d. l. vlt.* Alioquin ita quoque coadunatæ ſummæ in vnam *l. 9. §. 1. D. de pactis.* IDEM. *Condonare* eſt etiam in edit. Sichard. recte *coadunare* Cod. Wurceb. RITTER.

(i) *Kal. April.* Til. & ad marginem, *Id. Auguſt.* GOTHOFREDVS. Ita etiam in edit. Sichard. eſt, & porro, *Domno Honorio IIII. & Theodoſio Coſſ.* Cod. Iuſt. *Kal. April.* ſed facit cum noſtro Cod. Wurceb. RITTER.

(k) Ita Sichardi & Cuiac. Ed. Pariſ. vlt. *acceperit.* Quod etiam ad marg. Sichardus addidit. GOTHOFREDVS. In Cod. Wurceb. *acceperit.* RITTER.

COMMENTARIVS.

Pecvlivm, quod filiusfam. Adſeſſor, licitis honeſtiſque lucris coadunare potuerit, id eſt, quod *ex huiuſmodi profeſſione, vel eius occaſione ἐκ τῆς συνεδρίας,* inquiunt Baſilica, conquiſiuit, id velut caſtrenſe peculium (id eſt, vt Interpres ait, *ſicut ille filius, qui aliquid viuo patre in armis conſtitutus acceperit*) poſt patris obitum velut *præcipuum* vindicare *proprio dominio,* atque adeo conferre non teneri, definit *hac l.* Theodoſius Iun. Quod & ipſum de Advocatis idem ſtatuit *l. vlt. inf. de poſtulando.* quæ huic noſtræ coaſſanda venit, velut vnius eiuſdemque conſtitutionis Theodoſianæ pars, imo & ductim huic illa ſubiicienda eſt, ſicquidem, vt cum ea ſemiplenum ſenſum habeat, ex hac omnino lucem mutuari neceſſe habeat. Ex his vero duabus legibus diſcere quoque licet iuris iſtius proceſſum & incrementum circa peculium quaſi Caſtrenſe. Primum enim, & ante Theodoſium Iun. conceſſum fuit peculium quaſi Caſtrenſe *Præcinctis,* ob Cinguli prærogatiuam, vt *dict. l. vlt. de poſtul.* dicitur, id eſt, (vt ibi Interpres recte accipit) iis, qui Iudiciariam poteſtatem meruerant: de quo vid. & *l. vlt. Cod. Iuſt. de inoffic. teſtam.* & *§. vlt. Inſt. de milit. teſtam.* Præcincti ſunt cincti omnes, vt ad *eam l.* dicam, qui cum poteſtate publica ſunt, non militiæ tantum: quomodo Auidius Caſſius in Epiſtola Veri, apud Gallicanum *in Vit. Caſſii cap. 1. inter Præcinctos habitus* dicitur, id eſt, Dux. Poſtea mox & *Aduocatis* in foro Præfecti Prætorio ante Theodoſium Iuniorem, pariter peculium quaſi Caſtrenſe conceſſum fuit, quod *d. l. vlt.* indicatur, vt cæteroquin, qui PP. P. vel ſub iis erant, præcipuo quodam iure fuere, de quo ad *l. 11. inf. de Numerar.* & *l. 188. inf. de Decurion.* vid. & Caſſiodorum *VI. Var. 12.* vbi de Conſiliariis Præfectorum. Tandem & Adſeſſoribus, Aduocatiſque omnium iudiciorum id a Theodoſio Iun. *hac l.* & *dict. l. vlt.* tributum: verum de hoc plura adhuc ad *eam legem vlt.*

Cæterum his verbis, *qui conſiliis propriis Adminiſtratores adiuuare conſueuerunt,* non tantum Adſeſſorum officium deſcribi putandum eſt, de quo multa loca occurrunt quoque apud Libanium, quæ iam *ad eum* notaui *pag. 28.* & *ad l. quiſquis.* verum etiam indicari rationem, cur Adſeſſoribus quoque Magiſtratuum æquum viſum ſit, peculium quaſi Caſtrenſe tribui exemplo ipſorum Iudicum: nempe quia (quod & clarius dicitur *l. 6. inf. de iis quæ adminiſtr.* & *l. vnic. inf. ſi prouinc. Rect.*) Adſeſſores Adminiſtrantium ſocii atque participes ſunt, & quædam eorum portio videntur: de quo ad *eas leges.*

Licitorum porro & *honeſtorum lucrorum* numero *h. l.* ſunt ſalaria, quæ ſane de publico Adſeſſores accipiebant, de quo videndus *tit. Cod. Iuſt. de annonis & capit. Adminiſtrantium, & eorum Adſeſſorum:* quamquam ſerius id factum, vt Adſeſſores in ærarium

rium referrentur, ſeu in Commentarium Principis inter eos, qui ſalarium de publico ferebant: Nam Auguſtus, qui primus Præſidibus prouinciarum ſalaria de publico conſtituerat, teſte Dione *lib. 53.* de Adſeſſoribus tamen ſeu Conſiliariis nihil cauerat: ipſi quippe Magiſtratus ſalaria Adſeſſoribus præſtabant. Verum a Peſcennio Nigro primum addita ſunt Conſiliariis ſalaria, ne eos grauarent, quibus adſidebant, addita hac ratione, *Iudicem nec debere dare, nec accipere:* teſte Spartiano *in eius vita c. 7.* Quod ius num Iuriſconſultorum noſtrorum, Papiniani, Vlpiani, Pauli temporibus, id eſt, ſub Antonino Caracalla, paulo poſt Peſcennium obtinuerit, ambigi video. Cuiacius putat, Burgius *1. Elector. 9.* negat, qui prolixe hoc tractat: maoſitque id interfecto quamuis Peſcennio, vt alia illius, vt fidem facit Papinianus (qui per ea ipſa tempora ſub Seuero & Antonino Impp. ſcribebat) *in l. 4. & 6. D. de Offic. Adſeſſor.* Itaque quod Lampridius *in Alexandr. Seuero cap. 46.* ait: *Alexandrum Seuerum Adſeſſoribus ſalaria inſtituiſſe*; non ita accipi oportet, quaſi Lampridius exiſtimauerit, Alexandrum primum ſalaria Adſeſſoribus conſtituiſſe, verum *inſtituendi* verbo, pro *conſtituendi*, Lampridius vſus videtur. Neque enim Lampridium erraſſe facile inducor: De hac tamen re plenius videndus Burgius *1. Elector. 9.* (a)

(a) *PETRVS BVRGIVS Elector. I. 9.*
Plerique magiſtratus *adſeſſorum* ſolatium requirunt. *Adſeſſores* autem, ſeu *Conſiliarii*, ſeu *Comites*, (ita enim multis Pandectarum locis dicuntur) Iuris ſtudioſi ſeu *Iuriſconſulti* erant auctore Paullo in *leg. 1. D. de off. adſeſſor.* & *leg. . D. de var. & extraordinar. cog.* Sic Celſus dicitur in conſilio fuiſſe Duccii Veri Conſulis, *l. 19. D. de leg. 2.* & Vlpianus & Paullus in conſilio Papiniani Præfecti Prætorio apud Spartianum & Lampridium. Vt innuit *L. 40. D. de reb. cred.* Vlpianus quoque ſe Prætori alicui adſediſſe teſtatur, *l. 9. §. 3.* verſ. *ſed ex facto, D. quod metus cauſſa.* In prouinciis autem adſeſſores ſumebantur, vel etiam ex vrbe in prouincias deducebantur. Poſtea autem prouincialibus adſeſſura in prouincia ſua interdicta eſt, vt auctor eſt Spartianus in *Peſcennio Nigro c. 7. Huius,* inquit, *illud fuit, vt nemo adſideret in prouincia ſua:* ſcilicet vltra quatuor menſes. Et ita *conſtitutionum* verbum de conſtitutione Peſcennii, quæ (vt veriſimile eſt) ab imperatoribus, qui poſt eius tyrannidem rerum potiti ſunt, comprobata & confirmata eſt, accipiendum videtur in *l. 37. D. ex quib. cauſ. maior.* quod ius etiam comprobatum eſt ab Arcadio & Honorio *l. 1. Cod. Theod. de adſeſſ.* Deinde etiam a Theodoſio & Valentiniano *l. 10. Cod. Iuſt. eod. tit.* In qua *l.* hæc verba, *conſtitutiones antiquas,* ad Peſcennii conſtitutionem a ſubſequentibus imperatoribus confirmatam videntur referenda; hæc autem, *diuorum retro principum,* ad conſtitutionem Arcadii atque Honorii. Adſeſſoribus vero *ſalaria* a magiſtratibus ipſis olim præſtabantur. Primum autem (vt Spartianus tradit *in ei. vit. d. . 7.*) a Peſcennio addita ſunt conſiliariis ſalaria, ne eos grauarent, quibus adſidebant: dicebatque Peſcennius: *judicem nec dare debere, nec accipere.* Hoc tamen ius tunc non obtinuit, vt ex ſequentibus manifeſtum fiet. Itaque ea conſtitutione Antonini Pii dicuntur iuris ſtudioſi, ſeu adſeſſores ſalaria petere poſſe, ſibi ſcilicet a magiſtratibus, quibus adminiſtrationis tempore adſederint, promiſſa *d. l. 4. D. de var. & extraordinar. cog. l. 1. §. ſed & ſi comites 8. eod. tit.* Et ſecundum hoc adſeſſorum ſalarium exceptorum mercedi comparatur, *l. 19. § vlt. D. locat.* & mercedibus profeſſorum *d. §. ſed & ſi comites 8.* Quæ ſcilicet diuerſæ ſunt a ſalariis; & ab iis diſtinguuntur, *l. 6. Cod. de Profeſſ.* & illo Auguſtini loco *Lib. I. Confeſſion.* vbi de Profeſſoribus agit, *cum hoc,* inquit, *publice in foro ageretur conſpectu legum, ſupra mercedem ſalaria decernentium.* Mercedes enim a ſingulis, ſalaria autem de publico præſtabantur Profeſſoribus: vt in *l. 4. D. de decret. ab ord. fac.* & apud Caſſiodorum & Symmachum. Honoris tamen cauſſa etiam id, quod conſiliariis ſuis a magiſtratibus præſtabatur, *ſalarium,* non merces dicebatur; vt & quod Aduocatis, *honorarium.* Sane etiam in *d. § ſed & ſi comites 8.* & *d. l. 4.* fruſtra, ineptèque quæreretur, vtrum ſalaria, quæ ex ærario, vel fiſco adſeſſores conſequerentur, peti poſſent. Nec enim ea mercedis loco habenda quiſquam dixerit. Quæ tamen vnica dubitandi ratio eſt iis duobus locis. Aut certe (quod abſurdiſſimum eſt) eadem ratione magiſtratus mercenarii habendi eſſent: cum & eis ſalaria ſeu annonæ præſtentur; vt patet ex *Tit. Cod. de annon. & capit.* Superiorem autem ſententiam valde confirmat *d. l. 4.* in qua, cum fiat mentio conſtitutionis Pii (qui longe ante Peſcennium imperauit) apparet, quæ de adſeſſorum ſalariis dicuntur in *ſupra dict. legib.* de iis intelligenda quæ ab ipſis magiſtratibus eis præſtabantur. Et de eiuſmodi etiam ſalariis eſt accipiendum Papiniani reſponſum in *l. 4. D. de off. adſeſſ.* quod citatur *in d. l. 19. §. vlt. D. locat.* eiuſque reſponſi hæc eſt ratio: quia qui operas ſuas ad certum tempus locauit, totius temporis mercedem petere poteſt, ſi per eum non ſteterit, quo minus eas præſtaret, *l. 38. D. locat.* Quod autem in mercede veluti exceptorum iuris eſt: idem & ad honoraria aduocatorum porrigitur, *d. l. 38. D. in fin.* & ad ſalaria adſeſſorum *d. l. 4.* & *d. l. 19. § vlt.* Sic & in aliis cauſis mercedes veluti profeſſorum, & honoraria aduocatorum, & ſalaria adſeſſorum, eiuſdem iuris cenſentur, vt in *d. l. 1. D. de var. & extraord. cognit.* *Præſtitutum* autem *legatis tempus* dicitur in *d. l. 4.* quod ſcilicet ab imperatoribus præſtitutum eſt. Hæc enim erat inter Proconſules, & Legatos Cæſaris differentia: quod Proconſulatus annuus erat (vt notum eſt ex variis auctoribus) Præſidatus autem pro Cæſarum arbitrio, modo breuior, modo longior; vt patet ex Dionis *lib. 53.* Tandem vero prouinciis omnibus ad Cæſarum curam reuocatis, vt Proconſulatus, ita & Præſidatus plerumque annuus fuit, vt patet ex Præſidatus formula apud Caſſiodorum. Nec vnquam obtinuit, & in legis vigorem tranſiit, quod Auguſto ſuadet Mecænas apud Dionem *lib. 52.* ne breuiorem triennio Proconſulatum, aut Præſidatum eſſe patiatur: nec quod ad Marcum & Commodum ſcripſiſſe Peſcennium, refert Spartianus, vt *nulli ante quinquennium ſuccederetur prouinciæ Præſidi ſiue Legato ſiue Proconſuli.* Sed ad rem. Olim igitur a Præſidibus ipſis ſalaria adſeſſoribus præſtabantur. Poſtea autem, vt Lampridius auctor eſt *in vit. Seuer. c. 46. pr.* adſeſſoribus ſalaria inſtituit Alexander Seuerus. Quam Alexandri conſtitutionem ignorauit Papinianus auctor *d. l. 4.* cum Caracallæ facinore ſublatus ſit. Ignorauit & Vlpianus auctor *d. l. 19. D. locat.* & *d. l. 1. D. de var. & extraord. cognit.* & Paullus auctor *d. l. 4. eod. tit.* vterque enim, & Vlpianus & Paullus ſcripſerunt imperante Caracalla. Vnde paſſim in eorum libris reperias: *& ita imperator noſter cum diuo patre ſuo reſcripſit.* Nec obſtat *L. vlt. D. de off. adſeſſ.* in qua Papinianus *publici ſalarii* meminit. Nec enim ibi *ſalarium publicum* accipiendum eſt de ſolatiis & annonis, quæ iis præſtabantur, qui in ærarii, vel fiſci commentarium relati erant; ſed de ſalario a ciuitatibus præſtari ſolito. Sic & *publici* appellatio ad ciuitates plerumque refertur, quæ & *respublicæ* etiam dicuntur. Ea igitur eſt Papiniani in ea lege ſententia: ius, quod obtinebat, ne quis in prouincia ſua adſideret, ad conſiliarios curatorum ciuitatis non pertinere, quia publico ſalario non fruantur, id eſt, nulla commoda capiunt a ciuitate, cuius curatori adſident. Vix autem quiſquam ſine commodorum ſpe e municipio ſuo in alienam ciuitatem conſilii præſtandi cauſſa elici poſſit. Quaſi diceret Papinianus (cuius plerumque rationes grauitate, breuitateque ſimul inſignes ſunt) ius, quo vetantur prouinciales in ſua prouincia adſidere, in Præſidum adſeſſoribus locum habere; quia facile ſit prouinciarum rectoribus ex aliena prouincia conſiliorum participes ſibi adſciſcere, cum eis ſalaria præſtent. Idem autem non eſſe dicendum in adſeſſoribus eorum, qui municipales honores gerunt, veluti curatorum Reip. quia nec ab ipſis curatoribus, nec de publico ſeu a ciuitatibus, quarum curatores ſunt, adſeſſores commoda vlla conſequuntur. Hinc fit, vt municeps curatori ciuitatis ſuæ poſſit adſidere. Dixi autem *de publico*, quia ciuitates quibuſdam ſalaria erogabant, vt ſupra oſtendi ex *l. 4. D. de decr. ab ord. fac.* Sane in hac cauſſa æquius eſſet, ſi qua ſalaria adſeſſores curatorum Reipubl. haberent, ea de publico ſeu a ciuitatibus præſtari, quam a curatoribus ipſis, quibus eiuſmodi officium oneri potius eſt, quam honori. Non igitur nota fuit Vlpiano & Paullo Alexandri conſtitutio, qua ſalaria adſeſſoribus inſtituta ſunt. Poſterioribus autem ICtis nota fuit: vt Modeſtino, qui ad Gordiani tempora peruenit, vt indicat *l. 5. Cod. ad exhib.* & Hermogeniano, qui ad Diocletiani tempora peruenit, vt patet ex Codice Hermogeniano. Qua ratione Modeſtinus in *l. 32. D. ex quib. cauſſ. maior.* proponit legatorum Cæſaris, ſeu Præſidum comites, ſiue adſeſſores in commentarium principis referri ſolitos. Nam quod de ærario dicit, referendum eſt ad Proconſules Legatoſque eorum: ita vt Proconſules & Legati eorum in ærarium Reip. Præſides & comites eorum, itemque Procuratores Cæſaris in Commentarium fiſci deferrentur. Proconſulares enim prouinciæ ad populi, præſidiales ad principis curam pertinebant; & ærarium populi fiſcus principis erat. Simili quoque ratione Hermogenianus, *l. 41. § 1. D. de excuſ. tut.* proponit Comites intra ſtatutum numerum, ſcilicet ex quo in commentarium fiſci relati erant, & annonas a principe conſequebantur. Certa enim

enim debet eſſe annonarum ratio; certus perſonarum, quibus præſtentur, & definitus numerus, ne expenſæ publicæ in immenſum excreſcant. Hinc fit, vt in notitia ſubiecta, *l. 1. Cod. de off. Præf. Præt. Afr.* adſeſſor vnus ducibus, eique certa pecunia pro annonis & capitu tribuatur. Ex eo autem, quod poſt Alexandri conſtitutionem ſolaria adſeſſores a principe, non etiam a Præſidibus conſequebantur, hoc ius ſequitur: vt Reipubl. non ſui commodi cauſſa abeſſe intelligantur, ideoque in integrum reſtituantur *d. l. 31.* & a publicis muneribus excuſentur: vt a tutela, *d. l. 41. §. 1.* quod non obtinet in iis, qui mercedem, non etiam annonas percipiunt. Nec enim iis reſtitutio competit, cum ſui commodi, non etiam Reipubl. cauſſa abeſſe intelligantur, *l. 36. D ex quib. cauſ. mai.* Tales erant *exceptores*, qui notis ſcribebant acta Præſidum, *l. 31. eod. tit.* Sic in *d. l. 19. §. vlt.* proponitur exceptor quidam Antonio Aquilæ (Præſidi forte) operas ſuas locaſſe. *Exceptores* igitur *mercenarii* erant, nec vllas a fiſco annonas accipiebant, *l. 5. Cod. de numerar.* Exceptorum tamen ſcholæ a Iuſtiniano tribuuntur in notitia ſubiecta *l. c. Cod. de off. Præf. Præt. Afr.* Nec ei, quod dixi, exceptoribus annonas non præſtari, aduerſatur, quod apud Plinium proponitur *Lib. IV. ep. 12.* Scribæ quæſtorio ſalarium ex ærario præſtitum. Scribæ enim quæſtorii diuerſi ſunt ab exceptoribus. Illi rationes quæſtorias ſcribebant, & tractabant, erantque ex cohorte rectoris prouinciæ, & eorum frequens mentio fit in veteribus inſcriptionibus; Exceptores autem acta Præſidum excipiebant, vixque cohortalem militiam ſuſtinebant, vt ait *d. l. 5. Cod. de numerar.* & proinde nullas a fiſco conſequebantur annonas. Quoniam tamen miniſtrabant Præſidibus, vt & alia officia, in officio Præſidis, & inter Cohortalinos, licet improprie, annumerantur in *Notitia ſeu Breuiario Romani imperii.*

DESIDERIVS HERALDVS de Rer. iudicat. auctor. Lib. I. cap. 8.

Aſſumebantur *adſeſſores* a magiſtratibus e iuriſperitorum ordine, qui ius ſibi, quod ſere iure ignorabant, ſuggererent, quod eleganter notat Ioſephus libro *contra Appionem* 2. vbi diſſerit, quanta eſſet inter Hebræos, & alios populos differentia, ad hanc rem quod attinet. Locus exſcribendus eſt: *Κάλλιστον καὶ ἀναγκαιότατον ἀπέδειξε παιδευμάτων τὸν νόμον, οὐκ εἰσάπαξ ἀκροασαμένοις, οὐδὲ δὶς, ἢ πολλάκις, ἀλλ' ἑκάστης ἑβδομάδος τῶν ἔργων ἀφεμένους ἐπὶ τὴν ἀκρόασιν τοῦ νόμου ἐκέλευσε συλλέγεσθαι, καὶ τοῦτον ἀκριβῶς ἐκμανθάνειν· ὃ δὴ πάντες οἱ νομοθέται ἐοίκασι παραλιπεῖν, καὶ τοσοῦτον οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων ἀπέχουσι τοῦ κατὰ τοὺς οἰκείους ζῆν νόμους, ὥστε σχεδὸν αὐτοὺς οὐδ' ἴσασιν, ἀλλ' ὅταν ἐξαμάρτωσι, τότε παρ' ἄλλων μανθάνουσιν ὅτι τὸν νόμον παραβεβήκασιν· οἵ τε τὰς μεγίστας, καὶ κυριωτάτας ἀρχὰς διοικοῦντες ὁμολογοῦσι τὴν ἄγνοιαν. ἐπιστάτας γὰρ παρακαθίστανται τῆς τῶν πραγμάτων οἰκονομίας, τοὺς ἐμπειρίαν ἔχειν τῶν νόμων ὑπισχνουμένους. ἡμῶν δ' ὁντινοῦν ἄν τις ἔροιτο τοὺς νόμους, ῥᾷον ἂν εἴποι πάντας ἢ τοὔνομα τὸ ἑαυτοῦ.* *Legiſlator noſter optimam ac maxime neceſſariam ducens legum cognitionem iuſſit coire nos, & congregari, non ſemel, aut bis, aut ſæpius, ſed ſeptimo quoque die, operibus omnibus relictis, ad audiendam legis lectionem, vt quiſque eam accurate diſcat; quod a ceteris omnibus legiſlatoribus video prætermiſſum. Ad ceteros autem populos quod attinet, tantum abeſt, vt plures eorum ex præſcripto legum vitam inſtituant, quin eas ne ſciunt quidem, & poſtquam deliquerunt, aut in iure errarunt, tunc ab aliis monendi ſunt, in legem ſe offendiſſe. Sed ne ii ipſi qui ſummos magiſtratus gerunt, ignorantiam ſuam confiteri verentur. Adſciſcunt enim ſibi homines legum peritiam complentes, quibus rerum iudicialium adminiſtrationem mandant. Noſtrorum autem hominum aliquem, ſi quis de noſtris legibus interroget, citius de iis reſponderit, quam de ſuo nomine.* Argumentum, quo vtebatur Ioſephus, vt efficeret, apud ceteras gentes paucos reperiri, qui legum notitiam haberent, quia magiſtratus ipſi ignorantiam ſuam profitebantur, cum adſeſſores ſibi adſumerent, quorum ex conſilio omnia facerent in iudiciis, eſt fortiſſimum: atque ea machina magiſtratuum Romanorum, Prætorum, Præſidum, Proconſulum & ſimilium ignorantiam pulſabat. Ignorantiam dico iuris ordinarii: nam quæ ad magiſtratus ſui vim, & adminiſtrationem pertinebant, ea nec ignorabant, nec ignorare debebant. Iuris ordinarii ſcientiam non profitebantur: ſi qui reperiebantur ea ſcientia præditi, facile patiebatur Pop. Roman. facile patiebantur poſtea Principes; ſed cum eos diligerent, velut reipublicæ villicos, quod ait Cicero alicubi, virtutem tantum & innocentiam ab iis exigebant. Cum eſſent igitur ſæpius viri militares, aut principis miniſtri negotiis publicis occupati, *ἵνα μὴ τοσούτοις περισπώμενοι φροντίσιν, ἃς ἀφ' ἡμῶν ἔχουσι*, dicebat Iuſtinianus *Nouell. 82. multis vndique curis, quas circa nos ſuſtinent, impliciti*, aſſeſſores aſſumebant, qui ius ſibi ſuggererent, *τὰ ἐκ τῶν νόμων τοῖς ἄρχουσιν ὑπομιμνήσκοντας, καὶ τὰς ἀσχολίας ἀναπληροῦντας αὐτῶν*, ait ibidem Iuſtinianus: *qui legum placita magiſtratibus ſuggererent, & quod non poterant per occupationes conſequi, ſupplerent*: imo & quorum periculo ipſi ius dicerent.

De dolo igitur tenebatur magiſtratus, non de imperitia iuris, quæ illius adſeſſori nocebat, non ipſi magiſtratui, *l. 2. D. quod quiſque iur.* Nam quod vir iuris doctrina inſtructiſſimus Antonius Faber tollenda exiſtimabat verba iſta ex ea lege, *ſed ipſi aſſeſſori*, non poſſum ei aſſentiri. *Atqui verba edicti alium non coërcent, quam qui ius iniquum ſtatuit, vel impetrauit, quorum neutrum de aſſeſſore dici poteſt*, inquit ille. Sane quoniam magiſtratus nonniſi de aſſeſſoris conſilio pronuntiat, aſſeſſor videtur ipſe pronunciare; denique quod in alterius perſona æquum eſſe credidit, id in ſua quoque ipſius perſona valere pati debet; quæ eſt edicti ratio. Atque hic vetus verbum locum habet, *ἡ δὲ κακὴ βουλὴ τῷ βουλεύσαντι κακίστη*. Atque id ſatis ſignificat Vlp. *l. 1. in princ. eod. tit.* his verbis. *quis enim aſpernabitur idem iudea ſibi dici quod ipſe aliis dixit*, VEL DICI EFFECIT? Nullius item momenti eſt, quod idem vir doctus addit, legem non loqui de dolo adſeſſoris, ſed de imprudentia tantum. Nam imprudentia etiam in iudice coërcetur, quod diximus ſupra. Cum igitur adſeſſores eſſent iuris ſtudioſi, *L. 1. D. de off. adſeſſ.* & ſcientiam iuris præ ſe ferrent. *ἐμπειρίαν ἔχειν τῶν νόμων ὑπισχνούμενοι*, inquit Ioſephus, eam præſtare tenebantur, non ipſi magiſtratus, qui eos ſibi ſociabant conſiliorum participes, *L. 1. Cod. eod.* Atque iis de ſuo ſolaria olim magiſtratus dabant, antequam Peſcennius Niger auctor eſſet, vt de publico iis darentur ſalaria, ne eos grauarent, quibus aſſidebant, inquit Ælius Spartianus: quod & Alexander Seuerus poſtea fecit, quamuis exiſtimaret, *eos eſſe promouendos, qui per ſe rempublicam gerere poſſent, non per adſeſſores, addens militares ſuas habere adminiſtrationes: habere literatos: & ideo vnum quemque agere debere, quod noſſet*; quod ait Lampridius, *in eius vita c. 46.* Non probabat igitur ſapientiſſimus Imperator iudicandi munus iis permitti, qui iuris, & iudiciorum imperiti, aliorum conſilio regerentur, & regerent, non dico, quorum conſilio opus haberent. Nam peritiſſimi quique & prudentiſſimi aliorum ope, & conſilio ſubleuantur; quare Vlpianum, & Paullum in Præfecti Prætorio Papiniani conſilio fuiſſe Spartianus & Lampridius ſcribunt; ſed nolebat eos nihil per ſe ſcire, & propter imperitiam cogi aſſeſſores aſſumere ſibi, *ἐπιστάτας τῆς τῶν πραγμάτων οἰκονομίας*, quod exprobrabat Ioſephus.

Quod autem inſtitutum erat ab Alexandro, id alios Imperatores ſequutos non eſſe, oſtendunt tum verba Nouell. 82. ſupra a nobis exſcripta, tum *L. 1. Cod. de adſeſſ.* vbi Diocletianus & Maximianus ſtatuunt, *ſtudiorum laborem meriti, vt qui in publicis adminiſtrationibus conſtituti ſociari ſibi conſiliorum participes capiant, ſpe præmiorum atque honorificentia ſua prouocent eos, quorum prudentiam ſibi neceſſariam eſſe putant, non metu terribili, & neceſſitate inc ngrata libertati.* Vbi *honorificentiam* interpretor munificentiam, vt ita expreſſerint *φιλοτιμία*, qua paſſim vtebantur hoc ſenſu: vt in Nouellis & alibi. Quare B. Auguſtinus *Lib. 8. Confeſſ. cap. 6. Mecum erat Alypius otioſus ab opere iuriſperitorum poſt aſſeſſionem tertiam, expectans quibus iterum conſilia venderet.* Tandem autem annonæ iis attributæ, *l. vn. Cod. de ann. & cap. adm. & eor. adſeſſ.* & *Nouell. 17. de mand. Princ. c. 5. §. 2.*

Cum igitur ii ius magiſtratibus ſuggererent, qui legum peritiam præ ſe non ferebant, ideo ſi quid per imprudentiam, & ignorantiam iuris perperam erat iudicatum, imputabatur id non magiſtratui, ſed eius adſeſſori, vt in eum locus eſſet edicto Prætoris, *Quod quiſque iuris.* Nam etſi priuati erant, nec ius dicebant, ab eorum tamen ſententia vix, ac ne vix quidem magiſtratus recedebant; quod clare ſignificat idem B. Auguſtinus *Lib. 6. einſdem operis cap. 10.* his verbis: *Tentata eſt quoque eius indoles, non ſolum illecebra cupiditatis, ſed etiam ſtimulo timoris. Romæ aſſidebat Comiti largitionum Italicarum. Erat eo tempore potentiſſimus Senator, cuius & beneficiis obſtricti multi, & terrori ſubditi erant. Voluit ſibi licere neſcio quid, ex more potentiæ ſuæ, quod eſſet per leges illicitum. Reſtitit Alypius. Promiſſum eſt præmium: irriſit animo. Prætenta minæ. Calcauit, mirantibus omnibus, inuſitatam animam, quæ hominem tantum, & innumerabilibus præſtandi, nocendique modis ingenti fama celebratum, vel amicum non optaret, vel non formidaret inimicum. Ipſe autem iudex, cui conſiliarius erat, quamuis & ipſe fieri nollet, non tamen aperte recuſabat; ſed in iſtum cauſſam transferens, ab eo ſe non permitti aſſerebat, quia & reuera, ſi ipſe faceret, iſte diſcederet.* Ergo etſi priuati erant, vt ne libellis quidem, cum abeſſet magiſtratus, poſſent ſubſcribere, nec eodem abſente cauſſas audire, *l. 1. l. 13. l. penult. C. de adſeſſ.* multum tamen poterant, ſiquidem ex eorum ſuggeſtione ius dicebat magiſtratus: quare & eorum periculo, ſi magiſtratus legum ſcientiam præ ſe non ferrent. Nam ſi magiſtratus ipſi iuris erant periti, ſententia contra ſacras conſtitutiones dicta ipſis etiam nocebat, non ſolum aſſeſſoribus aut Conſiliariis. Quare ait *d. l. 2.*

d. l. 2. Si adſeſſoris imprudentia ius aliter dictum ſit. Poteſt enim eo caſu fieri, vt non adſeſſoris imprudentia ius dicatur, ſed impudentia ipſius magiſtratus. Sed ad rem.

Etſi igitur adſeſſor non ius dicebat, nec pronunciabat, quoniam tamen de eius conſilio ius dicebatur, ſententia contra ius dicta ei nocebat. Nam quanquam priuatus eſſet, in ſtatuendo tamen non erat omnino momenti eius ſententia, imo erat ſumma, & quam magiſtratus iuris ignarus vt plurimum, vel pene ſemper ſequebatur. Quare & quinquaginta dies poſt depoſitam adminiſtrationem in prouincia reſidere tenebantur, quemadmodum ſummi quique magiſtratus, *L. 3. C. de adſeſſ. & domeſt.* Quo pene iure ipſos etiam Athenienſes vſos video. De Archonte enim & Polemarcho ſcribit hoc *Ariſtoteles apud Harpocrationem:* λαμβάνουσι δὲ παρέδρους, ὅ τε Ἄρχων καὶ ὁ Πολέμαρχος, δύο ἑκάτερος, οὓς ἂν βούληται. καὶ οὗτοι δοκιμάζονται ἐν τῷ δικαστηρίῳ πρὶν παρεδρεύειν, καὶ εὐθύνας διδόασιν, ἐπὰν παρεδρεύσωσιν. Addendum, καὶ ὁ βασιλεὺς ex Polluce, & ex Demoſthene *contra Nearam.* Nam Rex ſacrorum ſuos etiam habebat adſeſſores, vel ſuum adſeſſorem. Quandoque enim vnum tantum adſeſſorem fuiſſe adſcitum ab Archonte colligi videtur ex Demoſthene *orat. eod.* vbi etiam cauſſam reddit, quare Archontes adſeſſores quandoque ſibi adſumpſerunt, iure Romano plane conſentaneam, nempe magiſtratuum imperitiam, vnde colligitur, & id ipſum oſtendit Demoſthenes *eodem loco*, non ſemper, neque neceſſario fuiſſe adſeſſores ab Archontibus adſcitos. Verba Demoſthenis ſunt: λέγων ὅτι διὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν πραγμάτων, καὶ τὴν ἀκακίαν τὴν ἑαυτοῦ, τοῦτον πάρεδρον ποιήσαιτο, ἵνα διοικήσῃ τὴν ἀρχὴν, ὡς εὔνουν ὄντα. *Propter imperitiam rerum dicens, ſuamque ſimplicitatem, iſtum adſeſſorem ſibi adſciaiſſe tanquam beneuolum, vt is magiſtratum adminiſtraret.* Quare & filius patrem quandoque adſumebat ſibi adſeſſorem. Demoſthenes *contra Midiam:* καὶ κατεχειροτονήσατ' αὐτοῦ παρεδρεύοντος ἄρχοντι τῷ υἱῷ, ὅτι θέαν τινὰ καταλαμβάνοντος ἥψατο, ἐξείργων ἐκ τοῦ θεάτρου. *Eumque filio ſuo tum pretori adſidentem condemnaſtis, quod quendam qui inſpectantis locum occuparat, prehenſam theatro exegiſſet.* Vlpianus in hæc verba, παρεδρεύοντος ἄρχοντι τῷ υἱῷ. Συμπονοῦντος, inquit, καὶ συμπαρόντος τῷ παιδὶ, μήποτέ τι ὡς νέος ἁμάρτῃ κατὰ τὴν ἀρχήν. πάρεδροι γὰρ ἐδίδοντο τοῖς νεωτέροις οἱ νῦν καλούμενοι συγκάθεδροι. ἐπειδὰν γὰρ ὁ ἄρχων πάσας τὰς ὀρφανικὰς, καὶ κληρικὰς ἐδίκαζεν, ἐνίοτε δὲ διὰ τὴν ἡλικίαν ἄπειρος ἦν τοῦ δικάζειν, ἐδίδοτο αὐτῷ πάρεδρος ὁ συνδικάζων. *Cum adeſſet filio, & eum adiuuaret, ne quid homo adoleſcens in pretura delinqueret. Aſſeſſores enim dabantur iunioribus, qui nunc συγκάθεδροι dicuntur. Nam cum prætor ſiue Archon de omnibus pupillaribus, & hereditariis cauſſis cognoſceret, atque interdum per ætatem iudicandi peritiam non haberet, dabatur ei adſeſſor, qui iudicando eum adiuuaret.*

Quod ait eo loco Vlpianus Demoſthenis ſcholiaſtes, datos iunioribus Archontibus παρέδρους, qui eos iuuarent, non omni ex parte verum eſt. Neque enim vlli dati ſunt iis adſeſſores, ſed ab iis adſciti, quum libitum eſt; quod vel locus ille Demoſthenis *contra Nearam*, a nobis modo allatus, ſatis demonſtrat. Quare & expellere eos poterant & exauctorare, quum iis placebat. Demoſthenes *eadem oratione:* ὡς δὲ κατέβη ἐξ Ἀρείου πάγου ὁ Θεογένης, εὐθὺς τήν τε ἄνθρωπον τὴν ταύτης Νεαίρας θυγατέρα ἐκβάλλει ἐκ τῆς οἰκίας, τόν τε Στέφανον τὸν ἐξαπατήσαντα αὐτὸν τοῦτον ἀπελαύνει ἀπὸ τοῦ συνεδρίου. *Vt vero ex Areopago deſcendit Theagenes, ſtatim & mulierem Neeræ filiam domo expellit, & Stephanum, a quo deceptus fuerat, conſeſſu mouet.* Quo iure vtebantur & Romani. Nam adſeſſor a magiſtratu, cui adſidebat, capiebatur & optabatur, ſiue vt loquitur *l. 2. C. D. de adſeſſor.* particeps conſilii ſociabatur; vt *l. 12. eod. tit.* adiungebatur; & expellebatur, quum ei videbatur, *Nouell. 17. de mandat. c. 5. §. 2.* Dicit eodem loco Vlpianus eos ipſius tempore συγκαθέδρους fuiſſe appellatos, nempe a græcis, qui adſeſſores magiſtratuum Romanorum ita appellabant: atque ſic appellantur a Modeſtino, *l. ἡ μόνον, 17. D. de excuſat.* Gloſſæ optimæ, συγκάθεδρος, *adſeſſor.* συγκαθέζομαι, *adſideo, conſideo.* Nempe erant *Conſiliarii & in conſilio.* Nam adſeſſor & Conſiliarius idem eſt. Quare *Conſiliarii Principis* dicebantur etiam *Principis adſeſſores.* Ergo πάρεδροι magiſtratuum Athenienſium erant veluti adſeſſores & conſiliarii magiſtratuum Romanorum. In multis tamen differebant. Nam paredri magiſtratuum Athenienſium erant quaſi magiſtratus, & multo verius pars magiſtratus, quam adſeſſores, quomodo appellabantur. Quare παρέδρου munus ἀρχὴν appellabat Demoſthenes *contra Nearam:* καὶ τὴν ἀρχὴν καὶ αὐτῷ ἀφῃρημένος, πάρεδρος γενόμενος. Et alio loco a nobis ſupra exſcripto dicebat πάρεδρον ἀρχὴν διοικῆσαι. Quare & adibatur quandoque πάρεδρος pro Archonte. Demoſthenes *contra Theocrinem:* προσκαλεσάμενος τὸν Πολύευκτον, ἀποφέρει γραφὴν κατ' αὐτοῦ κακώσεως, πρὸς τὸν ἄρχοντα, καὶ δίδωσι πρώτην λῆξιν Μνησαρχίδῃ τῷ παρέδρῳ. *Arceſſit Polyeuctum male tractationis, accuſationis libello pretori oblato, primaque ſortitione data Mneſarchiada aſſeſſori.* Sed & idem πάρεδρος poterat multare τοὺς ἀκοσμοῦντας, & petulantiam eorum, qui apud ſe agebant, vel coram ipſo immodeſte ſe gerebant, coërcere; quam ad rem ὑπηρέται, apparitores & ſeruientes, vt nos loquimur, parebant. Demoſthenes *in Midiana*, vbi is, qui a paredro ipſo pulſatus erat in theatro, & e loco vbi ſedebat excitatus, ita conqueritur: εἰ κατελάμβανον, ἄνθρωπε, θέαν, εἰ μὴ τοῖς κηρύγμασιν, ὡς σύ με φῂς, ἐπειθόμην, τίνος ἐκ τῶν νόμων εἶ κύριος, καὶ ὁ ἄρχων αὐτός; τοῖς ὑπηρέταις ἐξείργειν ἀπιόντα, οὐκ αὐτὸς τύπτειν, ἀλλ' οὕτω πείθομαι, ἐπιβολὴν ἐπιβάλλειν πάντα μᾶλλον, πλὴν αὐτὸς ἅψασθαι τῇ χειρί. *Heus tu, ſi occupaui locum: ſi (id quod tu mihi obiicis) preconiis non parui, quid tibi, atque adeo ipſi Pretori leges licere volunt? vt miniſtris & apparitoribus eiicere me iubeas, non autem verberes. Si ne ſic quidem pareo; vt multam mihi dicas, & quidlibet agas, modo ne manu me attingas.* Cum igitur tanta eſſet παρέδρου poteſtas, etſi is ab Archonte capiebatur, muneri tamen ſuo immiſcere ſe non poterat, niſi δοκιμασθεὶς, probatione morum in iudicio facta, quod docet Ariſtoteles apud Harpocrationem, loco ſupra citato.

Vt autem ad magiſtratuum Romanorum Aſſeſſores reuertamur, cum ii iuris ſcientiam profiterentur, ſi ea in re peccabant, magiſtratibus, qui eandem ſcientiam non profitebantur, id non erat fraudi, ſed aſſeſſoribus ipſis, quorum periculo ius dicebant; quare nec ex eo litem ſuam faciebant, ſed ex dolo tantum. Sed nec ipſi aſſeſſores, vt opinor, cum ipſi ius non dicerent; verum ſententia, quæ per imprudentiam & ignorantiam iuris contra ſacras conſtitutiones dicta erat, habebatur nulla; non autem ſi ſimpliciter in iure erratum eſſet. Neque etiam omnis error iuris caſtigabatur, aut ſententiam faciebat nullam, ſed qua de legibus ipſis, & aduerſus leges pronunciatum erat, vt dicebamus ſupra.

SCIPION. GENTILIS Origin. ad Pandect. libr. ſingul. cap. dimiſſor. Liter.

Modeſtinus libro ſingulari de Præſcriptionibus, *l. dimiſſoria 106. D. de verbor. ſign. Dimiſſoriæ literæ dicuntur, quæ vulgo Apoſtoli dicuntur. Dimiſſoriæ autem dictæ, quod cauſa ad eum, qui appellatus eſt, dimittitur.* Sic & Apoſtoli (vox Latio vſurpata) ἀπὸ τοῦ ἀποστέλλειν. Ex qua voce manauit opinor illa noſtra, qua curſum veredariorum ſignificamus, *Poſta*, illaque vulgaris locutio, qua dicimus mittere aliquem *a poſta*, id eſt, cum expreſſis mandatis. Nam & epiſtola interdum mandatum ſignificat, vt apud Platonem *in Timæo*, μεμνημένοι γὰρ τῆς τοῦ πατρὸς ἐπιστολῆς. Huiuſmodi literis autem ſiue Apoſtolis conſcribendis & mittendis *Adſeſſores* olim præfuiſſe, recte notant interpretes, *l. 1. D. de offic. adſeſſ.* qui adſeſſores iidem & conſiliarii dicebantur. Paulus, *l. 5. D. eod. Conſiliarii eo tempore, quo adſident:* prorſus vt Homerus Ιλ. ά v. 650.

μή τις Ἀχαιῶν
Ἐνθάδ' ἐπελθῇσιν βουληφόρος, ὅστε μὲν αἰεὶ
Βουλὰς βουλεύουσι παρήμενοι, ἣ θέμις ἐστί.

ne quis Achiuorum
Huc aduentat conſiliarius, qui mecum aſſidue
Conſilia conferunt aſſidentes, vt fas eſt.

Hinc *adſeſſus* pro *conſilio* ponitur, teſte Fulgentio. Propertius, *lib. 4. el. 11. v. 50.*

Turpior adſeſſu non erit illa meo.

Sed vſum quidem Adſeſſorum, vt turpiſſimum, & legum inſcitiæ indicem valide in Græcis ac Romanis præſidibus vituperat Flau. Ioſephus *contra Appionem lib. 2. Noſtrorum vero, inquit, ſi quis leges interrogetur, facilius quam nomen ſuum recitet.* Præclare! Cui gemina de ineruditia iudicibus tradit Imp. Iuſtinianus *Nou. 82.* cuius illa verba digna, quæ non ibi ſolum legantur, *in proœm.* Πῶς οὐ μέγιστον τοῦτο ἐλάττωμα πολιτείας ἂν εἴη, τὸ μὴ τοῖς αὐθόρον τὸ πρακτέον ἐπισταμένοις παραδοῦναι τὰς δίκας, ἀλλ' ἐᾶν αὐτοὺς ζητεῖν ἑτέρους, παρ' ὧν ἔξεστι μανθάνειν ἅπερ αὐτοὺς ἐν τῷ κρίνειν φθέγγεσθαι δεῖ. *Quomodo non maximum vitium erit reipublicæ, non eis, qui ex ſe quid agendum ſit, ſciant, literas tradere, ſed ſinere eos quærere alios, a quibus liceat diſcere, quæ ipſos in iudicando eloqui decet.* Cui oppido quam ſimilis illa ſententia C. Marii de imperitis ducibus apud *Salluſtium in Iugurtha c. 85. Vt in tanta re ignarus omnium trepidet, feſtinet, ſumat aliquem ex populo monitorem ſui officii. Ita plerumque euenit, vt quem vos imperare iuſſiſtis, is ſibi imperatorem alium quærat.*

DE

P.70. ## *De* Domesticis *&* Cancellariis *Iudicum, deque eorum Electione, & Flagitiis ipſorum, vt & Iudicum, per eos detegendis.*

III. (a) Iidem AA. Aſclepiodoto PF. P. (b)

NVLLVS Iudicum (c) ad prouinciam (d) ſibi *commiſſam* quenquam ſecum (e) ducere audeat, cui (f) *Domeſtici* vel *Cancellarii* nomen imponat, nec profectum ad ſe vndecunque ſuſcipiat, ne famæ nota cum bonorum publicatione plectatur: Periculo enim Primatum (g) Officii Cancellarios, ſub fide geſtorum (h) electos, (i) Iudicibus applicari (k) iubemus, ita vt poſt (l) depoſitam adminiſtrationem, per (m) continuum triennium nec militiam deſerant, & Prouincialibus præſentiam ſui exhibeant, quo volentibus ſit accuſandi eos facilitas: (n) Si enim idonea cauſa exegerit, ad detegenda Iudicis flagitia, & Quæſtioni eos ſubdi oportet, &c. Dat. pridie Kal. Iun. (o) Conſtantinopoli, Aſclepiodoto & Mariniano VV. CC. Coss. [423.]

Interpretatio. *Omnes Iudices euidenter agnoſcant, nullum in prouinciam* (p) *ſibi commiſſam, de eadem, de qua venit, prouincia, vel alia regione, ſibi Cancellarium, aut Domeſticum fortaſſe* (q) *coniungere, niſi qui ei publice fuerit* ciuium electione *deputatus. Ita vt poſtquam* (r) *fuerit Iudex ille remotus, is qui Conſiliarii* (s) *vel Domeſtici geſſit officium*, triennio (t) *ſub alio Iudice de prouincia non diſcedat, vt ſi quis accuſator fortaſſe extiterit, reddat accuſantibus rationem. Et ſi forte facta Iudicis celare vſquequaque voluerit, ſubdatur publicæ quæſtioni.*

NOTAE.

(a) *Lex 8. Cod. Iuſt. eod. tit.* GOTHOFREDVS.

(b) *Aſclepiodotus* PP. Orientis ſcilicet, ſub Theodoſio Iun. vid. *Proſopogr.* IDEM.

(c) *Iudicum*, id eſt, quibus prouincia commiſſa, mox vt dicitur: & ſic Rectorum prouinciæ. IDEM.

(d) *Ad patrocinia vel prouinciam* in edit. Sichard. RITTER.

(e) De hac voce vid. *Gloſſar.* GOTHOFREDVS.

(f) Abeſt hæc vox a Cod. Wurceb. RITTER.

(g) *Primatium*, in Til. GOTHOFREDVS. Cod Wurceb. *periculorum primatium*, ſine dubio errore librarii. Sichardus *periculum enim*, pro quo ille maluit *priuatum* ſubſtituere, neſcio qua ratione inductus. RITTER.

(h) De eadem, de qua venit, prouincia, vel alia regione, Interpres recte. GOTHOFREDVS.

(i) *Ex eodem Officio*, add. Cod. Iuſt. IDEM. *Electis iudicibus* edit. Sichard. RITTER.

(k) *Applicare* Til. male, GOTHOFREDVS. *Applicare* etiam edit. Sichard. accurate autem Codex Wurceburg. receptam lectionem ſeruat. RITTER.

(l) Abeſt *Poſt* a Cod. Wurceb. IDEM.

(m) *Per continuum triennium*: hæc verba abſunt a Cod. Iuſt. GOTHOFREDVS.

(n) *Facultas*, Cod. Iuſt. IDEM. *Facultas* etiam in edit. Sichard. & Cuiac. Cod. vero Wurceb. *facilitas*. RITTER.

(o) *Iul.* Cod. Iuſt. GOTHOFREDVS.

(p) *In prouincia* Cod. Wurceb. quod accuratius. RITTER.

(q) *Fas eſſe.* GOTHOFREDVS.

(r) *Ita vt poſtea* Cod. Wurceb. Edit. Sichard. & Cuiacian. vero: *Ita vt ſi poſtea*, quam lectionem præfero. RITTER.

(s) *ℊ. Cancellarii.* GOTHOFREDVS.

(t) *Triennium* Cod. Wurceburg. RITTER.

COMMENTARIVS.

DE DOMESTICIS & CANCELLARIIS tria *hac l.* a Theodoſio Iun. conſtituuntur aduerſus fraudes Iudicum, & ad eas detegendas. Primum caput eſt de Electione eorum: nempe Iudicibus Domeſticos & Cancellarios ſibi adſciſcendi, coniungendi, vt Interpr. ius adimit hac lege Theodoſius Iunior. Verum periculo Primatum officii eis aſſignari, *applicari*, vt *hic* dicitur, ſeu deputari, vt Interpres, ſub fide geſtorum electos iubet, *ex eodem officio*: quod Tribonianus recte addidit, & Baſilica quoque probant, *Lib. VI. Tit. I. §. 17.* ἀπὸ γὰρ τῆς τάξεως ὀφείλουσιν εἶναι, id eſt, ex Officialium, ſeu Apparitorum numero, qui perpetui in prouincia erant, *l. 34. D. ſi cert. petat.* & *l. 59. infr. de appellat.* Male Interpres proinde hic, *ciuium electione*, hos eligi vult. Et hæc quidem ita circa Iudicum Domeſticos. At enim Principibus officiorum ex Agentibus in rebus id datum poſtea ab eodem Theodoſio Iun. *l. vlt. inf. de Princip. agen.* vt Domeſticos in ſuis actibus habere his liceret eos, quorum fidem, induſtriamque probatam ſibi æſtimarent. Et hæc quidem de primo *huius l.* capite; de cæteris poſtea. De Domeſticis enim, & Cancellariis prius videndum eſt.

De Domeſticis docuit iam ſatis Paratitlon, quidnam ii eſſent, quodue miniſterii genus apud Iudices tam ciuiles, quam militares gererent; de quibus ſunt *hoc Codice* ſeptem conſtitutiones, puta *lex 3. hoc tit. l. vn. inf. ſi prouincia Rector. l. 5.* & *6. de iis quæ adminiſtr. l. vlt. de Princip. agentium in rebus: l. 16. 17. de Numerariis. l. 3. ad l. Iul. repetundarum.* Exterorum Scriptorum teſtimonia de his nunc accedant. Helladium οἰκεῖον τοῦ ἐπάρχου, *Domeſticum Præfecti*, (cuius apud Præfectum magna auctoritas,) memorat Baſilius, *ep. 285.* Memorat Ammianus Marcellinus *lib. 15. c. 6.* Siluani Magiſtri militum Domeſticum; & *lib. 28. c. 6.* Romani Comitis Africæ Domeſticum, & *lib. 30. c. 2.* Cæſarium Remigii Magiſtri officiorum Domeſticum, poſtea Notarium Principis. Symmachus quoque, *lib. 3. ep. 67. Firmum Domeſticum ſuum* memorat, vt & *lib. 2. ep. 71.* Cyriacum Domeſticum ſuum. Iſidorus Peluſiota quoque ſcribit ad Sozomenum Δομέστικον τοῦ ἐπάρχου, *ep. 300. lib. 1.* retenta voce Latina: vetus Gloſſarium, *Domeſtici ſunt, ex quibus pro magna parte conſilium pendet.* Hi, vt dixi, Adſeſſoribus iunguntur, & *rubr. huius tituli*, & *l. vn. inf. ſi Rector prouinciæ. l. 6. de iis quæ adminiſtr.* ſeu Conſiliariis, quomodo apud Marcellinum *prædicto loco*. Item docuit Paratitlon, Iudicum quoque militarium Domeſticos fuiſſe, & vero Marcellini loca ſunt, de Magiſtri, & Comitis rei militaris Domeſticis, vt & *lex 3. inf. ad l. Iuliam repetund.* de Domeſtico Ducis. Horum vero magna fuit apud Iudices, & Magiſtratus auctoritas. Vnde & Domeſticus Manipulario, ac miniſtro opponitur *d. l. 3.* Idemque ex ſuperiore Baſilii loco diſcimus: vnde & Heraclianus Comes Africæ Sabinum Domeſticum ſuum generum ſibi elegiſſe dicitur ab Oroſio, *lib. 7.* & quia Conſiliorum participes erant, etiam periculorum ſocii erant, vt ex Marcellino quoque clarum *lib. 30. c. 2.* vbi de Cæſario, & ex Malcho, *in hiſtoria Bizantina.* (a) P. 71.

Et hæc de Domeſticis, a quibus *Cancellarii* hic ſeparantur, quos tamen viri docti commiſcent. Domeſticos vero hos caue, ne cum Domeſticis & Protectoribus commiſceas, de quibus *lib. 6.* & cum Domeſticis, de quibus Procopius. *Cancellarii* tum in Domo augusta ſeu apud Imperatorem, tum in officio Iudicum, ſeu Magiſtratuum fuere, omenque id officii *l. 3. h. t.* ſeu obſeruationis & miniſterii erat, *l. 5. Cod. Iuſt. eod. tit.* Magiſtratuum, inquam, qua vrbanorum, qua prouincialium, qua Illuſtrium, veluti P. P. *l. 1. §. 8. Cod. Iuſt. de off. P. P. Afr.* qua Spectabilium vel Clariſſimorum *h. l.* ſic vt hac ætate, non dicam mediocris, verum omnino nulla eorum eſſet dignitas. Itaque Vopiſcus, cum *in vit. Carini c. 1.* dixiſſet: *Carinum Amicos optimos quoſque relegaſſe, peſſimum quemque elegiſſe, aut tenuiſſe; dixiſſetque Carinum, Præfectum Vrbi, vnum ex Cancellariis ſuis feciſſe*, ſubiicit, *quo fœdius nec cogitari potuit aliquando, nec dici*: (b) nempe quia ſumma tum Præfecturæ Vrbanæ dignitas erat, Cancellariorum nulla penitus, ſed miniſterii tantum genus. Hæc inquam eſt Vopiſci mens,

---

(a) Vid. quæ habent Valeſius & Lindenbrogius ad Marcellini locum *Lib. XV. cap. 6.*

(b) *CASAVBONVS ad loc. Flau. Vopiſci.*
Duplex ex his verbis fœditas intelligenda: in perſona, quia non dubium eſt ſpurciſſimis moribus fuiſſe hunc Carini cancellarium, quem tantopere ipſe amaret. Altera fœditas in re ipſa & conditione perſonæ, nam *præfectura vrbis* fuit dignitat ſumma. In *leg. 1. Cod. de Præf. Præt. vel vrb.* aiunt Imperatores, *præfectum Vrbi & Præfectum Prætor. ac magiſtr. ex equitum ac peditum, pares atque indiſcretas eſſe dignitates*: conſtat vero Præfecturæ Prætorianæ poteſtatem regiæ proximam fuiſſe, vt iure dixerit Eunapius, eam eſſe βασιλικὴν ἀπόφασιν. Atqui *præfectus vrbi* in nonnullis etiam ſupra Præfectum ipſum prætorii fuit. *Princeps* enim quodammodo *Senatus* erat, ſedebatque in curia ante patricios, conſules, conſulares, præfectum Præt. magiſtros militum & cæteros illuſtres, vt eſt in *Nouella LXII.* itaque *leg. 3. Cod. de Præf. Vrb. præfectura Vrbis*, inquiunt Impp. *cunctis quæ intra Vrbem ſunt, antecellat dignitatibus.* At *cancellariorum* ea ætate, non dicam mediocris, ſed omnino *nulla* erat *dignitas*. Neque enim publici muneris adhuc id *nomen* fuit, verum *miniſterii in aulis Principum*, & aliorum *procerum*. Erat moris, vt Principum & magiſtratuum *ſecreta*, (ita vocarunt loca, vbi de negotiis pro ratione muneris quiſque ſui tractaturi conueniebant) in aditu primo *vela*, & deinde *cancellos* haberent. Græci hos vocant κιγκλίδας, δρυφάκτους, Polybius *Hiſt. XV.* θύρας δικτυωτὰς διαφανεῖς, vt & Caſſiodorus, *feneſtratas ianuas*. Qui *vela* ſeruabant, *velarii* dicti: vt in veteri lapide, VELARII. DE. DOMV. AVG. qui *cancellos*, *cancellarii*. Vox non admodum antiqua, nec multo ante Vopiſci tempora cœpta vſurpari: nam in Digeſtis nullam Cancellariorum mentionem factam inuenio, niſi fallit me tamen memoria: in Codicis vero *titulo de Aſſeſſoribus*, & alibi, *miniſterium cancellariorum* ſæpius leges. Id vero cuiuſmodi fuerit, luculenter deſcribit *Agathias*. Narrat ille *libro primo*, Narſem Ducem Iuſtiniani, qui in Italia contra Guthos bellum gerebat, Rauennam aliquando veniſſe, ſolis famulis ſuis comitatum ac ſatellitibus, & iis, inquit, ὅσοι τῆς ἀρχῆς κατὰ ὑπηρέται ἐτύγχανον ὄντες &c. Vides appellari ὑπηρέτας & miniſtros τῆς ἀρχῆς: præcipuumque fuiſſe eorum munus, vt ad cancellos hærerent, admiſſiones curarent, & ne quid tumultus, vt fieri amat in turba, audiretur, proſpicerent. Simillimum munus hodie in curia eorum, qui *huiſſiers* ſiue *oſtiarii* dicuntur. Quare etiam vere ſic & nomine conueniunt, quod acceperunt hi *ab oſtio*, illi a cancellis, qui pro oſtio erant. Hæc prima inſtitutio & munus antiquiſſimum cancellariorum: vt non ſine graui cauſſa pronuntiet hic Vopiſcus, rem indignam & fœdam fuiſſe, quod Carinus vnum e ſuis cancellariis in illuſtriſſimo loco Reipublicæ collocaſſet: quod quid aliud erat, quam veteris comœdiæ prouerbium tollere?

ἃ νῦν μὲν ἄδηλα, ἄυριον δ' ὑπερμέγαι.

Acceſſit poſtea aliquid dignitatis huic generi hominum, ſed multo poſt Carini & Vopiſci tempora. Nam Caſſiodorus in *formula Cancellariatus lib. XI.* ſic munus hoc deſcribit, vt appareat, ipſius ætate cancellarium, non vt olim, oſtiarii ſolum munus ſuſtinuiſſe, verum ex parte etiam eorum, qui hodie in aulis principum a ſecretis nominantur & a libellis ſupplicibus: adhuc tamen, vt ibi dicitur, *fores tenebat & clauſtra patentia*: adhuc *iudicum ſuſſionibus obſecundabat*. Sic paſſim apud ſcriptores extimæ vetuſtatis leges, fuiſſe in obſequiis imperatorum, regum & maiorum vtriuſque imperii magiſtratuum cancellarios, quorum miniſterio varie vtebantur. Sed de his plura diſcere eſt e lucubrationibus præſtantiſſimorum virorum Iacobi Cuiacii & Petri Pithœi.

CLAVD. SALMASIVS ad eund. loc.

De *Cancellariis*, quia non aliquid dixit, aut cui non cantatus hic

Digitized by Google

hic Hylas? Tam multa ſane de his iam dicta ſunt, vt quædam etiam malim non dicta ab eruditiſſimis viris. Inter quæ illud eſt, *cancellariorum* nomen *vetus* non eſſe admodum, nec multo ante Vopiſci tempora cœptum vſurpari, rationem hanc addunt: nullam enim *in* Digeſtis cancellariorum factam mentionem inueniri: in *Codice vero titulo de aſſeſſoribus iudicum*, & alibi: *miniſterium cancellariorum* non raro legi. Hæc ratio plane ſine ratione eſt. An quia nulla in Digeſtis cancellariorum mentio, ideo Iuriſconſultorum illorum ætate, e quibus Pandectæ compilatæ ſunt, nulli prorſum fuere cancellarii? Immo & cogniti tunc temporis *cancellarii*, quia & *cancelli* etiam tunc *in* vſu fuere, quo tempore vixere Iuriſconſulti, & multo ante illorum ætatem. Tam *vetus* igitur *cancellariorum nomen*, quam & *cancellorum*. Nam *cancellarii* dicti, qui *a cancellis* erant, vt *velarii*, qui *a velis*. An & velarios vocem non admodum antiquam eſſe dicemus, quod nulla eorum in Digeſtis mentio occurrat? nulla profecto hodie velariorum vſpiam exſtaret mentio, niſi eorum nobis memoriam conſeruaſſet vna aut altera inſcriptio vetus, quæ *velariorum domus Auguſtæ* meminere. Atqui domus iam olim Auguſta haut minus cancellarios ſuos habuit, quam ſuos velarios. In aliorum quoque magnatum ac principum ædibus, quæ cancellos, & vela foribus obtenta habebant, cancellariorum & velariorum miniſterium notum & vſitatum fuiſſe oportet. Cancellorum velorumque iunctim meminit Iuriſconſultus *leg.* 41. *D. de legat.* 1. *ſed ſi cancelli ſunt vel vela, legari poterunt. Cancellos* autem in veterum ædibus, *fores* fuiſſe *cancellatas*, & *translucidas* ex lignis reticulatim compoſitis textas, nemo paullo humanior ignoret: δικτυωτὰς θύρας græci dicunt, hoc eſt *reticulatas fores*. κιγκλίδας vna voce eiuſmodi fores iidem Græci, ſed veteres appellant: nam recentiores etiam καγκέλλους & καγκελλώματα vocarunt. De his foribus elegans exſtat *Epigramma græcum in quarto Anthol.* εἰς κάγκελλον τῆς αὐλῆς.

Ἦν κλείσῃς μ' ἀνάγκῃ, &c.

Igitur qui ad huiuſmodi cancellos ſtabant, *oſtiarii cancellarii* dicebantur, vt *velarii*, qui ad vela, quibus fores obtendebantur. Tertullianus *in Scorpiaco*: *quas mihi poteſtates ianitrices affirmas iuxta romanam ſuperſtitionem, Carnam quandam, & Forculum & Limentinum, quas a cancellis ordinas poteſtates?* Cancellariorum nomen ætate Tertulliani fuiſſe vſitatum de his miniſtris, qui cancellos ſeruabant, hæc eius verba ſatis indicant. *Carna, Forculus & Limentinus* oſtiorum Dii fuere apud Romanos, qui cardinibus, foribus & liminibus præſidere exiſtimabantur. Hos eleganter Tertullianus *poteſtates ianitrices*, & *poteſtates a cancellis*, vocat. *Serui a cancellis*, vno verbo vocabantur *cancellarii*, vt *cuſtodiarii*, qui a cuſtodiis erant: *ſcriniarii*, qui a ſcriniis: *argentarii*, qui ab argento: *arcarii*, qui ab arca: *Bibliothecarii*, qui a Bibliothecis: *quæſtionarii*, qui a quæſtionibus: *cubicularii*, qui a cubiculo. *Cancellariorum*, hoc eſt oſtiariorum, qui a cancellis erant, meminit *Epitome Dionis in Seuero* his verbis: καὶ αὐτὸν εἰσιόντα οἱ θυρωροὶ οἱ ἐπὶ τῶν κιγκλίδων μόνον ἐσεδέξαντο, τοὺς δ' ἄλλους οὐδένα αὐτῷ συνεισελθεῖν. Vbi θυρωροὶ οἱ ἐπὶ κιγκλίδων ad verbum ſunt, *oſtiarii ad cancellos*. Horum *munus* & miniſterium fuit, principem adire volentes *admittere*, aut *repellere*. κιγκλίδες ſunt *cancelli*. Heſychius: κιγκλίδες, θύραι ἃς ἡμεῖς καγκέλλους λέγομεν. Sic cancellarii in domo Auguſta fuere iam olim, vt & velarii: *nec adeo recens eſt cancellariorum nomen*, vt paullo ante Vopiſci ætatem vſurpari cœpiſſe putandum ſit, quemadmodum ſibi perſuaſere doctiſſimi viri. Nam ſi res ipſa, ac munus eorum miniſteriumque iam antiquitus in vſu notitiaque fuit, quis de nomine, quin veteribus quoque cognitum fuerit, dubitabit? Ex hac domus ſuæ cancellariis, vnum Carinus vrbi Præfectum fecit. Quod valde pudendum, dictuque ac cogitatu fœdum viſum eſſe tunc, ſcribit Vopiſcus, vt homo infimi loci, viliſque in aula miniſterii ſeruus, repente & vno ſaltu ad ſummam dignitatem eueheretur. *Cancellarii* enim illi nihil aliud fuere, quam *meri ianitores & oſtiarii*. Præter hos cancellarios, qui in domo Auguſta, aliorumque procerum ædibus, pro foribus cancellatis, vel cancellis ſtabant, & admiſſiones curabant, fuiſſe etiam fuere *iudicibus cancellarii*, qui ex *Codice* noti ſunt, *Tit. de Aſſeſſoribus & cancellar. Iud.* Nam *in tribunalibus ſepta*, quibus arcebantur turbæ, *cancellos* dicebant: Græci δρύφακτα. Vetus Scholiaſtes Ariſtophanes κιγκλίσματα δικαστηρίου interpretatur, διὰ τὸ ἐκ σανίδων καὶ ξύλων τῶν ἐν ὀρθοῖς ἄνω κατεσκευασμένα. Idem σανιδωτὰ quoque vocat, hoc eſt, *tabulata & ſepta*. Idem etiam θώρακας ξυλίνους, hoc eſt *ligneos pluteos* exponit: δρύφακτοι, ξύλινοι θώρακες, τὰ διαφράγματα ἢ τὰ περιτειχίσματα. θώραξ vel θωράκιον *pluteum* vel *loricam* ſignificat. Vitruuius in deſcriptione teſtudinis, *pluteum* thoraculæ ſimilitudine *ornatum* reddit; quod in græco ſcriptore θωράκιον dicitur, legitur apud Vitruuium, *turriculæ ſimilitudine*: quod nec valde improbarim. Nam & turres ligneas, quæ elephantorum dorſo imponebantur, θωράκια vocat Ælianus *in libr. de hiſt. animal.* θωράκια apud *Polybium* ſunt plurei *Lib. VIII.* ταύτης ὑπερτέραν πλευρὰν δρυφακτώσαντες, καὶ σκεπάσαντες ὑψηλοῖς θωρακίοις, hoc eſt, *præaltis pluteis vel loricis*. Hinc δρυφάκτους, θώρακας ξυλίνους interpretantur. Etymologicum magnum: δρυφάκτους, ξυλίνους θώρακας, ἢ τοὺς νῦν καλουμένους καγκέλλους. Pollux: τὴν κιγκλίδα, καὶ τὸν δρύφακτον, partes eſſe vult τοῦ δικαστηρίου. Τῶν δὲ, inquit, τοῦ δικαστηρίου μερῶν, ἐπὶ καὶ ἡ κιγκλὶς καὶ δρύφακτος. Δρύφακτος igitur & κιγκλὶς differebant. Δρύφακτος enim proprie dicebatur *totum fori* iudicialis *conſeptum*, quod ex tabulis compactum erat, & pluteis vndiquaque munitum. *Parquetum* hodie vocamus diminutiue. Nam *parquum* περίβολον, hoc eſt, ſeptum appellamus. κιγκλίδες autem erant, *reticulata* vel *cancellata fores* τοῦ δικαστηρίου. Grammatici κιγκλὶς, ἡ τῶν δικαστηρίων κάγκελλος. κάγκελλον Græci latina voce dixerunt ianuam cancellatam, vel ex cancellis factam. Cancellos quoque proprie Latini eiuſmodi fores appellarunt. *Lucidas fores* appellat Caſſiodorus, *clauſtra patentia*, *feneſtratas ianuas*. Sic κιγκλίδες ſunt proprie *cancelli*. οἱ ἐπὶ κιγκλίδων, *cancellarii*. Κιγκλίδα Græci, τὴν τοῦ δικαστηρίου θύραν paſſim interpretantur. Latini tamen cancellos non tantum fores τοῦ δικαστηρίου, ſed etiam omne conſeptum appellant. Græci quoque, δρύφακτον & κιγκλίδα ſæpe confundunt, & δρυφάκτους, καγκέλλους paſſim exponunt. Nam δρύφακτοι, vt dixi, proprie ſunt ſepta iudicialium ſecretorum. Hinc cancellorum ſepta vocat Ammianus Marcellinus *lib. XXX. de aduocatis*: *Cum intra cancellorum venerint ſepta, & agi cœperint alicuius fortuna vel ſalus. Fori cancellorum* mentio alicubi apud Ciceronem. Gloſſæ veteres: *Caules, cancelli tribunalis, vbi ſunt aduocati.* Pro *caules* legebam aliquando *canales*. Nam *fori cancelli* etiam *canales* videntur eſſe dicti. Inde *canalicolæ*, forenſes homines dicti, quod circa canales fori conſiſterent, inquit Feſtus. Gellius: *qui eurubos cauillator quidam & canalicola & nimis ridicularius fuit.* Canalicolæ ſunt, οἱ παρὰ τοῦ κιγκλίδι ζῶντες, οἱ περὶ τὸν δρύφακτον ποιούμενοι τὸν βίον. Tertullianus *de pallio*, & *pro pallio*: *Iam & de negotio prouocat. Ego*, inquit, *nihil foro, nihil campo, nihil curiæ debeo, nihil officio aduigilo, nulla roſtra præoccupo, nulla prætoria obſeruo, canales non adoro, ſubſellia non contundo, iura non conturbo, cauſſas non elatro.* Ita enim ex veteri Codice legendum conieci, in quo planis & apertis literis ſcriptum reperi, *carnales non adoro*. Sed plura nos ad illum Tertulliani locum de fori canalibus. Nunc in illis gloſſis *caules* retinemus, & *caulas* eſſe putamus. Sic *furcillas* & *furcillas* dicebant, & alia ad hunc modum ſexcenta. *Caulæ* proprie erant *munimenta*, & *ſepta ouium*. Inde & ad alias res traducta hæc vox. *Caulas corporis, caulas palati, caulas ætheris* paſſim dicit Lucretius. *Caulæ* quoque pro *ſeptis* ſiue *cancellis tribunalium* vſurpatæ. Optimæ gloſſæ, quæ in Bibliotheca doctiſſimi P. Puteani ſeruantur: *caula, cancellum ante iudicem, vel ingreſſus.* Seruius: *caulæ, munimenta & ſepta ouium. Eſt autem græcum nomen, c detracto. Nam græci αὐλὰς vocant animalium receptacula. Vnde in ſacris ædibus, & in tribunalibus ſepta, quæ turbas prohibent, caulas vocamus.* Græci quoque αὐλὰς & κιγκλίδα tam in ſacris ædibus, quam in tribunalibus huiuſcemodi ſepta ſiue caulas prohibendis turbis, vocare conſueuerunt. Suidas: αὐλὴ τὸ νῦν λεγόμενον καλούμενον. Idem: λεγόμενα, τὰ χωρία κριτῶν *Secretaria* ſcilicet *iudicum*, & *tribunalia*. Λεγόμενα quoque in templis dicebantur. Pollux de templo: ἄδυτον ἀνάκτορον, ἄδυτον ſηκόν. *Principia* quoque *in caſtris*, vbi iura tribuni reddebant, ἀρχεῖα appellata. In templis *cancelli* etiam facti ad prohibendas turbas. Intra quos cancellos ſolis licebat clericis ſtare. *Capitularia Caroli M. VII. c. CCXCI. Vt nulla fœmina ad altare præſumat accedere, aut preſbytero miniſtrare, vel intra cancellum ſtare, aut ſedere.* Eod. *Libr. c. CCIII. pars illa, quæ cancellis verſus altare diuiditur, choris tantum pſallentium pateat clericorum.* Cancellum etiam numero ſingulari dicebant recentiores Latini. Vnde illæ gloſſæ ſupra nobis citatæ, caulam, cancellum ante iudicem exponunt. Sic *caula*, & *cancellum* in ſacris ædibus & in ſecretariis iudicialibus appellabatur conſeptum, quo turbæ diſcludebantur. In ſummis Galliæ tribunalibus huiuſmodi cancellum, vulgo *barrellum* vocitamus nam *barræ* in idiomate noſtro ſunt repagula. Hinc & *barellos* dicimus, clathros ferreos in feneſtris. Ab his cancellis, quibus iudicum ſecreta muniebantur, & claudebantur, *cancellos* etiam dixerunt regionum limites & terminos agrorum. Iordanes *libr. de ſucceſſ. regn.* cancellos Tuſciæ dixit, pro limitibus Tuſciæ. Fragmentum vetus ex veteri ſcheda, quam nobis commodauit Franciſ. Iuretus, cancellos, vocat terminos, hoc eſt, lapides quibus agri limitantur, quibus olim ſacra faciebant pagani. *Nullus Chriſtianus ad fana vel ad petras, aut ad fontes, vel ad arbores, aut ad cancellos, vel per triuia luminaria faciat, aut vel reddere præſumat.* Hinc *cancellatio* pro limitatione vel metatione apud Siculum Flaccum, & apud Hyginum *regio cancellata* pro limitata. *Cancellare* proprie eſt *delineare*, & *lineas tranſuerſum & in obliquum ducere. Linearcs* autem *limites* vocabantur, qui in obliquum erant diſcreti, & agros per centurias ſiue per iugera diuiſos, coercebant. Hi & minores dicebantur, vt ſcribit Seruius

ad

mens, non quam Marcilius affingit *in Titum cap. 6.* (c) Ideo etiam a Conſtantino Imp. *in l. 1. inf. de agentibus in reb.* Largitionalibus, & Officialibus iunguntur, vt & in auctoritate Aproniani Præfecti Vrbis inter Officium, & Scribam collocantur. PRAEDA DAMNATA, QVAM TRIBVNVS OFFICIVM, CANCELLARIVS, & SCRIBA DE PECVARIIS CAPERE CONAVERANT. Ex quo etiam apparet, Cancellarium diſtingui a *Scriba*, vt proinde minus ſint audiendi, qui Cancellarii nomine Secretarium, Scri-

---

ad Georg. I. inde formam & typum agrorum ita delineatorum, & per centurias diuiſorum, *cancellationem* agrimenſores appellabant, & *centuriationem* & *perticam*. Sæculus Flaccus: *Et quamuis vna rei ſit forma, alii dicunt perticam, alii centuriationem, alii cancellationem, alii typum.* Inde *regio cancellata*, quæ ad hunc modum delineata, & per centurias ac iugera diuiſa eſſet. Hyginus: *Si vniuerſa regio, quæ cancellata erat, coloniæ in iſdiſtiani accederet.* Inde & cancelli pro terminis. *Deliniare* etiam pro eodem dicebant Frontinus: *Quicquid autem ſecundum hanc conditionem in longitudinem eſt deliniatum, per ſtrigas appellatur: quicquid in latitudinem per ſcamna.* Libri ibi habebant *delimatum*, ex quo nos fecimus *deliniatum*. Et falluntur, qui aliter putant legendum. Apud eoſdem agrimenſores ex libro Balbi: *omne territorium prouinciæ Piceni deliniatum eſt per rationem arcarum & riparum* &c. ſic & deliniationem in iiſdem auctoribus legi pro determinatione, & cancellatione. *Delimotio* tamen fere vbique cum vitio ſcriptum legitur, eodem plane errore, quo *collimare* quidam hodie ſcribunt ἀντὶ τοῦ *colliniare*. Sic *ſubliniatum* vs apud Symmachum legendum, vbi libri omnes *os ſublimatum* præferebant ſcriptum. *Deliniare* igitur & *cancellare* idem in re agrimenſoria. At *cancellare* apud Iuriſconſultos aliud eſt. *Cancellatum* enim *inſtrumentum*, vel teſtamentum vocant, quod inductum eſt, & multis decuſſatim tractis lineis conſcribillatum. *Cancellare* idem quod *inducere*. Significat etiam *concerpere & concidere* inſtrumentum, ſciſſuris in decuſſem ſcalpello factis. Iſidorus in gloſſis: *cancellat, concidit, battuit.* Græci recentiores παρακαγκελλίζειν dixerunt. Titulus eſt in Synopſi Baſilικῶν, περὶ τῶν ἐν διαθήκῃ χαραχθέντων, ἢ παρακαγκελλισθέντων ἢ ἀπαλειφθέντων. In Digeſtis idem titulus ita concipitur: *De his quæ in teſtamento delentur, inducuntur vel inſcribuntur.* Τὰ παρακαγκελλισθέντα vocant auctores græci, quæ inducta ſunt in teſtamento. Scribit Iureconſultus *prim. leg. eod. tit. Id vero quod non iuſſu domini ſcriptum, inductum, deletumue eſt, pro non ſcripto eſt.* Hæc græci βασιλικῶν auctores ita reddiderunt: τὰ χαραχθέντα ἢ παρασφραγισθέντα, ἢ ἀπαλειφθέντα, εἰ μὲν κατὰ πρόθεσιν ἢ εἴδησιν τοῦ διαθεμένου, ἄκυρά ἐστι. Τὰ παρασφραγισθέντα vocant, quæ inducta ſunt: παρακαγκελλισθέντα in titulo dixerant pro eodem. Gloſſæ βασιλικῶν παρακαγκελλισθέντων, καταχαραχθέντων. παρακαγκελλισμένον, & παρακαγκελλισθὲν nihil aliud ſignificat, quam cancellatum & inductum. Κάγκελλα græcis *cauea* eſt: recentiores κλουβὸς & κλουβίον dixere. Nicetas κλουβίον, ὀρνίθων οἰκίδιον. Sic κανίσκια pro κανάστια dicebant: λάβρον pro λάβραν, λάβρακον pro λαβράκια, καλάθια pro καλάθια. Ita igitur & κλουβὸς pro κλουβός. Tzetzes in *Chiliadibus*: ἐν τιμῇ ὧν ἐγὼ τοῦ αὐτοῦ κλουβοῦ συνεμβιβάζων: hoc eſt, *aqua in honore habens, & in eandem caueam compingens*. Fruſtra igitur ſunt, qui κλοῦβον *ſigillum* interpretantur. Quod autem illæ auicularum caueæ ex virgis decuſſatim inter ſe connexis cancellorum in morem contextæ eſſent, inde κλουβίζειν & παρακαγκελλίζειν pro cancellare. Sed ad noſtros *cancellos cancellariosque* in viam redeamus. Hi nomen habuerunt a *cancellis*, id eſt, *foribus ſecretarii iudicialis*, quæ *cancellata* erant, & in modum retis factæ. Græci κιγκλίδας appellant, & tales vt plurimum in iudicialibus ſecretis fieri ſolitas fores adnotant Grammatici, quod omnium facillime aperirentur, & clauderentur, propter frequentes ad iudicem ingreſſus & egreſſus. Κιγκλὶς ἡ κιγκλιδωτὴ θύρα &c. Etymol. magn. Elegans porro illud ænigma in græco epigrammate, quod paullo ante adduximus de cancello: *Si claudis me aperiar* &c. Cancelli enim quum claudebantur, nihilominus tamen quodammodo aperti manebant. Nam διαφανεῖς erant, & viſum tranſmittebant. At vbi reuera aperiebantur, tum vel intra ſepta reducti, vel ad parietem reclinati, non amplius apparebant, aut pariete oppoſito viſum non amplius tranſmittebant, & ſic quodammodo clauſi erant. Simile eſt quod dicit Caſſiodorus *de cancellariis*: *tenes quippe lucidas fores* &c. *Cancellarii* igitur, qui ab his *cancellis* denominabantur, admiſſiones & ingreſſus ad iudicem, vt ſine confuſione, & tumultu fierent, curabant, iudici præſentandos admittebant, reſponſa iudicum executioni mandabant, & idem plane officium ſuſtinebant, quod hodie ſolent in curiis regiis, qui *aſtiarii* dicuntur. Agathias de cancellariis: ὅσοι δὴ τὰ ἀρχεῖα ἐπιτρέποντες &c. hæc verba Agathiæ ad hunc locum Vopiſci produxit vir doctiſſimus, iam ab aliis eruditis hominibus paſſim citata. Sed errat in eo, quod iſtis cancellariis aliquid dignitatis acceſſiſſe poſt Vopiſci & Carini tempora exiſtimat. Idque colligit ex Caſſiodoro in formula Cancellariatus, vbi hoc munus ita deſcribit, vt manifeſtum ſit eius ætate cancellarios non meros fuiſſe oſtiarios, ſed ex parte muneris idem adminiſtraſſe, quod hodie ſolent, qui a ſecretis nominantur, & ſupplicum libellorum magiſtri. Nam perperam confundit *cancellarios domus Auguſtæ* aliorumque procerum, qui ſolum munus oſtiariorum ſuſtinebant, cum *cancellariis iudicum*, qui præter officium admiſſionis, quod ipſorum curæ incumbebat, totius *ſecreti iudicialis* curam gerebant, vt ex Agathia conſtat & Caſſiodoro. Nam & expediendis iudicum iuſſis, edictis & epiſtolis dictandis ſignandiſque, relationibus formandis operam dabant, & reſponſis portandis, & ſic iidem plane cum ſecretariis erant. Hinc paſſim apud infimæ vetuſtatis ſcriptores, *cancellarios* pro ſcribis vel dictatoribus legas, quos Græci ἀντιγραφεῖς vocant. *Secreta* cuſtodiebant *cancellarii*. Caſſiodorus in formula Cancellarii: *vt conſiſtorii noſtra decreta fideli integritate cuſtodias*, & ſub ſinu tuo *eſto potius conceptaculum, quod audita cuſtodias* &c. Erant igitur a ſecretis cancellarii iudicibus. Sic qui Græcis ἀντιγραφεῖς, Latinis fuere cancellarii. Vetus edictum Turcii Aproniani præfecti vrbis, quod inter antiquas inſcriptiones a Grutero noſtro relatum eſt: COMMODIS. OMNIBVS. ET PRAEDA. DAMNATA. &c. Cancellarius & ſcriba, ἀντιγραφεὺς καὶ γραμματεύς. Gloſſæ Iſidori: *antigrapheus, cancellarius.* Antigrapheus plus erat quam ſcriba. *Nouella XI.* Conſtantini Porphyrogenneti. ὁ κυρίως ὑποβιβάζηνα τῶν ἀντιγραφέων. Eiuſdem Conſtantini *Nouella X. cancellarios* a *notariis* diſtinguit, & digniores facit. Hi in apertione teſtamentorum, quæ apud Quæſtorem aperiebantur, colligebant & exhibebant teſtes, & heredes ab inteſtato & legatarios, aliosque omnes, qui quacunque de cauſſa adeſſe debebant. Vnum igitur ſolidum primo cancellario dari iubet illa Nouella, & duobus notariis vnum pro aperiendo teſtamento. In *legibus* quoque *Longobardorum* Cancellarii ſeparantur a notariis, *Lib. II. tit. 40. Volumus vt nullus cancellarius pro vllo iudicio aut ſcripto aliquid amplius accipere audeat, niſi dimidiam libram argenti de maioribus ſcriptis: de minoribus autem infra dimidiam libram.* Et paullo poſt *notarii autem hoc iurare debent, quod nullum ſcriptum falſum faciant. Cancellarius* eſt ἀντιγραφεύς, *notarius* γραμματικός. *Cancellarium* tamen etiam paſſim ætas illa *pro tabellione* vſurpauit, qui manu ſua publica inſtrumenta & priuata conſcribit. Anianus *ad Leg. Corn. de falſ. Cod. Theod. Leg. 1. Tabellio vero, qui amanuenſis nunc, vel cancellarius dicitur.* Hinc paſſim in legibus Longobardorum, & Capitularis Caroli M. & aliis antiquis legibus mentio *chartarum publicarum priuatarumque, manu cancellarii ſcriptarum vel firmatarum.* Sic qui olim in ſcriniis memoriæ, epiſtolarum & libellorum, peragendis ſignandiſque reſponſis principum militabant, qui & notarii ſecretorum dicebantur, vltima ætas cancellarios appellauit. Hi & *Referendarii* aliquando dicti ſunt. Nam *Referendarius*, ſecundum Sigebertum *ad annum 637.* dicebatur, *ad quem publicæ conſcriptiones referrebantur, vt per eum annulo ſeu ſigillo regis confirmarentur.* Atque inter hos principis ſecretarios & referendarios, qui principem locum obtinebat, primum & ſummum regni cancellarium maiores noſtri appellarunt, & etiam nunc appellamus. Hic ſub ſe omnes ſecretarios vel notarios ſecretorum habebat. Hincmarus: *cui*, apocriſiario, *ſociabatur ſummus Cancellarius, qui a ſecretis olim appellabatur, erantque illi ſubiecti prudentes & intelligentes ac fideles viri, qui præcepta regia abſque immoderata cupiditatis venalitate ſcriberent, & ſecreta illis fideliter cuſtodirent.* Summum itaque cancellarium dicebant, primum & principem cancellariorum, hoc eſt, ſecretariorum Regis. Cancellarium hodie κατ᾽ ἐξοχὴν vocamus. Græci recentiores μέγαν λογοθέτην τῶν σεκρέτων vocabant. Vnde λογοθετεῖν τοῖς σεκρέτοις, cancellarium agere apud Nicetam, & λογοθέτης τῶν σεκρέτων paſſim apud eundem pro cancellario. Καγγελλάριον etiam alicubi vocat, & λογοθέτην interpretatur, λογοθέτης ἀντιγραφεὺς τῶν λόγων, eſt quem Latini contraſcriptorem rationum, dictatorem & cancellarium dixere.

(c) Refutat Marcilium, & falſe ridet CASAVBONVS omnem eius Commentarium Obſeruat. *ad cit. Vopiſc. locum.* Verum quo magis pateant errores Marcilii, ſubiicimus eius verba. Ita vero ille: Perſuaſi aliqui *Quæſtorem ſacri palatii*

Scribam, ſeu Grapharium, vt hoc ſæculo vocantur; vel ἀντιγραφέα intelligunt: quaſi qui intra Cancellos ſcribendis epiſtolis, iuſſionibus, Edictis, Relationibus, reſponſis, ſententiis Iudicum operam darent. Coniunguntur & hoc titulo *domeſticis Iudicum:* Rurſum non Epiſtolas, non libellos, non admiſſiones, tractaſſe Cancellarios, tum ex *l. 1. Cod. de off. Præf. Prætor. Africæ*, tum ex Notitia Imperii (quæ quadriennio ferme poſt *hanc L.* conſcripta fuit) conſtat: *ſub diſpoſitione*, inquit, *Viri Illuſtris Magiſtri Officiorum ſchola agentium in rebus, ſcrinium memoriæ, ſcrinium diſpoſitionum, ſcrinium Epiſtolarum, ſcrinium libellorum, admiſſiones, Cancellarii.* Interim tamen vt Cancellarii ex Officii, ſeu miniſterii ſui neceſſitate, Secreta Conſiſtorii in domo Auguſta auribus hauriebant, quod ex Caſſiodoro liquet; ita & Cancellarii Iudicum, Prætorii Secreta, id eſt Iudicum. Verum cuiuſmodi hoc miniſterium fuerit, luculenter diſcimus ex duobus Scriptoribus, Agathia ſcilicet & Caſſiodoro. Agathias *lib. 1 hiſtor. pag. 31. edit. Pariſ.* ita Cancellarios deſcribit: ὅσοι, inquit, τῆς ἀρχῆς αὐτῷ ὑπηρέται ἐτύγχανον ὄντες, οἷς δὴ τὰ ἀρχεῖα ἐπεφρόντιστο, τῆς ἄλλης εὐκοσμίας πέρι, καὶ ὅπως μὴ χύδην ἅπασι τοῖς βουλομένοις ὡς αὐτὸν εἰσιτητέα εἴη. τούτους δὲ ἔθος Ῥωμαίοις ἐκ τῶν κιγκλίδων ἐπονομάζειν, καὶ τῆς ἐν τούτοις ἐπιμελείας, id eſt: *Quotquot eius Magiſtratus erant miniſtri, quibus Secretaria & Prætoria curæ erant vt ornarentur, & ne omnibus temere ad eum aditus pateret, &c.* Rem igitur omnem hinc tenemus. Primum Cancellarios, ὑπηρέτας, miniſtros τῆς ἀρχῆς fuiſſe. Et vero *lex 5. Cod. Iuſt. h. t.* miniſterium vocat. Secundo, Secretarium Iudicis eis commiſſum fuiſſe: id enim volunt illa verba, οἷς δὴ τὰ ἀρχεῖα ἐπεφρόντιστο. Ἀρχεῖα ſcilicet ſunt τὰ χωρία κριτῶν, vt etiam Suidas interpretatur: Ad turbam videlicet ſubmouendam, & ne qui tumultus, vt fieri amat in turba, audiretur, & ne promiſcue cuiuis volenti ingredi in Secretarium poteſtas eſſet. Breuiter τῆς εὐκοσμίας, in Secretario obſeruandæ cuſtos Cancellarius erat: vnde munus Secreti Iudicialis accepiſſe dicitur, apud Caſſiodorum *XI. Var. 27.* Item Conſiſtorii Prætoriani Secreta cuſtodire apud eundem *XI. Variar. 6.* De iiſdem vid. & I. *Var. 35.* Tertio ex *eodem* Agathiæ *loco* conſtat, vnde nomen eis Cancellariorum inditum fuerit, nempe quod omnis eorum opera, *in Cancellis* ſecreti, ſeu Secretarii eſſet, & ad Cancellos hærerent: Secretariorum quippe aditus, ſeu veſtibula non tantum velis (de quibus dictum fuit *ad l. 1. ſup. de off. Rector. prouin.*) verum etiam trans vela Cancellis (*Barreaux*) ſepiebantur; & Conſiſtorii fores velis prætendebantur: proximaque huic ſtatio Cancellis ſepta clauſaque erat, intraque velum admiſſi, Comites, & Participes conſilii. Satellites vero intra Cancellos, & vela, ferme ſubſtitere. Vnde Sidonii illud, *lib. 1. ep. 2 Circumſiſtit ſolam comes armiger, pellitorum turba Satellitum ne abſit admittitur; ne obſtrepat, eliminatur: ſicque pro foribus immurmurat excluſa velis, incluſa Cancellis.* Addatur & Corippi locus *lib. 3.* quo oſtenditur, Protectores extra velum conſtitiſſe. (d) Igitur vt a velis *Velarii* dicti ſunt, ita a Cancellis *Cancellarii.* Horum vero Cancellorum, & velorum, iunctim meminit *lex 41. §. 10. D. de legat. 1.* & Ammianus Marcellinus *lib. 30. cap. 4.* & Sidonius *dicto lib. 1. Epiſt. 2.* Et Iulianus Architectus apud Harmenopulum *lib. 2. tit. 4.* & Caſſiodorus non *vno loco:* inter cætera *lib. XI. ep. 6.* vbi Cancellos *Lucidas fores, clauſtra patentia, feneſtratas ianuas vocat*; quemadmodum e Græcis Polybius *lib. 15. c. 28.* eos vocauit θύρας δικτυωτὰς διαφανεῖς, *fores reticulatas, tranſlucidas.* Cæteri vocant κιγκλίδας. Grammatici quoque Græci, eas ita deſcribunt *in Etymol. magn.* Κιγκλὶς ἡ καγκελλόθυρις, θύρα δικτυωτή, μάλιστα δὲ ἐπὶ τῶν δικαστηρίων αἱ τοιαῦται ἦσαν, ἵνα ταχέως ἀνοίγωνται καὶ κλείωνται. συνεχῶν γὰρ εἰσῄεσαν, καὶ ἐξῄεσαν. id eſt. *Cancellothyris ianua Cancellata, qualis erat in Secretariis, vt cito aperirentur, clauderentur continuo enim inibant, exibant.* Eo pertinet elegans Ænigma Græcum *lib. 4.* Ἀνθολογ. *c. 32.* εἰς σκεύη. Ἐς κάγκελλοι τῆς οἰκίας.

Ἡ

lati: recte nominari, qui hodie *Cancellarius* eſt. Sic enim *V. C. Cuiacius* notauit ad *Tit. XII. Cod. Lib. X.* Sed longe differunt. Cancellarii enim honor, omnium dignitatum apex hodie: quæſtura vero ſacri palatii ædituus primum ſiue ianua quædam ad honores. Hinc Aurel. Caſſiodori *epiſt. 14. Lib. VIII. Quæſtura quaſi ianua, per quam venientium dignitatum culmina exeunt.* Et eiuſdem Libr. *ep. 13. Quæſtura fons omnium dignitatum.* Et *epiſt. 19. Quæſtura mater Senatoris.* Et *form 5. Lib. VI. Quæſtura genetrix omnium dignitatum.* Sic Auſonius Protrept. ad Nepot quibus honorum quaſi gradibus adſcenderit, recenſet hoc modo. Primum Gratiani A. Pædagogus ſiue magiſter. Deinde quæſtor tum Præfectus Prætorio, primum Italiæ, deinde Galliæ, poſtremo Conſul. Etiam Tribonianus primo Quæſtor, deinde Coſ. *§. cumque hoc Deo. Proœm. Inſtit* Et *princip. ſt at de confirm. Digeſt.* Ergo qui Cancellarius hodie, idem hoc nomine & olim ſed non pari dignitate, ritu veteris Romæ. *Cancellarius* nempe *Palatinus*, qui ſacri conſiſtorii ſecreta cuſtodit. Aurel. Caſſiodor. *form VI Lib XI.* Alii cancellarii prouinciales ſiue de palatio emiſſi, vt eſſent quaſi Epiſcopi & inſpectores ſiue correctores iudicum, vice principis, vt Caſſiodorus *Form. I. Lib. XII. Faſces tibi iudicum parent*, &c. Et *epiſt. II. lib. XII.* Sic *Cancellarius Samnii epiſt. XXXVI. Cancellarius Campaniæ epiſt. XXXV. Campaniæ & Brutiorum epiſt XXXIX. Lib. XI. Cancellarii prouinciarum diuerſi epiſt. I. & X. lib. XII. Cancellarius Calabriæ & Apuliæ epiſt. XXXV. lib. I.* Sic nouæ Romæ varii λογοθέται ſed aliis omnibus vnus excellens, ὁ μέγας λογοθέτης, magnus Logotheta, vt Niceph. Gregor. *Lib. VIII.* Vt hodie magnus Franciæ cancellarius. Diſertim vero Nicetas *in Annalibus* καγκελλάριον eſſe admonet, qui græcis λογοθέτης. Atque vt Caſſiodori cancellarius, conſiſtoriis ſecretorum cuſtos: ſic nouæ romæ in palatio λογοθέτης τῶν σεκρέτων, *logotheta ſecretorum. L. Codinus de offic.* Nec vero recens cancellarii nomen, ſed iam olim Romæ veteri vſurpatum. Flau. Vopiſcus *in Carin. Præfectum Prætorii vnum ex cancellariis ſuis fecit, quo fœdius nec cogitari potuit aliquando nec dici.* Sed ſcripſerat Vopiſcus, *quo fœdior.* Nec enim hoc intelligi vult, fœdium ex cancellario fieri præfectum Prætorio, ſed cancellarium illum talem fuiſſe, vt fœdior vnus nemo aut cogitari poſſit aut dici.

Et etiam quæ *Caſaubonus* monuit. Ita vero ille. Cum Iacobus Cuiacius ſcriberet Quæſtorem ſacri palatii eum eſſe quem in aula Cancellarium vocamus, non dignitates ille inter ſe comparabat, verum vtriuſque muneris officia ac partes ſpectabat: quare veriſſimam eius ſententiam eſſe nemo negabit. Neque obſtat, quod hodie Cancellarii ſuprema dignitas ſit: Quæſtoris Palatii olim modica. Sunt enim res diuerſæ munus ipſum & dignitas muneri attributa. Nouum vero & incredibilis ſtuporis argumentum, quod affirmare Marcilius non erubeſcit Cancellarium hodie re & nomine eundem eſſe cum veteris Romæ cancellario. Certe ita ſummus Franciæ cancellarius de ſummo loco, vbi regiæ maieſtati proximus ſedet ad cancellos ſecreti regii vel curiæ retrahitur. Committit Marcilius ei fores tenendas, & collegas dat, rem hactenus inauditam, non vnum & alterum ſed numero prope infinitos. Nam ita fuit olim: cum & principes & omnes poteſtate præditi in obſequiis ſuis plures haberent cancellarios. Hunc errorem hauſit acutus criticus ex verbis Caſſiodori male intellectis, quorum mentem aperiunt ſatis quæ antea diximus. *Nicetam* vero *Choniatem* ſcriptorem adeo recentem, ab eo laudari, qui de veteris romæ ritu diſerte promiſerit ſe dicturum, ſtuporem neſcio dicam an amentiam. De Vopiſci emendatione, cuius hunc locum obtorto collo in ſuam ſententiam trahit, quid iudicii faciendum ſit, nemo expectet iam vt dicam.

(d) Sirmondus ad cit. Sidon. locum verba. Corippi citat, quibus Iuſtini minoris conſiſtorium deſcribitur his verſibus:

Nobilitat medios ſedes Auguſta penates,
Quatuor eximiis circumuallata columnis.

Et poſt alia:

Vela tegunt poſtes: cuſtodes ardua ſeruant
Limina, & indignis intrare volentibus obſtant,
Cancelli numeris faſtu nutuque tremendi.

Ἢν κλείσῃς μ', ἀνέῳγα, καὶ ἢν οἴξῃς, κλείσεις με·
Τοῖ☉· ἐὼν, τηρεῖν σοὶ δόμον ἂ δύναμαι. i. e.
Si claudas me, aperior; ſin aperias, clauſus ſum:
Talis cum ſim, qui poſſim domum veſtram tutari?
Ideo & Caſſiodorus vbi de iſtis Cancellis, & Cancellariis *lib. XI. ep. 6. quamuis ſtudioſe claudas, neceſſe eſt, vt te cunctis aperias.* Liban. *orat. 13. ad Theodoſ. p. 407. edit. Morell.* προσπίπτουσι μὲν οὕτω σφοδρῶς τῇ τοῦ ἄρχοντος κιγκλίδι, (κιγκλίδι) καὶ ταῖς μετ' ἐκείνην θύραις ὥστε δεῖσαι τοὺς ὑπηρέτας μὴ καὶ ῥήξαντες αὐτὰς ἀποκτείνωσιν αὐτὸν, οἷα τοιοῦτοι καιροὶ πεποιήκασι πολλαχοῦ, id eſt: *adeo vehementer irruunt in Prætoris Cancellos, ſeu repagula, & alias poſteriores ianuas, vt miniſtri vererentur, ne his effractis interficerent dominum; vt per eiuſmodi tempora ſæpenumero factum eſt.* Idem in *epiſt. ad Gaianum 114.* Adſeſſorem vel Aduocatum in MS. Regin has κιγκλίδας memorat. οὐ μὲν εἶχε τὸ δικαστήριον. Mox: ἔδραμον ἐπὶ τὰς ὑμετέρας κιγκλίδας διψῶν ταῖς ἀκοαῖς, καὶ τέμνον μετὰ θορύβου ἦτα σοῦ μὲν οὐχ ὑπῆρχον ἀκούειν. Gloſſæ Baſilicorum. Κάγκελλον ἀντὶ τοῦ δικτύσκου, ὅθεν καγκελλάριοι οἱ ἐν αὐτῷ ἑστηκότες: δύο δὲ ἦσαν μόνοι. id eſt: *Cancellum pro reticula: vnde Cancellarii qui in Cancello ſtant: Hi autem duo tantum fuere:* vbi tamen loco δύο legendum δυοκαίδεκα: vid. Heraclii *Nouellam*; vid. & *Etymolog.* in κιγκλὶς Pollucem *lib. 8. c. 5.* Heſychium κιγκλίδες θύραι ἃς ἡμεῖς καγκελλωτὰς λέγομεν. Et Ariſtophanis Scholiaſtes *in Veſpas ad v. 124.* κιγκλὶς ἡ θύρα τοῦ δικαστηρίου ἣν καὶ καγκελλωτὴν καλοῦσι; id eſt: *Cinclis ianua Secretarii, quam vocant Cancellatam*; Cancellorum ſepta; Ammiano Marcellino *lib. 30. c. 4.* vbi de
P. 72. Aduocatis. *Cumque intra Cancellorum venerint ſepta, & agi cœperint alicuius fortuna, vel ſalus.* Gloſſæ veteres, *Caula, Cancelli Tribunalis, vbi ſunt Aduocati:* vel vt aliæ, *Caula, cancelli ante Iudicem, extra caula foris verſus atria.* Cancellarii igitur hoc ipſum fuere, quod Oſtiarii, quos *Huiſſiers* vocamus; quare etiam vt re, ſic & nomine conueniunt, quod nomen acceperunt hi ab *oſtio*, illi a *Cancellis*, qui pro oſtio erant: Poteſtates Ianitrices, & *a Cancellis Poteſtates* dixit, Carnam, Forculum, & Limentinum, Deos Gentilium, Tertullianus, *in Scorpiaco.* Erat autem inter hos Cancellarios, collapſo iam imperio, vnus qui dignitate præeminebat, & πρωτοκαγκελλάριος dicebatur: vide Conſtantini Porphyrogen. *Nouell. 10. c. 1. apud. Leunclau.* De horum annonis vide *l. 1. Cod. de off. Præfecti prætor. Afr. §. 8.*

Agathiæ loco iam pluribus diſcuſſo, ſuccedat nunc alter, qui ſuperiori illi cumprimis reſpondet, Caſſiodori locus, *lib. XI. ep. 6. ad Ioannem Cancellarium*, de Cancello Principis. *Hoc igitur*, inquit, *laudabile præiudicium, ſententiam gratioſam, militiam Domeſticam a duodecima indictione*, CANCELLORVM *tibi decus attribuit: vt Conſiſtorii noſtri Secreta, fideli integritate cuſtodias: per te præſentandus accedat, per te noſtris auribus deſiderium ſupplicis innoteſcat. Iuſſa noſtra ſine ſtudio venalitatis expedias, omniaque ſic geras, vt noſtram poſſis commendare iuſtitiam.* Mox: *Quia talem vnuſquiſque ad* RESPONSA SVA *videtur eligere, qualem ſe cunctis (cuſtos) decreuerit æſtimari.* Item: *Sic miles ad Secreta Iudicis proximatus, Præſulis ſui famam aut ornat, aut maculat.* Et deinceps; *Reſpice quo nomine nuncuperis: Latere non poteſt, quod inter Cancellos egeris: tenes quippe lucidas fores, clauſtra patentia, feneſtratas ianuas, & quamuis ſtudioſe claudas, neceſſe eſt, vt te cunctis aperias: nam ſi foras ſteteris, meis emendaris obtutibus; ſi intus ingrediaris, obſeruantium non potes declinare conſpectum. Vide quo te Antiquitas voluerit collocari, vndique conſpiceris, qui in illa claritate verſaris; proinde ad noſtra monita, aures animumque conuerte, fige menti omnia, quæ iubemus.* Tandem: *Eſto potius conceptaculum, quod audita cuſtodias, quod ſuſcepta non fundat: quia nihil proderit, ſi auribus tuis tranſitura placeant, & in cordis finibus ſe omnia non defigant.* A Cancellis igitur, Cancellarii dicti, vnde & *Cancellos* agere dicuntur apud eundem Caſſiodorum *lib. XII. Var. 1. in fin.* Item a *Cancellis* apud Erricum Monachum *lib. 6. de vita Sancti Germani.* Et vero milites, ſeu apparitores modo intra Cancellos in Secretario, modo foris ſtantes, modo accedentes in Secretarium, vel Conſiſtorium inducebant, Iudici ſupplicantium deſideria, & retro reſponſa Iudicis, vel Principis referebant. Hæc de Cancellariorum munere, ſeu militia Caſſiod. qui alioquin Cancellariorum ſingularum Prouinciarum & Rectorum meminit, & ad eos ſcribit, qui erant quaſi Iudicum adiuuæ, & inſpectores: *lib. I. ep. 35. lib. XI. Var. 6. 27. 36. 37. 39. lib. XII. ep. 1. 3. 10. 12. 14. 15.* vbi *ep. 1. Cancellorum pompa decoratum, & glorioſa grauitate præcinctum* vocat, eumque monet iniuncta morali compulſione procurare; addito: *perſona tua refugium ſit oppreſſo, infirmo defenſio, præſidium aliqua calamitate concluſo: ſic enim proprie noſtros Cancellos agitis, ſi læſorum impia clauſtra ſoluatis.* Et ſunt tamen, qui Caſſiodori æuo auctum iam Cancellarii munus aliquantum ex ipſomet notant. Argumentum aliquod præbere videtur *lib. XII. Var. 1. & 3.* Quod equidem ipſe non video, non magis quam apud Agathiam. Certe poſtea Cancellariorum nomen ad varia flecti cœpit; inde factum, vt eo cenſerentur Scriba, Antigrapheus, vt in *Gloſſis* Iſidori: de iis deinceps, & eorum munere, vid. Conſtantini *citat. Nouell. 10.* & leges Longobardorum *lib. 2. tit. 40.* imo vide & Interpretem *ad l. 1. inf ad l. Cornel. de falſ.* Tandem tractum hoc nomen ad ſummum Secreti Magiſtrum, & ſummum Quæſtorem in Conſiſtorio, ſeu Aula Regia; verum non a *Cancellis*, ſed a *Cancellando.* Vet. Gloſſ. *Cancellarius eſt, qui habet officium, ſcripta, reſponſaque Imperatoris atque mandata inſpicere, & male ſcripta Cancellare, & bene ſcripta ſignare.* Qui tamen in eo peccat, quod Cancellationem ad male ſcripta reſtringit: nam *Cancellare* eſt omnino delineare, lineas ducere in obliquum, & tranſuerſum; vnde *Cancellari*, & Cancellandi nomina in diſciplina fin. regund. pro Limitibus, terminis, & Limitatione. Hinc iam patet, quam inepta ſit Azonis, & poſt eum Hotomanni (qui id εὕρημα tamen ſibi tribuit) ſententia, qui *Cancellarium* Actuarium interpretantur: indeque ductum nomen cenſent, quod eius *officium*, id eſt (vt inquit hic) cellula, in qua ſcribere conſueuit, Cancellis munita ſit: idque ita ſenſit admonitus forma cellæ actuariorum, quam illi *Cancellariam*; quomodo & Turnebi error eſt, qui 11. *Adverſar.* Vopiſci locum de his poſtremis Cancellariis accepit, appellant. Accurſius etiam *Cancellarios* per *Notarios* explicauit.

Hi igitur Cancellarii, vt ad *huius leg.* ſententiam redeam, non minus quam Domeſtici erant, velut quotidiani & aſſidui ſpeculatores, & curioſi eorum quæ agerentur a Iudice, ſeu Rectore prouinciæ in Secretario ſcilicet: qua cauſa etiam hæc tria de vtriſque *hac conſtitutione* a Theodoſio Iun. conſtituta ſunt. Primum vt Iudices ipſi huiuſmodi Cancellarios ſibi adſciſcere non poſſent, verum his publice electi applicarentur *ex eodem officio*, addit Tribon. in *Cod. Iuſt.* Alioquin ſi ipſimet Cacellarios adſciſcerent, bonorum publicatione multarentur, cum famæ nota, quaſi adſcito eo, quem fraudibus ſuis collubentem, & colludentem ſcirent. Alia ratio Adſeſſorum fuit; Hos enim, quia non tam actuum Iudicum obſeruatores ſunt, verum conſiliis ſuis tantum eos iuuant, ius ſuggerunt: hos, inquam, ipſi Iudices ſibi adſciſcere poſſunt: vid. *l. 1. ſup.* Item alia ratio Domeſticorum, quos Principes agentium in rebus ſibi adſciſcere poterant, *l. vlt. inf. de Principibus agent. in reb.*

Secundo conſtituitur, vt poſt depoſitam adminiſtrationem, per continuum triennium militam non

dese-

deferant, ſed in prouincia maneant, quo ſcilicet volentibus eos accuſare, vel Iudicis flagitia detegere facultas pateat. Nempe & hi Domeſtici Cancellariique damna prouincialibus ingerebant, deque horum exceſſibus querelæ ſubinde ortæ, de quo & Caſſiodorus *IX. Var. 13.* de Domeſticis, inquam. Ait vero lex *per continuum triennium*. quod etiam probat Interpres, quod tamen omiſſum eſt in *Cod. Iuſtin.* & perperam a Cuiacio ſollicitatur. Iudices equidem adminiſtratione perfunctos, ad excipiendas Prouincialium querelas quinquaginta dies in Prouincia facere tenebantur, *l. vn. Cod. Iuſt. vt omnes Iudices tam ciuil. quam mil.* & *Nouell. Iuſt. 8. c. 9. Nouell. 95. 128. cap. 23.* & *161. c. 1.* (niſi quod aliquando conſtitutum reperio, vt Africæ Iudices ante exactum trimeſtre, prouincia excedere non poſſent, *Nouell.* Valentin. *inter Theodoſianas 23. in fi.* vbi & hæc elegans ratio ſubiicitur: *Vt coram poſitus bene acta rei fruatur laudibus, aut certe ſi direptionis alicuius debitur conſcius, diſceſſus celeritate ſe non ſubtrahas.*) Item & illud ſcio, Cancellarios, & Domeſticos, aliquando non plures quam L. dies exemplo Rectorum in Prouincia poſt depoſitam adminiſtrationem facere deboiſſe *l. 3. Cod. Iuſt. de Adſeſſor. & Domeſt.* Verum id a Triboniano eſt, de quo dicam ad *l. 3. inf. ad l. Iul. repetund.* Verum legitima nihilominus eſt *huius leg.* lectio. Certe ita quoque reperio (quod
P. 73. huic legi vicinum) Numerarios, ſiue Tabularios ex conſtitutione Iuliani pariter poſt depoſitum actum, annum in prouincia agere ad excipiendas querelas oportuiſſe, *l. 6. inf. de Numerar.* Imo & Valentis lege, biennium *l. 9. eod. tit.* Et hæc quidem dicta volui, ad lectionem *huius legis* tuendam.

Quod rem ipſam attinet, eius iuris progreſſum notare quoque diſtincte nunc libet, quem nondum omnes liquido obſeruant: de mora, inquam, aliqua facienda ab his, qui in prouincia actum aliquem geſſerunt. Igitur I. Initium huius moris repeto a Numerariis, ſeu Tabulariis: hos ſcilicet Iulianus Imp. *l. 6. inf. de Numerar.* mox & Valens *l. 9. d. tit.* certo temporis ſpatio, ille anno, hic biennio, poſt actum depoſitum in prouincia manere voluit. II. Exinde de *Domeſticis & Cancellariis* Iudicum quid cautum ab Honorio primum. *l. 3. Cod. Iuſt. de Adſeſſor. & Domeſt.* mox a Theodoſio iun. *hac lege noſtra*, vt poſt depoſitum aut abactum munus, tempus aliquod in prouincia facerent, vt ex his quæſtio, ſi quandoopus, haberetur: cui adde, quod idem Theodoſius Iun. cauit *l. 9. Cod. Iuſt. de Adſeſſoribus & Domeſticis.* Vt ſi poſt depoſitam adminiſtrationem, Iudicum præſentiam, vel exhibitionem Domeſticorum querimonia prouincialium vel Curialium, vel aliqua neceſſitas poſtulauerit, per eoſdem adminiſtratores, quorum Domeſtici fuerin, iudicio, legibusque tradantur. III. Tandem Valentinianus Tertius, *Nouella, inter Theodoſianas*, 23. ipſoſmet Iudices depoſita adminiſtratione, & ſic priuatos iam, tempus aliquod excipiendis prouincialium querelis, intra prouinciam facere voluit; vetitis Iudicibus Africæ, ne ante trimeſtre exactum prouinciis excederent, ratione addita, quam ſuperius modo expreſſi. Poſtea a Zenone iuſſi omnes Iudices, tam ciuiles, quam militares, L. dies in prouincia facere, *l. vn. Cod. Iuſt. Vt omnes Iudices.* Et hæc de Secundo *huius l.* capite. Tertio, & illud *hac lege* a Theodoſio Iun. conſtituitur, vt ad detegenda Iudicis flagitia, quæſtioni quoque huiusmodi Cancellarii, & Domeſtici ſubdi poſſent; quod & ipſum, ſi quod aliud, arguit quam vile fuerit Cancellariorum munus, imo miniſterium, quæ eorum vilitas, vt in ſimili loquitur *d. lex 6. in fin. inf. de Numerariis.* Quam vilis eorum conditio fuerit, *d. l. 9. eodem tit.* nempe *Conditionales* & ipſi, vt alii dicebantur, erant.

p. 74.

CODICIS THEODOSIANI
LIBER SECVNDVS.

QVO AGITVR DE SEPTEM: Puta,

I. De Iuriſdictione, deque Iudicibus, *duobus prioribus Titulis.*

II. De Præparatoriis Iudiciorum, deque perſonis Iudicio interuenientibus, *duodecim titulis:* puta *Tit. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13.* & *14.*

III. De Reſtitutionibus in integrum *tribus titulis:* puta, *Tit. 15. 16.* & *17.*

IV. De Iudiciis, *Tit. 18.*

V. De Actionibus, ſuper Dominio Vniuerſali, *Tit. 19. 20. 21.* & *22.* Super Dominio ſingulari, *Tit. 23.*

VI. De Actionibus tribus, ex rei ipſius natura deſcendentibus, *Tit. 24. 25.* & *26.*

VII. De Actionibus, ſi certum petatur, *Tit. 27. 28. 29. 30. 31. 32.* & *33.*

HVIVS LIBRI TITVLI.

I. *De Iuriſdictione & vbi quis conueniri debeat.*
II. *Ne in ſua cauſa quis iudicet.*
III. *De omiſſa actionis impetratione.*
IV. *De denuntiatione, vel editione reſcripti.*
V. *De dominio rei, quæ poſcitur, vel conſortibus ab eo, cui denuntiatum fuerit, poſtulandis.*
VI. *De temporum curſu & reparationibus denuntiationum.*
VII. *De dilationibus.*
VIII. *De feriis.*
IX. *De pactis & tranſactionibus.*
X. *De poſtulando.*
XI. *De erroribus Aduocatorum.*
XII. *De cognitoribus & Procuratoribus.*
XIII. *De actionibus ad potentes translatis.*
XIV. *De his qui potentiorum nomina in lite prætendunt aut titulos prædiis adſigunt.*
XV. *De dolo malo.*
XVI. *De integri reſtitutione.*
XVII. *De his, qui veniam ætatis impetrarunt.*
XVIII. *De Iudiciis,*
XIX. *De inofficioſo teſtamento.*
XX. *De inofficioſis donationibus.*
XXI. *De inofficioſis dotibus.*
XXII. *De hæreditatis petitione.*
XXIII. *De rei vendicatione.*
XXIV. *De familia herciſcunda.*
XXV. *De communi diuidundo.*
XXVI. *Finium regundorum.*
XXVII. *Si certum petatur de chirographis.*
XXVIII. *De pecuniæ ſequeſtratione prohibita.*
XXIX. *Si certum petatur de ſuffragiis.*
XXX. *De pignoribus.*
XXXI. *Quod iuſſu.*
XXXII. *De peculio.*
XXXIII. *De vſuris.*

DE

P.75.

DE IVRISDICTIONE ET VBI QVIS CONVENIRI (a) DEBEAT.

TITVLVS I.

Lib. III. Cod. Ivst. Tit. XIII. XIV. XV. XVI. XVII. XVIII. XIX. XX. XXI. XXII. XXIII. XXIV. XXV. & XXVI.

(a) *Conuenire*, errore librarii legitur in Cod. Wurceb. In Breuiario autem Leg. Rom. Guelferbyt. Titulus auctus: *De iurisdictione, & vbi quis conueniri debeat de criminoſis omnibus. RITTER.*

PARATITLON.

Ivrisdictio, eſt Iudicis, *l. 1.* & *2. h. t.* ſeu Magiſtratus, vel Rectoris, *d. l. 2.* Cognitoris, *l. 4.* & *10.* propria notio, *l. 2.* & *6.* poteſtas, *l. 8.* iudicium, *l. 8. 9. 10. 12.* qua is partim ex poteſtate ſua, nullo interpoſito, vel expectato, noxios exhibet, reosque latebris portrahit, *l. 11.* partim vero, confligentibus litigatoribus, *l. 4* & *5.* inſerentibus, ſeu mouentibus, & excipientibus, *l. 2.* & *10.* litigantibus, *d. l. 10.* lites *l. 5.* & *6.* iurgia, *l. 2.* & *6.* cauſas *l. 2. 8. 9. 10.* quæſtiones, *l. 2.* litigia, *d. l. 2.* actiones, *l. 4. 10.* ſiue ciuiles, ſiue criminales, *d. l. 2.* audit, *l. 6.* diſceptat, *l. 4.* inquirit, *l. 2.* cognoſcit, *d. l. 2.* iudicat, *l. 8.* terminat, *d. l. 2.* ſententiamque ſuper iis decernit, *l. 5.*

Cæterum hoc titulo definitur, qui & in quos Iurisdictionem habeant; propriam enim ſinguli notionem habent, *l. 2.* nec quodlibet forum competens eſt, *l. 4. 6. 7. 10.* Hinc adeo ſequentia definiuntur. Primo, *Rei priuatæ Principis homines*, & actores contra diſciplinam publicam aliquid committentes, ſub eodem iudice prouinciæ, ſub quo prouinciales, iisdemque pœnis teneri, *l. 1. h. t.* Secundo, *Agentes* etiam *in rebus*, & cuiuslibet conditionis, direptionis vel pudicitiæ violatæ reos, ſine fori præſcriptione pariter plecti, *l. 3.* Tertio, Et domus rei priuatæ latebris noxios, a Iudicibus ordinariis protrahi poſſe, non interpoſito, vel expectato Actore, vel Rationali, *l. 11.* Quarto, De re priuata Principis Rationali præſente controuerſiam agitari debere, *l. 5.* Quinto, *Militantes* ciuilibus in cauſis Rectorem prouinciæ Iudicem habere, *l. 2.* & *9.* vt & in criminalibus, ſi actores ſint; ſi vero rei, militarem Iudicem, *d. l. 2.* excepto adulterii crimine, *l. vlt. inf. ad leg. Iul. de adulteris.* Sexto, *Senatores*, ſi rei ſint, Præfectum vrbis Iudicem habere, *l. 4. hoc tit.* ac nominatim in criminalibus cauſis quinqueuirale iudicium ſortiri, *l. vlt hoc tit.* & *l. 13. inf. de accuſationib* Septimo, *Mulieres* forum ex maritorum perſona ſortiri, *l. 7. hoc tit.* Octauo, *Criminales* cauſas non omnes apud Rectorem prouinciæ diſceptari, verum illas tantum, in quibus inſcriptio requiritur, *l. 8. hoc tit.* Nono, *Iudæos* in cauſis ad eorum ſuperſtitionem non pertinentibus, Iudices ordinarios habere, *l. 10. hoc tit.* Decimo, in hoc argumento regula Iuris eſt certiſſima: Actorum ſequi forum rei, *l. 2.* & *4. hoc tit.* Tandem, ad altioris Iudicis notionem venire nemo poteſt, niſi in proprio foro prius iurgauerit, mox appellauerit: excipe, niſi cognitor faſtidio, aut gratia, litem audire noluerit, vel protraxerit, *l. 6. hoc tit.* Et hæc quidem hic titulus ſufficit: alia enim ad Iurisdictionum materiam pertinentia ſuppeditarit tituli aliquot ſupra *lib. 1. de officiis Magiſtratuum:* titulus item *de appellationibus:* vt & *de Decurionibus*, vbi de Duumuirorum poteſtate: vt & quæ de fori præſcriptionibus, *l. 65. inf. de appellat.* quæ de foro Eccleſiaſtico, *inf. tit. de Epiſcopis.* Quæ de fori translatione ad extraordinarium, & peregrinum Iudicem, *l. 7. 12. de nauicul.*

In Actores *quoque aliaſque perſonas* Rei Privatæ *Principis delinquentes, Rectores prouinciarum Iuriſdictonem habere.*

I. (a) Imp. Conſtantinus (b) A. ad Euſtaſium (c) PF. P.

Ivdices (d) prouinciarum volumus vim debitæ auctoritatis (e) aſſumere, vt vna (f) *Actores* (g) *cæteroſque* (h) *rei priuatæ* (i) *noſtræ*, (k) quæ (l) Prouincicales, (m) teneat diſciplina: Sceleratos conuictoſque carceres teneant, tormenta dilacerent, gladius vltor (n) interimat: Eo enim modo licen-
P.76. tia inueteratæ deſperationis inhibetur, (o) ſi intelligant, vno ſibi ac pari ſtu-

dio viuendum eſſe cum cæteris, &c. Dat. VIII. Id. Mar. (p) Limenio (q) & Catulino Coss. [349.]

INTERPRETATIO. *Quicunque in prouinciis Iudices ordinati ſunt, hoc ſibi ſciant eſſe permiſſum, vt ſi aliquos rei dominicæ ſeruos vel colonos reatus inuoluerit, ſicuti & priuatos, comprehendendi eos, & puniendi, vt culpa exegerit, nullo contradicente patrimoniorum noſtrorum Ordinatore,* (r) *habeant liberam poteſtatem.*

NOTAE.

(a) Abeſt *hac lex a Cod. Iuſt.* quia aliæ ibi ſimiles occurrunt, puta *lex 8. 9. Cod. Iuſt. vbi cauſa fiſcales.* præ quibus hæc Triboniano fors nimis cothurnata viſa, vel non ſatis expreſſa. Iungenda autem illi *lex 6. inf. de exactionibus.* Concordat & huic *lex 11. inf. h. t.* GOTHOFREDVS.

(b) Reponendi hi Imperatores, *Conſtantius & Conſtans,* quod oſtendunt Conſules ſubſcripti. Idem vero error & alius ſæpe admiſſus, vt in *l. 5. ſup. de diuerſis reſcriptis. l. 2. inf. de re militari. l. vn. inf. de preb. ſalario.* IDEM.

(c) *Oſtaſium*, ad marg. Til. edit. male. *Euſtathium* repone. Similis error in *l. 2. ſup. de adſeſſorib.* Euſtathius hic ex Comite R.P. (de quo *l. 7. inf. de petitionib.* Philoſtorgius *lib. 3. c. 12*) factus PP. vid. *d. l. 7. de petitionib.* vbi dicam. Eidem inſcribitur *d. lex 6. de exactionib.* IDEM. *Oſtuſium* etiam Cod. Wurceb. RITTER.

(d) Id eſt, Rectores prouinciarum. v. *Gloſſ.* GOTHOFREDVS.

(e) Non mutandum iſtud in *auſteritate*: ſic etiam habet *d. lex 6. de Exactionibus.* quæ huic iungenda eſt, *debiti vigoris auctoritate.* Plura v. in *Gloſſ. Theod.* IDEM.

(f) Id eſt, vna eademque, ſeu par, vt in fine: *vno ac pari ſtudio.* IDEM.

(g) *Actores*, &c. Hic locus ita recte in Au. Reglo. IDEM. *Auctores*, Cod. Wurceb. *Vna autoritas*, edit. Sichard. & Cuiacii, qui tamen ad marginem notat, *actores* legendum eſſe. Accuratamque & genuinam hanc eſſe lectionem deprehendimus ex interpretatione. Neque mirum barbaros librarios *auctores* ſcripſiſſe, cum *actoris* ſignificationem pauci caperent. RITTER.

(h) Colonos, ſeruos rei dominicæ, vt recte Interpres GOTHOFREDVS.

(i) *Dominicæ*, Interpr. IDEM.

(k) In Til. ed. *noſtro*, male: rurſum male, qui *noſtros* hic reponebant. IDEM *Noſtros* Cuiarius ad marginem notat. RITTER.

(l) Lex hæc valde deprauata eſt a librariis. Sed videamus, quo modo reſtituere valeamus. Editio Sichardi & Cuiacian. habent: *Vt vna autoritas, qua cateros rei priuata, noſtro quoque prouinciales teneat. Tormenta diſciplina ſceleratos conuictosque carcere teneant* &c. Cod. Wurceb. *Auctores cateros que rei priuata noſtra qua & prouinciales teneant diſciplina ucceleratos conuictoſque carcer tenent.* Ex his conicio ſic legendum: *Actores, caterosque rei priuata noſtra, qua & prouinciales, teneant diſciplina; ac ſceleratos conuictoſque carcer teneat* &c. IDEM.

(m) *Sicuti & priuatos*, Interpres recte: ac nominatim priuatorum actores. v. *l. 7. 12. inf. de deſertorib.* GOTHOFR.

(n) *Gladius vltor*: ſic & *l. 3. inf. ad l. Iul. de adulteris. l. 10. de famoſis libellis. l. 2. de bonis proſcriptor. l. 4. de maleficit. l. 3. ne prater crimen maieſt. l. 4. de paganis. v. Gloſſ. Theod.* IDEM.

(o) F. *inbebebitur.* IDEM.

(p) *P. P. Rom.* Hoc amplius habet ſubſcriptio *d. legis 6. de exaction.* IDEM.

(q) Cod. Wurreb. & edit. Sichard. *Liminio.* RITTER.

(r) *Ordinator* Principis patrimonii hoc loco & *l. 5. inf.* Interpreti eſt (Rationalis vel) Actor, Procurator rei priuatæ. Hoc vero deſomptum ex *l. 11. inf.* GOTHOFREDVS.

COMMENTARIVS.

IN ACTORES *caterosque rei priuata* (ita enim hic retinenda eſt lectio, vt manifeſte quoque docet *lex 6. de exactionibus.* de qua mox, imo & Aniani codex Rhemenſis) id eſt, procuratores, conductores, colonos, ſeruos rei priuatæ Principis ſeu *dominicos* (vt recte quoque habet hic Interpres, de quibus infra *lib. 10. t. 4. & vlt.*) quamuis alias ſub diſpoſitione & Iuriſdictione Rationalium agerent, & ſub Comite R. P. *l. 5. 6. 7. Cod. Iuſt. vbi cauſa fiſcales.* Attamen aduerſus diſciplinam publicam quid perpetrantes Iudices ſeu Rectores prouinciarum, iuriſdictionem & poteſtatem ſuam exercere hac vt elegantiſſima, ita & ſeria admodum conſtitutione iubentur a Conſtante Imp. nihilo ſecius atque in alios: pariter vt a Conſtantino M. *l. 1. inf. de actor. conduct. rei priu.* quæ lex *Codice Iuſtin.* perperam Valentiniano & Valenti tribuitur,) *l. 9. Cod. Iuſt. vbi cauſa fiſcales.*) a Conſtantio ſexennio poſt gemina germana *l. 8. Cod. Iuſt. eod. tit.* Rationali tamen præſente, de quo *ad l. 5 inf. h. t. & vlt. inf. de actarib. & procuratarib.* Dixi, *hanc legem Conſtantis* tribuendam. Ei ſcilicet rei argumentum præbet *Euſtathii Prafecti Pratoria* nomen, ad quem hæc lex data eſt: quem ſane antea ſub Conſtante Comitem R. P. fuiſſe oſtendit *lex 7. inf. de petitionib.* quæ vtique cum Treueris data dicatur, non niſi Conſtantem auctorem habere poteſt. Imo id diſerte teſtatur Philoſtorgius, quem nos edidimus, *Hiſt. Eccl. lib. 3. cap. 12.* *ὅτι φησὶν Ἀθανάσιος πρὸς τὸν ἑσπέριον ἀφικόμενος βασιλέα, καὶ δώροις τοὺς αὐτῷ παραδυναστεύοντας ὑπαγαγὼν ἀφθονίᾳ, μάλιστα δὲ Εὐστάθιον, ὃς Κόμης ἦν τῶν λεγομένων πριβάτων, καὶ τῷ βασιλεῖ πιθανώτατος, ἐπιστολὴν πρὸς Κωνστάντιον κομίζεται.* *Ait Philoſtorgius, Athanaſium, cum ad occidentalium partium imperatorem veniſſet, eiuſque palatii proceres, ac pracipue Euſtathium comitem rerum priuatarum, qui auctoritate plurimum valebat apud principem, donis ac muneribus ſibi conciliaſſet, literas a Conſtante ad Conſtantium attuliſſe.* Quocirca ſub eodem Conſtante idem Præfectus Prætorio fuiſſe videtur. Quod quidem etiam exerte docet *d. l. 6. de exactionib.* quæ *huic legi* coniungenda eſt, dicitur enim ea lex *PP. Roma:* atquin Romæ imperabat Conſtans Imp. Hoc primum.

Al-

Alterum hic notandum eſt, nempe vt modo ſtrictim indicaui, coaſſandum huic legi *legem 6. infra de exactionibus.* vbi dicam adhuc, quæ & in eodem argumento verſatur, & ex vtraque inter ſe coniuncta diſcimus, Actores iſtos, procuratores, &c. rei priuatæ ſub Conſtante Imp. non vno genere graues fuiſſe, extraque plantam euagatos, Principis videl. nomine tumidos: & quidem in duobus nominatim. Nam & de illorum admiſſis querelæ exortæ, cum videl. non vno ſibi ac pari ſtudio cum cæteris prouincialibus viuendum eſſe præſumerent, verum peccandi commeatum ſibi facerent, ex inueterata etiam deſperatione, quo pertinet hæc lex: forte etiam Rationalibus vel Procuratoribus rei priuatæ eos ſibi ſubinde vindicantibus, & ſic per colludium elabentibus, vt præter *hanc l.* & *d. l. 8. Cod. Iuſt. vbi cauſa fiſcales.* & *l. 1. infr. de actorib. & procur.* (vnde *lex 9. Cod. Iuſt. vbi cauſa fiſcales.* deſumpta eſt.) docet quoque *lex 11. inf.* vbi dicam, quod & Interpres ad *hanc l.* recte vidit. *Nullo*, inquit, *contradicente patrimoniorum noſtrorum Ordinatore:* vbi *Ordinator* pariter vt in Interpr. *l. 5.* eſt Rationalis, vel Procurator rei priuatæ, vt docet quoque apertiſſime Interpretatio *legis 5. ſup. de diu. reſcript.* collata cum ipſo legis textu. Exortæ item querelæ de Actorum illorum, &c. rei priuatæ indeuotione & contumacia in annonis & tributis ſoluendis, quo pertinet *d. lex 6. de exactionibus.* vbi dicam. Quare & *hac l.* & *d. l. 6.* ad cæterorum prouincialium inſtar & exemplum reuocantur, Iudicibuſque ſeu Rectoribus prouinciarum eadem in illos atque in cæteros prouinciales poteſtas & Iuriſdictio tribuitur: pariter & *d. l. 8.* & *9. Cod. Iuſt vbi cauſa fiſcales.* & *l. 1.* & *vlt. inf. de actor. procurat. & conduct. R. P.* v. & *l. 7. 12. inf. de deſertorib.* Et quia, Iudices ſeu Rectores prouinciarum Actoribus iſtis obſiſtere iam verebantur, *hac l. vim debita auctoritatis aduerſos eos ſumere* monentur, iubentur, ſeu *debiti vigoris auctoritate* eos coërcere, vt habet *d. l. 6. de exactionib.* id eſt competentem poteſtatem & Iuriſdictionem in eos exerce: diluie enim Interpres hic *Iudicibus permiſſum* eſſe ait. *Debita auctoritas*, ſeu *debiti vigoris auctoritas*, vt & infra *l. 3.* competentis P. 77.
vigoris aculei, eſt poteſtas iudiciaria, Iuriſdictio, coercitio, & quidem cum neceſſitate coniuncta. Quare & CL. Cuiacii lapſus eſt, cum in *d. l. 6. debiti vigoris auctoritatem*, manum militarem nominatim interpretatus eſt. Ergo auctoritatem ſuam Iudices exercere iubentur quibuſcumque tandem modis ſuppliciiſque in huiuſmodi Actores, pari ratione, qua *duabus legibus proximis*, in Milites, inque Agentes in rebus: quæ ſane tria hominum deſperatorum ferme genera in prouinciis tanquam legibus ſoluta agebant, fiducia Principalis nominis, militiæque, *licentia inueterata deſperationis*, vt hic dicitur. Quare ad æquale cum prouincialibus ſtudium eos ſubinde reuocari oportuit & *h. l.* & *d. l. 8.* & *9.* Imo Conſtantinus M. grauiores in Actores & procuratores pœnas aliquando conſtituendas duxit, vtpote qui præ cæteris Principis mandata cuſtodire deberent, velut ad Principis ius ſpectantes, *l. 1. inf. de Actorib. & conduct. rei priuata.* vbi plura. Certe viuicomburii pœna in hos ſancitur *d. l. 9. Cod. Iuſt. eod. tit.* Cæterum, vt *hac l.* Iudices vim debitæ auctoritatis adſumere iubentur in homines rei priuatæ, quod facere ſæpe veriti, ita & ipſiſſimet prouincialibus facta fiducia, ſine aliqua trepidatione ad Rectorem prouinciæ conuolandi, *d. l. 1. inf. de Actorib. & procurat. & conductor. rei priu.* ſi quis ab Actore fuerit vexatus, ſuper eius calumniis vel deprædationib. deferre querimoniam NON DVBITAT: quæ Tribonianus iuſto emblemate auctiora ita effert *d. l. 9. Cod. Iuſt. vbi cauſa fiſcales: Vniuerſi* FIDVCIAM GERANT, *vt ſi quis eorum ab Actore rerum priuatarum*, ſc. *vexatus fuerit iniuriis*, &c. *deferri querimoniam ſinceritati Tuæ, vel Rectori prouinciæ* NON DVBITET, *& ad publica Sententiam vindictæ* SINE ALIQVA TREPIDATIONE *conuolare.*

De foro Militari *in Milites Iuriſdictionem quando habeant Rectores Prouinciarum.*

II. (a) Idem A. (b) ad Taurum PF. P. (c)

Definitvm eſt, (d) *prouinciarum Rectores* (e) *in ciuilibus cauſis litigia terminare, etſi Militantes exceperint* (f) *iurgia, vel mouerint.* Ne igitur vſurpatio iudicia legeſque confundat, aut Iudicibus Ordinariis adimat propriam (g) notionem, ad Prouinciarum Rectores transferantur (h) iurgia ciuilium quæſtionum. In criminalibus etiam cauſis, ſi miles popoſcerit (i) reum, Prouinciæ Rector inquirat: Si Militans (k) aliquid admiſiſſe firmetur, (l) is cognoſcat, cui Militaris rei cura mandata eſt. Data VIII. Kal. Aug. Mediolani, Arbitione, & Iuliano (m) Coss. [355.]

Interpretatio. *Etſi ciuilia negotia ad Prouinciarum Rectores* (n) *iuſſimus pertinere, tamen quoties criminalis accuſatio* (o) *interceſſerit inter illos, qui armis noſtris militant, atque priuatos.* (p) *Si militans* (q) *priuatum in iudicio prouocauerit,* (r) *Rector Prouinciæ audiendi & iudicandi habeat poteſtatem. Si vero priuatus ſeruientem nobis in armis, vel Militantem forte pulſauerit,* (s) *ille cauſam audiat, ad cuius ordinationem* (t) *is reſpicit, qui militat, vel cui* (v) *arma tenuerit.*

NOTAE.

(a) Abeſt *hac lex a Cod. Iuſt.* propter *legem 6. eodem Cod. Iuſt. de Iuriſdict.* GOTHOFREDVS.

(b) Constantii *hac lex* eſt, pariter vt *lex prox.* vt ex Tauri PP. nomine & ex ſubſcriptis Coſſ. liquet. IDEM.

(c) *Taurus*

(c) *Taurus* PP. Italiæ fuit ſub Conſtantio, cui & *lex prox.* Inſcribitur: v. de eo prolixe in *Proſopogr.* *IDEM.*

(d) *Definitum* eſt iam antea, ſcilicet legibus, certique adeo & indubitati iuris eſt. vide *Gloſſ. Theod.* *IDEM.*

(e) *Rectoribus* Cod. Wurceburg. male. *RITTER.*

(f) Id eſt, ſiue rei ſint, ſiue actores. *GOTHOFREDVS.*

(g) *Propria notio*, Iuriſdictio alicui competens. *IDEM.* *Propriam ordinationem* edit. Sichard. *RITTER.*

(h) *Transferri*, pro *deferri*. *GOTHOFREDVS.*

(i) *Poſcere* reum, eſt reum agere. *IDEM.* *Si militaris popoſceris res* edit. Sichard. *RITTER.*

(k) *Si militaris* Cod. Wurceb. & edit. Cuiacian. quod placet. *RITTER.*

(l) *Firmetur*, pro adfirmetur: vt *l. 1. de his qui per metum. l. 19. de Decurionib.* *GOTHOFREDVS.*

(m) Emendandum *Lolliano*: quomodo etiam diſerte habet MS. Seldenianus. *IDEM.* *Tulliano* edit. Sichard. *Iuliano* Cod. Wurceb. Recte *Lolliano* edit. Cuiacian. *RITTER.*

(n) *Rectoribus* iterum Cod. Wurceb. *IDEM.*

(o) *Actio* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(p) *Priuatus* pro pagano, non milite: v. *Gloſſ.* *GOTHOFREDVS.*

(q) *Militaris* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(r) *In iudicium vocaueris* edit Sichard & Cuiacian. & ita quoque Cod. Wurceb. *IDEM.*

(s) *Pulſare* paſſim, pro conuenire iudicio, *GOTHOFREDVS.*

(t) *Ordinatis* pro Iuriſdictione. *IDEM.*

(v) Id eſt, ſub quo militat. *IDEM.* *Vel qui* in Edit. Sichard. & Cuiacian. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTII duæ conſtitutiones, ad Iuriſdictionis materiam pertinentes, quaque FORI PRÆSCRIPTIONS locum non eſſe definitur, ſequuntur. Hæc prior eſt de foro MILITVM: qua id definitur, in cauſis ciuilibus, militantes, ſiue ii actores ſint, ſiue rei, Rectorum, ſeu Iudicis ordinarii iuriſdictioni ſubeſſe, eumque Iudicem ſortiri; vt & in criminalibus cauſis, ſi Miles priuati ſeu pagani accuſator ſit: Iudicem tantum militarem ſortiri, ſi ipſe criminis accuſetur, ſeu reus ſit. Ciuiles ſcilicet cauſas a Iudicibus Militaribus contingi noluit Conſtantius, quod, præter hanc eius conſtitutionem, teſtatur quoque exerte Ammianus Marcellinus, *lib. 12. cap. 16.* (ſub Conſtantio,) inquit: *nec occurebat Magiſtro Equitum prouincia Rector, nec contingi ab eo ciuile negotium permittebat.* Quod & ipſum Arcadio quoque Imperatori poſtea placuit, *l. 9. inf. hoc tit.* vbi multa ſingularia hac in re continentur, & nos quoque ibi notabimus. In tantum vero vtrique id placuit, vt Conſtantius *hac l.* ciuiles militum cauſas ad ordinarios Iudices pertinere voluerit, etſi miles reus eſſet, cum alias actor forum rei ſequatur. Idque *definitum* dicitur, id eſt certum,
P.78. iamque antea variis conſtitutionibus conſtitutum, quod etiam oſtenditur *d. l. 9.* quomodo & *l. 28. 123. de Decurionibus.* denique hunc iudiciorum ordinem eſſe. Et veru Conſtantio id recentare viſum, quod Iudices militares hanc ſibi notionem alicubi vindicarent, vſurparent: quo pertinent illa *huius leg.* *Ne igitur* VSVRPATIO *Iudicia* LAGAS QVA *confundat.* Et hæc de cauſis ciuilibus: quibus addendum eſt, multo minus Iudices militares in priuatæ conditionis homines, id eſt, non milites, iuriſdictionem ſeu poteſtatem habuiſſe. Quod ſæpe quoque prohibitum, *l. 9. inf. h. t.* & *l. 1. Cod. Iuſt. de officio Magiſtri militum. l. 2. eod. Cod de off. milit. Iudicum.* Fauore tantum militiæ criminum cognitio, ſi miles in prouincia criminis reus eſſet, militaribus Iudicibus delata fuit, vt *hac l.* ita & *l. 2. inf. de exhibendis reis*; (vnde deſumpta eſt *lex 1. Cod. Iuſt. eod. tit.*) ad quam plenius. Et ciuilium tamen etiam cauſarum cognitio militaribus Iudicibus delata, inter militares ſcilicet viros, vel inter priuatum actorem & reum militarem, *l. 6. Cod. Iuſt. de Iuriſdictione*, & *l. 17. Cod. eod. de Iudiciis.* hac ratione videl. quod Magiſtratus militares, etſi iuris cognitionem non habeant, habeant ſaltem rerum peritiam ex vſu quotidiano: ac maxime cum poſſint ex corpore Togatorum & ſtudioſorum iuris Adſeſſores & conſiliarios ſibi adſciſcere, qui periti ſint *νόμων καὶ πείρας*, legumque & forenſis trituræ: haud aliter atque ciuiles Magiſtratus, qui & ipſi plerumque Legum ignari cum eſſent, Adſeſſores ſibi Iuriſperitos adſciſcebant, *l. 2. D. de officio Adſeſſorum. l. 2. D. quod quiſque iuris.* de quo ſuo peculiari titulo *ſup. de Adſeſſoribus.* vbi multa quoque ex Libanio notaui.

In AGENTES *in rebus quoque, alioſque in Actu* Palatino *verſantes criminum reos, Iudices ordinarios Iuriſdictionem habere.*

III. (a) Idem A. & Iulianus Cæſar, ad Taurum PF. P. (b)

NON ſolum in Agentes in rebus, ſed in alios etiam, cuiuslibet hominis conditionis competentes (c) vigoris aculei (d) exerantur, ſi modo fuerit declaratum (e) delicto eos obnoxios detineri. Quicunque igitur aliquid improbe (f) turpiterque commiſerit, aut libidinis macula (g) forte

te polluerit pudicitiam, debet ad (h) eum vltio ſeueritatis congruæ propagari: Cum tamen (i) direptionem videantur eſſe conqueſti, qui grauia teſtantur (k) admiſſa, quæ obnoxios claruerit inuaſiſſe, in duplum reſtituere compellantur. Data & Accepta (l) VIII. (m) Kal. Octob. (n) Conſtantino A. IX. (o) & Iuliano Cæſ. II. Coss. [357.]

Interpretatio. *In omnibus perſonis, quas etiam* præſentiæ (p) noſtræ *dignitas comitatur, hanc volumus obſeruari ſententiam: Vt ſi quis cuiuſcunque pudicitiam violauerit, pœnam ſtatutam iure ſuſcipiat. Et quicunque direptionem admiſerit, in duplum violenter præſumpta reſtituat.*

NOTAE.

(a) Abeſt *hac lex* a *Cod. Iuſtin.* quia temporaria eſt, & hiſtorica. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Tauro* huic P.P. Italiæ inſcripta & *lex 2. ſup.* de eo in *Proſopogr. IDEM.*

(c) *Competens* Cod Wurceb. Male. *RITTER.*

(d) *Vigoris* aculei. *Vigor* de Iudiciario. v. *Gloſſ. Theod. GOTHOFREDVS.*

(e) *Declaratum*, i. e. comprobatum: quomodo & *inf. in fin. claruerit. IDEM.*

(f) *Improbe*, de furto ferme: *turpiter*, de adulterio. v. *Gloſſ. Theod. IDEM.*

(g) *Macula* libidinis. v. *Gloſſ. Theod. IDEM.*

(h) *Ad aliquem vltio propagari*, i. e. extendi. *IDEM.*

(i) *Cum autem*, in MS. Seldeni. *IDEM.*

(k) *Eſſe admiſſa. IDEM.* Et ita eleganter in Cod. Wurceb. legitur. *RITTER.*

(l) Mediolani ſcilicet, vbi tum Conſtantius erat, cumque eo Taurus PP, vide *Chronol. GOTHOFREDVS.*

(m) Al. *VIIII.* al. *VIII.* Til ed. *IDEM.*

(n) *Kal. Octobr.* in MS. Seldeni. *IDEM.*

(o) *vel. Conſtantio IDEM.* Cod. Wurceb. *Conſtantio A. VIII.* Abeſt lineola incuria librarii, quem video nunquam *IX.* ſed ubique *VIIII.* ſcribere. *RITTER.*

(p) Recte, de quo mox. *GOTHOFREDVS.*

COMMENTARIVS.

In palatino quoque actu aliquo verſantes, ac nominatim agentes *in rebus* (de quibus eſt titulus peculiaris *27. inf. lib. 6.* cum prox. *tit. 28. de Principib. Agentium in rebus*, & tertio *de curioſis.*) neque minus in cæteros, cuiuslibet conditionis homines, etiamſi eos *præſentiæ Principis dignitas comitetur* (vt ex æui ſui vſu loquitur Interpres *ad hanc l.*) & ſub cuiuslibet alioquin Magiſtratus Palatini diſpoſitione poſiti ſint delinquentes in prouinciis, plecti poſſe: ideoque eos iuriſdictionem ſeu coërcitionem Ordinarios Iudices ſeu Rectores prouinciarum habere, iubet Conſtantius Imp. (quemadmodum & in Curioſos, qui ex Agentibus in rebus erant, Præfecti Prætorio habuere, ex eiuſdem Conſtantii *l. 3. inf. de curioſis.*) idque in hypotheſi *huius leg.* ad querelam quandam de Agentibus ad Principem perlatam, vt docent extrema *legis.* De quo tamen agitatum videtur, (quæ *dubitandi* ratio notanda,) eoque etiam nomine Agentes in rebus peccandi ſibi commeatum faciebant. Quandoquidem illi ſub Magiſtri officiorum diſpoſitione eſſent, ex cuius officio pro rerum neceſſitate in prouincias emittebantur: de quo *ſuo*, vt dixi, *titulo*, & Ambroſius, Am. Marcellinus, atque Notitia Imperii ſub Theodoſio Iun. & Valentiniano III. ſcripta. Verum hanc fori præſcriptionem repel-
P. 75. lit *hac l.* Conſtantius, adimitque adeo Agentibus in rebus, vt & aliis omnibus in actu aliquo Palatino verſantibus: Quod & ipſum Theodoſio Iun. placuit *Nouella XIV. de amota militantibus fori præſcriptione l. 1. 2. 3.* & Leoni *l. vlt. Cod. Iuſt. de agent. in reb.* circa centenariorum perſonas: vbi Ius vetus id allegat, qui de Agentium numero erant. Pariter vt Conſtans Actoribus, cæteriſque rei priuatæ hominibus ademit *l. 1. ſup.* itemque Conſtantius militibus *leg. 2. ſup.* & Conſtantinus M. Senatoribus *l. 1. inf de accuſationib.* Duo interim Agentium in rebus nominatim, cæterorumque Palatinorum crimina hic perſtringi videmus; furta vidél. ſeu concuſſiones, & Adulteria: *Quicunque igitur*, inquit, *aliquid improbe turpiterque commiſerit, aut libidinis macula forte polluerit pudicitiam:* Et in ſequentibus, *cum tamen direptionem videantur conqueſti.* Hæc ſcilicet duo ferme crimina in Agentibus in rebus frequentia fuere, deque his frequentes admodum querelæ hoc quoque tempore obortæ, (vt hæc lex teſtatur, deque eo plenius *titulo de agent. in reb.* maxime *ad l. 4.*) & quidem hoc ipſo anno 357. vt docet altera præterea *lex 2 inf. de Curioſis.* De eorum ſane quoque direptionibus memorat hoc Iuliani dictum Ammianus Marcellinus *lib. 16. cap. 5. Rapere, non accipere ſciunt Agentes in rebus.* Neque omittendum, quod idem Marcellinus *d. lib 16. cap. 8.* ſcribit de duobus Agentibus in rebus anno ſuperiore 356. ac nominatim de malignitate cuiusdam Agentis in rebus in Hiſpania. Ergo his cæteriſque occurſum *hac l.* a Conſtantio, adempta eis fori Magiſteriani officiorum præſcriptione, *pœna* inſuper grauitate addita: ſcilicet ad propoſitum aliquem caſum, & querelam ad ſe delatam, ſuper *direptione* quorundam. Id *hac l.* cauet Conſtantius. vt Agentium in rebus cæterorumque direptiones, furta, non iam ſimpli, verum dupli pœna vindicentur: Quo quidem omni Conſtantius ſuum in hæc odium; contra, in prouinciales ſtudium egregie teſtatur. Sic ſane & quadrupli pœnam curioſis, qui ex Agentibus in rebus erant, idem minitatus hoc ipſo anno 357. *l. 2. in f. inf de curioſis.* Cæterum in functionibus quoque, ſeu debitis publicis, & conductionibus poſtea idem ſtatutum a Theodoſio Iun. *l. vn. Cod. Iuſt. in quib. cauſis milit. fori præſcriptione vti non poſſunt*: puta ut Agentes in rebus, domeſtici, aliique in his cauſis Rectorib. prouinciarum reſponderent, ſubmota fori præſcriptione.

De SENATORVM *Foro in cauſis ciuilibus.*

IIII. (a) Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Terentium (b) Correctorem Tuſciæ.

ACTOR rei forum ſequatur: (c) Ita, vt ſi *Senatores* aliquid a Prouincialibus poſcunt, *(d)* eo *(e)* qui Prouinciam regit, cognitore confligant : Si vero Prouincialis non ſuſcipiat, ſed inferat actiones, Præfecto Vrbis diſceptante decertet. Dat. Kal. Iun. (f) Mediolan. Diuo Iouiano, & Varroniano Coss. [364.]

INTERPRETATIO. *Si quis alium crediderit lite pulſandum, apud prouinciæ illius Iudicem, vbi is habitat quem pulſat, negotium ſuum nouerit proponendum.*

NOTAE.

(a) Abeſt *hac lex* a *Cod. Iuſtin.* prælata *l. 2. Cod. vbi Senatores.* *GOTHOFREDVS.*

(b) *Terentii* huius Correctoris Tuſciæ ſub Valentiniano meminit Ammianus Marcellinus, *lib. 17. cap.* 3. de quo poſtea. Eidemque inſcribitur altera lex hoc ipſo anno, *lex 61. de Decurionib.* & tertia adhuc anno prox. 365. *lex 65. de Decurionib.* *IDEM.*

(c) Hæc ſententia inſerta eſt epiſtolæ 2. *Felicis I.* *IDEM.*

(d) Poſcant. *IDEM.*

(e) Atque adeo te Correctore. *IDEM.*

(f) *Iulii* in MS. Selden. *Id. Iun.* in Til. ed. & Cuiac. vbi & ad marg. *Kal. Decemb. Med.* quomodo habet & An. Reg. *IDEM.* Cod. Wurceb. *Kal. Decembr. Iouian. & Valeriano Coſſ.* *RITTER.*

COMMENTARIVS.

DE Foro SENATORVM in cauſis ciuilibus eſt hæc Valentiniani Sen. conſtitutio: & quidem per Tuſciam : vbi generalem & notiſſimam alioquin Iuris Regulam, qua *Actor rei forum ſequi* iubetur, pro fundamento ſubſternit. Idque nominatim in cauſis ciuilibus Senatorum, vt, præter illam ipſam Regulam, quæ certe de cauſis ciuilibus concepta eſt, oſtendit vox *poſcendi*, ibi: *ſi Senatores aliquid a prouincialibus poſcunt:* item illa, *ſi vero prouincialis non ſuſcipiat, ſed inferat actiones, Præfecto vrbis diſceptante decertet.* Igitur definit Valentinianus, Senatorem in prouincia Tuſciæ, nominatim ſi actor ſit, forum rei ſequi oportere: ſi vero reus ſit, & a prouinciali conueniatur, coram Præfecto vrbis conueniendum eum eſſe. Vnde Symmachus *l. 2. ep. 33.* ad Flauianum (PP.) *Relatio viri ſpectabilis fratris noſtri Vicarii, indignitatem deprehenſi ſceleris eloquetur.* Et mox: *Fama eſt, Ampelium, & quosdam alios de* SARDINIA, *vt aſſeritur,* SENATORES *in crimen adductos,* FORVM COMPETENS *obſeruare praceperis. Hos nunc audio* AD ALIVD IVDICIVM *eſſe translatos. Quare ſi ipſe ita a te remiſceris iudicatum, æquum eſſe arbitror, vt ſtatutis tuis adeſſe digneris.* Fuit hoc ſcilicet Senatorum forum, Præfecturæ vrbanæ: non modo ſi Romæ conſtituti eſſent, verum & ſi in vicina vrbi regione: Tuſcia, inquam, quo pertinet hæc lex: Eſt enim ea data ad *Terentium Correctorem Tuſcia,* cui duæ aliæ inſuper *hoc Codice* eiuſdem Valentiniani conſtitutiones inſcriptæ occurrunt, puta *lex 61. & 65. inf. de Decurionibus;* Eiuſdemque meminit Ammianus Marcellinus *lib. 27. cap. 3. Hoc tempore,* inquit, *vel paulo ante, noua portenti ſpecies per* ANNONARIAM *apparuit* TVSCIAM, *idque quorſum euaderet, prodigialium rerum periti penitus ignorarunt. In oppido enim* PISTORIENSI *prope horam diei tertiam, ſpectantibus multis, aſinus tribunali aſcenſo audiebatur deſtinatius rugiens : & ſtupefactis omnibus qui aderant, quique didicerant*
P.80. *referentibus aliis, nulloque coniectante ventura, poſtea quod portendebatur, euenit.* TERENTIVS *enim humili genere in vrbe natus & piſtor, ad vicem præmii, quia peculatus reum detulerat Orfitum ex Præfecto, hanc eandem prouinciam* CORRECTORIS *adminiſtrauerat poteſtate. Eaque confidentia deinceps inquietius agitans, multa in Naviculariorum negotio falſum admiſiſſe conuictus, vt ferebatur, periit carnificis manu, regente Claudio Romam.* (i. A. D. 374.)

Hac vero occaſione, de eo quærere nunc lubet, quod alibi quoque tractatum memini, cuinam Tuſciæ Terentius hic Corrector præfuerit. Fuit enim duplex Tuſcia ſuburbicaria, cuius mentio *l. 12. inf. de indulg. debitor.* vbi dicam plura: alia Annonaria, cuius meminere Gaius & Theodoſius *inter auctores limitum, p. 260.* & Pelagius I. Ep. Rom. *in ep. ad Gaudentium & alios, per Tuſciam annonariam,* apud Baronium *Annal. Tom. VII. ad ann. 556. n. 31.* & Iornandes *de regnor. ſucceſſ. ſub finem.* Ammianus equidem Marcellinus, Terentium Annonariam Tuſciam Correctoris poteſtate adminiſtraſſe ſcribit : verum non ita, quaſi non omni Tuſciæ præfuerit, verum quia de portento quodam intra Annonariam ibi agebatur: Ecce enim in tribus Valentiniani conſtitutionibus, Terentius hic abſolute *Corrector Tuſcia* vocatur, ac proinde omnis Tuſciæ, quæ hoc tempore ſub vno Correctore agebat: cum alias *ſuburbicaria* aliquando ſuum peculiarem conſularem habuiſſe deprehendatur, vt liquet ex *Nouella Maioriani de adulteriis:* vti crebras in Italiæ regionibus, earumque Magiſtratibus mutationes obſeruare licet. Sic & in Notitia quoque Imperii *Tuſciam* ſimpliciter ſub Vicarii Vrbis diſpoſitione fuiſſe, & Conſularem vnum vtramque habuiſſe, comperimus: quod etiam poſt nos Hieronymus Aleander agnouit, *differt. 1. de regionib. ſuburbicariis, cap. 3.* Nunc non quæro quinam ſuburbicariæ & Annonariæ Tuſciæ fines fuerint; illud ſaltem ex ſuperioribus liquet, Terentium hunc Correctorem vniuerſæ Tuſciæ fuiſſe, non vero Annonariæ tantum, quod ex Marcellini loco perperam colligebat Sirmondus, *Propempt. de ſuburbicar. reg. lib. 1. cap. 6.* qui ex eo id tantum cum tribus Valentiniani legibus collato colligere debuerat, ſub Terentio iſto fuiſſe quoque Annonariam Tuſciam: inque ea fuiſſe oppidum *Piſtorienſe* quod hodie *Piſtria:* Quomodo ſub eodem fuiſſe vrbem *Vulſinienſium,* ſeu Vulſinios

(qui

(qui ab vrbe 72. millibus diſtabant, vt ex Itinerario Antonini diſcimus) teſtatur vna e tribus Valentiniani ad eum legibus *d. lex 61. inf. de decurionibus:* vbi demum diſquiremus, num Vulſinii ad ſuburbicariam Tuſciam, an vero ad Tuſciam Annonariam pertinuerint. Nos enim ad alia nunc properamus.

Ergo per omnem Tuſciam Senator reus non apud Rectorem prouinciæ, qui Corrector erat, verum apud Præfectum vrbi conueniendus erat, atque adeo Senatorem vrbani fori præſcriptione vti poſſe *hac l.* deſinit Valentinianus: vnde apparet, proprium Senatorum forum fuiſſe Præfecti vrbis Romæ; nam & cæteroquin, quod Symmachus ſcribit *lib. 10. ep. 61. Præfectura vrbana proprium negotium erat, ſenatorum iura tutari.* Sane & Gratianus poſtea vel Valentinianus Iun. Valentiniani filius Oratione ſua ad Senatum *l. 2. Cod. Iuſt. vbi ſenatores vel Clariſſ.* quam huic prætulit Tribonianus, rem hanc ſub hac diſtinctione ita conſtituit: nempe, Senatores, ſi in vrbe vel ſuburbanis regionibus ſeu locis degerent, in iudicio vrbicariæ Præfecturæ reſpondere: ſi vero in prouinciis larem fouerent, vel aſſidue ibi verſarentur, coram prouinciæ Iudice. Quæ forte & ipſa, certe huic proxima eſt Valentiniani *hac l.* diſpoſitio, quæ de Senatoribus in Tuſcia conſtituris nominatim eſt, ſic tamen vt ex annonaria quoquo Tuſcia, quæ ſub vno cum ſuburbicaria Correctore agebat, Senator fori vrbani præſcriptionem haberet. Quæ forte etiam dubitandi in hypotheſi *huius l.* ratio eſſe potuit, quod temere non adſero, ſed coniicio. Et hæc quidem de ciuilibus ſeu pecuniariis Senatorum in prouinciis degentium cauſis: de quibus eſt *huius l.* hypotheſis, vt & *d. l. 2. Cod. Iuſt. vbi Senatores.* In Criminalibus quoque cauſis cum Senator in prouincia criminis reus, intra prouinciam, in qua facinus perpetraſſet, ex Conſtantini lege indiſtincte publicis legibus ſubiugaretur, nec fori præſcriptione vti poſſet, *l. 1. inf. de accuſationib.* (niſi ad Hiſpaniam ſimileſque prouincias longinquas eam legem reſtringendam putemus:) certe, ex Gratiani *l. 13. inf. de accuſationib.* ita ius fuit, vt ſi Senator in prouincia criminis reus accuſaretur, Iudex prouinciæ de cauſa cognoſceret, nihil tamen de capite decerneret; verum vel ad Principem referret, vel ad Præfectum vrbis ex ſuburbanis prouinciis, de cæteris autem ad Præfectum Prætorio: de quo dicam ad *eas leges*, & ad *l. vlt. h. t.* vbi in genere de criminali iudicio agetur Romæ ſuper capite Senatorio, de quo eſt alioquin quoque *lex 10. inf. de pœnis.*

De Re Privata *Principis controuerſiæ quis Iudex ſit, quæque Iudicii forma.*

V. (a) Iidem AA. ad Felicem Vicarium Macedoniæ. (b)

Si quis *rem noſtram* cœperit (c) lite pulſare, (d) Rationali præſente confligat: quo defenſante (e) & controuerſia omnis (f) agitetur, & Iudex eam ſententiam decernat, quam Iuris æquitas poſtulauerit. Dat. Kal. Decemb. Valentiniano & Valente AA. Coss. [365.]

Interpretatio. *Quoties a fiſco noſtro aliqua repetuntur, res apud prouinciæ Iudicem, ſub præſentia noſtri Ordinatoris* (g) *agatur: vt illo præſente, quidquid iuſtitiæ ordo ſuaſerit, iudicetur.*

Notae.

(a) Abeſt *hac lex* a *Cod. Iuſt.* quia ſcilicet cauſas fiſcales ſub Rationali agitari voluit. *Gothofred.*

(b) *Felix* Conſularis Campaniæ hoc ipſo anno 365. dicitur. ad quem data lex 5. *inf. ad SC. Claudianum.* vbi dicam. *Idem.*

(c) *Occœperit*, in MS. Seldeniano. *Idem.*

(d) De hac *Pulſandi* voce v. Gloſſ. *Theod.* *Idem.*

(e) *Defenſare* h. l. & multis aliis, quas v. in Gloſſ. *Theod.* *Idem.*

(f) Abeſt hac vox ab edit. Sichard. *Ritter.*

(g) De hac *Ordinatoris* voce dixi, *ad l. 1. ſup.* *Gothofred.*

Commentarivs.

Etsi cum res privata Principis, appetatur in prouincia, eius controuerſiæ quoque Iudex ſit Rector prouinciæ, id eſt, etſi quis rem a fiſco repetat (vt recte Interpres *ad hanc l.*) res ſeu controuerſia iſthæc apud prouinciæ Iudicem agitari definirique debeat, *Rationalis* tamen adhuc præſentia hoc caſu requiritur ex *hac lege.* Quomodo & requiritur a Conſtantio *l. 8. Cod. Iuſt. vbi cauſa fiſcal.* ſi videlicet colonus aut ſeruus rei priuatæ contra diſciplinam publicam aliquid perpetraſſe dicatur: nam & tum *præſente Rationali, vel Procuratore domus, inter eum & accuſatorem cauſa tractari, l. 1. ſup. debet.* (Non ita *l. 11. inf.*) Et a Valentiniano *l. vlt. inf. de actor. & procur. rei pr.* ſtatutum, *in ciuili cauſa defenſor domus adeſſet.* Hic ſcilicet legitimus hac in re contradictor eſt, eoque *defenſante*, vt hæc lex loquitur, controuerſia omnis agitari debet. De *re priuata* Principis, agetur *toto libro Decimo*, vt & de *Rationalibus* rei priuatæ: Paucis interim. *Rationales* (quos *Ordinatores Principis*, vel *Principis matrimonii* vocat Interpres *ad hanc l.* & *ad l. 1. ſup.*) erant ferme quos *Procuratores Cæſaris* prior ætas vocauit. Vnde παραλληλισμὸς tituli Digeſtorum *de officio Procuratoris Cæſaris vel Rationalis:* quomodo & pro eodem ponuntur apud Lampridium *in Alexandro Seuero c. 12.* Capitolinum *in Albino c. 2.* & *in Gordianis c. 7.* quibus ſcilicet rei priuatæ Principis cura, defenſio & ordinatio

P. 81. dinatio commiſſa erat, quod vel ex *hac l.* liquet, quique ad fiſcum pertinentes cauſas decidebat, *l. 5. C. Iuſt. vbi cauſa fiſcales:* Cuiusmodi Rationales in ſingulis quibusque prouinciis erant, vt docet *lex 1. inf. de incorporatione:* Idque diſerte videre eſt in Notitia Imperii, *ſub Comite R. P.* Et vero hæc noſtra ad Rationales per Diœceſin Macedoniæ pertinet, cuius vicario hæc lex inſcribitur, ſi modo inſcriptio vitio caret, quam controuerſam facere videtur *lex 5. inf. ad SC. Claudianum.*

MEDIO *omiſſo cauſam extra forum ordinarium, recta ad altiorem Iudicem trahi non poſſe.*

VI. (a) Impp. Gratianus, (b) VALENTINIANVS, & Theodoſius AAA. Neoterio PF. P. (c)

EXCEPTIS his, quibus extra ordinem (d) ſubuenitur, omnes iacturam litis incurrant, qui non ante in proprio foro iurgauerint: (e) Si (f) quidem poſſint venire ad altioris Iudicis notionem, cum iudicatum quod diſplicet appellatio (g) excluſerit: Ita, vt ſi quis litigator ſe vel faſtidio (h) vel gratia Cognitoris, aut non auditum, aut dilatum docuerit, & eius litis quæ protracta eſt æſtimationem fiſco noſtro Iudex præſtet, & in primores (i) Officii pœna deportationis illico depromatur. (k) Dat. pridie Kal. Maii. (l) Mediolani, Arcadio A. I. & Bautone V. C. Coſs. [385.]

INTERPRETATIO. *Quicunque apud alium, & non apud ſuum Iudicem negotium quod habuerit in* (m) *initio litis creaiderit proponendum, exceptis ætate minoribus, quibus lege conſultum eſt, litis ipſius de qua agitur actione damnetur: niſi forſitan contra ſententiam, quæ aduerſus eum dicta fuerit, crediderit appellandum, vt apud maioris dignitatis* (n) *Iudices audiatur. Sane ſi quis cauſam habens, a Iudice ſuo, ſe vel per* (o) *ſuperbiam, vel propter amicitiam aduerſarii ſui probauerit non auditum, Iudicem tantum, quantum res de qua agitur valuerit, fiſco noſtro iubemus exoluere: & qui conſiliis ſuis adhærent, exilii pœnam pro diſtrictione* (p) *ſuſtineant.*

NOTAE.

(a) Abeſt *hac lex* a *Cod. Iuſt* de cuius rei ratione mox. *GOTHOFRED.*

(b) Reponendi hi Imperatores, VALENTINIANVS, *Theodoſius & Arcadius:* Gratianus enim hoc tempore iam mortuus erat, viceuerſa Arcadius iam Auguſtus factus fuerat vide *Chronol. IDEM.* Cod. Würceb legit: *Valentinian. Gratianus & Theudoſ. AAA. Neotheurio. RITTER.*

(c) *Neotherius* hic PP. ſub Valentiniano Iun. fuit, quod etiam ex *huius leg* ſubſcriptione colligitur, pluriumque aliarum, quæ *Mediolani* datæ dicuntur, vbi tum Valentinianus erat, Theodoſio Conſtantinopoli hoc anno 385. conſtituto. v. *Chronol. & Proſopogr. GOTHOFREDVS.*

(d) An reſcripto, an vero reſtitutionis beneficio? de eo mox. *IDEM.*

(e) *Iurgare.* v. Gloſſ. *IDEM.*

(f) Id eſt, cum poſſint, quam ratiocinationem non cepit Interpres. *IDEM.*

(g) *Appellatione excluſerint,* in MS. Seldeniano; male. *Appellationis vis hac & definitio*; de quo mox. *IDEM.* Cod. Würceb. *appellatione excluſerit.* Edit. Sichard. cum MS. Seldeniano conuenit; Edit. Cuiac. *appellatio excluſerint. RITTER.*

(h) *Per ſuperbiam, vel amicitiam,* Interpres de *Faſtidii* voce, v. Gloſſ. *GOTHOFREDVS.* Edit. Sichard. *ſemel faſtidio. RITTER.*

(i) *Primores Officii* male interpretatur. *Qui conſiliis ſuis* (Iudicis) *adhærent. GOTHOFRED. Primoris Officii* Cod. Würceb. & edit. Cuiac. male vero Sichard. *primoris officii pœnam deputatio. RITTER.*

(k) *Depromatur* Cod. Würceb. & edit Sichard. *IDEM.*

(l) *Mart.* in An. Regio. *GOTHOFRED.*

(m) Abeſt hæc vox ab edit. Sichard. & Cuiacian. *RITTER.*

(n) *Maiores dignitate iudices* Cod Würceb. eleganter. *IDEM.*

(o) *Superbia* Edit. Cuiac. In Sichard. *ſi vel ſuperbia, vel &c. ſe probauerit non auditum,* errore ſcribentis. *IDEM.*

(p) *Deſtrictione* Cod. Würceb. *IDEM.*

COMMEN-

COMMENTARIVS.

Medio omiſſo, ſpretaque *Ordinarii Iudicis* cognitione, ad altiorem Iudicem, recta ſeu *ἀμέσως* iri, vetat *hac l.* Valentinianus Iun. propoſitis interea remediis aliis aduerſus iniquitatem & Faſtidium ordinariorum Iudicum : Cui concordat in ſummam Pag. Conſtantini M. *lex 4. Cod. Iuſt. de Iuriſdictione omnium iudicum : Nemo*, inquit, *poſt litem conteſtatam ordinaria ſedis declinet examen : nec prius Præfecti Prætorio, aut Comitis Orientis, vel alterius ſpectabilis Iudicis imploret auxilium, ſed appellatione Legibus facta ad ſacrum Auditorium veniat.* Vides quam omnia congruant, atque adeo hanc leg. illuſtrent, etiam in remedio appellationis proponendo aduerſus Iudicum iniquitatem : Inque altiorum Iudicum deſignatione, de quibus duobus mox. Quare manifeſtarium in ea Triboniani facinus cubat in illis quæ de ſuo peculio addidit, *poſt litem conteſtatam :* Nempe enim legem illam traxit, traduxitque ad caſum legis, 16. *Cod. Iuſt. de Iudiciis*, ſic vt eius legis iam ſenſus ſit, non licere amplius poſt litem conteſtatam Iudicis examen declinare ſeu recuſare Iudicem ordinarium : verum ante litem conteſtatam tantum recuſationi locum eſſe poſſe : quam ipſam etiam Tribonianus abſolutis *huius leg.* verbis prohiberi credidit, atque ideo eam a Codice ſuo abeſſe voluit : Et ſic neque hanc intellexit, & illam emblemate corrupit,

Nos ad huius ſententiam redeamus, quæ talis eſt : Non poſſe, non debere quenquam (exceptis his quibus extra ordinem ſubuenitur, quo ſane numero ſunt ii, qui iuſtas recuſandi Iudicis cauſas habent, de quo mox) præterito & protrito, proprio & ordinario, *primaque inſtantia*, vt nos loquimur, Iudice, ad altiorem & *ſecunda inſtantiæ* Iudicem recta ire : denique ordinem inſtantiarum turbari, vel negligi non poſſe, propriumque forum declinari. *Proprium* forum eſt, ordinarii cuiusque Iudicis, & Rectoris prouinciæ qui Clariſſimus, in qua quis larem conſtituit, qui proinde primus Iudex adeundus eſt : *Altior* vero *Iudex* eſt, qui & vice ſacra iudicare dicebatur, (de quo alibi plane) ſecundæ inſtantiæ Iudex, ſiue Illuſtris vt *Præfectus Prætorio :* ſiue ſpectabilis, qui videlicet diœceſi ex pluribus prouinciis conflatæ Magiſtratus præerat, veluti Comes Orientis, quæ diœceſis ex variis prouinciis conſtabat, vt teſtatur Notitia Imperii, de qua infra plenius, *lib. 11. tit. de appellationib.*

Ratio autem prohibitionis huius hæc eſt : & gemina quidem : nempe, quod factum iſtud, proprium forum ſeu Iudicem primæ inſtantiæ prætereuntis geminam iniuriam contineat, & Iudicis ipſius & Aduerſarii : Illius ſcilicet manifeſta iniuria eſt & contemptus, cum nulla iuſta de cauſa cognitio eius tanquam improbi, vel vt ſpreti Iudicis, qui in id alioquin publice poſitus eſt, declinatur : quod forte an facere ſoliti illuſtri loco nati apud ſordidæ alioquin originis Iudices : cuiusmodi haud pauci hoc æuo fuere : veluti Terentius ille Tuſciæ Corrector ex Piſtore, de quo ad *l. 4.* modo dicebamus. Continet & hæc res aduerſarii iniuriam, cum extra proprium forum trahitur ad longinquum forte Altioris Iudicis, cum magno ſumptu & vexatione , quod fieri non oportet : quæ & cauſa eſt, cur Euocationum quoque ad Principem rarus vſus fuerit : de quo ad *l. 2. ſup. de off. Iudic. omnium.* vbi plenius dixi, adducta in id etiam Nouella Martiani 5. & Iuſtiniani 53. *&* 69.

Sequitur *pœna* ei qui non ante in proprio foro iurgauerit propoſita, nempe litis iactura, quæ & aliis quamplurimis caſibus impoſita , iudiciorum ordinem ſtatumque curſum interturbantibus. *Exceptio* tamen initio ſtatim *leg.* additur, nempe ab *huius leg.* ſanctione excipi *hos, quibus extra ordinem ſubuenitur.* Quod quidem duplicem ſenſum accipere videatur. Primo quidem certas perſonas eſſe, quibus, etſi proprium forum declinantibus altioremque Iudicem protinus adeuntibus ignoſcatur : vt ſunt ætate minores, mulieres, aliique ſimiles. Regula quippe iuris eſt certiſſima, minoribus & mulieribus, in his, quæ vel prætermiſerunt, vel ignorauerunt, ſuccurri, conſulique : *l. 3. inf. de integri reſtitutione.* Et ita hanc exceptionem accepit Interpres ad *hanc leg.* Poſſit tamen & hic ſenſus videri, neminem præterito proprio foro inter initia ſtatim ad altioris Iudicis notionem venire poſſe, niſi extra ordinem ei ſubueniatur, id eſt, niſi de earum perſonarum numero ſit, quibus Princeps id extra ordinem conceſſit, de quo *l. 2. ſup. de off. Iudicum omnium.* Malim ego tamen cum Interprete priori interpretationi adquieſcere. Vtrouis modo id accipias, huc pertinet Symmachi locus *lib. 4. ep. 69.* ad Euſignium, PP. Italiæ ; *Quid enim tam familiare iuſtitiæ, quam vt circumſcriptor Clariſſima & laudabilis fœminæ parentis mea, aſtutia ſua priuetur effectu, ne commodis illudat alienis, prouincialium patronorum fretus auxilio ? Quorum impudentia compulit, vt matrona litium fugitans, ad iudicium Prætoriani culminis conuolaret.*

Poſtremo iam loco, ſequuntur *hac l.* duo *Remedia*, quæ Valentinianus proponit , aduerſus primorum iſtorum & ordinariorum Iudicum ſiue iniquitatem, ſiue Faſtidium : quæ duo Iudicum alioquin vitia ſunt, quæ etiam forte his qui proprio foro contempto ad altiorem Iudicem recta ibant, obtentui erant : Nempe ait primo *Appellationis* remedio , ſententiæ eorum iniquitatem emendari poſſe ; quod & ipſum habet *d. lex 4. Cod. Iuſt. de Iuriſdict.* ſeu vt *hac leg.* eleganter dicitur, *iudicatum quod diſplicet, appellatione excludi.* Quam elegantem ratiocinationem Interpres hic non cepit : vbi obiter quoque Appellationis effectus graphice deſcribitur, de quo plene ad *tit. de appellationibus inf. lib. 11.* ſic & Symmachus *lib. 10. ep. 36. Sententia , quam iam Baſſus poſt luctamen partium protuliſſet, prouocatio non* REMOVIT. Secundo, faſtidio Iudicum grauiſſimam pœnam imponit : nempe ſi litigator docuerit Iudicem ordinarium vel faſtidio, vel gratia, id eſt, vt Interpres ait, per ſuperbiam, vel amicitiam aduerſarii, vel non auditum, vel dilatum, litis protractæ æſtimationis fiſco præſtare oportere, quæ certe litis æſtimationem pœna impoſita pariter *l. 2. inf. de temporum curſu, & reparat. denunc.* ſic tamen vt ibi non fiſco, verum actori ea adplicetur. Neque tantum Iudici multam hanc imponit Valentinianus Iun. verum etiam Primoribus officii deportationis pœnam interminatur : *Primoribus*, inquam, *officii*, id eſt, non vt Interpres male accepit, Iudicis conſiliis adhærentibus, verum Primoribus apparitorum Iudicis, Principibus officii, eorumque Adiutoribus, de quibus *ad l. 1. ſup. de off. Rectoris Prouinciæ* dicebamus : quorum inter alia muneris erat, in Secretarium Iudicis cauſas inducere, vt docet *d. l. 1.* & *l. 5. inf. de proximis :* & *lex 8. infr. hoc tit.* Ergo, vt tandem finem ſummum *huius leg.* complectamur, Valentinianus Iun. *hac Conſtitutione*, occurſum voluit & contumeliæ litigatorum : (quod præcipuum *hac l.*) Ordinarios Iudices ſpernentium, & Iudicum faſtidio litigatoribus notionem ſuam, ſeu audientiam non præbentium, vel certe protelantium. Idque emiſſa ad Præfectum Prætorio conſtitutione : ſub cuius diſpoſitione Iudices ordinarii erant. Sane quod poſtremum iſtud attinet, & Iuſtinianus quoque *in l. 13. §. 8. Cod. Iuſt. de Iudiciis*, ſimili Iudicum faſtidio occurrendum putauit, pœna etiam grauiſſima propoſita : ſi inquam litem protelauerint, *vel propter amicitias, vel inimicitias, vel turpiſſimi lucri gratia, vel propter aliud quodpiam vitium, quod miſerrimis animis huiusmodi Iudicum innaſci poteſt.*

P. 83.

De MVLIERVM *foro.*

VII. (a) Imppp. Valentin. (b) THEODOS. & Arcadius AAA. Martiano (c) Comiti Orientis.

M*VLIERES* honore maritorum erigimus, genere nobilitamus. Iiſdem (d) forum ex eorum perſona ſtatuimus, & domicilia mutamus. Dat. IIII. Kal. Febr. (e) Conſtantinopoli, Arcadio II. & Rufino Coss. [392.]

INTERPRETATIO. *Fœminas, ſecundum honorem, quem viri earum meruerunt, volumus appellari, vt ad cuius* domum nupta *tranſierit,* (f) *eius proficiat* (g) *dignitate, & pro negotiis ſuis in eodem foro, vbi eſt maritum ſecuta, reſpondeat.*

NOTAE.

(a) Lex hæc relata eſt in *Cod. Iuſt.* duobus locis: puta *l. vlt. Cod. Iuſt. de incolis, & vbi quis domicilium.* & *l. 13. Cod. Iuſt. de dignitatibus.* idque non male: nempe enim vtroque ſpectat *hac lex,* & ad *domicilii* rationem, de quo *tit. de decurionib.* & ad *dignitatum* rationem. Etenim tertio loco *hic* poſita, nempe ſub *tit.* qui pertinet ad *forum competens.* Concordat & huic legi, *lex 12. inf. de Nauiculariis.* Iungenda vero eidem *lex vn. inf. de fideiuſſor. dotium.* GOTHOFREDVS.

(b) Tribuenda *hac lex* (expuncto *Valentiniani* nomine) THEODOSIO & *Arcadio* ſolis: vide, quæ ad ſubſcriptionem notabo. *IDEM.*

(c) Ita quoque *Cod. Iuſt. in d. l. vlt. de incolis* & *l. 13. de dignitatib.* At *in d. l. vn. de fideiuſſ. dot.* Martiniano: & ita MSS. nonnulli habent. Ad hunc extat Libanii *ep. 7. in Cod. var. 9. in Pariſ.* *IDEM.* In Cod. Wurceb. *Martiniano* quod præfero. *RITTER.*

(d) *Hisdem* Cod. Wirceb. *IDEM.*

(e) *al.* III. Id. *Nouemb.* vt habet MS. optimæ notæ, & *d. lex vn.* vel IIII. vt MS. Selden. Itaque Valentiniani nomen in inſcriptione expungendum, vtpote iam Idib. Maii interfecti. GOTHOFRED. Cod. Wurceb. etiam, *IIII. Id. Nouembr. Conſtantinop. Arcad. Aug. II. &c.* RITTER.

(f) Vxor in domum mariti tranſit. GOTHOFREDVS.

(g) *Proficiat,* id eſt, increſcat, augeatur, inclareſcat. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

MVLIERES & honorem ſeu Dignitatem, & Nobilitatem, & Forum, domiciliumque ex maritorum perſona ſortiri, definit *hac l.* Theodoſius M. Et ſic quatuor mulieribus per viros communicari ait, dignitatem, nobilitatem, forum, & domicilium: qua cauſa lex hæc *Codice Theodoſiano,* & *Iuſtinianeo* tribus locis poſita eſt pro ratione ſubiecti. *Hoc* inquam *Codice* ratione *fori,* ſub titulo de *Iuriſdictione:* *Codice* vero *Iuſtin.* duobus titulis, titulo de *Dignitatibus,* propter honores: tit. de *incolis,* propter domicilium. De tribus illis, quæ ad hunc titulum non pertinent, nunc non agemus, quæ aliunde etiam protrita ſunt: vide vel *l. 31. D. de Legibus. l. 6. §. vlt. D. de iure fiſci. l. 22. D. ad municipal. l. 8. D. de Senatoribus. l. 10. Cod. Iuſt. de nuptiis.* Sidonium Apollin. *lib. 5. ep. 16.* & *Carm. 16.* & *Nou. Iuſtin. 22. c. 36.* de Foro ſaltem videamus, tum de ſcopo *huius leg.* in vniuerſum. Forum igitur mariti, & vxoris quoque forum eſt, & vt non male Interpres hic, pro ſuis negotiis in eodem foro, vbi eſt maritum ſecuta, reſpondeat. Id quod ipſum definitur compluribus aliis legibus: *l. 19. D. de Iuriſdict. l. 5. D. de ritu nupt. l. 5. Cod. Iuſt. de donat. ante nupt. l. 22. §. 1. l. 32. l. pen. §. vlt. D. ad municipalem. l. pen. Cod. Iuſt. de ſilentiariis. l. 6. Cod. Iuſt. de fabricenſibus.* Id vero obtinet in litibus cauſiſque priuatis, ſeu vt hic Interpres, *pro negotiis ſuis:* litem enim ibi mulieres excipiunt, vbi & mariti, *l. 12. inf. de nauicular.* At enim (vt enantiophano cuidam occurratur) alia ratio eſt publicarum neceſſitatum ſeu functionum munerumque. In his quippe priſtinam vxoris, non mariti originem ſpectari oportet, *d. l. 12.* (vbi plura, deque eius differentiæ ratione) & *l. vn. inf. Cod. Iuſt. de mulieribus in quo loco munera agnoſcant.* adde & *l. 19. D. de iuriſdict.* verum & hæc iam vulgata & protrita ſunt. At non & illud, quod nunc ipſe obſeruo, & cum maxime obſeruandum, *hanc legem* partem eſſe prolixioris Theodoſii M. conſtitutionis, vnde deſumpta eſt quoque *lex vn. inf. de fideiuſſore dotium,* quæ *huic* noſtræ omnino coniungenda venit, reſtituta huius noſtræ ſubſcriptione, tum ex MSS. optimæ notæ, tum ex *d. l. vn.* vt iam in *Notis* indicauimus. Quæ quidem *lex vnica,* ſi de marito accipienda eſt, a quo fideiuſſor dotis exigi non poſſit, tum haud abſurde dici poſſit, *hac l.* contineri rationem inter alias plures, & reciprocæ quidem æquitatis eius, quod *ea l. vn.* ſtatuitur: cur, inquam, fideiuſſores dotis reddendæ a marito exigi non debeant, nempe, quod viceuerſa mulieres tot commoda per maritos conſequantur, honorem videlicet, nobilitatem, forumque; cum, inquam, & genere nobilitentur, & honoribus erigantur, & forum ſortiantur nobilius & vtilius plerumque. Quare ſatis indecens & inhumanum viſum iri ab iis cautiones exigi, per quos tot præcipuis beneficiis & προνομίοις mulieres dotantur ac donantur, & vt Interpres hic ait *proficiunt.* Si vero *lex illa vn.* de muliere accipienda eſt, tum duarum iſtarum Legum inter ſe coniunctarum ſenſus hic fuerit: quemadmodum mulieres æqua dignitate, nobilitate, foroque cum maritis cenſentur, æquo pariter iure in cæteris cenſeri oportere, atque ideo fideiuſſores quoque dotis ſoluendæ, ſeu præſtandæ maritum ab vxore exigere non poſſe, exactosque non obligari. Verum de eo ad *dict. l. vn.* vbi probabimus, priorem ſenſum *illi legi* aptandum.

CRIMI-

P. 84.

Criminales *cauſæ quænam apud Rectorem prouinciæ diſceptari debeant.*

VIII. (a) Impp. Arcadius, & Honorivs AA. Paſiphylo (b) ſuo Salutem.

Cavsas plurimi (c) de fugaci (d) ſeruo, aut manifeſto furto, aut non manifeſto, direpti etiam animalis, ſerui, vel (e) rei mobilis (f) inſtituentes, vel vi raptorum (g) bonorum, paruulæ etiam terræ fimi, (h) vt & paruulæ caſæ, (i) ſub ſpecie criminis tuum pulſant (k) Iudicium: Momentariæ (l) etiam poſſeſſionis interdictum, quod non ſemper ad vim publicam pertinet, (m) vel priuatam, vt mox audiri, interdum etiam ſine inſcriptione mereatur: (n) abacti (o) etiam animalis (p) cauſa proponitur. (q) Cum igitur de his rebus paruis ac minimis, Tuæ ſit iniuria Poteſtatis iudicare, decretum (r) eſt, eas, (s) tantum cauſas criminales a Synceritate (t) Tua audiri, quas dignus & meritus horror (v) inſcriptionis (x) impleuerit: quæ magnitudinem videlicet criminis, tempuſque deſignat, (y) vt alterutram partem digna legum tenere poſſit auſteritas: (z) Quod ſtatutum ſi fuerit forte contemptum, hi qui ex Officio (a) ingrediuntur Secretarium, quinque librarum auri condemnatione feriantur. (b) Data VIII. (c) Id. Ianuarii, Mediolani, Olibrio (d) & Probino Coſs. [395.]

Interpretatio. *Quoties de paruis* (e) *criminibus, id eſt, vuius ſerui fuga, aut ſublati iumenti, aut modicæ terræ, ſeu domus inuaſæ, vel certi furti, id eſt, detenti aut peruenti,* (f) *ſub criminis nomine actio fortaſſe proceſſerit,* (g) *ad mediocres Iudices, qui publicam diſciplinam obſeruant, id eſt, aut defenſores aut aſſertores pacis,* (h) *vindictam eius rei decernimus pertinere. Ad Rectorem vero prouinciæ illud negotium criminale perueniat, vbi de perſonarum inſcriptione* (i) *agitur, vel maior cauſa eſt,* (k) *quæ non niſi ab Ordinario Iudice, recitata legis* (l) *ſententia debeat terminari. Quod præceptum ſi fuerit prætermiſſum, Officiales, qui negotia intromittunt,* (m) *quinque libras* (n) *auri ſe noucrint eſſe damnandos.*

NOTAE.

(a) Vide, quæ mox dicam de *huius leg.* laciniis in *Cod. Iuſtin.* translatis. *GOTHOFRED.*

(b) *Paſſibo filio ſuo,* Til. Cod. vitioſiſſime. Rectorem hunc prouinciæ alicuius fuiſſe oportet quod & ſequentia illa oſtendunt: *a ſynceritate tua audiri,* vide *inf.* An vero is eſt, cui Palladius Æmilianus carmen ſuum *de re Ruſtica* inſcripſit: Palladii Rutilii Tauri Æmiliani *de Inſitione* liber ad Paſiphilum Virum, Doctiſſimum? Ita cenſet Doct. Valeſius *in Am. Marcellino, lib. 29. cap. 1.* *IDEM.* Cod Wirceb. legit: *Paſſifilio ſalutem.* Et nomen ignotum facile a librariis poterat corrumpi. Codices certe quos Sichardus vidit præferunt, *Paſſibo filio ſuo.* *RITTER.*

(c) Cod. Wirceb. *Cauſſas plurimis inſtituentes de fugaci &c.* Non male, ſi *plurimi* legas. *IDEM.*

(d) Et recepto, quod addendum. *Fugaci,* pro fugitiuo, hic & apud Ennodium *lib. 3. ep. 16. & 19.* Gregorium Turonen. *lib. 6. cap. 31.* *GOTHOFREDVS.*

(e) *Seu,* MS. Seld. *IDEM.*

(f) *Ac mouentis,* in MS. Selden. & Til. forte *mouentis,* pro *mouentes.* *IDEM.* *Rei mobilis ac mouentis* Cod. Wirceb. *mouentis* pro *mouentes* legendum conicit Gothofredus, quod & locum habere forte poſſet, niſi *τὸ ac* obſiſteret. Videtur mihi a gloſſatore adiectum. *RITTER.*

(g) *Bonorum raptorum,* C. Til. *GOTHOFRED.* Cum Til. facit Cod Wirceb. Male eſt in edit. Sich. *veluti bon. rapt.* *RITTER.*

(h) Al. *finium,* vt in MS. Selden. Reg. & Til. edit de quo mox. *GOTHOFRED.* Cod. Wirceb. *paruola etiam terra finium* Edit. Sichard. *parum etiam terra, fimi, & paruula cauſa:* & Ita in edit. Cuiac. quæ tamen *caſa* legit. *RITTER.*

(i) *Cauſa,* in MS. Selden. male. *GOTHOFRED.*

(k) De hac *pulſandi* voce, vide *Gloſſ.* *IDEM.*

(l) *Lex 8. Cod. Iuſt. vnde vi.* hinc deſumpta eſt. *IDEM.*

(m) *Perti-*

(m) *Pertinent*, Cod. Wurceb. edit Sichard. *momentaria etiam poſſeſſiones, interdictum, quod non ſemper ad vim publicam pertineat vel priuatam, mox audiri, interdum etiam ſi inſcriptionem non mereantur.* RITTER.

(n) *Meretur*, Cod. Wurceb. IDEM.

(o) *Abiecti*, C. Til. male. GOTHOFREDVS. Ita quoque Edit. Sichard. RITTER.

(p) *Lex vnic. Cod. de Abigeis*, hinc deſumpta eſt. GOTHOFREDVS.

(q) *Proponetur*, Cod. Wurceb. RITTER.

(r) *Decretum eſt*, hic & *l. 5. inf. de denunciat.* a nobis: ſeu nos decernimus: vt *ſup. l. 2.* definitum eſt. GOTHOFR.

(s) *Lex 16. ſeu penult. Cod. Iuſt. de accuſationib.* IDEM.

(t) *Sinceritas tua.* Hoc titulo compellati ab Impp. Rectores Prouinciarum *h. leg.* & *l. 33. de curſu.* IDEM.

(v) *Earum horror inſcriptiones*, ita C. Til. Omiſſa hæc a Triboniano. IDEM.

(x) Vid. quæ dicam *inf. tit. de accuſation. & inſcriptionib.* IDEM.

(y) *Deſignant*, Cod. Wurceb. in Cod. Iuſt. *deſignent.* RITTER.

(s) Auſteritas legum, *hic*, vt Auſteritas vigoris publici, *l. 3. de calcis coctorib.* al. *Auctoritas*: quomodo etiam habet MS. Selden. & Cod. Iuſtin. hic: *terrere poſſit Auctoritas.* GOTHOFREDVS. *Tenere poſſit autoritas*, Edit. Sichard. RITTER.

(a) De his *qui ex officio ingrediuntur Secretarium*, dixi *ſup. ad l. 1. de offic. Rect. prouinc.* GOTHOFREDVS.

(b) *Ferientur*, in MS. Selden. IDEM. Cod. Wurceb. *Feriuntur.* RITTER.

(c) *VI. Id. Iun. d. l. 8. & d. l. vn. VIII. Kal. Ian.* quod præfero: Theodoſius quippe XVI. Kal. Febr. huius anni obiit. GOTHOFREDVS.

(d) *Olybrio* Cod. Wurceb. accurate. Ita enim habent marmora, vid. *Chronol. ad h. a.* & *Codex Iuſtin. dict. legibus.* RITTER.

(e) Cod. Wurceb. *prauis criminibus*, tranſpoſitione literæ. IDEM.

(f) *Peruenti.* GOTHOFREDVS. Ad margin. edit. Sichard. notatum *Superuenti*, utrumque barbarum. RITTER.

(g) *Procedere*, actio dicitur. GOTHOFREDVS.

(h) *Aſſertores pacis* ſunt Irenarchæ. IDEM.

(i) *Scriptione*, Edit. Sichard. RITTER.

(k) Ita etiam legebat Cod. Argentoratenſ. quem vidit Sichard. reliqui, quos ſequutus eſt, *Vel ſi major.* Cod. Wurceburg. *vel majore cauſſa eſt*, quod non diſplicet. IDEM.

(l) *Recitata legis ſententia*, terminari cauſa dicitur. GOTHOFREDVS.

(m) Dixi ſupra ad *l. 1. de offic. Rect. prouincia.* IDEM.

(n) *Librarum*, Edit. Sichard. RITTER.

COMMENTARIVS.

CRIMINALES cauſæ quænam apud Rectorem prouinciæ diſceptari debeant, hac *Honorii* conſtitutione ad *Paſiphilum* prouinciæ alicuius Rectorem emiſſa definitur. Quæ quidem lex diſcerpta & diſtracta eſt a Triboniano in tres lacinias, ſeu *leges*: puta in *l. 8. Cod. vnde vi. l. pen. Cod. de accuſationib.* & *l. vn. Cod. de abigeis.* Neque ſic tamen integram eius ſententiam expreſſit, verum nonnulla penitus abiecit. Ergo eas tantum cauſas apud Rectorem prouinciæ diſceptari iubet *h. leg.* Imperator, in quibus inſcriptio in crimen requiritur: cuius inſcriptionis etiam vis hic eleganter deſcribitur, & de qua dicam *ſuo proprio titulo, lib. 9. inf. de accuſationib. & inſcriptionib.*
P.85. Maiora proinde crimina, at non etiam *parua*, vt interpres *hic* nominatim loquitur. Contra ad *mediocres Iudices* ea pertinere definit Honorius, *qui publicam diſciplinam obſeruant*, id eſt ad *Defenſores aut Aſſertores pacis*, vt rurſum recte notauit Interpres: Cuius rei ratio *hac l.* redditur: Nempe, quod magnos Iudices non paruarum, ſeu minimarum rerum, verum magnarum cognitiones deceant: & vt *hac l.* dicitur, *quod de his rebus paruis ac minimis iudicare poteſtatis Rectoris prouinciæ iniuria ſit*, opinionemque adeo μικρολογίας metuere ſeu vitare oporteat. Voluit ſcilicet Honorius Imp. Paſiphilo prouinciæ Rectori, eiuſque auiditati omnium promiſcue criminum cognitionem & introductionem ſibi vindicanti, fibulam imponere: Quo ipſo alioquin colore Valentem Imp. a ſimili ſtudio reuocaturus Modeſtus PP. apud Ammianum Marcellinum, *lib. 30. cap. 4.* adſerebat, *Quod infra Imperiale culmen priuatarum cauſarum minutiæ eſſent.* Et ita fidem habuit Valeos, exindeque *arbitratus ad humiliandam celſitudinem poteſtatis negotiorum examina ſpectanda inſtituta eſſe.* Quibus ſimilia v. & apud eundem, *lib. 29. c. 1.* Itaque humaniter erraot, & in his quoque V. CL. Iacobus Cuiacius, cum hanc *huius l.* Sententiam eſſe putauit, Rectorem prouinciæ de humilioribus cauſis ipſummet non iudicare, verum alios Iudices dare debere: Cui repugnat & hæc lex, & ratio ipſa, quin & Interpretatio huic legi ſubdita: Non enim agitur *hac l.* de eo, quaſnam criminales cauſas Rector delegare poſſit, verum quænam criminum ſpecies ad eius Iuriſdictionem non pertineant, ſeu eius cognitione indignæ ſint:. Opponuntur denique *hac l.* Magiſtratuum municipalium cognitio, & Rectoris prouinciæ notio. *En vn mot, ceſte ordonance eſt vn Reglement de Iuges.* Verum id Iuſtiniano poſtea diſplicuit, relicta minimorum etiam criminum cognitione Præſidis Iuriſdictioni. Et vero hæc cauſa eſt, cur Tribooianus integram *huius legis* Sententiam in codicem ſuum non retulerit, ac nominatim verſiculum, *cum igitur*, ab eo abeſſe voluerit; cum tres tamen in eum lacinias & ſententias ex *hac l.* referret.

Minima porro huiuſmodi cauſæ criminales Rectoris cognitione indignæ hic *hac lege* numerantur. Prima eſt, *de fugaci ſeruo*, recepto videl. quod vtique ſupplendum eſt: *Fugax* alioquin ſeruus eſt, ſeruus fugitiuus; quo ſenſu etiam accipitur apud Ennodium, *lib. 3. ep. 16. & 19.* & Gregorium Turonenſem, *lib. 6. c. 31.* Sequentia crimina ſunt *Furtum*, ſiue maniſe-

niſeſtum, ſiue non manifeſtum, etiam animalis vel ſerui, vt & vi raptorum bonorum, idque tam rei mobilis, quam immobilis: veluti paruulæ terræ; ſimi, vi & paruulæ caſæ: *Fimi*, inquam, quod præfert vulgata lectio: vbi tamen *finium* præferunt MSS. quidam, & in his *Seldenianus*, quod & ipſum prætulit *Cuiacius*, idque auctoritate *Nouellæ* Iuſtiniani 69. *c. 1.* & ego prætulerim, argumento aliarum ſpecierum, *terræ* inquam, & *paruulæ caſæ*, inter quas medio loco hæc finium, ſeu de finibus actio recte interiacet: Etſi neſcius non ſim, minimarum quoque huiuſmodi ſæpe rerum occaſione crimina enaſci, exindeque actiones proditas eſſe, neque iuris Auctores metuere, vt Plato ait *lib. 5. de legibus*, opinionem *μικρολογίας*: veluti, de vmbra, vt in ſpecie *l. 1. §. 8. de arboribus cædendis*, & de fimo, ſubrepto puta: qua de re ſpecialis etiam actio Attico Solonis iure prodita erat; quæ dicebatur *βολίτου δίκη*: teſtatur vetuſtiſſimus Ariſtophanis Scholiaſtes *ἐν ὑππεῦσι*, ad a. 655. *κάκιστ'*, ὅτε δὴ *γνῶν*, τοῖς *βολίτοις ἡττήμενος*. *Cum me viderem bubulo victum ſtercare.* Καὶ παροιμία. *βολίτου δίκην*. πρὸς τοὺς ἐπὶ ΜΙΚΡΟΙΣ δίκας ὑπέχοντας ὁ γὰρ Σόλωνος νόμος καὶ τοὺς βόλιτον ὑφελομένους κολάζει: quem locum Suidas quoque in *Lexicon ſuum* tranſcripſit: Meminerunt huius quoque actionis *βολίτου* Auctor prouerbiorum Iambicorum a. 1659. & alter e Vaticana bibliotheca erutus ab Andrea Schotto *v. 24.* Et alioquin fimi ſeu ſtercoris occaſione complurimæ actiones iure ciuili proditæ ſunt, quas repetere licet ex *l. 17. §. 2. D. ſi ſeruitus vindic. l. 7. §. 6. & l. ult. §. 3. D. quod vi aut clam: l. vlt. D. de via publ. l. 2. §. 28. D. ne quid in loco publ. & l. 13. inf. de re militari:* & in *antiqua lege* apud Frontinum, *de Aquaductibus*. Quæ quidem in eorum gratiam notaui, qui *fimi* vocem hic retinere vellent. *Finium* enim vox *hic* præferenda propter adiectam quoque *paruulæ caſæ* appellationem. De qua Caſſiodorus quoque ita *III. Variar. 52. Finalis orta contentio eſt: ita vt terminos* CASARVM *ſuarum non legibus, ſed viribus crederent vindicandos.* De *caſis* in litore poſitis, habes textum in *Inſtit. Caſa* quoque, & *Caſales menſuræ*, & *caſalia*, paſſim in diſciplina finium regundorum occurrunt: *Caſarumque* mentio alibi quoque apud Caſſiodorum, vt *IV. Var. 14. & V. Var. 12. VII. Var. 45. XII. Var. 8.* Parumque abeſt, quin hæc de *paruula caſa* a Gothis hic adiecta putem. Tertium iudicium Rectoris prouinciæ cognitione indignum memorat Honorius, *Interdictum momentariæ poſſeſſionis*: quod quidem interdictum eſt iuris ſuffragium ad redintegrandam vel recuperandam poſſeſſionem, qua quis vi, aliove, quo modo deiectus eſt, quod mox audiri, dari, reddi, expedite debet, ſine vlla procraſtinatione & dilatione: vnde momentariæ poſſeſſioni & momenti beneficio nomen, de quo ſuo titulo *inf. vnde vi*: item *tit. ſi de momento fuerit appellatum*. Nempe enim, quæ ratio *hac l.* redditur, poſſeſſio alicuius non ſemper vi mouetur, turbatur, aufertur, ſed etiam alio modo: quod oſtendit etiam *titulus* Codicis, Iuſt. *ſi per vim, aut alio modo abſentis perturbata ſit poſſeſſio*: alio modo, puta ſi errore, vel per iniuriam domini, ab alio poſſeſſio *σχολάζουσα*, vt Græci loquuntur, occupata fuerit, *leg. 1. infr. finium regundorum*, vnde alioquin *lex 5. Cod. Iuſt. vnde vi*, deſumpta eſt: præſentis ſcilicet, nam quomodocumque abſentis poſſeſſio turbata ſit, iſta quidem vis eſt: *l. 5. inf. vnde vi: & l. ult. Cod. Iuſt. vnde vi.* Momentaneæ igitur poſſeſſionis cauſa non ſemper grauibus adnumeratur, non vim ſemper continet; non in Leges Iulias ſemper incurrit, non exigit ſemper inſcriptionem, non ſemper pœnam meretur. Quarto, *Abacti animalis crimen* leuioribus criminibus Præſidis cognitione indignis connumeratur: Abacti quippe animalis cauſa nonnunquam ſine inſcriptione proponitur, & vt Saturninus dicebat, ad examinationem ciuilem pertinebat, *l. 1. § 4. D. de abigeis*: ad forum, Paulus *5. ſentent. Tit. 17. §. 2.* id eſt, ad ius ordinarium, *l. ult. D. de priuatis delictis*: Abigeus non ſemper vt abactor, ſed & velut fur punitur: Abactorem enim facit locus vnde abegit, puta ex paſcuis, vel armentis, *l. 1. §. 1. D. de abigeis*: Item, ſtudium quaſi artem exercentis *d. §. 1.* vt & mala fides, non etiamſi iuſtis rationibus ductus, quis ſua pecora putauit, *d. l. 1. §. 4.* Denique numerus pecorum: ſi vnam forte capram abegerit, vt fur tenetur actione in duplum, vel quadruplum. Quare fallitur Hotomannus, qui hanc Legem ineptiæ accuſat, quaſi ſubrepti animalis, & abacti animalis eadem cauſa eſſet, atque adeo fruſtra *hac l.* idem repeteretur. Tandem, ad eam criminalium negotiorum quæ *hac l.* fit, diſtinctionem, puta inter crimina, in quibus inſcriptio requiritur, & in quibus non requiritur, ſpectat gemina eiuſdem Honorii conſtitutio *l. 61. inf. de appellationib.* data ad Præfectum vrbi, cuius hic verba apponere iuuat, vt ita mutuam ſibi P.86.
lucem leges iſtæ præſtent: *Quotiens air ſpectabilis Vicarius venerandæ Vrbis negotium aliquod præmiſſa inſcriptione cognoſcit, atque ab eius ſententia fuerit prouocatum, ad Noſtram Clementiam referri decernimus: ſin vero huiuſmodi examen arripuerit, in quo ſine vlla legis vinculo non tam crimen obiicitur, quam cuiuſdam criminis conflatur inuidia, lataque ſententia appellatione ſuſpenditur, Inluſtrem ſedem tuam editis ex more Apoſtolis ſacra vice audientiam præbere ſancimus.*

Vnum *hac leg.* ſupereſt, de his qui *ex officio ingredi* dicuntur *Secretarium*: quibuſque quinque librarum auri multa imponitur. Ex iis quæ ſupra dicta ſunt ad *l. 1. de offic. Rector. prouinc.* & ex *ipſamet illa lege* iam liquet, ex Officialibus nonnullos fuiſſe, qui ad velum Secretarii ſtantes, cauſas & litigatores in Secretarium Iudicis introducebant; per quos leuato velo, ingreſſus & inductio ad Præſidem, viſioque eius præſtabatur. His igitur merito *hac leg.* pœna imponitur, ſi videl. cauſas Rectoris prouinciæ cognitione indignas in Secretarium eius introduxerint. In praxi tandem *hac lex* in argumentum duci poteſt, cum quæritur, quæ cauſa parua, vel leuis ſit? in quo verſatur alioquin circa leues ſcilicet cauſas ciuiles *Tractatus* Menochii *de Arbitrar. lib. 2. c. 72.* vbi tamen *hac lex* non memoratur: Nos hic verſamur in cauſis criminalibus, quænam illæ paruæ ſint, vel magnæ? Et recte idem *ſub fin. d. cap. 72.* cauſam momentaneæ poſſeſſionis inter leues & minimas recenſet: quod & ipſum inculcat *de recuperand. poſſeſſ. remed. 15. n. 413.* poſt Curtium ſen. *in l. admonendi, num. 223.*

Civilem *cauſam ad militare iudicium ſine Reſcripto trahentis Actoris ſimul, & Aduocati, pœna.*

IX. (a) Iidem AA. Arcelao (b) Præf. Aug.

Si quis, neglectis Iudicibus Ordinariis, (c) ſine cœleſti oraculo, (d) cauſam ciuilem ad Militare Iudicium crediderit deferendam, præter pœ-

 nas

nas ante promulgatas, intelligat ſe deportationis ſortem excepturum. Nihilominus & Aduocatum eius decem libris (e) auri condemnatione (f) feriendum. Data VIII. Kal. Decemb. Conſtantinop. Cæſario, & Attico Coss. [397.]

INTERPRETATIO. *Quiſquis (g) contempto prouinciæ Iudice, ad illos qui armatis præeſſe noſcuntur, cauſam ſuam crediderit transferendam, exilio ſe deputandum eſſe cognoſcat, & eum qui cauſam illius ſuſceperit* (h) *proponendam, x. lib. auri eſſe damnandum.*

NOTAE.

(a) Abeſt *hec lex* a *Cod. Iuſtin.* quia ſimilis ibi iam alia extat, puta *lex 5. Cod. Iuſt. eod. tit.* GOTHOFREDVS.

(b) Ad *Archelaum* hunc Præf. Auguſtalem data eſt hoc ipſo anno lex *3. inf. de his qui ad Ecc'. conf.* Eiuſdem meminit Hieronymus ad Pammachium *adu. error. Ioann. Hieroſol.* IDEM. Cod. Wurceb. *Archelao* rectius, quod probat *lex cit.* RITTER.

(c) *Ordinariis* Iudicibus, ideſt, Rectoribus prouinciarum: de quo iam *ſuperiore libro*: & in *Gloſſ. Theod.* plene. GOTHOFREDVS.

(d) *Cæleſti* oraculum *h. l. & l. 2. quis in gradu præf.* pro Principis reſcripto, v. *Gloſſ. Theod.* Eadem porro occurrunt in *l. 5. §. 1. Cod. Iuſt. eod. tit* cuius idem argumentum eſt. v. *l. 1. inf. de delationib. & tit. inf. de denunciat. vel edit. reſcr.* ac nominatim *l. 5. illius tituli.* IDEM.

(e) *Librarum*, in MS. Selden. IDEM. *Libras* Cod. Wurceb. RITTER.

(f) *Condemnatio*, pro multa: v. *Gloſſ. Theod.* GOTHOFREDVS.

(g) In Cuiac. edit. *ſi quis*, vbi tamen *ad marg.* adnotatum, *Quiſquis.* IDEM. Ita etiam habet edit. Sichard RITTER.

(h) *Suſcipere* cauſam dicitur Aduocatus: quomodo & *ſuſceptus*, pro *cliente* vide *Gloſſ. Theod.* GOTHOFREDVS.

COMMENTARIVS.

MILITARES Iudices, de ciuilibus cauſis Iudices ſeu cognitores eſſe prohibentur *hac l.* ab Arcadio Imp. pariter vt prohibiti iam fuere a Conſtantio, ante 42. ferme annos *l. 2. ſup. hoc tit.* imo variis admodum conſtitutionibus, quod & illa *lex 2.* ſatis innuit, ibi *definitum* eſt, rurſum: *Ne igitur vſurpatio iudicia Legeſque confundat:* & hæc noſtra, ibi *præter pænas ante promulgatas.* Quod & ipſum continetur *l. 5. §. 1 Cod. Iuſt. eod. tit. de Iuriſdict.* quæ Honorii nomen præfert: Prohibitum & enixe a Marciano Imp. *Nouella 1. verb. his additur.* Subinde ſcilicet hanc prohibitionem recentari oportuit, cum militares Magiſtratus, Comites, Duceſque, imo & Tribuni cornua efferrent, quod Theodoſii M. tempore in Oriente paulo ante *hanc leg.* fecere, & vero feciſſe eos tacite carpit *καθ' ἀντίκρισιν* Amm. Marcellinus, ante ſeptennium ferme ſcribens, *lib. 21. c. 16.* loco quem ad *d. l. 2.* iam laudaui: Quare huic vſurpationi, & quidem per Ægyptum nominatim *hac l.* occurſum fuit Arcadius: per quam etiam cæteroquin Comites, Duces militares hac tempeſtate ſibi alia multa vſurpabant, & quidem in præiudicium Iudicum ordinariorum.

Tria porro, præter ea quæ iam in genere dicta ſunt, in *hac l.* ſingularia occurrunt. Primo quidem *Exceptio*: nempe enim Reſcripto Principis quandoque, neglectis Iudicibus ordinariis, cauſam ciuilem ad Militare iudicium deferri poſſe indicat, ibi, *ſine Cæleſti Oraculo:* Quod & ipſum *d. l. 5. §. 1. Cod. Iuſt.* excipitur ſub iiſdem verbis, *ſine cæleſti oraculo:* vt alias ſcilicet ad extraordinarium Iudicem quandoque Reſcripto Principis iudicium deferri poterat, ſolebatque, *l. 4. 5. inf. de denunciat. vel editione reſcripti, & l. 1. inf. de dilationibus & l. 7. infra de nauiculariis.* Ac vt omnes hic *Euocanda*, ita per Reſcriptum Principis, cauſæ ad alterius cognitionem ſpecies cumulem ſimul & diſtinguam: Reſcripto Principis quandoque cauſa ad Principem ipſum euocabatur, de quo *l. 2. ſup. de off. Iudicum omnium:* modo ad peregrinum Iudicem alterius prouinciæ, de quo *ad leg. 1. inf. de dilat.* modo omiſſo medio, ad altiorem Iudicem: de quo ad *l. 6. ſup. hoc tit.* modo (quæ quarta & propria *huius l.* ſpecies eſt,) in eadem prouincia, ad alterius generis Iudicem, a ciuili in- p. 87. quam ad militarem.

Secundum ſingulare in *h. l.* eſt, quod Arcadius pœnas ante huic rei, translationi inquam cauſarum ciuilium ad militare Iudicium, impoſitas fuiſſe indicat, quæ alibi non occurrunt: & nunc præter antea promulgatas, deportationis quoque pœnam comminatur, ſcilicet parti ſeu litigatori cauſam ciuilem ita transferenti, vel transferri patienti: Quod vtique oſtendit, quantopere hanc rem ad curam ſuam reuocauerit, ne videlicet Iuriſdictionum confuſio generaretur, neue militarium Iudicum criſtæ erigerentur.

Poſtremum vero omnium maxime ſingulare, quod *Aduocato* quoque eius, qui ita cauſam ciuilem ad militare iudicium tranſtulerit, quique adeo in hanc translationem conſenſerit, decem librarum auri multam imponit. Tam atrox videl. hoc factum viſum Arcadio, vt & Aduocatum pœna perfundere vellet: cuius vtique partes ſunt, (hæc enim ratio eſt) fori præſcriptiones ſuſceptis ſuis, ſeu clientibus inſinuare, inculcare, neque pati Iuriſdictionum terminos confundi. Huc quadrare videtur ſingularis Ammiani Marcellini locus, *lib. 30. c. 4.* in ingreſſu digreſſionis de Iudicum Aduocatorumque prauitate ſub Valente: *Laxauitque rapinarum fores, quæ roborantur in dies, Iudicum, Aduocatorumque prauitate ſententium paria: qui tenuiorum negotia Militaris rei Rectoribus, vel intra Palatium validis venditantes, aut opes, aut honores quæſiuere præclaros.* Per Aduocatorum igitur culpam hæc Iuriſdictionum Iudicumque confuſio fiebat. De quibus proculdubio intellexit quoque Marcianus *Nouella 1. Neminem exhiberi de prouinc. His additur aliud maius, quod innocentes præcipue hactenus conterebat. Nonnulli namque ſuis allegationibus diffidentes, vexare ſuos aduerſarios tantummodo cupientes, non iure cum his ſed arte pugnabant, & per ſermonem fucatum & phalerata verba, nonnunquam legibus arte confuſis, ad aliena eos Iudicia pertrahebant, ita vt hinc ſæpius eueniret, vt & miles in ciuili, & priuatus in militari, ſed ſibi incongruo peregrinaretur iudicio.* Vbi *ſermo fucatus*

uatus & phalerata verba nonnunquam Legibus arte confuſis, proculdubio ſunt Aduocatorum & Iuriſconſultorum verba, fraudeſque, de quibus egregie Am. Marcellinus *d. lib. 30. c. 4.* Igitur Aduocatis pœna hic impoſita, quorum culpa hæc extraordinarii Iudicii confuſio fiebat: Pariter omnino vt a Valentiniano Tertio, *Nouella de Epiſcopali Iudicio 12. Pœna Defenſoribus negotii qui in eodem Extraordinario Iudicio adfuerint, atque egerint, huiuſmodi conſtituta, vt Cauſidicum officii amiſſio, Iuriſconſultum exiſtimationis & interdictæ ciuitatis damna percellant.* Quo loco obſeruandum, Cauſidicum a Iuriſconſulto ſeparari, pœnaque etiam diſtingui: quomodo etiam *prædicto* Marcellini *loco*, Iuris profeſſi ſcientiam ab Aduocatis aliis ſeparantur. Et Libanius *ep. ad Anatolium 329.* de Theodoro, qui Beryti iuris ſcientiam aſſecutus fuerat, non ideo tamen Oratoriæ deſeruerat, *δύω λιμέσι τὰς εἰς αὐτὸν καταφεύγοντας ἐδέξατο, νόμων τε ἀναγνώσει, καὶ ῥητορικῆς ἰσχύι.* Quanquam huius loci ſenſus alius eſſe poſſit. Ergo ciuilis cauſa ad militare Iudicium transferri non potuit: cui maxime vicinum vel certe ſimile eſt, quod & Magiſtris militum omnis io prouinciales poteſtas interdicta a Valentiniano Iun. *l. 1. Cod. Iuſt. de off. Magiſtri militum:* & a Theodoſio Iun. Arcadii filio, ne curiales, vel priuatæ conditionis homines ad militare exhiberentur iudicium, vel contra ſe agentium actiones in ſe exciperent, vel litigare in eo cogerentur, pœna 50. librarum auri Comitis rei militaris officio impoſita: *l. 2. Cod. Iuſt. de off. Militarium Iudicum.* Denique huic vicinum maxime eſt, quod a Theodoſio M. Arcadii patre prohibitum, ne vnquam negotiis priuatorum, vel tuitio militaris, vel executio tribueretur: *l. vn. ſup. de officio Iudicum militarium.* Quod & ipſum cauetur *l. 5. §. 1. Cod. Iuſt. de Iuriſdict.* Illud tantum conceſſum a Theodoſio Iun. *l. 6. Cod. Iuſt. de Iuriſdictione:* Magiſtris militum, vt inter militares viros, vel priuatum actorem & reum militarem, etiam ciuilium quæſtionum audiendi facultatem haberet.

De IVDÆORVM *foro.*

X. (a) Iidem AA. ad Eutichianum (b) PF. P.

IVDÆI, Romano (c) & communi iure (d) viuentes, (e) de (f) his cauſis, quæ non (g) tam ad ſuperſtitionem eorum, quam ad forum & leges (h) ac iura pertinent, adeant (i) ſolemni iure (k) iudicia, omneſque Romanis legibus inferant (l) & excipiant actiones: poſtremo ſub legibus noſtris ſint. Sane, (m) ſi qui (n) per compromiſſum ad ſimilitudinem arbitrorum apud Iudæos (o) vel Patriarchas, (p) ex conſenſu partium, (q) in ciuili duntaxat negotio, putauerint litigandum, ſortiri eorum iudicium iure publico non vetentur: Eorum etiam ſententias prouinciarum (r) Iudices exequantur, tanquam ex ſententia Cognitoris arbitri fuerint attributi. (s) Data III. (t) Non. Febr. Conſtantinopoli, Honorio Aug. IIII. & Eutichiano V. C. Coss. [398.]

INTERPRETATIO. *Iudæi omnes, qui* (v) *Romani eſſe noſcuntur, hoc ſolum apud Religionis ſuæ Maiores* (x) *agant, quod ad religionis eorum pertinet diſciplinam,* (y) *ita vt inter ſe, quæ ſunt Hebræis* (z) *legibus ſtatuta, cuſtodiant: Alia vero negotia, quæ noſtris legibus continentur, & ad forum reſpiciunt, apud Iudicem Prouinciæ, eo quo omnes iure confligant. Sane ſi apud Maiores, legis ſuæ conſentientes ambæ partes,* (a) *de ſolo tamen ciuili negotio, audiri voluerint, quod interueniente compromiſſo, arbitrali iudicio terminatur, tale ſit, quaſi ex præcepto Iudicis fuerit definitum.* (b)

NOTAE.

(a) *Lex 8. Cod. Iuſt. de Iudæis.* Huic *legi* reſpondet etiam *lex 7. Cod. Iuſt. de Epiſcop. aud.* quæ hoc ipſo Anno ad eundem Eutychianum PP. data eſt. Concordat vero huic legi *l. 15. Cod. Iuſt. de Iudæis.* Hac porro lege auctiores reddi poſſunt Annales Eccleſiaſtici, quæ abeſt hactenus a Baronianis hoc anno 398. *GOTHOFREDVS.* P. 38.

(b) *Eutychianus* PP. Orientis, de quo iam *ad l. 3. ad Cornel. de Sicar. & ad l. 19. Cod. Iuſt. de nupt.* vide & plene *in Proſop. IDEM. Euticianus* Cod. Wurceb. ita etiam marmor habet, quod vide in Chronolog. *RITTER.*

(c) *Communi Romano.* ita Cod. Iuſt. Hoc noſtrum elegantius. *GOTHOFREDVS.*

(d) *More* in MS. Seld. & *Cod. Iuſt.* Sed malo hoc noſtrum. *IDEM.*

(e) De huius loci ſenſu mox. *IDEM.*

(f) *In*, C. Iuſt. & in MS. Seld. Et hoc tamen præferam. *IDEM.* *In* etiam in edit. Sichard. *RITTER.*

(g) Abeſt hæc negatiua a *Cod. Iuſt.* quam hinc ibi reſtituere Fornerii: Pater *in Caſſiodorum. II. Variar. 27.* & Filius II. *Quotid. 4.* *GOTHOFREDVS.*

(h) *Et legis iura* edit. Sichard. *RITTER.*

(i) *Habeant* edit. Sichard. male. *IDEM.*

(k) *More*, C. Iuſt. & in MS. Seld. *GOTHOFREDVS.*

(l) *Conferant* C. Iuſt. male: propria quippe vox *Inferre actiones: conferre actiones* nemo dixit, neque niſi abſurde diceret. *IDEM.*

(m) *Si qui vero, &c.* Ita C. Iuſt. At enim hic nexus quem ſeruauit quoque Interpres elegantior, & exceptionis cuiuſdam & *συγχωρήσεως* vice, non vero oppoſitionis. *IDEM. Sane ſi quis* legit Cod Wurceb. *RITTER.*

(n) *Iudæi*: quare non male additum hic a Tribon. *ἐξηγήσεως χάριν*, *ex his. GOTHOFREDVS.*

(o) *Si qui vero ex his communi pactione ad ſimilitudinem*, &c. nempe verbis his *communi pactione* ſubſtitutis loco illorum, *per compromiſſum*: quæ tamen alibi non recidit Tribonianus: proculdubio propter ſublatam hac quoque parte conſuetam ſtipulationem & ſubtilem imo magis ſuperuacuam obſeruationem, *l. 4 §. vlt. Cod. Iuſt. de receptis arbitris. IDEM.*

(p) Hæc, *vel Patriarchas* reſecauit Tribon. de his dicam ad *tit. de Iudæis. IDEM.*

(q) *Ex conſenſu partium.* Hæc omiſit Tribon propter illa iam ſupra addita, *communi pactione. IDEM.*

(r) *Prouinciarum* vox ſublata Cod. Iuſt. tracta hac leg. ab hypotheſi ad theſin. *IDEM.*

(s) *Dati* Cod. Iuſt. *Attribui* Arbitri dicuntur. v. Gloſſ *Ib. IDEM.*

(t) VI. Cod. Iuſt. *IDEM. IV.* Edit. Sichard & Cuiac. *RITTER.*

(v) Error hic interpretis eſt, de quo mox. *GOTHOFREDVS.*

(x) De *Maioribus* Iudæorum infra *ſuo titulo. IDEM.*

(y) *Diſciplina* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(z) De ſuo hoc recte Interpres. *GOTHOFREDVS.*

(a) *Elegerint* hic additum in edit. Sichard. *RITTER.*

(b) Neque hic ſenſum legis expreſſit Interpres. *GOTHOFREDVS.*

COMMENTARIVS.

DE foro IVDÆORVM eſt hæc ſolemnis admodum Arcadii Imp. conſtitutio, data ad Eutychianum PP. *Orientis* A. D. 398. quæ in *Annales Eccleſiaſticos* referri meruerat, quod tamen a Baronio factum non eſt: Eaque etiam variis modis a Triboniano interpolata, vt in *Notis* iam oſtendimus, ab Interprete vero *huius l.* non vno loco minus expreſſa, a Recentioribus tandem Interpretibus, aliiſque ſcriptoribus, miſcellionibus, in alium omnino ſenſum non vno loco contorta: a quibus omnibus næuis ea repurganda nobis & paucis tamen venit: quem in finem, explicationem eius ita adgredimur. Iudæi qui in orbe Romano erant ſub Imperatoribus Chriſtianis, partim Romanis legibus agere debebant, partim vero *proprio iure*, ſeu Hebræis legibus (vt hoc recte Interpres) regebantur: *τοῖς ἰδίοις θεσμοῖς κατὰ τὸν πατρῷον αὐτὸν νόμον*, vt iam olim ſub Auguſto, teſte Ioſepho *L. 16. Antiqu. Iud. c. 10.* Exceptis quippe iis quæ *ad ſuperſtitionem eorum* pertinebant, Romanis legibus in commune tenebantur: Et refractarios tamen hanc in partem ſeſe Iudæi ſæpe præbuere, Romanis ſcilicet legibus teneri ſeſe negantes: Quomodo & alias, præter Tacitum, Iuuenalis quoque *ſatyra 14. v. 100.* verum de Religione eorum.

ROMANAS *autem ſoliti contemnere* LEGES,
Iudaicum ediſcunt, & ſeruant, ac metuunt Ius,
Tradidit arcano quodcumque volumine Moſes.

Ambroſius deſerte, paucis ante *hanc l.* annis, ad Theodoſium Imp. ſcribens, *lib. 5. ep. 29. Ipſi*, inquit, ROMANIS LEGIBVS *teneri ſe negant, ita vt crimina* LEGES *putent.* Quare variis ſubinde conſtitutionibus Iudæis hanc in partem occurſum oportuit, & quidem ab ipſomet Theodoſio M. A. D. 393. lata *lege, 7. Cod. Iuſt. de Iudæis*, de qua etiam lege vide Contium *lib. 2. ſubceſ. cap. 1.* qua cauetur, vt nemo Iudæorum in coniunctionibus ſeu nuptiis morem ſuum retineret, nec iuxta legem ſuam nuptias ſortiretur: ſed, vt Græci *lib. 60. Baſilicon, tit. 39.* addunt, iuxta leges communes: nempe quia, vt recte ab Accurſio notatum eſt, ipſi ſtatuerant, vt quaſdam perſonas ducere liceret, quas iure Romano duci non licebat; cui non abſimile eſt quod centum annis ante præceſſit A. D. 295. Diocletiani & Maximiani Edictum aduerſus inceſtas nuptias; quod integrum refert Auctor collationis Legum Moſaicarum *tit 6. de inceſtis nuptiis*, datumque refertur *Damaſco*: vbi hæc verba notanda ſunt legi noſtræ ſimilia: *ſed & poſthac religionem, ſanctitatem in connubiis copulandis volumus ab vnoquoque ſeruari, vt ſe ad diſciplinam* LEGESQVE ROMANAS *meminerint pertinere, & eas tantum ſciant licitas eſſe, quæ ſunt* ROMANO IVRE *permiſſæ.* Et nunc igitur quoque Arcadius Imp. Iudæos Romanis legibus agere iubet: Ratione etiam verbis illis quæ *initio huius leg.* habentur, indicata ſeu præmiſſa: *Iudæi*, inquit, *Romano & communi iure viuentes, de his cauſis. &c.* Vbi vox, *viuentes*, accipienda videtur pro *fruentes*: quomodo & *l. 7. inf. de hæreticis, viuendi iure Romano facultatem.* id eſt *fruendi.* Nempe hic verbis ratio continetur, cur inquam Iudæi Romanis legibus agere debeant, ſcilicet quia Romano & communi iure *κοινῇ πολιτείᾳ* fruantur: quaſi diceret, æquum eſſe eos ſecundum leges Romanas viuere, qui earum beneficio in commune fruuntur, quibus *ἰσονομίας* & *ἰσοτέλεια* tributa eſſet: quæ ſane his iam olim conceſſa. v. Ioſeph. 16. *antiq. Iudaic.*

Haud abſimiliter Chryſoſtomus *orat. 1. aduerſ. Iudæos, tom. 6. pag. 314. edit. Paris. tom. 1. pag. 405.* *ὁ Πέρσης οὐ τὰ Περσῶν φρονεῖ; ὁ βάρβαρος, οὐ τὰ βαρβάρων ζηλοῖ; ὁ τῶν Ῥωμαίων χώραν οἰκῶν, οὐ τὴν ἡμετέραν μέτεισι πολιτείαν*, &c. *ἂν φανῇ τις παρ' ἐκείνοις, τοῖς* ΡΩΜΑΙΩΝ ΧΡΩΜΕΝΟΣ ΝΟΜΟΙΣ, *οὐ τοῦτο αὐτὸ πείσεται πάλιν.* *Qui Perſa eſt, nonne quæ Perſarum ſunt curat? Barbarus, nonne barbarorum ritus æmulatur? Qui habitat in ditione romanorum, non vtitur noſtris legibus &c. Et ſi quis apud iſtos exſtiterit qui romanis vtatur inſtitutis, nonne rurſus idem perpetietur?* Quanquam videri quoque poſſit, hæc verba limitatiue hic poſita, quaſi dixiſſet Imp. eos Iudæos qui Romano & communi iure viuunt: ad excipiendos videl. eos Iudæos, qui Romano iure non viuunt, etſi Romanis ſubditi. Nam & Theodoretus *Sermone 9. de Legibus*, ſcribit, multos *eorum qui ſeruitutis Romanæ frænum acceperunt, viuere tamen illorum legibus* recuſare, & exempla addit: *Neque enim Æthiopes (Ægyptiis Thebis contermi-*

Digitized by Google

termini) neque Iſmaëlitica plures gentes, neque Lazos, Samnos, Abaſgos, non cæteros Barbaros, qui Romanorum gaudent dominatu, ex Romanis legibus conuentiones mutuas ineunt. Πολλοὶ δὲ τὸν τῆς δουλείας δεξάμενοι χαλινὸν, βιοτεύουσι κατὰ τοὺς τούτων οὐκ ἀνέχονται νόμους: οὔτε γὰρ Αἰθίοπες, οἱ Θηβῶν τῶν Αἰγυπτίων ὁμοτέρμονες, οὔτε τὰ πάμπολλα φῦλα τοῦ Ἰσμαὴλ, οὐ Λάζοι, οὐ Σάννοι, οὐκ Ἀβασγοὶ, οὐχ' οἱ ἄλλοι βάρβαροι ὅσοι τῶν Ῥωμαίων ἀσπάζονται δεσποτείαν, κατὰ τοὺς Ῥωμαίων νόμους τὰ πρὸς ἀλλήλους ποιοῦνται ξυμβόλαια.

p. 89. Ergo, (quæ Secunda *huius legis* ſententia eſt) iubentur Iudæi ea quæ ad forum, & leges, ac iura pertinent, obſeruare; ac proinde ſolemni iure ſeu more Iudicia adire, omneſque Romanis legibus inſerre & excipere actiones: poſtremo ſub legibus Romanis eſſe. Quibus verbis indicatur, cauſas eorum forenſes apud ordinarios Iudices pariter vt aliorum tractari oportere, ſiue ciuiles, ſiue criminales eæ ſint, ſiue actores ſiue rei: quod etiam habet *lex 22. infr. de Iudais* ſeu *l. 15. Cod. Iuſt. d. tit.* nulla fori Iudaici præſcriptione oppoſita: & ideo Iudicum notionem euitare non poſſe. Hodie ſane in deciſoriis vel ordinatoriis iudicii, quatenus huic legi locus ſit, vid. Cyriacum *contrauerſ. foren. 240.* Excepto eo, (quæ tertia iam eſt *huius leg.* ſententia) ſi in negotio ciuili per compromiſſum ex communi conſenſu ad ſimilitudinem arbitrorum apud Iudæos vel Patriarchas litigandum putauerint: Nempe Iudæis id *hac l.* permittitur, vt in Ciuili tantum negotio, non etiam in Criminali, poſſint ſibi Arbitros deligere Iudæos in commune, vel Patriarchas in ſpecie: & quidem hoc ipſum *iure publico:* Nempe enim & hoc in *iure Romano & communi* poſitum eſt, vt litigatores in ciuilibus cauſis, forenſi ſtrepitu poſthabito, in Arbitros compromittere poſſint: Ioſo tantum vero (quæ quarta eſt *huius l.* ſententia) vt huiuſmodi arbitrorum ſententias Iudices exequi cogantur, non ſecus ac ſi ipſe Iudex Arbitros *attribuiſſet*, id eſt, dediſſet, addixiſſet: Iudæis, inquam, id *hac l.* permittitur ab Arcadio, vt in Patriarchas ſuos compromittere poſſint: non vero Chriſtianis id *hac l.* permittitur, vt in Iudæorum Patriarchas compromittant, quod nonnulli perperam cenſent; atque inde iam falſo colligunt ex hac indefinita Patriarcharum appellatione, qua vtique Iudæorum Patriarchæ intelligendi ſunt, nullos dum inter Chriſtianos hoc tempore Patriarchas fuiſſe, neque enim Imperatorem ita hic locuturum, ſi iam tum & hi fuiſſent: Quod vt ex *hac l.* nullo argumenti genere recte colligi poteſt. quæ vtique eſt de Iudæis in Patriarchas compromittentibus, ita & Patriarcharum appellatio ſecundum ſubiectam materiam accipienda eſt: manifeſtiſſimuſque adeo paralogiſmus eſt: Iudæorum Patriarchæ *hac l.* nominantur, vel indicantur; ergo nulli alii quam Iudæorum Patriarchæ fuere. Tandem Chriſtianos hoc tempore Patriarchas habuiſſe alibi doceo ad *l. 1. de Iudais.*

Porro vti Iudæis in Patriarchas compromittere *hac l.* permittitur, ita ſimiliter prorſus hoc ipſo Anno 398. & conſtitutione ad eundem Eutychianum PP. data, (ſi modo Tribonianus fucum non facit: nam Triboniano non vbique tam facile fidem habemus, nam & potius videri poſſit *legem* illam ex *hac* noſtra deformaſſe) idem Arcadius *Chriſtianis* indulſit, vt videlicet Laici in ciuili tantum negotio, non item in criminali, in Epiſcopos pariter compromittere poſſent: cuius conſtitutionis verba hæc ſunt, *legis noſtra* verbis plane gemina, in *l. 7. Cod. Iuſt. de Epiſcopali audientia*, quam etiam Baronius in *Annales ſuos* recte retulit, hac prætermiſſa, *A. D. 398. num. 63. Si qui ex conſenſu apud ſacra legis Antiſtitem litigare voluerint, non vetabuntur, ſed experientur illius* IN CIVILI DVNTAXAT NEGOCIO *more arbitri ſponte reſidentis, iudicium.* Quod & ipſum Honorio quoque Imperatori collegæ eius & fratri placuit, *l. 8. Cod. Inſt. de Epiſcopali audientia.*

Illud interim obſeruandum, vt *hanc legem*, ita & *d. l. 7. & 8.* eſſe de voluntaria Iuriſdictione, ex conſenſu partium: Vt proinde errare videantur qui Iudicandi auctoritatem inter Laicos, ſuo quodam iure, imo & Apoſtoli præcepto, Epiſcopis inde vindicant: quos neque refutare pluribus attinet. Eadem ſane opera, eademque collectione & Patriarchis Iudæorum iudicandi auctoritatem in Laicos ex *hac l.* cauſis vindicare poſſis: quod ineptiſſimum eſt.

Et hæc quidem de cauſis forenſibus. Earum vero cauſarum, quæ ad cultum Iudæorum pertinent, cognitionem Maioribus Iudæorum, (vt recte Interpres *ad hanc l.* & de quibus ad *d. l. 1. inf. de Iudais*) relinquit *hac l.* Arcadius. Suos ſcilicet Iudæi de cultu ſuo Iudices habuere ſub Chriſtianis Imperatoribus. Qua ipſa ſane ratione ſaluæ quoque illis erant Sabbathorum ſuorum, Neomeniarum, cæterarumque ſolemnitatum ſuarum feriæ: *l. vlt. inf. de feriis. l. 8. inf. de executorib. l. 20. inf. de Iudais.* vt & veterum ſynagogarum refectio integra eis erat, de quo *ſuo titulo.* Idque etiam ſub Paganis Imperatoribus obtinuiſſe teſtatur, vt omittam alia, *lex 15. §. 6. D. de excuſationib.* αἱ γὰρ διατάξεις ἐκείνοις μόνοις ἀνενοχλήτους αὐτοὺς εἶναι κελεύουσιν δι' ὧν ἡ θρησκεία χραίνεσθαι δοκεῖ, id eſt, *Conſtitutiones enim, quod ad ea ſola attinet per qua cultus eorum lædi videtur, ſine moleſtia eos eſſe iubet.* Quanquam Imperatores quoſdam Iudæis infeſtiores eorum libertatem plerumque reſtrixiſſe conſtat ex *Nouella 146.* Iuſtin. & Nouella Leonis 55. conſtabit plenissime ex iis quæ *titulo de Iudais* notabuntur. Ea propter etiam *initio huius legis*, ibi, *qua non tam ad ſuperſtitionem eorum*, &c. Negatiua, *non* Cod. Iuſtinianeo omiſſa cui videatur; quaſi Iuſtinianus iam voluerit etiam de iis quæ ad ſuperſtitionem Iudæorum pertinent, Iudices, ſeu Præſides adiri: contra quam Arcadio *hac leg.* placuit, vnde tamen *lex* illa 8. interpolata eſt. Niſi quis potius exiſtimet Negatiuam ibi excidiſſe Librariorum errore: quæ ſententia fuit Forneriorum, patris *in Caſſiodorum*, filii *II. Quotidian. 4.* Certe non debuit paſſim illam lectionem negatiua detracta Arcadio tribuere Doct. Petitus: vnde tamen tam multa efficiebat quæ aduerſus hiſtoricam *huius leg.* veritatem pugnant. In tres certe errores graues lapſus eſt Doct. Petitus *II. Var. 12.* Primo, cum Codicis Iuſtinianei lectione inductus putauit, Arcadium Iudæorum Primatibus iudicium ademiſſe de his cauſis, quæ ad ſuperſtitionem eorum pertinent: quinimo antiquatam *hac leg.* legem 10. *infr. de Iudais:* quod inaniſſimum eſt; quandoquidem *lex* illa non pertinet ad Iudicia, ſeu ad cauſas forenſes, verum ad æſtimationem pretii *rerum forenſium* & venalium. Secundus eiuſdem error eſt, quod ante hanc *legem*, Primates in his quæ ad forum & leges ac iura pertinent, Iudæis ſuis ius dixiſſe affirmat, quod nunc primum *hac leg.* his adimatur. Grauis, inquam, hic error eſt: neque enim id iure ipſis licebat, vel datum erat; verum id vſurpare conabantur: cui vſurpationi *hac leg.* occurritur. Quod in ſententiam quoque ſuam aduocare nititur *leg. 13. inf. de Iudais, in fin.* ibi, *pareantque legibus ſuis:* poſtremus error eſt, quem *ibi* refutamus. Sed & illa obſeruatio inanis eſt alterius cuiuſdam, qui ex *hac lege* colligi putat, *Religionis eſſe Religionem non cogere:* quod ab *huius leg.* ſpecie alieniſſimum eſt. Ex *hac* tandem *lege* apparet quis Iudæorum hac tempeſtate ſub Arcadio ſtatus fuerit: & inter alia, quænam his cultus ſui, ſeu ſuperſtitionis libertas conſtiterit: Quo loco item, hinc Patriarchæ eorum, inde Maiores, ſeu Proceres tum extiterint: Quod docent quoque eiuſdem Arcadii quinque aliæ leges, puta *lex 10. 11. 12. 13. & 15. inf. de Iudais.*

P. 90. *In reos, in* PRIVATIS *Principis fundis latitantes, Rectoris Prouinciæ poteſtas.*

XI. (a) Iidem AA. Theodoro PF. P. (b) Poſt alia.

MINIME (c) Prouinciæ Rector expectet in reos (d) criminoſos (e) Actorem (f) dominicum, ſed habeat exhibendis (g) noxiis (h) poteſtatem: vtatur legibus, (i) nullo interpoſito Rationali: latebris (k) reus poteſtate Ordinarii (l) Iudicis protrahatur, *ne per conludium* Actorum, *iudicii (m) fiat dilatio.* Dat. IX. Kal. Iun. (n) Mediolani, Honorio Aug. IV. & Eutichiano Coss. [398.]

INTERPRETATIO. *Si quis in domibus dominicis criminoſus potuerit inveniri, Prouinciæ Iudex præſentiam non expectet Actoris, ſed mox reum comprehenſum, ne aliquo conludio effugiat, ſubdi iubeat (o) publicæ diſciplinæ.*

NOTAE.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſtin.* Iungenda autem illi *lex vlt. inf. de collat. fundor. patrimonial.* lex 6. *Cod. Iuſt. de exactorib. tributorum.* etſi illa ad alium dirigatur: Concordat autem huic, *lex* 1. *ſup. hoc tit.* vna cum interpretatione *illi legi* ſubdita; itemque *lex vlt. de actorib. & procur.* GOTHOFRED.

(b) *Theodorus* hic PP. Italiæ fuit hoc anno 398. vide *Proſopogr.* & Claudianum Panegyrico *in eius Conſulatum.* IDEM. Cod. Wurceb. *Theodoro Præf. Vrb.* RITTER.

(c) *Neminem* edit. Sichard. IDEM.

(d) Colonos rei priuatæ, alioſue in fundis rei priuatæ latentes. GOTHOFREDVS.

(e) *Criminoſus*, vide Collat. Carthag. & Gloſſ. Theod. IDEM.

(f) *Actor* dominicus: de quo *titulus* 4. *lib.* 10. *de Actoribus & procuratorib. & conductoribus rei priuatæ:* & *l. vlt. inf. de collat. fund. patr.* IDEM.

(g) *In exhib.* C. Til. De *exhibendis reis* eſt infra *lib.* 9. *titulus* 2. IDEM. Edit. Sichard. *exhibendi noxios poteſtatem.* Cod. Wurceb. *in exhibendis obnoxiis*, quod ego prætulerim. RITTER.

(h) *Obnoxiis:* ita MS Selden. GOTHOFREDVS.

(i) *Vti legibus* eſt leges exercere, poteſtatem ſuam ſecundum leges exercere, punire. IDEM.

(k) Domum dominicam, recte Interpres. *E latebris* MS. Seld. aliique. IDEM.

(l) *Ordinarius* Iudex, pro prouinciæ Rectore. v. Gloſſ. *Theod.* IDEM.

(m) *Iudiciorum.* MS. Seld. IDEM. Ita etiam habet Cod. Wurceb. RITTER.

(n) Edit. Sichard. *Calend. Ianuar.* & in margine *VIII Non. Iun.* IDEM.

(o) *Subiiciat.* Cuiac. edit. vbi ad marg. *ſubdi iubeat.* GOTHOFREDVS.

COMMENTARIVS.

REORVM, e PRIVATÆ rei fundis, ſeu domibus, vltro protrahendorum, mox & puniendorum, non expectato Actoris dominici interuentu, plenam poteſtatem facit Honorius Imp. Rectoribus prouinciarum *hac lege:* Quæ quidem pars eſt prolixioris Honorianæ conſtitutionis, vnde duo adhuc ſuperſunt fragmenta, puta *lex 6. Cod. Iuſt. de exactoribus tributorum,* & *lex vlt. inf. de conlat. fundorum patrimonialium.* (etſi illa ad aliam perſonam emiſſa dicatur) quæ proinde huic noſtræ coaſſandæ veniunt. Ea vero conſtitutio, quæ in vniuerſum de Rationalibus agit, & nil aliud eſt, quam definitio *Poteſtatis* Iudiciariæ, ſeu Rectorum prouinciarum, & Rationalium, *C'eſt vn reglement de Iuges.* Nempe Honorius Canonis rei priuatæ exactionem Rationalibus relinquit, *d. l. vlt. inf. de conlat. fundor. patrim.* Contra, ſpecies annonarias, cæteroſque titulos ad Arcam (Præfecti prætorio) pertinentes, non Rationales, verum Rectores prouinciarum exigere iubet. *d. l. 6. Cod. Iuſt. de exactoribus tributorum:* Tandem *hac l.* non exſpectato Actoris interuentu reos e latebris fundorum rei priuatæ a Rectore prouinciæ vltro exhiberi, protrahi, punirique poſſe definit. Ordinarius ſcilicet Iudex adeo de reis cognoſcere poteſt, ſeu Iudex competens eſt, quiqui illi ſint, ſiue coloni rei priuatæ, (quod & ipſum a Conſtantino definitum *l. 1. ſup. h. t.* vbi vide iam dicta,) ſiue alii, vt & eruere eos e fundis rei priuatæ & protrahere vltro poſſit, non expectato Actore *Dominico:* deque his cognoſcere, imo punire eos: *hac l.* & *d. l. 1. ſup.* vbi interpres quoque recte addidit ex hac procuIdubio leg. *nullo contradicente, patrimoniorum noſtrorum ordinatore.* Et Ratio *hac l.* hæc redditur, ne per conludium Actorum iudicii fiat dilatio: id eſt, ne hoc alioquin obtentu præſentiæ inquam, vel conſenſus Actorum rei priuatæ, iudicia de reis differantur, & eludantur. Nempe enim Actores & Rationales ferme huiuſmodi reis in priuatæ rei fundis latentibus latebram præbebant, vel eoſdem patrocinio ſuo defendebant: ideo armari poteſtatem & auctoritatem Rectorum prouinciæ hac parte oportuit. Et ſane cum antea id iuris fuiſſet, vt etſi in ciuili cauſa colonorum vel conductorum rei priuatæ Rationalem adeſſe oporteret, de quo ad *l. 5. ſup.* attamen in negotio criminali vbi reorum exhibitio, ſeu repræſentatio poſceretur, Rationales & reos exhibere exigerentur, & eorum præſentia in hoc iudicio non deſideraretur, *l. vlt. inf. de actorib. & procurator. & conda-*

Digitized by Google

conductor. rei priu. rebus ipſis compertum fuit Actores (vel etiam Rationales) id non facere: quare id Rectoribus nunc conceditur, vt non expectato Actore (vel etiam Rationali) reos e latebris domus rei priuatæ vltro protrahere poſſent ipſi. Et ita quidem ſubſidio dictæ *legis vltima de actorib. & cond. rei pr.* occaſionem huius l. Hiſtoricam teoemus.

De foro Senatorvm *in criminibus, deque Quinqueuirali in id iudicio.* P. 91.

XII. (a) Impp. Honorivs, & Theodoſius, AA. Conſulibus, (b) Prætoribus, Tribunis (c) plebis, Senatui ſuo, Salutem dicunt. Poſt alia.

IN criminalibus (d) cauſis Senatus, (e) ſtatuta (f) iamdudum (g) Quinqueuiralis (h) Iudicii forma ſeruabitur. (i) In quo (k) cum perfacile eſſe credamus, optimos legere de ſummis, ſortito (l) tamen ad iudicium vocabuntur, (m) *ne de* (n) *capite atque innocentia alterius iudicio* (o) *electi iudicent:* &c. Dat. VIII. Id. Aug. Rauennæ, Aſclepiodoto & Mariniano Coss. [423.]

Interpretatio. *Cum pro obiecto crimine aliquis audiendus eſt, Quinque nobiliſſimi* (p) *viri Iudices de reliquis ſibi ſimilibus miſſis ſortibus eligantur: Ne* (q) ſtudio *videantur electi, & de capitali re,* (r) *aut* (s) *innocentia alterius, videantur* facile *iudicare.* (t)

NOTAE.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſtin.* Iungendæ *huic* ſunt *lex vlt. inf. de accuſationib. l. vlt. ne præter crimen maieſt.* Tandem *huic l.* concordat *lex* 13. *inf. de accuſationib.* quæ *h. l.* indicatur & firmatur. *GOTHOFREDVS.*

(b) De hac inſcriptione mox. *IDEM.*

(c) Abeſt hæc vox ab edit. Sichard. *RITTER.*

(d) De ciuilibus Senatorum cauſis *l.* 4. *ſup.* *GOTHOFRED.*

(e) *Senatus*, id eſt, Senatorum. *IDEM.*

(f) *Statuto* in MS. Selden. male. *IDEM.*

(g) Iamdudum, ante quinquaginta ferme annos, *d. l.* 13. *inf. de accuſationib.* Simile *in l.* 19. *d. tit. de accuſat.* *IDEM.* *Et Quinqueuiralis* edit. Sichard. *RITTER.*

(h) *Decemuirali* in tutoribus dandis Iudicio, *l.* 3. *inf. de tutorib. & curator. creandis.* *GOTHOFRED.*

(i) *Seruabuntur* Edit. Sichard. *RITTER.*

(k) *Qua*, edit. Sichard. *IDEM.*

(l) *Sortiti* edit. Sichard ad marginem vero *ſortito.* *IDEM.*

(m) *Vocabantur*, Cod. Wurceb. *IDEM.*

(n) *Studio.* Interpres: *ſponte, d. l.* 13. *de accuſationib.* *GOTHOFRED.* *Ne capite* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(o) Aberat a C. Til. *GOTHOFREDVS.* *Iudicium* edit. Sichard. *RITTER.*

(p) *Nobiles* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(q) *Aliquo ſtudio* Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(r) *Reatu.* Edit. Sichard. *IDEM.*

(s) Abeſt vox ab edit. Sichard. *IDEM.*

(t) *Videatur facile iudicare* Edit. Sichard. *Videatur facile iudicari* Cod. Wurceb. & ita habet Edit. Cuiac. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

DE foro Senatorvm in cauſis criminalibus Romæ, deque iudicii iſtius forma eſt hæc Honorii Imp. conſtitutio. A. D. 423. quæ pars eſt Orationis Honorianæ ad Senatum prolixæ, de cauſis criminalibus earumque iure & ordine: vnde tria adhuc fragmenta ſuperſunt, *in l. vlt. inf. de accuſationibus. l.* 2. *inf. de libertis, l. vlt. ne præter crimen maieſt.* quæ proinde omnes huic noſtræ coaſſandæ veniunt, eiuſdemque cum hac noſtra Honorianæ conſtitutionis ad ſenatum &c. partes ſunt, ſic vt ex his omnibus vna pene integraque Oratio confici poſſit. Inſcripta porro hæc Oratio non *ad Senatum* ſimpliciter, vt complurimæ aliæ leges, & inter alias *l.* 13. *infra de accuſationibus*, quæ *hac l.* indicatur confirmaturque,

turque, verum enumeratione quoque trium Magiſtratuum addita, ſeu expreſſione facta, qui in vrbe Roma præcipui erant, quique ſenatus capita erant, *Conſulibus*, inquam, *Prætoribus*, *Tribunis plebis*, *Senatui ſuo ſalutem dicunt*. Cui ſimilis quoque inſcriptio occurrit in Conſtantini M. *lege 1. inf. de maternis bonis:* & in *tribus illis Legib.* quæ *huic* conſociandæ veniunt. Huic ipſi Magiſtratuum vrbanorum recenſui conuenit hic Capitolini locus, *in Gordianis, c. 11. Non legitimo ſed indicto Senatus die, Conſul iam domi conuentus cum Prætoribus, Ædilibus & Tribunis plebis venit in Curiam.*

Nos de *hac ipſa l.* videamus. Eſt igitur hæc lex, de iudicio Romæ in cauſis criminalibus *Senatorum: In criminalibus cauſis ſenatus*; (nam ita interpungendus hic locus eſt) ait lex, id eſt, quæ mouentur aduerſus aliquem e Senatu, ſeu Senatorem; Quod Interpres ad *hanc l.* aliique non cepere, cum generalem eam de criminalibus cauſis promiſcue credidere, quæ mouentur aduerſus alios quam Senatores. Quod præter cætera omnium euidentiſſime quoque demonſtrat *lex 13. infra de Accuſationibus*, quæ *hac l.* vt dixi indicatur, firmaturque: Nempe, qui *huius l.* ſenſus eſt, forma iudicum criminalis, de Senatorio capite, *ea l.* a Gratiano ante quinquaginta ferme annos inſtituta, confirmatur: & quidem ſub eadem lege vt videlicet in iudicio illo Quinqueuirali iudicent *ſorte ducti, non ſponte delecti*; de quo omni nos ad *eam l.* vtpote fundamentalem. Cum hoc vero quinqueuirali iudicio nil commune habet quod Plinius ſcribit *H. N. lib. 29. c. 1.* vbi de exilio agitur: non magis quam quod Cicero ſcribit *Orat. in Piſonem ſub f.* (a) vt recte monuit Cuiacius *ad l. 2. §. 6. D. de iure fiſci.* At hoc ipſum quinqueuirale iudicium de capite Senatorum probauit quoque Theodoricus Rex apud Caſſiodorum, IV. *Variar 22.* ad Argolicum P. V. *Magnitudinis itaque tuæ relatione comperimus, Baſilium atque Prætextatum artis ſiniſtra iam diu contagione pollutos, in accuſationem mi examinis perſonarum intentione deductos*, &c. *Nos, præſenti auctoritate decernimus, vt Quinque Senatoribus, id eſt, Magnificis & Patriciis Viris, Symmacho, Decio, Voluſiano, atque Cæciliano, nec non Illuſtri viro Maximiano, hanc cauſam legitima examinatione penſetis.* Et *epiſt. 23. prox.* de eadem re. *Eos te præcipimus vbicunque repertos ad iudicium Quinqueuirale ducere, quod in præſenti negotio noſtra delegauit auctoritas.*

Hic duo ſingularia adhuc quæ *d. l. 13.* non occurrunt, notare iuuat. Primo quidem, quod ait Honorius *credere ſe, perfacile eſſe optimos legere de ſummis:* his videlicet verbis continetur Elogium Senatus Romani, ordiniſque ſenatorii: nempe quod hic ſummis Viris conſtaret: cui adiici poteſt ſimile elogium Symmachi *lib. 1. ep. 52.* vbi *melior pars generis humani* vocatur: & Nazarii iſtud panegyr. *cum ex omnibus prouinciis Optimates viros Curia tuæ* (Roma) *pignoraueris, vt Senatus dignitas non tam nomine quam re eſſet illuſtrior, cum ex totius Orbis flore conſtaret.* Omitto quæ apud Ennodium & Caſſiodorum plura his ſimilia. Vnius Ammiani Marcellini elogium adiiciendum *lib. 16. c. 10.* vbi *Aſylum mundi totius* vocat, præponitque *in vnum coacta multitudini Regum:* vbi *Aſylum totius mundi* vocat, quo vi- P 92
delicet tanquam ad patens aſylum confluebat quidquid ſummum in orbe Romano erat: alio enim olim ſenſu Senatus Populorum, Nationum, Regum portus, ac refugium dictus Ciceroni 2. *de officiis c. 8.* quidquid enim humani generis floris erat, id habebat curia; patebatque peregrinæ laudi, vt Rutilius Numatianus dixit, inter alia Senatus elogia *lib. 1. Itinerarii. v. 13.*

Religioſa patet peregrinæ Curia laudi
Nec putat externos quos decet eſſe ſuos.

vbi peregrinam LAVDEM vocat, quidquid extra Romam laudabile eſt: *laus*, pro laudabili.

Alterum ſingulare in *hac l.* eſt, *ratio*, quam addit Honorius, cur ſortito ad iudicium Quinqueuirale de capite Senatorio Iudices vocari velit: *ne*, inquit, *de capite atque innocentia alterius iudicio electi iudicent:* Interpres ita effert, ne ſtudio videantur electi, & de capitali re aut innocentia alterius videantur facile iudicare: FACILE, id eſt, temere & cupide: quomodo *facile* decernentis impetus dicitur *l. 22. §. vlt. D. ad l. Iul. de adulteriis*, id genus alia: ſcilicet id vult Honorius, ſorti id rectius committi quam iudicio: ſiue ad affectationem vitandam, ſiue ad ſuſpicionem amoliendam: qua ſane ratione Quæſtionis Iudicem ſorte ductum olim, notum eſt. Quod tamen in hoc ipſo caſu non vſquequaque obſeruatum teſtatur Caſſiodorus *IV. Variar. 22.* vbi vt iam dixi Theodorici R. auctoritate, in cauſa Baſilii atque Prætextati Senatorum maleficii reorum, quinque Senatores nominatim decernuntur, deſignantur, delegantur. Verum de hoc omni ad *d. l. 13. de accuſat.* Alia certe ratio fuit cognitionis, de excuſatione Senatoris ad Præturam deſignati: Ibi quippe Præfectus vrbis cum electis ex ordine candidato iudicabat, *l. 22. inf. de Prætorib.*

(a) Ita Cicero: *Ecquid vides, ecquid ſentis, lege iudiciaria lata, quos poſthac iudices ſimus habituri? Non æque legetur, quiſquis voluerit: nec quiſquis noluerit, non legetur. Nulli conicientur in illum ordinem, nulli eximentur: non ambitio ad gratiam, non iniquitas ad ſimulationem conicietur. Iudices iudicabunt ii, quos lex ipſa, non quos hominum libido delegerit.*

NE IN SVA CAVSA QVIS IVDICET.

TITVLVS II.

LIB. III. COD. IVST. TIT. V. Vbi in Rubrica additum, *vel ſibi ius dicat*, pariter vt in contextu Legis ipſius a Triboniano inſertum. In Codice Til. hic male additum, *aut teſtimonium dicat*, (a) quæ a MSS. & in And. nominatim deſunt: de quo *ad ipſam legem mox.*

NEMI-

NEMINEM *prorſus in ſua cauſa Iudicem eſſe poſſe.*

I. (b) Imppp. Valens, GRATIANVS, & Valentinianus AAA. ad Gracchum (c) PP. (d)

PROMISCVA (e) generalitate decernimus, *Neminem* (f) *ſibi eſſe Iudicem* (g) *debere:* Cum enim omnibus (*) in ſe propriam (h) dicendi teſtimonii iura facultatem ſubmouerint, iniquum (i) admodum (k) eſt, licentiam tribuere ſententiæ. Lecta (l) Kal. Decemb. Valente V. & Valentiniano (m) AA. Coſs. [376.]

INTERPRETATIO. Omnes *præceptio noſtra conſtringat,* (n) *vt nullus in ſua cauſa Iudex ſit: quia ſicut teſtimonium vnuſquiſque pro ſe dicere non poteſt, ita nec pro ſe poterit iudicare.*

NOTAE.

(a) In Edit. Sichard. etiam additum, *aut teſtimonium dicat,* quæ non agnoſcit Cod. Würceburgenſ. neque leguntur in Breuiario Leg. Roman. Guelferbyt. quod rubricam hanc præfert: *Non in ſua cauſſa quis iudicet.* RITTER.

(b) Diuiſa hæc lex, *Codice Iuſtinianeo,* in duas: puta *in l. vn. Cod. Iuſt. eod. tit.* & *l. 10. Cod. eod. de teſtibus:* de quo mox. Hanc vero indicat Papianus, *Reſponſorum tit. 42.* GOTHOFREDVS.

(c) *Gracum* C. Til. & Cuiac. vbi tamen *ad marg.* additum, *Gracenum.* IDEM. *Gracum Præf.* etiam edit. Sichard. accurate autem Cod. Wurceb. *Valens Valentin. & Gratianus ad Graccum.* RITTER.

(d) Ita quoque *in l. 3. inf. de Quaeſtionibus:* & *l. 10. Cod. Iuſt. de dignitatibus.* At enim in Cod. Iuſt. *dict. duab. legib. P. V.* recte: de quo mox. v. & *Proſopogr.* & quæ dico *ad d. l. 3. de quaeſtionib.* GOTHOFREDVS. Cod. Wurceb. *Graccum P. V.* RITTER.

(e) *Generali lege:* ita Cod. Iuſtin. immutatum: at iſtud ὑφαρπαζόμενον: *Omnes,* ait Interpres, *præceptio noſtra coſtringat.* GOTHOFREDVS.

(f) Etiam Præfectum Prætorio, vel Præfectum vrbi. IDEM.

(g) *Vel ius ſibi dicere.* additum Cod. Iuſt. hic pariter vt *in Rubrica.* IDEM.

(*) Hinc iam deſumpta eſt *d. lex 10. Cod. Iuſt. de teſtibus.* IDEM.

(h) *In re propria.* Cod. Iuſt. *d. l. 10.* & *d. l. vn.* f. *in rem propriam.* IDEM. Cod. Wurceb. *in ſe propria dicendi teſtimonii facultatem iura ſubmouerint.* RITTER.

(i) Hac eadem voce hac in re vtitur *lex 17. D. de Iudiciis.* GOTHOFREDVS.

(k) *Ammodum* Cod. Wurceb. RITTER.

(l) *Lecta* hæc *lex* dicitur, quæ ſubſcriptio & alibi ſæpe occurrit: ſed non additur hic, vbi ea lecta fuerit: Lectam oportet, vel *in Senatu,* vel *apud acta Præfecti vrbis.* In MS. Selden. Data. GOTHOFREDVS. Male in edit. Sichard. *ſententia electa.* RITTER.

(m) Valente VI. & *Valentiniano II. AA. Coſſ.* ita Cod. Iuſt *d. l. vn.* GOTHOFRED. Dicta *l. 10. Cod. Iuſt. de teſt. Valente V. & Valentiniano Iun. Coſſ.* Cod. Wurceb. *Valente & Valentin. Coſſ.* RITTER.

(n) *Præcepta noſtra conſtringant* Edit. Sichard. ad marginem vero *præceptio.* IDEM.

COMMENTARIVS.

PROPRIA in re Iudicandi poteſtatem omnibus omnino interdicit *hac l.* Gratianus Imp. A. D. 376. exemplo etiam ſeu argumento deſumpto a teſtimonii dictione: Iudicandi inquam, *nemini* ait *ſibi eſſe* IVDICEM *debere:* qua voce etiam illud comprehenditur, quod Tribonianus exprimere maluit, & in
P. 33. *Rubrica* & in *ipſa l.* hinc *deſumpta,* quo nil adeo opus erat, *ius dicere:* Iudicandi ſcilicet & Iudicis, verbum ad Magiſtratum quoque pertinet qui Iuriſdictionem habet, æque ac ad Iudicem pedaneum & delegatum: imo hac tempeſtate proprie ad illum: de quo v. plura exempla in *Gloſſario.* In hanc vero ſententiam Chryſoſt. quoque *homil. 22.* inſcripta de ſimultate ſiue ira, quæ incipit πρὸς τὸ τέλος: *edit. Francf. a. 1723. tomo 1. p. 252.* vbi poſt alia εἰ τοίνυν ἐπ' ἀνθρώπων οὐκ ἀσφαλὲς ἑαυτοὺς ἐκδικεῖν. *Si igitur in rebus humanis nemo ſibi tuto ius dicit, & pro arbitrio vltionem diſpenſat.* Ait autem lex *ſibi,* mox, *in rem propriam,* ita enim forte hic reponendum, quomodo in Cod. Iuſt. *in re propria:* quomodo & *l. 10. D. de teſtibus,* in re ſua, & de re ſua, *l. 6. D. de receptis, qui arbitr.* & apud Ciceronem *pro Roſcio* de ſua re: apud Interpretem huius leg. *in ſua cauſa.* Sic & Symmachus dixit, *lib. 10. ep. 55. teſtimonio ſuo ſuam iuuare cauſam.* Huiuſmodi vero Iudex qui in cauſa ſua iudicat, *ſui periculi Iudex* vocatur a Cicerone, *pro Deiotaro, c. 2.* & poſt eum ab Am. Marcellin. *lib. 31. cap. 4.* de quo dico ad *l. 2. inf. de ſent. ex per. recit.* rerum ſuarum Iudex, Quintiliano *lib. 4. cap. 1. de exordio.* Ait lex *promiſcua generalitate:* pro quo dilutius Tribonianus *generali lege.* Quare neque Curiales aut Collegiati a Principe ſibi conceſſa ſponte præſumere poſſunt: *l. 41. de operib. publ.* (quanquam non proprie id huc pertinet) neque vllus cuiuſcunque dignitatis Iudex, vel Magiſtratus, quamlibet ſublimis ſit, in re propria Iudex eſſe poteſt, etſi Præfectus forte Prætorio, aut vrbis. Videntur ſcilicet illi, ob poteſtatis ſuæ apicem, & Præfecti Prætorio nominatim, quod hæc δευτέρα μετὰ βασίλειαν poteſtas eſſet, imo αὐτόρφυρος βασίλεια (de quo ſæpe *hoc Codice*) eo quoque exemplo, quo ab eorum ſententiis appellare non licebat, de quo *lib. 11. de appellationib.*

nib. id quoque ſibi aliquando vel certe quidam arrogaſſe, vt ſibi ius dicerent: quaſi non haberent a quo iudicarentur ἀνυπεύθυνοι ipſi omnium Iudices: *Promiſcua* igitur *generalitate*, id eſt, nullo excepto: *promiſcuum* eſt, quod ad omnes ex æquo pertinet, quod omnes tenet, cuius vis ad omnes redit. Et ſane factum id omnino videtur (vt ad hiſtoriam *huius l.* deſcendamus) a Maximino PP. vel ſub eo ſaltem, de cuius ferocia multa Ammianus Marcellinus, *lib. 28. cap. 1. l. 29. c. 2.* & *l. 30. c. 2.* Tangit & Symmachus, *lib. 10. ep. 2.* Hieronymus, *Chronico, a. 371.* Nam & res, & tempora, & Gracchi quoque cui *hac lex* inſcribitur, nomen omnino congruunt. Huius ſcilicet Maximini ferociæ & iniquitati Gratianum hoc ipſo anno non vna ratione vel conſtitutione modum poſuiſſe deprehendo: eoque in cenſu pono *legem 13. inf. de accuſationibus. l. 1. 2. ne præter crimen maieſtatis. l. 3. inf. de Quæſtionibus.* & hanc ipſam Legem noſtram: ac nominatim Graccho, cui *hac lex* inſcribitur ad Præfecturam vrbanam, quæ Romæ dignitatibus omnibus & poteſtatibus ſuperior erat, admoto: ita enim reſcribendum in inſcriptione huius legis, *ad Gracchum P. V.* quomodo etiam habet Cod. Iuſtin. *in l. vn. Cod. eod. tit. ne quis in ſua cauſa:* Et de cuius Præfectura vrbana agit Prudentius, *lib. 1. v. 562. adu. Symmachum*, qui cum *plebicolam*, vel *poblicolam* vocat, Præfectum vrbis indicat, qui ſcilicet plebem, vel populum vrbis Romæ curaret, coleret: & Hieronymus *ep. ad Lætam 7.* Ergo tum modus Maximini PP. ferociæ a Gratiano impoſitus: proculdubio ad eius relationem: vt multa alia Romæ eodem Graccho P. V. agente emendata: veluti ſimulacra portentoſa Romæ exciſa, de quo Prudentius & Hieronymus *dictis locis:* vt & Ara Victoriæ in Senatu Gratiani iuſſu diruta. Quod ad iſtud omnino tempus Præfecturæ Gracchi referendum eſſe, *alibi* pluribus doceo. Æquitas porro promiſcuaque generalitas huiuſce legis, vel interdicti, quæ indicatur quoque vocibus INIQVVM *admodum*, trahi quoque poteſt hodie ad Imperatores & Reges ex æquo contendentes: de quo vide egregium Menochii conſilium *2. in controuerſia inter Genuenſes, & Marchionem Finarii:* Aliud, ſi cum ſubditis ſibi res ſit, & priuatis extraneis. Eiuſdem vero æquitatis eſt, quod iure Feudorum, etiam dominus feodi inter duos Vaſſallos de feudo litigantes Iudex non eſt, quando cauſa ipſum dominum aliquo modo, vel principaliter vna concernit: de quo ſunt tres Textus *in vſibus Feudorum: de inueſtitura in maritum facta. 2. t. 15. de lege Corradi verſ. ſi autem inter pares 2. t. 34. an apud Iudicem vel curiam 2. t. 46.* Et in hoc conſentiunt omnes Feudiſtæ. Et tamen vt ad *hanc leg.* redeam, Quintilianus *lib. 4. cap. 1.* duo exempla memorat Iudicum rerum ſuarum, ſeu in re ſua: nam quoad exempla quæ vel *hoc ipſo Codice* occurrunt, vbi ſe, publicamque diſciplinam vindicare licet, *l. 10. de metatis. l. 14. de deſertoribus. l. 2. ad leg. Iul. de ſicar.* vel non licere definitur, *l. 21. de Iudæis*, id non ad *iudicia* pertinet, de quo hic titulus eſt: Quare & Tribonianus cautius titulum *Cod. 27. lib. 3.* ita confecit, *Quando liceat vnicuique ſine Iudice vindicare ſe, vel publicam deuotionem.*

Illud monendum quoque, Tribonianum *hanc leg.* in duas lacinias diſſecando, elegantiſſimam eius ratiocinationem & argumentationem ſuſtuliſſe: a teſtimonii videlicet dictione, ad ſententiæ dictionem: Argumentum ab illo ad hoc valet: Teſtis qui eſſe non poteſt, neque Iudex eſſe poteſt, imo & multo minus: de quo videndi ſunt qui locos Legales tractant, in quibus præcipuus *Nicolaus Euerardus*. Imo & illud hac occaſione adhuc monendum, in Tilii Codice *in Rubrica huius tituli* male additum, *aut teſtimonium dicat:* Nam neque id Gratiano hic propoſitum fuit, de teſtimonii dictione quidquam decernere, verum inde tantum argumentum deſumere: neque id etiam tituli noſtri ſeries patitur. De Teſtimonii alioquin dictione in ſua cauſa iam olim vetita priſco *iure*, etiam Attico, res nota eſt. De eadem legibus & nouis hoc ipſo æuo prohibita, locus eſt inſignis apud Symmachum, *lib. 10. ep. 55.*

P. 94.

DE OMISSA ACTIONIS IMPETRATIONE.

TITVLVS III.

Lib. II. Cod. Ivst. Tit. LVIII. Vbi ita conceptus eſt titulus, *De formulis & impetrationibus actionum ſublatis:* Quanquam non tam impetrationes actionum *hac lege* tolluntur, quam neceſſitas impetrationis remittitur, & omiſſæ impetrationis exceptio, concurrentibus videlicet illis quæ *hac l.* requiruntur, eliditur.

Impetrandæ *actionis neceſſitas remittitur a Theodoſio Iun.*

I. (a) Impp. Theodosivs, & Valentinianus AA. Hierio PF. P. (b) Poſt alia.

Nvlli prorſus (c) non (d) impetratæ actionis, in maiore vel in minore iudicio agenti, (e) opponatur exceptio, ſi aptam rei & propoſito negotio

gotio competentem eam eſſe conſtiterit, & cetera. Dat. X. Kalend. Mar. (f) Conſtantinopoli, Felice & Tauro Coſs. [428.]

Interpretatio. (g) *Nullus per hoc præiudicium negotii videatur incurrere, quod in cuiuſcumque audientia* (h) *cauſæ ſuæ actio non peruenerit ad effectum. Solum eſt, vt vox ſua rationabilis cum propoſuerit, approbetur.*

NOTAE.

(a) *Lex 2. Cod. Iuſt. de formulis & impetrat. act. ſubl.* Iungendæ ſunt huic *ſeptem leges: puta lex vlt. inf. de ſponſalibus: l. vlt. de nuptiis: lex vlt. de dotibus: l. vlt. de naturalib. filiis; l. vlt. de legitimis hered. lex 2. Cod. Iuſt. de bonis quæ liberis: l. 11. Cod. eod. de hered. inſt.* GOTHOFREDVS.

(b) *Hierius* hic PP. Orientis fuit ſub Theodoſio Iun. vt nominatim etiam præfert *lex 4. inf. de Primicerio.* v. *Proſopogr.* Meminit & Chronicon Alexandrinum A. D. 42 . vbi δὶς ἔπαρχος *iterum præfectus*, vocatur. IDEM. Vide etiam quæ notata ſunt *in Chronolog.* ad an. 427. RITTER.

(c) Quibuſdam tantum id antea conceſſum fuerat, de quo mox. GOTHOFREDVS.

(d) *Noſtris* Edit. Sichard. vitioſe. RITTER.

(e) *Agendi.* in MS. Selden. vitioſe. GOTHOFR. Cod. Wurceb. *In maiorem vel minorem iudicio agendi.* Verum de actione contra maiorem vel minorem hac lege non diſponi, patet ex interpretatione. Edit. Sichard. corruptiſſime legit. *in maiore vel in minore iudicio agendi opponatur. Excepto, ſi apta re & propoſito negotio* &c. RITTER.

(f) *Maii:* Cod. Iuſt. male. GOTHOFREDVS.

(g) Inepta vndique hæc interpretatio. IDEM.

(h) *Audientiam* Cod. Wurceb. RITTER.

COMMENTARIVS.

Actionis impetrandæ neceſſitatem, ſeu exceptionem *non impetratæ actionis* ſimul, & formulas ſolemnes abolet prorſus *hac. l.* Theodoſius Iun. Olim ſcilicet quod vulgatum iam prouocans ad iudicium non ilico aut temere ad id proſiliebat, verum Magiſtratu prius adito actionem poſtulare, petere, impetrare tenebatur: *l. vn. inf. de dolo malo:* etiam is qui de inofficioſo acturus erat, *l. 1. inf. de inoff. teſtam & l. 9. inf. de infirmandis his quæ ſub Tyrannis:* vnde & præiudicium ſanguinis poſtulari dicitur in *l. 19. inf. de Epiſcopis:* Ita quidem, vt cui actionem Prætor non dediſſet, ſola non impetratæ actionis exceptione ab aduerſario, ſi iudicio contenderet, repelli poſſet: quo pertinet etiam tit. Digeſtorum, *quarum rerum actio non detur.* In eaque re verba *τυπικὰ* ſeu formulæ certæ erant. Verum ab hoc iure paulatim receſſum: Primum enim, niſi me fallit animus, hæc ipſa lex indicare videtur, illud inductum, vt in *Minore Iudicio* acturo nil opus eſſet actionem impetrare: Tandem Theodoſius Iun. hac conſtitutione omnibus *prorſus* in quocunque iudicio acturis id remiſit: ſic vt nulli prorſus exceptio non impetratæ actionis, ſiue in Minore, ſiue in Maiore iudicio opponi amplius poſſet: ſi modo quis rei & propoſito negotio aptam actionem propoſuerit: *Maius iudicium* hac l. accipio, etiam inſcriptionis *huius l.* argumento, iudicium Præfecti prætorio, item Proconſulum, Vicariorum, omnium denique vice ſacra iudicantium Illuſtrium, ſpectabilium: *Minus* vero *iudicium*, Rectorum prouinciarum, Iudicum ordinariorum, puta Præſidum, Conſularium, Correctorum, Aliorumque Clariſſimorum vel Perfectiſſimorum. Hoc ſenſu (ne de ſuperiorum ſæculorum diſciplina nunc agam, quinam inquam tum maiores, minoreſque Iudices dicerentur: de quo Aſconius Pedianus *in diuinat.* Quæ item maior cognitio, maior cauſa, animaduerſio, maius auditorium, de quo Ræuardus aliquid *II. de præiudiciis 7.*) Valentinianus Sen. minorem & maiorem Iudicem dixit: nempe Præfectum v. g. annonæ minorem, Præfectum vrbi maiorem, *l. 5. Cod. Iuſt. de off. Rector. prou.* Nunc ad rem. Nempe recedente paulatim ab vſu for-
P. 95. mulæ, ſeu actionis impetrandæ vſu, velut maioris Imperii iudiciique inſigne, hoc ſibi ſeruaſſe aliquamdiu videntur Maiores Iudices, ne coram ſe agendi poteſtatem facerent, niſi iis qui id ſpecialiter a ſe prius impetraſſent: Sed enim *hac. l.* id in totum aboletur, formulæ inquam ſeu actionis impetrandæ neceſſitas.

Eſt vero *hac lex* pars prolixæ admodum Theodoſii Iunioris conſtitutionis, qua is veteres & ſcrupuloſas Actionum, Nuptiarum, Dotium, Donationum, ſponſalitiarum formas & formulas ſolemnes, multaſque alias ſcrupuloſitates antiquauit: & qualiacunque iam verba, qualeſcunque ritus ſufficere in his actibus voluit: cuius conſtitutionis, præter *hanc l.* ſeptem inſuper fragmenta occurrunt, *l. vlt. de ſponſalibus: l. vlt. de nuptiis: l. vlt. de dotibus: l. vlt. de naturalibus filiis, l. vlt. de legitimis heredit.* Item *l. 2. Cod. Iuſt. de bonis quæ liberis: l. 11. Cod. eod. de heredib. inſtit.* quæ proinde omnes huic noſtræ conſſandæ veniunt, velut unius eiuſdemque conſtitutionis partes, atque eodem ſpectantes, ad formarum videlicet formularumque veterum ſcrupuloſitatumque aliarum abrogationem: quæ hactenus obtinebant. Conſtantinus enim longe ante in teſtamentis, ſeu teſtamentarias tantum formulas ſuſtulerat, ſi fides adhuc Auctori *vitæ Conſtantini* habeatur *lib. 4. c. 26. inf.* ſi fides inquam; liberorum enim eius hactenus, non vero Conſtantini hac de re conſtitutiones exſtant in *l. 15. C. Iuſt. de Teſtamentis, & l. 21 C. eod. de legatis:* & verborum, ſeu formularum ſubtilitatem Conſtantinus in teſtamentis tantum parentum inter liberos ſuſtulit, quod docet lex 5. *inf de famil. erciſc.* Sed enim ingentem Lectori fucum facit Tribonianus, cum ſub Conſtantini, vel Conſtantii nomine, in *l. 1. Cod. Iuſt. de formulis:* omnes omnino iuris formulas ab alterutro horum Principum *cunctorum actibus inſidiantes radicitus amputatas* proponit: id enim non a Conſtantino, non a Conſtantio, verum a Theodoſio Iun. nunc demum factum ex ſuperioribus omnibus conſtat. Sub quo eodem Principe teſtamentorum per æs & libram vſum euanuiſſe videri, oſtendam ad *l. 7. inf. de teſtamentis.* Denique hic Imperator, quod ipſemet palam profitetur, *l. 9. infra de Donationibus*, obſeruantiam iuris contrahendam cenſuit, de quo *ad eam l.* quoque. Atque hæc illius fuit prima quodammodo Iuris ἀνάκρισις quam decennio poſt ſecuta eſt huius Codicis editio. Ad quam iuris ἀνάκρισιν hoc ipſo tempore Auctor de rebus bellicis ſubditus Notitiæ Imperii, eum hortabatur *cap. vlt.* quod inſcribitur, *de Legum, vel Iuris confuſione purganda.*

DE DENVNTIATIONE, (a)

VEL EDITIONE RESCRIPTI. (b)

TITVLVS IV.

Titulus hiç abeſt a Codice Iuſtin. de quo *initio l. 1. h. t.*

(a) Actionis de qua *l. 1. 2. 3. 4. 6. h. t.* De Denunciatione reparatæ appellationis, v. *infr. lib. 11. de reparat. appellat. Tit. 31.* GOTHOFREDVS.

(b) De Editione Reſcripti eſt *l. 4. & 5. h. t. & l. 2 & 5. inf. vnde vi.* IDEM. Titulus hic in Breuiar. Leg. Roman. Guelterbyt. ita conceptus eſt: *De Denonciationibus vel edicione reſcripti*; male in Edit. Sichard. *vel edictione reſcripti.* RITTER.

PARATITLON.

LITEM, ſeu ACTIONEM (impetratam olim, hodie non impetratam) alteri illatutus *l. 1. h. t.* qui quæſtionem mouere *d. l. 1.* actionem dirigere, vel intendere, *l. 6.* alium ad Iudicem producere, *d. l. 1.* conuenire, *l. 3.* litem inſtituere, *l. 9. inf de infirmandis his quæ ſub Tyrannis*, volebat: Item cum quis Reſcriptum a Principe impetrauerat, *l. 4. h. t. & l. 2. inf. vnde vi:* actor, ſeu petitor, *l. vn. infr. de dolo malo* (etiam fiſcus, *l. vlt. inf. de Aduocat. fiſci.*) reo litem *hoc tit.* litigium, *Nouella Valentiniani inter Theodoſianas 19.* aduerſario ſuo denunciare, *Rubr. & l. 2. 3. 4 6. h. t. dict. l. vlt. de Adu. fiſci*, intimare, *l. 1. h. t.* inſinuare, *leg. ead.* debebat: Aut ſi Reſcriptum impetraſſet, Reſcriptum edere, (vnde Editio reſcripti, *Rubr. & l. 4. 5 h. t.* vulgare, *l. 2. inf. vnde vi:* & aduerſario intimare debebat, *leg. ead.* Et hæc quidem ſolemni more, *l. 1. h. t.* ſolemniter, *d. l. 2. vnde vi:* (vnde ſolemnia denunciationis dicuntur, *l. vn. inf. vtrum vi:*) celebrata, *l. 4.* non priuata teſtatione, verum per publicam conuentionem; Interpres ad *d. l. 4.* apud Iudicem ipſum per ſcripturam, Interpres *ad d. l. 4. h. t.* puta apud Rectorem prouinciæ, *l. 2. h. t.* vel eos quibus actorum conficiendorum ius erat, *d. l. 2. h. t.* id eſt apud Deſenſores in prouinciis, vt Interpres *ad eam l.* notauit: In vrbe autem, apud Magiſtrum cenſus, vt dicam ad *l. 4. inf. de teſtam.* in iudicio, *l. 1 inf. de cognitoribus.* Denique *apud*, vel *ad acta*, vt emendandum videtur *l. 4. h. t.* Quæ denunciatio dicebatur, *Rubr. & l. 2. 3. 4 6. h. t. l. vn. inf. de dolo malo: l. 6. inf. de iis quæ adminiſtr.* Item teſtitio, *l. 2 h. t.* & plenius, teſtatio ſuper inſtituenda lite, *d. l. 9. inf. de infirmandis his quæ ſub Tyrannis*: conteſtatio, Interpreti *ad l 3. h. t.* lis conteſtata, *ad l. 4.* conuentio, *l. vlt. inf. vnde vi:* cauſa in iudicio publicata, *l. 1. inf. de cognitoribus.* Itaque aduerſario in ius,
P. 96. ſeu ad Iudicem vocato, ſeu reo, exigendæ denunciationis ius erat; *l. 3. h. t.* Hinc denunciationum ambages, *l. 6. h. t.* denunciandi neceſſitas, *l. vn. inf. de dolo malo:* Et poſt hanc demum denunciationem litis exordium auſpicari dicebatur, *l 4. h. t.* lis initiata, *l. vlt. inf. vnde vi: & l. 1. inf. de tutoribus & curatorib. datis:* lis inchoata, *l. 1 inf. de cognitor. & procur.* quomodo & poſt editionem Reſcripti, negotium exordium ſortiebatur, *l. 5. h. t.*

Neque tamen adhuc poſt denunciationem hanc celebratam, *l. 4 h. t.* vel editionem Reſcripti factam, *l. 4. & 5. h. t.* litigatores ſtatim coram Iudice rationem ſuam exprimebant, ſuaſque allegationes proponebant, *l. 6.* non celeri iuris diſceptatione negotium finiebatur, *l. vlt. h. tit.* verum cognitio protelabatur, ſeu ſuſpendebatur; *l. 5.* Certa quippe temporis curricula, *l. 4.* moræ, *l. 5.* curſus, *l. 1. & 5.* termini, *l. vlt. inf. de temporum curſu*, poſt denunciationem inchoabantur, *l. 1.* deſluebant, *d. l. 5.* obſeruabantur, *l. 6.* vtrique parti concedebantur: Et quidem ſi priuatus fiſco actionem intenderet, quatuor menſium, ſi priuato fiſcus, ſex menſium; *l. 3. inf. de dilationib.* Poſt quæ tempora demum allegationes vtrinque proponebantur, *l. 6.* controuerſia in Iudicio agitabatur, *l. 1. inf. de tutorib. & curatorib.* De quo peculiari ſuo titulo *6. inf. de temporum curſu.*

Excipiebantur tamen olim ab hac Denuntiationis neceſſitate temporumque curſu, quamplurimæ cauſæ: puta, momenti beneficium, *l. 5. & 6.* fideicommiſſi petitio, & interdicta, *d. l. 6. & l. vn. inf vtrum vi:* Inofficioſi querela, tutelæ, negotiorum geſtorum actio, modicæ cauſæ intra ſummam centum ſolidorum conſiſtentes, *d. l. 6.* actio ſi certum petatur de chirographis, *l. 3. & 6. h. t.* actio de dolo *l vn. inf. de dolo:* repetitio eorum quæ adminiſtrantibus, vel officium publicum gerentibus donata ſunt: *l. 6. de iis quæ adminiſtr.* Denique Eccleſiaſticæ cauſæ & actiones: *l. vlt. hoc tit.* Omnes quippe cauſæ iſtæ celeri Iudicantium diſceptatione finiri, *l. vlt h. t.* nullis temporum moris eludi, *l. 5 h. t.* nullis denunciationum temporumque obſeruationibus differri debebant, *l 6. h. t.* Notandum poſtremo, denuntiationem litis ſub Tyranno quoque factam valere, *l. 9. de infirm. his, quæ ſub. Tyr.*

PVPIL-

Pvpillo, *vel* Advlto *ſi lis ſit, a quo & cui lis denuncianda ſit.*

I. (a) Imp. Conſtantinus Aug. (b) ad Symmachum. (c)

SI quando minoribus, (d) vel adultis, inferenda lis erit, vel ab ipſis minoribus vel adultis cuidam quæſtio mouenda ſit, non alias curſus (e) temporis inchoëtur, niſi ab vniuerſis quos officii ſollicitudo conſtringit, Hoc eſt, Tutoribus, ſiue teſtamento, ſiue decreto dati ſint, (f) vel Curatoribus, per quos minores defenduntur, vel iiſdem omnibus ſolenni more lis fuerit intimata. (g) Quod ſi (h) diuiſim (i) adminiſtrationis periculum per prouincias ſit, his tantum omnibus inſinuari (k) conuenit, & ab ipſis inferri litem, qui in ea prouincia tutelæ vel curæ officium ſuſtinent, ne (l) aliis (m) de prouinciis defenſores minorum (n) ad iudicia producantur. (o) Dat. Pridie Non. Febr. Sirmio. (p) Accepta VIII. (q) Id. Mar. Corintho, (r) Conſtantio Aug. V. & Licinio (s) Coss. [319.]

Interpretatio. *Si quis contra eos, qui in annis minoribus conſtituti ſunt, litem forte commouerit, aut ſi a parte ipſorum reus aliquis arguatur, ex eo tempora* (t) *computanda ſunt, ex quo Tutor ſiue Curator minoris aut per Iudicem, aut per Curiam* (v) *intulerit, ſeu exceperit actionem: ita tamen vt ſi in diuerſis prouinciis iſtius officii homines ſunt, id eſt, Curatores vel Tutores, qui minorum cauſas tueantur, qui in eadem prouincia fuerint, vbi intentio nata probatur, ipſi aut ingerant, aut excipiant actiones: quia nolumus, vt ad aliam prouinciam defenſores minorum pro audientiæ neceſſitate ducantur. Hoc* (x) *de* Ivre *adiectum eſt.*

NOTAE.

(a) Huius *legis* ſuæ meminiſſe mihi omnino videtur; ſine huius Anni, ipſemet Conſtantinus, *l. 1. inf. de tutorib. & caratorib. creandis.* GOTHOFREDVS.

(b) *Et Licinius* C. Hoc amplius habet Codex Iuſtin. *l. 2. ſi ex plurib. tutoribus:* (de qua mox.) Neque id male: vide *Chronolog* IDEM.

(c) *Symmacho*, huic eidem inſcribitur hoc ipſo Anno *lex vn. inf. de dolo malo:* quæ & ipſa agit *de denunciatione litis:* vbi additum, *V C* id eſt, Virum Clariſſimum: pro quo in Cod. Iuſt. *Vicarium*, male. Certe, cum hæc *lex* ad eum data, dicatur *Acc. Corintho*, Proconſulum Achaiæ fuiſſe oportet, de quo ad ſubſcriptionem adhuc. IDEM. Cod. Wurceb. *Symmacum.* Edit. Sichard. *ad Symmachum Barroniatum.* Hoc quid ſit, non capio. RITTER.

(d) *Minoribus*, id eſt pupillis, quibus adulti hic opponuntur: v. *Gloſſ.* GOTHOFREDVS.

(e) De hoc *Curſu* temporum, v. *leg. 4. & 5. h. t. & tit. 6. hoc libro:* & Victoris locum, de quo mox. IDEM. Edit. Sichard. *alius curſus*, RITTER.

(f) *Datis*, ita MS. Selden. GOTHOFREDVS.

(g) *Intimare*, pro inſinuare, vt mox: v. Gloſſ. *Theod.* IDEM.

P. 97. (h) *Lex 2. Cod. ſi ex pluribus tutorib.* hinc deſumpta eſt: v. quæ dicam mox. IDEM.

(i) *Diuiſum* Edit. Sichard. & Cuiac. & ita etiam Cod. Iuſt. accuratius id eſt. RITTER.

(k) *Inſinuari*, id eſt, intimari, *ſup.* denunciari, *toto tit.* GOTHOFREDVS.

(l) Al. *nec.* IDEM.

(m) *De alienis*, in MS. quodam. IDEM. Cod. Wurceb. *ne de alienis.* RITTER.

(n) Vide notata ad *l. 3. inf. de Tutorib. & Curatorib.* GOTHOFREDVS.

(o) *Pertrahantur*, in MS. Seldeniano: *perducantur*, Cod. Iuſt. IDEM. Cod. Wurceb. *perducantur.* RITTER.

(p) *Firmio* vitioſe edit. Sichard. & Cuiac. IDEM.

(q) *VII.* Edit. Sichard. IDEM.

(r) *Corinthi* accepta hæc lex: quæ Achaiæ metropolis erat: Chryſoſtomus *in argumento epiſtolæ ad Corinthios*, Κόρινθος ἐϛὶ μὲν νῦν πόλις τῆς Ἑλλάδος ἡ πρώτη: vnde conicere liceat, Symmachum cui *hæc lex* inſcribitur, Proconſulem Achaiæ fuiſſe. Similis porro ſubſcriptio hoc ipſo Anno, *l. 2. inf. de accuſationib.* quæ data eſt ad Ianuarium. GOTHOFREDVS.

(s) *Cæſare*, additum in nonnullis MSS. IDEM.

(t) *Tempore* vitioſe edit. Sichard. RITTER.

(v) Iſtud.

(y) Iſtud ex Iure Gothico. *GOTHOFREDVS.*

(x) Verba hæc Interpretis, quæ abſunt a nonnullis & optimis quidem Codicibus, quibus ſimilia occurrunt ad *l. 8. inf.* quem ſenſum habent? Videri poſſit, his innui, vltimam ſaltem *huius l.* ſententiam, ſeu rationem *hac l.* comprehenſam non fuiſſe, verum additam ab eo ex Iure. Verum, cum eadem illa contineatur in *l. 2. Cod. Iuſt. ſi ex plurib. tutoribus*, quæ ex *hac l.* deſumpta eſt, alium horum verborum ſenſum eſſe oportet. *IDEM.* Cod. Wurceb. legit: *De Iure adiectum eſt*: quæ etiam verba non vno cum interpretatione contextu ſcripta, ſed in medio paginæ maioribus literis conſpiciuntur. Abſunt autem ea ab edit. Sichard. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

ANTEQVAM Legum huius tituli Interpretationem adgrediar, de Litis ſeu Actionis Denunciatione, quæ alibi occurrunt, teſtimonia præmittere haud abs re puto. *Originem* denuntiandæ litis a Marco Antonino Philoſopho repetit Sextus Aurelius Victor, Conſtantini æqualis, *c. 15.* his verbis: *Legum ambigua mire diſtincta, vadimoniorumque ſolemni remoto*, DENVNTIANDÆ LITIS, *operiendaque ad diem, commode ius introductum.* Ita enim locus ille inſignis reſtituendus & interpungendus venit, non vt alii aliter. Meminit quoque huius denunciationis, imo & exceptionis non denunciatæ litis Donatus in illud Phormionis, *Actu 1. ſc. 2. Et tibi ſcribam dicam: a Denunciatione*, inquit, *in perſonam: ne diceret, non mihi denunciaſti.* Meminit & Firmicus *6. cap. 34. Aut nouarum*, inquit, *faciet litium denuntiatione turbari.* Et *c. 39. liteſque ex noua denunciatione decernit.* Meminit & Symmachus, *lib. 10. ep. 45. Theodorus ex Protectore, ab Anniana quadam in re ſua procurator factus, iam pridem Clariſſimo atque emendatiſſimo Viro Cupraſio* (al. *Eupraxio*) *vrbanis tribunalibus præſidente, Flauianum quendam* DENVNCIATA *lite pulſauit: ſed diem legitimum cauſa lapſus exceſſit*: Et mox, *cum lis alteri* DENVNCIATA *aliam perſonam temporibus exactis tenere non poſſet.* Notum & illud Dupondiis ab hoc denuntiandæ litis more, actiones in perſonam condictiones appellatas dici, teſte Triboniano, *§. 15. tit. de actionibus*: vbi & Theophilus plenius, *πάλαι ὁ ἄγων δίκην πρός τινα παρήγγελε αὐτῷ, ὅτι ἔλθε τῇδε τῇ ἡμέρᾳ ὡς δικασόμενος μετ' ἐμοῦ.* Sic & in Gloſſis Cyrilli: *παραγγελία denunciatio*: item *συνταγὴ μετὰ παραγγελίας* condictio. Paulus quoque in Epitoma Feſti, *Condictio, eſt in diem certam eius rei, quæ de agitur, denunciatio.* Augurali etiam iure olim *condictio* ſignificabat denunciationem, cum videlicet denunciabatur, vt ante diem tertium quis ad inaugurandum adeſſet, vt prodit Seruius in illum Virgilii locum *3. Æneid. v. 117.*

Tertia lux claſſem Creteis ſiſtet in oris.

Denique videndus Martianus Capella *extremo lib. 1.*

Illud quoque monendum, quia deſitæ huiuſmodi litium, ſeu actionum denuntiationes erant Iuſtiniani æuo, (quod ipſemet teſtatur *l. vlt. Cod. Iuſt. de interdictis*: & *d. §. appellamus 15. Inſt. de interdictis*, & Theophilus *ibid.*) ideo titulum hunc & Leges omnes hoc titulo comprehenſas a Codice Iuſtinianeo abeſſe: Eademque de cauſa ſuppreſſa huius Denunciationis in Digeſtis & in Codice mentio, vt etiam apparet ex collatione legis vn. *inf. de dolo malo*, cum l. vlt. *Cod. eod. tit.* Niſi quod, vt in tanto opere, tres loci Triboniano exciderunt ad hunc Denunciationis morem pertinentes, in *l. 7. D de inoff. teſt. l. 20. §. 11. D. de hæredit. petit. l. 2. Cod. Iuſt. ſi ex plurib. tutoribus.* Propter hanc ipſam cauſam, huius tituli Leges, qua parte de Denunciationibus agunt, a Triboniano omiſſæ fuerunt.

Nunc de hac lege videamus: quæ ad quæſtionem generalem pertinet, *Quibus, & A quibus denuntiatio fieri debeat*, ad ſpecialem vero de PVPILLO, vel ADVLTO: vbi Conſtantinus M. in genere præſupponit, ſtatuitque, ſi pupillo vel adulto lis ſit, non ipſis, vel ab ipſis litem denunciari oportere, non eſt ſcilicet legitimus litigator minor indefenſus, de quo *ad l. 4. inf. hoc tit. & l. vlt. inf. vnde vi: & l. 1. inf. de tutoribus & curatoribus*, qua hæc lex, vt exiſtimo ab ipſomet Conſtantino memoratur ibi, *vt iuxta præcedentia noſtra prouiſionis ſtatuta, legitime initiata litis agitata in iudiciis controuerſia finiantur*; verum eorum tutoribus & Curatoribus, & ab ipſis. Et hæc quidem in genere. Quid vero ſi plures Tutores ſint, vel Curatores, eiuſdem pupilli, vel adulti? Hoc caſu diſtingui vult Conſtantinus inter indiuiſam tutelam ſeu curam, & diuiſam: Priore caſu, ſi inquam inter tutores indiuiſa tutela ſit, tum ab omnibus, & omnibus denunciatio facienda eſt: licet (vt hoc addam) vnus tantum ex iis poſtea defenſionem ſuſcipiens admittatur: *l. 1. Cod. Iuſt. ſi ex pluribus tutoribus*: quemadmodum vnus ex tutoribus auctoritatem præſtans admittitur: vt teſtatur Vlpianus *in frag. t. 11. §. 26. & lex vlt. Cod. Iuſt. de auctoritate præſt.* Cuius differentiæ inter denuntiationem & defenſionem ratio hæc eſt, quod cum adminiſtrationis indiuiſæ periculum commune ſit, ſane quod omnes reſpicit, omnibus denunciari, & ab omnibus debeat: vtilitas contra pupillorum id exigat, vt vnus ſaltem ad eorum defenſionem admittatur, ſi qua ei iuſta defendendi ratio videtur: ne alioquin cæteris defenſionem pupilli poſthabentibus, negligentibus, eius vtilitas deſeratur: *l. 3. D. de adminiſtrat. tutorum.* Poſteriore vero caſu, id eſt, ſi tutela curaue per Prouincias *diuiſa* ſit, ei tantum, & ab eo ſolum lis denunciari debet, qui videl. in ea prouincia tutelæ vel curæ officium ſuſtinet: ne alioquin hinc defenſores minorum, id eſt, Tutores vel Curatores ex aliis prouinciis ad Iudicia producantur, vt ait Conſtantinus *hac l.* Pupillorum ſcilicet intereſt, tutores ab ea prouincia non abduci, in qua tutelam adminiſtrant: Et hæc quidem ita Conſtantinus M. de denuntiationibus & cauſis, in quibus ſolemnis Denuntiationis mos requiritur. At in cæteris cauſis, in quibus lis citra Denunciationem ordinatur, veluti ſi pupillus ex euidenti chirographo a creditore conueniatur, aliud obſeruandum eſt: poteſt enim hoc caſu creditor, cum quo velit ex tutoribus, non obſeruata tutelæ diuiſione, experiri: poteſt rurſus ab vno tutorum conuentus compenſationem debiti, ratione bonorum quæ alter in alia prouincia adminiſtrat, obiicere: Diuiſio ſcilicet tutelæ modum quidem adminiſtrationi facit, interque ipſos tutores locum habet: at enim cum pupillo experiri volentibus, obſtare non debet; vt eleganter Papinia- P.93 nus, vt alia omnia, in *l. 36. D. de adminiſtr. tutor.* Creditores denique diuiſioni tutelæ non adſtringuntur, Tutores tantum tenentur: & ideo vice verſa, ſi vnus tutorum ex cauſa ad partem quam adminiſtrat non pertinente agat, exceptione ſubmouebitur. Sic igitur ſtatuamus, diuiſa inter tutores tutela, denunciari illis tantum a creditore pupillari, qui in ea prouincia officium ſuſtinent, experiri tamen cum quo libet, eundem poſſe. Et ita quidem, neque aliter conciliari oportet dictam legem 36. cum *l. 2. Cod. Iuſt. ſi ex pluribus tutor.* quæ ex hac deformata eſt, & ad denunciationem litis pertinet: quod etiam *inſinuandi* verbum ibi indicat, quod vtique denunciationem ſignificat. Quare Tribonianeæ oſcitantiæ exemplum iſtud eſt, qui cum denunciationis litium memoriam abolere voluerit, eius tamen veſtigium iſtud reliquit, quod duobus præterea locis, vt antea dixi, ab eo admiſſum eſt.

VBI

Vbi & apvd *quem denunciatio facienda ſit.*

II. (a) Idem Aug. (b) ad Maximum PF. P. (c)

Denvntiari, (d) vel apud Prouinciarum Rectores, (e) vel apud eos quibus Actorum conficiendorum ius eſt, decernimus: ne priuata teſtatio, (f) mortuorum, aut in diuerſis terris abſentium, aut eorum qui nuſquam gentium ſint, ſcripta nominibus, falſam fidem rebus non geſtis affigat. (g) Dat. X. Kal. Iul. (h) Sirmio, Probiano & Iuliano Coss. [322.]

Interpretatio. *Conteſtari apud Rectores Prouinciæ, vel Defenſores,* (i) *aut omnes apud quos geſta conficiuntur, litem, iubemus, ne* (k) *vllus nomen abſentis, aut mortui, vel qui non potuerit* (l) *inueniri, in litis conteſtatione* (m) *recipiat, ne falſitatis inueniatur occaſio.*

NOTAE.

(a) Abeſt *& hæc lex* a *Cod. Iuſtin.* GOTHOFREDVS.

(b) *Imp. Conſtant. A. ad Maximum.* Cod. Wurceb. RITTER.

(c) Ita quoque *in l. 2. inf. de indulgentiis criminum.* At enim, & *in MSS. nonnullis,* & *in l. 1. inf. de liberali cauſa:* & *l. 5. Cod. Iuſt. de dilationibus,* editum P. V. vt & anno prox. 323. *l. 2. inf. de liberali cauſa:* ne ad alios annos ſuperiores adſurgam. Fuit certe Maximus hic, P. V. a Kalendis Septembris A. D. 319. ad Idus Septembres anni 323. vt teſtatur inſigne antiquitatis iſtius monumentum, vetus Notitia Præfectorum vrbi, quam Cuſpinianus primus edidit. Forte idem hic Maximus & P. V. & PP. fuit, quod ſæpe eueniſſe eadem Notitia teſtatur. *Hac lege,* certe agitur de prouinciarum Rectoribus, qui ferme ſub PP. egere. GOTHOFREDVS.

(d) Litem, vt recte quoque Interpres. IDEM.

(e) *Rectoribus* vitioſe Cod. Wurceburg. RITTER.

(f) *Priuata conteſtatione mortuorum* Edit. Sichard. RITTER.

(g) *Affingat.* In MS. Selden. male, *affligat:* male *affigant,* vel *affingant,* in Til. & Cuiac. GOTHOFREDVS.

(h) *Iun.* in MSS. nonnullis IDEM. *Iun.* Cod. Wurceb. RITTER.

(i) V. quæ dico *ad l. prox.* GOTHOFREDVS.

(k) Non cepit Interpres *huius l.* ſenſum. IDEM.

(l) *Poterit* in nonnullis. IDEM. *Poterit* etiam Cod. Wurceb. RITTER.

(m) *Conteſtatio,* hic & *l. prox.* pro denuntiatione: quæ teſtatio ſuper lite inſtituenda dicitur, *l. 9. inf. de infirm. his quæ ſub Tyr.* v. Paratitlon. GOTHOFREDVS.

COMMENTARIVS.

Vbinam & apvd qvos denunciatio litis facienda ſit, definit *hac l.* Conſtantinus M. nempe apud Rectorem prouinciæ, vel apud eos, quibus Actorum conficiendorum ius eſt, non vero priuata teſtatione: Publica igitur conuentione, & apud Iudicem ipſum, in iudicio, *l. 1. inf. de cognitorib. l. 4. inf. de teſtam.* & Interpres *ad l. 4. h. t.* Quomodo & in vrbe Roma, apud Magiſtrum cenſus: *d. l. 4. de teſtam.* At in prouinciis, vel apud Rectorem ipſum, ſeu Præſidem, vel apud eos quibus Actorum conficiendorum ius eſt. Quibus verbis intelliguntur primo Magiſtratus municipales: hi enim conficiendorum actorum poteſtatem habebant, *l. vlt. Cod. Iuſt. de magiſtr. municip.* Defenſores item ciuitatum, vt recte Interpres *ad hanc leg.* His enim actorum conficiendorum ius erat: de quo plene *Paratitl. ſup. de defenſorib. ciuitat.* Inter alias leges, id firmat lex 3. *de ſuperexact. l. 5. de exhib. reis: l. vn. ſi quacunque præd. pot. l. 7. de cenſu: l. 8. de donationibus: l. vlt. de fabricenſibus: l. vlt. de admin. tutor.* Nempe enim prouinciales apud eos iniurias ſuas conteſtabantur: Inuentaria rerum pupillarium coram iis conficiebantur, donationes inſinuabantur, Acta denique geſtaque de his conficiebantur, aliiſque *ad certam deinceps rerum fidem & memoriam.* Ergo apud eos quoque denunciationes fieri poterant, pariter vt apud Rectores prouinciarum, ad perpetuam teſtationem; non vero priuata teſtatione: *Ratio* vero hæc a Conſtantino redditur: *Ne priuata* inquit *teſtatio mortuorum, aut in diuerſis terris abſentium, aut eorum qui nuſquam gentium ſunt, ſcripta nominibus, falſam fidem rebus non geſtis affigat:* Cuius hæc in ſummam ſententia eſt, vt recte iſtud Interpres, *ne falſitatis inueniatur occaſio:* nempe enim ſi priuata teſtatio hic admitteretur, itaque obtineret, vt denunciatio hæc valeret, atque adeo curſus temporis, quod poſt denunciationem partibus tribuitur ad allegationes proponendas, ſeu controuerſiam in iudicio agitandam (de quo v. *Paratitlon*) exinde computaretur, facile quis temporis lapſum incurreret cum ſumma iniuria, falſaque fides rebus non geſtis affingeretur, prolata videlicet priuata tantum teſtatione, ſcripta forte nominibus eorum qui mortui ſunt, vel qui in diuerſis diſſitiſque terris abſentes ſunt, vel etiam qui nuſquam gentium ſunt: atque adeo teſtatio falſa facile concinnari poſſet. Non igitur teſtibus, vel teſtimoniis priuatis denunciatio probari poteſt, verum geſtis actiſque publicis, & ſic teſtationibus publicis. Cum quo nihil commune habet ſpecies legis *inter chartulas, inf. & Cod. Iuſt. de fiſis debitoribus.* Illud igitur ex *hac l.* notetur ad *praxim* vtiliter: priuatam videlicet teſtationem facile P. 99.
falſitatis occaſionem præbere: ex his tribus cauſis, quod ſæpe nomina his ſcripta contineantur, vel mortuorum, vel abſentium, vel eorum qui nuſpiam gentium ſunt. Atque adeo eam haud facile admittendam, neque promiſcue, in actis videlicet quæ iudicii temporumque curſum ſpectant.

Huic

Temporis *curſum ad litem conteſtandam poſt denunciationem factam, & poſt Reſcriptum editum, præſtitutum, Reſcripto prorogari non poſſe.* P.100.

IIII. (a) Imppp. Valentinianvs, Theodoſius, & Arcadius AAA. ad Romulum (b) Conſularem Æmiliæ & (c) Liguriæ.

Post celebratam (d) denunciationem, ſeu edicto, (e) ſiue editione reſcripti (f) [quod tamen iure ſit impetratum] litis (g) exordium auſpicatur [inter iuſtas videlicet legitimasque perſonas.] (h) Et ſi quis Perennitatis Noſtræ pendentibus temporibus Reſponſa (i) protulerit, non modo tempora, quorum erunt (k) curricula, non dilatentur, ſed & quicquid elicitum fuerit, friuolum iudicetur. (l) Dat. XIII. (m) Kal. Iul. Mediolano, Arcadio Aug. I. & Bautone, V. C. (n) Coss. [385.]

Interpretatio. *Poſteaquam per ſcripturam lis fuerit conteſtata, & per* (o) *publicam conuentionem,* (p) *quiſquis ille eſt qui pulſatur, agnouerit, tunc lis inchoata dicatur,* (q) *ſi tamen litigantium perfectæ probantur ætates. Nam ſi quis Principis beneficio contra rationem legis cauſæ ſuæ tempora ſperauerit* (r) *prolongari, quicquid pro hac re meruerit, non valebit.*

NOTAE.

(a) Et *hac lex* abeſt a *Cod. Iuſt.* propter denunciationes ſublatas. *GOTHOFREDVS.*

(b) De hoc forte Præfecto ſenſit Ambroſius *initio ep. 33.* *IDEM.* Ad *Romulum Conſulem Emiliæ* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(c) *Æmilia* ſuum aliquando peculiarem Conſularem habuit, ſuum *Liguria*: vt conſtat ex *l. 4. inf. vnde vi.* Diuiſæ ſcilicet modo: modo iunctæ nonnullæ prouinciæ adminiſtratione fuere: v. Dionem *lib. 53.* ſic Tuſciæ modo vtramque complexa, annonariam & ſuburbicariam: de quo ad *l. ſup. de Iuriſdict.* Exemplum & in *Piceno* annonario, quod Flaminiæ adminiſtrationi aliquando iunctum fuit, vt ex Notitia Imperii liquet: quandoque ſuum & ſpecialem Conſularem Picenum habuit, vt docet *lex 2. inf. de exhib. reis. l. 5. inf. de pactis. l. 17. inf. de operib. publ. l. 4. inf. quibus equorum vſus. l. 71. inf. de Decurionib.* Imo & Piceni Annonarii Conſularis mentio fit in veteri Inſcriptione. *GOTHOFRED.* *Conſularem Armeniæ* Edit. Sichard. vitioſe. *RITTER.*

(d) *Celebrata* dicitur denunciatio, quia ſolenni more, & ſolemniter fiebat publica teſtatione apud acta: vid. *Paratitlon.* *GOTHOFRED.*

(e) *Edicta* in Cuiacii editione, verum de huius loci reſtitutione, mox. *IDEM.* Edit. Sichard. *Siue edicto.* *RITTER.*

(f) Cod. Wurceb. *Editione reſcripti,* Edit. Sichard. & Cuiac. *ſiue editionem reſcripti.* *IDEM.*

(g) *Lis* in MS. Seld. & alio: alioquin, ſi *litis* hic retinemus, *auſpicatur,* verbum paſſiuo ſignificatu accipiendum fuerit. *GOTHOFREDVS.* Cod. Wurceburg *Lis exordium auſpicatur* recte: *his exordium* &c. Edit. Sichard. male. *RITTER.*

(h) Cod. Wurceb. *inter iſtus videlicet legitimamque perſonas.* *IDEM.*

(i) *Reſponſa* pro Reſcriptis, vid. *ſup. paratitlon de diuerſ. reſcript.* paſſim quoque apud Symmachum, vt *lib. 10. ep. 45.* quæ verſatur in eodem argumento de temporis lapſu poſt denunciationem. *GOTHOFREDVS.*

(k) Forte, *eunt,* id eſt currunt. vid. *inf. tit. 6. de temporum curſu:* defluunt, *l. 6. prox.* *IDEM.* Edit. Sichard. *non modo temporum quærant, curricula non dilatentur.* *RITTER.*

(l) Cod. Wurceb. *elicitum, erit friuolum iudicatum.* *IDEM.*

(m) *V. Kal. Iun.* An. Rhemenſis: & Seldenianus, aliique XIV. vt ad marginem quoque C. Til. add. *GOTHOFRED.*

(n) *V. C.* abeſt a Cod. Wurceb. *RITTER.*

(o) *Poſt,* in MSS. nonnullis. *GOTHOFREDVS.*

(p) *Conteſtationem,* in An. Put. *IDEM.*

(q) *Quia tunc lis inchoata dicitur* Edit. Sichard. *RITTER.*

(r) *Supplicauerit,* in MS. *GOTHOFRED.* *Supplicauerit* etiam Cod. Wurceb. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

Tempora poſt denuntiationem ſemel factam, vel poſt editionem reſcripti, ad litem conteſtandam præſcripta, ſeu legitima, & fatalia, Reſcripto Principis prorogari non poſſe, definit *hac leg.* Valentinianus Iun.

Hoc vt melius intelligatur, duo notanda ſunt.

Primo quidem poſt denunciationem factam, pariter vt poſt editionem Reſcripti, certa temporis curricula, moras, curſum, termioos, vtrique parti conceſſa, intra quæ litem conteſtarentur; *h. l.* & *l. 1. ſup. l. 5. inf. l. vlt. inf. de temporum curſu.* Meminit & Symmachus *lib. 10. ep. 45.* quæ tota in hoc ipſo argumento de temporis lapſu poſt denunciationem, eiusque reparatione verſatur, ſeriptaque eſt A. D. 384. vel hoc ipſo anno 385. *Theodorus iampridem Flauianum quendam denunciata lite pulſanis: ſed* DIEM LEGITIMVM *cauſæ lapſus exceſſit.* Et mox: *cum lis alteri denunciata, aliam perſonam* TEMPORIBVS EXACTIS *tenere non poſſet.* Et Sex. Aurelius Victor, in ſingulari illo loco de Denunciationum harum auctore Marco Antonino Philoſopho, *cap. 15. Vadimoniorum,* inquit, *ſolemni remoti, denuntiandæ litis,* OPERIENDÆQVE AD DIEM, *commode ius introductum.* Et hic vero *temporum curſus* eſt, caque *reparatio denunciationum,* de quibus *titulus* mox *proximus:* vbi plura.

Secundo notandum *hac l.* quod poſt celebratam denunciationem, vel editum reſcriptum, exordium litis iam tum æſtimabatur; ſeu vt *hac l.* dicitur, *litis exordium auſpicari,* vel *lis exordium auſpicari* dicebatur: ſeu negotia exordium ſortiebantur, *l. 5. prox.* Litis proinde conteſtandæ exordium erat poſt denunciationem factam: at conteſtatio, litis iam ipſius initium. Quare & illi quoque recte ſtatuunt, qui Citationem inſtituendæ actionis, litis vero Conteſtationem, litis ipſius exordium appellant: quorum ſententia hoc denunciationis exemplo egregie iuuatur: nam etſi citatio, vel denunciatio, nec pars nec initium ſit iudicii, proprie loquendo, quia nulla adhuc controuerſia eſt, ad eum tamen finem eæ fiunt, vt intra certum tempus lis conteſtetur. Denique aperte ſola quoque conuentione & denunciatione lis initiata, iurgium initiatum dicitur *l. 1. inf. de tutorib. & curator. creand. l. vlt. inf. vnde vi.*

Nunc ad ipſam *huius l.* Sententiam reuertamur. Igitur Valentinianus Iun. definit *hac l.* poſt denunciationem vel editionem Reſcripti, pendentibus temporibus illis legitimis, ſeu dum temporum illorum curricula *eunt,* (ita enim manifeſtis rebus reponendum eſt, vt iam *in Notis* oſtendi:) non poſſe ſup-
P.101. plicari Principi vt ea dilatentur; reſcriptumque ſuper eo elicitum *friuolum* iudicari oportere. Eſt igitur hæc lex non de temporum ſeu denunciationum reparatione *poſt lapſum curſum,* (quod argumentum eſt *tituli ſexti,*) verum de *dilatandis* temporibus, ſeu prorogandis pendentibus temporibus, quorum eunt curricula. Quomodo & alias cauſa pendente ſupplicare non licet: *l. 6. inf. de appellat. & tit. Codicis Iuſt. vt lite pendente:* Nempe temporum curſum hunc interrumpi nulla ratione, ne Reſcripti quidem auctoritate, voluit Valentinianus Iun. verum ſuo Marte ea decurrere: vno tantum caſu excepto, ſi videlicet aut Reſcriptum, editum licet, non iure ſit impetratum, aut litigantes quibus lis denunciata eſt, iuſtæ non ſint & legitimæ perſonæ, vt a contrario ex *hac l.* colligitur: id eſt, vt Interpres recte, ſi perfectæ non ſint ætatis; nam vt minoribus & adultis denunciatio non recte fit, *l. 1. ſup. h. t.* ita his temporum curricula dum eunt, adhuc reſcripto Principis prorogari poſſunt; *h. l.* vide & quæ dicentur *infra, ad l. vn. inf. vnde vi:* Et hæc quidem *huius l.* Sententia eſt: in qua adhuc nonnulla attendenda vel emendanda.

Ait lex: *poſt celebratam denunciationem ſeu Edicto, ſiue editione Reſcripti,* quibus iam verbis denunciandæ litis lato ſignificatu duplex ratio indicatur: per ipſam, inquam, litis denunciationem, proprie ſic dictam, & per editionem Reſcripti: nam & qui Reſcriptum edit, denunciat; & negotia ex Reſcriptorum pariter auctoritate ſortiuntur exordium, vt *lex 6.* diſerte ait. Ambiguum hic tamen, quid ſibi velint illa, *Seu Edicto:* pro quo Cuiaciana etiam editio habet, *ſiue Edicta,* nonnulli MSS. Aniani habent *ſeu edictione litis.* Fuit tempus, cum hæc verba irreptitia ex ſequentium quoque vocum occaſione crederem: modo reponebam *Secundum Edictum,* vel *ceu dictum,* vt ita hæc verba relatiue eſſent ad alterum huius Conſtitutionis caput, vnde hoc diuulſum fuerit. Verum nunc tandem reſtituo, *ſeu ad acta,* loco *ſeu Edicta:* vel omiſſa voce (ſeu) *ad acta, ſiue editionem Reſcripti.* Denunciationem ſcilicet apud acta fieri oportuiſſe docuit *ſup. lex 2. Denuntiari,* inquit, *vel apud Prouinciarum Rectores, vel apud eos quibus Actorum conficiendorum ius eſt, decernimus.*

Nunc poſtremo loco, occaſione *Editionis Reſcripti* hic nonnulla adnotare iuuat, quandoquidem prima hæc eius mentio hoc titulo nobis occurrit. Non repetam quæ ex Paratitlo repeti poſſunt, de huiusmodi Reſcriptorum quæ ad iudicia pertinent, deque negotiis & cauſis ſeu litibus exiſtunt, editione; certe & alia quæcunque Reſcripta edi apud acta *promulgarique* mos fuit: veluti Reſcripta ſuper Adminiſtrationibus & dignitatibus: Quo pertinet omnino hoc ipſo anno 385. *lex 5. Cod. Iuſt. de diuerſis Reſcriptis: Sacrilegii,* inquit, *inſtar eſt, ſuper quibuſcumque adminiſtrationibus, vel dignitatibus* PROMVLGANDIS, *diuinis obuiare beneficiis:* Ita enim hic locus interpungendus & intelligendus eſt. Nempe enim agitur *ea l.* de Beneficiis ſeu Reſcriptis ſingularibus Principis, ſuper Adminiſtrationibus ſeu Dignitatibus, certis perſonis conceſſis, collatis, quæ vtique Reſcripta *promulgari* oportebat, ſeu *vulgari:* (vt loquitur *lex 2. inf. vnde vi:*) apud acta, edique δημοσιεύεσθαι: *preſenter & faire entermer ſes lettres.* Quare eiuſce legis ſenſus hic eſt: Non poſſe, non debere quemquam impedire, quominus Codicilli ſeu Beneficia & Reſcripta Principum, quibus Adminiſtrationes vel Dignitates quædam certis perſonis conferuntur, promulgentur, atque adeo quin vim ſuam ea obtineant: imo ſacrilegii inſtar eſſe, ſi quis huiusmodi promulgationi, atque adeo beneficiis Principis ſeſe opponat vel obuiet: pari prorſus ratione formulaque, qua idem Valentinianus Iun. anno ſuperiore 384. ad Symmachum P. V. ſcribebat, *l. 2. Cod. Iuſt. de crimine ſacrilegii: Diſputare de principali* IVDICIO *non oportere, & ſacrilegii inſtar eſſe dubitare, an is dignus ſit, quem* ELEGERIT *Imperator.* Quæ quidem mihi omnino lex emiſſa videtur ad Relationem Symmachi P. V. *lib. 10. ep. 40.* in qua agitur de impetratione ſpecialis beneficii ſeu præcepti, quo Ioannes Medicus Epicteti Archiatri locum tunc adhuc ſuperſtitis a Principe impetrauerat, (quas vocamus *Lettres de ſuruiuance:*) quo tamen non obſtante Valentinianique Sen. Lege cogente, qua cautum erat, vt primi eiuſdem Artis de nouorum ſcientia IVDICARENT, ordoque ſucceſſionis inter Medicos obſeruaretur, ad ſummates ſeu Collegium Medicorum *in examen* accitus fuerat: Cumque de eo *dubitatum* fuiſſet, vtrum is eum locum obtinere deberet, quem Reſcripto impetraſſet, Symmachus neque Valentiniani Sen. ſanctionem rumpere auſus, neque ſpecialibus præceptis, ſeu beneficiis Valentiniani Iun. *obuiam venire,* ad Valentinianum ipſum, de eo referendum credidit, *quod ſoli ſcilicet Principi fas eſſet, de* SCITIS DIVALIBVS IVDICARE. Quare ad hanc Symmachi hæſitationem, *ea l. 2.* Valentinianus reſcripſit, *Diſputare de Principali* IVDICIO *non oportere: & ſacrilegii inſtar eſſe,* DVBITARE *an is dignus ſit, quem* ELEGERIT *Imperator.* Ait lex *Elegerit:* non tantum ad Magiſtratum, vel dignitatem, vt *in ſp. d. l. 5. de diuerſis reſcriptis:* verum etiam in ordine ſeu Collegio quocunque, vt *in ſp. d. l. 2.* vt ita is cui extraordinarium locum Princeps ſpeciali beneficio in aliquo ordine ſeu collegio adſignauit, examinandus vltra non veniat, multo minus locus eius, ſeu gradus impugnandus. Quod ad vſum vtiliter traduci poteſt, perſpecta iam leg. illius ſententia, quæ extra terminos ſuos ab Interpretibus vulgo, non intellecta eius Hi-

ſtorica

ſtorica occaſione, trahitur. Atque ita interea duas illas leges Codicis Iuſtinianei, vna cum Symmachi epiſtola, haud parum illuſtraſſe mihi obiter videor. Quanquam & illud huc addendum, quod idem Symmachus ſcribit ad eandem mentem *lib. 10. ep. 34.* de ſe Præfecto vrbis: *Nam qui ſummi loci Iudices decolorant,* SACRI *teſtimonii facultatem videntur inceſſere,* &c. quibus ſubiicit ad Valentinianum, vt aduerſus æmolos ſuos, *ſuum tueatur* IVDICIVM. Neque prætereunda etiam *ep. 30.* quæ & ipſa eſt de eligendis IVDICIO Principis bonis viris, induſtriis, melioribus ad minora officia Romæ.

Ad haoc tandem Reſcripti editionem pertinere mihi videtur in Athalarici R. edicto apud Caſſiodorum *IX. Var. 18.* verſiculus, *ſi quis autem de noſtris ſcriniis,* &c.

P.101. *In* MOMENTI *cauſis curſum temporum non obſeruari.*

V. (a) Iidem AAA. ad Claudium (b) Tuſciæ Conſularem.

VNIVERSA quidem negotia, quæ ex Reſcriptorum auctoritate ſortiuntur exordium, (c) ad curſum temporum pertinere, (d) decretum (e) eſt. Ante omnia vero (f) procurandum eſt, ne peruaſionibus (g) improborum (h) protelandæ cognitioni (i) præbeatur occaſio: Idcirco, ſi quis poſſeſſione deiectus, auxilium noſtri poſcat Oraculi, nullis eum temporum, quæ ex Reſcriptorum editione defluunt, (k) moris, eſſe ludendum (l) hac (m) lege decernimus, ne iuris ſuffragium, quod in celeri reformatione (n) conſiſtit, beneficiorum Imperialium decreta ſuſpendant. Data VI. Non. Maii, (o) Mediolano, Timaſio (p) & Promoto Coss. [389.]

INTERPRETATIO. (q) *Licet in negotiis, quæ per* actionem elicitam *inchoari* (r) *videntur, legitimus ad reſpondendum temporum ſemper curſus obſeruandus ſit, ſpecialiter eos, qui aliqua peruaſerint, non patimur per quamcunque occaſionem differre negotium. Ideoque cum ille qui fuerit de poſſeſſione deiectus, audientiam impetrauerit, iuxta* (s) *iuris ordinem intra annum ad recipienda quæ perdidit, nullatenus differatur.* (t) *Nec aliqua peruaſori dilatio concedatur, etiamſi pro hac* (v) *re differenda beneficium Principis potuerit obtinere.* (x)

NOTAE.

(a) Abeſt *hac lex a Cod. Iuſt.* iam *ſupra* indicata ſæpius ratione. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Claudius* hic Tuſciæ Conſularis, pater fuit Rutilii Claudii Numatiani, cuius extant Itinerarii libri duo: ſic enim filius: *Lib. I. a v. 579.*

Namque Pater quondam TYRHENIS *præfuit aruis,*
Faſcibus & ſenis credita iura dedit.
Narrabat memini multos emenſus honores,
TVSCORVM *regimen plus placuiſſe ſibi.*
Nam neque opum curam, quamuis ſit magna, ſacrarum;
Nec ius Quæſturæ grata fuiſſe magis.
Ipſam ſi fas eſt poſtponere Præfecturam,
Pronior in TVSCOS *non dubitabat amor,* &c.

Quod Præfecturam eius vrbanam attinet, fidem quoque facit *lex 8. inf. de proximis, & l. 1. inf. de vſu ſellarum,* A. D. 396. *IDEM.* Confer. Sitzmannus & Barthius *in animadu. ad Rutil. loc. cit.* *RITTER.*

(c) Id eſt, poſt editionem Reſcriptorum. *Actionem elicitam* vocat Interpres, qui tamen *huius l.* ſenſum non expreſſit. *GOTHOFREDVS.*

(d) Id eſt, in his temporum curſum obſeruari. Dixi de hoc ad *ſuperiorem leg. 4.* *IDEM.*

(e) *V. l. 8. de Iuriſdict.* *IDEM.*

(f) *Vero,* pro *tamen.* *IDEM.*

(g) *Peruaſionis* vox *hac l. & l. prox.* hac in re propria. v. *Gloſſ. Theod.* *IDEM.*

(h) *Improborum* quoque vox hac in re propria, in peruaſionibus videlicet poſſeſſionum agrorum *hac l. & l. 4. finium regund.* vbi dicam. *IDEM.*

(i) *Cognitionis* in C. Til. & MS. Selden. Noſtrum illud præfero. *IDEM.* *Cognitionis* legit Cod. Wurceb. & Edit. Sichard. *RITTER.*

(k) *Deſluant* hic vt ſup. *l. 5.* eum, currunt *tit. de temporum curſu.* *GOTHOFR.*

(l) Al. *eludendum.* *IDEM.* Edit. Sichard. *motibus eſſe claudendum.* *RITTER.*

(m) *Ac* Cod. Wurceb *IDEM.*

(n) *Reformationis* vox hac in re propria. v. *Gloſſ. Th.* *GOTHOFRED.*

(o) *Mart.* in An Reg & aliis. *IDEM.* *Mart.* ad marginem edit. Sichard. *RITTER.*

(p) *Crinatio* Edit. Sichard. & ad marginem *Timaſiano*, vtrumque male. *IDEM.*

(q) Friuola & nullius momenti ferme, initio tantum excepto. *GOTHOFREDVS.*

(r) *Incori* Cod. Wurceb. Vides τὸ *a* neglexiſſe librarium. *RITTER.*

(s) Nihil hæc ad *huius l.* ſententiam: Eo vero pertinent, quod interdictum recuperandæ poſſeſſionis intra annum moueri oportuit, quod rurſum repetit ad l. *prox.* *GOTHOFREDVS.*

(t) Et hoc ab *huius l* ſententia alieniſſimum; vbi agitur de Momenti beneficio ſeu reſcripto, non vero de Reſcripto Principis quo cognitio differatur. *IDEM.*

(v) Abeſt hæc vox ab edit. Cuiac. *RITTER.*

(x) *Non valeat* inſuper additum in edit. Sichard. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

IN cauſis MOMENTI ſeu recuperandæ poſſeſſionis temporum curſum, quod, poſt editionem alioquin Reſcripti tribuitur ad protelaodam cognitionem ſeu ſuſpendendam, de quo *in Paratitlo* plene, & ad *ſuperiores leges*, oon obſeruari definit *hac l.* Valeoonianus Iun. Finge, poſſeſſione aliquem deiectum, Principem adiiſſe, Reſcriptumque impetraſſe, quo momenti beneficiom ei tribuebatur: de euiuſmodi Reſcripto agitur quoque *l. 2. & 5. inf vnde vi:* vbi notabo plura, ex Symmacho quoque *lib. 10. ep. 46.* Certe regulariter vbi Reſcriptum a Principe impetratum eſt, negotiumque ex Reſcripti auctoritate exordium ſortitur, poſt editiooem eius, (vulgari enim ſaltem, aduerſarioque ſolemniter intimari hoc Reſcriptum debet *l. 2. inf. vnde vi:*) certus temporum curſus tribuitur ad proponendas allegationes, eognitioque adeo interim protelatur ſeu ſuſpenditur, vt iam dixi: at enim hoc caſu id fallit; nam ſi quis poſſeſſione deiectus auxilium Principis popoſcerit pro recuperanda poſſeſſione, nullis temporum quæ ex reſcriptorum editione defluunt, moris lædendus eſt: non protelaoda cognitio, non beneficii Imperialis decretum ſuſpendeodum eſt. Scilicet quemadmodum temporum curſus deountiatione facta in cauſis momenti non obſeruatur: *l. prox. 6.* & *l. vn. inf. vtrum vi:* ita nec poſt editiooem Reſcripti. Momenti ſcilicet beneficium oon ſuſpenditur: eſt eoim id *iuris ſuffragium, quod in celeri reformatione conſiſtit:* Quare, *peruaſionibus improborum protelandæ cognitioni præbenda non eſt occaſio.* Quod vtrumque eleganter hic dictum. Actio momenti quæ datur poſſeſſione intercepta, inuaſa, erepta, P.10} peruaſa, vel perperam occupata, celeriter audiri & expediri debet, ſpoliatuſque ſtatim reſtitueodus venit, *h. l.* & *l. prox.* & *l. vn. inf. vtrum vi:* vnde momenti beneficium dictum, *de quo inf. tit. ſi de momento fuerit appellatum:* celeris redhibitio, *l. 4. inf. vnde vi:* celeris reformatio, *h. l.* & *d. l. vn. vtrum vi:* celeris executio, *l. vn. inf. de inquilinis.* Axioma tandem generale hinc conficias, Reſcripto Principis, actioois naturam ooo immutari.

CAVSÆ *ſeptem, in quibus denunciationum tempora non obſeruantur.*

VI. (a) Imppp. ARCADIVS, Honorius, & Theodoſius AAA. Æmiliano PF, (b) Vrbis.

SI quis debiti [vel (c) quod ex fœnore, vel mutuo data pecunia ſumpſit exordium, vel ex alio quolibet titulo, in literarum obligationem (d) facta cautione tranſlatum eſt] ſeu fideicommiſſi dirigat (e) actionem, aut momentariam poſſeſſionem peruaſione (f) violatam, vel quodlibet (g) interdictum efflagitat, (h) ſeu inofficioſum arguat teſtamentum, vel tutelæ, ſeu negotiorum (i) actionem intendat, ruptis (k) denuntiationum (l) ambagibus, (m) inter ipſa cognitionum auſpicia, rationem (n) exprimere, ac ſuas allegationes iubeatur proponere, denunciatione (o) & temporum obſeruatione remota: Quam (p) in cæteris ciuilibus cauſis, quarum tamen æſtimatio centum ſolidorum ſummam excedat, (q) volumus cuſtodiri. Dat. XIII. (r) Kalend. Auguſt. Conſtantinopoli, Arcadio A. VI. (s) & Probo V. C. Coſs. [406.]

INTERPRETATIO. *Pro repetendo* (t) *debito, vnde* certa *ſcriptura profertur,*

ſertur, ſeu de eo quod alicui fideicommiſſum eſt, vt daretur, aliquis agat, aut aliquid ſibi alleget fuiſſe peruaſum, aut quodlibet intra annum benefi.ium (v) *momenti requirat, aut teſtamentum dicat non eſſe legitimum, vel de tutela aliquid proponat* (x), *non expectetur, vt prius quod repetit apud acta proponat, aut ordo ipſius cauſæ petatur ſcriptus, ſed mox apud Iudicem, ſine vlla temporum mora, quæ per hoc videtur afferri, cauſam ſuam proponat, & omnes partes ſuæ probationis* (y) *exhibeat. Quam rem etiam in* (z) *ciuilibus negotiis præcipimus obſeruari, quæ tamen minus quam centum ſolidorum ſummam valere conſtiterit.* [*Hoc de* IVRE *adiectum eſt.* (a)]

NOTAE.

(a) Abeſt *hac lex* a *Cod. Iuſt* potiſſima ſui parte propter denunciationes ſublatas. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Æmiliano* huic P. V. Conſtantinopol hoc ipſo anno inſcribuntur *leges* 44. 45. 46. *inf. de operib. publ.* Meminit eius Auctor Chronici Alexandrini his ipſis Coſſ. A. 406. Male in *l. vlt. Cod. de interdictis. PF.P. IDEM.* Cod. Wurceb. *Emiliano P. V. RITTER.*

(c) *vg. quod vel.* Et ita habent MSS. nonnulli. *GOTHOFREDVS.* Abeſt *vel* ab edit. Sichard. & in Cod. Wurceb. loco *ex fænore*, eſt *ad fænore. RITTER.*

(d) *Obligatione* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(e) Recte *dirigat actionem.* v. Gloſſ. *Theod.* MS. Selden. habet *actionem inferat. GOTHOFR.*

(f) *Peruaſionis* vox, *hic, & l. ſuper.* propria: & *l. 2. vnde vi.* v. Gloſſ. *IDEM. Perſuaſione peruaſam, ſiue violatam, vel quolibet interdicto efflagitat* Edit. Sichard. *RITTER.*

(g) *Lex vlt. Cod. Iuſt. de Interdictis*, hinc deflorata, imo interpolata eſt. *GOTHOFREDVS.*

(h) *Efflagitet*: in MS. Seld. & aliis, quod & ad *marg. C. Til.* adnotatum: melius. *IDEM. Efflagitet* habet Cod. Wurceb. *RITTER.*

(i) *Negotiorum* actio abſolute, pro *negotiorum geſtorum* actione. Etſi ex negotiorum alienorum geſtione oriantur etiam actiones mandati, tutelæ, funeraria, de in rem verſo, aliæque: attamen hæc ſola ſibi vindicauit negotiorum geſtorum nomen, imo negotiorum ſimpliciter. Quomodo & in antiquiſſimo Inſtitutionum Codice, §. 1. *Inſt. de obligat. quaſi ex contr.* abſolute poſitum *negotiorum*, ſublata voce *geſtorum GOTHOFREDVS.* In antiquiſſimo etiam Theophili Codice abeſſe vocem geſtorum notat ad *h. t. Cl. Fabrottus. Charondas* etiam alios Codices producit, noſtri opinionem confirmantes. *RITTER.*

(k) Hac voce quid ſignificetur, mox dicam. *GOTHOFREDVS.*

(l) Hanc *Denunciationum* vocem ſuppreſſit Tribon. eiuſque loco in *d. l. vlt.* repoſuit, *veteribus*: eademque de cauſa ſequentia illa ſubmouit, *denunciatione & temporum obſeruatione remota. IDEM.*

(m) De hac *Ambagum* voce mox. *IDEM.*

(n) *Actionem* in Cod. Iuſt. *d. l. vlt.* v. Cuiacium, *recitat. ad l. 3. C. de edendo. IDEM.*

(o) *Denunciationi* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(p) *Quam rem etiam* Edit. Sichard. *IDEM.*

(q) *Excedit* in MS. Seld. *GOTHOFREDVS.*

(r) XIV. MS. Seld. *IDEM.*

(s) Male in edit Sichard. *IX. RITTER.*

(t) *Explendo* Cod. Wurceb. Edit. Sichard. *pro reparando vel repetendo. IDEM.*

(v) *Beneficio* Cod. Wurceb. & ita etiam Sichard. Edit. legit. *IDEM.*

(x) Cuiac. Edit. *requirat. GOTHOFREDVS. Requiratur* edit. Sichard. ſed ad marginem in vtraque *proponat*, quod & eſt in Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(y) *Permiſſionis* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(z) *Etiam &* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(a) De hoc iam ad *l. 1. ſup. GOTHOFRRDVS.* Abſunt hæc ab edit. Sichard eorumque loco eſt in Cod. Wurceb. *Hic de Iure addendum eſt. RITTER.*

COMMENTARIVS.

CAVSÆ, ſiue caſus ſingulares varii hac Arcadii conſtitutione, emiſſa ad Præfectum vrbis Conſtantinop. A. D. 406. enumerantur, in quibus denunciationum tempora obſeruari non debent, quæ eleganter *Denunciationum Ambages* vocantur: Tribonianus ſuppreſſa denunciationum mentione, *veteres ambages* ſubſtituit in *l. vlt. Cod. de interdictis*, quæ ex *hac lege* deſumpta & interpolata eſt, relicta diuinatione, imo cruce Lectoribus & Interpretibus fixa, quænam illæ *veteres ambages* ſint: quod ex *hac l.* manifeſtum eſt. Quare eam quoque legem non intellexit, & perperam omnino accepit Notarum quarundam Auctor, cum putauit, *ambagum* nomine *ea l. vlt. de interdictis*, innui formulas & conceptiones verborum, quibus antequam actionem daret, Prætor vtebatur: male omnino; denunciationum enim ambages ibi intelliguntur. Quo exemplo liquet, quam male ſibi conſulant in Codice Iuſtinianeo interpretando, qui ad Codicem hunc ceu fontem eius, oculos non intendunt, neque eum conſu-

lere fas putant. Quod Auctori Notarum factum: P.104 cuius illud proinde *παρόραμα*, *hallucinatio* eſt quod *dicta legis vlt.* eandem Senteoriam eſſe prodidit, quæ Iuſtiniani alioquin eſt §. *vlt. Inſt. de interdictis.* *Ambages* porro has denunciationum, *fruſtrationum* quoque appellatione indicari nonnulli putant; *l. vn. inf. quorum bonorum:* Certe non aliæ illæ ſunt, quam moræ, vt vocantur, quibus cognitio protelabatur, ſuſpendebatur: *l. 5. ſup.* ſeu curſus, *l. 1. & 5.* termini, *l. vlt. inf. de temporum curſu.* Ambages, eſt cunctatio omnis & ſcrupuloſitas: ſic & Nazario, *veterum calumnioſe ambages:* plura in *Gloſſ. Theod.* Ergo denunciationum ambages hæ, ſeu moræ, in ſequentibus cauſis remouebantur, ſeu rumpebantur. *rumpique* oportebat: qua voce hæc lex vtitur: *ruptis*, inquit, *denunciationum ambagibus:* id eſt, moris omnibus amputatis, & vt mox dicitur, *denunciatione & temporum obſeruatione remota.* Fallitur enim Hotomannus & Doctiſſ. Ioretus, *notis ad Symmachum lib. 8. ep. 41.* qui vocem *ruptis* ita *hac l.* interpretantur, quaſi denunciationum ambages *ea l.* a ſe rumpi dicat Arcadius Imp. ſic & illud, *Rumpe moras:* & in *l. vn. inf. de dominio rei quæ poſt. incorruptis artificioſis obſtaculis.* Nunc ad rem.

Septem igitur cauſæ *hac l.* enumerantur, in quibus nullo, vt ille ait, ſufflamine litis, rem agitari oportet: & vt *hac l.* dicitur, *inter ipſa cognitionum auſpicia*, partes *rationes exprimere, ac ſuas allegationes proponere* debent *remota denunciatione & temporum obſeruatione.* Prima cauſa eſt, *Debiti:* Quod quidem in triplici genere ponit. Aliud ſcilicet eſt quod ex fœnore ſumpſit exordium, vt eleganter loquitur, id eſt, credita ab initio ſub vſuris expreſſa conuentione pecunia: Aliud mutuo data pecunia, id eſt, pecunia gratuito mutuo data: Mutuum ſcilicet natura ſua & initio gratuitum eſt; etſi vſurarium fieri & ipſum poſſit ex mora, quamuis ex fœnore non ſumpſerit exordium: & in eo differt a fœnore. Tertium debiti genus eſt, quod ex quolibet alio titulo, id eſt, ex alio contractus vel debiti genere, in literarum obligationem cautione facta translatum eſt. Qui quidem hodie locus velut ad literarum obligationem (de qua Caius in *Inſtit.* Tribonianus *tit. de liter. obligat.* & *ibi* Theophilus) pertinens, a Viris doctis notatur, quamque velut nouationis cuiuſdam ſpeciem, vel etiam delegationis, factæ *ῥήμασι καὶ γράμμασι τυπικοῖς*, illi deſcribunt: Viri clari, de ſcriptura menſæ accipiunt. Alii expenſi lationem putant: Sed perperam omnino: Nempe enim hiſce verbis, *quod in literarum obligationem facta cautione translatum eſt*, nihil aliud indicatur, quam chirographaria pecunia: *Translati* ſcilicet verbo non ſignificatur nouatio aliqua vel transfuſio vnius contractus in alium, vel etiam delegatio, verum in chirographi ſcripturam redactio. Quo eodem ſenſu geſta *translata in publica monumenta* dicuntur *l. 55. inf. de hæreticis.* Et alias dicitur *in l. 5. Inſt. Cod. de non numer. pec. ex præcedente cauſa debiti in chirographum quantitas redigi.* Item illa, *Ex alio quolibet titulo in*, &c. originem cautionis ſeu chirographi ſignificant, non mutationem. Denique his verbis nihil aliud ſignificatur quam chirographaria pecunia, ex quocumque tandem contractus, vel tituli genere cauta. Seoſuſque adeo horum verborum non alius eſt, quam legis 3. *ſup.* cum generatim & indefinite ait, *exigendæ denunciationi locum non eſſe, cum quis ad luendum debitum euidenti chirographo conuenitur.* Idque etiam Interpretatio huic legi ſubdita agnoſcit: *Pro repetendo*, inquit, *debito vnde certa ſcriptura profertur.* Pariter vt interpretatio ſubdita dictæ legi, ita habet *quando aliquis ad ſoluendum debitum certa cautione conuincitur.* Literarum obligatio & *cautio* pro eodem. *Literæ* paſſim apud Veteres pro ſcriptura & pro chirographo, Syngrapha, cautione, *συμβολαίῳ* vt recte probauit, alia in re, Cl. Salmaſius, *lib. de vſuris, cap. 6. p. 137. 138.* ſic certe paſſim apud Iulianum antecesſorem *in Nouella 66.* Imo ſic iam olim Cicero pro Flacco: *Cum ciuitate mihi res eſt acerrima & conficiendarum literarum diligentiſſima, in qua nummus moueri nullus poteſt, ſine quinque Prætoribus, tribus Quæſtoribus, quatuor menſariis qui apud illos a populo creantur.* Literæ ibi ſunt *συμβόλαια, γράμματα, γραμματεῖα*: ſic Firmicus *lib. 4. c. 4.* Tabelliones ita deſcribit, *qui his literis quærunt vitæ ſubſidia:* quomodo Suidas *ταβελλίωνα* definit, *τὸν τὰ τῆς πόλεως γράφοντα συμβόλαια, ἅπαντα ἐπιτελῶντα τὰ τῶν πολιτῶν γραμματεῖα.* *Tabelli: qui ciuitatum contractus ſcribit, vel qui omnes ciuium tabulas conficit.* Denique *literarum obligatio hic* eſt obligatio in ſcripturam & chirographum ſeu cautionem redacta: qua *ſcripturæ* voce vtitur Honorius, *l. vn. inf. ſi certum pet. de chirogr.* Quod *cautionis* vocem attinet, notum vel Dupondiis ea paſſim chirographum vel ſyngrapham ſignificari: & *caueri* proprie pecunia credita in chirographis. Deſinant igitur deinceps Viri docti hunc locum ad *literarum obligationem* quæ per menſæ ſcripturam fiebat, referre; vel ad nouationem obligationum. Quid vero Tribonianus per literarum obligationem intelligi voluerit in Inſtitutionibus, quid Gaii fragmenta, quid Theophilus, & quam recte? alius erit tractandi locus. Ad rem. Tria igitur chirographarii debiti genera *hac l.* memoraorur ſeu indicantur: quæ omnia *euidentis chirographi* appellatione deſignantur a Valentiniano Sen. *l. 3 ſup.* certæ ſcripturæ ab Interprete *ad hanc legem*, certæ cautionis, *ad d. l. 3.* Secunda cauſa, vbi denunciationum ambages obſeruari non debent, neque exiguntur, eſt *Fideicommiſſi* actio: quod notandum, fideicommiſſa ſcilicet olim melioris iure erant & pinguiora quam legata, propter meram videl. hæredis veluti boni viri fidem, arbitrium, religionem electam abſque vllo teſte *δίχα μαρτύρων*, vt Heſychius ait: atque ideo nullam hæc actio moram admittit: vt cæteroquin in boni viri arbitrio mora nulla eſt. Tertia cauſa eſt, *Interdictum* omne, ſeu quodlibet, ac nominatim momentaneæ poſſeſſionis, de quo iam *ad l. ſupr.* & de quo *infra tit. vnde vi:* item Interdictum Quorum bonorum, *l. vn. inf. quorum bonorum:* Interdictum Vtrubi, *l. vn. inf. vtrum vi:* In interdictis, ſcilicet omnibus fruſtrationibus amputatis, in petitorem corpora transferuntur, *d. l. vn. inf. Quorum bonorum.* Quarto loco *Inofficioſi querela* hic excipitur a denunciationum ambagibus, quæ ipſa actio & hoc alterum ſingulare habebat, vt auxilium Prætoris non requireret; id eſt, vt actionem hanc impetrari a Prætore non oporteret, verum ipſo iure competeret: *l. 1. inf. de inoff. teſtam.* de qua impetratione actionis alioquin fuit *tit. ſuperior.* Etſi denunciationem in hac ipſa actione quandoque fieri ſolitam, oſtendere videtur *lex 7. D. de inofficioſo teſtam.* Quinta actio eſt, *Tutelæ*, quod, vt pleraque alia, pupillorum fauore introductum eſt. Sexta eſt, *Negotiorum* (geſtorum ſcilicet) actio: quæ actio & alia multa ſingularia habet, propter probabiles videl. ſumptus factos abſentis gratia. Poſtremo loco, *modicæ* cauſæ ciuiles a denunciationum ambagibus excipiuntur: modicæ, id eſt, centum ſolidorum ſummam non excedentes. Et hæc quidem *huius l.* ſententia eſt, in argumento deſito & antiquato Denunciationum: cuius tamen exemplum in praxin recte deduci poteſt, ſic vbi celeritati conſuli æquitas ſuadet: aduocata P.105 harum ſeptem cauſarum enumeratione. Tandem vero ſeptem caſibus *huius l.* addendi ſunt duo alii in *l. prox. inf. & l. 6. inf. de tis, qua adminiſtr.*

EC-

ECCLESIASTICA *negotia & actiones celeriter audiri, & definiri a Iudicibus oportere.*

VII. (a) Impp. HONORIVS, & Theodoſius AA. Iouio (b) PF. P. Poſt alia.

QVÆCVNQVE forte Eccleſiæ Venerabilis (c) negotia ſunt, vel eſſe poterunt (d) actiones, celeri (legum ordine (e) ſeruato) Iudicantum diſceptatione finiantur: Nec enim decet, Defenſione loci nominiſque Venerabilis ſuſcepta, publica diu ſecretaria (f) præſtolari (g) Dat. VI. Kal. Iul. Rauennæ, Honorio VIII. (h) & Theodoſio III. AA. Coſs. [409.]

INTERPRETATIO. (i) *Eccleſiarum negotia, pro reuerentia* (k) *ſanctitatis ac fidei, oportet, cum ad publicum prolata* (l) *fuerint, ſine aliqua dilatione finiri. Nec debent Defenſores* (m) *loci venerabilis vlla tarditate* (n) *ſuſpendi.*

NOTAE.

(a) Abeſt *hac lex* a *Cod. Iuſt.* Meminit eius obiter Baronis his Coſſ. *A. D.* 409. *n.* 11. Iungenda vero illi *lex* 47. *inf. de hæreticis.* GOTHOFREDVS.

(b) *Iouino* in MSS. nonnullis: Huius certe nomen varie effertur apud Veteres. v. *Proſopogr.* Hic vero Iouius PP. Italiæ fuit ſub Honorio hoc anno 409. ſimul & Patricius. Eidem hoc ipſo anno inſcribuntur præter d. legem 47 *de hæreticis*: lex 19. *de Iudæis.* & *l.* 12. 13. *Cod Iuſt eod. tit.* Eiuſdem meminit Olympiodorus apud Photium: Zoſimus, *lib.* 5. *c* 47. 48 51. (qui & hoc ipſo anno 409. eum cum Honorio RAVENNÆ conſtitiſſe ſcribit, quod ad *huius l* ſubſcriptionem facit) & *lib.* 6. *c.* 8. 9. 12. & Sozomenus *lib.* 9. *c.* 7. qui diſerte quoque ait, eum PP. Italiæ fuiſſe. IDEM. *Iabio* habet Edit. Sichard. RITTER.

(c) *Venerabili* Edit. Sichard. IDEM.

(d) *Potuerint* in MS. Seld. GOTHOFREDVS. Ita etiam legimus in Cod. Wurceb. RITTER.

(e) *Legum ordinatione ſeruata.* MS. Seld. GOTHOFREDVS.

(f) De *Secretariis* Iudicum dixi ad *l.* 1. *de off. Rectoris prou.* IDEM.

(g) Vel paſſiue, vel ſupplendum *quem.* IDEM.

(h) VII. in An. Regio: quod eſt anno 407. IDEM. *Honorio IX. & Theodoſ. A. A. Coſſ.* Edit. Sichard. RITTER.

(i) Hæc Interpretatio in V. C. habetur cum hac inſcriptione, *Imp. Theodoſius dixit ad Epiſcopos.* GOTHOFR.

(k) *Reuerentiam* Cod. Wurceb. RITTER.

(l) *Prolatæ fuerint cauſa* in V. C. GOTHOFREDVS.

(m) Defenſores Eccleſiarum Scholaſtici. v. *l.* 2. *inf. de concuſſ. aduoc. lib.* 38. *inf de Epiſcopis.* IDEM.

(n) *Tarditate* in V. C. IDEM.

COMMENTARIVS.

ECCLESIASTICIS in cauſis & negotiis, denunciationum ambages temporumque curſum ceſſare oportere, definit *hac l.* Honorius Imp. Hæc inquam *huiuſce legis* ſententia eſt, ex huiuſce Codicis Theodoſiani conditorum mente, qui hanc leg. ideo hunc in titulum *de denunciation.* coniecerunt. In Eccleſiaſticis videlicet cauſis non lenta fori pugnati arena, neque rem atteri longo ſufflamine litis oportere: vt de militaribus alioquin cauſis ſcribit Auctor Satyræ, *de felicitate militum.* At enim primigenia Honorii Imp. *huiuſce legis* Auctoris ſententia, alia omnino fuit: neque enim is *hac leg.* ad denunciationum ambages reſpexit, verum ad quaſcunque tandem dilationes, moras, ἀναβολὰς per Iudicum fruſtrationes: quibus Defenſores Eccleſiarum negotiaque adeo actioneſque Eccleſiarum differebantur: Quod generalis huiuſce legis ratio oſtendit, & totus eius contextus arguit, & *Negotiorum* appellatio ingerit, tandem & *Defenſionis ſuſcepta*, ſeu Defenſorum, & *Secretariorum Iudicum* mentio propalam oſtendit.

Vt id clarius adhuc demonſtretur, duo notari oportet: Primo, *hanc legem*, partem eſſe prolixioris conſtitutionis Honorianæ, ad Iouium PP. Italiæ emiſſæ, hoc anno 409. ſuper Negotiis Eccleſiaſticis, vnde alterum adhuc fragmentum ſupereſt puta *l.* 47. *de hæreticis*: quæ proinde huic coaſſanda venit: Nempe *d. l.* 47. iubet Honorius, ſtatuta aduerſus hæreticos pro vtilitatibus Catholicæ ſacroſanctæ Eccleſiæ, non obſtante Principis adnotatione, executioni tradi. Hac pariter lege vtilitatibus Eccleſiarum conſulturus ſtatuit, vt Defenſores Eccleſiarum a Iudicibus cito expediantur. Secundo obſeruandum eſt, Honorium Imp. per hæc tempora duo in fauorem defenſionis cauſarum & negotiorum Eccleſiaſticorum conſtituiſſe: prius, quod continetur *l.* 38. *inf. de Epiſcopis*, puta, vt ex corpore Aduocatorum, deque foro, Defenſores Eccleſiarum conſtituere liceret, qui Iudicum videlicet Secretaria ingrederentur: de quo *ad eam leg.* plene: poſterius, quod *h. leg.* conſtituitur; puta vt Defenſores Eccleſiarum non diu publica Secretaria præſtolentur, imo ſtatim intromittantur, atque adeo quoties eis libuerit, & negotia Eccleſiaſtica popoſcerint, in ea ingrediantur, ſine vlla dilatione: Iubenturque adeo Iudices, negotia Eccleſiaſtica actioneſque celeri diſceptatione finire: vbi *negotia* & *actiones* ſeparantur, quo-

quomodo & in canone Carthagioienſi, de quo mox, *neceſſaria ſuggerere*, & *obſiſtere obrepentibus*, diſtinguuntur: Poſſunt enim eſſe quædam Eccleſiæ negotia præter actiones, de quibus apud Iudicem agere neceſſe ſit, vbi denunciationum nullus vſus eſt. Vtrumque vero, quod modo dixi, conſtitutum primum ad poſtulationem Concilii Carthaginienſis, quod habitum eſt ante biennium Honorio VII. & Theodoſio II. Coſſ. Idib. Iun. A. D. 407. quæ poſtu-
P.106 latio continetur *canone* 97. Codicis Africani: *Placuit etiam vt, petant, ex nomine prouinciarum* OMNIVM, *Legati perrecturi Vincentius & Fortunatianus a glorioſiſſimis Imperatoribus, vt dent facultatem* DEFENSORES *conſtituendi ſcholaſticos, qui in actu ſunt vel in munere defenſionis cauſarum: vt more ſacerdotum prouinciæ iidem ipſi qui* DEFENSIONEM ECCLESIARVM SVSCEPERINT, *habeant facultatem pro* NEGOTIIS ECCLESIARVM, QVOTIES *neceſſitas flagitauerit; vel ad obſiſtendum obrepentibus, vel ad neceſſaria ſuggerenda*, INGREDI *Iudicum* SECRETARIA. Vbi vides, quam appoſite *Canonis illius* verbis, reſpondeant *huius l.* verba: quæ ſerius forte etiam ad iteratam Patrum Africanorum poſtulationem, hoc demum anno 409. lata fuerit. Quare hic iam exemplum habemus, detortæ ab huiuſce Codicis Theodoſiani conditoribus alium in ſenſum, quam quo initio ſcripta fuerat, conſtitutionis. *Rationem* porro *huius leg.* non eſt quod altius, vel vlterius repetamus: quam ingerunt illa ſatis, *Eccleſiæ* VENERABILIS *negotia:* & mox: *Nec enim* DECET: pariter vt *d. l.* 47. *inf. de hæreticis*, quæ *huic legi* iungenda eſt, *vtilitates Catholicæ & ſacroſanctæ Eccleſiæ* obtendit. *Limitatio* tandem huic leg. addita obſeruanda, ibi, *Legum ordine ſeruato.* Nempe, negotia Eccleſiaſtica hactenus celeriter finiri oportet, vt tamen Legum ordo in his ſeruetur: qui & alias ſæpe *hoc Codice* inculcatur. Symmachus quoque *lib. 5. ep. 64.* quam ſcripſit circa A. D. 397. ad Paternum: *Perueſtigat iſta legum ordine Rector priuati Ærarii.*

DE DOMINIO REI QVÆ POSCITVR, VEL (a) CONSORTIBVS AB EO CVI DENVNCIATVM FVERIT, POSTVLANDIS. (b)

TITVLVS V.

Lib. IV. Cod. Ivst. Tit. XL. *De Conſortibus eiuſdem litis.*

(a) Reliqua abſunt a Cuiac. edit. *GOTHOFREDVS.* Abſunt etiam a Cod. Wurceburg. & Edit. Sichardin. loco *poſcitur* legit *petitur*. *RITTER.*

(b) *Nominandis* in MSS. nonnullis. *GOTHOFREDVS.* Ita præfert etiam Edit Sichard. *RITTER.*

Consortii *Dilatoriam præſcriptionem a Conſtantino M. inuectam, abolet Iulianus Imp.*

I. (a) Imp. Ivlianvs Aug. Secundo. PF. P. (b) Poſt alia.

Explosis (c) atque reiectis præſcriptionibus, (d) quas litigatores ſub obtentu conſortium, ſtudio protrahendæ diſceptationis, (e) excogitare conſueuerunt, ſiue vnius fori omnes ſint, ſiue in diuerſis (f) prouinciis verſentur, nec (g) adiuncta præſentia conſortis vel conſortium, agendi vel reſpondendi iurgantibus licentia pro parte (h) pandatur: Et, amputata * Conſtitutione Conſtantini (i) Patrui (k) mei, quæ *ſuper conſortibus* promulgata eſt, *antiquum ius*, (l) quantum pertinet ad huiuſmodi diſceptationes, cum omni firmitate ſeruetur, vt interruptis artificioſis obſtaculis, poſſidentum aſtutia comprimatur. (m) Dat. III. (n) Non. Sept. Antiochiæ (o) Mamertino, & Neuitta Coss. [362.]

Interpretatio. *Remotis obiectionibus, quibus conſortes ſe ad reſpondendum inuicem excuſabant, (p) vt ſi non in vna prouincia, vel ſub vno Iudice omnes eſſent, dum præſentiam ſuam non ſimul eſſe cauſantur, repetentes (q) videbantur inludere: vnde dilationem hanc remouentes, quam Patruus noſter Conſtantinus conſortibus in hac parte præſtiterat, iubemus ſecundum antiqui iuris ordinem, quicunque pulſatus fuerit, pro ſua parte, vel perſona reſpondeat, nec diutius ſub hac occaſione repetentem differat ille qui poſſidet.*

NOTÆ.

NOTAE.

(a) *L. I. Cod. Iuſt. de conſortibus eiuſdem litis.* Iungenda vero *huic* eſt *lex* 52. *inf. de Decurionibus*, vtpote eodem die, & Conſule data, etſi inſcriptio variet. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Secundus* PP. Orientis ſub Iuliano. v. *Proſopogr.* *IDEM.*

(c) Sic Auguſtinus, quem proferam ad *l. 1. inf. tit. prox. exploſa & conuicta præſcriptio.* Et Symmachus *lib. 10. ep. 52. Obiectu Conſtantinianæ legis exploſa eſt.* *IDEM.* *Expulſis* legit Edit. Sichard. *RITTER.*

(d) *Præſcriptiones* ſunt exceptiones, de quo iam ad *l. 3. ſup. de diuerſis reſcriptis.* *GOTHOFREDVS.* Edit. Sichard. *perſcriptionibus* & ad marginem *obiectionibus.* *RITTER.*

(e) *Deſcriptionis* male in Edit. Sichard. *IDEM.*

(f) Vide *d. l. 52. de decur.* *GOTHOFREDVS.*

(g) *Nec*, pro *non*: vel pro *etiam non*: *IDEM.* *Ne* Edit. Sichard. *RITTER.*

(h) Sua ſcilicet. *GOTHOFREDVS.*

(*) Sequentia omnia recidit Tribonianus, etſi ſuperiora in Codicem ſuum transfuderit: de cuius rei cauſa, mox. *IDEM.* *Et poſtpoſita Conſtitutione* Edit. Sichard. *RITTER.*

(i) *Conſtantini M.* lex hæc nuſpiam occurrit. *GOTHOFREDVS.*

(k) Sic rurſum eum vocat *l. 3 inf. de contrab. empt.* de quo mox. *IDEM.*

P.307 (l) *Antiquum* pariter ius reuocat Iulianus *d. l. 3*, quod a Conſtantino M. pariter abrogatum fuerat, de quo mox. *IDEM.*

(m) Al. *opprimatur.* Sed illud rectius. *IDEM.*

(n) IV. An. Reg. *IDEM.*

(o) Iulianus *Antiochiæ* hoc tempore conſtitutus erat. vide *Chronol.* *IDEM.*

(p) *Dilatabant.* An. Put. *IDEM.*

(q) *Repetenti* Edit. Sichard. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

CONSORTII præſcriptionem dilatoriam, Conſtantini M. conſtitutione inductam, abrogat *hac l.* Iulianus Imp. A. D. 362. Præſcriptionem, inquam, dilatoriam ſeu moratoriam, quæ iam continuo ordine quinta *hoc libro* proponitur: Prima ſcilicet fuit Incompetentiæ, *tit.* 1. Secunda, Propriæ cauſæ, *tit. 2.* Tertia, non impetratæ actionis, *tit. 3.* Quarta, denunciationis non factæ, *tit. 4.* Quinta hæc iam eſt exceptio, *Conſortii* videlicet quam Iulianus *hac l.* antiquat: quam Conſtantinus M. inuexerat: de quo poſtea. Atque hic quidem nexus eſt *huius l. vn. & tituli* cum *ſuperiorib.* cum in Codice Iuſtin. ſtet in cenſu titulorum *communi diuidundo, & familia erciſcunda.* *Conſortes* ſunt, participes quibus res in iudicium deducta communis eſt, quoquo titulo pro indiuiſo: qui Græcis, ac nominatim Æſchyli interpreti, *σύνδικοι* dicuntur, ſeu quibus patrimonium commune eſt, *σύγκληροι* Gloſſis. Sic fratres dicuntur conſortes eiuſdem litis, *l. 31. §. vlt. D. de excuſationib.* Denique *conſortes* ſunt, cum de iudicio agitur, qui ſimul eandem litem mouent, vel mouere poſſint agendo, vel excipiendo, de quo vide adhuc, quæ noto *ad l. vn. inf. ſi petit. ſocius, lib. 10.* & ad *l. 6. inf. de contrab. empt.* Ergo antiquo iure, quod in Digeſtis hodie supereſt, ſi vni conſortium collibuiſſet, poterat is ſine voluntate cæterorum pro parte ſua experiri: & viciſſim vnus ex conſortibus conuentus pro parte ſua defendere ſeſe cogebatur, licet etiam cum omnibus iam lis conteſtata fuiſſet: *l. 44. D. de Iudiciis*: Quare conſors litis pro parte ſua debitorem hæreditarium conuenire poterat: *l. 31. D. de iudiciis.* Item, vnus ex pupillis poſteaquam pubuerat, non exſpectata conſortium ſuorum pubertate tutorem conuenire poterat. *l. 39. §. penult. D. de adminiſt. tutor.* Idemque cernitur in *ſp. l. 9. D. de liberali cauſa.* Firmicus certe quoque ſub Conſtantini extremis, *lib. 5. cap. 4.* *Cum in omnibus cauſis ipſis ſententia proferantur, ac ſine conſortibus litigarint, tunc enim proſperos habebunt euentus in omnibus.* Tandem in homagio quoque ſeu fide præſtanda, ſeorſim ab vno pro parte ſua, eadem æquitas cernitur. Verum id ius a Conſtantino M. (non Conſtantino Iuniore, vt quidam perperam) abrogatum fuiſſe, teſtatur Iulianus *hac leg.* cuius conſtitutionis nulla præterea alibi mentio, aut veſtigium mihi occurrit. Conſtantinum certe conſortibus duo inſuper alia priuilegia contuliſſe comperio, quale illud eſt quod continetur *l. 1. inf. ſi petitionis ſocius*: Item illud quod memoratur & aboletur *l. 6. de contrab. empt.* Huic etiam iuri ſimile eſt quod in Britannia minore olim obtinebat, quodque *Fimport* dicebatur, de quo vid. *conſuetud. Britann. art. 153.* & *ibi* Argentræum.

Abrogatum vero ius antiquum, vt quidem puto, eo caſu *ῥητῶς*, ſi in diuerſis prouinciis conſortes verſarentur, puta vt tum conſortii præſcriptioni locus eſſet: neque enim, vt hactenus creditum, indiſtincte ius vetus a Conſtantino M. abrogatum fuit, ſeu præſcriptio conſortii inuecta, verum ſub ea quam dixi diſtinctione, vt ex *hac l.* colligere licet: vbi Iulianus diſtinctione iſtam tollit, *ſiue vnius fori omnes ſint, ſiue in diuerſis prouinciis verſentur*: & Interpretatio quoque habet, ibi, *vt ſi non in vna prouincia vel ſub vno Iudice omnes eſſent*: Imo & argumento aliquo *leges 52. de Decurionibus*, quæ huic noſtræ iungenda eſt, etſi ad alium ea emiſſa ſit: ibi ſcilicet ſtatuitur, vt incolæ, etſi iam ALIBI Decuriones ſint, ad aliam nihilominus Curiam ratione incolatus vocari poſſint, non tamen ratione nudæ poſſeſſionis. Proinde hoc caſu nouum a Conſtantino M. præſcriptionis ſeu dilationis *ἀναβολῆς* genus inductum fuerat, puta vt ſi vnus ex conſortibus illis ageret, *Quod ageret non adiuncta perſona conſortis*: viceuerſa, ſi vnus ex conſortibus vel poſſeſſoribus conueniretur, *Quod conſortes haberet.* Verum id a Iuliano nunc abrogatur; ac nominatim in poſtrema ſpecie rei videlicet ſeu poſſeſſoris conuenti, vt ex *fine legis* colligitur, ibi, *poſſidentum aſtutia comprimatur*, Veteri iure reuocato: vt alias ferme Iulianus proprio quodam inſtituto veterum Legum recentator fuit, abolitis Nouis, quæ latæ fuerant, ſiue a Conſtantino M. ſiue a Conſtantio, quibus ipſe odium indixerat ſecundum Chriſtum, (& vt in illo erat *χι* & *κάππα*) Quod præter aliarum Legum complurium argumenta, exerte docet Libanius *Oratione 10. in Iuliani necem, p. 297. 298. ed. Morell.* *Ἀλλὰ μὴν νόμους βασιλείοις*

θεῖναι μὲν ῥᾴδιον· ἔξεστι γάρ. συμφέροντας δὲ οὐ ῥᾴδιον· φρονήσεως γὰρ ἤδη τοῦτό γε: ὁ δὲ τοιούτους μὲν ἔθηκεν οἷς εὗρεν, ὥστε μεγάλα τοὺς πρὸ τούτων γενομένους ἀνθρώπους ἐζημιῶσθαι: τοὺς δὲ τούτοις μὲν ἐοικότας ΠΑΛΑΙ ΚΡΑΤΟΥΝΤΩΝ, ΛΕΛΥΜΕΝΟΥΣ δὲ αὐθαδείᾳ δυνάστου, πάλιν κυρίους ἀπέφηνε. τὸ τοῖς εὖ ἔχουσι συμφέρεσθαι, τοῦ μάτην τῶν κειμένων ἐπιλαμβάνεσθαι, κάλλιον εἰς φιλοτιμίαν ἡγούμενος. id eſt: *Veruntamen leges Regibus conſtituere facile eſt, (ſed enim integrum eſt.) at conducibiles non itidem facile eſt; namque iſtud plane prudentiæ munus eſt. Hic vero tales conſtituit quales inuenit, ita vt homines ante hunc nati grauem acceperint iacturam: ſed pares his leges quæ iamdudum inualuerant, Principis ſuperbi peruicacia ſolutas, denuo ratas declarauit: cum multo præclarius ad gloriæ ſtudium eſſe cenſeret, recte ſancitis conſerre, quam fruſtra culpare conditas, iiſque temere derogare.* Ac nominatim litium terminandarum ſtudio *hanc leg.* tulit Iulianus, quod eius ſtudium teſtantur complures aliæ eius Leges, de quo in *Chronico Theodoſiano:* imo ſtudium eius in Dilationibus iudiciariis reſcindendis, nominatim memorat incertus Auctor, apud Suidam *in Vit. Iulian.* Ἐπὶ τὸν Ἰουλιανὸν πολλαὶ δίκαι ἐχώρουν χανδὸν ἐμφορουμένων τῶν ἀνθρώπων τῆς δικαιοσύνης τοῦ κρίνοντος. ΑΝΑΒΟΛΑΙ τε οὐκ ἦσαν ἐπ' αὐταῖς ὅσαι νόμιμον ἐκ τῶν συνήθων γραμμάτων τὸ ἄδικον ἴσχυσαν εἰς βοήθειαν τῶν ἀδικούντων καὶ προειληφότων, ἀλλ' ἢ παραχρῆμα ἔδει τὸ ἴσον ἐλέγχεσθαι κατὰ φύσιν, ἢ τὸ μέλλον καὶ διωθούμενον εἰς τὸν χρόνον ὕποπτον ἦν. *Ad Iulianum multæ cauſæ deferebantur, quod homines affatim illius iudicis æquitate fruerentur. Neque enim dilationibus eiuſmodi locus erat, quæ lege ſancitam e conſuetis ſcriptis haberent iniquitatem, & hominibus iniuſtis alienaque detinentibus auxiliarentur; ſed aut ſtatim æquitas naturæ conſentanea demonſtranda erat, aut mora & procraſtinatio ſuſpecta habebatur.* Exhibent & hoc eiuſdem Iuliani inſtitutum leges aliæ, puta *lex 29. 30. 31. infr. de appellationib. lex 1. infr. de cognitorib. & procurator.* Et poſt Iulianum tamen id ius in Gallia non vſquequaque obtinuiſſe Sidonii Apollinaris æuo, patet ex iis quæ ſcribit *lib. 4. ep. 24. Non eſt,* inquit, *cur dicere incipias: Habeo conſortes, necdum celebrata* DIVISIO *eſt; auarius conſtat me eſſe tractatum quam* COHÆRENES, *frater & ſoror ſub annis adhuc tutelaribus ſunt, ſorori necdum maritus, fratri necdum Curator, Curatori necdum ſatiſdator inuentus eſt. Quod quidem totum creditoribus bene, ſed malis dicitur.* Sidonius Apollinaris igitur agnouit *præſcriptionem* P.108 *conſortis* iure creditoribus obiici: Contra, lex hæc Iuliani a Papiano probata fuit *tit. vlt. Reſponſorum,* ſaluis ſcilicet actionibus & exceptionibus ſuis, quem ſcriptorem ſeu Iuriſconſultum ſub Regibus Francorum Burgundiæ imperantibus vixiſſe, *alibi* probo.

Rationem porro huius præſcriptionis Conſortii iure exploſæ hanc admitto, quod non debeat alterius colluſione vel inertia alterius ius corrumpi, vt eleganter ait, (reſtitutis in hunc modum verbis) Gaius in *l. 9. D. de liberali cauſa:* tum quia præſentium ius diſcerni & æſtimari poteſt, vt Papinianus *l. 44. D. de iudiciis,* loquitur: & retro abſenti ius ſuum illæſum ſeruari.

Cæterum notandum, Tribonianum priore *huius l.* parte retenta, poſteriorem, in qua Conſtantini, eiuſque conſtitutionis mentio fit, reuocaſſe: ſiue quia prioris ſententia per ſe perfecta eſſet: ſiue quia Iuliani aduerſus Conſtantinum M. animi indicium hoc, & veſtigium ſuppreſſum voluit: Conſtantinum M. inquam: nam de hoc lex hæc accipienda eſt, cum *patruum* eum vocet: pater quippe Iuliani Conſtantini M. frater erat, nomine Conſtantius: ergo Conſtantinus M. patruus eius, quomodo *hic* eum vocat. & rurſum *l 3. inf. de contrah. empt.* vbi alteram eiuſdem Conſtitutionem abrogat. Vt proinde erratum ſit Mornacii nuperi ſcriptoris, qui de Conſtantino Iuniore id accepit, (qui Iuliani patruelis fuit, non patruus) atque adeo ſomnia neſcio, quæ ſibi fingit de Conſtantino Iun. conſortis impatiente. De Iuliani alioquin in Conſtantinum, eiuſque res, geſtaque, animo, plura alibi.

DE
TEMPORVM CVRSV
ET REPARATIONIBVS DENVNTIATIONVM. (a)
TITVLVS VI.

Abeſt & *hic titulus* a *Codice Iuſtinianeo*, propter Denuntiationes videlicet ſublatas.

(a) De Reparationibus appellationum eſt *lib. 11. tit. 31.* quem cum hoc omnino contendi ſeu conferri oportet: eſt enim omnino ſimilis. Multa vero huius Reparationis mentio apud Symmachum, qui & *Nouationem* vocat, *lib. 10. ep. 45.* quomodo & *l. vlt. h. t. Tempora renouari* dicuntur.

PARATITLON.

TEMPORIS, (certi ſcil.) curſum, nam ita vocatur *Rubr. & l. 3. 4. h. t.* poſt litis denunciationem, vel editionem Reſcripti factam, ad litem ipſam conteſtandam vtrique parti conceſſam fuiſſe, paratitlon *tit. 4.* docuit: quo Lectorem remitto. Huius rei effectus erat, vt ſi alterutra pars intra illum litis terminum, *l. 4. h. t.* rationes ſuas non expreſſiſſet, vel allegationes ſuas non propoſuiſſet, temporis præſcriptione ſubmoueretur: quod dicebatur, *lapſum temporis incurriſſe: l 2. hoc tit.* ſeu negotium ipſum temporibus exemptum fuiſſe: *l. 1. hoc tit.* vnde & *cauſæ lapſus,* Symmacho, *lib. 10. ep. 45.* Et quandoque tamen indulgentia Principis redintegratio præſtabatur, *l. 1. h. t.* curſus temporis reparabatur, *l. 3. h. t.* vnde Reparatio-

parationes denunciationum, *Rubr. h. t.* tempora renouabantur, *l. vlt. h. tit.* puta, ſi neceſſitate, vel caſu aliquo id accidiſſet: *l. 1. h. t.* vel ſi alter ex litigatoribus in lite defunctus fuiſſet: *l. 3. h. t.* Non etiam, ſi cognitoris negligentia ſeu deſidia dies exiiſſet, cum litigator ſæpius eam interpellaſſet: hoc enim caſu non tempora reparabantur, verum Iudex litem ſuam faciebat: *l. 2. hoc tit.* Reparato porro curſu, intra quatuor menſes iudicantis arbitrium, non vltra, litigatoribus præberi oportebat: ſic vt poſt ſecundum hunc lapſum, nulli amplius reparationi locus eſſet. *d. l. 1. h. t.*

P.109. ## ITERATO, *ſeu Bis in eadem cauſa reparationem peti, Reſcriptoque concedi non poſſe.*

I. (a) Imp. Conſtantinus Aug. Iuliano (b) V.C. Præſidi Tarraconenſi. (c)

CVM (d) ſemel negotium (e) vel neceſſitate, vel caſu, temporibus fuerit exemptum, (f) ac poſtea per indulgentiam (g) Clementiæ noſtræ redintegratio præſtetur, intra quatuor (h) menſes Iudicantis arbitrium, non vlterius, (i) litigatoribus præberi (k) oportet, etiamſi per obreptionem aliquid a nobis iterata ſupplicatione meruerit. (l) Dat. Pridie Non. Maji, Viennæ, (m) Sabino (n) & Rufino Coſs. [316.]

INTERPRETATIO. *Quando aliqua cauſa, neceſſitate intercedente vel caſu, promiſſum* (o) *tempus exceſſerit, & principali beneficio eam litigator meruerit reparare, non amplius ad definiendum* (p) *negotium Iudices, quam quatuor menſes litigatoribus præſtent. Quibus exactis, etiamſi aliud Dominorum beneficio* (q) *obtinuerint,* (r) *nullatenus audiantur.* (s)

NOTAE.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* propter Denunciationes ſublatas, quo *hic titulus* quoque pertinet. Eius meminit Symmachus *lib. 10. ep. 52.* GOTHOFREDVS.

(b) Al. *Iulio Vero* in MSS. nonnullis, vt adnot. in *Cod. Til.* & vidi in Reg. & And. in Put. proxime *Niſio Virio.* IDEM. Cod. Wurceb. *Iulio Vero.* RITTER.

(c) Præſidem Tarraconenſem nota. GOTHOFREDVS.

(d) *Si cum* legitur in Edit. Sichard. RITTER.

(e) Primæ Inſtantiæ: ad reparationes enim ſecundæ inſtantiæ pertinet *lib. 11. tit. 31. de Reparationib. appellation.* GOTHOFREDVS.

(f) *Exceptum* Edit Sichard. RITTER.

(g) Supplicationis remedio, reſcripti humanitate, extra ordinem Symmachus *d. epiſt. 52.* GOTHOFREDVS.

(h) Idem in reparatione appellationis, *l. vn. inf. ſi pendente appell.* vbi dicam, v. & Symmachum *lib. 10. ep. 32.* IDEM.

(i) Imo v. *l. 2. inf. de reparat. appellat.* IDEM.

(k) *Præbere.* in An. R. in Cuiac. *pateat.* IDEM. *Pateat* etiam Edit. Sichard. RITTER.

(l) *Meruerint:* vt habent MSS. nonnulli. GOTHOFREDVS. Habet & ita Cod. Wurceb. RITTER.

(m) Inde *Arelatum* Conſtantinus conceſſit, v. *l. 5. 6. inf. de appellationibus.* Dixi in *Chronico huius anni.* GOTHOFREDVS. *Vianæ* eſt in Cod. Wurceb. RITTER.

(n) *Seuero* C. Til. GOTHOFRED. *Ambroſio & Rufo* Edit. Sichard ſed ad marginem *Sabino & Rufino.* RITTER.

(o) *Præmiſſum* Cod. Wurceb. *permiſſum* Edit. Sichard. & Cuiac. RITTER.

(p) *Finiendum* in Edit. Sichard. & Cuiac. IDEM.

(q) *Beneficium* edit. Cuiac quod & ad marginem Sichard. notatur. IDEM.

(r) *Obtinuerit* Cod. Wurceb. & edit. Sichard. IDEM.

(s) *Auditur* Cod. Wurceb. *audiatur* edit. Sichard. IDEM.

COMMENTARIVS.

QVATVOR MENSIVM induciæ, reparata ſemel denunciatione, de qua iam ſatis, *in Paratitlo* ad litem conteſtandam, nulla poſtea amplius reparationis ſpe reliqua, hac Conſtantini M. conſtitutione conceduntur: pariter vt *l. vn. inf. ſi pend. appel. mors interv.* quæ lex cum *l. 3. infra h. t.* iungenda eſt. Cuius rei meminit quoque Symmachus *lib. 10. ep. 52.* vbi etiam huius conſtitutionis occaſione de quæſtione illa

illa & ſpecie ad Principem refert, quæ ad l. prox. pertinet. *Num reparato ſemel extra ordinem Principis indulgentia temporum curſu, ſi non vitio impetrantis, ſed per cognitorem quatuor menſes exierint, ſecundus hic lapſus reparare poſſit:* de qua quæſtione ad legem *proximam* dicetur. Verba Symmachi, huius conſtitutionis mentem plene exprimentis, hæc ſunt: *Muſa* (inquit) *multis prouocationibus, variiſque tracta iudiciis, intra metas iuſti temporis nequiuit exequi propoſitas actiones: vt res monebat, amiſſum beneficium remedio ſupplicationis integrauit. Sed idem mulierem caſus etiam Reſcripti humanitate fraudauit; Siquidem* MENSIVM QVATVOR *dilata curriculis, ſummo die temporis impetrati excidit: Cognitorem namque* (ita hunc locum reſtituo) *Succeſſor adueniens, præmiſſo interdicto, poteſtate priuauerat. Poſthac, cum vellet infelicem cauſæ lapſum reparatione ſarcire, obiectu legis* CONSTANTINIANÆ, *exploſa eſt, quæ extra ordinem temporibus indultis, longiorem negauit excurſum. Secuta eſt prouocatio iudicatum, vbi ventum ad ſacræ ſedis examen, eadem Conſtitutio a Fauſtino hærede Acholii curatoris rurſus ingeſta eſt. Pars procuratoris, cui actiones Muſa mandauerat, non ſuo vitio cauſam cecidiſſe, temporibus approbabat. Ad hoc parentum Numinei veſtri Diuorum Principum protulit ſanctiones, quæ inter reliquas exceptiones reparationem iurgantibus tribuunt, ſi per Cognitorem cauſa labatur.* Et mox: *Cum igitur & in* CONSTANTINIANA *lege* (ſic enim & hic legendum, non *Conſtantiana*, vt & ſuperius *Conſtantiniana*, non *Conſtantiana*) *quæ reparatio adimitur temporibus extra ordinem datis, caſus iſte* CESSANTIS *Diſceptatoris non ſit exceptus, & recentiora ſcita Diuorum Principum cunctis negotiis reparatione ſubuenerint, ſi forte a Iudice deſerantur; facilis in alteram partem iſſe non potui.* Hactenus Symmachus. Eodemque pertinet & hic alter Auguſtini locus, contra Donatiſtas *poſt Collationem tom. 7. cap. 25. Quanto pretio emere poſſemus, quod ipſo timore turbati, redire auſi ſunt etiam ad illius temporis præſcriptionem, vbi dixerunt, lapſam iam eſſe cauſam, &* QVATVOR MENSIBVS *euolutis, agi iam omnino non poſſe.* Et mox: *Reuocatur exploſa & conuicta præſcriptio, diem cauſæ agendæ iam tranſiiſſe clamatur.* Ergo ſecundum lapſum reparari non poſſe definit *hac l.* Conſtantinus M. de quo ipſo vid. & *leg. vn. inf. de ſecundo lapſu.*

Porro cauſæ, ex quibus cauſæ reparatio concedebatur, hæ *hac l.* notantur, (quæ & ipſæ in reparationibus appellationum obtinent, vt ex *tit. de reparation. appellat.* apparet.) Puta, ſi neceſſitate vel caſu tempora præſtituta, ſeu, (vt loquitur Symmachus *lib. 10. Ep. 45.*) dies legitimus exceſſerit; *neceſſitate*, inquam, quam Iudex vel litigator differre non poteſt, *l. vlt. de reparat. appell.* eaque vel publica, *l. 3. d. t.* puta actuum publicorum occupatione *d. l. vlt.* vel Reipubl. interueniente negotio, *l. 2. eod. t.* vel priuata, veluti ſi copiam litigatori ad iudicia veniendi hoſtis obſepſerit, *l. 7. d. t.* vel ſi valetudine, morbo ſontico, tempeſtate, aut vi fluminis prohibitus, vel a Magiſtratu retentus fuerit; quæ ipſæ legitimæ olim deferendi vadimonii (in cuius locum denunciatio ſucceſſit, teſte S. Aurelio Victore) cauſæ fuerunt. Hinc illa lex XII. Tab. *tabula 2. l. 2. Extra quam, ſi morbus ſonticus, votum, abſentia Reipubl. ergo, aut ſtatus dies cum hoſte intercedat: nam quid* P.mo. *horum ſuat vnum Iudici arbitrone reoue, eo die diffenſus eſto:* caſu, puta ægritudine Iudicis, *l. 2. inf. de reparat. appellat.* aut occupatione, *l. 4. eod. tit.* Adde, & ſi Iudex ſucceſſorem accepit, ſeu ſucceſſor adueniens cognitorem præmiſſo interdicto poteſtate priuauit, vt apud Symmachum *dicto loco:* Vbi quæri poteſt, quid ſit *præmiſſo Interdicto?* Putet quis morem illum ſignificari, quo ſucceſſor notum faciebat aduentum ſuum deceſſori, & quidem poteſtate priuato, ne in officio pergeret: Cui adfine eſt, quod & cæteroquin olim Prouinciæ Rector *Edictum* de aduentu ſuo deceſſori ſuo mittebat, ſignificabatque qua die fines prouinciæ eſſet ingreſſurus: *l. 4. §. 3. 4 D. de off. Proconſul.* alioquin in aduentu ſucceſſoris ius dicebat, *l. 10. D. eod. tit.* Verum, malim ego id interpretari de Imperatoris literis, & interdicto, quo Iudex officio priuatur ſeu interdicitur; quod ſane præmittebatur, ſucceſſore ei deſtinato.

De IVDICIS *pœna, cuius culpa temporis lapſus contigit.*

II. (a) Idem A. ad Felicem Præſidem Corſicæ. (b) Poſt alia.

SI petitores probauerint, interpellantes (c) ſe ſæpius eſſe dilatos, atque ita lapſum (d) temporis incurriſſe per negligentiam (e) atque deſidiam Grauitatis (f) Tuæ, audientiam differentis, indemnitas petitorum pro modo litis, quæ in altercationem (g) fuerit adducta, de tuis facultatibus ſarciatur. (h) Dat. † IIII. (i) Kal. Nouemb. (k) Sirmio, Conſtantino Aug. V. & Licinio Cæſ. Coss. [319.]

INTERPRETATIO. *Si repetentem Iudex per negligentiam vſque eo diſtulerit, vt cauſam ſuam tranſactis legitimis temporibus perdat, omnia quæcunque in illius iudicio iuſte potuit (l) vindicare, ei de ipſius Iudicis facultatibus, habita æſtimatione, reddantur.* (m)

NOTAE.

(a) *Lex 2. Cod. Iuſt. de pœna Iudicis qui male iudicauit*, hinc deformata eſt. Memorat autem eam, ſimulque confirmat Valentinianus. *l. vn. infra de ſecundo lapſu.* GOTHOFRED.

(b) *Corſicæ* Præſidem nota. Male *hic* in An. Pur. *Tuſciæ*. IDEM.

(c) *Interpellato* Edit. Sichard. male. RITTER.

(d) *Labſum* Cod. Wurceb. & paullo poſt *neglegentiæ*, quomodo & vbique *quattuor aliue* &c. IDEM.

(e) V. &

(c) V. & *l. 6. ſup. de Iuriſdictione.* faſtidio vel gratia, *d. l. 6.* *GOTHOFREDVS.*

(f) *Grauitatis* titulos Præſidi ſeu Rectori prouinciæ tributus MSS. nonnulli *hic* ita habent. *Grauitate Tua audientiam præbente. IDEM.* Cod. Wurceb. *grauitate tua audientiam differente*, quæ lectio videtur accuratior. *RITTER.*

(g) *Altercatione* Cod. Wurceb. ſunt enim lineolæ ſuperinductæ vocabulis ſæpenumero vetuſtate obliteratæ. *IDEM.*

(h) *Sarcitur.* ita MSS. nonnulli. *GOTHOFREDVS.* Et ita legitur in Cod. Wurceb. *RITTER.*

(i) VIII. ita MSS. omnes, & Codex Iuſtin. *d. l. 2.* & ita adnot. ad marg. Cod. Cuiac. *GOTHOFREDVS.* Cod. Wurceb. *data VIIII. Kal. Nouemb. RITTER.*

(k) MS. nonnulli *Decembr.* *GOTHOFREDVS.* Ad marginem Edit. Sichard. notat. *Nou. Iul. Firmio. RITTER.*

(l) *Poteſt* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(m) *Reddatur* male in Edit. Sichard. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

IVDICIS NEGLIGENTIA atque deſidia, culpa denique Iudicis, legitimo tempore, quod poſt denunciationem ad litem conteſtandam præfinitum eſt, elapſo, litem a Iudice ipſo ſarciri iubet *hac l.* Conſtantinus M. negligentia inquam ſeu deſidia Iudicis, vel vt loquitur *lex 6. ſup. de Iuriſdictione* faſtidio vel gratia cognitoris: *Sarciri* inquam, id eſt, litis in actionem deductæ æſtimationem actori præſtari, ſi is interpellans ſæpius dilatus fuerit: Iudicem denique ſi eius culpa, ſiue primo, ſiue ſecundo lapſu cauſa labatur, ſeu vt *hac l.* dicitur, ſi petitor lapſum temporis incurrerit. Quam Conſtantini M. conſtitutionem memorat ſimul & confirmat Valentinianus Sen. *l. vn. inf. de ſecundo lapſu.* cuius hæc verba ſunt; *Si culpa Iudicis gemino lapſu cauſa fuerit euoluta, iuxta Diui Conſtantini præceptum, ipſe ad redhibitionem eius æſtimationis quanto res valet, de qua iurgium eſt, debet adtineri.* Non igitur denunciatio vel reparatio ita lapſa hoc caſu reparabitur; quæ certe repararetur, ſi per Iudicis non culpam, ſed ægritudinem aut mortem cauſa labatur; vel ſi ſucceſſor ei datus, quod *ex διαςολῆς ex hac leg. & l. vn. inf. de ſecundo lapſu* ſatis colligi poſſet. Verum expreſſa inſuper de hoc eſt Valentiniani lex ad Symmachum P. V. patrem Epiſtolographi, puta *l. 2. inf. de repar. appell.* quam Valentiniani conſtitutionem memorat Symmachus filius eius, & ipſe P. V. *lib. 10. ep. 52. ad Valentinianum Iuniorem*, verbis quæ conſignaui *ad leg. ſuperior.* Vbi mirum, Symmachum hæſitare potuiſſe in re tam clara, tamque aperta *Exceptione:* vt ipſemet eam vocat.

Cæterum æſtimationem litis hoc caſu noſtro actori a Iudice ſarciri, præſtarique vult *hac l.* Conſtantinus M. quam Valentinianus Iun. fiſco inferri voluit, in *ſp. d. l. 6. ſup. de Iuriſdictione.* Quomodo vero hanc leg. Tribonianus interpolauerit, & ad Iudicem, qui pretio vel gratia perperam iudicauit, traduxerit; videnda eſt *lex 2. Cod. Iuſt. de pœna Iudicis qui male iudicauit*, quæ hinc deformata eſt.

MORTVO *alterutro ex litigatoribus, cauſam reparari oportere.*

III. (a) Idem A. ad Baſſum PF. V. (b)

ALTERO (c) ex litigatoribus in lite defuncto, curſum temporis reparandum eſſe, latis (d) iam dudum Legibus (e) continetur. Dat. XIII. (f) Kal. Iunii, Sirmio, Criſpo II. & Conſtantino II. C. (g) Coſs. [321.]

INTERPRETATIO. *Si vnus ex litigatoribus, ſiue pulſatus, ſiue petitor,* (h) P.III. *intra conſtitutum per* ſcripturam (i) *tempus* (k) *de hac luce fortaſſe defecerit, tempora quæ fuerant ſtatuta,* (l) *ſucceſſoribus renouentur.*

NOTAE.

(a) Abeſt & *hac lex* a *Cod. Iuſt.* cauſa iam ſæpius indicata. Iungenda vero huic eſt lex vn. *inf. ſi pendente appell. mors interuenerit.* Concordat tandem *huic legi*, lex proxima 4. *GOTHOFREDVS.*

(b) *vg. PF. P.* quomodo etiam habent MSS. nonnulli: neque enim in veteri Notitia Præfectorum Vrbis hoc anno 321. Baſſus Pr. V. memoratur, verum Valerius Maximus: idemque error admiſſus *d. l. vn. ſi pendente appellat. & l. 3. de maleficis. l. 1. de legitim. hæredit. IDEM.* Accurate legit Edit Sichard *Baſſum PF. P. RITTER.*

(c) Alterutro, ſiue pulſatus, ſiue petitor is ſit, vt Interpres recte. *GOTHOFREDVS.*

(d) *Datis* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(e) *Leges* de reparando curſu temporis, alterutro ex litigatoribus in lite defuncto, iam dudum latæ ante A. D. 321. *GOTHOFREDVS.*

(f) MSS. nonnulli XVI. *IDEM.* *XII.* ad marginem edit. Sichard. *RITTER.*

(g) Abeſt litera *Cæſaris* dignitatem ſignificans a Cod. Wurceb. Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(h) *Petitus* Cod. Wurceb. & in margin. edit. Sichard. *repetitor. IDEM.*

(i) *Præſcriptamque.* Ita & recte in Cuiac. edit. *GOTHOFREDVS.* Et ita legitur in edit. Sichard. *RITTER.*

(k) Verba *de hac luce* abſunt a Cod. Wurceb. *IDEM.*

(l) *A ſucceſſ.* Edit. Sichard male. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

MOATVO alterutro ex litigatoribus, curſum temporis reparandum eſſe ſeu renouandum ſucceſſoribus (vt recte Interpres) veteribus iam legibus iamdudum latis (quæ quidem alibi non occurrunt) definitum ait Conſtantinus M. *hac leg.* quod & *l. proxima* firmatur, Conſtantii ſcilicet filii eius, conſtitutione. Hoc inquam ita memorat *hac l.* Conſtantinus, quæ pars eſt prolixioris Conſtantinianeæ Conſtitutionis, vnde deſumpta eſt quoque *lex vn. inf. ſi pendente appellatione mors interuenerit*, quæ proinde huic coaſſanda venit: vbi etiam idem iuris ſtatuitur; porrigiturque ad iudicium ſecundæ inſtantiæ. In huiuſmodi porro reparatione integros quatuor menſes innouari, nouaque tempora prorſus prorogari oportere, definit Conſtantinus *ea ipſa l. vn.* (pariter vt definierat iam *l. 1. ſup.*) vbi de eo dicam plenius. Cæterum ait lex diſerte, ALTERO *ex litigatoribus in lite defuncto*: pariter vt totidem verbis, *d. l. vn. ſi pend. appell.* quæ huic coniungenda eſt: Nempe obtinet hæc lex & in petitore ſeu actore, & in poſſeſſore ſeu reo: puta, vt mortuo hoc vel illo, ſucceſſoribus eius tempora reparentur: quod etiam Interpres *hic* recte notauit, *ſiue pulſatus*; inquit, *ſiue petitor*. Et de eo tamen poſtea apud Symmachum P. V. ſub Valentiniano Iun. dubitatum A. D. 384. vel 385. oſtendit eius relatio, ſeu conſultatio *lib. 10. ep. 45.* quæ ad huius legis argumentum omnino pertinet. *Theodorus*, inquit, *ex-Protectore* (*al.* ex protectoribus) *ab Anniana quadam in re ſua procurator creatus, iampridem clariſſimo atque emendatiſſimo Viro Cupraſio*, (*al.* Eupraxio) *vrbanis tribunalibus* (*al.* tribulationibus) *præſidente, Flauianum quendam* DENVNCIATA LITE *pulſauit: ſed diem legitimum* CAVSÆ LAPSVS *exceſſit: Longo interuallo petita a me reparatio, cum partes ad neceſſariam contraxiſſet examen, poſt multas allegationes, quas iudicia vt inualidas reſpuerunt, orta præſcriptio eſt, qua aſſereret,* NOVARI TEMPORA POSSESSORE MORTVO *debuiſſe: Nam conſtabat, non modo Flauianum, qui propoſitam Legibus quæſtionem primus exceperat, ſed etiam* SVCCESSOREM *eius finem feciſſe viuendi. Adhuc præmiſſa eſt* LECTIO (id eſt, recitatio ſeu textus Legis & ſanctionis: v. quæ dixi *ad. l. vn. ſup. de reſponſis Prudentum.*) *veluti probatur indiciis,* NOVATIONEM *tantum petitoris hæredi eſſe decretam. Quod verbo quidem aſſertum, ſed ſanctionibus non probatum, contraria Legis recitatione compreſſum eſt. Secutus igitur ſcita manifeſta, & nullis Principum vacuata reſponſis, ceſſare proceſſum negotii iudicaui: cum lis alteri denunciata, aliam perſonam temporibus exactis tenere non poſſit. Tunc oblatis prouocationis etiam* NOVATIONIS *libellis, ſuſpenſa ſententia: Cuius meritum Perennitas veſtra, lectis geſtis ac refutatoriis cohærentibus, æſtimabit. Ego in referendo prolixus eſſe non debui, cum pene in ipſo actionum veſtibulo repulſa legibus cauſa conſtiterit.* Vbi vides, quam omnia egregie cum *hac leg.* conueniant: ſic vt quod de contrariæ Legis recitatione memorat Symmachus, qua apud ſe oſtenſum ait, vtriuſque litigatoris hæredibus temporum curſum reparari oportere, de *hac ipſa* forte lege noſtra, & *d. l. vn. ſi pend. appell.* accipiendum ſit, vel de alia ſimili. Nam diſerte in *vtraque Lege* dicitur ALTERO (id eſt, alterutro) *ex Litigatoribus in lite defuncto*. Et lex *proxima 4. inf.* quæ Conſtantium Auctorem habet, id ipſum quoque in theſi ponit; *Si quis* IVRGANTIVM inquit *ante litis terminum vltimum diem obierit*, &c. etſi legis illius hypotheſis verſetur proprie in petitore qui deceſſiſſet: vt oſtendunt illa; *Ita tamen vt ea res non lateat* POSSIDENTEM: Cuiuſmodi forte hypothetica conſtitutione nitebantur illi apud Symmachum, qui petitoris tantum hæredi nouationem decretam eſſe, decernique poſſe contendebant. Quo exemplo iam ſcire poſſumus, quantum interſit hypotheticas conſtitutiones ita expendere, vt ne ideo ad alios caſus & perſonas eadem æquitate nixas, non extendi eas poſſe arbitremur.

A QVO TEMPORE, *mortuo litigatore, curſus temporis reparari debeat.*

IIII. (a) Impp. Conſtantinus & Conſtans AA. (b) ad Acindinum PF.P. (c)

SI quis Iurgantium (d) ante litis terminum vltimum diem (e) obierit, non, vt ante ſtatuimus, (f) a decedentium primo die curſus (g) temporis obſeruari oportet, ſi ſucceſſor ligitimæ ætatis ſit, ſed ex die petitæ bonorum poſſeſſionis, vel aditæ hæreditatis ei tempora renouari, (h) ita tamen, vt ea res non lateat poſſidentem, nec (i) damnum aut fraudem tempori faciat, pertentetur. (k) Quod ſi ſucceſſor minoris ætatis ſit, poſtquam datus tutor ſiue curator ſolennia ſuſceptæ definitionis (l) impleuerit, tempus dinumerari (m) conueniet. Dat. & PP. VI. Kal. Ianuar. Antiochiæ. (n) Vrſo & Polemio Coss. [338.]

INTERPRETATIO. *Si quis de litigatoribus ab hac luce diſceſſerit, hære-*
P.112. *di eius non ex die qua ille defunctus eſt, ſed ex quo hæreditatem acceperat, actionis tempora, quæ auctori ad litem conſtituta fuerant, renouentur: ita tamen, vt fraus tempori, ex quo res eſt poſſeſſa, non fiat, ſed ſciat ſe rem tenere, qui petitur. Quod ſi hæres in annis ſit minoribus conſtitutus, tutori vel curatori ex eo tempora ſupputentur, ex quo pro minore firmam perſonam defenſionis accepit, & rem tenuit.*

NOTÆ.

NOTAE.

(a) Abeſt & *hac lex* a *Cod. Iuſtin.* indicata iam ſæpius ratione; propter denunciationes ſublatas. *GOTHOFR.*

(b) Reponendum *Imppp. Conſtantinus*, CONSTANTIVS, *& Conſtans*; addito videlicet eius, qui reuera huius leg. Auctor eſt, nomine, v. *Chronol. IDEM.*

(c) Al. *Acyndinum* in C. Til. *Aquindinum* de hoc *Acindino PP. Orientis* ſub Conſtantio. vid. *Proſopogr.* Symmachum *lib.* 1. *ep.* 1. vbi diſerte eum PP. Orientis fuiſſe ait.

Aurora in populis Regum Prætoria rexi.

Auguſtinus quoque 1. *de ſermone Dei in monte*, vbi *Antiochiæ* meminit, vbi Acyndinus erat: quod *huius l.* ſubſcriptioni ennuenit: *Sicut Antiochia*, inquit, *factum eſſe perhibetur ante* 50. *ferme annos*, *Conſtantii temporibus. Nam Acindynus tunc Præfectus, qui etiam Conſul fuit, cum &c. IDEM.*

(d) Et ſic alteruter litigantium, de quo *ad l. ſuper.* etſi ſpecies *huius leg.* in petitore ſit ponenda, vt docent illa, *Vt eu res non lateat poſſidentem. IDEM.*

(e) *Ultimo die* Edit. Sichard. male. *RITTER.*

(f) Lex Conſtantii: quam alibi non reperio. *GOTHOFREDVS.*

(g) *Curſum*, in nonnullis. *IDEM.* *Curſu* Cod. Wurceb. ſed videtur lineola ſuperinducta deleta. *RITTER.*

(h) *Renouari*, quod alias *reparari*: ſic & apud Symmachum *lib.* 10. *ep.* 45. *nouari* & *nouatio*, pro reparatione. *GOTHOFR.* *Renouabit* male in Edit. Sichard. *RITTER.*

(i) *Nec clam vt fraudem tempori faciat, pertentetur*: ita in MSS. nonnullis. *GOTHOFREDVS.* Notata etiam hæc lectio ad marginem edit. Cuiac. Cod. Wureeburg. *nec clam aut fraudem aut tempori faciat pertemptetur. RITTER.*

(k) *γρ. Pertentator* vel *retentator* potius, id eſt poſſidens, de quo mox. *GOTHOFREDVS.*

(l) *γρ. Defenſionis*, quod & res imperat, & interpres quoque habet: & ad *marg. Cuiac. edit.* adnotatum. *IDEM.*

(m) *Denumerari* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(n) *Antiochia* hoc tempore fuit tam Conſtantius, de quo v. *Chronol.* vnde *Datu* hæc lex Antiochiæ: quam Acindynus, vnde *PP.* quoque *Antiochiæ* hæc lex, quæ ad eum data. *GOTHOFREDVS. PP.* abeſt ab edit. Sichard. vbi & alter Conſul *Pulemius* & ad marginem *Paullinus* male dicitur, de quo vid. *Chronolog. RITTER.*

COMMENTARIVS.

MORTVO alterutro ex litigatoribus, temporum curſum reparari ad quatuor menſes, ex Conſtantini lege ſuperiore vidimus, idque a ſe quoque ſtatutum Conſtantius indicat *hac leg.* Hic vero quæritur, a quo tempore quatuor hi menſes, hæredi renouati ſeu reparati ad litem conteſtandam, computandi ſint: Enimuero Conſtantius *hac l.* indicat, anteriore quadam conſtitutione ſua, cuius nullibi præterea mentio exſtat, a ſe ita definitum, vt hæredi tempus computaretur ſtatim a morte litigatoris. Verum id ab eodem nunc immutatur, ſub hac diſtinctione; nempe ita definit: Si hæres legitimæ ætatis ſit, tempora computari oportere a die petitæ ab eo bonorum poſſeſſionis, vel aditæ hæreditatis: ſi vero minor ſit, ex eo die, quo Tutor vel Curator tutelam vel curam ſuſcepit. Quod alioquin extra hunc denunciationum vſum, & alias obtinet, puta vt tempora hæredi non computentur, niſi a die aditæ hæreditatis, vel bonorum poſſeſſionis: minoribus vero, nonniſi a die Tutelæ vel curæ.

Cæterum, quia videbat Conſtantius fraudem fieri poſſe huic nouæ conſtitutioni ſuæ tum a parte impetrantis; tum a parte aduerſarii: ab illo, dum impetratam reparationem aduerſario poſſeſſori non ſtatim denunciat: ab hoc, dum ſeſe, ne ex reparatione conueniatur, ſubtrahit: ideo hæc addidit, quæ Interpres non intellexit; *Ita tamen, vt ea res non lateat poſſidentem: nec damnum aut fraudem tempori faciat pertentator*, vel potius *retentator*: ita enim hic reponam, id eſt, poſſidens, vt modo dixit, ſeu poſſeſſor. Eodem ſenſu *retentator* in *l.* 3. *inf. vnde vi*: *l.* 8. *de Cenſitorib. l. vn. qui bonis ced.* Maioriani *Nouel.* 7. *de bonis caduc.* Ennod. *lib.* 1. *ep.* 7. Caſſiod. *l. Var.* 8. *&* 22. *lib.* 11. *ep.* 10. Similis vero reparatæ appellationis ratio: vbi gemina fraus hæc quoque admitti poteſt. Ad priorem pertinet *lex* 3. 4. 5. 6. 8. *inf. de reparat. appellat.* vbi pariter iubetur is qui reparationem appellationis impetrauit, *in aduerſarii notitiam eam perferre*, intra idem tempus, ſeu denunciare ſine dilatione: Ad poſteriorem *lex* 9. *eod. tit. de repar. appellat.* ibi; *Et in omnibus reparationum generibus formam cuſtodiri, quam ſuperius dedimus, qui ſe, ne non conueniantur, ex reparatione ſubtraxerint.*

DE DILATIONIBVS.

TITVLVS VII.

LIB. III. COD. IVST. TIT. XI.

PARATITLON.

DILATIONES, *Rubr. & l.* 1. 2. 3. 4. quas *Inducias* Interpres vocat *ad d. l.* 1. 2. 3. interdum poſt denunciationem vel editionem factam, (de hoc enim dilationum genere proprie hoc titulo agitur) reo, ſeu ei qui in iudicium vocabatur, *l.* 1. & 2. cauſa cognita, ſeu cauſa adſerta, *l.* 2. ſi hoc commoditatis ratio poſtularet, *l.* 3. petenti, *l.* 2. 3. poſtu-

P.113. poſtulanti, *d. l. 2.* dabantur, tribuebantur, deſerebantur: ac nominatim ſi ad extraordinarium Iudicem Reſcripto cauſa vocaretur, *l. 1. h. t.* non etiam actori, ſeu petitori, *d. l. 1.* & *2.* puta ad probanda precum mendacia, vel ad proferenda aliqua inſtrumenta ſeu teſtes, *l. 1.* ad requirendas probationes, *l. 2.* Hinc dilationum ſuffragia, & dilationum moræ, *l. 2.* Variæ porro ſecundum moderamen locorum dilationes dabantur: Tranſmarinas certe, nouem menſium ſpatio includi oportebat, *l. vlt.* De Dilationibus in cauſa criminali, v. *l. 2. inf. vt intra annum.* De dilationibus ex conſenſu, eſt *tit. infra 33. lib. 11.* De dilationibus (quæ iam alia dilationum ſpecies eſt) in cauſis tributorum, ne reſcripto quidem concedendis, *l. 6. de diu. reſcr. l. 4. de exactionib.*

Ad EXTRAORDINARIVM *Iudicem Reſcripto Principis cauſa euocata, cui dilatio dari poſſit.*

I. (a) Imp. Conſtantinus A. ad Vrſum (b) Vicarium. (c)

SI quando quis Reſcriptum ad Extraordinarium (d) Iudicem reportauerit, dilatio ei penitus deneganda eſt: Illi autem, qui in iudicium vocatur, danda eſt, ad probanda (e) precum mendacia, vel proferenda aliqua inſtrumenta, vel teſtes: quoniam (f) *inſtructus eſſe non potuit, qui præter ſpem ad alienum* (g) *Iudicem* (h) *trahitur.* Dat. II. Non. Mart. Voluſi. & Anniano Coss. [314.]

INTERPRETATIO. *Quando ab aliquo Principe præceptio fuerit ſperata, vt ad alium Iudicem quam cui commiſſus* (i) *eſt, aduerſarium ſuum pertrahat audiendum, ſicut ille qui petitor eſt, inducias ſi petierit, accipere non debet, ita illi qui ad iudicium adducitur, dilatio petita non negetur, vt facilius aut per ſcripturam, aut per teſtes probare valeat, illum a quo pulſatus* (k) *eſt, falſa ſupplicatione meruiſſe quod petiit.*

NOTAE.

(a) *Lex 2. Cod. Iuſt. eod. tit.* Aberat a *Cod. Til.* Interpretatio nuda extat in *Cod. Baſil.* GOTHOFR. Abeſt etiam hæc lex a Cod. Wirceb. & nuda quam vides interpretatio in *Cod. Baſil.* Sichardi, eſt ex Codice Argentoratenſi antiquo deſcripta. *RITTER.*

(b) De hoc *Vrſo* mox dicam. *GOTHOFREDVS.*

(c) Referibam hic *Vi. Clarūm*: i. Virum Clariſſimum: qui error non infrequens *hoc Codice. IDEM*

(d) *Alienum* inf. *in f.* peregrinum *l. 10. de accuſation.* & Symmacho *lib. 10. ep. 62. GOTHOFREDVS.*

(e) *Improbanda:* Cod. Iuſt. quaſi vox *probanda* ambigua videretur, quæ pro *approbanda* quandoque accipitur; Male: nam qui *probat* mendaces eſſe preces, eum in finem probat vt improbet. *IDEM.*

(f) Ratio hæc repetitur *l. prox inf. IDEM.*

(g) *Alienus* Iudex hic qui ſup. *extraordinarius*: alibi, *peregrinus. GOTHOFREDVS.*

(h) *Iudicium.* C. Iuſt. *impetrata. IDEM.*

(i) *Proprius* Iudex, cui quis commiſſus eſt. *IDEM.*

(k) *Pulſandi* vox propria. v. Gl. *Th. IDEM.*

COMMENTARIVS.

AD EXTRAORDINARIVM ſeu alienum & peregrinum Iudicem Reſcripto Principis cauſa ciuilis tracta vel translata (de quo euocationis genere fuit iam quoque *lex 9. ſup. de Iuriſdictione: l. 4. 5. ſup. de denunc. vel ed. reſcr.* agitur & *l. 7. inf. de nauicularius*) is qui Reſcriptum huiuſmodi impetrauit, poſt editum aduerſario ſuo Reſcriptum (de qua Reſcripti editione *ſuo tit. ſup.*) dilationem impetrare non poteſt: aduerſarius eius poteſt ex hac Conſtantini M. conſtitutione: addita differentiæ ratione, quæ & *proxima* quoque *leg.* repetitur, cui reſpondet omnino vulgata illa quam Gaius tradit in *l. 42. D. de Regulis Iuris:* Quæ ipſa ratio facit, vt actori in criminalibus non tot dari debeant dilationes, quot reo: *l. vlt. D. de feriis & dilationib.* Eademque ratio efficit, vt actio de dolo certo tempore finiatur, exceptio vero de dolo perpetua ſit: *l. 5. D. de doli mali except.* Eadem facit, vt reo ſeu accuſato qui e longinquo acciendus eſt, 30. dierum laxamentum tribuatur, ad componendos mœſtos penates ſuos, & ordinandam domum ſuam, non etiam accuſatori: *l. 3. & l. vlt. inf. de exhib. reis.*

Extraordinarium porro Iudicem in ſpecie *huius leg.* fuiſſe puto Rationalem, quomodo & in *ſp. l. 18. inf. de appellationib*: Ita enim cenſeo, *Vrſum*, cui hæc lex inſcribitur, hunc illum Vrſum videri, qui καθολικὸς τῆς Ἀφρικῆς fuit, cuius mentio fit anno ſuperiore 313. *in ep. Conſtantini ad Cæcilianum*, apud Euſe-

Euſebium, *lib. 10. c. 6.* cuius hæc verba ſunt: Ἐπειδήπερ ἤρεσε κατὰ πάσας ἐπαρχίας τάς τε Ἀφρικὰς ϗ τὰς Νυμιδίας ϗ τὰς Μαυριτανίας ῥητοῖς τισὶ τῶν ὑπηρετῶν τῆς ἐνθέσμου ϗ ἁγιωτάτης καθολικῆς θρησκείας εἰς ἀναλώματα ἐπιχορηγηθῆναί τι, ἔδωκα γράμματα πρὸς ΟΥΡΣΟΝ τὸν διασημότατον Καθολικὸν τῆς Ἀφρικῆς, ϗ ἐδήλωσα αὐτῷ ὅπως τρισχιλίας φόλεις τῇ σῇ σεῤῥότητι ἀπαριθμῆσαι φροντίσῃ. *Quoniam viſum eſt nobis per omnes prouincias Africæ, Numidiæ & Mauritaniæ certis quibusdam legitimæ & ſanctiſſimæ religionis catholicæ miniſtris in ſumptus communes aliquid ſuppeditare, literas ad Vrſum virum nobiliſſimum Quæſtorem noſtrum in Africa dedi, & ei ſignificaui, vt tria milia* φόλεις *tuæ grauitati numeranda curaret.* Ea ſcilicet epiſtola Conſtantinus notum facit, ſeſe Vrſo Viro Clariſſimo Rationali Africæ in mandatis dediſſe, vt certam pecuniæ quantitatem Cæciliano Epiſcopo adnumeraret. Ad eundum Vrſum eſt & *lex 5. Cod. Iuſt. vbi cauſæ fiſcales*: quæ ſic habet:

Imp. Conſtantinus A. ad Vrsvm.

Ad fiſum pertinentes cauſas rationalis *decidat, omnibus concuſſionibus prohibendis. Dat. Non. Feb. Conſtantino Feliciano & Titiano Coſſ.* vbi reſcribo, *Conſtantino & Licinio Tertio Coſſ.*

Quare in inſcriptione *huius l.* reponendum fuerit P. 114. ad *Verum vi. Clarum*: id eſt, Virum Clariſſimum: quomodo & idem error non ſemel *hoc Codice* admiſſus; vt iam præmonui *ſupr.* Poſſit tamen alicui videri, reponendum in *inſcriptione ad Verum Vicarium:* vt ita hæc lex referatur ad id quod Ælianus Proconſul Africæ extra ordinem cauſam Felicis Aptuagitani diiudicandam ſuſcepit, cum Verus Vicarius per Africam incommoda valetudine teneretur, & ſic partibus eius fungeretur: vt teſtatur Conſtantini M. epiſtola *ad Probianum Proc. Africæ,* apud Auguſtinum *ep. 68.* ſane tempora congruunt: nam & XV. Kal. Martias in cauſa illa Ælianum pronunciaſſe teſtatur Auguſtinus, *poſt collat. c. 33. & ep. 152.* verum priori ſententiæ potius adhærendum cenſeo.

Terminando Ivdicio *præfinitum tempus dilatione ab Actore petita prorogari non poſſe: a reo, poſſe.*

II. (a) Idem A. ad Iulianum P.V. (b)

Petendæ in integrum reſtitutionis temporibus, (vt iam (c) conſtitutum (d) eſt,) obſeruatis, ſi dilatio ab *Actore* petatur, quæ intra metas Lege comprehenſas (e) valet arctari, eandem, quocunque (f) flagitante, cauſis cognitis tribui oportebit: Sin vero eiuſmodi poſtulantur curricula, quæ intra ſpatium Lege (g) receptum anguſtari nequeunt (quippe ſi in confinio legitimi temporis petantur, & eius terminos prorogabunt) dilationem petitori denegari conueniet: *in eius* enim *arbitrio fuerat, tunc inferre litigium, cum petitæ dilationis mora ſuperſtite* (h) *ſpatio poſſet includi.* Quod ſi defenſio *Poſſidentium* (i) dilationis ſuffragia poſtulauerit, (k) eandem, adſerta (l) cauſa, citra obſtaculum temporis, deferri (m) ſancimus: quia *nequaquam ſteterat in ipſius poteſtate, quando litigio pulſaretur.* (n) Dari igitur debet, etſi impetrata dimenſio (o) ſeſe vltra Conſtitutionis (p) regulam (q) proferat. Qua dilatione, ſi a poſſeſſore (r) impetratur, etiam Actor in requirendis probationibus vti minime prohibetur. (s) Dat. XIIII. Kal. Aug. Prop. Romæ, (t) Conſtantino Cæſ. v. & Maximo Coss. [327.]

Interpretatio. *Licet quatuor* (v) *menſibus conſtitutum ſit, vt petentibus pro requirenda omni reſtitutione* (x) *induciæ concedantur; Vnde ſi illud ſpatium requiratur quod indultum eſt, id eſt, quod quatuor menſes non poſſit excedere, præſtari conuenit. Si vero tales petantur induciæ, quæ tempus lege conſtitutum excedant, petitori debet dilatio negari, quia ſcire debuit actionem ſuam conſtituto tempore finiendam. Quod ſi ille ſpatium, qui rem poſſidet, fortaſſe petierit, dari ſine mora temporis quod petentibus datum eſt omnino debet: quia ſcire non potuit, quando* (z) *ab aduerſario prouocaretur ad cauſam, & ideo poſſeſſor ſpatium, vt reſpondere poſſit, accipiat. Petitor etiam ſuis partibus neceſſaria poterit prouidere.*

NOTAE.

(a) *Lex 6 Cod. Iuſt. de temporibus in integrum reſtitut.* Hæc *lex* abeſt a *Cod. Til.* ſola eius Interpretatio extat in *Cod. Baſil. Sichard.* GOTHOFREDVS.

(b) *Iulianus* hic pleniore nomine Anicius Iulianus ſub Conſtantino M. P. V. fuit ab Idibus Nouemb. A. D. 326. ad 7. Id Septemb. anni 329. vt teſtatur vetus Notitia Præfectorum vrbi. Symmachi in hunc quoque epigramma exſtat. Eidem inſcribitur *lex 13. de appel ation. & lex 2. de Prætoribus.* vide *Proſopogr.* IDEM.

(c) *Vt iam conſtitutum eſt.* Hæc abſunt a Cod. Iuſt. velut temporaria. IDEM. Abſunt etiam ab Edit. Cuiac. RITTER.

(d) Conſtitutio hæc quænam? GOTHOFR.

(e) *Lege comprehenſas.* Harum duarum vocum relatiuarum loco in Cod. Iuſt. poſitum generaliter *reſtitutionis,* Quod non oportuit, vt oſtendam mox. IDEM.

(f) Aduocato etiam, & hærede Actoris. IDEM.

(g) *Lege*, hæc vox etiam omiſſa *Cod. Iuſtin.* IDEM.

(h) *Superſtes*, ſpatium pro reliquo quod ſupereſt. IDEM.

(i) *Rei*, Cod. Iuſt. IDEM.

(k) *Suffragium*, C. Inſt. IDEM.

(l) Id eſt, cauſa iuſta probata. IDEM.

(m) *Differri.* Cod. Iuſt. male. IDEM.

(n) De *Pulſandi* voce iam ſæpe. v. *Gloſſ.* IDEM.

(o) *Dimenſio* ſcilicet temporis, ideſt, dilatio. IDEM.

(p) *Temporis definitionem:* ita Cod. Iuſt. IDEM.

(q) *Regula* conſtitutionis, id eſt, definitio, quomodo Tribon. IDEM.

(r) *A reo.* Cod. Iuſt. vt ita generalior hæc *lex* eſſet. IDEM.

(s) *Prohibebitur*, Cod. Iuſt. IDEM.

(t) Hinc quoque patet, Iulianum P. V. cui hæc lex inſcribitur, Præfectum vrbis Romæ fuiſſe. IDEM.

(v) Repone: *Licet conſtitutum ſit, vt petentibus quatuor menſium*, &c. IDEM.

(x) *Inſtructione* Edit. Sichard & Cuiac. RITTER.

(z) Verba hæc *ab aduerſar.* vſque *& ideo*, incluſiue abſunt ab Edit. Sichard. IDEM.

COMMENTARIVS.

QVemadmodum *Inchoandæ* actioni; ac nominatim petendæ in integrum reſtitutioni, certa tempora legibus præſtituta, puta annum vtilem (quod ab ipſomet Conſtantino M. biennio poſt mutatum, *l. 2. inf. de integri reſtitutione*,) ſeruari iubet *hac l.* obiter Conſtantinus M. ita & tempora quoque TERMINANDÆ exequendæque actionis præſtituta vt obſeruentur, neue temere dilationibus prorogentur, hac eadem conſtitutione pleniſſime
P. 115. cauendum credidit: ne alioquin, quod Iuſtinianus dixit, lites fiant pene immortales, & vitæ hominum modum excedant. Quodnam autem legitimum iſtud tempus terminandis cauſis ciuilibus Conſtantini M. temporibus lege comprehenſum, ſeu lege teceptum fuerit, quænam ſpatia, quæ metæ, qui termini, quænam denique illa conſtitutionis regula fuerit, haud adeo liquido definiri poteſt: etſi legitimi alioquin temporis mentio fiat, *l. 32. D. de Iudiciis. & l. 18. §. penult. D. de dolo malo.* Sane, quæ Iuſtiniani ex mente fuerint, docet *lex. 13. Cod. Iuſt. de iudiciis.*

Ad eum igitur, vt dixi, finem, ne tempora actionibus terminandis præſtituta temere prorogentur, definit *hac l.* Conſtantinus, diſtinctionemque inter actorem & reum adhibet, nempe, dilationem Actori ita tribui poſſe lite pendente, cauſa cognita *ſi dilatio ab actore petatur, quæ intra metas lege comprehenſas valeat arctari*, id eſt, ſic vt ne dilatio hæc legitimum tempus terminandæ cauſæ præſtitutum egrediatur. Finge enim *in confinio legitimi temporis* conſtitutam cauſam, id eſt, ad finem ferme præſtituti temporis decurrere, eoque tempore actorem dilationem petere, quæ *terminos legitimi temporis prorogabunt*, id eſt, terminum cauſæ terminandæ lege præſtitutum egreſſuræ ſunt: Huiuſmodi dilatio petitori deneganda erit. Alia vero poſſeſſoris ſeu rei ratio eſt: nam ſi *defenſio poſſidentium, dilationis ſuffragia poſtulauerit*, id eſt, ſi rei ad ſui defenſionem dilationis beneficium implorauerint, his ea *adſerta cauſa*, id eſt, iuſta cauſa adprobata, *citra obſtaculum temporis*, id eſt, etſi tempus legitimum terminandæ cauſæ præſtitutum egrediatur, incunctanter *deferri*, tribui poteſt: denique dari debet, *etſi impetrata dimenſio*, id eſt, dilatio, ſeſe *vltra conſtitutionis modum* ſeu terminum conſtitutione poſitum, *proferat* & extendat.

Ratio differentiæ, vt per ſe aperta eſt, quam & ingerit *lex 125. D. de Regulis Iuris*, & *lex 1.* (quæ & ipſa Conſtantini M. eſt,) *ſupra, hoc tit.* & lex *vlt D. de feriis*; & ſpecialius adhuc *lex 42. D. de Regulis iuris. lex 2. Cod. Inſt. de annali exceptione: lex. 5. §. finali, D. de dol. mali exceptione*, ita diſerte *hic* a Conſtantino redditur: quod *in actoris arbitrio fuerit tunc inferre litigium, cum petita dilationis mora ſuperſtite ſpatio poſſet includi*: hoc ſenſu, actorem ſibi imputare debere, qui non citius egerit, vel ſaltem præmeditatis omnibus egerit, denique tum dilationem non petierit, cum eo quod ſupereſt reliquum temporis ſpatio, ea dilatio includi potuit: Rei vero alia ratio eſt, *quia nequaquam ſteterat in ipſius poteſtate, quando litigio pulſaretur.* Quibus ſimilia omnia occurrunt præſertim *d. l. 42. & d. l. 5. §. finali.*

Et tamen, quod tertium eſt, & vltimum *huius l.* membrum, ſi reo dilatio illa conceſſa fuerit, poterit etiam actor ad requirendas probationes ea dilatione vti. Vnde recte colligit Gloſſa, ſingulare id eſſe, *vt per alium quis quid habeat, quod per ſe habere non poteſt.* Quod in Brocardicum euaſit, multiſque aliis exemplis vulgo firmatur.

His ita defunctis, nobis de variis & Triboniani, & In-

Digitized by Google

& Interpretis ad *hanc leg.* & Interpretum Codicis Iuſtinianei erroribus conſtare poteſt: de Triboniani inquam errore, qui initio *huius l.* inductus, *hanc l.* ad reſtitutiones in integrum *reſtringit*, atque adeo in titulum *de temporibus in integrum reſtitutionis* eam retulit: quæ melius & velut generalior hoc Codice ſub hoc titulo *de dilationibus* collocata eſt. Exempli enim tantum cauſa, vel ex facti contingentia, reſtitutionis in integrum mentio *hic* fit Interpreteſque adeo *in ſp. huius l.* hallucinati ſunt, & in eo maxime, quod neſciuerunt id omne quod *hac l.* conſtituitur, priore tantum verſiculo excepto, non ad tempora & dilationes inſtantiæ inchoandæ ſeu petendæ reſtitutionis pertinere, verum ad tempora iudicii cœpti terminandi; quæ vt in breue iterum *hanc leg.* coniiciam, dilatione ab actore petita prorogari non poſſunt; a reo poſſunt: Quo certe proprie pertinet *dilationis* vox. Poſtremum Interpretatio *huic legi* ſubdita in ſpongiam incumbat, qui *hanc leg.* traxit ad ſpeciem *legis ſequentis*, deque quatuor menſibus inepte inculcat.

De Fiscalibvs *cauſis: deque Temporum curſu, & dilationibus in iis.*

III. (a) Impp. Conſtantinus & (b) Constans AA. ad Petronium (c) Vic. Africæ.

Inter priuatos & fiſcum, ſi priuatus actionem intendat, quatuor menſium tempora cuſtodienda ſunt: Cum (d) vero fiſcus priuato inferat (e) aliquam quæſtionem, ſex menſium curricula ſeruentur. (f) 2. Vtrique parti petendæ dilationis per defenſores (g) ſuos copia non neganda, ſi hoc commoditatis (h) ratio (i) poſtulauerit. Dat. (k) VI. (l) Id. April. Aquileiæ, (m) Acindino & Proculo Coss. [340.]

Interpretatio. *Quando inter fiſcum & priuatum poſſeſſorem de repetitione aliqua fuerit orta contentio, ſi priuatus fiſcum repetat, quatuor menſes ad reſpondendum actor fiſcalis habebit inducias: ſi vero fiſcus aliquid a poſſeſſore crediderit repetendum, ſex menſium ad reſpondendum dilatio non negetur, dummodo* (n) *ad præſtandas inducias iuſta ratio cognoſcatur.*

NOTAE.

(a) *Lex 6. ſeu penult. Cod. Iuſt. eod. tit.* vbi tamen potiſſima ſui parte truncata eſt, ab his verbis, *ſi priuatus*, ad ea vſque, *vtrique parti.* de quo mox plura. Iungenda porro huic legi, *lex 3. inf. de Aduocato fiſci.* Hæc lex in *Cod. Tilii* & An. Put. & Reg. quinta eſt ſeu vlt. *ſuperioris tit. de temporum curſu.* GOTHOFREDVS. In Cod. Wurceb. lex hæc etiam ſuperioris titul quinta eſt; de cauſa vide noſtrum in Commentario. RITTER.

(b) *Conſtantii*, & ſolius quidem, nomen præſcribitur in *d. l. 3.* male: In Codice vero Iuſtin. *Conſtantini, Conſtantii, & Conſtantis*, non ita male. Sed enim *Conſtantius*, (& quod habent MSS. nonnulli) hic reponendum, & CONSTANS addendus: de quo mox occaſione ſubſcriptionis. GOTHOFREDVS.

(c) *Petronianum* Edit. Sichard. vitioſe. RITTER.

(d) *Si* Edit. Sichard. IDEM.

P.116. (e) *Inferet.* in MSS. nonnullis. GOTHOFREDVS.

(f) *Seruetur* Cod. Wurceb. RITTER.

(g) *Defenſores*, i. e. Aduocatos: & quidem ſi de fiſco quæritur, Aduocatos fiſci. GOTHOFREDVS.

(h) *Commoditas*, pro neceſſitate; vnde rerum neceſſitas, *l. 1. Cod. Iuſt. de dilat.* rerum vrgentiſſima ratio, *d. l. 1.* neceſſariæ dilationes, *l. 2. Cod. Iuſt. vt intra certum tempus.* IDEM.

(i) *Actio* Cod. Wurceb. RITTER.

(k) Subſcripta. *d. l. 3. de aduoc. fiſci.* GOTHOFREDVS.

(l) V. *d. l. 3.* & in *Cod. Iuſt.* & in MSS. Anianæis. IDEM. *Dat. V.* Cod. Wurceb. RITTER.

(m) De hoc dicam mox. GOTHOFREDVS.

(n) Vitioſa hæc interpretatio. IDEM.

COMMENTARIVS.

De fiscalibvs cauſis: deque Temporum curſu, & Dilationibus in iis, eſt hæc Conſtantis Imp. conſtitutio, data A. D. 340. & in Africam miſſa: Quæ pars eſt prolixioris conſtitutionis, cuius alterum quoque ſegmentum extat *l. 3. inf. de Aduocato fiſci:* huic proinde legi coaſſandum: qua conſtitutione enixe, neque vna ratione fiſcalibus cauſſis conſultum iuit, vt videl. eæ & mature ſeu penſe & incorrupte iuſteque terminarentur. Huius ſane legis argumentum cum in genere ad denunciationem litium ſeu cauſarum fiſcalium pertineat, duo tamen adhuc capita ad eum quem dixi finem continet: Ad

denunciationem, inquam, pertinet *hæc lex*: quæ cauſa eſt, cur Tribonianus ipſam in codicem ſuum prima ſui parte mutilatam retulerit: & in Aniani Codicibus nonnullis hæc lex ſub titulo ſuperiore *de temporum curſu & reparatione denunciationum*, collocata appareat, etiam in *Sichardi* editione.

Duo vero capita vt dixi ea continentur, quod Interpres minus aſſecutus eſt: de quo paulo poſt. Primum ſcilicet caput eſt de *Temporis curſu* ſeu ſpatio, poſt denunciationem ad litem conteſtandam præſtituto: (de quo alioquin in genere iam *ſuperioribus titulis 4. 5. 6.*) in cauſis videl. fiſcalibus; cum lis inter priuatum & fiſcum intercedit: Igitur definit Conſtans Imp. ſi priuatus agat contra fiſcum, quatuor menſes poſt denunciationem ad litem conteſtandam ei competere: Quod & alias legitimum ſpatium fuit, quod & ipſum in reparata cauſa obſeruabatur, de quo *ſuperiore titulo, de temporum curſu & reparationib. denunciationum*: Contra, fiſco agente, ſex menſes fiſco concedi vult *hac l.* Conſtans Imp. quod & alias legitimum ſpatium fuit ad litem fiſcalem ab ea conteſtata terminandam: *l. vlt. Cod. Iuſt. de iure fiſci*: cuius etiam mentio fit *in libro Euſtathii, περὶ χρονικῶν διαςημάτων. tit. de ſex menſibus.* Quare & cauſæ fiſcales excipiuntur a Iuſtiniano in *l. 13. Cod. Iuſt. de iudiciis.* Priuilegium hoc interim fiſci inter alia notandum eſt, quo videlicet fiſco agenti maius ſpatium ad litem conteſtandam poſt denunciationem tribuitur, quam priuato agenti aduerſus fiſcum.

Alterum caput *huius l.* eſt de *Dilationibus*, idque commune iam ex æquo priuatis & fiſco inter ſe agentibus: nempe vt vtrique parti petendæ dilationis per Aduocatos ſuos ius ſit, & copia tribuatur. Quod quidem caput a ſuperiore, vt iam patet, diuerſum eſt: cum tamen Interpres vnicum *huius legis* caput putauerit.

Et hæc quidem de eius ſententia, quæ Hiſtorica quoque obſeruatione inter ſolemnes habenda eſt, ex ſubſcriptione loci deſumpta: pariter vt *lex 3. ſup. de diuerſis reſcriptis lex 5. inf. de extraordin. munerib.* aliæque innumeræ. Dicitur ſcilicet hæc Conſtantis Imp. lex *Data* AQVILEIÆ. *Acindyno & Proculo Coſſ. VI.* vel *V. Id. April.* vel, vt habet, *d. lex. 3. inf. de aduocatis fiſci*, quæ huic coaſſanda eſt ſubſcripta Aquileiæ. Nempe enim hoc tempore Conſtantinus frater apud Aquileiam cæſus dicitur his ipſis Coſſ. Acindyno & Proculo, referente Hieronymo *chronico*, Philoſtorgio *lib. 3. c. 1.* Socrate *lib. 2. c. 4.* Sozomeno *lib. 3. c. 2.* Victore vtroque, Zoſimo *lib. 2. c. 41.* Id vero nos ex *hac l.* præterea factum diſcimus ante V. vel. VI. Idus Aprilis, quo die hæc lex data vel ſubſcripta dicitur *Aquileia* a Conſtante: Imo & ante 3. Kal. Maii id diſcimus ex *l. 1. inf. de immunitate conceſſa.* Plura hanc ad rem vide in *Chronica noſtra.*

De TRANSMARINIS *dilationibus.*

IIII. (a) Impp. Arcadius, & HONORIVS (b) AA. Meſſalæ P.F.P. (c) Poſt alia.

DE (d) ſtatu (e) atque patrimonio litigantibus, in Tranſmarina etiam dilatione menſium IX. ſpatium (f) creditur poſſe ſufficere; &c. Dat. XII. (g) Kalend. Decemb. (h) Theodoro (i) V.C. Cos.

INTERPRETATIO. *Quoties de ſtatu ingenuitatis, vel de patrimoniis, cauſa vertitur, ſi neceſſaria negotii in Tranſmarinis partibus litigatores habere ſe dixerint, nouem menſium ſpatium* (k) *indubitanter accipiant.*

NOTAE.

(a) *Lex vlt. Cod. Iuſt. eod. tit. de dilationibus.* Concordat huic *lex 1. verſ. in Tranſmarinis, C. Iuſt. eod. tit.* GOTHOFREDVS. Abeſt hæc lex ab Edit. Sichard. RITTER.

(b) *Honorius & Arcadius* Cod. Wurceb. IDEM.

(c) *Meſſala* hic PP. Italiæ fuit ſub Honorio An. 396. 398. 399. 400. vide *Proſopogr.* GOTHOFREDVS.

(d) Quomodo *hæc lex* immutata fuerit a Triboniano in *d. l. vlt.* paulo poſt dicam. IDEM.

(e) *Ingenuitatis*, addit Interpres, V. *l. 2. 3. ſup. de off. Rectoris prouinciæ*: vbi dixi. IDEM.

(f) *Nec de ſtatu, &c. menſium nouem ſpatia egredi concedatur*: Ita *Cod. Iuſt.* IDEM. Cod. Wurceb. *in transmarina etiam dilationis menſium nouem ſpatia credita poſſe ſufficere.* RITTER.

(g) Eodem die data *lex 16. inf. de iure fiſci*, ad Apollodorum (Proconſulem ſcil. Africæ) vnde in *hac lege* addendum *Mediol.* GOTHOFREDVS.

(h) Sic conſtanter omnes MSS. ſic Codex Iuſtin. quare nil mutandum. IDEM.

(i) *Eutropio & Theodoro Coſſ.* in Cod. Iuſt. neque id adeo male v. quæ dicam ad *l. 17. inf. de pœnis.* Hic tamen rectius omiſſum. Eutropii quippe nomen ex Conſularibus expunctum, ſoliuſque Theodori nomen remanſit. IDEM. Cod Wurceb. *Theod.* V.C. RITTER.

(k) *Spatia*, in nonnullis. GOTHOFREDVS.

P. 119. a

COMMENTARIVS.

DE TRANSMARINIS dilationibus eſt hæc Honorii Imp. conſtitutio. *Tranſmarinæ* dilationes ſic dictæ a tranſmarinis prouinciis, hoc ſæculo, eorum reſpectu qui in Italia agebant (vbi hoc tempore Honorius ipſe huius conſtitutionis Auctor agebat, & Meſſala quoque qui PP. Italiæ erat) vel in

Gallia,

Gallia, Africanæ ſcilicet prouinciæ: *h. l.* & *l. 13. inf. de iure fiſci. l. 26. inf. de petitionib. l. 41. inf. de appellationibus.* & *Nouella* Valentiniani 3. *inter Theodoſianas 23.* Vt viceuerſa tranſmarinæ prouinciæ eorum reſpectu qui in Africa erant, omnes erant ferme trans Africam Europæ regiones, ac nominatim Italia, Galliæque: quarum hoc ſenſu frequens mentio occurrit in Conciliis, & apud ſcriptores Africanos. v. Codicem *Canonum Eccl. Afric.* & Auguſtinum *variis locis.* Speciatim vero Italiæ regiones, vt cum de Legationibus ad tranſmarina, vel Appellationibus agitur. Nunc de *huius l.* Sententia.

Ait igitur Honorius, etiam in Tranſmarinis dilationibus, ad petendas videlicet ex tranſmarinis prouinciis ſeu requirendas probationes inſtrumentorum vel perſonarum gratia, ad inſtructionem exhibendam (hic enim dilationum vſus ſeu finis eſt: v. vel *l. 1. 2. in f. ſup.* & *l. 1. Cod. Iuſt. de dilationibus.*) nouem menſes ſufficere, id eſt, cum de probationibus, inſtrumentis, ex tranſmarina prouincia petendis in cauſa aliqua agitur. Iudicem non vltra nouem menſes dilationem ad id faciendum præſtare debere. Quod & ipſum definitur *l. 1. Cod. Iuſt. de dilationib.* Quæ in tranſmarinis ſcilicet prouinciis, vel potius e tranſmarinis prouinciis agenda, petendaue ſunt, maiorem & alias dilationem requirunt, propter incerta videlicet maris & nauigationis, veluti in cauſis appellationum, & quidem ſex aliquando menſium vt in *ſp. d. l. 41. inf. de appellationib.* & *d. l. 13. de iure fiſci*: Anni, in *ſp. d. l. 26. de petitionibus.* quæ eiusdem Honorii eſt: Nouem menſium in *ſp. huius l.* & *d. l. 1. Cod. Iuſt.* Idoneum id ſcilicet tempus muniendæ congrue tractatibus litis eſt, vt ait *d. l. 26.* vel vt hæc lex, *ſufficiens*: In quibuſcunque cauſis, ſiue de ſtatu agatur, ſiue de patrimonio. Hæc duo ſcilicet ſunt priuatarum cauſarum genera, de ſtatu, inquam, hominum & de patrimonio: quod & ipſum dicitur *l. 2. & 3. ſup. de off. Rectoris prouinciæ.* Neque vlla priuata ciuilis controuerſia eſt, quæ non ad horum alterutrum referatur. Proinde verba iſta, *de ſtatu atque patrimonio litigantibus*, idem valent, ac ſi dixiſſet Imp. in omnibus cauſis ciuilibus priuatis: forte ad differentiam cauſarum fiſcalium, vbi vidimus etiam annuam dilationem tribui e tranſmarinis prouinciis: vel cauſarum criminalium. Quare Triboniani euidens ſtupor eſt, cum hanc leg. ita refinxit: NEC *de ſtatu ac patrimonio litigantibus in tranſmarina etiam dilatione, menſium nouem ſpatia egredi concedatur.* Extenſio quippe quæ *hac l.* continetur, non actionum genera reſpicit, ſed locorum diuerſitatem & interualla. *In tranſmarina* ETIAM *dilatione*, ait lex: Nam imo, ſi ampliatiuo modo hæc lex concipienda fuiſſet, tum ita conceptam oportuit, *neque in cauſis criminalibus, neque in fiſcalibus, vltra nouem menſium ſpatium tribui oportere.*

DE FERIIS.

TITVLVS VIII.

Lib. III. Cod. Ivst. Tit. XII.

PARATITLON.

FERIÆ *Rubr.* feriarum dies, *l. 2. h. t.* feriati dies, *l. vlt. inf. de nauiculariis.* Feſti dies, *l. 1. h. t.* communibus diebus opponuntur, *l. vn. inf. de Imagin. Imp.* Sunt qui altercantium iurgiis & noxiis partium contentionibus non occupantur, *l. 1. h. t.* qui iuridici non ſunt, ſed otio mancipati; *d. l. 2. h. t.* quibus iura differri debent, *l. ead.* nemo conueniri, *l. 3. h. t.* non fiſcalia commoda, non litigia exerceri debent, *l. ead.* non exactiones fieri, *l. 10. 13. inf. de exactionib. l. 8. infr. de executorib.* Duum porro generum feriæ hæ erant: aliæ diuinæ, aliæ humanæ. Iſtæ dicuntur deuotionum dies, *d. l. vlt. de nauicul.* diuinæ venerationis, *l. 2. inf. de ſpectaculis*, ſupplicationum tempus, *l. vlt. d. tit. de ſpectac.* quibus, virtutibus Dei Omnipotentis ac meritis vniuerſi orbis obſequium impenditur: *l. ead.* Erant vero hæ: dies Solis, ſeu Dominicus, de quo ſeptem conſtitutiones occurrunt hoc Codice, *lex 1. & 2. h. t. l. 10. 13. inf. de exactionib. l. 8. inf. de executor. l. 2. & l. vlt. de ſpectaculis.* Natalis, & Epiphaniorum, *d. l. vlt. de ſpectaculis.* Paſcha, ſeu Paſcharum dies *l. 2. hoc tit. l. vlt. de Quæſtionib. l. 3. 4. 6. 7. 8. inf. de indulg. criminum. d. l. vlt. de ſpectaculis.* Paſchæ dies, dies quindecim qui ſepteno vel præcedunt numero, vel ſequuntur: *l. 2. h. t.* Pentecoſtes, *d. l. vlt. inf. de ſpectaculis.* Suæ etiam Iudæis feriæ hoc tempore relictæ: Sabbathi, inquam, aliique, quibus cultus ſui reuerentiam ſeruant, *l. vlt. hoc tit.* in quibus & feſtiuitatis ſolemne in memoriam Amanis, *l. 18. inf. de Iudæis.* De Paganorum feſtiuitatibus, *infra tit. de Paganis.* Aliæ vero humanæ ſunt feriæ: Natales Principum ſuo tempore imperantium, qui vel lucis auſpicia, vel ortus Imperii protulerunt, *l. 2. h. t.* Æſtiui quoque & Autumni gemini menſes, & Kalendæ Ianuariæ, & Natalitii dies vrbis Romæ & Conſtantinopoleos, *l. eadem.*

P. 118. Et his tamen diebus quædam agere & exercere licuit; Emancipare, inquam, & manumittere, & ſic quæ maxime votiua ſunt complere licuit die Solis, *l. 1. h. t.* Super nauiculariorum item diametro, inquiſitio diebus feriatis & deuotionum abſque vlla obſeruatione peragi potuit, *l. vlt. inf. de nauicul.* in Iſaurorum denique latronibus nullum Quadrageſimæ, nec venerabilem Paſcharum diem excipere Iudices debebant: *l. vlt. de quæſtionib.* Illud notandum, Principes quandoque feriarum dies conſtitutionibus ſuis recenſere oportuiſſe, vt ſciretur qui Iuridici eſſent, quod Valentiniano Iuniore factum Romæ, *l. 2. h. t.*

DOMINICO *die emancipare & manumittere licere.*

I. (a) Imp. CONSTANTINVS Aug. Helpidio. (b)

SICVT indigniſſimum videbatur, (c) diem Solis, (d) venerationis (e) ſuæ celebrem, altercantibus iurgiis (f) & noxiis (g) partium contentionibus occupari, ita gratum ac iocundum (h) eſt, eo die quæ ſunt maxime votiua (i) compleri: Atque ideo emancipandi (*) & manumittendi die feſto cuncti licentiam habeant, & ſuper his rebus actus (k) non prohibeantur. PP. (l) V. Non. Iunii. (m) Caralis, (n) Criſpo II. & Conſtantino II. Coss. [321.]

INTERPRETATIO. *Quamuis ſancta die Dominica (o) omnes lites ac repetitiones quieſcere iuſſerimus, (p) emancipare tamen ac manumittere minime (q) prohibemus, & de his rebus geſta confici pari ordinatione permittimus.*

NOTAE.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* de quo mox. Inſeruit eamquoque Baronius Annalibus ſuis, *A. D.* 321. *n.* 11. GOTHOFREDVS.

(b) *Helpidius* hic num Præſes Sardiniæ fuit? Dicitur enim hæc lex *Propoſita Caralis*, quod vtique Sardiniæ oppidum erat. An potius *agens vicem Præfecti Prætorio*, vt habet nominatim inſcriptio legis 6. *Cod. Iuſt. de ædif priuatis*, quæ hoc ipſo anno ad eum data eſt. Iſtud vero præfero. Ad eundem quoque Helpidium data eſt hoc ipſo anno 321. præter *hanc l.* & *d. l.* 6. *lex* 3. *Cod. Iuſt. hoc cod. tit. de feriis.* & A. D. 323 *lex* 5. *inf. de Epiſcopis.* A. D. 324. *lex* 4. *inf. de nauicular.* vbi agitur de portu Romæ. Eundem poſtea Præfectum Prætorio fuiſſe docet *lex* 5. *inf. de erogat. militar. annon.* & Hieronymus teſtatur *in Vita Hilarionis: Ariſtaeneta*, inquit, *Helpidii, qui poſtea Præfectus Prætorio fuit, vxor*, &c. IDEM. Cod. Wurceb. *Elpidio*, quod & præfert *d. l.* 6. *Cod. Iuſt. de ædif. pr.* Edit. Sichard. *Heluidio.* RITTER.

(c) *Videbatur*: pro erat. v. Gloſſ. *Theod.* GOTHOFREDVS.

(d) *Solis dies.* Ita quoque vocatur *l.* 1. 3. *inf. de executor.* *l.* 10. 13. *inf. de exactionib.* Seldenus *lib.* 3. *de iur. natur. gent. & civ. cap.* 19. notat hic inſerta in MS. Guillelmi Monachi Malmesburienſis, *quem Dominicum dicimus.* IDEM.

(e) *ℽ. Veneratione ſui.* vt etiam in MS. quodam poſtea vidi: & Seldenus ex ſuo notat *de iur. nat. gent.* &c. *d. lib.* 3. *c.* 19. Venerationis autem vox hac in re propria. IDEM. Cod. Wurceb. *Veneratione ſui celebrem.* Edit. Sichard. *vt diem ſolis venerationis ſuæ celebrent.* RITTER.

(f) Ouidius *Faſtorum* 1. *v.* 73. de Feriis.

- - - - *Inſanaque protinus abſint*

IVRGIA, *differ opus liuida turba tuum.* GOTHOFREDVS.

(g) *Noxia* partium contentione. IDEM. Edit. Sichard. *in noxiis* &c. *occupati.* RITTER.

(h) *Iucundum* Cod. Wurceb. IDEM.

(i) Votiua, quæ votis maxime expetuntur. Sic votiua feſtiuitatis ſolemnitas, *l.* 2. *inf. de expenſ. ludor.* votiua Curialium numeroſitas, *l. vlt. inf. quemadm. mun. ciuil.* votiua proles, *l.* 27. *inf. de Epiſcop.* Editorum, quos votiui ſumptus deſignarit electio, *l.* 31. *inf. de Prætorib.* Gloſſ. εὐκταῖος, *optabilis, votiuus.* Tertullianus *lib.* 1. *ad Nat. cap.* 9. ſi votiua vaſtauit, de frugibus vindemii, prouentu agrorum. Pollio *Gallienis c.* 3. *votiuumque illi fuiſſe quod non haberet*, &c. Apud Symmachum paſſim hanc vocem vſurpatam reperies, vt *lib.* 1. *ep.* 64. votiua & felicia negotia præparationis Conſulatus: *lib.* 2. *ep.* 78. votiua expenſio in Quæſtorium munus: *lib.* 2. *ep.* 83. votiua officia in conſulatu alieno: *lib.* 4. *ep.* 31. votiua cauſa officii conſulatus: *lib.* 5. *ep.* 19. votiua candidati negotia & Quæſtoris apparatus: *lib.* 5. *ep.* 44. cauſa votiua euocari ob Quæſtorium ſcil. munus: *lib.* 6. *ep.* 52. & 63. votiua legatio: *lib.* 7. *ep.* 59. votiua largitas ad ludorum exhibitionem: *lib.* 7. *ep.* 82. votiua officia, in adornanda Prætura aliena: *lib.* 8. *ep.* 11. Votiua de ſanitate: *lib.* 9. *ep.* 15. Votiua domus, ſeu Prætura editionis functio: *lib.* 9. *ep.* 18. & 19. eodem ſenſu, votiua occaſio & cauſſa. *lib.* 9. *ep.* 20. votiua editio: *lib.* 9. *ep.* 102. Votiua oblatio de ſportula nuptiali: *lib.* 9. *ep.* 126. votiua cauſa Præturæ: *lib.* 10. *ep.* 54. votiua potentia. GOTHOFREDVS.

(*) *Legi* 8. *Cod. Iuſt.* de feriis, hæc poſtrema ſententia infarta eſt. IDEM.

(k) Acta, in *d. l.* 8. & in MSS. nonnullis: quomodo & Interpres hic, *geſta.* Verum *Actus*, rectum eſt: nempe actum legitimum Emancipationis & Manumiſſionis intelligit: de quo mox. IDEM. *Actu* Cod. Wurceb. RITTER.

(l) Data in MSS. male: in Aniano Regio, *Publicata Nonas Iulias:* errore ibi & in aliis communi, quo has notas *PP.* per *Publicata* exprimunt. GOTHOFREDVS. *Data* etiam legit Edit. Sichard. RITTER.

(m) *Iulii*, vel *Iulius*: ita in MSS. nonnullis, & quidem in Regio. GOTHOFREDVS. *Iul.* Cod. Wurceb. RITTER.

(n) *Caralis*, &c. GOTHOFREDVS. Videtur hic lacuna eſſe. Etenim in Topographia ad *h. l.* ſe de hac urbe eiusque dignitate dicturum promiſit, quod tamen in *not. b.* non deprehendo. Dabo in *Topograph.* nonnulla, quæ huc facere poſſunt. RITTER.

(o) *Sancto die dominico*, Cod. Wurceb. IDEM.

(p) *Iuſſimus* Cod. Wurceb. IDEM.

(q) *Neminem* Cod. Wurceb. IDEM.

COMMEN-

COMMENTARIVS.

De solis die, ſeu Dominico, eſt hæc Conſtantini M. conſtitutio: cuius de eodem altera, verum prior tempore ad eundem Heſpidium hoc ipſo aono extat *Cod. Iuſtiniaueo lex 3. hoc tit.* De quo in voiuerſiim ſex præterea leges occurruot *hoc Codice*: puta Valeotiniani Seo. *lex 1. inf. de executorib.* quæ repetitur *l. 1. inf. de exactionibus*: Valentiniani Iun. *lex 3. inf. de executorib. l. 13. de exactionibus. lex 2. hoc tit.* Theodoſii M. *lex 2. inf. de ſpectacul.* Theodoſii Iun. *l. vlt. eod. tit. de ſpectaculis.* Nos de hac Conſtantini M. lege videamus.

Igitur, die Solis, vt maxime lites ceſſare vel quieſcere iam antea voluerit, & nunc porro velit Cooſtantinus M. attamen emancipandi & maoumittendi eo die licentiam, ſuperque his rebus *actus* celebrandi, poteſtatem *hac l.* facit A. D. 321. *Actus* inquam
P.19. *celebrandi*, id eſt, ſolemnia agitandi, quæ in emancipationibus & mahumiſſionibus interueoiebant: Perperam enim Tribonianus vocem iſtam in *acta* mutauit, & Interpres eodem errore *geſta* interpretatus eſt. Diſcrimen igitur facit Conſtantinus inter actus contentioſæ & voluntariæ iuriſdictionis: oempe enim veneratio diei Solis non infringitur iis quæ maxime *votiua* ſunt, quibuſque altercantium iurgia, noxiæque partium contentiones non ioterceduot.

Hæc perſpicua *huiuſce legis* ſententia eſt: ad cuius pleniorem tamen intellectum ſequentia obſeruanda ſunt. *Primo* quidem tenendum, Conſtantinum M. primum Dominicæ diei religionem hac veneratione ſanciuiſſe, vt videlicet iuridicis diebus ἐργασίμοις actibuſque contentioſis priuatorum eum eximeret: Præterquam quod enim vel ipſa ſuperiorum temporum, imo tempeſtatum & perſecutionum ratio & conditio id ſatis euincit, huius inſtituti originem non vlterius ſeu altius quam a Conſtaotino M. repeti poſſe, vtpote qui primus ſtata deinceps Eccleſiæ halcyonia quæſiuit, primuſque Imperatorum veneranda Chriſtianorum fide muniuit Imperium, id ſane diſertis verbis teſtatur, præter Auctorem vitæ Conſtantini, *lib. 4. cap. 18.* Sozomenus, *lib. 1. cap. 8.* his verbis: *τὴν κυριακὴν καλουμένην ἡμέραν (ἣν Ἑβραῖοι πρώτην τῆς ἑβδομάδος ὀνομάζουσιν, Ἕλληνες δὲ ἡλίῳ ἀνατιθέασι) καὶ τὴν πρὸ τῆς ἑβδόμης ἐνομοθέτησε, δικαστηρίων καὶ τῶν ἄλλων πραγμάτων σχολὴν ἄγειν πάντας, καὶ ἐν εὐχαῖς καὶ λιταῖς τὸ θεῖον θεραπεύειν. ἐτίμα δὲ τὴν Κυριακὴν, ὡς ἐν ταύτῃ τοῦ Χριστοῦ ἀναστάντος ἐκ νεκρῶν: τὴν δὲ ἑτέραν, ὡς ἐν αὐτῇ σταυρωθέντος*: *Legem etiam tulit, vt tum die dominico (quem Hebræi appellant primum diem hebdomadæ, Græci autem ſolis nomine nuncupant) tum die Veneris omnes a iudiciis dandis, & aliis obeundis negotiis vacarent, precibuſque & obteſtationibus Deum colerent. Diem autem dominicum veneratus eſt, vtpote in quo Chriſtus reſurrexit a mortuis: diem Veneris, vtpote in quo cruci ſuffixus fuerit.* Scilicet imperati a Deo otii die Sabbathi, cui Dominicus dies ſubſtitutus, memor Conſtantinus M. quia & cum Gentiles quoque feriis ſuis quas Diis conſecrauerant, iurgia amouiſſent, diebuſque ἑορτασίμοις τὰς ἱεροποιίας μετὰ ἀνέσεως ἑορταστικῆς ποιεῖσθαι voluiſſent, vt ſcribit Strabo *lib. 10. p. 716. edit. Almelovcen.* indignissimvm ei viſum, vt ipſemet *hac leg.* loquitur, diem Dominicum altercaotibus iurgiis & noxiis partium contentionibus occupari. Ante Conſtantinum equidem fauſtus hic inter Chriſtianos dies habitus, quod ipſe etiam Conſtantinus ait, *l. 10. inf. de exaction. & l. 1. inf. de executor.* iam inde a primis naſcentis Eccleſiæ primordiis, & vt frequens opinio eſt ab Apoſtolis Sabbatho ſubſtitutus ad cultum Dei, vt colligunt ex tribus ſcripturæ locis, *Act. Apoſtolorum cap. 20. v. 7. 1. Corinth. 16. v. 1.* & *2.* & *Apocal. 1. v. 10.* quod tameo de ipſis Apoſtolis quidam controuertunt, de quo eſt peculiaris diſſertatio Gomari *cap. 6.* εἰς μνήμην τῆς Σωτηρίου ἀναστάσεως, quia in eo Saluator noſter a mortuis excitatus eſt, teſte Ignatio & Iuſtino *fine Apolog. 2.* in cuius etiam Reſurrectionis fidem & memoriam ſtantes, neque de geniculis eo die adorare Chriſtiani ſolebant: Tertullian. *de corona milit. cap. 3.* & *Can. 20. ſeu vlt. Concilii Nicæni.* Hieronymus *aduerſus Luciferianos*: & Auguſtinus *ep. 119. ad Ianuar.* Author *reſp. ad Orthodox. 115.* Verum eo fine tum ſtetit, ſtareque oportuit inter Chriſtianos ſanctitas diei Dominicæ, vt eo die ad preces vndique coouenirent, lætitiamque & otium curarent, dieſque ea καταπαύσιμος eſſet, Iuſtino teſte *Apologia 2.* & Tertulliano *cap. 13. lib. 1. ad Nationes, & cap. 16. Apologet.* At ἐργασίμοις & iudiciariis diebus tum eximi non potuit; quod a Cooſtantino demum factum eſt. Atque ita hæc inter ſe conciliari oportet, non quaſi iam antea ἐργασίμοις hæc dies detracta fuerit, verum ſub Conſtantioo M. id male obſeruatum fuerit, & a Paganis ioſractum: quomodo noonulli cenſent.

Quaodo vero id a Conſtantino factum primum fuerit, in obſcuro eſt: Nam quod ferme cenſent, id hac primum cuoſtitutione factum, id omnino vel *hac lex* ipſa refutat. *Lex* enim hæc, non ſancientis primum religionem diei Dominicæ, verum (quod verba eius aperte ingerunt) quoſdam actus a ſancita iam eius diei religione ſecernentis eſt: hiſce ſignate verbis; *Sicut indigniſſimum* videbatvr, *diem Solis veneratione ſui celebrem altercantibus iurgiis & noxiis partium contentionibus occupari*; ita *gratum ac iocundum* est, *eo die quæ ſunt maxime votiua compleri*: atqve iodo *emancipandi & manumittendi die feſto cuncti licentiam* habeant, *& ſuper his rebus actus* non prohibeantvr. Ac ſi diceret Conſtantinus M. etſi diem Solis iuridicis actibus & contentioſis occupari indigniſſimum mihi paulo ante viſum fuerit, non ideo tamen votiua eo die compleri ioterdictum quis putare debet. Verius igitur id a Conſtantioo M. ante *hanc leg.* factum, & quidem paulo ante, ea ipſa Conſtitutione quæ extat *Codice Iuſtiniano*: puta *l. 3. Cod. Iuſt. de feriis*, quæque hoc ipſo anno menſe Martio data eſt ante trimeſtre, & ad eundem *Helpidium*. Verba eius hæc ſunt: *Omnes Iudices*, inquit, *vrbanæque plebes & cunctarum artium Officia venerabili die Solis* qviescant: *ruri tamen poſiti agrorum culturæ libere libenterque inſeruiant, quoniam frequenter euenit, vt non aptius alio die frumenta ſulcis, aut vineæ ſcrobibus mandentur, ne occaſione momenti pereat commoditas cæleſti prouiſione conceſſa*: Vbi etiam vides, alteram, maxime votiuorum, ſpeciem excipi: quæ ſcilicet votis omnium depoſcitur, puta frugum & vindemiarum prouentum; (quæ ſane Tertullianus *lib. 1. ad Nationes, cap. 9.* ſpeciali *votiuorum* appellatione ideo deſignauit, vbi de ea Gentilium calumnia agit, qua Chriſtiani dicebantur calamitatum omoium cauſæ Auctoreſque: *Omnis* inquit, *cladis publicæ vel iniuriæ nos cauſas eſſe vultis: ſi Tyberis redundauerit, ſi Nilus non redundauit, ſi cælum ſtetit, ſi terra mouit, ſi* votiva *vaſtauit, ſi famis afflixit, ſtatim omnium vox Chriſtianorum fatum*; verum de hac *votiuorum* appellatione plura *in Notis.*

Quare ſic ſtatuo *legem 3 Cod. Iuſt. de feriis* illam, eſſe Conſtantini M. conſtitutiooem, qua primum religionem diei Dominicæ otio ſanciuit: addita exceptione ſpeciei cuiuſdam Votiuorum, actuum inquam neceſſariorum ἀροτριάσεως & ἀμπέλων γεωργίας. Quibus iungatur & ſpecies *legis vlt. in f. inf. de nauicular.* Et hoc ipſum etiam non ſine exemplo Iuriſprudentiæ Gentilitiæ, de quo nota ſunt Virgilii, Macrobii, & aliorum loca. At cum moxmox dubitari cœpiſſet, de altera *votiuorum* actuum ſpecie, puta de Maoumiſſiooibus & Emancipationibus, Conſtantinus ad eundem Helpidium ſuper eo *hanc legem* dedit. Atque ita hic diſtinguo.

Tertio

Tertio loco, veniant nunc ſub manum duæ illæ Votiuorum ſpecies, quæ *hac l.* excipiuntur. Sane eodem quoque pertinet embolimæa *lex 2. Codice Iuſtinianeo eod. tit.* quæ incipit, *vt in die Dominico:* quam Codex ille hodie exhibet, verum a vetuſtis Codicibus recte abeſt; eo quippe illa e Gothico iure, ſeu Theodoriciano infarta eſt: Et traductum iſtud *l. 8. Cod. Iuſt. de feriis*, ad dies 15. Paſchales ex *hac noſtra*, a Triboniano: & ad alium quemcunque diem feriarum. Theophilus *de libertinis*, *δύναται διδόσθαι καὶ ἐν ἀπράκτῳ ἡμέρᾳ*, vt habet editio Vigeliana. Neque Conſtantino M. quoque hac parte exemplum defuit a Iuriſprudentia Gentili: nam vt omittam alia opera quæ *ἐργασίμοις*, ſeo feſtis diebus fieri poterant, de quo Virgilius Georgicor. 1. *v. 268. ſq.* Columella *de re ruſtica 2. cap. 22* Seruius, *ad Georg. Virgil.* Vmber, Scæuola, alii apud Macrobium *lib. 1. Saturnal. cap. 16* Emancipatio quoque quocunque die
P.120. feſto, ſeu feriato fieri iam olim potuit, teſte Paulo *lib. 2. ſent. 25. §. 2.* Neque diſpat Manumiſſionis ratio, publicæ vtilitatis cauſâ: etſi ſummo alioquin iure die nefaſto manumiſſus, vitio manumiſſus dicebatur, vt ſcribit Varro, *lib. 5. de lingua Latina*, vbi de *nefaſtis diebus*. Diſpat vero ratio eſt ſpectaculorum & ludorum, etſi hæc ipſa vel maxime votiua eſſent, vnde & *votiua feſtiuitatis ſolemnitas*, de his ludis dicitur, *l. 2. inf. de expenſis ludor.* Item Editorum, quos votiui ſumptus deſignarit electio: *l. 31. inf. de Prætoribus.* Qua etiam *Votiui* appellatione paſſim vtitur Symmachus cum de ludis & feſtiuitatibus agit, vt *in Notis* iam indicaui; nempe quod his diuina veneratio & ſolemnitas confundatur, quod a Theodoſio M. iterata etiam conſtitutione prohibitum *l. 2. inf. de ſpectaculis*, & a Theodoſio Iun. *l. vlt. eod. tit.* vt eſt a Leone & Anthemio, *l. vlt. Cod. Iuſt. de feriis.* Idque etiam Patres Africani ab Honorio Imp. per Africam ſanciri petierunt, A. D. 401. *canone 61. Codicis Africani.* Quæ ſi quis attendat, idem quoque ſuſpicetur, iſtud a Conſtantino M. exerte non prohibitum, vel certe a populo id impetrare non potuiſſe: ac maxime inductus, *d. l. 2. inf. de ſpectaculis.* vbi ita Theodoſius M. *Illud etiam præmouemus, ne quis in legem noſtram quam dudum tulimus, committat: nullus Solis die populo ſpectaculum præbeat, nec diuinam venerationem confecta ſolemnitate confundat.* Neque inanis forte ſuſpicio ſit Conſtantinum *hac l.* his verbis, *quæ ſunt maxime votiua*, reſpexiſſe ad ludos & ſpectacula, præ quibus Emancipatio & Manumiſſio votiua magis eſſet, atque adeo Solis die multo magis permittenda quam Ludos. Et ſi antiquo Eccleſiæ iam ante Conſtantinum inſtituto, Chriſtiani eo die ab omnibus mundialibus voluptatibus abeſſent, & lauacrum quoque eo die ſubtraherent, teſte Tertulliano *lib. 1. ad Nationes, cap. 13.* quem ipſe e *Codice Agobardi* primus extuli. Etſi rurſum Sozomenus dicat ipſum Conſtantinum ſanxiſſe, vt omnes ab omnibus negotiis *δικαστηρίων καὶ τῶν ἄλλων πραγμάτων* eo die quieſcerent, precibuſque vacarent: id enim ad Artium officia pertinere indicat ipſamet Conſtantini M. *lex 3. Cod. Iuſt. de feriis.*

Quarto iam loco obſeruetur in *hac* Conſtantini M. *lege* Solis diei appellatio: Dominicum diem ſcilicet, *Solis idem* etiam Chriſtiani dixere: neque Principes tantum, Conſtantinus, Valentinianus, vterque Theodoſius *hac l.* & *l. 2. inf.* & *l. 1. 3. inf. de execut. l. 10. 13. inf. de exact. l. 12. inf. de ſpectaculis:* verum etiam Patres ipſi: Iuſtinus, *Apolog. 2.* Tertullian. *Apologetic. c. 16.* & *lib. 1. ad Nationes, c. 13.* Quod Gregor. Turonenſis, *lib. 3. hiſtor. Franc. c. 15.* reprehendit: *Ecce*, inquit, *dies Solis adeſt*, (*ſic enim Barbaries diem Dominicum vocitare conſueta eſt:*) Et Maximus quoque Epiſcopus *in ſermone de Pentecoſte: Dominicum Diem ab hominibus ſæculi diem Solis diem appellari* ſcribit. Quomodo & Auguſt. *in Pſal. 93.* de Mercurii die. *Quarta ſabbathorum*, inquit, *Quinta feria, qui Mercurii dies dicitur a Paganis & a multis Chriſtianis.* Baronius exiſtimat *Annal. Eccleſ. tomo 3. A. D. 321. num. 11.* Conſtantinum *hac l.* diem Solis more Gentilium ea de cauſa appellaſſe, quod eum non Chriſtianis ſolum, ſed Gentilibus quoque ſcripturus, peculiari illis nomenclatura vti voluerit: Ego putem Rationem nullam aliam vſurpandæ Conſtantino appellationis iſtius fuiſſe, quam quod hæc vulgi appellatio foret, atque etiam in Eccleſia vſurpata, cuiuſmodi alias in Eccleſiæ piorumque Patrum vſum tranſgreſſas liquet.

Quinto obſeruandum, deſiderari hodie eam Conſtantinianeæ conſtitutionis partem, quam memorant Auctor vitæ Conſtantini, & Sozomenus, qua Conſtantinum *τὴν πρὸ τῆς ἑβδόμης*, id eſt, diem Veneris ſeu *παρασκευὴν* religione quoque vt diem Dominicum ſanciuiſſe narrant in memoriam crucifixionis. Et mirum nullam eiuſce rei memoriam vllibi præterea occurrere: quid dico memoriam, imo ne leue quidem eius argumentum, vt proinde de vtriuſque fide non inani coniectura quis ambigat; verum de fide eſtote ſecuri o boni Scriptores; Proculdubio hoc vult is, a Conſtantino M. diem Veneris non quidem eadem prorſus religione ſancitum, vt eo iudicia & officia penitus quieſcerent; verum proxima, videlicet vt & hic dies publicarum precum & conuentuum eſſet: Et hoc quidem vetuſtiſſimo Eccleſiæ Chriſtianæ inſtituto, quo dies Veneris nominatim, & vt loquebantur, feria ſexta, *προσάββατον*, *παρασκευὴ*, Stationum & ſemiieiuniorum, id eſt, conuentuum in Eccleſiam ad Nonam vſque horam de numero erat, & quidem ea ipſa ratione qua *illi* Conſtantinum M. motum tradunt, vt nominatim tradit Petrus Alexandrinus & Tertullianus *aduerſus Pſychicos, cap. 2. 10. 14.* & Epiphanius *in compendio doctrinæ Chriſtianæ* & *aduerſus Arrium.* Socrates *lib. 5. cap. 22.* Philoſtorgius *lib. 10. cap. 12.* Quod vtique a Conſtantino M. *expreſſa l.* ſancitum, & ſub lege præcepti, cum id antea ex arbitrio obiretur: quod Tertullianus teſtatur *aduerſus Pſychicos.* Atque hoc voluerint Auctor vitæ Conſtantini & Sozomenus: & ille quidem, id eſt, Auctor vitæ Conſtantini, apertis verbis; *τοῖς ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν πολιτευομένοις, ἅπασι σχολὴν ἄγειν ταῖς ἐπωνύμοις τοῦ Σωτῆρος, ἡμέραις ἐνομοθέτει: ὁμοίως δὲ καὶ τὰς πρὸ τοῦ σαββάτου τιμᾶν, μνήμης ἕνεκεν μοι δοκεῖ τῶν ἐν ταύταις τῷ κοινῷ σωτῆρι πεπρᾶχθαι μνημονευομένων*, *Vt cuncti romano imperio parentes, diebus de Seruatoris nomine nuncupatis ab omni opere feriarentur: vt etiam dies, qui ſabbatum antecederent, venerarentur: ob memoriam, vt mihi videtur earum rerum, quæ iis diebus a communi omnium noſtrum Seruatore gerebantur.* Vides Diem Dominicum ocio mancipatum a Conſtantino M. diem Veneris cultu conſecratum, & publica prece, publico conuentu. Atque hac diſtincta iam & clara obſeruatione, Hiſtoriam Eccleſiaſticam exornaſſe mihi videor.

Non abs re quoque puto, omnium ſeptem conſtitutionum, quæ de die Dominica ſeu de die Solis *hoc Codice* occurrunt, & octauæ præterea quæ extat *Codice Iuſtinianeo*, breue quaſi Chronicon ſubiicere.

CONSTANTINVS M.

Ante menſem Iun. A. D. 321. menſe Martio	Otio diem Solis mancipauit, & Iuridicis diebus actibuſque priuatorum contentioſis exemit: *l. 3. C. Iuſt. de feriis:* quam & hæc lex indicat. *Agricultura* tantum excepta, *d. l. 3.*
Ipſo menſe Iunio A. D. 321.	*Voluntaria* quoque Iuriſdictionis actus excepit, ſeu Emancipationes, & Manumiſſiones *hac l. 1.*

VALEN-

VALENTINIAN. Sen. A.D. 368. *Exactiones* eo die prohibuit a Chriſtianis *l. 1. de executorib.* quæ repetita *l. 10. de exactionib.*

VALENTINIAN. Iun. A.D. 386. Generaliter & indiſtinctè omnes omnino lites, omnia negotia quieſcere iuſſit, etiam ob debitum publicum, etiam apud Arbitros compromiſſarios, ſub pœna ſacrilegii: *l. 3. infr. de executor.* & *l. 13. de exactionib.*

A. D. 389. Iuridicis iterum diebus eum exemit *l. 2. h. t.*

THEODOSIVS M. A. D. 379. *vel mox poſtea.* *Spectacula* die Solis edi vetuit: quod indicat, *l. 2. in fin. inf. de ſpectaculis.*

A. D. 386 Et iterata iuſſione *d. l. 2. de ſpectac.*

THEODOSIVS Iun. A. D. 425. Et hic ſpectacula Solis die edi per vniuerſas vrbes vetuit, *l. vlt. inf. de ſpectaculis.*

Denique & hic illud obſeruari cupio, Conſtantinum M. hoc potiſſimum anno CCCXXI. pro Chriſtianæ religionis reuerentia & maieſtate plurimum laboraſſe: tribus his inter alia intra trimeſtre ferme conſtitutis. *Manumiſſionibus*, inquam, in Eccleſia pleniſſima conſtitutione firmatis, *l. vn. de manumiſſ. in Eccleſ. 2. Dominicæ* diei veneratione duabus conſtitutionibus ſancita, puta *l. 3. Cod. Iuſt. de feriis*, & *hac l. 3. Teſtamenti* factione paſſiua ſeu ex teſtamento capiendi, pleniſſima Eccleſiis, ac nominatim Eccleſiæ vrbis Romæ, libertate facta. *l. 4. inf. de Epiſcopis Eccleſ. & Cler.*

Ex ſuperioribus interim omnibus, & ex *hac l.* nominatim conſtat, quam grauis ſit error Menochii, qui *de arbitr. lib. 2. cap. 3. num 18.* ſcribit Theodoſium omnium primum iuſſiſſe dies Dominicos celebrari.

FORENSIVM *feriarum numerus Romæ, ex Theodoſii M. & Valentiniani Iun. conſtitutione, eorumque tempore.*

II. (a) Imppp. VALENTINIANVS, (b) THEODOSIVS, & Arcadius AAA. Albino PF. P. (c)

OMNES dies iubemus eſſe Iuridicos. Illos tantum manere feriarum dies, fas erit, quos, *geminis menſibus*, (d) ad requiem (e) laboris indulgentior (f) annus accepit, (g) æſtiuis (h) feruoribus mitigandis, & autumnis (i) fœtibus (k) decerpendis. *Kalendarum* quoque *Ianuariarum* conſuetos dies otio ſancimus. (l) His adiicimus *Natalitios* dies *Vrbium Maximarum* [Romæ, atque Conſtantinopolis] quibus (m) debent iura deferre, (n) quia & ab ipſis quoque (o) nata ſunt. Sanctos (p) quoque *Paſchæ* dies, (*) qui ſepteno vel præcedunt numero, vel ſequuntur, in eadem obſeruatione numeramus. Necnon & dies *Solis*, qui repetito in ſe calculo reuoluuntur. Parem neceſſe eſt haberi (q) reuerentiam noſtris etiam diebus, qui vel *lucis auſpicia, vel ortus Imperii* protulerunt. Dat. VII. Id. Aug. Romæ, Timaſio (r) & Promoto Coſs. [389.]

INTERPRETATIO. *Cauſas per anni ſpatium omnibus diebus ſecundum leges audiri præcipimus. Et licet lex quatuor menſes ad fructus colligendos indulſerit, ſed* (s) *ita pro prouinciarum qualitate, & præſentia* Dominorum, *credidimus faciendum, vt* (t) *a die VIII. Kalendarum Iuliarum vſque in Kalendas Auguſti meſſiuæ feriæ concedantur, & de Kalendis Auguſti vſque in X. Kalend. Septembris agendarum cauſarum licentia tribuatur. A X. autem Kalend. Septemb. vſque in Idus Octobr. vindemiales feriæ concedantur. Dies etiam Dominicarum qui feriati ſunt, ab audiendis negotiis, vel exigendis debitis ſequeſtramus. Sanctos etiam Paſchæ dies, id eſt ſeptem qui antecedunt*, (v) *& ſeptem qui ſequuntur. Necnon* (x) *& dies Natalis domini noſtri, vel Epiphaniæ, ſine forenſi ſtrepitu volumus celebrari. Natalem etiam Principis, vel initium* (y) Regni *pari reuerentia conuenit obſeruari.*

NOTAE.

(a) *Lex 7. Cod. Iuſt. eod. tit.* hinc & ex duabus prærerea aliis *hoc Codice* conſtitutionibus mire a Triboniano conflata eſt: nempe ex *l. vlt. inf. de ſpectaculis*, & *l. 12. inf. de executor.* ſiue *l. 13. inf. de exactionibus.* Huius leg meminit quoque Baronius. *A. D. 389. n. 62.* GOTHOFREDVS.

 (b) Valen-

(b) Valentiniano Iun. non magis, quam Theodoſio hæc lex accepta ferenda eſt: de quo mox. *IDEM.*

(c) *3. PF. P.* (Romæ ſcil.) Et ita quoque habet Codex Iuſtin. *d. l. 7.* habent & MSS. Anianei. Idque etiam euincunt quamplures aliæ conſtitutiones hoc ipſo tempore ad eundem datæ: Valentiniani & Theodoſii Romæ poſitorum conſtitutiones: puta *lex 49. inf. de appellationib. l. 8. Cod. Iuſt. de ſeruis fugit. l. vn. de mancipib. l. 11. de maleficis. l. 5. 6. de ſuariis, l. 5. de Aquaductu*: de quo mox plura. *IDEM.* Cod. Wurceb. *Albino P. V.* *RITTER.*

(d) De horum verborum ſenſu mox. *GOTHOFREDVS.* In edit. Sichard. vitioſe legitur: *quos velphas iuſſerit, vel quos &c.* *RITTER.*

(e) v. Nouellam *Theodoſii* 8. *GOTHOFREDVS.*

(f) *Indulgentius.* C. Til. Cyprianus *ep. 1.* cum indulgente vindemia, ſolutus animus in quietem ſolemnes ac ſtatas anni fatigantis inducias ſortitur. *IDEM.* *Indulgentius* legit Edit. Sichard. *RITTER.*

(g) *Excepit.* C. Iuſt. *GOTHOFREDVS.*

(h) *Æſtiuos.* C. Iuſt vt mox *Autumnos*, relatione ad menſes. Hoc noſtrum verius & elegantius. Symmachus ſimiliter *lib. 5. ep. 95. vt mitigatis Autumni æſtibus ad ſuburbana concedam.* *IDEM.*

(i) *Autumni* fœtus recte pro *Autumnales.* Sic *Autumnum tempus*, Manilio, pro Autumno ſimpliciter: ſic *Autumnum frigus*: Ouidio, *lib. 3.* Metam v. 29. *Autumna tempeſtas* Gellio: *lib. 19 cap. 7.* Cyprianus etiam ad Demetrianum: nec adeo arboreis fructibus Autumna fœcunda ſunt. Tertullianus *de reſurrect. carnis*: *Et Verna & Autumna ſuis vicibus, moribus, fructibus.* *IDEM.*

(k) *Fetibus* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(l) *Mancipamus*, C. Iuſt. & ita quoque eſt in C. Til. Aniano Regio & MSS. aliis. *GOTHOFREDVS.* *Mancipamus* Cod. Wurceb. Edit Sichard *dies octo ſancimus.* *RITTER.*

(m) *In quibus* C. Iuſt. quo nil opus erat, imo hoc elegantius. *GOTHOFREDVS.*

P. 122. (n) *Differri*, C. Iuſt. & in Aniano Regio; Græci quoque & quidem Baſilica, *lib. 7 tit. 17.* habent ἀργεῖν τὰ δικαστήρια. Quanquam & iſtud ſuſtineri poteſt, hoc ſenſu: iura tamdiu cedere debere, eumque illis diebus honorem deferre præſtare oportere. *IDEM.* Edit. Sichard. *deferri.* *RITTER.*

(o) Vox, *quoque*, abeſt a *C. Iuſt.* quæ *hic* eleganter inſerta. *GOTHOFRED.*

(p) *Sacros.* Cod. Iuſt & in MSS. nonnullis. Proprium magis *ſanctos*, & hic & *l. 8. inf. de indulg. crim.* *IDEM.* *Sacros* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(*) Hinc hypobolimæa *lex 2. Cod. Iuſt. de feriis*, maximam partem conflata eſt: de quo poſtea. *GOTHOFRED.*

(q) *Habere*, Edit. Sichard. *RITTER.*

(r) *Ermano*, & ad marginem *Timotheo* vitioſe habet Edit. Sichard. *IDEM.*

(s) *Item.* *GOTHOFREDVS.*

(t) Ita quoque *d. l. 3.* At in An. Put. *Kal.* *IDEM.*

(v) *Qui accedunt* Cod Wurceb. *RITTER.*

(x) Et hoc extrinſecus additum ex *l. vlt. inf. de ſpectaculis*: vnde & Tribonianus *legi 7. Cod. Iuſt. hoc tit.* quæ hinc alioquin deſumpta eſt, hæc ipſa addidit. Porro Receſwindus præter Natalem & Epiphaniam, addit diem Circumciſionis, & Aſcenſionis. *GOTHOFREDVS.*

(y) *Æditium* errore librarii in Cod. Wurceb. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

NVMERVM, ſeu Latercolum, feriatum forenſium, ſeu dierum in foro ἀπράκτων, nefaſtorum, hac conſtitutione definiunt & coarctant Impp. Valentinianus Iun. & Theodoſius M. & quidem Romæ, vt inſcriptio *leges* oſtendit, ipſique *Romæ* poſiti quod ſubſcriptio *legis* docet. Poſt Maximum videl. Tyrannum ſuperiore A. D. 388. deuictum, Theodoſius & Valentinianus Impp. Romam hoc ipſo anno 389. profecti ſunt, & quidem menſe Iunio, quod pluribus oſtenſum in *Chronico Theodoſiano*: fidemque faciunt complures conſtitutiones hunc in Codicem relatæ, de hac Theodoſii & Valentiniani *Romæ* mora, per trimeſtre ferme, menſe Iunio, Iulio & Auguſto: puta *lex 18. inf. de hæreticis. l. 25. de operib. publicis. l. 49. inf. de appellationib. lex 9. de annonis ciuicis. lex vn. de mancipibus. l. 11. de maleficis. l. 5. 6. de ſuariis. l. 5. de Aquaductu*: quarum pleræque ad eundem *Albinum P. V. Romæ.* cui hæc lex inſcribitur, datæ ſunt. Cæterum eo tempore Romæ conſtituti Valentinianus & Theodoſius, eidem Vrbi in quamplurimis conſultum iuere, teſte quoque Pacato, *ſine Panegyrici*, & quidem variis in id conſtitutionibus ad Albinum, vt dixi, P. V. Romæ, datis: tum in negotio Religionis (non ſine conſilio proculdubio Syricii Papæ) *l. 18. de hæreticis*: & *hac* quoque *leg.* ex parte: tum in his, quæ ad annonam & ornatum Vrbis ſpectarent, *l. vn. de mancipibus. l. 5. & 6. de ſuariis. l. 5. de Aquaductu.* tum in criminalibus, *l. 11. de maleficis.* tandem in his quæ ad Iudicia, eorumque ordinem pertinent, quo ſpectat *lex 49. de appellationib.* Et hæc potiſſimum lex noſtra: qua dierum feriatorum numerus ſubducitur, & præter hos reliqui omnes Iudiciarii ἔμπρακτοι eſſe iubentur: quod hac tempeſtate neceſſitas exigebat, cum iam plures adhuc Iudiciariis diebus Romæ eximerentur. Nam, vt in multis olim Rebuspublicis, veluti Athenienſi, Tarentina, aliiſque eueniſſe legimus, vt creſcente variis occaſionibus dierum nefaſtorum numero, tandem plures voluptatibus otioque dicati dies reperirentur, quam negorioſi & Iuridici: Idem & in Romana quoque Republica, imo ipſamet vrbe Roma potiſſimum ſæpius euenit iam ante Auguſti tempora, quod non vna Ciceronis *in Verrinis* querela declarat: Itaque Auguſtus, teſte Suetonio, *in vita eius, cap. 32.* huic malo medicinam fecit, triginta amplius diebus, qui honorariis ludis occupabantur, actui rerum accommodatis. Factum & ſimile quid a Claudio, narrante eodem Suetonio, *in eius Vita, cap. 23.* & Dione *in eius vita*: ſub Nerone apud Tacitum 13. *Annal. cap. 41.* Caſſius. *oportere diuidi ſacros & negotioſos dies, quibus diuina colerentur, & humana non impedirentur.* Similiter Antoninus Philoſophus, referente Capitolino, *in eius vita, cap. 10. Iudiciaria*, inquit, *rei ſingularem diligentiam adhibuit; faſtis dies Iudiciarios addidit, ita vt ducentos triginta dies annuos rebus agendis, litibuſque diſceptandis conſtitueret.* Quod non temere ab eo ſcriptore notatum: vix enim alio tempore, ſi anti-

antiquiſſima excipias, tot dies Iudiciarii in anno Romano fuere. Poteſt iniri ratio ex veteri Kalendario, quod hodieque exſtat, & ex hiſtoriis: quod & Caſaubonus iam recte notauit. Vide hanc ad rem quoque Orationem V. C. Bretii *lib. 2. deciſ. 6.* Similis igitur nunc Valentinianum Iun. & Theodoſium Romæ poſitos cura inceſſit, coarctandi videlicet dies feriatos, paucis tantum in id deſignatis, cæteris proinde omnibus rerum actui deſtinatis, cum antea plures longe feriarum forenſium dies eſſent: quod aperiſſime indicant, cum aiunt: OMNES DIES IVBEMVS *eſſe Iuridicos: illos* TANTVM MANERE *feriarum dies* FAS ERIT.

Ergo in vniuerſum Nouem tantum ferias Iudiciariis diebus Imperatores iſti exemere, e quibus quatuor non ſingulorum dierum fuere, verum *σύστημα* quoddam ſunt plurium inter ſe eadem vel relaxatione vel religione iunctorum: puta Æſtiuæ & Autumnales feriæ, Paſchæ dies & Kalendarum Ianuariarum. Nos Omnium iſtorum dierum feriatorum numerum hic ſubducamus.

LATERCVLVM dierum feriatorum, ſeu feriarum forenſium *Romæ* ex Valentiniani Iun. & Theodoſii M. conſtitutione, tempore Papæ *Syricii* A. D. 389.

Feriæ Æſtiuæ.	Dies XXX.
Feriæ Autumnales.	Dies XXX.
Kalend. Ianuar.	Dies III.
Natalis Vrbis Romæ.	Dies I.
Natalis Vrbis Conſtant.	Dies I.
Paſchæ.	Dies XV.
Solis.	Dies XLI. circiter: ſubducendi enim tres de Paſchalibus, octo de Æſtiuis & Autumnalibus feriis.
Natales Imp. Valentiniani, & Theodoſii.	Dies IV.
IN VNIVERSVM,	DIES CXXV.

Reliqui CCXL. *ἔμπρακτοι* FERIATI, ſeu feriarum forenſium.

Iudiciarios igitur reliquos omnes dies eſſe voluerunt Valentinianus & Theodoſius M. qui numero ſuperſunt CCXL. decem tantum (quod notandum) auctiores, quam Marcum Philoſophum conſtituiſſe refert Capitolinus, *loco* quem *ſupra* attulimus. De ſingulis illis feriatis diebus nunc videndum eſt.

Primo loco feriati dies hic memorantur, *Geminis menſibus*; id eſt, feriæ Æſtiuæ & Autumnales, quas eleganter ita deſcribit: *Dies quos geminis menſibus ad requiem laboris indulgentior annus accepit, æſtiuis feruoribus mitigandis, & autumnis fœtibus decerpendis.* Quorum etiam verborum fidem in *Notis* iam adſtruximus. Gemini igitur menſes hic feriatis dieb. adſignantur: vnus videl. meſſium, alter Autumni ſeu vindemiarum, & ſic ſexaginta dies in vniuerſum; quomodo in iore paſſim triginta dies in menſem computabantur, de quo *alibi*. Quare
P.223. falleretur admodum Interpres *huius l.* ſi ita hunc locum acciperet, quod vulgata editio præfert, quaſi duo menſes meſſibus, totidem vindemiis, atque adeo quatuor in vniuerſum hic tribuuntur: Verum non ita eſt, & hunc ab eo næuum & MSS. melioris notæ ſubmouent, & ipſa computatio quæ mox ſubiicitur. Sed & Baſilica *lib. 7. t. 17. δύο μῆνες καθ' ἕκαστον ἔτος*, &c. *τουτέστιν ὁ τῶν θεριστικῶν καὶ ὁ τῶν τρυγητικῶν.* Harum porro feriarum mos & obſeruatio in vrbe Roma vetus admodum fuit: Neque tamen adhuc Oratione primum Diui Marci cuius meminit Domitius Vlpianus *l. 1. a. 7. D de feriis* inductum id fuit: Nam & ante, Statius Papinius *lib. 4. ſyluar.* ad Marcellum ſub Domitiano. *ep. 4. v. 39. ſeq.*

Certe iam Latiæ non miſcent iurgia leges,
Et pacem piger annus habet meſſeſque reuerſa
Dimiſere forum: nec iam ſibi turba reorum
Veſtibulo, querulique rogant exire cliente:
Ceſſat centeni moderatrix iudicis haſta.

Vt & Plinius *lib. 8. ep. 21. ad Arrianum.* Gellius *lib. 9. cap. 15.* Earundem alioquin meminit quoque Minutius Felix *in Octauio.* Igitur a Marco mos ille tantum certius ordinatus conſtituruſque fuit. Neque in foro tantum, verum etiam in ſcholis ferias has obſeruatas, teſtis Auguſtinus *lib. 9. Confeſſionum, cap. 2.* Cæterum ſtatæ hæ feriæ non fuerunt, verum ex conſuetudine cuiuſque loci Præſides prouinciarum has ferias ſtatuebant, teſte Paulo *lib. 1. ad Edictum*, quo is Edicta de in ius vocando executus fuerat *in l. 4. D. de feriis.* Idque oſtendit etiam computatio illa quam Interpretatio huic legi ſubdita habet, Theodoriciana ſcilicet, quam & hypobolimæa lex, *2. Cod. Iuſt. de feriis*, inde habet: ſed & Reciſwindi Regis conſtitutio, quæ continetur *lib. 2. legis Viſigothorum tit. 1. l. 11.* qua quidem duo menſes de die ad diem his feriis conſtituuntur.

Quod computationem ipſam attinet, diuerſa, vt dixi, fuit hæc pro prouinciarum diuerſitate ſeu cuiuſque loci conſuetudine computatio: quod Interpres quoque huic legi addidit, *pro prouinciarum qualitate.* Et idem Meſſiuas ferias computat a VIII. Kal. Iul. ad VIII. Kal. Auguſtas. Aliter paulo Reciſwindus *Viſigothic. lib. 2. tit. 1. l. 11. Nec non*, inquit, *pro meſſium feriis a XV. Kal. Auguſti vſque ad XV. Kal. Septembris: in Carthaginenſi vero prouincia propter locuſtarum vaſtationem aſſiduam a XV. Kal. Iul. vſque ad XV. Kal. Auguſti Meſſinas ferias præcipimus obſeruandas.* Vindemiales vero ferias computat hic Interpres a X. Kalend. Septembr. vſque in Idus Octobr. at Reciſwindus *a XV. Kalend. Octobr. vſque ad XV. Kal. Nouembr.* Addit Interpres *etiam pro præſentia dominorum* computationem fieri: vbi Regum Gothorum ordinationem intelligit. *Domini* paſſim in his Gothi Interpretis interpretationibus pro Regibus Gothorum intelliguntur: de quo vid. Gloſſ. *præſentia*, pro *ordinatione*: niſi hic legendum putemus, *præcepto*, vel *præceptione.* Tandem vero ſublatæ fuerunt hæ feriæ ab Ottone *lib. 2. tit. 49. legis Longobardorum.*

Tertio iam loco, *Kalendarum Ianuariarum dies conſueti* feriati in foro eſſe iubentur: non ipſarum ſcilicet tantum Kalendarum Ianuariarum, verum etiam *pridie Kalendarum*, quod antiquo iure iam obtinuit, vt teſtatur Vlpianus *in l. 5. D. de feriis:* & colligere quoque eſt ex deſcriptione Kalendarum Libanii, *inter Progymnaſm. T. II. edit. Morell. pag. 178. 179.* His adde & diem tertium Nonarum, quo vota pro ſalute Principis ſuſcipiebantur: teſte Gaio, *l. 233. §. 1. D de verb. ſignif.* & vetus Kalendarium Romanum Heruagianum, ſub Conſtantio ſcriptum, ante hos 30. ferme annos; vbi ad *III. Non. Ianuar.* adſcriptum, *Votorum nuncupatio.* Quare & hic procul dubio dies inter *conſuetos* Kalendarum Ianuariarum dies fuit: niſi ſi & plures fuere qui Kalendas ſequebantur, vt ex eodem Libanio colligas. In ipſam certe Kalendarum Ianuariarum obſeruationem per hæc tempora inuecti paſſim Patres quique, & in his Tertullianus *lib. de Idololatria*, Ambroſius *ſermone 17.* Aſterius Amaſen. Epiſcopus, *homilia in id expreſſa*, inter *Rubenianas:* Chryſoſtomus *non vno loco:* Auguſtinus quoque *epiſt. 64. & ſermone in id ſpeciali*: Chryſologus *ſermone 155.* Variaque Concilia. Quod vero attinet feriatos hos in foro Kalendarum Ianuariarum dies, de eo quoque eſt Libanii locus in orat. inedita *εἰς τὰς Καλάνδας, καὶ δὴ καὶ δίκας ἀνέβαλον, καὶ γραφὰς, καὶ τιμωρίας, κλείσασαι δικαστηρίοις μὲν θύρας; κατηγόρει (γρ. κατηγόρου) δὲ τὰ στόματα.*

Quarto & Quinto, duos dies Natales Vrbium Maximarum *Romæ* ſcilicet & *Conſtantinopoleos*, feriatos

riatos manere iubent *hac leg.* Valentinianos Iunior & Theodoſius; quæ vtraque ſui Orbis Metropolis erat: illa Occidentalis, hæc Orientalis. Nempe hæ duæ ciuitates *βασιλίσσαι βασιλίδες*, ſeu Regnantes erant; vt eas quoque vocat Theodoſius Iun. *nouella 11. l. 1. ſub fin.* vbi videre eſt iucundum aliud harum Regnantium Ciuitatum *προνόμιον*. Itaque harum Vrbium Natales celebritate tranſacti, non minus quam Natales Principum: illius, iam inde ab antiquo; huius poſtea prioris exemplo & de imitatione, vt loquitur Auſonius in *Gratiarum actione*, in non abſimili argumento. Quo pertinet inſignis Sozomeni locus *lib. 5. hiſt. Eccleſ. cap. 16.* *ἐπεὶ γὰρ καιρὸς παρῆν βασιλέα δωρεῖσθαι στρατιώταις, γίνεται δὲ τοῦτο ὡς ἐπίπαν ἐν ταῖς Ῥωμαίων ἱερομηνίαις, καὶ βασιλέων, καὶ βασιλίδων πόλεων ἐν γενεθλίοις ἡμέραις*, id eſt, *vbi tempus aduenit, vt Imperator dona militibus elargiretur, quod quidem Kalendis apud Romanos, & diebus Natalitiis tum Imperatorum, tum Regiarum Vrbium fieri ſolet.* Exæquatæ ſcilicet hac quoque parte hæ duæ Vrbes. Cæterum *Palilia*, ideſt, Vrbis Romæ Natalem, in diem XI. Kal. Maias incidere, præter Plinium 18. *c.* 26. Solinum *c.* 2. Eutropium *lib.* 1. *c.* 1. Veterem Authorem Commentarii *in Arati Phænomena*, Plutarchus *in Romulo* ſcribit, *ἡ κτίσις ἡμέρᾳ γένοιτο τῇ πρὸ ἕνδεκα Καλανδῶν Μαΐων ὁμολογεῖται, καὶ τὴν ἡμέραν ταύτην ἑορτάζουσι Ῥωμαῖοι γενέθλιον τῆς πατρίδος ὀνομάζοντες.* Feſtus igitur hic dies, & ſumma feſtiuitate tranſactus; non tantum ſub Gentilibus (quod teſtatur quoque Auctor *Panegyrici*, qui dictus eſt Maximiano, hoc initio, *Cum omnibus feſtis*) ſed & ſub Chriſtianis quoque Principibus. Quod præter hanc *legem*, & Sozomenum teſtatur quoque Symmachus *lib. 6. ep. 40.* Neque tantum eo die dona militibus a Principe erogari ſolita, vt ex Sozomeno iam vidimus, ſed & ludi Circenſes exhibiti: teſtimonium eius in Caſſiodori Chronico *ſub Philippo Imp.* Conſtantinopolis autem Natalis & Encœnia incidunt in diem V. Idus Maias, ideſt, vndecimum Maii; teſtes Marcellinus Comes, Caſſiodorus, Cedrenus, Chronicon Alexan. & Zonaras. Ratio porro horum Natalium Vrbis Romæ & Conſtantinopoleos cur feriati, inquam, ſint, & non iuridici, hæc aſſignatur; ideo iura his deferre (vel differri) debere, quia & ab ipſis quoque nata ſunt: Vt omittam quæ adfero ad *l. 1. inf. de ſtudiis liberalib. Vrb. Romæ.* Huc facit inter alia quoque locus Claudiani, *Panegyr. 3. Stilichonis, v. 136.* vbi de Roma agens:

Armorum, LEGVMQVE *parens, quæ fundit in omnes*
Imperium, primique dedit cunabula IVRIS.

Et altero, in *Conſul Olybrii & Probini, v. 126* Theodoſius ita Romam alloquitur.

P.124 —— *O Numen amicum*
Dux ait, & LEGVM GENITRIX.

Et tertius eiuſdem in 6. *Honorii Conſ. v. 428.* ſic ait.

O Dea, nec LEGVM *fas eſt occurrere* MATRI.

Sexto, *Sancti Paſcha dies* feriati manere iubentur Paſchæ, inquam, dies, id eſt quatuordecim, quorum ſeptem, diem Paſchæ præcedebant (de quibus etiam Baſilius homilia 14. *κατὰ μεθυόντων*, totidem ſequebantur: nam ipſe Paſchæ dies ſequente mox Solis diei appellatione ſatis comprehenditur, vtpote cum Solis die celebraretur: Imo & duo præterea dies e quatuordecim, ſeu ſinguli e ſeptenis ſatis ipſo die Solis comprehenduntur, vt reuera non niſi ſex dies Antepaſchales fuerint, ſex Poſtpaſchales *μισθέορτοι*. Sane iam olim, cum ieiunii Quadrageſimalis nondum ſtata ratio eſſet, circa A. D. 260. ſex tantum dies Antepaſchales ieiunio tranſacti; quod videre eſt ex Dionyſ. Alex. Ep. apud Zonaram & Balſamonem, *μηδὲ τὰς ἓξ τῶν νηστειῶν ἡμέρας ἴσως, μηδὲ ὁμοίως πάντες διαμένοντες*: quem locum perperam nonnulli ita afferunt, quaſi antepaſchalem hanc ſeptimanam e pluribus antepaſchalibus *vltimam* dixerit Dionyſius. Hac ipſa etiam tempeſtate, ſex duntaxat diebus maioris huius Hebdomadæ antepaſchalis Xenophagiam Chriſtianis imperatam, docet Epiphanius *in expoſ. fidei p.* cum alibi aliter. Ergo reuera duodecim tantum dies Paſchales *hac leg.* Iuridicis diebus eximuntur. Computatis vero in vniuerſum diebus, quibus fora ſilebant circa Paſchæ diem, quindecim fuere. Hinc adeo Græci hunc locum ita reddiderunt, *τὰς ιε Πασχαλίας ἡμέρας ἀργείτωσαν αἱ θέαι.* id eſt, *quindecim diebus Paſchalibus ceſſent ſpectacula.* Sed & Papianus *lib. reſponſ. tit. 13.* *Paſchalibus etiam*, inquit, *XV. diebus*, vt & Reſciſwindus Viſigoth. *lib.* 2. *tit.* 1. *l.* 11. De his Quindecim diebus Paſchalibus qui feriati a Iudiciis erant, locus eſt etiam Auguſtini *ſermone 19.* inter eos quos nuper Sirmondus extulit, *p.* 229. 230. *Peracti ſunt dies feriati: ſuccedent iam illi conuentionum, exactionum, litigiorum; videte quomodo in his viuatis, fratres mei: de vacatione dierum iſtorum manſuetudinem debetis concipere, non ingeniorum conſilia meditari: ſunt enim homines qui propterea vacauerunt per dies iſtos, vt cogitarent malitias quas exercerent poſt dies feſtos. Petimus vos, vt ita viuatis, tanquam qui Deo rationem reddituros vos ſciatis de tota vita, non de ſolis iſtis* QVINDECIM DIEBVS. Et mox, *Dies qui ſequuntur, iam exactiones etiam pecuniæ permittuntur iure forenſi & publico.* Syneſius tamen *epiſtola 42.* quo loco de his Quindecim diebus Paſchalibus agere mihi videtur, iis Ius nihilominus dici vult. Lex quoque Conſtantini M. apud Scaligerum memoratur *lib. 7. de Emendat. tempor. in Computum Romanum*, *p.* 776. *τὰς Πασχαλίας δύο ἑβδομάδας ἀπράκτους τελεῖν: τήν τε πρὸ τοῦ Πάσχα καὶ τὴν μετ' αὐτό.* De poſteriore ſane hebdomade nominatim eſt ſexageſimus ſextus Canon Patrum in Trullo; *Tom. III. Concil. Harduin. p.* 1686. *ἀπὸ τῆς ἁγίας ἀναστασίμου Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἡμέρας, μέχρι τῆς καινῆς Κυριακῆς τὴν ὅλην ἑβδομάδα ἐν ταῖς ἁγίαις ἐκκλησίαις σχολάζειν δεῖ ἀπαραλείπτως τοὺς πιστοὺς ἐν Ψαλμοῖς, καὶ Ὕμνοις, καὶ Ὠδαῖς πνευματικαῖς.* *A ſancta Chriſti Dei noſtri reſurrectionis die vſque ad nouam dominicam, tota ſeptimana in Eccleſiis vacare fideles iugiter oportet Pſalmis, & hymnis & ſpiritualibus Canticis.* Sed & Antepaſchalem Hebdomadam *προεόρτιον* Iuridicis diebus exemptam, ſeu inducias iudicialibus deputatam ab Imperatore Theodoſio, vel Arcadio, expreſſa in id conſtitutione; cuius verba etiam conſignat Chryſoſtomus *tom. 5. Sauiliano, p. 541. ſermone in illam Magnam Hebdomadam:* *οὐχ ἡμεῖς δὲ μόνον ταύτην τιμῶμεν τὴν ἑβδομάδα, ἀλλὰ καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης, οὐχ ὡς ἔτυχεν αὐτὴν τετιμήκασιν, ἐκεχειρίαν πᾶσι δόντες τοῖς τὰ κοινὰ τῶν πόλεων πράττουσι πράγματα, ἵνα τῆς ἐκεῖθεν ἀπολαύσαντες σχολῆς, τὰς ἡμέρας ταύτας ἁπάσας τῇ πνευματικῇ προσέχωσι θεραπείᾳ. διὰ τοῦτο καὶ τῶν δικαστηρίων τὰς θύρας ἀπέκλεισαν: ἀργείτω, φησὶ, πᾶσα ἀμφισβήτησις, καὶ μάχης εἶδος καὶ τιμωρίας ἀναπαυσάσθωσαν μικρὸν τῶν δημίων αἱ χεῖρες: κοινὰ τὰ κατορθώματα τοῦ δεσπότου γέγονε: γενέσθω δή τε καὶ παρ' ἡμῶν τῶν δούλων ἀγαθόν.* Mox in ſequentibus de Indulgentia Paſchali agit, quo loco notandum, conſtitutionis cuiuſdam verba recitari, quibus proxima ſunt quæ continentur *l. vlt. Cod. de feriis.* Verum de die Dominico, eiuſdem Chryſoſtomi alter eadem de re locus extat *hom. 30. in cap. 11. Geneſ.* *καὶ γὰρ καὶ οἱ βασιλεῖς, δι' ὧν ποιοῦσι καὶ αὐτοὶ, δηλοῦσιν ὅσον ἔχουσι τὸ θαῦμα τούτων τῶν σεπτῶν ἡμερῶν, κελεύσαντες ἐκεχειρίαν ἅπαντας ἔχειν τοὺς τὰ πολιτικὰ οἰκονομοῦντας*

πραγ-

πράγματα, καὶ τῶν δικαστηρίων τὰς θύρας ἀποκλείειν, καὶ πᾶν εἶδος μάχης, καὶ φιλονεικίας ἐλαύνεσθαι, ἵνα μετὰ πολλῆς ἡσυχίας καὶ γαλήνης ἐξῇ πρὸς τὴν τῶν πνευματικῶν κατόρθωσιν ἐπείγεσθαι. *Enimvero imperatores ipſi geſtu ſuis declarant quam venerabiles illos dies habeant mandantes vt omnibus ſint induciæ & feriatis, qui ciuilibus funguntur negotiis, utque claudantur fores iudiciorum & eliminentur omnes litium & contentionum ſpecies, quo magna tranquillitate ac quiete liceat ad ſpiritualia recte perficienda feſtinare.*

Ergo duodecim Paſchales dies, an Quatuordecim aut Quindecim dicas, hac parte nihil intereſt. De iiſdem accipio quod Ambroſius de Valentiniano hoc ipſo ſcribit, eum in cauſa quadam reſpondiſſe: *Vt nihil cruentum* SANCTIS *præſertim diebus ſtatueretur.* De ipſo alioquin Paſchatis die dicam *infr. ad tit. de indulg. crimin.* De Quadrageſima, *infr. ad l. 4. de Quæſtion.* Duæ igitur Hebdomadæ Paſchales: vna Ante-Paſchalis, altera Poſt-Paſchalis, feriatæ fuere. Sane & in Eccleſia peculiaris religio fuit Antepaſchalis Hebdomadæ, quæ ὑστέρα ἑβδομὰς ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ vocatur *canone 50. Laodicen.* ἁγία τοῦ Πάσχα ἑβδομάς. *Pſeudocan. Apoſtol. lib. 5. cap. 12.* ἑβδομὰς τοῦ Πάσχα, ἑβδομὰς ξηροφαγίας, quia ſtrictiore ieiunio ea tranſigebatur, vt docet Chryſoſtomus: Solemnia Paſchæ dixiſſe videtur Tertullianus *ad vxorem lib.* 2. De iiſdem vid. *canonem African. 51.* quem produco ad *l. 5. inf. de ſpectacul.* Et accedo Viro docto, exiſtimanti, Paraſceves illos dies Tertulliano dici c. 14. aduerſus Pſychicos, *Cum ſtationibus quartam & ſextam ſabbathi dicamus, & ieiuniis Paraſceues.* Neque ideo tamen, quod nonnulli faciunt, ex hinc recte colligas, ieiunium Antepaſchale & Romæ quidem non niſi ſeptem dierum fuiſſe. Sed & poſtea Socrates diſerte *lib. 5. cap. 22.* Romæ Antepaſchale ieiunium trium tantum Hebdomadarum fuiſſe teſtatur: Etſi *Leo I.* ſua tempeſtate quadraginta iam dies numeret. De his vero ſeptem diebus eſt quoque Epiphanii locus *hæreſi Quartadecimanorum 50. num. 3.* vbi de Eccleſia Catholica agens, ait; eam non ſolum XIV. diem, κέχρηται γὰρ οὐ μόνον τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ, verum etiam ἀλλὰ καὶ τῇ ἑβδομάδι τῇ κατὰ περίοδον ἀνακυκλουμένῃ τάξει τῶν τοῦ Σαββάτου ἑπτὰ ἡμερῶν: ἵνα κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ κυρίου γενόμενα κατὰ τὸ πρωτότυπον εἴη ἀνάστασίς τε καὶ εὐωχία, i. e. *Nam non ſolum diem XIV. obſeruat, ſed & hebdomadem; hoc eſt, ſeptenos illos ſabbati dies, qui perpetuo circuitu ac reuolutione redeunt, vt ad eorum exemplar, quæ ſunt a Domino geſta, reſurrectio epulæque celebrentur.* &c.

Tandem notandum illud, Dominicam vltimam quindecim dierum Paſchalium, ſeu μεθέορτον κυριακὴν peculiari quoque feſtiuitate tranſactam, & καινὴν κυριακὴν, imo & Encœnia dictam: de quo eſt Gregorii Nazianzeni *oratio 43. & Canon. 66. in Trullo*, cuius verba *ſupra* retuli.

Septimo, Solis dies 52. numero, annui feriati manere iubentur: de quo die affatim *ad leg. 1. ſup.* Illud tantum hic notandum, quod dicitur, *dies Solis repetito in ſe calculo reuolui.* Sic Iſidorus 5. *originum cap. 32. Octauus autem dies, idem primus eſt ad quem redit, & a quo rurſus hebdomada ſeries orditur.* Beda:

Octauum inſtaurat reuolubilis orbita ſolem.

Eadem formula Caſſiodorus 1. *variar.* 10. de denario Numero: *Iuuat inſpicere quemadmodum denarius Numerus more cœli &* IN SEIPSVM REVOLVITVR,
P.125 *& nunquam deficiens inuenitur: creſcit noua conditione* PER SE REDEVNDO, *addita ſibi ſemper ipſa* CALCVLATIO. &c.

Octauo, & Nono. Natales ſuos Valentinianus & Theodoſius M. feriatos eſſe iubent, nempe non tantum Natalem quo in lucem editi; verum & quo Imperium adepti: hic ſcilicet Natalis *Imperii*, ille *Genuinus* dictus, *l. 11. & 17. inf. de prox. Comit. diſpoſ.* Genethliacus apud Capitol. *in Pertinace c. 15.* Theodoſius *felicem* vocat in *l. 6. inf. de Curios.* Venerabilis dicitur *l. 21. inf. de palat. S. L.* tranſactique hi Natales ſumma feſtiuitate & lætitia: hinc Natalium feſtiuitates, *l. 30. inf. de Prætorib.* & de eo locus eſt inſignis apud Maximum Epiſcopum *ſerm. de Natal. Domini*, qui eſt inter *Ambroſianos 15.* Scenicæ quippe voluptates populo iis diebus præbitæ, *l. 29. & 30. inf. de Prætorib.* Circenſes editi, teſte Symmacho *ep. 8. lib. 4.* & Ambroſio *in Oratione de Obitu Valentiniani: l. vlt. Cod. de feriis.* Circenſium Natalitiorum quoque mentio fit apud Spartianum *in Adriano, c. 8.* Capitol. *in Pertinace c. 15.* vid & Dionem *lib. 54.* & Euſebium *lib. 8. c. 16. hiſtor. Eccleſ.* vid. & *l. 2. inf. de ſpectacul.* Ortum *Imperii* dicit Valentinianus hac leg. quemadmodum Author Panegyrici ſcribit, *Conſtantinum Britannias* Nobiles illic ORIVNDO feciſſe; quod de ortu Imperii accipiendum eſt, non de ortu lucis, quod ideo moneri oportuit, quia etiam Baronius ea verba ad ortum lucis transtulit. Eo ſenſu idem antea dixit, Orientem Imperatorem. Et alius ad Conſtantium, *diuinus ille Maieſtatis veſtræ ortus.* Leo & Anthemius *l. 11. Cod. Iuſt. de feriis; ſi in noſtrum ortum aut Natalem celebranda ſolemnitas inciderit, differatur.* Cæterum Valentiniani huius Iun. Natalis genuinus incidit in XV. Kalend. Febru. vt ex Faſtis Conſularibus Idacii conſtat: at Natalis Imperii in X. Kalend. Decembr. eodem authore, & Socrate *lib. 4. cap. 26.* Theodoſii M. vero Natalis Imperii incidit in XIV. Kal. Februarias: de quo vid. *Chronicon noſtrum.* Et hactenus quidem recenſus dierum Romæ feriatorum.

Illud mirum videri cui poſſit ex feriatis religionis Chriſtianæ diebus, Solis tantum dies & quatuordecim Paſchales tantum Iuridicis diebus eximi; at non etiam Natalem Domini, Epiphanium, Pentecoſten, quos tamen Interpres in interpretatione ſua *huic leg.* ſubdita, non omiſit: ſed neque Tribonianus in *l. 7.* quæ ea *hac l.* potiſſima ſui parte deſumpta eſt, cum tamen conſtat hos dies in religioſiſſimis numeratos fuiſſe, vt docebit famoſa Theodoſii Iun. *lex 5. inf. de ſpectacul.* Adeo quidem vt Chryſoſtomus Natalem Domini, *Omnium feſtorum Metropolin* vocet, in *Oratione de Beata Phylogonio*; ſed & *ſermone 16.* inter *Ambroſianos* dicitur Natalem Domini *Nouum Solem* vulgo etiam a Gentilibus vocari ſolitum: Sane de *Epiphaniorum* feſtiuitate in Galliis celebrata menſe Ianuario ſub Iuliano Imp. apud Ammianum Marcellinum quoque *lib. 21. c. 2.* teſtimonium exſtat: Vt igitur quod ſentio dicam: Etſi Natalis quoque Domini, Epiphaniarum, & Pentecoſtes ſolennitas apud Chriſtianos, vt feriarum dies celebritate religioſa iam peragerentur, nondum tamen Iuridicis diebus in Orbe Romano hoc tempore exempti fuere; Quod ex *hac l.* liquet, vbi Paganorum etiam Iudicum multitudo adhuc magna erat, & quidem in ipſa vrbe Roma: Inter hæc ſcilicet initia ſatis viſum, ſi inter feſtos Chriſtianorum dies, *Paſchales dies*, dieſque *Solis* Iuridicis eximerentur, veneratione Chriſtianæ Religionis, ac non etiam alii, quantumlibet feriati Chriſtianorum dies, qui in diem Solis non inciderent; Sane ſpectacula hiſce quoque diebus exhiberi, non minus quam Dominica, aut Paſchatis, vetitum poſtea a Theodoſio Iuniore in *d. l. vlt. inf. de ſpectaculis*, vbi plura de die Natalis Epiphaniorum & Pentecoſtes. Quare, qui Natalem Domini & Epiphania hic memorari nuſpiam videt, non ideo in *hac l.* deeſſe quidquam putare debet: licet Interpretatio *huic legi* ſubdita horum meminerit, & *l. 7. Cod. Iuſt. hoc tit.* quæ hinc alioquin deſumpta eſt, ſiquidem ex ſui æui vſu id ita Interpretationis illius Auctor, & Tribonianus ſcripſere.

IVDÆOS *feriis ſuis, neque a priuatis, neque fiſci nomine, conueniendos.*

III. (a) Impp. HONORIVS & Theodoſius AA. Ioanni (b) PF. P. Poſt alia.

DIE Sabbati, (c) ac reliquis, ſub tempore quo Iudæi cultus ſui reuerentiam ſeruant, neminem (d) aut facere aliquid, aut vlla ex parte conueniri debere præcipimus: cum Fiſcalibus commodis, & litigiis priuatorum, conſtat (e) reliquos dies poſſe ſufficere; (f) &c. Dat. VII. (g) Kal. Aug. Rauennæ, DD. NN. & Honorio VIII. & Theodoſio III. AA. Coss (h) [409.]

INTERPRETATIO. *Die Sabbati nullum Iudæorum, aut pro Fiſcali vtilitate, aut pro quolibet negotio volumus conueniri. Quia religionis eorum dies non debet actione aliqua perturbari.*

NOTAE.

(a) *Leg.* 13. *Cod. Iuſt. de Iudæis.* & repetitur totidem verbis *lib.* 8. *in tit.* 8. *leg.* 8. *inf. de executorib.* ſed & ſententia eadem *in l.* 20. *inf. de Iudæis.* quæ eidem Ioanni inſcribitur, & eodem die data proponitur, ſic vt emendatis, qui *huic* & *d. legi* 8. ſubſcribuntur Conſulibus, lex illa huic omnino coniungenda videatur. Hanc ſane legem omiſit Baronius. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Iouio* in *Cod. Iuſt.* in Tiliano Cod. *Iouiano*: de quo mox. *IDEM. Iouiano* Edit. Sichard *RITTER.*

(c) Sabbato *d. l.* 8. *inf. de Executoribus. GOTHOFREDVS.* Cod. Wurceb. *Sabbata, ac reliqua RITTER.*

(d) Iudæorum ſcilicet, vt recte Interpres ſupplet. *GOTHOFREDVS.*

(e) *Conſtet*: *d. l.* 8. *inf. de executorib.* & ita quoque hic exhibent MSS. nonnulli. *IDEM.*

(f) Inſeritur in Cod. Iuſt. hoc loco ſententia: de qua mox. *IDEM.*

(g) Al. VIII. *IDEM.*

(h) De hac ſubſcriptione mox viderimus. *IDEM. Honorio VII. & Theodoſio IV.* Edit. Sichard. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

P.126 IVDÆOS feriis ſuis, quibus cultus ſui reuerentiam ſeruant, ſeu exhibent, neque a priuatis, neque fiſci nomine vllo modo conueniri oportere, & vt olim loquebantur, *Vadimonium promittere* definit *hac l.* Honorius Imp. quæ quidem repetita extat *l.* 8. *inf. de executoribus*: cui concordat & lex 20. *inf. de Iudæis.* Antequam vero conſtitutionem ipſam adgredior, monendum prius eſt, videri *huic l.* omnino coniungendam *d. l.* 20. *de Iudæis*: quæ non tantum argumento, vt dixi, congruit, verum etiam ad eundem Ioannem PP. data eſt, eodemque die & loco: Diuerſitas tantum in Coſſ. intercedit: hæc noſtra quippe ſubnotatos habet, Honorium VIII. & Theodoſium III. Coſſ. id eſt, A. D. 409. *d. l.* 8. vero Honorium VII. & Theodoſium IV, at dicta lex 20. Honorium IX. & Theodoſium V. Coſſ. id eſt. A. D. 412. Certe ſi *Ioannis* nomen hic recte inſcriptum eſt, non poteſt hæc lex ad annum 409. referri: Ioannes quippe non fuit PP. A. 409. verum anno demum illo 412. poſt Meletium. Quare ex *d. l.* 20. Conſules hic emendandi videantur. Et retro tamen, anno 409. vindicanda fuerit, ſi vera eſt inſcriptio Codicis Iuſtin. in *l.* 13. *Cod. de Iudæis*, quæ hinc deſumpta eſt: ibi enim *Iouio PP.* inſcribitur, quomodo & in Tiliano Codice *Iouiano* editum: cæterum Iouius fuit PP. A. 409. Sed malim ipſe, vt dixi emendatis *hic* & *d. l.* 8. Conſulibus hanc leg. referre ad A. 412. eandemque adeo coaſſare cum *d. l.* 20. Quod ſi verum eſt, tum ex his duabus legibus inter ſe coniunctis id efficietur, Honorium Imp. conſtitutione ſua, vnde vtraque lex deſumpta eſt, Iudæorum & feriis & Synagogis conſuluiſſe, ne violarentur, turbarenturue. Nos ad *leg.* noſtram redeamus: ac primum illud expendamus, quod Iudæi præter Sabbathum, ſeu diem ſabbathi, alios quoque dies, alia tempora feriata hac etiam tempeſtate habuerint, eoſque habere ſiuerint Chriſtiani Imperatores, quibus cultus ſui reuerentiam ſeruarent, impenderent. Certe de his quæ in Sacra Scriptura memorantur tribus ſolemnibus Iudæorum feſtis, Paſchatis, Pentecoſtes, & Tabernaculorum res nota eſt: Inſignis inter alios quoque Clementis Alexandrini locus, *Stromatum* 6. *c.* 5. ex Petri concione quadam hæc Iudæorum feſta memorantis: Σάββατον τὸ λεγόμενον πρῶτον, νεομηνίαν, ἄζυμα ἑορτὴν, μεγάλην ἡμέραν: *Sabbatum quod vocant primum, neomeniam, azyma feſtum, magnam diem*, de quo loco vide quæ Petauius, *ad Epiphanium p.* 64. 65. Syneſii quoque locus *ep. ad Euoptium* 4. de Paraſceue: ἡμέρα μὲν οὖν ἦν, ἥντινα ἄγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι παρασκευήν· τὴν δὲ νύκτα τῇ μεθ' αὐτὴν ἡμέρᾳ λογίζονται, καθ' ἣν οὐδενὶ θέμις ἐστὶν ἐνεργὸν ἔχειν τὴν χεῖρα, ἀλλὰ τιμῶντες διαφερόντως αὐτὴν, ἄγουσιν ἀπραξίαν, id eſt. *Erat tum dies, quam Iudæi Paraſceuen vocant, cuius noctem cum ſequenti die computant, qua die nulli manum licet operi admouere, ſed eam ſanctiſſime venerantes ab omni labore feriantur.* Inter hos quoque dies erat feſtiuitatis ſolemne in memoriam Amanis, de quo *l.* 18. *inf. de Iudæis*: hoc vero feſtum *Purim* fuit, id eſt ſortium, quod & *Megilla* vocabant, ab Eſtheris videlicer lectione, qui liber ipſis dicitur *Megilla*: de quo plura *ad eam leg.* Verum qui de Iudæorum feſtis plura volet, legat is operis Talmudici librum *Seder Moed*, qui totus eſt de ſacris Feſtis, & habet libros duodecim, & Sigonium *de Republ. Hebræorum*

rum lib. 6. De ſententia nunc legis iſtius. Ergo Iudæi feſtis ſuis neque facere quidquam, neque a quoquam, etiam a fiſco ſeu fiſci nomioe conueniri debere præcipiuntur: vbi *faciendi* verbo Græci & in his Photius, *Nomocanonis tit. 7. cap. 4.* munus corporale recte intelligunt: ὥτε, ioquit, *σωματικῶς λειτεργῦσιν.* De hoc ipſo vero iam olim Auguſti decretum fuit, referente Ioſepho 16. *Antiq. Iudic. cap. 10.* ἐγγύας τε μὴ ὁμολογῶν αὐτὲς ἐν Σάββασι, ἢ τῇ πρὸ ταύτης παρασκευῇ ἀπὸ ὥρας ἐνάτης: *neue cogerentur ad vadimonia præſtanda Sabbatis, aut quæ ante hæc fuerit præparatio ab hora nona:* vt & Agrippæ, ἵνα σάββασι μηδεὶς ἀναγκάζῃ Ἰεδαίον, ἐγγύας ὁμολογεῖν: *ne quis Iudeum Sabbatis compellat ad vadimonia præſtanda.* Quibus locis, vt & apud Plurarchum, eſt vadimonium promittere de iudicio ſiſtendo. Eodem proinde priuilegio hac parte Iudæi vſi, quo Chriſtiani die Dominico, de quo *l. 1 ſup. hoc tit.* Eſt autem hæc lex proprie de *Iudæis*, ne hi feriatis diebus ſuis vel faeere, vel pati quidquam cogaotur. Viceuerſa neque a Iudæis Chriſtianos iis diebus conueniri poſſe Tribonianus in *d. l. 13. Cod. Iuſt. de Iudæis*, (quæ hinc alioquin deſumpta eſt) addi voluit: *Ita tamen vt nec illis detur licentia eodem die Chriſtianos orthodoxos conuenire, ne Chriſtiani forte ex interpellatione Iudæorum ab Officialibus, præfatis diebus aliquam ſuſtineant moleſtiam.* In ſummam igitur Iudæus feſto aliquo Iudæorum, neque a quoquam quocunque oomine conueniri, & retro neque ipſe Chriſtianum conuenire poteſt ex Iuſtioiani ſeotentia. At non & retro ſemper Iudæi die Dominica non exigi potuere, imo pro publicis debitis exigi potuiſſe eos, ionuere videtur lex *1. inf. de executorib.* & *l. 10. inf. de exactionibus*, vbi dicam.

DE PACTIS ET TRANSACTIONIBVS.

TITVLVS IX.

In Cod. Ivst. *Peculiaris eſt titulus de Pactis, & peculiaris* de Tranſactionibus *lib. 2. tit. 3. & 4.*

PARATITLON.

PACTA, *Rubr.* & *l. 2.* & *4.* & *vlt. hoc tit.* ſeu pactiones, *l. 1.* & *6. h. t. l. 9. inf. de infirm. his quæ ſub Tyr.* item placita, *l. 5.* & *vlt. h. t.* ſunt conuentiones inter aliquos de negotiis quibuſdam inita. De his hæ *Regulæ* hoc *tit.* proponuntur: Valere ea, ſi cum legibus conſentiant *l. 1. h. t.* non valere, ſi contra ius factæ ſint; *l. 2. h. t.* ſi contra vtilitatem publicam, vt *in ſp. l. 1. 2. 3. inf ſine cenſu.* Bona item fide liberoque arbitrio & voluntate confici debere, factaque ita valere, *l. vlt. hoc tit.* Etiam ſub Tyrannis, inita *l. 5. 8. 9. inſ. de infirm his quæ ſub Tyr.* Non valere vero pacta dolo elicita, *l. 3. h. t.* vel aliquo cogentis imperio inita, *d. l. vlt. h. t.* puta per oppreſſionem, *l. 2. h. t.* per vim & metum, *l. 4. h. t.* ſub quodam potentiæ terrore, *l. 6. h. t.* per potentiam extorta *l. vlt. inf. de contrab. empt.* non ſubſiſtente cauſa, ſed imprudentia, *l. 6. h. t.* Secundo, paciſci poſt ſententiam non licere: *l. 2. h. t.* Tertio, ſecunda conuentione a prima pactione diſcedi: *l. 6. h. t.* Quod *Formam* pactorum attinet: fiebant ea ſic plerumque, vt pœna ineſſet: *l. 2. h. t.* ſeu infereretur, *l. vlt. h. t.* in quam reſtituendam ſeu præſtandam ſe paciſcentes obligabant, ſi aduerſus pacta venirent, *d. l vlt.* ſi a fide placiti receſſiſſent, *l. 5. h. t.* quo caſu alter pœnam recte petebat, etiamſi literas familiares ad eum poſt fidem ruptam miſiſſet, *d. l. 5.* Fiebant & inuocato nomine Dei omnipotentis, vel iureiurando per ſalutem Principis, & vt loquitur *l. 8. ſeu vlt. h. t.* ſalutem Principum confirmationem initarum eſſe iurabant pactionum: quibus caſibus aduerſus pacta venienti, promiſſa non implenti, infamia inuri, actio tolli, quod ex pacto conſecutus fuerat, eripi; idque omne alteri, qui intemerati pacti iura ſeruaſſet, addici iuſſa: *d. l. vlt.* Quæ de pactis dicta ſunt, eadem & de Tranſactionibus dicenda ſunt, *Rubr.* & *l. 6. 7. d. l. vlt. h. t.* de qua v. & *l. 32. in f. inf. de petitionib.* Eſt autem Tranſactio, qua aliqui inter ſe colloquendo, *l. 6. h. t.* negotium componunt & lis ſopitur, *d. l. 32.* veluti hæredes, *l. 7. h. t.* quæ & inſtrumento ferme fiebat, *l. ead.*

Legibvs *conſentientes tantum pactiones valere.*

I. (a) Imp. Constantinvs A. ad Maximum (b) P. V. Inter (c) cætera, & ad locum.

Pactiones (d) eas valere volumus, ſi (e) cum legibus conſentiant: *& reliqua.* (f) Datum (g) VI. (h) Non. Feb. Romæ Sabino (i) & Rufino Coss. [316.]

NOTÆ.

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Tiliana edit. & a Cod. Iuſtin. quia ſimiles ibi ſententiæ plures occurrunt. Refert eam veteris conſultationis Auctor *c.* 9. iungenda vero ei lex 1. *inf. de donationib.* (vnde deſumpta eſt lex 25. *Cod. Iuſt. eod. tit*) & *lex* 2. *inf. de adminiſtr. & periculo tutorum.* *GOTHOFREDVS.* Septem priores huius tituli leges abſunt a Cod. Wurceb. & edit. Sichard. *RITTER.*

(b) *Maximus* hic P.V. Romæ fuit ſub Conſtantino M. a Kalendis Septembris A. D. 319. ad Idus Septembres anni 323 Seuero & Ruſino Coſſ. vt teſtatur vetus Notitia Præfectorum vrbis: & variæ leges huius Codicis: quas v. in *Proſopogr.* vnde ſubſcripti huic legi Conſules emendandi veniunt: de quo mox. *GOTHOFREDVS.*

(c) *Inter cætera, & ad locum.* De hoc vide *Prolegomena*: v. & *l.* 4. *h. t.* *IDEM.*

(d) Veluti donationibus adiectas: de quo mox. *IDEM.*

(e) *Qua.* *IDEM.*

(f) *Et reliqua.* De hoc quoque vide *Prolegomena.* *IDEM.*

(g) *Datum* pro *redditum.* *IDEM.*

(h) Reponendum III. vt *d. l.* 1. *de donat.* vid. & *d. l.* 2. *de adminiſtr.* *IDEM.*

(i) Reponendum *hic* & *d. l.* 1. & *d. l.* 2. *Seuero & Ruſino.* i. A. D. 323. quibus Coſſ. vt antea dixi Maximus P.V. fuit non vero *Sabino & Ruſino*, i. A. D. 316. Et certe *d. lex* 25. *Cod. Iuſt. de donationibus*, quæ deſumpta eſt, ex *l.* 1. *inf. de donationib.* quam huic coniungendam dixi, exerte præfert *Seuero & Ruſino Coſſ.* *IDEM.*

COMMENTARIVS.

LEGIBVS conſectaneas, at non etiam contrarias, pactiones valere iubet Conſtantinus M. *hac l.* quæ ad Maximum P.V. Romæ emiſſa eſt, A. D. *323.* (vt iam in *Notis* oſtendi) Quæ quidem lex prolixioris conſtitutionis Conſtantinianeæ membrum eſt; quod vel illa in inſcriptione, *Inter cætera, & ad locum*: vt & illa in ſubſcriptione, *& reliqua* (de quibus in *Prolegomenis*,) oſtendunt. Sed enim teſtatum faciunt duo inſuper alia ex ea conſtitutione apanthiſmata in *l.* 1. *inf. de donationib. & l.* 2. *inf. de adminiſtr. & periculo tutor.* quæ & ipſa ex priore deflorata eſt, quæ proinde huic noſtræ coaſſandæ veniunt: ex quibus etiam diſcimus, quænam ſpecies huic legi aptanda ſit: nempe in pactionibus donationi additis: nam & in *d. l.* 1. *de donationib.* ita Conſtantinus, formam donationibus præſcribens; *Donatio*, inquit, *ſub hac debet fieri obſeruatione, vt quas* LEGES *indulgent actiones, Conditiones,* PACTIONESQVE *contineat.* Vbi Interpres quoque non male; *Quæ omnes donationes ſi modum exceſſerint* LEGE *conſcriptum, vnde poſſint certæ perſonæ de immodica donatione proponere, hoc eſt ſi Quartam ſibi facultatis ſuæ donator non reſeruauerit, non valebunt: ſed præterea illa donatio contra* LEGEM *eſt, ſi quis rem in lite poſitam quæ repetitur, aut (haud) recto ordine donet, aut conditionem contra bonos mores, hoc eſt, cauſam cuiuslibet criminis donator in donatione conſcribet.* Verum ad *eam l.* plura.

P.128.

POST REM IVDICATAM *pactum non valere.*

II. (a) Impp. Valentinianus, & Valens AA. Voluſiano P. V. (b)

POST ſententiam paciſci non licere, iuris (c) ordine præcauetur: (d) Vnde, cum ſupplicans, *inique ſe oppreſſam*, (e) *& poſt ſententiam Sacri Auditorii* (f) *depactam* (g) *eſſe* commemoret, Voluſiane Parens Kariſſime (h) atque Amantiſſime, amota pœna, (i) quam pacto, contra ius facto, Serenitas (k) Tua ineſſe præuiderit, legum auxilio conſulat ſupplicanti. Dat. IV. Id. Aug. Mediolani. (l)

NOTAE.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* quia ſimiles *ibi* & in *Digeſtis* plures occurrunt in eandem ſententiam. Refert eam veteris conſultationis auctor, *cap.* 9 verum perperam ibi ex *Corpore Hermogeniani* deſumpta dicitur, qui forte Librarii, non Auctoris error eſt. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Voluſiano* P.V. inſcribuntur anno 365 (de quo poſtea) lex 22. *inf. de curſu publico*: *l.* 18. *de Prætoribus. l.* 67. *de Decurionib. l.* vn. *de ſecundo lapſu*: *l.* 2. *C. Iuſt. de præſcript.* 30 *vel* 40. *annor.* Eidem inſcribitur & anno superiore 364 lex. 1. *de condit. in publ. horr.* ſine die & Coſ. pariter lex 1. *Cod. Iuſt. de off. P. V.* Imo & lex 5. *de calcis coctorib.* vbi male *V. C.* editum. Eiuſdem Voluſiani P.V. mentio in veteri inſcript. apud Gruter. *p.* 286. *n.* 1, 2. *IDEM.*

(c) Iuris ordinem allegat, id eſt, veteris iuris obſeruantiam, de qua mox. *IDEM.*

(d) *Præcaueri*, id eſt, antea iam cautum eſſe, vt *l.* 2. *inf. de hæreticis. prædamnatos*, id eſt, ante iam damnatos. *IDEM.*

(e) *Oppreſſum*, in veteri conſultatione. *IDEM.*

(f) *Sacrum Auditorium* Præfecti Vrbis: de quo plene *ad l.* 11. *inf. de appellationib.* & in Notit. Dignitatum. *IDEM.*

(g) *Depactum*, in veteri Conſultat. De hac porro voce v. & *l.* 1. *infr. de poſtulando*: vbi dicam. *IDEM.*

(h) *Parens Kariſſime atque Amantiſſime.* De hac compellatione in *Prolegomenis.* *IDEM.*

(i) *Pœna*

(i) *Pœna* pacto inſerta *h. l. & l. 5. & l. vlt. inf.* *IDEM.*

(k) *Serenitatis* titulus Præfecto vrbis hic tribui videatur; verum perperam: eſt enim hic titulus Imperatorius, vt etiam Iulianus Patritius teſtatur, *Nouella* 115. quare hic reponendum *ſinceritas*: quod etiam oſtendit lex 19. *inf. de Prætoribus*, quæ ad eundem Voluſianum P.V. data eſt. Et vero hic Præfecti V. titulus eſt. v. plura in *Notitia noſtra dignitatum.* *IDEM.*

(l) Supplendus hic Conſulatus, *Valentiniano & Valente AA. Coſſ.* id eſt, A. D. 365. quo varias alias leges ad hunc Voluſianum P.V. emiſſas occurrere diximus: quoque Valentinianus menſe *Auguſto Mediolani* extitit. v. *Chronol.* Non vero referenda ad annum ſuperiorem 364. quod etiam Blondellus prodidit, *de primatu p.* 128. quandoquidem Valentinianus menſe Auguſto anni illius, nondum Mediolani erat, verum in Pannonia, vel in Norico. v. *Chronol.* *IDEM.*

COMMENTARIVS.

Post sententiam ſeu rem iudicatam, pactum, ſua quoque hac conſtitutione damnat Valentinianus Sen. Quod & alioquin, vt ipſemet ait, *iuris ordine præcauetur*, id eſt, iure iam ſatis antiquo cautum fuerat, iuriſque adeo indubitati & conteſtatiſſimi eſt Principum anteriorum conſtitutionibus & reſcriptis: Quomodo pariter dicitur *l. 32. Cod. Iuſt.* de *tranſact. non eſſe opinionis incertæ*; item, *vſitatum hunc legum morem eſſe.* Adeo quidem, vt in propoſita facti ſpecie, cum quidam poſt rem iudicatam pactum ſeſe apud Imperatorem queſtus fuiſſet, ſupplicari ſibi eo nomine nil neceſſe fuiſſe indicet, cum ſupplicanti iam ſatis *Legum auxilio*, vt rurſum ſubiicit, conſultum eſſe poſſet; Et ſane huiuſmodi pactum improbant complurimæ leges anteriores. Paulus 1. *ſentent. 1. lex 7. 11. D. de tranſactionib. lex 23. §. 1. D. de condict. indeb. l. 12. 32. Cod. Iuſt. de tranſactionibus: l. 4. 5. Cod. Gregoriano de pactis: l. 7. eodem Cod. in incertis: l. 3. Cod. Hermogen. eod. tit.* Intelligendum vero iſtud, de pacto vel tranſactione decidendi cauſa initis: donationis quippe cauſa pactum initum, vel tranſactio facta poſt rem iudicatam omnino valet: Paulus *lib. 1. Sentent. tit. 1. in fin.* Imo & decidendi cauſa, ſi videl. qui victus eſt adhuc appellauit, vel appellare potuit: *d. l. 7. D. de tranſact.* aliove, quo remedio dicta ſententia attempetari potuit, *d. l. 23. §. 1.* veluti reſtitutione in integrum poſtulata, *l. 32. Cod. Iuſt. de tranſaction.* vel etiam ſi negetur iudicatum eſſe vel ignorari poſſit. *l. 11. D. de tranſaction. & l. 23. §. 1. D. de condict. indeb.* Et vero hac de cauſa in *hac l.* proponitur *ſententia ſacri Auditorii*, id eſt, res iudicata ab eo qui vice ſacra cognoſcebat, & nominatim a Præfecto vrbis, a cuius ſcilicet ſententia appellandi ius hoc tempore non erat, de quo dicam ad *l. 11. inf. de appellationib.* Alioquin vbi litis adhuc alicuius metus poſt ſententiam ſubeſſe poteſt, tranſactio poſt rem iudicatam valet: *d. l. 11. D. de tranſactionibus.* Denique, vt iuri huic locus eſſe poſſit, ſententiam & *indubitatam*, & in ſacro auditorio *iudicatam* ſeu ſuprema inſtantia, oportet. Illud porro *hac l.* ſummopere notandum eſt, quod dicitur, eum qui in *ſp. huius leg.* poſt ſententiam pactus fuerat, *inique ſe oppreſſum* commemoraſſe: His enim verbis plane continetur iuris iſtius ratio, cur inquam, poſt rem iudicatam ſeu ſententiam indubitatam in ſacro Auditorio, a qua appellatum non fuit neque appellari poterat, pactum non valeat: quia ſcilicet ſi tale pactum ponas a priuato initum, vt in *ſp. huius leg.* nonniſi per oppreſſionem extortum id credi poteſt, vtpote cum nullo amplius litis metu ſubſiſtente, non tam pactus quis, quam *depectus*, imo *deceptus* dici debeat: quo proprie pertinet *depaciſcendi* vox: *depaciſci*, eſt turpiter paciſci, de qua voce vid. quæ dicam ad *l. 1. de poſtulando.* Si vero ponas, Adminiſtratorem ciuitatis vel Ordinis alicuius de re iudicata tranſegiſſe, non niſi per *gratiam* id & *ambitionſe* in fraudem ciuitatis & Ordinis factum dicendum eſt, atque adeo nullius momenti eſt, vt oſtendit diſerte lex 12. *Cod. Inſt. de tranſaction.* & lex 5. *Cod. Gregor. lib. 1. tit. 4. de pactis* (vnde lex illa 12. deſumpta eſt.) Paciſci denique ſeu pactione remittere iudicatum in vltima inſtantia, ſeu ſupremo iudicio, vel in totum, vel in partem remittere, nemo citra vim, metum, aut oppreſſionem, vel ambitionem & gratiam culpandam, poteſt: cum nulla amplius *paciſcendi ſubſtantia* ſubſit, vt lex 6. eleganter loquitur, id eſt, nulla cauſa, ratiove: At donare, ſeu liberalitate remittere rem ſibi adiudicatam, quiſque rem velut ſuam iam poteſt.

P.149. Dolo *elicitam pactionem, remouendam.*

III. (a) Idem AA. Pompeio Fauonio (b)

Hæreditatem, quam tibi competere iure confirmas, (c) negotii merito (d) diſcuſſo, approbatis allegationibus, reſtitui (e) tibi Legum fonte demanans (f) ſententia Iudicantis (g) efficiet: (h) remota videlicet pactione, quam dolo patuerit (i) elicitam. Dat. VIII. Id. Febr. Alleg. (k) Kal. Apr. in Baſilica (l) Thermarum Com. ipſis AA. Coss.

NOTAE.

(a) Abeſt & hæc lex a Cod. Iuſt. quia ſimiles *ibi* plures occurrunt. Et hanc conſtitutionem laudat veteris Conſultationis Auctor *cap. 9.* Eius eadem prope ſententia eſt, quæ Legis *6. inf.* *GOTHOFREDVS.*

(b) Priuatus hic: Paucis vero admodum priuatis hoc Codice Principum reſcripta inſcribuntur: de quo in *Proleg.* *IDEM.*

(c) *Confirmas*, pro *affirmas.* *IDEM.*

(d) *Meritum* negotii. v. Gloſſ. *Theodoſ.* *IDEM.*

(e) Pro *reſtitui efficiet*, in veteri conſultatione eſt *reſtituet*: in Cuiac. edit. *reſtitue legum*, &c. *IDEM.*

(f) *Dimanant ſententia ex legum fonte*, id eſt ad legum præſcripta; ſeu ſecundum leges. *IDEM.*

(g) Prætoris aut Præfecti vrbis in *ſp. huius l. IDEM.*

(h) Aberat a Cuiac. edit. *IDEM.*

(i) *Patuerit*, recte: neque mutandum in *paruerit. IDEM.*

(k) *Alleg. Non.* Ita habet vetus Conſultatio: vnde efficio *Alleg. Rom. IDEM.*

(l) De hac ſubſcriptione mox dicam. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

DOLO elicitam pactionem infirmari iubet hoc Reſcripto Valentinianus Sen. Quæ alioquin protrita iuris ſententia eſt. Et hæc tamen ſingularis eſt in eo, quod ſpecies eius pertinet ad pactionem ſuper HÆREDITATE, cum falſo forte hærede, vel cohærede, initam: In qua eadem ſpecie verſatur lex 6. *inf.* & lex *36. inf. D. familia erciſcundæ: l. 51. §. 1. l. 52. D. de pactis: l. 65. §. 1. D. de condict. indeb.* Obtinet vero, quod hic ſecundo notandum, hæc ſententia, non tantum ſi per dolum aduerſarii huiuſmodi pactio inita fuerit, vt *hac leg.* vel per fallaciam aut calumniam hæredem ſe falſo venditantis, vt in *ſp. d. l. 65. §. 1.* ſiue per impudentiam & potentiæ terrorem, vt *l. 6. inf.* verum etiam ſi per errorem & ignorantiam propriam cum eo quem hæredem eſſe putabat, vt *d. l. 36. inf. famil. erciſc. l. 51. §. 1. l. 52. D. de pactis:* Vtpote nullis, his caſibus, *paciſcendi cauſis* ſubſiſtentibus, ſeu pactione nullam ſubſtantiam habente, vt loquitur d. lex 6. *inf.* de quo *ad eam leg.* Ambroſii interim locus hic apponendus *lib. 3. offic. c. 10. Quid autem loquar de contractibus cæteris; ac maxime de Coëmptione prædiorum, vel tranſactionibus atque pactis? Nonne formulæ ſunt, dolum malum abeſſe, eumque, cuius dolus fuerit deprehenſus, duplici pœna obnoxium fore?* &c. vbi & de venditione dolo facta, quæ doli actione vacuatur. Atenim Symmachi locus ad hanc ſpeciem omnino pertinet, *lib. 10. ep. 52.* vbi agit de *Muſa* quadam *annos egreſſa legitimos, qua in partem rerum paternarum Syntrophium querebatur admiſſum, quem veluti Adultæ ſuæ fratrem dolus Acholii curatoris aſciuerat*, ideoque *reſtitutionem in integrum iuris ſuffragio acceperat.* Et hæc quidem de *huius leg.* ſententia: Cuius tertio loco ſingularis ſubſcriptio ſpectanda ſupereſt. Dicitur ea *Allegata in Baſilica Thermarum Com.* (id eſt, Commodianarum) vbi tria notanda ſunt de Thermis Commodianis primum ipſis. Harum certe Thermarum meminit quoque Lampridius *in vita Commodi. c. 17. Opera*, inquit, *eius, præter lauacrum, quod Cleander nomine ipſius fecerat, nulla extant.* Meminit eiuſdem λουτρῦ δημοσίυ a Cleandro extructi Herodianus *lib. 1. c. 12. in vita Commodi*: Mentio & in veteribus deſcriptionib. vrbis Romæ, P. Victoris, Sex. Rufi Feſti, & Tertii, qui præfixus Notitiæ Imperii, *in regione 1.* Ad has Thermas (quod ſecundum) Commodianas *Baſilicam* fuiſſe docet hæc lex: quomodo & ad alias fuere, in quibus videl. ius dicebatur: de quibus Baſilicis ad ius dicendum Romæ, vide Vitruuium *lib. 5. cap. 1.* ſic & *Secretarium* legimus *Karthagine in Thermis Garſilianis*, vbi & collatio Carthaginenſis habita inter Catholicos & Donatiſtas ſub Honorio poſt conſulatum Varanis A. 411. Ita & Vopiſcus *in Aureliano c. 10.* refert, Valerianum *publice apud Byzantium in Thermis ſediſſe.* Ergo (quod tertium) cum hoc reſcriptum Pompeius Fauonius a Valentiniano impetraſſet, id ibi allegauit, vt neceſſe erat, in cognitione, quæ in ea Baſilica tum ſumebatur, a Prætore proculdubio vrbano; vel certe a Præfecto vrbi, cognoſcente inter Pompeium Fauonium & eius aduerſarium.

VI, METV *extortam pactionem, nullam eſſe.*

IIII. (a) Iidem AA. Mamertino PP. (b) Inter (c) cetera, & ad locum.

PACTA quidem (d) per vim & metum apud omnes ſatis conſtat caſſata viribus, (e) reſpuenda. Dat XII. Kal. April. ipſis AA. Coss.

NOTAE.

P. 130 (a) Et hanc *leg.* recitat, vetus illa Conſultatio, *d. c. 9.* Abeſt a *Cod. Iuſt.* quia ſimiles *ibi* plures. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Mamertinus* hic PP. Italiæ, Illyrici, Africæ fuit ſub Valentiniano Sen. v. *Proſopogr. IDEM.*

(c) *Inter cætera & ad locum.* De hac inſcriptione v. & *l. 1. ſup. IDEM.*

(d) Hæc vox relatiua hic a conditoribus omitti debuit. *IDEM.*

(e) *Caſſata viribus, reſpuenda:* Ita hic locus interpungendus eſt v. Gloſſ. *Theod.* de hac voce, *caſſata. IDEM.*

Hæc lex reuera Interpretatione non eget: v. ſaltem *frag. Cod. Gregor.*

I. POENAM *pacto adiectam, familiaribus literis poſt fidem non præſtitam, acceptis, remiſſam non ideo videri:* 2. *neque* PRÆSCRIPTIONEM *temporis in* FINALIBVS *controuerſiis locum habere.*

V. (a) Iidem AA. ad Valentinianum (b) Conſularem Piceni.

NON dubium eſt, eum *a fide* (c) *placiti* (*d*) *receſſiſſe*, qui quæ promiſerat implere noluit, Valentiniane Kariſſime: Proinde, ſi, aduerſario ſupraſedente (e) quominus explicaret (f) ea quæ ſpoponderat, fides placiti vacillat, (g) familiares literæ, quas ad ſe miſſas dicit, ſupplici (h) magnopere non oberunt. Fines * etiam, quos temeratos (i) adſeuerat, amota præſcriptione temporis, hi qui peruaſerunt, (k) vt ratio iuris eſt, redhibere (l) cogantur. Alleg. IIII. Kalend. Maii, Flauia Feneſtri (m) in Secretario, ipſis AA. Coss. [365.]

NOTAE.

(a) Et hanc *leg.* recitat veteris Conſultationis Auctor *eodem c.* 9. Abeſt *hac lex* a *Cod. Iuſt.* de quo mox. *GOTHOFR.*

(b) *Valentinum* præfert lex 2. *inf. de exhib. reis*: & *l.* 4. *inf. quibus equorum vſus*: quæ ad eundem datæ ſunt: Sed lex 17. *inf. de operibus publicis*, præfert quoque *Valentinianum*, vt *hic*. v. de hoc Valentino *Proſopogr. IDEM.*

(c) *Fides* placiti *hic* & mox rurſum. Symmachus *lib.* 7. *epiſt.* 108. *Aduerſum fidem placiti rupta concordia.* v. plura in *Gloſſ. IDEM.*

(d) *Placitum* id eſt, pactum v. *Gloſſ. IDEM.*

(e) *Superſedente* habet vetus Conſultatio, & melius; id eſt, *morante. IDEM.*

(f) *Explicare*, eſt perficere, exequi, præſtare. *IDEM.*

(g) *Vacillare fides placiti.* vid. *Gloſſ. IDEM.*

(h) *Supplex*, de quo mox. *Exuperio.* hoc ſupplicis nomen hic addit veteris Conſultationis Auctor. Quod ſi rectum eſt, de huius ſcriptoris fide inde iudicium fieri oportet. *IDEM.*

* Fugitiua hæc *huiuſce leg.* pars videri poſſit, & in titulum *finium regundorum* potius conijcienda. Verum in hunc titulum recte relatam mox oſtendam. *IDEM.*

(i) *Temerati* fines. v. *Gloſſ. Th. IDEM.*

(k) *Peruadendi* vox propria. v. *Gloſſ. IDEM.*

(l) *Redhibere*, id eſt, reddere, reſtituere, v. *Gloſſ. IDEM.*

(m) *Allegata* dicitur hæc lex in Piceno prouinciis, in *Secretario*, vt ſuperior Romæ in Baſilica: de quo *in Prolegomenis*, & ad *l.* 2. *ſup. de diuerſ. reſcriptis.* De hoc mox *in ipſo Commentario. IDEM.*

COMMENTARIVS.

DE FIDE pacti non impleta, deque FINIBVS temeratis eſt hoc Valeotiniani Imp. reſcriptum. Duæ ſcilicet ſunt *huius legis* partes: quæ quidem eſt Reſcriptum, ſeu reſponſum Valentiniani Imperatoris ad conſultatiooem Valentini Conſularis Piceni, ſimul & libellum priuati cuiuſdam, conſultationi illi inditum, ſuper duabus exceptionibus, ſeu præſcriptionibus, coram ſe in quodam negotio ab vno ex litigatoribus oppoſitis: in quibus cum hæreret Valentinus, ad Imp. Valentinianum referendum duxit: de quo in commone *Relationum* ſeu Conſultatiooum more peculiaris infra titulus eſt, *lib.* 11. *tit.* 29. *de Relationibus.* ſcilicet, cum de fioibus agrorum inter duos ageretur, Actorque in pacto intentionem ſuam fundaret, quo videlicet agri olim diuiſi fuerant, quoque conuentum fuerat, vt reus aliquid impleret, forte, vt de agri parte decederet, idque pœna pacto addita, *ſi a fide placiti recederetur*, a cuius tamen fide a parte rei receſſum fuerat: Contra reus duabus ſeſe exceptionibus tueretur: Primo quidem, exceptione literarum familiarum poſt fidem fractam ſcriptarum, deinde & præſcriptione temporis: Iudex hic animi pendens, ad Imp. retulit: Qui oeutri præſcriptione deferendum *hac l.* reſcripſit. Primo ſcilicet ait, fide pacti ſemel fracta, pœnam exinde commiſſam *Familiaribus literis* poſtea ſcriptis, non ideo remiſſam cenſeri: neque ei qui placitis ſtetit, *magnopere obeſſe.* Quod quidem duplicem ſeoſum admittere videatur. Primo quidem ſpecies ponenda videatur in *Actore*, qui familiares literas ad fœdifragum miſiſſet: vt proinde hic ſenſus fuerit, noo indoci ſtatim pœnæ remiſſionem, quod is cui pœna quæſita eſt, eam non ſtatim exegerit, quinimo familiarius deinceps ad fœdifragum ſcripſerit. Et ita quidem *hanc leg.* intelligendam ſuadere videatur Iudicis hæſitatio: nam ſi fœdifragus ad actorem familiares literas ſcripſiſſe poneretur, nulla hæſitandi ratio ſubeſſe videatur: Atqui aliquam & magnam quidem fuiſſe lex teſtatur. Ergo ſi hic huiuſce legis ſenſus eſſet, tum ex ea id efficeretur, ad praxin, non ideo pœnam ſibi commiſſam remiſiſſe cenſeri, qui ad obnoxium ſibi familiares epiſtolas ſcripſit. Familiares certe literæ alicuius ad alium velut principalem, aut ſororem, oon impediunt quominus de ſtatu eorum quæri poſſit; *l.* 13. *Cod. Iuſt. de probationibus*; *l.* 41. *pen. Cod. eod. de liberali cauſa.* Item familiares literæ commendatitiæ obligationem non inducunt, in *ſp. l. vn. inf. quod iuſſu*: vbi dicam. Quare vt familiares literæ obligationem, vel probationem plenam oon inducunt, ita nec pœnæ petendæ ius extioguere videantur. Iniuria certe diſſimulatione aboletur, ſi non ſtatim quis eam ad animum reuocauerit, *l.* 11. §. 1. *D. de iniuriis*: & §. *vlt. Inſt. eod. tit.* puta ſi quis eadem familiaritate qua prius cum iniuriante vſus fuerit: de quo v. Capellam Toloſanam *deciſ.* 233. & Aufrerii *ibi* notas, & Bellouiſanum 1. *cap.* 3. *num.* 86. Verum, multum intereſſe videtur inter *iniuriam*, & *pœnam*: illa proculdubio familiaribus literis aboletur: huius, vt videtur, ſemel quæſitæ petitio ſeu exactio haud æque. Et ita quidem hæc lex alicui intelligenda videatur. Sed tameo verius eſt, in ſpecie huius legis, non actorem,

rem, ſed fœdifragum ad eum qui placitis ſteterat, familiares literas ſcripſiſſe, quas is admiſerat, neque reſpuerat: vnde fœdifragus, vel certe hæredes eius, pœnam remiſſam inſerebant, atque a iure ſuo illum receſſiſſe intendebant: Expreſſa ſcilicet hæc verba ſunt: *Familiares literas quas* AD SE MISSAS *dicit, ſupplici magnopere non oberunt.* Ergo qui familiares literas fœdifragi ad ſe miſſas admittit, non ideo quidquam iuri ſuo derogat: atque ideo pœnæ ſibi ſemel commiſſæ petitionem non eo minus habet. Quod in priori ſpecie contradicendum mihi videtur, vbi videlicet ipſe ad fœdifragum epiſtolas familiares ſcripſit: eo quippe caſu haud improbabiliter pœnæ remiſſio inducatur: Ratio differentiæ hæc fuerit: quod facere nemo poſſit, quin epiſtolam ab alio accipiat; at vt ipſe ne ſcribat, ſibi imperare poteſt: denique voluntatis & motus principium hanc rem diſtinguit. Et hæc de priore exceptione in ſpecie *huius legis*.

Altera exceptio rei qua is a finibus temeratis, atque adeo ab actione finium regundorum ſeſe tuitabatur, erat *Præſcriptio temporis*. Verum huic præſcriptioni locum non eſſe definit Valentinianus *hac leg.* quia non obſtante præſcriptione temporis, eos qui fines peruaſerunt, temerarunt, fines redhibere cogi: quæ & ipſa ſententia fuit Valentiniani Iun. *l. 4. inf. tit. finium regund.* Et quidem vtrique id placuit circa omnem finalem quæſtionem, non tantum intra quinque pedes, vt & Theodoſio Iun. *l. vn. infr. de action. certo temp. fin.* Quid Theodoſius M. *l. vlt. inf. fin. regund.?* Is ſane quoque de ſpatio quinque pedum agens cauit de eo ſpatio SINE OBSERVATIONE TEMPORIS Arbitros iudicare oportere: ſed an ad excluſionem controuerſiæ de loco? ad *eam leg.* dicam. Atque hæc quidem eſt *huius leg.* ſententia & hypotheſis ſingularis: quam Tribonianus forte totam non intellexit, & ideo abdicauit.

Supereſt ſingularis *huiuſce legis* ſubſcriptio, *Alleg. Flauia Feneſtri in Secretario:* de cuiuſmodi alioquin ſubſcriptionibus, quibus Leges *Allegata* dicuntur, & quidem in *Secretario*, iam *ſupra* & in *Prolegomenis* ſemel: de *Flauia Feneſtri* nunc tantum; vbi *Faneſtri* ſcribendum. Nempe, id eſt, quod alias *Fanum* Fortunæ, hodie etiam *Fano* dicitur. Quomodo & olim ſimpliciter ſine adiectione *Fanum* dictum, de quo accurate Cluuerius, *Italia antiqua lib. 2. cap. 5.* Eadem *colonia Faneſtris* dicta, apud Vitruuium *lib. 5. cap. 1.* Melam *lib. 2. cap. 4.* Frontinum, *de coloniis:* & in veteribus *inſcriptionibus* haud ſemel: indeque oppidani ipſi *Faneſtres*, Aggeno *lib. de controuerſiis agrorum.* Et hæc quidem iam notata: At non & illa duo æque nota: hanc *Flauiam* cognominatam, *Picenique* vrbem hoc æuo fuiſſe. De priore prius, Hanc coloniam olim *Iuliam* Faneſtrem dictam, ex Vitruuio liquet, *d. lib. 5. cap. 1.* & ex tribus inſcriptionibus veteribus: at enim nemo *Flauiam* dixit: quod *hac l.* fit. Proculdubio *Flauia* nomen ei inditum, obliterato *Iulia* nomine, de Flauii Conſtantini M. nomine, vel Conſtantii. Nam & ſic *Flauia Heduorum* vrbs Auguſtodunum, apud Eumenium *in Gratiarum actione, in f.* ſic & *Flauia Conſtantia*, aliæque. Iocularis vero lapſus eſt Gutherii, qui *Flauiam, Feneſtri* cuiuſdam vxorem, *hic* ſomniabat. Hactenus de nomine. Alterum eſt de ſitu huius *Flauia* Faneſtri, nempe hæc lex docet, eam in *Piceno* fuiſſe hoc tempore: quæ in Vmbria olim erat: certe ſub Piceni Conſulari egiſſe, qui & veterem Vmbriam illam adminiſtratione ſua complectebatur, quæ inter Anconam & Ariminum erat: ſic vt Piceni nomine iam Vmbria illa veniret: Non quidem ſub Antoninis iam Imperatoribus, Scæuolæ ætate, quod peſſime Viri alioquin docti, ſed non iuris, colligunt ex *l. 45. §. 2. de legatis. 3.* vbi *regio Vmbria Tuſciæ in Piceno;* mox *Vmbria in Piceno* memoratur: neque enim ibi regio prouinciæ publicæ nomen eſt: verum regionis agrique priuati: cuiuſmodi regiones nomina pro lubitu Dominorum ſortiebantur, vt ex complurimis aliis diſcere eſt. Neque etiam *Vmbria-Picenum* vt volunt illi, in veteri inſcriptione dicitur, apud Gruterum *p. 1090. num. 13.* verum idem Iuridicus fuiſſe indicatur PER FLAMINIAM ET VMBRIAM PICENVM. Hinc etiam quoque probabiliter colligimus *Flauiam Faneſtri* hoc tempore Piceni metropolim fuiſſe: quandoquidem ibi allegata hæc lex dicitur in Secretario Flauiæ Faneſtri, vbi ſcilicet Conſularis ſedens ius dicebat: vel certe niſi metropolis ea fuerit, e primariis ſaltem vnam hanc fuiſſe neceſſe eſt: Ego certe de metropoli ſententiam non muto, eo quoque quod ea medio commodoque ſitu inter Anconam & Ariminum erat: Cæterum quod de *Piceno* hic dicitur, de Annonario id intelligendum fateantur omnes neceſſe eſt: a quo diuiſum erat Picenum ſuburbicarium, vt appellatione, ſic & adminiſtratione.

POTENTIÆ *terrore extortam pactionem non valere.*

VI. (a) Iidem AA. Æliæ Bauoniæ. (b) Inter cætera. (c)

ET (d) ſub quodam potentiæ (e) terrore infimos fatigari (f) ad Iudiciorum (g) ſpectat inuidiam: (h) Vnde ſi aduerſarium tuum, longe a filii tui ſucceſſione poſitum, hæc in te quæ precibus texuiſti (i) excogitaſſe conſtiterit, Rector prouinciæ hominis, qui nec paciſcendi nec colloquendi (k) de negotio *ſubſtantiam* (l) habuit, impudentiam ſubmouebit: (m) reddique faciet quidquid claruerit vſurpatum: *ne impudentia* P.132. *vindicet, quod concedere leges & iura non poſſunt.* Maxime, cum memores, nec a prima pactione, quæ ſubſtantiam non habebat, ſecunda conuentione diſceſſum; & (n) inaniter reſediſſe, quod non iam pactio, ſed quædam *vſurpatio*, (o) iuſtis non *ſubſiſtentibus cauſis, in moderatione*, (p) doceatur. Dat. III. Kalend. Aug. Mediolani, ipſis AA. Coss.

NOTAE.

(a) Et hanc *leg.* recitat vetus Conſultationis Auctor *d. c. 9.* Eademque eius ſententia eſt quæ legis *3. ſup.* Abeſt vero a Cod. Iuſt. quia plures *ibi* & aperte ſimiles. GOTHOFREDVS.

(b) *Priua-*

(b) *Priuatæ* fœminæ, & ad ſupplicem eius libellum: pariter in *d. l. 3. ſup.* v. *Prolegom.* *IDEM.*

(c) *Inter cætera*: v. de hac formula *Prolegom.* *IDEM.*

(d) In veteri conſultatione hæ duæ voces præmittuntur, *Lites trahi*: quod rurſum Auctoris illius fidem arguit. Certe, quædam huic legi præmittenda demonſtrat vox initialis, *Et.* *IDEM.*

(e) V. *l. vlt. inf. de contrah. empt.* *IDEM.*

(f) *Fatigandi* vox *hic* propria. v. *Gloſſar.* *IDEM.*

(g) *Iudiciorum* id eſt Iudicum. v. *Gloſſ.* & vt mox dicitur, *Rectorum prouinciæ.* *IDEM.*

(h) *Expectat inuidia*: vitioſe in veteri illa conſultat. & in *Cuiacii edit.* *IDEM.*

(i) *Intexuiſti*: inſeruiſti, vel nexuiſti. *IDEM.*

(k) Id eſt, *tranſigendi*: ab antecedenti, conſequens: ſic *l. vlt. Cod. Inſt. de feriis*: *tranſactiones loquuntur.* *IDEM.*

(l) *Subſtantia* hic & mox rurſum, pro iure, titulo, cauſa: vnde & fine legis, *non ſubſiſtentibus cauſis.* *IDEM.*

(m) *Submoueat* in veteri Conſultat. quomodo & mox *faciat*, pro *faciet*: item, *nec*, pro *ne.* *IDEM.*

(n) *Sed etiam inaniter*: vetus Conſultatio: minus recte. *IDEM.*

(o) *Vſurpatitiis* inemendate in veteri Conſultat. *IDEM.*

(p) *Immoderatio.* in veteri Conſultatione. Vnde legam *immoderatione*: vel *in moderatione*, pro *apud Moderatorem.* *IDEM.*

COMMENTARIVS.

Potentiæ terrore, ſolaque impudentia extortum a falſo cohærede pactum ſeu transactionem non valere definit hoc Reſcripto Valentinianus Sen. cui ſimile iam fuit eiuſdem reſcriptum *lege 3. ſupra*, in eadem ſpecie de hæreditate pactoque ſuper ea inito: vbi & Symmachi locum attuli. Peculiaria tantum duo habet hæc noſtra. Primum, quod in eius ſpecie non per ſimplicem aduerſarii dolum vel calumniam, vt *in d. l. 3. & in l. 65. §. 1. D. de condict. indeb.* extorta fuerat pactio, verum *potentiæ terrore*, ſeu a potente metu iniecto, *infima* perſona, muliercula inquam, eo adacta fuerat, quod longe grauius, & a parte vim inferentis, & a parte patientis. Alterum, quod ſpecies *huius leg.* pertineat proprie *ad Senatuſconſultum Tertullianum*, ſeu ad matris ſucceſſionem in bonis filii. Ex Conſtantini ſcilicet conſtitutione, quæ his temporibus obtinebat, Agnati cuiuſcunque gradus etiam remotiſſimi cum matre in filii ſucceſſione concurrebant, ſi videlicet mater ius liberorum non haberet. At ſi haberet, patruus tantum eiuſque filius & nepos, non vlteriores agnati, cum ea concurrebant: *l. 1. inf. de legitimis hæred.* In *huius* igitur *legis* ſpecie quidam ex potentioribus, cum ſe defuncti adgnatum diceret, cum tamen reuera non eſſet, vel certe non eius gradus qui cum matre in ſucceſſione filii eius concurrere deberet, de hæreditate defuncti cum matre eius pactus eſt, cum paciſcendi ius, cauſam, titulum nullum haberet, & vt hæc lex eleganter loquitur, *ſubſtantiam* ſeu *ſubſiſtentes cauſas nullas.* Qua de re cum queſta fuiſſet apud Imperatorem mulier ſeu mater, ad eius querelam reſcribit Valentinianus Imp. hac elegantiſſima & æquiſſima conſtitutione, huiuſmodi pactum nullius eſſe momenti, datumque ex eo repeti, condici poſſe, vtpote ſine cauſa datum, nullis ſubſiſtentibus cauſis. Ac maxime, quæ ſententia eſt *huius leg. in fine*, ſi non mulier ſecunda conuentione & ſpontanea iam a priore receſſit: Alioquin enim & ex conuerſo, metus, vis præſumptionem elidit, vitiumque eluit ratihabitio, & geminata conuentio, nouus denique conſenſus ſiue expreſſus, ſiue tacitus: *h. l. & l. 2. 4. Cod. Inſt. de his quæ vi metuſque cauſa.* Elegantiſſimæ inter hæc duæ Iuris γνῶμαι hic obſeruandæ ſunt: Prima *ſub quodam potentiæ terrore infimos fatigari, ad Iudiciorum*, id eſt, Iudicum, *ſpectare inuidiam*: cui congruit ſimilis, imo gemina *lex 9. §. 5. D. de officio Proconſulis.* *Ad inuidiam eius qui prouinciæ præeſt ſpectat, opprimi aliquem per aduerſarii potentiam.* Altera γνώμη, non permittendum, *vt Impudentia vindicet, quod concedere Leges & iura non poſſunt.*

Inter Hæredes *factæ tranſactioni ſtari oportere.*

VII. (a) Iidem AA. Ampeliæ. (b)

Ea quæ *Hæredes* inter ſe tranſactione interpoſita compoſuerint, firma illibataque perſeuerabunt; & ideo ſecundum fidem inſtrumenti competens tibi portio a poſſeſſoribus cum fructibus reſtituetur, per V. C. Proconſulem (c) Africæ amicum (d) noſtrum, fide geſtorum diligenti examinatione comprobata. Dat. III. Non. Iul. Sirmio, (e) Diuo Iouiano & Varroniano Coss. [364.]

NOTAE.

(a) Et hanc *legem* memorat vetus Conſultatio, *eodem cap.* 9. Cæterum hic parachroniſmus admiſſus ab huius Codicis conditoribus: eſt enim hæc lex tempore prior *lege 2. 3. 4. 5. 6. ſup.* & debuit *ſecunda* ordine poni. GOTHOFREDVS.

(b) Priuatæ cuidam perſonæ: pariter vt *lex 3. & 6. ſup.* *IDEM.*

(c) *Proconſularem*, male in veteri Conſultatione. *IDEM.*

(e) *Amicum*

P.133. (d) *Amicum noſtrum*: Nota hunc titulum quo Imp. Proconſulem Africæ dignabatur. *IDEM.*

(e) *Sirmii* Valentinianus hoc tempore cum fratre Valente agit: teſtis Am. Marcellinus *lib. 26. cap. 5.* Philoſtorgius, *lib. 8. cap* 8. v. Chronol. *Theod.* *IDEM.*

COMMENTARIVS.

DE HÆREDVM inter ſe tranſactione ſuper portionibus hæreditariis eſt hoc Valentiniani Imp. reſcriptum ad libellum ſupplicem priuati cuiuſdam perſonæ emiſſum. Quo definit, huic tranſactioni ſtandum eſſe: conditione *primum* tamen addita: indę vi & effectu eius oſtenſis: *Conditio* hæc eſt: ſi hæc tranſactio *fide geſtorum diligenti examinatione comprobata fuerit, ſi fides inſtrumento fiat:* Vbi quæri poteſt, num inſtrumenti ita mentio fiat, vt & inſtrumentum præciſe requiratur? Quod non puto; propter generalia etiam verba illa quæ dixi, quæ *fine legis* continentur: *Inſtrumenti* ſcilicet mentio fit, quod de his ſcripturæ fieri ſoleant & inſtrumento ferme interpoſito hæ tranſactiones fiant: non quod fides geſtorum non aliunde comprobari poſſit. Quod etiam diſerte in hac ipſa ſpecie, de pacto inquam, ſeu tranſactione inter hæredes conſtitutum a Diocletiano & Maximiano, *l. 17. & 21. Cod. Iuſt. de pactis.* & *l. 9. Cod. eod. de fide inſtrum.* vt & in tranſactione cum hærede tutoris: *l. 5. Cod. Iuſt. de tranſactionib.* Effectus porro (quod *hac leg.* præcipuum) huius tranſactionis legitime probatæ hic eſt, vt competens ex huiuſmodi tranſactione portio a poſſeſſoribus cum fructibus reſtitui debeat; exinde ſcilicet, ſeu ab eo tempore, quo res præſtari ſecundum conuentionem debuit: vt cæteroquin a tempore moræ poſſeſſor, fructus reſtituit. Quod tralatitii iuris eſt.

IVRATAM *aduerſus pactionem, vel tranſactionem venientis, & ſic* PERIVRI ἐν συςατικοῖς συναλλαγματικοῖς *quatuor pœnæ ſeueriſſimæ.*

VIII. (a) Impp. ARCADIVS (b) & Honorius AA. Rufino PF. P. (c)

SI quis (d) maior annis (e) aduerſus (f) pacta vel tranſactiones, (g) nullo cogentis (h) imperio, ſed libero arbitrio & voluntate confecta, (i) putauerit (k) eſſe veniendum, vel interpellando Iudicem, vel ſupplicando Principibus: vel non implendo promiſſa ea, quæ (l) inuocato nomine (m) *Dei Omnipotentis*, eo auctore (n) ſolidauerit, (o) non ſolum inuratur (p) infamia, verum etiam actione priuatus, reſtituta (q) pœna, quæ pactis probatur inſerta, earum (r) rerum & proprietate careat, & emolumento, quod (s) ex pacto (t) vel tranſactione illa fuerit conſecutus. Quæ (v) omnia mox eorum commodo deputabuntur, qui intemerati (x) pacti iura ſeruauerint. Eos etiam huius litis (y) vel iactura dignos iubemus eſſe, vel munere, qui Nomina (z) Noſtra placitis inſerentes *Salutem Principum* confirmationem initarum eſſe iurauerint (a) pactionum. Datum V. Id. Octob. Conſtantinopoli, Olibrio & Probino (b) Coſs. [395.]

INTERPRETATIO. (c) *Si quis poſt XXV. ætatis ſuæ annum aduerſus pactionem, vel definitionem ſuam, quam nulla poteſtate* (d) *conſtrictus emiſit, ſed voluntate propria feciſſe dignoſcitur, aut interpellare Iudices, aut Poteſtatum* (e) *animos contra hoc quod fecit precibus adire præſumpſerit, aut implere neglexerit ea, quæ ſub ſacramenti interpoſitione definitionis* (f) *ſuæ ſcriptura teſtatur, non ſolum ex hoc facto pronuntietur infamis, ſed nec cauſam ipſam agere permittatur, & pœnam quam in pacto conſtituit, cogatur exoluere: Et quidquid partibus ſuis per eandem ſcripturam fuerit deputatum, illis continuo conferatur, qui emiſſæ pactionis definitionem ſine aliqua contrarietate ſeruauerint. Illos quoque præcipimus ſimilis pœnæ conditione conſtringi, qui* Dominorum, (g) *nomina coniurant,* (h) *placitis inſerentes,* (i) *definita implere neglexerint: quod illis pro munere conſeruatæ pactionis accreſcat, qui ſacramenta &* (k) *definita ſeruauerint.*

NOTAE.

NOTAE.

(a) *Lex* 41. *Cod. Iuſt. de tranſactionib.* ad quam *legem* præter alios, Fulgoſium, Cagnolum, prolixe ſcripſit & docte Alciatus. Reperiit eam Bertazius *in fine tractatus ſui de clauſulis inſtrum.* Meminit *huius leg.* Vetus Conſultatio, *cap.* 2. & Papianus, *Reſponſorum. tit.* 38. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Arcadius* huius l. auctor eſt, vt ex Rufini PP. nomine inſcripto apparet, & ex ſubſcripta Conſtantinopoli, licat pro more Honorii Collegæ in Imperio nomen additum quoque ſit, de quo more ſemel in Proleg. *IDEM.*

(c) *Rufinus* PP. Orientis ſcil. ſub Arcadio: de quo plene in *Proſopogr.* *IDEM.*

(d) An &, *ſi qua?* *IDEM.*

(e) *Viginti quinque* additum Cod. Iuſt quod etiam Interpres ad *hanc leg.* ſupplet: Quo tamen nil opus erat: *Maior* abſolute dicitur, qui maior eſt 25. annis. *IDEM.*

(f) *Aduerſam*, ita MSS. quidam. *IDEM*

(g) *Tranſactionis* φιλικῆ διαλύσεως Chryſoſtomo *de pœnitent.* 8. *IDEM.*

(h) *Cogente* Cod Inſt. & Cod. Til. præ quo hoc noſtrum præfero: *Cogentis*, veluti *poteſtatis*, vt Interpres ad *hanc leg.* potentiæ terrore, *l.* 6. *ſup.* *IDEM.* *Cogentes* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(i) *Confectas* Cod. Iuſt hoc noſtrum Latinum magis. *GOTHOFREDVS.*

(k) *Putaueris veniendum* cum effectu ſcilicet, & ſic *venerit*: qui huius ſæculi ſtylus eſt: idque triplex contrauentionis actus oſtendit. *IDEM.*

(l) *Eat autem.* Cod. Iuſt. quo nil opus erat. *Eaque*; ita Til. In Cuiac. *Et quæ* male. *IDEM.* *Et que* Edit. Sichard. *RITTER.*

(m) *Inuocato Dei omnipotentis nomine*, ita MSS. nonnulli. *GOTHOFREDVS.*

(n) *Aſſore* Cod. Wurreb. *RITTER.*

P.134. (o) *Solidare*, eſt firmare, βεβαιῶσαι. *GOTHOFREDVS.*

(p) *Inuratur*, id eſt *notetur*, quod in Cod. Iuſt. ſubſtitutum: forte propter *l.* 2. *inf. de pœnis.* Atenim noſtrum illud elegantius, & ad morem priſcum magis. *IDEM.* *Minoratur* Edit. Sichard. aperto librarii errore. *RITTER.*

(q) *Reſtitata*, id eſt præſtita: Interpres ideo *exoluendi* voce vtitur. v. *Gloſſ. Theod.* *GOTHOFRED.*

(r) *Et rerum proprietate*, ita C. Iuſt. Hoc noſtrum verius. *IDEM.*

(s) *Quas.* *IDEM.*

(t) *Pactione* Cod. Inſt. Quaſi vero *pactum* non id ſignet. *IDEM.*

(v) *Itaque* Cod. Iuſt. Ita pro more ſuo Tribonianus, periodos longiores per relatiuas voces contextas in plures reſoluens. *IDEM.* *Quæ omnium eorum morum commodo*, vitioſe. Edit. Sichard. *RITTER.*

(x) *Intemerata.* Cod, Iuſt. vtrumque rectum: malim tamen *intemerati*, pacti ſcil. *GOTHOFREDVS.* *Intemeratè* Edit Sichard. *RITTER.*

(y) *Legis.* Cod. Iuſt. Noſtrum hoc rectum eſt: ſic ſupra, *actione priuatus*: *Lis* eſt res quæ in controuerſia eſt: *Varro.* *GOTHOFREDVS.*

(z) *Nomina* Principum, pro ipſis Principibus: ſic *l. vn. inf. ſi quis Imp. maled.* v. & *Gloſſ.* *IDEM.*

(a) *Iure* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(b) *Paulino* Cod. Wurceb. & Codices quos vidit Sichardus, *Priminio* & *Prouintio.* *IDEM.*

(c) Hanc Interpretationem ſequitur Formularum ſecundum legem Romanam Auctor, *form.* 26. *GOTHOFRED.*

(d) Dixi *ſup* ad vocem *cogentis.* *IDEM.*

(e) *Poteſtates*, ſunt Principes. *IDEM.*

(f) Hoc addit Interpres. *IDEM.*

(g) Id eſt Regum. *IDEM.*

(h) *Coniurant*: pro adiurant: iureiurando complectuntur. *IDEM.* Abeſt hæc vox a Cod. Wurceb. *RITTER.*

(i) *Et* additum in Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(k) Abeſt & ab Edit. Sichard. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

DE PERIVRII pœnis aduerſus iuſiurandum, quod pacto vel tranſactioni inſertum eſt, cuiuſque religione firmata eſt pactio, τὸ συνάλλαγμα, eſt hæc ſingularis famoſaque Arcadii Imp. conſtitutio, quam ab aliis licet pluribus illuſtratam, meo marte κατὰ πόδας antequam explico; celebratam quæſtionem de *pœna periurii* veteri iure Romano breuiter ἐν προθεωρίᾳ excutere libet. Non iam quæro de Republ. Romana, ſub qua certe Cenſoris ea de periuriis notio fuit, ſic vt de nulla alia re diligentius iudicarent quam de periurio, teſte Cicerone, *lib.* 3. *cap.* 31. *de officiis.* Quod pœnam vero attinet, eodem teſte, periurii pœna diuina, exitium; humana dedecus erat: quomodo & alias Cenſoris iudicium nil niſi ruborem damnato adferebat, eodem Cicerone auctore *libris de Republica*, apud *Nonium voc. Ignomin.* De Iuriſconſultorum igitur noſtrorum, & Imperatorum eiuſdem æui, temporibus quæritur. In genere Paulus *in l.* 22. *D. de dolo*, pœnam periurii memorat, quam in ſp. illa quam tractabat, ſufficere ait. Vlpianus ſpeciatim, in *l.* 13. §. 6. *D. de iureiurando*, periurium fuſtibus caſtigandum cum elogio ſcribit. Modeſtinus libro ſingulari de pœnis in *l. vlt. D. ſtellionatus*, exilii ad tempus meminit. Et Alexander tamen Imp. in *l.* 2. *Cod. Iuſt. de rebus creditis & iureiur.* iuriſiurandi contempti religionem ſatis Deum vltorem habere definit: idem

idemque *l. 2. Cod. Iuſt. ad l. Iul. maieſt.* maieſtatis crimen non ſuſtinere eum, qui ſeruo ſuo tratus eſſe non perſeueret, quod ſemper ſe ſacturum iocooſulte iuraucrat. Vera equidem eſt eorum ſententia, qui nullam certam pœnam periurio poſitam fuiſſe aiunt: ſed tamen *ἐναντιοφανὲς* ita noo ſoluitur. Conciliatio in procliui: per calorem admiſſo periurio pœnam non imponi: *d. l. 2. de reb. cred.* & *d. l. 2. ad l. Iul. maieſt.* imponi iudiciali ſeu in iudicio admiſſo, *d. l. 22. de dolo. l. 13. §. 6. D. de iureiurando.* vt & ſi in inſtrumento falſum iusiurandum admiſſum fuerit, *d. l. vlt. ſtellionatus.* In qua ſpecie verſatur quoque *lex 4. Cod. Iuſt. ſi minor ſe maiorem:* Nulla vero lex occurrit de pœna periurii admiſſi aduerſus iusiurandum, quod de re aliqua præſtanda vel facienda, *pacto vel tranſactione* comprehenſum fuerat: etſi hoc caſu iurisiurandi religionem obſeruandam Alexaoder quoque Imp. inculcet etiam minori 25. annis *l. 1. Cod. Iuſt. ſi aduerſus venditionem,* atque adeo impleti fidem contractus velit. Hactenus ſcilicet ſtetit iurisiurandi de aliquo obſeruando, præſtando, vel faciendo religio. Nulla vero tum adhuc pœna ſtatuta, ſi quis hac parte peieraret.

At eoim hac demum Arcadii nunc conſtitutione periurio huiuſmodi, *παρορκίᾳ* inobſeruantiæ pacti iurati, variæ & atroces admodum pœnæ imponuntur: cuius hæc ſumma eſt. *Aiurato pacto vel tranſactione legitime initis recedentem maiorem 25. annis, quatuor pœnis ſubiici: nam & infamia eum notari, & actionem amittere, & pœnam promiſſam luere, & accepta ſibive data reſtituere; eaque omnia ei qui dictis manſit, adquiri:* Hæc inquam cauſæ coniectio eſt huiuſce conſtitutionis, quæ *Arcadium* authorem habet, non Honorium, non Theodoſium, quod perperam nonnulli tradunt: quod ex *Rufini PP.* nomine, ad quem ea lex data eſt, qui vtique PP. Orientis fuit ſub Arcadio; vt & ex vrbis *Conſtantinopol.* vbi hæc lex data, nomine, *Olybrio & Probino Coſſ.* apparet: Quo tempore Theodoſio M. iam defuncto, Honorius in Occidente imperabat, Mediolanique verſabatur. Nunc ad rem. Hac igitur conſtitutione continctur ius plane NOVVM, quod Arcadius inuexit, pactorum iuratorum ita fidem religionemque multiplici pœna ſancire volens. Nouum, inquam, oh nouas tamque multiplices potiſſimum pœnas: nos de ſingulis videamus.

Prima pœna eſt *Infamia.* Certe periurus olim non fiebat infamis ex Edicto Prætoris, etſi infamia apud bonos laboraret, humanaque periurii pœna, vt dixit, dedecus eſſet, Cenſoreſque pudorem hactenus ſuffunderent: Excepto ſi in iudicio peieratum eſſet, vt in ſpecie *d. l. 13. D. de iureiur.* Secunda pœna eſt, quod periurus *actione priuetur,* nempe priſtino omni iure illo & actione quæ pacto & tranſactioni alioquin cauſam præbuerat. Tertia pœna eſt, *pœnæ promiſſæ præſtatio,* quod videlicet periurus pœnam in ſtipulatum deductam (quo altero vinculo pactum vel tranſactio ſolidatum firmatumque fuerat,) ſoluere cogatur. Poſtrema pœna eſt, quod ſi quid ex pacto illo acceperit, reddere teneatur. Qui quidem nouus eſt tot pœnarum concurſus: ac nominatim pœnæ præſtationis, ſimul & reſtitutionis rei. Quare recte cenſent, qui etſi quoad obſeruantiam Iurisiurandi hanc leg. fauorabilem eſſe dicant, attamen quoad pœnas extenſione vel interpretatione non iuuandam eſſe decernunt, velut rigoroſam & duram, quæ in practica non ſeruatur. Etſi ſuas ipſa quaſdam habeat *Extenſiones,* vti retro ſuas habet & ſuppeditat ipſamet *Limitationes,* ſeu limites certos, intra quos ea coarctanda venit, expreſſis ferme in ea verbis: vlterius enim commentationem noſtram non producimus.

De *Limitationibus* prius videamus, quæque adeo omnia concurrere oporteat, vt huius rigoroſæ conſtitutionis pœnis periurus ſubiiciatur: quæ quidem ſex ſunt in vniuerſum, quorum vnum ſi deficiat, proculdubio & legis diſpoſitio deficit. Primum igitur habet hæc lex ſignate locum, in iureiurando quod *inſertum pacto vel Tranſactioni;* ἐν ὁμολογίαις, ſeu ſacramento, ἐν συμβολαίοις γραμματείοις, ἐν συναλλάγμασι, vbi videlicet accepto aliquo a lite P. 133.
mota mouendaue receditur. In his enim ferme iurisiurandi religio interponi ſolet (non vero adeo in contractibus, veluti depoſiti, mandati, ſocietatis, venditionis, locationis: &c.) Qua etiam appellatione veniunt ſponſiones, ſtipulationes, nam & his ſacramentum interponi ſolet: V. *Nouellam* Theodoſii 4. *in f.* & Chryſoſtomum *homilia 9. in Acta.* Huc etiam pertinet Gregorii Nazianzeni locus, *orat. 40. in ſanctum Baptiſma:* εἰ γὰρ τὰς πρὸς ἀνθρώπους ὁμολογίας ἐμπεδοῖ θεὸς μέσος παραληφθεὶς, πόσος ὁ κίνδυνος, ὧν πρὸς αὐτὸν ἐθέμεθα τῶν θεῶν συνθηκῶν, τούτων παραβάτας εὑρίσκεσθαι. *Nam cum ad mutua hominum pacta firmanda Deus medius adhiberi ſoleat, quantum quaſo periculum eſt, ne fœdera cum Deo ipſo contracta perfregiſſe reperiamur.* Secundo requiritur, vt periurus *Maior ſit annis* (26. ſcilicet) vt diſerte *hac l.* dicitur: & quidem vt Bartolus recte cenſet, vere maior, non qui ficte tantum iuriſue interpretatione pro maiore habetur. Minori proinde etſi periuro ad pœnas *huius leg.* euitandas ignoſcetur: hactenusque res ſtabit, vt iureiurando ſtare cogatur, quod vtique iam antea cautum fuit *l. 1. Cod. Iuſt. ſi aduerſus venditionem,* cui ſubiecta eſt quoque *Auth. ſacramenta puberum,* quod ius etiam in Gallia ſeruatur. Tertio requiritur, vt pactum, vel tranſactio *libero arbitrio & voluntate nullo cogentis Imperio confecta fuerit,* & ſic ſpontanea voluntate inita: ὑπὸ μηδενὸς ἀναγκαζόμενος, *Baſil. Nullo cogentis imperio,* id eſt, vt non per potentiam & oppreſſionem pactio vel tranſactio elicita ſit, & vt Interpres hic non male, ſi nulla poteſtate conſtrictus quis tranſegit: cuiuſmodi ſane poteſtatis abuſu, potentiæque terrore infame ſæculum hoc fuit, & quidem in pactionibus, quod docet iam *lex 6. ſup.* imo & vel Rufinus ipſe, cui hæc lex inſcribitur, Suida teſte. Quarto requiritur vt *Iusiurandum* interpoſitum pactumque ſeu tranſactio iureiurando ſolidata fuerint, tandem vt iureiurando confirmatæ fuerint pactiones ſolemniter inuocato nomine Dei Omnipotentis, vel per ſalutem Principum, de quo duplici iurisiurandi genere poſtea. In quem morem inuehitur non vnu loco Chryſoſtomus: ſic vt hanc ipſam iurisiurandi ἐν συναλλάγμασι interpoſitionem, haud aliter credituro factam, cuidam neceſſitati adſcribat, & cogentis imperio, quod tamen in *hac l.* abeſſe debet: v. vel homiliam eius 9. *in acta Apoſtolorum.* Quinto requiritur, vt *aduerſus* huiuſmodi pacta vel Tranſactiones *veniatur facto* ſcilicet aliquo, interpellato inquam aduerſus iuratam pactionem Iudice, vel ſupplicatione Principi aduerſus id oblata, vel non implendo promiſſa (de quo triplici contrauentionis genere poſtea:) id eſt, vt ſubſtantiam, ſoliditatem, firmitatem pacti vel tranſactionis impetierit, teſtata voluntate fidei fractæ. Neque enim ſi nudam forte ſolutionem diſtulerit, & moratus fuerit, id ad *hanc leg.* pertinet, quod recte Petrus Beſueus defendit: Legis enim huius hic vnicus ſcopus eſt, vt intemerati *pacti* IVRA, iureiurando ſolidata confirmata ſeruentur. Quare iam de ea quæſtione iudicium fieri poteſt, num locus ſit in ſp. *huius l.* purgationi moræ; Quod ad euitandas *huius l.* pœnas incunctanter dicendum eſt, non tantum quia purgatio moræ ex æquitate inducta eſt, *l. 91. D. de verbor. obligat.* & ſic iuſta cauſa excuſat a mora, & in eius ſequelam a periurio: *l. 2. D. ſi quis cautionib. l. vlt. D. qui ſatiſdare cog.* verum quia id in *hac l.* requiritur, vt ipſa pacti ſubſtantia percellatur facto aliquo. Sexto deſideratur, vt aduerſarius ex ſua parte intemerati pacti iura ſeruauerit: cui & ideo *hac l.* Munus id (vt exerte vocatur) defertur, vt actionis ipſius, vt pœnæ, vt datorum

lucrum

lucrum faciat: & ſic triplici *munere* donetur. Et hactenus quidem Limitationes, huiuſce Legis. In practica ſane rariſſime ea practicatur, & quælibet levis cauſa facit eam ceſſare: Denique in dubio iudicatur illi locum non eſſe, & nunquam recipitur quotieſcunque ceſſat læſio ſeu intereſſe partis, & dolus.

Extenſiones retro ſuas habet, & *Ampliationes* nonnullas continet, quamlibet noua & rigoroſa hæc conſtitutio. Primo quidem *Omnes* Maiores 25. annis *hac L.* comprehenduntur: *ſi quis*, inquit, *maior annis.* De cuius verbi latiſſima ſignificatione & Iuriſconſultus ipſe, & Interpretes *l. 1. D. de verborum ſignif.* De Muliere & Ruſtico potiſſimum hic quæruntur Interpretes: quam quæſtionem nos hic in medio relinquimus. Hactenus Ampliatio reſpectu Perſonarum.

Secunda ampliatio eſt reſpectu Negotii: *Aduerſus pacta vel tranſactiones*, inquit lex, id eſt, aduerſus omnis generis συμβόλαια, ſiue in ſcripturam redacta, ſiue non ſcripta, quam in rem Gregorius Nazianzenus *epiſtola* de qua mox: etſi ſcribi ea ferme mos eſſet, tutiuſque.

Tertia eſt, ratione iuriſiurandi: Nempe, huic conſtitutioni ſuæ locum eſſe vult Arcadius, ſiue inuocato nomine Dei omnipotentis, eoque auctore ſolidatum fuerit pactum vel tranſactio: ſiue paciſcentes Principis nomina placitis inſerentes, ſalutem Principum confirmationem initarum eſſe iurauerint pactionum: id eſt ſiue per Deum, ſiue per Principis ſalutem iuratum fuerit. Hæ ſcilicet duæ iuriſiurandi ſpecies fuere; hoc quoque æuo: ſic vt non in uocato tantum Dei nomine, verum etiam iureiurando per ſalutem Principis pactiones ſolidarentur: cuius poſterioris vis hæc erat, vt indicaretur, futuras eas adeo ratas, vti ſolus Principis eis curæ atque inter vota eſſet: Chriſtiani nempe iam olim per ſalutem Principum, vt Pagani frequentius per Genium, iurare non verebantur. Tertulliani in id locus iam notus *cap. 32. u. a. Apologetici: Sed & iuramus*, inquit, *ſicut non per Genios Cæſarum, ita per ſalutem eorum, quæ eſt auguſtior omnibus Geniis.* (a) Per Genium Principis iurare Chriſtiani nolebant: atque hoc inter cætera obſtinationis Chriſtianæ crimen erat, quod præter alios docet primus eiuſdem Tertulliani liber *ad Nationes cap. 7.* quem nos primi eruimus. Quare etiam, ſicut Chriſtiani Diis immolare, ita per Cæſaris genium iurare ſub Perſecutoribus iubebantur, cogebantur, vt in agone Polycarpi notat Euſebius, *lib. 4. hiſtor. Eccleſiaſtica, cap. 14.* & conſtat ex actis Proconſularibus Martyrum Scyllitanorum: eamque in rem ſolemnis erat hæc formula; *Tantum iura per Genium Cæſaris:* At *per ſalutem* Principis iurare Chriſtiani haud verebantur, quippe quem ſaluum & incolumem votis expeterent omnibus. Ita Syrianum Ducem Ægypti ab Alexandrinis Athanaſii nomine conuentum precibus eorum aſſenſiſſe reperio, idque iureiurando per ſalutem Principis addito, διεβεβαιώσατο μαρτυρόμενος τὴν σὴν θεοσέβειαν, *tuam ſalutem conteſtatus, pollicitus eſt*, vt refert Athanaſius *Apol. ad Conſtantium. c. 24.* Ita lego Marcellinum Tribunum & Notarium Coguſtorem in Edicto ſuo, quo ad Collationem Carthaginienſem Catholicos & Donatiſtas A. D. 411. inuitabat. huc ſeſe ſacramento velut religioſiſſimo deuinxiſſe: *Per admirabile myſterium Trinitatis, per Incarnationis dominica ſacramentum, & per ſalutem Principum.* Et publice igitur ſeu in publicis actibus hoc ſacramenti genus ſolemne fuit, & in priuatis negotiis, cuius rei exemplum quoque §. 1. *Inſt. de fideicom. hæred.* Cæterum hoc iuſiurandi genus ita Patres accipiebant, vt non tam iuſiurandum eſſet, quam obteſtationis genus quoddam quo hominum & auditorum animi conciliarentur & confirmarentur. Eleganter Baſilius, *Homilia in Pſalmum 14.* θεραπείαν πρὸς τοὺς ἀκούοντας vocauit. P. 156.
εἰσὶ δέ τινες, inquit, λόγοι, σχήματα μὲν ὅρκων ἔχοντες, οὐχ ὅρκοι δὲ ὄντες: ἀλλὰ θεραπεία πρὸς τοὺς ἀκούοντας, ὡς ὁ Ἰωσὴφ, τὸν Αἰγύπτιον οἰκειούμενος ΝΗ ΤΗΝ ΥΓΕΙΑΝ ὤμνυε Φαραὼ, &c. *Sunt autem ſermones quidam, qui ſpeciem quidem iuramentorum præ ſe ferunt, nec tamen iuramenta ſunt, ſed quædam erga auditores obſeruantia. Sic Ioſeph, vt Ægyptii ſibi gratiam conciliaret, iurauit per Pharaonis ſanitatem.* Id quod *fine huius l.* eleganter deſcribitur: *Qui*, inquit, *Nomina noſtra placitis inferentes, ſalutem Principum* CONFIRMATIONEM *initarum eſſe iurauerint pactionum.* Validiſſimum ſane per hæc ipſa tempora iuriſiurandi genus hoc fuiſſe teſtantur ea, quæ Zoſimus, *lib. 5. cap. 49.* (in A. D. 409.) & Sozomenus, *lib. 9. cap. 7.* narrant, de Iouio PP. Italiæ, eum, vt ſuſpicionem omnem elueret, *per ſalutem Honorii* iuraſſe, aliosque Magiſtratus ad id adegiſſe, *nunquam ſe pacem cum Alaricho facturos.* Zoſimus ait, κατέλαβον ὅρκοις ὀναίριον ὤμνυ δὲ καὶ αὐτὸς ὅρκον, τῆς βασιλείας ἁψάμενος κεφαλῆς. *Honorium ſacramentis obſtrinxit. Simul & ipſe principis tacto capite iuſiurandum præſtat.* At Sozomenus Chriſtiane πρὸς τῆς σωτηρίας τοῦ βασιλέως αὐτὸς ὤμοσε. Addit Zoſimus, *cap. 51.* cum æquiores mox pacis conditiones Honorius Alarico offerret, Iouium & cæteros ob iuriſiurandi religionem obſtitiſſe. εἰ μὲν γὰρ, inquiebant, πρὸς τὸν θεὸν τετυχήκει δεδομένος ὅρκος, ἦν ἂν ὡς εἰκὸς παριδεῖν, ἐνδιδόντας τῇ τοῦ Θεοῦ, φιλανθρωπίᾳ τὴν ἐπὶ τῇ ἀσεβείᾳ συγγνώμην· ἐπεὶ δὲ κατὰ τῆς τοῦ βασιλέως ὀμωμόκεσαν κεφαλῆς, οὐκ εἶναι θεμιτὸν αὐτοῖς εἰς τὸν τοσοῦτον ὅρκον ἐξαμαρτεῖν. τοσοῦτον ὑφύλαττεν ὁ νοῦς τῶν τότε τὴν πολιτείαν οἰκονομούντων, Θεοῦ προνοίας ἐστερημένων, id eſt, *Quippe ſi per Deum præſtitum fuiſſet iuramentum, fortaſſe negligi poſſe, permittendo benignitati diuinæ impietatis condonationem: ſed quando per Caput Imperatoris iuraſſent, fas non eſſe ſibi contra tam graue iuſiurandum delinquere.* Vſque adeo cæca mens illorum erat, qui Dei cura deſtituti Rempubl. id temporis temperabant. Imo tantum profecerat hoc ſæculo ſub Chriſtianis Principibus adulatio; haud aliter atque iam olim ſub Gentilibus, & ſæuiſſimis: de quo Taciti, Tertulliani & Minucii loca obuia ſunt. Melius ſaltem hæc *lex*, quæ primo loco periurium per Dei nomen plectitur, mox quæ ſecunda religio eſt, ſecundus titulus Maieſtatis, idem ad periurium per Principum ſalutem ſeu per Principis nomen porrigitur. Sic enim *hac lege* legendum *Nomina noſtra:* ſicut *in l. vn. inf. ſi quis Imperat. maledix.* Ita Tacitus 1. *Annal. cap. 73. Rubrio crimini dabatur, violatum periurio* NOMEN *Auguſti*; Et notum illud *Horatii: Ep. II. ep. a. v. 16.*

Iurandaſque tuum per NOMEN *ponimus aras.*

Quamuis Græci hic *Numina* legiſſe videantur: Sic enim vertunt, ὅστινος τὴν ἡμετέραν θειότητα τοῖς συμφέρουσιν ἐντιθέντες. Etſi ſcio *Numinis* appellationem Principes Chriſtianos ſibi vindicaſſe in reſcriptis iuris, & conſtitutionibus, quod iure damnat Proſper *lib. de promiſſionibus & prædictionibus, cap. 7.* Etſi ſciam quoque frequenti Librariorum errore hæc nomina commutari, *Nominis*, inquam, & *Numinis.*

Quarta Ampliatio eſt reſpectu *Contrauentionis:* nempe nil intereſt, quis contra Pacta vel Tranſactiones iuratas putauerit eſſe veniendum, vno ex his tribus modis, ſiue interpellando Iudicem, ſiue ſupplicando Principibus, ſiue non implendo promiſſa: Quæ triplex contrauentionis ratio notanda eſt: & quidem ſine citatione partis, quod Alexander & alii recte cenſent, contra Caſtrenſem & Iaſonem: nam & Interpellatio Iudicis & ſupplicatio Principi fit μονομερῶς. Vbi illud quoque nouum æque, pœnas hæc

(a) Vid. quæ ibi notat doctiſſimus *Lod. de la Cerda.*

hac l. conſtitotas, eum ſuſtinere qui reſtitutionem aduerſus pacta ſua iutata a Magiſtratu vel a Principe poſtulauit: non minus quam qui directo, factoque ipſo promiſſa non impleuerit. Nefas itaque ſupplicare hac in te ſiue Iudici, ſiue Principi: Quæ ſane Gregorii quoque Nazianzeni ſententia fuit (qui ante ſeptennium ferme deuixit) *epiſtala ad Theodorum 219.* vbi inuehens in eos, qui iuſiurandum tantum *in tabalas ſeu membranas redactum*, τὰς κατὰ τῶν δερμῶν (ita enim reſcribo) προκειμένους ὅρκους, ſeu τῶν χρεῶν χειρόγραφον, *debitorum chirographum*, aliquo loco ducebant; at non etiam ἁπλῆν ὁμολογίαν *nudum & ſimplex pactum*, ſeu ὅρκους ἀγράφους (ita enim reſcribo) δίχα τῶν δερμάτων, *iuramenta non ſcripta, ſine membranis*, ſubiicit mox quæ ad *hanc l.* appoſitiſſima ſunt, diluitque adeo duas obiectiones, quæ pro contraria ſententia allegabantur: priorem, οὐ μὴν οὐδὲ τὰ βεβιάσθαι φάσκειν, Νικανὸν εἰς παραίτησιν. ἡ βία γάρ ἦν, ὁ νόμος ὃν ἔδησεν: *Hauiquaquam tamen vi adactum fuiſſe Nicanum dictitat ad deprecationem: vis enim fuit ei, quem lex ligauit.* In quo a Iuriſconſultis & ab *hac l.* diſerte abit Gregorius, cum etiam pactum vi extortum ſeruare vult poſteriorem, οὐδὲ ἐν τῷ δικαστηρίῳ ὕστερον ὑπερέχειν: αὐτὸ γὰρ τὰ δικάσασθαι παρορκίας: *Nec eo quod in prætorio poſtea ſuperior cauſſa fuit. Etenim ipſum litigium iuramenti violatio eſt.* Nempe ait, nequaquam idoneam ſatis fore excuſationem, ſi quis dicat *vi* ſeſe adactum, neque ſi quis ad iudicium prouocauerit, iudicioque vicerit aut obtinuerit, vt pactum reſcinderetur: nam & hoc ipſum, inquit, iudicio certare, periurium eſt. Verum ita pro more ſuo Gregorius Nazianzenus velut Epiſcopus, & Romanis legibus, Chriſtianas, & Eccleſiaſticas paſſim opponens, *epiſt. 176. 181. 198. 211.* εἰσὶ νόμοι Ῥωμαίων, εἰσὶ καὶ ἡμέτεροι, *Romanis ſua leges ſunt: nobis item noſtra*, inquit *d. epiſt. 198.* & *ep. 176.* ἃ τοῖς ἡμετέροις ἀπαρέσκει πάντως νόμοις κἂν οἱ Ῥωμαίων ἑτέρως κρίνωσι. *Quod legibus noſtris prorſus improbatur, etiamſi Romana aliter decernant.* Et hæc quidem de *huius leg.* ſententia.

Nunc indaganda nobis venit *Hiſtorica & ſecreta* huius *leg.* ratio, atque adeo cauſa tam atrocis vt vulgo creditur, Conſtitutionis. Videri igitur alicui poſſit, ſpecioſam *hanc leg.* obtentui tantum ab Arcadio, firmandiſque Rufini ſpoliis latam: atque adeo nec fruſtra fuiſſe Alciatum, cum *hanc leg.* a Rufino, cui ea inſcribitur, extortam ſubodoratus eſt. Argumenta hæc ipſe Alciato commodare poſſim. Primum, ex ipſa Rufini, cui hæc lex inſcribitur perſona, motibuſque: Nempe & apud Claudianum, *libris in Rufinum*, & apud *Suidam* lego, ſiue ex Eunapii χρονογραφίᾳ, ſiue ex alio quodam vetuſto Auctore, de Rufino inter alia, poſſeſſiones reſque priuatorum ad eum paſſim tranſlatas metu calumniarum litiumque: quas per emiſſarios ſuppoſitaſque perſonas paſſim intentaret. Inde igitur proceſſerint pacta & tranſactiones illæ, de quibus *hac l.* Secundo, cum in *hac l.* tot vinculis, tot cautelis munitas proponi videat quis pactiones, tranſactiones, neque pœnali tantum ſtipulatione, verum & religione iuriſiurandi, & quidem per ſalutem Principis munitas, tum ita colligat quis, videri hæc muniendis tantum iniuſtis pactionibus quæſita: Nam ita ferme euenit, vt & nimia cautela fraudis ſuſpicionem inducat: & Principalis nominis obtentu, atque adeo adulatione in Principem, iniuſtas actiones ſuas multi muniant. Tertium argumentum ſumat quis ex eo, quod Iudices eo nomine interpellatos ex *hac l.* diſcere licet, imo ipſi Principi ſupplicatum, cum iam aliud ſubſidium non ſuppeteret, de violentia querentibus: ſi non aperta vi, ſaltem potentiæ ratione obiecta, poteſtate denique conſtrictis, vt Interpres *ad hanc l.* recte. Quartum argumentum duci poſſit ex eo, quod Arcadius tam auide huic religionis iuriſque iurandi per nomen Dei ſuamque ſalutem prætextum arripiens, tot extraordinariis & inauditis pœnis periurium iſtud confoſſum eat. Quintum ex eo, quod violentiæ ſuſpicionem inuidiamque amoliri videatur, his verbis, *nullo cogentis imperio confecta.* Sextum quod hæc lex Rufino ipſi tanquam harum cauſarum *Iudici* inſcribitur: de quo præter Claudianum, vetus Auctor apud *Suidam voc. Rufinus*, iniuria affectos eum ipſum Iudicem habuiſſe, qui ipſe reuera iniuriæ auctor fuiſſet: Καὶ ὁ ἀδικούμενος ἡδικεῖτο τοῦ ἀδικοῦντος κρίνοντος: *Ita is, cui fiebat iniuria condemnabatur, auctore iniuriæ ſententiam dicente.* Et mox: δίκαι τε πᾶσαι παρ' αὐτοῖς καὶ ἐξουσίαν p. 157.
ἐκρίνοντο, *omneſque cauſæ pro arbitrio ab ipſis diiudicabantur.* Denique πᾶσαν τῆς ἀρχῆς δύναμιν κατὰ ἑῴαν, *omnem imperii poteſtatem in Oriente* Rufino fuiſſe, & ad arbitrium eius Arcadium leges ſanxiſſe, improbumque legum venditorem fuiſſe teſtantur paſſim Veteres. Claudianus *lib. 2. in Rufinum*: Zoſimus *lib. 5. initio*, & Suidas ex eo: Philoſtorgius *lib. 11. cap. 2.* de quo iam ad *l. 3. ad leg. Cornel. de Sicar. §. 10.* Poſtremum & tempora conueniunt: hoc enim illud omnino tempus eſt, quo Tyrannicus Rufini furor ad extrema decurrens impotentiſſime dominabatur, atque ad ſummum proceſſerat: Imo poſtrema omnium hæc lex eſt ex iis quæ Rufino inſcribuntur, neque vltra menſem ſupplicium eius dilatum. Quare vt verbo dicam quis, ſpecioſa quidem hæc lex fuerit, atenim re tum inanis; haud aliter atque cæſo iam Rufino, ſpolia eius in ærarium comportata inani pariter obtentu. *l. 14. infr. de bonis proſcriptorum:* Nam & ea ipſa *lex* ſpoliatis grauis eſt. Sic igitur his duabus legibus inter ſe collatis conficiatur, & viuo Rufino, & mortuo, ſpoliatis ab eo ſpem omnium bonorum ſuorum recuperandorum ab Arcadio præciſam. Hæc ſi ita haud prorſus inanibus coniecturis ſeſe habent, tum iudicium fieri poterit de iis & innumeris quæſtionibus, quæ ad *hanc leg.* a Doctoribus, Alciato potiſſimum & Fachinæo *lib. 1. controuerſ.* mouentur: fruſtra inquam pleraſque omnes moueri, quando horum temporum rationi adſtricta videatur ſæua admodum, ſeueraque lex: quare & Tribonianus penſo minus eam conſilio, tanquam ad perpetuum ius pertinentem in Codicem Iuſtinianeum retulerit: Denique dura hæc lex odiique irrationabilis vere fuerit.

Verum re accuratius perpenſa: etſi non abnuam, & illam quoque, quam dixi, Rufini Arcadiique cogitationem hic intercedere potuiſſe; atenim ex Chryſoſtomo peruestigaſſe mihi videor, veram huius legis ſanciendæ occaſionem. Teſtatur Chryſoſt. paucis poſt hanc leg. annis ſcribens, ac nominatim *ſermone 9. in c. 3. Actorum Apoſtolorum*, in quem abuſum venerint tum iuramenta, puta vt pacta paſſim conuentioneſque σύμβολα γραμματεῖα iuramento ſancirentur, ſolidarentur; (quod ipſe etiam damnat) eo prolapſa hominum perfidia, vt iniurata nullo loco cenſerentur: v. *tomum Sauilianum 4. p. 661. 662. 663.* Qui alioquin ſcriptor in totum a iuramentis abſtineri volebat; quod argumentum etiam eſt omnium fere eius orationum περὶ ἀνδριάντων aliarumque paſſim eius homiliarum. Quare cum fides pactaque hominum hactenus ferme ſtarent, id eſt ex ſola ferme Iuriſiurandi religione penderent, viſum iure Arcadio *hac l.* non ſine Epiſcoporum conſilio, vel ſic fidem religionemque Iuriſiurandi inter homines pactaque conuenta, propoſitis pœnis ſancire: ne alioquin perfidia iuriſiurandi etiam religionem, quo vno ſepto fides hominum tum tenebatur, perrumperet, infringeretque. Iam igitur apparet, num *hac lex*, quod ferme volunt Interpretes, nimis rigoroſa & dura ſit: imo apparet quam iuſta hæc *falx volans* ſit δρέπανον πετόμενον, & ἄφυκτον τῆς τιμωρίας, ſanciendæ fidei & religioni iuriſiurandi.

DE

DE POSTVLANDO.

TITVLVS X.

Lib. II. Cod. Ivst. Tit. VI. Addatur Titulus proximus *de Errorib. Aduocator.* & *lib* 8. *Tit.* 10. *de concuſſionib. Aduocator*, & quartus *lib*, 10. *tit.* 15. *de Aduocato Fiſci.*

PARATITLON.

Advocati (a quibus Aduocatio, *l.* 46. 98. 189. *de Decurionib.*) qui & Togati dicuntur, *l. vlt. de Senatorib. l.* 10. *de Metatis*, *l.* 152. *inf. de Decurionib.* & Scholaſtici, *l.* 2. *inf. de concuſſ. Aduocator.* Cauſidici item *l.* 2. *h. t.* Defenſores, & Patroni, *leg. ead.* Patroni Forenſium quæſtionum, *dict. l* 46. *de Decurionib.* Cauſarum Patroni, *l.* 4. *de Princip Agent. l.* 3. *de accuſat.* dicuntur poſtulare, *Rubr. huius tit.* poſtulationem introducere, *dict. l.* 4 *de Princ. Agent.* id eſt cauſas agere, *l.* 2. *h tit.* cauſidicinam profiteri, *l. vlt. de cohortalib.* & *l.* 188. *de Decurionib.* cauſas perorare, *l.* 116. *de Decurionib.* cauſis ſtudere, *d. l.* 116. cauſarum actionibus ſe mancipare, *l.* 87. *de Decurionib.* Aduocatione fungi, *l.* 189. *de Decurionib.* operam dare negotiis perorandis, *d. l.* 46. *de Decurionib.* ſuæ opis egentes iure cauſæ tractato defendere, *l.* 1. *h. t.* defenſionem cauſarum ſuſcipere, *d. l.* 2. *de concuſſ. Aduocat.* vnde & *Suſcepti*, pro clientibus, de quo vid. *Gloſſ. Theod.* in Iudiciorum conſpectu, *l.* 1. *h. t.* quo introducebantur nonniſi ſciente Principe officii, *d. l.* 4. *de Princ. Agent.* in foro & iudiciis Magiſtratuum, *l. vlt. h. t.* Horum certum Corpus in quoquo foro erat, *l.* 152. *de Decurionibus.* Conſortium, *l* 46. *de Decurion. Nouell. Theod.* 16. Matricula, *ibid.* certo numero, ſeu cœtu, *Nouell. Valent. inter Theodoſ.* 34. Neque Aduocati ad priuatarum tantum cauſarum defenſionem erant, ſed peculiares quoque Aduocati Fiſci, de quibus *tit. de Aduoc. Fiſci:* vt & cauſarum Eccleſiaſticarum, de quibus Aduocatis ſeu defenſoribus Eccleſiarum eſt lex vlt. *ſup. de denuntiat.* & lex 38. *inf. de Epiſcopis.*

Aduocatorum porro *officium.* laudabile, qua cauſa & ipſi Aduocati laudum atque induſtriæ amore duci dicuntur, *d. l.* 116. *de Decurionib.* Cœtus eorum, cœtus honeſtorum, *l.* 1. P.138 *h. tit.* Et Iudæi tamen liberalibus ſtudiis initiati, Aduocati eſſe poterant, *l.* 24. *de Iudæis.*

Prærogatiua Aduocationis, *l.* 77. *de Decurionib.* non vna fuit. Honoraria ſcilicet intra modum his accipere licuit, *l.* 2. *de concuſſ. Aduocat.* ex huiuſmodi profeſſione, vel ipſius occaſione conquirere, *l. vlt. hoc tit.* ſic vt filiif. Aduocati id poſt patris obitum præcipuum veluti peculium caſtrenſe proprio domino valeant vindicare: *d. l. vlt.* Inter eos præcipua dignatione fuerunt, ſingularibuſque priuilegiis ſupra cæteros fruiti aliquando Aduocati fori Præfectorum prætorio, *l. vlt inf. de Senatoribus: d. l.* 188. *de Decurionibus: l. vlt. hoc tit.* & *l.* 5. *Cod. Iuſt. de Aduoc. diuerſ. iudiciorum*, *l. vlt. de cohortalib.* & Præfecti vrbis, *d. l. vlt. de Senatoribus: d. l* 188. *de Decurionib.* & *d. l.* 5. Leges viciſſim his quædam dictæ: Ex conſortio ſuo inter alia Sacerdotes prouinciæ dabant: *l.* 46. *de Decurionib.* Prohibiti quoque prouinciales functiones, etiam ſponte, ſuſcipere, *d. l.* 152. *de Decurionibus:* Alexandrinis item principalibus etſi aduocati fungerentur, nihilominus peregrinationis, id eſt, Legationum onus incumbebat, nec cura publica niſi in ſua tantum ciuitate committi poterat, *d. l.* 189. *de Decurionib.* Neque Aduocationis obtentu Curiali nexu, ſeu ciuilibus patriæ muneribus liberari poterant, *l.* 46. 77. 87. 98. 116. 188. *de Decurionibus:* & *l.* 2. *Cod. Iuſt. de aduoc. diu iudicior.* Imo ex ſolo vt dixi Aduocatorum corpore, ſacerdotem prouinciæ per Africam dari voluit Conſtantius, *d. l.* 46. Viciſſim, vetiti nonnulli cauſidicinam profiteri vt cohortales, *l. vlt. inf. de cohortalib.* *Vitia* poſtremum Aduocatorum quoque Legibus emendata 1. *Errores* ſcilicet eorum: puta ne litigatoribus ii præiudicent; de quo eſt *titulus*, *lexque vnica*, *de erroribus Aduocatorum.* 2. vt & concuſſiones turpeſque depectiones, aduerſus quas eſt *lex* 1. *hoc tit.* & *lex* 2. *de concuſſ. Aduocator.* qua quidem etiam duum generum ibi deſignantur. Pœna vero his propoſita, vt ab honeſtorum cœtu, iudiciorumque conſpectu ſegregentur, *d l.* 1. Et in commune Iudicibus iniunctum, ne iniurias haſce inultas tranſire permittant: *dict. l.* 2. *de concuſſ. adv.* Tertio etiam quædam Aduocatorum fraus perſtringitur, *l* 4. *inf de Princip. agentium.* Sed & illud quarto loco prohibetur, ne ignorante Principe officii vllam poſtulationem introducant, *d. l.* 4. Quinto, ne cauſam ciuilem clientis ſui patiatur neglectis Iudicibus ordinariis ad Militare iudicium transferri, *l.* 9. *ſup. de Iuriſdictione.* Poſtremo, non omnes cauſas ſuſcipere moniti: Inter alia ne reſpectu compendii fœminas ſecuritate forſitan ſexus, in actionem illicitam, puta accuſationem criminalem, irruentes, ſuſciperent, *l.* 3. *inf. de accuſat.* Tandem ideo Aduocatus & Iudex in eodem negotio eſſe non potuit, *l.* a. *h. tit.*

In PACTIONES *turpes Aduocatorum, Conſtantini M. conſtitutio.*

I. (a) Imp. CONSTANTINVS Aug. ad. Baſſum PF. P. (b)

ADVOCATOS, (c) qui conſceleratis (d) depectionibus (e) ſuæ opis (f) egentes (g) ſpoliant atque denudant, (h) non iure cauſæ, (i) ſed fundorum, pecorum, & mancipiorum qualitate (k) rationeque (l) tractata, dum eorum præcipua poſcunt coacta ſibi pactione transſcribi, (m) ab (n) honeſtorum (o) cœtu, iudiciorumque conſpectu ſegregari præcipimus. PP. (p) VIII. Id. Mart. Conſtantinopoli, Conſtantino Aug. III. (q) & Conſtantio (r) Coss.

INTERPRETATIO. *Aduocati, (id eſt, cauſas agentes,) qui per iniquam cupiditatem ſuſceptos,* (s) *quorum cauſas agunt,* (t) *prius cogunt* (v) *de rebus ſuis taliter ſcriptura intercedente paciſci, vt omnia quæ meliora ſunt in agris, aut mancipiis, aut in pecoribus, ad eos ſub promiſſa defenſione perueniant. Et ideo qui tam ſcelerati in eos, quibus patrocinium promittunt, fuerint deprehenſi, & a conuentu honeſtorum virorum, & iudiciorum communione* (x) *præcipimus ſegregari.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſtin. ſed ſimilis extat ſub eiuſdem Conſtantini M. nomine lex 5. *Cod. Iuſt. eod. tit.* A. D. 325. Inſeruit hanc leg. Annalibus ſuis Baronius *A. D.* 326. *num.* 97. GOTHOFREDVS.

(b) *P. V.* in MSS. nonnullis. *Baſſo* PP. hoc ipſo anno 320. ſi eo hæc lex referenda eſt, inſcribitur lex 3. *inf. de Epiſcopis:* & lex 2. *Cod. Iuſt. de Adſeſſorib.* vbi tamen *P. V.* male editum. Si vero hæc lex referenda ad A. D. 326. cum Pro-Præfectis, id eſt Vicarius accipiendus. v. *Proſopogr.* Prius magis placet. IDEM.

(c) *Aduocatus* edit. Sichard. RITTER.

(d) *Quicunque ſceleratis*, in An. Regio. Neque tamen iſtud ſpernam, *conſceleratis*. GOTHOFREDVS. *Quicum ſceleratis* edit. Sichard. RITTER.

(e) *Depectio* eſt *hic*, & *l. 2. ſup. de pactis*, turpis pactio: de quo mox. GOTHOFREDVS. *Depactionibus* edit. Sichard. RITTER.

(f) *Sua opere* Cod. Wurceb. RITTER.

(g) Suſceptos vt Interpres: ad quem mox. GOTHOFREDVS.

P.139. (h) *Nudandi* vox *hic* propria, qua vtitur in eadem re Am. Marcellinus *lib.* 30. *c.* 4. IDEM. *Nudant* legit Cod. Wurceburg. *denudat* Edit. Sichard. RITTER.

(i) *Iurata Cauſe* Edit. Sichard. IDEM.

(k) *Qualitas* fundorum, mancipiorum, pecorum. GOTHOFR.

(l) Vox hæc ridicula irrepſit vt in aliis multis conſtitutionibus, ex occaſione vocis ſequentis. IDEM.

(m) Edit. Sichard. *dum eorum præcipua poſcit, in quo acta ſibi pactione tranſcripſit.* RITTER.

(n) *Ex* Edit. Sichard. IDEM.

(o) *Honeſtorum* cœtus, cœtus Aduocatorum, de quo *mox*. GOTHOFREDVS.

(p) *Dat.* An. R. IDEM.

(q) *vt.* VI. id eſt A. D. 320. vel VII. vt habet MS. quidam, id eſt anno 325. Prius prætulerim. IDEM.

(r) *Coſ.* add. in MSS. IDEM. *Conſtantio C. Coſſ.* Cod. Wurceb. RITTER.

(s) *Suſceptorum*, in Cuiac. edit male. *Suſcepti*, pro *clientibus*. ſic & *l. 4. de Princip. agent. in reb* vbi plura Seruius 6. *Æneid.* v 604. *clientes, quos nunc ſuſceptos vocamus.* Am. Marcellinus *lib.* 30. *c.* 4. . in excurſu de Aduocatis: *ad defendendam cauſam admiſſi quod raro contingit, ſuſcepti nomen & vim negotii ſub ore diſceptatoris inter ipſos conflictuum articulos inſtruuntur.* Ita apud Symmachum *lib.* 5. *ep.* 39. Sæpe apud Auguſtinum. v. plura apud Doctiſſ. Iuretum ad *d. ep.* 39. GOTHOFREDVS.

(t) *Aſtuti ſunt*, ita MSS. quidam. IDEM. *Aſtuti ſunt* Cod. Wurceb. Edit. Sichard. & Cuiac. RITTER.

(v) *Conantur* Iuretus *d. loco:* cogunt, rectum eſt, vt in textu, *coacta ſibi pactione tranſcribi*. In Cuiac. *cogantur*, male. GOTHOFREDVS. *Cogantur* Edit. Sichard. RITTER.

(x) *Communione* iudiciorum ſegregari. GOTHOFR.

COM-

COMMENTARIVS.

TVRPIBVS Aduocatorum PACTIONIBVS & rapacitati ſeu auaritiæ occurrit hac elegantiſſima conſtitutiooe Conſtantinus M. & vt ipſemet ait *conſceleratis*, vel *ſceleratis*, *depectionibus*. Propria voce: eſt enim *depectio* non quælibet pactio, verum turpis, ſcelerata, & aduerſus iuris ordinem: veluti per oppreſſionem extorta: *l. 2. ſup. de pactis*, (*cum ſupplicans*, inquit, *inique ſe oppreſſam & poſt ſententiam ſacri Auditorii depactam eſſe commemores.*) vt ab accuſatione deſiſtatur, *l. 1. inf. de abolition. Si* inquit, *abolitio poſtuletur, cauſa nouæ miſerationis debet inquiri, vt ſi citra depectionem id fiat, poſtulata humanitas præbeatur: ſin aliquid ſuſpicionis extiterit, quod manifeſtus reus depectione celebrata legibus ſubtrahatur, redempta miſerationis vox minime admittatur.* Etſi *depecti* vox quandoque etiam in bonam partem accipitur, *l. 1. de raptu virginum*: Litium ſane depector eodem ſenſu apud Apuleium *Apolog. 2.* Depectiooes igitur *h. l.* ſuot turpes pactiones: & quidem Aduocatorum cum clientibus ſuis. Et hæc quidem in *huius l.* ſpecie *cum*, (vt legis verba retineam, quibus nil elegantius dicere poſſim, *Aduocati non Iure cauſæ, ſed fundorum, pecorum, mancipiorum qualitate rationeque tractata, ſua opis egentium præcipua poſcunt coacta ſibi pactione tranſcribi*: Hanc vero pactionem Conſtantinus, non tantum atrocitate verborum confodit, dum vt dixi, & *conſceleratam depectionem* vocat: quomodo Plinius *lib. 5. ep. vlt.* fœdiſſimam pactionem, qua res pulcherrima turpiſſime vænit, & *ſpoliandi atque denudandi* verbo vtitur, & *ius cauſa non tractare* ait; verum hac inſuper pœna perſequitur, vt Aduocatis aduocatiooe foroque interdicatur. Pariter, vt ſimile alterum de quota videl. litis eadem pœna proſequitur idem Conſtantinus M. famoſa leg. 5. *Cod. Iuſt. eod. tit.* ſimile, inquam: errant enim grauiter, qui putant & hoc pactum quod *hac. l.* proſcribitur, pactum eſſe de quota litis. Pactum de quota litis eſt, quoties Aduocatus ſuſpenſa lite ſocietatem FVTVRI emolumenti paciſcitur, vt eleganter loquitur Vlpianus io *l. 1. §. 12. D. de extraord. cognit.* vbi & pactum *de lite* vocatur. Atenim pactum, quo de *hac l.* agitur, eſt, cum Aduocati bonorum PRÆSENTIVM clientis præcipue ſibi tranſcribi adiguot coacta pactione. Illud vero eſt, cum ex *ipſis negotiis* quæ tuenda ſuſceperunt Aduocati, emolumenta ſibi certæ partis poſcuot, paciſcunturque. Vbi pariter pactum iſtud *deprædationis & ſcæuitatis* appellatione proſcribitur: *ſcæuitatis* ioquam, nam ita ibi legendum, (non *ſæuitate*): de qua voce multa in *Gloſſario Theodoſiano*: Vſurpata ea & Ammiano Marcellino *lib. 30. c. 4.* in eodem argumeoto, in illa ſuper Aduocatorum ſutelis παρεκβάσει ſeu digreſſione: *quarum artium*, inquit, *ſcæuitate vt Tullius adſeuerat, nefas eſt religionem decipi Iudicantis.* De pacto de quota litis ſeu ex euentu, eſt quoque *lex 6. §. vlt. & lex 7. D. mandati vel contra.* Aduerſus hanc fœdiſſimam pactionem de qua *hac leg.* agitur, SConſulta olim facta & Edicta commonitoria emiſſa, de quibus Plinius *lib. 5. ep. vlt.* vbi oſtendit, & *omnes qui quid negotii haberent, iurare prius quam agerent, iuſſos, nihil ſe ob aduocationem cuiquam dediſſe, promiſiſſe, cauiſſe*: vid. & Dionem *lib. 54.* Peculiaris quoque infra titulus eſt *de concuſſionib. aduocat.* Tandem obſeruandum, in ſcholaſticorum ſeu Aduocatorum auaritiam, modum in honorariis excedentium, eſſe alteram Conſtantis legem *2. inf. de concuſſ. aduocat.* Pœnam porro huic facto vtrique Conſtantinus M. & *hac l.* & *d. l. 5.* imponit, vt Aduocatis ab hac profeſſione, id eſt, aduocatione penitus arceatur, vt dicitur *d. leg. 5.* vel vt hæc lex eleganter loquitur, *ab honeſtorum cœtu, iudiciorumque conſpectu ſegregetur*: Vbi *Honeſtorum cœtum* proprie vocat Aduocatorum Ordinem: quomodo & Symmachus *lib. 9. ep. 30.* eundem *honeſtum Ordinem* dixit: quanquam & cœtus honeſti, quibus Donatiſtæ arceri iubentur *l. 54. infr. de hæreticis*, generalius accipiendi ſunt. Quod pœnam iſtam attinet interdictionis foro, præter *leg. 9. D. de pœnis*, aliaſque, notum quoque ex Symmacho *lib. 5. ep. 39. & lib. 9. ep. 30.* & ex iis etiam quæ congeſſit Doctiſſ. Iuretus *ad eam Epiſtolam.*

His ita cooſtitutis, apparet & hanc conſtitutionem in NOVARVM Conſtantini legum, quas ab eo regendis moribus, frangendiſque vitiis conſtitutas, proximo anno 321. ſcribit Nazarius *panegyrico*, cenſum referri poſſe.

P140. IVDICEM & ADVOCATVM *in eodem negotio neminem eſſe poſſe.*

II. (a) Impp. VALENTIN. & Valens AA. Olibrio PF.V. (b)

QVISQVIS (c) vult eſſe Cauſidicus, ipſam ſolam ſumat in cauſis agendis (d) perſonam; nec idem in eodem negotio Defenſor (e) ſit, & Quæſitor (f): quoniam aliquem inter Arbitros, & Patronos oportet eſſe delectum. Accepta (g) XII. Kal. Septembr. Ipſis AA. Coss. (h)

INTERPRETATIO. *Quicunque cauſas ſuſcipere vel agere voluerit alienas, hoc ſibi nouerit vindicandum, ne velit in eo negotio, quod ſuſceperit, & Iudicis, & Aſſertoris* (i) *habere perſonam.*

NOTAE.

(a) Legis 6. *Cod. Iuſt. eod. tit.* principium & finis hinc deſumpta ſunt, & interpolata. Forte iungenda huic, lex 19. *quor appellat.* GOTHOFREDVS.

(b) *PF. V* ita recte MSS. non vt alii habebant *PF. P. Olybrius* enim hic ſub Valentiniano Sen. poſt Prætextatum, Præfecturam vrbis iniit anno 368. inque ea porro perſtitit biennio proximo A. 369. & 370. v. *Chronol. & Proſopogr.* & Amm. Marcellinum *lib. 28. c. 1.* & 4. vbi virtutes eius & vitia notat. *IDEM.*

(c) *Si quis* edit. Sichard. *RITTER.*

(d) Quidam tentabat *agentis*, perperam: *Cauſas agunt* Aduocati: vide ſimiles formulas *in Paratitlo.* GOTHOFR.

(e) *Defenſor*, pro Aduocato: vid. *Gloſſ. Theod.* & apud Amm. Marcell. lib. 19. *c.* 12. & Symmachum ſæpe, lib. 8. ep. 17. lib. 9. ep. 30. lib. 10. ep. 32. Ideo Tribonianus *hic* vocem *Aduocati* ſubſtituit. *IDEM.*

(f) Loco horum *Defenſor*, & *Quæſitor*, habet Codex Iuſtin. *Aduocatus & Iudex.* Hoc noſtrum aptius, de quo mox. *IDEM.*

(g) *PP. X.* Cod. Iuſt. XV. *d. l.* 19. vbi add. PP. Rom. *IDEM.*

(h) *Supplendum II. Coſſ.* id. eſt A. D. 368. in quem annum incidit vt dixi Olybrii Præfectura vrbis. *IDEM.* Abeſt ſubſcriptio a Cod Wurceb. *RITTER.*

(i) *Aſſertor*, pro Aduocato, Patrono, Cauſidico. *GOTHOFREDVS.*

COMMENTARIVS.

IVDEX idem & Aduocatus eodem io negotio eſſe prohibetur, hac Valentiniani Sen. conſtitutione; quæ data eſt ad Olybrium P. V. Quæ quidem Valentinianeæ conſtitutionis prolixioris pars eſt, de *Aduocatis vrbis Romæ*, (de quibus alioquin eſt quoque lex 4. *infr. de Princip. agent.*) quæ multis capitibus auctior exſtat, in *l. 6. Cod. Iuſt. eod. tit.* qua varia præterea continentur, quibus Aduocatis vrbis Romæ ioterdicitur non eo tantum ſcilicet quod hic continetur, verum ſex præterea aliis; puta, 1. ne in *Conuiciandi* licentiam prorumpant, §. 1. *d. l.* 6. Item 2. oe vllum cum litigatore cootractum ſeu *pactionem* ineant, *§. 2. d. l. 6.* 4. ne *aſpernanter* habeant, quod ſibi officii cauſa libero arbitrio cliens obtulerit, §. *3. d. lib. 4.* ne ex induſtria iurgium *protrahant* §. *4.* 5. ne *Honorati* Romæ Aduocati munere fungentes, compendium aliquod, vel ſtipem, lucrumque aut pecuniam aliquam exinde capiant: *§. 5.* 6. ne denique *ſedendi* eo tempore ius Honorati illi habeant, §. *6. ſeu vlt.* Quibus adde ſeptimum iſtud quod hic continetur. Quæ quidem omnia viuam illius æui Iuriſprudentiam, ſtylumque ſpirant, forique Romani ſtatum commonſtrant: & componenda ſeu committenda omnia ſunt eum prulixa Ammiani Marcellini digreſſione de Aduocatorum vitiis in Oriente ſub Valente A. C. 374. *lib. 30. c. 4.* vbi inter alia quoque de conuiciandi licentia agit.

Eodem igitur in negotio *hac l.* Iudex idem & Aduocatus eſſe prohibetur. *In eodem* negotio ait lex diſerte: In diuerſis quippe cauſis, ſiue ſeparatis penitus negotiis in eodem foro idem Iudicis modo, modo Aduocati perſonam ſuſtinere non prohibetur: & ſic, nil vetat, quominus qui ex numero Iudicum eſt, poſtulare queat: Quomodo & Honoratis idem multo magis licet, *d. l. 6. C. Iuſt. eod. tit.* quæ vt dixi huic iungenda eſt. Quod vt iure veteri proculdubio obtinuit, vti conſtat ex Plinii *ep. 4. & 9. lib. 3.* ita etiam noua iure perſtitit. Quare, manifeſtarius lapſus eſt V. C. L. Cuiacii, qui *paratitlo Codicis tit. de poſtulando*, Ius nouum hac parte a veteri diſtinguebat: quaſi olim qui ex numero Iudicum erant, prohibiti non fuerint poſtulare; ex *hac* vero *lege* poſtulare noo poſſint. Nullum eoim hac parte diſcrimen inter ius Vetus, & Nouum conſtituendum eſt; verum inter negotia: nempe in eodem negotio nemo vtriuſque perſonam ſuſtinere poteſt: in diuerſis, hanc modo, modo illam ſubire licet. Quod hæc lex aperte definit. Neque aliud etiam ratio huic legi ſubdita ſuadet: quæ vtique iuxta ſpeciem & priocipium legis exaudienda eſt; quod & Interpres recte vidit; ibi, *in eo negotio quod ſuſcepit:* vidit quoque Ranchinus *III. Variarum 16.* In tantum vero id obtinet, vt etiam qui conſeſſus tantum (non & ſuffragii, ſeu voti) ius inter Iudices habent, honorarium ius conſeſſus eo tempore amittant, quo vel ſuam ipſi cauſam agunt; *l. vn. ſup. de off. Iudicum ciuil.* vel alienam, *d. leg. 6. C. Iuſt.* §. *vlt.* Vice verſa, qui ex Aduocato Prouinciæ Rector factus fuit, depoſita adminiſtratione iterum Aduocatus eſſe, ſeu cauſas orare poteſt: *l. 9. Cod. Iuſt. de aduoc. diuerſ. iudicior.* Et tamen vt verum fatear, tutius fore exiſtimem, ſi Iudices in eodem foro ſeu auditorio, quamuis non in eodem negotio, Aduocati munere oon fungantur. Arceri certe a poſtulando Iudicum liberos, fratres, parentibus vel fratribus ſedeotibus, etſi ſint quæ ſuadere nonnunquam videantur, acerbum tamen nimis, cuius tameo prohibitionis exemplum teneo in ſenatu Camberiacenſi. Et hæc de Iudicibus, eorumque liberis.

Adſeſſoribus certe Iudicum, quo tempore adſeſſores ſunt, abſolute interdictum aduocatione pro aliis a Iuſtiniano *l. vlt. Cod. Iuſt. de adſeſſor.* ſed alia ratione, *Ne cum ad vtrumque munus feſtinant, neutrum rite peragant.* Suum ſane negotium tractare poteſt adſeſſor in alieno auditorio, non in ſuo, *l. 5. D. de offic. adſeſſor.*

Nos ad legem noſtram redeamus. quæ eſt de *eo-* P.141.
dem negotio. vbi ſane dubium eſt durante officio, quem in eodem negotio Iudicem & aduocatum eſſe oon poſſe, quæ propria *huius legis* ſpecies eſt. Sed quid ſi iudex in aliqua cauſa quis fuit, an finito ſaltem officio, in ea poterit eſſe aduocatus? Bartolus, aliique id cenſent, quaſi in *hac leg.* non prohibeatur. Ego cenico non tantum honeſtius eſſe ſi abſtineat, quod & notat Speculat. *de Iudic. deleg. §. ſupereſt videre: verſ. quid ergo:* & *de aduocat. §. 1. verſ. item qui fuit:* & Albericus ad *d. leg. vlt. Cod. de adſeſſ.* verum (quod verba generalia & ratio *huius legis* ſuadent) id omnino nun licere cenſeo, 1. *ipſam* SOLAM *ſumat in cauſis agendis perſonam.* 2. *Nec idem in* EODEM *negotio defenſor ſit, & quæſitor.* 3. *Quoniam aliquem inter arbitros & Patronos oportet eſſe delectum.* Retro certe ſiquando inopia Iudicum Aduocati ad iudicandam cauſam aliquam adſciſcuntur, prius ab iis iuſiurandum exigi æquum eſt, quod in ea cauſa patrocinium vel conſilium non præſtiterint. Quod etiam cautum reperio Regum Franciæ conſtitutionibus, Philippi ſexti A. D. 1344. & Franciſci I. an D. 1535. *cap. 12. art. 10.*

Porro *Quæſitoris* vox hac l. quam Tribonianus repudiauit, ſuadere videatur, eius ſpeciem proprie ad Iudicium Criminale pertinere: Erat enim Quæſitor Iudex & Inquiſitor criminis, ſeu qui rebus capitalibus præerat. Manilius *Aſtronom. 5. v. 405.*

Quæſitor ſcelerum veniet vindexque reorum.

Moſchopulus: Κυαισίτωρ ὁ ἐπ' ἐγκλήμασι τιμωρός Apud Amm. Marcellinum *lib. 14. c. 9.* Quæſitores ſubdititii. Claudian. *lib. 2. in Rufin. v. 476.*

—— *Quæſitor in alto*

Conſpicuus ſolio pertentat crimina Minos.

In *leg.* quoque 3. *inf. de naufragiis*, ſoleri Quæſitor dicitur quæſtiones agitare. Et Symmachus *lib. 10. ep. 51. Et ipſum Quæſitorem crimini dedit cum executione vindictæ.* qui alioquin etiam *lib. 5. ep. 74.* (& *lib. 10. ep. 4.*) Quæſitores vocauit *Diſcuſſores operum publicorum*; vt & *Quæſitores glebæ ſenatoriæ, lib. 4. ep. 62.* Plura non congero. Quare videatur hæc lex pertinere ad quæſtiones illas criminales, quas apud Olybrium P. V. cui hæc lex inſcribitur hoc ipſo anno agitatas ſcribit Ammiaous Marcellinus. *lib. 28. c. 1.* & ad quas pariter pertinent leges aliquot anni proximi 369. & quidem *lex 1. inf. de Quæſtionibus*, quæ eidem Olybrio P. V. inſcribitur. Etſi non nego,

quæ eidem Olybrio P. V. inſcribitur. Etſi non nego, *Quæſitoris* vocem pro omni Iudice, Cognitore, *hic* accipi poſſe: quomodo & cætera quæ de Aduocatorum munere decernuntur *d. l. 6. Cod. Iuſt. eod. tit.* ad quaſcumque tandem cauſas, non Criminales modo, ſed & Ciuiles pertinent. Et certe, qui *initio huius leg.* Quæſitor dicitur, idem *fine leg.* Arbiter vocatur. Illud certum eſt vt docet inſcriptio *leg.* pertinere hanc leg. ad Quæſitores ſeu Arbitros datos in vrbe Roma; ab ipſo etiam forte Præfecto vrbi, vel aliis Iudicibus qui Romæ erant.

De Pecvlio *quaſi caſtrenſi Aduocatorum, Theodoſii Iun. lex.*

III (a) Impp. Honorius & Theodosivs AA. Euſtaſio PF. P. (b) De re neceſſaria ad locum. (c)

Altero (d) beneficio, non ſolum per Forum Tuæ Magnitudinis, ſed in vniuerſis Iudiciis (e) valituro, vt filii familias, (f) quicquid ex huiuſmodi profeſſione, vel ipſius occaſione, conquiſierint, (g) id (h) poſt patris obitum præcipuum, (i) veluti peculium caſtrenſe, (k) proprio dominio valeant vindicare: Sub tali forma, qua (l) militantibus, ex iure præcinctis, (m) cinguli prærogatiua detulit. Dat. X. Kal. Aprilis Conſtantinopoli, DD. NN. Honorio XIII. & Theodoſio X. (n) AA. Coss. [422.]

Interpretatio. *Quicquid viuo patre filius Aduocatus de cauſarum ſuſceptione acquiſierit, ſibi nouerit vindicandum, ſicut caſtrenſe peculium, quod in armis conſtituti filii probantur acquirere, vel illi* (o) *qui* iudiciariam *viuis parentibus meruerint* poteſtatem.

NOTAE.

(a) Lex 4. *Cod. Iuſt. de Aduocatis diuerſ. Iudiciorum* hinc deſumpta eſt. Et iungenda huic legi, *lex 2. ſup. de adſeſſoribus.* GOTHOFR.

(b) γρ. *Euſtathio*: quomodo habent MSS. quidam, habet Codex Iuſtin. *hic*, & *l. 7. de adſeſſor.* Habent & aliæ leges huius anni 422. Similis error in *l. 2. ſup. de Iuriſdict.* De hoc Euſtathio PP. ſub Thedoſio Iun v. *Proſopogr.* IDEM.

(c) Male hactenus in Til. Cuiac. Pariſ. hæc verba initium contextus legis occupabant: quæ ad inſcriptionem, vt feci, retrahenda ſunt. De hac vero formula, quæ excerpti, ſeu ἀναδέματος nota eſt, ſeu deflorati capitis ſingularis, ex prolixiore conſtitutione, plene ago in *Prolegomenis*: vid. & *Nouellam Maioriani* 2. Collationem legum Moſaicarum, *tit* 11. & Capitolinum *in Maximinis*, *c* 13. Idem error in Nouella Maioriani *de Epiſcopali iudicio.* Simili autem formula vtitur Auguſtinus *lib. 3. adu. Creſconium cap. 27.* IDEM.

(d) Hæc pendent *a l. 2. ſup. de adſeſſoribus.* De quo mox. IDEM. *Alterius* edit. Sichard. male, quod *d. l. 2.* demonſtrat. RITTER.

(e) Apud vniuerſos Iudices in foro quorumcunque Iudicum. GOTHOFREDVS.

(f) *Filii filias* Cod. Wurceb. compendio ſcribendi. RITTER.

(g) *Quæſierint.* Cod. Iuſt. hoc noſtrum elegantius. *in d. l. 2. de adſeſſoribus*, coadunare. GOTHOFREDVS. Cod. Wurceburg *quæſitura conquiſierunt.* RITTER.

(h) *Id etiam.* Cod. Iuſt. de quo mox. GOTHOFR.

(i) *Peculium* Cod. Wurceb. RITTER.

(k) *Ad exemplum militum.* Hæc inſeruit Tribonianus hoc loco: quod factum non oportuit, ſi vltima *huius l.* verba retinere voluiſſet, quæ elegantiora & ad rem magis: de quo mox. GOTHOFREDVS.

(l) γρ. *Quam.* IDEM. *Quam* recte legit Cod. Wurceb. RITTER.

(m) Eſt qui reſtituebat *procinctus*: vt ad marg. Cuiac. ad additum. Peſſime: de quo mox. GOTHOFREDVS. *Ex iure procinctus, cinguli prorogatiua detulit*, Cod. Wurceb. RITTER.

(n) Abeſt denarius numerus a Cod. Wurceb. IDEM.

(o) Recte iſtud interpres de quo mox. GOTHOFR.

COMMENTARIVS.

Pecvlivm, qood filiifamilias Aduocati, cuiuſcumque tandem fori, non tantum Præfecti Prætorio, ex profeſſione ſua, vel ipſius occaſione, adquiſierunt,
P.142. exemplo militantium, præcipuum poſt patris obitum habere conſtituit *hac leg.* Theodoſius Iun. A.D. 422. Pariter, vt quod filiifamilias Adſeſſores, priore eiuſdem Conſtitutionis capite, quod exſtat *l. 2. ſupra, de Aſſeſſoribus*: quæ huic coaſſanda, imo cui hæc ductim ſubiicienda venit: ſic vt hæc ab illa omnino pendeat. *Alterum* ſcilicet, vt diſerte *huius leg. initio*

initia dicitur *beneficium*: Sed ſimile Theodoſius Iun. hoc capite Aduocatis concedit, quod ibi Adſeſſoribus. Nos de iſto Aduocatorum priuilegio videamus, & quatuor quidem circa id, ſeruato ipſius Legis ordine. Vbi prius dixerimus, hoc æuo ob Literarum reuerentiam, ſeu Literatæ militiæ contemplatione, Theodoſium Iun. *huius legis* & priuilegii authorem, varia priuilegia Aduocatis tribuiſſe. Quomodo, & Valentinianus III. eius in Imperio Collega, vt teſtatur Nouella ſua inter Theodoſianas *de poſtulando 34.* vbi inter alia hoc ipſum priuilegium tribuit, elegantibus verbis. Nos de hoc Theodoſii Iun. priuilegio videamus, deque *Nouella 34.* inter *Theodoſ.* Primum Aduocatos ipſos reſpicit. Nempe priuilegium iſtud tribuere ſeſe dicit Theodoſius Iun. Aduocatis, *non ſolum per forum Præfecti prætorio, ſed in vniuerſis Iudiciis.* Quibus verbis indicare videtur, beneficium iſtud, peculii, inquam, quaſi caſtrenſis, Aduocatis fori Præfecti prætorio, iam antea comperiiſſe, nunc vero primum ad omnes, omnium Iudiciorum Aduocatos id a ſe extendi: quæque adeo *huius leg.* ferendæ occaſio fuiſſe videatur; vel ſimpliciter nihil præcipui hac in re habere, ſe illos exiſtimare debere, vt alias. Aduocati Præfecti prætorio, ſeu in foro eius aliquamdiu ſingularibus priuilegiis ſupra cæteros euecti, decoratique fuere: quod docet *l. vlt. inf. de Senatoribus, l. 188. inf. de decurionib. l. 5. Cod. Iuſt. de. Aduoc. diuerſorum Iudiciorum:* & poſt hos Aduocatis in foro Præfecti Vrbis *d. l. vlt. de ſenatoribus, & d. l. 188. & d. l. 5.* Quod de vtriſque etiam teſtatur Valentinianus III. *Nouella de poſtulando inter Theodoſ. 34.* Et inter Valentinianeas *Nouella 12. cap. In diuerſis. In diuerſis*, inquit, *prouinciis vacuas curias derelinquunt, qui certatim ad* PRIVILEGIA *cauſidicis Illuſtris Prætorianæ ſedis atque vrbanæ* DELATA *feſtinant.* Quomodo & alias qui ſub Præfectis Prætorio erant, præcipuo quodam iure habiti ſunt, de quo ad *l. 11. inf. de numerariis, 188. inf. de decurion.* vid. & Caſſiod. *VI. Var. 12.* Verum paulatim eadem priuilegia. ad alios quoque Aduocatos porrecta: quomodo & *hac l.* peculii quaſi caſtrenſis beneficium non ſolum Aduocatis Præfecti Prætorio, verum etiam reliquis tribuitur. De quo alioquin quaſi caſtrenſi Aduocatorum peculio videnda eſt *lex 8. Cod. Iuſt. de Aduocat. diu. iudicior.* & *d. Nouella Valentiniani III.* inter *Thead. 34. inf.* vbi hoc priuilegium peculii quaſi Caſtrenſis Aduocatis a Valentiniaoo III. pariter tribuitur.

Secundum quod in *hac l.* ſpectandum, *peculium* ipſum, eiuſque materiam reſpicit: nempe, ait lex, *quidquid ex huiuſmodi profeſſione, vel ipſius occaſione conquiſierint*: pariter vt *d. l. 2. ſupra de Adſeſſoribus, ſi quid licitis, honeſtiſque lucris coadunare potuerint*: vbi quod ex profeſſione adquiri dicitur, honorarium eſt, quod Græcis ſυνηγορικὸν, de quo *l. 2. inf. de concuſſ. Aduocatorum, l. 5. Cod. Iuſt. de poſtulando, l. 1. §. 10. 12. 13. D. de extraordin. cognit. &c.* Denique *quod labore proprio adquiritur*, vt loquitur *lex vlt. in fin. infr. de priu. eor. qui in S P.* Atenim alterum illud quod *ipſius profeſſionis occaſione* ab Aduocatis conquiſitum dicitur, ad omne aliud ſolatii, & emolumenti genus pertinet, quod his extrinſecus tanquam Aduocatis adquiritur. Quo in numero ſunt etiam, tamdiu quæſita illa, *puncti ſolatia*, in Anaſtaſii *l. 4. Cod. Iuſt. de Aduoc. diu Iudicum.* Ita enim ibi retinenda eſt lectio; neque quomodo Cuiacius tentabat, *XIII. Obſeru. 2.* reponendum, *pacti ſolatia*: Neque. vt Ramiretus, ad Martialem *lib. 1. ep. 26.* qui in Muſambertum incurrit *p. 38. ſolatia punctis conſequi.* id eſt. ſuffragiis, & communi conſenſu, vt ille vult, *deputata*: Neque etiam quod Muſambertus ipſe voluit, *ſolatia puncti*, oratorie, pro *punctorum ſolatia.* Neque quod alii Codices habent, vt Cuiacius indicauit, *puncta ſolatia*: Neque quod Gutherius ariolabatur *puncti*, id eſt, manu, vt ipſe ait, Principis notati, ſignatique, quibus Princeps ſolatia conſtituat huc trahendi: Neque quod alii *puncti ſolatia*, id eſt, adprobati, & admiſſi alicuius, vt contra, *expuncti* dicuntur: Neque quod alius, *puncta*, id eſt ſolatia, quo ſenſu dicimus *appunctari*, cui ſolatium eſt conſtitutum: Deſperatius illi, qui vocem *puncti* expungunt, vel eius loco publica ſubſtituunt: Denique nec *pacta ſolatia* admittenda, quandoquidem ea ſolatia non a conuentione proficiſcebantur; verum a liberalitate Principis, vt lex illa 4 manifeſtiſſime oſtendit: & vt loquitur lex vlt. *inſ. de priuil. eorum qui in ſacro Pal.* a donis, meraque dignatione Principis, certo ſcilicet, & ſolemni die, certa quadam ſolemnitate, ac nominatim ſolemni feſtiuitate Kalendarum Ianuariarum, vt teſtatur lex illa, Principes in ſolio ſedentes munera quædam, ſeu donatiuum (διανομὴν, vel νομὰς vocabant, ſequiore ſæculo *Rogas*, quo nomero eſt & *Auguſtaticum*, cuius meminit Marcellinus Comes *in Chronico:*) ſeu Strenas *l. 11. inf. de palatinis S. L.* elargiri ſolebant Palatinis, *d. l. vlt. inſ. de priuil. eorum qui in ſacro palatio: & d. l. 11. inf. de palatinis:* & in his Agentibus in rebus, de quo eſt egregius Am. Marcellini locus *lib. 16. c. 5.* Militibus v. *Nouellam Theodoſi 31. in fin.* Togatis, ſeu Aduocatis fiſci, in foro Præfectorum Prætorio, vt diſerte teſtatur *d. l. 4. Cod. Iuſt.* Eoque etiam pertinet Theodoreti locus, *lib. 3. cap. 16.* in *Iuliani* rebus: & Sozomeni *lib. 5. cap. 16.* qui exerte quoque Kalendis Ianuariis, & Natalitiis Principum, Natalibuſque Romæ, & Conſtantinop. id factum prædicat: *ἐπεὶ γὰρ* ΚΑΙΡΟΣ *παρῆν βασιλέα δωρῆσθαι ςρατιώταις, ἐγένετο δὲ τοῦτο ὡς ἐπίπαν ἐν ταῖς Ρωμαίων ἱερομηνίαις, καὶ βασιλέων καὶ βασιλίδων ἐν γενεθλίοις ἡμέραις. Vbi enim tempus aduenit, vt imperator milites remuneraret quod quidem Calendis apud Romanos & diebus feſtis natalibus, tum imperatorum, tum primarum vrbium imperii omnino fieri ſolet.* Caſſiodorus quoque in formula Comitiuæ S. L. *lib. VI. Var. 7. Supplicum per te fortunas erigimus, Kalendis Ianuariis affatim dona largimur, & lætitia publica militia tua eſt.* Hæc igitur illa ſunt, tamdiu a Viris Clariſſimis quæſita, nuſpiam inuenta, *Puncti* Solatia; *Solatia*, id eſt, commoda: *vt l. penult. inſ. de palat. S. L.* ac ſæpe etiam *ſolatia* pro commodis publice ſtatutis, ſeu ſalariis, vt in hoc ipſo Aduocatorum, ſed fiſci, tractatu, *l. 15. Cod. Iuſt. de adu. diu. Iudiciorum. l. 3. & 4. C. eod. de adu. diu. Iudicum:* de quo in *Gloſſar. Theodoſ.* Cur autem *puncti?* An ſuffragii approbationis, laudatæque virtutis præmium. Quomodo exerte in hac re *d. Nouella* Theodoſii 31. *Quotannis, menſe Ianuario in ſacro Conſiſtorio, ſignificare nobis procures, vt vniuſcuiuſque, tam induſtria, quam deſidia noſtris auribus intimata, & ſtrenui digna præmia conſequantur, & in diſſimulatores competens indignatio proferatur,* &c. *An puncti ſolatia*, quod puncto illo, tantum & momento Kalendarum Ianuariarum, aliorumque dierum in id ſolemnium hæ διανομαὶ procederent, ſeu fierent? Sane de momento temporis *περὶ καιροῦ punctum* vſurpari notum eſt: vide vel *l. 15. C. I. de Agricolis.* Ergo *puncti ſolatium*, quod eo die, & momento temporis, donatiuum illud procederet, & *puncta tempore*, quomodo Lucretius non ſemel *lib. 2. v. 263. 455. lib.* p. 145 *4. v. 214. lib. 6. v. 229.* enallage ſubſtantiui: vide & Suetonius ſcribit *in vita Tiberii, cap. 34.* Tiberium aliquando prohibuiſſe, *ne ſtrenarum commercium vltra Kalendas Ianuarias exerceretur*: cuius edicti mentio fit quoque apud Dionem *lib. 57. in anno V. C. 770.* Alterutrum igitur verum. Atque hactenus de puncti ſolatiis ἐν παρόδῳ: niſi quod illud adhuc obſeruandum, Gothorum Reges eundem morem tenuiſſe, vt ſingulis annis certo die, militibus, aliiſque, donatiuum, ſeu regalia dona elargirentur: v. Caſſiodorum *V. Variar. 26. 27.* quibus locis continetur eorum Euocatoria in id. Hæcque commoda, *Donatiui, & Donatiua* dicuntur apud eundem, *lib. IV. ep. 14. V. Var. 16.* & *VII. Var. 42.*

Tertio

Tertio loco notandum in *hac l.* ad quod *exemplum* quaſi caſtrenſe Aduocatorum peculium inductum dicatur: *Sub tali forma, qua* (γρ. *quam*) *militantibus ex iure præcinctis cinguli prærogatiua detulit.* Quæ verba ita contrahenda putauit Tribonianus, *exemplo militum*, repudiata hac periodo elegantiſſima. Neque tamen ex vero, aut ad plenum; *Præcincti* ſcilicet ſunt *hic* cinguli honore prædit, ſiue ii Milites ſiue Magiſtratus ſint: Verus *in epiſtol.* apud Vulcatium Gallicanum *in vit. Caſſii c. 2. cum tales inter Præcinctos habeas, quales milites libenter audiunt.* Sic apud Ammianum Marcellinum, *lib. 31. c. 12.* Traianus præcinctus dicitur, quanquam malim *ibi* eum Doct. Valeſio *recinctus.* Traiano enim huic paulo ante dimiſſo, Sebaſtianus ſubſtitutus fuerat in Magiſterio armorum ſeu peditum, *c. 11.* Theodoretus *lib. 4. c. 29.* Si enim alibi *recinctus* dicitur qui militiæ alicui redditur, ab eodem Marcellino *lib. 26.* Rurſum cinctus, *l. 38. §. 1. D. de teſt. mil.* Ad rem. Ζώνη ſeu cingulum, vt militum, ita & Magiſtratuum παράσημον fuit: vt & Ζώνη, & ςρατεία pro eodem. Chryſoſtomus, oratione ὅτι χρήσιμος ἡ τῶν γραφῶν ἀνάγνωσις, *tomo Saviliano 8. p. 115.* qua Sacerdotium Apoſtolatus cum Regia & Iudiciaria poteſtate componit. Ἀπὸ τῆς ζώνης δὲ δοκιμάζομεν τὸν ἄρχοντα, ἀπὸ τῆς τοῦ κήρυκος φωνῆς, ἀπὸ τῶν ῥαβδούχων, ἀπὸ τοῦ σχήματος, ἀπὸ τοῦ ξίφους. ταῦτα γὰρ πάντα ἀρχῆς σύμβολα. Et mox. Εἴδες οἷαι τῶν δικαςῶν τούτων αἱ ζῶναι: αἱ μὲν γὰρ τῶν ἔξωθεν δικαςῶν ἀσθενεῖς: κἂν γὰρ ἐπιτάξῃ τις ἐκείνων, ὁ δὲ διακονῶν μὴ ὑπηρετήσῃ, διέκοψη τὸ προςαχθέν. & p. 117. βούλει μαθεῖν καὶ τὴν ζώνην αὐτῶν: καὶ γὰρ ἐζωσμένους (PRÆCINCTOS) αὐτοὺς ὁ χριςὸς ἔπεμψεν, οὐχὶ ἐν δέρματι, ἀλλ᾽ ἐν ἀληθείᾳ. Tandem εἴδες ζώνην ἐζωσμένους. Et alibi. οὐκ ἐν τῇ χλαμύδι καὶ τῇ ζώνῃ, οὐδὲ ἐν τῇ φωνῇ τοῦ κήρυκος ἄρχων, ἀλλ᾽ ἐν τῷ τὸν πεποιηκότα ἀνακτᾶσθαι. Gregorius quoque Nazianzenus *ep. ad Africanum prouinciæ Rectorem 65.* Epiſcopalem poteſtatem a ciuili diſtinguens: ὁ ἄρχων, inquit, κἂν τὴν ἀναίμακτον ἀρχὴ ἀρχῇ καθάπερ ὑμεῖς, κἂν τὴν μετὰ ξίφους καὶ τελαμῶνος: *Præſes, ſiue incruentum imperium geras, vt nos, ſiue id, quod gladium & lorum iunctum habet.* Vbi τελαμὼν eſt cingulum. Beatus Ambroſius ſermone 7. *Non tantum de his militantibus ſcriptura loquitur, qui armata militia detinentur, ſed quiſquis* MILITIÆ SVÆ *cingulo vtitur, dignitatis ſuæ miles adſcribitur. Atque ideo hac ſententia poteſt dici, verbi gratia, militibus Protectoribus, cunctiſque* RACTORIAVS, *& cuicumque qui ſtipendia ſibi decreta conſequitur.* Verum quid aliunde teſtimonia conquiro; *cingulum* de omni dignitate ciuili, militari, paſſim, vel hoc Codice: *Præcincti* igitur Magiſtratus quoque in diuerſis dignitatibus, & adminiſtrationibus, in actu poſiti, ἐμπρακτοι, quibus opponuntur ἄζωςοι honorarii, qui Sidonio Apollinari ſimpliciter *Cincti lib. 1. ep. 9. lib. 5. ep. 7.* v. & Ambroſ. *ſerm. 14.* Theodor. R. apud Caſſiodorum *I. Var. 4. lib. VI. Var. 2.* vbi de Patriciatu, *cum fuerit hoc honore præcinctus.* Antea dixerat. *Honor & ipſe cinctus eſt, cum vacaret nihil iuriſdictionis habens, & Iudicantis cingulum non deponens.* Et *lib. III. Var. 24.* vbi de Sirmienſis Pannoniæ Rectore; *proficiſcere illuſtris cinguli dignitate præcinctus.* Idem & *lib. VI. Var 12.* in formula comitiua primi ordinis vacantis; *otioſi cinguli, honore præcinctam dignitatem dixit*, v. & Caſſiodorum *ad Pſal. 29.* Hique illi ſunt, quos enumerat Iuſtinianus *in l. vlt. Cod. Iuſt. de inoff. teſt.* vbi de quaſi caſtrenſi peculio agit. *In tali igitur peculio, quod quaſi caſtrenſe appellatur, quibuſdam perſonis licentia conceditur quidem teſtamento, ſed non quaſi militibus, quo voluerint modo, ſed communi, & licito, & conſueto ordine obſeruando, quemadmodum conſtitutum fuerat, in Proconſulibus, & Præfectis legionum (forte regionum, vt ſic intelligat, Præfectum Auguſtalem & ſimiles) & Præſidibus prouinciarum, & omnibus generaliter, qui in diuerſis dignitatibus vel adminiſtrationibus poſiti a noſtra conſequuntur manu, vel expublicis ſalariis quaſdam largitates.* Hoc igitur tandem voluit Theodoſius Iun. poſtremis illis *huius l.* verbis, Aduocatos ita eodem exemplo, eadem forma quaſi caſtrenſe peculium præcipuum & proprium habere, quemadmodum in dignitatibus poſiti habent. Quod & Interpres recte hic intellexit: *Sicut caſtrenſe peculium quod in armis conſtituti filii probantur adquirere, vel illi qui* IVDICIARIAM *viuis parentibus meruerint poteſtatem.*

Atque vt rem totam & argumentum hoc de *Quaſi Caſtrenſi peculio* clare exequar, iuris progreſſus hic obſeruandus eſt: Primo *Præcinctis* omnibus i. Adminiſtratoribus prouinciarum, Proconſulibus, Præfectis Regionum (nam ita legendum cenſeo) Præſidibus prouinciarum & omnibus generaliter, qui in diuerſis dignitatibus vel adminiſtrationibus poſiti ſunt, & publicum ſalarium a Principe conſequuntur, peculium quaſi caſtrenſe tributum, quod præcipuum haberent, & de quo teſtari poſſent: quod vt Iuſtinianus teſtatur *l. vlt. v. in tali. Cod. Iuſt. de inoff. teſtam.* ita & hæc Theodoſii Iunioris conſtitutio oſtendit: vbi ſane (quod modo oſtendi) *militantes, præcincti, & cinguli prærogatiua* nil aliud ſunt, quam in Dignitatibus & adminiſtrationibus poſiti; quod etiam Interpres agnouit. Et hoc eſt quod Tribonianus profitetur *§. vlt. Inſt. de militari teſtam.* ad exemplum caſtrenſis peculii tam anteriores leges quam Principales conſtitutiones QVIBVSDAM quaſi Caſtrenſia dediſſe peculia: Vnde apparet, antiquum hoc ius eſſe, & Iuriſprudentum quoque ſcriptis comprehenſum, veteribuſque Conſtitutionibus Principum ante Conſtantinum M. ſancitum: id enim eſt quod per *Anteriores Leges* intellexit Tribonianus: Id rurſum eſt quod Theodoſius Iun. *h. l.* ait, *militantibus* EX IVRE *præcinctis cinguli prærogatiuam peculium velut caſtrenſe detuliſſe:* Ex iure i. veteri Iure, Iuriſprudentia: Id denique eſt quod *l. 1. §. 15. D. de collat. bonor.* dicitur. *Nec caſtrenſe nec quaſi caſtrenſe peculium fratribus confertur: hoc enim præcipuum eſſe oportere, multis conſtitutionibus continetur:* In tantum vt diſerte de hoc peculii genere teſtari filiosf. (quoſdam ſaltem) potuiſſe, doceat *lex. 3. §. 5. D. de bonor. poſſeſſ. l. 1. §. 6. D. ad SC. Trebell.* Quare Tribonianum erroris perperam arguunt hac parte nonnulli, quaſi Tribonianus Anteriorum Legum appellatione indicauerit Leges anteriores Conſtitutionibus Principum, atque adeo Leges ſpeciales ad populum latas ſub Republ. liberа, cuiuſmodi nullæ ſunt: In Iuriſconſultorum itaque ſcriptis videre eſt, iam huius quaſi caſtrenſis peculii (in Dignitate videl. poſitorum) mentionem fieri, *d. l. 1. §. 15. D. de collat. l. 3. §. 5. D. de bon. poſſeſſ. l. 1. §. 6. D. ad Trebell. l. 7. §. vlt. D. de donat.* p. 144
Vt proinde rurſum peccent, qui id quod iis legibus de quaſi caſtrenſi peculio dicitur, vbique a Triboniani manu eſſe putant: quaſi nullum quaſi caſtrenſe peculium fuerit ante nouas Conſtantini M. Theodoſii Iun. & Leonis conſtitutiones: Imo iam olim fuiſſe quaſi caſtrenſe peculium in Dignitate poſitorum, vti hæc lex, ita *d. l. vlt. Cod. Iuſt. de inoff. teſtam.* & dictæ Leges quatuor euincunt. Quid igitur? Vt Ius paulatim creſcere ſolet, ita vlterius quoque progreſſum hac parte & quoad perſonas, & quoad ius circa peculium iſtud. Quoad perſonas; Nempe aliis quaſi caſtrenſis peculii prærogatiua conceſſa: Nempe Conſtantinus M. Palatinis omnibus id conceſſit. *l. vlt. inf. de his qui in S. Pal.* ſeu *l. un. Cod. Iuſt. de caſtrenſi omnium Palatinor. peculio.* De quo Palatinorum quaſi caſtrenſi peculio eſt quoque hic Hieronymi locus, *epitaphio Nepotiani Epiſt. 3. ad Heliodor. Referret alius, quod in* PALATII MILITIA *ſub chlamyde & candenti lino, corpus eius cilicio tritum ſit: Quod ſi aut*

ante ſeculi poteſtates, lurida ieiuniis ora portauerit; quod adhuc ſub alterius indumentis, alteri militauerit: & ad hoc habuerit cingulum, vt viduis, pupillis, orphanis, miſeriſque ſubueniret: Mox. *Sub alienis ſignis deuotus miles fuit.* Poſtea, *Baltheo poſito habituque mutato, quidquid* CASTRENSIS PECVLII *fuit, in pauperes erogauit.* Aduocatis quoque Præfectianis ſeu Præfecti Prætorio id tam ante Theodoſium Iun. conceſſum, *huius legis initio* indicatur; ſcilicet poſteaquam Præfectorum Prætorio dignitas in immenſum aucta fuit, ſic vt ἀπόρφυρος quædam βασιλεία foret, id Aduocatis Præfectianis tributum: vt cæteroquin ii qui ſub P. P. operam nauarent. priuilegia ſingularia habuere præ cæteris; veluti Officiales Præfectiani, veluti Numerarii, *l. 11. inf. de Numerar. l. vlt. Cod. Iuſt. de caſtr. pecul.* Aduocati, *h. l.* & *l. 188. inf. de decurion.* At mox Theodoſius Iun. id priuilegium omnibus Aduocatis omnium Iudiciorum, itemque Adſeſſoribus concedendum credidit *h. l.* & *d. l. 2. de offic. Adſeſſor.* Nempe Adſeſſoribus ideo, quod, vt ipſe ait, conſiliis propriis Adminiſtratores adiuuare conſueuerunt: vt proinde eodem hac parte eos priuilegio frui æquum ſit, quorum ſocii atque participes ſunt, & quædam eorum portio videntur, vt loquitur diſerte *lex 1. inf. de his qua admin.* & *l. vii. inf. ſi prou. Rect.* Aduocatis vero omnibus ideo, propter militiæ caſtrenſis & quaſi caſtrenſis comparationem, de qua v. ſolennem *l. 14. Cod. Iuſt. de aduoc. diu. iudicior.* Imo & idem Theodoſius Iun. poſtea *l. vlt. Cod. Iuſt. de caſtr. pecul. milit. & Præfectianorum,* Præfectianis Officialibus peculium quaſi caſtrenſe tribuit, exemplo legionis primæ Adiutricis, id eſt, quemadmodum militiæ armatæ præcipuum Principis præſidium in prima illa legione, ita in ciuili militia præcipuum adiumentum Præfectianorum Officialium: Et hæc de perſonis. Nunc, quod vnum ſupereſt, de iure teſtandi ſcilicet; Etſi præcipuum hoc quaſi caſtrenſe peculium tributum fuerit ſuperioribus perſonis, non tamen omnibus iis teſtandi ius in patria poteſtate conſtitutis, ante Iuſtinianum datum eſt: ſed poſt patris tantum obitum præcipuum habuere: Hinc adeo *hæc lex* diſerte & *d. l. 2. ſup. de adſeſſor:* & Nouella Valentin. *de poſtulando 34. inter Theodoſ.* de Præcipui iure tantum agunt: Hinc & Iuſtinianus *d. l. vlt C. Iuſt. de inoff. teſt. & §. vlt. Inſt. de mil. teſtam.* eum dixit conceſſum tam anterioribus legibus quam conſtitutionibus, quibuſdam perſonis quaſi caſtrenſe peculium fuiſſe, ſubiicit; horum quibuſdam permiſſum fuiſſe etiam in poteſtate degentibus teſtari: ſua vero conſtitutione id latius extendente permiſiſſe omnibus in huiuſmodi peculiis teſtari, ſed tamen iure communi. Imo diſerte *d. l. vlt. Sed prior quæſtio erat, ſi omnes, qui quaſi caſtrenſe peculium haberent, teſtari in hoc poſſint, quia non omnibus paſſim, ſed quibuſdam perſonis hoc priuilegii loco conceſſum eſt, quia militibus quidem & veteranis teſtamenta facere in caſtrenſi peculio vndique conceſſum fuerat, ſed militibus quidem in expeditione conſtitutis iure ſuo; veteranis autem iure communi. De aliis autem perſonis omnibus, quæ non per ſpeciale priuilegium hæc acceperunt, ſi poſſint teſtari, dubitatum fuerit, vt puta Viris diſertiſſimis Patronis cauſarum, Viriſque deuotiſſimis memorialibus, & Agentibus in rebus, nec non Magiſtris ſtudiorum liberalium, Archiatris quoque & aliis omnibus, qui ſalaria vel ſtipendia percipiunt publica: In his itaque omnibus ſancimus,* &c. Iuſtinianus igitur tandem omnibus, qui quaſi caſtrenſe peculium haberent, filiisfam. teſtandi ius dedit, *d. l. vlt.* & *l. vlt. C. Iuſt. qui teſt. facere* & *d. §. vlt. Inſt. de militar. teſtam.* Quod quibuſdam tantum datum fuerat: de quibus accipienda eſt *lex 3. §. 5. D. de bonor. poſſ. lex 1. §. 6. D. ad Trebellianum:* niſi ibi quaſi caſtrenſis peculii mentionem de ſuo peculio Tribonianum addidiſſe putemus, propter d. legem *vlt. Cod. Iuſt. de inoff. teſtam.* Quidquid huius poſtremi ſit, illud certum *hac l.* & *d. l. 2. ſup. de adſeſſorib.* præcipui tantum ius tribui, at non & teſtandi: quo etiam pertineant illa taxatiuo modo accepta: SVB TALI FORMA *qua,* &c. Nempe ita præcipuum peculium ſuum quaſi caſtrenſe habere aduocatos & Adſeſſores, vt tamen de eo teſtari non poſſint patre ſuperſtite in cuius familia ſunt, non magis quam Præcincti, ſeu Cincti, & in dignitatibus conſtituti, quibus neque ipſis teſtandi ius hoc tempore competierit. Quod poſtea immutatum: qua cauſa Tribonianus, ne ius iſtud & beneficium ſeu priuilegium ad id tempus tantum referretur, quo pater mortuus eſt, verum etiam viuo patre de eo teſtandi ius eis competere indicaret, vocem ETIAM complexiuam *hic* addidit: ibi *id* ETIAM *poſt patris obitum præcipuum,* &c. *valeant vindicare.* Quin & illa eadem de cauſa inſeruit, *ad Exemplum militum.*

DE ERRORIBVS ADVOCATORVM.

TITVLVS XI.

LIB. II. COD. IVST. TIT. X. *De Errore Aduocatorum, vel libellos ſeu preces concipientium.*

P. 145. ERRORES *Aduocatorum litigatoribus non præiudicare.*

I. (a) Imp. Conſtantinus A. Furio Felici. (b)

ADVOCATORVM errores in (c) competenti Iudicio litigatoribus non præiudicant. Dat. v. Kalend. Aug. Conſtantino. (d) A. VI. & Conſtantio (e) Cæſ. Coss [320.]

INTERPRETATIO. *Aduocatus, ſi in ſuſcepti (f) cauſa aliquid in præiudicium*

cium per errorem dixerit, præiudicare ei, a quo adbibitus eſt, nullatenus debet: ſi (g) *continuo de ipſo errore fuerit reclamatum.*

NOTAE.

(a) Abeſt *hac lex* a *Cod. Iuſt.* exſtant enim eandem in ſententiam plures *eod. tit.* & ſpecialiores adhuc. *GOTHOFR.*

(b) *Felix* hic, an ille qui ſuperiore anno *Præſes Corſicæ* dicitur, *l. 2. ſup. de temporum curſu*? *IDEM.*

(c) Abeſt hæc vox in MSS. nonnullis in Til. edit. *ſine*, male. *IDEM.* *Sine competente* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(d) *Conſtantinopoli* male edit. Sichard. *IDEM.*

(e) *γρ. Conſtantino. GOTHOFREDVS.*

(f) In aliis editionib. *ſuſcepta.* Hoc melius; quod & Doctiſſ. Iuretus probauit. De hac vero voce iam *ſupra ad l. 1. de poſt. l.* *IDEM.*

(g) Hæc aliunde Interpres attexuit ex *l. vlt. Cod. Iuſt. eod. tit.* *IDEM.*

COMMENTARIVS.

Errores Aduocatorum litigatoribus non nocere definit *hac l.* Conſtantinus M. quam in rem ſunt tres aliæ, anteriorum Principum conſtitutiones, relatæ in *Cod. Iuſt.* ſub *hoc titulo*, quas hac præterita, velut ſpecialiores magis Tribonianus prætulit. Et certe Interpres quoque *hic* Limitationem addit, *ſi continuo de ipſo errore fuerit reclamatum:* Nempe enim ſi præſens litigator non reclamauerit, ſi non contradixerit ex continenti, error Aduocati nocet *l. vlt. Cod. Iuſt. eod. tit.* vbi *ex continenti* explicatur, id eſt, triduo proximo: quod tamen a Synopſi Baſilicorum abeſt. Et certe legi illi via congruit: requiritur enim *ea l.* vt litigator 1. praesens 2. palam 3. ex continenti contradixerit; Atquin quod intra triduum fit, neque a præſente tum fit, neque palam, neque ex continenti. Quare, niſi ab alterius quam a Triboniani manu hoc ſit, ineptum iſtud emblema fuerit. Quod non ita eſt in *ſp. l. vlt. Cod. Iuſt. de iudiciis*: ſunt enim actus quidam, vbi vox *In continenti* cum aliquo ſpatio accipi poteſt, & debet: vt *l. 1. §. 8. D. ad leg. Falcid.* verum hanc quæſtionem nunc non ingredior: videndus Albericus *ad eam leg.* Additur autem *hac leg. in competente Iudicio:* indubia enim, vt acta quæcunque, ita errores Adoocatorum in incompetenti iudicio non præiudicant: Neque de hoc dubium erat, vel eſſe poterat. Eſt porro hæc conſtitutio de Erroribus Aduocatorum circa ipſum cauſæ meritum: Aliud enim ab hoc, *erroris* Aduocatorum genus, nempe inconſultus ſermo, cauſidicorum figura, & obliqua dicta, & conuiciandi licentia, de quo Symmachus quoque *lib. 5. ep. 39.* & *lib. 9. ep. 30.* & *l. 6. Cod. Iuſt. de poſtulando.*

DE COGNITORIBVS
ET PROCVRATORIBVS.
TITVLVS XII.

Lib. II. Cod. Ivst. Tit. XIII. vbi titulus ita ſimpliciter conceptus: *De Procuratoribus*, omiſſa *Cognitorum* mentione, de quo poſtea. De *Cognitoribus* his dico ad *l. vlt.*

PARATITLON.

Cognitor eſt præſentis procurator *l. vlt. h. tit.* ſeu ad cognitionem alieni iurgii ſuffragator, *l. 6. h. t.* Procvrator vero eſt, qui ad agendum negotium mandato vtitur accepto, *l. 3. h. t.* ſeu procuratione emiſſa, *l. 4. h. t.* procuratione mandata, *l. 9. de infirm. his quæ ſub Tyr.* cui per mandatum cauſa permittitur, id eſt committitur, Interpres ad *l. vlt. h. t.* Id vero mandatum in principio quæſtionis inquiri debet, alioquin iudicium non eſt *d. l. 3. h. t.* Fineſque mandati etiam maritus diligenter cuſtodire debet, *l. 4. h. t.* Et præſens tamen commu-
P.146 ne ſibi cum aliis negotium abſentibus aliis agere vel defendere ſine mandato poteſt, cautione rem ratam alios habituros vel iudicatum ſolui præſtita, *l. 2. h. t.* Communia Cognitoribus & Procuratoribus hæc ſunt: vtrique litis miniſtri ordinantur, *l. vlt. h. t.* defenſionem ſuſcipiunt, *l. 1 h. t.* agunt, *l. 2. h. t.* pro aliis perſonis interueniunt *l. 5 h. t.* (quanquam ea lex proprie de Cognitoribus eſt) defenſores cauſarum ſunt, *l. 6. h. t.* Vtrique eſſe prohibentur, fœminæ, *l. 5. h. t.* & militantes, *d. l. 6. h. t.* Poſtremo obſeruandum procurationem ſub Tyrannis quoque mandatam valuiſſe, *l. 9. h. t. de infirm. his quæ ſub Tyr.*

MORTE *mandantis* PROCVRATORIVM *ad lites mandatum, cauſa ſemel inchoata, non extingui.*

I. (a) Imp. Iulianus (b) A. Secundo (c) PF. P.

NVLLA dubitatio (d) eſt, poſt cauſam in iudicio publicatam, (e) vtpote dominum litis Procuratorem effectum, etiam poſt exceſſum eius qui defenſionem (f) mandauerat, poſſe inchoatam litem (g) iurgiumque finire. Quippe cum & Procuratorem poſſe eum (h) inſtituere, & ad hæredes ſuos inchoata transmittere, (i) Veteres (k) iuris voluerunt (l) Conditores (m) Lecta apud acta, (n) pridie Non. Feb. Iuliano A. III. & Salluſtio Coſs. (o) [363.]

INTERPRETATIO. *Qui Dominus & Procurator de cuiuslibet rei* (p) *petitione fuerit inſtitutus, & ſuſceptam litem viuo mandatore per actionem repetendo fuerit conteſtatus, etiam ſi ille qui ei mandatum tale fecerat, de hac luce diſcedat, liceat ei rem, quam repetendam ſuſceperat, ſibimetipſi defenſare,* (q) *& alium Procuratorem in hac cauſa, ſi voluerit, qui repetat vt dominus ordinare, atque actionem ad hæredes ſuos ſucceſſoreſque tranſmittere: Quia ſicut in rebus quæ poſſidentur, Procuratores tantum aduerſus pulſantes* (r) *nec non & domini poſſunt firmiter ordinari: Ita in rebus quæ repetuntur, dominos Procuratoreſque facere is qui pulſat ac repetit, iure permittitur. Solum* (s) *eſt, vt mandatum ad vicem donationis* (t) *factum, actis habeatur inſertum.*

NOTAE.

(a) Lex 23. *Cod. Iuſt. de procuratoribus.* Meminit quoque huius conſtitutionis Symmachus *lib.* 10. *ep.* 31. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Valentinianus.* in An Put. male *IDEM.*

(c) De *Secunda* hoc PP. ſub Iuliano v. *Proſopogr. IDEM.*

(d) His verbis: *Nulla dubitatio eſt:* indubitata conſequentiæ ratio indicatur. *IDEM.*

(e) *Agitatam* C. Iuſt. Interpres, *conteſtatam*: de quo mox. *IDEM.*

(f) *Agendam, vel defendendam litem*, ita Tribon. Quo nil opus erat: *Defenſionis* vox vtrumque complectitur: vt & *defenſoris. IDEM.*

(g) *Cauſam*, loco *litem* habet Cod. Iuſt. Atqui vox *litis* propria & antiqui commatis. *IDEM.*

(h) V. *l.* 4. § *vlt. D. de appellat.*, *l.* 11. §. 7. *D. de except. rei iud. l.* 11. *D. de doli except. Reum* videtur legiſſe interpres. *IDEM.*

(i) Abeſt hæc ſententia a Cod. Iuſt. abrogatur enim *l. vlt. inf.* vbi dicam. *IDEM.*

(k) *Veteris* C. Iuſt. hoc noſtrum melius. *IDEM*

(l) Abeſt hæc vox a Cod. Wurceb. *RITTER.*

(m) *Conditores* Iuris veteres, ſunt Iuriſconſulti. v. *Gloſſ. Th. GOTHOFREDVS.*

(n) *Lecta* hæc lex apud *acta*. De hoc. v. *Prolegomena. IDEM. Dat. Prid* additum in Edit. Sichard & Cuiac. *RITTER.*

(o) Cod. Wurceb *Iul. A. IIII. & P. Salluſtio.* In edit. Sichard. & Cuiac. etiam *Iulian. IIII. RITTER.*

(p) Omiſſa vox in Cod. Wurceb. *IDEM.*

(q) *Defenſare* v. *Gloſſ. Th. GOTHOFREDVS.*

(r) *De* hac *pulſandi* voce *Gloſſ* Cuiaciana editio habet *aduerſus pulſatos manent, non domini, &c.* ad marginem adnotatum *ye. pulſantes, nam non & domini poſſunt. IDEM.* Cod. Wurceb. *pulſatos, nam non & domini,* Edit. Sichard. *pulſatas manent, non domini poſſunt. RITTER.*

(s) Hoc de peculio ſuo Interpres. *GOTHOFR.*

(t) v. *inf. de Decurionib. IDEM.*

COMMENTARIVS.

MANDATVM Procuratorium ad litem, poſt litem ſemel inchoatam, morte mandantis non extingui, definit hac lege Iulianus Imp. Hæc inquam principalis ſeu finalis huius conſtitutionis cauſæ coniectio eſt: cum de hoc in aliqua cauſa dubitatum fuiſſet: Hanc vero deciſionem ſeu concluſionem ſuam Iulianus, duobus argumentis ædificat; ſeu ex duobus principiis repetit: vno quidem generali,

rali, quod videl. Procurator, poſt litem inchoatam dominus litis efficiatur: de quo noti ſunt textus iuris: v. & Symmachum *lib. 10. ep. 32.* Altero vero ſpecialiore, a ſubalternis ſpeciebus ſimilibuſque exemplis: nempe, quod Procurator quoque poſt litem inchoatam poſſit Procuratorem inſtituere, & ad hæredes ſuos inchoatam litem tranſmittere: Quod vtrumqe Iuris conſulti veteres voluerint, definierint: v. *l. 8. §. 3. D. mandati. l. 11. in f Cod. Iuſt. de procur.* cui tamen contraria videtur lex 4. §. *vlt. D. de appellat.* His præiudiciis iam ſuam concluſionem Iulianus quam dixi, adſtruit & educit, velut indubitatam. *Nulla* inquit, *dubitatio eſt: vtpote*, &c. *quippe cum.* Eſt proinde hæc conſtitutio tota Logica, meraque ratiocinatione conſtat, cum alias leges iubere non diſputare ſoleant; Ac proinde Dialecticum Iuliani Imp. acumen redolet: quod & aliæ eius conſtitutiones ſpirant: frequentibus etiam gnomis perſperſæ, & exinde conſectariis eductis, veluti *l. 5. de medicis & profeſſor. Magiſtros ſtudiorum, Doctoreſque excellere oportet moribus primum, deinde facundia:* SEQVIA &c. *l. 1. de proximis. In rebus prima militia eſt, ſecundus in literarum præſidiis pacis ornatus,*
P.147. IDEOQVE. Videatur cum primis lex *5. inf. de ſepulchr. violat.* quæ tota mera ratiocinatione conſtat: videatur & lex vn. *de longa conſuetud. Venientium eſt temporum diſciplina, inſtare veteribus inſtitutis.* Ideoque &c. Et ita quidem hæc lex a nobis diiudicanda diuidendaque venit; quam alii diuiderent, imo diuidunt in ſcholis in quatuor capita ſiue *Concluſiones*, & *Axiomata:* Nos vnicam concluſionem efficimus, verum tribus argumentis ſuffultam, ſcopo videlicet eius vnico ſpectato. Superioribus & illud addimus, hanc conſtitutionem ab eo Iuliani animo profectam videri, quem deſcribit incertus Auctor apud Suidam; quo eum ad terminandas lites amotis dilationibus procliuem maxime fuiſſe ſcribit: cuius verba iam ſupra retuli *ad l. vn. ſup. de dom. rei quæ poſc.* Cui rei fidem quoque faciunt aliæ nonnullæ Iuliani conſtitutiones, puta lex 29. 30. 31. *inf. de appellationib. d. lex vn. ſup. de dominio rei quæ poſcitur.* Nunc ad legem ipſam redeamus: Huius conſtitutionis meminit Symmachus, *lib. 10. ep. 32. Succeſſit*, inquit, *aliud, vt obitu Martianæ C. F. mandatum diceretur extinctum: ſed contra venerabilis* IVLIANI SANCTIO *ſtare Procuratorum iuſſit officia, cauſarum dominis viuentibus inchoata.* Et ſubiicit Symmachus: *Ergo cum & reparationem ſuperſtite Martiana* (domina) *& conuentionem partis aduerſæ ſuper aſtimandis bonis Liberius* (procurator) *impetraſſet, pronunciauimus, Non periiſſe mandatum.* Quod ius etiam Viſigothorum iure probatur *lib. 2. t. 3. l. 8. Antiqua.* Vnicum ſupereſt, quid ſit *hac l. poſt cauſam in iudicio publicatam.* Tribonianus ſubſtituit *agitatam.* Interpres *conteſtatam hac l. & l. vlt. inf. h. t.* inchoata lis *hac ipſa l.* dicitur, vt & apud Symmachum. Quæ omnia effectu ipſo eodem pertinent: Proprie tamen *publicata in iudicio cauſa* eſt denunciata: de qua *ſuo titulo ſup. de denunciat.* etſi nondum conteſtata: poſt denunciationem quippe litis exordium auſpicari olim dicebatur, *l. 4. d. t. de denunciat.* lis initiata *l. vlt. inf. vnde vi. l. 1. inf. de tutoribus.* inchoata *h. l.* Verum quia denunciationes ſublatæ iam erant, ideo, *agitatam* ſuppoſuit Tribonianus, *conteſtatam* vetus Interpres. Quod praxim *huius leg.* attinet, v. Manticam, *de conuention, ambig. & tacitis, lib. 7. t. 23. a num. 22. ad 30.*

Consors Commvne *negotium conſortibus abſentibus qua lege agere poſſit.*

II. (a) Impp. Valentinianus, & Valens AA. Salluſtio PP. (b)

Commvne negotium (c) & (d) quibuſdam abſentibus (e) agi (f) poteſt, ſi præſentes Rem *ratam dominum habiturum* cauere parati ſunt: vel, ſi quod (g) ab his petitur *Iudicatum ſolui* ſatiſdatione firmauerint PP. (h) VI. Id. Decem. Diuo Iouiano & Varroniano Coss. [364.]

Interpretatio. *Communes cauſas abſentibus conſortibus alii conſortes agere poſſunt, ſi illi qui præſentes fuerint, caueant acceptum eſſe illis qui abſentes ſunt, quidquid fuerit iudicatum. Aut in præſenti fideiuſſorem dederint, vt* (i) *omnia quæ definita fuerint, implere non differant.*

NOTAE.

(a) *L. 2. Cod. Iuſt. de conſortib. eiuſdem litis.* Refert huius legis verba, ex hoc ipſo *libro 2. Codicis Theodoſiani*, veteris Conſultationis Auctor, *cap. 3.* GOTHOFREDVS.

(b) Abeſt a Cuiaciana Edit. & Til. additum ex Cod. Iuſt. de hoc *Salluſtio PP.* ſub Valente. v. *Proſopogr.* IDEM. Abeſt etiam *Salluſtii* nomen a Cod. Wurceb. RITTER.

(c) *Et*, id eſt etiam. GOTHOFREDVS.

(d) *Poſt litem legitime ordinatam.* hæc Tribonianus hic addidit, de quo mox. IDEM.

(e) *In ſolidum agi:* ita Tribon. Neque male. IDEM.

(f) *Agi ſine mandato:* ita Tribon. neque male. IDEM.

(g) *Quid* C. Iuſt. IDEM.

(h) Ita in An. R. & Cod. Iuſt. *V. Dat.* in Til. IDEM. Cod. Wurceb. *Prop. VI. Idi. Decembr.* Edit. Sichard. & Cuiac. *Dat. V. Id.* RITTER.

(i) *Alii* Cod. Wurceb. & Edit. Sichard. IDEM.

COMMENTARIVS.

COMMVNE negotium CONSORS præſens abſentibus aliis agere poteſt, in ſolidum ſcilicet & ſine mandato: (quod vtrumque a Triboniano additum ad clariorem intellectum) præſtita cautione de rato, ſi actor ſit; iudicatum ſolui, ſi reus. *Conſors* ſcilicet de quo *l. vn. ſup. de dominio rei quæ poſcit.* vt pro parte ſua abſentibus aliis agere & conueniri poteſt: *d. l. vn.* ita & retro, ſi velit, illis conditionibus & cautionibus commune negotium in ſolidum, abſentium quoque nomine exercere. Regulariter alioquin ſine mandato nemo alieno nomine recte agit, de quo *ad l. prox. 3.* exceptis perſonis certis, *l. 35. D. de Procurator.* quibus Conſors ex *hac l.* addendus venit: ſub eadem videlicet conditione qua cæteri illi. Porro *poſt litem legitime ordinatam* id fieri oportere addidit Tribon. *Ordinata lis*, non eſt lis conteſtata; verum cum conſtituta eſt perſona Actoris & Rei & Iudicis, ſeque partes præmuniunt, *l. 8. §. 1. & 2. D. de inoff. teſtam.* Itaque, quod *in l. 20. D. de probationib.* eſt, *ordinabatur*, id in *l. 7. §. vlt. D. de liberali cauſa*, eſt *præparabatur.* Et Feſtus recte partes *ordinato iudicio litem conteſtari.* Sententia igitur hæc eſt; Conſortem cauere poſt litis ordinationem antequam litem conteſtetur: *l. 40. §. 3. D. de procuratorib.* Nos dicamus, ſecundum ius quod *hoc Codice* continetur, poſt denunciationem.

P. 142. MANDATVM *initio litis inquiri oportere, alioquin nullam eſſe ſententiam.*

III. (a) Imppp. Gratianus, Valentinianus, & THEODOSIVS AAA. Pancratio (b) PF. V. (c)

IN principio quæſtionis, perſona (d) debet inquiri, & (e) vtrum ad agendum negotium Mandato vtatur accepto. Quibus rite & ſolemniter conſtitutis, poteſt eſſe ſententia: Præteritis autem his, nec dici *controuerſiæ* ſolent, nec poteſt eſſe iudicium, (f) &c. Dat. pridie (g) Non. April. Conſtantinop. Antonio & Syagrio Coss. [382.]

INTERPRETATIO. *Cum primum ad Iudicem cauſa fuerit intromiſſa, perſonarum firmitas* (h) *requiratur, vt is qui cauſam alterius proſequitur, mandatum eius, cuius cauſam agendam ſuſceperat, proferre procuret.*

NOTAE.

(a) Lex 24. *Cod. Iuſt. de procuratoribus*, hinc a Triboniano interpolata eſt: de qua interpolatione mox. Refert *huius leg.* verba vetus Conſultationis Auctor *c. 3.* GOTHOFREDVS.

(b) *Pancratio* huic P. V. Conſtantinopol. inſcribitur hoc ipſo anno 382. lex 1. *inf. de habitu quo vti oport. intra vrb.* & anno 379. *l. 4. de auro Coronario*, niſi ibi potius reponendum Com. R. P. & A. 381. *L. 6. de ſepulchr. viol.* IDEM.

(c) Ita Cod. Iuſt. & An. Put. At in Til. & Cuiac. *PF. P.* vbi tamen ad marginem adnotata variana, *P. V.* vetus Conſultatio habet *PP.* male. IDEM. *PF. P.* etiam præfert edit. Sichard. RITTER.

(d) Procuratoris ſcilicet. GOTHOFREDVS.

(e) Vox hæc & omiſſa in *Aniano Regio.* de quo mox. IDEM.

(f) *Earum* additum in Edit. Sichard. RITTER.

(g) *II. Kal. April.* Cod. Iuſt. GOTHOFREDVS.

(h) *Firmitas* perſonarum. IDEM.

COMMENTARIVS.

PERSONAM procuratoris & num Mandatum is habeat, initio ſtatim quæſtionis inquiri oportere definit *hac l.* Theodoſius M. vbi duo inculcari cuipiam videantur: puta vt de perſona procuratoris quæratur, num ei procuratori eſſe liceat? tum vtrum mandatum acceperit? Quod tamen ipſe non credo: verum totam hanc legem de mandato vnice agere exiſtimo. Quod etiam MSS. nonnulli probare videntur, vbi vocula, ET, ibi *& vtrum ad agendum*, &c. abeſt, quæ alterius quæſtionis & rei index ferme eſt: verum hoc non nitor etiam, ſed, vt dixi *hac l.* nonniſi de vnica re, de mandato inquam exhibendo a procuratore agatur, vocula ET, pro, *id eſt*, quod & alias fieri ſolet, accepta: illiſque quæ de *perſona* procuratoris initio dicuntur, eodem relatis: quomodo & apud Symmachum, loco quem mox laudaturi ſumus. Ergo mandatum initio litis exhiberi iubet *hac l.* Theodoſius M. *in principio quæſtionis*, ait, id eſt, ante litem conteſtatam, vel vt Symmachus loquitur, *lib. 10. ep. 32.* in ipſo quæſtionis limine. *In ipſo limine quæſtionis cum procuratio quam C. F. ſenior Martiana mandauerat, inualida diceretur*, &c. *defenſio partis aduerſæ negauit* STARE PERSONAM, *cuius procurationem ſuperioris geſta Iudicii non tenerent: Contra*, NEQVE EXACTAM PRIVS MANDATI RECITATIONEM *aiebant.* Et mox. *Sed quia procuratio legebatur Prætoris allegata iudicio, hac* PRÆSCRIPTIO *conquieuit.* Præſcriptio ſeu obiectum caſſæ procurationis, vt idem Symmachus loquitur, *d. epiſt.* ſeu Exceptio procuratio-

Digitized by Google

ratoria initio litis opponi debet: Eſt enim ea dilatoria, ex persona deſcendens. In tantum vero, (qui finis eſt & *effectus* huius rei) hæc exceptio proponi, atque adeo mandatum exhiberi initio quæſtionis oportet, vt eo demum exhibito, iudicium dici poſſit, ſententiaque ſit: contra non exhibito eo, nec controuerſia dici debet, nec poteſt eſſe iudicium. Finge igitur non propoſitam hanc præſcriptionem initio, cauſamque iudicatam? vtique nulla erit ſententia, ſi appareat eum ſine mandato egiſſe: Quare ne inane caſſumque iudicium ſit & proceſſus inanis, immo mandatum exigi iubet Theodoſius M. nun quaſi non etiam ſentantia dicta opponi ea poſſit (*Exceptio enim falſi procuratoris quandocumque obiici poteſt, & iudicium reddit retro nullum;*) ſed ne litigatores Iudexque in caſſum laborauerint. Ita enim hæc lex intelligenda eſt, quam ſi recte cepiſſet Tribonianus in eum quem fecit modum, eam mutare nil adeo neceſſe putaſſet: Cæterum multa in hanc ſententiam ipſam occurrunt in *coll. Carsbag. d. 1. cap. 34. 49. 68. 71. 72.*

Illud ſub finem addere libet, tres præſcriptiones circa mandatum Procuratorium reſpectu procuratoris ipſius verſari, quas omnes Symmachus *d. epiſtola 32.* expreſſit: Prima eſt illa, quam diximus *Caſſæ procurationis*, id eſt, non factæ vel certe reuocatæ: Secunda, *mandati non exhibiti* geſtis non allegati: Tertia, *extincti mandati* per mortem mandantis, quam ibi repellit Symmachus, auctoritate ſanctionis Iulianeæ, id eſt, *Legis 1. ſup. h. t.*

P.149 Maritvm *quoque procuratorem mandati fines ſeruare oportere.*

IIII. (a) Imppp. Theodosivs, Arcadius, & Honorius AAA. Victorio (b) Proconſuli Aſiæ.

Procvrator, licet maritus ſit, id ſolum exequi debet, quod procuratio emiſſa præſcripſerit. Dat. XV. (c) Kal. Iul. Theodoſio A. III. & Abundantio V.C. Coss. [393.]

Interpretatio. (d) *Qui uxoris ſuæ negotium fuerit proſecutus, quamuis maritus ſit, nihil aliud agat, niſi quod ei agendum per mandatum illa commiſerit.*

NOTAE.

(a) *Legis 21. Cod. Iuſt. hoc tit.* pars poſterior hinc deſumpta eſt, quam & pro more ſuo Tribonianus eidem Conſtantino tribuit, cuius prior illius legis pars eſt. Refert quoque *huius l.* verba veteris Conſultationis Auctor, c. 9 Iungendaque huic *lex 5. inf. de reuoc. donat.* Quinimo & iungendam putet quis *legem 50. inf. de appellat.* *GOTHOFREDVS.*

(b) *Victurio* in MSS. nonnullis. *Victorio* huic Proconſuli Aſiæ ſub Theodoſio M. inſcribitur præterea hoc ipſo anno 393. lex 4. *ſup. de conſtit. Principum*, anno ſuper. 392 lex 125. *de Decurion. l. 8 de reparat. appell.* & anno prox ſequ 394. lex 22. *de hæreticis. IDEM. Victori* Cod. Wurceb. negligentia librarii, recte enim ad *cit. leg.* 4. nomen expreſſum in eod. Codice. *RITTER.*

(c) V. in *d. l. 5. de reuoc. donat.* & apud veteris Conſult. Auctorem. *GOTHOFR.*

(d) Hanc Interpretationem formulæ *ſuæ* 20. indidit Formularum ſecundum legem Romanam Auctor. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

Fines mandati, etiam *Maritum*, vxoris ſuæ procuratorem, ſeruare oportere definit *hac l.* Theodoſius M. Quæ quidem lex pars eſt prolixioris conſtitutionis Theodoſianæ ad Victorium Proconſulem Aſiæ emiſſæ: cuius pars altera quoque extat *l. 5. inf. de reuoc. donationib.* (quæ & ipſa de marito agit) quæ proinde huic coaſſanda venit. Ex quibus ita inter ſe coniunctis colligo, pertinere omnino hanc legem, imo conſtitutionem integram Theodoſianam, vnde *hac*, & *d. lex 5.* deſumtæ ſunt, ad *Mutuas petitiones inter maritum & vxorem ſoluto matrimonio:* & *hanc* quidem ad Retentiones ob vtiles impenſas a marito in rem vxoriam factas: *dictam* vero *legem 5.* ad retentiones ob donationem. Notum ex Iuſtiniani *l. vn. §. 5. Cod. Iuſt. de rei vxoria actione*, maritum olim vtiles impenſas in rei vxoriæ actionem non deduxiſſe, id eſt, partem dotis ob illas impenſas non retinuiſſe, niſi qvatenvs mandato ſeu voluntate mulieris eas feciſſet: Cuius rei veſtigium extat quoque *in l. 8. D. de impenſis in res dotales factis:* Quare, ſi mandati fines exceſſerit maritus, expenſas repetere quas fecit, maiores non poteſt: quas vtique repeteret, ſi mandatum ſecutus, eas feciſſet: Quomodo & cæteroquin mandator omnis & expenſas & pœnas mandati ſui nomine ſufferre tenetur: pœnas inquam, vt in ſpecie *Legis 50. inf. de appellation.* quæ & ipſa huic Legi coaſſanda videatur: nam & in *ea l.* agitur de procuratore, cui a parte mandatum fuit, vt ante ſententiam aduerſum ſe latam appellaret: qua cauſa præjudicialem multam mandator ſoluere tenetur: de quo vide quæ *ad eam l.* pluta. Proinde huius legis ſenſus hic fuerit, maritum ſoluto matrimonio ob vtiles impenſas in res dotales factas, retentione dotis vti non poſſe: niſi *Quatenus eas mandato vxoris fecit.* Et hæc quidem de *huius leg.* ſententia, quam Tribonianus poſtremo loco attexuit, ſeu inſeruit *Legi 21. Cod. Iuſt. hoc tit.* ſub falſo Conſtantini nomine, qui alioquin prioris partis legis illius, auctor eſt. Tandem obſeruetur, Auctorem *formularum* iuxta legem Romanam exhibere formulam mandati, *qualiter maritus negotium vxoris perſequatur? formula 20.* vbi & Interpretationem *huic legi* ſubditam totidem verbis conſignauit.

Foemi-

FOEMINAS *nonniſi pro ſe, non pro aliis agere, vel interuenire poſſe.*

V. (a) Iidem AAA. Rufino PF. P. (b)

NVLLO pacto Fœminæ, aut amplius quam ſibi competit, agere, aut pro aliis poſſunt interuenire perſonis. Dat. IV. Kal. Octob. Conſtantinopoli, Theodoſio A. III. & Abundantio V. C. Coss. [393.]

INTERPRETATIO. (c) *Nulla ratione fœminæ amplius quam* (d) *ſuas agendi cauſas habeant poteſtatem: Nec alicuius cauſam a ſe nouerint proſequendam.*

NOTAE.

(a) Abeſt *hac lex* a *Cod. Iuſt.* cuius rei cauſam mox edam. Iungendæ porro huic, *lex vn. inf. de Carbon. edicto: lex 52. inf. de appellationib.* Imo & lex *vlt. inf. de liberali cauſa*, emendato *ibi* die. *GOTHOFREDVS.*

(b) De *Rufino* hoc PP. Orientis, iam ſupra: plene, *in Proſopogr. IDEM.*

P. 150 (c) *Interpretatio* hæc ſub *Legis Theodoſiana* nomine inſerta Concilio Nannetenſi canone 8. quod Concilium habitum videtur anno 658. *IDEM.*

(d) *Quam ſuas cauſas agendi*: ita MSS. quidam. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

FOEMINAS pro ſe tantum agere, non vero pro aliis agere, vel interuenire poſſe definit Theodoſius M. *hac lege*. Quæ quidem pars eſt prolixioris conſtitutionis Theodoſianæ, *de ordine & proceſſu Iudiciario*: vnde deſumptæ ſunt tres præterea leges *hoc Codice*: puta lex *vn. inf. de Carboniano Edicto: lex. 52. inf. de appellationibus: lex vlt. inf. de liberali cauſa*: quæ proinde omnes huic noſtræ coaſſandæ veniunt. Nos de hac noſtra nunc videamus.

Agere igitur pro ſe mulier poteſt *h. l.* ſeu in rem ſuam agere, vt loquitur lex *4. Cod. Iuſt. eod. tit.* Paulus *lib. 1. Sentent. tit. 2. de cognitoribus. 2. Fœmina in rem ſuam cognitoriam operam ſuſcipere non prohibentur.* Exempla hæc ſint; veluti ſi de matrimonio eius agatur, ſi ſubiecti partus arguatur, vel adulterii, *l. 1. §. vlt.* & *l. 13. D. de Carbon. edicto.* Ad quam *ſpeciem* commode referri poteſt hæc lex arg. *l. vn. inf. de Carboniano Edicto*, quæ inter alias huic, vt dixi, coniungenda eſt. Contra, pro aliis agere mulier nullo pacto poteſt: *l. 54. D. h. tit.* ne quidem pro filio impubere ſeu pupillo, *l. 18. Cod. Iuſt. hoc tit. de procuratorib.* quare nec Carboniani Edicti beneficium filio impuberi poſtulare poteſt: argumento rurſum dictæ *legis vn. de Carboniano Edicto.* Id quod etiam hiſce legis illius verbis indicatur, *Carbonianum Edictum* SVB PERSONIS LEGITIMIS *defertur* &c. Denique in eodem argumento vel quæſtione Carboniani Edicti, *nullo pacto fœmina* AMPLIVS QVAM SIBI COMPETIT AGERE *poſſunt*: vt *hac l.* dicitur, non vltra, pro iure filio impuberi competente: verum pro iure & honore ſuo, veluti ſi filius ſubiectus, vel ex adulterio conceptus dicatur, materque rea poſtuletur: quo caſu & cognitio in tempus pubertatis non differtur, vtpote matre integra fide & maiore conſtantia cauſam defenſura recenti tempore, vt eleganter ait Vlpianus *l. 1. §. vlt. D. de Carboniano Edicto*, vid. & *l. 2 3. §. 7. l. 7. §. 3. l. 13. eod. tit.*

II. INTERVENIRE pariter fœmina pro aliis perſonis nullo pacto poteſt, vt *hac l.* dicitur. Exemplum poni poteſt in cauſa liberali, arg. *l. vlt. inf. de liberali cauſa*, quæ & ipſa huic coaſſanda venit: ita vt nec adſertorem ſe præbere in ea cauſa mulier poſſit: *Interuenire* hic eſt cognitoriam operam præſtare. Denique mulier, vt nonniſi pro ſe agere, vel poſtulare poteſt, ita nonniſi in rem ſuam cognitor procuratorue fieri: quod & Paulus ſuperiore loco expreſſe ait. Eo pariter omnino ſenſu Vlpianus, famoſa *leg. 2. D. de regulis iuris*, definit. *Fœminas ab omnibus officiis ciuilibus vel publicis remotas eſſe: nec Iudices eſſe poſſe, nec Magiſtratum gerere, nec poſtulare, nec pro aliis* INTERVENIRE, *nec procuratores exiſtere.* Vbi qui *interueniendi* verbum de interceſſione muliebri & beneficio S. C. Velleiani hactenus accipiunt (& in his quoque Græci & Cuiacius) largiter falluntur: non vno argumento verum quatuor. 1. Nam & de publicis vel ciuilibus OFFICIIS ibi agitur, cuiuſmodi ſane non eſt interceſſio fideiuſſoria. 2. Et *Interueniendi* verbum, medio loco inter *poſtulare*, & *procuratores exiſtere*, poſitum, manifeſte ſatis oſtendit, de cognitoria interuentione ibi agi: quomodo *hic* ſeu *hoc Codice* poſt titulum *de poſtulando*, titulus hic, ſeu tractatus *de Cognitoribus & Procuratoribus* poſitus eſt: pariter vt apud Paulum *in Sententiis* titulus *de Cognitoribus*, titulo *de Procuratoribus* proxime cohæret. Et hac ipſa quoque lege de iure *agendi*, & *interueniendi* pro alio ſimul agitur. 3. Eodemque etiam ſenſu *Interueniendi* vox occurrit *l. 11. §. 2. D. de iniuriis*: *l. 10. §. vlt. D. de in ius vocando* 4. Denique hæc huiuſce legis & vocis ſententia, argumento, vt dixi, earum legum quæ huic coaſſandæ ſunt, optime ſtabilitur: ſunt enim leges illæ omnes *de ordine & proceſſu iudiciario*, ſiue primæ, ſiue ſecundæ inſtantiæ, deque perſonis iudicio interuenientibus, veluti de procuratoribus, actoribus, adſertoribus: quæ cum opera fideiuſſoria nil commune habent. Cæterum neque Interpres *huius l.* vim eius adſecutus eſt: cuius tamen Interpretatio laudatur in concilio Nannetenſi, *canone 8.* idque ſub *legis Theodoſiana* nomine: de quo in *Prolegomenis*. Omiſſa poſtremum hæc lex a Triboniano videtur, eo quod fœminis interdum cauſa cognita pro parentibus agere permittitur: *l. 41. D. de procuratoribus.*

MILI-

MILITANTES, *Aduocati, vel Procuratores Cognitoreſue eſſe vetantur.*

VI. (a) Impp. Arcadius, & HONORIVS AA. Andronicacho, (b) PF. P. Poſt alia.

NEMO militantium (c) fiat ſuſceptor, defenſorue cauſarum, nec ad cognitionem alieni iurgii ſuffragator accedat, &c. Dat. pridie Non. Iul. (d) Mediolani, Olybrio & Probino Coss. [395.]

INTERPRETATIO. *Militantes non permittuntur legibus lites ſuſcipere alienas, nec Procuratores fieri poſſunt.*

NOTAE.

(a) *Legis 7. Cod. Iuſt. de procuratoribus* verba quædam hinc mutuata videntur. Iungenda porro huic *lex vlt. inf. de commeatu* Imo & *lex 7. inf. de Executoribus.* GOTHOFREDVS.

(b) *Andronico* in Til & Cuiac. vbi tamen ad marg recte adnotatum *Andromacho.* Et ita habent Aniani MSS. Reg. Put. *Andromacho* huic PF. V. vt quoque habent MSS (alii hic habent PF P) inſcribuntur hoc quoque anno 95 *lex 9. & 11. de infirm. his qua ſub Tyr. lex 54. de appellationib.* & anno 401. *lex 3. de indulg. debitorum.* Sed malim vbique reponere *PF. P.* IDEM. Cod. Wurceburg. legit, *Andromaco P. V.* RITTER.

(c) Sic & *l. 3. ſeu vlt. inf. de commeatu.* GOTHOFREDVS.

(d) Iun. *d. l. vlt. de commeatu.* Pridie idib. Iul. *d. l. 7. de Execut.* IDEM.

COMMENTARIVS.

MILITANTES Aduocati & Procuratores eſſe *hac* Honorii *lege* vetantur; idque etiam per commeatum, *l. vlt. inf. de commeatu*, quæ huic legi coaſſanda venit, ceu eiuſdem Honorianæ conſtitutionis pars: cuius hæc verba ſunt. *Hi qui vacationem temporariam vt ſæpe adſolet, impetrarint, nihil ſibi neceſſitatis vſurpent, nullorum* ACTIBVS *miſceantur: quorum ſi quis poſt exactum diem indultum beneficium morando corruperit, nihil* AGERE *intra prouinciam poſſit:* Quod & alias tralatitium eſt compluribuſque aliis Legibus firmatur veluti *l. 5. Cod. Iuſt. de condict. ob cauſam. l. 31. Cod eod. de locato l. 7. & l. 9. Cod. eod. de procuratoribus. l. 54. D. eod. tit. de procurator. §. 11. Inſt. de exceptionib.* Ambroſii quoque locus hanc in rem ſolemnis, *lib. 1. officiorum, cap. 36. Is qui Imperatori militat a* SVSCEPTIONIBVS LITIVM, ACTV NEGOTIORVM FORENSIVM *venditione mercium, prohibetur humanis Legibus:* vbi nota illa ſignate a *ſuſceptionibus litium*, quomodo & hac l. *ſuſceptor cauſarum*, dicitur. Additur autem *h. l. nec ad Cognitionem alieni iurgii ſuffragator accedat*, quibus verbis cognitor circumſcribitur: de quo plene ad *l. prox. ſequ.* Grauis certe error eſt eorum, qui *huius l* hunc ſenſum eſſe putant, prohiberi milites ſuffragii præſtandi cauſa Principem accedere. Et ſic eam de ſuffragiis accipiunt: de quibus *l. 2. infr. ſi cert. pet.* vt ſic hæc exceptio ſit legis illius. *Rationem* porro huius interdicti reddit Leo Imper. *d. l. 31. Cod. Iuſt de locato;* adumbrat & *d. lex 7. in f. & d. l. 9. in pr. Cod. Iuſt. de procuratorib.* nempe *vtilitatem publicam* hoc non permittere: *inoffenſa diſciplina* hoc fieri ſeu admitti non poſſe. Sed & Theophilus quoque, *ad d. §. 11.* recte reddit: στρατιώτης γὰρ οἷα τοῖς ὅπλοις σχολάζειν ὀφείλων; Chryſoſtomus quoque de Negotiatione militibus prohibita, *1. ad Timoth.* στρατιώτης προσανέχων πραγματείαις, καθάπερ τὶς λιποτάκτης κρίνεται. Eſt & altera ratio ne videlicet cinguli militaris terrore obiecto impediant, ne lites ſuo Marte decurrant. Poſſit vero hæc lex, cum eam propius intueor, vna cum *d. l. vlt. inf. de commeatu. & l. 7. inf. de executorib.* quæ huic legi coniungendæ ſunt, etiam de Militia Palatina & officiali accipi, deque omni qui militiæ alicuius cingulo vtitur, etſi non armata militia, quique dignitatis ſuæ miles adſcribitur, de quo ad *l vlt. ſup. de poſtulando:* Nempe Honorius conſtitutione ſua ad Andromachum, cuius hæ tres leges partes ſunt, id prolixe egiſſe videtur, vt Palatinorum & Officialium ἀλλοτριοπραγμοσύνῃ occurreret, id eſt, vt ne alienis ſeſe officiis actibuſque immiſcerent: & cinguli ſui terrorem obtenderent. Qui ſane *militantum* appellatione, quæ hic occurrit, comprehenduntur.

MORTVO *Procuratore vel Cognitore poſt litem conteſtatam, litem ad eius hæredes non tranſire.*

VII. (a) Imp. THEODOSIVS A. & Valentinianus Cæſar Aſclepiodoto (b) PF. P.

SI lite conteſtata Procuratorem vel Cognitorem, qui litis (c) miniſter eſt ordinatus, mori contigerit, minime eius quærantur (d) hæredes: neve ſuperuacua (e) dominio (f) cauſæ laboris occaſio protendatur, ſed ſtatim ad eum migrent omnes, qui dominus cauſæ fuerat, actiones. Et ſucceſſo-

ceſſoribus Procuratoris nulla ſuper eo petitio relinquatur, niſi tantum expenſarum nomine, vel factorum litis cauſa ſumptuum. Nec ſane videtur (g) incongruum Cognitori, cum manifeſtum ſit, (h) ſi Cognitor, vel (i) præſentis Procurator, vſus fuerit in iudicio proſperiore fortuna vel eadem reclamante (k) deuictus, iudicati actionem ſine vlla cunctatione (l) in dominum dari, vel domino. Et hæc quidem in Actoris perſona de litis (m) miniſtro edixiſſe ſufficiat. Cæterum in rei (n) quoque (o) idem licere (p) non dubium eſt: Quamuis abunde (q) Legum veterum (r) obſeruatione munita ſit: Quæ, (s) ſi in rem quoque ſuam Cognitor vel Procurator quis fuerit ordinatus, ſimili modo nihil noui requirere patiuntur, &c. Dat. XVIII. (t) Kalend. Decemb. Conſtantinopoli, Victore V. C. Coss.

INTERPRETATIO. Procurator *eſt, cui per mandatum cauſa committitur Cognitor eſt, cui ſine mandato cauſam ſuam agendam præſens præſente Iudice litigator iniungit. Si Procurator aut Cognitor tantummodo, non dominus & Procurator effectus, poſt litem conteſtatam quolibet caſu de hac luce diſceſſerit, demandato ſibi negotio ad ſuum nihil tranſmittit hæredem: niſi tantum ſumptuum, vel expenſarum repetitionem, quam auctorem ſuum in ſuſcepta cauſa feciſſe probauerit: Lis vero ad mandatorem redit. Si præſentis Procurator vincatur, aut vincat, in dominum vel domino,* (v) *non in Procuratorem vel Procuratori actio tribuetur iudicati. Idem eſt & in pulſati* (x) *poſſeſſoris Procuratore ſeruandum, ſi aut vincatur aut vincat. Et ſi in rem ſuam quis factus fuerit dominus & Procurator, & Procuratorem ipſe pro ſua vtilitate iam fecerit, ſimiliter exitus rei iudicatæ dominum reſpiciet, non actorem.*

P.152.

NOTAE.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* Iungenda vero ei l. x vn *de actionibus certo tempore fin.* cui ex hac lege in inſcriptione *Valentiniani Cæſaris* nomen reddendum eſt: quod & temporum ratio firmat. *GOTHOFRED.*

(b) *Aſclepiodotus* PP. Orientis ſub Theodoſio Iun. v. *Proſopogr. IDEM.* Cod. Wurceb. negligentia librarii habet: *Valentini & C. Aſclepiodoto. RITTER.*

(c) *Litis*, id eſt actionis: de cognitore quippe & Procuratore Actoris eſt prima *huius l.* pars. *GOTHOFRED.*

(d) Ad perſequendam litem, ne moleſtentur litis perſequendæ cauſa. *IDEM.* *Requirantur* edit. Sichard *RITTER.*

(e) Ne *ſuperuacuum*: C Til forte aduerbialiter. *GOTHOFREDVS.* *Ne de ſuperuacuum* Cod. Wurceb Edit. Sichard *neue Superuacuum RITTER.*

(f) Id eſt, prætextu domini cauſæ: quod ſcilicet lite conteſtata ad auctorem eorum tranſierat. *GOTHOFREDVS.* Cod. Wurceb. *domino laboris occaſio prætendatur* Edit. Sichard. *domino. RITTER.*

(g) *Videtur*, id eſt videri debet: Forte autem hic intercidit vox *id. GOTHOFREDVS.*

(h) *Manifeſtum ſi ſit*, Cod Wurceb. *RITTER.*

(i) Forte. *Cognitor præſentis, vel procurator. GOTHOFREDVS.*

(k) *Reclamante* fortuna, id eſt aduerſa, improſpera: MSS. nonnulli *hic* exhibent, *reſtante. IDEM.* *Non ſtante* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(l) *Cunctatione* ad marginem notat Sichard. Edit. *IDEM.*

(m) *Delictis* Edit. Sichard. vitioſe & in margine *& litis. IDEM.*

(n) *Iure ei quoque*: ita vitioſe in Til. *GOTHOFREDVS.* Idem legitur in Edit. Sichard. verum Cod. Wurceb. exhibet, *in re ei quoque. RITTER.*

(o) Perſona ſcilicet ἀπὸ τοῦ κοινοῦ. *GOTHOFREDVS.*

(p) Forte *liquere*, vel *dicere*, vel *edicere. IDEM.*

(q) *Habende* Cod. Wurceb. pro *habunde* vti ſolet. *RITTER.*

(r) *Vel noſtrarum* additum in Edit Sichard. quod gloſſam Gothicam ſapit. *IDEM.*

(s) Leges ſcilicet. *GOTHOFREDVS.* *Quod ſi* Edit. Sichard. *RITTER.*

(t) XVII. An Reg. *GOTHOFR.* Eundem diem præfert Cod. Wurceb. ſed edit. Sichard. & Cuiac. *XVIII. RITTER.*

(v) *Vel in domine* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(x) *Vel* additum in Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

COMMEN-

COMMENTARIVS.

Mortvo Procuratore, vel Cognitore, ſiue Actoris ſiue Rei, poſt litem conteſtatam, etſi is dominus litis ſeu cauſæ quoad alios effectus fuerit, (de quo ad *l. 1. ſup.*) ad hæredes tamen eius litem vel cauſam perſequendam non tranſire, verum ad dominum cauſæ redire oportere, conſtituit *hac l.* Theodoſius Iun. Inſtitutam ſcilicet a Cognitore vel Procuratore litem, hæredes eius exequi neque tenentur, neque poſſunt. Quod tamen iure veteri aliter obtinuiſſe docet *lex 1. ſup.* ſic tamen vt inter cognitorem ſeu Procuratorem Actoris & rei veteri iure differentiam hac parte fuiſſe, manifeſte hæc lex iudicet: vt videlicet ad Procuratoris Actoris hæredes actio tranſiret, non vero ad hæredes Rei: *Cæterum in rei quoque* (perſona) *idem licere non dubium eſt: quamuis abunde Legum veterum obſeruatione munita ſit.* Et dubitandi ratione ſubmota, decidendi rationem addit ibi: *neue ſuperuacua domino cauſa laboris occaſio protendatur:* Nempe, etſi poſt litem conteſtatam Procurator vel Cognitor dominus litis vel cauſæ efficiatur, de quo ad *l. 1. ſupr.* attamen, iniquum eſſe *laborem protendi* in hæredes, ſatis ſcil. eſt, ſuperſtitem amici labore rebus amici conſuluiſſe, quam vt eo hæredes quoque adigantur. Argumento etiam adducto, nempe quod ratione, quam dixi, dubitandi nil obſtante, ſententia dicta, iudicati actio ſine vlla cunctatione domino detur, vel in dominum: Parem proinde rationem eſſe oportere, ſi lis non quidem cognitione Iudicis, verum morte procuratoris finita ſit.

Illud vero cum primis hic obſeruandum, *hanc leg.* ſeu caput hoc prolixioris Theodoſianæ conſtitutionis, cohæſiſſe alteri illi, quod continetur in famoſa *l. vn. inſ. de actionib. certo tempore finiendis*, ſeu *l. 3. Cod. Inſt. de præſcriptione 30. vel 40. ann.* Quibus inter ſe ſociatis, coniunctiſque apparet, Theodoſio Iuniori *conſtitutione illa ſua* ſtudium id fuiſſe, vti litium protrahendarum ſemina intercideret: id eſt, vt ne lites *protenderentur*, qua voce etiam vtitur in vtraque lege; Quo ſane, vt pertinet apertiſſime *d. lex vnic.* qua ſcilicet per præſcriptionem 30. annorum, etiam vniuerſales in rem, perſonales, & hypothecarias actiones elidi voluit: ita *hac leg.* id agit, *ne ſuperuacua domino cauſa laboris occaſio protendatur*, vt diſerte ait; verum *vt ſtatim ad eum migrent omnes, qui dominus cauſæ eſt, actiones.* Et extenſionem *ſine legis* addit: cuius hunc ſenſum exiſtimo: Nempe mortuo quoque Cognitore, vel Procuratore, qui in rem ſuam fuerat ordinatus, ſimiliter ad hæredes eorum litem cœptam tranſire: neque quidquam noui hic admittendum: Veritatem enim rei (vt hoc explicem) vtrobique præualere oportere: & ſuperiore caſu, vbi fictione tantum iuris procurator vel cognitor poſt litem conteſtatam dominus efficitur: & hoc, quia reuera, etſi procurator vel cognitor ab alio datus ſit, de re ipſius agatur: quare illo non tranſire cœptam litem ad hæredes procuratoris: hoc tranſire. Et hoc eſſe puto quod dicit: *Quæ* (Leges) *ſi in rem quoque ſuam Cognitor vel Procurator quis fuerit ordinatus, ſimili modo nihil noui requirere patiuntur.* Quare erronea eſt hic Interpretis veteris Interpretatio.

Supereſt nunc vt de *Cognitore* hic ſemel agamus: cuius diſerte *hoc Codice* hac tantum lege præter Rubricam mentio fit: deque eodem accipienda eſt lex *ſuper. 6.* Hunc vero *litis miniſtrum* pariter vt procuratorem vocat hæc lex. Interpres diſerte ad *hanc l.* eum ita deſcribit: *Procurator eſt, cui per mandatum cauſa permittitur.* (id eſt, mandatur;) *Cognitor eſt, cui ſine mandato cauſam ſuam agendam præſens præſente Iudice litigator iniungit.* Feſtus iam olim, *Cognitor eſt, qui litem alterius ſuſcipit coram eo cui datus eſt.* Et Aſconius, in diuinatione, *c. 4. Cognitor, ſi præſentis cauſam* NOVIT, *& ſic tuetur vt ſuam: Ergo cognitorem dixit modo familiariſſimum Defenſorem.* Et forte ita quoque *hac leg. verſ. nec ſane*, cui legendum videatur *ſi cognitor præſentis vel procurator.* Sed nil opus: nam imo forte παραλλήλως hic & ἐξηγητικῶς dicta cognitor, vel præſentis procurator. De eodem accipienda & illa *lex ſuper. 6. ne ad cognitionem alieni iurgii ſuffragator accedat.* Proprie vero hic *interuenire* dicebatur, *l. 5. ſup. h. t.* vbi dixi. Addit alibi Aſconius *ad Ciceron. orat. 6. in Verrem c. 6. Cognitorem dici, maxime cum de alterius ſtatu agitur:* Quod etiam Donatus *in Eunuch. Act. IV. Scen. 7. ad v. 35.* agnoſcit: *In tria*, inquit, *diuiſit officium defenſionis ſuæ: in Aſſertoris, principio, eam dico eſſe liberam: in Cognitoris, ciuem Atticam: in fratris, meam Sororem.* Meminit vero eius & Cicero *pro Roſcio, Comœd. c. 18. Alteri nemo poteſt petere, niſi qui Cognitor eſt factus.* De his etiam eſt apud Paulum *lib. 1. ſentent. Tit. 3.* titulus peculiaris, titulum *de Procuratoribus* immediate præcedens, quomodo & *huius Tituli* Rubrica, Cognitor Procuratori præmittitur. At enim Iuſtiniani tempore cognitores non fuerunt: quare & Pandectarum & Codicis titulus *de Procuratoribus* tantum conceptus eſt; Cognitorumque nomen eraſum in *l. 28. §. 2. D. de pœnis*, quæ alioquin ex Pauli Sententiis *lib. 5. tit. 25. §. 7.* deſumpta eſt, vbi cognitoris fit mentio. Iocularis autem eſt nupera Viri docti coniectura, ideo Cognitorum nomen, a Triboniano ſublatum exiſtimantis, quod forte crederet, Cognitorum, id eſt, Iudicum a Principe delegatorum, ſeu conſtitutorum, dignitati id derogare. Quaſi vero non hac tempeſtate Iudices *Cognitores* paſſim dicerentur, ſeque citra dignitatis contemptum ita vocari paterentur. Quaſi vero συνωνυμία vocis, cum contemptu con- P. 159. iuncta eſſet, & non diuerſa plane, longoque diſſita interuallo, eodem ſæpe nomine, ſuo tamen ſenſu cenſeantur. Propter ſolennem quippe actum, proculdubio, aliquem, qui in cognitoribus, coram Iudice conſtituendis interueniebat, cognitorum quoque mentio a Triboniano ſublata fuit. Ab his vero cognitoribus, *cognitoria opera* dicitur, Paulo *d. lib. 1. tit. 2. §. 2.* de quibus hæc ſpeciatim, Paulus *illo tit.* Cognitores non potuiſſe fieri infames, *d. tit. 2. §. 1.* fœminas in rem ſuam fieri potuiſſe, *d. §. 2.* Neque omittere poſſum, grauiter peccare, qui in Nouella Valentin. 23. *de tributis fiſcal.* inter Theodoſianas, hæc verba, *quoniam decreti antiquitus Cognitoris ceſſat officium*, de hoc cognitore accipiunt; Cognitor enim qui ibi DECRETVS antiquitus ceſſaſſe dicitur, eſt Proconſul Africæ, vt locus ille aperte oſtendit. Et hæc ſpeciatim de cognitoribus Paulus. In commune vero idem de Procuratoribus, & Cognitoribus, ſequentia habet: In rem ſuam cognitorem, procuratoremue fieri poſſe, qui pro omnibus poſtulat, *d. lib. 1. tit. 2. §. 3.* ex die accepti Iudicii *duplos fructus præſtari*, ſtipulatione, comprehendi quoque procuratores cognitorumque perſonas, itemque ſponſores, *lib. 5. tit. 9. §. a. de ſtipulationibus.* Tam procuratorem, quam Cognitorem, ſi inſtrumenta litis aduerſario prodiderint, humiliores in metallum damnari, honeſtiores, adempta dimidia parte bonorum in perpetuum relegari, *lib. 5. tit. 25. ad leg. Cornel. teſtam. §. 7.* vnde deſumpta eſt *l. 28. §. 2. D. de pœnis.* Quintilianus quoque *lib. 3. inſtitut. orator. cap. 6.* cognitoris meminit, & quidem illius aduerſus eum, exceptionis; *Non licet tibi agere mecum: cognitor enim fieri non potuiſti. Indicatio eſt, an potuerit.* Denique, & Quintilianus *declamat. 361.* cognitoris meminit, eumque a procuratore ſeparat. Et ex his tamen nullus eſt, qui, præter vnum iſtud, quod videlicet cognitor præſentis ſit, aliquid nos doceat, cur inquam, cognitor dictus fuerit, quodque vlterius diſcriminis inter Cognitorem, & Procuratorem fuerit? certe *Superiore l.* ita deſcribitur, *ad cognitionem alieni iurgii ſuffragator accedere.* Vnde apparet, dictum eum *a cognitione alieni iurgii.* Ergo *cognitor* dictus litis pro præſente procurator, a cauſæ,

cauſæ, *ſeu litis alienæ cognitione*, cui ipſe accedat ſuffragator: *ſuffragator* ſcilicet, id eſt, βοηθὸς. Quæ formula quoque extat *in l. 7. Cod. Iuſt. de procuratoribus*, ibi vel *quaſi ſuffragatorem accedere*, quæ hinc mutuata videntur. Errat vero Donellus 18. *com. 11.* qui per *ſuffragatorem*, ibi intelligit, eum qui in criminalibus cauſis ad excuſationes abſentiæ interuenit. De ſuffragatorum genere alia vid. *inf. tit. ſi certum pet. de ſuffrag. cognoſcendi* verbum hic proprium, haud aliter atque *conſciendi* in XII. Tab. apud auctorem Libr. ad Herennium *lib. 2.* & Gellium *lib. 17. cap. 2.* *Rem vti pacunt, orato: Ni ita pacunt in comitio, aut in foro ante meridiem* CAVSAM *conſcito, cum perorant ambo* PRÆSENTES; ergo vt *conſcire*, & *cognoſcere*, atque inde *cognitor* Iudex dicebatur, qui præſentibus partibus cognoſcebat: ita & conſcire, cognoſcere, & cognitor ſuffragator dicitur, qui cauſam pro præſente defendit, & cognitam facit; Gloſſæ Cyrilli *συγγιγνώσκω σύνοιδα conſcio*. Philoxeni; *συγγιγνώσκει Conſciſcit*.

DE ACTIONIBVS AD POTENTES TRANSLATIS.

TITVLVS XIII.

Lib. II. Cod. Ivst. Tit. XIV. *Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præſtare, vel actiones in ſe transferre.* Eſt autem *hic Titulus* contra *Actores*, ſeu Creditores; *proximus* vero contra *Reos*.

(*) In Breuiario Leg. Rom. Guelferbyt. Titulus eſt. *de actionibus ad potentes tribuendis.* RITTER.

Honorii *Conſtitutio aduerſus Creditores, ſuas in potentes actiones transferentes.*

I. (a) Impp. Honorivs, & Theodoſius (b) AA. Ioanni PF. P. (c). Poſt alia.

SI cuiuſcunque modi cautiones (d) ad potentum (e) fuerint delatæ (f) perſonas (g) debiti creditores iactura mulctentur: Aperta enim credentium videtur eſſe voracitas, (h) qui alios actionum ſuarum redimant (i) exactores: &c. Dat. V. (k) Id. Iul. Rauennæ, DD. NN. Honorio XIII. (l) & Theod. X. AA. Coss. [422.]

Interpretatio. *Qui cautiones exigendas potentibus dederint, omnes debitum perdant. Quia vbi poteſt eſſe repetitio, poteſtas* (m) *ad exigendum non debet a creditoribus inuitari.*

NOTAE.

P154. (a) *L. 2. Cod. Iuſt. ne liceat potentioribus.* Quænam *leges* huic iungendæ ſint, mox dicam. GOTHOFREDVS.

(b) Perperam in *d. l. 2. Cod. Iuſt* inſcripti *Arcadius, Honorius, & Theodoſius*: iam enim ante XIV. annos Arcadius obierat, ann. videlicet 408. IDEM.

(c) *Ioannes* hic PP Italiæ fuit ſub Honorio Imp. v. *Proſopogr.* IDEM.

(d) *Actiones*, in Cod Iuſt. vt & mox *actionum*: At *cautionum* vocem retinuit Theodoricus *Edicti c. 122.* & Interpres *ad hanc leg.* Et vero mutari non debuit. IDEM.

(e) Sic & *l. vn. tit. prox. potentium tituli.* In Cod. Iuſt hic *potentiorum*: quod eodem redit: ſic tit. prox. *de his qui potentiorum nomina.* IDEM.

(f) Id eſt translatæ, exigendæ ſcilicet vt Interpres notat: vnde & *Exactores actionum* mox dicuntur. IDEM.

(g) *Perſonam* Cod. Wirceb. RITTER.

(h) *Voracitas* vocatur proprie & ουμαντιαῦς, malitia, generaliori voce, *l. vn. inf. de vſuris rei iudic.* dolus in ſimili re, *l. vn. prox.* GOTHOFREDVS.

(i) *Redimunt* Cod. Iuſt & in Aniano Regio & Til. edit. De *redemptis, & redemptoribus. v. Gloſſ. Theod.* IDEM. *Redimant* Cod. Wirceb. RITTER.

(k) *VI.* Edit. Sichard. IDEM.

(l) Vitioſa

(l) Vitioſe eſt Conſulum ſubſcriptio in Cod. Iuſtin. quæ hinc emendanda eſt. *GOTHOFREDVS.* Vitio etiam laborat ſubſcriptio in Edit Sichard. *RITTER.*

(m) *Poteſtas*, id eſt, in poteſtate aliqua poſitus. v. *Gloſſ. Th.* ſic quoque ἐξουσία Græcis. *GOTHOFRED.* *Poteſtatis* Cod. Wurceb. lego *poteſtates non debent.* *RITTER.*

COMMENTARIVS.

Actiones ſuo Marte vt decurrerent, exercerenturque, non vero quæſitis aut redemptis interpoſitiſque potentiorum opibus, nominibus, vel actionibus in eos tranſlatis, aduerſus pernicioſum & voracem ACTORVM ſeu CREDITORVM hac parte morem, hac conſtitutione occurrit Honorius Imp. Quæ quidem maioris prolixioriſque Honorianæ conſtitutionis, qua in vniuerſum variæ admodum CREDITORVM voracitati, EXECVTORVMQVE iniuriæ occurſum iuit, ad Ioannem PP. Italiæ datæ pars eſt; a qua ſex præterea fragmenta exſtant; puta *lex vn. inf. de pecuniæ ſequeſtr. l. vn. inf. quod iuſſu: lex vn. inf. de peculio: l. vlt. de executoribus: l. 2. de pignoribus, & lex 17. Cod. Iuſt. de agricolis.* Nempe, 1. Petitam a creditoribus pecuniam, priusquam debitor conuictus fuerit, ſequeſtrari prohibet: *d. l. vn. de pec. ſequeſtr.* 2. Creditores qui alienis ſeruis, colonis, conductoribus, procuratoribus poſſeſſionum alienarum pecuniam crediderint non iubentib. dominis, vel fideiuſſoribus non acceperit, eam amittere vult. *d. l. vn. inf. quod iuſſu* 3. Inuitoque inſciove domino illos pecuniam mutuam accipiendo nexum prædiorum facere, aliterue præiudicium poſſeſſioni imponere vetat: *d. l. 2. de pignoribus*, & *l. 17. Cod. Iuſt. de agricolis:* relicta in hos tamen de peculio actione: *l. vn. de peculio.* 4. Denique poſſeſſionem alterius pro alienis debitis ſiue publicis ſiue priuatis conueniri vetat, *l. vlt. inf. de executorib.* Quæ quidem continentia ſeu ſumma eſt ſex illarum legum ex eadem conſtitutione deſumptarum, quæque adeo huic noſtræ coaſſandæ veniunt. Et hoc igitur capite Honorius Imp. *creditorum voracitati* (vt proprie eam vocat) cuidam occurit: creditores ſcilicet quidam, vt debitores ſuos fatigarent, cautionum, ſeu actionum ſuarum exactores potentes aliquos redimebant; *potentes*, id eſt, qui honoribus, & dignitatibus pollebant, præcellebant, quomodo etiam Interpres *hic* recte accepit *Poteſtatis* nomen. Interpretes Codicis Iuſtinianei, *potentes* ratione officii interpretantur: adde, etiam ſine officio. Neque enim quod poſt Gloſſam Cuiacius quoque putauit, in ſpecie hiſtorica *huius leg. potentes* accipiendi omnes, qui opibus, & gratia pollent, quique in aliquo faſtigio diuitiarum, vel popularis æſtimationis ſunt. *Potentes* ſcilicet, *h. l.* ſunt, δυναστεύοντες huius temporis ſtylo: quanquam & in illis quoque *huius l.* ſanctio iure obtinet, qui terrorem aduerſariis obiicere poſſunt. De quo *terrore* ad *tit. prox.* Id vero quod *hac leg.* damnatur, creditores duplici ratione faciebant, vel enim in potentes actiones transferebant; ceſſione in ius eorum facta, vt eas ſcilicet proprio iam nomine potentes illi exercerent, & exigerent: vel ita tantum, vt procuratorio nomine, potentius tamen exercerent: De vtroque ſatis commode hæc lex accipi poſſit: priorem ſenſum ingerere videtur Rubrica *de actionibus ad potentes tranſlatis.* Neque eo minus tamen poſteriorem ſenſum quis admittat, tum argumento ſitus huius tituli poſt *tit. de Aduocatis*, & *de procuratoribus*; illis tum inductus, DEBITI *creditores* IACTVRA *multentur:* vt & illis. *alios actionum ſuarum redimant exactores.* Quæ ſaoe creditorum voracita, ſeu malitia magna erat, qui videlicet potentes vel aduerſarios. vel ſane procuratores aduerſariis ſuis obiicerent. Eleganter quippe dictum in *l. 3. D. de alienatione iudicii mutandi cauſa. Potentioribus pares nos eſſe non poſſe.* Pindarus quoque: *Nem l. Od. 10. v. 135.* Χαλεπὰ δ' ἔρις, ἀνθρώποις ὁμιλεῖν κρεσσόνων *Difficilis autem contentio, hominibus negotium habendo cum potentibus.* Et Heſiodus *Oper. & die. v. 208.* ἄφρων δ' ὅς κ' ἐθέλοι πρὸς κρείσσονας ἀντιφερίζειν: *Imprudens autem, quicunque velit cum potentioribus contendere.* Itaque res ea variis ſubinde Principum conſtitutionibus repreſſa, puta Diui Claudii primum, mox Diocletiani & Maximiani, *l. 1. Cod. Iuſt. ne liceat potentior.* idque eadem pœna propoſita, iacturæ videlicet litis & debiti. Quod ius etiam probatum Gothorum iure, v. Viſigothicarum *lib. 2. t. 3. l. 9.* & Theodorici Edictum *cap. 122.* Perperam vero Græci 7. *Synopſ.* Βασιλικῶν *tit. 9.* hanc leg. ita acceperunt, quaſi ad eum pertineat, qui cum mutuum dat, vel alio modo contrahit, ſuo & proprio nomine recuſat vel cautionem accipere, vel nomen, vel inſtrumentum, ſed ſub nomine potentis alicuius cautionem ſiue inſtrumentum conſcribi curat: Quod ab hoc titulo & lege alieniſſimum eſt, vt ſententia eius a nobis iam expreſſa arguit. Neque minus erronea eſt Interpretum quorundam poſt Bartolum communis ſententia, qui hanc *leg. 3.* & interdictionem ad reos quoque pertinere putant, quod, vt poſt Gloſſam Cuiacius recte 8. *Obſ. 31.* refutauit, ita præter *Creditorum & cautionis. hac leg.* mentionem, & *tituli huius* cum *proximo* mox collationem, vel Rubrica *huius tituli* aperte arguit, *de actionibus ad potentes tranſlatis*, quam ſi Tribonianus non mutaſſet, de vera *huius l.* ſententia nemo dubitaſſet: vnde apparet, quam vtilis huius codicis inſpectio & cum Iuſtinianeo collatio ſit, ad verum Legum intellectum.

P. 155.

DE HIS QVI POTENTIORVM NOMINA IN LITE PRÆTENDVNT, AVT TITVLOS [*] PRÆDIIS ADFIGVNT.

TITVLVS XIV.

Lib. II. Cod. Ivst. Tit. XV. Vbi Titulus ita inuerſo more conceptus: *De his qui potentiorum nomine Titulos prædiis affigunt, vel eorum*

nomine

nomina in litem prætendunt. Quod a Triboniano factum ideo quoque quod maius crimen videatur, *Titulos affigere* alienos, quam *nomina in litem prætendere.* Cæterum vt ſuperior titulus ad Creditores, ſeu Actores pertinet, ita hic ad *Reos.*

(*) Potentiorum ſcilicet nomine *ἀπὸ τῶ κοινῶ.* *GOTHOFREDVS.* Breuiarium Leg. Rom. Guelferbyt. *De his qui potentiorum nomina lite prætendunt.* Cod. Wurceburg. de *hiis*, quomodo vbique fere legitur: & ita quoque habent Edit. Sichard. & Cuiac. male tamen in priori, *nomina illi.ite prætendunt*, quod ad marginem ex alio Codice emendatum. *RITTER.*

Honorii *conſtitutio aduerſus* Reos *potentiorum nomina Tituloſque obtendentes.*

I. (a) Impp. Arcadius, & Honorius AA. Meſſalæ PF. P. (b)

Animadvertimus, plurimos, iniuſtarum deſperatione (c) cauſarum, Potentium titulos, & Clariſſimæ (d) priuilegia dignitatis, hiis a quibus in ius (e) vocantur, opponere. (f) At ne, (g) in fraudem legum, aduerſariorumque terrorem, hiis nominibus abutantur & titulis, qui (h) huiuſmodi dolo ſcientes conniuent, (i) adficiendi ſunt publicæ ſententiæ nota. (k) Quod ſi nullum in hac parte conſenſum præbuerint, vt libelli aut tituli eorum nominibus, ædibus adfigantur (l) alienis, eatenus in eos qui fuerint vindicetur, vt affecti plumbo (m) perpetuis metallorum ſuppliciis deputentur. Quiſquis igitur lite pulſatus, cum ipſe & rei ſit poſſeſſor & iuris, & titulum (n) inlatæ (o) ſolenniter pulſationis (p) exceperit, contradictoriis libellis, (q) aut titulis, alterius nomen crediderit inſerendum, (r) eius poſſeſſionis, aut cauſæ, quam (s) ſub hac fraude aut retinere, aut euitare (t) tentauerit, amiſſione multetur: nec repetendæ actionis, etiamſi ei (v) vel (x) probabilis (y) negotii merita ſuffragentur, (z) habeat facultatem. (a) Eos ſane, qui ſe ſponte alienis litibus inſeri patiuntur, cum hiis neque proprietas, neque poſſeſſio competat, veluti famæ ſuæ prodigos, (b) & calumniarum redemptores (c) notari oportebit. Dat. V. (d) Kal. Decemb. Mediolani, Stillicone (e) V. C. (f) Coss. [400.]

Interpretatio. *Cognouimus multos cauſas ſuas per potentium perſonas excuſare vel proſequi, ita vt libellos vel titulos eorum nominibus, qui dignitate præclari ſunt, quo facilius terreant poſſeſſores, (g) in hiis domibus quæ ab eis repetuntur, affigant. Aut certe ſi aliquid repetatur, nomine (h) magnorum & Clariſſimorum virorum prolatis libellis contradictoriis ſe ſpecialiter excuſare. Quod ſi ex eorum voluntate factum fuerit, quorum nomina libelli teſtantur publice, debet dignitas eorum pro omni vilitate notari. Illi vero qui cauſas ſuas tali fraude agere præſumpſerint, plumbatis cæſi, in metallum (i) damnati perdurent. Vnde quicumque de re conuentus, (k) in qua dominus eſſe dignoſcitur, ſi alterius nomine ſe voluerit defenſare, aut alium alterius nomine inquietare præſumpſerit, cauſam perdat: Et rei (l) de qua agitur, ſeu poſſeſſionem ſeu repetitionem amittat, quamuis boni meriti negotium poſſit habere.*

NOTAE.

P.156. (a) *L. vnica Cod. Iuſt. hoc titulo:* Iungenda vero huic legi *lex 2. inf. de diſcuſſoribus. l. 60. inf. de curſu publico.* Forte & *lex 59. de curſu, & lex 5. de locatione fundorum.* *GOTHOFREDVS.*

(b) De hoc *Meſſala* PP. Italiæ ſub Honorio v. *Proſop.* *IDEM.*

(c) De

(e) De hac *deſperationis* voce mox. *IDEM.*

(d) *Clariſſima*, id eſt Senatoriæ. v. *Gloſſ. Theod.* *IDEM.*

(e) *Injuſte* male præfert Edit. Sichard. *RITTER.*

(f) Titulos illorum nomine rebus affigendo, vt recte Græci, vel famam ſpargendo rem ad potentis perſonam pertinere: vt iidem. *GOTHOFREDVS.* *Apponere* edit. Sichard. *RITTER.*

(g) *Ac ne*, Cod. Wurceb. Edic. Sichard. *actione hac ne in fraudem*, vitioſe. *IDEM.*

(h) *In* additum in edit. Sichard. *IDEM.*

(i) *Conniuerint*, Cod. Iuſt. quo nil opus erat. *GOTHOFREDVS.* *Conibent* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(k) *Neue* præferebat Cod. antiquus, quod notatum in margin. Sichard. *IDEM.*

(l) *Affigerentur*, Cod. Iuſt. quo itecum nil opus erat. *GOTHOFREDVS.*

(m) De *Plumbi*, ſeu *plumbatarum* pœna *ad l. 2. inf. tit. de queſtionib.* *IDEM.*

(n) *Titulus*, hic eſt cauſa, ſeu genus litis: ſicut & in cauſa tributorum; *Titulus* eſt cauſa, ſeu genus tributi. v. *Gloſſ.* *IDEM.*

(o) *Introlatæ* Edit. Sichard. *RITTER.*

(p) *Pulſatio* eſt conuentio: ſic & ſup. *lite pulſatus.* v. *Gloſſ. Theod.* *GOTHOFRED.*

(q) *Contradictorii* libelli: de his mox. *IDEM.* Cod. Wurceb. *contradictoriis poſſeſſoris aut titulis.* *RITTER.*

(r) *Inferendum*: recte: Cod. Iuſt. *ingerendum.* *GOTHOFREDVS.*

(s) *Sibi* hic additum in Edit Sichard. *RITTER.*

(t) *Vel hereditare*, intruſum hic in Edit. Sichard. *IDEM.*

(v) Abeſt hæc vox a Cod. Wurceb. *IDEM.*

(x) *Vel*: vox hæc abeſt a Cod. Iuſt. quam omitti non oportuit: *vel*, id eſt quantumuis, quamlibet. *GOTHOFREDVS.* *Vel* abeſt etiam ab Edit. Sichard. *RITTER.*

(y) *Probabile* negotium eſt iuſtum, certumque: v. *Gloſſ. Theod.* recte Interpres, *boni meriti negotium*, εἰ καὶ δικαίως τινὰς ἐν τῷ πράγματι τούτῳ δικαιολογίας. Græci. *GOTHOFRED.*

(z) *Suffragantur* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(a) *Poteſtatem* Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(b) *Prodigi* famæ: ſic & *l. vlt. inf. de raptu vel matrim. ſanct. ſi quis dicatam Deo virginem* PRODIGVS SVI *raptor ambierit.* *GOTHOFREDVS.* *Prodigus* legit Cod. Wurceb. oſcitantia librarii. *RITTER.*

(c) *Redemptores* calumniarum. Eadem forma cauſarum concinnatores & redemptores in *l. 9. §. 2. D. de off. Proconſ.* In ſimili caſu redemptor litis, *l. 6. §. vlt. D mandati*: redemptores litium alienarum, *l. 22. Cod. Iuſt mandati.* ἐργό-λαβον τῆς συκοφαντίας Græci. vid. *Gloſſ. Theod.* *GOTHOFR.* *Redemptoris* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(d) XV. *C. Iuſt.* pariter vt *l. 59. infr. de curſu publ.* *GOTHOFRED.*

(e) *Stilicone* cum vno *l.* in MSS. *IDEM.* *Stilicone* præfert etiam recte Cod. Wurceb. *Stilichone* Cod. Iuſt. Conſule *Chronolog.* *RITTER.*

(f) *Et Aureliano*, hoc addendum: quod etiam Cod. Iuſt. habet *d. l. vn. hoc tit.* *GOTHOFREDVS.*

(g) Erronea Interpretatio: de qua poſtea. *IDEM.*

(h) *Nomini* male Cod. Wurceb. *RITTER.*

(i) *Metallo* Edit. Sichard. *IDEM.*

(k) *Quacunque de re conuictus* Edit. Sichard. Vbi recepta lectio ad marginem notatur. *IDEM.*

(l) *Rem* edit. Sichard. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

ADuerſus prauum REORVM morem (ſimilem illi, qui in *Actoribus* ſuperiore titulo damnabatur) eſt hic titulus, ſeu hæc lex vnica; *Reorum* inquam, ita enim hic titulus a ſuperiore diſtat, vt initio ſtatim æſtum Interpretum componamus hic tumultuantium; vt expreſſa legis verba oſtendunt: ibi, *bis a quibus in ius vocamur opponere*: item ibi; *Quiſquis igitur lite pulſatus, cum ipſe & rei ſit poſſeſſor & iuris, & titulum inlata ſolemniter pulſationis exceperit, contradictoriis libellis, aut titulis, alterius nomen crediderit inferendum, eius poſſeſſionis, aut cauſa, quam ſub hac fraude aut retinere aut euitare tentauerit.* Ecce apertis verbis ponitur, *in ius vocatus, lite pulſatus, rei poſſeſſor, pulſationem excepiſſe, poſſeſſionem retinere* hac fraude, & *cauſam euitare*: Tandem *contradictoriis libellis* hanc fraudem admitti: *Contradictorii* libelli ſunt, quibus reus contradicebat, reſpondebat libello actoris, quem is poſt denuntiationem ſimul dabat, *l. 7. D. de inoff. teſtam.* Qui & alias *refutatorii*: de quibus infra *lib. 11.* Quare manifeſtarius error eſt Interpretis ad *hanc leg.* aliorumque nonnullorum Codicis Iuſtinianei, cum de Actore quoque eam accepit. Quid quod ipſum fraudis genus id demonſtrat, quod vtique Rei admittere ſolebant, *iniuſtarum deſperatione cauſarum*: qua ſimili formula alioquin Symmachus lib. 10. ep. 45. *Difficile eſt, vt bona cauſa ſit, cuius actio in ius alterius* DESPERATIONE *transfertur.* Græci ita recte vertunt, μηδαμόθεν ἐλπίζοντες τὸ νικᾶν. *Diffidentiam negotii* idem Symmachus vocat *lib. 2. ep. vlt. in f.*

De ipſa nunc fraude illa, quæ in fraudem legum fiebat, & in aduerſariorum *terrorem*: quam in rem iam nonnulla *ad tit. ſuper.* nempe *terror* aduerſario obiicitur, potentiore oppoſito. Quod etiam indicat Arius Menander *in l. 4. § 8. D. de re milit.* ibi; *vt ſub obtentu militia pretioſiorem ſe aduerſario faceret*: vbi vox *pretioſiorem* per quamcunque interpretatio-

tationem ſtate non poteſt. Neque audiendi, qui *ſpecioſiorem*, aut *gratioſiorem* reponunt, ego teſcribam *pertaſiorem*, a *pertaſut*, id eſt moleſtiorem; vel *periculoſiorem*. De hoc eodem *terrore* Heraldus in *l. 1. Cod. Iuſt. ne liceat potentiorib.* verba illa, *hoc propoſito metu*, accipit; & ideo, *poſt propoſitum metum*, ibi reponit. Male, id enim vult *ibi*; Imp. Claudium *propoſito* iacturæ cauſæ *metu*, hæc potentiorum patrocinia inhibere voluiſſe. Idem tamen recte ad *προσδικίαν* hanc *κακῶ*, metum hunc & terrorem a potentiore, locum Senecæ *ep. 14.* affert. In ius vocari ſcilicet ſeu lite pulſati, reique, & poſſeſſores, ſæpe iniuſtarum cauſarum deſperatione, id eſt, cum iniuſta ſeſe poſſeſſione tuentes conuentique victotiam ſpectare non poſſent; vt cauſam euitarent, & poſſeſſiooem fraude retinerent, in fraudem Legum, aduerſariotumque terrorem, Potentium, Clariſſimorum, *qui dignitate præclari erant*, vt Iuterpres ait, titulos bis, a quibus in ius vocabantur, liteque pulſabantur, dolo opponebant, nominaque in litem prætendebant: Idque duplici ratione. Primo quidem contradictotiis libellis rem petitam ad Potentem aliquem pertinere adſerebant, quod Græci *ἐπιφημίζειν* vocabulo exprimebant; Secuodo, prædiis ipſis, ſeu fundis poſſeſſionibus ædibuſque *Titulos* potentiorum nominibus affigebant. De quo more inſignis quoque exſtat Auguſtini locus *in enarratione Pſalmi 21.* aduerſus Donatiſtas. *Diuidis*, inquit, *vnitatem*, POSSSSSIONES *tuas quæris: & quare habent* NOMEN *Chriſti? Quid ad* NAFSNSIONAM POSSESSIONIS *tuæ*, TITVLOS *Chriſti poſuiſti? Nonne hoc faciunt in* DOMO *ſua, ne domum ipſius inuadat aliquis potens*, (forte *petens*, id eſt, petitor ſeu actor) *ponit ibi* TITVLOS POTSNTIS, TITVLOS MSNOACIS (id eſt mendaces) *ipſe vult eſſe* POSSESSOR, *frontem* DOMVS *ſuæ de* TITVLO ALIENO MVNIRI: *vt cum Titulus lectus fuerit*, CONTERRITVS *quis* POTENTIA *nominis abſtineat ſe ab inuaſione.* Nempe Tituli ædibus, & prædiis affigebantut, legitimotum Dominorum, poſſeſſorum nominibus adnotatu: poſtibuſque nominatim, affixos teſtatur lex 11. *inf. de bonis proſcriptorum.* De Titulis ſpeciatim fiſcalibus, velis Regis ſigniſque, quæ nos *Penonem* vocamus, dicetur *l. 1. inf. de incorporat. l. 11. 20. inf. de bonis proſcript. l. 4. inf. de Aquaductu*, *& Nouellæ Valentiniani, inter Theodoſianas 23.* quorum memioir etiam Zoſimus, non *vno loco*, & Chryſoſtomus *ἀνδριάντων* 13. Nos de priuatis poteotiorum Titulis agimus, quotum, motiſque adeo, qui *hac l.* damnatur, multa mentio apud Auguſtinum, *enarrat. in Pſal. 21.*
P.157. etiam his verbis: *Videte fratres, quando aliquis potens inuenerit* TITVLOS *ſuos, nonne iure rem ſibi vendicat, & dicit, non poneret* TITVLOS *meos niſi res mea eſſet*, TITVLOS *meos poſuit, mea res eſt: vbi* NOMEN *meum inuenio, meum eſt.* Et Pett. Chryſ. *ſer. 164. Dominos prædiorum affixi* TITVLI *proloquuntur: ita Nomina ipſa ſæpe functorum merita indicant, teſtantur inſignia.* Auguſt. rurſum io concione de geſtis cum Emerito tomo 7. *ed. Baſil.* ad hos Titulos alluſit. *In domo illa, id eſt, in te diſcordia habitabat, & in limine Titulos pacis figebat; agnoſco Titulos, ſed quæro habitantem.* Et mox: *Plane laborato, adiuuante Domino, eiicere Diſcordiam male poſſidentem, & introducere Pacem tanquam legitimum poſſeſſorem.* Ex his intetim ſaltem locis id apparet, ius fuiſſe moremque priuato titulum ſuo fundo, de ſuo nomine imponere, quo teſtaretut ſe Dominum eius prædii eſſe. Prohibentur enim tantum priuati vel Regios titulos, vel alienos Potentiorum ſuis alieniſque fundis imponere. Quare & iam olim Senec. *ep. 98. Quidquid eſt, cui Dominus inſcriberis, apud te eſt, tuum non eſt.* Neque id vnquam vetitum priuatis, vt ne ſua prædia ſuis titulis inſignirent; Non ab Honorio *l. 1. Cod. Iuſt. vt nemo priuatus titulos*, &c. Nam quod *initio l.* dicitur, *Regiæ Maieſtatis eſſe, vt Principes tantum domus, & patrimonia* TITVLORVM *inſcriptione legantur*, id de Titulis Principis accipiendum, ſequentia mox oſtendunt: *omnes igitur intelligant, publico iuri eſſe deputandum id, cui nomen* DOMINICVM *præſcribitur.* DOMINICVM enim *ibi* nomen, eſt Imperatotium, non Domini priuati. *Tituli* proinde *ibi*, & in *ipſa Rubrica*, pro Imperatoriis accipiendi. Ac proinde *illa l. 1.* illud ipſum prohibetur, quod *aliis legibus*, ne quiſquam Imperatorum Titulos ſuis prædiis imponat. Quod & ipſum *Nouella* Valentiniani Tertii, intet *Theodoſianas 23. de tributis fiſcalibus verb. deſideriis vero*, prohibetur: *& l. 2. C. Iuſt. eod. tit. vt nemo priuatus:* & ab Athalarico apud *Caſſiodor. IX. Var. 18.* Prohibiti tantum priuati, Potentiores, vel Potentiotum priuatorum Titulos apponere. Quod & ipſum veruit Iuſtinianus *Nouell. 30. c. 8.* quomodo etiam Iulianus Anteceſſor recte explicat *conſt. 22.* & *Nouella 17. c. 15.* & Iulianus *conſt. 21.* quo & Theodotici Edictum pertinet, *l. 45.* Quare error eſt Viri Doctiſſimi, qui Honorium *d. l. 1.* id vetuiſſe vult, ne vlli priuato liceret Titulos etiam ſuos prædiis ſuis appooere. Et hæc quidem dicta ſint de Titulis, & libellis priuatorum, qui adfigi ſoliti ædibus a priuatis, ac proinde de Titulis & Tabulis priuatotum, a quibus diuerſæ ſunt tabulæ, de quibus *l. 22. D. quod vi, aut clam:* quod CL. Salmaſius recte oſtendit *de mod. uſur. a p. 637.* Diuerſæ item tabulæ, quibus adfixis, vel adpenſis, proſcribebantut ædes alienæ. Item diuerſi tituli bonotum nexotum, de quibus interim vide Harpocrationem *in voce ὅρος*, quo etiam pertinet locus Senecæ *lib. 6. de beneficiis, cap. 4.* de quibus multa Salmaſius *de modo vſurar. cap. 15.* vt & de Titulis ad adſertorem quærendum dicetur *l. 1. inf. de liberali cauſa.*

Nunc de *huius leg.* Sententia. Igitur, fraudem hanc Honorius hac pœna plectit, tum aduetſus reum ſeu poſſeſſorem id facientem, nempe iactura litis, ſeu cauſæ, etiamſi is probabilem forte cauſam tueatur, id eſt, etſi in poſſeſſione ſua iuſte fundatus ſit: tum aduerſus Potentem, oomen ſuum in id commodantem, qui ſcilicet ſponte *αὐτομάτως* nomen ſuum litibus alienis inſeri paſſus eſt, cum ei neque proprietas, neque poſſeſſio rei in iudicium, vel controuerſiam deductæ, competeret, *quem publica ſententia nota adſici iubet, verſ. atne:* (id eſt, *ἀτιμωθῆναι*, vt Græci,) ſeu *notari* (infamia ſcilicet) veluti (quod additur *fine l.*) *fama ſua prodigum, calumniarumque redemptorem ἐργολάβον συκοφαντίας* Græci. Imo & reum id facientem prætet iactutam litis, plumbaris cædi vult: de quo pœnæ genere *inf. ad l. 2. de Quæſtionib.* Illud tanrum hic monendum, Græcos, Baſilica inquam, & ſcholioo ad ea, quod eſtulit V. CL. Labbeus amicus noſtet vetus, male plumbata, ſeu plumbea vincula, quibus Reus conſtringebatur *in h. leg.* interpretari, eum de plumbatarum ictibus id accipiendum eſſe vel vox AFFECTI clare oſtendat; Nempe, vt *ad finem huius leg.* deſcendamus, quemadmodum idem Imp. Honorius Actorum actiones Matte ſuo decurrere voluit, actionibus ad Potentes transferri prohibitis, *l. vn. ſup. tit. prox.* ita & Reorum quoque defenſiones, ſeu exceptiones *hac l.* quæ prolixiotis Honorianæ conſtitutionis pars eſt, vnde ſuperſunt præterea, ſeu deſumptæ exſtant *lex 2. inf. de diſcuſſorib. lex 60. inf. de curſu publico:* forte etiam lex 59. *d. tit. de curſu publ.* & *lex. 5. inf. de locat. fundorum:* quæ proinde huic coaſſandæ veniunt. Qua quidem conſtitutione Honorius io vniuerſum prouinciales a variis damnis, prædiſque liberatum iuit, in quo genere eſt & illud quod *hac l.* prohibetur, ſeu vindicatut, puta ſi qui Potentioris nomine, tituloque obiecto ius alicuius infringere laboret, eique timorem incuſſum eat. Quod quidem hoc æuo familiare fuit, vt Potentiotum videl. nominibus, vel inuidia miſeris prouincialibus, terrorque obiiceretur, quod complures Conſtitutiones *hoc Codice* teſtantur: vel publicæ rei; quo in geoe-

re ſunt quoque Patrocinia Vicorum, in perniciem publicam, de quo ſunt *infra* duo tituli, *lib. 11. tit. 24. de patrociniis vicorum*, & *lib. 13. tit. 7. de nauibus non excuſandis*, vt & Libanii *Oratio*, quam ineditam primi nos edidimus, περὶ τῶν προςασιῶν. Ab his diuerſa eſt, etſi ad eundem finem collinet, alienatio iudicii mutandi cauſa facta, cui occurſum Edicto Prætoris. Diuerſa quoque eſt ſpecies *legis 4. §. 1. inf. D. de alienat. iud. mutandi cauſ.* cum quis tanti habuit re carere, ne propter eam ſæpius litigaret, hæc enim verecunda cogitatio eius qui lites execratur, non eſt vituperanda; ſed eius tantum qui cum rem habere vult, litem ad alium transfert, vt moleſtum aduerſarium pro|ſe ſubiiciat. Ad quam ſpeciem accedit omnino ea, de qua Baſilius (*ep. 84. ad Sophronium Magiſtrum*,) vbi agit de Gregorio Ep. qui ſubſtantiæ ſuæ reliquias ærario, ſeu fiſco cedere paratus erat, vt a litibus redimeretur. ἡδέως ἐξίςαται τῶν λειψάνων τῆς ὐσίας αὐτῦ τῷ ταμείῳ, ὥςε ὑποδεχθῆναι μὲν αὐτῦ τὴν ὐσίαν, τὸν δὲ συνήγορον τοῦ ταμείυ λέγειν τε πρὸς τὺς ἐπιφυομένυς, καὶ ἀπαιτεῖν τὰς δείξεις, διὰ τὸ ἡμέτερον πρὸς τὰ τοιαῦτα ἀνεπιτήδειον.

DE DOLO MALO.

Pag.

TITVLVS XV.

LIB. II. COD. IVST. TIT. XXI. Vid. & *l. 9. inf. de infirm. his quæ ſub Tyr.*

De TEMPORE *&* MODO *Impetrandæ, exercendæ, finiendæque actionis de dolo.*

I. (a) Imp. Conſtantinus A. ad Symmachum (b) V. C. (c)

OPTIMVM (d) duximus, non ex eo die, quo ſe quiſque admiſſum dolum didiciſſe memorauerit, neque intra anni vtile (e) tempus, ſed potius ex eo die, quo adſeritur commiſſus dolus, intra continuum tempus anni, (f) reis (g) quibus eſſe (h) decertandi (i) ius inuenitur, (k) huiuſmodi actionem cauſa (l) cognita deferri. (m) Ita vt, ſi forte is contra quem res agitur, (n) longius vllo genere diſceſſerit, nec denuntiandi (o) neceſſitate (p) petitor oneretur, nec eius qui aberit præſentia poſtuletur: Nec tamen aſſiſtere (q) ſi velit quiſquam prohibeatur examini, contra quem decernenda intentio (r) huiuſmodi fuerit expetita: (s) Ita vt impetrata (t) doli actione, lis ad ſuum Iudicem translata, intra biennii ſpacium (v) decidatur, ratione temporis cuſtodita, cum legitime fuerit apud ſuum Iudicem cœpta, exemplo litium ceterarum. Perpetuo (x) vero ſilentio conquieſcat, niſi ex die quo impetrata fuerit actio, intra continuum biennium (y) quod ſequitur, omnis lis fuerit (z) deciſa. Omnes igitur ſciant, neque incipiendæ (a) poſt biennium, neque ante completum biennium cæptæ, poſt biennium finiendæ doli actionis conceſſam licentiam. Dat. VIII. Kal. Aug. Naſſo, (b) Conſtantino A. V. & Licinio Cæſ. Coſs. [319.]

INTERPRETATIO. Dolus malus (c) *eſt, quoties per aliquam ſcripturam vel fraudem ea quæ definita ſunt, per ſcripturæ argumenta mutantur. Vel ſi quis per chartarum ſuppoſitionem, aut* (d) *ſubreptionem aliquam id quod contra ſe futurum ſit, vt* (e) *conſentire videatur,* (f) *inducitur, vel cum hiis ſimilia diſcutiente Iudice probantur admiſſa. Et ideo ille qui queritur doloſe* (g) *fuiſſe grauatum, intra biennium ſuas & incipiat, & definiat actiones: vltra ſibi nec ad inchoandum, nec ad definiendum tempus nouerit eſſe conceſſum. Nam ſi aut illum, qui dolum* (h) *admiſiſſe dicitur, aut illum qui pertulit, abſentem eſſe contigerit, a tempore quo apud Iudicem agere cœperit, biennium ad definiendam actionem ſciat ſibi eſſe permiſſum.*

 NOTAE,

NOTAE.

(a) Lex *vlt. Cod. Iuſt. hoc eodem titulo* hinc interpolata eſt. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Symmacho* huic, hoc ipſo anno, inſcripta lex *1. ſup. de denunciat.* quæ in eodem argumento denunciandæ litis verſatur, deque temporum curſu. Quam dignitatem is geſſerit, *ibidem* diſquiro. *IDEM.*

(c) *Vicarium* Cod. Iuſt. & in Aniani Codicibus male: v. quæ dixi *ad d. l. 1. IDEM.* Cod. Wurceb. *Vic.* & ita etiam habet Edit. Sichard. *RITTER.*

(d) *Optimum* duximus: De huius formulæ vi mox. *GOTHOFREDVS.*

(e) *Vtilis.* C. Iuſt. & in MSS. nonnullis iſtud noſtrum quoque rectum: vt mox, *continuum tempus anni. IDEM.*

(f) *Biennium* ſubſtituit Tribon. Item: *De dolo actionem moueri ſiue abfuerit, ſiue præſto ſit is qui dolum ſe paſſum eſſe conqueritur.* Ita Cod. Iuſtin. expunctis omnibus quæ ſequntur ad vltimum vſque legis verſiculum, qui incipit *Omnes,* &c. Id quod a Triboniano factum propter impetrationes actionum & denunciationes, quarum hiç mentio fit, eius æuo abolitas. *IDEM.*

(g) *Reis:* an pro petitoribus, vt mox vocantur? An potius reponendum *eis? IDEM.*

(h) *Eſt* male præfert Edit. Sichard. *RITTER.*

(i) *Decertare*, id eſt agere: decertatio, pro actione, etiam apud Symmachum *lib. 9. ep. 16. in fin. GOTHOFR.*

(k) *Imminetur* Cod. Wurceb. librarii culpa. *RITTER.*

(l) Cauſa cognita actio de dolo dabatur, Edictoque ipſo dari iubebatur, *l. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 30. D. de dolo. GOTHOF.*

(m) *Deferri*, id eſt petentibus dari: *Petitionis* ſcilicet & *impetrationis* actionis veſtigium hoc eſt, vt mox in illis *contra quem decernendæ intentio huiuſmodi fuerit expetita.* De hac impetratione *ſup. tit. 3. IDEM.*

(n) *Si forte is, qui contra quem* Cod. Wurceb. quod ſtare non poteſt. *RITTER.*

(o) *Denunciationis* litis hoc veſtigium, de qua *ſuo tit. ſup. 4. GOTHOFREDVS.*

(p) *Neceſſitatem* male legit Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(q) *Adſentire* Cod. Wurceb. & ad marginem Edit. Cuiac. *aſcentire. IDEM.*

(r) *Intentio* pro actione. v. *Gloſſ. Theod. GOTHOFR.*

(s) *Appetitu* Edit. Sichard. & in margin. *expetita. RITTER.*

(t) Ad *Impetrationem* actionis hoc rurſum pertinet. *GOTHOFR.* *Aut impetrata* Edit. Sichard. *RITTER.*

(v) *Spatia* in MSS. quibuſdam. *GOTHOFR.* *Spatia* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(x) *Perpetuum* Edit. Sichard. ſed recte *perpetuo* ad margin. *RITTER.*

(y) *Continuum* tempus eſt, quod continuo ſequitur: contra *vtile*, quo experiundi Iudiciſque adeundi facultas eſt. *GOTHOFREDVS.* *Quotidiano bicunio* ridicule Codices quos vidit Sichard. pro quo ille maluit *continuato* *RITTER.*

(z) *Litis* male edit. Sichard. *IDEM.*

(a) *Neque incipiendam poſt biennium, quod ſequitur, neque ante biennium finienda doli actionis,* &c. Edit. Sichard. *IDEM.*

(b) Conſtantinus Aquileia menſe Iulio in Daciam redit, vbi *Naiſſi* conſtitit. *GOTHOFREDVS.* *Naiſſi* recte legit Cod. Wurceb. male *Narſo* Edit. Sichard. *RITTER.*

(c) *Doli mali* deſcriptio hæc notanda, & diſcutienda. *GOTHOFREDVS.*

(d) *Per* addit Cod. Wurceb. *RITTER.*

(e) Abeſt hæc vox a Cod. Wurceb. *RITTER.*

(f) *Vel* additum in Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(g) *Se* eleganter additum in Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(h) *Malum* addunt Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

IMPETRANDÆ, EXERCENDÆ, FINIENDÆQVE actionis de dolo malo Tempora modumque veteri iure antiquato hac conſtitutione coarctat
P. 159. Conſtantinus M. Nempe olim actio de dolo malo *impetrari* poterat intra annum vtilem: Secundo, annus is exinde *computabatur*, ex quo quis dolum admiſſum didicerat: Tertio, vt ex *hac leg.* colligitur, *denunciari* hanc actionem omnimodo neceſſe erat, etiam abſenti aduerſario. Tandem, *finienda* actioni aliud & longius tempus præſtitutum fuiſſe videtur. Verum hæc quatuor hac Conſtantini M. conſtitutione immutantur, finiendarum litium ſtudio: quod initio indicatum voluit, his verbis: *Optimum duximus*, i. e. æquiſſimum. Primum igitur Conſtantinus hanc de dolo actionem *peti* ſeu *impetrari* vult, non intra annum vtilem, verum intra continuum. Sane idem Conſtantinus in alia quoque ſpecie petendæ reſtitutionis vtilem annum ſuſtulit, *l. 2. inf. tit. prox. de integri reſtitut.* Eo videl. quod incerta ſit ſeu lubrica atque adeo difficilis anni vtilis computatio: quo ruſum pertinent illa; *Optimum duximus.* Secundo, annum hunc continuum exinde computari vult Conſtantinus, ex quo dolus admiſſus dicitur, id eſt, ex die doli admiſſi, non ex die ſcientiæ: ne alioquin hoc obtentu actio hæc infamis alterius capiti perpetuo intonaret immineretue, cuius tempora Imperator hic præcidi, coarctarique *optimum* duxit. Eo breuiore ſcilicet tempore conſtringenda quæque actio eſt, quo grauior & atrocior ea eſt: optimeque grauis quæque actio breuitate temporis conſtringitur. Tertio, *denuncianda* litis huius abſenti neceſſitatem remittit, atque adeo etiam parte abſente hanc actionem impetrare decernique poſſe. *verſ. ita vt:* quod & ipſum breuitatis ſtudio ſan-

ſancire *optimum duxit* Conſtantinus M. vbi interim caſus hic addendus eſt iis, in quibus denunciationis neceſſitas remittitur, quos in paratitlon *de denunciationibus* congeſſimus: vt & iis quibus actio abſente parte impetrari poteſt: alioquin certe qui præſens eſt, ſi velit iudicio aſſiſtere, poteſt cum actio poſtulatur. *verſ. nec tamen.* Poſtremo, *finiri* hanc actionem de dolo iubet Conſtantinus M. a die impetratæ actionis intra biennium, præciſa omni vlteriore protrahendæ vlterius huiuſce litis ſpe, ſiue intra id tempus ea cœpta fuerit, ſiue non: id quod & hac parte *optimum duxit*: Exemplo quoque cœterarum litium, vt hic dicitur: quibus & ſua fatalia tempora præſtituta ſunt, certique vitæ fines adſignati, vt docet vel lex 18. §. 4. *D. de dolo: lex 32. D. de iudiciis:* Et quidem biennii (quod triennio poſtea immutatum a Iuſtiniano, *famoſa leg. 13. Cod. Inſt. de Iudiciis.*) Quod ex *hac l.* clare diſcimus: *ibi lis intra biennii ſpatium decidatur*, EXEMPLO *litium cœterarum.* Et maius tamen olim ante *hanc leg.* tempus aliquod finiendæ de dolo actioni præſtitutum ex *hac ipſa leg.* colligimus, quod *hac. l.* ad exemplum litium cœterarum reducitur. Et hæc quidem ad *huius leg.* intellectum ſufficiant: nam quæ de *petitione* & *impetratione* actionis, vt & de *denunciatione* litis *hic* ſparſim adduntur, ea ſatis interpretationem accipiunt ex ſuis titulis *ſupra 3. & 4. de omiſſa actionis impetratione*, & *de denunciatione vel editione Reſcripti*: vt & quæ *hic* obiter perſtringuntur de doli actione *cauſa cognita* danda, ea aliunde notiſſima ſunt.

DE
INTEGRI RESTITVTIONE.
TITVLVS XVI.

LIB. II. COD. IVST. TIT. XXII. *De in integrum reſtitutione:* de qua & ſequentibus titulis viginti duobus.

Breuiarium Legis Rom. Guelferbyt. *De integris reſtitutionibus*: & ita titulus in Sichardin. Edit. conceptus. *RITTER.*

PARATITLON.

INTEGRI RESTITVTIO, *Rubr. & l. 2.* in integrum reſtitutio *l. 1. h. t. & l. 16. de Prætoribus, & l. 2. ſup de dilationibus* eſt legum, ſeu ſanctionum præſidium, *l. 1. & 2. h. tit.* beneficium, *d. l. 2. h. t.* auxilium, *l. 9. de infirm. his quæ ſub Tyran.* quo cauſis probatis, interpoſito decreto a Prætore, *d. l. 16. de Prætorib.* cauetur, ſeu proſpicitur, *l. 1. h. t.* conſulitur, *l. vlt. h. t.* certis perſonis; puta minoribus, *l. 1. 2 vlt h. t.* & *l. 3. & vlt inf. de ſponſalibus,* ætate videlicet infirma lapſis, *l. 3. inf. ad SC. Claudian.* ob iuris ignorantiam, *d. l. 3. & vlt. de ſponſalib.* in his quæ prætermiſerunt, vel ignorauerunt, *l. vlt h. tit.* Quod ideo ætatis auxilium dicitur, *l. vlt. inf de teſtam.* iiſque ideo extra ordinem ſubueniri dicitur, *l. 6. ſup de Iuriſdict.* Quare etſi prætermiſſo primo proprioque Iudice, ad altioris Iudicis notionem directo venerint, pœna non tenentur, *leg. ead.* ſi tamen venditio a fiſco ſolemniter facta fuerit, prætextu minoris ætatis, ea retractari non poteſt, *l. 1. de fide, & iure haſtæ:* Item errore improuido, vel ſimplici ignorantia lapſis, *d. l. 3. ad SC. Claudianum*, puta mulieribus, *l. vlt. h. tit.* partim aduerſus commenta, inſidias, & fraudes aliorum, *l. 1. h. t.* partim aduerſus ea, quæ ipſi prætermiſerunt, vel ignorauerunt, *l. vlt. h. t* veluti ſi omiſſo primo, & proprio Iudice, ad altioris illico Iudicis notionem proſilierint, *d l. 6. ſup. de Iuriſdict.* ſi mulier minor donationem, ante nuptias inſinuari non fecerit, *l. 3. inf. de ſponſalibus.* conteſtationem videlicet interponentibus, perſequentibus, exponentibus, *l. 2 h. t.* idque intra ſtatutum tempus, *d. l. 2. h. t.* & *d. l. 2. ſupra, de Dilationibus*, *l. 9. de infirm. his quæ ſub Tyran.* Notandum porro, in integrum reſtitutionis auxilium etiam ſub Tyranno petitum valere, *d. l. 9. de infirm. his quæ ſub Tyr.*

P. 160 MINORIBVS, *aduerſus fraudulentas Tutorum alienationes, duplici remedio cautum eſſe.*

I. (a) Imp. CONSTANTINVS (b) A. ad Populum. (c)

IN integrum reſtitutione (d) Minoribus (e) aduerſus commentitias venditiones, & aduerſus Tutorum (f) inſidias, Sanctionum (g) præſidio cautum eſſe non dubium eſt: Ac (h) ſi quid forte idem (i) de ſuo in fraudem tutelæ alienaſſe docerentur, (k) fraudatorio interdicto proſpectum eſſe minoribus declaratur. (l) Dat. Id. Mart. Sirmio, ipſo A. VII. & Conſtantino (m) Cæſ. IV. Coss. [326.]

Interpretatio. *In annis minoribus conſtitutis multum legibus conſtat eſſe proſpectum. Et ideo aduerſus Tutorum fraudes, vel venditiones, quas minoribus aliquibus commentis extorſerint, autquicquid ſub tutelæ nomine iniuſte egerint, nouerint legis beneficio reuocandum.*

NOTAE.

(a) *L. vlt. Cod. Inſt. ſi aduerſus vendit.* Quænam leges huic iungendæ ſint, mox dicam. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Conſtantinus, Conſtantius, & Conſtans*, perperam in Cod. Iuſt. vbi & ſubſcriptio vitiata eſt. Recte vero Conſtantino tribuitur *d. l. 22. & d. l. vlt.* & nominatim quoque *d. l. 3.* de quibus vid. *Commentar. IDEM.*

(c) Vrbis Romæ. *IDEM.*

(d) *Integram reſtitutionem*, &c. & inferius, *cautum eſſe*, Edit. Sichard. *RITTER.*

(e) *Minoribus*, id eſt, pupillis vel adultis, v. quæ notabo *ad l. 1. inf. de tutorib. GOTHOFREDVS.*

(f) *Seu Curatorum* additum C. Iuſt. Et generali tamen *Tutorum* appellatione Curatores continentur. *IDEM.*

(g) Leges veteres obſerua, aduerſus commentitias venditiones, & Tutorum inſidias. *IDEM.*

(h) Sequentia omnia recidit Tribonianus. *IDEM.*

(i) *γρ. Iidem. IDEM.* Male *eidem* edit. Sichard. *RITTER.*

(k) *Docentur* Edit. Sichard. *IDEM.*

(l) Sanctionibus videlicet. *GOTHOFREDVS.*

(m) Abeſt *Conſtantini* nomen a Cod. Wurceb. vbi ita lex ſubſcripta: *ipſo A. VII & C Coſſ.* quomodo & Sichardi Codices habuere. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

Minoribvs aduerſus Tutorum Curatorumue fraudes, commeota, temeritatem, inſidias, enixius, conſultius, melius quam priſco iure; nouo, prolixoque Edicto ad populum vrbis Romæ emiſſo, conſultum iuit Cooſtantinus M. A. D. 326. Cuius quidem Edicti lex hæc ἀπόμοιρον eſt: vt & tres præterea conſtitutiones: *Codice Iuſtinianeo* puta famoſa lex, *22. Cod. Iuſt. de adminiſtr. tutorum, lex vlt. Cod. eod. quando decreto opus non eſt* (quæ deſumpta & interpolata ex *d l. 22.*) & *l. 25. Cod. eod. de vſuris*, quæ ſubſcriptione caret, quæ proinde huic noſtræ coaſſandæ veniunt omnes. Imo & quintum præterea huius Edicti caput fuiſſe puto, illud quod memorat ſimul & abrogat Iulianus Imp. *l. 3. inf. de contrah. empt.* quæ quidem etiam capita omnia eo ipſo ordine quo iam recenſui, ibi poſita fuiſſe videantur. Et hoc quidem quod *hac leg.* continetur, primum omnium quæ memorat & præfatur Imp. in quibuſdam veteri iure Minoribus aduerſus tutores recte conſultum fuiſſe: Nempe in duobus *hoc capite* recte conſultum ait: tum Reſtitutionis beneficio aduerſus commentitias & inſidioſas rerum ad Minores pertinentium veoditiones a Tutoribus factas: tum fraudatorio Interdicto, ad reuocandas alienationes: quas Tutores de bonis ſuis io fraudem tutelæ fecerunt. Hæc duo inquam recte veteri iure conſtituta præfatur ſimul & comprobat Conſtantinus *hac l.* quæ nudam enunciationem, & comprobationem veteris iuris continet. At non & illud, quod de rerum pupillarium venditionibus etſi non commentitiis vel inſidioſis, haud ſatis cautum antiquis legibus fuerat: quas & ideo ceu mioorem vtilitati aduerſas abrogat *dicta l. 22. de admin. tutor.* Nos hanc Edicti iſtius Conſtantinianei partem imo præfationem ounc expendamus. *Commentitiæ* venditiones *h. l.* initio, dicuntur rerum pupillarium venditiones fraudulentæ: rerum inquam pupillarium; poſterior quippe *huius l.* pars eſt de rerum ad tutores ipſos pertioentium venditione, quas ſcilicet de ſuo io fraudem tutelæ fecerunt.

Commentitia vt rem exemplis commonſtrem, rerum pupillarium venditio *hic* fuerit, quæ a tutore fiet per ſuppoſitam, ſeu ſubiectam alterius (puta imaginarii emptoris) perſonam, *l. 20. inf. de Epiſcop.* & *l. 58. inf. de hæreticis. l. 9. D. de reb. eorum qui ſub tut.* quæque fit ſub imagine alterius perſonæ, vt loquuntur Imperatores *in l. 10. Cod. Iuſt. de diſtract. pignor.* quæ venditio ſimulata dicitur, *l. 33. inf. de decurion.* ſeu titulus venditionis imaginariæ. *d. l. 58.* veluti ſi tutor cum ipſe res pupillares emere non poſſet, alium emptorem ſuppoſuerit, vt *d. l. 9. D. de reb. cor. qui ſub tut.* vbi pariter *commentum callidum* vocatur: Quo forte etiam referas legem XII. Tabb. qua tutoris dolus vindicabatur: Sic enim de ea Cicero *lib. 3. offic. c. 15. Quod ſi Aquiliana definitio* (doli mali) *vera eſt, ex omni vita ſimulatio, diſſimulatioque tollenda eſt, ita nec vt* EMAT *melius, nec vt* VENDAT, *quicquam ſimulabit aut* DISSIMVLABIT *vir bonus, atque iſte dolus malus etiam legibus erat vindicatus, vt tutela XII. Tabulis, & circumſcriptio adoleſcentium lege Lætoria.* Atque hoc ſenſu etiam Interpres *commentitias venditiones* hic recte accepit.

Inſidiarum autem nomine non tantum commentitiæ venditiones *hic* intelliguntur; verum & aliæ fraudes dolique tutorum in vendendis rebus pupillaribus: puta ſordes & euidens gratia tutorum, *vt l. 7. §. 8. inf. D. de minoribus.* quæ & colludia vocant *in l. 2. inf. vnde vi.* Et notæ alioquio omnis generis Tutorum vt & Curatorum fraudes, dolique, & perfidia multiformis quæ in varias ſe frequenter artes vertit; de quibus quatuor loca exſtant apud Symmachum *lib. 5. ep. 52. lib. 6. ep. 6. lib. 7. ep. 65.* & *lib. 10. ep. 52.* Proditionem vocat *l. 3. inf. de adminiſtr. & pericul. tutor.* Et hæc de priore *huius præfationis* ſeu *legis* parte.

Secunda pars huius legis eſt de Bonis Tutoris ipſius alienatis in fraudem Tutelæ: nempe ſi Tutor *de ſuo* quid in fraudem tutelæ, id eſt actionis tutelæ, P.161.
Minori competituræ, alienauerit, fraudatorio edicto id reuocatur; cuius interdicti fraudatorii meminit etiam Papinianus, *l. 96. D. de ſolutionib.* & Valens *in l. 67. D. ad SC. Trebellianum.* De aliis fraudatoriis interdictis aliæ ſunt leges & tituli: v. vel *l. 1. Cod. Inſt. de magiſtr. conven.* (*l. 9. D. de ſolution.*) Et hæc quidem *Legis* iſtius ſeu *Præfationis* ſententia eſt, qua, vt dixi, ius antiquum memoratur ſimul & firmatur. Atenim quid deinceps eo Edicto Conſtaotinus M. aduerſus temerarias bonorum ad Minores pertinentium veoditiooes ſtatuerit, dicam ad *d. l. 3. inf. de contrah. empt.*

De

De Tempore *petendæ in integrum reſtitutionis Conſtantini M. lex.*

II. (a) Idem A. ad Baſſum. (b)

Placvit, poſt completum XX. & V. annum, (c) ex eo (d) quo viceſimi & ſexti anni dies illuxerit, ad interponendam conteſtationem (e) in *Vrbe Roma* vſque ad anni triceſimi extremum diem ſpatia prorogari, & intra *centeſimum* Vrbis Romæ miliarium, ſi tamen ab hiis Iudicibus, qui Romæ ſunt, (f) fuerit Iudicandum: Per omnem vero *Italiam* vſque ad finem anni viceſimi & noni: In ceteris omnibus *prouinciis* vſque ad completum annum viceſimum & octauum. Quo tranſacto tempore, manifeſte omnes ſciant, legum ſibi deinceps præſidia denegari. Quandoquidem conteſtationis neceſſitate depulſa, finiendas integri reſtitutionum (g) decidendaſque cauſas certo genere clauſerimus. Eandem * autem cuſtodiri temporum conuenit rationem, ſi forte quis Beneficio Noſtro ætatis veniam fuerit conſecutus, ex eo die, quo Indulgentia Noſtra (h) in iudicio competenti fuerit intimata, eique adminiſtratio rei propriæ reſeruata, (i) vt (k) ad perſequendas in integrum reſtitutiones, (l) finiendaſque cauſas iuge (m) tempus habeat præſtitutum. ** Si quando (n) ſane in Minoris iura ſucceſſerit (o) minor, minime prohibeatur, cum quintum (p) & viceſimum annum ætatis ſuæ tranſierit, integri reſtitutionis (q) beneficio vti tempore illibato: Quod ſi maioris fuerit minor iura nactus, (r) quantum ad eas pertinet actiones, (s) quas ex perſona maioris fuerit conſecutus, tantum temporis ad exponendas integri reſtitutiones, (t) decidendaſque (v) cauſas accipere debebit, quantum defuncto, cuius hæres aut bonorum poſſeſſor docebitur extitiſſe, reliquum (x) fuerat. Cum vero maior ſucceſſionem fuerit adeptus minoris, ſiquidem ciuili iure ab inteſtato vel ex teſtamento ſucceſſerit, mox cum creta (y) fuerit vel adita hereditas; ſi vero honorario iure, ex quo bonorum poſſeſſio fuerit accepta, examinando (z) integri (a) reſtitutionis negotio, ſolida ſine vlla diminutione tempora ſupputentur, quæ *** non pro locis, regionibus (b) atque prouinciis, in quibus morantur, qui hæredes aut bonorum poſſeſſores ſunt, obſeruari iubemus, ſed in quibus defuncti domicilia collocauerant. (c) Dat. VII. (d) Kal. Aug. Naiſſo PP. Romæ, Non. Octob. Conſtantino A. VIII. & Conſtantio Cæſ. (e) Coss. [329.]

Interpretatio. *Iuſtum videtur, vt poſt XXV. annum, vbi XXVI annus fuerit ingreſſus, depoſita apud Iudicem conteſtatione* (f) *petat, qui* (g) *ſibi voluerit, ea* (h) *quæ in annis minoribus aut per ſe, aut per Tutores vel Curatores vitio* (i) *male acta ſunt, ſalua & integra pro ætatis infirmitate* (k) *reſtitui. In hiis duntaxat prouinciis, vſque ad XXVIII. annum, ſi conteſtatus fuerit, integra ei,* (l) *ſaluo principali negotio, quæ male amiſerat, reformentur. Nam &* (m) *qui Serenitati noſtræ pro venia ætatis crediderit ſupplicandum, hoc ſibi nouerit eſſe conceſſum, vt ſine præiudicio indulgentiæ noſtræ, quod in ſequenti lege comprehenſum eſt, vſque ad conſtitutum ſuperius tempus liberum habeat in rerum, quas male geſſerat, proprietatem reſtitui.* (n) *Quod ſi forſitan minor annis* (o) *in illius hæreditate ſucceſſerit, qui & ipſe in annis minoribus ab hac luce diſceſſit, non prohibendus eſt, cum ad XXVI. annum peruenerit, vt ſibi vnde illi competebat, reparationem* (p) *agendarum rerum interpoſita conteſtatione requirat.* (q) *Sin vero minor hæreditatem illius, qui plena & integra ætate defecit, ac-*

ceperit, mox in integrum fuerit reſtitutus, ea tempora in negotiis (r) *proſequatur, quæ defuncto maiori* (s) *legibus competebant. Cum autem maior minori, ſeu ex teſtamento, ſeu ex quocunque iure ſucceſſerit, cum primum ad eum hæreditas defuncti peruenerit, quicquid pupillo potuit pro integri reſtitutione competere, in illius tranſeat actionem: Ita vt illius prouinciæ forum ſequatur, in qua defunctus minor habitaſſe dignoſcitur.*

NOTAE.

(a) Omiſſum *huius l.* principium in *Cod. Iuſt.* Nempe, quia abrogatum nominatim Iuſtiniani conſtitutione *l. vlt. Cod. Iuſt. de temporib. in integr. reſtit.* Cætera de his qui veniam ætatis impetrarunt, & de minoribus in minorum vel maiorum, & de maioribus in minorum iura ſuccedentibus referuntur, *l. 5. C. eod. d. t.* GOTHOFREDVS.

(b) *PF. P.* Ita in Cod. Iuſtin. Italiæ ſcilicet quod ex ipſa l. ſimul & eius ſubſcriptione colligere licet. IDEM.

(c) *Poſt XX & V. annos expletos*, Edit. Sichard. RITTER.

(d) Ex quo. GOTHOFREDVS.

P.162. (e) Implorandum reſtitutionis auxilium. IDEM.

(f) An, qui Romæ ſubſunt? Non. Qui Romæ ſunt: An igitur Prætoribus, *v. l. 16. inf. de Prætoribus.* Dicam mox. IDEM.

* *Lex 5. Cod. Iuſt. de tempor in integr. reſt.* hinc deſumpta eſt. GOTHOFR.

(g) *Finienda ſint in integrum reſtitutiones*, Edit. Sichard. RITTER.

(h) *Indulgentia noſtra* male Edit. Sichard. IDEM.

(i) *Permiſſu*, Cod. Iuſt. *γρ. reſerata*, vt etiam in MSS. nonnullis poſtea vidi. GOTHOFREDVS. *Reſerata* legit Cod. Wurceb. RITTER.

(k) Hæc vox, *vt*, abeſt a C. Iuſt. GOTHOFREDVS.

(l) *Reſtitutionum* C. Iuſt. IDEM.

(m) *Iure*, C. Iuſt. male; vt & Baſilica νομίμως. Verum ſtudio fortaſſis id ita a Iuſtiniano immutatum, vt ſibi pro more ſuo, quod iam ab alio Imperatore conſtitutum fuerat, vindicaret, puta continui temporis definitionem. *Iugo* porro, id eſt continuum: vt colligere quoque licet ex *l. vlt. Cod. Iuſt. de tempor. in integr. reſt.* IDEM.

** Hæc deinceps a Triboniano addita: *Ita tamen vt minoribus viginti quinque annis conſtitutis, de his quæ ante impetratam veniam ætatis geſſerunt, auxilium in integrum reſtitutionis denegetur.* GOTHOFREDVS.

(n) *Si quis* Edit. Sichard. & Cuiac. in vtraque varians *Si quando* ad marginem notata. RITTER.

(o) *In minoribus iura ſucceſſerint, minor minime probetur* Cod. Wurceb. IDEM.

(p) *Quartum* Edit. Sichard. *quintum* in margine, ubi & *tranſegerit* loco *tranſierit* videas. IDEM.

(q) *In integrum reſtitutionis*, Cod. Iuſt. & infra rurſum. GOTHOFR. *Integra reſtitutionis* Edit. Sichard. RITTER.

(r) *Nanctus* Cod. Wurceb. IDEM.

(s) *Cauſas* Cod. Iuſt. GOTHOFREDVS.

(t) *In integrum reſtit.* Edit. Sichard. RITTER.

(v) *Dicendaſque* ad margin. Edit. Sichard. IDEM.

(x) *Relictum* notat in margin. Sichardus. IDEM.

(y) Hæc vox ſublata eſt a Triboniano propter cretiones ſublatas, de quibus ſub tit. inf. lib. 4. tit. 1. GOTHOFR. Edit. Sichard. *mox concreta ac cepta fuerit*, omiſſis reliquis de iure honorario, quæ tamen exhibet *Cod. Auguſtenſis*, quem Sichardus vidit, in quo legitur: *mox concreta fuerit vel adita hæreditas.* RITTER.

(z) *Ac terminando*, hoc additum in C. Iuſt. GOTHOFREDVS.

*** Reliqua abſunt eadem ratione, qua & principium *huius legis*, a Cod. Iuſt. IDEM.

(a) *In integris reſtitutionibus* Edit. Sichard. RITTER.

(b) Obſeruandus hic inſignis locus, quo *Loca, Regiones & Prouinciæ* diſtinguuntur, cui reſpondet geminus hic Scriptoris incerti Chriſtiani, *de Menſuris. Maiores*, inquit, *Orbem in partes, partes in* PROVINCIAS *prouincias in* REGIONES: *Regiones in* LOCA: *loca in territoria; territoria in agros diuiſerunt.* De locis dicam ad *l. 11. inf. de Prætorib. l. 4. inf. de Principibus Agent.* & *l. 12 inf. de pœnis.* De regionibus & Prouinciis dicam ad *l. 10. inf. de Curioſis.* GOTHOFREDVS. *Religionibus* Edit. Sichard. rectius ad marginem ex libro antiquo, *aliis regionibus.* RITTER.

(c) *Conlocantes* Cod. Wurceb. IDEM.

(d) VIII. An Reg. GOTHOFREDVS. *VIII. Kal Aug. Naiſſo Prop. Rom.* Cod. Wurceb. Barbare in Sichardin. *Dat. VII. Cal. Aug. Miſſa PF. P. Accepta Non. Octobr.* RITTER.

(e) Male ſe habet *ſubſcriptio Coſſ.* in omnibus Codicibus. *Conſtantinus* enim *Cæſar* reponendus. Græci equidem, quos in *Chronolog. ad h. an.* adduxi, & omnes leges *Cod. Theodoſ.* hoc ipſo anno emiſſe, quas vide in *Chronolog. cit. Conſtantium* præferunt, ſed ſunt ex emendandæ ex Latinis Faſtorum confectoribus. Miror etiam noſtrum in *ordin. alphabet. Conſul.* ſcripſiſſe *Conſtantino VIII. & Conſtantio IV. (alias V.)* quod notat *Pagi diſſert. hypat.* h. a. cum leges, quæ *Conſtantin. Cæſ. V.* exhibent, pertineant ad annum 327. quo cum *Maximo* is prodiit, & nota numeralis *V.* male ſit addita. Male præterea in nonnullis huius Codicis legibus *Conſtantius* is audit, forte librariorum negligentia. Denique hic *Conſtantinus* longe fuit alius, a *Cæſare* huius nominis, nempe vel filius Conſtantini, fratris Conſtantini M. quod volebat *Onuphrius*, vel ipſemet *Conſtantini M.* frater, quod eſt apud Zonaram,

ram, & perſuaſum fuit *Valeſio* in notis ad *Marcellin. Lib. XIV. c.* 1. nihil de eo traditum ab auctoribus. Qui vero hoc anno prodiit Conſul *Conſtantius*, is fuit *Conſtantini M.* filius, (frater Conſtantii atque Conſtantis) qui anno 317. *Cæſar* cum *Criſpo* & *Licinio* factus eſt; Conſul fuit a. 320. & *Conſtantinus A VI.* Vid. *Chronolog. Anno* 321, *Coſ. II.* cum *Criſpo Cæſare*, *vid. Chronolog. Anno* 324. *Coſ. III.* cum eodem *Criſpo*. Cum autem *Conſtantinus A.* ſeptimum Coſ. prodiret *anno* 326. collega fuit *Conſtantius* Cæſar, vbi male noſter *Conſtantinum* ſine numerali nota cum *Baronio* & *Calviſio* adpoſuit, cum tamen multæ leges & huius & Iuſtinianei Codicis *Conſtantium* referant. Neque poterat hic *Conſtantinus Cæſar* ſine nota numerali proferri, cum hic quartus eius Conſulatus fuiſſet. Sed in *faſtis Theonis* Dodwelli, ſiue vt vocat Relandus, *Florentinis minoribus* accurate ſcriptum: Κωνσταντῖνος τὸ ζ καὶ Κωνστάντιος τὸ α, *Conſtantinus VII. & Conſtantius I.* Fuit itaque quartus *Conſtantini Cæſaris* Conſulatus hoc ipſo anno, quo cum *Conſtantino A.VIII.* prodiit. Et Conſtantinum etiam cum nota numerali *IV.* profitentur, *Idatius*, *Faſt. anonym. anonym. de Præf. Vrb.* & quos adduximus in *Chronolog.* Confer. *Pagius l. c.* & in *Crit. ad Annal. Baron.* Hinc ergo omnes huius anni leges emendandæ veniunt. Male habet Edit. Sichard. *Conſtantino A. V. C. VIII. & Conſtante A. Coſſ.* & Cuiacian. *Conſtantin. A. VIII. & Conſtantio V. Coſſ. IDEM.*

(f) *Depoſitam apud iudicem conteſtationem*, Cod. Wurceb. *IDEM.*

(g) *Quæ* Edit. Sichard. *IDEM.*

(h) *Et quæ* Edit. Sichard. *IDEM.*

(i) *Tutoris vel curatoris vitium*, Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(k) *Integra proprietatis firmitate* Edit. Cuiac. *IDEM.*

(l) *Integrata ſalvo* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(m) *Hic etiam* Edit. Sichard. in margin. *nam &. IDEM.*

(n) *Geſſeris proprietate reſtitui* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(o) *Maior annis* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(p) *Reparatione* Edit. Sichard & Cuiac. *præparationem* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(p) *Conteſtationem recipiat vel requirat* Edit. Sichard. *conteſtationem requirat*, Cuiac. *IDEM.*

(r) *Tempora negotiorum* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(s) *Maioris* Cod. Wurceb. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

TEMPVS petendæ in integrum reſtitutioni tum a minoribus tum ab iis qui veniam ætatis conſecuti ſunt; denique & ab Hæredibus eorum; *hac* Conſtantini M. *conſtitutione* aliter & laxius, quam antea præfinitur. I. MINORIAVS ſcilicet XXV. annis tempus petendæ reſtitutionis, poſt completum XXV. annum Prætoris edicto olim vtilis annus præſtitutus erat, de quo accipio & legem 2. *ſup. de dilationib.* quæ ante triennium lata eſt. Verum *hac* Conſtantini M. *lege* continuum tempus petendæ reſtitutioni præfinitur; ſublato in hac quoque ſpecie temporis vtilis computatione, quæ & lubrica, & difficilis eſt; quemadmodum idem in actione de dolo mouenda annum vtilem ſuſtulit, *l. vn. inf. de dolo malo*: Primum hoc. Alterum eſt quod pro locorum differentia varia quoque reſtitutioni petendæ tempora Conſtantinus *hac l.* præfinit. Nam ſi Romæ reſtitutio petatur, vt & ſi intra centeſimum vrbis Romæ miliarium, quinquennium ſtatuit, vbi tamen hæc taxatio additur, *ſi tamen ab iis Iudicibus qui Romæ ſunt, fuerit iudicandum.* Si in Italia, quadriennium: in cæteris prouinciis, triennium, id eſt, intra XXVIII. annum: quod etiam ab Interprete hic recte adnotatum *ad l. Pauli ſent. 9. §. 3.* Qua parte complurima notanda veniunt: videlicet quatuor his appellationibus, puta, *vrbis Romæ, Centeſimique miliarii, & Italiæ cæterarumque prouinciarum* appellationibus, totum Imperium Romanum comprehendi: atque adeo & Italiam a cæteris Prouinciis & centeſimum vrbis miliarium ab Italia diſtinctum fuiſſe: denique Romæ centeſimum ab vrbe miliarium connexum fuiſſe. Erat enim hæc propria vrbis Romæ diœceſis, atque adeo & eorum Iudicum qui Romæ erant (vt *hac lex* loquitur) ac nominatim Præfecti Vrbis, vt teſtatur Vlpianus *in l. 1. §. 4. D. de officio Præf. Vrbi.* Et Caſſiodorus *VI. Variar. in formula præfecturæ vrbanæ 4.* Et *oratione* Mecænas apud Dionem *lib. 52.* Et Vlpianus rurſum *apud Auctorem Collationis Legum Moſaicarum tit. 14. de plagiariis.* Et *lex 62. inf. de hæretic.* Ideoque hoc *Vrbis ſolum* vocatur *l. 20. inf. de tyronib.* Ob hanc etiam cauſam Senatores vrbis Romæ vltra centeſimum ab vrbe lapidem tutelam gerere non cogebantur, *l. 21. §. 3. D. de excuſat.* Propter eandem cauſam Schiſmatici in vrbe Roma extra centeſimum lapidem relegabantur, *d. l. 62.* vbi dicam plenius. Cæterum cum intra eum tractum plures eſſent regiones, (quæ & ideo *ſolita Præfecti Vrbis regiones* vocantur, *l. 1. §. 13. D. de off. Præf. Vrbi.*) ideo *ſuburbicaria, ſuburbana*, & *vrbicariæ* vocabantur, nempe quia vrbi ſubeſſent, & connexæ forent; atque adeo vrbis diœceſin conſtituerent: de quibus videnda lex 9. *inf. de annona & tribut. lex 12. & 14. inf. de indulg. debitor. lex. 13. inf. de accuſat. lex. 9. inf. de extraordin. muner. lex. 3. inf. quib. equorum vſus. l. 3. inf. tributa in ipſis ſpec. l. vn. inf. ſi per obrept.* Videnda & *lex 2. Cod. Iuſt. vbi Senatores*: Et Symmachus (*lib. 1. Epiſt. 84.*) Et *lib. 2. Epiſt. 74.* Et Notitia Imperii *in Comite rerum priuatarum.* Et Nouella Valentiniani *inter Theodoſianas 41. l. 2.* vt & Gaius & Theodoſius *in corpore de limitibus. p. 260. edit. Rigalt.* Et duæ Valentiniani denique Sen. conſtitutiones, quas Baronius ex Bibliotheca Vaticana eruit. Suburbicariæ igitur regiones & centeſimum miliarium pro eodem ſumuntur, quod euiciſſe mihi videor, primæ diſſertationis *de ſuburbicariis Regionibus, cap. 4. & 5.* Et Vindiciæ *prima cap. 4.* Suburbicariæ proinde Regiones ab Italia ſpecialiter ſic dicta ſeparabantur, vt conſtat *ex l. vn. inf. ſi per obrept.* & *l. 9. inf. de extraord. mun.* & *l. 9. inf. de annona & tributis.* Et ex *Notitia Imperii*; quomodo *hac l.* centeſimum miliarium ab Italiæ appellatione diſertis verbis diſtinguitur. Sed & apud Dionem *lib. 52. Italia* quippe appellatio per hæc tempora complectebatur cæteras omnes vltra centeſimum vrbis Romæ Italiæ Prouincias: Duæ ſcilicet erant in Italia generaliter accepta diœceſes; vna Romæ & centeſimi miliarii; altera Italiæ ſpecialiter acceptæ, cuius Metropolis erat Mediolanum; vt illius Roma metropolis erat. De Suburbicariis Eccleſiis locisque, quarum mentio apud Rufinum & veterem Interpretem Vaticanum canone Nicæno VI. alius dicendi locus eſt, imo de aliis iam multi ſcripſere. Et hæc de centeſimo ab Vrbe miliario, & Italiæ ſpeciali diœceſi.

Sequi-

Sequitur illud, Italiam a cæteris prouinciis hic ſeparari. Nam etſi ab initio prouinciæ nomen Auguſti temporibus & aliquot poſt eum ſeculis tota Italia inauditum fuerit, & regiones tantum in Italia fuerint, non prouinciæ, ideoque Italiam a prouinciis diſtinctam in iure paſſim & apud alios pleroſque Scriptores legimus, a proprio tamen prouinciæ nomine receſſum poſtea fuit, regionumque & prouinciarum nomina commutata deprehendere licet, ſic vt prouincia omnem omnino regionis adminiſtrationem ſignificaret, neque de eo inter harum rerum peritos hodie amplius dubitatur: etſi Cuiacius 27. *obſ. cap. 2.* ſe inde extricare non potuerit: de quo *Vindiciarum cap. 2.* plenius; idque euincit *l. 13. inf. de accuſation.* & *Nou.* Valentiniani *41. de Tyronibus.* Notandum porro quod *hac l.* dicitur, *&*
P.163. *intra centeſimum vrbis Romæ miliarium; ſi tamen ab iis Iudicibus qui Romæ ſunt, fuerit iudicandum.* Ex quo nuperus ſcriptor *Miſcell. 3. cap. vlt.* colligebat, hinc patere, nullum tum fuiſſe in ſuburbicariis regionibus Magiſtratum præter municipales, id eſt, nullum Correctorem, aut Conſularem, aut Præſidem qui de omnibus cognoſceret, & iudicium redderet, ſed ſuburbicariarum regionum Iudices Romæ fuiſſe. Quod inane eſt. Nam imo his verbis indicatur, reſtitutionum cauſas intra centeſimum, nonnullas a Rectoribus per centeſimum conſtitutis iudicatas; alias vero v. g. ſi de Senatore, vel Equite Rom. ageretur, a Præfecto Vrbis & Præfecto Vigilum, &c. vt argumentum præbet *lex vn. proxim. de his qui veniam ætatis.* Quinimo & hæc taxatio ad alios quoque Iudices pertinet qui Romæ erant: quique ab Imperatore conſtituebantur, de quib. Symmach. *lib. 10. ep. 30.* vbi ea, *officia Intramurana*, vocat.

II. VENIAM ÆTATIS qui impetrauit, de quo *Tit. prox. inf.* tempora reſtitutionis ei computantur a die intimatæ a iudicio veniæ.

III. SVCCESSORI ex perſona eius cui ſucceſſit, beneficium reſtitutionis quoque competit. Sed quænam ei tempora ad impetrandam reſtitutionem competere poſſint, *hac l.* definitur. Igitur ſi Minor minori ſucceſſerit, idem tempus ei, quod defuncto competit, quadriennium videlicet, vel quinquennium, vel triennium a die maioris ætatis: Si Minor maiori ſuccedat, tantum rurſus tempus habet, quantum maiori reliquum fuerat a die maioris ſeu legitimæ ætatis: Denique ſi Maior minori ſuccedat, a die aditæ vel cretæ hereditatis ſolidum quinquennium, quadriennium, vel triennium, pro locorum, regionum atque Prouinciarum diuerſitate habet: ſic tamen vt hac parte non ipſius ſucceſſoris, ſed eius, quod defunctus habuit, domicilii ratio habeatur: Nam ſi in Italia fortaſſis domicilium habuerit minor defunctus, ſucceſſor autem eius qui maior eſt, Romæ domicilium habeat, ad petendam reſtitutionem non quinquennium, ſed quadriennium tantum competet: Defuncti minoris domicilium ſequitur maior heres in petenda reſtitutione ex perſona defuncti. Verum hæc locorum differentia Iuſtiniano poſtea diſplicuit, qui vbique quadriennium continuum introduxit, numerandum ex die a quo olim vtilis annus currebat, *l. vlt. Cod. Iuſt. de temporib. in integr. reſtit.* & huius ſuæ conſtitutionis meminit in *l. vlt. C. Iuſt. de repud. heredit.* Neque in hoc tantum reſtitutionum tractatu locorum differentiam ſuſtulit Iuſtinianus, ſed etiam in caſu *legis vn. Cod. Iuſt. de rei vxor. actione §. 15. legis vn. Cod. eod. de vſucapione transformanda: legis vlt. eod. Cod. de ædific. priuatis. legis vlt. eod. Cod. in quibus cauſis pignus vel hypotheca tacite contrahitur.*

MVLIERVM & MINORVM *adæquatio in negotio reſtitutionis in integrum.*

III. (a) Impp. HONORIVS, & Theodoſius AA. Iuliano II. (b) Proconſuli Africæ

ET Mulieribus (c) & Minoribus in hiis quæ vel prætermiſerint, vel ignorauerint, (d) innumeris auctoritatibus (e) conſtat eſſe conſultum. Dat. Prid. Non. Mart. (f) Rauennæ, Conſtantio V. C. (g) COS. [414.]

INTERPRETATIO. *Minoribus mulieribus, ſicut & viris, ita in cauſis omnibus ſubuenitur. Maioribus vero mulieribus pro fragilitate ſexus in multis* (h) *rebus, quas per ignorantiam prætermiſerint, ſicut lex ipſa loquitur, iubet eſſe conſultum; Id eſt, vt ſi fideiuſſores pro quibuſcunque acceſſerint, pro ipſa fideiuſſione non teneantur obnoxiæ. Et ſi in difficilioribus cauſis ius vel leges neſcientes, mandati chartulam pro negotiis* (i) *ſubſcripſerint, vt earum cui mandauerint negotium exequantur, & ille in charta non ſolum procuratorem, ſed & dominum ſi ſe* (k) *ſcripſerit, deceptis per hanc fraudem mulieribus ſubuenitur. Reliqui autem contractus, quos firma ætate publice & ſolemnibus ſcripturis geſſerint, in ſua firmitate perdurent.*

NOTAE.

(a) *Lex 8. Cod. Iuſt. de in integrum reſtitut. minor.* Recitat *hanc leg.* Veteris *conſult.* Auctor, *cap. 9.* Et iungenda huic, *lex vlt. inf. vnde vi:* quæ etiam de *Minoribus* agit. *GOTHOFREDVS.*

(b) Id eſt ſecundum, vt in *Anianeo Regio* habetur: ſeu *bis*, vt in *Altero Anianeo*. Abeſt a veteri *Conſult.* Vide quæ dico ad *l. vlt. inf. ad leg. Iul. de ambitu:* Ad eundem Iulianum II. P. C. Africæ, ſunt & aliæ *leges*, quas repete ex *Proſopogr.* *IDEM.*

(c) *Et mulieribus, &*, Omiſſa hæc in Cod. Iuſt. de quo mox dicam. *IDEM.*

(d). Vſur-

(d) Vſurpantur hæc ipſa verba *l. vlt. Cod. Iuſt. de iuris & facti ignor.* qua hæc lex reſtringitur. *IDEM.*

(e) *Auctoritatibus*, id eſt Legibus & Reſponſis Prudentum, ſeu Sententiis ICtorum: vide quæ dixi ad *l. 8. ſup. de diuerſ. reſcriptis. & Gloſſarium noſtrum. IDEM. Actoribus* male præfert Cod Wurceb. *RITTER.*

(f) *Maii* in Cod. Iuſt. male. *GOTHOFREDVS.* In eodem Cod. *Pridie* abeſt, & in Sichardina legitur, *IIII. Non. RITTER.*

(g) Addendum *& Conſtante*, quod *& d. l. vlt. vnde vi.* oſtendit. *GOTHOFREDVS.*

(h) *Reliquis* additum hic in Edit. Sichard. *RITTER.*

(i) *Satis forte* additum in Cod. Wurceb. puto *ſuis forte*, vti legitur in Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(k) *Eſſe* intruſum hic in Edit. Sichard. non male. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

MVLIERES & MINORES quando pari paſſu ambulent, quando oon, ſi forte læſi fuetint, *hac l.* & *l. vlt. inf. vnde vi:* quæ huic eſt coniungenda, ab Honorio Imp. A. D. 414. & quidem per Aſricam definitur. Seilicet de priore eſt *hac lex*, quando videlicet mulieres & minores pari iure eenſeantur & defendantur: De poſteriore vero, quando non, *d. l. vlt.*

Vt Minores igitur ſi quid prætermiſerint vel ignoraoerint, in integrum reſtituuntur: Si *prætermiſerint*, inquam; veluti ſi prætermiſſo primo proprioque Iudice ad altioris Iudicis illico notionem prosi-
P.164.lierint, *l. 6. inf. de interdict.* Si donationem ante ouptias Minor mulieri inſinuari non fecerit, *l. 3. inf. de ſponſalib.* Si inofficioſi querelam prætermiſerint, *l. 1. Cod. Iuſt. de in integr. reſtit. minor.* Si hereditatem vel bonurum poſſeſſionem omiſerint, *l. 1. & 2. Cod. Iuſt. ſi vt omiſſam hereditat.* aut quod aliud emolumentum, *l. 44. D. de minor.* Rurſum, ſi *ignorauerint* minores, reſtituuntur: ius enim ignorare eis permittitur, *l. 9. D. de iuris & facti ignor.* veluti ſi edictum de alterutro ignorauerint, *l. vlt. de teſtam.* vbi dicam. Ita & hæc omnia de *Mulieribus quamlibet maioribus*, hac leg. generaliter ſtatuuntur. Et id tam Anianus emollit, & Tribonianus penitus omiſit, propter *l. vlt. Cod. Iuſt. de iuris & facti ignor.* & quia non in omnibus æquo vel pari iure Mulieres, & Minores io his quæ prætermiſeruot, vel ignorauerunt, cenſentur: Mulier non per omnia habenda eſt loco Minoris eireumſcripti, *l. 32. D. ad SC. Velleian.* In lucro quippe feminis ius ignorantibus ſubueniri non ſolet, *l. 3. inf. de ſponſalib.* & *l. 8. D. de iur. & fact. ignor.* Minoribus ſolet; *d. l. 3.* Imo neque paſſim in damno verſantibus ſubueniri poſtea voluerunt Impp. *in l. vlt. Cod. Iuſt. de iur. & fact. ignor.* ſi quid prætermiſerint, vel ignorauerint, *hanc leg.* nominatim (eius verbis incorporatis,) reſtringentes: ſiquidem ſtatuunt, ſi per ignorantiam iuris damnum aliquod paſſæ fuerint, in his tantum caſibus eis ſubueniendum, in quibus præteritarum legum ſuffragaretur auctoritas: qui caſus certe notantur etiam in *l. 9. in pr. D. de iuris & facti ignor.* Non igitur ſubuenitur mulieribus, in quibus delictum obuerſatur, vt in *ſpecie legis 26. §. 5. D. de noxal. actionib. & legis 110. §. vlt. D. de R. I.*

Et hæc de Mulierum & Minorum exæquatiooe, quæ *hac l.* fit ab Honorio. Atenim in eo differre idem indicat *d. l. vlt. inf. vnde vi:* quæ huic eoniungenda eſt, quod legitima mulieris perſona ſit in iudieio, atque adeo cum ea initiatum iurgium recte initiatum videatur, oon etiam cum Minore, vbi vide quæ dicam plura.

DE HIIS QVI VENIAM ÆTATIS IMPETRARVNT.*

TITVLVS XVII.

LIB. II. COD. IVST. TIT. XLV.

* Breuiarium Legis Roman. Guelferbyt. habet: *De his qui veniam ætatis impetrarunt per reſcriptum principis. RITTER.*

PARATITLON.

VENIA ÆTATIS *hoc tit. & l. 2 ſupr. de integri reſtit.* & auxilium Imperiale, ſeu beneficium Principale *hac l.* & *d. l. 2.* indulgentia, *d. l. 2.* decretum, *l. 1. infr. de tutor. & curator. creand.* quo honeſtate morum præditi adoleſcentes, maiores XX. annis, fœminæ XVIII. ius ætatis legitimæ conſequuntur, *hac l. 1.* adminiſtrationem rei proptiæ *d. l. 2.* (vnde venia ætatis dicitur, adminiſtrandi patrimonii gratia in *d. l. 1. infr. de tutorib.*) ſeu ius paternam frugem, vel maiorum patrimonia, vrbana vel ruſtica conuerſatione gubernandi *hac l.* in vniuerſis litibus iuſtam habendi perſonam, *d. l. 1. infr. de tutorib.* Et in omnibus contractibus tale tantumque ius habendi, obtinendi, quantum legitimæ ætati defertur, *hac l.* nulla amplius reſtitutionis ob ætatem minorem ſpe, in his quæ geſſerunt poſt impetratam veniam, excepta tantum prædiorum ſine decreto alienatione: *hac l.* Porro impetrata ætatis venia, quod facto opus ſit, *hac leg* edocetur. Exinde, ſeu hoc facto, tempora reſtitutionis in integrum petendæ aduerſus ea quæ ante impetratam veniam minor geſſit, computantur, *l. 2. ſup. de integr. reſtit.*

De Venia Ætatis *Conſtantini M. lex.*

I. (a) Imp. Constantinvs A. ad Verinum. (b)

Omnes *Adoleſcentes,* (c) qui honeſtate morum præditi paternam frugem vel maiorum (d) patrimonia, vrbana (e) vel ruſtica conuerſatione, (f) rectius (g) gubernare cupiunt, & Imperiali (h) auxilio indigere cœperint, ita demum ætatis veniam impetrare audeant, cum viceſimi anni (i) clauſa ætas Adoleſcentiæ, patefacere ſibi ianuam cœperit ad firmiſſimæ (k) Iuuentutis ingreſſum. Ita vt poſt impetratam ætatis veniam, iidem ipſi principale beneficium allegantes, (l) non ſolum præſcriptorum (m) annorum numerum probent, ſed etiam teſtibus (n) aduocatis, honeſta aut ſimili (o) aut potiore dignitate præditis, morum ſuorum inſtituta probitatemque animi, teſtimonio (p) vitæ honeſtioris edoceant. Quod cum (q) P.165. ea condicione effecerint, in alienatione (r) prædiorum ius tantum ætatis (s) obtinebunt, quantum per annorum dimenſiones ac temporum legis natura (t) ſingulis quibuſque deferre conſueuit. *Feminas* quoque, quarum (v) ætas biennio viros non ſera (x) pubertate præcedit, ſeruato etiam in hoc temporis interuallo, decem & octo annos egreſſas, ius ætatis legitimæ mereri (y) poſſe ſanximus: Sed eas, quas morum honeſtas, mentiſque ſolertia, & certa fama (z) commendat. Has vero propter pudorem & verecundiam in cœtu publico (a) demonſtrari (b) teſtibus non (c) cogimus: Sed percepta ætatis venia, annos tantum (d) probare tabulis, (e) vel teſtibus, miſſo Procuratore, concedimus: Vt etiam ipſæ in omnibus contractibus (f) tale ius habeant, quale viros (g) habere præſcripſimus. (h) Ita (i) vt Senatores, apud Grauitatis tuæ (k) Officium de ſuis moribus & honeſtate perdoceant: Perfectiſſimi, (l) apud Vicariam Præfecturam: (m) Equites Romani, & ceteri, apud Præfectum Vigilum: (n) Nauicularii, apud Præfectum Annonæ. Cui (o) ætati, quoniam inter plenam perfectamque Adoleſcentiam, & robuſtiſſimam Iuuentutem media eſt, *Firmatæ* (p) ætatis appellationem imponimus: Vt prima ætas, *Pueritiæ* (q) ſit; ſequens, *Adoleſcentiæ; Firmata*, hæc tertia; quarta, *legitima;* quinta, *Senectus* (r) habeatur. In (s) ipſis etiam contractibus hac appellatione conſignanda: vt non nudum nomen venditoris (t) inſeratur (v) tabulis emptionum: Sed, ab *illo, qui firmatæ ætatis,* (x) *& honeſtus vir habeatur*, *emiſſe illum* ſignificetur, & *Venditorem eſſe firmatæ* (y) *ætatis.* Ita tamen, vt [quia (z) ſpes adempta perfidiæ eſt] & in vendendis prædiis diligentiores eſſe perſiſtant: qui beneficium meruerunt Principale, nec prædia ſine decreto alienent. Dat. VI. (a) Id. April. Theſſal. (b) PP. III. Kal. Iun. Romæ, Criſpo II. (c) & Conſtantio (d) II. CC. Coss.

Interpretatio. *Adoleſcentes, qui honeſtis moribus eſſe probantur, & ad gubernandas facultates ſuas idoneam cupiunt habere perſonam, oportet eos primum, antequam ad legitimam ætatem perueniant, id eſt, vbi vir XX. annorum eſſe cœperit, auxilium Principis implorare, & accepto huius rei beneficio, eo ordine apud teſtificationem publicam allegare, vt probent ſe XX. annorum impleſſe curricula, & honeſta conuerſatione* (e) *tranſigere, & ſic* (f) *prædia ſua in aliena iura cum decreti tamen interpoſitione, transferre, liberam habeant poteſtatem. Feminæ vero, ſicut biennio in pubertate minores ſunt, ita & tranſacto biennio, vbi ad XVIII. annum peruenerint, eas tamen, quas morum & honeſtatis commendat* opinio, (g) *non in* publico annos probare

bare ſuos cogendæ *ſunt*, *ſed miſſo Procuratore per ſcripturam annos eos, quos ſuperius diximus, ſe habere demonſtrent, & ſimilem, quam viri in contractibus habeant facultatem. Ita vt qualis, vel quam digna perſona ſit, apud talem Iudicem hæc quæ dicta ſunt debeat approbare. Ergo cum fuerint poſt adoleſcentiam hac ætate firmati, in ipſis quoque ſcripturis, vel venditionum inſtrumentis*, honeſtos *ſe* & firmatos ætate *conſcribant. Hoc tamen illis liceat, qui beneficium, vt diximus, Principis pro confirmanda ætate meruerint, ne* (h) *prædia ſua ſine iuſſu Iudicis, vel decreto* [*quod ex præcepto Iudicum, vel conſenſu Curialium datur*] *alienare præſumant.*

NOTAE.

(a) *Lex* 2. *Cod. Iuſt. eod. tit.* hinc interpolata eſt, & elegantioribus ſententiis mutilata. *GOTHOFREDVS.* Mutila etiam legitur hæc lex in Cod. Wurceb. vbi §. 2. verba, *Ita vt poſt* ad vſque *teſtibus aduocatis*, deſiderantur. *RITTER.*

(b) *Præfectum Prætoris* additum Cod. Iuſt. Male: *Præfecto vrbi* quippe reponendum. Eidem *Verino* inſcribitur *lex* 1. *inf. famil. erciſc.* quæ pariter referenda ad annum D. 324. Huius Lucrii Verini P. V. meminit vetus Auctor Conſularium, in quibus nomina Præfectorum vrbis ſub ſingulis Conſulibus notantur, cuius verba poſtea apponam. *GOTHOFREDVS.*

(c) *Adoleſcentes* Cod. Wurceb. & ita vbique. *RITTER.*

(d) Imitatio Poëtica. Horatius *Epod.* II. *v.* 3. *Paterna rura bobus exercet ſuis.* *Auorum*, Cod. Iuſt. *GOTHOFREDVS.*

(e) *Vrbana vel ruſtica conuerſatione rectius:* hæc ſuſtulit Τριβων. *IDEM.*

(f) *Conuerſatio* eſt adminiſtratio, negotiatio, cuius pars eſt contractus & alienatio, *h. l.* & *l.* 2. *inf. de ſuariis, l.* 11. *inf. de luſtrali conlat. l.* 1. *inf. de conlat. æris. l.* 2. *inf. ſi quis pecun. conſt. l.* 72. *inf. de Decur. l.* 3. *inf. de ſuariis. l.* 48. *inf. de hæreticis*, ἀναστροφὴ διαγωγὴ *Gloſſis. IDEM.*

(g) *Rectius*, pro ſimplici, *recte*, pariter vt *l. vlt. inf. vnde vi. IDEM.*

(h) *Imperialis* ſcilicet beneficii fuit venia ætatis *h. l.* & *l.* 2. *ſup. de integr. reſt.* quæ & ipſa eſt Conſtantini M. & *l.* 1. 3. 4. *Cod. Iuſt. de his qui ven. æt.* Quod Nouella *Leonis* 28. *in fin.* immutatum: is enim omnibus Magiſtratibus hanc poteſtatem fecit, veniæ ætatis dandæ. Additum autem *hic* a Trib. *ſuper hoc. IDEM.*

(i) *Cum viceſimi anni metas impleuerint.* Ita Cod. Iuſt. ſequentibus inductis, quæ elegantiſſima ſunt, quæque diſcrimen adoleſcentiæ & Iuuentutis continent: de quo mox plura. *IDEM.*

(k) Inde *firmata ætas*, mox vocatur. *IDEM.*

(l) *Per ſe* additum Cod. Iuſt. non male. *IDEM.*

(m) *Per ſcripturam*, ita Cod. Iuſt. male: de quo mox. *IDEM.*

(n) *Idoneis.* add. a Τριβων. quo nil opus erat, ſi ſequentia mox non induxiſſet. *IDEM.*

(o) *Similia* Cod. Wurceb. errore librarii. quod patet ex voce ſequenti. *RITTER.*

(p) *Et teſtimonium.* Ita C. Iuſt. quod probandum non eſt. *GOTHOFREDVS.*

(q) Integra hæc ſententia a Tribon. omiſſa eſt: qua tamen Ætas legitima, & ius illius eleganter admodum deſcribitur. *IDEM.*

(r) Cum decreto tamen, vt *fine l.* conſtat: Quod etiam ab Interprete recte *hic* notatum. *IDEM.*

(s) *Legitima* hic additum in Edit. Sichard. *RITTER.*

(t) Forte inuerſo ordine melius *lex naturæ*, vt in loco Tertulliani mox: vel *lex & natura:* MSS. nonnulli exhibent, *Leges &*. *GOTHOFREDVS.* *Legis & naturæ* Cod. Wurceb. *legis* loco *leges* antique, quod in plerisque obſeruo. *RITTER.*

(v) Hæc ſententia omiſſa a Triboniano, vt & voces illæ, *& certa fama.* *GOTHOFREDVS.*

(x) *Non ſera*, pro maturiore, vt in Macrobii loco quem mox conſignabo *fœmina maturius*, &c. contra, *a duabus amplius annis*, apud Tertullianum, id eſt ſerius. *IDEM.*

(y) *Mereri*, pro impetrare. v. *Gloſſ. IDEM.*

(z) *Certa* fama: *h. l.* Interpres *Honeſtatis opinionem* vocat: v. *Gloſſ. IDEM.* *Quas certa fama* Cod. Wurceb. lego *quaſi*, quomodo eſt in Edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*

(a) *Cœtui publico*, ita Tribon. inducta etiam voce *teſtibus:* de cuius mutationis ratione mox. *GOTHOFREDVS.*

(b) Male *demonſtrare* in Edit. Sichard. *RITTER.*

P. 266. (c) *Non cogimus*, hic pro vetamus, vt mox *concedimus*, pro iubemus: & ſup. *non ſera*, pro maturiora: *rectius*, pro recte. *GOTHOFREDVS.* *Cogemus* legit. Edit. Sichard. *RITTER.*

(d) *Annos tantum ætatis probari poſſe teſtibus quinque vel inſtrumentis.* Ita Tribon. De cuius mutationis ratione mox. *GOTHOFREDVS.*

(e) In MSS. nonnullis, *tabellis:* male. *IDEM.* *Tabellis* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(f) *Negotiis.* Cod. Iuſt. *GOTHOFREDVS.*

(g) *Et mares*, Cod. Iuſt. *IDEM.*

(h) *Perſcripſimus* male Cod. Wurceb. *RITTER.*

(i) Hæc ſententia ita a Triboniano immutata fuit, *ſed Senatores quidem Clariſſimi Viri in hac Regia vrbe commorantes apud Sublimitatem tuam, cæteri vero apud Prætorem, in prouinciis autem omnes apud earum Rectores de ſuis moribus & honeſtate perdoceant.* De cuius immutationis ratione mox. *GOTHOFREDVS.*

(k) Id eſt apud te Præfectum vrbi; vt etiam ſubſcriptio Legis docet, & cæterorum Magiſtratuum nomina, quæ *h. l.* memorantur: tandem & ratio, de qua mox. *IDEM.*

(l) De *Perfectiſſimis*, infra ſuo titulo *libro* 6. vt & de Equeſtri dignitate *ſuo tit.* *IDEM.*

(m) Id eſt *Vicarium V. R.* *IDEM.*

(n) *Præfectum Vigilum* ſuſtulit poſtea Conſtantinopoli Iuſtinianus, *d. Nov.* 13. *IDEM.*

(o) Sequentia omnia abſunt a Cod. Iuſt. De quo mox. *IDEM.*

(p) Et hoc mutuatum a Virgilio *Ecl.* 4. *v.* 37.
Hinc vbi iam firmata virum te fecerit ætas. *GOTHOFREDVS.*
Firmitate ætatis Cod. Wurceb. & Edit. Sichard. *RITTER.*

(q) *Pueritia* Edit. Sichard. & ita porro nominatiu. caſu. *IDEM.*

(r) *Senectutis* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(s) Omiſſa & hæc ſententia Cod. Iuſt. *GOTHOFREDVS.*

(t) *Vendentis.* MSS. nonnulli. *IDEM.* *Vendentis* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(v) *In tabulis* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(x) *Sit.* Add. in MSS. *GOTHOFREDVS.* Et ita legitur in Cod. Wurceb. *RITTER.*

(y) *Firmitate* Edit. Sichard. ad margin. ex alio Cod. *firmata.* *IDEM.*

(z) Et hæc ratio abeſt a Cod. Iuſt. *GOTHOFREDVS.*

(a) γρ. *V.* vt poſtea quoque in MSS. nonnullis vidi. *IDEM.* *V.* habet Cod. Wurceb. *RITTER.*

(b) V. *l.* 4. *inf. de Nauicul.* & quæ noto ad *l.* 2. *infr. de ſuar.* *GOTHOFREDVS.*

(c) γρ. *Criſpo III. & Conſtantino III. Coſſ.* id eſt A. D. 324. pariter vt *l.* 1. *inf. famil. ercîſc.* Nam & Conſtantinus hoc anno Theſſalonicæ verſatus eſt, (vbi *hec lex* data) non illo: vt docet quoque *lex* 4. *inf. de nauiculariis.* Sed & Lucer Verinus (cui hæc lex inſcribitur hoc anno 324. *P. V.* fuit: teſte Notitia PP. vrbis. *Seuero & Rufino Coſſ. Idibus Septembrib. Lucer Verinus Præfectus vrbi. Criſpo III. & Conſtantino III. Coſſ. Lucer Verinus Præfectus vrbi.* Itaque, vt *huius leg.* ita & *d. l.* 1. ſubſcriptio emendanda venit. *IDEM.*

(d) *Conſtantino.* in MSS. quibuſdam. *IDEM.* Cod. Wurceb. *Criſpo II. & Conſtantio II. VV CC. COSS.* *RITTER.*

(e) *Honeſtam conuerſationem* Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(f) Male hic in Cod. Wurceb. *Si prædia*, & paulo poſt, *aliena iure.* *IDEM.*

(g) *Opinio*, id eſt exiſtimatio, fama, v. Savar. *in Sidon. lib.* 1. *ep.* 5. Caſſiodorum in hac ipſa re veniæ ætatis *VII. Var.* 41. *Ne cum* OPINIONI *præſtare volumus, vtilitatem publicam* (vel *ſupplicis*) *lædere videamur.* *GOTHOFR.*

(h) Male *nec* Cod. Wurceb. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

De veniA ætatis a Principe minoribus concedenda, & conceſſa, eſt hæc accurata & diligens admodum Conſtantini M. conſtitutio, data ad Præfectum vrbis, (nam ad vrbem Romam propria ſpecies eius pertinet) ſtylo elegantiſſimo, & Poëtico continuata, & elegantiſſimarum iuris obſeruationum pleniſſima: Quam Tribonianus miris modis deformauit, detractis, mutatis, additis quamplurimis. *Ea* igitur *leg.* Conſtantinus M. accuratam formam præſcribit veniæ ætatis, modumque ei ponit, ne aut temere, aut cum ipſorummet adoleſcentum detrimento ea a Principe concederetur: In quo antiquitas parum caviſſe videbatur: etſi & olim iam Vlpianus ſcripſerit, *l.* 3. *D. de minoribus. Principes perraro minoribus rerum ſuarum adminiſtrationem extra ordinem indulgere ſolitos.* Quinque igitur *hac l.* præſtat Conſtantinus M.

Primo quidem ÆTATEM definit, a qua, non ante, venia ætatis impetrari poſſit: nempe in maſculis annum viceſimum ætatis exactum requirit, quia hic adoleſcentiæ iam finis eſt & iuuentutis ingreſſus (de quo poſtea:) In fœminis vero octauum decimum: Seruato etiam in hoc argumento veniæ ætatis interuallo, vt ipſe loquitur, (id eſt, proportione ætatum inter maſculos & fœminas) quod in pubertatis æſtimatione iniri ſolet: nempe vt fœminarum ætas, biennio viros non ſera pubertate præcedat, vt eleganter idem loquitur. De qua pubertatis æſtimatione, vel Inſtitutione, Noſtri abunde monent. Congruit omnino Macrobii locus *in ſomnium Scipionis l.* 1. *c.* 6. *Fœmina maturius biennio legibus liberantur:* & Tertullianus *de Virginib. velandis, cap.* 11. *circa f. Tempus etiam Ethnici obſeruant, vt ex lege natura iura ſua ætatibus reddant: nam fœminas quidem in duodecim annis, maſculum vero a duobus amplius ad negotia mittunt.* Quo loco, *ad negotia mittunt*, id eſt, negotiorum gerendorum ſeu conuerſationis poteſtatem faciunt: ſeu vt idem Tertullianus loquitur, *lib. de anima, cap.* 38. *agendis rebus attemperant.* Denique curſus muliebris prudentiæ familiaris celerior eſt, quam virilis. Accius Ægiſtho apud Nonium *c.* 4. §. 66. *Melius quam viri callent mulieres.* Ergo ab hac demum ætate veniam ætatis impetrari poſſe definit Conſtantinus, cum procuIdubio hactenus citius impetrari poſſet, quod adoleſcentum ipſorum damno cedebat. Cæterum, hanc l. omnino intellexit Caſſiodorus, in formula veniæ ætatis 41. *lib.* 7. *Atque ideo ſi id tempus conſtat elapſum, quo ad hanc veniam accedi* IVRA *voluerunt, nos quoque probabilibus deſideriis licentiam non negamus: vt in foro competenti ea qua in his cauſis reuerenda* LEGVM *dictat Antiquitas, ſolemniter actuentur.* Et hæc de prima *huius leg.* ſententia.

Impetrata vero a Principe ætatis venia, quæ iam *ſecunda* huius leg. *pars* eſt, *quid facto opus ſit*, definit Conſtantinus, variis cautionibus inductis, quibus & adoleſcentibus ipſis cautum eſſe poſſit, ne qua temere venia ætatis concedatur, aut conceſſa teneat.

Igitur

Igitur *primo* veniam ætatis impetratam *intimari* ſeu *inſinuari* vult in iudicio ſeu foro competenti, & *hac l.* & *l. 2. ſup. de integri reſtit.* quod & hinc habet Caſſiodorus: vt cæteroquin impetrata Principum Reſcripta Iudiciis inſinuari, edi, intimari oportuit: de quo *ſuo tit.* Imperat. *de denunciat. vel edit. reſ.* Secundo, intimato reſcripto, Ætatem probari vult: idque vel Tabulis, vel Teſtibus. Hæc gemina ſcilicet ætatis probandæ ratio eſt: vel Teſtibus, vel Tabulis ſeu inſtrumentis (vt *hic* mutauit Tribon.) veluti natiuitatis ſcriptura, *l. 2. §. 1. D. de excuſat.* ſeu tabulis (vt *hic* vocantur) veluti profeſſionibus, *l. 13. D. de probation.* tabulis profeſſionum oblatis *l. 1. Cod. Iuſt. ſi minor ſe maiorem dix.* natali profeſſione, *l. 6. Cod. eod. de fide inſtrum.* libris actorum, de quo decantatus Iuuenalis locus & iocus *Satyr. IX. v. 84.* vbi etiam Scholiaſtes: *propter profeſſionem*, inquit, *quia apud ærarium patres natorum deferebantur filiorum, vel nominum notitiem deuulgare conteſtatione publica.* Græci παιδογραφίας vocant. Cæterum, *Teſtium numerum* non definit *hic* Conſtantinus, vt proinde duo ſufficere videri poſſint: *arg. l. 12. D. de teſtibus.* Quanquam Tribonianus quinque teſtes requirit. *Tertio*, mores, probitatem animi, vitam honeſtiorem eius qui veniam ætatis impetrauit, probari vult: & quidem a maſculo in ipſo iure teſtibus aduocatis, & talibus quidem qui ſimili aut po-
P.467 tiori dignitate prædıti ſint. Vbi duo ſingularia notanda. 1. Ipſummet adoleſcentem per ſe (quod recte additum a Trib.) non per procuratorem, ſub iudicis & teſtium oculis morum honeſtatem probare oportere. 2. Teſtes hic requiri, eiuſdem, vel potioris dignitatis, quod a Tribon. omiſſum C. Iuſt. *idoneos* hactenus requirens. Nempe idonei non videntur hac in re inferioris dignitatis teſtes, ad deponendum de morum honeſtate potioris adoleſcentis. Quare notetur hic caſus quo dignitas in teſte certa requiritur. Aliud vero eſt, quod dicitur *l. 9. Cod. Iuſt. de teſtibus*, ab eodem Conſtantino, *honeſtioribus potius teſtibus fidem adhibendam.* Nempe in concurſu cum ſequioris vitæ teſtibus. Et hæc quidem de Maſculis. *Quarto* quippe *loco*, Fœminas quidem eas veniam impetrare poſſe definit, quas morum honeſtas mentiſque ſolertia, & certa fama commendat; item annos probare tabulis, vel teſtibus oportere: verum propter pudorem & verecundiam in cœtu publico teſtibus demonſtrari non cogi, ſed miſſo Procuratore annos probare. Quod & ipſum notetur; fœminæ procuratores mittendi libertatem tribui, neque iudicio ſe ſiſtere cogi, propter pudorem & verecundiam ſexus ſcilicet; qua cauſa & compluria alia ſingularia iura fœminis tributa: ne videlicet *in cœtu publico demonſtrari ſe teſtibus cogantur.* Quibus verbis ſunt qui indicari putant, fœdum illum antiquorum morem, quo mulierum pubertas fœda corporis inſpectione probabatur; de quo eſt etiam Seruii locus *in Virgilium*; Quicquid contra Cuiacius. Quaſi Conſtantinus M. *hac l.* id mulieribus remittat: idque etiam Iuſtinianus indicare videatur, *initio tituli quib. mod. tut. finitur;* vbi ait, inſpectionem corporis in fœminis, antiquis impudicam eſſe viſam. Verum hic error eſt: neque enim Conſtantinus his *huius l.* verbis eo reſpexit: verum ad pudorem & verecundiam, quibus mulieres cœtui publico ſe miſcere prohibentur, & in cœtu publico teſtium oculis ſubiici, teſtibus demonſtrari: *demonſtrari*, inquam, non (vt illi volunt) fœdo corporis aſpectu, verum ſola corporis præſentia: Cui omnino conuenit, quod ſcriptum extat, *l. 1. §. 5. D. de poſtul. l. 21. Cod. Iuſt. de procurator.* & quæ *Nou. Leonis 48.* & Harmenopulus. Quodque olim mulieribus Comitiorum nulla communio erat; de quo Gellius *Noct. V. 19.*

Tertio *huius leg.* capite definit Conſtantinus M. apud quosnam MAGISTRATVS adoleſcentes de ſuis moribus & honeſtate perdocere debeant, in vrbe Roma, eo enim proprie pertinet hæc lex, quam Tribonianus interpolatam ad V. Conſtantinop. & omnes prouincias produxit. Quatuor magiſtratibus deſignatis, & quinque adoleſcentum generibus. Nempe *Senatores* adoleſcentes apud Præfectum vrbis: Verinum quippe, cui hæc lex inſcribitur, & *lex 1. inf. famil. erciſc.* P. V. fuiſſe iam ex *Notitia Præfectorum Vrbis* oſtendi. Et vero quæ mox ſequuntur de Vicario V. R. de Præfecto Vigilum, & Præfecto annonæ, id quoque oſtendunt. Denique & ratio; quia proprium Præfecti vrbi, negotium fuit, iura Senatorum tueri, vt teſtatur Symmachus *lib. 10. ep. 62.* Præfectuſque adeo vrbis, Præſul Senatorum fuit, teſte Caſſiodoro, *VI. Var. 4.* de quo dixi iam *ad l. 4. ſup. de iuriſdict.* & ad *l. 13. inf. de accuſationibus.* Et hæc de Senatoribus. *Perfectiſſimos* vero, de quibus titulus eſt peculiaris *infra lib. 6.* de moribus ſuis & honeſtate perdocere vult apud Vicarium vrbis Romæ: vbi duo notanda: Primo hoc tempore iam Vicarium vrbis Romæ fuiſſe: Imo fuiſſe eum iam A. D. 313. docet lex 1. *inf. de actorib. & procur. dom. Aug.* de cuius origine & inſtituto *alibi* dixi: Secundo, Vicarium hunc peculiarem Perfectiſſimatus dignitatis vindicem, & Perfectiſſimorum Iudicem in vrbe Roma fuiſſe: quod etiam docet inſcriptio Legis *vn. inf. de perfectiſſimatus dignitate*, collata cum inſcriptione *legis 3 inf. de ſponſalibus:* vtraque enim eidem *Valeriano agenti* ſcilicet *Vicariam Præfecturam* inſcribitur. Et hæc de Perfectiſſimis qui Vicario vrbis *hac l.* ſupponuntur, vt Senatores Præfecto vrbi; vt mirer Virum doctum ſcribentem *hac l.* Vicario cognitionem de Senatoribus tribui. *Equites* autem Romanos cæteroſque apud Præfectum Vigilum de moribus ſuis & honeſtate perdocere iubet Conſtantinus: nam & ipſe Præfectus Vigilum olim creabatur ex Equitibus ſeu Equeſtri ordine, teſte Dione *lib. 55.* verum de hoc plura *ad l. 3. inf. de infirm. his quæ ſub Tyrannis.* Tandem *Nauicularios*, de quibus ſuis titulis *inf. lib. 13.* apud Præfectum Annonæ id facere iubet: ſub cuius ſcilicet diſpoſitione erant, vt docet quoque *lex 2. 3. 12. 36. 38. inf. de nauicular. l. 1. 5. inf. de prædiis nauiculariorum, l. 2. de naufrag.* Præerat enim Præfectus annonæ omnibus iis qui annonæ Vrbi ſeruiebant, de quo & *tit. de piſtoribus.* Et hæc quidem ita Conſtantinus M. Atenim Tribonianus, traducta hac leg. ad vrbem Conſtantinopol vbi nullus Vicarius erat, vt alibi oſtendi, & ad prouincias, in vrbe quidem ſoli Prætori & Præfecto vrbis hanc notionem tribuit, etſi Præfectus Vigilum ibi quoque eſſet: Quemadmodum etiam tutoris datio ad hos ſolos pertinebat, *l. 3. inf. de tutorib.* Prætori, inquam Vrbano: ſic vt Clariſſimi apud Præfectum vrbi de moribus docerent, cæteri apud Prætorem illum: non vero apud Prætorem plebis, qui in Præfecti Vigilum locum poſtea demum poſt Codicem Iuſtinianeum inſtitutus fuit: quod tamen Cuiacius cenſuit.

Quarto capite, Differentias nominis *Ætatum* quinque proponit, non extra rem, verum eo fine, vt iam fidem faciat, veniam ætatis illi demum ætati recte tribui, quam ipſe initio præſcripſit. Ergo quinque hominis ætates conſtituit: Primam, *Pueritiam.* Prima ætas pueritia eſt vſque ad pubertatem, quo ſenſu *prima ætas* quoque vocatur *l. penult. Cod. Iuſt. de impub. & aliis ſubſtit.* & *l. vlt. Cod. eod. §. 3. de bonis quæ liberis.* apud Senecam quoque *conſol. ad Marciam cap. 20. Intra quatuordecim quadam annos defatigantur, & hæc illis longiſſima ætas eſt, quæ homini prima.*

Secunda ætas *Adoleſcentiæ:* quomodo etiam vocatur *l. vlt. Cod. Iuſt. §. 1. de bonis quæ liberis*, & *Nou. 72. init. (& 115.)* cum alias *prima ætas*, Infantia dicatur, videlicet Iſidoro XI. *origin. cap. 2. Infans homo prima ætatis dicitur:* & pueritia ſecunda ætas, *Nou. Iuſtin. 72. in prin.* Septimum namque quem-

que

que annum ætati ſignum & nomen imprimere Veteres, & quidem Stoici crediderunt: Seneca 7. *de beneficiis*, *cap. 1.* Cenſorious *de die natali*, *cap. 14.* Seneca *ep. 12.* Artemidorus *lib. 2. cap. 75.* Plutarchus *lib. 2. de placitis Philoſ. cap. 24.* Vnde primam, ſecundam, & deinceps hebdomadam annorum dicere ſolebant, reſte Cenſorino, & Plutarcho *dictis locis*, & Macrobio *Somn. Scip. lib. 1. cap. 6.* Quod ſumptum ex Solonis elegiis quæ ſunt apud Clementem *ςρωματων 6. pag. 685. edit. Sylburg.* & Philonem *κοσμοποιίας*. Mitto diſtinctionem Serui Tullii apud Gellium 10. *cap. 28.* & illam Vlpiani *l. 8. §. 10. D. de tranſact.* Ergo Conſtantino Secunda ætas Adoleſcentia euius terminos ponit ab anno quintodecimo ad viceſimum annum: cui tribuit plenam perfectamque adoleſcentiam.

P.168. Exinde tertiam ætatem iam conſtituit *Firmatam* ſcilicet poſt viceſimum annum, quo proinde iam veniam ætatis adulti conſequi poſſint. Quomodo & Virgil. *Eclog. 4 v. 37.* Firmatam ætatem dixit: *Hinc vbi iam firmata virum te fecerit ætas.* Quem alioquin Virgilium non vno loco Conſtaotinus M. vel Quæſtor eius imitatus eſt *hac l.*

Quartam ætatem conſtituit Conſtantinus, legitimam ſeu robuſtiſſimam Iuuentutem. Firmatam igitur ætatem, quæ veniæ ætatis ſufficit, a legitima ſeparat. Quare & Iuſtinianus poſtea eum, qui veniam ætatis impetraſſet, *Legitimæ ætatis* appellatione non venire expreſſe definiuit: *l. vlt. Cod. Iuſt. hoc eod. tit.* De Legitima alioquin ætate dicam ad *l. 2. inf. de donationib.*

Quintam iam ætatem, Senectutem facit Conſtaotinus; Adeo autem Conſtaotino M. firmatæ ætatis modus placuit, vt id ſimul definiat, vt ſi is qui veniam ætatis impetrauit, contractum aliquem inierit, venditionis forte aut emptionis, tabulis contractus id expreſſe inferatur, Emptorem vel venditorem *firmata ætatis honeſtumque virum eſſe.* Vbi notanda tabularum emptionis formula: Quod a Conſtantino M. ideo conſtitutum, vt ne poſtea is qui veniam ætatis impetrauit, reſtitutionem poſtulare poſſet.

Atque id eſt, quo Conſtantinus *quinto huius leg. capite* collineat, nempe vt is qui veniam ætatis impetrauit, *liberos contractus* habeat, vt loquitur Caſſiodorus, & ſi quem deinceps contractum inierit, in integrum reſtitui non poſſit, *l. 1. Cod. Iuſt. hoc tit.* ſeu *ſpes* ei *perfidiæ* adempta ſit, vt *hac lex* loquitur; qua ipſa *perfidiæ* voce in re ſimili vtitur *leg. 1. Cod. Iuſt. ſi aduerſus vendition.* & *perfidiam* dicit, cum quis a contractu ſolemniter ſeu rite celebrato reſilire, & aduerſus eum reſtitutionem poſtulare audet. Cui ſimile eſt quod Caſſiodorus *d. formula* habet: *Profeſſio maturitatis acerbum locum denegat actioni, quando multo grauior eſt culpa quam ſua promiſſionis impugnat auctoritas.* Et ſic quidem hac parte legitimæ ætatis viris comparantur qui veniam ætatis impetrarunt, cum alias quod antea dixi appellatione ſeparentur, vt & hoc altero, quod prædia alienare ſine decreto non magis quam alii Minores poſſint: quod quidem ter a Conſtantino M. *hac l.* inculcatur, *verſ. quod cum ea: verſ. vt etiam ipſa: verſ. vlt. Ita tamen.* Quod Caſſiodorus quoque habet in formula veniæ ætatis, *lib. 7. form. 41.* *Ita*, inquit, *vt in alienandis ruſticis, vel vrbanis prædiis* CONSTITVTIONVM *ſeruetur auctoritas. Ne cum opinioni præſtare volumus, vtilitatem publicam (ſupplicis) lædere videamur.* Quod Iuſtinianus ad hypothecam quoque extendit, *l. 3. Cod. h. t.*

Poſtremo loco hic notandum, Leonem *Nouella ſua* 28. in duobus *huic legi* derogaſſe: primum in eo quod ætatem ſpectari non vult; ſed prudentiam: Deinde quod a Magiſtratu quoque veniam tribui poſſe definit.

DE IVDICIIS.

TITVLVS XVIII.

LIB. III. COD. IVST. TIT. I. al. *De Iudicibus.*

De OFFICIO *Iudicis in cauſis cognoſcendis.*

I. (a) Imp. CONSTANTINVS A. ad Maximum. (b)

IVDICANTEM (c) oportet cuncta rimari, (d) & ordinem rerum plena (e) inquiſitione diſcutere: interrogandi ac proponendi, adiiciendique patientia (f) præbita (g) ab eo: vt (h) ibi actio (i) partium limitata (k) ſit, (l) contentiones, (m) non occurſu (n) Iudicis, ſed ſatietate altercantium metas compreſſerint, (o) ſæpius requiratur, (p) & crebra Interrogatione (q) Iudicis frequentetur, (r) *Num* (s) *quid noui reſideat, quod annecti allegationibus* (t) *in iudiciaria contentione conueniat;* cum ad alterutrum hoc proficiat, ſiue definienda ſit cauſa per Iudicem, ſiue ad noſtram ſcientiam referenda. (v) Nec ad nos mittatur aliquid, quod plena inſtructione indiget. Dat. Prid. (x) Id. Ian. Sirmio, Criſpo II. (y) & Conſtantino II. Coss. [321.]

INTERPRETATIO. *Iudex cum cauſam audire ceperit, litigatorum aſſertiones,*

tiones, vel reſponſiones patienter accipiat, & omnia plena diſcuſſione perquirat. Nec prius litigantibus ſua ſententia velit obuiare, niſi quando ipſis (z) *peractis omnibus, iam* (a) *nihil amplius in contentione habuerint quod proponant: &* (b) *tamdiu actio ventiletur, quouſque rei veritas perueniatur,* (c) *frequenter interrogari oportet, ne aliquid prætermiſſum fortaſſe remaneat: Quia ſi apud ipſum finienda cauſa eſt, totum debet agnoſcere. Sin vero ita res exigit, vt ad Principis notitiam deferatur, plena diſcuſſis omnibus data relatione debet eſſe ſuggeſtio, &c.*

NOTAE.

(a) *Lex 9. Cod. Iuſt. eod tit.* hinc a Triboniano in pauca contracta, neque parum immutata eſt. Infarta & huius l. priora Eleutheri Papæ epiſtolæ ad Galliæ prouincias, (qui centum plus annis Conſtantinum præceſſit, vt recte notauit Contius 1. *Lectionum ſubceſiu.* 10) vnde deſumpta eſt a Gratiano canon 11 *Cauſ.* 30 *q.* 5. vt & Iulii epiſtolæ 2. *cap.* 1. Inferitur quoque Capitularium *lib.* 6 *c.* 246 Iungendo autem *huic legi* eſt *lex* 11. *inf. de appellationib.* quæ elegantiſſima pariter eſt, & eodem pertinet quo hæc noſtra. *GOTHOFR.*

P.169. (b) *Maximus* hic integriore nomine *Valerius Maximus*, P. V. fuit hoc anno, vt teſtatur vetus Notitia Præfectorum vrbis. Sane in *d. l.* 11 *ſublimis* dicitur, & *cognitionibus Principis vicem repræſentare, & imaginem Principalis diſceptationis accipere*, quod tam Præfecto vrbi, quam Præfecto prætorio commune eſt. *IDEM.*

(c) Ita *hanc leg.* immutauit Tribonianus, *Iudices oportet in primis rei qualitatem plena inquiſitione diſcutere, & tunc vtramque partem ſæpius interrogare, num quid noui addere deſideret, cum hoc ipſum ad alterutram partem proficiat*, &c. vſque ad *referenda.* *IDEM.*

(d) *Rimandi* vox hac in re propria: de qua mox in *Commentario.* *IDEM.*

(e) *Plena* Iudicis inquiſitio hic requiritur. De quo mox in *Commentario.* *IDEM.*

(f) Vid. *l. 9. §. 2. D. de offic. Proconſulis.* *IDEM.*

(g) Male *probita* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(h) *vel &.* *GOTHOFREDVS.* *Vt vbi* Cod. Wurceb. edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*

(i) *Actio* partium, id eſt, conteſtatio. *GOTHOFREDVS.*

(k) Id eſt *terminata & finita.* *IDEM.*

(l) *Fuerit.* *IDEM.*

(m) *vel & contentiones.* *IDEM.*

(n) Occurſus Iudicis eſt & dicitur, cum Iudex litiganti ſilentium imponit, *& metas comprimit*, vt *hac leg.* dicitur. *Obuiare* ait Interpres. *IDEM.*

(o) *Compreſſerint* Cod. Wurceb. *vel contempſeriat* additur in Sichardin. quod aliunde in contextum arrepſiſſe, notatur in margine. *RITTER.*

(p) *Requirantur* Cod. Wurceb. & paullo poſt *frequententur.* *IDEM.*

(q) Similiter Gellius *lib. 4. c. 2.* Quanquam alio pertinent *interrogationes*, de quibus eo loco agit. *GOTHOFR.*

(r) *Frequentetur*, id eſt, iteretur: *Frequentare* eſt συνεχῶς crebro & inſtanter quid agere vel dicere. Sic apud Symmachum *literis*, aut *literas*, vel *operam ſcriptionis frequentare:* Ita *fides hiſtorica frequentari* dicitur apud Vopiſcum *in Aureliano:* & Spartianus *in Vero* dixit; *illa frequentantur a nonnullis.* Et apud Vopiſcum rurſus in *Aureliano: Nos bene ſcimus, & poſteri frequentabunt.* *IDEM.*

(s) *Ne quid noui:* ita Cuiaciana editio, & forte melius: licet, *Num quid*, habeat Cod. Iuſt. & Til. edit. Et certe id ad veterem formulam magis accedit. *IDEM.* *Nam quid nobis reſideat* Cod. Wurceb. rectius Sichardina, *ne quid noui.* *RITTER.*

(t) Vide Symmachum paſſim. *GOTHOFREDVS.*

(v) *Ad maiorem poteſtatem.* Cod. Iuſt. de quo mox. *Relationes ad Principem*, de quibus *ſuo titulo.* *IDEM.*

(x) *Prid.* ita recte Til. & MSS. Cuiac. IV. *IDEM.* *IV.* etiam Edit. Sichard. in margine *II. Prid.* *RITTER.*

(y) in C. Iuſt. hi Conſules adnotantur, *Licinio V. & Criſpo Coſſ.* *GOTHOFREDVS.* Cod. Wurceb. *Criſpo II. & Conſtantio II.* V̄V̄. C̄C̄. *Coſſ.* male *Conſtantio*, quomodo & *leg* 24. *Cod. Iuſt. de donat int Vir & Vxor.* & *Cod. eod. L. 4. de malef. & mathemat.* & *l. 3. eod. tit. hoc Cod.* ſcriptum eſt. At *VV. CC.* additum videas etiam *L. 2. de Oper. publ.* *RITTER.*

(z) *Ipſi* Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(a) *Si iam* Edit. Sichard. *IDEM.*

(b) Hæc, uſque ad *ventiletur* abſunt a Cod. Wurceb. Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(c) Pro, *ad rei veritatem perueniatur.* *GOTHOFREDVS.* *Inuenitur* Cod. Wurceb. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

De officio Iudicis in cauſis cognoſcendis eſt hæc Conſtantini M. lex inqvisitionem cauſæ ſcilicet ſeu rei in iudicium deductæ, inter partes a Iudice pleniſſimam fieri iubet. Itaque huoc in finem Iudici iniungit. Primo vt cuncta *ipſe rimetur*, & ordinem rerum plena inquiſitione diſcutiat: vbi *Rimandi* vox hac in re propria, Iudiciaria inquam inquiſitione, *hac leg.* & *l. 2. infr. ſi vagum pet. mancip. l. 5. ſup. de offic. Rect. prou. l. 9. infr. de hæreticis.* Salvianus *lib. 2.* loquens de Dei iudicio: *Vt probaret*, inquit,

inquit, *nihil ab eo negligi quem oſtenderet vniuerſa rimari.* Manilius *Lib.5. Aſtronom. v. 415.*

Quæſitor ſcelerum veniet, vindexque reorum,
Qui commiſſa ſuis rimabitur argumentis,
In lucemque trahet, tacita latitantia fraude.

Plena item Iudicis inquiſitio *his* dicitur, & requiritur vt plena adſertio litigatorum, *d. l. 11. de appellat.* plena inſtructio in Relationibus, quod *vid. eo tit.* plena ſententia, *l. 2. 3. inf. de ſentent. ex peric. recit.* vid. quæ dicam ad *d. leg. 3.* Secundo, vt *partibus patientiam* præbeat interrogandi, proponendi, adiiciendi, quæ ad rem controuerſam pertinent; (quomodo etiam Vlpianus ait *in l. 9. §. 2. D. de offic. Proconſ.* circa Aduocatos Proconſulem patientem eſſe oportere, neque occurſu ſuo partibus aliquid allegaturis obuiet: Tandem vt idem ſæpius *Interroget* partes, *Num quid noui adiicere velint:* A quo non abludit Plinii locus *lib. 6. Ep. 2. Equidem quoties* IVDICO, *quantum quis plurimum poſtulat aqua, do: etenim temerarium exiſtimo diuinare, quam ſpatioſa ſit cauſa inaudita, tempuſque negotio finire, cuius modum ignores: præſertim cum primam religioni ſuæ* IVDEX PATIENTIAM *debeat, quæ pars magna Iuſtitiæ eſt,* &c. Non abludit etiam Apuleii locus *Apolog. p. 237.* Et hæc quidem omnia ita Conſtantinus (quod ipſemet profitetur) non tantum ad pleniorem ſententiam dicendam, & vt Tertullianus loquitur *lib. 1. ad Nation. cap. 2.* ad cauſam diſpungendam, ad ſatiandam cognitionem, (quomodo etiam hic *ſatietas altercantium* dicitur) verum (qui *huius legis* alter, & potiſſimus finis eſt) vt ſi Iudex animi pendeat, atque ad Principem referre neceſſe habeat, plenam inſtructionem mittere poſſit. Præcedere ſcilicet debet ſententiam vel Relationem plena inquiſitio, ac nominatim quidem relationem; ſemiplena quippe relatione Principis fatigari ſeſe noluerunt, de quo *tit. de Relationib. inf. & l. 1. 5. 6. 9. 11. inf. de appellat.* Ac nominatim *d. l. 11.* quæ huic noſtræ iungenda eſt; ſunt enim hæ duæ leges, partes prolixioris conſtitutionis Conſtantineæ, qua Conſtantinus id agit, vt Cognitio Principis ad Iudicum Relationes vel litigatorum appellationes tota integritate ac libertate procedere poſſit; inter alia, plena relatione ad ſe mitti iuſſa, contra refutatoriis inſeri re aliqua vetita, quæ in Iudicio agitata non fuiſſet: In eum igitur finem, ne & partibus iniuria fieret, & plena Relatio ad Principem fieri poſſet, plenam inquiſitionem a Iudice fieri, ſeu cognitionem eius ſatiari, geſtaque omnia tranſmitti iubet Conſtantinus M. *h. l.* & *d. l. 11.*

Porro notandum, Tribonianum hanc leg. valde interpolaſſe: 1. Subductis iis; quæ de interrogandi, proponendi, adiiciendi facultate partibus tributa adiiciuntur. 2. Subducta mentione Relationis ad Principem (quo potiſſimum hæc lex ſpectat) atque adeo loco illarum *ad noſtram ſcientiam referenda,* poſitis his *ad Maiorem poteſtatem referenda.* Adverſus Conſtantini quoque Conſtantinianique ſæculi mentem: Relationes quippe ad ſe ſolum fieri voluit Conſtantinus, *h. l.* & *l. 1. 2. inf. de relat.* Imo & *l. 1. Cod. Iuſt. de legib.* data A. D. 316. quæ & ipſa Conſtantini M. eſt, & ad has omnino Relationes, quod hactenus ignoratur, pertinet: Ea ſic habet: *Imp. Conſtantinus A. Baſſo P. V. Inter æquitatem iuſque interpoſitam interpretationem* NOBIS SOLIS *& oportet & licet inſpicere:* Eſt hæc lex valde ſolennis, & ideo maxime ſolennis, quia cum aliis legibus vulgo concurrere creditur, quibus & conſuetudo legum interpres dicitur, & Iudices æquitatem præ oculis habere monentur: Quæ tamen nullo modo cum iis legibus pugnat: Sciuiſſent tantum Antinomiarum vel Ἐναντιοφανῶν ſcriptores dictam *l. 1.* ad *Relationes* pertinere, non adeo ſe torſiſſent: ſcilicet, cum Iudices Iuridica ſententia quid definire non poſſent, & in controuerſiis altero æquitate, altero iure nitente, Iudicum labaret vel hæreret conſilium, ad Principem referre ſolebant & tenebantur, de quo vide & Symmachum *lib. 10. Ep 52.* cumque iam Maiores quoque poteſtates imaginem principalis diſceptationis præferentes: ſeu vice ſacra iudicantes vt Præ- P.172.
fectus Prætorio (quod docet diſerte *lex 2. Cod. Iuſt. de officio vicarii:)* Præfectus item vrbi, cui lex illa 1. inſcribitur, huiuſmodi Relationum vſum ſibi vindicarent, Conſtantinus voluit *ea l.* Relationes ad ſe SOLVM fieri: Relationum ſcilicet ius inter Regalia & reſeruata Principi prorſus eſt, vbi videlicet extrinſeca adhibetur interpretatio, & adhibenda eſt inter Ius & Æquitatem, id eſt, ſi ex noua æquitate aliqua ius ſcriptum infringendum videatur: Nam ea eſt *illius leg.* ſententia. Quare quod *ea l.* dicit Conſtantinus, NOBIS SOLIS, id ad differentiam ſummorum quamlibet Magiſtratuum dicit: Item quod de Æquitate *ea l.* dicitur, id accipiendum eſt de Æquitate obuerſa fronte cum iure ſcripto pugnante, quam vtique Iudices præferre iuri ſcripto & aperto non poſſunt, verum de ea ad Principem referre neceſſe habent, quo pertinet etiam geminus ille Symmachi locus ad Valentinian. Iun. *(Theodoſium) lib. 10. ep. 52.* cuius hæc verba ſunt. *Facit plerumque ratio aut fortuna cauſarum, vt in controuerſiis alter* ÆQVITATE, *alter* IVRE *nitatur. Tunc humano labante conſilio, deliberatio Cognitoris* AD CLEMENTIÆ VESTRÆ RECVRRIT ORACVLVM. *Quod etiam præſentis negotii qualitas depoſcit.* Et ſub finem: *Facilis in alteram partem eſſe non potui: ſed quod vnum remedium conuenit rebus* AMBIGVIS, *fortunam curioſi luctaminis Auguſtiſſimis legum arbitriis reſeruaui.* Altera alioquin dignitatis ſpecies eſt, quæ in vno forte caſu ob circumſtantias nonnullas iuris ſtricti ſcriptique temperamentum eſt & æquamentum: cui Iudices ipſos litare idque ſequi oportet, *l. 8. Cod. Iuſt. de Iudiciis.*

De CONTINENTIA *cauſæ non diuidenda.*

II. (a) Idem A. ad Seuerum (b) PF. V.

NVLLI prorſus audientia præbeatur, qui cauſæ continentiam (c) diuidit, (d) & ex Beneficii (e) prærogatiua id quod in vno eodemque iudicio poterat terminari, apud diuerſos (f) Iudices voluerit ventilare: pœna (g) propoſita, ſi quis contra hanc ſupplicauerit ſanctionem, atque alium ſuper poſſeſſione, alium ſuper principali (h) quæſtione Iudicem poſtulauerit, vt * rei quæ petebatur (i) integra æſtimatione ſubducta, quintam portionem Reipublicæ eius Ciuitatis inferat, in cuius finibus (k) res, de qua agitur,

agitur, conſtituta eſt. PP. (l) III. Kal. Auguſt. Iuliano & Paulino (m) Coss. [325.]

Interpretatio. *Nullus penitus audiatur, qui vnius cauſæ propoſitionem apud duos Iudices partiri voluerit, vt apud vnum de negotio principali proponat, & ab alio ſibi momenti beneficio rem poſtulet conſignari: Quod ſi quis hoc facere fortaſſe præſumpſerit, eiuſmodi pœna ſe nouerit condemnandum, vt nec illud quod repetit vlla ratione recipiat, & quintam portionem facultatum ſuarum, dequantum* (n) *ibi poſſederit* (o) *Reip. ciuitatis illius cedat, in cuius finibus res, de qua agitur, fuerit conſtituta.*

NOTAE.

(a) *Lex 10. Cod. Iuſt. eod. tit.* GOTHOFREDVS.

(b) Seueri huius P. V meminit hi ipſis Conſulibus Auctor *Conſularium, ſeu notitiæ de Praef. vrbis. Paulino,* inquit, *& Iuliano Conſulibus pridie Non. Ianuarii Acbilius Seuerus Præfectus Vrbi.* Ad eundem data eſt ſequente anno *lex 1. inf. vnde vi.* quæ & ipſa de poſſeſſione agit. IDEM.

(c) V. *tit. D. de quib. reb. ad eund. Iud. eatur.* IDEM.

(d) *Diuidit,* Cod. Iuſt. Tenter quis *diuidi.* Sed nil opus. IDEM. Male *dicit* Cod. Wurceb. RITTER.

(e) *Beneficii,* id eſt, priuilegii Principalis a Principe impetrati, v. *Gloſſarium:* Male enim Codicis Iuſtinianei Interpretes nonnulli *hic* intelligunt militarem prærogatiuam: Id quod etiam confirmant ſequentia: de quo mox. GOTHOFREDVS.

(f) Et peregrinos. IDEM.

(g) *Pœna ex officio Iudicis imminente ei, qui contra hanc,* &c. Ita Cod. Iuſt. IDEM.

(h) V. quæ noto *ad l. 1. infr. vnde vi.* IDEM.

* Sequentia omnia abſunt a Cod. Iud. IDEM.

(i) *Petatur in æſtimatione ſubducta* Cod. Wurceb. RITTER.

(k) Fines Ciuitatis *h. l.* vid. *Geograph.* GOTHOFREDVS.

(l) Ita in Aniani Codd. in Cod. Til. & Cuiaciano. *Dat.* IDEM. *Prop.* Cod. Wurceb. *Dat.* edit. Sichardin. RITTER.

(m) Inuerſo ordine in Aniani Codd. & in Iuſtinianeo, *Paulino & Iuliano.* GOTHOFREDVS.

(o) *Quantum* Edit. Sichard. & Cuiac. RITTER.

(o) *Poſſidere poterit* Edit. Sichard. & Cuiac. IDEM.

COMMENTARIVS.

Continentiam cauſæ diuidi, & eotam diuerſis Iudicibus tractari, *hac l.* famoſiſſima, vetat Conſtantinus M. litium fugitans, vexationiſque omnis oſor; etiam *ex beneficii prærogatiua*, id eſt, ex Reſcripto Principis. quod non tantum hæc huius l. verba aperte ſignificant illa: *Si quis contra hanc* SVPPLICAVERIT *Sanctionem:* & rurſum, *alium Iudicem* POSTVLAVERIT: verum etiam *principio* ſtatim *legis* indicat. *ex beneficii prærogatiua.* Beneficium ſcilicet eſt Reſcriptum Principis aduerſus ius commune, de quo v. *Paratitlon de diuerſ. reſcript.* Vt proinde errent qui de priuilegio fori ex aliquo capite *hanc legem* accipiunt; quo numero eſt quoque Antonius Faber 20. *coniect. 7.* Ad rem; *Continentia cauſa* eſt vnius cauſæ propoſitio, vt Interpres, quoties vna lis, vna cauſa, plures quæſtiones, plures ſpecies, ſeu plura capita continet inter ſe connexa, ad rem proxima, ſeu connexa: Continentia cauſæ, eſt tenor cauſæ, συνοχὴ, περιοχή. Ita Scripturæ continentia *in l. 3. infr. de teſtamentis:* id eſt. Scripturæ tenor: ita continentia venditionis *in l. 29. in fin. infr. de petition.* Ita edicti continentia *in l. 40. Cod. Iuſt. de liberali cauſa*, & vt Græci illo loco vertunt ἀκολουθία, *Continens* pro *continuo*, & *contiguo*; ita & *continentes* prouinciæ Italiæ, ſunt contiguæ, connexæ. *Continentia* igitur cauſæ, eſt
Pam. tenor, & connexitas cauſæ; vt ecce ſi lis ſit de proprietate, & poſſeſſione, vna eſt lis, vna cauſa, ſed quæ duo habet capita continua. Diuidere vero *continentiam cauſæ*, eſt id quod in vno eodemque Iudicio poterat terminari, apud diuerſos Iudices ventilare, vt *hac l.* dicitur; vel, vt Interpres, vnius cauſæ propoſitionem, apud duos Iudices partiri. Continentes porro huiuſmodi cauſæ ſunt, poſſeſſionis, & proprietatis. Et in vniuerſum Matthæus de Afflictis *decis. 134. num. 13.* quinque ſpecies huiuſmodi continentiæ cauſæ enumerat: quod & Bartolus attigerat. Igitur non poteſt quiſquam, quiſquis ille ſit (*nulli prorſus*, inquit lex, *audientia præbeatur*) huiuſmodi cauſam ſcindere, ſeu eius tenorem diſtrahere, ne quidem ex Reſcripto Principis, vt ſcilicet alius poſſeſſionis, alius proprietatis Iudex ſit. Poſſeſſionis ſcilicet & proprietatis Iudex vnus eſſe debet, quod etiam D. Gregorius *lib. 7. cap. 100.* (*cap. 1. X. de cauſſa poſſeſſion. & proprietat.*) ex hac procul dubio lege refert. *Legali* inquit *prouiſione decretum eſt, tam momenti, quam proprietatis cauſam in vno, eodemque Iudicio debere cognoſci.* vid. & eundem *cap. 43. 44. 101.* & Caſſiodorum *IV. Variar.* 44. vbi cum interpretatione *huic legi* ſubdita, Momenti cauſam, recte vocat cauſam poſſeſſionis. Quare etiam Iudex de poſſeſſione tantum petitus, de lite quoque proprietatis, quæ emerſit, cognoſcere poteſt, ſi velit: quo pertinet conſtitutio, cuius meminit Symmachus, *lib. 10. Ep. 41.* *Sed hoc enim ad proprietatis cauſam dicerem pertinere. Recitata eſt,* inquit, *a defenſoribus conſtitutio, quæ Iudicibus tribuit copiam, non imponit neceſſitatem, vt quoties de poſſeſſione ſucceſſionis Iudicant, continuo ſi cauſa tulerit, etiam de Iure cognoſcant.* De *iure*, id eſt, de proprietate, ſeu (vt hæc lex loquitur) ſuper *principali quæſtione*; & Interpres, *ſuper principali negotio:* quo ipſo ſenſu, *principalis cauſa* Symmacho, *d. ep. 41.*

Fratribus *quando inofficioſi querela competat.*

I. (a) Imp. Conſtantinus A. ad Lucrium Verinum. (b)

Fratres (c) vterini ab inofficioſis (d) actionibus arceantur: & germanis (e) tantummodo fratribus, aduerſus eos duntaxat inſtitutos heredes, (f) quibus inuſtas conſtiterit eſſe notas (g) deteſtabilis turpitudinis, agnatione durante, (h) ſine * auxilio Prætoris, petitionis (i) aditus referetur. Dat. Id. April. Sirmio, Conſtantino A. V. (k) & Licinio Cæſ. Coss. [319.]

Interpretatio. *Fratribus vterinis, id eſt (l) diuerſis patribus & vna matre natis, non liceat de inofficioſo contra teſtamentum fratris agere. Sed germanis fratribus prætermiſſis, id eſt vno patre natis, ſi turpibus perſonis, id eſt infamibus fuerit hæreditas derelicta, hoc eſt aut pro libidine meretricibus, aut pro inhoneſto affectu naturalibus aut certe thymelicis,* (m) *vel de* (n) *libertis ſuis, agendi contra teſtamentum licentia reſeruatur. Si tamen is ipſe germanus non pro crimine ſuo exilio fuerit deputatus, aut per captiuitatem fuerit ſeruus effectus, aut per emancipationem ſucceſſionis vel actionis iura perdiderit.*

NOTAE.

(a) *Lex 27. Cod. Iuſt. eod. tit.* hinc & ex *lege 3. inf.* interpolata & conflata eſt. Ad *hanc l.* vide Merlinum, *de Legitima. lib 8. t. 2. quæſt. 13.* GOTHOFR.

(b) *Lucrio Verino* huic inſcribitur hoc ipſo anno 319. dignitate pariter omiſſa *lex 1. infr. de falſa moneta, & lex 1. infr. de famoſis libellis.* Vicarium ſane Africæ hoc anno 319. & 31. expreſſe præfert *lex vn. de parricidio*, quæ & Acc. Karthagini dicitur, pariter *d. l. 1. de famoſis libellis.* Huius etiam mentio *in ep. Conſtantini ad Probinum Proc. Afr.* Imo ad eum eiuſdem Conſtantini epiſtola extat. v. *Proſopogr.* Nonnulli MSS. hic male habent *Lucretium*, vel *Lucritium.* IDEM.

(c) *Vel ſorores*, add Cod. Iuſt. de quo mox. IDEM.

Pag3. (d) Ita quoque ſcriptum, *l. 5. infr. & l. . de Apoſtatis.* At Codex Iuſtinian. in *d. l. 27.* habet *inofficioſi.* Quod hic prætulerim. Agitur enim *hac l.* tantum de actione inofficioſi teſtamenti: non de aliis actionibus inofficioſis. IDEM.

(e) *Conſanguinei*: ita Tribon de Germanis fratribus mox. IDEM.

(f) Querela inofficioſi teſtamenti *contra heredes* ſcriptos proprie inſtituitur: bonorum poſſeſſio contra *ipſum teſtamentum, l. 4. in pr. D. de bonor. poſſ. contr. tab.* contra *dignum, l. 19. D. eod. tit.* IDEM.

(g) Vid. *legem 1. inf. de ſecundis nuptiis.* IDEM.

(h) *Vel non*; hoc additum a Tribon. differentiis videlicet agnationis & cognationis iam a Iuſtiniano ſublatis. IDEM. *Hac notatione durante* Edit. Sichard. RITTER.

* Sequentia omiſſa in Cod. Iuſt. GOTHOFREDVS.

(i) Id eſt, poſtulandæ inofficioſi actionis, *l. 9. infr. de infirm. his quæ ſub Tyrannis*, de quo *ſuo tit. ſup. de impetratione actionis.* IDEM.

(k) Abeſt nota numeralis a Cod. Wurceb. Edit. Sichard. & Cuiac. male etiam eſt in Cod. Iuſt. edit. nonnullis *Sirmii, Conſtantinop. A. V* errore typographico, vt puto. RITTER.

(l) *De* hic additum in Edit. Sichard. IDEM.

(m) *Temelicis* Cod Wurceb. & Edit. Sichard. *timelicis* Cuiac. IDEM.

(o) Abeſt *de* ab Edit. Sichard & Cuiac. IDEM.

COMMENTARIVS.

Conſtantini M. tres ordine conſtitutiones *de inofficioſo teſtamento* ſequuntur: e quibus duæ pertinent ad querelam inofficioſi *fratribus* competentem: tertia, quæ ordine ſecunda eſt, ad competentem *Matri*. Vnde ſcire poſſumus, quis Conſtantini M. ſenſus fuerit, circa querelam inofficioſi teſtamenti. Nos de iſta nunc videamus. Fratres igitur tribus tantum concurrentibus inofficioſi actionem aduerſus fratris teſtamentum mouere poſſe, definit *hac l.* Conſtantinus M. quæ emiſſa eſt ad Lucrium Verinum (Vicarium ſcilicet Africæ, vt modo oſtendi) puta Germanos tantum, non etiam vterinos: Turpi item perſona tantum inſtituta: denique agnatione tantum durante: & Fratres quidem nominatim, non etiam ſorores, quod tamen additum a Triboniano *huic legi, & l. 21. Cod. eod.* De ſingulis ordine.

Solos igitur fratres *germanos* ad hanc querelam admittit Conſtantinus, non vterinos, ὁμοπατρίους, non ὁμομητρίους: pariter vt Theodoſius M. in ſpecie *l. 2. inf. de Apoſtatis.* Germani fratres ſunt, eodem germine nati, vt teſtatur Seruius *in 5. Æneid.* etſi non eadem matre nati: iidem proinde cum conſanguineis. Quare recte Interpres ad hanc leg. *germanos* fratres vno patre natos interpretatur: quomodo

modo & *ad l. prox.* conſanguineos vno patre natos: & tamen quia ex Veteribus nonnulli, & in his quidem Varro eodem Seruio teſte, germanum de eadem genitrice manantem interpretabantur, ideo Tribonianus tollendæ ambiguitati *conſanguinei* appellationem hic ſubſtituit. Germanos igitur tantum fratres ſeu ὁμοπατρίους ad hanc querelam admiſit Conſtantinus, non vterinos ὁμομητρίους: quos recte hic deſcribit Interpres: illi ſcilicet legitimi ſucceſſores cenſiti, non vero hi, quod *d. lex 2.* oſtendit. Oſtendit inſignis quoque Ambroſii locus *ep. 66.* ad Paternum: *Vterini fratres, id eſt diuerſo patre, ſed eadem matre geniti, cum agnationis ius habere non queant, ſed cognationis tantum titulo ſibi connexi ſint, &c.* Cognati igitur erant, non agnati Vterini. Quod quidem agnationis & cognationis diſcrimen hæret etiamnum in Cod. Iuſt. *in ea l. 27.* quæ hinc alioquin ex parte interpolata eſt: At ſecuti poſtea Græci, & in his Thalelæus, hanc fratrum differentiam hac parte non obſeruauere.

Secundo, *Turpi* tantum perſona a fratre inſtituta, fratribus germanis querelam inofficioſi competere vult *hac l.* Conſtantinus: & ſic, ſi *improbum* eſſet teſtamentum: Id enim *improbum* proprie dicitur in quo turpes perſonæ inſtitutæ ſunt, teſte Cicerone *in Prætura vrbana lib. 1. in Verrem cap 42.* Iure equidem veteri inofficioſi querela fratribus competebat, vt docet *lex 6. in princ. lex 8. §. 5. lex 24. D. tit. de inoff. teſtam. l. 21. Cod. eod. tit.* verum ita demum, ſi ſeruus, vel extraneus, aut non municeps inſtitutus fuiſſet, id eſt, ſi is inſtitutus fuiſſet qui in commune pro nullo habebatur, vel municipii communionem non habebat: & ſic ſeruus, qui in commune pro nullo cenſebatur: qui extraneus vel peregrinus, qui in ciuitate nullus, id eſt non municeps, vt indicium omnino præbet ἐκ διαςολῆς *lex 31. §. 1. D. hac tit.* *Quantum ad inofficioſi liberorum vel parentum querelam pertinet, nihil intereſt quis ſit hæres ſcriptus, ex liberis an extraneis, vel municipibus.* Atque ſi diceret Iuriſconſultus, quantum ad inofficioſi fratrum querelam, multum intereſſe, quis ſit hæres inſtitutus. Eodem pertinet *lex 24. D. eod. tit.* *Circa inofficioſi querelam euenire plerumque adſolet, vt in vna atque eadem cauſa diuerſæ ſententiæ proferantur. Quid enim ſi* FRATRE *agente,* HÆREDES SCRIPTI *diuerſi iuris fuerint? Quod ſi fuerit: pro parte teſtatus, pro parte inteſtatus deceſſiſſe videbitur.* Nempe in ſpecie *illius leg.* liber cum ſeruo, ciuis cum peregrino, municeps cum non municipe inſtitutus fuerat, præterito fratre. Fallitur enim Accurſius qui ad *eam leg.* exemplum ap... nit ex hac conſtitutione Conſtantinianea in hæredibus inſtitutis, quorum vnius perſona erat infamis, altera inhoneſta: etſi ex Triboniani mente ſpeciem quoque illam hodie poni poſſe fatear. Fallitur item Antonius Faber, qui legem illam a Triboniano, vel imperito interprete corruptam putat. Igitur olim, transferri bona in ſeruos extraneos, non municipes, poſthabitis fratribus æquum viſum non fuit. At enim Conſtantino iam aliud viſum: ſolam ſcilicet familiæ, vel communis municipii rationem non tantam habendam, vt non frater hæredem extra familiam & municipium quærere ſibi poſſet. Quid igitur; Solam honeſtatis rationem haberi voluit, a qua ſi frater teſtamento ſuo recederet, fratri querelam detulit, tribus vt dixi concurrentibus. Quinam vero illi ſunt, quibus Conſtantinus hic ait, *inuſtas eſſe notas deteſtabilis turpitudinis?* Ipſemet Conſtantinus *l. 3. inf.* ita quoque explicat, *cum infamia vitiis hæres inſtitutus adſpergitur: cum inſtitutus per turpitudinem, aut aliquam leuem notam capere non poteſt.* De iis certe dubitari non poteſt, qui infamia iuris laborant, quos vtique turpitudinis vel Infamiæ, vel deteſtabilis turpitudinis nota inuſtorum appellatione deſignauit *hac l.* & *d. l. 3.* De aliis quæri poteſt, qui infamia facti tantum laborant. De his certe accipio illa *dicta leges 3. aut aliquam leuem notam.* Interpres ad *hanc l.* huiuſcemodi quatuor enumerat. *Meretrices* ſcilicet addita ratione, *pro libidine*: Pro inhoneſto vero affectu, *Thymelicas* (de quibus *inf. tit. de Scenicis* etiam ex Chryſoſtomo & Ariſtæneto) Theophilus quoque *§. 1. Inſtit. eod. tit.* οἷον ἡνίοχοι, μῖμοι κυνηγοί, καὶ οἱ ἀπὸ αἰσχρᾶς μίξεως ἐγνωσμένοι: Nempe, *agitatores, mimos, arenarios, & ex turpi vulgarique conſuetudine natas:* τουτέστιν αἱ ἀπὸ πορνείας, καὶ ἀπὸ ἀθεμιτογαμίας, *ex vulgari & nefario coitu quæſitis*, vt ibi recte Scholiaſt. Item *Libertas, & Naturales liberas ſeu ſpurias.* Quod omne ex hac expreſſa Conſtantini M. mente non eſt, verum ex alia parte *euſdem l. 3. h. t.* cum iam de iis dubitari cœpiſſet, vnde etiam habet Tribonianus adſumentum, quod *legi 27. Cod. Iuſt. eod. tit.* hinc alioquin deſumptæ, addidit, ad *quam l.* dicam plenius, & quidem de Naturalibus, ſpuriis & libertis. His omnibus addendi ſunt multo magis *ſerui* non neceſſarii. Verum de his paulo plenius agit qui de Leginma nuper ſcripſit Merlinus *lib. 1. t. 2. q. 13.*

Sequitur tertium requiſitum in querela fratrum: P.174.
Nempe *agnatione* tantum durante eam his tribuis *hac leg.* Conſtantinus, non etiam ſi ſoluta ea vel amiſſa ſit: cuiuſmodi amittendæ adgnationis modos tres, Interpres ad *hanc l.* notauit, Exilium, Captiuitatem, Emancipationem: de quo vel Inſtitutiones ſatis docent. Hic proinde amiſſæ agnationis effectus hoc iure notetur: cui ſimilis alter occurrit *l. vn. inf. de hæreditatis petitione.* Et ita quidem ſub tribus his conditionibus, fratribus querelam relaxat *hac l.* Conſtantinus, & *l. 3. inf.* & nominatim quidem fratribus, at non & ſororibus: Quod eis tamen poſtea tributum *§. 1. Inſt. eod. tit.* vnde *d. l. 27.* additum a Triboniano, *vel ſorores.* Quare inſpectis his omnibus, eorum ſententiæ lubens accedo, qui ius prorſus nouum hac conſtitutione inductum a Conſtantino M. credunt: vtpote cum veteri iure, vt fratrum præteritorum, ita & extraneorum hæredum inſtitutorum diſtinctiones, quæ *hac l.* inducuntur, non obtinuiſſe ſuadeant *lex 1. D. hoc tit.* & *l. 21. Cod. Inſt. eod. tit.*

Cæterum vt tribus illis, quas ediſſerui, conditionibus fratrum querelam coarctauit Conſtantinus *hac leg.* ita viceuerſa quartam *hac eadem leg.* his relaxauit, nempe *auxilii Prætorii*, petendi ſcilicet neceſſitatem, id eſt, vt fratri inofficioſi querelam moturo impetrandæ poſſeſſionis contra tabulas neceſſitas relaxetur: quæ veteri alioquin iure requirebatur, vt teſtatur Valerius Maximus, *lib. 7. cap. 7.* & Plinius, *lib. 5. ep. 1.* de qua videndus quoque Interpres *ad l. vn. inf. de cretione, vel bonor. poſſ.* Legitimis quippe ſucceſſoribus petendæ bonorum poſſeſſionis neceſſitas relaxata fuit, *l. e. inf. de legitimis hæreditatibus.* & *d. l. vn.* Quod beneficium ad fratres quoque *hac leg.* extenditur. Neque ideo tamen quod nonnulli opinantur, Centumuirale iudicium hac parte a Conſtantino M. *hac l.* abrogatum fuit: Centumuirale, inquam, in quo Prætor præſidebat, & a quo bonorum poſſeſſio impetranda erat. Cum etiam hæc lex non ad vrbem Romam pertineat, verum ad Magiſtratum Africæ, Lucrium inquam Verinum Vicarium Africæ ea emiſſa ſit; vbi certe nullum erat Centumuirale iudicium, verum Romæ tantum.

De

De Matris *querela.*

II. (a) Idem A. ad Claudium Præſidem Daciæ. (b)

LICET (c) Legum auctoritas, *Filiorum* potius, (d) quam Matrum perſonis, voluit laborem incumbere, vt de inofficioſo agentes, intra præfinita (e) tempora doceant, (f) *Nullo (g) ſuo vitio factum, nec offenſionem ſe Parentibus præſtitiſſe, ſed iugiter obſecutos; vt naturæ ipſius religio* (h) *flagitabat, diſciplinam illæſam, inoffenſamque ſeruaſſe*, vt hiis probatis remoueri (i) parentum valeant teſtamenta: tamen ſi *Mater* contra filii teſtamentum inofficioſi actionem inſtituat, inquiri diligenter iubemus, vtrum filius nulla iuſta cauſa (k) læſus, matrem nouiſſima læſerit voluntate, nec luctuoſam (l) ei, nec legitimam reliquerit portionem, vt teſtamento remoto (m) matri ſucceſſio deferatur [ſi (n) tamen defuncto conſanguinei Agnati (o) non ſunt ſuperſtites] an mater inhoneſtis factis, atque indecentibus votis (p) filium forte obſedit, inſidiiſque eum, vel clandeſtinis, vel manifeſtis adperiit, vel inimicis eius ſuas amicitias copulauit, (q) atque in aliis ſic (r) verſata eſt, vt *inimica* potius quam *mater* crederetur: vt hoc probato, inuita etiam adquieſcat filii (s) voluntati. Dat. VIII. Id. Febr. Serdicæ, Criſpo Cæſ. II. (t) & Conſtantio II. CC. (v) Coſs. [321.]

INTERPRETATIO. *Quamuis leges filiis, ſi prætermiſſi teſtamento fuerint, maiorem quam matribus agendi dederint poteſtatem, vt de inofficioſo matris teſtamento proponant, id eſt, ſi quarta debitæ portionis ſuæ filio dimiſſa non fuerit: ita tamen, ſi probare potuerint, quod matris in nullo læſerint pietatem, ſed ſe obſequium, vt decuit, præſtitiſſe: ſic teſtamentum matris, in quo prætermiſſi fuerint, non valebit. Nam ſi mater contra teſtamentum filii, quod inofficioſum dixerit, agat, debet diligenter requiri, ſi contra filium mater nihil egiſſe probatur, aut ſi nullis inſidiis, vel publice, vel ſecrete eum lædere fortaſſe tentauerit. Ne forſitan conſilium aduerſus filium inimicis ſuis,* (x) *quod impium eſt, auxiliumque præſtiterit. Quod ſi factum non fuerit, poteſt remouere prætermiſſa mater, quia ei quartam de rebus ſuis portionem filius non dimiſit, quod filius fecerat teſtamentum: ſi tamen filio fratres conſanguinei agnati,* (y) *id eſt vno patre nati, aut eorum filii per virilem ſexum non eſſe probantur. Nam ſi mater, vt ſuperius dictum eſt, pro manifeſtis inimicitiis ſuis prætermiſſa docebitur, inuita adquieſcat læſi filii voluntati.*

NOTAE.

(a) *Lex 28. Cod. Iuſt. eod. tit.* GOTHOFREDVS.

(b) *Daciæ* Præſidem nota: In qua etiam Dacia, Serdica erat, vbi data hæc lex: in An. R. pro *Daciæ*, habetur, *Achaia.* IDEM. *Dachia* legit Cod. Wurceb. inde *Achaiæ* vox effecta. RITTER.

(c) Immutata penitus hæc ſententia a Triboniano, quæ tamen huius leg. dubitandi rationem continet. GOTHOFR.

(d) *Potius*, abſolute, non comparate: & ſic, *filiorum, non Matrum perſonis.* IDEM.

(e) *Quinquennii l. 5. inf.* IDEM.

(f) *Doceant*, id eſt, probent: vt *infr. de hiis probatis.* Vid. & *l. 3. l. 5. §. 1. D. de inoff. teſtam.* IDEM.

(g) *In nullo* male Cod. Wurceb. RITTER.

(h) *Pietatis religio l. 18. Cod. Iuſt. eod. tit.* in examine Iudicis. GOTHOFREDVS.

(i) Locus hic in Til. valde corruptus erat, *remoueant parentum voluntatem, teſtamenta.* IDEM. Tilii lectionem ſeruat Cod. Wurceb. RITTER.

P. 175. (k) *Formulæ* hinc ſolemnes in hoc iudicio, *Exheredatum iuſtas offenſionis ſeu offenſæ cauſas præſtitiſſe videri, vel non videri, l. 20. 22. 23. Cod. Iuſt. eod. tit.* vel vt Plinius loquitur. *lib. 5. epiſt. 1. iuſtas iraſcendi cauſas.* GOTHOFREDVS. *Nulla ex iuſta cauſſa*, legit Cod. Wurceb. Iuſtin. Edit. Sichard, & Cuiac. RITTER.

(l) *Luctuoſa* portio: de hac mox. GOTHOFREDVS.

(m) *Reſciſſo*. Cod. Iuſt. Sed ſupra quoque *remoueri valeant parentum teſtamenta.* IDEM.

 (n) Omiſſum

(n) Omiſſum iſtud a Triboniano: de cauſa mox videbimus. *IDEM.*

(o) Male Sichardin. *ac nati.* *RITTER.*

(p) De *votis* bis indecentibus matrum mox. Tribonianus vocem, *machinationibus* ſubſtituit. *GOTHOFREDVS.* Male Sichardin. *indigentibus votis.* *RITTER.*

(q) *Copulauit*, id eſt, iunxit, ſociauit. *GOTHOFREDVS.*

(r) *Si* male hic Cod. Wurceb. *RITTER.*

(s) *Leſi filii* Edit. Sichard. quod ex interpretatione irrepſit in textum. *IDEM.*

(t) *Criſpo* K. Cod. Wurceb. *IDEM.*

(v) *ye. Conſtantino II.* & recte eſt in Cod. Wurceb. *Conſtantino II.* C male vero ſe habet ſubſcriptio in Cod. Iuſtin. *Criſpo II. & Conſtantino Caſ. I.* Vid. quæ noto ad ſubſcriptionem *leg. 2. ſupr. de integr. reſtitut.* *IDEM.*

(x) *Et quod impium eſt, auxilium quoque* Edit. Sichard. & Cuiac. quæ lectio omnino præferenda. *IDEM.*

(y) Cod Wurceb. *Si tamen filius fratris conſanguinei agnati.* *IDEM.*

COMMENTARIVS.

DE MATRIS querela aduerſus teſtamentum Filii, eſt hæc Conſtantini M. conſtitutio: quæ in Codicem quoque Iuſtinianeum relata eſt a Triboniano; verum non vna ratione interpolata: & interalia quidem, dubitandi ratione, quam *huius l.* ſeries & filum exhibet, inſuper habita, quæ vel præcipua alioquin eius inſerta eſt. Quæſtio erat, de Matre ſiue præterita, ſiue exhæredata a filio, vel etiam cui legitimæ minus relictum fuerat, denique læſa eo teſtamento, & quidem nulla ingratitudinis cauſa expreſſa, quam hoc æuo exprimi nil neceſſe erat, vti poſtea id neceſſe fuit, *Auth. non licet*, *Cod. Iuſt. de liber. præter.* Denique cui luctuoſam filius nec legitimam reliquerat portionem: Hic hæredes ſcripti contendebant pro filio defuncto præſumi, ideoque matrem probare debere nullas iuſtas fuiſſe cauſas filio, cum ſe læderet teſtamento: vel ſaltem in id inquiri oportere. Mater contra remoto teſtamento velut inofficioſo ſimpliciter ſucceſſionem ſibi deferri poſtulabat: non aliud enim hic *inquiri* oportere ſeu ſpectandum, quam quod filius legitimam portionem ſibi non reliquiſſet. Et tuebatur ſeſe mater *Legum auctoritate* ſeu præiudicio, ſæuaque verborum prærogatiua, quod ſcilicet filiorum perſonis qui de inofficioſo querebantur, id laboris, id eſt oneris & probationis incumberet per Leges, vt de inofficioſo agentes docerent; *Nullo ottio ſuo factum, nec offenſionem parentibus præſtitiſſe ſed iugiter obſecutos, vt natura ipſius religio flagitabat, diſciplinam illæſam inoffenſamque ſeruaſſe*: Atenim nil tale de parentibus, atque adeo de Matre cautum reperiri: nil tale ei indici, vel laboris aut oneris imponi, nil tale proinde inquiri oportere. Et ſic mater differentiam hanc inducere oportebat. Hac de re Claudius Præſes Daciæ ad Conſtantinum Imp. referendum credidit: Ad eam vero relationem emiſſum eſt hoc Imperatoria Reſcriptum, quo ſtatuitur; etſi Legibus id cautum non reperiatur, attamen idem quoque videtur inquirendum in Matre, num iuſtas filius cauſas habuit? Et ſic in ſumma, adæquatur mater filio. Male enim Bartolus aliique ſummam *huius l.* ita conficiunt, liberos exhæredatos præſumi ingratos niſi probent ſe gratos; parentes vero præſumi gratos, niſi probentur ingrati: vtroque enim caſu *h. l.* inquiſitio fieri iubetur, & pro teſtatore præſumitur: *Modus* tantum inquiſitionis diuerſus inducitur. Filiis enim hic *labor incumbat*, vt contra ſcriptos hæredes de pietate illæſa fidem facere debeant: Atenim, vbi mater læſa eſt, Inquiſitionem adhuc fieri oportere in matre, INQVIRIQVE adeo diligenter a Iudice debere, num filius iuſta cauſa irritatus aduerſus matrem fuerit. Ergo non differentia quædam ſubtilis hic continetur, quoad præſumptionem ſeu probationem inter matrem & filium: imo contra in hoc exæquantur: quodque Legibus ῥητῶς de filiis cautum fuerat, id ad matres *has l.* extenditur; ſed tantum in modo agendi differre eos. Quæ cum ita ſint, apparet, Tribonianum *hanc l.* minus intellexiſſe, atque ideo cum eam non intelligeret, varie interpolaſſe. Primo quidem, differentia illa, quam dixi, inter filium & matrem propoſita: Secundo: exceptione hac addita, *niſi ſcripti hæredes oſtendere maluerint ingratos liberos contra parentes extitiſſe*: quæ ſane exceptio inepte ſubiicitur, ſi ea *initio huius l.* ſententia fuit, filio probationem incumbere, non vero ſcriptis hæredibus: Adeone vero ſtulti hæredes, vt ſe probatione onerare velint, cum filius per Leges probationis onere grauetur, atque adeo eo nil præſtante, proculdubio hæreditas penes ipſos manſura ſit? Tertio & illud ineptum, quod vltimam legis ſententiam, particula aduerſatiua efferat. *Si tamen mater*, &c. quæ alternatiue concipienda erat, vt & *hic* concipitur: *an mater inhoneſtis factis*, &c. *an*, pro; *an vero*. Quare iam hæc huiuſce legis ſumma fuerit, *Matre quoque querelam inofficioſi aduerſus teſtamentum mouente, in cauſas ingratitudinis inquiri oportere.* Nunc ſingularia quæ in *hac l.* multa ſunt & elegantia, ſublegamus.

Notari primum cupio elegantem illam formulam; *Nullo ottio ſuo factum, nec offenſionem ſe parentibus præſtitiſſe, ſed iugiter obſecutos, vt natura ipſius religio flagitabat, diſciplinam illæſam inoffenſamque ſeruaſſe.* Quibus exprimitur non vna ratione pietatis parentibus debitæ officium.

Secundo notentur illa de *luctuoſa portione matris.* Luctuoſa nempe portio parentibus eſt ea quæ iis ex liberorum hæreditate debetur: ſic *luctuoſa ſucceſſio* dicitur *l. vlt. Cod. Iuſt. de inſtitutionibus*: *luctuoſa hæreditas* Interpreti *ad l. vn. inf. qui petant*: *triſtis ſucceſſio*, *§. 2. Inſt. de S. C. Tertulliano*: *triſte lucrum. l. vlt. Cod. Iuſt. communia de ſucceſſionib. bonorum ſolatium*, *l. 1. infr. de cretione, vel bonor. poſſ. durum fortunæ ſolatium*, *l. 4. Cod. Iuſt. ad S. C. Tertull.* propter turbatum videlicet mortalitatis ordinem, præter votum parentum, & naturalem erga filios charitatem, vt eleganter Papinianus loquitur in *l. 15. D. de inoffic. teſtam.* & Papiniani ipſius monumentum, quod ipſi Papiniano parentes condiderunt, *præter præpoſteritatem naturæ, qua infeliciſſimus parens filio tumulum condit*, vt habet vetus quædam Inſcriptio: male iudicantibus fatis, vt Horatius loquitur: Quam ordinis præpoſterationem, præter Papinianum, notant Seruius, *in 11. Æneid.* & Auſonius, *in Epitaphiis Heroum cap. 7.* & antiqua inſcriptio: *Mors immatura fecit, vt facerent filio parentes contra ordinem.* Itaque & *retrogradus ordo* dicitur in altera inſcriptione. Luctuoſa igitur portio eſt quæ non naturali ratione debetur, *l. 7. §. 1. D. vnde liberi*: & *l. 7. D. de bonis damnatorum*: ſed ratione tantum miſerationis; *d. §. 1.* Baſilius *orat. de Eliſ.* αὐτὴ γὰρ ἀκολουθία τῆς φύσεως, ἵνα τὰ τέκνα προπέμπῃ τοὺς

τὰς τέκοντας: i. e. *Hac eſt natura, vt filii conuenienter parentes proſequantur.* Omitto innumera alia.

Tertio notetur limitatio, *ſi tamen defuncto conſanguinei agnati non ſunt ſuperſtites.* Quæ omiſſa a Triboo. Eſt hoc iuris ſcilicet priſci, & SC. Tertulliani veſtigium, quo ſcilicet fratres conſanguinei exiſtentes matrem excludebant, quod iis a Iuſtiniano temperatum fuit, *l. vlt. C. Iuſt. ad SC. Tertull.*, de quo dicam adhuc ad *l. 2. inf. de legitimis hereditat. &* *l. 2. infr. de ſecundis nupt.*

Quarto *Cauſæ legitimæ* exhæredandæ matris hæ quatuor notentur: 1. ſi inhoneſtis factis atque indecentibus votis filium forte obſedit. 2. ſi inſidiis eum
P.176 vel clandeſtinis vel manifeſtis adpetiit. 3. ſi inimicis eius ſuas amicitias copulauit. 4. ſi denique in aliis ita verſata eſt, vt inimica potius quam mater crederetur: vbi *inhoneſta facta & indecentia vota*, quibus filium mater obſediſſe dicitur, variam explicationem recipiunt. Poſſit enim hoc accipi de ſceleſto filii complexu, quo mater filium adigere aſſidue voluit: poſſit accipi de deuotionibus, defixionibus, & magicis ſuſurris & apparatu, de quibus *ad titulum de maleficis*: poſſit accipi de votis ſceleſtis, quibus filium ſublatum volebat, contra *votum pietatis*, vt eſt in *inſcript. veteri:* etiam forte mathematicis conſultis: de cuiuſmodi alioquin votis, ſed filiorum, de Matris, alteriuſue proximi funere; Iuuenalis *ſatyra 3. v. 43. & 6. v. 565. ſeq.* Perſius *ſatyra 2. v. 10. ſeq.* & Petronius. Hanc vero *votorum* appellationem hic ſuſtulit Tribonianus, & vocem *machinationib.* ſubſtituit. Notanda & inter cæteras exhæredandæ matris cauſas, hæc; *ſi inimicis filii, ſuas amicitias copulauit.* Quod Interpres ita accepit, *ſi conſilium aduerſus filium ſuum inimicis ſuis, quod impium eſt, auxiliumque præſtiterit.* Ea vero quoque amittendi feudi cauſa iuſta eſt, ſi Vaſallus cum inimicis Patroni ſui amicitias iungat conſpiretque, vt recte *hic* Gloſſ. & Bald. *conſ. 250. vol. 2.* & vid. *2. Feudorum, tit. 57.* Similiter liberti cum inimicis contra Dominos conſpirantes, metalli pœna afficiuntur, *l. 1. §. 10. D. de officio P. V.* Et ſic amicus inimici mei, hac ratione & parte inimicus meus eſt: vbi ſcilicet agitur de perſonis ita naturali vel ciuili nexu coniunctis. Atenim vt Caſtrenſis *hic* recte ait, ſi de coniungenda tantum amicitia agatur, ſecus in extraneis qui nullo nobis obſequii vinculo deuincti ſunt: quin alioquin humanæ ſocietatis vinculum hac ratione diſſuas, quæ iubet reſpondere in amore iis a quibus prouocere.

Fratres, *quibuſnam perſonis inſtitutis, de inofficioſo agere poſſint.*

III. (a) Idem A. ad Concilium (b) Bizacinorum. (c)

Servus neceſſarius hæres inſtituendus (d) eſt, quia (e) non magis patrimonium, quam infamiam (f) conſequi videtur. Vnde claret, (g) actionem inofficioſi fratribus relaxatam, (h) cum infamiæ aſpergitur (i) vitiis is qui hæres extitit, (k) omniaque fratribus tradi, quæ per turpitudinem, aut aliquam leuem (l) notam capere non poteſt inſtitutus: Ita (m) in hac quoque parte, ſi quando Libertis hæredibus inſtitutis fratres fuerint alieni, (n) inofficioſi actione propoſita, prævaleant in omnibus occupandis facultatibus defuncti, quas ille perperam (o) ad Libertos voluerat pertinere. Dat. VII. (p) Kalend. Aug. Coloniæ Agrippinæ (q) Pacatiano & Hilariano Coſs. [332.]

Interpretatio. *Si ſeruo pro neceſſitate* (r) *debiti a domino cum libertate hæreditas fuerit dimiſſa, quia huiuſmodi perſona videtur infamis, germanis fratribus, qui prætermiſſi ſunt, agendi contra teſtamentum datur facultas: vt remota infami perſona, ſalua tamen quam meruit libertate, hæreditatem germani fratres ad ſe debeant reuocare. Nam & ſi prætermiſſis fratribus liberti per teſtamentum hæredes fuerint inſtituti, ſimili modo germani defuncti eos a bonis fraternæ hæreditatis excludent,* (s) *ſibique omnia quæ reliquerit* (t) *vindicabunt.*

NOTAE.

(a) *Legis 27. Cod. Iuſt. eod. tit.* poſtrema pars hinc interpolata eſt, & in contrarium plane ſenſum detorta. Iungenda autem huic eſt *lex 1. inf. de libertis, & eorum liberis.* GOTHOFREDVS.

(b) Ad *Concilium* Byzacenorum. Similem inſcriptionem v. *l. 15. inf. de appellationib.* dicam in Prolegom. IDEM.

(c) Byzacenorum *d. l. 1.* de Byzacena Africæ prouincia, v. & *l. 12. infr. de diu. officiis: l. vlt infr. de ſuſceptorib. l. 59. 60. inf. de Decurionib. l. 29. inf. de annona & trib. l. 1. infr. de conlat. donat.* IDEM. *Baianorum* Edit. Sichard. & ad margin. *Bizantinorum* RITTER.

(d) De huius loci lectione & ſententia mox. GOTHOFREDVS.

(e) Male *qui* Edit. Sichard. RITTER.

(f) Ex venditione bonorum. de quo mox: GOTHOFREDVS.

(g) Hu.

(g) Huius conſequentiæ vim *in Commentario* eruo. *IDEM.* *Vt declaret* vitioſe Edit. Sichard. *RITTER.*

(h) *Relaxatam*, id eſt permiſſam, liberam, licitam, competere, v. *Gloſſ. Theod.* *GOTHOFREDVS.*

(i) *Reſpergitur* Edit. Sichard. *RITTER.*

(k) *Exiſtit.* *GOTHOFREDVS.*

(l) In hoc reſpondet *d. lex* 1. *inf. de libertis*, quæ huic coniungenda eſt: ibi, *ſi LEVIS offenſa contraxerint culpam.* *IDEM.*

(m) *Itaque.* vel *Item.* *IDEM.* Abeſt hæc vox ab edit. Sichard. *RITTER.*

(n) Id eſt, præteriti, protriti, exhæredati. *GOTHOFR.*

(o) *Qui perperam & non bene merentes maximiſque beneficiis ſuum Patronum adſecuti, inſtituti ſunt:* Ita Tribonianus *d. l.* 27. de qua interpolatione mox. *IDEM.*

(p) *d. l.* 1. *de libertis*, *VI.* *IDEM.*

(q) *γρ.* *Adrimitinæ*: de quo mox. *IDEM.*

(r) *Per neceſſitatem* Cod. Wurceb. Edit. Sichard. & Cuiac. quod accuratius. *RITTER.*

(s) *Excludantur* Edit. Sichard. *IDEM.*

(t) *Reliquerint* male Cod. Wurceb. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

FRATRES, haud aliter quam infami perſona inſtituta. LIBERTIS quoque hæredibus inſtitutis, defuncti fratris hæreditatem per querelam inofficioſi euocare poſſe, definit Conſtantinus M. *hac l.* Quæ quidem lex pars eſt prolixioris Conſtantineæ conſtitutionis de *Libertis* ad Concilium Byzacenorum emiſſæ, redditæque *Colonia Adrimitinæ* cuius pars adhuc altera extſtat in *l. 1. inf. de libertis*, quæ huic noſtræ proinde coaſſanda venit: Dixi redditam *Colonia Adrimitinæ*, ita enim repono in ſubſcriptione *huius l. & d. l. 1.* loco *Colonia Agrippina.* Nam cum certum ſit, eo anno quo hæc conſtitutio data eſt, id eſt, A. D. 332. Conſtantinum, non in
P.177 Gallia, verum longo inde interuallo, vel Marcianopoli, vel Conſtantinopoli egiſſe, vt docet lex 4. *inf. de liberali cauſa*, & *l. 4. inf de ſponſalib.* denique conſtet, Conſtantinum in Oriente verſatum eo anno, non autem in Gallia (quo poſt Annum Domini 316. nunquam acceſſit) neceſſe eſt hic aliud quid reponamus, igitur reſtituendum omnino *Colonia Adrimitina* (quæ hodie *Machomedia*) nomen: vbi hæc lex *data*, iſt eſt reddita fuerit. Hæc ſcilicet Byzacenæ prouinciæ, *ad* cuius *concilium* hæc conſtitutio emiſſa eſt, metropolis fuit. Cyprianus quoque *ep. 45.* nominatim *Coloniam Adrimetinam* appellat. Et in Itinerario Peutingeriano quod circa hæc ipſa tempora ſcriptum eſt; *Colon. Hadrumeto.* In Itinerario Antonini frequens quoque eius mentio, *p. 52. 56. edit. Weſſeling.* vbi pariter vocatur *Hadrimetum colonia.* Fit & mentio *in Itinerario maritimo*, *p. 211.* Æthicus *in Coſmographia*, *p. 47.* *Byzacium*, *vbi eius* METROPOLIS *ciuitas Hadrumetus ſita eſt.* Procopio *Adrametum*, quam Iuſtinianus muro muniuit, & a ſe Iuſtinianam appellauit, *l. 6. c. 6.* *περὶ κτισμάτων.* Caue autem ne hanc confundas, quod faciunt nonnulli, cum *Hadramitto Aſiæ*, prope Pergamum. Quæ cum ita ſint, probanda non eſt Valeſii ſententia *in geſtis veterum Francorum*, *lib. 1.* qui ex *huius leg. & d. l. 1. inf. de libertis* ſubſcriptione colligebat, Conſtantinum, Gallias, etſi filiis alii poſt alium commiſſas, non raro inuiſiſſe, ac inſpexiſſe; & hoc quidem etiam Conſulatu, ſeu A. D. 332. Coloniam Agrippinam petiiſſe, & quidem vt ipſe cenſet, vt cum Francorum Regibus colloqueretur, quos ab Agrippina Rhenus diuidebat: quæ omnia falſa ſunt. Nunc ad rem, ſeu legem ipſam: cuius ſummam initio expreſſimus. In ea vero multa obſcura occurrunt. 1. Quæ, inquam, ſententia ſit primi verſiculi, qui eſt *de neceſſario ſeruo* inſtituenda. 2. Quæ item *ἀκολουθία* ſequeorium, ſeu quo ratiocinationis vinculo cætera, cum illa cohæreant, quæ alioquin verbis illis exprimitur, *vnde claret.* 3. Item quomodo cohæreant illa, *ita in hac quoque parte.* 4. Denique obſcurum eſſe poſſit, num hæc lex de libertis omnibus indiſtincte accipienda ſit, an vero de ingratis tantum? Hanc vltimam quæſtionem excutere primo loco libet, ex qua, cæterarum deciſio, vel illuſtratio pendebit. Igitur ita cenſeat quis, de Ingratis libertis *hanc leg.* accipiendam, & quatuor quidem argumentis. Primum, *argumento d. l. 1. inf. de Libertis*, quam huic coaſſandam oſtendimus: Agitur quippe *ea leg.* de Libertis ingratis ob leuem etiam offenſam ſub Patroni imperium & ditionem reuocandis, quæ verba etiam huius leg. verbis reſpondent. Secundo, argumento extremorum *huius leg.* verborum: *quas ille* PARPERAM *ad libertos voluerat pertinere.* Tertio, generali illa ratione, qua fratribus querela aduerſus Fratris teſtamentum tribuitur, ſi videlicet hæres inſtitutus aliqua NOTA vel INFAMIA adſpergatur, nota, inquam, vel leni, puta Ingratitudinis. Poſtremo, argumento eorum quæ *initio huius leg.* dicuntur, de ſeruo neceſſario hærede inſtituendo: hoc forte ſenſu; ſcilicet, quemadmodum huiuſmodi hæredi infamiæ conditio quædam implexa eſt (vtpote cum ex bonorum venditione infamiam conſecuturus ſit, famam ſuam pro defuncto exponendo, diſtractis bonis, non defuncti, verum ſuo nomine) eique frater ſi velit hæreditatem auocare poteſt, ſalua tamen libertate, vt Interpres hic addit, vtpote cum licet in præſens nondum infamis ſit, quo tempore hæreditas ei defertur, futurum tamen eſt, vt venditione ſubſecuta infamis fiat: *Huiuſmodi perſona*, inquit Interpres, *videtur infamis.* Quare & hac quoque parte, vbi de libertis ingratis quæritur, idem ſtatui oporteat: Nam etſi, quo tempore hæreditas eis defertur, infamiæ nota non adſpergantur, futurum tamen eſt, vt ingratitudinis cauſa probata, infames fiant. Proinde ſi hæc interpretatio admittitur, harum legum inter ſe coniunctarum ſpecies & ſententia hæc fuerit. Quærebatur, an Liberto hærede inſtituto fratri permittendum eſſet ad auocandam per inofficioſi querelam, fratris hæreditatem, oſtendere, docere, ſeu probare, libertum inſtitutum etiam ex leui aliqua offenſa aduerſus defunctum ingratum fuiſſe? Reſpondere igitur videatur Imperator, libertos ingratos iure ciuili exoſiſſimos eſſe: ſic vt ob leuem etiam offenſam in ſeruitutem rurſus reuocari poſſent; *d. l. 1.* (quæ cum hac coniungenda eſt.) Quanto magis hæreditatem eis Patroni ob ingrati vitium auocari poſſe? Proinde permittendum vel illud fratribus, vt probato ingrati vitio per querelam inofficioſi fraternam hæreditatem ſibi vindicent, qui libertus in ſeruitutem reuocare amplius non poſſunt: v. *Nov. Valentin. 6.* ſeu ſalua libertate. Itaque ſingulare hoc admodum

fuerit

fuerit. Primum, vt iograti actio ei competat, qui libertatem non contulit: deinde, vt ingrati actio inſtituatur non ad libertatem reuocandam, ſed libertate ſalua, ad hæreditatem ſaltem auocandam. Verum hæc omoia gratis dici puto, eaque mihi ſeotentia magis probatur, quæ etiam Interpreti placuit, & ad *hanc. l.* & ad *l. ſupra*, hac lege a Conſtantino M. iodiſtincte, indefinite, Liberto a patrono ſuo hærede inſtituto, etſi noo ingrato; fratrem aduerſus fratris teſtamentum querelam ad auocandam hæreditatem tribui: Primo quidem generalibus *huius leg.* verbis: *ſi quando*, inquit, *libertis heredibus inſtitutis fratres fuerint alieni:* &c. Secundo, argumeoto oppoſitionis quæ fit, ſerui hæredis neceſſarii inſtituti, primis *huius l.* verbis, quorum ſenſum hunc puto, tum demum inſtituto quamlibet infami hæreditatem auocari noo poſſe, ſi ioſtitutus neceſſarius hæres ſit, & per hoc infamis exinde fiat: Illod inquam, quod de Neceſſatio ſeruo hærede inſtituto *huius leg. initio* præmittitut recte intellectum, hanc vt dixi ſeotentiam omnino confirmat. Recte, inquam, intellectum: Non vt Interpres & poſt eum Viglius id perperam intellexit contrario plane ſenſu, ſed vt a Triboniano paulo clarius expreſſum eſt *fine d. legis*, 27. Nempe fratrem ſeruo neceſſarin hæredi inſtituto, per querelam inofficioſi fratris hæreditatem auocare non poſſe: Ac ſi diceret, ne frater poſſit auocare hæreditatem a Liberto, neceſſe eſt, vt inſtitutus neceſſarius hæres ſit, perque hæreditatem iofamis fiat. Neque placet omnino Græcorum ratio (apud Viglium & Cuiacium 17. *Obſ. vlt.*) a ra necuniatia deſumpta, hoc ideo ioductum, quod fruſtra permitteretur fratri querela inofficioſi teſtamenti, vbi hæreditas ſoluendo noo eſt: vera enim ratio eſt, quæ *hac l.* redditur, *quia ſeruus neceſſarius heres inſtitutus non magis patrimonium quam infamiam conſequi videtur.* Tertio, ipſa Ratione confirmatur hæc ſententia, quod permittendum non ſit, libertum oon modo nulla ſanguinis neceſſitate defuncto coniunctum fratri præferri; verum & qui in fratris familia olim ſeruus fuit: Atque ita qui ſerui exinde nota adhuc aſpergitur. Nam & ita Conſtantius, Conſtantini M. filius, donationem bonorum a Patrono liberto factam propter adgnationem liberorum reuocari, & ab eo auocari voluit, famoſiſſima *l. 3. inf. de reuoc. donationib.* Quæ vtique ooo auocabatur, ſi alii donatio facta fuiſſet, vt docet Auguſtinus *de vita Clericorum*, de quo plenius *ad eam leg.* Iniquum ſcilicet foret, præferri in his bonis libertum P.170 Patroni liberis: Inimicum nempe ceteroquio hoc ſæculum valde libertis fuit, & Conſtantinus M. nominatim, etſi oon iogratis, de quo dicam ad *d. l. 3.* Vt ex his intelligatur multo facilius reuocari beneficium collatum io libertos, quam in alios extraneos. Quare & lex hæc accipienda multo magis fuerit de Orcinis, ſeu de teſtamento manumiſſis libertis, quos ſcilicet teſtator mera voluntate liberos & hæredes io teſtamento, cum ſoluendo eſſet, præteritis fratribus inſtituit. Quo caſu certe Græci, *notis ad d. l. 27.* (quæ ex *hac lege* partim deſumpta eſt) notant, præteritum fratrem huic ſeruo, εὐπόρω ὀυσίας ὄντος (neque enim locus ille ſollicitandus, vt fecit Cuiacius 17. *Obſ. vlt.*) præferri, exemplo ſubſtituti, *l. vlt. Cod. Iuſt. de neceſſ. hered. inſt.* Et hac ratione quod ſeruilis conditionis atque adeo notæ calens ſit & recens in his memoria; heri videlicet ſerui, hodie liberi, & vt Perſius loquitur; *heſterni Quiritis.* Tandem hoc eſt quod ex veteri iure Conſtantinum retinuiſſe iam antea oſtendi ad *l. 1. ſup.* leui denique adhuc nota libertos aſpergi ſatendum eſt, ac maxime Latinos libertos, quos idem Conſtantinus *l. 3. inf. ad SC. Claudianum* ſpurios liberorum eleganter vocauit. Quarto loco & hæc ratio addatur, ex fine ſiue ſcopo Conſtantini, qui fuiſſe viderur, vt *blanditiis* & aucupiis huiuſmodi libertorum qui apud patrooos in deliciis erant, & ab his nihil non impetrabant, occurreret. Accedat & quinto loco Interpretis ad *h. inc. l.* & *l. 1. ſup.* præiudicium, qui omnioo in hac ſententia eſt, etſi in interpretatione primæ ſententiæ de ſeruo neceſſatio hærede, labatur. Sexto loco, Tribonianeæ quoque interpolationis argumento id confirmari poteſt, qui & ipſe admittit, vt Liberto frater hæreditatem auocare poſſit: Duobus tantum caſibus exceptis (cum *hac l.* vnus tantum vt dixi excipiatur.) Primo, ſi libertus ſit neceſſarius hæres inſtitutus. Secuodo (quod ſub Conſtaotini nomine perperam allegatur) ſi libertus maximis beneficiis ſuum Patronum adſecutus fuerit, vbi *beneficii* vox retinenda eſt, proprioque ſignificatu accipienda, non vero mutanda in *Veneficiis*, vel accipienda pro maligna fraude, malis artibus & delictis, vt Viris doctis viſum: Nempe enim ſecunda *ibi* exceptio indicatur ſeu ſecundus caſus, quo frater liberto inſtituto fraternam hæreditatem auocare non poteſt. Septimum argumentum peto ab huius ſæculi genio, quod, vt dixi, libertis maxime inimicum fuit, atque in eorum fauorem, ſanguine & neceſſariis fraudandis facta, de facili reuocare ioſtituit, vt ex *d. l. 3. inf. de reuoc. donat.* liquet. Vid. & *l. 2. inf. de natural. fil.* Poſtremo de eo iore, quod Conſtantinum M. præceſſit id obtinuiſſe, colligi poſſit ex *lege 31. § 1. D. de inoff. teſtam.* *Quantum* ioquit, *ad inofficioſi liberorum vel parentum querelam pertinet, nihil intereſt, quis ſit heres ſcriptus, ex liberis, an extraneis, vel municipibus.* Ac ſi diceret Iuris Conſultus, κατ᾽ ἀντιδιαστολὴν quantum ad inofficioſi fratrum querelam attinet intereſſe quis ſit hæres ſcriptus, liberne, ao ſeruus, extraneus, & ſic libertus quoque, an ex familia & adgnatus. At inquies adhuc, *lex 1. inf. de libertis* (quæ huic coniungenda eſt) de *ingratis libertis* oominatim agit? Eſto; Nempe integra Conſtantini M. conſtitutione, quæ in Libertos fuit, duo capita comprehenſa fuerunt: vnum de ingratis libertis; alterum, de libertis iodiſtincte & in commune. Illud, ad reuocationem libertatis, iſtud ad renocationem bonorum eis in præiudicium ſanguinis relictorum. Ingratitudo menſe requiritur, vt libertas eorum reuocetur: at vt bona eis relicta a germanis fratribus Patroni adimantur, ſufficit vel eorum ſtatus, id eſt, eos libertos eſſe, hodie liberos, nuper ſeruos. Rorſum inquies, ipſum Conſtantinum M *l. 1. h. t.* Fratri tum demum querelam tribuiſſe, ſi hærede ioſtituto inuſtæ eſſant notæ deteſtabilis turpitudinis, cuiuſmodi libertus oon eſt. Nempe hæc tum illi mens fuit, atenim & in hunc cenſum nunc Libertos referri; oportere credidit.

Ex *hac* interim quoque *leg.* in illis verbis, *aut aliquam leuem notam:* ſed & argumento nominatim ſpuriorum liberorum (id eſt, Libertorum Latinorum) firmiter defendi hodie poſſe puto. Naturali ſeu *ſpurio* a fratre ioſtituto querelam inofficioſi fratri competere: nam & ſic, etſi non infamia prorſus laboret, qui & ad Decurionatum (in defectum legitimorum) admittitur *l. 3. §. 2. l. 6. D. de Decurion.* attamen LAVI NOTA, ſeu leuis notæ macula & infamia facti, quæ ſtat nexa in vulgi pectoribus, de qua *l. 13. Cod. Iuſt. ex quib. cauſ. infam. l. 2. D. de obſeq. par. & patr.* proculdubio adſpergitur, neque integra prorſus & legalis eius perſona eſt, non quidem vllo facto ſuo, verum ob natales illegitimos de quo eſt quoque Plutarchi locus περὶ παιδ. ἀγωγ. c. 2. Et vero, qui Principes Remp. inhoneſtis vitiis liberatam ſemel voluere, vt de libertate, ita de naturalibus liberis *eadem conſtitutione* de vtriſque cauendum duxere, vt Valentinianus III. quod probat lex *vlt. inf. de libertis & eorum liberis*, collata *cum lege 2. inf. de natural. fil.* Quiointo vel Conſtantioi ſectam ſpectanti, cui non hoc probetur, cum illegitimarum coniunctionum & naturalium liberorum odium alibi tam aperte prodat: Imo qui capiendi ius, ſi non omne, ſaltem fratribus exiſtentibus naturalibus ademit: de quo *l. 1. inf. de naturalib. fil.* De qua in vniuerſum quæſtione videndus Gabr. Palæotus *de no-*

this ſpuriiſque fil. c. 55. & Merlinus, *de legitima, lib. 1. t. 2. quaſt. 13.* Harprectus, *in notis ad Clarum q. 50. n. 1. vſque ad 18.* Theſaurus *deciſ. 126. n. 5.* Rota *deciſ. 271. num. 17.*

LEGITIMAM *arbitratu boni viri ſuppleri ſi teſtator iuſſerit, inofficioſi ceſſat querela.*

IV. (a) Imp. CONSTANTINVS (b) A. & Iulianus (c) Cæſar Olybrio. (d)

CVM ſcribit moriens, *Vt* (e) *arbitratu Boni viri, ſi quid minus filiis ſit* (f) *relictum quam modus quartæ* (g) [*quæ per ſucceſſionem bonis tantum liberis debetur,*] *efflagitat, id ipſum ab hærede* (h) *eiſdem in pecunia compleatur*, manifeſtum eſt, (i) nullam iam prorſus nec ſuper teſtamento, nec ſuper donationibus, (k) querelam remanere; (l) præſertim, cum vniuerſa eadem, (m) repellat & reprimat, quæ ad pecuniam rediit, (n) taxatio iuſta. Dat. XIIII. (o) Kal. Iun. Tauro & Florentio Coſs. [361.]

P 179 INTERPRETATIO. *Quoties pater filiis* (p) *per teſtamentum de facultatibus a ſe dimiſſis quartam dari præceperit portionem, & hoc in nummo* (q) *fieri bonorum virorum arbitrio crediderit committendum, ſeu hoc teſtamento ſiue donatione conſcripſerit, nullam contra voluntatem patris filius habeat actionem, dummodo quartam portionis ſuæ, quam erat* (r) *habiturus de omnibus, quæ tempore mortis ſuæ pater reliquerit, conſequatur in nummo.*

NOTAE.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* ea ratione quam mox dicam. Iungenda porro illi lex *vn. inf. de inofficioſis donationib.* ad quem titulum hæc lex quoque referri potuit, propter illa, *nec ſuper donationibus.* *GOTHOFREDVS.*

(b) *Conſtantii* nomen & *hic*, & *d. l. vn.* reponendum eſt, quomodo etiam MSS. exhibent. *IDEM.*

(c) Abeſt a Til. & Cuiaciana editione. *IDEM.* Abeſt etiam a Cod. Wurceb. & Sichardin. *RITTER.*

(d) *Olybrius* hic P. V. erat v. *Proſ. pogr.* *GOTHOFREDVS.*

(e) Cod. Wurceb. *Cum ſcriptus moriens, aut* &c. male. *RITTER.*

(f) Cod. Wurceb. *Si quid minus filiis ſuis relictum.* Edit. Sichard. *ſiquidem minus.* *IDEM.*

(g) *Portionis* hic additum in Sichardin. videtur ex interpretatione in textum abiiſſe. *IDEM.*

(h) Extraneo: nam ſi frater cohæres fuerit, etiam hac clauſula non addita, ad ſupplementum agitur. Vide locum Pauli mox. *GOTHOFREDVS.* Errore librarii hic in Sichard. *id ipſum ad heredem de eisdem in pecunia impleatur.* *RITTER.*

(i) *Manifeſtum* eſt, id eſt, manifeſtum eſſe debet: & vt ait *d. l. vnica*, illud omnino dubitare non conuenit. *GOTHOFREDVS.*

(k) Inofficioſis ſcil. de quibus *d. l. vn.* *IDEM.*

(l) *Querellam removere* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(m) Id eſt, querela & ſuper teſtamento, & ſuper donationibus: niſi malit quis *vniuerſam.* *GOTHOFREDVS.* *Vniuerſam eandem* legit Cod. Wurceb. *RITTER.*

(n) *Redegit* Cod. Wurceb. *redigat actio iuſta* Edit. Sichard. & ad margin. *taxatio* ex libro alio. *IDEM.*

(o) Ita quoque ad marg. Cod. Cuiac. al *XII. Kal. Iul.* *GOTHOFREDVS.*

(p) *Filiis familias* Sichard. *RITTER.*

(q) *Nummum* Edit. Sichard. *numero* in margin. *IDEM.*

(r) *Quartæ* definitio recta. *GOTHOFREDVS*

COMMENTARIVS.

CONSTANTII Imperatoris (non Conſtantini, vt perperam præfert *huius leg.* inſcriptio, & *l. vn. inf. de inoff. donat.*) hæc lex eſt: quæ pars eſt prolixioris conſtitutionis Conſtantii Imp. ad Orfitum (P. V. ſcilicet) datæ A. D. 361. ſuper Querela Inofficioſi: ſiue teſtamenti, ſiue donationis: vt patet ex *hac ipſa leg.* ibi, *nec ſuper donationibus:* & ex *d. l. vn.* quæ inde deſumpta, huicque coaſſanda venit. Ea vero conſtitutione Conſtantinus querelam inofficioſi in vniuerſum, velut odioſam, coarctatum iuit, non vno genere: nos de *hac lege noſtra* videamus. Quartam ſcilicet ſeu Legitimam, ſi teſtator arbitratu boni viri ſuppleri iuſſerit, querelam inofficioſi ceſſare oportere, definit *hac l.* Conſtantius. Quartam, id eſt

eſt, quartam portionem eius, quam filius habiturus erat, ex iis quæ tempore mortis ſuæ defunctus reliquit, vt recte Interpres definit, (eſt enim quarta legitimæ partis, ſeu ab inteſtato ſucceſſionis, *l. 8. 31. Cod. Inſt. eod. tit. Nouel. 1. cap. 1.* §. 1. & Theophilus *ibidem*) legitimam olim fuiſſe, ſeu *νόμιμον μέρος τεταρτημόριον* notum eſt: quare ſi quartam illam quis habeat ex iudicio defuncti, querelam mouere non poteſt. Singularis in id iam olim quoque Plinii locus *lib. 5. Ep. 1. Si mater inquam te ex parte quarta ſcripſiſſet hæredem, num queri poſſis? Quid ſi hæredem quidem inſtituiſſet ex aſſe, ſed legatis ita exhauſiſſet, vt non amplius apud te quam quarta remaneret?* Hæc inquam ita quoque iure veteri obtinebant. Igitur ſi minus quarta relictum liberis fuiſſet, teſtamentum illi per querelam inofficioſi euertere poterant: vno iam olim caſu excepto; puta ſi fratres cohæredes eſſent, vt teſtatur Paulus *lib. 4. ſentent. tit. 5. §. 7.* Atenim ſecundus nunc, nouuſque *hac l.* caſus inducitur, puta ſi defunctus aliquid filiis ſuis relinquens adiecerit, caueritque, *ſi id quod reliquit, quartam non impleat, eam arbitratu boni viri ſuppleri, ab hæredem pecunia.* Cui tamen contrarium dicendum videbatur, hac dubitandi ratione, nempe quod legitima, neque conditionem, neque moram admittat, certamque eam eſſe oporteat: quod in hoc caſu, certa non videatur: imo incerta per conditionem, & moram ei iniectam. Verum rationem hanc dubitandi refellit Conſtantinus, ratione decidendi ſubiecta, *fine legis*, cuius hanc ſententiam exiſtimo: Hoc caſu ſcilicet patrem ita cauentem, legitimam, & certam quidem reliquiſſe videri, vtpote ea ad *pecuniam* iuſta *taxatione* redacta, id eſt, legitima relicta, qualem vir bonus arbitratu ſuo taxaret. Certum ſcilicet & alias dicitur, purumque, & præſens viri boni arbitrium, & id quod viri boni arbitrio ſubiicitur: Quam in rem ſolemnis eſt Vlpiani ſententia *l. 1. §. 1. D. de legatis 2. Cum ita legatum ſit: pupillo, vel pupillæ, Arbitrio Tutorum, neque conditio ineſt legato, neque mora; cum placeat in teſtamentis legatum in alterius arbitrium collatum, pro viri boni arbitrio accipi: quæ enim mora eſt in boni viri arbitrio, quod iniectum legato, velut* CERTAM QVANTITATEM *exprimit, pro viribus videlicet patrimonii?* Quibus omnino reſpondent illa legis noſtræ: *præſertim cum vniuerſa eadem.* (Nempe & querelam inofficioſi teſtamenti, & inofficioſæ donationis, vt expreſſe ſuperiora teſtantur, & argumentum certiſſimum coniunctionis legis vii. *inf. de inoffic. donat. tum hac lege*) *repellat, & reprimat, quæ ad pecuniam redit* TAXATIO IVSTA. Relictum igitur quid boni viri arbitrio, ſeu arbitratu, retro & in inſtanti, certum quoque & præſens creditur, & in hoc caſu noſtro, ex iudicio defuncti filius Quartam ſeu Legitimam habere. Et hæc quidem de *huius l.* ſententia. Atenim Iuſtinianus poſtea, qui querelam inofficioſi non vna alias ratione accepit, hoc ipſum quod *h. l.* ſtatuitur, non tam immutauit, quam ampliauit, l. 30. *Cod. Inſt. de inoff. teſtament.* cuius etiam ſententia repetita §. 3. *Inſt. eod. tit.* Voluit enim is, etſi in teſtamento adiectum non fuiſſet, *Quartam boni viri arbitratu debere compleri, ἀνδρὸς ἀγαθοῦ μεσιτείᾳ ἀναπληρωθῆναι*: attamen ſi quid relictum fuiſſet, ad ſupplementum ſeu expletoria ſemper agi. Quare certo certius eſt (quidquid contra dicat Commentatii in Inſtitutiones nuperus Auctor *p. 520.*) à Triboniani manu ex *d. l. 30.* Vlpiani legi, 25. *D. eod. tit.* infartum fuiſſe, quod ibi de Quarta replenda legitur: Vlpiani quippe temporibus, cuius ea lex eſt, ita ius erat, vt querelæ inofficioſi locus eſſet, ſi minus Quarta relictum proponeretur, vt conſtat ex *l. 8. § 8. D. eod. tit.* Ex his iam apparet de progreſſu huius iuris, quomodo & alias ius paulatim creſcere ſolet.

Illud vero quoque monendum, quemadmodum *hac l.* non diſtinguitur, quo titulo minus Quarta relictum fuerit, ita nec Iuſtinianum diſtinguere *in d. l. 30.* vt proinde falſum ſit, quod quidam ſcribunt *dictam legem 30.* ad eum tantum caſum pertinere, quo teſtator, qui minus Quarta reliquit, Legitimæ tamen titulo id reliquit: & ideo poſt *illam* adhuc *legem*, ſi pater ſimpliciter quid reliquerit, querelæ inofficioſi locum eſſe. Falſum, inquam, p.180 nam vt hæc lex generalis eſt & indiſtincta, ita & illa, quæ ad hanc reſpicit, ratione etiam generali addita; quæ vtique notanda: nempe ait, ſeſe conſtitutionem illam introduxiſſe *ad verecundiam naturæ.* Inuerecundum ſcilicet fuerit, filium iudicium patris ob modicum aliquid quod Quartæ deeſt, euertere ſeu conuellere, eiuſque memoriam ſollicitare, pudorem ſuggillare prægraui & odioſo iudicio, quo is neglecti officii, pietatiſque violatæ, imo & furoris ferme, improbitatis & dementiæ arguitur: *præſertim* cum pater filio aliquid relinquendo affectum eius abs ſe non abdicaſſe liquido probetur: ſic vt mendo potius aliquo, vel errore, quam odio Legitima minus filio relictum à patre credi par ſit.

TEMPVS *mouendæ querelæ, quinquennium eſſe, etiam liberorum reſpectu.*

V (a) Imppp. Gratianus, & VALENTINIANVS, & Theodoſius AAA. Hypatio (b) PF. P.

INTRA quinquennium, (c) quod de (d) inofficioſis (e) actionibus conſtitutum eſt, liberis quoque (f) parentum iudicia (g) inofficioſa cauſantibus, eadem temporis curricula præſtituta ſunt. Dat. V. (h) Kal. Iun. (i) Pataui, Merobaude 11. & Saturnino Coss. [383.]

INTERPRETATIO. *Intra quinque annos a die mortis defuncti, quicunque inofficioſum dicere voluerit teſtamentum, inchoandæ actionis licentiam ſe nouerit habiturum. Quod temporis ſpatium etiam filii ſibi, ſi contra parentum teſtamenta ac voluntatem* (k) *agere voluerint, agnoſcant eſſe conceſſum. Quo tranſacto, ſi repetitio inchoata non fuerit, omnium perſonarum de inofficioſo intentio conquieſcat. Cæterum* (l) *intra quinquennium inchoata, vſque ad tricennium obtineat actionem.*

 NOTAE.

NOTAE.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſtin.* Eſt autem hæc *lex* deſumpta ex *l. 3. inf. de Apoſtatis.* GOTHOFREDVS.

(b) *Hypatius* hic PP. fuit ſub Valentiniano Iun. cuius meminit quoque Ammianus Marcellinus, *lib. 29. c. 2.* de eo vi. de *Proſopogr.* IDEM.

(c) *Iuge*, additum *d. l. 3.* IDEM.

(d) *De* abeſt a Cod. Wurceb. Sichardin. & Cuiac. RITTER.

(e) *Inofficioſis actionibus.* Ita quoque *d. l. 3. & l. 1. ſup.* vbi dixi: malim, *inofficioſi.* GOTHOFREDVS.

(f) Nota hanc vocem, *quoque*: nam de eo dubitatum. IDEM.

(g) *Iudicia*, id eſt teſtamenta: v. *Gloſſ. Theod.* & quæ dicam *ad l. proxim. inf.* IDEM.

(h) XII. *d. l. 3.* VI. in Ann. And. IDEM.

(i) *Ianuar.* in MSS. nonnullis, Reg. & And. IDEM.

(k) *Vel voluntates* Cod. Wurceb. RITTER.

(l) Hæc de ſuo peculio Interpres. GOTHOFREDVS.

COMMENTARIVS.

TEMPVS mouendæ querelæ *Inofficioſi*, liberis quoque aduerſus parentum teſtamenta, quinquennium, neque laxius, præſtitutum eſſe definit Valentinianus Iun. *hac l.* Quæ quidem pars eſt prolixioris Valentinianæ conſtitutionis, *de Apoſtatis*, cuius pars potiſſima exſtat *l. 3. inf. de Apoſtatis.* vbi & priora *huius leg.* verba connectuntur; at non & poſteriora, quæ proculdubio integra illa conſtitutione continebantur. Notiſſimum eſt, tempus ad mouendam inofficioſi querelam vetuſtiſſimo iure, biennium fuiſſe. Id quod etiam ex Plinio diſcimus, *lib. 5. ep. 1. ad Seuerum*, vbi de inofficioſi querela agens: *cum cæteris*, inquit, *ſubſcripſit Centumvirale Iudicium, mecum non ſubſcripſit*: Et poſt alia: *ſcis te non ſubſcripſiſſe mecum, & iam* BIENNIVM *tranſiſſe, omniaque me vſucepiſſe.* Verum quinquennio id mutatum poſtea, quod præter *hanc l. & d. l. 3. inf. de Apoſtatis*, teſtatur quoque lex 8. *§. 17. & l. 9. D. eod. tit.* & *l. 16. inf. Cod. Iuſt. eod. tit.* & *lex 2. Cod. eod. in quib. cauſis reſtit. in integr. neceſſ. non eſt*: Quod vtique tempus conſtitutionibus inductum videtur. Idque etiam iuge fuit, id eſt, continuum (a morte teſtatoris videl. quod & ipſum hic additum ab Interprete) vt dicitur *d. l. 3.* In tantum vero quinquennio hæc querela circumſcripta fuit, vt non fratribus tantum vel parentibus id præſtitutum fuerit, verum & LIBERIS QVOQVE aduerſus parentum teſtamenta: De quo tamen dubitatum fuiſſe hinc colligimus: nempe quod & alias querela inofficioſi quæ liberis competit ſingularia plura habeat: neque æquum videatur, tam breui temporis ſpatio liberos coarctari, cum hi naturali ratione ſeu iure ad parentum bona vocentur, illi vero miſerationis ferme. Quare naturæ ius vt potentius, ita & diuturnius videri: vt alioquin vulgatum inter Interpretes, maiore ratione liberis Legitimam deberi, quam parentibus: *l. 7. §. 1. D. vnde liberi: l. vlt. D. de bonis damnat.* (*l. 1. §. benignius de ſucceſſ. dicto*:) *l. 11. D. de liberis & poſtumis.* Atque hæc omnino dubitandi ratio *huic legi* occaſionem præbuit. Verum ea non obſtante parem omnium hac parte rationem, & ſic liberorum eſſe QVOQVE hæc lex iubet, neque vllum hac parte diſcrimen eſſe: atque adeo pietatis læſæ & hac parte vtrobique parem rationem eſſe: vt cæteroquin eſt in hoc tractatu de inofficioſo, & materia officiorum: vt Quintil. *lib. 7. cap. 4.* has cauſas de inofficioſo vocat; & ne bona ad infames perſonas perueniant.

Abeſt autem hæc lex a C. Iuſtin. ideo forte, quia liberos indiſtincte nimis hæc lex poſt quinquennium ab inofficioſi querela ſubmouet, cum certum ſit, liberis quinquennium non currere pupillaris ætatis, aut adoleſcentiæ tempore, verum impleta, demum legitima ætate, *d. l. 2. Cod. Iuſt. in quib. cauſis in integr. reſtit. neceſſ. non eſt.* Sed & p. 18 quia ex magna quoque & iuſta cauſa etiam poſt quinquennium inofficioſi querelam moueri poſſe, docet *d. l. 8. §. 17.*

Notanda autem duo apud Interpretem. Primum, quinquennium iſtud continuo a die mortis defuncti computari, quæ certe Modeſtini Iuriſconſulti ſententia fuit: vt contraria Vlpiani ſententia quinquennium a die aditæ hæreditatis computantis, (vt teſtatur quoque lex 8. *§. 10. D. eod. tit.*) Iuſtiniano placuit in *l. 36. §. 2. Cod. Iuſt. eod. tit.* Ante aditam hæreditatem non naſcitur querela. Alterum in Interpretatione notandum, querelam inofficioſi cœptam, præparatam triennio durare.

LIBERA TESTANDI *facultate a Principe indulta, non ideo querelam inofficioſi impediri.*

VI. (a) Impp. HONORIVS, & Theodoſius AA. Ioanni PF. P. (b)

ADVERSVS iudicium (c) omnibus integris atque (d) ſeruatis, quibus inofficioſi actio, aut de immodicis donationibus, (e) cœperit forte competere, vel qui ſe præteritum eſſe teſtatur; Nos enim (f) ita huiuſmodi (g) inſtitutiones firmandas eſſe cenſuimus, (h) vt competentibus actionibus viam minime clauderemus. (i) Dat. XII. (k) Kal. Mart. Rauennæ, poſt Conſulatum Honorii VIII. (l) & Theod. V. AA. [413.]

INTERPRETATIO. (m) *Contra voluntatem defuncti ita omnia quæ* ſuperiore

riore lege *ſunt ſtatuta ſeruentur, vt & de inofficioſo agere liceat, & ſi quis ſe præteritum dixerit, audiatur. Sed ita hæc omnia obſeruari præcipimus, vt ſi qua alia propoſitio fuerit de teſtamento, vel donatione, quæ poſſit opponi, in omnibus audiatur.*

NOTAE.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* ſiue quia imperfecta, & iuris antiqui & antiquati reliquias in ſe vi ipſa continet: iuris inquam, communium liberorum a Principe coniugibus indulti, ad ſolidi inter ſe capacitatem: ſiue quia Iuſtiniani ipſius vt elegantiſſima ita apertiſſima hac de re conſtitutio extat *l. 35. Cod. Iuſt. de inoff. teſt.* Et iungenda huic legi *lex vlt. ſup. de diuerſis reſcript.* & *lex 4. infr. de iure liberorum.* Item *lex 19. C. Iuſt. de teſtam.* abſque quibus, ſi foret, ſenſus huic nullus conſtaret. Cæterum *has ll.* Auunculi ſui Honorii, nepos eius Valentinianus III *Nouella de teſtam.* 4. indicat & confirmat. *GOTHOFREDVS.*

(b) Italiæ, v. *Proſopogr.* *IDEM.*

(c) *Iudicium*, id eſt, teſtamentum, vt *ſupra l. 5.* & *l. 4. de Epiſcopis*, ſeu *inſtitutio*, vt mox vocatur: vel etiam *ſupremum iudicium*, vt in hac eadem ſpecie loquitur Valentinianus, *Nou. de teſtam.* 4. deficientis iudicium, *l. 9. inf. de infirm. his quæ ſub tyrannis.* *IDEM.*

(d) *Æquè*, ad marg. *Cod. Cuiac.* *IDEM.*

(e) Quæ de capiendi iure lege Iulia & Papia inter coniuges cauentur, ea ad donationes quoque inter viuos, quæ morte confirmantur, pertinent; *hac l.* & *l. 1. infr. de bonis proſcript.* vbi dicam, & *ad l. 2. infr. de inoffic. dotib.* *IDEM.*

(f) *Etiam*, ad marg. *Cod. Cuiac.* male. *IDEM.*

(g) Iure liberorum a Principe impetrato, a coniugibus factas. *IDEM.*

(h) *Conceſſimus.* ita MSS. quidam. *IDEM.* Ita etiam legitur in Cod. Wurceb. Edit. Sichard. *cenſemus.* *RITTER.*

(i) *Clauſerimus* Edit. Sichard. *IDEM.*

(k) *γϱ.* XVI. vt Til. recte exhibet, & notatum quoque ad marg. C. Cuiac. *GOTHOFREDVS.* Recte in Cod. Wurceb. legitur. *Dat. XVI. Kal. Mart. Rauenna* PC. *RITTER.*

(l) *γϱ.* VIIII. & ita eſt in An. Regio, & aliis nonnullis, recte *etiam in d. l. 19.* *GOTHOFR.* *Honorio VIIII.* legit Cod. Wurceb. *RITTER.*

(m) Nullius momenti hæc Interpretatio. *GOTHOFREDVS.*

COMMENTARIVS.

LIBERA quamlibet TESTANDI, Coniugibus inter ſe in ſpecie *huius leg.* facultas, ſeu poteſtas, Principis beneficio contra ius commune facta, imo etſi iiſdem precibus Principi oblatis coniuges mutuo ſeſe hæredes inſtituerint, declarauerint, neque id teſtamentum Princeps refutauerit, non ideo tamen querelam inofficioſi id impedit, ex *hac* Honorii *lege*, quæ pars eſt prolixioris Honorianæ conſtitutionis *de iure teſtandi & quidem inter coniuges*, deque Reſcripto Principis ſuper eo: vnde deſumpta ſunt quoque tria alia capita, ſeu leges, puta lex vlt. *ſupra de diu. reſcriptis. lex 4. inf. de iure liber.* & *lex 19. Cod. Iuſt. de teſtamentis*, quæ proinde huic noſtræ coaſſandæ veniunt. Vt hoc intelligatur, ſciendum eſt, lege Iulia, & Papia, coniuges ſolidum inter ſe capere ex teſtamento mutuo non potuiſſe, niſi liberis interuenientibus, communibus ſcilicet, vt docet Vlp. *in fragm. tit. 16.* & *lex 7. inf. de nauicul.* vel niſi liberorum communium ius impetraſſent: veteri quidem iure, a populo, vt teſtatur Dio. *lib. 55.* Poſtea, Principis reſcripto, Vlp. *fragment. tit. 16.* Quo pertinet reſcriptum, cuius mentio fit *in l. vlt. inf. de diuerſ. reſcript.* quæ huic vt dixi coniungenda eſt; quo reſcripti genere, (vt hæc lex loquitur) *inſtitutiones* (coniugum ſorte) *firmantur.* Vnde Iſidorus quoque *5. Orig. c. 25. Ius liberorum*, inquit, *eſt coniugum ſine liberis inuicem pro loco pignorum, hæreditatis alterna conſcriptio*, de quo dicam plenius, *inf. tit. de iure liberorum.* Nunc finge *πϱοθεωϱίας* vice, coniuges, orbos, illiberos, ius communium liberorum a Principe petiiſſe, quo ſcilicet ſolidum inter ſe ex teſtamento capere poſſent, quo inſtitutiones mutuæ firmæ eſſent? ſane teſtamentum id optimo iure valet. Vel etiam finge, precibus Principi oblatis coniuges teſtatos mutuis affectionibus, (vt loquitur Papinianus, in *l. 70. D. de hæredib. inſtituend.*) ſimili affectu, & ſimplici religione (vt loquitur Valent. *Nouel. de teſtam. 4.*) *velle ſe ſcilicet mutuo ſibi hæredes eſſe:* Sane & hæc inſtitutionis, & teſtamenti, quod Princeps non repudiando admiſiſſe eo ipſo videtur, etſi Reſcripto nullo id firmauerit, quod & *Libellaticum* vocare poſſis, forma valet, vt docet *d. lex 19: Cod. Iuſt. de teſtam.* (quæ & ipſa huic noſtræ cum aliis nonnullis coniungenda eſt,) & *d. Nou.* P. 282
Valentin. 4. qua illa ipſa lex indicatur & confirmatur; *Iamdudum*, inquit, *quidem Diuus Auunculus noſter teſtamentorum compendia generali lege complexus, formulam iuris antiqui & inanem verborum conquiſitionem non neceſſariam iudicauit, validiſſimam ſtatuens voluntatem, cum de noſtris altaribus* CONIVGES *petant, vt decedenti prius ſuccedat ſuperſtes. Sed quoniam Leonius V. SP. munitus veteribus conſtitutis noſtram ſupplex maluit expectare ſententiam, occaſionem nouandæ legis amplectimur, &c.* Atque hæc interim genuina eſt legis, *19. Cod. Inſt. de teſtament.* ſpecies & ſententia, quæ hanc ad diem ad ſpeciem ſuam non recte aptatur, & turbide tractatur: quam & ideo hac occaſione illuſtrare iuuat. Primum hinc liquet, hypotheſin *eius leg.* proprie eſſe de mutua coniugum inter ſe inſtitutione, ſeu *ἀλληλοκληϱονομία*. Secundo liquet, in *illa lege*, verbis his, *inſertum mera fide, precibus*, indicati inſtitutionem precibus Principi oblatis inſertam, citra ſolemnitatem aliam iuris, citra inanem verborum conquiſitionem, citra formulam iuris. Et quidam *Mera fide* vt ibi dicitur, id eſt, non vt quidem volunt, ſinceriter, ſeu ſincera fide, non vt alii, fiducia de Principali auctoritate, qua teſtator ſperet voluntatem ſuam poſthabitis aliorum teſtium vel ſolemnitatum ambagibus, qualemcunque confirmandam, ſecurumque adeo de hærede eſſe. Verum plena, ſolida fide, quæ plenam fidem meretur, pleniſſima animi conteſtatione, vice omnium ſolemnitatum, ſtabili proinde, vt mox, *ſtabile ſciat eſſe quod fecerit.*

Quo ipſo ſenſu mera fide dicitur in *l. 12. inf. de Cenſitoribus*, quæ eiuſdem Imp. Honorii eſt, & ad eundem Ioannem PP. data: pro pleniſſima, certiſſima fide probatione, & *integra veritate*, vt *ibidem* ſubiicitur: quomodo & *integra fide* eodem *ſenſu* dicitur *l. 2. ſi certum pet. de ſuffragiis*. Sic *mero* die, id eſt, ſolido die. Denique *merum* eſt, ſolidum, integrum, perfectum, abſolutum. Sic *merum* gaudium, *mera* cauſa, modeſtia *mera*, Symmacho. Tertio liquet, quid ſit, quod ait, *inter tot nobiles probataſque perſonas, etiam conſcientiam Principis tenet*: Et mox; *Qui nobis meditit, & toto iure, quod in noſtris eſt ſcriniis conſtitutum, teſte ſuccedit*: Tandem *fine legis*; *Cum idoneis teſtibus poſſit approbare*. Nempe hic indicantur preces Principi oblatæ in Conſiſtorio conſidentis inter Conſiſtorianos Comites, in quibus erat & Quæſtor, ſub cuius diſpoſitione erant leges dictandæ, & Preces innoteſcebant: id enim eſt *conſcientiam* Principis *tenere*, ſeu auribus Principis intimari, vt mox *ibid.* dicitur: ſic contra, *conſcientiam fallere* Principis, *l. vn. de his qui a non domino*. Quæque adeo preces tractabantur & aſſeruabantur in ſcriniis Principis, libellorum & memoriæ. His inquam verbis indicantur, ſcrinium tum libellorum, cuius Magiſter preces tractabat & cognitiones, tum ſcrinium memoriæ, eiuſque ſcrinii ſcriniarii, in quo & a quibus preces agitabantur, & precibus reſpondebatur: cuius Magiſter adnotationes omnes dictabat, & emittebat, & precibus reſpondebat, vt teſtatur *Notitia Imperii*. Ergo in his ſcriniis tractabantur & aſſeruabantur preces ſeu ſupplicationes, vna cum Conſtitutionibus & reſcriptis Imperatorum: *toto iure*, inquit lex, *quod in ſcriniis noſtris eſt conſtitutum*. Quomodo etiam Plinius, *lib. 10. ep. 71.* Edicta & Epiſtolas imperatorum in his ſcriniis ſeruata teſtatur. Sed & Theodoſius Iun. hunc Codicem ſuum in ſacris ſcriniis haberi voluit Nou. *de Theod. Cod. confirm.* Quarto hinc liquet, quid ſibi velint illa; *Si reſcripta noſtra nihil de eadem voluntate reſponderint*. Nempe in ſpecie *illius legis*, Principem ad huiuſmodi coniugum mutuam inſtitutionem preceſque nihil reſcripſiſſe, verum preces tantum accepiſſe, admiſiſſe, atque ita in ſcrinia eius relatas: Quare ex his liquet, quam multa in *eius leg.* explicatione vulgo peccentur, quanque remotarum quæſtionum nebulæ & formidines capiendis Imperatorum animis ad eam cumulentur: veluti de Principis præſentia, & actibus in eius præſentia factis, de ſolius Principis conſcientia, de duobus teſtibus requiſitis ad comprobandum huiuſmodi teſtamenta, quod Fulgoſius, Caſtrenſis, Iaſon, recte refutarunt; & Mynſingerus *6. obſ. 29.* & Fachin. *lib. 6. cap. 86.* De conſulatione, quomodo de rebus ſuis diſponere debeant; de reſcripto ad conſultationem. Verum e diuerticulo in viam, imo ad legem noſtram, quæ nil aliud eſt quam limitatio ſingularis & extraordinarii iuris teſtandi a Principe facti. Finge vxorem impetrato iure communium liberorum, vel teſtamento reciproco ſeu mutuo apud Principem ita condito, precibuſque inſerto, deceſſiſſe, relictis parentibus, vel etiam liberis ex altero coniugio: Quæri potuit, an ius communium liberorum, atque adeo libera teſtandi facultas ſeu ſolidi capacitas, a Principe, ſeu Principis reſcripto conceſſo facere poſſet, quo minus parentibus, vel liberis querela inofficioſi competeret: Verum edicit Honorius *hac l.* non poſſe. Cui ſimile plane eſt, quod a Theodoſio Iun. *in l. 2. in f. de iur. liber.* cauetur; *Eos qui ius liberorum habent, ſolidum ex ſuis teſtamentis capere poſſe, Niſi forte lex alia minuerit derelicta.* Simillimum vero eſt, imo ex *hac l.* traductum, quod Valentinianus III. *Nou. de teſt.* 4. de indulto pariter a Principe coniugibus liberorum iure, mutua in precibus Principis oblatis inſtitutione, agens, & ſic in eadem ſpecie verſans cauet; *Ne tamen*, inquit, *hoc teſtamenti genus plus iuſto muniiſſe credamur, ſi quis ſibi, vel inofficioſi querelam, vel præteriti competere duxerit actionem, hanc vtramque ſecundum iuris & legum ſtatuta ſeruamus.* Eodemque pertinent quæ in *d. l. 19. Cod. Iuſt. de teſtam. in f.* pro mundo adiicitur, *ſi ei* (hæredi) *alia nocere non poſſint.* Beneficia ſcilicet Principum ita accipienda ſunt, vt ne ad alterius iniuriam pertineant, *l. 2. §. 10. & 16. D. ne quid in loc. publ. l. 3. Cod. Iuſt. de emancip. liber.* & in eodem teſtamentorum argumento, *Tit. 10. C. Hermogen. de teſtam.* Traianus apud Plinium, *Lib. 10. ep. 110. priuilegia iniuria priuatorum a me dari non ſolere.* Item vt ne ad iuris euerſionem, Iuſtinianus *l. 35. Cod. Iuſt. de inoffic. teſtam.* quæ hanc in rem expreſſiſſima eſt & elegantiſſima; & vt hæc lex loquitur, *ne competentibus actionibus via claudatur.* vid. quæ dicam *ad leg. 2. inf. vnde vi.* Denique hoc eſt quod Doctore volunt, vitia eſſentialia Principem indefinita & generali appellatione, & conceſſione non confirmare. Item inhabilem ad actum celebrandum diſpenſatum, ea ſub forma diſpenſatum videri, vt ſeruare habeat, quæ alias regulariter & neceſſario ad celebrationem explicationemque actus exiguntur; iuxta nobilem textum *d. l. 35.* vid. Menoch. poſt alios, *de recuper. poſſeſſ remed. 6. n. 23. & ſeqq.* vide & quæ dicit ipſemet, *de arbitrariis, lib. 1. quæſt. 7. a num. 36.*

Et ita quidem hæc lex intelligenda eſt, triplici ſubſidio, partim *legis vlt. inf. de iur. liber.* cui hanc noſtram coniungendam eſſe dixi: quæ alioquin vel ſemiplenum, vel nullum, ſi ſola legatur, ſenſum habet, de quo dicam plenius *in Prolegomenis in cap. de errorib. conditorum Cod. Theod.* partim ex *d. Nouel.* Valentiniani III. *de teſtam.* 4. qua hoc Edictum repetitur & confirmatur, partim ex *l. 19. Cod. Iuſt. de teſtam.* quæ huic quoque coniungenda eſt.

Ad quam legem ſimul & ad noſtram vt redeamus, notandum præterea primo eas intra hypotheſin quam dixi, puta preces & teſtamenta coniugum (de quibus alioquin integra conſtitutione Honorii actum eſt) non conſiſtere; verum generaliter accipiendas, & vere conceptas de nouo ſingulari & extraordinario *quibuſcunque* tandem perſonis teſtandi modu, iureque indulto; precibus, inquam, quibus inſerta huiuſmodi inſtitutio Principi oblatis, intimatis, inque ſcrinia eius relatis: quod quidem teſtandi genus pro omni ſolemnitate cedere vult Honorius Imp. imo omnium teſtamentorum ſolemnitatem ſuperare. Cui tamen, vt & impetrato iuri liberorum, limitatio *hac leg.* & *d. l. 19. Cod. Iuſt. de teſt.* comprehenſa, ſubiicienda eſt; & vero ſubiecta fuit *hac leg.* relatiuis etiam ad illas verbis, ſine quibus mutilus alioquin eſt *huius leg.* ſenſus. HVIVSMODI, inquit, *inſtitutionis*, nempe de quorum iure actum, *d. l. 19. & d. l. 4. de iur. liber.* Pag. 13

Secundo notandum ab Honorio ſingulare iſtud teſtandi genus inſtitutum exemplo aliorum teſtamentorum apud acta publica publicatorum, vel etiam coram priuatis ſolemni teſtium numero conditorum, quorum illud etiam hactenus iam receptum fuiſſe hinc colligimus, quo plerique referunt proxime præcedentem *leg. 18. Cod. Iuſt. de teſtam.* quæ eſt *lex 4. inf. eod. tit.* Ergo, quod etiam Valentinianus de *hac. leg. 19.* diſerte ait, id ita conſtitutum ab Honorio propter teſtamentorum compendia aduerſus formulas iuris antiqui & inanem verborum conquiſitionem, quam non neceſſariam iudicauit. Haud aliter ſcilicet atque in hac quoque ipſa ſpecie *d. l. 19.* bonorum poſſeſſionis petendæ neceſſitatem relaxauit. Denique hic idem ille Imp. Honorius eſt, qui antiqui iuris ſubtilitatibus bellum & alias indixit, eaſque valere iuſſit & remiſit: vt proinde non aliunde *eius leg.* procatarctica cauſa repeti poſſit, quam ab Honorii genio; non vero quaſi afflictiſſimo tum Reipub. ſtatu relaxandæ fuerint amplius teſtamentorum ſolemnitates, & facilior teſtandi ratio indulgeri debuerit: aliter atque *legem ſextam inf. de teſtam.* afflictus etiam inter alia tum Reipub. ſtatus extorſiſſe videtur.

AGNITA

Agnita ſemel defuncti voluntate, querela inofficioſi agi non poſſe.

VII. (a) Imp. Theodoſius A. ad Aſclepiodotum (b) PF. P.

Si quis defuncti agnouerit voluntatem, de inofficioſo agere prohibetur. Dat. VII. (c) Kal. Mart. Conſtantinopoli, Victore (d) Cos. [424.]

Interpretatio. *Qui per teſtamentum ſibi aliquid derelictum acceperit aut vendicauerit, & voluerit contra voluntatem defuncti agere, licentiam penitus non habebit.*

NOTAE.

(a) Hæc lex deſumpta eſt ex *l. vlt. inf. de teſtam.* GOTHOFREDVS.

(b) *Aſclepiodoto* Cod. Wurceb. quomodo & eſt *d. l. vlt.* de teſtam. RITTER.

(c) Et hic & *in d. l. vlt.* reponunt omnes manuſcripti Aniani melioris notæ VI. GOTHOFREDVS.

(d) Add. V. C. vt in MSS. IDEM. Cod. Wurceb. *Victore* V̄C̄ *COS. vid. Chronol. ad h. a.* RITTER.

COMMENTARIVS.

Agnita ſemel ſeu approbata defuncti voluntate querela ceſſat: ſeu qui ſemel agnouit voluntatem defuncti, a querela inofficioſi excluditur: veluti ſi teſtamento ſibi aliquid relictum acceperit aut vindicauerit, vt recte Anianus *ad hanc l.* notauit, idque comprobat lex 10. §. 1. *D. de inoff. teſtam.* ſiue ſuo nomine legatum percepit, ſiue eius nomine, qui in eius poteſtate erat, *l. 12. in pr. D. d. tit.* Item ſi cum hæredem ſcriptum teſtator conditioni parere iuſſiſſet in filii perſona, filius ſciens acceperit, *l. 8. §. 10. D. d. tit.* ſi hæreditatem vel res aliquas hæreditarias ſciens ab hærede emit vel conduxit, *l. 23. §. 1. D. d. tit.* ſi in teſtamento poſt mortem patris conſentire ſe adſcripſerit, *l. 31. §. vlt. D. d. tit.* ſi cauerit vel pactus fuerit, quod contentus eſſet relicta ſibi parte *l. 35. §. 2. Cod. Iuſt. eod. tit.* ſi legatum petenti ex teſtamento aduocationem præbuit, aut procurationem percepit *l. vlt. in pr. D. d. tit.* Ita Patronus liberti muneribus electis & operis contra tabulas bonorum poſſeſſione repellitur: Quod exemplum ſuggerit *d. lex vlt. inf. de teſtam.* vnde hæc noſtra deſumpta eſt: aliaque præterea, quæ inde repetenda ſunt. Hæc quippe *ſententia* noſtra non ad ſpecialem aliquem caſum, qui deciſionem aut conſtitutionem Imperatoriam tum deſiderabat, pertinet: verum huius tantum ſententiæ argumento, deciſio *d. l. vlt.* firmatur; denique hæc ſententia in argumentum adſumitur. Cæterum hæc *lex* emendatur pro parte *d. l. 35. Cod. Iuſt. initio* §. 2,

P. 424

DE INOFFICIOSIS DONATIONIBVS.

TITVLVS XX.

Lib. III. Cod. Ivst. Tit. XXIX. Concordat Nouella Iuſtin. *de immenſis donationib. in filios factis 92.* vnde deſumpta *Auth. vnde &, Cod. Iuſt. de inoff. teſt.*

PARATITLON.

Inofficioſæ Donationes *hoc tit.* quæ dicuntur & immodicæ donationes, *l. vn. huius tit. & l. 6. ſup. tit. prox. & l. 9. de infirm. his quæ ſub tyran.* quæ ab iiſdem perſonis in earundem perſonarum nexum, a quibus, & in quorum inofficioſa teſtamenta condi *ſuperiore tit.* diximus, fiunt. Quæ & ideo pariter reſcinduntur, *d l. 9* euacuantur, Interpres *ad hanc l. in fin.* querela *hac l.* & *l. 4. ſupra tit. prox.* ſeu actione *h. l.* & *d. l. 6.* ad ſimilitudinem inofficioſi teſtamenti, ſic vt actionis vtriuſque vna cauſa ſit & ſimilis, eodemque tempore duret, & iiſdem moribus æſtimetur.

IN-

Inofficioſæ *donationis cum inofficioſo teſtamento adæquatio.*

I. (a) Imp. Conſtantinus (b) A. & (c) Cæſar Olybrio. (d)

Illvd (e) omnino dubitare non conuenit, quod immodicarum donationum omnis (f) querela ad ſimilitudinem inofficioſi teſtamenti Legibus (g) fuerit inducta; & (h) ſit in hoc (i) actionis vtriuſque vel vna cauſa, vel ſimilis æſtimanda; (k) vel idem (l) temporibus & moribus. (m) Dat. XIV. Kal. Iun. (n) Tauro & Florentino (o) Coss. [361.]

Interpretatio. *Certum eſt, quod donatio facta de inofficioſo teſtamento querelæ ſimilis iudicatur,* (p) *contra quam ſimiliter prætermiſſus,* (q) *etſi ei minus, cui hæc actio competit, quam quartæ portionis ſuæ modus eſt, dimittatur, intra quinquennium ſuperius conſtitutum agere permittitur. Et ſicut de inofficioſo teſtamento,* (r) *ita poteſt agere vt donatio euacuetur.* (s)

NOTAE.

(a) Lex *vlt. Cod. Iuſt. eod. tit.* & Iungenda huic *lex 4. ſupr. de inoffic. teſtam* vt ad eam iam monuimus. *GOTHOFREDVS.*

(b) Et *hic*, & *in d. l. 4.* reponendum *Conſtantius*, vt recte etiam in Cod. Iuſt. editum eſt: & præferunt MSS. nonnulli. *IDEM.*

(c) *Iulianus*, hoc addi oportet, & additum ſane *in d. l. 4.* vt & *in d. l. vlt. Cod. Iuſt. hoc tit. IDEM.*

(d) *PF. V. IDEM.*

(e) *Non conuenit dubitare*, ita Cod. Iuſt. *IDEM. Dubitari* legit Cod. Wurceb. quomodo & in nonnullis exemplaribus Cod. Iuſt. editum. *RITTER.*

(f) *Omnibus*, in C. Iuſt. *Omnis*, id eſt, prorſus quanta quanta ea eſt: Quare nec admitto Ant. Fabri 1. *coniect.* 17. emendationem reponentis, *in omnibus. GOTHOFREDVS.*

(g) Quibus? mox dicam. *IDEM.*

(h) *Vt* in *Cod. Iuſt. IDEM.*

(i) Nempe de quo agitur *d. l. 4. IDEM.*

(k) *Exiſtimanda* Cod. Iuſt. *IDEM.*

(l) Excerpta quædam tentant, *de iiſdem temporibus*: quod minus probo. Forte vt *& iſdem temporibus*, &c. pro *iiſdem. IDEM.* Cod. Wurceb. *vel idem & moribus & temporibus datur. Datur* errore ſcribentis, quem confundebat vox ſequens. Edit. Sichard. *idem tempore & moribus. RITTER.*

(m) Ergo in totum immodica donatio reuocatur? De quo tamen quærunt interpretes. *GOTHOFREDVS.*

(n) XIIII. *Kal. Iul.* in Cuiac. ed. melius, ad marginem, & in Til. edit. XIIII. *Kal. Iun. IDEM.*

(o) Male editum hic *Florentino*; recte legit Cod. Wurceb. *Florentio*, & ita edidit Sichardus & Cuiac. *RITTER.*

(p) Cod. Wurceb. *Facta de inofficioſi teſtamento quærella ſimilis* Edit. Sichard. *facta de inofficioſi querela ad ſimilitudinem inofficioſi teſtamenti iudicatur. IDEM.*

(q) Etiam ad inteſtatos, *v. l. 3. C. Iuſt. eod. tit. Prætermiſſus*, id eſt cujus rationem nullam pater habuit. *GOTHOFREDVS.*

(r) *Sicut inofficioſum teſtamentum*, Cod. Wurceb. & Edit. Sichard. *RITTER.*

(s) *Vacuetur* Cod. Wurceb. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

Constantii Imp. hæc lex eſt, eaque pars prolixioris conſtitutionis ad Olybrium (P. V. ſcilicet) datæ A. D. 361. ſuper querela, inofficioſæ tam donationis, quam teſtamenti, vt patet tum ex *hac l.* tum ex *l. 4. ſup. de inoff. teſt.* quæ ex eadem conſtitutione deſumpta huic coaſſanda venit. Ea certe conſtitutione Conſtantius querelam inofficioſi coarctatum iuit, & quidem inofficioſæ donationis ad exemplum omnino prorſus inofficioſi teſtamenti: Quomodo & in vniuerſum inofficioſæ donationis querelam ad ſimilitudinem que elæ inofficioſi teſta-
P.185. menti inductam fuiſſe *h. l.* profitetur: idque firmat & *l. 2. Cod. Iuſt. eod. tit.* ſeu conſtituta eſt iuxta formam de inofficioſo teſtamento, *l. 1. Cod. Iuſt. eod. tit.* ad inſtar inofficioſi teſtamenti *l. 1. & 8. dicto tit.* ad exemplum *l. 6. eod. tit.* ſeu literis ad Claudianum Iulianum Præfectum vrbi (quem Capitolinus *in Maximo & Balbino ſub fin. Claudium Iulianum* vocat) introductum primum fuiſſe ex *l. 87. §. 3.* & *4. D. de legat. 2.* diſcere licet: Quod quidem reſcriptum, non minus quam hæc lex ideo Præfecto V. inſcribitur; quia apud Præfectum Vrbis inſtituebantur querelæ ſeu accuſationes officii male præſtiti, veluti ſi libertus officia debita non exhibuiſſet Patrono, Patroniue liberis, *l. 1. §. 10. D. de off. Præf. V.* vide & quæ dicam ad famoſam *l. 3. inf. de reuoc. donat.* Sic & querela inofficioſæ donationis inſtituta fuerat apud Claudianum Iulianum Præfectum vrbi, quia noua hæc erat querela, dubitabatque Præfectus vrbi, num eſſet reuocanda donatio, & pro qua parte, & ob id

id conſuluit Imperatorem. Ita & in *huius l. & d. l. 4.* ſpecie, cum apud Olybrium P. V. circa inofficioſi querelam de quibuſdam aliis dubitatum fuiſſet, Principem Conſtantium ſibi conſulendum duxit Olybrius: vt cæteroquin in hoc argumento donationum quatuor leges *inf. tit. de donationibus* occurrunt, Præfectis vrbi inſcriptæ: ſed & duæ aliæ puta *l. 3. & 4. inf. tit. de reuoc. donat.* de cuius rei cauſis ibi dicam. Itaque *hac l.* reſcribit Imperator, inofficioſæ donationis querelam omnem inofficioſi teſtamenti querelæ omnino exæquandam & quidem & *in temporibus*, id eſt, vt & poſt mortem donatoris exerceatur, & eodem tempore, quinquennio puta expiret & elidatur, & *in Moribus*, id eſt, conditione: & ſic nominatim in Quartæ ſupplemento: videlicet vt filius legitima minus habens, querela inofficioſi ceſſante ad ſupplementum tantum agat, ſi videlicet vel in cohæredem fratrem immodica donatio collata fuerit, vel ſi pater quartam ſuppleri, etiam in extraneum collata donatione, arbitratu boni viri cauerit: Id enim eſt omnino, quod exaudiri oportebit *huius l.* verbis; *Et ſit* IN HOC *actionis vtriuſque vel vna cauſa, vel ſimilis æſtimanda*: habent enim hæc verba relationem *ad d. l. 4. ſup. de inoff. teſt.* cui lex hæc vti dixi, coniungenda eſt. Ad ſupplementum igitur filius aget aduerſus donationem inofficioſam, ſi minus ei Quarta relictum duobus his caſibus fuerit: Quo pertinet omnino Symmachi locus, *lib. 10. Ep. 32. Cœpit*, inquit, *exigere. vt petitor ediceret, ex quibus nominibus propoſita deſcenderent actiones. Tunc e diuerſo veniens ex Placidiani V. C. nomine, qui Pater adulta fuit, immodicarum donationum cauſa manaſſe reſpondit*: SUPPLEMENTUM *vero vnciarum ab hærede Placidia, cui ſoror Mariana ſucceſſit, aſſeruit poſtulari.* Extra hos igitur duos caſus ſi effuſum in extraneum patrimonium fuerit immodica donatione, paterque teſtatus fuerit, immodicæ donationis querela non minus quam querela inofficioſi teſtamenti, vniuerſam donationem reuocari *ex hac l.* conſtat, iuncta illi *d. l. 4.* Et certe leges omnes quæ de ſupplemento Quartæ agunt, immenſam donationem non in extraneum verum in filios vel nepotes factam proponunt, vt puta *lex 5. 7. 8. Cod. Iuſt. hoc tit.* Et hæc quidem, etiamſi teſtatus fuerit parens, & aliquid reliquerit alii filiis: Nam ab inteſtato in totum donatio inofficioſa reuocatur in alterum ex liberis facta: quo pertinet Alexandri reſcriptum: vbi non fero *dimidiam partem* accipi, pro Quartæ partis dimidio, vt loquitur *d. l. 7. Cod. Iuſt. h. t.* Quod tamen voluit Cuiacius *V. Obſ. 14.* Atque ita componi oportet vetus diſſidium Bulgari, Azonis, Hugolini, Martini, & aliorum, de quo alioquin late vide Molinæum, *tractatu de inoff. donat.* & Antonium Fabrum, *3. coniect. 17.*

DE * INOFFICIOSIS DOTIBUS.

TITULUS XXI.

Lib. III. Cod. Iust. Tit. XXX.

(*) Item de iniuſtis dotibus in fraudem Legis Papiæ, de quo eſt pars *legis 2. h. tit.*

PARATITLON.

Inofficiosa Dos, eſt immodica dos *l. 1. h. t.* qua vel exhauſta eſt omnis hæreditas, *l. ead.* vel quæ vltra dodrantem conſtituta eſt, *l. 2. h. tit.* veluti a parente, *l. 1. h. t.* vel ab vxore marito, filiis ex priore matrimonio exiſtentibus, *l. 2. h. t.* Ad eam igitur repetendam, *l. ead.* filiis conquerentibus, ad exemplum inofficioſi teſtamenti exercendæ actionis copia tribuitur, vt emolumenta debita eis deferantur, *d. l. 1. h. t.* Quartæ nimirum, *d. l. 2. h. t.*

P. 106 Constantii *Imp. prima conſtitutio de dote inofficioſa.*

I. (a) Imp. Conſtantinus (b) A. ad Maximum Præſidem Ciliciæ. (c)

Cum omnis (d) hæreditas (e) dote (f) dicatur exhauſta, (g) concordare Legibus (h) promptum eſt, vt ad exemplum inofficioſi teſtamenti, aduerſus dotem immodicam exercendæ actionis copia tribuatur, & filiis conquerentibus emolumenta (i) debita deferantur. (k) Dat. XIIII. (l) Kal. Ianuar. Sirmio, Datiano, & Cereali (m) Coss. [358.]

Interpretatio. *Quoties per dotem ita omnis hæreditas euacuata probatur, vt* (n) *quarta hæreditatis ipſius non fuerit reſeruata, liceat filiis ad ſimilitudinem inofficioſi teſtamenti contra dotem agere, & debitam ſibi portionem ex lege repetere.*

NOTAE.

(a) Lex *vn. Cod. Iuſt. eod. tit.* *GOTHOFREDVS.*

(b) *γρ. Conſtantius*, vt etiam Codex Iuſt. recte habet. *IDEM.*

(c) *Ciliciæ* Præſidem nota: cuius fit mentio quoque, *l. 24. infr. de appellat. l. 5. infr. de ſuſcept.* *IDEM.*

(d) *Cum omnia bona a matre sua dote dicantur exhauſta:* ita Tribonianus; de quo mox. *IDEM.*

(e) Parentis, qui dotem filiæ dixit. *IDEM.*

(f) Ita quoque MSS. Iuſtinianei: hodie vulgn, *in dotem.* *IDEM.*

(g) *Explicata, expleta, & euacuata, exhauſta* Edit. Sichard. & ad marginem ex Codice Auguſtenſi *exhauſta. Exauſta* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(h) Ita quoque MSS. omnes Codices Iuſtinianei: at vulgo hodie, *Leges legibus.* De quo mox. *GOTHOFREDVS.*

(i) Irrepſit hic parentheſis in Edit. Sichardin. ſequens: *emolumentum dicitur fructuum lucrum, præmium vel merces laboris, ſiue fructus laboris.* *RITTER.*

(k) *Conferantur* in Cod. Iuſt. *GOTHOFR.* Ita etiam edidit Sichardus. *RITTER.*

(l) al. III. al. XIII. al. XV. *GOTHOFREDVS.* Cod. Wurceb. *XVI. Kal. Iunii.* Cod. Iuſt. *IV. Kal. Iun.* & ita edidit Sichardus, Culac. *IV. Kal. Ian.* & ad marginem *XIIII.* *RITTER.*

(m) *Cereale* Cod. Wurceb. & Iuſt. *IDEM.*

(n) *Vt ſi* Edit. Sichard. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTII Imp. (oon *Conſtantini* vt præſert *huius leg.* ioſcriptio, quomodo etiam vulgo ea allegatur) duæ conſtitutiooes de innfficioſis dotibus hoc titulo propoouotur: Nempe, ſicut reſcripto ſuo Alexander Imp. inofficioſæ donatioois querelam ad exemplum querelæ innfficioſi teſtameoti, cum primum de ea quæri cœpiſſet, cooſtituit, inuexit: ob *eandem* videlicet *vtilitatem*, id eſt, æquitatis rationem: eo quod oon minus inofficioſis donationibus liberorum iura, debitaque ipſis pietas læderentur, quam per teſtamenta inofficioſa, imo ad eludendam inofficioſi querelam, poſt mortem, a parentibus donationes inter viuos fierent: Ita quoque cum per immenſas dotes liberorum pariter iura lædereotur, atque in præiudicium legitima liberorum tenderent, Conſtantius Imp. Maximo (Præſidi Ciliciæ) ſciſcitanti vel conſuleoti, ex eadem vtilitatis ſeu æquitatis ratione, *eodem æquitatis auxilio*, vt loquitur *leg. 2. Cod. Iuſt. de inoff. donat.* hac *l. 1.* reſcripſit, de innfficioſis dotibus idem quod de inofficioſis teſtamentis iudicandum eſſe: ſeu vt ipſe ait, *ad exemplum* (pari formula qua in ſimili *l. 1. Cod. Iuſt. de interdict.* de qua mox) inofficioſi teſtamenti aduerſus dotem immodicam exercendæ actionis copiam tribuendam, & filiis conquereotibus emolumenta debita deferenda. Et ſic quadantenus recedere videatur *h. l. & l. prox.* x *l. 4. C. Iuſt. de iure dot.* qua cauetur, nulla lege prohibitum eſſe omnia bona ſua in dotem dare. Quod noo ita eſt, nam id nihilominus quoque poſt inductam inofficioſæ dotis querelam fieri poteſt: dum ne proprietas io fraudem liberorum alienetur, ſtipulatione ſeu repromiſſione pactoque dotali: de quo pacto *ad l. prox.* Ergo *ad Exemplum* innfficioſi teſtameoti id nunc induxit Cooſtantios aptato (quod Accurſius recte dixit) ad hunc nooum caſum eo iure quod Legibus obtinebat in inofficioſo teſtamento. Idque eſt etiam, quod his verbis Imperator iudicatum voluit, *Concordare legibus promptum eſt:* vbi Codex Iuſtio. hodie inepte habet, aduerſus Manuſcriptorum fidem (quomodo etiam id ferme ab Interpretibus vſurpatur) *Leges legibus concordare.* Concordare legibus hic eſt ὁμονοεῖν, συλλογίζειν, concordantes ſimileſque caſus legibus aptare, aſſimilare, συμφωνεῖν, συμφρονεῖν, συγγνωμονεῖν, ἀριθμεῖν, συνέρχεσθαι, & ſic quæ officii Iudicis pars eſt, puta vt ipſe velut νόμος ἔμψυχος faciat, legibuſque concordet, ſequendo ſcilicet mentem & æquitatem legis, remque ad æquitatem reducendo: Idque facile & incunctanter Iudici faciendum venit, quod his verbis inditatum voluit Imp. *promptum eſt:* id eſt, incunctanter. Quæ locutio quoque familiaris Tacito & Symmacho. Quintilianus, *in expedito poſitum*, dixit. Sic Iuriſconſultus eandem formulam vſurpat *in l. vlt. in princ. D. de adimen. leg.* oppoſite ad id quod difficilius eſt & obſcurum. Pro quo *in promptu* eſſe quid dicitur in *l. 72. §. 1. de ſolut. l. 19. D. de adquir. poſſeſſ. l. 10. §. 1. D. de captiuis*; pro facili, quodque in procliui eſt, ſtatimque occurrit & occurrere debet. Ergo, vt omittam alios Scriptores verborum iſtorum; *concordare legibus promptum eſt*, ſeoſus hic reuera eſt, a ſimilibus ad ſimilia procedendum eſſe, officio & συμφωνίᾳ Iudicis. Quare idem iam omnino horum verborum ſenſus eſt, qui Pedii *in leg. 13. D. de legib.* *Quotiens*, inquit, *lege aliquid vnum vel alterum* INTRODVCTVM *eſt*, BONA OCCASIO EST: (*promptum eſt*, ait lex noſtra) *cætera quæ tendunt ad eandem* VTILITATEM, *vel interpretatione, vel certe* IVRISDICTIONE *ſuppleri.* Vel vt Iulianus *in l. praced. 12. Non poſſunt omnes articuli ſigillatim in Legibus aut Senatuſconſultis comprehendi: ſed cum in aliqua cauſa ſententia eorum* MANIFESTA *eſt, is qui* IVRISDICTIONI *præeſt, ad* SIMILIA PROCEDERE, *atque ita ius dicere debet.* Eademque ſententia Alexandri Imp. in *l. 1. Cod. Iuſt. de Interdictis: Cum proponas*, inquit, *radicibus arborum in vicina Agathangeli area poſitis creſcentibus, fundamentis domus tuæ periculum afferri, Præſes* AD EXEMPLVM *Interdictorum quæ in Albo propoſita habet Prætor, ſi arbor in alienas impendebit: item ſi in alienum agrum impendebit: quibus oſtenditur, nec arboris quidem occaſione vicino nocere oportere, rem ad ſuam* ÆQVITATEM *redigat.* Vlpiani *in l. 8. §. 1. D. de reb. eor. qui ſub tut.* Adde & Pauli *l. 34. §. 7. D de contrah. empt.* Ergo *concordare legibus* dicitur Iudex ſeu Magiſtratus, cum κατὰ συλλογισμὸν, ſyllogiſmo vel ratiocinatiooe vt Rhetores vocant, concordantes ſeu ſimiles caſus Legibus aptat, aſſimilat, ex ſcripto ducit quod ſcriptum oon eſt, vt ait Quintiliaous, Ioterpretatione P.187 ſua, vel Iuriſdictiooe, id eſt decreto, ψηφίσματι. συλλογισμὸς ἐστι, inquit Hermogenes *partit. ſect. 4. p. 16. edit. Geneu. 1614.* ἀγράφου πράγματος πρὸς ἔγγραφον παράθεσις, εἰς ταυτὸν συνάγοντός τινος τὸ ἄγραφον τῷ ἐγγράφῳ: *eſt enim ratiocinatio, rei quæ ſcriptis non continetur, cum ſcripta compoſitio, colligens in vnum & accommodans non ſcriptum cum ſcripto.* ſic vt promptum id ſit Iudici & facile protinuſqoe & incunctanter id facere poſſit. Et ſaoe videtur Conſtantius his verbis Maximum (Præſidem Ciliciæ) quodammodo perſtringere, quaſi ooo debuerit in caſu propoſito *hærere* (quomodo Impe-

Imperatores ſæpe reſcribere ſolent, etiam Traianus conſultus apud Plinium *lib. 10. ep. 86.*) ſeu dubitare: imo debuiſſe eum Iuriſdictione ſua ſeu officio ſuo hunc caſum *in promptu*, incunctanter decidere, exemplo ſimilis alterius legis, eique hunc aptare, aſſimilare: *Legibus*, inquit, *concordare promptum eſt:* neque de eo ad ſe Principem referre debuiſſe, cum manifeſte in propoſita ſpecie eadem vtilitas verſetur ſeu æquitas, quæ in teſtamento inofficioſo. Neque appoſitum magis ad *d. leg. 12.* & *13.* exemplum afferri poſſit quam ex *hac leg.* vt & ad locum Topicum *a ſimili* in Legibus & ſtatutis interpretandis, applicandis, de quo vid. vel Euerardum *loco 13.* vbi varias tamen addit Exceptiones; & *a Pari, loco 14.* Quare valeat iam Brocardicum illud, quod ex *hac leg.* hactenus educitur, *correctionem legum eſſe vitandam*, & ideo *concordandas*, id eſt conciliandas, ſi fieri poteſt inter ſe leges, in ſpeciem inter ſe pugnantes & enantiophanas. Imo enim eſt hic locus de concordia Iudicis *συμφωνία* cum legibus ſeu *ἁρμονίᾳ* & ſimilibus ſeu concordantibus caſibus ad leges aptandis.

Quare neque Antonii Fabri 99 *Error.* 3. interpretatio admittenda eſt, qui hæc verba, prout Cod. Iuſt. hodie leguntur (aduerſus Manuſcriptorum, vt dixi fidem) ita interpretatur: quaſi media quædam via his verbis indicetur inter duas leges vel duo contraria: inter ius videlicet, quod dictat, dotem marito non auferri, qui vxorem aliter ducturus non erat: *l. 5. §. pen. D. de doli mali except.* (quique cum ſuum negotium gerat, nihilque dolo facit, nec decipiendus eſt) *l. 9. §. 1. D. de condict. cauſa data*: & inter ius, vt legitima ex bonis parentum liberis relinquitur: *l. vlt. de bonis damn.* ſic ergo leges legibus concordari hac conſtitutione, vt dotis conſtitutio quæ omnium bonorum fuit, non quidem tota infirmetur, ſed hactenus, vt filii legitimam ſaluam habeant, imminuatur. Quæ quidem ratiocinatio, etſi quoad rationes dubitandi & decidendi recte adferri poſſet, non tamen verbis illis, *concordare Legibus promptum eſt*, recte aptatur. Neque enim ea de colliſione pugnaue Legum inter ſe, vel commiſſione rationum accipienda ſunt; imo contra de concordantium ſeu ſimilium caſuum *ἁρμονίᾳ* deque officio Iudicis, qui emergente nouo aliquo caſu, ſimilis Legis exemplum aduocare ſeu ſequi eique concordare debet. Nunc ad rem.

Ergo dotem quoque inofficioſam, pariter vt inofficioſum teſtamentum a filiis argui poſſe definit *hac leg.* Conſtantius Imperator. Sed iam quæritur, in ſpecie *huius leg.* de qua inofficioſa dote ea accipienda ſit? num de dote inofficioſa a *Parente* filiæ, ſeu *pro filia* data in filiorum necem; an vero *de muliere* quæ *pro ſe* inofficioſam dedit dotem ſecundo marito ſuo, in necem liberorum. De quo ſane poſteriore eſt manifeſte poſterior *huius tituli* lex. Sane nihil *in hac l.* ferme occurrit, quo liquido hanc quæſtionem decidere poſſimus, quamlibet attente ſingula eius verba conſideraueris. Quare hic *ἐπέχω* Tribonianus certe abdicata *l. 2. huius tit.* ad matrem eam referri voluit, hac interpolatione ſua, *cum omnia bona a matre* TVA *dicantur exhauſta*, quo in errorem inducti nonnulli id Conſtantino ipſi accepto ferunt. Inſigniore etiam Triboniani facinore ne, an errore: quandoquidem *hac lex* non ad priuatam aliquam perſonam directa eſt, verum *ad Præſidem Ciliciæ.* Et tamen ſi coniecturæ locus eſt, malim ego hanc leg. accipere de dote immodica a parente filiæ data, qua omnis hæreditas eius exhauſta fuerit, in necem filiorum; FILIIS, inquit, *conquerentibus emolumenta debita deferantur:* Nempe, mortuo parente filii conqueſti videntur, cum viderent parentis hæreditatem omnem ea dote exhauſtam: *exhauſtam*, inquam, dote filiæ inofficioſa data, ſic vt nihil in hæreditate parentis ſupereſſet: quomodo & *legatis exhauſta hæreditas* dici ſolet.

Secunda quæſtio ad *hanc leg.* eſt *quatenus* inofficioſa dos reuocetur? Nempe, non vt tota reuocetur, vt inofficioſum teſtamentum in totum irritum eſt: verum hactenus, vt filiis conquerentibus DEBITA EMOLVMENTA, vt *hac l.* dicitur, deferantur: Et vt Interpres id explicat, *vt filii debitam ſibi portionem ex Lege repetant; ſi* videlicet *Quarta hæreditatis ipſis non fuerit reſeruata.* Quomodo & *l. a. prox.* definitur, filios ex priori matrimonio, inofficioſam dotem repetere non poſſe, *ſi non vltra* DODRANTEM *conſtituatur: conſtituatur*, pacto ſcilicet addito vt maritus vxore mortua eam dotem lucretur, vel potiſſimam partem eius: id enim neceſſario ponendum eſt, vt *ad eam l.* dicetur. Ex his iam apparet, hodieque in Praxi *huic l.* locum eſſe poſſe, ſi de patre agatur, qui dotem inofficioſam filiæ dedit, in præiudicium filiorum.

Constantii *ſecunda conſtitutio, de dote inofficioſa, vel in fraudem Legis Papiæ, a muliere ſecundo marito data.*

II. (a) Idem A. & Iulianus Cæſar Pomponiano. (b)

Dote ab uxore marito data, filios ex priori matrimonio, ſi neque vltra dodrantem, neque (c) in fraudem legis Papiæ, conſtituatur, de hac repetenda nullam conſtat (d) habere actionem. Dat. XV. (e) Kal. Ian. Syrmio, (f) ipſo Auguſto X. & Iuliano Cæſ. IIII. (g) Coss. [360.]

Interpretatio. *Si mulier marito ſecundo dotem dederit, & ex priore marito filios habuerit, & non eis tres vncias, id eſt, quartam portionem de*
P.103 *rebus ſuis reſeruauerit, dos quæ contra legem Papiam ſecundo marito data eſt, non valebit. Hic de* IVRE *addendum quid ſit lex Papia.* (h)

NOTAE.

(a) Abeſt *hæc lex a Cod. Iuſt.* tranſfuſa eius ſpecie *in l. 1.* propter legem Papiam quæ Iuſtiniano diſplicuit; Sed & antiquata ea per *l. 6. Cod. Iuſt. de ſecund. nupt.*, GOTHOFREDVS.

(b) Forte hic *Pompeianus* eſt, quem *ἄρχοντα ἐν Νικομηδείᾳ*, Rectorem Bithyniæ fuiſſe diſcimus ex Himerio Sophiſta apud Photium *n. 165.* & ex ineditis Libanii *epiſtolis.* IDEM.

(c) *Nullus* Edit. Sichard. *RITTER.*

(d) In MSS. nonnullis inuerſo ordine, *habere conſtat.* *GOTHOFREDVS.* Inuerſo quoque ordine hæc leguntur in Cod Wurceb. *RITTER.*

(e) al. XVI. al. III. *GOTHOFREDVS.* *XVI. Kal. Ian.* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(f) Forte *Syrimio*, de quo mox. *GOTHOFR.*

(g) MSS. nonnulli melius III. *IDEM.* Abſque numerali nota legitur in Cod. Wurceb. *ipſo A. & Iuliano.* *RITTER.*

(h) Deſiderantur hæc in Edit. Sichardin. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc eiuſdem Conſtantii Imp. conſtitutio eſt de inofficioſis dotibus: Et ea quidem nominatim, de dote ab vxore ſecundo nubente marito data, ſeu a MATRE pro ſe data (quam ſpeciem Tribonianus transfudit in *l. 1. ſup.* quam vnicam in Codicem ſuum tranſtulit.) Eaque definit, dotem ab vxore marito datam, conſtitutam, filios ex priore matrimonio repetere non poſſe, niſi duobus caſibus: duobus, inquam, non vt Interpretes, vnico: duobus videlicet pro vno ſumptis. *Primus* caſus eſt, ſi dos vltra dodrantem conſtituatur, & ſic inofficioſa ſit, *arg. Rubrica* in fraudem Legitimæ, & vt recte Interpres, ſi filiis ex priori matrimonio tres vncias, id eſt Quartam portionem de rebus ſuis non reſeruauerit. Finge enim quod vtique fingendum eſt, pacto dotali ſeu repromiſſione, conuentum fuiſſe, vt maritus mortua vxore vniuerſam dotem vel pene totam lucraretur, vt in *l. 72. D. de iure dot.* Quæ ipſa conuentio ſæpe in Legibus noſtris præſupponenda eſt, vt *hac leg.* ita & *l. 73. de euictionib. l. vlt. §. 1. D. vt legat. nom. cau.* vt inquam dos tota, vel pene tota, mortua vxore, penes maritum remaneret. Quare hoc caſu, ſi filii dodrantem ſeu legitimam non habeant, de dote repetenda actio his datur. Quod Interpres ita hic explicat, *dos non valebit.* Vnde colligeret quis, id ita intelligendum; quaſi tota dos a filiis repeti poſſet. Quod ego non admitto: Nam vt cæteroquin dos inofficioſa hactenus reuocatur vt filiis legitima, ſalua ſit, de quo ad *l. 1. ſup.* ita & hoc proculdubio quoque caſu: quo pertinent illa, *ſi neque vltra dodrantem.* Hodie certe *huius leg.* atque adeo *l. vn. Cod. Iuſt. eod. tit.* vſus in Praxi non eſt amplius, verum ſequenda *lex 6. C. Iuſt. de ſecundis nupt.* (De quo tamen vid. Albericum *hic* poſt Cynum, Iacobum de Rauenna, Iacobum Butrigat.) Certe in Gallia, vbi *d. lege 6.* locus eſt, ad ſuum modum reducitur: de quo vid. ſingularem ſpeciem & Arreſtum quod memorat Fraxinus *in Arreſtis c. 2.* Et hæc quidem de primo caſu *huius leg.* quo filiis prioris matrimonii dotis repetendæ ius eſt. Quod & ipſum inter ſecundo nubentium ſiue pœnas, ſiue fibulas, ponendum eſt. Quibus ſane Conſtantius odium ſuum & alias indixit: inter alia, adempto his reuocandæ donationis a filiis ob ingratitudinem iure, *l. 1. & 4. inf. de reuoc. donat.* quarum poſterior eo ipſo anno 358. data eſt, quo lex 1. *ſup.*

Secundus caſus, quo repetendæ dotis filiis ex priore matrimonio ius ſeu actio tribuitur: eſt ſi dos ab vxore marito data, conſtituta in fraudem Legis Papiæ ſit. Quem caſum Interpres cum ſuperiore confudit, eundemque fecit: qui tamen idem, quid lex Papia ſit, EX TVAE antiquo ſcilicet ſeu veteris Iuriſprudentiæ, addendum recte monet. Quomodo & aliis pluribus locis eo ſeſe refert. Cuiacius *paſſim* in fraudem Legis Papiæ dotem ab vxore conſtitui *hac l.* putat: quaſi certa quædam quantitas dotibus ritu antiquo, & quidem Lege Papia, præſtituta fuerit: & quidem, vt non liceret mulieri plus quam decies centena millia in dotem dare. Quæ ſane Cuiacii ſententia a viris Doctis iam diu profligata eſt. Nam, quod Iuuenalis dixit *Satyr. X. v. 335.* (hæc enim erroris eius cauſa eſt.)

— Et RITV *decies centena dabantur Antiquo.*

id recte explicat vetus Scholiaſtes, nempe ritum antiquum in hoc eſſe, quod dos dicta ſit: nam ſine dote olim vix nuptiæ cenſebantur: non vero de certæ quantitatis modo id accipiendum eſt. In fraudem igitur Legis Papiæ in ſp. *huius l.* conſtituta dos, eſt dos conſtituta in fraudem Legis decimariæ, quæ Legis Papiæ pars fuit: ſcilicet vir & vxor ſi liberos communes nullos haberent, ſolidum inter ſe per eam legem capere non poterant, verum decimas tantum iis capere ius erat, puta, matrimonii nomine; item liberorum ſuperſtitum ex alio matrimonio, vt & communium liberorum nomine, poſt nonum diem amiſſorum; de quibus legibus Decimariis dicam plene ad *l. 2. inf. de iure liberor. & l. vlt. inf. de legitim. hæredit. l. 7. inf. de nauicul.* Præter has igitur decimas communium liberorum iure non ſubnixi coniuges, nihil ex bonis alterutrius capere poterant: *Capere*, inquam, id eſt quoquo modo capere, non tantum hæreditatis aut legati titulo, verum & mortis cauſa capionis donationiſue. Eoque pertinet, quod Marcellus *lib. 1. ad Legem Iuliam & Papiam in l. 38. D. de mortis cauſa donat.* & Terentius Clemens *lib. 5. ad Leg. Iul. in l. 25. D. de donat. inter vir. & vx.* de mortis cauſa donationibus & capionibus tractant: Idque confirmat etiam lex 1. *inf. de bonis proſcript.* Itaque & quod conditionis implendæ cauſa datur, modo *hac l.* conceſſo imputatur, vt definit Vlpianus *lib 8. ad eandem Legem Papiam* in *l. 36. D. de mortis cauſa donat.* Adde; neque donationis inter viuos, quæ morte confirmatur, titulo, *d. l. 1. inf. de bonis proſcript.* Addendum denique ex *hac l.* neque dotis titulo ſeu pacto dotali, quod iam ante annos plures *Notis ad cap. 12. L. Iulia Papia de maritandis ordinibus* monueram. Sed & poſtea hoc ipſum probauit doctiſſimus Merillius *libris obſeruationum.*

Vt proinde hæc ſpecies a nobis conſtituenda ſit: Mulier ex priore matrimonio liberos habens, omnia vel pleraque bona ſua ſecundo marito in dotem dedit, ſeu conſtituit, conuenitque, (nam proponere eſt, vt iam oſtendi,) *vt, etſi communem filium non haberent, dos nihilominus integra apud virum remaneret.* Conuentio hæc, *Repromiſſio dotis* vocatur *l. 72. D. de iure dot.* Sane hac dote dotalique pacto prioris matrimonii filiis fraus fit, vtpote quadrante illis, ſeu legitima non ſalua. Fit & fraus *Legi Pa-* P.189
piæ, vtpote ſolidum capiente marito, eo caſu, quo ei ex *Leg. Papia* ſolidi capiendi ius non eſt, puta communi filio non interueniente. Quare iam ſi ex *hac l.* ſtatuendum eſt, ne quidem dotis, dotaliſue pacti titulo, plus quam Lege Papia Decimaria præſtitutum erat, virum ex coniugis bonis capere poſſe; alioquin ſi dos huiuſmodi conſtituta fuerit, duplici iure a liberis prioris matrimonii, & quidem iure liberorum reuocari poteſt: ſiue quia legitima illis ſalua non eſt, ſiue quia in fraudem Legis Papiæ dos data eſt. Et quidem hoc poſteriore caſu, non minus, quam priore, *vt liberi*, non velut delatores, dotem fiſco caducam reuocabunt (quod credidit doctiſſimus Merillius, *Obſeruat. lib. 3. cap. 6. in f.*) Nam

de

de dote a filiis reuocanda, non de fiſco nuntianda *hac l.* agitur. Et ſane caduca liberi ad tertium vſque gradum hæredes ſibi ex *l. Papia* vindicabant; vt teſtatur Vlpianus *fragm. tit. 18.* & Iuſtinianus *l. 1. in fin. principii, C. Iuſt. de caduc. toll.* Idque eſt, quod *ius antiquum* vocatur, *d. l. vn.* (a) & apud Vlpianum *in fragm. tit. 1. §. 16. & tit. 17. §. 2. & tit. 18.* & apud Celſum *in l. 29. in fin. D. de legatis 2.* Quod vero Honorius Imperator poſtea omnibus legitimis hæredibus ius capiendi caduca conceſſit, *lege 30. infr. de petitionibus.* id de bonis vacantibus accipiendum eſt, quam vocem etiam Tribonianus ſubſtituit, *l. 4. Cod. Iuſt. de bonis vacan.* quæ inde deſumpta eſt. Et hæc ad ſenſum *huius leg.* ſufficiant. De *ſubſcriptione* videndum ſupereſt: vbi & loci adiectio. *Dat. Syrmio.* & Conſulatus *ipſo Auguſto X. & Iuliano Caeſ. IV. Coſſ.* ſuſpecta & inemendata videntur. Sane cum hæc lex ſuperiori quæ data eſt A. D. 358. ſubiiciatur, neceſſe eſt hanc tempore poſteriorem eſſe, & ideo ad A. 357. hæc referri non poteſt, quo ſane anno Conſtantius Syrmii fuit; Ergo poſteriorem tempore eſſe oportet, quod res ipſa quoque clamat: *dicta* quippe *l. 1.* inofficioſæ dotis querela *primum* introducta fuit eo anno 358. de qua ipſa cum ſit hæc lex, eam tempore poſteriorem eſſe oportet. Recta proinde videtur MSS. nonnullorum ſcriptura, vbi *Iuliano Caeſ. III.* expreſſum eſt: ſic vt referenda ſit hæc lex ad A. D. 360. quo Conſtantius in Oriente verſabatur Perſico bello illigatus: vnde *Antiochiam* hoc anno exeunte regreſſus eſt, vt in *Chronol.* oſtendi. Quare reponam hic *Syrimio*, quod prope Antiochiam in Cynegica regione erat; cuius mentio apud Nicephorum & Euagrium: (Σίριμις, σιρίμιος vocatur) vbi hæc lex data fuerit: quomodo & anno proximo 361. data dicitur *Gyphira lex 12. de Prætoribus*, quæ ſane ipſa ab Antiochia 22. lapide diſtabat: de quo *ad eam leg.*

(a) *Lex vn.* a noſtro hic excitata, nimirum *Cod. Iuſt. de Cad. toll.* non *ius*, *ſed ſtatum antiquum* renouari dicit: Celſi & Vlpiani loca *ius antiquum* nominant. Idem vero vult *antiquus ſtatus.*

DE HÆREDITATIS PETITIONE.

TITVLVS XXII.

LIB. III. COD. IVST. TIT. XXXI

PARATITLON.

HÆREDITATIS PETITIO, ſeu diſceptatio, vel hæreditaria controuerſia eſt, qua hæreditas alicuius, qui munere lucis exceſſit, vindicatur. In Latinis hoc peculiare eſt, vt eorum peculia non vt hæreditaria filiis eorum cedant, verum ea Patroni vel liberi vindicent.

LIBERTORVM *qui e Ciuibus Romanis Latini facti fuerunt, hæreditas ad quos pertineat.*

I. (a) Imp. CONSTANTINVS (b) A. & Cæſar (c) ad Maximum PF. V. (d)

SI is qui dignitate Romanæ Ciuitatis amiſſa Latinus fuerit effectus, (e) in eodem ſtatu munere lucis (f) exceſſerit, omne peculium eius a patrono, vel patroni filiis, ſiue nepotibus eius, quinequaquam ius agnationis (g) amiſerint, vindicetur. Nec ad diſceptationem, veluti hæreditariæ controuerſiæ filiis (h) liceat accedere; cum eius potiſſimum ſtatus ratio tractanda ſit, non quem beneficio libertatis indultæ ſortitus acceperit, ſed (i) is in quo munere lucis (k) exceſſerit. Dat. III. (l) Kal. Febr. Serdicæ, ipſo Auguſto VII. (m) & Cæſ. Coſs.

INTERPRETATIO. *Si quis Ciuis Romanus libertus, intercedente culpa, Latinus libertus fuerit effectus, ſi in eadem Latinitate, ſine reparatione prioris* (n) *ſtatus, ab hac luce diſceſſerit, facultates* (o) *illius patronus, vel patroni filii, vel nepotes, qui tamen per virilem lineam deſcendunt, & emancipati non fuerint, ſibimet vindicabunt. Nec ſi filios,* (p) *quos Ciuis Romanus*

nus generauit, fortaſſe dimiſerit, aliquid de eius hæreditate præſumant: quia non requirendum (q) *eſt, in qua libertate nati fuerint, ſed in qua pater eorum poſitus conditione defecerit.*

NOTAE.

P.190

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt vtpote ſublatis Libertorum differentiis: Eademque cauſa fuit interpolandæ, *l. 3. Cod. eod. pro quib. cauſ. ſeru. pro præm* quæ alioquin deſumpta eſt ex *l. 1. infr. de rapt. virg.* Quanquam poſtrema pars *legis 2. Cod. Iuſt. de libertis & eorum lib.* ex ea ipſa conſtitutione, ex qua hæc deſumpta videatur: eandem enim inſcriptionem præfert *ad Maximum P. V.* Et forte iungenda huic *l. 3. infr. ad SC. Claudian.* etſi illius inſcriptio ſit *ad populum*: Conſtitutiones nempe ad Magiſtratus ſcriptæ proponi iubebantur populo, maxime illæ quæ *edicti* vim & nomen tenerent. Certe & illa de Latinis pariter aliquid cauet. *GOTHOFR.*

(b) *Conſtantius* male in nonnullis MSS.

(c) Notanda hæc inſcriptio: qua *Criſpus Ceſar* indicatur, non vero *Iulianus*, vt quidam opinati, qui Conſtantio hanc leg. vindicabant. *IDEM.*

(d) *Maximus* hic P. V. fuit A. D. 319. 320. 321. 322. 323. v. *Proſopogr. Præfectus Vrbi* Patronis ius dicebat: dicam *infr. tit. de liberali cauſa. IDEM.*

(e) *Intercedente culpa*, vt recte Interpres hic addit. *IDEM.*

(f) Sic etiam *Functus lucis* officio. *IDEM.*

(g) V & Ciceronem *lib. 1. de Oratore c. 38. 39.* *IDEM.*

(h) Etiam iis, quos cum ciuis Romanus eſſet, generauit, vt ab interprete recte notatum. *IDEM.*

(i) *Is vindicetur* Edit Sichard. & Cuiac. *RITTER.*

(k). Forte *legis 1. Cod. de his qui ſibi adſcribunt in teſtamento.* Seneca in Hypolita, *v. 589. Cur dulce munus reddita lucis fugis? GOTHOFREDVS.*

(l) Vl. *in d. l. 3.* *IDEM.*

(m) Vl. vid. quæ dicam *ad l. 2. infr. ad L. Corn de falſo.* *IDEM.* Retrahit enim *hanc legem*, *cit. leg. 2. ad Leg. Cornel* & 3 *ad SC. Claudian.* noſter ab anno 326. ad an. 320. quod in Notitia Præfectorum Vrbi non apparet, *Maximum* Præfectum Vrbi fuiſſe hoc anno, ſed iis tantum quos *not. d.* citauit. *RITTER.*

(n) *Primi* Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(o) *Facultatem* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(p) *Nec ſibi filios* Edit. Sichard. ad margin *filii.* *IDEM.*

(q) *Quærendum* Cod. Wurceb. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

LIBERORVM Ciuium Romanorum (ob ingratitudinem ſcilicet intercedente culpa, vt recte addit Interpres) in Latinorum gradum regradatorum bona, non liberi eorum etiam ante contractum ingrati vitium ſuſcepti hæreditatis iure vindicare poſſunt, verum ea Patrono eiuſue liberis peculii iure cedere iubet Conſtantinus M. A. D. 326. (320) *hac leg.* Quod vt intelligatur, res altius repetenda eſt. Ac primo quidem LIBERTORVM non vnum fuiſſe genus notum eſt, atque adeo neque vnam conditionem: Præcipua erat, quod *Ciues Romani* liberti & filios ſuos ab inteſtato hæredes habebant, teſte Vlpiano, *in fragm. tit. 29. de bonis liberi.* vt & teſtamenti condendi ius; quod non minus notum eſt. Saluiani locus eam in rem alioquin elegans, *lib. 3. ad Eccleſiam Catholicam aduerſ. auaritiam c. 7. In vſu quotidiano eſt, vt ſerui etſi non optima, certe non improba ſeruitutis, Romana a Dominis libertate donentur: in qua ſcilicet & proprietatem peculii capiunt, & ius teſtamentarium conſequuntur; ita vt & viuentes cui volunt res ſuas tradant, & morientes donatione tranſcribant.* Et mox: *Dominis teſtamenti faciendi arbitrium dant libertis. At Latini* deteriore conditione cum eſſent, meliore tamen quam ſerui, mediam inter hos fortunam tenebant, *l. 3. ad SC. Claudian.* Seruorum liberi & ſpurii liberorum erant, vt *d. lex 3.* loquitur: Nam etſi ſeruitutis neceſſitate ſoluerentur, Patroni tamen priuilegio tenebantur, *d. l. 3.* & vt Tacitus 13. *annal. c. 27.* loquitur, *velut vinculo ſeruitutis attinebantur*: Siquidem vt liberi vitam peragebant, at cum ſpiritu ſimul libertatem amittebant, *§. vlt. Inſt. de ſucceſſ. libert. & l. vn. in fin. proœm. C. Iuſt. de Latina libert.* Bona proinde eorum non hæreditatis titulo cenſebantur, ſed peculii: *hac l.* vel quodammodo peculii iure, *d. §. vlt. Inſtit.* Teſtamentum igitur de his condere non poterant: Gaius *Inſt. tit. 1. §. 4.* Neque hæredes in iis filios habebant, *hac l.* & Paul. *4. ſent. tit. 10. §. 3.* Verum ea Patronis Patronorumque liberis peculii iure cedebant, *hac l.* ex lege videl. Iunia Norbana ſcil. *d. §. vlt. Inſt.* Et ſic quaſi locupletes quidem viuebant, ſed quaſi mendici moriebantur; vt Saluianus loquitur *d. lib. 3. c. 6.* ad hos Latinos reſpiciens: ideoque etiam Vlpian. *in fragm. tit. vlt.* de ſucceſſione libertorum agens, Ciuium Romanorum libertorum nominatim meminit. Denique elegantiſſimus hanc in rem Saluiani locus *d. l. 3. c. 7.* ſine religione præteriri non poteſt. *Mori ergo*, inquit, *illorum veteris, qui ſeruos ſuos non bene de ſe meritos, quia ciuitate Romana indignos iudicant, iugo Latinæ libertatis addicunt: quos ſcil. iubent quidem ſub libertorum titulo agere viuentes, ſed nolunt quicquam habere morientes: Negato enim his vltimo voluntatis arbitrio, etiam quæ ſuperſtites habent, morientes donare non poſſunt. Ita ergo & in religioſos filios tuos quaſi Latinos iubes eſſe libertos, vt viuant ſcil. quaſi ingenui & moriantur vt ſerui, & iuri fratrum ſuorum quaſi per vinculum Latinæ libertatis adſtricti, etiamſi videntur arbitrii ſui eſſe dum viunt, quaſi ſub illorum tamen poſiti poteſtate moriantur.*

Secondo illud ſummopere ex *hac l.* notandum, Ciues Romanos, libertos propter ingratitudinem *intercedente culpa*, (vt Interpres loquitur) Latinos effectos, & ciuitatis Romanæ iure in Latinitatem etiam ſub Conſtantino M. deturbatos. Qui locus ſingularis admodum eſt: Quinimo eandem mentem intermicantem internoſco *ſint l. 2. Cod. Iuſt. de libertis & eor. lib.* quæ ex eadem conſtitutione, ex qua hæc noſtra lex deſumpta eſt, vt inſcriptio eius arguit, quomodocunque tandem eam Tribonianus interpolauerit: *Sane ſi is, qui in noſtro conſilio vindicta liberatus eſt, poſt coërcitionem pœnitentia dignum*

ſe

ſe præſtiterit, vt ei ciuitas Romana reddatur, non prius fruatur beneficio libertatis, quam ſi hoc Patronus eius oblatis precibus impetrauerit. Viceuerſa Latinos libertos pro meritis ius ciuium quandoque conſecutos meliore auſpicio (vt loquitur Plautus *in Menæchmis Act. 5. ſcen. 9. v. 88.*) ad *l. 1. inf. de rapt. Virginum* ſuſius oſtendam. Singularis, inquam, hic locus eſt: nam anxie hactenus quæri ſolet, quænam libertorum ingratorum iure Romano antiquo ante *huius Cod.* tempora pœna fuerit: Itaque & de eo certius aliquid notare nunc animus eſt, tum ad *huius l.* tum ad *l. 1. inf. de libertis.*

Intellectum ſic primum ſtatuo; ex *lege Ælia Sentia* ingrati liberti accuſationem inductam: quod docet Vlpianus, *lib. 4. ad l. Æliam Sentiam*, vnico fragmento quod ſupereſt *in l. 30. D. qui & a quibus manum.* & Paulus *in l. 70. D. de V. S.* Ex Tacito ſane *lib. 13. Annal. c. 26. & 27.* etiam ſub Nerone, in commune diſcimus nil aliud *læſo patrono* CONCESSVM, *quam vt viceſimum vltra lapidem in oram Campaniæ libertum releget.* Quod ab Auguſto inſtitutum Lipſius ſuſpicabatur, argumento Dionis *lib. 55.* vbi ait, Auguſtum conſtituiſſe τὰ δικαιώματα, οἷς ὅτε ἄλλοι πρὸς τοὺς ἐλευθερωμένους, καὶ αὐτοὶ οἱ δεσπόται σφῶν γενόμενοι χρήσονται: *iura, quibus erga libertos cum alii, tum ipſi patroni vterentur.* Quo loco quærunt Viri docti, cur Liberti in oram Campaniæ relegarentur, cum tamen neque hanc ſolam oram in id delectam veriſimile ſit, neque tutum id conſilium fuiſſet, ſi tot perditi homines eo conueniſſent: tandem neque exilio hanc oram opportunam, vt quæ amœniſſima foret? Quare eum locum reſtingunt, velut Petitus, (a) *in leges Atticas p. 83.* Ego
P. 191. nil mutari volo, nempe eo loco id exprobrantis vice vel exempli gratia ponitur: nempe quod liberti in eam oram amœniſſimam relegationis ſpecie mitterentur. Nempe clariſſimi quoque Proceres Romani per Campaniam fundos habebant, eoque etiam libertos ſuos ingratos ab oculis ſuis non minusquam filios aut ſeruos relegabant, quaſi hæc indignationis, & comminationis pœna ſufficeret: Quæ tamen pœna tanti non viſa nonnullis delictis libertorum. Obiter tantum totum illum Taciti locum ita conſtituo. *Nec deerant, qui cenſuerant: Sed Conſules relationem incipere non auſi ignaro Principe, perſcripſere tamen conſenſum Senatus:* (in eo) *ille auctor conſtitutionis fieret, vt inter paucos, & ſententia adverſos: Quibuſdam coalitam libertate irreuerentiam eo prorupiſſe frementibus, vt re iam æquo cum patronis iure agerent, ſententiam eorum confutarent, ac verberibus manus vltro intenderent, impulchre vel pœnam ſuam diſſuadentes. Quid enim aliud læſo patrono, &c.* (b) Nempe tria ibi irreuerentiæ libertorum in patronos argumenta proferuntur, 1. Quod æquo cum patronis iure agerent: & vt poſtea dicetur, Actiones inter eos *promiſcuæ*, & pares eſſent. 2. Quod *ſententias* eorum iuſſaque confutarent, ſeu aduerſus iuſſa eorum contumaces ſe præberent. 3. Imo, quod verbera manuſque his intentarent, vel vltro, & impulchre, & inuerecunde, vel vt Patronos a pœna ſui abſterrerent, & quidem adhuc quali? Ad rem. Ex *ea* certe *lege Ælia Sentia*, ciues Romanos libertos ingratos in latumias miſſos, docet Doſithe-us *lib. 3. § 3. Sententiar. Hadriani Imp.* cuius hæc verba ſunt: δι᾽ ἐπιςολιδίου αἰτοῦντός τινος, ἵνα τὸν ἴδιον ἀπελεύθερον ἀπολέσῃ, ὃν πρὸ χρόνου κελεύσει ἐπάρχου γαζοφυλακίου κατὰ νόμον Αἴλιον Σεντίον εἰς λιθοτομίας βέβλημε, καὶ νῦν τὴν ἐπίδοσιν αὐτοῦ ᾐτεῖτο Ἀδριανὸς εἶπεν, Τί ζητεῖς ἄνθρωπον ἀπολέσαι, καὶ τὴν ἐπίδοσιν ἀφαιρεῖσθαι, ἀφ᾽ οὗ ἤδη ἐξεδικήθης, ἀναιδὴς εἶ, id eſt, *Petente quodam per libellum, vt ſuum libertum perderet, quem antea decreto Præfecti ærarii, ſecundum legem Æliam Sentiam, in latumias miſerat, & modo congiarium huius peteret, Hadrianus reſpondit: Quid quæris hominem perdere, eique congiarium auferre, cum iam iudicatus ſis? improbus es.* Ciues enim Romani tantum libertini in tribus vrbanas relati, congiarium de publico ex liberalitate Principis ferebant, quod iam notum eſt. De eodem quoque pœnæ genere accipi poſſit, quod in *l. 6. D. libit. agnoſc.* Commodus reſcripſiſſe proponitur, *Libertum ingratum in poteſtatem Patroni adigi, & miniſterium ei præbere cogi.* In ergaſtula igitur liberti quoque damnati: Id quod docet etiam Spartianus *in Hadriano, c. 18.* cum ait: *Hadrianum ergaſtula ſeruorum & libertorum tuliſſe.* (ſeu, ſuſtuliſſe.) Quem locum perperam nonnulli ſollicitant. Sic & apud Athenienſes in ἀναγκαίᾳ pariter vt ſerui ita & liberti ingrati in ſeruitutem retracti, detruſique, de quo mox. In *ſeruitutem* certe ciues Romanos libertinos ingratos reuocatos, poſt L. Æliam Sentiam ſtatim, caſu quodam ſingulari, qui a Claudio Imp. inductus fuit, reperio; puta ſi Libertus accuſatores, ſeu delatores Patrono ſubmiſiſſet, qui ei ſtatus quæſtionem facerent, cuius mentio fit, *in L. 5. D. de iure patron.* Atque ita reſtringenda videantur Suetonii verba, de hoc Claudii facto agentis, *in eius vita, cap. 25.* qui generaliter alioquin, laxe, & ἀπεριορίςως, vt viri docti iam obſeruarunt, ingratos de quibus patroni quererentur, in ſeruitutem reuocaſſe Claudium ſcribit. Hic, inquam, vnicus caſus tam expreſſus reperitur. Certe ſub Nerone, quamquam in Senatu efflagitatum fuiſſet, aduerſus libertos male meritos; *vt reuocandæ libertatis ius Patronis daretur, prævaluit tamen ſententia aliter diſſerentium, ſcripſitque Cæſar Senatui, priuatim expenderent cauſam libertorum, quoties a Patronis arguerentur, in commune nihil derogent:* Arbitrorum igitur, & extraordinariæ cognitionis id eſſe voluit Nero. Poſt hæc deinceps libertos *in ſeruitutem*, quandoque vindictæ gratia redactos, & de ſtatu ſuo periclitatos, & quidem ſub Seuero, & Antonino, item ſub Alexandro Seuero, & vicinis Impp. legimus, *in l. 2. C. Inſt. de operis libert. l. 6. D. de integr. reſtitut. & l. 21. D. quod metus cauſa.* quo referri poteſt & *l. 98. §. vlt. verſ. nec admiſſum, D. de ſolution.* Vt mirer ſcribentes, & in his Cuiacium *Obſ. X. 33.* atque alios deinceps, nullo Pandectarum loco liquido comprobari poſſe, libertos ingratos in ſeruitutem reuocari tum potuiſſe. Eo quoque pertinet Græci ICti fragmentum a P. Pithoeo editum, vbi dicitur *Prætorem non permittere manumiſſum ſeruire, niſi aliter lege peregrina confirmatum fuerit.* Vbi Pithoeus, non vero fragmenti illius Auctor, ad vocem *peregrino*, vocem ἑλλήνων ad marginem adſcripſit, vnde neſcio quid

(a) *Moram Campaniæ* ille legit; ſed recte notat *Cl. GRONOVIVS* ad hunc locum Taciti ſequentia: *Moram Campaniæ* iſtine quid ſit ignoro. *Centeſimum vltra lapidem* ſcribendum viciſſim mihi videntur Lipſius & Camillus Peregrinus in opere docto de Capua. Mirum tamen in oram Campaniæ libertos relegari. Sed ſciendum neminem relegatum proprie in Campaniam: nedum omnes, & nusquam alio. Relegatio fiebat vltra centeſimum. At locum vltra centeſimum quilibet ſibi legebat ipſe, qui ſolum vertebat. Ex his igitur aliquos, præcipue lautiores Campaniam prætuliſſe, atque huic inuidiæ occaſionem dediſſe ſatis eſt veriſimile. In exemplo eſt Etruſcus apud Statium tertio Syluar. *molles Campani littoris arces.* *Et Diomedæas concedere iuſſus in arces.* Itaque iſthæc ἐπεξήγησις, ita explicanda eſt. *centeſimum vltra lapidem*, puta *in oram Campaniæ*: quæ pœna quanta ſit, ex eo noſcas licet, quod profugi delicti in Campanis ſubſidere poſſunt, & ſubſederunt quidam. Nam & oræ Campaniæ vltra centeſimum eſt.

(b) Occiſum, hunc locum vocat *Lipſius*, & veſpillones tantum non medicos ad hoc ſunus ſe afferre reliquit. Reſtitutionem ſollicitarunt *Pichena*, *Acidalius*, *Grotius* & *Harlæus*, qui proxime ad noſtrum accedit. Vulgatam vero lectionem tuetur *Boxhornius*, aliter diſtinguens verba, ſecutus *Cl. Gronouium*, quem vide *Obſeruat. I. 10.*

quid efficere tentabat Doctiſſ. Petitus *lib. 2. Obſeruat. 5.* Loci illius ſenſus hic eſt, etſi peregrinus manumittens ſeruum, Latinum facere non poſſit, quoniam lex Iunia, quæ Latinorum genus induxit, non pertinet ad peregrinos, attamen Prætorem (qui ſcilicet iuris ſtricti ſeueritatem temperare ſolet,) *non permittere manumiſſum ſeruire.* Quomodo idem Græcus ICtus paulo ante ſimiliter ſcripſerat, cum ante leg. Iuniam ii qui Domini voluntate, in libertate erant, manerent ſerui, eoſque manumiſſores auderent in ſeruitutem denuo per vim ducere, interueniſſe Prætorem, & non permiſiſſe manumiſſum ſeruire. Sequentia ita emendanda, *niſi aliter peregrino, lege confirmatum fuerit*, id eſt, peregrinum tamen non poſſe ſeruum in ſeruitutem reuocare. niſi *ex conceſſis cauſis.* Nempe vocem, vel βεβαιῶσθαι, vel κυρῶν, vel κυρῶσθαι vſurpauerat Iuriſconſultus, quæ ſignificant auctoritatem alicuius rei facere, dare, ratihabere, adprobare, firmare, decernere, confirmare, authoritate ſua aliquid comprobare: Quin, & ἐπικυρῶν νόμον pro legem ſciſcere, rogare. Ad inſtitutum redeamus; Sub Diocletiano, & Maximiano pariter liberti quandoque in ſeruitutem retracti, & ad ſeruiendi neceſſitatem redacti, *l. 30. Cod. Iuſt. de liberali cauſa, & l. 12. ſeu penult. Cod. eod. de operis libert.* Imo & Conſtantinus Imp. quoque, cum ſeruitutis pœnam, ingratis libertis conſtituit, in *l. 1. inf de libertis*, attamen ſatis indicat, iura quædam de eo antiquiora fuiſſe. Verum tenebimus, ni fallor, ſi dixerimus, in libertis ciuibus Romanis, ſeruitutis pœnam ordinariam non fuiſſe, verum certis, & grauiſſimis tantum de cauſis inflictam, vt ex Claudii Edicto & Neronis oratione, ad ſenatum liquido conſtat. Ex aliis cauſis enim, libertos, 1. vel in ſequiorem gradum libertinitatis, & ſic in Latinorum ſtatum regradatos, vt ex *hac l.* diſcimus. 2. vel metalli pœna affectos *l. 1. §. 10. D. de offic. Præf. vrb. & l. 1. in f. D. de Iure patron.* inque latumias, ſeu ergaſtula damnatos, quod Doſitheus nos docuit, itemque Spartianus. 3. vel alia pœna pro modo querelæ, aut ingratitudinis, *d. §. 10.* de quibus vide *l. 6. §. 1. D. de agnoſc. liber. leg. 1. & 7. §. 1. de iure patron.* Itaque quod de regradationis pœna hic dicitur, id in ciuibus Romanis obtinuiſſe exiſtimo, non in Latinis (in Dedititiis certe, quorum peſſima, ſeu vltima conditio erat, obtinere non potuit.) Proinde quibus ex cauſis ciues Romani, in Latinos regradabantur, cæteros Libertos in ſeruitutem paſſiuius retractos, veriſimile eſt, quemadmodum ante legem Iuniam Norbanam Libertos non iuſtos, citra ingrati vitium manumiſſoribus licebat in ſeruitutem denuo per vim ducere,
P.192. vt docet fragmentum ex eodem Doſitheo, & alterum illud a Pithœo erutum; Eoque pertinet Taciti locus *cit.* cum ait: *Manumittendi duas ſpecies inſtitutas, vt relinqueretur* POENITENTIÆ, *aut nouo beneficio locus. Quos vindicta Patronus non liberauerit; velut vinculo ſeruitutis attineri. Diſpiceret quiſque merita, tardeque concederet, quod datum non adimeretur;* ſed & antiquiſſimum illud Plauti *in Menæch. Act. V. ſcen. 9. v. 88.* apud quem inter amicos manumiſſus ſubiicit, *ſed meliori eſt opus auſpicio, liber* PERPETVO *vt ſiem.* Sane poſt Iuſtiniani quoque tempora, iure Gothico, ita quoſdam manumitti ſolitos, vt a Dominis in ſeruitutem trahi poſſent, docet *lex 9. lib. 5. Viſigoth. tit. 7. & tau. 5. D. 54.* Proinde non de libertis Latinis quæſitum fuit, an ob ingrati vitium in ſeruitutem reuocari poſſent, qui & citra vitium aliquod olim poſſent: verum de ciuibus tantum Romanis. Et tamen vt ciues quoque Romani Liberti in ſeruitutem reuocari poſſent, tandem conſtitutionibus inductum fuit, cum antea non niſi ex grauiſſimis cauſis reuocarentur. Quo pertinet etiam *lex 2. 3. inf. de libert. & eor. lib.* & *§. 1. Inſtit. de capitis diminut.* & inſignis Ambroſii locus: *lib. 1. de Iacobo, & vita beata, cap. 3. in f. Ita libertatem*, inquit, *accepiſti, vt meminiſſe manumiſſoris tui debeas, vt Patrono tuo noueris legitimum obſequium deferendum, ne ab ingrato reuocetur libertas.* Sane in hoc quoque præluſit vt in multis aliis, Iuri ciuili, Ius Atticum: apud Athenienſes quippe ἀποστασίου δίκη erat; qua Liberti ingrati in ſeruitutem reuocabantur, τοὺς ἁλόντας δεῖ δούλους εἶναι, *victos manere Seruitus*; cuius meminerunt Oratores veteres, & in his Pollux; *lib. 3. cap. 8. Sect. 83. 1.* & Harpocration *in voce ἀποστασίου.* (a) Suidas *in voce ἀπόστασις*, & *in ἀποστασίου δίκη*, & Etymologicus, in ἀποστάσιον. Agit quoque de ea apud Athenienſes, actionemque ſimul, & formulam, qua dominus ingratum liberium iure libertatis exuebat, proponit Valer. Maximus *lib. 2. cap. 6. §. 6.* & rurſum *lib. 5. cap. 3. §. externorum 3.* Sed & Donatus cum ad palliatam Terentii Comœdiam (Andriam ſcilicet, *Act. 1. ſc. 1. ad verſ. 15.*) ſcribit: *An ſecundum ius*, inquit, (*loquitur*) *quod aduerſus libertos ingratos eſt, vt in ſeruitutem reuocentur?* Liberti vero ita in ſeruitutem retracti, in ἀναγκαῖα coniiciebantur, vel etiam vendebantur: quod & Oratores veteres, & Suidas teſtantur. Et hæc de pœnis libertorum ingratorum dixiſſe ſufficiat, & inter alia quidem, de Regradationis pœna, cuius alias vſus quoque fuit in Eccleſia, & in militia: de quo eſt Hieronymi locus, *epiſt. ad Pammachium, aduerſus Ioannem Hieroſolymitanum.* De ciuili regradatione dicam *ad l. 1. inf. ad l. Iul. repetund.* Vt ad ſpeciem, & ſententiam *huius l.* tandem reuertamur; finge libertinum, ciuem Romanum, liberis, antequam ingrati vitium contraheret, & regradaretur, ſuſceptis, in Latinorum poſtea gradum, ob ingrati vitium redactum deceſſiſſe; quæritur, vtrum huiuſmodi liberis noceat ſequens patris caſus, ſeu culpa, an vero Patronus, Patronique liberi in Patris etſi Latini poſtea facti peculio ſeu bonis eis præferantur; id eſt, vtrum hac parte attendendum ſit tempus, quo liberi iſti nati ſuſceptique fuerunt ex patre libertino ciue Romano, an vero eius temporis ratio habenda ſit, quo pater iam ob ingrati vitium Latinus factus eſt? Quod poſterius *hac l.* ſtatuitur, atque adeo præferendos patroni liberos liberti liberis, in eius peculio definitur; quod vtique ſingulare eſt. Alioquin enim, quod ad ſtatum filiorum liberti, pertinet, filii eo tempore nati quo pater libertate potiebatur, ſtatum ſuum retinent: neque enim illis delicta parentum hac parte nocere æquum eſt, vt eleganter loquitur *l. 2. Cod. Iuſt. de libertis, & eorum liberis.* Sed & in commune nota patri adſperſa filium, aut filiam non pertingit, & calamitas patris liberis nocere non debet. Quare & Senatorum liberi illi cenſebantur, quorum pater poſtea Senatu motus fuit: quæſita quippe liberis prærogatiua propter caſum Patris liberis auferenda non eſt: *l. 9. D. de Senatoribus.* Verum bonorum paternorum hic alia ratio eſt, quam honorum & ſtatus: nam quod ad bona paterna attinet, *eius potiſſimum ſtatûs ratio tractanda eſt, non quem beneficio libertatis indultæ ſortitus acceperit* (libertus ſeu pater) *ſed is in quo munere lucis exceſſerit:* vt hic eleganter loquitur Conſtantinus. Hoc ſcilicet metu libertos in obſequio contineri oportuit, politico ſchemate, ſeu telum iſtud patronis tribui, quod ſperni nequiret, vt Tacitus in hoc argumento loquitur, *d. loco.* Cæterum, quod de Patroni filiis dictum fuit, id ita accipiendum eſt, *niſi agnationis ius amiſerint*, id eſt, vt recte Interpres explicat, niſi emancipati fuerint: cuius agnationis ſolutæ ſimilem effectum vidimus in *l. 1. ſup. de inoffic. teſtam.* Quare filii, regradati Liberti, emancipatis patroni liberis in vindicanda patris liberti Latini ſucceſſione, ſiue peculio præferentur.

DE

(a) Ad hunc conſule *Mauſſacum.* Adde Thomam Magiſtrum, Ammonium, & quem noſter citauit Petitum in Commentar. ad Leg. Att. pag. 181.

DE REI VENDICATIONE.

TITVLVS XXIII.

Lib. III, Cod. Ivst. Tit. XXXII.

Adde *l.9. infr. de infirm. his quæ ſub Tyr.*

P.193. Occvpatorios *agros militum, perpetuo iure proprios eorum eſſe.*

I. (a) Imp. Honorivs & Theodoſius AA. Criſpino (b) Comiti & Magiſtro Equitum.

Qvisqvis armatæ militiæ ſtipendiis communitus, (c) in ſolo publico (d) vel ædificium aliquod conſtruxerit, vel ſeptis quibuslibet ſpatia (e) certa concluſerit, (f) perpetuo iure, & firmo dominio; eadem ex noſtra generali (g) auctoritate poſſideat: nec per ſubreptionem aliquis poſtea eadem loca a Noſtra Clementia audeat poſtulare. Illud quoque (h) ſancimus, ſi quiſquam Militum ſimili conditione *ante hoc tempus* loca publica poſſidenda detinuit, ac poſtea eadem per alias competitionum (i) nebulas (k) detectus fuerit amiſiſſe, (l) reformari (m) eadem; Ita tamen, ſi probatum fuerit, a nullo antea poſſeſſum ſolum hac (n) qua oſtendimus a milite ratione (o) detentum, vel ſi (p) in alios forte eorum militum voluntate tranſlatum fuiſſe, quod tenuerat, (q) potuerit perdoceri. (r) Ne quis ſane poſt (s) hanc definitionem noſtri numinis ſurripiendo (t) poſtulare audeat hæc ſpatia, de quibus præſens Oraculi (v) noſtri forma (x) comprehendit, pœnam XX. librarum auri iubemus adſcribi. Dat. V. (y) Kal. Mart. Rauennæ, Aſclepiodoto & Mariniano Coss. [423]

Interpretatio. *Quicumque militans (z) in ſolo publico ædificium fortaſſe extruxerit, aut aliquid pro vtilitate ſua crediderit faciendum, per nullius calumniam penitus repellatur, ſed hoc perpetuo in eius iure permaneat: Idem ſi miles noſtris vtilitatibus ſeruiens, (a) ſi locum publicum conſtruxerit, vel ad excolendum fortaſſe tenuerit: ſi hoc tamen nullus antea tenuit, cui miles ipſe peruaſor extiterit, ſimili ratione poſſideat. Contra quam rem* (b) *etiam ſi ſubreptum Principi fuerit, non ſolum impetrata non valeant, verum etiam improbus petitor XX. libras auri fiſco cogatur exoluere.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſtin. *GOTHOFREDVS.*

(b) Alii *Criſpioni*; ad marg. Til. edit. in An. Reg. & Put. *Caſtino. IDEM. Criſpioni* legit Cod. Wurceb. *RITTER.*

(c) Male hic Cod. Wurceb. *communitur. IDEM.*

(d) *Limitaneos* agros accipio, de quibus *ſuo tit.* deque iis eſt & Nouella *Theodoſii* n. aut vacantes terras; de quibus *l. 3. inf. de veteran.* ſeu vagantes *l. 6. d. t.* rura vicina Barbariæ, vt loquitur Lampridius *Alex. Seuer.* *GOTHOFREDVS.*

(e) Vide & *l. 1. inf. de terris limitan.* & *l. 9. inf. de Cenſitor. IDEM.*

(f) Pro vtilitate ſua ad excolendum *ἀποτάξαι*. *IDEM.*

(g) Sic vt ſpeciali non egeat. *IDEM.*

(h) Supra de his Honorius egit, quæ nunc primum militibus occupanda concedit: Deinceps de his agit, quæ iam antea conceſſa fuerant. *IDEM.*

(i) Vide *inf. titulum, de petitionibus & vltro datis.* *IDEM.*

(k) Vide *Gloſſ. Theod.* *IDEM.*

(l) *Admiſiſſe* male Cod. Wurceb.* *RITTER.*

(m) *Reformari*, id eſt, reddi, & (vt in eadem re loquitur Maiorianus *in Nouell. 6.*) redhiberi : Hinc *celeris reformatio*, de quo alibi. *GOTHOFREDVS.*

(n) Occupatoria. *IDEM.*

(o) *Simili ratione* Edit. Sichard. & ad marg. *a milite.* *RITTER.*

(p) γρ. *Niſi* : vide *d. Nou. 31. verſicul. In his etiam.* *GOTHOFREDVS.*

(q) γρ. *tenuerant* : vt etiam vidi in MSS. Notandum autem hanc exceptionem ab Aniano prætermiſſam. *IDEM.* *Tenuerant* recte Cod. Wurceb. *RITTER.*

(r) *Educeri*, ita MSS. quidam. *GOTHOFREDVS.* Et ita habet Cod. Wurceb. *RITTER.*

(s) *Per hanc* male Cod. Wurceb. *IDEM.*

(t) Id eſt, obripiendo, & per obreptionem. vide *Gloſſ.* *GOTHOFREDVS.*

(v) *Oraculum.* v. *Gloſſ.* *IDEM.*

(x) Forte alluſum ad formas agrorum, de quibus ſcriptores limitum. Quanquam forte eadem ratione dictum, qua *forma iuris*, & *forma legum.* *IDEM.*

(y) XV. An. And. *IDEM.*

(z) *Militum* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(a) Cod. Wurceb. *Idem miles noſtris vtilitatibus ſeruilis.* Diſplicet *ſeruilis.* Potuit tamen hoc ſeculo vox pro *ſeruiens* & *inferateas* ab ignaris adhiberi. *Sei atens* ubi loco *ſeruilis* legeris, accuratiorem ſenties Codicis Wurceb. lectionem reliquis. *IDEM.*

(b) *Conrariosrem etiam* Cod. Wurceb. Quando intueor Honorianam conſtitutionem interpretem ſuſpicor ſcripſiſſe : *Contra ius remedium.* *IDEM.*

COMMENTARIVS.

MILITIBVS loca publica, ſeu agros quandoque Principis auctoritate conceſſos, vt aliunde notum eſt, ita ſpeciali ſuo *titulo* plene videbimus *lib. 7. tit. 15. de terris limitaneis.* Varia autem olim ratione huiuſmodi agri militibus concedebantur: vel enim limitibus actis inter eos diuidebantur, ex menſuris actis certo terrarum modo Principis adnotatione conceſſo, *l. 9. inf. de cenſitorib.* (qui quidem agri *dati aſſignati* dicebantur: Item *limitati*, de quibus etiam agitur in *l. 16. D. de acquir. rer. dom.*) Alii vero ea conditione concedebantur, *vt*, ſeu *prout* in cuiuſque militis poteſtatem venirent, prout quiſque agri modum aliquem occupaſſet, vt quiſque virtute colendi occupaſſet, id eſt, vt ædificium in eo conſtruxiſſet, vt ſeptis ſpatia certa incluſiſſet, vt *h. l.* dicitur: Qui & ideo *Occupatorii agri* dicebantur, ſeu *Arci-finales* quod videlicet a ſepto ſuo & ſpatio ſeu finibus finalem, id eſt, vicinum arcerent, vt conſtat ex Siculo Flacco *de condit. agror. pag. 3.* & 4. Frontino *de coloniis pag. 84. 92. 99. tit. 116.* inter auctores finium regundor. *ex edit. Rigaltii.* Hi igitur occupatorii agri fuerunt, hæc eorum conditio apud Romanos: cuiuſmodi plane ſimiles fundi deinceps fuere collapſo imperio Romano, apud Francos aliaſque Nationes: Nam & ibi fundorum genus fuit conceſſum & indultum per occupationem, quod genus *Adſumptus* dicebatur: quod ſcilicet quiſque ſibi eos adſumeret. *Capitularia Caroli Calui *tit. 6. c. 20.* *Aut prærcptione in beneficiario iure, aut in Alode adſumptus habetur.* Huiuſmodi genus vulgo P.194 vocabatur, *Irripriſio, Apriſio, & Purpriſio* : ſed communius *Adpriſio*, quod voci *Adſumptus* reſpondet *ſumere*, & *prendere*, idem. Sic *res perpriſa*, pro rebus vſurpatis, & occupatis, Capitul. Caroli M. *lib. 5. cap. 140.* Caroli Calui *tit. 39. c. 8.* Eademque vox vſurpata apud Scotos, v. *Regiam maieſtatem l. 2.* & *c. 75.* & *ibi* Ioan. Skenæum *in Notis.* Ergo hi fundi occupatoriorum agrorum ſimiles fuere: de quibus ſequentia loca notari cupio. Inſtrumentum Caroli M. ex tabulario Narbonenſi in gratiam militis cuiuſdam, cui nomen *Ioannes*, qui præclare ſeſe aduerſus Saracenos geſſerat: *Concedimus ei*, &c. *quantum ille cum hominibus ſuis in villa Fonteioncoſa occupauit vel occupauerit, vel de heremo traxerit, vel infra ſuos terminos ſiue in aliis locis, vel villis, ſeu villare occupauerit, vel Adpriſione fecerit cum hominibus ſuis.* Et in aliis: *Quicquid ille occupatum habebat, aut Adpriſionem fecerat, vel deinceps occupare & prendere petebat.* Inſtrumentum Caroli Calui in Biterrenſibus Archiuis, *quas quidem Apriſiones proprietario iure poſſederunt.* Item aliud in gratiam Barcinonenſium: *Omnes eorum poſſeſſiones ſeu Apriſiones inter ſe vendere, concambiare, ſeu donare, poſteriſque relinquere liceat.* Eademque vox reſtituenda ex MSS. in actis Narbonenſibus, quæ Pithœus in *fragm. hiſtor. Franc.* edidit: vbi male editum *quam adportionem vocant*, reponendum enim *adpriſionem*: vbi & occupandi quoque vox occurrit. (a) Et in vita Ludouici Pii

per

CAROLVS DV FRESNE in Gloſſar. ad ſcriptor. med. & infim. Latin.

(a) *APRISIONES*, & *Appriſiones*, in Chartis Caroli M. Ludouici Pii & Caroli Cal pro Hiſpanis, quæ dictæ fuerint, non adeo bene conſtat. Anton. Dominic. *libr. de prerogatia. allodior. cap. 11. num. 1. 2.* Iacob. Gothofredus *ad leg. vn. Cod. Theodoſ. de rei vindicat.* Caſanoua, & aliquot alii cenſuere, ita appellata noualia, ſeu nouales, rupturas, arua proſciſſa, ac *aperta*, quaſi *apertiones*, quomodo vulgo dicimus *ouurir la terre*, pro *agram proſcindere*: nam & Itali, *aprire* pro *aperire*, etiamnum dicunt, ita vt agri iſti inculti & in ſolitudinem redacti a regiis ipſis marchionibus, vt eſt in Conſtit Ludouici Pii, Hiſpanis, qui ſe de poteſtate Saracenorum ſubtraxerant, a Carolo M. excolendi dati fuerint. Sed longe ni fallor, abſunt a vero, cum *Apriſiones* dicti ii fuerint agri, tanquam *adportiones*, hoc eſt *in portionem*, ſeu ſortem dati, quos ii poſtmodum ex eremis & inculta ad cultum traduxerunt: quod ſane inprimis euincit præceptum laudatum Ludouici Pii pro Hiſpanis, deſcriptum in *tom 2. Hiſt. Franc. p. 311.* in quo hæc habentur: *Et ſi quiſpiam eorum in partem, quam ille ad habitandum ſibi occupauerat, alios homines vndecunque venientes, attraxerit, & ſecum in portione ſua, quam adportionem vocant, habitare fecerit &c.* Infra: *Et ſi aliquis ex his hominibus, qui ab eorum aliquo attractus eſt, & in ſua*

per auunculi ſui impreſſionem rectius *impriſionem*. Et hæc quidem ita quoque notata ab auctore *de l'Inſtruction pour le Franc. Alod.* poſt quem vid. & quæ Dominicus *de prærog. allod. cap.* 10. & *c.* 11. *num.* 1. 2.

Nunc ad legem noſtram redeamus. Ad hos igitur occupatorios fundos pertinet hæc lex cuius hæc ſententia eſt, ſi ſolo aliquo publico, ſeu agro a Principe vniuerſaliter militibus conceſſo, milites huiuſmodi agri ſpatium aliquod, quodcumque aut ædificio occupauerint, aut ſeptis colendi animo concluſerint, in perpetuum huiuſmodi ſpatiorum dominos eos manere, ſic vt deinceps peti ab alio poſtea illa non poſſint, *hac l.* competitionum nebulis (vt hæc lex loquitur) ſublatis, de quibus petitionibus, ſeu competitionibus *ſuo tit. lib.* 10. & Nouella Maioriani 6. *de ædific. public.* neque retineri, *l.* 1. *inf. de terris limitan.* cuiuslibet temporis præſcriptione, *Nouella Theodoſii* 31. *de ambitu, & locis limitaneis ipſis redhibendis*, quæ de hac ipſa re eſt. Duabus tantum exceptionibus additis. Niſi ſi miles ipſe, peruaſor extiterit, (vt recte Interpres explicat) id eſt niſi cum ab alio iam occupatum fuiſſet, miles id peruaſerit. Item niſi (ita enim in *hac l.* legendum eſt) in alios militum voluntate translatum id fuerit, quod & ipſum cauetur, *d. Nou. Theodoſii* 31. *circa finem*: Et hæc eſt apertiſſima *huius leg.* ſententia, vbi obiter notanda ſunt propria Agrimenſoriæ artis vocabula, quæ hic occurrunt plurima. Primum, vox *ſeptorum*; ſic apud Spartianum quoque. Secundo, vox *ſpatiorum*, quæ vox etiam vſurpatur *in l.* 1. *inf. de terris limitan. & in d. Nou.* 31. pro modo videlicet certo agrorum, vt vocatur *in l.* 9. *inf. de cenſitor. v. & l.* 2. *infr. fin. regund.* iuncta interpretatione. Pro quo *ſortem* quoque dixere, de quo Dominicus *cap.* 5. Tertio, vox *conditionis*, in his verbis, *ſi quiſquam militum ſimiliter ante hoc tempus loca publica poſſidenda detinuit*, vbi *conditio* non eſt certa lex quædam quæ ius aliquod determinet, verum qualitas agri: Itaque qualitates agrorum dixit Frontinus, quas Siculus Flaccus *conditiones agrorum* vocat. Proinde his verbis intelligitur conditio occupatoria, vt a Siculo Flacco vocatur, *p.* 17. *ed. Rigalt. cap. de quæſtoriis agris. Pene iam itaque fit, vt occupatoria conditione recedant*; Ita enim eo loco lectio retinenda eſt; & rurſum paulo poſt; *Ita conſiderunt poſſeſſores, vt ad occupatoriorum conditionem reciderint.* Et Hyginus *de limit. conſtit. pag.* 213. *edit. Rigalt. Vetuſtas tamen longi temporis plerumque pene ſimilem reddidit occupatorum agrorum conditionem.* Nunc ad *huius l.* hiſtoriam accedamus. Primo, ſi coniecturæ locus eſt, exiſtimare licet, in inſcriptione *huius leg.* pro *Criſpino* reponendum *Caſtino*, vt ita hæc lex ad Hiſpaniam, & milites, in Hiſpania aduerſus Vandalos, hoc tempore conſtitutos, pertineat: ſuperiore quippe anno 422. Caſtinum ex Comite Domeſticorum, Magiſtrum militum cum magno exercitu, & auxiliis Gothorum, ex Gallia in Hiſpaniam, contra Vandalos miſſum, teſtatur Hieroymus in *Chronico*, & Idacius. De hoc Caſtino v. & Renatum Profuturum, Frigeridum apud Gregorium Turonenſem *lib.* 2. *cap.* 9. De eius Caſtini Clade, in Hiſpania, fugaque ad Taraconam videndus idem Idacius: niſi ad Africam potius hæc lex pertinet. Secundo, quicquid huius ſit, illud certum, Honorium *h. l.* militum animos incenium alicubi iuſſe, hac occupatoriorum agrorum conditione, ſiue deinceps occupandorum, ſiue iam occupatorum propoſita, eorumque iure, & poſſeſſione ſtabilita, aduerſus nouos competitores, & inuaſores; *competitionum nebulis*, vt eleganter loquitur, id eſt obtenta petitionis a Principe, *ſublatis*: de quibus petitionibus, ſeu competitionibus *ſuo titulo inf. lib.* 10. & *Nouella Maioriani de ædific. public.* 6.

---

portione collocatus, locum reliquerit &c. Vbi viri iidem doctiſſimi *Apriſionem* pro *adpartionem* legendum contendunt, quod ita legi in aliquot aliis ſimilis tenoris diplomatibus aduerterint. Verum nemo erit ſane omnino ingenii, qui iis ſerio inſpectis ac perpenſis, præſertim quæ pronuper edidit vir doctiſſimus Stephan. Baluzius in *Append. ad Capitular. Reg. Franc.* non continuo pedibus eat in noſtram ſententiam quod quidem, vt facilius de hac controuerſia iudicet eruditus lector, locos hic proponere operæ pretium viſum eſt. Præceptum Caroli M. pro Hiſpanis: *Nullum cenſum ſuperponere præſumatis, neque ad proprium facere permittatis: ſed quandiuque illi fideles nobis aut filiis noſtris fuerint, quod per triginta annos habuerunt per Apriſionem, quieti poſſideant.* Præceptum aliud eiuſdem Caroli M. ex Tabulario Narbonenſ. *Nos vero concedimus ei ipſum villarem, & omnes ſuos terminos & pertinentias ſuas ab integro, & quantum ille cum hominibus ſuis in villa Fonteioncoſa occupauit, vel occupauerit, vel de heremo traxerit, vel infra ſuos terminos, ſiue in aliis locis vel villis ſeu villare occupauerit, vel apriſione fecerit cum hominibus ſuis.* Aliud Diploma Ludouici Pii: *Poſtulans idem Ramo Comes Clementiam noſtram, vt eum cum prædicto monaſterio & monachis ibi degentibus, vna cum rebus, quæ tum ipſi ex heremo traxerunt, vel ex Adpriſſionem acceperunt, ſub mundeburdo & defenſione atque immunitatis tuitione conſtitueremus.* Aliud Caroli Calui: *Quas ſiquidem Apriſiones præfatorum Hiſpanorum progenitores per licentiam, ſeu conceſſionem aui noſtri Karoli ac poſt obitum illius genitoris noſtri Auguſti Ludouici, ex deſerti ſqualore habitabiles frugumq; vberes proprio labore fecerunt.* Infra: *Cum dictis Apriſionibus, ſiue hereditatibus, id eſt, domibus, vineis, &c.* Aliud eiuſdem Caroli: *Habuerunt per Apriſione cultum vel incultum. &c.* Aliud eiuſdem principis pro Barcinonenſibus apud *Diago* in Hiſtor. Comit. Barcinonenſ. *Lib.* 2. *c.* 3.: *Placuit etiam nobis illis concedere, vt quicquid de eremi ſqualore in quolibet comitatu ad cultum frugum traxerint, aut deinceps infra eorum Apriſiones excolere potuerint, integerrime teneant atque poſſideant.* Alia denique charta eiuſdem Caroli apud Catellum in *hiſtoria Occitana pag.* 559. & Caſanouam *lib. de Franco Allodio pag.* 300. pro iiſdem Hiſpanis: *Quas ſi quidem Apriſiones præfatorum Hiſpanorum progenitores per licentiam ſeu conceſſionem Imperatoris aui noſtri Caroli, ac poſt obitum genitoris noſtri Auguſti Ludouici, ex deſerti ſqualore habitabiles frugumque vberes proprio labore fecerunt, &c.* Vetus placitum ann. 876. *Et vos præfati iudices me interrogaſtis, ſi potuiſſem per legitimos placitos habere ſcripturas, aut legitimos teſtes, aut qualibet verum documentum, per quod probare potuiſſem, vt ſæpedictus locus per beneficia, vel adpriſionem comiti regalem ſeruitium perſolui debeat, &c.* Charta Ludouici Regis anno 866. *Et donum S. Cucuphatis & S. Felicis ad locum Octauianum, cum Apriſionibus adiacentiis & omnibus ibidem pertinentibus.* Aliud indicatum anno 1024. *Ad proprio iſte Andreas retinet vel Apriſione pro partibus de villa, quæ dicitur, &c.* Infra: *Non eas teneo iniuſte: ſed per legis ordinem eas teneo per Apriſione, & per præceptum regis, & pro partibus de ſua dicta villa.* Stephanus VII. PP. in Epiſt. ad Archiep. Narbon. apud *Catellum lib.* 5. *Rer. Occitan. pag.* 773. *Statuentes... vt nulli vnquam paruo aut magno homini liceat quamlibet forcam vel appriſionem in omnibus rebus eius facere, aut poteſtatem aliquam habere, &c.* Vbi videtur accipi pro vſurpatione Eccleſiæ prædiorum incultorum, quæ in *Apriſionem* tanquam derelicta vulgo a regibus concedebantur. Charta donationis factæ a Berengario Comite Barcinonenſi ciuitatis Tarraconenſis Eccleſiæ Romanæ anno 1090. apud *Baronium anno* 1091. *num.* 9. *Et vt principes vniuerſi, vel omnes alii, qui mecum inſudauerunt ad præfatæ vrbis inſtaurationem, habeant in confinio huius vrbis, paraladium, ſuam Appriſionem, vel quod acceperint per manus noſtræ largitionem, non inde perſoluentes aliquam penſionem, niſi forte compuncti amore Dei voluerint ipſi perſoluere ſua gratuita voluntate.* Ex quibus perſpicue patet, *Apriſiones* non fuiſſe dumtaxat *terras eremas*, ſed eos potiſſimum *agros*, revera *incultos*, quos Hiſpani ab regibus noſtris dono acceperre, Et inter ſe in varias portiones diuiſere proindeque recte ſcribi in laudato Diplomate Ludouici Pii *apertionem*.

DE * FAMILIA HERCISCVNDA.

TITVLVS XXIV.

LIB. III. COD. IVST. TIT. XXXVI. *Familiæ herciſcundæ.*

* *De Familia herciſcunda* Cod. Wurceb. RITTER.

p. 195 DIVISIO *bonorum a* PATRE *inter ſuos hæredes, non inter viuos tantum, verum etiam Teſtamento imperfecto, facta valet.*

I. (a) Imp. Conſtantimus A. ad Verinum. (b)

CVM (c) diuidendæ res erunt, (d) dubitari non poteſt, ab (e) hæredibus ſuis (f) conſenſum (g) ſine vlla controuerſia commodandum. (h) Quod vero (i) ad huiuſmodi ſpectat (k) ſcripturas, in quibus talis defunctorum mens fuiſſe inuenitur, vt de *Teſtamento* intelligatur tantummodo cogitatum, (l) etſi repugnare ius videatur, huiuſmodi quoque conſcriptiones (m) inter ſuos (n) duntaxat hæredes, valere oportet: quemadmodum valent ſcripturæ, ſimpliciter inchoatæ, quas nulla ſolennitatis adminicula defendunt, ſolis nixæ radicibus (o) voluntatis: Licet enim, ſub *Teſtamenti* vocabulo, cœptæ, cum perfectæ non ſint, neque appellari aliter vllo modo poſſint, euanuiſſe videntur, tamen diſpoſitiones vltimæ, coloratam (p) iuris imaginem referentes, iuſtius (q) in ſe legum procliuem fauorem debent (r) prouocare. Quamobrem, cum filiis ac nepotibus, (s) ciuili iure, vel auxilio Prætoris vt ſuis hæredibus, defuncti ſucceſſio deferatur, (t) etiamſi inceptum, (v) neque impletum teſtamentum eſſe memoretur, vel ſi ab vtilitate (x) verborum, vel ſolemnitate (y) iuris inanis ſcriptura eſſe dicatur, conſiderari ſpecialiter voluntatem placet, & obſecundari protinus cum res diuidentur, nec retineri amplius, quam quod ſingulorum perſonis deregatur (z) adſcriptum, *vt & memoria defuncti non violetur parentis,* (a) *& occaſiones litium dirimantur.* Dat. IIII. (b) Kal. Septemb. Criſpo II. (c) & Conſtanino II. Coss.

INTERPRETATIO. *Quando facultas patris inter filios vel nepotes diuiditur,* (d) *ſpecialiter voluntas patris vel aui paterni debet in omnibus cuſtodiri, cuius teſtamentum etiam ſi non fuerit perfectum, aut ſi non legitimo numero teſtium ſubſcribatur, nec geſtis allegetur, tamen ſi agnoſcitur defunctus, de quo ſupradictum eſt, de facultate ſua aliquid ordinaſſe, quicquid* (e) *vnumquemque de filiis ac nepotibus cuiuſcumque ſexus habere voluerit, hoc ſibi ſine conſortis repetitione defendat: nec præſumat aliquis, quod alteri* (f) *conſorti auctor ille dimiſerit. Sed hoc inter filios ac nepotes ex filiis maſculis obſeruetur, quod voluntate auctoris per quamcunque ſcripturam probabitur ordinatum.*

NOTÆ.

NOTAE.

(a) Lex *vlt. C. Iuſt. eod. t.* hinc & ex Theodoſiano *l.* 21. §. 1. *Cod. eod. de teſtam.* & duabus Diocletianeis (puta *l.* 16. & 21. *Cod. eod. h. t.*) miro flagitio a Triboniano interpolata eſt; inſcriptione etiam mutata *ad Baſſum PP.* Sane & illius iam ita interpolatæ ſub Conſtantini nomine meminit Iuſtinianus *initio Nouell.* 107. GOTHOFREDVS.

(b) *Verinus* hic an *Vicarius Africæ*, ad quem anno 319. Conſtantinus de Donatiſtis ab exilio relaxandis literas ſcripſit, de quibus Auguſtinus *poſt collationem lib.* 1. *c.* 33. *& Epiſt.* 152. *& in breuiculo collationis die* 3. *cap.* 02. Non. Quid igitur? Præfectus V. Romæ hic Verinus fuit: vide quæ ſcripſi ad *l.* 1. *ſup. de his qui veniam ætat.* ex Conſularibus. IDEM.

(c) *Prima* huius *leg.* ſententia, de *Diuiſione familiæ inter viuos*, quam reſcidit Tribonianus, magno legis detrimento. IDEM.

(d) Inter viuos ſcilicet, id eſt, cum Pater ipſemet inter liberos familiam ſuam erciſcere vult: Quare errat Anianus, cum hanc ſententiam ad teſtamentum Patris quoque refert, atque ita vnicum *huius l.* caput conſtituit, cum duo omnino ſint. IDEM. *Diuidunda* Cod. Wurceb. RITTER.

(e) *Ac heredibus*, male Cod. Wurceb. IDEM.

(f) *Filiis & Nepotibus*, Anianus recte. GOTHOFREDVS.

(g) *Conceſſum* Edit. Sichard. RITTER.

(h) Teſtatori, vel de rebus ſuis ante mortem diſponenti. GOTHOFREDVS.

(i) *Alterum* huius *leg.* caput. IDEM.

(k) *Expectat* Cod. Wurceb. & Edit. Sichard. RITTER.

(l) Quod ex ſcripturæ præfatione apparere poterat, de quo mox. GOTHOFREDVS.

(m) *Inſcripio* in Cuiacii edit. IDEM. *Inſcriptionas* edit. Sichard. RITTER.

(n) Imo & inter quoſcunque liberos, non modo ſuos ex conſtitut. Theodoſii *l.* 21. §. 1. *C. Iuſt. de teſtam.* Ideo Tribonianus ex eius ſenſu in *l. vlt. Cod. Iuſt. h. t.* (quam hinc interpolauit) addidit, *vel emancipatos*. Et tamen iam Conſtantino nominatim id tribuere audet Iuſtin. *init. Nov.* 107. de quo mox. GOTHOFREDVS.

(o) Ita Emnenius, Conſtantini Imp. cuius hæc lex eſt, coætaneus, in Panegyrico, quem ipſimet Conſtantino dixit: *Solis*, inquit, *virtutis nixa radicibus, ad tantum potentiæ robur inualuit.* IDEM. *Solis nexa* &c. Cod. Wurceb. RITTER.

(p) *Coloratam imaginem*, id eſt, adumbratam: *Imago*, eſt veritatis adumbratio. GOTHOFREDVS.

(q) *Iuſtius*, pro iuſte. IDEM.

(r) *Debeat.* Cod. Wurceb. RITTER.

(s) Quinam hi? GOTHOFREDVS.

(t) Deſertur, *deferatur.* IDEM. *Defunctis acceſſio deferretur* Cod. Wurceb. RITTER.

(v) *Imperfectum*, Cuiacius: male: ſic ſupra, *cœpta, cum perfecta non ſint.* GOTHOFREDVS. *Etiamſi cœptum* Cod. Wurceb. RITTER.

(x) *γρ. a ſubtilitate* vel *a futilitate.* Fuit enim Conſtantinus M. magnus priſcarum & inanium formularum antiquator: de quo dixi iam ad *tit.* 3. *ſup.* GOTHOFREDVS.

(y) Id eſt, ſi teſtamentum non fuerit perfectum, ſi non legitimo numero teſtium ſubſcribatur: vt Anianus recte notauit. IDEM.

(z) *Detegetur*, ita in nonnullis. IDEM. Et ita in Cod. Wurceb. RITTER.

(a) *Non violentur parentes* ita edit. Sichard. IDEM.

(b) Ita MSS. Cod. & Editiones omnes: Nonnulli MSS. III. GOTHOFREDVS.

(c) *γρ.* III. *& Conſtantino* III. *Coſſ.* id eſt A. D. 324. pariter vt *d. l.* 1. *ſup. de his qui ven. ætat.* vbi vide quæ ex Conſularibus notaui. IDEM. Cod. Wurceb. *Criſpo II. & Conſtantino* C̄. RITTER.

(d) *Diuidetur* Cod. Wurceb. IDEM.

(e) Referuntur hæc Aniani verba apud Auctorem veterum formularum ſecundum legem Romanam *formula* 21. cuius hic titulus eſt: *Charta qualiter pater filium vel nepotem de rebus ſuis meliorare poteſt.* GOTHOFREDVS.

(f) *Alterius*, ita edidit Sichardus. RITTER.

COMMENTARIVS.

A PATRE, inter hæredes ſuos rerum bonorumque diuiſionem, vt inter viuos ita & teſtamento imperfecto factam, ratam eſſe iubet hac conſtitu- P.196 tione Conſtantinus M. A. D. 324. Notum ſcilicet iam olim diuiſionis arbitrio Patres (inter viuos) fungi potuiſſe, vt eleganter loquitur Papinianus, *l.* 33. *D. h. t.* Cogitatione ſcilicet futuræ ſucceſſionis, officium arbitri diuidendæ hæreditatis præueniendo, vt eleganter quoque loquitur Imp. *in l.* 21. *Cod. Iuſt. hoc tit.* vt ſcilicet occaſiones litium dirimantur; quod *huius l. fine* etiam indicatur: & (vt *Nouella* pariter Iuſtiniani loquitur 18. *cap.* 7.) ὅπως ἂν ἀδελφικῆς αὐτοὺς ἀπαλλάξειεν ἔριδος, *vt a fraterno certamine eos præſeruent.* Verecunda ideo & ſolicita hæc Patris cogitatio litibus occurrentis præcipuum fauorem meruit; id quod etiam his *huius leg.* verbis indicatur, *Iuſtius in ſe legum procliuem fauorem debent prouocare.* Porro vt non vna ratione id parentes facere ſoliti, ita non omnes ſtatim admiſſæ fuerunt: Diuiſio enim inter viuos primum recepta fuit rataque, ſiue ſine ſcriptura, ſiue cum ſcriptura, quibuſcunque verbis, qualicunque iudicio voluntas patris declarata fuiſſet, vt docet diſerte *d. l.* 16. *&* 21. *Cod. Iuſt. h. t.* Quo pertinet *huius l.* initium ab

Interprete perperam neglectum, & *lex prox. inf.* Quo ſane caſu ſuos hæredes conſenſum commodare oportere ait Coostaotinus M. *ſine vlla controuerſia*; id eſt ſic, vt poſt mortem Patris aduerſus eam diuiſionem veoire liberi non poſſint. Quod & rurſum conſtituitur *d. l. prox. inf.* Et hæc ita quidem, vt Conſtantinus M. de eo dubitari non poſſe, *huius l. initio*, dicat. Nempe quia id & ante Conſtantinum M. obtinebat, quod oſtendit *lex 20. §. 3.* vbi *ſupremi iudicii diuiſio* ab Vlpiano vocatur, & *l. 39. §. 5. D. hoc eod. tit.* & *l. 16. 21. Cod. Iuſt. h. t.* At non & teſtameoto imperſecto diuiſio ita a Patre ſacta rata ante Conſtantinum erat: verum & hoc Conſtantinus M. *hac l.* admittit: puta, vt etſi imperſecto teſtamento, & ſolennibus iuris deſtituto, diuiſio in, ſeu inter liberos ſuos ſacta fuerit, valeat: puta, ſi cum pater de teſtamento eogitaſſet, non tamen ſolenniter id perſecerit: *Cogitaſſet*, inquam; id quod ex ipſa ſcriptura & præſatiooe colligi poterat: Nam qui reſtabatur, ſolennem hanc ſormulam ferme præmittebat; *Ego N.* &c. *teſtamentum hoc meum condidi*, vel *feci*, *διεθέμην τὴν διαθήκην μȣ ταύτην*, vt eſt in Gregorii Nazianzeni *teſtamento.* Idque eſt, quod hæc l. ait, *licet ſub teſtamenti vocabulo cœpta*, de quo dicam etiam aliquid *ad l. 5. inf. de teſtam.* Voluntas & ſcriptura ſcilicet quæuis Patris, licet ſolennitatibus deſtituta, inter liberos ſuos valet, quocunque modo, quibuſcunque verbis aut indicus inueniatur, (vt additum *in d. l. vlt. Cod. Iuſt. h. t.* quam pro parte ex hac interpolauit Tribonianus) & vt *hac l.* Conſlantinus M. eleganter loquitur; *valent inter ſuos ſcripturæ*, parentum ſcilicet *ſolis nixæ radicibus voluntatis: & coloratam iuris imaginem referentes.* Sane ius hocqua ampliatum poſtea a Theodoſio Iun. *Nou. de. teſtamentis. 9.* (vnde lex *21. Cod. Iuſt. de teſtam.* deſumpta eſt) qua coarctatum a Iuſtiniano *Nou. 18. cap. 7. & 107. cap.* 1. (vbi hæc lex *Conſtantinianea* citatur.) Inter liberos igitur Patrem voluiſſe ſat eſt: & dummodo naturæ ſolennibus Pater ſatisſaciat, abunda hac parte eſt: Denique pietatis pars eſt, ſuos hæredes inter ſe Parentum voluntates, licet minus ſolemnes, tueri: Contra, memotiam Parentis violat, qui voluntatem eius ad iuris ſubtilitatem reuocat. Idque eſt etiam, quod *fine huius l.* dicitur, *vt memoria defuncti non violetur Parentis.* Sunt nonnulli qui hunc caſum notant inter eos, quibus ſine iure Prætorio factum teſtamentum, obiecta doli exceptione obtinet: atque adeo ad hanc ſpeciem referunt ſententiam illam Pauli, quæ extat apud Auctorem Collationis Legum Moſaicarum *tit. 16. Sine iure Prætorio*, inquit, *factum teſtamentum, obiecta doli exceptione obtinebit*: De quo monuit V. C. Petrus Pithœus *ad illum locum.* Verum huc ea ſententia male trahitur; cum Conſtantinus M. *hac l.* primus huiuſce iuris auctor ſit: ſed & ipſo iure teſtamentum hoc valere velit, non obiecta doli exceptiona: denique valere velit, non promiſcue vt teſtamentum, ſed inter *ſuos*, vt diuiſionem, & cum de ſolo iure liberorum agitur, præueniendo arbitrum ſamiliæ erciſcundæ, quod & titulus hic oſteodit, ſub quo lex hæc poſita eſt.

Verum de hac Conſtantini M. conſtitutione penitius plenius nunc & accuratius videndum nobis eſt. Primo obſeruandum; *Nouum* ius hac Conſtantini M. conſtitutione induci: quod etiam oſtendit Iuſtioianus *initio Nou. 107.* Nempe vt diuiſio a Patre ioter liberos ſuos etiam teſtamento imperfecto facta valeat; quæ hactenus non valebat: etſi iam citra teſtamentum diuiſio actu aliquo intar viuos a Patre facta valeret, ſiue ſine ſcriptura, ſiue cum ſcriptura, quibuſcunque verbis voluntas eius declarata eſſet, qualicunqua iudicio ſuam voluntatem declaraſſet. vt *initio huius leg.* oſtenditur, & doeet diſerte *lex 16. lex 21. Cod. Iuſt. h. t. lex 20. §. 3. l. 39. §. 5. D. h. t.* Nondum tamen imperfecto teſtamento facta diuiſio valebat. Verum id nunc Conſtantinus M. conſtituit; a minus ſolemni alio actu, ad minus ſolemne teſtamentum iure producto. Sic idem Conſtantinus M. iam antea A. 319. etiam Traditionis ſolemnitatem & oeceſſitatem remiſerat, *l. 4. inf. de donationib.* in donationibus inter liberos & parentes: ſi nuda tantum voluntas claruerit, quæ non dubium conſilium teneat, nec incertum, ſed iudicium animi tale præſerat, vt nulla quæſtio voluntatis poſſit inrepere. Hoc primum.

Secundo notandum, huiuſmodi imperfectum teſtamentum, ſeu diuiſionem imperfecto teſtamento factam, Conſtantinum M. tantum valere velle *inter ſuos hæredes:* quod non ſemel inculcat; initio legis, *ab hæredibus* SVIS; mox, *inter ſuos* DVNTAXAT *hæredes*; tertio, *cum filiis ac nepotibus ciuili iure, vel auxilio Prætoris, vt ſuis hæredibus.* Vides præciſa & taxatiua verba. Quare lectori fucum facit Tribonianus, cum in *l. vlt. C. Iuſt. h. t.* (quam ex *hac* pro parte interpolauit) etiam inter emancipatos, quos Prætor ad ſucceſſiooem vocat, hanc diuiſionem valere velle iubentem Conſtantinum M. inducit: ſatis incondite etiam retentis illis initio legis, *inter omnes duntaxat hæredes* SVOS. Quod non adeo mirum, cum Tribonianus merum imperium io interpolandis anteriorum Principum conſtitutionibus exercuerit. At, quis credat tantum Iuſtiniani ſtuporem, vt iam ſua conſtitutione, *Nouella 107.* vbi nullus interpolationi locus, id nominatim a Conſtantino M. conſtitutum dicat, ET HOC, inquit, *in ſuis & emancipatis filiis.* Nempe hæc erroris & impoſturæ efficacia eſt, & *ἐνέργεια τῆς πλάνης*, vt etiam Auctori ſuo tandem imponat. Si hoc non eſt, quæ tanta ſecuritas dici fingiue poteſt? Quare iam hac parta cautius loqui diſcant Noſtri, & in his Antonius Faber 25. error. 1.

Tertio obſeruandum, nullos omnino teſtes in huiuſmodi diuiſione in teſtamento imperfecto a Patre facta requiri a Conſtantino M. Quid enim apertius illis, *quas nulla ſolennitatis adminicula defendunt, ſolis nixa radicibus voluntatis*: & rurſum, *etiamſi ſolemnitate iuris, inanis ſcriptura eſſe dicatur.* Vt mirer Doctores iam olim de eo dubitaſſe, imo teſtes ſaltem aliquos hoc caſu deſideraſſe, quorum ſententiam Cuiacius quoque *conſultatione prima* ſtatim, Horomannus *conſ. 15.* Maynardus *lib. 5. cap. 15.* ſecuti, quorum errori profligando, *huius leg.* prærogatiua nemo adhuc vtitur; etſi alius alii argumentis eum perſtrinxere, & in his Antonius Faber, 25. *error. 2.* P. 197
Nequa contra facit, ſubdita ad *hanc l.* Ioterpretatio: ibi, *aut ſi non legitimo numero teſtium ſubſcribatur.* Quibus verbis nonnulli indicari putant, aliquos ſaltem teſtes requiri; Nam imo contrarium *hic* iodicatur. Nempe nil obſtare, ſi teſtes non interuenerint, qui alioquin legitimo numero requiruntur. Tandem in hac quoque ſententia fuere iam olim Doctores *ad l. fin. Cod. Iuſt. de fideic.* Iaſon, Benedictus, Chaſſaneus in *conſuetudines Burg.* Quibus accedat & *Nouella Iuſtin. 107.* variaque Inclyti Senatus Pariſienſis Conſulta, quæ vide apud le Preſtre *cent. 2. c. 65.*

Quarto & ex *huius l.* verbis decidi poteſt, (etſi inanis) illa Quæſtio Doctorum magna animorum contentione agitata; Num hæc diuiſio in teſtamento imperfecto valeat iure teſtamenti, an iure inteſtati? Aperte enim *iure inteſtati* valere hæc ingerunt: *Licet enim ſub teſtamenti vocabulo cœpta cum perfecta non ſint, neque appellari aliter vllo modo poſſint, euanuiſſe videri poſſunt, tamen diſpoſitiones vltima coloratam iuris imaginem referentes, iuſtius in ſe legum proclivem ſauorem debent prouocare.* Vides diſpoſitionem vltimam, nec tamen teſtamentum: Ergo ab inteſtato. Neque tamen huc quicquam faciunt illa *d. legis vlt. Cod. Iuſt. famil. erciſc. licet ab inteſtato ad ſucceſſionem liberi vocentur*, quæ inducit Anton. Faber 25. *error. 1.* quia verba illa, tranſcripta ex *l. 16. 21. Cod. Iuſt. eod. tit.* pertinent ad diuiſionem factam actu aliquo inter viuos, non teſtamento imperfecto, quod illarum legum tempore, Conſtantino antiquiorum

orum

orum, non valebat. Sed quid apertius Nouella Theodoſii Iun. *de teſtamentis 9.* vnde *lex 21. Cod. Iuſt.* deſumpta eſt: *Niſi*, inquit, *teſtator eos ſcribere inſtituit, qui ab inteſtato ad eius hæreditatem vocantur: Eo enim caſu licet imperfecta videatur ſcriptura, eius voluntatem, non quaſi teſtamentum, ſed quaſi voluntatem inteſtati valere cenſemus.*

Quinto ex *huius l.* pariter verbis decidi poteſt quæſtio Doctorum non minori contentione agitata; Vtrum diuiſio & tum valeat, ſi inæqualis a Patre facta proponatur. Nam præterquam quod inanis hæc quæſtio ſit (quis enim alioquin effectus eſſet ferme confirmatæ huius a Conſtantino M. diuiſionis) non hæc aperta ſunt verba: *& obſecundari protinus cum res diuidentur, nec retineri amplius, quam quod ſingulorum perſonis detegatur adſcriptum, vt & memoria defuncti non violetur Parentis, & occaſiones litium dirimantur.* Quare nec eorum diſtinctio probanda, & in his Clari, num inæqualitas ſit magna, an modica.

Sexto & ex *hac l.* defendi poteſt, vt maxime de ſcripto teſtamento imperfecto quæſitum ſpecialiter fuerit in ſpecie *huius l.* etiam in Nuncupatiuis teſtamentis imperfectis ex Conſtantini mente hoc obtinere potuiſſe: quandoquidem ſolius voluntatis rationem habet: *Diſpoſitiones*; inquit, *vltima, coloratam iuris imaginem referentes, iuſtius in ſe legum proclinem fauorem debent prouocare*; Item, *conſiderari ſpecialiter voluntatem places.* Quomodocunque igitur, quocunque actu, dum de voluntate conſtet. Quare errare puto & in his Anton. Fabrum. 25. *error.* 4. qui aliter ſenſit.

Septimo & ex *hac l.* liquido conſtat, Conſtant M. in *Naturalibus* liberis non idem ſtatuiſſe: aperte enim, *in ſuis duntaxat* id obtinere voluit; *quibus*, inquit, *ciuili iure vel auxilio Prætoris vt ſuis hæredibus defuncti ſucceſſio defertur*: quod recte tuetur Antonius Faber 35. *Error.* 5 In ſuis, id eſt, qui in poteſtate parentum ſunt, & ab inteſtato ſucceſſuri: cuiuſmodi ſane nullo modo fuerunt Conſtantini ſæculo naturales.

Octauo & inter liberos *Legitimatos* hanc diuiſionem ex Conſtantini mente valere certum eſt: Nam & hi ſui ſunt: & præterea *hac l.* aperte dicitur, *cum filiis ac nepotibus, ciuili iure vel auxilio Prætoris vt ſuis hæredibus defuncti ſucceſſio deferatur.* Eamque etiam Conſtantinus reddit ſuæ conſtitutionis huius rationem. Et hanc ſententiam etiam recte tuetur aliis rationibus Antonius Faber 35. *Error.* 6.

Nono, neque hic omittere poſſum ſolennem Ant. Fabri errorem, qui paſſim non aliud ius nouum hac parte a Conſtantino M. introductum agnoſcit, quam quod, cum ſub Diocletiano iam quibuſcunque verbis facta a Patre diuiſio valeret, Conſtantinus M. addiderit, vel *quibuſcunque iudiciis.* Male: nam vti initio diſtinxi, actu inter viuos diuiſionem huiuſmodi factam a Patre admiſerunt iam olim ICti, & Principes Conſtantino antiquiores: at primus Conſtantinus, eam quæ imperfecto teſtamento facta eſſet.

Poſtremo loco nunc apponenda eſt *lex* illa *vlt. C. Iuſt. famil. erciſc.* quam miro flagitio Tribonianus ex *hac* interpolauit, vt liqueat deinceps, quid Conſtantini in ea ſit, quid non ſit.

Imp. Conſtantinus A. ad Baſſum P.P.

INter (omnes) duntaxat hæredes ſuos, (qui ex quolibet venientes gradu, tamen pares videntur eſſe, vel emancipatos, quos Prætor ad ſucceſſionem vocat:) ſiue cœptum neque impletum teſtamentum, (vel Codicillus, ſeu Epiſtola) parentis eſſe memoretur, (ſiue
* ex l. 16. 21. Cod. Iuſt. familiæ herciſc. *quocunque alio modo ſcripturæ, quibuſcunque * verbis vel indiciis inueniantur relictæ: iudicio * familiæ herciſcundæ (licet * ab in-*
* ex d. l. 16. * ex d. l. 16. *teſtato ad ſucceſſionem liberi vocentur) ſeruato * Senatuſconſulti auxilio) defuncti diſpoſitio cuſtodiatur, etiamſi ſolemnitate legum*
* ex d. l. 16. *huiuſmodi diſpoſitio fuerit deſtituta. (Si * vero in huiuſmodi voluntate deſignatis liberis alia ſit mixta perſona, certum eſt, eam voluntatem, quantum ad illam duntaxat perſonam permixtam, pro nulla haberi.) Dat. Romæ Kalend. * Criſpo II. & Conſtantino Cæſ. II. Coſſ.*

* Hoc ipſum Theodoſianæ conſtitutioni adſuit in *l. 21. §. 1. Cod. Iuſt. de teſtam.*

2498 **Divisio** *bonorum matre iubente inter liberos facta, inque ea voluntate decedente, omnino valet.*

II. (a) Idem A. ad Conſtantinum (b) PF. P. (c)

NVLLI (d) quidem de bonis vſurpandis (e) viuorum, nec diuidendi contra bonos mores (f) conceſſa licentia eſt: Sed ſi præcipiente (g) Matre bona eius inter ſe liberi diuiſerint, placuit, (h) omnifariam, nobis, huiuſmodi diuiſionem durare: ſi modo vſque (i) ad extremum eius viuendi ſpatium voluntas eadem perſeueraſſe doceatur. Dat. IIII. (k) Kalend. Iun. Conſtantinopoli, Conſtantio (m) & Maximo Coss. [327.]

IN-

INTERPRETATIO. *Licet viuorum bona, vt diuidantur iniuſtum ſit, tamen ſi mater viuens facultates ſuas filiis præceperit & permiſerit diuidendas,* (n) *& vſque ad exitum vitæ ſuæ in eadem voluntate perſtiterit, diuiſio inter filios facta perduret.* (o)

NOTAE.

(a) Hanc l. inter cæteras innuit Iuſtinianus *in l. vlt. Cod. Iuſt. de pactis* ubi & eius verba quidem vſurpat, ac nominatim in verbis *Et in ea vſque.* *GOTHOFREDVS.*

(b) *γρ. Conſtantium*: vt in An. Put. *IDEM.*

(c) *Proc.* An. Put. *IDEM.*

(d) Regulam iuris pro dubitandi ratione proponit, cuius nota vniuerſalis eſt hæc vox, *Nulli.* *IDEM.*

(e) *Vſurpandi*, vt mox *diuidendi.* *IDEM.*

(f) Alioquin qui hoc facit, indignus ea ſucceſſione eſt, *l. 2. §. vlt. D. de his quæ vt indignis.* *IDEM.*

(g) Præceptum requiritur, non nuda permiſſio. Itaque & Iuſtinianus *in d. l. vlt.* non nudam ſcientiam, ſed *iuſſum* requirit: Quanquam ſcientia tantum requiri videatur *in l. 2. §. vlt. D. de his quæ vt indign.* *IDEM.*

(h) *Placuit* vox, nota eſt exceptionis ab Imperatore aduerſus Regulam iuris inductæ: de qua vide *Gloſſar.* *IDEM.*

(i) *Quoque* Cod. Wurceb. rectius hoc noſtrum. *RITTER.*

(k) *γρ.* III. *Id. Ian.* vt in MSS. nonnullis, & add. in marg. C. Cuiac. *GOTHOFREDVS.* Cod. Wurceb. *III. Idib. Ian.* *RITTER.*

(l) Irrepititia vox: occaſione ſequentis vocis: *Conſtantinopolis* enim triennio tantum poſt fundata fuit. Idem error *hoc Codice* reperitur in pluribus aliis *legibus*, veluti *l. 12. inf. de appellat. l. 8. inf. de Decurionib.* quas *leges* omnes quidam Licinio ideo adſcribit, quod hic *Conſtantinopoleos* nomen repoſitum cenſeat ab *huius Codicis* conditoribus, loco *Byzantii*, quod hoc tempore Licinio parebat. *GOTHOFR.*

(m) *γρ. Conſtantino* (vt in MSS.) *Cæſare V.* *IDEM.* *Conſtantino* Cod Wurceb. *RITTER.*

(n) Cod. Wurceb. *Facultatem ſuam &c. permiſerit diuidendam.* *IDEM.*

(o) *Perdurat* Cod. Wurceb. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

VIVENTIS Matris bona diuidere inter ſe liberi matre iubente poſſunt: adeo vt poſtea matre in ea voluntate decedente, liberi aduerſus eam venire vetentur a Conſtantino M. *hac conſtitutione*, quam inter alias intelligit Iuſtin. *l. vlt. Cod. Iuſt. de pact.*

Regulariter de viuentis hæreditate quid vſurpare, paciſci, vel aliquid diſponere eamque diuidere, equidem nulli licere, contraque bonos mores eſſe, *hac leg.* Conſtantinus præfatur, & notius eſt quam vt probatione egeat. Verum excipitur hac Conſtantini M. conſtitutione hic caſus, pariter vt alter ſimilis *initio leg. 1. ſup.* Si matre forte præcipiente liberi bona eius inter ſe diuiſerint: adeo vt neque hanc diuiſionem poſt mortem matris aliqui ex filiis forte ea non contenti reuocare poſſint, atque ad inteſtati cauſam rem deducere: hoc videlicet prætextu, quod ea diuiſio de viuentis hæreditate facta fuiſſet (viuentis quippe volentis hæreditas eſt *h. l. & l. vlt Cod. Iuſt. de pactis*) quæ huius reſcripti emittendi cauſa fuit, ad Conſtantii Præfecti P. ea de re dubitantis conſultationem; id quod oſtendunt illa verba, OMNIFARIAM *placuit nobis huiuſmodi diuiſionem* DVRARE; Idem indicatur & ſuperiore eiuſdem Conſtantini conſtit. puta *l. 1. ſup. cum diuidenda res erunt, dubitari non poteſt, ab hæredibus filiis conſenſum* SINE VLLA CONTROVERSIA *commodandum.*

Additur tamen hæc limitatio, ſi modo mater, quæ hanc diuiſionem præcepit, in ea voluntate deceſſerit; quod etiam adiectum eſt (& quidem ex *hac leg.*) a Triboniano *in d. l. vlt.* Videlicet ne huiuſmodi pactione cuiquam auferatur libera teſtandi facultas, quæ imminuta debet eſſe & integra: eiuſque libertas nulla pactione minui tollive poteſt, ne quidem dotali: *l. 13. Cod. Iuſt. de pactis.* Quod tamen ius in deſuetudinem abiit, & a Leone extinctum eſt: *Nou. 19.* & Moribus hodie ferme noſtris diſplicuit: ac nominatim in pactis dotalibus, ſeu conuentionibus, matrimonialibus.

Cæterum obſeruandum illud, Iuſtinianum *d. l. vlt.* hanc conſtitutionem, ad omnes porrigere, de quorum hæreditate pactum eſt, ſi voluntatem ſuam accomodauerint, & in ea vſque ad extremum vitæ ſpatium perſeuerauerint generali videlicet conſtitutione, cum lex hæc ſpecialis ſit in *matre*, reuocata hypotheſi ad theſin, quo forte pertinent illa Iuſtiniani; *Quod etiam anterioribus legibus, & conſtitutionibus, non eſt incognitum, licet a nobis clarius eſt introductum*; Sed neque illud omittendum, inter hanc *l. & l. 1. ſup.* id intereſſe inter alia, quod hæc lex ſit de diuiſione facta a liberis præcipiente matre; illa vero de diuiſione facta inter liberos a Patre.

DE

p.199

DE COMMVNI DIVIDVNDO.

TITVLVS XXV.

Lib. III. Cod. Ivst. Tit. XXXVII.

PARATITLON.

Commvne diuiditur, quod integrum in vnum redactum & permixtum, vt Anianus loquitur, in ius diuerſum & diſſociatum trahitur, diuiditur.

Conivnctas *ſeruorum perſonas in locandis per diuerſos fundis diuidi non oportere.*

I. (a) Imp. Conſtantinus A. Gerulo Rationali (b) trium (c) Prouinciarum.

IN * Sardinia (d) fundis Patrimonialibus, (e) vel Emphiteuticariis, (f) per diuerſos nunc dominos diſtributis, oportuit ſic poſſeſſionum fieri diuiſiones, vt integra apud poſſeſſorem (g) vnumquemque ſeruorum (h) agnatio (i) permaneret: *Quis* enim *ferat* (k) *liberos a parentibus, a fratribus ſorores, a viris coniuges ſegregari?* Igitur, qui (l) diſſociata in ius diuerſum mancipia (m) traxerunt, in vnum redigere eadem cogantur. Ac * ſi cui propter redintegrationem (n) neceſſitudinum ſerui ceſſerunt, vicaria (o) per eum qui eoſdem ſuſceperit (p) mancipia reddantur. Et (q) inuigilandum, ne per prouinciam aliqua (r) poſthac querela ſuper diuiſis mancipiorum affectibus (s) perſeueret. Dat. III. Kal. Maii. (t) Proculo (v) & Paulino Coss.

Interpretatio. *In diuiſione* (x) *patrimoniorum,* (y) *ſeu fiſcalium domorum,* (z) *ſiue priuatorum,* (a) *obſeruari ſpecialiter debet, vt quia* iniuſtum eſt filios a parentibus, vel vxores a maritis, *cum ad quemcunque poſſeſſio peruenerit,* ſequeſtrari, *vt* (b) *mancipia, quæ permixta fuerint, id eſt vxor cum marito ſuo & filiis,* (c) *datis vicariis, ad vnum debeant pertinere, cui neceſſe fuerit commutare, quod ſollicitudo Ordinantium debet ſpecialiter cuſtodire, vt ſeparatio fieri omnino non poſſit.*

NOTAE.

(a) Lex n. *Cod. Iuſt. Communia vtriuſque iudicii:* ſub quo tit. a Triboniano collocata eſt. Certe, quod hac l. ſtatuitur, non minus commune eſſe poteſt familiæ herciſcundæ, quam communi diuidundo iudicio. *GOTHOF.*

(b) *Rationali*, ideo lex hæc inſcribitur, quia de Patrimonialibus fundis in ea agitur, quorum cura *ad Rationales* pertinebat; de quo *ad l. 1. infr. de domibus ad rem priuatam pertinentibus. & l. vlt. infr. de conlat. fund. patrim. IDEM. Ierule* & ad marg. *Carulo* edidit Sichard. *RITTER.*

(c) Id eſt, Siciliæ, Sardiniæ, Corſicæ; vt ex *Notitia Imperii* conſtat, & a Cuiacio recte adnotatum fuit *ad l. 1. Cod. Iuſt. de ſuſceptor.* De *Sardinia*, certe nominatim hæc lex fidem facit. Habuerunt ſcil. hæ tres Prouinciæ ſuum & peculiarem Rationalem, iunctaque ita trium harum Prouinciarum adminiſtratio fuit, a ſpeciali *Italia* appellatione diſtincta, & a Suburbicariis Regionibus: de quo *ad l. 9. infr. de extraordin.* non dicendum erit. Rationali trium prouinciarum inſcribitur quoque lex 5. *infr. de petitionib. lex 2. infr. de ſuſceptorib.* De eo v. *Notit. Imperii. GOTHOFREDVS.*

* Omiſſum hoc legis principium Hiſtoricum in *C. Iuſt.* vſque ad illa verba, *poſſeſſionum fieri diuiſiones:* duplici ratione, ne alioquin hoc ius vel locale, vel non in omnibus pariter poſſeſſionibus obtinere crederetur. Vir doctus perperam hæc *in Sardinia* ad inſcriptionem retrahebat: etſi ita habeat An. Reg & Puc. *IDEM.*

(d) Non quod non idem ius vbique obtinere debeat, verum quia ita caſus tulerat. *IDEM.*

(e) Idem tamen in omnibus poſſeſſionibus obtinet, *v. l. vn. infr. de inquilin. & colon. IDEM.*

(f) *Enfiteuticariis* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(g) *Succeſſorem*, C. Iuſt. De quo mox. *GOTHOFREDVS.*

(h) *Vel colonorum adſcriptitia conditionis, ſeu inquilinorum proximorum*, hoc addit Tribonianus; optime: v. *l. vn. inf. de inquilin. & colon. IDEM.*

(i) *Vel affinitas*: Et hoc a Triboniano additum. *IDEM.*

(k) *Qui ferat* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(l) *Si qui ſic ſociata*: Ita Cod. Iuſt. *GOTHOFREDVS.*

(m) *Vel colonos diſtraxerint.* Ita in Cod. Iuſt. recte, vt ſupra dixi. *IDEM.* *Mancipia attraxerunt.* Edit. Sichard. *RITTER.*

* Reliqua a Triboniano ſunt omiſſa, quia præteritum reſpiciunt, & ſic ius perpetuum non continent. *GOTHOF.*

(n) Conſolidationem. *GOTHOFREDVS.*

(o) *Vicaria* mancipia V. *Gloſſarium.* *IDEM.*

(p) *Suſceperint* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(q) *Sed.* *GOTHOFREDVS.*

(r) *Aliquam* Edit. Sichard. *RITTER.*

(s) *Affectus* ſunt liberi, parentes, fratres, ſorores, coniuges: vt hæc lex oſtendit. v. quæ plura *in Gloſſis*: vocantur & ſupra, *neceſſitudines.* *GOTHOFR.*

(t) *Dat. VII. Cal. Iul.* edit. Sichard. & Cuiac. in vtraque noſtra lectio ad marginem notatur. *RITTER.*

(v) *γρ. Pub. Optato* Nullum enim tale par Conſulum & quidem ſub Conſtantino M. occurrit. Et male omnino qui antehac legum huius Codicis Chronologiam texuerat, hanc legem retulit ad *Acyndinum & Proculum* Coſſ. i. e. ad A. C. 340. quo etiam tempore non Gerulus, verum Callepius Rationalis erat trium Prouinciarum, vt docet lex 5. *infr. de petitionib.* Quod Blondellus quoque indicauit, cuius tamen emendatio, *de primatu p.* 705. minus placere debet, qui reponebat, *Proculo & Sabino Coſſ.* i. e. A. D. 316. *GOTHOFREDVS.*

(x) *Definitione.* Edit. Sichard. *RITTER.*

(y) *γρ. Patrimonialium.* *GOTHOFREDVS.*

(z) *Dominorum* Edit. Sichard & Cuiac. *RITTER.*

(a) Hoc additum ab Aniano: In omnibus enim poſſeſſionum diuiſionibus, idem obſeruare oportet. Ob quam ipſam rationem Tribonianus inducta prima *huius l.* ſententia, quæ de Patrimonialibus & Emphyteuticariis tantum loquitur, de poſſeſſionibus indiſtincte hanc legem concipere voluit. *GOTHOFREDVS.*

(b) Abeſt *vt* in Cod Wurceb. *RITTER.*

(c) *Cum filiis & marito ſuo* Cod. Wurceb. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

P.200 CONIVNCTÆ ſeruorum perſonæ, neceſſitudines, affectus, in diuerſa trahi, ſeu per diuerſos diſtribui dominos, diuulſo quamlibet & diſtributo per diuerſos dominos fundo, cui ſerui cohærebant, non debent. Et vero cum id in patrimonialium & emphyteuticorum fundorum diſtributione per Sardiniam nominatim eueniſſet, atque eo nomine querelæ ad Conſtantinum M. perlatæ fuiſſent, *h. l.* redintegrari has ſeruorum neceſſitudines iuſſit: vicario inuicem ſeruo alio accepto.

Coniunctæ ſcil. ſeruorum perſonæ in poſſeſſionum diuiſione diſtrahi, diuelli, aut diuidi a ſe inuicem nequaquam debent; *Pietatis intuitus* id non patitur, vt ad rem loquitur ICtus, in *l. 41. §. 2. D. de legat. 3.* Et vt *h. l.* Conſtantinus M. profitetur: *Quis ferat liberos a parentibus, a fratribus ſorores, a viris coniuges ſeparari?* Adde & quæ mox ſequuntur ex *Nouella* Valentiniani. Ita neque teſtator filios a Patre ſeparare, verum filios ad Patrem pertinere voluiſſe præſumitur. Ideo in ambiguo voluntatis teſtatoris hæc pietatis coniectura paſſim admittitur *l. 12. §. 7. D. de inſtruct. vel inſtrum. legat. l. 9. & l. 41. § 2. D. de legat. 3. & ſimilib.* Ideo quoque hæredi conceditur, vt Patris, matris, vel fratris naturalis æſtimationem legatario officio Iudicis præſtet, non etiam ipſos præſtare cogatur, *l. 71. § 3. D. de legat. 1.* Sed & nota ſunt, quæ de vſu ædium legato in *l. 2. §. 1. l. 4. §. 1. & l. 5. 6. D. de uſu & habitat.* tractantur. Eleganter etiam dictum a Seneca, *controuerſ. IV. 26. & in auctione fratres hoſtilis haſta non diuidit.* Quanquam & hæc altera quandoque ratio hic militat, ne alioquin diuiſi affectus deprecientur, ideo Seneca ſubiicit: *Plus quiddam eſt, geminos eſſe, quam fratres: perdit vterque gratiam ſuam, niſi cum altero eſt.* Qua altera de cauſa quoque vno ex fratribus emptis redhibito, alterum quoque redhiberi oportet, ſicut fit pari vel iugo, vel quadriga empto *l. 34. 35. 38. §. 13. 14. l. 39. 40. D. de ædilit. edicto.* v. & *l. 22. §. 1. D. ad Leg. Aquil.* Neque omitti debet Victoris Vticenſis locus *lib. 1. de perſecut. Vand.* vbi de Vrbicis, id eſt, vrbis Romæ captiuis egit. *Qua dum multitudo captiuitatis Africanum attingeret littus,* DIVIDENTIBVS *Vandalis & Mauris ingentem populi quantitatem, vt moris eſt Barbaris, mariti ab uxoribus, liberi a parentibus ſeparabantur. Statim ſategit vir Deo plenus & carus, vniuerſa vaſa miniſterii aurea vel argentea diſtrahere, & libertatem de ſeruitute Barbarica liberare, & vt coniugia* FOEDERATA *manerent, & pignora genitoribus redderent.*

Cæterum, ſi verum fateri volumus, non adeo bene hæc lex a Theodoſiani Cod. conditoribus ſub hoc *tit. de communi diuidundo*, collocata fuit: Neque enim ea ad iudicium communi diuidundo, quod priuatis redditur, pertinet; & melius in *librum 10.* coniecta fuiſſet. Eſt enim de fundis patrimonialibus & Emphyteuticariis, ad Principem ſeu rem priuatam pertinentibus, per diuerſos dominos (puta conductores) diſtributis, de quibus *ſuis titulis* puta *lib. 10. Tit. 3. de Locatione fundor. iur. emphyt.* & *lib. 11. tit. 19. de conlat. fund. patrim. vel emphyt. & rei priuatæ.* Itaque hoc vult Conſtantinus, ita debuiſſe huiuſmodi fundos a Rationalibus *elocari*, vt ne ſerui agnati, fundis illis adſtricti, ad diuerſos dominos hac locatione, vel ſi quis alius titulus fingi poteſt, peruenirent. At Tribonianus, vt hanc leg. ſuo tit. recte accommodaret; *titulo*, inquam, *communia*

vtrinſ-

vtriuſque iudicii, loco *poſſeſſorem*, *ſucceſſorem* hic ſuppoſuit; vt ita appareret ea iudicio familiæ herciſcundæ, & communi diuidundo. Certe, Interpres quoque ad *hanc leg.* in priuatorum diuiſionibus & ſeruis id pariter obtinere recte iudicauit: Et diſerte in colonis quoque originariis, ſeu iuris priuati, admiſſa Vicariorum præſtatione ſimile ius duobus caſibus conſtituitur in *ſp. l. vn. inf. de inquil. & colon.* (vbi Interpres nominatim hanc rationem reddit: *ne ſeparatio fiat coniugii*) quod etiam Tribonianus legi 11. *Cod. Iuſt. communia vtriuſque iudicii.* quam hinc alioquin deſumpſit, recte inſeruit. Vt & a Valentiniano III. *Nouella de colonis vagis 9.* vbi in duobus aliis caſibus in eodem argumento de Originariis colonis, eandem Vicariorum præſtationem, compenſationem, ſeu commutationem pro liberis & vxore induerit, ad euitandam affectuum diuiſionem additis rationibus: *Ne, quod impium eſt, filii a parentibus diuidantur.* Et mox: *quia in eiuſmodi perſonis ſalua & inconuulſa debet coniunctionis affectio permanere.*

Cæterum tria neceſſitudinum genera quæ hic enumerantur, obſeruia, quia & ſumma, Quæ & ipſa pariter omnino memorantur *d. l. 35. D. de ædil. edicto:*

Tandem perquam ſuaues ſunt hic Interpretes nonnulli, qui *hanc l.* trahunt ad conciliandos coniugum & fratrum animos.

FINIVM * REGVNDORVM.

TITVLVS XXVI.

LIB. III. COD. IVST. TIT. XXXIX. In Ann. Put. præfixa vox *De.*

* Hic titulus integer hinc excerptus extat in corpore *de limitib.* ſeu *finium regundorum.*

PARATITLON.

FINIVM REGVNDORVM actio ſeu petitio *l. vn. infr. de action. certo temp. fin.* (quæ & finalis cauſa dicitur *l. 3. h. t.* finalis controuerſia *l. 1. & 3. h. t.* finalis quæſtio, *l. 2. h. t.* finale iurgium, *l. 4. & 5. h. t.* eſt, qua fines agrorum confinium regi, id eſt, diſterminari, conſtitui poſtulantur. Controuerſia autem hæc finalis duplex *hoc tit.* occurrit. Prima, de ſpatio quinque pedum, quod præſcriptum fuerat inter vicinos fundos, *l. 3. 4. 5. h. t.*
P.101 Veteri ſcil. iure *d. l. 5. h. t.* (id eſt, Lege XII. Tab. & L. Mamilia,) ita quidem, vt a nullo quacumque prolixioris temporis præſcriptione præſcribi poſſet, *d. l. 4. h. t.* & *d. l. vn inf. de action. certo temp. finiend.* Hos rurſum fines *congruos præſtabat*, id eſt, diſcernebat, *Limes* incluſus, cum ſignis aliquibus erudita arte confectis, *d. l. 4. h. t.* ex quibus ſcil. poſtea ſi de finibus controuerſia eſſet, probationes ſumerentur, *l. ead.* Ad hanc autem controuerſiam, *Arbiter* dabatur, *l. 3. & l. vlt. h. t.* Et in id artis huius periti *d. l. 4. h. t.* id eſt, Agrimenſores ire præcipiebantur ad loca, vt patefacta veritate ex fideli inſpectione *l. 1. h. t.* fideli arbitratione *l. 4. h. t.* controuerſia poſtea terminaretur *d. l. 1. h. t.* At ſi de maiore ſpatio quam quinque pedum ageretur, *l. 3. h. t.* ſi loca in controuerſiam venirent, *d. l. vlt. h. t.* ſi agri modus, *l. 2. h. t.* non finalis cauſa proprie, ſed proprietatis erat, *d. l. 3. h. t.* & locorum intentio dicebatur, *l. 4. h. t.* quanquam & hæc quoque finalis quæſtio, ſeu controuerſia, & finale iurgium dicitur, *l. 3. 4. & vlt. h. t.* Ideoque apud ipſum Iudicem, ſeu Rectorem Prouinciæ terminabantur, *dict. l. 3. & l. vlt. h. t.* Et cum antea præſcriptioni hac parte locus eſſet, id poſtea mutatum *l. 4. & 5. hoc tit. l. 5. ſup. de pactis*, *l. vn. de action. certo temp. finiend.*

De finibus quoque inuaſis v. *l. 1. infr. de accuſationib.*

Cæterum hoc titulo aliquid deſiderari ex eo apparet, quod ad *tit. 16. lib. 1. ſentent.* in veteribus exemplaribus annotatur ad hanc Pauli ſententiam, *in eum qui per vim terminos deiecerit, vel amouerit, extra ordinem animaduertitur*; annotatur inquam, idem ſtatui in Cod. Theodoſ. *lib. 2. ſub. era 26.* vt annotauit Petrus Pithœus *in tit. 13. collation. Leg. Moſaic.* Quare niſi *legem 1. huius tit.* indicari putemus hic aliquid deſideretur neceſſe eſt.

De ORDINE *finalis iudicii*, *Conſtantini M. lex.*

I. (a) Imp. Conſtantinus A. ad Tertullianum P. V. (b) Comitem (c) diœceſeos (d) Aſianæ.

SI quis ſuper inuaſis (e) ſui iuris locis prior detulerit (f) querimoniam, quæ finali (g) cohæret cum proprietate controuerſiæ, prius ſuper (h) poſſeſſione quæſtio finiatur; & tunc Agrimenſor ire præcipiatur ad Loca, vt patefacta veritate huiuſmodi litigium terminetur. Quod ſi altera pars, locorum * adepta dominium, ſubterfugiendo moras attulerit,

ne poſſit controuerſia definiri ad (i) locorum ordines, directus, (k) Agrimenſor dirigatur ad Loca, vt ſi fidelis inſpectio tenentis locum eſſe probauerit, petitor victus abſcedat: & ſi (l) controuerſia eius claruerit, qui primo detulerit cauſam, vt inuaſor * ille pœnæ (m) teneatur addictus, ſi tamen ea (n) loca eundem inuaſiſſe conſtiterit: nam ſi per errorem aut incuriam domini *Loca* data (o) ab aliis poſſeſſa ſunt, ipſis ſolis cedere debent. (p) Dat. VIII. (q) Kal. Mart. Gallicano & Symmacho Coſs.

NOTAE.

(a) Lex 3. *Cod. Iuſt. eod. tit.* & lex, 5. *Cod. eod. vnde vi.* (quam reperiit Menochius *de recup. poſſ. remed*) hinc deſumptæ ſunt, interpolatæ. Aberat a *Cod. Til.* Extat autem integra inter *leges* quæ de *controuerſiis agrorum* inter *Scriptores de limitibus*, collacantur: & ex ea ſententiam allegat Aggenus Vrbicus *de controuerſiis agrorum, pag. 72. edit. Rigalt.* Sed & Boetius *lib. 2. de Geometria*, partem eius vſurpat. GOTHOFREDVS. Abeſt hæc lex a Cod. Wurceb. & edit. Sichardin. RITTER.

(b) Id eſt, *Perfectiſſimum virum*: de qua dignitate *ſuo tit.* dicam inf. quo etiam titulo Eumenius noſter Præſidem Lugdunenſis primæ cohoneſtat. In Cod. Iuſt. & in MSS. *Corp. de Limitib.* inuerſo ordine melius V.P. GOTHOFREDVS.

(c) V. quæ dicam de his *Comitibus Diœceſeon*, ad *l. vn. inf. de Conſular. & Præſidib.* IDEM.

(d) *Diœceſis* eſt iuncta plurium inter ſe Prouinciarum adminiſtratio, de quibus dicam alibi plene. IDEM.

(e) Abeſt hæc vox a *l. 3. Cod. Iuſt. eod tit.* Verum reiecta ab eodem Triboniano in *l. 5. Cod. eod. vnde vi.* & ad interdictum, *Vnde vi*, relatum. Cæterum *inuaſio* proprie eſt rerum immobilium, *Inſt. de vi bonor. rapt. §. 1. verſ. quod non ſolum.* Inuaſa autem Loca in *huius leg.* ſpecie a vicino præſuppónendum eſt. IDEM.

(f) *De finibus detulerit*, ita Tribonianus: non modo fruſtra, ſi ſequentia voluiſſet intacta: verum etiam male, mox vt dicam. IDEM.

(g) *Quæ proprietatis controuerſiæ cohæret*, ita Tribonianus. IDEM.

(h) *Poſſeſſionis*, ita Tribonianus. IDEM.

* Sequentia vel omiſit, vel immutauit Tribonianus. IDEM.

(i) Vox hæc abeſt a *Corpore de limitibus.* IDEM.

(k) *Et directus*; ita recte in *Corpore de limitibus*: de quo mox. IDEM. *Et delectus* Cl. Goeſius legit. RITTER.

(l) Eſt qui legat, *ſi ex conuerſo.* Nil mutandum: id eſt, ſi querimonia ab eo delata vera eſſe apparuerit: forte tamen melius. *At ſi.* GOTHOFREDVS.

* *Lex 5. C. Iuſt. vnde vi:* hinc interpolata eſt. IDEM.

(m) *Pœna*, in Corpore *de limitibus.* IDEM. *Pœna teneatur addicti*, ita emendat Goeſius, quem vide. RITTER.

(n) Cod. Iuſt. *Si tamen vi loca eadem inuaſiſſe.* In corpore de Limit. *Si tamen vi ea loca eundem.* IDEM.

(o) Abeſt hæc vox *a d. l. 5.* de quo mox dicam. Aliquando ita conſtitutum, vt LOCA abſentium ſqualida, & ſitus diſſimulationis horrentia, Veteranis exercere, etſi non occupare iure dominii liceret, *l. 11. inf. de Veteranis.* GOTHOFREDVS. *Loca dicta*, Goeſio placet. RITTER.

P. 103 (p) Id eſt, ſine pœna reſtitui poſſeſſio debet: quæ verba paulo clariora horum loco Tribonianus ſubſtituit: *ſeu locis tantum decedere, eaque dominis vacua relinquere citra pœnam vllam debent.* Male autem in *Corpore de limitibus* editum eſt, *debet.* GOTHOFREDVS.

(q) Ita etiam editum in *Corpore de limitibus*: at in *l. 3. Cod. Iuſt. h. t.* ita ſcriptum XVI. *Kal. Mart.* & in *l. 5. Cod. eod. vnde vi*: VI. *Kal. Maii.* IDEM.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. tres ordine circa iudicium finium regundorum conſtitutiones ſequuntur. Vt hæc prima intelligatur, ſciendum eſt, cum vicinus aliquis, (veluti *miles* in ſp. *huius l.*) inuaſa a *vicino* iuris ſui loca queritur, triplicem hanc controuerſiam, quæſtionem continere: Non enim ea tantum eſt de *iure* ſeu proprietate vel poſſeſſione, verum querimonia illa cum proprietate, id eſt, præter cauſam proprietatis, ſeu loci (de quo ad *l. 3. inf.*) cohæret inſuper finali quoque controuerſiæ, id eſt, ſecum tacite trahit finium regundorum actionem, ſeu petitionem. Nam vbi poſſeſſio reformata fuerit, fines poſtea regendi, conſtituendi, declarandi, ad dominorum deinceps diſtinctionem & proprietatem, per Menſurem, erunt. Aggenus Vrbicus, *Commentario in Frontinum pag. 72. edit. Rigalt. pag. 56. edit. Goeſ.* ſenſum *huius l.* & verba expreſſit ſcribens; *De poſſeſſione fit controuerſia, quoties de totius fundi ſtatu per interdictum; hoc eſt, Iure ordinario litigatur: hoc non eſt diſciplina noſtræ iudicium, ſed apud Præſidem Prouinciæ agitur; & ex lege reſtituitur poſſeſſio eius poteris adimere: In his ſecundum locum habet diſciplina noſtra, ſicut lex ait; Niſi de poſſeſſionis ſtatu quæſtio fuerit terminata, non licet Menſori praire ad loca.* Quemadmodum igitur proprietatis quæſtio, finalis quæſtionis conſequens eſt: ita contra poſſeſſionis quæſtio, finalem præcedit. Finali proinde quæſtioni cohæret plerumque proprietatis ſeu *de iure* (vt etiam loquitur Symmachus *lib. 10. ep. 41.*) controuerſia. Quo pertinet etiam Apuleii locus, *lib. 6. Metamorphoſ. circa fin. Sic nos diuerſa*, inquit, *tendentes, & in cauſa finali de proprietate ſoli contendentes.* Et recte Boëtius, *lib. de Geometria*, monet; In his controuerſiis quærendum eſſe prius originem cauſæ, quibus verbis legis noſtræ verba ſubiicit; hæc inquam, *prius ſuper poſſeſſione quæſtio finiatur*, vſque ad illa verba, *quod ſi.* Poſſeſſionis itaque ſeu momenti cauſa finita, Agrimenſor ad loca mittendus erit, qui ſcilicet in re præſenti fines regat & declaret; Quo facto *inuaſiones* atque adeo proprietatis cauſa ſponte fluit & diiudicatur: ita quidem, vt ſi poſſeſſor ſeſe ſubducat, id nihilominus fieri, & interdum pro abſente iudicari poſſit: At ſi victus fuerit, pœna inuaſoris tenebitur: niſi forte aut per errorem, aut incuriam Domini, Loca aliena poſſederit: Alienas quippe poſſeſſiones non vt inua-

ſor

ſor tantum, neque vi ſemper, ſed & aliter poſſidere quis poteſt, de quo iam dixi ad *l. 8. ſup. de iuriſdict.* & dicam adhuc *ad l. 2. inſ. vnde vi.*

Et hæc quidem huius difficillimæ legis, & maxime intricatæ, ſententia eſt, quam & ideo variis Emendationibus multi paſſim contaminarunt, cum tamen vndequaque ſana ſit. Verum id ab eis factum, ſiue interpunctionum vitio, ſiue quia complurima artis Agrimenſoriæ vocabula ab iis minus intellecta ea continentur, ac nominatim quia ad *data,* aſſignata Militum loca (de quibus etiam ad *l. vn. ſup. de rei vendic.* egi,) eandem proprie pertinere neſciuerunt. *Ad aſſignata,* inquam, *loca*, eam pertinere ex inſcriptione primum legis colligitur: inſcribitur enim ea *Comiti*, (rei militaris ſcilicet qui militibus præerat) deinde expreſſe ex poſtremis legis verbis, ibi; *Nam ſi per errorem aut iniuriam* LOCA DATA *ab aliis poſſeſſa ſunt:* 1. Loca *data* ſcilicet, ſunt loca & centuriæ militibus aut veteranis, vel ciuibus aſſignata, vt teſtatur Hyginus *de limitibus*, non vno loco; & hoc nominatim *pag. 201. edit. Rigalt. pag. 193. edit. Goeſ. Omnes*, inquit, *ſignificationes & formas æris tabulis inſcribemus* DATA, ASSIGNATA, *conceſſa, excepta, reddita, commutata.* & iterum *pag. 214. edit. Rigalt. p. 206. edit. Goeſ. Diuiſi & aſſignati agri ſunt, qui veteranis aliiſue perſonis per centurias certo modo adſcripto aut dati ſunt, aut redditi, veteribus poſſeſſoribus redditi, commutatique pro ſuis ſunt.* Sed & ICtus in *l. 16. in f. D. de acquir. rer. dom. Agrum*, inquit, *manucaptum* (puto legendum *mancupatum*) *limitatum fuiſſe, vt ſciretur, quid cuique* DATVM *eſſet, quid veniſſet, quid in publico relictum eſſet.* Atque ita quidem noua hac prorſus interpretatione donanda eſt vox *Data*, quam & Tribonianus omiſit, & in qua interpretanda Cuiacius 19. *Obſ. cap. 16.* fruſtra fuit.

2. Alia nunc *huius leg.* Agrimenſoriæ arti propria vocabula expendemus. Et primo quidem occurrit *Locorum* appellatio, quorum *h. l.* octies mentio fit, vt & *l. 3. 4. 5. Ordines locorum* proprium quoque in limitibus conſtituendis ſignificatum habent, & quidem in adſignatis ſeu datis locis, Aggenus Vrbicus, *pag. 145. edit. Rigalt. pag. 66. edit. Goeſ. Secundum ſigna in formis nominata, locus quicunque erat, reſtituatur, aut artificio ſignorum* LOCA *requirantur; ſi erunt, (vt frequenter euenit) turbata, docere nos angulorum poſitiones poterunt. Sic erit, vt & artis ſinceritas ſeruetur, &* ORDO *veteris* ADSIGNATIONIS *non prætermittatur.* Vbi etiam Codex quidam habet, ORDO veteranis ASSIGNATVS. Idem Aggenus *pag. 77. edit. Rigalt. pag. 61. edit. Goeſian. Propterea hæc* LOCA, *quod* ASIGNATA *non ſint, relicta appellantur, & extra cluſa quod extra limitum* OROINATIONES *ſint, & tamen fine cludantur.* Vnde & collectioni cuidam ex variis Auctoribus *de limitibus* titulus hic adſcribitur, ORDINES FINITIONVM; indeque *ordinati limites, termini ordinati, ordinationes limitum*, paſſim apud Scriptores *de limitibus.* Ad *Locorum* igitur *ordines* hoc loco, eſt in re præſenti: neque id immutandum, quod Leoninus fecit, *2. Emendat.* per Locorum ordines, etſi eandem ſententiam teneat. Neque eius coniectura diſplicet in *l. 11. D. fin. regund.* legendum *ordinatim*; Verum alio ſenſu quam ipſe facit: Nempe *ordinatim*, id eſt, ordinibus locorum inſpectis, dixerit Papinianus voce Agrimenſoria propria.

3. *Directus* quoque vox Agrimenſoriæ arti propria eſt, pro reſtituta. *Directuram* dixit Innocentius, (Innocentius, inquam, Agrimenſor ille cuius, vt primus indicauit Sichardus, meminit Ammianus Marcellinus *lib. 19.*) in libello de literis notis iuris exponendis *pag. 251. edit. Rigalt. pag. 244. edit. Goeſian. Ipſum terminum*, inquit, *& ipſum locum directura triſinium facit.* Alii *Recturam* vocant, Hygenus inquam, Aggenus, Frontinus *vid. indicem Goeſian.* & in lege Tiberii Cæſaris *pag. 347 edit. Goeſ. pag. 47. ed. Rigalt.* *Dirigi* ſane *fines* dicuntur etiam in *l. 2. §. 1. D. fin. regund.* In Nouella Theodoſii & Valentiniani *Agrimenſor pro laborum vicißitudine, ſi limitem* DIREXERIT, *volumus vt per ſingulas poſſeſſionis vncias ſingulos aureos accipiat, pro intentione, qua inter partes ſopietur.* &c. Aggenus *Comment. in Frontinum pag. 68. edit. Rigalt. pag. 52. ed. Goeſ.* de rigore agens: *Termini quoque quibuſdam locis poſiti ſunt, vt ab vno ad vnum* OIRIGANTVR *per pedes a* CCCXX. *& ſupra vſque ad* CCCCLXXX. *& infra hoc ſi licet.*

4. *Fidelis quoque inſpectio* proprie dicitur vt fidelis arbitratio, *l. 4. inſ.* loco ſcilicet oculis ſubiecto, vt loquitur lex 8. *§. 1. D. eod. tit. Fideles* enim *oculos* dixit etiam Horatius de *Arte poetica v. 181.*

Quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus.

At proprie *fidelis inſpectio* hic eſt, quæ fit ex fide terminorum: Siculus Flaccus *pag. 5. edit. Rigalt. & Goeſ. Vt ſecundum conſuetudinem regionum & terminorum* FIDEM *conſtent fines.* Vide eundem & *pag. 19. ed. Rigalt. pag. 16 ed. Goeſ. cap de diuiſis & aſſignatis.*

5. Sed & *Inſpectionis* vocabulo hac in re vtitur Aggenus *in Frontini librum 1. de controuerſiis agrorum pag. 79. ed. Rigalt. pag. 62. ed. Goeſ.* INSPECTIO, inquit, *artificis eam finiet.* Indeque Inſpectores, in *lege Baiuariorum tit. 11. §. 3. & 4.* Tandem Caſſiodori epiſtolam 52. conſuli volo *lib. 3.* quæ tota eſt de finali huiuſmodi controuerſia, ſigniſque quibus ea definiri ſolet; deque agrimenſoris inſpectione ad Loca, accuratam continet deſcriptionem.

WILHELMVS GOESIVS in not. ad ſcriptor. Rei agrar. pag. 183. ſeqq.

Imp. Conſtantinus Aug. Hæc Conſtantini lex & aliquot ſequentes, prius editæ fuerunt ſub nomine Frontini, quaſi is eas ſuo libello ſubiecerit. Quod quam factum ſit abſurde non puto rationem a me flagitari, cum ipſo Frontino multo ſint poſteriores.

Si quis ſuper &c. Huius legis explicationem ſuſcepit Cuiacius *XIX. Obſeruat.* 16. & Iacobus Gothofredus *ad Cod. Theod. tit. Fin. regund.* Hanc autem legem idem Gothofredus merito difficillimam prædicat, vt nulli veterum intellectam, imo ſi verum fateri velimus ne ipſi quidem Gothofredo perſpectam ſatis: licet vir fuerit multæ eruditionis & diligentiæ accuratæ. In eo enim primum is mihi hallucinari videtur, quod ipſa legis verba vt ſana amplectatur, quæ mihi tamen non abſque ratione ſuſpecta videntur. Nam quamuis omnes Codices ſcripti & excuſi habeant: *Quod ſi altera pars locorum adepta dominium ſubtrahendo* (ſubterfugiendo) *moras attulerit*, non tamen proba mihi ea lectio videtur. Quoniam is qui fundum alienum inuaſit dominium adeptum eſſe dici non poteſt. Non magis ſane quam fur, pirata, vel latro. Id enim ſi eſſet quid inter hos & iuſtos rerum poſſeſſores reſtaret differentiæ? Scio ſane eſſe qui dominium eſſe ſtatuunt poſſeſſionis, vſusfructus, & cuiuſuis iuris incorporei, de quo nunc non diſputo. Verum hoc vbi ſit, aliter ſtatui tamen non poteſt quam vt eis competat qui iuſtam poſſidendi, vtendi, fruendi cauſam habent: non iis qui contra iuris normam res alienas peruadunt. Quapropter ſcriptum potius cenſemus: *Quod ſi altera pars, locum adepta, dominum ſubterfugiendo moras attulerit.* Præterea placere non poteſt, quamuis placeat Gothofredo, *ad locorum ordines directus Agrimenſor dirigatur ad loca.* Præſertim cum *locorum ordines* interpretetur de limitibus. Quam enim belle hæc conueniunt? *Agrimenſor directus dirigatur*, ac ſi diceres, *miſſus mittatur.* Et iterum, *dirigatur ad locorum ordines, ad loca*, ſiue, *ad locorum limites, ad loca.* Quod nemo non videre poteſt quam ſit inconueniens. Porro, fidem MSti ſequutus excudendum curaui, *pœna teneatur edicti*, cum habeant alii, *pœnæ teneatur addicti.* Quod an recte a me ſit factum, infra videbitur commodius, cum ipſius legis mentem perpendemus. Denique cum in fine legis haberetur: *Si per incuriam domini loca data ab aliis poſſeſſa ſunt*, viſum mihi rectius imo neceſſarium legere, *loca dicta*, cuius mox ratio apparebit. His ita de verborum conſtitutione præmiſſis, hoc hic nunc etiam addemus, exiſtimare Gothofredum hanc legem intelligendam eſſe de agro aſſignato, tum quod agatur *De locis*, præcipueque *De locis datis*, tum etiam quod Imperator hic vtatur verbo *dirigere*, quod rei Agrimenſoriæ exiſtimat proprium. Sed vt de poſteriori prius dicam, verbum ego illud neſcio Agrimenſoribus

bus magis quam aliis familiare. Nam & Modeſtinus dixit l. 65. ff. de procurat. *litteras ad aduerſarium dirigere*: & Imperator l. 3. c. Th. de ſuperexact. *deprehenſos ad iudicium dirigere.* & ſic alii alibi ſæpius. Quod autem *De loco* hic agitur, id vel maxime contrarium euincet: fietque manifeſtum, cum *De loco* controuerſia mouetur non de aſſignatis, ſed de arcifiniis aut occupatoriis diſquiri. Id autem vt demonſtrem paulo altius res repetenda, recurrendumque erit ad id quod ſupra dixit Frontinus, & cum eo Aggenus, quod omnis controuerſia moueatur *De fine*, aut *De loco.* Quod cum dicunt *Finis* & *Loci* verba generis locum obtinere faciunt, quæ & poſtmodum eogunt ſpecierum vicem ſubire. Prius autem genus ſub ſe comprehendit controuerſiam *De poſitione terminorum*, *De rigore*, *De fine* in ſpecie, nec alias præterea, quibus nunquam De loco litigatur. Fini enim quamuis lex Mamilia pedes quinos præſcripſerit, loci tamen nomine finis non comprehenditur. Sed genus aliud quod *De loco* eſt, habet controuerſiam *De proprietate*, *De poſſeſſione*, *De loco*, *De modo*, pluresque alias, quæ quod huc non faciant merito nunc omittuntur. Verum hæ ſecundi generis quas propoſui explicandæ erunt, ut huic legi hinc aliquid lucis addamus. *De proprietate* igitur & *De poſſeſſione* controuerſiæ locum habent cum de toto agitur, *De loco* & *De modo*, cum de parte. Et iterum hæ poſteriores duæ ita diſtinguuntur, ut *De loco* diſputetur in arcifinus vel occupatoriis, *De modo*, in aſſignatis cæteriſque diuiſis, qui alio quam aſſignationis modo poſſidentur; quæſtoriis ſcilicet & iis qui vectigalibus ſubiiciuntur. de quibus latius ad Modeſtinum agetur. Quomodo autem differant *Proprietas* & *Poſſeſſio*, atque item controuerſiæ quæ de his mouentur, indicari puto neceſſe non eſſe, cum id cuique ex ipſis iuris principiis notiſſimum non eſſe non poſſit. Sed diſcrimen potius cæterorum perſequemur, cuius etiam aliqua ſupereſſe videntur apud Vlpianum veſtigia in *l. 60. ff. de V. S.* vbi definit, *Locum eſſe non fundum*, ſeu integrum quid, *ſed portionem aliquam fundi*: *fundum autem integrum aliquid eſſe.* Adde ex eodem Iuriſconſulto, *fundum quidem ſuos habere fines*, vt ſolet, quod modo integri naturam habeat, *locum vero latere poſſe quatenus determinetur & definiatur.* Quæ obſeruatio inutilis foret, ſi non & tum temporis aliquem habuiſſet effectum. Et quem alium quam eum qui a nobis iam eſt indicatus? certe *de poſſeſſione fieri controuerſiam*, ſcribit Aggenus, *quoties de totius fundi ſtatu per interdictum, hoc eſt iure ordinario, litigatur.* Proprietatis autem controuerſia totum quid peti duobus exemplis demonſtrat Frontinus, quorum prius eſt de ſyluis quæ in Campania debebantur agris aſſignatis, poſterius de compaſcuis, cum quæritur ad quos fundos pertinere debeant videri. Ita ergo de toto agitur ſiue verſemur in agro aſſignato, ſiue in occupatorio, & arcefinali. Sed *De modo controuerſia eſt in agro aſſignato*, ait Frontinus, itemque, vt addit Aggenus, *in Quæſtoriis & vectigalibus ſubiectis.* Non vero de toto, ſed de parte agi Frontinus hoc docet exemplo: *ſi L. Titius acceperit ſortis ſuæ partes tres*, quarum nulla ſit hæſitatio, *ſed proximam habeat in quacunque proxima centuria*, de qua parte ambigitur. Nam accepta L. Titii totius cuiuſdam naturam ſortita eſt, quæ vniuerſa in controuerſiam non deducitur, ſed parte tenus tantum. Similiter partis alicuius tantum moueri controuerſiam cum *De loco* diſceptatur, idem Frontinus docet, qui hanc incidere dicit, *cum quid excedit latitudinem* quinque pedum, lege Mamilia finibus tributam. Et cum De modo agitur *qui ære* ſcriptura comprehenſus eſt, ſemper erit ad formam *reſpiciendum* ex doctrina Aggeni. Verum *De loco ſi agitur*, vt idem perhibet, *res ea hunc habet quæſtionem, vt nec ad formam, nec vllum ſcripturæ reſcrutetur exemplum. Mihi tantum* in hac quæſtione *hunc locum hinc dico abeſſe.* Non ergo hic de toto agi conſtat, quoniam qui *hinc*, ſiue ex hoc fundo aliquid *ſibi abeſſe*, & a vicino detineri quæritur, non poteſt de alio quam de parte quæſtio intelligi. Hæc neceſſario hic dicenda fuerunt vt intelligeremus quid ſit *De locis deferre querimoniam*, & an verum ſit, quod voluit Gothofredus, *De loco* controuerti in agris aſſignatis. Nunc ergo ad reliqua legis noſtræ reuertamur, in qua refertur ab actore non accuſatio criminalis apud Præſidem de termino moto inſtituta, ſed refertur *de ea querimonia*, & *delatæ ſæpe inuaſis ſui iuris locis*, remedio ſcilicet extraordinario recuperandæ poſſeſſionis, ad exemplum interdicti. Verum cum hæc poſſeſſionis quæſtio dicatur *cohærere finali cum proprietate controuerſia*, facile eſt decernere, non hic præcipue quæſtionem *de poſſeſſione*, ſed *de fine* fuiſſe motam, quæ ſemper ad ſe trahit aliquam proprietatis, quandoque & poſſeſſionis ſequelam. Et ita hic principaliter nec de proprietate, nec de poſſeſſione quæſitum fuit (hoc enim fit cum agitur de toto) ſed *de fine.* Vt cum *quidam arbores antemiſſas extra foſſam habent*, quod quandoque contingere ait Siculus, *& in controuerſiam deducuntur*, vtrum nimirum arbores illæ finem faciant, cum & plurimis locis fines obſeruati foſſis ſit conſuetudo. Cum enim talis de fine quæſtio mouetur, ſimul quæſtio non moueri non poteſt de proprietate inter foſſam & antemiſſas: & ſi ego me pulſum querar ſpatio intermedio, accedit & recuperandæ poſſeſſionis controuerſia. Ea igitur facti ſpecie quæ hic proponitur agrum arcifinalem vel occupatorium dediſſe huic controuerſiæ occaſionem certum eſt, quandoquidem *De fine* & *De loco* controuerti tantum in huiuſmodi agris certum eſt. Et in illo actionum concurſu prius terminari voluit Imperator poſſeſſionis controuerſiam. Quod & olim reſcripſiſſe Theſſalis vulgo exiſtimatur Diuus Pius. Ita enim hac de re Marcianus *l. 5. D. de vi publ.* *Si de vi & poſſeſſione vel dominio quæratur, ante cognoſcendum de vi quam de proprietate rei D. Pius τῷ κοινῷ τῶν Θεσσαλῶν reſcripſit.* Nam de vi & poſſeſſione agi exiſtimant, cum de poſſeſſione controuertitur, qua quis vi deiectus eſſe dicetur, ſecundum edictum Prætoris: *Vnde tu illum vi deieciſti iudicium dabo.* Et quamuis Cuiacius *V. Obſeruat.* 15. non eam reſcripti ſententiam eſſe notauerit, certum tamen eſt, poſt hanc Conſtantini legem de poſſeſſione cognoſcendum prius ei qui Prouinciæ præeſt, & vbi ea controuerſia fuerit terminata, eundem illum debere Agrimenſorem dirigere ſeu mittere, vt is de fine cognoſcat, aduocatis auditiſque vt æquum eſt, vtriſque partibus. Verum ſi reus qui loci adeptus eſt poſſeſſionem, ſui non faciat copiam, ſufficere exiſtimans ſe poſſidere, non iubebit Præſes rem contentioſam quod non defendatur, ab aduerſario poſſideri, ſed cum delecto Agrimenſore dirigantur ſiue mittuntur etiam *Locorum* ſiue Coloniarum Municipiorumue *Ordines ad loca* controuerſa, vt cum finali quæſtione terminentur & ea quæ eſt de poſſeſſione & proprietate mota. Sed quid cauſæ quod hac facti ſpecie mittantur cum Agrimenſore & Locorum Ordines, qui non mittuntur alia? An vt vna cum Agrimenſore de poſſeſſione aut proprietate iudicent? Non opinor. quoniam non eius magiſtratus hoc eſt iudicium, ſed eius qui Prouinciæ præeſt. Quid ergo? quas hic obibunt illi partes? Si quid video, quoniam abſentia rei hoc efficit, vt illi in eam præſentem aduocentur, non aduocandi ſi reus ipſe rebus ſuis ſupereſſet, non eos vt iudices aduocati, ſed vt teſtium vice fungentes de conditione loci & finium, quorum notitiam, ſi qui alii, habere præſumuntur, Agrimenſorem informent, ne veritatis ignorantia decipiatur. Et ita quædam etiam velut defenſio abſenti reo accommodatur. Nam iam antea idem etiam Conſtantinus, cuius hæc eſt lex quam tractamus, auſferat *l. 1. C. ſi per vim vel al. mod.* *iudices tueri etiam abſentes, & auctoritatis ſuæ formidabile miniſterium obiicere.* Solus itaque ſed præſentibus locorum Ordinibus, habita fideli inſpectione terminos in re præſenti conſtituit Agrimenſor, atque vt conſtituerit Præſidi renuntiabit. Et ita hanc renuntiationem, vt mihi ſana videntur, ſequetur, vt ſecundum id quod renuntiatum eſt, decernat ipſe Præſes ſuper poſſeſſione & proprietate, etiam abſque vlla litis conteſtatione. Nam poſt illam *fidelem inſpectionem* Agrimenſoris, nulla alia iudicii intercedunt ſolemnia, ſed vel *petitor victus abſcedit*, vel reus vt *inuaſor* damnatur *pœna edicti.* Et hic nunc ſimul apparet differentia controuerſiæ quæ *De loco* quæque *De modo* eſt. Nam quomodo in illa abſente reo procedatur, iam demonſtratum eſt abunde, quæ ratio in hac locum non habet. Non enim cum menſore Locorum Ordines diriguntur ad loca controuerſa, ſed *quoniam in ære ſcriptura modus comprehenſus eſt, ſemper ad formam reſpiciendum*, ait Aggenus. Nam, vt idem parte altera Controuerſiarum; de modo ſi agitur, *conuenire omni homini reſtitutione formarum omnia debent, vt ſecundum ſigna in formas nominata locus quicunque erat reſtituatur, aut artificio ſignorum loca requirantur.* Et *ſi erunt vt frequenter accidit turbata, docere nos angulorum poſitiones poterunt*, an termini formæ conueniant. Nam *vt aliquid verum approbari poſſit, minime ei quicquam falſi poteſt interuenire.* Et, vt eſt apud Simplicium, *nulla poteſt veritas adprobari ſi quid vel exiguum falſi interueniat.* Nam *falſum ſi quid eſt, multa varietate confunditur*, modo, ſpecie, anguliſque loci controuerſi non per omnia conuenientibus. Faciunt ergo in controuerſia *de modo* omnia hæc formæ, quæ faciunt in illa *de loco* miſſi Locorum Ordines: id eſt, aut confirmant aut redarguunt locorum faciem quæ eſt eorum de quibus controuertitur. Hæc ergo ſententia eſt huius legis noſtræ, ſed quam neſcio an intellexerit, an vero malitioſe truncauerit Tribonianus, reſecta ea parte quæ eſt de mittendis Locorum Ordinibus. Sic enim eam retulit ſub titulum Cod. fin. reg. *Quod ſi altera pars ne huiuſmodi quæſtio terminetur ſe ſubtraxerit, nihilominus Agrimenſor in ipſis locis iuſſione rectoris Prouinciæ, vna cum obſeruante parte, hoc ipſum faciens perueniet.* Et ita quod erat in Conſtantini lege quam maxime humanitati & rationi conueniens plane ſuſtulit.

Pœna teneatur edicti. Sic potius legendum cenſuimus auctoritate libri MS. quam *pœna* vel *pœna teneatur addictos.* Quanquam enim qui vi alium deiecit teneatur lege Iulia de vi priuata: & quanquam termini moti pœna fuerit extraordinaria ex reſcripto D. Hadriani, quod eſt *l. 2. D. de term.*

term. mot. & Collectione leg. Moſaicar. *tit.* 13. hue tamen animum Imperatorem non intendiſſe opinor, quoniam hic quæſtio eſt de cauſſe ciuili. Nem reſpexiſſe cenſeo potius illam pœnam, quæ ex edicto Prætoris deſcendit. Quippe *qui vi deiectus eſt, quicquid ſenſerit damni ob hoc quod deiectus eſt, reciperare debet.* Vnde fit, vt etiam vltra id quod ad eum peruenit reſtituere teneatur qui vi deiecit. *Priſtina enim cauſa reſtitui actori debet, quam habiturus erat, ſi non eſſet deiectus*, vt notauit Vlpianus libro ſexageſimo nono ad Edictum, Pœne ergo eſt, cum quis reſtituere tenetur quod non percepit, qualis eſt hæc quæ deſcendit ex Edicto, vt & actiones ex lege Aquilia, Noxales, & de pauperie, quæ inter pœnales numerari ſolent. Ita vt ſit erroneum quod vir magnus exiſtimat, ab Imperatore hac lege iuberi, vt priua agatur de poſſeſſione & proprietate ciuiliter, criminaliter poſt ex lege Iulia de vi, atque in eo introduci ius nouum contra reſcriptum Diui Pii, quod is ad Theſſalos direxerat. Non enim de alia hie pœna agi puto, quam quæ a nobis iam eſt indicata, putoque id etiam ſatis liquere ex ipſius legis diſpoſitione. Duæ enim in ea proponuntur ſpecies, quarum vna eſt cum *petitor victus abſcedit*, altera huic oppoſita cum *controuerſia eluſerit* actoris ſiue *eius qui primo detulerit cauſam.* Vt ergo ſpecies ciuilis eſt quæ præcedit, ita & ciuilem eſſe oportet eam quæ ſequitur, atque ea adiudicari id ſolummodo quod diximus, non pœnam legis Iuliæ, neque extraordinatiam termini moti. Sed neque hæc lex intelligenda erit etiam de pœna quæ decernitur lege ſequenti, quoniam huic illa tempore eſt poſterior. Vt cum hanc legem ferret Imperator, de illa cogitaſſe non poſſit videri.

Si tamen vi. Nam & Edictum Prætoris ei tantum proponitur qui vi deiectus eſt. Imo ad ſolam *atrocem vim pertinere hoc interdictum* notauit Vlpianus *L. 1 D. de vi.* Quapropter ſimiliter in hoc extraordinario remedio vim intercedere oportet, vt ſcilicet pœnæ locus ſit. Nam ipſius loci reſtitutio etiam locum habebit licet vis non interceſſerit. Nam *ipſis ſolum is locis* quæ occupauerit ſecundum legem noſtram, *cedere debet.* Iuſtinianus tamen *l. f. C. vnde vi. eos qui vacuam poſſeſſionem abſentium ſine iudiciali ſententia detinuerunt ſan iuit vt prædones intelligi. Ridiculum* enim viſum ei *eſt dicere quod per ignorantiam alienam rem quaſi propriam occupauerit. Cum omnes ſcire debeant quod ſuum non eſt, hoc modis omnibus ad alios pertinere.* Ita vt inter prædonem & bonæ fidei poſſeſſorem nihil reliquerit medii.

Locu dictu. Ita ex coniectura emendauimus, cum legeretur *data.* Quoniam ex ſuperioribus iam certum eſt non hic de locis datis & aſſignatis agi, ſed de occupatoriis.

De POENA *rem alienam vſurpantis pendente iudicio finali.*

II. (a) Imp. Conſtantinus (b) A. ad Baſſum PF. V. (c)

SI conſtiterit, eum, qui finalem (d) retulerit (e) quæſtionem, (f) priuſquam aliquid ſententia determinetur, rem ſibi alienam vſurpare voluiſſe, non ſolum id quod male petebat, amittat, ſed (quo magis *vnuſquiſque* (g) *contentus ſuo, rem non expetat iuris alieni,*) is qui inreptor (h) agrorum fuerit in lite ſuperatus, tantum *agri modum* quantum diripere (i) tentauit, amittat. Lecta apud acta, (k) Dat. (l) XII. (m) Kal. Iul. Gallicano & Symmacho Coss. [330.]

INTERPRETATIO. *Si quis peruaſor finium* (n) *fuerit approbatus, eo* (o) *quod priuſquam aliquid iudicio finiretur, id quod alter tenuerat inuaſiſſet,* (p) *non ſolum illud quod male præſumpſit, amittat, ſed vt non vnuſquiſque rem alienam occupet, cum fuerit in cauſa deuictus peruaſor iuris alieni, tantum* ſpatii *reſtituat, quantum præſumpſit inuadere.*

NOTAE.

(a) Lex 4. *Cod. Iuſt. eod. tit.* Et extat quoque repetita in *collectione legum, de controuerſiis agrorum.* Sed & idem poſtea conſtitutum a Valentiniano Secundo *in l. 3. infr. vnde vi*: Vnde deſumpta eſt *l. 7. Cod. Iuſt. vnde vi.* *GOTHOFREDVS.*

(b) Reſcribendum *Idem Auguſtus.* *IDEM.*

(c) Ita habet & Collectio Legum, quas dixi (vbi & ſubſcriptio ita habet, *Lectu apud Senatum*) & Codex Iuſtinianeus. Quanquam non Baſſum, verum *Petronium Probianum* his Conſulibus Præfectum Vrbi fuiſſe Auctor Conſulariurn teſtatur. Baſſum vero Gallicano & Baſſo Coſſ. 1. A. 317. Quare haud improbabili coniectura videatur in Coſſ. *huiol.* ſubſcriptis error reſidere: reſcribendumque *Gallicanum & Baſſum Coſſ.* quibus vt dixi, Auctor de Præfectis vrbi ab Idibus Maii Septimium Baſſum P. V. fuiſſe ait. Et ſane alias quoque circa hos duos Conſulatus error admiſſus. Chronicon quippe Alexandrinum adſignat, anno 317. *Gallicanum* & *Symmachum Coſſ.* Sed mendoſe pro *Gallicano & Baſſo*, & eoſdem rurſum anno 330. *IDEM.*

(d) De loco: Finalis controuerſia *h. l. & l. ſeq. & l. vlt.* complectitur cauſam de loco inter confines. *IDEM.*

(e) *Detulerit*, Cod. Iuſt. vt *in l. 1. ſupra.* *IDEM.* *Detulerit* Cl. Goeſius edidit. *RITTER.*

(f) *Finalis queſtio.* Ita quoque vocatur a Papiniano *l. 11. D. eod. tit.* & a Symmacho *lib. 4. ep. 71.* *GOTHOFREDVS.*

(g) Abeſt hæc vox a dicta Collectione. *IDEM.* *Sed & vt vnuſquiſque contentus* Edit. Siehard. *RITTER.*

(h) Codices quoſdam *direptor* exhibere notet Goeſius ad margin. *IDEM.*

(i) *Adimere*, ita Cod. Iuſt. *GOTHOFREDVS.* Et ita MS. Cod. Auctor. Rei agrar. notante Goeſio. Cod. Wurceb. *quam diripere* librarii negligentia. *RITTER.*

(k) Ita quoque Cod. Iuſt. At in Collectione Legum, *Lectu apud Senatum*; Vnde colligitur, Baſſum *Præfectum Vrbi* fuiſſe. *GOTHOFR.*

(l) *Dat.* Abeſt a Cod. Wurceb. Iuſtinian. Collection. Leg. inter ſcript. Rei agrar & Edit. Siehard. atque Cuiacian. *RITTER.*

(m) *XIII.* Cod. Iuſt. *IDEM.*

(n) Abeſt

(n) Abeſt hæc vox a Cod. Wurceb. *IDEM.*

(o) *Eum* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(p) *Inuaſiſſe* Cod. Wurceb. & Edit. Sichard. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

PENDENTE finali iudicio rem alienam ſeu modum agri controuerſum, id eſt Locum, vſurpans, ſeu occupans, eum reſtituere & tantundem de ſuo præſtare iubetur *hac* Conſtantini M. *lege.*

Species hæc ſit: De finibus ſeu agri modo, de *Loco* breuiter, quæſtionem mihi mouiſti: pendente iudicio locum illum vſurpas, mox in lite ſuperatus es: Non tantum id quod vſurpaſti reſtitues, ſed & tantundem mihi præterea præſtabis *hac l.* ſeu in hoc ſpecie tantum agri modum *ἀντιτόπιον.* Baſilica quoque *L. 58. tit. 9.* & Synopſis Baſilicon, *ad hanc l.* διδότω ἕτερον τοσοῦτον τόπον τῷ νενικηκότι, id eſt, *Locum alterum ſimilem*; *Ἀντιτόπιον* vocant Græci: de quo Forner. 5. *Quotid.* 15. Quod etiam admittit Interpres *ad l. 3. inf. vnde vi*: Theodoricus quoque Rex apud Caſſiodorum *III. Var. 20. Decernimus, vt ſi Fauſtus ea qua Caſtorius poſſidebat, vel titulis ingrauauit, vel priuata vſurpatione detinuit, mox ei prædium, cum alio eiuſdem meriti a peruaſore reddatur.* Idemque fuerit, etiamſi nondum mota controuerſia vſurpaueris: *l. 3. inf. vnde vi*: *Nouell. Valentin. inter Theodoſianas 19. de inuaſoribus.* Cui autem *ἀντιτόπιον* hoc præſtandum ſit, hic non exprimitur: verum facile coniicere licet, eidem *ἀντιτόπιον* iſtud præſtandum cui agri modus ereptus fuerat: *Tantum*, inquit, *agri modum quantum diripere tentauit, amittat*, vbi vides omnia hæc inter actorem, & reum tranſigi. Et Græci ſuperiore loco teſtantur; τῷ νενικηκότι, inquiunt, & Caſſiodorus, *ei* (Caſtorio) *prædium cum alio eiuſdem meriti a peruaſore reddatur.* Et Iuſtinianus §. *6. Inſtit. de interdict. l. 10. Cod. Iuſt. vnde vi*: *l. 34. Cod. eod. de locato.* Alioquin ſi fiſco incorporatam rem aliquam quis inuadat, æſtimationem fiſco rependere iubetur. *l. 3. inf. vnde vi*: Et hæc de eo *qui rem male petebat*, vt hæc lex nominatim loquitur, id eſt de eo qui in lite ſuperatus eſt: cui, vt dixi concinit *lex 3. inf. vnde vi*: *Nouella* Valentiniani *inter Theodoſianas 19. de inuaſorib. l. 10. Cod. Iuſt. vnde vi*: Caſſiodor. *III. Var. 20.* Nam ſi rem bene petierit, id eſt, agri modum ſeu locum ad eum pertinere pronunciatum fuerit, dominio tantum rei ſuæ, quam vſurpauit, cadet, *l. 3. inf. vnde vi.* vnde ſumpta eſt *lex 7. Cod. Iuſt. vnde vi.* quemadmodum & creditor ius crediti ſui amittit: Quo pertinet Decretum D. Marci, quod extat in *l. 13. D. quod metus cauſa.* & *l. penult. D. ad Leg. Iul. de vi priuat.* videnda & lex 2. *inf. ſi certum petatur de ſuffragiis.* Occupare ſua auctoritate rem etiam ſuam, vel ſibi debitam nemo debet, alioquin re ſua cadit: multo minus alienam; Notum eſt illud, *Alieno abſtinendum*, quæ formula in hac eadem finali controuerſia vſurpatur ab Vlpiano, non veteri illo, verum recentiore multo Iuriſconſulto *libris opinionum in l. 8. D. fin. regund.* p. 104
Et Siculus Flaccus, in eadem re *de conditionibus agrorum, p. 10. edit. Rigalt. pag. 9. edit. Goeſ. Vt poſſeſſores ſuos fines teneant, non* ALIENOS *laceſſant.* Et Frontinus quoque *in expoſitione menſurarum*, circa finem, *Ideoque monemus, vt vnuſquiſque ſuos fines teneat, non* ALIENOS *laceſſat.* Sed & Phocylides *v. 32.*

Ἀγροῦ γειτονέοντος ἀπόσχεο, μηδ᾽ ἄρ᾽ ὑπερβῇς
πάντων μέτρον ἄριστον, ὑπερβασίαι δ᾽ ἀλεγειναί.

Ab agro vicini abſtine, neque tranſeas.
Omnium optimus modus eſt: tranſgreſſiones vero vitioſæ.

Qui loci omnes *huius l.* ſententiæ & verbis apprime reſpondent: Sed & hic Aggeni, *Commentario in Frontinum, pag. 70. edit. Rigalt. pag. 54. edit. Goeſ.* vbi de controuerſia de LOCO agens; *Præterea*, inquit, *cui contributi ſunt vicini, non* CONTENTI *ſuis finibus, tollunt terminos, quibus poſſeſſio eorum finitur, & eos qui inter fundos vnius domini ſunt, ſibi defendunt.* Non adeo abſimilis *l. 15. inf. de metatis.*

MAGI-

WILELMVS GOESIVS in not. ad ſcript. Rei agrar. pag. 188.

Qui finalem detulerit quæſt. Finalem quæſtionem interuenire, vt in ſuperioribus, interpretabimur, in agris arcifiniis & occupatoriis. Nam, vt Frontinus ait, *De fine controuerſia eſt, quum quid pertinet ad flexus quibus arcifinii agri continentur.* Exemplo autem & hic vti poterimus, quod & ſupra exhibuimus. Nimirum cum arbores haberentur antemiſſæ extra foſſam, & hinc L. Titius, illinc poſſideret C. Sempronius, inter eos de fine diſconuenit, quia hic antemiſſas, ille foſſam facere finem debere exiſtimaret. Quæſtio igitur orta de fine, ſed cui & petitio rei ineſſet, quoniam & es de loco controuertebatur, qui eſt inter foſſam & antemiſſas. Dum enim de fine quæritur, quæritur vna etiam, cuius ſit illud ſpatium quod eſt inter foſſam & intermiſſas medium, quod forte habet in frontibus pedes quinque in finibus quingenos. Talem puta L. Titium ad Præſidem detuliſſe quæſtionem, hunc autem miſiſſe Cilicium Saturninum menſorem, qui finalem hanc controuerſiam arbitrio ſuo terminaret. Sed non expectato menſoris arbitrio L. Titium occupaſſe locum, quem ad ſe pertinere contendebat, & in controuerſiam erat deductus. Cilicium autem Saturninum inſpectis finibus, auditaque parte vtraque deprehendiſſe nullo iure L. Titium cauſam detuliſſe ad Præſidem. Præſidi renunciabit ergo Cilicius Saturninus: *Non antemiſſas ſed foſſam inter L. Titium & C. Sempronium finem facere videri, & illum ſeruandum eſſe.* Et quamuis ita pronunciatum non ſit quam de pedibus quinque, qui ſunt inter foſſam & intermiſſas, vi tamen iſtius arbitrii obtinebit C. Sempronius ex hac lege alios quinque de agro L. Titii vltra foſſam. Similis namque ratio eſt eius qui de crimine cognoſcit, ſi quidem ſi ille pronunciauit *CALVMNIATVS EST, condemnauit Eum. Et quamuis nihil de pœna ſubiecerit, tamen legis poteſtas aduerſus eum exercebitur. Nam, vt Papinianus reſpondit, facti quidem quæſtio in arbitrio eſt iudicantis, pœnæ vero perſecutio non eius voluntati mandatur, ſed legis auctoritati ſeruatur.* Ita enim Marcianus loquitur ad SC. Turpillianum. Quocirca & in finali quæſtione eandem rationem ſeruari oportere omnino cenſemus. Cæterum ad legis huius exemplum, quæ extra finalem controuerſiam extendi non poterat, nec poterat locum habere niſi inter affines, Imperatores Valentinianus, Theodoſius & Arcadius conſtitutione ſua, quæ eſt *leg. 7. Cod. vnde vi*, inſerunt, vt dominus conſtitutus poſſeſſionem quam abſtulit reſtituat poſſeſſori, & dominium eiuſdem rei amittat. *Si vero quis poſſeſſionem rerum alienarum inuaſit, non ſolum vt eam poſſidentibus reddat, verum etiam æſtimationem rerum earundem reſtituere compellitur.* Et ſecundum hanc legem refert Chriſtinæus 2. Decis. 185. Senatum Mechlinienſem aliquando cenſuiſſe, non modo reſtituendam poſſeſſionem, ſed & loci æſtimationem. Verum nos huiuſmodi pœnalibus conſtitutionibus non vtimur vt nec iis, quæ ſunt *l. 7. l. 8. D. de vi priuat.*

MAGISTRATVS *in controuerſia finali quando ipſe iudicare debeat, quando vero* ARBITROS *dare poſſit.*

III. (a) Idem A. ad vniuerſos Prouinciales. Poſt alia.

SI finalis (b) controuerſia fuerit, tunc demum Arbiter non negetur, cum intra quinque pedes locum, de quo agitur apud Præſidem, eſſe conſtiterit; cum de maiore ſpatio (c) cauſa quædam non finalis, ſed proprietatis, apud ipſum Præſidem debeat terminari. Et * ſi ſocius quid petat a ſocio, ante Præſes iudicet, an præſtari aliquid oporteat, & tunc demum illud per Arbitros reſtituatur, quod conſtiterit eſſe ſoluendum. Dat. Kal. Aug. Baſſo & Albauio Coss.

NOTAE.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Inſt.* vt & poſterior pars *legis vlt. huius tit.* quæ huic concordat, de cauſa mox viderimus. Coniungendæ autem huic ſunt *lex vn. inf. de litigioſis: lex 16. 17. infr. de appellat. lex 1. inf. de his qui per metum iud. non appell.* Quæ omnes leges de Iudicibus, ſeu Præſulibus & appellationibus contra eorum ſententias agunt: Imo & *d. lex vn.* de Arbitris, pariter agit *in fin.* Quinimo & iungenda *lex 1. ſupr. de offic. Rector. Prou. l. 3. Cod. Inſt. eod. tit. lex 4. C. eod. de iuriſdict. omn. iudic.* GOTHOFR. Abeſt hæc lex a Cod. Wurceb. & edit Sichard. *RITTER.*

(b) *Finalis* controuerſia complectitur etiam controuerſiam de loco; quæ ſcil. inter confines eſt, *hac l. & l. 2. ſupr. & l. vlt. inf.* GOTHOFREDVS.

(c) Id eſt, de loco, non de quinque pedum ſpatio, vt *ad l. prox. inf.* dicam. *IDEM.*

* Fugitiua hæc poſterior *huiuſce leg.* pars eſt; ſicut & poſterior pars *d. l. vn. inf. de litigioſ.* quam huic inter alias plures coniungendam dixi, fugitiua quoque eſt, & vtraque ad titulum *de Iudiciis* referri debuit: quo etiam prior *huius l.* pars referri poteſt: v. quæ notabo ad *d. l. vn.* *IDEM.*

COMMENTARIVS.

DE IVDICE & Arbitro finalis controuerſiæ eſt hoc caput Conſtantinianei Edicti: (pariter vt) Theodoſii M. *lex vlt. inf.* Conſtantinianei, inquam, Edicti, *de Iudiciis* accuratiſſimi; cuius leges illæ omnes, quas huic coniungendas dixi, capita ſunt. Inter cætera autem eo ad Iudicia pertinentia, & in hac parte quoque cauendum credidit Conſtantinus M. quibuſnam videlicet in cauſis Arbitri ſeu Iudices dandi eſſent: quando viceuerſa ipſi Præſides de cauſa cognoſcere deberent. Quo pertinent tria eius Edicti Conſtantinianei capita: puta duo *huiuſce legis*: tertium vero continetur in *d. l. vn. in f. inf. de litigioſis*: quæ huic inter alias coaſſanda eſt.

Primum huius leg. caput eſt de Iudice & Arbitro finalium quæſtionum. Controuerſiarum de agris duo genera eſſe ex *hac l.* & *d. l. vlt* obſeruandum: Vnum eſt de fine: alterum de loco: *Quinque pedum,* (inquit lex ſequens) *præſcriptione ſummota* FINALIS *iurgii, vel* LOCORVM *libera peragatur, intentio:* Quanquam ibi LOCORVM vocem ſpeciali ſignificatu accipi oportet. Lex *vlt. huius tit.* id ita effert, vt controuerſiam aliam de ſpatio quinque pedum faciat, aliam de *locis.* Eodem ſenſu quo *lex 4.* Lex noſtra aliam finalem, aliam proprietatis cauſam facit; quæ omnia eodem ferme recidunt; *Materia controuerſiarum ſunt duæ,* (inquit Frontinus *de controuerſia agrorum pag. 52. edit. Rigalt. pag. 39 edit. Goeſ.*) FINIS & LOCVS, *harum conditio alterutra continetur, quicquid ex agro de his interuenit.* Quanquam & laxius ſumpta finalis quæſtionis ſiue controuerſiæ & iurgii appellatio, etiam quæſtionem de loco ſeu modo agri complectitur *huius l. initio, & l. 2. ſup. & l. vlt inf. h. t.*

Controuerſia igitur de finibus proprie eſt intra quinque pedes: de maiore ſpatio controuerſia, eſt *de loco*, ſeu proprietatis. Idem Frontinus *pag. 53. edit. Rigalt. pag. 40. edit. Goeſ. de rigore controuerſia eſt finitimæ conditionis, quoties inter duos pluresue terminos ordinatos ſiue qua alia ſigna, ſecundum Legem Mamiliam intra quinque pedes agitur. De fine ſimilis eſt controuerſia, nec dubium eſt, quin ſupra de finis conditione dixerim. Nam & eadem lege continetur, & de quinque pedum agitur latitudine.* Et paullo poſt: *De loco controuerſia eſt, quicquid excedit ſupra ſcriptam latitudinem.*

Quinque pedum ſcilicet ſpatium, ſeu ſemita modica, lata pedes quinque, inter fundos confines olim vacua relinquebatur, de quo ſunt tres leges *huius tituli*: puta *hæc lex*, & *duæ ſequentes 4. & 5.* Ciceronis locus *lib. 1. de legib. c. 21.* de eodem & Siculus Flaccus, Frontinus & Aggenus Vrbicus, Paulus *in ſenten. lib. 1. tit. 16.* loco quem Cuiacius ex duobus MSS. reſtituit. Præſcriptum vero id veteri iure ait *lex vlt. infr.* Veteri iure, id eſt, lege XII. Tabularum. In Mamiliam poſtea legem id transfuſum fuit: Itaque hoc ſpatium *Mamiliæ legi* accepto ferunt Siculus Flaccus *de conditionibus agrorum pag. 9. edit. Rigalt. pag. 8. edit. Goeſ.* & Frontinus de limitibus agrorum *cap. de controuerſ. duob. locis pag. 53. edit. Rigalt. pag. 40. edit. Goeſ* & Aggenus Vrbicus ad illum Frontini locum ſcribens *pag. 68. edit. Rigalt. pag. 53. edit. Goeſ.* Fuit tamen etiam hoc ſpatium ſex pedum, vt teſtatur Aggenus Vrbicus *d. pag. De* FINE, inquit, *lex Mamilia, quinque aut ſex pedum latitudinem præſcribit.* Quidam enim exiſtimabant paſſum ſiue P.205.
gradum Geometricum habere pedes ſex: ſed communis ratio fuit quinque pedum, quam etiam hæ leges ſeruant. *Communis*, inquam, *ratio:* quomodo & quidam volunt apud Siculum Flaccum *pag. 9. edit. Rigalt.* legendum, *ſignantur vtrimque, id eſt, ex vtraque poſſeſſione intra pedes quinos, vt legis Mamiliæ communem rationem habeant;* communem rationem, loco *commemorationem.* (a) Rationem huius ſpatii hanc reddit Aggenus Vrbicus *d. pag. 68.*

(a) *Commemorationem* emendat Cl. Goeſius. Quamuis enim, inquit, in prioribus, nihil de lege Mamilia legamus, plura tamen ſcripſit Flaccus, quam quæ nunc habemus

edit. Rigalt. *Quoniam*, inquit, *hanc latitudinem, vel iter ad culturas accedentium occupat, vel circumactus aratri*: Paulus, 1. Sentent. 16. *vt fines terra per terminos regantur, ne diſſipentur, vt ab vtriſque quinque pedum loco* (vacuo) *teneantur.* (a) Ad verſuram igitur, ſeu verſum peragendum (vt loquitur Plinius *lib.18.c.19.*) ſpatium hoc relictum fuit, quod & ideo *limitare iter* Varroni dicitur, *lib. 4. de ling. Lat. Interfines*, Gloſſis μεθόρια. Alia longe ratio fuit ſpatii quinque pedum quod a riuis & ſpecubus vacuum relinqui oportebat ex veteri Senatuſconſulto, quod extat apud Frontinum *de Aquaeductibus.*

Igitur ſi de fine, ſeu de ſpatio quinque pedum ageretur, Præſes *Arbitrum* adigere ſeu dare debebat: Arbitrum, inquam, vnicum; vnde caute *huius l. initio* dicitur, *Arbiter non negetur:* nempe quia ex Lege Mamilia ſinguli Arbitri dabantur, cum antea ex XII. Tabulis tres dari ſolerent. Cicero 1. *de legibus, c. 21.* de ſe, Attico, & Quincto loquens; *Controuerſia nata eſt de finibus: in qua quoniam vſucapionem XII. Tabulæ intra quinque pedes eſſe noluerunt, depaſci veterem poſſeſſionem Academiæ ab hoc acuto homine non ſinemus: nec Mamilia Lege* SINGVLI: *ſed ex his tres arbitri fines regemus.* Quanquam *lex vlt. inf.* plurali numero *Arbitros* dicat. At ſi de loco, ſeu modo & proprietate ſpatii alicuius controuerſia eſſet, Præſes ſeu Iudex ipſe de ea iudicare debebat, non etiam Arbitrum dare poterat. *hac l. & l. vlt. inf. h. tit.* vbi dicam adhuc. Et incertus Auctor *de limitibus* ineditus; *Solent enim quidam per imprudentiam menſores, Arbitros conſcribere aut ſortiri Iudices, finium regundorum cauſa, quando in re præſenti plus quidem, quam de finium regundorum agatur. Sic fit, vt poſſit tam irritum fieri & reſcindi, quod aut Iudex aut arbiter pronunciauerat, neque vllum commiſſum faciat, qui ſententiam non ſit ſecutus, quando de alia re Iudicem aut Arbitrum ſumpſerint.* Verum hoc iure Iuſtinianeo immutatum fuit, & ideo *lex hac* in Codicem Iuſtiniani relata non fuit; non magis quam pars poſterior *legis vlt. hoc tit.* quæ huic concordat.

Altera *huius legis* ſententia (vt ante monui) ab hoc titulo fugitiua eſt: cuius ſenſus hic eſt: In SOCIETATIS iudicio Arbitros ab initio Præſidem dare non oportere; verum tum demum, cum ipſe iudicauerit, an aliquid præſtari oporteat. Quod idem prorſus cauetur de iudicio Tutelæ in *l. vn. inf. de litigioſ.* quam huic noſtræ coniungendam dixi: Quo caſu ſane Arbitri dati poſt Iudicis examen non tam arbitri, quam *Executores* putandi ſunt, *d. l. vn. inf. de litigioſis:* vbi dicam plene: *Arbitri*, inquam, ſeu *commiſſarii*, vt loquimur, ad liquidationem faciendam.

(a) En verba, quæ Cuiacius in duobus libris ſcriptis ad Tit. Pauli *de finium regundor.* addita obſeruauit. Pertinere ea ad legem Mamiliam, ex qua ſententias apud Paulum deeſſe, conjicit in not. ad cit. loc Vid. Schulting. *Iuriſpr. Ante iuſt.*

WILELMVS GOESIVS in not. ad ſcriptor. Rei agrar. pag. 189.

(a) *Si finalis.* Quod nunc aliquoties diximus, controuerſiam *de fine* pertinere ad agros occupatorios, id vel maxime hac confirmatur lege, quæ finale menſoris arbitrium intra pedes quinos coercet. Nam in aſſignatis limites intercedunt his finibus multo laxiores, ſubrunciuorum atque actuariorum nomine, qui & ipſi menſoribus ſubiiciuntur. Quod ergo ſpatium quinque pedum excedit, ſi in occupatoriis verſemur, Præſidis ipſius cognitioni ſolenni ſubiicitur. Hoc mutaſſe Iuſtinianum ait Iacobus Gothofredus, ideoque hanc legem eum quoque in Codicem ſuum non retuliſſe. Cum quo ego ſentire non auſim, quandoquidem de tali abrogatione nuſquam liqueat. Et ideo abrogatum ius cenſere, quod hæc conſtitutio in Codice non extet, argumentum nimis eſt debile. Præſertim cum ex Vlpiano in Pandectas retulerit ſub tit. fin. regund. *Ad officium de finibus cognoſcentis pertinere, menſores mittere, & per eos dirimere ipſam finium quæſtionem.*

Cauſa quædam non finalis ſed proprietatis. Finis ergo non eſt proprius, ſed communis affinium, atque ita vt & vſus ſit vicinorum.

Et ſi ſocius quid petat a ſocio. Non iudicio pro ſocio, aut ſocietatis, vt hoc loco opinatur idem Gothofredus, ſed communi diuidundo, quod iudicio finium regundorum eſt affine. Nam ſocii tum in iure tum alibi ſæpiſſime ii vocantur, qui extra conuentionem quid habent commune. Si quid enim ex contractu ſocietatis, cuiquam adiudicatum eſt, non magis id per arbitrum reſtituitur, quam quod ex contractu emptionis aut locationis. Idem quod in ſpecie hic expreſſa erit dicendum, ſi quis dicat ſe emiſſe, verbi gratia, fundi tui trientem aut quadrantem. Nam prius Præſes cognoſcet, an tu vendideris, quod actor intendit, & poſt mittet menſorem, per quem adipiſcetur ille, quod adiudicauit Præſes.

PRÆSCRIPTIONI *longi temporis locum non eſſe in quocunque tandem finalium controuerſiarum genere, ſeu de quocunque* SPATIO *agatur.*

IIII. (a) Imppp. VALENT. Theod. & Arcad. AAA. Neoterio PF. P. O. K. N. (b)

QVINQVE pedum præſcriptione (c) ſummota, (d) finalis iurgii, (e) vel locorum (f) libera (g) peragatur intentio. (h) Sola * ſit igitur huiuſmodi legibus (i) vna præſcriptio, (k) quæ improbi (l) petitoris refrenare poſſit inuidiam, (m) ſi (n) veteribus finem cum ſignis limes incluſus congruum erudita arte præſtiterit: Nec vero prolixioris temporis in huiuſmodi (o) locum habebit vlla præſcriptio, cum diuturno otio alienum rus quiſque aſſerat ſe diligentius coluiſſe: quando omne huiuſmodi iurgium ſolo præcipimus iure diſcingi, (p) quo artis huius peritis omne commiſimus,

mus (q) ſub fideli (r) arbitratione (s) iudicium. Dat. (t) VII. Kal. Aug. Arcadio (v) Auguſto & Bautone Coſs. [385.]

NOTAE.

(a) **Lex** 5. *Cod. Iuſt. eod. tit* hinc deſumpta eſt, & interpolata: prima quippe tantum *huius l.* ſententia eo relata eſt; cæteris, quæ & multo plura ſunt, reſecatis: De cuius facti ratione mox dicam. Concordant porro huic *legi* tres aliæ conſtitutiones hoc Codice: puta *lex* 5. *in fin. sup. de pactis: lex* 5. *infr. prox. & lex vn. inf. de actionib. certo tempore finiend.* GOTHOFREDVS. Abeſt etiam hæc lex a C. Wurceb. & impreſſis libris Anian. RITTER.

(b) Id eſt, *Præfecto Prætorio Orientis Kariſſimo nobis*: quod etiam Iuretus notauit ad Symmachum, *lib.* 5. *ep.* 30. De quo inſcriptionis genere, vid. *in Prolegomenis noſtris.* GOTHOFREDVS. In auctorib. Rei agrar. legitur: P.P.O.C.V. RITTER.

(c) *Præſcriptio* hic eſt determinatio a Lege facta: de quo mox plene. GOTHOFREDVS.

(d) *Submota*, id eſt, reiecta, repulſa: ſic & *inf. tit. prox.* ſequeſtrationis neceſſitate ſubmota: & *l.* 7. *Cod. Iuſt. de agricolis*, longi temporis præſcriptione ſubmota. Sic contra aliquid ſubmoueri dicitur temporis præſcriptione, *l.* 11. *Cod. Iuſt. de excuſ. tutor.* vel non ſubmoueri; *l.* 21. *C. eod. de euictionib.* IDEM.

(e) *Iurgii*, vox *hac l. duob. locis, & l. prox.* hac in re *propria*: de quo mox IDEM.

(f) *Loca* quid hic ſignificent, iam dixi ad *l. ſuperior.* & dicam adhuc mox. IDEM. *Veluti locorum* edidit Cl. Goeſius. quem vide infra. RITTER.

(g) *Libera* intentio, id eſt, ſine vllo metu temporalis præſcriptionis. GOTHOFREDVS.

(h) *Intentio*, id eſt, actio, petitio: de quo mox. IDEM.

* Sequentia omnia recidit Tribonianus De cuius facti ratione mox. IDEM.

(i) *Legibus*: In corpore finium regundorum, *Legis*: male. IDEM. *Legibus* recte edidit Cl. Goeſius. RITTER.

(k) *Præſcriptio*, id eſt, exceptio, qua actor, ſeu actio repellitur: *intentioni* oppoſita. GOTHOFREDVS.

(l) *Improbi* vox hac in re propria: de quo mox. IDEM.

(m) *Inuidia* in petitore, & quidem vicino: de quo mox. IDEM.

(o) σύγχυσις hic magna: vnde hunc locum aliter atque aliter refingere conati ſunt Viri docti. Sed euoluenda tantum hic conſtructio, ita *Si limes, eum veteribus ſignis incluſus, finem congruum erudita arte præſtiteris.* Concilium Hiſpalenſe 2 ita explicat: *Si veteribus ſignis limes præfixus, monſtrauerit reo ius eſſe retentionis.* Singula huius ſententiæ verba *in Commentario* expendemus. IDEM.

(o) *Huiusmodi quæſtione* edidit Goeſius. RITTER.

P.206 (p) De hac *diſcingendi* voce, v. *Gloſſar.* GOTHOFREDVS.

(q) Et committimus. IDEM.

(r) Sic ſupra *l.* 1. *fidelis inſpectio.* IDEM.

(s) *Arbitratio*, pro arbitrio IDEM. Codices nonnulli, *arbitrio notionem*, exhibent, quod obſeruat Cl. Goeſius ad margin. RITTER.

(t) *PP. Alexandriæ*, Ita MSS. nonnulli in corpore ſcriptorum finium regundorum. Sed male. GOTHOFR.

(v) Hæc vox ſupplenda in dicto corpore. IDEM.

COMMENTARIVS.

PRÆSCRIBI longo tempore omnem ſuper finibus controuerſiam, de quocunque tandem ſpatio agatur, non modo ſi de quinque pedum ſpatio, quod veteribus Legibus præſcriptum, determinatum fuerat; verum & ſi de alio quocunque vlterioreque ſpatio controuerſia ſit, nullo diſcrimine, vetat *hac l.* Valentinianus Iun. Quæ quidem conſtitutio inter famoſiſſimas vexatiſſimaſque eſt in *Cod. Iuſt.* quia & ibi interpolata, potiſſimaque ſui parte mutilata: Atque inter difficillimas ibi habita: ſic vt, quod refert Accurſius, Petrus quidam Baillardus (de quo etiam plura habet Odofredus, ad *hanc leg.*) qui ſe iactabat, quod ex qualibet quantumcunque difficili Litera, ſeu Lege, ſenſum aliquem ſanum trahere poſſet, de *hac l.* rogatus obmutuerit, & reſponderit, *Neſcio.* Non temere porro dixi *Valentiniani Iun.* hanc legem eſſe: perperam enim ea Theodoſio M. a nonnullis tribuitur: Neotherius quippe PP. cui hæc lex inſcribitur, hoc anno 385. in Imperio Occidentis, & ſub Valentiniano Iun. fuit, quod prolixe oſtendo *in Proſopogr.* *Quare* vitium eſt in *Corpore finium regundorum*, vbi ſubſcriptio in MSS. nonnullis habet. *PP. Alexandriæ.*

Ea vt recte intelligatur, Primo, breuiter & hic repeti oportet, quod ad *leg. ſuper.* monuimus, *veteri Lege XII. Tabul.* mox & *l. Mamilia*, iter limitare ſeu quinque pedum ſpatium inter confines agros viucapi non potuiſſe. De quo vt ſunt tres leges *hoc Codice*, (præter hanc ſcilicet lex ſuperior *ſup.* & proxima *infr.*) ita de eo ſunt varia loca Ciceronis, *lib.* 1. *de Legib.* Siculi Flacci, Frontini, & Aggeni Vrbici. De cuius etiam ſpatii ratione iam dixi *ad legem ſuperiorem.* Et hæc eſt illa quinque pedum PRÆSCRIPTIO, quæ *hac l.* ſubmouetur: *Præſcribere* eſt περιγράφειν, περιορίζειν, limitare; ita *Præſcriptio* eſt præfixio, limitatio a Legibus facta: Quæ vox hac in re, propria. Sic & *l. prox inf.* in hoc ipſo argumento, de quinque pedum ſpatio: *de eo tantum ſpatio, hoc eſt pedum quinque, qui veteri iure* PRÆSCRIPTI *ſunt:* & initio eiuſdem Legis; *Finalibus iurgiis omnem modum quem* PRÆSCRIPSIMVS. Sic & Aggenus Vrbicus, in hac ipſiſſima re, *pag.* 68. *edit. Rigalt. pag.* 53. *edit. Goeſ.* *Lex Mamilia quinque aut ſex pedum latitudinem* PRÆSCRIBIT. Sic & Frontinus, *de controu. agr. pag.* 56. *edit. Rigalt. pag.* 43. *edit. Goeſ.* PRÆSCRIPTVM *agri finem* dixit. Inde & *præſcriptum* ὅρος, ὑπογραφὴ ita Siculus Flaccus, PRÆSCRIPTVM *Lege latitudinis* dixit *p.* 22 & 23. *edit. Rigalt. p.* 19. *ed. Goeſ.* loco alioquin corruptiſſimo, quem ita reſtituo: *Ergo Centuriarum, quæ limitibus clauſa, a limi-*

a limitibus excipiuntur, a PRÆSCRIPTO *Lege latitudinis data, incipiant menſura oportet: At centuriarum, in his* (limitibus ſcilicet) *a quibus non excipiuntur* PRÆSCRIPTO *Lege latitudinis, ab linea menſurali per limitem omnis modus in menſuram centuriæ cadit.* (a) Ergo *præſcriptio* hoc loco eſt, præſcriptio Legis, ſeu præfixio, determinatio, limitatio a Lege facta, & quidem in ſpatio determinando. A quo multum abit PRÆSCRIPTIO TEMPORIS; de qua mox, altera *huius l.* parte. Quare erroneæ ſunt aliorum quorundam explicationes.

Sunt ſcilicet, qui eam vocem ad vſucapionis differentiam ibi poſitam cenſent; quaſi Imp. primis his verbis voluerit, non tantum vſucapionem, verum etiam præſcriptionem itineris illius limitari, ſeu quinque pedum inter confines ſeu vicinos prohiberi. Qua ſane ratione Theodoſius Iun. Imp. poſtea licet cæteras omnes actiones quæ perpetuæ antea erant, annis 30. continuis extingui voluerit, petitionem tamen finium regundorum excepit. *l. vn. inf. de actionibus certo tempore finiendis.* Quam interpretationem tota *legis* ſeries reſpuit: qua non ab vſucapione ad præſcriptionem extenſio fit, verum a quinque pedum ſpatio Legibus olim præſcripto ad controuerſiam de loco, ſeu ad maius ſpatium inter confines vicinum proceditur. Alii ita accipiunt, quaſi ea exceptio hic damnetur, qua quidam arbitros reſpuebant finium regundorum, ideo quia ageretur de modico tantum quinque pedum ſpatio. Quæ interpretatio omnium futiliſſima eſt.

Sunt & aliæ, & duæ quidem, interpretationes, quæ etſi ad ſcopum colliment, attamen in *præſcriptionis* voce interpretanda labuntur. Prima eſt veterum Interpretum ante Alciatum, qui *præſcriptionis* vocem pro exceptione accipiebant: ita nempe in ſpecie *huius l.* eam exceptionem remoueri, qua poſſeſſor locorum vicinum ea a ſe vindicantem remouere nitebatur, quod ſpatium illud vltra quinque pedum ſpatium ſitum eſſet, atque adeo, recte ſe in his ſibi retinendis vſucapionis ſeu præſcriptionis titulo munitum. Quæ ſententia etſi vera ſit, attamen in *præſcriptionis* voce interpretanda erronea eſt. Pariter vt altera illa, eorum qui verba illa prima *huius l.* ita accipiunt, poſſeſſorem non magis tueri ſe poſſe in locis ſibi vindicandis, quam in quinque pedum ſpatio præſcribendo, vt ita *præſcriptio quinque pedum ſubmoueri* dicatur, quæ locorum præſcriptioni quoque communis eſt. Quid igitur? vt iam dixi, *præſcriptio*, hic pro præſcripto, limitato, præfinito, præfixo, & determinato Lege ſpatio, puta *Lege XII. Tabul.* & *Lege Mamilia* accipienda eſt: vt ita ſignificet Imp. nolle ſe amplius in finalibus iurgiis id ſpectari, num de ſpatio tantum quinque pedum Legibus illis præſcripto, præfinito, præfixo agatur; an vero de finali ſpatio aliquo maiore, ſeu de loco.

Locorum ſcilicet appellatione, quod ſecundo hic prænoſcendum, *hac l.* intelligenda eſt, quod etiam Accurſius recte vidit, portiuncula aliqua fundi: quo etiam ſenſu accipitur in *l. 60. D. de verbor. ſig.* paſſim a fundo vel agro ſeparatur, ſeu pars a toto. Et cum generali quandoque locorum appellatione veniant omnes illæ controuerſiæ, quæ aliquam fundi proprietatis cauſam, cuiuſcunque modi illa ſit, continent, (de quo plenius dixi ad *l. 3. ſup.*) & vt Frontinus ait, *pag. 52. edit. Rigalt. pag. 39. edit. Goeſ. dua ſint controuerſiarum materia, finis & locus*, ita ſpeciatim in finalibus controuerſiis, *locus* eſt ſpatium quodcunque vltra quinque pedum ſpatium, de quo inter confines agitur: vnde & apud Agrimenſores *finale iurgium*, & *locorum intentio* hic ſeparantur. *De loco controuerſia finalis*, a controuerſia de modo, de proprietate, aliiſque id genus diſtinguitur, vt teſtatur Frontinus, *libro de controuerſiis agrorum, pag. 52. 53. 54. edit. Rigalt. pag. 39. 40. edit Goeſ.* Aggenus Vrbicus *commentario in Frontinum, pag. 69. edit. Rigalt. pag. 53. edit. Goeſ.* vbi & iſtud nominatim ad rem noſtram addit, LOCA *illa fere vſucapi, quæ biennio* p. 227 *poſſeſſa fuerint.* Ergo obſeruetur, finalem controuerſiam duplicem eſſe, duplex iurgium, vel de quinque pedum ſpatio *Legibus* olim præſcripto; vel de loco, vt *hac l. & l. 2. 3. ſup.*

Ad rem ipſam, & ad *huius l.* definitionem. Ergo Valentinianus Iun. hac conſtitutione ſua, in finalibus controuerſiis indiſtincte præſcriptioni longi temporis locum eſſe noluit, pariter vt Valentinianus Sen. *d. l. 4. ſup. de pactis*: Theodoſius M. *l. vlt. inf.* Theodoſius Iun. *l. vn. inf. de action. certo temp. finiend.* Accedat his & quod Interpres ad *Nouellam 12. de Epiſcopal. iud.* Valentiniani III. notat, *ſine Interpretationis ſua.* Sed Iuſtiniano ſeu Triboniano alia mens fuit, finalem quippe quæſtionem 30. annorum præſcriptione elidi voluit: *l. vlt. Cod. Iuſt. finium regund.* quæ alioquin deſumpta eſt ex *d. l. vlt. inf.* Quæ cauſa illi interpolandæ *huius l.* & *d. l. vlt.* Vnde iam patet, contrario plane ſenſu hanc leg. vbi poſita truncataque eſt Codice Iuſtin. *in l. 5. fin. regund.* accipiendam: nempe id proculdubio voluit Iuſtinianus, promiſcue accepta finalis iurgii & locorum appellatione, quinque pedum, ſeu loci finalis intra quinque pedes ſpatium præſcindi non poſſe: ſic vt quinque pedum præſcriptionem ſubmotam dixerit, quæ temporis præſcriptione excludi non poteſt oppoſite ad vlterius ſpatium: quod ipſe 30. annis præſcribi voluit. Contra Valentinianus Iun. *hac l.* vtramque controuerſiam exæquat; ſic vt non magis loca præſcribi longo tempore poſſint, quam quinque pedum ſpatium. Quam quidem mentem ſuam poſteriore *huius l.* ſententia, quæ abeſt a *Cod. Iuſt.* elegantiſſimis & σημαντικοῖς plane verbis plenius aperit: Quæ & ideo ſingula vna cum iis quæ in priore adhuc ſententia occurrunt, *hic* expendenda ſunt, quæ alioquin in *Notis*, & in *Gloſſario* illuſtrare ſatis fuiſſet: quia & ad rem pertinent, & Agrimenſoriæ artis plane propria ſunt.

De quinque pedum ſpatio, de *præſcriptionis* voce, de *Locis* iam ſupra diximus: Quarto igitur notanda adhuc in priore ſententia vox IVRGII *finalis*: & mox in altera, *huiuſmodi iurgii*: quæ & ipſa vſurpatur *l. proxima: Iurgii* ſcil. vox, in his finalibus controuerſiis, atque adeo in agrimenſoria, Finibuſque regundis propria eſt. Ita enim quoque *iurgandi* voce hac in re vſa eſt lex XII. Tabul. Teſtis Cicero *lib. 4. de Republica*, de ea agens: *Admiror*, inquit, *nec rerum ſolum, ſed verborum etiam elegantiam.* SI IVRGANT, *inquit* (Lex) *beneuolorum concertatio, non lis, inimicorum* IVRGIVM *dicitur.* Et idem in ſequentibus. IVRGARE *igitur Lex putat inter ſe vicinos, non litigare.* Quos Tullii locos adnotauit Nonius Marcellus *cap. 5. in verbo, Iurgium & lis num. 34.* Scriptor eo nomine magni faciendus, quod, etſi inter Grammaticos cenſeatur, egregia tamen nobis paſſim antiquitatis fragmenta, eaque optimæ ſæpe frugis ſeruarit.

Quinto notanda vox INTENTIONIS, ibi, *finalis iurgii vel locorum libera peragatur intentio.* Nam vt maxime *intentionis* vox generaliter actionem, petitionem, vindicationem, perſecutionem omnem denotet, de quo etiam ad *tit. de R. I.* iam diximus; Videndus & Iuretus ad Symmachum *lib. 4. ep. 69.* & *intendere* paſſim dicatur, pro *agere*, attamen & in Agrimenſoria, ſeu finium regundorum diſciplina propria hæc vox eſt. Aggenus *p. 67. edit. Rigalt. pag. 52. edit. Goeſ.* *Et circuiri agrum ante omnia oportet, de quo* INTENTIO *vertitur, & redintegrato ſuis*

(a) Cl. Goeſius ita legendum cenſet: *Ergo centuriæ limitibus clauſæ, quia limites excipiuntur, a præſcripta lege latitudine.* Vide eum in not. pag. 139. vbi de Gothofredi noſtri emendatione iudicat, eumque auctoris mentem aſſecutum non eſſe, pronuntiauit.

ſuis fundo limitibus, &c. Auctores incerti *de limitibus*, *pag. 304. edit. Rigalt. pag. 297. edit. Goeſ.* De *quibus poſſeſſionibus* INTENTIO *vertitur*, *& ſic veritas agnoſcitur*: & *pag. 296. edit. Rigalt. pag. 290. ed. Goeſ. Terminis teſtimonia finium intelliguntur*, *& agrorum* INTENTIO, *& certamen aufertur.* Symmachus quoque qui ſub Valentiniano Iun *huius leg.* authore ſcripſit, & quidem illam Epiſtolam anno 386. proximo poſt *hanc l.* vel altero 387. in eadem re *lib. 4. epiſt. 69. Vt improbiſſimus inquilinus* LOCORVM INTENTIONE *pellatur*: Vbi pariter *locorum intentio*, pro vindicatione dicitur, qua quis locum ſibi vindicat, non vero pertinax retentatio, vt Iuretus voluit. Vt nec audiendi ſunt, qui *intentionis* loco, ibi ſubiiciunt vocem *tentionis*, vel *detentionis*, id eſt poſſeſſionis vel occupationis. Obiter etiam notanda vox *peragendi*, & *libera* intentionis: quæ vt propriæ in iudiciis voces, ita haud abſimiliter Quintilianus dixit *declam. 250. Neque enim vlla præſcriptio inchoata iudicia peragi vetat.*

Sexto notetur vox LEGVM, ibi, *ſola ſit igitur huiuſmodi Legibus vna præſcriptio*: quo loco in *Corpore de Limitibus*, habetur male, *Legis*, vt & nonnulli perperam ſubſtituunt vocem *litibus*. *Leges* ſcil. hoc loco ſunt in genere actiones legitimæ ſeu a legibus proditæ. Hoc ſenſu Seneca *3. de benef. cap. 7.* de Ingrati actione agens. *Adiice nunc*, inquit, *quod huic vni* LEGI *omnia fora vix ſufficient*, ſpeciatim vero *Leges Agrariæ* ſeu *Leges agris limitandis* poſitæ hic indicantur: cuiuſmodi etiam leges ex pactionibus deſcendebant, Aggenus *pag. 68. ed. Rigalt. pag. 52. edit. Goeſ. Lex limitum eas prædamnauit.* Incertus Auctor, quem ego Baldum cenſeo, *libello de Coloniis in prouincia Tuſcia*, *pag. 92. edit. Rigalt. pag. 111. edit. Goeſ. Lex*, inquit, *agrorum ex commentariis Claudii Cæſaris*, *Lex agris limitibus* (limitandis) *metiundis partis Tuſciæ*, &c. Frontinus *de coloniis*, *pag. 117. edit. Rigalt. pag. 132. edit. Goeſ. Legem poſuerunt menſores agris limitandis, metiendiſve partis Tuſciæ prius & Campaniæ, & Apuliæ.* Denique huc pertinent Leges Colonicæ, de quibus paſſim Scriptores *de limitibus*.

Septimo obſeruetur vox IMPROBI, ibi: *qua improbi petitoris refrænare poſſit inuidiam.* Improbi quippe vox, & ipſa hac in re propria, inque actionibus finium regundorum: Neque tantum de petitoribus, vt *hac leg.* verum etiam de poſſeſſoribus & peruaſoribus finium & agrorum: ſic & *l. 5. ſup. de denunciat. ne peruaſionibus improborum protelandæ cognitioni præbeatur occaſio.* Iuuenalis Satyra 16. *v. 36.*

——— *Conuallem ruris auiti*
IMPROBVS, *aut campum*, *mihi ſi vicinus ademit.*

Sic & improba poſſeſſio: *l. 7. Cod. Iuſt. de acquir. poſſ.* id eſt, improbitas incubatoris apud Auguſtinum *homil. 30.* v. & Caſſiodorum. Denique *litigatores improbi*, *l. 2. §. 6. Cod. eod. de iuriur. propter cal. §. 1. Inſt. de pœn. temer. litig.* Quintil. *decl. 319.*

Octauo notetur vox INVIDIÆ, *ibidem*: Nempe *Inuidia* petitoris, non tantum in genere de quolibet actore, verum inuidia, & æmulatio ſpeciatim inter vicinos & poſſeſſores, atque inde iurgium: Quod & diuerbio notum, καὶ γείτονι γείτων. Symmachus *lib. 2. ep. 30. Qui in præiudicium vel* INVIDIAM *poſſeſſionis meæ parui agelluli retentionem ceſſit.* Idem *lib. 4. ep. 72.* de finali quæſtione agens, *tam pignori meo exemit* INVIDIAM.

Tum maxime notentur illa, quæ Agrimenſoriæ artis propria ſummopere, *ſi veteribus finem cum ſignis limes incluſus congruum erudita arte præſtiterit*: quæ inuoluta iam *ſupra* euoluimus Ea ita immutauit Concilium Hiſpelenſe *a cap. 2.* & ex eo Burchardus, & Innocentius *c. 6. c. 16. q. 3. ſi veteribus* (al. *veris*) *ſignis limes præfixus* (al. *prauiſus*, vel *permiſus*) *monſtrauerit*, *reo ius eſſe retentionis* vbi initio notandum, quod Nonum *hic* eſt, quod ait de *veteribus* ſignis. Sic ſane & Papinianus *l. 11. D. eod. tit. finium regund.* dixit; *in finalibus quæſtionibus* VETERA *monumenta*, *cenſus auctoritatem ante litem inchoatam ordinati ſequendam eſſe.*

Decimo obſeruandus hic locus non tantum de *Limite*, id eſt, termino agri: verum de SIGNIS ter- P. 208
minalibus ſeu finalibus ſcilicet, de quibus, quanquam variæ ea fuerint, conſulendi ſcriptores finium regundorum: Caſſiodorus quoque *III. Var. 52. Aut terminis teſtibus*, *aut iugis montium*, *aut fluminum ripis*, *aut arcaturis conſtructis*, *aliiſque* SIGNIS *euidentibus conſtat eſſe definitum.* Indeque & *ſignandi* vox hac in re. Virgilius *1. Georgic. v. 126.*

Nec SIGNARE *quidem aut partiri Limite campum.*

Quem locum imitatus neſcio quis Vegoia Aruntius, *inter auct. de limit. p. 265. ed. Rigalt. Cum Iupiter terram Hetruriæ ſibi vindicauit*, *conſtituit iuſſitque metiri campos*, *ſignarique agros.* Ouidius 1. *Metam. v. 136.*

Cautus humum longo ſignauit limite menſor.

Vndecimo notandum quod de *Limite* INCLVSO dicitur, *cum ſignis veteribus*, ſic Siculus Flaccus *pag. 22. edit. Rigalt. pag. 19. edit. Goeſ.* loco ſuperius quoque laudato: *Ergo centuria limitibus* CLAVSÆ, *qui a limitibus excipiuntur*, &c. Sic Aggenus *pag. 79. edit. Rigalt. p. 62. ed. Goeſ. Dumque riuus ille limite* INCLVDITVR. Contra *ager extracluſus* apud Frontinum *p. 52. & 77. edit. Rigalt. pag. 39. & 60. ed. Goeſ.* Hygenum *p. 196.* qui ſcilicet vltra limites finitima loca clauditur: *d. p. 52. & 77.* Et idem Frontinus *p. 52. Quidquid inter quatuor limites minus quam* INTERCLVSVM *eſt*, *fuerit adſignatum*, *in hac* (ſubſeciuorum) *remanet appellatione*: *ideo quod is modus qui aſſignationi ſupereſt*, *linea* CLVDATVR, *& ſubſecetur.*

Duodecimo notetur CONGRVI *finis* appellatio, quem præſtari dicitur limes incluſus cum ſignis veteribus, erudita arte. Vbi *finis congruus* eſt loco conueniens, aptus: Nempe, pro loci qualitate alii atque alii termini, ſeu limites, alia ſigna in finibus poſita erudita arte, de quibus Auctores *de limitib.* paſſim: qui ideo limites finem congruum præſtabant.

Decimo-tertio obſeruetur vox PRÆSTANDI; quæ & ipſa hac in re propria: *Finem*, inquam, *præſtare*, eſt finem facere, conſtituere. Aggenus *p. 79. edit. Rigalt. p. 62. ed. Goeſ. Nam plerumque via*, &c. *finem* PRÆSTAT: *regammante vero via vel limite dum a ſe vtrique diſceſſerint deſit via* FINEM PRÆSTARE, *erit controuerſia*, *ſed inſpectio artificis eam finiet.*

Quarto-decimo obſeruentur illa, ERVDITA ARTE: Mox & ARTIS *peritis*. Nempe vt Agrimenſoria ars erudita in ponendis ſignis & limitibus, iiſque internoſcendis; ita & ipſi limites erudita arte præſtant finem: De quo, Agrimenſoriæ artis Scriptores paſſim. Caſſiodorus quoque *III. Var. 52. Quapropter Agrimenſorem peritiſſimum cui ab* ARTE *nomen eſt*, *veſtra nihilominus adhibeat magnitudo.* Et mox. *Videant huius* ARTIS PERITI, *quid de ipſis publica ſentit auctoritas.* Peritiam quoque menſoris dixit Aggenus in *Frontin. d. pag. 79.* & Artifices idem vocat: *pag. ead. & pag. 81. ed. Rigalt. pag. 64. Goeſ.* Platonis locus huc facit *Lib. 8. de Legib. pag. 648. edit. Lugdunenſ. 1590. f.* Τούτων δὲ καὶ ἁπάντων τῶν τοιούτων ἐπιγνώμονές τε καὶ δικασταὶ καὶ τιμηταὶ γιγνέσθων ἀγρονόμοι. *Cognitores vero & iudices cenſoreſque huius rei agrorum curatores ſint.*

Decimo quinto notetur OTII vox: ibi, *cum diuturno* OTIO *alienum rus quiſque aſſerat ſe diligentius coluiſſe.* *Otii* ſcil. vox propria poſſeſſioni agrorum ruriſque, eiuſque fruitioni pacificæ, imo & receſſui. Hoc ſenſu ſub eodem Valentiniano Iun. crebro hanc vocem vſurpat Symmachus. Ergo aduerſus petitorem aſſerere, ſe otio diuturno alienum rus dili-

gentius coluiſſe, eſt obtendere diuturnam & pacificam poſſeſſionem, & ſic præſcriptione longi temporis ſeſe tueri.

Decimo-ſexto notetur vox IVRIS, illis *Omne huiuſmodi iurgium ſolo præcipimus* IVRE *diſcingi.* Vbi *Ius* quomodo & alias poſſeſſioni, quæ facti eſt, opponitur. Alioquin & *Ius ordinarium reſque Iuris* in finium regundorum diſciplina dicebatur, cum interdicto ageretur de poſſeſſione vel totius fundi ſtatu, vel de proprietate poſſeſſionis, oppoſite ad finalem tantum controuerſiam, profeſſionem menſorum & arbitrorum finium regundorum.

Poſtremo notetur hac in re FIDELIS *arbitratio:* quomodo & *l. 1. ſup. hoc tit. fidelis inſpectio* dicitur. Alioquin & *fides* terminorum, poſſeſſionis, ſignorum, apud Scriptores finium regundorum.

Poſteaquam ſingula verba diſcuſſimus, ad ſententiam Legis redeamus; Igitur quocumque tandem finali ſpatio agatur, prolixioris temporis præſcriptio locum non habet: neque poſſeſſori quidquam aduerſus intentionem petitoris prodeſt, quod aſſerat ſe diuturno otio alienum ius diligentius coluiſſe. Quid igitur? vt petitorem repellat, vt refrænare poſſit petitoris inuidiam, neceſſe eſt iure contendat, neceſſe eſt limes incluſus cum veteribus ſignis, congruum finem erudita arte præſtet: Hæc SOLA VNAQVA eſt hac in re *Præſcriptio*, ſeu iuſta exceptio. Atque ita huius conſtitutionis interpretatione defunctos nos abunde arbitramur: vbi inter alia oſtendimus, quomodo Iuſtinianus ab hac ſententia abierit, atque adeo hanc quoque Legem interpolauerit. Neque enim id a me expectandum eſt, vt quæ circa contrariam Iuſtiniani ſententiam, in Scholis, vel in praxi agitantur, hodie quæſtiones & controuerſiæ a me nunc tractentur: id enim a ſcopo meo prorſus alienum eſt: ſatis enim habemus, ſimpliciter notare in quibus, & quare Iuſtinianus ab huius Codicis conſtitutionibus abierit: non vero quod alienum ab hoc loco eſt, in Iuſtinianei iuris controuerſias excurrere: id enim foret Codicem Iuſtinianeum illuſtrare velle, quod nobis propoſitum non eſt, niſi quatenus id ipſum ad huius Cod. illuſtrationem facit. Neque illud etiam a me quis exigat, vt vltra id quod iam ſupra retuli, omnes aliorum Interpretationes hic pluribus vel memorem, vel refellam: vt eſt ea, quam Alciatus refutat *in lib. de quinque pedum præſcript.* vt eſt P. Criniti, *lib. 25. de honeſta diſcipl. cap. 4.* vt eſt, quæ aliquando Panciroli fuit *II. Variar. 197.* vt eſt ea quam is memorat & amplectitur tandem Ionii Niphii ad Beneſtum ſcribentis: quæ ſane falſiſſima eſt: Nam etſi is recte viderit *hac leg.* (quam etiam ex *hoc Codice* non refert, ſed ex Iulio Frontino, inſulſiſſime) tolli diſcrimen inter ſpatium quinque pedum, & alias partes ſeu alia loca, attamen falſiſſimum omnium eſt, quod ait, ſublatam hanc ab Imp. differentiam ideo, quaſi vellet iam eodem temporis ſpatio vtrumque præſcribi, cum antea diuerſis temporibus præſcriberentur: Nam imo vtrumque præſcribi vetat *hac l.* Imperator, vt diſerte verba *huius l.* oſtendunt, cum antea omniſi quinque pedum ſpatium præſcribi non poſſet.

WILELMVS GOESIVS in not. ad Auctor. Rei agrar. pag. 189. ſeqq.

Quinque pedum &c. Hæc etiam lex exſtat ſub tit. C. Th. fin. reg. quam reciſis pluribus legis verbis, ita contraxit Tribonianus: *Quinque pedum præſcriptione ſubmota finalis iurgii vel locorum libera peragatur intentio.* Sed vitioſe tum hic tum ibi omnes codices habuere hactenus *vel locorum*, cum legi neceſſario debeat, *velut*, ſiue *veluti locorum*, errore peruulgato ſcribentium *vel* pro *velut* ſeu *veluti.* Nam idem error commiſſus erat ſupra p. 31. vbi legebatur: *Rigor eſt quidquid inter duo ſigna vel in modum lineæ rectum perſpicitur.* Et p. 62. *Satis dilucide genera controuerſiarum vel primum agri qualitatem expoſui.* Item *l. 7. D. ad l. Iul. Maieſt.* *Crimen maieſtatis facto, vel violatis ſtatuis, vel imaginibus maxime exacerbatur in milites.* Vt enim duobus prioribus locis e coniectura nos reſtituimus *velut*, ita poſteriore idem verbum recte reſtituit Heraldus Obſeru. 11. vbi recte demonſtrauit legendum eſſe, *veluti violatis ſtatuis.* Atque ita legendum ergo cenſemus hoc loco, *finalis iurgii veluti locorum libera peragatur intentio.* Sed cum integra huius legis verba hactenus non exſtiterint, nec mirum videri debet ſi dicam, neque hactenus a quoquam intellectam eſſe penitus: vt neque eam quam ex hac contraxit Tribonianus, quæ æque vt hæc vitioſa laborauit ſcriptura. Certe Petrus Baiardus, qui ætate Accurſii omnes ſe leges intelligere iactabat, hac ei propoſita palam obmutuiſſe narratur. Eiuſque exemplo Laurentius Valla, vir eximius & qui Accurſianis vtiliores commentationes ſe daturum promittebat, inſcitiam ſuam excuſaſſe dicitur. Accurſius ne nihil diceret neſcio quam vana hic commentus ſit. Fingit enim, ſi olim de quinque pedibus controuerſia fuiſſet, agentem præſcriptione ſiue exceptione ſubmoueri ſolitum, quia de re minima actio non daretur. Eam vero præſcriptionem ſiue exceptionem hac lege ſublatam, proque re quantumuis exigua actionem non denegari. Et tamen hæc interpretatio perhibetur receptiſſima a Iohanne Brunnemanno ad iſtam *l. Quinque C. fin. reg.* Petrus Crinitus, qui primus hoc quod hic habemus Imperatorum reſcriptum videtur habuiſſe integrum atque adeo plenius quam in Codice Iuſtinianeo extat, a ſuperiori interpretatione receſſit, negauitque hic de exceptionibus agi, ſed huius legis præſcriptionem eſſe longi temporis, quam a quinque pedibus Imperatores ſubmouerunt. Verum errat tamen in eo quod legem hanc referat ad illam Solonis quam habemus *l. f. D. fin. reg.* qua modus præſcribitur ei qui quid molitur circa fines prædii vicini. Quem errorem indicauit etiam Alciatus peculiari libro, quem de quinque pedum præſcriptione edidit. Quo & hoc carpit in Crinito, quod ille vſucapionem quinque pedum legibus XII. tabularum eſſe voluerit, in ceteris vix quicquam a Crinito recedens. Et quamuis hi ad veritatem propius multo acceſſerint, Brunnemannus tamen has meras coniecturas opinatur, quas aliis ventilandas ſe dicit relinquere. Cum Accurſii opinio quam ipſe amplectitur non modo in coniecturis, ſed in manifeſto conſiſtat & fundetur errore. Cum plane falſum ſit, *olim de re modica, id eſt de quinque pedibus iudicium datum non fuiſſe.* Nam certe Impp. Arc. & Honor. *l. 8. C. Th. de iurid.* rei minimæ actionem conceſſiſſe conſtat: Quin & negamus quinque pedum ſpatium, quod quaquauerſus fundum ambit, rem modicam aut exigui momenti eſſe. Quoniam hac latitudine iter eſt ad culturas accedentium, quæ commoditas non exigui eſt momenti. Non erubeſcimus itaque ſi Alciati aliorumque coniecturas, quoniam ita eas appellat, perſcrutemur, quandoquidem manifeſto errori nuntium mittimus. Pergamus ergo videre etiam an Nicolaus Valla, qui cum multa laude *De rebus dubiis* commentatus eſt, quicquam veriſimilius ad hanc rem attulerit. Is itaque Quæſtione octaua ſcribit in hunc modum: *Præſcriptione illa quinque pedum ſubmota vel dilata quæſtio finalis prius diſcutienda atque terminanda eſt. Conſtat enim iudicem vel arbitrum non poſſe cognoſcere quantum arbor diſtet ab extranea regione, niſi prius & liquido cognouerit de finibus locorum & limite.* Sed ſi hanc meram dixero coniecturam, æque vt illam Accurſii, nullo ſtabilitam fundamento, a veritate non aberrauero. Quod vel hinc conſtat, quod quæſtionem quinque pedum, & quæſtionem finalem duas eſſe res diuerſas credidit, quæ ſit una atque eadem. cum alibi demonſtrauerimus latitudinem finium lege Mamilia fuiſſe pedum quinque. Atque eo fundamento ſubducto neceſſe eſt vt in fumum abeant quæcunque ei Valla ſuperinſtruxerit. Vt ergo poſt tot viros præclaros & nos noſtram ſententiam in medium proferamus, hoc certo præmittendum eſt, quondam quinque pedum ſiue finium vſucapionem non fuiſſe, & quidem vt liquido apparet, lege Mamilia. Sic enim iubent hæc Aggeni verba: *De fine lex Mamilia quinque pedum latitudinem præſcribit. quoniam hanc latitudinem vel iter ad culturas accedentium occupat, vel circum actus aratri, quod vſucapi non poteſt.* An idem legibus XII. tabularum cautum eſſet, inter omnes non conuenit, ſiquidem id Alciatus cum multis aliis affirmat, negat vero Crinitus, nec ſolus. Cuius rei cauſa videtur, quod non eodem modo verba Ciceronis legantur quæ habemus hac de re libro primo De legibus, & ſupra a nobis ſunt recitata. Sunt enim codices qui habent: *Vſucapionem XII. tabulæ intra pedes quinque eſſe voluerunt.* cum habeant alii: *eſſe noluerunt.* Sed priorem lectionem adſtruit Gruterus vetuſtiſſimorum codicum auctoritate, quæ & vera omnino eſt. Eſt enim ſenſus: quinque pedes in fundi ambitu relinqui pro fine, quod autem intra aut citra illos quinque pedes, ſiue intra finem illum eſt, vt eſt tota priuata poſſeſſio,

ſio, eius eſſe vſucapionem. Vnde ſequitur quinque pedum ſiue finium vſucapionem non eſſe. Altera lectio, quæ habet *eſſe voluerunt* plane abſurda eſt. Sequeretur enim poſſeſſionia quæ eſt intra quinque pedet, ſiue intra fines, nullam eſſe vſucapionem, ſed tantum finium, quod nemo ſenus dixerit: Vt ut ſit, verum eſt, poſt legem Memiliam finium ſiue quinque pedum non fuiſſe vſucapionem quæ iure veteri fuit biennii. Neque hæc coniectura eſt, ſed res certa & indubitata. Verum quod vſucapi tempore non poterat, ed ſe traduxiſſe quoſdam longioris temporia præſcriptione manifeſtum eſt ex lege noſtra, adeo quidem vt hi mores in conſuetudinem abiiſſe videantur, & multæ hinc lites ſint ortæ: aliis iure ſcripto, conſuetudine, quæ & legia vim habet, contendentibus aliis. Quæ cauſa fuit cur imperatoribus viſum ſit conſuetudinem eam abrogare, reducto non modo iure ſcripto, ſed addita etiam aliqua acceſſione, de præſcriptione finium. Non diſſimili ratione & factum olim, vt vſucapio ſeruitutum conſuetudine fuerit introducta contra rationem iuriſperitorum, qui vt non patiuntur iura poſſideri, ita nec vſucapi. Sed cum tamen conſuetudo præualuiſſet, ſucceſſit *Lex Scribonia*, quæ, vt eſt *l. 4. in f. D. de vſuc. ſuſtulit eam vſucapionem quæ ſeruitutem conſtituebat.* Vt ergo lex Scribonia vſucapionem ſeruitutum, ita hæc præſcriptionem finium ſuſtulit. Vnde factum, vt de ſolo fine controuerſiam nemini dehinc mouere licuerit, qua contenderet præſcriptione ſe eum acquiſiuiſſe. Sed contra ſi quis diceret vicinum finem colendo obtinere, finalia iurgii liberam peragere intentionem vt ei eſſet integrum. Nec obent ei quod vicinus dicat diu ſe poſſediſſe, & diuturno domini otio rus elienum multos annos diligentius coluiſſe. Nam veluti locorum quiſque liberam peragit intentionem, ita & finium, & non præſcripto aliquo fundi loco cum fine, non etiam finis præſcriptus intelligetur. Et vt verbo dicam, poterit finis cum loco præſcribi, ſine eo non item. Verum vt ipſa loca ſiue portiones aliquæ fundi præſcriptione quærantur, cautionem hic adhibent Imperatores veteri iure incognitam. Neque enim ſolam ſufficere voluerunt, poſſidentis elienum, culturam; ſed hoc inſuper requirunt, vt his quæ præſcripta dicentur limes ſignis terminiſue incluſus congruum quinque pedum finem præſtet, qualem eruditi menſores ex artia præceptis dirigere ſolent. Atque vt ita loco pedum quinque qui priue inter vicinos congruum præſtabant finem, congruus ſubſtituantur quinque alii. Hoc enim eſt quod volunt hæc verba: *Si veteribus finem cum ſignis limes incluſus congruum erudita arte præſtiterit.* Hæc in aduerſaria conieceram multo ente tempore quam Gothofredi commentarius in Codicem Theodoſianum lucem aſpiceret. Sed cum hæc publici iuris eſſem facturus & eum quoque conſulere viſum eſſet, deprehendi eum, in longe aliam e nobis aliiſque omnibua abire ſententiam. Nam *præſcribere* ei hic eſt *περιγράφειν*, & *præſcriptio*, definitio, præfixio, & determinatio a lege facta. Vt *quinque pedum præſcriptio ſubmota* hic non ſit aliud, quam abolitio & ſubuerſio iuria quod olim inter ſpatium quinque pedum & loca intereſſet. Et Imperatores *noluiſſe amplius in finalibus iurgiis ſpectari an de ſpatio quinque pedum, an vero de loco ageretur.* Sed hæc obſeruatio cum verbia & ſententia legis pugnat manifeſto. Nam volunt Imperatores *finalis iurgii liberam peragi intentionem*. Sed & comparatio inſtituitur inter *finalis iurgii* & inter *locorum intentionem.* Tertio, quod hac lege quorundam ſit, quorundam autem non ſit præſcriptio. Id enim ipſis verbis liquido apparet: *Sola ſit igitur huiuſmodi legibus vna præſcriptio*: &, *Nec vero in huiuſmodi* quæſtione *locum habebit vlla præſcriptio.* Quod non eſſet, ſi locorum & finium ſublata eſſet diſtinctio. Quarto, manifeſta hic eſt antitheſis inter *præſcriptionem quæ poſteris refrenare poſſit inuidiam*, & inter *præſcriptionem ſubmotam finalis iurgii.* Sed illa cum palam ſit præſcriptio longi temporia, neceſſe eſt & hanc itidem longi temporis eſſe præſcriptionem. Denique, hac lege etiam *artis huius peritis* ſiue Agrimenſoribus *commiſſum eſt ſub fideli arbitratione iudicium*, ſcilicet quinque pedum, ſiue finalis controuerſiæ. *Cum de maiori ſpatio controuerſia apud ipſum Præſidem debeat terminari*, vt eſt in lege antecedenti. Et lege ſequenti: *De eo tantum ſpatio hoc eſt pedum quinque ſine obſeruatione temporis arbitros iuſſimus iudicare. Quod ſi loca in controuerſiam venient, ſolenniter iudices recognoſcent.* Vt ex his omnibus iudicem, longe hic e vero aberrare Gothofredum, vt & in cæteria omnibus quæ huic obſeruationi ſuperſtruxit. Verum autem eſſe Cuiacii & Alciati ſententiam, qui præſcriptionem, de qua in hac lege agitur, aſſerunt eam eſſe quæ ſit longi temporia. Verum iidem illi tamen non perſpexerunt, quid ſit finium liberam peragi ſolummodo intentionem veluti locorum: vt neque quomodo loca illa, quæ dicentur cum quinque pedum ſpatio præſcripta, nouo fine circumdari debere.

Limes incluſus quis ſit forte quiſpiam dubitabit, cum magis includat quam includatur ipſe. Sed vt is includit poſſeſſionem, ita eum quoque includunt ſigna & termini. Pari ratione pag. 244. *limes* dicitur *circumdatus*, nimirum ſignis: & ſtatim ipſe etiam *fundus* dicitur *circumdatus limitibus.* Hoc loco tamen Imperatores voce limitis abutuntur, cum nullibi is ſit quam in agro diuiſo, quippe hic de eo non agi apparet, quod de fine & loco agatur.

Prolixioris temporis, ne quidem triginta aut quadraginta annorum. Triginta tamen placuit Iuſtiniano *l. 3. C. fin. reg.* Et hinc factum videtur vt tempore fines quinque pedum aboliti ſint. Nunc enim fines non alios agnoſcimus quam linearea.

Solo iure, excluſa facti quæſtione, ſiue longi temporis præſcriptione. Infra dicetur, *ſine obſeruatione temporis.*

Diſcingi. Al. *diſcindi.* Sed recta eſt vulgata lectio. v. *Sidon. 3. ep. 9.* & ibi Sauar.

P.209 V. (a) Imppp. THEODOSIVS, ARCADIVS, Honorius (b) AAA. Rufo (c) PF. P. O.

CVNCTIS motionibus, (d) & machinis amputatis, finalibus (e) iurgiis (f) omnem (g) modum quem (h) præſcripſimus: (i) ac de eo tantum ſpatio, hoc eſt, pedum quinque, qui Veteri (k) iure præſcripti ſunt, ſine (l) obſeruatione temporis, (m) Arbitros (n) iuſſimus iudicare: Quod ſi Loca in controuerſiam veniant, ſolenniter iudicare cognoſcas, (o) & ſeu ciuilis (p) ſeu criminalis (q) actio competit, (r) tribuetur: (s) ita vt cauſa cognita, & redhibitione (t) obnoxius decernatur, nec pœnam conuictus aufugiat. (v) Dat. prid. (x) Non Nouemb. Conſtantinop. Arcadio II. & Rufino Coss. [392.]

NOTAE.

(a) Lex *vlt. Cod. Inſt. eod. tit.* hinc a Triboniano in alium plane ſenſum interpolata. Extat quoque in collectione legum *de controuerſiis agrorum*, *p. 46. ed. Rigalt. pag. 342. ed. Goeſ.* Denique concordat huic, *lex 3. ſup.* GOTHOFREDVS.

(b) *Honorii* nomen inducendum: Honorius enim nonniſi IV. Id. Iun. ſequentibus Coſſ. Auguſtus creatus eſt, teſte Socrate *lib. 5. c. 24* & Marcellino *in Chronico.* vid. *Chronol. Theodoſ.* IDEM.

(c) Ita quoque in Corpore *de limitibus.* Sed male: reponendum *Rufino*, quomodo etiam habet Codex Iuſtin. de hoc *Rufino* PP. Orientis, vid. *Proſopogr.* IDEM.

(d) *Molitionibus* in *Cod. Iuſt.* neque ideo melius: de quo mox. IDEM. *Molitionibus* edidit. W. Goeſius. RITTER.

(e) *Finalis* iurgii, quæſtionis, controuerſiæ appellatione venit etiam controuerſia de loco, de modo, &c. *hac l. & l. 2, 3. ſup.* GOTHOFREDVS.

(f) Dixi ad leg. ſuperiorem. IDEM.

(g) Quid ſi, *ordinem modumque præſcripſimus?* IDEM. Et ita a Cl. Goeſio editum eſt. RITTER.

(h) Abundare videtur hæc vox: niſi legamus hic *iam*: vel *quidem*: & mox, *at*, non *ac*. Quod omnino exiſtimo: vel etiam nullo alio mutato, pro *quem*, repones *quidem*. GOTHOFREDVS.

(i) *Præſcribimus*, in collectione legum de controuerſiis agrorum; male: nam & inf. ſimilis vox præteriti temporis, *iuſſimus*, occurrit. IDEM. *Præſcripſimus* recte reſtituit Cl. Goeſius. RITTER.

(k) XII. Tabularum, quo ſenſu *ius vetus* variis locis exaudiri oportet, de quo dixi *lib. 2. XII. Tabl.* GOTHOFRED.

(l) *Sine obſeruatione temporis.* IDEM.

(m) *Cuiuſcunque* ex *hac l.* Triginta annorum præſcriptionem excepit Tribonianus, quæ cauſa illi interpolandæ huius leg. fuit. IDEM.

(n) V. quæ notaui *ad l. 3. ſup.* IDEM.

* Non tantum ſuperiorem ſententiam Tribonianus interpolauit, verum & hanc penitus ſuſtulit, quia promiſcue in omnibus fere cauſis Arbitrum dari poſſe Iuſtinianus voluit. IDEM.

(o) *Iudicare cognoſcent*, in Corpore *de limitibus*: non melius. Reponendum puto, *Iudicans cognoſcat*: vel *Iudices recognoſcant*. Præſidis quippe & Magiſtratus ſiue Iudicis ordinarii & ſolemnis cognitio hæc fuit, *l. 1. ſup.* & aperte *hac leg.* Imperator *arbitros*, id eſt, Iudices datos a *Magiſtratibus* ipſis qui *Iudicantes* dicti, diſtinguit. Qua voce vtitur *lex 1. ſup. de Iudiciis: lex vlt. ſup. de denuntiation. lex 109. inf. de Decurion.* IDEM. *Iudices recognoſcent* edidit W. Goeſius. RITTER.

(p) Finium regundorum. GOTHOFREDVS.

(q) De termino moto. IDEM.

(r) *Competet*, in Corpore *de limitibus*. IDEM.

(s) Repone, *tribuatur* ſcilicet actio; quanquam & hoc ferri poteſt. IDEM.

(t) *Redhibitioni*: de hac voce porro, v. *Gloſſ. Theod.* IDEM.

(v) *Effugiat*, in Corpore *de limitib.* IDEM.

(x) III. in Cod. Iuſtin. IDEM.

COMMENTARIVS.

DE IVDICE, ARBITROVE in finalibus controuerſiis dando, addicendo, eſt hæc Theodoſii M. lex: eandem prorſus in ſententiam, cum Conſtantini M. *lege 3. ſup.* idemque fatum in *Codice Iuſtinianeo* paſſa, quod illa: Imo hæc alium plane in ſenſum detorta, vt ibi videre eſt. Huius igitur ſententia pariter vt *dictæ legis 3.* ea eſt, quando Iudex in controuerſiis finalibus Arbitros dare neceſſit, quando vero ipſemet cognoſcere debeat; nempe ſi de ſpatio quinque pedum agatur, Arbitrum dari poſſe: ſi vero Loca in controuerſiam veniant, Iudicem ſolemniter cognoſcere oportere. Cuius explicatione iam *ſupra ad d. l. 3.* defuncti ſumus: ibi enim oſtendimus quid per *Loca* intelligendum ſit.

Nos hic ſingularia tantum quædam quæ *hic* occurrunt, ſubnotabimus. Primum eſt, quod Theodoſius *hac l.* indicat, ſeſe hac de re iam antea cauiſſe, modumque præſcripſiſſe: quæ tamen lex alibi non occurrit, nam *d. lex 3.* eſt Conſtantini.

Secundo notanda illa, *cunctis motionibus & machinis amputatis*: vbi Codex Iuſtin. pro *motionibus*, habet *molitionibus*: quæ vox & *hic* ſubſtituenda videatur: quomodo & *l. 1. inf. de prædiis & mancip. curial.* dicuntur *occulta molitiones*: quod & ſequens vox *machinis* ſuadere videatur. Sed tamen *motionis* quoque vox forte retinenda: ſecretiore ſignificatu, & Agrimenſoriæ artis; cuiuſmodi plures notabamus *ad l. ſuperiorem*: quo ſenſu & actio *de termino moto*, περὶ ἀποκινηθέντων ὅρων: & fines extra gradum ſuum MOVERI dicuntur, *l. vlt. princip. D. de termino moto.* Lex Mamilia, *cap. 5. pag. 340. ed. Goeſ. Quique termini hac Lege ſtatuti erunt, ne quis eorum quem eiicito, neue COMMOVETO ſciens dolo malo: ſi quis aduerſus ea fecerit, is in terminos ſingulos quos eiecerit locone* MOVERIT, &c. Hic & mouere poſſeſſionem ſuam, *mouere terminos* vel bodones, & motores apud Vegoiam Arruntium *pag. 265. ed. Rigalt. pag. 258. ed. Goeſ.* Si vox *molitionibus* hic ſubſtituenda eſſet, tum de ædificiis ſeu operum molitionibus id accipiendum foret: de cuiuſmodi molitionibus ſeu ædificiis vltra decem pedes, v. Symmachum *lib. 6. ep. 9.* & *tit. inf. de ædific. priu.*

Tertio notandum, *Ius vetus* allegari *hac leg.* id eſt Legum XII. tabularum, (quæ eo nomine & alibi ſæpe deſignetur, de quo in δωδεκαδέλτῳ noſtro,) & Legem Mamiliam de quibus *ſupra*.

Quarto cum maxime obſeruetur a Theodoſio M. *hac leg.* definiri quinque pedum ſpatium, nominatim præſcribi non poſſe: *De eo tantum ſpatio, hoc eſt pedum quinque*, SINE OBSERVATIONE TEMPORIS *arbitros iuſſimus iudicare.* Vnde colligi videtur, Theodoſium loci præſcriptionem non ſimiliter inhibere: quod tamen Valentinianus pariter inhibuit ante ſeptennium, *ſuperiore leg. 4.* Imo & Valentinianus Senior *l. 5. ſup. de pactis.* Addatur his Quarta conſtitutio Theodoſii Iun. nempe *lex vn. inf. de act. cert. temp. fin.* vbi a Tricennali præſcriptione quam ea *lex* inuexit, diſerte excipit actionem finium regundorum. Verum Iuſtiniano alia mens fuit: In finali quæſtione non longi equidem temporis, ſed triginta tantummodo annorum præſcriptionem locum habere. Eaque interpolandæ huius legis, & *legis 4. ſup.* Triboniano cauſa fuit: imo & *d. l. vn.* Interpreti ſane quoque *Nouella* Valentiniani *vlt. (12.)* eadem cum Triboniano mens eſt.

Quinto, notetur duplex actio ſeu controuerſia de loco, ciuilis & criminalis: de quo *ad l. 8. ſup. de Iuriſdictione*: de qua vtraque iuxta Theodoſius magiſtratus ipſos iudicare, actionemque *tribuere*, non vero Arbitros iudicare iubet: a quo receſſum aliquatenus ab Honorio, *d. l. 8.* Vbi obſeruandum ſexto loco actionem tribui ſolitam, ſi ipſe Magiſtratus cognoſceret, non vero ſi Arbitri darentur. Tandem obſeruetur pœna inuaſoris, præter reſtitutionem loci inuaſi.

VII.

WILELMVS GOESIVS in not. ad ſcript. Rei agrar. pag. 193.

RVFO. P. P. C. In MSto eſt: RVFO. PP. O. id eſt Præfecto Prætorio Orientis Alias, RVFO PP. K. id eſt Præfecto Prætorio Cariſſimo Sic enim ſæpe alias Imperatores. vt *l. 6. D. de vi pub.* vbi Diuus Pius: *Gemine cariſſime.* Et *l. 1. §. f. D. de quæſt.* vbi Diui fratres, *Saxa cariſſime.* Sed in C. Iuſt. non eſt RVFO ſed RVFINO, Nam non Ruſum, ſed Ruſinum Præfectum fuiſſe prætorio orientis commemorat Sozomen. *Hiſt. Eccl. lib. 8. cap. 1.*

Meliſicenibus ita in MSto & *l. f. C. fin. reg.*

Ordinem modumque præſcripſimus. Non dubito quin ſcripſerint Imperatores, *ordinem modumque præſcripſimus.* Oratio enim alioqui manca eſt.

Pedum quinque. Si etiam lege ſuperiore mentio tantum pedum quinque nec plurium, ſi apud Simplicium. Vt error omnino ſit apud Aggenum vbi legitur, *quinque aut ſex.* quod & notatum ſupra.

Veteri iure wor bus introducto contra XII. tabulas Errat itaque hic lac. Gothofredus, qui per ius vetus intelligit XII. tabb. & legem Mamiliam quoniam his legibus finium vſucapionem non eſſe demonſtrauimus ſupra.

Sine obſeruatione temporis. Quandoquidem enim nemini duos illos pedes cum ſemiſſe, quos fini debet de ſuo relinquere, ferendu licet occupare, non mirum ſi nec vſus ei permittatur eiuſmodi ſpatii de fundo vicino. Cuius autem vſum lex prohibuerit, conueniens eſt vt & inhibuerit eius præſcriptionem. Fecitque Iuſtinianus contra rationem iuris veteris contraque mentem horum Imperatorum, qui hac lege diſtorta & mutilata præſcriptionem triginta annorum in finibus introduxerit *l. f. C. fin. reg.*

Arbitros iuſſ. Hi arbitri vocantur lege ſuperiore *peritibus artis* id eſt Agrimenſores

Iudices recognoſcent. Sic edidimus ex MSto, cum legebatur antea *iudica recognoſcens.* Vnde tamen efficere facile erat, *iudicia recognoſcet.*

Competet actio. Termini moti actio ciuilis competit domino fundi, quiue pro domino eſt: criminalis cuique de populo, ſed ita vt pluribus agere volentibus, iudex ipſe eligat quem velit. Vt autem criminalis actio nihil aliud perſequitur quam pœnam, ita ciuilis rei reſtitutionem ſeu redhibitionem deſiderat. Quæ cum ita ſint, qua ratione hic definitur, non aliter aut ciuilem aut criminalem tribui actionem quam vt vtrauis intentata reus & pœnæ ſubdatur, & redhibitioni decernatur obnoxius? Hanc difficultatem ſu mouere ſe quidam exiſtimant, cum dicunt, termini moti actionem ciuilem & criminalem apud eundem iudicem terminari oportere atque id hac lege iuberi. Sed hoc cum dicunt nihil dicunt, quoniam & ante hanc legem de termino moto & ciuiliter apud Præſidem agebatur, & criminaliter. Et hac tamen lege conſtitutum aliquid oportet fateri, quod non fuerat ante. Veriſimilius itaque eſt hac lege introductum, contra rationem iuris veteris, vt alterutra tantum actio non intentetur ſola, ſed cum qui vna agere velit debere agere, vel ſaltem cauere actum iri, & altera. Et huius rei ratio etiam hæc poteſt reddi: quod ſcilicet qui termini moti actionem mouet, ſceleris improbiſſimi vicinum arguat. Vt impunitum illud tranſmitti non debeat ſi verum ſit; nec impunita inſimulatio, ſi falſum. Et hinc ſcilicet non ſola ciuilis *tribuitur actio*, ſiue hac ſola Præſes agere quenquam non permittet. Criminalis item actio non tribuetur ſola, ceſſante ſcilicet domino fundi, qui vicinum propellere terminum ſcit videtque & diſſimulat. quoniam volenti vt furtum non fit, ſic nec iniuria.

Obnoxius decernatur, forte *obnoxius reus decernatur.*

SI (a) CERTVM PETATVR DE CHIROGRAPHIS. (b)

TITVLVS XXVII.

(a) Hic titulus allegatur ab Interprete *l. vn. C. Hermog. de cauta & non num. pec.* A primis Edicti perpetui verbis hic Titulus ita concipitur, vt *hoc Codice*, ita & *Iuſt.* & in *Pandectis:* Scilicet rebus creditis, ex formula ſeu actione impetrata vel certum petebatur, vel incertum: *Certum*, inquam, cum certam rem, vel quantitatem actione propoſita quis complectebatur, hac formula, CENTVM, &c. Incertum vero, cum hac formula indefinita, QVIDQVID *te mihi oportet*, &c. Idque pro varia contractuum natura, quæ hanc diſtinctionem induxit: Quare actiones, quibus certum petebatur, *ſtricti iuris* dicebantur, ideo quia Iudex a Magiſtratu datus de certa illa re tantum iudicandum, reumque in eam quantitatem præciſe vel condemnandum, vel abſoluendum habebat: E contra, actiones quibus incertum petebatur, *bonæ fidei* dicebantur, quia ſcilicet datus a Magiſtratu arbiter ex bona fide quantum melius æquius reum in hanc vel illam ſummam, remue, prout eius iudicio ſeu arbitrio, sediſſet, vel condemnare, vel abſoluere poterat: Quam in rem ſunt duo loci inſignes, Ciceronis *pro Quinto Roſcio:* & Senecæ *3. de beneficiis cap. 7.*

(b) Certum petebatur variis ex cauſis & obligationibus: inter alias. 1. ex pecunia fœnori data. 2. mutuo data. 3. vel ex alio quolibet titulo, in literarum obligationem facta cautione translato, de quo inſignis eſt ſup. locus *l. 6. de denunciat. vel editione reſcripti*, id eſt, in Chirographum relato. 4. vel ex ſuffragio: Vnde titulus hic, *Si certum petatur de Chirogra-*

 rogra-

rographis, & proximus, *Si certum petatur de ſuffragiis*, generali titulo ſcil. expreſſo, mox ſpeciali. Codice vero Iuſtin. tituli ita concepti, *Si certum petatur*, reciſis illis, *de Chirographis*, quia ibi agitur de omnis generis certi petitionibus: contra, titulus *de ſuffragio*, reciſis illis *Si certum petatur*, breuitatis cauſa. Porro, in MSS. nonnullis additum hic, P.111. *mortuorum*. Male: nam & de viuentibus agitur poſteriore *Legis* parte, De euidenti *Chirographo*, *ſup. l. 3. de denunciat. GOTHOFR.*

Breuiarium Leg. Roman. Guelferbyt. titulum præfert: *Si certum petitur chirographis*. Et *petitur* quoque interpres laudatus ad *cit. leg. vn. Cod. Hermogen.* ſcripſit. *Si certum petatur chirographis* edidit Sichardus. *RITTER.*

Vt ex CHIROGRAPHIS *priuatis aduerſus hæredes, vel debitores ipſos, agi poſſit, variæ cautelæ inductæ ab Honorio aduerſus calumnioſas partim Veteratorum actiones, partim debitorum cauillationes.*

I. (a) Imppp. HONORIVS & Theodoſius, & Conſtantius (b) AAA.. Palladio PF. P. (c)

SVPER chirographis (d) MORTVORVM hanc ſeruari volumus perpetua obſeruatione ſententiam, Vt (e) qui (f) inter abſentes intra hoc iuge quinquennium, inter præſentes vero biennium, Iudiciis competentibus non publicauerit (g) cautiones, (h) nec conuenerit debitoris hæredes, actione priuetur. (i) 1. Hic (k) tamen ſi intra tempora conſtituta proceſſerit, abſque vllo ſequeſtrationis (l) obiectu, prius manum (m) defuncti probare iubeatur, (n) hoc enim toto iure cantatum (o) eſt, *Vt ſcripturam* (p) *prolator affirmet*: Quam tamen aſtrui non ſola manus collatione conueniet (*Quid* enim *aliud falſarius* (r) *agit, quam vt ſimilitudinem veritatis imitetur?*) ſed aliis multiplicibus documentis, vt probet, magnæ ſecuritatis (s) fuiſſe quod ſiluit. Nam ſi publicam Iudiciorum aditionem amicitiarum forſitan impediuit affectio, priuatam ſaltem conuentionem teſtes (t) audierint, libertus aut ſeruus agnouerit: (v) admonere etiam potuit ſub mortis vicinitate languentem. Quod ſi ſe forſitan cauſetur abſentem, maioribus aſtrui poteſt (x) conuentio longinqua documentis, promiſiſſe (y) ſolutiones epiſtolari (z) reſcripto. (Ac ne idipſum qui cautionem fingit imitetur, producat in medium portitores, (a) qui alternæ (b) partis ſcripta confirment, a quibus tamen verum vel ſacramento (c) dignitas, vel ſuppliciis terror exploret. Et (d) quamuis ad illuminandam (e) hæreditarii debiti fidem, & cauſas oporteat fœnoris (f) approbari, & pecuniæ baiulos (g) hinc (h) inde produci. His ac talibus (i) ſi deſtituetur taciturnitas longinqua (k) documentis, in euidenti eſt, veteratorum (l) calumnias non ſolum repetitione (m) priuandas, verum etiam ſeueritate cohibendas. 2. Sed * ſi VIVENTIS ante hanc legem (n) facta cautio (o) proferatur, quam ſuam neget ille qui petitur, (p) ſequeſtret pecuniam, litigaturus ex (q) falſo: *Cauendum eſt* enim, *ne inficiandi fomitem miniſtremus obnoxiis*. Quod tamen tunc conueniet cuſtodiri, ſi inter præſentes vtroſque viuentes necdum XX. anni, inter abſentes necdum XXX.

doce-

doceantur emenſi. Alioqui ſi chirographi fides ſub ſilentio Iudiciariæ conuentionis ſtatutum tempus exceſſerit, probari prius debitum conueniet, tunc repoſci, ſequeſtrationis neceſſitate ſubmota. 3. Sin vero ſuam quidem manum (s) fateatur obnoxius, ſed *nihil ſibi numeratum pro hac obligatione* cauſetur, tunc chirographi diſcuti oportebit ætatem, (t) vt ſi iure delata (v) conteſtationibus (x) tempora (y) debitor taciturnus exegit, (z) cauillationis iſtius perdat obſtaculum. De cætero vero ſancimus, vt omnes deinceps cautiones intra duodecennium vim conteſtationis (a) accipiant, quam debitor facta nouatione promittat. (b) Sed ſi mediis temporibus peregrinetur obnoxius, quo nouationi longior obſit abſentia, volumus creditorem ante duodecennium præſtitutum aditi (c) Iudicis Edictum mereri, auctoritatemque (d) poſtibus debitoris affigere, domeſticas etiam conuenire perſonas: nullus enim per tanta conteſtationum poterit documenta mentiri. Quod ideo ante duodecennium iubemus agitari, vt per interualla temporis longioris inclamatus, aduertat (e) confutari debere, ſi fides non agnoſcitur petitorum, nec obeſſe iam poſt adſcripta tempora creditori, ſi poſt has conteſtationum (f) voces longa debitoris abſentia vel redhibitio (g) protelетur, (h) vel nouatio iuſta ludatur. (i) Et quamuis neſcire promulgata non liceat, per omnem hunc annum pendere iubemus Edictum. Dat. V. Kalend. Aug. Rauennæ, Euſtaſio & Agricola Coſs. [421.]

INTERPRETATIO. *De cautionibus mortuorum hoc præcipimus obſeruari, vt ſi debitor abſens defunctus fuerit, & mortuum eum creditor eſſe cognouerit, cautionem ſuam intra quinquennium Iudici non differat publicare. Si vero præſente creditore defecerit, intra biennium defuncti publicet cautionem. Ita tamen, vt manus mortui conferatur, & agnoſci poſſit illius eſſe ſubſcriptio, aut conueniſſe* (k) *illum dum viueret aliquibus ſcientibus valeat approbare: & cauſas ipſius debiti vnde pecuniam contraxit, exponat. Quod ſi ſupra perſonam mortui detegitur fortaſſe mentiri, non ſolum pecuniam non recipiat, ſed etiam ſeueritatem legis incurrat. Nam de reliquo inter viuorum perſonas hæc obſeruanda decernimus, vt omnes cautiones debitorum intra duodecim annos debeant conteſtari: ita vt a debitoribus renouentur.*
P. 22 *Quod ſi forſitan ante duodecim annos debitorem peregrinari contigerit, Iudicis mereatur edictum, quod in poſtibus debitoris ſui pro conteſtatione debiti affigere, & homines illius conuenire non deſinat, vt cum fuerit taliter* (l) *debitum conteſtatum, excuſationem qui peregrinatur longi temporis habere non poſſit. Nec ideo ſe excuſet, quod non renouauerit cautionem. Sane ſi debitor ſuam eſſe dixerit cautionem, ſed nihil ſe de ipſa cautione adſerat accepiſſe, tempus debet inſpici cautionis, vt ſi intra quinquennium cautio conſcripta cognoſcatur, & probatum fuerit, quod in cautione continetur acceptum, debitor ſuam impleat cautionem. Si vero quæ in cautione ſcripta ſunt intra quinquennium tradita non probantur, is cuius cautio eſt non teneatur obnoxius: Nam tranſacto quinquennio, ſi de cauta & non conſignata pecunia debitor dixerit, nullatenus audiatur.*

NOTAE.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* Allegatur ab Interprete *l. vn. C. Hermog. de cauta & non num. pec.* GOTHOF.

(b) *Conſtantius.* An. And. *IDEM.*

(c) P V. An. Put. *IDEM.*

(d) PRIMVM huius Legis caput, de MORTVORVM Chirographis, tribus ſententiis conſtans. *IDEM.* *Cyrografis* legit Cod. Wurceb. *RITTER.*

(e) *Sententia.* GOTHOFREDVS.

(f) Creditor. IDEM. *Quod* edit. Sichard. recte ad margin. *qui.* RITTER.

(g) *Publicauerit*, id eſt, inſinuauerit. GOTHOFREDVS.

(h) *Cautiones* & hic & infr. ſunt chirographa. v. *Gloſſ. Theod.* IDEM. *Cautionem* legit edit. Sichard. RITTER.

(i) *Priuentur* Cod. Wurceb. IDEM.

(k) *Hic tamen* GOTHOFREDVS.

(l) De *ſequeſtratione* dicam ad *tit prox.* IDEM.

(m) *Manus* pro Chirogapho, & Chirographis *h. l. & l. 15. D. de probat.* Artemidorus. 1. Ονειροκρ. 44. χειρόγραφα ὅτι καὶ αὐτὰ χεῖρες λέγονται. Pollux *lib. 2. cap. 4. Segm. 152 ex Hyperide*, ὀνομαζόμενον χειρόγραφον χεῖρα ὠνόμασεν εἰπὼν, αὐτὰ τὴν ἑαυτοῦ χεῖρα ἀδύνατον ἀρνήσασθαι. *Quod chirographum vocant, manum nominauit, ſic dicens, neque proprium negare manum poſſibile eſt.* IDEM.

(n) *Cogatur* edit. Sichard. RITTER.

(o) *Cantatum*: recte: nam & ſua ſunt Iuriſconſultis carmina & ἔπη, vt ſunt Philoſophis. Ita *l. vlt. inf. de pignorib.* Et *Iuris & Legum auctoritate decantatur.* Quare non debuit Vir doctus iſtud in *cautum* mutare. GOTHOFREDVS.

(p) *Scriptura*, pro chirographi ſcriptura ſeu Chirographo & chirographi literis. IDEM.

(q) *Affirmet*, id eſt, eius fidem adſtruat. IDEM.

(r) *Cauſator* in MSS. quibuſdam. IDEM. Ita etiam legit Cod. Wurceb. RITTER.

(s) Id eſt, adeo ſecurum & certum ſe fuiſſe de fide defuncti, vt ideo eum conuenire ſuperſederit. GOTHOF.

(t) *Teſtis audiuit.* Ita MSS. IDEM.

(v) *Agnouit* ita MSS quidam. IDEM. Non male ita. Certe lectionem firmat Cod. Wurceb. in quo: *priuatus ſaltim conuentionem teſtis audiuit, libertus aut ſeruus agnouit.* RITTER.

(x) Debet. GOTHOFREDVS.

(y) Iſtud ex coniectura ita reſtitutum a Cuiacio. Nam alioquin Til. & Cuiaciana editio habent, *promiſſæ ſolutionis, epiſtolare reſcriptum*; Ego reponam, *promiſſæque ſolutionis.* IDEM. Locus vexatus. Cum Til. & Cuiac facit etiam Edit. Sichard. Cod. Wurceb. *maioribus adſtrui poteſt conuentio longinque quæ documentis promiſſe ſolutionis epiſtulare reſcriptum.* Ego certe, cum accuratius ſingula verba penſito, atque in primis τὸ *poteſt*, non dubito legendum: *maioribus adſtrui poteſt conuentio longinqua documentis, promiſſæque ſolutionis expoſtulari reſcriptum.* Id enim voluit legiſlator, vt per literas defuncti probaret creditor, atque reſcriptum produceret, quod debitor ſæpius interpellatus dederat. Hinc dicit, poſſe creditorem, qui abſentiam cauſatur, ſollicitum eſſe de *maioribus documentis*, atque hunc in finem *vrgere, expoſtulare*, reſcriptum a debitore, quo promittat ſe ſoluturum, hocque *reſcripto* vti, ad fidem hæredibus faciendam, ſe defuncto pecuniam credidiſſe. RITTER.

(z) Per Epiſtolam. GOTHOFREDVS.

(a) *Portitor*, ita portitor Præcepti, *l. 7. inf de executorib.* Alia exempla collegit Doctiſſ. Sauaro in Sidonium *6. ep. 24. v. & l. 2. inf. de litt. & itin. cuſtod.* IDEM.

(b) Amœbeas epiſtolas. IDEM.

(c) Ita ex coniectura, nam editiones habent, *ſacra dignitas.* Ego totum hunc locum ita reſtituo: *vel ſacramenti dignitas, vel ſupplicii terror.* IDEM *Sacra dignitas* Cod. Wurceb. RITTER.

(d) Abundat hæc vox, quæ irrepſit, ex ſuperioris vocis occaſione. GOTHOFREDVS.

(e) De hac *Illuminandi* voce v. *Gloſſ.* & Iuretum in *Symm. lib. 4. ep. 71.* IDEM.

(f) *Fœnus* hic non pro vſura, verum pro ipſa pecunia fœnerata. Sic apud Symmachum, *lib. 1. ep. 20. At nunc Eruditiſſimus Imp. & opum largus & honorum, quaſi pro vſura tibi prima* (præmia) *detulerit, ita ſemper ad ſortem fœnoris redit.* (reddit) Iuuenalis *Satyra IX v. 140 viginti millia fœnus pignoribus poſitis.* Sic & Vlpianus *l. 5. §. 10. D. de rebus eorum qui ſub tut. vel cur. Ne plus accipiatur ſub obligatione prædiorum fœnoris, quam quod opus ſit ad ſoluendum æs alienum.* IDEM.

(g) Baiuli. v. *Gloſſ.* IDEM.

(h) A creditore ad debitorem. IDEM.

(i) *His baſtalibus* Edit. Sichard. manifeſto librarii errore. RITTER.

(k) *Longinqua*, id eſt, ex longinquo. GOTHOFR. *Longinquitas* Cod. Wurceb. error hic ex occaſione antecedentis vocis. RITTER.

(l) *Veteratores.* v. *Gloſſ. Theod.* & Iuretum, *in Symm. lib. 5. ep. 64.* GOTHOFRED.

(m) Id eſt petitione. IDEM.

* *Secundum* caput huius legis, de VIVENTIVM chirographis. IDEM.

(n) Male Cod. Wurceb. *hac lege* RITTER.

(o) *Cautio* hic, & ſup & inf pro chirographo; Gloſſæ veteres *cautum* χειρόγραφον. Sic & in *l. lecta, D. de rebus creditis*, item cautio ἀσφάλεια. Indeque proprie *caueri* pecunia dicta. GOTHOFREDVS.

(p) *Peti aliquis* dicitur, pro, *al quid ob eo peti.* IDEM.

(q) De *falſo.* IDEM Ita puto genuinos Codices habuiſſe, qua de re & fidem mihi facit Cod. Wurceb in quo eſt, *id falſo.* RITTER.

(r) *Obnoxii* hic, & inf. pro debitoribus GOTHOFREDVS.

(s) *Sua manu* Cod Wurceb. videntur tamen lineolæ ſuperioductæ deletæ. RITTER.

(t) Æta.

(t) *Ætas*, id eſt, vetuſtas inſtrumenti, vt vocatur *l.2 inf. de longi temp. præſcript.* ſic ætas Libri Gellio *Ætas* vini, papyri, ædificiorum quoque: *L.1. ne quis in palatio.* *GOTHOFREDVS.*

(v) *Delata*, id eſt, conceſſa, præſcripta. *IDEM.*

(x) *Conteſtationibus*, exceptionibus. *IDEM.*

(y) Id eſt, quinquennium, *l. vn. C. Hermog. de cauta & non numerata pecunia*, quam legem Interpres profitetur, ſeſe collectioni ſuæ, ſeu Codici Alariciano inſeruiſſe, ad huius legis intellectum. *IDEM.*

(z) *Exegis*, id eſt, impleuit, ſeu præteriri ſiuit. al. *cauſationis.* *IDEM.*

(a) Id eſt, vt earum nomine debitor conueniatur. *IDEM.*

(b) *Quam debita facta nouationi promittant*, Cod. Wurceb. *RITTER.*

(c) *Aditis Iudiciis*, in Cuiacians edit. verum iſtud rectum eſt. *GOTHOFREDVS.*

(d) *Auctoritas* pro Iudicis mandato, iuſſu, *hic & l. 17. inf. de palatinis S.L.* v. *Gl.* *IDEM.*

(e) *Aduerſarium confutari debere* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(f) In Cuiac. edit. *conſtitutionum.* *GOTHOFREDVS.* Ita etiam legimus in Sichardin. *RITTER.*

(g) *Redhibitio*, id eſt, ſolutio. v. *Gl.* *GOTHOFREDVS.*

(h) *Protelare* eſt differre v. *Gl.* *IDEM.*

(i) *Ludi*, pro eludi *h. l. & l. 5. de denunciat.* *IDEM.*

(k) *Se illum* Edit. Sichard & Cuiac. *RITTER.*

(l) *Conteſtatione debita* Cod. Wurceb errore ſcribentis *IDEM*

(m) *Aliter* Edit. Sichard. & Cuiac. accuratum hoc. Typographi errorem *taliter* innuit. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

DE CHIROGRAPHARIA pecunia, & actione ſi certum petatur de chirographis, eſt hæc Honorii Imp. conſtitutio, diligentiſſima ſimul & elegantiſſima: quæque multa habet ad praxin vtiliſſima (quam totam tamen repudiauit Tribonianus:) 1. Cohibentis partim veteratorum qui ſe creditores aſſerunt, calumnioſis actionibus & falſitati, par-
P.113 tim debitorum cauillationibus & inficiationibus. 2. Quibus item probationibus chirographo fides fieri poſſit. 3. Intra quæ tempora hæc actio moueri. 4. quis denique proceſſus in hac actione ſeruandus. 5. quæ tempora. Rem igitur hanc omnem ita diſtinguit Honorius. Vel ex chirographo mortui alicuius debitoris hæredes conueniuntur, vel viuentis chirographum profertur. De vtroque diſtinctis capitibus.

Igitur ſi MORTVI chirographum proferatur, vt ex eo hæredes recte conueniri poſſint, veteratorumque adeo calumniis occurratur, petitorem tria facere oportere definit, ſeu tria his iniungit. Primo, vt debitoris hæredes conueniat, ſi inter abſentes res vertatur intra iuge ſeu continuum quinquennium; ſi inter præſentes intra biennium: alioquin ſi id non fecerit actione priuari eum oportere; & ſic præſcriptione temporis ſubmouendum. Qua parte notanda & notabilis hæc, primo quidem, Præſcriptionis ſpecies, qua actio ex chirographo defuncti aduerſus hæredes extinguitur: ſimul & proportio præſcriptionis inter præſentes & abſentes, nempe vt hoc caſu quinquennii præſcriptioni locus ſit, illo biennii.

Alterum notandum, quod de ipſa coouentione hæredum dicitur: nempe vt intra illud quod dixi tempus actio ex chirographo in tutum redigatur; chirographum ſeu cautionem Iudiciis competentibus publicandum, & exinde hæredes debitoris conueniendos. Qui quidem perpetuandæ actionis modus notandus eſt, per publicationem ſeu inſinuationem apud acta Iudicis competentis, & ſecutam inde conuentionem; Quæ quidem publicatio ſeu inſinuatio inducta, ad præcidendam falſi materiam. Hoc primum. Secundo, vt creditor ex mortui chirographo hæredes recte conuenire poſſit, & antequam vlla re hæredes prægrauentur, prius manum defuncti probare eum oportere definit addita ratione, ex decantata iuris regula; (hoc enim, inquit, *toto iure cantatum eſt*) *vt ſcripturam prolator affirmet*, id eſt, vt qui chirographum profert, vel ex eo agere intendit, id verum eſſe prius probare teneatur, & probationibus confirmare. Antequam vero creditor id præſtiterit, ſequeſtrationi locum non eſſe definit, id eſt, non cogendos hæredes debitoris pecuniam petitam ſequeſtrare (quod tamen facere tenetur ipſe debitor ſi conueniatur, *verſ. ſed ſi viuentis:* de quo poſtea.) Nempe, hæredum iuſta ignorantia eſt, neque improbabilis hæſitatio: quibus proinde nihil præiudicii fieri debet, antequam de debito conſtet: eſt enim magnum ſequeſtrandæ pecuniæ præiudicium, vt interim videl. quis pecuniæ ſuæ vſu & poſſeſſione defraudetur: de quo *ſuo titulo infra prax.* Tertium quod creditori debitoris hæredes ex defuncti chirographo conuenienti *hac l.* iniungitur, eſt ipſum probationis genus: quomodo, inquam, defuncti manum probare debeat: *Non ſola* ſcilicet *manus collatione*, ſeu comparatione literarum, cui alioquin locus eſſe ſolet; *l. 20.* (addita *l. 16.* quam Cuiacius reſtituit) *Cod. Iuſt. de fide inſtrumentorum.* *Nouella Iuſtin. 73.* quæ aliis *49. & 50.* & *ibi* Iulianus; Et rationem addit Honorius, *Quid enim aliud falſarius agit, quam vt ſimilitudinem veritatis imitetur?* Nempe id vult, inſufficiens hic eſſe probationis genus, quod ex collatione manus ſeu comparatione literarum petitur, quando manum ſeu literas facile falſarius imitari poſſit: In eo enim occupatum eſſe falſarii ſtudium, vt *ſimilitudinem veritatis* imitetur, atque hoc præſidio ad falſam & calumnioſam actionem prorumpat. Atqui Honorio id propoſitum *hac leg.* vt falſariis, quib. fieri poteſt, rationibus, occurrat. Ergo nequidem comparatio literarum fidem plenam facit: vt nec facere voluit Iuſtinianus generaliter in chirographo ſeu *δανείσματος συμβολαίῳ* ttium teſtium ſubſcriptione nou nimio: d. Nouell. 73. (& *ibi* Iulianus) vbi hunc *huiuſce legis* locum omnino citare videtur Iuſtinianus. *Ἴσμεν τοὺς ἡμετέρους νόμους οἳ βούλονται ἐκ τῆς παραθέσεως τῶν γραμμάτων τὰς πίστεις δίδοσθαι τοῖς συμβολαίοις· καὶ ὅτι τινὲς τῶν αὐτοκρατόρων ἐπιπολασάσης ἤδη τῆς κακίας, τοῖς νοθεύουσι τὰ συμβόλαια, τὰ τοιαῦτα ἐκώλυον· ἓν ἐκεῖνα σπούδασμα τοῖς παραποιοῦσιν εἶναι πιστεύοντες, τὰ πρὸς τὴν μίμησιν τῶν γραμμάτων ἑαυτοὺς ὅτι μάλιστα ἐγγυμνάζειν· διότι μηδὲν ἕτερόν ἐστι παραποίησις εἰ μὴ τῶν ἀληθῶν μίμησις*, id eſt, *Nouimus noſtras leges, quæ volunt, ex collatione literarum, fidem dari* docu-

documentis; & quia quidam Imperatorum ſuperexcreſcente iam malitia eorum, qui adulterantur documenta, hac talia probibuerunt: illud ſtudium ſalſatoribus eſſe credentes, vt ad imitationem literarum ſemetipſos maxime exercerent, eo quod nihil eſt aliud falſitas niſi veritatis imitatio. Quid igitur? aliis præterea multiplicibus documentis ſcripturæ fidem adſtruere petitorem vult; vt exinde iam liquere poſſit, *magna ſecuritatis fuiſſe quod ſiluit,* id eſt, non aliunde proceſſiſſe ſilentium eius, ſeu a conueniendo defuncto debitore abſtinuiſſe, quam quod vndique ſecurus eſſet, vtroque chirographo munitus foret; atque adeo *publicam iudiciorum aditionem, amicitiarum forſitan impediuit affectio,* id eſt, ob id tantum debitorem iudicio non conuenerit, non exegerit, quod amici eſſent. Non igitur ad fidem chirographo adſtruendam, & vt debituris hæredes petitor conuenire poſſit, præciſe requiritur vt defunctum in iudicio conuenerit: quando multi a iudiciis & iudiciaria conuentione abſtinent amicitia ducti, pudori debitorum ita parcentes, ſeu conſulentes. Quid igitur? Triplici probationi locum *hic* eſſe definit, ſeu tribus rationibus fidem chirographi atque adeo debiti adſtrui poſſe, vel debere: vel enim coram teſtibus conuenire potuit defunctum, & vt *hic* loquitur, *priuatam ſaltem conuentionem teſtes audierunt.* Hæc igitur prima probationis ſpecies *hic* eſt per teſtes, qui videl. deponant ſe coram defunctum a debitore conuentum. Altera probationis ratio, non iam per teſtes, ingenuos ſcilicet, verum per *libertos & ſeruos,* eodem ſcilicet fine: Multa ſiquidem quod aliunde notum, non modo per ſeruos, ſed & per libertos fiebant, qui internuntii in multis actibus & geruli ſæpe erant: vel de Diuortio, ſeu Repudio per libertos miſſo, res notiſſima. Tertia probationis ſpecies hæc notatur, puta *ſi defunctum ſub mortis vicinitate languentem admonuit.* Nempe enim, & qui publice debitorem ſuum in iudicio appellare erubeſcit, vel etiam priuatim ſaluum ſanumque debitorem non conuenit, ſaltem cum iam debitorem ſub mortis vicinitate languentem nouit, admonere ſolet. His igitur tamq; multiplicibus documentis & rationibus, de fide chirographi liquere poteſt, ſeu veritas chirographi probari, Manus collatione, Publica conuentione, Priuata coram teſtibus, interpellatione: Tandem & admonitione moribundi. Quæ omnia, vt aliis iuris textibus egregie firmantur, ita ad praxin ſummopere faciunt, elegantiſſimis etiam ſententiis & verbis adornata. Et hactenus quidem ſi res inter præſentes tranſacta ſit, hæ inquam probationum ſpecies ad fidem chirographo faciendam deſiderantur.

At quid ſi petitor ABSENS fuerit, id eſt alio loco is quam defunctus, quem debitorem ſuum intendit, cuiuſque hæredes hodie ex chirographo conuenit, conſtitutus chirographum acceperit (nam & chirographum ſeu γραμματεῖον creditore abſente ſcribi potuit, quod iuxta hanc l. docet Theo-
P. 214 philus *tit. de liter. obligat.*) & neque publice eum coram poſitus conuenerit, neque priuatim coram teſtibus exegerit, neque moribundum admonuerit? *Maioribus,* inquit Honorius, *adſtrui poterit conuentio longinqua documentis:* id eſt, conuentio debitoris e longinquo facta, debebit aliis documentis probari, & quidem maioribus, id eſt, operoſioribus. Quænam vero probationes illæ maiores? *Probare* ſcilicet id poterit *per epiſtolare reſcriptum,* quo defunctus *ſolutionem promiſit,* id eſt, per literas defuncti: quibus ipſe a petitore forte interpellatus, promiſit ei ſeſe ſoluturum propediem. Per epiſtolam igitur defuncti debitum ita probatur. Neque tamen adhuc hanc probationem ſufficientem eſſe definit Honorius: nempe quia idem ſemper falſitatis metus ſubeſſe poteſt in ementienda videl. defuncti manu, non minus in ipſa debitoris epiſtola, quam in chirographo ſubeſſe diximus; & vt *hac l.* dicitur, *id ipſum qui cautionem,* id eſt, chirographum *fingit,* ſeu finxit, *imitari potuit.* Quid igitur? *Portitores in medium adduci* vult, *qui alterna partis ſcripta affirment,* id eſt, qui deponant, qui teſtentur, amœbeas ſeſe inter defunctum & petitorem literas illas portaſſe. Per portitores igitur ſeu gerulos epiſtolæ fidem adſtrui vult: Ita tamen adhuc, vt non nudæ eorum ſimpliciue aſſertioni credatur, verum ſi in dignitate conſtituti ſint, ſacramentum ſeu iuſiurandum ab his exigatur: alii vero quæſtioni ſubiiciantur (de qua teſtium quæſtione *ſuo titulo infra*) & vt *hac l.* loquitur, *a quibus tamen verum, vel ſacramento dignitas, vel ſupplicii terror exploret.* Vbi notandum diſcrimen in materia teſtium. Neque hactenus etiam probationem conſiſtere vult Honorius, vt ex defuncti chirographo hæredes conueniri poſſint a petitore, qui alio loci verſabatur quam defunctus: Imo & *hæreditarii debiti fidem illuminari vult,* id eſt, fidem fieri de ipſomet mutuo, vereque numeratam debitori pecuniam. Et quomodo? dupliciratione: Nempe primum *cauſis fœnoris adprobatis,* id eſt, expreſſa, deſignata cauſa, titulóque ob quem pecunia mutua ſeu fœnori data fuerit: quod vtique ſingulare eſt, vt videlicet cauſa fœnoris adprobetur, quamlibet chirographo creditor munitus ſit: Deinde *pecuniæ baiulis hinc inde productis,* id eſt, productis iis qui pecuniam a creditore acceperint, & ad debitorem pertulerint, atque adeo qui de numerata reuera pecunia fidem faciant. Tot ſcilicet tamque multiplicibus documentis chirographi fidem ſeu contractæ inter abſentes mutuæ pecuniæ veritatem adſtrui voluit Honorius, vt hæredes defuncti recte conueniri poſſent. Alioquin *ſi his ac talibus deſtituatur taciturnitas longinqua documentis,* id eſt, ſi qui longe poſitus debitorem defunctum ſcilicet non conuenit, chirographo fidem ſuperioribus rationibus & probationibus non adſtruxerit, ſeu chirographi fidem non probauerit, hunc ceu veteratorem & calumnioſum non ſolum petitione ſeu actione priuari iubet, verum etiam ſeueritate cohiberi, & vt Interpres ait, ſeueritatem legis incurrere. Et hæc de chirographis mortuorum, ex quibus hæredes defuncti conueniuntur; & ſic de primo *huius l.* capite.

Secundum *huius l.* caput, (quod incipit, ibi, *ſed ſi viuentis:*) eſt de chirographis VIVENTIVM, ex quibus ipſi debitores conueniuntur. Qua parte Honorius Imp. ita diſtinguit: vel de chirographis ante *hanc legem* conſcriptis agitur, & tum rurſum ſubdiſtinguit; vel enim qui velut debitor ex eo conuenitur, chirographum ſuum eſſe negat, vel pecuniam non numeratam excipit: quæ duo vtique triconum ſuffugia ſunt, manum inquam negare, & pecuniæ non numeratæ exceptionem opponere. Priore caſu, ſi nondum viginti anni inter præſentes, triginta inter abſentes elapſi ſint, iubet Honorius debitorem pendente iudicio pecuniam chirographo comprehenſam ſequeſtrare, litigaturum ex falſo, ſeu de falſo: ſi vero chirographi fides ſub ſilentio Iudiciariæ conuentionis prædictum tempus exceſſerit, id eſt ſi creditor intra id tempus ex chirographo debitorem in iudicio non conuenerit, tunc ſequeſtrationi locum non eſſe pendente iudicio, verum debitum prius probari oportere, & tunc debitum poſci. Vbi duo ſingularia notanda veniunt. Primo, 20. vel 30. annorum præſcriptione chirographi vim hoc æuo non extinctam, (quod poſtea demum a Theodoſio Iun. conſtitutum triennio poſt A. D. 424. *l. vn. inf. de act. certo temp. fin.*) verum meliorem tantum debitoris cauſam in eo hactenus factam, quod ſequeſtrationis neceſſitate liberaretur, cui priore caſu locus erat, quod ſecundo loco hic obſeruandum: Caſus, inquam, ſingularis; quo ſequeſtratio pecuniæ a debitore fieri debet, quoties videlicet conuentus chirographum de falſo impugnat conuentus intra 20. vel 30. annos, quæ facienda non eſt hoc temporis ſpatio elapſo, vt nec a defuncti hæredibus, vt dictum *ſuperiori capite.*

Quin-

Quinimo & mox anno proximo idem Honorius omnem omnino ſequeſtrationis neceſſitatem prohibuit, *l. vn. inf. tit. prox. de pecun. ſequeſtr. prohibita*: niſi ab ea lege *huius l.* caſus excipiendus videbatur, vbi videlicet debitor cautione, id eſt, chirographo premitur: cuius etiam rationem hic reddit: *Cauendum enim eſt*, inquit, *ne inficiandi fomitem miniſtremus obnoxiis.* Et hæc quidem aduerſus primam debitorum cauillationem; Quæ vox hic propria, & retinenda: neque ſubſtituenda vox *cauſationis.* Altera cauillatio eſt exceptio ἀναργυρίας, ſeu cautæ non numeratæ pecuniæ: vbi Honorius iubet inſpici, vtrum tempora conteſtationibus iure delata præterierint: id eſt vtrum non quinquennium exceſſerit? nam hæ huic exceptioni metæ poſitæ erant, quod præter Interpretationem *ad hanc leg.* oſtendit quoque *lex 14. Cod. Iuſt. de non numerat. pecun.* & *Inſtit. de literar. obligat. lex vnic. C. Hermogen. de cauta & non. numer. pecun.* vbi Interpres ad *hanc leg.* ſe refert, ſimul & profitetur ſeſe legem illam ex Hermogeniano adiunxiſſe, vt expoſitioni ſuæ de quinquennio, quam *hic* addidit, fidem faceret. *Secundum legem*, inquit, *ex corpore Theodoſiano ſi certum petitur de chirographis, quia de quinquennio habetur expoſitum, ideo hanc legem ex Hermogeniano credidimus adiungendam, qua tempora, intra qua conteſtari conuenit de cauta, & non numerata pecunia, id eſt intra quinquennium, euidenter oſtendit.* Id vero quinquennium triennio poſtea mutatum a Iuſtiniano *d. l. 14. & d. tit. Inſtit. de lit. obl. & §. 2. de exception.* Et hæc in præteritum.

In futurum vero conſtituit Honorius, vt creditor intra 12. annos debitorem ſuper chirographo conueniat, idque ab eo renouari faciat. Quod nouandi chirographi ius intra 12. annos ad perpetuandam actionem nō andum eſt: quomodo & idem Honorius omne teſtamentum non renouatum decennio infirmari voluit *l. 6. inf. de teſtamentis*: vbi v. quæ dico. Viceuerſa notanda hæc 12. annorum præſcriptio, qua pecuniæ chirographariæ exactio ſubmouetur, pariter vt exactio dotis cautæ non numeratæ in ſp. *Nouell. 100. c. 2.* vnde deſumpta *Auth. ſi minor, C. Iuſt. de tempo. in int. reſtit.* Vti viceuerſa rurſum ſi debitor propter abſentiam intra duodecennium conueniri non poſſit, chirographum pro agnito & nouato haberi iubet, ſi modo creditor eum *inclamauerit*, id eſt, citauerit Edicto a Iudice impetrato, & poſtibus debitoris affixo, & domeſticis eius conuentis (de quo alioquin more, Edicti poſtibus debitoris affigendi, & in aliis cauſis frequentato, egit Cuiacius *VII. Obſ. 15.* nos vocamus *Affiches*,) ad eum effectum videlicet, vt conteſtationis loco cedat, præſcriptionemque impediat. *Nouationis* denique fictæ taciteque ſpeciem obtineat; fictæ, inquam, iis obſeruatis ſolemnibus, quæ iam indicauimus: Quæ quidem tria ſunt, nempe *Edicti* a Iudice impetratio, quo debitor citetur: Eiuſdem Edicti ſeu *auctoritatis* poſtibus debitoris affixio: Domeſticarum perſonarum conuentio. Hæc, inquam, *conteſtationum documenta*, & *tanta* quidem, hæ *conteſtationum voces* hic requiruntur. Eo ſcilicet fine, vt per interualla temporis huius longioris *inclamatus*, id eſt citatus, *aduertat*, accedatque ad confutandum chirographum, *ſi fidem eius non agnoſcat*, id eſt improbet. Poſt quæ tempora iam creditori *longam debitoris abſentiam* nocere, vel *redhibitionem*; id eſt, ſolutionem *protelari*: *nouationem* denique *iuſtam ludi* ſeu eludi æquum non eſt. Et hæc quidem ita de *Nouatione*, vt ter *hic* vocatur, id eſt *Renouatione* Chirographi: cum quo nil commune habet, quod tamen Viri docti minus penſe ſcribunt, *Nouatio* illa per chirographum, ſeu vnius debiti in aliud renouatio, τὸ παλαιὸν χρέος εἰς καινὸν δάνειον μετασχηματιζόμενον, vel vt Mich. Pſell. *Synopſ. v. 159.* ἀγωγὴ τὸ χρέος μεταφέρουσα τὸ παλαιὸν εἰς νέον. de qua meminit Theophilus *Inſt. de literarum obligationib.* vt & Gaius, vel potius Anianus *in fragmentis*, & de qua dixi ad *l. 6. ſup. de denunciat. vel edit. reſcripti*: In illa quippe nouationis ſpecie præcedens obligatio, veluti ex vendito, &c. in chirographum & καινοτέραν ἐνοχὴν, priore extincta, μετασχηματίζεται, καὶ καινοτέρα τίκτεται: Hic vero eiuſdem tantum Chirographi *renouatio* fit, ad interrumpendam præſcriptionem. Haud aliter atque in teſtamenti materia, *l. 6. inf. de teſtam.* dicitur *recentibus vetuſtat innouari temporibus* id eſt vetus teſtamentum renouari. Et ſic tenemus iam hac partitione & μεταφράσει pene, *huius leg.* ſententiam: quæ etſi neque iuri Iuſtinianeo omnino congruat, quam ideo etiam Tribonianus a Codice ſuo abeſſe voluit, eique nominatim refragantur Iuſtiniani *l. vlt. Cod. Iuſt. ſi certum petatur*, & *Nouella 73.* attamen & ſumma æquitate tum nixa ea proculdubio fuit, eſt & vbi reduci quandoque vtiliter poſſit: ad *Probationum præſcriptionumque* & *Falſi* certe materiam quamplurima longe vtiliſſima ſuppeditat: hinc *veteratorum* creditorum *calumniis* retundendis: inde debitorum *inficiandi fomiti cauillationibuſque* reſtinguendis: qui duo *huius l.* fines ſunt circa Chirographorum materiam.

Ex his interim quoque omnibus colligitur, *chirographa*, proprie ita dicta, priuata prorſus debitoris, vel alterius pro ipſo ſcriptura, nullis ferme teſtibus adhibitis confecta (quo enim alioquin tot his temporibus ſcrupuloſæ obſeruationes ad illuminandam chirographi veritatem?) Quomodo certe Iuſtinianus poſtea ferme chirographo teſtes adhiberi & interuenire voluit *d. Nou. 73.* & antiquiſſimo iure Græco & Romano in pecunia credenda teſtes aduocabantur v. vel Ariſtophanem, ἐν νεφέλαις.

Illud poſtremo in fine *huius legis* ſeu conſtitutionis obſeruandum, quod Honorius iubet hanc leg. per totum hunc annum pendere, quod & alias factum: de quo *ſuo tit. de Conſtit. Princip.*

DE PECVNIÆ SEQVESTRATIONE PROHIBITA.

TITVLVS XXVIII.

LIB. IV. COD. IVST. TIT. IV. Eſt autem hic Titulus recte poſitus ceu ſequela Superioris, cui ideo cohæret, quia in eo agitur de ordinaria magis

magis certi petitione: Codice vero Iuſtinianeo poſitus eſt poſt titulum proximum, ceu vtrique titulo, & ſpeciei vtrique actionis communis, *Si certum petatur de Chirographis: & ſi certum petatur de Suffragiis. GOTHOFREDVS.*

In Breuiario Leg. Rom. Guelferbyt. titulus ita conceptus: *De Sequeſtracione. RITTER.*

PARATITLON.

SEQVESTRATIO de qua agitur *hoc tit. & l. vnic. ſupr. tit. prox. & l. 2. infr. de liberali cauſa*, eſt, cum res qua de agitur, poſſeſſori detrahitur, & idoneo (alii ſcilicet ſequeſtro) in depoſito collocatur, reddenda ei parti pro qua cognitor iudicauerit, *l. 25. infra, quorum appellationes:* ſeu vt loquitur *l. 2. in fine, infr. de liberali cauſa*, cum res ab vtroque litigatorum diducuntur, atque in medio iure locantur, interea dum ad proprietatem eorum vterque contendit. Huic Sequeſtrationi an & quando locus eſſe debeat, definitur, vt *l. vn. hoc tit.* ita & cæteris illis legibus, puta *d. l. vn. ſup. tit. prox. ſi cert. pet. de Chirogr.* & *d. l. 2.* & *d. l. 25.* hæ enim quatuor tantum leges de ſequeſtratione occurrunt *hoc Codice.*

P. 216

SEQVESTRATIO *pecuniæ lite pendente ex quolibet contractu remiſſa, ſeu prohibita.*

I. (a) Impp. HONORIVS, & Theodoſius AA. Ioanni PF. P. (b) Poſt alia.

QVOTIES (c) ex quolibet (d) contractu pecunia (e) poſtulatur, ſequeſtrationis neceſſitas (f) conquieſcat: oportet enim debitorem primo conuinci, & ſic (g) ſolutioni ſuccumbere: (h) Quam rem, cum (i) iuris ratio, tum ipſa æquitas perſuadet, vt probationes ſecum afferat, debitoremque conuincat, pecuniam petiturus. &c. Dat. VII. (k) Id Iul. Rauennæ, Honorio XIII. & Theodoſio X. AA. Coss. [422.]

INTERPRETATIO. *Quoties ab aliquo pecunia repetitur, non prius cogatur* (l) *ſequeſtrare pecuniam ille qui petitur, quam ille qui repetit debitorem ſuum certa prius probatione conuincat, & ſic pecuniam, quam ſe dediſſe conuicerit,* (m) *adhibita approbatione* (n) *recipiat.*

NOTAE.

(a) Lex *vn. Cod. Iuſt. eod. tit.* Iungenda huic, *lex vnica ſup. de actionibus ad Petentes translatis: lex vnic. infr. quod iuſſu: l. vn. infr. de peculio. lex 2. infr. de pignoribus: lex 10. infr. de executoribus*, quibus omnibus, vt iam antea monui, creditorum voracitati occurritur. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Ioannes* PP. Italiæ ſub Honorio vid. *Proſopogr.* Male alii *Ioviano*. *IDEM.*

(c) *Quotiens.* Codice Iuſtin. *IDEM.*

(d) Non mutuo tantum, verum alio quocunque. *IDEM.*

(e) De hac *Pecuniæ* appellatione mox dicam. *IDEM.*

(f) Ita quoque *ſuperiore titulo*, verſ. *alioqui ſi.* *IDEM.*

(g) *Et ſic deinde*, Codice Iuſtin. Quo nil opus erat: *Et ſic*, id eſt, & ſic deinde, & ita poſtea. *IDEM.*

(h) *Ad ſolutionem pulſari:* Ita Tribonianus ſatis incondite. *Ad aliquid pulſari*, nuſpiam legi: *pulſari* enim abſolute pro conueniri. v. *Gloſſ. Theod.* *IDEM.*

(i) *Non tantum iuris ratio, ſed & ipſa æquitas:* Ita Tribonianus. Noſtrum hoc elegantius. *IDEM.*

(k) *VI.* V. Male quoque in Iuſtinianeo VI. in Sichard. & Cuiac. VIII. *IDEM.*

(l) *Cogantur* male in Cod. Wurceb. *RITTER.*

(m) *Conuincitur* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(n) *Probatione* Cod. Wurceb. edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

COM-

COMMENTARIVS.

Seqvestrandæ pecuniæ neceſſitatem, ex quocunque tandem contractu petitæ, lite pendente remittit Honorius Imp. *hac l.* Quæ pars eſt prolixioris conſtitutionis Honorianæ, qua is multiplici Creditorum voracitati & iniquitati occurſum iuit; vt patet ex *l. vn. ſup. de actionibus ad potent. transl. l. vn. inf. quod iuſſu: l. vn. inf. de peculio: l. 2. inf. de pignoribus: l. 10. inf. de executor.* quæ omnes vna cum hac noſtra vnius & eiuſdem conſtitutionis partes ſunt, atque adeo omnes illæ huic coaſſandæ ſeu coniungendæ veniunt. Nempe Honorius Imp. *integra illa conſtitutione* Actiones ſeu cautiones in potentes transferri a creditoribus vetat eo capite, quod continetur *d. l. vn. ſup. de actionibus*, addita ratione, quod aperta hæc credentium voracitas ſit, qui alios actionum ſuarum redimunt exactores. Item iis nominatim creditoribus occurrit, qui alienis ſeruis, conductoribus, procuratoribus pecunias credebant, *d. l. vn. inf. quod iuſſu: d. l. vn. inf. de peculio: l. 2. inf. de pignorib. l. 10. inf. de executoribus.* Ergo & hoc quoque capite Petitorum, ſeu eorum qui ſe creditores dicerent iniquitati cuidam occurrit Honorius, qui non probato prius iure ſuo, ſeu lite pendente *pecuniam* ab eo vnde petebatur, ſeu a reo ſequeſtrari volebant: Quam ſequeſtrationis neceſſitatem ei penitus nunc remittit. Contra petitoribus probationis prius neceſſitatem iniungit: *Oportet enim*, inquit, *debitorem prius conuinci, & ſic ſolutioni ſuccumbere*: Item *pecuniam petiturus probationes ſecum afferre, debitoremque conuincere debet.*

Et *Rationem* tum in iure tum in æquitate fundat. *Quam rem*, inquit, *cum iuris ratio, tum ipſa æquitas perſuadet.* Ergo duplicem rationem indicat Honorius: Priorem iuris, alteram Æquitatis. Iuris ratio hæc eſt, vt videl. actor intentionem ſuam ante omnia impleat, ſeu probet: *Æquitas* vero non permittit, vt commodum poſſeſſionis reo auferatur, vel vt ab executione incipiatur, vt denique re ſua forte vel ad tempus ſpolietur is, qui conuictus vel iudicatus non eſt: Sequeſtratio executio quædam eſt poſſeſſioniſque turbatio, quæ ante ſententiam fieri non debet. *l. 58. D. de re iudic. l. 1. Cod. Iuſt. de execut. rei iudic.* Calumnioſiſque adeo actionibus vela laxarentur, ſi rei pecunia reſque ante probationes in medio iure locarentur, vt loquitur *lex 2. in f. inf. de lib. cauſa:* vel vt Græci *ad l. 5. Cod. Iuſt. quorum appell. ἐν μέσῳ τοῦ δικαίου.* Denique voracitas hæc nimia foret, creditores ſeſe aſſeuerantium, qua voce vtitur *d. l. vn. ſup. de actionib.* quam cum hac l. inter cæteras coniungendam docui. Et ita quidem explicandæ ſunt huius l. rationes.

Nunc de ipſa *huius l.* prohibitione. *Pecuniæ* igitur petitæ ſequeſtrandæ lite pendente neceſſitatem reis remittit Honorius *hac l.* Sed quæritur, quidnam pecuniæ appellatione *hic* veniat, num quantitas tantum ſiue ſumma ex contractu debita, an vero alia quælibet res mobilis petita? Iſtud cenſent communiter, nempe ſequeſtrationis huius neceſſitatem lite pendente remiſſam in omni re & controuerſia. Illud putant Robertus *1. ſent. Iuris. c. 5.* & Cuiacius *non vno loco.* Ego rem ita compono. Hypotheſin *huius leg.* proprie pertinere ad pecuniam ſeu quantitatem & ſummam ex contractu debitam. Quod apertiſſime oſtendunt tria. Primo nexus huius tituli cum ſuperiore, qui tanquam pars eſt & ſequela ſuperioris, quo etiam de ſequeſtratione agitur, pariter eodem pertinet, nempe titulus *ſi certum petatur de chirographis:* Secundo argumentum conſtitutionis Honorianæ totius, vnde hæc lex petita eſt, quæ tota eſt de pecuniæ ſeu quantitatis Creditoribus: Poſtremo id oſtendunt apertiſſima *huius legis* verba, quæ agunt de pecuniæ *ſolutione.* Neque tamen id impedit, quo minus idem & in omni alia re & controuerſia obtinere debeat. Rationes quippe duæ illæ quas iam expendi & explicaui, in omnibus contractibus & quaſi contractibus æque obtinent; Nam quod Cuiacius *rationem iuris* hic ita explicat, quaſi id indicetur, P.117
nullum quantitatis corpus ſubeſſe, ſeu quantitatem non poſſe perire, & ideo in quantitate tantum *huius l.* prohibitionem locum habere, iam antea refutatum eſt: Ergo maneat, pecuniæ cuiuſque, ſeu rei ſequeſtrandæ neceſſitatem pendente lite regulariter remiſſam, ante adhuc iudicium redditum.

Atenim poſt iudicium ſemel redditum, ſequeſtrationi ſæpe locus eſt. Hinc adeo, ſi condemnatus ab executore ſententiæ ceu modum iudicationis excedente appellet, ſequeſtratio interim facienda eſt, *in ſp. l. 25. inf. quorum appellat.* Hinc ſi poſſeſſor condemnatus a ſententia appellaret, fructus agri & penſiones, mercedes, vecturas medii temporis deponi oportebat: teſte Paulo, *5. ſent. 36. §. 1. & vlt.* & Symmacho, *lib. 10. ep. 46. Hinc orta eſt prouocatio* &c. *Interea conſtitutionis memor ſequeſtrari mobilia fructuſque præcepi, ne medii temporis vſurpatio abutatur indebitis.* Imo & ſi petitor appellauiſſet, & fructus a victore poſſeſſore populitarentur *l. 21. §. 3. D. de appellat.* Item poſt iudicium liberale, ad ſeparationem faciendam, *l. 2. inf. de liberali cauſa.* Et ita quidem hac parte diſtinguendum eſt, inter litem pendentem, & iudicium iam redditum: Nempe pecuniæ ſequeſtrandæ neceſſitas remiſſa eſt illo caſu: hoc vero ſæpe vſurpata, vt proinde ferenda non ſit diſtinctio Roberto-Cuiaciana, vt *hanc leg.* cum *dictis l.* & caſibus componant, inter pecuniam numeratam, & cæteras res mobiles. Et occurrit tamen hoc ipſo Codice caſus, quo pecuniam lite pendente idem Honorius anno ſuperiore ſequeſtrari voluit: nempe *l. vn. ſup. tit. prox. ſi certum pet. de chirogr.* puta ſi cautionem ſeu chirographum creditor proferret, iſque ſuam cautionem negaret: addita ratione: *Cauendum eſt enim*, inquit, *ne inficiandi fomitem miniſtremus obnoxiis* (id eſt debitoribus.) Quod & ipſum in praxi hodie obtinet, ſi quis ex *cautione* ſua & inſtrumento conuentus quid excipiat; ſequeſtratione quippe nonniſi prius facta, ad excipiendum admittitur. Quam alioquin exceptionem Honorius *h. l.* antiquare videatur, cum indefinitis & generalibus verbis ſequeſtrationis neceſſitatem reo remittat: *Ex* qvolibet, inquit, contractv *pecunia petatur.*

Ergo regulariter neque pecunia petita, neque alia res mobilis ante iudicium, ſequeſtranda venit. Certis tamen caſibus extra ordinem hodie adhuc ea ſequeſtranda ſæpe venit. Poſſeſſor ſcil. rei mobilis, ſi eius fides ſuſpecta ſit, & non ſatiſdet iudicio ſiſti, iudicatumue ſolui, res pendente lite ſi hoc Iudici ſederit, apud officium deponi debet. *l. 7. §. 2. D. qui ſatiſdare cog.* Item nulla lite exiſtente dos ſequeſtratur conſtante matrimonio, vel fructus dotalium prædiorum, ſi diſſipentur a marito, etſi interueniant alia quæ ſunt *l. 22. §. 8. verb. ſin vero dotem. D. ſoluto matrim.* Item, propter pudicitiæ rationem donec res iudicetur, fœminam, prætextatum, eumque qui proxime prætextati ætatem accedit, interim apud matremf. deponi Prætor iubebat; *l. 3. §. 6. D. de liber. exhib.* cui addatur & caſus *cap. 14. X. de ſponſal.* Hactenus ergo inter pecuniam numeratam ſeu quantitatem ſummamque, & alias res mobiles fuerit, quod illa nunquam lite pendente vel ante iudicium, ſequeſtranda veniat, hæc vero certis caſibus? Hac ratione (quam *hic* admitto) quia qui rem aliam petit, ipſum corpus petit, & in id agit; non vero qui pecuniam numeratam petit, quæ functionem in genere ſuo recipit: neque enim ipſa corpora petentur.

SI CERTVM (a) PETATVR. DE SVFFRAGIIS. (b)

TITVLVS XXIX.

LIB. IV. COD. IVST. TIT. III. *De ſuffragio* ſimpliciter, receſis illis, *ſi certum petatur:* tanquam ſuperfluis; eo quod ſuperiori titulo generali hic ibi cohæreat velut ſpecialis, & ceu filia matrem ſequatur.

(a) Dixi ad Rubricam *tit. 27. ſup. ſi cert. petatur de chirograph.*

(b) Suffragium eſt non modo auxilium, interceſſio, commendatio, verum & præmium ſeu remuneratio, ſeu id quod ſuffragii nomine datur ſuffragatori, aut promittitur. Gloſſæ Iuris in Carol. Labbæi *Gloſſar. ad fin.* σουφράγιον (γρ. σουφραγάτωρ) βοηθὸς, ὅθεν καὶ τὰ παρεχόμενα ἐπὶ τῷ βοηθῆσαι τινὰ σουφράγια καλεῖται. Gloſſæ Philoxen. *ſuffragium* δόσις. Agrœcius *ſuffragia, quæ donantur.* vid. & *Nouell. Iuſt. 8. l. vlt. Cod. Iuſt. de ſilentiariis: l. 7. in pr. Cod. eod. de Aduoc. diuerſ. iudicum.* GOTHOFREDVS.

Si certum petetur &c. ita ſe titulus habet in Cod. Wurceb. *RITTER.*

PARATITLON.

SVFFRAGIVM eſt, quod honorem, vel actum aliquem in Republ. aucupantes, *l. 1. h. t.* vel deſideria ſua explicare cupientes, *l. 2. h. t.* ſuffragatoribus, *l. 1. h. t.* id eſt iis a qui-
P. 218 bus ferri ſibi ſuffragium poſtulant, *l. 2. h. t.* ob referendam vicem dant, promittuntue, *l. ead.* Suffragium igitur eſt, quod donatur, *l. 1. h. t.* promittitur, *leg. 2. h. t.* Suffragii nomine, vt *infr. lib. prox. tit. 5. & 6.* Sponſalia dicuntur, quæ ſponſaliorum nomine vel titulo donantur.

Ob HONORVM *ſuffragium ante hoc Edictum data, repeti vel inuadi rurſum vetat Iulianus Imp.*

I. (a) Imp. IVLIANVS A. Ad populum. (b)

FOEDIS (c) commentis quæ (d) honorum (e) merito (f) deferuntur quidam (g) occupare (h) meruerunt, (i) & cum meruiſſent in Rep. quolibet pacto verſari, (k) repetendum ſibi pecuniam, quam inhoneſte ſoluerant imprudentius (l) atque inhoneſtius arbitrantur: alii etiam quæ tunc (m) donauerant, vel potius (n) proiecerant (o) ob immeritas (p) cauſas, inuadenda denuo (q) crediderint. (r) Sed quia Leges (s) Romanæ huiuſmodi Contractus penitus ignorant, omnem repetendi eorum quæ prodige nepharieque proiecerint (t) copiam prohibemus. Qui itaque repetere nititur, vel repetiſſe (v) conuincitur, & quod dedit apud ſuffragatorem (x) eius manebit, vel extortum reſtituet, & alterum tantum fiſci viribus (y) inferre cogatur. Dat. Kal. Febr. (z) Conſtantinop. Mamertino, (a) & Neuita Coſs. [362]

INTERPRETATIO. *Aliquanti pro ſua voluntate ſuffragia dediſſe probantur, & poſtea cum ad militiam peruenerint, ea quæ dederant, repetere vel auferre contra rationem inhoneſte & illicite præſumpſerunt. Ideoque prohibemus, (b) vt quicumque aliquid pro præſtandis ſibi quæ petiit dediſſe dino-*

ſci-

ſcitur, non habeat licentiam repetendi: qui vero repetere fuerit conatus, hoc ille habeat qui accepit, aut certe ſi ſublatum ei fuerit, reformetur, & aliud tantum ille qui abſtulit ſiſco cogatur inferre.

NOTAE.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* ea ratione, quam mox dicam. Memorat vero hanc leg. Ammianus Marcellinus *lib.* 22. *c.* 6. & ad eius hiſtoriam pertinet quæ Libanius ſcribit, *Orat.* 7. *ad Iulianum Imp. pro Ariſtophane p.* 222. 223. *ed. Morell.* GOTHOFREDVS.

(b) Edictum iſtud eſt ad populum emiſſum. *IDEM.*

(c) *Fœda* commenta: de hac voce dicam mox. *IDEM.*

(d) *Ea quæ*: & intelligit honores ſeu dignitates & officia. Quod etiam Interpres recte intellexit & per *militiam* expreſſit. *IDEM.*

(e) *Bonorum*, virorum ſcilicet, quam *bonorum* vocem in hoc ipſo argumento vſurpat Conſtantinus *l.* 2. *inf. de honor. codicill.* in eadem re, *bonorum*, inquit, *virorum ſuffragio* & *l.* 4. *inf. de proximis. Bonorum atteſtatio & conſenſus accedat.* Symmachus quoque non vno loco ita abſolute, veluti *lib.* 4. *ep.* 71. *lib.* 10. *ep.* 32. & Symmachus pater *lib.* 2. *epiſt.* 2. Libanius *Orat.* 9. *funebri in Iulianum*, *pag.* 252. τιμαὶ μὲν ἄχοντες τῶν ἀγαθῶν, *honores certe bonorum faceſſunt.* Male qui tentant hic, *honorum*. *IDEM.*

(f) *Nullo alio præter* MERITA *ſuffragante*, vt ex alia eiuſdem Iuliani lege, de qua mox, refert Am. Marcellinus *lib.* 20 *c.* 5. ſuffragio, *d. l.* 1. *IDEM.*

(g) Ægyptii nominatim in hypotheſi *huius leg.* Porro Til. & Cuiac. editiones habebant hic, *quam.* *IDEM.* *Quam* etiam legit Cod. Wurceb. & edit. Sichard. RITTER.

(h) *Occupandi* verbum proprium de iis quæ non iure adquiruntur, deferuntur. GOTHOFRED.

(i) *Meruerunt*, id eſt, impetrarunt; his occupare contigit Lampridius *in Alex. Seuero*, *c.* 36. *Turinuſque ab illo qui meruerat fumi venditor ingentia præmia percepiſſet.* Qui locus ſollicitari non debuit: Idem ſane paulo ante *impetrandi* voce vtitur; verum de hac voce *merendi* plene in *Gl.* *IDEM.*

(k) Id eſt, actum aliquem quemcunque tandem Reipublicæ adminiſtrare: quod *Militiæ* appellatione expreſſit Interpres. *IDEM.*

(l) Tentat forte etiam quis *impudentius*. Sed tamen iſtud non muto. *IDEM.*

(m) Sub Conſtantio Imp. *IDEM*

(n) ἐναντιώσεως hic nota, ad indignitatem rei augendam. *IDEM.*

(o) *Proiiciendi* verbum hic & rurſum *inf.* de donato & ſoluto inhoneſte, prodige, nefarie, vt *inf.* *IDEM.*

(p) *Immeritæ* cauſæ, ſunt inhoneſtæ, turpes. *IDEM.*

(q) Hodie demum me imperante. *IDEM.*

(r) *Crediderant* legit Cod. Wurceb. RITTER.

(s) An intelligit veteres leges, Calpurniam, Iuliam, ſimileſque? Dicam mox. GOTHOFREDVS.

(t) *Proiecerant* Cod. Wurceb. RITTER.

(v) Forte *rapuiſſe*, quod ſuadent illa *ſup. inuadenda denuo crediderint*: & infra, *extortum reſtituet.* Ego nil muto temere, *repetiſſe*, id eſt ab eo cui datum fuerat, quacunque tandem ratione recuperaſſe. GOTHOFR.

(x) *Suffragator.* Ammianus quoque Marcellinus *lib.* 22. *c.* 6. *huius l.* ſententiam exprimens: *Nullum interpellari ſuffragatorem ſuper his*, &c. Suetonius, *Veſpaſiano cap.* 23. *Quendam e charis miniſtris diſpenſationem cuidam, quaſi fratri, petentem cum diſtuliſſet, ipſum candidatum ad ſe vocauit: exactaque pecunia quantam is cum* SVFFRAGATORE *ſuo pepigerat, ſine mora ordinauit.* Capitolinus in *M. Antonino*, *c.* 29. *ſuffragatoribus non cito credidit.* Vide & quæ ad *Rubr.* item notaui & in *Gl.* *IDEM.*

(y) *Viribus* recte. v. *Gloſſ.* Male qui mutant, in *iuribus*. *IDEM*

(z) *γς. Kal. Ian.* vt in Aniano optimæ notæ: de quo mox. *IDEM.*

(a) *F. Mamertino* Cod. Wurceburg. RITTER.

(b) *Præcipimus* Cod. Wurceb. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

De HONORVM ſuffragiis eſt hoc Iuliani Imp. Edictum, quo is, ob HONORIS ſuffragium ante hoc Edictum ſub Conſtantio Imp. ſuffragatori προστηγέρῳ, συνηγόρῳ dari repetitionem denegat: imo repetentem vel extorquentem, alterum tantum fiſco inferre iubet. Sub Conſtantio ſcilicet Imperatore, cuius Imperium Iulianus ſuſcepit, vt & alias ſæpe, apud Imperatorem παραδυναστευόντων Palatinorum, Aulicorum ope ſeu ſuffragio quidam ad honores & officia peruenerant, pecuniamque, (quæ & ipſa inde *ſuffragium* dicta) ſuffragatoribus ſuis dederant, quæ cum ibi iam ſub Iuliano repoſcerent, occuparentve, Iuliano *hoc Edicto* id prohibere viſum, ea quoque quam dixi propoſita pœna, & repetitionis facultate denegata. P. 119. Vt & alias ſi iuris ratio quæritur, cum vtriuſque, dantis (inquam) & accipientis, turpitudo verſatur, potior ſemper eſt accipientis & poſſidentis ratio, ſiue cauſa; *l.* 3. & 4. & 8. *D. de condict. ob turpem cauſam*: & *l.* 2. *Cod. Iuſt. eod. tit.* Et vt *hac l.* dicitur, *inhoneſte ſolutum inhoneſtius adhuc repetitur.* Inhoneſta ſcilicet eſt honorum nundinatio, ἀργυρολογία τῶν ἀρχῶν, vt Iuſtin. vocat *Nouella* 8. ſeu vt eleganter Iulianus, *Leges Romanæ huiuſmodi contractus penitus ignorant.* Vt omittam priſcas leges Calpurnias, Iulias, &c. quæ tamen non huc proprie faciunt; Ideo & Conſtantinus *l.* 2. *inf. de honorariis codicillis*, *ab honoribus mercandis per ſuffragia vel qualibet ambitione* qua-

quærendis certa mulcta prohibuit. Pluresque adeo conſtitutiones hoc Codice eam in rem occurrunt, & vt ne honores vel gradus aliis debitos per ſuffragia alii emerentur. Imo & Iulianus biennio iam ante hanc leg. latam, eo ipſo die, quo PARISIIS Auguſtus declaratus fuit, de bonorum ſuffragiis, imo aduerſus ea, aliquid cauerat: vti refert Ammianus Marcellinus, *lib. 20. c. 5.* vbi Iulianum ita loquentem inducit: *Vt autem rerum integer ordo ſeruetur, præmiaque virorum fortium maneant incorrupta, nec honores ambitio præripiat clandeſtina, id ſub reuerenda Conſilii veſtri facie ſtatuo, vt neque ciuilis quiſquam Iudex, nec militiæ Rector, alio quodam præter* MERITA SVFFRAGANTE *ad potiorem veniat gradum, non ſine detrimento pudoris eo qui pro quolibet petere tentauerit, diſceſſuro.* Sed & Mamertinus, huius ipſius anni Conſul, qui & huic l. ſubſcriptus, ad Iulianum ipſummet, & de eo ſic ſcribit *in gratiar. action. c. 21.* *At nunc quiſquis prouincias, Tribunatus, Præfecturas, Conſulatus cupit, nihil neceſſe eſt, pecuniam per fas & nefas quærat,* &c. *Fœda* ideo *commenta* hac l. vocat quoque, cum ea *quæ honorum merito deferuntur, quidam occupare merentur; occupare merentur*, id eſt, vt occupare poſſint, impetrant. Quare ſæpius quoque deinceps ea res repreſſa prohibitaque ab Arcadio *l. 1. infr. ad l. Iul. de ambitu*, vbi plura adhuc dicam, a Theodoſio Iun. *l. vlt. Cod. Iuſt. ad Leg. Iul. repetundarum:* & a Iuſtiniano *Nouella 8. cap. 1.* a Tiberio altera *Nouella*, inter Iuſtinianeas, 161. Adeo ſæpe malum hoc inoleuit, pro ut ſcilicet Principes libertis, Eunuchis, Palatinis ſuis obnoxii fuere: quod de Conſtantio teſtatur Ammianus Marcellinus, non vno loco; & *lex 3. inf. de honorar. codicillis*: & in partem quoque *lex 5. Cod. Iuſt. qui teſtam. facere poſſ.* Imo Libanius diſerte, *in Legatione ad Iulianum*, Antiocheſium nomine hoc anno ipſo *pag. 167. ed. Morell.* ſcribit, *Magiſtratus ſub Conſtantio venales fuiſſe.* Quo teſtimonio quoque paulatim ad huius conſtitutionis argumentum, ferendæque eius cauſam deducimur. Sed quid moramur? Ammianus Marcellinus (cuius teſtimonium Alciatus primus puto ad ſuffragii vocem explicandam recte notauit *t. Paradoxor. 24.* ignarus tamen *huius leg.*) hanc legem eiuſque ferendæ cauſam memorat his verbis *lib. 22. c. 6. Per hoc idem tempus*, inquit, *rumoribus exciti variis Ægyptii venere complures, genus hominum controuerſum, & adſuetudine perplexius litigandi ſemper lætiſſimum, maximeque auidum* REPOSCERE *ſi quidquam dederit. Hi omnes denſati in vnum Principem ipſum & Præfectos Prætorio, gracculorum more ſtrepentes interpellabant incondite, modo non ante ſeptuageſimum annum* EXTORQVENTES, *quæ dediſſe ſe iure vel ſecus plurimi affirmabant.* Et mox. *Vnde velut Æquitate ipſa dictante* LEX *eſt promulgata, qua cauetur* NVLLVM INTERPELLARI SVFFRAGATOREM *ſuper his quæ eum recte conſtiterit accepiſſe.* Vbi quod Am. Marcellinus ait RECTE accepiſſe, factum reſpicit magis quam ius; hoc enim reſpectu non recte accepta fuit pecunia, vt hæc lex docet. Hæc vero lex non alia eſt, quam hoc Edictum noſtrum: Cuius etſi Libanius diſerte non meminerit *Orat. ad Iulianum Imp. pro Ariſtophane*, attamen eam ipſam Hiſtoricam cauſam, Ægyptiorum inquam hoc tempore data a ſe repoſcentium, memorat ea *oratione, pag. 222. & p. 223. ed. Morell.* cum eodem prorſus elogio ſeu iudicio de Ægyptiis. Καὶ ταῦτα Αἰγυπτίους, οὓς οὐκ ὀκνοῦντας ὁρῶμεν ὧν ἔδωσαν μεμνῆσθαι. ἀλλὰ μάλ' εὐχερῶς εἰς πράττοντας ἃ μὴ δέδοται, id eſt, *Ægyptios nequaquam lentos in commemorandis quæ dederunt, eſſe; imo potius ea quæ nunquam dederunt acriter exigere.* Quod illud ipſum eſt quod Marcellinus ait, *Ægyptios genus hominum eſſe maxime auidum repoſcere ſi quidquam dederit:* & vt eodem *libro 22. c. 16. in fine* ait, Ægyptios, *controuerſos &* REPOSCONES *acerrimos eſſe.* Nunc iterum de Lege ipſa. Vult igitur *hoc Edicto* Iulianus, datum pro honoris ſuffragio ſub anterioribus Imperatoribus (ſub Conſtantio potiſſimum) repeti non poſſe: & ſi extortum occupatumue fuerit, reſtitui id, & inſuper tantundem pœnæ nomine fiſco inferri: de qua alioquin dupli pœna in interdicto *Vnde vi*, iam aliquid dixi ad *l. 4. ſup. finium regundorum:* dicam adhuc *inf. tit. vnde vi.* Ex his iam apparet omnibus, hoc Edictum in præteritum tantum promulgatum, quo ſcilicet tempore honorum nundinatio permiſſa fuerat, atque adeo ſuffragiorum commercium. Atenim in præſens & in futurum vt honorum nundinatio ſub Iuliano prohibita fuit, ita & ſuffragiorum vſus interdictus: ſic vt pactum ſuffragium iam ſuffragatori petere non licuerit, quia nec ſuffragio locus fuit, vbi *honorum meritis, honores deferuntur*, vt initio *huius leg.* dicitur, iudicio ſcilicet Principis, ſuffragio iam locus eſſe non poteſt: *fœdiſque* adeo *commentis*; vbi *fœda commenta* ſunt emendicata ad honores ſuffragia. Quo ipſo ſenſu in *l. 26. inf. de decurion. & l. 27. eod. tit.* dicitur de his qui dignitates pretio conſecuti ſunt, eos *fœdare honores*: Item, *indebita dignitatis infulas familiaris rei vexatione mercari.* Ideo obſeruandum *hanc leg.* a Cod. Iuſtin. abeſſe, (non etiam *ſequentem* de deſideriorum ſuffragiis) eo quod hæc lex in præteritum, vt dixi, directa ſit, & ad horum temporum rationem ſpectet: deinique quia nec ſuffragiis his tum vllus locus fuit. Ergo deinceps mercatura honorum & promotionum ſæpe vetita, cum increbeſceret: & quidem pœnis propoſitis. Tandem etiam cohibita, adminiſtrationum nominatim prouinciarum nundinatio frequentiſſima ſub Arcadio etiam, quod docet præter *l. 16. Cod. Iuſt. ſi certum pet.* Syneſius *ep. 72. in fin.* & Theodoſio Iun. qui tandem *iureiurando* propoſito & exacto ab Adminiſtratoribus huic modo primus obuiauit, *l. vlt. Cod. Iuſt. ad leg. Iul. repetund.* & poſt eam Iuſtinianus *Nouella 8.* Huius porro *Legis* argumento vti poſſumus in aliis quoque quæſtionibus, vbi certe inhoneſte ſoluti repetitio non eſt: non ſoluti vero petitio denegatur.

In hoc ipſo tamen argumento olim Veſpaſianus inter deformia lucra & illud feciſſe memoratur a Suetonio, *cap. 23. Quemdam e charis Miniſtris diſpenſationem cuidam quaſi fratri petentem cum diſtuliſſet, ipſum Candidatum ad ſe vocauit: exactaque pecunia, quantam is cum* SVFFRAGATORE *ſuo pepigerat, ſine mora ordinauit; interpellanti mox miniſtro, Alium tibi, ait, quære fratrem; hic quem tuum putas, meus eſt.* Cum hæc vero lege multa communia habet Epiſtola ſeu Edictum Athalarici R. ad Ioannem Papam, & SC. quod ibi memoratur, apud Caſſiod. *IX. Var. 15. 16.* aduerſus ſuffragia promiſſa, datave, ob adipiſcendum Epiſcopatum Romanum: vbi certe *ſuffragii* vox quoque tribus locis occurrit. Omitto alia de venalitate & ſimonia Epiſcopatuum & Eccleſiaſticorum officiorum, de quo eſt alioquin canon Chalcedon. Concil. *l. 31. Cod. Iuſt. de Epiſcop. & cler.*

Tandem emendanda nobis venit *huius leg.* ſubſcriptio, vbi dies hic vulgo adnotatus *Kal. Feb.* Reponendum enim, *Kal. Ian.* vt clariſſimis literis in Aniano optimæ notæ legitur: Et ex Ammiano Marcellino *Lib. 22. c. 7.* quoque colligere licet, vbi ſtatim poſt ea quæ commemorauimus, ſubiicit: *Allapſo itaque Kalendarum Ianuariarum die, cum Mamertini & Neuitæ nomina ſuſcepiſſent paginæ Conſulares*, &c. Dicam quoque aliquid ad *l. 1. inf. de longi temp. præſcript.* Et hæc quidem de Dignitatibus, Honoribus & Magiſtratibus, quos pro alio PETERE prohibitum a Iuliano. Quod ſcholas ſane Palatinas attinet, ſuffragandi petendique licentia omnibus patuit: vt docet *lex 7. & 8. inf. de Agentibus in rebus.*

De

De DESIDERIORVM *ſuffragiis: ſeu de promiſſione, vel traditione ſuffragatori facta ob deſideria apud Principem explicanda, Theodoſii M. conſtitutio.*

II. (a) Imppp. THEODOSIVS, Arcadius, & Honorius AAA. Rufino (b) PF. P.

SI qui deſideria (c) ſua explicare (d) cupientes, ferri ſibi a quoquam ſuffragium (e) poſtularint, & ob referendam vicem ſe ſponſione (f) conſtrinxerint, promiſſa reſtituant, (g) cum ea quæ optauerint conſequantur: Si artibus moras nectent, (h) ad ſolutionem debiti (i) coarctandi ſunt. 2. Sed (k) ſi quid eo nomine in auro, vel argento, vel in cæteris (l) mobilibus, datum fuerit, traditio ſola ſufficiet, & contractus habebit perpetem (m) firmitatem: Quoniam collatio (n) rei mobilis inita integra fide, ac (o) ratione cumulatur. (p) 3. Quod ſi prædia ruſtica vel vrbana placitum continebit, ſcriptura quæ ea in (q) alium transferat emittatur, ſequatur (r) traditio corporalis, & rem fuiſſe completam (s) geſta teſtentur: aliter enim ad nouum dominum tranſire non poſſunt, neque de veteri iure diſcedere. 4. Quod ſi quis, dum ſolo commonitorio (t) de (v) ſuffragio nititur, bona duxerit occupanda, reus temeritatis (x) ac violentiæ retinebitur, (y) atque in ſtatum (z) priſtinum poſſeſſio reducetur, eo a petitione excluſo, qui non dubitauit inuadere, quod petere non (a) debuiſſet Dat. IIII. (b) Non. Martii Conſtantinop. Arcadio III. & Honor. II. AA. Coss. [394]

INTERPRETATIO. *Si quis dum neceſſitates ſuas expedire deſiderat, aliquid ſe commodi* (c) *daturum eſſe promiſerit, perceptis quæ voluit, conſtrictus hoc ſine vlla dilatione implere cogatur. Quod ſi aliquid in auro, vel in argento, vel in ceteris rebus mobilibus obtulerit,* (d) *firmum ſine ſcriptura* (e) *permaneat: quia res mobiles in ſuffragiis ſcripturam penitus non requirunt, ſed ſola traditione firmantur.* (f) *Quod ſi loca vrbana vel ruſtica dare placuerit, ſcriptura ſequatur, atque traditio, & de completis omnibus, vel re tradita geſta confecta proferantur, nam aliter poſſeſſio ad alterum dominum tranſire non poterit. Sane ſi quis ſine tali ſcriptura poſſeſſionem alterius crediderit occupandam, reus violentiæ teneatur, & integrum quod inuaſerit* (g) *reddat, omni ſua repetitione damnata.* (b)

NOTAE.

(a) *Lex vn. Cod. Iuſt. de ſuffragiis.* GOTHOFREDVS.

(b) *Rufinus* PP. Orientis ſcil. ſub Theodoſio M. v. *Proſopogr.* IDEM.

(c) *Deſideria* quid hic proprie ſint, dicam *in Commentario.* IDEM.

(d) *Explicare*, ita recte quoque C. Iuſt. etſi MSS ibi nonnulli male, *explere.* Forte etiam hic recte leges *explicari.* IDEM.

(e) *Suffragium* hic eſt commendatio, interceſſio, auxilium, fauor quem quis alteri præbet alicuius rei obtinendæ cauſa, (non tamen honoris in ſp. *huius leg.* vt mox dicam) *Præſidium* dicitur Lampridio, *in v. Alexandri Seueri c* 36. IDEM.

(f) *Sponſio*: mox *placitum* dicitur: item *Commonitorium de ſuffragio.* IDEM.

(g) *Reſtituere*, eſt præſtare: quo etiam ſenſu reſtituendi vox accipitur *l.* 16. 18. *inf. de annona & trib. l.* 3. *inf. de vſuris. l.* 90. *inf. de Decurionib. l.* 14. *in f. inf. de erog. mil. ann.* vid. *Gloſſ. Theod.* IDEM.

(h) *Nectent.* C. Iuſt. Porro *Moras nectere*, eſt defugere, detrectare. IDEM.

(i) *Promiſſum* cadit in *debitum.* IDEM.

(k) *Et*, Cod. Iuſt forte vtrumque ſtare poſſit. *Sed &c.* IDEM.

(l) *Vel cæteris rebus mobilibus*: ita Cod. Iuſt quo nil opus erat: *mobilia*, ſunt res mobiles. IDEM.

 (m) *Per-*

(m) *Perpetuam*, C. Iuſt. At noſtrum hoc elegantius, & huius æui; v. vel Symmachum *lib. 3. ep. 20. & lib. 10. ep. 47.* vbi perpes cura. vid. *Gloſſ. Theod.* *IDEM.*

(n) *Collatio* pro traditione. *IDEM.* *Conlocatio rei mouilis.* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(o) γρ. *hac ratione:* & vero MSS. quædam Cod. Iuſt. ita quoque habent. *GOTHOFREDVS.* Ita & præfert Edit. Sichard. *RITTER.*

(p) *Cumulari*, eſt perfici, ad cumulum perduci; de quo vid. *Gloſſ. Th.* & Symmachum paſſim. *GOTHOFRED.*

(q) *Quæ in alium* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(r) *Sequetur* Cod. Wurceb. & Edit. Sichard. *IDEM.*

(s) *Completa* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(t) De hác *Commonitorii* voce mox in *Commentario.* *GOTHOFREDVS.*

(v) Abeſt hæc vocula, *de* a Cod. Iuſt. perperam. *IDEM.*

(x) *Temeritatis* vox propria de vi, ſeu violentia. *IDEM.*

(y) *Retinebitur*, pro ſimplici *tenebitur*: vt Interpr. neque ideo tamen ita hîc legendum, quod voluit Donellus. *Retineri*, paſſim pro *teneri.* v. *Gloſſ. Th.* *IDEM.*

(z) *Ad ſtatum* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(a) Inducenda hæc vox: quæ etiam abeſt a MSS. nonnullis, & a Cuiaciana editione, & a Cod. Iuſt. Et vero ſenſus *huius l.* apertius eam omnino reſpuit. *GOTHOFREDVS.*

(b) Ill. C. Iuſt. omiſſo loci nomine, *Conſtantinop.* *IDEM.*

(c) *Commodum*, pro mercede, & ſalario in pecunia. *IDEM.*

(d) *Obtulerit*, id eſt tradiderit: vt mox *ſola traditione*: quod mutari nolo, vt nonnulli faciunt, *in ſola conuentione.* *IDEM.*

(e) Cod. Wurceb. *firmitate ſine ſcriptura*, Edit. Sichard. & Cuiac. *ſine ulla ſcriptura.* *RITTER.*

(f) *Firmatur* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(g) *Inueſit* Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(h) *Calcata* Edit. Sichard. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

P. 221 DE SVFFRAGIO deque ſuffragatoribus, qui deſideria aliena apud Principem explicant, eſt hæc Theodoſii M. Imp. (nam huic hæc lex tribuenda eſt, etſi pro more tum recepto Arcadii quoque & Honorii nomina præferat) conſtitutio, data ad Rufinum PP. Orientis, qua definitur, ſi quid ſuffragii huius nomine, & *ad referendam vicem* cui promiſſum traditumve fuerit, quamnam id vim habeat, quamque actionem producat? Idque duplici fine, partim vt ſuffragatoribus, partim ac potiſſimum quidem, vt miſeris clientibus atque in neceſſitate conſtitutis conſulatur, aduerſus ſuffragatorum voracitatem & temeritatem. Quæ quidem lex, vt multis nominibus ſingularis eſt & famoſa, ita ad generalem tractatum *de ſalario & honorario*, de quibus nuper commentabamur, pertinet: eoque multa ex *hac l.* deriuari poſſunt.

Eius conſtitutionis ſententiam, ſingulaſque eius partes priusquam illuſtrem, quædam præmonenda ſunt, præter *huius tituli* imo & *legis* cum *ſuperiore* continuationem; cuius ratio iam ſuperius a nobis demonſtrata fuit. Vt omittam quæ *de ſuffragii* appellatione notiſſima ſunt, quæque habet etiam Gloſſarium, & nos iam ſup. *ad l. 1.* Primo præſupponendum, *de ſuffragatione, ſeu opera, & officio ſuffragatorum*, hac tempeſtate, qui quid a Principe impetratum vellent, aliorum ferme, qui auctoritate, vel gratia apud eum valerent, ſuffragationem, interuentum, officium, interceſſionem, commendationem adhibere ſolitos: vt officium ipſum, *ſuffragium* dictum; ita interceſſores ſuffragatores. Quorum exemplum vide quoque Philumeni apud Optatum Mileuitanum *lib. 1.* Certe ex *hac leg.* confici ſatis poſſit, definitio ſuffragatorum: nempe quod ſint *qui deſideria ſua explicare cupientibus ſuffragium ferunt, vt quæ optauerint conſequantur.* Cuius rei, morisque vſus hoc tempore plurimus fuit, ac pene nimius: haud poſtrema iſta huius ſæculi labe, vbi aliena gratia magis quam meritis aut iuſtitia plerique in Aula Principum nitebantur: & παραδυναστεύοντες apud Principem, atque in ſumma Reipublicæ arce conſtituti, pleraque verſabant. Eo quidem etiam, vt honorum quoque ſuffragia ſæpe crebreſcerent, quæ ſubinde legibus repreſſa: quo pertinent variæ huius Codicis conſtitutiones: & inter alias, Iuliani *d. lex ſuperior 1. h. t.* Quin & Claudiani locus de hoc ipſo Rufino PP. cui hæc lex inſcribitur. *Lib. 1. in Rufin. v. 178. ſeq.*

Illicet ambitio naſci; diſcedere rectum;
Venum cuncta dari, profert arcana, Clientes
Fallit, & indeptos (ambitos) *a Principe vendit*
honores.

De quo ipſo vide & quæ Zoſimus *initio lib. 5.* & quæ indicat Syneſius *de regno pag. 30.* Vt omittam quæ alii ſcribunt, de venalibus hac Theodoſii tempeſtate prouinciis & Magiſtratibus. Et de his tamen honorum ſuffragiis, ſeu de honoribus & ſuffragatoribus per ſuffragia mercandis hæc lex accipienda non videtur: de quibus fuit *lex 1. ſup.* & nos plene diximus *ad l. 1. inf. ad leg. Iul. de ambitu.* Et certe, quod ſecundo loco hic præmonendum, de *Deſideriis* nominatim explicandis atque in id ſuffragiis, & ſuffragatoribus, *hac l.* agitur; ac proinde in *h. l.* obiectum ſuffragiorum ſunt *Deſideria*, non ambitus honorum. *Deſideria* in commune non dicuntur preces, ἀξιώσεις, ſupplicationes, δεήσεις, quæ Principibus inferebantur: quæque conſequi optabantur, vt *h. l.* dicitur, ſeu *optata*: quomodo paſſim ea vox effertur etiam apud Suetonium ita ſpeciatim pro neceſſitatibus quibuſdam vrgentibus, ad finem ſeu viam, vt loquuntur, *iuſtitia*, vel *gratia*: ſic etiam in Gloſſis, *deſiderium* ὠφέλεια: item, *ſuis deſideriis* τῇ ἰδίᾳ ὠφελείᾳ. ſic quod huic proximum titulo *de Legatis*, *infra, l. 6. 7. 8. 9. 12. 16. & l. 9. 96. de Decurionibus:* & apud Symmachum, *lib. 6. ep. 52.* deſideria non iam priuata, vt in ſpecie *huius leg.* ſed publica dicuntur petitiones, ſeu ea quæ in communi conſilio ciuitatis, prouinciæ, Diœceſeos a Principe pro rerum ne-

neceſſitate poſtulari conuenerat, legatiſque adeo ad Principis comitatum miſſis tradebantur, perque eos explicabantur, vt *hic* dicuntur deſideria explicari: *Si qui deſideria ſua explicare cupientes, ferri ſibi a quoquam ſuffragium poſtularint*, ſic enim *hic* recte legitur, non vt Codices quidam Iuſt. *explere*. *Explicare*, eſt vel expandere, *eſtaller*, vel expedire, conficere, peragere, adimplere: quo ſenſu alia multa explicari dicuntur, & in his nominatim deſideria, non *hac* tantum *lege*, ſed *d. l. 7. infr. de legatis.* Et deſideria explicare cupientes dicuntur, quomodo pariter *d. l. 7. cum deſideria ſua ſingula ciuitates cupiunt explicare, non viritim Legatos mittant ad noſtri Numinis Comitatum.* Quænam vero deſideria, ſeu deſideriorum obiecta iuſta ſint, quæ apud Principem explicari poſſint, quæ contra preces Principi offerri non poſſint, non huius eſt loci tractare, de eo actum *tit. de diu. reſcriptis:* Nam quæ *hac l.* memorantur, proculdubio iuſta præſupponuntur, vtpote cum in ea, qui deſideria ſua explicari cupiuerant, quæ optauerint conſecuti dicantur: eoque nomine pro ſuffragiis promiſſa, dataue, iure peti, repetiue iudicentur. Vel ex his interim, ac nominatim ex proprio illo vocis *deſideriorum* ſignificatu, etſi *deſideria bonorum* quoque dicantur, vt apud Symmachum *lib. 10. ep. 15* cooſici ſatis poſſe putamus, neque de *bonorum* ſuffragiis nominatim *hanc leg.* accipiendam, & de deſideriis apud Principem tantum explicandis, ſuffragatoribuſque ibi *hac leg.* agi: etſi *Principis* nulla expreſſa hic mentio fiat. Quæ alioquin duæ quæſtiones Interpretes maxime exercitos habent, num videlicet ad honorum quoque ſuffragia hæc lex ſpectet: eademque de ſuffragatoribus apud alios quam Principes, veluti apud Summates, & Optimates, pertineat? Quandoquidem vt dixi, *Deſiderii* vox ἐξαιρέτως effertur, de neceſſitatibus publicis, priuatis, & petitionibus ſu per iis apud Principem: Vnde etiam colligere ſatis licet quinam hi Suffragatores eſſent, ſeu e quo hominum genere, nempe ex Aulicis, Palatinis, gratia apud Principes præualentibus, eorum amicis, & comitibus παραδυναστεύουσι; de quibus alibi. Et hæc quidem dicta ſint breuiter de ſuffragiis & ſuffragatoribus, deque obiecto ſuffragiorum, quæ ſunt deſideria.

Sequitur iam quod tertio loco præmonendum eſt, *de Remuneratione*, ſeu ſalario, vel potius honorario *Suffragatorum*, nempe ſuffragia illa, quæ modo dixi, & de quibus *h. l.* agitur, non tantum blandiri, verum etiam emercari, beneuolentiamque adeo & interceſſionem, liberalitate aliqua protectare, *ad vicem remunerandam*, ait lex, hac tempeſtate mos, iuſque fuit: vt ex *h. l.* dicimus: *Ad referendam ſcilicet vicem*, vt *hac l.* dicitur pro ſuffragio, ſeu commendatione, ſolicitatione nonnulla ſuffragatoribus ἀντιδώροις, & redhoſtimenti ſpecie, modo promittebantur, modo ſtatim repræſentabantur, ſeu tradebantur: his enim duobus modis pro ſuffragio, certa merces, vel ſalarium conſtituebatur, conuentione inquam, & traditione: conuentione, ſeu *ſponſione*, vt *initio leg.* dicitur; ſiue per ſcripturam, *commonitorio de ſuffragio:* de qua voce poſtea: ſiue ſine ſcriptura nuda ſponſione, dummodo, certa, & legitima, nam eo quoque pertinent *ſponſionis* & *promiſſionis* voces. Et certe in ſalario conſtituendo, ſcriptura nil opus eſſe liquet. Verum de hac *ſpondendi* voce pluta *ad l. 13. Cod. Iuſt. de fideiuſſoribus.* Et hæc quidem de forma remunerationis, ſeu honorarii. Quod *materiam* attinet, non pecunia modo, puta aurum, argentum, aliaue quæ mobilia; verum prædia etiam vrbana, & ruſtica, pro vt res eſſet, pro ſuffragio, ſuffragatoribus quandoque promittebantur, vel tradebantur, huius ſæculi Iuriſprudentia moreque id non improbante. Hæc Suffragatorum hoc tempore cupiditas fuit, quæ & in aliis cernebatur. Quare vt ab vna parte iuſtis ſuffragatoribus Theodoſius M. *hac Conſtitutione* aduerſus clientum ſuſcepiorum verſutiam cunſulendum credidit, ita & retro cupiditati, eorum periculis pretia imponentium, vt Quintilianus de Aduocatis *lib. 12. cap. 7.* loquitur, temeritatique occurrendum putauit, quatuor huius legis capitibus, quæ nunc ordine explicanda ſunt: Quibuſque, & ſic *hac l.* ceu Tractatu inſigni ferme abſoluitur tota materia de *ſuffragiis.*

Primo capite definit Imperator, eos, qui quid ſuffragatoribus promiſerint, ad promiſſa præſtanda teneri, & ſi ſolutionem detrectent, ad ſolutionem debiti coarctari poſſe: & ſic huic petitioni forum aperit ſuffragatoribus, actionemque velut pro debito tribuit, certi videlicet condictionem, *ſi certum petatur*, vt docet Rubrica *huius tituli*, *ſi certum petatur de ſuffragiis*; haud aliter, atque *ſuperiore* altero abhinc *titulo*, altera certi petitio continetur, *ſi certum petatur de chirographis*, vbi vide quæ dixi. Io honorum ſuffragiis aliter cautum a Iuliano *l. 1. ſup.* ibi quippe dati quidem retentio eſt, at non & petitio. Qua oppoſitione vnica abſoluitur æſtus Interpretum, variæque diſtinctiones circa quæſtionem de actione ob ſuffragium, & honorarium competente: ſub hac tamen expreſſa conditione; hæc actio, ſeu condictio tribuitur, ſi cliens, vel ſuſceptus, *ea quæ optauerit, conſecutus fuerit*; id eſt, ſi per ſuffragatorem voti compos factus fuerit, & vt Interpretatio ad *hanc leg.* habet, *perceptis quæ voluit.* Nempe ſuffragatoribus hactenus fauendum eſt, & vero *h. l.* fauet Theodoſius M. qui rem effectam dedere, non fumi venditoribus, de quibus ſunt notiſſima iam apud Hiſtoriæ Auguſtæ Scriptores Loca. Et ſic lex, obligationis vim, & effectum ad euentum ſecundum & proſperum nominatim reſtrinxit: etſi ſint qui hæc eludere conantur. Ergo contra proculdubio Theodoſius M. voluit, ſi ſuſceptus ſpe votoque excideret, condictionem ei competere, *condictione ſcilicet cauſa data, cauſa non ſecuta.* Et hæc quidem ita in ſp. *huius leg* & pro more huius æui. Etſi non abnuam & illud conueniri non improbo more poſſe, vt pro ſola opera & ſuffragio actuque & ad vicem remunerandam quid detur, etſi cliens deſiderio vel voto exciderit, vt ita conatus in laude ſit, neque ἀντιδώρου careat, etſi effectu careat. Prima igitur hæc iam fibula notetur, quæ cupiditati ſuffragatorum ponitur.

Sequuntur aliæ circa res ſuffragii nomine traditas, quando videlicet dominium earum ad ſuffragatorem tranſeat: vbi res mobiles ab immobilibus ſeparantur ſeu diſtinguuntur. Finge igitur, quod *ſecundum* iam *huius l.* caput eſt, rem mobilem a cliente ſeu ſuſcepio ſuffragatori traditam? Definit Theodoſius Imp. *h. l.* ad tranſlationem dominii ſolam traditionem ſufficere, etiam nulla ſcriptura interueniente: contractumque perpetem firmitatem habere: denique hoc caſu, *collationem* id eſt, traditionem rei mobilis, *initam*, ſeu factam *integra fide*, id eſt plena perfecta animi conteſtatione (quomodo mera fide & integra veritate dicitur *l. 12. inf. de cenſitoribus*, mera fide, *l. 19. Cod. Iuſt. de teſtam.* de quo v. not. *ad l. vlt. ſup. de inoff. teſtam*) nullaque circumſcriptione, *hac ratione cumulari: hac ratione*, (nam ita *hic* reponendum, vt nonnulli iam & in his Cuiacius recte monuere; & Manuſcripti quidam Iuſtinianei habent) id eſt ſola traditione perfici, neque alia re indigere, non ſcriptura, non geſtis publicis. *Cumulari* ea dicuntur, quæ ad plenum & ad ſummum perducuntur, quæ ſuum modum finemque adſequuntur, nullius præterea rei indiga. Et ita quoque hæc verba recte accepit Interpres *ad hanc leg.* nempe hoc caſu, *oblatum*, ſeu traditam rem mobilem, *firmum* ſine ſcriptura permanere. Ergo caſus hic notetur, quo ſola traditio cumulate ſufficit, eaque negotium peragitur, neque ſcriptura requiritur, in honorario & donatione videlicet rei mobilis pro ſuffragio.

Retro

Retro finge, quod Tertium *huius l.* caput eſt. prædium ſiue ruſticum, ſiue vrbanum, pro ſuffragio placitum contineri, id eſt, pro ſuffragio in placitum deductum fuiſſe: Conſtituit Imperator, non aliter dominium eius ad ſuffragatorem, ſeu *nouum Dominum* tranſire, & *de veteri iure diſcedere*, id eſt a veteri domino & cliente recedere, quam his tribus concurrentibus, quæ ad formam actus præſcribuntur. Primo *Scriptura* requiritur, qua prædium in alium transferatur; ſcriptura ſcilicet vt in aliis multis caſibus, & negotiis magni momenti, pro forma ſeu ad formam actus requiritur (de quo alibi, etiam in *Diatriba de Chorepiſcopis*; & ad *l. 1. ſup. de mandatis Principum*:) Ita & hoc caſu vbi de prædiis agitur in alium transferendis pro ſuffragio, ſeu ſalario. Secundo requiritur *Traditio corporalis*, Vt dominium eius transferatur, non ficta forte. Poſtremo requiruntur *geſta* (Iudicialia ſcilicet) ſeu acta publica: quæ *rem completam* fuiſſe teſtentur: id eſt, negotium rite peractum ſecundum leges: Errant enim, qui eodem referunt hæc verba, quo ſuperiora illa, *cum ea quæ optauerint conſequantur*: Hæc enim verba indicant complementum geſtorum, non euentum ſuffragii. *Aliter*, ſi horum vnum deficiat, prædium ſuffragatori adquiri non poteſt, ſeu, vt hæc lex loquitur, ad *nouum dominum tranſire non poteſt, neque de veteri iure*, ſeu a veteri domino *diſcedere*: & ſic ratione accipientis & tradentis actus inefficax eſt: vt cæteroquin caſſa ſunt & inutilia, quæ peraguntur non obſeruata forma eſſentiali legibus præſcripta. Præſcripta autem hæc triplex forma, ſumma ratione, hoc caſu: Non tam facile ſcilicet, prædiorum pro ſuffragio, ſalario, honorario, alienationes permittendæ fuerunt, vel ſunt, quas miſeri ferme, vel certe in neceſſitate conſtituti, deſideria ſua apud Principem explicare, atque ab eo quid impetratum cupientes, per ſuffragatores, quod ipſi vel explicaturi, vel impetraturi non viderentur, temere inconſultaque facilitate effunderent, quaſque ſuffragatores a miſeris inque neceſſitate conſtitutis facile extorquerent. Nihil eſt, quod inconſultæ facilitati, effuſæque liberalitati magis modum ponat, quam triplex hæc forma & obſeruatio: *Scriptura, Traditio, & Geſta publica.* Quæ ſi tria perficiantur, iam de mera fide, & vt hæc lex loquitur, *de integra fide*, non extorta vi, metu, aut neceſſitate, liquere poteſt. In ſummam alioquin effuſis huiuſmodi in neceſſitate conſtitutorum liberalitatibus
P.123. occurrere, modumque poſuere legum decreta: vid. *l. 8. inf. de Medicis & Profeſſorib.* & *l. 3. D. de extraord. cognit.* ne quid dicam de Litium redemptoribus, ergolabis, deque pacto, de quota litis. Certe in donationibus aliis triplex quoque hic modus poſitus, & fibula impoſita, & quidem rei immobilis: puta ſcriptura *l. 1. 2. 3. 8. inf. de donationib.* Traditio corporalis, *d. l. 1. 4. 5. in fin. 6. 7. 8. d. tit.* & Geſta publica, *d. l. 1. in fin. l. 3. 5. 6. 8. d. tit. l. 1. 3. vlt. de ſponſalib. l. 9. infr. de infirm. his quæ ſub Tyrannis.* Et hæc quidem de rei ſiue mobilis, ſiue immobilis, pro ſuffragio donatione, & remuneratione; & quatenus per eam dominium ad ſuffragatorem transferatur. Atque ita quoque de tertio *huius leg.* capite, multiplicique adeo fibula, quæ huiuſmodi ſuffragatoribus, eorumque remunerationi ponitur.

Sequitur quarto ſeu vltimo *huius leg.* capite noua fibula. Finge, intra nudæ promiſſionis, ſponſionis, pollicitationis terminos rem ſtetiſſe: atque vt *fine leg.* dicitur, ſolo forte commonitorio de ſuffragio ſuffragatori dato? *Commonitorio*, inquam, *de ſuffragio*: quomodo hic diſerte habetur, & in MSS. Iuſtinianeis; at non & editis, vbi vox, *de*, male omiſſa eſt: id eſt, ſcriptura clientis qua quis ſuffragium ſuſcipere rogatur, eidemque pro labore, ſuffragii, ad referendam vicem, ſi ea quæ optauerit conſequatur, aliquid promittebatur: Duo enim hæc huiuſmodi commonitorio continebantur, mandatum ſcilicet ſuſcipiendi ſuffragii, & *ἀντίδωρα* promiſſio, ſponſio; id quod *Commonitorium de ſuffragio* dicitur, ad differentiam commonitorii ſuper ſeu de alia re, id eſt ſuper ſuffragio præſtando: neque enim audiendi ſunt qui hoc poſtremo loco *ſuffragium* accipiunt pro dono & munere, etſi alibi eo ſenſu id accipi non negem. *Commonitorium* eſt libellus, quo velut memoriali & monitorio negotium aliquod committebatur: ὑπομνηστικὸν Gloſſis, ἐπιστολὴ προστατικὴ in *Gloſſario Nomico*: quo implenda quædam mandantur, vt teſtatur quoque Symmachus *lib. 1. ep. 69.* & *lib. 5. ep. 26.* Ammianus Marcellinus quoque qui ſub Theodoſio *huius l.* auctore ſcripſit, *lib. 28. cap. 1.* *Commonitorium*, inquit, *repertum eſt manu ſcriptum Hymetii* (ad Amantium Haruſpicem) PETENTIS, *vt obſecrata ritu ſacrorum ſolemnium numina erga ſe Imperatores delinirent.* Horum commonitoriorum priuatorum exemplum alterum elegans extat *l. vlt. in fin. infr. de accuſationib.* De Commonitoriis in commune dicam ad *l. 10. inf. de curſu ſit*: & ad *l. 27. infr. de erogat. milit. ann.* vide & interim quoque Iuretum in Symmachum, *lib. 5. ep. 22.* Finge ergo, ſuffragatorem ſolo huiuſmodi commonitorio de ſuffragio ſeu ſola ſponſione nixum, quo ſcilicet certa quædam poſſeſſio pro ſuffragio promittitur? Sane ſuapte auctoritate poſſeſſionem occupare non poteſt: viaque facti moras nectente cliente forte eam ingredi: quin ſi id fecerit, reus temeritatis & violentiæ *retinebitur*, id eſt, tanquam vim fecerit, punietur: non criminali vt puto actione, quod nonnulli cenſent, in id vocem *retineri* inter alia perperam vrgentes: verum hac duplici ratione & ſanctione, quæ hic ἐξηγητικῶς ſubiiciuntur: Nam & *poſſeſſio in priſtinum ſtatum reducetur*, id eſt, reſtituetur priſtino domino; & ſuffragator *a petitione excludetur: eo quod non dubitauit inuadere quod petere debuiſſet*: Ita enim legendum hic, *debuiſſet*, ſublata negatiua, *non*, quæ etiam recte abeſt a Cuiaciana huius Codicis editione, & a Codice Iuſtinianeo. Id quod omnino congruit cum *l. 2. ſup. de finibus regund.* vbi dixi, & alioquin tralatitium eſt in iudicio de vi inque omni inuaſione, qua quis ſibi ius dicit. Vnde iam apparet, Interpretem *huius leg.* & alios ex recentioribus largiter falli, cum verba hæc, *ſolo commonitorio*, de ſuffragio interpretantur ſine ſcriptura; & ſic nudam exhortationem, tacitam conuentionem, nudas preces de ſuffragio ſuſcipiendo: nam imo contra, vt oſtendi, *commonitorium* eſt ὑπομνηστικὸν ſcriptum, & ἐπιστολὴ προστατική.

Atque hæc quidem plana eſt & aperta *huius l.* ſententia. Vnde primo patet male a Roberto 2. *ſentent. 21.* hanc legem dumis virgultiſque obſitam dici. Patet ſecundo perperam a Duareno 2. *Diſp. cap. 21.* Aulicam vocari: quaſi in Aulicorum gratiam latam: imo enim Aulicorum cupiditati cohibendæ lata magis ea fuit. Patet tertio, hanc *leg.* male accipi *de ſalario Aduocatorum* ab Azone, Accurſio, & ſequacibus, imo & a Recentioribus nonnullis, qui & ideo plures hic formant quæſtiones de ſalariis Aduocatorum, hancque velut ſedem eius materiæ habent. Vnde & Cynus ſuo tempore ſcripſit hanc *leg.* eſſe intellectam multum in fauorem Aduocatorum: & Iacobus de Rauenna in hanc adductus eſt ſuſpicionem, quaſi ipſimet Aduocati eam gloſſauerint: quam ſententiam iam recte impugnarunt multi, & in his, Pancir. *II. Var.* 198. qui tamen ipſe in eo errat, quod ad honorum ſuffragia hanc l. refert. Et vero illi ſententiæ refragantur quæ ſupra diximus de *deſideriis explicandis*, apud Principem ſcilicet, quod Aduocati munus non fuit, etſi deſideria illi ſcriberent, *vt l. 2. Cod. Inſt. de error. Aduocat.* at non *explicarent*, id eſt, vrgerent, proſequerentur apud Principem. Refragatur & *ſuffragii* appellatio, quæ de munere ſeu opera Aduocati nunquam vſurpatur; Refragatur ipſa legis diſpoſitio, & quidem in tribus. Nam & Aduocato

eiuſque

eiusque hæredibus ſalarium debetur, etſi cliens voto potitus non ſit, & Aduocatus in cauſa ſuccubuerit, vel defecerit ante finem iudicii, *l. vlt. Cod. Iuſt. de condict. ob cauſam dat. l. 38. § 6. D. locati.* Neque ea obſeruantia requiritur, quæ hic deſideratur, vt Aduocatus Salarium petere, aut ſeruare poſſit. Imo & ſponſione, vel Commonitorio, aut traditione ceſſante ſalarii exigendi Aduocato ius eſt. Quanquam non diffiteor nonnulla ex his quæ *h. l.* occurrunt, ad ſalaria Aduocatorum porrigi poſſe. Patet quarto, non eſſe hanc *leg.* accipiendam, quod multi male opinati ſunt, de *bonorum ſuffragiis*, de quibus fuit *lex ſuper.* vt recte iam monuere Alciatus, Cuiacius, Duarenus, Robertus: & vel ſola vocis *deſideriorum* proprietas refutat, & quod nulla hic Magiſtratuum, ſeu Iudicum mentio fiat, vel ambitus eorum, tandem & diſpoſitio integra ſcopuſque huius leg. Patet proinde quinto, hanc *legem* non recte abrogatis legibus accenſeri a pleriſque, etiam a Cuiacio, quandoquidem ea in Codicem quoque Iuſtinianeum relata eſt. Neque ea a Iuſtiniano per Novellam 8. c. 11. & 29. c. 2. abolita (non magis quam a Tiberio *Novella 161.*) quia Nouellæ illæ pertinent ad ſuffragia honorum, *ἀργυρολογίαν τῶν ἀρχῶν*: quam Iuſtinianus improbauit; vnde etiam Codice Iuſtinianeo omiſſa eſt *lex 1 huius tit.* quæ eſt de his honorum ſuffragiis; quæ & ideo quoque omiſſa, quod temporaria tantum ea eſſet, atque in præteritum ſpectaret. Denique neque hodie hæc conſtitutio inutilis aut adeo abroganda, ſi modo fumi venditores hinc arceas, & modus aliquis, & iuſtus hac in re ponatur, & Reipublicæ periculum abſit; ne alioquin Principes hoc obtentu obſideantur, venaliſque eorum gratia prorſus fiat, neque quidquam tam iuſtitiæ, ſed omnia pecuniæ pretia relinquantur. His ceſſantibus, num Aulicis ſuffragantibus, quorum pollucibilis opera fuit, ad vicem remunerandam honorarii genus aliquid inuideatur? 224, horumque beneuolentia aliqua liberalitate non proteſtetur. Certe non interiiſſe hanc l. gratulandum nobis eſt, cum tam multa egregia hinc deſumi, & ad alia traduci poſſint.

DE PIGNORIBVS.

TITVLVS XXX.

LIB. VIII. COD. IVST. TIT. XIV. Similiter Paulus libris ſententiarum *lib. 2. tit. 5.* ſimpliciter titulum *de Pignoribus* inſcripſit. At enim Iuſtinianus *de Pignoribus & hypothecis:* Certe, *pignorum* appellatione *hoc titulo* non modo pignus rei mobilis continetur, verum etiam nexus prædiorum: vt docet *lex 2. hoc tit.* De pignoribus præter leges *huius tit.* vid. *l. 9. infr. de infirm. his quæ ſub Tyr. l. 1. de Adminiſtr. tutor.*

De ARATORIBVS *ſeruis vel bubus non pignorandis ob fiſcale debitum.*

I. (a) Imp. CONSTANTINVS A. ad vniuerſos Prouinciales. (b)

INTERCESSORES, (c) a Rectoribus (d) Prouinciarum dati, ad exigenda debita ea quæ ciuiliter (e) poſcuntur, non (f) ſeruos aratores, aut boues (g) aratorios (h) pignoris cauſa de poſſeſſionibus abſtrahant, (i) ex quo tributorum inlatio retardatur. Si quis igitur Interceſſor, aut Creditor, (k) aut Præfectus pacis, (l) vel Decurio, in hac re fuerit detectus, a Rectoribus Prouinciarum capitali (m) ſententiæ ſubiugetur. Dat. IIII. (n) Non. Iunias, Sirmio, Conſtantino A. & Licinio IIII. Coss. (o) [315.]

INTERPRETATIO. *Multi pro fiſcali debito ſeruos cultores, aut boues aratorios de poſſeſſionibus cauſa pignoris auferre præſumunt, de quorum laboribus tributa redduntur, & ideo ſi quis creditor vel curam pacis, (p) vel curialis, aut quicumque exactor hoc facere præſumpſerit, a Prouinciæ Iudice puniatur.*

NOTAE.

(a) *L. 7. Cod. Iuſt. quæ res pignori obligari poſſunt vel non:* ſub quo titulo num recte poſita, ſit mox diſquiram. GOTHOFREDVS.

(b) *Edictum* iſtud eſt, ad vniuerſos prouinciales emiſſum. *IDEM.*

(c) *Executores*, ita Tribon. *d. l. 7.* qui tamen idem in ſequentibus vocem *Interceſſoris* retinuit. De his *Interceſſionibus* mox in *Commentario.* *IDEM.*

(d) *A quocunque iudice dati*, ita Tribonianus *d. l.* *RITTER.*

(e) Interpres explicat pro *fiſcali debito*, recte: vt in altero Anianeo Codice optimæ notæ *pro tributo aut functionibus publicis.* *GOTHOFREDVS.*

(f) Si vocem, *abſtrahunt*, retinemus: tum hæc vox abundat: quod & ſuadet Interpretatio: ſi vero inſr. legimus *abſtrahant*, tum retinenda eadem eſt. *IDEM.* Cod. Wurceb. *Ooſcuntur, ſeruos aratorios pignoris cauſſa de poſſeſſionibus abſtrahunt.* Nulla hic mentio *boum.* Satis inepte in edit. Sichard. exſtat, *non ſeruos aratorios vercurarios &c. abſtrahant.* Miror Cl. Sichardum ad margin. notaſſe: *legendum haud dubie verrucarios: nam multarum verrucariarum alicubi meminit Pomponius.* *RITTER.*

(g) Iſtud *de boue aratorio* aberat a Baſilienſi & Tiliana & Pariſienſi editione, verum & Codices Anianei, & Interpreta io ipſa huic ſubdita hoc addendum oſtendunt: quod & Codex Iuſtiniani habet, & Cuiacius quoque indicauit *IV. obſeru.* 20. *GOTHOFREDVS.*

(h) *Aut inſtrumentum aratorium* hoc additum Cod. Iuſt. Forte in ſp. *huius l.* id non additum, quod de eo conſtaret: de quo mox. *IDEM.*

(i) De hac voce iam ſupra ad vocem, *non.* *IDEM.*

(k) Hanc vocem retinet quoque Codex Iuſtin. & Interpretatio huic legi ſubdita, de quo mox. *IDEM.*

(l) Hanc ſcripturam retinuit Interpretatio, cum *Curam pacis* appellet. De quo *in Comm.* Codex Iuſtin. *in d. l. 7. quæ res pignori.* habet, *Præfectus pagi.* *IDEM.*

(m) *Æſtimando a Iudice ſupplicio*, ita Cod Iuſt. *IDEM.* Cod. Wurceb. *capitali ſententia* *RITTER.*

(n) III. in Aniani Codicib. optimæ notæ, & in Cod. Iuſt. in quo Conſu'es ex *hac l.* emendandi ſunt. *GOTHOFR.*

(o) Cod. Wurceb *Conſtantino A. IIII. & Licinio.* Edit. Sichard. & Cuiac. *Conſtantin. A. IIII. & Licinio IIII.* ita & L. 1. C. I. *de lucris aduocat.* Vid. *Petr. Reland. in faſt. ad h. a.* *RITTER.*

(p) *Curator pacis* edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

NOTAE.

ARATORES ſeruos, bouesque aratorios, pignori capi, ἀγωγίμους fieri, vt Græci loquuntur, pro debito ciuili vetat *hac leg.* Conſtantinus M. pariter vt Honorius *l. 8. Cod. Iuſt. quæ res pignori:* & Fridericus Imp. *Auth. Agricultores*, quæ ei ſubtexta eſt. Et quidem Conſtantinus M. nominatim pœna capitali propoſita. Ait lex, *ſeruos aratores*, & vt Interpres hic, *ſeruos cultores:* alia enim mancipia pignori capi potuerunt ex eiuſdem Conſtantini M. conſtitutione, *l. 1. inf. de diſtrah. pignor.* vt & *l. 2. eod. tit.* Ait lex *Boues aratorios*, quomodo Heſiodus, *lib. 2. v. 403. oper. & dier.* βοῦν ἀροτῆρα vocat, βοῦν ἀρότην
p. 225. Ælianus, *V. Var. 14.* Ait lex *pro ciuil. debito*, & vt ipſa lex loquitur, *pro debitis quæ ciuiliter poſcuntur*, id eſt, ne quidem pro fiſcali debito, vt recte Interpres: vel vt altera Interpretatio habet in Anianeo Codice optimæ notæ *pro tributo, aut functionibus publicis:* idque confirmant *Interceſſorum* & *Exactorum* nomina, de quibus mox *pour les deniers du Roy*, vt Galli loquuntur. A Triboniano ad cætera additum, neque *inſtrumentum aratorium* ἄροτρον pignori capi poſſe, de quo vetus alioquin exſtat lex apud Diodorum *lib. 2.* & Quintilianum, *lib. 7. cap. 8.* vt Recentiores omittam. Omne igitur inſtrumentum aratorium pignori capi non poteſt: non *mutum*, quod inſtrumentum aratorium proprie dicitur, in quo ſunt plauſtra: non *ſemiuocale*, in quo boues ſunt, quæ Galli vocant *les viſs namps*, non *vocale*, id eſt, ſerui: ſic enim Veteres inſtrumentum ruſticum diuiſiſſe tradit Varro *de re Ruſtica cap. 17.* Et quis ſcit an non hæc forte huius legis ferendæ cauſa fuerit, vt videlicet liqueret, non tantum inſtrumentum aratorium pignori capi non poſſe, ſed neque ſeruos, aut boues aratorios? His ſane ſimiles memorantur ordinationes Caroli VI. Franciſci I. Henric. IV. Regum Francorum quas & Aufrerius retulit, quæ idem ſtatuunt: quarum meminit Guill. Bened. *in cap. Raynutius, verbo, & vxorem. deciſ. 5. num. 343.* quæque continentur *Codice Henriciano lib. 9 t. 3.* & quidem in eadem ſpecie, ne inſtrumenta ruſtica & *oſtilia*, ſic enim loquitur Aufrerius ad laborandum & cultiuandum deputata caperentur *etiam pro denariis Regis.* A qua æquitate diſceſſum aliquatenus *conſtitutione* Caroli IX. an. 1572. qui in triennium duntaxat ſecuritatem tribuit pro debitis fiſcalibus. Meminit & ſimilis iuris Speculator *tit. de pr. decret. §. reſtat.* Bart. *l. 1. C. de colon. Thrac.* Eſt & ſimilis conſuetudo Britanniæ Galliæ *art. 239.* vbi vide quæ Argentræus. Porro ſicut obtributa boues capi Conſtantinus M. *h. l.* vetat, ita & idem hoc ipſo anno 315. paulo ante vetuit boues aratris deditos & culturæ ſeruientes ad curſum publicum abſtrahi, quamlibet deficientibus iis, qui curſu publico deſtinati eſſent, *l. 1. inf. de curſu publico:* Quam legem, notandum eſt, ad Sardiniam pertinere, quæ Romæ nutricula erat, de quo dicam *alibi.* Et hæc quidem omnia ea *Ratione*, ne ceſſante agricultura, illatio tributorum retardaretur vt *hac l.* exprimitur. De eorum quippe laboribus (vt interpres notauit) tributa redduntur. Ideoque etiam ius iſtud probatum, non tantum iure Burgundionum, *additamento 1. tit. 18.* ſed & omni hodie iure. Eadem in ſummam ratione fineque idem Conſtantinus, (& nominatim per eandem Sardiniam Anno 321.) feriarum obſeruationem ruſticis remiſit, *l. 3. Cod. Iuſt. de feriis:* Eadem ratione poſtea Valentinianus vetuit, ne Officiales Præſidis ſeruum vel bouem ruſticum in vſus proprios neceſſarioſque conuerteret, *l. vn. inf. ne damna Prouincialib.* Eadem ratione fineque, operas a ruſticanis exigi vetitum, ne videlicet ipſas vrbes perderet triſtis abductio ruſticorum, *l. 1. 2. inf. ne opera a collatorib.* & *d. l. vn. inf. ne damna prouincialib.* & *l. 4. inf. de extraordinariis munerib.*

Verum ad *leg.* noſtram redeamus, & ad *Bouem aratorium:* In magna eum iam olim apud veteres æſtimatione fuiſſe notum eſt: nempe quia bos ſocius hominum in ruſtico opere eſſet, & Cereris miniſter vt eum vocat Varro, *2. de re ruſtica cap. 5.* & Columella *lib. 6. in præfat.* vocat eum humani laboris & operis conſortem, participem, laborioſiſſimum hominis ſocium: Æliano dicitur, *V. Variar. 14.* τῶν ἐν ἀνθρώποις καμάτων κοινωνός, *humano generi laborum ſocius.* Lege quoque DEI bouem aratorium ſurripiens, grauius puniebatur, quam cæteri fures, *Exodi cap. 22.* imo & Antiqui capite ſanxerant, ſi quis bouem occidiſſet, vt ſcribit Varro, *de re ruſtica lib. 2. cap. 5.* idque nominatim

tim apud Atticos obtinuiſſe idem teſtatur *eodem loco.* Et Ælianus *dicto cap.* qui idem addit, *lib. 8. cap. 3.* cum in ſacrificiis bos mactabatur, cultro iudicium pronunciari ſolitum, tanquam homicidæ: vide & Pauſaniam *in Atticis*, vbi de ſacerdote quodam agit βουφόνῳ. Sed & apud Phryges pariter morte multabatur qui aratorium bouem occiderat; teſtis idem Ælianus *lib. 12. de animalib. cap. 34. Et Stobæus ſerm. 42.* De Romanis quoque teſtis Plinius *lib. 8. cap. 45.* iudicio populi Romani in exilium actum quendam, qui bouem aratorium occiderat, *tanquam colono ſuo*, inquit, *interempto:* qui locus in memoriam mihi reuocat locum Ouidii 15. *v. 141. ſeq. Metamorphoſ.* Vbi expoſtulans aduerſus eos qui boues immolabant ſic ſcribit.

Cumque boum dabitis cæſorum membra palato,
Mandere vos veſtros ſcite & ſentite COLONOS.

Vide & Arnobium *lib. 7.* Et Plutarchium *in Solone.* Eadem denique ratione Valens Imperator legem per Orientem tulerat, teſte Hieronymo *lib. 2. aduerſus Iouinianum Epiſt. 55. Tom. II. p. 53. edit. Francof.* ne quis vitulorum carnibus veſceretur, vtilitati ſcilicet agriculturæ prouidens. Neque illud omittendum Virgilii *2. Georgic. v. 527.*

Impia quæ cæſis gens eſt epulata iuuencis;

cuius etiam Domitianus recordatus, edicere deſtinauit, *ne boues immolarentur*, teſte Suetonio *in Domitiano c. 9.* Sed & Poëtæ fingunt, poſtquam homines boues manducare cœpiſſent, ſæculum tum æreum illuxiſſe, & Iuſtitiam ad cœlos remeaſſe. Arati verſus ſunt *in Phænomenis v. 131.*

Οἱ πρῶτοι κακοεργὸν ἐχαλκεύσαντο μάχαιραν
Εἰνοδίην: πρῶτοι δὲ βοῶν ἐπάσαντ' ἀροτήρων,
Καὶ τότε μισήσασα δίκη κείνων γένος ἀνδρῶν,
Ἔπταθ' ὑπουρανίη.

Qui primi maleficum fabricarunt gladium
Viatorium: primi etiam boues edere cœperunt operarios,
Atque tunc exoſa Iuſtitia illorum genus hominum
Volauit ſub cœlum.

ad quem locum videndus Theon, vbi & cauſam ſubnectit. De Ægyptiis res nota, boues ab iis adoratos; de quo videndus Diodorus. Verum hæc iam nimis multa, quia & obuia ſatis.

Nos de hac *leg.* noſtra accuratius adhuc videamus. Primo tenendum, hanc *leg.* ſeu eius ſpeciem, proprie non eſſe de pignore conuentionali, verum de *Iudiciali* pignoris capione, ἐνεχυριασμῷ: pariter vt Honorii lex de eodem eſt, puta *lex 8. Cod. Iuſt. quæ res pignori obligari:* vbi pariter dicitur *Pignorum gratia aliquid quod ad culturam agri pertinet auferri non conuenit.* Quæ lex ad fiſcalia debita vt dixi pariter pertinet: quod docet eius inſcriptio; inſcribitur enim ea *Probo Comiti S. L.* Quare perperam Theodoſiani Codicis conditores, & Tribonianus ipſe hanc *leg.* & *d. legem 8.* in eum *titulum* coniecere, qui eſt de conuentionali pignore.

Secundo, quod iam antea dixi, docuique, eſt hæc lex de pignoris capione, non ob priuata debita, verum ob *publica & fiſcalia*, proque functionibus publicis. Quod vt duobus iam argumentis adſtruxi, ita (quod Tertium hic notandum eſt) comprobant Præfectorum pacis, Decurionumque nomina, de quibus nunc ſigillatim, vt & de Interceſſoribus.

INTERCESSORES in genere ſunt Executores: quare & initio *huius l.* loco, *Interceſſores*, Tribonianus vocem, *Executores*, ſuppoſuit; & Interpres ad *hanc leg.* Interceſſorem, *Exactorem* interpretatus eſt: & in *l. 8. Cod. Iuſt. de offic. Rector. prouinciæ*, παραλλήλως iſta ponuntur *Interceſſorem, id eſt, Executorem.* Hinc & militaris Interceſſio, *l. 1. inf. de lucris officiorum*, quæ executio militaris dicitur, *l. vn. ſup. de off. Iudicum militarium:* ſic & interceſſio in *l. 4. inf. de Principib. agentium:* quæ initio legis, *Executio.* Ambroſius *lib. 2. officiorum, cap. 29. in fin. Interpellante enim eo, qui ſibi illud Imperiali Reſcripto vindicare cupiebat, clerici non tenebant auctoritatem, Honorati quoque &* INTERCESSORES *dati, non poſſe præceptis Imperatoris obuiari ferebant. Legebatur Reſcripti forma directior, Magiſtri officiorum ſtatuta, Agens in rebus imminebat. Quid plura? traditum erat.* P. 216. Interceſſores igitur erant Executores, qui a Rectoribus prouinciarum dabantur: & nominatim etiam ad exigenda debita ciuilia fiſcalia, publicaſque functiones. Neque tamen promiſcui; ideo enim hic iunguntur Præfecto pacis & Decuriones: & quidem primi. Et apud Ambroſium *Honoratis* iunguntur.

Sequuntur *hac leg.* poſt Interceſſorem, tres alii: puta Creditor, Præfectus pacis, & Decurio: quibus pariter vt Interceſſoribus ſeruos aratores, vel boues aratorios pignori capientibus pœna capitis imponitur. Quod CREDITOREM attinet, valde dubito num hæc vox hic ſtare poſſit, etiamſi eam agnoſcat ſeu retineat quoque Codex Iuſtinianeus, vt & Interpretatio *huic legi* ſubdita: Eſt enim hæc lex aduerſus publicos executores lata, non aduerſus creditorem priuatum, qui neque ipſe Executor eſſe poteſt: aduerſus illos, inquam, qui a Rectoribus prouinciarum ad exigenda debita dabantur, vt diſerte *initio l.* dicitur: quo in cenſu ſtare non poteſt creditor, vt recte ſtant reliqui, Interceſſor, Præfectus pacis, & Decurio. Quare *Curatoris* potius nomen hic ſubſtituam: idque accipiam de *Curatore ad cogendas angarias* creato: cuius mentio fit in *l. 1. Cod. Iuſt. quemadm. mun. ciuil. indicuntur:* & *in l. 1. Cod. eod. ſumptus iniuncti muneris.* ſeu de Curatore curſus publici, quod ſuadere videtur *lex 1. inf. de curſu publico:* vbi pariter hoc ipſo anno, vt iam antea dixi, vetitum, boues aratris deditos & culturæ ſeruientes ad curſum publicum abſtrahere.

Sequitur PRÆFECTVS PACIS: quam ſcripturam quoque Interpretatio *huic l.* ſubdita agnoſcit, cum *Curam pacis* vocat, ſed & Baſilica agnoſcunt, cum εἰρηνάρχον vertunt. At Codex Iuſtinianeus in *d. l. 7. Cod. Iuſt. quæ res pignori:* hinc deſumpta hodie habet, *Præfectus pagi*, (vbi Tribonianus inſuper addidit, *vel vici*) vel *pagis:* Quare & hic ita reponendum videatur, itidemque in *l. 49. inf. de Decurionib.* ad Irenarchas quippe, de quibus erit infra titulus peculiaris, pertinebat tantum cura pacis publicæ tuendæ in prouinciis: Erant enim οἱ τῆς τοῦ δήμου εὐταξίας ἐπιστατοῦντες: at non etiam executiones his committebantur, non cura exigendorum debitorum his incumbebat, verum Præfectis pagorum & Decurionibus: quare videas Præpoſitos pagorum, ſuſceptoribus & Præpoſitis horreorum iungi: *l. 1. inf. de erogat. mil. ann. l. 49. inf. de Decurionib.* & *l. 8. inf. de ſuſceptoribus.* Quare & *hac leg.* pariter Interceſſoribus & Decurionibus iunguntur. Horum Præpoſitorum pagis fit quoque mentio apud Euſebium *lib. 9 hiſtor. Eccl. c. 1. circa medium:* πραιπόσιτοι τοῦ πάγου ἑκάστης πόλεως. *Præfecti cuiusque ciuitatis & pagi.* Iidem & παγάρχοι dicti apud Iſidorum Peluſiotam *lib. 2, ep. 91.* imo & *l. 1. inf. de iis quæ adminiſtrantibus:* in *Nouellis* Iuſtiniani, & in *Edicto 13. in præfat.* Magiſtri pagorum apud Siculum Flaccum, *pag. 29. edit. Rigaltii.* Verum de his adhuc plenius ad *d. l. 1. inf. de erogat. mil. ann.* & ad *d. l. 1. de iis quæ adminiſtr.*

ALIENA *veluti domina, poſſeſſio ab actoribus, &c. hypothecæ necti non poteſt.*

II. (a) Impp. HONORIVS, & Theod. AA. Ioanni (b) PF. P. Poſt alia.

NEXVM (c) non faciat (d) prædiorum, niſi perſona, quæ iure potuit obligari: (e) Per ſeruum autem, (f) vel Procuratorem, (g) Colonum, (h) vel Actorem, ſeu Conductorem, præiudicium poſſeſſioni, inuito vel inſcio domino imponi non poſſe, & iuris (i) & legum auctoritatibus decantatur, (k) &c. Dat. Id. (l) Iul. Rauenn. Honor. XIII. & Theod. X. AA. Coss.

INTERPRETATIO. *Non obliget poſſeſſionem, niſi ille, qui proprius dominus eſſe dinoſcitur: nam neque per ſeruum, neque per procuratorem, ſiue colonum, aut actorem, aut conductorem, ſi res fuerit obligata, præiudicium domino non poterit exhibere.* (m)

NOTAE.

(a) Lex *vlt. Cod. Iuſt. ſi res aliena pignori data ſit:* eiuſque pars recte quoque repetita, *l. 17. Cod. eod. de agricolis cenſitis & colonis.* Iungendæ autem huic quinque aliæ: de quo *in Commentario.* GOTHOFREDVS.

(b) *Ioannes* PP. Italiæ ſub Honorio. vid. *Proſopogr.* IDEM.

(c) *Nexum* facere, & *obligare*, vt mox vocatur; & in *ipſa l.* & in Interpret. *oppignorare.* *Necti* proprie dicuntur quæ tantum obligantur: Nexumque idem quod obligatum, oppignoratum, obſtrictum, obnoxium v. Varronem, *de L. L. L. 6.* & Feſtum. ad vocem: *Nexum.* Lex XII. Tab. *Qui nexum faciet mancipiumue vti lingua nuncupaſſet, ita ius eſto:* Gloſſ. *Nexam,* ὑποκειμένην v. & *l. 1. D. ne vis fiat ei:* &c. Sic & Græcis Italiotis ὑποθῆκαι, id eſt, ἐνέχυρα θεῖναι, ὑποθήματα ἐνέχυρα. ὑποθεσμος, ὑποτεθὲς, apud Heſychium. Qui Hebraica callent, notant pignus *chubal* a nectendo vocari: v. Salm. *de modo vſur. c. 14. pag. 580. & c. 18. pag. 838. & 839.* IDEM.

(d) *Facit.* Cod. Iuſt. Hoc noſtrum modo Imperatiuo legi conuenientius. IDEM.

(e) *Obligare.* Cod. Iuſt. IDEM.

(f) Cod. Wurceb. *per ſeruum aut procuratorem.* Edit. Sichard. *per ſeruum autem procuratorem colonumue.* RITTER.

(g) Prædiorum ſcil. *l. vn. inf. de peculio:* quæ huic inter alias iungenda, ſeu poſſeſſionis: *l. vn. inf. tit. prox.* quæ & ipſa iungenda: de quo etiam haud abſurde accipi poteſt, *lex 1. Cod. Iuſt. ſi res alieno pignori:* verum, horum Procuratorum multa mentio *hoc Codice.* GOTHOFREDVS.

(h) De *Colonis* paſſim *hoc Codice:* dico plene *inf. Paratitlo, de fugitiuis colonis.* IDEM.

(i) *Iure*, Cod. Iuſt. Hoc noſtrum melius. *Iuris auctoritates* ſunt veteris iuris regulæ: de quo ad *l. 8. ſup. de diuerſ. reſcript.* IDEM.

(k) *Declaratur.* Cod. Iuſt. Hoc noſtrum elegantius, *Decantatur*, id eſt, pro certo, conſtituto, definito, tralatitio, paſſiuitus nota. Similiter *l. vn. ſup. ſi certum pet. de chirogr. toto iure* CANTATVM *eſt.* Sua ſcilicet ſunt ICtis quoque carmina & ἄσματα, quomodo & Philoſophis; quo ſenſu illud: *Nobis vt carmina dicunt.* In hac vero ipſa re *lex. vn. inf. ne colonus*, &c. ait, *dubium non eſt: & lex 2. Cod. Iuſt. in quib. cauſis coloni cenſiti dominos accuſare: id ſæpiſſime decretum.* IDEM.

(l) V Id. ita MSS. omnes, & leges quæ *huic* iungendæ. IDEM.

(m) Cod. Wurceb. *poterit exhibere.* quæ ſana lectio eſt. RITTER.

COMMENTARIVS.

P. 217 PIGNORI ſeu hypothecæ obligare, ſeu nectere fundum, inuito vel inſcio domino non poſſe, Procuratores poſſeſſionum, vel Colonos aut Actores Conductoresue earum, præmiſſa generali regula, definit *hac* quoque *lege* Honorius Imp. etſi id iam aliunde certum eſſet, & vt ipſemet ait, *iuris & Legum auctoritatibus decantatum*, quæ verba iam in Notis illuſtraui. Hac inquam *leg.* quæ pars eſt Honorianæ conſtitutionis, vnde deſumptæ ſunt quinque præterea leges aliæ, puta *lex vn. ſup. de actionib. ad potentes tranſl. lex vn. ſup. de pecunia ſequeſtratione: lex vn. inf. quod iuſſu: lex vn. inf. de peculio: lex vlt. inf. de executoribus.* qua conſtitutione in genere Honorius Imp. Creditorum voracitati & iniquitati occurſum iuit, non vna ratione; inter alias contractibus initis cum alienis fundorum Procuratoribus, Colonis, Actoribus & conductoribus, quo pertinet hæc lex, & tres poſteriores e ſuperius deſignatis. Quod autem hic de pignorandi iure illis adempto definitur, idem & de iure alienandi, ſi qua propria haberent, pariter refertur, ſimili formula; *non dubium eſt, in l. vn. inf. ne colonus inſcio domino.* Denique indubitati id iuris eſt, per perſonas illas *nullum poſſeſſioni domini inſcio vel inuito domino præiudicium imponi poſſe*, vt hac ipſa *lege* dicitur. Quæ res vlteriorem non requirit illuſtrationem.

Illa modo quatuor hominum genera *hac leg.* notentur, in alienis poſſeſſionibus conſtitutorum, eaſque colentium vel adminiſtrantium; puta, *Procuratores, Coloni, Actores, Conductores:* quorum paſſim mentio fit *hoc Codice*, & apud alios Scriptores.

Addan-

Addantur & quinto loco *ſerui*, qui & ipſi quatuor ſuperioribus ſociantur, *d. l. vn. inf. tit. prox. quod iuſſu: & d. l. vn. inf. de peculio.* De *Procuratoribus* certe his alienorum prædiorum, eorumque cum ſeruis adæquatione dico *infra ad l. 92. de Decurionibus:* vid. & quæ de his Saluianus Maſſilienſis. De *Colonis* pleniſſime *inf. paratitlo de fugitiuis colonis.*

QVOD * IVSSV.

TITVLVS XXXI.

LIB. IV. COD. IVST. TIT. XXVI.

(*) Cod. Wurceb. *Quo iuſſu* librarii negligentia. *RITTER.*

QVANDO *actione quod iuſſu dominus teneatur.*

I. (a) Impp. HONOR. & Theod. AA. Ioanni PF. (b) P. Poſt alia.

DOMINOS ita (c) conſtringi manifeſtum eſt actione Prætoria, (d) quæ appellatur, QVOD (e) IVSSV, Si *certam* (f) *numerari* præceperint *ſeruo actoriue pecuniam.* Igitur in perpetuum Edictali lege ſancimus, Vt qui Seruo, Colono, (g) Conductori, Procuratori, Actoriue (h) poſſeſſionis pecuniam commodat, (i) ſciat dominos poſſeſſionum, cultoreſue terrarum, obligari non poſſe: neque familiares epiſtolas, quibus homines plerumque commendantur (k) abſentium, in id trahere (l) conuenit, vt pecuniam quoque, quam non rogatus fuerat, impendiſſe ſe (m) pro prædiis mentiatur; cum niſi ſpecialiter, (n) *Vt* (o) *pecuniam commodet,* (p) a domino fuerit poſtulatus (q) idem dominus teneri non poſſit; creditaque quantitate multari volumus creditores, ſi huiuſmodi (r) perſonis, non iubente domino, nec fideiuſſoribus ſpecialiter acceptis, fuerit commodata (s) pecunia. Dat. VII. (t) Id. Iul. Rauennæ, Honorio XIII. & (v) Theod. X. AA. Coss.

INTERPRETATIO. *Nullus dominum* (x) *ad reddendum debitum,* ſicut (y) hucuſque fiebat, *adſtringat, niſi ſeruo ſuo, vel actori pecuniam rogante domino præſtitiſſe* (z) *conuicerit. Et ideo ſi quis ſeruo, colono, conductori,* (a) *procuratori, vel actori pecuniam non rogante domino dederit, ſciat dominos terrarum propter hoc debitum nullatenus poſſe teneri. Sed qui non rogante domino pecuniam talibus perſonis crediderint, aut fideiuſſores non acceperint,* (b) *ea quæ commodata ſunt ſe nouerint perdituros, nec a domino poſſe repoſci.*

NOTAE.

(a) *Lex vlt. Cod. Iuſt. quod cum eo qui in aliena poteſtate eſt, ex hac l. & l. vn inf tit. prox.* conflata eſt: Quænam autem coniungendæ ſint leges aliæ, iam dixi ad *ſuperiorem titulum.* *GOTHOFREDVS.*

(b) *Ioannes* ſub Honorio PP. Italiæ ſcil. v. *Proſopogr.* *IDEM.*

(c) Id eſt, ita demum. *IDEM.*

(d) Prætoris Edicto comprehenſa. *IDEM.*

(e) Cod. Wurceb. iterum legit: *Quo iuſſu.* *RITTER.*

(f) An idem fuerit, ſi incertam? Mox dicam. *GOTHOFREDVS.*

(g) De Colonis *v. inf. de fugit. col.* *IDEM.*

(h) In Cuiac. edit *procuratoriue* omiſſa voce actori. *IDEM.* Ita & Cod Wurceb & edit. Sichard habent. *RITTER.*

P.228 (i) *Commodare*, hic, & rurſum infra his. & ſic ter in vniuerſum *hac l.* vt & in Interpretatione, pro mutuum dare: *commodatum*, & *mutuum* promiſcue dicuntur, quomodo & apud Græcos χρῆσαι vtrumque contractum demonſtrat

(Qq4) 3

ſtrat. Eſt enim mutuum, commodatum ad abuſum, ſicut commodatum, mutuum ad vſum. Plautus in *Perſa Actu* 2. *ſc* 5 *creditur, commodabo.* Vetus colloquium Schol. χρῆσόν μοι πέντε δηνάρια. *commoda mihi quinque denarios* Gloſſæ. *commodatum* δανεισθέν: *commodator* δανειστής, Cornelius Fronto *de differen. lat. ſerm.* inter aut. Lat. Ling. edit Gothofr p. 1330. *commodat mutuam pecuniam, accommodat, aptat.* Iſidorus ex vetuſtiore aliquo, *promittere, commodato reſtitutionem dixit:* Sidonius Apoll. 4. *Ep.* 24. *vt commodata ſumma ſoluatur.* Canone 16. Cod. *Eccleſ. Africa. T. I. Concil. Harduin p.* 874. *commodare pecuniam*, vid. & *l.* 1. *Codice Iuſt. de his quæ ex public. conlat.* Cicero pro *Cælio cap.* 13. vbi errat Lambinus qui aliter accipit, v. & Acron *in Horat.* videatur & vetus Interpres *Pſalmo* 120. *Benignus homo qui miſeretur & commodat.* Aurelianenſis Synodus tertia, *cap.* 26. *ne clericus pecuniam commodet ad vſuras.* At Tribonianus vitandæ obſcuritati, ter hanc vocem, *hac l.* immutauit, & hic quidem ſubſtituit *mutuam dat:* vt *inf.* mox *pecuniam præſtet*, loco *pecuniam commodet:* & inf. *pecunia credita* pro *commodata.* Diatribæ auctor de *Mutuo*, *p.* 26 obſeruat, Atticos ſimiliter χρᾶν, & χρηννύειν, vel χρηννύαι dixiſſe, de omni quod vtendum alicui datur, ſiue id mutuum ſit, ſiue commodatum. Plura vide apud eundem *diſquiſ. de mutuo*, *pag.* 380. & hic quidem ſubſtituit, *mutuum dat.* GOTHOF.

(k) *Commendant abſentes.* Ita Tribonianus *homines* videlicet pro dominis hoc loco accipiens, cum *homines* ſint in *hac l.* ipſi ſerui actores, de quibus dicam *infr. ſuo tit. lib.* 10. *de conductoribus, & hominibus domus Auguſtæ.* IDEM.

(l) Cod. Wurceb. *in his tradere conuenit.* RITTER.

(m) Abeſt hæc vox a Cod. Iuſtiniani, quod factum *non oportuit.* GOTHOFREDVS.

(n) *Specialiter*, id eſt expreſſe; non ſufficit ſcilicet commendaſſe. IDEM.

(o) Cod. Wurceb. *prout pecuniam commodatam dominus fuerit poſtulatus.* RITTER.

(p) *Præſtet*, ita Cod. Iuſtin. GOTHOFREDVS. Edit. Sichard. & Cuiac. *commodaret domino fuerit poſtulatus.* RITTER.

(q) *Vel poſtulatam.* GOTHOFREDVS.

(r) Seruis colonis, &c. alienis. IDEM.

(s) *Credita* ita Tribonianus. IDEM.

(t) γρ. V. vt eſt in MSS. Anian. & in Cod. Iuſtin. & in Legibus quas *huic* coniungendas eſſe dixi. IDEM. Cod. Wurceb. VI. id. Iul. RITTER.

(v) XVI. in An. Reg. male, GOTHOFREDVS. XVI. etiam habet Cod. Wurceb. RITTER.

(x) Male *Dominus* Cod. Wurceb. IDEM.

(y) Abeſt *ſicut* a Cod Wurceb. IDEM.

(z) *Præſtare pecuniam*, pro mutuam dare, quod & hodie dicimus: ſic quoque in legibus Salicis Francicis, imo & apud Saluianum. GOTHOFREDVS.

(a) In Cuiacii edition. (& Sichard) *cultori.* IDEM.

(b) *Fideiuſſores acceperit*, Cod. Wurceb. RITTER.

COMMENTARIVS.

PRætoria QVOD IVSSV, actione non teneri dominum definit *hac leg.* Honorius Imper. Si quid citra eius mandatum ſeruo, Colono, Conductori, Procuratori, actori, creditum quaſi pro prædiis fuerit, creditoremque adeo creditam pecuniam omnino amittere, ſi citra mandatum crediturus fideiuſſores non accepit: (nam ſi accepit, fideiuſſores conuenire poteſt) quæ lex, vt ad *ſuperioris tituli leg.* 2. iam oſtendi, prolixæ Honorianæ conſtitutionis pars eſt, qua Creditorum voracitati potiſſimum occurrit, qui in necem dominorum ſeu fundorum cum illis contrahebant. Claudicat proinde hic contractus, & fideiuſſio tenet, vbi principalis nullus eſt. Neque inutilis prorſus hic contractus eſt; verum domini tantum reſpectu: dominus enim non tenetur, niſi duobus his concurrentibus. Primum, ſi nominatim, & vt hæc *lex* loquitur, SPECIALITER CREDI IVSSERIT, *Φανερῶς, ἰδικῶς* Neque enim ſufficit dominum abſentem per *familiares Epiſtolas* (de quibus alioquin dixi ad *leg.* 5. *ſupr. de pactis*,) homines ſuos alteri commendaſſe. Nam qui hoc facit, commendat magis hominem, quam credi mandat; *l.* 12. §. 12. *D. mandati. Commendandi* verbum, ad crediti cauſam trahendum non eſt: Aliud eſt *commendare*, aliud mandare. Ita ſi quis in teſtamento ſcripſerit, *Illum tibi commendo*, non ideo fideicommiſſum his verbis inducitur. Aliud enim eſt perſonam commendare, aliud voluntatem ſuam fideicommittentis heredibus inſinuare, *l.* 11. §. 2. *D. de legat* 3. *l.* 12. *Cod. Iuſt. de fideicommiſſ. libert.* Et Paulus 4. *ſentent. tit.* 1. §. 6. Verbum *commendo*, nullam parit neque fideicommiſſi, neque crediti actionem; vt nec qui alium commendat, quaſi idoneum cui pecunia credatur, ideo obligatur. Alterum quod requiritur, vt dominus actione *Quod iuſſu* teneatur, eſt vt CERTAM (ῥητὴν) pecuniam ποσότητα credi mandauerit: Id enim *hac l.* nominatim exprimitur. Et certe Honorio propoſitum fuit vt dixi hoc Edicto, creditorum voracitati occurrere, vt docuit iam nos exerte *lex vn. ſupr. de action. ad potent. translatis*, quæ *huic* noſtræ inter alias coniungenda eſt. Certam igitur pecuniam exprimi mandato dominico voluit, ne alioquin colluſioni creditorum cum ſeruis, aut actoribus in necem domini locus eſſe poſſet: Et vt lex noſtra loquitur, *impendiſſe ſe pro prædiis mentirentur*; CALLIDITATEM ſerui in ſimili prorſus vocat *lex* 3. §. 9. *D. de in rem verſo.* Quæ ratio non tantum ſuperiori requiſito, verum & huic quoque aptari debet. Vt proinde fallatur Bulgarus, quique eum ſecuti ſunt, qui pecunia indefinite a domino credi ſeruo vel actori mandata, dominum actione *Quod iuſſu* teneri in ſolidum putant. Ex ſuperioribus enim conſtat liquido, abrogatam hac parte *legem primam* §. 1. *D. eod. tit.* *Certa* denique non incerta ſeruorum nomina probat hæc lex.

Cæterum, quod de pecunia prædiis credita nominatim *hac l.* cauetur, inde ſic colligi poſſe videtur, humanitatis ratione, ſi quid in morbum aut aliam huiuſmodi rem is cui commendatus eſt, ſeruus impenderit, eius nomine dominum commendantem teneri, & quidem ipſa actione *quod iuſſu.*

P. 319

DE PECVLIO.

TITVLVS XXXII.

Lib. IV. Cod. Ivst. Tit. XXVI.

Honorii *Lex*, *de actione de peculio.*

I. (a) Impp. Honor. & Theodoſ. AA. Ioanni PF. P. Poſt alia.

Hoc qvoqve (b) creditoribus non negamus, Vt ſi liber a rationibus (c) fuerit quas regebat (d) inuentus Actor, Seruus, Procuratorue prædiorum, vtilis actio pateat de peculio, &c. Dat. V. id. Iul. Rauennæ (e) Honor. XIII. & Theodoſ. X. AA. Coss.

Interpretatio. *Hoc* ſane *creditoribus volumus eſſe præſtandum, vt Actor, vel Seruus, ſiue Procurator poſſeſſionis, qui pecuniam a creditore ſuſceperit, ſi nihil de rationibus ſuis domino debuerit, pro pecunia, quam accepit de peculio quod habet creditoribus reddat.*

NOTAE.

(a) Legis *vltime Cod. Iuſt. quod cum eo qui in aliena poteſtate eſt* · poſtrema pars hinc deſumpta eſt. Coniungendæ autem *huic* leges quædam præter *l. vn. ſup. quod iuſſu*, & *l. vlt. ſup. de pignor.* (qui duo tituli hunc proxime præcedunt) nempe *lex vn. ſup. de nel. ad pot. transl. lex vn. ſup. de pec. ſequeſtr. lex vlt. inf. de executor.* Ita quidem vt *hæc* ſuperiori illi *l. vn. quod iuſſu*, ductim iungenda ſit; quomodo & Tribonianus eam illi ſubtexuit *d. l. vn. quod cum eo.* GOTHOFREDVS.

(b) Non tantum illud quod *ſine legis vnic. ſup. tit. prox.* creditori conceditur. Tribonianus hoc initium immutauit; de quo mox. IDEM.

(c) *Liber rationibus* Cod. Wurceb. & ita habent nonnulli Codices Iuſtin. *d. l.* RITTER.

(d) *Regebat.* GOTHOFREDVS. Edit. Sichard. *quas inuentas actor regebat, ſeruo procuratoriue prædiorum &c.* RITTER.

(e) Abeſt a Cuiac. edit. GOTHOFREDVS. Abeſt etiam a Cod. Wurceb. & Sichardin. RITTER.

COMMENTARIVS.

Qvi sine ivssv domini Actori, Seruo, Procuratoriue prædii alieni credit, credito ſuo regulariter cadit. Hæc creditorum voracitati pœna propoſita *hac* Honorii *Conſtitutione* (qua in vniuerſum creditorum voracitati occurſum iuit, cuiuſque *hac* noſtra vna cum *leg. vn. ſup. tit.* pars eſt) confirmatur: Exceptionibus tamen ex iure veteri pariter ſubiectis ſeu repetitis. *Hoc* inquit, *creditoribus non negamus.*

Primum ſcilicet *fideiuſſores*, ſi qui acceſſerunt, recte conueniri poſſunt, *l. vnic. in fin. ſup. tit. prox. quod iuſſu*: (quæ huic inter alias iungenda eſt) cui ſtatim ſubiicitur hæc altera exceptio (quæ his verbis indicatur, *Hoc* qvoqve *creditoribus non negamus*:) ſcilicet etſi creditor aduerſus dominum ipſum actione, *Quod iuſſu*, experiri non poſſit, poteſt tamen de peculio ſaltem agere vtili actione, ſi videlicet Actor, vel Seruus, vel Procurator (idem de colono dicendum, cuius mentio fit & in *d. leg. vn. quod iuſſu*:) liber a rationibus fuerit: Peculium enim ſerui ſemper intelligitur deducto eo quod domino debetur a ſeruo rationibus obnoxio: lex & definitio peculii hæc eſt, *l. 5. §. vlt. l. 9. §. 2. & vlt. D. de pecul. l. 53. D. ſoluto matrim.*

Atque ita hæc *lex* cum *leg. vnic. ſup. tit. prox. quod iuſſu* coniungenda eſt, ductimque ſubiicienda; quomodo etiam fecit Tribonianus in *d. l. vlt. Cod. Iuſt. quod cum eo qui in al. pot. eſt*: Sed tamen vinculo illo, *Hoc* qvoqve, omiſſo; quod inſertum magnam vim babet non tantum ad ſeriem orationis, verum etiam ad ſenſum. Sane his coniunctis, copulæ iſtius hoc qvoqve & ratio elucet: quæ alioquin ſi ſola legatur, non habet quo referatur. Nam & hoc exemplum eſt incogitantiæ eorum qui Codicem hunc concinnarunt, de quo *in Prolegomenis*. Vice verſa eum Tribonianus hoc *huius leg.* initium immutauit, elegantem eius cum ſequente connexionem & συνέχειαν ſuſtulit. Ex hoc interim loco ſatis apparet, Tribonianum non ad manum habuiſſe integras Imperatorum conſtitutiones, cum Codicem ſuum conficeret; verum ſecutum & ſectatum eum huius Codicis Theodoſiani ἀποσπασμάτια ſeu ſegmenta, quæ deinde ipſe pro lubitu ſuo refinxit, interpolauit.

Illud tandem notandum, etſi Colonorum *hac leg.* mentio non fiat, de quibus tamen eadem conſtitutione alibi actum, vt docet *lex vlt. ſup. de pignor.* & *l. vn. quod iuſſu*: (quæ *huic* inter alias ſociandæ ſunt) idem tamen in his obtinere: nam & hi quandoque peculium habebant: de quo vid. Paratitlon, *infr. de fugitiuis colonis*, & *tit. ne colonus inſcio domino ſuum alienet peculium.*

DE

P. 230

DE VSVRIS

TITVLVS. XXXIII.

Lib. IV. Cod. Ivst. Tit. XXXII. Vbi tamen omnes huius tituli Leges abſunt. De cauſis dicam ad ſingulas. Huc pertinet quoque titulus *libri 4. infr. de vſuris rei iudic.*

PARATITLON.

Vsvræ: *Rubr. & l. 1. 3.* & *4. h. t.* ſeu fœnus, *d. l. 4. h. t.* & *l. 18. Inf. de luſtrali conlat. l. vn. de vſur. rei iudic.* (a quo & fœneratores, *d. l. 18.*) quibus opponitur caput ſeu ſumma capitis, *d. l. vn.* ſumma crediti, *l. 1. h. t.* & comparatæ ad eam ſunt, & dicuntur acceſſio: *l. vlt. infr. de adminiſtr. & peric. tutor.* (indeque creſcentis in dies ſingulos pecuniæ acceſſio, *d. l. 18. infr. de luſtr. coll.*) commodum vſurarum, *l. 1. h. t.* incrementum, *d. l. vlt.* Compendium Interpreti, *ad d. l. vlt.* ſuperflua pars vſuræ nomine *d. l. 1. h. t.* Iure ſcil. permiſſa: *l. 2. h. t.* ſeu definita, *l. vlt. h. t.* quam in ſtipulationem deductam, *l. 3. 4. h. t.* vid. & *l. vn. de vſur. rei iud.* creditores pro ſumma crediti, *d. l. 1. h. t.* pro capite, *d. l. vn.* pro ſorte, *l. 3. & 4. h. t.* mutua data, *l. 1. h. t.* pro debiti quantitate, *l. ead.* a debitoribus conſequuntur & accipiunt, *l. ead.* quandiu creditores, ad recipiendum debitum non conueniuntur, in ſp. *l. ead.* (id eſt, quamdiu debitores debitum non offerunt,) ſi inquam debitor vel iudicio eam non offerat, vel apud iudicea obſignatam locet, *l. vn. de vſur, rei iud.*

2. Modvs porro vſuris certus, hoc potiſſimum iure, definitus fuit: vltra quem ſtipulari quidquam, vel cuiquam ſub occaſione neceſſitatis, vel emere ſeu poſcere, aut flagitare non liceret: *l. 2. & 4. h. t.* Senatores quippe nullas aliquando, exceptis minoribus Senatorii Ordinis, vt docet *lex. 3. h. t.* mox ſemiſſes tantum vſuras ſtipulari potuerunt; *l. vlt. h. t.* Et regulariter, ex Conſtantini M. conſtitutione, fœneratores pro pecunia ſingulas tantum centeſimas accipere potuere *l. 1. & 2. h. t.* pro frugibus vero mutuo datis, tertiam partem ſuperfluam vſuræ nomine non vltra conſequi potuere: *d. l. 1. h. t.* Pœna alioquin quadrupli modum excedenti impoſita: *l. 2. h. t.* atenim *l. vlt. h. t.* non vltra pœna conſtituta, quam vt quod modum excederet, in ſortem imputaretur.

3. Peculiaris quoque quædam quarundam vſurarum ratio habita: veluti pupillarium, de quibus, *l. vlt. inf. de admin. & peric. tutor.* item rei iudicatæ; de quibus *ſuo tit. 19. inf. lib. 4.* & quæ duplices centeſimæ erant.

4. Tandem & illud obſeruandum fœneratores quoque, qui fœnori ſtudentes creſcentis in dies pecuniæ acceſſione lætabantur, haud aliter ac negotiatores luſtrali collationi obnoxios fuiſſe: *d. l. 18. inf. de luſtr. coll.*

De Modo *vſurarum, Conſtantini M. conſtitutio.*

I. (a) Imp. Constantinvs A. ad Dracilianum, (b) Agentem (c) Vices (d) P. P.

Qvicvnqve fruges (humidas vel (e) arentes) indigentibus mutuas dederint, vſuræ nomine tertiam partem ſuperfluam (f) conſequantur: (g) id eſt, vt ſi ſumma crediti (h) in duobus modiis fuerit, tertium modium amplius conſequantur. Quod ſi conuentus creditor, propter commodum (i) vſurarum, debitum recuperare (k) noluerit, non ſolum vſuris, ſed etiam debiti quantitate priuandus eſt. Quæ Lex ad ſolas pertinet fruges: Nam pro pecunia vltra ſingulas Centeſimas creditor vetatur (l) accipere. PP. (m) Cæſareæ (n) XV. Kal. Maias, Paulino & Iuliano Coss. [325.]

Interpretatio. *Quicunque fruges humidas, (id eſt vinum & oleum,) vel quodcunque annonæ genus alteri commodauerit,* (o) *non plus ab eo propter vſuram quam tertiam partem accipiat, id eſt, vt ſupra duos modios qui accepit* (p) *tertium reddat. Quod ſi conuentus fuerit ille qui commodat, & pro maio-*

(p) *maiore vſura noluerit debitum ſuum, adiecto tertio modio, a debitore recipere, etiam debitum perdat. Quam rem ad ſolas fruges præcipimus pertinere. Nam quando pecunia fuerit commodata, niſi vnam tantum centeſimam a creditoribus exigi non* (q) *iubemus.*

NOTAE.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* ideo, quia frugum fœnerationi Iuſtinianus centeſimæ modum impoſuit, *l. 15. §. 1. C. Iuſt. h. t.* Qui modus eidem placuit *Nouella 32. 33. 34. cap. 1.* vnde deſumpta eſt *Auth. ad hæc, Cod. Iuſt. de vſuris.* GOTHOFREDVS.

(b) In Cuiac. edit. male *Tracilianum*, Draciliano huic inſcribitur quoque anno proximo 326. (verum dignitate omiſſa) *lex 1. inf. de hæreticis.* Eiuſdem fit mentio in epiſtola Conſtantini M. ad Macarium Ep. Hieroſolymitanum apud Auctorem *vitæ Conſtantini, lib. 3. cap. 31.* (quam etiam refert Baronius anno proximo 326 *n. 31.*) & Socratem *lib. 1. c. 9.* Theodoretum *lib. 1. cap. 17.* vbi diſerte dicitur, [Greek illegible] (male apud Auctorem illum *vitæ Conſtantini* [Greek illegible]) [Greek illegible], opponiturque [Greek illegible] (id eſt, *ſingularis Prouinciæ*, Palæſtinæ ſcilicet) [Greek illegible]. Quem etiam locum eſt aſſecutus Interpres. IDEM.

(c) Per Orientis diœceſim aliquam: ſicut *huius l.* ſubſcriptio docet, vt & ſubſcriptio *d. l. 1. inf. de hæreticis*: quæ ſic habet *PP. Generaſio*, de quo ad *eam leg.* in qua & Palæſtina erat, quod ex prædicta Conſtantini M. epiſtola liquet. IDEM.

(d) *Agentem Vicarium PF. P.* ita MSS. quidam. Hoc noſtrum melius. Agens vices Præfecti prætorio, pro *Vicario*: de quo ad *l. 4. inf. de proximis*: & mox *in Commentario.* IDEM. Cod. Wurceb. *Vicar. Præf.* Edit. Sichard. *agentem Vicaria Præfectum.* RITTER.

(e) *Frugum* duæ ſpecies, aliæ humidæ, aliæ arentes: *humida* ſunt vinum oleum: vt Interpres etiam hic recte explicat: *arentes* vero ſunt meſſes, puta frumentum, hordeum, & quodcunque annonæ genus, vt idem Interpres recte. Dicuntur & *aridi* fructus *l. 15. infr. de ſuſceptor. & l. vlt. in f. D. de iure fiſci*: *l. vlt. Cod. Iuſt. de ſeruit. & aqua* [Greek illegible] vocat Nouella 32. 34. Varro 1. *de re ruſtica, cap. 13 Fructus aridos vt eſt faba, fœnum.* Auguſtinus *ep. ad. Victorianum 122.* bene diſtinguit: *Fructus aridos*, inquit, *diripiunt, humidos fundunt.* Eandem fructuum diuiſionem proponunt & qui de menſuris & ponderibus ſcripſerunt, & in his Claud. Galenus. GOTHOFREDVS.

(f) *Superfluum* eſt quod ſortem excedit, ſeu ſorti accedit; breuiter, vſura. Alioquin in genere additamenta vſurarum dicuntur: *l. 16. 23. Cod. Iuſt. h. t.* acceſſio & incrementum. v. *Paratitl.* [Greek illegible] Græcis, quod [Greek illegible], id eſt, mutuo opponitur, Ariſtot. *8. de morib. 15.* & 5. ethic. ad *Nicom. 3.* [Greek illegible], Baſilio *in Pſalm. 141. Superabundantia & abundantia*, Hieronymo *loco* quem mox laudabo: Sidonius quoque *4. Ep. 24. ſuperpoſitam medietatem* eleganter vocat, cum ſortem vſura æquat. IDEM. Abeſt hæc vox ab Edit. Sichard. RITTER.

(g) Id eſt conſequi poſſint. GOTHOFRED.

(h) Summa capitis *l. 1. de vſuris rei iud.* IDEM.

(i) *Commodum* de vſuris proprie Voluſius Mæcianus. *Centeſima quæ commodi aut vſurarum nomine ad ſortem applicatur*: ſic & Acroni in *Horat. 2. Epodon. v. 67. commoda fœneris*, vbi de Alphio fœneratore. Huc alludere videtur Papianus *tit. 30.* IDEM.

(k) *Reciperare*, in MSS. quibuſdam *recipere.* IDEM. *Recipere* Cod. Wurceb. RITTER.

(l) *Vetetur.* GOTHOFREDVS.

(m) Abſunt hæc ab Edit. Sichard. & Cuiac. RITTER.

(n) *Cæſareæ* propoſita hæc lex. Quænam vero Cæſarea hæc? num Cæſarea Cappadociæ, an Palæſtinæ? De hac id accipiendum, de qua plura mox: & ad *l. 1. inf. de hæreticis.* GOTHOFR.

* In Leges Viſigothicas hæc Interpretatio recepta eſt *lib. 5. tit. 5. l. 9.* Media tamen ſententia eius omiſſa, ab illis verbis, *Quod ſi*, ad illa vſque, *Quam rem.* Quod cum Vir doctus non attenderet, tradidit hanc Viſigothorum legem ad exemplar Conſtantinianeæ formatam. Imo enim pura eſt Interpretatio hinc deſumpta, vbi ideo *Antiqua* vocatur. IDEM.

(o) *Commodare*, pro mutuo dare: ſic & alibi paſſim. IDEM.

(p) *Accepit* Cod. Wurceb. RITTER.

(q) *Non iubemus*, pro inhibemus v. *Gloſſ. Th.* GOTHOFREDVS.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. conſtitutio iſthæc eſt *de modo vſurarum*: qua Chriſtianus Princeps, & quidem inter Imperatores primus, vſuris ſeu fœnebri malo, modum fibulamque impoſitum iuit, A. D. 328. ita quidem vt *Frugum* vſuras maiores longe, pecuniæ vero minores faciat; ſed tamen minores vtraſque quam hactenus praue vſurpabantur. Frugum ſcilicet ſeu ſpecierum annonariarum vſuræ iam olim quam pecuniæ maiores erant. Vnde fraus illa creditorum, qui pecunia mutuo data, frugum tamen vſuras, & *additamenta* ſtipulabantur; cui fraudi occurritur *l. 16. Cod. Iuſt. de vſuris.* In tantum vero maiores erant, deque iure eſſe poterant, vt immodicæ nulloque certo modo definitæ eſſent, vt præter hanc *leg.* teſtatur quoque *d. lex 16. & l. 23. Cod. eod. de vſuris* (vbi *additamenta*, pariter vt *d. l. 16.* proprie de frugum vſuris dicuntur:) & quæ ibi recte Græci notant. Pecuniæ vero centeſima quidem de iure tantum eſſe poterat, ſed tamen mores in poteſtatem ſuam alicubi Leges perduxerant, maioreſque iam in vſu erant: verum Conſtantinus M. vt veterem & centeſimariam pecuniæ vſuram *hac l.* firmatam, ita primus frugum vſuris modum præſtitutum iuit: quantum videlicet dimidia pars ſortis eſſet, ſic vt vſura ſorti adiecta tertiam partem totius conſtitueret, ſeu (vt *hac l.* dicitur, *tertiam partem ſuperfluam*: ſuperfluam, id eſt ſorti accedentem, quomodo & [Greek illegible] vocat Baſilius,) v. g. *ſi ſumma crediti in duobus modiis fuerit, tertium amplius creditor conſequatur*; vt expreſſe Conſtantinus *h. l.* definit: vel, vt Interpres apertiſſime quoque, *ſic vt ſupra duos modios qui accepit tertium reddat.* Eas igitur frugum vſuras tulit Conſtantinus M. quæ dimidiam partem ſortis æquarent: Quas tamen dam-

damnauit poſtea Hieronymus *in Ezechielem*: cuius verba mox conſignabo.

Atque hæ ſunt omnino vſuræ illæ ἡμιολίαι, quæ Clericis nominatim interdicuntur hoc ipſo anno 325. Concilii Nicæni *canone 17. pag. 330. Tom. I. Concil. Harduin.* (cuius verba ſub finem *Commentarii* ſternam,) vt & *canone 4.* Concilii Laodiceni: vt Thomas Aquinas recte expoſuit *de vſuris, cap. 2. in f.* recteque etiam aſſeruit Contius *2. ſubceſiu. cap. 2. in fin.* & ex parte quoque vidit Doctor Pariſienſis *tract. de vſuris, q. 1. num. 37.* Franciſcus Balduinus pro certo aſſerere auſus non fuit. Nicæni canonis verba hæc ſunt: Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν αἰσχροκερδίαν διώκοντες, ἐπελάθοντο τοῦ θείου γράμματος λέγοντες, τὸ ἀργύριον αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ καὶ δανείζοντες ἑκατοστὰς ἀπαιτοῦσιν, ἐδικαίωσεν ἡ ἁγία καὶ μεγάλη σύνοδος, ὡς εἴ τις εὑρεθείη μετὰ τὸν ὅρον τοῦτον τόκους λαμβάνων ἐκ μεταχειρήσεως. (μεταχειρίσεως) ἢ ἄλλως μετερχόμενος τὸ πρᾶγμα, ἢ ἡμιολίας ἀπαιτῶν, ἢ ὅλως ἕτερόν τι ἐπινοῶν αἰσχροῦ κέρδους ἕνεκα, καθαιρεθήσεται τοῦ κλήρου, καὶ ἀλλότριος τοῦ κανόνος ἔσται, id eſt. *Quoniam plerique qui in canone recenſentur, auaritiam & turpem quæſtum ſectantes, obliuiſcuntur diuinæ ſcripturæ (Pſalm 14.) dicentis, qui pecuniam ſu-*
P.132 *am non dedit ad vſuram: & fenerantes* CENTESIMAS *exigunt, æquum cenſuit ſancta & magna Synodus, vt ſi quis inuentus fuerit, poſt hanc definitionem, vſuras ſumere ex mutuo, vel aliter eam rem conſectari*, (Dionyſius vertit, *ex adinuentione aliqua, vel quolibet modo negotium tranſigere*) *aut*, SESCVPLA *exigere, vel omnino aliquid aliud excogitare turpis lucri cauſa: a clero deponatur, & alienus a canone exiſtat.* Id ita reddidit Rufinus *c. 19. p. 334. T. I. Concil. Harduin. Ne quis Clericus aut vſuras accipiat, aut frumenti vel vini ampliationem quod ſolet in nouo datum, vel* SESQVIPLVM, *vel etiam duplum recipiat.* Canonis Laodiceni *4. pag. 782. T. I. Concil. Harduin.* verba ſunt iſta: περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἱερατικοὺς δανείζειν, καὶ τόκους καὶ τὰς λεγομένας ἡμιολίας λαμβάνειν: Quæ ita recte Dionyſius Exiguus, & Codex Eccleſiæ Romanæ vertunt: *vel quæ dicuntur ſeſcupla, id eſt, & ſumma capitis, & dimidium ſummæ.* Hemioliæ ſcilicet iſtæ nil aliud ſunt, quam cum tertia pars ſorti vſurarum nomine accedit, ſeu vt Dionyſius Exiguus, *cum ad ſummam capitis dimidium ſummæ accedit.* Quod vel nominis indicio manifeſte apparet. Heſychius expreſſe ἡμιολία, ἡ δίκροτος ναῦς τὸ ἥμισυ τοῦ κεφαλαίου. Et rurſum ἡμιόλιος δίκροτος καλεῖται δὲ καὶ ἀριθμὸς καὶ λόγος τὸ ἓν καὶ ἥμισυ. & Suidas, ἡμιολία τὸ ἥμισυ τοῦ κεφαλαίου: *Dimidia pars ſortis* & rurſum ἡμιόλιος ἐστὶν ἀριθμὸς ὁ ἔχων ὅλον καὶ τὸ ἥμισυ αὐτοῦ: *eſt numerus ſeſquialter, ſ. qui totum & præterea dimidium eius continet.* Indeque & ἡμιολιασμὸς apud Harpocrationem, & eundem Suidam. Quin & Gellius quoque *lib. 18. cap. 14.* inter vocabula numerorum Græca, quæ paria in lingua Latina non haberent, hemiolion ponit, & definit: *Eſt autem*, inquit, *hemiolios, qui numerum aliquem totum in ſeſe habet, dimidiumque eius vt tres ad duo, quindecim ad decem, triginta ad viginti.* Idemque addit ita quoque *Epitriton* dici, *qui habet totum aliquem numerum & eius partem tertiam.* Sic ſane ſpeciatim quoque ὀψώνιον ἡμιόλιον apud Suidam: δίδοσθαι τὸ ὀψώνιον στρατεύειν αἱρουμένοις παρ᾽ αὐτῷ ἡμιόλιον τοῦ νῦν διδομένου: *Stipendium apud ipſum militare volentibus dimidium illius, quod nunc datur, dari iuſſit.* Ita & περόνες ἡμιολίαι, *fibulæ hemioliæ* Herodoto *lib. 5. cap. 88. edit. Francof. de a. 1608.* vbi agit de Argæis & Æginetſibus mulieribus, νόμον εἶναι παρά σφι ἑκατέροισι τὰς περόνας ἡμιολίας ποιέεσθαι τοῦ τότε κατεστῶτος μέτρου: *apud quorum vtroſque mos eſt fibulas faciendi ſeſcuplas menſura, quam tunc conſueuerat.* Et mox: περόνας ἔτι καὶ ἐς ἐμὲ ἐφόρεον μέζονας ἢ πρὸ τοῦ. *ad meam vſque ætatem fibulas geſtauerunt quam antea grandiores.* Vbi recte Interpres ἡμιολίας περόνας interpretatur fibulas ſeſcuplas, menſura quam tum conſueuerat dimidio maiores. Sic in Muſica quoque Symphonia ἡμιόλιον appellatur ſeſquitertia proportio, quam duo faciunt ad tria collata, teſte Cenſorino, *de die natali, cap. 10.* Hemioliæ igitur vſuræ, vbi tertia pars ſorti accedit. Quod *ſeſcupla* recte vertunt Interpretes canonum illorum, & Dionyſius Exiguus: Gloſſæ veteres ἡμιόλιον *ſeſcuplum.* Quomodo & *ſeſcuplares*, vel *ſeſcuplarii milites*, Vegetio & Hygino *in Gromatico*, qui ſeſcupla cibaria accipiebant: vt *duplicarii*, ſeu *duplares*, qui duplicem annonam conſequebantur. Poſſis & *ſeſquialtera* exponere: Gloſſæ veteres, *ſeſquialtera* ἡμιολία. Eaque eſt proportio ſeſquialtera, de qua Theonis commentarii ad *lib. 7. Euclidis.* *Ses*, & *ſeſqui* ſcilicet ἡμιόλιον ſignificat: de quo vid. & quæ Budæus *initio libri de Aſſe.* Hæc cum ita ſint, canonis Laodiceni Interpretis error eſt, qui ἡμιολίας interpretatus eſt centeſimas, Contrarius Græcorum, Zonaræ, Balſamonis, & Blaſtaris error eſt, cum *prædicto canone Nicæno 17.* vſuras ἡμιολίας pro ſemiſſibus tantum vſuris, ſeu dimidia centeſimæ accepere, quaſi τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου τόκου, quæ alias dimidia Centeſimæ dicitur *l. vlt. Cod. Iuſt. de fiſcalibus vſuris.* Item lapſus eſt Cuiacii, *recitat. ad l. 20. Cod. de* qui *vſuris.* ἡμιολίας vſuras beſſes interpretatus eſt, quæ & ipſæ, inquit, etſi moderatæ eſſent & leuiores, atque ab aliis vſurparentur, Clericis interdictæ fuerint. Nam imo ἡμιολίαι maximæ omnium vſuræ erant, ſed quæ tamen tolerabiliores multo videbantur, ea ratione qua de mox plura. Neque melius alii, & in his quoque Hotomannus, & poſtumus Scalig. *de re nummaria pag. 95.* cum ἡμιολίας interpretentur vſuras ſeſquialteras, ſeſquicenteſimas, id eſt, cum 18. in centum per annum præſtantur, ac proinde centeſima cum dimidia centeſimæ. Male, inquam, & ex eodem erroris fonte quo Zonaras, Balſamo, & Blaſtares inducti ſunt, qui ἐλαφροτέρας ἀπαιτήσεις τοῦ τόκου ſeu κουφότερον τόκον, ἥττονα dixerunt: neque enim ἡμιολίαι dictæ fuerunt, centeſimæ reſpectu: ecquis enim centeſimam ὅλον dixit? verum reſpectu ſortis, capitis, ſummæque: quæ ſane ὅλον eſt & κεφάλαιον, τὸ πᾶν, *ſumma, caput*, ſeu ἀρχαῖον, ac proinde, *hemiolia* vſura eſt, cum vſura τοῦ ὅλου ſeu τοῦ κεφαλαίου ἥμισυ, ſeu ſortis dimidiam partem conſtituit, quod eſt ἥμισυ τοῦ παντὸς, vel cum vſura ſorti iuncta, ὅλον, & ὅλου τὸ ἥμισυ conficit: non vero vſura ſemiſſis; non beſſalis, non centeſima, non ſeſquicenteſima. Deſcribit porro eas quoque Chryſoſtomus *homilia 61. edit. Savil. p. 390.* Pariſ. *62. in Matthæum, pag. 667.* vbi agens de diuitum in agricolas immanitate, inter alia hæc ſcribit: Καινὰ δὲ καὶ γένη τόκων ἐπινοοῦσι, καὶ οὐδὲ τοῖς αὐτοῖς ἑλλήνων νόμοις νενομισμένα καὶ δανεισμάτων γραμματεῖα, πολλῆς γέμοντα τῆς ἀρᾶς συντιθέασιν; οὐδὲ γὰρ ἑκατοστὴν τοῦ παντὸς, ἀλλὰ τὸ ἥμισυ τοῦ παντὸς ἀπαιτεῖν βιάζονται: *Fœnoris inaudita excogitant genera, quæ nec gentilium quidem legibus comprobantur, mutui literas maledictionis plenas conſcribunt. Non enim centeſimam totius partem, ſed medietatem flagitant.* Vbi vides Chryſoſtomum hemiolias vſuras vocare τὸ ἥμισυ τοῦ παντός. Sed & alter hic de iiſdem vſuris eiuſdem Chryſoſtomi locus videri poſſit, *ſermone 1. de Anna:* qui incipit ἐπειδὰν ξένοι,

tamo

tomo Pariſ. 2. p. 795. καὶ καθάπερ πολλοὶ τῶν γηπόνων ἐν πενίᾳ ζῶντες ἐσχάτῃ, καὶ ἀργύριον οὐκ ἔχοντες ὥστε μόσχον ἢ πρόβατον πρίασθαι, ἐφ' ΗΜΙΣΕΙΑ παρὰ τῶν δεσποτῶν αὐτὰ λαμβάνουσιν ἀπὸ τῶν μελλόντων καρπῶν τὴν τιμὴν ὑπισχνούμενοι καταβαλεῖν, &c. *Et quemadmodum ſæpe multi agricolæ, ſumma preſſi egeſtate, cum tantum pecunia non ſuppetat, vt vitulum poſſint aut ouem coemere, hac conditione a dominis ea accipiant animalia, vt ſemiſſem fructuum reddant, ſeque pretium ex futuris deductum fructibus perſoluturos promittant.* Verum hic locus ad pauiarium potius colonum referendus eſt. Hieronymi certe de his frugum vſuris egregius eſt locus *in Ezechielem, lib. 6. c. 18.* qui etiam refertur in Concilio Pariſienſi *6. cap. 53.* quo has hemiolias vſuras graphice deſcribit ſimul & proſcribit: Qui ad hanc *leg.* & vel maxime facit, quod hæc lex ad Palæſtinam pertinet (mox vt oſtendetur) & ipſe Hieronymus Palæſtinæ incola fuerit: verba eius hæc ſunt; *Solent in agris frumenti & milii, vini & olei, cæterarumque* SPECIERVM *vſura exigi, ſiue, vt appellat ſermo diuinus, abundantiæ: verbi gratia, vt hyemis tempore demus* DECEM MODIOS: *& in meſſe recipiamus* QVINDECIM, *hoc eſt*, AMPLIVS PARTEM MEDIAM: *Qui iuſtiſſimum ſe putauerit, quartam plus accipiat portionem. Et ſolent argumentari*, & quæ ſequuntur quæ in ratione harum hemioliarum reddenda, mox apponemus. Vbi vides ἡμιολίας graphice deſcribi non minus quam *hac l.* nempe cum vltra ſortem media pars amplius pro vſura datur: eandemque proportionem quæ *hac l.* obſeruari lex noſtra ait: vbi *duobus modiis datis tertius modius* vſuræ nomine præſtatur. Hieronymus ait, vbi *decem modiis datis quindecim* præſtantur. Atque vt ipſa vſura Græce *hemiolios* dicta, ita Latine *ſeſquiplum*, vel *ſeſcuplum*, vt iam antea oſtendi. Dici potuerunt & *ſeſqua*, Gloſſæ *ſeſquas*, ἓν ἥμισυ ἀσσάριον. & Didymus, τὸ δὲ σησκυᾶς συνθετόν ἐστι ἀπὸ τοῦ ση, καὶ τοῦ κυμ, καὶ τοῦ ἄς, καὶ ἔστιν ἥμισυ σὺν ἀσσαρίῳ. τοῦτ' ἔστιν ἓν ἥμισυ ἀσσάριον. Eadem ratione, quod Budæus res notauit *ſeſcunx*, & *ſeſcuncia*, hemioliam rationem ad vnciam habet, & *ſeſquipes* ad pedem.

Atque hæc quidem ita de modo hemioliarum vſurarum aduerſus erroneas aliorum interpretationes, iam olim in ſpecimine huius Codicis ſcripſeram, quod & præſtantiſſimus vir Hannibal Fabrotus *in enarratione ad 4. Paratitlorum Cuiacii in Codicem p. 319.* retulit: antequam controuerſia de hemioliis vſuris inter Viros doctos poſtea oriretur. Et deinceps tamen Vir doctus iuris Canonici alioqui peritiſſimus *in diſſertationibus Canonicis, p. 216. 217. 218.* Cuiacii ſententiam defendere conatus, & ipſe he-
P.253 miolias, beſſes vſuras interpretatus eſt. 1. Quaſi Canonum Nicæni & Laodiceni hic ſenſus ſit, non tantum centeſimas, id eſt grauiſſimas vſuras clericis prohiberi, verum etiam leuiſſimas & modeſtas, vt ſcirent omnino ſibi fœnerari non licere. 2. Addito ſecundo loco, Latinos errare, qui ad vnam tantum ſpeciem vſuræ, frugum ſcilicet, verba illorum canonum coarctant, quæ de pecunia dicuntur in illis Canonibus. Ac proinde putat ipſe, ἡμιολίας quoque pecuniæ vſuras fuiſſe. 3. Tertiu, ἡμιολίας ita dictas cenſet, quod ſuperentur a toto, id eſt a centeſimis vſuris, quæ inſtar aſſis ſe habent, in octo & dimidia inſuper ſui parte, id eſt in quatuor; Quæ omnia manifeſtiſſime erronea ſunt. Primum enim, vt iam monui, canonum illorum ſenſus eſt, non tantum pecuniæ numeratæ centeſimas clericis interdici, & ſic non hanc tantum πλεονεξίαν & αἰσχροκερδίαν ex pecunia numerata, quæ turpior viſa, vtpote quæ percipitur ex pecunia per ſe ſterili, verum etiam illam quæ paulo æquior viſa, etſi modo ſuperaret, puta ex frugibus mutuo datis ſeu commodatis, quæ ſane per ſe ſteriles non ſunt, verum fœneratæ ſoloque mandatæ progenerant. Et ſic in illis canonibus non proceditur argumentando a maioribus ad minores quantitates ſeu leuiſſimas & modeſtas vſuras, verum a magis odioſis ad minus alioquin odioſas; vti ſcirent clerici & ab his quoque ſibi abſtinendum, & ſic omni Clericorum πλεονεξίᾳ & αἰσχροκερδίᾳ illis canonibus *negotiatione* occurſum fuit, atque adeo πραγματείᾳ omni, per quam ex mutuo compendium aliquod quærerent: variis ſpeciebus expreſſis, ſiue inquam pecunia numerata data acciperent fœnus, τόκους ἐν μεταχειρήσεως: ſiue aliter ex negotiatione, ἢ ἄλλως μετερχόμενοι τὸ πρᾶγμα, id eſt, vſuras proprie dictas ſeu quæſtum ex quacunque cauſa ſiue negotio & negotiatione perſequerentur, ſectarentur: denique omni negotiatione quæſtuoſa, vnde vſuræ, acceſſioue quæ alia accederet Clericis interdictum πραγματείᾳ omni: id enim eſt πραγματεία, indeque πραγματευταὶ & πραγματεύεσθαι. Eamque ipſam ſententiam continet *canon 16.* Codicis Eccleſiæ Africanæ *Tom. I. Concil. Harduin. pag. 874.* ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα κληρικὸς ἐὰν χρήματα δῷ ἐν χρήσει, τὰ χρήματα λάβῃ ἐὰν εἶδος ὅσον δέδωκε λάβῃ. *Placuit vt clericus, ſi commodauerit pecuniam, pecuniam accipiat* (ſolum ſcilicet ſine fœnore) *ſi ſpeciem, eandem ſpeciem, quantam dederit, accipiat.* Qui quidem locus emendationem nullam deſiderat; contra quam Viris doctis viſum & vt *can. 5.* habet: *nec omnino clericorum cuiquam liceat* de qualibet re fœnus accipere. Μετέρχεσθαι τὸ πρᾶγμα eſt ſectari, perſequi negotiationem vſurariam, remque fœnebrem. Sic apud Firmicum quoque *lib. 3. cap. 8. & lib. 4. cap. 7. Menſarum & fœnerationum negotia tractare*: item *fœnorum negotiationibus præpoſiti* dicuntur: πρᾶγμα, πραγματεία paſſim ſpeciali ſignificatu pro vſuraria negotiatione quacunque: quomodo & apud Lucam *C. 5.* πραγματεύσασθαι, pro *pecuniam fœnori occupare.* Cæterum ideo Patres Nicæni & Laodiceni τόκους & ἡμιολίας ſeparatim nominandas prohibendaſque credidere, τόκους καὶ τὰς λεγομένας ἡμιολίας, item τόκους λαμβάνειν, καὶ ἡμιολίας ἀπαιτεῖν, quod pecuniæ tantum vſuras multi prohiberi putarent. Teſtis huius Hieronymus *d. loco in Ezechielem. Putant quidam vſuram tantum eſſe in pecunia, quod præuidens ſcriptura diuina omni rei aufert ſuperabundantiam, vt plus non recipias quam dediſti.* Quare recte Interpres canonum illorum qui has duas ſpecies expreſſere a ſe inuicem diuerſas; & Rufinus omnium diſtinctiſſime, *cit. can. 19. Ne quis clericus aut vſuras accipiat, aut frumenti, vel vini ampliationem quod ſolet in nouo datum, vel ſeſquiplum, vel etiam duplum recips.* Vbi tamen Rufinus hæſitaſſe videtur circa modum hemioliarum. Certe verba eius, ibi, *in nouo datum*, emendari non patior: ſcilicet poſt meſſem hyberno ferme tempore nouum frumentum dari fœnori ſolet, vtpote aptiſſimum. Ad rem; manifeſtarius igitur error eſt Viri illius docti, qui etiam pecuniæ hemiolias cenſuit. Quod tertio loco idem addit de ratione nominis ἡμιολιῶν, id inaniſſimum eſt; iam enim ſupra oſtendimus ἡμιολίας dictas, quod τοῦ ὅλου, τοῦ παντὸς, ſeu ſortis, dimidiam conſtituerent, ſeu quod ἡμιολίαι τὸ ὅλον καὶ ἥμισυ præterea continerent: Duplici enim ſignificatu ἡμιολίαι dictæ vel acceſſione ſeparatæ a toto vel ſorte, & ſic ἥμισυ τοῦ ὅλου κεφαλαίου, vel coniunctim & coaceruatæ cum ipſo toto, ipſa ſorte: quaſi τὸ ὅλον, & præterea τὸ ἥμισυ, vt ex Gellio, Heſychio & Suida iam oſtendimus. Quod Arabis interpretis fœdum errorem attinet, qui in *canone Laodiceno*, hemiolias interpretatus eſt pro anathemate & maledictione, *ne maledictio*, inquit, *qua dicitur hemiolia ſit ſuper eum in æternum*, id ne refutatione quidem eget: De eo tamen, vt & com-

plura alia de hemioliis vide apud Cl. Salmaſium, *de modo vſurarum* vt alibi ſparſim, ita & *cap. 8. a pag. 311. ad fin. cap.* Et hæc de ipſis hemioliis, vbi ſcilicet ſi ſumma crediti in duobus modiis fuerit, creditor tertium amplius modum conſequitur: & iure quidem ex hac Conſtantini M. conſtitutione.

Ratio porro harum hemeolion ſeu immodicarum iſtarum vſurarum, quæ tolerabiliores eas faceret, quam pecuniæ alioquin leuiores, iam vulgo cognita eſt: nempe, quod fructuum & incertum & inconſtans ſit pretium, & incertus eorum prouentus, ſeu vt loquitur Ambroſius *ep. 24. incerti euentus quadam, vt dicitur vulgo, alea:* cum fieri poſſit, vt crediti tempore conſtent magno ſolutionis vero paruo. Incerti denique pretii ratio id facit, quod diſerte ait Philippus Imp. *in d. l. 23. Cod. Inſt. de vſuris.* Græci aiunt, *τὸ ἄδηλον τῶν καρπῶν* & inde Synopſ. Baſil. *lib. 23. tit. 3. de vſuris, c. 6.* vbi videndum eſt inſigne *σχόλιον.* Ob eandem ſane quoque rationem frugum vſuræ ex nudo pacto peti poterant & præſtari debebant, *l. 12. Cod. Inſt. de vſuris.* (quæ etiam lex emendationem non deſiderat:) quæ alioquin ex nudo pacto pecunia credita non debebantur, *l. 3. Cod. eod.* & Paulus 2. *ſent. tit. 14 §. 1.* Addatur & hæc ratio, quam ita affert Hieronymus. *Et ſolent* (fœneratores) *argumentari ac dicere; Dedi vnum modium, qui ſatus fecit decem modios, nonne iuſtum eſt, vt medium modium* [ἐν ἡμιολίας] *de meo plus accipiam, cum ille mea liberalitate nonem & ſemis de meo habeat.* Imo ea eſt alicubi ſoli fertilitas, vt cum quinquageſimo vel etiam ſeptuageſimo fœnore meſſes reddat, imo & centeſimo: quod etiam in Euangelio adumbratur: deque eo vide Herodotum, *lib. 4. c. 198. edit. Francoſ. de anno 1608.* Plinium *lib. 5. cap. 4.* & *lib. 18. cap. 17.* Hieronymum *ep. ad Euſtochium.* Denique in commune opum quærendarum ratio naturæ magis conſentanea ſemper viſa, quæ eſt *ἀπὸ τῶν καρπῶν,* quam pecuniæ, quæ natura ſua ſterilis eſt, & Philoſophorum confeſſione, vt Ariſtot. 4. *Ethic. 1. & 1. Politic. 6. 7.* & Iuriſconſultorum, *§. 2. Inſt. de vſufructu. l. 1. & toto tit. de vſufr. ear. rer. quæ vſu.* & Patrum, vide Auctorem *operis imperfecti in Mathæum* in *cap. eiiciens, 11. diſt. 88.*

Ergo *ἡμιολίας* frugum vſuras tulit Conſtantinus non maiores; creditorum voracitati ita hac prima ratione occurrens: Imo & hoc altero quoque remedio: Nempe huiuſcemodi frugum creditoris duriore in quibuſdam conditione quam cæterorum, facta: Nam ſi is conuentus debitum recipere no-
P.234. luerit, i. ſi dulcedine vſurarum ineſcatus, ſortis ſolutionem recipere detrectet, vult Conſtantinus, vt *Conuentio ſola creditoris*, id eſt, oblatio ſola, vſurarum curſum ſiſtat, quinimo & debito ſuo creditor cadat. Quæ duo admodum ſingularia ſunt: Nam alioquin regulariter oblatio ſola a debitore vſurario facta, ad ſiſtendum vſurarum curſum ex conuentione debitarum non ſufficit, verum poſt oblationem obſignatio præterea & depoſitio ſortis cum vſuris requiritur, *l. 2. 6. 9. 11. 19. Cod. Inſt. de vſuris* (de quo dicam *infr. ad l. vn. de vſur. rei iud.* v. & *l. 7. D. de vſuris.*) Item quam ſortem creditor alias non amitteret ob vſuras illicitas, eam amittit hoc caſu ob non receptum videlicet ſibi oblatum debitum.

Cuius rei ratio hæc eſt, quod pinguius lucrum ad creditorem ex hoc fœnore redeat: Quare eo ſeueriori lege creditor habendus videatur; Nam & ita quoque oblatio ſola *ἀντίχρησιν* ſiſtit & conſumit, *l. 11. Cod. Inſt. eod. tit.* quia *ἀντίχρησις* grauior eſt quam alia vſura. Ob eandem quoque rationem, cum poſt rem iudicatam elapſis duobus menſibus iudicato faciendo præſtitutis, debitor duplices centeſimas ſoluere cogatur, ſi tamen creditor intra tres menſes a ſententia pecuniam ex re iudicata ſibi debitam exigere neglexerit, nullæ ei vſuræ debentur, *d. l. vn. infr. de vſur. rei iud.* Nempe creditores, qui vſurarum curſum nutrire reperiuntur, iure mulctantur: quoque maiores eæ ſunt, eo ſeuerius quoque coërcendi veniunt, vt quorum maior auiditas & voracitas ſit. Contra eleganter dictum *l. 1. inf. de curatorib. Calendarii: Debitoribus commodum eſſe, cumulum debiti minime nutriri:* Qua formula Perſius quoque dixit, *Satyra 5. v. 149. 150.*

Quid petis, vt nummi, quos hic quincunce modeſto
NVTRIERAS, PERGANT *auidos ſudare deunces.*

Et ita quidem verſiculus, *Quod ſi conuentus h. l.* accipiendus eſt, quem paulo aliter accepit D. Pariſiens. *tract. de vſur. n. 37.*

Et hæc quidem ita Conſtantinus M. *hac lege.* Verum huiuſmodi quoque tandem frugum, agricolis mutuo datarum vſuræ ad centeſimarum modum redactæ ſunt a Iuſtiniano, *l. 26. §. 1. Cod. Inſt. h. t.* ibi: *In traiectitiis autem Contractibus, vel* SPECIERVM (ita quoque Hieronymus,) id eſt, *καρπῶν* vt recte Græci, FOENORI *dationibus vſque ad centeſimam tantummodo licere ſtipulari, nec eam excedere, licet veteribus legibus hoc erat conceſſum;* quæ cauſa eſt cur *hanc l.* a ſuo Codice abeſſe voluerit Iuſtinianus: qui & in eadem ſententia perſtitit, & *Nouell. 32. 33. 34. cap. 1.* vnde deſumpta eſt *Auth.* ſubdita *d. leg. 16. Cod. Inſt. de vſuris.*

Et hæc quidem de frugum vſuris. Nam quod ad pecuniam attinet, intra veterem *Centeſimarum* modum eas concludit Conſtantinus *h. leg.* Centeſimam ſcilicet vſuram legitimam pecuniæ vſuram olim fuiſſe, vt aliunde notiſſimum eſt: & inter alias, ex *l. 4. §. 1. D. de naut. fœn. l. 26. Cod. Inſt. de vſur.* deque eo accurate Briſſon. *in ſelectis,* aliique, ita & *hac l. in fin.* & *l. 2. inf.* ea firmatur: de qua etiam videndus Galen. 2. *de dogmat. Hippocr. & Plat.* Voluſius Mæcianus *de ponderibus.* Doſitheus *l. 3. c. 5. v. Schultingii Iuriſpr. antei. p. 864.* Chryſoſtomus *homil. 2 in cap. 1. Genes. p. 26. Pariſ. homil. in Mathæum 76. p. 362.* & *d. hom. 61.* Sidonius *lib. 4. ep. 24.* & alii. Exploratum & illud, Centeſimam vſuram fuiſſe quæ in nummos centenos ſingulos nummos ſingulis menſibus præſtaret: vel vnus Blaſtares adducatur, *ἑκατοστιαῖος δὲ λέγεται τόκος τὰ διδόμενα δώδεκα νομίσματα ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ὑπὲρ ἑκάστου χρόνου.* Vſuræ quippe olim vt apud Græcos ita & apud Romanos Menſtruæ, vt docet vel *l. 40. D. de rebus credit.* atque adeo vt Baſilius eleganter loquitur in *ψαλ. 14. pag. 108.* edit. Pariſ. Iulian. Garnier. *μῆνες τόκων πατέρες, menſes fœnoris parentes,* fuere & *p. 111.* & mox, *p. 113. ἑκατοστολόγοις καὶ δεκατολόγοις, centeſimatoribus & decimatoribus,* & *μηνιαίους ἀπαιτητὰς, Menſtruos repetitores,* comparat dæmonibus qui epilepticos faciunt, dum videlicet pauperes ad Lunæ periodos inuadunt *κατὰ τὰς περιόδους τῆς σελήνης ἐπιτιθέμενοι τοῖς πτωχοῖς: ad luna periodos in pauperes inuadunt.* ſi ad annos vt hodie computes, centeſima *ἑκατοστολογία* eſt, quæ duodecim annua in centum præſtat: quomodo etiam Plinius *lib. 10. ep. 62.* computat. Quomodo *δεκατολογία* cum decem in centum menſtrua accipiuntur, quæ ferme frugum vſura eſt: Neque enim hæc vocabula apud Baſilium ad Publicanos pertinent: quod vulgo cenſent. Dicta hæc vſura a Græcis. *τόκος ἐπιδράχμιος* cum pro mina quot menſibus drachma pendebatur, quod drachma eſſet centeſima pars minæ: item *ἑκατοστή,* ſeu *τόκος ἑκατοστιαῖος.* Denique eius exemplum extat quoque in veteri inſcriptione, apud Gruter. *p. CLXXV. n. 4.* DONVM DEDIT · X · V. VT EX VSVRIS CENTESIMIS EIVS QVANTITATIS, QVÆ EFFICIT ANNVOS · X · DC. DIE VIII. KAL. OCTOBR. NATALI DIVI AVGVSTI EROGENTVR EX ARK. At poſtea, vno ſemiſſe aucta fuit centeſima,

Centeſ-

Centeſima tamen nomine durante, ſic, vt ea in duodecim menſes duodecim ſolidos & ſemiſſem præſtaret; Interpres quippe ad *l. 2. inſ.* centeſimam definit, eam *quæ per ſingulos ſolidos tres ſiliquas penderet*, vt & Græci (52. Βασιλικῶν *tit.5.*) κεράτια τρία τῷ νομίσματι; At ſolidus habebat viginti quatuor ſiliquas, vt teſtatur *Nou. Iuſt. 130.* & Iſidorus *Orig. l. 16. c. 24. Siliqua vigeſima quarta pars ſolidi eſt;* in centum ſolidos itaque trecentæ ſiliquæ annuæ erant, quæ duodecim ſolidos & ſemiſſem conficiunt: Et certe hanc computationem centeſimæ ſequitur quoque Iuſtinianus *Nou. 32. c. 1.* & Leo *Nou 83.* & Viſigothorum leges *lib. 5. tit. 5. l. 8.* Quin & Sidonius Apollinaris *lib. 4. epiſt. 24.* cum ait; *Centeſimam per biluſtre tempus perductam modum ſortis ad duplam adduxiſſe:* i. vſuram ſorti adæquatam: & paulo poſt, *Superimpoſitam medietatem per vſura nomen accreuiſſe: vbi caue* ἡμιολίας vſuras accipias; Biluſtri ſcilicet, id eſt Octennio dicit centeſimam vſuram ſorti exæquari; additis quippe octo ſemiſſibus octies duodenis conficitur ſumma æquans ſortem, i. centum. Atque hic eſt genuinus Sidoniani loci illius ſenſus, quem non ceperunt, alioque traduxerunt viri docti, & in his viri clariſſimi Sauaro & Sirmondus: de quo rurſum aliquid *ad d. l. vn. inſ. de vſur. rei iud.* Illud ambigo, vtrum vſquequaque verum ſit, quod Cuiacius prodidit, *III. Obſeru. 35.* Conſtantini M. iam temporibus hanc poſteriorem centeſimæ definitionem inoleuiſſe, ſic quidem etiam, vt *hac l.* t. id confirmari plane putauerit: hoc argumento, quod Conſtantini M. mens hæc ſit *h. l.* vt legitimam pecuniæ vſuram, id eſt centeſimam, acceſſio frugum tribus centeſimis amplius excederet: atque ideo idem *quadrupliçem centeſimam* frugum ſemper appellat. Hanc enim Conſtantini M. mentem nuſpiam video, quæ hanc proportionem & oppoſitionem vnius centeſimæ & quatuor centeſimarum, (vt alioquin videre eſt apud Ciceronem 6. *ad Attic. 1.* & *2.*) ſuadeat. Illud enim hactenus Conſtantino M. propoſitum fuit *hac l.* pecuniæ vſuram ad veterem ſingularum centeſimarum rationem reuocare. frugum vero vſuris modum aliquem ponere, quibus nullus ſatis certus hactenus poſitus erat. Ergo Conſtantinus hic nullam vſurarum ſingularium & quadruplicium centeſimarum proportionem induxit, verum vſuris in genere modum poſuit. Quid igitur? ſi coniecturæ locus eſt, aucta mihi videtur centeſimæ ratio ſub Valentiniano Sen. ſub quo etiam auri æſtimatio aucta fuit: de quo plene dicam, *ad l. vnic. infr de oblat. votorum.* & *l. 13. inf. de ſuſceptorib.* collata *l. 2. Cod Iuſt. de veteris numiſmatis poteſtat.*

P.235 Tandem immutata adhuc magis poſtea centeſimæ appellatio fuit; Harmenopulus quippe *lib 3. tit. 7.* in ſingulas libras, id eſt, in ſeptuaginta duos ſolidos centeſimam ſeu duodecim præſtita refert; idque confirmat etiam Zonaras in *Synodi Nicenæ can. 17.* vbi tamen quod addit, libram auri fuiſſe olim centenariam ſeu centum ſolidorum, erroneum prorſus eſt. Ad legem noſtram redeamus. Ergo pecuniæ ſingulæ centeſimæ quas *ſimplas* vocat *lex vn. de vſur. rei iudic.* modum imponit Conſtantinus *hac leg.* Nam & quibuſdam caſibus duplices centeſimæ locum habebant, ſeu duplum fœnus, rei iudicatæ ſcilicet, *l. vn. de vſur. rei iudic.*

Hactenus de *legis* huius ſententia: Nunc hiſtorica eius ſectemur: vbi illud primo notari cupio, *hanc leg.* eodem anno vnico tantum menſe ante Concilium Nicænum latam fuiſſe, cuius *canone 17.* & vſuræ centeſimæ, & ἡμιολίας iuxta, Clericis interdicuntur, vt iam vidimus. Vt ita exinde appareat coniuraſſe hoc tempore Conſtantinum M. & Patres Nicænos poſt eum mox, vt in multis aliis, ita & in coercendis vſuris, & illum quidem in commune, ſeu τῶν ἔξω Epiſcopum modo iis impoſito quibuſcumque creditoribus, ſed tamen intra eum modum fœnerandi licentia tributa: hos vero Clericorum nominatim reſpectu, fœnore quocunque iis interdicto, vt eorum αἰσχροκερδίᾳ modum ponerent; vt non inanis coniectura ſit, cum hæc *lex* ad Patrum Nicænorum notitiam perueniſſet, eos ab ea excepiſſe.

Secundo notandum *hanc leg.* ad Syriam *Palæſtinam* proprie pertinere, & ſic Conſtantinum ea occurſum voluiſſe malo per Palæſtinam gliſcenti: Nam & Cæſarea, vbi hæc lex propoſita dicitur, Cæſarea Palæſtinæ hic exaudienda eſt; Et Dracilianus (quod Tertio notandum) cui lex hæc inſcribitur, per Palæſtinam quoque vices Præfecti Prætorio egit; vti docet diſerte Conſtantini M. epiſtola ad Macarium Epiſc. Hieroſolymitanum, apud Authorem *vitæ Conſtantini lib. 3. cap. 30.* Socratem *lib. 1. cap. 9* Theodoretum *lib. 1. cap 17.* de quo plura *in Notis* & *ad l. 1. inſ. de hæret.* quæ & ipſa Draciliano huic inſcripta eſt, & PP. dicitur *Generaſto.* Ergo ad Palæſtinam *hæc lex* proprie ſpectat. Quo ſane pertinet quoque Hieronymi locus quem ſupra retuli eamque coniecturam iuuat quoque non parum, quod vrbes Palæſtinæ (& nominatim *Cæſarea*) frumento, vino, olea abundarent; quod diſerte teſtatur Vetus Orbis Deſcriptio (quam ipſe exiuli) ſcripta ſub Conſtantio & Conſtante Impp. *c. 17. §. 12.* vt proinde ibi facilius immodicæ vſuræ frugum tolerarentur, vbi maior frugum copia eſſet.

Quarto notandum, præter *hanc l.* alias quoque Conſtantinum M. de *Vſuris* Conſtitutiones promulgaſſe: Quo numero eſt quoque Edictum eius ad Populum, cuius pars continetur *l. 25. de vſur. Cod. Iuſt.* in hæc verba: *Pro auro & argento & veſte, facto chirographo, licitas ſolui vel promitti vſuras iuſſimus;* vbi, ſi quid iudicii mei eſt, ſcripſerat Conſtantinus M. *Centeſimas*, pro quo Tribonianus *licitas* ſuppoſuit: de qua *leg.* dixi ad *l. ſup.*

Poſtremo loco omittere non poſſum Dignitatis & officii nomen, quod Draciliano huic in inſcriptione tribuitur; nempe *Agentem vices Præfecti Prætorio* vocat ea; quomodo Conſtantinus eum vocat διέποντα τῶν λαμπροτάτων ἐπάρχων μέρη. Quomodo & Magdalianus in Conſtantii & Conſtantis *l. 2. de paganis*, Agens vicem Præfecti Prætorio vocatur. Vbi *Agens vices PP.* idem eſt cum *Vicario:* quique & alias *Pro-Præfecto* regere, vel *Pro-Præfectis* agere alibi dicitur. Error enim eſt ſcriptoris qui hæc diſtinguebat, *lib. 2. de officio Domus Auguſtæ, cap. 6.* & in Amm. Marcellinum. Sic quem Alexandrum Sextus Aurelius Victor apud Pœnos *Pro-Præfecto gerentem*, vocat; Zoſimus ſic deſcribit *Hiſt. L. 2. c. 12.* Ἀλέξανδρος τόπον ἐπέχων τῶ ὑπάρχῳ τῆς αὐλῆς ἐν λιβύῃ καθισαμένος. *Alexander, qui præfecti prætorio Africæ munere fungebatur.* Sic apud Ammianum Marcellinum, *lib. 23. cap. 1.* de Alypio; *qui olim Britannias curauerat Pro-Præfectis: lib. 29. c. 1. Aſiam rexerat Pro-Præfectis:* Et *lib. 27 cap. 8. Ciuilem nomine recturum Britannias Pro-Præfectis.* Idem *lib. 14. cap. 5 Martinus regens illas prouincias Pro-Præfectis:* quem mox *Vicarium* vocat Rutilius Numatianus *L. 1. Itiner. v 500. Præfectorum vicibus frænata poteſtas.* Ita *Pro-Præfectis* Diœceſes ſibi creditas temperare, *l 4. infr. de proximis.* Ad eundem modum *vices agentes Magiſtri militum quidam dicti.* Item agentes vicem Rectoris armaturarum. Cledonii vero *in Arte, p. 1866.* ſententiam minus probo. *Sæpe quæſitum eſt, vtrum* VICARIVS *dici debeat etiam, is cui Magnificentiſſimi Præfecti vices ſuas in ſpeciali cauſa mandaverunt? Nequaquam: nam* VICARIVS *dicitur is qui ordine codicillorum vices agit Ampliſſimæ Præfecturæ: Ille vero cui vices mandantur propter abſentiam Præfectorum, non Vicarius, ſed* VICES AGENS; *non Præfecturæ, ſed Præfectorum dicitur tantum.*

De Poena *vſurarii, legitimum vſurarum modum excedentis.*

II. (a) Imppp. Valentinianus, Theodosius, & Arcadius AAA. Cynegio (b) P. F. P.

Qvicvmqe vltra centeſimam Iure (c) permiſſam aliquid (d) ſub occaſione neceſſitatis (e) eruerit, (f) quadrupli pœnæ obligatione (g) conſtrictus, ſine ceſſatione, ſine requie, protinus ablata redhibebit. (h) Hi vero, qui antea pari furore graſſati vſpiam detegentur, in duplum extorta reſtituant. Dat. VIII. Kal. Nouemb. Conſtantinopoli, Honorio N. B. P. & Euodio V. C. Coss. (i) [386.]

Interpretatio. *Si quis plus quam legitima centeſima continet, id eſt tres ſiliquas* (k) *in anno per ſolidum amplius a debitore ſub occaſione neceſſitatis accipere vel auferre præſumpſerit, poſt datam legem ſine vlla dilatione ea quæ amplius accepit conſtrictus quadrupli pœna reſtituat. Ea vero quæ ante legem tali ratione data ſunt, in duplum volumus reformari.*

P.336. NOTAE.

(a) Abeſt *& hac lex* a *Cod. Iuſt.* Nempe, quia quadrupli pœna Iuſtiniano diſplicuit. Iungendaque huic, *lex 2. ſeu vlt. infr. de fugit. colonis.* GOTHOFREDVS.

(b) De hoc *Cynegio* PP. iam dixi ad Libanium *κατὰ τῶν εἰσιόντων, p. 25. 31. 92.* & dicam alibi plene, ac nominatim ad *l. 15. inf. de accuſationib. l. 19. infr. de petitionib. v. Proſopogr.* IDEM.

(c) Iam inde a Lege XII. Tab. de qua mox. IDEM.

(d) Cod. Wurceb. *Quicquid.* RITTER.

(e) Firmicus *lib. 2. c. vlt. Nunquam pecuniæ fœnus exerceas, nec alienis in* NECESSITATIBVS *miſerum ſibi pecuniæ conferatur augmentum:* Hinc quoque fœneratorem Demoſthenes *κατὰ Στεφάνου ψευδομαρτυριῶν*, ait, *τὰς τῶν ἄλλων συμφορὰς καὶ* ΧΡΕΙΑΣ *εὐτυχήματα αὑτοῦ νομίζειν.* Hinc non ſemel Chryſoſtomus, *homil. in Matthæum 6. p. 35. & 56 p. 362.* fœneratores ait *τὰς ἀλλοτρίας πραγματεύεσθαι συμφορὰς καὶ πρόσοδον τὴν ἑτέρου δυσημερίαν ποιεῖσθαι.* Et Baſilius *homil. in Ψαλ. 14. p. 158.* quæ tota eſt in fœneratores *ἐκποιεῖν ἐκ τῶν συμφορῶν τοῦ πένητος προσόδους ἑαυτῷ καὶ εὐπορίας συνάγειν.* Videnda & *Nouella* Iuſtin. 32. 33. & 34. GOTHOFREDVS.

(f) De hac *Eruendi* voce, vide Iuret. *in Symmach. 7. ep. 109. v. & l. 15. infr. de Agentib.* IDEM.

(g) Cod. Wurceb. *Quadrupli pœna & obligatione.* Et ita legit. Edit. Sichard. & Cuiac. RITTER.

(h) De hac *Redhibendi* voce v. *Gloſſ. Theod.* GOTHOFREDVS.

(i) Cod. Wurceb *Honorio VIII. & Euodio V. C. Coſſ.* Edit. Sichard. & Cuiac. *Honor. IX. & Euod. VC. Coſſ.* Verum ſubſcriptionem hanc ſe male habere, teſtatur & *Cynegius* P. F. P huius anni per orientem, de quo vid. *Chronol.* & alter Conſulum *Euodius*, qui tantum cum *Honorio N. B. P* prodiit. Octauo enim *Honorii* Conſulatu, qui incidit in *an.* 409 aut ſi nono, qui incidit in *annum* 412. lex hæc data fuiſſet, tum iungendus in vtroque Conſulatu *Theodoſius*, & inducendum quoque *Cynegii* nomen, quod tamen conſtanter habent Codices omnes. RITTER.

(k) V. de hoc loco quæ dixi *ad leg 1. ſupr.* Siliqua, eſt 24. pars ſolidi: Centeſima vſura, tres ſiliquæ in anno per ſolidum. Atenim vna ſiliqua poſtea pro ſolido præſtituta *Nouella* 34. *c. 1.* vnde deſumpta *Auth. ad hæc, Cod. de vſuris.* GOTHOFRED.

COMMENTARIVS.

Theodosii M. hæc lex eſt: qua is quoque fœnebri malo modum ſeu fibulam impoſitum iuit A. D. 386. per Præfecturam Prætorianam Orientis, grauiſſima quadrupli ſcilicet pœna propoſita, & enixis admodum verbis ſtudii ſui in id teſtibus: *ſine ceſſatione*, inquit, *ſine requie, protinus:* & mox, *qui pari furore graſſati detegentur.* Idque vel ad ſuggeſtionem Cynegii PP. Orientis, cuius ſuggeſtioni actiſque quantum detulerit Theodoſius M. liquet vel ex *l. 15. inf. de Accuſationib. l. 19. inf. de petitionibus*, & ex Libanio *oratione κατὰ τῶν εἰσιόντων*, vel ad Nectarii Ep. Conſtantinopolitani perſuaſionem, cum hoc menſe ipſo Theodoſius poſt victoriam de Grothingis Conſtantinopolim reuerſus fuiſſet: de quo conſule *chronolog.* cuius Nectarii Theodoſius M. alias conſilium ſecutus: veluti anno 383. in his quæ narrant Socrates *lib. 5. cap. 10.* Sozomenus *lib. 7. cap. 12.* cuius etiam fidem, protypo fidei propoſuit, *l. 3. inf. de fide Catholica.* Vltra centeſimam igitur iure permiſſam Theodoſius vſuræ nomine quidquam exigi vetat *hac l.* ſub pœna Quadrupli in futurum: Dupli in præteritum. *Hac* inquam *leg.* quæ pars eſt prolixioris conſtitutionis Theodoſianæ, qua duplici malo tum temporis gliſcenti occurſum iuit: puta fœnebri malo ſeu vſuris immodicis, de quo eſt *hac lex:* tum fugæ colonorum, eorumque ſollicitationi & occultationi, ſeu patrocinio & *προστασίᾳ*; de quo eſt *lex 2. inf. de fugitiuis colonis*, quæ ex eadem conſtitutione deſumpta *huic* coaſſanda venit: Imo forte vbi colonorum fugæ, tum immodicis vſuris quibus miſeri coloni atterebantur, repreſſis; tum ſollicitatoribus & ſuſceptoribus eorum ſeu occultatoribus & patronis coërcitis. Quanquam vix putem ipſe colonos iſtos vſuris attritos, etſi alias ſuperexigerentur ſæpe, de quo *v. l. 1. & 2. Cod. Inſt. in quibus cauſis coloni cenſiti dominos accuſare poſſint.* Igitur, eum qui legitimum vſurarum ſeu centeſimæ modum deinceps egrederetur,

tur, Quadrupli pœna multari iubet. Quæ ſane pœna, pariter, vt centeſimæ modus, fœneratoribus maius legitimo fœnus exercentibus, antiquo iure propoſita fuit: & quidem iure in XII. Tabulas relato: de quo eſt vulgatus iam Catonis locus *proœmio librorum de re ruſtica: Maiores noſtri ſic habuerunt, itaque in Legibus poſuerunt, furem dupli condemnari, fœneratorem Quadrupli: Quanto peiorem ciuem exiſtimauerint fœneratorem quam furem, hinc licet æſtimare.* Meminit & Aſconius Pædianus, *in Diuinatione c. 7. Alii dicunt Quadruplatores eſſe eorum reorum accuſatores, qui conuicti Quadrupli damnari ſoleant: vt aleæ aut pecunia grauioribus vſuris fœnerata quam pro conſuetudine.* Sic itaque Theodoſius M. *hac l.* priſco iuri, quod libera Republ. iam obtinuerat inſtitit, & quoad modum centeſimæ ſeu vnciarium fœnus, & quoad pœnam immodici fœnoris: Quod proculdubio vtrumque hoc tempore exoleuerat, ab eo vero reductum. Et certe hac potiſſimum quoque tempeſtate inuecti paſſim Patres & Epiſcopi in vſurarum vſum. Teſtis Ambroſius *ep. 70. & libris officiorum:* Teſtes Baſilius & Chryſoſtomus qui in eo multi ſunt. Et hæc ipſa tamen lex pœnaque Iuſtiniano poſtea diſplicuit, qua cauſa & *hanc leg.* a Codice ſuo abeſſe voluit, ſolique adeo anatociſmo, improbo ſcilicet fœnori hanc pœnam propoſuit: *l. 20. Cod. Iuſt. ex quib. cauſis inf.* neque poſtea ea obtinuit: debiti enim hactenus iactura fœnus improbum multarum: *ὁ δὲ παρὰ ταῦτα δανείζων, ἐκπιπτέτω τοῦ χρέους*, vt habent Græci in *collectione legum Leonis, Baſilii, & Conſtantini.* Iſtud non omittendum, neque *hac* Theodoſii *leg.* immodico fœnori infamiæ pœnam proponi, quæ etiam neque Edicto neque anterioribus conſtitutionibus continebatur, ſed vſuras vſurarum tantum exigenti a Diocletiano impoſita fuit.

De Senatoribvs *ætate Minoribus vtrum iis vſuræ permittantur.*

III. (a) Impp. Arcadivs, & Honorius AA. Eutychiano PF. P. (b)

Frvstra debitores in annis minoribus conſtitutorum (c) vſuras ſe reſtituere (d) non debere contendunt, quia (e) *Senatoria* eos (f) dignitate præditos eſſe teſtantur. (g) Vnde ſortem cum vſuris in ſtipulationem deductis reſtituant. Dat. IX. (h) Kal. Decemb. Conſtantinopoli. Cæſario, & Attico Coſs. [397.]

Interpretatio. *Sine cauſa Senatoribus in annis minoribus conſtitutis, debitum cum vſuris reddere diſſimulant debitores, propter hoc quod Senatorio genere nati debitum cum vſuris integris recipere non* (i) *iubentur: & ideo quod cautione per ſtipulationem promiſſum eſt, reformetur.*

NOTAE.

(a) Abeſt & *hac lex* a *Cod. Iuſt.* quia Senatoribus tum vſuræ non vetitæ. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Eutychianus* PP. Orientis ſub Arcadio fuit: de quo iam *ad l. 3. ad leg. Corn. de Sicar. num. 2. 6. & ad l. 19. Cod. Iuſt. de nuptiis.* & plene *in Proſopogr.* *IDEM.*

(c) Al. *Conſtitutis*; in Til. & An. Reg. *Conſtituti.* Sed hoc noſtrum legitimum eſt: & illa lectio cum magno veritatis præiudicio. *IDEM.* *Conſtitutis* legit & Cod. Wurceb. & Edit. Sichard. *Conſtitutis* Cuiacius edidit. *RITTER.*

(d) *Reſtituere* hic, & mox *fine l.* iterum, pro ſimplici præſtare. vid. *Gloſſ. Theod.* *GOTHOFR.*

(e) Hoc prætextu, *propter hoc*, vt Interpres, quod Senatoribus fœnore interdictum ſit. *IDEM.*

(f) Minores creditores ſuos. *IDEM.*

(g) Aiunt, obtendunt. *IDEM.*

(h) *VIII.* Cod. Wurceb. edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*

(i) *Non iubere*, hic, & in Interpr. *l. 1 ſup.* pro inhibere, vetare, pariter vt in *ipſa l. vlt. infr. quib. equorum vſus.* vide *Gloſſ. Theod.* *GOTHOFREDVS.*

Senatoribvs *ſemiſſes vſuræ permittuntur.*

IIII. (a) Imppp. Arcadivs, Honorius & Theodoſius AAA. Optato (b) P. F. V.

Senatores ſub medietatem (c) centeſimæ vſuræ ad contractum creditæ pecuniæ cenſemus (d) admitti. Itaque omnes intelligant, nullum Floren-

Florentiſſimo (e) Cœtui ſociatum fœnus exercentem, vltra medietatem centeſimæ vel iure ſtipulari, vel poſcere (f) poſſe vſuram. Quinetiam ſi quid præter moderatam noſtri Numinis (g) definitionem fuerit flagitatum, imminuendæ ſorti (h) pro huius Legis auctoritate, ceſſurum. Dat. Pridie Id. Iun. Niciæ, (i) Stillicone (k) II. & Anthemio V.C. Coss. [405.]

INTERPRETATIO. *Senatores, qui pecuniam ad centeſimam* (l) *præſtare* (m) *voluerint, non amplius vſuræ nomine quam medietatem legitimæ centeſimæ a debitoribus ſuis* (n) *accipiant, nec amplius vt caueant, aut ſe cautione conſtringant,* (o) *qui commodatam ſuſcipiunt pecuniam, forte cogantur. Nam ſi amplius ab eis fuerit requiſitum, ſciant ſe Senatores hoc quod commodauerint perdituros.*

NOTAE.

(a) Abeſt & hæc lex a *Cod. Iuſtin.* propter *l.* 26. §. 1. *Cod. eod. hoc tit.* GOTHOFREDVS.

(b) *Optatus* P. V. Conſtantinopol ſub Arcadio A. D. 405. Meminit Socrates *lib. 6. cap. 18. in fin.* in geſtis anni 404. & Theodorus Diaconus apud Palladium *in Dialogo in v. Chryſoſt.* IDEM.

(c) In media ſeu dimidia centeſimæ, *ſub medietate* ita MSS. quidam. IDEM. *Sub medietate* Cod. Wurceburg. edit. Sichard. & Cuiac. RITTER.

(d) *Cenſemus*, id eſt, iubemus, concedimus: quo ſenſu paſſim in conſtitutionibus v. *Gloſſ. Theod.* GOTHOFR.

(e) *Florentiſſimus* Cœtus, pro Senatorio. v. *Gloſſ.* IDEM.

(f) *Petere* Cod. Wurceburg. RITTER.

(g) *Nominis* male eſt in Cod. Wurceb. IDEM.

(h) *Sortis* male edidit Sichardus. IDEM.

(i) *Nicia* hoc tempore conſtitit Arcadius. v. *Chronol.* de nomine ipſo Niciæ dixi ad *l.* 3. *ſup. de diu. reſcr.* GOTHOFREDVS. *Nicea* edit. Sichard. & Cuiac. RITTER.

(k) *Stilicone* vno *l.* in MSS. GOTHOFREDVS. Vid. *Chronolog.* ad an. 400. RITTER.

(l) *Centeſimas* Cod. Wurceb. IDEM.

(m) *Dare* edit. Sichard. & Cuiac. IDEM.

(n) *A debitore* Edit. Sichard. & Cuiac. IDEM.

(o) *Etiamſi ſe cautione conſtringere* Edit. Sichard. forta *conſtrinxere.* IDEM.

COMMENTARIVS.

ARCADII duæ conſtitutiones ſequuntur de Vſuris, & quidem de SENATORIIS, quatenus videlicet eæ Senatoribus licitæ ſint: & hæ quidem conſtitutiones, octo ferme inter ſe annorum ſpatio diſtantes: Nobis vtraque eadem fidelia illuſtranda venit, non modo quia eiuſdem Imperatoris Arcadii ſunt, & in eodem argumento verſantur, verum ne ad alterutram dicta ad alteram quoque repetamus, & quia altera ad alterius illuſtrationem maxime facit. Et a priore quidem initium faciemus. Ea igitur Arcadius Senatoribus ætate MINORIBVS vſuras permittit. Cuius quidem Legis varias hactenus, ſed nondum veras interpretationes adferri video: prout etiam varias Lectiones in MSS. Codicibus ea præfert. Putauit Hotomannus conſtitutione aliqua Senatorum filiis fœneratione interdictum fuiſſe, atque hac ratione in *huius l.* ſpecie debitores illa conſtitutione ſubnixos vſurarum in ſtipulatum deductarum ſolutionem detrectaſſe, iamque conſtitutionem *hac noſtra* abrogari: Verum peſſima hæc interpretatio eſt; Qua enim quæſo ratione filiis Senatorum, ac maxime Minoribus, negatum id vnquam fuiſſet, quod Hotomannus ipſis Senatoribus permiſſum fuiſſe putat? Nulla certe probabilis ratio fingi poteſt; imo inuita Iuriſprudentia id omne dicitur. Balduinus contra, de debitoribus Senatoribus id accepit *in Iuſtiniano ſuo*, *p. 83.* Sic enim putat, cum quidam debitores, eo quod Senatores eſſent, contenderent, ſeſe nullas vſuras debere, Arcadium reſcripſiſſe, fruſtra id eos facere. Quæ Interpretatio *huius l.* verbis omnino repugnat: in qua apertiſſime Minores ipſi Senatores, non debitores ponuntur, verum contra, *creditores*, alii vero *eorum debitores*: quod Interpres etiam *hic* recte vidit.

Genuina igitur *huius l.* ſententia hanc ad diem incognita, iſthæc eſt; Minoribus Senatoribus vſuras in ſtipulatum deductas deberi, licet alioquin Senatoribus regulariter fœnus exercere hoc Arcadii tempore omnino non licuiſſet, ex anteriore aliqua *conſtitutione*: Denique Senatoribus fœnus diffamia erat; de quo inſignis extat Ioannis Chryſoſtomi locus, *homilia in Matthaum 57. ſub finem, editionis Comelin. p. 508.* vbi in fœneratores inuehens: Καὶ τί λέγω τὸν τοῦ θεοῦ νόμον, ὅπου καὶ ὑμεῖς ῥύπον αὐτὸ καλεῖται, εἰ δὲ οἱ κερδαίνοντες ταῦτα ψηφίζεσθαι ἐννόησον τίνα ὁ Θεὸς περὶ ὑμῶν οἴσει τὴν ψῆφον; εἰ δὲ βούλει καὶ τοὺς ἔξωθεν νομοθέτας ἐρέσθαι, ἀκούσῃ ὅτι κἀκείνοις τοῖς ἐσχάτης ἀναισχυντίας τὸ πρᾶγμα δεῖγμα εἶναι δοκεῖ; τοὺς γοῦν ἐν ἀξιώμασιν ὄντας, καὶ εἰς τὴν μεγάλην τελοῦντας βουλὴν (ἣν σύγκλητον καλοῦσιν) οὐ θέμις τοιούτοις κέρδεσι καταισχύνεσθαι· ἀλλὰ ΝΟΜΟΣ ἐστὶ παρ' αὐτοῖς, ὁ τὰ τοιαῦτα ἀπαγορεύων κέρδη. πῶς ἂν οὐκ ἄξιον φρίκης, εἰ μηδὲ τοσαύτην ἀπονέμοις τῇ τῶν οὐρανῶν πολιτείᾳ τιμὴν, ὅσην τῇ βουλῇ Ῥωμαίων οἱ νομοθέται, id eſt, *Et quid dico legem Dei? non enim* P. 238.

& eos

& vos vſuras, ſordes appellatis? Quod ſi qui lucrum percipiunt ita cenſent, cogita iam qualis de hoc Dei ſententia ſit. Quod ſi externos vel ſæculi legum conditores interrogare volueris, diſces quod illis quoque extrema inuerecundia ſignum ſœnus videtur. Quare in Dignitatibus conſtitutis, & in magnum Conſilium cooptatis, quem Senatum vocant, fas non eſt huiuſmodi lucris ſœdari, ſed lex poſita eſt apud ipſos, huiuſmodi lucra prohibent. Quomodo igitur non honore dignum ſi non tantum honorem cœleſti politia deferas, quantum SENATVI *Romanorum* LEGES?

Hinc interim apparet, hanc Chryſoſtomi homiliam hoc ipſo tempore, ante Annum Domini 405. habitam. De huius porro interdictionis ratione *ad l. proximam* viderimus, quæ ſeptennio & ſex menſibus poſt *hanc leg.* lata eſt, quaque huic iuri, ab Arcadio quadamtenus derogatum eſt. Ergo quia Senatoribus fœnore interdictum erat hac tempeſtate, ideo dubitatum in ſp. *huius l.* num minoribus ætate ſaltem Senatoribus id liceret, hac dubitandi ratione: *Quia*, inquit, *Senatoria eos dignitate præditos eſſe teſtantur.* Et tamen definit Arcadius, minoribus Senatoriæ dignitatis ſœnus exercere, & exigere permittit, etſi Senatoribus alioquin ſœnore interdictum eſſet: Duplici, vt equidem cenſeo, ratione: Primum ætatis fauore: deinde, quia in Minoribus ratio illa ceſſat, ob quam Senatoribus fœnore interdici aliquando, & hoc quidem tempore placuit: de qua ad *l. prox.*

Hæc cum ita ſint, deleatur quoque ſubdita *huic legi* interpretatio. Et hæc quidem ad priorem Arcadii conſtitutionem ſeu *legem 3.* dicta ſint. Cuius argumento alibi videmus, num regula de vſuris, vltra alterum tantum, ſeu vltra duplum prohibitis, vel ſiſti iuſſis in pupillaribus vſuris fallat? de qua alioquin quæſtione aliis argumentis diſceptant interpretes. Sequitur nunc *poſterioris*, ſeu *l. vlt. hoc tit.* explicatio.

Ea igitur iam Arcadius Imp. conſtitutione videlicet ad Optatum P. V. data, A. D. 405. octennio ferme poſt legem ſuperiorem, Senatoribus ſemiſſes vſuras ſtipulari permittit, ſortique vltra ſemiſſes, acceptum imputari iubet. Minores igitur quam cæteris vſuræ, & quidem dimidiatæ, Senatoribus permittuntur. Et certe illud ſemper in Republica Romana obſeruatum videre licet, vt quo honeſtioris quiſque loci eſſet, & in debitores ſæuire pro dignitate, vel pro cenſu magis poſſet, eo arctior fœnerandi licentia ei pateret. Itaque, & Alexander Seuerus Imper. *cum vſuras fœneratorum ad Trientes contraxiſſet pauperibus conſulens, Senatores ſi fœnerarentur vſuras accipere primo vetuit, niſi aliquid muneris cauſa acciperent: poſtea tamen iuſſit in ſemiſſes acciperent, dono munere tamen ſublato*, vt refert Lampridius *in eius vita. c. 26.* Cuius loci ſenſus hic eſt, Senatores eo tempore quo vetiti erant vſuras accipere, aliquid muneris cauſa accepiſſe ſeu donum munus: Quomodo & Hieronymus in *cap. 18. Ezechielis*, tradit ſuo tempore quoſdam munera vice vſuræ pro credita pecunia accipere ſolitos, qui eo nomine ſibi blandiebantur, quaſi contra ſcripturam non facerent, quæ vſuram exigere vetaret: verum cum hoc nomine illicitum improbumque fœnus iam agitarent, regerentque, vt ferme ſolent huiuſmodi dona munera, munuſculorum modum egredi, ſatius viſum Alexandro Seuero, dono munere ſublato, vſuras aliquas in ſemiſſes videlicet Senatoribus concedere: *in ſemiſſes*: ita enim ibi editum, etſi membranæ, & vetus editio exhibeat, *vt ſemiſſes.* Et tamen pro *ſemiſſes* putet quis ibi *ſextantes* legendum, vel *Semunces* vel *Semiſemiſſes*, vel tale aliquid potius quam *ſemiſſes*. Nam cum aliorum fœneratorum vſuras Alexander ad Trientes contraxiſſe ibi

dicatur, minores vtique Trientibus, Senatoribus induliſſe oportet: atquin maiores induliſſet, ſi ſemiſſes induliſſet, quæ vtique Trientibus maiores ſunt: quod ab eius inſtituto alienum eſt. Quare hoc loco mendum vti dixi, videatur. Et vero id alii reſidere putant in voce, *Trientes*: quandoquidem Imperator, *fœnus publicum Trientarium exercuit*, eodem Lampridio teſte: atquin ridiculum foret exegiſſe eum a fœneratoribus, (quorum is quæſtus vnicus erat,) vt non alia fœnus conditione exercerent, atque ipſe Imperator. Sane de Antonino Pio, & quidem non Imperatore, ſed priuato, id refert Capitolinus ſiue Spartianus *in eius vita, c. 2. Idem fœnus Trientarium, hoc eſt minimis vſuris, exercuit, vt patrimonio ſuo plurimos adiuuaret.* De Alexandro etiam Lampridius, c. *21. Fœnus publicum Trientarium exercuit, ita vt pauperibus pleriſque ſine vſuris pecuniat dederit.* Verum vt reſpondere incipiam, de *publica pecuniæ fœnore* id Lampridius diſerte ait: publicæ, id eſt, fiſcalis: non de priuatæ ad Imperatorem pertinentis, quod credidit vir doctus minus penſe. Nam alioquin fiſcalis vſura ſemiſſalis fuit, vt & ciuitatum: vt oſtendit *lex 1. Cod. Iuſt. de his quibus vt indign. l. 17. §. 6. D. de vſuris. l. 10. D. de pollicitat.* Quare nihili ſaltem ratio illa, qua in voce *Trientes* vitium reſidere putauit. Quid igitur? videatur, pro, *ad Trientes*, legendum *ad Dodrantes.* Nempe quod centeſima nimis grauis viſa Alexandro, & ad Dodrantem redacta; Senatorum, ad ſemiſſem; Publica ad Trientem. Dici poſſit & illud, communis & vulgaris fœneratorum vſuræ modum ab Alexandro non acciſum fuiſſe, verum centeſimam ſemper relictam. Quid igitur? *Penſionem* tantum, id eſt, ſolutionem vſurarum, quæ hactenus menſtrua fuit, id eſt, ſingulis menſibus fiebat, *ad Trientes penſiones contractam*; id eſt, tribus, ſeu quadrimenſtruis ſolutionibus, in anno fieri voluiſſe: & ſic ſingulis quatuor menſibus (quomodo & quadrimenſtruæ tributorum ſolutiones fuerunt, tripertita ſatisfactione, per quaternos menſes, tribus vicibus in anno, *l. 15. 16. inf. de annona & trib. l. 11. inf. de exactionib. l. 15. 27. inf. de ſuſceptorib. l. 173. inf. de Decur. & l. vn. inf. de quadrim. breuib.*) Trientes igitur penſiones, id eſt, tripertita ſatisfactione, ſolutione. Qua re Lampridius dixerit, Alexandrum *etiam pauperibus conſuluiſſe.* Nempe, vt vſurarum cumulum non nutriri diu debitorum intereſt: ita ſane menſtrua ſolutione vrgeri longe grauiſſimum & amarum erat. Qua cauſa, quod iam protritum, *Triſtes miſero venere Kalendæ*: dictæ Horatio 1. *Satyra 3. v. 87.* & Plutarchus, *de non fœnerando: Nefandos & execrandos ab vſurariis redditos Kalendarum ſeu Neomeniarum dies*, ait: & Baſilius μῆνας τόκων πατέρας dicit. Sed quid moror? Nihil in Lampridio mutari oportet, nempe cæteris trientes vſuras permiſit, Senatoribus ſemiſſes, ſcilicet dimidiatas Trientes: nam quia trientarium ſœnus vulgare erat, eaque fœnoris in commune ratio & computatio, *quatre pour cent*, vtique ſemiſſes reſpectu earum dimidiam partem Trientis conſtituebant, & ſic reuera Senatoriæ vſuræ erant ſextantariæ, ſeu duorum in centum, *deux pour cent*: P. 239. Ergo *ſemiſſes*, relatione ad Trientes, non vero ad centeſimas.

Verum ad legem noſtram redeamus. Eodem igitur exemplo Arcadius nunc Senatoribus minores quam cæteris vſuras permiſit: & ſemiſſes quidem; quæ vſura & iam olim quoque *ciuilis & modica* dicta a Plinio, *lib. 14. cap. 4.* quomodo & Perſius Quincunces vſuras, *modeſtas* dixit. Etſi alioquin ſemiſſes vſuræ & ipſæ quandoque certo contemplatu leuioribus opponantur: *l. 5. D. de operib. publicis.* Has inquam vſuras Senatoribus Arcadius *hac l. vlt.* permiſit, & hactenus fœnerandi licentiam eis tribuit, cum alias quod iam notaui, per hæc tempora

Senatoribus fœnus diſſimia eſſet, quod ſcribit Auguſtinus, *in quæſtionibus veteris Teſtamenti*. Et ſane hæc ipſa quoque lex latis indicat, aliquo tempore Senatoribus fœnore pe itus interdictum fuiſſe: & clarius adhuc *l. 3.* ſuperior: vt ad eam oſtendi: & expreſſiſſime omnium Chryſoſtomus ſingulari illo quem ſuperius exhibui loco, qui proinde ab eo habitus ante A. D. 405. At nunc, vt dixi, Arcadius hac conſtitutione ſua cum Centeſimæ vſuræ locus eſſet in commune Romanis legibus, vt teſtatur quoque Chryſoſtomus *d. homil. 57.* ſub medietate Centeſimæ Senatores ad fœnus ADMITTI CENSET. Quo exemplo & Iuſtinianus poſtea cum mercatoribus beſſes permitteret, cæteris Semiſſes, Illuſtribus & Superilluſtribus Trientes tantum conceſſit, *l. 26. §. 1. Cod. Iuſt. de vſuris*.

Ad Chryſoſtomi locum, & ad *huius leg.* hiſtoriam revertamur. Eſt ille eo magis notandus de fœnore Senatoribus interdicto: quod ſuperiore anno 404. ipſe Ioannes Chryſoſtomus, Arſacio ei ſuffecto, ab Arcadio in exilium truſus fuit. Optatuſque Præfectus Vrbi, cui hæc lex inſcripta eſt, Chryſoſtomo, eiuſque Sectatoribus, qui ab eius nomine *Ioannitæ* dicebantur, infeſtiſſimus fuit; teſte Socrate *lib. 6. Hiſtor. Eccleſ. c. 18. in f.* qui quidem paſſim in fœneratores inuehi ſolitus fuerat, fœneratoribuſque bellum indixerat: vt proinde iure optimo inducar vt credam, amoto iam Chryſoſtomo, ſolutiſque velut repagulis, Senatores, id agente Optato, imo & Arſacio Ep. aliquam fœnerandi licentiam impetraſſe.

Quomodo & alias Arcadium video nonnulla recantaſſe, Arſacio Conſtantinopoli Epiſcopante, quæ antea ſub Ioanne Chryſoſtomo, & ſub Nectario Epiſcopo Arſacii fratre obtinuerant: quod exemplo nuptiarum inter conſobrinos modo vetitarum, modo permiſſarum, nuper oſtendebam *ad l. 19. Cod. Iuſt. de nuptiis*.

Ad legem noſtram redeamus. Hactenus tamen S[enat]oribus hoc fine vſurarum ſeu fœnerandi ius *hac* [l.] tribuit Arcadius, vt ſi quid præter hanc *moderatam definitionem*, ſeu vltra hunc modum flagitauerint, id *imminuendæ ſorti cedere*, id eſt in ſortem imputari velit. Quod & alias tralatitium eſt, videlicet, vt vſuræ ſupra legitimum modum ſolutæ, ſortem minuant, vt teſtatur Paulus *lib. 2. Sentent. tit. 14. § 2.* Neque creditores ideo ſortem amittant, quod immodicas vſuras ſtipulati ſint, vel exegerint, *l. 9. in pr. l. 20. l. 29. D. de vſuris. l. 26. §. 2. Cod. Iuſt. eod. tit.* Lege Gabinia equidem ſunt qui notarunt ex Cic. *l. 5. ep. 21. & 6. ep. 2. ad Atticum*, eum qui fœneratus eſſet ſupra modum legitimum, ſortis petitionem amiſiſſe. Quibus adde quæ *ad l. 2. ſupra* notauimus. Quare erronea eſt interpretatio *huic l.* ſubdita, qua dicitur, Senatores ſi amplius ab eis fuerit requiſitum, hoc quod *commodauerint*, id eſt, crediderint, ſtylo Gothic[o] ferme, perdituros: *Gothico* certe iure, ſecundum quod ea interpretatio accipienda eſt, creditor qui vltra legitimam vſuram quid a debitore crediderit poſcendum, ſortem amittit ex edicto Theodorici *cap. 134.*

CODI-

P.240

CODICIS THEODOSIANI

LIBER TERTIVS.

QVO AGITVR DE TRIBVS:

I. De Emptione-Venditione.
II. De Nuptiis.
III. De Tutelis.

HVIVS LIBRI TITVLI.

I. *De contrahenda emptione.*
II. *De commiſſoria reſcindenda.*
III. *De patribus qui filios diſtraxerunt.*
IV. *De ædilitiis actionibus.*
V. *De ſponſalibus & ante nuptias donationibus.*
VI. *Si prouinciæ Rector, vel ad eum pertinentes ſponſalia dederint.*
VII. *De nuptiis.*
VIII. *De ſecundis nuptiis.*
IX. *Si ſecundo nupſerit mulier cui maritus vſumfructum reliquerit.*
X. *Si nuptiæ ex reſcripto petantur.*
XI. *Si quacumque præditus poteſtate nuptias petat inuitæ.*
XII. *De inceſtis nuptiis.*
XIII. *De dotibus.*
XIV. *De nuptiis Gentilium.*
XV. *De fideiuſſoribus dotium.*
XVI. *De repudiis.*
XVII. *De tutoribus & curatoribus creandis,*
XVIII. *Qui petant.*
XIX. *De adminiſtratione & periculo tutorum & curatorum.*

DE CONTRAHENDA EMPTIONE.

TITVLVS I.

LIB. IV. COD. IVST. XXXVIII. *Cæterum lex 5. h. t. ad* ECCLESIASTICAM *hiſtoriam pertinet.*

PARATITLON.

EMPTIO-VENDITIO eſt contractus, *l. 1. 2.* & *7. h. t.* quo res *l. 2. h. t.* propria, *l. 6. h. t.* ſeu familiaris. *l. 4. h. t.* a domino ſeu proprietario, *l. 2. h t* in alterum, definito pretio, *l 1. 2. 4 7 8. h. t.* & *Interpres ad l. 1.* & *4* transfertur. De hoc contractu ſequentes Regulæ teneantur. I. Inter perſonas Maiores legitimas, rerum ſuarum adminiſtrationem habentes iniri debere, *l. 4.* & *7. h. t.* Non ſunt autem legitimæ, Minores, ſiue viri, ſiue fœminæ, *l. 3.* & *4. h. t* vt nec alii qui adminiſtrandis familiarum ſuarum curis idonei comprobati non ſunt, *d. l. 4. h. t.*

P. 141 II. Rem in commercio eſſe debere; ſunt enim quæ vendi, emi ſimpliciter a priuatis, vel ab aliquibus prohibentur, quantumuis etiam dominis. In adminiſtratione ſcil. aliqua, vel officio publico poſitis adminiſtrationis vel officii tempore, comparare quid prohibiti: vid. *lib. 8. tit. 15. de his quæ adminiſtr.* Delator vagum mancipium a ſe delatum, ab alio impetratum, emere non poterat, *l. 1. infr. ſi vagum pet. mancip.* Piſtores prædia quæ priuato iure poſſidebant, vendere Senatori, officiali non poterant, cum cæteris poſſent: *l. 3. de piſtorib.* Nominator, ex ſuſceptorum & præpoſitorum bonis nil emere potuit: *l. 8. inf. de ſuſceptor.* Populáris vendere Annonas ſuas, ſeu panes gradiles, cæteraque quæ de publico gratuito percipit, non poterat: *l. 7. de annonis ciuicis*, vt nec Scholaris, *l. 9. eod.* quod tamen abrogatum, *l. 10. eod.* Equi Palmatii & Hermogenis in curuli certamine debiles facti vendi a factionariis, vetiti: aliud in equis Hiſpani ſanguinis: *l. 1. de Equis Curulib.* Euectiones vendere-emere non licuit, & commercium euectionum interdictum, *l. 4. & 41. de curſu publ.* Fidicinam emere-vendere prohibitum: *l. 10. de ſcenicis*: Leones vt venari, ita & venundare priuatis, prohibitum: *l. 1. de venat fer* Litigioſa res vendi non poteſt: *l. vnic. de litigioſis.* Pecunias emere nulli licuit, pecunias enim pretium oportet eſſe, non mercem: *l. 1. ſi quis pecun. conſt.* Purpuræ quoque nundinæ prohibitæ: *l. vlt. de murilegulis.* Reliquiarum martyrum commercium interdictum: *l. vlt. de ſepulch viol.* Seruos alios quam Iudæos Iudæi emere prohibiti, *l. 5. h. t.* & *l. 2. 4. & 5. ne Chriſt manc. Iud.* Stationes ſuas Principes cornicularii aliis vendere non potuerunt; *l. 10 de cohortalib.* ſine cenſu vel reliquis fundus vendi non potuit *l. 2. h. t.* & peculiari infra *tit. ſine cenſu, &c.* vt & ſine colonis, vid. *Parat. inf. de fugitiuis colonis:* vt & ſine panibus ædes venui: *l. 1. de annonis ciuicis.* Curialium prædia & mancipia ſine decreto vendi comparari non poterant: *tit. de præd. curial.* De Nauiculariorum prædiis vide & tit. peculiarem *lib. 13.* Atenim ſolidos vendere licuit: de quo v. *l. vn ſi quis ſolidi circulum*: *l. 1. ſi quis pec. conſt. l 1. de ponderator.*

III De pretio aliquo in emptione conueniri oportet, aliquo, inquam: nam licet viliore eius obtentu venditio reſcindi non poteſt, *l. 1. 4. 7. h. t.*

IV. Bona fide & mero conſenſu venditionem emptionem fieri oportet; alioquin ſi aliqua circumſcriptionis violentia, *l. 1. h. t.* ſi per potentiam extorta ſit venditio, *l. 9. h. t.* ſi in fraudem publicam inita, *l. 2. & 8 h. t.* rumpitur, *d l 1 h. t* infirmatur, *d. l. 9. h. t.*

V. Arbitratu ſuo quiſque quærere vel probare poteſt emptorem, *l 6. h. t.* excipe ſp. *l. 1. de Lenonib.* Sed & certis caſibus quis fiſco vel publico vendere cogitur: vt in ſp. *l. 3. de metallis. tit. de publ. compar. l. 50. 51. & 53. de operib. publ.* Contra, neque vilioris pretii obtentu, *d. l. 1. 4. & 7. h. t.* neque abſentiæ rei, atque adeo virium eius ignorantiæ prætextu, *d. l. 4. h. t.* neque partis tantum diſtractæ velamento, *d l 4. h. t.* venditio reſcindi poteſt: Poſtremum, de ſimulatis venditionibus, v. *l. 33. infr de Decur.* vt & de commentitiis & fraudulentis tutorum venditionibus, v. *l. 1. de integr. reſt.* item de his quæ ſub Tyrannis factæ, *l. 9. de infirm. his quæ ſub Tyr.*

PRETII VILIORIS *obtentu venditionem reſcindi non oportere.*

I. (a) Imp. Conſtantinus (b) ad Profuturum PF. Annonæ. (c)

VENDITIONIS atque emptionis fidem, (d) nulla circumſcriptionis violentia (e) factam, rumpi minime decet: Nec enim ſola pretii vilioris querela, contractus, ſine vlla culpa celebratus, litigioſo ſtrepitu turbandus eſt. PP. (f) Id. Aug. Conſtantino A. V. & Licinio (g) Coss. [319.]

INTERPRETATIO. *Cum inter ementem & vendentem (h) res fuerit definito pretio comparata, quamuis plus valeat quam ad præſens venditur, (i) hoc tantummodo requirendum eſt, ſi nihil fraudis vel violentiæ egit ille qui comparaſſe probatur. Et ſi voluerit reuocare qui vendidit, (k) nullatenus permittatur.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. de cauſa mox viderimus. Iungenda illi, *l. 1. infr. de piſtoribus.* Concordant illi *lex 4. & 7. hoc tit.* GOTHOFREDVS.

(b) Cod. Wurceb. *Conſtantinus A.* RITTER.

(c) *Profuturo*, huic Præfecto annonæ hoc ipſo anno inſcribitur præter *d. l. 1. de piſtor. l. 2. infr. de relationibus,* & anno ſuperiore 318. *lex 1. Cod. Iuſt. de dilationib.* GOTHOFREDVS.

(d) De huius loci lectione mox. *IDEM.* Edit. Sichard. & Cuiac. *Venditiones atque emtiones.* Abeſt vox: *fidem* in

in vtraque, cuius loco editum, *id eſt nulla.* Noſtri vero lectionem firmat Cod. Wurceb. atque prior Cuiacio olim iam ſuſpecta, quod docet nota ad marginem adiecta. *RITTER.*

(e) Neque hic locus ſollicitandus, de quo mox. Circumſcriptionis violentia, vt *ſup.* vel vt Interpres, fraudis vel violentiæ. *GOTHOFREDVS.* Cod. Wurceb. *violentia facta.* Edit. Sichard. & Cuiac. *factas. RITTER.*

(f) *Data.* Ita habent MSS. Codices ferme omnes. *GOTHOFREDVS.* Edit. Sichard. *Pridie Idus Aug.* Occaſionem lectioni dedit rudis librarius, a quo *PP.* in *Pridie* mutatum. *RITTER.*

(g) *Licinio C. Coſſ. GOTHOF.* Cod. Wurceb. *Licino C. Coſſ. RITTER.*

(h) Edit. Sichard. & Cuiac. *emtorem & venditorem.* In utraque noſtra lectio ad marginem notatur. *IDEM.*

(i) Cod. Wurceb. *vendita. IDEM.*

(k) Cod. Wurceb. *reuocare rem venditam. IDEM.*

P. 242

COMEMNTARIVS.

CONSTANTINI M. duæ conſtitutiones ſequuntur: quarum priore venditiones legitime factæ firmantur: poſteriore contra fraudulentas venditionibus occurritur. PRETII igitur VILIORIS obtentu factam iure venditionem non ideo infirmari ſeu reuocari oportere definit *hac l.* Conſtantinus, cui coaſſanda venit *lex 1. inf. de piſtoribus:* vti pariter conſtituitur duabus inſuper huius tituli legibus, puta *l. 4. & 7. & l. 4. 8. Cod. Iuſt. de reſcind. vend.* Naturaliter ſcilicet hoc licet, mutuo ſe in pretio decipere, *l. 16. §. 4. D. de minorib. l. 22. §. vlt. D. locati:* (vt loquitur Iuſtinianus *Nou. 97.) ἐμπορικῶς,* (*negotiatiue*) circumſcriptio hæc iure permiſſa eſt: denique ſubſtantia hæc contractus emptionis & venditionis eſt, *d. l. 8. Cod. Iuſt. de reſcind. vendit.*

Et quidem indiſtincte & abſolute tribus *huius tit. legibus* id definitur, ob ſolam pretii vilioris querelam, ſeu pretii vilioris nomine, ob minorem adnumeratam pretii quantitatem, venditionem non reſcindi. Vt proinde exceptio *legis 2. & 8. Cod. Iuſt. de reſcind. vend.* hoc iure noſtro (Codicis inquam iſtius Theodoſiani) obtinuiſſe minus videatur. Eſt enim hæc lex noſtra indefinita, pariter vt *d. lex 4. & 7. inf.* Vt hæc etiam ratio fuiſſe videatur, cur *hanc l. & l. 7.* Tribonianus a Codice ſuo abeſſe voluerit: *& l. 4.* vno verbo addito, *paulo,* ita, *paulo vilioris,* mitigauerit.

Illud ſummopere notari cupio hanc leg. *Præfecto Annonæ* inſcribi: Præfectus ſcilicet annonæ negotiatoribus, itemque piſtoribus annonam Vrbis Romæ adiuuantibus, præerat, & de pecunia debita ex negotiatione annonæ cognoſcebat *l. vlt. D. quod cum eo qui in aliena poteſt.* idque inter cætera curabat, ne quis annonam flagellaret, *l. vlt. §. vlt. D. ad Leg. Iul. de annona: & l. 13. D. de accuſat.* id eſt, ne res annonariæ immenſo pretio venderentur, verum vt iuſto. Itaque & peræquatores victualium rerum in vrbe conſtituebat, vt teſtatur Caſſiodorus, *lib. 6. Epiſt. 6.* Sub eiuſdem diſpoſitione erant & Piſtores vrbis Romæ, vt oſtendit *lex 3. & 6. inf. de pœnit. lex 4. de canone frumentario vrbis Romæ & lex 1.* (quæ huic noſtræ coniungenda eſt, & argumento reſpondet: nam & de venditionibus poſſeſſionum ad piſtores pertinentium agit) 3. 12. 14. 15. 21. 22. aliæque complures *inf. de piſtorib.* Dubitatum igitur videtur, a Profuturo Præfecto annonæ, num ſicur res annonarias immenſo pretio vendi prohibere debebat, eadem quoque ratione viliore pretio vendenti ſuccurrere deberet? Ac maxime ſi a Piſtore forte Vrbis Romæ poſſeſſiones viliore pretio venditæ fuiſſent? Quod *hac l. & d. l. 1. in f. de piſtorib.* quæ huic, vti dixi, coniungenda eſt, negatur: Vnde ſpecies propria ad *hanc l.* aptanda venit in piſtore, qui poſſeſſiones ſuas viliore pretio vendiderat. Magnus equidem piſtorum vrbis Romæ fauor eſſe debet, annonæ vrbicæ ſeruientium, de quibus erit *inf.* titulus peculiaris, propter annonæ videlicet vrbis Romæ vtilitatem; ſed non tantus vt contractum fide bona initum propterea, ob vilius inquam pretium, dummodo fraus viſque abſit, infirmari oporteat.

Quod *huius leg.* verba ſeu lectionem attinet: ſunt qui ea ſollicitent duobus locis, atque adeo *huius leg.* initium ita legi velint: *Venditiones atque emptiones, fide nulla circumſcriptionis aut violentia facta:* fide facta, id eſt, non probata aut circumſcriptione, aut violentia.* Verum ſuſtinenda eſt lectio vulgata, *venditionis atque emptionis fidem nulla circumſcriptionis violentia factam; Fides* ſcilicet eſt firmitas contractus, & ſtabilitas: ſic & placiti fides, *l. 5. ſup. de pactis:* contractus, pacti conuentionis fides, infinitis locis: quorum nonnulla vide quoque in Gloſſario Theod. Ac nominatim *l. 2. Cod. Iuſt. de communium rerum alienat. & l. 1. Cod. eod. finium regundorum.* venditionis fides: *Emptor, quod ſecundum venditionis fidem ad ſe peruenit.* Item, *ſi a fiſco facta ſit venditio,* FIDEM *eius* INFRINGI *minime rationis eſt.* Qui locus huic noſtro geminus eſt: ſic & fides ſponſionis, Symmacho, *lib. 9. ep. 39.* fides placiti, eidem *lib. 7. ep. 108.* Quod vero illa attinet *circumſcriptionis violentia,* ſuſtineri quoque poſſit: nam & vis dolo ineſt. Et tamen ſi quis reponat *circumſcriptione aut violentia,* non multum referat.

II. (a) Idem Aug. ad Gregorium. (b)

QVI comparat, cenſum rei comparatæ cognoſcat: (c) neque liceat alicui rem ſine cenſu vel comparare, vel vendere. Inſpectio autem publica vel fiſcalis eſſe debebit, hac lege, vt ſi aliquid ſine cenſu vendiderit, (d) & id ab alio deferetur, (e) venditor quidem poſſeſſionem, comparator vero id quod dedit pretium, fiſco vindicante, perdat. Id * etiam placuit, Neminem ad venditionem rei cuiuslibet accedere, niſi eo tempore, quo inter venditorem & emptorem contractus ſolemniter explicatur, (f) vt certa & vera proprietas a vicinis demonſtretur: Vſque eo Legis iſtius cautione decurrente, (g) vt etiamſi ſubſellia, vel [vt vulgo aiunt] *ſcamna*

vendantur, oſtendendæ proprietatis probatio compleatur: Nec inter emptorem & venditorem ſolemnia (h) in exquiſitis cuniculis (i) celebrentur, ſed fraudulenta venditio penitus ſepulta depereat. Dat. Prid. Non. Feb. Conſtantinopoli, Feliciano & Titiano Coss. [337.]

INTERPRETATIO. (k) *Quicunque villam comparat, tributum rei ipſius, ſicuti & ius poſſeſſionis ſe comparaſſe cognoſcat, quia non licet* (l) *vlli agrum ſine tributo vel ſolutione fiſcali aut comparare, aut vendere. Quod ſi ſuppreſſa fiſcali ſolutione aliquis vendere auſus fuerit, vel comparare præſumpſerit,* (m) *nouerint inter quos talis fuerit ſecreta tranſactione contractus, quod & ille pretium perdat qui emptor* (n) *acceſſerit, & venditor poſſeſſionem amittat, quia iubetur* (o) *vt vicini rei, quæ venditur, teſtes eſſe debeant & præſentes, in tantum vt etiam de mediocribus rebus ſi quid in vſum venditur,* (p) *oſtendi vicinis placeat, & ſic comparari, ne aliena vendantur.*

NOTAE.

P.243

(a) Et hæc lex a Cod. Iuſt. abeſt, priore tantum eius ſententia vſque ad, *Inſpectio*, excepta, quam, interpolatam etiam Tribonianus ſubtexuit, *legi 2. C. Iuſt. ſine cenſu vel reliquis*, quæ alioquin deſumpta eſt ex *leg. 1. infr. eod. tit. lib. 11. tit. 3.* *GOTHOFREDVS.*

(b) *Gregorius* hic, cui pariter inſcribitur dignitate ſimiliter omiſſa anno ſuperiore 336. lex 1. *Cod. Iuſt. de naturalib. liberis*, Præfectus Prætorio nominatim dicitur eodem anno, *l. 3. inf. de annona & trib.* Hic idem Gregorius Præfectus eſt: de quo Optatus Mileuitanus *lib. 3.* vbi Donati in eum conuicium memorat. Ex hac quoque lege de dignitate eius coniectura duci poteſt: quandoquidem de re tributaria in ea agitur, cuius cura ad PP. pertinebat. Italiæ porro PP. ſub quo & Africam fuiſſe tum ex dicto Optati loco colligitur, tum ex ſubſcriptione *d. l. 1. de natur. liber.* vbi *Data* pro Acc. vel Propoſ. Karthagine ea dicitur: Nam quod ibi Phœniciarchiæ & Syriarchiæ mentio fit, id a Triboniani procul dubio manu eſt. *IDEM.*

(c) *Cognoſcere* cenſum id eſt agnoſcere *h. l. & l. 4. de cenſitorib.* v. *Gloſſ. Theod.* *IDEM.*

(d) Aliquis: ſupra enim, *neque liceat alicui.* *IDEM.*

(e) De *Delationibus* erit infra, *titulus*, *lib. 11.* *IDEM.* Edit. Sichard. *defertur.* *RITTER.*

* *Secunda pars huius leg.*

(f) Inducenda vox hæc, quæ irrepſiſſe videtur occaſione vocis ſuperioris, *explicatur.* *GOTHOFREDVS.*

(g) Cod. Wurceb. *currente.* Ita & edit Sichard. & Cuiac. *RITTER.*

(h) *Solemnia* emptionis; & ſic emptio. *GOTHOFREDVS.*

(i) De hac *Cuniculorum* voce, ad *l. 1. inf. de repudiis.* *IDEM.*

(k) Cod. Wurceb. *Homo quicunque.* *RITTER.*

(l) Cod. Wurceb. *nulli.* male. *IDEM.*

(m) Abeſt hæc vox ab Edit. Sichard. cum reliquis vſque ad verba. *quod &* incluſiue. *IDEM.*

(n) Cod. Wurceb. *quod & ille pretium ipſum, qui emptor. &c.* *IDEM.*

(o) Cod. Wurceb. *quia iubentur vicini rei, quæ venditur, teſtes eſſe, ut debeant & præſentes, vt etiam &c.* In margine edit. Sichardi: *quia iubet.* *IDEM.*

(p) Cod. Wurceb. *Venditor oſtendit.* *IDEM.*

COMMENTARIVS.

FRAVDVLENTÆ (vt *fine legis* diſerte vocatur) ſiue in fiſci ſiue in priuati necem, venditioni hac conſtitutione occurrit Conſtantinus M. In fiſci, inquam, necem; (quæ prior *huius leg.* pars eſt:) Nempe, CENSVM emptorem poſſeſſionis neceſſario ſequi iubet, non etiam eum in venditione venditorem in ſe recipere: *Cenſum*, inquam, id eſt, tributum, ſeu ſolutionem fiſcalem (vt recte quoque Interpres) breuiter, publicam penſitationem: quod onus eſt agrorum, non perſonarum; de quo dicendi locus erit ſuo & peculiari *tit. inf. ſine cenſu vel reliquis fundum comparari non poſſe, lib. 11. tit. 3.* vbi duæ aliæ eiuſdem Conſtantini M. ſuper hoc conſtitutiones occurrunt; puta *lex 1. & 2.* Nempe fraudulenti partim, partim inopes venditores ſæpe cauebant, ſeſe fundorum onera agnituros: partim voraces emptores captatis aliquorum momentariis neceſſitatibus ſub hac conditione fundos opimos & electos comparabant, vt oſtendit *d. lex 1. inf. ſine cenſu*: Pœnæ porro quæ *hac l.* imponitur ſeueritas magna eſt: nempe vt ſi fundus venditus ea lege fuerit, *Ne onus cenſus emptorem ſequatur*, venditione reſciſſa emptor pretium, venditor poſſeſſionem amittat, vtroque in fiſcum redacto: Alioquin, ex anteriore eiuſdem Conſtantini M. mente, ſeu conſtitutione, conuentione huiuſmodi tantum reſciſſa, citra vllam pœnam emptor tributa agnoſcere cogitur, *d. l. 1. inf. d. tit. ſine cenſu*: Quæ cauſa etiam eſt, cur Tribonianus hanc *huiuſce leg.* Sententiam & pœnam, prælata *dicta l. 1.* in codicem ſuum non retulerit. Verum, hæc huiuſce Conſtantinianeæ, & ſeueræ Conſtitutionis, ratio hæc videatur, quod in eius ſpecie, venditores, & emptores fraudis conſilium participauerant, ideo videlicet, cenſum penes ſe retinentibus venditoribus, vt ita ſui inopia, inutilem redderent fiſci conuentionem. At in ſp. *l. 1. & 2. inf. ſine cenſu*:

ſu: quæ eiuſdem Conſtantini ſunt, & quidem anteriores, non tam fraudis conſilium participaſſe, videtur venditor, quam neceſſitate adactus. Niſi malimus ita credere, in eadem ſpecie Conſtantinum etiam ſeueritatem intendiſſe *hac poſteriore*. Et hæc de priore *huius leg.* Sententia, ſeu de inhibendis venditionibus, in fraudem fiſci.

Secunda eſt de inhibendis, in fraudem priuatorum. Ergo eum in finem VICINIS præſentibus & aduocatis, deque rei proprietate teſtantibus venditionem emptionem fieri, Conſtantinus M. *hac l.* iubet, non *in exquiſitis cuniculis*, id eſt, in locis abditis, & (vt Petronius loquitur) in re ſimili in *Satyrico*, in quodam angulo. Cuius rei hæc ratio eſt, vt videlicet fraudulentis venditoribus occurratur, vt indicatur *fine huius leg.* Ne forte (vt recte Interpres) aliena vendantur & furtiua: quo pertinet omnino locus iſte quem dixi Petronii: *pag. 18. edit. Lipſ. apud. Caſp. Fritſch. Veniebamus in forum deficiente iam die, in quo notauimus frequentiam rerum venalium, non quidem pretioſarum, ſed tamen quarum fidem male ambulantem obſcuritas temporis facillime tegeret. Quum ergo & ipſi raptum latrocinio pallium detuliſſemus, vti occaſione opportuniſſima cœpimus, atque in quodam angulo laciniam extremam concutere, ſi quem forte emptorem ſplendida veſtis poſſet adducere.* Quanquam ius iſtud e priſco repetitum videtur: Sic enim Pomponius quoque in Syris apud Nonium *cap. 2. num. 660.* ſcribit, *quidam apud forum præſente teſtibus mihi vendidit: nota præſente*, pro, præſentibus. Sed & idem Conſtantinus donationes pariter aduocata vicinitate & arbitris adhibitis fieri voluit, quorum ſcilicet fide res poſtea probari poſſet donata, *l. 1. inf. de donationibus*. Huiuſmodi teſtes in nonnullis conſuetudinum Francicarum vocantur, *teſmoins Voiſinaux*. A vicinis igitur probationem proprietatis ſeu poſſeſſionis & donationis deſumi ex *hac l.* notandum eſt. Quomodo & Nuptiarum inde deſumitur, *l. 9. Cod. Iuſt. de nupt.* & filiationis quandoque, *l. 6. D. de his qui ſunt ſui.* Et placet admodum ratio, quam *lex 11. Cod. Longobardici, titulo, de teſtibus 51. lib. 2.* ſuggerit: *Quia*, inquit, *non eſt credibile, vt de ſtatu hominis, vel de poſſeſſione cuiuslibet per alios melius veritas cognoſci valeat, quam per illos, qui viciniores ſunt.* In tantum porro vicinos adhiberi iubet Conſtantinus, vt etiamſi mediocris res in vſum vendatur (vt recte Interpres) vicinos adhiberi velit: veluti ſi *ſubſellia* vendantur, quæ vulgo *ſcamna* vocantur. Ergo ſubſellia hic idem quod ſcamna ſunt. Et hæc quidem ita Conſtantinus, ne furtiuæ alioquin res vendantur, vt iam dixi. Quæ ſane ſi vendantur, vindicari etiam pretio non refuſo a domino poſſunt, *l. 2. Cod. Iuſt. de furtis, & l. 23. Cod. eod. de rei vindicat.* Ergo fundandæ emptoris ſecuritati id ita cautum.

P.244

Minorvm *res vt &* Foeminarvm *quamlibet mariti conſenſu & ſubſcriptione accedente, ſine decreto alienari non poſſe.*

III. (a) Imp. Ivlianvs Aug. ad Iulianum Com. Orientis. (b)

Patrvi (c) mei Conſtantini Conſtitutionem * iubemus aboleri, qua præcepit, *Minores fœminas, conſortio virorum copulatas, ſine decreti interpoſitione venditiones* (d) *poſſe celebrare, ſi viri earum conſenſum pariter atque ſubſcriptionem inſtrumentis putauerint eſſe præbendam:* Quoniam abſurdum (e) eſt, maritos eis interdum inopes obligari: cum poſſint, venditionis iure ipſo non valente, proprias res recipere ab iis, qui ſe illicitis contractibus miſcuerunt. (f) *Vetus* igitur *ius* reuocamus, vt omnis venditio, quæcunque fuerit a minore, viro, ſiue fœmina, ſine decreti interpoſitione celebrata, nulla ratione ſubſiſtat. Dat. VIII. Id. Decemb. Antiochiæ, Mamertino & Neuita Coss. [362.]

Interpretatio. *Conſtantini Imperatoris fuerat lege præceptum, vt minores ætate fœminæ, ſi maritos haberent,* (g) *cum illorum conſenſu poſſent aliqua de facultatibus ſuis vendere. Sed hoc præſenti lege remotum eſt, atque id obſeruandum erit, vt in annis minoribus conſtituti, ſeu viri, ſeu fœminæ,* (h) *ſi ita neceſſitas exegerit, vt aliquid vendere velint, qui comparare voluerit, auctoritate Iudicis aut conſenſu Curiæ muniatur: nam aliter a minoribus venditio facta non valebit.*

Notae.

(a) Abeſt & hæc lex a Cod. Iuſt. ideo ſcilicet quia *hac l.* vetus ius reducitur, quod retinere ſatis habuit Tribonianus. *Gothofredvs.*

(b) *Iuliano* huic Comiti Orientis inſcribuntur hoc ipſo anno *lex 51. 54. de Decurionib.* & anno proximo 363. *lex 12. ſeu pen. Cod. Iuſt. de exceptionib.* De eodem agunt Am. Marcellinus *initio lib. 23.* in actis anni 363. Iulianus *in Miſopog. p. 340* & *ep. 10. ad Alexandr. pop.* & *ep. 13.* ad eum ipſum: & *in Miſopogone p. 365. edit. Spanhem. Lipſ.* Theodoretus, *lib. 3. c. 12.* & 13. Philoſtorgius *lib. 7. c. 10. 12.* Hic idem forte ad quem extant Libanii epiſtolæ 279. 280. *lib. 3.* *Idem.*

(c) Sic

(c) Sic ruſum eum vocat Iulianus, cum alteram eius conſtitutionem abrogat hoc eodem anno *l. vn. ſup. de dominio rei quæ poſc.* Conſtantino quippe M. frater fuit inter alios Conſtantius, cuius Conſtantii filii duo fuerunt, Gallus & Iulianus hic. *GOTHOFREDVS.*

* Cætius duo fragmenta ſuperſunt *in Cod. Iuſt.* nempe famoſa lege, 22. *C. de adminiſtr. tutor.* & *l. vlt. C. eod. quando decreto opus*: de quo mox dicam plura. Imo & tertium in *l. 1. ſup. de integri reſtitut.* ſeu *l. vlt. Cod. Iuſt. ſi adu. vendit.* vbi de eo iam aliquid notaui. *IDEM.*

(d) Prædiorum, aliarumque. *IDEM*

(e) V. *l. vlt. Cod. Iuſt in quib. cauſ. in integr. reſtitut. neceſſ.* *IDEM.*

(f) *Implicuerunt l. 10. inf. de iure fiſci.* *IDEM.*

(g) *Habuerint* Cod. Wirceburg. *RITTER.*

(h) *Seu vir ſeu fœmina* Cod. Wirceb. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

Ivliani Imp. hæc conſtitutio eſt, Conſtantini M. conſtitutionem veteri iure reuocato, abrogantis, de minorvm feminarvm rebus, prædiisque quamlibet conſenſu mariti ſubſcriptioneque eius accedente, ſine decreto non alienandis. Minorum prædia ſine decreto alienari iam olim non potuiſſe notum eſt: prædia, inquam ruſtica vel ſuburbana, ex Seueri ſcilicet oratione: Atenim idem, & de vrbanis poſtea Conſtantinus M. conſtituit famoſa *l. 22. Cod. Iuſt. de adminiſtr. tutor.* quæ proculdubio Conſtantinianeæ conſtitutionis cui *hac l.* derogatur, pars eſt. Imo idem & res alias mobiles, ſeque mouentes diſtrahi vetuit, *d. l. 22. & l. vlt Cod. eod. quando decreto opus non eſt.* Et idem tamen tres caſus ſingulares exceperat, quibus videl. res minorum ſine interpoſitione decreti alienari, vendi poſſent; Idque omne Edicto ad populum vrbis Romæ emiſſo, de quo egi ad *l. 1. ſup. de Integri reſtitutione* cuius partes ſunt *d. lex* 22. *C. Iuſt. de adminiſt. tut. l. vlt. Cod. eod. quando decreto opus*: & *l. 1. ſup. de integri reſtit.* Primum enim res quæ tractu temporis adteruntur, ſeruandoque ſeruari non poſſunt, ſine decreto alienari permiſit, veluti veſtes detritas. Secundo iumenta aut pecora ſuperuacanea minoris ſine decreto quoque alienari permiſit Conſtantinus M *d. l. 22. & l. vlt. quando decret. opus.* Tandem & (quo pertinet hæc lex) eodem Edicto exceperat Conſtantinus M. res *Mulieris* minoris 25. annis, quæ marito nupſerat: huiuſmodi quippe mulieris res ſine decreto vendi permiſit, adhibito tantum mariti conſenſu, eiuſque in inſtrumento ſubſcriptione; quod ius etiam in Gallia hodie obtinet. Qua parte ſingulare illud fuit, quod *inſtrumentum* in huiuſmodi venditione requireretur, cum alioquin venditio inſtrumentum non requirat, *l. vlt. Cod. Iuſt de contrah. empt. & l. 10. Cod. eod. de fide inſtrum.* Eodem inquam, Edicto Conſtantinum id cauiſſe oportet: cuius Edicti partes ſunt quoque, vt dixi, *d. lex* 22. & *d. lex. vlt.* Imo & *lex 1. ſup. de integri reſtit.* Hoc ſiquidem Edicto Conſtantinus M. Minoribus pleniſſime conſultum voluit, & plenius quam iure veteri, aduerſus temerarias venditiones rerum pupillarium nominatim a tutoribus factas, vt omnium illarum legum argumentum teſtatur: imo ſicut etiam colligi poteſt *ex d. l. 1. de integri reſtit.* Cæterum eo Edicto Conſtantinum mulieri Minori aduerſus maritum regreſſum dederat, ipſa venditione ſtante, atque ita emptorem ſecurum eſſe voluerat. Quod *verſiculo huius l. Quoniam*, indicatur.

Et hoc vero poſtremum nunc *hac* Iuliani *lege* aboletur, ſicut idem alteram Conſtantini legem ſuſtulit, *l. 1. ſup. de dominio rei quæ poſc.* tam hicquam illic antiquo, ſeu veteri iure reuocato, & veteris iuris religione ductum (cuius religioſiſſimum fuit etiam extra religionis negotium) Iulianum, vel exinde conſtat: v. & quæ notabo ad *l. 4. inf. ad SC Claudianum* & peculiari in Conſtantinum, eiuſque p. 245 actus, Conſtantinique odio, & vt in vulgato illo, χι, & *καππα*, de quo vid *Miſopog. p. 357. & 360.*

Prohibet igitur Iulianus *hac l.* mulierum quoque minorum nuptarum res ſine decreto alienari, non minus quam aliorum, ea ratione, quæ vt *hac l.* ita & *l. vlt. Cod. Iuſt. in quib. cauſ. in integr. reſtitutio neceſſ. non eſt*, indicatur: Nempe, quod ſatius ſit, ipſo venditionis iure non valente, proprias res recipere minores mulieres ab his, qui ſe illicitis contractibus miſcuerunt, ſeu ab emptoribus quam aduerſus inopes forte maritos fruſtra experiri: Denique quod ſatius ſit, Minori rem ſuam perſequi & ſeruari, quam perſonalem actionem tribui; quæ ſæpe inopia rei inanis eſt: *Quoniam*, inquit Iulianus *abſurdum eſt, maritos eis interdum* inopes *obligari &c.* Et vero Iuliani Conſtitutioni potius ſtandum videatur, quam Conſtantinianeæ, qui per regreſſum minori fœminæ ſatis conſultum putauerat. Pariter vt pupillo in *ſp. l. 3. inf. de adminiſtr. tutorum*, vbi ſimiliter Conſtantinus M. regreſſum dat pupillo aduerſus Tutorem, cuius culpa fundus emphyteuticus pupilli in commiſſum cecidit: & æquior videtur anterior eiuſdem Conſtantini M. Conſtitutio, qua non ideo minoribus fundum eripi voluit, *l. 2. Cod. Iuſt. de fundis patrimonial.*

Pretio viliore *facta venditio a maiore, etſi partis tantum prædii, etſi longe poſiti, non ideo infirmatur.*

IIII. (a) Imppp. Gratianus Valent. & Theodoſius AAA. ad Hypatium PF. P. (b)

Qvisqvis maior (c) ætate, * atque (d) adminiſtrandis familiarum (e) ſuarum curis idoneus (f) comprobatus, prædia etiam procul ſita (g) diſtraxerit, etiam ſi * prædii forte totius quolibet caſu minime facta diſtractio eſt, repetitionis in reliquum, (h) precii nomine vilioris, (i) copiam

copiam minime conſequatur; neque (k) inanibus immorari ſinatur obiectis, vt *Vires ſibimet* cauſetur *Locorum incognitas*; qui familiaris rei ſcire vires, vel merita atque emolumenta debuerit. (l) Dat. VI. Non Maii, Mediolan. (m) Merobaude II. & Saturnino Coss. [383.]

INTERPRETATIO. *Quæcunque perſona iam perfecta* (n) *ætate domum ſuam regere poteſt, ſi villam, domum, vel quodlibet aliud, habita precii definitione vendiderit, & forſitan poſtea opponere* (o) *velit, quod minus precii acceperit, quam res valebat, quia forte agrum, quem vendidit, longe poſitus, ignoraſſe ſe dicat, non ideo* (p) *venditio poterit reuocari: quia ætas perfecta potuit* (q) *ſcire quid venderet, aut quo precio res vendenda valere potuiſſet.*

NOTAE.

(a) Lex 15. *C. Iuſt. de reſcind. vend.* hinc interpolata eſt. *GOTHOFREDVS.*

(b) De *Hypatii* huius gemina Præfectura, vrbana & Prætoriana. v. *Proſopogr.* & Marcellinum, *lib. 29. c. 1.* Gregorii Nazianzeni *ep. 192.* Fuit autem hæc Præfectura Italiæ ſub Valentiniano Iun. *IDEM.*

(c) An & mulier? Dicam poſtea. *IDEM.* Edit. Sichard. *vt maior.* *RITTER.*

(d) Legitima perſona, *l. 7. inf.* minoris alia ratio, v. *tit. Cod. Iuſt. ſi aduerſ. vendit.* *IDEM.*

* Hæc ſententia abeſt a Cod. Iuſtin. quæ tamen hic recte adiecta fuit: vt prodigi & furioſi excluderentur: & mulieres: de quo locum Symmachi mox apponam: Neque ſatis omnino expreſſit id Anianus. *GOTHOFR.*

(e) An reponendum *familiarium rerum* vt *ſine leg?* Non. *Familias* dixit Imp. nempe quia in *huius l.* ſpecie venditor in variis prouinciis diuerſa prædia, & ſic *familias* habebat. *IDEM.*

(f) Cod. Wurceb. *ideo comprobatur. Comprobatur* etiam Sichard. *RITTER.*

(g) *Poſita*, C. Iuſt. *GOTHOFRED.* Facit eum Iuſt. Cod. Wurceb. *RITTER.*

* Et hanc ſententiam reſecauit Tribonianus: ſicut & ſequentium illarum vocum vice *in reliquum*, has ſubſtituit, *rei venditæ*: Sed nec Anianus horum vllam rationem habuit, quæ tamen in *huius l.* ſpecie alteram dubitandi rationem continebant. *GOTHOFREDVS.*

(h) Edit. Sichard. *Reliqua.* *RITTER.*

(i) *Paulo vilioris*, ita Tribonianus propter *l. 2. C. Iuſt. de reſcind. vend.* *GOTHOFREDVS.*

(k) *Neque enim*, ita C. Iuſtin. *IDEM.*

(l) *Ante debuerat*, ita Tribonianus. *IDEM.*

(m) Abeſt ab edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*

(n) *Profecta* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(o) *Proponere* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(p) Edit. Sichard. *nullo modo.* *IDEM.*

(q) Edit. Sichard. & Cuiac. *poterat.* *IDEM.*

COMMENTARIVS.

PRETIO VILIORE factam prædii ſui a maiore venditionem non ideo reuocari definit *hac l.* Valentinianus Iun. pariter vt Conſtantinus *l. 1. ſup.* & Arcadius *l. 7. infr.* A maiore inquam, & adminiſtrandis familiarum ſuarum curis idoneo, vt *hac lex* loquitur; ſeu, vt vno verbo ait *d. lex 7. inf.* a perſona legitima: Etiamſi (quæ duæ ampliationes ſunt ad duas præterea dubitandi in *huius l.* ſpecie rationes, quas tamen Tribonianus omnino neglexit, Interpres autem earum vnam tantum notauit) etſi inquam, maior dicas; Primum, ſe prædia procul ſita, quorum *vires*, id eſt, pretium, ignorabat, diſtraxiſſe: Pone, Romæ poſitum prædium aliquod, quod in transmarina prouincia, (veluti Africa) vel etiam Aquileiæ aut in Gallia habebat, a Maioribus ſuis ad ſe tranſmiſſum, quodque ſibi nunquam viſum, per ſeruos, libertos, actores adminiſtrabat ſeu exercebat (vt de negotiatione quoque teſtatur *lex. 10. D. qui, & a quib. manumiſſi.*) vendidiſſe, viliori longe pretio, quam reuera æſtimabatur? Non ideo tamen venditio ita facta reſcinditur: Non poteſt id opponere venditor: debuit enim *familiarum* ſuarum, quas per varias prouincias ſparſas habebat, merita ſcire; *merita*, inquam, & *emolumenta*, ſubductis videlicet penſionibus & fructibus ex rationibus illorum qui prædium exercebant. Ignorantia ſcilicet virium rei familiaris, iuſta non eſt reſcindendæ venditionis cauſa: Contra commercii & promiſcui vſus fauor hoc exigit, vt ne inani ignorati pretii re- P. 246
rum ſuarum velamento ſeu obiectu venditiones reſcindantur. Et tamen a fraudis conſilio eandem ignorantiam excuſare certum eſt, *lege 10. D. qui & a quibus manum. & §. 3. Inſt. quib. ex cauſ. manumit. non lic.* Ignorantia hæc a dolo excuſat. Et tamen ad locationem horreorum a fœmina factam reſcindendam hac ipſa ratione vtebatur Symmachus *lib. 4. Ep. 69. ad Euſignium, PP. Italiæ*, pariter triennio circiter vel quadriennio poſt *hanc leg.* cuius verba apponere iuuat: *Etiamſi petitio domeſtica & amica ceſſaret, publicus vigor iuſto deſiderio deeſſe non poſſet. Quid enim tam familiare iuſtitia, quam vt* CIRCVMSCRIPTOR *Clariſſima & laudabilis fœmina parentis mea* ASTVTIÆ *ſua priuetur effectu, ne commodis illudat alienis, prouincialium patronorum fretus auxilio? quorum impotentia compulit, vt Matrona litium fugitans, ad iudicium* (tuum) *Prætoriani*

ni Culminis conuolaret. Res autem, qua de agitur, eiuſmodi eſt. Ante pauciſſimos menſes ille a Parente mea Horrea Aquileienſia, & CE. PROPTER LONGINQVITATEM ITINERIS INCOGNITA, *tenui mercede conduxit: atque ita abuſus eſt, vt paruo licet tempore, iiſdem locis labem conſulto intuliſſe dicatur: Hunc vbi ſæpe conuenit, vt conductione decederet, contemtu hominis & interuentu quorundam frequenter eluſa eſt. Nunc opis indiga, geminum beneficium veſtri fauoris exoptat: primo, vt improbiſſimus inquilinus locorum intencione pellatur: dehinc habita deteriorata res æſtimatione ſumptuum iuſta inſtaurationis agnoſcat. Cum igitur æqua poſcamus, credo conſore, vt mea petitioni & vtilitatibus parentis fauor veſter arrideat.* Quæ quidem Symmachi Epiſtola *huic l.* recte aptatur. Nam argumentum ſimile eſt; Eoque ſaltem colore inter alias rationes vtitur ad expellendum inquilinum conductis locis Symmachus: quod fœminam in mercede circumſcripſiſſet conductor: quodque fœmina tenui mercede loca propter longinquitatem itineris, incognita ſibi, locaſſet: Proinde & hac ratione improbum inquilinum locis conductis decedere cupit. Porro non iniquam rem vel hac ratione vna petere viſus eſt Symmachus in ea ſpecie, cum fœmina locaſſe & circumſcripta proponatur, quæ ſane adminiſtrandis familiarum ſuarum curis haud ſatis idonea eſt. Itaque huc initium legis omnino pertinet: QVISQVIS *maior ætate, atque adminiſtrandis familiarum ſuarum curis* IDONEVS &c. *Quiſquis*, ait lex: quo ſane verbo cum alias vterque ſexus contineatur, proprie maſculi accipiendi hic ſunt. Item, *Idonei adminiſtrandis familiarum ſuarum curis*: cuiuſmodi ſane non ſunt mulieres, quæ olim propter conſilii imbecillitatem in perpetua tutela fuerunt, nullamque rem gerere, niſi cum tutore potuerunt. Maneat igitur alibi ſita prædia alibi recte firmoque iure vendi; pariter vt donari: nam & geſta confici ſuper rebus etiam alibi conlocatis vbicunque ſufficit: *l. 8. inf. de donationibus.* Et hæc de priore dubitandi ratione in ſpecie *huius leg.* quæ *hac l.* profligatur. Vnde eam in praxi allegare ſolet hic textus ad hoc quod venditor ſcientiam valoris rei ſuæ, & vires ſui patrimonii habere præſumitur, vide ſaltem Menochium *6. præſ. 23.*

Poſterior dubitandi ratio in *huius l.* ſpecie hæc erat, quod maior *prædii ſui tantum partem diſtraxiſſet*, vt proinde facilius factam ita venditionem redintegrationis & conſolidationis fauore reſcindi debere, dicendum videretur; Et tamen neque hæc ratio efficere poteſt, vt facta a Maiore legitime venditio reuocari poſſit, quia ſcilicet ſponte, ſuoque eam arbitratu fecit. Et tamen certum eſt, aliis caſibus cæteroquin huius redintegrationis ſeu conſolidationis rationem olim habitam, atque etiamnum haberi de quo dicam *ad l. 6. inf. h. t.* Proinde ſic concludamus. Etſi longe viliore pretio, etſi pars prædii, etſi longe poſiti vendita a Maiore fuerit, venditionem non ideo reſcindi. Aliud foret, ſi quis delatam ſibi hæreditatem procul ſitam, de cuius quantitate nondum certus erat, vel eſſe poterat, emptore falſo ſuadente eam exiguam & minimam eſſe, vendiderit: *l. 4. Cod. Iuſt. de hæredit. vendita & l. 9. pr. D. de dolo malo, l. 13. §. 5. D. de action. empti: l. 42. D. mandati.* Quæ venditio ſolo ignorantiæ velamento non reſcinditur, ob dolum aduerſarii concurrentem reuocatur. Denique ideo expreſſe *l. 1. ſupr. Nec enim* SOLA *pretii vilioris querela, contractus* SINE VLLA CVLPA *celebratus, turbandus eſt.*

V. (a) Iidem AAA. (b) Cynegio (c) PF. P.

NE quis omnino Iudæorum Chriſtianum comparet ſeruum, neue ex Chriſtiano Iudaicis ſacramenta adtaminet: (d) Quod ſi factum publica indago compererit, & ſerui abſtrahi debent, & tales domini congruæ atque aptæ facinori pœnæ ſubiaceant: Addito eo, vt ſi qui apud Iudæos, vel adhuc Chriſtiani ſerui, vel ex Chriſtianis Iudæi (e) reperti fuerint, ſoluto per Chriſtianos competenti precio, ab indigna ſeruitute redimantur. Accepta X. Kal. Octob. Regio, (f) Ricomere & Clearco Coſs. [384.]

INTERPRETATIO. *Conuenit ante omnia obſeruari, vt nulli Iudæo ſeruum Chriſtianum habere liceat, certe nullatenus audeat, vt Chriſtianum ſi habuerit ad ſuam legem transferre præſumat. Quod ſi fecerit, nouerit ſe ſublatis ſeruis dignam pœnam tanto crimine ſubiturum: Nam ante legem datam id fuerat ſtatutum, vt pro Chriſtiano ſeruo, ſi inquinatus fuiſſet pollutione Iudaica, ſciret ſibi precium quod dederat a Chriſtianis eſſe reddendum, vt ſeruus in Chriſtiana lege permaneret.*

NOTAE.

(a) Repetitam hanc legem, vel potius collocatam ſub ſuo titulo *inf. ne Chriſtianum mancipium Iudæus habeat*, oportuit. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Valentiniano, Theodoſio & Arcadio* legem hanc tribui oportet, non iiſdem Auguſtis, quibus lex ſuperior tribuitur. v. *Chronol. Theod. IDEM.*

P. 147 (c) *Cynegius* PP. Orientis fuit per ſexennium A. 384. 385. 386. 387. 388. 389. vt docent quamplures ad eum conſtitutiones. De eo & Zoſimus *lib. 4. c. 37.* & 45. Plene in *Proſopogr. IDEM.*

(d) *Adtaminare*, id eſt, inquinare: de qua voce vid. *Gloſſ. IDEM.* Edit. Sichard. *neue Chriſtianum iudaicis ſacramentis adtaminet. RITTER.*

(e) Cod.

(e) Cod. Wurceb. *Ex Chriſtianis ſerui.* Edit. Sichard. *vel Chriſtianis Iudai.* *IDEM.*

(f) *Regium* hoc, duodecimo a Conſtantinopoli lapide erat: de quo vide vel *Itinerarium Auguſtanum*, ſeu Peutingerianum. *GOTHOFR.*

COMMENTARIVS.

CHRISTIANVM mancipium, quicunque tandem Iudæus emere, vel habere, a Theodoſio M. prohibetur. Iudæo Chriſtiani mancipii commercium non eſt: Incapax eius eſt, per conſequentiam ſeu ex rei qualitate, & ex probabili cauſa; quomodo in ſimili loquitur *lex 114. §. 5. D. de legat. 1.* Quinimo nec ſeruum ex Chriſtiano Iudæum factum huiuſmodi Iudaicis ſacramentis adtaminare (id eſt circumcidere) poteſt, alioquin in præteritum (id eſt *huius l.* tempore) ſi Iudæus huiuſmodi ſeruum habeat, redimi is a Chriſtianis, dominique ſui dominio eripi iubetur: In futurum autem, ſi quid tale factum fuerit, & ſerui his eripiuntur, pretio nullo ſoluto, & pœnæ præterea ſubiiciuntur, de quo dicam plenius *ſuo tit.* Obſeruandum modo, Interpretem poſtremam *huius l.* ſententiam non intellexiſſe.

Porro quod ait Theodoſius M. *Ne quis* OMNINO *Iudaeorum*, id velle videtur, ne quidem Patriarchis Chriſtianum mancipium habere fas eſſe: quod vtique nominatim proditum a Theodoſio Iun. *l. 22. inf. de Iudæis.* Tandem obſeruandum redimendi ius quod *Chriſtianis.* Theodoſius M. *h. l.* tribuit, vbi per Chriſtianos, quicunque tandem Chriſtiani, in his vero potiſſimum Epiſcopi & Clerici intelliguntur, qui hoc æuo paſſim prohibere niſi; imo prohibendi his poteſtas *legibus* data, quæ in iniuriam Religionis fierent, vel inhumaniter admittebantur: cuius rei exempla *in l. vlt. inf. de cuſtod. reor. l. vlt. inf. de lenonib. l. vlt. inf. de poſtliminio: l. vlt. inf. de Expoſitis*: de quo ad *illas leges* plenius.

De iure PROTIMESEOS, *proximis & conſortibus adempto.*

VI. (a) Iidem (b) AAA. Flauiano (c) P.F.P. (d) Illyrici & Italiæ.

DVDVM *proximis conſortibuſque* conceſſum erat, *Vt extraneos ab emptione remouerent, neque homines ſuo arbitratu vendenda diſtraherent:* (e) Sed quia (f) grauis hæc videtur iniuria, quæ inani honeſtatis colore velatur, vt homines de rebus ſuis facere aliquid cogantur inuiti, ſuperiore Lege (g) caſſata, vnuſquiſque ſuo arbitratu quærere vel probare poſſit emptorem. (h) Dat. VI. Kal. Iun. Vincentiæ, (i) Taciano & Symmacho Coss. [391.]

INTERPRETATIO. *Prior ordinatio legis fuerat, vt ſi vnus ex conſortibus, quacumque* (k) *neceſſitate rem vendere voluiſſet, extraneus emendi licentiam non haberet. Sed hoc melius probatur indultum, vt quicunque de rebus ſuis libero vtatur arbitrio, & prætermiſſis conſortibus vel propinquis, cui voluerit vendendi liberam habeat facultatem.*

NOTAE.

(a) *Lex 14. C. Iuſt. h. t.* quam vnica exceptione & ſententia Tribonianus auxit. Iungenda autem huic, *lex 2. ſupr. de conſtit. principum.* Meminit *huius l.* Conſtantinus Porphyrogeneta, *Nouella 1.* *GOTHOFREDVS.*

(b) Iidem ſcilicet Auguſti, quibus & lex ſuperior tribuenda eſt, puta *Valentinianus*, *Theodoſius & Arcadius*, vt etiam recte in Cod. Iuſt. adnotatum eſt. *IDEM.*

(c) *Flauianus* hic PP. Illyrici & Italiæ, ante decennium, A. 382. 383. eam dignitatem geſſerat: iterum fuit hoc anno 391. 392. v. quæ not. in *Proſopographia.* *IDEM.*

(d) *Præfectum* Prætorio Illyrici & Italiæ nota: de quo dixi ſemel ad *d. l. 2. ſup. de conſtitutionib. Principum.* *IDEM.* Edit. Sichard. & Cuiac. P. P. *Illyrici & Italia.* *RITTER.*

(e) Cod. Wurceb. *diſtraxiſſent.* *IDEM.*

(f) Cod. Wurceb. *Et quia.* *IDEM.*

(g) De *hac lege*, mox. *GOTHOFREDVS.*

(h) *Niſi lex ſpecialiter quaſdam perſonas hoc facere prohibuerit.* Hæc exceptio addita a Triboniano: qui & alibi ſimiles exceptiones legibus de ſuo addere ſolemne eſt. *IDEM.*

(i) *Vincentia* data hæc lex: vbi & eodem die data lex 13. *inf. de re militari.* *IDEM.*

(k) Cod. Wurceb. *pro quacumque.* Edit. Sichard. & Cuiac. *Ex qualibet.* *RITTER.*

COMMENTARIVS.

Πρωτοπραξίας ſeu προτιμήσεως ius C. de quo vid. quæ cumulauit Harmenopulus, *lib. 3. tit. 3. a num. 112. ad 131.*) PROXIMIS & CONSORTIBVS antea *Lege* conceſſum, quodque hactenus obtinebat, hac famoſa & quotidiana Valentiniani Iun. ſiue Theodoſii M. conſtitutione adimitur. De veteri equidem iure Moſaico conſtat, quo poterant olim gentiles agnatique ſuo ære ea retrahere, quæ inops dominus vendiderat, quæque poſtea redimere nequiuerat: de quo Leuitici *cap. 25.* Ruth *cap. 4.* Hieremiæ *cap. 32.* Nos de iure Romano nunc agimus; Quod quidem *dudum* inoleuiſſe Legeque inductum hæc lex teſtatur. Et id tamen ipſum haud adeo vetuſtum erat. Pandectarum quippe iure, id eſt, ad Gordianorum vſque ferme tempora, id non obtinuit, niſi iis caſibus, de quibus mox. Adeo quidem, vt conſors rem ſuam vendituris, alienaturus, ne denunciare quidem prius conſorti ſuo teneretur; quo pertinet omnino regula iuris in *l. 26. D. de regulis iuris:* qui poteſt inuitis alienare, multo magis & ignorantibus & abſentibus poteſt. Ad hanc inquam ſpeciem pertinet omnino hæc regula, vtpote deſumpta ex Vlpiani *libro 30. ad Sabinum*, quo, vt in commune de ſocietate & conſortibus egit, vt docet *lex 43. D. famil. erciſc. l. 3. 21. D. communi diuid. lex 7. 9. 11. 14. 16. 19. 21. 23. 31. 35. 45. 47. 51. 55. 57. D. pro ſocio: lex 13. D. de præſcriptis verbis: lex 5.* P. 248. *D. ſoluto matrim.* Ita nominatim egit de arbitro familiæ erciſcundæ ab vno etiam hærede & præſentibus cæteris & inuitis petendo, *d. l. 43. D. famil. erciſcund.* de diſtrahenda item ſocietate inuito vel abſente altero ſocio, *d. l. 14. & 16. D. pro ſocio.* Verum ad rem. Eo quoque pertinet Plinii locus *lib. 7. ep. 11.* qui agri hæreditarii quincuncem ſibi delatum vendiderat. *Supereſt vt cohæredes æquo animo ferant, ſeparatim me vendidiſſe quod mihi licuit omnino vendere.* Imo ne Diocletiano quidem imperante ius iſtud obtinuiſſe docet *lex 3. Cod. Iuſt. de communium rerum alienat. Falſo tibi perſuaſum eſt*, (ait Imp. *illa l.*) *communis prædii portionem pro indiuiſo, antequam communi diuidundo iudicium dictetur, tantum ſocio, non etiam extraneo poſſe diſtrahi.* Quare Conſtantino M. ius iſtud tribuendum mihi ferme videri ſolet, qui id aliquo Moſaici iuris exemplo in Rempublicam Romanam & Chriſtianam inuexerit: Lege certe aliqua expreſſa id nominatim inductum & conceſſum fuiſſe hæc *lex* teſtatur: *Dudum*, inquit, CONCESSVM *erat:* & iterum expreſſius adhuc: *ſuperiore* LEGE *caſſata.* Quam dudum vero, non ait: neque ex eo ſatis ſciri poteſt: quando vox *dudum* ἐκ τῶν πρός τι eſt, incertumque limitem habet, & vel paucos retro annos denotare ſæpe ſolet, vt *l. 3. inf. de inceſtis nuptiis: l. 5. inf. de maternis bonis: l. 1. inf. de ſuperexactionibus: l. 163. inf. de Decurionib. l. 6. inf. de domeſticis, l. 8. inf. de Senatoribus:* ſicvt de biennio etiam id efferatur: de quo iam dixi ad *l. 19. Cod. Iuſt. de nuptiis.* Quare ſors etiam ad recentiorem adhuc Principem hoc ius referri poſſit, veluti ad Gratianum Imp. Verum Conſtantino M. id tribuere malo: a cuius extremis annis, ad *huius leg.* æram, ſunt 54. anni. Certe vt Conſtantinum M. huius iuris Authorem putem, faciunt adhuc nonnulla ſimilia eiuſdem conſtituta in Conſortium nominatim fauorem. Ita Iulianus in *l. vn. ſup. de dominio rei quæ poſcitur, vel conſortibus:* Conſtantini M. conſtitutionem memorat, quæ *ſuper conſortibus promulgata fuerat*, qua ſcilicet *conſortibus* hanc præſcriptionem dilatoriam tribuit, ne conuenirentur, ſi conſortes alios habere ſe dicerent: quam conſtitutionem *ea leg.* abrogat Iulianus. Ita idem Conſtantinus *l. 1. & 2. infr. ſi petitionis ſocius:* petitionis ſocio ſeu conſorte ſiue hærede deficiente, eius partem ad conſortem perueniri voluit. Ita conſortibus fundi patrimonialis idem permiſit, vt pro portione ſua ſinguli tributum ſeu canonem inferre poſſent: neque conſortis mora, ſeu commiſſi vitium conſorti noceret: *l. 1. de conlat. fund. patrim.* Ex quibus apparet, quantam Conſtantinus M. conſortii rationem habuerit, quamque variis Conſortes priuilegiis donauerit. Quibus adde & iſtud, quod *hac lege* aboletur. Hactenus de authore huius iuris προτιμήσεως occaſione & ad interpretationem illorum, *dudum conceſſum erat:* item & horum, *ſuperiore lege caſſata:* quod primum *hac leg.* inquiri oportuit, & ab omnibus tamen Interpretibus prætermiſſum eſt.

Secundo nunc loco de æquitate & Ratione iuris iſtius inducendi videamus. Ea vero *hac ipſa leg.* aperte indicatur, cum Author *huius leg.* ait, *Honeſtatis colore* id *velatum* fuiſſe: honeſtatis, inquam, εὐπρεπίας colore, ſeu colorata ratione honeſtatis, aduerſus communes ſcilicet iuris regulas, quibus nemo de rebus ſuis aliquid inuitus facere cogitur, vt *hac ipſa leg.* dicitur. Honeſtatis porro color iſthic eſt, quod videlicet etſi ſummo iure, ſeu ſori iure inſpecto quilibet emptorem arbitratu ſuo quærere vel probare poſſit, attamen honeſtatis leges ſuadeant a proximo & conſorte in emptione proximum & conſortem præferri, ſi modo tantundem pretii, quantum extraneus, offerat, vel oblaturus eſt, offerat arg. *l. 35. D. de minoribus:* Cum nihil venditori depereat, proximitatis & conſortii ratio iure habenda videtur. *Proximitatis* primum, quia magna eſſe ferme ſolet in rebus, quæ a Maioribus aut cognatione proficiſcuntur, affectio: Intereſt ſcilicet noſtra, res Maiorum in gente & familia ſeruari, de qua affectionis ratione eſt dicta *lex 35.* deque ea pluribus agunt Doctores *ad l. 22. Cod. Iuſt. de adminiſtr. tutor: Conſortii* itidem magna eſt ratio: *Conſortes* ſunt, (de quibus iam aliquid dixi *ad l. vn. ſup. de dominio rei quæ poſcitur;*) qui alicubi *Perſonniers* vocantur, σύγκληροι, quibus ſors aut patrimonium reſue aliqua communis eſt: quibus vel omnia bona communia ſunt, vel quædam, & quidem pro indiuiſo, de quibus eſt etiam locus apud Sidonium Apollin. *lib. 4. epiſt. 24.* & accipienda quoque dicta *lex 3. Cod. Iuſt. de communium rerum alienat.* De conſortio nominatim in rei petitione eſt Symmachi locus, *lib. 9. ep. 121.* Imo eſt & eiuſdem alter locus de conſortio ad ius προτιμήσεως, *lib. cit. ep. 29.* quam hic totam exſcribere iuuat: *Symmachus, Leoni. Opto quidem te in tantum copiis pecuniæ familiaris affluere, vt poſſis opima prædia comparare, ſed mallem ſine amicorum noxa atque iniuria oculum te ac deſiderium nouis* EMPTIONIBVS *admouere. Nam ego Poſtumiauenſem rem iure optimo, ſine vlla mentione,* CONSORTII *tui, ab antiquiſſimo poſſeſſore mercatus, nunc primum tua* AMMONITIONE *conuenior, vt prope iam inueterata poſſeſſione decedam. Cuius pretium non eius mediocritatis eſt, vt emiſſe delectet: Adeo cum poſſim tibi* LEGIBVS *obuiare, & deſiderio eius, cuius res aguntur, obſiſtere, copiam tamen facio, vt quod argenti dedimus venditori, id homini meo Euſcio, cui ſumma comperta eſt, digneris expendere: ſi tamen præoptas noſtra mercari, quam tua nexu obligationis ſoluere.* Ergo CONSORTII obtentu retrahere Leo emptionem a Symmacho factam volebat: cui duo opponit Symmachus: nullam ſcilicet emptionis tempore factam conſortii iſtius mentionem: & iamdiu factam hanc a ſe emptionem. Vnde iam hæc colligo. *Primo*, Symmachum hanc epiſtolam ſcripſiſſe, antequam hæc lex lata fuerit. *Secundo*, in emptione fundorum inter alia conſortes quoque nominari ſolitos. *Poſtremo* venditionis tantum tempore conſortem prælatum, at non poſt peractam ſemel venditionem, & inueteratam poſſeſſionem. Quod & *legibus* nominatim cautum ingerit Symmachus, & vero id ex *hac* quoque *leg.* conficitur. Quæ omnia ſingularia ſunt ad *huius leg.* illuſtratio-

ſtrationem, & hactenus a nullo notata. Ad rem: Non igitur ſunt conſortes *hac l.* tantum vel ſignate ἀμέκτωτοι qui ſcilicet ex bonis quæ ſimul in cenſum relata fuerant, prædia poſſident: fieri enim poteſt, vt bona quæ vnius cum eſſent, tabulis cenſualibus iuncta poſtea plures in dominos diſtracta fuerint. Ad rem. Ergo ſiue Valentiniani Iun. ſiue Theodoſii M. legem illam abrogantis quaſi inani honeſtatis colore velatam mens eſt, vt nullam omnino hac in re proximitatis, ſiue conſortii rationem haberi velit. Et Iuſtinianus tamen, ſiue Tribonianus familiares ſibi, *huic l.* addidit exceptionem, *Niſi lex ſpecialiter quaſdam perſonas hoc facere prohibuerit*, quæ tamen exceptio non ad proximos, aut conſortes pertinet, & ſic ad hypotheſin *huius leg.* verum ad generalem ſaltem illam regulam, & rationem quæ *fine leg.* additur: Nam & olim & deinceps, (quod in hunc locum diſtulimus,) προτιμήσεως ius iſtud obtinuit inter conuicanos. *l. v. Cod. Iuſt. non licere habitatoribus Metrocomia* &c. In auctione item bonorum, *l. 16. D. de rebus auth. Iud. poſſ.* Item ex pacto *l. 122. §. 3. D. de verb. oblig. l. 16. de* P. 249 *pactis*, *l. 75. de contr. empt. l. 21. §. 5. de act. empti.* In Emphyteuſi, *l. vlt. Cod. Iuſt. de Iure Emphyteutico.* Addita inquam hæc exceptio a Triboniano, quod tamen nuper negare auſus eſt aduerſus Cuiacium, Amaya *ad tit. de prædiis Decur. &c. n. 25.* Tanta ſcilicet tum viri illius negligentia, vel ſocordia fuit huius codicis conſulendi. Pariter vt Tiraquelli grauis error fuit, negantis *hanc l.* in *hoc Cod. Theodoſ.* reperiri, verum editam eam fuiſſe ab his quibus Iuſtinianus ſui Codicis curam demandauit: Cum tamen hæc lex in omnibus Codicis Theod. editionibus extet: etiam in antiquiſſimis Sichardi, & Tilii, quæ tamen imperfectiores erant. Ad *ipſam leg.* redeamus, vel potius ad ius ſiue προτιμήσεως, ſiue πρωτοπραξίας quod ea aboletur. Similiter ſane poſtea Romani Senioris Lacapeni Nouella 2. quam etiam habet Harmenop. *lib. 3. t. 3. num. 118.* &c. quinque gradus perſonarum conſtituti fuerunt, quibus ius iſtud προτιμήσεως competeret κατὰ τάξιν. Primus gradus eſt cognatorum conſortium, τῶν συγγενῶν ἀναμὶξ κειμένων. Secundus conſortium aliorum ἐχόντων κοινότητα. Tertius eorum, licet extranei ſint ξένοι venditori, qui ſolum immixti ſunt, οἱ μόνον ἀναμεμιγμένοι. Quartus ſimul cenſitorum, οἱ συμπεπλεγμένοι ὁμοτελεῖς. Poſtremus qui modo confines ſunt aliqua parte, οἱ ἁπλῶς ἔν τινι μέρει συναπτῶς ἡνωμένοι. Et ita quidem vt ſucceſſorio Edicto hac in re locus eſſet: ideſt vt primis non offerentibus, ſequentis & proximi gradus alii admitterentur. Hac, inquam, denunciandæ venditionis ius *illa Nou.* continetur, διαμαρτυρίας, προφωνήσεως & exinde προτιμήσεως. Datum igitur hoc προτιμήσεως ius non cognationi (etſi inter cæteros cognati primi) verum *conſortio*, *permixtioni*, *& viciniæ.* Porrectum & hoc προτιμήσεως ius ad alias species: ſic aliquando ius fuit, vt pauperes in emendis potentiorum poſſeſſionibus præferrentur: quod abolitum Nouella Nicephori *Phocæ 3.* quam refert idem Harmenop. *n. 126.* etiamſi eſſent ὁμοτελεῖς οἱ ἔχοντες κοινότητα. Sed & proximo id datum in antichreſi rei immobilis præ extraneo: vid. Michaëlis *Nouell.* 1. quam memorat etiam Harmenop. *d. loca num. 122.* vbi vide etiam *ſcholion.* Ad hoc ſane, vel ſimile ius reditum poſtea communi ferme conſenſu: inducto *Retractu gentilitio*, vt & *feudali*, vbi ſane etſi poſſeſſionem ſuam cuique nihilominus vendere liceat, atque adeo emptorem ſuo libitu quærere & admittere, factam tamen venditionem retrahere gentili & domino licet: hinc ſtatuta varia, ne proximus hæreditatem ſuam vendat, niſi oblata ea proximo ſuo: ne quis conſors communem rem aliquam habens, vel quæ alias fuerit communis, aut ſub eodem contextu vel tecto, partem ſuam alii vendat, niſi prius requiſita altera perſona quæ habebit vel habuiſſet, vel eius auctores habuiſſent rem ipſam communem; alioquin in poteſtate huius eſſe rem retrahere: vid. legem Saxonum *t. 25.* Statuta Italica, veluti Bononiæ, Mutinenſe: circa quod vltimum, vtrum primo quoque venditori idem ius competat, ſi emptor eam poſtea rurſum vendiderit, extant publicæ Conſultationes. Plura ad *hanc l.* commentari deſino, quando extant peculiares & prolixi ad eam commentarii, vt & tractatus *de Retractu Gentilitio*, de *Retractu feudali*, & de *Retractu conuentionali.* Tria tantum monenda adhuc ſuperſunt: Primo *legem 2. ſup. de conſtitutionibus Principum* huic coaſſandam (quæ ſic habet: *Perpenſas Serenitatis noſtra longa deliberatione conſtitutiones; nec ignorare quenquam, nec diſſimulare permittimus.*) Ex qua lege & coniunctione hæc duo conficiuntur: Primo *hanc leg.* noſtram in Conſiſtorio Principis longa perpenſaque deliberatione ſancitam. Et certe deliberationi locus haud exiguus erat, vt tam æquabile, tam & honeſtum ius, quidquid hic contra dicatur, abrogaretur. Secundo, proximum & conſortem ab extortæ venditionis crimine in hac ſpecie vacuum non eſſe, ſi proximo & conſorti rem ſuam vendituro ſeſe medium interponat, ſiue ſcienter *hanc leg.* diſſimulando, ſiue etiam ignorando: De quo ad *eam leg.* plenius, vt & inde peti poſſunt quæ faciunt ad illuſtrandam *huius leg.* inſcriptionem, de Præfectura inquam Prætoriana Illyrici & Italiæ. Secundo & illud adhuc notari cupio, datam *hanc leg.* ad *Flauianum PP.* virum eximium, magnæque ſapientiæ, ſed Chriſtianæ Religioni infeſtum: de quo multa apud Symmachum & Hiſtor. Eccleſ. ſcriptores: qui etiam Eugenio Tyranno anno proximo 392. adhæſit. Vt forte exinde quoque coniecturam capere liceat huius Flauiani ſuaſu deſcitum a ſuperiore, (Conſtantini ſcilicet vt opinamur,) lege, quæ in honeſtate quadam Chriſtiana fundata erat. Poſtremum neque illud tranſmittendum, ad hunc Flauianum ipſum, extare Symmachi inter alias plures *lib. 2. ep. 87.* de non reſcindenda venditione bona fide ſemel perfecta, in alio quodam caſu.

VII. (a) Iidem (b) AAA. Remigio (c) PF. P. (d) Auguſtali.

Semel, inter perſonas legitimas, (e) initus empti contractus & venditi, ob minorem adnumeratam precii quantitatem, nequeat infirmari. Dat. III. Kal. April. Conſtantinop. Arcadio A. IIII. & Honorio A. III. Coss. [396].

Interpretatio. *Cum inter duas quaſcunque perſonas de precio cuiuſcun-*

iuſcunque rei conuenerit, quamuis vilius quam valebat res fuerit comparata, nullatenus reuocetur.

NOTAE.

(a) Abeſt *hac lex* a *Cod. Iuſt.* ea ratione quam antea iam notaui ad *l.* 1. & 4. *ſup.* quæ huic concordant. Iungenda autem huic *lex* 8. *ſup. de diu. reſcriptis.* GOTHOFREDVS.

(b) Male: inſcribendi enim ſunt, ARCADIVS & *Honorius AA.* vt præter temporum rationem teſtatur d. *l.* 8 *ſup. de diu. reſcr.* IDEM.

(c) *Remigio* huic Præfecto Auguſtali, præter hanc *l.* & *d. l.* 8. nullæ aliæ inſcribuntur. IDEM.

(d) Sic quoque perperam. *d. l.* 8. *PF. P.* inducendum enim Vltimum P. Idem quoque error in *l.* 3. *Cod. Iuſt. de officio Præfecti Auguſt.* vbi dicitur *Præfectus Pratorio Auguſtali.* vnde tamen Critici quidam nobis effingebant *Præfectum Pratorio Auguſtali*, vel *Auguſtalem.* IDEM.

(e) *Legitime perſonæ*, ſunt maiores ætate & adminiſtrandis familiarum ſuarum curis idoneæ *l.* 4. *ſup. h. t.* IDEM.

COMMENTARIVS.

P. 250. PRETII vilioris obtentu legitime facta venditio reſcindi ex *hac* quoque Arcadii *lege* non poteſt: pariter vt ex Conſtantini M. *l.* 1. *ſup* & Valentiniani Iun. *l.* 4. *ſup.* ad quas leges notata huc arceſſi poſſunt. Illud tantum *huic l.* peculiare ſeu proprium, quod illi coaſſanda veniat *lex* 8. *ſup. de diu. reſcriptis:* ex qua coniunctione coniectura duci poteſt. in ſpecie *huius leg.* Hæredes venditoris venditionem reſcindere voluiſſe, & ſic actionem a defuncto non motam intentaſſe: Quos Arcadius hac conſtitutione ſua duplici argumento repuliſſe videatur: Primo quidem, quod inanis hæc ratio eſſet, ad reſcindendam venditionem, ob vilius videlicet pretium, quæ *huius l.* ſententia eſt: Deinde quod actio ab hærede incipere non poſſet, quæ teſtatori ſeu defuncto non competiit, id eſt, ſi defunctus neque litem conteſtatus eſt, neque preces Principi obtulit.

VIII. (a) Iidem (b) AAA. Meſſalæ PF. P. (c) Poſt alia.

HIi (d) qui impoſita fuga, (e) Munera Ciuitatis (f) Prouinciarumque (g) deſtituunt, & (h) incundos furtim exiſtimant eſſe contractus, intelligant ſibi nihil hæc profutura eſſe commenta: Et precio emptorem (i) multandum eſſe quod dederit &c. Dat. XII. Kal. Septemb. Theodoro V. Coſs. (k) [399]

INTERPRETATIO. *Quicunque debita Curiæ ſeruitia, aut patriæ ſuæ fugientes, res ſuas occulte vendere voluerint, ſciant non poſſe valere quod fecerint, & ſeipſos ad debita ſeruitia reuocandos, & illos qui emerint precium perdituros.*

NOTAE.

(a) *L.* 17. *Cod Iuſt. de reſcind. vendit.* Iungendæ porro *huic*, ſunt *lex* 6. *inf. de Quæſtionibus: lex* 161. *Inf. de Decurionib.* & *l. vlt. Cod. Iuſt. de modo multarum.* GOTHOFREDVS.

(b) ARCADIO & Honorio hæc lex, pariter vt ſuperior tribuenda eſt, quomodo etiam præfert Codex Iuſtin. *d. l.* 17. & leges illæ quas *huic* coniungendas dixi. IDEM.

(c) *Meſſala* PP. Italiæ fuit ſub Honorio A. D. 396. 398 399. 400. v. *Proſopogr.* IDEM.

(d) Abeſt *hii* a Cod. Wurceburg. RITTER.

(e) *σύγχυσις*: Euolutius in Cod. Iuſt. *hi qui impoſita munera fuga deſtituunt.* GOTHOFR.

(f) *Ciuitatum* Cod. Iuſt. IDEM.

(g) Abeſt hæc vox a Cod. Iuſt. IDEM.

(h) *Vel* Cod. Iuſt. IDEM.

(i) *Fuga conſcium*, add a Tribon. *d. l.* 17. IDEM.

(k) *Theod. VC.* Cod. Wurceburg. Quid ſit quod *Theodorus* ſolus in Faſtis occurrat, videbis in *Chronolog. ad h. an.* RITTER.

COMMENTARIVS.

IN Fraudem MVNERVM CIVILIVM factas venditiones adeo improbat *hac l.* Honorius Imp. vt & munerum refugam non ideo minus muneribus publicis teneri velit, & emptorem pretio multari iubeat, quæ quidem lex pars eſt prolixioris conſtitutionis Honorianæ: vnde tria præterea fragmenta occurrunt, *l.* 6. *inf. de Quæſtionib. l.* 161. *inf. de Decurionib. l. vlt. Cod. Iuſt. de modo multarum*, quæ proinde huic coaſſandæ veniunt: Qua quidem conſtitutione Honorius partim Iudicibus prouinciarum modum impoſuit, circa quæſtiones; quo ſpectat *d. l.* 6. *de quæſtionib.* circa multas; quo pertinet *lex vlt. Cod. Iuſt. de modo multar.* Partim *Curiis ciuitatum* muneribuſque ciuilibus conſultum iuit: tum Curialibus

libus ab iniuria vindicatis; quo ſpectat etiam *d. l. 6. de Quæſtorib.* tum eorum fraudibus callidiſque conſiliis & molitionibus in perniciem Curiarum ciuilium que munerum prouitis: cuiuſmodi duæ hæ erant ad fugienda ſcilicet munera ciuitatum, vel prouinciarum, veluti proſecutionis, vt oſtendit *d. l. 161.* puta, ad indebita officia irrependo, cui occurritur *d. l. 161.* & prædia ſua furtim alienando, vendendo, vt ita a ciuilib. munerib. excuſarentur: cui occurritur *hac l. furtim*, vel, vt ait *lex 1. inf. de prædiis vel mancipiis Curialium*, occultis molitionibus (qua formula alioquin etiam vtitur *d. l. 161.*) per ſuppoſitas fraude perſonas, nulla neceſſitate cogente: De qua prædiorum Curialium alienatione ſuo titulo peculiari *inf. lib. 12. t. 3. de præd. & mancip. Curial.* Illud interea obſeruandum, complurimos per hæc Honorii tempora, munerum refugas Curiales extitiſſe: eique adeo rei compluribus legibus occurri ab Honorio oportuiſſe: Idque per Præfecturam Italiæ, vt teſtatur præterea *lex 157. 158. 159. 160.* & *d. l. 161.* (huic iungenda) *162. 163. 165. inf. de Decurionib.* & per Præfecturam Galliarum *lex 1. 2. 3. inf. de his qui condit. propr.* Quid autem curiales hi fuerint, quæ eorum munera, quamque grauia? ſuo *titulo de Decurionib.*

V III. (a) Impp. HONORIVS & THEODOSIVS AA. ad Populum.

VENDITIONES, donationes, tranſactiones, quæ per potentiam extortæ ſunt, præcipimus infirmari. Dat. XII. (b) Kalendas Mart. Conſtantinopoli, Honorio X. (c) Theod. VI. A. Coss. [415.]

INTERPRETATIO. *Sciant omnes, quicunque a potentioribus perſonis oppreſſi, aut donauerint, aut vendiderint, poſſe reuocari.*

P.251.

NOTAE.

(a) *Lex vlt. Cod. Iuſt. de his quæ vi metuſue cauſa,* (ſub quo tit. non male hæc lex collata fuit. Potuit non male etiam referri in titulum *de iis quæ adminiſtrantibus vel officium publicum gerentibus diſtracta ſunt, vel donata.* GOTHOFREDVS.

(b) *XIII.* Cod. Iuſt. Wurceburgenſ. & edit. Cuiac. *X.* vero Edit. Sichard. *RITTER.*

(c) Hinc reſtituenda eſt ſubſcriptio Codicis Iuſtinianei. *GOTHOFREDVS.* Abeſt *Honorii* nomen a Cod. Wurceburg. in quo tantum *Theodoſ. VI. A. Cos.* Quam lectionem & ſeruarunt Sichardi libri. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

PER POTENTIAM EXTORTA venditio, donatio, tranſactio, hoc Theodoſii Iun. ad Populum Edicto A. D. 415. reuocari iubetur: Quod ius tralatitium cum ſit, obſcurum tantum eſt, quanam occaſione Theodoſ. Iun. id reuocare Edicto ſuo voluerit; niſi quod malum iſtud hoc æuo frequens omnino fuit, potentioribus paſſim infirmiores atterentibus. De Tranſactione, ſeu pacto per potentiam extorto, iam diximus ad *l. 6. ſupr. de pactis & tranſact.* De Donatione & venditione dicemus, *inf. tit. de his quæ adminiſtrant.* Per *potentiam extorta venditio eſt*, cum potentiæ terrore (vt loquitur *lex 6. ſupr. de pactis.*) extorquetur, cum potentiores viri humilioribus (hoc ipſo) vim vel metum incutiunt, *l. 6. §. 2. D. de offic. Præſidis*, id eſt, cum officium aliquod publicum adminiſtrantes, prouincias regentes, & his ſimiles, cum infimis ſeu humilioribus perſonis contrahunt: Qua de cauſa officium publicum adminiſtrantes durante officio quicquam emere prohibebantur; de quo ſuo titulo: Imo & nuptias contrahere: POTENTATVS ratione (vt eleganter loquitur Papinianus *in l. 63. D. de ritu nupt.*) id eſt, ne per potentiam extorti huiuſmodi contractus viderentur, & vi magis, metuue, ſeu per impreſſionem quam iure contracti. Itaque non male Tribonianus *hanc leg.* ſub titulo *de his quæ vi, metuſue cauſa geſta ſunt*, collocauit. Quanquam *hanc l.* non de iis tantum accipiendam puto, qui in officio publico poſiti ſunt, verum etiam & forte potiſſimum de iis qui factionibus, clientelis, & diuitiis potentes ſunt, vel etiam nobilitate generis, atque officio publico perfuncti. Nobilitate, factione freti, vt loquitur Turpilius Thraſylcone apud Nonium *c. 4. n. 191. v. factio.* Et vero hac ipſa etiam de cauſa Honorius Theodoſii Iun. in Imperio Collega, Nobiliores natalibus, & honorum luce conſpicuos, & patrimonio ditiores, perniciosum vrbibus commercium exercere prohibuit, vt inter plebeios & negotiatores facilius eſſet emendi vendendique commercium, *l. 3. Cod. Iuſt. de commerc.* quam leg. coniungendam exiſtimo cum *l. vlt. ſup. de offic. Rector. prou.*

DE

DE COMMISSORIA RESCINDENDA.

TITVLVS II.

I. (a) Imp. CONSTANTINVS A. ad Populum.

QVONIAM, inter alias captiones, (b) præcipue Commiſſoriæ (c) legis (d) creſcit aſperitas, (e) placet, infirmari eam, & in poſterum omnem eius memoriam aboleri. Si quis (f) igitur tali contractu laborat, hac ſanctione reſpiret, quæ cum præteritis præſentia quoque depellit, (g) & futura prohibet: Creditores enim re amiſſa (h) iubemus recipere (i) quod dederunt. Dat. (k) pridie Kalend. Febr. Sardicæ, (l) Conſtantino A. VI. & Conſtantio Cæſ. (m) Coſs. [320.]

INTERPRETATIO. Commiſſoriæ cautiones *dicuntur, in quibus debitor creditori ſuo rem, ipſi oppignoratam ad tempus, vendere per neceſſitatem* (n) *conſcripta cautione promittit: quod factum Lex iſta reuocat, & penitus fieri prohibet: Ita vt ſi quis creditor rem debitoris ſub tali occaſione viſus fuerit comparare, non ſibi de inſtrumentis blandiatur, ſed cum primum voluerit ille qui oppreſſus debito vendidit,* (o) *pecuniam reuocet,* (p) *& poſſeſſionem ſuam recipiat.*

NOTAE.

(a) *Lex vlt. Cod. Iuſt. de pactis pignorum, & de lege commiſſoria in pignoribus reſcindenda:* Quam legem recte Tribonianus ſub eo *tit.* collocauit. Et iungenda huic, *lex vn. inf. de infirm. pœnis cælibat.* Imo & *lex 3. inf. de exaction. & lex 3. ad SC. Claudianum:* de quo mox. *GOTHOFREDVS.*

(b) De hac *Captionis* voce, mox. *IDEM.*

(c) *Pignorum* addidit Tribon. *d. l. vlt.* Recte: de quo mox. *IDEM.*

(d) *Legis,* id eſt, pactionis, ſeu *contractus,* vt mox vocatur, conditionis, conuentionis, pacti: vt periſſologia omnino laborent, qui vulgo *pactum legis commiſſoriæ* vocant. Quanquam & Innocentius *cap. 7. X. de pignorib.* ſecutus Interpretem, errorem ita quoque dicat: Cuiacius quoque *recit. in hanc l.* eam loquendi rationem defendi poſſe putet: quomodo & pactum conuentionis dici ſolet. Neque enim huc quicquam facit, quod etiam dicitur hypotheca & pignus obligatum, *l. 13. §. pen. l. 19. D. de pignoribus.* Imo & pignoris obligatio, *l. 23. §. 1. D. eod. tit.* *IDEM.*

(e) *Aſperitas* hæc, in quo verſaretur. mox dicam. *IDEM.*

(f) Debitor. *IDEM.*

(g) *Repellit.* Cod. Iuſt. *IDEM.*

P.152. (h) Et *miſſa.* Igitur creditoris ea res facta fuerat ex lege commiſſoria ſeu ex contractu: de quo mox plura. *IDEM.*

(i) *Recuperare.* Cod. Iuſt. non ita recte. *Recipiendi* vox in mutuo propria, *l. 2. D. de rebus creditis.* de quo iam *ibi* dixi. *IDEM*

(k) *PP. Kal. April. Romæ* ſupplendum ex *d. l. vn. de infirm. pæn. cælibatus.* *IDEM.*

(l) *Serdicæ.* Cod. Iuſt. & *d. l. vn.* & paſſim ita quoque hoc Cod. Iuſt. quanquam *Sardicenſis* alias Synodus. *IDEM.*

(m) Cod. Wurceb. hic male legit, *Conſtantino A. VI. & Theud.* C̄. *Coſſ.* *RITTER.*

(n) Edit. Cuiac. *conſcriptæ cautionis.* *IDEM.*

(o) Edit. Sichard. *vendendi.* *IDEM.*

(p) Praſtet, ſoluat. Et forte hic legendum *relocet,* id eſt, reddat, reſtituat: quomodo contra pecunia a creditore *locari & collocari* dicitur, quod paſſim notum. *GOTHOFREDVS.*

COMMENTARIVS.

COMMISSORIA lex, *in Pignoribus* ſcilicet quod a Triboniano recte hic additum eſt, (quique ideo eam recte retulit in titulum *de pactis pignorum, & de lege commiſſoria in pignoribus reſcindenda*) quod & Interpretatio huic *legi* ſubdita agnoſcit, hoc famoſo Edicto, ſeu celeberrima conſtitutione a Conſtantino M. aboletur, A. D. 320. Cuius quidem Edicti tria alia capita habentur hoc Codice: puta *lex vn. inf. de infirmandis pœnis cælibatus: l. 3. inf. ad SC. Claudianum: l. 2. inf. de Exactionibus:* quæ proinde Leges omnes huic noſtræ coaſſandæ veniunt, velut vnius eiuſdemque Edicti prolixioris parte

tas: quod ad populum vrbis Romæ emiſſum, Romæque propoſitum fuit: Quo quidem Edicto Conſtantinus M. varia & iniqua compluſima veterum Legum, veteriſque moris iuga, *Captiones* varias ab vſu, atque Ciuibus Romanis, ſeu populi Romani ceruicibus, *depulſum* (qua etiam voce hæc lex vtitur) iuit. *Legum* inquam: quo pertinet *d. l. vn. de inf. pœn. cal. d. l. 3. ad SC. Claud.* Exactorum item & fiſci, *d. l. 3. de exaction.* Poſtremo Creditorum priuatorum *hac l.* Idque, tum ratione ſtatus perſonæ, *d. l. 3. ad SC. Claud.* tum ratione corporis, *d. l. 3. de exactionib.* tandem ratione bonorum, quo ſpectat hæc *lex, & d. l. vn. de infirm. pœn. cælib.* Cœlibatus, inquam, orbitatiſque pœnis ſublatis, *dicta leg. vnic. de infirm. pœn. cælib*, SC. Claudiano temperato *dicta l. vn. ad SC. Claud.* cohibitis ſuppliciis & tormentis in exactione fiſcalium debitorum, *d. l. 3. de exactionibus.* Tandem commiſſoriæ legis aſperitate, & captione in fauorem debitorum aduerſus creditores priuatos in pignoribus ſublata, *h. l.* Quod quidem etiam Edictum eſt de earum Conſtant. M. legum ſeu conſtitutionum numero, de quibus Publius Optatianus Porphyrius hoc ipſo tempore ad ipſum Conſtantinum ſcribebat, *Panegyr. v. 39. p. 349. inter Epigram. veter. Petri Pithœi.*

Permulcens ASPERA *legum*
Iuſtitia æterna.

vbi *Aſpera legum* dixit quomodo hic, *commiſſoria legis aſperitas dicitur.* Imo de earum Nouarum Legum cenſu, hoc Edictum eſt, quas *regendis moribus frangendiſque vitiis conſtitutas* a Conſtantino M. anno prox. 321. ſcribebat Nazarius Panegyr. *cap. 38.* quibusque ait, *veterum calumnioſas ambages reciſas* CAPTANDÆ *ſimplicitatis laqueos perdidiſſe.* Denique hoc illud potiſſimum tempus eſt, quo Conſtantinus M. per quadriennium A. D. 319. 320. 321. 322. mores populi Romani in melius vertere, atque ad pietatem, humanitatem pacemque & concordiam traducere enixe inſtituit variis conſtitutionibus, quas exhibet Chronologia noſtra illorum annorum. Nos de *hac l.* nunc videamus: vbi videndum eſt *initio:* quid in ea ſit *lex commiſſoria*, quod quidem plurimum hactenus habet obſcuritatis, & de quo ſerram reciprocant, contentioniſque funera inter ſe ducunt etiam hodie Viri Clariſſimi.

Igitur de Lege commiſſoria ex hac l. & Rubricæ ſeu tituli ſitu hæc diſcimus. Primo, *Contractus* ſpeciem eam fuiſſe; qua certe *contractus* appellatione hic deſignatur: eoque etiam ſenſu, *Lex commiſſoria* dicitur, & in Rubrica abſolute *commiſſoria* lex ſcilicet, lex inquam, id eſt, pactio: de quo in *Notis.* Secundo diſcimus, contractum hunc fuiſſe inter *creditorem* & debitorem, ſuper mutuaticia ſcilicet pecunia. Id enim propria & peculiari *creditoris* appellatione hic ſignificatur. Tertio diſcimus, *Aſperum* hunc maxime contractum fuiſſe: quo ſcilicet miſeri debitores plurimum *laborabant*, & ſtrangulabantur, vnde & ſublata hac lege commiſſoria *reſpirare* iam iubentur. Quarto diſcimus, *captionem* hac re ſummam debitores paſſos: id eſt, ζημίαν βλάβην damnum, detrimentum rei familiaris. Id enim *captionis* voce ſignificatur hic & alibi vt *l. 200. D. de regul. iuris: l. 22. §. vlt. D. mandati: l. 6. §. 10. D. quæ in fraud. creditor.* vel etiam voracitas creditorum: vel denique veteris vſus morisque captio, cui gemina profligatur *d. l. vn. de infirm. pœn. cælib.* Interpres vidatur hic legiſſe *Cautiones.* Quinto diſcimus *ex fine l.* creditores ex hac conuentione rem aliquam debitoris ſibi adquiſiuiſſe, iiſque adeo commiſſam (vnde *Commiſſoria* nomen,) quæſitamque: quandoquidem ſublata ea, iubentur creditores RE amiſſa, id eſt, miſſa, derelictaque *recipere*, id eſt, retro accipere (quæ vox etiam propria in mutuaticia pecunia pariter vt *reddendi* vox) *quod dederant*, id eſt, creditam a ſe pecuniam a debitore recipere re debitori inuicem reſtituta, & ſic commiſſoria *reſciſſa*, vt habet Rubrica. Tandem ex huius tituli ſitu & connexione cum ſuperiore & cum proxime ſequenti diſcimus, hunc contractum ſi non venditionem propriam fuiſſe, ad venditionis ſaltem ſpeciem acceſſiſſe.

His ita poſitis, iam facile tenemus in quo contractus ille inter creditorem & debitorem conſtiterit, ſeu quænam hæc lex commiſſoria fuerit & in quo aſperitas eius verſaretur. Nempe vel ſuperiora docent, non eſſe hanc leg. accipiendam de commiſſoria in contractu venditionis, cum inquam principaliter venditio ita contrahitur; *Vt ſi ad diem pecunia ſeu pretium conuentum non ſoluatur, res inempta ſit, emptioque committatur, id eſt, reſoluatur, & ad venditorem recurrat.* Ibi enim commiſſoria dicta *a committendo*, id eſt, reſoluendo contractu: Hic, commiſſoria a *committenda*, id eſt, amittenda re. Item patet, non eſſe accipiendam de ea conuentione, vt venditori rem venditam intra certum tempus luere liceat. Agitur enim in *hac l.* vt dixi de contractu inter creditorem & debitorem. Neque etiam vlla in ſuperioribus illis conuentionibus *aſperitas* verſatur, nulla *captio*, nihil quo venditor *laborare* dici poſſit: imo contra. Quid igitur? Talis omnino conuentio neceſſe ſit, quæ inter *Creditorem & debitorem* initur, ſuper *re quadam* debitoris, loco eius *quod dedit* mutuo ſcilicet certo caſu amittenda, & creditori *adquirenda*; quæ proinde ad venditionis ſpeciem accedat: vt ſæpe alius contractus alium ſubintrat. Quod & Salmaſius capere non potuit, *p. 218. 219.* qui ideo in venditione mancipationem quidem admittebat, at non in pignore. Interpres *huius leg.* Commiſſoriam hanc noſtram ita definit: *Commiſſoriæ cautiones dicuntur, in quibus debitor creditori rem ipſi* OPPIGNORATAM *ad tempus, vendere per neceſſitatem conſcripta cautione promittit.* Mox idem indicat creditorem *vi* huius *inſtrumenti*, ſeu cautionis, *poſſeſſionem debitoris ſibi comparaſſe, debitore vendente.* Ergo ex Interpretis huius ſententia commiſſoria lex hæc fuerit, cum de- P. 253.
bitor cautione ſeu inſtrumento promittit, ſe rem pignoratam creditori, vbi *debito oppreſſus* fuerit, per neceſſitatem, id eſt, vbi eo neceſſitatis adductus fuerit, vt ſuo tempore debitum non exſoluat, venditurum: Ita quidem Interpres, ad verum proxime, ſed nondum plene. Quid igitur? Commiſſoria *lex* eſt, cum initio contractus, ita inter creditorem, & debitorem conuenit, vt ceſſante in ſolutione debitore, creditor rem pignoratam ſibi commiſſam habeat, ſine noua deinceps venditione. Vera hæc inquam legis commiſſoriæ in pignoribus deſcriptio eſt. Vbi iam apparet, venditionem quandam in hac conuentione interceſſiſſe, etſi principaliter de pignore ageretur, qua cauſa *tit. hic*, hoc loco poſitus eſt; Et forte etiam mancipationem ſeu venditionem imaginariam per æs & Libram; de qua alioquin Vlpianus *tit. 19. §. 3.* (*Valerius M. 6.*) *l. vlt. Cod. Iuſt. de adoptionib. l. vlt. Cod. eod. de Emancipatione lib. §. 1. Inſt. de teſtam. ordinand.* Vnde iam apparet, *Aſperum* hunc omnino contractum fuiſſe, cum re ſua, ſeu pignore ſuo miſer debitor a creditore abrupte priuaretur, poſt diem ſolutioni adlapſum. Quare cum huius legis commiſſoriæ aſperitas Romæ *creſceret*, neque iam vnus, aut alter debitor hac conuentione laboraret, non iam proportio quædam eſſet inter mutuam pecuniam datam, & pignus, verum paſſiuitus creditores Romæ haud aliter pecuniam crederent, debitoreſque paſſim, dum pecuniam in neceſſitates ſuas extricare cupiunt, in has leges venirent, & ſic nullo ſatis iuſto pretio, inuitique rebus ſuis, & poſſeſſionibus magni ſæpe pretii ſpoliarentur, eam conuentionem eiuſque *memoriam omnem* Conſtantinus M. *hac l.* ſeu hoc Edicto ad populum Vrbis Romæ emiſſo, ibique propoſito, *abolere* inſtituit. In tantum etiam, vt prouidentiam ſuam, vimque adeo huius conſtitutionis, quod notandum, in tria tempora diffundat: *Quæ cum præteritis*, inquit, *præſentia quoque depellit, & futura prohibet.*

Et hæc quidem ad hanc *legem* ſuffectura videbantur, niſi operoſam, & controuerſam hanc materiam Viri Clari feciſſent, hodieque facerent: qui in varias ſciſſi ſententias, varios etiam errores hac parte admiſere. Certe ex his primo ſatis apparet, Commiſſoriam ſublatam a Conſtantino pertinere ad pignora, non ad venditiones, vt credidit Salmaſius corrupto textu, & addita voce *pretium*. Secundo, quæ Cuiacii fuit, & omnium ferme nunc eſt ſententia, non admittenda, fiduciam cum hac lege commiſſoria eandem non fuiſſe. Duas olim equidem pignorum ſpecies fuiſſe, & ipſe cenſeo, vnam, quæ *fiducia* dicebatur: cuius multa mentio *ante hanc leg.* apud Ciceronem *Topic. 4. cap. 10. de officiis, lib. 3. c. 14. Orat. pro Flacco c. 21. & lib. 13. ep. 56.* & Liuium, Paulum item qui paſſim ea coniungit, *lib. 1. ſent. tit. 9. §. 8. & lib. 2. ſentent. tit. 4. in rubrica, & tit. 13. de l. commiſſoria ſeptem primis §§. & l. 5. tit. 1. §. 1. & lib. 3. Sentent. tit. 6. §. 16. & 69.* (apud quem Interpres non intellexit, quid eſſet *fiducia*,) item apud Tertullianum *lib. de Idololatria cap. 23.* Papianum, Modeſtinum, apud Auctorem *collat. Legum Moſaic. tit. 2. num. 3. & 10. n. 2.* in veteri inſcriptione, vbi *fiduciari Monumentum* prohibetur: Poſt hanc quoque legem, apud Ambroſium *c. 12. de Tobia.* in Honorii *l. 9. inſ. de infirm. his qua ſub Tyr.* Sidonium Apollinarem, *l. 4. ep. 24.* In gloſſis Philoxeni, apud Boëtium, in *Topica Ciceronis, lib. 4.* Iſidorum 5. *orig. c. 25.* apud Interpretem Pauli *ſentent. non vno loco.* In Viſigothicis Legibus, & Longobardicis. Altera vero pignoris ſpecies erat, quæ *pignus* ſpecialiter vocabatur. *Pignus* ſcilicet dicebatur, quod vel obligabatur tantum, vel cuius ſolam *poſſeſſionem* creditor ad tempus conſequebatur, dominio penes ipſum ſemper debitorem remanente. Denique quod in dominio manebat debitoris, *l. 12. D. de diſtract. pign.* & *pignus ſimpliciter deponi* dicitur, id eſt, non contracta fiducia, apud Paulum 2. *ſent. 5. §. 1.* non vt Viri clari, ſine lege commiſſoria. At *fiducia* erat, cum res aliqua ſumendæ pecuniæ mutuæ gratia, non tantum creditori dabatur, verum inſuper ei mancipabatur, vel in iure cedebatur, & ſic quodammodo vendebatur, creditorque adeo dominus fiebat ſtatim ab initio; non poſtea demum ex vi legis & conuentionis commiſſoriæ. Quod apparet ex his quæ tradit Paulus *lib. 2. ſentent. tit. 13. §. 3. & lib. 3. tit. 6. §. 69.* Boëtius manifeſte in *Topica Ciceronis*, & Iſidorus *d. loco* (cuius verba Vir clariſſimus perperam refingit) & Interpres Pauli *ad 3. Sentent. tit. 6. §. 69.* Hinc adeo debitor Creditori fiduciam vendere non poterat, Paulus 2. *ſentent. 13. §. 3.* quia ſcilicet in dominio eius ea iam eſſet: cum contra pignus a debitore creditori vendi poſſet, quia (inquit Tryphoninus *l. 12. D. de diſtract. pign.*) pignus manet in dominio debitoris. Et fallitur Vir Clariſſimus, dum cenſet, in hypotheca, & pignore idem iuris fuiſſe, vt creditori cedi non poſſet ante *l. 12. D. de diſtract. pign.* Paulus enim poſt illam *legem* ſcripſit, qui caute de fiducia ſola agit. Vnde & Interpres, ad *§. 7. tit. de Interdict. 6. lib. 5. Pauli ſententiar.* domino creditorem æquat ratione fiduciæ. Hinc, & Creditor debitori fiduciam extraneo vendituro, eam remancipare tenebatur, *d. §. 3.* Hinc creditor fiduciam, ſeu rem fiduciæ datam, vni ex hæredibus, vel extraneo legare poterat, *§. 6.* Indeque etiam dubitandi ratio, in quæſtione, an creditor ſi rem fiduciariam, ſeu fiduciatam, fecerit meliorem, ob ea recuperanda, quæ impendit, Iudicio fiduciæ, debitorem haberet obnoxium? id quod negandum videbatur: eo quod creditor fiduciæ dominus eſſet, & mancipio haberet. Et contra tamen definitum, quia non eſſet dominus incommutabilis § 7. & ſic pignus, & fiducia, hactenus æquiparantur, vt docet *lex 8. pr. D. de pignor. action.* Quæ & in aliis quamplurimis hac ipſa ratione æquiparantur, vt ecce: Ancillis legatis a Creditore non continentur fiduciæ nomine ei datæ: Paulus 3. *ſentent. 6. §. 69.* cuius loci ſenſum non cepit Salmaſius, *confutatione Theſium de Mutuo, p. 228. 3.* Neque teſtator, ſi rem a ſe legatam poſtea fiduciæ det, non magis voluntatem ſuam mutaſſe videtur, quam ſi pignori dediſſet; *d. tit. 6. §. 16.* & quidquid Creditor per fiduciarium ſeruum quæſiuit, non ſibi acquirit, ſed ſortem debiti minuit: Paulus 2. *ſent. 13. §. 2.* & debitor diſtractis fiduciis a Creditore, aduerſus eum habet actionem hyperochæ nomine, vt ex *Paulo* liquet *d. t. §. 1.* pariter vt diſtracto pignore. Et hæc omnia, ea, quam dixi, ratione; quod Creditor quidem dominus eſſet fiduciæ, ſed non *proprie*, perfecte, & incommutabiliter; vtpote dominio tranſlato, at non & abalienato prorſus, vt proinde huc Iuris regula trahi poſſit: *Non videri id cuiuſquam proprie, & perfecte eſſe, quod ei caſu aliquo auferri poteſt.* Et melius adhuc illa: *Non videri rem amittere, quibus propria non fuit.* Ita ſcilicet fiducia mancipabatur, vel in iure cedebatur, vt duæ leges, ſeu conditiones, huic fiduciæ cohærerent, & vna quidem *remancipationis.* Quod vt perperam negant Viri Clariſſimi, ita id exerte teſtatur Paulus 2. *ſentent. 13. §. 3. in fin.* & Boëtius *in Topica Ciceronis, lib. 4.* ſi videlicet debitor ad diem pecuniam ſolueret, & ſic, quod Hotomannus recte ſcripſit, per p. 254. fiduciam, puta, & præſens alienatio, vel ſaltem dominii translatio fiebat, ſed ſub conditione reſoluebatur; excepto vno caſu, Papiani apud Auctorem *collat. Legum Moſaic. tit. 2. §. 3.* cuius proinde ſententia hinc iam educenda eſt, cum tamen Pithœus plurimum ibi hæſerit, vt mirer Virum Clariſſimum aduerſus tam expreſſa, non Boëtii tantum, aut Iſidori, verum Pauli inſuper teſtimonia negantem, in fiducia contrahenda, non tantum mancipationis ſed & remancipationis nomina vſurpata; ſtatuentemque inter pignus, & fiduciam, nihil interfuiſſe, niſi quod fiducia rerum immobilium proprie eſſet, quæ nomine *hypotheca* poſtea expreſſa fuerit. Nam imo *Mancipationis, & Remancipationis*, in fiducia vſus fuit. Et ideo ſcilicet *fiducia*; quæ vox propria mancipationi temporariæ eſt: & *fiducia contrahi* dicitur per ſimulatam & temporariam venditionem apud Boëtium *in Topica*, quæ ſub Mancipationis lege fiebat & Remancipationis titulo temporario, non plenæ, & perfectæ venditionis, & alienationis. Denique *fiducia* eſt, quod vel ipſum nomen oſtendit, πεποίθησις omnis temporaria, quæ pignori ſpecialiter dicto aptari non poteſt; quod nonnulli tamen cenſent, dum aiunt *fiducia* appellationem, & vocabulum de vtroque & de pignore & de fiducia ſpecialiter aliquando poni apud Paulum, Ciceronem, & Modeſtinum. Verum equidem eſt, generali *pignoris* appellatione, venire & fiduciam, vnde Tertullianus *lib. de Idololatria cit. loc.* dixit *ſub pignoribus fiduciatis*, vel *fiduciatis*: at non retro. Eorundem error eſt, cum fiduciam inde ductam putant, quaſi creditor inde fiduciam capiat recipiendæ pecuniæ ſuæ, ſeu debiti recuperandi, quod dilutum omnino eſt: *fiducia* enim *contrahi* dicitur paſſim, vbi res ita in aliquem transfertur, vel alicui mancipatur, vt remancipare poſtea vel eidem, vel alii, cogatur: v. g. *Emancipatio* filii fiducia contracta olim a patre fieri dicebatur, trina filii in extraneum venditione, filiæ autem, vel maſculi ſecundi vel tertii gradus, vnica, ſub remancipationis lege; Gellius *lib. 5. cap. 19. l. 2. §. 15. D. ad SC. Tertullianum, Vlpianus tit. 10. qui in poteſtate mancipioue ſunt &c. Gaius 1. tit. 6. §. vlt. & §. 1. Inſtit. de bonorum poſſeſſ.* iuncto *§. vlt. de legitima agnatorum ſucceſſione.* Et inde extraneus hic emptor dicebatur fiduciarius, Gaius *d. §. vlt.* Quomodo & fiduciarium creditorem vocare poſſis. Inde & fiduciarii quoque *Tutores* ab eadem fiducia contracta in emancipatione, *l. 4. D. de legitimis tutor.* Vlpianus *tit. 11. de tutelis, §. 5. & Inſtitut. de fiduciaria tutela.* Eadem ratione, & fiduciarius hæres dictus, *l. 46. & 67. §. 3. D. ad SC. Trebellianum*, cuius ſcilicet commiſſum eſt fidei, vt reſtitu-

reſtituat: fiduciaria hæreditas, *l. 9. §. 1. D. de rebus creditis:* & *d. l. 46.* fiduciarium Regnum, apud Hirtium *de bello Alexandrino*, *c. 23.* & Curtium *lib. 5. cap. 9.* quod alii ſcilicet reſtituendum eſt: ſic apud Liuium *lib. 32. cap. 38.* *eam* (Corinthum) *velut fiduciariam dare, vt victori ſibi reſtitueret, ſi quid aduerſi accidiſſet, ipſe haberet;* ſic & Cæſar 2. *c. 17. de bello ciuili, legati operam fiduciariam* vocat. Et hæ quidem omnes ſpecies generali *fiduciæ* nomine veniebant: Iudiciumque fiduciæ hoc nomine dabatur: quod inter ſumma Iudicia, bonæque fidei erat, & ſummæ exiſtimationis, & penecapitis: in hoc enim Iudicio de fide fracta agebatur, ibique, formula vſurpata, *vt inter bonos bene agier.* vid. Ciceronem *lib. 3. de officiis, cap. 14. & lib. 7. ep. 12. ad Trebatium.* Paulum apud Auctorem *collat. legum Moſaic. tit. 2. §. 5.* Indeque etiam Iudicium fiduciæ cum ſocietate, tutela, & rei vxoriæ actione ambulare ſeu coniungi videmus: nam & in his omnibus translatio quædam dominii fit, ſed ſub fiducia reſtituendi; & ſic non abſoluta abalienatio.

Et hæc quidem de prima conditione ſeu lege fiduciæ in pignoribus, *Remancipationis* inquam quæ in debitoris gratiam addebatur; vnde apparet in ſummam, primo fiduciam non eſſe hypothecam rei immobilis, nam quid hic *fiducia* nomen faciat? Deinde falſum eſſe, quod negant, Mancipationis, & Remancipationis nomen in pignoribus vnquam vſurpatum, ſed in venditionibus tantum. Et inane eſt, quod Vir Clariſſimus ſcribit, in fiducia mancipationem non factam pure & in præſenti, ſed in diem, cum fiducia commiſſa eſſet ex lege commiſſoria. Quid enim audio, mancipationem in diem factam? quod ab actibus legitimis alienum eſt, qui nonniſi præſenti die & momento perficiuntur: Et lex commiſſoria nihil commune habet cum fiducia. Verum ſimilis huic error eſt eiuſdem, cum, quod apud Iſidorum dicitur, *fiduciam transferri in iurecesſione*, de ceſſione bonorum accepit, quæ a miſeris debitoribus & decoctoribus in iure fiebat: ceſſio enim apud Iſidorum, eſt modus transferendi dominii, de quo Vlp. *tit. 19. §. 9. & 10.*

Altera lex ſolemnis, & ordinaria in gratiam creditoris in fiducia, hæc erat, vt ſi ad diem debitor pecuniam non ſolueret, iam tum creditor, non vt Cuiacius & Ant. Faber putarunt, & vulgo hactenus creditur, eam retineret, quantiuis ea pretii eſſet, velut ſibi commiſſam (quæ commiſſoria ſane lex & conditio eſt:) verum hactenus, vt iure ſuo ſine vlla denunciatione fiduciam vendere poſſet, auctore Paulo *lib. 2. ſentent. tit. 13. §. 5.* Etſi non nego fiduciam quoque ſub lege commiſſoria potuiſſe dari: vnde Cicero pro L. Flacco *cap. 21.* *fiduciam* creditori *commiſſam, ab eo teneri, & poſſideri ſcribit.* In pignore ſimpliciter dato ius aliud erat: ceſſante quippe debitore, creditor allapſo die denunciare prius debitori debebat, an pignus luere vellet, *l. 78. §. 6. D. ad SC. Trebell.* Paulus 2. *ſentent. tit. 5. §. 1.* quo facto ſi debitor non lueret, diſtrahere pignus, auctore Iudice, poterat; in diſtractione ipſa, multis ſolemnibus obſeruatis: *tit. D. & Cod. Iuſt. de diſtract. pign.* & *l. 1. Cod. eod. de iure dominii impetr.* ſi emptor non reperiretur, ius dominii creditor a Principe impetrabat, ea tamen adhuc lege vt intra annum debitori id luere liceret, *l. 63. in f. D. de adquirendo rer. dominio*, & *l. 3. Cod. Iuſt. de iure dom. impetr.* poſt annum demum pleno dominii iure pignus committebatur. Et hæc ita veteri iure.

Ex his iam patet, fiduciæ contractum cum lege commiſſoria non eundem fuiſſe: & retro, legem commiſſoriam, a fiducia ordinaria, & a mancipatione ſeiunctam fuiſſe. Niſi eo quoque nomine, ſenſuue, fiduciæ, commiſſoriam legem inhæſiſſe quis putet, reſpectu debitoris; quod & ipſum, aliqua ratione, pignori, non minus recte aptetur, vbi non ſoluta pecunia, ad venditionem neceſſario, deueni-tur, & ſic res debitoris committitur, eaque debitor priuatur: Quomodo *commiſſum* eſt ςερέσιμον omne, quod & Gloſſæ docent, & merces in *commiſſum* cadere dicuntur, & commiſſa, *tit. de vectigalib. & commiſſis.* Verum meminiſſe oportet, in *commiſſoria* lege proprie dicta, non id ſatis eſſe, vt debitor certo caſu, re ſua priuetur, verum requiri, vt *ei ipſi*, cui pignus datum eſt, adquiratur, committatur. Et tamen Cicero quoque pro *L. Flacco cap. 21.* fiduciam *commiſſam* dicit, *Abduxiſti Temno Apollonidem, pecuniam adoleſcentulo grandi fœnore, fiducia tamen accepta occupauiſti: Hanc fiduciam* COMMISSAM *tibi dicis, tenes hodie, ac poſſides. Eum tu teſtem ſpe recuperandi fundi paterni, venire ad teſtimonium dicendum coegiſti.* Sic & idem Cicero 13. *fa-* P. 155. *mil. 56.* ad Thermum ὑποθήκας COMMISSAS dicit. *Philotes Alabandenſis ὑποθήκας Cluuio dedit, hæ* COMMISSÆ *ſunt, velim cures, vt aut de hypothecis decedat, eaſque procuratoribus Cluuii tradat, aut pecuniam ſoluat.* Nempe lex commiſſoria fiduciæ quandoque addita, non minus quam pignori, vnde Paulus *lib. 2. ſent.* ſub *tit. 13. de lege Commiſſoria*, & de fiducia & de pignore iuxta agit: Ergo fiducia a Lege Commiſſoria alia eſt; etſi fiduciæ lex commiſſoria quoque quandoque adderetur. vt ſæpe in commune fiduciæ leges aliæ addebantur etiam alienæ ab eius natura, veluti vt ei liceret vendere: vt teſtatur Paulus *ſentent. lib. 2. tit. 13. §. 5.* Rurſum fiducia cum hypotheca, ſeu cum eo quod nexu obligatur, non traditur, rei videl. immobilis, eadem male fingitur; Et falſum eſt, in Rubrica *tit. 4. lib. 2. ſentent. Pauli*, pignus *depoſitum* dici quod manudatur, ac deponitur apud creditorem; fiduciam vero, hypothecam: nam ibi *depoſitum* propria contractus ſpecies eſt; & *fiducia* ibi eſt, quæ dabatur Creditori. Hactenus oſtendimus quid inter fiduciam, & legem commiſſoriam intereſſet, Nunc ab aliis legibus & pactionibus eandem ſeparemus.

Secundo igitur cum hac aſperrima lege commiſſoria nil commune habet ſpecies *leg. 1. Cod. Iuſt. de pactis pignor.* cum videl. debitor pactus eſt, *Niſi intra certum tempus pecuniam quam mutuam accepit, ſolueret, ceſſurum ſe creditori hypothecam.* Quam tamen commiſſoriam legem ipſiſſimam voluit vir doctus. Male: Neque enim hoc pacto venditio contrahitur, ſeu res debitoris creditori committitur, adquiritur, verum id tantum exprimitur, *cedendi* verbo, quod ipſe hypothecam, ſeu pignus vendere ſine denunciatione poſſit. *Cedere hypotheca*, non eſt conſentire vt creditori committatur, adquiratur, vt creditor eius dominium conſequatur, verum ita cedere, derelinquere, *abandonner*, creditori, vt debitori lnendæ eius poteſtas amplius non ſit, vt vendi protinus poſſit: non quomodo Cicero dixit, *hypothecis decedere.* Illud proinde in ea ſpecie pactoque, hactenus creditori præter ius commune, adquiritur, vt citra denunciationem, vendere pignus poſſit, non vt commiſſoria lege eandem ſibi vindicet propriamque faciat. Atque ita quoque de Interpretum, & Pragmaticorum errore patet, qui ſuperfluam hanc pactionem tradunt. Ergo neque in *hac leg.* ſeu ſpecie lex commiſſoria vertitur, etſi ſuo die debitori pareat, & committatur: neque ea lex contraria eſt *huic* Conſtantini *legi*, quod vtrumque vir doctus nuper volebat.

Neque Tertio loco Commiſſoriæ ſpecies continetur *l. 16. §. vlt. D. de pignoribus*, cum videlicet, ita pignoris, vel hypothecæ obligatio, vel datio, facta eſt, *vt ſi intra certum tempus non ſit ſoluta pecunia, iure emptionis poſſideat* (creditor ſcilicet) *rem iuſto pretio tunc æſtimandam.* Neque enim hæc commiſſoria eſt, cum non ſimpliciter res debitoris committatur, & creditori ſimpliciter relinquatur, ſed conditionalis venditio eſt, quanti ea iuſto pretio ſuo die æſtimabitur. At Commiſſoria eſt, cum debitoris res, ſeu pignus ſimpliciter committitur in vicem debiti, eique pleno, & abſoluto iure adquiritur, ſeu a debitore ad creditorem transfertur.

tur. Quare error eſt Doctorum, qui his duabus ſpeciebus contineri aiunt, pactum commiſſorium, *verbis obliquis* conceptum. Vno igitur verbo in commiſſoria, non id tantum vertitur, quod debitor fiduciam, ſeu pignus amittat; verum id requiritur, vt creditori ipſi ex *ea lege* ſuo die, abſolute pleno iure relinquatur, committatur & adquiratur, cum quo negotium geſtum eſt, & in eum a debitore transferatur. Sic patet, neque fiduciam, neque duas illas ſpecies cum lege commiſſoria quidquam commune habere. Vt neque quidquam commune habet cum *hac leg.* ſeu cum hac Commiſſoria, Commiſſoria in venditionibus. De qua tamen vir celebertimus hanc *leg.* nnſtram nuper accipiebat: & quidem appoſita ſpecie ex *d. l. 16. §. vlt. D. de pignoribus*: dicamque adeo Triboniano impingit, quod vocem *pignorum* huic *legi* addiderit. Et duobus quidem inter alia argumentis: Primo horum verborum quæ ex *hac leg.* recitat: *Creditores enim re amiſſa iubemus recipere* PRETIVM *quod dederunt.* Vimque adeo in voce *pretium* facit, nempe quod in pignore creditot pretium non det: Verum mirum, Virum doctum hac voce, *pretium*, niti, quæ nuſpiam apparet, neque in vllis Codicis Theudoſiani editionibus, neque in Codice Iuſtintaneo: Imo contra, perſpicuus illorum verborum ſenſus hic eſt, creditorem, reſciſſa lege commiſſoria, pignus debitori reddere debere, recepta mutuo a ſe data pecunia. Alterum argumentum deſumit ex ſerie huius tituli, ſituque, qui in tractatu *de venditionibus* conſiſtit. Sed neque hoc argumentum hic validum eſt: iam enim ſupra oſtendimus huius ſitus rationem, nempe quod per Legem commiſſoriam in pignotibus venditionis ſpecies quædam contrahatur, ac proinde hac ratione lex hæc, ad Commiſſoriam in pignotibus, non in venditionibus ſpectet: Ideoque etiam Tribonianus *hanc leg.* in tractatum *de pignoribus* conieci; & omnino recte; fiduciæ quippe, vt & legis commiſſoriæ in pignoribus tractatus, in tractatu quoque emptionis venditionis recte conſiſtit: nam & fiducia creditori mancipatur, ea lege, vt creditori liceret, ceſſante debitore in ſolutione, ſuo iure, ſine vlla denunciatione, fiduciam ſibi commiſſam *vendere*: & lex commiſſoria venditionis ſpeciem continebat. Quod quidem etiam Interpres ad *hanc leg.* ex parte vidit. Tandem igitur hic *titulus* pertinet ad Commiſſoriam in pignoribus, pariter vt apud Paulum in Sententiis, *lib. 2. tit. 13.* At in *Digeſtis* titulus *de lege commiſſoria* aperte eſt de Commiſſoria in venditionibus.

Quare iam ſic conſtituamus, neque fiduciam a Conſtaotino M. ſublatam, atque adeo neque eius vim: neque in venditionibus, ſed in pignoribus tantum Commiſſoriam legem ab eodem ſublatam. Atque hoc etiam argumento, inter alia, iuti luendi pignoris præſcribi non poſſe cenſeo: nam quæ lex commiſſoria expreſſa conuentione partium prohibetur, cur tacite ea ex lapſu temporis admittatur? varum de eo alibi. Sic igitur patet, a Conſtantioo M. legem commiſſoriam in pignoribus ſublatam.

De veteri & antiquo iure *Digeſtorum* quæritur, vtrum eo commiſſoria hæc licita fuerit, oecne? Sunt certe qui antiquo iure damnatam eam pariter fuiſſe autumant, & cum in vſum nihilominus poſtea veniſſet, a Conſtantino rurſum damnatam. Quam ſententiam refutare videtur Paulus IC. apud quem *libris ſententiarum* titulus expreſſus extat *de Lege commiſſoria*, veluti licita. Refutare item videtur hæc lex, qua Conſtantinus ſatis oſtendit, ſe legem commiſſoriam improbare, quæ hactenus probata erat, ſed ideo improbare quod *aſperitas eius creuiſſet*, non quod antea veteri iure damnata fuiſſet. Probare denique videntur reliqua eiuſdem Conſtantinianei Edicti capita, ac nominatim *d. l. vn. inf. de infirm. pæn. cæl.* quo taotum abeſt, vt *vetus* aliquod *ius* deſitum in vſum ab eo reuocetur, vt contra diſerte vetus lex Papia caducaria abrogetur, veteriſque iuris iſtus imperium velut iugum quoddam ceruicibus impoſitum promiſcue omnibus ſoluatur: quomodo hac lege commiſſoria in pignoribus *infirmatur, & in poſterum omnis eius memoria abolitur*: P. 296
Omnis, inquam, cum tertio capite eiuſdem Edicti, veteris iuris cuiuſdam, puta Senatuſconſulti Claudiani auctoritas, non aboleatur, verum aſperitas tantum eius mitigetur, *l. 3. inf. ad SC. Claud.* quæ & ipſa lex *huic* iungenda eſt. His igitur tribus argumentis conuinci videtur ſententia, de improbata iam veteri iure ante *hanc legem*, Commiſſoria in pignoribus: Quæ alioquin non ſatis aut recte conuincitur, eo argumento, quod Legibus *Digeſtorum* venditio pignoris probetur a debitore creditori facta: *l. 12. de diſtract. pign. l. 20. §. vlt. D. de pign. actione: l. 9. D. quibus modis pignus vel hyp. ſolu. l. 10. verſ. ſane C. Iuſt. de diſtract. pign.* itemque in ſolutum datio, *l. 13. Cod. eod. de pign.* & vtrumque quidem ita, vt licet debitor poſtea debitum cum vſuris offerre velit, noo audiatur: *l. 34. D. de pign. act.* Hæ quippe conuentiones, neque tempore, neque re cum lege commiſſoria conueniunt: quandoquidem lex commiſſoria initio ſtatim contractus addebatur: at conuentiones illæ poſtea demum fiebant & ex interuallo, quæ nihil aſperi contioebant, vt lex commiſſoria contractui addita, quo tempore neceſſitas pecuniæ mutuo accipiendæ miſerum debitorem ſtrangulabat, vt mirer, virum ſubtilem hanc tam perſpicuam rationem differentiæ videre noo potuiſſe. Quod vero contraria argumenta attinet, quibus probare nituntur alii veteribus iam Iuriſconſultorum temporibus, commiſſoriam in pignoribus damnatam fuiſſe; ad ea reſponderi poteſt, quud dicitur in decantata *l. 38. in fin. D. de minoribus*, Imperatori legem Commiſſoriæ diſplicuiſſe, id de commiſſoria in venditionibus dicitur: neque tamen adhuc quaſi ab Imp. Caracalla in totum lex commiſſoria in venditionibus improbata fuerit, verum in ſpecie tantum illius legis, quæ tam præceps contractui addita fuerat: Non ergo ab Imp. damnata penitus, vt docet lex *4. D. de lege Commiſſoria*, non a Paulo legis illius auctore, oon ab aliis. Non moueat etiam *lex vlt. in pr. D. de contrah. empt.* vbi pactum hoc inter debitorem & fideiuſſorem admittitur, *vt ſi ad diem debitor eum non liberauerit, & fideiuſſor creditori ſoluerit, prædia obligata empta habeat.* Neque enim inde ſequitur: conuentio illa inter debiturem & fideiuſſorem probatur, ergo lex commiſſoria inter debitorem & creditorem improbata fuit: Item, conuentio illa, vt fideiuſſor prædia obligata empta habeat, hanc interpretationem admittere poteſt, ſuo pretio iuſtoque æſtimando, vt in ſp. *d. l. 16. §. vlt. D. de pignoribus.* Non moueat denique *d. lex 16. §. vlt. D. de pignoribus*: vbi venditio hæc conditionalis admittitur collata in hanc conditionem, *Vt pignus datum fiat creditoris iuſto pretio tunc æſtimandum*: vnde argumentum ducunt a contrario, ergo improbatum fuiſſe hoc pactum, quo conueniebat ſtatim initio pignoris dandi, vt pignus pleoo iure committatur ſua die noo ſoluta pecunia. Nam quod venditio & pactio illa *ea lege* admittitur, non inde infertur, Commiſſoriam improbatam fuiſſe. Id certe fateor, nullam legem occurrere ſiue in *Digeſtis*, ſiue in *Codice* ante hanc Conſtantini legem, qua Commiſſoriæ huius legis mentio fiat, vel qua conſtet, probata ea, necne fuerit.

Nos ad *Fiduciam* adhuc redeamus. Ergo fiducia cum lege Commiſſoria male confunditur: fiducia enim in ſe regulariter non continebat, niſi expreſſe addita fuiſſet; ac proinde non ſublata ea a Conſtantino, cum Commiſſoria ab eo *hac leg.* reſcinderetur, aboleretur; quod tamen Cuiacius credidit. Nam & eius fiduciæ inquam deinceps meotio fit, non tantum in ſcriptoribus poſt *hanc leg.* & in his apud Ambroſium *de Tobia cap. 12.* Sidonium Apollinarem *lib. 4. ep. 24.* verum etiam in Honorii Imp. *l. 9. inf. de infirm. his quæ ſub Tyrannis.* Et ſane fiduciæ contra-

ctæ

Digitized by Google

ctæ nullum odium, nulla tanta aſperitas fuit. Quare quod de fiducia in *Pandectas* vel *Codicem* nil relatum eſt, id non ea ratione actum, quod lex commiſſoria a Conſtantino ſublata fuerit, verum quod *mancipationum ſolemnia*. quæ in fiducia interueniebant, vna cum ipſa rerum mancipi, & nec mancipi differentia, vel aliis fiduciariis actibus & mancipationibus, non quidem a Conſtantino M. quod Viri Docti putant, verum a Iuſtiniano ſublata fuerunt.

Cur autem hæc lex Commiſſoria in pignoribus a Conſtantino M. hoc Edicto ſublata fuerit? *captionis & aſperitatis* vocibus ipſe indicat: Nempe hinc odio creditorum, inde fauore debitorum: quod hi neceſſitatis telo adacti in hanc conditionem venirent, cum magna ſui captione, damnoque rei familiaris, dummodo pecuniam extricarent; illorum aperta voracitas hæc eſſet debitorum res pretioſiſſimas, maiorisque meriti hoc obtentu ad ſe trahentium, miſeroſque debitores rebus poſſeſſionibuſque ſuis pretioſiſſimis denudantium nequidem data hyperocha, ſeu vt loquuntur, *pluriſualentia*, cum tamen vendita etiam *fiducia*, non minus quam *pignore* vendito, debitor de ſuperfluo, aduerſus creditorem actionem haberet, teſte Paulo, *lib. 2. ſentent. tit. 13. §. 1.* in quo fiducia, & pignus, cum in multis diſcreparent, conueniebant, *l. 24. §. 2. D. de pignorat. action.* Quare non ferenda eorum eſt ſubtilitas, qui aſperitatem in hoc conſtitiſſe putant, quod ſcilicet mancipatione pignus alienaretur, & remancipationis fiducia debitores, ad pretioſiſſima quæque mancipanda pellicerentur: Aſperitas enim in eo vertitur, quod creditori res ſeu pignus ſimpliciter nullo iuſto pretio inito, nulla denunciatione præuia, nulla hyperocha præſtita, ipſi creditori committeretur, adquireretur: cum tamen in aliis illis ſingularibus conuentionibus, quas a lege commiſſoria ſecreuimus, & in quibus de venditione conueniebat in pignore dando, vel caueretur iuſto pretio rem æſtimandam, vel denunciatio adhuc requireretur, & hyperocha ſemper præſtaretur: Quare ideo Conſtantinus *inter alias captiones commiſſoriæ legis præcipue creuiſſe aſperitatem* dixit: Ac ſi diceret, neque in illis ſuperioribus & ſimilibus ſpeciebus ſuam quandam aſperitatem defuiſſe, verum hic PRÆCIPVE eminere: vel certe eam indies excreſcere, res pretioſiſſimas paſſim debitoribus *hac lege* pignori dantibus. Et quidem in vrbe Roma, (quod notari cupio) vbi velut in capite mundi luxu celſius & acerbius dominante (& hoc quidem æuo, de quo vide Amm. Marcellini duos excurſus *lib. 14. c. 6. & lib. 28. c. 4.*) vt luxui ſuo facere quique ſatis poſſent, res pretioſiſſimas in quaſuis conditiones pignori dabant. Retro creditores nonniſi hac conditione mutuam dare pecuniam vellent, eo quod debitores, etiam ferme ſenatores cum adigerentur vt redderent mutuum, ita cothurnati eſſent & turgidi, vt Heraclidæ illi Creſphon & Temenus, qui contra mutuum petentes ſoccos & Miconas & Lachetas repræſentauerunt: vt ait Marcellinus *lib. 28. c. 4.*

Illud quoque monendum circa nomen ipſum Legis *Commiſſoria*, errare toto cœlo virum doctum qui ex commiſſoriæ nomen re ipſa deriuat, quod fiducia per mancipationem creditoris facta, ſoluente debitore remancipetur & recurrat ad dominum, & ſic prior mancipatio reſoluatur, committatur. Nam vt antea diximus, commiſſoria in p.257
pignoribus, ſic dicta, quod ex conuentione pignus creditori committeretur; quomodo *in commiſſum res cadere* dicuntur: aliter atque in commiſſoria in venditionibus: ibi enim a committendo, id eſt, a reſoluendo contractu.

Poſtremum hinc iam patet, quam inepta ſit eorum ſententia, qui commiſſoriam in venditionibus & non in pignoribus odioſam fuiſſe volunt: contra quam hic aperte dicitur: etſi & illa ſuo caſu haud adeo probabilis ſemper iam olim viſa, vt apparet ex *l. 38. D. de minoribus.* Et hæc quidem ad *hanc leg.* dicta volui, aduerſus Antonium Fabrum quoque *Decade 21.* eiuſque Cenſorem *tract. de pignorib. lib. 1. c. 15. & 16.* denique aduerſus nonnulla quæ hanc in partem commentatus eſt Salmaſius: Cuius ſedecim errores hac in re numerare licet: vt cum ait. 1. in Fiducia non interceſſiſſe mancipationem & remancipationem. 2. Fiduciam eandem fuiſſe cum hypotheca rei immobilis. 3. Legem commiſſoriam nunquam ita fuiſſe; vt creditori abſolute committeretur. 4. Commiſſoriam additam fiduciæ qua promittebatur eam poſtea mancipandam. 5. Mancipationem quandoque in diem factam. 6. Ceſſionem item in *l. 1. Codic. Iuſtin. de pactis pign.* male interpretatur. 7. Tertulliani locum corrumpit. 8. Legem de Commiſſoria reſcindenda, ad Commiſſoriam in venditionibus pertinere. 9. vocem *pretium* falſo addit *in l. vn. de Commiſſ. reſcind.* 10. Boëtii & Iſidori fidem eleuat. 11. Fiduciæ vocis vim non perſpexit. 12. Fiduciæ nomen etiam pignori ſpecialiter dicto aptat. 13. Rationem nominis fiduciæ inanem reddit. 14. Non vidit, cur inter bonæ fidei iudicia iudicium fiduciæ cenſitum fuerit. 15. Commiſſoriam legem male ſtatuit in *d. l. 1. Cod. Iuſt. de pactis pignorum.* 16. Triboniano dicam impingit, quod vocem *pignoris* huic *leg.* addiderit.

Poſt hæc ita a me longe ante conſcripta incidi in tractatum ſingularem Honorati Leotardi *de vſuris*, vbi *quæſtione 69.* de *hac lege commiſſoria* ex profeſſo tractat aduerſus Antonium Fabrum: & *quæſtione 70.* decem exceptiones quas Interpretes quidam ad *hanc l.* adferunt, profligat, oſtenditque nullo caſu commiſſoriæ huic legi locum eſſe poſſe. Quod & ipſe cenſeo, ob generalem *huius leg.* prohibitionem: *Omnem*, inquit, *memoriam eius aboleri*: generalem etiam rationem, quæ *initio leg.* præmittitur: tandem ob generalem definitionem: *creditores enim, re amiſſa, iubemus recipere quod dederunt.*

DE PATRIBVS QVI FILIOS (a) DISTRAXERVNT. (b)

TITVLVS III.

Lib. IV. Cod. Ivst. Tit. XLIII.

(a) *Suos* additum Cod. Iuſt. vt in *Nouella* Valentiniani 11, Concordat porro huic *titulus 8. lib. 5. inf. de his qui ſanguinolentos emptos acceperint.* Et *titulus 27, lib. 11. de Alimentis quæ inopes parentes de publico*

blico petere debent. Et *Nouella* Valentiniani, 11. *de parentibus qui filios ſuos diſtraxerint.* *GOTHOFRED.*

(b) *Diſtraxerint* legit Cod. Wurceb. & Edit. Sichard. quam lectionem firmat *dict. Nouell.* Valentiniani. *RITTER.*

I. (a) Imppp. Valentinianus, THEODOSIUS, & Arcadius AAA. Tatiano PF. P. (b)

OMNES, quos Parentum miſeranda (c) fortuna, in ſeruitium, dum victum requirunt, (d) addixit, ingenuitati priſtinæ reformentur: (e) Nec ſane remunerationem (f) precii debet expoſcere, cui etiam minimi temporis ſpatio ſeruitium ſatisfecit ingenui. (g) Dat. V. (h) Id. Mart. Mediolani, (i) Tatiano & Symmacho Coſs [391.]

INTERPRETATIO. *Si quenquam (k) ingenuum pater, faciente egeſtate, vendiderit, non poterit in perpetua ſeruitute durare, ſed ad ingenuitatem ſuam, ſi ſeruitio ſuo ſatisfecerit, non reddito etiam precio, reuertatur.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. ea ratione quam mox dicam. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Tatianus* hic PP. Orientis fuit ſub Theodoſio M. A 388. 389. 390. 391. 392. 393. de quo *v. Proſopogr.* & inter alios Zoſimum, *lib. 4. c. 45. & 52.* *IDEM.* *Titiano* habet Cod. Wurceb. male. *RITTER.*

(c) Paupertatis vel egeſtatis: v. quæ dicam ad *l. vn. infr. de ingen. qui tempore Tyranni*: dum victum requirunt. *h. l.* *GOTHOFREDVS.*

(d) *Acquirant* Sichardus edidit. *RITTER.*

(e) An quolibet poſtulante? arg. *l. 2. Cod. Iuſt. de patrib. qui fil. diſtr.* *GOTHOFREDVS.*

(f) Forte rectius *renumerationem*, id eſt, vt Interpretatio recte habet, *non reddito etiam precio.* *IDEM.*

(g) Cod. Wurceb. hic ita: *cui non minimi tempus ſpatio ſatisfecit ingenuus.* Accurata forte lectio, & noſtræ anteponenda vbi loco tempus, *temporis ſpatio* ſubſtitues. Videtur enim mihi *Theodoſius* in tantum fauiſſe ingenuitati, vt in ſeruitium detruſum, liberum pronunciauerit, licet pretium quod quandoque obtinuit, neque numeratum neque vel minimo temporis ſpatio præſtitis operis emptori ſatisfactum ſit. Et hæc conſtitutio ita conuenit optime cum illa, quam *Diocletian & Maximian.* Leg. 1. Cod. Iuſt. *h. t.* dederunt, vbi pronunciatum eſt, parentes liberos nullo modo aut titulo in alios transferre poſſe. *RITTER.*

(h) Abeſt *nota numeralis* ab Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(i) *Mediolani* hoc tempore conſtitutus erat Theodoſius M. vid. *Chronolog. Theod.* *GOTHOFREDVS.*

(k) *Quemcunque* Cod Wurceb. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

P. 258 FILIOS a patribus ob paupertatem venditos, etiam non refuſo pretio, ingenuitati ſuæ reſtitui iubet *hac l.* Theodoſius M. A. D. 391. Iure Romano parentes filios ſuos etſi regulariter vendere, vel oppignorare non poſſent, *l. 1. Cod. Iuſt. h. t. & l. vlt. D. quæ res pignori*: vendere tameo poterant neceſſitatis ſeu egeſtatis extremæ cauſa, *dum victum requirerent*, vt *hac l.* dicitur. Quod vtique factum vel hoc potiſſimum æuo Conſtantini M. Theodoſiique M. eiuſque filiorum: de Conſtantini ſæculo, teſtis *lex vn. de his qui ſanguinol. lex 2. de alimentis quæ inopes parentes*: de Theodoſii M. *hac lex* cuiuſcunque ſcilicet neceſſitatis cauſa, quod docet Baſilius *homilia in illud, deſtruam horrea mea: pag. 46. ſeq. Tom. II. edit. Iulian. Garnier*, & quæ exinde pro parte deſumpta eſt, *homilia 6.* περὶ πλεονεξίας. *p. 498. T. III.* Ac nominatim fiſcalis debiti cauſa id ſæpe factum: teſtis Libanius *Oratione* περὶ τοῦ προςτασιῶν (quam habuit is hoc anno, vel certe proximo) *p. 9. ed. Gothofr.* De eodem eſt & Hieronymi locus in *vita Paphnutii.* *Mihi eſt maritus qui fiſcalis debiti gratia ſæpe ſuſpenſus eſt & flagellatus, ac pœnis omnibus cruciatus ſeruatur in carcere: Tres autem nobis filii fuerunt, qui pro eiuſdem debiti neceſſitate diſtracti ſunt.* Factum id & alias a parentibus ſi liberis alendis non ſufficerent: ſic quidem vt ſanguinolentos ferme (& a matre rubentes) venderent, *d. l. vn. de his qui ſanguinol.* vnde deſumpta eſt *lex 4. C. Iuſt. de patribus qui filios*: & *d. l. 2. inf. de alim. quæ inopes par.* Quod quidem parentibus olim conceſſum non magis vt ſibi conſulerent, quam vt liberis: Hactenus tamen, vt hac venditione filiorum ingenuitati ſeu libertati non præiudicaretur *h. l. & l. 2. inf. de liberali cauſa*: & *d. Nouella Valentiniani 11.* & Paulus *lib. 5. ſent. tit. 1. §. 1.* Libertati ſcilicet vt Conſtantinus ait *in d. l. 2.* in tantum a maioribus impenſum eſt, vt patribus quibus ius vitæ in liberos neciſque permiſſum eſſet, eripere non liceret. Interim quidem *in ſeruitio* erant, vt hæc lex loquitur, ſeruique, ſed ſerui non manebant: de quo adhuc ad *d. l. vn. de his qui ſanguinol.* & ad *d. l. 2. de alim. quæ inop. par.* & ad *l. 2. inf. de poſtliminio.* Et in eo quidem Imperatorum conſtitutiones congruebant, nempe vt filii ita venditi, in libertatem eriperentur. In modo tantum variatum. Conſtantinus ſcilicet pretium renumerari voluit, vel alium, ſeu vicarium pro eo ſeruum præſtari: *d. l. vn. de his qui ſanguinol.* quam *legem* hæc noſtra innuere & abrogare

rogare videtur, his verbis: *nec ſane remunerationem*, vel *renumerationem* (vtrouis enim modo legi poſſit) *debet expoſcere*. Id quod Theodoſio M. humaniſſimo Principi *hac l.* diſplicuit: nam & pretii renumerationem remittit, eiuſque loco vel minimi temporis ſeruitium cedere iubet: vt in ſimili caſu, quinquennii operæ vice λυτρῶ cedunt: *d. l. 2. inf. de poſtliminio*. Quod & ipſum iam olim placuerat Traiano circa Expoſitos, θρεπτὰς, vt videl. in libertatem adſeri poſſent, non reddito pretio alimentorum: vid. *epiſtol.* Plinii *lib. 10. ep. 72.* Verum Valentiniano III. poſtea rurſum placuit, venditos equidem filios per obſcœniſſimam famem quæ per totam Italiam deſæuierat, ingenuos manere: verum emptorem pretium recipere, & quod magis eſt, ſub quintæ adiectione, hoc eſt, vt quinto ſolido vnus adiiciatur: decem duo: hac ratione vt neque illum rebus afflictis ac deſperatis emiſſe pœniteat, qui amplius recipiat, quam ad pretium dederat: neque pereat diſtracta libertas: *d. Nouella 11.* Iuſtiniano tandem Conſtantini conſtitutio placuit, *l. 2. Cod. Iuſt. de patrib. qui filios*: hac prætermiſſa. Et ita quidem, diuerſæ conſtitutiones illæ in hoc argumento conciliandæ ſunt. Vtrique ſane ſententiæ ſua non deſunt argumenta: Si pretii recuperandi ſpem tollas, vix quiſquam erit, qui rebus afflictis & deſperatis manum auxiliarem porrigat, quæ ratio Valentiniani *Nouella* continetur: contra ſi pretii renumerandi neceſſitate impingas, relegendæ libertatis ſpem ſæpe tollas; momentaneæque neceſſitatis obtentu, vel luendæ pecuniæ neceſſitate impacta, rem inæſtimabilem, cuiuſmodi eſt libertas, pretio addicas. Ego prout ſunt tempora reſque, ita quoque ius hoc varium & mutabile eſſe cenſeo: & vero ita mutarunt Principes. Illud omnium æquiſſimum, ne vendi quidem inter Chriſtianos quenquam neceſſitatis obtentu debere, etſi in ſeruitium dari, non ſeruitutem.

DE ÆDILITIIS ACTIONIBVS.

TITVLVS IV.

LIB. IV. COD. IVST. TIT. LVIII.

De FVGITIVO *ſeruo empto, redhibendo.*

I. (a) Imppp. Valentinianus, THEODOSIVS, & Arcadius AAA. Nibridio (b) PF. V. (c)

HABITO ſemel bonæ (d) fidei contractu, mancipioque ſuſcepto, & (e) precio diſſoluto, (f) ita demum repetendi (g) precii poteſtas eſt ei qui mancipium comparauerit (h) largienda, ſi illud, (i) quod dixerit *fugitiuum*, potuerit (k) exhibere: Hoc enim (l) non ſolum in Barbaris, (m) ſed etiam in Prouincialibus ſeruis iure * præſcriptum eſt. (n) Dat. III. Kal. Iul. Conſtantinopoli, Honorio NP. IX. (o) & Euodio V. C. Coſs. [386.]

P. 159 INTERPRETATIO. *Cum inter emptorem ac venditorem de mancipii precio conuenerit,* (p) *&* (q) *fuerit conſcripta venditio, nullatenus poterit reuocari, niſi forte ille qui emit mancipium, probauerit fugitiuum,* (r) *& tunc habebit licentiam precium recipere, ſi mancipium reddiderit venditori.*

NOTAE.

(a) Lex 5. ſeu *vlt. Cod. Iuſt. eod. tit.* GOTHOFREDVS.

(b) *Nebridio*, C. Iuſt. & melius. *IDEM.* *Nimbridio* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(c) Alias PP. male. Nebridio huic P. V. Conſtantinop. ſub hoc eodem Imp. Theodoſio M. inſcribitur hoc ipſo quoque anno 386. *lex vnica inf. de honorat. vrbic.* vt & ſine die & Conſule *lex vn. Cod. Iuſt. de offic. Præf. Vigil.* Meminit eius quoque Palladius *in Lauſiaca, in Olympiade, pag. 139.* Nebridio quoque inſcribitur in Cod. Vaticano Libanii *ep. 202. lib. 4.* Forte hic idem quoque eſt de quo Hieronymus *ad Viduam ipſius Saluinam tom. 1. ep. 9.* vbi honorum CVLMEN, Apparitorum cateruas, honoris infulas ei tribuit. Hic antea Comes R. P. fuerat A. 382. 383. GOTHOFREDVS.

(d) Vel *bona fide.* *IDEM*

(e) *Suſcepto*, id eſt, accepto, ſeu tradito: tum demum ſcilicet de periculo emptionis venditionis agi, quærique poteſt. *IDEM.*

(f) *Diſſoluto*, pro *ſoluto*: quod habet vel ſubſtituit Tribon. Cod. Iuſt. *IDEM.*

(g) Redhibitoria agendi. *IDEM.*

(h) *Comparauit*. Cod. Iuſt. *IDEM.*

(i) Man-

(i) Mancipium. *IDEM.*

(k) *Poterit.* ita Cod. Iuſt. *IDEM*

(l) *Et hoc non ſolum, &c.* ita debuerunt huius Codicis conditores decurtatum hunc locum ex integra lege efforma- re. *IDEM.*

(m) Fuit hæc dubitandi ratio in *hac leg. Barbari* ſerbi ſunt, non mancipia noſtra ab hoſtibus capta, vt perperam Accurſius voluit, verum ſerui ab hoſtibus capti: quo ſenſu etiam accipitur *lex ult. inf. de excuſat. artific.* vid. & *leg. 2. Cod. Iuſt. de Eunuch.* Barbaros autem hic accipe. Gothos, vel Sarmatas, cum quibus Theodoſio M. hoc tempore res fuit. *Prouinciales* igitur contra, ſerui ſunt apud Romanos nati. *IDEM.*

* Nota *ius hoc*, cuius nullum alibi veſtigium extat. *IDEM.*

(n) *Perſcriptum eſt* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(o) Delendum hoc: quod tamen etiam habet Cod. Iuſt. ita A. IX. omiſſo etiam N.P. *GOTHOFREDVS.*

(p) Simul & pretium ſolutum fuerit. *IDEM.*

(q) Iſtud de ſuo peculio addit Interpres. *IDEM.*

(r) *Aut furioſum* additum in Sichardin. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

Fvgitivvm ſeruum qui vendidit, & tradidit, pretiumque accepit, vitium eius regulariter præſtat; ita quidem vt ſi ſciens conſilioque fraudis vendiderit, non tantum Redhibitoria teneatur, ſeu pretium recepta re reddere, verum etiam, quanti emptoris intereſt, & ſic damnum inſuper præſtare cogatur, *l. 58. in pr. & §. 1. D. de ædilit. edict. l. 13. §. 1. D. de act. empt. l. 1. §. 1. D. de ædilit. edict.* & Paulus *2. ſenten. tit. 17. §. 11.* In quo fugitiui ſerui ratio eadem eſt, quæ furis venditi. Si vero ignorans ſeu bona fide fugitiuum vendidit bonis conditionibus, etſi Redhibitoria non teneatur, ſeu pretium reſtituere non cogatur, attamen æſtimatoria tenetur, quanti minoris empturus fuiſſet, (quod in fure ſecus eſt) *l. 13. §. 1. D. de act. empt.* Et vnus tamen adhuc caſus *h. leg.* excipitur, quo venditor etiam bonæ fidei Redhibitoria tenetur, hactenus ſcilicet vt pretium reſtituat, ita demum *ſi emptor fugitiuum potuerit exhibere*: quibus verbis quid ſignificetur, dubitari non parum video. Interpretes ad *hanc leg.* poſitam in *Cod. Iuſtin.* Accurſius, aliique, *exhibendi* verbum, pro *probandi* accipiunt, huncque locum ita interpretantur, ſi emptor potuerit probare, ſeruum, cum venderetur, fugitiui vitium in ſe habuiſſe, atque adeo ex veteri ſeu priore priſtinoque vitio non hodie fugitiuum eſſe, Redhibitoria agere poſſe. Quæ quidem de probando veteri vitiu ſententia, vera eſt; vt docet *lex 3. Cod. Iuſt. eod. tit. lex 4. D. de probat. l. 54. & d. l. 58. D. de ædil. edict.* Paul. *2. ſentent. tit. 17.* §. 11. vid. & quæ notabn ad *leg. 6. de deſertorib.* nempe is in hoc argumento *fugitiuus* eſt, qui ex veteri vitio fugit: atque adeo veteris ſeu prioris fugæ vitium, id eſt ſi ante fugit, præſtat venditor, id eſt, ſi *in domo venditoris fugit*, vt loquitur *d. lex 58. §. ult. D. h. tit.* apud priorem dominum, *l. 3. C. Iuſt. h. tit.* non futuræ, ſeu quæ ſecuta venditionem; vid. *lex. 11. D. de euict.*

Verum id ad præſentem ſpeciem & legem nil facere videtur: Quare Græci, eoſque ſecutus Cuiacius, itemque Interpretatio *huic legi* ſubdita ex parte (quæ tamen & ipſa de probatione agit) *exhibendi* verbum in *hac leg.* accipiunt pro *ſiſtere, reddere, παραςῆσαι*; hoc ſenſu: Tum demum hoc caſu emptorem Redhibitoria agere, ſeu pretium repetere poſſe a venditore bonæ fidei, ſi fugitiuum ipſum exhibuerit, id eſt, ſtiterit. Verum equidem eſt, *Exhibendi* verbum pro *ſiſtendi*, ſeu *repræſentandi*, accipiendum hic eſſe; verum alio plane & ſecretiore ſenſu quam hactenus ſit: Nempe diſtincte ita res proponenda eſt. Duæ ſcilicet differentiæ *hac leg.* continentur: Prior, inter actionem Redhibitoriam, & æſtimatoriam: Poſterior inter venditorem bonæ fidei, ſeu ignorantem qui ſimpliciter vendidit, vt ait *lex 1. Cod. Iuſt. eod. tit.* bonis conditionibus, *l. 54. D. eod.* & inter ſcientem ſeu malæ fidei & conſilio fraudis *d. l. 1.* hoc ſenſu: Malæ fidei venditor ſemper & indiſtincte tenetur actione Redhibitoria, id eſt, totum pretium reſtituere debet, imo ſimul etiam quanti intereſt, ſiue adſit, ſiue abſit ſeruus. At ſi *habitus ſemel fuerit bonæ fidei contractus* (vt *hac l.* expreſſe dicitur) vel *bona fide*, id eſt, ſi venditor ignorans ſeruum fugitiuum bona fide ſimpliciter vendidit, regulariter is non tenetur actione Redhibitoria, vt ſcilicet integrum pretium ſerui reſtituat, ſed æſtimatoria tantum tenetur, id eſt, illud emptori præſtare debet quanti minoris emiſſet, ſi eum ſciuiſſet eſſe fugitiuum. Quam ad rem textus eſt, vt antea dixi, expreſſus in *l. 13. §. 1. D. de action. empt.* Et tamen excipitur *hac leg.* caſus, quo venditor etiam bonæ fidei Redhibitoria tenetur, id eſt, pretium reſtituere cogitur, ſi videl. emptor habeat ad manum ipſum fugitiuum ſeruum, eumque exhibere poſſit. At cur exhiberi? an ideo quia non aliunde emptor priorem fugam probare poſſit, quam ſeruum ſiſtendo, ex cuius quæſtione vel reſponſione id probaretur? Ita enim ius erat, vt ſi aliter emptor priorem fugam liquido probare non poſſet, ſerui reſponſioni crederetur, *d. l. 58. §. ult. D. de ædil. edict.* & Paul. *2. ſenten. 17. §. 13.* imo & quæſtioni eo nomine ſubiiceretur, *l. 7. D. de probat.* de quarum *legum* conciliatione, alibi: vid. interim Merillium *3. obſeru. 30.* verum id ad *hanc leg.* non pertinet. Quid igitur? Exhibendi ſerui neceſſitas P.560 deſideratur, vel potius æquitas hic admittitur; quia hac ratione, nulla fit iniuria etiam bonæ fidei venditori, ſi ſeruum a ſe venditum recipere cogatur, & ipſe viciſſim pretium reſtituere. Viceuerſa venditori bonæ fidei, niſi ei ſeruus reſtituatur, ſi fugitiuum ſeruum habere non liceat, vt ferme habere non licet. *l. 13. §. 1. D. de act. emp.* maxima fieret iniuria, ſi ſerui pretium integrum reſtituere teneretur: Iuſta ſcilicet ignorantia venditoris & bona fides eum regulariter liberant ab actione redhibitoria, ſed non liberant ab actione quanti minoris; Translato quippe dominio bona fide a venditore in emptorem, periculum ad emptorem ſpectat quod etiam *h. l.* indicatur. Sed intrinſeci vitii ratio habetur, quaſi dolo in re ipſa hac parte verſante, etſi non ſit dolus ex propoſito. Vno verbo: Dolus ex propoſito facit locum actioni redhibitoriæ, ſiue ſeruus fugitiuus venditus abſit, ſiue adſit: ſiue exhibeatur, ſiue non. Dolus in re, actioni æſtimatoriæ, non redhibitoriæ; niſi ſeruus ipſe exhibeatur.

Et hæc quidem de ipſa Theſi. Nunc de hypotheſi. Quærebatur, vtrum id etiam in *prouinciali* ſeruo fugitiuo vendito locum haberet, vt videl. bonæ fidei venditor, non teneatur Redhibitoria ſeu integrum pretium reſtituere, niſi qui fugitiuus dicitur, exhibeatur? Et *h. l.* id a Theodoſio affirmatur. Ratio dubitandi, atque adeo differentiæ alicuius conſtituendæ inter ſeruum, fugitiuum Barbarum, & fugitiuum Prouincialem venditum, (quaſi illo

illo quidem, id eſt, Barbaro vendito bona fide, venditor Redhibitoria non teneatur, niſi emptor ſeruum, quem fugitiuum dicit, ſtiterit: at hoc, id eſt, Prouinciali vendito, indiſtincte teneri deberet) hæc præcipua inter alias fuiſſe videtur: quod prior dominus ſeu venditor, Barbarum qui vendidit, *iuſtam* ignorantiæ, & ſic bonæ fidei, *cauſam* habeat, vt qui neſciuerit, & neſcire potuerit, vitium iſtud fugitiui; vnde enim id ſcire potuiſſet? cum forte Barbarus ſeruus ille nunquam antea ipſi viſus fuiſſet, vel etiam recenter captus aut emptus forte a Fœderato, vel Dedititio (vt ſuos illi ſeruos habuere: *l. 16. de tyronib.*) aut transfugiſſet in Romanum ſolum. At qui prouincialem vendit, in prouincia natum, forte vernam, ſeu vernaculum & domi natum, inter Romanos educatum, vix iuſtam ignorantiæ cauſam habere videatur, qui vtique probabiliter reſcire potuit, cum fugitiui vitium in ſeruo reſideret, ſcit enim hoc ferme vicinia, ſciunt conſerui, ſcit fama: Denique ſcitur & aliunde qui cuſtodiendi ſint, *l. 5. §. 6. D. commodati*, *l. 21. D. de rei vind. l. 23. D. de regulis iuris.* Et hac tamen etiam dubitandi ratione non obſtante, idem in prouinciali, atque in Barbaro ſeruo fugitiuo, vendito, a bonæ fidei venditore, a Theodoſio M. ſtatuitur *h. l.* Imo *iure.* Et ſic æquum ius in omnib. ſeruis ſtatuitur tam *præſcriptum*, id *fine l.* indicatur. Quomodo & *l. 4. inf. de excuſ. artificum* idem ius ſtatuitur in vtroque ſeruo Barbaro & prouinciali: ſed contraria argumentatione, a prouincialibus ſeruis, ad Barbaros. Rationem decidendi hanc puto: quod in tanto tot ſeruorum grege, per tot, & diuerſos dominos ſeruis ambulantibus, & quamplurimis fugitiui vitio quod ipſis innatum laborantibus, difficile admodum, imo pene impoſſibile fuerit, frugi ſeruos a fugitiuis dignoſcere, vel certa relatione reſcire, non modo Barbaros, ſed etiam prouinciales. Ex his iam patet clare non agi *hac l.* de probatione prioris fugæ. Et ſic vna ſpongia deleatur Interpretatio *huic leg.* ſubdita, ſimul & Interpretum Gloſſæ deleantur. Quare ſic tandem ſtatus cauſæ ponatur, caſuſque figuretur. Ego tibi ſeruum vendidi bona fide, ignarus eum fugitiuum: tibique eum tradidi, & pretium ipſe accepi; & ſic perfecta emptio-venditio eſt, ac proinde exinde ædilitiæ actioni locus eſſe poteſt, cui eſſe non poteſt ante perfectam venditionem. Nunc finge poſt perfectam ita venditionem ſeruum ſtatim forte fugiſſe. Tibi Emptori vtique aduerſus me aliqua actio competit ſed magno diſcrimine, quia bona fide vendidi. Sed quatenus? Tu emptor prætendebas, tibi a me pretium reſtitui oportere: Ego contra dicebam, id a me iure non peti, niſi ſeruum fugitiuum exhiberes, vt ſic redhibitoriæ vtique locus eſſet, id eſt. ego reddito pretio ſeruum recuperarem, quæ redhibitoriæ vis eſt. Inſtabas, tu emptor, hoc quidem verum eſſe, teque admittere facile in ſeruo Barbaro vendito, vtpote cuios alioquin recuperandi a me ſpes vlla vix eſſet: verum in prouinciali aliud dicendum videri, quandoquidem ego facto vel fato aliquo eum facile recuperare ipſe poſſem: vel etiam, quia vt iam dixi vix probabilis ignorantiæ cauſa in prouinciali vendito eſſe videatur. Et fuit hæc res tractata apud Præfectum vrbi, qui de eo ad Imperatorem cum retuliſſet, hoc reſcriptum a Theodoſio impetrauit.

p. 161

DE SPONSALIBVS ET ANTE NVPTIAS DONATIONIBVS.

TITVLVS V.

Lib. V. Cod. Ivst. Tit. I. De ſponſalibus, & arrhis ſponſalitiis, & proxeneticis. De ante nuptias donationibus peculiaris eſt *tit. 3. eiuſdem libri.*

PARATITLON.

Sponsalia *hoc tit.* dicuntur, modo pacta de nuptiis, *l. 6. 7. h. t.* ſeu de futuro matrimonio, *l. 2. h. t.* pactæ denique nuptiæ, *l. 4. h. t.* modo omnis generis liberalitates, *l. 1. h. t.* pignora, *l. 6. h. t.* & *l. vn. inf. tit. prox.* Arrhæ *d. l. 6.* & *d. l. vn.* arrharum nomine data, *l. vn. inf. ſi nuptiæ ex reſcripto petantur:* commoda *l. vlt. h. t.* quæ futuri matrimonii cauſa, *d. l. 2. h. t.* ſponſaliorum titulo, *l. ead.* & *5. h. t.* ſeu iure, *l. 1. 2. inf. de ſecund. nupt.* futuri coniuges, *l. 3. h. t.* ſponſus vel ſponſa, *l. 1.* & *2. h. t.* mutuo largiuntur, *d. l. 2. h. t.* nam & hæc ſponſalia dicuntur, *l. 6. h. t.* & *tit. 6. inf.* & *tit. 10. inf.* vbi ſponſalia ipſemet Imperator interpretatur arrharum nomine data, qua ratione & *ſuffragium* dicitur, quod ſuffragii nomine donatur, *leg. 2. tit. 29. lib. 2. ſup.*

De priori *ſponſalium* genere ſequentia ex *hoc tit.* notentur. I. Contrahi ſponſalia a filiisfamilias & minoribus, patris, tutoris, aut curatoris voluntate, *l. 4.* & *6. h. t.* & patris quidem in tantum, vt mortuo eo tutor vel curator pupillam vel adultam in matrimonium alii coniungere non poſſit, quam cui Pater eam deſpondit *l. 7. h. t.* II. Trahi contracta ſponſalia vltra biennium non poſſe, alioquin vni deſponſatam, alii in matrimonium tradi poſt biennium recte poſſe, *l. 4. h. t.*

Quæ de Donationibvs ante nuptias hoc Codice conſtituuntur, ad quatuor capita referri poſſunt. I. Primum eſt, de earum inſinuatione de quo ſunt *lex 1. 3.* & *vlt. h. t.* Igitur regulariter donationes inter ſponſum & ſponſam inſinuationem requirunt, *l. 1. h. t.* non excipiuntur inſinuatæ donationes factæ fœminis minoribus, *l. 3.* & *d. l. vlt. h. t.* vbi & quæ intra ducentorum ſolidorum quantitatem ſunt, *d. l. vlt.* II. Alia ratio eſt traditionis; hanc quippe donationes ante nuptias nunquam requirunt, *d. l. vlt.* III. Tertium caput eſt de

lucro, vel reuocatione donationum ante nuptias, non ſecutis nuptiis; de quo agitur *l. 2. 5.* & *6.* IV. Notandum, in ſponſam profectam largitionem ſub Tyranno valere: *l. 9. de infirm. his quæ ſub Tyr.*

De Insinvandis *quoque donationibus ſponſalitiis.*

I. (a) Imp. Conſtantinus A. ad Rufinum PF. P. (b)

Pater noſter (c) *nullam voluit liberalitatem valere, ſi actis inſerta non eſſet.* Nos etiam inter ſponſos quoque (d) ac ſponſas, omneſque perſonas, eam ſolam donationem, ex promulgatæ Legis (e) tempore valere ſancimus, quam teſtificatio actorum ſecuta eſt. Dat. III. (f) Id. Maii, Sirmio, Conſtantino A. V. & Licinio Cæſ. Coss. [319.]

Interpretatio. *Ante tempus legis iſtius, (g) donationes etiam ſine geſtorum teſtificatione valebant. Nunc vero poſt hanc legem, nec nuptialis, nec quælibet alia inter quaſcunque perſonas donatio, de quibuſcunque rebus, valere poteſt, ſi geſtis non fuerit allegata.*

NOTAE.

P. 262

(a) Abeſt hæc lex a C. Iuſt. Eandem innuere videtur *lex 5. inf. de donat.* Et reſtringitur hæc *lex* duobus caſibus *l. 3. & l. vlt. inf.* quæ cauſa fuit, vt puto, huius *legis* in C. Iuſt. amittendæ. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Rufinus* PP. v. *Proſopogr.* *IDEM.*

(c) *Conſtantinum Chlorum* intelligit, vel certe Maximianum, cuius filiam Conſtantinus M. deſponderat, ſi lex hæc Conſtantini M. eſt: Nam Conſtantini liberi *in l. 9. inf. de donation.* a parente ſuo id conſtitutum aiunt, id eſt a Conſtantino M. quod ipſe Conſtantinus *hac l.* patri ſuo tribuit. Et certe referenda potius hæc lex videtur ad A. D. 352. & Conſtantio tribuenda. v. *Proſopogr.* *IDEM.*

(d) Abeſt *quoque* ab edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*

(e) An huius? an paternæ? *GOTHOFRED.*

(f) *IV. Calend. Mai.* edit. Sichard. quæ & male Coſſ. exhibet: *Conſtantino A. & Licinio V. C.* nota numerali ab ignaro librario cum dignitate Cæſ. confuſa. A Cod. Wurceb. abeſt *Cæſ.* *RITTER.*

(g) Vna ferme litura inducenda, mox vt videbitur. Et certe primam huius interpretationis ſententiam non agnoſcit Codex optimæ notæ. *GOTHOFR.*

COMMENTARIVS.

Constantini M. quinque Conſtitutiones de ſponſalibus, & ante nuptias donationibus ordine ſequuntur: quibus in vniuerſum Chriſtianus Princeps, & honeſti amantiſſimus (quo elogio eum proſequitur Martianus, *Nouella 4. de matrim. Senatorum*) morumque ſanctiſſimus cenſor, tum Donationum inter ſponſos leuitati occurrendum putauit: quo pertinet lex 1. 2. 3. 5. tum Repudiorum inter ſponſos licentiæ, quo ſpectant *lex 2. & 4.* Nempe honeſtatis Chriſtianæ eſt: ne effuſis liberalitatibus per amoris illecebras, quibus facile ſponſi ſeſe mutuo ſpoliare poſſent, locus ſit: viceuerſa, ne ſponſalia rite iureque contracta diſſoluantur. Hac prima igitur *lege*, Donationes inter ſponſos insinvari apud Acta oportere definit: tracta videl. generali Patris ſui conſtitutione, *de inſinuandis donationibus* ad hanc quoque ſpeciem. Ante hanc ſcilicet quoque conſtitutionem inſinuari donationes omnes oportuit, & quidem ex *Lege*, quam Conſtantinus Patri ſuo *hic* adſcribit: Quam tamen ipſimet Conſtantino filii eius tribuunt, *l. 6. inf. de donat.* Imo ſibi ipſi quoque Conſtantinus eam arrogat, non tantum *l. 3.* verum expreſſius adhuc *l. 5. eod. tit.* vt proinde his argumentis videri poſſit hæc lex potius tribuenda Conſtantini M. liberis, emendata legis ſubſcriptione: Quod ſuadeat & Rufini PP. nomen in *inſcriptione*: qui ſane ſub Conſtantio & Conſtante fuit: de quo plene ad *l. 6. inf. de annona & trib.* etſi tres quoque aliæ *leges* occurrant ſub Conſtantino *ad Rufinum PP.* datæ, verum nil temere aſſero.

Vt ad ſententiam *leg.* redeamus: Cum antiquo iure inſinuatio in donationibus non requireretur, paulo ante *hanc leg.* id iuſſum fuit: ſic vt mortis quoque cauſa donationes inſinuari oporteret, ex Conſtantini, ſiue Conſtantii *l. 1. inf. de donationibus*: quod vltimum tamen poſtea abrogatum, de quo ad *illum titulum.* Sed quæri cœpit, num & inter *proximas quoque perſonas*, ac nominatim; an inter ſponſos ac ſponſas factæ donationes inſinuationem pariter requirerent? Id quod *hac l.* affirmatur & de proximis & coniunctis perſonis repetitur ab eodem Conſtantino (ſi modo Conſtantinus *huius l.* Auctor eſt) *in l. 5. inf. de donat.* Et quidem ſi de illis perſonis quæritur hac ratione; quod vel maxime inter neceſſarias coniunctiſſimaſque perſonas inſinuatio neceſſaria ſit, ſiquidem clandeſtinis ac domeſticis fraudibus quiduis pro negotii opportunitate confingi poteſt, vel id quod vere geſtum eſt, aboleri; vt loquitur *d. lex 5. inf. de donat.* Nempe, quod lex ait, *Omneſque perſonas*, id eſt, etiam inter neceſſarias & coniunctiſſimas: ne liberis quidem aut parentibus exceptis, vt expreſſe definit ipſemet Conſtantinus *d. l. 5.* Imo cuiuſcunque quantitatis ſummæ aut æſtimationis quarumcunque rerum donationes eſſent, hac conſtitutione Conſtantinus eas inſinuari voluit, vt recte etiam Interpres vidit, quod ius in Gallia etiam hodie obtinet. Imo & rei mobilis facta donatio hac conſtitutione comprehendi videtur, quod item iure Gallico obtinet. Quomodo autem hæc lex ſeu ſponſalitiæ donationis inſinuan-

de

dæ neceſſitas poſtea reſtricta fuerit, docent *lex 3. & l. vlt. inf.* & *lex 17. Cod. Iuſt. de donat. ant. nupt.* quæ ex *d. l. vlt.* deſumpta: *l. 34. §. 1. Cod. eod. de donat. l. vlt. §. 1. Cod. eod. de iur. dot. Nou. 119. c. 1. & 127. c. 2.* vnde deſumpta *auth. Eo decurſum, Cod. Iuſt. de don. ant. nupt.* Item quatenus inſinuandæ in vniuerſum donationis neceſſitas acciſa fuerit a Iuſtiniano, docent *lex 34. 35. in fin. l. 36. in f. Cod. Iuſt. de donat. & § 3. Inſt. de donat. l. vlt. Cod. eod. de don. cauſ. mort.* vid. & Iuliani *Epitomen*: Quarenus a Leone, vid. *Nou.* eius 50. Denique formulam donationis in ſponſam factæ iuxta hanc legem, Vide *14. formulam* apud Auctorem *veterum formularum ſecundum legem Romanam.* Cæterum, quod Ranchinus *II. Var. 7.* putabat, inducta a patre Conſtantini M. inſinuandarum donationum neceſſitate, abrogatam Cinciam legem, ſeu *modum* ea *leg.* definitum, ita vt iam ſupra modum Cinciæ legis donare liceret, modo donationes inſinuarentur, id nullo modo probandum eſt. Certe ex interpretatione *huic legi* ſubdita, id non probatur: nam quod ait *de quibuſcunque rebus donationem valere non poſſe ſine actorum teſtificatione.* tantum abeſt, vt aggeres, ſic vt dicam, Cinciæ legis ruptos indicet, vt contra indicet, quamcunque rem cuiuſcunque generis vel minimam inſinuari oportere. Multo minus ex *l. 4. inf. de donationibus*, vbi per verba illa *cuiuslibet rei*, intelligi oportet res, ſiue mancipi, ſiue nec mancipi.

II. (a) Idem A. ad Maximum Præfectum V.

Cvm Veterum (b) ſententia diſpliceat, quæ *donationes in ſponſam*, (c) *nuptiis quoque non ſecutis*, decreuit *valere*, ea quæ largiendi animo inter ſponſos & ſponſas iure celebrantur, redigi ad huiuſmodi conditiones (d) iubemus, vt ſiue (e) in poteſtate patris degere, ſiue vllo modo proprii (f) videantur (g) eſſe iuris, & tanquam futuri cauſa matrimonii (h) aliquid ſibi ipſi, vel conſenſu parentum, mutuo largiantur, ſiquidem (i) ſponte (k) *Vir* ſortiri Nolverit vxorem, id quod ab eo donatum (l) fuerit, nec repetatur traditum, & ſi quid apud donatorem reſedit, ad ſponſam (m) ſub-
P. 263 motis ambagibus transferatur. Quod ſi (n) matrimonii non contrahendi (o) cauſa ab *Sponſa*, (p) vel in cuius agit poteſtate (q) detegatur extitiſſe, tunc ſponſo, eiuſque hæredibus ſine aliqua diminutione redhibeantur. (r) Quæ ſimiliter obſeruari oportet, & ſi ex parte ſponſæ in ſponſum donatio facta ſit: * Nullis cauſis vlterius requirendis, ne forte mores aut origo dicatur, vel quicquam aliud opponatur, quod ſibi quiſquam non conuenire exiſtimat, (s) cum longe antequam ſponſalia contrahantur, (t) hæc cuncta proſpici (v) debuerint. Sola igitur indagetur voluntas, & immutata (x) animi ſententia, ad reſtitutionem, ſeu repetitionem rerum donatarum ſufficiat: cum vniuerſis cauſationibus (y) pulſis, nihil amplius conſtare debeat, niſi vt appareat, qui ſibi contrahendum matrimonium dixerit diſplicere. Et quoniam fieri poteſt, vt Moriatvr alter adhuc incolumi voluntate prius quam nuptiæ contrahantur, congruum duximus, eo (z) in quem fuerat facta donatio, ante matrimonii diem functo, quæ ſponſaliorum titulo vel data, vel vllo (a) genere donata ſunt, ad eum qui donauerat reuocari: Eo etiam qui donauerat ante nuptias mortuo (b) mox infirmari donationem, & ad eius hæredes ſine aliqua difficultate detrahi (c) res donatas. Quod beneficium vſque ad perſonam patris ac matris, filiorum etiam, ſi qui de (d) priore matrimonio fuerint, ſtare decernimus, ſi quocunque modo ex his perſona aliqua defuncto ſucceſſerit. Quod ſi ex his nulla perſona defuncti hæres erit, (e) ſed ex reliquis gradibus quiſquam ſuccedat, donationes conuenit, etiam non inſecutis ex cauſa mortis nuptiis, conualeſcere, quoniam illis tantum perſonis credimus conſulendum. Dat. XVII. (f) Kal. Nouemb. Prop. VI. Kalendas Septembres, (g) Romæ Conſtantino Auguſto V. & Licinio Cæſ. (h) Coss. [319.]

Interpretatio. (i) *Quoties inter ſponſos & ſponſas de futuris nuptiis ſpecialiter fuerit definitum, & donationem ſponſalitiæ largitatis vir in ſponſam ſuam aut ex conſenſu parentum, aut ipſe ſi ſui iuris eſt, propria volunta-*

te conſcripſerit, & omni eam ſcripturarum ſolennitate firmauerit, ita (k) *vt & geſta legitime facta doceantur, & introductio locorum, vel rerum traditio ſubſequatur: quicquid tali, & tam ſolenni donatione ad ius dominiumque ſponſæ tranſierit, ſi vir poſtea* (l) *ſponte eam quam depectus* (m) *eſt, factis ſupra ſcriptis* (n) *ſolennibus chartis, accipere noluerit vxorem, omnia quæ ſunt tradita non repoſcat.* (o) *Et ſi quid de nominatis tam ſolenniter rebus & traditis, apud ſe habere dinoſcitur, ad ſponſæ dominium, quam accipere noluit, ſine dilatione aliqua transferatur.* (p) *Reliquum Legis iſtius opus* (q) *non fuit explanare, quia ſequentibus legibus vacuatur.*

NOTAE.

(a) *Lex 15. Cod. Iuſt. de donationibus ante nuptias* hinc deſumpta & interpolata eſt. *GOTHOFREDVS.*

(b) Sponſalium, ſiue ſponſalitiorum mos vetus eſt; at non etiam donationis ante nuptias, § 3. *Inſt. de donat.* *IDEM.*

(c) De his tantum & nominatim Veteres egiſſe videntur: quia donationes in ſponſum a ſponſa raro accidere ſolent, *l. 5. inf.* *IDEM.*

(d) Id eſt, diſtinctiones. *IDEM.*

(e) *Vt ſiue adfinitatis cocundæ cauſa, ſiue non ita, vel in poteſtate,* &c. ita Tribonianus. *IDEM.*

(f) Male *propriis* habet Cod. Wurceb. *RITTER.*

(g) Id eſt, ſint. *GOTHOFREDVS.*

(h) *Cauſſa mancipii* Cod. Wurceburg. iterum male. *RITTER.*

(i) *Siquidem ſponſus vel parentes eius ſortiri filium noluerint uxorem:* ita Tribonianus. *GOTHOFREDVS.*

(k) Id eſt, voluntate mutata: neque enim cauſa mutationis hic attenditur. *IDEM.*

(l) *Datum fuerit* Cod. Wurceb. Edit. Sichard. & Cuiac. Noſter Codicem Iuſt. ſecutus eſt. *RITTER.*

(m) *Et heredes eius*; hoc addidit Tribonianus. *GOTHOFREDVS.*

(n) *Quod ſi ſponſa, vel is in cuius agit poteſtate cauſam non contrahendi matrimonii præbuerit*: ita Tribonianus, refectis omnibus quæ ſequuntur, de cuius rei ratione mox dicam. *IDEM.*

(n) *Tradendi* legit Cod. Wurceb. *RITTER.*

(p) *Ad ſponſam* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(q) *Poteſtatem* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(r) *Per condictionem, aut per vtilem actionem in rem*: hoc addidit Tribonianus: & *condictionis* voce intelligit condictionem cauſa data, cauſa non ſecuta. *GOTHOFREDVS.*

* *Secunda* huius leg. *pars*, quam Tribonianus omiſit, prælata diſtinctione *legis 5. inf.* Itaque & Anianus recte monet, *hic ſequentibus legibus vacuari*, id eſt, abrogari. *IDEM.*

(s) Edit. Sichard. *quo ſibi eu non conuenire extimat.* *RITTER.*

(t) Integra, non mutata. *GOTHOFR.* *Contradantur* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(v) *Perſpici* Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(x) *Mutata* Cod. Wurceburg. Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(y) *Cautionibus* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(z) *Eum* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(a) *Vno* Cod. Wurceb. & Edit. Sichard. *IDEM.*

(b) Sed etſi matrimonium iuris auctoritas impediat, idem videtur dicendum *arg. l. 1. Cod. Iuſt. de condict. ob cauſam.* *GOTHOFREDVS.*

(c) *γρ. Retrahi.* *IDEM.*

(d) *Siquidem e priore* Edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*

(e) *Heres habetur* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(f) XVI. in Aniano optimæ notæ, & in Cod. Iuſt. *GOTHOFREDVS.*

(g) *Prop. VI. Kal. Atus Rom.* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(h) *Licinio VC.* Cod. Wurceburg. & Edit. Sichard. *IDEM.*

(i) Hanc Interpretationem laudat & ſequitur Auctor formularum ſecundum legem Romanam, *form. 14. & 17.* *GOTHOFREDVS.*

(k) *Aut & geſta* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(l) Abeſt *poſtea* a Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(m) *Depactus* Edit. Sichard. *IDEM.*

(n) *Sub-*

(n) *Subſcriptis* Edit. Sichard. *IDEM.*

(o) *Tradita repoſcuntur* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(p) *Conferatur* Edit. Sichard. *IDEM.*

(q) *Neceſſarium non fuit* Cod. Wurceburg. Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

Conoitionem ſeu natvram donationis ſponſalitiæ ſimpliciter factæ, non ſecutis nuptiis determinat *hac l.* Conſtantinus M. veteri iure nominarim antiquato : Eo videlicet fine, ne nuptiis non ſecutis tam facile ea apud donatarium reſideret : Quæ interim altera ratio notanda eſt qua ſponſalitiarum donationum leuitati is occurſum voluit. Non ſecutis ſcilicet olim nuptiis donationes inter legitimos ſponſos ſimpliciter factæ penes donatarium indiſtincte manebant. Et hæc eſt Veterum ſeorentia, quam memorat Conſtantinus *hac l.* id eſt, veterum Iuriſconſultorum: quo ſenſu paſſim *Veteres* dicuntur : veluti *l. 1. §. 16. D. de adquir. poſſ.* &c. Mera oempe hæc olim putaque & irreuocabilis liberalitas cenſebatur noo ob cauſam facta, nulla etiam perſonarum impedimentique ſeu caſus ob quem ouptiæ ſecutæ non ſunt, diſtinctiooe facta: duo tantum caſus olim excipiebantur, ſi videlicet id expreſſe conueniſſet, vt ſi nuptiæ non ſequerentur, propter nuptias dara repeterentur, quod omnino ſuadet *lex 7. Cod. Iuſt. de donat. ante nuptias*; vel ſi non ſponſæ, verum parentibus eius prouocandi matrimonii gratia procus munera dediſſet, *l. 2.*
P.264 *Cod. eod. de donat. ante nuptias.* At Conſtantino M. ſecus *hac lege* viſum : nempe donationem inter ſponſos ſimpliciter factam, videri tamen factam contemplatione nuptiarum, & negotium donationi iſti ineſſe, tacitam denique noptiarum conditionem in ſe habere : vide *§. 3. Inſt. de donat.* & *ibi* Theophilum. Et ſic hunc caſum *non adiecta cauſa* illi exæquat, quo *adiecta cauſa eſt.* Er id quidem ita Conſtantino M. placuit, partim aduerſus repudiorum leuitatem, vt ita ſcirent ii per quos ſtetiſſet ne nuptiæ conſummarentur, dooationis ſponſalitiæ commodo ſeſe priuandos: contra, iis per quos non ſtetiſſet, donationis commodum ſeruandum. His ita poſitis, agi *hac l.* de ſponſalitia donatione ſimpliciter facta, citra vllam conditionem: poſito item corrigi *hac l.* iuris antiqui iniquitatem, ſeu hanc *leg.* veteris iuris correctoriam eſſe: poſito item, non diſtingui a quo donatio facta fuerit, an a patrefamilias, an vero a filiofamilias patris conſenſu: fineque tandem *huius leg.* perſpecto; de ipſius ſententia videamus: & quando hanc donationem reuocari voluerit Conſtantinus M. & ad donatorem recurrere, quando non. Nempe & impedimentorum, per quæ nuptiæ ſecutæ non ſunt, & perſonarum diſtinctiones has inducit æquiſſimas: *Impedimentorum*, inquam; ſcilicet nuptiæ ſecutæ non ſunt. Vel ob mutatam ab alterutro ſponſorum voluntatem, vel ob mortem alterutrius : Si ob mutatam voluntatem, quæ prima *huius leg.* pars eſt, iam perſonarum diſtinctionem facit: vel enim donans mutauit, & tum donatio donatarii commodu cedere debet; idque ſiue donatio reuera tradita fuerit, ſiue apud donatorem ea reſedit, id eſt, penes donatorem remanſit: ita vt ad ſponſam id traosferatur (conditiooe ſcilicet ex hac lege: *arg. l. vn. D. de condict. ex lege*) *ſubmotis*, inquit, *ambagibus.* Si vero donatarius voluntatem mutauit, tum ad donatorem ea recurrere debet. In quæſtione igitur de reſtitutione ſeu retentione ſponſalitiæ largitatis non impleto matrimonio illud tantum ſuperſtitibus ſponſis attendi ſpectari, iubet Cooſtantinus M. vter ex ſponſis voluntatem mutauerit, renontiauerit, *diſcuſſerit :* Nihil aliud præterea attendi vult; Cauſam, inquam, mutandæ voluntatis ſpectari non vult: quam olim tamen ſpectatam hinc aperte colligitur: Veluti ſi ſponſus mores ſponſæ ſuæ, aut originem, vel ſimile quid aliud ſponſalium tempore incognita ſibi fuiſſe hodie dicat. Serum ſcilicet eſt iſtod, mores ſponſæ, vel originem accuſare, quæ deſpondendo eam probauit, ſicut in *l. 13. §. vlt. D. ad leg. Iul. de adult.* dicitur, maritum ſero accuſare mores, quos vxorem ducendo probauit. Prius denique oportuit iſta fieri. Quod quidem a Conſtantino M. conſtitutum, vt ita *Sponſalium* quoque ſanctitatem & vinculum ſeu fœdus ſponſalitium, ſpem denique matrimonii ſanciret : & Repudiorum temeritati ſeu ſponſalium diſcuſſioni obuiam iret. Verum cum Iuſtinianus hoc non probaret , aliaſque præterea matrimonii non cunſummandi cauſas attendi vellet, probata conſtitutione Leonis & Anthemii *l. pen. C. Iuſt. de ſponſalib.* hanc ſenteotiam penitus mutauit & interpolauit.

Et hæc de priore diſtinctionis & legis parte. Altera pars eſt de nuptiis non ſecutis per *Mortem* alterutrius, quæ hac ſententia abſoluitur. Si moriatur alteruter e ſponſis, ad donantem vel eius hæredes filios aut parentes donatio remanet. Et haoc vero ſententiam Tribonianus quoque omiſit, prælata diſtinctione *legis 5. inf.* quæ cauſa etiam fuit Interpreti, cur eam interpretari noluerit, vt ipſemet profitetur : Notetur interim hic caſus quo priuilegium fœminis indultum ad exteros hæredes non tranſit, verum ad filios: pariter vt *l. 12. & ſeq.* & *l. 18. D. ſoluto matrim. l. 1. Cod. Iuſt. de priuilegio dotis.* Quod etiam multi traducunt ad eam quæſtionem, vtrum liberis quoque competat priuilegium mulieris, vt præferantur omnibus creditoribus anterioribus.

Illud igitur in hac ſententia ſummopere notandum, retrahendæ donationis ius ad donatoris tantum præmortui patrem ac matrem filioſque , ex priore matrimonio pertinere, non ad vlteriotis gradus vel extraneos hæredes: cui ſimilis differentia inter hæredes filios, & extraneos occurrit in *l. 12.* & *l. 18. D. ſoluto matrim.* & *l. vn. Cod. Iuſt. de priuil. dot. & Nou. 91.* & *l. 6. D. de ſeruitute legata.* Excipe niſi pactiooe expreſſa conuenerit, vt penes donatorem & Hæredem eius res donata remaneret, ſi quid alterutri ex coniugibus fatale accidiſſet; hoc enim caſu ſine diſcrimine hæredum mortuo alterutro ab hærede cuiuſcunque gradus; imo & extraneo condicetur, vel vtiliter vindicabitur : Et huc ita referri poteſt *d. lex 7. Cod. Iuſt. de donatione ante nuptias*, eamque vim erit habitura. Denique eſt hæc Conſtantini M. conſtitutio vna de earum *Nouarum Legum* numero, quibus hoc toto quadriennio, & hoc potiſſimum Conſtantinus M. populi Romani moribus regendis, frangendiſque vitiis enixe incubuit, quod hoc ipſo anno teſtatur Nazarius *panegyrico :* fidemque præterea faciunt tot aliæ per hoc quadriennium eius conſtitutiooes, quas v. *in Chronol.*

III. (a) Idem A. Valeriano, (b) agenti Vicariam Præfecturam.

QVAMVIS (c) *in lucro nec* (d) *fœminis ius* (e) *ignorantibus ſubueniri ſoleat*, contra ætatem (f) adhuc imperfectam (g) locum hoc non habere retro Principum ſtatuta declarant. Ne igitur ſoluta (h) matrimonii caritate inhumanum aliquid ſtatuatur, cenſemus, (i) Si futuris coniugibus (k) [tempore (l) nuptiarum (m) intra ætatem (n) conſtitutis] res fuerint donatæ & traditæ: (o) non ideo poſſe eas reuocari, quia actis conſignare donationem quondam maritus noluit. (p) Data IIII. Kalend. Maii, Gallicano & Symmacho Coſs. [330.]

INTERPRETATIO. *Quanquam & fœminis, quæ per fragilitatem interdum excuſari poſſunt, in aliquibus cauſis, ſi negligentes fuerint, lex ſubuenire noluerit,* (q) *hic tamen ſpecialiter voluit eſſe conſultum, vt ſi qua in pupillaribus* (r) *annis marito fuerit copulata, & ſponſalitiam largitatem per negligentiam actis non allegauerit, huius legis beneficio, & ſi geſta deſint, inuiolabilem in ſuo dominio donationem nouerit permanere.*

NOTAE.

P. 265 (a) *Lex* 11. *Cod. Iuſt. de iuris & facti ignorantia*, priorem *huius l.* Regulam continet. Omiſſa poſteriore eius ſenten ia a Triboniano, prælata ab eo vltima ſententia *legis vlt. inf.* cuius eadem mens eſt: & quæ hanc confirmat. Sed & de ea iam dictum aliquid ad *l.* 3. *ſup. de integri reſtitutione*: Denique *hac l.* reſtringitur *lex* 1 *ſup.* *GOTHOFREDVS.*

(b) Hic idem eſt cum Paterno Valeriano, cui inſcribitur ſine die & Conſule Conſtantini M. *lex vn. de perfectiſſimatus dignitate*, vbi cauſas addo. *IDEM.*

(c) Ratio dubitandi ex Regula Iuris: quam etiam Papinianus *lib.* 1. *definit.* proponit *leg.* 8. *D. de iuris & facti ignor.* *IDEM.*

(d) Nequidem. *IDEM.*

(e) Hæc vox abeſt a Cod. Wurceb. *RITTER.*

(f) Supplenda hic vox *tamen*: quemadmodum & Codex Iuſt. habet. *GOTHOFREDVS.*

(g) Vid. inf. quæ noto ad voces, *intra ætatem.* *IDEM.*

(h) Per diuortium, vel morte. *IDEM.* *Solutam matrimonii caritatem.* Cod Wurceb. *RITTER.*

(i) *Cenſemus*, id eſt ſtatuimus, iubemus: de quo vide *Gloſſarium.* *GOTHOFREDVS.*

(k) Id eſt, ſponſis, &, quidem tum minoribus. *IDEM.*

(l) Ipſo momento adhuc. *IDEM.*

(m) Vel *nuptiarum* appellatione ſponſalia hic intelligas, vel hæ voces *tempore nuptiarum* loco motæ fuerunt, ita vt poſt vocem *tradita* collocentur; hunc in modum: *Si futuris coniugibus intra ætatem conſtitutis res fuerint donatæ & traditæ tempore nuptiarum*: Vel denique hæc ſententia, *tempore nuptiarum intra ætatem conſtitutis*, parentheſi includenda fuerit. Quod exiſtimo. *IDEM.*

(n) *Intra ætatem*, hic idem, quod initio legis *imperfecta ætas* dicitur. *Intra ætatem conſtituta*, id eſt, in pupillaribus annis conſtitutæ, vt Anianus recte interpretatur, ſeu, quod eadem ratione vulgo dicitur, minores ætate *l. vlt. h. t.* nihil enim intereſt, dicas *intra ætatem*, an *minorem ætate.* Ætas imperfecta intra XXV. annos, vt in *l.* 1. *Cod. Iuſt. in quibus cauſis in integrum reſtitutio.* Ex contrario ætas perfecta annorum XXV. *l. vlt. Cod. eod. de his qui ven. ætatis*: & *aliis locis quamplurimis.* Quanquam *perfectæ ætati* (quæ ſemper eſt annorum XXV.) nonnunquam opponitur pupillaris, quæ dicitur imperfecta, §. *vlt. Inſt. de Atiliano tutore.* Itaque tam pupillus quam minor imperfectæ ætatis dicuntur, *l.* 25. §. 1. *D. de probation.* & *l.* 13. §. 10. *Cod. Iuſt. de iudiciis.* *IDEM.*

(o) De hoc dicam ad *l. vlt. inf.* *IDEM.*

(p) Superſedit. *IDEM.*

(q) *Voluerit.* Edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*

(r) Pupillares anni hoc loco ſunt anni XXV. anni reſtitutionum, vt ex *ipſa lege* apparet. Neque enim proprio ſignificatu pupillares anni hic accipi poſſunt: nam in pupillaribus annis nuptiæ non contrahuntur. *GOTHOF.* *In pupillaribus annis*, Cod. Wurceb. *RITTER.*

COMMENTARIVS

MINORI fœminæ factam donationem ſponſalitiam, etſi NON INSINVATAM ſoluto matrimonio, non ideo minus valere conſtituit *hac l.* Conſtantinus M. A. D. 330.

Inſinuari ſcil. regulariter ſponſalitiam quoque donationem ſeu donationem in ſponſam collatam, oportere ipſius Conſtantini, (ſi Conſtantini) lege conſtitutum fuerat *leg.* 1. *ſupr.* Et quidem inſinuari ante nuptias; vt teſtatur *lex vlt. inf. h. tit.* Quare non inſinuata ante nuptias donatio non valet, & ſoluta matrimonii caritate (per diuortium vel aliter) donator eam donationem reuocare poteſt. Inſi-

nuari autem donationem ante nuptias lex voluerat, non conſtante matrimonio; ſiue ne fraus fieret donationibus inter virum & vxorem prohibitis; ſiue quia mulier maritum iam vix eo pertrahere inuitum poſſet, vt eam donationem inſinuet.

Sed de *Minore* fœmina quæſitum fuit, an & quoque noceret neglecta vel non ſecuta inſinuatio. Et vero *hac l.* a Conſtantino M. reſcribitur. 1. factam Minori fœminæ ante nuptias donationem, conſtante matrimonio recte inſinuari. 2. Et ſi inſinuari eam non fecerit, & minore ea adhuc conſtituta contractum fuerit matrimonium, nihilominus donationem non inſinuatam valere. 3. Imo & ſi in matrimonio maior annis facta fuerit, dummodo minor adhuc fuerit momento nuptiarum, etſi poſtea maritus eam inſinuare noluerit, donatio valet. Requiritur igitur ex *hac l.* vt minor adhuc ſit mulier momento nuptiarum, *tempore nuptiarum* (ait lex) *intra ætatem conſtitutis*; alioquin ſi vel tempore ſponſalium vel ante nuptias ſaltem maior facta fuerit, neque donationem ante ſibi factam inſinuari fecerit, donatio non valebit. Quod Triboniano diſplicuit: Qua cauſa poſtremam legis ſententiam (interpolata etiam poſtrema ſententia *legis vlt. inf.*) abdicauit.

Species igitur *huius l.* hæc omnino fuerit. Minori fœminæ ſponſalium nomine donatio facta fuit: inſinuari eam non fecit: adhuc minore ea conſtituta, matrimonium conſummatum fuit: mox maiore facta, & fortaſſis etiam maritum de inſinuatione donationis interpellante, donatio inſinuata non fuit; Mox diſſoluta matrimonii caritas fuit, id eſt, diuortio ſolutum matrimonium: *Quærebatur*, an donationem huiuſmodi non inſinuatam ſoluto matrimonio quondam maritus a fœmina repetere poſſet? Reſcribit Conſtantinus M. inſinuationis omiſſionem huiuſmodi mulieri minori non nocere. *Ratio dubitandi* hæc erat, quod mulier de lucro certaret; Cæterum mulieri ius ignoranti in lucro non ſubueniri. Quam iuris definitionem ſiue Regulam Papinianus quoque inculcat, in *l. 8. D. de iur. & facti ignor. Iuris error*, inquit, *nec fœminis in compendiis prodeſt.* Compendium ſeu lucrum eſt donatio ante nuptias: Iuris error ſiue ignorantia eſt, cum quis eam inſinuari non facit; vel non inſinuatam valere putat. Similiter compendium eſt vſucapio: Iuris error eſt, cum quis a pupillo ſine tutoris auctoritate rem emit; emptam igitur ita rem mulier vſucapere non poteſt, *l. 31. pr. D. de vſucap. l. 2. §. 15. D. pro emptore.* Aliud ſimile exemplum occurrit in *l. 12. Cod. Iuſt. qui potiores in pignore:* Et vero hæc ita locum obtinent in fœminis maioribus; at, (quæ decidendi ratio eſt) non etiam in *minoribus*, quibus etiam in lucro ius ignorantibus ſubuenitur. Vt minoribus quid indulgetur, quod vt fœminis non indulgetur, de quo dixi etiam ad *l. 3. ſup. de integri reſtitut.*

Hæc autem lex ita demum quoque videtur obtinere, ſi puella defuncto patre nupſerit, & donationem ſponſaliciam acceperit. Alioquin ſi pater eam elocarit, non idem priuilegium aduerſus maritum ei tribuitur; id enim indicat finis *legis vlt. inf. Illa manente lege*, inquit, *qua minoribus ætate fœminis etiam actorum teſtificatione omiſſa, ſi patris auxilio deſtituta ſint, iuſte conſuluit.*

In genere de reſtitutione minorum aduerſus omiſſam inſinuationem donationis, vide Chenu *q. 70. 71.* Le Preſtre *cent. 1. cap. 44.* Charond. *63.*

P. 266

IIII. (a) Idem (b) A. ad Pacatianum Præf. V. (c)

PATRI, (d) aut matri (e) puellæ, aut Tutori, vel Curatori, aut cuilibet eius Affini non (f) liceat, cum prius militi (g) puellam deſponderit, eandem alii in matrimonium tradere. Quod ſi (h) intra biennium, vt perfidiæ reus in inſulam relegetur. Quod ſi pactis nuptiis tranſcurſo biennio, qui puellam deſponderit, alteri eandem ſociauerit, in culpam ſponſi potius quam puellæ referatur, nec quicquam noceat ei, qui poſt biennium puellam marito alteri tradiderit. Dat. pridie Id. April. Martianop. (i) Pacatiano & Hilariano Coss. [332.]

INTERPRETATIO. *Si quis aut priuatus, aut militans, poſtquam ſponderit, & cum patre,* (k) *Tutore, vel Curatore puellæ, vel propinquis de puellæ coniunctione definierit, debet poſt definitionem ſi* (l) *ætas permittat intra biennium nuptias celebrare. Quod* (m) *ſi tarditate aut negligentia ſponſi biennii tempus exceſſerit, & alio* (n) *viro ſe puella coniunxerit, abſoluta erit a calumnia, vel ipſa, vel quicunque ſuorum eam tradiderit: quia culpa eſt illius, qui differendo coniunctionem ſuam alteri nubendi locum patefecit. Nam ſi intra biennium data fuerit, quid obſeruetur, euidentius ſequente* (o) *lege cognoſcetur.*

NOTAE.

(a) *Lex 2. Cod. Iuſt. eod. tit.* hinc mire interpolata eſt. *GOTHOFREDVS.*

(b) Recte. Male in Cod. Iuſt. Impp. Conſtantius A. & Conſtans C. *IDEM.*

(c) PF. P. in Cod. Iuſt. Anno quoque 334. inſcriptæ eidem *lex 1. inf. de ſuariis:* & *l. 2. inf. de Aduocato fiſci:* quibus locis nominatim *PF. P.* vocatur: Quod & verius eſt. Nam & verus Auctor Notitiæ Præfectorum vrbi his Coſſ. collocat Præfectum Vrbis Anitium Paulinum. *Pacatiano & Hilariano Conſulibus Anitius Paulinus Præfectus Vrbis fuit.* Et rurſum A. D. 334. *Optato & Paulino Coſſ. V. Cal. Maii. Anitius Paulinus Præfectus Vrbi.* Præfectus itaque Prætorio fuit hic Pacatianus, & quidem Italiæ (ſub quo & Illyricum, & quidem totum) vt colligi poteſt *ex d. l. 1. inf. de ſuariis.* Et ſane ad Illyricianum militem *hanc l.* non inani coniectura traho, mox vt dicam. *IDEM.*

(d) Perſo-

(d) Perſonæ hæ ferme ſunt, a quibus elocatæ ſponſæ: Pater, Mater, Tutor, Curator, Affinis. *IDEM.*

(e) *Matri.* Non habet Cod. Wurceb. Edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*

(f) Abeſt *Non* a Cod. Wurceb. *IDEM.*

(g) Facti ſpecies hæc erat. Idem vero fore, ſi priuato puella deſponſa *Interpres* putat: De quo mox. *GOTHOFREDVS.*

(h) Quod ſi *fecerit.* vel *Quod ſi fiat.* *IDEM.*

(i) *Martiano & Hilariano Coſſ.* male in Edit. Sichard. vrbis nomine cum Conſulis confuſo. *RITTER.*

(k) *Et cum patrem tutorem, vel curatorem, vel propinquis.* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(l) Abſunt hæc verba ab aliis Codd. quæ tamen recte addita ſunt. *GOTHOFREDVS.*

(m) *Quodſi tarditatem per negligentiam* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(n) Ita conſtanter omnes Codd. barbariſmo Anianei ſæculi. *GOTHOFREDVS.*

(o) Puta *l. 6. inf.* *IDEM.*

COMMENTARIVS.

VT REPVDIORVM temeritati (pariter, vt *l. 2. ſupr.*) & ſic perfidiæ, (vt hæc lex loquitur) ita & viceuerſa TRAHENDIS & differendis nimis diu ſponſalibus, & ſic votis ſponſarum eludendis, ioter-cedit *hac l.* Cooſtantinus M. A. D. 332. Repudiorum, inquam, temeritati ſeu leuitati: Nempe id, ſub pœna in inſulam relegationis, ſtatuit, vt qui ſemel puellam Militi deſponderit, eam alteri in matrimonium tradere iotra biennium noopoſſit. MILITI inquam: nam boc diſertis verbis a Conſtantino M. *hac l.* conſtituitur, noo pro facti tantum contiogentia, vt Interpres credidit, qui idem in priuato admitrit, verum quia in priuatis ſen paganis, quorum neceſſaria non eſt abſentia, verus ius relinquit. Nempe hacteous ſponſa ſpooſum nullo tempore expectare legibus cogebatur, quio nuntium remittere poterat, etiamſi præſente illo cooſilium mutare voluiſſet, ac multo mious abſeotem, peregrinantem vltro expectare tenebatur, *l. 2. Cod Inſt. de repudiis:* Nam quod *eius l. initio,* de *tribus peregrinationis annis,* dicitur; *Liberum eſt filia tua, ſi ſponſum ſuum poſt tres peregrinationis annos, expectandum ſibi vltra non putet, omiſſa ſpe huius coniunctionis matrimonium facere, ne opportunum nubendi tempus amittat, cum poſſet nuntium remittere etiamſi præſente illo conſilium mutare voluiſſet.* Id inquam ex facti contingeotia & ſcrupulo mulieris, quæ Principem cooſuluerat, accipiendum eſſe, tota lex oſtendit, ac nominatim extrema *legis* verba. At primus Conſtantinus M. militem, etſi vltroneum, excipiendum credidit, quia etſi militia vltronea ſit, attamen Reipubl. intuitu neceſſariam abſentiæ cauſam contineat. Igitur & hac ratione Conſtantinus M. paulatim *Repudiorum* leuitati occurrendum putauit. Militem itaque ſpooſum biennium a ſponſa expectari iubet: poſt bienoium, non item ſic, vt iam alterius conditione vti poſſit, & alteri nubere. Trahi ſcilicet ſponſalia etiam ab eo, cuius conditio & profeſſio neceſſariam abſentiam facit, vltra bienoium a ſponſo non debent; alioquin ſponſa alteri impune nubit: intra biennium vero, ſi nubat, ii quibus auctoribus nupſit, in inſulam relegantur *hac l.*

Perperam autem pleriſque videtur, & mihi olim viſus hic riuulus e lege Iulia & Papia a Cooſtantino M. traductus; Cum qua tamen nil commune habet hæc lex. Admonendi ſumus, præmia quæ maritis ab Auguſto Iuliis rogationibus, quæ L. Papiam præceſſerunt, indulta fuerant, ad ſponſos quoque pertinuiſſe: Verum legibus illis fraus, ſtatim vt latæ fuerunt, facta fuit: Sponſi quippe, vt vim & finem earum legum eluderent, ſponſalia aliquando etiam cum immaturis puellis contrahebant, quo diutius videlicet maritorum priuilegiis fruerentur; interim vero τὰ ἔργα τῶν γεγαμηκότων (vt Dio, *lib. 54. ad an. V. C. 736.* hac in re loquitur) non complebant. Huic fraudi igitur & imaginariis fraudulentiſque ſponſalibus obuiam itum poſteriore L. Papia (& quidem, vt exiſtimo, *tertio eius capite*) qua videlicet tempus ſpooſas habendi coarctatum fuit, vt Suetooius *in vita Auguſti cap. 34.* teſtatur & loquitur; *Cum,* ioquit, *immaturitate ſponſarum vim legis eludi ſentiret, tempus ſponſas habendi coarctauit.* Biennium autem huic rei præfinitum fuiſſe Dio *d. lib. 54.* teſtatur. Et hinc igitur factum, vt cum legitimus nuptiarum anous in fœminis duodecimus eſſet, decenoi minorem, ſi maritorum præmiis frui quis vellet, fruſtra ſibi deſponderet, vt ex hoc Legis Papiæ P.269 capite idem Dio refert: Quod qoidem propalam Lege Papia comprehenſum fuiſſe nooc cenſeo, loco *Suetonii* adductus, ibi, *immaturitate ſponſarum:* Tum etiam argumento ex *Gellio* deſumpto. Huc enim procul dubio pertinet, quod ex Labeone Antiſtio nominatim refert *lib. 1. cap. 12. virginem veſtalem, minorem quam annos* VI. (lubens reponam VII.) *maiorem quam annos decem natam capi fas non fuiſſe.* Nempe quia iam tum ex L. Papia deſponſabilis eſt decennalis virgo. Igitur voluerit L. Papia Auguſtus virginem Veſtalem capi, aotequam deſponſabilis eſſet. Et vero iam hinc diſcere licet, cur eadem Papia Lege virginum Veſtalium ſortitionis forma præſcripta fuerit; vt idem Gellius refert. Atque ita ſeotio. Alioquio contrahendis ſponſalibus nulla certa ætas præfinita erat, auctore Modeſtino *lib. 4. differentiarum, in l. 14. D. de ſponſalib.* Sponſa quippe & a primordio ætatis intelligens quid agat, fieri poteſt. Sponſalia legitima ſunt etiam a ſeptimo ætatis anno; at priuilegiata ſponſalia, nonniſi a decimo: Nam vt priuilegiis Legis Papiæ frui quis poſſet, ſponſa decem annis minor eſſe noo poterat: Vt in commune ſponſalia omnia vltra biennium trahi fraudis conſilio vetabantur: fraudis, inquam, conſilio illo quod dixi: quo pertinet quod Gaius ſcribit *lib. 1.* ad *eam Leg. Iul. & Pap.* ſcribens in *l. 17. D. de ſponſalib.* *Sæpe,* inquit, *iuſta ac neceſſaria cauſa non ſolum annum, vel* BIENNIVM, *ſed etiam triennium & quadriennium & vlterius trahunt ſponſalia, veluti valetudo ſponſi ſponſæue, vel mortes parentium, aut capitalia crimina, aut longiores peregrinationes, quæ ex neceſſitate fiunt.* Iam igitur, cum hæc ita ſe habeaot, liquet, Legem Papiam illam quam dixi, cum hac Cooſtaotiniana nil commune habere. Hæc repudiorum leuitati occurrit: Illa autem repudiorum leuitati noo occurrit, quæ paſſim tum fuere & deinceps, vt docet *lex 1. Cod. Iuſt. de ſponſalib. lex 2. in f. Cod. eod. de repudiis:* ſed fraudis conſilio & imaginariis ſponſalibus occurrit. Quare deſinant deinceps Noſtri hæc miſcere. Etſi fateor eadem æquitate niti *hanc l.* qua nititur id, quod Gaius ſuperioribus verbis ſcribebat. Nos ad hanc noſtram redeamus.

Conſtantinus M. igitur *hac l.* militi deſponſatæ poteſtatem facit, poſt bienoium a ſpooſalibus, alterius conditionis quærendæ, ſeu alteri nubendi, neque

que vlterius ſponſum expectandi: Nempe, etiam militem ſponſum non vltra biennium ſponſa expectare cogitur. Non eſt ſcilicet tam perpetua & ſine miſſione militia, vt non intra biennium, miles ſponſalia nuptiis mutare poſſit.

Et Tribonianus tamen *in l. 2.* (quam hinc alioquin interpolauit) *Cod. Iuſt. eod. tit.* hanc legem ad præſentem ſponſum traxit his verbis. *Si ſponſus in eadem prouincia degeret:* nempe indicans præſentem ſponſum biennio expectari: Quod ab hac Conſtantini M. mente alieniſſimum eſt. Et idem Tribonianus tamen rationem, cur ſponſa vltra biennium expectare non teneatur, recte ſubiecit his verbis. *Si eius ſpatii ſine decurſo in alterius poſtea coniunctionem puella peruenerit, nihil fraudis ei* (ſponſo) *fit, quæ nuptias maturando vota ſua diutius eludi non paſſa eſt.* Cui & Aniani quoque interpretatio accedit: Accedat & ratio *legis 2. C. Iuſt. de repudiis.*

Cæterum, non inani coniectura ductus cenſeo, id quod *hac l.* de milite dicitur, ad *Illyricianum Militem* nominatim pertinere. Sane, vt Pacatianum, cui *hac l.* inſcribitur, Præfectum Prætorio Italiæ & Illyrici fuiſſe iam *in Notis ad hanc l.* docui, ita hoc ipſo menſe victi *Gothi* a Conſtantino M. in terris Sarmatarum, vt docet Auctor Conſularium Idacio ſubditorum: quare & *Martianopoli* Conſtantinus M. conſtitit, vnde hæc lex data ab eo.

De tempore, quo *Vxor* maritum Militem abſentem expectare tenetur, vt non hic prodige dicendi locus eſt, ita ſciendum vel hoc eſſe, non vt hactenus creditur de eo Conſtantini M. verum filiorum eius, & vt exiſtimo, *Conſtantii*, quinquennio, poſt *legem 7. Cod. Iuſt. de repudiis:* qua duplicatum tempus ſtatuitur: Scilicet ſponſa militis, ſponſum biennio expectare tenetur *hac l.* vxor vero militis, quadriennio maritum expectare certa ſolemnitate præcedente tenetur *d. l. 7.* quæ & ipſa ad *Illyricianum* militem forte pertinet.

V. (a) Idem A. ad Tiberianum Vicarium Hiſpaniarum. (b)

SI ab *Sponſo* rebus ſponſæ donatis, interueniente oſculo, ante nuptias hunc vel illam mori contigerit, dimidiam partem rerum donatarum ad ſuperſtitem pertinere præcipimus, dimidiam ad defuncti, vel defunctæ hæredes, cuiuslibet gradus ſint, & quocumque iure ſucceſſerint: vt donatio ſtare pro parte media, & ſolui (c) pro parte media videatur. Oſculo vero non interueniente, ſiue ſponſus, ſiue ſponſa obierit, totam infirmari donationem, & donatori ſponſo, ſiue hæredibus eius reſtitui. Quod ſi *Sponſa*, interueniente, vel non interueniente oſculo, ſponſaliorum (d) titulo [quod raro accidit] fuerit aliquid ſponſo largita, & ante nuptias hunc vel illam mori contigerit, omni donatione infirmata, ad donatricem ſponſam, ſiue eius ſucceſſores donatarum rerum dominium transferatur. Dat. Id. Iul. Conſtantinopoli. (e) Accepta XIII. (f) Kal. Maii. Hiſpali (g) Nepotiano & Facundo Coss. [336.]

Interpretatio. *Si quando ſponſalibus celebratis, interueniente oſculo, ſponſus aliqua ſponſæ donauerit, & ante nuptias forſitan ſponſus moriatur, tunc puella quæ ſupereſt, mediam donatarum ſolenniter rerum portionem poterit vendicare, & dimidiam mortui hæredes acquirunt,* (h) *quocunque per gradum ſucceſſionis ordine venientes. Si vero oſculum non interuenerit ſponſo mortuo nihil ſibi puella de rebus donatis vel traditis poterit vindicare. Si vero a puella aliquid ſponſo donatum eſt, & mortua fuerit, quamuis aut interceſſerit, aut non interceſſerit oſculum, totum parentes puellæ, ſiue propinqui, quod puella donauerat, reuocabunt.*

P. 268.

NOTAE.

(a) *Lex 16. Cod. Iuſt de donation. ante nuptias.* GOTHOFREDVS.

(b) De Vicariis Hiſpan. *inf.* & alibi *ſuo loco.* IDEM. *Hiſpaniæ* legit Cod. Wurceb. RITTER.

(c) *Reſolui*, Cod. Iuſt. GOTHOFREDVS.

(d) *Donationis*, ita Tribonianus. IDEM.

(e) Abſunt hæc a Cod. Iuſt. RITTER.

(f) Ita habet *Cod. Iuſt.* verum in Wurceb. & Edit. Sichard. & Cuiac. *XIIII.* IDEM.

(g) Cod. Wurceb. *Hiſpalis Neputiano &c.* falſo *Spalis* Codices, quos Sichardus vidit. IDEM.

(h) *Acquirant.* Edit. Sichard. & Cuiac. IDEM.

COMMENTARIVS.

CONDITIONEM Donationis ſponſalitiæ, non ſecutis per MORTEM alterutrius nuptiis *hac l.* rurſum determinat Conſtantinus M. aliter iam, quam *l. 2. ſupr.* ſancita noua ratione ſponſalium religione & Sanctitate. Non ſecutis ſcilicet nuptiis per mortem alterutrius e ſponſis, quod ſponſus donauit ſponſæ, ad ſponſum, eiuſue hæredes recurrere iubet, niſi interueniente *oſculo* ſponſæ donatum fuerit; quo caſu, dimidium ad ſponſam eiuſue hæredes pertinere vult: Hæredes, inquam, cuiuslibet gradus, & quocumque iure ſucceſſerint, cum *l. 2. ſup.* non niſi patri, matri ac filiis hoc ius tribuiſſet. Delibatam ſcilicet quadantenus & pro parte dimidia, ſic vt dicam, ſponſæ pudicitiam, oſculo interueniente, vt inter Romaoos, ita inter & Chriſtianos maxime creditum. Cui ſponſus oſculum præbuit, pluſquam ſponſa cenſeri debet; Sane Quintilianus etiam, *in Declamat. 279.* ait, *vxorem aut maritum tantum oſculo putari*; & iam olim apud Romanos notum, oſculum libatum mulieribus fuiſſe *σύμβολον καὶ κοινώνημα τῆς συγγενείας*. Ius igitur oſculi auxit ius ſpooſalium. Nam & alioquin Tertullianus *lib. de velandis virginibus, cap. 11.* ſcribit, *reſignari pudorem ſpiritus per oſculum & dextras*, de quo mox: Neque male oſcula *libidinis antecœnia* Angelus IC. vocauit. Et notum alioquin illud Ouidii; *Oſcula qui ſumpſit* &c. Omitto alia: Sed quod huc eximie facit, & vnde ius illud propagatum, & alias inter Chriſtianos magna oſculi reuerentia fuit: Nam & *Pacis oſculo* ſeſe ſalutabant paſſim, & orationem nominatim *oſculo obſignari* mos fuit, (extra ieiuniorum dies) Ideo Tertulliano *lib. de oratione, cap. 14.* Oſculum *ſignaculum Orationis* vocatur. Iuſtinus Martyr *pro Chriſtian. Apolog. 2. pag. 97. edit. Colen.* *ἀλλήλους φιλήματι ἀσπαζόμεθα παυσάμενοι τῶν εὐχῶν* *A precibus finitis mutuis nos inuicem oſculis ſalutamus.* Denique oſculum inſtar pignoris ac ſymboli communionis ac fœderis inter Chriſtianos erat; vt proinde cui oſculum tuliſſet ſponſus, ea arctiore fœdere & communione ſociata crederetur. Atque huc pertinet Chryſoſtomi locus (*homilia de proditione Iudæ.*) *Sanctum oſculum teneamus, quod animas ſociat, reconciliat mentes*, & VNVM CORPVS *oſtendit, quia vnum Corpus videmur eſſe ſortiti: & ideo miſceamus nos in Corpore vno, non in corporum mixtione, ſed* ANIMORVM CHARITATE *deuincti, vt ſic diuina menſa fructibus poſſimus ſatiari.* Imo exerte Tertullianus *lib. de velandis virginib. cap. 11. de* oſculo ſponſalitio: *Si autem ad deſponſationem velantur, quia & corpore & ſpiritu maſculo mixtæ ſunt per* OSCVLVM *& dextras, per quæ primum reſignarunt pudorem ſpiritus, per commune conſcientiæ pignus, quo totam condixerunt confuſionem, quanto* &c. Ex hoc igitur oſculi inter Chriſtianos more & ſignificatu deriuatum hoc Conſtantini M. ius, quod *hac l.* continetur, religionem & ſanctitatem ſponſalium ſancientis. Oſculo interim interueniente quandoque ſponſalia contrahi ſolita ex *hac l.* liquet. Imo Alexius *Non. de ſponſalib. 3.* voluit, ſponſalia *ἐκτελεῖσθαι μετὰ τῶν συνήθων παρατηρήσεων ἤγουν τοῦ ἀρραβῶνος καὶ τοῦ φιλίου τοῖς μνηστῆρσι φιλήματος*, perfici & confirmari data arra & oſculo. De quo vid. & Zonaram & Balſam. in *Synod. Trull. c. 98.* Matthæum monachum in Freheri *iuris Gr. Rom. tomo I. lib. 8. p. 510.* Baſilica apud Cruſium *in Turcograc. lib. 4. pag. 331.* Imo quorundam hæreticorum is fuit error, vt dicerent, oſculum mortale eſſe peccatum; quod damnatur *cap. vlt. Clementinarum, de hæretic.* Imo iure Longobardico Vaſallus ob ſolum oſculum vxori Domini latum, feudo priuabatur, *Feud. 1. tit. 5. quibus mod. feudum amittitur.* Verum hæc, & his ſimilia his bodie moribus non obtinent, vbi oſcula non tam caro venduntur. In Gallia certe *hac l.* non obſeruatur, de quo *o. Bugnon des loix abregées cap. 33. lib. 4.* Neque illud indiſtincte quod IC. Itali ſcribunt, ex ſolo oſculo adulterii præſumptionem induci: Alciatus, *παρέργων 4. cap. 10.* & Menochius *5. præſumpt. 41.*

Illud non prætermittendum, quod *hæc lex* ad HISPANIAS pertineat. Quanquam veſtigium iſtius iuris aliquod etiamnum videmus in conſuetudine Rupellana, *artic. 46.* qua cauetur, *mulierem poſt mariti obitum inter cætera ſibi habere, quod donato accepit pro iure oſculi*, vulgo (*pour ſon* OVSCLAGE.)

Et hæc de donatione facta a ſponſo: Nam ſi a ſponſa quid donatum fuerit, & alteruter ſponſorum deceſſerit, donatio ſemper ad ſponſam vel eius heredes recurrit: nec diſtinguitur, oſculum interuenerit, nec ne. Huius rei ratio hæc, vt mihi quidem videtur, eſt; quia pudor Virginalis, vel muliebris, non admittit hanc diſtinctionem: Nec enim mulier viro, ſed vir mulieri oſculum ferre, & auferre ſeu carpere præſumitur, & oſculum viri gratia non mulieris interuenire. Poſſit & hæc ratio reddi: quod Muliebri ſexui impotenti & ad amores cœco, licet alias ad liberalitates non adeo prono (quod & *hac l.* Conſtantinus ipſe indicat; *quod raro*, inquit, *accidit*) ſuccurri oportere viſum fuerit. Certe Donationes mulierum ſunt de raro contingentibus: quia auara eſt mulier, inquit Gloſſ. Et auariſſimum genus mulierum: ideo mulier quia donare non facile ſolet, ſi donet, Velleiano non iuuatur: *l. 4. §. 1. D. ad S. C. Velleian.* Non tam ſolemne eſt, vt mulier quid donet, *l. 33. §. 1. D. de donat. int. vir. & vxor.* propter hanc vt puto tenaciam, citius mulieres veniam ætatis ad adminiſtranda bona ſua impetrare poſſunt, quam maſculi de quo ad *leg. vn. ſup. de his qui ven. ætat.*

Taodem vt hæc lex ad Hiſpaniam, eiuſque Hiſtoriam pertinet, ita duo in eius Inſcriptione & ſubſcriptione eo pertinentia, obſeruanda ſunt. Primo notandum, *hanc leg.* inſcribi Tiberiano Vicario Hiſpaniarum (de Vicariis Hiſpaniarum agam ad *leg. 14. inf. de accuſat.*) Tiberianus vero hic Vicarius primus Hiſpaniarum mihi occurrit, poſt comites. Idemque Tiberianus videtur, qui Comes per Africam fuit An. D. 326. & 327. *l. 1. inf. quemadm. mun. ciuil. & l. 15. inf. de Decurion.* Imo hoc ipſo anno Præfectum P. Galliarum fuiſſe eum ſcribit Hieronymus *Chronico: An. Conſtantini 30. Tiberianus vir diſertus Præfectus Prætorii Gallias regit*, vbi male quidam Codd. habent, *Titianus.*

Secundo notandum *hanc leg.* acceptam dici Hiſpali. Hiſpali morabatur Vicarius Hiſpaniarum, vt ex hac ſubſcriptione apparet. Sane & poëmate Auſonii, quo ordo Nobilium vrbium continetur, *v. 81.* quo loco vulgati *Emeritam* præferunt, vetus liber *Hiſpalis* nomen præfert, ira. P.269

Clara (Iure) *mihi poſt has memorabere nomen Iberum,*
HISPALIS; (Emerita) *æquoreus quam præterlabitur amnis:*
Submittit cui tota ſuos Hiſpania faſces:
CORDVBA, *non: non arce potens tibi* TARRACO *certant.*
Quaque ſinu pelagi iactat ſe BRACARA *diues.*

Etſi id falſum putet Scaliger *lib. 1. Auſon. cap. 23.* & *lib. 2. cap. 30.* quod non Hiſpalim præterlabitur *æquoreus amnis*; ſed *Emeritam*: Quare & alibi dicat idem Auſonius;

Emeritaque amnes, lataque fluenta Garumnæ.

Ana enim fluuius, quem *Guadianam* vocant, eam alluit. Prudentius in *Eulalia virgine. v. 159.*

Nunc locus Emerita eſt tumulo,
Clara colonia Vectoniæ:
Quam memorabilis amnis Ana
Præterit, & viridante rapax
Gurgite mœnia pulchra lauit.

Æquorei

Æquorei enim amnes dicuntur, quorum oſtia, quia in Oceanum exonerantur, æſtum Oceani patiuntur. Æſtuaria λιμνοθαλάττας vocat Strabo: idem Auſonius ita Garumnam vocat:

Æquoream liqui te propter, Amice, Garumnam. Verum de Hiſpali omnino Auſonium ſenſiſſe cenſeo: nam & hanc præterlabitur æquoreus amnis *Bætis*, nobiliſſimum Hiſpaniæ flumen quod vulgo *Guadalquiuir*. Et quis vnquam audiuit, aut prodidit, *Emeritam* totius Hiſpaniæ Metropolim fuiſſe? Imo Hiſpalim fuiſſe certiſſimum eſt. Sane & Ildefonſus *ſupplemento ad Iſidori Chronicon*, Primatis Hiſpaniæ dignitatem Hiſpalenſis olim præſulis fuiſſe teſtatur, donec Theodiſclus Iſidori ſucceſſor, regnante Chintilane Gothorum R. hæreſi infectus, Archi-Epiſcopatus honore deiectus fuit, Toletumque ſic dignitas translata, ibique in hoc æuum permanſit. Porro illis verbis: *Submittit cui tota ſuos Hiſpania faſces*, non id innuitur, in ea Vrbe Proconſulis Tribunal fuiſſe (quod vir doctus putauit) qui ſane eius poëmatis Auſoniani tempore nullus erat, vtpote cum ad Vicarium reditum eſſet, vt probaui ad *legem 14. inſ. de accuſat.* Sed eam primam Vrbem totius Hiſpaniæ eſſe.

VI. (a) Imppp. Gratianus, Valentinianus, & THEODOSIVS AAA. Eutropio PF. P.

I. PATRI, (b) matri, Tutori, vel cuicunque ante decimum puellæ annum datis ſponſalibus, quadrupli pœnam remittimus, etſi nuptiæ non ſequantur. Et ſi interea puella deceſſerit, ſponſalia iubemus ſponſo reſtitui. II. Quod ſi decimo anno vel vltra, pater quiſue alius, ad quem puellæ ratio (c) pertinet, ante duodecim annos, id eſt, vſque in vndecimi (d) metas, ſuſcepta crediderit pignora (e) eſſe retinenda, (f) deinceps aduentante tempore (g) nuptiarum a fide abſiſtens, quadrupli fiat obnoxius. III. Viduæ autem ratio diuerſa eſt, cui auxilium non ſuffragatur ætatis; ſcilicet vt ea matrimonium non implens, ad quadruplum ex veteri Conſtitutione teneatur. IV. Duodecimo autem anno impleto, quiſquis de nuptiis paciſcitur, ſi quidem pater, ſemetipſum obliget; ſi mater, (h) curatorue, aut alii parentes, puella fiat obnoxia. Cui quidem contra matrem, Tutorem, (i) Curatorem, eumue parentem, actio ex bono & ex æquo integra reſeruatur eorum pignorum, quæ ex propriis iuxta pœnam iuris, reddiderit facultatibus, ſi ad conſenſum accipiendarum arrarum ab hiis ſe oſtenderit fuiſſe compulſam. Dat. XV. Kal. Iul. Theſſalonicæ, Gratiano A. V. & Theodoſio A. I. (k) Coss. [380.]

INTERPRETATIO. *Pater vel* (l) *mater puellæ, aut ſi defuerit pater, Tutor, Curator, vel aliquis ex propinquis, ſi antequam decimum annum puella contingat, de nuptiis pacti fuerint, & ſponſalia ſuſceperint, ſi poſtea mutata voluntate renuere voluerint, quem* (m) *prius ſuſceperant, non addicuntur ad quadruplum, ſed ea tantum, quæ ſunt ſuſcepta, reſtituant: Nam &* (n) *ſi puella mortua fuerit, hoc tantum quod acceperant reddunt. Sin vero* (o) *iam puella decimum agens annum vſque ad vndecimum plenum, ſuſceptas arras vel ipſa, vel parentes, Tutores Curatoreſue tenuerint, id obſeruandum eſt, vt ſi fidem placiti mutare voluerint, & illum renuant cuius ſponſalia ſuſcepit, ad quadrupli pœnam ſine dubio teneatur perſona, quæcunque de puellæ nuptiis placitum fecit. Quod ſi antequam annus vndecimus impleatur, pignora ſuſcepta reddiderint, nullam de ſuſceptis arris calumniam pertimeſcant. Nam ſi vidua fuerit, nihil per ætatem poterit excuſare, ſi animum alibi diuerterit, & priorem ſponſum renuere voluerit. Tunc* (p) *quæcumque ſuſcepit ſponſaliorum titulo, in quadruplum reddat. Puella vero poſt duodecimum ætatis ſuæ annum, ſi pater de nuptiis illius aliud facere voluerit quam promiſit, ad quadrupli pœnam & ipſe tenendus eſt. Si pater mortuus eſt, & de nuptiis puellæ mater, Tutor, aut Curator, aut propinquus aliquis definierit, & puella alteri nubere maluerit, ipſa ſponſo priori de propriis facultatibus ſatisfaciat in quadruplum quod accepit: hac tamen conditione ſeruata, vt poſt-*

poſtmodum contra prædictas perſonas agere poſſit, ſi illius arras quem renuit, illis cogentibus inuita ſuſcepit.

NOTAE.

P. 370 (a) Lex 3. *Cod. Iuſt. eod. tit.* hinc mirum in modum interpolata eſt, ſeu deformata. Et iungenda huic legi *lex vn. inf. ſi prouinciæ Rector, vel ad eum pertinentes ſponſalia dederint.* & *lex vn. inf. de vſuris rei iud.* & *lex 2. inf. ad L. Iul. repetund.* & *lex 8. & 9. de bonis proſcript.* Imo & *lex vn. inf. ſi quacumque præditus poteſt. nupt. petat inuitæ*, & *lex 6. de iis qui adminiſtr.* vt & *lex 16. Cod. Iuſt. de teſtam.* Ex quibus *lex vn. ſi prouinciæ Rect.* pariter vt hæc noſtra de arrhis & quadrupli pœna agit. De arrhis enim vna tantum hæc lex *hoc tit.* occurrit, quæ multum differunt ab altera illa donationis ante nuptias ſeu ſponſaliorum ſpecie, de qua agitur *in l. 1. 2. 3. 5. & 8. h. tit.*, *GOTHOFREDVS.*

(b) Vt *l. 4. ſup. IDEM.*

(c) Et inter alia deſponſatio. *IDEM.*

(d) Sichardus edidit, *ad vndecimum annum ætas ſuſcepta* &c. accepta interpretatione in textum. *RITTER.*

(e) *Pignora* ſunt arrhæ: Iuuenalis de annulo pronubo, *Satyr. VI. v. 27.*
. . . *Et digito pignus iam forte dediſti.*
Hieronymus in *laudibus virginitatis. Humanorum ſponſaliorum pignoribus ſubarratur.* *GOTHOFREDVS.*

(f) *Eſſe reddenda* legit Cod. Wurceb. *RITTER.*

(g) Poſt biennium a contractis ſponſalibus. Tempus nuptiarum poſt ſponſalia fatale, eſt biennium, de quo ad *l. 4. ſupr.* *GOTHOFREDVS.*

(h) *Sine mater* eſt in Cod. Wurceb. *RITTER.*

(i) Male in Cod. Wurceb. *Tutorum Curatorumue parentum.* *IDEM.*

(k) Omiſſa nota numerali edidit Sichardus: *Gratiano & Theodoſio AA.* *IDEM.*

(l) *Aut* edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(m) Male *quam* edidit Sichardus. *IDEM.*

(n) Abeſt *&* ab edit. Sichard. *IDEM.*

(o) *Si quid vero* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(p) Male *nunc* in edit. Sichard. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

DETRECTANTIS nuptias fœminæ poſt arrhas acceptas pœnam, quadrupli ſcilicet, Theodoſius M. hac conſtitutione temperat, quatuor caſibus & fœminarum generibus diſtinctis. Hac conſtitutione inquam, quæ prolixæ conſtitutionis Theodoſianæ portio eſt, quæ in duobus verſatur, de *Matrimoniorum* libertate & religione, & de *Caducariis* legibus, quæ duæ alioquin Legis Iuliæ & Papiæ capita fuerunt: Et ita quidem, vt ſimul veteris iuris rigorem alicubi mitiget. Ad libertatem Matrimoniorum ſcilicet ex ea conſtitutione pertinet *lex vn. inf. ſi quacunque præditus poteſt.* & *lex vn. inf. ſi prouinciæ Rector.* (Quibus & argumenti paritate cohærent *lex 6. inf. de his qui adminiſtrant. lex 16. Cod. Iuſt. de teſtamentis l. 2. inf. ad L. Iul. repet.*) Ad *religionem* matrimonii *conuenit* aduerſus Repudiorum lenitatem, pertinet hæc lex. Ad mitigationem legum *Caducariorum* pertinet ex eadem conſtitutione *lex 8. & 9. inf. de bonis proſcriptor.* vbi & Legis Papiæ nominatim fit mentio. Imo tandem & alia parte vetus ius ſectatur, puta *l. vn. inf. de vſuris rei iudic.* Ad rem.

Detrectantis iam olim nuptias ſponſæ pœna fuit quadrupli *h. l.* & *l. vn. inf. ſi nupt. ex reſcr.* & *d. l. vn. inf. ſi prouinciæ Rector.* Iam olim, inquam: qua cauſa *pœnam iuris* vocat *hæc lex.* Et rurſum ex veteri conſtitutione eſſe, pariter vt *d. l. vn. inf. ſi nupt. ex reſcript.* quæ huic inter alias coniungenda eſt, dicuntur arrhæ *præcepto legum* cum quadrupli pœna reddi. Vt omnino credam, pœnam hanc quadrupli *Lege Iulia & Papia* inductam fuiſſe. Nam & hæ leges ſæpe in iure ſimpliciter *leges* vocantur, nullo præterea addito. Quinimo & qui Iuriſconſultorum libri, puta Gaii, Marcelli, Mauritiani, Pauli, Terentii, Clementis, Vlpiani *ad leges* libri in veteri indice Græcanico Pandectarum vocantur, non alii ſunt quam libri ad Leg. Iuliam & Papiam, & ſane de Lege Papia quoque tractat *lex, 9. inf. de bonis proſcript.* quæ *huic* coniungenda eſt. Porro quadrupli pœnam hanc mixtam fuiſſe, id eſt in quadrupli ipſas arrhas comprehenſas fuiſſe, ait *lex penult. Cod. Iuſt. de ſponſalib.* & tamen contrarium euidentiſſime docet *d. lex vn. inf. ſi nuptiæ ex reſcripto petantur*, quæ nominatim ait arrharum nomine data, reddi præcepto legum CVM *quadrupli pœna.* Imminuta autem poſtea fuit hæc pœna, & dupli facta, Leonis & Anthemii conſtitutione, *d. l. penult.* qua nominatim hæc quadrupli pœna abrogatur. Et hoc cauſæ eſt, cur Tribonianus non tantum hanc *legem* interpolauerit, verum etiam *legem vnicam, inf. ſi Rector Prouinciæ: & l. vn. inf. ſi nuptiæ ex reſcripto;* cum videlicet ſtatutam pœnam, pro quadrupli pœna ſuppoſuit, non tamen ita antiquata eſt, quin poſſit adhuc ex conuentione reduci, & obtinere, *d. l. penult.* eo colore quod quadrupli pœnam ius aliquando probauerit.

At enim quia iniquum videbatur, ſponſam, cui alioquin nihil imputari poteſt: quadrupli pœna ſemper teneri, ideo hac Theodoſii M. conſtitutione quatuor caſus diſtinguuntur: quorum duobus prioribus, prioribus puella impune renunciat ſponſalibus. Primus eſt de puella *nondum decennali* deſponſa: Huic igitur ſi arrhæ datæ ſint, eaque poſtea, vel qui eam deſponderunt, nuptias detrectent, quadrupli pœna locum non habet; Hac ſcilicet ratione, quia necdum legitima ætas illa eſt, per eam ipſam L. Iuliam, & Papiam ad ſponſalia contrahenda, quare commodis, ſeu pœnis lex illam mulctabat. Nempe ſicut hoc caſu legis illius præmia ceſſant, ita & pœnæ ceſſare debent. Præmia autem ceſſare ante decimum annum, præter ea quæ diximus, ad *l. 14. ſupr.* docet Dionis locus *lib. 54. ad an V. 736.* δεκέτιν πάντως ἐγγυᾶσθαι τὸν γέ τι ἀπ' αὐτῆς (ἐγγύης) ἀπολαύσοντα. id eſt, *vt omnino decennem deſponderet, ſi quis ſponſalium iſtorum fructum aliquem con-*

Digitized by Google

conſequi vellet. Secundus caſus, ſeu altera ſententia eſt de *decennali* iam puella. Igitur decimo & deinceps anno ad duodecimum vſque arrhæ datæ ſint, & poſtea puella quiue eam deſponderunt, nuptias detrectent, ii equidem qui eam deſponderunt, quadrupli pœna tenentur, at non ipſa puella, quia ſcilicet eo tempore datæ ſunt arrhæ, quo ipſa necdum vllius iudicii erat. Et hæc de duobus prioribus caſibus, quibus puella impune conditioni ſeu ſponſalibus renunciare poteſt.

Poſteriores caſus ſunt, quibus ipſa iam mulier renuncians ſponſalibus multatur. Tertius igitur caſus ſeu tertia ſententia *huius leg* eſt *de Vidua.* Hæc ſcilicet ſi acceptis arrhis matrimonium detrectet, quadrupli pœna tenetur: neque ei ætatis auxilium ſuffragatur: ita enim hæc lex accipienda eſt, vt recte quoque fecit Interpres. Quarta ſeu poſtrema ſententia eſt de *puella iam duodecennali*: vbi diſtinguitur ruiſum: vel ſine conſenſu eorum, ad quos eius deſponſatio pertinet, arrhæ datæ fuerunt, & tum quia illegitima ſunt ſponſalia, nulla pœna puella tenebitur, *h. l. & l. penult. Cod. Iuſt. eod. tit.* At ſi eorum voluntate acceperit, quadrupli pœna tenetur, nullo aduerſus patrem vel tutorem regreſſu: Niſi ſi puella compulſa fuerit ab iis in ſponſi alicuius conditionem conſentire, in quam ſi ſui arbitrii fuiſſet, non conſenſiſſet, vt loquitur Celſus *in l. 22. D. de ritu nuptiar.* hoc enim caſu aduerſus eos regreſſum habebit: Non debuit ſcilicet filiafamilias, vel pupilla cogi, non magis quam filius vxorem ducere cogitur: *Nec filium,* (inquit *lex 12. Cod. Iuſt. de nuptiis*) *quidem familias inuitum ad vxorem ducendam cogi* LEGVM DISCIPLINA PERMITTIT. Legum, vt exiſtimo, Iuliarum & Papiarum: Sic enim Terentius quoque Clemens *lib. 3. ad L. Iuliam & Papiam* ſcribit, in *l. 21. D. de ritu nuptiar. Non cogitur filiusfamilias vxorem ducere.* Ex ſuperioribus interim tria Legis Papiæ capita ni fallor, tenemus: de tempore videlicet ſponſaliorum, de arrhis in quadruplum reſtituendis, & de filiis aut puellis ad p 271 matrimonia non cogendis. Præmiis ſcilicet equidem ad matrimonia contrahenda Lex Papia ciues inuitauit, de quibus plene dixi *in noſtris ad L. Papiam. notis*: non etiam vi a quoquam ad ea quem adigi voluit.

A PATRE *deſponſa filia, mortuo patre conditionem neque ſuo, neque tutoris arbitrio mutare poteſt.*

VII. (a) Impp. Honorius, & Theodoſius AA. ad Marinianum (b) PF. P. Poſt alia.

Si pater pactum (c) de nuptiis filiæ inierit, & humana ſorte conſumptus, (d) ad vota (e) non potuerit (f) peruenire, id inter ſponſos (g) firmum ratumque permaneat, quod a patre docebitur definitum: (h) Nihilque permittatur habere momenti, quod cum defenſore, (i) ad quem minoris (k) commoda pertinebunt, docebitur fuiſſe tranſactum: Periniquum (l) eſt enim, vt contra patriam (m) voluntatem redempti (n) forſitan Tutoris aut Curatoris admittatur arbitrium: *Cum plerumque etiam ipſius feminæ (o) aduerſus commoda propria inueniatur laborare conſilium.* &c. Dat. IIII. (p) Non. Nouemb. Rauennæ, DD. NN (q) Honorio XIII. & Theodoſio X. AA. Coss. [422.]

INTERPRETATIO. *Vbi de coniunctione filiæ patris ſententia (r) fuerit definitum, ſi humano caſu, antequam puella iungatur, mortuus fuerit pater, mutare placitum nulla poterit ratione, nec habebit puella licentiam aliud faciendi, etiamſi mater, aut Tutor, aut Curator, vel propinqui alium fortaſſe voluerint ſuſcipere quam pater elegit.* (s) *Sed patris promiſſio circa ſponſum, quem ipſe ſuſcepit, firma permaneat: Nec ipſi puellæ ſuo conſilio contra voluntatem patris aliud velle vlla ratione permittitur.*

NOTAE.

(a) Lex 4. *Cod. Iuſt. eod. tit.* Iungenda autem eſt huic legi, *lex 3. inf. de dotibus.* GOTHOFREDVS.

(b) Ita quoque *in d. l. 3.* In Cod. Iuſt. male, *Martianum*: ſimilis error in *lege vlt. Cod. eod. ſoluto matrimonio*, quæ deſumpta ex *d. l. 3.* IDEM.

(c) *Pactum* in hac lege eſt deſponſatio, vt illo Iuuenalis loco, *Satyra. 6. v. 25.*
Conuentum tamen & PACTVM & ſponſalia noſtra
Tempeſtate paras. ———
Item v. 200
Si tibi legitimis PACTAM iunctamque tabellis
Non es amaturus. ———
Et Virgilius — *Et gremiis abducere PACTAS.*
Tacitus *lib. 12. Annal. c. 5.* PACTVM *inter Claudium & Agrippinam matrimonium.* Vide & Nonium *in ſperatam. c. 5. num. 69.* Arnobius 4. *aduerſus gentes: Habent ſperatas, habent* PACTAS, *habent interpoſitis ſtipulationibus ſponſas.* Pacta puella, *l. 7. Cod. iuſt. de donat. ante nupt.* IDEM.

(d) Male *conſumptis* Edit. Sichard. *RITTER.*

(e) *Vota.* *GOTHOFREDVS.*

(f) *Poteris* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(g) *Sponſum & ſponſam*, in Cod. Iuſt. *GOTHOFREDVS.*

(h) Ita quoque nonnulli Codices Iuſtinianei: vulgo tamen *deſtinatum.* Melius, *definitum*: Neque enim *hac lege* agitur de nuda patris deſtinatione (de qua agitur *in l. 36. & 66. D. de ritu nupt. & aliis legibus*, quod plerumque fit teſtamento citra conuentionem) verum agitur de *pacto*: vt ex initio *legis* conſtat. *IDEM.*

(i) *Defenſore*, id eſt, Tutore vel Curatore. Vide *Gloſſ.* *IDEM.*

(k) *Minora* Edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*

(l) *Iniquum* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(m) *Paternam* Cod. Iuſt. *GOTHOFR.*

(n) *Redemptus* Tutor eſt prece vel pretio corruptus: ad conditionem videlicet nouam admittendam: quo ſenſu etiam *nuptiæ redimi* dicuntur, *l. 1. inf. de nuptiis* de quo plura dicam in *Gloſſario.* *IDEM.*

(o) *Familia* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(p) Iil. in *d. l. vlt.* & in *d. l. 4. Cod. Iuſt.* *GOTHOFRED.* Et ita quoque Sichardus edidit. *RITTER.*

(q) *DD. A.* Cod Wurceb. *IDEM.*

(r) Id eſt, placito, promiſſione: vt mox Ipſemet Interpres vocat. *GOTHOFREDVS.*

(s) Cod. Wurceb. *Alium voluerint, quam pater elegit fortaſſe ſuſcipere.* *RITTER.*

COMMENTARIVS.

PATRIS PACTVM ſeu deſponſationem filiæ, poſt mortem eius obſeruari oportere, neque Tutorem aut Curatorem aduerſus Patris arbitrium venire poſſe, nequidem ipſa muliere pupilla vel adulta conſentiente, Hoorius Imperator *hac conſtitutione* A. D. 422. definit. Liberorum deſponſationi a Patre factæ adeo ſtandum eſt: ideo nempe quod plerumque pietas paterni nominis conſilium pro liberis capit, *l. 22. §. vlt. D. ad L. Iul. de adult.* Patris conſilium Tutoris iudicio potentius eſt, & incorruptum magis. At facile Tutores redimi poſſunt ad nouam conditionem amplectendam. Item mulieris ipſius plerumque conſilium aduerſus commoda propria inuenitur laborare. Quæ duæ rationes nominatim *hac l.* deſignantur: Et hæc de deſponſatione a patre facta, de quo nominatim hæc lex eſt.

Idem non omnino obtinet & in nuda deſtinatione a patre facta. Quæ ſane ideo diſtinguitur aperte & in *l. 36. & l. 66. D. de rit. nupt.* Nam & Tutori Patris deſtinationem certis quoque caſibus negligere licet, ſi id pupillæ vtilitas exigat. Quod & idem obſeruatur in aliis patris deſtinationibus circa tutelam *l. 3. §. 3. l. 5. §. 9. D. de adminiſtr. tut. l. 8. 10. D. de confirm. tut.* Non temere igitur a Patris deſtinatione tutor recedet, ſed ſi vtilitas pupillæ id exigat, ob quam videlicet Pater ipſe, ſi victurus hodie eſſet, ſententiam mutaret. Quam in rem videndus eſt quoque Seneca *4. de benefic. 35.*

Taodem obſeruandum *huic l.* coniungendam *legem 3. inf. de dotibus*: qua pariter Honorius mulieribus conſulit: Nempe vt hac circa *deſponſationem* patris conditione prælata, tutoriæ, & propriæ: ita illa, circa dotis regreſſum, & recuperationem mortuo marito.

P.272 VIII. (a) Impp. THEODOSIVS, & Valentinianus AA. Hierio PF. P. (b) Poſt alia.

SI donationis inſtrumentum (c) ante nuptias actorum ſolemnitate firmatum ſit, de Traditione, vtrum nuptias anteceſſerit, an ſecuta ſit, vel penitus prætermiſſa, minime perquiratur: In illa donatione, quæ in omnibus intra ducentorum ſolidorum eſt quantitatem, nec actorum confectione quærenda: Hæc enim commoda, nec mariti fraude, nec ſucceſſorum eius improbitate, nec ſcrupuloſitate iuris, nec (d) ſi & imperite vel callide *rerum offerendarum in dotem* habeat donatio mentionem, denegari vxoribus deceptis non (e) patimur, vel hiis qui in earum iura ſuccedunt: Sed a marito, vel ab hæredibus eius exacta reſtitui. Illa (f) manente lege, quæ minoribus ætate fœminis, etiam actorum teſtificatione (g) omiſſa, ſi patris auxilio deſtitutæ ſint, iuſte conſuluit. (h) &c. Dat. X. Kal. Mart. Conſtantinopoli, Tauro & Felice Coss. [428.]

INTERPRETATIO. *Si donatio ſponſalitia ante nuptias geſtis inſcritur, etiamſi res donata non traditur, non poteſt (i) infirmari. In illa vero donatione, cuius ſumma infra ducentorum ſolidorum precium inuenitur, etiamſi geſta*

Digitized by Google

geſta defuerint, nulla fœminis poterit ſub quacunque calliditate aut obiectione calumnia commoueri, ſed qualiſcunque cum die & tempore ſcriptura ſufficiet. Et ideo ſeu illa donatio, quæ ſine traditione geſtis habetur inſerta, ſeu illa, quæ infra ducentorum ſolidorum ſummam conſiſtit, nullis calumniarum argumentis in aliquo vacuentur, ſed a marito, vel ab hæredibus eius fœminis iubentur exacta reſtitui. Illo tamen beneficio legis circa eas fœminas, quæ in minoribus annis defuncto patre nuptæ ſunt, permanente, vt de quantalibet ſumma fuerit conſcripta donatio, etiam ſi geſtis allegata non fuerit, omni firmitate ſubſiſtat.

NOTAE.

(a) Poſtrema tantum *huius l.* ſententia, omiſſis cæteris, extat *in l. 17. Cod. Iuſt. de donat. ante nupt.* Et iungendæ huic *lex vn. ſup. de omiſſa actionis impetrat. lex vlt. inf. de nuptiis: lex vlt. inf. de dotibus: lex vlt. inf. de natural. filiis. lex vlt. inf. de legitim. hæredit.* Iungenda & *lex 2. Cod. Iuſt. de bonis quæ liberis.* *GOTHOF.*

(b) *Hierius* PP. fuit Orientis ſub Theodoſio Iun. v. *Proſopogr.* *IDEM.*

(c) Vide de donationis inſtrumento *d. legem vlt. inf. de nuptiis*, quam inter cæteras *huic* coniungendam dixi. *IDEM.*

(d) Abeſt hæc vox ab Edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*

(e) Abeſt *non* ab edit. Sichard In Cod. Worceb. integer locus ita legitur: *nec ſcrupulo ſi fuit iuris, ſi & imperite vel callide rerum offerendarum dotem habeat donationem, denegari vxoribus patimur.* Recte abeſſe *non* nemo non videt, reliqua vero obſcuriora videntur, niſi loco *dotem* legeris *in dotem.* *IDEM.*

(f) *Lege 3. ſupr.* Et vero hæc ſententia eſt, quam ſolam Tribonianus retinuit *in d. l. 17.* *GOTHOFREDVS.*

(g) *In ante nuptias donatione ad eas facta:* Hoc additum a Triboniano. *IDEM.*

(h) *Iuſte conſulitur, vt firma donatio ſit:* Ita Tribonianus. *IDEM.*

(i) *Poteris* legit Cod. Wurceb. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

SCRVPVLOSAS quaſdam conditiones in donationibus ſponſalitiis antea requiſitas relaxat hac conſtitutione Theodoſius Iun. excuſſis hac parte VETERVM legum & ſuperiorum conſtitutionum frenis. Vt cæteroquin in aliis quampluribus, ſubtilitates, ſolemnitates, ſcrupuloſitates, aſperitates veteris iuris ſuperiorumque conſtitutionum abrogatum iuit, expreſſa in id prolixa conſtitutione, cuius hæc pars eſt: puta in actionibus impetrandis, *l. vn. ſupr. de omiſſa action. impetrat.* in nuptiis celerandis, *l. vlt. inf. de nupt.* in dotibus promittendis *l. vlt. inf. de dotib.* circa naturales liberos, *l. vlt. inf. de natural. fil.* circa legitimas parentum ſucceſſiones, *l. vlt. inf. de legit. hered.* Quæ leges omnes *huic* noſtræ iungendæ ſunt, vna cum *l. 2. C. Iuſt. de bonis quæ liber.* Denique, quod ipſemet Theodoſius Iun. profitetur, *d. l. vlt. inf. de donationibus*, obſeruantiam iuris contrahendam cenſuit.

In duobus igitur, donationibus ante nuptias habenas laxat *hac l.* Theodoſius Iun. tum circa *Traditionem* eius tum circa *Inſinuationem*. Primo ſcilicet *Traditionis* neceſſitatem omnino remittit: quod aliter hactenus obſeruabatur, vt *hac lex* docet. Idque etiam indicat *lex 3. ſupra* his verbis: *Si futuris coniugibus res fuerint donatæ & traditæ*, Donationes ſcilicet ante nuptias ſiue ſponſalia pariter vt aliæ donationes traditionis neceſſitatem olim requirebant, & quidem ante nuptias: hac nempe ratione; ne improuida alioquin facilitate atque inani iactatione & pollicitatione, ſuadente amore, ſponſi bonis ſuis temere euoluerentur. Verum *hac* Theodoſii Iun. *lege* id aboletur; ſic quidem vt Traditionis neceſſitatem non tantum ante nuptias remittat, verum etiam penitus relaxet, dummodo inſinuata donatio fuerit. Exæquata proinde *hac l.* donatio in ſponſam collata, donationi inter coniunctiſſimas perſonas factæ: Ex conſtitutione quippe D. Pii donationes huiuſmodi, traditionis neceſſitatem non requirebant, *l. 4. 5. 7. inf. de donationib.* Et Paulus 5. *ſent. tit. 11. §. 2.* Quemadmodum in inſinuationis neceſſitate hæ donationes quoque exæquatæ fuerunt, *l. 1. ſupr.* Et hæc de Traditione.

Secundo, circa *Inſinuationis* pariter neceſſitatem habenas quadantenus laxat Theodoſius Iun. etſi regulariter eam & ipſe requirat. Regulariter ſcilicet Inſinuari ante nuptias donationes oportuiſſe, & quidem ante nuptias ex *l. 1. & 3. ſupr.* didicimus; (quarum poſtrema *huius l. fine.* indicatur & firmatur.) Atque vt donatio ante nuptias exigi poſſit, donationis inſtrumentum actis inſinuatum requiritur (etſi abſque donationis inſtrumento nuptiæ non eo minus conſiſtant. *l. vlt. infr. de nuptiis:* quam *huic l.* inter cæteras coniungendam eſſe dixi.) Verum duo caſus *hac* Theodoſii Iunioris *lege* notantur, ſeu excipiuntur, quibus donatio ante nuptias ſiue ſponſalia non inſinuata valent. Primus eſt, & nouus quidem reſpectu *Quantitatis*: puta ſi donatio intra ducentos ſolidos conſiſtat: Cuius conſtitutionis meminit & Iuſtinianus §. 2. *Iuſt. de donation.* P. 27 Verum id poſtea ab ipſo Iuſtiniano porrectum ad trecentorum ſolidorum quantitatem, *l. 34. Cod. Iuſt. de donat.* illo etiam addito, vt id non tantum in donatione ante nuptias (de qua proprie *hac l.* agitur) verum etiam in cæteris donationum ſpeciebus obſeruetur, vt ſi trecentos aureos non ſuperent, neceſſe non ſit eas inſinuari. Tandem idem Iuſtinianus ad quingentorum ſolidorum ſummam id porrexit *l. 36. §. vlt. Cod. Iuſt. de donation. & d. §. 2. Inſt. de donationib.* Quæ cauſa fuit, cur Tribonianus hanc *huius l.* ſententiam a *ſuo Codice* abeſſe voluerit. Cæterum doctiſſimo Ranchino 2. *variar. 7.* accedere non poſſum, qui cenſebat, ſi non iam antea, ſaltem hac, vel ſimili conſtitutione abrogatum modum Cincia lege in donationibus poſitum, imo totam Cinciam legem. Neque enim hæc lex modum quantitati donationum ponit, verum Inſinuationis neceſſitatem aliquatenus relaxat pro modo videl. ſeu quantitate eius, ratione Perſonarum.

Alter caſus quo donatio ſponſalitia inſinuationis neceſſitatem non requirit, ex *l. 3 ſupr.* hic ruſum inculcatur & confirmatur, vt videlicet Minoribus ætate fœminis patris auxilio deſtitutis, facta ante nuptias donatio, abſque inſinuatione valeat, ſi videlicet momento nuptiarum minores adhuc ætate ſint: Id enim

nim *d. lex 3.* oominatim exigit: At non etiam Tribonianus, qui abdicata *illius l. 3.* Sententia, *legis huius* verba in ſuam ſententiam interpolauit: Vt proinde Iuſtinianeo Iure non iam requiratur, an nuptiarum momento minor adhuc fuerit fœmina in quam donatio collata eſt, ſed tantum, vtrum minor fuerit tempore factæ ſibi donationis. Sic enim habet *lex 17. Cod. Iuſt. de douat. ante nupt.* quæ hinc interpolata eſt; *Minoribus atate fæminis etiam actorum teſtificatione in ante nuptias donatione ad eas facta, omiſſa, ſi Patris auxilio deſtituta ſint, iuſte conſulitur, vt firma douatio ſit.* Quod vero ex hoc loco idem Ranchinus *d. loco* colligebat, indicari eo, ante hanc Legem quoque latam, aliquam legem fuiſſe ſuper modo donationum, qui Inſinuationem non requireret, plane erroneum eſt: id enim hic indicatur, anteriore alia, fœminis hac parte ſuccurſum fuiſſe ætate minoribus, licet donatio his facta inſinuata non fuiſſet. Et certe quod dixi, indicatur apertiſſime Conſtantini M. *leg. 3. ſup.*

Et hæc quoque de Inſinuatione. Vbi etiam illud notandum, Inſinuationem ante nuptias fieri oportuiſſe, ne alioquin legibus, quibus donationes inter virum & vxorem conſtante matrimonio prohibitæ ſunt, fraus fieret.

SI PROVINCIÆ RECTOR, VEL AD EVM PERTINENTES. (a) SPONSALIA (b) DEDERINT.

TITVLVS VI.

LIB. V. COD. IVST. TIT. II. Huic autem titulus eſt geminus; *Si quacunque præditus poteſtate nuptias petat inuitæ:* cuius tit. *lex. vnic.* huic legi iungenda eſt.

(a) προσήκοντες Græcis, id eſt, filii, nepotes, propinqui, participes, domeſtici.

(b) *Sponſalitia* in Cod. Iuſt.

I. (a) Imppp. Gratianus, Valent. & THEODOSIVS AAA. Eutropio P. P. (b) Poſt alia.

SI quis in poteſtate publica poſitus, atque honore prouinciarum adminiſtrandarum, qui parentibus, (c) aut Tutoribus, aut Curatoribus, aut ipſis quæ matrimonium contracturæ ſunt, poteſt (d) eſſe terribilis, (e) ſponſalia (f) dederit, iubemus, vt deinceps, (g) ſiue parentes, ſiue (h) eædem mutauerint voluntatem, non modo iuris laqueis (i) liberentur, pœnæque (k) expertes ſint, quæ quadruplum ſtatuit, ſed extrinſecus (l) data pignora (m) lucratiua (n) habeant, ſi ea non putent eſſe reddenda. Quod ita late patere volumus, vt non ſolum circa Adminiſtrantes, ſed & (o) circa Adminiſtrantium filios (p) nepotes, propinquos, Participes (q) Domeſticoſque (r) cenſeamus, (s) quibus tamen adminiſtrator operam dederit. (t) Impleri autem id poſtea (v) matrimonium non vetamus, quod tempore poteſtatis ob (x) eas perſonas de quibus locuti ſumus, arris fuerat obligatum, ſi ſponſarum conſenſus accedat. Dat. XV. Kal. Iul. Theſſalonicæ, DD. NN. Gratiano A. V. & Theodoſio (z) A. I. Coſs. [380.]

INTERPRETATIO. *Iudex prouinciæ cuiuslibet, vel quicunque in adminiſtratione conſtitutus, ſi habeant aliqui adultos filios ſecum, in prædicto honore po-*
P.374 *ſiti, aut propinquos, vel qui ipſis in conſortio adminiſtationis videntur adiuncti, ſi per poteſtatem, aut comminando parentibus, aut terrendo forte Tutores, ſiue Curatores, vel ipſas quoque puellas ſponſaliorum nomine aut arrharum, ad obligandam cuiuslibet domum aliqua dederint, ſi contra hanc voluntatem aut parentes, aut ipſæ puellæ reſultare voluerint, habeant liberam fa-*
cul-

cultatem renuere, quod ita ſuſcepiſſe videntur. Nec pœnam ſibi nouerint quadrupli exigendam, ſed etiam ea quæ ſub terrore viſæ ſunt accepiſſe, in lucrum ſuum ſi voluerint retinebunt, nec conſtringi poſſunt niſi forte ex ſuo arbitrio reddere voluerint. Nam ſi poſt adminiſtrationem, aut parentum, aut puellarum, circa eos qui ſponſalia dederint, voluntas nubendi permanſerit, ſequatur electa coniunctio. (a)

NOTAE.

(a) Lex vnica *Cod. Iuſt. eod. tit.* Quæ legee *huic* coniungendæ ſint, dicam mox. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Eutropius* hic PP. Orientis fuit ſub Theodoſio M. v. *Proſopogr.* *IDEM.* Editio Sichard. *Eutropio Præfecto.* *RITTER.*

(c) Hæ ſcilicet perſonæ ſunt, quarum conſenſus in nuptiis requiritur: parentes, Tutores, Curatores, & ipſæ mulieres. *GOTHOFREDVS.*

(d) *Ratio* hæc eſt harum nuptiarum prohibitarum, de qua mox plenius. *IDEM.*

(e) *Terribilis*, qui terrorem metumque iniicit, parentique neceſſitatem ingerit. *IDEM.*

(f) *Sponſalia*, id eſt, *arrhas ſponſalitias*, quod hic Tribonianus ſubſtituit, vitandæ ambiguitati, ſpreta huius æui voce. *IDEM.*

(g) Sic infra *poſtea*, id eſt, poſt adminiſtrationem finitam: *l. 38. D. de ritu nuptiarum.* *IDEM.*

(h) Edit Sichard *hæc eadem.* *RITTER.*

(i) *Iuris laqueis*, id eſt, pœna quadrupli. *GOTHOFREDVS.*

(k) *Statuta*, ſubſtituit Tribon. quia ſcilicet receſſum a quadrupli pœna v. quæ dixi ad *l. 6. ſup. de ſponſalibus.* Similis immutationis exemplum videbimus *inf. leg. vn. tit. ſi nuptiæ ex reſcripto.* *IDEM.*

(l) *Extrinſecus*, id eſt, præterea, inſuper. *IDEM.*

(m) *Pignora*, ſupra *ſponſalia*, ſunt donationes ſponſalitiæ: alias arrhæ: vt in illo. Iuuenal. *Satyr. VI. v. 27.* —— *Digito pignus iam forte dediſti.* *IDEM.*

(n) *Lucratiua* habeant, id eſt, lucrentur, lucrifaciant: Alias *lucratiua*, quæ titulo lucratiuo quæſita, ſeu liberalitate: vnde *tit. de impon. lucrat. deſcript.* *IDEM.*

(o) Deſunt in Edit. Sichard. ſequentia verba: *circa adminiſtrantium filios.* *RITTER.*

(p) Caute *filios*: de quo mox. *GOTHOFREDVS.*

(q) *Participes id eſt conſiliarios* recte Tribon. de quo mox. *IDEM.*

(r) De *Domeſticis* his fuit ſupra *titulus vlt. lib. 1.* vbi dixi: v. & *l. 3. inf. ad leg. Iul. repetundarum.* *IDEM.*

(s) *Cenſemus* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(t) *Operam dare alicui* proprie, id eſt fauorem exhibere: vt *l. vn. inf. ſi quacunque pradit. poteſt.* iuuare: vt apud Plautum ſæpe & quidem in conciliandis nuptiis. *GOTHOFREDVS.*

(v) Id eſt, finita poteſtate. *IDEM.*

(x) *Ob eas perſonas*: Ad marginem Pariſ. edit. appoſitum ad vocem *ob*, *inter.* Male: *ob* eas perſonas, vetuſte & venuſte dictum: & quidem in hac ipſa re vxoria & ſponſalitia. Plautus *Epidico 5. ſc. 2. v. 2. Dedin tibi minas triginta ob filiam*: Et *Rudente 3. ſc. 6. v. 23. quin* ARRHABONEM *a me accepiſti ob mulierem*: vt hic, *matrimonium ob eas perſonas* ARRHIS *obligatam.* Omitto alia. *IDEM.*

(y) *Obligatum*, pro *ligatam.* *IDEM.*

(z) Cod. Wurceb. male *Gratiano A. V. & Honorio I. Coſſ.* *RITTER.*

(a) Vicioſum hoc Interpretamentum, de quo mox. *GOTHOFREDVS.*

COMMENTARIVS.

DE RECTORIBVS PROVINCIARVM, & ſponſalibus, ſeu ſponſalitiis donationibus ab his, vel horum interuentu, datis, eſt hæc Theodoſii M. conſtitutio: qua id definitur in ſummam, mulierem, ſeu ſponſam prouincialem ſponſalia a Rectore prouinciæ ſibi data, vel ab eius filio, nepote, propinquo Adſeſſore, Domeſtico, interuentu ipſius Rectoris, impune ſibi retinere poſſe, etſi nuptias ea detrectet. Eſt ſcilicet hæc pars, ſeu caput prolixæ conſtitutionis Theodoſianæ, qua is Iudicum, ſeu Rectorum prouinciarum nominatim furtis, concuſſionibus, vexationibus, impreſſionibus, enixe admodum occurſum iuit, miſeros prouinciales concutientium: vt & libertati ſanctitatique ſponſaliorum & matrimoniorum conſultum iuit: ad quem duplicem finem præter *hanc leg.* pertinent *lex 2. inf. ad leg. Iul. repetundarum*: *l. 6. ſup. de ſponſalibus*: *l. vn. inf. ſi quacunque præditus poteſtate*: *l. 6. inf. de iis qua adminiſtr.* quæ leges omnes ex eadem conſtitutione deſumptæ, vna cum *l. 8. & 9. inf. de bonis proſcriptor. l. vn. inf. de vſuris rei iudic. l. 3. Cod. Iuſt. de litigioſis*, etſi inſcriptiones nonullarum varient, huic noſtræ coaſſandæ veniunt: e quibus duæ ad idem quoque cum *hac leg.* argumentum omnino pertinent, ſimulque conſiderandæ diſtimque explicandæ veniunt: puta *lex 6. ſup. de ſponſalibus*: & *l. vn. inf. ſi quacunque præditus poteſtate.* Pertinent ſcilicet hæ tres leges, ad prohibitas Nuptias inter Rectorem prouinciæ, alioſue ad eum pertinentes, & fœminam prouincialem. Noſca quæ ad hanc *legem* noſtram pertinent, illuſtremus; quæ tribus capitibus conſtat.

Præmittendum ſaltem, vt aliis *legibus* innumeris, ita & *hac* quoque *Lege*, & *d. l. 6.* & *d. l. vn.* Nuptias inter eum qui officium vel poteſtatem in prouincia gereret, & prouincialem mulierem, interdictas fuiſſe: *Ratione* notiſſima, quæ & *hac ipſa leg.* perſtringitur, his verbis: *qui poteſt eſſe terribilis*: & *d. l. vn.* hiſce: *ſi quis occaſione poteſtatis vtatur, & minacem fauorem ſuum exhibere detegitur.* Papinianus egregie, vt alia omnia, *potentatus* rationem dixit, *l. 63. D. de ritu nuptiarum, quem* δεσποτικὸν φόβον Philo *de charitate* vocat. Ipſa ſcilicet poteſtate publica, atque honore prouinciæ adminiſtrandæ Rector terribilis eſt, vel vt *hac lex* loquitur, *terribilis eſſe poteſt.* id eſt ſola poteſtatis ſuæ vi formidinem & terrorem metumque & vim iniicit. Neque enim minæ aut vis hic exigitur, quod interpres ad *hanc leg.* putauit; verum ſufficit, vt terribilis eſſe poſſit: quumodo & militates in ſpecie *l. 1. inf. de Salgamo.* vbi dicam adhuc. Certe ſi vim adhibuerit, maior adhuc pœna ei imponitur, *d. l. vn. ſi quacunque prædiuis poteſt.*

His ita præmiſſis, de *huius l.* ſententia videamus, quæ tribus partibus conſtat. Prima continetur *Regula*, qua id conſtituitur, mulierem prouincialem acceptis a Rectore prouinciæ, vel eius interuentu, ſponſalibus, nihilominus pœnitere, nuptiaſque detrectare poſſe, quod & ipſum alioquin definitur *l. 38. in pr. D. de ritu nuptiar.* in tantum vt arrhas acceptas in quadruplum reſtituere non cogatur: quæ alioquin ſponſalibus acceptis matrimonium detrectantis pœna eſt, (de qua, *leg. 6. ſup. de ſponſalib.* quæ *huic*, vt dixi, inter alias coniungenda eſt) ſeu qui *iuris laquei* ſunt, vt hic vocantur, vt contra, data huiuſmodi pignora ſi velit, retinere poſſit; &
P. 275 vt hæc lex loquitur, *lucratiua habeat, ſi ea putet non eſſe reddenda.* Arrhas igitur reddet Prouincialis ſponſa, ſi volet: retinebit, ſi malit: Quod quidem veteri iure non obtinebat: Sic enim Paulus *in d. l. 38. Si poſt officium*, inquit, *depoſitum noluerit mulier nuptias contrahere, liceat ei hoc facere, arrhis tantummodo redditis quas acceperat.* Quod igitur illo iure neceſſitatis erat, factum eſt *hac l.* meræ voluntatis. Et ita quidem ſtatuendum eſt *hac l.* ius vetus abrogari. Quod ſane paſſim prolixa illa conſtitutione, cuius hæc pars eſt, facit Theodoſius M. vt iam oſtendi *ad l. 6. ſup. t. prox. de ſponſal.* (quæ huic, vt dixi quoque coniungenda eſt.) Fruſtra igitur in concordiam *hac lex* cum Paulo reducitur: Et perperam *Cyrillus*, Præſidem a cæteris officium adminiſtrantibus ſeparat, quaſi his arrhæ reſtitui debuerint, iis non debuerint, quia ſcilicet Præſes magis delinquat: quod recte iam refutauit Ræuard. *2. var. vlt.* Perperam etiam alii,) & in his Briſſonius *lib. de iure Connub. p. 51.* (qui hanc *leg.* noſtram de nuptiis contractis & conſummatis accipiunt, quaſi contra mandata, Prouincialis mulier, officium adminiſtranti nupta, arrhas retinere poſſit, ſi abire ac recedere a marito velit, quod ei liceat: Sponſa tantum non poſſit, quia ſponſalibus interdictum non ſit. Perperam, inquam, triplici ratione: Primum, quia ſi in *huius l.* ſpecie nuptiæ contractæ fuiſſent, procul dubio arrhæ caducæ factæ fuiſſent, cum & dos ipſa caduca fieret, *d. l. 38. §. 1. & l. 61. 63. D. de rit. nupt.* Secundo aperte *titulus hic* ſeu *hac lex* ad ſponſam tantum pertinet; quod & *titulorum* ordo & ſeries ſatis indicat. Denique ſponſalia huiuſmodi, vt *ſup.* docui, non ſimpliciter permiſſa fuerunt, ſed ſub ea tantum conditione, ſi deſponſam conditionis non pœniteret: adeo vt pœnitentia ducta ne quidem arrhas reſtituere cogatur. Itaque contrarium eius, quod Briſſonius putauit, iam verum eſt, atque ita habendum; arrhas videlicet nuptæ non lucro cedere; ſponſæ, ſi eam pœniteat, & velit, cedere. Et hæc de prima *huius leg.* parte ſeu Regula. Additur ſecunda parte *Ampliatio*: nempe hanc ſanctionem ita late patere vult, vt ipſemet loquitur, vt non ſolum circa Adminiſtrantes ipſos ſeu Rectores prouinciarum id obſeruetur, ſi ipſi ſponſalia dederint, verum & circa Adminiſtrantium filios, nepotes, propinquos, Participes, Domeſticos, quibus tamen Adminiſtrator operam dederit. Nos de ſingulis videamus. Ac primo de *Filiis*, vbi caute lex ait *Filios*: Filio ſcilicet prouincialem deſpondenti, ducenti, operam dare ſeu conſentire Adminiſtrator prohibetur, vt *hac l.* ita & *l. 57. D. de ritu nuptiarum*: at idem filiam prouinciali collocare poteſt. *l. 38. §. vlt. D. de ritu nupt.* quod Leo mutauit *Nouella 23.* Rationem huius differentiæ Enantiophanes *lib. 28. Baſilic. tit. 4. de ritu nupt.* hanc reddit, quoniam non ita ſolet gener ſocerum reuereri, ſicut nurus: Cuius rationis ſententia hæc eſt, mulierem, ſeu nurum futuram ex verecundia muliebri non facile vim & impreſſionem ſibi factam conteſtaturam, ſeu ex facilitate muliebri facilius remiſſuram: nam vt vel commemoramentum ſtupri eas pudere ſolet, vt loquitur Cæcilius apud Nonium *cap. 2. num. 115.* quod alias congruit *legi 39. D. ad. leg. Iul. de adulter.* ita & impreſſionis ſibi factæ conteſtatio eas pudere ſolet: Ideoque Nurui ſuccurri oportuit: At quia vir, gener inquam, non tam facile illatæ ſibi vis conteſtationem remiſſurus eſt, ideo Rector prouinciæ generum filiæ ſuæ conciliare non prohibetur. Et vero hæc ipſa ratio eſt, cur tutor pupillam ſuam filio ſuo collocare non poſſit, pupillo ſuo filiam ſuam poſſit: *l. 64. in fin. D. de ritu nuptiarum: l. 5 Cod. Iuſt. de interdicto matrim.* Viri denique conſtantia maior eſt, vimque a ſe amoliri facilius poteſt. Alias huius differentiæ rationes reddit Briſſonius *de iure connubiorum, p. 52. 53.* illa ſuperiore, quam veriſſimam puto, omiſſa. Et tamen diſcrimen hoc ſublatum poſtea *Nouella Leonis 23.* (ſua quadam ratione) cuius ſententiam refert Harmenopulus, *lib 4. tit. 2.* Et hæc quidem quoque de filiis, quibus nepotes, & propinqui iunguntur; Nunc de cæteris.

Idem vero obtinere iubet Theodoſius M. *hac l.* etſi Adminiſtrator *participibus* ſuis & *domeſticis* ſponſalia contrahentibus, pignoraque dantibus operam dederit, ſeu ſponſalia conciliauerit. *Participes* hac leg. ſunt, quod Tribonianus recte interpretatur, Conſiliarii. Conſiliarii ſcilicet ſeu Adſeſſores adminiſtrantium participes ſunt, & dicuntur, vt *hac l.* ita & *l. 5. inf. de iis qui adminiſtrantibus*: ſocii, *d. l. 5.* & quædam vniuſcuiuſque portio videtur Adſeſſor. Ita *participatus* & *conſilium* iunguntur *l. 3. inf. de inceſtis nupt.* quam coniunctionem ſuſtulit Tribonianus *l. 6. Cod. Iuſt. de inceſtis nuptiis*, remota ſcilicet *Participatus* appellatione. Et Plautus quoque *in milite glorioſo, Act. 4. ſcen. 2. v. 22.* dixit, *Conſiliorum ſocium & participem.* Adhæc ſicut ſupra, *titulo vlt. lib. 1. Adſeſſores & Domeſtici* iunguntur, ita & hic *participes & domeſtici*, vt & *l. 6. inf. de his qui adminiſtrantibus.* Huc pertinet & quod Libanius *Orat.* κατὰ τῶν εἰσιόντων *pag. 83.* adſeſſores vocat τὸν αὐτὸν θρόνον κατειληφότας, id eſt, tribunal idem cum Magiſtratu ſortitos: & rurſum εἰς ἡ κοινωνία τῦ θρόνυ, vt & quod Sidonius Apollinaris *lib. 1. ep. 3. Vnde te etiam par fuerit priuilegio conſiliorum Præfecturæ in quam participandam depoſceris* &c. vbi vide etiam nonnulla notata hanc ad rem a Doctiſſ. Sauarone *lib. 1. ep. 3. p. 24.* Et hactenus de Ampliatione.

Sequitur poſtrema *huius l.* parte *Limitatio* quædam: Nempe ſponſalia durante officio contracta, finito eo impleri poſſe, ſi ſponſa velit: & vt *hac lex* loquitur, *ſi ſponſæ conſenſus accedat.* Impleri igitur nuptiæ poſſunt poſt finitam adminiſtrationem, velut ex nouo iam conſenſu, qui nullus fuiſſe videtur durante adminiſtratione adhibitus.

DE

p.376

DE NVPTIIS.

TITVLVS VII.

Lib. V. Cod. Ivst. Tit. IV.

PARATITLON.

Nvptiæ *Rubr.* & *l.1.* & *3. h.t.* (ſeu matrimonium *l.2.* & *3. h.t.* coniugium, *d.l.2.h.t.* coniunctio, *d.l.1.h.t.* conſortium, *d.l.3.h.t.* quænam legitimæ ſint, *huius tituli legibus* definitur. Sunt ſcilicet illæ legitimæ, quas lex nulla impedit: *l.3.h.t.* Impedit autem lex nonnullas nuptias, veluti inter Iudæum & Chriſtianum, *l.2.h.t.* inter impares honeſtate perſonas, *l.3.h.t.* Citra conſenſum patris, propinquorum, tutorum, in ſpecie, *l.1.h.t.* citra amicorum fidem, & frequentiam contractas, in ſpecie, *d.l.1.* & *3.h.t.* Decurio item ancillæ, ſeu ſeruæ connubio iungi non poteſt, *l.6. de Decurionib.* Connubiumque in genere cum ſeruilibus perſonis eſſe non potuit, & ex huiuſmodi contubernio ſerui naſcebantur, *d.l.6.* De Æquali etiam coniugio, vid. *l.1. de collegiatis* vt & de colonorum v. *infr. parat. de fugit. col.* At enim citra inſtrumentum dotis aut donationis ante nuptias, & citra pompam, aliamue celebrationem nuptiæ contractæ, non improbantur, *d.l.3.h.t.*

De Vidvæ *minoris XXV. annis, & quidem Senatoriæ nuptiis.*

I. (a) Imppp. Valent. Valens, & Gratian. AAA. ad Senatum. (b)

Vidvæ intra XXV. annum degentes, etiamſi emancipationis libertate gaudent, tamen in ſecundas nuptias non ſine (c) patris ſententia conueniant. (d) In (e) oppugnationem ceſſent itaque ſequeſtres, (f) atque interpretes, taciti nuntii, renuntiique (h) corrupti. Nuptias nobiles (i) nemo redimat, nemo ſollicitet, ſed publice conſulatur affinitas, adhibeatur frequentia (k) Procerum. (l) Quod ſi in condicionis (m) delectu (n) mulieris voluntas certat (o) ſententiæ propinquorum, placet admodum, (p) vt in pupillarum (q) coniunctionibus ſanctum (r) eſt, habendo (s) examini auctoritatem (t) quoque Iudiciariæ cognitionis adiungi, vt ſi pares ſunt genere ac moribus petitores, (v) is potior æſtimetur, (x) quem ſibi conſulens mulier adprobarit. (z) Sed ne forte hii, qui gradu proximo ad viduarum ſucceſſiones (a) vocantur, etiam honeſtas nuptias impediant, ſi huius rei ſuſpicio proceſſerit, (b) eorum volumus auctoritatem (c) iudiciumque ſuccedere, ad quos etiamſi fatalis ſors interceſſerit, tamen hæreditatis commodum peruenire non poſſit. Dat. XVII. (d) Kal. Aug. Grat. A.II. & Probo V. C. (e) Coss [371.]

Interpretatio. *Viduæ intra viceſimum & quintum annum ſi fuerint conſtitutæ adhuc* (f) *viuis parentibus, tametſi emancipatione adquiſierint libertatem, ſi ad ſecundas nuptias venire voluerint, nouerint coniunctionem ſuam in patrum poteſtate,* (g) *non in propria voluntate conſiſtere. Et eorum electione, non quorumcunque amicorum, aut familiarium ſequendum eſſe conſenſum. Si vero patres mortui ſint, nec ſic quoque ex ſuo ſingulariter arbitrio nubendi habeant poteſtatem, ſed pro honeſtate coniunctionis iudicium ſequendum* (h) *eſt propinquorum. Quod ſi duo petitores extiterint, conſulendi ſunt quidem parentes, nec prætermittendus eſt etiam Iudex, qui voluntatem fœminæ pro honeſtiore duntaxat parte profficiat. Nec illis tantum propinquis præſtet adſenſum, qui ſuſpicione hæreditatis vtuntur, qui forte dum*

nuptias differunt, pro ſucceſſione hæreditatis mulieris mortem expectare videntur : ſed illorum magis, ſi talis conditio (i) *intercedit, electio ſequeuda eſt, qui nihil poſſunt de ipſius hæreditate conquirere.*

NOTAE.

(a) *Lex* 18. *Cod. Iuſt. eod. tit.* Hæc vero lex æque recte relata fuiſſet *in tit. prox. de ſecundis nuptiis.* GOTHOFR.

(b) De hac inſcriptione mox. IDEM.

(c) *Sine patris ſententia non conueniant:* Ita Cod. Iuſt. quod præciſam neceſſitatem adhuc magis indicat. IDEM.

(d) *Conueaire* in nuptias. v. *Gloſſ. Theod.* IDEM.

(e) Abeſt hæc ſententia a Cod. Iuſt vſque ad ea verba: *Quod ſi:* Quæ tamen *huius leg.* rationem ingerunt. IDEM. Cuiacius notat ad marginem, legendum, *aut in oppugnationem. Ceſſent.* RITTER.

(f) *Sequeſtres & Interpretes*, id eſt, pararii & proxenetæ: de quo mox. GOTHOFREDVS.

(h) *Internuntii* vocantur *l. vlt. D. de ſponſalibus.* IDEM.

(i) *Nobiles*, id eſt Senatorias: de quo mox. IDEM.

P. 277 (k) *Frequentia*, ſeu fides, *l. vlt. inf.* conſcientia. Interpres ad *eam leg.* teſtimonium: non enim pertinet hoc ad pompam nuptiarum ſine qua legitimæ nuptiæ ſunt. IDEM.

(l) *Proceres*. de his mox. IDEM. *Procorum* Sichardus notat in margin. RITTER.

(m) *Conditionis* vox hac in re propria, quam eum *conventionis* voce hic immutauit Tribonianus: quam tamen aliis locis retinuit, *l.* 36. *D. de rita nupt. l. vlt. D. de proxeneticis: l. vlt. D. de ſponſalibus: l.* 65. *D. de iudiciis:* & alibi. GOTHOFREDVS.

(n) *Delectum* legit Cod. Wurceburg. RITTER.

(o) *Patris repugnat ſententiæ & propinquorum.* Ita Tribonianus: vbi tamen Cuiacius emendabat, *Matris: lib.* 3. *obſeruat.* 5. GOTHOFREDVS. Cod. Wurceburg. *certat K ſententiæ.* Litera illa quid velit, diuinare non audeo. RITTER.

(p) *Ammodum* Cod. Wurceburg. IDEM.

(q) *Virginum*, ita Tribonianus: de quo & Cuiac. 3. *obſerv.* 5. de cuius rei ratione, mox. GOTHOFRED.

(r) *Sancitum*, Cod. Iuſt ſancitum autem puta *l.* 1. *Cod. Iuſt. de nuptiis.* IDEM.

(s) *Habendum examen*, Edit. Sichard. RITTER.

(t) *Auctoritate* Cod. Wurceburg. IDEM.

(v) *Competitores* Cod. Iuſt. GOTHOFREDVS.

(x) *Exiſtimetur.* Cod. Iuſt. IDEM.

(z) *Approbauerit.* Cod. Iuſt. IDEM.

(a) *Succeſſionem.* Cod. Iuſt. IDEM.

(b) *Præceſſerit.* Cod. Iuſt. male. IDEM.

(c) Iterum *auctoritate* exhibet Cod. Wurceburg. ſed videntur lineolæ ſuperinductæ deletæ, quod ſæpe iam monui. RITTER.

(d) XVIII. Ita Anianus Opt. notæ. GOTHOFREDVS. *VI.* Cod. quidam, quem vidit Sichardus. RITTER.

(e) *VC.* Abeſt a Cod. Iuſt. Wurceb. & Edit. Sichard. & Cuiac. Neque Faſtorum collectores habent, ſed eſt in Marmore apud Gruterum, quod vid. in *Chronol. ad h. a.* IDEM.

(f) *Et adhuc* Cod. Wurceburg. IDEM.

(g) *Poteſtatem* Cod. Wurceburg. IDEM.

(h) *Conſequendum*, Cod. Wurceburg. IDEM.

(i) Abeſt hæc vox a Cod. Wurceburg. IDEM.

COMMENTARIVS.

DE VIDVARVM (Senatoriarum ſcilicet & Nobilium Romæ, vt mox probabo) quæ minores ſunt 25. annis, ſecundis nuptiis eſt hæc Valentiniani Sen. Oratio ad Senatum emiſſa, honeſtati Senatoriarum familiarum conſulentis : *Senatoriarum*, inquam, & Nobilium Romæ quod *huius leg.* arcanum eſt, quod vulgo non animaduertitur: Id quod patet primum ex eo, quod hæc oratio data eſt ad Senatum Vrbis Romæ : Orationes ſcilicet huiuſmodi ad Senatum, ipſos ferme Senatores tangebant: de qua *in Paratitlo de Conſtitut. Princip.* Secundo, id ingerunt manifeſtiſſime hæc *huius leg.* verba: *Nuptias* NOBILES *nemo redimat, nemo ſolliciset, ſed publice conſulatur adfinitas : adhibeatur frequentia* PROCERVM. *Nobiles* ſunt Senatorii : Ita Curia nobilior, pro Senatu, *l.* 155. *de Decur.* Ita apud Ammianum Marcellinum *lib.* 28. *cap.* 1. hoc ipſo anno *Nobilitatis decreto Legati* ad Valentinianum Imper. *huius leg.* auctorem miſſi dicuntur, id eſt, Senatus decreto. Apud eundem *lib.* 28. *cap.* 1. *Nobilitatis Curia*, pro Senatu: item *l. ſ. c.* 4. *Nobilitatis & plebis errata*, id eſt Senatus & populi : Eodem ſenſu dicitur in Theodoſii M. *l.* 1. *inf. de ſecund. nupt.* honeſtior Nobiliſque perſona. Quæ & ipſa lex proprie ad viduas Senatorias pertinet. Sic & *Proceres* qui generaliter alias ἔξαρχοι, πρωτοπολῖται, πρωτάρχοντες, Principes ciuitatis, teſte Chariſio 1. *Inſtitut. Gramm.* & Seruio *ſub finem* 1. *Æneid.* & Gloſſis *Philoxeni*, ſunt hic Senatores: quo ſenſu Symmachus, *ampliſſima Curiæ Proceres*, *lib.* 3. *ep.* 63. & Proceres pari ſenſu dixit *l.* 12. *inf. de Prætoribus :* & apud Symmachum filium *in Auctario*, *ep.* 6. & 11. Neque Senatores adhuc ſimpliciter, verum inter Senatores Illuſtres ferme & potiſſimi: vt *d. l.* 12. *inf. de Prætoribus:* & apud Caſſiodorum *VI. Var.* 10. in lemmate: & *VI. Var.* 12. & *VII. Var.* 7. Neque alio pertinent tot illi, qui *hac l.* indicantur in oppugnationem, ſeu ad conciliandas huiuſmodi nuptias interueniſſe: *ſequeſtres ſcilicet interpretes, tacits nuncis renuntiique corrupti :* per quos nuptiæ huiuſmodi Nobiles redimebantur, ſollicitabantur : etſi in genere hi aliis quoque nuptiis conciliandis interueniebant, nempe Pararii, Proxenetæ, *Sequeſtres :* quomodo Firmicus, *lib.* 6. *cap.* 31. SEQVESTRES, aut turpium libidinum miniſtros facient, ita vt ex tali quæſtu quotidiana illis vitæ præſidia comparentur : & *Interpretes* ἑρμηνευταὶ, quorum ſalarium ἑρμηνευτικὸν dicebatur, *l. vlt. D. de proxeneticis :* de cuius modo fuit conſtitutio quædam Græca, *Cod. Iuſt. tit. de ſponſalibus*, cuius ſumma extat apud Harmenopulum *lib.* 4. *t.* 3. §. *vlt.* dicuntur hi conditionis Proxenetæ, *d. l. vlt.* dicuntur & interpoſitæ perſonæ, *l. vlt. D. de ſponſalib.* vbi IC. *plerumque conditiones interpoſitis perſonis expediuntur.* In hoc cenſu fuere ſeruuli, de quo Hieronymus *ad Furiam de viduitate ſeruanda, ep.* 10. *t.* 1. item nutrices, de quo mox.

De ipſa nunc conſtitutione. Nempe cum Senatoriarum viduarum minorum adhuc nuptias hac tempeſtate, impares ſubinde & indigni genere inhoneſtis artibus per Sequeſtres & Interpretes tacitos nuntios renuntioſque redimerent, ſollicitarent, cum inſigni Senatoriarum familiarum dedecore, & huiuſmodi minores viduæ ad indigna & imparia matrimonia properarent, huic rei modum imponere, *hac Oratione ad Senatum emiſſa*, Valentiniano Iun. viſum; hoc videlicet conſtituto, vt vidua Senatoria minor 25. annis, licet emancipata, tamen *in ſecundas nuptias, non ſine patris ſententia conueniat*, vel, vt Tribon. ad præciſam neceſſitatem, magis adhuc effert, *ſine patris ſententia non conueniat.* Quæ quidem verba, contra quam nonnulli cenſent, non quid honeſtum ſit, aut paternæ reuerentiæ conſentaneum contineant; verum præciſam neceſſitatem important: adeoque imperatiua ſunt. Quod agnoſcit etiam recte Interpretatio *huic leg.* ſubdita. Sic vt proinde aliter contractæ nuptiæ, pro nullis ſint: de quo v. Cuiacium *3. obſeruat. 5.* Hotom. *19. quæſt. illuſtr.* Briſſonium *de iure connub.* alios, Chenu *qu. 15.* etſi certis caſibus aliter iudicatum, vid. *les arreſts de* Bouchel, & Iol. *lib. 1. cap. 85.* Quod quidem in ſp. *huius l.* magis adhuc propter familiarum dignitatem ſtatuendum eſt, quod tamen Tribonianus abdicauit. Et hæc de patris conſenſu, in viduæ maioris 25. annis nuptiis: ſi patrem vero non habeat, citra conſenſum quoque propinquorum, adfinium, nuptias contrahere vetatur: *publice*, inquit, *conſulatur affinitas, adhibeatur frequentia Procerum:* mox, *ſententia propinquorum*, &c. Sane iam olim quoque Seueri conſtitutione id ſancitum fuerat in pupillis, id eſt impuberibus, *l. 1. Cod. Iuſt. de nuptiis*, vt ne citra propinquorum (quod etiam Interpretatio huic legi ſubdita recte agnoſcit) conſenſum nubere poſſent, quod etiam *hac l.* indicatur, & in argumentum adſumitur: De puellis adultis minoribus 25. annis forte idem conſtitutum: At enim de *viduis* minoribus adhuc, & quidem emancipatis, nihil dum conſtitutum: quod *hac l.* fit, ac nominatim de minoribus viduis emancipatis Senatoriis, ne videlicet vt antea dixi, præter, ſeu contra generis dignitatem, vel in prioris mariti iniuriam impari nuberent, tacitis ac ferme clandeſtinis redemptis ſequeſtribus, Interpretibus, & Internuntiis. Sane & in Conſtantini *l. 1. inf. de raptu virginum*, redempti hi diſcurſus pariter perſtringuntur, ac nominatim *nutricum* fabulæ, & prauæ ſuaſiones: quo pertinet & Chryſoſtomi locus homilia *περὶ τῦ ποίας δῆ ἄγεσθαι γυναῖκας, tomo Sauiliano* 8. vbi huiuſmodi proxenetas ſeu *μεσίτας* perſtringens, *ἐ γὰρ*, inquit, *δῆ μαστρωπὲς καλέσαι γυναῖκας, καθάπερ οἱ νῦν, ἐδὲ προμνηστρίας, ἐδὲ γραΐδια μυθεύοντα ἀλλὰ τὸν οἰκέτlω τὸν ἑαυτῦ, τῦτῳ τὸ πρᾶγμα ἐνεχείρισον.* Eodem pertinet & Hieronymi *locus cit. ad Furiam de viduitate ſeruanda. Caue Nutrices & gerulas & iſtiuſmodi venenata animalia, quæ de corio tuo ſaturari ventrem ſuum cupiunt: non ſuadent quod tibi, ſed quod ſibi proſit, & ſæpe illud obganniunt:*

P. ἐγχείρισον.

Solane perpetua mœrens carpere iuuenta?
Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?

Sane & Ammianus Marcellinus hoc ipſo tempore notat, *lib. 28. cap. 1. Marinum quendam cauſarum defenſorem ſupplicio lethali damnatum, anſum Hiſpanillæ cuiuſdam artibus prauis adfectaſſe coniugium.* Quod tamen ad magicas artes magis pertinet, de quo dicam *ad l. 3. inf. de maleficis & Mathemat.* Et hæc quidem ita honeſtati Senatoriarum familiarum a Valentiniano Sen. conſtituta. At enim & retro, ne hoc obtentu viduæ huiuſmodi cum propinquorum faſtidio depugnandum haberent, nihil viduarum iſtarum arbitrio propinquis deferentibus, vel etiam ob ſucceſſionis ſpem cuilibet conditioni intercedentibus, nuptiaſque impedientibus, duabus conditionibus propinquorum faſtidium refrenare & cohibere Valentiniano viſum. Prima eſt, vt ſi in delectu conditionis mulieris voluntas certet cum propinquorum ſententia, Iudicis arbitrium & examen adhibeatur: Atque in hoc examine, ſi inter pares petitores, ſiue preces, propinqui in hunc, fœmina in illum inclinet, potior ille videri debeat, quem ipſa fœmina adprobauerit. Mulierum ſcilicet affectibus & conſiliis, vt non ſemper, ita nonnunquam cedendum eſt. Et hoc quidem Valentinianus, argumento ducto a pupilla, ſeu a *d. l. 1. Cod. Inſt. de nuptiis*, cuius hæc ſunt verba: *Cum de nuptiis* PVELLÆ, inquit, *quæritur, nec inter tutorem & matrem & propinquos de eligendo futuro marito conuenit, arbitrium Præſidis Prouinciæ neceſſarium eſt.* Et poſtea etiam id in Adultis quibuſcunque conſtitutum ab Honorio, *l. 20. Cod. eod. de nuptiis. In coniunctione*, inquit, *filiarum in ſacris poſitarum, patris expectetur arbitrium. Sed ſi ſui iuris puella ſit, intra quintum & viceſimum annum conſtituta: ipſius quoque adſenſus exploretur. Si patris auxilio deſtituta: matris & propinquorum, & ipſius quoque requiratur adultæ iudicium. Si vero vtroque orbata parente, ſub Curatoris defenſione conſtituta ſit, & inter honeſtos competitores matrimonii oriatur forte certamen, vt quæratur, cui potiſſimum puella iungenda ſit: ſi puella cultu verecundiæ propriam noluerit voluntatem depromere coram poſitis propinquis, Iudici deliberare permiſſum, cui melius adulta ſocietur.* Secunda conditio hæc a Valentiniano additur, vt ſi forte propinqui gradu & ordine ſuccedendi proximi, ne ſpes eorum diminuantur, in honeſtorum virorum conditionem conſentire nolint, tum remotiores propinqui a ſpe ſucceſſionis remoti auctoritatem ſuam interponant. Proximiores ſcilicet ordine ſuccedendi ob ſpem ſucceſſionis proximam, proximis ſuis ſæpe ſunt timendi & ſuſpecti, & ex ſpe ſucceſſionis in ſuſpicionem proniores, *l. 2. vbi pupillus educari.* Notum eſt illud apud Perſium votum *Sat. 2. v. 11. 12.*

- - - Pupillumue vtinam, quem proximus hæres
Impello expungam. - - -

Neque tantum cita mors proximorum illis in voto eſt, ſed quod potiſſimum, vt illiberes moriantur; eamque ob cauſam quantum in ipſis, oblatas conditiones matrimonii defugere & impedire ſolent. Verum de eo plura Interpretes ad *tit. 1. D. & Cod. Iuſt. vbi pupillus educari.* & ad *tit. de pupillari ſubſtitutione.*

Notandum interim de Matris conſenſu nihil *hac l.* imo toto hoc Codice Theodoſ. caueri, de quo tamen non minus quam de propinquorum conſenſu, *d. l. 1. & d. l. 20. Cod. Iuſt. de nuptiis*, cauetur. De eo certe inſignis eſt locus apud Auguſtinum Epiſt. 233. ad Benenatum; *Puella*, inquit, *fortaſſis quæ nunc non apparet, apparebit & mater, cuius voluntatem in tradenda filia omnibus, vt arbitror, natura proponit, niſi eadem puella in ea iam* ÆTATE *fuerit, vt iure licentiori ſibi ipſa eligat quod velit.*

Et hæc quidem ad *hanc Legem* de conſenſu Patris, &c. in viduæ etiam filiæ nuptiis dicta ſint. Nam de conſenſu in puellæ filiæ nuptiis dicetur ad *l. 1. inf. de raptu virginum.*

IVDÆO *cum Chriſtiana connubii ius, propoſita adulterii pœna, a Theodoſio M. interdicitur.*

II. (a) Imppp. Valent. THEOD. & Arcad. AAA. Cynegio PF. (b) P.

NE quis Chriſtianam mulierem in matrimonium Iudæus accipiat, neque Iudæam (c) Chriſtianus coniugio ſortiatur: nam ſi quis aliquid huiuſmodi admiſerit, adulterii vicem commiſſi huius (d) crimen obtinebit: libertate (e) in accuſandum publicis quoque vocibus (f) relaxata. Dat. Prid. Id. Mart. Theſſal. (g) Theod. XII. (h) & Cynegio V.C. Coſs. [388.]

INTERPRETATIO. *Legis huius ſeueritate prohibetur, vt nec Iudæus Chriſtianæ matrimonio vtatur, nec Chriſtianus homo Iudæam vxorem accipiat. Quod ſi aliqui contra vetitum ſe tali coniunctioni miſcuerint, nouerint ſe ea pœna, qua adulteri damnantur, perſequendos, & accuſationem huius criminis non ſolum propinquis, ſed etiam ad perſequendum omnibus eſſe permiſſam.*

NOTAE.

(a) *Lex 6. Cod. Iuſt. de Iudeis.* Repetitur ea totidem verbis *l. 5. infr. ad L. Iul de adulteriis.* Iungenda etiam *huic*, eu videatur, *lex 5. Cod. Iuſt. de inceſt nupt.* Quod non temere affirmo. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Cynegius* PP. Orientis ſcilicet ſub Theodoſio M. v. *Proſop.* *IDEM.*

(c) *Iudaea coniugium*, ita & in *d. l. 5. inf. ad l. Iul. de adulter.* & in *d. l. 6. Cod. Iuſt. de Iudeis.* *IDEM.* *Iudaea coniugium* Cod. Wurceb. Edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*

(d) Ita quoque *in d. l. 5.* At in Cod. Iuſt. *huiuſmodi.* *GOTHOFREDVS.*

(e) *Libertatem* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(f) Vide Gloſſ. *Vox*, de accuſatione proprie hic & *l. 3. 4. inf. ne præter crimen maieſtatis.* & *l. vn. inf. ad L. Iul. Maieſtatis.* *GOTHOFREDVS.*

(g) Indidem data paulo poſt *lex vn. inf. de priuati carc. cuſt.* & paulo ante *lex 14. inf. de heretic.* vide quæ ſcripſi ad Conſularia Theodoſ. *IDEM.*

(h) *γε.* II. vt habet *d. l. 5. inf. ad l. Iul. de adulter.* & Cod. Iuſt. & euincunt Faſti Conſulares. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

P. 379

IVDÆO cum Chriſtiana, & viceuerſa Chriſtiano cum Iudæa connubii ius interdicitur *hac* Theodoſii M. *conſtitutione* A. D. 388. quæ totidem verbis repetita extat *l. 5. inf. ad Leg. Iul. de adulter.* Hæc *huius leg.* ſententia eſt. Sequuntur ſanctiones duæ, nempe huiuſmodi connubium adulterii vicem obtinere iubetur, id eſt, contrahentes, veluti adulteri damnari, vt recte Interpres. Quæ cauſa eſt, cur hæc *lex* ſub *tit. de adulteriis*, repetita *hos Cod.* fuerit: quare vt adulterium, capitali pœna plectitur, *l. 6. inf. de Iudæis:* Sed &, quod alterum additur, quoque huius facti atrocitas configitur, publica eius eſt accuſatio, *has l.* ſeu vt loquitur, ea libertas in accuſandum publicis vocibus relaxatur, id eſt, quod & ipſum recte Interpres, accuſatio huius criminis non ſolum propinquis, ſed etiam omnibus ad perſequendum eſt permiſſa, inſtar adulterii, *l. 2. inf. ad Leg. Iul. de adulteriis.* Vbi obiter notandum, atrocioris delicti ſpeciem facto alicui illegitimo indui, ad configendum id, quod & alias Principes fecere: quod multis exemplis & Legibus *in Paratitlo, de pœnis*, comprobatur.

Plenior vero *huius l.* interdictio eſt, quam Conſtantianæ *legis 6. inf. de Iudæis.* vbi Iudæo quidem Chriſtianam ducere interdicitur: at non pariter ῥητῶς Chriſtiano Iudæam. Quod hic a Theodoſio ex æquo prohibetur.

Cæterum huc pertinet omnino Ambroſii locus *lib. 1. de Abrahamo, cap. 9. num. 84.* *Caue Chriſtiane, Gentili aut Iudæo filiam tuam tradere: caue, inquam, gentilem, aut Iudæam, atque Alienigenam, hoc eſt, hæreticam, & omnem alienam a fide tua vxorem accerſas tibi.* Paganorum eadem hac tempeſtate ratio fuit, Auguſtinus *Epiſt. 234. ad Ruſticum.* *Cum certiſſime noueris tradi a nobis Chriſtianam niſi Chriſtiano non poſſe, nihil tamen mihi tale de filio tuo, quem adhuc paganum audio, promittere voluiſti.*

Cum autem huius prohibitionis plures ſint *Rationes*, ea hic propoſita fuit Imperatori, periculum ſeductionis: qua ipſa ratione Iudæus Chriſtiani educationem habere non poteſt, arg. *l. 15. §. 6. D. de excuſat.* Item nec Chriſtianum mancipium Iudæus habere poteſt, de quo *ſuo tit.* plenius, & *l. 5. ſup. de contrahenda emptione.*

Porro exiſtimare quoque quis poſſit *huic legi* iungendam *l. 5. Cod. Iuſt. de inceſt. nupt.* quæ eidem Cynegio PP. inſcribitur, qua prohibetur quis fratris vxorem ducere, vel etiam vxoris ſuæ ſororem: nec diſſoluto quocunque modo coniugio (quod & ipſum prohibitum antea *l. 2. inf. de inceſt. nupt.*) nempe quod inter Iudæos ſolemne fuit, de quibus *has l.* agitur. Quo etiam argumento *huic l.* dictam *legem 5.* iungendam quis putet: quod ipſe non exiſtimo.

Sed & cum ſubſcriptam huic legi *Theſſalonicam* video (vbi ſcilicet hoc tempore Theodoſius M. hærebat, mox aduerſus Maximum Tyrannum inde profecturus) hinc colligere mihi videor, Acholium Ep. Theſſalonicenſem *hanc leg.* ſuaſiſſe; cuius vtique familiaritate Theodoſius ſummopere gaudebat, quem σύνεργον habuit ad fidem & ſanctitatem Catholicam firmandam; denique, vt Ambroſius eum vocat, *ep. 15. num. 5. murum fidei gratiæ & ſanctitatis.* Eidemque tribuo legem, *2. inf. de fide Cathol.* & *leg. 4. inf. de quæſtionib.* vbi vide quæ dixi. Cæterum, non vna hac conſtitutione Theodoſius M. teſtatum fecit, quantum pudori & verecundiæ in nuptiis ſeu coniun-

coniunctionibus tribueret, verum & *d. l. 5.* qua vt dixi fratris vxorem ducere, vel etiam vxoris ſuæ ſororem inhibuit: & tertia famoſa conſtitutione, de vetitis conſobtinorum nuptiis, de qua ad Libanium, iam & ad *l. 19. Cod. Iuſt. de nupt.* Atque adeo tres hæ Theodoſii M. conſtitutiones notandæ, de prohibitis ab eo nuptiis: pudoris eius & verecundiæ hac parte indices. Quinimo & quarta, quæ hos ipſos Iudæos reſpicit, *l. 7. Cod. Iuſt. de Iudæis*, qua vetat Iudæos morem ſuum in coniunctionibus retinere, vel iuxta legem ſuam nuptias ſortiri, vel in diuerſa ſub vno tempore coniugia conuenire.

III. (a) Impp. Theod. & Valent. AA. Hierio PF.P. (b)

SI donationum (c) ante nuptias, vel dotis inſtrumenta, defuerint, pompa etiam, aliaque nuptiarum celebritas omittatur, nullus æſtimet (d) ob id deeſſe, recte (e) alias inito matrimonio, firmitatem, vel ex eo natis liberis iura poſſe legitimorum auferri, ſi (f) inter pares honeſtate perſonas, nulla Lege impediente, fiat (g) conſortium, quod ipſorum conſenſu, atque amicorum fide, firmatur: &c.' Dat. X. Kal. Mart. Conſtantinop. Felice & Tauro Coſs. [428.]

Interpretatio. *Si occaſio talis emerſerit, vt nuptiæ ſolennitate debita careant, aut etiam donationes ſponſalitiæ* (h) *fieri, aut dos celebrari non poſſit, ſed conuenientibus animis ſe matrimonio copulauerint, ſufficiet æqualibus perſonis conueniens electio atque conſenſus, ſic tamen, vt conſcientia intercedat amicorum, & tunc ſi ita res ceſſerit, & coniunctio ſtabilis, & filii legitimi probabuntur.*

NOTAE.

(a) *Lex 22. Cod. Iuſt. eod. tit.* Et iungendæ huic, *lex vn. ſupr. de omiſſa actionis impetratione, & lex vlt. ſup. de ſponſalib. lex vlt. inf. de dotibus: lex vlt. inf. de naturalibus filiis: lex vlt. inf. de legitimis hereditatib.* GOTHOFREDVS.

(b) *Hierius* hic PP. Orientis fuit ſub Theudoſio Iun. vide *Proſopogr.* IDEM.

(c) Cod. Wurceb. *ſi donatio.* RITTER.

(d) *Exiſtimet.* Cod. Iuſt. GOTHOFREDVS.

(e) *Rectam.* Cod. Wurceb. RITTER.

(f) *Si* abeſt a Cod. Iuſt. IDEM.

(g) *Fiat.* Abeſt a Cod. Wurceeburg. & Iuſt. IDEM.

(h) *Sponſalitiarum.* Cod. Wurceb. IDEM.

COMMENTARIVS.

Solemnivm *νομίμων* Nuptialium, & quatuor quidem, neceſſitatem *hac l.* remittit Theodoſius Iun. Donationum, inquam, ante nuptias, vt & Dotis inſtrumenta ſeu tabulas, Pompam item nuptialem, aliamque Nuptiarum celebritatem omiſſam, P.280 matrimonium alias recte contractum, neque infirmare, neque ex eo natis liberis iura legitimorum auferre, *hac conſtitut.* definit. De *Tabulis* ſane dotalibus id iam ſcripſerat Papinianus, *in l. 31. D. de donation.* tabulas videlicet non facere matrimonium: vt & Gaius *in l. 4. D. de pignorib.* Idque etiam ſcriptum extat *l. 9. & 13. Cod. Iuſt. de nupt.* Donationis vero ante nuptias par ratio. Nam etſi inſinuatio ad eius validitatem regulariter requiratur, quod & ipſe Theodoſius Iun. probauit, *l. vlt. ſup. de ſponſal.* (quæ huic inter alias iungenda eſt,) attamen ad nuptiarum validitatem neceſſaria non eſt. De *Pompa* denique aliiſque nuptiarum celebritatibus idem a Theodoſio Iun. *hac leg.* conſtituitur. *Pompa*, eſt frequentia affinium & amicorum ad ſolennem ſponſæ in domum deductionis ritum, quod veteres *Officium* dixere: de quo more egerunt quibus hæc ſpecialis cura Ritus nuptiarum excutere. Huius ſane æui pompam nuptialem, in quibus & cantus, & ſcænici, & feſcennina verba, Lampades, Choreæ; Chryſoſtomus ſubinde exagitat, ac nominatim *Homilia 48. in cap. 24. Geneſ. in fin. & Homil. 56. in pr.* Denique ſolennium horum omnium neceſſitatem præcidit, *h. l.* Theodoſius Iun. vt cæteroquin formarum & formularum veterum complurima antiquauit, *hac ipſa conſtitut.* cuius partes quoque ſunt *lex vn. ſup. de omiſſa action. impetr. & lex vlt. ſup. de ſponſal. & lex vlt. inf. de dotib.* Quibus ſane *legibus* qualiacunque verba ad exactionem dotis ſufficere Theodoſ. Iun. iubet: Item impetrandæ actionis neceſſitatem remittit, ſeu formulas actionum: Item donationis ante nuptias (de qua *initio huius l.*) traditione non ſecuta inſinuatio *quocunque tempore facta fuerit*, valere iubetur? Imo & certis caſibus, neque inſinuata. Denique Theodoſius Iun. & alias quod ipſemet profitetur *l. vlt. inf. de donationib.* obſeruationem iuris contrahendam cenſuit.

Viceuerſa quatuor conditiones in Nuptiis *hac l.* requirit Theodoſius Iun. quarum prima eſt, vt inter pares honeſtate perſonas eæ celebrentur, ſeu æquales, vt Interpres habet, *que ce ſoit vn Mariage aduenant, que la fille ſoit* emparagée, *comme en la couſtume d'Anjoux, & du Maine:* Impares ſcilicet nuptiæ legitimæ non ſunt, vt etiam Apuleius *lib. 6.* ſcribit: *Innupta ego, fruſtra filium dicam: impares enim nuptiæ, & præterea in villa, ſine teſtibus, & patre non conſentiente factæ, legitimæ non poſſunt videri; ac per hoc ſpurius iſte naſcetur.* Cæterum de imparibus nuptiis conſuli poſſunt, quæ ad *leges decemuirales*, & quæ ad *Legem Papiam de maritandis ordinibus*, notari ſolent. Secundum requiſitum eſt, vt *nulla lex huiuſmodi nuptias* impediat: Non enim inter omnes pares honeſtate perſonas connubii ius eſt, veluti inter Iudæum & Chriſtianum, *l. prox. ſupr.* Inter Prouincialem, & officium in Prouincia adminiſtrantem, *tit. 6. ſupr. & tit. 11. inf.* Inter proximas perſonas *tit. 12. inf.* inter prouinciales & gentiles,

Digitized by Google

gentiles, *tit. 14. inf.* Tertium requiſitum eſt conſenſus partium: De quo eſt quoque Chryſoſtomi locus *d. Homil. 56. p. 607. edit. Francof.* vbi pompam nuptialem damnans Leges quoque aduocat. τοῦτο καὶ οἱ ἔξωθεν ἴσασι νόμοι καὶ ἀκούσῃ τῶν περὶ ταῦτα ἐσχολακότων λεγόντων, ὅτι συνοικέσιον οὐδὲν ἕτερον συνίστησιν ἢ συνήθεια. *Nouerunt hoc etiam externæ leges: & audies, qui his ſtuduerunt, dicere: Coniugium nihil aliud conſtituere, quam conſuetudinem.* Poſtremum, vt nuptiæ amicorum fide firmentur, id eſt, vt Interpres habet, vt conſcientia amicorum intercedat: de quo ad *l. 1. ſup.* Clandeſtinæ proinde nuptiæ his verbis prohibeotur: Breuiter igitur in Nuptiis, dummodo honeſtas ſeruetur, dummodo leges non intercedant, duo hæc ſufficiunt, Conſenſus partium, & amicorum fides ſeu interuentus & præſentia. Illud hic omittere non poſſum, quod Ambroſius notat *ad virginem lapſam, c. 5.* de Decem teſtibus in ſponſaliis conficiendis, & nuptiis conſummandis: *Nam ſi inter decem teſtes confectis ſponſaliis, nuptiis conſummatis, quauis viro fœmina coniuncta mortali, non ſine magno periculo perpetrat adulterium; quid quod inter innumerabiles teſtes Eccleſiæ coram Angelis, & exercitibus cœli facta Copula ſpiritualis per adulterium ſoluitur?* Qui quidem etiam decem teſtium, quibus publice denuntiandi poteſtas eſſet, numerus quibuſdam legibus & Edicto Prætoris præſtitutus, veluti *cap. 5. legis Mamiliæ, pag. 340. apud Goeſium in auctor. Rei agrar.* & apud Valerium Probum *in notis edicti Prætorii, pag. 1477. inter auctor. Lat. lingu. Gothofred.* de quo v. Briſſon. 2. *ſelect. cap. 17.* Sed quid de εὐλογίᾳ ſeu ἱερολογίᾳ dicemus, quæ hic non exprimitur? De paganico ritu, vbi ſacrificium & Auſpices adhibitos notum eſt, non quæro: verum de ſacra benedictione in Chriſtianorum nuptiis. Certe eius hoc Codice nulla mentio occurrit: Neque Theodoſius Iun. id *hac leg.* requirit: neque Valens Imp. *leg. 6. inf. de tyronibus.* Neque etiam vllus eſt hac de re apud Iuſtinianum locus expreſſus, etſi *l. 24. Cod. Iuſt. hoc tit.* nuptiarum feſtiuitas, & vota requirantur. Et veterem tamen Eccleſiam & in his Africanam ea vſam colligitur, non ex vno Tertulliani loco. Primus occurrit *fine libri 2. cap. 9. ad vxorem: vnde ſufficiamus ad enarrandam felicitatem eius matrimonii; quod Eccleſia* CONCILIAT, *& confirmat oblatio, & obſignat* BENEDICTIO, *Angeli renuntiant, Pater rato habet.* Quo quidem loco Eccleſia matrimonium conciliare dicitur: quia, quod alia loca mox oſtendent, ab Eccleſiaſticis ferme coniuges poſtulabantur, ſuperque matrimonio hi conſulebantur, apud hos matrimonii profeſſio fiebat: benedictione denique Eccleſiaſtici coniuges dabant: Et in ſummam illo loco Tertullianus alludit ad quinque ritus Gentilitios qui in Nuptiis interueniebant: Conciliatores ſcilicet ſeu proxenetas nuptiarum, de quibus ad *l. 1. h. t.* oblationem oſculi & arrarum, obſignationem tabularum, Amicorum teſtiumque fidem (vt *hac l.* vocatur) præſentiam, Parentis denique conſenſum ſi de Liberorum nuptiis ageretur: Quibus Tertullianus totidem quæ in matrimonio Chriſtiano interueniebant, opponit: Conciliationem Eccleſiæ ſeu Eccleſiaſticorum, oblationem precum, obſignationem quæ fit benedictione Eccleſiaſticorum, Renuociationem, fidem, teſtimonium Angelorum, Ratihabitionem patris noſtri cœleſtis. Secundus Tertulliani locus exſtat, *lib. de pudicitia cap. 4. Ideo penes nos occultæ quoque coniunctiones, id eſt, non prius apud Eccleſiam* PROFESSÆ *iuxta mœchiam & fornicationem iudicari periclitantur: nec inde conſerta obtentu matrimonii crimen eludant.* Vbi *Profeſſa* rurſum *apud Eccleſiam*, ſunt profeſſæ apud Eccleſiaſticos. Tertius Tertulliani locus eſt, *de monogamia, cap. 11. Vt igitur in Domino nubas, ſecundum Legem & Apoſtolum, (ſi tamen vel hoc curas,) qualis es id matrimonium* POSTVLANS, *quod eis a quibus poſtulas, non licet habere? Ab Epiſcopo monogamo, a Presbyteris & Diaconis eiuſdem ſacramenti* (id eſt, monogamis pariter) *a viduis, quarum ſectam in te recuſaſti? Et illi plane ſic* DABVNT *viros & vxores quomodo buccellas, Hoc enim eſt apud illos, omni petenti dabis, & coniungent vos in Eccleſia virgine, vnius Chriſti vnica ſponſa.* Sic & in Italia vſurpata benedictio, vt diſcimus ex B. Ambroſii loco, *ep. 19. c. 7. cum ipſum*, inquit, *coniugium velamine ſacerdotali, & benedictione ſanctificari oporteat, quomodo poteſt coniugium dici, vbi non eſt fidei concordia?* Imo ex epiſtola quoque ad Polycarpum, quæ Ignatii dicitur quinta, idem diſcimus: πρέπει δὲ τοῖς γαμοῦσι, καὶ ταῖς γαμούσαις μετὰ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου τὴν ἕνωσιν ποιεῖσθαι, ἵνα ὁ γάμος ᾖ κατὰ Κύριον καὶ μὴ κατ᾽ ἐπιθυμίαν. Id eſt, *Decet autem ducen-* P. 281.
tium & nubentium coniunctionem fieri cum Epiſcopi ſententia, vt ita nuptiæ ſecundum Dominum ſint, non autem ſecundum concupiſcentiam. Eſt & hac de re Nazianzeni locus *ep. 57.* vbi ait, nuptiis Olympiadis adfuiſſe Epiſcoporum gregem, καὶ παρῆν ἐπισκόπων ὅμιλος: & de ſe mox ſubiicit. ἐπεὶ τῷ γε βούλεσθαι καὶ πάρειμι καὶ συνεορτάζω καὶ τῶν νέων τὰς δεξιὰς ἀλλήλαις τε ἐμβάλλω καὶ ἀμφοτέρας τῇ τοῦ Θεοῦ. Id eſt, *nam & ego animo & voluntate adſum, ſimulque feſtum celebro, iuueniliſque dexteras inter ſe iungo, atque vtraſque Dei manui.* Ex Concilio quoque Carthaginenſi 4. hic locus adfertur, *canone 13. t. 1. pag. 980. Concil. Harduini. Sponſus & ſponſa, cum benedicendi ſunt a ſacerdote, a parentibus ſuis vel paranymphis offerantur: qui cum benedictionem acceperint, eadem nocte pro reuerentia ipſius benedictionis, in virginitate permaneant.* Ex his locis omnibus patet, profeſſionem nuptiarum apud Epiſcopos & presbyteros factam, interueniſſeque adeo in nuptiis Eccleſiſticas perſonas, benedictioniſque proinde ritum in nuptiis apud veteres Chriſtianos vſurpatum. Nondum tamen ſub facie Eccleſiæ totius, verum domi. Imo & hæc ipſa benedictio poſtea neglecta, quam ideo reuexit, nuptiaſque adeo huic benedictioni præciſe ſubiecit in Oriente Leo Imp. *Nouella 89.* περὶ τοῦ τὰ συνοικέσια ἄνευ τῆς ἱερᾶς εὐλογίας μὴ ἐῤῥῶσθαι: (Eiuſdemque idem meminit *Nouella 74.* περὶ τοῦ μὴ τελεῖσθαι τὰς εὐλογίας πρὶν ἂν ὁ νόμιμος τοῦ γάμου συμφθάσῃ καιρός) & *Nouella* Alexii Comneni, *cap. 9.* vide & Scholiaſten Harmenopuli *lib. 4. t. 4.*

DE SECVNDIS NVPTIIS,

TITVLVS VIII.

LIB. V. COD. IVST. TIT. IX.

PARATITLON.

AD SECVNDAS NVPTIAS tranſire, *l. 2. h. t.* migrare, *l. 3. h. t.* in ſecundas nuptias conuenire, *l. 4. infr. de reuoc. donat.* in ſecundi matrimonii fœdus innubere, *l. 1. infr. de reuoc. donat.* perdito,

perdito marito, ſeu defuncto coniuge, *l. 1. h. t.* alteri innubere, *l. ead.* intra anni (id eſt, XII. menſium) ſpatium fœminæ prohibentur, *l. ead.* alioquin infamia notantur, & omnia quæ de prioris mariti bonis conſecutæ ſunt, amittunt; *l. ead.* Imo etſi emenſo tempore ad ſecundas nuptias tranſeant, modis tamen quibuſdam coërcentur. Primo enim fuit hæc ſecundo nubentium pœna, ex Conſtantii mente, vt factam a ſe donationem in filium ob ingratitudinem reuocare non poſſent, *l. 1. & 4. infr. de reuoc. donat.* Secundo, ſi filios ſeu liberos ex priore matrimonio extantes habeant, *l. 2. & 3. h. t.* quidquid ex facultatibus prioris mariti quoquo titulo pleuo proprietatis iure adſecutæ ſunt, vel etiam ex ſucceſſione vnius liberorum, ad filios tranſmittere debent: poſſidendi tantum ea in dies vitæ iure, ſeu vſufructu conceſſo, non etiam abalienandi facultate, ſed ſalua liberis ex priore matrimonio proprietate, *l. 2. & 3. h. t.* Quod ipſum parribus ſecundas nuptias contrahentibus non imperatur, ſed ſuadetur: *d. l. 2. in fin. h. t.* Certe ſi nullos habeant huiuſmodi fœminæ ex priore matrimonio liberos, plenum proprietatis ius in omnibus illis bonis habent, *leg. ead.*

I. (a) Imppp. Grat. Valent. & Theod. AAA. Eutropio. PF. P. (b)

SI qua ex fœminis perdito marito, intra anni ſpatium alteri feſtinarit innubere (c) [parum (d) enim remporis poſt x menſes ſeruandum adiicimus, tametſi idipſum exiguum (e) putemus] probroſis inuſta (f) notis, honeſtioris (g) Nobiliſque perſonæ & decore & iure priuetur; atque omnia, quæ de prioris mariti bonis, vel iure ſponſaliorum, vel iudicio (h) defuncti coniugis conſecuta fuerat, amittat: Et * ſciat nec de noſtro beneficio, vel adnotatione, ſperandum ſibi eſſe ſubſidium. Dat. III. Kalend. Iun. (i) Conſtantinop. Eucherio & Syagrio Coss. (k) [381.]

Interpretatio. *Mulier,* (l) *quæ poſt mortem mariti, intra annum alteri viro nupſerit, ſciat ſe infamiæ ſubiacere, & notabilem vſque adeo reddi, vt quæcunque ſponſalitia largitate percepit, vel ſi per teſtamentum ipſi aliquid prior maritus donauit, amittat, & totum illius filiis cedat. Si filii non fuerint, illis profuturum perſonis,* (m) *qui priori marito gradu proximiori iunguntur, & hoc ſibi per ſucceſſionem poterunt vindicare.*

P. 282

NOTAE.

(a) *Lex 2. Cod. Iuſt. eod tit.* GOTHOFREDVS.

(b) *Eutropius* hic PP. Orientis fuit ſub Theodoſio M. IDEM.

(c) *Nubere*, ita Tribonianus: *Innubere* ait Nunius *cap. 2. num. 431.* poſitum pro *tranſire*, quod hæ quæ nubunt, ad domos maritorum tranſeunt. Lucilius 6. *Satyrarum,*

Suam enim inuadere atque innubere cenſent.

Hac voce rurſum vtitur *lex . inf. de reuocand. donation.* IDEM. *Nubere* legit Edit. Sichard. & Cuiac. Cod. Wurceb. *feſtinarit iam nubere.* RITTER.

(d) *Paruum enim tempus*, ita Tribonian. GOTHOFREDVS.

(e) Paruum & exiguum tempus, annum. IDEM.

(f) Ita in *l. 1. ſup. de inoff. teſtam.* Cui *inuſta notæ deteſtabilis turpitudinis.* Ita quoque forte legendum *l. 7. inf. de haretic. ſub perpetua inuſta infamiæ nota:* non *iuſtæ*: quæ lex eiuſdem Theodoſii eſt, eodem anno & menſe. IDEM.

(g) *Infamis* definitionem nota. IDEM.

(h) Vltima voluntate, teſtamento. IDEM.

* Sequentia omiſit Tribonianus, vt & Anianus: de cuius rei ratione mox viderimus. IDEM.

(i) *III. Kal. Ianuar.* Cod. Wurceburg. RITTER.

(k) His ipſis Coss. & hoc menſe habita Synodus Conſtantinopolitana. GOTHOFREDVS.

(l) Abeſt hæc vox a Cod. Wurceburg. RITTER.

(m) *Illius profutura perſonis* Cod. Wurceburg. IDEM.

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. duæ conſtitutiones *initio huius tituli* de ſecundis Nuptiis proponuntur: Hac priore IMMATVRIS ſecundis viduarum, ac ferme Senatoriarum, nuptiis fibulam imponit; & tempore, & pœnis ſimul auctis. Quod *Tempus* attinet, anno integro maritum elugeri iubet ab vxore, antequam ad ſecundas nuptias tranſeat: Anno, inquam, integro, id eſt, duodecim menſibus; quod hac Theodoſii M. primum conſtitutione inductum puto (quod etiam Cuiacius & poſt eum Ræuardus, *I. Variar. 20.* recte tutatur) eum hactenus legitimum luctus tempus decem tantum menſium foret iam inde a Romuli temporibus, (de quo notus eſt *Ouidii* locus *Faſt. I. 4. v. 27. ad 36.*) ſub quo ſcilicet annus quoque decemmeſtris erat. Nam etſi mox a Numa annus duobus menſibus auctus fuerit, non ideo tamen *luctus tempus* auctum fuit, verum decemmeſtris perſtitit. Teſtatur id Lex Iulia Miſcella, quæ hanc conditionem *ſi iterum non nubat*, remittit intra annum nubenti, quod non faceret ſi integer annus luctu explendus fuiſſet: Vide *Nouellam 22. cap. 43. & tit. Cod. Iuſt. de indicta viduitate:* Idque nominatim etiam teſtatur Seneca, *libro de conſolatione ad Helviam cap. 16.* Itaque quod idem Seneca *alibi ep. 63.* & Liuius *lib. 2 c. 7.* & Cornelius Nepos, *in lib. de viris illuſtribus*, & Apuleius *lib. 8. Metamorph. p. 144. edit. Lugdun. apud Ioan. Maire*, (qui ſub Diuis Fratribus vixit, non poſt Theodoſium Magnum, quod Cuiacius alicubi putauit;) de anno ſcribunt, de Romuleo intelligendum eſt: Propterea etiam Tribonianus *tempus decem menſium*, quod edicto perpetuo comprehenſum fuerat, expunxit, eiuſque loco,

(g) *Habuerint* edit. Sichard. *RITTER.*
(h) *Pleno proprietatis iure* Cod. Iuſt. Et hoc noſtrum tamen rectum eſt: *Proprietas pleni iuris*, & pleno iure proprietas. *GOTHOF.* Cod. Wurceburg *omnem, quoquo modo perceperint, proprietatem iuris obtineat. RITTER.*
(i) *In*, Cod. Iuſt. Et hoc noſtrum tamen legitimum eſt. *GOTHOFR.*
(k) *Dominus* male edidit Sichardus. *RITTER.*
(l) SECVNDVM caput *huius leg. de* PATRIBVS, *ſeu de maritis*, quam Tribonianus penitus omiſit, propter *Nouellam* Theodoſii Iunioris *de paternis ſeu maternis bonis 7.* qua Theodoſius iunior Theodoſii Magni Aui ſui conſilium, quod *hac lege* continetur, in legis neceſſitatem tranſtulit. *GOTHOFREDVS.*
(m) *Neceſſitas erit* Cod. Wirceb. Edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*
(n) *Interim*, v. & *l. 2. inf. de deſertoribus. GOTHOFR.*
(o) XV. Ita Anianus optimæ notæ. *IDEM. Dat. XVII. Kal. Iun.* Cod. Wurceburg. *XVI.* etiam exhibuit Cod. quem vidit Cuiac. vt ad margin. notat. *RITTER.*
(p) *Fideicommiſſo* Cod. Wurceburg. *IDEM.*
(q) *Talis* edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*
(r) *A filiis alienare* v. *Gloſſ. GOTHOFREDVS.*
(s) *Credimus* edit. Sichard. notata noſtra lectione ad margin. *RITTER.*
(t) *Dum advixerit*. vid. Cuiacium 8. *obſ.* 36. *GOTHOFRED.*
(v) *Patres* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

MATVRIS etiam ſeu legitimis & Tempeſtiuis poſt luctus tempus emenſum ſecundis nuptiis, vt ex parte recte vidit Interpres, fibulæ quædam *hac l.* a Theodoſio imponuntur; Ac nominatim mulieribus eorumque legitimæ quodammodo intemperantiæ fibulam Theodoſius M. *hac l.* imponit: Non equidem, ne quis erret, ſecundarum nuptiarum odio, vel execratione vlla, verum vt liberis prioris matrimonii conſultum eſſe poſſit. Denique Liberorum priorum commodum tota hæc lex ſpectat: Nempe quod alias (vt eleganter poſt BaſiliumM. D. Ambroſius *in 6. Hexaemeron l. 4. §. 22.* ſcribit) mutato concubitu parentes a ſobole deprauentur, & præferant liberos poſterioris copulæ, prioris autem negligant. Dicitur itaque *hac lex* nonniſi bonis, quæ aut a priore marito, aut ab aliquibus ex priore coniugio liberis, ad matrem peruenerunt. Vult nempe Theodoſius M. *hac leg.* liberis ex priore coniugio ſuſceptis ea bona, quæ dixi, omnia ſeruari, ſolo vſusfructus titulo penes mulierem ad ſecundas nuptias conuolantem, remanente: Niſi quod electio adhuc mulieri a Theodoſio M. conceditur, vt cui maluerit ex liberis ea bona, quæ diximus, relinquere poſſit, *h. l.* & *Nouella* Theodoſii Iun. *de paternis, ſeu maternis bonis*, *l. 5. Cod. Iuſt. de ſecundis nuptiis*, quæ ex *ea Nouella* deſumpta eſt: Satis videlicet, & abunde viſum Theodoſio M. ſi ea bona ad extraneos non deferrentur: iniquum viſum, ſi electionis ius matri, liberorum affectum retinendi, adimeretur. Quod ius tamen poſtea immutatum fuit, adempta etiam huius electionis matri poteſtate, ſiue in ſecundas nuptias venerit, ſiue non; *Nouella*, inquam, *Maioriani de ſanctimonialibus, & viduis 8. & Nouella Seueri 1.* quæ illam hac parte confirmat, *Nouell. Iuſtiniani 2. c. 1.* & *22. c. 29. & 48.* Iuuat hic apponere Seueri elegantiſſima hanc in rem verba: *Sint ſane, ſi ita libuerit, pro impenſis obſequiis in filiorum electione liberales, vſumfructum ſuum cui voluerint largiantur, proprietatis commoda cunctis pariter filiis deputata non minuant.* Et argumentatur *ibidem* a vi verborum illorum A FILIIS ALIENARE, quæ in *Lege* aliqua fuiſſe oportet: *Nam quid eſt aliud a filiis alienare, ſi hoc non eſt, cum proles numeroſa contigerit prætermiſſis cæteris, vni vel alii praua velle intentione largiri?* Ergo Maiorianus, Seuerus, & Iuſtinianus *aqua lance* filios in hæc bona ſuccedere voluere, quomodo Maiorianus loquitur: contra quam *hac l.* Theodoſius M. Et hæc quidem de bonis quæ a marito ad vxorem ſeu ad matrem peruenere, vnde deſumpta eſt *Auth. lucrum.* De bonis vero quæ vnius e liberis ſucceſſione proueniunt, illud notandum, quod *h. l.* indicatur, ex Senatusconſulto Tertulliano, fratres conſanguineos, a fratris ſucceſſione matrem excluſiſſe, de quo vid. & *l. 2. inf. de legit. hæredit.* cum ſororibus vero matrem ius liberorum habentem, in filii ſucceſſione concurriſſe, quod etiam docuit *l. 2. ſup. de inofficioſo teſtamento*, & *lex 2. 7. 8. inf. de legitim. hæreditatib.* Et quidem cum ſororibus concurriſſe in dimidiam partem bonorum, ſic vt mater ſemiſſem, ſorores alterum ſemiſſem caperent, quod etiam a Iuſtiniano primum confirmatum eſt, *l. vlt. Cod. Iuſt. ad SC. Tertullianum.* Verum vtrumque ipſemet Iuſtinianus immutauit; Nam & matrem cum fratribus conſanguineis in virilem concurrere voluit *d. l. vlt.* quæ cauſa Triboniano fuit immutandæ huius periodi, illum, quem ſuperius notaui, in modum. Et idem *Nouella 22. c. 47.* matrem cum ſororibus, pariter vt cum fratribus, in virilem ſuccedere voluit. Sane olim multo magis, etiam maternus Auus, matrem ſecundo nubentem liberorum iure non ſubnixam excludebat, de quo eſt inſignis locus apud Libanium *epiſtola in MS. Regio, ad Iulianum 571.* qui *hic* adſcribi meretur, velut inſignem veteris iuris ſtricturam continens, quæ alibi non occurrit: γαμεῖ γυναῖκα Μακεδόνιος, ἧ παιδίον ἦν ἐκ προτέρων γάμων: τὸ δὲ οἴχεται· βουλόμεθα δὴ κληρονόμον ἀντὶ τοῦ πάππου τῶν τοῦ παιδίου, γενέσθαι τὴν τοῦ παιδίου μητέρα, πειθομένου γε τοῦ πάππου χρήσασθαι φιλοτιμίᾳ, καὶ τὸν μὲν NOMON ἀφιέντος, πρὸς δὲ τὸν ἔπαινον βλέποντος. Σὺ τοίνυν ὁ ἆθλος πεῖσαι τὸν ἄν- p. 185
θρωπον ὅτι μεῖζον κέρδος μὴ λαβεῖν τὰ τοιαῦτα, ἢ λαβεῖν. ἔστι δὲ ἀμφοτέρωθεν πιθανὸς ἔκ τε τοῦ δύνασθαι λέγειν, καὶ τοῦ σχήματος τῆς ἀρχῆς. ἀκούω δὲ τὸν πρεσβύτην εὐφημίᾳ τε χαίρειν, καὶ σκοπεῖν οὐχ ὅτι κτήσεται μᾶλλον ἢ ὅτι ἀκούσεται: μὴ τοίνυν ὀκνήσῃς καὶ καλέσαι καὶ διαλεχθῆναι καὶ κατασκευάσαι πρᾶξιν φιλανθρωποτέραν NOMOY. mox. πόῤῥω τε γὰρ αἰσχύνης εἰ τῇ τεκούσῃ μὴ χρημάτων, τῷ πατρὶ δὲ ἐκείνης αἴτιος γένοιο δόξης, id eſt, *Ducit Macedonius vxorem, cui prioribus ex nuptiis filiolus erat, is vero mortuus eſt: bonorum autem pueri hæredem matrem aui loco fieri volumus perſuaſo auo liberalitate vti, & omiſſa* LEGE *ad laudem reſpicere. Tuus proinde labor eſt homini perſuadere eiuſmodi res non accipere maius lucrum eſſe, quam eas accipere: vtrinque autem ad perſuadendum eris idoneus tum ob dicendi facultatem, tum ob imperii vim. Audio vero ſenem & gloria gaudere, & conſiderare non tam quid quantumue adquiret, quam quomodo audiet. Non itaque pigebit te & vocare & colloqui & diſponere actionem* LEGE *humaniorem*, mox: *porro enim procul abeſt, ſi diuitiarum quidem matri, illius vero patri gloria author fueris.* Vides legem memorari a Libanio; cui tamen obloqui videatur *lex 2. §. 15. D. ad SC. Tertull. §. 3. Inſt. eod.* verum vel caſus hic pertinet ad *l. 5. §. 2. D. eod.* vel peculiare id in matre ſecundo nubente & ius liberorum non habente. Cæterum quæ de vſusfructus iure ad mulierem tantum, ſecundas nuptias contrahentem, pertinente dicta ſunt, de ea accipi non oportet quæ

nullos

nulſis ex priore matrimonio liberos habet. Plenum quippe proprietatis ius, matrem binubam in iis quæ dixi bonis, obtinere vult Theodoſius M. Nempe cum tota hæc lex liberorum commodum ſpectet, ſane vbi liberi nulli, nulla fibula matri opus. Et hæc de binubis matribus Theodoſius M. Non eadem eſt Patrum ad ſecundas nuptias conuolantium ratio: Suadet equidem Theodoſius Magnus *h. l.* patri, vt ſi nouercam liberis ſuperduxerit, quidquid ex bonis matris eorum quocumque titulo conſecutus fuerit, eis ſeruet; optare id interim, & ſponte mauult Theodoſius, quam patres vinculo, aut neceſſitate adſtringere, pietatis tantum religionis, iuſtitiæ iure & legis exemplo, eos inuitat, verecundia pleniſſima, & elegantiſſima ſententia, vt pudoris, & verecundiæ religioſiſſimus fuit Theodoſius M. Præſumebat ſcilicet Theodoſius M. patres haud itam facile nouercalibus ceſſuros delinimentis, & inſtigationibus, quam facile ſequior ſexus, ſeu matres, mutato concubitu a ſobole deprauantur, ſed & paterni nominis reuerentia, legem hanc ſibi ſtatui vix admittit. Itaque cum a matre fideiuſſor exigatur, in ſpecie *legis 5. Cod. Iuſt. de ſecundis nuptiis*, patri tamen remittitur, vt & in ſpecie (*legis 1. D. vſusfructuarius quemadmodum caueat, l. inter 39. D. de damno infecto. l. 4. §. vlt. D. de verborum obligation. legis vlt. §. proculdubio, Cod. de bonis quæ liberis:*) Ita ſecundo nubenti matri, donationem ex ingratitudine reuocare non licet, *l. 1. & 4. inf. de reuoc. don. nat.* quod non ita in patre conſtitutum. In commune ſane ita; & alias ſuadere ſæpe Principes boni, prius, & interim in experimentum malunt, quod Theodoſius *fine legis* indicat, & hac prius via tentant: qua ſi non ſuccedat, ad leges tandem & neceſſitatem deuenire neceſſe eſt. Ita quod Veteres, hæredi, & iis qui per poteſtatem coniuncti ſunt, teſtamenti dictionem in teſtamento concedentes ſuadebant, ne hoc iure abuterentur, tandem in legis neceſſitatem quod ab illis ſuaſum fuerat, translatum fuit: *§. 10. Inſtit. de teſtament. ordinandis.* Suaſionis, & ſuaſoriæ huiuſmodi cum nulla virtus ſit, & nudis præſumptionibus nitatur, quæ plerumque infirmæ ſunt, in neceſſitatem eas trahi tandem opus eſt. Itaque & hac parte quod Theodoſius Magnus veritus erat de patribus conſtituere, id poſtea nepos eius Theodoſius Iun. allegata hac Aui ſui conſtitutione conſtituit, eidem neceſſitati obſtrictis patribus, & ſuaſione iam verſa in Legem & neceſſitatem, *Nouella Theodoſii 7.* ex qua deſumpta eſt lex 5. *Cod. Iuſt. de ſecundis nuptiis.* Quæ cauſa eſt, cur ſuaſoriam *huius l.* illam Tribonianus omiſerit *in l. 3.* quæ alioquin ex *hac lege* deſumpta eſt, vt & Interpres *huius l.* obſeruat. Proinde hac parte hodie non ſunt ſeparandi mares a fœminis, patres a matribus, verum omnes æqua lege tenentur, vinculoque Legis ſubiiciuntur. Huius interim legis ſuaſoria, aliis ſuaſoriis legibus connumeretur: quæ non tam *νόμος* ſunt, quam *παραίνεσις*, & *συμβουλὴ* quæ duo quoque Chryſoſtomus recte diſtinguit, (*homil. 17. tit. 5.*) & Theophilus *§. 10. Inſt. de teſtam.*

III. (a) Impp. Honor. & Theod. AA. Ioanni PF. P. (b)

Nvlli videatur ambiguum, eorum quæ nuptiarum tempore mulieres accipiunt, (c) etiamſi ad ſecundas nuptias, extantibus ex priore matrimonio liberis, emenſo tempore (d) forte migrauerint, in diem vitæ vſumfructum circa eas debere durare, ſalua iis proprietate, quibus ius integrum poſt earum obitum Leges * ſacratiſſimæ (e) reſeruarunt, vt (f) manifeſtum eſt, quod (g) delatum ex priori coniugio liberis conſtat. Dat. X. Kal. Iul. Rauenn. DD. NN. Honor. VIII. (h) & Theod. V. AA. Coss. [412.]

Interpretatio. *Notiſſimum* (i) *valde eſt, has facultates quas tempore nuptiarum mulieres a maritis accipiunt, ſuo dominio vindicare: Et ſi maritum mori contigerit, qui tamen filios derelinquat, & poſt tranſacta luctus tempora legitime ad alias nuptias venerint, in diem vitæ ſuæ donatarum rerum teneant vſumfructum. Poſt obitum vero earum, ad prioris mariti filios omnia reuertantur, nec exinde aliquid matribus viuis filiis in aliorum* (k) *iura transferre permiſſum eſt.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. quæ tamen hic non fruſtra locum occupat: de quo mox plura. Memorat *hanc leg.* Papianus *reſp. tit.* 18. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Ioannes* PP. Italiæ ſub Honorio. v. *Proſopogr.* *IDEM.*

(c) A maritis ſcilicet, vt recte etiam Interpres. *IDEM.*

P.286 (d) *Luctus* vt recte Interpres notat vide *legem* 1. *ſup.* *IDEM.*

* Puta *lex* 2. *ſup.* *IDEM.*

(e) *Sacratiſſimæ* leges v. *Paratitlon de Conſtitutionib.* *IDEM.*

(f) *Id quod.* *IDEM.*

(g) Poſtrema hæc ſententia corrupta videri poſſit: ſed non eſt: de quo mox. *IDEM.*

(h) *Ye.* VIIII. vt præfert etiam Anianus Codex optimæ notæ, & Faſti Conſulares euincunt. *IDEM.*

(i) Gothicus ſtylus. *IDEM.*

(k) *Alia* Edit. Sichard. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

Vsvmfrvctvm ſaltem eorum bonorum, quæ a priore marito profecta ſunt, ad mulierem binubam pertinere (ſaluo liberis proprietatis iure) definit *h. l.* Honorius. Quod quidem non fruſtra ab eo conſtitutum, ſeu repetitum eſt. Nam vt ſuperiorem legem extorſit matrum improbitas per occaſionem ſecundarum nuptiarum, bona in necem communium prioris matrimonii liberorum, abalienantium; ita hanc legem extorſit filiorum iniquitas, qui matribus ſuis ſecundo nubentibus vna cum proprietate vſumfructum quoque ereptum volebant: Quibus *hac lege* occurritur, eaque *huius legis* ferendæ cauſa fuit; Neque alia etiam eſt mens Arcadianæ *legis vnica inf. tit. prox.* Id vero apparet ex to-

nuptias differunt, pro ſucceſſione hæreditatis mulieris mortem expectare videntur : ſed illorum magis, ſi talis conditio (i) *intercedit, electio ſequenda eſt, qui nihil poſſunt de ipſius hæreditate conquirere.*

NOTAE.

(a) *Lex* 18. *Cod. Iuſt. eod. tit.* Hæc vero lex æque recte relata fuiſſet *in tit. prox. de ſecundis nuptiis.* GOTHOFR.

(b) De hac inſcriptione mox. *IDEM.*

(c) *Sine patris ſententia non conueniant:* Ita Cod. Iuſt. quod præciſam neceſſitatem adhuc magis indicat. *IDEM.*

(d) *Conuenire* in nuptias. v. *Gloſſ. Theod.* *IDEM.*

(e) Abeſt hæc ſententia a Cod. Iuſt vſque ad ea verba: *Quod ſi :* Quæ tamen *huius leg.* rationem ingerunt. *IDEM.* Cuiacius notat ad marginem, legendum, *aut in oppugnationem. Ceſſent.* RITTER.

(f) *Sequeſtres & Interpretes,* id eſt, pararii & proxenetæ: de quo mox. GOTHOFREDVS.

(h) *Internuntii* vocantur *l. vlt. D. de ſponſalibus.* *IDEM.*

(i) *Nobiles,* id eſt Senatorias: de quo mox. *IDEM.*

P. 277 (k) *Frequentia,* ſeu fides, *l. vlt. inf.* conſcientia, Interpres ad *eam leg.* teſtimonium: non enim pertinet hoc ad pompam nuptiarum ſine qua legitimæ nuptiæ ſunt. *IDEM.*

(l) *Proceres.* de his mox. *IDEM.* *Procerum* Sichardus notat in margin. RITTER.

(m) *Conditionis* vox hac in re propria, quam cum *conventionis* voce hic immutauit Tribonianus: quam tamen aliis locis retinuit, *l.* 36. *D. de ritu nupt. l. vlt. D. de proxeneticis : l. vlt. D. de ſponſalibus : l.* 65. *D. de iudiciis* & alibi. GOTHOFREDVS.

(n) *Deletum* legit Cod. Wurceburg. RITTER.

(u) *Patris repugnat ſententia & propinquorum.* Ita Tribonianus: vbi tamen Cuiacius emendabat, *Matris: lib.* 3. *obſeruat.* 5. GOTHOFREDVS. Cod. Wurceburg. *certat K ſententia.* Litera illa quid velit, diuinare non audeo. RITTER.

(p) *Ammodum* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(q) *Virginum,* ita Tribonianus: de quo & Cuiac. 3. *obſeru.* 5. de cuius rei ratione, mox. GOTHOFRED.

(r) *Sancitum,* Cod. Iuſt. ſancitum autem puta *l.* 1. *Cod. Iuſt. de nuptiis.* *IDEM.*

(s) *Habendum examen,* Edit. Sichard. RITTER.

(t) *Auctoritate* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(v) *Competitores* Cod. Iuſt. GOTHOFREDVS.

(x) *Exiſtimetur.* Cod. Iuſt. *IDEM.*

(z) *Approbauerit.* Cod. Iuſt. *IDEM.*

(a) *Succeſſionem.* Cod. Iuſt. *IDEM.*

(b) *Praceſſerit.* Cod. Iuſt. male. *IDEM.*

(c) Iterum *auctoritate* exhibet Cod. Wurceburg. ſed videntur lineolæ ſuperinductæ deletæ, quod ſæpe iam monui! RITTER.

(d) XVIII. Ita Anianus Opt. notæ. GOTHOFREDVS. *VI.* Cod. quidam, quem vidit Sichardus. RITTER.

(e) *VC.* Abeſt a Cod. Iuſt. Wurceb. & Edit. Sichard & Cuiac. Neque Faſtorum collectores habent, ſed eſt in Marmore apud Gruterum, quod vid. in *Chronol. ad h. a.* *IDEM.*

(f) *Et adhuc* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(g) *Poteſtatem* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(h) *Conſequendum,* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(i) Abeſt hæc vox a Cod. Wurceburg. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

DE VIDVARVM (Senatoriarum ſcilicet & Nobilium Romæ, vt mox probabo) quæ minores ſunt 25. annis, ſecundis nuptiis eſt hæc Valentiniani Sen. Oratio ad Senatum emiſſa, honeſtati Senatoriarum familiarum conſulentis : *Senatoriarum,* inquam, & Nobilium Romæ quod *huius leg.* arcanum eſt, quod vulgo non animaduertitur: Id quod patet primum ex eo, quod hæc oratio data eſt ad Senatum Vrbis Romæ : Orationes ſcilicet huiuſmodi ad Senatum, ipſos ferme Senatores tangebant: de quo *in Paratitlo de Conſtitut. Princip.* Secundo, id ingerunt manifeſtiſſime hæc *huius leg.* verba: *Nuptias* NOBILES *nemo redimat, nemo ſollicitet, ſed publice conſulatur adfinitas : adhibeatur frequentia* PROCERVM. *Nobiles* ſunt Senatorii : Ita Curia nobilior, pro Senatu, *l.* 155. *de Decur.* Ita apud Ammianum Marcellinum *lib.* 28. *cap.* 1. hoc ipſo anno *Nobilitatis decreto Legati* ad Valentinianum Imper. *huius leg.* auctorem miſſi dicuntur, id eſt, Senatus decreto. Apud eundem *lib.* 28. *cap.* 1. *Nobilitatis Curia,* pro Senatu: item *l.* 1. *c.* 4. *Nobilitatis & plebis errata,* id eſt Senatus & populi : Eodem ſenſu dicitur in Theodoſii M. *l.* 1. *inf. de ſecund. nupt.* honeſtior Nobiliſque perſona. Quæ & ipſa lex proprie ad viduas Senatorias pertinet. Sic & *Proceres* qui generaliter alias ἔξαρχοι, πρωτοπολῖται, πρωταρχοντες, Principes ciuitatis, teſte Charisio 1. *Inſtitut. Gramm.* & Seruio *ſub finem* 1. *Æneid.* & Gloſſis *Philoxeni,* ſunt hic Senatores : quo ſenſu Symmachus, *ampliſſima Curiæ Proceres, lib.* 3. *ep.* 63. & Proceres pari ſenſu dixit *l.* 12. *inf. de Prætoribus :* & apud Symmachum filium *in Auctario, ep.* 6. & 11. Neque Senatores adhuc ſimpliciter, verum inter Senatores Illuſtres ferme & potiſſimi: vt *d. l.* 12. *inf. de Prætoribus :* & apud Caſſiodorum *VI. Var.* 10. in lemmate : & *VI. Var.* 12. & *VII. Var.* 7. Neque alio pertinent hi illi, qui *hac l.* indicantur in oppugnationem, ſeu ad conciliandas huiuſmodi nuptias interueniſſe: *ſequeſtres ſcilicet interpretes, tacitì nuncii renuntiique corrupti :* per quos nuptiæ huiuſmodi Nobiles redimebantur, ſollicitabantur : etſi in genere hi aliis quoque nuptiis conciliandis interueniebant, nempe Pararii, Proxenetæ, *Sequeſtres :* quomodo Firmicus, *lib.* 6. *cap.* 31. SEQVESTRES, aut turpium libidinum miniſtros facient, ita vt ex tali quæſtu quotidiana illis vitæ præſidia comparentur : & *Interpretes* ἑρμηνευταὶ, quorum ſalarium ἑρμηνευτικὸν, dicebatur, *l. vlt. D. de proxeneticis :* de cuius modo fuit conſtitutio quædam Græca, *Cod. Iuſt. tit. de ſponſalibus,* cuius ſumma extat apud Harmenopulum *lib.* 4. *t.* 3. *§. vlt.* dicuntur hi conditionis Proxenetæ, *d. l. vlt.* dicuntur & interpoſitæ perſonæ, *l. vlt. D. de ſponſalib.* vbi IC. *plerumque conditiones interpoſitis perſonis expediuntur.* In hoc cenſu fuere ſeruuli, de quo Hieronymus *ad Furiam de viduitate ſeruanda, ep.* 10. *t.* 1. item nutrices, de quo mox.

De

De ipſa nunc conſtitutione. Nempe cum Senatoriarum viduarum minorum adhuc nuptias hac tempeſtate, impares ſubinde & indigni genere inhoneſtis artibus per Sequeſtres & Interpretes tacitos nuptias renunoſque redimerent, ſollicitarent, cum inſigni Senatoriarum familiarum dedecore, & huiuſmodi minores viduæ ad indigna & imparia matrimonia properarent, huic rei modum imponere, *hac Oratione ad Senatum emiſſa*, Valentiniano Iun. viſum; hoc videlicet conſtituto, vt vidua Senatoria minor 25. annis, licet emancipata, tamen *in ſecundas nuptias, non ſine patris ſententia conueniat*, vel, vt Tribon. ad præciſam neceſſitatem, magis adhuc effert, *ſine patris ſententia non conueniat*. Quæ quidem verba, contra quam nonnulli cenſent, non quid honeſtum ſit, aut paternæ reuerentiæ conſentaneum contineant; verum præciſam neceſſitatem important: adeoque imperatiua ſunt. Quod agnoſcit etiam recte Interpretatio *huic leg.* ſubdita. Sic vt proinde aliter contractæ nuptiæ, pro nullis ſint: de quo v. Cuiacium *3. obſeruat. 5.* Hotom. *19. quæſt. illuſtr.* Briſſonium *de iure connub.* alios, Chenu *qu. 15.* etſi certis caſibus aliter iudicatum, vid. *les arreſts de* Bouchel, & Iol. *lib. 5. cap. 85.* Quod quidem in ſp. *huius l.* magis adhuc propter familiarum dignitatem ſtatuendum eſt, quod tamen Tribonianus abdicauit. Et hæc de patris conſenſu, in viduæ maioris 25. annis nuptiis: ſi patrem vero non habeat, citra conſenſum quoque propinquorum, adfinium, nuptias contrahere vetatur: *publice*, inquit, *conſulatur affinitas, adhibeatur frequentia Procerum:* mox, *ſententia propinquorum*, &c. Sane iam olim quoque Seueri conſtitutione id ſancitum fuerat in pupillis, id eſt impuberibus, *l. 8. Cod. Iuſt. de nuptiis*, vt ne citra propinquorum (quod etiam Interpretatio huic legi ſubdita recte agnoſcit) conſenſum nubere poſſent, quod etiam *hac l.* indicatur, & in argumentum adiuuitur: De puellis adultis minoribus 25. annis forte idem conſtitutum: At enim de *viduis* minoribus adhuc, & quidem emancipatis, nihil dum conſtitutum: quod *hac l.* fit, ac nominatim de minoribus viduis emancipatis Senatoriis, ne videlicet vt antea dixi, præter, ſeu contra generis dignitatem, vel in prioris mariti iniuriam impari nuberent, tacitis ac ferme clandeſtinis redemptis ſequeſtribus, Interpretibus, & Internuntiis. Sane & in Conſtantini *l. 1. inf. de raptu virginum*, redempti hi diſcurſus pariter perſtringuntur, ac nominatim *nutricum* fabulæ, & prauæ ſuaſiones: quo pertinet & Chryſoſtomi locus homilia περὶ τῦ ποίας δεῖ ἄγεσθαι γυναῖκας, *tomo Sauiliano 8.* vbi huiuſmodi proxenetas ſeu *μασίτας* perſtringens, ὐ γὰρ, inquit, ἐνὶ μαςρωπὺς καλέσαι γυναῖκας, καθάπερ αἱ νῦν, ὐδὲ προμνηςρίας, ὐδὲ γραΐδια μυθεύοντα ἀλλὰ τὸν οἰκέτην τὸν ἑαυτῦ, τύτῳ τὸ πρᾶγμα ἐνεχείρισεν.

P. ἐγχείρισεν.

Eodem pertinet & Hieronymi *locus cit. ad Furiam de viduitate ſeruanda. Caue Nutrices & gerulas & iſtiuſmodi venenata animalia, quæ de corio tuo ſaturari ventrem ſuum cupiunt: non ſuadent quod tibi, ſed quod ſibi proſit, & ſæpe illud obganniunt:*

Solane perpetua mærens carpere iuuenta?
Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?

Sane & Ammianus Marcellinus hoc ipſo tempore notat, *lib. 28. cap. 1. Marinum quendam cauſarum defenſorem ſupplicio lethali damnatum, auſum Hiſpanillæ cuiuſdam artibus prauis adfectaſſe coniugium.* Quod tamen ad magicas artes magis pertinet, de quo dicam *ad l. 3. inf. de maleficis & Mathemat.* Et hæc quidem ita honeſtati Senatoriarum familiarum a Valentiniano Sen. conſtituta. At enim & retro, ne hoc obtentu viduæ huiuſmodi cum propinquorum faſtidio depugnandum haberent, nihil viduarum iſtarum arbitrio propinquis deferentibus, vel etiam ob ſucceſſionis ſpem cuilibet conditioni intercedentibus, nuptiaſque impedientibus, duabus conditionibus propinquorum faſtidium refrenare & cohibere Valentiniano viſum. Prima eſt, vt ſi in delectu conditionis mulieris voluntas certet cum propinquorum ſententia, Iudicis arbitrium & examen adhibeatur: Atque in hoc examine, ſi inter pares petitores, ſiue preces, propinqui in hunc, fœmina in illum inclinet, potior ille videri debeat, quem ipſa fœmina adprobauerit. Mulierum ſcilicet affectibus & conſiliis, vt non ſemper, ita nonnunquam cedendum eſt. Et hoc quidem Valentinianus, argumento ducto a pupilla, ſeu a *d. l. 1. Cod. Iuſt. de nuptiis*, cuius hæc ſunt verba: *Cum de nuptiis* PVELLÆ, inquit, *quæritur, nec inter tutorem & matrem & propinquos de eligendo futuro marito conuenit, arbitrium Præſidis Prouinciæ neceſſarium eſt.* Et poſtea etiam id in Adultis quibuſcunque conſtitutum ab Honorio, *l. 20. Cod. eod. de nuptiis. In coniunctione*, inquit, *filiarum in ſacris poſitarum, patris expectetur arbitrium. Sed ſi ſui iuris puella ſit, intra quintum & viceſimum annum conſtituta: ipſius quoque adſenſus exploretur. Si patris auxilio deſtituta: matris & propinquorum, & ipſius quoque requiratur adultæ iudicium. Si vero vtraque orbata parente, ſub Curatoris defenſione conſtituta ſit, & inter honeſtos competitores matrimonii oriatur forte certamen, vt quæratur, cui potiſſimum puella iungenda ſit: ſi puella cultu verecundiæ propriam noluerit voluntatem depromere coram poſitis propinquis, Iudici deliberare permiſſum, cui melius adulta ſocietur.* Secunda conditio hæc a Valentiniano additur, vt ſi forte propinqui gradu & ordine ſuccedendi proximi, ne ſpes eorum diminuantur, in honeſtorum virorum conditionem conſentire nolint, tum remotiores propinqui a ſpe ſucceſſionis remoti auctoritatem ſuam interponant. Proximiores ſcilicet ordine ſuccedendi ob ſpem ſucceſſionis proximam, proximis ſuis ſæpe ſunt timendi & ſuſpecti, & ex ſpe ſucceſſionis in ſuſpicionem proniores, *l. 2. vbi pupillus educari.* Notum eſt illud apud Perſium votum *Sat. 2. v. 11. 12.*

- - - *Pupillumue vtinam, quem proximus hæres*
Impello expungam. - - -

Neque tantum cita mors proximorum illis in voto eſt, ſed quod potiſſimum, vt illiberes moriantur; eamque ob cauſam quantum in ipſis, oblatas conditiones matrimonii defugere & impedire ſolent. Verum de eo plura Interpretes ad *tit. 1. D. & Cod. Iuſt. vbi pupillus educari.* & ad *tit. de pupillari ſubſtitutione.*

Notandum interim de Matris conſenſu nihil *hac l.* imo toto hoc Codice Theodoſ. caueri, de quo tamen non minus quam de propinquorum conſenſu, *d. l. 1. & d. l. 20. Cod. Iuſt. de nuptiis*, cauetur. De eo certe inſignis eſt locus apud Auguſtinum Epiſt. 233. ad Benenatum; *Puella*, inquit, *fortaſſis quæ nunc non apparet, apparebit & mater, cuius voluntatem in tradenda filia omnibus, vt arbitror, natura proponit, niſi eadem puella in ea iam* ÆTATE *fuerit, vt iure licentiori ſibi ipſa eligat quod velit.*

Et hæc quidem ad *hanc Legem* de conſenſu Patris, &c. in viduæ etiam filiæ nuptiis dicta ſint. Nam de conſenſu in puellæ filiæ nuptiis dicetur ad *l. 1. inf. de raptu virginum.*

IVDÆO *cum Chriſtiana connubii ius, propoſita adulterii pœna, a Theodoſio M. interdicitur.*

II. (a) Imppp. Valent. THEOD. & Arcad. AAA. Cynegio PF. (b) P.

NE quis Chriſtianam mulierem in matrimonium Iudæus accipiat, neque Iudæam (c) Chriſtianus coniugio ſortiatur: nam ſi quis aliquid huiuſmodi admiſerit, adulterii vicem commiſſi huius (d) crimen obtinebit: libertate (e) in accuſandum publicis quoque vocibus (f) relaxata. Dat. Prid. Id. Mart. Theſſal. (g) Theod. XII. (h) & Cynegio V. C. Coſs. [388.]

INTERPRETATIO. *Legis huius ſeueritate prohibetur, vt nec Iudæus Chriſtianæ matrimonio vtatur, nec Chriſtianus homo Iudæam vxorem accipiat. Quod ſi aliqui contra vetitum ſe tali coniunctioni miſcuerint, nouerint ſe ea pœna, qua adulteri damnantur, perſequendos, & accuſationem huius criminis non ſolum propinquis, ſed etiam ad perſequendum omnibus eſſe permiſſam.*

NOTAE.

(a) *Lex 6. Cod. Iuſt. de Iudæis.* Repetitur ea totidem verbis *l. 5. infr. ad L. Iul. de adulteriis.* Iungenda etiam *huic*, ut videatur, *lex 5. Cod. Iuſt. de inceſt. nupt.* Quod non temere affirmo. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Cynegius* PP. Orientis ſcilicet ſub Theodoſio M. v. *Proſop.* *IDEM.*

(c) *Iudææ coniugium*, ita & in *d. l. 5. inf. ad l. Iul. de adulter.* & in *d. l. 6. Cod. Iuſt. de Iudæis.* *IDEM.* *Iudææ coniugium* Cod. Wurceb. Edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*

(d) Ita quoque *in d. l. 5.* At in Cod. Iuſt. *huiuſmodi.* *GOTHOFREDVS.*

(e) *Libertatem* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(f) Vide Gloſſ. *Vox*, de accuſatione proprie hic & *l. 3. 4. inf. ne præter crimen maieſtatis.* & *l. vn. inf. ad L. Iul. Maieſtatis.* *GOTHOFREDVS.*

(g) Indidem data paulo poſt *lex vn. inf. de priuati carc. cuſt.* & pauloante *lex 14. inf. de hæretic.* vide quæ ſcripſi ad Conſularia Theodoſ. *IDEM.*

(h) γρ. II. vt habet *d. l. 5. inf. ad l. Iul. de adulter.* & Cod. Iuſt. & euincunt Faſti Conſulares. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

P. 879

IVDÆO cum Chriſtiana, & viceuerſa Chriſtiano cum Iudæa connubii ius interdicitur *hac* Theodoſii M. *conſtitutione* A. D. 388. quæ totidem verbis repetita extat *l. 5. inf. ad Leg. Iul. de adulter.* Hæc *huius leg.* ſententia eſt. Sequuntur ſanctiones duæ, nempe huiuſmodi connubium adulterii vicem obtinere iubetur, id eſt, contrahentes, veluti adulteri damnari, vt recte Interpres. Quæ cauſa eſt, cur hæc *lex* ſub *tit. de adulteriis*, repetita *hoc Cod.* fuerit: quare vt adulterium, capitali pœna plectitur, *l. 6. inf. de Iudæis*: Sed &, quod alterum additur, quoque huius facti atrocitas confingitur, publica eius eſt accuſatio, *hac l.* ſeu vt loquitur, ea libertas in accuſandum publicis vocibus relaxatur, id eſt, quod & ipſum recte Interpres, accuſatio huius criminis non ſolum propinquis, ſed etiam omnibus ad perſequendum eſt permiſſa, inſtar adulterii, *l. 2. inf. ad Leg. Iul. de adulteriis.* Vbi obiter notandum, atrocioris delicti ſpeciem facto alicui illegitimo indui, ad confingendum id, quod & alias Principes fecere: quod multis exemplis & Legibus *in Paratitlo, de pœnis*, comprobatur.

Plenior vero *huius l.* interdictio eſt, quam Conſtantianæ *legis 6. inf. de Iudæis.* vbi Iudæo quidem Chriſtianam ducere interdicitur: at non pariter ῥητῶς Chriſtiano Iudæam. Quod hic a Theodoſio ex æquo prohibetur.

Cæterum huc pertinet omnino Ambroſii locus *lib. 1. de Abrahamo, cap. 9. num. 84.* *Caue Chriſtiane, Gentili aut Iudæo filiam tuam tradere: caue, inquam, gentilem, aut Iudæam, atque alienigenam, hoc eſt, hæreticam, & omnem alienam a fide tua vxorem accerſas tibi.* Paganorum eadem hac tempeſtate ratio fuit, Auguſtinus *Epiſt. 234. ad Ruſticum.* *Cum certiſſime noueris tradi a nobis Chriſtianam niſi Chriſtiano non poſſe, nihil tamen mihi tale de filio tuo, quem adhuc paganum audio, promittere voluiſti.*

Cum autem huius prohibitionis plures ſint *Rationes*, ea hic propoſita fuit Imperatori, periculum ſeductionis: qua ipſa ratione Iudæus Chriſtiani educationem habere non poteſt, arg. *l. 15. §. 6. D. de excuſat.* Item nec Chriſtianum mancipium Iudæus habere poteſt, de quo *ſuo tit.* plenius, & *l. 5. ſup. de contrahenda emptione.*

Porro exiſtimare quoque quis poſſit *huic legi* iungendam *l. 5. Cod. Iuſt. de inceſt. nupt.* quæ eidem Cynegio PP. inſcribitur, qua prohibetur quis fratris vxorem ducere, vel etiam vxoris ſuæ ſororem: nec diſſoluto quocunque modo coniugio (quod & ipſum prohibitum antea *l. 2. inf. de inceſt. nupt.*) nempe quod inter Iudæos ſolemnia fuit, de quibus *hac l.* agitur. Quo etiam argumento *huic l.* dictam *legem 5.* iungendam quis putet: quod ipſe non exiſtimo.

Sed & cum ſubſcriptam huic legi *Theſſalonicam* video (vbi ſcilicet hoc tempore Theodoſius M. hærebat, mox aduerſus Maximum Tyrannum inde profecturus) hinc colligere mihi videor, Acholium Ep. Theſſalonicenſem *hanc leg.* ſuaſiſſe; cuius vtique familiaritate Theodoſius ſummopere gaudebat, quem *σύνεργον* habuit ad fidem & ſanctitatem Catholicam firmandam; denique, vt Ambroſius eum vocat, *ep. 15. num. 5. murum fidei gratiæ & ſanctitatis.* Eidemque tribuo legem, *2. inf. de fide Cathol.* & *leg. 4. inf. de quæſtionib.* vbi vide quæ dixi. Cæterum, non vna hac conſtitutione Theodoſius M. teſtatum fecit, quantum pudori & verecundiæ in nuptiis ſeu

coniun-

coniunctionibus tribueret, verum & *d. l. 5.* qua vt dixi fratris vxorem ducere, vel etiam vxoris ſuæ ſororem inhibuit: & tertia famoſa conſtitutioae, de vetitis conſobrinorum nuptiis, de qua ad Libanium, iam & ad *l. 19. Cod. Iuſt. de nupt.* Atque adeo tres hæ Theodoſii M. conſtitutiones notandæ, de prohibitis ab eo nuptiis: pudoris eius & verecundiæ hac parte indices. Quinimo & quarta, quæ hos ipſos Iudæos reſpicit, *l. 7. Cod. Iuſt. de Iudæis*, qua vetat Iudæos morem ſuum in coniunctionibus retinere, vel iuxta legem ſuam nuptias ſortiri, vel in diuerſa ſub vno tempore coniugia conuenire.

III. (a) Impp. THEOD. & Valent. AA. Hierio PF.P. (b)

SI donationum (c) ante nuptias, vel dotis inſtrumenta, defuerint, pompa etiam, aliaque nuptiarum celebritas omittatur, nullus æſtimet (d) ob id deeſſe, recte (e) alias inito, matrimonio, firmitatem, vel ex eo natis liberis iura poſſe legitimorum auferri, ſi (f) inter pares honeſtate perſonas, nulla Lege impediente, fiat (g) conſortium, quod ipſorum conſenſu, atque amicorum fide, firmatur: &c. Dat. X. Kal. Mart. Conſtantinop. Felice & Tauro Coss. [428.]

INTERPRETATIO. *Si occaſio talis emerſerit, vt nuptiæ ſolennitate debita careant, aut etiam donationes ſponſalitiæ* (h) *fieri, aut dos celebrari non poſſit, ſed conuenientibus animis ſe matrimonio copulauerint, ſufficiet æqualibus perſonis conueniens electio atque conſenſus, ſic tamen, vt conſcientia intercedat amicorum, & tunc ſi ita res ceſſerit, & coniunctio ſtabilis, & filii legitimi probabuntur.*

NOTAE.

(a) *Lex 22. Cod. Iuſt. eod. tit.* Et iungendæ huic, *lex vn. ſupr. de omiſſa actionis impetratione, & lex vlt. ſup. de ſponſalib. ſeu vlt. inf. de dotibus: lex vlt. inf. de naturalibus filiis: lex vlt. inf. de legitimis hereditatib.* GOTHOFREDVS.

(b) *Hierius* hic PP. Orientis fuit ſub Theodoſio Iun. vide *Proſopogr.* IDEM.

(c) Cod. Wurceb. *ſi donatio.* RITTER.

(d) *Exiſtimet.* Cod. Iuſt. GOTHOFREDVS.

(e) *Rectam.* Cod. Wurceb. RITTER.

(f) *Si* abeſt a Cod. Iuſt. IDEM.

(g) *Fiat.* Abeſt a Cod. Wurceburg. & Iuſt. IDEM.

(h) *Sponſalitiarum.* Cod. Wurceb. IDEM.

COMMENTARIVS.

SOLEMNIVM νομίμων Nuptialium, & quatuor quidem, neceſſitatem *hac l.* remittit Theodoſius Iun. Donationum, inquam, ante nuptias, vt & Dotis inſtrumenta ſeu tabulas, Pompam item nuptialem, aliamque Nuptiarum celebritatem omiſſam,
P.230 matrimonium alias recte contractum, neque infirmare, neque ex eo natis liberis iura legitimorum auferre, *hac conſtitut.* definit. De *Tabulis* ſane dotalibus id iam ſcripſerat Papinianus, *in l. 31. D. de donation.* tabulas videlicet non facere matrimonium: vt & Gaius *in l. 4. D. de pignorib.* Idque etiam ſcriptum extat *l. 9. & 13. Cod. Iuſt. de nupt.* Donationis vero ante nuptias par ratio. Nam etſi inſinuatio ad eius validitatem regulariter requiratur, quod & ipſe Theodoſius Iun. probauit, *l. vlt. ſup. de ſponſal.* (quæ hnic inter alias iungenda eſt,) attamen ad nuptiarum validitatem neceſſaria non eſt. De *Pompa* denique aliiſque nuptiarum celebritatibus idem a Theodoſio Iun. *hac leg.* conſtituitur. *Pompa*, eſt frequentia affinium & amicorum ad ſolennem ſponſæ in domum deductionis ritum, quod veteres *Officium* dixere: de quo more egerunt quibus hæc ſpecialis cura Ritus nuptiarum excutere. Huius ſane æui pompam nuptialem, in quibus & cantus, & ſcænici, & feſcennina verba, Lampades, Choreæ; Chryſoſtomus ſubinde exagitat, ac nominatim *Homilia 48. in cap. 24. Geneſ. in fin.* & *Homil. 56. in pr.* Denique ſolennium horum omnium neceſſitatem præcidit, *h. l.* Theodoſius Iun. vt cæteroquin formarum & formularum veterum complurima antiquauit, *hac ipſa conſtitut.* cuius patres quoque ſunt *lex vn. ſup. de omiſſa action. impetr.* & *lex vlt. ſup. de ſponſal.* & *lex vlt. inf. de dotib.* Quibus ſane *legibus* qualiacunque verba ad exactionem dotis ſufficere Theodoſ. Iun. iubet: Item impetrandæ actionis neceſſitatem remittit, ſeu formulas actionum: Item donationis ante nuptias (de qua *initio huius l.*) traditione non ſecuta inſinuatio *quocunque tempore facta fuerit*, valere iubetur? Imo & certis caſibus, neque inſinuata. Denique Theodoſius Iun. & alias quod ipſemet profitetur *l. vlt. inf. de donationib.* obſeruationem iuris contrahendam cenſuit.

Viceuerſa quatuor conditiones in Nuptiis *hac l.* requirit Theodoſius Iun. quarum prima eſt, vt inter pares honeſtate perſonas eæ celebrentur, ſeu æquales, vt Interpres habet, *que ce ſoit vn Mariage aduenant, que la fille ſoit* emparagée, *comme en la couſtume d'Anjoux, & du Maine*: Impares ſcilicet nuptiæ legitimæ non ſunt, vt etiam Apuleius *lib. 6.* ſcribit: *Innupta ego, fruſtra filium dicam: impares enim nuptiæ, & præterea in villa, ſine teſtibus, & patre non conſentiente factæ, legitimæ non poſſunt videri; ac per hoc ſpurius iſte naſcetur.* Cæterum de imparibus nuptiis conſuli poſſunt, quæ ad *leges decemuirales*, & quæ ad *Legem Papiam de maritandis ordinibus*, notari ſolent. Secundum requiſitum eſt, vt *nulla lex huiuſmodi nuptias* impediat: Non enim inter omnes pares honeſtate perſonas connubii ius eſt, veluti inter Iudæum & Chriſtianum, *l. prox. ſupr.* Inter Prouincialem, & officium in Prouincia adminiſtrantem, *tit. 6. ſupr.* & *tit. 11. inf.* Inter proximas perſonas *tit. 12. inf.* inter prouinciales & gentiles,

gentiles, *tit. 14. inf.* Tertium requiſitum eſt conſenſus partium: De quo eſt quoque Chryſoſtomi locus *d. Homil. 56. p. 607. edit. Francof.* vbi pompam nuptialem damnans Leges quoque aduocat. *τῦτο καὶ οἱ ἔξωθεν ἰσασι νόμοι ἢ ἀνάσση τῶν περὶ ταῦτα ἐσχολακότων λεγόντων, ὅτι συνοικέσιον ἐδὲν ἕτερον συνίςησιν ἢ σύνηθεια. Noutrunt hoc etiam externæ leges: & audiet, qui his ſtuduerunt, dicere: Coniugium nihil aliud conſtituere, quam conſuetudinem.* Poſtremum, vt nuptiæ amicorum fide firmentur, id eſt, vt Interpres habet, vt conſcientia amicorum intercedat: de quo ad *l. 1. ſup.* Clandeſtinæ proinde nuptiæ his verbis prohibentur: Breuiter igitur in Nuptiis, dummodo honeſtas ſeruetur, dummodo leges non intercedant, duo hæc ſufficiunt, Conſenſus partium, & amicorum fides ſeu interuentus & præſentia. Illud hic omittere non poſſum, quod Ambroſius notat *ad virginem lapſam, c. 5.* de Decem teſtibus in ſponſaliis conficiendis, & nuptiis conſummandis: *Nam ſi inter decem teſtes confectis ſponſaliis, nuptiis conſummatis, quævis viro fœmina coniuncta mortali, non ſine magno periculo perpetrat adulterium; quid quod inter innumerabiles teſtes Eccleſiæ coram Angelis, & exercitibus cæli facta Copula ſpiritualis per adulterium ſoluitur?* Qui quidem etiam decem teſtium, quibus publice denuntiandi poteſtas eſſet, numerus quibuſdam legibus & Edicto Prætoris præſtitutus, veluti *cap. 5. legis Mamiliæ, pag. 340. apud Goeſium in auctor. Rei agrar.* & apud Valerium Probum *in notis edicti Prætoris, pag. 1477. inter auctor. Lat. lingu. Gothofred.* de quo v. Briſſon. 2. *ſelect. cap. 17.* Sed quid de *ἐυλογίᾳ* ſeu *ἱερολογίᾳ* dicemus, quæ hic non exprimitur? De paganico ritu, vbi ſacrificium & Auſpices adhibitos notum eſt, non quæro: verum de ſacra benedictione in Chriſtianorum nuptiis. Certe eius hoc Codice nulla mentio occurrit: Neque Theodoſius Iun. id *hac leg.* requirit: neque Valens Imp. *leg. 6. inf. de tyronibus.* Neque etiam vllus eſt hac de re apud Iuſtinianum locus expreſſus, etſi *l. 24. Cod. Iuſt. hoc tit.* nuptiarum feſtiuitas, & vota requirantur. Et veterem tamen Eccleſiam & in his Africanam ea vſam colligitur, non ex vno Tertulliani loco. Primus occurrit *fine libri 2. cap. 9. ad vxorem: vnde ſufficiamus ad enarrandam felicitatem eius matrimonii; quod Eccleſia* CONCILIAT, *& confirmat oblatio, & obſignat* BENEDICTIO, *Angeli renunciant, Pater rato habet.* Quo quidem loco Eccleſia matrimonium conciliare dicitur: quia, quod alia loca mox oſtendent, ab Eccleſiaſticis ferme coniuges poſtulabantur, ſuperque matrimonio hi conſulebantur, apud hos matrimonii profeſſio fiebat: benedictione denique Eccleſiaſtici coniuges dabant: Et in ſummam illo loco Tertullianus alludit ad quinque ritus Gentilitios qui in Nuptiis interueniebant: Conciliatores ſcilicet ſeu proxenetas nuptiarum, de quibus ad *l. 1. h. t.* oblationem oſculi & arrarum, obſignationem tabularum, Amicorum teſtiumque fidem (vt *hac l.* vocatur) præſentiam, Parentis denique conſenſum ſi de Liberorum nuptiis ageretur: Quibus Tertullianus totidem quæ in matrimonio Chriſtiano interueniebant, opponit: Conciliationem Eccleſiæ ſeu Eccleſiaſticorum, oblationem precum, obſignationem quæ fit benedictione Eccleſiaſticorum, Renunciationem, fidem, teſtimonium Angelorum, Ratihabitionem patris noſtri cœleſtis. Secundus Tertulliani locus exſtat, *lib. de pudicitia cap. 4. Ideo penes nos occultæ quoque coniunctiones, id eſt, non prius apud Eccleſiam* PROFESSÆ *iuxta mœchiam & fornicationem iudicari periclitantur: nec inde conſerta obtentu matrimonii crimen eludunt.* Vbi *Profeſſæ* rurſum *apud Eccleſiam*, ſunt profeſſæ apud Eccleſiaſticos. Tertius Tertulliani locus eſt, *de monogamia, cap. 11. Vt igitur in Domino nubas, ſecundum Legem & Apoſtolum, (ſi tamen vel hoc curas,) qualis es id matrimonium* POSTVLANS, *quod eis a quibus poſtulas, non licet habere? Ab Epiſcopo monogamo, a Presbyteris & Diaconis eiuſdem ſacramenti* (id eſt, monogamis pariter) *a viduis, quarum ſectam in te recuſaſti? Et illi plane ſic* DABVNT *viros & vxores quomodo buccellas, Hoc enim eſt apud illos, omni petenti dabis, & coniungent vos in Eccleſia virgine, vnius Chriſti vnica ſponſa.* Sic & in Italia vſurpata benedictio, vt diſcimus ex B. Ambroſii loco, *ep. 19. c. 7. cum ipſum*, inquit, *coniugium velamine ſacerdotali, & benedictione ſanctificari oporteat, quomodo poteſt coniugium dici, vbi non eſt fidei concordia?* Imo ex epiſtola quoque ad Polycarpum, quæ Ignatii dicitur quinta, idem diſcimus: *πρέπει δὲ τοῖς γαμῦσι, καὶ ταῖς γαμέσαις μετὰ γνώμης τῦ ἐπισκόπυ τὴν ἕνωσιν ποιεῖσθαι, ἵνα ὁ γάμος ᾖ κατὰ Κύριον καὶ μὴ κατ' ἐπιθυμίαν.* Id eſt, *Decet autem ducentium & nubentium coniunctionem fieri cum Epiſcopi ſententia, vt ita nuptiæ ſecundum Dominum ſint, non autem ſecundum concupiſcentiam.* Pag. 81. Eſt & hac de re Nazianzeni locus *ep. 57.* vbi ait, nuptiis Olympiadis adfuiſſe Epiſcoporum gregem, *καὶ παρῆν ἐπισκόπων ὅμιλος*: & de ſe mox ſubiicit. *ἐπεὶ τῷ γε βύλεσθαι καὶ πάρειμι καὶ συνεορτάζω καὶ τῶν νέων τὰς δεξιὰς ἀλλήλαις τε ἐμβάλλω καὶ ἀμφοτέρας τῇ τῦ Θεῦ.* Id eſt, *nam & ego animo & voluntate adſum, ſimulque feſtum celebro, iuueniliſque dexteras inter ſe iungo, atque vtraſque Dei manui.* Ex Concilio quoque Carthaginenſi 4. hic locus adfertur, *canone 13. t. 1. pag. 980. Concil. Harduini. Sponſus & ſponſa, cum benedicendi ſunt a ſacerdote, a parentibus ſuis vel paranymphis offerantur: qui cum benedictionem acceperint, eadem nocte pro reuerentia ipſius benedictionis, in virginitate permaneant.* Ex his locis omnibus patet, profeſſionem nuptiarum apud Epiſcopos & presbyteros factam, interueniſſeque adeo in nuptiis Eccleſiſticas perſonas, benedictioniſque proinde ritum in nuptiis apud veteres Chriſtianos vſurpatum. Nondum tamen ſub facie Eccleſiæ totius, verum domi. Imo & hæc ipſa benedictio poſtea neglecta, quam ideo reuexit, nuptiaſque adeo huic benedictioni præciſe ſubiecit in Oriente Leo Imp. *Nouella 89. περὶ τῦ τὰ συνοικέσια ἄνευ τῆς ἱερᾶς ἐυλογίας μὴ ἐῤῥῶσθαι*: (Eiuſdemque idem meminit *Nouella 74. περὶ τῦ μὴ τελεῖσθαι τὰς ἐυλογίας πρὶν ἂν ὁ νόμιμος τῦ γάμυ συμφθάσῃ καιρός.*) & *Nouella* Alexii Comneni, *cap. 9.* vide & Scholiaſten Harmenopuli *lib. 4. t. 4.*

DE SECVNDIS NVPTIIS,

TITVLVS VIII.

LIB. V. COD. IVST. TIT. IX.

PARATITLON.

AD SECVNDAS NVPTIAS tranſire, *l. 2. h. t.* migrare, *l. 3. h. t.* in ſecundas nuptias conuenire, *l. 4. infr. de reuoc. donat.* in ſecundi matrimonii fœdus innubere, *l. 1. infr. de reuoc. donat.* perdito,

perdito marito, ſeu defuncto coniuge, *l. 1. h. t.* alteri innubere, *l. ead.* intra anni (id eſt, XII. menſium) ſpatium fœminæ prohibentur, *l. ead.* alioquin infamia notantur, & omnia quæ de prioris mariti bonis conſecutæ ſunt, amittunt; *l. ead.* Imo etſi emenſo tempore ad ſecundas nuptias tranſeant, modis tamen quibuſdam coërcentur. Primo enim fuit hæc ſecundo nubentium pœna, ex Conſtantii mente, vt factam a ſe donationem in filium ob ingratitudinem reuocare non poſſent, *l. 1. & 4. infr. de reuoc. donat.* Secundo, ſi filios ſeu liberos ex priore matrimonio extantes habeant, *l. 2. & 3. h. t.* quidquid ex facultatibus prioris mariti quoquo titulo pleno proprietatis iure adſecutæ ſunt, vel etiam ex ſucceſſione vnius liberorum, ad filios tranſmittere debent: poſſidendi tantum ea in dies vitæ iure, ſeu vſufructu conceſſo, non etiam abalienandi facultate, ſed ſalua liberis ex priore matrimonio proprietate, *l. 2. & 3. h. t.* Quod ipſum patribus ſecundas nuptias contrahentibus non imperatur, ſed ſuadetur: *d. l. 2. in fin. h. t.* Certe ſi nullos habeant huiuſmodi fœminæ ex priore matrimonio liberos, plenum proprietatis ius in omnibus illis bonis habent, *leg. ead.*

I. (a) Imppp. Grat. Valent. & THEOD. AAA. Eutropio. PF. P. (b)

SI qua ex fœminis perdito marito, intra anni ſpatium alteri feſtinarit innubere (c) [parum (d) enim temporis poſt x menſes ſeruandum adiicimus, tametſi idipſum exiguum (e) putemus] probroſis inuſta (f) notis, honeſtioris (g) Nobilisque perſonæ & decore & iure priuetur; atque omnia, quæ de prioris mariti bonis, vel iure ſponſaliorum, vel iudicio (h) defuncti coniugis conſecuta fuerat, amittat: Et * ſciat nec de noſtro beneficio, vel adnotatione, ſperandum ſibi eſſe ſubſidium. Dat. III. Kalend. Iun. (i) Conſtantinop. Eucherio & Syagrio Coss. (k) [381.]

INTERPRETATIO. *Mulier,* (l) *quæ poſt mortem mariti, intra annum alteri viro nupſerit, ſciat ſe infamiæ ſubiacere, & notabilem vſque adeo reddi, vt quæcunque ſponſalitia largitate percepit, vel ſi per teſtamentum ipſi aliquid prior maritus donauit, amittat, & totum illius filiis cedat. Si filii non fuerint, illis profuturum perſonis,* (m) *qui priori marito gradu proximiori iunguntur, & hoc ſibi per ſucceſſionem poterunt vindicare.*

P. 181

NOTAE.

(a) *Lex 2. Cod. Iuſt. eod tit.* GOTHOFREDVS.

(b) *Eutropius* hic PP. Orientis fuit ſub Theodoſio M. IDEM.

(c) *Nubere*, ita Tribonianus: *Innubere* ait Nonius *cap. 2. num. 431.* poſitum pro *tranſire*, quod hæ quæ nubunt, ad domos maritorum tranſeunt. Lucilius 6. *Satyrarum*,

Suam enim inuadere atque innubere cenſent.

Hac voce rurſum vtitur *lex . inf. de reuocand. donation.* IDEM. *Nubere* legit Edit. Sichard. & Cuiac. Cod. Wurceb. *feſtinarit iam nubere.* RITTER.

(d) *Paruum enim tempus*, ita Tribonian. GOTHOFREDVS.

(e) Paruum & exiguum tempus, annuum. IDEM.

(f) Ita in *l. 1. ſup. de inoff. teſtam.* Cui *inuſta nota deteſtabilis turpitudinis.* Ita quoque forte legendum *l. 7. inf. de hæresic. ſub perpetua inuſta infamiæ nota:* non *iuſta:* quæ lex eiuſdem Theodoſii eſt, eodem anno & menſe. IDEM.

(g) *Infamis* definitionem nota. IDEM.

(h) Vltima voluntate, teſtamento. IDEM.

* Sequentia omiſit Tribonianus, vt & Anianus: de cuius rei ratione mox videriöus. IDEM.

(i) *III. Kal. Ianuar.* Cod Wurceburg. RITTER.

(k) His ipſis Coss. & hoc menſe habita Synodus Conſtantinopolitana. GOTHOFREDVS.

(l) Abeſt hæc vox a Cod. Wurceburg. RITTER.

(m) *Illius profutura perſonis* Cod. Wurceburg. IDEM.

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. duæ conſtitutiones *initio huius tituli* de ſecundis Nuptiis proponuntur: Hac priore IMMATVRIS ſecundis viduarum, ac ferme Senatoriarum, nuptiis fibulam imponit; & tempore, & pœnis ſimul auctis. Quod *Tempus* attinet, anno integro maritum elugeri iubet ab vxore, antequam ad ſecundas nuptias tranſeat: Anno, inquam, integro, id eſt, duodecim menſibus; quod hac Theodoſii M. primum conſtitutione inductum puto (quod etiam Cuiacius & poſt eum Ræuardus, *I. Variar. 20.* recte tuetur) cum hactenus legitimum luctus tempus decem tantum menſium foret iam inde a Romuli temporibus, (de quo notus eſt *Ouidii* locus *Faſt. I. 4. v. 27. ad 36.*) ſub quo ſcilicet annus quoque decemmeſtris erat. Nam etſi mox a Numa annus duobus menſibus auctus fuerit, non ideo tamen *luctus tempus* auctum fuit, verum decemmeſtris perſtitit. Teſtatur id Lex Iulia Miſcella, quæ hanc conditionem *ſi iterum non nubat*, remittit intra annum nubenti, quod non faceret ſi integer annus luctu explendus fuiſſet: Vide *Nouellam 22. cap. 43. & tit. Cod. Iuſt. de indicta viduitate:* Idque nominatim etiam teſtatur Seneca, *libro de conſolatione ad Helviam cap. 16.* Itaque quod idem Seneca *alibi ep. 63.* & Liuius *lib. 2. c. 7.* & Cornelius Nepos, *in lib. de viris illuſtribus*, & Apuleius *lib. 8. Metamorph. p. 144. edit. Lugdun. apud Ioan. Maire*, (qui ſub Diuis Fratribus vixit, non poſt Theodoſium Magnum, quod Cuiacius alicubi putauit;) de anno ſcribunt, de Romuleo intelligendum eſt: Propterea etiam Tribonianus *tempus decem menſium*, quod edicto perpetuo comprehenſum fuerat, expunxit, eiuſque

loco, & in ipſo edicto, *& in l. 15. Cod. Iuſt. ex quibus cauſis infamia:* hæc verba ſubſtituit: *Tempus quo elugere virum moris eſt:* vt *& in l. 8. 10. 11. D. de his qui notantur infamia:* hæc verba ſubiecit, *legitimum tempus.* Denique id hæc lex euideoriſſime teſtatur, qua Theodoſius aperte profitetur, ſe ad Decem menſes ſeu *poſt decem menſes parum temporis adieciſſe.* Additum vero hoc duorum menſium tempus a Theodoſio M. oon, quod vir doctus cenſebat, propter turbationem ſanguinis, quaſi intra illud tempus turbatio ſanguinis timeretur: Neque quia id tempus Chriſtiani obſeruabant ad Anniverſaria celebranda: de quo eſt Tertulliani locus *lib. de Corona militis cap. 3.* verum, quod ex *hac l.* ſatis colligere licet, ſtudio tantum refrænaodæ muliebris libidinis.

Duas autem *pœnas* Theodoſius M. *hac lege* proponit viduis ante annum ad ſecundas nuptias feſtinantibus: Prima eſt *infamia*, quæ etiam edicto perpetuo comprehenſa iam fuerat: *leg. 1. D. de his qui notantur infamia*, & *l. 15. Cod. Iuſt. eod. tit.* idque ius notiſſimum vocat *lex 1. Cod. eod. de ſecundis nuptiis*, & *lex 4. Cod. eod. ad S.C. Tertull.* Altera pœna eſt, vt cuius mariti defuocti memoriam hoc facto vidua neglexit, bona quoque omnia quæ ab eo quomodocunque conſecuta eſt, amittat.

Et hæc quidem in tantum, vt ne Principis quidem beneficio has pœnas euitare poſſit mulier: quod tameo Interpres omiſit, & Tribonianus reſecauit; prælata *lege 10. D. de his qui notantur infamia:* vt & *l. 4. Cod. Iuſt. ad SC. Tertullianum.* Solet enim a Principe impetrari, & poteſt, vt intra legitimum tempus mulieri oubere liceat, quod a Senatu antea impetrari ſolitum Plutarchus *in Antonia* teſtatur, ſi modo prægnaos illa ooo ſit: quemadmodum Caligulam legitimi huiuſce temporis gratiam aliquando feciſſe Dio *lib. 59. ad an. V. C. 790.* ſcribit, ſub hac nominatim conditione, *ἄν γε μὴ ἐν γαςρὶ ἔχωσι. Siquidem non eſſent prægnantes.* Sed & ſi abſque indulgentia Principis vidua nuptias intra anoum luctus repetierit, Principi tamen poſtea fas eſt, (vt Caſſiodorus *III Variar. ep. 46.* loquitur,) *maculoſas notas vitiatæ opinionis abſtergere*, pœnaſque immaturi matrimooii remittere. Cæterum neque illud prætermittendum, de Senatoriis & Nobilibus ferme viduis hanc Theodoſii M. legem eſſe: quod indicant illa, *honeſtioris* NOBILISQVE *perſona & decore & iure priuetur.* Nempe horum potiſſimum cupiditatibus frænos ſubinde imponi oportuit, aduerſus honeſtatem ad ſecundas ouptias feſtinantium: quod etiam docuit lex Valentiniani Sen. puta *lex 1. ſup. de nuptiis.* Etſi & ad alias quoque viduas hæc lex pertineat.

Neque illud tranſeundum, datam *hanc legem* a Theodoſio M. tempore Concil. Conſtantinopol. vt non dubitem ex Patrum Conſtantinopolitanorum ſeotentia hanc ipſam legem a Theodoſio M. ſancitam.

II. (a) Iidem A A A. Floro PF. P. (b)

FOEMINÆ, quæ ſuſceptis ex priore matrimonio filiis, ad ſecundas (c) tranſierint nuptias, quicquid ex facultatibus priorum maritorum ſponſaliorum (d) iure, quicquid etiam nuptiarum ſolemnitate (e) perceperint, quicquid aut mortis cauſa donationibus factis, aut teſtamenti (f) iure directo, aut fideicommiſſi, vel legati titulo, vel cuiuslibet munificæ liberalitatis præmio ex bonis (g) maritorum fuerint adſecutæ, id totum,
P.283 ita vt (h) perceperint, integrum ad filios, quos ex præcedenti coniugio habuerint, tranſmittant, vel ad quemlibet ex filiis [dummodo ex hiis tantum, (i) quos tali ſucceſſione digniſſimos, iudicamus] in quos (k) contemplatione meritorum liberalitatis ſuæ iudicium mater crediderit dirigendum. Nec quidquam eædem (l) fœminæ ex iiſdem facultatibus abalienandi (m) in quamlibet extraneam perſonam, vel ſucceſſionem ex alterius matrimonii coniunctione ſuſceptam, præſumant. Atque habeant poteſtatem poſſidendi tantum (n) in diem vitæ, non etiam abalienandi facultate conceſſa. Nam ſi quid ex iiſdem rebus per (o) fraudem ſæuioris (p) animi in alium quemlibet fuerit a poſſidente (q) tranſlatum, maternarum (r) redintegrabitur compenſationibus facultatum: quo inlibata ad hos quos ſtatuimus hæredes (s) bona, & incorrupta perueniant.

Illud (t) etiam adiimus legi, (v) vt ſi aliquis ex iiſdem filiis, quos ex priore matrimonio ſuſceptos eſſe conſtabit, forte deceſſerit, (x) qui ſorores (y) vel ſororem, non etiam fratrem relinquens, Senatus conſulti beneficio matri ſimul ac ſororibus ſucceſſionis locum feciſſe videatur, ſeu etiam filia, quæ nullo exiſtente fratre, & ſuperſtitibus matre ac ſororibus tantum, (z) adeundæ hæreditatis locum matri pro dimidia portione ſeruabit, quod ſucceſſionis beneficio (a) mater videbitur conſecuta, in diem vitæ pro ſibi debita portione ſola tantum poſſeſſione delata; omne hiis qui ſupererunt ex priore ſuſcepti (b) matrimonio filiis (c) relinquat, nec ſuper iſtiuſmodi facultatibus teſtandi in quamlibet aliam (d) extraneam perſonam, vel quicquam abalienandi (e) habeat poteſtatem.

Quod (f) ſi nullam ex priore matrimonio habuerit (g) ſucceſſionem, vel natus natiue deceſſerint, omne quod quoquomodo percepit, pleni (h) proprietate iuris obtineat, atque ex (i) iis nanciſcendi dominii, (k) & teſtandi circa quem voluerit liberam habeat poteſtatem.

Similiter (l) etiam admoneri *Maritos* volumus, & pietatis & Legis exemplo, quos etſi vinculo non aſtringimus, velut impoſitæ ſeuerius ſanctionis, religionis tamen iure cohibemus, vt ſciant id a ſe promptius ſperari, contemplatione iuſtitiæ, quod neceſſitate propo-

ſitæ

ſitæ obſeruationis matribus imperatur : ne ſi ita neceſſitas perſuaſerit, (m) circa eorum perſonam ſubſidio ſanctionis exigi ab eis oporteat, quod optari interim (n) ſperarique condeceat. Dat. VI. (o) Kal. Ian. Conſtant. Antonio & Syagrio Coss. [382.]

Interpretatio. *Mulieres, quæ amiſſis maritis ad alias poſtea nuptias legitimo tempore, id eſt, expleto anno, venerint, ſi ex priori marito filios habuerint, quicquid per ſponſalitiam largitatem, vel nuptiarum tempore conſecutæ ſunt, totum filiis conſeruabunt, nec in alias vel extraneas perſonas nouerint transferendum. Quicquid vero prior maritus per teſtamentum, ſeu fideicommiſſum,* (p) *ſeu legati titulo, vel mortis cauſa vxori donauerit, de his rebus quas tali* (q) *mulier donatione percepit, ſeu omnibus filiis, ſeu in unum pro merito ſeruitii, ſi conferre voluerit, liberam habebit facultatem, ita vt ei de bonis prioris mariti a filiis* (r) *ipſius quicquam alienare non liceat. Quod ſi præſumpſerit, de propriis facultatibus nouerit compenſandum. Hoc ſpecialius huic legi credidit* (s) *inſerendum, vt mulieri, cum ad alias nuptias venerit, ſi de filiis quos ex matrimonio priore ſuſceperat, maſculus moriatur, eo caſu vt matrem & ſorores, aut certe ſororem ſuperſtitem dimittat, & fratrem non dimittat, qui matrem poſſit excludere, tunc beneficio legis, mater, cum filiabus, vel filia, æquali ſorte ſuccedat. Si vero filia moriatur, & matrem & ſorores tantum dimittat, dimidiam defunctæ filiæ hereditatem mater adquirat, & media ſororibus ſeu vna, ſeu plures ſint, proficiat : Ea tamen ratione, vt dum* (t) *aduixerit mater, adquiſitam ex hac filii aut filii medietatem tantummodo in vſufructu poſſideat. Et reliquis, ſi ſupererunt ex priore matrimonio, filiis, poſt obitum derelinquat, ad alias perſonas in transferendo nec per teſtamentum, nec per donationem habitura licentiam. Cui mulieri ſi de priore marito filii non ſuperſint, tunc quæcunque, quæ ſub hac occaſione percepit, ſibi velut propriam vindicet facultatem, & in quemcunque voluerit iure tranſmittat. In hac etiam lege ſimilem & patribus* (v) *mortuis vxoribus condicionem, ſi ad alias nuptias venerint, voluit obſeruari, vt ſi de priore vxore filii vel filiæ fuerint, ex quibus aliqui moriantur, & in ſuam portionem locum patri faciant, poſt illius obitum fratribus vel ſororibus, qui ſupererunt de ipſo coniugio, portio relicta proficiat, nec poterit per patriam poteſtatem ad alias tranſire perſonas.*

NOTAE.

(a) *Lex 3. Cod. Iuſt. eod. tit.* & forte *huic* iungenda eſt *lex 3. inf. de abolitionibus.* Meminit huius leg. *lex 3. proxime ſequens.* ſed & *lex vn. tit proximo* & Theodoſius Iun. *Nouella de paternis ſeu maternis bonis 7.* GOTHOFRED.

(b) *Florus* PP. ſub Theodoſio M. vid. *Proſopogr.* IDEM.

(c) *Poſt tempus luctui ſtatutum*: id additum a Triboniano: quomodo & *l. proxima, emenſo tempore*, id eſt, vt Interpres ea verba interpretatur, poſt tranſacta luctus tempora. Legitime igitur ſeu legitimo tempore, id eſt, expleto anno, vt recte Interpres hic. IDEM.

P.184 (d) Obſerua ſeptem liberalitatis maritalis in vxorem genera: 1. Sponſaliorum tempore, 2. Nuptiarum ſolemnitate, 3 Mortis cauſa donatione, 4. Hæreditate, 5. Fideicommiſſo, 6. Legato, 7. Donatione, morte ſcilicet confirmata. IDEM.

(e) *Solemnitas* nuptiarum. IDEM.

(f) *Teſtamento.* Cod. Iuſt. *Teſtamenti* iure directo, melius. IDEM.

(g) *Vt, dictum eſt, priorum maritorum*, ita Tribonianus. IDEM.

(h) Male *aut* in Cod. Wurceb. RITTER.

(i) *Sit*, hoc vinculum amplius in Cod. Iuſt. GOTHOFREDVS.

(k) *In quem*: ita Cod. Iuſt. & forte melius. IDEM. Lectionem Cod. Iuſt ſeruat Cod. Wurceb. RITTER.

(l) *Eadem* fœminæ, pro *eidem.* GOTHOFREDVS.

(m) *Alienandum*: Cod. Iuſt. *Abalienandi* vox hic, & mox; hic propria magis: *Abalienare*, eſt in fraudem eius, cui res deſtinata eſt alienare. IDEM.

(n) *Atque fruendi*: hoc amplius Tribonianus pro interpretamento: *Poſſidendi* poteſtas, id eſt, fruendi. IDEM.

(o) Abſunt hæc verba a Cod. Iuſt. Quod non oportuit: de quo mox. IDEM.

(p) Eſt, qui legat *ſcauioris*; quæ vox etſi alibi legitima ſit, eam tamen hic reponi nil neceſſe eſt. IDEM. *Scebioris* certe legit Cod. Wurceb. RITTER.

(q) *Ab ea*, ita Tribonianus: quod eodem redit. GOTHOFREDVS.

(r) Sublata verborum ambage pompaque, ita Tribonianus, ex *maternis redintegrabitur facultatibus.* IDEM.

(s) *Liberos*, ita Tribonianus: Quo nil opus erat: *Heredes* hic ſunt liberi. IDEM. *Quos inſtituimus heredes* legit Cod. Wurceburg. RITTER.

(t) SECVNDA primi capitis ſententia, *de bonis quæ ex ſucceſſione vnius ex liberis ad matrem peruenerunt.* GOTHOF.

(v) *Huic legi*: ita Tribonianus, addita ſcilicet voce *huic* quo nil opus erat. IDEM.

(x) *Forte deeſſent* Cod. Wurceburg. *deeſſet* Edit. Sichard & Cuiac. RITTER.

(y) Tota hæc periodus, vſque ad ea verba, *in diem vitæ*, a Triboniano prorſus immutata eſt. De cauſa mox videmus. IDEM.

(z) Cod. Wurceb. male, *tantum ad eundem hereditatis locum.* RITTER.

(a) *Beneficium* Sichardus edidit. IDEM.

(b) *Suſceptis* Cod. Iuſt. male. GOTHOFREDVS.

(c) *Filiis*, id eſt, filiabus: vid. quæ dicam ad *l. 8. inf. de legitim. hered.* IDEM.

(d) Hæc vox abeſt a Cod. Iuſt. IDEM.

(e) *Alienandi* rurſum Cod. Iuſt. IDEM.

(f) TERTIA primi capitis ſententia, *de muliere nullos liberos ex priore matrimonio habente.* IDEM.

(g) *Habuerint* edit. Sichard. *RITTER.*

(h) *Pleno proprietatis iure* Cod. Iuſt. Et hoc noſtrum tamen rectum eſt: *Proprietas pleni iuris*, et pleno iore proprietas. *GOTHOF.* Cod. Wurceburg *omnem, quoquo modo perceperint, proprietatem iuris obtineat. RITTER.*

(i) *In*, Cod. Iuſt. Et hoc noſtrum tamen legitimum eſt. *GOTHOFR.*

(k) *Dominos* male edidit Sichardus. *RITTER.*

(l) SECVNDVM caput *huius leg. de* PATRIBVS, *ſeu de maritis*, quam Tribonianus penitus omiſit, propter *Nouellam* Theodoſii Iunioris *de paternis ſeu maternis bonis 7* qua Theodoſius Iunior Theodoſii Magni Aui ſui conſilium, quod *hac lege* continetur, in legis neceſſitatem tranſtulit. *GOTHOFREDVS.*

(m) *Neceſſitas erit* Cod. Wurceb. Edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*

(n) *Interim*, v. & *l. 2. inf. de deſertoribus. GOTHOFR.*

(o) XV. Ita Anianus optimæ notæ. *IDEM. Dat. XVII. Kal. Iun.* Cod. Wurceburg. *XVI.* etiam exhibuit Cod. quem vidit Cuiac. vt ad margin. notat. *RITTER.*

(p) *Fideicommiſſo* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(q) *Talis* edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(r) *A filiis alienare v. Gloſſ. GOTHOFREDVS.*

(s) *Credimus* edit. Sichard. notata noſtra lectione ad margin. *RITTER.*

(t) *Dum advixerit*. vid. Cuiacium 8. *obſ.* 36. *GOTHOFRED.*

(v) *Patres* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

MATVRIS etiam ſeu legitimis & Tempeſtiuis poſt luctus tempus emenſum ſecundis nuptiis, vt ex parte recte vidit Interpres, fibulæ quædam *hac l.* a Theodoſio imponuntur; Ac nominatim mulieribus eorumque legitimæ quodammodo intemperantiæ fibulam Theodoſius M, *hac l.* imponit: Non equidem, ne quis erret, ſecundarum nuptiarum odio, vel execratione vlla, verum vt liberis prioris matrimonii conſultum eſſe poſſit. Denique Liberorum priorum commodum tota hæc lex ſpectat: Nempe quod alias (vt eleganter poſt Baſilium M. D. Ambroſius *in 6. Hexaemeron l. 4. §. 22.* ſcribit) mutato concubitu parentes a ſobole deprauentur, & præferant liberos poſterioris copulæ, prioris autem negligant. Dicitur itaque *hac lex* nonniſi bonis, quæ aut a priore marito, aut ab aliquibus ex priore coniugio liberis, ad matrem peruenerunt. Vult nempe Theodoſius M. *hac leg.* liberis ex priore coniugio ſuſceptis ea bona, quæ dixi, omnia ſeruari, ſolo vſusfructus titulo penes mulierem ad ſecundas nuptias conuolantem, remanente: Niſi quod electio adhuc mulieri a Theodoſio M. conceditur, vt cui maluerit ex liberis ea bona, quæ diximus, relinquere poſſit, *h. l.* & *Nouella* Theodoſii Iun. *de paternis, ſeu maternis bonis, l. 5. Cod. Iuſt. de ſecundis nuptiis*, quæ ex *ea Nouella* deſumpta eſt: Satis videlicet, & abunde viſum Theodoſio M. ſi ea bona ad extraneos non deferrentur: iniquum viſum, ſi electionis ius matri, liberorum affectum retinendi, adimeretur. Quod ius tamen poſtea immutatum fuit, adempta etiam huius electionis matri poteſtate, ſiue in ſecundas nuptias venerit, ſiue non; *Nouella*, inquam, *Maioriani de ſanctimonialibus, & viduis 8. & Nouella Seueri 1.* quæ illam hac parte confirmat, *Nouell. Iuſtiniani 2. c. 1. & 22. c. 29. & 48.* Iuuat hic apponere Seueri elegantiſſima hanc in rem verba: *Sint ſane, ſi ita libuerit, pro impenſis obſequiis in filiorum electione liberales, vſumfructum ſuum cui voluerint largiantur, proprietatis commoda cunctis pariter filiis deputata non minuant.* Et argumentatur *ibidem* a vi verborum illorum A FILIIS ALIENARE, quæ in *Lege* aliqua fuiſſe oportet: *Nam quid eſt aliud a filiis alienare, ſi hoc non eſt, cum proles numeroſa contigerit prætermiſſis cæteris, vni vel alii praua velle intentione largiri?* Ergo Maiorianus, Seuerus, & Iuſtinianus *æqua lance* filios in hæc bona ſuccedere voluere, quomodo Maiorianus loquitur: contra quam *hac l.* Theodoſius M. Et hæc quidem de bonis quæ a marito ad vxorem ſeu ad matrem peruenere, vnde deſumpta eſt *Auth. lucrum.* De bonis vero quæ vnius e liberis ſucceſſione proueniunt, illud notandum, quod *h. l.* indicatur, ex Senatuſconſulto Tertulliano, fratres conſanguineos, a fratris ſucceſſione matrem excluſiſſe, de quo vid. & *l. 2. inf. de legit. hæredit.* cum ſororibus vero matrem ius liberorum habentem, in filii ſucceſſione concurriſſe, quod etiam docuit *l. 2. ſup. de inofficioſo teſtamento, & lex 2. 7. 8. inf. de legitim. hæreditatib.* Et quidem cum ſororibus concurriſſe in dimidiam partem bonorum, ſic vt mater ſemiſſem, ſorores alterum ſemiſſem caperent, quod etiam a Iuſtiniano primum confirmatum eſt, *l. vlt. Cod. Iuſt. ad SC. Tertullianum.* Verum vtrumque ipſemet Iuſtinianus immorauit; Nam & matrem cum fratribus conſanguineis in virilem concurrere voluit *d. l. vlt.* quæ cauſa Triboniano fuit immutandæ huius periodi, illum, quem ſuperius notaui, in modum. Et idem *Nouella 22. c. 47.* matrem cum ſororibus, pariter vt cum fratribus, in virilem ſuccedere voluit. Sane olim multo magis, etiam maternus Auus, matrem ſecundo nubentem liberorum iure non ſubnixam excludebat, de quo eſt inſignis locus apud Libanium *epiſtola in MS. Regio, ad Iulianum 571.* qui *hic* adſcribi meretur, velut inſignem veteris iuris ſtrictitatem continens, quæ alibi non occurrit: γαμεῖ γυναῖκα Μακεδόνιος, ᾗ παιδίον ἦν ἐκ προτέρων γάμων: τὸ δὲ οἴχεται· βυλόμεθα δὴ κληρονόμων ἀντὶ τοῦ πάππυ τῶν τοῦ παιδίυ, γενέσθαι τὴν τοῦ παιδίυ μητέρα, πειθομένυ γε τοῦ πάππυ χρήσασθαι φιλοτιμίᾳ, καὶ τὸν μὲν ΝΟΜΟΝ ἀφιέντας, πρὸς δὲ τὸν ἔπαινον βλέποντας. Σὸν τοίνυν ὁ ἆθλος πεῖσαι τὸν ἄν- p. 185
θρωπον ὅτι μεῖζον κέρδος μὴ λαβεῖν τὰ τοιαῦτα, ἢ λαβεῖν. ἔστη δὲ ἀμφοτέρωθεν πιθανὸς ἐκ τε τοῦ δύνασθαι λέγειν, καὶ τοῦ σχήματος τῆς ἀρχῆς. ἀκύω δὲ τὸν πρεσβύτην εὐφημίᾳ τε χαίρειν, καὶ σκοπεῖν ὐχ ὅτι κτήσεται μᾶλλον ἢ ὅτι ἀκύσεται: μὴ τοίνυν ὀκνήσῃς καὶ καλέσαι καὶ διαλεχθῆναι καὶ κατασκευάσαι πρᾶξιν φιλανθρωπότερον ΝΟΜΟΥ. mox. πόῤῥω τε γὰρ αἰσχύνης ἐι τῇ τεκύσῃ μὴ χρημάτων, τῷ πατρὶ δὲ ἐκείνης αἴτιος γένοιο δόξης, id eſt, *Ducit Macedonius vxorem, cui prioribus ex nuptiis filiolus erat, is vero mortuus eſt: bonorum autem pueri hæredem matrem aui loco fieri volumus perſuaſo auo liberalitate vti, & omiſſa* LEGE *ad laudem reſpicere. Tuus proinde labor eſt homini perſuadere eiuſmodi res non accipere maius lucrum eſſe, quam eas accipere: vtrinque autem ad perſuadendum eris idoneus tum ob dicendi facultatem, tum ob imperii vim. Audi vero ſenem & gloria gaudere, & conſiderare non tam quid quantumue adquiret, quam quomodo audiet. Non itaque pigebis te & vocare & colloqui & diſponere actionem* LEGE *humaniorem*, mox: *porro enim procul abeſt, ſi diuitiarum quidem matri, illius vero patri gloriæ author fueris.* Vides legem memorari a Libanio; cui tamen obloqui videatur *lex 2. §. 15. D. ad SC. Tertull. §. 3. Inſt. eod.* verum vel caſus hic pertinet ad *l. 5. §. 2. D. eod.* vel peculiare id in matre ſecundo nubente & ius liberorum non habente. Cæterum quæ de vſusfructus iure ad mulierem tantum, ſecundas nuptias contrahentem, pertinentie dicta ſunt, de ea accipi non oportet quæ nullos

nullos ex priore matrimonio liberos habet. Plenum quippe proprietatis ius, matrem binubam in iis quæ dixi bonis, obtinere vult Theodoſius M. Nempe cum tota hæc lex liberorum commodum ſpectet, ſane vbi liberi nulli, nulla fibula matri opus. Et hæc de binubis matribus Theodoſius M. Non eadem eſt Patrum ad ſecundas nuptias conuolantium ratio: Suadet equidem Theodoſius Magnus *h. l.* patri, vt ſi nouercam liberis ſuperduxerit, quidquid ex bonis matris eorum quocumque titulo conſecutus fuerit, eis ſeruet; optare id interim, & ſponte mauult Theodoſius, quam patres vinculo, aut neceſſitate adſtringere, pietatis tantum religionis, iuſtitiæ iure & legis exemplo, eos inuitat, verecundia pleniſſima, & elegantiſſima ſententia, vt pudoris, & verecundiæ religioſiſſimus fuit Theodoſius M. Præſumebat ſcilicet Theodoſius M. patres haud iam facile nouercalibus ceſſuros delinimentis, & inſtigationibus, quam facile ſequior ſexus, ſeu matres, mutato concubitu a ſobole deprauantur, ſed & paterni nominis reuerentia, legem hanc ſibi ſtatui vix admittit. Itaque cum a matre fideiuſſor exigatur, in ſpecie *legis 5. Cod. Iuſt. de ſecundis nuptiis*, patri tamen remittitur, vt & in ſpecie (*legis 1. D. vſusfructuarius quemadmodum caueat, l. inter 39. D. de damno infecto. l. 4. §. vlt. D. de verborum obligation. legis vlt. §. proculdubio*, *Cod. de bonis quæ liberis*:) Ita ſecundo nubenti matri, donationem ex ingratitudine reuocare non licet, *l. 1. & 4. inf. de reuoc. donat.* quod non ita in patre conſtitutum. In commune ſane ita; & alias ſuadere ſæpe Principes boni, prius, & interim in experimentum malunt, quod Theodoſius *fine legis* indicat, & hac prius via tentant: qua ſi non ſuccedat, ad leges tandem & neceſſitatem deuenire neceſſe eſt. Ita quod Veteres, hæredi, & iis qui per poteſtatem coniuncti ſunt, teſtamenti dictionem in teſtamento concedentes ſuadebant, ne hoc iure abuterentur, tandem in legis neceſſitatem quòd ab illis ſuaſum fuerat, translatum fuit: *§. 10. Inſtit. de teſtament. ordinandis.* Suaſionis, & ſuaſoriæ huiuſmodi cum nulla virtus ſit, & nudis præſumptionibus nitatur, quæ plerumque infirmæ ſunt, in neceſſitatem eas trahi tandem opus eſt. Itaque & hac parte quod Theodoſius Magnus veritus erat de patribus conſtituere, id poſtea nepos eius Theodoſius Iun. allegata hac Aui ſui conſtitutione conſtituit, eidem neceſſitati obſtrictis patribus, & ſuaſione iam verſa in Legem & neceſſitatem, *Nouella Theodoſii 7.* ex qua deſumpta eſt lex 5. *Cod. Iuſt. de ſecundis nuptiis.* Quæ cauſa eſt, cur ſuaſoriam *huius l.* illam Tribonianus omiſerit *in l. 3.* quæ alioquin ex *hac lege* deſumpta eſt, vt & Interpres *huius l.* obſeruat. Proinde hac parte hodie non ſunt ſeparandi mares a fœminis, patres a matribus, verum omnes æqua lege tenentur, vinculoque Legis ſubiiciuntur. Huius interim legis ſuaſoria, aliis ſuaſoriis legibus connumeretur: quæ non tam νόμος ſunt, quam παραθέσις, & συμβουλὴ quæ duo quoque Chryſoſtomus recte diſtinguit, (*homil. 17. tit. 5.*) & Theophilus *§. 10. Inſt. de teſtam.*

III. (a) Impp. HONOR. & Theod. AA. Ioanni PF. P. (b)

NVLLI videatur ambiguum, eorum quæ nuptiarum tempore mulieres accipiunt, (c) etiamſi ad ſecundas nuptias, extantibus ex priore matrimonio liberis, emenſo tempore (d) forte migrauerint, in diem vitæ vſumfructum circa eas debere durare, ſalua iis proprietate, quibus ius integrum poſt earum obitum Leges * ſacratiſſimæ (e) reſeruarunt, vt (f) manifeſtum eſt, quod (g) delatum ex priori coniugio liberis conſtat. Dat. X. Kal. Iul. Rauenn. DD. NN. Honor. VIII. (h) & Theod. V. AA. Coss. [412.]

INTERPRETATIO. *Notiſſimum* (i) *valde eſt, has facultates quas tempore nuptiarum mulieres a maritis accipiunt, ſuo dominio vindicare: Et ſi maritum mori contigerit, qui tamen filios derelinquat, & poſt tranſacta luctus tempora legitime ad alias nuptias venerint, in diem vitæ ſuæ donatarum rerum teneant vſumfructum. Poſt obitum vero earum, ad prioris mariti filios omnia reuertantur, nec exinde aliquid matribus viuis filiis in aliorum* (k) *iura transferre permiſſum eſt.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. quæ tamen hic non fruſtra locum occupat: de quo mox plura. Memorat *hanc leg.* Papianus *reſp. tit.* 18. GOTHOFREDVS.

(b) *Ioannes* PP. Italiæ ſub Honorio. v. *Proſopogr.* IDEM.

(c) A maritis ſcilicet, vt recte etiam Interpres. IDEM.

P.186 (d) *Luctus* vt recte Interpres notat vide *legem* 1. *ſup.* IDEM.

* Puta *lex* 2. *ſup.* IDEM.

(e) *Sacratiſſimæ* leges v. *Paratitlon de Conſtitutionib.* IDEM.

(f) *Id quod.* IDEM.

(g) Poſtrema hæc ſententia corrupta videri poſſit: ſed non eſt: de quo mox. IDEM.

(h) γρ. VIIII. vt præfert etiam Anianus Codex optimæ notæ, & Faſti Conſulares euincunt. IDEM.

(i) Gothicus ſtylus. IDEM.

(k) *Alia* Edit. Sichard. RITTER.

COMMENTARIVS.

VSVMFRVCTVM ſaltem eorum bonorum, quæ a priore marito profecta ſunt, ad mulierem binubam pertinere (ſaluo liberis proprietatis iure) defioit *h. l.* Honorius. Quod quidem non fruſtra ab eo conſtitutum, ſeu repertum eſt. Nam vt ſuperiorem legem extorſit matrum improbitas per occaſionem ſecundarum nuptiarum, bona in necem communium prioris matrimonii liberorum, abalienantium; ita hanc legem extorſit filiorum iniquitas, qui matribus ſuis ſecundo nubentibus vna cum proprietate vſumfructum quoque ereptum volebant: Quibus *hac lege* occurritur, eaque *huius legis* ferendæ cauſa fuit; Neque alia etiam eſt mens Arcadianæ *legis vnica inf. tit. prox.* Id vero apparet ex to-

tofilo *huius leg.* tum ex illis nominatim verbis *nulli* VIDEATVR *ambiguum*, &c. ETIAMSI *ad ſecundas nuptias, migrauerint*, mox *in diem vitæ vſumfructum circa eas* DEBERE DVRARE, vbi & argumento a conuerſo vtitur Honorius: *vt*, inquit, *manifeſtum eſt, quod delatum ex priore coniugio liberis conſtat*, id eſt; Quemadmodum vero manifeſtum eſt, quidnam iure delatum ſit liberis ex priore coniugio ſuſceptis, ita viciſſim nulli ambiguum videri debet, quid eodem iure, eademque lege (Theodoſii M. ſcilicet *l. 2. ſupra*) mulieribus binubis relictum fuerit: vt proinde hoc argumentum ſit, a conuerſo, ſeu contrario, & ab authoritate legis, cuius capita connexa, diuelienda non ſunt. Denique rem, & ſententiam manifeſtam, cum altera æque manifeſta comparat, & quidem ex *eadem lege.* Quare argumenti vim non cepit hic Interpres, etſi ſententiam teneat. Tribonianus etiam, eam ſuperfluam putauit, atque ideo abdicauit.

SI SECVNDO NVPSERIT MVLIER, CVI MARITVS VSVMFRVCTVM RELIQVERIT.

TITVLVS IX.

LIB. V. COD. IVST. TIT. X.

I. (a) Impp. ARCAD. & Honor. AA. Aſterio (b) Com. Orientis.

APERTA definitione ſignamus, (c) longe aliud eſſe quod de rebus ante nuptias a Noſtra Manſuetudine conſtitutum (d) eſt, aliud (e) quod de iis quæ ex patrimonio proprio vir ſuo arbitrio ad vſumfructum vxori derelinquit: nam in eo vſufructu, quem vir extrema conſtituens voluntate, (f) de rebus propriis vxori dimiſerit, ſtatim poſt ſecundas nuptias mulieri volumus imminere iacturam, ſecundum eam Legem, (g) quæ de hoc articulo non dubitatur emiſſa: De * vſufructu vero rerum ante nuptias donatarum, ea ſeruari, quæ Lex ſaluberrima (h) anterior plena definitione decreuit. Dat. XVI. (i) Kal. Mart. Conſtantinop. Honorio A. IIII. & Eutichiano Coss. [398.]

INTERPRETATIO. *Clara interpretatione has duas ſententias explanauit, vt præter ſponſalitiam donationem, ſi maritus moriens de matrimonio ſuo vſumfructum reliquit vxori, iuxta voluntatem eius relicta poſſideat,* (k) *ita vt ſi mulier poſtea alio viro nupſerit, mox vſumfructum ex teſtamento adquiſitum filiis eius reſundat, aquo vſumfructum fuerat conſecuta: vſumfructum vero de ſponſalitia largitate vſque ad obitum ſuum ſicuti ſuperius* (l) *alia lex locuta eſt, merito retinebit. Vnde hæc ipſa poſt obitum matris, ad illius mariti filios, qui donauit, proprietas reditura eſt.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. prælata altera illa, & anteriore quidem, quam hæc Ipſa memorat & comprobat, ibi *ſecundum eam legem quæ de hoc articulo non dubitatur emiſſa*, pu. a *l. vn. eod. tit.* GOTHOFREDVS.

(b) *Aſterio* huic Comiti Orientis inſcribitur ſuperiore anno 397. *lex 36. inf. de operib. publ. & lex 7. inf. de Aqueductu.* quæ duæ leges inter ſe coniungendæ ſunt: Meminit eius & Sozomenus *lib.* 8. *c.* 2. de eo plura *in Proſop.* IDEM.

(c) Vide *legem 90. inf. de Decurionib. & l. 5. inf. de annona & trib.* IDEM.

(d) Arcadii hæc lex non extat: verum Theodoſii M. patris in eandem ſententiam *lex 2. ſup. tit. prox.* IDEM.

(e) *Vt quod de his* Cod. Wurceb. RITTER.

(f) *Extremus conſtituens voluntatem.* Cod. Wurceb. IDEM.

(g) Non extat *hæc lex* hoc Codice: ſed extat *l. vn. Cod. Iuſt. eod. tit.* cui ſubtexta vltima *huius l.* ſententia a Triboniano. GOTHOFREDVS.

* *Legi vn. C. Iuſt eod. tit.* hæc ſententia a Triboniano addita. IDEM.

(h) Intelligit forte *legem 2. ſup. tit. prox.* IDEM.

(i) *XVII. Kal. Mart.* Cod. Wurceb. RITTER.

(k) *Poſſideat.* abeſt a Cod. Wurceb. Non dubito, quin negligentia librarii. IDEM.

(l) *Superior* Cod. Wurceb. IDEM.

COMMENTARIVS.

P.287 DIFFERENTIAM *hac l.* conſtituit Arcadius Imp. quoad mulierem ſecundo nubentem, inter ſponſalitiam largitatem mariti, & inter ea quæ idem maritus vſusfructus titulo vxori teſtamento reliquit. VSVMFRVCTVM ſcilicet rerum *ante nuptias donatarum* matribus quamlibet binubis ſeu ſecundo nubentibus (aduerſus liberorum prioris matrimonii molitiones) tuetur ſeu conſeruat *hac conſtitut.* Arcadius Imp. pariter vt Honorius frater ſimili occaſione conſeruare neceſſe habuit, *l. vlt. ſup. tit. prox. de ſecund. nuptiis.* Nempe poſteaquam ſemel proprietas donationis iſtius matribus binubis adempta fuit, etiam adimendi vſusfructus occaſionem liberi auide arripuerunt; Vt ferme euenire ſolet, vt ii quibus leges conſultum eunt, eorum inexplebili auiditati fauces aperiantur. Ratio tamen *dubitandi* ex eo oriebatur, quod Arcadius cum Theodoſio patre, *l. vn. Cod. Iuſt eod. tit. ſi ſecundo nupt.* conſtituiſſet,

conſtituiſſet, vſumſructum, quem maritus vltima voluntate vxori reliquiſſet, relictis liberis ei ſecundo nubenti auferri oportere. Quare, & de vſufructu rerum ante nuptias donatarum, idem dicendum, iam nonnullis videbatur, & hunc videlicet ei adimi oportere. Verum *hac Conſtitut.* Arcadius, hæc duo *vſusfructus* genera miſceri non oportere definit, verum longam, & latam inter ea intercedere differentiam; Scilicet ea, quæ maritus vſusfructus titulo vxori teſtamento relinquit, alio iure cenſeri debent, quam quæ pleno proprietatis iure a marito vxori ſemel donata fuerunt, etiamſi lex ea ad vſumſructum aliquo caſu poſtea reducat, vt eſt donatio ante nuptias. Donatio enim hæc pleno proprietatis iure fit, ſed ſuſceptis poſtea liberis, vi & poteſtate iuris, ad vſusfructus titulum reducitur. Itaque ſi ſecundo nubat mulier, liberis ex priore matrimonio ſuſceptis, diuerſo iure hæc bona cenſentur. Vſumfructum quippe donationis ante nuptias, mulier ad ſecundas nuptias conuolans retinet, *l. 2. ſup. tit. prox. & l. 3. eod. tit.* at iis quorum vſumfructum maritus illi teſtamento reliquit, nihil retinet. Et ita quidem aptiſſime cohæret hic *titulus* cum *ſuperiore*. Et Iuſtinianus tamen hoc ius ſeu diſcrimen iſtud poſtea abrogauit *Nouell. 22. cap. 32.* Vſumfructum quippe ſecundo nubenti mulieri, vt & marito, earum rerum quas coniux coniugi vſusfructui tantum titulo reliquiſſet, ad ſecunda vota feſtinanti ſeruari voluit: atque adeo ſecundas nuptias hoc pœnæ genere ſoluit.

SI NVPTIÆ EX RESCRIPTO PETANTVR.

TITVLVS X.

LIB. V. COD. IVST. TIT. VIII.

I. (a) Impp. HONOR. & Theod. AA. Theodoro (b) PF. P.

QVIDAM vetuſti (c) iuris ordine prætermiſſo, obreptione (d) precum nuptias quas ſe intelligunt non mereri, (e) de (f) nobis æſtimant (g) poſtulandas, *Se* (h) *habere puellæ conſenſum* confingentes: Quapropter tale ſponſaliorum (i) genus præſentis (k) Legis definitione prohibemus. Si quis igitur, contra hanc definitionem, nuptias precum ſubreptione meruerit, amiſſionem bonorum, & pœnam deportationis ſubiturum ſe eſſe non ambigat: (l) Et amiſſo iure matrimonii, quod prohibita vſurpatione meruerit, filios ſe iuſte (m) hac ratione ſuſceptos non habiturum, nec vnquam poſtulatæ indulgentiæ adnotationiſve Principis (n) indulto efficacem ſe veniæ effectum meruiſſe. Exceptis (o) hiis, quos Conſobrinorum, hoc eſt quarti (p) gradus, coniunctionem, lex * Triumphalis memoriæ Patris noſtri exemplo indultorum, (q) ſupplicare non vetauit: Exceptiſque his, qui parentum ſponſionem de nuptiis filiarum (r) impleri deſiderant, vel ſponſalia, (s) hoc eſt arrarum data nomine, reddi ſibi præcepto legum cum quadrupli (t) pœna depoſcunt. Nos (v) enim peti de nobis nuptias ſupplicatione prohibemus, quas deceat de voluntate parentum, vel (x) ipſis adultis puellis, aut mulieribus impetrari: Nam ſi negato coniugio, quod fuerat ante promiſſum, lis aliqua Legum præcepto, naſcatur, de iure nos conſuli non vetamus. Dat. Kal. Feb. Rauennæ DD. NN. Honorio VIII. & Theod. III. AA. Coss. [409.]

INTERPRETATIO. *Fit aliquoties a quibuſdam, vt obliti ſeueritatem* (y) *legum, obrepere Principis audeant Maieſtati, & coniugia ſibi expetant ex præcepto, quæ conſequi non merentur, vt de conſenſu parentum, vel puellæ mentiantur: qua de cauſa huiuſmodi audaciam* (z) *interdicit. Quicunque ergo ſub tali obreptione matrimonium ſe obtinere putauerit, & amiſſione bonorum, & exilii relegatione ſe nouerit eſſe damnandum: nec matrimonium quod taliter quæſierit, habiturum, nec filios tali ordine & ambitione ſuſceptos legitimos appellandos: nec etiam per ſupplicationem huius præſumptionis veniam promereri. His vero quos in tertium &* (a) *quartum gradum originis coniunctio præſumptiua copulauerit, quia notabile eſt, tamen ſi ſup-*
P. 288 *plicauerint, veniam relaxauit.* (b) *Nec his interdici, vt præceptum expetant* (c) *Maieſtatis, qui parentum placito copulantur. Illi vero qui pactis ſibi viuis parentibus puellis,* (d) *ab ipſis puellis poſt parentum obitum contemnuntur, præcepti tenore, in quadruplum arrharum nomine data vel donata recipiant: nam de reliquo ſi ante definita non fuerint, per ſupplicationem coniugia poſtulari omni ſeueritate prohibuit. Cæterum ſi cum parentibus puellæ, aut cum ipſa puella quis de nuptiis pactus fuerit, & vnus ex his voluerit de placito* (e) *eius reſilire, nos ab eo qui deſpicitur* (f) *conſuli non vetamus. Reliqua* (g) *pars legis iſtius alibi iam habetur expoſita.*

NOTÆ.

NOTAE.

(a) Lex 1. *Cod. Iuſt. eod. tit.* hine interpolata eſt. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Theodorus* hic PP. Italiæ fuit ſub Honorio A. D. 408. & 409. v. *Proſopogr.* *IDEM.*

(c) *Vetuſtum iuris ordinem* vocat, parentum de nuptiis filiarum ſponſionem, vt probat verſiculus. *exceptiſque his:* item verſiculus *nos enim*: Vt & conſenſum ipſius puellæ *ibi, ſe habere, &c.* & verſiculo, *nos enim.* *IDEM.*

(d) *Subreptione* infra, *verſiculo, ſi quis.* *IDEM.*

(e) *Mereri*, id eſt, impetrare a parentibus non poſſe: vt *fine l.* vide *Gloſſ.* *IDEM.*

(f) *A nobis* Cod. Iuſt. *IDEM.*

(g) Cod. Iuſt. *exiſtimant*, Edit. Sichard. *extimant.* *RITTER.*

(h) *Sepe* Cod. Iuſt. Precibus hoc ferme inſerebant; *Quod de puella voluntate ſecuri ſatis aduerſos tantum experirentur parentes, itaque Principes authoritatem ſuam interponerent.* *GOTHOFRED.*

(i) *Sponſaliorum* voca pro *nuptiis*: antecedens pro conſequenti. *IDEM.* *Sponſalium genus* legit Cod. Iuſtin. & Wurceb. *RITTER.*

(k) *Præſenti* exhibet Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(l) *Non ambigat.* ἀπὸ τοῦ κοινοῦ. *GOTHOFREDVS.*

(m) *Filios ſe ex hac coniunctione ſuſceptos non habiturum.* Cod. Iuſt. omiſſa inter alia voce *iuſta.* *IDEM.* Minus accurate noſter Codicem Iuſt. inſpexit, in quo omnino legitur: *filios ſe iuſtos non habiturum.* *RITTER.*

(n) Abeſt hæc vox a Codice Iuſt. *GOTHOFREDVS.* Male hic librarius Wurceb. *ad principiſue.* *RITTER.*

(o) Abeſt & hæc ſententia integra a Codice Iuſtinianeo, ideo quia conſobrinorum matrimonia ſine vlla reſcripti impetrandi neceſſitate prorſus legitima Iuſtiniano viſa ſunt: de quo infra. *GOTHOFREDVS.*

(p) Graduum computationis iure Ciuili ſingulare exemplum: Conſobrini igitur quarto gradu fuere. Anianus tamen ita ſcribit, *quos in tertium & quartum gradum, &c.* *IDEM.*

* Theodoſii M. lex de qua mox. *IDEM.*

(q) *In alterum* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(r) *Filiorum* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(s) *Sponſalitia* Cod. Iuſt. *GOTHOFR.*

(t) *Cum ſtatuta*, ita Tribonianus: Cauſam huius immutationis & geminum eius exemplum repetere licet *ex l. vn. ſupr. ſi prouincia Rector.* *IDEM.*

(v) Reliqua deſunt a Cod. Iuſtin. *IDEM.*

(x) *Vel de ipſis* Cod Wurceburg. Edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*

(y) *Scueritate* Cod. Wurceburg *IDEM.*

(z) *Euiſmodi audax*, Cod. Wurceb. *IDEM.*

(a) *In tertium* abeſt a Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(b) *Relabit* hic Cod. Wurceburg. γρ. *relaxabit*, vt eſt in Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(c) *Expetat* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(d) *Paſtas &c. puellas* Cod. Wurceburg. & Edit. Sichard. *IDEM.*

(e) *Placitis* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(f) *Deſpicitur.* Cod. Wurceb. *diſplicet* Edit. Sichard. *IDEM.*

(g) Abſunt ſequentia a Cod. Wurceb. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

PRINCIPIS interuentu, auctoritate, Reſcripto, an & quando nuptiæ contrahi vel conſummari poſſint, vel non, hac vt accurata, ita æquiſſima Honorii conſtitutione definitur. Et vero ita in ſummam diſtinguit Imp. Vel quæritur de nuptiis extorquendis Reſcripto Principis, conſenſu eius, cum qua matrimonium contrahi poſtulatur; non accedente; vel quæritur de impedimentis legis, aut hominis, inter conſentientes auctoritate Principis amouendis, & de eo quod ſemel placitum fuit, inter volentes conſummando. RESCRIPTO ſcilicet Principis nuptiæ peti non poſſunt, citra parentum, aut puellarum conſenſum: Sua nempe ſponte matrimonia decurrere oportet, & ſuo Marte, non Principis authoritate extorqueri: alioquin qui huiuſmodi reſcriptum impetrauerit, Reſcripto nequiquam nititur, (vtpote obreptitio) quin, bonis ſuis mulctatus deportatur; filios iuſtos non ſuſcipit, veniæque ſpes ei omnis in poſterum præciditur. Has ſcilicet quatuor pœnas huic facto proponit Imp. Ad eam vero interdictionem pertinet etiam quod Priſcus Rhetor *in Excerptis Legationum p. 56. edit. Hoeſchelii.* οὐ θέμις παρὰ Ῥωμαίοις ἄκουσαν γυναῖκα κατεγγυᾶσθαι ἀνδρί. *Nec apud Romanos fas eſſe, mulierem inuitam viro collocare.* Et hæc quidem ita obtinent, vbi conſenſus parentum aut puellæ deficit: Nam vbi ſemel conſenſus interuenit, ex Reſcripto Principis nuptiæ vt impleantur peti poſſunt: peti enim poteſt ea quam pater deſpondit, item peti poteſt quadruplum arrarum datarum: de quo plene dictum *ad l. 6. ſup. de ſponſalib.* Inter promiſſas igitur nuptias, & non promiſſas, hac parte differentia eſt: Illæ, vt *impleantur*, reſcripto peti poteſt, hæ vt ſpondeantur, non poteſt. *h. l.* Item, nuptiæ nonnullæ alias non ita legitimæ conſenſu partium reſcripto Principis impetrari poſſunt: Veluti, cum tutore & curatore ſunt permiſſæ nuptiæ ex reſcripto Principis, ſi mores hominis is probauerit neque interuerſorem rationum eum eſſe agnouerit. *l. penult. Cod. Iuſt. de interdicto matrimonio.* Item, cum ea quæ mihi eſt impar dignitate, etiam permittitur connubium ex Principis Reſcripto *l. 23. §. 1. Cod. Iuſt. de nuptiis & l. vlt. D. de Senatoribus*, qua de re extat quoque formula apud Caſſiodorum, *lib. VII. formula* 40. Item, quod vnum exemplum hic apponitur, cum *Conſobrina*: Quas quidem nuptias Theodoſii M. patris ſui conſtitutione probibitas fuiſſe Honorius *hac leg.* ait, & tamen eundem eas impetrari non vetuiſſe addit. Quam coniunctionem quarti gradus vocat, ex latere videl. ſeu linea tranſuerſali: eamque Principis indulgentia legitimam fieri. De aliis coniunctionibus quarti gradus non idem dicitur, licet ex tranſuerſo veniant, quia aliquam ſimilitudinem aſcendentium & deſcendentium obtinent.

De hac vero ipſa Theodoſii M. conſtitutione paulo prolixius nunc agere nobis libet, eaque omnia quæ ad eam ſpectant hac occaſione in vnum congerere, de qua etiam nonnulla habet Eminentiſſ. Baronius *in Annalibus Eccleſiaſticis* A.D. 390.

Ante omnia vero, cum ea ipſa Theodoſii M. conſtitutio nuſpiam hodie exſtet, veterum de ea teſtimonia hic κατὰ λέξιν apponenda ſunt: Quæ quidem ſex occurrunt qua Scriptorum, qua Imperatorum, qui intra quadraginta quatuor ferme annorum ſpa-

ſpatium ab ea lata illius meminere: Vnde nonnulla poſtea conficiemus, quæa ſuſcepta materia haud adeo aliena videbuntur. Antiquiſſimus igitur & coætaneus quidem Sctiptot occurrit Libanius Oratot Antiochenus, *Oratione*, quam nos primi edidimus, ὑπὲρ τῶν γεωργῶν περὶ τῶν Αγγαρειῶν, quamque is ad ipſummet Theodoſium ſcripſit: Ibi, poſt exempla anterioris cuiuſdam Imperatoris, imo & poſt alterum ipſiuſmet Theodoſii exemplum, quibus illi veteris conſuetudinis moriſque recepti ratione inſuper habita, leges nihilominus ſalutares tulete, ſubiicit. Μὴ δὲ ἔςωσαν ἀνεψιῶν γάμοι γέγραφας, ἐν ἐξουσίᾳ πολλῇ τοῦ πράγματος ὄντος, καὶ τῶν φοιP.389 τωμένων δικαίων οὐκ ἦν ὁ τοῦ ἔργου χρόνος δυνατώτερος, i. e. *Edixiſti etiam ne Conſobrinorum nuptiæ eſſent, cum id paſſim liceret: neque iis, quæ tibi iuſta videbantur, temporis obſeruantia validior fuit.* Meminit eiuſdem Theodoſianæ conſtitutionis Ambroſius Mediolanenſis ex Liguriæ Conſulari Epiſcopus ab A. D. 374. ad Cæſarium & Atticum Coss. ideſt, A. D. 397. *epiſtola ad Paternum 60. nu. 8.* ad eiuſdem Paterni conſultatiooem. *Sed ſi diuina* inquit, *te prætereunt, ſaltem Imperatorum præcepta, à quibus ampliſſimum accepiſti honorem, haud quaquam præterire te debuerunt: Nam* THEOOOSIVS *Imperator etiam patrueles fratres & conſobrinos vetuit, inter ſe coniugii conuenire nomine, & ſeueriſſimam pœnam ſtatuit, ſi quis temerare auſus eſſet fratrum pia pignora: Et tamen illi inuicem ſibi æquales ſunt, tantummodo quia propinquitatis neceſſitudine & fraternæ ſocietatis ligantur vinculo, pietati eos voluit deberе, quod nati ſunt.* Eandem Conſtitutionem indicat, ſimul & temperat, Auctotis tamen nomine non expreſſo, Theodoſii filius Arcadius Orientis Imp. anno poſt mortem patris altero A. D. 396. (conſtitutione ad eundem Eutychianum PP. cui & *l. 19. C. Iuſt. de nuptiis* inſcribitur, data,) *l. 3. inf. de inceſtis nuptiis: Manente*, inquit, *circa eos ſententia qui poſt latam dudum* LEGEM *quoquomodo abſoluti ſunt aut puniti, ſi quis inceſtis poſthac Conſobrinæ ſuæ vel ſororis aut fratris filiæ vxoriſue, vel eius poſtremo cuius vetitum damnatumque coniugium eſt, ſeſe nuptiis funeſtarit, deſignato quidem* LEGE *ſupplicio, (hoc eſt ignium & proſcriptionis) careat, proprias etiam quandiu vixerit teneat facultates: ſed neque vxorem neque filios*, &c. Honorius item, alter Theodoſii filius, Occidentis Imper. paternam conſtitutionem expreſſe memorat *hac leg.* A. D. 409. *Exceptis his*, inquit, *quos Conſobrinorum, hoc eſt quarti gradus, coniunctionem* LEX *Triumphalis memoriæ Patris noſtri, exemplo indultorum, ſupplicare non vetauit.* Succedit Victor, non ille quidem Sex. Aurelius Victor elegantiſſimus ſcriptor, quem V. C. Andreas Schottus edidit, quique ſub Conſtantio & Iuliano vixit, verum poſterior alter, quem Victotinom alii vocant: Is, eumque ſecutus Paulus Diaconus, *Hiſtoria miſcella lib. 13.* de hac Theodoſii conſtitutione ita ſcribit: *Tantum pudori tribuens & continentiæ, vt Conſobrinorum nuptias vetuerit, tanquam ſororum.* Sequitur tandem B. Auguſtinus, *libro de Ciuitate Dei* 15. (quem librum ſcripſit is circa A. D. 428. vt colligere eſt ex *lib. 18. cap. 54.*) *cap. 16.* quo quidem loco agens de Connubiis, quæ etſi licita aliquando eſſent, more tamen melioteque conſuetudine abhorrebantur, *Experti ſumus*, inquit, *in connubiis Conſobrinorum etiam noſtris temporibus propter gradum propinquitatis fraterno gradui proximum, quam raro per mores fiebat quod fieri per Leges licebat, quia id nec diuina prohibuit, & nondum prohibuerat* LEX *humana: verumtamen factum etiam licitum propter vicinitatem horrebatur illiciti, & quod fiebat cum conſobrina pene cum ſorore fieri videbatur, quia & ipſi inter ſe propter tam propinquam conſanguinitatem Fratres vocantur & pene germani ſunt.* Et mox. *Verum quis dubitat hoc tempore etiam Conſobrinorum prohibita eſſe coniugia?* Et hactenus quidem teſtimooia de lege Theodoſiana.

Nunc ſingularia quædam circa eam conſtitutionem quærere libet. Primo quæri poteſt, *quonam Imperii ſui anno* eam Theodoſius tuliſſe videatur, quod quidem per ſedecim annos is obtinuit, ab A. D. 379. ad A. D. 395. Arcadius equidem filius eius, altero poſt mortem patris anno 396. eiuſce Legis mentionem faciens, *d. l. 3. de inceſtis nuptiis*, eam Legem DVOVM latam ait. Quamdudum vero lata ea fuerit, ex eo ſatis ſciri non poteſt, quando dictio DVOVM ἐκ τῶν πρός τι eſt, iocertumque limitem habet: Et vero Arcadius ipſe diuerſimode ea vtitur in aliis conſtitutiooibus ſuis. Sic eodem anno 396. in (*l. 4. inf. de maternis bonis.*) agens de (*l. 3. eod. tit.*) quæ lata eſt anno Domini 389. id eſt, ante octennium, eadem voce vtitur: *Quam Legis*, inquit, DVOVM *lata ſanctio comprehendit.* Sic idem A. 397. *l. 1. infr. de ſuperexactionib. pœnam Diui Valentiniani ſanctione dudum definitam* ſcribit. Sic & anno 399. in *l. 163. de Decurionibus*, agens de *l. 121. eod. tit.* quæ data eſt anno 390. *iuxta legem*, ait, *dudum latam.* Et idem tamen alibi, citerius eam vocem vſurpat: Ita A. 395. *l. 6. inf. de domeſticis*, agens de Theodoſii patris ſui *l. 5. eod. tit.* quæ data eſt anno 393. hac ipſa voce vtitur: *Diuale*, inquit, *præceptum, quod ſupplicantibus Domeſticis* DVDVM *deuotiſſimis, laborioſos prætulit otioſis.* &c. Sic & A. D. 397. agens in *l. 9. de Senatoribus*, de ſuamet conſtitutione *l. 5. eod. tit.* quæ data eſt anno 395. ait, DVOVM *præcepimus.* vide & quæ noto ad *l. vn. inf. de manum. in Eccl.*

Aliunde igitur ſubſidia conquiramus. Ambroſius in hac inquiſitione aliquid iuuare videatur, *dict. epiſt. 60.* qua Theodoſianæ conſtitutionis vt dixi meminit. Eſt ea ſcripta ad *Paternum*, in ampliſſimo hooore conſtitutum. Is vero proculdubio Paternus eſt, ad quem alioquin data extat eiuſdem Theodoſii M. conſtitutio Conſtantinopoli A. D. 393. puta lex 14. *inf. de metallis*: & ad quem ipſum extant nouem Symmachi epiſtolæ *lib. 5.* Eum vero Comitem S. L. fuiſſe colligere licet ex *d. l. 14.* vt & ex Symmachi *epiſtolis tribus, 62. 63. 64.* Inde igitur iam conficias, eam conſtitutionem ſaltem a Theod. M. latam ante A. D. 393. niſi ad Paternum eam epiſtolam datam putemus, ſed ſub Hooorio demum. Vlterius igitur & ad certiora adſurgamus. Libanium primum Theodoſianæ Legis meminiſſe ſuperius oſteodimus, ea quam dixi & eduxi ad Theodoſium ipſummet Oratione ὑπὲρ τῶν γεωργῶν περὶ τῶν ἀγγαρειῶν. Illud modo videndum, quo anno eam Orationem Libaoius ſcripſerit, vt ita poſtea de conſtitutionis Theodoſianæ, quam ibi velut recenter latam memorat, æra liquere poſſit. Quatuor igitur characteriſmos in id ſuppeditat ea Oratione Libanius. Primom ſcilicet ait, eo tempore annonæ difficultate per Orientem & Antiochiæ quidem laboratum; de quo agit idem & *Oratione aduerſus Icarium p. 462.* (quæ illi περὶ ἀγγαρειῶν in quamplotimis παράλληλος eſt) vt & *de vita ſua p. 64. 69.* Hæc porro fames Antiochiæ fuit, duraoitque ſub tribus Comitibus Oricotis anno 382. 383. 384. vt prædictis locis idem teſtatur: ſub Philagrio, inquam, qui ſane Comes Orientis fuit A. 382. vt docet *lex 41. inf. de curſu publico*; ſub Procolo, qui Comes Orientis fuit eodem aono 382. & 383. vt docet *lex 90. inf. de decurionib. lex 14. inf. de cohortalibus*: *lex 103. inf. de decurionib.* imo & *l. 22. de operibus publicis*: coius eiuſdem meminit idem Libanius non vno loco, etiam *Oratione ad Icarium p. 455. 458. edit. Morell.* & io *ſupplemento* MS. *eius Orationis* quod penes me eſt: Tandem & ſub Icario qui poſt Proculum Comes Orientis fuit v. & Libanium *de vita ſua p. 69.* Secundo memorat Libatiius eadem Oratione περὶ ἀγγαρειῶν, *dict. p. 36.* & continuo quidem filo, alteram Theodoſii M. conſtitutionem, *Nequis ad munera ferarum inuitus ſeu neceſſitate cogatur.* Κἀν τοῖς ἐπαίνοις τοῖς περὶ σοῦ τῶν μεγάλων καὶ τοῦτό ἐςιν, ἐπὶ τὰς τῶν θηρίων λειτουργίας ἀνάγ-

Digitized by Google

καὶς ἤγετό τις πρώτερον, συγγνώμης τῦτο ἐποίησας, ὔτο κολύων βυλομένοις, ὔτε ἕλκων ἄκοντας, &c. id eſt. *Sed & maximarum laudum tuarum numero iſtud eſt: Ad publica ferarum munera neceſſitate* P.290 *quis antea trahebatur, id vero tu indulgentia feciſti, nec prohibens volentes, neque trahens nolentes.* Id vero conſtitutum a Theodoſio M. A. D. 383. *d. l. 103. de decurionibus*, Conſtitutione data ad Proculum, illum ipſum de quo modo dixi, Comitem Orientis, in hæc verba: *Voluntate propria vnuſquiſque Syriarchiæ munus ſuſcipere debet, non neceſſitate impoſita.* Syriarchia ſcilicet munus erat ferarum exhibendarum per Syriam, & nominatim Antiochiæ, de quo alibi plenius. Cuius eiuſdem Theodoſianæ conſtitutionis meminit idem Libanius, *Oratione ad Tiſamenum p. 447.* Idque ipſum rurſum conſtituit idem Theodoſius fine menſis Aprilis anni 385. *l. 109. inf. de decurionibus*, quæ data eſt ad Cynegium PP. *Nec cogi*, inquit, *ad Agonotheſiam volumus inuitos.* Tertio meminit Libanius Oratione illa *περὶ τῶν ἀγγαρειῶν* Immunitatis Decurionum a tormentis quæ his antea tributa fuerat, quamque tum conſtituiſſe docet *d. p. 36.* quæ ſane ſtabilita quoque fuit a Theodoſio M. menſe Septembri A. D. 384. *l. 4. inf. de tabulariis.* Certe idem Libanius quoque *Oratione aduerſus Icarium p. 464.* latæ ſuper ea re a Theodoſio conſtitutionis, & recenter quidem, meminit. Atenim infracta mox ea immunitas aliquatenus ab eodem Theodoſio A. D. 385. *l. 15. Cod. Theod. de accuſationibus*: & A. D. 387. *l. 117. de decurionibus.* & A. D. 392. *l. 126. 127. eod. titulo.* Tandem oſtendit ea Oratione Libanius, eo tempore Theodoſium repellendis hoſtibus occupatum fuiſſe. Quod quidem ego de Scythicis gentibus accipiam, Scyris, inquam, Carpo-Dacis, Hunnis; Grothiogis, quibuſcum Theodoſio res fuit, etiam A. D. 384. quo is ex vrbe Conſtantinopolitana Heracleam Thraciæ ideo profectus eſt menſe Iunio, vbi & Iulio menſe conſtitit: quod docent nos ſubſcriptiones nonnullarum *legum hoc Cod.* nempe *l. 7. de Palatinis S. L. l. 106. de decurionibus: l. 11. de murilegulis. l. 1. de expenſis ludorum*, cui & iungenda eſt *lex vn. Cod. Iuſt. de Senatuſconſultis.* Fuit & anno 385. & 386. de quo videndus vel Zoſimus *lib. 3. cap. 35. 38.* &c. Vt proinde ex his omnibus conficiatur, eam Orationem *περὶ ἀγγαρειῶν* a Libanio ſcriptam A. D. 384. vel 385. idque ſementis tempore, argumento eorum quæ *ibidem* ſcribit *p. 48.* Ac proinde ante id tempus lata a Theodoſio M. conſtitutio de vetitis Conſobrinorum nuptiis, & recenter tamen, pariter vt altera de inuitis ad ferarum munera non cogendis: nam id procuIdubio voluit Libanius, qui diſerte *ibidem p. 37.* NOVARVM Theodoſii conſtitutionum meminit: *ἐλαύνων γὰρ δὴ σὺ τὺς πολεμίους, καὶ νόμοις καινοῖς συνποιεῖς τὺς ἀρχομένυς, ὧν ἕκαςος λύει τὸν πάλαι κείμενον, εἰκότως ἀμείνων δεικνύμενος.* Quare definire iam licet, eam Theodoſii M. conſtitutionem de Conſobrinorum nuptiis latam circa initium Anni Domini 384. vel 385. Et quidem, vt exiſtimare licet, emiſſa ea fuit ad Cynegium PP. qui ab eo anno D. 384. menſe iam medio Ianuario Præfectus Prætorio reperitur in *l. 5. inf. de auro coronario*: *l. 23. de operibus publicis*: *l. 13. de hæreticis.* Nam & ad eundem Cynegium PP. ſine die tamen & Conſule, extat altera quoque Theodoſii M. conſtitutio, vel potius interdictio ſimilis, puta *lex 5. Cod. Iuſt. de inceſtis nuptiis*, qua is pariter *licentiam ſubmouet, Fratris vxorem ducendi, vel duabus ſororibus coniungendi*: Quam quidem legem ipſam (quod ſecundo notandum) illi de qua nunc agimus cohæſiſſe puto, atque adeo vtramque vnius eiuſdemque Conſtitutionis partem conſtituiſſe conicio, non inani argumento: imo neque argumenti tantum ſimilitudine, vel vicinitate, verum etiam expreſſo ſatis Arcadii filii ipſius teſtimonio: Is quippe Theodoſianæ conſtitutionis de Conſobrinorum nuptiis ſummam memorans, eandemque temperans, ſic ſcribit *l. 3. de inceſt. nupt. Manente circa eos ſententia, qui poſt latam dudum* LEGEM *quoquomodo abſoluti ſunt, aut puniti. ſi quis inceſtis poſthac* CONSOBRINÆ *ſuæ, vel* SORORIS *aut* FRATRIS *filiæ*, VXORISVE, *vel eius poſtremum cuius vetitum damnatumque coniugium eſt, ſeſe nuptiis funeſtarit, deſignato quidem* LEGE *ſupplicio, hoc eſt ignium & proſcriptionis, careat, proprias etiam quamdiu vixerit teneat facultates: ſed neque vxorem, &c.* Quæ cum ita ſint, hinc ſimul liquet, quæ tertia iam circumſtantia circa Theodoſianam Conſtitutionem notanda venit, eiuſce ſuaſorem fingi non poſſe Ambroſium Epiſc. Mediolanenſem, quod quidam ariolantur, quandoquidem ea lex condita promulgataque fuit, antequam Theodoſius Imperator in Occidentem profectus fuiſſet. Et hæc quidem de circumſtantiis nonnullis Conſtitutionis Theodoſianæ. Nunc quæ eius Conſtitutionis continentia, qui contextus fuerat, accuratius paulo videndum eſt.

Primum, quod prohibitionem ipſam attinet, vetitæ ea Lege *Patruelium fratrum & Conſobrinorum nuptiæ*, vt Ambroſii locus aperte indicat. Scilicet; a Conſobrinorum appellatione patrueles fratres *ea l.* diſtincti a Theodoſio: quia *conſobrinorum* appellatio diuerſo ſenſu effertur: modo generaliſſimo, modo generaliore, tandem & ſpeciali: Speciali notione apud Grammaticos conſobrini ſunt, ex fratre & ſorore nati, a quibus & ſororini diſtinguuntur. Ita Donatus Hieronymi præceptor exerte, *in Hecyram Actu 3. ſc. 3. Conſobrinus quaſi Sororinus: Sobrini ſunt ex duabus ſororibus: conſobrini ex fratre & ſorore.* Et mox, *Cum de fratre natus eſt alter & alter ex ſorore, conſobrini, cum ex fratribus Patrueles dicuntur.* Item Donatus, *in Andriam Actu 4. ſc. 5. Sobrini ſunt, vt alii putant de ſororibus nati, vt ſint ſobrini quaſi ſororini.* Apud Iuriſconſultos noſtros Conſobrini ſunt ex duabus ſororibus nati; Patrueles, ex duobus fratribus: Amitini, ex fratre & ſorore, de quo textus ſunt notiſſimi. Generaliſſimo ſenſu *Conſobrini*, pro omnibus iis qui ſiue ex duobus fratribus nati, ſiue ex fratre & ſorore, ſiue ex duabus ſororibus. At generaliore paulo ſignificatu *Conſobrini*, qui ex fratre & ſorore: vel qui ex duabus ſororibus nati: Et hoc iam ſenſu in Theodoſii M. conſtitutione ipſa Conſobrini a Patruelibus fratribus diſtincti. Etſi alioquin qui *Theodoſianam l.* memorant, *Conſobrinos* tantum vocent, Arcadius in *l. 3. inf. de inc. nupt. & l. 19. C. Iuſt. de nuptiis* & Honorius *hac l.* & Victor alter, & Auguſtinus. *Ἀνεψιοὶ* Græcis, qua voce vtitur Libanius quoque Theodoſii conſtitutionem exprimens. Inter hos igitur omnes Theodoſius connubium ex æquo interdixit: vti contra Arcadius *d. l. 16.* inter hos omnes exerte connubium legitimum eſſe voluit.

Secundo, *Rationem* quoque ipſam prohibitarum inter Conſobrinos nuptiarum Theodoſius M. conſtitutione ſua expreſſiſſe videtur: Victor alter enim, Theodoſium conſobrinarum nuptias vetuiſſe ait, *tanquam ſororum.* Ad quam alioquin mentem Auſonius *in Parentalibus ep. 28. v. 4.* de Iulia Idalia Conſobrina,

Quæ genita eſt mihi pene ſoror,
Filia nam fuit hæc amitæ.

Ambroſius item, vbi de *hac* Theodoſii *leg.* agit, *Tantummodo quia* inquit, *propinquitatis neceſſitudine & fraterna ſocietatis ligantur vinculo, pietati eos voluit* (Theodoſius) *debere quod nati ſunt.* Tandem & Auguſtinus: *quod fiebat cum conſobrina, pene cum ſorore fieri videbatur, quia & ipſi inter ſe propter tam* P. 291 *propinquam conſanguinitatem fratres vocantur, & pene germani ſunt.*

Tertio notandum, Theodoſii M. conſtitutione ſeueriſſimam *Pœnam* comprehenſam fuiſſe, vt diſerte prodit Ambroſius, *d. ep. 60. nu. 8. Et ſeueriſſimam*, inquit, *pœnam* (Theodoſius) *ſtatuit, ſi quis temerare auſus eſſet fratrum pia pignora.* Vbi *ſeueriſſima pœna*

na eſt ſummum ſupplicium, & quidem ignis cum bonorum proſcriptione. Quam pœnam *ea* Theodoſii *l.* diſerte comprehenſam fuiſſe Arcadius Imper. filius eius teſtatur *d. l. 3. infra de inceſtis nuptiis: Deſignato*, inquit, LEGE *ſupplicio, hoc eſt ignium & proſcriptionis.* Quo magis mirari libet ἀβλεψίαν eorum, qui e Gothico iure ea verba, *hoc eſt ignium & proſcriptionis*, illi legi inſarta exiſtimant: cum alioquin etiam ignis pœna hoc iure vſurpetur, vt *l. vn. inf. de parricid.* & paſſim alibi. Has ſane pœnas Arcadius *ea l. 3.* altero poſt patris mortem anno aboleuit, confiſcationis tantum bonorum certis caſibus pœna indicta. Et hæc quidem *calumniarum fomenta* ſunt, quæ *l. 19. Cod. Iuſt. de nupt.* abolentur, bonorum inquam proſcriptionis, confiſcationiſque, quæ Theodoſii Arcadiique lege conſtitutæ fuerant, atque adeo delationis petitioniſque horum bonorum vſus: De proprio autem huius *calumniarum* vocis, & συκοφαντίας ſignificatu, plura *ad d. l. 19.* Quid vero in ſimili memoret & aboleat Iuſtinianus; vide *Nouell. 3.* Quod vero Baronius ſcribit A. D. 390. num. 73. Theodoſium ideo ſeueriſſima lege hanc diſciplinam ſanxiſſe, quia Conſtantini conſtitutione, lege inquam *2. inf. de inceſtis nuptiis*, decreta effrœnis libido violaſſet, id minus admitto, quandoquidem vt nulla de vetito conſobrinorum coniugio ante Theodoſium lex extabat, ita lex *illa 2.* nominatim lata fuerat aduerſus nuptias cum fratris vxore, duabuſque ſororibus, non vero cum conſobrino.

Quemadmodum neque illud eiuſdem Baronii admitto, quod cenſet, Gentilibus ſignare hoc coniugii genere Theodoſii conſtitutione interdictum, cum Chriſtiani iam ſatis ipſi ab hiſce nuptiis abſtinerent: Generalem enim eam fuiſſe oportet, cohibendis etiam Chriſtianis, quorum multi eas nuptias lege diuina interdictas negabant, quod Auguſtinus certe ſenſit, contra quam Ambroſius: imo & Athanaſius *in ſynopſi ſacræ Scripturæ*, ad *lib. Numer. ſub finem Tom. II. Edit. Weidmanniana pag. 10.* ſcribit, γίνεται πρόσταγμα κυρίου καὶ νόμος, νόμιμον εἶναι γάμον τὴν πρὸς ἀνεψιὰς συζυγίαν: *Mandatum Domini datur, & lex ponitur, qua pro legitimis decernuntur cum conſobrinis inita coniugia.* Et vero generalia ſunt verba hac parte ſcriptorum omnium, qui Theodoſianam legem commemorauere.

Illud tandem quæri poteſt, quod ad *hanc l.* proprie facit, vtrum in Theodoſii conſtitutione hæc *Exceptio* addita fuerit, *Præterquam ſi huiuſmodi nuptiæ ex Reſcripto petitæ fuerint?* Quod quidam aſſerunt. Certe Ambroſius *d. ep. 60. nu. 9.* ſupplicari, nuptiaſque has a Principe impetrari potuiſſe teſtatur: *Sed dicis, alicui relaxatum: Verum hoc Legi non præiudicat: Quod enim (non) in commune ſtatuitur, ei tantum prodeſt, cui relaxatum videtur.* Teſtatur idem & Symmachus, *ep. 11. lib. 10.* ſeu *ep. 14.* Iuretiani Auctarii, quæ eam in rem tota eſt. Fidem facit & hæc Honorii Imp. *lex*, quæ data eſt anno 409. Idque deinceps quoque Gothico iure a Romanis deriuato, obtinuit, vt patet ex Caſſiodori ſuper eo formula *VII. Var. 46.* Atenim Honorius, *h. l.* de hac venia ſeu Indulgentia ita loquitur: *Exceptis his, quos Conſobrinorum, hoc eſt quarti gradus coniunctionem,* LEX *Triumphalis Patris noſtri exemplo Indultorum, ſupplicare non vetuit.* Vbi quod ait, *Exemplo indultorum*, id eſt, exemplo aliorum actuum quorundam, & negotiorum in commune quidem vetitorum, quorum tamen nomine Principi ſupplicare licet: ſunt enim alia de quibus ſupplicare fas non eſt, de quo v. vel *tit. Cod. de precib. Imp. offer.* Id quod etiam legibus ſæpe exprimi ſolitum, ad atrocitatem facti augendam: veluti a Theodoſio M. ipſomet, in *l. 14. in fin. inf. de hæreticis*, quæ A. D. 388. ad Cynegium PP. quoque data eſt: *Hi etiam illud noſtimus, vt ſupra memoratis omnibus adeundi atque interpellandi Serenitatem noſtram aditus denegetur.* Et ab Arcadio *l. 10. C. Iuſt. de vectigalibus. Neque vllam contrariam ſupplicantium ſuper his moleſtiam formidari.* Et *l. 167. inf. de Decur. Intercludi iuſſimus licentiam ſupplicandi.* An igitur & Theodoſium id ſua *lege* complexum Honorius ſuperioribus verbis indicare voluerit? Certe ait is, patrem ſuum ſupplicare Lege NON VETVISSE. Quæ ſane verba id expreſſe ingerunt, Theodoſium *lege ſua* neque id vetuiſſe, neque etiam permiſiſſe. Et vero quis ſibi perſuadeat, Theodoſium eadem Lege, poſt confoſſam tanta pœnarum atrocitate Conſobrinarum coniunctionem, illico eademque conſtitutione ſupplicandi ſibi nihilominus eaſque nuptias a ſe petendi poteſtatem feciſſe? Tandem (quod *tertium* hanc ad rem argumentum habeo) non Theodoſiana lege id expreſſe permiſſum fuiſſe, oſtendunt ſatis Ambroſius & Symmachus *dictis locis*: qui cum huius Indulgentiæ meminere, non Legem, verum EXEMPLA tantum in id allegant. Symmachi en verba: *per Epiſtolam ſummis precibus obſecrauit, vt impetrata ſacri auctoritate Reſcripti filia eius fratris ſui filio copuletur, quod multis eſſe conceſſum manifeſta teſtantur exempla.*

Et hactenus de Theodoſii M. conſtitutione, quam *hac l.* Honorius Imp. probauit: vt & Arcadius *l. 3. inf. de inceſtis nuptiis*: qui idem tamen eam poſtea improbauit, *l. 19. Cod. Iuſt. de nuptiis*: De quo ad *d. l. 3.* plenius. In commune vero id ex *hac l.* notandum vetitas quaſdam olim nuptias, hactenus tamen, niſi ex indulgentia Principis: Exemplum quoque præter ſuperiora in Senatore libertinam vxorem ducente, *l. 31. D. de ritu nupt.* (quod Conſtantinus poſtea prohibuit, *l. 1. C. Iuſt. de natur. lib.*) Aliæ enim ita vetitæ, vt ex Reſcripto præcedente Principis legitimæ eſſent. Alia vero & aliena ab hoc obſeruatio eſt de illegitimis & inceſtis nuptiis iam contractis, quibus quandoque ex ſingulari quadam ratione a Principibus venia data: etiam ciuitatibus & prouinciis integris, vt Iuſtinian. *Nouell. 12. 139. 154.* & Iuſtini *Nouella 3. l. 57. §. 1. D. de ritu nupt.*

P. 292 SI QVACVNQVE PRÆDITVS POTESTATE, NVPTIAS PETAT INVITÆ.

TITVLVS XI.

LIB. V. COD. IVST. TIT. VII.

I. (a) Imppp. Grat. Valent. & THEOD. AAA. Neoterio (b) PF. P.

SI quis Ordinaria, (c) vel qualibet (d) præditus poteſtate, circa nuptias inuitis ipſis vel parentibus (e) contrahendas [ſiue pupillæ, ſiue apud patres virgines ſiue viduæ

erunt,

erunt, ſiue & (f) ſui iuris viduæ, denique cuiuſcunque ſortis] occaſione poteſtatis (g) vtatur, & minacem *fauorem* (h) ſuum inuitis iis quorum vtilitas agitur, exhibere, aut exhibuiſſe deregitur, hunc (i) & multæ librarum auri decem obnoxium ſtatuimus, (k) & cum honore abierit, (l) peractam dignitatem vſurpare prohibemus. Tali ſcilicet pœna, vt ſi circa honorem (m) eum quo male vſus eſt vindicandum ſtatuti (n) noſtri ſanctioni parere noluerit, ſemper (o) eam prouinciam, in qua ſibi hoc vſurpauerit, habitare per iuge biennium non ſinatur. Qui (p) tamen contra latentem malitiam parum (q) quaſdam domos, vel quoſdam parentes, intelligimus (r) muniendos, iubemus, vt quicumque iis, (s) & quæcunque erit latentibus per Iudicem promiſſis, miniſve re[illegible]ata (t) ad eius (v) matrimonium cui aſpernatur præſtare conſenſum, confeſtim conteſtatione propoſita, cum ſua ſuorumque domo ad iuriſdictionem eius deſinat pertinere: Curaturis (x) hoc vniuſcuiuſque ciuitatis vindicibus, (y) & eiuſdem Iudicis Apparitoribus. Equidem (z) ſi hæc prauitas Ordinarii Iudicis erit, vniuerſa eius domus ratio, atque omnia vel ciuilia, vel criminalia negotia, quamdiu idem in adminiſtratione fuerit, Vicario (a) competant. Sin autem Vicarius, vel ſimilis (b) poteſtatis, vim (c) ciuſmodi contrahendo matrimonio molietur, viciſſim Ordinarius Iudex interceſſor exiſtat: Sin erunt vterque ſuſpecti, ad Inluſtrem Præfecturam ſpecialiter talium domorum, quamdiu idem (d) adminiſtrauerit, tutela (e) pertineat. Dat. XV. Kalend. Iul. Theſſalonicæ, Gratiano A. V. & Theod. A. I. Coss. [380.]

INTERPRETATIO. *Si aliquis de hiis Iudicibus, qui prouincias adminiſtrant, vel etiam hiis quibus ciuitates, vel loca commiſſa ſunt, per potentiam inuitis parentibus virgines, aut etiam viduas, ſi ſui iuris ſint, per poteſtatem ad nuptias ſuas addixerint: aut ſi pupillæ ſint,* (f) *& earum vtilitatibus obuiantes per terrorem,* (g) *aut per quorumcumque conludium addicantur, vt his perſonis, de quibus loquitur, inuitæ iungantur, quicumque hoc præſumpſerit, decem pondo* (h) *auri ſe nouerit condemnandum,* (i) *& in ea Prouincia, in qua Iudex fuerit, dignitate amiſſa biennio prohibeatur accedere. Beneficium tamen lex iſta aduerſus eiuſmodi homines parentibus, vel ipſis mulieribus, quæ in ſuo iure ſunt, vel qui minorum* (k) *ætates tuentur indulſit, vt conteſtationes ad alios Iudices, vel ciuitates proximas deferant, & eorum patrociniis defendantur. Vt ſi in eadem prouincia ſit alia poteſtas, vtpote ſi ſint duo Iudices, vnus priuata, & alius dominica iura gubernans, ſi ab altero ſub hac conditione quæcunque perſona prematur, alterius tutela debeat defenſari, aut certe ad magnificam poteſtatem, quæ Principis auribus hoc poſſit intimare, recurrat.*

NOTAE.

(a) *Lex vn. Cod. Iuſt. eod. tit.* Quænam autem leges *huic* coniungendæ ſint, dixi iam ad *l. vn. ſupr. ſi Prouinc. Rector.* GOTHOFREDVS.

(b) *Theodoro* Cod. Iuſt. Male. In cæteris ferme *Legib.* quæ *huic* coniungendæ ſunt, *Eutropio PP.* IDEM.

(c) Iudex poſtea vocatur. IDEM.

(d) *Qualibet*, id eſt, qua alia. IDEM.

(e) *Earum*, additum Cod. Iuſt. IDEM.

(f) *In ſui.* Cod. Wurceburg. RITTER.

(g) Ratio hæc huius prohibitionis, de qua dixi ad *l. vn. ſupr. ſi Prouinciæ Rector.* GOTHOFR.

(h) *Feruorem:* Cod. Iuſt. male. Metum & vim fauor potentium continet, blando vis latet imperio. *Fauori* huic & interceſſioni ineſt vis & permixta neceſſitas [illegible]. Interim ex hac voce liquido conſtat, *h. l.* agi de nuptiis alterius quam eius qui in poteſtate eſt. IDEM.

(i) *Licet prohibitas nuptias non peregerit, attamen pro tali conamine,* hoc additum a Triboniano, de quo mox. IDEM.

(k) Integra verba in Cod. Wurceburg. ita leguntur: *Statuimus haberi qui peractam dignitatem vſurpare prohibemus.* RITTER.

(l) *Abiret.* Edit. Sichard. IDEM.

(m) *In eum.* Edit. Sichard. *In eo quod.* in margine. IDEM.

(n) *Et noſtris ſtatutis parere noluerit.* Ita Tribonianus. GOTHOFREDVS.

(o) Abeſt hæc vox a Cod. Iuſt. IDEM.

(p) Suſtineri poteſt: quanquam apertius legatur. *quia.* Cæterum hic locus ita a Triboniano immutatus eſt, *illo videlicet adiiciendo vt & in poteſtate adhuc conſtituto liceat perſonæ quam huiuſmodi ambitu circumuenire tentauerit, confeſtim conteſtatione propoſita cum ſua ſuorumque domo iuriſdictionem eius euitare.* IDEM.

(q) *Præterea enim quaſdam domos.* Cod. Wurceburg. quæ lectio eſt accuratior. Et olim iam ſuſpicabatur Cuiacius legendum, *quia præterea.* RITTER.

(r) Præuidemus, hac ratione nondum ſatis muniri poſſe. GOTHOFREDVS.

(s) *His.* Cod. Wurceburg. RITTER.

P.253. (t) *Tentata:* de hac voce dicam ad *l. 2. inf. de raptu, vel matrim. ſanctimon.* GOTHOFREDVS.

(v) An Iudicis, an alterius? Dicam mox. IDEM. *Ad id matrimonium.* Cod. Wurceb. RITTER.

(x) *Curatores* male. Edit. Sichard. IDEM.

(y) *Defenſoribus*, ita Tribonianus: non male: Ciuitatis cuiuſque *vindices* ſunt defenſores, de quibus *ſuo tit ſupr. lib. 1.* GOTHOFREDVS.

(z) *Et quidem* ita in Cod. Iuſt. non melius. *Equidem*, pro enimuero. IDEM.

(a) *Vicario competant*, Cod. Wurceburg. RITTER.

(b) Specta-

(b) Spectabilis, veluti Proconſules, Comes Orientis, Præfectus Auguſtalis. *GOTHOFREDVS.*

(c) *Vim in huiuſmodi.* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(d) *Ibidem.* Cod. Iuſt. male. *GOTHOFREDVS.*

(e) *Tuitio* Cod. Iuſt. Hoc tamen rectum. *IDEM.*

(f) *Pupillæ ſpecies* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(g) *Errorem.* Cod. Wurceburg & Edit. Sichard. *IDEM.*

(h) *Libras.* Edit. Sichard. *IDEM.*

(i) *Se nouerint condemnandos.* Edit. Sichard. *IDEM.*

(k) *Minores ætates.* Edit. Sichard. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

POTENTATVI, officium in prouincia gerentium, veluti nuptias inuitarum extorquentium, occurrit hac conſtitutione Theodoſius M. A. D. 380. pariter vt *l. vn. ſup. ſi prouincia Rector.* quæ *huic* coniungenda eſt vna cum tot illis, quas iam ad eam indicaui. Et in ſummam, occurſum iuit prolixa conſtitutione ſua (cuius hæc pars eſt) Theodoſius M. officium publicum gerentibus, nihil non a miſeris prouincialibus potentatus ratione extorquentibus; puta nuptias, quo pertinet *hac l.* & *d. l. vn.* donationes, aliaque quo ſpectat *lex 6. inf. de his quæ adminiſtr. l. 2. inf. ad Leg. Iul. repetund. lex 16. Cod. Iuſt. de teſtam.* quæ huic omnes iungendæ ſunt, atque etiam argumento recte reſpondent. Officium igitur ſiue poteſtatem quamcunque in Prouincia gerens, non tantum ipſe Prouincialem vxorem ducere, filioue, aſſeſſoribus, aut domeſticis ducturis operam præbere prohibetur: (de quo dictum fuit *d. l. vn. tit. 6. ſup.*) ſed & aliis ducturis quibuſcunque minacem fauorem ſuum inuita muliere vel eius parentibus exhibere a Theodoſio M. *hac l.* prohibetur. Breuiter: Quacunque præditus poteſtate nuptias petere prohibetur *hac l.* non tantum pro ſe aut domeſticis; ſed & pro alio, inuitæ ſcilicet. Pro alio dixi: Nam in eo differt *hic tit.* ſiue *hac l.* a *tit. 6. ſupr.* ſeu *l. vn. ſi prouincia Rector.* (quæ *huic* iungenda eſt.) Et labitur Interpres, cum *hanc l.* accipit de nuptiis, quas ſibi ipſis conciliant poteſtate præditi. Quod ſola FAVORIS voce refutatur. Rurſum *inuita* dixi: Volentis enim non prohibetur: qua parte rurſum hic *titulus* a *titulo ſexto ſupr.* differt; vt oſtendit *lex 6. Cod. Iuſt. de nuptiis.* Pœna igitur hæc & duplex quidem *hac l.* ſancitur, vt ſi huiuſmodi matrimonium *inuita* poteſtate præditus pro alio extorſerit, decem libris auri mulctetur, & cum poteſtatem depoſuerit, eam dignitatem vſurpare prohibeatur, quod alioquin facere poterant, qui honeſta adminiſtratione ſe commendaſſent. Poteſtate functis dignitas nihilominus ſeruabatur. Alioqui ſi poteſtate depoſita dignitatem ante geſti magiſtratus vindicauerit, biennio ei Prouincia quam adminiſtrauit, interdicitur. Et hæc quidem, ſi nuptiæ ſecutæ ſint. Et ſic de prima *huius l.* parte. Quinimo (quæ ſecunda iam huius legis pars eſt) etſi poteſtate præditus optato nondum potitus fuerit, id eſt, etſi *inuitam* ad matrimonium euentu ipſo non adegerit, tamen ſi mulierem latentibus promiſſis, vel minis ſaltem *tentauerit*, non impune id omnino feret. *Tentaſſe* hac parte crimine non vacat: quemadmodum & virgines ſacras matrimonii cauſa attentare, vel inuitare etiam (ad libidinem ſcilicet) ſcelus eſt: *l. 2. ſup. de raptu vel matrimonio ſanctimonialium*, vt & alienum matrimonium ſolicitare, & interpellare: *l. 1. D. de extraordin. criminib.* ambire, *l. 1. inf. ad L. Iul. de ambitu.* Quanquam, ſi de pœnæ genere & modo quæritur, non ſemper pari fuit, qua ſcelus, ſceleris voluntatem leges puniunt; de quo dicam plene ad *d. l. 1. ſup. ad leg. Iuliam de ambitu.* Itaque & hac in re alia pœna *conatui* infligitur, quam eandem tamen poſtea Iuſtinianus infligi voluit, quæ cauſa Triboniano fuit interpolandæ huius ſententiæ. *Remedium* porro aduerſus *conatum* hunc *hac l.* iſtud proponitur, vt liceat ei quæ promiſſis aut minis tentatur, impreſſionem & violentiam a Rectore ſibi factam conteſtari: *Conteſtari* inquam, id enim hactenus Prouincialibus durante Rectoris adminiſtratione licet: conteſtatio patet, non accuſatio. Huius autem conteſtationis hic effectus erat, vt in huiuſmodi perſonam quæ attentata fuiſſet, & in eius domum iuriſdictionem nullam haberet is, qui attentaſſet. Qui ſcilicet occaſione poteſtatis ſuæ abutitur, eum in modum, poteſtate, iure decidit. Itaque ſi *Ordinarius Iudex*, id eſt, Rector Prouinciæ, id attentauerit, attentatæ tutela ad *Vicarium* totius diœceſeos, vel *ſimilem poteſtatem* (id eſt Proconſulem, & Præfectum ſpectabilem, qui ſub adminiſtratione ſua plures prouincias habet) pertinet: Et viciſſim ſi Vicarius id attentauerit, Ordinarius Iudex ei rei intercedet: ſi vterque ſuſpectus erit, Præfecti prætorio partes ſuccedent. Hi ſcilicet, qui in Imperio Romano erant, Magiſtratuum, quibus Prouinciarum cura mandata erat, gradus tres erant: *Iudices Ordinarii ſeu Clariſſimi* (puta Præſides, Conſulares,) *Spectabiles* (id eſt Vicarii, Proconſules, Comites, & Præfectus Auguſtalis) Denique *Illuſtres*, vt Præfecti Prætorio. Ex his igitur apparet, ad Vicarium pertinuiſſe tutelam eorum qui oppreſſionem paterentur a Rectore prouinciæ; & viciſſim: at Præfecti Prætorio proprium fuiſſe ab vtrorumque iniuriis Prouinciales vindicare. De *Tuitione Ciuili* interim hic locus notetur; de qua eſt & *lex vn. inf. de quinquennii præſcriptione.* De militari quippe tuitione iam dixi ad *l. vn. ſupr. de officio iudicum militarium.* Iniungitur denique huius rei exequendæ cura ciuitatis cuiuſque *Vindicibus*, id eſt Defenſoribus; quam vocem *hic* Tribonianus ſubſtituit: De quibus conſulendum eſt *paratitlon Tituli de defenſoribus ciuitatum, ſupr.* Et quomodo ab his Vindicibus differant alii, quorum Iuſtinianus meminit in Nouellis, & tractat. Cuiac. 3. *obſ* 4. Tandem ex *h. leg.* & cæteris ferme, quas *eidem* coniungendas docui, liquet Theodoſii M. ſtudium hoc tempore enixum, vt potentatui, concuſſionibus Iudicum prouincialium occurreret: de quo dicam plene ad *l. 2. inf. ad Leg. Iul. repetund.* quæ & ipſa *huic* iungenda eſt, etſi inſcriptio variet.

p.594 # DE INCESTIS NVPTIIS.

TITVLVS XII.

Lib. V. Cod. Ivst. Tit. V. Vbi Titulus paulo plenior ita extat: *De inceſtis & inutilibus nuptiis.*

PARATITLON.

Inceſtæ nuptiæ, *Rubr.* & *l. 3. 4. h. t.* ſeu illicitæ, *d. l. 3. h. t.* quæ & vetitum ſeu damnatum coniugium dicuntur, *d. l. 3. h. t.* contubernium, *l. 4. h. t.* ſunt, ſi quis filiam fratris, vel ſororis, vxorem fecerit; *l. 1. & 3. h. t.* Si fratris vxorem, nuptiis fratris ſolutis, *l. 2. h. t.* ſi prioris vxoris ſororem, poſt eius mortem, aut diuortium; *l. 2. & 4. h. t.* Et viciſſim ſi fœmina cum mariti prioris fratre nuptias contraxerit, *l. 4. h. t.* Item nuptiæ inter Conſobrinos, *l. 3. h. t.* Inceſtarum autem nuptiarum effectus hi ſunt, vt neque vxor ſit, neque dos, verum fiſci commodis ea ipſa cedat, *l. 3. h. t.* neque legitimi liberi ex hoc conſortio procreentur, *l. 2. & 4. h. t.* non in ſacris patris ſint, non paternam vt ſui ſuſcipiant hæreditatem, *d. l. 4. h. t.* Sed ſpurii ſint, *l. 2. h. t.* Item, vt huiuſmodi vxori vel filiis ex ea editis maritus nihil donare poſſit, *l. 3. h. t.* vt huiuſmodi coniuges teſtamento extraneis nihil relinquere poſſint, *l. 3. h. t.* Capitali denique pœna eos teneri voluerat *lex 1. h. t.* forte aliæ *leges* ſimiles, quas pœnas tollit *lex 3. h. t.*

De inceſtis nuptiis cum Fratris *vel* Sororis *filia Conſtantii lex.*

I. (a) Impp. Constantinvs (b) & Conſtans AA. ad Prouinciales Fenices.

Si quis, filiam fratris, ſororiſue, faciendam crediderit abominanter vxorem, aut in eius amplexum, non vt patruus aut auunculus, conuolauerit, capitalis ſententiæ pœna teneatur. Dat. Prid. Kal. Apr. Antiochiæ, Conſtantino (c) & Conſtante AA. Coss. [339.]

Interpretatio. *Quicumque hominum cum fratris filia, vel ſororis inceſtam coniunctionem ſe habere crediderit, capitale periculum* (d) *ſe nouerit ſubiturum, & Spurios* (e) *eſſe conuenit qui de tali coniunctione naſcentur.*

NOTAE.

(a) Abeſt a pleriſque Aniani Breuiariis, & Tiliana Editione. Item abeſt *hæc lex* a Cod. Iuſtin. quia plures *ibi* ſimiles occurrunt. *GOTHOFRED.* Neque hæc lex legitur in Cod. Wurceb. atque Sichardus reliquit, in omnibus exemplaribus, quæ viderat ille, eam deeſſe; in Codice vero Argentoratenſi, quo vſus eſt, interpretatio ſola apparuit. *RITTER.*

(b) *re.* CONSTANTIVS: vel *Conſtantinus*, CONSTANTIVS *& Conſtans*; quemadmodum, & in ſubſcriptione pro *Conſtantino* reponendum *Conſtantio.* *GOTHOFREDVS.*

(c) Conſtantio. *IDEM.*

(d) *Capitalem ſententiam.* Edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*

(e) Hoc aliunde ab Interprete additum, puta ex *l. 2. infr.* *GOTHOFR.* Quicquid additum putat Gothofredus, abeſt ab Edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

Constantii duæ de inceſtis nuptiis conſtitutiones *hic* habentur, Priore Fratris, aut ſororis filiam, patruo vel auunculo vxorem ducenti, vel in eius amplexum ruenti, per Syriam, Phœnicen Prouinciam nominatim: quo etiam hoc ipſo anno, & menſe, pertinet *lex 4. infr. de maternis bonis.* Imo & *l. 1. Cod. Iuſt. de formulis*, A. D. 339. capitalem pœnam imponit, ipſe in Syria Antiochiæ conſtitutus, quo ex eadem Phœnice paulo ante digreſſus, vt oſtendit *lex 25. infra, de Decurionib. lex 9. Cod. Iuſt. qui admitti ad bonorum poſſeſſ. lex 4. hoc Cod. de maternis bonis.* De quo iure quia id ſæpe admodum variauit, paulo plenius nobis videndum eſt. Igitur cum & antiquiſſimo iure, non minus fratris, quam ſororis filiam vxorem ducere nefas eſſet, poſtea tamen diſcrimen inductum fuit, inter fratris filiam, & ſororis filiam, videlicet vt illam patruo ducere liceret, hanc auunculo non liceret. Quod quidem Claudius Imperator Agrippinæ amore correptus primus impetrauit, quo ſcilicet iuſtæ inter patres fratrumque filias nuptiæ in poſterum SC. ſtatuerentur, quæ ad id tempus inceſtæ habebantur, vt Tacitus *l. 12. Annalium, c. 7.* & Suetonius *in vita Claudii cap. 26.* diſerte teſtantur. Seneca *in Octauia, actu 1. v. 140. 142.* & vetus Schol. Iuuenalis. Hoc exemplo poſtea Domitiano fratris Titi filia in matrimonium oblata fuit, vt idem Suetonius, *in eius vita* ſcribit *c. 22.* Verum paulo poſt hoc diſcrimen, iure veteri reſtituto, ſublatum fuit; Nerua quippe mox ſanxit, *μὴ ἀδελφιδῆν γαμεῖν*, quod Xiphilinus ex Dione notat *p. 338. Edit. Sylburg.* *ἀδελφιδῆν*, id eſt, p.595 non tantum ſororis, ſed & fratris filiam ne ducere ius eſſet. Præter Pollucem, Heſychium, & Gloſſas Cyrilli, Moſchopulus *ὁ ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς υἱὸς καὶ θυγατὴρ αὐτῶν ἀδελφιδῆ.* Quanquam V. C. Petrus Pithœus *ad coll. ll. Moſaic. tit. de inceſtis nuptiis:* conſtitutionem D. Neruæ ad fratris potius filiam perti-

pertinuiſſe putat, nam & hæc ἀδελφιδῆ dicitur. At poſt Neruam diſcrimen illud rurſum reductum, puta, vt fratris equidem filiam ducere liceret, ſororis non liceret: Quod Vlpianus, Antonini Caracallæ coæuus diſertis verbis teſtatur, non in iis tantum *Regularum* fragmentis, quæ Anianus nobis ſeruauit, *tit. 6. §. 5.* verum & apud Licinium Rufinum, *tit. de inceſtis nupt. 6.* *Inter cognatos*, inquit, *ex tranſuerſo gradu olim quidem matrimonia contrahi non poterant: nunc autem ex tertio gradu licet vxorem ducere, ſed tantum fratris filiam, non etiam ſororis.* Idemque euincunt cumplures Digeſtorum leges, quæ nuptiarum inter auunculum & ſororis filiam prohibitarum ſignate meminerunt, puta, *lex 39. lex 56. D. de ritu nupt. l. 38. §. 1. l. 11. §. 1. D. ad Leg. Iul. de adult.* Itaque & quod in Gaii *Inſtitutionibus* de nuptiis cum fratris filia prohibitis extat, Aniani procul dubio facinus eſt. Et ſtetit hoc ius etiam deinceps ſub Diocletiano & Maximiano. Extat enim apud Licinium Rufinum *d. t. 6.* Edictum illorum Impp. datum, (id eſt, propoſitum,) Damaſco Phœnices ex *lib. 5. Codicis Gregor.* deſumptum, A. D. 295. vnde & deſumpta lex *17. Cod. Iuſt. de nuptiis.* quo matrimonium cum ſororis filia, non etiam cum fratris filia prohibetur. Secuti tandem ſunt Chriſtiani Principes. Certe, etſi Sozomenus *lib. 1. cap. 8.* ſcribat, Conſtantinum M. coercuiſſe τὰς ἀκολάςυς καὶ καταβεβλακευμένας μίξεις πρὸ τέτυ μὴ κωλυομένας, *intemperantes & diſſolutos concubitus, antea minime prohibitos*, & addat, id ex *legibus* ab eo latis facile intelligi: nulla tamen huiuſmodi Conſtantini M. conſtitutio hodie extat; Filii certe eius *Conſtantii* hæc lex eſt, qua is veteri ſcilicet iure reducto, non minus fratris, quam ſororis filiam vxorem ducere prohibet: Et quidem ſub capitali pœna. Inceſtæ itaque ciuili iure deinceps indiſtincte, ſiue auunculi, ſiue patrui, cum nepte nuptiæ fuerunt, vt teſtatur Ambroſius *Epiſt. 60.* & *lex 3. inf. h. t.* & *lex vlt. Cod. Iuſt. de inceſtis nupt.* & *§. 3. Inſt. de nupt.* v. & Firmicus *lib. 3. matheſ. c. 7. lib. 4. cap. 1.* Ideo Tribonianus quoque *in l. 17. Cod. Iuſt. de nupt.* (quæ alioquin ex illo, quo dixi, Diocletiani Edicto deſumpta eſt) hæc verba inſeruit, *præterea fratris filia, & ex ea nepte*, ex hac partim conſtitutione, partim ex æui ſui vſu. Neque tantum ea capitali pœna inceſtum hoc coniugium Conſtantius perſequitur, ſed & inceſtum quoque complexum extra nuptias, quod illis verbis indicatur, *aut in eius complexum, non vt patruus, aut auunculus, conuolaueris.*

Sane notari illud maxime cupio, emiſſam hanc a *Conſtantio* conſtitutionem *ad Prouinciales Phœnices*, ad quos Edictum quoque illud, quod dixi, Diocletiani, potiſſimum pertinere antea probaui: Prouinciæ nempe *Perſis* viciniores, (aduerſus quos bellum hoc ipſo tempore parabat Conſtantius) corruptos ab iis mores facile imbibebant, a Romanis legibus diuerſos. Et cæteroquin vagos Syrorum concubitus arguunt & aliæ leges veluti *lex 18. Cod. Iuſt. ad leg. Iul. de adulter.* cui iungenda *lex 5. Cod. eod. de donat. ante nupt.* Et ſane obſeruandum hoc quaſi altero pedato a Conſtantio Phœnicum mores & ritus circa coniugia componi: Vagos enim iam antea *Heliopolitanorum* Phœniciæ concubitus (ad quos Heliopolitanos pariter hoc ipſo vt videtur anno & menſe pertinet *lex 4. inf. de maternis bon.* quæ *PP. Heliopoli* dicitur) Conſtantinum M. compeſcuiſſe auctor eſt ſcriptor vitæ Conſtantini *l. 3. c. 58.* & inligni loco Socrates *lib. 1. cap. 18.* Ἑτέραν δὲ ἐκκλησίαν ἐν ἡλίυ πόλει τῆς Φοινίκης κατασκευασθῆναι προσέταξε, δι' αἰτίαν τοιαύτην. οἱ ἡλίυ πολῖται, τινα μὲν ἔσχον ἐξ ἀρχῆς νομοθέτην ὐκ ἔχω εἰπεῖν, ὁποῖος ἦν τὸ ἦθος, τὸ δὲ ἦθος, ἐκ τῆς πόλεως δείκνυται. κοινὰς γὰρ εἶναι παρ' αὐτοῖς τὰς γυναῖκας, ἐγχώριος νόμος ἐκέλευε. καὶ διὰ τῦτο, ἀμφίβολα μὲν ἦν παρ' αὐτοῖς τὰ τικτόμενα. γονέων γὰρ καὶ τέκνων ὐδεμία διάκρισις ἦν. τὰς δὲ παρθένυς τοῖς παριῦσι ξένοις παρεῖχον πορνεύεσθαι. καὶ τῦτο ἐξ ἀρχαίυ κρατῦν παρ' αὐτοῖς, λῦσαι ἐσπύδασε. νόμῳ γὰρ σεμνῷ τῶν αἰσχρῶν ἀνελὼν τὸ μῦσος, τὰ γένη ἑαυτὰ ἐπιγινώσκειν παρεσκεύασεν. ἐκκλησίας τε κτίσας, καὶ ἐπίσκοπον χειροτονηθῆναι παρεσκεύασε, καὶ κλῆρον ἱερόν. ὕτω τὰ ἡλίυ πολιτῶν κακὰ μετριώτερα ἀπειργάσατο: id eſt, *Alteram vero Eccleſiam in Heliopoli Phœniciæ ædificari mandat, idque tali cauſa adductus. Heliopolitani quem olim habuerint legiſlatorem, non habeo quidem dicere: ſed quomodo moratus ille fuerit, ipſi mores ciuitatis aperte declarant. Nam vxores apud illos communes eſſe lex patria iubet: & propterea de liberis nihil certi poſſe ſciri. Etenim parentum & liberorum nulla diſtinctio eſt. Virgines etiam peregrinis, qui eo adueniant, conſtuprandas tradunt. Illud inſtitutum tam apud illos inueteratum, Imperator penitus abrogare laborauit. Nam ſublato illo turpitudinis flagitio, lege quadam ſacra & ſeuera ſanciuit, vt genera ac familia ſe inter ipſas agnoſcerent. Eccleſiis denique extructis, Epiſcopum deſignandum, & ſacrum Clerum conſtituendum acurat. Sic ergo Heliopolitanorum ſtatus, malis illis perpurgatis, ad modeſtiam ab eo traductus eſt.* Memorat & Sozomenus, *lib. 5. cap. 10.* Tandem & *legem 1. inf. de lenonib.* qua lenonatibus iam ab eodem Conſtantio modus quidam adhibetur, ad eandem Syriam proprie pertinere cenſeo. Eodem pertinet apertiſſime eiuſdem Conſtantii *lex 7. inf. quorum appellat.* qua adulterii, vel Raptus conuictis appellandi ius denegatur.

Illud quoque notari cupio, *hanc l.* a Conſtantio datam ad Prouinciales Phœniciæ: quorum mores, ipſe nuper admodum, introſpexerat, hoc anno, & fine ſuperioris, in Phœnicia conſtitutus, modo Emeſæ, modo Laodiceæ, modo Heliopoli; vt docet ſubſcriptio *legis 25. inf. de decurionib. legis 9. Cod. Iuſt. qui admitti ad bon. poſſ. l. 4. inf. de maternis bonis.* Quo ſcilicet conceſſerat repellendis Latronum Arabum incurſionibus: de quo v. quæ Iulianus *Orat. 1. p. 37. 38. in 4.* Neque dubium mihi ad Berytiorum Iuriſconſultorum ſuggeſtionem, *hanc legem* latam, pariter vt *legem 1. Cod. Inſt. de formulis*, quæ menſe Ianuario huius ipſius anni data ad Præſidem Phœniciæ, & legem *4. inf. de maternis bonis*, quæ & ipſa data Heliupoli ad Dionyſium Comitem Phœnices.

P.296 *De illicitis nuptiis cum* Fratris *vxore, & cum vxoris* Sorore, *Conſtantii lex.*

II. (a) Impp. Constantinvs (b) & Conſtans AA. (c) & Iulianus Cæſar, ad Voluſianum Vicarium Vrbis. (d)

Etsi licitum Veteres (e) crediderunt, nuptiis fratris ſolutis, ducere fratris vxorem: licitum etiam, poſt mortem mulieris, aut diuortium, contrahere cum eiuſdem (f) ſorore coniugium: abſtineant (g) huiuſmodi nuptiis vniuerſi: (h) nec æſtiment, poſſe legitimos

mos liberos ex hoc conſortio procreari; nam ſpurios eſſe conuenit, qui naſcentur. Dat. (i) Prid. Kal. Maii, Romæ, Arbitione & Lolliano Coss. [355.]

Interpretatio. *Fratris vxorem ducendi, vel vni viro duas ſorores habendi* (k) *penitus licentia denegatur, nam ex tali coniugio procreati filii, legitimi non habentur.*

NOTAE.

(a) Abeſt & hæc lex a Cod. Inſt. prælata *leg. 5. Cod. Iuſt. de inceſt. nupt.* in eandem Theodoſii ſententiam. Concordat ei quoque Theodoſii Iun. *lex 4. ſiue vlt.* & ex parte *lex 3. infr.* *GOTHOFRED.*

(b) *γρ. Conſtantius.* *IDEM.*

(c) *γρ.* & Conſtans Cæſar, (Conſtantius) i.e. Gallus. *IDEM.*

(d) *Voluſianae* Vicarius Vrbis *hic.* P.V. *l. 6. Cod. Iuſt. qui teſtam. fac. PP. l. 2. de his qui per metum. l. 26. de appell. l. 12. quorum appellat.* *IDEM.*

(e) Hebræi: *Deuteron. 25. verſ. 5. & Ruth. cap. 4. verſ. 7.* Ægyptii, *l. pen. Cod. Iuſt. de inceſt. nupt.* Imo & Romani veteres. *IDEM.*

(f) Mulieris. *IDEM.*

(g) Ita interpungendus hic locus, qui hactenus nouam ſententiam inchoabat. *IDEM.*

(h) Etiam Iudæi, quorum cauſa forte etiam hæc lex lata videtur. Erant enim & in Vrbe Roma hac tempeſtate Iudæi: De quo plura mox. *IDEM.*

(i) Id eſt, accepta vel reddita. *Mediolani* quippe hoc tempore ſubſiſtebat Conſtantius. Vide Conſularia Theodoſ. Niſi quis putet hanc leg. referendam ad A. D. 357. quo ſane anno Conſtantius Romam ingreſſus eſt IIII. Kal. Maii, id eſt, biduo ante ſubſcriptum *huic l.* diem: de quo vide conſularia Theodoſ. Fidem facit & ſubſcriptio *legis 5. infr. de Numerar.* Iuuat & Iuliani Cæſaris nomen *huic l.* inſcriptum, qui vt A. D. 355. initio nondum Cæſar fuit; ita ſane fuit iam inde a menſe Nouembri eius anni. *IDEM.*

(k) *Vel duobus fratribus vnam mulierem aabendi,* legit Cod. Wurceb. & Edit. Sichard. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

Eadem duobus fratribus ſucceſſiue nubere, idemqve duas ſorores ſucceſſiue ducere: vel (quod idem valet) frater fratris ſui vxorem ducere, & idem vxoris ſuæ ſororem ducere prohibetur a Conſtantio Imp. *hac l.* A.D. 355. pariter vt a Theodoſio M. *l. 5. Cod. Iuſt. eod. tit. de inceſtis nuptiis:* ab Arcadio, *l. 3. h. t.* a Theodoſio Iun. *l. vlt. h. t.* a Zenone, *l. pen. Cod. Iuſt. eod.* & Anaſtaſio *l. vlt. Cod. eod. h. t.* Et ſic ſex omnino hac de re & interdictione conſtitutiones extant: ſic quidem, vt hæc noſtra ad vrbem Romam pertineat; eſt enim ea data *ad Vicarium Vrbis*, vbi proculdubio huiuſmodi coniunctiones ſeu nuptiæ adhuc vſurpabantur: quo tempore Liberius Epiſcopus Romanus erat, quo forte inſtante hæc lex a Conſtantio lata fuit. Cæteræ omnes leges Orientem ſpectant. Adeo nuptiæ hæ ibi ſubinde percrebuere, vt toties eas interdici oportuerit: Quibus adde & Baſilii Cæſarienſis Ep. 197. de quo mox plene. Et vtrarumque quidem nuptiarum illarum par & ſimilis ratio habita: vt expreſſe teſtatur *d. l. vlt. h. t.* & Baſilius *d. epiſt.* Vnde & de vtriſque ferme ſimul agitur *h. l.* & *d. l. vlt. h. t.* & *d. l. 5. Cod. Iuſt. eod. tit.* & quidem indiſcrete, modo prius de vna, mox de altera: de priore coniunctione prius *h. l.* & *d. l. 5.* prius de poſteriore, *l. vlt. h. t.* modo de vnica tantum, *l. 3. h. t. l. pen. & vlt. Cod. Iuſt. h. t.* Baſilii quoque epiſtola præcipue occupata eſt in hac poſteriore ſpecie, *de duabus ſororibus non ducendis.* Quare & nos initium inde ducemus, etſi pleraque, quæ de hiſce nuptiis dicuntur, de prioribus illis pariter accipienda ſint. Duas ergo ſorores eidem ducere fas non eſt: quod & Conſtantinus *h. l.* & Theodoſius M. *d. l. 5. Cod. Iuſt.* & Theodoſius Iun. *l. vlt. h. t.* interdixere: Theodoſius M. inquam, honeſtatis in coniunctionibus amantiſſimus, qui & ideo conſobrinorum quoque nuptias inhibuit, de quo Diatriba *ad l. 19. Cod. Iuſt. de nupt.* & *comm. ad l. prox.* & forte eadem conſtitutione ad Cynegium PP. data, & ad Nectarii Ep. Conſtantinopolitani ſuggeſtionem: & Baſilius magno niſu eas damnauit *epiſtola* in id expreſſa 197. (160.) ad Diodorum Tarſenſem Epiſc. occaſione ſumpta ex epiſtola quadam, ſeu ſcripto, quod ſub Diodori iſtius nomine circumferebatur, quo huiuſmodi nuptiæ probabantur argumentis: quæ ideo is refutare inſtituit, apertiſſime vocans huiuſmodi coniunctionem *ἄθεσμον κοινωνίαν, ἀσελγὲς ἐπιθύμημα, illicitam coniunctionem, laſciuam libidinem*, & *μήτε γάμον ἡγεῖσθαι τοῦτο, neque id matrimonium exiſtimetur.* Nempe, qui huiuſmodi duarum ſororum nuptias probabant, ſoluto priore matrimonio, ſiue morte ſiue diuortio, vt hæc lex docet, duobus argumentis potiſſimum nitebantur. Primo, auctoritate eius quod continetur *Leuitici c. 18. v. 18. ſororem vxoris ſuæ in pellicatum illius non accipies, nec reuelabis turpitudinem eius illa adhuc viuente:* vel vt Græca habent. *Γυναῖκα ἐπ᾽ ἀδελφῇ αὐτῆς οὐ λήψῃ ἀντίζηλον, ἀποκαλύψαι τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῆς ἐπ᾽ αὐτῇ ἔτι ζώσης αὐτῆς.* Inde ſcilicet a contrario colligebant, mortua vxore, ſororem eius ducere licere, *ὅτι συγχωρεῖται λαμβάνειν τελευτησάσης.* Verum hanc collectionem & argumentationem, *τὸ δ᾽ ἐκ τῆς τοῦ ἀκολούθου ἐπιφορᾶς, quod ſilentio prætermiſſum eſt*, ſeu *ἔννοιαν τοῦ ἀκολούθου, conſecutionis intelligentiam*, refutat ibi Baſilius: vt & alterum illud ex Sacra Scriptura, quo nubendi indiſtincte ſoluto matrimonio poteſtas fit. Et ipſe quatuor argumentis has nuptias confudit. Primo quidem morem opponit, qui legis vim habeat; *ἔθος νόμου δύναμιν ἔχον*, & quidem morem a ſanctis Viris traditum, *διὰ τὸ ὑφ᾽ ἁγίων ἀνδρῶν τοὺς θεσμοὺς ἡμῖν παραδοθῆναι, eo quod nobis a Viris ſanctis traditæ ſunt regulæ.* Huiusque moris vim & effectum hunc eſſe, quod P. 297
hæ nuptiæ, nec nuptiæ habeantur, neque quis (nota Canonem de quo mox) ad Eccleſiam admittatur, niſi ſoluto prius huiuſmodi coniugio. Quare etſi nihil aliud afferri poſſet, ſuffecturum hac in re morem iſtum. Secundum argumentum deſumit ex affinitate quæ per nuptias contrahitur: quod *διὰ τῆς γυναικὸς ἡ ἀδελφὴ πρὸς τὴν τοῦ ἀνδρὸς οἰκειότητα μεταβαίνει: per vxorem ſoror ad viri affinitatem tranſit.* Atque ideo quis non magis ſororem vxoris ſuæ, quam ſuam ducere poſſit; Eoque tertio loco trahit illud, ſeu regerit *eodem* Leuitici *cap. οὐκ εἰσελεύσῃ πρὸς πάντα οἰκεῖον σαρκός σου, ἀποκαλύψαι ἀσχημοσύνην αὐτῶν; Non ingredieris ad omnem carnis tuæ affinem, ad reuelandam eorum turpitudinem:* oſtenditque id *περιεκτικὸν* eſſe ſeu complecti quoque hanc coniunctionem. Vrget & nominum confuſionem *σύγχυσιν* (præſuppoſito quod liberi quoque ſint ex priore ſorore) quod videlicet ex huiuſmodi concubitu ſeu coniunctione, eadem & matertera & mater fiat: eidem

liberi

Digitized by Google

liberi ex vtroque matrimonio & fratres & conſobrini. Quare tandem morem huoc quo improbatæ hæ nuptiæ; in partibus ſuis retineri contendit: etſi alibi nuptias huiuſmodi retineri ferat. Vnde apparet, non omnium tum temporis eundem hac parte ſenſum fuiſſe, non eundem morem: Et vero ipſemet Conſtantius *h. l.* diſerte profitetur, veteres credidiſſe has nuptias licitas eſſe. Quæ res fecit, vt noo Patres taotum, verum etiam Imperatores, Epiſcoporum proculdubio inſtinctu, haſce ouptias damoare neceſſe ſubinde habuerint: quod eæ nuptiæ percrebeſcerent. Et vero percrebuere & obtiouere alicubi per Orieotem poſt Baſilium, vt fidem faciunt poſteriores Theodoſii M. & Theodoſii Iunioris leges in has ouptias, poſt Baſilium latæ. Imo & per Occidentem inſigni exemplo Honorii Imp. qui duas Stilichonis filias ſorores ſucceſſiue in matrimonio habuit: teſtis Zoſimus, Marcellinus Comes *in anno 458.* Paulus Diaconus *lib. 14.* & Zonaras *tomo 3. Annal.* Et hæc quidem de interdictis ouptiis duarum ſororum.

Interdicuntur pariter nuptiæ cum fratris vxore & *h. l.* & *l. 3.* & *l. vlt. inf.* & *l. 5. 8.* & *vlt. Cod. Iuſt. h. t.* & damnantur a Baſilio pariter *d. ep. 197. (160.)* eadem affinitatis ratione, *οὐδὲ τῇ γυναικὶ ἐξέςαι τοῖς οἰκείοις τοῦ ἀνδρὸς συνοικεῖν· κοινὰ γὰρ ἐπ' ἀμφοτέρων τῆς συγγενείας τὰ δίκαια. Neque vxori licebit ſeſe viri affinibus coniungere. Sunt enim vtrinque communia affinitatis iura.* Etſi non taotum hoc anno hæ nuptiæ inualeſcereot, verum etiam iam olim, quod *h. l.* expreſſe dicitur, Veteres crediderint huiuſmodi ouptias licitas eſſe. Quod verum de Hebræis certo caſu, ſi frater illiberis deceſſiſſet, vt notiſſimum; non ſi liberos ex ea habuiſſet: *Leuit. 20.* & de Ægyptiis pariter, quod Hebræorum inſtituto proximum, ſi fratrum coniuges poſt mortem fratris manſiſſe virgines dicerentur: quod & certis Legum conditoribus placuiſſe Zeno teſtatur, *l. pen. Cod. Iuſt. h. t.* Verum & de Romanis, vt oſteodit Briſſonius *de iure connubiorum*, quem non exſcribo, variis exemplis ex Liuio, *lib. 1.* Dionyſio Halicarn. *lib. 4.* Apuleio *in Apologia.* Quod Canones attinet, huiuſmodi ouptiæ inter Chriſtianos *Canonibus* damnatæ ſub Conſtantino M. iam Conſtantii noſtri patre: vt docet *canon. 2. Concilii Neocæſar. Tom. III. p. 2038. Concil. Harduin.* pariter vt & ſuperior Baſilii locus, aliique Canones, de quibus mox. Quibus vt & Principum conſtitutionibus non obſtaotibus ſæpe nuptiæ hæ permiſſæ & indultæ etiam Reſcriptis, vt teſtatur *d. l. vlt. Cod. Iuſt. hoc tit.* Retentuſque proculdubio mos hic tenaciter, a Iudæis potiſſimum, qui per orbem Romanum erant: vt haud adeo abſurdum ſit credere, in hos ferme *legibus iſtis* actum. Certe Theodoſius M. *lege lata* prohibuit, ne Iudæi morem ſuum in cooiunctionibus retinerent, nec iuxta legem ſuam ouptias ſortirentur. Et argumeotum præbet coniunctio *legis 2. ſup. de nuptiis*, ſeu *l. 5. inf. ad leg. Iul. de adulteriis*, cum *l. 5. Cod. Iuſt. de inceſt. nupt.* Theodoſius quippe cum *d. l. 2.* & *5.* Iudæis cum Chriſtianis connubii iure interdixiſſet *d. l. 5.* addit, ne fratris vxorem, neue vxoris ſuæ ſororem ducere liceat: quod & ipſum Iudæos reſpiciebat. Verum quidquid huius ſit, prohibitæ hæ nuptiæ penitus *d. l. 5.* quocumque tandem modo diſſoluto matrimonio, *d. l. 9.* ſiue morte ſiue diuortio, *h. l.* & *l. vlt. inf.* etſi manſerit virgo mulier, *d. l. 8. Cod. Iuſt. h. t.* quo caſu tamen procliuius id nonnullis permittendum credebant, ſiue legis Moſaicæ exemplo, ſiue quia nulla reuera *συγγένεια, οἰκειότης* (quam in hac re vrget Baſilius) contracta hoc caſu eſſet. Nunc de pœnis harum nuptiarum: de Canonicis iam dixi ex Baſilio; vide & *d. canonem 2. Concilii Neocæſar.* & *can. 19. Apoſtolicum: can. Eliberinum 61.* Imperatorum conſtitutionibus, & hæ nuptiæ tanquam inceſtæ haberi iuſſæ, *l. vlt. h. t.* & liberi ex huiuſmodi nuptiis ſuſcepti, ſpurii eſſe iubentur, & ſuccedendi incapaces definiuntur *h. l.* & *l. vlt. inf.* De qua inceſtarum ouptiarum pœna, nota iam ſunt omnia. Non ergo Capitis pœna his caſibus impoſita, vt io *ſp. l. 1. ſup.* quæ etiam aboletur *l. 3. prox. inf.* Et certe in praxi, vt video, virgindemiæ & exilii pœna huiuſmodi cooiunctionibus imponitur.

De Poenis *inceſtarum nuptiarum Arcadii lex.*

III. (a) Impp. Arcad. & Honor. AA. Eutichiano PF. P. (b)

Manente (c) circa eos ſententia, (d) qui poſt latam dudum legem (e) quoquomodo abſoluti ſunt aut puniti, ſi quis inceſtis poſthac conſobrinæ (f) ſuæ, vel ſororis aut fratris filiæ, (g) vxoriſue, (h) vel eius poſtremo cuius vetitum damnatumque (i) coniugium eſt, ſeſe nuptiis funeſtarit, deſignato quidem *Lege* ſupplicio (k) [hoc eſt ignium, (l) & proſcriptionis (m)] careat, proprias etiam quandiu vixerit teneat facultates: Sed neque vxorem, neque filios (n) ex ea editos habere credatur, vt nihil prorſus prædictis, ne per interpoſitam quidem perſonam, vel donet ſuperſtes, vel mortuus (o) derelinquat: Dos, ſi qua forte ſolemniter (p) aut data, aut dicta, (q) aut promiſſa fuerit iuxta *Ius antiquum*, (r) fiſci noſtri commodis cedat: Teſtamento ſuo extraneis nihil derelinquat: ſed, ſiue teſtato ſiue inteſtato legibus ei & iure ſuccedant, ſi qui forte (s) ex iuſto & legitimo matrimonio editi fuerint: hoc eſt, de deſcendentibus filius, filia, nepos, neptis, pronepos, proneptis: de aſcendentibus, pater, mater, auus, auia: de latere, frater, ſoror, patruus, amita: Teſtandi ſane ita demum habeat facultatem, vt hiis tantum perſonis pro iuris ac legum, P. 298
quod voluerit arbitrio relinquat, quas ſuccedere Imperialis præcepti tenore mandauimus: Ita tamen, vt hæreditate defuncti penitus arceatur, (t) ſi quis ex iis (v) quos memorauimus, in contrahendis inceſtis nuptiis participatum, (x) atque conſilium iniſſe (y) monſtrabitur: ſucceſſuro (z) in locum illius, qui poſt eum gradum proximus inuenitur. Id (a) ſane, quod de Viris cauimus, etiam de fœminis, quæ prædictorum ſe conſortio (b) commaculauerint, cuſtodiatur: Memoratis vero perſonis non extantibus, fiſco (c) locus pateat. Ad (d) cuius legis nexum & conditionem pertinere iubemus, ſi qui forte iamdudum,

dum, hoc eſt (e) ante promulgationem huiuſce legis, illicitis memoratarum nuptiarum ſceleribus (f) commaculati, quoquo modo latere potuerunt. Dat. VI. (g) Kal. (h) Decemb. Conſtantinop. Arcad. IIII. & Honor. III. AA. Coss. [396.]

INTERPRETATIO. *Poſt prioris legis ſententiam, quæ de talibus perſonis lata eſt, id præcipit obſeruari, vt diſtrictione legis ſupplicio & proſcriptione liberi quiſque* (i) *ille aut ſororis aut fratris filiam, aut certe vlterioris gradus* (k) *conſobrinam, aut* (l) *fratris vxorem ſceleratis ſibi nuptiis iunxerit, huic pœnæ ſubiacent, vt de tali conſortio ſeparetur. Atque etiam ſi* (m) *filios habuerint, non habeantur hæredes,* (n) *ſed infamia ſint notatæ vtrinque perſonæ, ita vt* (o) *poſſidere tantum proprias facultates Principis beneficio videantur. Cæterum nullum præſumant ſibi* (p) *ſubire contractum donandi atque teſtandi facultate ſubmota: ſed nec ipſis fœminis,* (q) *quas taliter ſortiti ſunt, aliquid conferant, his* (r) *ſi etiam tempore nuptiarum ſibi dederint, reuocetur ad fiſcum: aut etiamſi filios habuerint, non per ſuppoſitam, aut per aliam perſonam, aut per commentitiam donationem ad illos quicquam ex eorum facultate perueniat, ſed ipſis mortuis ad legitimos hæredes quoſcunque gradus admittit, vſque ad certum originis locum ab inteſtato ipſi ſuccedunt. Teſtandi etiam eis in his tantum perſonis, quibus lege conceſſum eſt permiſſa poteſtas, ita vt ex his quos elegerint ſcribant hæredes,* (s) *ita tamen, vt ſi qui in tali conſortio conſenſum cum his habuiſſe docentur, hæreditate excluſi, aliis in proximo gradu venientibus locum faciant: Nam ſi deſunt perſonæ propinquorum, quos ad ſucceſſionem vocat lex, tunc in eorum facultatibus fiſcus accedat.*

NOTAE.

(a) *Lex 6. Cod. Iuſt. hoc tit.* hinc interpolata eſt, & ſex locis mutilata. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Eutychianus* PP. Orientis fuit ſub Arcadio: de quo dixi iam ad *l. 3. ad leg. Corn. de ſicar.* & ad *l. 19. Cod. Iuſt. de nupt.* vid. & *Proſopogr.* *IDEM.*

(c) *Prima* hæc ſententia abeſt a Cod. Iuſt. vſque ad ea verba, *ſi quis:* vt & ſequentes aliæ nonnullæ. Itaque ſic *huius legis* initium effinxit Tribonianus, *Si quis inceſti vetitique coniugii ſeſe nuptiis funeſtauerit, proprias quamdiu vixeris, &c.* Idque duabus de cauſis, partim quia pleraque illorum verborum quæ immutauit, vel omiſit, momentaneum ius continent, & ad illius temporis hiſtoriam pertinent, partim quia ius antiquatum continent. *IDEM.*

(d) Sequentia verba, vſque ad vocem *poſthac* abſunt a Codice Wurceburgenſ. & Edit. Sichard. *RITTER.*

(e) Dubium eſt, quam *legem* hic intelligat Arcadius? Credat aliquis, *legem primam h. e.* innui: ſed Theodoſianam legem accipio: de quo mox. *GOTHOFREDVS.*

(f) Verſiculus hic vt dixi abeſt a Cod. Iuſt. Ac nominatim abeſt id quod de conſobrina additum; de quo plene dixi *ad l. vn. ſup. ſi ex reſcripto nuptiæ petantur.* *IDEM.*

(g) Vide *legem 1. ſup.* *IDEM.*

(h) Vide *l. 2. ſup.* & *l. 4. inf.* *IDEM.*

(i) Male hinc librarius Wurceb. effinxit, *cuius vel tantum damnoque.* *RITTER.*

(k) De quo paulo poſt. *GOTHOFREDVS.*

(l) De *Ignis ſupplicio* ſunt *hoc Codice* præterea viginti leges. vid. *Paratitl. de pœnis.* *IDEM.*

(m) Male *præſcriptione* editum a Sichardo. *RITTER.*

(n) Vide *legem 2. ſup.* & *l. 4. inf.* *GOTHOFREDVS.*

(o) *Moriturus,* Cod. Iuſt. melius. *IDEM.*

(p) Dicam ad *l. vlt. inf. de dotibus.* *IDEM.*

(q) Expunxit hæc Tribonianus, de quo dicam *ad d. l. vlt.* vbi eadem de cauſa idem facinus admiſit. *IDEM.*

(r) Id eſt Leges Caducarias. *IDEM.*

(s) *Qui ſi forte* Cod. Wurceb. & Edit. Sichard. *RITTER.*

(t) Ita hæc in Cod. Wurceb. *vt hereditatem diem functi penitus arceatur.* Eadem exhibet Edit. Sichard. vbi tamen recte *hereditate* editum. *IDEM.*

(v) *His* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(x) Abdicauit hoc Tribonianus contentus ſequenti verbo, *conſilium*: de *participatu* dixi *ſup. ad leg. vn. ſi Prouincia Rector.* *GOTHOFREDVS.*

(y) Male hinc effectum a ſcriba Wurceburg. *in his.* *RITTER.*

(z) *Succeſſorium* edictum ita in bonorum poſſeſſionibus, de quo Titulus *in Pandectis, & Codice.* *GOTHOF.*

(a) *Ea ſane cuſtodiantur*: Ita Tribonianus. *IDEM.*

(b) *Conſortium* eſt quælibet coniunctio, non tantum illicita, quod hic putant nonnulli. *IDEM.* *Conſortiis* legit Cod. Worceburg. *RITTER.*

(c) *Noſtro fiſco*: ita Tribonianus. *GOTHOFREDVS.*

(d) Hæc tota ſententia a Triboniano abdicata eſt; quia ſcilicet in præteritum cauet. *IDEM.*

(e) *Hoc eſt* abeſt a Cod. Wurceburg. neque id ineleganter. *RITTER.*

(f) *In ſceleribus* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(g) VII. In nonnullis Aniani ſcriptis. *GOTHOFREDVS.*

(h) VI. *Idus.* Ita Cod. Iuſt. & in editione Codicis Theodoſiani Pariſiana Anno 1566. *IDEM.* *V. Id.* Codex Wurceburg. *RITTER.*

(i) Hæc ſententia vſque *Atque etiam*, inſerta *canoni* 11. Concilii Turonenſis 2. ſub Chamberto R. An 567. niſi quod pro *aut certe vlterioris gradus conſobrinam,* ibi habetur, *aut certe gradu conſobrinam.* *GOTHOFR.*

(k) *Aut certi gradus* edidit Sichardus, quam lectionem etiam confirmare videtur Cod. Wurceburg. in quo eſt *aut certe gradus.* Genuinam hanc lectionem eſſe probare mihi videntur verba *citat. can.* Concil. Turonenſ. *RITTER.*

(l) *Certe* hic inſertum in Cod. Wurceb. Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(m) Hæc ſententia inſerta Capitular. *lib. 4. cap. 367.* &c. *GOTHOFREDVS.*

(n) *Heredes legitimi* Cod. Wurceburg. Sichardus & Cuiac. edidere, *non habeantur heredes legitimi, nec heredes.* RITTER.
(o) Male *aut* Cod. Wurceburg. *IDEM.*
(p) Abeſt *ſibi* a Cod. Wurceb. & Edit. Cuiac. Sichardus vero edidit : *nullum negotium præſumant ſubire contractum.* *IDEM.*
(q) *In ipſis fœmenis* Cod. Wurceburg. & paullo poſt, *aliquid transferant* pro *conferant.* Patet facile legendum *in ipſas fœminas.* *IDEM.*
(r) *Et ſi etiam aliquid tempore nuptiarum ſibi* Cod. Wurceburg Edit. Sichard. *Ei ſi etiam*, Cuiac. *et ſi aliquid.* *IDEM.*
(s) *Elegerit ſcribat heredes.* Cod. Wurceb. & Edit. Sichard. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

Poenae inceſtarum nuptiarum, quibus & nuptiæ *inter Conſobrinos*, vt & cum ſororis fratriſue filia vel vxore, connumerantur, hac Arcadii Imper. conſtitutione data A. D. 396. temperantur: Temperaotur, inquam, abrogata videlicet ſæuiſſima ſanctione, qua ignis proſcriprioniſque pœna inceſtis nuptiis præſtituta ſuerat : Ea nempe Theodoſii conſtitutione, cuius pars ſuerat ſamoſa illa de vetiris conſobrinorum nuptiis, lex (de qua, deque pœnæ ad *ea l.* ſancita dixi *ſup.* plene ad *l. vn. ſi nuptia ex reſcripto pet.*) & ſorte *lex 5. Cod. Iuſt. de inceſtis nuptiis.* In ſolo igitur pœnæ genere paternæ conſtitutioni *hac l.* derogat Arcadius : iiſdem ſemper nuptiis interdictis ac nominarim inter conſobrinos. Cui poſtremo tamen obſtare videtur *lex 19. Cod. Iuſt. de nuptiis:* quæ euodem Arcadium auctorem habet, quaque nuptiæ inter conſobrinos legitimæ P.299 eſſe iubentur. Quare ideo quoque nonnulli *dictæ legi 19.* ſtatus controuerſiam mouent, cum eam pugnare videant cum hac eiuſdem Arcadii *leg.* & *d. l. vn. ſup. ſi nuptia ex reſcripto*, (quæ ipſa quoque eorundem Arcadii & Honorii nomina præſert) Qua vtraque Conſobrinorum coniugia ab Imperatoribus illis improbantur : Vt proinde minime conſentaneum videatur, vt *d. lex 19.* ab iis edita ſit: Qui enim, ioquiunt, par eſt credere, duos iſtos Principes, qui ptimo (imo ſecundo) Imperii ſui anno conſobrinatum nuptias Patris exemplo interdixerant *h. l.* ſuam ipſorum legem poſt nouem annos reſcidiſſe, atque iterum quarto poſt anno velut immemorem ſui Honorium contrariam huic *legem vnicam, ſi nuptia ex reſcripto petantur*, condidiſſe, qua paternam legem de vetitis conſobrinarum nuptiis mutato rurſus conſilio comprobauit. Præcipuum iſtud contrariæ ſententiæ patronorum argumentum eſt, ex multiplici errore conflatum, dum neque Imperarores ipſos ſatis diſtinguunt, neque temporum rationem quam præ ſe tamen ferunt, exactam habent. Enimuero, e tribus illis legibus quæ Arcadium & Honorium Impp. ex æquo inſcriptos præferunt, puta A. D. 396. *hac lex 3.* A. 404. *lex 19. Cod. Iuſt. de Nuptiis.* Anno vero 409. *lex vn. ſup. ſi nuptia ex reſcripto:* duæ Arcadium Orientis Imper. ſignate auctorem habent, puta *d. lex 3.* & *d. l. 19.* tertia, Honorium Occidentis Imp. puta *d. l. vn.* Nam vt maxime vtriuſque Imperatoris nomina præferant tres illæ leges, pro more videlicet tum recepto, quo Imperarorum omnium qui eodem rempore impetabant, diuiſis tamen Imperii partibus, nomina, conſtitutionibus ab vno latis ex æquo inſcribebantur, attamen ſuos reuera ſinguloſque Imperatores auctores eæ habent : quod ex eorum partim nominibus quibus inſcriptæ ſunt leges illæ, partim ex loci ſubſcriptione vbi eæ datæ ſunt, colligere licet : Arcadius inquam auctor eſt *d. legis 3.* & *d. l. 19.* quæ vtraque data eſt ad Eutychianum PP. Orientis ſcilicet de quo iam dicere memini ad *l. 3. ad leg. Corn. de ſicariis: ſeu ad l. 5. Cod. Iuſt. ad l. Iul. maieſtatis*, quæ & ipſa eidem Eutychiano PP. inſcribitur: quin *d. lex 3.* data Conſtantinopoli : Honorium vero auctorem, habet A. D. 409. *d. lex vn. ſi nuptia ex reſcripto*, vtpote data ad Theodorum PP. (Italiæ ſcilicet) idque Rauennæ.

Hoc poſito, coociliatio iam in procliui, omni hæſitatione ceſſante : Arcadius ſcilicet Orientalium partium Imperator initio quidem A. D. 396. *hac l. 3.* patris Theodoſii exemplo Conſobrinorum coniugium inter illicita habuerat, ſic tamen vt pœnam tantum a patre ſtatutam temperaret : Idem vero poſtea mutato conſilio A. D. 405. in *l. 19. Cod. Iuſt. de nuptiis.* nuptias illas prorſus pro legitimis haberi voluit : Hactenus Arcadius per Orientem. Atque adeo *legis 19.* auctor ſolus Arcadius, non Honorius, neque vterque fingendus eſt. Quid Honorius igitur per Occidentem ? Is anno 409. & ſic puſt *d. l. 19.* a ſratre latam, *d. l. vn. ſi nuptia ex reſcripto*, nonniſi ex reſcripto legitimas haſce Nuptias eſſe voluit. His ita diſtioctis, nulla hic *ἀντινομία* iotercedit, neque Honorins vllo modo ſui immemor, vel, vt quidam ſcribunt, tertium mutaſſe fingendus eſt, quandoquidem is nunquam ante *d. l. vn.* Conſobrinorum nuptias pro legitimis haberi voluit : neque in eo vlla conſilii mutario fingenda, verum in Arcadio. Hæc ſi ita quoque diſtinxiſſent Contius & Briſſonius, non illi ſruſtra ſeſe torſiſſent : Contius animi anceps primum putabat, *ſubſecinarum lectionum lib. 1. cap 9.* Legem 19. ab Arcadio & Honorio (hoc ſemper male addit) minime ſcriptam fuiſſe, falſoque eam illi in *Cod. Iuſtin.* adſcribi : Mox idem mutata ſententia *lib. 2. cap. 1.* pronunciat, iegem illam reuera Arcadium & Honorium auctores habere, ſed tamen vel non ita ab iis ſcriptam, vel certe ab Honorio rurſumabrogatam *d. l. vn.* Briſſonius vero *libro ſingulari de Iure Connubiorum*, cenſuit, Theodoſii M. legem illico ab vtroque filio Arcadio & Honotio protinus abrogatam: duaſque illas leges, quibus ea confirmatur, puta, *hanc legem 3. de inceſtis nuptiis*, & *l. vn. ſi nuptia ex reſcripto pet.* nnn ſic ab illis ſcriptas fuiſſe, vt nunc in hoc *Cod. Theod.* leguntur, verum quomodo in *Iuſtinianeum* translatæ ſunt, ſine clauſulis illis quibus nuptias illas pro illegitimis habent, ac proinde clauſulas illas duabus illis legibus in *hoc Cod. Theod.* præter auctorum ſeu Imperatorum mentem ex Gothorum moribus inſertas. Ita contrario plane errore percelli Leges illas videmus : Ab illis videlicet Tribonianus inſinulatur, quaſi auctor & architectus *legis 19. Cod. Iuſt. de nupt.* ab his vero in Gothos falſi ſuſpicio transfertur, quaſi duas alias leges inſerto emblemate corruperiot. Quod vtrumque inane, quando vtrique, & Tribonianus & Gothi hac parte culpa ſuſpicioneue omoi vacui ſunt, ſola Imperatorum annorumque diſtinctione facta. Cæterum Arcadium hac parte ſententiam mutaſſe nil mirum. Nam vt hic Arcadio contigit a ptiore ſententia Theodoſiique lege, imo & ſua, migrare, ita & idem, ne cæterorum exempla hic aduocem, quibus Codex hic Theodoſianus abundat, alias ſæpe conſilium mutaſſe in rebus grauiſſimis deprehenditur. Tria tantum exempla hic apponam. Eunomianis ille Theodoſii patris iudicium (quod exſtat *l. 17. inf. de hæreticis*) ſecutus, teſtamenti factionem dederat A. 395. *l. 27. eod. tit.* At idem poſtea ademit : mox rurſum reddidit A. 399. *l. 36. eod.* Maiumæ item ſpectaculum antea ademptum reddiderat An. 396. *l. 1. inf. de Maiuma:* ademit idem A. 399. *l. 2. dicto tit.* Vſurarum denique ſtipulatione Senatoribus interdixerat, ſeu fœnus exercere eos prohibuerat (minoribus exceptis) A. 397. *l. 3. ſup. de vſuris*, (de quo interdicto extat quoque inſignis Chryſoſtomi locus, *homilia*

in Matthæum 57. ſub ſin. ἐν ἠθικῷ editionis *Commelin. pag. 508.*) Atenim idem octennio poſt, amoto iam Chryſoſtomo A. 405. (eodem anno quo *dicta lex 19.* ab eo lata eſt) medias centeſimas his permiſit. Nunc de *lege noſtra.*

Pœnæ igitut inceſtarum nuptiarum hæ *hac l.* ab Arcadio conſtituuntur: Primum, vt huiuſmodi vxor, vxor non ſit: vt filii, filii non ſint, id eſt, vt legitimi non ſint, ſed ſpurii: de quo vide etiam *l. 1. ſup. & l. 4 inf.* atque adeo in poteſtate patris non ſint, ſeu vt *lex 4.* loquitur, in ſacris patris non ſint, nec paternam vt ſui ſuſcipiant hæreditatem: vt huiuſmodi vxori liberiſque coniux, vel pater, nihil omnino vel inter viuos, vel mortis occaſione donare poſſit. Secunda pœna eſt, vt *Dos* caduca fiat: Nempe, vbi matrimonium non eſt, nec dos eſt: *l. 3. D. de iure dot. l. 20. Cod. Iuſt. de donat. ante nupt.* Addatur & §. 12. *Inſt. de nuptiis.* Tertio, vt Extraneis quoque teſtamento nihil relinquere poſſint, ſed eos tantum ſucceſſores habeant, iiſque teſtamento aliquid relinquere poſſint, qui legitimi alioquin eorum hæredes ſunt, ex legitimo videl. matrimonio editi, quique in contrahendis inceſtis nuptiis participatum vel conſilium non præbuerunt.

P. 300 *De inceſtis nuptiis cum* Sorore *vxoris, & cum* Fratris *vxore, Theodoſii Iun. lex.*

IIII. (a) Impp. Honor. & Theod. AA. Aureliano (b) II. PF. P.

Tanqvam inceſtum commiſerit, habeatur, qui poſt prioris coniugis amiſſionem, ſororem eius in matrimonium proprium crediderit ſortiendam. (c) Pari ac ſimili ratione etiam, ſi qua poſt interitum mariti in germani eius nuptias crediderit aſpirandum. Illo ſine dubio inſecuturo, quod ex hoc contubernio nec filii legitimi habebuntur, nec in ſacris (d) patris erunt, nec paternam vt ſui ſuſcipient hæreditatem. Dat. XVII. (e) Kal. Iun. (f) Conſtantinop. DD. NN. Honor. X. (g) & Theod. VI. AA. Coss. [415.]

Interpretatio. (h) *Quæcunque mulier ſororis ſuæ maritum poſt illius mortem acceperit, vel ſi quis ex viris mortua vxore, ſororem eius aliis nuptiis ſibi coniunxerit, nouerint tali conſortio ſe eſſe notabiles, & filii qui exinde fuerint procreati, ex ſucceſſione excludantur, nec inter filios habebuntur.*

NOTAE.

(a) Et hæc lex abeſt a Cod. Iuſt. prælata ſimili & breuiori lege Theodoſii M. *l. 5. Cod. eod. hoc tit.* Huic concordat & *lex. 2. 3. ſup.* GOTHOFREDVS.

(b) *Aurelianus* PP. Orientis ſub Theodoſio Iun. & quidem ſecundum: vid. alias *leges* ei inſcriptas *in Proſopogr.* Meminit & ſuperiore anno 414. huius Aureliani II. PP. Chronicon Alexandrinum. IDEM.

(c) Edit. Sichardin. *Sororis eius matrimonium proprium crediderit ſortiendum.* Codex. etiam Wurceburg. *ſortiendum* legit RITTER.

(d) V. *l. 1. 9. inf. de maternis bonis: & Gloſſ. Th.* GOTHOFREDVS.

(e) VIII. Ita An. optimæ notæ. IDEM.

(f) *Iun.* ita editio Pariſ. anni 1566. IDEM. *Kal. Ian.* quoque legit Cod. Wurceb. RITTER.

(g) Male hic exhibet Cod. Wurceb. *Conſtantino X. & Theod VI. AA.* Confundebat librarium vrbis Conſtantinopolitanæ nomen. IDEM.

(h) Interpretatio hæc, vſque ad illa, *& filii*: inſerta eſt Concilio Turonenſi 2. quod habitum ſub Chariberto R. A. D. 567. *can.* 21. GOTHOFREDVS.

COMMENTARIVS.

Eadem huius conſtitutionis ſententia eſt, quæ *legis 2. ſup.* vbi dicta ſufficiunt, hucque arceſſi poſſunt.

DE DOTIBVS.

TITVLVS XIII.

Lib. V. Cod. Ivst. Tit. XI. XII. XIII. XIV. & XV. hi enim tituli omnes huic vnico reſpondent. Poteſt & ad hunc *Titulum* referri *Titulus de inoſſicioſis dotibus* ſupra.

PARATITLON.

Dos aut datur *l. 3. h. t. & l. 2. ſupr. de inoſſicioſis dotibus*, [hinc *dos data, l. 3. ſupr. de inceſtis nuptiis*] aut præſtari cum tantum placet, id eſt, conuenit, *l. 4.* ſeu *vlt. h. t.* ſeu pollicitatio rerum dotalium fit, *leg. ead.* & quidem duplici modo. Vel enim pollicitationem dictio ſubſequitur, vnde dos dicta, *l. 3. ſupr. de inceſtis nuptiis*, & dotis dictio, *l. vlt. h. t.* vel ſtipulatio, *leg. ead.* vnde dos promiſſa dicitur, *d. l. 3. ſupr. de inceſtis nuptiis,*

ptiis, idque non qualibuſcumque verbis olim fiebat, *d. l. vlt. h. t.* ſed ſolemniter, *d. l. 3. de inceſtis nupt.* quod Theodoſii Iun. conſtitutione abrogatum fuit. Datur autem dos aut promittitur ex vxoris plerumque facultatibus, *l. 3. h. t.* Cæterum pacta quoque quædam de dote reddenda interueniebant, *l. 2. h. t.* Certe conſtante matrimonio dos a marito vxori refundi non poteſt, non magis quam aliud quid ei donari, *l. 3. h. t.* Soluto matrimonio obitu maritali dos ad vxorem reuertitur, *leg. ead.* at defuncta vxore, apud maritum dos remanet, vel promiſſa præſtari debet, ſic vt a liberis ex ea ſuſceptis proprietatem is alienare non poſſit, *leg. ead.* Facto autem diuortio, dotem reddi vxor poſtulabat *l. 2.* ſic tamen, vt retentiones ex iure venientes quaſdam maritus, quandoque opponeret *leg. ead.* & in his quidem actionem de moribus, *l. 1. h. t.* vt & pacta, ſi quæ legibus conſentanea interceſſiſ-
P.30 ſent *d. l. 2. h. t.* His adde de dotis collatione, *tit. vnde liberi:* de dote vxoris proſcripti, *l. 15. de bon. proſcript.* de Dotis repetitione, *l. 7. ad leg. Iul. de adulter.*

De Moribvs *actionem perſonalem neque hæredi, neque in hæredem dari.*

I. (a) Impp. Constantivs & Conſtans AA. Ad Philippum PF. P. (b)

De *Moribus actio* vltra perſonam extendi non poteſt: nec in hæredem dabitur, (c) nec tribuetur hæredi. Data XII. Kal. Octobr. Liminio & Catulino Coss. [349.]

Interpretatio. *Si de moribus maritus vxorem accuſat, hoc eſt in maleficio, in adulterio,* (d) *ſimilibus aliiſque criminibus, ſi mortua vxor fuerit, hæredes eius accuſari non poſſunt: quia* Crimina cum auctore deficiunt: *Tamen & ſi maritus mortuus fuerit quia* (e) *accuſabat vxorem, ab hærede mariti mulier non poteſt accuſari.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. De cuius rei ratione mox viderimus. Coniungenda autem eſt huic legi *lex 1. & 2. inf. de reuoc. donat.* quæ prima etiam argumento *huic l.* conuenit. Male autem *hæc lex* a nonnullis paſſim, quaſi *ſuperioris tituli, de inceſtis nupt. poſtrema* allegatur. *GOTHOFREDVS.* Cum Titulo ſuperiori hanc legem coniunxit Sichardus. *RITTER.*

(b) *De hoc Philippo* PP. vid. quæ plene dicam *ad l. 20. infr. de appellat. & Proſopogr.* *GOTHOFREDVS.*

(c) *In heredem habetur* Cod. Wurceb. & Edit. Sichard. *RITTER.*

(d) *Hoc eſt in manifeſti adulterio* legit Cod. Wurceb. *IDEM.*

(e) *Qui* Cod. Wurceb. & Edit. Sichard. Accuratius hoc. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

De moribvs actionem perſonalem eſſe, neque in hæredes, vel ad hæredes tranſire definit *hac l.* Conſtantius Imp. pariter vt actionem Ingrati ad reuocandam donationem *l. 1. inf. de reuoc. donat.* quæ vna cum *l. 2. eiuſdem tit.* huic coaſſandæ veniunt, ceu vnius eiuſdemque Conſtantianæ conſtitutionis partes. Vt ſciatur quid ſit *de Moribus* actio, tenendum eſt, ſicuti vxori ad repetitionem dotis ſoluto matrimonio duæ actiones iure Rom. competebant, puta actio, ſeu arbitrium rei vxoriæ, & actio ex ſtipulatu, ſi videlicet ſtipulatio *dotem reddi* interceſſiſſet: ita viciſſim marito *Retentiones*, ſeu Compenſationes, vt proprie vocantur *l. 15. §. 1. D. ſoluto matrim.* (*Penſationis* etiam verbo vtitur Papin. *l. 39 D. ſoluto matrim.*) ex dote competebant, quinque ex cauſis, vt docet Vlpianus, *in fragm. tit. 6. §. 9.* (de quo *ad l. prox.*) quaſi pignoris nomine dote retenta, *l. 5. D. de dote præleg.* Inter cætera, Morum vxoris nomine: *Morum*, inquam, hoc enim temperamento Maiores dicebant *Mores*, non iniurias, non crimina: Ideoque etiam *crimina*, & *mores*, opponuntur; *l. 2. inf. de repudiis:* Sic & Auctor ad Herennium *lib. 2. Sin c. 3. nihil eorum fieri poterit, vtatur extrema defenſione, & dicat, non ſe de moribus eius apud Cenſores: ſed de criminibus aduerſariorum apud Iudices dicere.* Pariter & in argumento de delictis Eccleſiaſticorum Ambroſius *Epiſt. 21. de Valentiniano Sen.* *Quin etiam ſi alias quoque argueretur Epiſcopus, & morum eſſet examinanda cauſa, etiam hanc voluit ad Epiſcopale iudicium pertinere,* cum quo loco componenda eſt *lex 23. inf. de Epiſcopis:* vbi v. quæ dicam. Quam in rem actio *de moribus* marito competebat, cuius *hac l* mentio fit: *& l. vn. inf. victum ciuil.* eodemque pertinet *lex 2. inf. de repudiis:* Eiuſque etiamnum veſtigia extant *in l. 5. D. de pactis dotal. in l. 15. §. 1. l. 39. 47. D. ſoluto matrim.* & de ea agitur *in l. 11. §. 2. Cod. Iuſt. de repudiis & iudic. de morib. ſubl. & l. vn. §. 5. Cod. eod. de rei vxor. act.* Ea actione maritus vxoris mores accuſabat, eoſque repudio cauſam dediſſe: *d. l. 39.* qua illud efficiebatur, vt ſi ſecundum vxorem pronunciatum eſſet, omnem dotem ſuam vxor reciperet, *l. 1. inf. de repudiis:* contra, ſi ſecundum maritum pronunciatum fuiſſet, is ob mores vxoris, ſeu morum nomine *compenſaret*, id eſt, rei vxoriæ ſeu dotis partem retineret, *d. §. 5. & d. l. 47.* & Vlp. *fragm. tit. 6. §. 9 & 12. & l. 11. §. 3. D. ad Leg. Iul. de adult.* vbi hoc, *lucrum ex dote, & commodum dotis*, vocatur. Ob mores videlicet grauiores (adulterium nempe) *ſextam:* ob leuiores, id eſt, reliquos, *octauam*, Vlpianus *d. §. 12.* Etſi aliud obtinuiſſe videtur iure vetuſtiſſimo, vt videlicet ob mores grauiores, qui tum habiti, mulier tota dote multaretur. Neque enim tantum Horatius ait, *Lib. 3. Od. 24. v. 22.* deprenſam doti metuere: Et Cato, *oratione de dotibus*, apud Gellium *lib. 10. c. 22.* *Si quid peruerſe tetreque factum eſt a muliere, multatur,* (dote ſcilicet) *ſi vinum bibit, ſi cum alio viro probri quid fecit, condemnatur:* Verum etiam Plinius nominatim, *lib. 14. c. 13.* Eam quæ vinum bibiſſet, dote multatam ſcribit. *Cn. Domitius Iudex pronunciauit, mulierem videri plus vini bibiſſe, quam valetudinis cauſa, viro inſciente, ac dote multauit.* De probro ſiue adulterio confirmat etiam Gaii Titinii exemplum apud Valerium Maximum, *lib 8. cap. 2.* Sane hoc morum iudicio ſtante, inſidiis & aucupiis maritorum ad vindicandam dotem, magna feneſtra patuit. Quo refero & illud Varronis in Myſteriis: *In id virgo (ve. viro) dos a fœmina vt auferatur; quæ mihi poſtea quam ad Concordiam*

dicta eſt, &c. Et hæc quidem de ipſa actione, de moribus iuxta Veteres leges & Reſponſa prudentum: quæ etiam Iulianus retinuit *l. prox.* & Theodoſius Iun. *Nouella 17. de repudiis.* Nunc de eius natura quæ *hac l.* indicatur.

Huiuſmodi ſcilicet actio perſonalis erat, vt *hac l.* oſtenditur; ideoque nec hæredi, nec in hæredem dabatur, *hac l. & d. l. 15. §. 1. D. ſoluto matrim.* vbi Iuriſconſultus quoque ait, *hæredem mariti morum vxoris coercitionem non habere*: ſicut nec viceuerſa hæres mulieris coercetur propter mores mulieris: *hac l.* Quia ſcilicet hæc actio ad pecuniariam cauſam non reſpicit, ſed coërcitionem publicam continet, *d. l. 15. §. 1. D. ſoluto matrim. &. d. l. 5. D. de*
P.302 *pactis dotal.* vindictam perſequitur, cauſam doloris agit; pœnalis eſt, accuſatio denique eſt; (ſic enim etiam hæc actio vocatur, in *d. l. 39. & 47. D. ſoluto matrim.*) Neque tamen criminalis actio eſt; (quod Interpres credidiſſe videtur.) Quinimo criminali ea opponitur, *d. l. vn. inf. victum ciuil. & d. l. 11. §. 3. D. ad L. Iul. de adulter.* Sic tamen, vt qui iudicio de moribus victus eſſet, criminalem adulterii accuſationem inſtituere non poſſet, *d. l. vn inf. & l. 47. D. ſoluto matrim.* Simili ratione ingrati actio, ob quam donatio reuocatur, hæredi & in hæredem non competit, quia *vindicationis*, id eſt, vindictæ tantum effectum habet, *l. 1. inf de reuoc. donat.* (quam vna cum *l. 2. eiuſd. tit.* huic noſtræ coniungendam dixi) Simili ratione & iniuriarum actio, *l. 2. §. 4. D. de collat. bonor. & l. 10. §. 2. D. ſi quis cautionibus:* Nam qui iniuriarum agit, cauſam doloris agit, vt Valentinianus *in Nouell. de libertis & ſucceſſoribus eorum*, ſcribit: vel vt Cicero *pro Cæcinna* loquitur *cap. 13. Actio iniuriarum dolorem iudicio pœnaque mitigat*: vel vt Iuriſconſultus, *In actione iniuriarum agitur vt vindicetur, non vt damnum ſarciatur, l. 7. §. 1. D. de iniuriis.* Idemque de actione inofficioſi dicendum eſt; de quo *alibi.* Aliud adhuc his ſimile exemplum peti poteſt ex *l. pen. D. de in ius voc.* Simili ratione hæres mariti vxori dotem repetenti impudicitiæ & adulterii crimen mariti tempore admiſſi impingere non poteſt, ſi maritus ſuperſtes de eo conqueſtus non fuerit: de quo vide Pragmaticos noſtros, & in his Iudicii ſublimis Louetium *Areſtorum lit. 1. num. 4.* & quæ præterea apud eundem noac Scholiaſtes. Et in eo differt morum cauſa a cœteris cauſis; puta, rerum amotarum, donatarum, impenſarum ſactarum. Harum enim cauſarum nomine hæredes ſi non retentionem, petitionem ſaltem, ſeu actionem habent, de quo dicam *infr. l. 3. h. tit.* Et hæc quoque de Natura iſtius iudicii.

Nunc de vita eius & fine ſub Chriſtianis Imp. Nempe cum Conſtantinus M. repudiorum cauſas ad grauiores mores & crimina tria reduxerit, puta adulterii, veneficii, lenocinii, *l. 1. infr. de repudiis.* & extra hos caſus omnem dotem reſtitui idem iuſſerit, neceſſe eſt, & iudicium de moribus ſublatum voluiſſe Conſtantinum M. Verum, quicquid Conſtantinus voluerit, hæc lex noſtra aperte docet, Conſtantini M. legem non obtinuiſſe, quin iudicium de moribus ſtetiſſe, diuortiorum cauſis aliis, quam quas Conſtantinus definiuerat, pro iure veteri, permanentibus, & ſic diuortiis frequentatis. Ac multo magis id oſtendit Iuliani *lex 2. infr.*

Verum ſublatum tandem poſtea fuit iudicium iſtud *de moribus*, atque adeo retentionis ſeu compenſationis modus ille ob mores ſublatus, Honorii Imp. conſtitutione *l. 2. inf. de repudiis.* & poſt eum conſtitutione Iuſtiniani, nempe *l. 11. §. 2. C. Iuſt de repudiis, & iudicio de moribus ſublato; & l. vn. §. 5. C. eod. de rei vxoriæ act.* Quod iudicium & antea minus frequentatum fuiſſe idem Iuſtinianus *in d. l. 11.* ait. Et hæc cauſa eſt, cur Tribonianus hanc conſtitutionem a *Codice ſuo* abeſſe voluerit; & *leg. vn. inf. victum ciuil.* ea parte, qua de hoc iudicio agit, decurtauerit. Hodie igitur, repudiis videlicet cohibitis, morumque iudicio ſublato, quo caſu diuortium iure factum eſt, mulier, cuius culpa diuortium fit, tota dote & lucro nuptiali multatur.

RETENTIONES & PACTA *dotalia ſuper reddenda dote legitima ſeruari iubet Iulianus Imp.*

II. (a) Imp. IVLIANVS A. ad Mamertinum PF. P. (b)

In dote reddenda, & retentiones ex iure venientes, (c) & pacta quæ legibus conſentanea eſſe monſtrantur, placet, etiam ex huius ſanctionis auctoritate, intemerata inuiolataque ſeruari. Dat. IV. Kalend. Mart. Iuliano A. IIII. & Salluſtio (d) Coss. [363.]

INTERPRETATIO. *Pacta inter maritum & vxorem, quæ de dote inita ſunt, & cum lege concordant, hæc lex ſicut reliquas pactiones valere præcepit. De retentionibus* (e) *vero, quia hoc lex iſta non euidenter oſtendit, in iure, hoc eſt, in Pauli Sententiis, ſub titulo,* de Dotibus, *requirendum:* (f) *aut certe in Pauli reſponſis ſub titulo,* De re vxoria.

NOTAE.

(a) Et hæc lex abeſt a C. Iuſt. propter retentiones ex dote a Iuſtiniano abrogatas, excepta retentione propter impenſas neceſſarias. Iungendæ autem illi videntur *lex vn. infr. de longa conſuetud. lex 3. & 4. infr. ſine cenſu* etſi ad alios datæ ſint. *GOTHOFRED.*

(b) *Mamertinus* hic PP. fuit & ſub Iuliano A. D. 361, 363. & ſub Valentiniano A. 364. 365. & 369. vid. *Proſopogr.* Ammianum Marcellinum, *lib. 21. cap. 12. & lib. 26. cap. 5.* & ipſummet Mamertinum in *Panegyr.* *IDEM.*

(c) *Venientibus.* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(d) *P. Salluſtio* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(e) *Retentationibus* Edit. Sichard. *IDEM.*

(f) *Reliquendum.* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

RETENTIONES iuris, & PACTA legitima, quæ doti reddendæ modum faciunt, intemerata, inuiolata ſeruari iubet *hac l.* Iulianus Imp. Quod vt intelligatur, breuiter ſciendum eſt, vxore dotem repetente ſoluto matrimonio, reddendæ illi duo modum feciſſe, id eſt, effeciſſe, ne ſoluto matrimonio dos omnino, vel ſaltem tota a marito redderetur, ſed vt eam vel totam, vel eius partem retinere maritus poſſet: Duo, inquam; puta Retentiones ex iure venientes & pacta. *Retentiones ex iure venientes*, id eſt, quas ius induxit certis caſibus, & quidem quinque. Propterea mores ſcilicet de quo proxime dictum fuit ad *l. 1. ſupr.* Propter Liberos, de quo agitur, *l. vlt. in fin. inf. de repudiis.* De tribus reliquis nulla *hoc Cod.* mentio extat: Sunt autem hæ: Propter impenſas in res dotales factas: Propter res Amotas: Propter res Donatas, de quo dicam aliquid ad *l. 5. inf. de reuoc. donat.*

P.305 *donat.* De quibus notum eſt, quicquid notari poteſt. Interpres certe ad *hanc l.* Auctor eſt, Paulum *in Sententiis*, de his retentionibus plenius egiſſe ſub *tit. de dotibus*, qui *titulus* quidem eſt 21. *libri ſecundi*; ſed in eo nihil tale hodie extat.

Igitur de his retentionibus & pactis Iulianus Imp. duo *hac l.* conſtituit. Primum, huiuſmodi Retentiones intemeratas & inuiolatas ſeruari oportere. Vnde apparet, eas iam obſoleſcere cœpiſſe, non tam, quod pignoris genus hoc minus æquum nonnullis videretur, (vt quia reddendæ doti, cuius cauſa publica eſt, moram facerent, præſertim cum & marito aliunde cautum eſſe poſſet) verum quia Retentio illa nominatim *ob mores*, minus æquabilis Chriſtianis videretur, prælata etiam Conſtantini M. *lege 1. inf. de repudiis.* Nempe quia caſtigatior diſciplina Chriſtiana, repudiorum *εὐκολίαν*, leuitatem, & ſic iudicium de moribus improbaret: aduerſus eam leuitatem repudiorum, Patribus paſſim declamantibus, de quo plene *ad l. 1. & 2. inf. de repudiis.* Et vero non alia fuit, vt quidem exiſtimo, Iuliano Apoſtatæ *huius l.* promulgandæ cauſa: vt veteris moris cæteroquin retinenti, ita Chriſtianæ diſciplinæ & Conſtantini M. hoſti internecino. Quinimo & hac, inter alias, ratione Iulianus Chriſtianæ religionis proceſſum interturbare voluiſſe mihi videtur. Nempe cum eo maxime angeretur, quod audiret, vxores paſſim, etiam multorum Sacerdotum, fidem Chriſti profiteri, quod diſerte prodit ipſe *Epiſtola ad Arſacium*, & ex eo Sozomenus *lib. 5. cap. 16.* hunc ob mores Chriſtianos dotis amittendæ metum his obiicere voluit, vt ita Chriſtianam fidem eierarent. Quare dicendum fuerit, Iulianum & hanc legitimam diuortii cauſam probaſſe, ſi maritus Gentilis Chriſtianam haberet vxorem, & viceuerſa. Et vero huc etiam pertinet illud, quod vetus Auctor apud Auguſtinum *in quaeſt. ex vtroque teſtam. q. 115. & 144.* ſcribit; *Ante Iuliani Edictum, mulieres viros ſuos dimittere nequibant, accepta autem poteſtate cœperunt facere, quod prius facere non poterant: cœperunt enim viros ſuos libenter dimittere.* Et inferius: *Hic enim in vrbe Roma & finibus eius (qua ſacratiſſima appellatur) licet mulieribus viros ſuos dimittere, cum cautum ſit lege diuina, vt ne viri quidem hac poteſtate vterentur, excepta fornicationis cauſa.* Sub Gentilibus ſane Principibus hæc morum & Chriſtianæ religionis ſuſceptæ ratio paſſiua diuortiorum cauſa fuit: quod docet Tertullianus *Apologetici cap. 3.* (Tertullianus, inquam, qui in hoc ipſo negotio *lib. 1. ad Nation. cap. 4.* dicebat: *Scio maritum anxium retro de vxoris ſua moribus*, &c. Et Apologetici *cap. 6. vbi eſt illa felicitas matrimoniorum, de moribus vtique proſperata?*) Verba eius ſunt hæc: *Vxorem iam pudicam* (Chriſtianam) *iam non Zelotypus eiecit: filium ſubiectum, pater retro patiens, abdicauit: ſeruum iam olim fidelem dominus olim mitis ab oculis relegauit. Vt quiſque hoc nomine emendatur, offendit: tanti non eſt bonum quanti eſt odium Chriſtianorum.* Vxorem, inquit, EIECIT: nam ita recte habet MS. Foldenſis: nempe vxoris eiiciendæ; filii abdicandi, ſerui relegandi cauſa iuſta fuit Chriſtiana religio. Et vt a capite recedam [illegible]: Singulare eſt admodum, quod Aſterius, *homilia, An liceat dimittere vxorem ex qualibet cauſa*; coniicit, non alium Scopum, Phariſæos, Dominum noſtrum tentantes, in illo *προβλήματι*, *An liceret viro qualibet ex cauſa coniugem repudiare*, habuiſſe, quam quia fœminæ plures Chriſtum ſequerentur, eique adhærerent. Et hæc de Retentionibus, quibus locum eſſe voluit Iulianus.

Secundo & Pacta dotalia legibus conſentanea Iulianus *hac l.* confirmat. Quibus verbis infirmari puto nominatim pacta dotalia retentionibus, quæ ex iure veniunt, contraria: Ac ſi dixiſſet, Retentiones ex iure venientes inuiolatas ſeruari intemeratasque iubeo; viceuerſa pacta his contraria aboleri volo. Quod ſane confirmat in hoc ipſo argumento Paulus *lib. 7. ad Sabinum l. 5. D. de pactis dotalibus*: & idem *l. 20. in princ. D. eod. tit.* Eodemque pertinet Pomponii *lib. 16. ad Sabinum, lex 27. D. de reg. iur.* Scilicet pactiones hæ erant illicitæ, veluti ne dos retineretur ob Mores, ne de Moribus ageretur, *d. l. 5.* quia publica coërcitio morum non poteſt priuata pactione tolli: Simile in furto, *l. 17. §. 1.* & *l. 7. §. 14. D. de pactis.* Item pactio illicita ex Gentilium diſciplina erat, ſi quis paciſceretur, vt ob mores dotis totius retentio fieret, vel minus exigeretur quam *legib.* cautum erat, quia pœnis legum contenti eſſe debemus, & publica coërcitio priuata pactione tolli non poteſt: de quo expreſſus ad hanc ipſam rem textus eſt *in d. l. 5. in princ. l. 19. D. de V. O.* Rurſum pactio illicita erat, ne ob res donatas, amotas, vel impenſas factas retentio fieret, *d. l. 5. & 20.* Ob res donatas ſcilicet, quia hæc pactio impugnat ius ciuile, quo inter coniuges interdictæ ſunt donationes *dict. l. 5. §. 1.* Ob res amotas, quia hæc pactio inuitat mulierem ad furandum, *dict. l. 5. §. 1.* Ob neceſſarias impenſas, quia ipſum ius has vult minuere dotem *dict. l. 5. §. 2.* quod ſane potentius eſt pactis priuatorum: Sed & ipſius mulieris intereſt, pactum hoc non ſtare: ne alioquin eo ſtante mariti ſtudium in tuendis rebus dotalibus refrigeſcat: Tandem ne *propter liberos* retentiones fierent, licuiſſe paciſci putat Cuiacius. Quod alius non temere admittat, ne alioquin publica parentum priuilegia priuata pactione interuertantur: attamen non video cur hæc pactio non licita fuerit, cum liceat cuique fauori pro ſe tantum introducto renunciare. Et hactenus quidem de *huius leg.* ſententia, quæ pars videtur maioris conſtitutionis Iulianeæ, vnde deſumpta quoque eſt *lex vn. inf. de longa conſuetud. l. 3. & 4. inf. ſine cenſu*: quæ proinde huic coaſſandæ videntur, etſi ad diuerſos datæ: Ex quibus omnibus id efficiatur, Iulianum id velle, vt vetera inſtituta omnino valeant, *dict. l. vn.* velut retentiones ex dote, *h. l.* Itemque pactiones ſecundum vetera inſtituta initæ: at non & pactiones publicæ cauſæ aduerſas: veluti, ne cenſum emptor agnoſcat, *d. l. 3. & 4.*

III. (a) Impp. Honor. & Theod. AA. Mariniano (b) PF. P. Poſt alia (c).

SI conſtante matrimonio maritus fatali fuerit forte conſumptus, dos, quæ data dicitur vel promiſſa ex eius vxoris facultatibus, ad fœminam (d) reuertatur, nihilque ſibi ex hoc defuncti hæres audeat vindicare, quod ad mulierem recurrere fecit obitus maritalis. Et * ſi fortaſſe conſtante matrimonio a marito vxori dos refuſa (e) eſt, quod *Legibus* ſtare
P.304 non poteſt, quia donationis inſtar perſpicitur (f) obtinere, eadem vxore defuncta, marito ab eius hæredibus cum fructibus ex die refuſæ dotis reſtituatur, ita vt proprietas eiuſdem a (g) liberis ex eadem ſuſceptis alienari (h) a marito non poſſit, &c. Dat. III. (i) Non. Nouembr. Rau. Honor. XIII. & Theod. X. AA. Coss. [422.]

Interpretatio. *Si contigerit, (k) vt maritus vxore ſuperſtite moriatur, quæcunque a mu-*

a muliere marito in dotem data fuerant, ad ſuum dominium fœmina reuocabit, (l) *nec hæredes defuncti mariti hoc vindicare præſumant: Nam ſi maritus dum aduiueret,* (m) *hoc ipſum quod a muliere in dote perceperat, fortaſſe refuderit, quia ſimilitudo donationis eſt refuſio, nullam obtinet firmitatem. Si mortua fuerit mulier, non poterunt eius hæredes hoc ſibimet vindicare, ſed marito etiam cum fructibus hoc iubetur debere reſtitui: ſic* (n) *tamen, vt ſi erunt filii, non ſibi hoc dum aduixerit pater eorum, quaſi ex bonis maternis vindicent, ne* (o) *pater aliquid aliud, niſi vſumfructum exinde habere debebis, nec transferendi in aliam perſonam habebit liberam poteſtatem,* (p) *ſed omnia poſt obitum eius, ad communes filios reuertantur.*

NOTAE.

(a) Diuulſa hæc l. eſt in duas partes a Triboniano: quarum prior continetur *in l. vlt. Cod. Iuſt. ſoluto matrim. quemadmodum dos petatur*: poſterior *in l. vn. Cod. eod. ſi dos conſtante matrim. ſoluta fuerit.* Eſt autem huic iungenda *lex 7. ſupr. de ſponſalib. & lex. 4. Cod. Iuſt. de ſecund. nupt.* GOTHOFRED.

(b) Ita quoque *in d. l. 7. &* *in d. l. vn.* At male *in d. l. vlt.* Martiano. Similis error in *l. 4. Cod. Iuſt. de ſponſalib.* quæ alioquin deſumpta eſt ex *d. l. 7.* IDEM.

(c) *Poſt alia*, abeſt a Cod. Wurceburg. RITTER.

(d) *Ad eandem*, Cod. Iuſt. GOTHOFREDVS.

* Pars ſecunda *huius l.* vnde deſumpta eſt *d. lex vn.* IDEM.

(e) *Sine cauſa legitima:* Addidit Tribon. Sunt enim certæ cauſæ ex quibus manente matrimonio dos vxori non perdituræ refundi ſeu reddi poteſt, *l. 73. §. 1. & l. vlt. D. de iure dot. & l. 20. D. ſoluto matrim. & Nou. 22. cap. 31.* Neque enim donat, qui neceſſariis oneribus ſuccurrit, *l. 21. D. ſoluto matrim.* IDEM.

(f) *Perſpicitur*, id eſt, perſpicuum eſt: non, vt Gloſſa expoſuit, *præſumitur.* Græci recte verterunt δηλοῦται. IDEM. *Præſpicitur* Cod. Wurceb. RITTER.

(g) *Liberis competens*; ita Tribon. vitandæ ſcil. vt volebat, obſcuritati. Venuſtum tamen & elegans illud eſt, *a liberis alienare*, pro in necem & fraudem liberorum quid alienare. Quam loquendi formulam etiam vſurpat Seuerus Imp. *in Nou. 1.* & Anianus noſter *ad l. 2. ſupr. de ſecund. nuptiis.* Eadem formula dicitur a liberis oubere, *l. 62. §. 2. D. de condit & demonſtr.* id eſt, ab iis diſcedere, *l. 72. in pr. D. d. tit.* GOTHOFREDVS.

(h) *Contra leges*; addidit Tribonianus. IDEM. *Alienori merito.* Cod. Wurceb. RITTER.

(i) Illi. in *d. l. 7.* Maior diuerſitas in Cod. Iuſtin. GOTHOFR.

(k) *Conſtiterit*, Cod. Wurceburg. Adnotatum etiam eſt in margine Edit. Sichard. RITTER.

(l) *Foemina reuocabunt.* Cod. Wurceb & Edit. Sichard. IDEM.

(m) Dum aduiueret: De hac loquendi formula dicam *ad l. 1. in fin. infr. de legit. hæredit.* GOTHOFR.

(n) *Si tamen.* Male Cod. Wurceb. RITTER.

(o) *Nec pater* Cod. Wurceb. IDEM.

(p) *Liberam facultatem.* Cod. Wurceb. IDEM.

COMMENTARIVS.

Mortvo alterutro e coniugibus & ſic ſoluto per mortem matrimonio, quid de dote fieri oporteat, hac Honorii conſtitutione definitur: cui iungi oportet & *legem 7. ſupr. de ſponſalibus.* Et duæ nominatim ſingulares quæſtiones *hac l.* deciduntur, circa *hæredes coniugum.* Duæ igitur hæ ſint ſententiæ; de hæredibus mariti prior: de hæredibus vxoris poſterior.

Priore ſcilicet definitur I. Mortuo Marito ſolidam ſine vlla diminutione dotem ad vxorem adeo recurrere, ſeu redire, vt hæres mariti nihil ſibi ex ea audeat vindicare & demordere. Et hæc ita ſi ex mulieris ipſius facultatibus dos data vel promiſſa fuerit, quod *hac l.* nominatim additur. Profectitia quippe dos & aduentitia, mortuo eo qui dotem dederat, apud maritum, eiuſue hæredes manebat, niſi ſtipulata eſſet vxor eam ſibi hærediue ſuo reddi: *l. 5. Cod. Iuſt. ſoluto matrim.* Hodie tacita ſtipulatio ſemper inducitur, *l. vn. pr. C. eod. de rei vxor. actione.* Cæterum quod *hac l.* dicitur, hæredes mariti nihil ex dote ſibi vindicare poſſe, id haud abſurde ad Retentionis ſpecies quaſdam referatur, quaſi id indicetur, retentiones ex dote ſoli marito ſoluto matrimonio competere; at non etiam eius hæredibus ex quibuſcunque cauſis, quibus non retentio dotis, ſed petitio ſeu actio poſt dotem competebat, ex illis cauſis reſtitutam ex quibus maritus retentionem habuiſſet: excepta tamen etiam actione de moribus, quæ in hæredes omnino non tranſibat; *l. 1. ſup. h. t.* etſi hodie quoque ex Iuſtiniani conſtitutione puta *l. vn. §. 5. Cod. Iuſt. d. tit.* maritus quoque retentionem nullam habet, ſed petitionem & actionem tantum Videntur igitur maritorum hæredes hac tempeſtate aliquid ex dote demordere voluiſſe, forte ob liberos: verum id *hac l.* definitur; Nihil ſibi ex hoc defuncti hæredem vindicare audere. Et hæc de morte Mariti, & hæredibus eius.

II. Mortua vero vxore, liberis *communibus* relictis, dotem apud maritum remanere vſusfructus titulo, proprietate liberis ſalua definit *hac leg.* Honorius: ſic, vt poſt obitum Patris ad communes filios reuertatur, vt Interpres recte adiecit. Nunc finge, quæ ſpecies in *hac l.* nominatim vertebatur, Maritum dotem conſtante matrimonio vxori reddidiſſe, ſine legitima videlicet cauſa (quod a Triboniano recte additum iam notaui) Certe præmatura huiuſmodi dotis *repræſentatio*, donationis inſtar obtinet, (vt lex noſtra loquitur) vel, vt Interpres dotis refuſio eſt ſimilitudo donationis. Proinde legibus ſtare non poteſt, quibus videlicet donationes inter virum & vxorem conſtante matrimonio prohibitæ ſunt. Qui donare ſcilicet prohibetur, neque ante diem ſoluere poteſt. Quid igitur fiet, ſi poſt redditam ita a marito vxori dotem mortua fuerit mulier, & quidem relictis liberis? Hæredes mulieris dotem ita præmature ſolutam vna cum fructibus ex die refuſæ dotis reſtituent marito, qui onera matrimonii ſuſtinuit, quem non æquum fuit fructibus priuari. Idque (vt & hoc dicam) de omni fructuum genere accipiendum puto, non tantum de induſtrialibus, verum etiam de naturalibus, qui abſque cura & labore proueniunt, quos terra ſua ſponte ſine opera & diligentia noſtra educat, vel educit. Quod generalia *huius l.* verba ſuadent: imo & ratio iuris ipſa: Fructus quippe omnes dotis ſine vlla diſtinctione marito repenſandis matrimonii oneribus cedunt; proinde neque naturalium conſtante matrimonio donatio valet.

Illud

Illud non omittendum, in ſpecie *huius l.* non eoſdem fuiſſe videri hæredes, & liberos mulieris: quinimo videri mulierem extraneos ſibi hæredes ſeciſſe, legitima liberis relicta. Quanquam forte & iidem hæredes in ſpecie *huius l.* & liberi eſſe potuerunt.

IIII. (a) Impp. Theod. & Valent. AA. Hierio PF. P. (b) Poſt alia.

AD exactionem dotis, quam ſemel præſtari placuit, qualiacunque ſufficere verba cenſemus, etiamſi dictio, (d) vel ſtipulatio in pollicitatione rerum dotalium minime fuerit ſubſecuta, &c. Dat. X. Kal. Mart. Conſt. Felice & Tauro Coss. [428.]

Interpretatio. *Ad implendam vel exigendam dotem, hoc eſt, quæ a muliere tempore nuptiarum viro datur, etiamſi deſit ſtipulatio promittentis, & verba iuridica, dos valere iubetur.*

NOTAE.

(a) Lex 6. *Cod. Iuſt. de dotis promiſſione*, hinc interpolata eſt: Iungendæ vero huic noſtræ ſunt *lex vn. ſup. de omiſſa actionis impetrat. lex vlt. ſup. de ſponſal. lex vlt. ſupr. de nuptiis. lex vlt. inf. de legitim. hæred. lex vlt. inf. de natural. fil.* Iungenda & *lex* 2. *Cod. Iuſt. de bonis quæ liber.* GOTHOFREDVS.

(b) *Hierius* hic PP. fuit ſub Theodoſio Iun. 425. 426. 427. 428. v. *Proſopogr.* & quidem Orientis, vt diſerte præfert inſcriptio *l. vn. ne ſine iuſſu*: Eius mentio in *Chron. Alex. A.* 427. vbi ὁ ἔπαρχος vocatur: & Interpres male *Præfectum Vrbi* interpretatus eſt. IDEM. *Pierio* Cod. Wurceburg. negligentia ſcribentis. RITTER.

(c) *Siue ſcripta fuerint, ſiue non*: Hæc Tribonianus addidit. GOTHOFREDVS.

(d) Duas has dictiones, *dictio vel*, Tribonianus expunxit; pariter vt *in l. 3. ſup. de inceſtis nupt.* voces has, *aut dicto*. De ratione mox viderimus. IDEM.

COMMENTARIVS.

SCRVPVLOSITATEM & neceſſitatem veterem, ſeu OBSERVATIONEM Iuris dotis dicendæ, vel in ſtipulatum deducendæ, vt dos exigi poſſet, *hac l.* abrogat Theodoſius Iun. qui in vniuerſum prolixa conſtitutione (cuius hæc pars eſt) id vel vnum egit, vt varias ſubtilitates, ſolemnitates, ſcrupuloſitates, pompas, celebritates, aſperitates veteris iuris ſuperiorumque conſtitutionum cunctorum actibus inſidiantes, abrogatum iret: puta in actionibus impetrandis, *l. vn. ſup. de omiſſa act. impetr.* in ſponſalibus, ſeu ſponſalitiis donationibus, *l. vlt. ſup. de ſponſalib.* in nuptiis celebrandis, *l. vlt. ſup. de nupt.* item circa legitimas parentum ſucceſſiones, *l. vlt. inf. de legit. hæredit.* circa naturales liberos, *l. vlt. inf. de natural. fil.* quæ leges quinque omnes huic noſtræ coniungendæ ſeu coaſſandæ ſunt, vna cum *l. 2. Cod. Iuſt. de bon. quæ lib.* tanquam vnius & eiuſdem Conſtitutionis partes, quæ Theodoſium Iun. authorem habet: qui Princeps in commune obſeruationem iuris contrahendam omnino cenſuit, *l. vlt. inf. de donationib.* Tandem circa dotes *hac leg.* nempe olim vt dotis, ſi data non eſſet, ſolemniter conuentæ exactio competeret, vt hæc *lex* noſtra loquitur, *dictionem, vel ſtipulationem, in pollicitatione rerum dotalium ſubſequutam* oportuit: vel vt loquitur *lex 3. ſup. de inceſt. nupt.* dictam eam vel promiſſam oportuit. Inter dictionem autem dotis, & promiſſionem, de qua agitur *hoc Cod. hac leg.* & *d. l. 3.* & alibi paſſim, hoc intererat; *Dicebatur* dos ſolemnibus equidem verbis (de quo mox) ſed nulla præcedente interrogatione, ſeu non interrogatus vltro dotem pollicebatur, teſte Gaio *Inſt. L. 2. T. 9. §. 4.* veluti hac formula: *Centum*, vel *Mille tibi doti erunt*: vel *Quod mihi debes, doti tibi erit*: quales formulæ proponuntur in *l. 25. l. 44. §. 1. l. 46. §. 1. l. 57. l. 59. D. de iur. dot. l. 125. de verb. ſig.* cuius vltroneæ dictionis ſeu pollicitationis exempla formulæque paſſim occurrunt apud Comicos, Terentium, Plautum, &c. Vbi autem hæc pollicitatio ſeu dictio præceſſiſſet; ex parte mariti ſequebatur *Acceptio*: quod confirmat Terentianum Chremetis exemplum; *Andr. Act. 5. ſc. 4. v. 48.* ibi enim dote ſibi dicta, confeſtim Pamphilus reſpondet, *Accipio*: vbi Donatus. *Ille niſi dixiſſet, Accipio, dos non eſſet: datio enim ob acceptum confirmatur; nec poteſt videri datum id, quod non ſit acceptum.* Seneca *in controu. Lib. 1. 6. Multi duxere ſine dotibus vxores: quidam dictas non accepere dotes.* At *promittebatur* dos, interrogatione ſeu ſtipulatione præcedente, teſte Gaio *d. loco & hac leg. noſtra.* Item dictione dotis tres tantum perſonæ legitime obligabantur, id eſt, tres tantum perſonæ dotem dicere poterant, puta mulier ipſa quæ nuptura erat; debitor mulieris, ſi iuſſu mulieris diceret; parens denique mulieris, virilis tantum ſexus & per virilem ſexum cognatione iunctus, cuiuſcunque gradus, veluti Pater, Auus paternus, Gaius *d. tit.* & Vlpian. *in fragm. tit. 6. §. 2.* cognatione iunctus, inquam; vnde colligitur etiam emancipatæ a patre dictam fuiſſe dotem; nam emancipatione non tollitur cognatio, *§. 6. Inſt. de capit. diminut.* At promittere dotem omnes poterant, cuiuſcunque ſexus & conditionis eſſent, Gaius *d. loco*, & Vlpianus *d. tit. 6.* & Paulus in *l. 41. in pr. D. de iur. dot.* Ideoque communi iure obligari dicuntur apud *Gaium.* Vtraque ſolemniter fiebat, vt ex præmiſſis conſtat, & teſtatur *d. lex 3.* certo ſcilicet verborum ritu, vt ex *hac leg.* liquet, quæ hanc verborum ſolemnitatem remittit, & ex *Gaio*, qui dotis quoque dictionem recenſet inter contractus qui verbis celebrantur. Et certe *Dictionis* vox id quoque oſtendit. Neque dubito quin teſtibus ciuibus Romanis id fieret, imo & a Ciue Romano: (Cornutus ad Perſium *ſatyra 2. Dos enim a Ciue Rom. data, non patrio dicta nomine &c.*) Erat igitur actus Quiritarius atque ſolemnis.

Nunc ad rem: *Ex nuda igitur pollicitatione*, ſeu nudo pacto dos olim exigi non poterat, ſolenniter enim dictam, vel promiſſam eam oportuit, *d. l. 3. ſup. de inceſt. nupt.* Solemnia quippe verba non qualiacunque eam in rem prodita erant, quod *hac l.* docemur: quæ ideo Interpres *Iuridica verba* vocat; p.306
Theophilus, τυπικὰ diceret. Verum hac Theodoſii Iun. conſtitutione ex nuda pollicitatione, ex nudo pacto dos peti poteſt, *& qualiacunque* verba, id eſt tralatitia τυχικὰ ad exactionem dotis ſufficiunt, remiſſa neceſſitate dotis ſolemniter vel dicendæ, vel promittendæ. Ratione iniecta, quod ſatis ſit eam promiſſam fuiſſe, *quam ſemel*, inquit, *præſtari placuit.* Non tamen ideo, (quod Cuiacius putabat) dotis dicendæ ſolemnitas *hac leg.* ſublata

vel prohibita fuit: ſic enim & impetrandæ actionis neceſſitas ſublata hac eadem Theodoſii Iun. conſtitutione quidem fuit, non ideo tamen *impetratio actionis* prohibita aut ſublata eſt: verum, vt more ſi humano, vt quæ neceſſitate nulla adſtringuntur, ea lapſu temporis ſponte facileque exoleſcant; ita & dotis dictio quoque ab hominum vſu receſſit, & retenta dotis *promiſſio*, quæ communis (vt antea dixi) iuris erat. Et vero propter hanc deſuetudinem Tribonianus dicendæ dotis memoriam & veſtigia vbique ſuppreſſit; Quod non tantum in *hac l. & l. 3. ſup. de inceſtis nupt.* verum etiam ex *l. 1. Cod. Iuſt. de iur. dot.* & ex Prudentum reſcriptis in *Pandectas* relatis patet: Itaque quibus locis Prudentes vel Imperatores ſcripſerant, *dotis dicere*, vel quibus ſcripſerant, *dotis dictionem*, Tribonianus vel ea verba omnino ſuſtulit, vel pro eis repoſuit, *promittere & promiſſionem*. Et hæc quidem breuiter de Dotis dictione: de qua plene & accurate M. Aurelius Galuanus IC. Patauinus, *de vſufructu diſſert. 15. pag. 143. 144. 145. 146. 147.*

DE NVPTIIS GENTILIVM.

TITVLVS XIV.

Abeſt hic Titulus a Cod. Iuſt. *Gentiles* quippe iſti Iuſtiniani ſæculo in Imperio Romano amplius non erant.

I. (a) Impp. VALENT. & Valens AA. ad Theodoſium (b) Magiſtrum equitum.

NVLLI prouincialium, cuiuſcumque ordinis aut loci fuerit, cum Barbara ſit vxore coniugium: nec vlli Gentilium prouincialis fœmina (c) copuletur. Quod ſi (d) quæ inter prouinciales atque Gentiles affinitates (e) ex huiuſmodi nuptiis extiterint (quod in iis ſuſceptum (f) vel noxium detegitur) (g) capitaliter expietur. Dat. V. (h) Kal. Iun. (i) Valent. & Valente AA. (k) Coss. [370.]

INTERPRETATIO. *Nullus Romanorum barbaram cuiuslibet gentis habere præſumat vxorem, neque Barbarorum coniugiis mulieres Romanæ in matrimonio coniungantur; quod ſi fecerint, ſe capitali ſententiæ nouerint ſubiacere.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſtinianeo: De cuius rei ratione, mox. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Ad Theodoſium*; Ita in omnibus ferme Aniani Codd. melioris notæ; Quemadmodum etiam nomen iſtud apud Claudianum *lib. 1. v. 51. in Rufinum* effertur. Porro de hoc Theodoſio v. *Proſopogr.* & de eo tamen mox aliquid. *IDEM.* *Theudorum* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(c) *Prouinciali foemina.* Cod. Wurceb. Recte, ſi *vllus* legas. *IDEM.*

(d) *Niſi quæ* Cod. Wurceb. *Quo ſi quæ* Edit. Sichard. *IDEM.*

(e) *Affinitas* ex nuptiis. *GOTHOFREDVS.*

(f) *yg. Suſpectum*: mox vt oſtendam. *IDEM.*

(g) Id eſt, apparet, eſt. *IDEM.*

(h) XV. Til. *IDEM.*

(i) *Ianuar.* Anian. Reg *IDEM.* Ita etiam legit Cod Wurceb. *RITTER.*

(k) III. vel IIII. addendum, mox vt oſtendam. *GOTHOFREDVS.*

COMMENTARIVS.

GENTILI, ſeu Barbaro, cum Romano prouinciali, cuiuſcunque is ordinis vel loci, connubii ius denegat hac conſtitutione Valentinianus Sen. *Gentiles* hoc titulo, ſiue *hac l. vn.* vt & *l. 1. inf. de terris limitaneis. & l. 62. inf. de appellationibus: & l. 5. inf. de Legatis*, (a quibus & mos Gentilitius, *l. vlt. inf. de patrociniis vicor.*) non dicuntur reſpectu fidei, ſeu Religionis, ſeu non ſunt Pagani, vel infideles, quod plerique credunt, aduerſus quorum equidem nuptias Ambroſius inuehitur, *lib. 1. de Abrahamo, cap. 9. & ep. 19.* verum reſpectu Romanorum, *Barbari*, quomodo & *hac l.* promiſcue vocantur: & ſpeciatim quidem etiam, qui ex variis gentibus felicitatem Romanam ſequentes ſe ad Imperium Rom. contulerant, vt loquitur *lex 9. inf. de cenſitorib.* Itaque & *Prouincialibus* opponuntur *hac l.* id eſt Romanis, non etiam Chriſtianis: pariter vt famoſa *l. 3. §. 1. ad leg. Corn. de Sicariis*: Barbari eo ipſo ſenſu accipiendi ſunt; vt ad *eam l.* oſtendi. Breuiter, Gentiles erant Barbari, qui Romanis militabant, quique ad Romanos tranſierunt, & in leges Romanas recepti, ſeu ſuſcepti fuerant deditione. Auſonius *Gratiarum actione Cap. 4. Voca Germanicum deditione Gentilium: Alemannicum traductione captiuorum: vincendo & ignoſcendo Sarmaticum.* Horum quoque Gentilium non vna mentio occurrit apud Am. Marcellinum. Et quidem per Orientem cum de Gallo Cæſ. loquitur. *lib. 14. cap 7. ſoliſque ſcholis iuſſit eſſe contentum Palatinis & Protectorum cum Scutariis & Gentilibus*: vbi *Scutarii a Gentilibus* tanquam diuerſi ſeparantur: quomodo & in *Not. Imper. p. 42* P. 107 ſub magiſtro officiorum, *ſchola ſcutariorum*, & *ſchola Gentilium* diſerte ſeparantur. In Gallia pariter apud Marcellin. *l. 15. c. 5.* vbi *Malarichi Gentilium Rectoris* meminit: & *l. 16. c. 4.* ſub Iuliano C. vbi meminit pariter *Scutariorum*, & *Gentilium*, tanquam diuerſorum:

ideo

ideo confidentes quod nec Scutarios adeſſe, prodentibus perfugis didicerant, nec Gentiles, per municipia diſtributos, vt commodius veſcerentur. Er iterum *lib. 20. c. 4. De Scutariis autem & Gentilibus excerpere quemque promptiſſimum & ipſe perducere Sintula iubetur, Cæſaris ſtabuli tunc Tribunus.* Et mox in ſequentibus eos *voluntarios Barbaros militares* vocat, ibidemque, quod notatu dignum, velut ſingulare, addit, *eos ſæpe ſub eiuſmodi Legibus tranſire ad noſtra,* (id eſt in Romanum imperium) *adſuetos*, ſeu *relictis partibus Transrhenanis ſub hoc veniſſe pacto, ne ducerentur ad partes vnquam Tranſalpinas*: in Menologio quoque Græcorum de Sergio & Bachio; *πριμικήριος ἦν τῆς σχολῆς τῶν γεντηλίων.* Eodem pertinet & locus Suidæ, *Γεντιλίων σχόλη εἶδος ἀξιώματος.* Eodemque ſenſu apud Ambroſium *epiſt. 33.* dicuntur Gentiles Gothi milites bellatores, qui in Comitatu Principis Valentiniani Iun. erant. Cæterum, quod *d. lex 9. de cenſitor.* ait, *ex multis gentibus hos ſe ad Imperium Romanum contuliſſe*, id eleganter comprobat Breuiarium Theodoſii Iun. quod vulgo *Notitia Imperii* inſcribitur; ea quippe inter numeros militares memorat *Gentiles Sueuos, Gentiles Sarmatas, & Gentiles Taifalos*, qui numeri ſinguli ſuos & proprios habuere Rectores, ſeu Præfectos. Quod poſtremum oon tantum prædicta Imperii Notitia, verum etiam *d. lex 62. infr. de appellat.* teſtatur, & per varias Imperii Rom. partes ſiue prouincias diſperſi fuere: per Africam, ſcil. vt oſtendit *d. lex 1. infr. de terris limitan.* & *d. lex 62. infr. de appellat.* per Gallias item, & per Italiam, quod oſtendit prædicta Imperii Notitia.

Erant autem hi *Gentiles* per varias ciuitates & caſtra diſperſi circa curam foſſati & tuitionem limitis occupati *d. l. 1.* Ideoque quædam terrarum ſpatia, ſeu quidam terrarum modus his adminiſtrandus & colendus concedebatur *d. l. 1. & d. l. 9.* quæ terræ alicubi Læticæ dicebantur *d. l. 9.* (vbi de his terris & de Lætis dicam plene vt & *ad. l. 12. inf. de veteranis.*) vt de fœderatis & dedititiis (qui iidem cum Gentilibus ſunt) ad *l. 16. inf. de tyronib.* Item de colonis homologis ad *tit. de patrociniis vicorum.* Sunt enim hi omnes inter ſe ſimiles.

Cæterum ad Geotiles per Galliarum & Italiæ limitem, qua Alemannos & FRANCOS reſpiciebat diſperſos, *hac l.* referenda videri poſſit. Auctor enim eſt Ammianus Marcellinus, *lib. 28. cap. 5.* Theodoſium ea tempeſtate (Auguſtis ter Coss. id eſt A. D. 370.) Magiſtrum Equitum *Alemannos per Rhetias aggreſſum pluribus cæſis, quoſcunque cepiſſet, ad* ITALIAM *iuſſu Principis miſiſſe, vbi fertilibus agris* (forte legendum *infertilibus*: ſimili errore, quo apud Vopiſcum in *Aureliano*) *acceptis, tributarii Padum tum circumuoluerint.* Quod ſi ita eſt, tum in ſubſcriptione huius leg. *Valentiniano & Valente III.* reponendum fuerit, & ſi annus 370. adſignandus vitioſam ſane eſſe liquet. Nam Theodoſius iſte nonniſi confecto bello Britannico Magiſter Equitum renunciatus fuit in locum Valentis Iouini, vt Ammianus Marcellinus iodicat *lib. 28. cap. 4.* Quanquam & videri cui poſſit *hac lex* referenda ad Gentiles *per Africam* conſtitutos; atque ita ad A. D. 373. quo ſcilicet Theodoſius in Africa Firmum ſubegit cum fratre Mazuca, vt teſtatur Ammianus Marcellinus *lib. 29. cap. 5.* Verum priori ſententiæ adhæreo & *hanc leg.* ad A. D. 370. referendam omnino cenſeo: atque ad limitem *Gallicanum* & Italicum ſparſoſque per eum Gentiles refero. Et ſane Zoſimus *lib. 4. cap. 12.* in horum ipſorum temporum hiſtoria Auctor eſt, Valeotinianum ad Galliarum ſecuritatem limitis, etiam maximam iuuenum multitudinem de Barbaris Rheni accolis numeris, militaribus adſcripſiſſe. Imo Marcellinus ſuperiore loco, vt vidimus, diſerte hoc anno 370. ſcribit, Theodoſium Magiſtrum Equitum *pluribus Alamannorum per Rhætias cæſis, quoſcunque cepiſſet ad Italiam iuſſu Principis miſiſſe, vbi* &c. Vt proinde videri poſſit Valentinianus *h. l.* ad Theodoſium Magiſtrum militum emiſſa, formulam & modum traductionis iſti Alamannorum in Italiam Galliamue dediſſe.

Vt ad huius legis ſententiam redeamus. Romanis ſeu prouincialibus cum Barbaris, etſi Gentilium numero ſint, ſeu in numeros relati Romaoos, connubii tamen ius nullo modo eſſe *hac l.* definitur. De connubio equidem cum peregrinis Barbaris hoſtibus interdicto conſtabat: verum dubitari poterat, & forte dubitatum, an cum his ſaltem peregrinis Barbaris conoubii ius eſſet, qui videlicet in Romana Romanoſque exercitus recepti fuiſſent. Et videbatur quod ſic, quaſi iam Romaoi habendi eſſent, non vero ea dubitandi ratione (vt nonnulli perperam tradunt) quod huiuſmodi Gentiles ciuium Romanorum numero videri deberent, ex famoſa illa Antonini conſtitutione, quæ memoratur in *l. 17. D. de ſtatu hom.* quæ nonniſi vere Romanos ſpectabat. Et nihilominus tamen Valentinianus Sen. hac conſtitutione, vt cum cæteris Barbaris, ita & cum Gentilibus connubii ius Romanis interdicit: idque, quod mirum magis, ſub pœna capitali. Sane Claudianus quoque de bello Gildonico, huiuſmodi connubia aperte improbat, *a v. 189. ſeq.*

Quærenda Ratio, cur has nuptias Valentinianus, & tam atroci quidem pœna, capitali puta, prohibuerit. Nempe *ſuſpecta* hæc coniugia viſa: ne per affinitates paulatim, iiſque ſubnixi, Gentiles, aduerſus ſecuritatem Imperii Romani quid de cætero molirentur ſeu attentarent, quomodo & factionibus oportunos eos fuiſſe poſtea docet famoſa Arcadii *lex 3. ad leg. Cornel. de Sicariis*: Et vero eam ratiooem *hac l.* contineri, his verbis, *(quod in iis ſuſceptum vel noxium detegitur)* ſemper exiſtimaui: ſi modo pro *ſuſceptum* reponamus, quod omnino cenſeo, *ſuſpectum.* Eadem ſane cauſa Ammianus Marcellinus *ſiue hiſtoria ſua* queritur, ſuis temporibus Rectores horum Geotilium non fuiſſe Romanos, vt antea; ſed Gentiles ipſos. Cæterum *cuiuſcunque ordinis vel loci* prouinciali ſeu Romano coonubium id interdicitur, quacunque dignitate is ſit. Et tamen ab hoc Valentinianeo iure poſtea receſſum. Nam & huiuſmodi nuptiæ ex Reſcripto peti & indulgeri cœperunt: Auctor eſt Eunapius *in Excerptis Legationum p. 14. edit. Hoeſcheli*, Frauittæ Gentili ita conciliatam ab Imperatore Theodoſio M. prouincialem ſeu Romanam vxorem. *Γυναῖκα ὃν ᾔτησε Ῥωμαίαν εὐθύς· καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπέτρεψε τὸν γάμον, καὶ ὁ πατὴρ τῆς κόρης, ἐτρέφετο γὰρ ὑπὸ πατρὶ, καὶ τὸ πρᾶγμα ἐθαύμασε μακάριον ἑαυτὸν ὑπολαμβάνειν, εἰ τοιοῦτον ἔξει γαμβρόν.* Et Prudentius poſtea *lib. 2. contra Symmachum v. 612.* cum peregrinis & Gentilibus ſuo iam æuo, id eſt, ſub Honorio & Arcadio connubii ius fuiſſe oſtendit his verſibus:

Diſtantes regione plagæ, diuiſaque Ponto
Littora conueniunt: - - - -
- - - *nunc per genialia fulcra*
EXTERNI (conueniunt) *ad ius connubii: Nam ſanguine miſto*
Texitur, alternis ex GENTIBVS *vna propago.*

Quæ Alciatus *in Parergis* ad *hanc leg.* notauit, voa P.308
litura ceu vere parerga deleantur.

Tandem, omittere hic non poſſum fabuloſam licet, vel certe fabulis cootaminatiſſimam Conſtantini M. conſtitutionem, quam refert Conſtantinus Porphyrogeneta Imp. *libro de adminiſtrando Imperio, cap. 12.* ad Romanum Porphyrogenetam filium ſuum, his verbis:

Εἰ γὰρ ποτὲ ἔθνος τὶ ἀπὸ τῶν ἀπίςων τούτων καὶ ἀτίμων Βορείων γενῶν αἰτήσεται συμπενθεριάσαι μετὰ τοῦ Βασιλέως Ῥωμαίων· καὶ ἢ θυγατέρα αὐτοῦ εἰς νύμφην λαβεῖν, ἢ ἐπιδοῦναι οἰκείαν θυγατέρα, ἢ γυναῖκα χρηματίσαι Βασιλέως, ἢ Βασιλέως υἱοῦ, χρῆσαι τοιούτοις ῥήμασι, καὶ τὴν τοιαύτην αὐτῶν παράλογον ἀποκρούσασθαι αἴτησιν λέγονται. Ὅτι καὶ περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως παραγγελία καὶ διάταξις φοβερὰ, καὶ ἀπαραποίητος τοῦ μεγάλου καὶ ἁγίου Κωνςαντίνου ἐναπογέγραπται ἐν τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ τῆς Καθολικῆς τῶν Χριςιανῶν Ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Σοφίας, τοῦ μηδέποτε Βασιλέα Ῥωμαίων συμπενθεριάσαι μετὰ ἔθνους παρηλλαγμένοις καὶ ξένοις ἤθεσι χρωμένου τῆς Ῥωμαϊκῆς καταςάσεως, μάλιςα δὲ ἀλλοπίςου καὶ ἀβαπτίςου, εἰ μὴ μετὰ μόνων τῶν Φράγγων. τούτους γὰρ μόνους ὑπεξείλετο ὁ μέγας ἐκεῖνος ἀνὴρ Κωνςαντῖνος ἅγιος, ὅτι καὶ αὐτὸς τὴν γένεσιν ἀπὸ τῶν τοιούτων ἔσχε μερῶν, ὡς συγγενείας καὶ ἐπιμιξίας πολλῆς τυγχανούσης Φράγγοις τε καὶ Ῥωμαίοις. Καὶ διὰ τοῦτο μετὰ τούτων μόνων προσρέψατο συνιςᾶν γαμικὰ συναλλάγια τοὺς Βασιλεῖς Ῥωμαίων, διὰ τὴν ἄνωθεν τῶν μερῶν ἐκείνων καὶ γενῶν περιφάνειαν καὶ εὐγένειαν. Μετὰ ἄλλου δὲ τοῦ οἱουδήποτε ἔθνους μὴ δυναμένους τοῦτο ποιεῖν, ἀλλ᾽ ὁ τοῦτο ποιῆσαι τολμήσας, ἵνα ὡς παραβάτης πατρικῶν εἰσηγήσεων, καὶ Βασιλείων θεσμῶν, ἀλλότριος κρίνοιτο τῶν Χριςιανῶν καταλόγων, καὶ τῷ ἀναθέματι παραδίδοιτο. id eſt:

Si vnquam gens quæpiam ex infidelibus & inhonoratis Borealibus affinitatem contrahere cum Romano Imp. voluerit, & vel filiam eius ſponſam accipere, vel ſuam illi elocare, vel Imperatoris, aut eius filii vxorem capere, huiuſmodi te verbis indecoram hanc petitionem propulſare oportet. Etiam hac de re Interdictum, Conſtitutioque metuenda immutabiliſque a M. & ſancto CONSTANTINO *ſcripta extat in ſacra menſa Catholica Chriſtianorum Eccleſia Sanctæ Sophia, ne vnquam Imper. Romanus affinitatem contrahat cum gente, quæ peregrinis, & a Rom. ſtatu diuerſis morib. vtatur, maxime quæ fidei alterius, & baptizata non ſit, exceptis duntaxat* FRANCIS. *Hos enim ſolos excepit magnus ille vir Sanctus Conſtantinus, cum quod ex illis partibus ipſe oriundus, tum quod propinquitas iſti genti & commercia magna eſſent cum Romanis. Quapropter etiam cum his ſolis contractus matrimoniales permiſit, propter partium illarum gentiumque ſplendorem ac nobilitatem quam iam annotaui: Cum alio autem quocunque populo omnino prohibuit: Quod vero ſi quis facere auſus fuerit, tanquam patriarum Conſtitutionum Imperialiumque Legum tranſgreſſor & inter Chriſtianos cenſeri indignus, diris deuoueatur.*

Hæc vero lex velut iam abolita, a Triboniano omiſſa fuit.

DE FIDEIVSSORIBVS DOTIVM.

TITVLVS XV.

LIB. V. COD. IVST. TIT. XX. Ne fideiuſſores vel mandatores dotium dentur.

I. (a) Imppp. Valent. (b) THEOD. & Arcad. AAA. Martiniano (c) Com. Orientis.

OMNIVM ſponſorum, (d) vel (e) fideiuſſorum deinceps, in cauenda dotis ſponſione, promiſſiones (f) abſoluimus. Dat. III. (g) Id. Nouemb. Conſtantinop. Arcad. A. II. & Rufino Coss. [392.]

INTERPRETATIO. (*) *Si quis implendæ dotis cauſa pro muliere fideiuſſor acceſſerit, pro hac fideiuſſione non teneatur* (h) *obnoxius.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. de cuius rei ratione mox viderimus. Iungenda autem huic, *lex 7. ſupr. de iurisdictione. GOTHOFREDVS.*

(b) Valentiniani nomen hic expungendum, vt *d. l. 7.* iam enim obierat is Idibus Maii huius anni. vid. *Conſul. Theod. IDEM.*

(c) Martiano, *d. l. 7. & l. vlt. Cod. Iuſt. de incolis: & l. 13. Cod. eod. de dignitatibus.* Sed prætferam *Martiniano*: hic enim idem videtur cum eo qui ſub Arcadio poſtea Comes S. L. fuit A. D. 396. v. *Proſopogr. IDEM.*

(d) De his *ſponſoribus* mox aliquid. *IDEM.*

(e) *Vel* pro *&*. *IDEM.*

(f) *Promiſſionis.* Edit. Sichard. *RITTER.*

(g) Hinc quoque emendanda eſt ſubſcriptio *dictæ legis 7. GOTHOFREDVS.*

(*) Nihili falſa & erronea, mox vt oſtendetur. *IDEM.*

(h) *Retineatur.* Codex Wurceburg. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

FIDEIVSSORES & SPONSORES omnes dotium promiſſione ſua, abſoluit ſeu liberat hac conſtitutione ſua Theodoſius M. Quæ quidem lex, quod primo loco hic notandum, pars eſt prolixioris Theodoſianæ conſtitutionis: e qua ſupereſt prætereа *lex 7. ſup. de iuriſdictione*, quæ proinde huic coaſſanda

aſſanda

aſſanda venit, & argumento quoque reſpondet: nam & ea quoque ad matrimonii cauſam & *mulieres* pertinet, de quo mox plura.

Secundo in *hac l.* notandum, *ſponſores* a fideiuſſoribus hac adhuc Thendoſii M. tempeſtate legeque diſtingui, quorum ſcrupuloſæ differentiæ mox poſtea abolitæ: qua cauſa vt huius diſcriminis veſtigia alibi paſſim ſublata ſunt a Triboniano, vt conſtat ex *l. 48. D. de minorib.* collata cum Paulo *lib. 1. Sentens. t. 20. §. 5.* & ex *l. 1. Cod. Iuſt. de bonis maternis,*
P.309 collata cum *l. 1. inf. hoc Cod. eod. tit.* Ita & hanc legem ob hanc quoque cauſam a Codice ſuo idem abeſſe voluit.

Sed *tertio loco*, quod potiſſimum hic, quæri poteſt, de quibuſnam fideiuſſoribus hæc lex accipienda ſit? num de iis qui dati ſunt a parte mulieris pro dote promiſſa ſoluenda, an vero de fideiuſſoribus datis a parte mariti pro dote ſeruanda, ſuaque die, quod eodem recidit, reddenda reſtituenda? Inanis enim & ſuanis Interpretum labor eſt hæc duo inter ſe diſtinguentium. Putet quis, accipiendam eam de prioribus, id eſt, de fideiuſſoribus datis a parte mulieris, pro dote promiſſa ſoluenda: idque quatuor argumentis; Primo quidem, argumento vocis vniuerſalis *Omnium*: quaſi id dicere voluerit Theodoſius, non eorum duntaxat qui a parte mariti exiguntur, de quibus extat iam conſtitutio noſtra anterior, puta *lex 1. Cod. Iuſt. ne fideiuſſores dot.* Secundo, argumento verborum illorum, *in cauenda dotis ſponſione:* vt ita *cauere dotis ſponſionem* mulier dicatur, quæ pro dote quam ſpopondit ſoluenda, fideiuſſore dato caueat. Tertium argumentum deſumat quis iam ex coniunctione quam modo indicaui, *legis 7. ſup. de Iuriſdictione*, quæ & ipſa eſt de mulierum prærogatiuis. Poſtremo, præiudicio Interpretis *huius leg.* qui eam diſerte explicat de fideiuſſore *pro muliere dato, implenda*, id eſt, ſoluendæ *dotis* cauſa. Verum his necquicquam obſtantibus, accipienda omnino hæc lex eſt, non minus quam *lex 1. & 2. Cod. Iuſt. eod. tit.* de fideiuſſoribus datis a parte mariti. *Promiſſiones* ſcilicet *fideiuſſorum in cauenda dotis ſponſione*, ſunt promiſſiones fideiuſſorum quæ interponuntur in ſponſione dotis, de ſeruanda ea ſuaque die reſtituenda: ſiue dicamus *ſponſionem dotis* hic dici ſponſionem de dote reddenda: reddenda, inquam, vel eodem ſenſu, *danda:* non minus ſcilicet *ſponſio dotis* recte dicatur de dotis reddendæ ſponſione, quam de dotis promiſſione: vtrobique enim ſponſio intercedebat: Quomodo *fideiuſſores* quoque *dotium* non minus recte dicuntur, pro dote reddenda quam pro ſoluenda: *tit. Cod. Iuſt. ne fideiuſſores dotium.* Et ſic *cauere dotis ſponſionem*, fuerit cauere pro ſponſione facta dotis reddendæ, pro dote ſeruanda, vt loquitur *lex 1. Cod. eod. cit. tit.* Eoque etiam pertinet, vox *cauendi*, nempe ad dotis reſtitutionem: *cauere*, eſt repromittere, vt *cautum* pro repromiſſione. Altera tamen mihi magis arrideat interpretatio, vt *caueri dotis ſponſio* dicatur, pro ſecuram reddi dotem quæ ſpondetur atque in tuto locare. *Cauere*, eſt rem in tuto locare, ſic cauere pecuniam *l. 3. §. 2. D. de admin. rer. quæ ad ciuit.* Quod vero coniunctionem *d. l. 7. ſup. de Iuriſd.* cum *hac l.* & argumentum quod inde peti poſſet, attinet, imo ea quoque ad interpretationem noſtram potius faciat: hic enim illi ſenſus aptari poteſt eleganti cum *hac l.* συναφείᾳ, fideiuſſores a maritis non recte exigi, præſtari, quandoquidem tot alioquin prærogatiuis mulieres ipſæ per maritos gaudeant & fruantur. Quod quidem ſi verum eſt; quæ quarta iam obſeruatio in hoc argumento notanda eſt, tum hæc altera iam ratio & argumentatio deinceps addenda erit ad eam, quæ redditur *l. 2. Cod. Iuſt. eod. tit.* cui etiam vicina eſt quæ redditur *l. 8. Cod. eod. de pact. conuent.* cur inquam fideiuſſores dotium a maritis præſtari vel exigi non debeant: Cui alioquin & tertia hæc ratio ſuccenturiari poteſt: quod & alias *contumelia* quædam ſatiſdationis ſit, vt etiam vocatur *l. 17. §. 2. D. de teſtam. tut.* vnde & *l. pen. §. 1. D. de pignoribus*, quidam ſiue rogaſſe ſe ait, ſiue gratias agit credituri ſuo, quod pignoribus contentus fideiuſſores non exegerit, παρεκάλεσά σε μὴ βεβαιωτὴν, ἀλλ' ὑποθήκην παρ' ἐμοῦ λαβεῖν. *Rogaui, ne ſponſorem, ſed pignus a me acciperes.* Quare & econtra in ſecuritatem dotis pignus dari poteſt: *l. 7. §. 6. D. de donat. inter vir. & vxor. l. 17. §. 1. D. ad S. C. Velleianum.* His omnibus addi poteſt & hæc ratio ipſorummet fideiuſſorum contemplatu: Nempe viſa hæc fideiuſſionis ſpecies in Republ. permoleſta: qua multorum res familiæque conturbabantur, tot inter nuptias, tamque frequentibus fideiuſſionibus, & in re tam lubrica, vbi hodie locuples maritus, derepente facultatibus labebatur. Adde, inciuilem hunc tractatum, & a ſanctitate fœdereque matrimonii alienum. Verum ad rem & quæſtionem propoſitam. Quod Interpretem attinet, eum vt alias ſæpe, ita & hic nil moror. Et ſane toto iure etſi fideiuſſores a parte mariti non obligentur, ex parte mulieris vtique dati tenentur: *l. 5. §. 6. 7. l. 55. D. de iure dot. l. 60. §. 1. D. mandati:* quicquid contra Cuiacius prætendat, & Duarenus ab voo ad aliud argumentetur. Non eſt igitur alius *huius leg.* ſenſus, quam legis 1. quæ eundem Theodoſium M. auctorem habet & 2. *Cod. Iuſt. eod. tit.* quæ cum apertioribus adhuc verbis conceptæ eſſent, quam hæc noſtra, ac præterea hæc *ſponſorum*, qui tum aboliti, mentionem faciat, ideo Tribonianus eam a Codice ſuo, vt iam dicere cœpi, abeſſe proculdubio voluit.

Vt Interpretatione *h. l.* penitus defungamur, quinto loco notandum venit generaliter *Omnium* ſponſorum vel fideiuſſorum pro dote reddenda promiſſiones *hac l.* abſolui, & aboleri; pariter vt *l. 1. Cod. Iuſt. eod.* ſiue eæ ex *iure*, ſiue ex *conſuetudine* proficiſcerentur, vt dicitur *d. l. 1.* Nempe olim ante has Theodoſii M. conſtitutiones, fideiuſſores huiuſmodi in vſu erant, partim ex *Iure*, veteri ſcilicet hactenus ferme recepto (ita enim hæc vox hic & alibi ſæpe accipienda eſt) quo ſcilicet certis caſibus fideiuſſores dotis reſtituendæ accipiebantur; vt in ſp. *l. 24. §. 2. D. ſoluto matrimonio, & l. 7. D. de except.* partim ex *Conſuetudine*, hoc æuo inolita, quo vix aliter matrimonia contrahebantur, propter perditos huius ſæculi mores, & maritorum nepotatum, ac nominatim poſt Orientis Diœceſim, & Antiochiam, quæ luxu diffluebat, in vitiis & mulieribus, quarum luxui mariti vix ſufficiebant illis obnoxii maxime, vt ex *Miſopogone Iuliani* diſcimus *pag. 356. edit. Lipſ. Spanhemii* quo pertinet hæc lex noſtra data ad Comitem Orientis; neque minus *lex 1. Cod. Iuſt. eod. tit.* quæ data eſt ad Cynegium PP. Orientis ſcilicet. Qua cauſa etiam συναλλάγματα, & γράμματα περὶ γάμου cum maxima cautione ſcribebantur, vtpote cum multi per fœminas amplaſque dotes ditarentur: quod teſtatur Chryſoſtomus hac ipſa tempeſtate. Ex hoc duplici, inquam, fonte, *Iuris* ſcilicet veteris, & *conſuetudinis*, lex illa fideiuſſoris a parte mariti dandi profecta fuerat; *lex* inquam, id eſt conditio, pactio, ius; quomodo & apud Græcos νόμους vſurpatur. Atque ita quoque interea explicanda eſt quomodo hactenus non ſit, *d. lex 1. Cod. Iuſt. eod. tit.* imo & defendenda recepta eius lectio contra prauam emendationem P. Fabri *1. ſemeſtr. 24.* Verum ius hoc omne, omnis hæc conſuetudo, omnis lex hæc, vt *hac l.* ita & *dict. l. 1.* abolетur, omniumque adeo fideiuſſorum a marito dandorum vſus & conditio, lexque, & conſuetudo antiquatur.

Poſtremo notanda, hæc *huius l.* verba, *fideiuſſorum promiſſiones*, ABSOLVIMVS: quæ vt omittam nunc argumenta alia, quæſtionem illam abſoluunt, hodie vexatam; vtrum, etſi fideiuſſores dotium exigi non

gi non poſſint, ſi tamen *vltro* dati fuerint, conueniri poſſint? Quod hæc lex iis, quæ dixi, verbis P.310. omnino repudiat, obligatio ſcilicet & promiſſio hæc ipſo iure nulla eſt, & nullius momenti, vt multæ aliæ, quia conſtitutioоibus interdicta eſt: quod etiam firmat Iuſtiniani *lex 2. Cod. Iuſt. eod. tit.* Quare hac parte *huius leg.* velut in *hoc Codice*, at non & in *Iuſtinianeo* poſitæ, auctoritatem eleuare non debuit Duarenus: nam etſi hæc *lex* non ſit authenticata io *Codice Iuſt.* ſeu corpore Iuris Iuſtin. incluſa, attamen eas, quæ ibi extant, optime explicat, cumque iis amice coniurat: nam vt hac voce iodefinita ABSOLVENDI vtitur: ita *lex 1. Cod. Iuſt. eod.* ABOLENDI quacunque lege, ſiue ex iure, ſiue ex conſuetudine fideiuſſio interponatur. Sed & *lex 2.* diſerte ait, *nullam eſſe ſatiſdationem.* His adsdatur &, quod titulus hic Codice Iuſtinianeo negatiuis & prohibitiuis verbis conceptus eſt: *Ne fideiuſſores dotium dentur:* ex quo apparet legis prohibitionem coottactui reſiſtere.

DE REPVDIIS.

TITVLVS XVI.

LIB. V. COD. IVST. TIT. XVII. *De Repudiis & iudicio de moribus ſublato.*

CONSTANTINI M. *Conſtitutio de iuſtis Repudii cauſis: deque iniuſti pœnis.*

I. (a) Imp. CONSTANTINVS A. ad Ablauium (b) PF. P.

PLACET, mulieri non licere propter ſuas prauas cupiditates marito repudium mittere, exquiſita cauſa, velut ebrioſo, aut aleatori, aut mulierculario: Nec vero maritis per quaſcunque occaſiones (c) vxores ſuas dimittere. Sed in repudio mittendo a *fœmina* hæc ſola crimina inquiri, ſi homicidam, vel medicamentarium, vel ſepulchrorum diſſolutorem (d) maritum ſuum eſſe probauerit, vt ita demum laudata omnem ſuam dotem recipiat: Nam ſi præter hæc tria crimina repudium marito miſerit, oportet eam vſque ad acuculam (e) capitis in domo mariti deponere, & pro tam magna ſui confidentia in inſulam deportari. In *maſculis* etiam, ſi repudium mittant, hæc tria crimina inquiri conueniet, ſi mœcham, vel medicamentariam vel conciliatricem repudiare voluerit: (f) Nam ſi ab hiis criminibus liberam eiecerit, (g) omnem dotem reſtituere debet, & aliam non ducere. Quod ſi fecerit, priori coniugi facultas dabitur eius domum inuadere, & omnem dotem poſterioris vxoris ad ſemetipſam transferre pro iniuria ſibi inlata. Dat. III. Non. Maii, (h) Baſſo & Ablauio Coss. [331.]

INTERPRETATIO. *Certis* (i) *rebus & probatis cauſis, inter vxorem & maritum repudiandi locus patet; nam leui obiectione matrimonium ſoluere* (k) *prohibentur: quod ſi forte mulier dicat maritum ſuum aut ebrioſum, aut luxuriæ deditum, non propterea repudiandus eſt, niſi* (l) *forte eum, aut homicidam aut maleficum, aut ſepulchri violatorem eſſe docuerit, quibus criminibus conuictus ſine culpa mulieris merito videtur excludi, & mulier recepta dote diſcedit: Nam ſi hæc crimina mulier non potuerit adprobare, hac pœna multatur, vt & dotem quam dederat, vel pro ipſa data fuerat, & donationem quam percepit amittat, atque etiam exilii relegatione teneatur. Quod ſi a viro mulier repellatur, nec ipſe, niſi certis criminibus ream docuerit, pro leui, vt adſolet, iurgio, repudiare* (m) *permittitur, niſi fortaſſe adulteram, aut maleficam, aut conciliatricem eam* (n) *probare ſufficiat. Quod ſi docere non potuerit, dotem mulieri reſtituat, & altam ducere non præſumat vxorem. Quod ſi forte tentauerit, habebit mulier liberam facultatem, quæ innocens eiecta eſt, domum mariti ſui, atque omnem eius ſubſtantiam ſibimet vindicare. Quod dignoſcitur ordinatum, vt etiam ſecundæ vxoris dotem repudiata iniuſte mulier iubeatur adquirere.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. de cauſa mox viderimus. Memorat eam Papianus *lib. Reſponſ. tit. 22.* Sublatæ ſunt *huius l.* vt & proxime *ſequentis* pœnæ, *Nouella de repudiis 17.* GOTHOFREDVS.

(b) *Ablauius* hic PP fuit ſub Conſtantino M. A. D. 326 330. 331. 333. v. *Proſopogr. Theodoſ.* De eo Eunapius *in vita Ædeſii*, Zoſimus, *lib. 2. cap. 40.* Hieronymus, *Chronico.* Domum eius Conſtantinopoli memorat Syneſius *ep. 61.* De eiuſdem Conſulatu, vid. *Conſularia.* IDEM.

(c) *Per quaſcunque occaſiones.* Abeſt a Cod. Wurceburg. RITTER.

(d) In MSS. Seld. *violatorem.* GOTHOFREDVS. Ita & Interpres. RITTER.

(e) *Aci-*

(e) *Aſticulam* in MSS. Seld. male. *GOTHOFR.* *Aciculam* Edit. Sichard. *RITTER.*

(f) *Voluerint.* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(g) *Aliquis.* add. MSS. Seld. *GOTHOFREDVS.*

(h) Magna diuerſitas in MSS. circa hunc diem: alii, III. *Kal. Iul.* alii X. *Kal. Iun.* *IDEM.* *Data* Cod. Wurceb. relicto ſpatio ad ſubſtituendum diem. *RITTER.*

(i) Hanc primam Interpretationis ſententiam vſurpat *formularum ſecundum legem Romanam* Auctor. *GOTHOFR.*

(k) *Solui.* Edit. Sichard. *RITTER.*

(l) *Quod ſi* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(m) *Repudiare non permittitur.* Cod. Wurceb. & Edit. Sichard. Quam lectionem rei propoſitæ ratio omnino non improbat. *IDEM.*

(n) *Eam* abeſt a Cod. Wurceburg. *IDEM.*

P. 311.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. hæc de legitimis repudii mittendi cauſis, pœna omni ſoluti, & retro de pœnis iniuſti repudii miſſi conſtitutio eſt. Ex *qua* ſtatim vt & ex *leg.* proxima, aliiſque deinceps Principum conſtitutionibus diſcimus, licuiſſe ſemper Principibus nouas Diuortiorum leges, dummodo iuſtas, & graues condere: Quanquam verum illud non eas omnes ſemper Patribus æquas viſas. Sed, vt dixi, de Iure hinc liquet. Ad rem. Cum apud Romanos magna repudiorum licentia eſſet, modus aliquis tandem his adhibitus & quidem Lege Iulia, & ab Auguſto Imp. teſtis Suetonius *cap. 34. l. vn. in fin. D. vnde vir & vxor: l. 9. D. de diuortiis*: Sed quæcunque tandem formæ legibus inductæ fuerint, coërcendæ diuortiorum leuitati, veluti ſolemnium & teſtium interpoſitio, *cauſa* tamen repudii eodem iure vel moribus Romanis nullæ ſatis certæ definitæque deinceps quoque fuere: quinimo leui obiectione, ob mediocres culpas, vt loquitur *lex 2. inf.* *κατὰ πᾶσαν αἰτίαν*, vt dicitur Matthæi. 19. *v. 3.* *ψυχραῖς αἰτίαις*, vt loquitur Aſterius, *in homilia huius argumenti*, matrimonia paſſim diſſoluebantur: de qua repudiorum leuitate vide vel Senecam, *3. de benef. 16.* Iuuenalem *ſatyra 6.* Martialem *10. ep. 40.* Tertullianum *Apolog. cap. 6.* aliosque innumeros: veluti, vt omittam quæ de primorum diuortiorum in vrbe Roma cauſis vulgata ſunt, quod mulieris ingenium odioſum eſſet, quod præceps lingua, quod domicola non eſſet, quod ad rem familiarem minus attenta, *μύσους ἄξιον τὸ ἦθος τῆς γυναικὸς, καὶ ἡ γλῶσσα προπετὴς, καὶ ὁ τρόπος οὐκ οἰκουρὸς, καὶ ἀνεπιτρόπευτος ἡ διοίκησις*, *malum odioſumque mulieris ingenium lingua temeraria ac præceps mores a domo rebusque domeſticis alieni, nec ipſa bona aut frugi rei familiaris adminiſtratrix*, vt idem Aſterius deinceps loquitur. Vt & a parte vxoris, quod vir ebrioſus, aleator, muliercularius eſſet; vt ex *hac l.* diſcimus. Sed neque pœnæ iniuſti repudii ſatis graues erant. Quare vtrique malo Conſtantinus M. Imp. mederi in animum induxit ſuum: Conſtantinus inquam, feliciori iam ſchola, Chriſtiana inquam religione imbutus, Princepſque honeſti amantiſſimus, vt de eo Maiorianus Imper. loquitur *Nouella 4.* diuortiorum ſcilicet cauſis & quidem pauciſſimis expreſſis pœniſque iniuſti diuortii intenſis. Et hac quidem conſtitutione ad Ablauium PP. emiſſa, cui iungenda videri poſſet ad eundem data *lex 1. inf. de Epiſcop. iudicio*, ſi ea *γνήσιος* eſſet: quod V. C. Seldenum de vxore Hebræa, *lib. 3. cap. 28.* minus penſe adiecerantem deprehendi. In qua etiam illud notandum, agi ea de repudio priuata auctoritate miſſo: Neque enim pertinent hæc ad eam diuortii ſpeciem, quæ Magiſtratus cognitione fit.

Nunc de CAVSIS repudii mittendi videamus. Igitur, huius quoque conſtitutionis indicio leues admodum cauſas diuortii hactenus ſeu repudii mittendi, fuiſſe ad Conſtantinum M. vſque diſcimus. Et quidem ab vxoris parte marito mittendi tres hæ inter alias *ψυχραὶ* fuere; ſi maritus ebrioſus, ſi aleator, ſi muliercularius eſſet: Nempe quia iſtæ haud vltimæ vxoribus irarum erga maritos cauſæ videbantur, quod his tribus potiſſimum viri a domus vxorumque cura abducantur, ſi vino ſcilicet, ſi aleæ, ſi mulieribus dediti ſint. A parte vero maritorum leuiores adhuc rapudii mittendi cauſæ erant, ſic vt mulier pro leui quoque iurgio cauſaque repudiari more poſſet, vt Interpres quoque hic recte notat. Hæc quidem ita ad Conſtantinum M. vſque: verum is, pro inſtituto ſuo, & Antiſtitum quoque Chriſtianorum proculdubio conſilio, vt recte quoque coniecit Seldenus *de vxore Hebr. lib. 3. c. 28.* legitimas repudii mittendi cauſas definitum iuit: vti ſimilis ſubinde cura ſecutos imperatores inceſſit: Honorium *l. 2. inf.* Theodoſium Iun. *l. 8. Cod. Iuſt. de repudiis*: & Iuſtinianum *non vna conſtitutione*, Iuſtini nepotem eius *Nou. 140.* Leonem. Exquiſitas igitur cauſas illas tres repudiat *h. l.* Conſtantinus, id eſt, quæſitas tantum, arceſſitas, ac proinde iniuſtas, fucatas, coloratas, leues, inanes: quomodo exquiſita ars dicitur, *l. 15. inf. de pœnis*: exquiſita defenſio, *l. 4. de Apoſtatis*, exquiſita pœna, *l. 3. ad leg. Iul. de adulter.* exquiſiti cuniculi, *l. 2. de contrab. empt.* exquiſita remedia *l. vlt. de naucul.* exquiſitum ſuffragium, *l. 6. inf. de appellat.* &c. Exquiſiti ſcilicet vox arceſſitum quid denotat, ac ſæpe colorem, fucum, inanem leuemque prætextum, titulum, cauſamque, frigidas cauſas, *ψυχρὰς αἰτίας*, vt ex Aſterio iam notaui. Quænam vero tres cauſæ illæ? Ebrioſus, Aleator, Muliercularius. 1. *Ebrioſus* eſt non qui ſemel ebrius, ſed qui ſtudium quaſi ebrietatis exercet: ganeo, cui modulus vitæ eſt culina, qui tantum ſemper bibit, quantum ſpongia deletilis, qui in omni vita ſua heluo eſt, neque oſculo vxoris olfacere temetum poteſt, quæ omnia in hoc genus hominum ſcribit Varro *in Satyris.* Denique ebrioſus, & ſimilia huiuſmodi verborum inclinamenta, vt vinoſus, mulieroſus, &c. ſignant copiam quandam immodicam rei, habitumque: vide Nigidium Figulum apud Gellium *lib. 4. cap. 9.* & Nonium *cap. 5. num. 90. v. Iracundus.* 2. *Aleator* eſt, non qui ſemel aut iterum relaxandi animi gratia ludit, quod nulli bono vitio verti poteſt niſi a praua muliere; verum qui artem exercet, qui ludit per omnes dies, quique forum alearorium calefacit, vt de ſe Auguſtus prædicat apud Suetonium, *cap. 71.* Aleonem Næuius vocat apud Feſtum. Quorum nomen fuit infame *l. 26. D. de iniuriis: l. 225. D. de V. S.* ideoque ipſimet aleatorum nomen euitabant, reſſerartorum nomen ambientes, reſte Am. Marcellino 28. *cap. 4.* 3. *Muliercularius*, qui mulieres adſectatur; qui idem & mulieroſus: de quo v. Nonium *cap. 1. verb. mulieroſi num. 116.* & *verb. mulieroſitas, cap. 2. num. 570.* In Gloſſis Iſidori mulierarius & fœmellarius vocatur. Interpres hic luxuriæ deditum interpratatur. Muliercularius ea forma qua *vxorius*, qui propriam vxorem amat, ancillarius, ancillariolus, qui ancillas adſectatur. Ergo neque hanc cauſam iuſtam diuortii a muliere viro mittendi eſſe voluit Conſtantinus M. cum ea hoc tempore recepta eſſet, de quo mox plura. Quid igitur? Conſtantinus M. *h. l.* tres tantum vtrinque legitimi repudii mittendi cauſas admittit: & ipſas tamen diuerſas ferme: A parte ſcilicet vxoris, has tantum, neque alias, *hæc ſola crimina*, ſi maritus homicida ſit, ſi medicamentarius, ſi ſepulchrorum diſſolutor, id eſt, violator: A

parte

parte vero mariti, has; ſi Mœcha ſeu adultera ſit vxor, ſi medicamentaria, ſi conciliatrix: vbi *Medicamentarius* eſt maleficus, vt Interpres hic explicat, id eſt, veneficus, qua voce vtitur Imp. in *l. 8. Cod. Iuſt. de repudiis*, medicamentum enim pro veneno: vt in illo Varronis apud Nonium *cap. 4. verb. Medicamentum, num. 297.* *Quæritur ibidem ab Annibale cur biberit medicamentum: Quia Romanis*, inquit, *me Pruſiades tradere volebat.* *Conciliatrix* eſt læna, productrix, ſaga denique pretio conducta; Lucilius *Satyr. 7. apud Nonium c. 1. num. 86. Ætatem & faciem vi ſaga & bona conciliatrix.* Cicero 1. *de nat. Deor. lib. 1. cap. 27.* *Quam blanda conciliatrix, & quam ſui ſit lena ipſa.* Plautus *in milite, Act. 5. v. 17. Itaque ancilla, conciliatrix quæ erat, dicebat mihi.* Ita & Vopiſcus, Carino, *c. 16.* *Præfectum Prætorio, veterem conciliatorem fecit. Vnum ex his notarium*
P. 312. *quem Stuprorum & libidinum conſcium ſemper atque adiutorem habuerat inuito patre conſulem fecit.* Iſidorus, *Leno, conciliator ſtupri.* Inde & Atta titulum fecit fabulæ ſuæ *Conciliatrix.* Alioquin *conciliandi* vox vt & medicamenti ἐκ τῶν μέσων ἐστὶ. In Gloſſis Philoxeni. *Conciliatrix* προξενήτρια. Ergo conciliatrix, id eſt, læna: pro quo in Theododorici *edicto*, vbi hæ tres cauſæ pariter inſeruntur, vox *aggagula* ſuppoſita. Gloſſæ Iſidori *Agagola, lenocinator, pantomimus*: Inde Mediol. *Aggula.* Ad rem. Sic igitur Conſtantinus M. cauſam vnam vtrique coniugum communem, commune ob quod crimen coniux ab altero diuertere poſſet, propoſuit, veneficii ſcilicet, quod ſaoe in vtrumque ſexum ex æquo cadit. Atenim duo alia crimina ſingulis peculiaria, ferme ſunt, homicidium ſcilicet & ſepulchrorum violatio, ſeu euerſio, virorum ferme ſunt crimina; vtpote in quibus vi aperta res agitur: Et iſtud poſtremum quidem ſepulchri violatio, peculiare & paſſiuum huius Conſtantinianei ſæculi crimen nimietate ſcilicet quadam, vel cupiditate Chriſtianis tum in ſepulchra ruentibus: de quo *ſuo titulo, inf. lib 9.* quod & ideo nunc Conſtantinus M. inter iuſtas diuortii cauſas poſuit primus: Quanquam & in lege Burgundionum hæc ipſa cauſa in muliere ponatur. Adulterium vero, & lenocinium mulierum crimina ferme ſunt. Illa vix in fœminas cadunt; hæc, & quidem adulterium ab antiquo iam, per leges humanas & Romanas in viris inulta ferme fuere: νόμῳ licet ἀπίστῳ καὶ ἀνωμάλῳ, vt Patres volunt, quod notiſſimum. Et vero Conſtantinus M. ipſemet *h. l.* in vitiis inultum tacite eſſe voluit, ne ideo ſcilicet mulier diuerteret; qui Princeps alioquin, mores Romanorum in melius vertere modis omnibus ſategit, & peculiare adulterio odium indixit. Certe aliæ quoque Conſtantini leges *tit. de adulteriis*, de mulierum tantum adulteriis agunt: puta *lex 1. & 2. eod. tit.* Non quiuit ſcilicet Conſtantinus inter hæc initia ſimul & ſemel huc viros adigere, & caſtitatem hanc ab his impetrare. Quod poſtea robuſtiores iam liberi eius potuere. Etſi veteri quoque aliquando iure hanc a viris quoque diuertendi iuſtam cauſam fuiſſe, aliquot exemplis & documentis diſcimus, vel ex *hac l.* & exemplo, quod ex Apologia Iuſtini refert Euſebius *lib. 4. hiſt. Eccleſ. cap. 17.* & ex Antonini reſcripto, quod ex Codice Gregoriano memorat Auguſtinus *lib. 2. ad Pollent.* & *lib. de bono coniugii.* Eodemque alludit, quod Iuriſconſultus ſcribit, *in l. 13. §. 5. D. ad leg. Iul. de adulteriis.* Atenim, quidquid Legibus hanc in partem ſubinde ſancitum fuerit, licentia tamen recruduit. Eaque Patribus querelarum materies fuit: Lactantio *lib. 6. diuin. Inſtit. cap. 23.* Gregorio Nazianzeno *Orat. 31.* Aſterio, qui ſub Arcadio legibus Romanis ſcortationem πορνείαν in viris crimine vacaſſe ſcribit, *homilia, an liceat dimittere vxorem ſuam quacunque ex cauſa, ſub finem.* Similiter Chryſoſtomus, *homilia 19. in cap. 7. prioris ad Corinthios, pag. 482.* & *homilia 5. in primam ad Theſſalonicenſes, pag. 1442. ed. Com.* legibus Romanorum μοιχείαν in viris impunitam fuiſſe queritur: Græcique adeo *ad can. Apoſt. 48.* & Baſilius *reſp. 9. (forte Regul 73. cap. 1. ſeq.)* viri ſcortantis vxorem eam ob cauſam diſcedere a marito non potuiſſe, obſeruatum perpetuo inter Chriſtianos notant. Idemque in Occidente obſeruatum apparet ex Concilio Eliberino *cap. 9.* Id ipſum etiam colligi poteſt ex *l. 4. inf. ad leg. Iul. de adulteris.* Hieronymus etiam ad *Oceanum in Epitaphio Fabiolæ tomo 1. pag. 128. edit. Francof.* ſuo ſæculo viris impudicitiæ fræna laxata, ſoloque ſtupro atque adulterio condemnato, paſſim per lupanaria & ancillulas libidinem fuiſſe permiſſam ſcribit; omneſque adeo Patres hac parte publicum ius Romanorum, Cæſarum, Papiniani leges, Chriſti legibus aduerſas, hoc æuo proſcribunt; Vti retro viceuerſa querentes de diuortiorum leuitate Romanas adeo leges vexant, & reprehendunt velut Chriſtianis legibus aduerſas: vt Gregorius Nazianzenus *ep. 176. ad Olympium, ep. 181. ad Verianum, & ep. 211. ad eundem Olympium.* Theodoſius iun. certe poſtea vt alias plures, ita & hanc quoque diuortii cauſam, ob viri ſcilicet adulterium admiſit. *in l. 8. Cod. Iuſt. de repudiis*, vt & Iuſtinianus, ſi cum aliena muliere vir fuiſſet, *Nou. 117. cap. 9.* & *134. cap. 12.* Ad cauſas dimittendæ ſeu repudiandæ vxoris hic expreſſas redeamus, quas etiam inſecuti Principes (aliis inſuper additis) probauere. Certe tres illæ ipſæ ſolæ hinc transfuſæ in Gothicum Theodorici Edictum *cap. 54.* & ferme in Legem Burgundicam, *t 34. §. 3. 4.* Quidquid *hac l.* Conſtantinus M. aduerſus diuortiorum leuitatem ſanxerit, quidquid etiam inſecuti Principes, certe ex ſingulari Aſterii *homilia* in hoc argumento, *an liceat dimittere vxorem ſuam quacunque ex cauſa*, diſcimus; quonam hæc repudiandarum vxorum leuitas & quidem ſub Arcadio Imp. proceſſerit: nempe ait is, maritos velut mulierum inſtitores, mulieres ceu veſtes ſubinde mutaſſe; οἱ τούτων κάπηλοι καὶ τὰς γυναῖκας ὡς ἱμάτια εὐκόλως μετενδυόμενοι. *Vos mulierum inſtitores qui ceu veſtes ſubinde de eas mutatis.* Et thalamos tam facile mutaſſe, atque ergaſteria in nundinis οἱ τὰς παςάδας πολλάκις καὶ ῥᾳδίως πηγνῦντες ὡς πανηγύρεως ἐργαστήρια. *Qui thalamos tum ſæpe & facile ſternitis quam nundinarum tabernulas.* Ex *hac* ſane *lege* diſcimus, Conſtantinum noluiſſe coniugia diſſolui ſolo conſenſu ſeu contraria voluntate: quod vi iure Rom. olim obtinuerat, ita poſtea quoque reuectum, verum abolitum rurſum a Theodoſio Iun. in *dict. l. 8.* a Valentiniano Tertio *Nouell. vlt. cap. 7. verſ. in ipſorum* (vbi addit, ſeruari ſe velle intemerata ea quæ a Diuo Conſtantio decreta ſunt: vbi forte legat quis Conſtantino, ſic etiam vt *ad hanc leg.* Valentinianus reſpexiſſe videatur) ſed poſtea id rurſum aliquando reuectum ſub Anaſtaſio *l. 9. Cod. Iuſt. h. t.* ſub Iuſtiniano *Nou. 22. cap. 4.* prohibitum ab eodem *Nouella 117. cap. 10.* & *134. cap. 11.* Iuſtino Iun. quoque *Nouella 140.* diuortium permiſſum cauſa cognita, ſi δυσμένεια eſſet τῶν ἀμηχάνων. Et hæc quidem de cauſis repudiorum, quas tres neque alias admitti voluit Conſtantinus, vt præciſa eius verba oſtendunt: vt mirer Salmaſium *de trapezitico fœn. p. 311.* ſcribentem, licuiſſe ex *hac l.* Conſtantini etiam ob alias cauſas repudium vxori mittere; ſed in repudianda vxore propter illa ſola crimina, dotem maritum lucratum: cui aperte renituntur & verba Legis & ſcopus Imperatoris. Hac certe parte quomodo deinceps variatum, & quænam aliæ plures legitimæ diuortii cauſæ fuerint, non huius loci eſt pluribus exponere. Certe ab arbitrio Principum hæc res pependit. Quibus reclamat Saluatoris noſtri dictum, cauſam vnicam adulterii ſcilicet admittentis in repudio quod priuata auctoritate mittitur: nam

eo

eo pertinet id, non ad id quod cauſa cognita a Iudæis permitti & decerni poteſt, de quo alibi prolixe. Iuſtinianus certe *h. l.* a Codice ſuo abeſſe voluit, prælatis aliis, quibus plures cauſæ admittuntur.

Sequuntur poenæ ſeu *ἐπιτίμια* iniuſti repudii miſſi: Et primo quidem, a parte mulieris viro miſſi. Nempe Conſtantinus M. mulieri repudium iniuſte mittenti, propter *prauas ſuas cupiditates*, *confidentia nimia*, vt hæc lex loquitur, ob cauſas exquiſitas nullas vel iniuſtas duplicem pœnam imponit: Quarum prior hæc eſt, quod oporteat eam vſque ad acuculam capitis in domo mariti deponere: quod ita Interpres & Honorius Imp. *l. prox.* explicat, vt &
P.33. dotem quam dedit, vel pro ipſa data fuit, & donationem quam accepit, amittat. Quæ & ipſæ pœnæ poſtea probatæ ab inſecutis Imperatoribus: donationem, inquam, omnem a viro profectam, cuiuſcunque rei vel minime. *Acucula*, quæ & *Acuncula* in *veteri Gloſſario* Ακίςρα *Acus*, *Acuncula*, vbi litera, *N*, abundat, & in quibuſdam codicibus Suetonii *in Nerone cap. 56.* in Gloſſario alio, *Acucla* ῥαφίς, & in aliis Gloſſis *βελόνη acucla* (ſic enim ſcribendum) *acus*; *Acucla* ſcilicet pro *acucula*, vt poclum, ſeclum, &c. eſt parua acus, mundi muliebris pars: de qua multa alii. Alteram iniuſti repudii pœnam mulieri Conſtantinus imponit, in inſulam deportationem: de quo ad *l. prox.* plenius. Marito pariter geminam pœnam iniungit: nempe *omnem* dotem vxori reſtituere oportet: *omnem*, id eſt integram ſine vllo retentionis alicuius iure (de quo *ſuperiore titulo*: & *l. 2. prox.*) & aliam vxorem ducere prohibetur. Hæc ſcilicet iniuſti repudii a marito miſſi duplex pœna eſt: Et hæc poſtrema quidem cœlibatus pœna, quam ſi perfringat, aliamque vxorem ducat, mulier ex *hac* Conſtantini *leg.* quæ innocens eiecta eſt, ſeu iniuſte repudiata, & *domum mariti*, id eſt, vt Interpretatio habet, omnem mariti ſubſtantiam vindicare poteſt, & ſecundæ vxoris dotem. Quæ ſingularis admodum pœna eſt, ac nominatim aduerſus ipſammet ſecundam vxorem ductam, vt quæ ſciens thorum perperam repudiatæ occupauit. Ex *hac* interim *leg.* ibi: *& aliam non ducere*, a contrario diſcimus, iuſte repudiata vxore a marito, veluti ob adulterium, alteram ei vxorem ducere licuiſſe: de quo ad *l. prox.* plenius: de quo etiam fidem facit Canon Arelatenſis Concilii (ſi *γνήσιον*) ſub Conſtantino M. & ante Auctor, non Origenes, *homil. 7. in Matthaeum*: & poſtea Ambroſius *in 1. ad Corinth. 7.* Epiphanius *hæreſi 59. ſect. 4.* Neque etiam omnino abnuit Hieronymus, *ep. ad Amandum*, *Tom. 3. pag. 90. Edit. Francof.* & *ep. ad Fabiolam pag. 38. Tom. eod.* Auguſtinus *de fide & operibus cap. 19.* Neque enim repudio locus factus, niſi vt alteram vxorem ducere liceret. Verum ab hoc Canones deſciuere, qui vinculum iuſto quamlibet diuortio ſolui, nouoque connubio locum denegant. Ad rem. Et hæ quidem nouæ præter ius antiquum & retentiones veteris iuris, pœnæ a Conſtantino M. *hac l.* impoſitæ iniuſto repudio fuere, pariter vt ab Honorio *l. 2. prox.* Quæ Theodoſio Iun. etſi nunc probatæ, eo ipſo quod *hanc l.* in Codicem ſuum retulerit, duriores poſtea viſæ, quique ideo ad veterum legum moderamen, & retentiones ob malos mores rediit, *Nou. 17. de repudiis.* Ex his interim pœnis diſcimus, etſi Conſtantinus M. *hac l.* iniuſtas repudii cauſas excluſerit, attamen repudia ex cauſis iniuſtis facta ſtetiſſe, neque ipſa matrimonium ſolutum fuiſſe. Quod & ipſum admiſit Honorius *l. prox.* At enim melior ſanctiorque Iuriſprudentia, vt paulo ante oſtendi, repudiis & diſſolutioni matrimonii, niſi iuſtis ex cauſis, locum eſſe noluit: ac multo magis ſolo diſſenſu, vel conſenſu contrario matrimonia ſolui vetuit.

Honorii *Imp. conſtitutio, de Pœnis iniuſti repudii: Iuſti contra, præmiis.*

II. (a) Imppp. Honor. & Theod. & Conſtant. (b) AAA. Palladio PF. P. (c)

Mvlier * quæ repudii a ſe dati oblatione (d) diſceſſerit, ſi *Nullas* (e) probauerit diuortii ſui *cauſas*, abolitis donationibus, quas ſponſa perceperat, etiam dote priuetur, deportationis addicenda ſuppliciis: cui non ſolum ſecundi viri copulam, verum etiam poſtliminii (f) ius negamus. Sin vero *Morum* vitia, ac mediocres culpas mulier matrimonio reluctata conuicerit, perditura (g) dotem, donationem viro refundat, nullius vnquam penitus ſocianda (h) coniugio, quæ ne viduitatem ſtupri procacitate commaculet, accuſationem repudiato marito iure deferimus. Reſtat vt ſi *Graues cauſas*, atque inuolutam criminibus magnis conſcientiam probauerit, quæ recedit, dotis ſuæ compos, ſponſalem quoque obtineat largitatem, atque a repudii die poſt quinquennium nubendi recipiat poteſtatem: tunc enim videbitur, ſui magis viri id execratione, quam alieni appetitione feciſſe. * Sane ſi diuortium prior maritvs obiecerit, (i) ac mulieri *graue crimen* intulerit, perſequatur legibus accuſatam, impetrataque vindicta & dote potiatur, & ſuam recipiat largitatem, & ducendi mox alteram, (k) liberum ſortiatur arbitrium. Si vero *Morum* eſt culpa, non criminum, donationem recipiat, & (l) dotem relinquat, aliam poſt biennium ducturus vxorem. Quod ſi matrimonium *ſolo* maluerit ſeparare *diſſenſu*, *nulliſque* vitiis peccatiſque grauetur excluſa, (m) & donationem vir perdat & dotem, ac perpetuo cœlibatu inſolentis diuortii pœnam de ſolitudinis mœrore ſuſtineat, mulieri poſt anni metas nuptiarum poteſtate conceſſa. Super Retentionibus autem (n) dotium *propter liberos* iuris antiqui præcepimus cauta ſeruari. Dat. VI. (o) Id. Mart. Rau. Euſtaſio & Agricola Coss. [421.]

Interpretatio. *Si mulier prior marito repudium intulerit, & ſtatutas lege non do-*

cuerit cauſas, amittat & ſponſalitiam largitatem, nec id (p) *repetat, quod marito in dotem dedit, atque inſuper exilio relegata, nec nubendi locum habeat, nec ad propria reuertendi. Nam ſi leues culpas edocuerit, quibus diuortium videatur adpetere, & dote careat, & donationem refundat, neque alteri viro nubendi habeat poteſtatem. Si vero poſtea maritum dimittens, adulterio ſe forte miſcuerit, maritus etiam poſt repudium habeat licentiam perſequendi.* (q) *Quod ſi mulier quæ diſcedit, in virum grauia crimina & certa probauerit, & dotem reuocabit, &*
P.314 *quod ei maritus in ſponſalitiam largitatem* (r) *contulerat, vindicabit, & poſt quinquennium nubendi habebit* (s) *liberam facultatem. Nam ſi maritus repudium prior intulerit, probatis cauſis, vindicta percepta expulſæ vxoris dotem vindicet, donationemque recipiat, & continuo ſi voluerit aliam ducat vxorem: nam ſi crimina certa non fuerint, ſed vt ſolet fieri, ſemina morum leuitate diſpliceat, maritus donationem ſuam reuocet, & illi quicquid ab ea perceperat* (t) *mox refundat,* (v) *& poſt biennium aliam ducat vxorem. Quod ſi nec morum culpa docebitur, & ſola eſt diſſenſio animorum, mulier quæ innocens expulſa eſt a marito, & donationem a viro factam ſibi vindicet, & ſuam dotem reuocet. Ille vero* (x) *in perpetuum ſolitarius permanebit, nec præſumat alterius mulieris coniugio ſociari: mulier vero poſt annum ad aliud* (y) *coniugium ſi voluerit tranſire permittitur. Propter communes vero liberos,* (z) *ſi fuerint, ea præcepit obſeruari, quæ in iure* de Retentionibus *ſtatuta ſunt pro numero filiorum, quod Paulus,* in libro Reſponſorum *dicit, ſub titulo,* De re vxoria.

NOTAE.

(a) Et hæc lex abeſt a Cod. Iuſt. excepta vnica eius ſententia. *GOTHOFRED.*

(b) *Et Conſtantius.* Recte hoc additum: de Conſtantio hoc Placidiæ marito Valentiniani III. Imp. patre, in Imperium adſcito, vid. Chronicon noſtrum. *IDEM.*

(c) *Palladius* hic continue ſub Honorio PP. fuit per ſeptennium, A. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. & quidem Italiæ, vid. *Proſp.* *IDEM.*

(*) *Lex 35. C. Iuſt. ad leg. Iul. de adulteriis,* hinc deſumpta eſt. *IDEM.*

(d) Indicat libellum repudii τὸ ἀποστάσιον. *IDEM.*

(e) *Nullus.* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(f) De hac *Poſtliminii* voce mox. *GOTHOFREDVS.*

(g) *Per iura dotem vero donationem* &c. Cod. Wurceburg. Male. *RITTER.*

(h) *Sociam de coniugio.* Cod. Wurceburg. Iterum male. *IDEM.*

(*) SECVNDA pars *huius leg.* de *Marito* repudium mittente. *GOTHOFREDVS.*

(i) *Aut mulieri.* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(k) In Cod. Wurceb. duo hæc inter vocabula aliena manu additum *Qui.* *RITTER.*

(l) *Et* abeſt ab edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(m) *Excluſa eſt,* Sichardus edidit. *IDEM.*

(n) *Aut.* Edit. Sichard. Vitioſe. *IDEM.*

(o) XII. *Kal. Mart.* Ita Cod. Iuſt. in *d. l.* 35. In Aniano, & aliis MSS. quibuſdam Codicib. VII. Id. Nouemb. *GOTHOFREDVS.*

(p) *Id* abeſt ab Edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*

(q) *Licentiam habeat conſequendi.* Cod. Wurceb. *Habeat poteſtatem perſequendi.* Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(r) *Sponſalitia largitate.* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(s) *Habeat.* Edidit Sichardus. *IDEM.*

(t) *Præceperat.* Edit. Sichard. *IDEM.*

(v) *Refundat ſtatim.* Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(x) *Vbi* Cod. Wurceburg. negligentia librarii. *IDEM.*

(y) *Viri coniugium.* Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(z) *Filios* Cod. Wurceburgenſ. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

HONORII Imperatoris hæc conſtitutio eſt de *Repudiis,* ac nominatim de Iniuſti repudii pœnis: contra, de iuſti præmiis: de quo fuit quoque ſuperioris *legis* Conſtantinianeæ pars: Ita quidem, vt & hac ipſa *lege* matrimonia *diſſolui* ex leuiſſimis, imo nullis cauſis ψυχραῖς αἰτίαις patiatur Imper. Honorius, pœnis tantum iniuſto repudio propoſitis. Quæ vt Conſtantinianei, ita & Honoriani ſæculi labes fuit. De Iniuſti igitur repudii pœnis, eſt hæc lex: & quidem initio ducto a muliere, pariter vt *l. 1. ſup.* quia ſcilicet grauius id crimen eſt in muliere quam in viro, vt mox quoque patebit.

Iniuſti porro ſeu irrationabilis repudii duæ ſpecies conſtituuntur *hac l.* non vt *ſuperiore leg.* vna: Prior quæ nullis de cauſis fit, ſolo diſſenſu, nullis vitiis peccatiſque: altera, quæ ob mores tantum; ſeu ob morum vitia & mediocres culpas. *Priore* caſu, Mulier ſi nullis inquam cauſis repudium mittat, quinque pœnis adficitur: 1. nam & dote, 2. & donatione multatur; 3. & deportatur, de qua pœna mox: 4. & perpetuo cœlibatu damnatur, 5. omneque poſtliminii ius ei denegatur, id eſt, reſtitutionis & beneficii Principalis ſpes: *Poſtliminium* ſcilicet cum de captiuis proprie dicatur, hoc verbo abutitur

tur

Digitized by Google

tur Honorius *h. l.* vt & Antoninus in *l. 1. Cod. Iuſt. de re militari*: vtrobique enim Poſtliminium accipitur pro regreſſu & reſtitutione Principis: perpetui proinde exilii ſeu perpetuæ deportationis pœna hic iniungitur, quod etiam interpres recte vidit. Alioquin deportati non omnem reſtitutionis ſpem amittebant: *l. 59. D. de condit. & demonſtr.* niſi vt in ſp. *huius leg.* ea conditione ſeu exceptione deportati fuiſſent. Maritus vero dote tantum & donatione multatur, at non & deportatur, verum perpetuo cœlibatu damnatur, mulieri poſt annum nubendi poteſtate conceſſa. Qua parte in eadem re duæ differentiæ inter maritum & mulierem notandæ ſunt. Hæc deportatur, ille non item: huic iniuſte repudiatæ poſt annum nubendi poteſtas conceditur (quæ tralatitia ſecundis nuptiis contrahendis a muliere meta eſt, vt poſt mortem ita & poſt diuortium: vt docet quoque *lex 8. & 9. Cod. Inſt. eod. tit.*) illi iniuſte repudiato, proculdubio illico, etſi hic expreſſum non ſit. Quod deportationis pœnam attinet, ea pariter mulieri ſoli, ſed ex quacunque iniuſta cauſa repudium mittenti impoſita *l. 1.* non vt hic ex nulla tantum cauſa: pariterque mulieri tantum impoſita: Denique vt ſoli mulieri hæc pœna *hac* Honorii *leg.* impoſita fuit, ita vnico caſu, ſi ex nulla cauſa repudium miſerit. Et hæc de priore Iniuſti ſeu irrationabilis repudii ſpecie, ob nullas videlicet cauſas.

Altera iniuſti repudii ſpecies eſt, puta ſi *Morum* tantum vitia ſint, ſeu morum culpa, mediocres culpæ, non crimina. Hoc ſcilicet caſu Honorius *hac leg.* ita definit; quod mulier repudians, multetur dote & donatione pariter, vt ſuperiore caſu: perpetua etiam viduitate hoc caſu non minus quam Superiore damnetur, data marito poteſtate accuſandæ vxoris, ſi viduitatem ſtupro commaculauerit: at non & deportetur, vt ſuperiore caſu *h. l.* & vtroque caſu Conſtantini M. *l. 1. ſup.* Hinc igitur apparet, pœnam illam ipſam, quæ marito impoſita fuit propter repudium miſſum ob nullas cauſas, vxori impoſitam ab ea miſſo repudio ob non ſatis graues. Quod Iuſtiniano in partem diſplicuiſſe videtur: *l. 35. Cod. Iuſt. ad leg. Iul. de adulter.* quæ alioquin hinc deſumpta eſt. At ſi maritus ob morum vitia tantum, non ob crimina vxorem repudiauerit, donationem quidem recipit, ſed dotem reddit, & poſt biennium vxorem ducere poteſt. Quæ tertia & quarta iam differentia inter maritum & mulierem notanda venit. Ex his interim patet, ex huius ſæculi diſciplina diuortia etiam nullis ex cauſis vel leuibus facta, diſſociataque ita coniugia, ſed pœnas tantum impoſitas. Quæ ſane magna huius æui labes fuit. Diuino enim præcepto conuenientius non ita diſſociari coniugia quam pœnas imponi.

Sequitur tertia ſeu poſtrema repudii ſpecies, iuſti videlicet & rationabilis, ob Graues ſcilicet cauſas, ob graue crimen & inuolutam magnis criminibus conſcientiam, non expreſſis tamen hic cauſis & criminibus: vnde omnia crimina publica, quæ publicis legibus vindicabantur, his verbis contineri putant viri docti. Hoc igitur caſu Honorius hæc
P.315. præmia iuſte repudiantibus proponit: & primo quidem Mulieri hæc tria vt dotem ſuam recipiat, vt ſponſalitiam largitatem retineat, vt a die repudii poſt quinquennium alteri nubere poſſit: Marito viciſſim ſi iuſta ex cauſa repudium miſerit, hæc tria: vt dotem vxoris retineat, vt ſuam largitionem ſeu donationem recipiat: in quibus duobus vir vxori æquatur: Sed in hoc tertio vir ab vxore differt, (quæ quinta inter eos differentia notanda) quod ille vxorem ſtatim a repudio ducere poſſit, illa nonniſi poſt quinquennium: Quorum prius confirmatum, poſterius vero anno mutatum a Theodoſio Ion. *l. 8. §. 4. C. Iuſt. eod.* etſi & ibi quinquennalis præſcriptio certo caſu imponitur, quomodo & alio caſu memoratur *l. 9. C. Iuſt. eod.* Et additur hic ratio quinquennalis iſtius præſcriptionis, quod mulier ita ſero nubens, tamdiu vidua, teſtatum faciat, ſe diuertiſſe magis viri execratione, quam alieni appetitione. Nempe quæ cito etiam poſt iuſtum repudium a ſe miſſum nubit, cupiditatem ſuam prodit. Cui ſimile eſt quod Auguſtinus ſcribit *lib. 1. de ſerm. Dom. in monte. cap. 48. pag. 185. Tom. III. part. 2. edit. Benedictin.* *Si ipſa* (fœmina) *virum dimiſerit, & alteri nupſerit, videtur cupiditate mutandi coniugii virum priorem reliquiſſe, quæ ſine dubio adulterina cogitatio eſt.* Et hæc quidem ita Honorius *hac l.* eum alioquin diuortio ex iuſta cauſa ſeu ob crimen facto, nulla ſecundis nuptiis contrahendis poſita mora eſſet; verum abſolute ſecundo nubere liceret. Ex ſuperioribus iam liquet, quam diuerſo iure olim habiti fuerint in hac repudiorum materia vir & vxor, circa nubendi nominatim facultatem poſt repudium, 1. Nempe repudio ob nullas cauſas miſſo ab vxore, vir repudiatus ſtatim vxorem ducere poterat. mulieri poſt annum tantum nubere licebat. 2. Ob morum etiam vitia repudium mittens mulier, perpetuo cœlibatu multabatur, vir repudians poſt biennium vxorem ducere poterat. 3. Ob crimen repudians mulier, poſt quinquennium tantum nubere poterat, vir ſtatim vxorem ducere poterat. In eo conueniebant, quod vterque & mulier & maritus, qui nulla ex cauſa repudium feciſſet, perpetuo cœlibatu puniebatur. Et hæc quidem ita euoluenda ſunt, de pœnis iniuſti repudii. Quo alioquin etiam pertinet inſignis Chryſoſt. (*tom. 5. p. 338.*) locus; vbi poſteaquam dixit, etiam externas leges τοὺς ἔξωθεν νόμους, non abſolute οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ προηγουμένως repudiorum licentiam probaſſe, *imo puniſſe*, ſubiicit: ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ κολάζουσι τὸ πρᾶγμα· ὥστε καὶ αὐτόθεν δείκνυται, ὅτι ἀηδῶς πρὸς ταύτην ἔχουσι τὴν ἁμαρτίαν, τὴν γοῦν αἰτίαν τοῦ ἀποστασίου γινομένην γυμνὴν καὶ ἔρημον χρημάτων ἐκβάλλουσι, καὶ ὅθεν ἂν γένηται τῆς διαλύσεως ἡ πρόφασις, καὶ τῇ ζημίᾳ τῆς οὐσίας τοῦτον κολάζουσιν. *Nam & ipſa puniunt factum; Vnde, enim, qui fuerit auctor repudii, nudum & ſpoliatum facultatibus eiiciunt: vt vnde fuerit diſſolutionis occaſio, facultatum ſit iactura.* Illud ferri non poteſt, quod quidam *ad Creſconii breuiarium pag. 183. 184.* cenſet Chryſoſtomum ad *hanc l.* nominatim reſpexiſſe: eſt enim hæc *lex* Honorii Imp. in cuius orbe Chryſoſtomus non vixit: verum ſub Arcadio. Quomodo etiam inepta eſt eorum ſententia, qui hanc *leg.* vna cum ſuperiore abrogatam tradunt *Nouella* Theodoſii 17. *de repudiis*: eſt enim *ea Nouella* non de pœnis iniuſti repudii, vt *hac lex*, verum contra de pœnis coniugum, qui diuortio cauſam dedere.

Et hactenus quidem de priore *huius l.* capite ſeu de iniuſti repudii pœnis, iuſtique præmiis: in quo Honorius Imper. ab antiquo iure abiit, a Retentionum inquam iure propter mores, de quo *ad l. 1. & 2. ſup. de dotibus*: nempe ſoluto matrimonio maritus propter mores vxoris certam partem ex dote ferebat & retinebat: at enim ex *hac l.* dotem totam relinquere iubetur, vt & mores mariti ſoluto matrimonio aliter plectebantur. Porro idem Imper. ſecundo *huius l.* capite iuris antiqui cauta ſeruari præcipit, *circa Retentiones dotium propter liberos*, de quo præter Ciceronem *in Topicis* Vlpianus *in fragmentis, tit. de dotibus 6. §. 9. 10.* ſcribit culpa mulieris, aut patris, in cuius poteſtate eſt, diuortio facto, maritum ſingulorum liberorum nomine ſextam retinuiſſe ex dote: non plures tamen quam tres ſextas retinere potuiſſe: & ſic mediam partem dotis, vt ex Pauli Sent. *lib. 2. tit. de dotibus*, refert Boëtius *comm. in Topica lib. 2.*

DE TVTORIBVS ET CVRATORIBVS CREANDIS.

TITVLVS XVII.

In Breuiario Legis Romanæ Guelfferbytano. Tit. eſt. *De Tutoribus & Curatoribus ſegregandis.* *RITTER.*

PARATITLON.

TVTORES, *rubrica* & *l. 4. h. t.* ſeu defenſores, *l. 3.* & *4. in fine*, *h. t.* & *l. 1. ſupr. de denunciatione*, & *l. 2. infr. de adminiſtrat. & periculo tutorum*, *l. 1. de liber. cauſ.* Vnde & defenſio pro tutore, *in l. 2. infr. de diſtrahendis pignoribus*, ſunt vel teſtamentarii, ſeu teſtamento dati, *l. 3. h. t.* & *l. vn. infr. tit. prox l 1. de denunciat.* vel legitimi, *l. 2. 3.* & *4. h. t.* & *d. l. vn.* vel denique deficientibus illis, *d. l. 3.* & *4. h. t.* per inquiſitionem dati: Decreto dati, *d. l. 1. de denunciat.* Legitimi ſunt, veluti conſanguineus & patruus, *l. 2. h. t.* Dantur vero tutores & Curatores in Vrbe Roma a Præfecto Vrbi, adſcito Prætore Tutelari & Decemuiris a Senatu adhibitis, *l. 3.* & *4.* Item Prætor Tutores & Curatores dabat, *l. 16 de Prætor.* In Prouinciis vero a Iudicibus qui in Prouinciis iura reſtituunt, *d. l. 4. h. t.* id eſt, a Magiſtratibus vel Prouinciæ Rectoribus, *l. 7. inf. de nauiculariis.* Datus porro Tutor vel Curator ſub Tyranno valebat, *l. 9. de infirm his quæ ſub Tyr.* Matres ſane ætate maiores tutore legitimo deficiente tutelam liberorum poſtulare poſſunt, actis tamen P.316 prius profeſſæ ſe ad alias nuptias non venturas, alioquin ad filiorum tutelam non admittuntur, *d. l. vlt. h. t.* Liberantur autem tutores tutelæ neceſſitate variis ex cauſis. Quidam enim priuilegio a tutela excuſantur, *l. 3.* & *4. h. t.* Veluti nauicularii, *d. l. 7. infr. de nauiculariis.* Quidam velut ſuſpecti a tutela ſubmouentur, *d. l vlt. h. t.* Alii denique quia per animi aut corporis valetudinem idonei non exiſtant, *d l vlt. h. t.*

Quod officium & Adminiſtrationem Tutorum, vel Curatorum attinet, v. *l. 1. de donat. l. 1. de denunciat. l. vlt. vnde vi.* De actione tutelæ id quoque notandum, in ea denunciationum ambages non ſeruatas, *l. 6. de denunciat.* De eo qui eam, cuius tutor fuerat, corrupit: v. *lib. 9. tit. 8.* De fraudulentis & commentitiis eorum venditionibus, v. *l. 1. de integri reſtit.*

I. (a) Imp. Conſtant. A. & Cæſ. (b) Ad Baſſum PF. P. (c)

IN vniuerſis litibus placet, non prius puberem iuſtam (d) habere perſonam, niſi interpoſito decreto, aut adminiſtrandi patrimonii gratia, aut ad (e) litem fuerit Curator datus: vt iuxta (f) præcedentia noſtræ prouiſionis (g) ſtatuta, legitime initiatæ litis (h) agitatæ (i) in iudiciis controuerſiæ finiantur. Dat. IV. (k) Id. Octob. (l) Aquileiæ. Conſtantino A. V. & Licinio Cæſ. Coss. [319.]

INTERPRETATIO. *Si pupillis actio inferatur, quamuis adulti videantur, ad litem venire non poſſunt, niſi forte ætas eorum Curiæ teſtificatione firmetur, aut certe prouiſus Curator patrimoniorum* (m) *pupilli, vel negotium tueatur.*

NOTAE.

(a) Lex 11. *C. Iuſt. qui dare tutores.* GOTHOFREDVS.

(b) *Et Conſtantinus Cæſar*, ita Cod. Iuſt. Quanquam *lex 2. Cod. Iuſt ſi ex pluribus tutoribus*, quæ deſumpta eſt ex *l. 1. ſupr. de denuntiatione*, hoc ipſo anno data, *Licinium* Cæſarem Conſtantino iungit. Quid ſi, de Criſpo hoc accipiamus pariter vt biennio poſt, *lege 3. infr. de maleficis?* IDEM.

(c) PF. V ita Cod Iuſt. Quod hic non admittat quis: oſtendunt equidem aliæ plures huius anni 319. conſtitutiones Baſſum hunc P. V. fuiſſe hoc anno 319. puta *lex 8. inf. de appellation l. 1. de emendat. ſeruor. l. vn de his qui a non domino: l. 4. infr. de donat l. 3 infr ad leg. Iul. de vi:* verum vetus Auctor Notitiæ Præfectorum vrbi, notat, *Baſſum* hunc P. V. fuiſſe ab Idibus Maii A D. 317. ad Kal. Septemb. A. D. 319. Quare niſi menſis in *huius leg.* ſubſcriptione mutetur, tuendum hic videatur PF. P. IDEM.

(d) Iuſta perſona. vid. & *l. 4. ſup. de denunciat.* IDEM.

(e) *In litem.* Cod. Iuſt. IDEM.

(f) *Vt ita iuxta* Cod. Iuſt. IDEM. Abeſt *vt* ab Edit. Sichard. RITTER.

(g) *Pietatis.* Tribon. GOTHOFREDVS.

(h) *Litis*, pro *lites*: quomodo habet Cod. Iuſt. Quanquam & iſtod defendi poteſt IDEM. *Initiator litis* Cod. Wurceburg Quæ lectio defendi non poteſt. RITTER.

(i) *Agitata controuerſia* Cod. Iuſt. GOTHOF.

(k) III Cod. Iuſt. IDEM.

(l) Alius menſis *huic legi* ſubſcribendus videtur: Maximus enim iam a Kal. Septembris huius anni poſt Baſſum P. V fuit

fuit: vt teſtatur *Vetus notitia Præfectorum Vrbi.* Sed & ex aliis *legibus* diſcimus, Conſtantinum M. *Aquileiæ* (vbi *hæc lex* data) A. 319. conſtitiſſe menſe Iunio, & Iulio: non vero Octobr. *IDEM.*

(m) *Patrimonium* omnes Codices legunt *Patrimoniorum* (quod noſter præfert) Typothetæ errorem arguit. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

Constantini M. duæ de Tutoribus & Curatoribus conſtitutiones, hoc titulo primo loco proponuntur: quibus addendæ ſunt tres aliæ præterea de Tutoribus eiuſdem Conſtantini M. conſtitutiones, *inf. tit. de adminiſtr. tutor.* addatur & ſexta eiuſdem *l. vii. in fin. inf. de Litigioſis*, ex quibus apparet, quantam Princeps iſte pupillorum Minorumque vtilitatis curam geſſerit. *Hac l.* id definitur, Adultum in ivdicio standi *iuſtam*, id eſt legitimam perſonam *non prius* habere, quam *decreto interpoſito*, aut veniam ætatis impetrauerit, quam quidem veniam ætatis hic vocat, *adminiſtrandi patrimonii gratiam* (Interpres vero ex æui ſui vſu interpretatur) vel ad litem ei fuerit Cutator datus. Hæc quidem *huius l.* in genere ſententia eſt. Atenim ſpecies ſeu hypotheſis eius, quam ignorauit Interpres *huius leg.* ignorant & Codicis Iuſtin. Interpretes, ita conſtituenda eſt, quod omnino ingerunt voces iſtæ fine Legis, *initiata lites finiantur.* Impuberis nomine litem Tutor initiauerat: poſt inchoatam ita litem, inter moras lite pendente pupillus *pubes* factus fuit, quærebatur, an litem ita cœptam adultus ipſe ſolus iam peragere poſſet? Quod Conſtantinus M. *hac l.* negat: Verum alterutro opus eſſe definit, vt iuſtam habeat adultus in iudicio perſonam: puta, vt aut veniam ætatis impetrauerit, aut Curatorem ad litem acceperit: Qui vtique ei inuito datur, id eſt non expectata ipſius petitione. Quod ſi ita eſt, vti eſt, tum vel eo ipſo euertitur eorum ſententia, qui, vt *pr. Inſt. de Curatoribus*, cum *l. 1. D. de minorib. in fin.* concilient, diſtinguendum putant inter eum qui iam habeat Curatorem, vel eo mortuo habere deſierit: Nam vt maxime poſt litem initiatam adoleuerit is, de cuius re agitur, nihilominus curatorem in litem accipere ex *hac l.* cogitur. Adultus ſcilicet inuitus curatorem in litem accipere cogitur, non tantum ſi nondum lis antea initiata fuerit, verum & ſi iam inchoata fuit eo impubere exiſtente. Breuiter adultus non modo litem inchoare ſine curatore, verum etiam neque inchoatam perſequi dexrre poteſt, ſeu finire. Et hæc quidem *huius l.* ſpecies eſt, quam vt dixi neque Interpres hic, neque *legis huius* in Codicem Iuſtin. relatæ Interpretes viderunt: Conſequenter nouus hic ad *illam l. 11.* intellectus deinceps adhibendus venit.

Nunc porro videndum eſt, quo ſenſu *lis legitime initiata* hac *leg.* dicatur, quæ item eius ferendæ occaſio fuerit. Igitur *lis legitime initiata* dicitur, quæ P. 317 denuntiata erat, & quidem in ſp. *huius l.* Tutori: quod hoc ipſo anno menſe Februario idem Conſtantinus requirebat, *l. 1. ſup. de denunciatione.* Et hæc vero illa ipſa lex eſt, quam *fine legis* Conſtantinus indicare mihi videtur, & cuius occaſione hæc lex lata eſt. Nempe poſt *eam leg.* ſtatim quæri cœpit, vtrum legitime ſemel denuntiata Tutori lite, ipſa controuerſia in iudicio cum ſolo deinceps adulto agitari poſſet? Id quod *h. l.* negat Conſtantinus: Non prius enim puberem iuſtam habere perſonam, quam venia ætatis impetrata, vel Curatore ad litem accepto: *Vt*, inquit, *iuxta præcedentia noſtra prouiſionis ſtatuta legitime initiata litis, agitata in iudiciis, controuerſia finiantur.* Quæ verba recte habent. Nempe denuntiatione facta *lis initiari* dicebatur. Idque eſt, quod Valentinianus Iun. *l. 4. ſupr. de denunciat.* ait, *Poſt celebratam denuntiationem litis exordium auſpicatur; inter iuſtas videlicet legitimaſque perſonas.* Et in eadem omnino ſpecie Honorius *l. vlt. inf. vnde vi*: ſeu *l. vlt. C. Iuſt. qui legitimam perſonam ſtandi in iudicio habent. Obreptitia*, inquit, *petitio, alteri obeſſe non debet, maxime cum abſque conuentione legitima perſona* (id eſt denuntiatione) initiatvm *iurgium videatur: Nihil autem opitulatur conuentio circa minorem habita, cum id rectius circa Curatorem debuerit cuſtodiri.* Simili quoque ratione poſt editionem reſcripti negotium exordium ſortiti dicitur, *l. 5. ſup. de denunc.* Ad praxim *huius l.* vide inter alios Bouchel & Ioly *lib. 1. c. 13.*

De Foeminarvm *ſeu muliebri Tutela legitima conſanguineo patruo deferenda.*

II. (a) Idem A. & Cæſ. (b) ad Populum. (c)

In feminis (d) tutelam legitimam conſanguineus (e) patruus non recuſet. Dat. pridie (f) Kal. Ian. ipſo A. VII. & Cæſ. Coss. [326.] *Iſta interpretatione* (g) *non indiget.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. de cauſa mox viderimus. Eius meminit Leo Imp. A. 469. *in l. 3. Cod. Iuſt. de legit. tutelo.* Cæterum eodem die data eſt ad Voluſianum PF. V. *l 5. inf de iure fiſci.* vt hæc ad Populum. *GOTHOFR.*

(b) *Conſtantinus* ſcilicet vt arguit ſubſcriptio *d. legis 5.* *IDEM.* *Valentem* Codex quidam prætulit, viſus a Sichardo, vti adnotauit in margine. *RITTER.*

(c) Vrbis Romæ. *GOTHOFREDVS.*

(d) *In fœminas.* *IDEM.*

(e) Vertranius Maurua, *de iure liberorum c. 31.* male *conſanguineus vel patruus.* *IDEM.* *Et ſanguinios patruos.* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(f) *I. Cal. Ian.* Edidit Sichardus, qui noſtri etiam lectionem in margine notauit. *IDEM.*

(g) *Expoſitione* Edit. Sichard. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

Mvliebrem Tutelam Patruus conſanguineus acceptare hoc Edicto a Conſtantino M. iubetur. Fœminas in perpetua quondam tutela, quamuis puberes, fuiſſe; res nota eſt, propter ſexus videlicet infirmitatem, & propter rerum forenſium ignorantiam: quod vt ex Catone apud Liuium, *lib. 34. cap. 2.* Cicerone *pro Murena c. 12.* & *pro Flacco c. 30.* liquet, & Boëtio *ad 2. Topic.* ita Vlpianus quoque & in *fragmento Pithæano*, & *in fragm. tit. 11. de tutelis, §. 1.* nominatim ſcribit. Proinde cum *muliebrem* tutelam audis, adultæ mulieris tutelam intellige. Quæ & ideo pupillari tutelæ a Sabino *lib. 3. Iuris ciuilis*, opponitur apud Gellium, *lib. 5. c. 13.* Porro hæc muliebris tutela *Legitima* erat, vt *hac*

l. vocatur, & apud Ciceronem & Vlpianum *in fragm.* id eſt legitimis ſeu agnatis proximis deferebatur. De qua duo notari nunc cupio. Primo, ne perpetuo tutela illa proximus agnatus, cui legitima illa tutela muliebris delata fuerat, toto forte vitæ ſuæ tempore grauaretur, oneraretur, contra quam alii tutores qui ἕως προθεσμίας alicuius tutores ſunt, rurſus huic agnato certo tempore permiſſum fuiſſe, alteri proximo in gradu in iure tutela muliebri poſtea cedere, Vlpian. *in fragm. d. tit. 11. §. 8. Permiſſum*, inquit, *erat in iure cedere tutela fœminarum.* Nulli ſcilicet alia legitima tutela alteri cedi potuit: quam quæ in FEMINIS eſt, id eſt, quam fœminarum tutela. Itaque hæc tutela *Ceſſitia* dicebatur, & Tutor, cui ceſſa erat, *Ceſſicius*, Vlpianus *d. loco.* Hac tamen lege ſeu conditione (quod & ipſum ſingulare eſt) ceſſio fiebat, vt agnatus ille qui ceſſerat, legitimus tutor ſemper maneret: & ad illum, ſi ceſſitius aliquo caſu tutor eſſe deſineret, onus tutelæ muliebris recurreret; Vlpian. *d. tit.* §. 7. Nam vt *ibidem* ait Vlpianus, *Legitimus tutor in iure cedere poteſt, abdicare ſe non poteſt.* Abdicare hic plus eſt quam cedere: cum alioquin in iure cedere, & abdicare, paria ſint; vt docet *lex 66. D. de iure dot.* in quæſtione ſcilicet de vſufructu extraneo cedendo. Nempe iure ſingulari ad degrauandum legitimum tutorem id inductum, vt cedere poſſet, ſic tamen, vt ne prorſus a ſe abdicaret: cum alias & in aliis, quæ vtilitatem cedentis reſpiciunt, idem ſit, *cedere in iure*, & *a ſe abdicare.*

Atque ita obſeruatum fuit ad Claudium Imp. vſque: Is enim poſtea lege promulgata, muliebris tutelæ ceſſionem *ſuſtulit*, & legitimæ muliebris tutelæ onus penes agnatum proximum, cui ſemel delata fuiſſet, *permanere* voluit. Id enim eſt, quod Vlpian *in fragm.* ait *d. tit. §. 8. Feminarum legitimas tutelas lex Claudia* SVSTINET. *Suſtinet* in Gloſſis Philoxeni ὑπομένει, id eſt, *prorogat*, continuat, ſicut cedi noln. *Suſtinere* eſt continuare, prorogare, vt *l. 42. D. de noxal. act.* Albinouanus de fortuna *Elegia 1. v. 372.*

Illa rapit iuuenes, ſuſtinet illa ſenes.

Ouidius. *Faſt. lib. 1. v. 35.*

Per totidem menſes poſt funera coniugis vxor
Suſtinet in vidua triſtia ſigna domo.

Ita & ſuſtinere ſolutionem Ciceroni *ad Atticum 12. ep. 51.* Claudius ſcil. Imp. muliebrem tutelam non ſuſtulit, ſed *ſuſtinuit*, id eſt, eam cedi noluit. Breuiter, Ceſſitiam tutelam muliebrem ſuſtulit: at muliebrem tutelam legitimam ſuſtinuit. Et vero id Vlpianus aperte comprobat: Poſteaquam enim dixit, *ſuo tempore ceſſitiam hanc tutelam non proceſſiſſe:* ſtatim ſubiicit hanc rationem, *Quoniam fœminarum legitimas tutelas lex Claudia ſuſtinet.* Non fuit igitur cauſa cur Cuiacius locum illum ſollicitaret, quem ita ſuſtinendum ſeu defendendum puto, cui proxime accedunt quæ Ræuardus *l. Var. 10.* Et hacteus quidem de vno legis Claudiæ capite circa muliebrem tutelam. Fuit & alterum, quo aduerſus antiqui iuris auctoritatem patruo conſanguineo legitima tutela muliebris non deferebatur, quod a Conſtantino M. *hac l.* ſublatum, antiqui iuris auctoritate reducta, quod teſtatur nominatim Leo Imp. in *l. 3. Cod. Iuſt. de legit. tut.* cuius hæc verba ſunt: *Conſtitutione diuæ memoriæ Conſtantini, lege Claudia ſublata, pro antiqui iuris auctoritate ſaluo manente agnationis iure, tam conſanguineus, id eſt frater, quam patruus cæteriſque legitimi ad pupillarum fœminarum tutelam vocantur.* In qua quidem *leg.* duo obſeruo: primo male infartas voces, *id eſt*: Conſanguinei enim appellatio etiam ad patruum pertinet, vt hæc lex aperte oſtendit: de quo ad *l. 2. inf. de legitimis hæredit.* Secundo infartam quoque ibi vocem *pupillarum:* niſi pupillas vocare libeat omnes quæ ſub Tutoribus agunt. Ad rem. Conſtituit igitur *hac l.* Conſtantinus M. ne conſanguineus patruus legitimam tutelam muliebrem recuſare poſſit. Ex his proinde apparet, *lege Claudia* non fuiſſe ſublatam muliebrem tutelam, neque a Conſtantino M. reductam, quod vtrumque tamen Cuiacius credidit: Manente quippe ſemper muliebri tutela ſeu perpetua, in eo tantum ius variauit, vt ex *Lege Claudia* ea cedi non poſſet, quod mox ſublatum: Item vt ne conſanguineus patruus mulieris tutor legitimus eſſet, quod *hac l.* ſublatum, veteri iure reducto Aliena vero prorſus ſunt quæ Ræuardus, & alter quidam aduerſus Cuiacium hac de re ſcripſere. Vt ad remipſam redeam. Claudia *lege* muliebris tutela conſanguineo patruo non deferebatur: quia ſcilicet & fœminæ vltra conſanguineas (fratrum) ſucceſſiones ex *leg. Voconia* non capiebant, ſeu vltra conſanguineas (fratrum) hæreditates legitimæ ſucceſſiones mulieribus non deferebantur, quod Paulus & Vlpianus *in ſententiis* & *fragmentis* ſcriptum reliquere. Et ſic tutela ad hæreditatis exemplum hac parte comparata erat: vt retro quo tutela redit, eo & hæreditas peruenit: notiſſima Regula: quæ & ipſa ad Ceſſitiam tutelam pertinet, vt oſtendo *in noſtro ad tit. de Regulis Iuris, Commentario.* Ex his quoque iam patet, quam verum ſit quod Interpres hic aiebat, *hanc leg.* Interpretatione non indigere: a cuius etiam manu lex ipſa non plane immunis videtur, verum ab eo decurtata & deminuta, quod ſuadet *dicta lex 3. Cod. Iuſt. de legitima tutela:* Certe impolitias eius redolere videantur illa, *in fœminis tutelam recuſare:* niſi potius, quod cenſeo id ita dictum Conſtantino, quomodo *tutela in capite libero:* & in XII. Tab. *in eo, pecuniaque eius, poteſtas eſto.* P. 38.

III. (a) Imppp. Valent. THEOD. & Arcad. AAA. Proculo PF. V. (b)

INLVSTRIS (c) Præfectus vrbis, adhibitis Decemuiris e numero Senatus Ampliſſimi, & Prætore Clariſſimo viro, qui tutelaribus cognitionibus præſidet, Tutores Curatoreſue ex quolibet Ordine (d) idoneos faciat retentari: & ſane id libero iudicio, experteſque damni (e) conſtituent Iudicantes: Et ſi regendis pupillaribus cenſibus (f) ſinguli creandorum pares eſſe non poſſunt, plures ad hoc, ſecundum *Leges Veteres*, conueniet aduocari, vt quem cœtus ille adminiſtrandis negotiis pupillorum digniſſimum iudicarit, ſola ſententia obtineat Præfecturæ. (g) Itaque hoc modo remotia metu, qui conſilio adfuerint, permanebunt, & paruulis adultiſque (h) iuſta defenſio ſub hac Prudentium deliberatione proueniet. (i) Quod (k) tamen circa eorum perſonas cenſuiſſe nos palam eſt, quibus neque teſtamentarii defenſores, neque legitimi (l) vita, ætate, facultatibus ſuppetunt: Nam vbi forte huiuſcemodi homines offerentur, (m) ſi nihil ad defenſionem ſui (n) priuilegiis (o) comparabunt, vt (p) teneri poſſint iure præſcribimus. Cæterum alia quæ in cauſis Minorum *antiquis Legibus* cauta ſunt, manere intemerata decernimus. Dat. VI. Kal. Ian. Mediolani, Timaſio & Promoto COSS. [389.]

INTER-

Interpretatio. *Quoties de pupillorum tutela tractatur, debent primi patriæ cum Iudice, ſecundum ætates minorum, aut Tutorem aut Curatorem eligere, vt ille qui ſuſceperit tutelam, tali electione poſſit eſſe ſecurus. Quæ tamen electio circa eas perſonas obſeruabitur, quæ nec teſtamento decretæ ſunt, nec propinquitate ad id officium adducuntur. De aliis ſane minorum commodis legum priorum ſtatuta præcepit obſeruari.*

NOTAE.

(a) *Lex* 1. *Cod. Iuſt. de Tutoribus, vel Curatoribus Illuſtrium, vel Clariſſimarum perſonarum.* GOTHOFREDVS.

(b) *Proculo* huic *P. V.* inſcribuntur hoc anno 389. quoque *lex* 25. *inf. de oper. publ. l.* 9. *inf. de annon. ciuic. l.* 2. *inf. de teſtamentis*, anno 390. *lex* 6. *inf. de agentib. in reb.* & anno 391. *l.* vn. *de poſſeſſ. ab eo qui prouoc.* Et anno 392. *lex* 10. *inf. de annonis ciuicis*, fit eiuſdem mentio, *l.* 12. *d. t. de annonis ciuicis.* Meminit & Zoſimus *lib.* 4. *cap.* 45. & 52. & Chronicon Alexandrinum. Hic capite truncatus A. 392. teſte Zoſimo *d. loco cap.* 52. & Chron. Alexandr. filius fuit Tatiani PP. vid. Zoſimum *l.* 4. *cap.* 45. cui tribus ferme poſt menſibus inſcribitur *lex prox.* 4. *inf. h. t.* vbi de eadem re agitur *inf.* Conſtantinopolitanæ porro vrbis Præfectus fuit, vt oſtendit Zoſimus *d. lib.* 4. *cap.* 45. & diſerte præfert inſcriptio *leg.* 26. *inf. de operib. public.* & *legis* 9. *inf. de annonis ciuicis.* Neque turbet te, quod *Mediolani* hæc lex data dicitur: Theodoſius quippe etſi Orientis Imperator, in Italia tamen hoc tempore agebat: Vide *Conſularia Theod.* & quæ noto ad *leg.* 13. *inf. de pœnis.* IDEM.

(c) *Illuſtribus* in C. Iuſt. de quo mox plenius.

(d) Senatorio, Equeſtri; de quibus *inf. lib.* 6. *tit.* 2. & 36. Ræuardus tamen *I. Var.* 10. id exponit de ordine cognatorum, ſi videlicet nulli ſint ex ordine agnatorum: quod minus probo: etſi eo ſenſu *in fin. legis prox.* ordo accipiendus ſit. Nam ait hæc lex, *ex quolibet ordine*: igitur non ex vnico, vt Ræuardus opinatur.

(e) Id eſt, Actionis ſubſidiariæ. IDEM. *Ex litis quæ damni conſtituent.* Cod. Wurceburg. RITTER.

(f) *Subſtantiis*, C. Iuſt. *Cenſus* nihil aliud eſt, quam ſubſtantia. GOTHOFREDVS.

Pag19 (g) Subiicit hæc Tribonianus, *ſuper cuius nomine ſolemnitate poſtea ſeruata per Prætorem interponatur decretum*: de quo mox. IDEM.

(h) *Clariſſimis*, additum a Triboniano: eadem ratione, qua ſuperius vocem, *Illuſtribus* repoſuit. IDEM.

(i) *Perueniet*, C. Iuſt. IDEM.

(k) Res nota; datiuo non locum eſſe niſi teſtamentario & legitimo deficiente, v. & *leg. prox. in fin.* IDEM.

(l) In legitimo tutore tria requiri hinc nota: vitam, ætatem, facultates; & circa hæc tria inquiſitionem verſari. Ac maxime quod de ætate dicitur, de quo vide etiam *legem vlt. C. Iuſt. de legitima tutela.* & *verſic. vlt. Inſt. de fiduciaria tutela*: & *l. prox.* IDEM.

(m) *Offeruntur*, C. Iuſt. IDEM.

(n) *Sua*, ita Cod. Iuſt. IDEM.

(o) Id eſt, ſi non excuſationem promeruerint aliquo priuilegio, v. *tit. de excuſat. tutor.* & *leg. prox. inf.* IDEM.

(p) *Vt* abeſt ab Edit. Sichard. RITTER.

(q) III. *Kal. Ianuar.* ita in Cod. Iuſt. exerte. GOTHOFREDVS.

COMMENTARIVS.

Ordo partim nouus, partim vetus in tutoribus & curatoribus (in vrbe Conſtantinopolitana adhibendus) hac Theodoſii M. conſtitutione definitur, & quidem duplici fine: tum vt electores metu liberi eſſe poſſint, ſimul & pupillis & adultis recte conſultum eſſe queat: quod indicatur *verſ.* & *ſane:* & *verſ. itaque hoc modo.*

Ordo igitur nouus hic conſtituitur. *Primo* nempe vt Præfectus vrbis, adhibitis decem Senatoribus in conſilium, vt & Prætore Tutelari, Tutores & Curatores conſtituat. 1. Ad Præfectum Vrbis ſane iam olim quoque pertinebat, in Vrbe Tutores & Curatores dare (quod etiam conſtat ex §. 4. *Inſt. de Attiliano tutore*, & *l.* 45. §. 3. *D. de excuſat.* vid. & *l. prox. inf.*) 2. At Decemuiros præterea in conſilium Præfecti Vrbis tutorem dantis Theodoſius M. *hac l.* adiungit; ſicut olim quoque in conſilium Prætoris Romæ Decemuiros adhibitos auctor eſt Vlpian. *in fragm. tit.* 1. §. 13. & Theophilus §. 4. *Inſtit. quib. ex cauſis manum.* quemadmodum & ex *Lege Attilia* Prætor cum maiore parte Tribunorum plebis, qui vtique decem erant, tutorem dabat; quod Theophilus paulo expreſſius adhuc enarrat, *tit. de Attiliano tutore*, quam aut Vlpianus, aut Tribonianus. 3. Inſuper & *Prætorem Tutelarem* adiungi vult Theodoſius M. *hac l.* pariter vt tribus ferme poſt menſibus *l.* 4. *prox. h. t.* quæ Tatiano PP. inſcribitur, qui pater fuit Proculi P. Vrb. ad quem *hæc lex* data eſt. Erat ſcilicet olim, vt de libertatibus Prætor ſpecialis, qui Prætor *Liberalis* dicebatur, ita & tutelaribus cognitionibus & tutoribus dandis qui præeſſet, erat Prætor ſpecialis conſtitutus; & quidem a M. Antonino, (quod Capitolinus *in eius vita* refert *cap.* 10.) inſtitutus, qui Prætor *Tutelaris* dicebatur: Eum Paulus 5. *ſentent. tit.* 16. §. 2. *Iudicem Tutelarem* vocat; hæc *lex* noſtra vocat *Prætorem tutelaribus cognitionibus præſidentem*; lex proxima, *Prætorem qui impertiendis tutoribus præſidet*: Deque eius officio librum ſingularem olim ſcripſerat Vlpianus, e quo tria tantum fragmenta hodie ſuperſunt, puta in *l.* 3. 5. 9. *D. de excuſat.* vt & Paulus. Nam vt libertates, ita & tutelæ ad publicam curam pertinent; ita conueniens viſum tam tutelis quam libertatibus proprium Prætorem adſignari. Verum ad rem. Potuit olim etiam, vt dixi, Præfectus Vrbi dare tutores, vt ex *d. l.* 45. *ſeu penult.* conſtat: verum ex *hac l.* non conſtituit is tutorem, citra *Prudentium* (vt *hac l.* dicitur) illorum deliberationem & conſilium vt *ſupra* dictum, vid. & *l.* 16. *inf. de Prætoribus.* Et hæc quidem de his qui dare tutores & Curatores debeant.

Secundo Tutores *qui dari* quoque poſſint, *hac l.* definitur: Nempe ex quolibet Ordine idoneos retentari, dari poſſe ait: Quod & ipſum argumento mihi eſt, proprie *hanc l.* pertinere ad *Senatorios* pupillos, vel adultos. Nempe quæſitum fuerat, vtrum Senatoriis iſtis pupillis & adultis ex alio quam Senatorio Ordine Tutores & Curatores dari poſſent? Id quod *hac leg.* Theodoſius M. probat. Itaque non male Tribonianus, qui diſerte hanc conſtitutionem retulit ad impuberes & adultos Illuſtres vel Clariſſimos, vel vt Iuſtinianus quoque nominatim expreſſit, ad *Nobiles*: atque ita *hanc l.* ſub peculiari tit. collocauit, *de Tutoribus vel Curatoribus illuſtrium vel clariſſimarum perſonarum.* Et ratio iſtius rei hæc eſt, quia dignitas cum fide nil commune habet, quam ſi præſtet tutor, quid intereſt Tros, Rutulusue fuat, quo ſanguine cretus. Ex quolibet igitur Ordine, etiam Equeſtri, etiam plebeio, Senatori pupillo tutor dari poteſt: Non ideo tamen quilibet ex quolibet Ordine. Curialibus enim neceſſitatibus occupati ad Senatorum tutelam idem Theodoſius vocari vetuit, *l.* 2. *Cod. Iuſt. d. tit. de tutorib. vel Curat. Illuſtr.* Quare Ræuardi error eſt, *lib. I. Var.* 10. qui hæc verba, *ex quolibet Ordine*, acce-

accepit de Ordine cognatorum, legitimis deficientibus. *Ordinis* enim appellatio *hic* denotat gradum dignitatis, non cognationis, quo ſignificatu paſſim hæc vox *hoc Codice* accipitur. Etſi fateor *l. prox.* id ita ſerme accipi.

Tertium hac *leg.* ſequitur de *adminiſtratione* vni ex pluribus tutoribus datis committenda, idque ſecundum leges veteres; ſic etiam vt id decernatur a prædicto Decemuirali cœtu, & ſententia Præfecturæ ſola. Et Tribonianus tamen poſt Præfecti Vrbis ſententiam, Prætoris decretum requirit. Ex quo Triboniani emblemate, ſententia decretum præcedit, vt ait recte *lex vlt. C. Iuſt. de magiſtratibus conuen.* & Papinianus *in l. 5. D. de confirmando tut.* Itaque Salicetus exclamat, *Mirabile:* quod alius Nominatum confirmet, & alius ei adminiſtrationem decernat. Hæc cum ita ſint, de eorum errore liquet, qui hoc *huius l* caput eo referunt, ad id, quod & *lex 2. Cod. Iuſt. qui petant tutor. & lex 6. Cod. eod. qui dare tutores.* dicit de tutore ex pluribus nominatis eligendo: Eſt enim hoc caput non de pluribus eligendis, ſed adminiſtratione vni decernenda.

Quartum caput eſt, & hoc ipſum ſecundum leges veteres, datiuis huiuſmodi tutoribus locum non eſſe, niſi teſtamentariis & legitimis deficientibus. Tandem & generali clauſula antiquas leges confirmat in cauſis Minorum. Quare iam dicamus, quod & *initio* diximus, *hac l.* nouum tantum ordinem a Theodoſio M. induci circa dandos Senatoriis pupillis tutores, duplici illo, quem dixi, ſiue: In cæteris antiquis legibus cauta in cauſis Minorum confirmari.

P. 320

De Tutela liberorum MATRI *nonniſi ſub ſex conditionibus deferenda, Theodoſii M. conſtitutio.*

IIII. (a) Iidem AAA. Tatiano PF. P. (b)

MATRES, quæ amiſſis viris tutelam adminiſtrandorum negotiorum in liberos poſtulant, (c) priuſquam confirmatio (d) officii talis in eas iure veniat, (e) fateantur (f) actis, *Ad alias ſe nuptias non venire.* (g) Sane, in optione (h) huiuſcemodi nulla cogitur, (i) ſed libera in conditiones quas præſtituimus voluntate deſcendat: (k) nam ſi malunt alia optare matrimonia, tutelas (l) filiorum adminiſtrare non debent. Sed ne (m) ſit facilis in eas, poſt tutelam iure ſuſceptam, irruptio, bona eius primitus, qui tutelam gerentis affectauerit nuptias, (n) in obligationem (o) venire, & teneri (p) obnoxia rationibus paruulorum (q) præcepimus, (r) ne quid incuria, neque (s) fraude depereat. Hiis illud adiungimus, vt mulier, ſi ætate maior eſt, tum demum petendæ tutelæ ius habeat, cum Tutor legitimus (t) defuerit, vel priuilegio (u) a tutela excuſetur, vel ſuſpecti genere ſubmoueatur, vel ne ſuis quidem per animi aut corporis valetudinem adminiſtrandis facultatibus idoneus inueniatur. Quod (x) ſi feminæ tutelas refugerint, & præoptauerint nuptias, neque * quiſquam legitimus ad pares (y) poſſit cauſas vocari, (z) tum demum Vir Illuſtris Præfectus Vrbi, (a) adſcito (b) Prætore (c) qui impertiendis tutoribus præſidet, ſiue Iudices qui in prouinciis iura reſtituunt, (d) de alio ordine, (e) per inquiſitionem dari minoribus defenſores (f) iubebunt. Dat. XII. Kalend. Feb. Mediolan. Valentiniano A. IIII. & Neoterio Coss. [390.]

INTERPRETATIO. *Mulieres mortuis maritis ſi ipſæ voluerint tutelam ſuſcipere filiorum, priuſquam hoc adſumant, actis* profiteantur *ſe non eſſe nupturas. Sed hoc ipſum non* extorquendum *eſt, ſed ſi maluerint hoc voluntate propria fateantur: nam ſi ad alias nuptias migrare voluerint, tutelam filiorum adminiſtrare non poſſunt. Sciant hoc etiam viri, qui ſibi iungendas matres poſtulant paruulorum, quodſi mulieres tutelam adminiſtrare cœperint filiorum, & poſtea nupſerint, ille qui in conſortio recipitur maritali, bona ſua nouerit obligata, & ſe ad rationem reddendam minoribus obnoxium eſſe futurum. Additur etiam illud, quod mulier niſi* (g) *maiore ætate fuerit, tutelam ſuſcipere prohibetur. De his vero, qui cum lege veniunt ad tutelam, ſi quis ex his videbitur aut* deceptus (h) *facultatibus, aut moribus vilis, admitti non poterit, ne minorum bona depereant: ſed illi accedant in tutelam, qui integritate mentis & certa propinquitate iunguntur. Nam ſi defuerint perſonæ quas diximus, & mater tutelam ſuſcipere noluerit, tunc ſicut prius* (i) *conſtitutum eſt, electio* (k) *Iudicis vel prouincialium Tutores minoribus deputabunt.*

NOTÆ.

(a) Lex 2. *Cod. Iuſt. quando mulier tutelæ officio fungi poteſt:* hine deſcripta eſt. *GOTHOFREDVS.*
(b) *Tatianus* hic PP. Orientis fuit ſub Theodoſio M. de quo vid. *Proſopogr. IDEM. Præfect.* Cod. Wurceb. *RITTER.*
(c) An a Principe? vt *l. vlt. D. de tutelis?* An a Magiſtratu? *GOTHOFRED.*
(d) De *confirmando* Tutore v. *tit.* D. & *Cod. Iuſt. IDEM.*
(e) *Eueniat.* Cod. Iuſt. male. *IDEM.*
(f) *Fateantur,* pro *profiteantur.* Addit autem Tribon. *ſacramento præſtito:* de quo mox. *IDEM.*
(g) Id eſt, ſe non venturas. *IDEM.*
(h) Tutelæ, eiuſque poſtulatione. *IDEM.*
(i) *Cogatur* Cod. Iuſt. *IDEM.*
(k) *Deſcendat,* pro condeſcendat. *IDEM.*

(l) *Tute-*

(l) *Tutelam* Cod. Iuſt. voce *filiorum* expuncta. *IDEM.*

(m) *Ne* abeſt a Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(n) Nuptias ſecundas ſcilicet. *GOTHOFREDVS.*

(o) *In obligationem venire*, id eſt, hypothecæ necti. *IDEM.*

(p) *Tenere* Edit. Sichard. *RITTER.*

(q) *Paruuli* ſunt pupilli. *GOTHOFREDVS.*

(r) *Præcipimus.* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(s) Duo hæc Tutorum vitia, duæ culpæ: Incuria & Fraus: vid. *l. 3. inf. de adminiſtr. tut.* *GOTHOFREDVS.* *Nequid fraude* Edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*

(t) *Vel teſtamentarius, vel legitimus*, ita Cod. Iuſt. quod nil adeo neceſſe fuit: *Legitimus* enim hic & mox non opponitur teſtamentario, verum qui iuſtus tutor eſſe poteſt: & ſic *Legitimi* appellatione venit & teſtamentarius, vid. quæ ſcribo *ad l. 7. de nauicul.* *GOTHOFREDVS.*

(v) V. *l. 3. ſup. in fin.* *IDEM.*

(x) De hoc dixi ad *d. l. 3.* *IDEM.*

* Abeſt hic verſiculus a Cod. Iuſt. *IDEM.*

(y) Id eſt ad tutelas. *IDEM.*

(z) *Et demum* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(a) Vid. *ſup. l. 3.* *GOTHOFREDVS.*

(b) *Accito* C. Iuſt. male. *IDEM.*

(c) De *Prætore* hoc *Tutelari* dixi ad *d. l. 3.* *IDEM.*

(d) Id eſt, reddunt. *IDEM.*

(e) Quam legitimorum & adgnatorum. *IDEM.*

(f) *Defenſores* ſunt Tutores. *IDEM.*

(g) *Si maior ætate* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(h) γρ. *Defectus.* *GOTHOFREDVS.* Ita emendauit Cuiacius in margine. *RITTER.*

(i) *Prioribus conſtitutum* Cod. Wurceb. *IDEM.*

(k) *Electione* Cod. Wurceb. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

P. 321

MATRI liberorum tutelam poſtulanti, quibus eam ea conditionibus deferri poſſit: Quando item DATIVO tutori locus ſit, definit hac conſtitutione Theodoſius M. De priore prius, de Matris inquam tutela. Igitur huic Tutelæ ſex conditiones proceſſuſque adeo omnis in ea deferenda *hac l.* proponuntur.

Prima conditio eſt, quod ea *Matribus* nominatim deferri dicitur.

Secunda, quod hæc tutela non *Inuitis* matribus impingatur; & vt *hac l.* eleganter dicitur, *in optione huiuſmodi nulla cogatur, ſed libera in conditiones has voluntate deſcendat.* Et ſic poſtulantibus tantum ſeu petentibus: idque etiam continetur *l. vlt. D. de tutelis.*

Tertia conditio, quod non ante tutela matri conferatur, confirmetur, quam actis profeſſa ſit, *ſe ad alias nuptias non venturam:* vt proinde *optio* hæc matri detur, vel *præoptare nuptias*, vt mox dicitur, ſeu ad ſecundas nuptias conuolare, & tutelam filiorum non adminiſtrare, vel tutelam affectans ſecundis nuptiis renunciare.

Quarta conditio eſt, vt ſi poſt tutelam ſuſceptam mulier nupſerit, ſecundi mariti bona, & ſic vitrici, tacito iure priuignis obligentur: quod comprobatur & *Nouella* Theodoſii *de Tutoribus 5.* vnde deſumpta eſt *lex 6. Cod. Iuſt. in quibus cauſis pignus vel hyp. tacite contrahitur.*

Quinta conditio eſt, vt *Maiori* tantum matri ea tutela deferatur. Nempe eum minores quoque ipſi per, ſeu propter liberos rem ſuam non ideo adminiſtrandam recipiant, *l. 2. D. de minoribus:* multo minus minores matres liberis ipſis tutrices dari oportet. Neque tantum affectui materno tribuendum eſt, tutelam liberorum ſolatii cuiuſdam loco petenti, vt ideo minoris fragilitati res liberorum committatur.

Sexta conditio eſt, vt deficiente demum *Tutore legitimo* mater liberorum tutelam petere poſſit. *Legitimo*, id eſt, iuſto, ſiue is a lege tutor ſit (qui alias ſpecialiter *legitimus* dicitur) ſiue teſtamento datus. Porro quatuor modis legitimum ita tutorem deficere *hic* ait Imp. ſiue in totum is deficiat, ſiue priuilegio a tutela excuſetur, vel vt ſuſpectus ſubmoueatur, vel ne ſuis quidem facultatibus adminiſtrandis idoneus inueniatur per animi aut corporis valetudinem. Qui locus egregius eſt & ſummam continet eorum quæ in *Digeſtis*, *Codice*, *Inſtitutionibus*, plenius proponuntur.

Et hæ quidem ſex conditiones Matris tutelæ a Theodoſio M. *hac leg.* ponuntur: quæ vel immutatæ poſtea ferme, vel auctæ, partim Theodoſii Iun. partim Iuſtiniani conſtitutionibus. Enimuero, vt ſuperius propoſitum ordinem ſequamur. Primo *Auia* quoque tutela hæc a Iuſtiniano delata fuit, textibus *vulgatis*. Secundo *Poſtulari*, ſeu Impetrari eam hodie nil opus eſt, vel confirmari. Tertio iuramentum, non nuda promiſſio, a matre deſideratur, de non repetendo matrimonio, ex Nou. Theodoſii *Iun. 5.* & ex Iuſtiniani mente: Quare & *d. legi 2. Cod. Iuſt. quando mulier. tut.* quæ hinc alioquin deſumpta eſt, Tribunianus hæc verba *ſacramento præſtito* addidit: Quanquam ipſemet Iuſtinianus mox ſententiam recantauit, *Nouella 94. cap. 2.* remiſſo matri iureiurando, propter periuriorum videlicet frequentiam. Quarto, mater & auia legitimis ſpecialiter ita dictis hodie præferuntur, ſoliſque teſtamentariis poſtponuntur: *Nouella 118. cap. 5. & Authentica Matri aut auiæ, Cod. Iuſt. quando mulier tutelæ off.* Superſunt duo, in quibus nouo iure cum hac Theodoſii M. lege conuenit: Nempe, quod maiori tantum hæc tutela deferatur: quodque vitrici bona tacito iure obligentur. Et hæc de *Matris* Tutela: qua deficiente, Datiuo tutori locum facit *hac l.* Theodoſius Imp. & ſic matris tutela inter legitimum generaliter dictum, & datiuum medium *ordinem* (qua voce hæc lex vtitur) ſeu locum occupat. Quod formam dandi Tutoris attinet, quam *fine leg.* præſcribit, de ea iam dictum *ad legem ſuperiorem.*

QVI PETANT. (a)
TITVLVS XVIII.

(a) Tutores ſcilicet, quomodo etiam plenius conceptus eſt titulus Codicis

Iuſtin. *lib. 5. tit. 31. qui petant Tutores*: vbi additum, & *Curatores*, de quo dicam ad *l. 27. inf. de Epiſcopis.*

I. (a) Imp. Conſtantius A. & Iulianus Cæſ. Haue Orphite (b) cariſſime nobis.

AVos quoque (c) & auias Tutoris (d) neceſſitas poſtulandi teneat obligatos, ſi nepotibus pupillaris ætatis teſtamentaria vel legitima tutela defuerit: nam ſi Tutor forte petitus non fuerit, ſecundum ea, quæ *priſcis* (e) *Legibus* ſtatuta (f) ſunt, emolumentum ſucceſſionis amittant, ad quos (f) poterat hæreditas peruenire. Dat. Id. Iul. Conſtantio A. VIIII. & Iuliano Cæſ. II. Coss. [357.]

Interpretatio. (h) *Si auus paternus defuerit, auos maternos etiam, atque auias, tam paternas quam maternas iubet ad Tutores paruulorum petendos legis præceptione conſtringi, ſi tamen teſtamentarii vel legitimi deeſſe probantur. Quod ſi nepotibus paruulis Tutores prouidere deſpexerint, iubet eos huiuſmodi diſpendio ſubiacere, vt ſi forte ceſſerit luctuoſa hære-*
P. 322 *ditas, de ſucceſſione minorum, quibus Tutores, aut non petierint, aut noluerint prouidere, habeantur extranei.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. De quo mox. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Orphitus* hic Præfectus Vrbi fuit, & iterum quidem fuit primum A. 353. a 6. Idus Decembris eamque continuauit A. 354. vt teſtatur vetus Notitia Præfectorum vrbi. v. plura in *Proſopogr.* Fuit & A. 355. 357. 358. 359. De eo Ammianus Marcellinus, & Symmachus. Certe hoc ipſo anno 357. ad eundem extat *lex 2. inf. de gladiatoribus.* & quidem ſecundum: Vide Ammianum Marcellinum, *lib. 16. cap. 10. & 27. cap. 3.* in geſtis huius ipſius anni, & ſequentis & Symmachum *lib. 1. ep. 125. lib 10 ep. 17.* *IDEM.* *Haue orphito chariſſimo nobis.* Edit. Sichard. Quæ lectio adeo corrupta eſt, vt mirer, Sichardum non emendaſſe. *RITTER.*

(c) Non tantum matres. *GOTHOFREDVS.*

(d) *Tutela* Codex Wurceburg. *RITTER.*

(e) Id eſt Epiſtola Seueri quæ extat *l. 2. §. 2. D. eod. tit.* *GOTHOFR.*

(f) *Inſtituta.* Edit. Sichard. *RITTER.*

(g) *Amittat, ad quem* Edit. Sichard. *IDEM.*

(h) Hanc Interpretationem ſecutus eſt, vetus formularum auctor ſecundum L. Rom. *GOTHOFREDVS.*

COMMENTARIVS.

AVI quoque & AVIÆ liberis ſuis Tutores petere hac Conſtantii conſtitutione iubentur. Nempe Matres (quod hic initio *legis* ſupponitur, voce QVOQVE) ad petendos liberis tutores ex officio pietatis iam olim obſtrictas fuiſſe notum eſt: ſed & illud notum, ob non petitos tutores matres multari iuſſas. D. Seueri Epiſtola: (quam *priſcarum Legum* appellatione Conſtantius hac *l.* indicat) Multari inquam, *luctuoſa* hereditate (vt eleganter hic loquitur Interpres, de quo dixi ad *l. 2. ſup. de inoffic. teſtam.*) liberorum, quibus tutores non petierant, id eſt, emolumentum ſucceſſionis (vt lex noſtra loquitur) amittere, quæ ad eas alioquin ab inteſtato erat peruentura. Quod & ipſum ſequitur Theodoſius Iun. *Nouella ſua de tutoribus 5.* Quinimo conſtitutum aliquando quoque vt mater, ſi pupillis vel minoribus, legitimam defenſionem non petierit, vel relictarum rerum inuentarium non fecerit, inteſtata decedat, id eſt, teſtandi iure priuetur. Quam Conſtitutionem Theodoſius Iun. *d. Nouella ſua de tutoribus 5.* velut amaram, & matres immoderata pœna plectentem antiquauit, reducta ſuperiore. Et notandum, amaram illam Conſtitutionem in hoc Cod. extitiſſe, vt Interpres ad illam *Nouellam* notat. Quinimo idem addit, eadem lege comprehenſum fuiſſe vt inſuper notaretur infamia. At Conſtantius Imp. *hac l.* hoc ipſum ius ad auos QVOQVE (vt diſerte loquitur) & auias extendit: ad auos, inquam maternos, & auias tam paternas quam maternas, quod recte admodum Interpres obſeruauit. Idque etiam in auia iam obtinuiſſe antea comprobat *l. 2. §. 28. D. ad SC. Tertull.* Vt mirer, neque rationem comminiſci poſſim vllam, cur Tribonianus hanc l. omnino a ſuo Cod. abeſſe voluerit. Ex *d. l. 2.* interim colligas, niſi Triboniani facinus ibi ſuſpicere, id quod de Auia hac l. ſtatuitur, non a Conſtantio primum conſtitutum fuiſſe. Certe, quod de auo hic conſtituitur, id nouum eſt. Nempe de facili quidem, id quod de matre conſtituitur, id & ad auiam extenditur (etiam ſola ſæpe Prudentum interpretatione) Sic, tutelam liberorum matri primum, mox & auiæ delatam *ad l. vlt. ſuperioris tit.* diximus: (Videndi ſunt & Interpretes, ad Nouellam, *vt ſine prohibitione matres 94.*) At vt quod de matre ſtatutum eſt, ad auum licet maternum extendatur, non tam facile fit.

DE ADMINISTRATIONE ET PERICVLO TVTORVM ET CVRATORVM.

TITVLVS XIX.

Lib. V. Cod. Ivst. Tit. XXXVII.

PARATITLON.

ADMINISTRATIONIS Tutorum & Curatorum partes in his quoque, quantum hic Codex & titulus nobis ſuggerit, conſiſtunt. *Inuentarium* tutor adito iudice eodem momento, quo ordinatus fuit, facere debet, *l. 4. h. t.* Mobilia, quæ vetuſtate temporis non mutantur, in tutiſſima cuſtodia collocare, *leg. ead.* niſi ſi in hæreditate mobilia tantum ſint, & ex reditibus fundorum familia pupilli ſuſtineri non poſſit.

Peri-

Pericvlvm adminiſtrationi coniunctum eſt: Nam Tutor & Curator rei negligentia ſua amiſſæ periculum præſtat: veluti ſi conditionem donationis neglexit, *l. 2. h. t.* vel poſſeſſiones iuris emphyteutici vitio commiſſi minor amiſerit; negligentia aut proditione tutoris vel curatoris, *l. 3. h. t.* ac multo magis, ſi nomine pupilli vel adulti rem debitoris propria auctoritate peruaſerit, *l. 2. inf. vnde vi: & l. 1. & 4. in fin. inf. de liberali cauſa.* Bona ſane ipſa Tutorum & Curatorum pro officio adminiſtrationis, pignoris iure obligata ſunt, *l. 1. h. t.*

P. 323

I. (a) Imp. Conſtant. A & Iulianus (b) Cæſ. (c)

PRO officio adminiſtrationis, Tutoris vel Curatoris bona, ſi debitores exiſtant, tanquam pignoris titulo obligata, minores ſibimet vindicare minime prohibentur. (d) Dat. VII. (e) Kal. April. Treueris, Voluſiano & Anino Coss. [314.]

Interpretatio. *Quicunque Tutor ſiue Curator negligentia adminiſtrationis ſuæ, debitor minoribus comprobatur, nouerit facultates ſuas ita obligatas, vt ſi non ſatisfecerit, ratione deducta bona ſua a minoribus loco pignoris teneantur.*

NOTAE.

(a) *Lex 20. Cod. Iuſt. eod. tit.* GOTHOFREDVS.

(b) Abſunt hæc a C. Iuſt. Et certe vitioſa ſunt. Itaque loco *Iuliani* reponendum exiſtimo *Licinius.* IDEM. Abeſt a Cod. Wurceburg *Iuliani* nomen, qui ita legit: *Imperat. Conſtant. A. & C.* RITTER.

(c) *Eufemiana*; hoc additum inſcriptioni in Cod. Iuſt. GOTHOFREDVS.

(d) *Idem eſt etſi Tutor vel Curator quis conſtitutus res minorum non adminiſtrauerit:* Hæc in Cod. Iuſt. ſubſiciuntur. IDEM.

(e) Ita quoque habet Cod. Iuſt. At MSS. quos viderim, omnes, VI. IDEM.

COMMENTARIVS.

Pignoris titulo Tutorum & Curatorum bona pupillis & minoribus obligari, vt res eſt decantata, ita id ipſum hac Conſtantini M. conſtitutione cauetur: *pro officio* videlicet *adminiſtrationis, ſi debitores exiſtant*, id eſt pro adminiſtratione male geſta: Imo & pro omnino non geſta: Quod poſtremum Tribonianus *huic l.* nominatim addendum credidit. Certe proprie *hac lex* ad priorem ſpeciem pertinet: *Pro officio*, inquit, *adminiſtrationis, ſi debitores exiſtant.*

Illud paulo prolixius nunc inueſtigandum venit, num primus Conſtantinus M. & hac quidem conſtitutione hanc taciti pignoris ſpeciem inuexerit, qui Princeps cæteroquin nouam ſubinde rationem adinuenit pupillis ſubueniendi, atque adeo veteri Iuriſprudentiæ tacita hæc hypotheca incognita fuerit, quæ Balduino ſtetit ſententia *ſecundo commentarii de legib. Conſtantini*, quamque deinceps acriter defendit Antonius Faber *Iuriſprudentia Papin. tit. 12. princ. 3. illat. 11.* Verum contraria ſententia mihi omnino placere cœpit. Argumenta hæc habeo: Primum eſt ex iis *huiuſce l.* verbis, *vindicare minime prohibentur*: Quæ vnque verba non eſſe nouum ius inuehentis Conſtantini; verum id ius quod in ipſis rerum argumentis iam obtinebat, firmantis, palam ſubiacet: Quinimo ex illis ipſis conicere licet, cum hæc taciti pignoris ſpecies iam obtineret; in ſingulari tamen quadam ſpecie dubitatum, num & in ea tacito iſti pignori locus eſſe deberet. Id enim omnino ſonant hæc verba, *minores ſibi vindicare minime prohibentur;* forte quia in ſpecie propoſita aut fideiuſſores Tutorum locupletes erant, vel alia adhuc Tutores bona habebant, ex quibus pupillo conſultum eſſe poſſet, vt proinde a Tutore alienata, minime vindicari debere viderentur: Quibus nil obſtantibus, Conſtantinus reſcribit, bona Tutoris, ſi debitor exiſtat, tanquam pignoris titulo obligata, Minores ſibimet vindicare minime prohiberi. Et hoc primum argumentum eſto ex *hac ipſa leg.* Quinimo & ſi vera eſt *huius l.* inſcriptio *in Cod. Iuſt.* vbi hæc lex inſcripta proponitur *Eufemiana*, & alterum argumentum inde deſumi poſſit: quandoquidem conſtitutio hæc non ad Magiſtratum aliquem directa, verum ad priuatum, & quidem feminam, vt proinde ius nouum ea non contineatur. Verum in hoc vim non pono. Iam igitur prodeant leges anteriorum Principum & Prudentum, quibus id aperte comprobatur: Non quidem *lex 7. in pr. D. qui potior. in pign.* quia in ſpecie *illius l.* res ex pecunia pupilli comparata fuerat; neque ad generalem hanc, de qua quærimus, hypothecam quicquam pertinet; quæ vt *hac l.* diſerte dicitur, pro officio adminiſtrationis pupillo competit, ſed ad ſingularem illam æquitatis ſpeciem, qua ex pecunia pupillari res empta pupillaris cenſeri debet: Quæ alioquin æquitatis ſpecies cum promiſcue non obtineat, (Neque enim regulariter ex pecunia mea res empta, mea eſt, *l. 17. Cod. Iuſt. de pignorib. l. 7. Cod. eod. qui potiores in pign.* eodemque pertinet *lex 3. Cod. eod. arbitrium tutel.*) Tamen & hoc ipſum priuilegium militi ex eadem æquitate obtentu militiæ tribuitur *l. 8. Cod. Iuſt. de rei vindicat.* cui tamen alioquin generalis huiuſmodi tacita hypotheca non tribuitur. Non etiam vtar nunc *l. vlt. D. qui pot. in pign.* quia in ſpecie *illius l.* tutor condemnatus expreſſe bona ſua pignori obligaſſe proponitur. Non vtar etiam argumento *legis 1. §. 9. D. de falſis: l. 49. D. locati: l. vn. Cod. Iuſt. ne tutor vel Curator*: quæ alioquin vtrinque trahitur, vbi tutores prohibentur, antequam officio depoſito reſtituerint tutelam, *πρὶν ἐκτίσωσι τὰς τῆς κηδεμονίας*, ſiue tutelam adhuc adminiſtrent, ſiue ea depoſita eius adminiſtrationis rationem nondum reddiderint, cum fiſco contrahere, vectigalia conducere: quia de priuilegio perſonali prælationis pupillo competenti id accipi debet: cui ſane priori, etiam fiſcum (etſi aduerſus tertium tacitæ hypothecæ ius habeat) cedere neceſſe erat: & quia cedere neceſſe erat, falſi tutor tenebatur, qui diſſimulata obligatione pupillari cum fiſco contraxiſſet. Iſtud ſcilicet eſt, quod ignoratum a pleriſque, priuilegium fiſci priuilegio pupillari vinci, ſi prius tempore ſit: vt maxime alias priuilegium fiſci inter omnes creditores priorem locum teneat. Quid igitur? Primo aperta eſt *lex vn. C. Iuſt. rem alienam gerent. non interdici rerum ſuarum alienatione*, vbi Seuerus & Antoninus in hæc verba reſcribunt; *Non eſt interdictum Tutoribus vel Curatoribus, etſi ex eo tanto indicati debitores ſunt conſtituti*, CVM SVA CAVSA

res ſuas alienare. Potuit ergo Curator tunc fundum ſuum cum ſuo onere obligare fiſco noſtro: nam & priuato potuiſſet. Ecce Tutori & Curatori iudicato debitori res ſuas alienare permittitur, ſed *cum ſua cauſa*; & rurſum, *cum ſuo onere.* Atenim quænam quæſo illa cauſa ſua, quod onus ſuum fingi poteſt, vbi nihil expreſſe conuentum proponitur, niſi ſua, & inhærens tacita lege pignoris cauſa onuſque? Nam alterutro opus, vel vt expreſſum ſit, vel ta-
*.384 citum onus. Cum illud non eſt, tum hic neceſſario eſt. Alioquin & Pomponius *lib. 39. ad Qu. Mucium, in l. 67. D. de contrah. empt.* dixit; *Alienatio cum fit, cum ſua cauſa dominium ad alium transferimus, quæ eſſet futura, ſi apud nos ea res manſiſſet:* idque toto iure ciuili ita ſe habere. Quæ ſane lex, ſiue regula, non ad ſtatuliberos tantum pertinet, de quibus eo libro egit Pomponius, vt docet *lex 57. D. de condit. & demonſtr.* Verum & ad pignus fiſci: quod oſtendit *lex 205. D. de R. I. Plerumque fit, vt etiam ea, quæ a nobis abire poſſunt, proinde in eo ſtatu ſint, atque ſi non eſſent eius conditionis, vt abire poſſent: & ideo quod fiſco obligamus, & vindicare interdum, &* ALIENARA *& ſeruitutem prædio imponere poſſumus.* Adde *l. 12. Cod. Iuſt. de diſtract. pign. l. 14. 15. Cod. eod. de pignorib. l. 10. Cod. eod. de remiſſ. pign. l. 15. §. 2. D. de pignor.* Secundo, aperta eſt *lex 17. Cod. Iuſt. de adminiſtr. tutor. De ſucceſſione ſua*, inquit, *Tutores fruſtra timent, cum his, qui Tutelam adminiſtrauerunt, teſtamenti factio non denegetur, nec de bonis ſuis donare aliquid prohibentur.* Nempe & hic quænam eſſe potuit dubitandi ratio, niſi quia Tutor credebat vano metu teſtandi ius & donandi forte ſibi interdictum de bonis ſuis, quæ tacito iure pupillo iam obligata erant. Tertio hinc quoque eſt, quod tutor non poſſet vectigalia fiſci conducere & viceuerſa, qui conductor fiſci eſt, non recte creatur tutor: *l. vn. Cod. Iuſt. ne tutor. vel. cur. l. 1. §. 9. ad leg. Cornel. de falſ. l. 49. D. locati*, quia alteri ab altero periculum imminet, cum hypotheca vtraque ex tempore præferatur. Duo ſuperſunt nobis agenda. Primum diſpiciendum, a quo tempore tacitum iſtud pignus, & Iuriſconſultorum, & Conſtantini ſeculo pupillo competierit: nam hoc illud eſt, quod non perſpectum vtrinque fraudi fuit. Id quod ex *hac l.* decidi non poteſt, *pro officio* equidem *adminiſtrationis*, ſi tutores debitores exiſtant, eorum bona pignoris titulo obligata *hac lege* definitur, ſed non exprimitur a quo tempore. Ego vero ita comperio, non inde ab initio adminiſtrationis tacitum iſtud pignus competiiſſe: verum poſt depoſitam demum tutelam, reliquatore debitore Tutore iudicato. Quod ſane primum *d. lex vn. Cod. Iuſt. rem alien. gerentib.* apertiſſime teſtatur his verbis: *Non eſt interdictum Tutoribus vel Curatoribus, etſi ex eo titulo* IVDICATI DEBITORES *ſunt conſtituti, cum ſua cauſa res ſuas alienare.* Quorum verborum hic ſenſus eſt, Tutores non tantum durante tutela res ſuas alienare poſſe, quod indubitatum, vtpote bonis eius pupillo iure tacitæ hypothecæ nullo modo nexis: verum etiam finita iam tutela & iudicato debitore, qua cauſa & onus hypothecæ bonis eius iam complexum eſt, ſic tamen, vt cum hac ſua cauſa alienet. Et vero hactenus ſtetit tacitæ hypothecæ huius pupillaris & aliarum ferme ſus ad Iuſtinianum vſque, quod docet ſingularis eius conſtitutio *l. 6. in fin. Cod. Iuſt. de bonis quæ lib. Sed cum*, inquit, *tacitas hypothecas tam veteres leges in quibuſdam certis caſibus introduxerunt, quam nos in Maternis cæteriſque donationibus, quas ſeruare neceſſe eſt, & dubitabatur* EX QVO TEMPORE *hypothecas competere oporteret; vtrumne ab initio, an ex eo tempore, ex quo male aliquid geſtum eſt, compendioſa narratione interpretamur, initium gerendæ vel deſerendæ adminiſtrationis, vel obſeruationis eſſe ſpectandum, & non tempus ex quo male aliquid geſtum fuerit.* Et vero *hanc leg.* diſerte quoque pertinere ad tacitam pupilli hypothecam oſtendit *lex vlt. verſ. diſcretis. Cod. Iuſt. de legitima tutela.* quæ cum *illa leg.* coniungenda eſt, velut vnius & eiuſdem conſtitutionis pars.

Contrariis nunc argumentis reſpondendum eſt, quibus efficere nonnulli conantur hanc tacitam pupillorum hypothecam incognitam fuiſſe veteribus Iuriſconſultis & a Conſtantino primum inductam fuiſſe. Primo, non mouet quicquam *l. 19. §. 1. D. de reb. auctor. iud. poſſid.* vbi prælationis ius & priuilegium exigendi, ſeu perſonale pupillo quidem tribuitur, ſed nulla facta tacitæ hypothecæ mentione: Non mouet, inquam, quia neque condemnatus tutor in *ea l.* proponitur: & vt *titulus ille* ad priuilegium exigendi pertinet, inter creditores, non ad pignorum vindicationem aduerſus tertium; ita quoque in ſpecie *eius leg.* de concurſu tantum creditorum agitur; non de concurſu emptoris & pupilli. Ergo id ad negandam tacitam hypothecam non ſufficit: alioquin eadem opera negabis eam etiam ei, qui eam credidit in refectionem ædium: eodem argumenti genere ex *l. 24. §. 1. eod. tit.* imo & fiſco negabis arg. *l. 34. eod.* Secundo non mouet *lex vlt. D. qui potiores.* vbi Tutor tutelæ condemnatus pupillæ quondam ſuæ pignori obligaſſe bona ſua proponitur; vnde infert Faber, inde apparere tacitam non competiiſſe: quo enim alioquin expreſſa in *ſpecie illius leg.* cum tacita parem cum expreſſa vim habeat: Non mouet, inquam, quia primo (quod diſſimulat Faber) in ſp. *illius l.* non ſimpliciter Tutor proponitur bona ſua pignori obligaſſe; ſed *omnia bona ſua, quæ habebat, quæque habiturus eſſet:* quæ vtique plenior eſt in futurum hypotheca. Item nihil impedit tacitæ adiicere expreſſam: nam & in eadem ſpecie proponitur etiam debitor fiſco obligaſſe bona ſua, qui ſine dubio tacitam habet hypothecam. Tertio non mouet, quod regulariter per ſolam ſententiam non adquiratur ius pignoris in bonis condemnati, quouſque reuera ventum ſit ad capionem pignorum in executione iudicati, verum ex iudicato actio tantum perſonalis adquiratur: Non mouet, inquam, quia id ita ſpeciatim in Tutore condemnato conſtitutum. Quarto non mouet *lex vlt. D. in quib. cauſ. pign. tacite.* quia ea lex eſt non de Tutore ipſo, verum de hærede eius, cuius bona ſane liquet tacito pignori non obligari. Quinto, & ſexto non mouet, quod ait Faber, tam ſollicite tractare Iuriſconſultos de Tutoribus, qui ab initio fuerint ſoluendo, poſtea eſſe deſierint lapſi facultatibus: cui quæſtioni vix locus eſſe poſſet, ſi bona Tutoris eſſent tacite obligata: item quod alienata demum ad fraudem ſuam a Tutore reuocari dicuntur; quæ reuocatoria neceſſaria non eſſet, imo nec vtilis pupillo, ſi tacitæ hypothecæ iure munitus eſſet. Hæc, inquam, non mouent, quia non niſi condemnato Tutore tacitam hypothecam pupillum habuiſſe iam docui: Illa etiam Tutore non condemnato, locum habeat. Septimo non mouet, quod priuilegium pupilli ad ſucceſſores pupilli non tranſiret, quod vtique (inquit Faber) tranſiſſet, ſi tacitæ hypothecæ priuilegium competiiſſet: Non mouet, inquam, & fallaciter hoc allegat Faber, quia vt illud verum eſt de perſonali priuilegio: ita & hoc ſucceſſoribus procul dubio competit, velut reale, quodque rem afficit. Non mouet *lex 17. Cod. Iuſt. de adm. tutor.* vbi dicitur, tutores poſſe libere donare bona ſua: Nec enim inde infertur, quod ſine onere: ſed bene, quod ſine crimine furti: *l. 66. in pr. D. de furtis.* Poſtremo non mouet, quod ait Faber, fruſtra perſonale exigendi priuilegium datum olim fuiſſe pupillo, ſi tacitam hypothecam habuiſſet: Non mouet, inquam; quia vt diuerſo tempore hæc priuilegia pupillo competunt, ita aduerſus diuerſos vim ſuam exerunt ſingula: exigendi priuilegium aduerſus creditores alios: tacitæ hypothecæ aduerſus poſſeſſores rerum.

II. (a) Idem

II. (a) Idem A. ad Maximum (b) PF. V. Poſt alia. P. 315.

Minorvm (c) defenſores, ſi per eos donationum conditio neglecta eſt, rei amiſſæ periculum præſtent, & cetera. Dat. IIII. (d) Kal. Nouemb. Romæ, Sabino (e) & Rufino Coss. [316.]

Interpretatio. * *Si in his, quæ minoribus donari poſſunt, per Tutoris negligentiam ſiue conludium, donationis ſolennitas* (f) *impleta non fuerit, id quod minori deperierit*, (g) *de proprio cogitur exoluere.*

NOTAE.

(a) *Lex* 21. *Cod. Iuſt. eod. tit.* Iungenda huic *lex* 1. *ſup. de pactis*, & *l.* 1. *infr. de donationib.* (vnde hæc noſtra excerpta eſt, & *l.* 25. *Cod. Iuſt. de donat.* deformata.) *GOTHOFREDVS.*

(b) *Maximus* P. V. Romæ fuit ſub Conſtantino, verum non iis quos hæc lex ſubnotatos habet Conſulibus anno 319. 320. 321. 322. vt teſtatur vetus Auctor Notitiæ Præfectorum vrbi. vid. *Proſop. IDEM. Maximo Præfecto Prætorio* habet Cod. Iuſt. Edit. Sichard & Cuiac. *RITTER.*

(c) *Pupillorum, ſeu Minorum*: ita Tribon. Quo nil opus erat, *Minorum*, ſcil. appellatione, vt *hac l.* ita & *l.* 1. *ſupr.* & *l.* 3. *ſup. de tutorib & curatorib. creandis*: & *l.* 1. *ſupr. de integri reſtitut.* & *l.* 2. *infr. vnde vi*: tam pupilli, quam adulti continentur. Neque tamen improbem quod Tribonianus dubitationi tollendæ addidit. *GOTHOFR.*

(d) III. *Kal. Febr.* ita Cod. Iuſt. At *lex* 1. *infr. de donationib.* vnde hæc deflorata eſt habet III. *Non. Febr.* quomodo etiam reponendum eſt in *d. l.* 1. *ſupr. de pactis. IDEM. VII. Kal. Nouemb.* Cod Wurceburg. *III.* in margine edit Sichard. *RITTER.*

(e) *γρ. Sebero, id eſt, Seuero & Rufino Coſſ.* id eſt, A. D. 323. quo ſane etiam Maximus, cui hæc lex inſcribitur ad menſem Septembrem vſque fuit: vt teſtatur Notitia Præf. vrbi. Et vero ita diſerte habet in Codice Iuſtinianeo ſubſcriptio *d. l.* 25. *de donationib.* *GOTHOFREDVS.*

* Addatur hic & altera Interpretatio, quæ ſubiicitur *d. l.* 1. *infr. de donationib.* vnde hæc deſumpta eſt. *IDEM.*

(f) *Solennitas vel conditio impleta.* Cod. Wurceburg & Edit. Sichard. *RITTER.*

(g) *Deperiet.* Cod. Wurceb. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

Donationvm conditione neglecta a Tutore vel Curatore, periculum ad eos rei amiſſæ pertinere definit Conſtantinus M. *hac lege*: quæ pars eſt prolixioris Conſtantineæ conſtitutionis ſuper donationibus: ex qua ſuperſunt duo præterea fragmenta: puta, *lex* 1. *ſup. de pactis*: & *lex* 1. *inf. de donation.* vnde hæc ipſa deflorata eſt. Quonam porro ſenſu hic conditio donationis neglecta dicatur, videndum eſt: neque enim vna ratione, verum quadruplici conditio donationis negligi poteſt. Primum negligi poteſt: cum videlicet bona & vt *d. lex* 1. *de donationib.* loquitur, *complacita* repudiatur: Secundo, retro cum oneroſa, & vt loquitur eadem *lex* 1. *moleſta* admittitur. Tertio, cum admiſſæ conditioni Tutor & Curator non paruit. Quarto, cum tutor donationem legitime factam aut acceptare aut inſinuare neglexit: & ſic inutilem & caſſam reddidit. Ergo conditio donationis neglecta dici poteſt, non tantum cum conditio a donatore addita vel addenda negligitur, verum & cum Leges quæ donationi iure implexæ ſunt non implentur: eſt enim alia conditio quæ ex voluntate hominis proficiſcitur, alia quæ a iure promanat: Item neglecta conditio dici poteſt, non tantum cum initio aut reſpuitur probabilis, aut admittitur moleſta ſeu grauis, verum & cum admiſſa poſtea non traditur effectui, non expletur. Et ita quidem ex æquo hæc lex accipi poſſit: verum cum ordinem ſeu filum totius legis attendo, in duabus prioribus interpretationibus potius adquieſcam: quomodo Cuiacius 20. *Obſ.* 4. alteram amplectitur, caſumque adeo ponit in eo qui grauem conditionem admiſit, veluti *vt minor æs alienum debitoris, quod maximum eſt, diſſolueret.* Viuianus contra in prima omnium adquieſcit; puta cum tutor bonam & probabilem conditionem aſpernatur. Interpres ad *hanc leg.* & *ad d. l.* 1. *inf. de donat.* tertiam ſecutus eſt, vel etiam quartam, ſi videlicet tutor *donationis ſolemnitatem non impleuerit*, vt hic ait: *ſi quid firmitati donationis deſit, & donatio ad effectum perducta non fuit*, vt loquitur ad *d. l.* 1. Ex *hac* interim *lege* apparet, minorem non reſtitui aduerſus neglectam a Tutore vel Curatore conditionem, verum actionem hactenus ei dari aduerſus Tutorem vel Curatorem, qui forte donationem nulliter acceptauit. Quam in rem ſolemne eſt Curiæ Pariſienſis Arreſtum de anno 1603. quod memorat Louetius *lit. D. Arr.* 68. *de la donation faite a vn mineur non valablement acceptée par ſon Tuteur.* & Chopinus *lib.* 3. *in conſul. And. cap.* 2. *tit.* 3. *num.* 15. *in fin.* Item ſi forte donationem inſinuari non fecit: de quo vide pariter Louëtium *lit. D. Arr.* 68.

III. (a) Idem A. Felici. (b)

Qvoniam per negligentiam, (c) ſeu proditionem, (d) Tutorum & Curatorum, poſſeſſiones iuris Emphyteutici, (e) vitio intercedente commiſſi, e Minorum fortunis auelluntur, placet, vt tutor Curatorue, cuius officio manente poſſeſſio minoris iuris Emphyteutici prærogatiuam, commiſſi offenſa, perdiderit, tantum de facultatibus propriis, cenſura imminente, minoribus reſtituat, quantum rem valere potuiſſe conſtabit. Dat. XIIII. (g) Kal Maii. Conſtantinop. Dalmatio & Zenophilo (h) Coss. [333]

Interpretatio. (i) *Si forte ceſſerit, vt minores poſſeſſionem iuris emphyteutici, hoc eſt, quod ex fiſci bonis parentes eorum habere meruerant, ſub qualibet præſtatione tenuerint, & hoc per negligentiam ſiue proditionem* (k) *Tutoris, aut imminutum fuerit, aut certe ſublatum, quicquid perierit, a Tutore vel Curatore eſſe reddendum.*

NOTAE.

P.326

(a) *Lex 23. Cod. Iuſt. hoc tit.* hinc mire interpolata eſt. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Felix* hic PP. fuiſſe videtur, eique Africa paruiſſe, vt colligo anno prox. 334. ex *l. 1. inf. de excuſat. artif. & l. 6. de naucular.* & anno 335. ex *l. 21. inf. de Decurionib.* An. 3.7. *l. 5. de Iudæis, & l. 1. ne Chriſt. mancip.* *IDEM.*

(c) *Culpa* Cod. Iuſt. quo nil opus erat. Incuria *ſup. l. 4. de tutorib.* *IDEM.*

(d) *Dolo* Cod. Iuſt. quo nil opus erat: Imo hoc proprium magis in tutoribus. *Proditio* ſcilicet, Fraudes, *ſup. d. l. 4. de tutoribus*; & Symmachus *lib. 6. ep. 6.* Multiformis perfidia in varias ſe frequenter artes vertens, Symmach. *lib. 7. ep. 65.* Inſidiæ, *l. 1. ſup. de integri reſtit.* Fauces Symmachus *lib. 5. ep. 50.* conludia tutorum & curatorum, *l. 2. inf. vnde vi:* vbi vide quæ dicam ſimili in re. *IDEM.*

(e) De *Emphyteuticis* poſſeſſionibus dicam ſuis titulis *inf. lib. 10. de locat. fund. iuris emphyt. & lib. 11. tit. de collat. fund. patrim. vel emphyt.* *IDEM.*

(f) *Commiſſum* quid, mox dicam. *IDEM.*

(g) *XIII.* apud Sichardum in margine. *RITTER.*

(h) *Azemopile.* in margine Edit. Sichard. *IDEM.*

(i) Inepta ferme. *GOTHOFREDVS.*

(k) *Proditione* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

DE COMMISSI offenſa, ſeu vitio contracto per Tutorum vel Curatorum negligentiam ſeu proditionem, id eſt, culpam, vel fraudem, perfidiamque, eſt hæc Conſtantini M. conſtitutio, quam non intellexit Interpres. *Commiſſi* vitium, in genere eſt, quoties quid in publicum cadit ob factum aliquod, vel non factum, veluti ob merces non profeſſas, vel ob canonem non ſolutum: In *huius* vero *leg.* ſpecie proprie vitium *Commiſſi* eſt, cum videlicet poſſeſſore prædii *Emphyteutici* in canone ſoluendo ceſſante, poſſeſſio iuris emphyteutici ideo e fortunis eius auellitur, iuriſque emphyteutici prærogatiuam perdit, vt *hac l.* dicitur. Emphyteutici ſcilicet fundi de quibus *duobus titulis infra*, plene, tum fiſci (quod Interpres quoque hic ſuboluit) tum ciuitatum vel Rerumpublicarum erant, priuatiſque concedebantur ſub certa canonis annui vel collationis lege & præſtatione, quam ſi quis non dependeret, ii rurſum fiſco, vel Reipublicæ committebantur, ſeu ad Rempubl. redibant: & quidem, vt quidam ex *hac l.* colligunt *ipſo iure*, ex natura Commiſſi, quod ſtatim rem vel ius adimit, & in alium transfert, eique vindicat: *l. 14. l. vlt. §. 8. D. de publicanis & vectigal.* Nunc finge igitur, Tutoris vel Curatoris ſiue negligentia, ſiue proditione, (quæ duo vitia ſunt Tutorum vel Curatorum, de quo dixi iam in Notis) canonem huiuſmodi non ſolutum, atque ideo fundum minoris emphyteuticum in Commiſſum cecidiſſe: Certe periculum hoc præſtare tenetur Tutor vel Curator, vt & alias incuriæ & negligentiæ crimen in Tutorem redundat, perfidiæque: *l. 2. ſup. & l. 2. inf. vnde vi: l. 4. inf. de falſa mon.* Quæ *huius leg.* ſententia eſt: geminaque eiuſdem Conſtantini ante duodecim annos *l. 2. Cod. Iuſt. de fundis patrimonial.* quæ iungenda eſt cum *l. 1. inf. de collat. fund. patrim. emphyt.* Hoc tantum diſcrimine inter vtramque legem: quod Conſtantinus *illa l.* non ideo, ob canonem inquam non ſolutum, fundum minori eripi velit: hac conſtitutione iam velit, ſaluo tantum minori aduerſus Tutorem vel Curatorem actione ſeu regreſſu. Quæ Conſtantini M. tempore quidem poſterior ſententia eſt, at non ideo æquior. Similem ſane regreſſum idem Conſtantinus M. mulieri minori dederat, quæ accedente mariti conſenſu & ſubſcriptione ſine decreto fundum vendiderat. Quod & ipſum aboleuit Iulianus, *l. 3. ſup. de contrah. empt.* vbi ratio elegans & vera: *Quoniam abſurdum eſt, maritos eis interdum inopes obligari, cum poſſint, venditionis iure ipſo non valente proprias res recipere ab iis, qui ſe illicitis contractibus miſcuerunt.* Denique ſatius eſt intacta minoris iura ſeruari, quam poſt cauſam vulneratam, remedium & fruſtra ſæpe, quæri. Ergo incuriæ iniuriæque periculum ad Tutorem & Curatorem pertinet, quod & ipſum ſpectatur in ſp. *l. 2. ſup. l. 2. in fin. inf. vnde vi: l. 4. inf. de falſa moneta.* De minore vero ipſo qui in Commiſſum vectigalis incidit, vide *l. 9. §. 5. D. de minorib. & l. 7. §. 1. D. de public. & vectigalib.*

IIII. (a) Impp. ARCAD. & Honor. AA. Eutichiano (b) PF. P.

TVTORES, eodem momento quo fuerint ordinati, mox audiant (c) Cognitores, vt (d) præſentibus Primatibus, (e) Defenſore, (f) Officiis etiam publicis, *Inuentario* ſolenniter facto, omne aurum argentumque, & quicquid vetuſtate temporis non mutatur, (g) ſi in pupilli ſubſtantia reperiatur, Iudicum & Senatorum, Officiorum etiam publicorum inuſtum (h) ſignaculis, (i) in tutiſſima, publicæ auctoritate ſententiæ, (k) ſine ſpe aliqua vſurarum, cuſtodia collocetur: non prius qualibet occaſione mutilandum, quam adultus legitimam ingreſſus ætatem, non tam litibus vacare incipiat, quam integro mox gaudeat ſe (l) patrimonio reſtitutum. Et quoniam etiam mediocris penſanda fortuna eſt, ſi cui forte in hæreditate mobilia tantum relinquantur, nec aliqui fundorum reditus ſupputentur, ex quibus vel familia pupilli ſuſtentari valeat, vel pupillus, ex mobilibus aut prædia idonea comparentur, aut ſi forte, vt adſolet, idonea non potuerint inueniri, iuxta *Antiqui iuris* formam, (m) vſurarum creſcat (n) acceſſio, (o) vt, & hic, (p) vnde fundorum reditus non ſperantur, ex incrementis rei mobilis minoris neceſſitas adiuuetur, & ibi (q) ſine periculo Tutoris, vſuræ penitus non petantur. Dat. VI. (r) Kal. Mart. Conſtantinop. Arcad. IIII. & Honor. III. (s) AA. Coss. [396.]

INTER-

INTERPRETATIO. *Mox ad tutelam quis acceſſerit, adbibitis continuato* (t) *Primatibus ciuitatis, vel Defenſore cum officio ſuo,* (u) *ſuſcepta* (x) *pupilli bona facto rerum conſcribat inuentario: & ſi quid erit in pecunia vel argento, vel quæ non poſſunt vetuſtate perire, prædi-* P.327 *ctorum annulis obſignata reponat, & nulla occaſione minuatur, neque* (y) *id pupillo, dum in annis minoribus fuerit, pro litibus aut aliis cauſis nouerint committendum, ſed vſque ad perfectam ætatem omni integritate ſeruetur. In reliquis rebus proficiente diligentia: Nam ſi minores* (z) *eius ſunt facultates, vt non ſit patrimonium illis, &* (a) *tantummodo ſubſtantia in rebus mobilibus inuenitur, ſciant Tutores ſibi eſſe permiſſum, vt vendere præſumant mobilia, & agros comparare, vt minoribus in ea parte proſpiciant:* (b) *ſi vero non eſt eiuſmodi ſubſtantia, vnde prædium comparetur, hanc iubentur habere diligentiam, vt pecunia colligatur, & compendiis vſurarum, aut quibuslibet aliis rebus, commodum pupillis* (c) *adquirant: aut ſi forte tenuitas ſubſtantiæ erit, exinde ſalua re pupillis ſubſtantia miniſtretur; & ſi ita egerint, a Tutore pupillus non erit quæſiturus vſuram.*

NOTAE.

(a) *Lex 24. Cod. Iuſt.* hinc interpolata eſt. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Eutychinaus* hic PP. fuit Orientis ſub Arcadio Imp. anno 396. 397. 398. 399. vid. *Proſopogr.* Hoc vero anno ipſo 396. eidem inſcribuntur *lex 3. ſup. de inceſtis nuptiis: & lex 19. Cod. Iuſt. de nuptiis.* Meminit eius & Socrates *lib. 6. cap. 2. in fin.* *IDEM.*

(c) *γρ. adeant.* *IDEM.*

(d) *Cognitores* ſunt Rectores prouinciarum. v. *Gloſſ.* *IDEM.*

(e) De *Primatibus* his, vid. *inf. paratitlon. de Decurionib.* *IDEM.*

(f) De *Defenſoribus.* v. *ſup. tit. 11. lib. 1.* *IDEM.*

(g) Facile ſcilicet, vere enim omnia tempore mutantur. *IDEM.*

(h) *Obſignatum annulis* ait Interpres. *IDEM.*

(i) *Signaculi* publici vſum nota, cuius & alias multus vſus hodie, veluti in rebus hæreditariis in tuto locandis. *IDEM.*

(k) *Publicæ autoritatis ſententia* Edit. Sichard. *RITTER.*

(l) *Gaudeat ſe* omiſit ſcriba Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(m) Id eſt Senatuſconſulti & orationis D. Seueri, quæ exſtat *l. 1. D. de rebus eorum qui ſub tutela.* *GOTHOFR.*

(n) *Capiat* Cod. Wurceb. Mutilus hic fuit Codex, quo vſus eſt Sichardus, in quo verbum plane defuit: quod reſtitutum iuit vir doctus in margine. *RITTER.*

(o) *Acceſſio* vſurarum: & mox, *Incrementa* vſuræ vocantur de quo vid. paratit. *de vſuris, ſupra.* *GOTHOF.*

(p) Hoc poſteriore caſu. *IDEM.*

(q) Priore caſu cum fundorum reditus ſuppetunt. *IDEM.*

(r) VIII. Cod. Iuſt. *IDEM.*

(s) *Honorio VI.* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(t) *Continuo.* Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(v) *Primatibus ciuitatis, vel Defenſore cum officio ſuo.* Deſunt hæc in Cod. Wurceb. *IDEM.*

(x) *Præcepta* Cod Wurceburg. *IDEM.*

(y) *Ne quid.* Edidit Sichardus; qui noſtri lectionem ad marginem ſcripſit. *IDEM.*

(z) *Minoris.* Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(a) *Sed.* Ita apud Sichardum in margine. *IDEM.*

(b) *Proficiant.* Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(c) *Vt illis.* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

DVÆ partes adminiſtrationis tutoriæ hac Arcadii conſtitutione fundantur: ita quidem, vt prior poſterioris ferme ergo præmittatur. Prior igitur pars eſt, *Inuentarii confectio*: de quo duo conſtituit Arcadius. Primo, vt Tutor eodem momento quo ordinatus fuerit, mox adeat Iudicem ſeu Rectorem prouinciæ ad Inuentarium conficiendum: quod etiam probatur *l. vlt. §. 5. Cod. Iuſt. de curatore furioſo l. 27. Cod. eod. de Epiſcopali aud.* Ait lex, *eodem momento & mox*: quorum prius illud Tribonianus recidit, laxamentum proculdubio aliquod hac in re tribuens. Ex Harmenopuli ſane ſententia *lib. 5. tit. 11. §. 25.* vt & Accurſii, dantur tres menſes Tutori ad conficiendum Inuentarium, exemplo hæredis, *l. vlt. §. 2. Cod. Iuſt. de iure delib.* Quod tempus ipſum & mulieri conceditur *Nouella Leonis 110.* Secundo formam Inuentarii conficiendi præſcribit Arcadius: nempe Inuentarium ſolemniter confici oportere præſentibus Primatibus, Defenſore, & officiis publicis: *Primatibus*, Decurionum ſcilicet, qui inter Curiales πρῶτοι ἔξαρχοι erant, de quibus *tit. de Decurionib.* Item *Defenſore*, ciuitatis ſcilicet, ad quem tenuiorum & in his pupillorum defenſio pertinebat: de quo *ſuo titulo ſupra, libro 1.* Denique *officiis publicis*, id eſt ſcribis, & id genus aliis: Error enim eſt Interpretis ad *hanc leg.* qui Officium, ſeu Officiales Defenſoris interpretatur, cuiuſmodi nulli Defenſori fuere. Tribonianus recte ſub præſentia publicarum perſonarum, id eſt Tabulariorum, vt exponitur in *l. 32. Cod. Iuſt. de Epiſcopis*: & Scribæ viri clariſſimi, vt conſtat ex *Nouella Leonis 72.* Et hactenus quidem de ipſa Inuentarii confectione. Nunc conſequentia eius, ad quem ſcilicet finem Inuentarium ita confici oportet: Scilicet, cum antiquo iure, ex Senatuſconſulto inquam & Oratione D. Seueri, quod *hac l.* Iuris antiqui appellatione ſignificatur, Tutores *pecuniam* in bonis pupilli repertam, vt & illam quam ex mobilibus cuiuſcunque generis publice diſtractis redegiſſent, deponere tenerentur ad comparationem prædiorum ſi reperirentur: ſin minus, fœnori occupare: Conſtantini primum conſtitutione id coarctatum fuit:

l. 22.

l. 22. Cod. Iuſt. eod. tit. nempe enim aurum, argentum, gemmas, veſtes cæteraque mobilia a tutoribus vendi noluit, eo quod pecuniæ, in qua robur omne patrimoniorum conſiſtit, fœnerandi vſus vix diuturnus, vix continuus & ſtabilis eſt: quo ſubſecuto, intercideote ſæpe pecunia ad nihilum minorum patrimonia deducuntur. *Hac* vero Arcadii *leg.* hæc diſtinctio inducitur, vt ſi pupillus fundorum reditus habeat, ex quibus pupillus eiusque familia ſuſtentari poſſit, tum aurum & argentum cæteraque mobilia quæ vetuſtate temporis non mutantur, (cætera enim ex veteris iuris forma auctionari tutor debet) in tutiſſima cuſtodia collocentur: publicæ ſententiæ auctoritate, iniuſta ſignaculis Iudicum, Senatorum, & Officiorum publicorum, otioſa, donec adultus legitimam ætatem ingreſſus fuerit. At ſi fundorum reditus non ſint, vel etiam non ſufficientes pupillo, tum ex mobilibus illis prædia idonea comparentur: vel ſi idonea reperiri non potuerint, tum demum *iuxta antiqui iuris formam fœnori* occupentur. Quæ ab Arcadio ita conſtituta ſunt, pupillorum fauore. Priore ſcilicet caſu, vbi fundorum reditus habet pupillus, ſatius putauit Arcadius otioſam pecuniam haberi, cum nulla collocandæ eius neceſſitas eſſet: eo quod maxima ſit bene collocandæ pecuniæ alea: & quidem etiam vt hic dicitur, *periculo tutoris*, vt quam collocatam tot *lites* ſequi ſoleot: Quam rationem hic indicat Arcadius: *Non prius*, inquit, *qualibet occaſione mutilandum, quam adultus legitimam ingreſſus ætatem, non tam* LITIBVS *vacare incipiat, quam integro mox gaudeat ſe patrimonio reſtitutum.* Quæ verba Interpres non cepit: Quibus alioquin reſpondent hæc ex *Nouella* Iuſtiniani 72. *cap. 6.* (quæ & diſpoſitione alioquin concordat) κάλλιον ὂν τὴν ἐπὶ τοῖς ἀρχαίοις αὐτοῖς ἀσφάλειαν μένειν, ἢ τῇ τῶν τόκων ἐφέσει καὶ τῶν ἀρχαίων ἐκπεσεῖν. καὶ κινδυνεύειν μὲν τὸν κηδέμονα
P.328 εἰ μὴ δανείσοι: αὖθις δὲ εἰ δανείσοι κινδυνεύειν, ἀποτυχίας ἴσως ἐπὶ τοῖς χρέεσι γενομένης. Id eſt. *Sancimus nullam neceſſitatem ex legibus eſſe curatoribus minorum pecunias fœnerare, ſed caute reponere & reſeruare: quoniam melius eſt eis in antiquis tutamen manere, quam vſurarum appetitione etiam antiqua pecunia cadere, & periclitari quidem Curatorem ſi non mutuauerit, rurſus autem ſi mutuauerit, periculum ſuſtinere, facto forſan in debitis detrimento.* Et hæc de priore caſu: poſteriore vero caſu, id eſt ſi pupillus fundorum reditus non habeat, æquum imo neceſſarium viſum Arcadio, vt pupillus ſaltem ex vſuris nobilium ſuſtentari poſſet. Atque ita tertium hoc ius hac in re, ex hac Arcadii conſtitutione obſeruetur. Atenim quartum ius obſeruandum ex Triboniaoi mente, qui hanc *leg.* miro flagitio interpolauit, io *l. 24 Cod. Inſt. eod. tit.* cuius verba hic ideo opponere iuuat. *Tutores, vel Curatores, mox quam fuerint ordinati, ſub præſentia publicarum perſonarum Inuentarium rerum omnium & inſtrumentorum ſolemniter facere curabunt: Aurum argentumque & quidquid vetuſtate temporis non mutatur, ſi in pupilli ſubſtantia reperiatur, in tutiſſima cuſtodia collocent, ita tamen vt ex mobilibus aut prædia idonea comparentur, aut ſi forte vt adſolet idonea non potuerint inueniri, iuxta antiqui iuris formam vſurarum creſcat acceſſio, quarum exactio ad periculum tutorum pertinet.* Ingens vero hæc mutilatio & mutatio multiplex: Et quidem circa Inuentarii confectionem triplex. Primum ſcilicet, quod & antea dixi, hæc de tempore Inueotarii conficiendi, *eodem momento quo fuerint ordinati*, recidit, retenta quamlibet voce *mox*: quia ſcilicet laxameotum aliquod Tutori vel Curatori ordinato ad Inueotarium conficiendum tributum voluit, quod hic nullum tribuitur: nempe *mox* ea fieri quoque dicuntur, quæ interiecto aliquo temporis interuallo fiunt, vt *l. 22. §. 4. D. ad SC. Trebell. l. 1. in fin. D. de reb. cred. l. 24. D. quæ in fraud. credit. l. 15. §. 2. D. de re iudic. l. 23. D. de captiuis: l. 8 pr. D. de bonis libertor. l. 12. & l. 25. §. 2. D. de vſufr. & quemadm. l. 7. §. 1. D. de donat. inter vir. l. 11. §. 12. D. ad leg. Iul. de adulter.* etſi non eodem momento fiant. Secundo recidit Tribonianus illa de adeundis cognitoribus ſeu Iudicibus ad inuentarium conficiendum: id hactenus volens, vt ſub præſentia publicarum perſonarum inueotarium conficiatur. Tertio aliarum quoque perſonarum enumerationem inſtituit, ſub quarum præſentia Inuentarium confici debet. Et hæc circa Inuentarii confectionem: Quod conſequentia attinet: Primum recidit Tribonianus illa de ſignaculis Iudicum, Senatorum, Officiorum. Secundo recidit illa, de interuentu publicæ auctoritatis & ſententiæ in depoſitione facieoda, quarum mutationum ratio a ſequente petenda eſt. Iam enim potiſſima ſequitur interpolatio: Cum enim Arcadius *hac l.* diſtinguat inter pupillum habentem reditus fundorum, & non habentem; vt videlicet priore caſu otioſa prorſus relinquenda ſit pecunia pupilli, in tutiſſima tantum cuſtodia ea collocata: poſteriore demum caſu prædia ex his emi velit, his vero non repertis, eam fœnori collocari: Tribonianus hac diſtinctione ſublata, aurum, argentum, in tutiſſima cuſtodia collocari iubet, ita vt aut prædia inde comparentur, aut his deficientibus, vſuræ ex his percipiantur. Nullo igitur caſu otioſam pecuniam relinqui vult Tribonianus penes alium auctoritate Iudicis depoſitam. Et magna fuit hac parte Triboniani ἀβλεψία, qui cum nunquam otioſam pecuniam pupilli haberi vellet, eam tamen in tutiſſima cuſtodia retentis *huius leg.* verbis, collocari velit: cum tamen non alio ſpectet hæc cuſtodia, quam vt otioſa relinquatur: e contra, quis cuſtodiæ & quidem tutiſſimæ vſus, ſi eam aut in emptionem prædiorum impendi, vel fœnori occupari oportet? Ecce enim apertiſſima *huius l.* verba: *In tutiſſima publica auctoritate ſententia, ſine ſpe aliqua vſurarum, cuſtodia collocetur:* NON PRIVS *qualibet occaſione mutilandum, quam adultus legitimam ingreſſus ætatem non tam litibus vacare incipiat, quam integro mox gaudeat ſe patrimonio reſtitutum.* Et iſta quidem nunc Iuſtinianus: poſtea enim, quod quintum ius notandum, *Nouella 72. cap. 6.* (vnde deſumpta eſt *Authentica, Nouiſſime, Cod. Iuſt. de adminiſtr. tutor.*) pecuniam fœnerari vetuit, niſi ex ſumma neceſſitate.

CODI-

CODICIS THEODOSIANI

P.319

LIBER QVARTVS.

QVO AGITVR DE OCTO: puta.

I. De Succeſſionibus Prætoriis, Teſtamentariis, *tit. 1. 2. 3. & 4.*
II. De Litigioſis, *tit. 5.*
III. De Status cauſis, *tit. 6. 7. 8. 9. 10. & 11.*
IV. De Publicanis & Vectigalibus, *tit. 12.*
V. De Præſcriptionibus, *tit. 13. 14. & 15.*
VI. De Re iudicata, *tit. 16. 17. 18. 19.*
VII. De Ceſſione bonorum, *tit. 20.*
VIII. De Interdictis, *tit. 21. 22. 23. 24.*

HVIVS LIBRI TITVLI.

I. *De cretione vel bonorum poſſeſſione.*
II. *Vnde liberi.*
III. *De Carboniano edicto.*
IV. *De teſtamentis & codicillis.*
V. *De litigioſis.*
VI. *De naturalibus filiis & matribus eorum.*
VII. *De manumiſſionibus in Eccleſia.*
VIII. *De liberali cauſa.*
IX. *Ad S.C. Claudianum.*
X. *De hiis qui non a domino manumiſſi ſunt.*
XI. *De libertis & eorum liberis.*
XII. *De vectigalibus & commiſſis.*
XIII. *De longa temporis præſcriptione.*
XIV. *De actionibus certo tempore finiendis.*
XV. *De quinquennii præſcriptione.*
XVI. *De re iudicata.*
XVII. *De ſententiis ex periculo recitatis.*
XVIII. *De fructibus & litis expenſis.*
XIX. *De vſuris rei iudicatæ*
XX. *Qui bonis ex leg. Iulia cedere poſſunt.*
XXI. *Quorum bonorum.*
XXII. *Vnde vi.*
XXIII. *Vtrum vi.*
XXIV. *De Ædificiis priuatis.*

DE CRETIONE, VEL BONORVM POSSESSIONE.

TITVLVS I.

Abeſt hic titulus a Cod. Ivst. vtrumque enim poſtea ſublatum: puta cretionis & bonorum poſſeſſionis petendæ neceſſitas, quod etiam Interpres recte notauit. Cæterum obſeruandum bonorum poſſeſſionem ſub Tyranno admiſſam, & ad effectum adeundæ hæreditatis, Tyranno profligato valere: *l. 9. de infirm. his quæ ſub Tyr.* Notandæ & ſpecies hæredum & ſucceſſionum: *l. 107. de Decur. l. 20. de Epiſcopis.*

I. (a) Impp. Theod. & VALENT. AA. ad Senatum. Poſt alia.

PATREM aliqua ex parte minorem (b) eſſe matribus non ſinemus: (c) Nam cum etiam (d) infantis (e) filii morientis mater bonorum ſolatia (f) conſequatur, cur de eius ætate (g) pater graues patiatur tendiculas, (h) non videmus: Et cum legitima ſucceſſio (i) non modo in matre, verum etiam in ſucceſſoribus (k) longius conſtitutis, non bonorum poſſeſſionis petitionem, non cretionis, (l) ſolemnitatem cogitur (m) cuſtodire, qualicunque (n) contenta aditæ, vel adeundæ hæreditatis indicio, (o) quanto magis pater talibus eſt vinculis (p) exuendus? Atque ideo hac *Oratione* (q) ſancimus, Vt (r) pater etiam infantis filii ſucceſſionem, ſiue ille (s) matre eius moriente, adeundæ hæreditatis, vel petendæ bonorum poſſeſſionis (t) fuerit executus officium, ſiue iſta neglexerit, morienti filio infanti in qualibet ætate ſine ambiguitate ſuccedat. Dat. VII. (v) Id. Nouemb. Rauennæ, DD. NN. Theodoſio XII. & Valent. II. AA. Coss. [426.]

INTERPRETATIO. *Cretio, & bonorum poſſeſſio antiquo iure a Prætoribus petebatur. Quod explanari opus non eſt, quia legibus vtrumque ſublatum eſt. Et ideo infans, licet loqui non poſſit, tamen hæreditatem ſibi debitam capit, cui morienti pater, aut is qui proximus fuerit, ex lege ſuccedit.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. quænam ei iungendæ ſint, mox dicam. *GOTHOFREDVS.*

(b) Patres matribus hoc capite exæquantur, vt viciſſim matres patribus alio capite, nempe *d. l. 8. inf. de legitimis hæreditat.* *IDEM.*

(c) Sinimus. *IDEM.*

(d) Repetitur poſtea rurſum hæc vox: quam mox vrgebo. *IDEM.*

(e) *Infantis* nomine ſignificatur minor ſeptenni, *l. 18. Cod. Iuſt. de iure deliber.* *IDEM.*

(f) Bonorum ſolatia, *h. l.* ſicut duræ fortunæ ſolatia, *in l. 4. Cod. Iuſt. ad Senatuſconſultum Tertullian.* de quo plura ad *l. 2. ſup. de inofficioſo teſtamento.* *IDEM.*

(g) Puta, quod infantis filii nomine bonorum poſſeſſionem non petieris. *IDEM.*

(h) Vide Gloſſarium. Interim huc conuenit illud Ciceronis pro Cæcinna *c. 23. Aucupia verborum, & literarum tendiculas in inuidiam vocant; tum vociferantur ex æquo & bono non ex callido verſutoque iure rem iudicari oportere.* *IDEM.*

(i) *Legitima ſucceſſio*, id eſt legitimi ſucceſſores. *IDEM.*

(k) Forte *in ſucceſſionibus?* Nil muto. *IDEM.*

(l) *Cretionis ſolennitas, h. l. & l. 5. inf. de maternis bonis*: vinculum, *h. l.* ſcrupuloſa ſolennitas, *l. 8. inf. de maternis bonis*: obſeruantia *l. 4. inf. de maternis bonis*: commentum, *l. 1. d. t.* *IDEM.*

(m) *γρ. cogatur.* *IDEM.*

(o) *Qualicunque indicio*, id eſt, citra teſtationem ſolennem, quod aliquando requiſitum fuit, *l. 8. inf. de maternis bonis.* aditione ſimplici, arrepto quolibet rerum corpore, vel animi deſtinatione pateſacta. *l. 1. inf. de legitimis hereditat.* Græci Interpretes vertunt, ὅταν δήλοις ἐμφασιν τῆς καταδοχῆς: recte: quod & ipſe Iuſtinianus probat *in l. vlt. Cod. Iuſt. qui adm. ad bon. poſſ. & in §. vlt. Inſt. de bonorum poſſeſſionibus*, vbi videndus Theophilus. *IDEM.*

(o) *Hereditatis in iudicio* legit Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(p) *Vincula*: *tendiculas* ſuperius vocauit. Iuris ſolennitates ſunt inſtar *vinculorum*, quibus ſoluti eſſe debent, quos natura ſimul & lex vocant ad ſucceſſionem. *GOTHOFREDVS.*

(q) *Oratione*: Ita legendum eſſe, probat ſatis *huius legis* inſcriptio: Omnes enim conſtitutiones inſcriptæ *ad Senatum*, Orationes Principum ſunt. Quod aperte confirmat *d. l. 3. Cod. Iuſt. de legib.* quam huic noſtræ coniungendam eſſe dixi. *Leges*, inquit, *quæ miſſæ a nobis ad venerabilem cœtum* ORATIONE *conduntur.* *IDEM.* Male præferebant *ratione* Codices quos videre Sichardus & Cuiacius. *RITTER.*

(r) Sic hunc locum reſtituendum puto: *Atque ideo hac Oratione ſancimus in patre, etiam infantis filii ſucceſſionem; vt ſiue ille, &c. Sancimus in patre*, id eſt, ſucceſſionem ei tribuimus, & firmamus. Vel, *vt pater etiam in infantis filii ſucceſſione.* *GOTHOFREDVS.*

(s) *Si de illo* Edit. Sichard. *RITTER.*

(t) *Poſſeſſione* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(v) *VIII. Id. Nouemb.* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

PATRI, pro filio infante delatæ ei hæreditatis cernendæ, vel bonorum poſſeſſionis pro eo petendæ neceſſitatem, remiſſa pœna ſucceſſionis filii amittendæ, remittit hac conſtitutione Valentinianus III. Placidiæ filius: quæ, vt vel hæc lex oſtendit, *Orationis* ad Senatum Vrbis Romæ pars eſt, vt & plures aliæ, quæ exinde deſumptæ huic coniungendæ ſunt: puta *l. vn. ſup. de Reſponſ. Prud. l. 8. inf. de legitim. hær. l. vlt. de reuoc. don. l. pen. & vlt. de matern. bonis*: *l. vn. de bonis quæ filiisf.* Quin & ex Cod. Iuſt. *l. 3. de legib. l. 7. de precib. Imp. off. l. 18. Cod. eod. de iure delib.*

Quæ oratio vt de variis capitulis fuit, ita aliquam multa continuit de bonis maternis, legitimis hæreditatibus, quo in cenſu præter *hanc l.* ſtat *lex 9. 10. inf. de matern. bon. l. vlt. inf. de reuoc. donat. lex 8. inf. de legit. hæred. lex vn. infr. de bonis quæ filiis familias.* Altero *eius Orationis* capite continebatur Iuris ἀνάκρισις, de quo ad *l. vn. ſup. de Reſponſ. Prud.*

Hæc lex vt intelligatur, ſciendum eſt, Tempus certum adeundæ hæreditati a teſtatore plerumque ſtatutum. Item petendæ bonorum poſſeſſioni certum quoque a Prætore tempus præſtitutum fuiſſe. Itaque ſi intra tempus præſtitutum aut creta hæreditas, aut petita bonorum poſſeſſio non fuiſſet, hæreditas & bonorum poſſeſſio intercidebat. Dixi, P. 331.
creta hæreditas: Extraneo quippe hæredi tempus ad deliberandum a teſtatore hac ferme formula conſtituebatur: *Cernito in diebus centum proximis.* hoc plerumque addito; *niſi ita creueris, exhæres eſto, & Titius hæres eſto.* Et ne de cæteris, quæ ad cretiones pertinent, dicam, fiebat cretio ſolennibus verbis;

bis; hinc cretionem dicere, *l. 5. in fin. inf. de maternis bonis.* Et hæc quidem cretionis ſolemnitas in ſolis extraneis hæredibus inſtitutis locum habebat; quod teſtatur Vlp. *t. 22. §. 25. ſeq.* At in legitimis ſucceſſionibus, cretionis ſolemnitas non requirebatur, *b. l. verſ. & cum.* vt & bonorum poſſeſſionis petendæ neceſſitas, *hac l. & l. 1. ſup. de inofficioſo teſtamento,* & *l. 1. inf. de legitim. hæredit.* & *l. 3. Cod. Iuſt. ad Senatuſconſultum Orſitian.* Excipiebatur tamen iure antiquo legitima hæreditas filiofamilias delata: Nam ſi filiofamilias delata fuiſſet legitima hæreditas, iuſſu Patris eam cernere debebat, & bonorum poſſeſſionem petere: alioquin hoc non facto, ſi filius deceſſiſſet nihil iuris in ea hæreditate Pater habebat. Eius autem rei ratio hæc erat, quia Pater in ea hæreditate etiſi filio delata, per filium tamen ſibi acquiſita, extraneus erat. Non habebatur igitur ratio perſonæ filii, ſed Patris, ſubducta filii perſona: de quo *infr. lib. 8. tit. de bonis maternis:* & quidem *l. 9.* & *10. eius tit.* quæ *huic* inter alias coniungendæ ſunt. Et ita quidem ad Conſtantini vſque tempora obſeruatum fuit. Verum Conſtantinus maternas ſucceſſiones filiisfamilias delatas excepit: nam in his quoque cretionis & bonorum poſſeſſionis petendæ neceſſitatem remiſit, quia ſcilicet materna bona idem Imperator vſusfructus tantum titulo liberis delata, ad patres pertinere voluit: *l. 1. inf. de maternis bonis,* Conſtantius ſecutus eſt, qui *l. 4. inf de maternis bonis,* vt & Arcadius *l. 8. d. t.* non tantum ſi materna, ſed & ſi alia qualiſcunque materni generis hæreditas, aut bonorum poſſeſſio filiofamilias delata fuiſſet, cretionis & bonorum poſſeſſionis petendæ neceſſitatem remiſerunt, *d. l. 8.* & *b. l.* ibi. *qualicunque.* Excepta tantum hæreditate, vel bonorum poſſeſſione filiofamilias infanti (id eſt, minori ſeptem annis) delata. Nam ſi intra ſeptimum annum infans v. g. ſub cretione ab extraneo inſtitutus deceſſiſſet, nihil ad parentem potuit tranſmittere, quia intra ea tempora fari non potuit, atque adeo verba cretionis dicere. Tum quia in vulgari Cretione hæredes ita inſtituerentur, *intra centum dies, quibus ſcieris, potuerisque, cernito.* Quod certe tractatum aliquem deſiderat, ideoque ad infantes porrigi nulla iuris ratione potuit, vt intelligere & ſcire viderentur; *l. 1. Cod. Iuſt. ad SC. Tertullian.* Pariter bonorum poſſeſſionem ſi filio minori ſeptem annis pater non petiiſſet, filio decedente nihil iuris ad patrem tranſibat: *l. 8. inf. de maternis bon.* & *b. l.* quia filii nomine bonorum poſſeſſionem petere debuit, vt certe potuit, *l. 7. §. 1. D. de bonorum poſſ. l. 3. Cod. Iuſt. qui admitti ad bonorum poſſeſſionem: l. 2. Cod. eod. de bonorum poſſeſſione contra tabulas.* Et hæc quidem in patribus obtinuerunt. Matres enim delatam filio legitimam hæreditatem, etſi creta ab infante non fuiſſet, & bonorum poſſeſſionem, etſi petita non fuiſſet, filio moriente, nihilominus conſequebantur: *l. 1. Cod. Iuſt. ad SC. Tertull.* & *b. l.* Id, inquam, ita in Matre ſola conſtitutum. Verum *hac* Valentiniani III. nunc *Oratione* idem iuris Patri, quod matri tribuitur; ſublata ita patris & matris, item ætatis filii diſtinctione: ſi modo pater qualicunque *indicio* hæreditatis adeundæ infantis nomine pro hærede geſſerit, qualicunque inquam indicio, circa teſtationem, aditione ſimplici, arrepto quolibet corpore, vel animi deſtinatione pateſacta, vt loquitur *lex 1. inf. de legitimis hæreditatib.* vbi dicam, idque probauit in omni bonorum poſſeſſione Iuſtinianus *l. vlt. Cod. Iuſt. Qui adm. ad bonorum poſſ.* & §. *vlt. Inſtit. de bonorum poſſeſſionib.* Et duobus quidem argumentis ad id conſtituendum deſcendit Valentinianus. Primum argumento a ſimili, id eſt a Matre ad Patrem. Secundo a minus fauorabili ad maius: Nempe cum legitimi ſucceſſores quique Cretionis ſolemnitate & neceſſitate non onerentur quanto magis huiuſcemodi vinculis Cretionis, aut ſolennis petitiunis bonorum poſſeſſionis Pater exemptus eſſe debet? qui vtique ſi quis alius (maiori ſane ratione quam aut mater, aut ſucceſſores longius conſtituti) infantis filii legitimus eſt ſucceſſor.

VNDE LIBERI.

TITVLVS II.

LIB. VI. COD. IVST. Tit. XIV.

I. (a) Impp. ARCADIVS & Honorius AA. Aureliano PF. V. (b)

FILIA quæ dote a patre ſuſcepta, (c) matrimonio ſociata eſt, inteſtato (d) patre mortuo, ſi hæreditatem velit adire cum fratribus, dotem quam ſuſceperat, miſcere (e) cogatur paternæ ſubſtantiæ: atque ita in ſubeunda (f) hæreditate ſociari cum fratribus. Dat. pridie Non. Octob. Conſtantinop. Arcad. IIII. & Honor. III. AA. Coss. [396.]

INTERPRETATIO. *Filia, ſi tempore nuptiarum a patre fuerit dotata, & poſtea pater inteſtatus moriatur, ſi in reliqua patris ſubſtantia vult cum aliis fratribus æqualis accedere, dotem [vel quicquid accepit tempore nuptiarum] hæreditati paternæ cum fratribus diuidendam confundat. Quod* (g) *ſi noluerit, ſit bis* (h) *quæ percepit pro ſua portione contenta.*

NOTAE.

P. 332. (a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. & iungenda *huic* eſt *lex 5. inf. de legitimis hæreditatib.* GOTHOFREDVS.
(b) PF. P. in *d. l. 5.* & in Cod. Til. IDEM. Ita etiam edidere Sichardus & Cuiacius. RITTER.
(c) Id eſt, profecta, vel accepta. GOTHOFREDVS.
(d) Teſtato enim patre, filia dotis collatione non fungitur, *l. 3. D. de dotis collatione.* Quod tamen ſublatum Iuſtiniani *Nouell. 18. cap. 6.* IDEM. *Ab inteſtato* legit Cod. Wurceb. RITTER.
(e) *Miſcere* hic, & *d. l. 5.* eſt conferre ſeu iungere, vt etiam dicitur *d. l. 5.* proinde dotem conferre ſic recte definiri, conferre eſſe miſcere, ſeu confundere; vt Tribonianus ait, ſeu iungere dotem cum paterna ſubſtantia in ſubeunda hæreditate. GOTHOFREDVS.
(f) *Subire* hæreditatem, pro *adire* hic dicitur, vt *in l. 181. D. de R. I.* Nam & ita promiſcue Græci προσιέναι & ὑπεισιέναι; Item & προσελθεῖν, & ὑπεισελθεῖν τῇ κληρονομίᾳ. v. alia in Gloſſ. IDEM
(g) Hoc amplius habet Interpres, quam in textu continetur, cui ſimile continetur *in fin. d. l. 5.* IDEM.
(h) Male *is* Cod. Wurceburg. RITTER.

COMMENTARIVS.

DOTEM a patre profectam filia, ſi patris inteſtati hæreditatem cum fratribus adire velit, fratribus conferre ab Arcadio *h. l.* iubetur: Dotem inquam a patre profectam (id enim hac conſtitutione nominatim cauetur) cum antea aduentitiam quoque dotem filia fratribus in poteſtate retentis conferre teneretur; vt docet *lex 4. Cod. Iuſt. de collationib.* quod ius Iuſtiniano magis placuiſſe conſtat: cum illa lege retenta, hanc a ſuo Codice abeſſe voluerit. Iuſtinianeo itaque iure filia dotem, etiam aduentitiam, confert: etſi contrarium Cuiacio viſum fuerit. Neque eius ſententiam iuuat *lex vlt. Cod. eod. de collat.* quæ non eſt de dote, ſed de bonis aduentitiis, quæ vt antiquo iure patri adquirebantur, ita ex ea conſtitutione non adquiruntur: Cæterum dos aduentitia iure veteri patri nunquam quæſita fuit, in quo etiam errauit Hotomannus. Porro quam dotem ſoror fratribus conferre tenetur, eandem & nepotes, ex filia auunculis conferre iubentur: *l. 5. inf. de legitimis hæredit.* quam huic noſtræ coniungendam dixi. Denique *huic l.* iungenda eſt *lex 5. inf. de legit. hæredit.* quæ etiam ipſa eſt de Dotis collatione, deque bonorum poſſeſſione, vnde liberi. Nam quod ius *hac l.* tribuitur ſorori in patris ſucceſſione cum fratribus concurrenti, idem ius *illa l. 5.* tribuitur nepotibus ex filia, ſi cum auunculis concurrant.

DE CARBONIANO EDICTO.

TITVLVS III.

LIB. V. COD. IVST. TIT. XVII.

I. (a) Imppp. Valent. (b) THEOD. & Arcad. AAA. Rufino PF. P. (c)

CARBONIANVM Edictum, (d) ſub perſonis legitimis, indubitato (e) matrimonio, (f) cuſtodito partu, & probata legitima ſucceſſione, defertur; ſcilicet, vt in poſſeſſione nouus hæres (g) locatus, (h) vſque ad pubertatis annos, ſine inquietudine rebus vtatur interdum alienis. Dat. IV. (i) Kal. Octob. Conſtantinop. Theod. A. IV. (k) & Abundantio Coss. [393]

INTERPRETATIO. (l) *Si quis moriens, ex legitimo matrimonio prægnantem reliquerit vxorem, iubet lex mulierem a propinquis, quouſque ad partum veniat, cuſtodiri, quæ cum legitimo tempore ediderit, is qui natus fuerit, pro ſua portione, in patris hæreditate ſuccedat, & vſque ad quintum & decimum ætatis ſuæ annum, quæ a patre derelicta ſunt, ſine vllius* (m) *repetitione poſſideat: Futurum,* (n) *vt ſuas poſtmodum per Curatorem aut excipiat, aut exerat actiones.*

NOTÆ.

(a) Lex 2. *Cod. Iuſt. eod. tit.* Iungendæ autem huic, *lex 5. ſupr. de cognitorib. lex 52. inf. de appellat. & lex 5. inf. de liber. cauſa*, quæ pariter, vt hæc noſtra, de cauſa ſtatus eſt. GOTHOFRED.

(b) Hæc lex, vt & *d. l. 5. de liber. cauſa & d. l. 52. de appellation.* perperam inſcriptos habent *Valentinianum, Theodoſium, & Arcadium.* pro quibus reponendi, *Theodoſius, Arcadius, & Honorius*, vt recte etiam præfert Cod. Iuſt. & *d. l. 5. de cognitorib.* conſule *Chronologiam.* IDEM.

(c) Rufinus PP. Orientis ſub Theodoſio M. v. *Proſop.* IDEM.

(d) Id eſt, Commodum Carboniani IDEM.

(e) *Ex indubitato*, Cod. Iuſt. IDEM.

(f) Vide *l. 3. §. 6. D. eod.* IDEM.

(g) *Nouus heres*, id eſt poſthumus, de quo mox. IDEM.

(h) *Conſtitutus*, ſic Tribon. IDEM

(i) III Cod. Iuſt. ſed male. IDEM.

(k) Male hic *IV.* editum. *Theod. A. III.* omnes præferunt leges, quas noſter excitauit, quibus adſtipulatur Cod. Wirceb. Iuſtinian. Sichard. & Cuiac. Idem ſuadet *Chronologia*, quam conſule. RITTER.

(l) Prorſus falſa. GOTHOFREDVS.

(m) *Inquietudine ſeu repetitione* edidit Sichard. RITTER.

(n) Hoc amplius habet Interpres quam quod in textu continetur. GOTHOFREDVS.

P. 333

COMMENTARIVS.

CARBONIANI Edicti cum magnus ſit cæteroquin fauor; ne temere tamen id deferatur, quatuor *hac l.* Theodoſius M. requirit; quæ pars eſt prolixioris conſtitutionis de *proceſſu Iudiciario*, vt docent leges quas *huic* coniungendas *in Notis* iam monui. Primum igitur requirit, peti id beneficium a perſonis legitimis: *Sub perſonis*, inquit, *legitimis*; Quibus ſane verbis excluditur femina. Femina ſcilicet, vt cæteroquin perſona legitima non eſt; ita nullo pacto amplius ei quam ſibi competit agere, ſeu pro alio interuenire prohibetur, *l. 5. ſup. de cognitor.* quæ *huic l.* vt dixi, inter alias coniungenda eſt, *& l. 2. D. de R. I.* Et ita hæc *huius l.* verba, *ſub perſonis legitimis*, accipienda ſunt, quæ ab Interpretibus hactenus non vt oportet, expenduntur, id eſt, vulgo ſic accipiuntur, quaſi perſonæ legitimæ indicentur vteri cuſtodes (de quo certe agitur & *in l. 1. §. 10. D. de ventre inſpic. cuſtodiendoque partu.*)

Quo-

Quorum interpretationem, vt dixi, refutant & ſequentia mox illa, *cuſtodito partu:* & coniunctio *d. legis 5. ſup. de cognitorib. l. vlt. inf. de liberali cauſa. & l. 52 inf. de appellat.* quæ vt omnes de proceſſu Iudiciario ſunt; ita nominatim de perſonis Iudicium conſtituentibus plcræque agunt. Secundo requirit Theodoſius M. *vt indubitatum ſit matrimonium:* Quo pertinet *lex 3. §. 6. D. eod. tit.* Conſtare enim debet, an ex matrimonio partus fuerit editus. Tertio requiritur, vt *partus cuſtodiatur*, quod notum eſt. Quarto requiritur, vt legitima ſucceſſio probata fuerit, id eſt, vt legitimus hæres ſit illi poſtumus; alioquin exhæredato beneficium Carboniani non defertur, *l. 11. D. eod. tit.* Cur enim ſuſtinetur actio, vbi defuncti iudicium manifeſtum eſt? aut cur hæreditatem illi interim addicas, quem teſtator nominatim hæreditate ſua ſubmouit?

Duo obiter hic notanda ſunt: Poſtumum *h. l. eonum hæredem* vocari. Poſtumus certe non eſt alius, quam nouus defuncto hæres. Deinde notanda ſunt poſtrema legis verba, quæ Interpretes quoque non intellexit, vel ſaltem neglexit: Carboniani edicti beneficium hoc eſſe, vt *ex euentu quandoque appareat, impuberem rebus alienis vſum fuiſſe, interdum* videlicet, ſi poſt pubertatem abiudicatus fuerit eſſe filius: In poſſeſſione ſcilicet bonorum ex Carboniano edicto pupillus, cui ſtatus controuerſia mouetur, conſtituitur, ne ei alimenta deſint: Interim pro filio habetur, & tanquam filius ex defuncti bonis alitur. Vnde ſi poſt pubertatem filius non eſſe iudicetur, fiet vt retro alienis rebus vſus deprehendatur. Neque illud prætereundum, pubertatem, cum de Carboniana poſſeſſione agitur, intelligi, cum quis decimum-quartum annum exceſſit, quod Interpres recte indicauit *ad hanc legem.* Cui adde & quæ notat *ad l. vn. inf. de actionibus certo tempore finiendis:* Prout pupilli fauor verſatur, ita pubertatis anni, vel a primo die anni decimiquinti, vel a poſtremo decimi quarti computantur. Veluti, ſi de teſtamenti factione quæratur, pubes intelligitur qui agit ſupremum diem anni decimi-quarti, *l. 5. in fine, D. qui teſtamenta facere poſſunt.* Alias decimum-quartum exceſſiſſe oportet, vt cum de nuptiis quæritur, *authore* Iuſtiniano: *in Nouella 100. cap. 2.* & Leone, *Nouella 74.*

DE TESTAMENTIS ET CODICILLIS.

TITVLVS IV.

Vide Lib. VI. Cod. Ivst. *tit. 22. & 23.*

PARATITLON.

Testamentvm *Rubr.* & *l. 1. 2. 3. 4. 6.* & *7. h. t.* Dicitur, & Teſtamenti voluntas, *l. 1.* & *5. h. t.* extrema voluntas, *l. 3. h. t.* extremum arbitrium, *leg. ead.* ſupremum arbitrium, *l. 5. h. t.* de patrimonio ſuo ad quos id poſt mortem ſuam velit, pertinere; *leg. ead.* Quod cauſam efficientem attinet, ſunt qui teſtamenta facere non poſſunt, ſeu inteſtabiles ſunt, vt Hæretici, quanquam in Eunomianis variatum, *l. 7. 9. 17. 18. 23. 25. 27. 36. 49. 50. 54. 58. de hæreticis: l. 3. de Apoſtatis: l. 4. ne ſanctum baptiſma:* De Teſtamento, quod Deportati filius fecit, v. *l. vn. inf. de ſent. paſſ. & reſtit.*

Quod formam teſtamentorum attinet: duplex eſt; vel enim ſcripto, vel ſine ſcriptura conficiuntur, *l. 5. h. t.* ſeu, vel per ſcripturam, vel per nuncupationem; *l. 2. h. t. Scripti* teſtamenti forma hæc eſt, vt ſeptem teſtium vel quinque interuentum deſideret, *l. 1.* & *3. h. t.* Vt eos præſentes videat teſtator; *d. l. 3. h. t.* Vt iis cur venerint, non ignorent, *leg. ead.* vt teſtamento ſubſcribant, *leg. ead.* Hos ſubſcripſiſſe oportet: non etiam eis ſcripturæ continentiam ſeu ſeriem recenſitam, intimatam. Nil vetat etiam quin ex munificentia morientis aliquid conſequi poſſint, *leg. ead.* Alioquin ſi teſtator decreuerit & cœperit quidem teſtamentum facere, ſed non impleuerit, inteſtatus videtur defunctus: niſi dixerit, *velle ſe id vim Codicillorum obtinere: l. vlt. h. t.* Publicari porro, & reſerari teſtamentum apud Officium Cenſuale poſtea oportebat, *l. 4. h. t.* Aduerſus huiuſmodi teſtamenta ſolennia & ſcripta, non ſcriptæ mortuorum voluntates produci non poſſunt: licet quis dicat
p. 33 voluiſſe defunctum, patrimonium ſuum ad Principem pertinere, *l. 5. h. t.* Teſtamenta porro ante decennium ſcripta vires nullas amplius obtinent ex Honorii *l. 6. h. t.* Contra teſtamenta ſub Tyrannis etiam facta, valent, *l. 9. de infirm. his quæ ſub Tyr.*

Teſtamentis autem defertur hæreditas, vel legatum, vel fideicommiſſum: & quidem ita, vt vtrumque eidem quandoque relinquatur. Quo caſu vno electo, non licet ad aliud redire, niſi parentibus & liberis ad quartum gradum, cognatis ad tertium: *l. 7 ſeu vlt.* Ad mutua coniugum teſtamenta pertinet, *l. 6. ſupr. de inoff. teſt.* vbi vide quæ dixi. II. In Codicillis pariter & cæteris voluntatibus veluti epiſtolis vt in teſtamentis, ſi eos teſtamentum non præcedat, ſeptem, vel quinque teſtium interuentus requiritur, *l. 1. h. t.* III. Tam Codicillis, quam Epistolis relicta ſibi, vel ſuis, ab his qui ſuperſtites liberos, vel proximos habent, non agniturum ſe Theodoſius M. profitetur: *l. 2 h. t.* de clauſula Codicillari; & quam vim habeant, vid. *l. vlt. h. t.* IV. De Fideicommissis vid. *l. vltimam, h. t.* & *l. 6. ſup. de denunciat.*

I. (a) Imp. Conſtantinus (b) A. & Conſtans Cæſ. PF. V. (c)

IN codicillis, quos teſtamentum non præcedit, ſicut in voluntatibus teſtamenti, ſeptem teſtium vel quinque interuentum non deeſſe oportet: ſic enim fiet, vt teſtantium ſucceſſiones (d) ſine aliqua captione (e) ſeruentur. Si quando igitur teſtium numerus (f) defecerit, inſtrumentum (g) codicilli habeatur infirmum. Quod & in ceteris (h) voluntatibus placuit obſeruari. Dat XI. (i) Kal. Ian. (k) Conſtantino (l) A. VII. & Conſtante Cæſ. Coss. [326.]

INTERPRETATIO. *Si quis non fecerit teſtamentum, ſed ad vicem teſtamenti* (m) *fecerit codicillum, in quo codicillo legitima hæredis inſtitutio teneatur, & hunc ipſum eodem numero teſtium, hoc eſt, ſeptem aut quinque ſubſcriptionibus faciat confirmari. ſi minus quam quinque, valere non poterit, ſicuti & ceteræ voluntates. Nam,* ſecundum Legem ſuperiorem* (n) *ſi condito teſtamento poſtea factus fuerit codicillus, & in eo alium quam in teſtamento fecerat, hæredem voluerit nominare, in eo codicillo hæredis inſtitutio non valebit.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. de cauſis mox viderimus. *GOTHOFRED.*
(b) *Conſtantio* malim hanc legem tribuere. *IDEM.*
(c) PP. in *Cod. Til.* *IDEM.*
(d) *Succeſſioni* Cod. Wurceb. *RITTER.*
(e) *Captio* hic eſt fraus, non ζημία, ſeu damnum. *GOTHOFREDVS.*
(f) Ille, ſeu ſuperior ſcilicet. *IDEM.*
(g) *Inſtrumentum* codicilli *hic*, & *l. 7. Cod. Iuſt. de codicill.* *IDEM.*
(h) Puta Epiſtolis: de quibus etiam *leg.* proxima agetur. *IDEM.*
(i) Al. v. *IDEM.*
(k) Forte *Iun.* *IDEM.*
(l) Malim *Conſtantio*, vt ita hæc lex referatur ad A. D. 354. *IDEM.*
(m) *Sed vice teſtamenti* Edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*
* Hoc amplius habet Interpres quam quod in *ipſa lege* continetur. *GOTHOFREDVS.*
(n) Vbi lex illa Conſtantini? Dicam mox. Hinc ſane apparet, Codicem hunc imperfectum eſſe. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

IN CODICILLIS & EPISTOLIS ab inteſtato factis, haud aliter atque in teſtamentis, ſeptem, vel quinque teſtes requiruntur ex *hac conſtitutione*. CODICILLOS ſcilicet non ſemper teſtamentum præcedit (ſicut prima ſui origine inſpecta, Codicillos præcedentis teſtamenti ἀναπλήρωσιν *ſupplementum*, Theophilus vocauit: Moſcopulus vero διόρθωσιν) id eſt poſſunt etiam Codicilli ab inteſtato fieri, vt Interpres hæc verba recte accepit: de quo videnda eſt quoque *lex 4. Cod. Iuſt. de Codicillis l. 8. 13. §. 1. & l. 16. D. de iure Codicillorum, & §. 1. Inſtit. eod.* (quamquam Codicillos teſtamentum non præcedere dici poteſt, ſi ipſi teſtamentum præcedant.) Porro quoties Codicillos teſtamentum non præcedit, toties vt valeant codicilli, ſeptem vel quinque teſtium numerum iis adhiberi oportet: ſicut in teſtamentis requiritur. Quia ſcilicet huiuſcemodi codicilli vicem teſtamenti obtinent, & ad vicem teſtamenti fiunt, vt Interpres loquitur: vel vt eleganter inquit *lex 16. D. de iure Codicillor.* ab inteſtato facti Codicilli vicem teſtamenti exhibent.

Ceterum obſcurum videtur hactenus, cur non certus & ſtatus teſtium numerus in teſtamentis & in Codicillis *hac l. & l. 3. inf.* requiratur, ſed ſub alternatiua, *ſeptem, vel quinque*: quod & ipſum circa *l. 2. Cod. Iuſt. de bonor. poſſeſſ. ſecundum tabulas*, quæri poteſt. Vbi Græci pariter in tabulis ſeu teſtamento exigunt ſeptem vel quinque teſtes, item in *Nouella* Leonis apud Harmenopulum *lib. 5. tit. 1.* περὶ μυστικῆς διαθήκης, in holographo teſtamento requiritur, παρουσία ἑπτὰ ἢ πέντε μαρτύρων: etſi a nonnullis editionibus ἢ πέντε, abſint. Sed & Papianus *lib. Reſponſorum tit. 44. Ciues Romani*, inquit, *teſtes adhibendi ſunt numero competenti, quinque aut ſeptem.* An igitur dicemus, quod in vrbe ſeptem teſtes requirerentur; ruri vero quinque ſufficerent, vt proditum eſt in *l. vlt. Cod. Iuſt. de teſtamentis?* An vero quod ex *Nouella Leon. 41.* hodie etiam in vrbe ſufficiant quinque teſtes? Non poſſunt hæ rationes eſſe ex iure nouiſſimo petitæ. Igitur Interpres recte *ad l. 3. h. t.* id ita explicat: Septem videlicet teſtes requiri, exemplo teſtamenti iure Prætorio confecti: Quinque vero, ex iure ciuili: Iure P. 335
ciuili nempe quinque tantum teſtes requirebantur in teſtamento per æs & libram facto, vbi mancipatio interueniebat præter libripendem & familiæ emptorem: Prætorio vero iure, quo nulla mancipatio interueniebat, ſeptem requirebantur: quod vel prima iuris elementa *§. 1. & 2. de teſtam. ordin.* Vlpianus *tit. 20. §. 2.* Gaius apud Boëtium, & Priſcianum, vt & Theophilum commonſtrant. Ideoque etiam *in d. l. 3. inf. Quinque teſtium* tantummodo mentio fit. Vnde dicere licet, ex *hac* inquam *lege & d. l. 3. inf.* in arbitrio cuiuſcunque fuiſſe, vel quinque teſtibus adhibitis per æs & libram mancipatione facta teſtari: vel citra mancipationem ſeptem teſtibus adhibitis. Vt proinde ex bis conſtet. Primo nondum Conſtantini, aut Conſtantii, imo nondum Arcadii (cuius eſt *d. l. 3. inf.*) temporibus, ius Ciuile & ius Prætorium in teſtamentis ordinandis in vnam conſonantiam coiiſſe. Secundo conſtat per æs & libram, atque in his Mancipationem nondum per Conſtantinum M. vel per Conſtantium abolita fuiſſe, ac proinde neque quinque teſtium numerum, qui in illis requirebatur: quod vtrumque Cuiacio tamen in mentem venit, *ad l. 20. D. qui teſtamenta facere poſſunt.* Eſt hic ſcil. ſolemnis inter alios Cuiacii error, non vno loco, *ad tit. qui teſt. facere poſſunt*, exiſtimantis teſtamenta per æs & libram a Conſtantino M. abolita fuiſſe, idque *l. 15. Cod. Iuſt. de teſtam.* Perperam. Primo enim *d. lex 15.* non eſt Conſtantini M. verum vt vel ex Coss. ſubſcriptis apparet, & ex *l. 21. Cod. eod. de legatis*,

quæ

quæ ei iungenda, eſt ea Conſtantii, quicquid Author vitæ Conſtantini *lib. 4. cap. 26.* ſimilem legem Conſtantino M. tribuat. Secundo *ea lege*, non teſtamenta per æs & libram, non ſolemnia eorum ſublata fuere: quicquid eo trahat Cuiacius ea *illius legis* verba: *Ademptis his quorum imaginarius eſt vſus.* Nempe *ea lege* ſcrupuloſæ & typicæ mancipque hæredum inſtituendorum formulæ, quas peculiari titulo exequitur Vlpianus *in fragmentis*, *tit. 21.* ſublatæ fuere, vt tota *lex* oſtendit; oſtendit quoque *d. l. 21.* vbi pariter vetus legatorum & fideicommiſſorum obſeruantia aboletur. Oſtendunt & Auctoris vitæ Conſtantini verba nempe ἀκριβολογία verborum ea lege ſublata fuit, vt τυχέσαις videlicet φωναῖς hæres deinceps inſtitui poſſet: ademptis his quorum imaginarius eſt vſus; ſcilet imaginarius vſus eorum omnium dicitur, quæ non ſolidam rei veritatem, & ſic vbi de teſtamentis agitur, teſtatorum voluntatem reſpiciunt, verum inanem verborum, non minus quam rituum & cæterorum ſolemnium obſeruantiam ſpectant: hæc vis eſt vocis iſtius *Imaginarius.* Et vero, quod tertium *ex d. l. 3. inf.* eique appoſita interpretatione liquido apparet, poſt Conſtantinum M. ſub Arcadio adhuc quinque teſtium, & ſic teſtamentorum per æs & libram vſum perſtitiſſe. Quid igitur? Cum poſt Arcadium *in libris Iuris ciuilis* ſeptem teſtium ſemper in teſtamentis requiſitorum mentionem fieri videam, iam *in Nouella conſtitutione* Theodoſii Iun. Arcadii Filii, nullam amplius quinque teſtium, nullam teſtamenti per æs & libram: Theodoſii Iun. temporibus Ius ciuile & ius Prætorium in teſtamentis ordinandis in vnam conſonantiam coiiſſe omnino exiſtimo, atque teſtamenti per æs & libram vſum exoleuiſſe. Theodoſii inquam Iunioris, qui & cæteroquin veterum ſolennium & rituum pleraque abrogauit; vt videre eſt ex *l. vn. ſup. de omiſſ. action. impetrat.* (vbi vide quæ dixi) *l. vlt. de dotib. l. vlt. de nuptiis.* Verum teſtamentis paulo poſt per æs & libram abolitis, numerus Prætorio iure requiſitus in teſtamentis firmiter receptus fuit: in Codicillis, iure ciuili receptus: *l. vlt. §. 3. Cod. Iuſt. de Codicillis.*

Et hæc de ſolemnitate Codicillorum ab inteſtato factorum. Nunc de eorum vi & poteſtate: *Sic enim fiet*, inquit Imp. *vt teſtantium ſucceſſiones ſine aliqua captione ſeruentur*: quæ verba interpres accipit de hæredis inſtitutione: Et ſic ex *hac leg.* hoc tempore codicillis ita ſolemniter ordinatis, nullo præcedente teſtamento, inſtitutiones quoque hæredum fieri potuiſſe non minus quam teſtamento. Mox idem ſubiicit ex *ſuperiore aliqua lege*, diuerſum eſſe, ſi codicillus poſt teſtamentum factus fuerit: tam enim alius hæres in codicillis inſtitui non poteſt, quam qui in teſtamento inſtitutus fuit. Notandum igitur fuerit diſcrimen inter codicillos teſtamento iam condito factos, vtcunque ſeptem vel quinque teſtibus adhibitis, & inter codicillos ab inteſtato factos, iiſdem ſolennibus, quibus teſtamentum, ordinatos: priore ſcilicet caſu, codicillis hæres inſtitui non potuit, poſteriore potuit. Et illud quidem Interpres ſubiicere ſe ait ex LEGE *quadam* SVPERIORE: quæ ſcilicet *hoc Codice* habebatur: Quod ego de ea Conſtantini M. conſtitutione accipiam, vnde deſumpta eſt famoſa *lex 7. Cod. Iuſt. de codicillis*, quæ data eſt Anno 332. In qua tamen (vt ea nunc habet) abſolute *ſpecialiter codicillis inſtituendi poteſtas iuris authoritate data non eſſe* dicitur, addita ibi ratione; ſi idem Codicilli, quod Teſtamenta poſſunt, cur diuerſum his inſtrumentis vocabulum mandaretur, quæ vis ac poteſtas vna ſociaſſet? Illud ſane durum *hac l.* dici, *teſtantium ſucceſſiones ſeruari*, pro, *diſpoſitiones de ſucceſſione ſeruari.* Neque obſtat Conſtantini nomen *huic legi* inſcriptum, vt & ſubſcriptum, quæ ſuaderent *hanc l.* datam A. 326. & ſic ad *d. leg. 7.* reſpici non potuiſſe, *hac lege* poſteriorem: Quia vt iam *in Notis* præmonui, *Conſtantii* hic nomen reponendum, & ſic *hac lex* ad Annum 354. referenda videtur. Et ſane Anno 332. nullus alibi cum Conſtantino Cæſar inſcriptus, verum cum Conſtantio eo Anno 354. Tandem ideo *hæc lex* abeſt a *Cod. Iuſtin.* prælataque *d. lex 7.* Quia abſolute hæredis inſtituendi ius *Codicillis* denegatum voluit Iuſtinianus.

II. (a) Imppp. Valent. Theod. (b) & Arcad. AAA. Proculo P.V. (c)

QVÆ Codicillis aut Epiſtolis, (d) Nobis Neceſſitudinibuſue (e) noſtris relinquuntur, non admittimus: Sit ille vſus inter priuatos ratus. Et ſane (f) hoc loco præbemus licentiam, vt ciuiliter, ſiue criminaliter, vt actor elegerit, ſuper prolata (g) Epiſtola requiratur, & incumbat probatio (h) ei primitus, qui ſcripturam obtulerit. (i) Cæterum, quod ad Nos (k) Noſtroſque attinet, Codicillos & Epiſtolas adeo refutamus, vt ex illis, etiamſi veras eas eſſe Quæſtionum regula (l) approbarit, quicquid Nobis relictum, Noſtriſue conſtiterit, ad liberos defuncti: vel ſi hii non ſint, ad proximum quemque iu-
P. 256 dicii noſtri humanitate (m) pertineat. Teſtamenti vero ſcripturam legitimam, vel nuncupationem, quæ in Nomen (n) noſtrum forte proceſſerit, iure capiemus: Nec (o) in ea re diſtare ius noſtrum a priuatis hæredibus profitemur. PP. (p) Mediol. X. Kal. Feb. Timaſio & Promoto Coss. [389.]

INTERPRETATIO. *Si quis moriens, Principi, vel propinquis, vel amicis eius aliquid per Codicillum, aut per Epiſtolam* (q) *crediderit relinquendum, pietatis* (r) *intuitu id præcipit non valere: Sed ſi quid tali modo priuatis fuerit derelictum, & de talibus chartulis* (s) *orta fuerit fortaſſe contentio, in Iudicis diſcuſſione conſiſtat, vtrum poſſit ſcriptura prolata iure ſubſiſtere. Cæterum Principi, vel eius proximis, quicquid teſtamento aut nuncupatione dimittitur, hoc ſibi legibus valere permittitur.*

NOTAE.

(a) Abeſt *hæc lex* a Cod. Iuſtin. potiſſima ſui parte, de ratione mox viderimus. Memorat & commendat eam Symmachus *lib. 2. ep. 13.* GOTHOFREDVS.

(b) *Theodoſio* hæc *lex* tribuenda eſt, mox vt oſtendam. IDEM.

(c) *Proculus* P.V. Conſtantinop vide *Proſopogr.* IDEM.

(d) Epiſtolæ hæ ſunt fideicommiſſariæ (de quibus vid. *leg. 37 §. 3. D. de legat. 3.* Eædemque indicantur *ſine ſuperioris legis*) vid. locum Symmachi, *infr.* IDEM.

(e) De

(e) De hac *Neceſſitudinis*, voce mox. *IDEM.* *Neceſſitudinibusque* legit Sichardus. *RITTER.*

(f) Et tamen adhuc. *GOTHOFREDVS.*

* *Lex vlt. Cod. Iuſt. ad leg. Cornel. de falſis*, hinc deſumpta eſt. De hoc vero dicam *ad leg. 4. infr. de fid. teſt.* *IDEM.*

(g) *Super prolatis Codicillis, vel aliis inſtrumentis:* Ita Cod. Iuſt. *IDEM.*

(h) *Fidei inſtrumenti*, hoc a Triboniano additum. *IDEM.*

(i) *Deinde ei, qui ſtricta inſtantia falſum arguere paratus ſit:* Et hoc Tribonianus addidit: De quo vide & *l. 2. inf. ad leg. Cornel. de falſo. & l. 4. infr. de fide teſt. & inſtr.* vbi dicam. *IDEM.*

(k) *Ad nos.* Hæc verba abſunt ab edit. Sichard. *RITTER.*

(l) Quæſtionum regula. *GOTHOFREDVS.* *Etiamſi veras eſſe quæſtionum regulas adprobaris*, Cod. Wurceburg. *Regulas* etiam legit Edit. Sichard. *RITTER.*

(m) *Hereditate* præfert Codex Wurceburg. *RITTER.*

(n) Id eſt, quæ nobis aliquid relictum fuerit. Ita Principes loqui amant, *Nomen* ſuum pro ſeipſis vſurpant: vt *in l. vn. infr. ſi quis Imperat. maledixerit.* *GOTHOFREDVS.*

(o) Abeſt *nec* a Cod. Wurceb. *RITTER.*

(p) Ita manuſcripti omnes habent, ſolus Iuſtinianeus *Dat.* recte. Erat quippe Theodoſius hoc tempore *Mediolani*: vid. *Chronologiam*. *GOTHOFREDVS.* *Prop.* exhibet Cod. Wurceb. *RITTER.*

(q) *Aut epiſtulas* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(r) *Pietatis intuitum* vocat Interpres humanitatis rationem. *GOTHOFR.*

(s) *Chartula* vox huius æui propria, vide & *l. prox.* quæ dixi *in Prolegomenis, & in Indice harum Interpretationum.* *IDEM.*

COMMENTARIVS.

CODICILLIS & EPISTOLIS, fideicommiſſariis, etſi veris comprobatis, etiam per Quæſtiones, ſibi tamen ſuiſque neceſſitudinibus relicta Theodoſ. M. *h. l.* repudiat: liberiſque defuncti; vel his non exiſtentibus, proximis condonat: vbi *Neceſſitudinum* appellatione intelligit vxorem *Flacillam*: liberis item, puta Bellam & Placidiam, Arcadium, & Honorium: id enim Neceſſitudinum appellatione intelligit Theodoſius *hac l.* non etiam de libertis & ſeruis, quod conſiciebat P. Pythœus ad *tit. 9. §. 3. collat. leg. Moſaic.* non de amicis Principis: quod Interpres habet quoque. In quo ciuilis atque humaniſſimi Principis exemplum elucet, qui tantum abeſt ſupra leges ſeſe efferat, vt contra leges ſibi ipſi dicat, quas priuatis remittit; cum & aliter olim hac parte obſeruaretur; quod docet *lex 7. Cod. Iuſt. qui teſtam. fac. poſſ. & l. 1. in princ. D. de iur. fiſc.* Quas leges Iuſtinianus, hac ſuppreſſa, probauit & prætulit. Ratio in aperto eſt; quia fiſci locupletandi magis appetens Iuſtinianus fuit quam Theodoſius (de Theodoſio quoque fidem facit *lex 1. Cod. Iuſt. de ſecundis nuptiis.*) ideoque ei magis placuit contraria lex, & anterior; puta *d. lex 7. & d. lex 1.* Verum ad Theodoſium eique ſimiles Principes reuertamur. Non communi ſcilicet tantum iure boni Principes amant, in argumento nominatim de teſtamentis, vt docet *lex 7. Cod. Iuſtin. qui teſtam.* (quale eſt illud quod neque ex imperfecto teſtamento quicquam ſibi vindicent, *l. 23. D. de legatis 3. & l. 3. Cod. Iuſt. de teſtamentis*: neque ex nuda pollicitatione aut iactantia, *l. vlt. D. qui teſtamenta*:) verum etiam adſtrictiore ſæpe lege ſeu conditione viuunt. Conſtantinus certe eleganter de ſe *l. 2. inf. de Aduocato fiſci*, *Potior apud nos priuatorum cauſa eſt, quam fiſci tutela.* Tale illud Plinii *in Paneg. cap. 36. §. 4.* *Fiſci malam cauſam unquam eſſe niſi ſub bono Principe.* Et Capitolinus de Marco Antonino ſcribit, *cap. 12.* eum *fiſco in cauſis compendii iudicantem unquam fauiſſe.* Simile igitur quid vides in ſpecie *huius legis.* Ita ex ignoti teſtamento Auguſtus, teſte *Sueton. in Vit. c. 66.* Tiberius, *Tacit. Annal. lib. 2. c. 48.* & Adrianus *Spartian. in Vit. c. 18.* nil cepere. Omitto *l. 5. infr. h. t.* & ſimilia hic complurima, ſed omnibus obuia.

Cæterum ideo Theodoſius M. codicillis vel Epiſtolis relicta ſibi repudiat, quod minus ſolemnis hæc ſcriptura ſit, & in qua facile falſum admitti poteſt: & quia poteſt, etiamſi reuera appareant per Quæſtiones relicta, tamen hæc repudiet: Quæ ratio & extenſio hic notanda eſt. Suſpecta igitur compendia iſta, (vt Symmachus loquitur) Theodoſius *h. l.* recuſat. At non etiam in quibus fraudi & ſuſpicioni locus non eſt, puta quæ Teſtamentis ſolemnibus relicta ei ſunt. Falſi quippe occaſio maior in illis, quam in his eſt: & hac parte communi iure vtitur Princeps. Sed nunc de *hac lege* Symmachum ipſum ſcribentem, eamque miris modis commendantem audiamus, *lib. 2. Epiſt. 13.* quam ſcripſit ad Flauianum PP. (Illyrici & Italiæ) *Cum ciuiles & bellicas laudes Domini noſtri* THEODOSII *ſtyli honore percurrerem* (*magis enim contigiſſe me omnia* (vel omnium capita) *quam ſatisfeciſſe ſingulis fateor*) *etiam* LEGES *eius bonis pacis admiſcui, quas vt noueram priſcis ademiſſe admirationem, ita reſeruaſſe nouis parem gloriam non putabam. Verum hac recens ſanctio, de fideicommiſſis & codicillorum commodis ab Optimo Principe æternum repudiatis, tantum claritudine egreditur lucem ſuperiorum, quantum auguſtius eſt, Regenti ſibi quam ſubditis modum ponere. Atque vtinam priuata auaritia mentem Latoris intelligat, & mores de Legibus trahat. Neque enim latet, quid ſponte cæteros velit facere, qui ſuſpecta compendia primus exhorruit. Ego certe vereor, ne improborum ſitis ad rem exiſtimet pertinere quæſtum caducum, fiatque innocentium cauſa deterior, ſi ad eos tantum* FALSI (vides etiam quomodo Symmachus *hanc leg.* imitatur) *redeat occaſio, qui neque lege, neque pudore cohibentur. Ergo quia Dominorum conditio reſtrictior eſt, priuatis cupiditatibus medicina Iuris occurrat. Frigent iamdiu apud homines crimioſos vetera decreta, quorum vigor cum latoribus ſuis occidit. Tantum denuo legibus ſeueritatis addendum eſt, quantum flagitia creuerint. Alioquin ſi maioris partis deſeritur emendatio; fruſtra ſe aſperis ſanctionibus ſolus Imperator adſtrinxit, qui ſemper bonus & integer moribus fuit.* P. 337

Ergo Theodoſii mens eſt, vt ne Princeps ex Codicillis aut Epiſtolis quidquam capiat, cupiditati ſuæ, ſuorumque ita modum imponens; quod vtique ſpecimen eſt animi continentis, ſibi negare quod aliis deferat, vt Symmachus in alia re, *lib. 10. ep. 20.* priuatorum quoque cupiditati quadamtenus modum ponit. Nam vt maxime Codicillorum & epiſtolarum vſum inter priuatos ratum eſſe velit, id eſt, priuato permittat capere his relicta; attamen ſi de fide eius ſcripturæ lis ſit, ſiue ciuilis, ſiue criminalis (vt de falſo vtrouis modo agi poteſt) probationem ei incumbere vult veritatis, qui ſcripturam profert, ſeu ex ea compendium quærit; cum alias & pro ſcriptura interim præſumatur, & actoris ſit falſi probationem præſtare: & ſi quando a reo probationes in quæſtione falſi exigantur, vt *in l. 4. & 5. infr. de fide teſtium. l. 2. infr. ad leg. Cornel. de falſis*, attamen non ita exiguntur, vt vel primitus, vt in *h. l.* vel ſolus reus probationes præſtet. Poſtremo capite ſeu ſententia *huius l.* Theodoſius iam ſeſe priuatis æquat, qui primo capite ſibi negauerat, quod priuatis defert; capiendi ſcilicet ius ex legitimo teſtamento, ſiue ſcripto, ſiue nuncupatiuo ſibi vindicans.

III. (a)

III. (a) Impp. Arcad. & Honor. AA. Æternali Proc. Aſiæ. (b)

Testamentvm non ideo infirmari debebit, quod diuerſis hoc deficiens *nominibus* appellauit; cum *Superflua non noceant: Prætermiſſa namque* (c) *neceſſaria, non abundans cautela, vel contractus imminuit, vel teſtatoris officit voluntati.* (d) 1. Nec patimur fidem conditi arbitrii ob hoc debere (e) conuelli, ſi aut maiorem in principio Signatorum (f) aut minorem, aut nullum numerum conditor (g) ſuæ prædixerit (h) voluntati, cum quinque huic (i) non ignari ſubſcripſerint teſtamento: licet non eiſdem ſeries (k) fuerit recenſita; ſed his (l) qui extremum diſponit arbitrium obſignandum porrexerit teſtamentum: 2. Nec enim nouum (m) promulgamus, ſed Diui Conſtantini ſanctionem, (n) & Inclytæ recordationis ſententiam Patris Serenitatis noſtræ, noſtraque ſuper huiuſmodi, cauſa, quæ ſunt ex antiquioribus propagata, ſecuti decreta, ſtatuimus, iis qui extremas ordinant voluntates, hæc eſſe ſeruanda, vt & præſentes videant ſubſcriptores, & ii cur venerint non ignorent, etiam ſi iiſdem ſcripturæ continentia (o) non fuerit intimata: 3. Nec ſi quid ex munificentia morientis, fuerint conſecuti infructuoſum ſubſcribentes facient teſtamentum; cum hoc auctorem prudentiſſimum Iuriſconſultorem non ſit ambiguum Scæuolam (p) comprobaſſe. Dat. XII. Kal. April. Arcad. IIII. & Honor. III. AA. Coss. [396.]

Interpretatio. *Si moriens, cum ſcribit aut dictat chartulam teſtamenti, prætermiſerit forſitan,* (q) *vt vocabulum poneret, aut ciuilis, id eſt, quod* V. *teſtium, aut prætorii iuris,* (r) *quod* VII. *teſtium erit ſubſcriptione firmandum; vnde ſi maiorem, vel minorem teſtium numerum ſe teſtator in principio dixerit euocaſſe, vſque ad quinque ſubſcriptorum numerum, etiamſi non relegant teſtamentum, valere permiſſum eſt, ita vt ſicut numerus minor impedit voluntatem,* (s) *ſic quicquid ſuperfuerit, non noceat teſtamento: quia & Lex ipſa conſtituit,* quod ſuperflua iuri (t) impedire non debeant. *Hoc etiam obſeruandum, vt teſtator ſignandum teſtibus offerat teſtamentum, nec ideo habeatur infirmum, ſi alicui de ſubſcriptoribus teſtator aliquid legati nomine derelinquit.*

NOTAE.

(a) Prior *huius legis* pars coniecta eſt *in leg.* 17. *Cod. Iuſt. eod. tit* Cæteræ a Triboniano reſecatæ. Cæterum coniungenda *huic* eſt *lex penult. inf. de fide teſtium:* ſeu *lex* 11. *C. Iuſt. de petit. heredit.* GOTHOFREDVS.

(b) *Æternalis* PC. Aſiæ v. *Proſop.* IDEM.

(c) Sententia hæc vt manifeſtior eſſet, a Triboniano tranſmutata fuit: eſt enim hæc intricatior. IDEM. Cod. Wurceb. corrupte hic: *premiſſa nam quæ neceſſaria non habuodans.* RITTER.

(d) *Voluntate* Cod. Wurceb. IDEM.

(e) Vide quæ ſcripſi *ad l. ſuperior.* GOTHOFR.

(f) *Signatores* infra, *ſubſcriptores*, ſunt teſtes, vide Suetonium *Octauiano*, *cap.* 33. & Iuuenalem *Satyra* 1. verſ. 67. & *Satyra* 10. v. 336. & Symmachum *lib.* 10. *ep.* 55. IDEM.

(g) *Conditor*, id eſt, teſtator. IDEM.

(h) *Edicendi* verbo eodem ſenſu vtitur *l. penult. infr. de fide teſt.* quæ *huic* coniungenda. IDEM.

(i) Id eſt, (vt mox dicitur) qui cur venerint, non ignorent. IDEM.

(k) *Series* teſtamenti, mox *continentia* vocatur: de hac voce vide *Gloſſar.* IDEM.

(l) *Hic* Cod. Wureeb. RITTER.

(m) *Nouitatis inuidiam* a ſe Principes amoliri ſolent, & affectant videri iuris antiqui reparatores potius, quam noui Authores: vide de M. Antonino, Capitolinum. *cap.* 11. GOTHOFREDVS.

(n) Non extat hæc *Conſtantini* ſanctio vt nec Theodoſii M. quæ ſequentibus verbis indicatur. Non dubito tamen Conſtantinianei Edicti partem videri *legem* 15. *Cod. Iuſt. de teſtam. militis.* Hic interim exemplum veteris ſanctionis in alterius nomen tranſeuntis, notat Fornerius 1 *Quotid.* 17. IDEM.

(o) *Continentia* eſt ſeries, vt paulo ante quoque vocatur, ſeu tenor περιοχὴ *in Gloſſis* Philoxeni, *le Contenu:* ita continentia venditionis *in l.* 29. *in fin. inf. de petitionibus.* Alio ſenſu, Edicti continentia, *l.* 41. *Cod. Iuſt. de liberali cauſa:* Continentia cauſæ, *l.* 2. *ſup. de iudiciis.* IDEM.

(p) *Scæuolam* Iuriſconſultum, Authorem prudentiſſimum Arcadius *h. l.* vocat: magnum pariter eius ingenium laudat Claudius Saturninus *in l.* 109. *D. de condition. & demonſtrationib.* Modeſtinus *in l.* 13. §. 2. *D. de excuſationib.* eundem & Paulum & Vlpianum Κορυφαίους τῶν νομικῶν vocat. Sed & Capitolinus, M. Antoninum Imperatorem
P. 338 eo præcipue Iuriſperito vſum ſcribit *in vita eius cap.* 11 *Habuit*, inquit, *ſecum Præfectos, quorum & authoritate & periculo ſemper iura dictauit, vſus autem eſt Scæuola præcipue Iuriſperito.* Eiuſdem diſcipuli fuerunt Papinianus, quod Spartianus teſtatur, *in Caracalla c.* 8. & Paulus, & Triphoninus, qui ideo *ſuum* vocare ſolent. Et certe prudentiſſimi omnium Senatuſconſultorum fuerunt *Scæuola, & Papinianus.* Cæterum hoc *Scæuolæ* reſponſum nullibi relatum eſt in *Digeſtis;* Ius ipſum tamen relatum & probatum aliis Iuris Authoribus, puta *in l.* 20. *in pr. D. qui teſtamenta facere.* & *in l.* 14. *D. de rebus dubiis.* IDEM.

(q) *Forſitan vocabulum ponere* Cod. Wurceburg. RITTER.

(r) Sequentia verba in Cod. Wurceb ita leguntur: *quod ſeptem teſtium numero ſe teſtator in principio dixerit euocaſſe.* Locus mutilus. Edit. Sichard. & Cuiac. habent: *quod VII. teſtium numerum erit* &c. IDEM.

(s) *Voluntati* Cod. Wurceburg. vbi ſequentia ita ſe habent: *ſic quicquid ſupraſuerit non noceat teſtamentum.* IDEM.

(t) *Iuris* Sichardus edidit. IDEM.

COMMENTARIVS.

Testamentorvm firmitati ſeu robori conſulit *hac conſtitutione* Arcadius Imp. variis videlicet capitibus. Primum, (quod vnicum in Codicem Iuſtinianeum relatum eſt) ſtatuitur, etſi nominibus diuerſis teſtamentum ſuum teſtator appellauerit, nihilominus teſtamenti iure id valere. Quod

quidem *Interpretatio* non explicat hic: verum horum verborum hic ſenſus eſt. Si teſtator vel Notarius imperitus poſtremam voluntatem aliquam *Codicillum* quoque vocauerit, & forte ſtatim initio teſtamenti ita edixerit: *Ego Lucius Titius hos meos Codicillos condidi:* non ideo minus iure teſtamenti valere & cenſeri, ſi modo in eo adhibita fuerint teſtamentorum ſolemnia. Et ideo huiuſmodi voluntate (quam Codicillorum quoque nomine deſignauit) hæreditas nihilominus relicta, vel adempta valebit: de quo alioquin expreſſum allegatur Senatus Sahaudici decretum: Cod. Fabr. *tit. de teſtam. def.* 1. Neque alio pertinet, quod dicitur *l. 14. Cod. Iuſt. de Teſtamentis*, non Codicillum, ſed teſtamentum teſtatorem facere voluiſſe, euidenter probare factam inſtitutionem & exhæredationem. Nam etſi teſtator diuerſa hæc nomina vſurpauerit, teſtamenti, & codicillorum, quorum, vt nomina, ita iura diuerſa ſunt: *l. 7. Cod. Iuſt. de Codicill.* dummodo ſolemnia iuris obſeruauerit, teſtamenti iure nihilominus valebit. Plerique ſcilicet teſtatorum ita timidi erant hac tempeſtate, vt quia exactam a ſe iuris diligentiam in teſtamentis ordinandis obſeruari poſſe deſperabant, aliis atque aliis voluntatem ſuam nominibus indigitarent (imo clauſulam eodem fine quandoque adhiberent *valeat iure Codicillorum, &c.*) Quo pertinet inter alia quoque inſignis illa teſtatoris præfatio in *l. penult. §. vlt. D. de legatis 2. Lucius Titius hoc meum teſtamentum ſcripſi, ſine vllo Iuriſperito, rationem animi mei potius ſecutus, quam nimiam & miſeram diligentiam: & ſi minus aliquid legitime minuſve perite fecero, pro iure legitimo haberi debet hominis ſani voluntas.* Superflua igitur hæc cautio, vel abundans cautela, nocere non debet: neque rite factam hæredis inſtitutionem infirmare. Quæ Regula, vt in contractibus, ita & in teſtamentis obtinet: vt *h. l.* dicitur. Eaque protrita eſt. Paulus *3. ſent. 4. §. 10. Plures quam ſeptem ad teſtamentum adhibiti teſtes non nocent.* Superflua enim facta prodeſſe iuri tantum, nocere non poſſunt. Vlpianus *l. 94. D. de R. I. Non ſolent quæ abundant vitiare ſcripturas.* Eodem pertinet quod ait Paulus, *l. 32. §. 6. D. de auro, argento &c. Non mutat ſubſtantiam rerum, non neceſſaria verborum multiplicatio.* Imo adeo protrita, vt etiam Auguſtinus *de ciuitate Dei, cap. 27.* ſcribat a Iuriſperitis dici, *ſuperflua non nocere.* Et hæc de *Nomine* minus proprio quo vltimam voluntatem ſuam teſtator deſignauit.

Secundo pariter etſi Teſtium *Numerum*, initio teſtamenti teſtator, vel nullum, vel maiorem, vel minorem, quam reuera adhibuit, prædixerit, dummodo legitimum adhibuerit, nihilominus valet. Veluti ſi teſtator initio ſeu præfatione teſtamenti ſui dixerit: *Ego L. Titius hoc teſtamentum condidi præſentibus his & illis teſtibus*, quorum numerus legis modum excedit: veluti ſi (quod poſt alios Ranchinus *VII. Var. IX.* quoque notat) quis ab initio dixerit ſe velle ſeptem teſtibus adhibitis teſtari (id eſt, iure Prætorio vt oſtenſum eſt *l. 1. ſup.*) ſi tamen quinque adhibuerit, qui iure ciuili ſufficiunt, vt hæc lex docet, nihilominus valet teſtamentum. Ex his interim apparet, duo hæc capita in præfatione teſtamenti plerumque inſeri ſolita. Primum, quodnam genus voluntatis vltimæ conditurus, quis eſſet, teſtamentum, an Codicillum, an Epiſtolam: de quo etiam aliquid dixi *ad l. 1. ſup. de familia herciſc.* Secundo, quot numero teſtes adhibiturus foret, quod his verbis ſignificatur. *Si in* PRINCIPIO *ſignatorum numerum conditor ſuæ* PRÆDIXERIT *voluntatis.* Sic igitur concludatur. Præfationes has neque de voluntatis ſubſtantia eſſe, & teſtatorem ab iis facto ipſo, dummodo legi ſatisfaciat, recedere poſſe: neque eo minus huiuſmodi teſtamenta valere, etſi ſibi maiorem cautelam quam quæ *lege* requiritur, impoſuiſſe teſtator videatur. Quod eleganter multis caſibus aptari poteſt. De quibus conſulas velim placita Louetii *lit. T. num. 9.* eiuſque interpretem *p. 1092. 1093.* vid. interim elegantes caſus tres in *l. 6. §. 2. D. de iure Codicill. l. 3. D. de teſtam. milit. l. 2. D. de hæredib. inſtit.* Hactenus de ſuperfluis, quæ in teſtamentis vt non ſpectari, ita nec nocere vult Arcadius.

Tertium caput ſequitur de iis quæ *neceſſario ſpectanda*, ſolaque requiſita circa Teſtes: Idque iuxta anteriores Conſtantini M. Theodoſii M. immo & ſuaſmet ipſius Arcadii conſtitutiones. Vnde quidam colligebat ante Conſtantinum & omni tempore commendatam fuiſſe liberam teſtandi & hæredis inſtituendi facultatem. Perperam omnino: Eſt enim hic locus proprie de Requiſitis circa teſtes. Primum *Quinque* ſaltem teſtes in vltimis voluntatibus requirit, de quo dictum fuit *ad l. 1. huius tit.* Secundo, *rogatos* teſtes eſſe oportere: & vt hæc lex loquitur, non ignaros cur venerint: quod notum eſt. Tertio a teſtatore teſtes præſentes videri debere. Quarto (quod præcipuum hic videtur, magnoque ambitu adſtruitur) nil neceſſe eſſe teſtibus *ſeriem* vel continentiam teſtamenti innoteſcere, poteſt enim myſticum eſſe teſtamentum: vid. *l. 20. §. 9. D. qui teſt. facere:* de quo elegans & expreſſa eſt Theodoſii Nouella *de teſtamentis 9.* quæque ex ea deſumpta eſt *l. 21. Cod. Iuſt. de teſtam.* vid. & Plinium *lib. 2. ep. vlt.* Sueton. *Nerone cap. 17. l. 11. D. de iniuſto, rupto:* Id quod etiam oſtendit formula teſtationis ſeu rogandorum teſtium apud Vlpianum, *tit. de teſtam. 20. § 9.* Quinto igitur ſufficit teſtatorem teſtibus obſignandum porrigere teſtamentum hac ferme formula. *Lucius Titius hoc teſtamentum ſcripſi. Rogo vos Quirites vt veſtris ſignis obſignetis, nominaque veſtra ſubſcribatis.* Denique teſtibus eodem teſtamento legari poſſe authoritate Scæuolæ ſtatuitur. Quod ius etſi controuerſum aliquo modo fuerit, ferme tamen ita obtinuit. Certe Trebatii hæc quoque ſub Auguſto ſententia fuit; vt apparet ex *l. 14. D. de rebus dubiis.* Sub Nerone quoque id obtinuiſſe ex iis quæ Suetonius ſcribit, *in Nerone, cap. 17.* conſtat. Item ſub Traiano, ex Plinii *Epiſtola vlt. lib. 2.* ſub D. Marco pariter Scæuolæ præiudicium quod hic laudatur, ſuadet. Sub Valentiniano Iun. & Theodoſio M. teſtis eſt Symmachus P. V. A. D. p. 339
384. 385. *lib. 10. ep. 55.* vbi & rationes huius iuris æquitatemque commendat, atque ita a ſe iudicatum ſcribit: *Cum teſtamenti*, inquit, *iure confecti fidem recitatio publicaret, calumnia inanis obiecta eſt, quod ſignatores neſcio quid legati ex eadem voluntate cepiſſent. Adduntur etiam ſcripta Diualia, quibus adſtipulatio cuiuſdam remota eſt, qui ſuam iuuiſſe cauſam teſtimonio diceretur: Quaſi vero, ſimile eſſet exemplum, vt tenuis honor, quo ſubſcriptores ob amicitiam defunctus aſperſerat, legitimum poſſet abolere iudicium. Nam ſi his legibus viueremus, inimicis ſignatoribus tutius vteremur, quorum offenſa nihil de teſtatore humanitatis exigeret. Piget dicere, in quinque numero ſolidos potiſſimum ſubſcriptoris fuiſſe legatum. Cæteris enim magis commemoratio honeſta quam pecuniæ quæſtus acceſſit. Ergo aut extremæ paupertatis ſucceſſio fuit, ſi putatur exiguus honor fidem legitimi iudicii ſauciaſſe: aut ſi cenſus hæreditarius exiſtimatur vberior, aliena eſt a ſuſpicionibus breuis ſumma legati. Quis non familiariſſimum quemque ſignandis adhibet, cum extrema conduntur? Iam quid mirum eſt ſi in oculis poſitus mereatur aliquod monumentum religionis, qui meruit aduocari? Non fero ſignatorem, cui pars bonorum magna defertur: nam etſi integra conſcientia, non tamen ſincero pudore ditatur. At vero hæc leuia pignora aut amoris gratia, aut teſtatoris verecundia relinquuntur. Nihil huic religioni* NOVIS LEGIBVS *derogatum eſt, manet iſte vſus, & nobis iura ſeruantibus ſemper manebit. Vnus & ſolus poſt humanam memoriam Rationalis emerſit, qui exemplum nouæ iudicationis induceret.* Cæterum iungenda huic l. eſt *lex penult. infr. de fide teſtium*, ſeu *lex 11. Cod. Iuſt. de petit. hæredit.* quæ & ipſa eſt de Probationum neceſſitate, petitori incumbente, poſſeſſori remiſſa: quam vtique ſi velit poſſeſſor & *ſuperfluo*, in ſe ſuſcipere poteſt. Item eſt de *editione* in

pri-

Digitized by Google

primordio litis, vt hæc de editione, ſeu prædictione, in primordio teſtamenti. Denique coniunctis his duabus ita legibus, videtur Arcadius pleniſſime Conſtitutione hac ſua ad Proconſulem Aſiæ Æternalem emiſſa, *Teſtationum* iura fundatum iuiſſe. Quod vtique hic ſummopere notandum venit.

De Aperiendo *teſtamento Conſtantinopoli apud Cenſuales.*

IIII. (a) Iidem AA. Africano (b) PF. V. (c)

Testamenta omnium, (d) cæteraque (e) quæ apud Officium Cenſuale publicari (f) ſolent, in eodem (g) referentur: (h) Nec vſquam (i) permittatur fieri vlla translatio: (k) *Mos* namque *retinendus eſt fideliſſimæ vetuſtatis*; quem ſi quis in hac Vrbe (l) voluerit immutare, irritam mortuorum videri faciet (m) voluntatem. Dat. VI. (n) Kal. Octob. Conſtantinopoli, Cæſario & Attico Coss. [397.]

Interpretatio. * *Teſtamenta omnia, vel reliquas ſcripturas, apud Cenſuales in vrbe Roma* (o) *voluit publicari* (*hoc eſt, vt in reliquis regionibus apud Curiæ* (p) *viros teſtamenta, vel quæcunque ſcripturæ actis firmari ſolent, geſtorum allegatione muniantur.*) *Si vero mortuorum* (q) *voluntates actis reſeratæ non fuerint, non valebunt.*

NOTAE.

(a) Lex 18. *Cod. Iuſt. eod. tit.* Meminit *huius l.* Iuſtinus Imp. *in l. 23. Cod. Iuſt. eod. tit.* Ad hanc *leg.* vide Contium 2. *ſubſec. n. 26.* GOTHOFREDVS.

(b) *Africanus* P. V. Conſtantinopol. ſcil. ſub Arcadio A. D. 395. 396. & 397. vide *Ind. Perſ.* IDEM.

(c) *Præfecto Vrbi* cur hæc lex inſcribatur, mox dicam. IDEM.

(d) *Omnia*, in Cod. Iuſt. *Omnium*, id eſt, quamlibet in Prouinciis remotis hæredes habentium: quamlibet in dignitate conſtitutorum. IDEM.

(e) Veluti donationes. IDEM.

(f) *Publicari*, mox *reſerari*, ſi bene habet hæc vox. IDEM.

(g) *Loco* additum a Triboniano: quo nil opus erat: *in eodem*, Officio ſcil. Cenſuali. Ita quoque *l. 18. infr. de Paganis*, depoſitis ſub officio idolis. IDEM.

(h) *Referuentur*: in Cod. Iuſt. de quo mox: vide Contium 2. *ſubſec. 16.* IDEM.

(i) *Vſquam*, hic eſt ad quodcunque aliud officium. IDEM.

(k) Elegans ſententia, cui ſimiles occurrunt innumeræ: habet nonnullas inf. *in l. vnic. de longa conſuetud.* IDEM.

(l) Conſtantinopolitana, vt vel ex ſubſcriptione diſcimus, vide plura, *in Topogr.* IDEM.

* Inepta. IDEM.

(m) *Facit* Sichardus edidit. RITTER.

(n) *XII. Cod. Iuſt* IDEM.

(o) Imo, in ſpecie *huius l.* in vrbe Conſtantinopolitana, vt iam dixi. IDEM. *In vrbem Romam* Cod. Wurceb. & Edit. Sichard. RITTER.

(p) Iſtud, ex ſeculi ſui vſu Interpres: ſic etiam apud Marculphum, *lib. 2. cap. 17.* pariter vt *ad l. 1. & 6. inf. de donat.* in eadem re, de quo *in Prolegom.* Quare Contium non audio, Interpretem ideo reprehendentem: multo minus coniicientem, hoc ipſum expreſſum fuiſſe in integra conſtitutione. GOTHOFREDVS.

(q) *Mortui* Cod. Wurceburg. RITTER.

COMMENTARIVS.

De apertura teſtamenti eſt hæc Arcadii Imp. Conſtitutio; qua aperiri, ſeu Reſerari, Recitari, Legi, teſtamenta, in vrbe Conſtantinopolitana iubet apud Officium Cenſuale; in Vrbe, inquam Conſtantinopolitana; eſt enim, ſeruata hiſtorica veritate, hæc lex *Arcadii*, & ſic ad vrbem Conſtantinop. ea proprie pertinet, non vero ad vrbem Romam, quod Interpres, & Cuiacius *ad hanc l.* voluere; etſi idem ius ad hanc quoque porrigi poſſit, & debeat; *Reſerari*, inquam, vt hic legitur, pro quo habent quidam Codices Iuſtinianei, vbi hæc lex poſita eſt, *in l. 18. eod. tit. reſeruari*, quod Contius hioc quoque iam recte emendauit, *lib. 2. ſubſec. cap. 16.* & certe Interpres etiam hic *infr.* Reſerandi vocem retinuit & Iuſtinus Imperator, *in l. 23. Cod. Iuſt. eod. tit.* (cuius pars quoque poſita eſt *in l. 41. Cod. eod. tit. de Epiſcopis, & Cler.*) vbi hanc
p.340 *leg.* confirmat; non tantum *intimandi*, & *inſinuandi* vocibus vtitur, ſed & *Aperiendi*. *Conſulta*, inquit, *Diualia, quibus conſideratæ proſpectum eſt, ne voluntates vltimæ, & in hac Regia vrbe confecta apud alium* aperiri *poſſint, quam apud V. C. pro tempore cenſus Magiſtrum.* Et tamen *reſeruandi*, vox hic defendi quoque poſſit, eodem ferme ſenſu retento, publicationem teſtamenti, & cæterorum, iam olim priſco more, apud Cenſuales fieri ſolitam, iſdem reſeruandam eſſe, neque ad alios transferendam: Nempe, coram Magiſtro cenſus, de quo alioquin ad *l. 8. de donat.* vt & de officio cenſuali Vrbis Romæ, & Conſt. ad *l. 5. inf. de Senatoribus*, vt in Vrbe Roma, ita & Conſtantinopoli, fieri ſolitæ inſinuationes, ſeu publicationes, reſerationes, lectiones, vt teſtamentorum, ita & cæterorum actuum, quod hæc lex oſtendit, veluti donationum, *l. 8. inf. de donationibus*, & *l. 30. Cod. Iuſt. eod. & 32.* Aliique actus in Senatu ab his fiebant: de quo vid. *l. 5. de Princip. Agentium.* Quomodo & ſtudioſi Romæ ſtudiorum cauſa verſantes, apud eundem nomina ſua profitebantur, *l. 1. inf. de ſtudiis liber. V. R.* Videtur autem hæc lex tota accipienda de publicatione, ſeu apertura, & recitatione teſtamenti poſt mortem teſtatoris, vt extrema *legis* oſtendunt. Atque ita *publicandi* vox, eodem ſenſu accipienda quo *reſerandi*. In eadem re Symmachus, 10. *ep. 55. cum teſtamenti iure confecti fidem Recitatio publicaret*; ſic *l. 2. Cod. Iuſt. de teſtam. publicati ſemel teſtamenti fides*: vt proinde ſenſus ſit, apud idem officium publicari, ſeu recitari oportere teſtamenta, apud quod olim, ſeu ab antiquo erat. Alioquin, quod neque ab *hac leg.* alienum eſt, (de quo ſub finem) ipſe teſtator quandoque apud geſta ſuum teſtamentum publicabat, id eſt, apud acta cuiuſcumque magiſtratus, qui ius Actorum conficiendorum habebat, ſeu teſtamentum facere poterat, vt & apud Principis

Conſiſtorium; quæ formæ teſtandi exprimuntur, io famoſa *l. 19. verſ. ſicut, Cod. Iuſt. eodem tit.* & in Nouella Valentiniani *4. de teſtam.* Idem &, quæ tertia publicandi teſtamenti ſpecies eſt, teſtator *aliquando* teſtamentum ſuum alibi conditum apud Acta publicabat, deponebat: quo pertinere videtur *lex 2. Cod Iuſt. eod. tit.* Vel per alium publicari, deponi iubebat; quam in rem extat formula apud Marculphum 2. *form. 37.* Atque ita interim obiter hæ tres publicandi teſtamenti ſpecies, notandæ & diſtinguendæ ſunt. Et duæ poſteriores quidem ab ipſomet teſtatore. At prior de qua eſt hæc lex, cum aperiretur, recitaretur teſtamentum mortui, vbi vbi conditum. Ergo vt cætera, ita & teſtamenta apud Officium cenſuale publicari, reſerari iubet, *hac l.* Arcadius: *apud Officium cenſuale*, ſeu in officio cenſuali reſerari, id eſt apud Acta Magiſtri cenſus: ſic apud officium deponi, *l. 7. in fin. D. qui ſatiſdare.* Contra, vetat Arcadius *h. l. Translationem vllam vſquam* fieri permitti, id eſt, publicationem hanc, & reſerationem apud alios fieri: id enim eſt, *translationem fieri*; Non vero de vno loco in locum transferre, ſeu ab vna vrbe ad aliam; de quo alioquin eſt *lex 2. Cod. Iuſt quemad. teſt. aper.* Neque etiam, quod Contius voluit, clam, & in priuatis cuiuſque ædibus aperiri: veluti de prouincia in vrbem, vel ex vrbe in prouinciam; quomodo forte Tribonianus *hanc l.* accipi voluerit: verum ab vno Officio & magiſtratu, ad alium: nempe in eadem vrbe nonnulli confecti teſtamenti (vt diſerte ait Iuſtinus, *d. l. 23.*) publicationem, reſerationem ſibi vindicabant. Sic ſane inſinuandorum, & reſerandorum teſtamentorum Conſtantinopoli ſibi ius aliquando vindicauere alii Iudices aliorum Tribunalium; imo & *Defenſores Eccleſiarum*, qui Clerici erant; quæ cauſa poſtea fuit recentandæ, & confirmandæ *huius leg.* Iuſtino Imper. *l. 23. C. Iuſt. eod.* vnde deſumpta eſt quoque *lex 41. Cod. eod. de Epiſcopis & Cler.* Rurſum *quadam* nominatim perſonæ id affectaſſe videntur, vt apud alios Magiſtratus potiores forte, teſtamenta, cæteraque inſinuarentur; apud potiores videlicet quam erant Magiſter cenſus, & cenſuale Officium, quo pertineat vox OMNIVM, in *hac l.* Quaſi diceret Imper. quæcumque tandem perſonæ ſint: pro quo Codex Iuſtinianeus habet, non ita clare, *omnia.* Quomodo pariter in ſimili re, & determinatione inter Principes officii P. V. & Cenſuales, Arcadius idem ait, omnium cauſarum atque perſonarum, *l. 5. inf. de Princip. agen.* Et alioquin, quod notandum, Arcadium, & alias diligentiſſime cauiſſe comperio, quinam actus ad Cenſuales pertinerent, vt *d. l. 5. inf de Princip. agent. in reb. l. 6. inf. de Senatoribus.* Sic enim deprehendo, Cenſuales ſæpe conqueſtos de vſurpatione quorundam, qui in actus ipſorum inuolarent, ſibique creditum quid, & ad officium ſuum pertinens, vſurparent; de quo fidem facit *d. l. 5.* Proinde, quod dicere ſolemus, *Cette Loy eſt vn Reglement d'office,* non minus quam *ea ipſa d. l. 5.* Et *Rationem* adfert Arcadius, petitam a veteri more. Nempe quod iam olim id ita conſtitutum, conſuetumque eſſet, ac proinde quod ſententioſe dictum (quoque vno ferme Interpretes hanc legem ſolemnitio faciunt) hac parte, *morem retinendum eſſe fideliſſima vetuſtatis*, cui ſimilis eſt Iuliani *l. vn. inf. de longa conſuetud. Venerandum eſt temporum diſciplina, inſtare veteribus inſtitutis:* Quibus ſimilia plura vide *ad eam leg.* Illud notandum (quod iam ad praxin faciet,) vetuſtatem, morem antiquum, in huiuſmodi conſtitutionibus, quibus actus officiorum, & profeſſionum diſtinguuntur, ne alii in aliorum actus inuolent, pro Regula, & fundamento obtendi, vt *h. l.* ita & *l. 1. de lucris officiorum:* v. & *l. 5. inf. de Princip. agen. in reb. l. vlt. de Decur. V. R.* *Pœnam* porro & comminationem addere videtur Arcadius, his verbis; *Quem morem, ſi quis in hac vrbe voluerit immutare, irritam mortuorum videri faciet voluntatem*: etſi de eorum ſenſu ambigi poſſit: hoc ſenſu, hæredes hanc translationem facientes, ſeu alibi publicari reſerari mortuorum teſtamenta facientes, beneficio voluntatis defuncti priuandos. Hunc inquam huius loci ſenſum quis putet, non vero quaſi in totum irrita ideo fieret defuncti voluntas: quod Contius inuita Iuriſprudentia credidit. Iuſtinus Imper. poſtea *l. 23.* mulctam 50. librarum auri huic facto imponens, neſcio quid tale indicare videtur. *Nec enim concedendum eſt, vt ſuprema vota deficientium* EVERSIONIS *quidquam, ex incongrua inſinuatione contrahant, dum res ab incongruis vſurpantur audacter*; idque adeo emendari a Iuſtino *d. l. 23.* qui temeratoribus huius rei mulctam imponere contentus fuit, vt qui legem moremque temerauerint, ſaluo vndique teſtamento, ſic vt id ideo nullo modo irritum eſſet, ob incongruam reſerationem: certe hæredibus hoc publicandi, ſeu inſinuandi teſtamenti onus incumbit; de quo v. Louetii Interp. *lit. 5. arr. 3.* Moorhelon. *Arr. 22.* Maynardum *l. 5. c. 75.*

Tria ſuperſunt hic monenda præter ea quæ in *ipſa l.* continentur: *Primo*, huic legi cohæſiſſe videri alterum adhuc caput, quod *d. l. 23.* memoratur ſimul & firmatur, a Theodoſianis iam abſciſſum, non a Triboniano, vt Contius credidit; quo ſcilicet vetiti, Magiſter Cenſus & Cenſuales, pro inſinuatione teſtamenti, quidquam mercedis, aut ſumptuum accipere, ſi hæreditas ſummam centum aureorum non excederet. Eiuſdem ſcilicet prouidentiæ erat id agere, ne promiſcuis actibus officia tur- P. 341. barentur, aliuſque creditum, alius ſubtraheret, vel incongrue & audacter vſurparet; quæ ratio *huius leg.* redditur *in d. leg. 23.* eiuſdemque prouidentiæ, cupiditati eorum quibus actus quidam de iure reſeruantur & affectantur, modum ponere. Secundo videndum cur iam olim & *hac l.* hæc teſtamentorum cæterorumque publicatio, inſinuatio, intimatio, reſeratio Cenſualibus tributa fuerit. Eam vero indicare mihi videtur *dicta lex 23. Cod. Iuſt. h. t.* cum Defenſoribus Eccleſiarum id adimit, nempe, quod Cenſuales periti eſſent diſceptationum Forenſium: contra, *Clericis opprobrium ſit, ſi peritos ſe velint diſceptationum Forenſium.* Poſtremo, non prætereunda Inſcriptio *huius leg.* nempe data hæc lex dicitur *ad Præfectum Vrbi*: ideo ſcil. quia ſub eius diſpoſitione erant Magiſter Cenſus, & Officium Cenſuale (de quo *h. l.* agitur) vt oſtendit vel Notitia Imperii: Et videtur hæc lex reſcriptum eſſe ad querelam Africani P. V. apud quem queſti fuerant Cenſuales, id quod veteri more ad ſe pertinebat, ab aliis in vrbe Conſtantinopol. vſurpari. Quare vel exequendæ huic rei lex hæc data ad eum, vel notioni eius inſtruendæ. Vt ad *hanc leg.* redeamus, ambiguus adhuc huius legis ſenſus videri poſſit, propter duas voces, *reſerentur*, & *translatio*: Id enim quæſitum in *huius leg.* ſp. quis putet, an teſtamentum alibi, ſeu apud alium, quam apud quem publicatum ſeu inſinuatum, ſemel a defuncto fuerat, aperiri poſtea ſeu *reſerari* eo translatum poſſe: & quidem ſiue in eadem vrbe, ſiue alibi (quod poſtremum, vox *translatio* ſuadere videtur.) Quo pertineat & ratio ſubdita: *Quem* (morem) *ſi quis in hac vrbe voluerit immutare, irritam mortuorum videri faciet voluntatem.* Quorum verborum hic ſenſus fuerit, eum qui alibi quam vbi teſtator voluntatem ſuam publicauit, inſinuauit, reſerari vult, voluntati defuncti aperte refragari: vtpote qui quem & voluntatis ſuæ ſequeſtrem & depoſitarium reddidit, etiam coram eodem proculdubio reſerari eum voluiſſe videatur.

De

De SCRIPTI *teſtamenti vi & poteſtate, præ* Nuncupatiuo, *quod in fauorem Principis, vel Potentiorum conditum dicitur.*

V. (a) Impp. Honor. & THEOD. AA. Edictum, ad Populum vrbis Conſtantinopolitanæ, & omnes Prouinciales.

NOLVMVS conuelli deficientium ſcriptas iure ac ſolemniter voluntates, dum quoddam morientis ſupremum, & non adſcriptum (b) proceſſiſſe confirmatur arbitrium, (c) tanquam patrimonium ſuum ad Nos deficiens maluerit (d) pertinere: Omnibus enim priuatis (e) & militantibus interdicimus, ne huiuſmodi perhibeant teſtimonia: & falſi criminis reos teneri præcipimus, ſi eum ſcriptæ iure ac ſolemniter deficientium extiterint voluntates, non ſcriptum aliquid ſub Noſtrorum Nominum (f) mentione falſo adſtruere moliantur. Nemo itaque relictus, (g) vel Legibus ad ſucceſſionem vocatus, Noſtrum, vel Potentium nomen horreſcat: Nemo ferre teſtimonia in hunc modum, vel ſuſcipere Geſtis (h) huiuſmodi voces audeat, Noſtrorum (i) vel etiam priuatorum Potentium nomine. Maneat * arbitrium, (k) quod vera & ſolemnis ſcriptura commendat: excludatur, ſi quid aduerſus eam, vel deficientis animum, ſub deferenda hæreditate noſtræ Perennitati, (l) per teſtimonia non ſcripta, & falſo contexta, (m) adſeueratur: Nemo ſcriptis proprium auferat robur, & non ſcriptis, ſub prætextu Noſtri, vel Potentium nominis, ingerat firmamentum. Dat. IIII. (n) Id. Mart. Conſtantinop. Theod. A. VII. (o) & Palladio Coss. [416.]

INTERPRETATIO. (p) *Placuit voluntatem defunctorum ea ratione ſeruari, vt ſi deficiens quis non fecerit* (q) *teſtamentum, non poteſt quicumque pro perfecto* (r) *vti quod imperfectum reſedit, nec admittit hanc teſtificationem Principis clementia, ſi forte dicat aliquis:* audiui morientem velle, vt (s) Principi, vel etiam his perſonis quæ Poteſtati adiunctæ ſunt, vel cuiuſcunque potentis taliter deputatum, *hanc vocem admitti non patitur. Et ſicuti legitimas ſcripturas vel in ſuam perſonam, vel in quaſcunque alias poteſtates, ſiue in priuatos valere mandauit, ita imperfectam, & ſub tali teſtificatione prolatam, penitus valere non voluit.*

NOTAE.

(a) *Lex 20. Cod. Iuſt. eod. tit.* Ad *hanc leg.* v. integram Ant. Fabri *Decadem* 68. *GOTHOFREDVS.*
(b) *Scriptum* Cod. Iuſt. *IDEM.*
(c) *Arbitrium* hic & *fine l.* eſt teſtamentum. *IDEM.*
(d) *Maluerit*, mutata iam volumtate priore. *IDEM.*
(e) *Priuati* militantibus opponuntur: de quo *ad l. 3. ad leg. Corn. de Sicar.* & in *Gloſſ. IDEM.*
(f) Vide quæ ſcripſi *ad finem l. 2. ſupr. IDEM. Nominum mentionem* Cod. Wurceb. *RITTER.*
(g) *Heres*, hoc addidit Tribonianus. *Relictus* autem pro herede ſcripto, & forte extraneo, qui legibus ad ſucceſſionem vocato *hic* opponitur. *GOTHOFREDVS. Relictus heres*; ita Sichardus edidit. *RITTER.*
(h) Teſtamenta nuncupari apud Acta etiam ſolebant: quod docet *lex 19. Cod. Iuſt. eod. tit. GOTHOFREDVS.*
(i) *Noſtro*: ita Cod. Iuſt. *IDEM.*
* Reliqua omnia Tribon. reſecuit: *Maneat* autem *hic* eſt, valeat. *IDEM.*
(k) *Arbitrium* pro *vltima voluntate*, ſeu teſtamento: vid. *Gloſſ. IDEM.*
(l) *Noſtræ perennitatis*, ita a Sichardo editum. *RITTER.*
(m) *Conteſtata adſeuerantur*, Edit. Sichard. *IDEM.*
(n) III. In MS. optimæ notæ. VII. in Cod Iuſt. *GOTHOFREDVS. Dat. VII. Id. Mart.* Cod. Wurceburg. *III.* Sichardus & Cuiacius edidere. *RITTER.*
(o) *VI.* Cod. Wurceburg. Edit. Sichard. & Cuiac. *VII.* recte a noſtro editum. vid. *Chronol. IDEM.*
(p) Non ita proba. *GOTHOFREDVS.*
(q) *Perfecerit* Cod. Wurceburg. Edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*
(r) Cod. Wurceburg. ita: *non poteſt profecto vti, quod. IDEM.*
(s) *Hoc Principi* Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

P. 342

COMMENTARIVS.

DE NVNCVPATIVI teſtamenti poſterioris, quo Princeps vel Potens aliquis hæres inſtitutus eſt, nullitate, præ ſolemni prius ſcripto eſt ſanctiſſimum hoc Theodoſii Iunioris edictum. Simillimum Theodoſii M. aui conſtitutioni, quæ eſt ſecunda *huius tituli.* Vtraque enim Principes illi Seueriori lege ſeſe quam priuatis adſtringunt. Hanc certe Tribonianus in Codicem ſuum retulit, etſi illam abdicauerit. Sententia igitur *huius legis* eſt: Non ea, quam Interpres putauit, ex imperfecto teſtamento nuncupatiuo, ne quidem Principem hæredem eſſe: Non altera etiam, ſolemni teſtamento nuncupatiuo in fauorem Principis non poſſe vocari prius teſtamentum ſcriptum ſolemne, non magis quam priuatorum. Hoc poſtremum enim falſum eſt: nam de perfecto nuncupatiuo agi liquet ex voce *confirmatur*, (citra expreſſam prioris reuocationem: quidquid ſentiat Faber *de error. Decade 68. error. 1. & 2.*) Quid igitur? Sententia hæc eſt præ perfecto teſtamento ſcripto anteriore Nuncupatiui teſtamenti nullam vim eſſe apud Principem, & Potentiores: Quamlibet (ita enim *hac lex* accipienda eſt) ſolen-

ne ſit teſtamentum iſtud, etſi ſufficienti numero teſtes ſint, quot videlicet in nuncupatiuo teſtamento ſolemni alias requiruntur, qui deponant defunctum ſibi Principem hæredem nuncupaſſe. Quamlibet rurſum huiuſmodi teſtamentum apud geſta nuncupatum fuerit, *verſ. vel ſuſcipere geſtis.* Non admittit ſcilicet Theodoſius Iun. hanc nuncupatæ voluntatis, aduerſus ſcriptam, teſtificationem; ſi forte dicant teſtes illi, *ſe audiuiſſe morientem nuncupantem ſibi hæredem Principem, vel Potentem aliquem.* Licet regulariter teſtamenti nuncupatiui eadem vis ſit, quæ ſcripti; priuſque adeo teſtamentum licet ſcriptum, nuncupatiuo poſteriore, etſi non ſcripto (id eſt, facto per nuncupationem) ſi iure ſit perfectum; tamen non vult Princeps, ſui. vel Potentiorum contemplatu, teſtamentum prius ſcriptum excludi poſteriore non ſcripto, in quo ipſe vel Potentes ſunt nuncupati. At Iuſtinianus, etſi totidem pene verbis hanc legem *Codici ſuo* inſeruerit, eam tamen procul dubio aliter intelligi voluit. Nempe teſtamento nuncupatiuo, quo Princeps inſtitutus fuit, ſi imperfectum id ſit, prius ſcriptum perfectum non rumpi: atque adeo, Principem hac parte iure communi vti, neque quidquam præcipuum habere. Nam, quin iure Iuſtinianeo ſolenni poſteriore teſtamento nuncupatiuo prius ſcriptum rumpatur, Principis quoque contemplatu dubium nullum eſt. Quandoquidem eo iure perpetua hæc Regula eſt, Principem in teſtamentis iure communi vti. Et vere ita *legem hanc* in Codice Iuſtinianeo recte accipiunt, Gloſſa & Bartolus. Ad interpretationem ſcilicet legum Codice Iuſtinianeo comprehenſarum duplicem ſenſum haud raro afferre oportet; vnum genuinum & primigenium, qui videlicet ipſorummet Imperatorum fuit, qui leges ipſas tulerunt; alterum vero, qui proprius eſt Iuſtiniani, in quem videlicet leges illas detorſit; quod etiam alibi a Ciacius alia occaſione monitum ſcio. Stet igitur hæc ſententia, Theodoſium Iuniorem, & hac parte minus ſibi iuris licere voluiſſe, quam priuatis, pariter vt Auus ipſius Theodoſius M. in ſpecie *legis 2. ſupr.* Cui addi poteſt & hoc tertium, quod de Auguſto Tiberio & Adriano memorant Suetonius, *in vita Aug. cap. 66.* Tacitus *annal. lib. 2. cap. 48. §. 2.* & Spartianus, *in Vita Hadriani cap. 18.* Principes illos ex ignoti teſtamento quicquam capere noluiſſe. Etſi regulariter ex ignoti teſtamento capi poſſit, *l. vlt. infr. de legitim. hæredib.* Vid. & quæ notabo *ad l. 5. infr. de accuſat.* Non abludit alioquin, quod Pertinax *Oratione ſua ad Senatum* expreſſerat, ſe non ex nuda voce hæredis nomen admiſſurum, *§. vlt. Inſtit. quibus modis teſtamenta infirmentur.* Cui adiungi poteſt quod Paulus ſcribit *5. ſententiar. tit. 12. § 9.* & *l vlt. D. qui teſtamenta facere poſſunt*, eius bona, qui hæredem Imperatorem facturum eſſe iactauerat, a fiſco occupari non poſſe. At Domitianus hac parte inciuilior, quo authore confiſcabantur alieniſſimæ hæreditates, vel exiſtente vno qui diceret, audiſſe ſe ex defuncto cum viueret, hæredem ſibi Cæſarem eſſe. vt refert Suetonius, *in eius vita, cap. 12.* cum quo loco conferri debet quod Interpres *ad h. l.* ſcribit. Ratio autem huius Theodoſianæ conſtitutionis hæc eſt, quæ ea ipſa ſatis indicatur, quo ſcilicet falſi materia & occaſio præcideretur: Nam cum nuncupatiuum teſtamentum a ſola fide teſtium pendeat, facile vtique foret in Principis aut Potentiorum gratiam (his enim communis eſt hæc lex) ementiri nuncupationem teſtamenti. Breuiter, calumniandi facultatem ex Principali Maieſtate, vel Potentiorum authoritate Theodoſius Iunior capi voluit (vt in ſimili ferme re loquitur Paulus *in l. pen. D. de hæredib. inſtituendis*: & *5. ſententiarum 12. §. 8.*) ad euertendum prius teſtamentum legitime factum ſcriptumque.

De nonnullis nunc quæſtionibus ad hanc præterea legem pertinentibus videndum eſt. Prima hæc ſit. Vtrum vt nuncupatiuo teſtamento prius legitime ſcriptum reuocetur, requiratur, vt in eo mentio fiat prioris teſtamenti, ſeu clauſula derogatoria contineatur prioris teſtamenti? Putauit Ant. Faber *Decad. 68. error. 1.* & 2. omnino requiri, ſi priores Tabulas penes ſe non cancellatas teſtator retinuerit. Prima ratio, quam vrget, hæc eſt; quod qui teſtamentum cum tanta ſolemnitate conditum penes ſe retinuit, eo ipſo noluiſſe id irritum fieri videatur, & ſi quid poſtea contra fecit, per obliuionem potius feciſſe videri. Sed vtrumque inane eſt. Nam quomodo teſtamenti oblitus eſſe potuit, qui id prudens retinuit? & quis tam ſui immeminens, qui conditum a ſe teſtamentum non meminerit? Quod cum ita ſit, ſane qui meminit, qui prudens retinuit, ſi ad aliud teſtamentum properet, eo ipſo priores tabulas irritas fecit. Neque enim ſemper qui voluntatem mutat, & priores corrumpit tabulas; & viceuerſa non qui retinet tabulas, is voluntatem retinet. Secundo vrget Faber voces has *huius l. maluerit pertinere.* Scilicet ea voce ſignificari putat expreſſam prioris teſtamenti reuocationem. Sed & hoc inaniſſimum eſt. Fateor vocem *maluiſſe*, comparationem & antitheſin voluntatis contrariæ indicare. Sed non vbi antitheſis eſt, eadem & verbis exprimitur. Nam vt *maluiſſe* quis dicatur, abunde eſt, ſi facto ipſo & ſic poſteriore teſtamento a priori recedatur. *Malle*, eſt rebus ipſis aliquid præferre, vt docet etiam *l. 21. verſic. quod ſi, Cod. Iuſt. de fide inſtrum.* & *l. 3. §. 2. Cod. eod. de iure dominii impetrando.* Tertio adducitur Faber authoritate *l. 27. Cod. eod. de teſtamento*, vbi ad euacuandum prius teſtamentum ante decennium confectum, requiritur ſimul reuocatio prioris contraria voluntate conteſtata. Verum diſſimilia comparat. In ſpecie quippe *illius legis*, ideo quæcunque tandem contraria voluntatis conteſtatio requiritur, etiam minus fulcunis, quia teſtamentum prius ipſo iam decennii lapſu nutabat, vt dicitur *lege prox. infr.* Et ideo ad penitus euacuandum id, requiritur quæcunque tandem poſterior voluntatis conteſtatio. Atenim hic agitur de teſtamentis duobus toto iure va- P. 143 lidis, ſed quorum prius a poſteriore ſolo tempore vincitur.

Secunda quæſtio, quam Faber tractat *errore 3. 4. 5. & 6.* eſt, in quo differat hoc Theodoſii Iunioris Edictum, a Pertinacis *Oratione*, de qua *§. vlt. Inſt. quib. mod. teſt. infirm.* & Capitolinus *in Pertinace cap. 7.* verba, *§. vltimi* hæc ſunt. *Eadem oratione expreſſit* (Pertinax) *ſe non admiſſurum hæreditatem eius, qui litis cauſa Principem reliquerit hæredem: neque tabulas non legitime factas, in quibus ipſe ob eam cauſam hæres inſtitutus erat, probaturum: neque ex nuda voce hæredis nomen admiſſurum: neque ex vlla ſcriptura, cui iuris auctoritas deſit, aliquid adepturum.* Capitolini verba ſunt hæc: *Ipſeque profeſſus eſt, nullius ſe aditurum hæreditatem, quæ aut adulatione alicuius delata eſſet, aut lite perplexa, aut legitimi hæredes & neceſſarii priuarentur.* Quoad hanc rem noſtram, quæ Capitolinus memorat. cum textu *Inſt.* comparemus. Primo, Hæreditas Principi adulatione alicuius delata, non eſt teſtamentum legitime factum, ſeu non eſt iuſta voluntatis conteſtatio (quod Faber tamen voluit:) imo contra, eſt hæreditas ex nuda voce delata, ſeu vt loquitur Paulus, *iactantia*, & adulatione, qua quique Principi adulantes, eum ſe hæredem facturos iactabant. Fuit enim hæc illis temporibus adulationis ſpecies, vt docet Sueton. *in Octauiano, cap. 66.* & *in Caio, c. 38.* & *Vitellio, cap. 14.* Secundo, hæreditas Principi delata, vt legitimi hæredes, & neceſſarii priuentur, illud ipſum eſt, quod Inſtitutiones dicunt, de tabulis non legitime factis, in quibus Princeps ob eam cauſam hæres inſtituebatur. *Ob eam cauſam*, id eſt vt non legitime factæ ſuſtineantur Principalis nominis obtentu. Eas igitur hæreditates repudiauit Pertinax, quæ ſemotis & excluſis legitimis hæredibus & neceſſariis ſibi

ſibi deferebantur: Inofficioſas ſcilicet huiuſmodi tabulas, non legitime, ſeu aduerſus officium pietatis factas, non impugnandas priuati quique ſperabant, ſi modo hæredem Principem inſtituerent: Verum Pertinax inofficioſi querelæ nihilominus locum eſſe voluit: Pariter vt Theodoſius falſi quæſtioni locum ſupereſſe voluit, etſi Principi Codicillis, aut epiſtolis aliquid relictum fuerit: *l. 2. ſupr.* Quæ cum ita ſe habeant, liquet, verba illa Inſtit. *ob eam cauſam*, recte omnino habere; non vt contendit Faber, delenda. Item liquet apud Capitolinum recte legi, *aut legitimi hæredes*; non vt Faber, aliique ad eum Scriptorem putarunt, vt *legitimi hæredes*. Ac proinde liquet, multo minus hæc verba, *aut legitimi hæredes, & neceſſarii priuarentur*, cum nuncupatiuo teſtamento quicquam commune habere. Tandem liquet (in quo ſe torſit Faber) quodnam diſcrimen ſit huis Edicti Theodoſiani & Orationis Pertinacis. Nempe Pertinax, Illegitimas tantum voluntates repudiauit, non iure conteſtatas: quas Principalis nominis obtentu iuſtas forte teſtantes putabant. Iam poſteriore decreto, quod ad hanc rem noſtram proprie pertinet, nonniſi legitimis hæredibus proſpexit. Atenim Theodoſius Iunior hoc Edicto etiam legitimarum voluntatum compendium a ſe abdicauit; & ſcriptis hæredibus conſulunt.

Tertio quærunt Interpretes, & poſt eos Ant. Faber, *errore 7. & 8.* quid noui pro legitimis ſucceſſoribus hoc Theodoſii Edicto conſtitutum ſit. Nam ad eos quoque beneficium eius ſpectare, hæc verba oſtendere videntur; *Nemo itaque relictus vel legibus ad ſucceſſionem vocatus, noſtrum vel potentium nomen horreſcat.* *Relictus* ſcilicet eſt ſcriptus; *legibus ad ſucceſſionem vocatus*, eſt legitimus. Itaque videri poſſit, non tantum hoc Edicto id agi, ne nuncupatiuum teſtamentum priori ſcripto ſolemni præferatur, ſed etiam ne nullo teſtamento ſcripto exiſtente, legitimis hæredibus nuncupatiuum teſtamentum in quo Princeps aut Potentes inſtituti, nocere poſſit. Denique nuncupatiui huiuſmodi teſtamenti, quo Princeps vel Potentes inſtituti, vim nullam eſſe voluerit Theodoſius aduerſus ſcriptos hæredes, aut legitimos, de quo Pertinax nunquam cogitauerat. Verum cum videam, totam ſpeciem *leg.* eſſe de curſu ſcripti & nuncupatiui teſtamenti, mihi mens ea, *relicti* appellatione extraneum hæredem inſtitutum indicari: *legibus ad ſucceſſionem vocatis* legitimum hæredem ſcriptum, vel in hæredis legitimi ſcripti locum ſuccedentem, veluti nepotem; vt in ſpecie *l. 34. Cod. Iuſt. de inofficioſo teſtamento.*

Quarta quæſtio eſt, quam tractat Faber *error. 9.* vtrum ex nuncupatiuo teſtamento in ſpecie *h. l.* per Notarium (vt hodie fit) probato, Princeps hæreditatem capere poſſit? Verum inanis eſt hæc quæſtio, ſiue mentem Iuſtiniani ſpectes, ex qua proculdubio Princeps ex nuncupatiuo teſtamento capere poteſt: ſiue mentem Theodoſii, cum nequidem ex eo teſtamento nuncupatiuo, quod in geſta ſeu acta relatum eſt, Principem vel potentem capere permittat. Vt hæc verba oſtendunt: *Nemo ferre teſtimonia in hunc modum, vel ſuſcipere Geſtis huiuſmodi voces audeat.*

Poſtrema quæſtio *error. 10.* eſt; vtrum ſi Princeps non hæres, verum legatarius eo teſtamento ſit, ſaltem contemplatu priuati, qui in eo hæres inſtitutus eſt, teſtamentum illud valeat; item, vtrum Princeps, ſaltem legatum ex huiuſmodi nuncupatiuo teſtamento quo priuatus hæres inſtitutus eſt, capere poſſit? Id negat Faber. Primo per text. in his verbis: *Non ſcriptum aliquid ſub noſtrorum Nominum mentione falſo adſtruere moliantur.* Vnde colligit, nihil referre inſtitutionis an legati titulo quid relictum fuerit. Verum tres *huius l.* ſententiæ quæ de hæreditate nominatim agunt, huic opinioni repugnant, ibi, *Sub deferenda hæreditate Noſtra Perennitati:* item ibi, *patrimonium ſuum ad nos deficiens maluerit pertinere.* Item ibi, *ad ſucceſſionem vocatus.* Vnde clare apparet de hæreditate & ſucceſſione *hic* agi: ex quibus etiam illa, *non ſcriptum aliquid* interpretationem recipiunt. Rationem ſecundo loco addit Faber, quod hæc lex ſancta ſit & fauorabilis, in fauorem prioris teſtamenti ſolemniter ſcripti, & ideo benigna interpretatione quoque iuuanda ſit. Verum inanis hæc eſt ratio: Vera enim *huius leg.* ratio hæc eſt, vt antea dixi, vt videlicet falſi materia & occaſio præcideretur, & ne legitimis aut ſcriptis hæredibus obtentu nominis Principalis inuidioſe hæreditas eriperetur. Quæ ratio vtique ceſſat in legatis. Poſtremo a conceſſo, & ob abſurdo argumentatur: quod cum hæreditas non valeat Principi hoc teſtamento relicta, vtique nec poſſit valere legatum huiuſmodi teſtamento nuncupatiuo relictum: Quandoquidem *h. l.* prohibeantur *teſtes omnino teſtimonium perhibere:* neque eorum teſtimonium pro parte valere poſſit, pro parte non. Fateor, indiuiduam eſſe voluntatem defuncti, fateor indiuiduam eſſe fidem teſtium: non poſſe teſtes pro parte veros eſſe, pro parte falſos; ſed illud contendo, vtrumque hoc teſtamento relictum valere, & hæreditatem priuato relictam, & legatum Principi ibidem relictum, neque pro non ſcripto habendum. Atque ita indiuiduam eſſe fidem teſtium: Nam cum hæreditas nominatim Principi relicta, *h. l.* repudietur; cur hæreditas priuato relicta non valeat? aut cur non valeat legatum Principi relictum? P.344
Quid enim commune habet hæc lex cum iure priuati? Item quid commune habet cum iure legati? Et annon tota vis teſtamenti hic ab inſtitutione pendet?

De Veteri *teſtamento, ante decennium ſcripto, num valeat.*

VI. (a) Iidem (b) AA. Palladio PF. V. (c)

Ne quis, poſt *diem* mortis, ſcriptis ante *decennium* teſtamentis, præſtetur aſſenſus, nulliſque penitus viribus ſcriptura huiuſmodi, tempore antiquata, taxetur: (d) præſertim, ſi (e) cum voluntas continuata perſtiterit, (f) breuis mora (g) ſit, recentibus vetuſtatem (h) innouare temporibus: Vix enim (i) fieri poteſt, vt (k) per hæc tempora, quæ ſidei (l) amore contraximus, omnem teſtium conſcientiam mors coniurata ſurripiat. (m) Et reuera (n) nefas eſt, vt antiquæ deliberationis ordinatio, (o) *voluntas poſtrema* dicatur. Dat. X. Kal. Iul. Rau. DD. NN. Honorio XII. & Theod. VIII. AA. Coſs. [418.]

Interpretatio. *Si quis condito teſtamento decennio ſuperſtes fuerit, &* (p) *ſuam non mutauerit* (q) *voluntatem, quod ante decennium factum eſt, vacuum* (r) *remanebit.*

Notæ.

NOTÆ.

(s) Abeſt hæc HONORII lex a Cod. Iuſt. Quia ſcil. eam Iuſtinianus nominatim antiquauit. *l. 27. Cod. Iuſt. de teſtament.* *GOTHOFREDVS.*

(b) HONORIVS & Theodoſius Iunior, ſcilicet. *IDEM.*

(c) *Palladius* ſub Honorio, PP. v. *Ind. perſon.* reſcribendum enim hic *PF. P.* id eſt, Præfecto Prætorio. Quod vt ex aliis ſuperiorum annorum, ita & huius quoque ipſius anni conſtitutionibus pluribus apparet; v. *Proſopogr.* Et ita quoque exhibent MSS. nonnulli. *IDEM.*

(d) *Taxetur*, id eſt, cenſeatur, æſtimetur. *IDEM.*

(e) Inuerſo ordine legendum eſt: *Cum ſi*, ſenſus eſt. Facile cui eſſe, ſi in eadem voluntate perſeueret, tanto temporis ſpatio vetus teſtamentum renouare. *IDEM.*

(f) Male, *præſtiterit* Edit. Sichard. *RITTER.*

(g) *Breuis mora:* id eſt, facile & procliue: poëtico loquendi genere, & vt loquitur Theodoſius in *l. vlt. inf. de leg. heredit. Non ita laborioſa vel ſumptuoſa ſit teſtandi occaſio.* *GOTHOFR.* *Breuis mora* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(b) *Vetuſtatem*, id eſt, vetuſtum teſtamentum. *GOTHOFREDVS.*

(i) *Vixque etiam*, hæc ſecunda ratio eſt. *IDEM.*

(k) *γρ. Vt non.* *IDEM.*

(l) *Fidei amore:* id eſt, propter probationes, & probationum contemplatu: Quomodo *tit. de fide teſtium & inſtrumentorum* concipiuntur. *IDEM.*

(m) Vel hic ſupplenda Negatiua, NON, *non ſuſcipiat*, vel ſupr. *vt non.* *IDEM.*

(n) De colore hoc, qui quidem tertius hic eſt, mox dicam. *IDEM.*

(o) *Ordinatio* antiquæ deliberationis, id eſt, teſtamentum vetus antiquæ voluntatis: *Ordinationis* vox hic propria hinc & *Tit. de teſtam. ordinandis.* *IDEM.*

(p) *Etſi ſuam.* *IDEM.*

(q) *Moueris* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(r) *Vacuum*, id eſt, nullum, irritum. *GOTHOFREDVS.*

COMMENTARIVS.

DECENNIO teſtamentum omne infirmari iubet *hac l.* Honorius (Occidentis Imperator) quæ data eſt A. D. 418. ad Palladium PP. velut vetuſtate ipſa & tempore antiquatum. Eamque conſtitutionem firmat triplici ſiue colore ſiue ratione. Primam hanc obtendit, quod ſcilicet teſtatori facile fuiſſet, ſi in eadem voluntate perſtitiſſet, teſtamentum a ſe conditum intra decennii ſpatium confirmare: quod quia non fecit, eius nullam ipſummet habuiſſe, neque ab aliis haberi voluiſſe, rationem. Nam ita hæc ratio & ratiocinatio accipienda eſt: Quæ tamen ſtipula leuior eſt: Nam imo contra, eo ipſo teſtamentum valere debet, quod ei derogatum non eſt: nam quod vulgatum eſt, & exerte dicitur *l. 27. Cod. Iuſt. eod.* (quia hæc lex abrogatur) *quod non mutatur, quare ſtare prohibetur?* Quaue ratione, qui teſtamentum fecit, & nihil voluit contrarium, inteſtatus efficietur? Secunda ratio petita eſt a fide teſtamenti & teſtium: quod vix ſit, *vt non* (ita enim hic legendum inſerta negatione) *teſtium probationem omnem mors intra id tempus coniurata ſurripiat*, id eſt, vt non omnes pene teſtes illo temporis ſpatio morte ſubducantur, & ſic fides probationum depereat. Idque eſt, quod profitetur *hac l.* Honorius, *ſe tempora hæc fidei amore contraxiſſe*, ſeu coanguſtaſſe: *Fidei*, id eſt, probationum. Quæ ratio etſi ſimpliciter vera non eſt, fatendum tamen, (quod nemo adhuc animaduertit) ab iſtorum temporum ratione, quibus hæc lex lata eſt, eam non abhorrentem: nempe quod decennio, & eo amplius a fine Anni D. 406. Mars coniuratus, Barbaris vndique gentibus in Illyricum, Italiam, Gallias & Hiſpaniam immiſſis, omnia miſceret, & mors velut coniurata demeteret: Quo pertinet omnino (vt omittam alia) Seueri Sancti Endelechii, qui per hæc ipſa tempora ſcribebat, carmen *de mortib. boum*, quod alibi latius expoſitum eſt. Exinde interim colligitur, Honorium pro certo poſuiſſe & ſuppoſuiſſe, ſi teſtes omnes teſtamentarii mortui fuerint, teſtamentum irritari oportere. Quod recte alioquin negatur, de quo v. Viglium *Inſt. de teſtam. ordin.* §. 7. qui tamen nonniſi de quorundam teſtium morte agit. Verum hæc ratio vel eo impugnari poteſt, quod & teſtes ipſi ſupereſſe poſſint, & quamlibet mortuis aliis, ad comparationem literarum teſtibus vocatis de fide teſtamenti conſtare poſſit.

P. 345 Tertia ratio, vel color potius, quem Honorius obtendit, eſt, *Quod nefas ſit ordinationem antiquæ deliberationis* (id eſt vetus ita teſtamentum) *dici voluntatem poſtremam.* Quæ ſane ratio Iuriſconſulto indigna omnino eſt. Nam cur, quæſo, *poſtrema* voluntas non dicatur, poſt quam nulla alia reperitur? Sicut enim *primus* eſt, ante quem eſt nemo (quod etiam Terentius Scaurus apud Soſipatrem Chariſium *lib. 2.* notat) ita *poſtremus* ſeu *ſupremus* proculdubio eſt, poſt quem nullus alius exiſtit *l. 92. D. de V. S.* Ita diſerte *ſupremæ tabulæ* in Edicto Prætoris ſunt, etiam ſolæ, *l. 1. §. 1. D. de bonor. poſſ. ſecundum Tab.* & *l. 163. D. de V. S.* ἔσχατα μεθ' ἃ οὔτε ἔστιν ἄλλα, vt Galenus loquitur. Et ſane, (vt nunc rationes contra in aciem educam, præter eas, quas rationibus Honorii oppoſui) Teſtamentorum ea ratio eſt, vt ex mortis teſtatoris tempore tantum vires capiant, quaſi eo momento defunctus teſtatus fuerit. Secundo, antiquo iure aliter hac parte obtinuiſſe, aperte Vlpianus teſtatur, in *l. 1. §. 1. D. de Bon. poſſ. ſecund. Tab.* *Supremas*, inquit, *hoc eſt, eas quæ nouiſſima ita facta ſunt, poſt quas nulla facta ſunt: ſuprema enim hæc ſunt, non quæ ſub ipſo mortis tempore facta ſunt, ſed poſt quas nulla facta ſunt*, LICET HÆ VETERES SINT. Idque etiam conſtat ex *l. 34. §. 1. D. de legat. 3.* Et tamen Iuſtinianus ipſe *l. 27. Cod. Iuſt. de teſtam.* hac lege abrogata, teſtamenta ſolo decennii lapſu euacuari ſeu antiquari noluit: ſed ſi teſtatoris inſuper contraria voluntate ab eo recedere ſe velle teſtatus apparuerit, contraria voluntas oſtendatur, iis quæ ibi memorantur rationibus: Et ſic *tam ex contraria voluntate quam ex curſu temporali:* non aliter. Militaris quidem teſtamenti olim hæc ratio fuit, vt anni lapſu poſt miſſionem irritum fieret, de quo vel Inſtitutiones monent: Verum alia longe ratione, quia ſcilicet priuilegium militare, quo milites citra ſolennia iuris teſtari poſſunt propter ſimplicitatem & periculum, non vltra eis competere oportere viſum; cum iam in ciuitate conſtituti, & peritorum & teſtium copiam abunde haberent. Poſſim tamen & hanc rationem Honorii conſtitutionis rationibus ſuccenturiare; Quod nullo modo fingi credi quis poſſit, integro decennio in eadem voluntate perſtitiſſe, in tanta videlicet animi varietate, qua hominum voluntates in horas mutantur. Neque enim quicquam tam dextro pede concipitur, vt non ferme conatus ſtatim, vel paulo poſt ſaltem pœniteat, votique peracti: accedentibus præſertim nouis aliorum meritis, quæ nouam quoque teſtantis volun-

voluntatem pronocare ſolent. Viceuerſa, mutata gratia, cum qua teſtatoris quoque voluntas mutatur. Er vero eo pertinet quoque Plioii querela; *lib. 5. ep. 5.* ſuper Fantii tellameoto. *Deceſſit*, inquit, *veteri teſtamento, omiſit quos maxime diligebat: proſecutus eſt, quibus offenſior erat.* Et ſane ipſemet Iuſtinianus, etſi haoc conſtitutionem aotiquauerit, *diſt. l. 27. Cod. Iuſt. de teſt.* eam tamen noo penitus euacuauerir. Nam etſi ſolo deceonii lapſu euacuari noluerit, attamen accedente contraria voluntate, quamlibet imperfecta euacuari voluit. Quod vtique non ita conſtituiſſet, niſi deceonii lapſu teſtamentum huiuſmodi ſi non cadere, aliqua ſaltem titubate crediſiſſet. Cui profligaodo vt aliis rebus ad occaſum ſpectantibus, vel minima commotio & contrariæ voluntatis conteſtatio quælibet ſufficere debeat. Imo & hanc alteram priori ſuccenturiare poſſem, quod veteris adeo teſtamenti a ſe conditi teſtator oblitus fuiſſe præſumi poſſit. Sic enim & alias lapſus decennii facit præſumptionem obliuionis, ex nonnullorum ſententia: Gloſſ. *in l. 4. Cod. Iuſt. de adquir. & retin. poſſ.* Bald. *conſ. 37. num. 6. lib. 1.* Aym. *conſ 54. num. 15.* & alii relati per Socin. Senior. *conſ. 38. lib. 1.* Idem reſpondit Gozad. *conſ. 9.* qui eiuſdem opinionis retulit Bart. & alios. Idem quoque reſpondit Marſil. *conſ. 20.* Latiſſime hac de re Tiraq. *tract. de præſcript. §. 1. gloſſ. 4* & Menoch. 2. *arbitr. 26.* Præſertim attenta qualitate perſonæ, in qua facilius memoriæ obliuio inducitur: vt poſt alios Menoch. *ib.* Quo in cenſu eſt quoque miles. Eademque ratione Baldus *in l. 27. Cod. Iuſt. de teſtam.* qua hæc antiquatur, Iaſon *in l. iubemus, verſ. 5. fallit: Cod. eod. de teſtamentis*, aliique definiunt, clauſulæ derogatoriæ, vt vocant, repetitionem noo neceſſariam in poſteriore teſtamento, ſi poſt primum teſtamentum eſſent elapſi decem anni: tum enim toleratur, & præſumitur obliuio, ex curſu diuturni temporis: iuxta ea, quæ notata ſuut per Doctores, & Gloſſ. *in l. 7. D. ad S. C. Velleianum*, & *in l. 44. D. de adqu. poſſeſſ.* vt notat quoque Guido Papa, *quæſt. 127. n. 5.* Vide & Clarum 3. *recept. §. teſtamentum, quæſt. 99.* plene Mantica *de coniecturis vltimarum voluntatum 12. t. 8. num. 16.* Menochium 4. *præſumpt. 166. n. 44.* Sic ſane idem Honorius *l. vnic. ſi cert. pet. de chirogr.* Omne chirographum intra duodecennium renouari voluit. Interim igitur, vſquequo voluntas mutata probetur, vetus quamlibet teſtamentum, non ideo irritatur. Quomodo & Arreſto, ſeu Senatus decreto (quod memorat Peleus *quæſt. 25.* de an. 1596.) iudicatum, ne quidem ante 22. annos conditum teſtamentum euacuari: imo cum allegaretur inſuper, hæredes ſcriptos teſtatorem prohibuiſſe, ne aliud teſtamentum conderet, nihilominus Curia decreuit, interea dum id probaretur, teſtamentum executioni tradi oportere: vide & de hac re Bouuotium *t. 1. par. 3. pag. 89.*

Ex *hoc* interim *lege* cooſtat, *diem & Conſules* teſtamenti adſcriptos: nam qui alioquin de decennii lapſu poſt teſtamentum conditum conſtare potuiſſet? Cuius occaſione de diei & Conſulum adſcriptione in teſtamentis paulo plenius nunc videndum eſt.

In teſtamentis igitur olim Conſulem & diem adſcribi ſolitum docet *lex 2. §. 6. D. quemadm. teſtam. aper.* & *l. 3. Cod. Iuſt. eod.* &c. & Suetonius, *Octauiano cap. 101.* Nulla tamen in Digeſtis aut Codice Iuſtinianeo lex occurrit, quæ neceſſitatem hanc iniungat, vel inter ſolemnia teſtamenti temporis adſcriptionem referat: vt apparet ex *l. 21.* & *l. 29. Cod. Iuſt. de teſtament.* Et ita quoque recte ſeotit Ioannes Faber *in §. 5. Iuſt. de teſtam.* Imo teſtamenta aliquando ſine die & Conſule rata fuiſſe Gordiani temporibus edocet ſingulare admodum Modeſtini fragmentum, e *libro eius Regularum*, quod extulit CL. P. Pithœus *ſub tit. de bonis libert.* & de teſtamento fidem facit, *Cum in teſtamento*, inquit, *dies & Conſul adiecti non ſunt, nihil nocet, quominus valeat teſtamentum.* Atenim diſertis verbis Ioan. Chryſoſtomus hoc tempore ſub Arcadio Honorii fratre *homil. 2. de Oſia: & verbis illis: Vidi Dominum, &c, circa fin. tomo 3. edit. Francf. p. 740.* in eos inuehens, qui in S. Scriptura oumeros annorum, & nominum recenſionem, velut ſuperuacaneam negligerent, diem & Conſulem adiectum omnino oſtendit; ita quidem, vt initio ſtatim addi uportuiſſe oſtendat: ἄνωθεν προγεγραμμένης. & rurſum, ἐπὶ τῷ μετώπῳ τῶν γραμμάτων προτυποῦσι. Locum hic inſignem adſcribere ooo pigebit: Καὶ πρῶτόν γε ἀπὸ τῶν βιωτικῶν τοῦτο ἐπιδείξομαι πραγμάτων αἱ διαθῆκαι καὶ τὰ γραμματεῖα τὰ περὶ γάμων, τὰ περὶ ὀφλημάτων, τὰ περὶ τῶν ἄλλων συμβολαίων, ἐὰν μὴ τῆς ὑπατείας τοὺς χρόνους ἄνωθεν ἔχῃ προγεγραμμένους, πάσης ἔρημα τῆς οἰκείας ἐστὶ δυνάμεως. τοῦτο γάρ ἐστιν ἐν ἐκείνοις τὸ ἰσχυρὸν, τοῦτο τὰς ἀμφισβητήσεις ἀναιρεῖ. τοῦτο δικαστηρίων ἀ- P.346
παλλάττει. καὶ τοὺς ἐχθροὺς φίλους ποιεῖ. διὰ τοῦτο οἱ ταῦτα γράφοντες, ὥσπερ λύχνον ἐπὶ λυχνίας οὕτως ἐπὶ τοῦ μετώπου τῶν γραμμάτων προτυποῦσι τὴν ὑπατείαν, ἵνα πᾶσι τοῖς κάτω φαίνῃ. κἂν ταῦτα ἀνέλῃς, ἀνεῖλες τὸ φῶς, καὶ πάντα σκότους καὶ πολλῆς ἐνέπλησας ταραχῆς, διὰ τοῦτο πᾶσα δόσις καὶ λῆψις, κἂν πρὸς φίλους, κἂν πρὸς ἐχθροὺς, κἂν πρὸς οἰκέτας, κἂν πρὸς ἐπιτρόπους καὶ οἰκονόμους γίγνηται, ταύτης δεῖται τῆς ἀσφαλείας, καὶ πανταχοῦ καὶ μῆνας καὶ ἐνιαυτοὺς καὶ ἡμέρας κάτωθεν παραγράφομεν. εἰ οὖν ἐπὶ τῶν βιωτικῶν τοσαύτη τοῦ πράγματος ἡ ἰσχὺς, ἐπὶ τῶν πνευματικῶν πολλῷ μείζων καὶ χρησιμωτέρα, Id eſt, *Ac primum quidem id a rebus ſæcularibus comprobabo; Taſtamenta & inſtrumenta ſeu tabulæ nuptiales de creditis, deque aliis contractibus, niſi in principio* Conſulatus *tempora præſcripta habeant, & ab omni vi ſua vacua ſunt: Id enim eſt, quod in illis dominatur, id quod controuerſias tollit, id quod a Iudiciis liberat, & ex inimicis amicos facit: Proinde qui talia ſcribunt, tanquam lucernam in Candelabro, ita in fronte inſtrumenti Conſulatum præfigunt, vt omnibus quæ infra ſunt præluceat: quæ ſi ſuſtuleris, lumen ſuſtuleris, omniaque tenebris & multa perturbatione compleueris: Propterea omnis dati accepti ratio, ſiue cum amicis, ſiue cum inimicis, ſiue cum domeſticis, ſiue cum procuratoribus & œconomis agitur, hac cautione eget, & vbique menſes & annos & dies præſcribimus. Quod ſi tanta huius rei vis eſt in ſecularibus negotiis, multo maior & vtilior in ſpiritualibus*, &c. Vbi inter alia vides Chryſoſtomum dicentem, abſque Conſule teſtamenta omnibus viribus vacua eſſe: πάσης ἔρημα τῆς οἰκείας ἐστὶ δυνάμεως. Vt miret virum doctum nuper ſcribentem, Chryſoſtomum *loco citato*, non dixiſſe teſtamenta eſſe omnino oulla, ſed omiſſionem tantum Cooſulis multarum difficultatum & contentionum cauſam præbere. Similiaque etiam occurrunt in Libanii *Oratione Panegyrica in Iuliani Conſulatum, p. 230. edit. Morelli.* Quid Iuſtinianus? diſerte is in teſtameoto imperfecto inter liberos temporis characteriſmum propria patris manu adſcribi vult, & quidem principio teſtamenti. Πρῶτον μὲν αὐτοῖς προγράφειν τὸν χρόνον. *Nouell. 107. cap. 1.* vnde deſumpta eſt *Auth. Quod ſine, Cod. Iuſt. de teſtam.* Quicquid contra CL. Cuiacius ſentiat, & vir doctus nuper quoque *obſeruationum, cap. vlt.* De hac alioquio quæſtione, vtrum Data requiratur in teſtamentis, & quidem ioter liberos & holographos, vel etiam ad pias cauſas, vide Gloſſam *in l. 14. Cod. Iuſt. de contr. & commut. ſtip.* Bartolum *conſ. 197.* Viuium *lib. 1. com. opin. in v. teſtes in Scriptura.* Alexandrum *lib. 1. conſil. 123.* & *lib. 7. conſil. 4.* Beroum *q. 36.* Muſculum *com. opin. iuris lit. T. art. 9.* Soarem *in theſauro recept. ſent. lit. 5. art. 15.* Gloſſ *in cap.*

cap. inter dilectos, de fide inſtrum. in voce Indictionis, Baldum *in d. Auth. quod ſine.* Cotaſ. *conſil.308. vol. 3. conſ.60.* Iul. Clarum *de teſtam. quæſt. 14.* Peleum *quæſt.62.* qui plene hanc quæſtionem tractant: Gratianum *Diſceptat. Forenſ. t.2. c.235.* vbi multos allegat. Illud certum, vbi de teſtamenti vetuſtate neceſſario conſtare oportet, quod vtique fit, v.g. cum duo eiuſdem hominis teſtamenta proponuntur, quorum vno forte Titius, altero Mæuius inſtitutus eſt, vel cum de ſtatu teſtamenti quæritur, neque aliunde colligi poteſt, vtrum antiquius ſit: item cum ita ius eſt, vt temporis lapſu teſtamenta infirmentur, quod vtique ius aliquando fuit, vt docet *hæc lex* noſtra; tum ſane neceſſario diem & Conſulem ſeu *Datam* requiri.

Ad legis iſtius ſententiam, qua decennio teſtamentum omne infirmari Honorius iubet, redeamus. In terminis igitur iuris placeat mihi magis Iuſtiniani lex; etſi tempora ea eſſe poſſunt, quibus Honorii *legi* locus eſſe poſſit: quando videlicet turbidis adeo rebus, per continuas Barbarorum irruptiones & inuaſiones, vt hoc æuo; ſiue teſtator quamlibet voluntatem mutaturus eſſet, condendi teſtamenti facultatem forte non habuit, vel quod condidit, facile intercidere potuit. Atque ita exemplum luculentum hic habemus legis quamlibet abrogatæ, quæ ad ſuum tempus expenſa, eodemque recurrente, haud iniqua videri queat.

De vi FIDEICOMMISSI, *&* CLAVSVLÆ CODICILLARIS *in teſtamento.*

VII. (a) Imp. Theodoſius A. Aſclepiodoto (b) PF. P.

SI quis agere ex teſtamento, quolibet modo, ſiue ſcripto, ſiue ſine ſcriptura, confecto, de hæreditate voluerit, ad fideicommiſſi perſecutionem aſpirare cupiens minime permittatur: Tantum enim abeſt, vt aditum cuiquam pro ſuo migrandi deſiderio concedamus, vt etiam illud ſancimus, Vt ſi teſtator faciens teſtamentum, in eodem PRO CODICILLIS ETIAM ID VALERE complexus ſit, qui hæreditatem petit, ab ipſis intentionis exordiis vtrum velit eligendi habeat poteſtatem; ſciens ſe vnius electione alterius ſibi aditum præcluſiſſe; ita vt ſiue bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas, vel ſecundum nuncupationem, (c) cæteraſque ſimiles (d) poſtularit, (e) aut certe ex Edicto (f) Diui Hadriani ſe mitti ad (g) poſſeſſionem ex more petierit, ſtatim inter ipſa huius iuris auſpicia propoſitum ſuæ (h) intentionis explanet: (i) Sicut (k) enim ſi * quis defuncti agnouerit voluntatem, de inofficioſo agere prohibetur, & patronus * liberti muneribus (l) electis & operis, contra tabulas bonorum poſſeſſione repellitur: ſic mulier in Edicto quod *De alterutro* (m) eſt, cum ſuam explanauerit optionem, ne pœnitentia poſſit (n) ad aliud tranſire, etiam ſatisdatione cogetur præcauere: (o) niſi (p) ſi ætatis iuuetur auxilio. 2. Illud quoque pari ratione ſeruandum eſt, vt teſtator qui decreuerit facere teſtamentum, ſi id implere nequiuerit, inteſtatus videatur eſſe defunctus: Nec traducere liceat ad fideicommiſſi inter-
P.347 pretationem, velut ex codicillis, vltimam voluntatem; niſi ſi id ille complexus ſit, VT VIM ETIAM CODICILLORVM (q) DEBEAT OBTINERE, illo iure electionis videlicet perdurante, vt qui ex teſtamento agere voluerit, ad fideicommiſſum migrare non poſſit. 3. Si quis vero ex parentibus (r) vtriuſque ſexus ac liberis vſque ad gradum quartum agnationis vinculis alligatus, vel cognationis nexu (s) constrictus ad tertium vſque, ſcriptus hæres fuerit, vel nuncupatus, in eo videlicet teſtamento, quod teſtator *Vicem quoque codicillorum* voluit *obtinere*, licebit ei, ſi de hæreditate ex teſtamento ſecundum mortui voluntatem agens fuerit forſitan (t) ſuperatus, vel certe ipſe ſponte voluerit, ad fideicommiſſi ſubſidium conuolare: *Non* enim *par eademque ratio videtur amittere debita, & lucra non capere.* (v) Dat. XVI. (x) Kal. Mart. Conſtantinop. Victore V.C. Coss.

INTERPRETATIO. (y) *Si quis per ſcripturam condiderit teſtamentum, & poſtmodum ſine ſcriptura, hoc eſt, per nuncupationem ſuam iterandam crediderit voluntatem, vel ſi codicillis, quod eſt fideicommiſſum, poteſtatem hæredi ſuo commiſerit, vt ex qua voluerit teſtatoris ordinatione ſuccedat, tunc in primordio adeundæ hæreditatis ſuam publicare non deſinat voluntatem, vtrum ex teſtamento, an per nuncupationem, an per fideicommiſſum hæreditatem ſibi eligat vindicandam. Quod ſi prima electio eius fuerit ſuperata, ad alteram ei tranſire non liceat: quia vnius petitione concesſa, de reliquis ſe nouerit excludendum, quia vna petitio alias aperte & euidenter excludit.* (z) *Extrema pars legis iſtius ideo non habetur ſcripta vel expoſita, quia Nouella lege calcatur.*

NOTAE.

(a) *Lex vlt. Cod. Iuſt. de codicillis*: & *lex 9. Cod. eod. de bonor. poſſ. con. tab. liberti*, hinc exſcriptæ ſunt. Iungendaque huic *lex vlt. ſup. de inoff. teſt.* quæ ex *hac* deſumpta eſt. GOTHOFREDVS.

(b) *Aſclepiodoto*. PP Orientis ſcil. ſub Theodoſio Iun. v. *Proſop.* IDEM.

(c) *Bonorum poſſeſſio* ſecundum nuncupationem ſeu nuncupatiuum teſtamentum quoque defertur: ſed vtilis, quia iure

iure Prætorio directo non datur bonorum poſſeſſio, niſi ſecundum tabulas, id eſt, ſecundum teſtamentum ſcriptum, & obſignatum ſeptem teſtium ſignis, *l. 8. in fine, D. de bonorum poſſeſſionib. ſecundum tabulas,* & *l. vlt. Cod. Iuſt. eod. tit.* *IDEM.*

(d) Veluti bonorum poſſeſſiones: de quibus *titulo Digeſtorum ſi tabulæ teſtamenti extabunt*: vel de teſtamento militis quoquo modo facto. Nam & de ea bonorum poſſeſſione ſpecialiter edicto cautum quoque fuit, *tit. D. de bonorum poſſeſſione ex teſtamento militis.* *IDEM.*

(e) *Poſtularet* Cod. Wurceburg. & Edit. Sichard. *RITTER.*

(f) Expunxit Tribonianus hæc verba: *Edicti D. Hadriani* ſit rurſum mentio in *l. 26. inf. quorum appellationes*: & *Nouella Valentiniani 4.* Huius edicti hæc ſumma erat. Poſt aperturam & recitationem teſtamenti ſcriptus hæres ex beneficio D. Hadriani intra annum, licet falſum, irritum, ruptumue teſtamentum diceretur, ſine metu appellationis mittebatur in poſſeſſionem rerum hæreditariarum, id eſt, corpora hæreditaria conſequebatur quæ mortis tempore teſtator poſſederat. Idque inductum fuerat, *vicesimæ hæreditatum*, fiſco præſtandæ cauſa, vt Iuſtinianus ait *in l. vlt. Cod. Iuſt. de edicto D. Hadriani*: ne qua videlicet tam neceſſario vectigali mora fieret. Verum ſublata poſtea Viceſima, ſublatum quoque fuit a Iuſtiniano edictum D. Hadriani: eiuſque loco ex Iuſtiniani conſtitutione in poſſeſſionem fit miſſio non intra annum tantum, ſed perpetuo. Et vero hæc ratio eſt cur hæc *huiuſce legis* verba a ſuo Codice remouerit, & ſimilia quæ extant *in d. l. 26. inf. quorum appellationes.* *GOTHOFREDVS.*

(g) Male Cod. Wurceburg. *emittei ad poſſeſſionem.* *RITTER.*

(h) *Sea intcationem* Edit. Sichard. *IDEM.*

(i) Sequentia ad illa vſque verba, *Illud quoque*, abſunt a *l. vlt. Cod. Iuſt. de codicillis*: quæ hinc alioquin deſumpta eſt. Pars tamen eorum reiecta eſt *in l. 2. Cod. eod. de bonorum poſſeſſione contra tabulas liberti.* Hinc interim forte reponendum, *ſic enim*, neque enim in ſequentibus ἀκόλουθος vlla continetur: imo ita quoque ibi: *ſic mulier,* &c. *GOTHOFREDVS.*

(k) Cod. Wurceburg. *Si enim.* *RITTER.*

* Hinc deſumpta eſt *lex vlt. ſupr. de inofficioſo teſtamento*: vbi dixi. *GOTHOFREDVS.*

* Hinc deſumpta eſt *d. lex 2. Cod. Iuſt. de bonorum poſſeſſione*, &c. cuius inſcriptio ſimul & ſubſcriptio ex hac noſtra emendanda eſt. Sed & in Marcellini & Caſſiodori Chronico *Victor & Caſtinus* Conſules, cum *d. lex 2.* male præferat *Viatorem & Æmilianum.* *IDEM.*

(l) *Minoribus* male Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(m) De hoc Edicto dicam *inf. in comment.* *GOTHOFR.* *De alteratrum* vitioſe edidit Sichard. *RITTER.*

(n) *Poſſit aliat tranſire* mendoſe Cod. Wurceb. *IDEM.*

(o) *Precauere*, id eſt, ante cauere, antequam ſcilicet ad optionem admittatur. *GOTHOFR.*

(p) Minoribus in his quæ prætermiſerint vel ignorauerint, conſulitur *l. 3. de integri reſtitutione*, vbi plura. *IDEM.*

(q) *Codicillorum ſcriptura debeat obtinere* Cod. Wurceburg. Edit. Sichard. & Cuiac. quæ lectio accuratior. *RITTER.*

(r) *Sin vero is a parentibus* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(s) Male *ſexa* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(t) Abeſt hæc vox a Cod. Iuſt. *GOTHOFREDVS.*

(v) Subiicit hoc loco Tribonianus & huic l. attexit quæ eius non ſunt de numero & qualitate teſtium in Codicillis omnique alia voluntate præter teſtamentum. *IDEM.* In Cod Wurceburg. lectio hæc eſt: *Non enim par eadem videtur ratio admittere debita & lucra alia capere.* Sichardus edidit: *Non enim par eademque ratio videtur admittere* &c. *RITTER.*

(x) In *d. l. vlt. ſup. de inofficioſo teſtam.* eſt VII. etſi manuſcripti melioris notæ habeant VI. At in Cod Iuſt. habetur *d. l. 2. de bonorum poſſeſſionib. contra tabulas liberti* XIII. In *l. vlt. de Codicillis* XV. *GOTHOFREDVS.* *Dat. X. Kal. Mart.* Cod. Wurceburg. Edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*

(y) Interpretatio hæc abſurda. *GOTHOFREDVS.*

(z) *Excluſit* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

De Fideicommissi, & clavsvlæ codicillaris vi & poteſtate in teſtamentis, eſt hæc ſingularis admodum, meramque & antiquam Iuriſprudentiam ſpirans, Theodoſii Iun. conſtitutio, vnde quoque decerpta eſt *lex vlt. ſup. de inoff. teſt.* Quantam ſane regulariter vim fideicommiſſa habeant & naturam pinguiorem, iam notum eſt: peculiaribus etiam in id tractatibus editis. Inter alia etiam, vt quæ directo iure meroque non valent, ad fideicommiſſi interpretationem ſæpe traducantur, vt *hac ipſa l.* dicitur, de quo mox: & directa hæreditate non ſtante, fideicommiſſaria nihilominus ſtet & inducatur: de quo ipſo mox. Quantam vim item habeat Clauſula codicillaris, oſtendunt *lex 3. D. de teſtam. milit. l. 11. Cod. Iuſt. de teſtam. manum. l. 12. §. 1. D. de iniuſto, rupto.* Deque ea paſſim Doctores & Pragmatici: v. inter alios vel Manticam, *de coniecturis vlt. volunt.* & Communes opiniones, *lib. 6. tit. de teſtam. a num. 234. ad 264.* At ſpeciatim Theodoſius Iun. in duabus ſingularibus ſpeciebus, quænam vtriuſque vis & poteſtas ſit, & eſſe poſſit, oſtendit *hac conſtitutione.*

Prima ſpecies eſt in eo caſu, quo idem teſtamento directo hæres inſtitutus eſt, eidemque fideicommiſſaria hæreditas relicta eſt. Finge teſtatorem ſcripſiſſe, vel nuncupaſſe: *Titius, hæres eſto: ſi hæres eſſe nolit*, vel ſub alia conditione. *quiſquis mihi hæres erit, eius fidei committo, vt Titio hæreditatem reſtituat?* Sane in eius arbitrio eſt, vtrum velit ex directo, vel ex fideicommiſſo hæreditatem petere. Quomodo & ſeruus data ſibi libertate directo, & per fideicommiſſum, in poteſtate eius eſt, vtrum velit ex directo, an ex fideicommiſſo ad libertatem P.348
peruenire, *l. 56. D. de manumiſſ. teſtam.* Sed quæritur, vtrum ſi de hæreditate ſemel agere voluerit, ſeu hæreditatem petierit, & ſic electa vna via, ex teſtamento videlicet ad aliam migrare mox poſſit, ad fideicommiſſum inquam, ſeu ad fideicommiſſi perſecutionem aſpirare? Id quod *hac l.* negatur: Nempe enim, ab ipſis *intentionis*, id eſt, actionis, exordiis hæres vtrum velit, eligendi poteſtatem habet, & inter ipſa huius iuris auſpicia propoſitum ſuæ intentionis explanare debet: ſed vnius electione alterius ſibi aditum præcludit, neque aditus ei pro ſuo migrandi deſiderio conceditur: ſeu qui ex teſtamento agere voluerit, ad fideicommiſſum migrare amplius non poteſt: forte cum de hæreditate ex teſtamento ſecundum mortui voluntatem agens, fuerit ſuperatus, vel ſponte etiam ad fideicommiſſi ſubſidium conuolans: *pœnitentia* ductus. In tantum etiam, vt quæ Ampliatio ſeu Extenſio additur, vt *Clauſula codicillaris* hic nihil operetur. Nam etſi teſtator teſtamento ſuo iuſſerit nominatim, *vt ſi id iure teſtamenti non valeret, iure codicilli valeret*, hæredi tamen pœnitere ſeu variare non licet: vnaque via electa, ius omne ſuum abſumpſit. Optio equidem ab initio, vt dixi, datur: ſed qui ſemel hæres eſſe voluit, ſemper hæres eſt: neque fideicommiſſi perſecutio ei amplius competit. Variantem igitur admitti hac parte noluit Theodoſius Iun. etſi de fidei-

fideicommiſſo ſuſtinendo ageretur, etſi clauſula codicillaris addita eſſet. Neque fideicommiſſi fauor, neque clauſula codicillaris, quæ magnam alioquin vim & poteſtatem habeot ad ſuſtioenda videlicet teſtamenta, ſupplendoſque ſolemnitatum defectus, obliquaodaque ciuilia verba, & fideicommiſſa inducenda; id efficere vnquam poſſuot, eoue porrigi debent, vt variare hæredi liceat, pœnitereque, poſteaquam ſemel viam vnam elegit. Et tribus inſuper argumentis ſeu exemplis ſimilibus ex iotima veterique Iuriſprudentia petitis id adſtruit *hac l.* Theodoſius Iun. vt cæteroquin hac ætate veteris Iuris auctoritas in argumeotum & exemplum adduci ſolita in Imperatorum cooſtitutionibus, quod etiam teſtatut *lex 3. ſupr. h.t.*

Primum argumentum & exemplum eſt in eo, qui defuncti voluotatem ſemel agnouit; nam & is poſtea a querela inofficioſi excluditur: quæ ſeoteotia hinc excerpta, coniecta eſt *in l. vlt. ſup. de inoff. teſt.* vbi de eo plene dixi. Secundum exemplum eſt in patrono. Patronus ſcilicet electis operis & muneribus liberti, a bonorum poſſeſſione contra tabulas liberti repellitur: quæ ſententia pariter relata eſt *in l. 2. Cod. Iuſt. de bon. poſſeſſ. contra tab. liberti*: quod & ipſum confirmatur *l. 20. D. de iure patronatus.* Tertium exemplum eſt in vxore ſeu io Edicto *de Alterutro*: cuius altera tantum mentio extat *in l. vn. §. 3. Cod. Iuſt de rei vxor. act.* ſoluto quippematrimonio & quidem morte mariti, ſi maritus aliquid vxori ſuæ teſtamento reliquiſſet, quæ dotem reddi ſtipulata non erat, dabatur electio vtrum vellet ex teſtamento agere, an vero de dote rei vxoriæ actione Horum alterutro electo ad alterum poſtea migrare ooo poterat, ſera iam pœnitentia: idque erat Edictum, *de Alterutro.* Quod vt melius intelligatur, ſciendum eſt, ſoluto matrimonio duplicem olim actiooem ad dotis repetitiouem mulieri competiiſſe: ex ſtipulatu, ſi io ſtipulatum ea deducta fuiſſet: ſi non fuiſſet, actio rei vxoriæ ei competebat: vtraque actio impediebatur, ſi maritus aliquid vxori nominatim *pro dote* relegaſſet, idque mulier amplexa fuiſſet: *l. 20. §. pen. D. famil. erciſc. l. 46 D. ſoluto matrim. l. 6. §. 1. D. quando dies legator.* Sed ſi id teſtator non addidiſſet; vxor & dotem ex ſtipulatu conſequebatur, & relictum ſibi a marito. In actiooe rei vxoriæ id ſpeciale erat, quod etſi ea verba *pro dote* maritus relicto vxori non adſcripſiſſet, ſed ſimpliciter; vxor relictum accipiendo, rei vxoriæ actionem amittebat pro *ſumma concurrente*, id eſt, relictum dote compenſabatur: & ſic deterior in eo mulieris conditio erat, quam creditorum: *l. 85. D. de leg.* a. *l. 6. Cod. Iuſt. ad l. Falcid. l. 51. D. ad SC. Trebell.* Hoc igitur erat Edictum de Alterutro, quo ſcilicet electio dabatut mulieri, vel vxoriæ actionis mouendæ iure ſuo, vel ſi mallet, relicti accipiendi *iudicio mariti*, vt loquitur *lex 53. D. de legat. 2.* Horum altero ſemel electo, ad alterum tranſire vxor noo poterat: *h. l.* & *d. l. vn. §. 3.* In tantum, vt (quæ ſiogularis cautioois ſpecies notanda eſt, quæque *h. l.* additur) mulier eo nomine cauere cogeretur, ne videlicet pœnitentia ad aliud tranſiret. Verum hoc edictum *de Alterutro* a Iuſtiniano poſtea abrogatum fuit; *d. l. vn.* vtpote transfuſa rei vxoriæ actione in actionem ex ſtipulatu: de quo v. & Cuiacium *3. obſ. 16.* Et hæc tria quidem ſimilia exempla ſunt, quæ io argumentum hic aduocat Theodoſius Iun. vbi videlicet vna via electa ad alteram tranſire ſeu migrare non licet. Et ita quidem hactenus de primo *huius leg.* capite, eius Ampliatione & Illuſtratione.

Sequitur duplex *Exceptio* quæ *h. l.* additur. In eo ipſo Edicto ſcilicet *de Alterutro* mulieri minori ob ætatem ſuccurri ſolitum hæc lex teſtatur, de quo plenius ad *l. vlt. ſup. de integri reſtitutione.* Et in hac ipſamet *huius l.* ſpecie perſonæ quædam excipiuntur, *verſ. ſi quis vero*, quibus variare ſeu pœnitere licet: puta parentes & liberi vtriuſque ſexus ad quartum vſque gradum agnationis: ad tertium vero cognationis. Nam huiuſmodi perſonæ hæredes ſcriptæ vel nuncupatæ ineo ſcilicet teſtamento quod teſtator vim codicillorum etiam habere voluit, ſi de hæreditate ex teſtamento egerint, ſuperau, vel ſponte, ad fideicommiſſi petitionem coouolare ſeu migrare poſſuot, varianteſque & pœnitentes audiuntur. Variatio in extraneis taotum hæredibus ahſque præter ſupta nominatos non admittitur: io his admittitur, honore videlicet ſaoguinis: & hac ratione, *quod non par eademque ratio videtur amittere debita, & lucra non capere.* Non ſcilicet adeo arctandi ſunt ſed conſtringendi qui *pene ad propria bona veniunt*, vt loquitur in ſimili *lex 1. §. 12. D. de ſucceſſorio Edicto*; Certe ita Papinianus quoque, etſi regulatiter definiat, neminem poſſe mutare conſilium ſuum in alterius iniuriam, *l. 75. D. de regulis iuris*, idem tamen mox ſcribit in *l. 8. D. de collat.* quæ illi *legi* coniungenda eſt, oonnunquam Prætorem variantem non repellere & conſilium mutantes ooo aſpernari: & exemplum ponit in filio emancipato, qui etſi ſemel de conferendis bonis cauere ooluit, audiendus tamen poſtea eſt ſi velit cautionem offerre, vt bonorum poſſeſſionis officium exercere poſſit. Non ſunt denique ad viuum reſecanda ea in quibus de gentilitiis & cognaticis bonis agitur. Et vero hac eadem ratiooe *Viceſima* vectigal huiuſmodi perſonis remiſſum erat, quam in rem videndus eſt Plinii panegyricus, *cap. 38. 39. 40.* Eadem ratione liberi & parentes ad tertium vſque gradum hæredes inſtituti, quod quis ex teſtamento non capiebat, ſeu quod eo teſtamento caducum erat iure antiquo ex lege *Iulia* caducaria capiebaot, vt reſtatur Vlpiaous *in fragm. tit. 17. §. 1.* & *tit. 18.* & Celſus *in l. 29. in fin. D. de Legatis* a. & Iuſtinianus in *l. vn. princ. Cod. Iuſt. de caducis toll.* Simili ratione liberis & pareotibus remittebatur onus ſiliquarum inſerendarum Curiæ ciuitatis, quoties noo Curiales P. 340
Curialibus ſuccederent *Nouella* Theodoſii noſtri 2. *ſub tit. 11. de bonis decurionum, & naturalibus filiis* &c. vnde deſumpta eſt *lex vn. Cod. Iuſt. de impon. lucrat. deſcript.* Et hactenus quidem de duobus *huius leg.* capitibus, de primo inquam, & vltimo, ſeu de prima ſpecie.

Sequitur tertium caput medio inter hæc loco poſitum, ſeu ſecunda ſpecies de *Imperfecto teſtamento*, & vtrum id fideicommiſſi obtentu, vel vi clauſulæ codicillaris ſuſtineatur. Et definit Theodoſius Iun. imperfecto, id eſt non impleto teſtamento, cum videlicet teſtator qui decreuit facere teſtamentum, id implere nequiuit, inteſtatum videri defunctum: neque *traduci* id poſſe *ad fideicommiſſi interpretationem, velut ex codicillis*: Niſi id oominatim teſtator teſtamento complexus ſit, ſeu adiecerit, ſe velle ſcripturam huiuſmodi vim codicillorum obtinere. Non tanta eſt fideicommiſſi interpretationis ratio (etſi fideicommiſſi adſcripti in teſtamento quandoque eadem ſit vt in ſp. *l. 38. D. de fideic. lib.*) quanta eſt clauſulæ codicillaris adiectæ vis & poteſtas.

Et vt in vnum ſub finem nunc colligam, tria illa quæ tribus *huius legis* locis de clauſula Codicillari dicuntur. 1. Clauſula codicillaris, vitium imperfectionis teſtamenti ſuſtinet; quomodo & alias, ex Doctorum conſenſu defectum ſolemnitatis ſupplet. 2. Sed, vt non ſupplet defectum voluntatis ex eorundem Doctorum conſenſu, ſeu teſtamentum imperfectum ratione voluntatis non ſuſtinet, neque ſupplet defectum in ſubſtantia, ita nec in hærede voluntatis mutationem ſuſtinet, nec operatur contra mentem teſtatoris. 3. Exceptis parentibus & liberis ad eum quem dixi gradum vſque: his quippe, vi clauſulæ Codicillaris, variare & pœnitere licet. Et ſic horum reſpectu maior vis eſt clauſulæ Codicillaris, quam aliorum reſpectu. Hinc & in praxi in teſtamento inter liberos clauſula Codicillaris ſemper intelligitur appoſita: Gloſſ. *in l. 41. §. 2. D. de vulgari*: facit *lex vlt. Cod. Iuſt. famil. erciſc.*

DE LI-

DE LITIGIOSIS.

TITVLVS V.

Lib. VIII. Cod. Ivst. Tit. 37. Rationem ordinis, & cur titulus hic hoc loco collocatus ſit, mox oſtendam.

I. (a) Imp. Conſtantinus A. ad Prouinciales. Poſt alia.

LITE pendente, (b) illud (c) quod in controuerſiam deuocatur, in coniunctam perſonam, vel extraneam donationibus, vel emptionibus, vel quibuslibet aliis contractibus, minime transferri (d) oportet: Tanquam nihil factum ſit lite nihilominus peragenda. * Quod ſi Tutelæ cauſa vertitur, poſt examen Iudicis, (e) in ſupplementum pronunciationis, dentur Arbitri, qui non iam arbitri, ſed executores putandi ſunt, &c. Dat. Kal. Aug. Baſſo & Ablauio Coss. [331.]

Interpretatio. *Res quæ propoſita actione repetitur, transferri a poſſidente ad alterum nullis contractibus poteſt, neque inde aliqua fieri ſcriptura permittitur, niſi prius lis de qua agitur fuerit iudicio definita.* (f) Vel sic. *Res litigioſa nullatenus ante dari nec vendi poteſt quam elitigetur.*

NOTAE.

(a) *Lex 2. Cod. Iuſt. h. t.* hinc interpolata eſt. Quænam autem leges *huic* iungendæ ſint, mox dicam. *GOTHOF.*
(b) *Pendente* Cod. Wurceburg. *RITTER.*
(c) In Cod. Iuſt. hoc ita immutatum fuit: *lite pendente actiones que in Iudicium deducta ſunt, vel res pro quibus actor a reo detentis intendit, in coniunctam*, &c. *GOTHOFREDVS.*
(d) *Ab eodem actore liceat:* Ita Codex Iuſtinianeus. *IDEM.*
* *Fugitiua* hæc *huius legis* pars eſt, neque ad hunc Titulum quicquam pertinet, ſed ad Tractatum *de Tutoribus*, vel ad tractatum *de Iudiciis* ſpectat. Verum ſimilis ἀβλεψία conditorum huius Codicis occurrit *fine l. 3. ſup finium regundorum*, quam huic inter alias coniungendam dixi. Interpres ſane nullam eius in interpretatione ſua rationem habuit, & Tribonianus eandem reſecauit. *IDEM.*
(e) *Iudicis*, id eſt, Præſidis, ſeu Rectoris Prouinciæ. v. *Gl. Theod.* *IDEM.*
(f) Reliqua deſunt in Cod. Wurceburg. & Edit. Sichard. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

DE Iudiciis primæ, ſecundæque Inſtantiæ, accuratiſſimi Edicti Conſtantinianei, quod ad Prouinciales emiſſum A. D. 331. hæc lex pars eſt; Pariter vt leges aliæ complures, quæ huic coniungendæ ſunt: puta *lex 3. ſup. fin. regund. l. 16. & 17. infr. de appellat. l. 1. infr. de his qui per metum Iudicis non appellau.* imo etiam *lex* 2. *Cod. Iuſt. vbi in rem actio.* In cuius ſubſcriptione habetur *X. Kalend. Aug.* Inter quas *d. lex 3. finium regund.* argumenti quoque paritate huic noſtræ ex parte reſpondet, & lucem fœneratur. Quinimo iungenda videri poſſit, & *lex 1. ſup. de offic. Rect. Prouinc. l. 3. Cod. Iuſt. eod. tit. lex 4. Cod. eod. de iuriſd. omn. Iud.* Quod non temere affirmo. Inter alia vero Conſtantinus eo Edicto cauendum credidit, ne iudicia vel retardarentur per abſentiam aut contumaciam forte do-
P. 330 mini, qua pertinet *dicta lex* 2. *Cod. Iuſt. vbi in rem actio:* vel facto aliquo litigatoris interturbarentur: quo ſpectat *huius legis* initium: vt & de *Arbitris* dandis, de quo *fine huius leg.* agitur, & *d. l. 3. fin. regund.* De priore, prius.

Litigiosam igitur rem lite pendente, per contractum alienari, aut transferri antequam elitigetur, vetat Conſtantinus M. quocunque tandem contractus genere, & in quamcunque perſonam (de cuius iuris ratione & origine, qui ad leges Decemuirales ſcripſere, plenius agere ſolent occaſione *legis vlt. D. de litigioſis:* quæ ad ll. XII. Tab. pertinet) Vbi primo notandum, agi de *Contractu:* Teſtamenti quippe alia ratio eſt; eo ſcilicet res litigioſa legari poteſt, neque ad hanc ſpeciem exceptio pertinet litigioſi: quia ſcilicet huius alienationis occaſio eſt mors litigatoris, non cupiditas vexandi aduerſarii, *l. 2. & 4. Cod. Iuſt. eod. tit.* Et hac cauſa hic titulus collocatur hoc ordine & poſt titulum *de teſtamentis.* Secundo notandum in *quocunque contractus genere* id obtinere, veluti in donationibus, emptionibus. Quanquam excepta poſtea fuit in dotem datio, & propter nuptias donatio. Quid enim, ſi non ſuppetat forte alia res, quæ in dotem detur, vel propter nuptias donatur? *l. vlt. C. Iuſt. eod. tit.* Qua ipſa conſtitutione excepta quoque fuit diuiſio rerum hæreditariarum. Tertio notandum, id pertinere *in quamcunque perſonam*, contractus celebratus fuerit, id eſt non tantum in extraneam, verum etiam in coniunctam. De qua tamen dubitari magis poterat: & vero hæc *huius legis* occaſio fuiſſe videtur, argumento eius iuris, quod hoc tempore in emptionibus obtinebat, quo ſcilicet proximi & conſortes in emptione extraneis præferebantur: Quod tamen ius abrogatum fuit poſtea, famoſa *lege, 6. ſup. de contrab. empt.* Cæterum Tribonianus hanc legem ita interpolauit, vt de actore nominatim eam accipi vellet, ac proinde de actione tranſlata: Contra, Interpretatio *huic legi* ſubdita, de poſſeſſore eam accepit. Quod verius eſt, argumento horum verborum, illvd *quod deuocatur in controuerſiam minime transferri.* Neque enim actor, cum rem non poſſideat, rem alienare poteſt, ſed ius tantum & actionem ad eam perſequendam. Etſi verum ſit, non magis actorem ius ſuum litigioſum alienare poſſe, quam poſſeſſorem rem litigioſam a ſe poſſeſſam.

Digitized by Google

Effectus autem iſtius rei hic eſt, non vt alienatio ipſo iure nulla ſit: (tenet enim alienatio, *l. 17. & ſeq. D. de rei vindicatione*) verum, vt lis nihilominus quaſi alienatio non interueniſſet, per eoſdem peragatur, per quos cœpta fuit, tanquam ſi nihil factum fuiſſet, re eodem loco reſtituta, quo fuit ante, nec mutantur perſonæ litigatorum propter alienationem factam; quod etiam confirmat *lex vlt. C. Iuſt. eod. tit.* Et hæc de prima huius legis parte.

II. Altera *huius leg.* pars ab hoc titulo fugitiua, vt antea monui, ſententiam hanc præfert, ad *Arbitros* pertinentem, quando ſcilicet Arbitri dandi ſint, quando vero ipſe Præſes cognoſcere debeat, quo pertinet pariter *lex 3. & l. vlt. ſup. fin. regund.* (quæ *huic* inter alias iungenda eſt) & *l. 2. 8 de Iuriſdict.* In TVTELÆ iudicio igitur Iudicem ſiue Præſidem ipſum examen ſuum præbere iubet Conſtantinus M. id eſt, cognitionem ſuam adhibere: Iudicium nempe Tutelæ magnos Iudices exigit: Idem vero in ſocietatis Iudicio obtinet, vt & ſi de loco controuerſia ſit vltra quinque pedes, *d. l. 3. ſup. finium regundorum*, quæ & ipſa *huic* coniungenda eſt, ſimul & argumento reſpondet. Quid igitur? Iudex ſiue Rector Prouinciæ iudicat, an præſtari aliquid a Tutore, vel ſocio, oporteat. Atenim vbi hoc factum fuerit, tum demum *poſt examen* a Iudice Arbitri dantur: Arbitri, inquam, per quos *reſtituatur*, id eſt, præſtetur, quod conſtiterit eſſe ſoluendum, vt ait *d. l. 3.* ſeu, vt hæc lex noſtra loquitur, *in ſupplementum pronunciationis*, & non iam Arbitri, ſed Executores putandi. *In ſupplementum pronunciationis*, id eſt, in conſequentiam, & ad cauſam penitus finiendam ſeu terminandam: *Supplementum* *ἀναπλήρωμα* in *Gloſſis Philoxeni*. Quo ſimili ſenſu locus ille ad Coloſſenſes *1. v. 24.* *ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου, ὑπὲρ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὅς ἐστιν ἡ ἐκκλησία*, &c. accipiendus eſt. Nempe exequi ſe vult Paulus *in ſupplementum*, id eſt, in conſequentias afflictionum Chriſti, non in *ſubſtantiam ſalutis*. *τὸ λοιπὸν*, non *τὸ λεῖπον* vel *τὰ λείποντα*. Præſes igitur iudicabit rei ſubſtantiam, an aliquid debeatur: Arbiter vero mox datus quid & quantum ſoluendum ſit. Denique huiuſmodi Arbiter Executori ſimilis eſt: magis Executor quam Arbiter, Cæteroquin de Executore; vide quæ dixi ad *l. 4. ſup. de diuerſ. reſcript.*

DE NATVRALIBVS FILIIS, ET MATRIBVS EORVM.

TITVLVS VI.

LIB. V. COD. IVST. Tit. 27. De Naturalibus liberis & matribus eorum, & ex quibus cauſis iuſti efficiantur. Rationem ordinis, & cur hic titulus hic collocatus, mox oſtendam.

PARATITLON.

NATVRALES filii ſeu liberi ſunt qui ex conſortio cuiuslibet mulieris, ſeu ex muliere quam quis ſibi adiunxit, ſuſcepti ſunt: *l. 1. h. t.* Quibus opponuntur ex legitimo matrimonio ſuſcepti, *leg. ead.* ſeu iuſti liberi, *l. 2. h. t.* Hi igitur vna cum matre, quantum ex
P.351. bonis maternis conſequi poſſint, ſeu patris arbitrio, hoc titulo definitur. Igitur extantibus patri filiis iuſtis, vel nepotibus, vel etiam patre aut matre, naturales liberi vna cum matre vnam tantum bonorum, vel hæreditatis paternæ vnciam donationis aut relicti titulo conſequi poſſunt: non extantibus illis, tres vncias; *l. 1. & 2. h. t.*

I. (a) Imppp. VALENT. (b) Valens, & Gratian. AAA. ad Ampelium PF. V. (c)

PLACVIT, manentibus cunctis, quæ *de Naturalibus liberis* Conſtantinianis + Legibus cauta ſunt, hæc tantummodo temperare, vt is qui hæredem, hæredeſue (d) filios ex legitimo matrimonio, vel nepotes (e) [qui *Filiorum* loco habendi (f) ſunt] patrem quoque matremue dimittit, ſi ex conſortio (g) cuiuslibet mulieris naturales ſuſceperit, vnam tantum bonorum ſuorum & (h) hæreditatis vnciam naturalibus, vel (i) mulieri, donandi, aut relinquendi (k) habeat facultatem. Si quis vero nullo, ex his quos excepimus, ſuperſtite moriatur, (l) atque ex muliere quam (m) ſibi adiunxerat, naturalem, pluresue dimittat, vſque ad tres tantum ſi voluerit vncias, tam in mulierem quam in naturales, quo maluerit iure, tranſcribat. Dat. XVIII. (n) Kal. Septembr. Contionati, (o) Grat. A. II. & Probo Coss. [371.]

INTERPRETATIO. *Obſeruandum de naturalibus filiis lex iſta conſtituit, vt ſi quis habens ex legitimo matrimonio filios, aut filias; ſiue maſculos nepotes ex filiis, vel patrem, aut matrem ex quacunque muliere, [id eſt ingenua,] nata vel facta ſuſceperit naturales, non amplius quam*

quam vnciam vnam de facultatibus ſuis nouerit naturalibus conferendam : Nam ſi defuerint ex omni parte perſonæ ſuperius nominatæ, tunc naturalibus filiis, vel mulieri de qua naſcuntur, tres vncias tantum non amplius nouerit, quiſque ille eſt, ſe poſſe conferre.

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Coſt Inſt. Eam memorat, ſub Theodoſio M. ſcribens, Libanius *de vita ſua, pag.* 48. *Edit. Morelli* vt & Iuſtinianus *Nou.* 89. *cap* 12. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Valentinianus* hic *huius legis* auctor eſt, quod & Ampelii P. V. (Romæ ſcilicet) nomen oſtendit, cui hæc lex inſcribitur, & locus eidem ſubſcriptus, *Dat. Contionati.* Tandem & Libanis locus *dictu pag.* 48. *IDEM.*

(c) *Ampelius* hic P. V. Romæ fuit: cui inſcribuntur hoc ipſo Anno quinque aliæ Leges: & Anno proximo 372. ſex. Meminit eius Ammianus Marcellinus *in huius anni ipſius geſtis, lib.* 28. *cap.* 1. & 4. Eidem inſcribitur & *lex* 2. *Cod. Iuſt. de officio Praefecti vrbi. IDEM.*

† Vide *principium Nouellæ* 89. vbi *cap* 12. nominatim harum legum mentio fit. Sed & in *l. Diui Conſtantini* 5. *C. Iuſt de naturalib. liberis.* Alio vero pertinet *lex* 1. *C. Iuſt. de natural. liberis,* neque enim ea lex de liberis ex concubina ſuſceptis loquitur, ſed de ſuſceptis ex iniuſtis nuptiis, & in figura matrimonii. *IDEM.*

(d) *Heredi ſue* Cod. Wurceburg. & Edit. Sichard. *RITTER.*

(e) *Nepotes* filiorum loco habentur. *Liberorum* appellatione contineri nepotes res eſt nota. Imo & *filiorum* appellatione, *l.* 220. *in fine D. de verbor. ſignific.* & *l.* 84. *D. eod. tit.* etſi proprie aliter res ſeſe habeat. Verum iuſta interpretatione hoc recipitur, *l.* 201. *D. de verb. ſignif.* ſi videlicet interueniat coniectura certa, vel præſumptio iuſta, *d. l.* 201 & 220 *in fine.* Vbi videlicet eadem in omnibus interuenit ratio & vtilitas, vt quod conſtitutum eſt de non credenda pecunia filiisfamilias, id trahitur etiam ad nepotes, *l.* 14. *D. ad SC. Macedonian. l. penult. Cod Iuſt. eod. tit.* Item quod conſtitutum eſt de pupilla ſua filio ſuo non elocanda, trahitur etiam ad nepotem, *l.* 59. *D. de ritu nuptiar.* Et facile quidem hæc productio admittitur, quia ſcilicet nepotes filiorum loco habentur, vt hæc lex noſtra loquitur, & ſignificat etiam *l.* 34. *Cod. Iuſt. de inofficioſo teſtamento.* Idque naturam nos docere *d. l.* 220. *in fine,* ait. *GOTHOFRED.*

(f) *Habiti.* Edit. Sichard. *RITTER.*

(g) Ex concubina natos intelligit : ad hos enim naturales liberos *hic titulus* pertinet. *GOTHOFREDVS.*

(h) Abeſt hæc vox a nonnullis MSS. *IDEM.* Abeſt etiam in Cod. Wurceb. *RITTER.*

(i) *Vel,* pro &, quod etiam oſtendit finis *huius legis,* & *lex* 2. *in princ. inf.* vide plura exempla in *Gloſſ. GOTHOFREDVS.*

(k) *Relinquendi,* vltima ſcilicet voluntate. *IDEM.*

(l) *Moritur,* & mox *dimittet:* in MSS. nonnullis. *IDEM.*

(m) *Cum.* Edit. Sichard. *RITTER.*

(n) VII. in nonnullis MSS. *GOTHOFREDVS.* Ita habet quoque Cod. Wurceb. & Edit. Sichard. *RITTER.*

(o) *Contionati,* vel *Concionaci* datæ pariter hoc ipſo anno tres aliæ leges: puta *l.* 5. *inf. de cuſtod reor. l.* 17. *inf. de annon. & trib. l.* 3. *ſup. de denunciat.* Fuiſſe autem oportet locum hunc in Gallia inter Treuerim & Moguntiacum vel circum circa, cuius nulla alibi quod ſciam mentio extat. Forte *Corſionacum,* quod hodie *Kreuzenach* in Palatinatu. *GOTHOFREDVS. Comionaci* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

Valentiniani Senioris hæc conſtitutio eſt de liberis Naturalibus, qua is capiendi ius ex vltima Patris voluntate vel donatione Naturalibus liberis aliquod, ſub quadam diſtinctione tribuit A. D. 371. temperata hac parte anteriore Conſtantini M. conſtitutione : in cæteris quæ idem Conſtantinus de Naturalibus liberis cauerat, confirmatis. Quod vt intelligatur, de Conſtantinianeis illis legibus ſuper Naturalibus liberis latis plenius videndum eſt. Quarum non *hac* tantum *lege* mentio fit a Valentiniano, verum etiam a Zenone *l.* 5. *Cod. Iuſt. de Natural. liberis,* & Iuſtiniano *Nou.* 12, *in pr.* Inquirendum, inquam, quidnam de Naturalibus liberis Conſtantinus M. ſanxerit. De legitimatione ſane filiorum Naturalium per ſubſequens matrimonium Conſtantinum M. aliquid cauiſſe, ſeu de ingenuis concubinis vxoribus ducendis, & filiis exinde ſuis ac legitimis habendis, teſtimonium perhibet Zeno *in d. l.* 5. *Cod. Iuſt. de Natural. liberis.* Nempe Conſtantinus, vt idem Zeno *ibidem* loquitur (non nudo tantum, vt vulgo creditur, elogio, verum Conſtantini inſtitutum hac parte aperiens) qui veneranda Chriſtianorum fide muniuit imperium, hac propoſita legitimandorum liberorum ratione, patriæque poteſtatis in liberos adquirendæ modo, concubinatum in nuptias paulatim vertere ſategit: vt ita, ſi non concubinatum omnino tollere e Republ. Chriſtiana poſſet, quem ſane etiam quadantenus lege ſuſtulit, puta *l. vn. Cod. Iuſt. de concubinis,* P. 352 ſaltem poſt ſuſceptos iam liberos arctiorem & ſanctiorem coniunctionem legitimo connubio mutare diſcerent, vt ferme alioquin ſolet liberorum contemplatio chariorem & ſanctiorem copulam facere, & ad matrimonium contrahendum inuitare: videndus inſignis hanc in ſententiam Chryſoſtomi locus, *lib.* 2. *de prouid. Dei,* de Abrahamo & Iſmaele, & *lex* 10. *Cod. Iuſt. de natural. liberis.* Qui ſane concubinatus in matrimonium vertendi procedente affectione (vt eſt *in Inſtit. tit. de Nuptiis* §. *vlt.*) mos, & idem olim vſitatus, vt docet vel *lex* 31. *D. de donationib.* Atenim non ideo hac ratione liberi ante nuptias in concubinatu ſuſcepti legitimabantur: Quod a Conſtantino primum inuectum fuit. Hæc inquam ita de legitimatione naturalium liberorum a Conſtantino M. primum conſtituta fuerunt, cum ante Conſtantinum eorum nomen Romanæ legislationi (vt barbare vertit vetus Interpres, quiſquis ſit, Nouellarum) non fuiſſet in ſtudium. *τὸ τῶν νόθων ὄνομα τῇ Ῥωμαίων νομοθεσίᾳ πρώτην ὑ διεσπούδαστο.* Id eſt, *nullo ſtudio aut affectu Romana Iuriſprudentia eos proſecuta fuerit, nulla φιλανθρωπία, ἀλλ' ὡς ἐκφυλόν τι, καὶ παντελῶς ἀλλότριον τοῦ πολιτεύματος ἐνομίζετο.* Primus igitur Conſtantinus, eorum aliquam rationem habendam credidit. Atque hoc illud eſt, quod Iuſtinianus ait, a Conſtantini piæ memoriæ temporibus *Naturalium Liberorum nomen* libris Conſtitutionum inſcribi cœpiſſe: non quaſi nudum eorum nomen antea incognitum fuerit, naturalium, inquam, liberorum pro liberis ex concubina ſuſceptis, cui refutando allegantur *lex* 7. *D. de confirm. tutor. lex* 45. *D. de vulgari & pupill. ſubſt. l* 17. §. 4. *D. ad SC. Trebell* de quo prolixe nuper Heraldus *quaſt. Iuris Quotid. lib.* 1. *cap.* 1. ſed quia nullo ſtudio aut humanitate expreſſa in id conſtitutiones dignatæ eos fuiſſent. Et hæc quidem perſpi-

perſpicua ſunt: vt mirari ſubeat, Iuſtinianum ipſum id minus diſtincte propoſuiſſe, ſic vt ex eius verbis colligat quis, alium quam Conſtantinum huius legitimationis Authorem fuiſſe. Atenim, quid præterea de Naturalibus liberis Conſtantinus cauerit, obſcura premitur caligine. Sane enim aliquam-multa de his Conſtantinum cauiſſe, ſeu plures de his a Conſtantino leges latas, *hac lege* docemur. *Placuit*, inquit, *manentibus* CVNCTIS *quæ de naturalibus liberis Conſtantinianeis legibus cauta ſunt, hac tantummodo temperare, vt &c.* Illud ſaltem ex *hac ipſa l.* liquet, iis legibus de iure capiendi cautum aliquid fuiſſe. Quod quidem Valentinianus *hac ſua lege*, ſe *temperare* ait. Atenim quia non minus is *temperare* dicitur, qui prioris legis aſperitatem mitigat, quam qui lenitatem temperamento aliquo cohibet, dubium cui videri poſſit, quidnam de iure capiendi naturalibus liberis conceſſo hac parte Conſtantinus ſanxerit. Quare ita quis exiſtimare poſſet, maius aliquid a Conſtantino Naturalibus liberis hac parte tributum quam a Valentiniano *hac lege* tribuitur: Nempe vt pater pro arbitrio ſuo naturalibus liberis quam vellet partem relinquere, donare poſſet. Verum contra ſentio Conſtantinum M. videlicet liberis naturalibus capiendi ius valde acciſum tribuiſſe. Præter alia argumenta, quæ ex Iuſtiniani *Nouella 89.* & Libanio *de vita ſua*, certiſſima ſuppetunt, & illud inſuper accedat, quod hæc ſententia Conſtantini M. inſtituto, quod aliis legibus extulit, apprime conueniat. Nempe & hac ratione Conſtantinus M. concubinatum in nuptias vertere ſategit, pœna videlicet hac propoſita: vt viceuerſa legitimationis præmio propoſito id ipſum efficere eum voluiſſe iam dixi. Quæ gemina cæteroquin ratio eſt, qua hominum mores vertuntur, metu ſcilicet pœnarum & præmiorum pollicitatione: quod videre eſt vel ex *l. Iulia & Papia*, quæ & ipſa eſt *de incapacibus*. Quatenus autem acciſum fuerit a Conſtantino ius iſtud, tum ex *hac lege*, tum ex *l. 1. Cod. Iuſt. de natural. lib.* ex parte colligere licet. Nempe cum hac humaniore Valentiniani *leg.* naturalibus liberis capiendi ius cum filiis, & parentibus aliquod tribuatur, ex *d. l. 1.* aperte colligatur, capiendi ius illis Conſtantinum nullum tribuiſſe: *Quicquid*, inquit, *talibus liberis pater donauerit, ſeu illos legitimos, ſeu* NATVRALES *dixerit, totum retractum legitimæ ſoboli reddatur, aut fratri, aut ſorori, aut Patri, aut Matri.* Nempe in odioſo matrimonio verſans *illa lege* Conſtantinus, libens ex eo ſuſceptis legitimorum ius omnino denegat, ſolo naturalium iure eis relicto, etſi Pater eos legitimos vocauerit. Quodnam autem ius fuit naturalium? Scilicet, vt poſt legitimam demum ſobolem, item poſt Patrem, Matrem, fratrem, ſororem, patruos, agnatos, capere poſſent; illis vero ſuperſtitibus nihil. Maneat itaque liberis naturalibus a Conſtantino M. legitimis omnibus demum deficientibus etiam fratribus, ſeu patruis, capiendi ius quoddam relictum fuiſſe: Erroneum enim puto quod nonnulli ſcribunt, Conſtantinum prohibuiſſe in vniuerſum naturales filios quidquam ex patrum teſtatorum ſiue inteſtatorum hæreditate conſequi. Maneat, hunc Conſtantini M. rigorem humanitate quadam a Valentiniano ſeniore hac lege inflexum. At quomodo? Nempe conſtituit, vt ex vltima voluntate vel donatione Patris, etiam exiſtentibus liberis legitimis, aut Patre matreue, naturales liberi vna cum Matre capere aliquid poſſent, ſed vnam tantum vnciam: ſuperioribus vero deficientibus, tres vncias. Neque ideo tamen ad ius vetus rediit Valentinianus, quo conſtat, naturales liberos plenum capiendi ius habuiſſe, vt docet vel *lex 45. D. de vulgari ſubſtit.* Quicquid contra multis diſputet Ant. Faber, qui vt naturalium liberorum nomen de liberis ex concubina ſuſceptis ante Conſtantinum incognitum fuiſſe, pertendit, ita *h. l.* & cæteris omnibus Pandectarum locis per *naturales liberos*, non ex concubina ſuſceptos, ſed in figura matrimonii natos, id eſt in ſeruitute ſeu ex contubernio intelligit, quibus ille capiendi ius fuiſſe putat propter matrimonii figuram: at non etiam ex concubina ſuſceptis, vtpote extra omnem matrimonii figuram natis. Quam aperte refutat *lex 14. §. 2. de ritu nupt.* vbi etiam vulgo quæſitorum reſpectu, pater naturalis dicitur. Quid eſt igitur, inquies, quod Iuſtinianus ait *Nouella 89.* de incognito Veteribus naturalium liberorum nomine; contra de Conſtantino, qui primus id legibus inſeruerit: denique de Valentiniano, Valente, Gratiano, qui primi his aliquid relinqui poſſe voluerint? Nempe quod, vt iam dixi, Conſtantinus capiendi iure acciſo eorum legitimandorum modum introduxerit: Valentinianus vero ius capiendi quadamtenus reduxerit: Prius illud ſi cuiquam non facit ſatis (vt mihi certe non facit) tum aperte pronuncio Iuſtinianum hac parte parum ſibi cauiſſe videri: Argumento certe eſſe poteſt, quod legitimationis per conſequens matrimonium alium quam Conſtantinum M. auctorem facere videtur: quod aperte falſum eſt. Illud ſane quod diſertis verbis Iuſtinianus *dicta Nouella* ſcribit: *cap. 12.* Valentinianum, Valentem & Gratianum (*hac* ſcilicet *lege* noſtra) primos effeciſſe, vt naturales liberi ex bonis Patris aliquid capere poſſent, verum eſt de Chriſtianis Imperatoribus: Βάλεντι μὲν οὖν καὶ Βαλεντινιανῷ καὶ Γρατιανῷ τοῖς τῆς θείας λήξεως, πρώτοις, ἐπῆλθε φιλανθρωπεύσασθαί τι B3 πρὸς τοὺς νόθους, & quæ ſequuntur de huius legis ſententia. Idque ipſum & *initio Nouellæ* indicat, cum ait: εἶτα, id eſt poſt Conſtantinum, κατὰ μικρὸν, id eſt paulatim, flexa in humanitatem ſententia, Imperatores aliquid liberis naturalibus de bonis relinqui, donari poſſe, cenſuiſſe. Tandem huiuſce conſtitutionis Valentinianeæ meminit diſerte non tantum Iuſtinianus *dict. Nouell. 89.* verum & Libanius, inſigni loco *de vita ſua*, *pag. 48. edit. Morelli.* qui fortunam vitamque ſuam Valentiniano etiam & Valente Imperatoribus deſcribens, ſic ſcribit: σὸν ἔργον, ὦ δαίμων, καὶ τότε θεῖναι νόμον τῶν παίδων τοῖς νόθοις (ita recte habet MS. neque mutandum in νέοις) ἐπίκουρον. Τὸ μὲν οὖν ἐπαινεῖν τὸ αὐτὸν τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν βασιλέοιν ἐλθεῖν, ἕνα τε τῶν κρατέντων τοῖς ἐκείνου γεγονέναι γράμμασιν, κοινῆς τοῦτο ἔσω τῆς τῶν ἐν χρείᾳ τοῦ νόμου καθεστηκότων τύχης. τὸ δὲ τὸν νεώτερον ἥκιστα αὐτὸν ἐπαινοῦντα μάλιστα ἐπαινοῦντα φανῆναι, ποιῆσαί τε κύριον ἐπειδή με ἐξουσίας τῆς ἀπ᾽ αὐτοῦ δεόμενον ᾔσθετο, πῶς οὐκ ἂν ἐν δίκῃ τῆς ἐμῆς κριθείη τύχης, ἥ με πολλῆς τε καὶ βαρείας ἠλευθέρωσεν ἀνίας ὡς τῆς αὐτῆς ἡμέρας τελευτὴν μὲν ἐμοὶ πτωχείαν δὲ ἐκείνῳ τὴν ἐσχάτην οἰσούσης, &c. *Tuum eſt opus, o Dæmon, quod LEX lata fuerit, Naturalibus liberis ſuccurrens: Sane quod hæc in mentem venerint Seniori* (VALENTINIANO) *ex Imperatoribus, alterque e Dominantibus* (Gratianus) *conſtitutioni eius præſcribatur, communis id fortuna eſto eorum qui ea lege opus habuerunt: Quod autem Iunior* (VALENS) *qui ipſam non laudauerat, maxime collaudare viſus ſit, ratamque fecerit, poſteaquam is me authoritate ſua indigere ſenſit, cur non iure merito hoc meæ fortunæ aſſignaretur, quæ me multo grauique liberauit mœrore, cum eadem dies mihi quidem obitum, illi vero* (filio meo ſcilicet naturali) *extremam allatura eſſet inopiam?* Ex hoc ſingulari Libanii loco liquet, quod iam aliunde probatum in Notis. 1. *Valentinianum* huiuſce conſtitutionis authorem eſſe. 2. Gratiani nomen illi inſcriptum: quod profecto etiam hæc lex præfert. 3. Eam a Valente initio non probatam, & poſtea demum confirmatam. 4. Idque in gratiam Libanii, qui cum ſexagenarius tum ferme,

biennio ſcilicet poſt *hanc l.* A. D. 373. (natus quippe Libanius A. D. 314.) morbo grauiſſimo detineretur, & naturalem filium haberet, ei aliquid teſtamento ſuo relinquere volebat: Sane enim & Eunapius *in vita Libanii p. 170. edit. Commel.* ſcribit, Libanium coniugium reſpuiſſe, & domi habuiſſe concubinam. *γάμου δὲ καὶ οὗτος ἠμέλησε, πλὴν ὅσα γε αὐτῷ γυνή τις ξυνῆν, οὐκ ἀπὸ ὁμοίας τῆς ἀξιώσεως.* Idemque Libanius naturalis filii ſui meminit *ep. ad Priſcianum* 533. & *ep.* 632. (reuera 642.) *ad Alexandrum.* Quarto ex hoc Libanii loco liquet de quo *initio commentarii* dixi, Valentinianum hac conſtitutione liberis Naturalibus opitulatum iuiſſe, cum antea ex Conſtantini conſtitutione ſequior eorum conditio eſſet: *νόμον*, inquit, *τῶν παίδων τοῖς νόθοις ἐπίκυρον.* Eodem etiam refero, quod idem ſcribit *eodem de vita ſua commentario, p. 61. 62.* Idemque *Orat. inedita πρὸς Θρασύδαιον* veteris hac in re conſtitutionis gratiam ſibi factam turſum memorat his verbis: *καὶ περὶ αὐτοὺς εὑρὼν παῖδα τὸν ἐμὸν καθήμενον, ὃν τὰ μὰ γνώμη βασιλέως γέγονεν, κελεύσαντος ὑποχωρῆσαι τὸν περὶ ταῦτα νόμον.*

II. (a) Impp. THEOD. & Valent. AA. Hierio PF. P. Poſt alia.

NATVRALES liberi, eorumque matres, nec parentum arbitrio (b) in ſucceſſionibus, ceteriſque modis, (c) quibus rei mobilis vel immobilis dominium confirmatur, paſſim & ſine legis diſtinctione congrua permittantur; (d) Nec tamen Legis * quæ nuper (e) lata (f) eſt, aſperitate premantur, cum ſatis ſit, eos ſecundum priorem (g) Conſtitutionem, aut extantibus iuſtis liberis, aut etiam non extantibus, id tantum conſequi, ſi patris deferatur arbitrio, quod per eam iuſta moderatione decretum eſt. Ceteris, quæ de eorum matribus, libertis, libertiniſque per Nouam Conſtitutionem decreta ſunt, in ſua manentibus firmitate. Dat. X. Kalend. Mart. Conſtantinop. Tauro & Felice COSS. [428.]

INTERPRETATIO. *Hæc lex interpretatione non eget, quia ad hoc ſolum intromiſſa eſt, quia poſterior omnibus eſt, & priorem, quæ a poſteriore damnata fuerat, confirmauit.*

NOTAE.

(a) Abeſt & hæc lex a Cod. Iuſt. Iungendæ autem ſunt huic, *lex vn. ſup. de omiſſa actionis impetratione: lex vlt. ſup. de nuptiis, lex vlt. ſup. de dotibus, lex vlt. inf. de legitimis hereditatib.* Qua poſtrema etiam argumento huic noſtræ omnino reſpondet. *GOTHOFREDVS.*

(b) *D. l. vlt. de legitimis hereditatib.* *IDEM.*

(c) Veluti donatione, *l. 1. ſup.* *IDEM.*

(d) *Permittantur*, id eſt, ius habere ſinantur. *IDEM.*

* Caput hoc non extat: ſed aliud caput ex eadem proculdubio lege, *l. vlt. inf. de libertis.* *IDEM.*

(e) Ante biennium. *IDEM.*

(f) In Occidente. *IDEM.*

(g) Id eſt, ſecundum *legem 1. ſup.* *IDEM.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iun. hæc conſtitutio eſt de Naturalibus liberis: qua is CAPIENDI IVS ex teſtamento, vel quacunque alia donatione, patris naturalibus liberis, iam olim a Valentiniano Sen. tributum, *l. 1. ſup.* reſtituit: quod (a Valentiniano III. ſcilicet) nuper ademptum fuerat, noua aliqua conſtitutione, qua is reducto iure Conſtantinianeo proculdubio conſtituerat, ne quidquam Naturales liberi, eorumque matres ex patris bonis ſeu teſtamento capere poſſent. Nempe vt parentum arbitrio quidlibet capere naturalibus liberis licere non vult *hac l.* Theodoſius Iun. ita aſperum nimis Theodoſio viſum, ſi nihil omnino iis capere liceret. Proinde ei placet modus, qui Valentiniani Sen. *lege*
P.354 *illa 1. ſup.* impoſitus & definitus fuerat. Satis id eſſe iudicans, idque *iuſta moderatione decretum*, vt loquitur, vel, *congrua diſtinctione permiſſum.* Et ſic mediam viam ſectati hac parte Imperatores Valentinianus Senior *l. 1. ſup.* Theodoſius M. *hac lege.* Quæ quidem prolixioris Theodoſianæ conſtitutionis pars eſt, qua vt inanes alias veteris iuris formulas & iniquas conſtitutiones ſuſtulit, ita & capiendi ius veteri iure (quod & nuper reductum fuerat) nimis acciſum ampliauit. Quo ſane pertinet hæc lex. Sed & *lex vlt. inf. de legitimis hereditatibus*, quæ huic inter alias coniungenda. Nempe vt h. l. parentis arbitrio non permittitur, vt omne quod voluerit, naturalibus ſuis liberis donet aut relinquat, ſed vt aliquid tantum eis relinquere poſſit; ita mutuam quoque inter coniuges ab inteſtato ſucceſſionem extantibus propinquis prohibet Theodoſius, ex teſtamento tamen capiendi ius coniugum arbitrio permittit. Verum ad noſtram *legem* redeamus, qua vt dixi nupera (Valentiniani III.) conſtitutio abrogatur hac parte: alia parte confirmatur. Fuerant ſcilicet alia eadem conſtitutione comprehenſa, quæ Theodoſius in ſua firmitate manere, *h. l.* iubet. Puta de matribus naturalium liberorum, item de libertis & libertinis. Qua in re in partem innuitur, *leg. vlt. inf. de libertis & eorum liberis:* quæ certe lex a Valentiniano III. ante biennium lata fuit, de libertis ab omni militia excludendis: libertinis autem, id eſt, qui ex manumiſſis ſunt nati, ad locum vſque proximum Protectoris admittendis. *Hac* igitur *lege* Valentinianeæ conſtitutionis pars abrogatur, a Theodoſio Iun pars maxima confirmatur. Conuenerat ſcilicet inter Theodoſium & Valentinianum, vt quæ conſtitutiones in alterutrius imperio latæ fuiſſent, in alterius quoque partibus obtinerent. Quod ſuadet *Nouella de Theodoſiani Codicis authoritate, 1. verſ. his adiicimus.* & Nouella *de confirmatione legum Nouellarum Domini Theodoſii.* 2. Theodoſius igitur, cum NOVA illa Valentiniani conſtitutio ipſi intimata fuiſſet, iniquior illi & aſperior in quibuſdam viſa fuit; atque adeo eam, qua parte de naturalibus liberis cauebat, in Partibus ſuis, id eſt in Oriente obtinere noluit, cæteris eius capitibus probatis. Ex his interim, ex *hac* inquam *leg.* &

ſuperiore, dictiſque *ad eas* apparet, quam varie hac parte Imperatores ſenſerint, conſtituerintque: Quam ideo inconſtantiam, vt & in aliis conſtitutionibus quidam acerbe nimis inuehuntur, vt & hoc argumento conſtitutionum Romanarum ſtudium omne foro pellant, in quibus eſt Argentræus *in conſuetudines Britannicæ-Gallica, art. 450.* Quibus vt in genere accedendum non eſt; ita ſuæ cuique proculdubio Principi hac parte, vt in aliis iuris ſpeciebus, quæ *θέσει* tantum non *φύσει* ſtant, rationes fuere, tempori aptæ.

DE MANVMISSIONIBVS IN ECCLESIA. *

* Cod. Wurceb. & Breuiar. Leg. Rom. Guelfferbyt. *De manumiſſionibus in Eccleſia factis. RITTER.*

TITVLVS VII.

LIB. I. COD. IVST. Tit. *XIII.* De *his qui in Eccleſiis manumittuntur.*

PARATITLON.

DE Manumiſſione in genere hæc aliis legibus occurrunt, quod Paratitli vice hic eſſe poteſt. Dicitur præmium meritæ ſeruitutis, *l 8. de infirm. his, quæ ſub Tyr.* meritæ libertatis conceſſio, *l. vn. h. t.* mutatæ conditionis beneficium, *l. 13. de infirm. his quæ ſub Tyr.* Manumiſſionis ſolemnitates memorantur *h. l.* & *conſuetudines* vocantur, *d. l. 13.* Coram Prætore manumiſſiones fiebant: *l. 16. de Prætoribus.* Manumiſſionis ſolemnia, initio Conſulatus, peracta a Conſulibus, & hæc ſolemnitas *Conſulatus* vocatur *d. l. 13.* Manumiſſiones ſub Tyranno etiam factæ valuere. *l. 5. 8. 9. 13. de inf. his quæ ſub Tyr.* In teſtamento quoque reſciſſo libertates datæ valebant, in ſp. *l. 28. de Iudæis.* Intra certum numerum tantum, qui legitimus dicitur teſtamento libertates dare licuit, *d. l. 28.* Manumiſſionis denique ſpecies notentur: inter alias ea qua ciuitas Rom. dabatur *h. l.* & manumiſſio in Eccleſia eiuſdem poteſtatis, *hac l.*

I. (a) Imp. Conſtantinus A. Oſio Epiſcopo. (b)

QVI (c) religioſa mente in Eccleſiæ gremio (d) ſeruulis ſuis (e) meritam (f) conceſſerit libertatem, eandem eodem iure donaſſe videatur, quo Ciuitas Romana ſolemnitatibus (g) decurſis (h) dari conſueuit. Sed hoc duntaxat iis, qui ſub aſpectu Antiſtitum (i) dederint, (k) placuit relaxari. (l) Clericis (m) autem amplius concedimus, vt cum ſuis famulis tribuunt libertatem, non ſolum in conſpectu Eccleſiæ, ac religioſi populi, (n) plenum fructum libertatis conceſſiſſe dicantur, (o) verum etiam cum poſtremo iudicio libertates dederint, ſeu quibuſcunque verbis (p) dari præceperint : ita vt, ex die publicatæ
P. 355. voluntatis, (q) ſine aliquo iuris teſte vel interprete, (r) competat directa libertas. Dat. XIIII. Kal. Maii, Criſpo II. & Conſtantino II. Coss. [321.]

INTERPRETATIO. *Qui manumittendi in ſacroſancta Eccleſia habuerint* (s) *voluntatem, tantum eſt,* (t) *vt ſub præſentia Sacerdotum ſeruos ſuos velit abſoluere,* (u) *nouerit* (x) *eos, ſuſcepta libertate Ciues eſſe Romanos: nam* (y) *ſi Clerici ſuis mancipiis dare voluerint libertatem,* (z) *etiamſi extra conſpectum fecerint Sacerdotum, vel ſine ſcriptura verbis fuerint abſoluti, manebit, ſicut ciuibus Romanis, integra & plena libertas.*

NOTAE.

(a) *Lex 2. Cod. Iuſt. de his qui in Eccleſia manumittuntur.* Huius legis meminit Sozomenus, *lib. 1. hiſtoria Eccleſiaſtica cap. 9.* & ex eo hiſtoriæ tripartitæ Compilator *lib. 1. cap. 9.* & Nicephorus *hiſtoria Eccleſiaſticæ lib. 7. cap. 16.* Hanc legem Baronius in annum ſuum non retulit, etſi retulerit *A. D. 316. n. 74.* GOTHOFREDVS.

(b) Cordubenſi. *Oſius* hic eſt ille Cordubenſis Epiſcopus, conſtantiſſimus æuis ſuæ tempore Catholicarum partium: quo etiam authore, quadriennio poſt *hanc legem* Synodus Nicena confecta habetur, teſte Seuero Sulpitio *ſacræ hiſtoriæ l. 2. c. 40* de quo nihil attinet plura addere. Certe hunc manumiſſionis in Eccleſia, primum Conſtantinum authorem non fuiſſe, (quod tamen nonnulli perperam tradunt,) ex iis quæ mox dicentur, conſtabit. IDEM.

(c) Laici. IDEM.

(d) Id eſt, vt mox dicitur, *in conſpectu Eccleſiæ ac religioſi populi.* Galli nos id quoque vſurpamus, *Au giron de l'Egliſe*: verum alia in re. IDEM.

(e) *Seruuli h. l. & l. 1. vnde vi.* Ita quoque Auguſtinus *de vita & mor. Clericor. ſerm. 356. tom. V. edit. Benedict. p. 1387.* IDEM.

(f) Sic

(f) Sic & præmium meritæ ſeruitutis, *l. 8. de inf. his, quæ ſub Tyr.* Reuocat porro mihi iſtud in memoriam quod Seruius notat, Terracinæ in templo Feroniæ in quo manumiſſiones peragebantur, ſedile fuiſſe lapideum, in quo verſus hic erat inciſus, *Bene* MERITI *ſerui ſedeant, ſurgant liberi.* Item quod Auguſtinus ſcribit in quodam ſermone, *Seruum*, inquit, *tuum manumittendum ducis in Eccleſiam, recitatur libellus, & fit deſiderii tui proſecutio. Dicis Te ſeruum ſuum manumittere, quod tibi in omnibus ſeruauerit fidem.* Item hæc ex Patroni filii Epiſtola ad libertum: *ob* MERITA *tua fidemque tuam, quam mihi ſemper exhibuiſti, concedo tibi liberam teſtamenti factionem.* Vide etiam *l. 1. in fine, Cod. Iuſt. pro quibus cauſis ſerui pro præmio.* IDEM.

(g) Vindicta ſcilicet, de qua mox. *IDEM.* *Solemnibus.* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(h) Vox hæc, *decurſis*, propria in ſolennibus: ita *decurſis haſtis:* vide *Gloſſ. Theod.* *GOTHOFREDVS.*

(i) *ὑπὸ μάρτυσι τοῖς ἱερεῦσι*, Sozomenus. *IDEM.*

(k) Libertatem. *IDEM.* *Dederit.* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(l) *Relaxari* id eſt concedi, tribui. *GOTHOFREDVS.*

(m) Clerici ſuos ſeruos habuere. *IDEM.*

(n) *Religioſi publici.* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(o) *Dicantur*, id eſt, videantur, cenſeantur. *GOTHOFREDVS.*

(p) *Τυπικὰ* alioquin vetuſtiſſimo iure verba in manumiſſionibus vſurpata, non tantum vindicta, quod notum eſt, ſed etiam in teſtamentis, quod *hæc lex* docet *IDEM.*

(q) *Aut ex die publica voluntatis.* Cod Wurceburg Edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*

(r) *Interpres*, pro teſte. *GOTHOFREDVS.*

(s) *γρ. habuerit*: nam infra *velit & nouerit.* *IDEM.* *Habuerit* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(t) Id eſt tantum requiritur. *GOTHOFREDVS.*

(v) Abſoluat. *IDEM.*

(x) Et nouerit. *IDEM.*

(y) Pro, *et.* *IDEM.*

(x) *Libertates* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

MANVMISSIONVM vſum & *exemplum* (quod hic præmittendum eſt) in Eccleſiam Chriſtianam Conſtantinum M. cuius *hac lex* eſt, meliore auſpicio e templis, & Eccleſiis ſeu comitiis Gentilium, traduxiſſe, initio notandum eſt: Traduxiſſe, inquam: nam & ita olim in Græcia ſeruos ſuper aras manumiſſos teſtatur Suidas *in v. κράτης. Κράτης αἰρθεὶς ἐπὶ τῦ βώμου εἶπεν ἐλευθεροῖ κράτητα Θηβαῖον κράτης. Crates in edito ſtans loco dixit: Manumittit Craterem Thebanum Crates.* Sed & in templo Feroniæ Deæ Terracinæ in Latio ſiue Campania ſeruos raſo capite pileum libertatis inſigne ſumpſiſſe produnt Seruius *ad VIII. Æneid. v. 564.* ibi: Feronia mater, cui add. Livius *lib. 2.* de *Vindicio* ſervo, & Plutarchus *in vita Publicolæ.* Denique & in populi comitiis, (quæ Græci ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ vocabant) ſeruos olim manumiſſos conſtat. Inde igitur, vti dixi, mos in Eccleſiam Chriſtianam traductus a Conſtantino M. *& religioſa mente*, vt *hac l.* dicitur, *& in conſpectu religioſi populi.* vice ſcilicet Templi, Comitiiue, Eccleſia ſubſtituta; viceque plebis, plebe Chriſtiana; vice Magiſtratuum, Epiſcopis. Non vero, (quod nonnulli cenſent) hic manumiſſionis in Eccleſia modus ſubrogatus in locum eius manumiſſionis, quæ olim per cenſum fiebat. Neque audiendi etiam qui *h. l.* per *ſolemnitates decurſas* intelligunt comitiorum ſolemnitates & cenſus. Nam per ſolemnitates *h. l.* intelligendæ ſunt ſolemnitates manumiſſionis vindicta apud Magiſtratum, in quibus & ſolemnia verba fuerunt, & Acta interueniebant.

Igitur Conſtantinus M. hanc manumiſſionis ſpeciem in Rempubl. Chriſtianam inuexit. Et quidem, quod hic *ſecundo* loco obſeruandum de *Numero* Conſtantini ſuper hac re *Conſtitutionum*, tribus eam in rem latis conſtitutionibus: quod Sozomenus teſtatur (Scriptor Theodoſio Iun. coæuus) *lib. 1. hiſtoriæ Eccleſiaſt. cap. 9. εἰς τῦτο δὲ με προελθόντα γραφῆς ἄξιον μὴ παραλιπεῖν, τὰ νενομοθετημένα ἐπ᾽ ὠφελείᾳ τῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἐλευθερυμένων ὑπὸ γὰρ ἀκριβείας νόμων καὶ ἀκόντων τῶν κεκτημένων τῆς πολλῆς δυσχερείας ὕσης περὶ τὴν κτῆσιν τῆς ἀμείνονος ἐλευθερίας ἣν πολιτείαν Ρωμαίων καλῦσι* ΤΡΕΙΣ *ἔθετο* ΝΟΜΟΥΣ *ψηφισάμενος πάντας τὺς ἐν Ἐκκλησίαις ἐλευθερυμένυς ὑπὸ μάρτυσι τοῖς ἱερεῦσι πολιτείας Ρωμαικῆς τυγχάνειν. Sed quoniam eo vſque progreſſa eſt oratio, conſentaneum fuerit ea quoque commemorare quæ ab illo conſtituta ſunt ad vtilitatem eorum, qui in Eccleſiis manumittuntur. Nam cum ob nimiam legum ſeueritatem, potior libertas, quam Romanam ciuitatem vocant, etiam volentibus dominis difficile admodum acquireretur, TRES tulit LEGES, quibus conſtituit quicunque in Eccleſia ſub teſtimonio ſacerdotum libertate donati eſſent, ciuitatem Romanam conſequerentur.* Quæ Sozomeni verba haud vbique feliciter reddidit Interpres apud hiſtoriæ tripartitæ Compilatorem *lib. 1. cap. 9.* Sed & Nicephorus breuiter tantum eius ſententiam perſtrinxit *lib. 7. cap. 16.*

E tribus porro illis Conſtantini M. conſtitutionibus, quas Sozomenus memorat, duæ tantum hodie ſuperſunt, quod etiam Doctiſſ. Fornerius iam *lib. 1. ſelect. cap. 4.* indicauit. Vna videlicet data ad Protogenem Epiſcopum (Serdicæ in Dacia, quod Athanaſius docet, *diſp. 1. contra Arianos, pag. 291. Tom. I.* & *Apol. 2. Tom. eod. pag. 767.* Et Metaphraſtes, *in vit. Athanaſ. T. II. pag. 77. Edit. Weidmann.*) quæ conſtituit *legem 1. Cod. Iuſt. eod. tit.* (quæque data eſt A. D. 316.) Altera eſt, hæc *lex* noſtra A. D. 321. ſcripta ad Oſium Epiſcopum Cordubenſem. Tertia vero, omnium prima, deſideratur, cuius tamen meminit, ſimul & ſententiam ipſe P. 356.
Conſtantinus reperit, *d. l. 1. Cod. Iuſt. h. t.* his verbis, IAMDVDVM PLACVIT, *vt in Eccleſiis Catholica libertatem domini ſuis famulis præſtare poſſint, ſi ſub aſpectu plebis, adſiſtentibus Chriſtianorum Antiſtitibus id faciant: vt propter facti memoriam, vice Actorum interponatur qualiſcunque Scriptura, in qua ipſi vice teſtium ſignent.*

Vnde interim apparet, quod hic tertio loco notari oportet de *Tempore* huius manumiſſionis inuectæ; Nempe inter initia ſtatim fidei Chriſtianæ a Conſtantino M. ſuſceptæ *hac* manumiſſionis in Eccleſia *ſpeties* inuecta fuit: Nam cum *lex illa 1. Cod. Iuſt. eod. tit.* data ſit An. 316. eaque dicat, *iamdudum id placuiſſe*, ſane poſt A. D. 312. (quo Conſtantinus Chriſtianus factus eſt) ſtatim id factum, oportet: Niſi putemus eodem tempore id factum, quo & *Crucis*, & *Frontis* inſcriptionis pœnæ ob eodem ſublatæ fuerunt, quod Anno ſuperiore 315. factum coniicio, quo & vox *Dudum* aptari nihilominus recte poteſt, vt ſimilibus exemplis firmaui ad *l. 19. Cod. Iuſt. de nuptiis, p. 16.*

Subiicit vero Superiori loco Sozomenus, quod quarto *hic* obſeruandum de *Actis* manumiſſionis iſtius:

iſtius: *ταύτης τῆς εὐσεβοῦς ἐφευρέσεως εἰς ἔτι νῦν ὁ χρόνος φέρει τὸν ἔλεγχον. ἔθους κρατοῦντος τοὺς περὶ τούτου νόμους προγράφεσθαι ἐν τοῖς γραμματείοις τῶν ἐλευθεριῶν.* *Huius piæ inſtitutionis indicium ætas noſtra adhuc retinet: cum moris ſit, vt leges hac de re ſcriptæ præfigantur in tabulis manumiſſionum.* Nempe ait Sozomenus, actis huius manumiſſionis quæ de more fiebant, Conſtantini leges præſcribi, inſerique ſolitas: huncque morem ad ſua vſque tempora perſtitiſſe: Item leges Conſtantini tres de manumiſſionibus, in Eccleſia Actis manumiſſionum præſcribi ſolitas.

Itaque, quod *quinto* loco notari oportet (de *Vſu* huius manumiſſionis) vbique mos ille poſtea inoleuit: Et ſerius tamen per Africam & ſub Honorio demum: quod teſtantur Patres Africani, in Conciliis duobus, A. D. 401. vt videre eſt ex *Canone Codicis Africani*, 64. & 82. & Auguſtinus loco quem ſuperius notaui. Ennodius quoque Ticinenſis Epiſcopus moris illius per Italiam egregium nobis monumentum, in Geruntio ſeruo præbet. Sed & poſtea per Gallias mos ille ſtetit, etiam ſub Viſigothis, & Francis, quod teſtatur Epitoma *Inſtitutionum* ſub Gaii nomine, & leges Ripuariæ, *tit. 58.* Nam quod *Eccleſiæ* vocem ibi Vir Doctus Gaii ipſius putat, & pro Concilio accipi cenſet, minus admitto; neque enim Gaius eam vocem Græcam ibi retenturus fuiſſet: Imo & Author chartarum Scenicarum, qui geſta ipſa manumiſſionis, & formulam vna cum memoria Conſtitutionum Conſtantini exhibet, *in formula 56.* Sed & formularum ſecundum legem Romanam, Author *formula 10.* Exempla qui volet recentiora huiuſce manumiſſionis, adeat Fornerium *dicto cap.*

Notari & illud cupio *ſexto* loco de *Tempore* quo manumiſſiones in Eccleſia fiebant, nempe manumiſſiones has in Eccleſia Paſchali die, & tempore, velut frequentiſſimo conſpectu, celebrari ſolitas docet Gregorii Nyſſeni locus (quem profero ad *l. 3. infr. de indulg. criminum*:) & *lex 8. Cod. Iuſt. de ſeruis.*

Tandem, vt ad *huius l.* Sententiam deſcendamus de *forma* ſimul, & vi, ſeu *effectu* huius manumiſſionis poſtremo loco videndum eſt. De his ſcilicet ſequentia *h. l.* & *d. l. 1. Cod. Iuſt. h. t.* conſtituuntur a Conſtantino M. nempe, Duo laicis ſeruos ſuos manumittentibus propria. Tertium vero & Quartum Clericis manumittentibus peculiaria. Quintum vtriſque commune, de effectu videlicet huius manumiſſionis.

In Laicis igitur duo requirit Conſtantinus: Primum, vt in conſpectu Eccleſiæ & Religioſi populi, ſub aſpectu Antiſtitum hæc manumiſſio fiat *h. l.* & *d. leg. 1. Cod. Iuſt. eod. tit.* *ὑπὸ μάρτυσι ἱερεῦσι* Sozomenus. Auguſtinus *ſermone 53.* cui titulus, *Acta ad populum Hipponenſem, de Auguſtini Clericis, tom. 10. pag. 1402.* *Diaconus Hipponenſis homo pauper eſt, quid alicui conferat non habet: tamen de laboribus ſuis antequam eſſet Clericus, emerat aliquos ſeruulos, hodie illos* IN CONSPECTV NOSTRO *manumiſſurus eſt Epiſcopalibus* GESTIS.

Idem alio ſermone: *Seruum tuum manumittendum ducis in Eccleſiam, recitatur* LIBELLVS, *& fit deſiderii tui proſecutio: Dicis, Te ſeruum tuum manumittere, quod tibi in omnibus ſeruauit fidem.* Alterum, vt *Scriptura* aliqua vice Actorum, quæ olim requirebatur in manumiſſione per vindictam, interponatur, propter facti memoriam, in qua Antiſtites vice teſtium ſignent, *d. l. 1.* quod *h. l.* noſtra non exprimitur. Certe huiuſmodi Geſtorum formulas exhibent Formularii illi, quos dixi. Sed & Auguſtinus *ſuperiorib. locis*, libelli a domino oblati, lectique, mentionem facit, & verborum in id ſolemnium: denique Geſtorum in id: Idque ita quoque poſtea a Francis vſurpatum, vnde & manumiſſi ita in Eccleſia ſcriptura interueniente: Tabularii dictum in lege Ripuaria, *tit. de Tabulariis*: & Chartularii paſſim in *Capitular. Caroli M.* Et hæc quidem duo initio indiſtincte Conſtantinus M. conſtituit, quod nunc ad laicos reſtringit. Tertium enim iſtud Clericis proprium *eadem l. 1.* conſtituitur, vt & Clerici quoque ipſi dare & relinquere poſſint libertatem, quo pacto voluerint, dummodo voluntatis ipſorum euidens appareat teſtimonium. Quod & ipſum *h. l.* exprimitur, & expreſſius adhuc, quod poſterioribus conſtitutionibus ferme fieri aſſolet, poſt exortam videlicet forte ſuper eo dubitationem aliquam, vel exigentibus id in hac ſpecie Epiſcopis & Clericis, & hic in eorum fauorem. Quomodo hoc Anno 321. deprehendo, Conſtantinum M. in id vehementiſſime incubuiſſe, quod docent, & *l. 1. ſup. de ſeruis*, *l. 2. Cod. Iuſt. hoc tit.* *l. 4. infr. de Epiſcop: Eccleſ.* quibus tria eo fine conſtituuntur, & quidem duo in fauorem Eccleſiarum & Clericorum. Quarto igitur loco Clericis (qui ſeruos pro fratribus habere docti, de quo vide Lactantium *lib. 5. cap. 15.* & *16.* ante ſexennium ferme ſcribentem, atque adeo ad ſeruos ſuos manumittendos proniores erant) ſingulare priuilegium iſtud tributum a Conſtantino, vt non ſolum in conſpectu Eccleſiæ ſeruos ſuos manumittere poſſent, quod tamen eos quandoque facere ſolitos Auguſtini teſtimonia ſuperius laudata oſtendunt; Verum etiam ſoli, ſeparati & ſecreti a cœtu Eccleſiæ, quo pacto ii voluerint: veluti ſi poſtremo iudicio ſeu ordinatione, etſi non ſolemni teſtamento, libertates dederint, ſeu quibuſcunque verbis dari præceperint, ita quidem vt ex die publicatæ voluntatis, ſine aliquo teſte, aut interprete, *directa* libertas competat. In quo multa ſingularia occurrunt. Primum, vt ſolius Domini, Clerici ſcilicet, voluntas pro Eccleſiæ teſtimonio hac parte cedat, eiuſque inſtar ſit: cum alias nemo ſolus hunc actum legitimum celebrare poſſet non magis quam alios. Secundum, ſingulare eſt vt voluntas huiuſmodi nulla *Acta*, nullum teſtem requirat: Denique, vt quibuſcunque verbis relicta libertas fuerit, directa competat. Quod quidem ita interpretantur, vt quamuis precariis verbis relicta ſit Clerico libertas, directa tamen competat; directam libertatem pro ea *hic* accipientes, quæ alias fideicommiſſariæ opponitur. Quæ ſententia non placet. Directam enim *hic* libertatem recte omnino accipias pro iuſta plenaque libertate: ſcilicet *l. 10. Cod. Iuſt. de contrah. & com. ſtipul.* ſolemnia 357.
vel directa, pro eodem poſita. Et ſic ſenſus hic fuerit, quocunque pacto, citra teſtes, vel Acta (vt ait *d. l. 10.* quibuſcunque verbis vt *hæc lex* loquitur) Clericus ſeruum ſuum manumiſerit, eum plena iuſtaque libertate potiri. Ac proinde & hic *quibuſcumque verbis* oppoſite accipio ad ſolemnia verba, non ad directa: ad ſolemnia inquam verba, quæ in iuſtis manumiſſionibus olim requiſita. Ergo ſenſus hic fuerit, Clericos ſeruos ſuos ad iuſtam plenamque libertatem perducere, etſi nulla ſolemnia adhibuerint, non conſpectum Eccleſiæ, non teſtes vllos, non verba ſolemnia, quod Interpres *hic* adiecit, non Acta vlla, non ſcripturam.

Effectum tandem ſingularem tribuit *h. l.* Conſtantinus M. huiuſmodi manumiſſionibus: vt eodem ſcilicet iure habeantur eæ, quo ciuitas Romana ſolemnitatibus decurſis ſeu obſeruatis dari conſueuit: Plenum proinde libertatis fructum tribuit *τὴν κτῆσιν τῆς ἀμείνονος ἐλευθερίας* quam *hic* directam vocari dixi, & ſic haud aliter ac ſi vindicta libertas data fuiſſet. Nam & eo fine manumiſſionis genus hoc adinuentum Sozomenus ſcribit: quod huiuſmodi libertas ſeu ciuitas Romana cum multis difficultatibus procederet, & difficile eſſet ad ciuitatem Romanam peruenire, nec manumiſſione quacunque eam ſerui adipiſci poſſent. De quo alius dicendi

cendi locus erit. Videatur ſaltem Theophilus *tit. de libertinis.*

Ex ſuperioribus tandem apparet, tantum abeſſe vt Manumiſſionis in Eccleſia origo *Oſio Cordubenſi* adſcribenda veniat: quod quidam minus penſe putant, vt contra nihil *hac lege*, quæ ad eum data eſt, contineatur, quod non iam antea conſtitutum fuerit *anterioribus legibus*; etſi hæc paulo expreſſior ſit, quod Clericos ſpectat. Quod Oſium Cordubenſem cui *hac lex* inſcribitur, attinet; de eo Eccleſiaſticæ hiſtoriæ Scriptores conſulendi: & de eo nos quoque nonnulla *ad Philoſtorgium.*

DE LIBERALI CAVSA.

TITVLVS VIII.

LIB. VII. COD. IVST. Tit. XVI.

PARATITLON.

LIBERALIS CAVSA *Rubr.* & *l.4. h.t.* liberale negotium, *l.16. inf. de Prætorib.* libertatis iudicium, *l.2. h.t.* eſt cum quis vel ex libertate in ſeruitutem petitur [id eſt cum libertate vtens, eiuſque compos, *l.1. h.t.* in libertate durans, *l.3. h.t.* in libertatis poſſeſſione conſtitutus, *l.5. h.t.* in diſcrimen ingenuitatis adducitur, *l.1. h.t.* ei ſuper ſtatu ſuo quæſtio mouetur, *l.5. h.t.*] vel ex ſeruitute in libertatem [id eſt, cum quis in ſeruitio aliquamdiu retentus ignorata libertate, in libertatem proclamat, ad libertatem venit, libertatem relegit, *l.2. h.t.*] In hoc iudicio Prætor ipſe diſceptator examinabat, *l.16. inf. de Prætorib.* Porro ſiue cui ſtatus quæſtio moueretur, ſiue is controuerſiam faceret, antiqui iuris forma, *l vlt. h.t.* Iuris hic ordo erat, *l.16. inf de Prætoribus*, vt ſtatum ſuum non ipſe tueretur, non liber aſſiſteret, ſed ab alieno penderet faſtidio, id eſt, dandi aſſertoris neceſſitas ei incumberet; *l.5.* ſeu *vlt. h.t.* qui calumniantem repelleret, perſequentem redargueret; *d. l.5. h.t.* ipſum vero defenderet: *l.4. h.t.* In eum etiam finem, ſi aſſertor ei deeſſet, circumductio præbebatur, id eſt, circumluſtratis Prouinciæ populis, aſſertor per literas quærebatur; Quo non reperto, deſertus tradebatur ei qui ſeruum dicebat: ſic tamen vt Aſſertore poſtea reperto, iudicium reuocaretur: *l.1. h.t.* Aſſertor autem proprio id periculo faciebat, rem enim ſaluam fore promittebat. At inuicem ſatis accipiebat de multæ redhibitione, *l.1. h.t.* Nam ſi pro libertate fuiſſet ſententia lata, iniuriæ & impudentiæ cauſa aduerſarius alterius ſerui addictione condemnabatur, id eſt, pari ſeruorum numero multabatur, quot ſcilicet erant, quos in ſeruitutem petierat, *d. l.1. h.t.* Et hi *multatitii ſerui* vocabantur. Hæc pœna, *mancipiorum multa*, *d. l.1. h.t.* Et tamen Adſertoris dandi neceſſitate quidam liberabantur, puta qui viginti annorum ſpatio in libertatis poſſeſſione duraſſet, vel quem aſſererent munerum ſuffragia & priuilegia meritorum, quique iis præſentibus qui dominos ſe eſſe contendunt, in hominum celebritate fuerat verſatus, *l. vlt. h.t.* Atque hic quidem Adſertionis & Adſertorum mos fuit: cuius mentio fit *l.16. inf. de Prætoribus: l.1. 2. 4. 5. h.t.*

I. (a) Imp. CONSTANTINVS A. ad Maximum PF. V. (b)

SI quis libertate vtentes (c) eiuſque compotes, inopinatos in diſcrimen ingenuitatis adducat, ſi eos (d) forte aſſertio (e) defecerit, Circunductio (f) præbeatur, ASSERTOREM QVÆRI (g) titulo per literas indicante; ne cauſa (h) per ſilentium ignoretur, vel abP.358. ſurde etiam proclametur, VT QVI COMPERISSENT, VELINT (i) ASSERERE, vel cunctantes (k) etiam cogerentur: (l) Ne (m) ſi aſſertor defuerit, victi, (n) multis eos ſcientibus liberos, a dominis (o) deducantur. (p) Ideoque ſancimus, ſi quis aſſertore (q) inops, atque ignotus, circunluſtratis prouinciæ (r) populis, (s) deſertus tradatur ei qui ſeruum dixerit, non infracta, ſed dilata libertate, aſſertore inuento vires recolligat; & ſuis renouatis defenſionibus reſiſtat in iudicio, poſſeſſoris iure priuilegiiſque ſubnixus, quanquam e domo illius (t) proceſſerit: Neque enim illa poſſeſſio eſt in tempus accepti, ſed expectatio aſſertoris in tempore non reperti; (v) Ita (x) vt ſi inſtaurata lite, reſtitutiſque in ſua iura partibus, pro libertate fuerit lata ſententia, iniuriæ impudentiæque cauſa aduerſarius pari numero ſeruorum multetur, quot erunt (y) qui in ſeruitutem petiti ſunt: iis (z) vero non condemnantur, (a) qui in ipſa fuerunt lite progeniti. Quod ſi quis ante aſſertorem repertum, vel ante ſententiam fuerit mortuus hæredibus cauſam ſtatus probantibus, mul-

tatitius ſeruus traditur: & hæredes eius qui libertatem temerabat, ſi implacabilem animum dicant, (b) eadem maneat mancipiorum lex atque conditio: Sin (c) liberos ſinent, quos *clauſos* (d) repererint, occidant cum perſonis delicta. (e) Minorum (f) defenſores eadem manebit mancipiorum multa: ac iudicio his quos defenderant repoſcentibus, rei male geſtæ dabitur æſtimatio. Cum id proprio periculo fecerit aſſertor, vt REM SALVAM FORE promittat, ita (g) ſatis accipiat, *de multæ redbibitione.* Libertatem (h) victis hoſtibus victorum dominatio abſtulit: Leges (i) vero iniurioſos pœna afficiunt, & (k) fama ſpoliant, dictumque iurgio in aduerſarium immodeſtius iactatum, petulantiuſque fuſum, pœnam ſubire cogent, (l) atque (m) non erit impunita labefactatio, atque oppugnatio libertatis, quæ in conuictis (n) quoque punitur: (o) iniuſtum (p) eſt autem alienum; ad (q) ſeruum recepiſſe, (r) & (s) alterius ſerui addictione (t) condemnatur. Dat. XII. (v) Kal. Aug. Sirmio, Probiano & Iuliano Coss. [322.]

INTERPRETATIO. *Si aliquis in libertate poſitum, ad ſeruitium conetur addicere* (x) *iubet pulſatum ex ordinatione Iudicis per populos, & per publicum duci,* vt defenſorem ſui ſtatus *inueniat, & inuentum adſertorem per chartam petat a Iudice, ne ſilentio ingenuitas opprimatur. Quod ſi aut ipſe ſibi adeſſe, aut aſſertorem non potuerit inuenire, tradatur domino repetenti ad ſeruitium*, non ad pœnale ſupplicium: *ita vt non per hanc traditionem* ex integro *ſpem libertatis amittat, niſi cum habuerit locum, inuento adſertore libertatis ſuæ ſtatum adſerat legibus audiendus. Quod ſi tali ordine reparata lite qui pulſantur ingenuos ſe eſſe docuerint, tunc ille a quo ingenuitas iniuſte fuerat adpetita, tot mancipia his, quos ad ſeruitutem vocabat,* eius ætatis, & ſexus *dare cogatur* (y) *illis in condemnatione; non adnumerandis his, qui dum cauſa protrahitur in lite nati eſſe probantur. Quod ſi ex his, qui ad ſeruitutem vocantur, dum per adſertorem requirendum, aut alia occaſione* (z) *cauſa protrahitur, aliqui moriantur, & hæredes eorum ſtatum ingenuitatis obtinuerint, pro illius perſona quæ in lite mortua eſt, hæredibus ſuis eius* compenſatio, *ſicut & pro viuis, a pulſante reddenda eſt. Si vero ille moriatur qui liberos conabatur addicere, & filios aut hæredes dimittat, ſi perſequi voluerint cauſam, quam pater aut auctor* (a) *inchoauerat, & victi fuerint, ad ſupraſcriptam* ſatisfactionem *tenendi ſunt, vt alia tot mancipia male pulſatis ſatisfaciant. Si vero agere noluerint, nec perſequi eos tentauerint, ſed etiam* in cuſtodiam ab auctore redactos *abſoluerint, erunt a multæ condemnatione ſecuri, quia* non in auctoris ſui vitio (b) perſtiterunt. *Quod ſi* (c) *forte minores ſint, & Tutor eorum, vel Curator cauſas eorum aduerſus ingenuitatem proſequi velit, & fuerit ſuperatus, ipſe de propria facultate ad ſatisfactionem tenendus eſt. Si vero poſt ſecundam reparationem adſertor inuentus periculo ſuo* (d) *addicti cauſam crediderit replicandam, vt ſi vindicatur,* (e) peculium, aut ſeruitia ſuſceptorum, *vel ipſos reddere debeat: Similiter & ille qui pulſat, dato fideiuſſore promittat ſe prædictum numerum, vel* meritum *mancipiorum, vel quod ab his* (f) in peculio *repoſcit,* (g) *ſatisfaciat cum fuerit ſuperatus.*

NOTÆ

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. vtpote ſublatis a Iuſtiniano Adſertionibus, & ſublata Adſertoris quærendi difficultate, *l. 1. & 2. Cod. Iuſt. de adſertione tollenda*: Quæ ipſa ratio eſt cur *legem 16. inf. de Prætoribus.* Tribonianus interpolauerit. Huius ipſius *leg.* ſuæ meminit Conſtantinus M. *l. 2. prox.* Ad hanc reſpicit Papianus Reſponſ. *t. 41.* Huic vero *legi* vel certe *legi 2.* coaſſanda videtur *lex 41. Cod. Iuſt. de liberali cauſa,* quæ ſubſcriptione caret. *GOTHOFREDVS.*

(b) Quidam Codices habent, *PF. P.* Male. Meminit huius Maximi P. V. his quoque Coss. Author notitiæ Præfectorum *Vrbi. IDEM.*

(c) *Libertatem vtentes* Cod. Wurceburg. *libertate vtentem* Edit. Sichard. *RITTER.*

(d) *Prima* huius legis ſententia, *de Perquiſitione Adſertoris, & Circumductione. GOTHOFR. Si in eos forte,* hic legit Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(e) *Aſſertio*, id eſt Aſſertor. *GOTHOFREDVS.*

(f) *Circumductio*, id eſt, circumluſtrandæ Prouinciæ ad Adſertorem quærendum poteſtas *Circumductio*, pro poteſtate circumducendi vel circumeundi: Vt *curſus publicus*, pro facultate vtendi curſu publico: *Seruitus*, pro ſeruitutis vindicandæ iure. *l. 2 inf. IDEM*

(g) Sichardus edidit, *aſſertorque titulo* &c. *RITTER.*

(h) *Cauſas* hic Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(i) *Comperiſſe vellent.* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(k) Suſtineri hoc poteſt: malim tamen, *cunctanter. GOTHOFREDVS.*

(l) Poëta II. v. 234. *Æneidos,*

Ergo concilium magnum, primoſque ſuorum.
Imperio accitos alta intra limina COGIT. *IDEM.*

P. 359. (m) *Secunda* ſententia, *de Effectu Adſertoris non reperti. IDEM.*

(n) Alii MSS. habent *vincti*: Certe mox *Clauſi* vocantur: Et de famulatus nexu intelligi poteſt: de quo *l. 3. inf.* ſeu ſeruitutis nexu, *l. vlt inf. de libertis*: Sed & Vincti olim ferroque ligati ſerui fuere, *l. 1. inf. de fugitiuis colonis*: vbi dicam. Et tamen probum eſt, *Victi*, pro *Vincti*. Nam & ita Pandectæ Florentinæ *in l. 9. D. de incendio*

cendio, habent *Victus*, cum in editis legatur *Vinctus*. Neque tamen improbum eſt etiam hoc loco, *Victi*, *pro ſuperati*. *IDEM*. *Vinctus* exhibet Cod. Wurceb. & ita edidit Siebard. & Cuiac. *RITTER*.

(o) *Domini*, id eſt, ii qui ſe dominos eſſe dicunt *GOTHOFREDVS*. *Ad omnes* eſt in Sichard. & Cuiac. cui placebat legendum eſſe: *a dominis deſertas*. *RITTER*.

(p) *Oucantur* Cod. Wurceburg. Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM*.

(q) *Aſſertoris inops*: Ita reponendum videtur, ſic *inops ſomni* apud Marcellinum : ſic *inops virtutis*, Hilario *contra Auxentium*: ſic *mentis inops*: niſi forte illud Κεχωρισμένον redoleat: Alii tentant, *ob Adſertore inops*. *GOTHOF*. Eos qui *ab adſertore &c.* tentant, iuuat Cod. Wurceburg. ita exhibens lectionem. *RITTER*.

(r) Cuius? Eius *proculdubio* ex quo oriundum ſe is de cuius ſtatu agitur prædicat. *GOTHOFREDVS*.

(s) Id eſt, popularibus: vt in hoc ipſo argumento loquitur Plautus *Penulo* 5. *ſc*. 2. *v*. 5. *Tuum flagitium eſt, tuas populares te pati ſeruire ante oculos, domi quæ fuerint liberæ*, &c. *IDEM*.

(t) Cod. Wurceburg. hic, *quanquam homo illius*. *RITTER*.

(v) Male hic *repetiit* Cod. Wurceburg. *IDEM*.

(x) *Tertia* ſententia de *Multatitio* ſeruo, & pœna eius qui falſam vindiciam & ſententiam tulit in liberali cauſa. *GOTHOFREDVS*. Loco *ita vt*, Cod. Wurceburg. *aut*. *RITTER*.

(y) *Quot habuerant* edidit Sichardus. *IDEM*.

(z) Id eſt, eorum nomine *GOTHOFREDVS*. *Hi vero* legit Cod. Wurceburg. & Edit. Sichard. *RITTER*.

(a) Eſt qui legat *contineantur*, vel *connumeratur*, vel, *computeatur*. Nam & ita Interpres, *Non adnumerandis hiis*. Verum hoc legitimum eſt; mox vt oſtendam: ſi modo legas *condemnatur*. *GOTHOFREDVS*.

(b) Recte qui reponunt *inducant*: Horatius, *vt nunquam* INDVCANT ANIMVM *cantare rogati*. *Serm*. 1. *Sat*. 3. *v*. 2. *IDEM*. *Inducant* legit Cod. Wurceburg. *indicant* edidit Sichard. & Cuiac. *RITTER*.

(c) *Si* Cod. Wurceburg. *IDEM*

(d) Sup. *vincti*: Interpres in cuſtodiam ab Auctore redactos, ob inopiam Adſertoris ſcilicet. *GOTHOFREDVS*.

(e) Male hic *electa* Edit. Sichard. *RITTER*.

(f) *Minorum defenſores*, id eſt, pupillorum & adultorum Tutores & Curatores. v d. & Interpretem. *GOTHOFR*.

(g) *Vt ita* Cod. Wurceburg. *RITTER*.

(h) *Libertatem enim*: Ita reponendum eſt. Serui fiunt bello, *l*. 6. *infr*. *ad SC. Claudianum*. *GOTHOFREDVS*.

(i) Et nominatim XII. Tabul. *IDEM*. Cod. Wurceb. *Legis vero iniurioſos pœna adficiant*. *RITTER*.

(k) γρ. *qui fama ſpoliant*. Legem XII. Tab. de carmine famoſo innuit: etſi neſcius non ſim maledicti & conuitii publici condemnatum famoſum effici. vid. Paulum 5. *ſent*. 1. 4. §. 15. Quo ſenſu hæc lectio defendi poteſt. *GOTHOFREDVS*.

(l) γρ. *Cogunt*. MSS. nonnulli, *cogetur*. *IDEM* *Cogeretur* legit Cod. Wurceb. *RITTER*.

(m) γρ. *vtique non*, vel *eque non*. *GOTHOFREDVS*. *Atque non* edidere Sichard. & Cuiac. *RITTER*.

(n) γρ. *in conuitiis*. *GOTHOFREDVS*.

(o) *Ponitur* legit Cod. Wurceb. *RITTER*.

(p) *Iniuſtius*: Ita reponendum. *GOTHOFREDVS*.

(q) γρ. *vt ſeruum*: etſi alii tentant, *ad ſeruitium*. *IDEM*.

(r) Ob inopiam adſertoris & iudicio. *IDEM*.

(s) *Et ideo alterius*. *IDEM*.

(t) *Abductione*. verum illud legitimum eſt. *IDEM*. Integra verba in Cod. Wurceburg. ita ſe habent : *iniuſtum eſt alicuius autem ad ſeruum recepiſſe & alterius ſerui abductione condemnatat*. *RITTER*.

(v) *XIII*. Cod. Wurceb. Edit Sichard. & Cuiac. *IDEM*.

(x) Aliam habet lectionem Edit. Sichard. *Si quis in libertate poſitus, ad ſeruitium cogitur adiici*. *IDEM*.

(y) Ita Cod. Wurceburg. *illis non in condemnatiour adnumerandis, qui dum cauſſa trahitur*. *IDEM*.

(z) *Aliam occaſionem* Cod. Wurceburg. *IDEM*.

(a) *Actor* Edit. Sichard. *IDEM*.

(b) *Vitium* Cod. Wurceb. *IDEM*.

(c) *Niſi forte* Cod. Wurceburg. *IDEM*.

(d) *Sui* Cod. Wurceburg. *IDEM*.

(e) *Vincatur* Cod. Wurceburg Edit. Sichard. & Cuiac. recte. *IDEM*.

(f) *De peculio* Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM*.

(g) Cod. Wurceburg. *repoſcet ſatisfacere cum fuerit &c*, Edit. Siebard. & Cuiac. *cum fuerit victus ſatisfaciat*. *IDEM*.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. quatuor ordine conſtitutiones *de liberali cauſa* ſequuntur. Ex quibus enixum Principis iſtius libertatis tuendæ ſtudium elucet: quamplurimis partim nouiter, partim & accuratius eo fine conſtitutis. Sane neque alio animo *initio legis* 2. Maiorum in libertatem ſtudium affert his verbis : *Libertati a maioribus tantum impenſum eſt, vt patribus, quibus ius vitæ in liberos necisque poteſtas permiſſa eſt, eripere libertatem non liceret*. Eodem pertinent & *extrema huius l*. 1. aduerſus alienæ libertatis oppugnatores. Per ſingulas eius leges decurrendum eſt. Igitur ADSERENDÆ eius, qui in ſeruitutem petitur, vel etiam in ſeruitutem iam deductus eſt, libertati, viceuerſa cohibendis coërcendiſque iis, qui falſo ſibi huiuſmodi liberos vindicare ſolent, & alienam expugnare libertatem, quamplurima noua & ſingularia hac conſtitutione inducit Conſtantinus M. eximio libertatis fauore. Quæ vt intelligatur, ADSERTOREM in liberali cauſa iam olim requiſitum fuiſſe præſupponendum eſt, id eſt vindicem aliquem alienæ libertatis, ſeu defenſorem ſtatus alieni (vt eum vocat Interpres) ſic vt nemo poſſet de libertate litigare, niſi dato Adſertore, ſiue de libertate in ſeruitutem vindicaretur, ſiue de ſeruitute in libertatem prouocaret. Atque hæc *antiqui iuris forma* vocatur a Theodoſ. M. *l. vlt. h. t.* Ratio autem dandi adſertoris hæc erat, quam & Theophilus *titulo de iis per quos agere poſſumus*, notat & Thalelæus, *ad l. 48. Baſilicorum. t. 21.* vt Donatus *in Eunuch. Act. 4. ſcen. 7. v. 35.* Ne ſcilicet forte ſi ſeruus pronunciaretur, ex euentu iudicii ſeruus retro aduerſus dominum in iudicio conſtitiſſe videretur: ἵνα μὴ, inquit Theophilus, κινουμένου δικαστηρίου ἀποδειχθῇ δοῦλος, καὶ συμβῇ ἐξ ἀποτελέσματος δοῦλον ἀγωνίζεσθαι πρὸς δεσπότην. *ne ſi probatum fuiſſet ſeruum eum eſſe, is videretur iudicii exitus, vt ſeruus adverſus dominum conſiſteret*. ἵνα μὴ εὑρεθῇ δοῦλος δικαζόμενος πρὸς τὸν ἴδιον δεσπότην, inquit Thalelæus. Ideo igitur is de cuius ſtatu agebatur, per ſe agere non poterat; verum per alium Adſertorem; de quo præter

Livium

Liuium lib. 3. cap. 44. Terentium, eiuſque ioterpretem Donatum, Plautum, Varronem, Feſtum, Priſcianum, Suetonium, Martialem, Quintilianum, Plinium *epiſtolis*, Gloſſas *Philoxeni*, multa Arriaous *in Epictetum lib. 3. cap. 24. & lib. 4. cap. 7. v.* & elegantem locum Tertulliani, *1. aduerſus Martionem, cap. 23.* Idque etiam lege Attica obtinuit. v. Æſchinem, *contra Timarchum*, Lyſiam *orat. 22. c. 3.* Hoc ita poſito, huiuſce Conſtantinianeæ legis vt difficillimæ ita corruptiſſimæ ſpeciem hanc ita conficio. Ex libertate in ſeruitutem ab aliquo vindicaris? Sane, vt iure antiquo ita & Conſtaotinianeo, ſine Adſertore ſtatum tuum tueri non potes. Quid ſi Adſertorem nondum habras? Ex hac Conſtantini M. conſtitutione *circumduceris* per prouinciam, cum literis ad Adſertorem quærendum *h. l. in pr.* Quid ſi non repereris Adſertorem? Traderis ei qui te ſeruum dicit, *verſ. ne ſi: & verſ. ideoque.* An ideo ſtatim ſeruus manebis? Minime: Adſertore quippe etiam poſtea reperto quandocumque lis inſtaurabitur; ibi, *non infracta, ſed dilata libertate.* Adſertore reperto quid fiet? Adſertor promittet res, quas habet id eſt, peculium aut ſeruitia, id eſt, ſeruos ſuſcepti, ſaluas fore: Et ipſi viciſſim cauebitur de multa, de qua poſtea, *verſ. cum id proprio.* Addit Intepres & de peculio vt *ſup.* At quis huius iudicii exitus erit? Si pro libertate lata fuerit ſententia, iniuriæ cauſa ſeruum tibi multæ nomine præſtabit, qui te in ſeruitutem vindicare voluit. *verſ. ita vt ſi:* At quid fiet, ſi qui ſtatus controuerſiam mouebat, ante Adſertorem repertum vel ſententiam mortuus ſit? Eius quoque hæredes ſi Adſertore reperto clauſos & vinctos ob inopiam adſertoris oon liberent, & poſtea ſuccumbant, eadem multa tenebuotur: *verſ. & hæredes eius.* Viciſſim quid ſi tu, cui ſtatus controuerſia mouebatur, mortuus ſis? Hæredibus quoque tuis ſtatum tuum probaotibus multatitius ſeruus tradetur: *verſ. quod ſi quis.* Hæc *huiuſce l.* ſpecies eſt & ſententia. Verum de ſingulis nunc videndum eſt. Ac primum de *Circumductione* illa; Qua parte duo ſunt notanda: Forma huius circumductionis, & Ratio. *Forma* circumductionis hæc ſtatuitur a Conſtantino M. Eum ſcilicet cui ſtatus controuerſia mouetur, poteſtate ſibi facta a Magiſtratu ex ordinatiooe Iudicis (vt ait Interpres) per Prouinciam circumduci iubet, puta per *Prouinciam* ex qua is oriundus eſt, & quidem haud dubio, adiuncto aliquo Officiali, qui ſeſe huiuſmodi homini comitem
P.360 præbeat & cuſtodem, ne forte fuga ſui furtum faceret, (id enim *circumductionis* vox & ratio ipſa ſuadere videtur) Eidem etiam literas ab eodem Iudice dari iubet, quibus teſtatur, eum qui circumduceretur per Prouinciam, circumduci ad Adſertorem quærendum (ita enim hæc verba interpretanda ſunt, *Adſertorem quari titulo per literas indicante.*) Nam & ita ſimiliter fugitiuos, inquirere volentibus, literæ a Præſide dabantur & apparitor quoque vt ei permitteretur inquirere adiungebatur ex lege Fauia, SC. Modeſtino, Diuique Pii reſcripto, *l. 1. §. 2. & l. 3. D. de fugitiuis.* Tres autem huius circumductionis Rationes Conſtantinus M. *h. l.* reddit profligata nuda *proclamatione*, quæ hactenus fieri ſolebat. Prima eſt ab Inſufficientia proclamationis; nempe quod ea licet facta, cauſa per ſilentium ignorari facillime poſſit, & cauſa ignorata atque adeo Adſertore non reperto, is cui ſtatus controuerſia mouetur, in ſeruitutem temere deduci. Libertas enim (quia publicam meretur tutelam, *l. 2. D. de ſtatu defunctorum, & l. 3. §. 14. D. de homine libero exhibendo.*) non temere infringenda eſt: & ideo Adſertorem, ſi vltro ſe non ſiſtat, quæri & inueſtigari circumlnſtrata prouincia intereſt: ſic vt Adſertor quilibet e populo admittatur. Secunda ratio iſtius circumductionis a Conſtantino M. deſumitur ab abſurdo proclamationis: Nam cum ideo Adſertor quæratur, *vt qui liberum eum eſſe, de quo agitur, compererit, adſerere velit*, ſane non exhibiti & proclamari nulla certa *notitia* eſſe poſſit (vt in hoc argumeoto ipſo loquitur Plautus *loco* quem ante laudaoi.) Quis enim Adſertorem ſe præberet ei, quem coram poſitus non prius recognouiſſet? Melius enim de facie & ſignis aliis quibuſdam eoram poſitus quis, quam de nominis proclamatione remotus dignoſcitur. Facile enim eſt nomen ementiri: At noo ita facies aliaque ſigna immutari, quin ex iis aliquis, a Populari ſuo aliquo internoſci poſſit. Circumductio igitur certior quam proclamatio: Alioquin proclamationes & præconia aliis in rebus fieri ſolita, conſtat: veluti in fugitiuis inquireodis, indiciis tamen, quibus cognoſci poſſet, manifeſte deſignatis: de quo loci extant inſignes apud Plautum, *in Mercatore, Actu 3. Scena 4. v. 78. ſq.* Petronium Arbitrum *in Satyric. p. 20. edit. Lipſ.* Apuleium *lib. 6. Aſini aurei, p. 103. edit. Lugd. apud Ioh. Maire.* Curium Fortunatianum *lib. 1. Rhetorica.* Atque hæc eſt *proclamatio*, quam Conſtaotinus ionuit in aliis rebus vſurpari ſolitam: In liberali vero cauſa *abſurde* vſurpandam. Poſtrema ratio a *celeritate* deſumpta, eſt quod huiuſmodi circumductione citius Adſertores eogerentur, qui proclamatione facta cunctantes vel cunctaoter euocarentur. Atque hæc de prima *huius legis* ſeotentia, deque Circumductione.

Secunda eſt de *Effectu Adſortoris non reperti.* Adſertore ſcilicet non reperto, eum, qui ſeruus dicitur, ita tradi vult Conſtaotinus M. ei qui ſeruum eum dicit ad ſeruitium, non ad pœnale ſupplicium (vt Ioterpres ſcribit, vinctus & clauſus) vt per hanc traditionem ex integro ſpem libertatis amittat: Non ita, quin ſi poſtea quandocunque Adſertor ſeſe offerat, ſuas defenſiones renouare poſſit, & velut in poſſeſſione libertatis conſtitutus per Adſertoram in iudicio reſiſtere poſſit. Nam (vt eleganter Conſtaotinus loquitur) *ob inopiam Adſertoris non infracta, ſed dilata eſt libertas;* & mox rurſum, *non eſt poſſeſſio illa in tempus accepti, ſed expectatio Aſſertoris in tempore non reperti.* In quo rurſum apparet, quantum libertati fauerit Conſtantinus M. & quidem duplici hac in re fauore. Primus eſt Retractatio iudicii liberalis; nam cum petitio in ſeruitutem ſemel excluſa vel repulſa iterari ab eodem amplius noo poſſit, *l. 4. & l. 27. Cod. Iuſt. de liberali cauſa*, libertatis repetitio *h. l.* perpetua eſt. Semel liber iudicatus, ſemper liber manet: ſed non ſemel in ſeruitutem abreptus, libertatis ſpem amittit. Et hoc eſt quod Iuſtinianus *l. 1. Cod. Iuſt. de adſert. toll.* ait de adſertoris litibus ſecunda, tertia vice examinari præceptis: quod ipſe *ea lege* mutauit. Secundus fauor eſt, quod cum in rerum vindicationibus penes poſſeſſorem iudicio pendente maneat poſſeſſio *l. 62. D. de iudiciis*, in liberali cauſa etiam poſt primum iudicium & poſſeſſionem ſerui vindicaoti addictam, & in retractatioois iudicio, aliter obſeruetur: de quo quidquid dici poteſt, iam alii occuparunt dicere, ac potiſſimum qui ad leges *Decemuirales* ſcripſere.

Tertium caput *huius l.* eſt de *Pœna* ſeu *multa* eius qui falſam vindiciam ſimul & ſententiam tulit in cauſa liberali, Adſertore non reperto. Ac primum quis Modus iſtius multæ. Nempe hunc Conſtantinus M. impooit; Vt videlicet tot ſeruos multæ nomine præſtare cogatur, quot in ſeruitutem petiit: & quidem ætatis & ſexus (quod Interpres addit:) vnde *multatitii* ſerui hac eadem lege dicuntur, & *multa* mancipiorum: idque *iniuria & impudentia cauſa.* Iniuriæ ſcilicet genus eſt, & quidem impudentis, ſtatus controuerſiam alicui falſo mouere & alienum in ſeruitutem recipere. Itaque & alias iniuriarum tenetur, qui in ſeruitutem falſo aliquem petiit: *l. 11. §. vlt. & l. 12. D. de iniuriis:* (cui poſtremæ iungeoda eſt & *lex 26. D. de liberali cauſa:*) Imo & qui infamandi cauſa extra iudicium liberum ſeruum dixit: *h. l. in fine, & l. 9. Cod. Iuſt. de iniuriis.* Alterius igitur ſerui addictione ſiue multa condemnatur, qui falſo alium in ſeruitutem petiit & recepit. Serundo: Cuius nomine hæc multa ſit inferen-

ferenda, definit Conſtantinus in eleganti ſpecie: Finge enim ex eo, qui in ſeruitutem petitur lite pendente, liberos quoque progenitos: Iſtorum liberorum nomine multatitios ſeruos non præſtari vult Conſtantinus M. ſed eius ſolius qui in ſeruitutem deductus eſt. Idque eſt quod *h. l.* dicitur his verbis: (quæ ſollicitare Virum Doctum non oportuit) *iis vero non condemnantur, qui in ipſa fuerint lite progeniti.* Et certe, ſi mulierem in ſeruitutem petitam ponas, liberi ex ea progeniti poſtea, non alio o matre petita cenſentur: Partus nempe antequam edatur mulieris portio eſt, vel viſcerum, *l. 1. §. 1. D. de ventre inſpiciendo.* Ad eundem ſane modum, ſi quis mulierem naui vehendam conduxerit, deinde infans ex ea in naui natus fuerit, pro infante vecturæ nomine nihil debetur: *l. 19. §. 7. D. locati.* Non ob eas tantum rationes, quas IC. *in ea lege* adfert, verum ob has quoque, quas Caſtrenſis recte addit. Quod videlicet vectura pro impoſitis tantum rebus ſoluatur: cæterum infantem in hac ſpecie nunquam fuiſſe impoſitum: Infantem quippe eo tempore matris viſcerum portionem fuiſſe. Eadem ratione mulier commercio redempta, etſi pignoris vinculo redemptori teneatur, tamen ſi poſteaquam redempta eſt, enixa ſit, liberi ex ea nati, pignoris vinculo non tenentur: *l. 8. Cod. Iuſt. de poſtliminio reuerſis:* Vbi hæc ratio additur, *quia pretium pro his datum non eſt.* Itaque ſimiliter dicere poſſis in *huius legis* ſpecie, ideo liberorum iſtorum nomine multatitios ſeruos non præſtari, quia ipſi in ſeruitutem petiti non fuerunt, nec in iudicium liberale deducti. Tandem huc quoque pertinet eiuſdem Conſtantini M. *lex vlt. C. Iuſt. eod. tit.* quæ eidem Maximo inſcribitur, imo quam huic cohæſiſſe non dubito: *Placuit eos, qui naſcuntur, matrum conditionibus vti, quarum mox viſceribus exponuntur. Ante vero litem*
P. 361. *nati ſuo nomine omnes in quæſtionem vocentur: quoniam, hos ſolos, qui* IN LITE NATI *erunt, omnem fortunam matrum complecti oportet, aut iuſtis tradi dominis, aut libertate cum lucis auctoribus frui.* Cui legi conſentit & *lex 10. D. de vſuris.* Tertio quibus & a quibus hæc multa præſtanda ſit, *hac l.* definit Conſtantinus M. Hæredibus igitur quoque ſtatum defuncti probantibus, hanc multam deberi, & viciſſim hæredes eius *qui libertatem temerabat* (id eſt, qui ſtatus controuerſiam alii temere mouebat) *ſi implacabilem animum inducant* (id eſt, ſi Adſertore reperto vinctos & clauſos ſub auctore ob inopiam Aſſertoris, non liberent) eandem multam inferre tenentur: ſi vero liberos ſinant, quibus controuerſia ſtatus a defuncto mota fuerat, ab hac multa immunes ſunt, & vt hæc lex eleganter loquitur, *occidunt cum perſonis delicta.* Delicti ſucceſſor hæres non eſt, niſi & ipſe (vt Interpres loquitur) in auctoris ſui vitio perſiſtat. Item ſi Tutores vel Curatores aliquem velut ſeruum pupilli aut adulti ex libertate in ſeruitutem falſo receperint, ipſiſmet multam hanc inferre, proprioque nomine teneri iubet Conſtantinus M. *h. l.* & rurſum, *l. 4. in fin. infr.* & quod pœnæ nomine ob impudentem libertatis oppugnationem præſtiterint, id ipſi agnoſcere debent, non pupilli aut adulti: Regula quippe eſt, quod a quoquam pœnæ nomine exactum eſt, id eidem reſtituere neminem cogi, *l. 46. D. de Regulis Iuris.* Sic etiam procurator pœnam quam ex ſuo delicto præſtitit, recuperare non debet: *l. 46. §. 5. D. de procuratoribus:* Vt & ſocius qui ſui facti nomine pœnam meruit, *l. 9. D. de noxalib. actionibus.* Denique huic ſimile eſt, quod conſtituitur *in l. 2. infr. vnd. vi:* & *l. 3. ſup. de adminiſtr. & periculo tutorum:* & *lege 2. h. t.*

Quartum caput *huius l.* eſt de *Ordinatione Adſertoris*, quomodo ordinanda ſit adſertio, (vt loquitur *lex 4. infr. h. t.* & *l. 16. de Prætoribus.*) vel defenſionis obſeruatio? Adſertor ſcilicet *Rem ſaluam fore* promittere debet, id eſt ſatiſdationem præſtare, res ſaluas fore quas tenet is qui ſeruus diceretur, *h. l.* & *l. ſeq.* id eſt, peculium & ſeruitia, vt recte Interpres *huius leg.* Quod ipſum, vna cum adſertione ſublatum a Iuſtiniano, *l. 1. Cod. Iuſt. de adſertione toll.* in tuto enim tantum peculium, vel alias res cauſaſque ad eum qui ex poſſeſſione ſeruitutis ad libertatem prouocat, pro diſpoſitione Iudicis collocari voluit. Itemque eum ipſum ſiſti teſtatur Liuius *lib. 3. cap. 45.* cum de liberali cauſa Virginiæ agit. *Placere patrem accerſiri: interea iuris ſui iacturam Aſſertorem non facere, quin ducat puellam, ſiſtendamque in aduentum eius qui pater dicatur, promittat.* Et poſt *cap. 46.* *Cum inſtaret Aſſertor puellæ vt vindicaret, ſponſoreſque daret, manus tollere vndique multitudo, & ſe quiſque paratum ad ſpondendum oſtendere.* Et mox: *Ita vindicatur Virginia ſpondentibus propinquis.* Sed & Martialis, *lib. 1. Epigrammate 53.* de hac Adſertoris ſatiſdatione, ſic ait, Libros ſuos Quintiano commendans.

Si de ſeruitio graui queruntur,
Aſſertor venias SATISQVE PRÆSTES.
Et cum ſe Dominum vocabit ille,
Dicas eſſe meos manuque miſſos:
Hoc ſi terque quaterque clamitaris,
Impones plagiario pudorem.

Et in eo differt Adſertor a Procuratore: dominus enim non procurator hanc cautionem præſtat, *l. 15. D. ratam rem haberi:* Viciſſim, vt hanc cautionem Adſertor præſtat, ita is qui velut ſeruum recepit, eidem Adſertori cauere iubetur a Conſtantino M. multæ (de qua ſuperius dixi,) nomine, id eſt, ſe ſeruum pœnæ nomine præſtiturum, ſi cauſam non teneat, ſi non vincat. Itaque huiuſmodi Adſertoris lucro cedebat ſeruus multatitius, vtpote ad quem etiam periculum pertineret (excepto caſu *legis 4. infr.*)

V. Poſtremo capite *huius legis*, Conſtantinus eleganter admodum oſtendit, quam æquum fuerit huic multæ ſubiici alienæ libertatis labefactatorem, ſeu qui alienum vt ſeruum recepit. Ait igitur, alienam libertatem captiuitate iure labefactari; hoc leges & iura permittere, vt victorum dominatio victis hoſtibus libertatem auferat; ſed *Leges* iniurioſos pœna afficere. Cæterum, ſi conuitium tantum, ſi petulans dictum in aduerſarium immodeſtius iactatum, leges pœna afficiant; quanto magis, puniri debere eum, qui alterius libertatem falſo labefactauit? Et hæc huiuſce loci ſententia eſt, alioquin obſcuriſſimi, & intricati, atque etiam inemendati. Procul dubio autem Conſtantinus ad Legem Decemuiralem de conuitio petulantiore reſpexit, de qua hic quoque Arnobii locus eſt, *lib. 4. aduerſus Gentes: Carmen*, inquit, *malum conſcribere, quo* FAMA *alterius inquinetur, & vita, Decemuiralibus ſcitis euadere voluiſtis impune, ac ne veſtras aures* CONVITIO *aliquis* PETVLANTIORE *pulſaret, de atrocibus formulas conſtituiſtis iniuriis.* Quem Arnobii recentiſſimi adhuc ſcriptoris locum, vel ſane legem ipſam, Quæſtorem, *huius legis* ſcriptorem, in mente habuiſſe prorſus exiſtimo. Eodem pertinet & hic Velleii Paterculi locus, de Sylla loquentis, *lib. 2. cap. 28. Primus ille exemplum proſcriptionis inuenit, vt in qua ciuitate* PETVLANTIS CONVITII *iudicium hiſtoriarum ex alto redditur, in ea iugulati Ciuis Reipub. conſtitueretur auctoramentum.* Vbi quod Velleius ait *hiſtoriarum ex alto*, id eſt memoria retro & longe petita ἄνωθεν, καὶ ἐξ ἀρχῆς puta ex XII. Tabulis. Neque eo loco quicquam mutandum videtur: niſi proba eſt lectio quæ ibi habetur *hiſtrioni exoleto.* Huc quoque pertinet locus Catonis, in *Carmine de moribus*, apud Gellium, *lib. 11. cap. 2. Poëticæ* inquit, *artis honos non erat, ſi qui in ea re ſtudebat, aut ſeſe ad* CONVITIA (male hactenus legitur, *conuiuia*) *applicabat, graſſator vocabatur.* Tandem & hæc lex iis Conſtantini *legibus*

bus adiici poteſt, de quibus Nazarius anno ſuperiore *Panegyr. c.38. Noua Leges regendis moribus & frangendis vitiis conſtituta, veterum calumnioſa ambages reciſa captanda ſimplicitati laqueos perdiderunt.* Et Porphyrius *in Panegyrico v.39. pag.349. inter Epigrammat. vet. Petr. Pithæi. permulcens aſpera Legum Iuſtitia æterna.*

P.362.

II. (a) Idem A. ad Maximum P. V. (b)

LIBERTATI a maioribus tantum impenſum eſt, vt patribus, quibus ius vitæ (c) in liberos neciſque poteſtas permiſſa (d) eſt, eripere libertatem (e) non liceret. Si quiſquam minor venundatus actum * maior adminiſtrauit, (f) quoniam *minoris emptio ſcientiam non obligat,* (g) eum ad libertatem venientem emptionis actuſque a maiore adminiſtrati præſcriptio non tenebit. Nec vero ille, qui apud quempiam pro ſeruo educatus, ac maior effectus, (h) vendenti veluti domino acquieuit, actuque adminiſtrato iam pene extremam relegit (i) libertatem, [quoniam neque maior effectus originem ſuam nouerat, (k) neque eam quam ignorabat, venditionem patiens deſeruiſſe iudicandus eſt,) minori ſimilis, eadem emptionis atque actus adminiſtrati præſcriptione non alligabitur, ſed vtrique (l) dabitur Adſertio. Paria etiam in *Libertinis* erunt, qui quæſtu quodam in eandem ſeruitutem rurſus relabuntur. Sed eorum (m) hac exceptione cauſa diſtinguenda eſt, vt qui impuberes intra annum quartumdecimum manumiſſi, ac deinceps in ſeruitio retenti, ignorata libertate non vtantur, maioreſque venundati actum gerant, ab Aſſertione non arceantur: cum illi ætati tributæ libertatis ignoratio vt (n) obliuio conceſſa eſt. Qui vero memoria firma venditioni poſt factæ non neſcius innectitur, huius legis beneficio carebit. Et (o) quoniam viciſſim etiam ipſis qui rem his (p) commiſerunt medendum eſt, ſi * quiſquam omnium qui ſupra comprehenſi ſunt in libertatem (q) proclamauerit, id quod apud ſe eſſe eius qui ſe dominum dicit profitebitur, (r) quoniam (s) de eo non dubitatur, reddi ac referri Iudex protinus pronuntiabit. Quod verò petitur, ſi id fuerit negotiatione (t) controuerſum, per cautionem Aſſertoris, (v) vt alia (x) Lege * comprehenſum eſt, conſeruabitur, ac (y) petititio differtur, vt ſi fuerit approbata propria (z) libertas, geſtarum rerum ab eodem ratio atque omne quod debebitur repoſcatur, vt (a) ſeruitute depulſus, (b) qui pro domino quondam fuerat, habeat quod vt ſeruó domini (c) iure largitus eſt, & quæ ex earum quæſtu ac fructibus conciliata (d) ſunt, quæ de furtiuis (e) compendiis obſcure (f) capta ac parta (g) ſunt, cum liberum eſſe non oporteat, quod apud ſeruum dominus peculii nomine collocauerat. Ea vero quæ teſtamento aut donatione quæſita ſunt, aut quæ ex earum rerum emolumentis empta confectaque ſunt, eidem ingenuo deputentur; Quæ tamen vniuerſi exacto (h) Libertatis (i) iudicio, quo (k) a ſupradictis rebus diſcernuntur, in ſequeſtri (l) eſſe oportet, vt hiis ab vtroque deductis, (m) atque in medio (n) iure (o) locaris, ad eorum proprietatem vterque contendat. Dat. XV. Kalend. Ian. (p) Theſſal. Seuero & Rufino Coss. [323]

INTERPRETATIO. *Minor venditus, ſi poſt XX. & V. ætatis ſuæ annos, iam maior effectus ſeruierit, aut in rebus emptoris actor, aut cuiuslibet rei ordinator fuerit conſtitutus, cum de ingenuitate ſua proclamauerit, ſine præiudicio ſeruitii* (q) *quod geſſerit audiatur, nec hoc ei præiudicium generet, quod eius, a quo emptus eſt domum, aut vtilitates in annis maioribus poſitus viſus eſt ordinaſſe. Hoc etiam de libertis lex hæc præcepit cuſtodiri, vt qui intra XIIII. annos fuerint manumiſſi, & actum in maiore ætate poſiti geſſerint patronorum, libertati eorum actus non præiudicet ſeruitutis, ſed cum voluerint, ſuas aut de ingenuitate, aut de libertinitate, intra tempora legibus conſtituta, proferant actiones. Sic etiam ſi quis minor ingenuus a quolibet fuerit educatus, & liberum eſſe ſe neſciens fuerit a nutritore diſtractus, & actum vel vtilitatem illius a quo emptus eſt, vt ſeruus geſſerit, priuſquam XXX annorum præiudicio teneatur, poteſtatem habeat reclamandi, & quaſi minor is, priuſquam tempora ſuppleantur, amiſſam recipiat libertatem. Quicquid vero ille eis, a quo empti ſunt, vel tradidit, vel donauit, vel quacunque ex rei ſuæ adminiſtratione profecit, totum retinendi ac reuocandi habeat poteſtatem. Si vero huiuſmodi perſonis aliquid a quibuſcunque aliis, aut teſtamento, aut donatione conlatum eſt, id ſolum ſibi iam liberi vindicent: nam quod de re patroni libertus, vel emptoris ingenuus dum ſeruiret profecit, libertati redditus libertus patrono, ingenuus emptori reſtituat. Hii vero, qui in annis maioribus conſtituti ſunt, ſcientes ſe eſſe ingenuos, vel libertinos, ſi vendi adquieuerint, in ea, ad quam ſcientes ſua voluntate tranſeunt, ſeruitute permaneant.*

NOTÆ

NOTÆ.

(a) Huius legis prima ſententia collata eſt in *l. vlt. Cod. Iuſt. de patria poteſtate*: vltimum vero caput *in l. vlt. Cod. eod. quibus ad libertatem proclamare*. At prima pars tota abeſt, inde, *ſi quiſquam*, vſque ad *ſi quiſquam*. GOTHOFREDVS.

(b) Ita quoque habet *d. l. vlt. Cod. Iuſt. de patria poteſtate.* At in *d. l. vlt. quibus ad libertatem*, Præfecto Prætorio. IDEM.

(c) Vide Commentarium. IDEM.

(d) *Olim erat permiſſa.* ita Τριβ. immutauit: de quo mox. IDEM.

(e) De hoc quoque *infra in comment.* IDEM.

P.363 * Seruilem. IDEM.

(f) Non inconcinne Cod. Wurceburg. *Si quidquam minor venundatus actuum maior adminiſtrauit.* RITTER.

(g) *Obliget.* Edit. Sichard. IDEM.

(h) *Ex vendendi veluti* &c. Cod. Wurceburg. IDEM.

(i) *Relegit* libertatem, qui in libertatem ſe aſſerit. GOTHOFREDVS.

(k) *Nouerit.* Cod. Wurceburg. RITTER.

(l) *Vtique.* Cod. Wurceburg. IDEM.

(m) *Sic eorum.* Cod. Wurceb. IDEM.

(n) γρ. *Aut.* GOTHOFREDVS. Non male edidit Sichardus: *cum illis ætate diſtributa libertatis ignoratio* &c. Mendoſe Cod. Wurceburg. *illi ætati tributa libertatis ignoratius abolitio conceſſa eſt.* RITTER.

(o) SECVNDA *huius legis* pars, de REBVS eorum qui in libertatem proclamant. Hæc vero præfatio in *Cod. Iuſt.* loco mota eſt. GOTHOFREDVS.

(p) *Qui his.* Cod. Wurceburg. RITTER.

* Hinc ſumpta eſt *lex vlt. Cod. Iuſt. quibus ad libertatem proclamare non licet, & de rebus eorum qui ad libertatem proclamare non prohibentur.* GOTHOFREDVS.

(q) *Libertate.* Edit. Sichard. RITTER.

(r) *Profitetur.* Edit. Sichard. IDEM.

(s) Apud Sichardum in margine: *Quando.* IDEM.

(t) *Negatione dubium.* Ita habet Cod. Iuſt. Sed hoc noſtrum legitimum eſt: de quo mox pluribus. GOTHOFR. *Negatione*, Sichardus in margine. RITTER.

(v) Abſunt hæc a Cod. Iuſt. cauſa ex ſuperiore lege repeti poteſt: quæ etiam lex *hic* indicatur. GOTHOFR.

(x) Intelligit *legem* 1. *ſup.* IDEM.

* Abeſt a Cod. Iuſt. IDEM. Cod. Wurceburg. *Vt aliut iuſte comprehenſum eſt.* RITTER.

(y) *Ac* abeſt ab Edit. Sichard. *Forte*, ſubſtituit in margine. IDEM.

(z) *Adprobat his propriata libertas.* Cod. Wurceb. IDEM.

(a) γρ. *Et.* GOTHOFREDVS.

(b) *Seruitute depulſa.* Ita Tribonianus male. *Seruitute depulſus*, id eſt ſeruitutis vindicandæ iure depulſus. *Seruitute*, pro *ſeruitutis vindicandæ iure*, quod ſimilibus exemplis firmaui ad vocem, Circumductio: *l.* 1. *ſup.* Cæterum ſeruitute depulſus. vt *lacte depulſus*, Virgilius *in Bucolic. Eclog.* 7. *v.* 15. *Depulſos a lacte domi quæ clauderet agnos.* Et in gloſſis Cyrilli ἀπογαλακτίζω *lacte depello.* IDEM.

(c) *Dominii*, Cod. Iuſt. Sed hoc noſtrum legitimum eſt, *Domini iure*, id eſt, velut Dominus; atque adeo peculii nomine, vt mox dicitur. IDEM. *Quod vt ſeruus domini iure.* Cod. Wurceburg. RITTER.

(d) *Conciliandi* vox *hic* propria. Gloſſa Philoxeni, conciliat συναθροίζειν a re veſtiaria deſompta, Varro 5. *de lingua lat. cap.* 6. Veſtimentum apud fullonem cum cogitur, conciliari dicitur. Et Tribonianus tamen vocem *congregata* ſuſtulit. GOTHOFREDVS.

(e) *Quæque furtiuis*, &c. Cod. Iuſt. & quæ de furtiuis.

Varro Eumenidibus apud Nonium.

. . . . Denique auarus
Qui ſanus, cui ſi ſtet terra & traditus orbis,
FVRANDO *tamen ac morbo ſtimulatus eodem,*
Ex ſeſe aliquid quærat, cogatque PECVLI?

Nos Galli vocamus, *le tour du baſton:* Itali, quod Gloſſa notat, vocant, *Trebellianum.* IDEM.

(f) *Furtum* fit clam & obſcure, *l.* 1. *in pr. D. de furtis*, *l.* 28. §. 5. *D. de furtiuis*. *l.* 2. §. 23. *D. vi bonor. rapt. l.* 8. §. 1. *D. arborum furtim cæſar.* IDEM.

(g) *Parata.* ita Tribonianus: illud melius: Quomodo & in illo de Caſtrenſi peculio:

. . . Nam quæ ſunt parta labore,
Militia, placuit non eſſe in corpore cenſus,
Omne tenet cuius regimen pater. IDEM.

(h) *Exacto*, id eſt, finito, poſt finitum. IDEM.

(i) *Liberali iudicio.* IDEM.

(k) *Quatenus diſcernuntur.* ita Tribon. *Quo* hic pro *vſqueque*, vel ponendum, *quoad.* IDEM.

(l) *In ſequeſtro*, ita Cod. Iuſt. IDEM.

(m) γρ. *Didictis*: de quo mox. IDEM.

(n) *In medio*, id eſt, in ſequeſtro: ἐν μέσῳ [illegible], vt Græci habent ad *l.* 5. *Cod. Iuſt. quor. appell. non recip.* Et ita quoque habent veteres Codices Iuſtinianei, *d. l. vlt. Cod. eod. quib. ad libert.* at non editi. IDEM.

(o) *Iure* abeſt. vid. ſup. *tit. de prohibenda pec. ſequ.* RITTER.

(p) Mar. habet Codex Sichard. & Cuiac. & Aniani mei, & Cod. Iuſt. in *d. l. vlt. quib. ad libert.* Idem Cod. Iuſt. in *d. l. vlt. de patr. pot.* lun. vid. *conſularia.* GOTHOFREDVS. *XV. Kal. Mart.* Cod. Wurceburg. RITTER.

(q) *Seruitutis* edit. Sichard. IDEM.

COMMENTARIVS.

EXACTV SERVILI aliquo adminiſtrato, poſteaquam maior quis factus eſt, an & quando ſiue libertati, ſiue bonis eius præiudicium fiat, hac Conſtantini M. conſtitutione definitur; Præmiſſa ante omnia inſigni ſententia de libertatis fauore, etiam apud Veteres & Maiores, vt ita ſuum quoque erga libertatem ſtudium exerat. Eam vero ſententiam & nos hoc initio expendere iuuat: vbiduo occurrunt:

runt: Primum de poteſtate vitæ & necis in liberos. Eam igitur primum *lege Regia* inductam, paſſim iam notum eſt ex Dionyſio Halicarnaſſeo *l.2.c.27.* & Papiniano, *libro ſingulari de adulteriis:* apud Authorem *Collationis legum Moſaicarum, tit.4. §.8.* Mox in leges XII. Tabularum id tranſlatum: & quidem in quartam tabulam, vt præter Dionyſium docet Vlpianus *in Fragmentis tit.10. §.1.* Hinc & lege Pompeia de Parricidiis pater qui filium necaſſet; non continebatur: ſed mater tantum: *l. 1. D. de leg. Pomp. de Parricid. in verſ. ſed & mater.* Papinianus aperte legis Iuliæ *de pudicitia* tempore, ius hoc obtinuiſſe teſtatur hoc fragmento: *Cum patri lex Regia dederit in filium vitæ neciſque poteſtatem, quo bonum fuit lege* (Iulia) *comprehendi, vt poteſtas fieret etiam filiam occidendi, velles mihi reſcriberes: nam ſcire cupio? Reſpondit: Nunquid ex contrario præſtat nobis argumentum hæc adiectio, vt non videatur lex non habenti dediſſe,* (ſed) *vt videatur maiore æquitate ductus adulterum occidiſſe, cum nec filiæ pepercerit?* Ita enim hic locus legendus & interpungendus eſt; Quo bonum fuit, non *Quod bonum fuit*; id eſt, quid neceſſe erat, vt *l. 3. §. 11. D. de bonor. poſſeſſ. contr. tabul. l.13. §. 2. D. ad SC. Velleian.* vulgata lectio peruetus habet, vt hic, *quod bonum:* vid. his ſimilia apud Fornerium *3. ſelect. vlt.* ſunt enim verba Papinianum conſulentis. Duraſſe ius iſtud Ciceronis, Auguſti, Neronis, Claudii æuo, ex Valerio Max. Salluſtio, Seneca, Suetonio, Dione, liquet: A quo, id & quando ſublatum? ambigitur: Certe Paulus quoque meminit huius iuris, verum tanquam aboliti: *quod & occidere* LICEBAT: *leg. 11. in fin. D. de liber. & poſthum.* Imo & ſub Hadriano quoque ius iſtud patrium vitæ & necis ſtetiſſe quadamtenus teſtis eſt Martianus *in l.5. D. de lege Pompeia de parricidiis.* Quanquam & tum iam modus huius rei adhibitus, quod *d. l.5.* aperte teſtatur; quomodo, & dominorum in ſeruos ius vitæ & necis tum quoque acciſum, quanto magis in filios? Certe ſub Alexandro Seuero abrogatum penitus fuiſſe colligitur ex *l.3. Cod. Iuſt. de patria poteſtate*, & Vlpiano *in l.2. D. de ſicariis.* Itaque Conſtantinus parricidii pœnæ patrem aperte ſubiecit: *l. vn. inf. de parricidiis*, quæ data eſt A. D. 318. ſexennio ante hanc legem noſtram. Itaque in *hac lege* mendum hærere videatur, ibi: *ius vitæ in liberos neciſque poteſtas permiſſa eſt:* atque adeo reponendum, *eſſet*, pro, *eſt*, vt mox, *liceret*, a maioribus *permiſſa eſſet*, vt huius *legis* initio dicitur. Certe Tribonianus horum verborum loco *permiſſa eſt*, ſubſtituit, *olim erat permiſſa.* Et ita quoque Paulus *d. l. 11.* occidere LICEBAT, quod & ipſum perperam Triboniano adſcribitur. Verum & hæc verba ipſa *a Maioribus poteſtas permiſſa eſt*, commodam præteriti temporis interpretationem recipiunt, ac ſi dixiſſet, *Legibus permiſſa eſt*, pro quo eodem ſenſu Tribonianus habet, *erat permiſſa.* Itaque falluntur, qui putant Papiniani ætate ius iſtud vitæ & necis obtinuiſſe.
P.364 Item verba illa, poſtrema *d. legis 11.* a Triboniano ſuppoſita eſſe; cum Paulus ſcripſiſſet, *licebat.* Ergo Iuriſconſultorum noſtrorum iam ætate, ante Conſtantinum diu ius iſtud vitæ & necis imminutum, abolitum liquet, vel ex *l. 2. D. ad leg. Corn. de ſicar.* Quare error eſt Marſilii *ad cap. 24. Duod. Tab.* exiſtimantis, occidendi poteſtatem Diocletianum demum abrogaſſe videri, qui & vendendi abrogauit: *l. 1. Cod. Iuſt. de patribus qui filios diſtr.* Itaque Pithœi, & Marſilii aliorumque opinioni non accedendum, quaſi vox, *licebat*, in *l. 11.* a Triboniani manu ſit, & Paulus ibi præſenti verbo vſus fuiſſet, *liceat*, vel *licet.* Neque mouere debet argumentum ſimilis immutationis in *l. vlt. Cod. Iuſt. de patr. pot.* quæ hinc transſumpta eſt. Nam vt iam dixi, Conſtantini verba *hac l.* commodam præteriti temporis interpretationem accipiunt: quodque a Triboniano interpolatum eſt *in d. l. vlt.* id maioris tamen perſpicuitatis cauſa factum eſt. Igitur Tribonianus nil immutauit in *d. l. 11.* Neque mouere nos debet, quod ex Papiniano modo protulimus: quodque (verba ſunt Pithœi) fruſtra Papiniano hæc quæſtio propoſita fuiſſet, ſi non idem quoque ius eo tempore obtinuiſſet. Imo ex illius verbis apparet clare, quæſtionem propoſitam Papiniano a Iuris ſtudioſo quodam & curioſo: qui inter legem Regiam & leg. Iuliam de adulteriis *ἀντινομίαν* quandam repetiſſe ſe putabat: SCIRE CVPIO, inquit: & paulo ante, QVO BONVM *fuit lege comprehendi?* Secundo ait Conſtantinus, etſi patres in liberos ius vitæ & necis olim apud Maiores haberent, attamen apud eoſdem Maiores his libertatem eripere non potuiſſe;* De hoc vero dixi affatim *ad l. vn. ſup. de patribus qui filios:* & *l. vn. inf. de his qui ſanguinolentos:* & *l. 2. infr. de alimentis quæ inopes:* vide & Paulum *5. ſentent. tit. 1. §. 1.* & *Nouellam* Valentiniani II. Vendere equidem patribus liberos licebat, & venditione filium ex poteſtate ſua dimittebant, ſed non ideo libertatem tollere: de quo *ad eas Leges.* Non qui vendere poteſt, in ſeruitutem ideo dedocere poteſt. Quandoque tamen ſacto ſuo pater filiæ libertatem eripiebat? veluti ſi filiafamilias iubente Patre ſerui alieni contubernium ſecuta eſſet, vt teſtatur Paul. *2. ſent. tit. 21.* in iis videlicet ſententiis, quas Cuiacius e Veſuntino Codice eruit, *lib. 21. Obſeruat. cap. 16.* Quæ etiam ſpecies eſt *legis 27. D. depoſiti.*

His ita præmiſſis a Conſtantino, & a nobis diſcuſſis, nunc ad propoſitam, quam *initio* diximus, quæſtionem & ſententiam *iſtius legis* deſcendamus. Rem igitur ſic diſtinguit Conſtantinus.

I. Circa *Ingenuos* duos caſus proponit, & definit. Primus caſus hic eſt: Ingenuus pro ſeruo educatus, minor adhuc 25. annis venditus eſt: Licet maior factus actum adminiſtrauerit, nihilominus ad libertatem proclamare poteſt: Neque eum Præſcriptio emptionis actuſque a maiore adminiſtrati tenebit, vt *hac lex* loquitur, ſeu *ea præſcriptione non alligabitur*, vt mox dicitur: Nam etſi regulariter, quod quis maior factus ratum habuit, eius reſciſſionem poſtea fruſtra poſtulet, *tit. Cod. Iuſt. ſi maior factus ratum habuerit*, id tamen tum obtinet, cum quia ſciens, prudens, iuriſque ſui non ignarus id fecit: At minor venditur, ne quidem ſe ingenuum venditum ſcire præſumitur: & vt Conſtantinus *h. l.* eleganter loquitur: *Emptio minoris ſcientiam non obligat:* proinde ratum habuiſſe non præſumitur maior factus, quod minor ignoraſſe creditur. Vide & in hanc ſententiam, *l. 5. Cod. Iuſt. de liberali cauſa:* & *l. 7. D. dicto tit. de liberali cauſa.* Et hæc de primo caſu.

Sequitur ſecundus, *verſ. Nec vero illa:* Quid ſi ingenuus minor pro ſeruo educatus, ſed maior iam venditus eſt, & actum adminiſtrauit? Et hic haud aliter quam ſi minor venditus fuiſſet, libertatem iam pene extremam *relegere* poteſt: Neque ei emptionis aut actus adminiſtrati præſcriptio quidquam nocebit, quia neque maior factus ingenuum ſe eſſe ſciuit, neque minor eam quam ignorabat venditionem ſciens prudens agnouiſſe iudicandus eſt. Minor ſui venditioni ſciens prudens conſenſiſſe non videtur, niſi maior 20. annis ad pretium participandum ſe venundari paſſus eſt: vel minor 20. annis ſe venundari paſſus eſt, & poſt viceſimum annum pretium partitus eſt, *d. l. 7. §. 1.* Et hæc de Ingenuis.

II. In libertinis vero Conſtantinus M. ita diſtinguit: vel impuberes manumiſſi ſunt, vel puberes; ſi impuberes manumiſſi ſunt, etſi poſtea, vtpote ignorantes, in ſeruitute retenti, maioreſque venditi actum adminiſtrauerint, ad libertatem nihilominus proclamare poſſunt: Si vero puberes manumiſſi fuerint, tum ad libertatem proclamare deinceps non

poſſunt:

poſſunt: Cuius diſtinctionis ratio hæc a Conſtantino M. elegans redditur, quod *pupillari ætati conceſſa ſit tributa libertatis ignoratio, aut obliuio*; facile ſcilicet quod pupillus geſſit, aut accipit, eius obliuus præſumitur, at non etiam quod pubes geſſit; Cuius eſt, vt hæc lex loquitur, *memoria firma.* Puberi manumiſſo conditionem ſuam ignorare non licet, impuberi licet. Alia eſt ætas firma, alia memoria firma: ætas firma eſt poſt vigeſimum annum, *l. vn. ſupr. de his qui veniam ætatis*; memoria firma poſt decimum quartum. Inſignis hic igitur notetur differentia, inter ſtatum Ingenuitatis, & Libertinitatis: Ingenuitatem, quia a natura eſt, minor 25. annis ſemper ignorare præſumitur, Imo & maior ignorare facile poteſt: At Libertum ſe eſſe non niſi impubes ignorare creditur, quia ſcilicet libertas hoc caſu manumiſſione contingit, quæ facto, & ſcientia hominum conſtat. Naturæ beneficium ſæpe eſt in occulto, manumiſſionis beneficium, manifeſtarium eſt. Et hæc de primo *huius Conſtantinianea legis* capite. Vnde iam apparet quam recte, & appoſite Conſtantinus M. *huius legis* initio de *Libertatis* fauore præfatus ſit, indeque ſuperiora iam efficiat.

Alterum *huius legis* caput eſt de rebvs eorvm, qui actu adminiſtrato ad libertatem proclamant, quidnam videlicet de his rebus fieri debeat? Vbi Conſtantinus M. ita diſtinguit, in dominorum iam retro fauorem, vt ipſemet profitetur, *verſ. & quoniam.* Si is qui in libertatem, inquit, proclamet, fateatur id omne quod apud ſe eſt, eius qui ſe dominum dicit eſſe, illico id domino reddi Iudex pronuntiabit; At ſi id fuerit *negotiatione controuerſum* (id eſt, ſi eum ſeruus Inſtitor eſſet, ſeu negotio alicui præpoſitus, res ſuas quaſdam dominicis *in negotiatione* miſcuit, ita enim hic recte legitur, non vt *in Iuſtinianeo* repoſitum, *negatione*, cuius occaſione Interpretes de *Negatione hic* agunt, extra aleam, per quam res dubia efficitur, & quidem vnice, nullo vlteriori tractatu) per cautionem Adſertoris (de qua dictum fuit ad *l. 1. ſupr.* & quo ſe hæc lex refert) eius qui ſe dominum dicit periculo differetur. Cauebit ſcilicet Adſertor, *res ſaluas fore, quas qui ad libertatem prouocat, poſſidet*; finitoque Iudicio Liberali, & libero pronuntiato omnia illa apud ſequeſtrem deponentur, vt ita bonorum diſtinctio, & ſeparatio fiat: Nempe, *profectitia* ad eum qui ſe dominum dicebat, reuertentur, (id eſt, ea quæ vt Seruo Domini iure largitus eſt, ſeu quod peculii nomine apud ſeruientem collocauit) vt & quæ exinde conciliata ſunt, & quæſita: Peculium proinde, cum omni cauſa, acceſſione, & fructu. Non con- P. 365 tinuo ſcilicet, qui liber pronunciatur, peculium quoque eius liberum eſt. *Aduentitia* vero, id eſt, quæ teſtamento, aut donatione, libero homini, bona fide poſſeſſa, donata, vel relicta ſunt, vel quæ ex iiſdem confecta, aut quæſita ſunt, ea Inquam omnia ipſi libero pronuntiato cedent. Vbi notanda ſunt *Primo* exempla. 1. *Cautionis*, ab Adſertore præſtandæ: 2. bonorum item ſequeſtrationis. 3. mox & ſeparationis bonorum, quæ adiicienda ſunt aliis exemplis, cautionis, ſequeſtrationis, & ſeparationis. *Secundo* notanda etiam elegans ſequeſtri iudicialis, cum de rei proprietate agitur, definitio, nempe id eſſe, cum *res ab vtroque litigante deducuntur, atque in medio iure locantur, interea dum ad eorum proprietatem vterque contendit. Deductis* ait lex, id eſt, ab vtroque ſeparatis, id enim eſt *diducere* quomodo *diduci* dicitur hoſtis, miles, ciuitas, terra, & ſimilia: vt & in ſtudia diduci. *Diduci* eſt in diuerſa diſtrahi, dirimi, & vtrinque ſeparari, *In medio iure locari*, eſt ſequeſtro poni apud ſequeſtrum, & Sculnam.

III. (a) Idem A. ad Baſſum PF. P.

Legis (b) promulgatio, quæ, *per ſexdecim* (c) *annos bona fide in libertate durantes, contra eos qui inquietant præſcriptione defendit*; non opitulatur hiis (d) qui ex ancillis matribus, & ingenuis patribus orti, per id tempus in libertatis affectu cum parentibus perdurarint: quandoquidem nullo præcedente iuſto legitimæ poſſeſſionis initio vſurpatio libertatis (e) nuda iactetur: cum neque redemptio a (f) ſeruitute, neque vicarii traditio ſeruuli, vel peculii aſſignatio (g) valeat demonſtrari, qui tituli poſſint famulatus nexibus liberare eum, qui conuenitur: ſi (h) quo ex iis genere vſus in libertate eſſet per annos ſedecim demoratus. Iure enim communi maternam conditionem natum ſequi neceſſe eſt; ita vt & ſi herilem lectulum ancilla aſcenderit, non liberorum domino, ſed ſeruorum partum ſuſcipiat. Dat. Prid. Kal. Mart. Baſſo & Ablauio Coss.

Interpretatio. *Lex aliquando fuerat promulgata, vt ſi quis XVI. annos ſine vlla moleſtia, nullo repetente vel pulſante vixiſſet, & poſtea in ſeruitium non veniret. Sed hoc illis prodeſſe non poterit, quos de ingenuis patribus, & colonis mulieribus, vel ancillis conſtiterit procreatos, niſi forte patres eorum pro filiorum capite, dominis quorum ancillas in conſortio habent, aut vicaria mancipia cum peculiis, aut redemptionem ſtatus eorum ſoluerint. Si vero patres hoc ſe perſoluiſſe non doceant, non poterint conditionem matrum mutare, aut mancipia dominis deperire,* (i) *etiamſi de propriis dominis naſcantur, niſi per manumiſſionem ſeruili conditione* (k) *carere non poſſint. Si* (l) *quis in libertate poſitus, ancillam ſibi copulauerit in coniugium, ſi filii ex ipſis nati fuerint, origo matrem ſequatur: Simili modo ſi liberta ſeruum duxerit maritum, agnatio ſeruum ſequatur: quia ad inferiorem perſoniam vadit origo.*

NOTAE.

(a) Abeſt & hæc lex a Cod. Iuſt. quia ſcilicet præſcriptio decennii inter præſentes, vicennii inter abſentes, & hac parte Iuſtiniano placuit *l. 1. Cod. Iuſt. de longi temporis præſcriptione qua pro libertate:* & *l. 16. §. 3. D. qui & a quibus manumiſſi liberi non fiant.* GOTHOFREDVS.

(b) An Æliæ Sentiæ, argumento *dicta legis* 16. §. 3. iuncta eius legis inſcriptione? De hoc mox dicam. *IDEM.*

(c) *Sedecim* Edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*

(d) *Defendi non opitulatur hi* &c. Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(e) *Vſurpata libertas.* Edit. Sichard. *IDEM.*
(f) *Ex.* Edit. Sichard. *IDEM.*
(g) *Aſſertio.* GOTHOFREDVS. *Adſertio* etiam habet Cod. Wurceb. *RITTER.*
(h) *Si Tuo* Vitioſe Cod. Wurceburg. *IDEM.*
(i) *De priore* Cod. Wurceb. Litteras a librario male tranſpoſitas eſſe quis non videt? *IDEM.*
(k) *Seruilem conditionem carere* Cod. Wurceb. *Seruilem conditionem capere* &c. Edit. Sichard. Dubio procul eaſdem litteras facere voluit ſcriba Wurceb. *IDEM.*
(l) Hæc abſunt a veteribus libris, videnturque nonnullis eſſe ex Interpretatione alterius *Legis*; quæ deſideratur. *GOTHOFREDVS.* Abſunt etiam a Cod. Wurceb. & Edit. Sichard. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

PRÆSCRIPTIONI libertatis quando locus eſſe poſſit, vt in genere, ita ad ſingularem quandam ſpeciem reſcribens, definit Conſtantinus *h. l.* Præſcriptio ſcilicet quoque libertatis quædam eſt, vt docet quoque *lex vn. inf. de his qui a non dom. manum.* Et quidem hoc iure Conſtantinianeo ſedecim annorum præſcriptio hæc fuit. Quod hac conſtitutione Conſtantinus M. cuidam legi nominatim accepto fert, & vt exiſtimare quis poſſit, legi Æliæ Sentiæ (argumento *legis 16. §. 3.* iuncta eius inſcriptione *D. qui & a quibus manumiſſi:*) Quanquam malim ipſe id ipſimet Conſtantino M. tribuere. Sed Iuſtiniano poſtea placuit hac quoque parte decennii inter præſentes, viceunii inter abſentes præſcriptio: *l. 2. Cod. Iuſt. de longi temporis præſcriptione quæ pro libertate:* & *d. l. 16. §. 3.* (qui §. a Triboniano interpolatus fuit.) Porro ad hanc quoque præſcriptionem, vt in cæteris præſcriptionibus *h. l.* requirit Conſtantinus M. bonam fidem ſeu Titulum, & initium iuſtum, præterquam quod & illud præſupponit, vt præſcriptio libertatis non interpellata fuerit, & vt *hæc lex* loquitur, in libertate durauerint, demorati ſint. *Perdurare* dicuntur, quæ ſine interpellatione durant, eaque vis eſt vocis, *per,* vide *legem 166. in fine, D. de verb. ſignif.* Nunc Finge, quæ ſpecies *huius legis* eſt; aliquem natum ex ingenuo & ancilla; Hic vtique ſeruus eſt. Partus ſequitur ventrem & maternam conditionem. Iure enim communi (inquit Conſtantinus) maternam conditionem natum ſequi neceſſe eſt. Quod decantatum eſt. In liberali ſcilicet cauſa matris, non patris inſpici conditionem: *l. 28.* & *l. vlt.* quæ eiuſdem Conſtantini M. eſt, *Cod. Iuſt. eod. tit.* Et vt Interpres hic eleganter loquitur ad inferiorem perſonam vadit origo, eaque eſt lex naturæ, *l. 24. D. de ſtatu hominum*, ſeu ius commune, vt *h. l.* dicitur. P. 366
Denique Regula Iuris eſt, vt loquuntur Vlpianus *in fragm. tit. 5. §. 10.* & Gaius *Inſt. lib. 1. tit. 4. §. 9.* Finge porro ex ingenuo & ancilla natum per ſedecim annos integros cum patre duraſſe in libertatis affectu, an ideo libertatem præſcripſerit? Minime: Affectus hic libertatis nudus quamlibet per integros ſedecim annos, libertatem non tribuit. Quid igitur? vnum ex his tribus factum oportet, vt iuſtum titulum præſcribendæ libertatis habuiſſe videatur: puta, vel redemptum a patre filium huiuſmodi, (ſeruum natum) oportet, vel alio ſeruo mutatum, id eſt, vt pater eius vice alium ſeruum domino tradiderit, (quem *Vicarium ſeruum*, hæc lex vocat.) Vel denique oportet dominum ancillæ, atque adeo partus huiuſmodi, ſeruo iſti peculium adſignaſſe, id eſt, peculium ei conceſſiſſe, vt eo velut liber, & tanquam proprio patrimonio vteretur. Filius ſeruus niſi vel redemptus, vel vicario ſeruo permutatus, vel denique peculio donatus fuerit, nuda vſurpatione ſeu præſcriptione 16. annorum liber non fit. At ſi horum vnum factum fuerit, abſque manumiſſione, ſola ſedecim annorum præſcriptione liber fit: *h. l.* Cui congruit & *lex 29. Cod. Iuſt. de liberali cauſa.* At quid fiet, ſi non iam ex ancilla aliena, ſed & propria dominus filium ſuſceperit? Et hic proculdubio iure communi ſeruus eſt.

IIII. (a) Idem A. (b)

SI poſt adſertionem, defenſionemque ordinatam, (c) alius in iudicium acciri (d) petiuerit, adſertio quidem & defenſio inter omnes ordinetur, ipſe vero tot mancipia quot petebat, fiſco cogatur inferre. Quod ſi Adſertor defecerit, vel prædictam multam agnoſcat, vel ſi per inopiam id implere non poſſit, in metallum detrudetur. Eadem circa minorum defenſores, (e) cum liberalis cauſa agitur, forma ſeruanda; & cetera. Dat. VII. (f) Kalend. Nouemb. CP. Pacatiano & Hilariano Coss. [332.]

INTERPRETATIO. *Si poſt adſertionem, defenſionemque diſpoſitam, alius in iudicium, qui ſe dominum dicit, petierit exhiberi, inter omnes quidem ordinabitur aſſertio, ſed ipſe ad certam pœnam tenebitur. Idem & in adſertore vel defenſoribus minorum.*

NOTAE.

(a) Abeſt & hæc lex a Cod. Iuſt. Iungenda autem huic *lex 1. inf. de fugitiuis colonis, inquilinis, & ſeruis.* GOTHOFREDVS. Deſideratur etiam hæc lex in Cod. Wurceb. & Edit. Sichard. *RITTER.*
(b) *Ad Prouinciales*, hoc ſupplendum ex *d. l. 1.* GOTHOFREDVS.
(c) Ordinata adſertio, & defenſio *h. l.* & *l. 16. inf. de Prætoribus*, quid ſit, ex dictis ad *l. 1. ſup.* conſtat, Vide Cuiacium *lib. 18. Obſeruat. cap. 23.* *IDEM.*
(d) *vel Adſciri*, id eſt, admitti *IDEM.*
(e) Vide *l. 1. ſup. verſ. minorum defenſores.* *IDEM.*
(f) III. *d. l. 1.* *IDEM.*

COMMENTARIVS.

SVPERVENIENTIS TERTII, cœpto iam inter alios liberali iudicio, iniuſtæ actioni: viceuerſa alienum ſeruum iniuſte aduerſus hunc quoque defendenti Adſertori pœnam *h. l.* imponit *l. 1. infr. de colonis fugitiuis:* quæ vt huic iungenda eſt. Ita eiuſdem dicti Conſtantinianei pars eſt, quo Domi-

norum

norum ſecuritati conſultum iuit, aduerſus nequam ſeruos & colonos, eorumque Adſertores, Receptatores & patronos. Huius ſane leg. quatuor ſunt ſententiæ. Prima, Tertium ad iudicium liberale iam ordinatum (id eſt, poſt cautiones præſtitas ab Adſertore & defenſore, de quibus *l. 1. ſupr.* actum fuit) venientem *adſciri*, vel *adſciſci*: ita enim repono; id eſt, nihilominus admitti, atque inter omnes iudicium reddi oportere. Quo idem & in rei vindicatione traditur *l. 57. D. de rei vindicatione*, & in hæreditatis petitione: *l. 57. D. de hæreditatis petitione.* De qua tamen quæſtione vide Menochium *lib. 5. conſ. 488.* & Fachinæum 1. *controuerſ. 5.*

Secunda ſententia; Adſciſcendum hunc ſub hac conditione, vt ſi defecerit, id eſt, victus fuerit, tot ſeruos quot petebat, multæ nomine fiſco præſtet. Fiſco inquam; qua in re differt ab eo qui primus litem ordinauit, id eſt, qui primus ſeruum vindicare cœpit. Ille enim multatitium ſeruum adſertori præſtat, *l. 1. ſup.* hic vero fiſco. Qui in eo ſane conueniunt, quod vterque multetur: cum ex æquo vterque peccet, & qui primus iudicium ordinauit, id eſt, qui primus libertatem alienam oppugnatam voluit, & qui oppugnationi iam cœptæ interuenit: Nil intereſt Claſſicum canas primus, vel poſt primum.

Tertia ſententia: Adſertorem, qui aduerſus Tertium quoque ſuperuenientem adſerere ſuſtinet, iſtius Tertii reſpectu ſeruo multatitio, fiſco inferendo, multari: alioquin ob inopiam in metallum detrudi. Nempe maior iam eſt Adſertoris impudentia, qui aduerſus tot Seruum diuerſo iure vindicantes adſerere adhuc ſuſtinet.

Poſtrema ſententia: hoc ipſum & in Tutoribus & Curatoribus obtinere oportere: vt videlicet ſi minorum nomine alios iniuſte in ſeruitutem petant, multatitio ſeruo, ſuo nomine multentur: non modo ſi primi cauſam liberalem ordinauerint, de quo *l. 1. ſup.* verum etſi ad ordinatam iam ab alio adſciri ſe petierint, vt *h. l.*

P. 367 V. (a) Impp. Valentinian. (b) Theodos. & Arcad. AAA. Rufino PF. P.

SI cui ſuper ſtatu ſuo quæſtio moueatur, qui diuturno tempore, hoc eſt, per XX. annorum ſpatia, in libertatis poſſeſſione durauit, vel quem (c) aſſerant ſuffragia munerum, & priuilegia meritorum, quiue iis præſentibus, qui dominos ſe eſſe contendunt, in hominum erit (d) celebritate verſatus, nulla (e) ei dandi Aſſertoris (f) neceſſitas imponatur, ſed liber aſſiſtat, & ſtatum ſuum ipſe tueatur, calumniantem repellat, redarguat perſequentem, ne fluctuet dubius, ſi de alieno (g) neceſſe habebit pendere faſtidio. De aliis vero, quos nec honor aliquis, nec (h) ſuperſcriptione prædicti temporis priuilegium militare defendit, *Antiqui iuris* forma ſeruetur. Dat. VII. (i) Kal. Octobr. Conſtantinop. Theod. A. III. & Abundantio Coss. [393.]

Interpretatio. *Qui XX. annos non occulte, ſed publice in libertate durauerint,* (k) *& aliquid* (l) *officii, vel militiæ præſente, & tacente petitore geſſerint, Adſertorem quærendi eos neceſſitas non manebit, ſed ipſi per ſe ſi voluerint aduerſus petitorem, quod libertati eorum competit exequentur. Circa alios vero, qui neſcientibus dominis latuerint, prioris legis ordo ſeruabitur.*

NOTAE.

(a) Abeſt & hæc lex a Cod. Iuſt. Remiſſa quippe omnibus promiſcue Adſertoris quærendi neceſſitas: iungendæ quænam huic leges ſint, mox dicam. GOTHOFREDVS.

(b) Idem error reſidet *in d. l. vn. de Carboniano Edicto*, & *in d. l. 52. inf. de appellationib.* ſed reponendi ſunt, vt in *l. 5. de cognitoribus: Theodoſius, Arcadius, & Honorius.* IDEM.

(c) *Cum* legit Cod. Wurceburg. & Edit. Sichard. RITTER.

(d) *Enim* hic Cod. Wurceburg IDEM.

(e) Male *vlla* Cod. Wurceburg. IDEM.

(f) *Aſſertionis* Cod Wurceburg. IDEM.

(g) *De alio* Cod Wurceburg. IDEM.

(h) *ye. Sub præſcriptione*: vel ita, *quos nec honor aliquis, nec præſcriptio prædicti temporis, nec priuilegium militare defendit*: Vel, *nec ſupraſcripto prædicti temporis, nec priuilegium. Supraſcripto prædicti temporis*: id eſt, ſupraſcriptum tempus. Prior emendatio placet. GOTHOFREDVS.

(i) IIII. vt *in dictis legibus*, quas huic coniungendas dixi. IDEM.

(k) *In Libertatem durauerit* Cod. Wurceburg. RITTER.

(l) *Alicuius* Cod. Wurceburg. IDEM.

COMMENTARIVS.

Adsertoris dandi neceſſitate liberat, & ſic iudicio per ſe ſtandi, deque ſuo ſtatu litigandi poteſtatem nonnullis *h. l.* facit Theodoſius M. quæ maioris conſtitutionis Theodoſianæ *de proceſſu iudiciario*, deque perſonis quæ in iudicio ſtare poſſunt aut debent, portio eſt: vt docent tres leges illæ quæ huic coniungendæ ſunt, puta *leg. 5. ſup. de cognitorib. l. vn. ſup. de Carbon. Edicto leg. 52. inf. de appell.* Adsertore igitur ad ſtatum ſuum defendendum nil opus habent ex *hac* Theodoſii M. *conſtitutione.* Primum, qui per XX. annos in libertate durarunt. Secundo, qui muneribus ſunt functi. Tertio, qui præſentibus iis qui ſeſe dominos hodie contendunt in hominum celebritate ſunt verſati: Diuturnitas temporis; munus publicum, ſcientia & præſentia, velut ſeruum hodie vindicantis adſertionis loco cedunt, & ab Adſertoris præſtandi neceſſitate liberant. Magnum ſcilicet eſt temporis, magnum munerum publicorum, magnum patientiæ diutinæ præiudicium & patrocinium, vt vix metus ille

ille ſit, aut ſubeſſe poſſit, qui alioquin Adſertoris dandi neceſſitatem induxit: de quo dixi *ad l. 1. ſuperius* ex Theophilo & Thalelæo. Hæc interim *huius l.* diſpoſitio notetur, qua paulatim Adſertoris inueniendi, dandique neceſſitas infracta: qui primus videlicet gradus fuit, ad eam penitus poſtea tollendam: quod tandem factum a Iuſtiniano, *tit. Cod. Iuſt. de adſertione toll.* Quæ cauſa eſt cur hancquoque legem, vt alias, quæ & quatenus de Adſertoribus agunt, is abdicarit.

AD SC. CLAVDIANVM.

TITVLVS IX.

Abſunt a IVST. COD. omnes huius legis conſtitutiones, vtpote Senatusconſulto Claudiano ſublato, vnde titulus huic aduerſus *De Senatusconſulto Claudiano tollendo.* Eſt autem hic Titulus de mulieribus quæ ſe ſeruis alienis iunxerunt, *lib. 9. inf.* erit titulus de mulieribus quæ ſe ſeruis propriis iunxerunt. *GOTHOFREDVS.* Abeſt etiam integer hic titulus a Cod. Wurceburg. & Edit. Sichard. neſcio quo fato; nam Romanis ſub Wiſigothorum ditione viuentibus in compendio legum Alaricianarum propoſitum fuiſſe, fidem facit interpretatio huius tituli legibus ſubiecta. Putaret quis librarium ad manus habuiſſe Cod. Iuſt. SCtumque ibidem ſublatum, & Compendio Gothico abeſſe voluiſſe, quod tamen non affirmo. Forte & tum aliæ leges prouinciales obtinuere, ſeruorum libidinem & malitiam coërcentes, quas dederant Impp. Roman. Germ. *RITTER.*

PARATITLON.

p.368 SENATVSCONSVLTVM CLAVDIANVM *Rubr.* & *l. 4. h. t.* [de quo hoc titulo agitur, & *duabus* præterea *legibus* hoc Codice; *l. 179. inf. de Decurionibus* & *l. 10. inf. de murilegulis*] eſt, quo mulieres liberæ, *l. 1. 4. 6. 7. h. t.* ingenuæ, *l. 3. 5. h. t.* quæ ſuæ honeſtatis immemores, *l. 1. h. t.* & apud quas plus valuit cupiditas, quam libertas: *l. 6. h. t.* ſeruilis conditionis hominibus alienis iunctæ ſunt: *l. 1. h. t.* {ſerui contubernio ſe coniunxerunt, *l. 1. 3. h. t.* cum ſeruo conuenerunt, *leg. ead.* cuilibet ſeruili conditione polluto ſe ſociarunt, *l. 4. h. t.* ſeruilibus contuberniis ſeſe ſubdiderunt, *l. 5. h. t.* poſtquam trinis denunciationibus ex iure pulſatæ, *l. 4. h. t.* Tertio eis ex Senatusconſulto Claudiano denunciatum fuerit, ſeptem teſtibus ciuibus Romanis præſentibus, *Interpr. ad d. l. 2. h. t.* ſeruorum conſortiis prohibitæ fuerint, *l. 7. h. t.* poſt legitimam conuentionem, *d. l. 10. inf. de murilegulis.* conuentæ denunciatione ſolemni, *l. 3. d. t. de murilegulis:* libertatem amittunt, *l. 1. h. t.* ad decoctionem natalium coguntur, *l. 3. h. t.* ingenui ſtatus damnum ſuſtinent, *leg. ead.* Libertate amiſſa nexu conditionis deterrimæ adſtringuntur *l. 4. h. t.* ancillæ fiunt, *l. 6. h. t.* connubio *leg. ead.* ad ſeruitium detinentur, *l. 7. h. t.* Earumque proinde filii, ex ea ſcilicet coniunctione nati, ſerui fiunt, domini, cuius ſe contubernio (id eſt ſeruo) coniunxerunt, *l. 1. h. t.* iugo ſeruitutis ſubiacent, *dict. l. 6. h. t.* Et hæc de Priuatorum & Ciuitatum ſeruis. Sed & in ſeruis fiſcalibus ius idem quoque olim fuit, vti docent *l. 3. 4. h. t.* Atenim Conſtantinus M. duo mutauit. Nempe, ſi Actori vel Procuratori alieno mulier ſeſe iungeret, trinam denunciationem expectari voluit; arg. *l. 4. h. t.* Item fiſcalibus ſeruis iunctas, nullo modo ancillas fieri voluit, *l. 3. h. t.* Contra mox Iulianus, qui reducto iure veteri iunctas fiſcalibus & ciuitatum ſeruis, etiam citra denunciationem ancillas fieri voluit, *l. 4. h. t.* & inter ſeruos priuatorum differentiam ſuſtulit. *leg. ead.* Et poſtea tamen in mancipiis Gynæcii ſeu Gynæciariis & monetariis idem trinæ denunciationis vſus obtinuit, *l. 3. & 10. inf. de murilegulis.* Tandem & Honorius Imper. matre curiali & alieno ſeruo natum, curiæ addixit, infirmata in hoc Senatuſconſulti Claudiani auctoritate, *l. 178. 179. inf. de Decurionib.*

I. (a) Imp. Conſtantinus A. ad Probum. (b)

SI quæ mulieres liberæ, vel a ſeruis, vel a quolibet alio (c) vim perpeſſæ, contra voluntatem ſuam ſeruilis conditionis hominibus iunctæ ſint, competenti Legum ſeueritate vindictam conſequantur. Si qua autem mulier ſuæ ſit immemor honeſtatis, (d) libertatem amittat, atque eius filii (e) ſerui ſint domini, cuius ſe contubernio (f) coniun-

coniunxit. Quam legem & de præterito cuſtodiri oportet. PP. Kal. April. Voluſiano & Aniano Coss. [314.]

INTERPRETATIO. *Per vim contra voluntatem ſeruo iuncta alieno, & vindictam conſequitur. Si vero ſponte, fit ancilla, & eius filii ſerui ſunt.*

NOTAE.

(a) Concordat huic legi, *lex 5. & 6. infr.* Diſcordat *lex 2. 3. 4. & 7.* Forte *huic* iungenda *lex 3. Cod. Inſt. de ſeruis fugitiuis.* GVTHOFREDVS.

(b) *Probus* hic forte is ad quem Lactantius epiſtolarum libros quatuor ſcripſit, teſte Hieronymo *catalog. Script. Eccleſ. c. 80.* IDEM.

(c) Seruilis conditionis: de quo *l. 4. infr.* IDEM.

(d) Id eſt vltro ſeſe alieno ſeruo iunxerit. Cæterum hæc ratio fuit SC. Claudiani: de quo vide *Legem vnicam, Cod. Inſt. de SC. Claud. tollendo.* Neque tamen vnica, mox vt oſtendam. IDEM.

(e) Vide & *leg. vlt. inf.* IDEM.

(f) *Contubernio*, id eſt, ſeruo, *h. l.* alioquin in SC. Claudiano, vt & *l. 35 inf. Contubernium* pro coniunctione ipſa. Hinc *contubernium ſerui ſequi, contubernio ſeruili ſeſe ſubdere, contubernio ſerui coniungi.* IDEM.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. tres circa SC. Claudianum aduerſus ſeruorum nequitiam conſtitutiones ſequuntur: & *hac* quidem *leg.* SEVERITATEM intendit, tum in ſeruos ipſos, tum in mulieres: In ſeruos, inquam, a quibus mulieres liberæ vim perpeſſæ eſſent; hos enim pœnis ſeueriſſimis ſubiici iubet, *principio legis.* Quomodo & idem Conſtantinus, alteram ſeruorum nequitiam, ſeueriſſima pœna perſequitur, *l. 3. Cod. Inſt. de ſeruis fugit.* quæ ad Probum pariter data, *huic legi* ſocianda videtur. In mulieres vero liberas ſeruorum contubernium ſecutas, Conſtantinus M. *hac l.* pœnas quoque intendit maiores, quam quæ SC. Claudiano conſtitutæ fuerant: cohibendæ videlicet mulierum laſciuiæ, quæ honeſtatis immemores ſeruile contubernium ſecutæ fuiſſent: Maiores inquam, quam quæ SC. Claudiano, quod & *huius legis* verba ſuadent: & collata ea cum ipſo SC. Claudiano comprobat; & quidem in tribus. Primum enim, cum *denuntiatio*, & trina quidem ex SC. requireretur (de quo ad *legem proximam*, caſu quodam excepto) hac conſtitutione nullam denunciationem exigi videmus. Verum illud tantum exigitur, vt mulier ſuæ immemor honeſtatis, neque vim perpeſſa, ſponteque ſua, ſeruilis conditionis homini iuncta fuerit. Denique ſolam mulieris voluntatem inſpici vult, neque extrinſecus denuntiationem attendi, cum ſibi ipſi mulier verum atque honeſtatis leges denunciare teneatur. Verum id poſtea rurſum triennio poſt eidem diſplicuit, *l. 2. proxima.* Atenim rurſum placuit Valentiniano
P. 369 Seniori, *l. 5. 6. infr.* Diſplicuit tandem Arcadio *l. vlt. infr.* Sic variatum hac parte ſæpe, prout mores & Principes fuere.

Secundo, & *Filios* quoque ex ea natos ſeruos eiuſdem Domini eſſe iubet, & ſic cum matris ſeruitute filiorum ſeruitus coniungitur: quod etiam Valentiniano Sen. placuit *l. 6. infr.* cum tamen ex SC. Claudiano liberi ex hoc contubernio nati, non ſerui, verum liberti fierent, quod ſuadet locus Taciti, *lib. 12. Annalium cap. 53. Inter quæ refertur ad Patres, de pœna fœminarum, quæ ſeruis coniungerentur: ſtatuiturque, vt ignaro Domino ad id prolapſa, in ſeruitutem ſui conſenſiſſet: & qui nati eſſent, pro libertis haberentur.* Genuina enim hæc eſt apud Tacitum lectio, quam plerique ſolicitant; vbi, *in ſeruitutem ſui conſenſiſſet*, pro *in ſui ſeruitutem conſenſiſſe videretur.* Neque probanda Lipſii & Cuiacii ſententia, quaſi id Tacitus velit, mulierem *Sciente* Domino contubernio ſerui implexam libertinam factam: Nam & Pauli locus, *lib. 4. ſentent. tit. 10. §. 2.* vbi indicat, mulierem ex Contubernio ſerui libertam effectam, id non ad ipſam mulierem quæ ſe ſeruo alieno iunxit, pertinet, verum ad eius filiam (pariter vt in caſu *l. 3. infr.*) *Ad filiam ancillam, vel libertam, ex SC. Claudiano effectam, legitima matris inteſtatæ hæreditas pertinere non poteſt: quia neque ſerui, neque liberti matrem ciuilem habere intelliguntur.* Deinde, cum Theophilus teſtetur, non ſolam honeſtatis rationem SC. Claudiano cauſam præbuiſſe, verum etiam ſeruorum corruptelam, quorum etiam optimi a mulieribus huiuſcemodi a miniſterio ſuo abducebantur, ſane libertinam ſciente Domino ſeſe iungentem ſeruo ancillam pro pœna factam vix credibile eſt. Nam quæ corrupti pœna eſſe poteſt domino conſentiente? Et vero expreſſe Paulus, *2. ſent. 21. §. 1. Si mulier ingenua, ciuiſque Romana, vel Latina alieno ſeſe ſeruo coniunxerit, ſiquidem Inuito & denunciante Domino in eodem contubernio perſeuerauerit, efficitur ancilla*; Ex contrario igitur, ſi volente Domino, ſic iuris manet & ſtatus.

Poſtremo, quæ tertia *huius l.* ſeueritas eſt, in præteritum quoque Conſtantinus hanc ſanctionem valere iubet, quod & ſane nouum nouæque ſeueritatis iudicium eſt, aduerſus ius commune, de quo vide *l. 3. ſup. de Conſtitutionib. Principum*, ſed & Paratitlon *illius tituli.*

II. (a) Idem A. (b) * * *

DAT, V. Kal. Gallicano & Baſſo Coss. [317.]

INTERPRETATIO. *Septem teſtibus, ciuibus Romanis præſentibus, tertio, ex SC. Claudiano denunciandum.*

NOTAE.

(a) Ipſa Conſtantini lex *hic* intercidit: ſola ſubſcriptio enatauit & eius caſum tamen Interpretatio leuat. GOTHOFREDVS.

(b) Conſtantinus. IDEM.

COMMENTARIVS.

DENVNCIATIONEM Domini requiſitam, vt mulier ſerui alieni contubernium ſecuta, ancilla fieret, ex SC. Claudiano notum, ex *hac lege* & ex Pauli fragmentis, *ſecundo ſententiarum, tit. 21.*

(quem Cuiacius integrum ex Codice Veſuntino extulit *lib. 21. obſeruat. 16.*) Item *ex l. 27. D. depoſiti*: Vlp. *fragm. tit. 11 §. 11, l. vn. Cod. Iuſt. de SC. Claudiano*: Tertull. *lib. 2. cap. 8. ad vxorem: l. 4. infr. h. t.* (vno caſu excepto in quo mulier citra denunciationem ancilla efficiebatur, de quo vid. Paulum *d. t. 21. §. 14. & l. 4. infr.*) Id quod *l. 1. ſup.* ab eodem Conſtantino abrogatum, *h. l.* teſtatur. Et quidem ita vt cum denunciationibus multæ leges dictæ (quod ex Paulo diſcere licet) ex iure fuerint, hæ tres nominatim ex eodem SC. (quod teſtatur Interpretatio) & *h. l.* requirat Conſtantinus: Ne tam facile alioquin & temere ſtatu ſuo priuentur. Nempe prout tempora fuere & mores, ita & ſeueritatem intendit, vel remiſit Conſtantinus M. *Prima* igitur hæc lex denunciationibus dicitur, vt coram 7. teſtibus fiat; quod etiam Theophilus docet *tit. de ſucceſſ. ſublat. ex SC. Claud.* Secunda, vt teſtes illi ciues Romani eſſent, quod & ipſum in aliis teſtibus requiſitum. Poſtrema, vt trina denunciatio fieret, quod & Paulus *d. tit 21. §. 17.* docet. Qui denunciationis trinæ numerus frequens & aliis in rebus & cauſis, vt in ſpecie *l. 4. D. de pignorat. act. Nouella 117. cap. 15. l. 53. D. de re iudicata: l. 8. 9. Cod. Iuſt. quomodo & quando*: vid. & *cap. 2. & 6. X. de cohabitatione Clericorum.* Nempe non tam facile liberas mulieres libertate ſua multari Veteres voluere: Verum ſolemni admodum quam dixi conteſtatione, iure ſolemni decurſo, vt Paulus loquitur *2. ſent. 21. §. 5.* Quare Ciues Romanos hanc in rem tantum teſtimonium perhibere viſum, ſeu huic officio interuenire, pariter, vt aliis quampluribus, de quo accipienda *lex 175. in pr. D. de R. I.* quia & de libertate & ciuitate Romana ſæpius adimenda agebatur. Neque libertinorum heri ſeruorum, hodie liberorum fides ſatis tuta viſa (Latinorum inquam, quos idem Conſtantinus proxima lege, *ſeruorum liberos & ſpurios liberorum* eleganter vocat.) Item optimum teſtium numerum eſſe voluerunt; ad rem tanti momenti admittendum, qui vtique ſeptem teſtium eſt, quo etiam numero ſupremæ hominum voluntates ſuſtinentur. Poſtremo optimam denunciationem, id eſt trinam exegere. Vno verbo: optimus teſtium ſtatus, optimus teſtium numerus, optima denunciatio hac parte requiritur: cum in ſtatu hominum, optimus ſit ſtatus ciuium Romanorum: in numero teſtium, optimus ſeptem: in numero actuum, & denunciationum trinus. Cæterum, ſi recte conicio, hæc illa videtur conſtitutio, qua diſcrimen inductum fuerat inter eam quæ Actori ſe iunxiſſet, & alii ſeruo. Quod Iulianus abrogat, *l. 4. inf.* pariter vt derogat *legi 3. infr.*

P 370

III. (a) Idem A. ad Populum.

CVM *ius Vetus* (b) ingenuas, fiſcalium ſeruorum contubernio coniunctas ad decoctionem natalium cogat, nulla vel ignorantiæ venia tributa, vel ætati, placet, coniunctionum quidem talium vincla vitari: Sin vero mulier ingenua, vel ignara, vel etiam volens, cum ſeruo fiſcali conuenerit, nullum eam ingenui ſtatus damnum ſuſtinere. Sobolem vero, quæ patre ſeruo fiſcali, matre naſcetur ingenua, mediam tenere fortunam, vt ſeruorum liberi, & ſpurii liberorum, Latini ſint; qui licet ſeruituris neceſſitate ſoluantur, patroni tamen priuilegio tenebuntur. Quod ius & in fiſcalibus ſeruis, & in patrimoniorum (c) fundorum origine (d) coërcentes, & ad emphyteuticaria prædia, & quæ ad priuatarum rerum noſtrarum corpora pertinent, ſeruari volumus. Nihil enim Rebuspublicis (e) ex antiquo (f) iure detrahimus, nec ad conſortium huius legis volumus Vrbium quarumcunque ſeruitia copulamus, vt Ciuitates integram teneant *interdicti Veteris* poteſtatem: (g) vel error improuidus, vel ſimplex ignorantia, vel ætatis infirmæ lapſus, in has contubernii plagas depulerit, hæc noſtris ſanctionibus ſint excepta. Dat. VI. Kal. Feb. Sardicæ (h) Conſtantino A. VII. (i) & Conſtantio Coss. [320.]

INTERPRETATIO. *Ingenua quæ ſe fiſcali ſeruo iunxerit, ſiue ſciens, ſiue ignara ipſa manebit libera, filii vero eius & Latini & ſpurii erunt, qui quamuis liberi ſint, iuri tamen obtingunt patronorum. Idem eſt & ſi ſeruo emphyteuticario ſe ſociarit ingenua, vel patrimoniali, aut ex priuata re Principum; excepto iure Reip. quod lex præſens voluit obſeruatum.*

NOTAE.

(a) Forte iungenda huic, *lex vn. ſup. de hereditatis petitione*, quæ certe & ipſa de Latinis aliquid cauet. Imo iungenda etiam forte *lex vn. ſup. de commiſſ. reſcindenda*, & *l. vn. inf. de infirmandis pœnis cœlibatus.* Vt autem Conſtantinus hoc anno pœnas mulierum alienis ſe ſeruis iungentium, *h. l.* imminuit, ita hoc eodem anno earum, quæ ſeruis propriis ſe iunxerunt. *GOTHOFREDVS.*

(b) V. SC. Claudianum, mox vt dicam, vt mox ex antiquo iure item interdicti veteris. *IDEM.*

(c) *γρ. Patrimonialium.* *IDEM.*

(d) *Origine*, id eſt ſeruis. *IDEM.*

(e) Id eſt, vrbibus vt mox *inf.* *IDEM.*

(f) Repono *vel tenus.* *IDEM.*

(g) *Si vel*, accuratius edidit Cuiacius. *RITTER.*

(h) *γρ. Serdicæ* *GOTHOFREDVS.*

(i) *γρ.* VI. id eſt A. D. 320. *IDEM*

COMMENTARIVS.

MITIOR & hæc Conſtantini lex eſt mulieribus, pariter vt ſuperior, duplici conditionis ſcilicet ipſarum mulierum & ſeruorum diſcrimine inducto, abrogato iure veteri, id eſt, Senatuſconſulto Claudiano. Eſt autem hæc lex pars Edicti Conſtantinianei quod ad populum vrbis datum, ibidem propoſitum, cuius tria inſuper alia *ἀποσπασμάτια* hoc Codice ſuperſunt: puta *l. vn. infr. de infirm.*

pœnis

pœnis cœlib. l. vn. ſup. de commiſſ. reſcind. lex 3. inf. de exactionib. quæ proinde huic legi coaſſandæ venıunt. Scilicet eo Edicto humanitatis pleoiſſimo, Conſtantinus M. varia iuga a populi ciuiumque ceruicibus depulſum iuit, tum legum, quo pertinet *hac lex.* & *d. l. vn. infr. de infirm. pœnis cœlib.* tum creditorum, quo ſpectat *d. l. vn. ſup. de commiſſ. reſcind.* tum exactorum, fiſcique, *d. l. 3. inf. de exactionibus.* Rurſum varia iuga tum ratione ſtatus perſonæ, quo ſpectat *hac lex;* tum ratiooe corporis, quo refertur *d. l. 3. inf. de exaction.* tum ratiooe bonorum, quo ſpectat *dicta lex vn. inf. de infirm. pœnis cœlib.* & *l. vn. de commiſſ. reſcind.* Quo pertinet omnino quod Publius Optatianus Porphyrius *Panegyrico ad Conſtantinum* canebat hoc ipſo tempore *v. 39. pag. 349. inter Epigrammat. veter. Petr. Pithœi.*

- - - - Permulcens aſpera Legum
Iuſtitia æterna. - - - -

Imo quod Nazarius anno proximo 321. ſcribebat a Conſtantino nouas leges regendis moribus & frangendis vitiis conſtitutas. Primum igitor, cum ignoraotiæ, errori, vel ætati iofirmæ iure veteri hac parte noo ignoſceretur, quod hæc lex aperte teſtatur, Conſtantinus his veniam dari iubet. Quanquam quod de veteri iure ait, reclamare videtur Paulus *lib. 2. ſent. tit. 21. §. 14. Mulier ingenua, quæ ſe ſciens ſeruo Municipum iunxerit, etiam citra denuntiationem ancilla efficitur. Non idem ſi neſciat. Neſciſſe autem videtur quæ comperta conditione, contubernio ſe abſtinuit, aut libertum putauit.* Verum in Municipum ſeruis id veteri quoque iure obtinuiſſe, & non etiam io fiſcalibus, ex *hac* quoque *lege* colligi poſſe videtur. Excuſant igitur hæ cauſæ a pœna SC. Claud. ſicut excuſant a pœna inceſtarum nuptiarum, *l. 4. Cod. Iuſt. de inceſtis nupt.* Item excuſaot a pœna adulterii, *l. 38. §. 7. D. ad leg. Iul. de adulteriis.* Secunda differentia inter fiſcales ſeruos Municipum hæc ioducitur, vt videlicet etiam *volens*, ingenua fiſcali iuncta, libera maneat: etiam volens inquam, id eſt etiam deounciata. Errant enim qui hic *nolens* reſtituuot: quam emendationem manifeſtiſſima *huius l.* ſententia reſpuit. Conſtantinus ſcilicet tantum fiſci ſui commodis detraxit, vt nec volentem, id eſt, etſi ter ei denuociarum fuerit fiſcali ſeruo iunctam, ancillam fieri velit. Item adeo (quod tertium diſcrimen obſeruandum eſt) vt liberos exinde ſuſceptos non ſeruos, verum Latinos eſſe iubeat: de quorum Latinorum conditione elegaoter ait, eos mediam tenere fortunam inter liberos & ſeruos, eos inter ſeruos, liberos eſſe; inter liberos, ſeruos, vel potius ſpurios. Deoique eos ſeruitutis quidem neceſſitate ſolutos, patroni tamen priuilegio teneri. De quo dixi plenius ad *l. vn. ſup. de hæredit. petitione*, quæ *huic noſtræ* proculdubio iungenda eſt. p. 37 At enim in cæteris ſeruis & quidem Rerumpub. ſeu Vrbium & Municipiorum vetus ius intactum reliquit Conſtantinus: nempe vt ingenua quæ ſciens ſe ſeruo Municipum iunxerit, ancilla efficiatur. Non tam facile Conſtantinus ciuitatum iuri detractum voluit, quam fiſco ſuo: quibus adfinia quædam vide quæ notaui *ad l. 2. & 5. ſup. de teſtament.* Atenim Iuliaous mox Imperator fiſcales ſeruos Municipiorum ſeruis exæquauit, *l. prox. 4.*

IIII. (a) Imp. Iulianus A. * II. (b) PP.

SC. Claudianum firmum eſſe cenſemus, omnibus Conſtitutionibus, quæ contra id latæ ſunt, penitus infirmatis: vt libera mulier, ſiue Procuratori ſiue Actori priuato, ſiue alii cuilibet ſeruili conditione polluto, fuerit ſociata, non aliter libertate amiſſa nexu conditionis deterrimæ adſtringatur, niſi trinis fuerit denunciationibus ex iure pulſata. Quod quidem circa priuatas perſonas conuenit obſeruari. Nam eas mulieres, quæ fiſcalibus vel Ciuitatis ſeruis ſociantur, ad huius ſanctionis auctoritatem minime pertinere ſancimus. Data & PP. in Foro Traiani (c) Id. (d) Decemb. Mamertino & Neuitta Coss. [362.]

INTERPRETATIO. *SC. Claudiani auctoritas confirmatur etiam circa eas quæ Procuratoribus & priuatorum iunguntur, exceptis his quæ ſeruis fiſcalibus vel ciuitatum ſociantur.*

NOTAE.

(a) Abeſt & hæc lex a Cod. Iuſt. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Secundum* Præfectum Prætorio hic reponendum exiſtimo. Cui complores hoc anno *leges* inſcribuntur. Librarius vocis homonymia deluſus, putauit indicari aliquem, qui ſecunda vice Præfectus Prætorio fuiſſet: vide & *l. 6. inf. IDEM.*

(c) Vide Prolegomena *cap. de legum ſubſcriptionibus. IDEM.*

(d) *V. Id.* Ita Cuiacii editio. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

TRINÆ DENVNCIATIONIS vſum VETERVM, conſtitutionibus (proculdubio Conſtantini M. & Conſtantii) infractum, acciſum, immutatum, Iulianus infirmatis iis cooſtitutionibus *hac lege* reuocat. Vt ſolemne alioquin Iuliano fuit, tum a Conſtantino M. & Conſtantio diſſentire, quod ex complutibus legibus videre licet, vt apparet, vel ex *lege 1. ſup. de dominio rei quæ poſcitur. l. 3. ſup. de contrahend. empt.* cum antiquo iuri ioſiſtere, & veteribus inſtare inſtitutis, quod ipſemet profitetur, *l. vn. inf. de longa conſuetud.* ad quas *leges* dicta huc quoque arceſſi poſſunt. Primum itaque *Actorem*, vel *Procuratorem*, ab alio ſeruo hac parte diſtiogui vetat: ſic vt promiſcue cuiuſcunque conditionis ſeruus ſit, cui mulier iungitur, trinam denunciationem requiri velit: Serui ſcilicet etſi officiis & miniſteriis diſtinguantur, æqoe tamen ſerui ſunt, neque minus aut magis honeſtatis immemor eſt, quæ Actori, quam quæ alii ſeruo ſe iungit: Seruitus enim eſt ἄτεμος, neque magis, neque minus recipit; quod eleganter a Theophilo notatum *tribus titulis: tit. de iure perſonarum §. 5. tit. de libertinis proœm. tit. de his qui ſui vel alieni iuris proœm.* Atenim inductum, ſiue a Conſtantino, ſiue a Conſtantio, differentiam fuiſſe inter Actorem, Procuratorem, & cæteros ſeruos, ex *h. l.* colligitur: nempe vt trina denunciatio non requireretur, ſi mulier ingenua Actori alieno ſeſe iungeret: Actor ſcilicet erat, ſiue Procurator, cui omnium rerum ſumma credita erat a Domino, vt Comicus *in Aſinaria*, ait, *actu 2. ſcen. 4. v. 53.* ſeu cui cunctam familiæ tutelam Dominus permiſit, vt Apuleius loquitur 8. *Metamorph.*

tamorph. pag. 152. edit. Lugd. Ioan. Maire. cuius ideo iactura ad totius domus euerſionem pertinet: *l. vlt. D. de officio Præſidis*, quem ideo *Columellam* Veteres dixere, quod Donatus notat in *Phormionem, Actu 2. ſcen. 1. ad v 57.* & ibidem Lucilius *22. ſatyrarum.*

Seruus neque infidus domino: neque inutilis cuiquam
Lucilli columella hic ſitus Metrophanes.

Græci πραγματευτὴν dixere: vide Doſitheum *lib. 3. ſentent. §. 10.* Ideoque etiam legato generaliter hominis relicto, Actor eligi non poterat, *l. 37. D. de legatis 1.* Denique etiam iniuriæ æſtimatio aliter in Actore, aliter in medii actus homine, aliter in viliſſimo æſtimabatur: *§. 7. Inſt. de iniuriis.* Eodem igitur exemplo circa denuntiationes Conſtantinus & Conſtantius actorem ab aliis diſtinxere, & vt exiſtimo, nulla denuntiatione exacta. Nempe quod eius corruptio & ab actu ſuo abductio, quæcunque tandem, ad totius domus euerſionem pertineat; & totius domus vtilitas hoc exigat, vt ne denunciationum circuitus expectandi ſint. Verum vt dixi, mens alia Iuliano hac parte eſt: Hoc primum & de priuatorum ſeruis. Atenim, quod ſecundum, circa fiſcales & ciuitatis ſeruos, non idem obſeruari ſancit. Quid igitur? Nempe vt in his denunciatio nulla exigatur. Quod vtique & ipſum iure veteri conueniens eſt. Sane Paulus diſerte *2. ſent. 21. §. 14.* de municipum ſeruis ſcripſit, iis iunctam mulierem, etiam *citra denunciationem* ancillam fieri. In fiſcalibus ſeruis idem conſtitutum hæc lex oſtendit. Qua parte rurſum abrogatur Conſtantini M. conſtitutio *l. 3. ſup.* qui fiſcali ſeruo iunctam, ancillam nullo modo fieri *ea leg.* voluerat.

P. 372

V. (a) Impp. VALENTIN. & Valens AA. Felici Conſulari Campaniæ. (b)

SI ſeruilibus contuberniis ſeſe mulieres quondam ingenuæ ſubdiderint, & nunc, contemnentes dominum (c) minoris ætatis, ſeruitutis iugum conantur effugere, Grauitas Tua his, qui ſeruilem conditionem non ſtatim in ipſis coniunctionis (d) primordiis refugerunt, neceſſitatem ſubeundæ ſeruitutis imponat. Dat. XIIII. Kalend. Auguſt. Mediolani, ipſis AA. Coss.

NOTAE.

(a) Memorat *hanc leg.* veteris Conſultat. Auctor *c. 9.* GOTHOFREDVS.

(b) *Macedoniæ* hic ſubſtituit *veteris Conſultationis* Auctor: & præſtare videatur argumentum: *l. 5. ſup. de Iuriſdictione.* vbi *Vicarius Macedoniæ* vocatur. Sed male. Nam ſubſcriptio *huius legis* oſtendit *hanc l.* Mediolani datam a Valentiniano, Occidentis Imp. & ſic *hanc leg.* ad Occidentem pertinere, non ad Orientem; in quo *Macedonia.* Niſi putemus in Imperii diuiſione Macedoniam Valentiniano ceſſiſſe. IDEM.

(c) Nouum hæredem. IDEM.

(d) Recte habet hæc vox: neque mutanda in *cognitionis*, vel *conditionis*, id eſt, denunciationis; mox vt oſtendam. IDEM.

COMMENTARIVS.

PERPETVAM ſeruitutem mulier ſerui contubernium ſecuta ſemel ſeruire tenetur: neque pœnitere ei amplius licet, quæ ſeſe ita Domino ſemel ſubdidit ex hac Valentiniani Sen. conſtitutione. Pœnitere inquam, vt poſtea eam conditionem defugiat, quocumque tandem prætextu. Forte contemptu vel contemplatu noui domini. Nempe libidinoſæ mulieres ſeruili contubernio facile acquieſcebant, ob mitem in præſens Dominum. Atenim mutato mox Domino, puta hærede minoris ætatis, libertatem relegere ſatagebant. Verum id eis *h. l.* denegatur, vtpote quæ ſemel in ſui ſeruitutem conſenſerint. Semel ancilla iure facta ſemper ancilla maneat. Quæ enim ſeruitutem euitare vult, ſtatim in ipſis coniunctionis primordiis ſeruilem conditionem ſeu coniunctionem fugere debet. Sane & olim quæ mulier ancillam ſe putans, alieni ſerui contubernium ſecuta eſt, poſteaque comperit ſe ingenuam eſſe, ſi ſtatim atque id cognouit, ſi in ipſis cognitionis primordiis hanc coniunctionem refugerit, nihil contubernium illud eius libertati nocebit. Aliud vero fuerit ſi hoc comperto ſeſe ſubdiderit. Nam Domini, cuius ſeruo ſeſe iunxit, ancilla manebit, neque pœnitentia poſtea ducta, ſeruitutis iugum effugere poterit. Quo pertinet locus ex Pauli ſententiis *lib. 2. tit. 21. §. 12. Errore qua ſe putauit ancillam, atque adeo alieni ſerui contubernium ſecuta eſt, poſtea liberam ſe ſciens in contubernio eodem perſeuerauerit, efficitur ancilla.* Et mox *§. 14. Neſciſſe autem videtur, qua comperta conditione contubernio ſe abſtinuit.*

Cæterum cum video, *h. l. & ſequenti*, ſolam contubernii ſeruilis rationem hac parte a Valentiniano ſpectari, non inani ducor coniectura, denuntiationem hac tempeſtate non expectatam, cuius vſum Arcadius *l. vlt. infr.* reduxit in Oriente.

VI. (a) Impp. VALENTINIANVS, Valens, & Gratianus (b) AA. ad Secundum PP.

SI apud libidinoſam mulierem plus valuit cupiditas, (c) quam libertas, ancilla facta eſt, non bello, non præmio, (d) ſed connubio; ita vt eius filii iugo ſeruitutis ſubiaceant: Manifeſtum eſt enim ancillam eſſe voluiſſe eam, quam liberam eſſe pœnituit. Dat. Prid. Non. April. Treueris. (e) Gratiano NB. P. & Dagalaipho Coss. [366.]

INTERPRETATIO. *Si mulier ex contubernio ſerui fiat ancilla, filii quoque eius ſeruierunt.*

NOTAE.

NOTAE.

(a) Abeſt & hæc lex a Cod. Iuſt. *GOTHOFREDVS.*
(b) *Gratiani* nomen *hic* inducendum eſt, qui proximo demum menſe Auguſto, Auguſtus factus eſt: vide *Conſular. Theodoſ. IDEM.*
(c) *Cupiditas*, id eſt, libido. *IDEM.*
(d) Pro capite ſuo ſcilicet accepto: neque hæc vox mutanda in *pretio. IDEM.*
(e) *ve. Remus*, vide *Conſular. Theodoſ. IDEM.*

COMMENTARIVS.

SERVITVS matris, ſeruitus eſt filii. Hæc *huius leg.* eſt ſententia potiſſima, de quo ad *l. 1. ſup.* Nempe vt mulieres liberæ a ſeruilibus contuberniis retraherentur, nominatim hæc e re nata a Valentiniano conſtituta fuit: & perpetuam ipſarum ſeruitutem futuram: de quo *l. ſupr.* atque in filios propagandam. Duo hæc ſcilicet inter cætera efficaciſſima viſa, ad retrahendas liberas mulieres a ſeruorum contuberniis. Neque alio pertinet etiam ſingulare illud (quod vix *alibi* occurrat) de tribus ſeruitutis inducendæ modis: ancillam (& ſic ſeruum) fieri bello, præmio, & connubio. 1. *Bello*, quia, vt *l. 1. ſupr. de liberali cauſa*, quoque dicitur, P.373. libertatem victis hoſtibus victorum dominatio abſtulit: Iuſtinianus, *in l. vn. Cod. de SC. Claud.* dixit hoſtium ferocitatem. 2. *Præmio*, id eſt, præmio & pretio accepto. 3. Denique *Connubio*, ex SC. Claud. de quo *hoc tit.* Nempe hæc ideo adiecta ſunt, vt exinde inferatur, matre ancilla facta, filios quoque iugo ſeruitutis ſubiacere oportere, non minus connubio, atque ex SC. Claudiano, quam duobus illis prioribus modis, qui magis communes ſunt.

VII. (a) Impp. ARCADIVS & Honorius AA. ad Anatolium (b) PP. Illyrici.

CVNCTI prouinciales agnoſcant, niſi trinis denuntiationibus liberæ feminæ ſeruorum conſortiis arceantur, nullo modo poſſe eas ad ſeruitium detinere. Dat. II. Non. Mar. CP. Honorio A. IIII. & Eutichiano Coſs. [398]

INTERPRETATIO. *Sine trina denunciatione mulier ſeruo iuncta non fit ancilla.*

NOTÆ.

(a) Abeſt & hæc lex a Cod. Iuſt. *GOTHOFREDVS.*
(b) Huic inſcribuntur adhuc An. 397. *l. 12. inf. de Iudæis: l. 3. inf. de conditis in publ. horr.* & Anno ſequente 399. *l. 6. inf. de Princip. agent. IDEM.*

COMMENTARIVS.

DENVNTIATIONIS trinæ vſus & neceſſitas, de qua iam ſæpe, ab Arcadio, per Præfecturam Illyrici nominatim firmatur: adempta cunctis Prouincialibus poteſtate, vllo modo liberas mulieres ob ſeruorum conſortia & contubernia ad ſeruitutem detinere, niſi poſt trinas denunciationes.

DE HIS QVI NON A (a) DOMINO MANVMISSI SVNT.

TITVLVS X.

LIB. VII. COD. IVST. TIT. X.

(a) Non a ſuo Domino. Ita MS. nonnulli. *GOTHOFR.* Cod. Wurceb. legit; *a non domino* &c. Quo modo & exhibet *Codex Iuſtin.* in Cod. Wurceb. præterea eſt hic titulus ordine IX, vt in aliis compendiis Alaricianis imo & in edit. Cuiac. vbi, titulus antecedens, cohæret cum illo, *de liberal. cauſſ.. RITTER.*

I. (a) Imp. Conſtantinus A. ad Baſſum. (b)

SI non (c) a dominis libertas detur mancipio alieno, ſi quidem ab hiis Iudicibus impetrabitur (d) quibus (e) dandi (f) ius eſt, ſine vlla trepidatione pœnæ (g) facilis diſſolutio eſt. Si vero iubentibus Nobis quicquam (h) *lege* (i) *actum* eſſe doceatur, &

non dominus, vt alienum mancipium manumitteretur, petiſſe, (k) tunc eodem, qui in conſpectu noſtro libertatem monſtrabitur conſecutus, (l) ei protinus, ad cuius proprietatem pertinet, reſtituto, is qui mancipium alienum, fallendo Principis conſcientiam, manumiſit, mancipia duo cogatur domino eius dare, cuiuſmodi (m) ſexus, ætatis, atque artis conſtiterit eſſe manumiſſum; & alia tria (n) eademque ratione ſimilia. Quæ multa non ſemper imponitur, ſed potius conquieſcit, ſi forte manumiſſus inferentem ſibi quæſtionem ſtatus, obiecta legitima præſcriptione potuerit excludere; cum ſibi amiſſi mancipii damna debeat imputare, qui in perniciem ſuam geſta taciturnitate firmauerit. Prop. (o) Id. Iul. Conſtantino A. V. & Licinio Cæſ. (p) Coss. [319.]

INTERPRETATIO. (q) *Si aliquis mancipium manumittere præſumpſerit alienum, & id ſub præſentia Principis, vel* (q) *in Eccleſia fecerit, hac pœna tenebitur, vt & manumiſſus a domino reuocetur, & alia duo mancipia eiuſdem ætatis aut ſexus, aut certe artificii quod ille qui eſt manumiſſus ſcierit,* (r) *dare cogatur. Si vero ille, qui manumiſſus dicitur, repetentem dominum ſub hac præſcriptione ſuperauerit, vt iam firmitatem* (s) *ſtatus ſui temporibus tueatur tunc ille qui manumiſit, non eſt conſtringendus ad pœnam, dum* (t) *ille qui repetit, præiudicium domini* (v) *ſui incurrerit, aut taciturnitate nutrierit.* (x)

P. 374

NOTAE.

(a) *Lex 7. Cod. Iuſt. eod. tit.* GOTHOFREDVS.

(b) P. V. v. hoc ipſo anno, *l. 8. inf. de appellationib. l. 2. & 3. inf. ad Leg. Iul. de vi: l. 4. inf. de donat.* Male in Cod Iuſt. *Præfectum Prætorio.* IDEM.

(c) Inuerſo ordine in Cod. Iuſt. *ſi a non dominis.* IDEM.

(d) Tentet quis, *imperabitur*, vt infra mox, *iubentibus nobis.* Vnde formula, *iubere lege agi*: Verum hoc retineri poteſt: *Impetratur* libertas, quæ petitur, quæque datur: Ita mox, *vt alienum mancipium manumitteretur*, PETISSE. IDEM.

(e) Id eſt. Quibus ſpecialiter hoc ius tributum eſt, veluti Conſulibus *l. 13. inf. de infirmandis his quæ ſub tyrannis.* Et Ammianus Marcellinus *lib. 22. c. 7.* Item Prætoribus, Proconſulibus, Præſidibus, & Ciuitatum Magiſtratibus, *l. vlt. Cod. Iuſt. de vindicta libertate*: Non etiam Legato Proconſulis, *l. 2. §. 1. D. de officio Proconſulis.* IDEM.

(f) *Dare* dicuntur Iudices *libertatem*, qui ſolemnia manumiſſionum peragunt, & apud quos ea peraguntur. ſic manumittere dicitur Conſul, *l. 1. D. de off. Conſulis*: Quinam vero hi Iudices ſint? v. *l. vlt. Cod. Iuſt. de vindicta libert.* IDEM.

(g) De qua mox infra. IDEM.

(h) *Quibus*, Codice Iuſt. IDEM Quid hic noſter velit, non intelligo, *Codices* enim Iuſtiniani impreſſi non variant. An MS. Cod. ad manus hic habuerit, diuinare non audeo. RITTER.

(i) Hinc *legis actio*, manumiſſio dicitur: *l. 3 D. de officio Proconſulis.* & Paul. 2. *ſentent. tit. 25. §. 4.* Sed & Magiſtratus, apud quem legis actio erat, manumittendis inductis lege agi iubebat, ſeu lege agi dicebat; vt Ammianus *prædicto* quoque *loco* teſtatur. GOTHOFREDVS.

(k) *Probetur*, hoc amplius C. Iuſtinianeus: Quo nil opus: hic enim ἀπὸ τοῦ κοινοῦ repetenda vox, *docetur.* IDEM.

(l) *A non domino conſecutus*, ita plenius Iuſtinianeus. Quo nil opus. IDEM.

(m) *Eiuſdem cuias.* Ita Cod. Iuſt. verum hæc vox proba; *cuiuſmodi*, id eſt, cuiuſcunque tandem IDEM.

(n) *Fiſco eadem ratione.* Ita Iuſtinian. Quam vocem, *fiſco*, hic deeſſe videri, iam editio Pariſienſis monuit. Quid ſi ego legam, *& alia tria*, eademque ærario ratione ſimilia, de quo mox. IDEM.

(o) Rom. vt *d. l. 8. inf. de appellationib.* & *d. l. 3. inf. ad Leg. Iul. de vi*: IDEM.

(p) Abeſt *Cæſ.* a Cod. Wurceburg. RITTER.

(q) In multis falſa vel ſemiplena. 1. Nam & omittit agere de obreptitia manumiſſione coram iudice, 2 & de manumiſſione in Eccleſia addit. 3. & pœnam tripli omittit, quæ hic fiſco ſeu ærario inferri iubetur. GOTHOFR.

(r) *Sciret* edit. Sichard. RITTER.

(s) *Firmitate* Cod. Wurceburg. IDEM.

(t) Id eſt, cum, quandoquidem, quia. GOTHOFREDVS.

(v) γρ. *Domini.* IDEM.

(x) *Nutrire* taciturnitate. IDEM.

COMMENTARIVS.

INIVSTÆ Libertati ſeu OBREPTITIÆ manumiſſioni, a non domino collatæ, occurrit *h. l.* Conſtantinus M. de quo ſunt alioquin plures, & anteriores leges multæ, tum in *Codice*, tum in *Pandectis.* Conſtantinus igitur *hac l.* ſi a NON DOMINO libertas ſeruo alieno collata fuerit, manumiſſionem tantum ſolui, ſeruumque Domino reſtitui iubet: ſi Iudicis interuentu collata ſit libertas, eique obreptum ſit, *ſine vlla præterea* (vt *hæc lex* loquitur) *pœna trepidatione.* At ſi in conſpectu Principis, eique obreptum ſit, tum manumittentem, præter ſerui reſtitutionem, multæ nomine duo mancipia paria domino ſerui præſtare vult, & alia tria inſuper fiſco: *Fiſco* inquam, quam vocem *hic* Codex Iuſtinianeus ſupplet, pro quo hic eodem ſenſu lego, *& alia tria, eadem ærario ratione ſimilia*: omiſſa ſcilicet ibi vox *ærario*, ob ſimilitudinem, & repetitionem earundem litterarum *eadem* ÆRARIONE *ſimilia.* Nempe, *eadem ratione ſimilia*, in eiuſdem ætatis, ſexus, artis, *ærario*, pariter vt domino ſerui. Grauius multo ſcilicet eſt, conſcientiam Principis fallere, eique obrepere, quam Magiſtratus, vel Iudicis cuiuſcumque, veluti Conſulis, Prætoris, & ſimilium. Alienum denique ſeruum, ſub conſpectu Principis manumiſiſſe eique obrepſiſſe, pœnalius eſt. Alio vero ſenſu dicitur, conſpectum Principis delictum augere: Hic enim conſcientiam Principis feſellit, non dominus. Pariter vt in ſpecie *l. vn. infr. de his qui num. liberor.* is, qui vt vacationem a Principe perſonalium munerum impetraret alienos pro ſuis liberis Principis conſpectibus obtulit, quo caſu tamen Conſtantinus indulto tantum priuile-

priuilegio eum priuari iubet. Interea circa *pœnam*, hic duo notanda. *Primo*, duplicem *hic* pœnam imponi ex vno facto; vnam, quæ priuato, alteram quæ fiſco infertur. *Secundo*, notanda in vniuerſum Quintupli pœna in hac ſpecie. Quanquam & Octupli etiam pœnam Prætorum Edictis conſtitutam nouimus, vt de Caii Verris iudicio, in Octuplum aduerſus Decumanos, qui plus ab aratoribus exegiſſent, teſtatur Cicero *in III. Verrina. c. 10.* Iuſtinianus certe §. *21. Inſtitut. de Actionibus*, vltra Quadruplum, nullam actionem priuatam extendi vult. *Exceptionem* tamen huic *legi* ſubiicit Conſtantinus M. qua ſcilicet alieno ſeruo libertas collata non reuocatur, neque multa infertur, puta, ſi manumiſſus præſcriptione, ſe tueri poſſit; de qua præſcriptione, *l. 5. Cod. Iuſt. de liberali cauſa.* Ratio hic aſſignatur, omnibus præſcriptionibus aptanda, *ſibi amiſſi damna debet imputare, qui in perniciem ſuam geſta taciturnitate firmauit*, vel vt Interpretatio habet, *cum ille qui repetit, præiudicium dominii ſui incurrerit, aut taciturnitate nutrierit*: Nam & hæc ratio omnium vſucapionum ſeu præſcriptionum eſt negligentia & taciturnitas Domini.

p. 375. # DE LIBERTIS ET EORVM LIBERIS. *

TITVLVS XI.

LIB. VI. COD. IVST. Tit. VII.

* Al. *Moribus*, vt in Tiliana editione; male. *GOTHOFR.* Seruat hanc lectionem etiam Cod. Wurceb. cauſſam non video, cur malam noſter hanc lectionem pronunciauerit, cum integro hoc titulo de libertorum moribus, & in primis neglecta referenda gratia agatur. Ego ſi quid video, tituli inſcriptionem, *de libertis & eorum liberis*, quam ſeruabant Codices, quos ad manus habuere *Sichardus, Cuiacius* & *Gothofredus* noſter, deſumptam cenſeo ex Iuſtiniani Codice, qui recte ita habet: nam & *Leg. 2.* quam Tribonianus multis additamentis auxit, & *leg. 4.* quæ itidem ex *leg. 3. h. t.* ab eodem exſcripta de filiis libertorum agit, quorum tamen hoc Codice nullam omnino inuenio mentionem: mores autem libertorum hic accuſari, nemo dubitat. *RITTER.*

PARATITLON.

Liberti, *Rubr.* & *l. 1.* & *2. h. t.* Id eſt quibus data libertas, *d. l. 2. h. t.* qui & manumiſſi, *l. 3. h. t.* ſeruitutis nexu liberati, *leg. ead.* dicuntur libertinæ conditionis homines, *leg. ead.* libertorum etiam liberi, *Rubr. h. t.* [& *l. 3. h. t.*] Reuerentiam non patronis ſeu manumiſſoribus, *leg 2. h. t.* libertatis auctoribus, *l. 1. inf. ne præter crimen. maieſt.* ipſis modo, ſed & eorum hæredibus præſtare, conſeruare tenentur; *l. 2.* & *3. h. t.* Delatores, accuſatoresue eorum extra crimen maieſtatis eſſe non poſſent, *d l 2 h t.* & *l. vn. in fine, inf. ad Leg. Iul. Maieſtatis, l. 1. 2. inf. ne præter crimen maieſtatis.* Alioquin ſi datæ libertatis immemores nequitiam ſeruilis ingenii receperint, *l. 2. h. t.* i. e. quadam iactantia vel contumacia ceruices erexerint, aut leuis offenſæ culpam contraxerint; Ingrati denique fuerint; *l. 1.* & *3. h. t.* Ingrati actio vtique competit: *l. 2, h. t.* id eſt a patronis, *l. 1. h. t.* eorumque hæredibus, *l. 2. h. t.* [abrogatum hoc poſtea *Nouella Valentiniana 6.*] rurſus ſub imperia ditioneſque mittuntur, *d. l. 1. h. t.* ad ſeruitutis nexum reducuntur, *d l 3, h. t.* etſi militantes, *leg. ead.* Illud etiam de libertis notandum, ipſos libertos, ad nullum, quamuis humilis militiæ locum admitti poſſe, eorum filios vſque ad proximum Protectoris tantum locum *leg. ead.* Sed & illud, inſtituto a fratre liberto hærede, inofficioſi querelam fratri competere: *l. 3. ſup. de inofficioſo teſtamento.* Tandem & illud, Libertinos Catabolenſium corpori ſociatos, *l. 9. 10. inf. de Piſtorib. & Catabol.*

I. (a) Imp. Constant. A. ad Concilium (b) Byzacinorum.

Libertis ingratis in tantum iura aduerſa ſunt, vt ſi quadam iactantia, vel contumacia ceruices (c) erexerint, aut (d) leuis (e) offenſæ contraxerint culpam, a patronis rurſus ſub imperia ditionemque mittantur. Dat. VI. (f) Kalend. Auguſt. Coloniæ Agrippinæ, (g) Pacatiano & Hilariano Coss. [332.]

Inter-

INTERPRETATIO. *Quæcunque perſona ſeruilis a domino ſuo fuerit conſecuta libertatem, ſi poſtea ſuperbire cœperit, aut patronum, id eſt manumiſſorem ſuum læſerit, amiſſa libertate quam meruit, in ſeruitium merito reuocatur.*

NOTAE.

(a) Principium *legis 2. Cod. Iuſt. eod. tit.* hinc deſumptum eſt. Iungenda autem *huic* eſt *lex 4. ſupr. de inofficioſo teſtam.* quæ & ipſa de libertis, deque LEVI nota, vt hæc noſtra, de leui offenſa agit: v. quæ dixi ad *d. l. 3.* GOTHOFREDVS.

(b) Bizacinorum *d. l. 3.* IDEM.

(c) *Ceruices erigere*, ſuperbire, Interpres *hic.* v. his ſimilia apud Interpretem Sidonii *lib. 4. ep. 22.* IDEM.

(d) Fornerius pater *ad l. 70. D. de verb. ſignif.* putat legendum, *haud:* Male, mox vt probabo. IDEM.

(e) *Leuis culpa* offenſio: ita quoque in *l. 1. inf. de primicerio Notar.* IDEM.

(f) VII. *in d. l. 3. de inoff. teſt.* Etſi manuſcripti hic nonnulli præferant V. IDEM. *V.* habet Sichardus in margine. RITTER.

(g) *vg. Adrimitinæ.* de quo plenius ad *d. l. 3.* GOTHOFREDVS.

COMMENTARIVS.

LIBERTOS hac conſtitutione ſua ad Concilium Byzacinorum emiſſa, & io vrbe Metropolitana Coloniæ Adrimitinæ reddita, inſequitor Conſtantinus M. cuius & alterum capue continetur *l. 3. ſup. de inoff. teſt.* quæque adeo *huic* iungenda eſt. Et duplici quidem ratione duobus his capitibus libertos inſequitur. Hoc, ad libertatis eorum reuocationem, ob ingrati vitium: Illo, ad bona eis perperam a patronis relicta eripienda: *Perperam*, inquam per libertorum ſcilicet qui in deliciis Patronorum erant, inſidias, blanditias, in necem ſanguinis. Vt de hoc capite nunc agamus. Etſi notiſſimum ſit, ingratos libertos in ſeruitutem a patronis reuocatos, de quo etiam pleniſſime dictum ad *legem vn. ſup. de hereditatis petitione*: Quod & ſequentes omnes *huius tituli* leges oſtendunt. Quare
P. 376 & Conſtantinus ipſe *hac lege* antiquiora iura ſuper eo memorat. Sic vt nil niſi ea memorare *hac lege* videatur. Duo tamen adhuc ſingularia *hac l.* contineri obſeruandum eſt. Primo nulla libertorum diſtinctione facta libertos ingratos in ſeruitutem reuocati dici; cum tamen anteriore eiuſdem Conſtantini conſtitutione, puta *d. l. vn. ſupr. de hered. petit.* Libertorum diſtinctio fiat. Nempe libertos ciues Romanos ob ingrati vitium non in ſeruitutem reuocatos, verum in ſequiorem tantum Latinorum gradum regradatos. Quod & ipſum colligi poteſt ex *l. 2. Cod. Inſt. de libertis & eorum liberis*, quam Tribonianus ex *hac* quoque *leg.* pro parte interpolauit, vt & ex ampliore conſtitutione, vnde *dicta lex vn.* deſumpta eſt. Secundo obſeruandum, *leuis offenſæ culpam*, hac lege ſufficere ad ingrati vitium contrahendum, & vt data libertas reuocari poſſit. Et tamen id pleriſque haud adeo fit veroſimile; itaque ſubſtituunt illi, *haud leuis offenſa:* Itemque opponunt *legem 30. Cod. Iuſt. de liberali cauſa*, vbi dicitur, ſolo non præſtiti obſequii velamento datam libertatem non reſcindi: (cui tamen etiam legi aduerſatur hic Ambroſii locus *lib. de Iacob, & vita beata, cap. 3. in fine. Ita libertatem accepiſti, vt meminiſſe manumiſſoris tui debeas, vt patrono tuo noueris legitimum obſequium deferendum, ne ab ingrato reuocetur libertas:*) Verum dicendum eſt, non omnem omnino culpam hic intelligi, ſed offenſam: & quidem in committendo, & faciendo conſiſtentem: Item offenſam omiſſionis in ſpecie *legis 6. §. 1. D. de agnoſcendis liberis.* Quare & LÆDENDI verbo hic vtitur Interpres. Ingrati igitur crimen contrahit libertus ex leui offenſa: quod in aliis ingrati actionibus non æque obtinet, puta in ea quæ patri in liberos emancipatos competit: *l. vn. infr. de ingratis liberis.* Vel donatori aduerſus donatarium, vide *infr. tit. de reuocandis donationibus.* Coërcendi ſcilicet magis viſi ſunt Conſtantino M. liberti, qui plerumque datæ libertatis immemores nequitiam recipiunt ſeruilis ingenii, vt loquitur *lex 2. prox. inf.* Idque eſt etiam quod hæc lex indicat his verbis, *Libertis ingratis* IN TANTVM *iura aduerſa ſunt, vt, &c.* Plauti locus, *Perſa, Actu 5. Scena 1. v. 57.* huc facit: *Sed ita pars libertinorum eſt, niſi patrono qui aduerſatus eſt, ni illi officit, ni id effecit, ni ei maledixit, ni grato* INGRATVS *repertus eſt, nec ſatis liber ſibi videtur, nec ſatis frugi, nec ſatis honeſtus.* Quo loco Verſus duo poſtremi in nonnullis inuerſo ordine poſiti. Cæterum vt *h. l.* leuis offenſæ, ita & in *l. 3. §. pr. de inoffic. teſtam.* quæ huic noſtræ coniungenda eſt, *leuis* pariter *notæ* mentio fit. Et nihilominus tamen leuem offenſam Græci *δικαίαν* hic recte interpretantur. Certe Actio hæc *Ingrati*, extraordinaria dicitur: *l. 1. Cod. Iuſt. eod. tit.* & iuri communi opponitur in *Nouella Valentiniani 6. de libertis, & ſucceſſionibus eorum.* Tandem & ſic, in rebus fidei, *vel leui argumento* a iudicio Catholicæ Religionis & tramite deuiantes, hæretici ſunt, & hæreticorum pœnis ſubcumbunt: *l. 28. infr. de hæreticis.* Atenim non vt ad reuocandam libertatem, ingratitudo liberti requiritur, *h. l.* ita & ingratitudo quoque requiritur ad reuocanda bona eis relicta per querelam inofficioſi his inſtitutis: Fratre enim præterito, indiſtincte fratri querela tribuitur aduerſus libertum a fratre inſtitutum, *d. l. 3. de inoff. teſt.* quæ *huic*, vt dixi coniungenda eſt, cuiuſque ſententia quoque ita *huic* aptanda venit.

II. (a) Impp. HONORIVS & Theodoſius AA. Conſulibus, Prætoribus, Tribunis plebis, Senatui ſuo Salutem dicunt. Poſt alia.

LIBERTI aduerſus patronos non modo (b) audiantur, verum etiam eandem, quam patronis ipſis, (c) reuerentiam præſtent hæredibus patronorum, quibus ingrati actio, ſicut ipſis manumiſſoribus deferetur, ſi illi, datæ ſibi libertatis immemores, (d) nequitiam receperint ſeruilis ingenii. Quod (e) ſi delatores accuſatoreſue manumiſſorum, hæredumue eſſe præſumpſerint, eodem (f) quo ſerui ſupplicio tenebuntur, luituri pœnas ante adhibitæ delationis exordium: (g) *& cætera.* Dat. VIII. Id. Aug. Rauenn. Aſclepiodoto & Mariniano (h) Coss. [423.]

INTERPRE-

INTERPRETATIO. *Libertos non ſolum contra patronos, ſed & contra patronorum hæredes audiendos non eſſe. Ingratos etiam ab hæredibus in ſeruitutem reuocari. Delatores etiam contra patronorum hæredes, antequam audiantur, puniendos.*

NOTAE.

(a) *Lex 3. Cod. Iuſt. eod. tit.* Iungenda autem huic legi eſt *lex vlt. ſup. de Iuriſdictione, & lex vlt inf. de accuſationibus.* Et *lex vlt inf. ne præter crimen maieſtatis.* GOTHOFREDVS. Hæc & proxima lex abſunt a Codice Wurceburg. & Edit. Sichard. RITTER.

(b) *ve. Non modo non audiantur*, vt Cod Iuſt quoque habet. Recte. Cæterum de hoc dicetur *ad d. l. vlt. inf. ne præter crimen maieſtatis.* GOTHOFREDVS.

(c) *Ipſis debent.* Ita habet Cod. Iuſt. quod addi nil neceſſe fuit. IDEM.

(d) V. quæ notaui *ad d. l. 1. ſup.* IDEM.

(e) Sequentia Tribonianus abſcidit. IDEM.

(f) Liberti eodem ſupplicio puniri, quo ſerui: *h. l. & l. vn. inf. ad Leg. Iul. maieſt. & l. 1. 2. inf. ne præter crimen maieſt.* IDEM.

(g) Aliter viſum Theodoſio, *l. 17. inf. de petitionib.* IDEM.

(h) *Mariano.* edidit Cuiac. RITTER.

COMMENTARIVS.

HONORII Imp. hæc conſtitutio eſt: qua libertis Accuſatione, ſeu delatione patronorum, eorumque hæredum interdicit. HÆREDIBVS ſcilicet patroni eandem libertus, quam ipſi patrono reuerentiam debet. Quæ quidem lex pars eſt prolixioris Honorianæ ad Senatum vrbis Romæ Orationis ſuper Iudiciis criminalibus & Accuſationibus, vt oſtendit *lex vlt. ſup. de iuriſdictione: lex vlt. infr. de accuſat. lex vlt. inf. ne præter crimen maieſt.* quæ huic iungendæ ſunt omnes: & illa quidem P.377 poſtrema, in eodem argumento verſans. *Hæredibus* inquam patroni eandem libertum quam patrono reuerentiam debere, *hac l.* definit Honorius; idque in duobus oſtendit. Nempe & illis aduerſus liberos *Ingrati* actionem (de qua ad *ſuperiorem legem* dictum eſt) non minus quam patrono competere. Item vt patronos, ita & eorum hæredes accuſari, deferri a libertis non poſſe pœna propoſita (de quo, eiuſque rei pœna dicendi locus erit *infr. tit. ne præter crimen Maieſtatis:* ac nominatim eius tituli *lege vlt.* quæ huic noſtræ ſocianda eſt:) quaque id de patronis ipſis cauetur: ſeu aduerſus eos audiri, interrogari. Libertorum aduerſus patronos, inquit, inlicitas atque improbas voces pœnæ obiectione præcludimus: atque ita vt non modo ſponte prodere non audeant, ſed ne vocati quidem in iudicium venire cogantur. Quæ lex *Cod. Iuſt. ſub tit. de teſtibus*, poſita eſt, *l. 11.* Cæterum de quibuſnam hæredibus *hac lex* accipienda ſit, quæritur? Accurſius ipſam ad filios tantum hæredes coarctauit. Placentinus vero ad omnes hæredes etiam extraneos eam retulit. Ille recte ad Iuſtiniani mentem; hic vero recte ad Honorii veteriſque iuris diſciplinam, vtpote cum generali voce hæredum pariter vt Valentinianus III. *l. prox.* vtatur. Quod & ipſum videre eſt ῥητῶς in Valentiniani III. *Nouella de libertis, & ſucceſſ. eorum 6.* vbi id abrogatur. Valentinianus enim *ea Nouella* quod *Ingrati* actionem attinet, hæredes patroni liberos ab extraneis non diſtinguit. Vtriſque enim *Ingrati* actionem adimit relicto communi iure, actione inquam iniuriarum, *cap. 1.* Quod vero accuſationem attinet, diſtinguit liberos ab extraneis hæredibus, nempe aduerſus illos tantum libertos in nullis cauſis teſtimonium dicere vult: *cap. 3. verſ. ſed ne, in fin.* Lege equidem Ælia Sentia filiis tantum hæredibus proximis libertum paternum, vt ingratum accuſare permiſſum erat, vt teſtatur Paulus *in l. 70. D. de verbor. ſignif.* Verum hæc *lex* de omnibus hæredibus generaliter accipienda eſt. Certe ita quoque iam olim in ius vocare etiam extraneos patroni hæredes libertus, niſi venia Edicti petita non poterat *l. a. Cod. Iuſt. de in ius vocando.* Et hæc quidem de *Ingrati* actione, quam Honorius etiam hæredibus patroni competere voluit. Verum Valentinianus III. poſtea *d. Nouell. 6.* ſoli patrono *Ingrati* actionem tribuit: hæredibus patroni omnibus indulto iure communi: Sed Iuſtinianus rurſum filiis patroni hanc *Ingrati* actionem reſtituit *Nouell. 78. cap. 2.* Interim notandum, *Ingrati* actionem *hac lege* illam proprie dici, qua liberti in ſeruitutem reuocantur, quod Anianus recte vidit.

II. (a) Impp. Theodoſius & VALENTINIANVS AA. Baſſo (b) PP. Poſt alia. (c)

LIBERTINÆ conditionis homines nunquam ad honores vel Palatinam aſpirare militiam permittimus. Sane hanc diſtinctionem volumus cuſtodiri vt ex manumiſſis nati ad locum vſque proximum Protectoris, (d) [licitum (e) nullatenus,] adire mereantur; Ita, vt patronis patronorumue hæredibus (f) reuerentiæ (g) priuilegia conſeruentur: Nam ſi militantes etiam docebuntur ingrati, ad ſeruitutis nexum proculdubio reducentur. Ipſos vero qui manumiſſi ſunt, nulla ratione ad vllum, quamuis humilis, militiæ locum ſinimus admitti. Dat. III. (h) Kal, April, Rauennæ, Theodoſio A. XII. (i) & Valentiniano A. II. Coss. [426]

INTERPRETATIO. *Libertos ad nullos honores militiamque aſpirare: Eorum filios ingenuos vſque ad Protectoris locum poſſe conſcendere: Etiamſi militantes, ingratos in ſeruitutem reuocari.*

NOTÆ.

(a) *Lex vlt. Cod. Iuſt. eod. tit.* hinc Interpolata eſt, cuius hæc ſunt verba: *Libertinæ conditionis homines vel eorum filii, etiamſi militantes docebuntur ingrati, ad ſeruitutis nexum proculdubio reducentur.* De quo mox plura. Cæ-

terum hanc legem procuidubio intelligit Theodoſius, *in fine legis vlt. ſup. de naturalibus filiis*: mox vt oſtendam. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Baſſus* PP. ſub Valentiniano III. ab *A. D.* 426. v. *Proſopogr.* *IDEM.*

(c) Quæ de naturalibus liberis eorumque matribus erant. Sed abrogata fuerunt, *d. l. vlt.* *IDEM.*

(d) De *Protectoribus* eſt *tit.* 24. *inf. lib.* 6. vbi dicam. *IDEM.*

(e) Locus corruptus. Eum ita reſtituo: *licitum his nullatenus.* Nempe Protectoris. *IDEM.*

(f) Dixi ad *legem ſuperiorem.* *IDEM.*

(g) Cuius pars eſt, ne liberti eos accuſare poſſint. *l. prox. ſup.* Item vt ingrati in ſeruitutem reuocati poſſint, *h. l.* & *d. l. prox. ſup.* *IDEM.*

(h) *Kalend.* Cod. Iuſt. omiſſo III. *IDEM.*

(i) XI. Cod. Iuſt. male: eo quippe conſulatu Baſſus Comes tantum R. P. erat, non PP. v. *Proſop.* *IDEM.*

COMMENTARIVS.

HONORIBVS & PALATINA militia omni, liberti ſiue manumiſſi ipſi, *hac* Valentiniani III. conſtitutione, primo & vltimo eius capite arcentur. At libertini, (id eſt, ex libertis ſeu manumiſſis nati) non omnibus honoribus, non omnibus militiis interdicuntur. Ad proximum quippe vſque Protectoris locum adſpirare iis permittit. Proprie loquendo, olim *liberti* erant ipſi manumiſſi: *libertini*, qui ex his nati, vt teſtatur Suetonius *in Claudio*, *cap.* 24. Ac vt nominibus diſtincti erant, ita & ferme in honoribus & militiis diuerſo iure habiti fuerunt liberti, & libertini: Ita in Curiam ſeu Senatum liberti non admiſſi, libertini recepti fuerunt: teſtis Dio *l.* 48. *ad an. V.* 715. de Cæſare: *καὶ παμπληθεῖς μὲν ἐπὶ τὴν γερουσίαν, μηδὲν διακρίνων, μήτ᾽ εἴ τις στρατιώτης, μήτ᾽ εἴ τις ἀπελευθέρου παῖς ἦν ἐσέγραψεν*, id eſt, *Multos in Senatum allegit, nihil diiudicans vtrum quis miles eſſet, vtrumue filius liberti.* Et apud Tacitum Claudius *lib.* 11. *Annal. cap.* 24. *Libertinorum filiis Magiſtratus mandari, non, vt plerique falluntur, recens, ſed priori Populo factitatum eſt.* Sub Claudio quoque Suetonius, *in eius vita*, *cap.* 24. *Latum clauum*, inquit, *quamuis initio affirmaſſet, non lecturum Senatorem, niſi ciuis Romani abnepo-*
P.378 *tem, etiam libertini filio tribuit, ſed ſub conditione, ſi prius ab Equite Romano adoptatus eſſet: ac ſic quoque reprehenſionem veritus, etiam Appium Cæcum generis ſui Proauthorem, Cenſorem, libertinorum filios in Senatum allegiſſe docuit: Ignarus temporibus Appii & deinceps aliquamdiu Libertinos dictos, non ipſos qui manumitterentur, ſed ingenuos ex his procreatos.* Et ſub Nerone Suetonius *in eius vita*, *cap.* 15. *In Curiam*, inquit, *libertinorum filios diu non admiſit, admiſſiſque a prioribus Principibus, honores denegauit.* Sed & quod ad militiam armatam attinet, vt liberti, ita libertorum filii antiquitus a militia remoti fuerunt, ſed bello Italico, Libertini primum militare cœperunt, vt teſtatur Florus *in Epitoma T. Liuii lib.* 74. Et Cæſar libertino milite raro vſus eſt, de quo vide Suetonium, *in Octauiano cap.* 25. In libertis igitur, *hac* Valentiniani Tertii *lege* antiquum ius reductum fuit, in eorum filiis coangustatum.

Secunda *huius legis* ſententia obiter tantum interiecta conſtituitur, vt etſi libertorum filii aliqua ſint militia decorati, eos tamen vt ingratos in ſeruitutem reuocare poſſint. Honor ſcilicet tributus aut geſtus, ingrati vitium aut pœnam non tollit. Et libertis honores conferuntur hactenus, vt Patronis ius ſuum ſit ſaluum, vt cæteroquin nemini hominum ius ſuum detrahi oportet. Ita militibus pietatis ratio in parentes conſtare debere dicitur: *l.* 1. *D. de obſequiis parentibus*: Item liberto honeſta ſemper & ſancta perſona patroni videri debet: *l.* 9. *D. d. t.* Sed nimium profecto errant Græci, qui libertum militantem, eo ipſo ingratum videri ex *h. l.* colligunt. Tria adhoc ad *h. l.* obſeruentur. Primo, hanc legem indicari & confirmari biennio poſt a Theodoſio Valentiniani collega in Imperio per Orientem, *fine legis vlt. ſupr. de naturalib. filiis*: In qua *libertorum* & *libertinorum* diſcrimen indicatur. Secundo obſeruetur, huic legi alterum caput cohæſiſſe de Naturalibus liberis: vt videlicet ex parentum teſtamento nil capere poſſent: quod docet *d. lex vlt. ſup. de naturalib. filiis.* Vt ex his iam de Valentiniani Tertii mente *h. l.* liqueat, nempe Rempubl. liberare eum ſategiſſe inhoneſtis viris, puta naturalibus liberis ſimul & libertorum heri ſeruorum, hodie liberorum fæce. Tandem obſeruetur Iuſtinianum promiſcue tam libertos quam libertorum filios ad quamcunque militiam admiſiſſe, eamque fuiſſe cauſam interpolandæ huius legis, primique & poſtremi capitis abdicandi.

DE VECTIGALIBVS ET COMMISSIS.

TITVLVS XII.

LIB. IV. COD. IVST. TIT. LXI.

PARATITLON.

I. VECTIGALIA 1. ſunt functiones, *l.* 3. *inf. de immunit. conc.* præſtationes, *l.* 23. 24. *inf. de nauicul.* quas omnes, qui negotiationis, ſeu transferendarum mercium habent curam, æqua ratione dependunt, *d. l.* 3. vel fiſco, *leg. ead.* vel Reipublicæ, *l. vlt. inf. de Alexandr. pleb. primatib.* Recte etiam Interpres ſic definit: *Vectigalia ſunt, quæ fiſco* [pro] *vehiculorum ſubuectione præſtantur, aut in Littoreis locis, nauibus, per diuerſa loca, vehiculis merces deportant.* 2. Vectigalium variæ ſpecies fuerunt, inter alias decimæ vectigal, ex metallis ſaxorum a priuatis effoſſorum, *l.* 10. 11. *de metallis.* 3. Vectigalium locatio-

nes

nes fiebant, & vt Interpres ait, *conductela* [vnde conductores diuerſorum portuum, & vectigalium, *l. 3. inf. de indulg. deb*] licitatione facta, ſic vt penes illum manerent, ei collocarentur, qui ſuperior in licitatione extitiſſet: *h. l.* Et quidem locatin hæc triennii fine concludebatur. Hoc tempus exigendis vectigalibus præſtitutum erat, *h. l.* 4. Conductores vectigalium publicorum, ne quidem minimorum, curiales eſſe porerant: *l. 97. de Decurionibus.* 5. Immunes etiam quidam a vectigalibus erant, velut Veterani, *l. 2. inf. de veteranis:* Nauicularii, *l. 23. 24. de Nauicular.* 6. De publicanis vid. *l. 2. de veteranis: l. 17. de luſtrali conlat.* 7. De Præpoſitis vectigalium, v. *l. 5. de nauicul.*

II. Commiſsvm, de quo nihil *hoc tit.* Præter Rubricam occurrit, eſt quod Græcis *κλεπτοτελώνημα*, dicitur, quoties videlicet res, ſiue merx, ob vectigal non ſolutum, ob omiſſam apud publicanos profeſſionem, fiſco vindicatur: A quo genere commiſſi non multum recedit, cuius mentio fit *in l. 3. ſup. de adminiſtratione & periculo tutorum.*

III. Retro, capitali pœna ſancitum, ſi qui plus quam oportet, a prouincialibus exigeret, *d. l. 1.*

2.279 *De* licitationibvs temporeqve *locationum, & de* svperexactorvm *pœna.*

I. (a) Imp. Constantinvs A. ad Iunium Rufinum (b) Conſularem Æmiliæ. (c)

Penes illum vectigalia manere oportet, qui ſuperior (d) in licitatione extiterit; ita, vt non minus quam triennii fine locatio concludatur, nec vllo modo interrumpatur tempus exigendis vectigalibus præſtitutum; Quo (e) peracto tempore, licitationum iura conductionemque (f) recreari (g) oportet, (h) & hanc ſimili modo aliis conlocari: (i) capitali ſententia ſubiugandum, (k) quem plus aliquid quam ſtatutum eſt a prouincialibus exegiſſe conſtiterit. Dat. X. (l) Kalend. Iul. Criſpo II. Conſtantino II. Coss. [321.]

Interpretatio. Vectigalia (m) *ſunt quæ fiſco vehiculorum* (n) *ſubuectione præſtantur, hoc eſt aut in litoreis locis nauibus,* (o) *aut per diuerſa vehiculis merces deportant,* (p) *cuius rei conductelam* (q) *apud ſtrenuas* (r) *perſonas triennio eſſe præcipit, & continuo hanc exactionem aliis iterum permittendam, qui maiorem ſummam præſtationis obtulerint.* (s) *Ex qua conductione aut exactione, ſi quis plus quam præceptum fuerit, exigere tentauerit,* (t) *aut mercatorem, aut prouincialem ſub hac exactione grauare cœperit, periculo capitis ſe nouerit eſſe damnandum.* (v)

NOTAE.

(a) *Lex 4. Cod. Iuſt. eod. tit.* GOTHOFREDVS.
(b) *Rufum*: in Cod. Iuſt & in Aniano Andegau. IDEM.
(c) *Æmiliæ & Liguriæ*: ita idem Anianus Andegau. de quo mox. IDEM.
(d) *Le plus offrant & dernier encheriſſeur.* IDEM.
(e) *Cum peracto* Cod. Wurceburg. RITTER.
(f) *Conductionemque*, ita Cod. Iuſtinianeus; & hoc tamen retineri poteſt. GOTHOFREDVS.
(g) *Recreari*, id eſt renouari. IDEM.
(h) Aberant ſequentia vſque ad verba *quem plus*, errore typographi, cum & lector illa verba a Gothofredo noſtro notis inſtructa videre poteſt. Nos lacunam ſuppleuimus ex Cod. Wurceburgenſ. Edit. Sichard. & Cuiac. RITTER.
(i) *Conlocari aliis*, id eſt collocari penes alios. Reliqua Tribonianus recidit propter *l. 4. Cod. Iuſt. vectigalia noua*, &c. GOTHOFREDVS.
(k) *γρ. Subiugando.* IDEM.
(l) Ita quoque Cod. Iuſt. ſed Manuſcripti omnes ſimpliciter *Kal. Iul.* IDEM. Cod. Wurceburg. ſimpliciter etiam, *Dat. Kal. Iul. Criſp. II. & Conſtantino.* RITTER.
(m) Vectigalium definitionem nota. GOTHOFREDVS.
(n) *Pro vehiculorum*, &c. IDEM.
(o) *Locis conductoribus* Cod. Wurceb. RITTER.
(p) *Deportantur.* GOTHOFREDVS.
(q) *Conductela*, pro conductione. IDEM.
(r) *Strenuæ perſonæ*, pro idoneis. IDEM. *Extraneos perſonas* legit Cod. Wurceburg. Edit. Sichard. & Cuiac. RITTER.
(s) *Obtulerit.* Cod. Wurceburg. IDEM.
(t) *Ita vt mercatorem vel prouincialem* Cod. Wurceburg. IDEM.
(v) *Nouerint eſſe damnandos* Cod. Wurceburg. Edit. Sichard. *ſe nouerit ſubiturum.* IDEM.

COMMENTARIVS.

IVſtæ vectigalivm *Locationi*; Iuſtæque item *Exactioni* (proculdubio turbatis tum in perniciem publicam) per Æmiliam nominatim, conſulit *h. l.* Conſtantinus M. quatuor ſententiis. *Vectigalium* inquam, id eſt, eorum quæ vltra tributorum rationem, fiſco & publico penduntur a prouincialibus, qui negotiationi ſcilicet ſeu transferendis mercibus incumbunt, *l. 3. inf. de immunitate conceſſa*, ſeu vt Interpres definit, *quæ fiſco* (pro) *vehiculorum ſubuectione præſtantur*, *hoc eſt* pro mercibus quæ *aut in litoreis locis, nauibus, aut per diuerſa vehiculis deportantur.* Locationis igitur ſeu *conductela* (vt loquitur Interpres) vectigalium forma Conſtantino M. hac conſtitutione hæc placet.

Primum, vt ei collocentur ſiue addicantur, qui plus obtulerit: quod alioquin protritum: Vectigalia ſcilicet publice & ad haſtam locati ſolita, & licitationes tam diu ambulaſſe, donec in vno vincente conſiſterent, id eſt, in eo qui plus obtuliſſet: *l. 9. D. de Publicanis.* vnde & calor licitantis, *d. l. 9.* & in locatione vectigalium *immoderatius licitari*, apud Suetonium *in vita Iulii, cap. 20.* Procul dubio autem id a Conſtantino *h. l.* inculcatur, quia ſcilicet Iudicum ambitione & gratia alicubi vectigalia addicerentur, quod in publicam perniciem fiebat.

Secundo iubet Conſtantinus M. vt locatio vectigalium in *Triennium* fiat, non minus. In quo a iure veteri receditur. Olim enim cum locationes huiuſmodi a Cenſoribus fierent, quorum munus erat quinquennale, in luſtrum ſeu quinquennium locationes vectigalium fiebant: *l. 3. §. 6. D. de iure fiſci: l. 30. §. 1. D. de legatis 3.* & *l. 7. Cod. Inſt. locati.* Et Varro *libris de lingua latina:* de quo infiniti ſunt loci. Addatur ſaltem hic Tertulliani, e *lib. 1. ad Nationes cap. 10.* *Quos* (Deos) *in haſtarium regeſſiſtis, publicanis ſubditis, omni quinquennio inter vectigalia veſtra proſcriptos addicitis.* Atenim in triennium vectigalia locari iubet *h. l.* Conſtantinus M. vt priuata quoque ædificia triennio locari ſolita oſtendit *lex 3. inf. de conlat. don.* Ac vt in triennium locari iubet, ita ſane non minus quam in triennium: atque ita vt non ante interrumpantur: Procul dubio aduerſus Iudicum impotentiam, qui vectigalia per ambitionem aut gratiam, modo in hunc, modo in illum, oullo tempore obſeruato, transferebant. Quod & ipſum in publicam perniciem cedebat.

Tertio, Exacto iam triennio mutari publicanos & locationem recreari iubet. Valde inhumanum quippe eſſet, ſi iidem conductores retinerentur exacto tempore, *d. l. 3. §. 6.* (etſi caſus quoque excipiatur in *d. l. 3. §. 6. d. l. 9. §. 1. l. 11. §. vlt. D. de publicanis* & *d. l. 7. Cod. Inſt. de locato.*) Sed & quia publice inutile eſt, eoſdem publicanos continuari, iiſque tempora prorogari.

Quarto, Superexactoris publica pœna capitalis a Conſtantino M. *hac eadem lege* conſtituitur: competentem ſeueritatem imponit *lex 1. inf. de concuſſ. Aduocat.* & *l. 1. inf. de exactionib.* quæ duæ leges in- P.380 ter ſe coaſſandæ ſunt: pariter vt eadem pœna a Valentiniano ſtatuta, mox & ab Arcadio, in ſuperexactores alios: *l. 1. inf. de ſuperexact.* vbi dicendi locus erit. Et tamen in *l. vlt. Cod. Iuſt. vectigalia noua inſtitui non poſſe*, quæ eidem Conſtantino tribuitur, perpetui exilii pœna poſtea impoſita. Quæ cauſa eſt, cur Tribonianus hanc *huius legis* ſententiam poſtremam reciderit *in l. 4. Cod. Iuſt. de vectigalibus.*

Supereſt *huius leg.* inſcriptionem illuſtremus. Dicitur in ea, *Iunius Rufinus Conſularis Æmiliæ.* in MS. Anianeo, *Æmiliæ & Liguriæ.* Et certe biennio poſt hanc legem, *Vlpius Flauianus Conſularis Æmiliæ & Liguriæ* vocatur in *l. 2. inf. de extraordinar. ſiue ſordidis munerib.* Sed & An. 385. *Romulus Conſularis Æmiliæ & Liguriæ* etiam vocatur in *l. 4. ſup. de denunciat. vel editione reſcripti.* Et quamlibet *leg. 3. inf. de cenſu*, Anno 357. *Dulcitius* dicatur tantum *Conſularis Æmiliæ*, nihilominus *Conſularis Æmiliæ & Liguriæ* accipiendus eſt, abſorpto oomine Liguriæ, ſub Æmiliæ nomine; quod & aliis prouinciis euenit: verum Liguriam mox ab Æmilia ſeparatam, docet *lex 4. inf. vnde vi*: quæ data eſt Anno 398. Quod factum puto propter ouam Liguriæ prouinciæ dignitatem, poſteaquam videlicet ea ordinaria ferme Principum ſedes facta eſt. Certe Symmachus quoque, qui per ea tempora vixit, ab Ambroſio Liguriam gubernatam ſcribit, *lib. 3. ep. 34.* de quo vide Socratem *lib. 4. cap. 30.* Sozomen. *lib. 6. cap. 24.* & Paulinum *in vita Ambroſii num. 2. 3. in append. Opp. Ambroſ. Tom. II. edit. Benedictin. pag. 2.*

DE LONGI TEMPORIS PRÆSCRIPTIONE.

TITVLVS XIII.

Lib. VII. Cod. Ivst. Tit. XXXIII.

PARATITLON.

Longi temporis præscriptio *Rubr.* eſt temporis exceptio, *l. 2. h. t.* ſeu vetuſtas, *leg. ead.* puta decennii, *l. 1. h. t.* & quadraginta annorum, *l. 2. h. t.* poſſeſſionis ſine aliqua interpellatione, *l. 1. h. t.* & *l. vn. de quinquennii præſcriptione;* qua obiecta, *l. vn. ſup. de his qui a non domino manumiſſi ſunt*, actiones, non tamen perſonales, finiuntur: *l. 2. h. t.* excluduntur, *d. l. vn.* ob quam actio moueri non debet, *d. l. 2. h. t.* His adde, de præſcriptione, *l. 1. in fin. infr. de maternis bonis:* de præſcriptione longi temporis, *l. 15. infr. de iure fiſci:* De finium & loci præſcriptione, v. *l. 5. ſup. de pactis:* *l. pen.* & *vlt. ſup. fin. regund.*

I. (a) Imp.

I. (a) Imp. Constantinvs A. ad Vetium Ruſinum (b) P. V.

EX donatione Principum, (c) aut quocunque (d) modo, rem ad fiſcum pertinentem, vſque ad noſtra Decennalia (e) ſine aliqua interpellatione poſſidentes (ſecundum ius enim hæc intelligitur eſſe poſſeſſio) ſecuri poſſideant. PP. X. (f) Id. Ian. Romæ, Sabino & Ruſino Coss. [316.]

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod Iuſt. Eſt enim horum temporum rationi adſtricta. *GOTHOFREDVS.* Abeſt hæc & ſequens lex a Cod. Wurceburg. & aliis compendiis Alaricianis. *RITTER.*

(b) Romæ P. V. *Vetius Ruſin.* ſub Conſtantino M. Auctor vetus Notitiæ Præfectorum Vrbis, qui incidunt in ſuperiorem annum D. 315. Conſtantino IV. & Licinio IV. Coss XIII Kal Sept. *Vetius* inquit *Ruſinus Præfectus Vrbis fuit.* Idemque porro P. V. fuit hoc anno vſque ad prid. Non. Auguſti, vt ex eadem Notitia colligere eſt. *GOTHOFREDVS.*

(c) Diocletiani & Maximiani ſcilicet. Sexto Aurelio Victore, Zoſimo *lib. 2. cap.* 5. 6. Hieronymo *in Chronico* & Chronico Alexandrino. Non etiam Maxentii, quem Principis honore Conſtantinus non dignatur, ſed Tyranni nomine, *l. 1. inf. de ingenuis, l. 1. inf. de cohortalibus.* Quique etiam quadriennio ante hanc legem ſuperatus & occiſus fuit. *IDEM.*

(d) Id eſt, quocunque alio modo, ſiue titulo, iuſto ſcilicet & legitimo. *IDEM.*

(e) Characteriſmus hic certiſſimus Imperii Conſtantiniani, de quo mox plura. *IDEM.*

(f) Reponam lubens *Kalend.* id eſt, Kalendis: Veroſimile enim Conſtantinum has quoque velut ſtrenas Senatui, Populoque vniuerſo Romano elargitum, donata poſſeſſoribus ſecuritate a fiſci calumniis. Cui ſimile exemplum occurrit in *l. 1. ſup. ſi certum petatur, de ſuffragiis.* *IDEM.*

COMMENTARIVS.

FISCI per varias a ſuperioribus Principibus conceſſas donationes, vel quo alio legitimo titulo, ſine interpellatione ad hæc vſque tempora (in quæ decennalia Conſtantini M. incidunt) poſſeſſas, Conſtantinus M. hoc Edicto confirmat, rataſque eſſe iubet; Bonorum ſcilicet aliorum Principum exemplo, qui beneficia & liberalitates ſuperiorum Prin-
P.38. cipum vno confirmare ſoliti ſunt Edicto. Quod factitatum a Tito teſtis eſt Suetonius *in vita eius, cap. 8.* & Dio *apud Xiphilin. in vit. init.* & poſt eum a Nerua; Cuius etiam de eo Edictum extat apud Plinium *lib. 10. ep. 66.* Galbæ diſſimiles qui liberalitates Neronis non plus decimis conceſſis reuocandas curauit, exigendaſque, vt ſcribit Suetonius *in vita eius, cap. 15.* Et Plutarchus ſimul & Tacitus *Hiſtor. 1. cap. 20.* Et de Patre quoque ſuo Marco Antonino Philoſopho teſtatur Commodus apud Modeſtinum I. C. in *l. 6. §. 8. D. de excuſationibus.* ὁ θειότατος, inquit, πατήρ μου παρελθὼν εὐθὺς ἐπὶ τὴν ἀρχὴν διατάγματι τὰς ὑπαρχούσας τιμὰς καὶ ἀτελείας ἐβεβαίωσεν: id eſt, *Diuus Pater meus Principatum ingreſſus, edicto conceſſa priuilegia atque immunitates firmauit.* Hoc igitur exemplo Conſtantinus M. vt ſemel fiſci calumnias reprimeret & poſſeſſorum ſecuritatem in tuto locaret, hoc Edicto ſuo proſpexit. Atque vt cæteri Principatus initio id facere ſoliti (quod ex *d. l. 6. §. 8.* diſcimus) ita & nunc Conſtantinus decennalibus ſuis id præſtitit: quaſi nouo tum quodammodo Principatus initio. Notum enim, Auguſtum Imperatorem decennalibus exactis nouum velut Principatum inchoaſſe, atque Imperium renouaſſe. Vnde etiam mos apud ſecutos Principes decennalia celebrandi, quaſi Imperio abſciſſo, denuo reuocato; quod, Dio *lib. 53. Hiſt. Rom.* his verbis teſtatur: οἱ αὐτοκράτορες εἰς πάντα, καθάπαξ τὸν βίον ἀποδεικνύμενοι ὅμως διὰ τῶν δέκα ἀεὶ ἐτῶν ἑώρταζον ὡς καὶ τὴν ἡγεμονίαν αὖθις τό τε ἀνανεούμενοι. *Poſteriores quoque imperatores, etſi non ad certum tempus, ſed per omne vitæ ſpatium iis imperium deferatur, tamen ſingulis decenniis feſtum pro eius renouatione agunt, quod hodie etiam fit.* (*) Hinc rurſum mos decennia omni ludorum genere celebrandi. Sed & iiſdem decenniis vincti Edicto Principis carceribus ſoluebantur: de quo locus extat apud Sozomenum, *lib. 1. cap. 20.* atque inuicem Principes decennalibus ſuis a Senatu muneta accipere ſolitos, teſtatur Symmachus, *lib. 10. epiſt. 26.* Quare & Conſtantinum hac indulgentia eum S. P. Q. Romano pariare voluiſſe veriſimile eſt. Quinimo peculiaris hæc quoque Conſtantino huius Edicti decennalibus ſuis promulgandi ratio fuit, quod tum demum Imperium eius in tuto locatum videretur, non modo poſt Maxentium directum, verum poſt initum iam cum Licinio fœdus.

Atque hæc quidem eſt *huius leg.* ſententia, quam nonnulli perperam ad *ordinariam* longi temporis præſcriptionem, & quidem ad vicennalem (verbis illis, *vſque ad noſtra decennalia:* de duobus decennalibus acceptis) trahunt: Quod fecit etiam doctiſſimus Galuanus *tract. de vſufructu, diſſert. 11. p. 92.* Eſt enim lex hæc de decennalibus Imperii Conſtantinianei, quæ tum ingruerant: Et ſic momentaneum iſtud beneficium eſt, horum temporum rationi adſtrictum. Interim locus hic admodum ſingularis eſt, ad characteriſmum annotum Imperii Conſtantini, de quo alioquin non parum quæri ſolet. Conſtantio quippe Chloro, Patre Conſtantini defuncto, 25. Iulii A. D. 306. Conſtantinus illi ſucceſſit; vt proinde in hunc annum decennalia incidant. De quo etiam aliquid notaui in Chronologia huius anni. Et quidem ſic, vt quamlibet nondum completis decem annis, Decennalia tamen iam hoc tempore cenſerentur, ab huius anni initio. De quibus decennalibus egit, & Auctor vitæ Conſtantini *lib. 1. cap. 48.* Ex *hac* certe *leg.* liquet ea non recte referri a Baronio ad annum ſuperiorem 315. Huic Edicto denique ſimilis eſt eiuſdem Conſtantini M. *lex 2. & 3. infr. de iure fiſci*, quæ datæ ſunt triennio poſt, A. D. 319. ac nominatim prior illa, quæ & ipſa eſt de donationibus rerum fiſcalium a ſe ipſo factis. Neque his etiam abſimiles ſunt indulgentiæ debitorum, itemque indulgentiæ criminum, vt & edicta Tyrannis cæſis promulgari ſolita, de quibus *tit. infr. de indulgentiis criminum: tit. de indulgentiis debitorum: tit. de infirmandis his quæ ſub tyrannis.* Quod argumentum *huius legis* attinet, quod eſt de præſcriptione in cauſis fiſcalibus, dicam de eo plene *ad leg. vnic. infr. de quinquennii præſcript.* De præſcriptione interim in commune, quatuor ex *hac leg.* notentur.

Primo, *iuſtum titulum* requiri in præſcriptione *ex donatione Principum*, inquit, ſed additur, *aut quocunque*

(*) Huc pertinent quæ ab eruditiſſimo ANTON. PAGI *Diſſert. hypat. Part. II. cap. 2. & c. 7. num. 16.* item in *Critica ad Annal. Baron. an. 316.* obſeruata ſunt.

cunque modo, id eſt quocunque alio modo ſine titulo iuſto ſcilicet & legitimo. Quanquam ſunt, qui hæc de mala fide accipiunt: quando vicennalis præſcriptio contra fiſcum currit cum mala fide, vt *l. 2. Cod. Iuſt. de requir. reis.*

Secundo, in præſcriptione requiritur, vt *interpellata poſſeſſio non ſit*, vt legitima ſit præſcriptio: *l. 2. Cod. Iuſt. de præſcript. longi temp.* Vide & *leg. vnic. infr. de Quinquennii præſcript. & l. 10. Cod. Iuſt. de acquir. & retin. poſſeſſ.*

Tertio igitur, requiritur vt *ſecundum ius* poſſeſſio ſit, iuſto ſcilicet titulo munita, neque interpellata; breuiter, legitima: Illegitima contra, cum quis non ſecundum ius poſſidet, ſed vitio nactus eſt poſſeſſionem, vel poſt interpellationem ſibi factam poſſidet: argum. a contrario *huius leg.* Poſſeſſio non tantum corporis, ſed & iuris eſt: *l. 49. §. 1. D. de acquir. & amitt. poſſeſſ.* & vt Imper. loquitur *in l. 10. Cod. Iuſt. de acquir. & retin. poſſ.* quæ omnino videnda eſt, poſſeſſionis duplex eſt ratio.

Poſtremo, *effectus & ratio* præſcriptionum notetur, ibi, *ſecuri poſſideant:* qua de re vide *l. 1. D. de vſurpat.* ſic & *leg. 7. Cod. Iuſt. de præſcript. longi temp.* diuturnitate poſſeſſionis parta ſecuritas. Quod vero ex his verbis & ſimilibus alibi quidam colligunt, præſcriptione non adquiri dominium, ſed ſecuritatem perpetuam poſſidendi, inane eſt: Quid enim aliud eſt *ſecuritas poſſidendi*, quam dominii inconcuſſi, *βεβαίω, ἀσάλευτω*, adquiſitio.

II. (a) Impp. Conſtantinus (b) & Conſtans AA. Argyrio Præſidi.

ANNORVM XL. (c) præſcriptio [quam *Vetuſtatem* (d) leges ac iura nuncupare voluerunt] admittenda non eſt, cum actio perſonalis (e) intenditur. Quare in præſenti (f) & in cæteris cauſis id potiſſimum ſeruabis (g) atque cuſtodias: niſi iure (h) veteri comprehenſum ſit *Actionem quæ mouetur, propter vetuſtatem non debere moueri* (i) Sed quamuis actio pecuniæ poſtulatæ exceptione temporis non finiatur, Iudex tamen debet inſpicere, quæ temporis interualla nullis iuſtis cauſis exiſtentibus fluxerint, & inſtrumenti vetuſtatem: (k) vt diligentius his conſideratis ex officio iudicantis quid pronuntiari ſuper huiuſmodi actionibus oporteat, æſtimetur. Dat. X. Kal. Iul. Limenio & Catuline Coss. [349.]

P.382

NOTAE.

(a) Abeſt *hæc lex* a Cod. Iuſt. GOTHOFREDVS.

(b) *Conſtantius.* IDEM.

(c) XX. ita reponit Cuiacius 18. *Obſeruat. cap. 18. & Recit. in Codicem ad l. 5. de præſcript. 30. vel 40 annorum.* Etſi alibi a ſe diſſentiat: puta *Recitationibus ad l. 7. D. de Iuſt. & iure.* Item ad *caput 8 X. de præſcriptionib.* IDEM.

(d) *Vetuſtas*, pro 40 annorum ſpatio, *hic* & in *l. 57. §. 1. D. de ritu nuptiarum*, de quo mox plenius. Vetuſtas longi temporis, Hyginus *p. 113.* & Aggenus *in Frontinum, p. 79. edit. Rigalt.* longinquitas temporum. IDEM.

(e) Veluti pecuniæ poſtulatæ, *verſ. ſed quamuis inf.* IDEM.

(f) Intelligit actionem pecuniæ poſtulatæ, qua de agebatur, & quæ huic reſcripto occaſionem præbuit. IDEM.

(g) Ne ſcilicet admittas præſcriptionem etiam 40. annorum aduerſus actionem perſonalem. IDEM.

(h) Exemplum poni poteſt, ex *d. l. 57. §. 1. D. de ritu nuptiar.* IDEM.

(i) Ita repoſui ex editione Cuiaciana. Male enim hic errore forte typographico editum tantum: *deberi* neglecta voce *moueri.* RITTER.

(k) Vetuſtas inſtrumenti, *h. l.* vt ætas chirographi, *l. vn. ſup. ſi certum petatur de chirographis.* GOTHOFRED.

COMMENTARIVS.

PERSONALES actiones, ne quidem XL. annorum præſcriptione, etſi in quibuſdam cauſis hæc præſcriptio locum olim obtineret, elidi vult Conſtantius; quadraginta inquam annorum (ſic enim recte *in h. l. legitur.*) Nec *de 20. annorum* præſcriptione, ſed de 40. dubitabatur, an ea ſaltem in perſonalibus locum haberet? Et erant hæ duæ dubitandi rationes: Prima, quod hoc ſpatium annorum leges & iura *Vetuſtatem* nuncuparent: Deinde, quod iure veteri quædam actiones perſonales hac præſcriptione extinguerentur. Verum dubitanti Præſidi reſcribit Imperator: Extra eas actiones quæ propter vetuſtatem iure veteri nominatim non moueri iubebantur, cæteras actiones perſonales, & nominatim pecuniæ poſtulatæ, 40. annorum præſcriptione non tolli. Æternam ſcilicet actionis perſonalis, & pecuniæ nominatim poſtulatæ auctoritatem ſiue actionem Imperator, *h. l.* eſſe iubet. Quod tamen poſtea ſublatum fuit Anaſtaſii conſtitutione, puta *l. 4. Cod. Iuſt. de præſcriptione 30. vel 40. annorum.* Itaque Cuiacii emendationem non admitto ſubſtituentis *in h. l.* 20. annorum, pro 40. Cuius etiam rationibus omnibus quibus mouetur, nil moueat. Primum mouetur Rubrica *huius tituli*, quæ eſt *de longi temporis præſcriptione.* Verum *longi tempor*[illegible], quodcunque longi temporis ſpatium ſignificat, non decem, aut 20. tantum annorum, quod Cuiacius putauit: Nam & eadem ratione ſub *titulo* Codicis Iuſtinianei *de longi temporis præſcriptione, quæ pro libertate* in *l. vlt.* de 60. annorum præſcriptione agitur: *Sola*, inquit, *temporis longinquitate etiamſi 60. annorum curriculum exceſſerit, libertatis iura minime mutilari oportere congruit æquitati.* Secundo mouetur Cuiacius, quod Anaſtaſii primum conſtitutione inducta fuerit præſcriptio 40. annorum. Verum & hic Cuiacii lapſus eſt. Nam & 40. annorum præſcriptionem veteri iure in quibuſdam cauſis obtinuiſſe, fidem facit iuxta *h. l. lex 57. §. 1. D. de ritu nuptiarum:* Neque Anaſtaſius author eſt præſcriptionis 40. annorum, id enim hactenus præſtitit conſtitutione ſua, abrogata hac lege, vt eæ actiones quæ ante quadam interpretatione temporis præſcriptione non elidebantur, ſed perpetuæ erant, omnes illæ 40. annorum præſcriptione extinguerentur. Tertio mouetur Cuiacius re ipſa; Quod ſcilicet falſum ſit, 40. annorum præſcriptione actionem perſonalem non tolli. Verum prochroniſmi vitio laborat hæc ratio, & probationem a poſteriori continet. Verum eſt enim quod Cuiacius ait, ſi Anaſtaſii conſtitutionem reſpicias, verum hoc iure veriſſimum eſt actiones perſonales 40. annorum præſcriptione non tolli. Quarta

ta & poſtrema Cuiacii ratio eſt, quod *vetuſtatis* appellatione in legibus ſpatium 20. annnrum intelligatur, vt in *l.1. §.vlt. l.2. in pr. l.vlt. D. de aqua, & aqua pluuia arcenda.* Verum *vetuſtatis* nnn vna eſt, aut certa in iure præſcriptio: Certe non ea, quam Cuiacius *illis legibus* affingit; In *legibus illis* dicitur, in conditionibus agrnrum, in aquæductibus, vetuſtatem pro lege haberi. At quænam illa ſit veniſtss, illis locis nnn exprimitur. *Vetuſtas* inibi eſt, cuius memoria non extat. Nam quam vetuſtatem, item longam cnnſuetudinem, vt & diutinum vſum vocant IC. in legibus illis, ac nominatim Paulus in *d.l.2.* id idem Paulus nnn ita multum poſt, §.7. ita deſcribit, *Cuius memoria non extat.* Et Pomponius in *l.3. §. 4. D. de aqua quotidiana: cuius origo memoriam exceſſit.* Nnn igitur *vetuſtas* eſt præciſe decem aut viginti annnrum ſpatium, quod Cuiacius voluit; Sane in reſcripto D. Marci & Lucii Imperatorum temporis diuturnitas 40. annorum ſpatio clauditur, *l.57. §. 1. D. de ritu nuptiarum.* Et hæc de antiquiſſimo hoc iure. Nam poſteaquam præſcriptin 40. annorum aduerſus quaſcunque actiones, quæ perpetuæ antea fuerant, recepta eſt, quin *vetuſtatis* appellatione 40. anni venerint, nemini dubiım eſſe amplius poteſt, *l.vlt. Cod. Iuſt. de fundis rei priuatæ.* Quæ lex licet Thendnſii ſit, Triboniani tamen ἔμβλημα continet, vt apparet ex *Nouella* Theodnſii *de reſcindendis venditionib. rei dominicæ 28.*

Sententia igitur *huius legis* hæc eſt: Præſcriptionem etiam 40. annorum, etſi in quibuſdam cauſis locum habeat, non admittendam, cum *actio perſonalis* intenditur. Qua ipſa ratinne Conſtantinus quoque cum 60. annorum præſcriptio in quibuſdam cauſis locum haberet, tamen reſcripſit, temporis longinquitatem, id eſt 60. annnrum curriculum, aduerſus libertatem nnn npponi: *d. l. vlt. Cod. Iuſt. de longi temporis præſcriptione quæ pro libertate & non aduerſus libertatem opponitur.* Et tamen hæc exceptio *h. l.* additur: Licet ſtrictn iure pecuniæ poſtulatæ actio 4n. annorum præſcriptione nnn finiatur, tamen ſi Iudex deprehenderit, nullis *iuſtis de cauſis* tanti temporis interualla effluxiſſe, veluti quia in eadem ciuitate debitor verſabatur, cuius conueniendi copiam quotidie creditnr habuerit, Iudicem æſtimaturum quid ſuper huiuſmodi actinne & chirographo pronuntiari oporteat. Cæterum in *Perſonalibus* actionibus, vetuſtatem ſeu 40. annorum præſcriptinnem nbtinere nnn vult *h. l.* nominatim Conſtantius: nempe quia in realibus actionibus ſpecialibus, 30. annorum præſcriptinnem obtinere voluit. Et quidem, vt non inaniter cenſeo, ea ipſa conſtitutione cuius hæc lex pars eſt. Quare hæc illa fuerit lex nnn Conſtantinianea, verum Conſtantiana: cuius mentio ſit *l. 2. Cod. Iuſt. de præſcript. 30. vel 40. annorum. Cum lex Conſtantiniana* (male ita relatum, ſed fnrte errori cauſam præbuit vitioſa *h. l.* inſcriptin γρ. *Conſtantiana*) *iubeat ab his poſſeſſoribus initium non requiri, qui ſibi potius quam alteri poſſederunt.* Ait lex initium nnn requiri, id eſt vetuſtate annorum ſeu præſcriptione tutos eſſe: Vetnſtas ſcilicet eſt, quod & *ſupra* oſtendi, cuius initium non extat. Quare & his argumentis liquet P.389. legem illam Conſtantianam nnn fuiſſe de 6n. annorum præſcriptione. Tandem hoc fnrtaſſis illud Edictum ſit, cuius alia capita indicat ipſe Conſtantius: *l. 7. inf. de iure fiſci.*

DE ACTIONIBVS CERTO* TEMPORE FINIENDIS.

TITVLVS XIV.

* Scil. 30. annorum ſpatio. Congruit Valentiniani III. *Nouella 8. de Triginta annorum præſcriptione omnibus cauſis apponenda:* vbi *hanc* Theodoſii *legem vnic.* memorat, firmatque.

I. (a) Imp. Theod. (b) A. Aſclepiodoto (c) PF. P.

SICVT in rem ſpeciales, (d) ita ad (e) vniuerſitatem, ac perſonales actiones vltra XXX. annorum ſpatium minime protendantur: Sed ſi qua res, vel ius aliquod poſtuletur, vel perſona, qualicumque actione vel perſecutione pulſetur, nihilominus erit agenti triginta annorum præſcriptio metuenda. Eodem * etiam in eius valente perſona, qui pignus vel hypothecam, non a ſuo debitore, ſed ab alio poſſidente (f) nitetur vindicare: Nam * petitio finium regundorum, in eo ſcilicet, quod (g) nunc eſt, iure durabit. Quæ ergo ante (h) non motæ ſunt actiones, triginta annorum iugi ſilentio, ex quo competere iure cœperunt, viuendi (i) vlterius non habeant facultatem. Nec * ſufficiat Precibus oblatis ſpeciale quoddam, licet per Adnotationem, meruiſſe Reſponſum, vel etiam iudiciis allegaſſe, niſi allegato ſacro Reſcripto, aut in iudicio poſtulatione depoſita, fuerit ſubſecuta conuentio. (k) In eandem * rationem illis (l) proculdubio recaſuris, quæ poſt litem conteſtatam in iudicium actione deducta, habitoque inter partes de negotio principali conflictu, triginta denuo annorum deuoluto curriculo, tradita (m) obliuioni ex diuturno ſilentio comprobantur. * Non ſexus fragilitate, non abſentia, non militia,

contra

contra hanc legem defendendam; (n) ſed pupillari ætate duntaxat, quamdiu (o) ſub Tutoris defenſione (p) conſiſtit, huic eximenda ſanctioni: (q) nam cum (r) ad eos annos peruenerit, qui ad ſollicitudinem pertinent Curatoris, neceſſario ei ſimiliter, vt aliis (s) annorum triginta interualla ſeruanda ſunt. Hæ * autem actiones annis triginta continuis extinguantur, quæ perpetuæ videbantur, (t) non illæ quæ antiquitus (v) fixis temporibus limitantur. Annorum autem curricula ita numerari conueniet, vt & illa in demenſionem tempora reducantur, (x) quæ ante noſtræ Manſuetudinis ſanctionem iugi taciturnitate fluxerunt. Verum * ne qua ocioſo nimis ac deſidi querimonia relinquatur, ei qui ſe fiducia perpetuitatis actionem non mouiſſe commemorat, decem poſt hanc legem annorum ſpatia continua ſuperioribus addi præcipimus, vt ſi quidem ante ſanctionem hac (y) lege præfinitos annos decurriſſe patuerit, præter ea tempora quæ manarunt, decem actori annorum ſpatia prorogentur, ita vt tempus illi hoc continuum ex legis tempore numeretur. Quod ſi decem illi anni ſupereſſe videbuntur, aut amplius, vlterius eum nihil deſiderare conueniet, ſed proprio lapſu temporis decurrente ad triginta vſque conſummationem debere ſuo ſpatio eſſe contentum: Si (z) in annos quidem præſtare non dubium eſt, ſed infra (a) decem eorum interualla concludi, nihilominus etiam ſic eum ſpatium tantum oportebit accipere, vt decem (b) integer numerus impleatur. Poſtquam (c) hac definitione nulli mouendi vlterius facultatem (d) patere cenſuimus, etiamſi ſe legis ignorantia excuſare tentauerit. Dat. XVIII, Kalend. Decemb. Conſtantinop. Victore V. C. & Symmacho (e) Coss. [424.]

INTERPRETATIO. *Hæc lex, licet in reliquis rebus* (f) *fuerit abrogata, propter hoc tamen vt poneretur oportuit, quia de tricennio loquitur, quod pupillis, quamdiu ſub Tutoribus agunt, non debeat imputari,* (g) *ſed vbi ad eos annos peruenerint, quibus Curatores habere poſſent, id eſt vir ad XV. & puella ad. XIII. annum, ex eo in cauſis eorum tricennalis actio, quemadmodum omnibus, ſupputetur; ſicut & Nouella Valentiniani teſtatur: quæ videtur hæc obſcu-*
P.384 *rius inter cetera poſuiſſe, quæ tamen ita dicit.* (h) Excepto priuilegio pupillaris ætatis, quod diui (i) memoriæ patris noſtri Theodoſii lege conceſſum eſt, intra eadem tempora terminentur. *Nam &* (k) *hoc lex iſta euidenter exponit, vt ſicut illa, quæ perpetua erant, ad tricennium iuſſa ſunt reuocari, ita omnes cauſæ, quibus infra tricennium tempora conſtituta ſunt, ſuis quibuſque locis & temporibus obſeruentur, hoc eſt,* (l) *vt quæcunque ſeu de vicennio, ſeu de decennio,* (m) *ſeu de quinquennio, ſeu de anni ſpatio poſita ſunt, & his ſimilia, nullatenus ad tricennium perducantur.*

NOTAE

(a) *Lex 3. Cod. Iuſt. de præſcriptione 30. vel 40. annorum* hinc interpolata eſt. Et iungenda huic, *lex vlt. ſup. de cognitorib. & Procuratoribus,* Meminit *huius leg.* Valentinianus III. *Nouella 8. de præſcript. 30. annorum.* GOTHOFREDVS.

(b) Addendum ex *d. l. vlt.* & *Valentinianus Cæſar*, quod etiam ipſa temporum ratio euincit. Male in Iuſtinianeo *Honorio & Theodoſio* tribuitur: vel, vt Haloander vult, *Arcadio & Honorio.* vide Contium ad *hunc titulum, Cod. de præſcript. longi temporis, p 453.* IDEM.

(c) *Aſclepiodotus* PP. Orientis ſub Theodoſio Iun. v. *Proſop.* IDEM.

(d) *Sicut in re ſpeciali eſt,* Cod. Wurceburg. Edit. Sichard. *Sicut in rem ſpeciale eſt.* RITTER.

(e) *De vniuerſitate*, ita Tribonianus. Interim obſerua, in rem actiones eſſe vel ſpeciales, vt puta, rei vindicationes; vel ad vniuerſitatem, vt eſt hæreditatis petitio. GOTHOFREDVS.

* *Secunda* ſententia, de *Hypothecaria actione.* IDEM.

(f) *Per longum tempus poſſidente.* Ita Tribonianus. Quod Contius *comment. in hanc leg.* male in *poſſidendo* mutauit. IDEM.

* *Tertia* ſententia de *Finium regundorum* actione a Triboniano omiſſa. IDEM.

(g) *Quo* Cod. Wurceburg. RITTER.

(h) *Aut*, ita habet Cod. Iuſt. ſed male. GOTHOFREDVS. Hæc nota quid velit non intelligo. Codex enim Iuſt. *autem* exhibet, quod male non eſt. RITTER.

(i) *Viuere* dicuntur Actiones, ſuaque Actionibus vita tribuitur, vt Vetuſtas inſtrumentis: *l. 2. ſup. tit. prox.* Ætas Chirographis, *l. vn. ſup. ſi certum petatur de chirographis.* GOTHOFR. *Mouere* Edit. Sichard. RITTER.

* *Quarta* ſententia de *Interpellatione* præſcriptionis 30. annorum. GOTHOFREDVS.

(k) *Per executorem conuentio*: ita Tribonianus. IDEM

* *Quinta* ſententia, de *Renouatione* interruptæ præſcriptionis quam Tribonianus remouit. IDEM.

(l) *Illius* Cod. Wurceburg. RITTER.

(m) *Tradita* Cod. Wurceburg. IDEM.

* *Sexta* ſententia, de iis aduerſus quos præſcriptio 30. annorum currit, vel non currit. GOTHOFREDVS.

(n) *vel. Defendenda.* IDEM.

(o) *Quamuis conſiſtat*, ita Tribonianus. IDEM.

(p) *Defenſionem* Cod. Wurceburg. RITTER.

(q) *Eximenda ſunt* edidit Sichardus. IDEM.

(r) *Etiam cum ad eos* &c. Cod. Wurceburg. IDEM.

(s) *Vt*

(u) *Vt illis*, Cod. Iuſt. GOTHOFREDVS.

* *Septima* ſententia, in *quibus cauſis* hæc præſcriptio 30. annorum locum obtineat. IDEM.

(f) *Videbantur*, pro erant: vt infr. *Quod ſi decem illi anni ſupereſſe videbantur.* plura v. *in Gl.* IDEM.

(v) *Antiquis temporibus limitabantur.* ita Cod. Iuſt. IDEM.

(x) Tentat nonnemo *redigantur*. Nil neceſſe. IDEM.

* *Poſtrema* ſententia, de erepta præſcriptione huius legis tempore, quam Tribonianus recidit. IDEM.

(y) *Ac* Cod. Wurceburg. RITTER.

(z) γρ. *Sin annos quidem* (vel quoſdam) *reſtare.* Ita reponendum eſt. GOTHOFREDVS. *Si annos* Cod. Wurceburg. RITTER.

(a) *Intra.* GOTHOFREDVS.

(b) *Decimus.* IDEM.

(c) γρ. *Poſt quem* ſcilicet numerum. IDEM.

(d) *Facile patere* Cod. Wurceburg. RITTER.

(e) In MSS. nonnullis & Cod. Iuſt. ſolus *Victor* nominatur. Et certe reliquæ omnes huius anni conſtitutiones *Symmachum* collegam Victoris non habent. Alioquin Marcellinus *in Chronico* Caſtinum Victori collegam adiicit. Certe hoc etiam ab Aniano Andegauenſi abeſt. GOTHOFRED. Solius etiam *Victoris* nomen habet Cod. Wurceb. RITTER.

(f) *Legibus* Edit. Sichard. IDEM.

(g) *Importari* Cod. Wurceburg. IDEM.

(h) Hæc habentur non in *d. Nouella* 8. verum in *Nouella* 12. *de Epiſcopali iudicio*: *verſ. ſane fient.* GOTHOFRED.

(i) *Diuæ memoria* Cod. Wurceburg. RITTER.

(k) *De* Edit. Sichard. IDEM.

(l) *Hoc eſt quicunque* Edit. Sichard. *hoc eſt quæcunque* Edit. Cuiac. IDEM.

(m) *Seu de decennio* abſunt a Cod. Wurceburg. IDEM.

COMMENTARIVS.

DE PRÆSCRIPTIONE triginta annorum eſt hæc Theodoſii Iunioris conſtitutio, quam ſequitur multiſque laudibus proſequitur, Valentinianus Tertius, *duabus Nouellis: Nouella* inquam 8. *de 30. annorum præſcriptione omnibus cauſis opponenda* & *Nouella* 12. *de Epiſcopali Iudicio*. Qua conſtitutione humano generi profunda quiete proſpexit; quæque pars eſt maioris conſtitutionis Theodoſianæ, vnde deſumpta eſt quoque *l. vlt. ſup. de Cognitoribus & procuratoribus*, quæ proinde huic coaſſanda venit: Qua integra conſtitutione Theodoſius Iun. id egit, vt lites breuiore ſpatio terminarentur, neue æ *protenderentur*, qua etiam voce nominatim in *vtraque lege* vtitur: Et ſane eodem, ſeu ad eundem finem pertinet id quod *ea l. vlt.* continetur, vt ad eam oſtenſum eſt. Hæc vero illa eſt famoſa & *venerabilis* Theodoſii conſtitutio, qua per Præſcriptionem XXX. annorum, omnes cuiuſcunque tandem generis actiones, hactenus perpetuas, extingui voluit: *Omnes*, inquam, cuiuſcunque generis, ſicut in rem ſpeciales ita & vniuerſales in rem, perſonales, hypothecarias, cum hactenus æternæ illæ eſſent, nulloque annorum ſpatio interirent: id quod de actione perſonali docuit nos iam *lex* 2. ſiue *vlt. ſup. tit. prox.* Sola enim in rem ſpecialis actio iam antea 30. annorum præſcriptione conſumebatur. Quod vt *huius legis* initio ſatis indicatur, ita expreſſe colligitur ex Symmacho, cuius verba poſtea referemus, Verum, ſicut in rem ſpeciales, ita & cæteras quoque actiones vltra 30. annorum ſpatium minime protendi nonc demum voluit Theodoſius Iun. Neque alia, aut antiquior vlla hac de re conſtitutio nobis quærenda eſt. Primus, inquam Theodoſius Iun. 30. annorum præſcriptione actiones antea perpetuas elidi voluit (idque *hac conſtitutione*) non Theodoſius M. (quod Cuiacius etiam credidit 19. *obſeruat.* 26. & *R cit. in tit. C de præſcriptione 30. vel 40. annorum*, etſi *hanc leg.* idem Theodoſio Iun. recte reſtituit; de quo v. Merillium noſtrum in *Variantibus* & Conſium ad *hanc Codicis Iuſt. legem* & Iuretum *ad Symmachum*, *lib* 5. *ep.* 64. vt omittam alios.) Quod etiam Interpres *huius leg.* recte perſpexit, puta *Nouella* Valentiniani *hanc legem* indicari. Idque etiam a Doctiſſimo Sauarone Sidonii interprete, mox & a Sirmundo, *ad Sidonii epiſt.* 16. *lib.* 8. recte monitum ſcio; deinceps etiam a præſtantiſſimo Dominico *de prærogatiua allodiorum, cap.* 6. a Cironio *obſeruat. iuris Canonici lib.* 1. *cap.* 15. Rationes Cuiacii hæ tamen erant. Primum, quod Valentinianus *ea Nouella* præſcriptionis 30. annorum authorem Theodoſium *patrem ſuum* vocet: Cæterum Imperatores anteceſſores ſuos *Patres* appellaſſe, eoque more in ea ipſa *Nouella* Valentinianum, Honorium *parentem* ſuum vocare. Proinde de Theodoſio M. ſuperiora illa verba accipienda eſſe. Verum attendiſſe debuit Cuiacius: primum *ea Nouella* Theodoſium vocari a Valentiniano *Dominum Patrem*: *Dominum*, inquam, non *Diuum* (quemadmodum *Diuum Honorium* vocat, quem & alibi *Diuum Auunculum* nominat *Nouell.* 4. & rurſus Diuum Honorium *Nouell.* 10.) *Diuos* ſcilicet vocabant, qui inter homines eſſe deſierant: At *Dominos* etiamnum ſuperſtites. Ita Valentinianus ipſe, quem Theodoſius adhuc ſuperſtitem *Dominum Patrem* vocauerat, illa ipſa *Nouella* 8. Anno 449. eum ipſum triennio poſt, Anno 452. & quidem de eadem præſcriptione agens, & *huius legis* ſententias quaſdam memorans, *Diuæ memoriæ patrem ſuum* vocat *Nouella, de Epiſcopali iudicio* 12. Nempe quia biennio ante (puta Anno 450.) Theodoſius obierat. Deinde, quod *Patrem ſuum* Theodoſium Valentinianus vocat, non ideo Theodoſium M. intelligit, ſed omnino Theodoſium Iuniorem, collegam ſuum in Imperio, quem ſcilicet & ſocerum & authorem Imperii habebat. Nam & ita eum *quatuor* præterea *locis* vocat, *d. Nou.* 12. *& Nouella*, inter *Theodoſianas*, 20. 25. (& 35.) ſic etiam Theodoſius ipſe Valentinianum hunc *filium ſuum* vocat, ſe vero *Patrem*; *l. vlt. inf. de Decurion. & ſilentiariis*: & *Nouella* 1. *de Theodoſ. Codic. Authorit. & Nouella* 2. *de confirmatione legum Nouellarum Domini Theodoſii.* Eoque exemplo compluribus aliis *legibus* Imperatores *Parentes ſuos* vocant, quos in Imperio deceſſores atque ipſi in pretio habuere: Veluti Conſtantinus, Aurelianum Parentem ſuum vocat, *l.* 1. *Cod. Iuſt. de omni agro deſerto* & Diocletianum, *l.* 2. *inf. de Cenſu.* Valentinianus Sen. Conſtantinum, *l.* 17. *de Prætoribus*: & *l.* 12 *de piſtoribus.* vbi quoque dicam. Valentinianus Iun. Conſtantinum & Conſtantium: *l.* 2. *inf. ne ſanctum Bapt.* Theodoſius M. Valentinianum & Valentem, *l.* 90. 105. *inf. de Decurionib.* Honorius, Valentinianum Seniorem, *l. vn. inf. qui conduct. rei pr. l.* 33. *de operib. publ. l.* 22. *de erog. mil. ann.* & retro Principes, *l.* 181. *inf. de Decurion.* Anthemius Leonem, *Nouella ſua* 2. & viciſſim Leo Anthemium *filium ſuum*: Nouella inter *Anthemiau.* 3. vtpote quem creaſſet, & Imperatorem conſtituiſſet. Ita denique Marius Victorinus *lib.* 2. *de Trinitate*,

p. 385.

nitate, Conſtantium Valentiniani Imp. *Patrem* vocat. Quod tamen Baronius non cepit. Altera Cuiacii ratio erat, quod Valentinianus *d. Nouell. 8.* peremptorium vocabulum, *Omnia*, in Theodoſii Patris ſui conſtitutione adſcriptum fuiſſe referat; id vero *hac lege* non reperiri: proinde aliam, & quidem Theodoſii M. conſtitutionem quærendam & intelligendam eſſe. Verum Primo, ſunt in *hac lege noſtra* verba, quæ illi vocabulo peremptorio æquipolleant: Nempe *ſi qua res, vel ius aliquod:* mox, *quæcunque actione;* deinde, *quæ actiones:* denique *nulli mouendi vlterius facultatem patere.* Quibus formulis & vocibus non minus quam voce *omnia* generalitatis deſignatio fit, eaque vniuerſa conſumuntur, nec aliquid poteſt eſſe exceptum. Deinde ſciendum eſt, exiguam tantum portionem Theodoſianæ conſtitutionis ſupereſſe *in hac lege*, a qua etiam diuulſa eſt *lex vlt. ſup. de cognitoribus.* in qua certe ipſa lege hoc ipſum vocabulum peremptorium occurrit, *Omnes Actiones.*

Maneat igitur, Theodoſium Iuniorem *h. l.* huius præſcriptionis, omnium actionum peremptoriæ, authorem eſſe. Et quidem, ſequentibus adhuc, præter ſuperiores rationibus. Primò, quia in hac ipſa conſtitutione Theodoſius Iun. aperte ſignificat, ſe primum huius præſcriptionis peremptoriæ authorem eſſe. Secundo, quia Valentinianus *in d. Nouell. 8.* Theodoſii legem memorans, pupillaris ætatis exceptionem *eadem lege* factam ſcribit, quæ *h. l.* omnino continetur. Tertio, quia in *cap. 5. X. de Præſcript. 30. annorum.* Alexander Papa, *Epheſinum* Legiſlatorem Primum huius præſcriptionis tricennalis authorem nominatim facit: Vbi *Epheſinus* ille *legiſlator* non alius eſt, quam Theodoſius Iunior, quod Cuiacium fugit, qui, quæ de Epheſino legiſlatore *ibi* dicuntur, inter caſſa palearum adnumerari volebat. Sed & Bernardum Circam, Papienſem Præpoſitum, qui in *Collectione ſua prima, tit. de præſcript.* hunc Epheſinum Legiſlatorem, vel vt *ibi* habetur, *Euphegium*, pro quo Sauaro *Eugenium* Theodoſii M. coætaneum, ſummam rerum ſibi vindicantem ſubſtituendum perperam putabat, Origenis Patruum facit. Vnde ſe etiam Ant. Auguſtinus extricare non potuit. Epheſinus ſcilicet Legiſlator vocatur Theodoſius Iun. a Scriptoribus Eccleſiaſticis, quia Epheſini concilii Oecumenici author fuit & promotor. Adde quod idem ſingularem affectum erga Eccleſiam Epheſinam habuit S. Ioannis occaſione, vti refert Nicephorus *lib. 14. cap. 58.* quod & Cironius notant *d. cap. 15.* Quare ferenda non eſt Marani ſententia, qui Hermodorum illum eſſe contendit Epheſinum exulantem in Italia, de quo I.C. in *l. 2. §. 4. D. de origine iur.* & quem Tullius 5. *Tuſculanar.* Epheſiorum Principem vocat; re ſcilicet altius repetita, propter vicinitam præſcriptionis cum vſucapione, quæ eſt a *legibus 12. Tabul.* quarum ferendarum authorem Hermodorum Epheſium faciant.

Neque etiam admittenda D. I. a Coſta emendatio in *Collectione prima*, vbi pro illis, *Epheſinus enim Legiſlator Origenis patruus*, legendum aſſerebat *Theodoſianus enim Legiſlator Orientis partis:* quam emendationem premens Dominicus *pag. 50.* repoſuit ipſe, *Theodoſius enim Legiſlator Orientis partibus:* vbi Theodoſianum legiſlatorem dici ait, argum. deſumpto ex *can. 35. c. 11. quæſt. 1.* vbi dicitur Conſtantini lex eſſe ea Theodoſianis legibus: quod recte refutauit Cironius *d. cap. 15.* Addatur & validiſſimum ad ſuperiora argumentum, ex Honorii Theodoſii Iun. collegæ *L. vn. ſi certum petatur de chirographis*, quæ triennio ante *hanc legem* lata eſt; vbi definitur, præſcriptione 30. annorum a reo non repelli agentem condictione certi ea chirographo. Quod ſane aliter foret, ſi a Theodoſio M. iam lex aliqua de præſcriptione 30. annorum dudum lata fuiſſet. Etſi fatendum, *ea lege* præluſorium priuilegium 30. annorum præſcriptioni tribui (ad euitandam videlicet pecuniæ ſequeſtrationem) non tamen vt actio per eam elidatur. Cæterum, quod apud Symmachum legitur, qui ſub Theodoſio M. Imperatore exigit de præſcriptione 30. annorum *lib. 5. Epiſt. 52.* ad actiones in rem ſpeciales pertinet; quo præter initium *huius leg.* etiam pertinet *lex vn. ſup. de inquilinis & colonis.* Sic enim ſcrib[illegible] *Ampelum parnas ædes emiſſe reminiſceris, 30. an*[illegible] *diebus intanuit ætas poſſeſſionis: nunc Procurator inueterata iura ſupplicationibus quatit, non poſſeſſionis antiquitatem ſinis inconcuſſam manere.* Sed & de eadem re agens rurſum *Epiſt. 64. Contractus iſtius origo*, inquit, *iuſta ætas prope ſæcularis quæ intentata poſſeſſio eſt:* vbi *ſecularem ætatem* vocat 30. *annorum ſpatium*, ex quorundam opinione, qui *ſeculum* hoc ſpatio definiebant, vt refert Seruius *ad 8. Æneid. v. 508.* ibi, *ſeclisque effæta ſenectus.* Egregius interim quoque locus extat apud Procopium *libro primo Vandalicorum, cap. 3.* de hac tricennali præſcriptione ſub Honorio Imper. quo loco de Vandalis agit, qui in Hiſpania, ſub Honorio Imper. conſederant. τότε ξυμβαίνει Γοδιγίσκλῳ Ὀνώριος, ἐφ᾽ ᾧ δὴ οὐκ ἐπὶ λύμῃ τῆς χώρας ἐνταῦθα ἱδρύσονται. ΝΟΜΟΥ δὲ ὄντος Ῥωμαίοις, ἤν τινες οὐχ ὑπὸ ταῖς οἰκείαις χερσὶ τὰ σφέτερα αὐτῶν ἔχοιεν καὶ τρίβοιτο χρόνος ἐς τριάκοντα ἐνιαυτοὺς ἥκων, τούτοις δὲ οὐκέτι εἶναι P. 386 κυρίοις ἐπὶ τοὺς βιασαμένους ἰέναι, ἀλλ᾽ ἐς παραγραφὴν αὐτοῖς ἀποκεκρίσθαι τὴν ἐς τὸ δικαστήριον εἴσοδον νόμον ἔγραψεν, ὅπως ὁ τῶν Βανδίλων χρόνος, ὃν ἂν γε τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ διατρίβοιεν ἐς ταύτην δὴ τὴν τριακοντοῦτιν παραγραφὴν ἥκιστα φέροιτο. *Tunc inter Honorium & Godigiſclum conuenit, vt illis partibus nihil nocerent. Cum autem hæc eſſet Romana lex, ſi qui ſua non poſſiderent, ſpatiumque effluerer annorum triginta, illis non eſſe amplius actionem aduerſus malæ fidei poſſeſſores, at præſcriptione deſtiſſe ius adeundi ad iudicem, lege cauit Honorius, ne tempus quo Vandali in Rom. Imperio commorarentur, adeam XXX. annorum præſcriptionem euaderet.* Cæterum quam Theodoſius Iunior tricennali præſcriptione conſtitutionem per Orientem primus promulgauerat, *h. l.* A. D. 424. etiam viginti quinque annis poſt demum Valentinianus III. per Occidentem A. D. 449. ASTERIO & Protogene Coss non modo proquiritauit *d. Nouell. 8.* verum etiam iuſta interpretatione dunauit aduerſus quorundam prauas interpretationes, quibus hæc ſanctio non ſufficiebat, dum minutias iuris & captrioſa verba ſectantur. Ac nominatim per *Gallias*, quæ rum Romanis ſupererant, vt teſtatur Sidonius Apollinaris, illorum temporum Scriptor *lib. 8. epiſt. 6. Cum Pater meus*, inquit, *Gallicanis Tribunalibus præſideret, ſub cuius videlicet Magiſtratu Conſul* ASTERIVS *anni ſui fores votiuam trabeatus aperuerat.* Et poſt: *Per ipſum* FERE *tempus (vt decemuiraliter loquar) lex de præſcriptione Tricennii fuerat proquiritata, cuius peremptoriis abolita rubricis, lis omnis in ſextum tracta quinquennium terminabatur: Hanc intra Gallias ante neſciam* (neſcitam) *primus quem loquimur Orator* (Nicetius) *indidit Proſecutionibus, edidit Tribunalibus, prodidit partibus, addidit titulis frequente conuentu, raro ſedente paucis ſententiis, multis laudibus.* Et confirmauit eam rurſus Valentinianus A. D. 452. *d. Nouell. de Epiſcopali iudicio 12.* Et inualuit ea præſcriptio ſic conſtanter, vt non iam quaſi ex inſtructione humana, ſed veluti ea ipſa rerum natura proceſſiſſe videretur, vt loquitur *lex 4. Cod. Viſigothorum lib. 10. tit. 2.* Secuti igitur eam Viſigothi, vt ea prædicto loco liquet. Inualuit & apud Oſtrogothos, vt teſtatur Theodorici Edictum, *cap. 12.* Caſſiodorus *lib. 1. epiſt. 18. lib. 2. epiſt. 27. lib. 3. epiſt. 31.* & *lib. 5. epiſt. 37.* vbi etiam eleganter Tricennalem hanc præſcriptionem vocat *humano generi patronam*, eandemque ipſis Iudæis

dæis *aquo iure* (nam ita repono) ſeruari voluit. Quomodo Valentinianus *d. Nouell. 8.* Theodoſium hac Tricennali præſcriptione *humano generi profunda quiete proſpexiſſe*, ait, quod proculdubio imitatus eſt Caſſiodorus. Videndus eſt quoque Author *formularum ſecundum legem Romanam formula 40.* & Concilium Aurelianenſe 1. *Canon. 25. apud Binium in Concil. T. 2. P. 1. pag. 562.* Et Aruernenſe apud eundem *T. 2. P. 2. pag. 32. ex vetuſto Codice quinque librorum partialium L. 1. cap. 20.* Imo ea pleriſque locis adeo inualuit, & quidem moribus noſtris, vt in omnibus cauſis neceſſaria ſit præſcriptio 30. annorum, abolita præſcriptiona 50. vel 20. annorum. Eadem præſcriptio in Eccleſiaſticis deinceps negotiis obtinuit *can. 18. Chalced.* v. & Facundum in *ep. contra Vigilium*, quæ poſtea mutata in quadragenatium a Iuſtiniano, & paſſim deinceps recepta in Eccleſia, a qua Gregorius neque Romanam excepit. Et quanquam quadragenariam Canones alii agnoſcant, & vero Alexander III. firmauit *cap. 8. X. de præſcriptionib.* attamen alibi triceonaria manſit in Hiſpania *c. 3. 4. 6. &c. c. 16. quaſt. 3. & c. 2. c. 16. quaſt. 5.* qui Canones ex Conciliis Hiſpaniæ deſumpti ſunt, vbi non Iuſtinianeus, ſed Theodoſianus hic Codex vim & authoritarem obtinebat. Quod etiam aperte colligitur ex *d. can. 6.* qui deſumptus eſt ex *h. l.* maxime vero ex *l. 4. ſup. fin. regund.* cuius ipſius verba in dictum Canonem translata ſunt, etſi ſenſu paulum inflexo. Nunc de lege noſtra videamus, cuius octo ſunt ſententiæ. *Prima* proponitur *Regula* generalis: Omnes actiones, etiam perſonales, & in rem vniuerſales, quæ antea perpetuæ erant, exemplo actionum in rem ſpecialium triginta annorum præſcriptione extingui. Ergo 30. annorum præſcriptio antea in vſu fuit in actionibus in rem ſpecialibus, & ad pecuniæ ſequeſtrationem euitandam, quod ſuperius oſtendimus. Atenim Theodoſius Iun. eam omnium actionum peremptoriam inuexit eſſeque voluit. Notanda vero Interpretatio ad *Nouell. Valent. 12. in fin.* vbi commemorantur hæ actiones: *Qua vero actiones*, inquit, *perpetua fuerint, & ad tricennium reuocata ſunt, placuit adnecti, id eſt, hæreditatis petitio: ſi tamen ab auctore, cui competebat, fuerit inchoata, finalis actio, homicidii, furti, tutela geſta, de fugitiuis, de Curialibus, vel de Collegiatis reuocandis, empti & venditi, locati & conducti, negotiorum geſtorum, mandati, pro ſocio.*

Secunda Sententia, *verſ. eodem etiam* continetur *ampliatio* Regulæ ſimul & determinatio, nempe Hypothecariam actionem pariter aduerſus Tertium poſſeſſorem eadem præſcriptione extingui. Vnde duo colliguntur; Primum, Hypothecariam actionem aduerſus ipſum debitorem perpetuam Theodoſium Iuniorem eſſe voluiſſe, vt nullis expiraret luſtrorum curſibus: quod ſane etiam teſtatur *lex 7. C. Iuſt. de præſcript. 30. vel 40. ann.* Qua id a Iuſtiniano immutatum fuit. Quadraginta quippe annorum ſpatio hypothecariam aduerſus ipſum debitorem eiuſque hæredes extingui voluit. Secundo exinde colligitur, Ius luendi pignoris perpetuum ſemper manſiſſe: de quo alioquin altercantur IC.

Tertia ſententia quæ continetur *verſ. Nam petitio*: proponitur *Exceptio* ſingularis: nempe Finium regundorum actionem perpetuam manere Theodoſius *h. l.* iubet: de quo ſunt pariter tres Conſtitutiones *ſupra*, Valentiniani Sen. *lex 5. ſup. de pactis:* Valentiniani Iun. *lex 4. ſup. fin. regund.* Theodoſii M. *lex vlt. eod. tit.* Verum Tribonianus hanc ſententiam omiſit: Voluit enim Iuſtinianus & hanc quoque actionem triginta annorum ſpatio concludi, *l. 1. §. 1. C. Iuſt. de annali exceptione tollenda*, quæ ipſa ratio fuit, cur Tribonianus *legem vlt. ſup. finium regundorum* interpolauerit. Quomodo & Interpres quoque ad *Nouell.* Valentiniani *12. in f.* actionem finium regundorum aliis actionibus connumerat, quæ olim perpetuæ ad tricennium poſtea reuocatæ ſunt.

Quarta ſententia, *verſ. nec ſufficiat*, eſt de *Interpellatione* huius præſcriptionis: nempe Interpellari ſeu vſurpari 30. annorum præſcriptionem per conuentionem ſeu per libellum conuentionis, non ſolo libello Principi oblato, etiamſi Principis adnotationem præferat, & in iudicio poſtea inſinuatus ſit: Item non interrumpi poſtulatione in Iudicio depoſita. Breuiter; Quicquid fit μονομερῶς inconuento poſſeſſore, ſiue apud Principem, ſiue in Iudicio, nihil proficit ad interpellandam præſcriptionem hanc 30. annorum: de quo dixi iam aliquid *ad l. 8. ſup. de diuerſis reſcriptis.*

Quinta Sententia, *verſ. in eandem*: eſt de *Reſuſcitanda* hac præſcriptione interrupta. Interruptam ſcilicet præſcriptionem per litem conteſtatam, 30. denuo annorum curriculo elapſo, ex ſilentio diuturno reſuſcitari. Quæ ſententia omiſſa eſt a Triboniano. Vult enim Iuſtinianus omiſſam poſt litem conteſtatam actionem, non niſi 40. annorum ſpatio præſcribi, *l. vlt. Cod. Iuſt. de præſcript. 30. annorum.* Et *l. 1. §. 1. Cod. eod. de annali exceptione:* Quia ſcilicet minor eius, qui ſaltem litem conteſtatus fuiſſet, foret negligentia.

Sexta ſententia, *verſ. non ſexus fragilitate:* Ampliatio ſimul & *exceptio* ratione perſonarum continetur: nempe aduerſus mulieres quoque abſentes, milites, adultos, præſcriptionem 30. annorum currere: Soli pupilli excipiuntur. Quam *huius legis* p. 387 ſententiam nominatim confirmat Valentinianus *d. Nou. 12.* Qui idem Valentinianus tamen ab hac præſcriptione pariter excepit tempus hoſtilitatis.

Septima ſententia, *verſ. hæ autem actiones*, continetur limitatio huius præſcriptionis ratione ſubiectæ *Materia:* nempe non pertinere hanc præſcriptionem 30. annorum ad eas actiones, quæ certis temporibus antiquitus incluſæ erant, ſed ad eas tantum actiones, quæ perpetuæ videbantur, ſeu quæ perpetuis aut infinitis ſæculis ſeruabantur. Quod ipſum *d. Nouell. Valentin. 12.* confirmatur. Quod etiam Interpres hic recte aſſequutus eſt his verbis: *Nam & hoc lex iſta euidenter exponit, vt ſicut illa, quæ perpetua erant, ad tricennium iuſſa ſunt reuocari, ita omnes cauſæ, quibus infra Tricennium tempora conſtituta ſunt, ſuis quibuſque locis & temporibus obſeruentur: hoc eſt, vt quacunque ſeu de vicennio, ſeu de decennio, ſeu de quinquennio, ſeu de anni ſpatio poſita ſunt, & his ſimilia, nullatenus ad tricennium perducantur.* Inofficioſi igitur querela etiam poſt hanc conſtitutionem quinquennio finitur *l. vn. ſup. de dolo malo*, ſeu biennio ex iure Iuſtinianeo.

Poſtrema ſententia quæ habetur *verſ. annorum autem: & verſ. verum*, eſt de præſcriptionibus *huius legis* tempore iam cœptis, de quibus iſtud cauetur: ſi triginta anni penitus effluxerunt ante *hanc legem*, decem adhuc annos ad præſcriptionem complendam vel interpellandam concedi: ſi de triginta annis ſuperſint decem, vel plures, ad præſcriptionem interpellandam, tempus quod ſupereſt ſufficere: ſi vero minus quam decem annorum ſpatium ſuperſit, ad præſcriptionem interpellandam decem annorum ſpatium repleri. Poſt hæc nemini ſpatium prorogandum, etiamſi legis ignorantiam obtendat: nempe enim perpenſas longa deliberatione Imperatorum conſtitutiones nulli ignorare licet *l. 2. ſup. de conſtitut. Princip.* vbi v. plura.

DE QVINQVENNII PRÆSCRIPTIONE.

TITVLVS XV.

LIB. VII. COD. IVST. TIT. XXXVII. De quadriennii præſcriptione.

I. (a) Impp. HONOR. & Theod. (b) AA. Palladio PF. P. Poſt alia.

COMPETITOREM (c) quinquennii poſſeſſor eliminet: debet enim iuxta Conſtantinianæ † Legis indultum, hoc priuilegio (d) petitor arceri, quo fiſcus noſter excluditur. Quod ſi quando fortaſſis emerſerit, Iudices (e) competitionis obreptione reſciſſa, tuitionem (f) pulſatis (g) præſtare iubemus enixam, quibus tamen luſtralis (h) aderit abſque interpellatione (i) poſſeſſio. Dat. VIII. Id. Iul. Rauenn. Euſtaſio (k) & Agricola Coss. [421.]

INTERPRETATIO. *Quicunque rem fiſcalem per quinquennium poſſediſſe probatur, ita vt exinde a nullo fuerit expulſus, & hanc ipſam rem aliquis ſibi petere a Principe voluerit; poſſidenti in tantum lege conſultum eſt, vt etiam tuitionem ferre poſſeſſori Iudicem iuſſerit, & competitionis Conſtitutionem ordinauerit reſcindendam, ſi tamen ille qui poſſedit ſine vlla inquietudine per quinquennium ſe docuerit poſſidere, quia hoc ſpatio temporis ab eo, qui ſine moleſtia poſſedit, etiam fiſcum ſuum excludi iuſſit.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. quia ſcilicet *competitiones* bonorum poſtea ſublatæ fuerunt *Novell.* Theodoſii 41. *de competitionibus* (vnde deſumpta eſt *lex 2. Cod. Iuſt. de petitionibus bonorum ſublatis*) Quænam autem huic iungendæ ſint ? mox dicam. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Et Conſtantius* Hoc addendum eſſe præter ipſam temporis rationem docent *infr. de petitionibus lex 29. & 30.* quæ huic noſtræ coniungendæ ſunt. *Et lex 2. ſup. de repudiis.* *IDEM.*

(c) *Competitor* eſt, qui bona mortuorum, vel proſcriptorum, vacantia, vel caduca, a Principe petit & impetrat: de quo *inf. de petition.* *IDEM.*

† Forte intelligit *l. 3. inf. de iure fiſci* ſeu *l. 6. Cod. Iuſt. eod. tit.* *IDEM.*

(d) Priuilegium poſſeſſionis, ſeu præſcriptionem quinquennii intelligit. *IDEM.*

(e) *Ordinarios iudices.* Cod. Wurceb. *RITTER.*

(f) *Tuitionis* ciuilis exemplum alterum vide *in l. vn. ſup. ſi quacunque præditus poteſtate.* *GOTHOFREDVS.*

(g) Poſſeſſoribus conuocatis. *IDEM.*

(h) *Luſtralis poſſeſſio* eſt quinquennii præſcriptio; *Luſtrum* in libris iuris eſt quinquennium abſolutum, ſeu quinque anni ſolidi, vt ex *h. l.* & interpretatione apertiſſime liquet: Quod vt diponamus notiſſimum, ita a Petauio recte huic quoque notatum *in Notis add. ad Iuliani Imp. ep. 36. p. 417. 418. 419.* *IDEM.*

(i) De hoc dictum ad *l. vn. ſup. de longi temporis præſcriptione.* *IDEM.*

(k) *al. Euſtathio.* *IDEM.*

COMMENTARIVS.

P. 388 COMPETITORVM, id eſt, eorum qui vacantia & caduca, vel etiam proſcriptorum bona a Principe petere ſolent (de quibus erit *infr. lib. 10. titulus de petition.* & aliquot ſequentes) auditati modum prolixa conſtitutione impoſitum iuit Honorius: cuius hæc pars eſt, vna cum tribus aliis hoc Codice: puta *l. 23. infr. de bonis proſcript. l. 29. 30. infr. de petition.* quæque adeo *huic* coniungendæ ſunt, vnde deſumptæ quoque tres aliæ quæ Cod. Iuſt. occurrunt: puta *l. 4. de bon. vac. l. 10. de iure fiſci: l. 3. de requir. reis.* Et ſic vnius eiuſdemque conſtitutionis ſeptem partes ſuperſunt. Inter cætera igitur *h. l.* quinquennii præſcriptione obiecta competitorum auditati modum imponit, & quidem, 1. Conſtantinianeæ legis præiudicio, 2. prælatoque ipſius fiſci ſui exemplo. VACANTIVM ſcilicet bonorum vel caducorum denunciationem, occupationem quinquennio præſcribi voluit Conſtantinus M. (conſtitutione ſua, quæ videri cui poſſit eſſe *lex 3. infr. de iure fiſci.*) quod & *hac* Honorii *conſtit.* probatur, id eſt, ſi intra quinquennium a die vacationis vel caducitatis bona non fuiſſent fiſco nunciata, fiſcum a poſſeſſore Conſtantinus repelli voluit. Quanquam veteri, & Iuſtinianeo deinceps iure non quinquennii, verum quadriennii præſcriptioni locum fuiſſe conſtet ex *l. 1. §. 2. D. de iure fiſci: & l. 1. Cod. Iuſt. de quadriennii præſcriptione.* Non admittitur itaque Conſtantinianeo & Honoriano iure inſpecto, is qui poſt quinquennium, veteri qui poſt quadriennium, fiſco bona vacantia quæ ſcilicet quinquennio, vel quadriennio vacarant, nunciat, neque fiſco ea poſt quinquennium vindicantur. Ita ſane commiſſi quoque cauſa quinquennio pariter finitur: *l. 2. Cod. Iuſt. de vectigalib. & commiſſis.* Et has ſuas cauſas intelligit *lex 13. D. de diuerſis temporalib. præſcriptionib. & l. 3. D. de requirendis, vel abſentib. damnandis*: Cæteræ cauſæ fiſcales finiuntur præſcriptione 20. annorum *d. l. 3. & l. 1. §. 3. D. de iure fiſci.* Huc vero conuenit querela Symmachi *lib. 10. ep. 55.* vbi agit de Martiano quodam Protectore, qui a Gratiano Imp. Aggariæ cuiuſdam tanquam bona vacantia poſtularat, & ad cuius poſtulationem Gratianus ſtatuerat, vt ſi ea hæreditas ſcriptum ſucceſſorem, vel legitimum non haberet, in ius fiſci tanquam donino nuda concederet, & tunc inſinuato per Rationalem patrimonii modo, opperiretur

petitor

petitos quod ei facta deferret humanitas. Querela Symmachi hæc eſt: *Annus fere ſecundus eſt, vt per Defenſores & Rationales Auguſtiſſimæ domus, cum iuſtitia ſolemnis Oraculi, ſcripti fatigantur heredes; Licet iam* SEXTVS ANNVS *a teſtamenti recitatione numeretur.* Aliud vero eſt ab eo quod hic ſtatuitur, illud quod definitur *l. 27. 30. 31. infr. de petitionibus.* de anno vel ſex menſibus pro ratione locorum ad huiuſmodi controuerſiam finiendam.

Porro quemadmodum fiſcus intra quinquennium vacantia bona non denunciata poſt quinquennium petens, quinquennii præſcriptione a poſſeſſore repellitur, ita & eorum competitorem, id eſt qui ea a Principe impetrauit, repelli nunc vult Honorius. Quæ præſcriptio ſcil. fiſcum repellit, eadem competitorem quoque repellere debet. Quod axioma ad praxin hinc educi poteſt: Exceptiones ſcil. quæ aduerſus donatorem locum obtinent, eædem procuIdubio donatarium repellunt. Breuiter; Donatarius donantis iure vtitur: vt cæteroquin nemo plus iuris in alium quam ipſe habeat, transferre poteſt; & vt Seneca loquitur *5. de benefic. 12. Nemo poteſt, quod non habet, dare.* Non debeo denique melioris eſſe conditionis quam Author meus a quo ius in me tranſiit. Cæterum quemadmodum Honorius fundandæ poſſeſſorum ſecuritati, aduerſus petitorum inhiationem, præſcriptione quinquennii competitorem repelli voluit, *h. l.* Ita & Valentinianus Iun. *l. vn. infr. de petit. & deſiſtent.* itemque Honorius *l. 31. infr. de petition.* certas temporis metas petitionibus fixere, ad terminandam litem cœptam.

DE RE IVDICATA.

TITVLVS XVI.

LIB. VII. COD. IVST. TIT. LII.

PARATITLON.

Res Ivdicata ea demum dicitur, ſententiæque nomen meretur, cum iudiciali ſententia, *l. 1. h. t.* ſententia a ſuo Iudice dicta, *l. 2. h. t.* cauſa deciditur, *d. l. 1.* ſententia iurgium terminans, *l. 25. de appellat.* Quam etiam ſola prouocatio ſuſpendere poteſt: *l. 1. h. t.* non etiam impetratum (prouocatione non interpoſita) a Principe Reſcriptum *leg. ead.* Et in genere de rebus iudicatis non reuocandis, vid. *l. 15. inf. de piſtoribus.* Sententiæ certe Tyrannorum Iudicum nullius momenti habitæ ſeu Tyranno deuicto infirmatæ, *l. 12. 13. infr. de infirm. his quæ ſub Tyr.* Item ſententia a Curia liberatus retrahebatur ſi originem Curialem traheret, *l. 68. 77. 89. 172. de Decurionib.* Actio tandem *iudicati non* procuratori, vel in procuratorem datur, ſed domino & in dominum *l. vlt. de cognit. & procur.*

P. 389 I. (a) Imp. Conſtantinus A. ad Proculum. (b) ....

Impetrata Reſcripta non placet admitti, ſi deciſæ ſemel cauſæ fuerint iudiciali ſententia, quam prouocatio nulla ſuſpendit: ſed eos qui tale (c) Reſcriptum meruerint, etiam limine iudiciorum expelli. Dat. VII. (d) Kal. Ian. Conſtantino A. V. (e) & Licinio Coſs. [319.]

NOTAE.

(a) Lex *vlt. Cod. Iuſt. ſententiam reſcindi non poſſe.* Eademque ſententia eſt *legis 17. infr. de appellation. & l. 1. infr. de his qui per metum iudicis.* Hæc lex aberat a Tiliana edit. GOTHOFREDVS. Abeſt etiam a Cod. Wirceb. & edit. Sichard. RITTER.

(b) *Proculus* hic Proconſul Africæ erat, vt probant hoc ipſo anno *lex 1. inf. de itinere muniendo*: Et *lex 21. inf. de Priuilegiis eorum qui in ſacro Palatio.* Eidem inſcribitur hoc ipſo anno VII. Kal. Maii *l. 2. Cod. Iuſt. quæ ſit longa conſuetudo:* vbi forte reponendum pariter vt hic, VII. *Kal. Ian.*

(c) *Talia reſcripta*, Cod. Iuſt. IDEM.

(d) VI. Cod. Iuſt. male. IDEM.

(e) Hoc omiſſum in Cod. Iuſt. IDEM.

COMMENTARIVS.

Reſcriptis rem iudicatam (non interpoſita appellatione) retractari vetat Conſtantinus *hac conſtitutione:* pariter, vt idem vetat *l. 17. infr. de appellationib. & l. 1. infr. de his qui per metum iudicis:* (quæ duæ leges inter ſe coniungendæ ſunt, velut vnius & eiuſdem Conſtantinianei Edicti partes) ſententiis denique finita negotia reſcriptis reuocari non oportet: *l. 3. Cod. Iuſt. de errorib. aduocatorum:* Sententia ſcilicet reſcindi non poteſt, niſi remedio appellationis, aut reſtitutionis in integrum: Alioquin qui huiuſmodi Reſcriptum impetrauit, *hac* Conſtantini *lege Iudiciorum limine expelli* iubetur, id eſt, ne audiri quidem debet. Imo eum repelli velut infamem voluit Tribonianus in *l. vlt. C. Iuſt. vt lite pendente.* Cum alioquin deportationis pœna *dict. l. 17. infr. de appellationib.* (vnde *lex illa* exſcripta eſt, & *d. l. 1.*) infligatur, vbi dicam adhuc plenius.

Obſeruetur interim ex *hac lege*, rerum iudicatarum apud Conſtantinum M. Auctoritas, quam Principali auctoritate euerti noluit: Sicut viceuerſa, legum Principalium auctoritatem *conſuetudinis* prærogatiua ſeu auctoritate vinci idem noluit, *l. 2. Cod. Iuſt. quæ ſit longa conſu.* quæ hoc ipſo anno, eidem *Proculo* inſcribitur, VII. Kal. Maii: vbi forte VII. *Kal. Ian.* reſcribendum, vt ita *huic legi* coniungatur. Quod ſi ita eſt, tum dicendum fuerit, eadem conſtitutione Conſtantinum ab vna parte Legum Principalium, ab altera vero, Rerum rite iudicatarum auctori-

COMMENTARIVS.

IVſtæ VECTIGALIVM *Locationi*; Iuſtæque item *Exactioni* (proculdubio turbatis tum in perniciem publicam) per Æmiliam nominatim, conſulit *h. l.* Conſtantinus M. quatuor ſententiis. *Vectigalium* inquam, id eſt, eorum quæ vltra tributorum rationem, fiſco & publico pendantur a prouincialibus, qui negotiationi ſcilicet ſeu transferendis mercibus incumbunt, *l. 3. inf. de immunitate conceſſa*, ſeu vt Interpres definit, *quæ fiſco* (pro) *vehiculorum ſubuectione præſtantur*, *hoc eſt* pro mercibus quæ *aut in litoreis locis, nauibus, aut per diuerſa vehiculis deportantur*. LOCATIONIS igitur ſeu *conductela* (vt loquitur Interpres) vectigalium forma Conſtantino M. hac conſtitutione hæc placet.

Primum, vt ei collocentur ſiue addicantur, qui plus obtulerit: quod alioquin protritum: Vectigalia ſcilicet publice & ad haſtam locari ſolita, & licitationes tam diu ambulaſſe, donec in vno vincente conſiſterent, id eſt, in eo qui plus obtuliſſet: *l. 9. D. de Publicanis.* vnde & calor licitantis, *d. l. 9.* & in locatione vectigalium *immoderatius licitari*, apud Suetonium *in vita Iulii, cap. 20.* Procul dubio autem id a Conſtantino *h. l.* inculcatur, quia ſcilicet Iudicum ambitione & gratia alicubi vectigalia addicerentur, quod in publicam perniciem fiebat.

Secundo iubet Conſtantinus M. vt locatio vectigalium in *Triennium* fiat, non minus. In quo a iure veteri receditur. Olim enim cum locationes huiuſmodi a Cenſoribus fierent, quorum munus erat quinquennale, in luſtrum ſeu quinquennium locationes vectigálium fiebant: *l. 3. §. 6. D. de iure fiſci: l. 30. §. 1. D. de legatis 3.* & *l. 7. Cod. Iuſt. locati.* Et Varro *libris de lingua latina:* de quo infiniti ſunt loci. Addatur ſaltem hic Tertulliani, e *lib. 1. ad Nationes cap. 10.* *Quos* (Deos) *in haſtarium regeſſiſtis, publicanis ſubditis, omni quinquennio inter vectigalia veſtra proſcriptos addicitis.* Atenim in triennium vectigalia locari iubet *h. l.* Conſtantinus M. vt priuata quoque ædificia triennio locari ſolita oſtendit *lex 3. inf. de conlat. don.* Ac vt in triennium locari iubet, ita ſane non minus quam in triennium: atque ita vt non ante interrumpantur: Procul dubio aduerſus Iudicum impotentiam, qui vectigalia per ambitionem aut gratiam, modo in hunc, modo in illum, nullo tempore obſeruato, transferebant. Quod & ipſum in publicam perniciem cedebat.

Tertio, Exacto iam triennio mutari publicanos & locationem recreari iubet. Valde inhumanum quippe eſſet, ſi iidem conductores retinerentur exacto tempore, *d. l. 3. §. 6.* (etſi caſus quoque excipiatur in *d. l. 3. §. 6. d. l. 9. §. 1. l. 11. §. vlt. D. de publicanis & d. l. 7. Cod. Iuſt. de locato.*) Sed & quia publice inutile eſt, eoſdem publicanos continuari, iiſque tempora prorogari.

Quarto, Superexactoris publica pœna capitalis a Conſtantino M. *hac eadem lege* conſtituitur: competentem ſeueritatem imponit *lex 1. inf. de concuſſ. Aduocat.* & *l. 1. inf. de exactionib.* quæ duæ leges in- P. 380
ter ſe coaſſandæ ſunt: pariter vt eadem pœna a Valentiniano ſtatuta, mox & ab Arcadio, in ſuperexactores alios: *l. 1. inf. de ſuperexact.* vbi dicendi locus erit. Et tamen in *l. vlt. Cod. Iuſt. vectigalia noua inſtitui non poſſe*, quæ eidem Conſtantino tribuitur, perpetui exilii pœna poſtea impoſita. Quæ cauſa eſt, cur Tribonianus hanc *huius legis* ſententiam poſtremam reciderit *in l. 4. Cod. Iuſt. de vectigalibus.*

Supereſt *huius leg.* inſcriptionem illuſtremus. Dicitur in ea, *Iunius Ruſinus Conſularis Æmiliæ.* in MS. Anianeo, *Æmiliæ & Liguriæ.* Et certe biennio poſt hanc legem, *Vlpius Flauianus Conſularis Æmiliæ & Liguriæ* vocatur in *l. 2. inf. de extraordinar. ſiue ſordidis munerib.* Sed & An. 385. *Romulus Conſularis Æmiliæ & Liguriæ* etiam vocatur in *l. 4. ſup. de denunciat. vel editione reſcripti.* Et quamlibet *leg. 3. inf. de cenſu*, Anno 357. *Dulcitius* dicatur tantum *Conſularis Æmiliæ*, nihilominus *Conſularis Æmiliæ & Liguriæ* accipiendus eſt, abſorpto nomine Liguriæ, ſub Æmiliæ nomine; quod & aliis prouinciis euenit: verum Liguriam mox ab Æmilia ſeparatam, docet *lex 4. inf. vnde vi*: quæ data eſt Anno 398. Quod factum puto propter nouam Liguriæ prouinciæ dignitatem, poſteaquam videlicet ea ordinaria ferme Principum ſedes facta eſt. Certe Symmachus quoque, qui per ea tempora vixit, ab Ambroſio Liguriam gubernatam ſcribit, *lib. 3. ep. 34.* de quo vide Socratem *lib. 4. cap. 30.* Sozomen. *lib. 6. cap. 24.* & Paulinum *in vita Ambroſii num. 2. 3. in append. Opp. Ambroſ. Tom. II. edit. Benedictin. pag. 2.*

DE LONGI TEMPORIS PRÆSCRIPTIONE.

TITVLVS XIII.

LIB. VII. COD. IVST. TIT. XXXIII.

PARATITLON.

LONGI TEMPORIS PRÆSCRIPTIO *Rubr.* eſt temporis exceptio, *l. 2. h. t.* ſeu vetuſtas, *leg. ead.* puta decennii, *l. 1. h. t.* & quadraginta annorum, *l. 2. h. t.* poſſeſſionis ſine aliqua interpellatione, *l. 1. h. t.* & *l. vn. de quinquennii præſcriptione;* qua obiecta, *l. vn. ſup. de his qui a non domino manumiſſi ſunt*, actiones, non tamen perſonales, finiuntur: *l. 2. h. t.* excluduntur, *d. l. vn.* ob quam actio moueri non debet, *d. l. 2. h. t.* His adde, de præſcriptione, *l. 1. in fin. infr. de maternis bonis:* de præſcriptione longi temporis, *l. 15. infr. de iure fiſci:* De finium & loci præſcriptione, v. *l. 5. ſup. de pactis: l. pen. & vlt. ſup. fin. regund.*

I. (a) Imp.

I. (a) Imp. Constantinvs A. ad Vetium Ruſinum (b) P.V.

EX donatione Principum, (c) aut quocunque (d) modo, rem ad fiſcum pertinentem, vſque ad noſtra Decennalia (e) ſine aliqua interpellatione poſſidentes (ſecundum ius enim hæc intelligitur eſſe poſſeſſio) ſecuri poſſideant. PP. X. (f) Id. Ian. Romæ, Sabino & Ruſino Coss. [316.]

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod Iuſt. Eſt enim horum temporum rationi adſtricta. GOTHOFREDVS. Abeſt hæc & ſequens lex a Cod. Wurceburg. & aliis compeodiis Alaricianis. RITTER.

(b) Romæ P. V. *Vetius Ruſin.* ſub Conſtantino M. Auctor vetus Notitiæ Præfectorum Vrbis, qui incidunt in ſuperiorem annum D.315. Conſtantino IV. & Licinio IV. Coss XIII. Kal. Sept. *Vetius* inquit *Ruſinus Præfectus Vrbis fuit.* Idemque porro P. V. fuit hoc anno vſque ad prid. Non. Auguſti, vt ex eadem Notitia colligere eſt. GOTHOFREDVS.

(c) Diocletiani & Maximiani ſcilicet. Sexto Aurelio Victore, Zoſimo *lib. 2. cap. 5. 6.* Hieronymo *in Chronico* & Chronico Alexandrino. Non etiam Maxentii, quem Principis honore Conſtantinus non dignatur, ſed Tyranni nomine, *l. 1. inf. de ingenuis, l. 1. inf. de cohortalibus.* Quique etiam quadriennio ante hanc legem ſuperatus & occiſus fuit. IDEM.

(d) Id eſt, quocunque alio modo, ſine titulo, iuſto ſcilicet & legitimo. IDEM.

(e) Characteriſmus hic certiſſimus Imperii Conſtantiniani, de quo mox plura. IDEM.

(f) Reponam lubens *Kalend.* id eſt, Kalendis: Veroſimile enim Conſtantinum has quoque velut ſtrenas Senatui, Populoque vniuerſo Romano elargitum, donata poſſeſſoribus ſecuritate a fiſci calumniis. Cui ſimile exemplum occurrit in *l. 1. ſup. ſi certum petatur, de ſuffragiis.* IDEM.

COMMENTARIVS.

Fiscet per varias a ſuperioribus Principibus conceſſas donationes, vel quo alio legitimo titulo, ſine interpellatione ad hæc vſque tempora (in quæ decennalia Conſtantini M. incidunt) poſſeſſas, Conſtantinus M. hoc Edicto confirmat, ratasque eſſe iubet; Bonorum ſcilicet aliorum Principum exemplo, qui beneficia & liberalitates ſuperiorum Prin-
P.38. cipum vno confirmare ſoliti ſunt Edicto. Quod factitatum a Tito teſtis eſt Suetonius *in vita eius, cap. 8.* & Dio *apud Xiphilin. in vit. init.* & poſt eum a Nerua; Cuius etiam de eo Edictum extat apud Plinium *lib. 10. ep. 66.* Galbæ diſſimiles qui liberalitates Neronis non plus decimis conceſſis reuocandas curauit, exigendasque, vt ſcribit Suetonius *in vita eius, cap. 15.* Et Plutarchus ſimul & Tacitus *Hiſtor. 1. cap. 20.* Et de Patre quoque ſuo Marco Antonino Philoſopho teſtatur Commodus apud Modeſtinum I. C. in *l. 6. §. 8. D. de excuſationibus.* ὁ θειότατος, inquit, *πατήρ μυ παρελθὼν εὐθὺς ἐπὶ τὴν ἀρχὴν διατάγματι τὰς ὑπαρχούσας τιμὰς καὶ ἀτελείας ἐβεβαίωσεν*: id eſt, *Diuus Pater meus Principatum ingreſſus, edicto conceſſa priuilegia atque immunitates firmauit.* Hoc igitur exemplo Conſtantinus M. vt ſemel fiſci calumnias reprimeret & poſſeſſorum ſecuritatem in tuto locaret, hoc Edicto ſuo proſpexit. Atque vt cæteri Principatus initio id facere ſoliti (quod ex *d. l. 6. §. 8.* diſcimus) ita & nunc Conſtantinus decennalibus ſuis id præſtitit: quaſi nouo tum quodammodo Principatus initio. Notum enim, Auguſtum Imperatorem decennalibus exactis nouum velut Principatum inchoaſſe, atque Imperium renouaſſe. Vnde etiam mos apud ſecutos Principes decennalia celebrandi, quaſi Imperio abſciſſo, denuo reuocato; quod, Dio *lib. 53. Hiſt. Rom.* his verbis teſtatur: *οἱ αὐτοκράτορες εἰς πάντα, καθάπαξ τὸν βίον ἀποδεικνύμενοι ὅμως διὰ τῶν δέκα ἀεὶ ἐτῶν ἑώρταζον ὡς καὶ τὴν ἡγεμονίαν αὖθις τά τε ἀνανεούμενοι. Poſteriores quoque imperatores, etſi non ad certum tempus, ſed per omne vitæ ſpatium iis imperium deferatur, tamen ſingulis decenniis feſtum pro eius renouatione agunt, quod hodie etiam fit.* (*) Hinc rurſum mos decennia omni ludorum genere celebrandi. Sed & iiſdem decenniis vincti Edicto Principis carceribus ſoluebantur: de quo locus extat apud Sozomenum, *lib. 1. cap. 20.* atque inuicem Principes decennalibus ſuis a Senatu munera accipere ſolitos, teſtatur Symmachus, *lib. 10. epiſt. 26.* Quare & Conſtantinum hac indulgentia eum S. P. Q. Romano pariare voluiſſe veroſimile eſt. Quinimo peculiaris hæc quoque Conſtantino huius Edicti decennalibus ſuis promulgandi ratio fuit, quod tum demum Imperium eius in tuto locatum videretur, non modo poſt Maxentium directum, verum poſt initum iam cum Licinio fœdus.

Atque hæc quidem eſt *huius leg.* ſententia, quam nonnulli perperam ad *ordinariam* longi temporis præſcriptionem, & quidem ad vicennalem (verbis illis, *vſque ad noſtra decennalia:* de duobus decennalibus acceptis) trahunt: Quod fecit etiam doctiſſimus Galuanus *tract. de vſufructu, diſſert. 11. p. 92.* Eſt enim lex hæc de decennalibus Imperii Conſtantinianei, quæ tum ingruerant: Et ſic momentaneum iſtud beneficium eſt, horum temporum rationi adſtrictum. Interim locus hic admodum ſingularis eſt, ad characteriſmum annorum Imperii Conſtantini, de quo alioquin non parum quæri ſolet. Conſtantio quippe Chloro, Patre Conſtantini defuncto, 25. Iulii A. D. 306. Conſtantinus illi ſucceſſit; vt proinde in hunc annum decennalia incidant. De quo etiam aliquid notaui in Chronologia huius anni. Et quidem ſic, vt quamlibet nondum completis decem annis, Decennalia tamen iam hoc tempore cenſerentur, ab huius anni initio. De quibus decennalibus egit, & Auctor vitæ Conſtantini *lib. 1. cap. 48.* Ex *hac* certe *leg.* liquet ea non recte referri a Baronio ad annum ſuperiorem 315. Huic Edicto denique ſimilis eſt eiuſdem Conſtantini M. *lex 2. & 3. infr. de iure fiſci*, quæ datæ ſunt triennio poſt, A. D. 319. ac nominatim prior illa, quæ & ipſa eſt de donationibus rerum fiſcalium a ſe ipſo factis. Neque his etiam abſimiles ſunt indulgentiæ debitorum, itemque indulgentiæ criminum, vt & edicta Tyrannis cæſis promulgari ſolita, de quibus *tit. infr. de indulgentiis criminum: tit. de indulgentiis debitorum: tit. de infirmandis his quæ ſub tyrannis.* Quod argumentum *huius legis* attinet, quod eſt de præſcriptione in cauſis fiſcalibus, dicam de eo plene *ad leg. vnic. infr. de quinquennii præſcript.* De præſcriptione interim in commune, quatuor ex *hac leg.* notentur.

Primo, *iuſtum titulum* requiri in præſcriptione *ex donatione Principum*, inquit, ſed additur, *aut quocunque*

(*) Huc pertinent quæ ab eruditiſſimo ANTON. PAGI *Diſſert. hypat. Part. II. cap. 2. & c. 7. num 16.* item in *Critica ad Annal. Baron. an. 316.* obſeruata ſunt.

cunque modo, id eſt quocunque alio modo ſine titulo iuſto ſcilicet & legitimo. Quanquam ſunt, qui hæc de mala fide accipiunt: quando vicennalis præſcriptio contra fiſcum currit cum mala fide, vt *l. 2. Cod. Iuſt. de requir. reis.*

Secundo, in præſcriptione requiritur, vt *interpellata poſſeſſio non ſit*, vt legitima ſit præſcriptio: *l. 2. Cod. Iuſt. de præſcript. longi temp.* Vide & *leg. vnic. infr. de Quinquennii præſcript. & l. 10. Cod. Iuſt. de acquir. & retin. poſſeſſ.*

Tertio igitur, requiritur vt *ſecundum ius* poſſeſſio ſit, iuſto ſcilicet titulo munita, neque interpellata; breuiter, legitima: Illegitima contra, cum quis non ſecundum ius poſſidet, ſed vitio nactus eſt poſſeſſionem, vel poſt interpellationem ſibi *factam* poſſidet: argum. a contrario *huius leg.* Poſſeſſio non tantum corporis, ſed & iuris eſt: *l. 49. §. 1. D. de acquir. & amitt. poſſeſſ.* & vt Imper. loquitur *in l. 10. Cod. Iuſt. de acquir. & retin. poſſ.* quæ omnino videnda eſt, poſſeſſionis duplex eſt ratio.

Poſtremo, *effectus & ratio* præſcriptionum notetur, ibi, *ſecuri poſſideant:* qua de re vide *l. 1. D. de vſurpat.* ſic & *leg. 7. Cod. Iuſt. de præſcript. longi temp.* diuturnitate poſſeſſionis parta ſecuritas. Quod vero ex his verbis & ſimilibus alibi quidam colligunt, præſcriptione non adquiri dominium, ſed ſecuritatem perpetuam poſſidendi, inane eſt: Quid enim aliud eſt *ſecuritas poſſidendi*, quam dominii inconcuſſi, *βεβαίου, ἀσαλεύτου*, adquiſitio.

II. (a) Impp. Conſtantinus (b) & Conſtans AA. Argyrio Præſidi.

ANNORVM XL. (c) præſcriptio [quam *Vetuſtatem* (d) leges ac iura nuncupare voluerunt] admittenda non eſt, cum actio perſonalis (e) intenditur. Quare in præſenti (f) & in cæteris cauſis id potiſſimum ſeruabis (g) atque cuſtodias: niſi iure (h) veteri comprehenſum ſit *Actionem quæ mouetur, propter vetuſtatem non debere moueri.* (i) Sed quamuis actio pecuniæ poſtulatæ exceptione temporis non finiatur, Iudex tamen debet inſpicere, quæ temporis interualla nullis iuſtis cauſis exiſtentibus fluxerint, & inſtrumenti vetuſtatem: (k) vt diligentius his conſideratis ex officio iudicantis quid pronuntiari ſuper huiuſmodi actionibus oporteat, æſtimetur. Dat. X. Kal. Iul. Limenio & Catulino Coss. [349.]

P. 382

NOTAE.

(a) Abeſt *hæc lex a* Cod. Iuſt. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Conſtantius.* *IDEM.*

(c) XX. ita reponit Cuiacius 18. *Obſeruat. cap. 28. & Recit. in Codicem ad l. 5. de præſcript. 30. vel 40 annorum.* Etſi alibi a ſe diſſentiat: puta *Recitationibus ad l. 7. D. de Iuſt. & iure.* Item ad *caput 8. X. de præſcriptionib.* *IDEM.*

(d) *Vetuſtas*, pro 40 annorum ſpatio, *hic* & in *l. 57. §. 1. D. de ritu nuptiarum*, de quo mox plenius. Vetuſtas longi temporis, Hyginus *p. 113* & Aggenus *in Frontinum, p. 79. edit. Rigalt.* longinquitas temporum. *IDEM.*

(e) Veluti pecuniæ poſtulatæ, *verſ. ſed quamuis inf.* *IDEM.*

(f) Intelligit actionem pecuniæ poſtulatæ, qua de agebatur, & quæ huic reſcripto occaſionem præbuit. *IDEM.*

(g) Ne ſcilicet admittas præſcriptionem etiam 40. annorum aduerſus actionem perſonalem. *IDEM.*

(h) Exemplum poni poteſt, ex *d. l. 57. § 1. D. de ritu nuptiar.* *IDEM.*

(i) Ita repoſui ex editione Cuiaciana. Male enim hic errore forte typographico editum tantum: *deberi* neglecta voce *moueri.* *RITTER.*

(k) Vetuſtas inſtrumenti, *h. l.* vt ætas chirographi, *l. vn. ſup. ſi certum petatur de chirographis.* *GOTHOFRED.*

COMMENTARIVS.

PERSONALES actiones, ne quidem XL. annorum præſcriptione, etſi in quibuſdam cauſis hæc præſcriptio locum olim obtineret, elidi vult Conſtantius; quadraginta inquam annorum (ſic enim recte *in h. l. legitur.*) Nec *de 20. annorum* præſcriptione, ſed de 40. dubitabatur, an ea ſaltem in perſonalibus locum haberet? Et erant hæ duæ dubitandi rationes: Primo, quod hoc ſpatium annorum leges & iura *Vetuſtatem* nuncuparent: Deinde, quod iure veteri quædam actiones perſonales hac præſcriptione extinguerentur. Verum dubitanti Præſidi reſcribit Imperator: Extra eas actiones quæ propter vetuſtatem iure veteri nominatim non moueri iubebantur, cæteras actiones perſonales, & nominatim pecuniæ poſtulatæ, 40. annorum præſcriptione non tolli. Æternam ſcilicet actionis perſonalis, & pecuniæ nominatim poſtulatæ auctoritatem ſiue actionem Imperator, *h. l.* eſſe iubet. Quod tamen poſtea ſublatum fuit Anaſtaſii conſtitutione, puta *l. 4. Cod. Iuſt. de præſcriptione 30. vel 40. annorum.* Itaque Cuiacii emendationem non admitto ſubſtituentis *in h. l.* 20. annorum, pro 40. Cuius etiam rationibus omnibus quibus mouetur, nil moueat. Primum mouetur Rubrica *huius tituli*, quæ eſt *de longi temporis præſcriptione.* Verum *longi temporis præſcriptio*, quodcunque longi temporis ſpatium ſignificat, non decem, aut 20. tantum annorum, quod Cuiacius putauit: Nam & eadem ratione ſub *titulo* Codicis Iuſtinianei *de longi temporis præſcriptione, quæ pro libertate* in *l. vlt.* de 60. annorum præſcriptione agitur: *Sola*, inquit, *temporis longinquitate etiamſi 60. annorum curriculum exceſſerit, libertatis iura minime mutilari oportere congruit æquitati.* Secundo mouetur Cuiacius, quod Anaſtaſii primum conſtitutione inducta fuerit præſcriptio 40. annorum. Verum & hic Cuiacii lapſus eſt. Nam & 40. annorum præſcriptionem veteri iure in quibuſdam cauſis obtinuiſſe, fidem facit iuxta *h. l. lex 57. §. 1. D. de ritu nuptiarum:* Neque Anaſtaſius auctor eſt præſcriptionis 40. annorum, id enim hactenus præſtitit conſtitutione ſua, abrogata hac lege, vt eæ actiones quæ ante quadam interpretatione temporis præſcriptione non elidebantur, ſed perpetuæ erant, omnes illæ 40. annorum præſcriptione extinguerentur. Tertio mouetur Cuiacius re ipſa; Quod ſcilicet falſum ſit, 40. annorum præſcriptione actionem perſonalem non tolli. Verum prochroniſmi vitio laborat hæc ratio, & probationem a poſteriori continet. Verum eſt enim quod Cuiacius ait, ſi Anaſtaſii conſtitutionem reſpicias, verum hoc iure veriſſimum eſt actiones perſonales 40. annorum præſcriptione non tolli. Quarta

ta & poſtrema Cuiacii tatio eſt, quod *vetuſtatis* appellatione in legibus ſpatium 20. annorum iotelligatue, vt in *l.1. §.vlt. l.2. in pr. l.vlt. D. de aqua, & aqua pluuia artenda.* Verum *vetuſtatis* non vna eſt, aut certa in iure præſcriptio: Certe non ea, quam Cuiacius *illis legibus* affingit; In *legibus illis* dicitur, in conditiooibus agrorum, in aquæductibus, vetuſtatem pro lege haberi. At quænam illa ſit vetuſtas, illis locis non exprimitur. *Vetuſtas* inibi eſt, cuius memoria non extat. Nam quam vetuſtatem, item longam conſuetudinem, vt & diutinum vſum vocant IC. in legibus illis, ac nominatim Paulus in *d. l.2.* id idem Paulus non ita multum poſt, §.7. ita deſcribit, *Cuius memoria nou extat.* Et Pomponius in *l.3. §.4. D. de aqua quotidiana: cuius origo memoriam exceſſit.* Non igitur *vetuſtas* eſt præciſe decem aut viginti annorum ſpatium, quod Cuiacius voluit; Sane in reſcripto D. Marci & Lucii Imperatorum temporis diurunitas 40. annorum ſpatio clauditur, *l.57. §.1. D. de ritu nuptiarum.* Et hæc de antiquiſſimo hoc iure. Nam poſteaquam præſcriptio 40. annorum aduerſus quaſcunqoe actiones, quæ perpetuæ antea fuerant, recepta eſt, quin *vetuſtatis* appellatione 40. anni venerint, nemini dubium eſſe amplius poteſt, *l.vlt. Cod. Iuſt. de fundis rei priuata.* Quæ lex licet Theodoſii ſit, Triboniani tamen ἐμβλημα continet, vt apparet ex *Nouella* Theodoſii *de reſcindendis venditiomb. rei dominica 28.*

Sententia igitur *huius legis* hæc eſt: Præſcriptionem etiam 40. annorum, etſi in quibuſdam cauſis locum habeat, non admittendam, eom *actio perſonalis* intenditur. Qua ipſa ratione Conſtantinus quoque cum 60. annorum præſcriptio in quibuſdam cauſis locum haberet, tamen reſcripſit, temporis longinquitatem, id eſt 60. annorum curriculum, aduerſus libertatem non opponi: *d. l.vlt. Cod. Iuſt. de longi temporis præſcriptione qua pro libertate & non aduerſus libertatem opponitur.* Et tamen hæc exceptio *h. l.* additur: Licet ſtricto iure pecuniæ poſtulatæ actio 40. annorum præſcriptione non finiatur, tamen ſi Iudex deprehenderit, nullis *iuſtis de cauſis* tanti temporis ioterualla effluxiſſe, veluti quia in eadem civitate debitor verſabatur, cuius conueniendi copiam quotidie creditor habuerit, Iudicem æſtimaturum quid ſuper huiuſmodi actiooe & chirographo pronunriaei oporteat. Cæterum in *Perſonalibus* actionibus, vetuſtatem ſeu 40. annorum præſcriptionem obtioere non vult *h. l.* nominatim Conſtantius: nempe quia io realibus actionibus ſpecialibus, 30. annorum præſcriptionem obtinere voluit. Er quidem, vt noo inaniter cenſeo, ea ipſa conſtitutione cuius hæc lex pars eſt. Quare hæc illa fuerit lex non Conſtantinianea, verum Conſtantiana: cuius mentio ſit *l. a. Cod. Iuſt. de præſcript. 30. vel 40. annorum. Cum lex Conſtantiniana* (male ita relatum, ſed forte errori cauſam præbuit vitioſa *h. l.* inſcriptio γρ. *Conſtantiana*) *iubeat ab his poſſeſſoribus initium non requiri, qui ſibi potius quam alteri poſſederunt.* Ait lex initium non requiri, id eſt vetuſtate annorum ſeu præſcriptione tutos eſſe: Vetuſtas ſcilicet eſt, quod & *ſupra* oſtendi, cuius initium non extat. Quare & his argumentis liquet P. 381. legem illam Conſtantianam non fuiſſe de 60. annorum præſcriptione. Tandem hoc forraſſis illud Edictum ſit, cuius alia capita indicat ipſe Conſtantius: *l. 7. inf. de iure fiſci.*

DE ACTIONIBVS CERTO* TEMPORE FINIENDIS.

TITVLVS XIV.

* Scil. 30. annorum ſpatio. Congruit Valentiniani III. *Nouella 8. de Triginta annorum præſcriptione omnibus cauſis apponenda:* vbi *hanc* Theodoſii *legem vnic.* memorat, firmatque.

I. (a) Imp. Theod. (b) A. Aſclepiodoto (c) PF. P.

SICVT in rem ſpeciales, (d) ita ad (e) vniuerſitatem, ac perſonales actiones vltra XXX. annorum ſpatium minime protendantur: Sed ſi qua res, vel ius aliquod poſtuletur, vel perſona, qualicumque actione vel perſecutione pulſetur, nihilominus erit agenti triginta annorum præſcriptio metuenda. Eodem * etiam in eius valente perſona, qui pignus vel hypothecam, non a ſuo debitore, ſed ab alio poſſidente (f) nitetur vindicare: Nam * petitio finium regundorum, in eo ſcilicet, quod (g) nunc eſt, iure durabit. Quæ ergo ante (h) non motæ ſunt actiones, triginta annorum iugi ſilentio, ex quo competere iure cœperunt, viuendi (i) vlterius non habeant facultatem. Nec * ſufficiat Precibus oblatis ſpeciale quoddam, licet per Adnotationem, meruiſſe Reſponſum, vel etiam iudiciis allegaſſe, niſi allegato ſacro Reſcripto, aut in iudicio poſtulatione depoſita, fuerit ſubſecuta conuentio. (k) In eandem * rationem illis (l) proculdubio recaſuris, quæ poſt litem conteſtatam in iudicium actione deducta, habitoque inter partes de negotio principali conflictu, triginta denuo annorum deuoluto curriculo, tradita (m) obliuioni ex diuturno ſilentio comprobantur. * Non ſexus fragilitate, non abſentia, non militia,

contra

contra hanc legem defendendam; (n) ſed pupillari ætate duntaxat, quamdiu (o) ſub Tutoris defenſione (p) conſiſtit, huic eximenda ſanctioni: (q) nam cum (r) ad eos annos peruenerit, qui ad ſollicirudinem pertinent Curatoris, neceſſario ei ſimiliter, vt aliis (s) annorum triginta interualla ſeruanda ſunt. Hæ * autem actiones annis triginta continuis extinguantur, quæ perpetuæ videbantur, (t) non illæ quæ antiquitus (v) fixis temporibus limitantur. Annorum autem curricula ita numerari conueniet, vt & illa in demenſionem tempora reducantur, (x) quæ ante noſtræ Manſuetudinis ſanctionem iugi raciturnitate fluxerunt. Verum * ne qua ocioſo nimis ac deſidi querimonia relinquatur, ei qui ſe fiducia perpetuitatis actionem non mouiſſe commemorat, decem poſt hanc legem annorum ſpatia continua ſuperioribus addi præcipimus, vt ſi quidem ante ſanctionem hac (y) lege præfiniros annos decurriſſe patuerit, præter ea tempora quæ manarunt, decem actori annorum ſpatia prorogentur, ita vt tempus illi hoc continuum ex legis rempore numeretur. Quod ſi decem illi anni ſupereſſe videbunrur, aut amplius, vlterius eum nihil deſiderare conueniet, ſed proptio lapſu temporis decurrente ad triginta vſque conſummationem debere ſuo ſpatio eſſe conrentum: Si (z) in annos quidem præſtare non dubium eſt, ſed infra (a) decem eorum interualla concludi, nihilominus etiam ſic eum ſpatium rantum oportebit accipere, vt decem (b) integer numerus impleatur. Poſtquam (c) hac definitione nulli mouendi vlterius facultatem (d) patere cenſuimus, etiamſi ſe legis ignorantia excuſare tentauerit. Dat. XVIII, Kalend. Decemb. Conſtantinop. Victore V. C. & Symmacho (e) Coss. [424.]

INTERPRETATIO. *Hæc lex, licet in reliquis rebus* (f) *fuerit abrogata, propter hoc tamen vt poneretur oportuit, quia de tricennio loquitur, quod pupillis, quamdiu ſub Tutoribus agunt, non debeat imputari,* (g) *ſed vbi ad eos annos peruenerint, quibus Curatores habere poſſent, id eſt vir ad XV. & puella ad XIII. annum, ex eo in cauſis eorum tricennalis actio, quemadmodum omnibus, ſupputetur; ſicut & Nouella Valentiniani teſtatur: quæ videtur hæc obſcu-*
P.384 *rius inter cetera poſuiſſe, quæ tamen ita dicit.* (h) Excepto priuilegio pupillaris ætatis, quod diui (i) memoriæ patris noſtri Theodoſii lege conceſſum eſt, intra eadem tempora terminentur. *Nam &* (k) *hoc lex iſta euidenter exponit, vt ſicut illa, quæ perpetua erant, ad tricennium iuſſa ſunt reuocari, ita omnes cauſæ, quibus infra tricennium tempora conſtituta ſunt, ſuis quibuſque locis & temporibus obſeruentur, hoc eſt,* (l) *vt quæcunque ſeu de vicennio, ſeu de decennio,* (m) *ſeu de quinquennio, ſeu de anni ſpatio poſita ſunt, & his ſimilia, nullatenus ad tricennium perducantur.*

NOTAE.

(a) *Lex 3. Cod. Iuſt. de præſcriptione 30. vel 40. annorum* hinc interpolata eſt. Et iungenda huic, *lex vlt. ſup. de cognitorib. & Procuratoribus,* Meminit *huius leg.* Valentinianus III. *Nouella* 8. *de præſcript.* 30. *annorum.* GOTHOFREDVS.

(b) Addendum ex *d. l. vlt.* & *Valentinianus Cæſar*, quod etiam ipſa temporum ratio euincit. Male in Iuſtinianeo *Honorio & Theodoſio* tribuitur: vel, vt Haloander vult, *Arcadio & Honorio.* vide Contium ad *hunc titulum, Cod. de præſcript. longi temporis,* p 453. IDEM.

(c) *Aſclepiodotus* PP. Orientis ſub Theodoſio Iun. v. *Proſop.* IDEM.

(d) *Sicut in re ſpeciali eſt,* Cod. Wurceburg. Edit. Sichard. *Sicut in rem ſpeciale eſt.* RITTER.

(e) *De vniuerſitate*, ita Tribonianus. Interim obſerua, in rem actiones eſſe vel ſpeciales, vt puta, rei vindicationes; vel ad vniuerſitatem, vt eſt hæreditatis petitio. GOTHOFREDVS.

* *Secunda* ſententia, de *Hypothecaria actione.* IDEM.

(f) *Per longum tempus poſſidente.* Ita Tribonianus. Quod Contius *comment. in hanc leg.* male in *poſſidendo* mutauit. IDEM.

* *Tertia* ſententia de *Finium regundorum* actione a Triboniano omiſſa. IDEM.

(g) *Quo* Cod. Wurceburg. RITTER.

(h) *Aut*, ita habet Cod. Iuſt. ſed male. GOTHOFREDVS. Hæc nota quid velit non intelligo. Codex enim Iuſt. *autem* exhibet, quod male non eſt. RITTER.

(i) *Viuere* dicuntur Actiones, ſuaque Actionibus vita tribuitur, vt Vetuſtas inſtrumentis: *l. 2. ſup. tit. prox.* Ætas Chirographis, *l. vn. ſup. ſi certam petatur de chirographis.* GOTHOFR. *Mouere* Edit. Sichard. RITTER.

* *Quarta* ſententia de *Interpellatione* præſcriptionis 30 annorum. GOTHOFREDVS.

(k) *Per executorem conuentio*: ita Tribonianus. IDEM

* *Quinta* ſententia, de *Renouatione* interruptæ præſcriptionis quam Tribonianus remouit. IDEM.

(l) *Illius* Cod. Wurceburg. RITTER.

(m) *Tradita* Cod. Wurceburg. IDEM.

* *Sexta* ſententia, de iis aduerſus quos præſcriptio 30. annorum currit, vel non currit. GOTHOFREDVS.

(n) γρ. *Defendenda.* IDEM.

(o) *Quamuis conſiſtat,* ita Tribonianus. IDEM.

(p) *Defenſionem* Cod. Wurceburg. RITTER.

(q) *Eximenda ſunt* edidit Sichardus. IDEM.

(r) *Etiam cum ad eos* &c. Cod. Wurceburg. IDEM.

(s) *Vt illis*, Cod. Inſt. GOTHOFREDVS.

* *Septima* ſententia, in *quibus cauſis* hæc præſcriptio 30. annorum locum obtineat. IDEM.

(t) *Videbantur*, pro erant: vt infr. *Quod ſi decem illi anni ſupereſſe videbantur*. plura v. *in Gl.* IDEM.

(v) *Antiquis temporibus limitabantur*. ita Cod. Iuſt. IDEM.

(x) Tentat nonnemo *redigantur*. Nil neceſſe. IDEM.

* *Poſtrema* ſententia, de erepta præſcriptione huius legis tempore, quam Tribonianus recidit. IDEM.

(y) *Ac* Cod. [illegible]ceburg. RITTER.

(z) *γρ. Sin annos quidem* (vel quoſdam) *reſtare*. Ita reponendum eſt. GOTHOFREDVS. *Si annos* Cod. Wurceburg. RITTER.

(a) *Intra*. GOTHOFREDVS.

(b) *Decimus*. IDEM.

(c) *γρ. Poſt quem* ſcilicet numerum. IDEM.

(d) *Facile patere* Cod. Wurceburg. RITTER.

(e) In MSS. nonnullis & Cod Iuſt. ſolus *Victor* nominatur. Et certe reliquæ omnes huius anni conſtitutiones *Symmachum* collegam Victoris non habent. Alioquin Marcellinus *in Chronico* Caſtinum Victori collegam adiicit. Certe hoc etiam ab Aniano Andegauenſi abeſt. GOTHOFRED. Solius etiam *Victoris* nomen habet Cod. Wurceb. RITTER.

(f) *Legibus* Edit. Sichard. IDEM.

(g) *Impertari* Cod. Wurceburg. IDEM.

(h) Hæc habentur non in *d. Nouella* 8. verum in *Nouella* 12. *de Epiſcopali iudicio: verſ. ſane ſicut*. GOTHOFRED.

(i) *Diua memoria* Cod. Wurceburg. RITTER.

(k) *De* Edit Sichard. IDEM.

(l) *Hoc eſt quicunque* Edit. Sichard. *hoc eſt quæcunque* Edit. Cuiac. IDEM.

(m) *Seu de decennio* abſunt a Cod. Wurceburg. IDEM.

COMMENTARIVS.

DE PRÆSCRIPTIONE triginta annorum eſt hæc Theodoſii Iunioris conſtitutio, quam ſequitur multiſque laudibus proſequitur, Valentinianus Tertius, *duabus Nouellis: Nouella* inquam 8. *de 30. annorum præſcriptione omnibus cauſis opponenda* & *Nouella* 12. *de Epiſcopali Iudicio*. Qua conſtitutione humano generi profunda quiete proſpexit; quæque pars eſt maioris conſtitutionis Theodoſianæ, vnde deſumpta eſt quoque *l. vlt. ſup. de Cognitoribus & procuratoribus*, quæ proinde huic coaſſanda venit: Qua integra conſtitutione Theodoſius Iun. id egit, vt lites breuiore ſpatio terminarentur, neue eæ *prætenderentur*, qua etiam voce nominatim in *vtraque lege* vtitur: Et ſane eodem, ſeu ad eundem finem pertinet id quod *ea l. vlt.* continetur, vt ad eam oſtenſum eſt. Hæc vero illa eſt famoſa & *venerabilis* Theodoſii conſtitutio, qua per Præſcriptionem XXX. annorum, omnes cuiuſcunque tandem generis actiones, hactenus perpetuas, extingui voluit: *Omnes*, inquam, cuiuſcunque generis, ſicut in rem ſpeciales ita & vniuerſales in rem, perſonales, hypothecarias, cum hactenus æternæ illæ eſſent, nulloque annorum ſpatio interirent: id quod de actione perſonali docuit nos iam *lex* 2. ſiue *vlt. ſup. tit. prox.* Sola enim in rem ſpecialis actio iam antea 30. annorum præſcriptione conſumebatur. Quod vt *huius legis* initio ſatis indicatur, ita expreſſe colligitur ex Symmacho, cuius verba poſtea referemus. Verum, ſicut in rem ſpeciales, ita & cæteras quoque actiones vltra 30. annorum ſpatium minime protendi nunc demum voluit Theodoſius Iun. Neque alia, aut antiquior vlla hac de re conſtitutio nobis quærenda eſt. Primus, inquam Theodoſius Iun. 30. annorum præſcriptione actiones antea perpetuas elidi voluit (idque *hac conſtitutione*) non Theodoſius M. (quod Cuiacius etiam credidit 18. *obſeruat.* 26. & R *cit. in tit. C de præſcriptione 30. vel 40. annorum*, etſi *hanc leg.* idem Theodoſio Iun. recte reſtituit; de quo v. Merillium noſtrum in *Variantibus* & Contium ad *hanc Codicis Iuſt. legem* & Iuretum *ad Symmachum*, *lib.* 5. *ep.* 64. vt omittam alios.) Quod etiam Interpres *huius leg.* recte perſpexit, puta *Nouella* Valentiniani *hanc legem* indicari. Idque etiam a Doctiſſimo Sauarone Sidonii interprete, mox & a Sirmondo, *ad Sidonii epiſt.* 16. *lib.* 8. recte monitum ſcio; deinceps etiam a præſtantiſſimo Dominico *de prærogatiua allodiarum, cap.* 6. a Cironio *obſeruat. iuris Canonici lib.* 1. *cap.* 15. Rationes Cuiacii hæ tamen erant. Primum, quod Valentinianus *ea Nouella* præſcriptionis 30. annorum authorem Theodoſium *patrem ſuum* vocet: Cæterum Imperatores anteceſſores ſuos *Patres* appellaſſe, eoque more in ea ipſa *Nouella* Valentinianum, Honorium *parentem* ſuum vocare. Proinde de Theodoſio M. ſuperiora illa verba accipienda eſſe. Verum attendiſſe debuit Cuiacius: primum *ea Nouella* Theodoſium vocari a Valentiniano *Dominum Patrem*: *Dominum*, inquam, non *Diuum* (quemadmodum *Diuum Honorium* vocat, quem & p. 385.
alibi *Diuum Auunculum* nominat *Nouell.* 4. & rurſus Diuum Honorium *Nouell.* 10.) *Diuos* ſcilicet vocabant, qui inter homines eſſe deſierant: At *Dominos* etiamnum ſuperſtites. Ita Valentinianus ipſe, quem Theodoſius adhuc ſuperſtitem *Dominum Patrem* vocauerat, illa ipſa *Nouella* 8. Anno 449. eum ipſum triennio poſt, Anno 452. & quidem de eadem præſcriptione agens, & *huius legis* ſententias quaſdam memorans, *Diua memoria patrem ſuum* vocat *Nouella, de Epiſcopali iudicio* 12. Nempe quia bieonio ante (puta Anno 450.) Theodoſius obierat. Deinde, quod *Patrem ſuum* Theodoſium Valentinianus vocat, non ideo Theodoſium M. intelligit, ſed omnino Theodoſium Iuniorem, collegam ſuum in Imperio, quem ſcilicet & ſocerum & authorem Imperii habebat. Nam & ita eum *quatuor* præterea *locis* vocat, *d. Nou.* 12. & *Nouella*, inter *Theodoſianas*, 20. 25. (& 35.) ſic etiam Theodoſius ipſe Valentinianum hunc *filium ſuum* vocat, ſe vero *Patrem*; *l. vlt. inf. de Decurion. & ſilentiariis*: & *Nouella* 1. *de Theodoſ. Codic. Authorit.* & *Nouella* 2. *de confirmatione legum Nouellarum Domini Theodoſii*. Eoque exemplo compluribus aliis *legibus* Imperatores *Parentes ſuos* vocant, quos in Imperio deceſſores atque ipſi in pretio habuere: Veluti Conſtantinus, Aurelianum Parentem ſuum vocat, *l.* 1. *Cod. Iuſt. de omni agro deſerto* & Diocletianum, *l.* 2. *inf. de Cenſu*. Valentinianus Sen. Conſtantinum, *l.* 17. *de Prætoribus*: & *l.* 12 *de piſtoribus*. vbi quoque dicam. Valentinianus Iun. Conſtantinum & Conſtantium: *l.* 2. *inf. ne ſanctum Bapt.* Theodoſius M. Valentinianum & Valentem, *l.* 92. 105. *inf. de Decurionib.* Honorius, Valentinianum Seniorem, *l. vn. inf. qui cond. rei pr. l.* 33. *de operib. publ. l.* 22. *de erog. mil. ann.* & retro Principes, *l.* 181. *inf. de Decurian.* Anthemius Leonem, *Nouella ſua* 2. & viciſſim Leo Anthemium *filium ſuum*: Nouella inter *Anthemian.* 3. vtpote quem creaſſet, & Imperatorem conſtituiſſet. Ita denique Marius Victorinus *lib.* 2. *de Trinitate*,

nitate, Conſtantium Valentiniani Imp. *Patrem* vocat. Quod tamen Baronius non cepit. Altera Cuiacii ratio erat, quod Valentinianus *d. Nouell. 8.* peremptorium vocabulum, *Omnia*, in Theodoſii Patris ſui conſtitutione adſcriptum fuiſſe referat; id vero *hac lege* non repetiri: proinde aliam, & quidem Theodoſii M. conſtitutionem quærendam & intelligendam eſſe. Verum Primo, ſunt in *hac lege noſtra* verba, quæ illi vocabulo peremptorio æquipollent: Nempe *ſi qua res, vel ius aliquod*: mox, *qualicunque actione*; deinde, *quæ actiones*: denique *nulli mouendi vlterius facultatem patere*. Quibus formulis & vocibus non minus quam voce *omnia* generalitatis deſignatio fit, eaque vniuerſa conſumuntur, nec aliquid poteſt eſſe exceptum. Deinde ſciendum eſt, exiguam tantum portionem Theodoſianæ conſtitutionis ſupereſſe *in hac lege*, a qua etiam diuulſa eſt *lex vlt. ſup. de cognitoribus*. in qua certe ipſa lege hoc ipſum vocabulum peremptorium occurrit, *Omnes Actiones*.

Maneat igitur, Theodoſium Iuniorem *h. l.* huius præſcriptionis, omnium actionum peremptoriæ, authorem eſſe. Et quidem, ſequentibus adhuc, præter ſuperiores rationibus. Primo, quia in hac ipſa conſtitutione Theodoſius Iun. aperte ſignificat, ſe primum huius præſcriptionis peremptoriæ authorem eſſe. Secundo, quia Valentinianus *in d. Nouell. 8.* Theodoſii legem memorans, pupillaris ætatis exceptionem *eadem lege* factam ſcribit, quæ *h. l.* omnino continetur. Tertio, quia in *cap. 5. X. de Præſcript. 30. annorum.* Alexander Papa, *Epheſinum* Legiſlatorem Primum huius præſcriptionis tricennalis authorem nominatim facit: Vbi *Epheſinus* ille *legiſlator* non alius eſt, quam Theodoſius Iunior, quod Cuiacium fugit, qui, quæ de Epheſino legiſlatore *ibi* dicuntur, inter caſſa palearum adnumerari volebat. Sed & Bernardum Circam, Papienſem Præpoſitum, qui in *Collectione ſua prima. tit. de præſcript.* hunc Epheſinum Legiſlatorem, vel vt *ibi* habetur, *Euphegium*, pro quo Sauaro *Eugenium* Theodoſii M. coætaneum, ſummam rerum ſibi vindicantem ſubſtituendum perperam putabat, Originis Patruum facit. Vnde ſe etiam Ant. Auguſtinus extricare non potuit. Epheſinus ſcilicet Legiſlator vocatur Theodoſius Iun. a Scriptoribus Eccleſiaſticis, quia Epheſini concilii Oecumenici author fuit & promotor. Adde quod idem ſingularem affectum erga Eccleſiam Epheſinam habuit S. Ioannis occaſione, vti refert Nicephorus *lib. 14. cap. 58.* quod & Cironius notauit *d. cap. 15.* Quare ferenda non eſt Matani ſententia, qui Hermodorum illum eſſe contendit Epheſinum exulantem in Italia, de quo I. C. in *l. 2. §. 4. D. de origine iur.* & quem Tullius *5. Tuſculanar.* Epheſiorum Principem vocat; re ſcilicet altius repetita, propter viciniam præſcriptionis cum vſucapione, quæ eſt a *legibus 12. Tabul.* quarum ferendarum authorem Hermodorum Epheſium faciant.

Neque etiam admittenda D. I. a Coſta emendatio *in Collectione prima*, vbi pro illis, *Epheſinus enim Legiſlator Origenis patruus*, legendum aſſerebat *Theodoſianus enim Legiſlator Orientis partis*: quam emendationem premens Dominicus *pag. 50.* reponit ipſe, *Theodoſius enim Legiſlator Orientis partibus*: vbi Theodoſianum legiſlatorem dici ait, argum. deſumpto ex *can. 35. c. 11. quæſt. 1.* vbi dicitur Conſtantini lex eſſe ex Theodoſianis legibus: quod recte refutauit Cironius *d. cap. 15.* Addatur & validiſſimum ad ſuperiora argumentum, ex Honorii Theodoſii Iun. collegæ *l. vn. ſi certum petatur de chirographis*, quæ triennio ante *hanc legem* lata eſt; vbi definitur, præſcriptione 30. annorum a reo non repelli agentem condictione certi ex chirographo. Quod ſane aliter foret, ſi a Theodoſio M. iam lex aliqua de præſcriptione 30. annorum dudum lata fuiſſet. Etſi fatendum, *ea lege* præluſorium priuilegium 30. annorum præſcriptioni tribui (ad euitandam videlicet pecuniæ ſequeſtrationem) non tamen vt actio per eam elidatur. Cæterum, quod apud Symmachum legitur, qui ſub Theodoſio M. Imperatore exigit de præſcriptione 30. annorum *lib. 5. Epiſt. 52.* ad actiones in rem ſpeciales pertinet; quo præter initium *huius leg.* etiam pertinet *lex vn. ſup. de inquilinis & colonis.* Sic enim ſcrib[illegible] *Ampelium paruas ædes emiſſe reminiſceris, 30. an*[illegible] *diebus incanuit ætas poſſeſſionis: nunc Procurator inueterata iura ſupplicationibus quatit, non poſſeſſionis antiquitatem ſinit inconcuſſam manere.* Sed & de eadem re agens rurſum *Epiſt. 64.* *Contractus iſtius origo*, inquit, *iuſtæ ætas prope ſæcularis quæ intentata poſſeſſio eſt*: vbi *ſecularem ætatem* vocat 30. *annorum ſpatium*, ex quorundam opinione, qui *ſeculum* hoc ſpatio definiebant, vt refert Seruius *ad 8. Æneid. v. 508.* ibi, *ſeclíſque effæta ſenectus.* Egregius interim quoque locus extat apud Procopium *libro primo Vandalicorum, cap. 3.* de hac tricennali præſcriptione ſub Honorio Imper. quo loco de Vandalis agit, qui in Hiſpania, ſub Honorio Imper. conſederant. τότε ξυμβαίνει Γοδιγίσκλῳ Ὀνώριος, ἐφ' ᾧ δὴ οὐκ ἐπὶ λύμῃ τῆς χώρας ἐνταῦθα ἱδρύσονται. ΝΟΜΟΥ δὲ ὄντος Ῥωμαίοις, ἤν τινες οὐχ ὑπὸ τοῖς οἰκείοις χερσὶ τὰ σφέτερα αὐτῶν ἔχωσι καὶ τρίβοιτο χρόνος ἐς τριάκοντα ἐνιαυτοὺς ἥκων, τούτοις δὲ οὐκέτι εἶναι P. 316 κυρίοις ἐπὶ τοὺς βιασαμένους ἰέναι, ἀλλ' ἐς παραγραφὴν αὐτοῖς ἀποκεκρίσθαι τὴν ἐς τὸ δικαστήριον εἴσοδον νόμον ἔγραψεν, ὅπως ὁ τῶν Βανδίλων χρόνος, ὃν ἐν γε τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ διατρίβωσιν ἐς ταύτην δὴ τὴν τριακοντοῦτιν παραγραφὴν ἥκιστα φέροιτο. *Tunc inter Honorium & Godigiſclum conuenit, vt illis partibus nihil nocerent. Cum autem hæc eſſet Romana lex, ſi qui ſua non poſſiderent, ſpatiumque effluxeret annorum triginta, illis non eſſe amplius actionem aduerſus malæ fidei poſſeſſores, at præſcriptione defuiſſe ius adeundi ad iudicem, lege cauit Honorius, ne tempus quo Vandali in Rom. Imperio commorarentur, ad eam XXX. annorum præſcriptionem euaderet.* Cæterum quam Theodoſius Iunior tricennali præſcriptione conſtitutionem per Orientem primus promulgauerat, *h. l.* A. D. 424. etiam vigintiquinque annis poſt demum Valentinianus III. per Occidentem A. D. 449. ASTERIO & Protogene Coſs non modo proquiritauit *d. Nouell. 8.* verum etiam iuſta interpretatione donauit aduerſus quorundam prauas Interpretationes, quibus hæc ſanctio non ſufficiebat, dum minutias iuris & captioſa verba ſectantur. Ac nominatim per *Gallias*, quæ tum Romanis ſupererant, vt teſtatur Sidonius Apollinaris, illorum temporum Scriptor *lib. 8. epiſt. 6.* *Cum Pater meus*, inquit, *Gallicanis Tribunalibus præſideret, ſub cuius videlicet Magiſtratu Conſul* ASTERIVS *anni ſui fores votiuam trabeatus aperuerat.* Et poſt: *Per ipſum* FERE *tempus* (*vt decemuiraliter loquar*) *lex de præſcriptione Tricennii fuerat proquiritata, cuius peremptoriis abolita rubricis, lis omnis in ſextum tracta quinquennium terminabatur: Hanc intra Gallias ante neſcitam* (neſcitam) *primus quem loquimur Orator* (Nicetius) *indidit Proſecutionibus, edidit Tribunalibus, prodidit partibus, addidit titulis frequente conuentu, raro ſedente paucis ſententiis, multis laudibus.* Et confirmauit eam rurſus Valentinianus A. D. 452. *d. Nouell. de Epiſcopali iudicio 12.* Et inualuit ea præſcriptio ſic conſtanter, vt non iam quaſi ex inſtructione humana, ſed veluti ex ipſa rerum natura proceſſiſſe videretur, vt loquitur *lex 4. Cod. Viſigothorum lib. 10. tit. 2.* Secuti igitur eam Viſigothi, vt ex prædicto loco liquet. Inualuit & apud Oſtrogothos, vt reſtatur Theodorici Edictum, *cap. 12.* Caſſiodorus *lib. 1. epiſt. 18. lib. 2. epiſt. 27. lib. 3. epiſt. 31.* & *lib. 5. epiſt. 37.* vbi etiam eleganter Tricennalem hanc præſcriptionem vocat *humano generi patronam*, eandemque ipſis Iu-

dæis

dæis *æquo iure* (nam ita repono) ſeruari voluit. Quomodo Valentinianus *d. Nouell. 8.* Theodoſium hac Tricennali præſcriptione *humano generi profunda quiete proſpexiſſe*, ait, quod proculdubio imitatus eſt Caſſiodorus. Videndus eſt quoque Author *formularum ſecundum legem Romanam formula 40.* & Concilium Aurelianenſe 1. *Canon. 25. apud Binium in Concil. T. 2. P. 1. pag. 562.* Et Aruernenſe apud eundem *T. 2. P. 2. pag. 32. ex vetuſto Codice quinque librorum partiatium L. 1. cap. 20.* Imo ea pleriſque locis adeo inualuit, & quidem moribus noſtris, vt in omnibus cauſis neceſſaria ſit præſcripto 30. annorum, abolita præſcriptione 10. vel 20. annorum. Eadem præſcriptio in Eccleſiaſticis deinceps negotiis obtinuit *can. 18. Chalced.* v. & Facundum in *ep. contra Vigilium*, quæ poſtea mutata in quadragenatium a Iuſtiniano, & paſſim deinceps recepta in Eccleſia, a qua Gregorius neque Romanam excepit. Et quanquam quadragenariam Canones alii agnoſcant, & vero Alexander III. firmauit *cap. 8. X. de præſcriptionib.* attamen alibi tricennaria manſit in Hiſpania *c. 3. 4. 6. &c. c. 16. quæſt. 3. & c. 2. c. 16. quæſt. 5.* qui Canones ex Conciliis Hiſpaniæ deſumpti ſunt, vbi non Iuſtinianeus, ſed Theodoſianus hic Codex vim & authoritatem obtinebat. Quod etiam aperte colligitur ex *d. can. 6.* qui deſumptus eſt ex *h. l.* maxime vero ex *l. 4. ſup. fin. regund.* cuius ipſius verba in dictum Canonem translata ſunt, etſi ſenſu paulum inflexo. Nunc de lege noſtra videamus, cuius octo ſunt ſententiæ. *Prima* proponitur *Regula* generalis: Omnes actiones, etiam perſonales, & in rem vniuerſales, quæ antea perpetuæ erant, exemplo actionum in rem ſpecialium triginta annorum præſcriptione extingui. Ergo 30. annorum præſcriptio antea in vſu fuit in actionibus in rem ſpecialibus, & ad pecuniæ ſequeſtrationem euitandam, quod ſuperius oſtendimus. Atenim Theodoſius Iun. eam omnium actionum peremptoriam induxit eſſeque voluit. Notanda vero Interpretatio ad *Nouell. Valent. 12. in fin.* vbi commemorantur hæ actiones: *Quæ vero actiones*, inquit, *perpetuæ fuerint, & ad tricennium reuocata ſunt, placuit adnecti, id eſt, hæreditatis petitio: ſi tamen ab auctore, cui competebat, fuerit inchoata, finalis actio, homicidii, furti, circla geſta, de fugitiuis, de Curialibus, vel de Collegiatis reuocandis, empti & venditi, locati & conducti, negotiorum geſtorum, mandati, pro ſocio.*

Secunda Sententia, *verſ. eodem etiam* continetur *ampliatio* Regulæ ſimul & determinatio, nempe Hypothecariam actionem pariter aduerſus Tertium poſſeſſorem eadem præſcriptione extingui. Vnde duo colliguntur; Primum, Hypothecariam actionem aduerſus ipſum debitorem perpetuam Theodoſium Iuniorem eſſe voluiſſe, vt nullis expiraret luſtrorum curſibus: quod ſane etiam teſtatur *lex 7. C. Iuſt. de præſcript. 30. vel 40. ann.* Qua id a Iuſtiniano immutatum fuit. Quadraginta quippe annorum ſpatio hypothecariam aduerſus ipſum debitorem eiuſque hæredes extingui voluit. Secundo exinde colligitur, Ius luendi pignoris perpetuum ſemper manſiſſe: de quo alioquin altercantur IC.

Tertia ſententia quæ continetur *verſ. Nam petitio*: proponitur *Exceptio* ſingularis: nempe Finium regundorum actionem perpetuam manere Theodoſius *h. l.* iubet: de quo ſunt pariter tres Conſtitutiones *ſupra*, Valentiniani Sen. *lex 5. ſup. de pactis:* Valentiniani Iun. *lex 4. ſup. fin. regund.* Theodoſii M. *lex vlt. eod. tit.* Verum Tribonianus hanc ſententiam omiſit: Voluit enim Iuſtinianus & hanc quoque actionem triginta annorum ſpatio concludi, *l. 1. §. 1. C. Iuſt. de annali exceptione tollenda*, quæ ipſa ratio fuit, cur Tribonianus *legem vlt. ſup. finium regundorum* interpolaverit. Quomodo & Interpres quoque ad *Nouell.* Valentiniani *12. in f.* actionem finium regundorum aliis actionibus connumerat, quæ olim perpetuæ ad tricennium poſtea reuocatæ ſunt.

Quarta ſententia, *verſ. nec ſufficiat*, eſt de *Interpellatione* huius præſcriptionis: nempe Interpellari ſeu vſurpari 30. annorum præſcriptionem per conuentionem ſeu per libellum conuentionis, non ſolo libello Principi oblato, etiamſi Principis adnotationem præferat, & in iudicio poſtea inſinuatus ſit: Item non interrumpi poſtulatione in Iudicio depoſita. Breuiter; Quicquid fit μονομερῶς inconuento poſſeſſore, ſiue apud Principem, ſiue in Iudicio, nihil proficit ad interpellandam præſcriptionem hanc 30. annorum: de quo dixi iam aliquid *ad l. 8. ſup. de diuerſis reſcriptis.*

Quinta Sententia, *verſ. in eandem*: eſt de *Reſuſcitanda* hac præſcriptione interrupta. Interruptam ſcilicet præſcriptionem per litem conteſtatam, 30. denuo annorum curriculo elapſo, ex ſilentio diuturno reſuſcitari. Quæ ſententia omiſſa eſt a Triboniano. Vult enim Iuſtinianus omiſſam poſt litem conteſtatam actionem, non niſi 40. annorum ſpatio præſcribi, *l. vlt. Cod. Iuſt. de præſcript. 30. annorum.* Et *l. 1. §. 1. Cod. eod. de annali exceptione:* Quia ſcilicet minor eius, qui ſaltem litem conteſtatus fuiſſet, foret negligentia.

Sexta ſententia, *verſ. non ſexus fragilitate:* Ampliatio ſimul & *exceptio* ratione perſonarum continetur: nempe aduerſus mulieres quoque abſentes, milites, adultos, præſcriptionem 30. annorum currere: Soli pupilli excipiuntur. Quam *huius legis* p.387 ſententiam nominatim confirmat Valentinianus *d. Nou. 12.* Qui idem Valentinianus tamen ab hac præſcriptione pariter excepit tempus hoſtilitatis.

Septima ſententia, *verſ. hæ autem actiones*, continetur limitatio huius præſcriptionis ratione ſubiectæ *Materiæ:* nempe non pertinere hanc præſcriptionem 30. annorum ad eas actiones, quæ certis temporibus antiquitus incluſæ erant, ſed ad eas tantum actiones, quæ perpetuæ videbantur, ſeu quæ perpetuis aut infinitis ſæculis ſeruabantur. Quod ipſum *d. Nouell. Valentin. 12.* confirmatur. Quod etiam Interpres hic recte aſſequutus eſt his verbis: *Nam & hoc lex iſta euidenter exponit, vt ſicut illa, quæ perpetua erant, ad tricennium iuſſa ſunt reuocari, ita omnes cauſæ, quibus infra Tricennium tempora conſtituta ſunt, ſuis quibuſque locis & temporibus obſeruentur: hoc eſt, vt quæcunque ſeu de vicennio, ſeu de decennio, ſeu de quinquennio, ſeu de anni ſpatio poſita ſunt, & his ſimilia, nullatenus ad tricennium perducantur.* Inofficioſi igitur querela etiam poſt hanc conſtitutionem quinquennio finitur *l. vn. ſup. de dolo malo*, ſeu biennio ex iure Iuſtinianeo.

Poſtrema ſententia quæ habetur *verſ. annorum autem: & verſ. verum*, eſt de præſcriptionibus *huius legis* tempore iam cœptis, de quibus iſtud cauetur: ſi triginta anni penitus effluxerunt ante *hanc legem*, decem adhuc annos ad præſcriptionem complendam vel interpellandam concedi: ſi de triginta annis ſuperſint decem, vel plures, ad præſcriptionem interpellandam, tempus quod ſupereſt ſufficere: ſi vero minus quam decem annorum ſpatium ſuperſit, ad præſcriptionem interpellandam decem annorum ſpatium repleri. Poſt hæc nemini ſpatium prorogandum, etiamſi legis ignorantiam obtendat: nempe enim perpenſas longa deliberatione Imperatorum conſtitutiones nulli ignorare licet *l. 2. ſup. de conſtitut. Princip.* vbi v. plura.

DE QVINQVENNII PRÆSCRIPTIONE.

TITVLVS XV.

LIB. VII. COD. IVST. TIT. XXXVII. De quadriennii præſcriptione.

I. (a) Impp. HONOR. & Theod. (b) AA. Palladio PF. P. Poſt alia.

COMPETITOREM (c) quinquennii poſſeſſor eliminet: debet enim iuxta Conſtantinianæ † Legis indultum, hoc priuilegio (d) petitor arceri, quo fiſcus noſter excluditur. Quod ſi quando fortaſſis emerſerit, Iudices (e) competitionis obreptione reſciſſa, tuitionem (f) pulſatis (g) præſtare iubemus enixam, quibus tamen luſtralis (h) aderit abſque interpellatione (i) poſſeſſio. Dat. VIII. Id. Iul. Rauenn. Euſtaſio (k) & Agricola Coss. [421.]

INTERPRETATIO. *Quicunque rem fiſcalem per quinquennium poſſediſſe probatur, ita vt exinde a nullo fuerit expulſus, & hanc ipſam rem aliquis ſibi petere a Principe voluerit, poſſidenti in tantum lege conſultum eſt, vt etiam tuitionem ferre poſſeſſori Iudicem iuſſerit, & competitionis Conſtitutionem ordinauerit reſcindendam, ſi tamen ille qui poſſedit ſine vlla inquietudine per quinquennium ſe docuerit poſſidere, quia hoc ſpatio temporis ab eo, qui ſine moleſtia poſſedit, etiam fiſcum ſuum excludi iuſſit.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. quia ſcilicet *competitiones* bonorum poſtea ſublatæ fuerunt *Nouell.* Theodoſii 44. *de competitionibus* (vnde deſumpta eſt *lex 2. Cod. Iuſt. de petitionibus bonorum ſublatis*) Quænam autem huic iungendæ ſint? mox dicam. GOTHOFREDVS.

(b) *Et Conſtantius* Hoc addendum eſſe præter ipſam temporis rationem docent *infr. de petitionibus lex 29. & 30.* quæ huic noſtræ coniungendæ ſunt. Et *lex 2. ſup. de repudiis.* IDEM.

(c) *Competitor* eſt, qui bona mortuorum, vel proſcriptorum, vacantia, vel caduca, a Principe petit & impetrat: de quo *inf. de petition.* IDEM.

† Forte intelligit *l. 3. inf. de iure fiſci* ſeu *l. 6. Cod. Iuſt. eod. tit.* IDEM.

(d) Priuilegium poſſeſſionis, ſeu præſcriptionem quinquennii intelligit. IDEM.

(e) *Ordinarios iudices.* Cod. Wurceb. RITTER.

(f) *Tuitionis* ciuilis exemplum alterum vide *in l. vn. ſup. ſi quacunque prædítus poteſtate.* GOTHOFREDVS.

(g) Poſſeſſoribus conuocatis. IDEM.

(h) *Luſtralis poſſeſſio* eſt quinquennii præſcriptio: *Luſtrum* in libris iuris eſt quinquennium abſolutum, ſeu quinque anni ſolidi, vt ex *h. l.* & interpretatione apertiſſime liquet: Quod vt dupondiis notiſſimum, ita a Petauio recte huic quoque notatum *in Notis add. ad Iuliani Imp. ep. 36. p. 417. 418. 419.* IDEM.

(i) De hoc dictum ad *l. vn. ſup. de longi temporis præſcriptione.* IDEM.

(k) *al. Euſtathio.* IDEM.

COMMENTARIVS.

P. 388

COMPETITORVM, id eſt, eorum qui vacantia & caduca, vel etiam proſcriptorum bona a Principe petere ſolent (de quibus erit *infr. lib. 10. titulus de petition.* & aliquot ſequentes) auditati modum prolixa conſtitutione impoſitum iuit Honorius: cuius hæc pars eſt, vna cum tribus aliis hoc Codice: puta *l. 23. infr. de bonis proſcript. l. 29. 30. infr. de petition.* quæque adeo *huic* coniungendæ ſunt, vnde deſumptæ quoque tres aliæ quæ Cod. Iuſt. occurrunt: puta *l. 4. de bon. vac. l. 10. de iure fiſci: l. 3. de requir. reis.* Et ſic vnius eiuſdemque conſtitutionis ſeptem partes ſuperſunt. Inter cætera igitur *h. l.* quinquennii præſcriptione obiecta competitorum auditati modum imponit, & quidem, 1. Conſtantinianeæ legis præiudicio, 2. prælatoque ipſius fiſci ſui exemplo. VACANTIVM ſcilicet bonorum vel caducorum denunciationem, occupationem quinquennio præſcribi voluit Conſtantinus M. (conſtitutione ſua, quæ videri cui poſſit eſſe *lex 3. infr. de iure fiſci.*) quod & *hæc* Honorii *conſtit.* probat, id eſt, ſi intra quinquennium a die vacationis vel caducitatis bona non fuiſſent fiſco nunciata, fiſcum a poſſeſſore Conſtantinus repelli voluit. Quanquam veteri, & Iuſtinianeo deinceps iure non quinquennii, verum quadriennii præſcriptioni locum fuiſſe conſtet ex *l. 1. §. 2. D. de iure fiſci: & l. 1. Cod. Iuſt. de quadriennii præſcriptione.* Non admittitur itaque Conſtantinianeo & Honoriano iure inſpecto, is qui poſt quinquennium, veteri qui poſt quadriennium, fiſco bona vacantia quæ ſcilicet quinquennio, vel quadriennio vacarant, nunciat, neque fiſco ea poſt quinquennium vindicantur. Ita ſane commiſſi quoque cauſa quinquennio pariter finitur: *l. 2. Cod. Iuſt. de vectigalib. & commiſſis.* Et has ſuas cauſas intelligit *lex 13. D. de diuerſis temporalib. præſcriptionib. & l. 3. D. de requirendis, vel abſentib. damnandis:* Cæteræ cauſæ fiſcales finiuntur præſcriptione 20. annorum *d. l. 3. & l. 1. §. 3. D. de iure fiſci.* Huc vero conuenit querela Symmachi *lib. 10. ep. 55.* vbi agit de Martiano quodam Protectore, qui a Gratiano Imp. Aggariæ cuiuſdam tanquam bona vacantia poſtularat, & ad cuius poſtulationem Gratianus ſtatuerat, vt ſi ea hæreditas ſcriptum ſucceſſorem, vel legitimum non haberet, in ius fiſci tanquam domino nuda concederet, & tunc inſinuato per Rationalem patrimonii modo, opperiretur

petitor

petitor quod ei ſacra deferret humanitas. Querela Symmachi hæc eſt: *Annus fere ſecundus eſt, vt per Defenſores & Rationales Auguſtiſſimæ domus, cum iuſtitia ſolemnis Oraculi, ſcriptis fatigantur heredes; Licet iam* SEXTVS ANNVS *a teſtamenti recitatione numeretur.* Aliud vero eſt ab eo quod hic ſtatuitur, illud quod definitur *l. 27. 30. 31. infr. de petitionibus.* de anno vel ſex menſibus pro ratione locorum ad huiuſmodi controuerſiam finiendam.

Porro quemadmodum fiſcus intra quinquennium vacantia bona non denunciata poſt quinquennium petens, quinquennii præſcriptione a poſſeſſore repellitur, ita & eorum competitorem, id eſt qui ea a Principe impetrauit, repelli nunc vult Honorius. Quæ præſcriptio ſcil. fiſcum repellit, eadem competitorem quoque repellere debet. Quod axioma ad praxin hunc educi poteſt: Exceptiones ſcil. quæ aduerſus donatorem locum obtinent, eædem procuidubio donatarium repellunt. Breuiter; Donatarius donantis iure vtitur: vt cæteroquin nemo plus iuris in alium quam ipſe habeat, transferre poteſt; & vt Seneca loquitur *5. de benefic. 12. Nemo poteſt, quod non habet, dare.* Non debeo denique melioris eſſe conditionis quam Author meus a quo ius in me tranſiit. Cæterum quemadmodum Honorius fundandæ poſſeſſorum ſecuritati, aduerſus petitorum inhiationem, præſcriptione quinquennii competitorem repelli voluit, *h. l.* Ita & Valentinianus *l. vn. infr. de petit. & deſiſtent.* itemque Honorius *l. 31. infr. de petition.* certas temporis metas petitionibus fixere, ad terminandam litem cæptam.

DE RE IVDICATA

TITVLVS XVI.

LIB. VII. COD. IVST. TIT. LII.

PARATITLON.

RES IVDICATA ea demum dicitur, ſententiæque nomen meretur, cum iudiciali ſententia, *l. 1. h. t.* ſententia a ſuo Iudice dicta, *l. 2. h. t.* cauſa deciditur, *d. l. 1.* ſententia iurgium terminans, *l. 25. de appellat.* Quam etiam ſola prouocatio ſuſpendere poteſt: *l. 1. h. t.* non etiam impetratum (prouocatione non interpoſita) a Principe Reſcriptum *leg. ead.* Et in genere de rebus iudicatis non reuocandis, vid. *l. 15. inf. de piſtoribus.* Sententiæ certe Tyrannorum Iudicum nullius momenti habitæ ſeu Tyranno deuicto infirmatæ, *l. 12. 13. infr. de infirm. his quæ ſub Tyr.* Item ſententia a Curia liberatus retrahebatur ſi originem Curialem traheret, *l. 68. 77. 89. 172. de Decurionib.* Actio tandem *iudicati non* procuratori, vel in procuratorem datur, ſed domino & in dominum *l. vlt. de cognit. & procur.*

P. 329 I. (a) Imp. Conſtantinus A. ad Proculum. (b) ....

IMPETRATA Reſcripta non placet admitti, ſi deciſæ ſemel cauſæ fuerint iudiciali ſententia, quam prouocatio nulla ſuſpendit: ſed eos qui tale (c) Reſcriptum meruerint, etiam limine iudiciorum expelli. Dat. VII. (d) Kal. Ian. Conſtantino A. V. (e) & Licinio Coſs. [319.]

NOTAE.

(a) Lex *vlt. Cod. Iuſt. ſententiam reſcindi non poſſe.* Eademque ſententia eſt *legis 17. infr. de appellation. & l. 1. infr. de his qui per metum Iudicis.* Hæc lex aberat a Tiliana edit. GOTHOFREDVS. Abeſt etiam a Cod. Wirceb. & edit. Sichard. RITTER.

(b) *Proculus* hic Proconſul Africæ erat, vt produnt hoc ipſo anno *lex 1. inf. de iniuere muneribus.* Et *lex 21. inf. de Priuilegiis eorum qui in ſacro Palatio.* Eidem inſcribitur hoc ipſo anno VII. Kal. Mai. *l. 2. Cod. Iuſt. quæ ſit longa conſuetudo:* vbi forte reponendum, pariter vt hic, VII. *Kal. Ian.*

(c) *Talia reſcripta*, Cod. Iuſt. IDEM.

(d) VI. Cod. Iuſt. male. IDEM.

(e) Hoc omiſſum in Cod. Iuſt. IDEM.

COMMENTARIVS.

RESCRIPTIS rem iudicatam (non interpoſita appellatione) retractari vetat Conſtantinus *hac conſtitutione:* pariter, vt idem vetat *l. 17. infr. de appellationib. & l. 1. infr. de his qui per metum iudicis:* (quæ duæ leges inter ſe coniungendæ ſunt, velut vnius & eiuſdem Conſtantiniani Edicti partes) ſententiis denique finita negotia reſcriptis reuocari non oportet: *l. 3. Cod. Iuſt. de errorib. aduocatorum:* Sententia ſcilicet reſcindi non poteſt, niſi remedio appellationis, aut reſtitutionis in integrum: Alioquin qui huiuſmodi Reſcriptum impetrauit, *hac* Conſtantini *lege Iudiciorum limine expelli* iubetur, id eſt, ne audiri quidem debet. Imo eum repelli velut infamem voluit Tribonianus in *l. vlt. C. Iuſt. vt lite pendente.* Cum alioquin deportationis pœna *dict. l. 17. infr. de appellationib.* (vnde lex illa excripta eſt, & *d. l. 1.*) infligatur, vbi dicam adhuc plenius.

Obſeruetur interim ex *hac lege*, rerum iudicatarum apud Conſtantinum M. Auctoritas, quam Principali auctoritate euerti noluit: Sicut viceuerſa, legum Principalium auctoritatem *conſuetudinis* prærogatiua ſeu auctoritate vinci idem noluit, *l. 2. Cod. Iuſt. quæ ſit longa conſu.* quæ hoc ipſo anno, eidem *Proculo* inſcribitur, VII. Kal. Maii: vbi forte VII. *Kal. Ian.* reſcribendum, vt ita *huic legi* coniungatur. Quod ſi ita eſt, tum dicendum fuerit, eadem conſtitutione Conſtantinum ab vna parte Legum Principalium, ab altera vero, Rerum rite iudicatarum auctori-

auctoritatem ſancitum iuiſſe; aduerſus Reſcriptorum & conſuetudinis auctoritatem. Quod in genere attinet, de Reſcriptorum inualiditate variis ex cauſis, v. *Paratitlon, de diu. reſcript.*

II. (a) Imppp. GRATIANVS Valent. & Theod. AAA. ad Potitum Vica. (b) Poſt alia.

IN (c) priuatorum cauſis huiuſmodi forma ſeruetur, Ne quenquam litigatorum ſententia non a ſuo Iudice dicta conſtringat. Dat. (d) X. Kal. Octob. Rom. Auſonio (e) & Olibrio Coss. [379.]

INTERPRETATIO. *In cauſis priuatorum talis ratio obſeruetur, vt nullus* (f) *alterius Iudicis, niſi ſui ſententia teneatur.*

NOTAE.

(a) Lex *vlt. Cod. Iuſt. ſi a non competente iudice iudicatum eſſe dicatur.* Memorat hanc *legem* e Cod. Iuſt. Gregorius M. *lib.* 11. *ep.* 54. Inſarta & *huius legis* verba, nonnullis receſis & mutatis, in Zephyrun *ep.* 1. *Tom. I. Concil. Hard. p.* 105. Fabiani *ep.* 2. *Tom. eod. p.* 129. Et Euſebii 3. *p.* 241. *T. eod.* & Iulii *I. ep.* 2. *c.* 34. *Tom. I. p.* 561. GOTHOFREDVS.

(b) Vrbis Romæ: de quo mox. Malo apud Gregorium, *ad Pontium Mutium.* IDEM.

(c) *Et in priuatorum.* Ita Cod. Iuſt. IDEM.

(d) Reſcribendum eſt, vel *Reddita*, vel *Propoſita*: vt *l.* 1. *qui bonis ex Leg. Iul. ced.* vel Accepta, vt *d. l.* 1. *de Princip. Agent.* vel ſane, *Data*, pro reddita accipiendum. IDEM.

(e) *Auxonio* Cod. Wurceburg. RITTER.

(f) Inſarta hæc interpretis verba, Caliſti *I. ep.* 2. *c.* 3. *p.* 111. *Tom. I.* Sixti *II. ep.* 2. *c.* 3. *p.* 182. *Tom. I.* Iulii I. *ep.* 2. *c.* 6. *p.* 564. *Tom. I.* GOTHOFR.

COMMENTARIVS.

A NON SVO IVDICE dicta ſententia litigatores non conſtringi, atque adeo (nam id inde conſequitur) ipſo iure nullam eam eſſe citra appellationem, vt iuris notiſſimi eſt, idque inter alias leges probat quoque *lex* 6. §. 10. *D. de iniuſto, rupto teſt.* ita & *hac* quoque Gratiani *lege* conſtituitur. Idque nominatim in ſp. *huius l.* in *Priuatorum* litigatorum cauſis definitur. Quare Græci in exemplo ad *hanc leg.* apponendo lapſi ſunt: & Tribonianus quoque leui licet mutatione, hiſtoriæ veritatem interpolauit. *Græci* inquam ſpeciem ponunt in Procuratore Cæſaris, ſeu Rationali, a quo ſi datus fuerit Iudex inter priuatos, dicta ab eo ſententia ipſo iure non
P.390 valet. Quod etſi verum ſit, huc tamen proprie non facit, mox vt oſtendam. Tribonianus vero vnica vocula, ET, addita, *huius legis* ſententiam inuertit, quaſi iſthæc ea ſit non ſolum in fiſcalibus, ſed etiam in priuatorum cauſis ſententiam ab incompetente Iudice dictam, nullam eſſe. Quod & ipſum, etſi verum ſit, attamen ad ſpeciem ſeu hypotheſin *huius leg.* nil facit. Quid igitur? In ſpecie *huius leg.* de priuatis litigatoribus tantum agebatur, vt verba eius teſtantur. Quare exemplum apponendum venit in Iudice, qui ipſe quidem inter priuatos Iudex eſt: verum inter aliquos incompetens eſt. Quo etiam facit inſcriptio legis, data ea quippe eſt ad Potitum *Vicarium*, vrbis Romæ ſcilicet, vt probat *lex* 1. *infr. de Princip. agent. in reb.* ac præterea *huius leg.* ſubſcriptio, *Dat.* (id eſt redd.) *Romæ.* In vrbe Roma ſcilicet varii Magiſtratus, ſeu Iudices, erant priuatarum cauſarum Iudices, ſeu inter priuatos, quorum diſtincta iuriſdictio erat, & ſeparata ratio: quod etiam indicatur *l. vn. de his qui ven. ætat.* Erat *Præfectus Vrbi*, qui Senatorum proprius Iudex erat, de quo *ſup. tit. de Iuriſdict.* Erat *Vicarius Vrbis*, qui vices Præfecti Prætorio ibi gerebat. Erat *Præfectus annonæ*, qui & ipſe cauſas priuatorum audiebat, & diſcingebat, vbi de annona inter eos ageretur, deque rebus in foro venalibus, vt docet vel *lex* 1. *ſ.* 4. *de contrah. empt.* Erat *Præfectus Vigilum*, qui Equitum Romanorum Iudex erat, *dict. l. vn. ſup. de his qui ven. ætat.* Erant *Prætores*, ad quos ordinaria iuriſdictio inter priuatos pertinebat. Igitur Gratianus *hac l.* Iuriſdictionis cuiuſque FORMAM in vrbe SERVARI voluit: ſiue quia contra euenerat, ſiue ne id deinceps eueniret. Et ſi coniecturæ locus eſt, forte ipſimet Vicarii vrbis, huic legi occaſionem præbuere, aliique Magiſtratus Prouinciarum, qui ſub Vicarii vrbis diſpoſitione erant. Paucorum certe ante annorum hiſtoria exemplum ſuppeditat, de Maximino Vicario vrbis mox & PP. ad cuius nutum & voluntatem, ab his qui Vicariam Præfecturam in vrbe curabant, multa contra quam oportuerat geſta fuere, per eorum iniquitatem, velut Miniſtris & Apparitoribus Maximini iſtius, & quidem aduerſus Senatores, quod prolixe memorat & deflet Amm. Marcellinus *lib.* 28. *c.* 1. Certe eum & ipſe, & Vicarii vrbis, aliique ſub eo conſtituti, aliquandiu ſeſe intoleranter extuliſſent, Gratianus primum ad Senatus Romani querelam non vna ratione & conſtitutione modum his poſuit, iam Anno 376. *l.* 13. *infr. de accuſationibus*: vbi *Vicarii* inter alios de capite *Senatoris* ſententiam ferre vetantur: *l.* 2. *Ne præter crim. Maieſt. l.* 3. *de quæſtionibus*: *l. vn. ne in ſua cauſa.* Mox & ipſum Maximinum gladio iugulari fecit, eo ipſo Anno 376. Valente V. & Valentiniano Iun. Coſſ. Ergo ſimili vſurpationi *hac* Gratiani *lege* occurritur, intra eandem Vrbis Vicariam: ſic vt parum abſit, quin credam, hanc partem eſſe *Mandatorum*, quæ a Gratiano data Potito, cum ei Vicariam Vrbis crederet: *In priuatorum*, inquit, *cauſis huiuſmodi* FORMA SERVETVR: quod & ipſum FORMÆ nomen ſuadere videatur. Certe *forma* vox pertinet ad conſtitutiones: vnde paſſim in iure, *forma Iuris*, *Edicti*, *Conſtitutionum*, *Reſcripti*, *Senatuſconſulti.* &c. v. *Gloſſ.* Imo & quod ad *hanc leg.* proxime accedit, *forma Iuriſdictionis*, *l.* 31. *D. ad leg. Cornel. de falſis*: *l.* 5. §. 1. *D. vt legatorum*: *l.* 9. *Cod. Iuſt. de Legatis*: *l.* 6. *C. eod. vt in poſſ. legator.* Vulgari igitur idiomate noſtro, *cette Ordonnance eſt vn Reglement de Iuriſdiction.*

DE

Digitized by Google

DE SENTENTIIS EX PERICVLO (a) RECITATIS. (b)

TITVLVS XVII.

Lib. VII. Cod. Ivst. Tit. XLIV. *De Sententiis ex periculo recitandis.* Huius vero Tituli quinque legibus, addatur & ſexta hoc eodem Codice, puta *l. 40. inf. de appellationibus.* tota ratio abſoluitur.

(a) De hac *Periculi* voce dico plene ad *l. 2. h. t.* *GOTHOFR.* Ex *pariculo* legit Cod. Wurceb. & iterum *leg. 2. h. t.* de qua voce noſter ad *leg. eand.* add. Desider. Heraldvs *Obſeruat. c. 50.* & *in animadverſ.* ad *Ius Att. Salmaſ. lib 2. c. 7.* *RITTER.*

(b) *Recitandis*, Cod. Iuſt. quod melius. *GOTHOFR.* *Recitandis* Breuiarium Leg. Rom. Guelferbyt. etiam exhibet. *RITTER.*

PARATITLON.

Sententias ſuas, *Rubr. & l. 1. 2.* & *3. h. t.* & *l. 40. infr. de appellationibus.* omnes, *d. l. 40.* vltimas definitiones, *l. 1. h. t.* decreta, *leg ead.* præcepta, *l. vlt. h. t. & l. 28. infr. quorum appellationes non recip.* quod Iudices ſenſerint, *l. 3 h. t.* cognitis cauſis, *l. 1. h. t.* Iudices vniuerſi, *leg. ead.* tam ciuiles *l. 1. 2. 3* & *4. h. t.* quam militares, *l. vlt. h. t.* etiam Illuſtres, puta Præfectus vrbi, *dict. l. 2. h. t.* in omnibus negotiis, *leg. ead*, ſcribere & relegere, *l. 3. h. t.* dein deliberationis plenas, *d. l. 2. h. t.* quæ iurgantibus ad plenum recenſere poſſit, quidquid negotiis fuerit inlatum, *l. 3 h. t.* ex periculo, *Rubr. & l. 2. h. t.* de ſcripti recitatione, *d. l. 1. h. t.* ſcriptas *leg. ead.* ex libello, ſeu de libello, *l. 4 h. t. & l. 40. infr. de appellat.* recitare, *Rubr. & dict. l. 40.* proferre, *l. 1.* & *3. h. t.* dicere, *d. l. 1. h. t.* promere, *l. 2. h. t.* dare, *l. 4. h. t.* debent partibus præſentibus, *l. vlt. h. t.* Ne videl. per errorem Iudicis iterum a primordio nouæ litis ſortiantur euentus, *l. 3 h. t.* Alioquin abſque libelli documento & recitatione quod decernitur, præiudicii tantum loco iuſte ac probabiliter putatur:
P. 391 *d. l. 40.* non vt ſententia valet, *l. 4. h. t.* ſententiæ ne quidem nomen habere meretur: *d. l. 1. h. t.* nec ad reſciſſionem eius appellationis ſolemnitas requiritur: *d. l. 1. h. t.* & *d. l. 40.* Viciſſim præceptum ſeu ſententia, cum quem dixi in modum, præſentibus partibus dicta, immutari amplius non poteſt. *l. vlt. h. t.*

Nvllam *eſſe ipſo iure ſententiam, quæ de ſcripto non recitatur.*

I. (a) Imppp. Valent. Valens & Grat. AAA. ad Probum (b) PP.

Statvtis † generalibus iuſſeramus, (c) vt Iudices vniuerſi, quibus reddendi iuris in prouinciis permittimus (d) facultatem, *cognitis* (e) *cauſis* vltimas definitiones de ſcripti recitatione proferant. (f) Huic adiicimus ſanctioni, vt ſententia quæ dicta fuerit, cum ſcripta non eſſet, ne nomen quidem *Sententiæ* habere mereatur; nec ad reſciſſionem perperam decretorum, appellationis ſolemnitas requiratur. Dat. III. Non Dec. Treu. (g) Grat. A. III. & Equitio V. C. Coss. [374.]

NOTAE.

(a) Lex 3. *ſeu vlt. Cod. Iuſt. eod. tit.* Aberat hæc lex a Til edit. Concordat vero huic legi, *lex 4. h. t. & l. 40. inf. de appellat.* *GOTHOFREDVS.* Abeſt hæc lex ab omnibus codicibus legum Alarici Regis. *RITTER.*

(b) Eidem *Probo PP.* inſcribitur *l. 2. Cod. Iuſt. eod. tit.* de quo mox *GOTHOFREDVS.*

† Intelligit legem ſuam 2. *Cod. Iuſt. eod. tit.* quæ quadriennio ante hanc leg. ad eundem Probum PP. data eſt A. D 371. *IDEM.*

(c) *Iuſſimus.* C. Iuſt. Hoc melius: *iuſſeramus*, ante quadriennium ſcilicet. *IDEM.*

(d) *Permiſimus.* C. Iuſt. *Permittimus* vero, id eſt, committimus, concedimus, tribuimus. *IDEM.*

(e) Id eſt, poſt cognitas cauſas. *IDEM.*

(f) Et quidem ipſi per ſe: de quo mox. *IDEM.*

(g) *Valentinianus* cuius hæc lex eſt, poſt fœdus prope Mogontiacum cum Macriano Alamannorum R. impletum, *Treueros* ad hyberna reuertit, teſte Am. Marcellino *lib. 30. c. 3. in geſtis huius anni* 374. In Cod. Iuſt. male hic editum, *Tribus*, pro *Triberis.* *IDEM.*

COMMENTARIVS.

Valentiniani Senioris conſtitutio iſthæc eſt, de ſententiis ex periculo ſeu ſcripto recitandis. Qua quidem partim confirmat anteriorem ſuam per hoc quandam legem ſuam generalem; puta *l. 2. Cod.*

Cod. Iuſt. eod. tit. partim vero ei quid per conſequens adiicit. Nempe ea, quæ data eſt ad eundem Probum PP. ente quadriennium, ſtatuto generali ſuſſerat omnes, *quos cognoſcendi & pronunciandi neceſſitas tenet*, (vt *illa l.* dicitur,) id eſt, Iudices vniuerſos, vt *hac l.* id effertur, quibus reddendi iuris in prouinciis facultas tributa eſt, imo etiam Illuſtres, & in his ipſos Præfectos Prætorio, ſententias de ſcripto recitare oportere: & quidem Spectabiles & Clariſſimos, per ſe & ipſoſmet ore ſuo: Illuſtres vero ſi vellent per officium ſuum, & eos qui miniſterium ſuum eis adcommodant, (de quo *ad. l. 2. inf.* plenius.) Id inquam ita ſtatuerat *illa l.* Valentinianus, ſi non Tribonianus de ſuo ei aliquid adtexuit. At enim illi legi, ſeu ſanctioni, id nunc adiicit, in tantum ſententiam a Iudice de ſcripto recitari oportere, vt ſi id factum non fuerit, ne ſententiæ quidem nomen mereatur: i. ipſo iure nulla ſit, de quo v. Scaciam *de ſentent. Gloſſ. 12.* neque ab ea appellare neceſſe ſit (vt cæteroquin a ſententia nulla appellari nil neceſſe eſt, de quo ſuo *tit.* ac nominatim *l. 53. de appellationib.* v. & *tit. Cod. Iuſt. quando prouocare non eſt neceſſe.*) Quod & ipſum iam antea ſtatutum fuerat a Valeriano & Gallieno *l. 1. Cod. Iuſt. eod. tit.* & a Valentiniano Iun. poſtea *l. 40. inf. de appellation.* Inter hæc interim *huius tituli* initia, notandum, alios quoque ſcriptores, huius iuris moriſque meminiſſe. In Actis *collat. Carthag. die 3. an. 584. Interlocutio. Si nihil ſupereſt quod legatur, debere partes exire, vt ſcribi poſſit ſententia plena.* Eodem etiam ferme pertinet *Nouella* Leonis 45. qui præterea manu Iudicis ſententiam obſignari voluit, *διασεσημασμένη οἰκείᾳ χειρί.* Notandum & illud, apud Iulianum duas exceptiones occurrere, in quibus ſine ſcripto ſententia ferri poteſt: quas ſuppeditat *Nouella 17. cap. 3.* & *Nouella 83. in princ.* quam vtramque complexus eſt Irnerius *Authentica, niſi, Cod. Iuſt. hoc titulo.*

P. 392 PRÆFECTVM VRBIS *vel* PRÆFECTVM PRÆTORIO *quoque in omnibus negotiis ſententiam ex periculo recitare debere.*

II. (a) Imppp. Gratianus (b) Valentin. & THEOD. AAA. Clearcho PF. V. (c)

PARERE Sublimitatem Tuam noſtris Legibus † conuenit, Vt in omnibus negotiis ex periculo (d) promatur *deliberationis* (e) plena (f) ſententia. Dat. XVI. (g) Kal. Ian. (h) Conſtantinop. Antonio & Siagrio COSS. [382.]

INTERPRETATIO *Obſeruare Iudices ſpecialiter debent, vt in omnibus cauſis ſententia quæ deliberata fuerit conſtitutis pariter partibus recitetur, vt ab his, a quibus cauſa dicta eſt, ad integrum quæ data fuerit ſententia, cognoſcatur.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. de cuius rei ratione mox. *GOTHOFREDVS*

(b) Male in Til. edit. *Valentinianus, Valens & Gratianus. IDEM.* Hanc etiam lectionem habent Cod. Wyrceb. & editio Sichard. *RITTER.*

(c) In Cuiac. & Sichard. edit. PP. de quo mox. *GOTHOFREDVS.*

† Leges Theodoſii anteriores nota ſuper hac re. *IDEM.*

(d) De hac *periculi* voce mox. *IDEM.*

(e) Eadem voce vtitur *l. 2 Cod. Iuſt. eod. tit.* *IDEM.*

(f) Sic *l. 3. inf.* quæ iurgantibus AD PLENVM recenſere poſſit, quidquid negotii fuerit inlatum. *IDEM.*

(g) Abeſt ab Aniano optimæ notæ. *IDEM.*

(h) *Ian.* in eodem Aniano optimæ notæ. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. conſtitutio iſthæc eſt, de ſententiis ex periculo recitandis; qua generaliter iubet, eum quoque cui hæc lex inſcribitur, puta PRÆFECTVM VRBIS, vel PRÆFECTVM PRÆTORIO ſententias ſuas ex periculo promere, & quidem quod ſecundum in omnibus negotiis. Dixi, *Præfectum Vrbis*, vel *Præfectum Prætorio*: nempe enim Clearcho P. V. hæc lex inſcribitur, vt habent Codices, vt *Cuiaciana edit.* pariter, vt *l. 3. prox.* Eidemque Clearcho Præfecto vrbis præterea inſcribitur hoc ipſo anno *l. 3. inf. de Aquæductu*; At PP. habet *lex 3. prox.* & *lex 93. infr. de Decurionib.* vt & anno prox. 383. *l. 1. vt dignitatum ordo*: & anno 384. vbi *l. 3. de Senatorib. & glebali collat.* Extat tandem ad eundem, ſine die, & Coſ. & ſine dignitate *lex 5. Cod. Iuſt. de dignitatibus.* Vbi agitur de Præfecto Vrbis diſerte. Certe idem ſub Valente ante duodecennium ferme P. V. fuit, cui ideo inſcribitur A. n. 370. *l. vn. de iure Italico an. 372. l. 7. de annonis ciuicis, l. 20. de Prætoribus*: cuius Clearchi P. V. ſub Valente meminit Socrates *lib. 4. cap. 8.* & Hieronymus *Chronico.* Ad hunc eundem denique extant plures Libanii Epiſtolæ. Ergo ſic liquet, hanc *legem* Clearcho Præfecto Vrbis, vel Præfecto Prætorio inſcribi, quod vtique ſcire plurimum iuuat, quia diſpoſitio *huius legis* non in genere tantum *Iudices*, quod Interpres habet, verum nominatim eum reſpicit: *Parere*, inquit, *Sublimitatem Tuam noſtris Legibus conuenit.* Ergo Præfectus quoque vrbi, vel Præfectus Prætorio *hac l.* iubetur, in omnibus negotiis ex periculo deliberationis plenam ſententiam promere: vbi ſane *Sublimitatis* Titulus vtrique, & Præfecto Vrbis, & Prætorio conuenit: qui & omnibus Illuſtribus communis eſt. Vnde iam conficitur, *Illuſtres* quoque de periculo ſententias ſuas promere debuiſſe: Quod in Præfecto Vrbis quoque obtinuit: In Præfecto Prætorio aliquando aliter obſeruatum; ſuo certe tempore Caſſiodorus in formula Præfecturæ Prætorianæ *Lib. VI. Var. 3.* iura cum Principe Præfecti Prætorio communia ediſſerens, inter alia quoque ponit: *verbo ſententiam dicit*, & ſubiungit: *Quid quod non habeat commiſſum, cuius eſt vel ipſe ſermo iudicium?* Quomodo & alias in nonnullis Præfectus Vrbis, & Præfectus Prætorio diuerſo iure aliquando egere: ſic enim a Præfecto Vrbis appellari potuit, cum a Præfecto Prætorio aliquando non poſſet: de quo dicam ad *l. 25. & 30. infr. de appellationibus*: quod & ipſum Caſſiodorus

dorus

dorus teſtatur *inpradiƈta formula.* Atenim hoe tempore atque hac in re Præfeƈtus Vrbis, & Præfeƈtus Prætorio pari paſſu ambulaſſe videotur: imo Illuſtres omnes, *arg. l. 2. Cod. Iuſt. eod. tit.* Illudque tantum Illuſtribus vniuerſis *ea l.* ne quis erret, pro priuilegio conceſſum fuit, vt etiam per Officium ſuum, & eos qui miniſterium eis ſuum accommodant, ſententias recitare liceret: *d. l.* 2. quæ ad Probum PP. data eſt, quod & ipſum ſorte indicari videatur, *l. 1. ſup.* quæ ad eundem *Probum* PP. data eſt: Eſt enim ea de Iudicibus id eſt, Reƈtoribus Prouinciarum, qui *ipſi* proferre ſententiam de ſcripto *ea leg.* iubentur. Et hæc de prima Ampliatiooe *huius leg.* ratione perſonarum, ſen Magiſtratuum. Altera eſt ratione negotiorum: nempe in omnibus negotiis hanc Regulam obtinere vult Imperator; ad quam tamen limitationes plures adferuot Doƈtores, de quibus Scaccia *de ſententiis, & de re iudicata, Gloſſ. ea.*

Nunc vero tempus eſt, vt de voce *Periculi* hic agamus, cuius præter Rubricam, hac vnica Theodoſii conſtitutione *hoc Codice* mentio fit: de quo tot hactenus ſententiæ extant: & ante Alciatum, quod ipſemet dixit, *Diſpunƈt. lib. 1. cap. 21.* meræ ἐπιφυλλίδες καὶ σωμάματα erant. Mentio vero eiuſdem fit quoque in *Notis Iuris Magnonis*, vbi ita ſcriptum: & continuo quidem duƈtu ſic: *D. P. De periculo: D. L. De libello.* Nempe de eodem hæc dicuntur, *de periculo*, inquam, & *de libello:* Quodque hic dicitur de ſententia *ex periculo* promenda, alibi dicitur *de*, vel *ex libello*, *l. 4. hoc tit. & l. 40. infr. de appellat.* de ſcripti recitatione *l. 1. ſupr.* vnde & ſcriptæ ſententiæ, *d. l. 1. ſup.* Scriptores alii, *Tabellam* vocant: Tertullianus *Apologetico c. 2. Quid de tabella recitatis illum Chriſtianum.* Apuleius *Floridorum 1. pag. 493. edit. Lugd. apud Ioan. Maire. Enimuero ipſe Proconſul moderata voce rarenter & ſedens loquitur, & plerumque de Tabella legit.* Et
P. 393 moa: *Proconſulis Tabella, ſententia eſt*, Alludit & *lex vlt. Cod. Iuſt. de prad. Decurionum.* Huiuſque rei plenæ ſunt Martyrum vitæ, aƈtaque Proconſularia. Sic rem tenemus. At de voce, ingens hodie diſputatio, cuiuſnam æui ea fuerit, ſeu quam antiqua, quæue nominis iſtius ratio ſit. Nobis certe placet, hanc huius primum æui vocem hac in re eſſe, neque antiquiorem: cuius etiam antiquiſſima mentio occurit in *hac* Theodoſii M. *leg.* A D. 382. Et tamen Ciceronis iam locus affertur, *lib. 1. de legibus c. 4.* verum falſo: clare enim ibi MSS. præferunt, *in iſto libello*, (ſorte *in iſto opuſculo*) non *in periculo.* Adfertur & locus eiuſdem ea *Frumentaria ſiue lib. 3. in Verrem c. 79.* Verum aliter eum accipiendum reƈte docuit Hotomannus *III. Obſeruat. 20.* Tabulas ſcilicet publicas Magiſtratuum pericula, eo loco vocat Tullius, eo quod Magiſtratuum adminiſtrationis tabulæ a Scribis diligenter conficerentur, ex quihus poſtea ratio adminiſtrationis Senatui reddi poſſet: & ſic ſi repetundarum arguerentur, accuſatoribus ſatisfieret, quod paſſim ex *Verriuis* cooſtat. Ideo aptiſſime quibus illarum tabularum cuſtodia committitur, *periculum Magiſtratuum* committi dicitur; eodem ſenſu, quo ipſe Cicero *ſuum ſcelus & periculum committere* dixit *pro Cluentio c. 62.* Adfertur & tertio Ciceronis locus, vbi de Poemate *de Mario* agit. Adfertur quarto loco Æmilii Probi locus *in Epaminond. c. 8.* verum de eo Aldinus Codex ſententiam fert: vbi legitur, non *ſuo periculo*, ſed *ſepulchro*: & reƈte: petiiſſe enim proponitur eo loci Epaminondas, vt ſepulchro ſuo ſeu cippo inſcriberetur id quod eo loco indicatur. Et certe Plutarchus *in apophi.* & Ælianus, *lib. 13. variarum cap. 42.* στήλην, id eſt, columnam, titulum vocant. Adfertur quinto loco locus ex collatione Carthaginenſi *2. c. 68.* Et id male: ibi quippe *periculi* vox proprio ſignificatu effertur. (a) Capitolini, qui hoc Conſtantioi ſæculo vixit, locus, *in Marco Antonino, cap. 11.* huc magis facere videatur: vbi ſcribit, *Marcum habuiſſe ſecum Præfeƈtos, quorum & autoritate & periculo ſemper iura diƈtauit:* Loci enim illius ſenſus non eſt, qui *legis 2. D. quod quiſque iuris:* Neque etiam eſt ille, quaſi Præfeƈtis ſuis poteſtatem iudicandi abſque prouocatione conceſſiſſe Marcus indicetur, quod alieniſſimum eſt: nam & inauditum, *periculo ſuo iudicare*, ſeu *periculi ſui iudices*, dici eos a quibus non appellaretur: ſed & Marcus *diƈto loco* ipſe *iura diƈtaſſe* dicitur, non vero Præfeƈti, etſi eorum auƈtoritate & periculo: denique *Iura diƈtare* non eſt Iudicium exercere, verum Principis iure leges & conſtitutiones promulgare, vel Reſcripto edere. Quare huius loci hic ſenſus fuerit, Marcum non modo Præfeƈtorum conſilium in diƈtando iure ſecutum, verum inſuper & *formulam* ab his præſcriptam. Et in hac quoque ſententia Amayam poſtea fuiſſe vidi. Et ita quidem de his ſentiendum puto, etſi diſſentiat in pleriſque Cuiacius, *V. Obſeru. 25. & Paratitlis*, vt & *Recitationibus in Codicem, tit. de ſent. ex periculo recit.* & Sauaro *in Æmilium Probum, ad p. 78.* & Salmaſius in multis, *de modo vſurarum, cap. 15.* Vous supereſt Ammiani Marcellini locus *lib. 31. c. 4.* expendendus: vbi *ſui periculi Iudices* vocantur: *Nam, (vt alia omittamus, quæ memorati, vel certe ſimentibus iiſdem alii, perditis rationibus in commeantes peregrinos adhuc innoxios deliquerunt) illud dicetur, (quod nec apud ſui periculi Iudices abſoluere vlla poterat venia) triſte, & inauditum: tum traduƈti Barbari*, &c. Agit hoc loco Marcellinus de Lupicino & Maximo Ducibus rei militaris, qui per auaritiam multa nefanda aduerſus Gothos ſiue Scythas, qui in Thraciam a Valente Imp. fueraoi recepti, admiſerant: vbi vnum inter alia exemplum triſte & ioauditum memoraturus præfatur; *id neque apud ſui periculi Iudices vllam veniam abſoluere poſſe;* id eſt excuſari, crimineque liberari ab vllo Iudice poſſe, *nequidem a ſui periculi Iudice:* vbi reƈta Valeſii interpretatio eſt, quod *ſui periculi Iudices* a Marcellino dicantur ipſi, qui facinus admiſerunt, in ſua cauſa & proprio periculo Iudices conſtituti. Ita certe Cicero, quem ſubinde imitatur & exprimit Marcellinus pluſquam *20. locis:* & vero Cicero quoque expreſſit *pro Rege Deiotaro cap. 2. Nemo enim fere eſt qui ſui periculi Iudex, non ſibi ſe æquiorem quam reo præbeat:* vbi *ſui periculi Iudicem* pariter vocat Iudicem, cuius periculum in cauſa vertitur.

Neque probanda ſententia CL. Salmaſii *in Hiſt. Auguſt.* & *de modo vſurar. cap. 15. pag. 672. &c.* vbi *ſui periculi Iudices* vocari cenſet, a quibus appellare non liceret, quibuſque liberum eſſet quam vellent ferre ſententiam, & ſic *ſui periculi iudicem* id eſt, ſuæ ſententiæ ἰδιογνώμονα, αὐτογνώμονα; & ideo *ſui periculi*, quia ex periculo ſententiæ recitabantur. Ergo Ammiani Marcellini ſenſus eſt, nequidem eum qui in re ſua & cauſa iudicaturus eſſet, cuiuſque periculum in cauſa verteretur, triſte illud facinus excuſare poſſe. Id quod per *conceſſionem* ab eo diƈtum eſt, non quaſi publice quiſquam in cauſa ſua Iudex conſtituatur, vel eſſe poſſit: quod vtique vetitum generaliter eo quoque ipſo anno 376. in quem incidunt ea quæ Marcellinus narrat; *leg. vnic. ſup. ne in ſua cauſa quis iudicet.* Denique hoc ferme voluit Marcellinus in ea ſpecie, quod in genere Ouid. *de Ponto, lib. 3. ep. 6. v. 9. 10.*

Huic ego, qui patior, nil poſſem demere pœnæ,
SI IVDEX MARITI *cogerer eſſe* MEI.

Iudex *meriti ſui*, id eſt Iudex *periculi ſui*, vt reƈte omnino Valeſius: & Iuuenalis Satyra 13. *v. 1. ſeq.*

Exemplo quodcunque malo committitur, IPSI
Diſplicet AVTHORI: *prima eſt hæc vltio, quod ſe*
IVDICE *nemo nocens abſoluitur.*

Nunc tandem de nominis ratione. Omitto Budæum.

(a) Conferas velim CL. BOSIVM *ad loc. Æmil. Prob. cit.* qui hic a noſtro diſſentit, & late accurateque de *periculi* voce diſſerit.

dæum, Alciatum, Hotomannum, Langlæum, qui vocem *breuiculo* hic ſubſtituebant, atque ideo *titulum* hunc ita refingebant, *de ſententiis ex breuiculo recitandis*. Omitto ioculares aliorum, & in his Accurſii interpretationes. Mitto quoque eos qui ex *periculo recitare*, interpretantur *de memoria*, ſeu *memoriter*; nam imo plane contrarium: ſi quidem de periculo recitare, eſt de ſcripto, vt *ſupra* oſtenſum eſt. In genere quidem recte illi qui *periculum* hic *libellum* interpretantur; ſed male cum hanc rationem nominis reddunt; quod videlicet ex ſententia ſemper aliquis periclitetur, aut Reus, aut Iudex ſi male damnauit: quod Cuiacius quoque probat. Quid igitur? Periculum nihil aliud eſt quam cuiuſque rei πεῖρα experimentum (vt recte etiam Nonius Marcellus *c.3. n.172. in voce, Periculum*) tentamentum, (quod Alciatus etiam tentauit) ſpecimen, Proba (quæ ipſa huius æui vox eſt) ſeu formatio & protocollon & ſententiæ non ad memoriam vt voluit Alciatus, *diſpunct. 21.* ſed ad iudicium certius formandum, ad ſententiam probe concipiendam. *Periculum* ſcilicet *facere*, alias quoque eſt, quid prius tentare, ne per errorem quid porro fiat. Nos *minutte* vocamus. Et vero hoc illud eſt, quod dicitur *l. 2. Cod. Iuſt. hoc tit. ſententias non ſubitas, ſed deliberatione habita poſt negotium ponderatas ſibi ante* FORMARE & EMENDATAS *ſtatim in libellum ſecura fidelitate conferre Iudices debere, ſcriptaſque ex libello partibus legere.* Hoc illud, eſt, quod *hac leg.* dicitur *Iudicem in omnibus negotiis ex periculo promere debere* DELIBERATIONE *plena ſententiam*. Hoc illud eſt, quod *l. 3. prox.* dicitur, *Iudicem in proferenda ſententia, quæ*
P.394 *iurgantibus poſſit ad plenum recenſere quidquid negotii fuerit inlatum, quod ſenſerit ſcribere & relegere debere, ne per* ERROREM *Iudicis iterum a primordio litis ſentiantur euentus:* Ergo *periculum* hic eſt, tabella, libellus, in quem Iudex poſt cauſæ cognitionem plena deliberatione quod ſentit, in ſcripturam redigit, quoque ſibi format ſententiam, eam ſedulo relegendo, ne quid erroris admittatur. Vbi vides, quam recte *periculi* vox huic rei omni aptetur: ab actu videl. ſeu a periculo faciendo, tracta ſignificatione ad ipſam rem & materiam, in qua periculum fit, ſeu ſententia tentatur, formatur. Vt mirer quoque *periculum* cum *Indice* a nonnullis confundi: nam *Index, & per Indicem* eſt, ſummatim & διὰ συντόμων, quod Cuiacius recte probauit, *V. Obſeru. 25.* At *periculum* hic plenam deliberationem continet, ad plenum recenſere dicitur quidquid negotii fuit inlatum. Miror & *periculum* hic a nonnullis accipi, pro argumento & probatione, & ἐλέγχῳ cuiuſque rei. Periculum enim eſt ipſe libellus ſententiæ, non probatio, non argumentum eius. Et hæc quidem hactenus. Sed nouæ nunc nuper duæ emerſerunt ſententiæ. Prior eſt V. CL. Iacobi Sirmondi coniectura, quæ in communem iam ferme ſententiam abit, niſi in tempore occurritur, (adeo nouitatis ſtudium placere ſolet) quam ſequuntur quoque clariſſimi viri Heraldus, *Obſeruat. c. 50.* & Ampl. Grotius, *in Florum ſparſione, p.396. edit. Halenſ.* legendum hic, *ex pariculo:* eandemque vocem reſtituendam contendunt apud Ciceronem, *in frumentaria l. c.* & apud Probum, *in Epaminonda cap. cit.* & in Magoonis Notis: *Pariculum* alio pro ἰσοτύπῳ, & Exemplari accipiant: quomodo *paricla, & paricula charta* dicitur apud Marculphum. De Ciceronis, & Probi locis iam ante diximus: ſed quis quæſo primum *pariculi* vocem huic æuo tribuat Marculpho auctore? Deinde, quid τῷ ἴσῳ, ſeu τῷ ἰσοτύπῳ hac in re? *Paricula* enim eſt τὸ ἴσον, τὸ ἰσότυπον, exemplum vel ἀντίγραφον, ex authentico deſcriptum. Atqui non ex exemplo, vel exemplari recitata ſententia, verum ex ipſamet *ſcheda*, & *prototypo*, ſeu *protocollo*, quod ſane vnum erat, non vt Heraldus vult, pluribus exemplaribus, ſeu ἰσοτύποις: quomodo & ἀντίγραφα & ἰσότυπα teſtamentorum ſæpe facta, quando formato libello ſtatim ſententia recitabatur. Illud non abnuo, in MSS. Sirmodi, quem ipſe vidi, cum in Comitatu Regis Chriſtianiſſimi nuper agerem, hanc vocem ita expreſſam, etiam in *Rubrica huius tituli*. Sed proculdubio, illius æui Librarii hanc vocem admiſere, quibus *periculi* vox minus intellecta erat.

Tandem Interpres vel adſecutus non eſt quid eſſet hic *ex periculo promere ſententiam*, de ſuo hæc addidit, ſententia conſtitutis pariter partibus recitetur vt ab his, a quibus cauſa dicta eſt, ad integrum quæ data fuerit ſententia cognoſcatur. *Altera* nouaque eſt Salmaſii interpretatio *in obſeruationib. ad ius Atticum & Romanum, cap. 6.* periculum idem eſſe quod *titulum, & indicem*, quo res aliqua probatur & demonſtratur: a voce *perior*, cuius compoſita *experior*, & *comperior*, quæ proprietates ſimplicis eadem oſtendunt. Ergo quod breues admodum fuerint ſententiæ Iudicum quæ in tabulis ſcribebantur, ideo nomine *periculi*, quaſi *tituli* aut *indicis* ipſas tabellas dictas, qua plerique vel ſingulas literas, vel paucula aliquot verba complectebantur. Verum & hæc abſurda eſt ſententia: Nam imo formatæ ſententiæ totidem verbis in *periculo*, & ad plenum: neque periculum Index eſt, aut titulus.

PLENAM *ſententiam ſcribi*, RELEGIQVE, *antequam ea proferatur, oportere.*

III. (a) Idem AAA. Clearcho PP. (b)

IVDEX in proferenda ſententia, quæ iurgantibus poſſit ad plenum (c) recenſere quicquid negotii (d) fuerit inlatum; Quod ſenſerit ſcribat, & relegat, ne per errorem Iudicis iterum a primordio nouæ litis ſentiantur euentus. Dat. X. Kal. Sept. CP. Antonio & Syagrio Coss. [382.]

NOTAE.

(a) Et hæc abeſt a C. Iuſt. Forte etiam illi iungenda lex 4. *inf. ad leg. Iul. Repetundar.* emendata alterutrius legis inſcriptione; & quidem, quod magis exiſtimo huius noſtræ: facilis enim lapſus fuit Librarii, vt Clearchi nomen inſcriberet ex memoria *legis ſuperioris*. Niſi eodem exemplo ad vtrumque & Florum & Clearchum hæc conſtitutio emiſſa fuerit. *GOTHOFREDVS.*

(b) De hoc *Clearcho* dixi ad *leg. ſuper.* *IDEM.*

(c) Dicam mox *IDEM.*

(d) *Negotium*, de lite & controuerſia, v. *Gloſſ.* & Symmachum. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. Secunda iam *hoc titulo* hæc conſtitutio eſt: eodem die data, & ad Iudicum officium pertinens, pariter vt *lex 4. inf. ad l. Iul. repet.* Eſt autem hæc: non tam de recitanda, ex periculo ſententia, quam de ea recte formanda, & periculo ſententiæ probe concipiendo. Nempe iubet Theodoſius hæc duo: Primum vt plena ſit Iudicis ſententia, *vt ad plenum inquit, recenſeat iurgantibus quidquid negotii fuerit illatum:* id eſt, omnem omnino cauſam, vt loquitur *lex 4. inf. de relationibus*: ſic & *ſuperiore leg. deliberationis* PLENAM *ſententiam eſſe* iubet: ſic quoque in *Collat. Carthaginenſi die 3. c. 584. Interlocutio. Si nihil ſupereſt quod agatur, debere partes exire, vt ſcribi poſſit ſententia* PLENA. Ergo ſententiæ periculum & ſententiam διηγηματικὴν, πραγματικὴν eſſe iubet, quæ ſcilicet factum, factive meritum ad plenum enarret. Vnde & facta τὰ διηγηματικὰ in *Gloſſ. vet.* & actiones *in factum*, ſeu *facto* conceptæ διηγηματικῶς.
P.393 Cui concinit omnino, quod Conſtantinus ſtatuit *l. vlt. Cod. Iuſt. comminationes epiſtol. Id quod magno conflictu ſententia decerni ſolet, paucis literis temere deſcriptis definiri fas non eſſe. Paucis literis deſcriptis*, id eſt, per indicem, ſummatim, ταχυμερῶς, διὰ συντόμων, ἐν ϛηλογραφίᾳ, vt Gregorius Nazianzenus loquitur, temerario ſcripto, tumultuario, & Adverſariorum inſtar magis quam ſententiæ. Cui proinde opponitur dictis locis plena ſententia, quæ ad plenum omnia recenſet. Quare & ex hoc loco liquet, quod iam diximus *ad leg. ſuper. periculum* & *Iudicem* opponi, quæ tamen etiam Viri Docti commiſcebant. Alludit quoque Auguſtinus, in Breuiculo *collationis coll. 3. Legibus Iudex prohibetur ſemiplenam proferre ſententiam.* v. & *Collationem ipſam Carthagin. die 3.* Ad eundem ſane modum (vt ad ſimilia procedamus) plenam Arbitri ſententiam eſſe oportet *l. 19. D. de receptis qui arbitr*: ſic & inquiſitio Iudicis plena eſſe debet vt dicitur *l. 1. ſup. de Iudiciis.* ſic & Relatio inſtructioque plena ſit oportet *l. 4. 5. inf. de relation. l. 1. 8. 11. 24. inf. de appellat.* & *d. l. 1. ſupra, de Iudiciis.* Et hæc duo quidem poſtrema, eo fine vt ad iudicium recte procedi poſſit: noſtrum hoc vero, vt iudicium ipſum quod ſemel placuit recte formetur. Eum vero in finem ſententiæ periculum a Iudice relegi, ſedulo ſcilicet iubet Theodoſius: ſubtexta ratione, *Ne per errorem Iudicis iterum a primordio nova litis ſentiantur euentus.* Quod vt eleganter dictum, ita rebus ipſis nimio plus ſæpe verum eſt, male concepta ſententia per errorem Iudicis lites inſtaurari. In eum igitur finem plenam ſententiam & accuratam eſſe oportet: Quo ſpectat accurata *lex 2. Cod. Iuſt. eod. tit. Iudices*, inquit, *non ſubitas, ſed deliberatione habita poſt negotium ſententias ponderatas ſibi ante firment, & emendatas ſtatim in libellum ſecuta fidelitate conferant.* Quod vero de Quæſtoris relectione, ſubſcriptione, in Conſtitutionibus Imperialibus requiſita cauetur *Novella 114.* id ab hoc loco alienum eſt.

NVLLAM *eſſe ſententiam, de libello non recitatam.*

IIII (a) Iidem (b) AAA. ad Symmachum P. V. (c)

SENTENTIA non valeat, (d) quæ ex libello data non fuerit. Dat. Kal. (e) Dec. Mediol. Ricomere & Clearcho Coſs. [384.]

NOTAE.

(a) Et hæc lex abeſt a Cod. Iuſt. Iungendaque ei proculdubio *lex 44. inf. de appellationibus:* de quo mox. GOTHOFREDVS.

(b) Imo VALENTINIANVS, *Theodoſius & Arcadius AAA.* iam enim Gratianus ſuperiore anno 383. deceſſerat. IDEM.

(c) *Symmachus* hic P. V. Epiſtolarum ſcriptor eſt de quo mox plura. IDEM.

(d) Id eſt, ne nomen quidem ſententiæ habere mereatur *l. 1. ſup.* IDEM.

(e) III. *Kal.* Decemb. in *d. l. 44. de appellationibus.* IDEM.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Iunioris hæc conſtitutio eſt, de eodem ſemper, id eſt de ſententia ex libello danda: Quæ quidem pars videtur maioris conſtitutionis, vnde deſumpta eſt quoque *lex 44. inf. de appellationibus*, quæ proinde huic coaſſanda venit: emendato alterutrubi tantum die: nam quoad cætera conueniunt, etiam argumento, mox vt oſtendam. Huius porro *leg.* eadem ſententia eſt quæ *legis 1. ſup.* ſententiam videlicet nullam eſſe, quæ ex libello data non fuerit: Vnde etiam iam ſequitur ab hac ſententia appellare nil neceſſe eſſe: Quod vt *illa l. 1.* nominatim cauetur; ita *hac l.* eo ipſo ſatis indicatur, quod ſententia *non valere* dicatur. Sed & id ipſum argumento *dict. l. 44.* quæ huic coniungenda videtur, conficitur: Vbi agitur de appellatione recipienda etiam a præiudicio interpoſita. Contra eiuſdem Valentiniani Iun. altera ſuper hoc ipſo conſtitutio extat, puta *lex 40. inf. de appellat.* qua iubet, *Omnem, quæ de libello ſcripta recitatur, dici, atque eſſe ſententiam*: neque præiudicii loco haberi, & ideo ab ea appellari poſſe. Breuiter ex libello vel periculo recitata ſententia, ſententiæ nomen meretur; non recitata, non meretur.

Vnum monendum ſupereſt, hanc Valentiniani Iun. *leg.* & *d. l. 44.* datam ad *Symmachum* P. V. eſſe, cuius epiſtolæ hodie leguntur, & quidem *libro decimo* datæ ab eo in Præfectura Vrbana. Quam etiam Præfecturam Vrbanam ſibi delatam a Valentiniano Iun. profitetur, *lib. 10. epiſt. 15. (al. 22.)* eamque a ſe geſtam indicat ſub *Valentiniano, Theodoſio, Arcadio Imppp.* vt ex inſcriptionibus ipſarum Epiſtolarum apparet: Quorum ideo nomina quoque in inſcriptione *huius legis* reſtituenda veniunt, quod iam *in Notis* monui. Id vero a me monitum quoque hic oportuit, quod Viri Docti alterum Symmachum, huius patrem, eundemque Præfectum Vrbi, ſub Valentin. Sen. A. D. 364. 365. cum hoc commiſcent.

MVTARI *ſententiam ſemel dictam non poſſe.*

V. (a) Iidem (b) AAA. Timaſio Comiti & Magiſtro Equitum (c)

CONDITIO (d) præceptorum, (e) partibus præſentibus habita, (f) non poteſt immutari.

Digitized by Google

tari. Dat. X. Kalend. April. Conſtantinop. Honorio N. P. & Euodio Coss. (g) [386.]

INTERPRETATIO. *Quicquid præſentibus partibus in cauſis fuerit ordinatum, pleniſſimam habebit firmitatem, nec poterit immutari.*

NOTAE.

P.396

(a) Abeſt & hæc lex a Cod. Iuſt. ſiue quia obſcurior ea eſt, ſiue quia plures aliæ in eandem ſententiam occurrunt. *GOTHOFREDVS.*

(b) Qui ſcilicet inſcribendi legi 4. *ſup.* puta *Imppp. Valentinianus* THEODOSIVS, & *Arcadius. IDEM.*

(c) De *Timaſio* hoc Magiſtro Militum plene in *Proſopographia. IDEM.*

(d) Tentaret hic quis *cognitio*: verum nil mutandum: de quo mox. *IDEM.*

(e) *Præceptum* hic eſt ſententia: de quo mox. *IDEM.*

(f) *Haberi* conditio præceptorum dicitur. *IDEM.*

(g) Cod. Wirceb. *Honorio VIIII. P. & Euodio* C. *Coſſ* & ita quoque Sichardi Codices habebant. Cuiacius etiam edidit *Honorio IX. N. P.* facile numerus nouenarius ab ignaris librariis ex nota *NB.* fingi poterat. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. tertia hæc *hoc titulo* conſtitutio eſt: *de vi & ſtabilitate ſententiæ* ſemel partibus recitatæ, puta, vt ea præſentibus partibus ſemel lata, amplius immutari non poſſit. Quam huius leg. ſententiam Interpretatio quoque *huic l.* ſubdita agnoſcit. Et tamen, in ea, quamlibet breuiſſima multa obſcura occurrunt, quæ ratio etiam forte fuit omittendæ eius in Codice Iuſt. Triboniano. Illud primo notandum, *hanc leg.* pertinere ad Iudices, & litigatores militares: Inſcribitur enim ea *Timaſio Comiti & Magiſtro Equitum:* de quo plene alioqoin ſemel dico *in Proſopographia:* Meminere eius quoque (Ambroſius, *lib. 10. ep. 89)* Symmachi quoque quatuor ad eundem epiſtolæ extant, *lib. 3. ep. 70. 71. 72. 73.* De eo agit & Aſterius, *in homilia.* Hieronymus *in epitaphio Nepotiani Tom. I. Oper. pag. 15. edit. Francof.* Zoſimus, *lib. 4. c. 49. 51. 57. lib. 5. c. 8. 9.* Philuſtorgius, *lib. 11. c. 8.* Sozomenus, *lib. 8. c. 7.* Suidas duobos locis, *in v.* Παιδεία, & *in v.* Τιμάσιος. Hoc primum.

Secundo videndum, quidnam voce *Præceptorum, hac leg.* ſignificetur? *Præceptum* hic eſt ſententia Iudicis, ſeu iuſſio quæcumque Iudicis inter partes cognoſcentis: quomodo & *l. 28. infr. quorum appellat. Propter neglectorum contumaciam præceptorum obnoxios, beneficio prouocationis excluſo, pœnam inferre ſine aliqua procraſtinatione præcipimus:* Quæ quidem lex eſt eiuſdem Theodoſii M. Eodem ſenſu Paulus dixit, *l. vlt. D. qua ſent. ſine appell. Impoſſibile præceptum Iudicis* quam mox *ſententiam* vocat, *cui pareri rerum natura non potuit:* Neque enim V. CL. Cuiacio adſentiri poſſum, qui hæc a ſe inuicem diſtinguit: Nempe enim de impoſſibili ſententia duo reſponſa Pauli *ibi* referuntur: primo, eam nullius eſſe momenti: ſecundo, quod prioris reſponſi conſequens erat, & tamen ſecundum reſponſum conſtituit, ſine cauſa ab ea appellari; id eſt, ita nullam eſſe, vt ab ea appellare nil neceſſe ſit. Neque alio ſenſu apud Modeſtinum dicitur *Præceptum, ſiue Interlocutio Iudicis l. 11. D. de exceptionibus.* Nam & ibidem. *ſententia Iudicis* vocatur. Eodem ſenſu *præceptum* Præſidis prouinciæ, *l. vlt. §. 1. D. de appellat.* Præſidis præceptum *l. 2. Cod. Iuſt. de tutore & curatore qui ſatis non dedit.*

Quid vero quod tertio quærendum eſt, *conditio præceptorum* eſt & *conditio partibus præſentibus habita?* Conditio præceptorum nihil aliud eſt, quam tenor (vt vocatur *l. 46. D. de re iud.*) textus & forma, qualitas ſententiæ; ſic quoque *l. 10. inf. de diu. off.* conditio ſententiæ *vt a conditione ſententia non recedant.* Eodemque ſenſu & conditiones agrorum dicuntur, *l. vn. ſup. de rei vindicat.* & apud *finium regundorum* ſcriptores, & *l. 1. §. 23. D. de aqua & aquæ pluuiæ arcenda: & l. 12. infra, de pœnis:* de quo *ad eam legem:* Habita vero conditio præceptorum, id eſt, facta; ſic enim & *Iudicium habere*, pro *facere* dixit quoque Symmachus *lib. 4. ep. 65.*

Nunc de ipſamet *Legis* ſententia: Definit igitur Theodoſius M. tenorem præceptorum ſeu ſententiæ coram partibus habitum, immutari non poſſe: Quod vt aliis complurimis legibus firmatur; & quidem *l. 2. Cod. Iuſt. eod. tit. de ſent. ex periculo recit. l. 14. l. 45. §. 1. l. 55. D. de re iudicata, l. 1. §. vlt. D. de quæſtionibus, l. 6. pr. l. 27. D. de pœnis: l. 1. Cod. Iuſt. ſent. reſcindi non poſſe: l. 15. Cod. eod. de pœnis:* ita ab aliis quoque ſcriptoribus indicantur: Præter Senecam, *3. controu. 23.* Apuleius *libri 1. Floridorum pag. 493.* edit. *Lugd. Ioan. Maire. Proconſulis tabella, ſententia eſt: quæ ſemel lecta neque augeri litera vna, neque autem* MINVI *poteſt: ſed vtcunque recitata eſt, ita Prouinciæ inſtrumento refertur.* Et in eo diſtat ſententia, ſeu præceptum partibus præſentibus lata, a iuſſione alia ſeu Interdicto Prætoris: *dict. l. 14. D. de re iudicata:* quæ vtique contrario Imperio tolli, & repeti ſeu reuocari poteſt. Neque alia eſt ſententia *l. 3. Cod. Iuſt. comminationes, epiſtola, &c.* qua dicitur, *Ea quæ cauſa cognita ſtatuuntur, ſubſcriptionibus reuocari non poſſe:* vbi *ſubſcriptiones* alio ſenſu accipiendæ ſunt quam in *l. 5. eiuſdem tituli:* Subſcriptio quippe in *d. l. 5.* eſt ea quæ fit ad libellum, cauſa inter partes, non cognita: Atenim ſubſcriptio, de qua in *dict. l. 3.* eſt poſtſcriptio, poſt rem cauſa cognita inter partes iudicatam: quando videlicet tenor ſententiæ ſeu conditio immutatur ſubſcripto, vel poſtſcripto aliquo. Denique *ſubſcriptio* eſt additio, adiunctio, poſtſcriptum; Apoſtilla, vt loquuntur. Ergo ſiue præceptum, ſiue ſententia partibus præſentibus lata, immutari amplius non poteſt: De quo v. & Codicem Henricianum *lib. 5. t. 17. art. 6.* Actorum vero alia ratio eſt: quæ vtique emendare, tenore ſententiæ perſeuerante, non eſt prohibitum: *l. 46. D. de re iudicata.*

Cæterum ſignate agitur *hic* de præſcripto *præſentibus partibus* dato: quomodo & alias vt ſententiæ vim & effectum Iudicis præceptum habeat, requiritur: vid. *l. 2. infr. de fructib. & litis expenſ. l. 47. D. de re iudicata.* Paulum *lib. 5. ſentent. tit. 5. §. 6.* & titulum Codicis Iuſt. *Quomodo & quando Iudex ſententiam proferre debeat præſentibus partibus.*

DE

P.397.

DE FRVCTIBVS ET LITIS EXPENSIS.

TITVLVS XVIII.

Lib. VII. Cod. Ivst. Tit. LI. De fructibus & litium expenſis.

PARATITLON.

Cognitor, *l. 2 h. t.* Iudicans, *l. 1. h. t.* non de principali tantum negotio; *l. 2 h. t.* ſeu rei petitæ redhibitione, *l. 1. h. t.* Sententiam promulgat, *d. l. 2. h. t.* Sed & de fructibus *Rubr.* & *l. 1. h. t.* & litis expenſis, *Rubr.* impenſis, ſumptibus *d. l. 1.* & *d. l. 2.* Fructus ſane poſſeſſor victus ſiue malæ, ſiue bonæ fidei, non perceptos tantum, ſed & percipiendos, duplos exoluere tenetur: *l. 1. h. t.* Sed hoc inter vtrumque diſtat, quod bonæ fidei poſſeſſor, a die rei in Iudicium deductæ; malæ fidei a die inuaſi loci ad exitum litis, eos præſtat: *leg. ead.* Expenſas litis ſi poſſeſſor victus fuerit, petitori pariter præſtare tenebitur: *d. l. 1. h. t. verſ. addemus etiam:* at ſi petitoris intentio improba fuerit iudicata, ipſe ſumptus poſſeſſori præſtabit. Et olim quidem vtrumque hoc, etiamſi ſententia iudicantis Id expreſſum non fuiſſet: *d. l. 1. in fine.* Hodie ſumptus repeti non poſſunt, niſi cognitor de expenſis pronuntiauerit: *l. 2. h. t.*

I. (a) Impp. Valent. & Valens (b) AA. Olybrio PF. Vrbi. (c)

Litigator victus, quem (d) inuaſorem alienæ rei prædonemue conſtabit, ſed & qui poſt conuentionem rei incubarit (e) alienæ, non in ſola rei redhibitione (f) teneatur; nec tantum ſimplorum (g) *fructuum* præſtationem, aut ipſorum quos ipſe percepit, agnoſcat: ſed duplos fructus, & eos quos percipi oportuiſſe, (h) non quos eum redegiſſe conſtabit, exoluat. Et (i) prædoni quidem ratio a die inuaſi loci vſque ad exitum litis habeatur: ei vero qui ſimpliciter (k) tenet, ex eo quo re in iudicium deducta ſcientiam malæ poſſeſſionis accepit. Hæredis (l) quoque ſuccedentis in vitium par habenda fortuna eſt. Addemus (m) etiam, vt *Impenſas* ſumptuſque litis, re ad finem deducta, petitoribus præſtent. Ac ne ipſos quidem petitores, qui inanes lites, & iurgia non mouenda ingerunt poſſidentibus, ab ipſius cautionis (n) merito ſegregamus: iubemus enim vt ſi intentio petitoris improba (o) iudicetur, præſtet poſſeſſori ſumptus, præſtet impenſas, quas eum toto litis tempore ſuſtinuiſſe claruerit, (p) etiamſi (q) ſuper hac re expreſſior ceſſit (r) ſententia iudicantis. Dat. VII. (s) Kalend. Maii. Treu. Valentiniano NB. P. (t) & Victore Coss. [369.]

Interpretatio. *Quiſquis rem alienam male poſſederit, ſi in iudicio fuerit ſuperatus, quod ſibi rem non debitam occupare præſumpſit: ſed & ille qui conuentus a certo domino reddere peruaſa noluerit, non ſolum pro hac ipſa reddenda, cum ſuperatus fuerit, teneatur, ſed fructus rei ipſius duplos ex eo tempore, quo res peruaſa eſt, cogatur exoluere, non quales ſe ipſe dixerit collegiſſe, ſed quales per diligentem culturam conſequi proprii domini vtilitas potuiſſet. Ille etiam, qui rem alienam ſcienter vſurpare præſumpſerit, a die inuaſi loci vſque ad conſummatam litem ſimili ratione exigatur. Nam qui ſimpliciter ſine præſumptione aliquam rem tenuerit, ex eo ſimiliter ſoluat, ex quo re in iudicium deducta, quod rem male poſſideat conſcientiam ipſius cœperit non latere. Hæredes quoque eorum in his damnis, ſi victi fuerint quibus auctor ipſorum ſimili modo ſuccumbant. Addemus quoque, huiuſmodi perſonis vt & ſumptus & expenſas litis, ex eo die a quo de tali re cœperint litigare, (v) vſque dum finiatur pulſantibus reddant: nam & ipſi, qui alios poſſidentes pulſare tentauerint, ſi ea in iudicio repetant quæ ſua probare non poſſint, ſimiliter ſumptus, & expenſas litis pulſatis poſſeſſoribus reddant, quantum eos toto litis tempore perdidiſſe conſtiterit.*

NOTÆ.

P. 398

(a) *Lex 2. Cod. Inſt. eod. tit.* GOTHOFREDVS.

(b) Cod. Wurceburg. *Imp. Valentin & Theod.* male. RITTER.

(c) Præfecto Prætorio. Et in Cod. Iuſt. Et in Aniani quibuſdam Codicibus, ſed male, vt oſtendunt Ammianus Marcellinus *lib. 28. cap. 1. & 4.* & complures ſuperioris, itemque huius anni conſtitutiones, ſed & ſequentis. GOTHOFREDVS.

(d) *Quem*

(d) *Quem inuaſorem alienæ rei, prædonemue conſtabit, ſed &*, Hæc verba Tribonianus abſcidit: cauſam mox tenebimus. *IDEM.* Cod. Wurceburg. *rei alienæ prædonem conſtabit. RITTER.*

(e) *Incubarit* Pro hac voce repoſuit Tribonianus *incumbit*. Quod minus eſt. *Incubandi* vox malæ fidei poſſeſſionis index, & incubator pro inuaſore & iniuſto detentatore. Seruius (*in l. Æneid. Incubare proprie dicitur, per vim rem alienam tenere*) Hinc & *incubatio diuturna*, pro poſſeſſione longi temporis malæ fidei, *l. 15. inf. de iure fiſci*. Et fructus *ab incubatoribus* exigi, *l. 20. inf. de paganis*: Similium locutionum exempla qui volet, ex Iureti *Miſcellaneis* repetat ad *Epiſt. 2. lib. 10. Symmachi. GOTHOFREDVS.*

(f) *In ſola rei mineratione*, Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(g) Abeſt a Cod. Iuſt. hæc vox. Sed & tota hæc ſententia ita immutata eſt: *Nec tantum fructuum præſtationem eorum quos ipſe percepit agnoſcat, ſed etiam eos, quos percipere potuiſſet.* Iuſtiniano quippe duplorum fructuum præſtatio diſplicuit. *GOTHOFREDVS.*

(h) Per diligentem culturam. Anianus recte *IDEM.*

(i) Et hæc ſententia a Triboniano reſciſſa eſt. *IDEM.*

(k) *Simpliciter tenere* dicitur qui locum non inuaſit, qui rem tenet ſine præſumptione: vt Anianus recte explicat, bona fide non interpellatus, non conuentus. *IDEM.*

(l) Vide *l. 6. inf. vnde vi* vbi dicam *IDEM. Heredes quoque ſuccedentes*, Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(m) Reliqua omnia Tribonianus reſcidit, prælata lege ſequente: interim pro *addemus*, repone *addimus*. *GOTHOFREDVS.*

(n) *Ab iſtius cautione merito*, Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(o) Vide *Gloſſ.* ita improbus petitor *l. 4. ſup. finium regundorum*. Improbæ petitiones, *l. 1. inf. de Epiſcopali iudicio. GOTHOFREDVS.*

(p) *Suſtinuiſſe crediderit* Cod. Wurceburg *RITTER.*

(q) Abrogatur hæc ſententia, *l. 1. inf. GOTHOFREDVS.*

(r) *Ceſſet*; ita recte Contius: alii legunt *nec ſit*, eodem ſenſu. *IDEM.*

(s) Al. VII. *Kal. Mart. IDEM.*

(t) *Valentiniano VIII. P. & Victore*, Cod. Wurceburg. eadem ratione, qua lege vltima antecedentis tituli ſcriptum: quod magis confirmat ſententiam, quam ibi expoſuimus. *RITTER.*

(v) *Litigari* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

IMPROBIS litigatoribus, poſſeſſoribus, petitoribus, occurrit hac conſtitutione Valentinianus ſenior: Et quidem duplici ratione, tum ratione fructuum, tum ratione impenſarum. FRVCTVS ſcilicet non ſimplos tantum, verum duplos malæ fidei poſſeſſorem præſtare iubet: pariter vt iubetur: *l. vn. inf. de vſuris rei iudicatæ tit. prox.* Quæ lex ait hoc ius *ex iuris priſci formulis eſſe*, id eſt ex duodecim tabulis, in quibus ſane *lex* ita habet apud Feſtum *in voce, Vindiciæ, Si vindiciam falſam tulit, rei ſiue Stlitis arbitros tris dato, eorum arbitrii fructi duplione decidito*: ad cuius legis explicationem pertinuit quod Gaius *lib. 6. comment. ad leges XII. Tabul.* tractat *in l. 19. D. de vſuris & fructibus.* Item quod *in l. 9 §. 6. D. ad exhibendum*, dicitur, vt fructus ſecundum legem æſtimentur; id eſt ſecundum legem XII. Tabularum. Meminit & horum duplorum fructuum Paulus *l. 5. ſent. de ſtipulationib. 9. § 1. 2.* & D. Ambroſius *ep. 82. num. 4. ad Marcellum: Cum aduerterem etiam graui conditione illum ſi viciſſet aſtrictum de duplis fructibus, & de ſumptibus annoſæ litis.* Et hi ipſi fructus ſunt, qui duobus locis dicuntur maiores fructus, *l. 12. §. 1. D. de diſtract. pignorum*: & *l. 6. §. vlt. D. mandati.* Quod Petrus Pithoeus recte notauit. Eodem etiam pertinet *lex 6. D. de negotiis geſtis.* His ita præmiſſis de his duplis fructibus hac Valentiniani Sen. conſtitutione hæc conſtituuntur. Primum a malæ fidei poſſeſſore non tantum perceptos fructus duplos præſtari, ſed etiam qui percipi potuerunt per diligentem culturam. Secundo, etiam bonæ fidei poſſeſſorem per litis conteſtationem in mala fide conſtitutum duplos hos fructus præſtare. Hunc tamen diſcrimine inter vtrumque, quod malæ fidei poſſeſſor ex eo tempore quo res in iudicium deducta eſt. Quo pertinet hæc Pauli ſententia, ex die accepti iudicii dupli fructus computantur. Quanquam iure veteri ante hanc legem neque bonæ fidei poſſeſſor duplos fructus præſtitiſſe videtur: malæ autem fidei poſſeſſor non niſi a die accepti iudicii. Proinde hæc noua admodum lex eſt. Interim notetur, poſt litem conteſtatam, quod attinet ad cauſam fructuum, omnes intelligi malæ fidei poſſeſſores, *l. 22. Cod. Iuſt. de rei vindicatione*: Cuius rei ratio *h. l.* his verbis redditur, quia ſcientiam malæ poſſeſſionis accepit. Tertio etiam hæredes authorum ſuorum nomine duplos fructus præſtare, *h. l.* & Paul. *5. ſent. tit. 9. §. 2.* Hæres ſcilicet in vitium ſuccedit, *h. l.* ſeu vt loquitur *lex 5. inf. vnde vi*: Vitia a maioribus contracta perdurant, & ſucceſſorem authoris ſui culpa comitatur, vbi dicam plenius. Tandem notetur hos duplos fructus Iuſtiniano diſplicuiſſe: quæ cauſa etiam fuit interpolandæ huius legis.

II. EXPENSAS litis vt poſſeſſorem petitori, ita petitorem poſſeſſori, ſi ſuccumbat, præſtare iubet Valentinianus. De qua præſtatione duo obſeruentur. Primum, cautionem eo nomine interponi ſolitam de impenſis ab eo qui victus fuiſſet præſtandis *h. l.* Imo & cautionem pariter duplorum fructuum nomine, de quibus ante actum fuit, Prætoriam, ſeu iuſſu Prætoris interponi ſolitam, Paulus *prædicto loco* indicat. Secundo, etiamſi iudex de expenſis nihil pronunciauerit, ſumptuum adhuc nomine agi poſſe. Quo pertinet etiam ſuperior Ambroſii locus, verum id abrogatum, *l. 2. prox.* vbi dicam.

II. (a) Impp. Honor. & THEOD. AA. Aſclepiodoto PF. P. (b)

TERMINATO tranſactoque negotio, poſthac (c) nulli actio, neque ex Reſcripto, ſuper ſumptuum repetitione (d) præſtetur, niſi Cognitor, (e) qui de principali negotio ſententiam promulgauit, comminus (f) partibus conſtitutis iuridica pronunciatione ſignauerit, (g) *Victori cauſæ reſtitui debere expenſas*, aut *ſuper hiis querelam iure competere*: Poſt abſolutum enim dimiſſumque iudicium, nefas eſt litem alteram conſurgere, ex litis primæ materia. Dat. III. Kalend. April. Conſtantinop. Aſclepiodoto & Mariniano COSS. [423.]

INTER-

P. 399 Interpretatio. *Poſteaquam inter partes fuerit definitum iudicio, intercedente negotio,* (h) *quæcumque actio propter repetendos ſumptus, vel expenſas litis obtenta fuerit, nullam baboat firmitatem, quam iudicati forma non continet: quia quicumque quod in Iudicio aduerſario præſente non petiit;* *poſtea de eadem re litem aliam non poterit inchoare.*

NOTAE.

(a) *Lex 3. Cod. Iuſt. eod. tit.* Iungenda autem huic, *lex 67. inf. de appellationib.* & *l. vlt. inf. de reparationib. appellation.* GOTHOFREDVS.
(b) *Aſclepiodotus* PP. Orientis ſub Theodoſio Iun. v. *Proſop.* IDEM.
(c) Antea ius aliud erat, *l. 1. ſup.* IDEM.
(d) *Petitione* Cod. Iuſt. IDEM.
(e) *Iudex* Tribonianus. IDEM.
(f) Vide *legem vlt. ſup. tit. prox.* & *l. vlt. Cod. Iuſt. de legib. in pr.* IDEM.
(g) *Significauerit.* Cod. Iuſt. IDEM
(h) *Negotium* Cod. Wurceburg. accuratius id. RITTER.

COMMENTARIVS.

Expenſarvm litis nomine, terminato ſemel principalis negotio, oe quidem Reſcripto Principis, niſi earum Iudex tationem aliquam habuerit, victor agere poteſt, ex hac Theodoſii Iun. conſtitutione. Quod veteri iure aliter obtiocbat; ac proinde abrogatur hac parte *lex 1. ſup.* Quod nouum ius etiam Iuſtinianus prætulit. Cuius rei ratio hæc redditur, *Quod nefas ſit*, id eſt oon oporteat, *litem alteram conſurgere ex litis prima materia.* Cæterum lex air, *neque ex reſcripto*; ac ſi diceret, noo tantum ordinario appellationis remedio expenſas, quarum Iudex rationem non habuit, victor conſequi non poteſt: Quod ſane expreſſe cauetur *l. vlt. Cod. Iuſt. quando prouocare non eſt neceſſe:* & ſuadet argumeotum *legis 67. inf. de appellat.* & *l. vlt. inf. de reparat. appellat.* quas huic noſtræ coniungendas eſſe dixi. Sed ne quidem extraordinario remedio, Reſcripti videlicet a Priocipe impetrati. Vt expenſarum nomine Victori appellare non licet, ita nec Reſcriptum eo nomine impetratum valet. Et hæc ita niſi expenſatum ratiooem Iudex habuerit, id eſt niſi victori expenſas, reſtitui debere pronunciauerit; vel niſi victori actionem earum nomine reſeruauerit.

DE
VSVRIS REI IVDICATÆ.
TITVLVS XIX.
LIB. VII. COD. IVST. TIT. LIV.

Theodoſii M. *Conſtitutio de vſuris rei iudicatæ.*

I. (a) Imppp. Gratian. Valent. & Theod. AAA. Eutropio (b) PF. P.

QVI poſt iudicii finem, exceptis (c) duobus menſibus, [quibus per Legis (d) ſolutionem nonnunquam eſt conceſſa dilatio,] moram afferent ſolurioni, a die pacati (e) iudicii, quo obnoxii redditi ſunt, in dupliciurn centeſimarum conueniantur vſuras, [extrinſecus ſcilicet medietatem debiti, de quo litigatum eſt, ſicut prius conſtitutum eſt inferentes] vſque in id tempus, quo debitum ſolutione diluerint. (f) Quod a nobis exemplo æquabili ex iuris (g) priſci eſt formulis (h) introductum, vt quia malæ fidei poſſeſſores in fructus duplos conueniunrur, æque malæ fidei debitores ſimile damni periculum perſequatur. (i) Sed tamen creditor ternis interiectis menſibus, poſt ſententiam conteſtari moram debebit adhibitæ tarditatis, vt ei centeſimarum dupliciurn fructus poſſit acquiri. Cauendum quippe ex diuerſo eſt, etiam contra illam malitiam (k) creditorum, ne iudicatis ad ſolutionem cunctantibus, incipiant ſpe (l) dupli fœnoris (m) imminere. (n) Quanquam (o) iudicatum, ſi hanc pœnam a ſe remouere feſtinet, (p) conrractam pecuniam vel apud iudices obſignatam locare, vel iudicio conueniat offerre, vt periculum duplicium vſurarum incurrere ex ea die, qua obnoxius eſſe cœperit, deſiſtat. Diſtinguendum (q) vero hoc quoque arbitrati ſumus, vt ſi contractus debiti ex ſtipulatione deſcendit, & caſu (r) vſuræ per annorum curricula ſummam capitis (s) impleuerint [ſcilicet vt quantitas (t) ſortis, quantitati fœnoris adæquetur,] poſt ſententiam vſuræ duplices (v) non vtriuſque

P400 uſque debiti currant, ſed capitis (x) quidem duplæ, vſurarum vero ſimplæ. Dat. XV. Kalend. Iul. (y) Theſſal. Gratiano V. & Theod. I. AA. Coss. [380.]

INTERPRETATIO. *Debitor, qui poſt emiſſum iudicium, a quo victus fuerit, debiti ſummam implere neglexerit, tranſactis duobus menſibus, duplam* (z) *centeſimam debiti ipſius, vſque in diem ſolutionis ſe nouerit redditurum; ita tamen, vt medietatem rei iudicatæ mox cogatur inferre: quia non immerito ſicut malæ fidei poſſeſſor duplos fructus, ita & qui poſt iudicium tardior ad reddendum fuerit, duplam centeſimam reddat. Sed tamen & hoc contra creditorum* (a) *malitiam, quibus debitores addicti fuerint, ordinamus, vt non velint* (b) *pro ſpe duplicandæ centeſimæ ſuo vitio tardius exequi quod fuerit iudicatum: vnde debebit creditor, ternis interiectis menſibus, poſt datum iudicium conteſtari, vt ſic* (c) *duplam centeſimam poſſit exigere. Nam ſi collectam pecuniam habuerit debitor & oblatam; & ille qui vicit noluerit* (d) *pro lucro duplandarum centeſimarum accipere ſignatam, eam debitor apud idoneas faciat ſequeſtrari perſonas, vt damnum vſurarum poſtea non poſſit incurrere. Hoc quoque præcipimus obſeruari, vt ſi debitoris cautio cum omni firmitate proferatur, & vſuræ per annos plures cum* capitali debito *ſe æquauerint, a debitore amplius non petatur. Sane poſt iudicium, duplam centeſimam, quam reddi iuſſimus, taliter ſoluat, vt de capitali debito tantum duplæ vſuræ reddantur: De illo vero quod in vſuris ante iudicium creuit, ſimpla tantum centeſima detur.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. Iuſtinianus enim eam abrogauit. Quænam autem Leges *huic* coniungendæ ſint, mox dicemus. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Eutropius* PP. Orientis ſcilicet ſub Theodoſio M. v. *Proſopogr.* *IDEM.*

(c) Id eſt, elapſis duobus menſibus. *IDEM.*

(d) *ver. Per leges, ſolutionum,* in MSS. ſæpe ita; *is,* pro *es*: vide exempla in libris Tertulliani, *ad Nationes*; *IDEM. Per locis* Cod. Wurceburg. in hoc autem Codice videbis haud raro, quod obſeruatum a noſtro, nimirum *is* & *es* confuſa, quomodo & habent antiquiſſimi Angliæ Codices. *RITTER.*

(e) *Patratum* iudicium, id eſt finitum ſententia. *GOTHOFREDVS.*

(f) *Diluerint,* id eſt luerint, ſoluerint. *IDEM.*

(g) *Ius Priſcum* vocat leges XII. Tabularum, de quo dictum fuit ad *l. 1. ſup. tit. prox.* *IDEM.*

(h) *Formulæ* ſunt non verborum formulæ, ſed formæ, de quo *alibi.* *IDEM.*

(i) *Secunda* ſententia, de interpellatione creditoris. *IDEM.*

(k) *Malitiam creditorum.* Theodoſius *h. t.* vocat, quam Honorius poſtea *l. vn. ſup. de actionib. ad potentes translatis,* voracitatem nominat. *IDEM.*

(l) *Spem* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(m) *Fænus duplum,* id eſt vſura duplex. *GOTHOFREDVS.*

(n) *Tertia* ſententia de conſignatione & ablatione debitoris. *IDEM.*

(o) *Quicquid iudicatum,* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(p) *Feſtinent* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(q) *Quarta* ſententia de vſuris vſurarum. *GOTHOFREDVS.*

(r) Caſus hic maxime dubitabilis. *IDEM.*

(s) *Implere debiti ſummam,* eſt ſatisfacere: quomodo & *promiſſa implere,* qui promiſſioni ſatisfacit. Sic & Græci [illegible] pro ſatisfactione & debiti ſolutione ponunt: eodem ſenſu & [illegible] apud Philoſtratum *lib. 6.* *IDEM.*

(t) Melius ita legas: *Scilicet vt quantitati ſortis quantitas* fænoris adæquetur. *IDEM.*

(v) *Vſuræ duplicis* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(x) *Capitis eſt* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(y) *Iun.* *GOTHOFREDVS.* *XV. Kal. Iun.* Cod. Wurceburg. Edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*

(z) *Duplam* abeſt a Cod. Wurceb. *IDEM.*

(a) *Debitorum* male Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(b) *In ſpem* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(c) *Vt ſi* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(d) Cod. Wurceburg. *noluerit pro duplandarum centeſimarum modo.* *IDEM.*

COMMENTARIVS.

REI IVDICATÆ vſuras hac vnica *hoc titulo* conſtitutione determinat Theodoſius M. tum in debitorum mercatorum, tum in creditorum voracium odium; Iure veteri partim hac parte probato, partim vero veteribus pœnis auctis: neque id ſine veteris iuris præiudicio. Quæ quidem *lex* eſt coaſſanda cum ſex aliis legibus: puta cum *l. 6. ſup. de ſponſalibus: l. vn. ſi prou. Rector. l. vn. ſi quacunque. l. 2. inf. ad leg. Iul. repetund. l. 8. 9. de bonis proſcriptor.* velut vnius & eiuſdem conſtitutionis partes: qua id Theodoſius M. egit, vt veteris iuris, & quidem etiam L. Papiæ, vel eius occaſione introducti ſeueritatem mitigaret, vel moderationem ampliaret. Et quidem circa quatuor, vt ipſe colligo, capita 1. Circa contumaciam debitorum iudicatorum, & inhiationem creditorum; quo pertinet *hac lex*: 2. Circa officium & poteſtatem in prouincia agentium actus reprimendos, qui potentatus ratione nihil non a priuatis extorquebant, puta donationes, nuptias, quo pertinet *d. lex vnic. ſup. ſi quacunque præd. pot. l. vn. ſi prouinc. Rector: l. 2. ad leg. Iul. Repetund. l. 16. Cod. Iuſt. de teſtam. l. 6. de his qui adminiſtr.* 3. Circa proſcriptorum bona, quo ſpectat *lex 8. & 9. de bon. proſcript.* 4. Circa matrimoniorum ſanctitatem, quo pertinet *lex 6. de ſponſal.* vt & duæ illæ leges, puta *d. lex vn. ſi quacunq.* & *lex vn. ſi prou. Rector:* Quæ quidem etiam leges ſunt de pœnis, & duæ nominatim ex his de duplarum

arrha-

arrhatum pœna, vt hæc noſtra de pœna duplicium centeſimarum.

Nunc de *huius legis* ſententia; vbi initio præſupponendum, Iudicatis ſeu condemnatis, ad iudicatum faciendum, id eſt, ad ſoluendum id in quod condemnati fuerant, tempus aliquod humanitatis gratia conceſſum; vt ex *hac leg.* liquet, & ex *l. 16. §. 1. D. de compenſat.* quas & ideo *Inducias* Iuſtinianus vocat, & laxamentum, *l. 3. Cod. Iuſt. eod. tit.* nempe vt interea pecuniam contrahere, explicare, facere Iudicati poſſent: & vt Harmenopulus loquitur *lib. 1. Tit. 4. in fin.* Πρὸς περιθαλψιν; ac ſi diceres, *ad reſpirationem* & refrigerium. Cæterum laxamentum hoc ab initio triginta dierum fuit, ex notiſſima *XII. Tabular.* lege. *Æris confeſſi, rebuſque iure iudicatis triginta dies iuſti ſunto.* Cuius meminit Gellius *lib. 15. cap. 13.* Et *lib. 20. cap. 1.* Eodemque pertinet *lex 4. §. 5.* & *lex 7. D. de re iudicata.* Modicum hoc tempus, & ſine cuiuſquam indignatione viſum, vt in cuius mora non magnum eſſet detrimentum ſeu damnum. Quod ipſum tamen quandoque iuſtis de cauſis prorogabatur: *l. 2.* & *l. 31. D. de re iudicata.* Poſtea vero duorum menſium ſpatium iudicatis indultum fuit per Leges (vt hæc teſtatur) per leges inquam, vt exiſtimo Conſtantini M. Protogati quippe ita temporis ab eodem Imperatore iam aliquot exempla vidimus; (*vn. ſup. de dolo malo:* & *l. 2. ſup. de integri reſtitutione.* Neque tamen præciſe duo menſes hi inducti fuerunt, ad iudicatum faciendum, ſed *nonnunquam* tantum,
P. 401 vt hæc lex loquitur. *Nonnunquam:* quia Laxamentum hoc duorum menſium, reis ipſis tantum, ac non etiam eorum fideiuſſoribus competebat, arg. *leg. 1. D. iudic. Solui:* fideiuſſores enim ſtatim exigi poterant, vt teſtatur Iuſtinianos, *in l. 3.* ſeu *vlt. §. 1. Codice Iuſt. eod. tit.* (quod *ibidem* a Iuſtiniano abrogatur.) An potius hæc vox, *Nonnunquam*, addita, quia hoc tempus, iuſta ex cauſa contrahi poſſit, veluti ſi lis ſit de alimentis, *l. 2. D. de re iudic.* vti retro protrahi poteſt, iuſta ex cauſa? Iſtud mihi magis placet, nam de ipſo iudicato *hic* agitur.

His ita præſuppoſitis, nunc de pœna videamus moratorum, poſt tempus iudicati faciendi, quæ quidem duplex *hic* proponitur. Elapſo ſcilicet iudicati faciendi tempore, vſuras rei iudicatæ condemnatus præſtat, & quidem duplices Centeſimas ipſius ſortis, id quod Theodoſius M. *hac lege* primum a ſe introductum teſtatur: *Præter ipſam videlicet debiti medietatem;* Quæ verba magnam præferunt obſcuritatem. Interpres *huius leg.* vt & Alciatus *l. Parergon 32. in f.* ea ſic accepere, quaſi medietatem ipſius rei iudicatæ, iudicatus mox cogatur inferre: Male; Pertinet enim hoc ad pœnam moræ. Igitur hunc ſenſum puto, moratori poſt rem iudicatam, impoſitam pœnam, *medietatis debiti*, ita vt ſi condemnatus deberet centum, inferret ob moram 150. Hæc igitur illa eſt, quæ appellatur hoc loco, *medietas debiti.* Quomodo ἡμιολίαι vſuræ dictæ, quæ medietatem ſortis efficiebant, de quibus prolixe ad *l. 1. ſup. de vſuris.* At Sidonius *lib. 4. epiſt. 24.* vſuras, quæ temporis lapſu, biluſtri inquam, id eſt, octennii, paria cum ſorte fecerunt, *medietatem* appellat *ſuperpoſitam.* Nam compoſitæ, cum æqua ſorte, medietatem ſortis efficiunt. Cæterum poſtremum hoc a ſe, non primum conſtitutum, teſtatur Theodoſius ibi, *ſicut primo conſtitutum eſt.* A quo vero id conſtitutum, diuinare non poſſumus. Et hæc de ſortis medietate. Ad vſuras redeamus, ſeu ad alteram pœnam: Duplices item centeſimas, præſtat Iudicatus ſortis debitæ, ſeu rei iudicatæ, ex *hac* Theodoſii *conſtitutione.* Idque, quod ipſemet Theodoſius ait, *exemplo iuris priſci*, quo ſcilicet malæ fidei poſſeſſores duplorum fructuum pœna multabantur; vt proinde æqua ſit, & æquabilis ratio, malæ fidei poſſeſſoris, & malæ fidei debitoris; de quo dictum fuit, *ad l. 1. ſup. de fructib. & litis expenſis.* Cum hoc vero nihil commune habet, quod tamen quidam ſcribunt, dupli pœna, quæ inficiatoribus olim quandoque impoſita. Et tamen, quæ *ſecunda* iam eſt ſententia *huius legis*, quoque modus quidam ſuperiori pœnæ apponitur: Vt duplices vſuræ centeſimæ porro debeantur, debitor poſt tres menſes a ſententia debitorem ſibi condemnatum interpellare debet. Niſi enim id fecerit, vſuras ſibi non adquiret: Conteſtatio, interpellatio a creditore facienda eſt. Cuius rei ratio hæc eſt, quia ſicut grauis hæc duplicium vſurarum pœna fruſtratoribus iure imponitur, ita nimia & aperta creditorum ſiue malitia ſiue voracitas cohibenda fuit, qui ſcilicet ſpe harum vſurarum nunquam debitores ſuos exacturi eſſent, *h. l.* & in ſimili ſp. *l. 2. D. de nautico fœnore.* Quo maius ſcilicet debitori periculum imminet, eo ſeueriore lege creditores haberi oportet. Qua eadem ratione creditores ſragum conuenti, ſi propter commodum vſurarum immodicarum (quæ in eo crediti genere permittuntur) debitum recipere noluerint, non ſolum vſuris, verum etiam ipſo debito multantur, *l. 1. ſup. de vſuris.*

Viciſſim quæ *tertia* ſententia eſt huius leg. vt debitor vſurarum curſum ſiſtat, ipſe pecuniam vel apud iudices obſignatam collocare, vel in iudicio offerre debet. Conſignatio vel ſaltem oblatio iudicialis hac parte requiritur, ad ſiſtendum vſurarum illarum curſum: quod etiam notum eſt ex *l. 2. 6. 9. 11. 19. Cod. Iuſt. de vſuris.* Vnico caſu excepto, quo nuda & extraiudicialis oblatio ſufficit in ſpecie *d. l. 1. ſup. de vſuris.*

Poſtremo *huius legis* capite *Theodoſius M.* in debitorum fauorem alterum quoque modum pœnæ ſuperiori adiicit, nam *diſtinctionem* quandam conſtituit inter vſuras ſortis, & vſuras vſurarum; ſcilicet, etſi vſuras vſurarum, pariter vt ſortis, præſtari quoque velit hoc caſu; attamen modum earum vſurarum diuerſum facit a ſortis vſuris. Sortis nempe duplices vſuras poſt tempus iudicati faciendi elapſum, a condemnato deberi vult: At vſurarum ex ſtipulatu debitarum, poſt ſententiam, ſimplas tantum; Veluti ſi ante rem iudicatam huiuſmodi vſuræ ſortem æquauerint, & debiti medietatem conſtituant (de quo ſub finem mox.) De quo tamen iure dubitari potuit, ideoque hunc caſum velut maxime dubitabilem Theodoſius *hac lege* ſibi propoſuit; quia ſcilicet vſuræ ita ſorti iam conſolidatæ & in vnum calculum coadunatæ & conſummatæ, naturam ſortis omnino ſortiri viderentur. Et nihilominus tamen ſimplas tantum vſuras earum nomine præſtari voluit.

Hinc interim apparet de duobus. Primo, *Anatociſmum* ſeu nouationem, id eſt vſurarum in ſortem redactionem, tocoglyphion, in rei iudicatæ vſuris legitimum hoc iure fuiſſe.

Secundo, in *hac* quoque *leg.* veſtigium haberi videatur eius iuris, quo vſuræ, poſtquam annorum curricula ſummam capitis impleuerunt, & quantitati ſortis quantitas fœnoris adæquatur, ſiſtuntur, neque vltra duplum ita exiguntur. Quod ſane Interpres *huius leg. diſerte verſ. hoc quoque*, ſenſit, deque ſuo peculio addidit. De quo alioquin vſurarum modo, ne μακρότεροι τῦ ἀρχαίυ τόκοι exigerentur, vt loquitur Plutarchus, ne διὰ τόκυ τὸ κεφάλαιον πλέον fieret ἢ διπλάσιον, dictum affatim alias. Illud tuto ex *hac leg.* efficitur, ſi non vſurarum curſus hoc æuo ſtetit, cum vſuræ ſortem, ſeu alterum tantum æquaſſent, ſaltem eiuſmodi rationem aliquam habitam: Quandoquidem huiuſmodi vſurarum, poſt legitima iudicati faciendi tempora, nonniſi ſimplas vſuras Theodoſius M. *h. l.* præſtari voluit, ſortis vero ipſius duplices pendi. Quin & illud clarum, non *hic* agi de vſuris particularibus, quæ per tempora perque vices ſolutæ, ad ſortem aſcenderunt; verum de vſuris ſortem æquantibus *debitis* vna cum ſorte;

ſorte; *ſi*, inquit lex, *caſu vſura per annorum curricula, ſummam capitis impleuerint, poſt ſententiam vſuræ duplices, non vtriuſque* DEBITI, *currant, ſed capitis quidem dupla, vſurarum vero ſimpla.* Sic & *l. 10. Cod. Iuſt. de vſuris. Vſuræ per tempora ſoluta, non proficiunt reo ad dupli computationem: tunc enim vltra ſortis ſummam, vſuræ non exiguntur, quoties tempore ſolutionis, ſumma vſurarum excedit illam computationem.* Neque ratio obſcura eſſe poteſt; nam vt maxime dici poſſit, videri potius debitori fauendum, qui ſponte ſua ſuoque tempore bonam fidem agnouit, & vſuras particulares per tempora ſoluit, quam ei qui creditorem ſuum tamdiu fruſtratus eſt, eas non ſoluendo; attamen in contrarium tendit æquitas, nempe quia hoc caſu difficilis debitori fit huiuſmodi cumulatarum vſurarum ſolutio, & creditoris voracitati quid imputandum, quod tamdiu vſuratum curſum currere: Cui rationi plane accedit, quod dicitur hac ipſa *lege* noſtra, *verſ. cauendum: Cauendum quippe ex diuerſo eſt, etiam contra illam malitiam creditorum, ne iudicatis ad ſolutionem cunctantibus incipiant ſpe dupli fænoris*
P.402 *imminere.* Nempe creditores qui fœnus nutriunt (vt Poëta quoque loquitur) odio maiore digni viſi ſunt, quandoquidem ſua die exacti debitores, non ita ære alieno ſtrangulantur, vt quibus patientiæ, & humanitatis cuiuſdam obtentu fœnus nutritur. Quare falluntur qui inani æquitatis ſpecie contrarium cenſent: Imo qui aiunt *hac leg.* vſuratum per tempora ſolutarum æquam rationem haberi, atque debitarum: & ſic *hac leg.* derogatum *d. legi 10.* quod verba, quæ iam vſimus, refellunt. Iidemque falluntur, cum interpretationem etiam *huic legi* ſubditam eo trahunt, argumento vocis *amplius*, ibi *a debitore amplius non petatur*: quaſi id indicetur, fuiſſe aliquas vſuras exactas: Imo enim, *amplius*, id eſt non vltra ſortis modum, ſeu alterum tantum.

Tandem obſeruandum huic toti legi pene Iuſtinianum derogaſſe *l. 2. & 3. Cod. Iuſt. de vſuris rei iud.* Nam & Anatociſmum in re iudicata ſuſtulit (generaliter antea prohibitum, *l. 28. Cod. eod. de vſuris*:) Item laxamentum iudicato faciendo quatuor menſium dedit: idque non reo tantum ſed & fideiuſſori: Denique nonniſi centeſimas ſortis eo tempore elapſo præſtari voluit. Ergo, vt in pauca contraham, Iuſtinianus nonniſi poſt quatuor menſes iudicati faciendi, nonniſi centeſimas, nonniſi ſortis deberi voluit: Theodoſius, poſt duos menſes, duplices centeſimas ſortis, ſimplas vſurarum.

QVI BONIS EX LEGE IVLIA CEDERE POSSVNT.

TITVLVS XX.

LIB. VII. COD. IVST. TIT. LXXI. *Qui bonis cedere poſſunt.* Abeſſe ab hoc *titulo* quiddam indicat Papianus *lib. Reſp. tit. 38. Quod ſi de vi*, inquit, *& metu is qui* CESSET *queri voluerit, intra annum ſimiliter inſtituat & peragat actionem, ſecundum Theodoſii legem lib. 4. tit. Qui lege Iulia cedere poſſunt.* Eſt autem hic pariter vt Cod. Iuſt. Rubrica anguſtior quam nigrum.

PARATITLON.

I. BONIS CEDERE ex lege Iulia non poſſunt ſeu ceſſionem bonorum facere non poſſunt, *l. vlt. inf. de fiſci debitor.* debitores tam fiſci quam alienæ rei, &c. retentatores ac debitores, *l. 1. hoc tit.* (veluti ſuſceptor, exactor, vel debitor fiſci duntaxat, *d. l. vlt.*) Nec liberum ab omni repetitione nomen ſeu debitum effugiunt, imo ad debiti ſolutionem acerbiſſimis ſuppliciis coguntur, *d. l. 1. h. t.* niſi propria bona aut latrociniis, aut naufragiis, incendio, vel quolibet maioris impetus infortunio amiſerit, *leg. ead.* II. Quod *Formam* ceſſionis attinet, ad ceſſionem bonorum ſola voluntatis profeſſio ſufficit: *l. 2. h. t.*

QVIBVS *ceſſionis bonorum beneficium competat, vel non.*

I. (a) Imppp. GRATIAN. VALENT. & Theod. AAA. ad Baſilium Conſul. (b)

NE quis omnino, vel fiſci debitor, vel alienæ (c) rei in auro (d) atque in argento diuerſiſque mobilibus, (e) retentator ac debitor, bonorum faciens ceſſionem, liberum (f) a repetitione pleniſſima nomen effugiat, ſed ad redhibitionem (g) debitæ quantitatis, congrua atque digniſſima ſuppliciorum acerbitate, cogatur: Niſi forte propriorum dilapidationem bonorum, aut latrociniis abrogatam, (h) aut fortaſſe naufragiis incendioque conflictam, vel quolibet maioris impetus infortunio atque diſpendio docuerit afflictam. Prop. Rom prid. Id. Octob. Auſonio (i) & Olibrio Coss. [379.]

INTER-

INTERPRETATIO. *Nullus, qui aut fiſcali debito, aut priuato probatur obnoxius, ſed* (k) *ſi aurum, argentum, vel mobile quodcunque debuerit, ob hoc ſe credat a debito excuſandum, quod dicat de rebus ſuis ſe facere ceſſionem, ſed pœnis adſtrictus quæcunque debuerit cogatur exoluere: niſi forte huiuſmodi perſona ſit, quæ ſe probet omnem ſubſtantiam ſuam, aut naufragio, aut latrocinio, aut incendio, aut cuiuslibet maioris violentiæ impetu perdidiſſe.* (l)

P.403

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. cauſam mox dicam. GOTHOFREDVS.
(b) Ita MS. neque amplius: vnde *Conſulem* effecere peiores Editiones. vid. *Commentarium*. IDEM.
(c) An *æternæ rei*, id eſt largitionalis? mox dicam. IDEM.
(d) Vide *l. 2. ſup. ſi certum petatur de ſuffragiis*, & *l. 2. inf. de incorporatione.* IDEM.
(e) Vide *l. 2. inf. de theſauris.* IDEM.
(f) Id eſt, debitor eſſe deſinat. IDEM.
(g) *Redhibitionem*, id eſt, ſolutionem v. *Gloſſ.* IDEM.
(h) Quid ſi legamus *adrogatam*. Nam quid alioquin vellet ſibi *dilapidatio* bonorum abrogata? Quod ſuſtineri non poteſt: vti recte ſuſtinetur *l. 3. ad L. Iul. de vi, bonis omnibus abrogatis.* Adrogata autem, id eſt, *irrogata, adferta, conflata*, vt mox dicitur. IDEM.
(i) *Auxonio* Cod. Wurceburg. quod nomen ibi ſemper ita ſcriptum leges. RITTER.
(k) Abeſt hæc vox a Cod. Wurceburg. IDEM.
(l) Male hic ſcriba Wurceburg. Cod. *perdiſſe*, qui & inſcriptionem ſequentis legis *apud acta* cum his Ipſis interpretationis verbis negligenter coniunxit. IDEM.

COMMENTARIVS.

CESSIONIS BONORVM miſerabile auxilium, flebile adiutorium lege Iulia ad euitandam carceris moleſtiam, aliosue cruciatus, & vt hæc lex ait, *ad conſequendum liberum a repetitione pleniſſima nomen*, introductum fuiſſe cuiuis notum eſt. Illud modo obſeruandum, huic beneficio deinceps fraudem non vno modo fieri cœpiſſe: atque inter cætera, verſutos & vafros debitores, rebus in abdito locatis, vel certe luxurioſos, bonis dilapidatis, bonis cedere ſolitos. Huic igitur rei Gratiano quoque ſeu Valentiniano Iun. hac conſtitutione obuiam ire viſum: qui bonis cedentes non ideo ſecuritate potiri volunt, niſi non ſuo, ſed fortunæ vitio, veluti latrociniis, naufragiis, incendio, vel quolibet alio maioris impetus infortunio & diſpendio ſeſe decoxiſſe docerent, liquidoque probarent. Quibus ſimiliter Ambroſius *1. Off. 30. Si non vitio ſuo*, inquit, *ſed aut latrociniis, aut proſcriptione, aut calumniis, quæ habebat, amiſit.* Alioquin debitores, ſi nil tale probant, ceſſione facta, ſuppliciorum acerbitate nihilominus ad debiti ſolutionem cogi poſſunt. Probatio nempe caſus maioris poſt ceſſionem factam in eo qui bonis cedit, *hac l.* requiritur: ſic deinde ſecuritas plena ei tribuitur. Quam ipſam caſus maioris probationem Iuſtinianus quoque *Nouella 135. cap. 1.* requirit: Sed tamen remiſſa hoc caſu ceſſionis iniuria, dummodo iuret ſeſe parem, & ſoluendo non eſſe; id eſt ſi bonam copiam eieret. Quod vtique antiquo iuri conuenit, cuius meminit Varro *lib. 6. de lingua latina.* Hoc tantum creditoribus pro extremo ſubſidio conceſſo, vti quantum potuerint bonorum debitoris requirere & vindicare, debitoreſque debitoris conuenire poſſint. Sic vtriſque, tam debitoribus quam creditoribus Iuſtinianus *illa Nouella* conſuluit: illis inquam, eos a contumelia ceſſionis liberando: Nam etſi ceſſio bonorum infamiam non importet, non tamen caret hæc res ſuggillatione aliqua, ſeu infamia facti, *Nouell. 4. cap. 3. in fine.*

Nos ad hanc *legem* redeamus. Igitur Gratianus Imperator ſicut ab vna parte, ceſſionis adhuc vſum, in debitoribus non ſuo vitio decoquentibus retinuit; ita prauos, & malitioſos decoctores ſuppliciorum acerbitate, ad ſolutionem adigi vult. In quo demum clementiores fuere Conſtantinus, & Conſtantius, qui ſupplicia in debitorum ſolutionibus non admiſere, *l. 3. & 7. inf de exaction.* Idque etiam Iuſtiniano placuit, Eaque huius *legis* omittendæ, proculdubio in Codice ſuo, quoque cauſa fuit.

* Illud ſingulare, quod hæc lex id nominatim ſtatuat *in fiſci debitoribus:* de his enim eſt hæc *lex*, vt oſtendunt expreſſa *huius leg.* verba, tum & inſcriptio, de qua mox. Fiſci ſcilicet debitores ſeuerius olim hac parte habiti, quod vt aliunde conſtat, ita Ammianus quoque Marcellinus, *lib. 27. cap. 7.* fidem facit, vbi ita de Valentiniano Sen. huius noſtri parente; eum *debitores* (qua voce, publicos, & fiſcalium titulorum cum Valeſio accipio) egeſtate obſtrictos, qui nihil reddere poſſe dicebantur, *interfici debere* pronunciaſſe. Et hanc etiam Valentiniani, acerbitatem & rigorem, in exigendis tributis, quam Zoſimus etiam reprehendit, *lib. 4. cap. 3.* filius hic ſecutus. Imo & *hac l.* adhuc intendiſſe videri poſſit, cum inſuper addit; *vel alienæ rei, in auro, atque in argento, diuerſiſque mobilibus retentator ac debitor.* Id enim quidam accipiendum putent, & vero Interpres accepit *de priuatorum* quoque debitoribus. Quod ego verum non puto. His enim verbis indicari cenſeo omnes, qui quocunque genere ſacris, priuatiſque *Largitionibus* quid aliud, quam tributa, veluti arcæ vinariæ reliqua, fiſci rationibus debent. Theodoſio M. quoque poſtea circa fiſci tantum debitores, eadem mens ſtetit, *l. vlt. inf. de fiſci debitorib.* Vide & exemplum apud Auguſtinum, *de ſermone Domini in Monte.* Quare per *alienæ rei*, & *retentatores:* hic intelligi videntur Præfecti Theſaurorum, Comites Veſtiarii, Comites auri, Præpoſiti theſaurorum, Procuratores monetarum, Procuratores Gynæciorum, Linificiorum, Baphiorum, Barbaricariorum, ſeu Argentariorum, Præpoſiti Baſtogarum, & Officiales Scriniariique ſacrorum ſcriniorum, qui omnes ſub Comite S. L. erant: de quibus videnda Notitia Imperii, quique largitionibus obnoxii erant. Id quod tum ex connexis illis, *vel fiſci debitor*, colligo: tum ex vera *huius legis* inſcriptione, vbi ſcilicet vox, *ad Baſilium Conſul.* nihili eſt; vt vel ſubſcripti Conſules oſtendunt. Reponendum enim videtur *ad Baſilium Com. S. L.* Quod vel *huius legis* argumentum ſuadet. Eſt enim ea de fiſci debitoribus. Sed & diſerte ad hunc ipſum *Baſilium Com. S. L.* extant quadriennio poſt, A. D. 383. duæ conſtitutiones: puta *lex 101. inf. de Decurionib.* & *l. 40. inf. de appellation.* Et alioquin idem error in hoc nomine admiſſus in aliis huius codicis locis: veluti *l. 3. inf. de murilegulis* & forte etiam *in l. 91. inf. de Decurion.* vbi nomen *Comitis S. L.* in *Conſulis* vel *conſularis* nomen contractis literis Librarii errore pariter migrauit: Niſi hoc tempore Baſilium hunc non-

dum Comitem S. L. ſed *Comitem diſcuſſionum* tantum fuiſſe putemus, atque adeo reſcribendum hic *ad Baſilium Comit.* Ille vero forte ipſe *Baſilius* eſt, quem arcæ vinariæ reliquorum excutiendorum a *Gratiano* Imp. præpoſitum, perſonis *Iudicum* non pepercisse, & *Primiſcrinios vrbani officii* qui *exigenda curauerant*, *vel ſoluendo nomini* (id eſt, *reliquis*,) *vel edendis rationibus feciſſe obnoxios*, ait Symmachus, *lib. 10. ep. 47.* Vt forte hæc quoque lex eodem pertineat: nam & ea dicitur *Propoſita Romæ.* Denique eo proprie ſpectare videantur illa; *Alienæ rei in auro atque in argento diuerſiſque mobilibus retentator ac debitor.* Quæ proprie de reliquatoribus pecuniæ, vel rei alicuius tituliqve largitionalis accipienda ſunt. Quod vocem *Alienæ rei* attinet, pro ea legendum putet quis *altera*, vel, *alia rei*, ſcilicet
P.404 fiſcalis, largitionalis: *Altera*, inquam: nam ſic quoque Veteres locuti. Terentius *Heautontim. actu 2. ſc. 2. v. 30. Hac ipſa altera dum narrat, forte audiui*, vt Priſcianus obſeruat, *lib. 6. cap. 11.* & *lib. 13. p. 959.* Cornelius Nepos in *Eumene*, *c. 1. Præfuit etiam alteræ* (al. habent *alteri*) *Equitum alæ.* Vel etiam putet quis reponendum, *alia rei:* Nam ita quoque Veteres *alius alii: alia aliæ:* Iuriſconſultus *in l. 156. D. de R. I. cum quis in alii locum ſuccedit.* Cæcilius *in 5. Nullius alia rei, niſi amicitia eorum cauſa.* M. Cato in cenſura de veſtim. & vehiculis. *Tum vti eos* (mores) *mutem, atque alii modi ſint.* C. Licinius in *2. Peruerſum eſſe alii modi poſtulare:* Quæ Priſcianus obſeruauit, *lib. 6. p. 717.* Gellius quoque terſiſſimus ſcriptor, *lib. 9. c. 4. Nulli alia cauſa obnoxia.* De quo vid. CL. Voſſium, *de arte Gramm. lib. 2. cap. 3. lib. 4. cap. 6.* Legat etiam forte quis *alternæ rei*, vel, *Æternæ rei*, id eſt, rei Largitionalis Principis, proprie, vt *l. 5. inf. de locat. fund. iuris emphyt.* vt ita *fiſci*, id eſt, annonarum & tributorum debitor hic opponatur *æternæ* rei in auro atque argento &c. debitoribus & retentatoribus. Fiſci debitor eſt proprie tributorum debitor: Ærarii, cui certa res quædam, certum corpus largitionale, ad largitiones Principis pertinens commiſſum eſt, quod penes ſe retinet: etiam mobilia diuerſa, vt veſtes, arma, equi &c. quæ, omnia ad ſacras largitiones pertinebant: ſic æternabilis Domus dicta, *d. l. 5.* Tandem retinenda videtur vox *aliena*, pro *alterius*; ſic Nepos *in Eumene*, *cap. 1. Multum ei detraxit inuenti quod aliena erat ciuitatis*, id eſt, alterius: Vt vt ſit, cum hæc lex *Comiti* S. L. inſcribatur, & prioribus verbis de fiſci debitoribus nominatim agatur, ad publicos ea debitores ſolos pertinet: neque enim priuati eorumue debita quidquam ad eius officium pertinebant. Et quanquam *Baſilium* hunc hoc anno Comitem S. L. nondum fuiſſe putaremus, certe Comes diſcuſſionum fuerit, cuius hæc curæ incumbebant.

De FORMA *ceſſionis.*

II. (a) Apud acta (b) Imp. THEODOSIVS A. dixit.

In omni ceſſione (c) profeſſio ſola quærenda eſt. *Idem dixit.*

IN omni ceſſione ſufficit voluntatis ſola profeſſio. Dat. VIII. (d) Kal. Maii. Honorio NB. P. (e) & Euodio Coss. [386.]

INTERPRETATIO. *Quæcunque aliquis alteri ceſſerit, profiteatur ſe tantum rem ceſſiſſe, vel cauſam, hoc eſt aut geſtis, aut ſcriptura, aut teſtibus, & ſola voluntatis illius profeſſio, pro omni firmitate ſufficiat.*

NOTAE.

(a) *Lex 6. Cod. Iuſt. eod. tit.* GOTHOFREDVS.

(b) Vide *l. 7.* & 8. *inf. de fide teſtium:* Item *l. 1. inf. de iis quæ adminiſtrantibus.* Sed dicam plene *in Prolegomenis.* IDEM.

(c) Duo addit Tribonianus: Primum, *bonorum ex qualibet cauſa facienda*, deinde hæc verba, *ſcrupuloſitate priorum legum exploſa.* IDEM.

(d) Abeſt a Cod. Iuſt. IDEM. Abeſt etiam a Cod. Wurceb. Edit. Sichard. & Cuiac. RITTER.

(e) Cod. Wurceb. *Honorio VIIII. PC. & Euodio.* Edit Sichard. Ita ferme *Honorio NB P.C.* hæc vnde efficta ſint, facile quis indagare poterit, ſingularibus enim literis *NB.P.C.* indigitabant librarii antiqui, *nobiliſſimo puero Conſule & Euodio*, quæ ſequiorum temporum ſcribæ capere non poterant. De nota numerali nouenaria, quæ ſemper in Cod. Wurceburg. loco *NB.* occurrit, memini me ſupra dixiſſe. IDEM.

COMMENTARIVS.

DE FORMA Ceſſionis, eſt hæc Theodoſii M. lex. CESSIO BONORVM ex lege Iulia olim in iure fiebat, & ſolennibus verbis: In iure inquam, quomodo ceſſiones alias in iure factas Author eſt Gaius *apud Boetium lib. III.* vide & quæ notaui *ad l. 2. ſup. de tutoribus.* Et ſane cum cedentem bonis vel condemnari, vel debitum confiteri prius neceſſe fuerit: confeſſio autem non niſi in iure facta teneret, in iure quoque bonorum ceſſionem factam oportuit. Proinde quod *in l. vlt. D. de ceſſione bonorum* dicitur, bonis non tantum in iure cedi, ſed etiam extra ius poſſe, Triboniani facinus eſt. Cui ſimile etiam obſeruare licet *in l. penult. eius tit.* Hinc & *apud Prætorem ſoluere* dicitur apud Plautum, qui bonis cedit. Scrupuloſitates item quaſdam, ſeu ſolemnia quædam in bonorum ceſſione olim obſeruata, oſtendit *hæc lex:* & adhuc apertius Tribonianus, cum hæc verba huic legi addit, *ſcrupuloſitate priorum legum exploſa.* Verum hæ ſcrupuloſitates *hac* Theodoſii M. *conſtitutione* tolluntur: ſola voluntatis profeſſione admiſſa: Attamen in *iure* ſemper, ſeu apud Acta, quod vel *profeſſiones* vox ſuadet: Idque etiam ex conſtitutione Ludouici XII. obtinet, qua coguntur naufragi, miſerique debitores præſentes in iudicio diſcincti apertoque capite bonis cedere. Certe iam olim quoque verbum *bonorum ceſſionis* temère prolatum, pro bonorum ceſſione haberi non debere, conſtitutum fuit a Philippo Imp. *l. 2. Cod. Iuſt. eod. tit.* & cauſæ cognitionem expetit lex ſuperior. Quare & ſcriptutam omnino, ex *huius* vt puto *legis* ſententia, exigit Papianus *Reſponſ. tit. 38.* At Interpres hic ſufficere etiam teſtes, & ſolam voluntatis profeſſionem putauit: cuius hic etiam error eſt, quod de alio *Ceſſionis* genere *hanc leg.* accepit. Verum, de hac quæſtione, quomodo & qualiter ceſſio fieri debeat, vid Marthæum

thæum Brunum *tractatu de ceſſione bonorum.* Addit Papianus *prædicto loco : Quod ſi de vi, & metu, is qui ceſſit queri voluerit, intra annum ſimiliter inſtituat, & peragat actionem ſecundum Theodoſiani legem 4. tit. Qui lege Iulia cedere poſſunt.* Quare neceſſe eſt, *hic* legem aliquam intercidiſſe ſeu deſiderari : Ex qua interim diſcimus, pariter ex *Nouella* Iuſtiniani 135. quorundam creditorum *μεθοδείαν*, qui ſtatim debitoribus quibuſdam *ἀνάγκην* ceſſionis ingerebant, eoſque adigebant *βιαίως*, metu cruciatus, & ſic ad redimendam vexationem. Hoc tamen diſcrimine, quod *lex* illa quæ *hic* intercidit, fuiſſe videatur de vi metu adacto a priuato forte creditore ; *Nouella* illa, de metu vique incuſſa a Iudice.

P.405

QVORVM BONORVM.

TITVLVS XXI.

LIB. VIII. COD. IVST. TIT. II.

Hinc Tituli de Interdictis incipiunt: de quibus alioquin v. adhuc *l. 9. de infirm. his quæ ſub Tyr. l. 8. de Iuriſdict. l. 1. de integri reſtitut. l. 5. 6. de denunciat.*

QVIBVS & ADVERSVS *quos hoc interdictum competat eiuſque obiter* DEFINITIO, & REQVISITA.

I. (a) Arcadius Impp. & HONORIVS AA. Petronio (b) Vicario Hiſpaniarum.

QVID * tam planius, (c) quam vt hæredibus traderentur, (d) quæ (e) in vltimum (f) vſque diem defuncti poſſeſſio vindicaſſet, (g) etiamſi quod (h) poſſit tribui de proprietate luctamen? (i) Conſtat * autem virum ab inteſtatæ (k) vxoris bonis, ſuperſtitibus conſanguineis, (l) eſſe extraneum ; cum Prudentium omnium (m) reſponſa, tum (n) lex ipſa naturæ ſucceſſores eos faciat. Inſuper (o) etiam, manſura perpetua ſanctione iubemus, vt omnibus fruſtrationibus amputatis, (p) in petitorem (q) corpora (r) transferantur, ſecundaria (s) actione proprietatis non excluſa. Dat. VI. Kalend. Auguſt. Mediolani, Olibrio & Probino Coſs. [395.]

INTERPRETATIO. *Iuſtum eſſe decernimus, vt quodcunque auctor* (t) *vſque in diem vitæ ſuæ tenuerit, petentibus hæredibus debeat conſignari, illi poſtea, cui competit, actione ſeruata: Virum quoque inteſtatæ vxoris ſuæ facultatem, quæ ſine filiis receſſit,* (v) *conſanguineis eius qui legitimi ſunt, tradere mox ſine vlla dilatione præcipimus, & maritum proponere minime prohibemus, ſi quas ſibi competere putauerit actiones.*

NOTAE.

(a) *Lex vlt. Cod. Iuſt. eod. tit.* hinc mire interpolata eſt. GOTHOFREDVS.

(b) *Petronius* Vicarius Hiſpaniarum. Ad eum extant ſequentibus duobus annis *lex 151. inf. de Decurionib.* & *l. 5. inf. tit. prox. vnde vi.* Et hic ipſe eſt, (quod virum alioquin doctum fugit) ad quem ſcribit Symmachus *lib. 7. Epiſt.* a 2. 103. Et ad eundem pertinere videtur *Epiſt. 9 Auctarii.* IDEM.

* Prima hæc ſententia a Triboniano omiſſa eſt in *d. l. vlt.* IDEM.

(c) Inſolita loquendi formula, forte legas, *Quid tam plani iuris*, id eſt, quid tam manifeſti iuris eſt, vel *quid iam planius* : vel, *Quidnam planius.* Verum nil muto pleonaſmus hic eſt, quo comparatiui eleganter augentur per pleonaſmum. v. vel Plautum ſic, *magis dulcius, magis maior, magis contentior.* IDEM.

(d) *Tradantur.* Verum nil *hic* immutandum : eſt enim hæc ſequela ſuperioris orationis, quæ hinc reſecta, & videtur his verbis factum Iudicis & decretum. IDEM.

(e) Corpora *in fine huius legis* : non etiam *debita, l. vlt. D. eod.* IDEM.

(f) Sic *l. 2. Cod. Iuſt. quorum bonorum, quæ cum moreretur eius fuerunt.* IDEM.

(g) *Vindicauit* Edit. Sichard RITTER.

(h) Aliquod. GOTHOFREDVS.

(i) *Luctamen.* v. *Gloſſ.* IDEM.

(k) *Incontestata* Cod Wurceburg. male. RITTER.

(l) *Conſanguineis*, id eſt, parentibus, proximis, *l. vlt. inf. de legit. hered.* GOTHOFREDVS.

(m) *Omnia.* Cod. Iuſt IDEM

(n) *Et lex ipſa.* Cod. Iuſt. IDEM.

* *Secunda* hæc ſpecies & ſententia eſt IDEM.

(o) *Ergo iubemus*, ita Cod. Iuſt. Male, eſt enim hic alter caſus. IDEM.

(p) Per

(p) *Per interdictum Quorum bonorum*, hoc additum a Tribon. *IDEM.*

(q) De hac voce, mox. *IDEM.*

(r) *Corpora*, ita quoque Paulus IC. *l. 2. D. quorum bonorum. Interdicto quorum bonorum debitores hereditarii non tenentur, ſed tantum* CORPORVM *poſſeſſores.* De hac *Corporum* voce ad *l. 17. inf. de Prætoribus. IDEM.*

(ſ) *Secunda* Ita Cod. Iuſt. Eſt autem cauſa proprietatis hæc *lex vn. infr. ſi de momento. IDEM.*

(t) *Auctor*, a quo ius deſcendit. v. *Gloſſ. IDEM.*

(v) Pro, *deceſſit. IDEM.*

COMMENTARIVS.

P.406

QVORVM bonorum interdicto, proprietatis cauſam a nullo opponi, neque vlla alia fruſtratione moram ei iniici poſſe, definit io ſummam Honorius Imper. hac conſtitutione ſub variis *Ampliationibus*, tùm ratiooe perſonarum aduerſus quas id petitur; tum ratione earum a quibus id poſtulatur.

QVORVM BONORVM interdictum quid ſit, vt aliunde notum eſt, ita definitio eius ex *hac* quoque *lege* confici poteſt. Quod *Primum* huius legis *Notabile* eſt, Interdictum ſcilicet *Quorum bonorum* eſt, *quo haredibus ea, qua in vltimum vſque vita diem defuncti poſſeſſio vindicauit* (id eſt a defuncto poſſeſſa ſunt) *traduntur, corporaque ab eo, qui pro herede vel pro poſſeſſore poſſidet, in eos, non obſtante proprietatis cauſa, transferuntur.* Poſſeſſionis ſcilicet reformatio, & hic prima eſt, & eſſe debet: Secundaria ſeu ſecunda, proprietatis actio eſt. Proinde nil impedit, quominus poſſeſſio ex hoc interdicto hæredi interim reformetur, etſi de proprietate lis eſſe poſſit, aut ſit; & vt *hac lex* loquitur, *etiamſi quod poſſit tribus de proprietate luctamen.* Quæ verba aperte impugnant commuoem illam poſt Bartolum ſententiam (de qua videndus Meuochius *de adquir. & retin. poſſ. remed. 4. n. 104. q. 29*) quod interdicto *Quorum bonorum* agens exceptione dominii poſſit repelli, ſi modo illud in continenti probari poſſit, & titulus oſtendi: v. Burſatum *conſil. 49. n. 15. lib. 1.* Quæ ſententia merito Fabio diſplicuit ad *l. naturaliter, §. nihil commune, num. 62. de adquir. poſſ.* Reſpuit enim id non tantum interdictorum omnium per ſe natura, quæ nullius alterius quæſtionis occurſum admittunt, quæ nullius occurſu, quamlibet iuſtiſſimus videri poſſit, retardari aut impediri poſſunt: Sed & clare *lex* hæc noſtra, OMNIBVS, inquit, FRVSTRATIONIBVS *amputatis.* Quibus verbis illud aperte definitur, poſſeſſionis interim cauſam in hoc Interdicto cauſam proprietatis præuertere; nullamque illi moram iniici poſſe, ſub quacunque fruſtratione, vel minimam: quin mandatum vt loquuntur de manutenendo, hæres impetrare poſſit. Atque ita hac *Fruſtrationis* voce exceptio quoque dominii in continenti etiam probandi excluditur. Quam alioquin perperam de denunciationum ambagibus inter alia *Cuiacius* & eius exemplo Raguellus accepit, vel de dilationibus quæ longam habeot cognitionem, vt Menochius credidit: Alioquin etiam *Fruſtrationum* voce Appellatio continetur. ſic ſane & *l. 22 infr. quorum appell.* diſerte canetur, io interdicto *Quorum bonorum* ceſſare licentiam prouocandi. Et fruſtratiooıs vox in eadem re propria, vt docet *lex 1. 3. 8. 9. 10. infr. quorum appellat.* Exceptio igitur dominii huic Interdicto moram nullam vel minimam facit: neque vlla alia fruſtratio. Eadem certe ratiooe, in Interdictis denunciationum ambages & moræ non requiruntur, *l. vn. infr. vtrum vi:* de quibus denunciationibus ſuperius *ſuo tit.* dictum fuit, *ad leg. 6. de denunciatione vel editione reſcripti.* Et hæc de huius Interdicti oatura & definitione.

Sed & illud ſecundo obſeruandum, vt huic Interdicto locus eſſe poſſit; duo neceſſario requiri: nempe primo vt bona quæ petuntur, a defuncto poſſeſſa fuerint in vltimum vſque diem; quod & ipſum ſtatuitur *l. 2. Cod. Iuſt. quor. bonorum.* Secundo, vt conſtet eum, qui Interdictum hoc petit, hæredem eſſe: *conſtat autem*, inquit, *&c.* quod & ipſum definitur *leg. 1. Cod. eod. quorum bonorum*, & quidem nominatim in eo qui vt filius præteritus hoc Interdictum poſtulat: & in fratre, *l. 2. Cod. eod. h. t.*

Nunc, quod & Tertium, de *huiuſce legis* ſpeciebus & Ampliationibus videamus. Species ſane duæ ſuot, non vna, vt vulgo creditur: Prior eſt de hæredibus vxoris: Poſterior, de petitore ſeu de eo, cui a fiſco bona quædam donata ſunt, vnica tamen ſententia: vtriſque videlicet non minus quam aliis Interdicto *quorum bonorum*, ea quæ a defuncto poſſeſſa fuerunt, in diem mortis præſtari oportere, etſi de proprietate eorum controuerſia moueatur. Nunc finge (quæ quidem prima *huius legis* ſpecies eſt) *Vxorem* ab inteſtato deceſſiſſe, ſuperſtitibus conſanguineis, & ſuperſtite marito; Certe *conſanguinei* eius, id eſt fratres (ſic enim hæc vox hoc loco accipi poteſt) vel propinqui & proximi omnes, viro eius in ſucceſſiooe præferuntur. *h. l.* & *tit. Digeſt.* & *Cod. Iuſt. vnde vir. & vxor. Conſanguineos*, vt *hac lege* dicitur, *cum prudentum omnium reſponſa, tum lex ipſa natura ſucceſſores facit, eoſque adeo viro præfert, conſtatque* adeo *virum hoc caſu ab inteſtata vxoris bonis extraneum eſſe.* Naturæ ſcilicet lex, ciuili potentior eſt, & vincolum naturale legitimo fortius. Denique vir in ſucceſſione vxoris fiſcum tantum excludit, ab aliis conſanguineis proteritur, excluditur. De quo fuſius ad *l. vlt. inf. de legitimis hereditatib.* vide & *d. l. vn. Cod. Iuſt. vnde vir. & vxor.* Quid hinc iam ſequitur? Interdicto *quorum bonorum* vxoris hæredes conſequi poſſe ea omnia, quæ in vltimum vſque diem ea poſſedit, vt maxime maritus res aliquas ex iis ad ſe ſpectare contendat, eaſque ſibi vindicet & occupet. Illud enim tantum hac parte ſpectandum venit, vt hæc lex definit, vtrum ea corpora in vltimum vſque diem defuncti poſſeſſio viodicauerit, id eſt, vxor defuncta tenuerit. Proinde, quod primum *πόρισμα* hinc efficitur, ſeu prima *Ampliatio* notanda, ne *Maritus* quidem res quaſdam ſuas inter vxorias a ſe forte agnitas vindicans, impedire poteſt, quominus vxoris hæredes interim Interdicto *quorum bonorum* etiam illa conſequantur. Et hæc quidem de prima *huius legis* ſpecie, vbi minoor dubitandi ratio ſuberat: quod Imperator his verbis initialibus legis & generalibus indicat. *Quid tam planius*, quam Tribonianus tamen in *Cod. Iuſt.* omiſit.

Atenim maior iam dubitandi ratio in altera ſpecie verſabatur in eo, videlicet cui bona forte ceu vacaotia, vel etiam proſcripta a fiſco donata fuerant: eo enim pertinet pars altera huiuſce legis, vt & *petitoris* vox: de quibus alioquin *petitoribus*, infra *lib. 10. tit. peculiari:* ſed cuius nullam hic rationem habuit Interpres; contra, Tribonianus, qui *petitorum* alioquin, & *petitionum* memoriam, propter ſublatas eas, alibi abolere laborauit, hic alio perperam traduxit, ad priorem videlicet ſpeciem, *petitoris* voce accepta pro Actore quocunque & hærede. Igitur quæ altera *Ampliatio* hic continetur, in hac quoque ſpecie idem ius obtinere vult Honorius, quod vocibus, INSVPER ETIAM indicarum voluit. Finge, vacaotia quædam bona & *ἀκληρονόμητα*, vel proſcripta, ad fiſcum delata: eaque petitori alicui a Principe donata. Certe & hic petitor ſeu doaatarius interdicto *quorum bonorum* omnia defuncti bona vindicare ſibi poteſt, inque eum corpora transferri oportet, ſecundaria actione

proprie-

proprietatis dilata. Vnde alterum *πόρισμα*, ſeu altera Ampliatio *hac leg.* notanda, bonorum quoque donaratium, interdicto *quorum bonorum* experiri poſſe, hæredis exemplo: Eſt enim, quod & ipſum ſingulare, & hic deſuncti vel proſcripti *ſucceſſor*
P 407 quidam, non lege quidem aut natura, verum Principis beneficio: In tantum, vt res forte ſuas quaſdam a proſcripto raptas agnoſcens, vel repereos, Interdicti beneficium fruſtrari, ſeu morari oon poſſit. Ergo quocunque iure quis in defuncti ius ſuccedat vt hæres, hoc ioterdicto fruitur. Quæ quidem omnia ab interpretibus nondum animaduerſa, ad Interdicti *quorum bonorum* explicatiooem & illuſtrationem dcinceps adferri vtiliter poterunt. Iam igitur in ſummam hæc *huius l.* ſenteotia, ſeu argumentum generale conficiatur; Neque *maritum*, ab vxore forte ſpoliatum, neque *Prouincialem* a Iudice, vel Officiali forte concuſſum, direptum Interdictum *quorum bonorum* impedire, morari, fruſtrare poſſe. Cum alias hiſce duobus maxime fauendum videretur, maritis, inquam, miſeriſque prouincialibus, vtpote qui quotidianis hinc *vxorum*, quod rapax & miluinum genus eſt; inde Iudicum prædis ſubiacerent. Denique quod ex *hac l.* vtiliter colligimus, nullus tantus cuiuſquam fauor eſt, aut eſſe poteſt, nullius tam ſpecioſa proprietatis vindicatio, vt Interdictum *quorum bonorum* interim fruſtrari poſſit, vel impedire; Idque quocunque tandem ſucceſſore eius beneficium implorante.

VNDE VI.

TITVLVS XXII.

LIB. VIII. COD. IVST. TIT. VNDE VI. IV. & TIT. V.

Si per vim vel alio modo abſentis perturbata ſit poſſeſſio. Hoc Interdictum vocamus, *Reintegrande: Saiſine de happée, en la ſomme Rural.* Huius tituli meminit Interpretatio *l. 3. inf. ad leg. Iul. de vi.*

PARATITLON.

VNDE VI [Interdictum] *Rubr. h. t.* dicitur & momentum *l. 4. h. t. & l. 2. inf. ad Leg. Corn. de falſis: l. vn. inf. ſi de momento fuerit appellat.* momenti actio, *l. vlt. h. t.* momentaria poſſeſſio, *l. 1. h. t. & l. 6. ſup. de denuntiat.* momentariæ poſſeſſionis interdictum, *l. 8. ſup. de Iuriſdictione.* Eſt autem id iuris ſuffragium, *l. 5. ſup. de denunciat.* actioque recuperandæ poſſeſſionis, *l. 1. h. t.* redintegratio ſortunæ, *l. 4. h. t.* qua quilibet & abſens nominatim (de quo *l. 1. 4. & 5. h. t.*) qui quolibet pacto peregrinatur, *d. l. 1.* vel in militia conſtitutus, *dict. l. 4.* quietus poſſeſſor, *l. 2. h. t.* cuiuslbet rei, *l. 1.* & *l. 3. inf. ad leg. Iul. de vi:* fundi, *d. l. 3.* ſiue ipſe poſſederit, ſiue alius ſub eius nomine, ſub quocunque nomine vel titulo, *l. 4. h. t.* veluti ſeruus, propinquus, amicus, colonus, libertus; *d. l. 1. & 4. h. t.* poſſeſſione priuatus, *d. l. 1. h. t.* deiectus, *leg. ead* dominio ſuo turbatus, *l. 2. h. t.* cuius poſſeſſio ablata, *l. 1. h. t.* per iniuriam ſublata, *leg. ead.* temerata poſſeſſio, *l. 1. in fin. infr. ad leg. Iul. de vi.* cuius poſſeſſionis ſtatus perturbatus, *l. 4. h. t.* ſeu interpellatus, *l. 5. h. t.* cuius ius improba temeritate peruaſum, *l. 2. h. t.* cuius momentaria poſſeſſio peruaſione violata, *l. 6. ſup. de denunt.* a quo ablata poſſeſſio, *d. l. 2. h. t.* poſſeſſioni reſtituitur, *l. 1. h. t.* poſſeſſionis iura ei reparantur: *d. l. 3. ad leg. Iul. de vi:* poſſeſſio redditur, *l. 2* & *4. h. t.* reſtituitur, *l. 1. h. t.* reformatur ſtatus, qui per iniuriam ſublatus eſt; *leg. ead.* Idque intra ſpatium legibus præſtitutum, *leg. ead.* intra id tempus quod recuperandæ poſſeſſioni legibus præſtitutum eſt, *leg. ead.* id eſt infra anni ſpatium. Interpres *ad l. 1. & l. vlt. h. t.* Illibatis interim atque omnibus integris cauſæ principalis internis, *d. l. 1. h. t.* omnibus quæ ſuperſunt ad diſceptationem litigii immutilatis permanentibus, *leg. ead. in fin.* ſeu ſic vt integra omnis proprietatis cauſa ſeruetur, *l. vn. inf. ſi de momento.*

Magnus vero, ſiue huius interdicti fauor, ſiue ingens ſpolii odium in ſequentibus cernitur: vbi, ſpoliatus ſemper reſtituendus venit.

Primo, *ilico & ſine dilatione:* ſcilicet hoc, dilatione non ſuſpenditur; *l. 4. h. t.* celeri redhibitione deiecto conſulitur: *leg. ead.* protinus *l. 3. inf. ad l. Iul. de vi* ilico, *l. 2. h. t.* Vnde & momentum, momenti actio, momentaria poſſeſſio dicta, de quo *ſup.* iuriſque ſuffragium quod in celeri reformatione conſiſtit, *l. 5. ſup. de denunc.*

Secundo citra *Appellationis ius*; Appellatio ſcilicet in hoc iudicio non admittitur: *l. 14. inf. quorum appellat. non recip. l. vn. inf. ſi de momento:* Symmachus *lib. 10. ep. 41.* quod & in Interdicto *quorum bonorum* obtinet, *l. 22. inf. quorum appell.*

Tertio, *Quolibet poſtulante*, exerceri ſcilicet poteſt hoc iudicium, *l. vlt. h. t.* ſeu peti, *l. 4. h. t.* per quamcunque perſonam, *l. vlt. h. t.* per minorem, *leg. ead.* ſub cuiuslibet perſonæ repetitione *l. 4. h. t.* Et quidem, quod Quartum, in fauorem abſentium per eos quibus minime cauſæ dictio mandata eſt, *l. 1. h. t.* vt & per huiuſcemodi quoque conditionis homines, quibus alioquin cauſas orare ſas non eſt, puta ſeruos, *leg. ead.* per parentes, proximos, propinquos, amicos, colonos, libertos abſentium, *d. l. 1. & 4. h. t.*

Quinto, Tantus hac in re abſentium fauor eſt, vt & poſt elapſa ſpatia recuperandæ poſſeſſioni *legibus* præſtituta, aliis abſentium nomine litigium inferentibus, id largiri conueniat, eoſque momentariæ poſſeſſioni reſtitui, ac ſi reuerſus dominus litigaſſet. Sed & Domino quolibet tempore reuerſo actio recuperandæ poſſeſſionis indulgeatur, *l. 1. h. t.*

Sexto;

Sexto; & *requiſiti* Iudices ipſi monentur, *l. 1.* & *4 h. t.* abſentium, qui cuiuslibet rei poſſeſſione priuati ſunt, ſuſcipere in iure perſonam, & authoritatis ſuæ formidabile miniſterium obiicere, atque ita tueri abſentes; *d. l 1. h. t.* Abſentium commoda tueri, *l. 4. h. t.*

Septimo non obſtante Reſcripto, vel Interlocutione in hac ſpecie, obtinet ſcilicet huius interdicti beneficium ſimul & pœna, etſi quis Reſcripto, quo precibus popoſcit ſe audiri, *l. 2. h. t.* [ab extraordinario videlicet Iudice] quod litigator ſupplicatione obtinuit, *l. 5. h. t.* munitus, vel Iudicis interlocutione, iis tamen non vulgatis, non aduerſario ſolemniter intimato, ſed ſuppreſſis, quietum poſſeſſorem huiuſmodi terrore dominio ſuo turbauerit, & violentia præoccupauerit, *l. 2.* & *5. h. t.*

Octauo, Locum habet hoc interdictum, vt in priuatis negotiis, ita & ſi inter Proſcripti bona, priuatus rem ſuam agnoſcens eam inuadat: nam & a retentatoribus erepta ſociari iubentur ærario, *l. 3. h. t.*

Nono. In hoc Interdicto ſeu iudicio, id ſolum inquiri debet, vtrum poſſeſſio ablata ſit, *l. 1. h. t.* ſeu in eo requiritur, quis ad quem venerit poſſidentem, *l. 3. infr. ad leg. Iul. de vi.*

Decimo: Etſi violentiæ antiquioris & ipſe in eadem re argui poſſit: Nam & qui antea ſpoliaſſe dicitur, vltimum tamen ſpoliatus reſtituendus venit, *d. l. 3. ad Leg. Iul. de vi:* ſeu *l 7. Cod Iuſt. eod.*

Vndecimo: Etſi *Falſi* accuſatio prolato inſtrumento in ciuili controuerſia inferatur, *l 2. infr. ad leg. Cornel. de falſo:* nihilominus enim momentum petitori poſſeſſoriæ prolatorum inſtrumentorum authoritas confert, & ſecunda falſi actio ciuilis iurgio terminato ſubſequitur,

Poſtremo, Pœnæ grauiſſimæ & multiplices violento huiuſmodi poſſeſſori olim impoſitæ. De criminali ſane violentiæ iudicio erit *infr.* titulus *ad leg. Iul. de vi:* Quod rerum diſpendium attinet, variæ ſunt Imperatorum conſtitutiones: Aliquando violentus dimidia parte multatus, *l. 3. inf ad leg. Iul de vi: l. 14. infr. quorum appellat.* aliquando tota lite, ſeu re cadebat, & in perpetuum multabatur, *l. 2.* & *3. h. t.* etiamſi bonam cauſam foueret; ſi malam cauſam, æſtimationem inſuper rei exoluere cogebatur, *l. 3. h. t.* Neque illud abs re fuerit monere, quænam cuiuſque Imperatoris *hoc titulo* lex ſit: Conſtantini eſt *lex 1.* Gratiani, *lex 2.* Valentiniani Iun. *lex. 3.* Honorii *lex. 4. 5.* & *6.* Vt neque illud, caſus ferme ſingulares huius tituli conſtitutionibus decidi. De abſentium poſſeſſione vi vſurpata eſt, *lex 1. 4.* & *5.* De iis qui auctoritate Reſcripti, vel Interlocutione Iudicis ad vim abutuntur, *l. 2.* & *6.* De his qui ex Publicati bonis aliquid vſurpant, *l. 3.* De Minore, *l. vlt.* Tandem & illud de *locis* notandum, pertinere *legem 1.* & *2.* ad Vrbem Romam: *legem 3.* ad Gallias: ad Italiam vero, & Liguriam nominatim, *l. 4.* ad Hiſpaniam, *l. 5.* ad Africam, *l. 6.*

De ABSENTIVM *poſſeſſione aduerſus vim tutanda recuperandaque, inque id Iudicis officio.*

I. (a) Imp. CONSTANTINVS A. Seuero. (b)

IVDICES, (c) *abſentium*, qui cuiuslibet (d) rei poſſeſſione priuati ſunt, ſuſcipiant in iure perſonam, (e) & auctoritatis (f) ſuæ formidabile (g) miniſterium (h) obiiciant, atque ita tueantur abſentes. Hos (i) tamen Iudices, quos abſentium iuſſimus ſubire (k) perſonam, intra hos terminos miniſterii retinemus, vt (illibatis, atque omnibus integris cauſæ principalis (l) internis) (m) id ſolum diligenter inquirant, vtrum eius qui quolibet pacto (n) peregrinatur, poſſeſſio ablata eſt, (o) quam propinquus, (p) vel amicus, vel ſeruulus (q)
P.409 quolibet titulo (r) retinebat: Nec hos (s) qui deiecti ſunt, abſentium nomine poſſidentes, quia minime ipſis (t) cauſæ dictio (v) mandata ſit, ab experiunda re (x) ſecludant: Nec ſi ſerui ſint, eorum reiiciant (y) in iure perſonas, quia huiuſcemodi (z) condicionis hominibus cauſas orare (a) fas non ſit: Sed, (b) poſt elapſa quoque ſpatia, (c) recuperandæ poſſeſſioni Legibus præſtituta, litigium eis inferentibus largiri conueniet, (d) vt eos momentariæ (e) perinde poſſeſſioni reſtituant, (f) ac ſi reuerſus dominus litigaſſet. Cui (g) tamen quolibet tempore reuerſo, actionem recuperandæ poſſeſſionis indulſimus: (h) quia fieri poteſt, vt reſtitutio propter ſeruulos (i) infideles, vel negligentes propinquos, (k) vel amicos, & colonos, (l) interea differatur: abſenti (m) enim officere non debet tempus emenſum, quod recuperandæ poſſeſſioni Legibus præſtitutum eſt: Sed reformato (n) ſtatu, (o) qui per iniuriam ſublatus (p) eſt, omnia quæ ſupererunt, ad diſceptationem litigii immutilata permaneant; iudicio (r) reſeruato (s) iuſtis legitimiſque (t) perſonis: cum valde ſufficiat, poſſeſſionem tenentibus abſentium nomine, contra præſentium violentiam ſubueniri. Dat. X. Kalendas Nou. Mediol. Conſtant. A. VII. & Conſtantio Cæſ. (v) Coss. [326.]

INTER-

INTERPRETATIO. (x) *Omnes Iudices ſpecialiter admonemus, vt nullus abſentibus dominis res eorum præſumat inuadere, ſed contra improbos homines omnia per perſonam Iudicis vindicentur, ſaluo principali negotio. Quod* (y) *ſi quis ſe aduerſus abſentem negotium habere cauſatur, & ſi cui illi qui peregrinantur rem ſuam commiſerint gubernandam, nec Actor, nec Procurator eorum, aut aliquis ſeruorum ad dicendam cauſam domino aut abſente, aut non iniungente* (z) *cogatur, ſed ſi quid eis fuerit ſublatum, mox hiis qui domino abſente excluſi ſunt, cum interpellauerint reformetur. Ipſe vero dominus ſi forte per negligentiam ſeruorum res recepta non fuerit, cum de* (a) *peregrinis redierit, poſſeſſionem ſuam momenti beneficio, etiamſi annus exceſſerit,* (b) *nullatenus recipere prohibetur, ſed reſtitutis in integrum omnibus quæ eo abſente ſublata ſunt, integra cauſæ actio proponatur: inter legitimas duntaxat, & integra ætate perſonas: quia dignum eſt, vt contra malitiam eorum qui præſentes ſunt taliter abſentibus iubeamus eſſe conſultum.*

NOTAE.

(a) Lex 1. *Cod. Iuſt. ſi per vim vel alio modo abſentis perturbata ſit poſſeſſio.* Hanc legem memorat ſimul & confirmat Honorius Imp. *l. 4. inf. h. t.* Eandem intelligit Interpres ad *l. 3. inf. ad leg. Iul. de vi*: Eam interpretatur Menochius *remed. 6. de recuper. poſſ.* GOTHOFREDVS.

(b) P. V. ſcilicet. Acilius hic *Seuerus* eſt, qui P. V. fuit a Pridie Nonas Ianuar. A. D. 325. ad Idus Nouemb. A. D. 326. vt teſtatur vetus Auctor Notitiæ Præfectorum vrbi. Eidem inſcribitur A. 325 *lex 3. ſup. de diuerſ. reſcript. l. 2. de Iudiciis*, addita vtrobique dignitate *P. V.* Hoc vero anno 326. eidem inſcribuntur dignitate expreſſa *lex 3. inf. de bonis vacantibus*, ſed dignitate omiſſa, *lex 2. inf. de filiis milit. apparit.* IDEM.

(c) *Iudices* in ſpecie *huius legis* ſunt Iudices ordinarii intra Præfecturæ vrbanæ diœceſin, præter Præfectum Vrbis ipſum: ſpolii ſcilicet cauſa ab ordinario Iudice cognoſcitur. IDEM.

(d) *Rei cuiuslibet.* De hoc *in commentario.* IDEM.

(e) *Perſonas*, in plurali Cod. Iuſt. IDEM.

(f) *Auctoritas* Iudicis, vide *Gloſſ. Theod.* & quæ noto *ad l. 6. inf. de exactionib.* IDEM.

(g) *Formidabile* Iudicis miniſterium: quantum ad violentum, vt Azo recte. (D. Paulus ad CV.) IDEM.

(h) *Miniſterii* vox hic, & mox rurſum, de officio Iudicis. IDEM.

(i) Hæc ſententia, vſque ad, *vt id ſolum*, reciſa *Cod. Iuſt.* propter repetitionem quæ infra occurrit. IDEM.

(k) *Subire ſup.* ſuſcipere. IDEM.

(l) *Principalis* cauſa, cauſa proprietatis, negotium principale, vt *l. 3. inf. ad l. Iul. de vi: & l. 14. inf. quorum appell.* & Interpres *ad hanc legem.* Principalis quæſtio: *l. 8. ſup. de Iudiciis*: Caſſiodorus *IV. Variarum 4., ſi partibus veſtris in cauſa momentaria vel principali iuſtitiam adeſſe cognoſcitis.* Idque eſt quod Iſidorus 5. *originum c. 25.* ſcribit, *momentum quam cito quam ſtatim ſaluo negotio reformari.* Vbi *negotium* pro cauſa principali & proprietatis. Quomodo & *fine huius legis: Omnia quæ ſuperſunt ad diſceptationem litigii immutilata permaneant, iudicio reſeruato iuſtis legitimiſque perſonis.* IDEM.

(m) *Interna* principalis cauſæ, *h. l.* interna negotii, *l. vn. ſup. de off. Præfect. Prætor.* interna cauſæ, *l. 2. inf. ſi vagum petat mancip.* vide *Gloſſ. Theod.* IDEM.

(n) *Modo*: ita Cod. Iuſt. IDEM. Cod. Wurceburg. *quolibet pacto qui peregrinatur.* RITTER.

(o) *-is*, Cod. Iuſt. GOTHOFRED.

(p) *Propinquus, vel parens, vel proximus, vel amicus, vel colonus, vel libertus ſeu ſeruus*: ita plenius Cod. Iuſt. ex *l. 4. inf.* ferme, quam ideo omiſit Tribonianus, mutuato tantum inde quod ibi plus continetur. IDEM.

(q) *Seruulus* hic, & mox rurſum ὑποκοριστικῶς Conſtantino. IDEM.

(r) Velut actor, aut conductor. IDEM.

(s) *Eos*, Cod. Iuſt. IDEM. *Ore hos* male Cod. Wurceburg. RITTER.

(t) *Ipſius* Cod. Wurceb. IDEM.

(v) Ita quoque recte meliores Cod. Iuſt. in nonnullis *deciſo.* GOTHOFRED.

(x) *Experiundo vel* Cod. Wurceburg. RITTER.

(y) Cod. Wurceb. *requirant.* IDEM.

(z) *Huiuſmodi* Cod. Iuſt. GOTHOFREDVS.

(a) *Perorare* in Cod. Iuſt. non ita recte: *Orare*, proprie. Poëta, *Orabunt cauſas melius.* Terentius Phormione *Act. 1 ſcen. 5. v. 62. Seruum hominem cauſas orare leges non ſinunt.* Quem locum forte in animo habuit Conſtantini Quæſtor. Ita Tullius & Seruius Sulpitius a Pomponio *l. 2. §. 34. de origine iuris, cauſas oraſſe* dicuntur. Omitto alia. IDEM.

(b) *79. Sed &.* IDEM.

(c) Anni vtilis ſcilicet, *l. 2. Cod. Iuſt. vnde vi*: & Interpres ad *hanc legem*, & ad *l. vlt. infr.* IDEM.

(d) *Conuenit*, Cod. Iuſt. IDEM.

(e) *Momentaria* poſſeſſio, *h. l. & l. 8. ſup. de iuriſdict.* momentaria cauſa apud Caſſiodorum *l. c.* vide *Gloſſ.* De momenti beneficio, dixi iam ad *l. 8. ſup. de iuriſdictione & l. 5. ſup. de denunciat. Momentaria*, Cod. Iuſt. IDEM.

(f) *Sine vlla cunctatione.* add. Cod. Iuſt. IDEM.

(g) *Domino* ſcilicet, quod & Tribonianus addidit. IDEM.

(h) *Indulgemus*, Cod. Iuſt. IDEM.

(i) *Seruos*, Cod. Iuſt. IDEM.

P. 410 (k) *Vel parentes vel proximos*, Cod. Iuſt. add. ex *d. l. 4. inf.* IDEM.

(l) *Vel libertos*, add. Cod. Iuſt. ex *d. l. 4. inf.* IDEM.

(m) *Abſentibus* Cod. Iuſt. IDEM.

(n) *Reformandi* vox hac in re, poſſeſſionis videlicet propria vide *Gloſſ. Theod.* & Symmachum *lib. 1. ep. 74. lib. 3. epiſt. 53 lib. 6. ep. 11. lib. 10. ep. 41. 46.* Ambroſium *ep. 16.* IDEM.

(o) De hac *Status* voce: ad *l. 4. inf.* IDEM.

(p) *Ablatas.* IDEM.

(r) Iudicium de cauſa principali, de quo iam *ſup.* IDEM.

(s) *Seruato*, Cod. Iuſt. IDEM.

(t) *Abſentibus perſonis.* Cod. Iuſt. IDEM.

(v) *Cauſ.* abeſt a Cod. Wurceb. Edit. Sichard. & Cuiac. RITTER

(x) Non cepit *huius l.* ſenſum. *GOTHOFRED.*
(y) Neque hic legem intellexit. *IDEM.*
(z) *Iubente* Cod. Wurceb. *RITTER.*
(a) *A peregrinis* Edit. Sichard. *IDEM.*
(b) *Annos exceſſerint* Cod. Wurceb. *annos exceſſerit* Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. hæc conſtitutio eſt, quam Honorius Imp. iterat *l. 4. inf.* in Inuaſores alienæ rei & poſſeſſionis: cuius alioquin Principis plures in Inuaſores conſtitutiones occurrunt, puta *lex 1. 2. 3. inf. ad leg. Iul. de vi: lex 1. 2. ſup. finium regundorum: lex 1. inf. de accuſationib.* Hæc vero ſpeciatim eſt de ABSENTIVM poſſeſſione inuaſa, interuerſa, quam abſentium nomine alii tenebant, veluti propinqui, amici, ſerui, coloni. Abſentibus ſcilicet aduerſus præſentium violentiam validis remedius Conſtantinus conſultum voluit. Præſentium, inquam, qui captata aliorum abſentia in poſſeſſiones eorum ſæpe inuolabant, velut deſtitutas iam, vel certe aliis perſonis ſiue contemnendis, ſiue negligentibus commiſſas: propinquis, amicis, ſeruis, colonis. *Hac enim ferme occaſione abſentium facile iura turbantur, quod a poſſeſſionibus ſuis abſint, vel abeſſe cogantur, qui quamdiu præſentes ſunt, nec quicquam turbantur.* Quod etiam ex variis aliis huius ferme æui ſcriptoribus diſcimus: ex Symmacho, *lib. 3. ep. 53. 69. lib. 5. ep. 19. lib. 9. ep. 24. in fin.* & *lib. 7. ep. 66. Agris meis quos in Cæſarienſi Mauritania poſſidemus,* (VT FIERI AMAT, *per dominorum abſentiam*) *nihil reliqui facit officii Præſidalis improbitas.* Libanii quoque locus huc pertinet, *ep. 5.* ad Paulinum in Magiſtratu conſtitutum (forte Paulinum Præf. Auguſtalem) in Codice Regio: qua poſſeſſionem *Thalaſſio* cuidam abſenti ereptam reformari poſtulat. ἔξεϛι δὲ σοι μετὰ τῆς τῶν νόμων φυλακῆς ἀποδοῦναι γῆν ἧς ὑπ' ἀνδρὸς ἐςέρηται τῶν θρασυτέρων τινος, πάλιν αὐτὸν ποιήσαντι δεσπότην. καλὸν δὲ τὸν ἀδικοῦντα μαθεῖν, ὡς ἔςι καὶ ἀπόντα τῶν δικαίων τυχεῖν. Valentinianus 3. de Auxiliari V. ILL. qui abſens domus ſuæ poſſeſſione Romæ ab ILL. V. Apollodoro *abſentia eius occaſione captata* depulſus fuerat *Nouella Theodoſii 19. de inuaſoribus: Quæ patrimoniorum poterit eſſe ſecuritas, ſi toties inſidietur inuaſor, quoties poſſeſſores eſſe contingit abſentes?* Eodem pertinet apud Caſſiodorum, *lib. I. Variar. 15.* Theodoricus R. epiſtola ad Feſtum V. ILL. atque Patricium, qua mandat vt tueatur facultates abſentis, nec permittat eas a quoquam peruadi: vbi inter alia hæc: *Peruia ſunt enim ſemper iniuriis facultates abſentium. & quodammodo videtur occaſio homines in delictum trahere, qua non poteſt animum peruadentis de reſultatione terrere.* Igitur & *hac l.* Conſtantinus M. & poſt eum Honorius, qui *hanc l.* firmauit, *l. 4. inf.* abſentium ſecuritati enixe conſultum voluit multiplici ratione & cautione, variiſque *beneficiis*, vt ea vocantur *d. l. 4.* Quod ſequentia oſtendunt. Primum enim ſpectanda ſunt illa ſtatim *initio l.* quibus abſentium tutelam Iudicibus iniungit: *Iudices*, inquit, *abſentium, qui cuiuſlibet rei poſſeſſione priuati ſunt, ſuſcipiant in iure perſonam, & auctoritatis ſuæ formidabile miniſterium obiiciant, atque ita tueantur abſentes.* Quomodo & Honorius *l. 4. inf. Iudicem quoque abſentium commoda tueri oportet, atque in his quæ comprobantur ablata celeri redhibitione conſulere.* Quæ ſane Conſtantini prægnantia admodum verba ſunt. Symmachus quoque *lib. 10. ep. 7. Noueris pro abſentibus dominis Rectorem ſuſcipere debere partes defenſionis:* cuius eiuſdem non vna eam ad rem eſt epiſtola, veluti ad Richomerem *lib. 3. ep. 69.*

Secundo, *Quorumcunque* abſentium commodis *hac l.* conſulitur, pariter vt *l. 4.* ſcilicet etiam ex non neceſſaria cauſa abſentium, vt recte Gloſſa notauit: Non tantum, ob generalem & indefinitam *abſentium* appellationem, verum etiam ob ea quæ diſerte addit Conſtantinus *h. l. eius*, inquit *qui* QVOLIBET PACTO *peregrinatur*, pro quo Tribonianus, *qui quolibet modo*: Et Honorius ſimiliter *d. l. 4. vel quæ in militia conſtitutis vel abſentibus.* Vnde iam conficitur ea Interpretum quæſtio, quam recte decidit Menochius *de recuper. poſſ. remed. 6. a n. 12. ad 19.* num abſentibus ex voluntaria cauſa hoc beneficium competat: Quod vtique & incunctanter dicendum eſt. Et vero, præter ea quæ iam notauimus, vt & illa quæ recte ibidem Menochius obſeruat, hiſtorica horum temporum ratio id euincit, nempe, quod hac tempeſtate Proceres & Senatores vrbis Romæ, atque in dignitatibus conſtituti, per diuerſa varias poſſeſſiones habeant, quas non pro neceſſitate tantum, ſed & pro voluntate ſubinde obire his contingebat, neque omnes tamen, aut ſimul, velut longe poſitas, in quibus ſuos actores, colonos, ſeruos habebant: Cuius rei exempla vel apud Symmachum complurima. Et vero hæc cauſa ipſa eſt cur *Præfecto vrbis* hæc lex, vt iam *in Notis* oſtendi, inſcribatur: qui vtique Procerum & Senatorum Præſul erat, cuiuſque diœceſis ſuburbanas ſeu ſuburbicarias prouincias complectebatur: intra quas Romani proceres varias poſſeſſiones habebant, eaſdemque quandoque obibant, quod ex eodem Symmacho rurſum diſcere eſt. Et hæc de perſonis.

Quod *res* attinet; *Tertio* hic obſeruandum, *hanc leg.* vt & Honorii *l. 4.* etſi ad poſſeſſionum ſeu fundorum ad abſentes pertinentium Inuaſores potiſſimum pertineat, ad aliarum tamen quoque rerum inuaſores pertinere. Nam vt maxime interdictum *vnde vi*, quo hæ conſtitutiones pertinent, ad res mobiles olim non porrigeretur, & his quoque legibus paſſim *poſſeſſio ablata* ponatur, quam alius abſentis nomine retinet: item *deiectus* dicatur qui abſentis nomine poſſidebat, ſeu poſſeſſionem tenebat, attamen *in vtraque l.* occurrunt, quæ ſuadent earum beneficium ad res alias quoque abſentium direptas pertinere. Ita enim Conſtantinus *hac l.* initio ſtatim; *Abſentium, qui* CVIVSLIBET REI *poſſeſſione priuati ſunt.* Ita Honorius, *l. 4. ſi perturbatus poſſeſſionis ſtatus ſit*, VEL DIREPTVM ALIQVID. Iterum *ad repetendum momentum, redintegrationemque* FORTVNÆ, quorum illud certe pertinet ad poſſeſſiones, iſtud ad res alias. Et in fine: *quæ comprobantur* ABLATA: Item *Qui vendendæ rei habuit facultatem*: & *quæ in militia conſtitutis, vel abſentibus,* EREPTA *eſſe conſtiterit, reddantur.* Quæ omnia omnis generis res complectuntur. Et ſane cum Abſentium tutelam *his legibus* Con- l. 4. in.
ſtantinus & Honorius in ſe tam enixe recipiant, eamque Iudicibus adeo inculcent, in hanc quoque partem conſultum oportuiſſe quis neget? Certe & olim eorum quoque nomine quæ immobilibus cohærent, ſeu rei ſoli accedunt, interdictum *vnde vi* dabatur: *l. 1. §. 6. l. 3. § 15. D. de vi, & vi armata.* Sic & mobilia occupans incidit in pœnam *legis 7. Cod. Iuſt. h. t.* ſeu *l. 3. inf. h. t.* quod & Gloſſa probat, quam ſequuntur omnes. Tandem Iuſtinianus quoque has Conſtantini & Honorii conſtitutiones ad vacuam abſentium poſſeſſionem vſurpatam extendens, *l. vlt. C. Iuſt. vnde vi*, res & poſſeſſiones coniungit: *Nos non concedentes aliquem alienas res vel poſſeſſiones per ſuam authoritatem vſurpare:* de quo Menochius *ad eam leg. remedia recup. poſſ. 12. a n. 14.*

Quarto

Quarto Conſtaotinus *verſ. id ſolum:* Iudicem id ſolum inquirere iubet, vtrum eius qui abſens eſt poſſeſſio ablata fuetit, quam alius abſentis nomine retinebat: Quod & alias tralantium eſt: nempe in hoc iudicio id vnum quæri debet, & vt idem Conſtantinus ait *l. 3. inf. ad leg. Iul. de vi:* ante omnia violentiæ cauſa examinanda venit, & in ea requiritur, *Quis ad quem venerit poſſidentem*, vt ei quem conſtiterit expulſum amiſſæ poſſeſſionis iura reparentur, poſſeſſioque penitus reſtituatur; ſcilicet & ſolum id inquiteodum & ante omnia: Quæ in commune huius momenti & Interdicti natura eſt. Io tantum, vt etſi vetus violentia opponi poſſit, attamen prior violentia per ſecundam ex interuallo factam abſumatur, & vltimu ſpoliatus reſtituendus veniat: quæ expreſſa ſententia eſt *d. legis 3. inf. ad l. Iul. de Vi.* vbi de ea quæſtione plura.

Quinto Conſtantinus, *verſ. nec hos:* eos qui poſſeſſione deiecti ſunt, abſentium oomine poſſidentes, hoc iudicio experientes admitti a Iudicibus iubet, quolibet titulo poſſeſſionem abſentis retineant, ait lex: vel vt Symmachus *lib. 3. ep. 69.* in eadem re, *tueantur abſentium* facultates: homioes denique abſentium: Idque etſi *Mandatum* ad id noo habeant, etſi mioime ipſis cauſæ dictio mandata ſit; etſi alioquin regulariter nemo ſine mandato alieno numine agere poſſit; *l. 6. §. vlt. D. de negotiis geſtis.* Similiter ſaoe ratione olim ex *lege Hoſtilia* actionem furti ſine mandato cuicuoque exercere licebat, eius nomine qui apud hoſtes erat, quiue Reipubl. cauſa aberat, quiue in eorum alicuius tutela eſſet: *pr. Iuſt. tit. de iis per quos agere.*

Sexto, *ſeruos* quoque admitti a Iudicibus Conſtantinus iubet; *verſ. nec ſi ſerui:* etſi alioquin huius conditionis hominibus cauſas orare fas non ſit. Quod etiam repeutur *l. 4. inf.* & *l. vlt.* & nominatim ſeruum qui poſſeſſione abſentis expulſus fuit: Cum antea ſeruo in corporali poſſeſſione relicto, eoque deiecto dominus tantum experiri poſſet *l. 1. §. 22. D. de vi, & vi armata.* Non eſt in caſu *huius l.* minor addendus, cum alias minor *hic* admittatur *l. vlt. inf.* nam de præpoſitis poſſeſſioni *hac l.* agitur, cuiuſmodi certe minor non præpooitur. Serui igitur perſona *hic* legitimatur: atque adeo hac quoque parte oova eſt hæc conſtitutio. Quæ cum ita ſint, hinc apparet Interpretem *huius leg. verſic. Quod ſi quis*, hunc locum non intellexiſſe.

Septimo, neque *Tempora* ſeu ſpatia, recuperandæ alioquin poſſeſſiooi *Legibus* præſtituta, hoc caſu ſeruari vult Conſtantinus *verſ. ſed poſt.* id eſt, anni ſpatium, vt loterpres recte *ad hanc l. & l. vlt. inf.* v. & Caſſiodorum *lib. IV. Variar. 39.* Quin & ſuperioribus omnibus etiam ſeruis, poſt elapſa tempora, ſeu ſpatia illa, litigium infereotibus momentariæ poſſeſſionis interdictum debetur, haud aliter ac ſi dominus ipſe reuerſus litigaſſet.

Octauo: Imo & *domino* quolibet tempore reuerſo actionem recuperandæ poſſeſſionis iodulgeri vult Conſtantinus *verſ. cui tamen:* hac ratione reddita, quia fieri poteſt, vt reſtitutio propter ſeruos infideles, (Actores abſentium infideles, v. & Symmachum *lib. 9. ep. 6. & lib. 5. ep. 87.*) vel negligentes propinquos, vel amicos & colonos interea diſſeratur: atque adeo abſenti officere non debeat tempus emenſum. Eadem ratione & Caſſiodorus *VII. Var. 8.* ſcribit, *Vigilibus iura momenti eſſe delatata:* quia Vigiles vice abſeotium ſunt, *l. 15. §. 3. D. ad leg. Iul. de adulter.*

Et hactenus quidem Beneficia, quæ in hoc negotio Abſentibus tributa voluit Conſtantinus, hac *noua* conſtitutione: quæ non ad Interdictum in genere *de Vi* pertinet, verum ad *Abſentium* nominatim tutelam.

Sequuntur nunc *Limitationes* ſeu termini, intra quos Iudicis officium, in hac quoque ſpecie, incluſit Conſtaotious. *Hos tamen*, inquit, *Iudices, quos abſentium iuſſimus ſubire perſonam, intra hos terminos miniſterii retinemus, vt*, &c. Intra terminos, inquam, ordinarios huius Interdicti.

Primus terminus eſt, vt id omoe fiat illibatis atque integris omnibus cauſæ principalis iuribus, vt *initio l.* dicitur: vel, vt *fine leg. reformato ſtatu, qui per iniuriam ſublatus eſt, omnia quæ ſuperſunt ad diſceptationem litigii immutilata permaneant:* Quam in rem vid. & *l. vn. inf. ſi de momento fuerit appell.* id eſt, Citra præiudicium cauſæ principalis: Quomodo & exerte Symmachus, *lib. 10. ep. 41. Quare de poſſeſſione ſecundum documenta Scirtii, & Principalium teſtimonia iudicaui*, &c. *principalem vero cauſam ſaluis allegationibus partium futuro examini reſeruaui.*

Secundus terminus ſeu ſecunda limitatio eſt, vt iudicium iam principale reſeruetur iuſtis legitimiſque perſonis: De momento ſcilicet agere poſſunt etiam ſerui: io iudicio principali iuſtæ tantum & legitimæ perſonæ, non etiam ſerui, quorum iuſta & legitima perſona noo eſt: vt neque aliorum ſine mandato. Interpres ad *hanc l.* ita: *Inter legitimas duntaxat & integra ætate perſonas.* Caſſiodorus *VIII. Var. 28. in f. Ita tamen, vt legitima perſona diſceptantibus non deſiſtat.* Hactenus ſcilicet Conſtantinus abſentibus fauit, vt ne poſſeſſio eorum turbaretur: *cum valde*, inquit, *ſufficiat, poſſeſſionem tenentibus abſentium nomine contra præſentium violentiam ſubueniri.* Quod Interpretatio *huic l.* ſubdita non plane aſſequitur, cum ita explicat, *quia dignum eſt:* debuit dicere, *quia ſatis eſt, valde ſufficit*, id eſt, abunde eſt.

p.415 NON EXCVSARI *quem a vi. 1. Reſcripto Principis non vulgato, non intimato. 2. neque interlocutoria Iudicis. 3. neque Tutorii officii obtentu.*

II. (a) Imppp. GRATIAN. Valent. & Theod. AAA. ad Potitum (b) Vicarium Vrbis.

QVISQVIS, neque vulgato *Reſcripto*, neque aduerſario ſolenniter intimato, poſſeſſorem quietum, domino ſuo, huiuſmodi (c) terrore, (d) turbauerit, (e) ea in perpetuum lite multetur, quam præoccupauerit violentia, cum precibus popoſciſſet *audiri.* Quæ * non minus etiam eum tenebit condicio, qui Iudicis *Interlocutione* ſuppreſſa, ſub ſpecie iudicati, ius alienum improba (f) temeritate peruaſit: (g) ita vt, neuter reparationem interfecti (h) hoc pacto ſemel negotii audeat poſtulare. Si * autem habito plerumque (i) conludio, Curatores vel Tutores minorum his rem debitam ea (k) occaſione peruadant, vt pupillis vel adultis iurgandi copia & fructus adimatur, iis eatenus ſubuenimus, vt eoſdem

non atterat (l) damno culpa temeritatis alienæ, ſed ilico quidem poſſeſſio ei, a quo eſt ablata, reddatur: Curatores autem vel Tutores æterna deportatione punitos, bonorum (m) quoque publicatio perſequatur. Dat. prid. Idus Octob. Treueris, (n) Siagrio & Eucherio Coss. [381.]

INTERPRETATIO. *Quicunque cauſam ſuam non ita agere voluerit, vt aduerſarium ſuum publice patefacta actione conueniat, & dominum poſſeſſionis* (o) *aliqua ratione conturbauerit, ita negotio ipſo careat, vt eam cauſam nunquam valeat reparare, qui prius rem voluit auferre, quam ſperare a Iudice vt deberet audiri. Similiter & ille omni cauſa priuetur, qui Iudicis ordinatione ſuppreſſa, iudicium ſe habere dicens, alienam poſſeſſionem ſua præſumptione peruaſerit. Quod ſi Tutores etiam vel Curatores minorum, conludio aliquo pro eorum negotiis alienam rem ſub ea quam diximus temeritate peruaſerint, vt minorum cauſa depereat, nullum minoribus præiudicium fieri ex Tutorum vel Curatorum temeritate permittimus,* (p) *ſed proprietatem ſuam ſine dilatione recipiant. Curatores autem vel Tutores amiſſis rebus ſuis perpetuo exilio deputentur.*

NOTAE.

(a) Lex 6. *Cod. Iuſt. hoc tit.* hinc mire interpolata eſt. Hanc *leg.* repetit Menochius *de recuper. poſſeſſ. remedio* 8. Concordat huic legi *lex* 5. *inf.* GOTHOFREDVS.

(b) *Poſito* huic Vicario vrbis inſcribitur quoque anno 379. *lex* 1. *inf. de Princip. agent. in reb. lex vlt. inf. de re iudicata: lex* 3. *inf. de executoribus. Poſiti* quoque meminit Symmachus (*lib.* 13. *ep.* 13.) IDEM.

(c) Reſcripti ſcilicet impetrati. IDEM

(d) *Terrore* reſcripti facile terrentur poſſeſſores. IDEM.

(e) *Turbandi* vox hic propria, vt & perturbandi, *l.* 4. *inf.* & *tit. Cod. Iuſt. per vim, vel alio modo abſentis perturbata ſit poſſeſſio:* quæ vim expulſiuam denotat, etſi natura ſua inquietationem omnem ſignificet. Sic & Symmachus *lib.* 5. *ep.* 17. *Ne ius prædii noſtri violenta perturbet irruptio.* IDEM.

* *Secunda* ſententia *huius leg.* IDEM.

(f) Improbi vox *hic* propria v. *Gloſſ. Theod.* ſic & *l.* 5. *ſup. de denunciat. vel edit. reſcripti*, peruaſione improborum. IDEM.

(g) *Peruadendi* vox *hic* propria: & mox *inf.* rurſum. Sic & *d. l.* 5. *ſup. de denunciat.* & *l.* 6. *eod. tit. momentaria poſſeſſio peruaſione violata.* Indeque *peruaſionis* actio, *Nouella* Valentin. 12. *de Epiſcop. iud.* IDEM.

(h) *Interfectum* negotium. Plautus *Menæchmis*, *Actu* 3. *ſc.* 2. *v.* 46.

Interfecta (occiſa) *hæc res eſt.*

Et *Mercatore*, *Actu* 5. *ſc.* 1. *v.* 3. 4.

Vſus, fructus, victus, cultus iam mihi harunce ædium
Interemptu'ſt, interfectu'ſt, alienatu'ſt, occidi.

v. & *Captiuis* & *Pſeudolo*. Apuleius *interficere virginitatem* dixit. Apud Ariſtophanem, τὸ πρᾶγμα ἀπόλωλέ μοι. Simili tranſlatione *vulneratum negotium: l.* 15. *inf. de appellat.* & apud Symmachum *lib.* 2. *ep.* 30. & *l. vlt. C. Iuſt. in quib. cauſis in integr. reſtit. neceſſ. non eſt:* & apud Auguſtinum *in breuiculo collat.* 3. *diei.* IDEM.

* Tertia ſententia. IDEM.

(i) Id eſt, vt ferme colludio euenire ſolet. IDEM.

(k) Reſcripti occaſione. IDEM.

(l) *Alteri* damno. v. *Gloſſ.* IDEM.

(m) Dicam ad *l. vn. inf. de ſentent. paſſis:* v. & *l.* 3. *inf. ad leg. Iul. de vi.* IDEM.

(n) Hinc apparet, *hanc leg.* Gratiano Imp. adſcribendam. Ibidem vero hoc anno data *lex* 6. *inf. de ſcenicis.* IDEM.

(o) *Poſſeſſoris* Cod. Wurceb. & Edit. Cuiac. quam lectionem & ſeruabat Codex, quem Sichardus vidit, vt notat in margine. RITTER.

(p) *Permittitur* Cod. Wurceb. IDEM.

COMMENTARIVS.

GRATIANI hæc conſtitutio eſt, vt ex ſubſcriptione *huius leg.* conſtat: dicitur enim ea data *Treuiris*, quæ ſane tum Galliarum metropolis, & imperatorum ſedes in partem Imperii Gratiano ceſſerat. Eſt vero hæc *lex*, non de Interdicto *vnde vi*, in commune; verum de ſingularibus caſibus quibuſdam, in violentiæ crimine, quibus nihil obſtantibus, quis Interdicto *vnde vi* teneri definitur: de quibus itidem eſt & Honorii Imp. conſtitutio, *l.* 5. *inf.* Et ita quidem ſingulares *huius l.* ſpecies ſunt, vt eam Interpretes hanc ad diem non perſpexerint,
P. 413 & Tribonianus in aliam omnino ſententiam verterit, forte quia & ipſe eam minus perſpectam habuit. Denique *hac l.* occurritur duplici obtentui, & prætextui, vel potius *terrori*, quo obiecto peruaſores aliena iura reſque turbabant.

Prior huius l. pars eſt de Reſcripto Principis, quo Princeps, interpellatus a quodam, qui ſe poſſeſſione deiectum querebatur, atque adeo auxilium Principis depoſcebat; denique qui ſeſe *precibus audiri popoſcerat*, (vt *hac l.* diſerte dicitur) ad extraordinarium forte Magiſtratum, eum remiſit, ſupplicemque in poſſeſſionem reſtitui iuſſit, ſi appareret eum vi deiectum, & vt recte Accurſius interpretatur *in voce*, *Vulgato*, illos debere venire ad iudicium iſti reſponſuros. De quo Reſcripti genere eſt Valentiniani Iun. *l.* 5. *ſup. de denunciat. vel edit. reſcripti: Si quis*, inquit, *poſſeſſione deiectus auxilium noſtri poſcat oraculi.* Et lex Honorii 5. *inf. hoc tit. nec Imperiale*, inquit, *reſponſum, quod ſupplicatio litigatoris obtinuit.* Sæpe ſcilicet eueniebat vt a Potente forte poſſeſſione deiectus, & ab Ordinario Iudice ſpretus, vel etiam obtentu Iudicii ſpoliatus ad Principem querelas ſuas deferret, mox Princeps Magiſtratui alicui, maiori ſeu ſublimiori forte, huiuſce rei notionem deferret extra ordinem, vt cæteroquin reſcripta multa ad extraordinarios Iudices impetrabantur: de quibus, *l.* 1. *ſup. de delationib. l.* 9. *ſup. de Iuriſdictione: l.* 7. *inf. de Nauiculariis: l.* 2. *ſup. de off. Iudicum omnium: l.* 4. *ſup. de denunciat. vel edit. Reſcripti.* Et vero de hoc ipſo Reſcripti genere eſt quoque Symmachi locus, *lib.* 10. *ep.* 48. triennio tantum poſt hanc leg. *Cum ex Reſcripto*, inquit, *Numinis veſtri ſtatum quem Theodoſiu Abſenti ademerat reformaſſem: Mota enim veſtra Clementia ſupplicationibus & querelis, breui examine iuſſit inquiri,*

ri, an Theodoſio extra conflictum locato, ac deinde ne rebus excideret prouocante, poſſeſſionem corporum Conſtantius eſſet indeptus. Allegata igitur Præceptione diuina, primo cognitionem totius negotii (quamuis ſpeciatim mihi Tranquillitatis veſtræ delegatione mandatam,) V. C. Vicarii præſentia reſeruaui: & mox, *cum iam participem Iudicii non haberem, turbata poſſeſſionis querelam Reſcripto obſecutus audiui. Et quia Theodoſium iudicio non interfuiſſe conſtabat, quo ſibi demptas queſtus eſt facultates, nec vlla precum mendacia Conſtantius detegebat, executus ſum circa germanum ſupplicatoris hæredem Cœleſte iudicium, reformato ſtatu, quem claruit mox propoſita appellatione defenſum,* &c. De hoc igitur Reſcripti genere eſt *hæc lex:* De cuius ſententia priuſquam agimus, illud repetendum, eum qui Reſcriptum impetrauerat, id edere, vulgare, aduerſarioque ſolemniter intimare debuiſſe: quod præter *hanc l.* docuit *ſup.* peculiaris in id titulus *lib. 2. de denunciatione vel editione reſcripti. Vulgare* enim hic non eſt paſſim oſtentare, vt nonnulli ſcribunt; verum edere, apud Iudicem intimare, vt Accurſius recte in altera Interpretatione: promulgare, vt *l. 5. Cod. Iuſt. de diu. reſcript.* quæ quadriennio ferme poſt *hanc l.* data eſt. Id quod etiam in huiuſmodi reſcripto, de quo *hac l.* neceſſario requirebatur: Nam vt maxime de momenti beneficio ſeu reſtituenda poſſeſſione ageretur, attamen remiſſa Reſcripto ad Iudicem ſuper hac re cognitione, non ideo μονομερῶς iudicium peragi poterat, verum partem audiri oportuit, de quo querela ad Principem perlata fuerat; atque ideo reſcriptum in id aduerſario vulgari intimarique. Reſcripto Principis ſcilicet ſolemnia iuris, vel ordo iuris, non ideo remiſſa cenſentur, vt in *ſp. l. 6. ſup. de inoff. teſt.* & *l. 30. Cod. Iuſt. eod.* cum qua nil commune habet ſpecies, *l. 2. ſup. ſi certum petatur de ſuffrag.* Imo enim cum huiuſmodi Reſcripto, cognitio tribuitur, iuſta cognitio parte altera audita delata cenſetur. Nunc finge: Aliquem huiuſmodi Reſcripto non vulgato, neque aduerſario ſolemniter intimato, eius terrore, poſſeſſorem quietum dominio ſuo turbaſſe, & ſic litem præoccupaſſe violentia, cum precibus popoſciſſet audiri: Huiuſmodi violentum inuaſorem Gratianus *hac leg.* lite multari iubet: *præoccupantis* litem hæc pœna eſt. *Præoccupare*, eſt præpoſtere, præmature occupare: ſuaque ſponte inuadere quod a Iudice ſperare debuerat: & vt loquitur *lex 3. inf. hoc tit.* qui cum litem inferre potuiſſet, noluit expectare iudicium, imo maluit ſpernere victoriam, quam iuſtitiæ præſcripſiſſet euentus, vt amplecteretur quod dediſſet audacia. Hegeſippus quoque *lib. 2. de excidio Hieroſol.* Præpoſterum litigatorem vocat, vbi & cauſa eum cadere ſcribit. *Non petendo*, inquit, *qua petitione conſiſterent etiam in pecuniariis cauſis...... ſolet, vt præpoſteri litigatores cauſa cadant.* Et hæc de Reſcripto Principis & ſic de primo *huius leg.* capite.

Secundum, ſuperiori ſimile caput eſt de *Interlocutione Iudicis.* Si quis ſcilicet ſuppreſſa ea, id eſt non intimata ea aduerſario, vel eo abſente (vt in *l. 5. inf.*) qua forte interlocutus fuerat Iudex, de cauſa poſſeſſionis cognoſcendum, ſub ſpecie iudicatis ius alienum improba temeritate peruaſit. Quod etiam cauetur *l 5. inf.* vbi ratio hæc redditur: Quia negotiorum merita partium aſſertione panduntur, id eſt, vt recte *ibi* Interpres, quia prius conueniri debet ille qui poſſidet, & niſi inter præſentes iudicium dari non poteſt, nec negotium terminari. Et hæc quidem eſt *huius l.* ſententia: Quam Tribonianus *in l. 6. Cod. Iuſt. h. t.* (quam hinc miro flagitio interpolauit) in eam ſententiam refinxit, quaſi id definiatur, eum qui Reſcripti auctoritate nititur, vel re iudicata, non ideo propriæ executionis ius habere, verum prius conuenire debere poſſeſſores, vel his abſentibus Actores eorum, vel procuratores: & ideo iſtum ſi ſpreto iuris ordine in executione iudicati peruaſerit bona debitoris, amittere ius ſuum. Nam vt iam dixi in ſp. *huius legis*, Reſcripto vel ſententia Iudicis cauſa deciſa nondum fuerat, vt ex toto *legis* contextu apparet: & vel illa clare docent, *cum Precibus popoſciſſet audiri*, item *Iudicis interlocutione ſuppreſſa.* Ergo hactenus Reſcriptum proceſſerat, vt audiretur is qui ſupplicauerat: Hactenus Iudex Interlocutus fuerat. Et ſane aduerſarius vbique in *hac l. dominus* adhuc fuiſſe præſupponitur, quod vtique non diceretur, ſi reſcripto vel iudicio dominium ei abiudicatum fuiſſet, ibi, *dominio ſuo priuauerit:* Item, LITE, inquit, *mulctetur quam* PRÆOCCVPAVERIT *violentia:* item, *Ius alienum improba temeritate peruaſit:* & mox: *negotium* per violentiam interfectum ait. Neque quicquam contra mouere debent, illa, *ſub ſpecie iudicati:* horum enim ſenſus eſt, peruaſorem quaſi iudicata re, cum tamen Interlocutio tantum proceſſiſſet, *terrorem* aduerſario iniciſſe, reſque peruaſiſſe. Cæterum, quod *hac l.* improbatur factum eius, qui neque vulgato reſcripto, neque aduerſario ſolemniter intimato, poſſeſſorem quietum turbauit: non hunc ſenſum habet, quaſi poſt vulgatum ſtatim Reſcriptum, & aduerſario ſolemniter intimatum, liceat ilico poſſeſſorem quietum dominio ſuo turbare ante cognitionem Iudicis, ad quem Reſcripto examen remiſſum eſt. Verum ex continentia id ita accipiendum eſt: & quia poſt vulgatum reſcriptum aduerſarioque intimatum cognitio ſtatim ſequebatur: de quo ad *l. 5. ſup. de denunciat. vel edit. reſcripti.*

Supereſt *tertium caput* huius legis, *de Curatoribus & Tutoribus* rem minoribus debitam inuadentibus: P. 414. vbi notandum initio, quod Imper. ait, Curatores & Tutores habito plerumque colludio id feciſſe, vt pupillis vel adultis iurgandi copiam & fructum adimerent: Cuiuſmodi Tutorum vel Curatorum colludium aliud, ſeu proditio perſtringitur *l. 3. ſup. de Adminiſtr. tutorum.* Ergo hoc caſu, vt eleganter dicitur, minores culpa temeritatis alienæ non atterit damno, verum reſtituta ilico re poſſeſſori, Tutores & Curatores in perpetuum deportari, bonaque eorum publicari iubentur. De aliis tutorum culpis *dicto tit. de Adminiſtr. tutorum.* Et *hac* tandem *lege* hoc ſummarium conficiatur. *Neque Reſcripti aut ſententia Interlocutoria obtentu, neque Tutorii officii prætextu, quem a vi excuſari.*

PROSCRIPTI *bonis immixtas res ſuas occupantis pœna.*

III. (a) Imppp. VALENT. Theod. & Arcad. AAA. ad Meſſianum (b) Comitem RP. (c)

PLEROSQVE (d) detectum (e) eſt, in (f) rem priuatam noſtram, quam publicatio (g) celebrata (h) quæſiuerat, inuaſiſſe: quam nos a retentatoribus (i) ereptam ſociari iubemus ærario; (k) punientes, contumacius (l) quam decus (m) publicum ſinebat erectos, (n) vt qui (o) litem inferre potuiſſent, nollent expectare iudicium, ac ſpernerent

 victoriam

victoriam quam iuſtitiæ præſcripſiſſet euentus, (p) & (q) amplecterentur quod dediſſet audacia. (r) Cadat (s) igitur lite quiſquis operiri noluerit litis euentum, & quod recipere lege potuiſſet, contemptor examinis (t) violentus amittat. Illi * vero, quos in tantum furorem prouexit (v) audacia, vt quod iurgaturi apud examinis fidem ſperare non poſſent, ante euentum (x) iudicialis arbitrii illicita præſumptione temerarent, æſtimationem rei, de qua litigari conuenerat, (y) cogantur exoluere. [Quod quidem etiam in priuatis obſeruandum negotiis generali Lege ſancimus.] Illud autem ab Officio Magnificentiæ (z) Tuæ cauendum eſſe decernimus, (a) vt Sacratiſſima domus noſtra litem expectare, (b) non inferre cogatur, neque expetat, ſed patiatur examen. Dat. (c) XVIII. (d) Kal. Iul. Treueris, Timaſio & Promoto Coss. [389]

INTERPRETATIO. *Cognouimus rem fiſci noſtri violenter aliquos inuaſiſſe, ſed nos euidenti lege præcipimus, vt ſi quis aut fiſcalem rem, aut priuatam, ante ſententiam a Iudice prolatam inuaſerit, & noluerit expectare litis euentum, perdat negotium qui contempſit expectare iudicium. Ille vero qui hoc præſumpſit inuadere, quod per iuſtitiam apud Iudicem non poterat obtinere, habita æſtimatione talem rem aliam illi domino reſtituat, qualem noſcitur ante iudicium peruaſiſſe.*

NOTAE

(a) Abeſt prima *huius l.* ſententia a Cod. Iuſt. vtpote hiſtorica. Hanc leg. inter alias intelligit Valentinianus *Nouella inter Theodoſianas 19. de Inuaſoribus.* Concordat illi *lex 14. infr. de bonis proſcript.* Eam plene repetit Menochius, *de recuper. poſſ. remedio 9.* GOTHOFREDVS.

(b) *Meſſiano* huic Comiti R. P. inſcribitur quoque anno 395. *lex 20. infr. de extraordinar.* IDEM.

(c) *Comiti R. P.* cur hæc lex inſcribatur, mox dicam. IDEM. *Ad Meſſianum* cesp. habet Cod. Wurceburg. Edit. Sichard. CC. SP. ſcribebant enim antiqui mox C. R. P. mox C. R. P. vid. *not. lur.* Magnonis, quod vero horum temporum librarii vix caperent. RITTER.

(d) Abeſt, vt dixi, hæc ſententia a Cod. Iuſt. de quo mox. GOTHOFREDVS.

(e) *Depectum eſt rem*, librarii negligentia, Cod. Wurceb. RITTER.

(f) *Inuadere in rem.* v. *Gloſſ. Theod.* Nonnulli hanc vocem tollunt. GOTHOFR.

(g) *Maximi Tyranni*, eiuſque ſatellitum publicationem intelligo. IDEM.

(h) *Celebrari* dicitur publicatio, vt cetera quæ publice & ſolenniter fiunt, v. *Gloſſ.* IDEM.

(i) *Retentatores.* v. *Gloſſ. Theod.* IDEM.

(k) Locus hic ita interpungendus, *ſociari iubemus ærario: punientes contumacius quam decus publicum ſinebat erectos.* IDEM.

(l) *Contumacia*, de his qui eriguntur aduerſus decus publicum. IDEM.

(m) *Decus* publicum. IDEM.

(n) *Erectos*: ſana hæc vox, quam in *ereptos* mutari neutiquam oportet: etſi id MS. nonnulli habeant. *Erectos*, vocat audaces, ſuperbos, violentos, contumaces, reſupina ceruice, vt *l. 6. inf. de cuſtod. reor.* Ita liberti aduerſus patronos ceruices erigere dicuntur *l. 1. ſup. de libertis:* ad inſolentiam erigi, *l. 1. Cod. Iuſt. de reuoc. donat.* IDEM. *Ereptos* placebat Cuiacio, ſed Sichardo *delectos* mala conjectura. RITTER.

(o) *Vt qui, cum litem, &c.* GOTHOFR. Abeſt *qui* a Cod. Wurceburg. RITTER.

(p) Ita & inf. *litis euentum:* item, *ante euentum iudicialis arbitrii.* GOTHOFREDVS.

(q) Reponunt hic nonnulli, *vt*, male. Tria enim *hic* de retentatoribus dicuntur: 1. quod cum litem inferre potuiſſent, iudicium expectare noluerint: 2. quod ſpernerent victoriam quam iuſtitiæ præſcripſiſſet euentus: 3. quod contra amplecterentur, quod dediſſet audacia. Similiter Valentinianus *Nouella*, inter Theodoſianas, 19. *de inuaſoribus: Cum ea quæ diſceptationis examinatione decuſſa poſſet recuperare legibus, poſcenti, feſtino cupiditatis ardore peruaſerit.* IDEM.

(r) *Audacia*, de violentia poſſeſſoribus: vt inf. *quos in tantum furorem prouexit audacia.* IDEM. *Audacia* legit Cod. Wurceburg. RITTER.

(s) *Cedat* Cod. Wurceburg. *accedat* Edit. Sichard. male. IDEM.

(t) *Examinis.* Sic & *d. Nouella* Valentiniani, *diſceptationis examinatione.* Sic inf. *ad examinis fidem:* & in f. *neque expetat, ſed patiatur examen.* GOTHOFREDVS.

* *Lex 7. Cod. Iuſt. eod. tit.* hinc interpolata eſt. IDEM.

(v) Eleganter hoc: præ quo Tribon. *Si quis in tantam furoris peruenerit audaciam. Furoris* autem vox *hic* propria. Sic & Valentiniano *lun. l. vlt. inf. de leg. Iul. de vi.* MS nonnulli habent *furor prouexit audacia.* IDEM. Et hanc lectionem quoque ſeruat Cod. Wurceb. quam & Cuiacius in *MS.* vidit. RITTER.

(x) *Aduentum*, Cod. Iuſt. male. GOTHOFREDVS.

(y) Id eſt. *oportuerat.* IDEM.

(z) Titulum Comitis R. P. obſerua. v. *Notitiam.* IDEM.

(a) *Officium* Comitis R. P. obſerua. v. *Not.* IDEM.

(b) *Expectare* abeſt a Cod. Wurceburg. & Edit. Sichard. RITTER.

(c) *Dat.* hic accipiendum pro tradita, vel reddita, mox vt oſtendam. GOTHOFREDVS.

(d) *XVII. Kalend. Iun.* Cod. Iuſt. IDEM.

COMMENTARIVS.

P415. VALENTINIANI Iunioris in inuaſores rei alicuius FISCO incorporatæ proprie hæc conſtitutio eſt, vt oſtendit eius ſubſcriptio, *Dat. Treueris:* hæc enim vrbs Valentiniano ceſſerat, vna cum reliqua Gallia: Etſi non ſine conſilio forte Theodoſii, qui tum res Valentiniani turbatas (de quo mox) adminiſtrabat & corrigebat, vt proinde hoc ſenſu quoque Theodoſio accepta ferri poſſit: quam & Valentinianus III. inter alias intellexit *Nouella inter Theodoſianas 19.* cuique concordat egregie Arcadii Imper. *lex 14. inf. de bonis proſcriptorum.* Nobis vero inſpicienda illuſtrandaque ea tanto accuratius, quod famoſa *lex 7. Cod. Iuſt. eod. tit.* hinc miro flagitio interpolata eſt, omnique decore luceque ſpoliata:

liata: quam hioc deinceps repetere fas erit. *Hiſtoricam* potius cauſam eios eruere iuuat. Ait quidem initio Imp. *pleroſque*, ſeu quamplurimos, tum *detectos*, *in rem Priuatam Principis*, *quam* PVBLICATIO *celebrata quaſi fuerat*, *inuaſiſſe*: Quibus omnino horum temporum ratio ſuadet indicari MAXIMI Tyranni, eiuſque Iudicum proſcriptionem: Maximus quippe qui iam inde ab A. D. 384. Gratiano Imp. cæſo, Imperium eius occupauerat ſuperiore Conſulatu ſeu anno 388. apud Aquileiam a Valentiniano & Theodoſio debellatus fuit, capiteque damnatus: vt & Victor filius eius intra Gallias: de quo Chronicon noſtrum Theodoſianum. Proinde, Tyrannide eius depulſa, hinc honores Iudicibus eorum abrogan, iudiciaque reſciſſa: *l. 6. 7. 8. inf. de infirm. his quæ ſub Tyrannis*: inde bona eorum, nonnullorumque aliorum qui his adhæſerant, PVBLICATA, ſeu proſcripta fuerunt: Quod tralatitium in alias Tyrannis, de quo *inf. tit. de bonis proſcriptor.* Quanquam Latinus Pacatus *panegyrico ad Theodoſium*, *cap. 45.* ſcribat, poſt Maximi cædem, paucoſque alios cæſos, reliquos omnes veniam complexam: hoc addito: *Nullius* BONA PVBLICATA, *nullius mulctata libertas*, *nullius præterita dignitas imminuta*; *nemo affectus nota*, *nemo conuitio*, *aut denique caſtigatione perſtrictus culpam capitis aurium ſaltem moleſtia luit*: *Cuncti* NOMINIBVS *ſuis*, *cuncti coniugibus ac liberis*, *cuncti denique* (*quod eſt dulcius*) *innocentia reſtituti ſunt*. Quidquid Panegyriſtes iſte dicat, de quo etiam *ad l. 6. inf. de infirm. his quæ ſub Tyrann.* quis dubitare poſſit, quorundam bona publicata? Saltem Maximi, Victoris, Iudicumque eius, qui miſeros prouinciales ſpoliauerunt, & quidem intra Gallias? His proinde prædoоum & publicatorum bonis immixta multa priuatorum bona: de quo inſigne teſtimooium exſtat huius ipſius Latini Pacati *rp. 25. 26. 27. 28. 29.* Et quidem intra Gallias (quibus Maximus Tyrannus Gratiano cæſo incubuerat:) Quo pertinet hæc *lex*: quæ *data* dicitur *Treuiris*, reddita ſeu accepta: hoc enim tempore Valentinianus Iun. cum Theodoſio in Italia degebat: ſic quidem vt paucis poſt *hanc l.* diebus Mediolano Romam ſeſe contulerit, de quo *Chronologia Theodoſiana*. Igitur *Data Treuiris*, non quod ibi Valentinianus ageret, verum loco reddita vel accepta pariter, vt hoc ipſo anno, altera adhuc *lex 5. inf. de proximis*, quæ data dicitur *6. Id. Nouemb.* Neque audio Valeſium *in Francicis*, *p. 72.* hic reponentem *Kal. Ian.* loco *Kal. Iun.* vt inde efficiat nobis Valentinianum Roma digreſſum, in Gallias hoc tempore profectum: nam reliquum huius anni tempus, vt & annum proximum exegit Valentinianus in Italia, Mediolani ferme: vt hdem facit vel ſubſcriptio *l. 3. de Tutorib.* & *l. 12. de Palatinis*, &c. fine huius Anni, & initio ſequentis data. Et Valeſii grauis error eſt, qui ea quæ Sulpinus Alexander *lib. 4. hiſtor.* apud Gregor. Turon. *lib. 2. cap. 9.* de Arbogaſte ſcribit. *verſ. poſt dies pauculos. Martomere & Sunnone Francorum Regalibus*, *transacto curſim colloquio*, *impetratiſque ex more obſidibus*, *ad hiemandum Treueris conceſſit*. ad Valentinianum transfert. Eadem ſane quoque interpretatione donanda ſubſcriptio *legis 1. de his quæ ex publica l. 5. de veteranis*, *l. 2. de Numerar.*

Ad rem. Eo igitur procul dublo pertinet hæc *lex*, ad proſcriptorum ioquam, poſt Maximi Tyrannidem, bona: Quomodo ſimilis ab Arcadio conſtitutio emiſſa, poſt Rufinum cæſum: *l. 14. inf. de bonis proſcriptorum*. quæ huic gemina germana eſt: Ea quippe pariter ſtatuitur, ea quæ Rufinus quondam eum viueret QVOCVNQVE PACTO poſſederat, in eodem ſtatu INTERIM manere oportere, nec quenquam poſt eius obitum ſpontaneam viodicandi poteſtatem habere, verum fiſcum ſine præiudicio poſſidere pati oportere. Et hæc vero ipſa huiuſce conſtitutionis ſententia eſt: Nempe quod *fine huius l.* dicitur, *ſacratiſſimam domum*, id eſt, fiſcum, ſeu rem priuatam Principis litem expectare non inferre cogi: neque expetere, ſed pati examen: Quare priuatos bona ſua publicans bonis immixta vindicare, inuadere non poſſe: Publicatio fiſcum interim iuſtum poſſeſſorem facit: eumque, qui quid ex his bonis velut ſuum prætendit, petitorem conſtituit: *Le fiſc plaide en ce cas la main garnie*. Igitur io ans, qui quid ex his bonis inuaderent, hæc *lex* lata eſt: cuius breuis hæc coniectio, ſeu ſumma eſt: Occupantem ſeu inuadentem quid ex his bonis; ſi iure nitatur, id eſt etſi res inuaſa ad eum pertineat, lite tamen ſeu dominio eius excidere: ſi vero ad eum non pertineat, eamque is occupauetit (quem *furorem* & *audaciam* vocat lex) æſtimatione eius rei multari: id eſt, eam æſtimationem ſeu pretium fiſco inferre, quanti res perperam occupata valebat. Perperam enim Interpres, de *ſimili* re eiuſdem æſtimationis id accipit. Quod certe in ſp. *l. 2. ſupr. fin. regundorum*, obtinet: de quo *ad eam leg.* ex Græcis quoque Interpretibus & Caſſiodoro, *III. Var. 20. Fiſco* autem id præſtandum in ſp. *huius leg.* at priuato ſpoliato, in ſp. *d. l. 2* vt recte Græci, & Caſſiodorus *ibid.* & Iuſtinianus §. *6. Inſtit. de interd. l. 10. Cod. Inſt. vnde vi*: & *l. 34. Cod. eod. de locato*.

Quare etiam (quæ ſecunda *huius l.* pars, & *Ampliatio* hac *leg.* additur,) in priuatis negotiis idem obſeruari iubet Valentioianus, puta vt eadem pœna in violentum inuaſorem exerceatur: Quam in rem certe ſunt quoque *d. lex 2. ſup. finium regundorum*: vbi iam dixi, *Nouella* Valentiniani, *inter Theodoſianas*, *19. de Inuaſoribus*: *d. l. 10. Cod. Iuſt. vnde vi*: & Caſſiodorus. *III. Variar. 20.* Et hæc quidem eſt *huius l.* ſententia.

Tandem *fine l.* (quod tertium *huius l.* caput eſt) monentur Officiales Comitis R. P. ne repetentibus priuatis quaſi res ſuas confiſcati bonis immixtas, ſua ſponte tradant vel relinquant: verum vt *excipiant* actiones: *Sacratiſſima* (inquit) *Domus noſtra litem expectare*, *non inferre cogatur*: *neque expetat*, *ſed patiatur examen*: vbi Hiſtoricam eius cauſam vidimus, breuemque eius conіectionem, Ampliationem item, pœnam denique. Quæ & tota mira verborum elegantia ſcatet, quibus & ratio *huius leg.* continetur, ſimul & odium inuaſorum. Quæ omnia ferme recidit Tribonianus in *l. 7. Cod. Iuſt. eod. tit.* quam vt dixi hinc interpolauit. Ad cuius deinceps intellectum ea quæ nunc diximus omnia afferri poterunt: exploſis, quæ ad eam vel otioſe tractantur, vel perperam cumulantur: Quæ viciſſim conferent ad decidendas nullo negotio pleraſque quæſtiones, quæ alioquin ad *d. l. 7.* congeruntur etiam a Menochio, *de recup. poſſeſſ. remedio 9.* P.416.

Vnum adhuc quærendum eſt, num Valentiniani conſtitutio in peruaſores, quam memorat Athalaricus apud Caſſiodorum *IX. Var. 18.* hæc noſtra ſit? quod Cuiacius putauit. Verba eius hæc ſunt: *Statuentes*, *vt ſanctio D. Valentiniani aduerſum eos diu peſſime neglecta conſurgat*, *qui* PRÆDIA VRBANA VEL RVSTICA *deſpecto iuris ordine per ſe ſuoſque præſumpſerint expulſo poſſeſſore violenter intrare*, *nec aliquid de eius diſtrictione deteſtabili volumus temperatione mitigari*: *Inſuper addentes*, *vt ſi quis ingenuorum ad ſatisfaciendum legi ſuperius definita idoneus non habetur*, *deportationis protinus ſubiaceat vltioni*. Certe Athalaricus ea conſtitutione ſeueram quidem pœnam impoſitam iodicat, & *diſtrictionis* voce, & dum de ea quidquam mitigari *deteſtabili* temperamento vetat: ſed tamen *deportationis* pœna inferiorem, quam ipſe tantum addit in ſubſidium, ſi videlicet legis Valentinianeæ pœnæ ſeu ſanctioni ad ſatisfaciendum non ſit idoneus: Quare neceſſe eſt, *ea l.* multam pecuoiariam, ſed grauem impoſitam fuiſſe. In eam vero ſententiam eſt, non tantum *hac* Valentiniani Iun. *lex*, verum etiam Valentiniani Tertii *d. Nouella 19. de Inuaſoribus*: quam ego potius ab Athalarico indicari putem, vtpote cum ea

ex

ex profeſſo de *priuata poſſeſſore expulſo* agat, deque *prædio ruſtico, vrbanoue*: Quomodo & de iiſdem diſerte Athalaricus. Hæc vero *lex* noſtra præcipue occupata eſt circa eos qui rem fiſco incorporatam peruadunt: qua cauſa hæc *lex* data eſt *ad Comitem rerum priuatarum*, ad quem rerum priuatarum, & publicatorum bonorum incorporandorum cura pertinebat: de quo *infra, lib. 10. tit. de incorporat.* & *lib. 9. de bonis proſcriptorum*; etſi obiter ibidem eius vis ad priuata negotia porrigatur. Quanquam & huius quædam ibidem imitatio in poſterioribus videatur: cum ait; *Quod ſi quis in tantam raptatus amentiam tyranico ſpiritu iuri publico parere neglexerit, viribuſque præparatis deſtinati Officii ſpreuerit pancitatem*, &c. Verum hæc de συναρπαγίων numero eſſe poſſunt. Tandem neque Iuſtinianus §. 1. *Inſt. de vi bonorum raptorum*, & §. 6. *de interdictis*. hanc tantum *legem* noſtram intellexit, quod idem Cuiacius putauit; verum & reliquas illas in eandem ſententiam Diuales conſtitutiones: veluti *d. l. 2. ſup. finium regundorum*: & *d. Nouell.* Valentiniani 19. & ſi quæ ſunt aliæ ſimiles.

IIII. (a) Impp. Arcad. & HON. AA. Arriano Conſulari Liguriæ. (b)

LEGIS * iteranda ſunt beneficia, quæ tantum *abſentibus* detulerunt, vt ſi perturbatus poſſeſſionis (c) ſtatus (d) ſit, vel direptum aliquid, ad repetendum (e) momentum, (f) redintegrationemque fortunæ, Seruis etiam præbeatur facultas, amicis præterea, parentibus, proximis, vel libertis. (g) Iudicem quoque abſentium commoda tueri oportet, atque in his quæ comprobantur ablata, celeri (h) redhibitione conſulere, nec iudicium dilatione ſuſpendi. Sub quocunque igitur nomine, vel titulo, poſſidenti, repetendi copia præbeatur, qui vtendæ rei habuit facultatem, vt quæ in militia (i) conſtitutis, vel abſentibus erepta eſſe conſtiterit, ſub cuiuslibet perſonæ repetitione, reddantur. Dat. XV. Kalendas Ianuar. Mediolani, Arcad. IIII. & Hon. (k) AA. Coss. [396.]

INTERPRETATIO. *Propter abſentes legem volumus iterare, vt quicquid fuerit eis a qualibet perſona ſublatum, totum amicis eorum, vel proximis, vel ſeruis, cum Iudicem interpellauerint, ſine dilatione reddatur: vt res quas diſcedens dominus in ſua proprietate dimiſit, integra ab actoribus domini quouſque redeat vindicentur. Quæcunque autem in militia conſtitutis, vel abſentibus peruaſa fuerint, ſine aliqua iubemus dilatione reſtitui.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc *lex* a Cod. Iuſt. vtpote cum ea nihil aliud ſit quam repetitio *legis 2.* quæ relata eſt in Cod. Iuſt. GOTHOFREDVS.

(b) Vid. quæ dixi *ad l. vn. ſupra, de vectigalib.* IDEM.

* *Legem 1. ſup.* intelligit. IDEM.

(c) *Eorum*, id eſt, abſentium ſcilicet. IDEM.

(d) *Status* poſſeſſionis: *hic & l. 5. inf.* Symmachus non vno loco in eadem re: *lib. 10. ep. 41* bis: *Cum integrationem ſtatus quem amiſerat, impetraſſet* Et mox: *cum ad pernoſcendum poſſeſſionis ſtatum* Et *ep. 46. Cum ex reſcripto Numinis veſtri ſtatum quem Theodoſi abſenti ademerat, reformaſſem.* Et *lib. 1. ep. 74. Quæſo igitur temerata poſſeſſionis ſtatum iubeas reformari.* Sic & *l. 1. ſup reformato ſtatu.* IDEM.

(e) Id eſt petendum: *Petere momentum*, eſt actionem momenti poſcere, poſtulare: vt fortuna, poſſeſſio redintegretur. IDEM.

(f) *Momentum*: De hac voce v. *Paratitlon* & Symmachum. *lib. 10. ep. 41.* IDEM.

(g) Hoc non extat in *d. l. 1* de quo mox. IDEM.

(h) *Celeris redhibitio h. l.* celeris reformatio, *l. vn. inf. vtrum vi*: celeris executio, *l. vn. inf. de inquilinis & colonis.* IDEM.

(i) De hoc mox. IDEM.

(k) Supple *III.* IDEM.

COMMENTARIVS.

HONORII hæc conſtitutio eſt: pro ABSENTIVM tutela aduerſus Peruaſores: Qua quidem Conſtantini M. *legem 1. ſup.* beneficiaque Abſentibus hac parte tributa, iterat, confirmat: ſic tamen vt non omnia quæ *ea leg.* continentur, *hac* repetantur: contra, nonnulla exprimantur, quæ vi ipſa, non tamen ita expreſſe ibi continebantur. Quod prius attinet: Duo hæc ex ea *hic* nominatim iterat: Quibuſcunque perſonis petentibus poſſeſſionem abſentis interuerſam vſurpatam reformari oportere: Iudicem quoque abſentium commoda tueri oportere. De quibus duobus *ad eam leg.* Peculiaria vero hæc quinque expreſſius *h. l.* continentur. Primo beneficium *huius l.* pertinere non tan-P.417.tum ſi poſſeſſionis ſtatus turbatus ſit, verum & ſi *direptum aliquid*: de quo iam *ad d. l. 1.* Secundo, inter cæteras quoque perſonas, quæ abſentium nomine hoc interdictum exercere poſſunt, nominantur *liberti*, quorum *d. l. 1. ſup.* nulla mentio fit. Tertio Iudicem *celeri redhibitione* abſentibus conſulere, neque iudicium *dilatione* ὑπερθέσει ſuſpendere iubet Honorius: quod etiam *d. l. 1.* ſubindicatur: Eoque etiam pertinet *momenti* vox, & beneficium, de quo omni *Paratitlon.* & *ad l. 8. ſup. de Iuriſdict.* Ipſe tamen abſens vim paſſus, deque ea admonitus in reditum ſuum dilationem recte petit: cuius rei exemplum occurrit apud Baſilium *ep. 366.* (*137. edit. Benedict.*) *ad Antipatrum.* Quarto ſub *quocunque nomine vel titulo poſſidenti* pro abſente hoc interdictum tribui: Ergo & conductoribus, actoribus, procuratoribus colonis, cuiuſmodi homines alienis poſſeſſionibus vtuntur, ſeu vt *hac l.* dicitur, *vtendæ rei habent facultatem.* Poſtremum eſt. quod *in militia conſtitutos*, abſentibus coniungit. Id quod iam expendi ad *l. 1. ſup.* At quo ſenſu? Siue quia abſentes quoque alii quam qui in militia conſtituti: ſiue quia in militia quidam conſtituti, præſentes licet ſint, attamen his ipſis beneficiis omnibus fruuntur. Præſentes ſcilicet in militia conſtituti, vice abſentium habentur, vt Vigiles, *l. 15. §. 3. D. ad*

D. ad leg. Iul. de vi. Eoque pertinet Caſſiodori locus *VII. Var. 8.* de Præfecto Vigilum vrbis Rauennæ, *Officium*, inquit, *quoque tuum non paruo conſtat munere ſubleuatum, quando & ipſis momenti iura dilatata ſunt, qui pro ſecuritate ciuium militare noſcuntur.*

V. (a) Iidem AA. (b) Petronio (c) Vicario Hiſpaniarum.

NEC Imperiale Reſponſum (d) quod ſupplicatio litigatoris obtinuit, nec Interlocutio Cognitoris (e) interpellare (f) poſſeſſionis ſtatum, eo qui rem tenet abſente, permittitur; Quia negotiorum merita (g) partium aſſertione panduntur. (h) Vitia * autem a maioribus contracta perdurant, & ſucceſſorem auctoris (i) ſui culpa comitatur. &c. Dat. XV. Kal. Ian. Mediolani, Cæſario & Attico Coss. [397.]

INTERPRETATIO. *Nec per Principis præceptionem, ſi a litigatore fuerit obtenta: nec per reſponſum Iudicis, ſi fuerit interpellatus, abſente domino poſſeſſio vllius auferatur, quia prius conueniri debet ille qui poſſidet, & niſi inter præſentes iudicium dari non poteſt, nec negotium terminari. Nam quicunque alienam, vel abſentis rem crediderit occupandam, nouerit etiam hæredes ſuos ſimiliter pro hac auctoris præſumptione obnoxios eſſe manſuros.*

NOTAE.

(a) Hæc lex Cod. Iuſt. in duas partes diuiſa eſt. Prior eius & potiſſima pars relata in *l. 2. Cod. Iuſt. ſi per vim, vel alio modo abſentis perturbata ſit poſſeſſio.* Hanc vero legem omiſit Menochius. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Idem A.* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(c) *Petronio* huic Vicario Hiſpaniarum inſcribitur quoque anno 395. *lex vn. quorum bonorum*; & A. 396. *l. 151. inf. de Decurionib.* v. de eo in *Proſopogr.* *GOTHOFREDVS.*

(d) *Reſponſum*, id eſt, reſcriptum. *IDEM.* *Imperiale reſcriptum* legit Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(e) *Cognitor* eſt Iudex v. *Gloſſ.* *GOTHOFREDVS.*

(f) *Ex quocunque parte innouare.* Cod. Iuſt. Quia non tantum vi, ſed & aliter poſſeſſio abſentis turbatur, vt docet quoque *l. vlt. Cod. Iuſt. vnde vi:* & titulus ſub quo hæc lex *Cod. Iuſt.* locata eſt. Cæterum perperam hæc vox ſollicitatur ad marginem Cod. Pariſ. *Interpellare* enim *hic*, eſt turbare, vt *l. 2. ſup.* priuare, *l. 1.* auferre, *d. l.* peruadere, *l. 2.* inuadere, *l. 3.* perturbare, *l. 4.* *IDEM.* *Interpolare* notauerat Cuiacius ad marginem, quam lectionem etiam ſeruat Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(g) Merita negotiorum, *h. l.* & *l. 46. inf. de appellationib. l. 3. ſup. de pactis: l. vn. ſup. de his qui potentiorum nomine:* vt cauſæ merita *l. vn. ſup. de officio Iudicum ciuilium*, & *l. 2. inf. de exhib. reis: l. 13. inf. de iure fiſci.* *GOTHOFREDVS.*

(h) Ita *l. vn. ſup. de off. Iudic. ciuil. his horis quibus cauſarum merita vel facta panduntur.* *IDEM.* *Conduntur* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

* *Lex 11. Cod. Iuſt. de adquir. vel retin. poſſ.* vbi Tribonianus vocem *poſſeſſionum* addidit: ita, *vitia poſſeſſionum.* *GOTHOFREDVS.*

(i) *Auctor*, a quo ius in ſucceſſorem deriuatur. v. *Gloſſ.* *IDEM.*

COMMENTARIVS.

RESCRIPTI, aut INTERLOCVTIONIS obtentu abſentis poſſeſſionem interpellans *hac* Honorii *conſtitutione*, quæ ad diœceſin Hiſpaniæ proprie pertinet, non excuſatur.

SENTENTIA igitur *huius legis* eadem eſt, quæ *legis 2. ſupr.* niſi quod tria *hic* ſpecialia continentur. Primo ſcilicet hypotheſis variat: Illa eſt de *præſentis* poſſeſſione turbata; hæc vero, de *abſentis:* Etſi de vtroque idem ius ſtatuatur; Nempe, poſſeſſionem alterius turbari, vel interpellari non poſſe, obtentu reſcripti a Principe impetrati, vel interlocutionis Iudicis. Secundo ratio *h. l.* additur, *Quia negotiorum merita partium adſertione panduntur.* Cui ſimilis locutio occurrit *l. vn. ſupr. de officio Iudicum Ciuilium*, id eſt vt Interpres recte, *Quia prius conueniri debet ille qui poſſidet, & niſi inter præſentes iudicium dari non poteſt, nec negotium terminari.* *Audiri* ſcilicet partes cominus prius oportet ex ordine iuris & ſtato condictoque die diſceptari de cauſæ merito, non autem temere ſtatim transferri poſſeſſionem, aut haberi pro translata ſolo Principis reſcripto, aut iudicis interlocutione. Ergo *aſſertione partium*, id eſt, partium allegationibus hinc inde auditis. *Sermonem litigantium* quidam vocari putant in ſuppoſititia, *l. 1. de Epiſcop. iudicio.* Subiicitur tandem *hac lege* quod etiam relatum in *l. 11. Cod. Iuſt. de adquir. & ret. poſſ.* *Vitia a maioribus contracta perdurare, & ſucceſſorem authoris ſui culpam comitari.* Quæ ſententia ſuperioribus ita omnino cohæret. Vitium poſſeſſionis prætextu reſcripti, vel interlocutionis vſurpatæ etiam ad hæredes tranſire; etſi maxime hæredes bona fide poſſideant. Hæres ſcilicet in vitia defuncti ſuccedit, nec ea excludit ſua ignorantia. Hæredis Succedentis in vitium par habenda fortuna eſt, *l. 1. ſup. de fructibus & litis expenſis.* Cuius rei effectus hic eſt, vt hæres vſucapere, vel longa poſſeſſione adquirere P. 418.
non poſſit, quod defunctus vitio aliquo poſſedit, quod per vim & contra iuris ordinem occupauit, cum exordium ei bonæ fidei ratio non tueatur, vt eleganter loquitur Papinianus *in l. 11. D. de diuerſis temporal. præſcript.* Etiam in hærede malam defuncti fidem & principium poſſeſſionis ſpectamus. Initium iuſtum in præſcriptione requiritur. Et ita quidem hanc poſtremam ſententiam ſuperiori cohærere Interpres recte perſpexit. Sed & Tribonianus qui & *poſſeſſionum* vocem adiecit, & hanc ſententiam ſub titulo *de adquirenda & retinenda poſſeſſione* conſtituit.

A MINORE *etiam, non aduerſus Minorem, momenti actio ſeu interdictum exerceri poteſt.*

VI. (a) Impp. HONOR. & Theodoſ. AA. Iuliano II. (b) Proconſ. Africæ.

MOMENTI (c) actio exerceri poteſt per quamcunque perſonam: Sub colore autem adipiſcendæ (d) poſſeſſionis obrepta (e) petitio alteri obeſſe non debet, maxime cum abſque conuentione perſonæ legitimæ initiatum iurgium videatur: Nihil autem opitulatur (f) conuentio circa minorem habita, cum id rectius circa Curatorem debuerit cuſtodiri. Dat. Prid. Non. Mart. Rauennæ Conſtantio & Conſtante COSS. [414.]

INTERPRETATIO. *Ad recipiendum momentum, id eſt, infra* (g) *anni ſpatium cuiuslibet perſona agere poteſt. Si per obreptionem fuerit facta petitio, alterius parti præiudicare non poterit. Præterea cum legitima perſona non ſit, nihil valet* (h) *actio contra ætatem minorem, quæ contra Curatorem ſuum potius debuit iuſta ratione proponi.*

NOTAE.

(a) *Lex vlt. Cod. Iuſt. qui legitimam perſonam ſtandi in iudiciis habeant, vel non.* Iungendaque huic, *lex 3. ſup. de integri reſtitut.* *GOTHOFREDVS.*

(b) Iulianus hic ſub Honorio Proconſul Africæ fuit iam Anno 411. vt docet *lex 64. inf. de appellationibus.* Et iterum Anno 413. *l. 176. inf. de Decurionib.* & 414. hæc *lex* & *d. l. 3. de integri reſtitut.* & *l. 54. 55. de hæreticis.* *IDEM.*

(c) *Momentaneæ poſſeſſionis actio*: ita Tribon. De hac voce iam *ſupra* & in *Paratitlo.* *IDEM.*

(d) An *adipiſcenda*, pro recuperandæ: quomodo proprie, *l. 1. ſup.* An vero *in ſp. huius leg.* de adipiſcenda poſſeſſione agebatur? *IDEM.*

(e) *Obreptitia.* Cod. Iuſt. *IDEM.* *Obreptitio petitionis* Edit. Sichard. *RITTER.*

(f) *Opituletur* Cod. Wurceburg. & Edit. Sichard. *IDEM.*

(g) *Intra* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(h) *Valeat* Cod. Wurceburg. Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

HONORII Imper. altera hæc conſtitutio eſt in ioterdicto vnde vi ſeu circa *Momenti* actionem, pro *adipiſcenda*, id eſt, recuperanda poſſeſſione: Qoæ quidem pars eſt prolixioris Hooorianæ conſtitutionis, de mulierum & minorum reſtitutione, vt patet ex *l. 3. ſup. de integri reſtitutione*, quæ huic coaſſanda veoit. Qua quidem cooſtitutione Honotius Imper. nonoulla complexus eſt, in quibus mulieres & minores pari paſſu ambulant, puta in reſtitutionibus in integrum aduerſus ea quæ prætermiſeruot vel igoorauerunt, quæ ſenteotia eſt *d. legis 3.* Alia vero, in quibus mulieres & minores differunt: Quo pertinet hæc lex quoad legitimam videlicet perſooam ſtandi in iudicio: Mulier enim legitimam in iudicio ſtandi perſonam habet, at non & minor. Quo pertinet hæc lex: quæ & ideo noo male poſita eſt Cod. Iuſtin. ſub titulo, *qui legitimam perſonam ſtandi in iudicio habeant, vel non.* Cuius rei exemplum pooitur *hic* in momenti actione, ſeu interdicto *vnde vi.* Mioor ſcilicet etſi hoc interdictum exercere poſſit, pariter vt alia quæcunque perſona, vt mulier, libertus, ſeruus, colonus &c. *l. 1.* & *4. ſup.* non tamen aduerſus eum & quouis modo impetrata valet. Impetrantis quidem perſona, quæ vna ex duabus dubitandi rationibus in ſpecie *huius l.* erat, quæuis legitima eſt, etiam minoris ſioe curatoris auctoritate, qood momentaneæ poſſeſſionis fauor, & violentiæ odium induxit. At non etiam quæuis perſona legitima eſt aduerſus quam impetretur: Neque omnis etiam modus legitimus eſt. Fauore &, colore adipiſcendæ ſeu recuperandæ poſſeſſioois, non quælibet momenti petitio, oon cuilibet poſſeſſori obeſſe debet. Nam vt recte impetretur, alterique obeſſe poſſit, primom petitio obrepta, ſeu obreptitia eſſe non debet, quid enim ſi Iudici falſa allegatiooe obreptum ſit? deiode perſonam legitimam eſſe, eamque conueoiri oportet, quæ legitimam perſonam habeat ſtandi io iudicio: cuiuſmodi non eſt minor indefenſus, id eſt, curatore deſtitutus. Huic enim deounciari lis non poteſt, ſeu conueoiri is nequit, *h. l.* & *l. 4. ſup. de denunciat.* & *l. 1. ſup. de tutoribus vel curatoribus datis*: conuentio & denunciatio iuſtæ & legitimæ perſonæ fieri debet: Noo igitur minori, verum ipſius Curatori lis etiam in Momenti interdicto denuncianda eſt. Breuiter, *conuentio*, vt hæc *lex* loquitur, *rectius circa curatorem habenda eſt*, id eſt, nonniſi circa curatorem recte fit, vel, vt Ioterpres; *actio hac contra Curatorem potius debuit iuſta ratione proponi.* Et ita quidem hæc *lex* intelligenda eſt, quam Veterum nemo intellexit: & ita quoque dubitaodi, decidendique rationes colligendæ.

e.419

VTRVM * VI.

TITVLVS XXIII.

* Ita quidem conſtanter omnes manuſcripti. Et tamen legendum eſt *Vtrubi.* Auſonius quoque in *Grypho* de ternario numero *v. 63. ſeq.*

Interdictorum trinum genus, VNDE *repulſus*
VI: *aut* VTRVBI *fuerit:* QVORVMVE BONORVM:

qui Auſonii locus tribus huius libri titulis poſtremis reſpondet.

I. (a) Impp. Arcad. & HONOR. AA. Vincentio (b) PF. P. Galliarum. Poſt alia.

SI coloni, quos bona fide quiſque poſſedit, ad alios fugæ vitio tranſeuntes, neceſſitatem (c) conditionis propriæ declinare tentauerint, bonæ fidei poſſeſſori primum oportet & celeri (d) reformatione ſuccurri, tunc (e) cauſam originis & proprietatis agitari, non (f) expectatis temporibus, nec denunciatione ſolenni, quæ locum in iis (g) negotiis non habebunt. Dat. IIII. Id. (h) Iul. Mediol. Stillicone & Aureliano Coss. [400.]

INTERPRETATIO. *Si coloni rei alienæ ad alios dominos forte confugerint, primum eſt vt fugitiuos ſuos de cuius re exiſſe noſcuntur, momenti beneficio poſſeſſor ſine dilatione recipiat, & ſic de eorum origine audiatur, nec requiratur in iudicio, vt prius titulum litis petitor ſcribat, quia initium litis ad momentariam non pertinet actionem.*

NOTAE.

(a) *Lex 14. Cod. Iuſt. de Agricolis cenſitis & colonis.* Iungenda autem huic legi videtur *l. 1. 2. 3. infr. de his qui conditionem propriam reliquerunt.* GOTHOFREDVS.

(b) *Vincentius* PP. Galliarum ſub Honorio: de quo plene in *Proſopogr.* IDEM.

(c) *Neceſſitate* Cod. Wurceburg. RITTER.

(d) Vide ſup. *legem 4 tit. prox.* Et quæ notaui *ad l. 8. ſup. de iuriſdictione:* vide & *l. vn. inf. de inquilinis & colonis,* in hoc eodem argumento de colonis. GOTHOFREDVS.

(e) *Hanc cauſſam* Cod. Wurceburg. RITTER.

(f) Sequentia omnia abſunt a Cod. Iuſt. Sublata quippe omnis temporum obſeruatio & denunciationum ſolemnia. De quo dictum fuit ad *l. 5. 6. ſup. de denunciatione.* In omnibus interdictis denunciatio non requiritur, quod nominatim de interdicto *quorum bonorum* indicatur *l. vn. ſup. quorum bonorum.* GOTHOFREDVS.

(g) *In hiis negotiis* Edit. Sichard. Cod. Wurceburg. autem, *locum in his non habebunt & cetera.* Quæ lectio expreſſe docet hanc legem coniungendam cum *leg. 2. e. 3. de his qui condit. propr. reliq.* RITTER.

(h) *vel.* Kal. vt ita iungatur hæc lex, *legi 1. 2. 3. inf. de his qui condit. propr. reliqu.* GOTHOFREDVS.

COMMENTARIVS.

FVGITIVI coloni (de quibus *Colonis* & fugitiuis quidem eſt infra peculiaris titulus, vbi de colonis pleniſſime dixi) nomine, bonæ fidei poſſeſſori, interdictum *Vtrubi,* Momentique beneficium celeri reformatione & redhibitione tribui iubet *hac l.* Honorius: quæ maioris Honorianæ conſtitutionis portio eſt ad Vincentium PP. Galliarum emiſſæ, vt apparet ex *l. 1. 2. 3. infr. de his qui condit. propriam.* quæ *huic* iungendæ ſunt omnes; qua in vniuerſum colonis, collegiatis, curialibus fugitiuis, quorum ingens hac tempeſtate per Gallias numerus fuit (de cuius ratione alibi dico) occurſum voluit. De *hac l.* nunc ſaltem videamus. VTRVBI interdictum ad rerum ſe mouentium, & mobilium poſſeſſionem pertinere notum eſt, atque adeo & coloni ab alio poſſeſſi eo recuperantur: veluti ſi colonus bona fide ab aliquo poſſeſſus, ad alium, velut dominum confugerit: confugerit inquam, vt neceſſitatem eius conditionis, in qua fuit apud bonæ fidei poſſeſſorem euitaret, non quaſi colonariæ conditionis ſeſe neget, & ingenuum ſe eſſe contendat, ſed vt dominum mutet. Ita enim *huius l.* ſpecies quoque poni poteſt. Etſi Cuiacius ſpeciem ponat in ſola controuerſia inter colonum, & bonæ fidei poſſeſſorem: Quem arguere videntur iſta verba; *Tunc cauſam originis & proprietatis agitari:* Quibus vtique oſtenditur, cauſam de proprietate huius coloni inter bonæ fidei poſſeſſorem, & eum, ad quem ſeruus velut dominum confugerat in *ſp. huius l.* agitari, cuiuſnam videl. colonus ille originarius eſſet, non autem illud verti, an Originarius eſſet. Et ita quoque recte Interpres hanc *legem* intellexit. Dilata igitur in aliud tempus proprietatis quæſtione, colonus, qui a bonæ fidei poſſeſſore ad alium velut dominum ſeſe contulit, Momenti beneficio, ſeu celeri redhibitione veteri poſſeſſori a quo receſſit, reſtituendus eſt. Idque per Interdictum *Vtrubi.* Quod vt Cynus *in l. 1. q. 3. vbi cauſa ſtat.* recte diuinauit, arg. *l. 1. D. Vtrubi:* idque poſtea etiam Cuiacius probauit: ita *Rubrica* hæc ſub qua hæc *lex* poſita eſt, id aperte oſtendit. Secundo non expectatis temporibus, nec denunciatione exacta, quæ locum in his negotiis, id eſt, Interdictis non habet: De quo omni dixi *ad l. 1. ſup. de iuriſdictione:* & ad *tit. ſup. de denunciatione.* Fugitiui ergo nomine non minus Interdictum, ſeu Momenti beneficium tribuitur, quam Erepti: nam & fugitiuus non ſui modo furtum facit, verum & niſi alio ferme ſollicitante fugitiuus non eſt. Quare paria ſunt eripuiſſe, & ſollicitaſſe, & fugiſſe.

Cæterum notandum, hanc *legem* inſcribi *Vincentio PP. Galliarum,* ad quem Vincentium, hoc quadrien-

P.420 driennio editæ conſtitutiones plures occurrunt, nempe A 397. 398. 399. 400. Ad hunc ipſum ſunt tres Epiſtolæ Symmachi *lib. 9. Epiſt. 7. 9. & 25.* Ex qua poſtrema etiam apparet, eum Præfectum Prætorio fuiſſe, & quidem Galliarum. *Illud* nunc, ioquit, *de te impetratum valo, vt literis & APPARITORE decreto iuuare digneris curam meorum, quibus emendas ex HISPANIA Curules quadrigas in apparatum Prætoria functionis iniunxi. Oro præterea vt equorum* TRACTORIIS *quas Vir illuſtris* THEODORVS *emiſit, conſummatione per epiſtulam præſtes, ne* MVTATO IVDICE *beneficii lenteſcat authoritas.*. In dignitate igitur poſitum virum Illuſtrem, tractoriarum item ius habuiſſe, & per Hiſpaniam aothoritate polluiſſe. Denique Theodoro viro Illuſtri in Magiſtratu ſucceſſiſſe Vincentium, Symmachus *hoc loco* teſtatur, atque adeo omnibus his in vnum collectis Præfectum Prætorio Galliarum fuiſſe oſtendit. Nam & Theodorum in ea præfectura huius Vincentii deceſſorem fuiſſe, ex Claudiani Panegyrico *in Theodori Conſulatum ad l.142. infr. de Decurionibus*, oſtendam. [1] Denique de hoc ipſo Vincentio ita Sulpitius Seuerus *Dialoga 1. cap. 16. Vincentium*, inquit, *Præfectum, virum egregium, & quo nullus ſit intra Gallias omni virtutum genere præſtantior*, &c.

DE
ÆDIFICIIS PRIVATORVM.
TITVLVS * XXIV.

* Titulum hunc *de ædificiis priuatorum* hoc libro deſiderari docet Papianus *libro Reſponſorum Tit. 18. de clauſis itineribus, vel aliis ſeruitutibus, in fine*, his verbis: *Secundum legem Theodoſii lib. 4. ſub tit. de ædificiis priuatorum.* Cæterum hoc ordine & loco titulum hunc conſtituendum exemplo Codicis Iuſtinianei cenſeo: In quo poſt ſuperiora interdicta, *Quorum bonorum*, inquam, *Vnde vi*, aliaque, proponitur Titulus *de ædificiis priuatis.*

Imp. THEODOSIVS A.

Conſtitutionis verba deſiderantur.

SVMMA eius hæc a Papiano proponitur, vt & *in additamento primo Legis Burgundionum, Tit. 1. de clauſis itineribus, vel aliis.*

De ſeruitute luminis vel aëris ſimiliter conſtitutum eſt, vt inter priuatorum fabricas decem pedes; inter publicas, quindecim dimittantur, ſecundum legem Theodoſii *lib. 4 ſub tit. de ædificiis priuatorum.*

COMMENTARIVS.

INTERVALLVM, ſeu ſpatium ioter vicinas ædes legitimum fuiſſe iam olim aliquod, decantatum eſt, iam inde a lege XII. Tabularum, in qua *lex* hæc fuit (Tabula vt equidem cenſeo, octaua) *Ambitus parietis ſeſtertius pes eſto*; id eſt, inter vicinorum ædificia locus duorum pedum, & ſemipedis ad circumeuodi facultatem vacuus relinqui debebat. De quo videndus Varro 4. *de lingua Latina, n. 4. edit. Dionyſ. Gothofred.* Voluſius Mæcianus *in diſtributione ad Cenſorem.* & Feſtus *in voce ambitus* & ex eo totidem verbis Iſidorus 15. *Originum, cap. vlt.* Et de eo egit Briſſonius 1. *Selectar. cap. 2.* Et hoc quidem ſpatium ita conſtitutum, propter incendiorum metum. Qua cauſa priuatorum ædificia Romæ non cootinentia fuerunt ab initio, ſed *inſulæ* ferme, propter eundem incendiorum metum. Inter priuata ædificia & publica amplius ſeu maius ſpatium & interuallum præſtitutum fuit, de quo dicam *ad l. 4. & 46. inf. de operibus publ.* Et hæc vt dixi ſolo incendiorum metu. Atenim Luminis quoque & aëris cauſa; ne ſcilicet lumen aut aër præriperetur. Poſtea recentiorum Imperatorum legibus conſtitutum fuit maius aliquod ſpatium: puta decem pedum inter priuatorum ædificia, quindecim vero inter publica. Cuius interualli mentiooem iam facit Symmachus *lib. 6. Epiſt. 9. Cum*, inquit, *fratri meo Cenſorino ſatiſfeceris præterita iudicationis adſertio, tunc operi eius & molitionibus nouis* DECEM *tantum* PEDVM *vltra ædificia ſua permittatur adiectio. Ita vt partium fines & placito comprehenſus adſenſus, & conſtructio interiecta diſcriminet.* Sed & in eandem ſententiam extat Codice Iuſtinianeo conſtitutio Theodoſii Iunioris A. D. 423. ad Seuerinum Præfectum Vrbi puta *lex 11. Cod. Iuſt. de ædificiis priuatis.* Eiuſque iuris velut veteris poſtea meminit Leo Imperator *in Nouell. ſua vlt.* Huius certe noſtræ conſtitutionis memoriam nobis ſeruauit, vt paulo ante notaui, Papianus & Additamentum primum legis Gundebaldicæ vel Sigiſmundicæ ſeu Burgundionum.

Neque adeo improbandum eſt, quod viro docto in mentem venit, hanc *legem*, eandem videri cum *d. l. 11.* quæ eſt Theodoſii Iunioris. Quanquam & argumento Symmachi ductus quis hanc *legem* noſtram Theodoſii M. exiſtimare poſſit. Quin & argumento aliquo *legis 46. inf. de aperib. publ.* io qua Arcadius quoque iam Theodoſii Iun. pater Theodoſii M. filius, ſancit, vt quindecim pedum interuallum inter publica & priuata ædificia Conſtantinopoli interiiciatur. Quod rem ipſam attinet, ex ſuperioribus illud colligi poteſt, iam ante Arcadium & Theodoſium Iun. Romæ hoc ſpatium conſtitutum. Atenim ab Arcadio & Theodoſio Iuniore Conſtantinopoli ſancitum.

CODICIS

P. 421

CODICIS THEODOSIANI

LIBER QVINTVS.

QVO AGITVR DE TRIBVS:

I. De Succeſſionibus Legitimis, *Titulis 4. prioribus.*

II. De his quorum ſtatus immutatus fato aliquo factoue, *Titulis 7. ſequentibus:* puta, *tit. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11.* nempe I. Captiuitate, *tit. 5.* II. Tyrannide, *tit. 6.* III. Facto Parentum, vel dominorum: puta, Expoſitione, *tit. 7.* Venditione, *tit. 8.* IV. Colonatu, vel Inquilinatu, *tit. 9. 10. 11.*

III. De Conſuetudine, *tit. vlt.*

HVIVS LIBRI TITVLI.

I. *De legitimis hæreditatibus.*
II. *De bonis decurionum.*
III. *De bonis clericorum & monachorum.*
IV. *De bonis militum.*
V. *De poſtliminio.*
VI. *De ingenuis qui tempore tyranni ſeruierunt.*
VII. *De expoſitis.*
VIII. *De his qui ſanguinolentos emptos vel nutriendos acceperint.*
IX. *De fugitiuis colonis, inquilinis & ſeruis.*
X. *De inquilinis & colonis.*
XI. *Ne colonus inſcio domino ſuo alienet peculium vel litem inferat ei ciuilem.*
XII. *De longa conſuetudine.*

DE LEGITIMIS HÆREDITATIBVS. (a)

TITVLVS I.

LIB. VI. COD. IVST. TIT. LIV. *De ſuis & legitimis liberis.*
(a) Al. *hæredibus.*

PARATITLON.

LEGITIMÆ hæreditates ſucceſſiones ſunt, quæ legis ſeu conſtitutionis beneficio, *l. 1. 2. h. t.* priuilegio, *d. l. 1. & 7. h. t.* auxilio, *d. l. 1 h. t.* indulgentia, *leg. ead.* ipſo iure, *l. 8. h. t.* ex lege, *l. vlt. h. t.* ſecundum legum ordinem *l. 6 de Decur.* ab inteſtato deferuntur, *l. 1. 3. 4.* & *l. vlt. h. t.* competunt, *l. 1. h. t.* conceduntur, *leg. ead.* capiuntur, *l. vlt. h. t.* vindicantur, *l. 5.* & *l. vlt. h. t.* veniunt, *d. l. vlt. h. t.* Legitimi hæredes dicuntur ſecundum legum ordinem ad ſucceſſionem vocari *l. 6. de. Decur.* eos gradus legitimæ ſucceſſionis adtingere *l. 49 de Decurion.* In his legitimis ſucceſſionibus, primus gradus eſt *Liberorum.* Aduerſus omnes quippe legitimo gradu ad ſucceſſionem venientes, in hæreditatibus parentum, prima eſt ſucceſſio liberorum *l. 2. in pr. h. t. l. 3. in fine h. t.* id eſt, filiorum, filiarum, *l. 2, 3 h. t.* nepotum, pronepotum, *l. 8. h. t.* Neque, iis exiſtentibus, defuncti patri aut matri conceditur in-

teſtatæ ſucceſſionis hæreditas, *d. l. 3. h. t.* & *l. 8. infr. h. t.* vllo caſu. Licet defuncta a patre emancipata fiduciæ nomine obſtricta fuit, *d. l. 3. h. t.* vel etiam ſuffragio [id eſt iure liberorum] nixa non fuerit, *leg. ead.* Ita etiam, vt filius non conſanguineus modo, ſed & per adoptionem quæſitus, nulla capitis diminutione intercedente, matrem excludat: *l. 2 in pr. h. t.* Succedunt autem nepotes ex filia in filiarum locum. Nam ſi nepotes ex filia cum auunculis & materteris concurrant, pro ea parte ſuccedunt, qua & mater, collata dote ſua patris ſibi cum fratribus hæreditatem vindicaret: Detracta tantum tertia parte eius quæ eorum matri dotem conferenti, debebatur: *l. 4. & 5. h. t.* At defuncto aliquo ſine liberis, filiave, *l. 8. h. t.* fratribus, matribus, ſororibus, agnatis inteſtati ſucceſſio deferebatur. De MATRE videndum, ea, vel cum fratribus, vel cum ſororibus vel cum adgnatis aliis defuncti concurrit. Mater inteſtato defuncti, ſi fratres conſanguinei defuncto eſſent, iique capitis diminutionem paſſi non fuiſſent, id eſt, adgnati manerent, mater, inquam, a fratribus his excludebatur, nec quicquam iuris in filii ſucceſſione habebat: *l. 2. & l. 7. h. t.* & *l. 2. ſup. de inoff. teſtam.* & *l. 2. ſupr. de ſecundis nuptiis.* At ſi capitis diminutionem paſſi fuiſſent, fratres conſanguinei, puta, quia emancipati fuerant, mater fratres penitus excludebat: *l. 2. h. t.* Quod vltimum ad Valentiniani Tertii tempora obſeruatum, a Valentiniano immutatum eſt. Tertiam quippe hæreditatis fratres capite minutos cum matre concurrentes accipere voluit, patrui exemplo, de quo paulo poſt *l. 7. verſ. emancipati.* At ſi mater ius liberorum habens in ſucceſſione filii, cum eius ſororibus concurreret, dimidiam bonorum partem mater ferebat, alteram ſorores: *l. 8. h. t.* & *l. 2. ſup. de inoff. teſtam.* Et hæc de matre cum fratribus vel ſororibus defuncti concurrente. At ſi mater his deficientibus, cum Adgnatis defuncti concurreret, res ita ex Conſtantini conſtitutione diſtinguebatur; vt ſi adgnati capite minuti non eſſent, cuiuſcunque gradus illi forent, matri tertia portio deferretur, etſi ius liberorum non habenti *l. 1. h. t.* At Valentinianus Tertius præter patruum, filium eius & nepotem, omnibus reliquis adgnatis perſonam matris haberi potiorem voluit *l. 1. & 7. in pr. h. t.* At ſi adgnatio minime duraret, id eſt, capite minuti eſſent, patruus tantum eiuſque filius & nepos non vltra, cum matre in partem tertiam admittebantur, licet ius liberorum habente: *l. 1. & l. 2. in fin & l. 7. in pr. h. t.* Deficientibus parentibus & propinquis omnibus, quos natura legiſque pariter prærogatiua defendit, CONIVGES in capiendis hæreditatibus ab inteſtato fiſco præferuntur. Nam quamdiu aliquis de propinquis ſucceſſionem mortui vindicare poteſt, coniuges nullam ſpem ſucceſſionis ab inteſtato delatæ habere poſſunt. *l. vlt. h. t.*

De MATRIS *ſucceſſione in bonis filii, vna cum patruis cæteriſque adgnatis filii, Conſtantini M. lex.*

I. (a) Imp. CONSTANTIN. A. ad Baſſum PF. V. (b)

MATRI, * ius liberorum (c) non habenti, interueniente licet patruo, cæteriſque inter quos agnationis incorrupta (d) iura per ordinem (e) porriguntur, & quicunque deinceps adgnati erunt, a quibus conſanguinitatis (f) iure mater poterat excludi, placet omnium filii bonorum, quotieſcunque ab inteſtato venitur, deferri tertiam portionem. Et * tam patruo eiuſque filio, (g) quam & nepoti, agnatione minime durante, [ſi forte per emancipationem cuiuſquam fuerit conſanguinitas diminuta (h)], beneficio pari deferri tertiam portionem, licet habeat mater ius liberorum. Nec immerito, ſi quando ſupradicto ſubnixa mater fuerit priuilegio, agnatione dirempta vltra nepotis gradum noſtrum (i) beneficium minime placuit extendi, ne (k) multis perſonis vocatis, plus ablatum matri, minus additum videretur. Siue igitur vnus extiterit pluresue patrui eorumque filius aut etiam filii, & nepotes neptesue, non amplius quam ſola tertia vniuerſorum bonorum ſimul, omnibus, vel ſingulis pro ſuis quibuſque gradibus deferenda eſt. Et eodem (l) genere, ſi plures erunt a quibus mater poſſit excludi, non plus quam tertia bonorum matri
P. 42, aduerſus omnes competere debebit. Supradictæ ergo originis exiſtentibus perſonis agnatis in infinitum, matri aduerſus omnes cenſuimus ſubueniendum, licet non omnibus aduerſus matrem, ſed certis ſuperius comprehenſis perſonis hoc auxilium tribuatur. Ita vt nec petita bonorum poſſeſſione, [quoniam huius legis, non Prætoris, eſt beneficium,] ilico vt ſibi delatæ (m) portionis dies extiterit, aditione ſimplici, adrepto rerum quolibet corpore, vel animi deſtinatione patefacta, plenum dominium delatæ ſibi portionis conſequentur: (n) facultate eis perpetua dum aduixerint (o) tribuenda in adeunda conceſſa ſibi parte ſucceſſionis. Nec enim ad eos qui eorumdem ſucceſſores erunt, niſi ipſis (p) prius, quos indulgentiæ noſtræ ratio complectetur, (q) quæſita fuerit hæreditas, transire quicquam iubemus, (r) ſed penes eos manere, apud quos (s) ante iſtam legem reſidere potuiſ-

tuiſſent. (t) PP. (v) XIIII. Kalend. Ian. (x) Rom. Criſpo II. (y) & Conſtantino II. Cæſ. Coss. [321.]

INTERPRETATIO. *Si mater ius liberorum non habeat, hoc eſt, ſi ingenua tres partus viuos, libertina quatuor non* (z) *ediderit, & vnicum filium inteſtatum fortaſſe perdiderit, & filius moriens patruum vnum, vel plures, aut certe patrui, vel patruorum filios, vel nepotes plures cum matre reliquerit, qui tamen emancipati non fuerint, mater in tertia portione in filii inteſtati hæreditate ſuccedat, & duas partes patruus, vel ſi plures patrui fuerint, aut filii, vel nepotes ſibimet vindicabunt. Quod ſi mater liberorum ius habeat, & patruus vel patrui cum matre ſuperfuerint, etiamſi emancipati ſunt, duas partes de bonis filii inteſtati morientis mater conſequatur, quæ ius liberorum habet, & tertiam patruus vel patrui: qui ſi defuerint, filii patruorum quanti fuerint æquales ſibi per capita faciant portiones. Quod ſi filii patruorum defuerint, ſimili etiam nepotes patruorum diuiſione ſuccedant. Sed in hac ſucceſſione ſola Conſtitutio præſens ſufficit, vt inter matrem, patruos, eorumque filios & nepotes, bonorum poſſeſſio præſumatur, quæ ſi fortaſſe adita non fuerit hereditas* (a) *& hii qui adire debuerant moriuntur, hæredes eorum a ſucceſſione non aditæ hæreditatis excludit: quia euidenter lex iſta conſtituit, vt non adita hæreditas non tranſeat ad hæredes.* (b)

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. eam quippe emendauit Iuſtinianus, *l. vlt. in fine Cod. Iuſt. ad SC. Tertullianum*, cuius etiam meminit §. 5. *Inſt. de SC. Tertull.* Sicut hac Conſtantini conſtitutione ius antiquum temperatur, vt teſtatur *lex* 2. *inf.* quæ huius *legis* meminit. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Baſſi* huius P. V. non meminit notitia Præf. vrbis: quare malit quis hic *PP.* verum id non patitur *l.* 2. *prox.* qua nominatim dicitur, hanc *leg.* emiſſam ad *Baſſum Præfectum vrbis. IDEM.*

* *Prima* ſententia, de *Agnatis capite non minutis*, & matre ius liberorum non habente. *IDEM.*

(c) De iure liberorum ſuo titulo agetur *inf. lib.* 8. *tit.* 17. *IDEM.*

(d) *Incorrupta agnationis iura*, id eſt capitis minutione non extincta. *IDEM.*

(e) Tranſmittuntur ad hæredem ſeu ſequentem ſemper gradum & ordinem. *IDEM.*

(f) *Conſanguinitas* pro omni agnatione hoc loco: pro omni cognatione *in l. vn. ſup. Quorum bonorum.* Hinc quoque conſanguineus filius & conſanguinei fratres *l.* 2. *infr.* vbi dicam adhuc: & conſanguineus patruus, *l.* 2. *ſup. de inter vib.* conſanguinei igitur omnes ὁμαίμοι ὁμογνίοι & *h. t. in l.* 1. *Cod. Iuſt. de impon. lucr. deſcript.* Alioquin proprie *conſanguinei* ab *agnatis* ſeparantur, & pro fratribus germanis ex eodem patre. Vide Paulum 4. *ſent. tit.* 8. §. 15. & *collect. Legum Moſaicar. tit. vlt.* §. 2. *IDEM.*

* *Secunda* ſententia, *de Agnatis capite minutis.* Et matre ius liberorum habente. Et tam patruo, id eſt, & vniuerſa tam patruo, vt inf. & eodem genere. *IDEM.*

(g) *Filio & dumtaxat nepoti*, Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(h) *Conſanguinitas diminuta*, id eſt agnatio emancipatione ſoluta: vide *l.* 7. *D. de capite minutis. GOTHOFR.*

(i) Agnatis indultum, *h. l. IDEM.* *Iurium beneficium* Edit. Sichard. *RITTER.*

(k) Vide Interpretationem. *GOTHOFREDVS.*

(l) *Eodem genere*, id eſt, eadem ratione. *IDEM.*

(m) *Vt ſi data* Edit. Sichard. *RITTER.*

(n) *Conſequantur. GOTHOFREDVS.*

(o) *Aduiuere*, pro ſimplici, *viuere.* Quod locis quamplurimis a Cuiacio allatis *VIII. Obſ.* 36. firmari poteſt: qui tamen idem vbique diuiſim legit, dum ad vixerint, & donec ad vixerit. Et putat donec ad, dum ad, dicta pro *donec*: quod mihi non perſuadet Plinius *lib.* 15. *cap.* 18 *Fortuito ſata aduiuit in medio foro.* Et vetus inſcriptio, *qui aduiuente eo &c. teſtamento honorati ſunt.* Capitolinus *in Antonino Pio cap.* 5. *Patri dum aduixit religioſiſſime paruit. GOTHOFREDVS.*

(p) *Ipſi* Cod. Wurceburg. male. *RITTER.*

(q) γρ. *Complectitur. GOTHOFREDVS.* Hanc lectionem habet Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(r) *Iubemus*, pro permittimus, concedimus: vt contra, non iubemus, pro vetamus: *l. vlt. inf. quib. equor. vſus*: & neque iuſſerimus, pro vetuerimus: *l.* 14. *inf. de operib. publ. GOTHOFREDVS.*

(s) Id eſt, agnatos. *IDEM.*

(t) *Potuiſſet. IDEM.*

(v) *Dat. XIV.* An. opt. not. *IDEM.*

(x) *Iun.* An. Rhem. *IDEM.*

(y) Cod. Wurceb. *Criſpo II. Ceſ. Coſſ.* negligentia librarii. *RITTER.*

(z) *Non* abeſt a Wurceburg. Cod. *IDEM.*

(a) Aberat male hæc vox, quam impreſſi & MS. Cod. ſeruant. *IDEM.*

(b) Additum in Cod. Wurceburg. *Hic de iure addendum. IDEM.*

COMMENTARIVS.

MATER in legitima filiorum ſucceſſione hac Conſtantini lege partim adiuuatur, partim prægrauatur, vt loquitur Iuſtin. §. 5. *Inſt. de SC. Tertull.* Olim ſcilicet mater ex SC. Tertulliano, ſi ius liberorum haberet, (ingenua ſcilicet trium, libertina quatuor) liberis ſuis ſuccedebat; agnatis liberorum penitus excluſis. Si vero ius liberorum non haberet, a liberorum ſuorum ſucceſſione ab agnatis prorſus excludebatur, *l.* 2. *ſup. de inoff. teſtam.* Hoc ius hac Conſtantini M. leg. temperatur, vt loquitur *lex* 2. *prox.* quæ *huius legis* meminit. Ex *hac* quippe *leg.* mater, ſi ius liberorum non habeat, adgnati duas Tertias, mater tertiam bonorum partem inteſtati filii habet: ſic adiuuatur mater *hac l.* Viciſſim ſi mater ius liberorum habeat, in filii equidem ſucceſſione duas Tertias bonorum adquirit, ſed tertiam partem adgnati vſque ad patrui nepotes, etiam adgnatione ſoluta conſequuntur: Sic mater *hac* P424

leg. prægrauatur. Breuiter, liberorum ius non habens mater, cum adgnatis omnibus in tertiam partem concurrit; liberorum vero ius habens, in tertiam partem adgnatos admittit. Neque tamen omnes, ſed vſque ad patrui nepotes tantum, quod ipſum confirmatur, *l. 2. & 7. inf.* Hac ſcilicet ratione, ne multis perſonis vocatis plus ablatum matri, minus additum videretur. Quorum verborum hæc ſententia eſt; Conſtitutionem hanc eo fine promulgari, vt matri aduerſus SC. Tertullianum conſulatur: matri, inquam, ius liberorum non habenti, quod vt faceret & agnatis perſuaderet, & ipſis aliquid in caſu contrario largiendum fuiſſe: verum intra certum gradum, ne effectu ipſo plus matri adimeretur *h. l.* quam adderetur. Quod vtique fieret, ſi vlteriores adgnati cuiuſcunque gradus cum matre ius liberorum habente admitterentur. Satius enim fore matrem ius liberorum non habentem ab adgnatis penitus excludi, quam cum ea quæ ius liberorum haberet, adgnatos indiſtincte omnes concurrere.

Primum igitur hoc matri *h. l.* priuilegium tribuitur, quod vt immutatum poſtea auctumque fuerit, videnda eſt *lex vlt. Cod. Iuſt. ad SC. Tertullianum: & lex vlt. Cod. eod. de iure liberorum.*

Alterum priuilegium matri vt & Adgnatis *h. l.* tribuitur, vt bonorum poſſeſſionis petitio eis neceſſaria non ſit, ad legitimam hanc ſucceſſionem amplectendam. Sane ita viceuerſa matri inteſtato defunctæ citra bonorum poſſeſſionem filius pro hærede gerendo ſuccedit, *l. 3. Cod. Iuſt. ad S. C. Orficianum*: Imo generaliter Valentinianus Tertius *in l. 1. ſupr. de cretione vel bonorum poſſeſſione* legitimos ſucceſſores omnes, etſi longius conſtitutos, bonorum poſſeſſionis petitionem non cogi cuſtodire ſcribit. Bonorum ſcilicet poſſeſſio *Vnde legitimi*, neceſſaria non eſt. Cuius rei ratio *h. l.* hæc redditur, quia legitima ſucceſſio, *legis eſt, non Prætoris beneficium.* Illis igitur tantum bonorum poſſeſſio neceſſaria eſt, qui Prætoris beneficio ad bona admittuntur. Proinde aditio ſimplex legitimis hæredibus ſufficit *h. l.* ſola animi deſtinatione patefacta: ſeu qualecumque aditæ, vel adeundæ hæreditatis indicium: *d. l. 1. ſupr. de Cretione.* Vt filii matribus inteſtatis ipſo iure ſuccedunt, *l. 8. inf. h. t.* ita & mater filiis. Cæterum hæreditatis aditionis argumentum *h. l.* dicitur, ſi rerum hæreditariarum quodlibet corpus vel minimum arreptum fuerit, ſic vel vna gleba fundi in ius delata, in ea tanquam in toto fundo vindicatio apud Prætorem fieri ſolebat: de quo more videndus Gellius *lib. 20. cap. 9.* Quem ipſum etiam poſtea Alemanni ſeruarunt, qui ceſpitem illum, ſeu glebam auulſam, *Zurbam* vocabant: vt conſtat ex *tit. 84. legum Alamannicarum.* Vindicationis igitur, & aditionis hac parte eadem eſt ratio; nam & aditio, vindicatio eſt: *l. vlt. D. de adquirend. hæredit. & l. 15. Cod. Iuſt. de captiu. & poſtlim.* Similis etiam Daciæ mos fuit, cuius mentio fit *cap. 2. X. de conſuetudine*, Quo donator fundos Eccleſiæ donatos tradidiſſe fingitur vna gleba fundi in Eccleſiam delata, vel Altari impoſita, vel tradita in manum Prælati Eccleſiæ, vel Epiſcopi. Etſi igitur bonorum poſſeſſio legitimis hæredibus neceſſaria non ſit, aditio tamen requiritur: Non adita, non agnita legitima hæreditas non tranſmittitur: *h. l. in fine,* iuncta interpretatione, & *l. vn. §. 5. Cod. Iuſt. de caducis tollendis & l. 2. Cod. Hermogen. de ſucceſſionib.* & aliis. Ita filii ex S. C. Orficiano non aliter adquirunt matris hæreditatem, quam ſi eam adierint vel pro herede ſe geſſerint, Paulus *4. ſentent. tit. de S. C. Orficiano. §. vlt.* Ita nec matres filiorum ex S. C. Tertulliano *h. l.* Sui tantum hæredes ſemper excipiendi ſunt, & caſus *legis vn. ſup. de cretione.* Aditio igitur requiritur, & quam hereditatem mater, vel agnati ita non acquiſiuerunt, in heredem non tranſmittunt, ſed deficientis portio penes matrem, & agnatos manet, ſeu agnatis adcreſcit. Quod ipſum in S. C. Orficiano obtinet, id eſt, in ſucceſſione materna liberis delata, *l. 2. Cod. Iuſt. ad S. C. Orficianum, & l. 9 D. de ſuis & legitimis.* Non adita ſcilicet hereditas ad heredem non tranſmittitur: *h. l. & l. vn. §. 5. Cod. Iuſt. de caducis tollendis: l. 6. & 7. D. de inofficioſo: & l. 2. C. Hermog. de ſucceſſionib.* Cæterum & hæc lex eſt de earum Conſtantini conſtitutionum numero, de quibus Nazarius *in panegyr. c. 38.* hoc anno ipſo: *Nouæ* inquit, *leges regendis moribus, & frangendis vitiis conſtitutæ, veterum calumnioſæ ambages reciſæ, captandæ ſimplicitatis laqueos perdiderunt.* Quomodo & Porphyrius de eodem Conſtantino *in Panegyr. v. 39. pag. 349. inter Epigram. veter. Petr. Pithæi.*

- - - - - Permulcens Aſpera Legum
Iuſtitia æterna. - - - - - -

De MATRIS *ſucceſſione in bonis filii, ſi Fratres ei exiſtant, Valentis lex.*

II. (a) Impp. Valent. & VALENS AA. ad Auxonium (b) PF. P.

QVIA (c) non ſolum filius (d) conſanguineus, ſed etiam per adoptionem quæſitus nulla (e) capitis diminutione intercedente, eius matrem excludit, ſi (f) quidem patiatur mater defunctorum excludi (g) a fratribus, conſanguineis (h) exiſtentibus, (i) quibus ipſa præferatur intercedente capitis diminutione, proximior (k) gradus ineatur. Nam Conſtitutio (l) Diui Conſtantini ad Baſſum Præfectum Vrbis emiſſa, patrui tantummodo ius antiquum temperauit, (m) vt ſi vnus patruus, ſeu duo, pluresue ſint, ſiue (n) filius filiive eorum vſque ad nepotem extiterint, beneficio Conſtitutionis (o) in partem tertiam componant. (p) De conſanguineis vero fratribus nullam fuiſſe (q) mentionem cognouimus euidenter, licet (r) antiquo iure ſeruato, ac Diualis memoriæ Conſtantini Conſtitutione comprobata proſpectum eſſe videatur a noſtra Clementia, vt (s) in huiuſmodi litibus, qui frater conſanguineus debet excludi ſecundum ius antiquum, præferatur iuxta memoratam deſtinationem: (t) vel (v) certe ſi patrui perſona interceſſerit, vſque ad nepotem ius Conſtitutionis temperatum, ſuum teneat robur atque firmitatem. Dat. IIII.
P. 425 Kalend. Ian. Conſtantinop. Valent. N B. Puero, & Victore V. C. Coss. [369.]

INTERPRETATIO. *Si moriatur quis, & relinquat matrem & fratrem conſanguineum id eſt, vno patre natum, vel etiam adoptiuum, id eſt, geſtis ante Curiam adfiliatum* (x) *qui conſangui-*

ſanguinei loco habendus eſt, conſanguineus frater, vel adoptiuus matrem in totum (y) *a ſucceſſione mortui fratris excludunt. Quod ſi emancipatus fuerit conſanguineus, aut adoptiuus, & moriatur frater ſuperſtitibus emancipatis fratribus, & matre, patruos eorumque filios vel nepotes etiam emancipati fratres euidenter excludunt: ita tamen, vt ſi* ius liberorum *mater habuerit, duas partes de morientis filii hæreditate præſumat, & tertiam emancipati fratres, quos conſtat eſſe ſuperſtites. Quod ſi mater ius* liberorum non habuerit, *tertiam mater conſequetur, & duas partes etiam emancipati filii excluſis patruis poſſidebunt.*

NOTAE.

(a) Abeſt & hæc lex a Cod. Iuſt. ideo, quia per *l. vlt. Cod. Iuſt ad SC. Tertullian.* antiquata eſt. *GOTHOFR.*

(b) *Auſonium*, ita Codex Rhem. Vtrouis certe modo ſcribas, ab Auſonio Burdigalenſi noſtro diuerſus eſt. Hic enim Præfectus Prætorio Orientis erat, quod præter huius *legis* ſubſcriptionem oſtendit *lex vn. infr. de Claſſici*, & *l. 1c. infr. de erogatione militar. annonæ.* De quo videndus elegans locus Zoſimi. *lib. 4. c. 10. IDEM.* *Auxanium* legit Cod. Wurceb. *Auxilium* edidit Sichardus. *RITTER.*

(c) Hæc vox oſtendit his verbis argumenti ſpeciem contineri, non etiam quod Cuiacius credidit, rem ipſam, cuius cauſa hæc lex lata fuit. ſed & emendationem noſtram in verbis illis, *ſiquidem*, firmat. *GOTHOFR.*

(d) Cuiacius *lib. XV. Obſeru. cap. 36.* & *Recitationib. ad tit. Cod. ad SC. Orfician.* ſubſtituit hoc loco *frater.* Perperam omnino. De quo mox. De hac interim re, v & *l. 3. 8.* infr. *IDEM.*

(e) Hæc verba ad filium adoptiuum pertinent, hoc ſenſu: Filius etiam adoptiuus matrem excludit, niſi capite minutus, id eſt, emancipatus ſit. Nam filii conſanguinei, id eſt naturales, etſi capite minuti nihilominus ad bonorum poſſeſſionem *vnde liberi* vocantur: at non & adoptiui *l. 4. D. vnde liberi*: Quibus concinit *lex 13. 14. D. de adoptionib.* *IDEM.*

(f) γρ. *Sic idem*, de quo mox pluribus. *IDEM.* *Vt quidem* edidit Sichard. *RITTER.*

(g) *Excludi ſcilicet. GOTHOFREDVS.* *Excludi ſe fratribus*, Edit. Sichard. *RITTER.*

(h) De conſanguineis fratribus *ad l. proxim. ſup. dixi. GOTHOFREDVS.*

(i) *Exiſtentibus* id eſt, etiamnum manentibus, neque capite minutis: vid. & *initium legis 1.* *IDEM.*

(k) γρ. *Et proximior*, id eſt, patruus cum matre concurrat. *IDEM.*

(l) Intelligit *legem 1. ſup.* quæ huic occaſionem dedit. *IDEM.*

(m) *Temperauit* ſcilicet ius antiquum *lex 1. ſupr.* dum patruum, &c. cum matre liberorum iure ſubnixa concurrentem, quæ penitus eum excludebat, in tertiam partem admiſit. *IDEM.*

(n) *Sine filiis* edidit Sichard. male. *RITTER.*

(o) *Compoſitionis* Edit. Sichard *IDEM.*

(p) *Componendi* vox hæc in re propria, vt *l. 7. infr. compoſitionis nomine*, & *l. vlt. infr.* *Comparandi* voce, vel *compariandi.* *GOTHOFREDVS.*

(q) *Factam* in conſtitutione Conſtantini. *IDEM.*

(r) γρ. *licet*, vel quid ſimile. Nouam certe hinc ſententiam inchoari oportet. *IDEM*

(s) *Aut* Cod. Wurceb. animaduerto librarium ſæpenumero *aut* & *vt* confundere. *RITTER.*

(t) γρ. *Diſtinctionem*, Valens Imperator ſcilicet fratrem a matre excludi, ſi capite minutus ſit, iubet. ſi non ſit, matrem excludere vult. *GOTHOFREDVS.*

(v) Confirmat *conſtitutionem 1. ſup.* *IDEM.*

(x) *Adſiliatus:* pro adoptato *hic*, & in Gaii *Inſtitutionib. Lib. 1. tit. 4. §. 1.* v. Cuiac. *VII. Obſ. 16. in fin.* *IDEM.*

(y) *In toto* Cod. Wurceburg. *In tota ſucceſſione*, Edit. Sichard & Cuiac. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

Mater cvm fratribvs defvncti filii in eius ſucceſſione ex hac Valentis conſtitutione non concurrit, ſed vel ab iis penitus excluditur, vel ipſa eos excludit. Excluditur, inquam, ſi fratres conſanguinei exiſtant, id eſt, maneant: viciſſim excludit, ſi fratres capite minuti ſint. Hæc huiuſce legis eſt ſententia. De quo tamen vtroque dubitari cœperat occaſione Conſtantinianeæ *legis 1. ſup.* eo quod videretur, patrui & cæterorum *ea lege* nominatorum exemplo, mater cum fratribus conſanguineis defuncti pro parte admittenda, & viciſſim ipſi capite minuti cum matre admittendi. Verum vtrumque Valens *hac conſtitutione* remouet. Iure primum matrem a fratribus conſanguineis excludi aſſerens, quia omnimodo (vt loquitur *lex 8. inf.*) per filios mater excluderetur: per filios, inquam, adoptiuos quoque (non tantum per filios conſanguineos) cum tamen adoptiuus filius plus iuris habere non debere videretur, quam frater conſanguineus. Proinde a filio adoptiuo ad fratrem conſanguineum Valens argumentum ducit. Quam argumenti vim Cuiacius, atque inſolentem *filii conſanguinei* appellationem minus attendens, loco *filii*, *fratrem* reponendum *hic* duxit. Nam etſi *conſanguinei* appellatio & quidem ſimpliciter elata, fratrem ferme germanum ſignificare ſoleat, attamen *filium conſanguineum* dici nihil vetat, & quidem κατ' ἀντίθεσιν filii adoptiui. Sane & conſanguineus, patruus dicitur, *l. 2. ſupr. de tutorib.* & in ſummam, conſanguineus eſt ὅμαιμος. Verum equidem eſt de fratre defuncti, *h. l.* quæri, an matrem excludat? Sed illud nihilominus verum eſt, a filio ad fratrem argumentum duci. Sic enim hæc *lex* legenda eſt: Qvia *non ſolum filius conſanguineus*, sed etiam *per adoptionem quæſitus, nulla capitis deminutione intercedente, eius matrem excludit*; sic idem, (ita legendum eſt, non *ſiquidem*, vt hactenus male legitur) *patiatur mater defunctorum excludi a fratribus conſanguineis exiſtentibus.* Neque in hac ſententia explicanda Interpres felicior fuit: Apud quem tamen hæc duo notentur. Primum, quod ait, adoptiuum conſanguinei loco habendum eſſe. Quod ipſum confirmat *lex 1. §. vlt. D. de ſuis & legitimis:* Conſanguineus enim improprie eſt, *§. 2. Inſt. de legitima agnatorum ſucceſſione.* Alterum quod *adfiliatum* vocat adoptiuum, de qua voce alibi dictum. Et hæc de prima quæſtione eiuſque ratione. Alteram hac ratione firmat Valens quod *in l. 1. ſup.* fratrum nulla fiat mentio, ſed tantum patrui eiuſque filiorum vſque ad nepotem. Hos videlicet cum matre in tertiam partem concurrere capite minutos; conſanguineis fratribus capite minutis, non idem iuris ea lege tribui. Quæ quidem ratio, verum vt fatear, omnium eſt ἄτεχνος, ne dicam abſurda. Cur enim minus iuris habeant fratres in fratris ſucceſſione, quam patrui? Et certe Valentinianus III. æqui obſeruantior, exemplo Patrui, fratri quoque ius idem poſtea conceſſit: *l. 7. verſ. emancipati infr.*

P 425 *De* FILIORVM *in bonis Matris emancipatæ ſucceſſione, præ auo emancipatore, Valentiniani Iun. lex.*

III. (a) Imppp. Gratian. VALENT. & Theod. AAA. ad Hilarium (b) PF, P.

QVOTIES de emancipatæ filiæ ſucceſſione tractatur, ſeu eam *fiduciæ* nomen obſtrinxit, ſeu etiam nulla comitantur (c) ſuffragia liberorum filiis ex ea genitis, etiamſi talis occaſus (d) auo viuente contingat, intacta pro ſolido ſucceſſio deferatur, neque vlla defunctæ patri matrique concedatur inteſtatæ ſucceſſionis hæreditas: (e) cum (f) ſatis ſuperque ſufficiat, aduerſus omnes legitimo gradu ad ſucceſſionem venientes, in hæreditatibus matrum [incolumes (g) ac ſuperſtites optabili ſorte geniti] ſucceſſio liberorum. Dat. XI. (h) Kal. Mart. Mediolani, Merobaude II. & Saturnino Coss. [383.]

INTERPRETATIO. *Filia, quam* fiduciatam *nominauit, hoc eſt emancipata, ſi inteſtata moriatur, & relinquat ſuperſtitem* (i) *patrem, matrem & filios excluſo patre & matre, etiamſi ius liberorum defuncta non habeat, filii ſoli in eius hæreditate ſuccedunt. Hic de iure addendum quid ſit fiducia.*

NOTAE.

(a) *Lex 4. Cod. Iuſt. ad SC. Orfician* hinc interpolata eſt, & quidem hunc in modum. *Quotiens de emancipati filii filiaue ſucceſſione tractatur, filiis ex his genitis deferatur intacta pro ſolido ſucceſſio: neque vlla defuncti, defunctaue, patri, matriue concedatur inteſtata ſucceſſionis hæreditas.* Huic legi reſpondet in partem principium *l. 2. ſup.* & finis *l. 8. infr.* GOTHOFREDVS.

(b) *Hilarianum P. V.* ita Cod Iuſt. IDEM.

(c) *Comitante* Cod. Wurceburg. RITTER.

(d) *Occaſus*: pro morte. GOTHOFR.

(e) Vide de hoc ſpeciatim *infr. l. 8.* IDEM.

(f) Id eſt, præualeat & potentior ſit omni alio iure legitimo. IDEM.

(g) γϱ. *Si incolumes ac ſuperſtites optabili ſorte geniti ſint. Geniti*, id eſt nati vel filii. IDEM. Tentabat Cuiacius, *incolumis ac ſuperſtitis optabili ſorte genitoris.* RITTER.

(h) XV. Cod. Iuſt. GOTHOFREDVS.

(i) *Superſtites* Cod. Wurceburg. eleganter ita. RITTER.

COMMENTARIVS.

IN EMANCIPATÆ Matris ſucceſſione, filii eius, auo emancipatori præferuntur, ex hac Valentiniani Iun. conſtitutione: ſub duplici ampliatione: *Etſi eam fiducia nomen obſtrinxit.* Vel vt Interpretatio habet, & ſi mater *fiduciata* fuerit, id eſt contracta fiducia emancipata fuerit. Item etiamſi mater liberorum ius non habuerit. Antiquo ſcilicet iure, ante hanc *legem*, liberi ex filio emancipato nati Auum ſuum a patris ſui ſucceſſione prorſus excludebant, etſi is contracta fiducia emancipatus fuiſſet. Item etſi iura liberorum non haberet, id eſt liberos quidem aliquos haberet, ſed non tres, aut quatuor, verum pauciores; Atenim ſi filia emancipata fuiſſet, auus in filiæ ſuæ emancipatæ ſucceſſione partem ferebat, atque ita cum liberis, id eſt, nepotibus ſuis in filiæ ſuæ ſucceſſione concurrebat. Verum hoc ius & diſcrimen *hac* Valentiniani Iunioris *conſtitutione* tollitur, atque hic, ſiue aui, ſiue auiæ cum nepotibus concurſus abrogatur, & pro ſolido ſeu in ſolidum liberis matris ſucceſſio tribuitur. *Satis ſcilicet ſuperque ſufficit*, inquit Valentinianus, *aduerſus omnes legitimas ſucceſſiones in hæreditatibus matrum ſucceſſio liberorum*, vt eleganter hæc lex loquitur; id eſt, potentior eſſe debet omnibus aliis legitimis ſucceſſionibus ſucceſſio liberorum. Vt enim potiorem non admittit, ita & æqualem qui cum concurrat, recuſat.

Notanda interim hic duo. Primo, *fiduciæ* olim contractæ effectus. Pater ſcilicet qui filium ipſe manumiſerat, iura patronatus in filii bonis conſequebatur, & legitima eius hæreditas ad patrem manumiſſorem pertinebat, eaque fiducia contracta dicebatur; quod notius eſt, quam vt demonſtrari oporteat. Locus ex veteri Gloſſario interim obſeruetur: Contracta, inquit, fiducia ὅταν πατὴρ τὸν υἱὸν ποιῶν emancipatum προαναφώνει, ἵνα ἐν διαθήκῃ ὁ υἱὸς τελευτήσας καταλείψῃ τὸ τρίτον τῷ πατρί. εἰ γὰρ οὐ προαναφώνει περὶ τούτου, οὐδὲν αὐτὸ καταλαμβάνετο ἐκ τοῦ υἱοῦ. Verum hanc fiduciæ contractæ & non contractæ differentiam ſuſtulit Iuſtinianus, *l. 4. Cod. Iuſt. de bonis libertorum, & l. vlt. Cod. eod. de emancipat.* Eaque inter alias interpolandæ huius *legis* Triboniano cauſa fuit.

Secundo notandum Iuris liberorum priuilegium quod *hac l.* memoratur ſemel & antiquatur: de quo iure *ſuo inf. titulo, lib. 8. tit. 17.* De hac *lege* tandem dicam adhuc aliquid etiam *ad l. vlt. de maternis bonis.*

De NEPOTVM *ex* FILIA *in aui materni bonis ſucceſſione, in concurſu auunculorum & materterarum vel adgnatorum Valentiniani Iun. lex.*

IIII. (a) Imppp. VALENT. Theod. & Arcad. AAA. Conſtantiano (b) PF. P. Galliarum.

SI * defunctus cuiuſcunque ſexus aut numeri reliquerit filios, & ex filia defuncta cuiuſcunque

cunque

cunque ſexus aut numeri nepotes, eius partis, quam defuncti filia ſuperſtes patri inter fratres ſuos fuiſſet habitura, duas partes conſequantur nepotes ex eadem filia, tertia pars fratribus, ſororibuſue eius quæ defuncta eſt, id eſt, filiis filiabuſque eius de cuius bonis agitur, auunculis ſcilicet, ſiue materteris eorum, quorum commodo legem ſancimus, accreſcat. (c) Quod * ſi hic defunctus, de cuius bonis loquimur, habebit ex filia nepotes, ſed (d) præterea filios non habebit, ſed, (e) qui præferri nepotibus poſſint, (f) habebit *agnatos*, in (g) quandam (h) Falcidiam, & in dodrantem nepotes iure ſuccedant. Hæc eadem quæ de aui materni bonis conſtituimus, de auiæ maternæ ſiue etiam paternæ ſimili æquitate ſancimus. Niſi forte auia elogia (i) inurenda impiis nepotibus iuſta ſemotis ratione monſtrauerit. Non * ſolum autem ſi inteſtatus (k) auus auiaue defecerit, hæc de (l) nepotibus quæ ſancimus iura ſeruamus, ſed etſi auus, vel auia, quibus huiuſmodi nepotes erant, teſtati obierint, & præterierint * nepotes, aut exhæredarint eoſdem, & de iniuſto * auorum teſtamento, & (m) ſi quæ filiæ poterant (n) vel de re, vel de lite competere actiones, nepotibus deferemus, ſecundum iuſtum noſtræ † legis modum, quæ de parentum inofficioſis teſtamentis competunt filiis. Dat. v. Kal. Mart. Mediolani, Timaſio & Promoto Coss. [389.]

Interpretatio. *Si aliquis moriatur* inteſtatus, *& filios vel filias ſuperſtites, vel nepotes ex filia mortua derelinquat, filii in ſua portione ſuccedunt: Nepotes ex filia* (o) *de portione matris ſuæ tertiam perdunt, quæ ſuperſtitibus auunculis eius, & materteris proficit. Si vero quis moriatur inteſtatus, & relinquat ex filia nepotes, & filios non dimittat, ſed fratrem & ſororem ſuperſtites derelinquat, tres partes hæreditatis aui materni ſibi nepotes ac* (p) *neptes ex filia vindicabunt, quartam frater vel ſoror aui defuncti, iuxta legis huius ordinem conſequentur. Si vero* mulier, *id eſt paterna vel materna auia inteſtata moriatur, & relinquat filios, & ex mortuo filio vel filia nepotes, æqualiter de patris vel matris portione nepotes vel neptes tertiam perdunt, quam* (q) *patruis & amitis ex auiæ paternæ bonis, auunculis & materteris ex auiæ maternæ bonis, ſicut & de aui materni conquirunt: nam ſi patruus & amita, vel auunculus, & matertera fortaſſe defuerint, ad fratres vel ſorores* (r) *auiarum tres vnciæ, & ad nepotes nouem peruenient. Nam in aui paterni hæreditate, nepotes vel neptes ex filio mortuo de patris ſui portione nihil perdunt. Si vero auus vel auia, nepotes ac neptes ex filia in teſtamento ſuo præterierint, aut non* (s) *probatis cauſis exhæredauerint, actio illis de inofficioſo contra teſtamentum aui vel auiæ, quæ matri eorum competere potuit, legis beneficio tribuetur.*

NOTÆ.

(a) Lex 9. *Cod. Iuſt. de ſuis & legitimis*, hinc a Triboniano mutilata, expuncta parte, quæ eſt de Quarta agnatorum, quam ſuſtulit *l. vlt. eod tit. de ſuis & legit.* Sed & huius *legis* meminit Iuſtinianus §. 15. & 16. *Inſt. de hæredit. quæ ab inteſtato.* Meminit & Arcadius *ſequente lege.* Meminit & Papianus *Reſponſ. tit.* 10. & 23. *GOTHOFREDVS.*

(b) Ad eundem hoc ipſo anno extat *lex* 9. *infr. de infirmand. his quæ ſub tyrannis:* Et *lex* 4. *inf. de proximis:* in quarum priore Conſtantianus vocatur non aliter ac in *h. l.* Perperam Conſtantius *in d. l.* 4. Conſtantinus *in dict. l.* 9. & in *l. vlt. Cod. Iuſt. de officiis diuerſ. iudicum. IDEM.* *Conſtantiniano* legit Cod. Wurceb. *RITTER.*

* Prima ſententia de concurſu Nepotum ex filia cum Auunculis & materteris in Aui materni ſucceſſione legitima ab inteſtato. *GOTHOFRED.*

(c) Accretionis ſpeciem obſerua. *IDEM*

* Secunda ſententia, de concurſu nepotum ex filia cum agnatis. *IDEM.*

(d) *Et* Edit Sichard. *RITTER.*

(e) *Sed ſi qui præferri*, Cod. Wurceb. *IDEM.*

(f) Id eſt, qui hactenus nepotibus præferebantur, iure veteri: niſi legas hic, *poſſent. GOTHOFRED. Nepotibus non poſſint*, edidit Sichardus. *RITTER.*

(g) *vg. ii in*, agnati ſcilicet. *GOTHOFREDVS.*

(h) Eſt qui legat, *in quartam Falcidiam:* alius ita, in' ☰ *(quanta Falcidia eſt)* nota ſcilicet ſuperior Quadrantem ſignat: Sed nil mutandum; quædam Falcidia, eſt cuiuſdam Falcidiæ ſpecies, Falcidiæ ſcilicet nomine omne Quartarum genus deſignatum, vt *hac l.* ita & §. 16. *Inſt. de hæredit. quæ ab inteſtato.* vide Contium a. *ſubciſ.* 4. *in fin. IDEM.*

(i) Male *delogia* Cod. Wurceburg. & paullo poſt *ſemotus*, exhibet. *RITTER.*

* Tertia ſententia, de concurſu neputum ex filia vel filio cum patruis, amitis, auunculis, & materteris, in Auiæ maternæ & paternæ ſucceſſione. *GOTHOFREDVS.*

(k) *Inteſtatus cum auus auiaue*, Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(l) Abeſt *de* a Cod. Wurceburg. *IDEM.*

* Quarta ſententia, de exheredatione nepotum. *GOTHOFREDVS.*

* Quinta ſententia, de inofficioſi querela. *IDEM.*

(m) Delenda vox, *&. IDEM.*

(n) *Poterunt* Edit. Sichard. *RITTER.*

† Lex illa non extat, niſi eam intelligat, cuius pars erat *lex* 5. *ſup. de inoffic. teſtam.* Niſi potius hanc ipſam *legem* intelligat. *GOTHOFREDVS.*

(o) *Ex filia*, abeſt ab Edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*
(p) *Vel neptes* Cod. Wurceburg. *IDEM.*
(q) *Pro patruis* Cod. Wurceburg. *IDEM.*
(r) Male hic Cod. Wurceb. *ſorores aui eorum tres vncias & abnepotis.* *IDEM.*
(s) *Reprobatis cauſis* Cod. Wurceb. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

P. 428 NEPOTIBVS EX FILIA, cum ii antiquo iure Auo materno, cum Auunculis & materteris nullo modo ſuccederent, Valentinianus Iunior hac conſtitutione ſuccedendi ius aliquod tribuit pro ea videlicet parte, qua mater eorum ſucceſſiſſet: tertia tantum parte minus quam Auunculis & materteris accreſcere vult. Quod etiam Iuſtinianus ſequitur, *l. 19. Cod. Iuſt. de collat.* & hanc ipſam conſtitutionem memorat *§. 15. Inſtit. de hæredit. quæ ab inteſtato*, his verbis: *Item vetuſtas ex maſculis progenitos plus diligens, ſolos nepotes vel neptes, qui, quæue ex virili ſexu deſcendunt, ad ſuorum vocabat ſucceſſionem, & iure agnatorum eos anteponebat: Nepotes autem qui ex filiabus nati ſunt & pronepotes qui ex neptibus cognatorum loco commemorans, poſt agnatorum lineam eos vocabat, tam in Aui vel Proaui materni, quam in Auiæ vel Proauiæ ſiue paternæ ſiue maternæ ſucceſſionem. Diui autem Principes non paſſi ſunt talem contra naturam iniuriam ſine competenti emendatione relinquere: ſed cum nepotis & pronepotis nomen commune ſit vtriſque, tam qui ex maſculis, quam qui ex fœminis deſcendunt; ideo eundem gradum & ordinem ſucceſſionis eis donauerunt. Sed vt amplius aliquid ſit eis, qui non ſolum naturæ, ſed etiam veteris iuris ſuffragiis muniuntur: portionem nepotum, vel neptum, vel deinceps (de quibus ſupra diximus) paulo minuendam eſſe exiſtimauerunt: vt minus tertia parte acciperent, quam mater eorum, vel Auia fuerat acceptura, vel pater eorum vel Auus paternus, ſiue maternus, quando femina mortua ſit, cuius de hæreditate agitur: iiſque (licet ſoli ſint) adeuntibus, adgnatos minime vocabant. Et quemadmodum lex duodecim Tabularum filio mortuo nepotes vel neptes, pronepotes vel proneptes in locum patris ſui ad ſucceſſionem Aui ſui vocat: ita & principalis diſpoſitio in locum matris ſuæ vel auiæ, eos cum deſignata partis tertiæ diminutione vocat.* Et hæc quidem ita Valentinianus noſter qui auiaticæ ſucceſſionis tertiam partem nepotibus ex filia detraxit: Quare & deinceps codicillis, ſeu teſtamento opus erat, ne vllam diminutionem paterentur: vnde in veteribus formulis, ſecundum legem Romanam extat formula, *qualiter nepotes in loco filiarum inſtituantur ab auo*: vt ſcilicet ius integrum repræſentationis haberent: ſimiliſque legitur apud Marculphum *lib. 2. cap. 10.* Item, cum antiquo iure Adgnati quoque his ex filia nepotibus præferrentur, hac eadem conſtitutione Valentinianus eos cum adgnatis concurrere iubet: ſic vt nepotes in dodrantem ſuccedant; adgnati in Falcidiam tantum. Quam conſtitutionem memorat rurſum prolixe Iuſtinianus *de hæredit. quæ ab inteſtato.* *Sed nos* (inquit Iuſtinianus § 16.) *cum adhuc dubitatio maneret inter adgnatos & memoratos nepotes, quartam partem ſubſtantiæ defuncti adgnatis ſibi vindicantibus ex cuiusdam conſtitutionis auctoritate: memoratam quidem conſtitutionem a noſtro Codice ſegregauimus, neque inſeri eam ex Theodoſiano Codice in eo conceſſimus. Noſtra autem conſtitutione promulgata, toti iuri eius derogatum eſt: & ſanximus, talibus nepotibus ex filia vel pronepotibus ex nepte, & deinceps, ſuperſtitibus, agnatos nullam partem mortui ſucceſſionis ſibi vindicare: ne hi qui ex transuerſa linea veniunt, potiores iis habeantur, qui recto iure deſcendunt,* &c. Vetuſtas ſcilicet cum ex maſculis progenitos plus diligeret (vt ait Iuſtinianus *d. §. 15.*) familiarum videlicet contemplatione, quo ius Ciuile plurimum reſpexit, nepotes ex filio cum patruis & amitis ad ſucceſſionem pro ea parte admiſit, pro qua eorum pater admiſſus fuiſſet, atque ita iure repræſentationis inducto, de quo Vlpianus *tit. 25. §. 2. de legitimis hæredibus* & Gaius *Inſt. Lib. 2. tit. 8. §. 2.* Et Paulus *apud Authorem collationis legum Moſaic. tit. 16. §. 3. & d. §. 15.* At nepotes ex filia iure antiquiſſimo ad Aui materni ſucceſſionem non vocabantur, neque inter ſuos cum Auunculis & materteris, neque cum adgnatis. Quia ſcilicet alienæ familiæ procreantur, vt loquitur *lex 5. inf.* Quare Nepotibus huiuſmodi agnati præferebantur, *h. l.* ibi, *ſed qui præferri* & *d. § 15.* Cognatorum denique tantum numero erant. At Valentinianus Iunior *h. l.* eos pariter vocat inter ſuos & inter agnatos eo quem dixi modo: inter ſuos, cum deminutione trientis: inter Agnatos cum deminutione quadrantis. Atenim ius iſtud a Iuſtiniano poſtea immutatum eſt, aucto videlicet ampliatoque nepotum ex filia iure. Primum enim adgnatorum concurſum cum nepotibus ex filia ſuſtulit, & nepotes huiuſmodi ſolos admiſit, agnatiſque prætulit expreſſa conſtitutione, *l. vlt. Cod. Iuſt. de ſuis & legitim.* quam memorat *d. §. 16.* ac proinde Falcidiam hanc agnaticam ſuſtulit ſeu Quartæ deductionem, ſublata nominatim hac conſtitutione, vel ſaltem hac conſtitutionis huius parte, quæ eſt de Quarta agnatorum: ac proinde Trientis diminutione illa ſublata. Secundo idem Iuſtinianus eoſdem Nepotes ex filia, concurrentibus auunculis & materteris, eodem prorſus iure, ſine vlla diminutione, integro repræſentationis iure ſuccedere voluit, quo eorum mater ſucceſſura eſſet. Non quidem vlla Conſtitutione Codicis etiam repetitæ prælectionis, quo hodie vtimur: vtpote cum *hæc lex* hac parte *eo Codice* intacta extet; idemque ius Iuſtinianus ſequatur: *l. 19. Cod. Iuſt. de collation.* Neque etiam Inſtitutionib. *d. §. 16. verſ. ita tamen.* Eſt enim verſiculus ille accipiendus non de concurſu nepotum ex filia cum Auunculis & materteris, verum cum nepotibus ex filio; Sed *Nouellis ſuis*, puta *Nouella 18. c. 4.* & *Nouella 118. c. 1.*

Huius legis interim *Exceptio* hæc notetur, Nepotes ex filia a matre exheredatos, non repræſentare vicem matris ſuæ. Exhæredatio ſcilicet de qua *h. l.* agitur, non ab auia facta fuit, vt Accurſius putauit, (cum ab inteſtato exhæredatio fieri non poſſit:) vt etiam Cuiacius recte animaduertit *XVIII. Obſeru. 17.* Mens igitur huius loci hæc eſt, vt in ſucceſſionem auiæ maternæ non veniant nepotes ex filia, ſi a matre iuſta ex cauſa exhæredati ſint; Quod ſumme notandum eſt, vt videlicet excluſus materna ſucceſſione, ea quoque excluſus cenſeatur, quam per matris repræſentationem tantum capere poteſt: Et hæc quidem *huius legis* exceptio eſt.

Extenſio ſequitur duplex. Prima, Quæ de Aui materni ſucceſſione dicta ſunt, eadem & de Auiæ maternæ & paternæ accipienda ſunt, ſimili æquitate, vt videlicet nepotes ex filia, vel etiam ex filio, in Auiæ maternæ & paternæ ſucceſſione idem iuris habeant, quod nepotes ex filia in aui materni. Secunda extenſio, Nepotibus, de quibus dictum fuit, non tantum legitima Aui materni, Auiæ maternæ vel paternæ hæreditas, eo quem diximus modo competit; Sed & aduerſus eorundem teſtamenta inofficioſi querelam, vel actionem mouere poſſunt, ſi præteriti vel inique exhæredati fuerint, quæ videlicet matri eorum competere potuiſſet. Quod & ipſum ſumme notandum eſt. Nam ſi mater ipſorum ab hæreditatis iure ſubmota fuiſſet, nepotibus inofficioſi actio non competeret. Duo igitur hæc de nepotibus ex filia ſingularia obſeruentur:

P.489tur; Exhæredatos a matre in Auiæ ſucceſſione nil iuris habuiſſe. Item ſi ipſa filia exhæredata iore fuiſſet. Scilicet hoc totum, quod iuris habent nepotes huiuſmodi, ex perſooa matris habent, vt fruſtra hæreditatem petant, matre ipſorum exhæredata, vel ipſimet a matre exhæredati.

V. (a) Impp. ARCAD, & Honor. AA. Aureliano PF. P. (b)

NEPOTES ex filia auis pro rata (c) parte hac (d) condicione ſuccedant, qua & matres, ſi viuerent, hæreditatem patrum ſibi cum fratribus vindicarent, ſcilicet vt mixtis (e) matrum ſuarum dotibus, aui hæreditatem pro rata parte, quam lex (f) Diualis cenſuit cum auunculis (g) partiantur: Nec amplius his quidquam de auitis facultatibus tribuatur, quam legis dudum (h) latæ ſanctio comprehendit; ſcilicet detracta tertia partis eius, quæ eorum matri, ſi dotem iungeret, (i) debebatur. Si vero dotem matris (k) miſcere noluerint, maternis ac paternis facultatibus oportet eſſe contentos, quos conſtat alienæ iam familiæ eſſe procreatos. Dat. Pridie Non. Octob. Conſtantinop. Arcadio IIII. & Honorio III. AA. Coss. [396.]

INTERPRETATIO. *Hæc lex ſimilis eſt ſuperiori: ſed hoc amplius habet, quod dotem pro filia in generum factum, vel quidquid filia accepit tempore nuptiarum, poſt mortem aui inteſtati nepotes confundere iubet, ita vt de dote in hæreditatem confuſa duas partes de eo quod mater eorum erat habitura percipiant: aut ſi noluerint confundere nepotes, ſint acceptis tempore nuptiarum rebus, vel ſola dote contenti.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. cuius tamen mentio fit in *l.* 19. *Cod. Iuſt. de collation.* Iungenda autem huic, eſt *lex vn. ſup. vnde liberi*: quæ & ipſa de dotis collatione eſt, & legitima liberorum ſucceſſione. Denique quod ius *illa lege* conſtituitur de ſorore, in patris ſucceſſione cum fratribus concurrente, idem quoque *h. l.* conſtituitur de nepotibus ex filia. ſi cum Auunculis concurrant. GOTHOFREDVS.

(b) PF. V. *in d. l. vn.* IDEM.

(c) Cum detractione Trientis videlicet, de quo *ſuperiore lege*, vt mox *verſiculo, quam lex Diualis*: & *verſ. nec amplius.* IDEM.

(d) Id eſt, eadem conditione & lege ſuccedant. IDEM.

(e) Mixtis, id eſt collatis *h. l.* & *d. l. vn.* vbi dixi plenius. IDEM.

(f) Id eſt lex ſuperior 4. IDEM.

(g) Huius occaſione dubitationem vide *l.* 20. *Cod. Iuſt. de collat.* IDEM.

(h) Ante octo annos. IDEM.

(i) *Iungere*, id eſt, conferre dotem, vide quæ dixi ad *d. l. vnic.* IDEM.

(k) *Dotem maternam* Cod. Wurceburg. RITTER.

COMMENTARIVS.

NEPOTES EX FILIA in Auorum ſucceſſiooe quod iuris habent, id ex matrum ſuarum perſona habere duobus argumentis ad *ſuperiorem legem* oſtenſum fuit. Tertium *hac* Arcadii *lex* ſuppeditat, quæ & ipſa ſuperiorem *legem* confirmat: (eo capite, quo ſtatuitur Trientis dimioutionem pati nepotes ex filia.) Argumentum igitur hoc eſt, Quod nepotes ex filia, ſi cum auunculis in Aui ſucceſſione concurrant, dotem matrum ſuarum conferte teneantur; non aliter, ac ipſa mater, ſi cum fratribus concurreret, dotem conferre teneretur; quod ſtatuitur *l. vn. vnde liberi*, quæ huic legi coniungenda eſt. In ſola igitur *Trientis* deductione filia, & nepotes ex filia differunt; io cæteris ferme ac nominatim in collatione dotis exæquantur: Ideoque vt filia non aliter admittitur quam ſi dotem conferat, *d. l. vn.* & ſi oon cooferat, his quæ perceperit pro ſua portione conteota eſſe debet, vt recte Aoiaous notauit *ad d. l. vn.* ita nepotes ex filia pariter, ſi dotem matris conferre noluerint, materois facultatibus contenti eſſe debent, id eſt, acceptis tempore nuptiarum rebus & ſola dote, vt rurſum Anianus *ad h. l.* recte ſubiicit. Illud interim notetur, recte *in fine legis* dici *nepotes ex filia alienæ familiæ eſſe procreatos*: nam & ipſæ *filiæ* dicuntur *ἀλλότριον χρῆμα.* Cæterum huius *legis* occaſiooe quæ de concurſu nepotum ex filia *cum auunculis* tantum agit, ſubtilem dubitationem enatam Iuſtinianus decidit, *in d. l.* 19. *Cod. Iuſt. de collationibus.*

De EMANCIPATÆ *filio, num ad* Auiæ *ſucceſſionem admittatur, Honorii lex.*

VI. (a) Impp. HONORIVS & Theodoſius AA. Maximo P. P. (b)

VBI Auiarum ſucceſſio caſu (c) interueniente diſcutitur, capitis diminutio materna (d) quærenda non eſt: Tunc (e) enim huiuſmodi hæreditatibus, filiorum ſtatus (f) aut perſona ſpectatur, (g) quoties (h) de eius bonis qui (i) poteſtatem familiæ potuit habere tractatur. Dat. V. (k) Kalend. Octobr. Rauennæ, Theodoſio A. IX. (l) & Conſtantino III. Coss. [420.]

P.430 INTERPRETATIO. *In bonis auiæ emancipatio* (m) *patris ac matris nepotibus non impediat: ſed perdito* triente, *in ea, quam lex eis tribuit, portione ſuccedant.*

NOTAE.

(a) *Lex* 10. *Cod. Iuſt. de ſuis & legitimis.* GOTHOFREDVS.

(b) *ve. P.V.* vt teſtatur vetus Inſcriptio Romæ *apud Gruter. p.* 449 *num.* 7. *v. Proſopogr.* Maximino P.V. IDEM. *Maximino* legit Cod. Wurceburg. Edit. Sichard. & Cuiac. RITTER.

(c) *Morte* Cod. Iuſt. quod eodem recidit. GOTHOFR. *Occaſu* edidit Sichardus. RITTER.

(d) Ita quoque Baſilica habent *lib.* 45. Cod. Iuſt. habet *paterna*: vbi tamen Cuiacius præfert materna XVIII. *Obſeru. cap.* 17. Anianus vtrumque probat. GOTHOFR.

(e) Hæc ratio, ſiue Regula, oſtendere videatur nil intereſſe, paterna, an materna legamus. IDEM.

(f) Status, id eſt an in patris poteſtate poſitus fuerit, filius, filiaue; an vero emancipatus. Status pro patriæ poteſtatis iure. IDEM.

(g) Male *expectatur* Edit. Sichard. RITTER.

(h) *Quotiens*, Cod Iuſt. GOTHOFR.

(i) Abeſt *qui* ab Edit. Sichard. Cod Wurceburg. *Si poteſtatem.* RITTER.

(k) XV. Cod. Iuſt. GOTHOFREDVS.

(l) Perperam in *Iuſtinianeo Codice*, Theodoſio XIII. Et Valentiniano III. AA. IDEM.

(m) *Emancipati* negligentia librarii Cod. Wurceburg RITTER.

COMMENTARIVS.

EMANCIPATÆ FILIVS, a ſucceſſione *Auiæ* (quæ vtique emancipatam nunquam habuit in poteſtate) non excluditur ex hac Honorii Conſtitutione. Finge, Auus meus maternus matrem meam emancipauit: poſt emancipationem matris meæ natus ſum: Nihilominus ad Auiæ ſucceſſionem admittor cum ſuis, cum deminutione tamen trientis (vt Interpres recte hanc *legem* explicauit) Nil intereſt, cum de Auiæ ſucceſſione quæritur, mater mea emancipata fuerit, nec ne. Tum demum enim intereſſet, ſi de Aui ſucceſſione ageretur: Inter ſuos enim non admitterer ex emancipata natus: Quia tum ſtatus Nepotis ſpectatur, id eſt, ex emancipato natus ſit, nec ne; quoties de eius bonis agitur, qui poteſtatem familiæ habere potuit, id eſt, de Auo: At ſi de Auiæ ſucceſſione agatur, fruſtra quæritur, an mater fuerit emancipata, quia Auia vt quæuis mulier alia familiæ poteſtatem non habet: *h. l.* & *l.* 8. *Cod. Iuſt. de præſcript. longi temp.* Et *l.* 13. *D. de ſuis & legitimis.* Et Leo *Nouell.* 25. Non eo minus igitur nepotis ex filia emancipata inter ſuos Auiæ ſuccedet, etſi mater ipſius emancipata fuerit. Et hæc quidem obſcuriſſimæ huius legis ſententia eſt, adſcita interpretatione *l.* 4. & 5. *ſup.* Quam & idem dici poteſt de *Nepotibus ex filio emancipato*, in ſpecie ſequente, quam Cuiacius non vidit. Nam etſi pater capite minutus fuerit, id eſt emancipatus a patre ſuo, nihilominus nepos ex eo Auiæ paternæ inter ſuos ſuccedet, cum diminutione Trientis *verſ. hac eadem: l.* 4. *ſup.* Vt proinde recte Interpres *hic* de emancipatione patris quoque agat, atque adeo de Auiæ quoque paternæ ſucceſſione tractet: nilque adeo interſit, *paterna*, an *materna* legas. Nam etſi Græci quoque *lib* 45. *Baſilicorum*, videantur, *Materna* legiſſe, vt in *h. l.* non ideo tamen ſollicitanda eſt lectio *Codicis Iuſtinianei*, quod Cuiacius fecit *XVIII. Obſeru. cap.* 17. & *Recit. in Cod. de ſuis & legitimis.* Eſt enim vtriuſque eadem ratio & communis illa, quæ *h. l* continetur. Sed & Accurſio idem viſum fuit, ad ea verba *vbi Auiarum.* Certe in Auia paterna maior dubitandi ratio eſſe videtur. Tandem hoc axioma teneatur: Emancipationis rationem tum haberi in ſucceſſione liberorum, vbi de eius Adſcendentis ſucceſſione agitur, in cuius poteſtate olim emancipatus fuit; & ita effectus cauſæ adhæret, eamque ſequitur: non vero vbi de ſucceſſione alterius, in cuius poteſtate pater, vel mater nunquam fuit.

De MATRIS *ſucceſſione in bonis filii, in concurſu patrui, vel fratris filii, Valentiniani III. lex.*

VII. (a) Impp. Theod. & Valent. AA. Albino PP. (b)

SICVT (c) Mater, quæ liberorum iure ſubnixa (d) eſt, patruo capite diminuto, dare iuſſa eſt tertiam portionem, ita (e) etiam quæ nullo huiuſmodi fulcitur auxilio, patruo (f) quatuor cedat vnciis facultatum. In (g) illa quoque parte matris (h) non eſt priuilegium tranſeundum [in qua Conſtantinianæ (i) legis potiſſimum conſtitutum tenendum eſſe cenſemus] vt ſicuti nulli vnquam, vel ex ſuperioris (k) generis parte venientium, vel ex conſequenti ſanguine probatorum, agnationis, compoſitioniſue (l) nomine de ſucceſſione filii iuſta cum matre potuit eſſe contentio, præterquam patruo, filio patrui, & eius nepoti, ita omnibus (m) reliquis, ſicut cuſtoditum hactenus arbitramur, perſona potior matris habeatur. Emancipati (n) quoque fratris merita tractamus, qui vt agnationis iure integro matrem in totum a ſucceſſione filii decedentis excludit, ita capite diminutus nihil penitus conſequitur; (o) Exemplo igitur patrui, etiam huic cum matre hanc volumus eſſe rationem, vt quatuor vncias hereditatis accipiat. Lata (p) vero decernimus ſanctione, vt ſtatuta noſtra non ſolum futurarum ambigua quæſtionum, verum etiam pendentium (q) negotiorum hoc ordine fata diſtinguant. (r). Dat. III. Kalend. Feb. Romæ (s) Theod. XII. & Valent. II. AA. Coss. [426.]

P.431. Interpretatio. *Similis eſt hæc lex ſuperiori, ſed quia euidentior eſt, & iſtam inſeruimus:* (t) *Nam illa quod amplius habet, hoc de adoptiuo filio loquitur.*

NOTAE.

(a) Abeſt & hæc lex a Cod. Iuſt. *GOTHOFREDVS.*
(b) Quædam editiones habent PF. V. *IDEM.* Ita habet Cod. Wurceb. Edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER*
(c) *Prima* ſententia qua emendatur *lex* 1. *ſup. GOTHOFR.*
(d) *Subnexa* Cod. Wurceburg. *RITTER.*
(e) Male hæc lectio ſollicitatur a nonnullis, mox vt oſtendetur: Vt & inf. mox. *GOTHOFR.*
(f) Pro *patruo*, male reponitur *patruus.* *IDEM*
(g) *Secunda* ſententia qua confirmatur *lex* 1. *ſup.* *IDEM.*
(h) *Matri* Cod. Wurceburg. *RITTER.*
(i) Id eſt *legis* 1. *ſup. GOTHOFREDVS.*
(k) *Prioris.* *IDEM.* Ita legit Cod. Wurceburg. & edidere Sichard. & Cuiac. *RITTER.*
(l) De compoſitionia voce dixi *ad l.* 1. *ſupr. GOTHOFREDVS.*
(m) *Contra omnes reliquos.* *IDEM.* Hanc lectionem exhibet Cod. Wurceburg. & Edit. Sichard. *RITTER.*
(n) *Tertia* ſententia, qua emendatur *lex* 2 *ſupr. GOTHOFR.*
(o) Id eſt, *hactenus conſequebatur.* *IDEM.*
(p) Cuiacii editio præfert *laxa.* *IDEM.* *Laxa* habet Cod. Wurceb & Edit. Sichard *RITTER.*
(q) Singulare hoc eſt, vt conſtitutiones pendentibus negotiis ferantur, de quo dixi *ad l.* 3. *ſup. de conſtitution. Principum.* *GOTHOFREDVS.*
(r) *Diſcingant* melius: de quo vide *Gloſſar.* *IDEM.* Cuiacius hanc vocem ad marginem editionis poſuerat, neſcio an coniectura an auctoritate Codicis cuiuſdam adductus. Eam recte exhibet obis Codex Wurceburg. cuius loco in margine Edit. Sichard. ex alio Codice, *diſcindant*, adſcriptum. *RITTER.*
(s) *Romæ* abeſt a Cod. Wurceburg Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*
(t) Cod. Wurceburg. *nam illa hoc amplius habet quod de adoptiuo.* & ita edidit Cuiacius atque Sichardus vbi præterea, *quod & de adoptiuo* &c. Præferenda omnino hæc lectio noſtræ. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

Mater quemadmodum filio ſuccedat, ſi cum patruo aut fratre filii concurrat, Valentinianus Tertius hac conſtitutione diligentius retractat: emendata partim *l.* 1. & 2. *ſup.* partim vero confirmata: rurſum aucto partim matris, partim fratris priuilegio, iureque. Illud igitur *l.* 1. conſtitutum confirmat, vt *Agnati*, non alii, in filii ſucceſſione cum matre concurrant, quam patruus, filius, & nepos patrui, ceteros agnatos mater excludat: quod ſus *leg.* quoque 2. memoratur. *Quomodo* autem ſucceſſio filii inter matrem & patruum diuidi debeat? item quomodo inter matrem & fratrem? nouum ius Valentinianus conſtituit: vult ſcilicet, Matrem cum *Patruo* concurrentem ſiue liberorum ius habeat, ſiue non habeat, vtroque caſu beſſem hæreditatis ferre, quatuor vnciis, ſeu Triente *patruo* relicto; cum antea ex conſtitutione Conſtantini, id eſt, *l.* 1. *ſupr.* mater ius liberorum non habens, Trientem tantum ferret, patruus beſſem: Proindo abrogatur hac parte diſcrimen matris ius liberorum habentis, & non habentis. Idque hac ratione & argumento; quod quemadmodum ex *l.* 1. Conſtantini inter patruum capite minutum, & non minutum, non diſtingueretur, quominus patruus capite minutus Trientem ferret, ita inter matrem ius liberorum habentem, & non habentem, diſtingui non oporteat, quominus beſſem ſemper ferat. Et ita quidem prima *huius leg.* ſententia accipienda eſt, quam fruſtra quidam ſollicitant, & in contrariam mutant: non attendentes hac parte Matris ius & priuilegium augeri, atque adeo *legem* primam emendari. Et *hac* de matris cum Patruo concurſu, auctoque ea parte matris iure. At ſi emancipati *fratres* cum matre concurrant, ex *l.* 2. *ſup.* penitus a matre excluduntur. Quod *hac* Valentiniani Tertii *lege* immutatur, & quidem exemplo patrui cum matre concurrentis: quod Valens non auſus fuerat *ea lege* 2. ſuperſtitioſe & mordicus adhærens *dicta l.* 1. Sic itaque *h. l.* conſtituitur, vt emancipatus quoque frater cum matre concurrens Trientem ferat.

De Matris *ſucceſſione in bonis liberorum vna cum ſorore defuncti, Valentiniani Tertii lex.*

VIII. (a) Iidem AA. ad Senatum vrbis Rom. Poſt alia.

Mater, quæ habens ius (b) liberorum, defuncto filio ſine liberis filiaue, (c) cum eius ſorore ſuccedit, patri (d) ſortis paternæ teneatur exemplo, vt ſi thorum priorem ſecundo non mutarit amplexu, omnia filii morte delata pleno iure conquirat: (e) Si vero alterius elegerit coniugium mariti, extrinſecus quidem quæſita filio, filiæue ſimili firmitate poſſideat: Rerum vero paternarum defuncti ſolo vſuſructu humanitatis contemplatione potiatur, proprietatem fratribus (f) tranſmiſſura (g) defuncti. Si (h) vero filius qui moritur, (i) filium vel filiam derelinquit, omnimodo (k) patri ſuo matriue ipſo iure (l) ſuccedant: Quod ſine dubio & de pronepotibus (m) obſeruandum eſſe cenſuimus. (n) Dat. VII. Id. Nouemb. Rauennæ, (o) Theod. XII. & Valent. AA. Coss. [426.]

Interpretatio. *Mater ius liberorum habens, mortuo filio vel filia, ſi ſuperſtites alias filias habuerit, &* filium (p) *non habuerit, cum filiabus æquali ſorte ſuccedat, hoc eſt, vt mater*

mater mediam,(q) *& filiæ quantæ fuerint, mediam vindicent portionem: ita vt ſi alium maritum non acceperit, portionem quam conſecuta eſt faciendi de ea quod voluerit, habeat poteſtatem: Si vero alium maritum acceperit, quicquid filius vel filia mortui aliunde adquiſitum reliquerint, mater perpetuo iure vindicet. De bonis vero prioris mariti portionem, quam ex hæreditate filii morientis fuerit conſecuta,* ſorores *mortuorum fratrum ſibi poſt matris obitum vindicabunt.*
P.43. *Quod ſi filius aut filia, qui moriuntur, matrem ius liberorum habentem ſuperſtitem dimiſerint & ſorores, ſed tamen filios habeant, filii eorum in integra patris vel matris facultate ſuccedunt, ita vt mater vel ſorores ab hac ſucceſſione habeantur extraneæ. Hoc & de nepotibus & pronepotibus filiorum lex iſta conſtituit.*

NOTAE.

(a) Abeſt prior pars *huius legis* a Cod. Iuſt. poſterior extat interpolata ſeu deformata in *l. 5. Cod. Iuſt. ad SC. Tertullian.* & *in l. 11 Cod. eod. de ſuis & legitimis.* GOTHOFREDVS.

(b) Abſunt hæc verba a Cod. Iuſt. Cauſa notiſſima, vt *ſuo* quoque *titulo* dicetur. *IDEM.*

(c) Et hæc vox abeſt a Cod Iuſt. Et ſequentia interpolata omnia. Hinc interim notandum liberorum appellatione filios proprie accipi, & filiabus opponi. *IDEM.*

(d) *γϱ. Pari:* Illi ſcilicet quod conſtituitur *l. 4. h. 1.* Anianus enim hæc verba peſſime accipit. *IDEM.*

(e) Id eſt, *adquirat.* *IDEM.*

(f) *Et Sororibus & fratribus*, ita Tribonian. De cuius rei ratione poſtea viderimus. Certe *hic* legi oportet, vt etiam Anianus legit, *ſororibus*, vt ſuperiora oſtendunt: vel ſane intellige de emancipatis fratribus, qui Quartam habent in ſucceſſione fratris, vt dictum eſt ad *legem* ſuperiorem. Tentari etiam poteſt, recantatam videri *legem* ſuperiorem, & reductam *legem 2. ſup.* De quo mox plura. *IDEM.*

(g) *Tranſmiſſuram* Cod. Wurceburg. & Edit. Sichard. *RITTER.*

(h) Vide *l. 2. & 3. ſup.* Hinc interim ſumpta eſt *lex 11. Cod. Iuſt. de ſuis.* *GOTHOFR.*

(i) Edit. Sichard. *Si vero filius qui moritur filiaue, filios derelinquit.* *RITTER.*

(k) Huc omnino ſpectat *lex 3. ſup.* *GOTHOFREDVS.*

(l) Id eſt citra cretionis ſolennitatem, citra bonorum poſſeſſionem: De quo dictum *ad l. 1. ſup.* imo & citra aditionem, *l. 14. D. de ſuis.* *IDEM.*

(m) Sana lectio, & quam tuetur quoque Cod. Iuſt. & confirmat non parum *finis legis 9. inf. de maternis bonis*, quam huic noſtræ coniungendam dixi. Sed & res ipſa omnium maxime, etſi Anianus apertius videatur loquutus. *IDEM.*

(n) *Cenſuimus & cætera*, accurate Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(o) Abeſt a Cod. Wurceburg. Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(p) *Filios* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(q) *Dimidiam & filii quanti fuerint*, Edit. Sichard. *dimidium* habet & Edit. Cuiac. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

DE MATRIS ſucceſſione in bonis liberorum cum ſorore defuncti eſt hæc, Valentiniani Tertii Placidiæ F. conſtitutio: cui *lex vn. ſup. de reſponſis Prudent. lex vn. ſupr. de cretione: lex 9.* & *lex vlt. inf. de matern. bon. lex vlt. inf. de reuoc. donation. lex vn. de bonis quæ filiisfam.* quæ omnes ſunt vnius & eiuſdem Orationis a Valentiniano Tertio ad Senatum Vrbis Romæ miſſæ capita, quæque omnes, vnica excepta, puta *l. vn. de Reſponſ. prudent.* de parentum ſucceſſionibus & donationibus in filios collatis tractant: Imo & his omnibus iungenda eſt *lex 3. Cod. Iuſt. de legib.* & *lex 7. Cod. eod. de precib. Imper. offerend.* & *lex 18. Cod. eod. de iur. deliberandi.* Cæterum inter has omnes maxime notanda eſt *lex vlt. infr. de maternis bon.* quæ huic noſtræ argumento reſpondet, mox vt oſtendam. Nunc de ſententia *huius leg.* MATER, ſicut a fratribus defuncti capite non minutis excluditur, (de quo dictum ad *l. 2. ſup. h. t.* & *ad l. 2. ſup. de ſecund. nupt.* & *ad l. 2. ſup. de inoffic. teſtam.*) ita ipſa ius liberorum habens, fratribus capite minutis excluſis, cum ſorore ſuccedit & concurrit: Hac tamen lege & conditione, quæ patri quoque communis eſt. Quod his *huiuſce legis* verbis indicatur; *pari* (ſic enim legendum) *ſortis paternæ teneatur exemplo:* De quo ſcilicet agitur *l. 10. ſupr. de maternis bonis*, quam huic coniungendam oſtendi. Sicut enim pater, qui filio cum fratribus ſucceſſit, ſi nouercam liberis ſuperducat, ea bona quæ ex defuncti filii bonis ex matris patrimonio filio quæſita fuerant, vſusfructus tantum titulo poſſidet, cætera extrinſecus quæſita, perpetuo iure & pleno: Ita mater quæ filio cum ſorore ſucceſſit, ad ſecundas nuptias conuolans, extrinſecus filio quæſita perpetuo iure poſſidet; res vero a patre profectas ſolo vſusfructus titulo: (De qua ſecundarum nuptiarum pœna dixi *ad l. 2. ſupr. de ſecundis nuptiis.*) Proinde mater proprietatem *fratribus* defuncti ſeruabit, & tranſmittet. *Fratribus* inquam, (ſic enim habet *hæc lex*) & tamen Anianus legit *ſororibus*, id quod etiam res ipſa ſuadet. Dicitur enim *mater ſucceſſiſſe cum ſorore*, nulla fratrum mentione facta, etſi Tribonianus *ſororibus & fratribus* habeat. Quod eo quidem magis facere potuit, memor *l. vlt. Cod. Iuſt. ad SC. Tertullian.* qua mater cum fratre defuncti quoque ad ſucceſſionem filii admittitur. Cæterum hoc loco ex cauſis ſuperioribus, vel pro *fratribus*, Viri docti *ſororibus* reponendum putant; vel ſane (quod Cuiacio *Recit. in Cod. ad SC. Tertull.* viſum fuit,) *fratrum* appellatione ſorores intelligendas. Cuius ſententiam præter ſupra dicta firmare quis poſſit ſimili plane exemplo *ex l. 2. ſupr. de ſecundis nuptiis:* Vbi aperta *filiorum* appellatione, in hoc eodem argumento, *filiæ* accipiendæ ſunt, in *§. illud etiam.* Poteſt tamen tentari, in ſpecie *huius legis*, fratres quoque extitiſſe, ſed propter emancipationem, a matre & ſorore, fratris ſucceſſione excluſos fuiſſe. Quo certe caſu dubium non eſt, quin mater fratribus defuncti, id eſt, filiis ſuis paterna bona ex filii defuncti ſucceſſione quæſita, ſeruare debeat. Nam etſi fratres emancipati ex *lege 2. ſupr.* quæ hoc tempore fortaſſis obtinuerit, a matre excludantur, non ita tamen excluduntur, niſi ſolo temporario vſusfructus titulo, proprietate filiis ſuis ſalua. Et hæc de prima *huius legis* ſententia.

Poſterior, longe apertior eſt; nam & eo pertinet in partem *ſup. lex 2.* & maxime *lex 3.* Illud tantum notandum dici *h. l.* omnimodo filios & filias patri ſuo & matri ſuccedere, *omnimodo:* excluſa ſcilicet

licet

licet peoitus matre deſuocti, deſuoctæue, (qnod etiam Accurſius recte nntauit) vt *huius l.* argumentum oſtendit, atque adeo filiorum reſpectu auia excluſa. Cuius viciſſim reſpectu filii hi ſunt nepotes. Vnde liquidn iam apparet, quis illorum verborum ſit ſenſus, & quam recte legantur, *quod ſine dubio & de pronepotibus obſeruandum eſſe cenſuimus.* Mirantur ſcilicet nonoulli, Nepotum, *h. l.* mentionem nullam fieri, atque adeo tentant hæc verba inſerere *de nepotibus:* perperam omninn, quod etiam boous Accurſius eos docere potuit: *Pronepotes* enioi, quorum hoc lnco mentin fit, ſunt nmnino nepntes defuncti, ſed pronepotes eius reſpectu eni præferuotur, id eſt, proauiæ. Liberi ſcilicet in infinitum omnes Aſcendentes omnimodo excludunt. vid. *d. l. 3. ſup.*

P. 43. Vnde vir & vxor: *ſeu de legitima* conivgvm *ſucceſſione, quando ei locus eſſe poſſit, Theodoſii Iun. lex.*

IX. (a) Iidem AA. Hierio PF. P.

Pridem (b) latæ conſtitutionis pars quædam (c) abroganda eſt, ne vllis parentibus (d) aut propinquis, quos (e) naturæ (f) legiſque pariter prærogatiua defendit, in capiendis ab inteſtato hæreditatibus præferantur coniuges, vel etiam comparentur: (g) cum ſi ſanctitas (h) in eos ſit digna fœdere coniugali, non (i) ita laborioſa vel ſumptuoſa eſt teſtandi occaſio, vt deſiderio ſuo quiſquam ſubuenire differat, quod (k) interdum ita ſenſu leuiore concipitur, vt antiqui (l) nec * quod extraneis, ac ſæpe ignotis, in donationibus * ſucceſſionibuſque tribuatur, coniugibus conceſſerint, reprimendum (m) inter hos potius, vt in loco ancipiti, quam incitandum feruorem (n) mutuum arbitrati. Verum lex * alia, quam pridem tulimus, vt matrimoniis (o) auxilium impartiret, deficientis hoc totum credidit arbitrio permittendum. Nunc vero parentibus extantibus vel propinquis, ab inteſtato venire coniuges prohibemus. Itaque nulla mentio prioris Legis ſit, ſi qua hoc medio breuique tempore contigiſſe alicui dicatur coniugis (p) ab inteſtato hæreditas; & Lege propoſita diuulgetur, omnem huiuſmodi ſpem ſucceſſionis quæ ab inteſtato defertur, coniugibus deponendam: niſi ſi ille caſus emerſerit, vt nemo de propinquis ſucceſſionem mortui vindicare poſſit ex Lege, cum fiſco noſtro qualiacumque iura (q) matrimonii præponamus, &c. Dat. X. Kalend. Mart. Conſtantiuop. Tauro & (r) Felice Coss. [428.]

Interpretatio. *Hæc lex id conſtituit, vt omnes propinqui vxorem ab inteſtati mariti ſucceſſione prohibeant, & maritum ſimiliter a ſucceſſione inteſtatæ vxoris excludant. Sed ſi propinqui omnino defuerint, tunc ſibi inuicem, excluſo fiſco, maritus vel vxor ſuccedant.*

NOTAE.

(a) *Lex vn. Cod. Iuſt. vnde vir & vxor.* hinc interpolata omnino mihi videtur. Iungendæ huic ſunt *lex vnica, ſup. de omiſſa actionis impetratione: lex vlt. ſup. de ſponſalib. lex vlt. ſup. de nuptiis: lex vlt. ſup. de dotibus, & lex vlt. ſup. de naturalibus filiis.* Quarum poſtrema *huic noſtræ* etiam argumenti paritate reſpondet, quaque pariter ius antiquum reducitur, recentiore conſtitutione abrogata. GOTHOFREDVS.

(b) Quampridem mox viderimus. IDEM.

(c) *Quidem* Cod. Wurceburg. & Edit. Sichard. RITTER.

(d) *Parentes* iidem cum *propinquis.* GOTHOFREDVS.

(e) Abeſt *quos* a Cod. Wurceburg. Edit. Sichard. & Cuiac. RITTER.

(f) Id eſt, ſucceſſio legitima, vel naturalis; vt loquitur *lex vn. Cod. Iuſt. vnde vir & vxor.* GOTHOFR. *Natura legiſque pariter prærogatiua donatis,* Edit. Sichard. & Cuiac. RITTER.

(g) *Comparentur,* id eſt, concurrant, ſeu componantur, *l. 2. & 7. ſup.* forte etiam legas, *comparientur.* GOTHOFR.

(h) *Sanctitatis* vox etſi in teſtamentis ordinandis quoque propria: Seneca 4. *de Beneſic.* 11. de teſtamentis agens; *Nec quidquam cura ſanctiore componimus, quam quod ad nos non pertinet.* Attamen *ſanctitatis* voce coniugalis affectio *hoc loco* denotatur: Vnde elogium illud *ſanctiſſimæ coniugi.* v. quæ noto ad *l. 2. inf. ad leg. Iul. de adulteriis.* IDEM.

(i) *Breuis mora eſt:* vt in ſimili re loquitur *lex 6. ſup. de teſtamentis.* IDEM.

(k) *Quo* Cod. Wurceburg. male. RITTER.

(l) *Legem Papiam Deciniariam* indicat: Sed & ius moribus receptum donationum inter virum & vxorem prohibitarum. GOTHOFREDVS.

* Hinc deſumpta eſt *lex 11. Cod. Iuſt. de hæredib. inſtituendis.* IDEM.

* Hinc deſumpta eſt *lex 29. Cod. Iuſt. de donationib.* IDEM.

(m) Locus & ratio elegans: De qua mox plenius. IDEM

(n) Alii & in his Cuiacius *III. Obſ.* 18. legunt *fauorem:* Mallem retinere *feruorem:* Alioquin hæ voces alibi quoque commutantur: vide *l. vn. ſup. ſi quacunque præditus poteſtate.* IDEM *Fauorem* legit Cod. Wurceburg. corrupte Codex Sichardi *quam incitantium filiorum mutuum arbitrati.* RITTER.

* Intelligit *legem 2. inf. de iure liberorum,* quæ data eſt A. 410. GOTHOFREDVS. Librarius Wurceb. contractis duabus vocibus ſcripſit, *lex aliquam.* RITTER.

(o) *Matrimonia*, pro coniugibus: De quo vide *Gloſſ.* GOTHOFREDVS.

(p) Cod. Wurceb. *Coniugio ab inteſtato deferatur, coniugibus deponendum.* Edit. Sichard *dicatur aut coniuge ab inteſtato deferetur coniugibus deponendum.* Intermedia omnia librariorum incuria omiſſa ſunt. RITTER.

(q) *Iuſſa* Edit. Sichard. IDEM.

(r) Et *qui fuerit nunciatus*, in Til. & Reg. GOTHOFREDVS.

COMMENTARIVS.

CONIVGES ſibi inuicem ab inteſtato, niſi propinquis aut proximis defuncti coniugis penitus non extantibus, ſuccedere, *hac conſtitutione* vetat Theodoſius Iunior. Reducitur ſcilicet *h. l.* ius antiquum, vt nominatim ait *lex vn. Cod. Iuſt. vnde vir & vxor*, quæ ex hac interpolata eſt (quod adhuc obtinebat An. 395. vt docet *lex vn. ſupr. quorum bonorum*) quo ſcilicet coniuges ab inteſtato ſibi inuicem non ſuccedebant, ſuperſtitibus quibuſcunque tandem conſanguineis, quos lex ipſa naturæ ſucceſſores facit, & tum demum vocabantur, quotiens deficeret omnis propinquorum legitima ſucceſſio, vt loquitur *d. l. vn.* Atque ita recte Cuiacius *III. Obſ. 12.* ius antiquum in *ea l.* accepit: perperam Thalelæus *de lege Papia decimaria*, quæ ad teſtati tantum cauſam pertinebat: ſed & hoc tempore iam antiquata fuerat *l. 2. infr. de iure liber.* quod ipſum & *hac l.* indicatur. Atenim hoc ius antiquum antiquatum aliquando fuerat conſtitutione quadam: inter cuius capita alia & hoc quoque fuerat, vt coniuges ſibi inuicem ab inteſtato ſuccederent, vna cum propinquis quibuſdam, defuncti coniugis: immo propinquos quuſdam excluderent. Cum propinquioribus nempe comparari coniugem *lex* illa volueraт: comparari, id eſt, in partem concurrere, adæquari, componi, remotioribus autem propinquis coniugem ſuperſtitem præferri voluerat. Quamnam autem legem Theodoſius Iun. hic intelligat, controuerti video. Theodoſius *h. l.* ipſemet profitetur ſtatim initio, *pridem* latam hanc conſtitutionem, & ipſe tamen mox ab ea lata ad hoc tempus *bre-*
R.431 *ne tempus* vocat, vt proinde non ita pridem latam oportuerit, atque adeo *initio legis* legendum videatur, *non ita pridem.* Cuiacius certe coniicit *III. Obſeru. 12. & in tit. D. & C. vnde vir & vxor.* ſuperiore anno latam illam fuiſſe, cuius proinde portio ſit *lex vn. Cod. Iuſt. vnde vir & vxor.* Verum tantum abeſt, lex illa vnica portio fuerit nouæ illius legis, vt contra cum hac lege noſtra Theodoſiana concordet. *Maritus*, inquit ea lex, *& vxor ab inteſtato inuicem ſibi in ſolidum pro antiquo iure ſuccedant, quotiens deficit* OMNIS *parentum, liberorumue, ſeu propinquorum legitima vel naturalis ſucceſſio, fiſco excluſo.* Vt potius videri debeat *lex illa vn.* ex hac noſtra deformata, & a Triboniano in arctum concluſa, ſuadente id etiam inſcriptione & ſubſcriptione, ſolis conſulibus diſcrepantibus. Longe itaque verius eſt, Valentiniani Tertii legem nouam innui, cuius alterum & geminum protſus caput pariter abrogatur, antiquo iure reducto, in ſucceſſionibus, pariter *l. 2. ſiue vlt. ſupr. de naturalib. filiis*, quam huic noſtræ coniungendam eſſe dixi; atque adeo legem a Valentiniano ante biennium latam, cuius portio eſt *lex vlt. inſr. de libertis & eorum liberis*: vt latius oſtendi *ad d. l. vlt. de natural. lib. filiis.* Ad rem: Non aliter igitur mutua inter coniuges ſucceſſio eſt ab inteſtato, quam deficientibus omnibus parentibus & proximis. Non tam facile ſcilicet coniugis defuncti bona coniugi ſuperſtiti addicenda ſunt, idque ab inteſtato: Quod duabus elegantiſſimis rationibus hac ipſa *lege* Theodoſius Iun. confirmat. Prima ratio, quod non adeo laborioſa res ſit & ſumptuoſa teſtandi occaſio, id eſt quod ſi coniux coniugi factum, vel fautum velit, abunde id poſſit teſtamento condito. Neque tam facile inteſtati ſucceſſio inducenda ſit, inter perſonas nullo ſanguinis inter ſe vinculo iureque deuinctas. Altera ratio, quod etiam vbi expreſſa eſt coniugis voluntas, Antiqui noluerint promiſcue & paſſim coniugem ex coniugis bonis quiduis capere, vel donatione inter viuos, vel ſucceſſione teſtamentaria, cum tamen extraneis ac ſæpe ignotis id pateat. *Reprimendum* ſcilicet, vt eleganter hæc *lex* loquitur, *inter coniuges potius vt in loco ancipiti, quam incitandum feruorem motuum arbitrati ſunt Antiqui.* Cui geminum eſt, quod Conſtantius ſcribit *in l. vn. inf. de infirmandis pœnis cœlibatus*, Maritorum & vxorum fallaces plerumque blanditias vix etiam oppoſito iuris rigore prohiberi. Nempe quo facilius quid fit & procliuius, eo maiore iuris rigore oppoſito cohiberi id oportet. Et quo plenior eſt affectio & dignitas coniugalis, eo fuit refrænanda magis: alioquin nullum facerent finem donandi inuicem & ſpargendi munera: Cuius rei exempla alibi alia notabo. Cæterum, quos *Antiquos* Theodoſius *h. l.* vocat, videamus. Primum ius moribus receptum intelligit, quo ſcilicet donationes inter virum & vxorem conſtante matrimonio prohiberi notum eſt. Idque eſt quod de donationibus *h. l.* dicitur. Poſſis tamen & id referre ad *ſp. l. vlt. ſup. de inoff. dotib.* & *l. 1. inf. de bonis proſcript.* Rurſum *Antiquorum* appellatione *h. l.* intelligitur lex Papia Decimaria, de qua dicendi locus erit ad *l. 2. infr. de iure libcror. ad l. 7. infr. de nauicnlariis.* Idque eſt quod *h. l.* de ſucceſſionibus dicitur: Coniuges ſcilicet lege Papia Decimaria ſi orbi eſſent (id eſt, liberos communes non haberent) ex teſtamento inuicem nil capere poterant præter Decimam vnicam matrimonii nomine, & pro numero liberorum ex alio matrimonio ſuſceptorum, totidem Decimas. Hæ orbitatis pœnæ erant iure antiquo: De quibus late quoque dixi ad leges Decimarias, ſeu ad *caput 12. legis Iuliæ, de maritandis ordinibus.* Et his quidem argumentis Theodoſius vtitur, qui tamen ipſe profitetur, legem Papiam Decimariam ſibi diſplicuiſſe. Quod notari valde cupio aduerſus antiqui iuris contemptores; nempe Theodoſium Iuniorem hic ſententiam ſuam ſuffulcire eo iure, quod ſibi diſpliceat: Scilicet non vt ius aliquod antiquatur, ita & ratio ilico abrogatur, quin potius ab antiquo & antiquato iure rationes & argumenta recte ſæpe & vtiliter arceſſuntur, & quidem Romano. Promiſcue ſcilicet pro coniugis deficientis arbitrio ſuperſtitem coniugem ex teſtamento, abrogata lege Papia Decimaria, capere Theodoſius voluit, *l. 2. inf. de iure liberorum* lata A. D. 410. quam *h. l.* indicat, *verſ. verum lex alia.* Maneat igitur, coniugem poſt omnes propinquos ad coniugis inteſtati ſucceſſionem vocari. At vice verſa, coniugem fiſco præferri. Bonorum poſſeſſio *vnde vir & vxor.* caducariam præuertit, & vt a propinquis coniux proteritur, ita fiſcum proterit: *Fiſco*, vt eleganter hæc lex loquitur, *qualiacunque iura matrimonii præponuntur: Qualiacunque* (non *qualiſcunque*, vt Cuiacii editio præfert) id eſt, etſi iura coniugum non naturæ prærogatiua defendat, aut ſanguinis; verum alio, affinitatis ſcilicet contractæ.

DE

DE BONIS DECVRIONVM.*

TITVLVS II.

Lib. VI. Cod. Ivst. Tit. vlt. *De hæreditatib. Decurionum, nauiculariorum, cohortalium militum & fabricenſium.*

* Id est Cvrialivm; *additum in Cod. Wurceburg. in Breuiario vero Leg. Rom. Guelferb.* item Curialium. *RITTER.*

I. (a) Imp. Constantinvs A. Rufino PF. P.

SI Decurio ſine liberis inteſtatus diem vitæ ſoluerit, cui (b) neque voluntas poſtrema legibus fulta, neque alio quo (c) iure gradu proximo hæres extiterit, bona eius, Curiæ ſuæ commodis cedant, id eſt Ordinis vtilitati proficiant, cuius corpori fatali neceſſitate exemptus eſt : Nulli præbenda licentia poſtulandi (d) hæc bona vt vacantia (e)
P.415. de noſtra Clementia, etiamſi reuera & teſtamentum, & ſucceſſor deeſſe legitimus adprobetur ; Omni etiam beneficio, ſi quod fuerit impetratum, protinus infirmando. Dat. Kal. Decemb. Sirmio, Conſtantino A. V. & Licinio Cæſ. (f) Coss. [319.]

Interpretatio. *Si curialis inteſtatus moriens, neque filios neque proximos derelinquat, curia, cuius ordine ſubducitur, quicquid reliquerit vindicabit, ita vt nullus audeat ea quaſi bona caduca a Principibus poſtulare: quod ſi fecerit, non valebit: nam* (g) *teſtamentum faciendi Curialibus Lex iſta tribuit poteſtatem.*

NOTAE.

(a) Abeſt a Cod. Iuſt. propter petitiones bonorum ſublatas. *GOTHOFREDVS.*

(b) Id eſt qui teſtamento legitime condito non deceſſit. *IDEM.*

(c) Abeſt hæc vox a Cuiacii editione. *IDEM.* Abeſt etiam a Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(d) De his petitionibus vide *inf. titulum de petitionib. lib. 10.* & ſimilia *infr. tit. prox.* *GOTHOFREDVS.*

(e) Vide *infr. tit. de bonis vacant. lib. 10.* *IDEM.* *Aut vacantia* Cod. Wurceburg. & Edit. Sichard male, interpres enim recte *quaſi caduca.* *RITTER.*

(f) *Cæſ.* abeſt a Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(g) Hæc ex ſuperioribus elicit Interpres. *GOTHOFREDVS.*

COMMENTARIVS.

Decvrionis inteſtati ſine teſtamentatio vel legitimo herede decedentis bona, Curiæ, cuius Decurio fuit, ex hac Conſtantini M. conſtitutione cedunt : neque vt vacantia fiſco ea adquiruntur, vel ab eo peti poſſunt. Regulariter equidem vacantia & *ἀκληρονόμητα* fiſco adquiſita notum eſt; vbi ſcilicet quod hæc lex ait, *reuera & teſtamentum & ſucceſſor legitimus deeſſe adprobatur.* De quo ſuo titulo *inf. de bonis vacantib.* Et certi tamen caſus ſunt, quibus non illico eius qui inteſtatus & ſine herede legitimo deceſſit, bona fiſco quæruntur; quin potius fiſco excluſo certis ea non tantum perſonis, veluti coniugibus, *l. vlt. ſup. tit. prox.* verum etiam Corporibus deferuntur. Quo pertinent tres caſus qui *hoc titulo & duobus ſequentib.* continentur. 1. *Decurionum* bona ſine hærede decedentium, Curiæ ſeu Ordini adquiruntur ex *hac* prima Conſtantini M. *lege.* 2. *Clericorum* & *Monachorum* bona Eccleſiæ vel Monaſterio cui fuerant deſtinati ſeu dedicati. *tit. prox.* 3. *Militum* item bona, vexillationibus & cuneis in quibus militauerunt, ex Conſtantii *l. vn. tit. 4.* ſeu *l. 2. Cod. Iuſt. d. t.* Et *l. 6. §. 7. D. de iniuſto, rupto.* His tribus caſibus, adde & tres alios, 4. *Nauiculariorum* ſcilicet ita quoque bona, Nauiculariorum corpori ex quo fatali ſorte ſubtracti eſſent, delata, *l. 1. Cod. Iuſt. eod. tit.* quæ & ipſa eſt Conſtantini M. & *Nouell.* Valentiniani *inter Theodoſianas, 36. de nauiculariis amnicis.* 5. *Cohortalium*, id eſt. Officialium Præſidis Prouinciæ, cohortis: ex Conſtantii *l. 3. Cod. Iuſt. dicto tit.* 6. *Fabricenſium* denique fabricæ *Nouell. de bonis Fabricenſium, Theodoſii Iun. 13.* vnde deſumpta *lex vlt. Cod. Iuſt. dict. tit.* Non ſunt igitur huiuſmodi bona vacantia ; neque vt fiſco quæſita, a Principe peti ſeu impetrari poſſunt : *h. t.* & *tit. prox. infr.*

Notandus vero huius iuris progreſſus. Conſtantinus ſcilicet primum curiæ detulit bona Decurionum, A. 319. mox nauiculariorum corpori A. 326. *Conſtantius* Filius eius idem detulit Legionibus & vexillationibus An. 347. & cohortibus officialium A. 349. *Theodoſius* Iun. Eccleſiis & Monaſteriis A. 434. tandem & Fabricis A. 438.

Nos ad hanc *leg.* noſtram redeamus, atque adeo ad hanc extraordinariæ ſucceſſionis ſpeciem, qua bona Decurionum Curiæ deferuntur: De ea hæc notanda ſunt. Primo, Conſtantinum M. primum eius auctorem *hac l.* fuiſſe. Cui non abſimile eſt, quod Nicenſibus olim conceſſa ab Auguſto inteſtatorum ſuorum vindicatio bonorum: de quo extat Traiani *epiſtola 88. Lib. 10.* apud *Plinium.* Secundo notandum, duas alias exſtare ea de re conſtitutiones: puta Theodoſii M. *l. 123. infr. de Decurionib.* Theodoſii Iun. *l. 4. Cod. Iuſt. de hæred. Decur.* Imo & quartam, ſed anteriorem ſuam, laudat ipſe Theodoſius M. *d. l. 123.* Tertio notandum, quando huic ſine ſucceſſioni, ſiue bonorum a Curia vindicationi locus ſit. Ait Conſtantinus *h. l.* ſi Decurio ſine liberis inteſtatus diem vitæ ſoluerit, cui neque voluntas poſtrema legibus fulta, neque alio quo iure gradu

proximo hæres extiterit; id eſt, teſtamentario vel legitimo hærede nullo exiſtente. Theodoſius M. *d. l. 123. inf.* vacuas & inanes ſine naturali ſucceſſione fortunas iden vocat. Vacuæ ſcilicet ſunt & inanes, quæ iuſto hærede dominoque carent. Theodoſius Iun. *in d. l. 4.* ait; Inteſtatorum bona, ſi ſine herede moriantur: Ergo in defectum omnium hæredum, Tandem ratio notetur, quæ redditur *d. l. 123.* *Habitura* (Curia) *ſolatium facultatum, cui deſit in functionibus numerus perſonarum.*

P.436

DE BONIS CLERICORVM ET MONACHORVM.

TITVLVS III.

Non eſt ſingularis hac de re Titulus in Cod. Iuſt.

I. (a) Impp. THEOD. & Valent. AA. ad Taurum PF.P. (b) & Patric. (c)

SI quis Epiſcopus, (d) aut Presbyter, (e) aut Diaconus, aut Diaconiſſa, aut Subdiaconus, vel cuiuslibet alterius loci (f) Clericus, aut Monachus, aut mulier quæ (g) ſolitariæ vitæ dedita eſt, nullo condito teſtamento deceſſerit, nec ei parentes vtriuſque ſexus, vel liberi, vel ſi (h) qui agnationis cognationiſue iure iunguntur, vel vxor (i) extiterit, bona quæ ad eum (k) pertinuerint, Sacroſanctæ Eccleſiæ, vel Monaſterio, cui (l) fuerat deſtinatus, (m) omnifariam (n) ſocientur; Exceptis iis facultatibus, quas forte Cenſibus adſcripti, (o) vel iure (p) patronatus ſubiecti, vel Curiali condicioni obnoxii, Clerici vel Monachi cuiuſcunque ſexus (q) relinquunt: Nec enim iuſtum eſt, bona ſeu peculia, (r) quæ aut patrono legibus debentur, aut domino poſſeſſionis cui quis eorum fuerat adſcriptus, aut ad Curias pro tenore dudum latæ Conſtitutionis + ſub certa forma pertinere noſcuntur, ab Eccleſiis (s) detineri: Actionibus videlicet competenter (t) ſacroſanctis Eccleſiis (v) reſeruatis, ſi quis forte prædictis (x) condicionibus obnoxius, aut ex geſtis negotiis, aut ex quibuslibet aliis Eccleſiaſticis actibus (y) obligatus obierit. Ita *, vt ſi qua litigia ex huiuſmodi petitionibus (z) in iudiciis pendent, penitus ſopiantur, nec liceat petitori poſt huius legis publicationem iudicium ingredi, vel Oeconomis, (a) aut Monachis, aut Procuratoribus (b) inferre moleſtiam, ipſa petitione antiquata, & bonis quæ relicta ſunt, religioſiſſimis Eccleſiis, vel Monaſteriis, quibus dedicati fuerant, conſecratis. Dat. XVIII. (c) Kal. Ian. (d) Ariouindo & Aſpare Coſs. [434.]

INTERPRETATIO. *Si quis Epiſcopus, vel quos lex ipſa commemorat, aut quilibet religioſi, vel religioſæ inteſtati ſine filiis, propinquis, vel vxore deceſſerint, qui tamen nec Curiæ quicquam debuerint, nec patrono quicquid dereliquerint,* (e) *ad Eccleſias, vel monaſteria, quibus obſecuti fuerint, pertinebit: Qui* (f) *ſi teſtari voluerint, habebunt liberam poteſtatem.*

NOTAE.

(a) Lex 20. *Cod. Iuſt. de Epiſcopis.* Meminit *huius l.* Baronius *A. D.* 434. *n.* 14. *GOTHOFREDVS.*

(b) *Taurus PP.* Orientis & Patricius ſub Theodoſio Iuniore. v. *Proſopogr.* cui inſcribitur hoc ipſo Anno eadem duplici dignitate addita, *lex* 15. *infr. de indulgent. deb.* & anno ſuperiore 433. eidem Tauro PP. duæ aliæ leges, puta *lex* 16. *eod. tit.* & *l.* 17. *inf. de Numerariis:* imo & *lex* 9. *Cod Iuſt. de Adſeſſoribus* omiſſa dignitate. Ad hunc eundem *Taurum Patricium* extat Theodoreti *epiſt.* 88. vbi ſummam eius dignitatem tribus locis indicat. *IDEM.*

(c) Ita pariter *d. l.* 15. *inf. de indulgent. debit.* Præfectis Prætorio addita Patriciatus dignitas, vide quæ dico *ad l.* 1. *de conſulibus, & Patriciis.* *IDEM.*

(d) Abeſt hoc a Cod. Iuſt de quo mox dicam. Ordinem hic interim ſeu ὑποβαθμῶν obſerua: Epiſcopus, Presbyter, Diaconus, Subdiaconus. De Subdiacono vide & *l.* 7. *inf. de Epiſcopis.* *IDEM.*

(e) *Presbyteri* nomen, Epiſcopi nomini proximum: *l.* 5 *inf de hereticis.* Nam & Epiſcopus primus Presbyter Diuo Auguſtino *in Quæſt.* 10. Viciſſim Presbyter ſecundi ordinis Sacerdos Sidonio dicitur, *lib. 4. Epiſt* 25. ſeu Antiſtes in ordine ſecundo, eidem *lib. 4. in carmine Epiſtolæ* 11. In ſecundo ſacerdotio conſtitutus, Optato Mileuitano *lib.* 1. *Quid commemorem*, inquit, *Diaconos in tertio: quid presbyteros in ſecundo ſacerdotio conſtitutos, ipſi Apices & Principes omnium.* &c. Clericorum ſcilicet primo in ordine ſunt Epiſcopi, in ſecundo Presbyteri, in tertio Diaconi, de quo vide plura *infr. tit. de Epiſcopis*, & ad *l.* 5. *infr. de hereticis.* Apud Manilium non abſimiliter *Aſtronom. lib.* 5. *v.* 319.

. . . . Templa colentes
Atque auctoratos in TERTIA IVRA *Miniſtros.*

id eſt νεωκόρους qui Tertii ſunt in ordine ἱερατικῷ: ſunt enim ἱεροφάνται, ἱερεῖς, νεωκόροι. *IDEM.*

(f) *Locus*, pro ordine ἱερατικῷ veluti *Lector.* *IDEM.*

(g) *Mulier*

(g) *Mulier* ſolitariæ vitæ dedita. *IDEM.*
(h) Deeſt a Cod. Iuſt. id eſt, *ſi qui forte.* *IDEM.*
(i) *Vxores* Eccleſiaſtici quidam hoc adhuc æuo habuere: vide *l.* 10. 14 44. *inf. de Epiſcopis*: ad quam vltimam eſt dicendi locus. *IDEM.*
(k) *Vel ad eam*, hoc amplius Cod. Iuſt. *IDEM.*
(l) *Cui forte fuerat*, Cod. Iuſt. *IDEM.*
(m) *Aut deſtinatas* additum Cod. Iuſt. *IDEM.*
(n) Omnimodo. *IDEM.*
(o) *Coloni*, adſcriptitii de quibus Paratitlon conſule *de fugitiuis colonis.* *IDEM.*
(p) *Iuri* Cod. Iuſt *IDEM.*
(q) *Sint ſexus* Cod. Iuſt. *IDEM.*
P.437 (r) Peculia. Ita quoque vocantur in *l.* 34. & 50. *Cod. Inſt. de Epiſcopis.* *IDEM.*
† Conſtitutio hæc quærenda ſub *tit. de Decurionib.* Nulla vero alia ibi occurit quam *lex.* 172. *IDEM.*
(s) Recte hoc expreſſe additum ab Interprete. *IDEM.*
(t) *Competentibus* ita nonnulli reſtituunt, etſi nil opus. *IDEM.*
(v) *Vel Monaſteriis*, hoc additum Cod. Iuſt. *IDEM.*
(x) *Supradictis* Edit. Sichard. *RITTER.*
(y) *Actionibus:* Non ita bene Cod. Iuſt. Cæterum indicantur Oeconomi, & Procuratores Eccleſiarum & monaſteriorum, de quibus *fin. l.* *GOTHOFREDVS.*
* Sequentia omnia abſunt a Cod. Iuſt. propter petitiones bonorum ſublatas, de quibus *ſuo tit. inf. lib.* 20. Deinde quia horum temporum hiſtoriæ & rationi hic verſiculus adſtrictus eſt. *IDEM.*
(z) Nempe petebantur hactenus ea bona tanquam vacantia a Principe. *IDEM.* *Competitionibus* legit Edit. Sichard. & Cuiac. *RITTER.*
(a) Edit. Sichard. *vel hac omiſſa, aut monachis* &c. *IDEM.*
(b) Monaſteriorum, *GOTHOFRED.*
(c) XIIII. Cod. Iuſt *IDEM.*
(d) Iun. in Aniano Rhem *IDEM.*
(e) Tertiam conditionem ſeu exceptionem hic omittit interpres, ſi cenſibus adſcripti. *IDEM.*
(f) Illud hoc loco additum ab Interpreta: ex initio *huius l.* *IDEM.*

COMMENTARIVS.

Clericorvm quorumcunque; Epiſcoporum, inquam, Presbyterorum, Diaconorum; Diaconiſſarum, & Subdiaconorum, vel alterius loci, veluti Lectorum (ad quos omnes extant paſſim hoc ipſo tempore, Theodoreti, & Iſidori Peluſiotæ epiſtolæ) Monachorum item, Monialiumque ad quas extant hoc tempore, Iſidori Peluſiotæ epiſtolæ *lib.* 1. *ep.* 51. & 367. bona; deficientibus ſucceſſoribus teſtamentariis, legitimis agnatis, cognatis, imo & vxoribus, non *fiſco*, & per eum petitoribus, vt hactenus factum; verum Eccleſiæ, & Monaſterio, quibus fuerant deſtinati dedicatique, a Theodoſio Iun. hac Noua Conſtitutione per Orientis Imperium deferuntur: ſaluo tantum iure patronorum, Dominorum, quibus forte ſeu poſſeſſionibus, & cenſibus adſcripti, (qui Adſcriptitii inde coloni dicti, de quibus *paratitlo de fugit. col.*) quorum etiam mentio, in eiuſdem Theod. *l.* 14. *Nou. de amot. milit. fori præſcript.* Curiæ item.

Singula expendamus, quæ & in Annales Eccleſiaſticos referri merentur. Primum ex *hac lege* diſcimus, Eccleſiaſticos, & Monachos teſtabiles fuiſſe, ſeu teſtamenti factionem habuiſſe, ſuos denique habuiſſe in bonis ſuis, non tantum ab inteſtato, ſed etiam ex teſtamento hæredes. Quod etiam Interpres in ſubiecta *huic legi* interpretatione ſub finem expreſſit. Idque firmant varia Epiſcoporum teſtamenta: inter alia id quod memoratur apud Baſilium *ep.* 221. & exemplar teſtamenti Gregorii Nazianzeni, modo germanum ſit, nam ſequioris æui exempla nunc omitto. Secundo diſcimus ex *hac leg.* teſtamento deficiente legitimos heredes eis ſucceſſiſſe: neque tantum parentes, aut liberos, verum & adgnatos & cognatos, Imo & vxores.

Vxores inquam; Et vero Tertium iſtud hic notandum occurrit; nempe Clericis nonnullis hac tempeſtate adhuc licuiſſe coniugatos eſſe: quod docent *tres* præterea *leges* tituli *inf. de Epiſcopis*, puta *l.* 10. 14. 44. vbi dicendi locus amplior erit: & quidem hoc quinto adhuc ſeculo iam adulto per Orientem.

Quarto obſeruandum, quod *huius l.* titulique proprium eſt, Teſtamentariis & legitimis heredibus deficientibus, huiuſmodi Clericorum & monachorum bona velut vacantia, non iam fiſco, atque adeo petitoribus qui ea a fiſco impetraſſent; quod hactenus obtinuiſſe *hac lege*, *verſ. vlt.* (qui & ideo abeſt ad Cod. Iuſtinian.) docemur; Verum Eccleſiæ & monaſterio deinceps Theodoſium Iuniorem antiquato eo iure adquiri velle, quibus videlicet Clerici & Monachi dedicati fuerant. De quo vide & *l.* 34. *Cod. Iuſt. de Epiſcopis & Clericis*, & Photium. vide & ἔντολμα πατριαρχικὸν, in eandem ſententiam quod edidit Habertus, & illuſtrauit *Obſeru. VI. p.* 534. 535. videantur & Placita Louëtii eiuſque Interpres *lit. E. num.* 4. & *lit. R. num.* 42. Non alio videlicet iure, quam quo bona Decurionum, Curiæ: militum legioni, vel vexillationi: Nauiculariorum, Corpori eorum; Cohortalium, Cohorti: Fabricenſium, fabricæ: legitimis & teſtamentariis hæredibus deficientibus vindicabantur: de quo omni ad *l. vn. ſup. de bonis Decurionum.*

Quinto obſeruandum, hac adhuc lege & conditione Eccleſiæ & Monaſterio bona Clericorum & Monachorum ſine herede decedentium deferri, vt Dominorum, & Patronorum, Curiæque iura intacta ſint, id eſt, vt ſi forte qui Clericus fuit aut monachus, libertus erat, aut Curialis, aut colonariæ originis & adſcriptitius, Patronorum, Curiarumque & Dominorum iura intacta eſſe debeant. Scilicet ſub obtentu Eccleſiæ, aut Eccleſiaſtici vel Monaſtici nominis, nemini ius ſuum detrahi voluit Theodoſius Iun. non Patronis, non Curiis, non Dominis poſſeſſionum: *Nec enim iuſtum eſt* (inquit Theodoſius Iun. *h. l.*) *ab Eccleſiis detineri*, &c.

Sexto obſeruetur, Curialium, qui Clerici facti fuerant, facultates obnoxias Curiæ fuiſſe, ſub certa forma, vt *h. l.* dicitur, pro tenore dudum latæ conſtitutionis: Non tantum ab aliis retro Principibus, verum ab ipſomet Theodoſio Iun. A. D. 410. puta *l.* 172. *inf. de Decurion.* ſcilicet pro temporis conſideratione & gradu: De quo eſt & tertia eiuſdem Theodoſii Iunioris conſtitutio, puta *lex* 21. *C. Iuſt. de Epiſcop.* (quæ coaſſanda eſt *l.* 187. 188. *d. l. de Decurionibus.*) Et gradu, inquam, Nam qui ad ſummum Epiſcopi &c. gradum ſemel peruenerunt, Curiali nexu omnino liberantur. De quo omni dicam

ad d. l. 172. Inde etiam ex parte ſactum, vt Tribonianus Epiſcopi hic mentionem ſubduxerit.

Septimo obſeruandum, viciſſim ſi qui Clerici aut Monachi (prædictis conditionibus obnoxii) negotia vel actus aliquos Eccleſiaſticos geſſerint, veluti ſi *Oeconomi*, aut Procuratores (quorum *ſine legis* mentio ſit) fuerint, atque eo actu obligati deceſſerint & reliquati fuerint, ita Curiis, Patronis & Dominis, vel ſucceſſoribus teſtamentariis aut legitimis bona Clericorum & Monachorum deferri, vt ſuas Eccleſiis & Monaſteriis reſeruari Theodoſius Iun. actiones velit, aduerſus eorum hæredes teſtamentarios aut legitimos, Patronos item, Curias, & poſſeſſionom Dominos.

Octauo obſeruetur, ex *h. l.* pariter vt *l. 32. infr. de Epiſcopis:* hac adhuc tempeſtate Monachos extra Clerum fuiſſe: de quo ad *eam legem 32.*

p. 438 Nono notetur, *hac l.* agi quoque de Monialibus vitæ ſolitariæ deditis; & ſanctimonialibus; de quibus dicam *inf. tit. de Epiſcopis, Eccleſ. & Clericis, & l. 1. inf. de raptu vel matrim. ſanctim. virgin. vel viduar.* Tandem obſeruandum memorari hac lege *Oeconomos Eccleſiarum*, pariter vt *l. 3. inf. de his qui ad Eccleſ.* vbi ita definiuntur, qui Eccleſiaſticas conſuerunt tractare rationes, qui τῶν ἐκκλησιαςικῶν κτημάτων πρόνοιαν ſubibant; de qoibus eſt & Gangrenſis Concilii *c. 7. 8. Tom. I. Concil. Harduini p. 536.* & ſunt Canones Chalcedonenſes *2. 25. & 26. Tom. II. Concil. p. 601. ſeq.* ſeu (*canon. Cod. Eccleſ. vn. 180. 203. 204.*) vide & quæ de his nonnulla notaui ad *d. l. 3.* Alia mitto. Item Procuratores Monaſteriorum, ſiue paramonarii, quorum mentio ſit *d. can. 2.* & *l. 46. C. Iuſt. de Epiſcopis*, quos *Villicos* alii interpretantur. Μονὴ eſt monaſterium apud Codinum quoque *de officiis Conſtantinopolitan.* a quo eſt παραμονὴ: vnde iam *paramonarius.* Quod effictum, vt parabolanus *l. 42. inf. de Epiſcopis*, Telonarius, ſorte, *l. 21. infr. de prætorib.* Charonarius, *l. 17. d. t. de prætorib.* & ſimilia. Cæterum quia de *bonis Monachorum* hic res eſt, de quibus aliquid etiam ad *l. 63. inf. de Decurionibus:* omittere non poſſum, ea a cenſu immunia fuiſſe τύπῳ ſeu Edicto & Conſtitutiooe publica: de quo Baſilius *epiſt. 304. (284 edit. Benedict.)* Κηνσίτορι περὶ μοναζόντων, ὥςε αὐτοὺς τῶν συντελειῶν διαφεῖναι. *Ad cenſitorem cauſa monachorum, vt eos a tributis eximat.* Tandem obſeruandum *hanc leg.* quæ ad rem hiſtoriamque Eccleſiaſticam pertinet, datam ad Taurum PP. neque dubium ad eius ſuggeſtionem latam eam; velut qui Eccleſiarum commodis faueret. Vnde, & commercium epiſtolarum cum præcipuis huius æui Epiſcopis, & Presbyteris, Theodoreto, & Iſidoro Peluſiota; quorum epiſtolæ ad eum extant, commendationem quoque eius & laudes præferentes, dequibus *in Proſopogr.*

DE BONIS MILITVM.

TITVLVS IV.

Hic titulus in Cod. Iuſt. partem facit *tituli de Hæreditatibus Decurionum, Nauiculariorum, Cohortalium, Militum, & Fabricenſium, lib. 6. tit. vlt.*

I. (a) Imp. CONSTANTIVS A. ad Bonoſum Magiſtrum Equitum. (b)

VNIVERSIS, tam Legionibus, (c) quam Vexillationibus Comitatenſibus, ſeu Cuneis, (d) inſinuare debebis, vti cognoſcant, cum aliquis (e) fuerit rebus humanis exemptus, atque inteſtatus ſine legitimo hærede deceſſerit, ad Vexillationem (f) in qua militauerit, res eiuſdem neceſſario peruenire. Dat. V. (g) Id. Maii. Hierapoli, (h) Rufino & Euſebio Coss. [345.]

INTERPRETATIO. *Si milites ſine legitimo hærede inteſtati deceſſerint, & proximos non habuerint, eorum bona, qui in eodem officio militant, vindicabunt.*

NOTÆ.

(a) *Lex 2. Cod. Iuſt. de hereditat. Decurion. Nauicularior. Cohort. militum.* GOTHOFREDVS.

(b) *Militum.* Ita Anianus Rhemenſ. Til. Forte non male. Nam & de legionibus, quæ peditum erant, non tantum de vexillationibus Equitum *h. l.* agitur. IDEM.

(c) De *Legionibus & Vexillationibus* & quidem Comitatenſibus ſeu cuneis, dicendi locus erit *lib. 7. l. vlt. de re militari, & l. 20. de erogatione militaris annonæ.* Interim notandum, legiones peditum, Vexillationes Equitum fuiſſe. vide Vegetium *lib. 2. cap. 1.* IDEM.

(d) De *Cuneis*, vide quoque *inf. l. 17. de tyronibus.* In Notitia Imp. ſub Magiſtro militum per Orientem, ponitur inter vexillationes Comitatenſes, *Cuneus Equitum ſecundorum Clibanariorum Palmirinorum*: & ſub Magiſtro Equitum præſentali in Occidente, *Cuneus Equitum promotorum* ſub *Ducibus*, multa eorum mentio: ſic quidem vt ibi primo ſemper loco ponantur ante omnes alios. IDEM.

(e) *Eorum aliquis.* Cod. Iuſt. Satis inepte, neque enim habeas quo referas vocem illam, *eorum*: Ergo *aliquis*, abſolute, pro *aliquis miles.* IDEM.

(f) Ad vexillationem, & Legionem, ſeu cuneum. IDEM

(g) *Kal. Maii:* vel *Id. Mai.* Ita in Aniani quibuſdam codicibus. IDEM. *Dat. VIII. Id. Mai.* Cod. Wurceb. RITTER.

(h) Pertinet hæc lex ad milites, qui in expeditione Perſica hoc tempore erant: Nam & ideo Conſtantius *Hierapoli* hoc anno ſubſtitit, pariter vt anno 343. Singarena clades inſecuta. De quo vide Iulianum 1. *Orat. p. 23. Edit. Lipſ.* Sextum Rufum Feſtum, Eutropium, Ammianum Marcellinum, & Hieronymum *Chronico.* GOTHOFR.

COM-

COMMENTARIVS.

Militis inteſtati, ſine legitimo hærede decedotis, bona, noo fiſco, verum legioni & vexillationi ſeu cuneo, vbi, ſcilicet is qui deceſſit, militabat, vindicari *h. l.* iuber *Conſtantius* Imp. non *Conſtantinus* (vt præfert Codex Iuſtin. & quomodo eam citat Interpres,) A. D. 345. io expeditiooe Perſica Hierapoli conſtitotus: vt proiode pertineat hæc lex ad militem Perſis oppoſitum. Ius aotem hoc priſcum eſſe, ſingularis ea de re locus docet in P.439 *l. 6. §. 7. D. de iniuſto, rupto, irrito teſtam.* ex epiſtola D. Hadriaoi. Atque ea vero ſunt quæ *Caduca Legionum* vocantur, in *l. 4. §. 17. D. de fideicommiſſar. libertat.* his verbis: *Quare & ſi caducis legionis bona delata ſint, idem erit probandum.* Sic enim retioenda illa lectio eſt: Neque (vt Cuiacius credidit *in Notis ad Vlpiani fragm. tit. 28. §. 7. & ad l. 3. Cod. Iuſt. de bonis vacantibus*) reponendum *caducariis legibus*. Quod etiam Græci recte agnoueruot, & ex *d. l. 6. D. de iniuſto, rupto*, optime explicuerunt. Nam etſi exiſtente ab inteſtato herede libertates teſtamento datæ oon competaot regulariter, in legione tamen id ſingulare eſt, vt ſi legio inteſtato militi ſucceſſerit, libertates nihilominus competant. Atque vt *Caduca legionum* dicuntur, ita quoque qoi Caducorum iſtorum ratiooes ſcribebaot & ſeruabant, *librarii Caducorum* appellantur in *l. vlt. D. de iure immunitatis*, quæ tota ad rem militarem pertinet, vt *eius leg.* inſcriptio docet. Et hæc quidem ita accipienda ſunt ſi miles ſua morte deceſſiſſet. Nam ſi miles capite damnatus fuiſſet, ab inteſtato in bonis caſtrenſibus cognati ad quintum vſque duntaxat gradum ſuccedebaot, & poſt eos fiſcus *l. 2. D. de veteran. & militum ſucceſſ.* Et hanc etiam diſtinctionem agnoſcunt Græci *lib. 45. Baſilicorum*. At cum hoc tractatu nihil commune habet *lex 4. Cod. Iuſt. de caſtrenſi peculio.* Neque enim huius iuris ratio ea adſignari debet, quam tradit Vir alioquin doctus 4. *Quotid. 7.* Legioni namque & vexillatiooi militis inteſtati ſine legitimo herede bona, non affectionis ratione deferuotur, verum longe alia: quia ſcilicet leges æquum credidere, penes legionem & vexillationem in qua miles meruit bona militis manere, vtpote cuius occaſione ea miles quæſiſſe præſumatur.

Duo porro *h. l.* ſingularia adhuc notantur. Primo mirum illud, cum *metu legis* non tantum de vexillationibus, ſeu cuneis, verum etiam de *Legionibus* agatur, io diſpoſitione tamen ipſa *legis*, nonniſi *de Vexillationibus* agi, ſtatuique adeo videri, vt militis Legionarii & Equitis inteſtati bona ad vexillationem peroneant. Verum diceodum 1. Vel de Vexillatione tantum io huius *legis* ſpecie dubitatum, & ideo de ea nominatim *fine legis* caueri. 2. Vel hanc legem hac parte mutilam eſſe. 3. Vel cum hæc lex non tantum ad Booofum Magiſtrum Equitum directa fuiſſet, verum etiam ad alium *Magiſtrum peditum*, in huius *legis* fine relatum taotum fuiſſe id, quod ad officium Magiſtri Equitum pertinebat. 4. Vel ſi Aniano Rhemenſi ſtamus, Bonoſum hunc noo Equitum tantum Magiſtrum fuiſſe, verum & peditum. Vel denique videatur, quod omnium mihi maxime vero ſimile ſit, id *hac leg.* definiri, & Cuneis (Equitum ſcilicet) aliquo decedeote, bona eius non ad Legiooem, verum ad Vexillationem pertinere: cum tameo Legiones id ſibi vindicarent, hnc obtentu quod Cunei Equitum, legioni, ſeu pedeſtrium copiarum lateri adiunctæ erant, & legionum partem faciebant, de quo Ammianus Marcellinus *Lib. 16. c. 12.* & Vegetius. *lib. 2. c. 1.*

Secundo illud *hac l.* obſeruandum, de *Comitatenſibus* hic nominatim agi. Vode colligat quis (quod certe faciunt nonnulli) non eodem priuilegio Pſeudocomitatenſes hac parte potiri debuiſſe, quo Comitatenſes. Sane Comitatenſes & alias potiore loco habitos docebo pleniſſime *ad l. 18. infr. de re militari*, ex ea ipſa *leg. 18. & l. 22. infr. de erog. milit. ann. l. 10. infr. de Numerariis*, *l. 7. infr. de tyronibus. l. 17. infr. de cohortalibus*, *l. 8. infr. de filiis militar. appar.*

DE POSTLIMINIO (a)

TITVLVS V.

Lib. VIII. Cod. Ivst. Tit. LI. De poſtliminio reuerſis & redemptis ab hoſtibus. Ab hoc vero titulo incipit tractatus, de his quorum ſtatus immutatus fato aliquo factoue.

(a) In Aniano Rhem. hæc verba addita leguntur, *id eſt* per captiuitatem reuerſis. *GOTHOFREDVS.* Codex Wurceb. legit, *id eſt poſt captiuitatem regreſſis*, quomodo & a Sichardo editum. Breuiar. Leg. Rom. Guelferbyt. *poſt captiuitatem reuerſis*, *RITTER.*

PARATITLON.

Postliminivm, ius eſt *l. 1. & l. 2. h. t.* [vnde & poſtliminii ius *d. l. 1. h. t.*] quo iis quos partim neceſſitas captiuitatis abduxit *leg. ead.* qui hoſtilis irruptionis neceſſitate transducti *leg. ead.* denique qui cum barbaris fuerunt coacti, *leg. ead.* partim ad exteras ſedes transuecti a propriis ſedibus, *l. 2. h. t.* [iuncta *l. 25. infr. de petit.*] ad proprias terras feſtinare, *d. l. 1. h. t.* ad propria redire licet, *l. 2. h. t.* & ſedibus propriis redduntur, & incolumia eis cuncta ſeruantur, *leg. ead.* ſic vt recipiant ea quæ in agris vel mancipiis ante tenuerunt a quocunque illa poſſideantur, *d. l. 1. h. t.* & quidem ſine vlla mora *leg. ead.* ilico, etſi bona eorum fiſcus, aut qui ab eo impetrauit poſſideat, *leg. ead.* item etſi in vſum veſtium, vel alimoniæ aliquid eis præſtitum ſit, *d. l. 2. h. t.* Redemptionis tantum pretium vel reſtituere debent, vel labore ſeu obſequio aut opere quinquennii vicem beneficii referre, *leg. ead.*

Valen-

p. 440 VALENTINIANI *lex de Poſtliminii iure ab hoſtibus captis, at non & Transfugis, competente.*

I. (a) Imppp. VALENT. (b) Valens, & Grat. AAA. ad Seuerianum (c) Ducem.

SI quos forte neceſſitas (d) captiuitatis abduxit, ſciant, ſi non tranſierunt, (e). ſed hoſtilis irruptionis neceſſitate tranſducti (f) ſunt, ad proprias terras (g) feſtinare (h) debere, recepturos iure poſtliminii ea quæ in agris vel mancipiis, (i) ante tenuerunt, ſiue (k) a fiſco noſtro poſſideantur, ſiue in aliquem Principali liberalitate transfuſa ſunt: Nec timeat quiſquam alicuius contradictionis (l) moram: cum hoc ſolum requirendum ſit, vtrum (m) aliquis cum Barbaris (n) voluntate fuerit, an coactus. Dat. XVI. (o) Kalendas Iul. (p) Remis, (q) Grat. A. I. (r) & Dagalaifo CONSS. [366.]

INTERPRETATIO. *Quicunque neceſſitate captiuitatis ducti ſunt, & non ſua voluntate, ſed hoſtili deprædatione ad aduerſarios tranſierunt, quæcunque in agris, vel mancipiis antea tenuerunt, ſiue a fiſco poſſideantur, ſiue aliquid ex his per principem cuicunque donatum eſt, ſine vllius contradictione* (s) *perſonæ, tempore quo redierint, vindicent ac præſumant, ſi tamen cum aduerſariis non ſua voluntate fuerint, ſed captiuitate ſe detentos eſſe probauerint.*

NOTAE.

(a) Lex 19. *Cod. Inſt. eod tit.* GDTHOFREDVS.

(b) In Cod. Iuſt *Imppp. Gratianus Valentin & Theod.* Perperam & hic, & illic. Hic *Gratiani* nomen inducendum: nondum enim is Auguſtus hoc tempore erat. IDEM.

(c) Seuerinum habet Cod. Iuſt. & Anianus Rhem. Sed hoc noſtrum legitimum eſt, de quo mox. IDEM.

(d) Alio ſenſu *captiua neceſſitate*, inf. *l.* 2. IDEM.

(e) *Tranſire* dicuntur, mox, *cum barbaris voluntate eſſe.* *Tranſducti* qui coacti & inuiti: Illi transfugæ, hi captiui. IDEM.

(f) *Tranſuecti* alii, inf *l* 2. IDEM.

(g) *Terra* ſunt fundi. IDEM.

(h) *Se debere* Cod. Iuſt. IDEM.

(i) *Seu aliis rebus.* Hoc amplius Tribonianus. IDEM.

(k) *Etſi*: ita Tribonian. inductus ſcilicet ſequentibus illis, *ſiue in aliquem principali liberalitate transfuſa ſunt*, partim propter petitiones bonorum ſublatas; cuius omiſſionis ſimilia exempla vidimus *ſup. de bonis Decurionum, & ſup. de bonis Clericorum.* IDEM.

(l) *Contradictio*, id eſt, exceptio, vt *l.* 1. *inf. de inquilinis.* IDEM.

(m) *Vtrum forſitan*, ita Tribonian. IDEM.

(n) Id eſt, *Alemannis.* IDEM.

(o) Alii XVII. alii XVIIII. IDEM.

(p) Ita quoque Cod Iuſt. at Manuſcripti omnes *Iun* quod præfero. IDEM.

(q) In Cod. Iuſt. male *Romæ.* vide *Chronolog. huius Cod.* & Ammianum Marcell. *lib.* 26. *c.* 5. Idem error admiſſus in ſequentis anni conſtitutionibus tribus: puta *in l. .. inf. de indulgentiis criminum, in l.* 4. *inf. de metallis, in l.* 13. *inf. de ſuſceptoribus.* Nam & ibi non *Rom.* Sed *Rem.* legendum eſt. IDEM.

(r) Et hoc male: neque enim ita hic Conſulatus ſignatur in Faſtis, verum *Nob. Puero, vid Chronologiam*: nondum enim hoc tempore Gratianus Auguſtus erat. IDEM.

(s) Male *conditione* librarius Wurceb. RITTER.

COMMENTARIVS.

CAPTIVO tantum, non vero TRANSFVGÆ, de quo ad *l.* 1. *inf. de re militari* poſtliminii ius competere, definit *h. l.* Valentinianus Sen. pariter vt definitur *l.* 19. §. 4. & *l.* 20. *D. de captiuis & poſtlim. reuerſ.* & *l.* 14. *D. ex quibus cauſis maiores.* Transfugæ, inquam, id eſt, ei qui non hoſtilis irruptionis neceſſitate tranſductus, ſed ſua voluntate cum Barbaris fuit. Nam ita hic *transfuga* definitur, cui ſimilem definitionem tradit Paulus *d. l.* 19. §. 8. *D. de captiuis.* Captiuis igitur reuerſis poſtliminii ius ad res ſuas recuperandas, ſiue a fiſco poſſeſſas, ſiue priuato a Principe donatas, tribuit *hac lege* Valentinianus. Quod & alioquin in commune poſtliminii ius eſt, puta vt reuerſi recipiant bona ſua, a quocunque tandem poſſideantur: etiamſi a fiſco, vel ab eo qui ius habet a fiſco, vt quia ea a Principe petitione impetrauit: de cuiuſmodi impetrationibus & donationibus eſt quoque lex 25. *inf. de petitionibus* quæ *legi prox.* coniungenda eſt. Ne quidem fiſcus poſtliminii ius adimit captiuitate reuerſis: adimit tantum transfugis reuerſis. Transfugarum interim bona confiſcari hinc notandum eſt: qui & ipſi capite minuti cenſebantur, viui comburebantur, vt & hoſtes publici: *l.* 8 §. 2. *l.* 38. *D. de pœnis*, de quo *ad l.* 1. *inf. de re militari*, *l.* 5. §. 1. *D. de cap. min.* eos occidere fas cuique erat, *l.* 3. §. 6. *D. ad L. Cornel. de ſicar.* Et hæc quidem huiuſce *legis* ferendæ cauſa fuit, quod ſcilicet petitor bonorum captiuum reuerſum hac exceptione ſeu præſcriptione repelleret, quod a Principe ſibi bona illa donata fuiſſent. Verum hæc *contradictio* (vt vocatur *hac lege*, & *l.* 1. *inf. de inquilinis*) eliditur vt *d. l.* 25. ita & *h. l.* & donatarius qui bona a Principe impetrauit, non ideo ſtatim ſecurus eſt. De quo late tractant Interpretes *ad §. vlt. Inſt. de vſucapione.* Tribonianus certe, quæ de donatario *h. l.* dicuntur, conſulto omiſit, tum propter petitiones bonorum ſublatas (cui ſimile quid obſeruabamus ad *T. t. de bonis*

boniſ Decurionum 2. & ad *Tit. de boniſ Clericorum 3.)* Partim vero propter Zeoonis conſtitutiooem, qua is qui a fiſco quid impetrauit etiam donatione, ſta-
P.44 tim tutus & ſecurus eſt, *l. 2. Cod. Iuſt. de quadrienni præſcriptione: & d. §. vlt.* Cæterum, pertioet hæc Valentiniani lex, ad hoſtilem *Alamannorum in Gallias* hoc tempore *irruptionem*, de qua conſulendus Ammianus Marcellinus *lib. 17. c. 1.* ac nomioatim eo loco, quem modo ſternemus, in qua operam nauaſſe ſuam etiam hunc ipſum *Seuerianum* (cui *lex* hæc inſcribitur) idem Ammianus docet, quæque profligata a Iouino Magiſtro Equitum, Rege Alamannorum capto, & a Tribuno patibulo ſuffixo. *Barbari* igitur in ſp. *huius legis* ſunt Alamanni. Et Seuerianus Dux, Alamannis oppoſitus. Seuerianum huoc Comitem vocat Ammianus *lib. 27. c. 1.* in huius Anni geſtis, *Alemanni* inquit *Gallicanos limites formidatiam perſultabant: ſtatimque poſt Kal. Ianuarii cum per glaciales tractus hyemis rigidum inhorreſceret ſidus, cuneatim egreſſa multitudo licentius vagabatur. Horum portioni prima Charietto tunc per vtramque Germaniam, Comes occurſurus cum milite egreditur ad bella ineunda promptiſſimo, adſcito in ſocietatem laboris Seueriano itidem comite, inualido & longæuo, qui apud Calidona* (forte Saliſona) *Diuitenſibus præſidebat & Tungricanis.* Et mox, *Cum Seuerianum vidiſſent equo deturbatum, miſſilique telo per os fixum.* Dicam adhuc aliquid ad *leg. 9. infr. de re militari.*

Honorii *lex*,

II. (a) Impp. Honor. & Theod, AA. Theodoro (b) PF. P. (c)

Diversarvm (d) homines prouinciarum, cuiuslibet ſexus, conditionis, ætatis, quos Barbarica (e) feritas captiua (f) neceſſitate tranſuexerat (g) inuitos, (h) nemo retineat; (i) ſed ad propria (k) redire cupientibus libera ſit facultas: [Quibus * ſi quicquam in vſum veſtium vel alimoniæ impenſum eſt, humanitati (l) ſit præſtitum (m), nec maneat (n) victualis ſumptus repetitio.] Exceptis * iis, quos Barbaris vendentibus emptos eſſe docebitur, a quibus ſtatus ſui precium, propter vtilitatem publicam, emptoribus æquum eſt redhiberi: Ne quando enim damni (o) conſideratio, in tali neceſſitate poſitis, negari faciat emptionem, decet redemptos aut datum pro ſe precium emptoribus reſtituere, aut labore (p), obſequio, vel opere quinquennii (q) vicem referre beneficii, habituros incolumem eam (r) in qua nati ſunt libertatem. Reddantur igitur ſedibus (ſ) propriis, ſub moderatione qua iuſſimus, quibus iure poſtliminii etiam veterum Reſponſis (t) incolumia cuncta ſeruata ſunt. Si * quis itaque huic præcepto ſuerit conatus obſiſtere Actor, conductor, Procuratorque, dari ſe metallis cum pœna deportationis non ambigat: Si vero poſſeſſionis dominus, rem ſuam fiſco, (v) nouerit vindicandam, ſeque deportandum. Et * vt facilis executio proueniat, (x) Chriſtianos * proximorum locorum (y) volumus huius rei ſollicitudinem gerere: Curiales quoque proximarum ciuitatum placuit admoneri, vt emergentibus talibus cauſis, ſciant legis noſtræ auxilium deferendum; ita vt nouerint Rectores vniuerſi, decem libras (z) auri a ſe, & tantundem a ſuis Apparitoribus exigendas, (a) ſi præceptum (b) neglexerint. Dat. IIII. (c) Id. Decemb. Rau. Honor. VIII. (d) & Theod. III. AA. Coss. [409]

Interpretatio. *Hi qui ab hoſtibus tempore captiuitatis ducti ſunt, ſi ab aliquibus vel ad victum, vel ad veſtitum aliquid acceperunt, cum redire ad propria voluerint, minime* (e) *aliquid pro eorum requiratur expenſis: Tamen ſi pretium pro captiuo ſuo prædator acceperit, quod dediſſe* (f) *emptor probauerit, ſine dubitatione recipiat. Quod ſi pretium non habuerit, quinquennio ſeruiat captiuus emptori, & poſt quinquennium ſine pretio ingenuitati reddatur, qui cum ad propria redierit, omnia ſua integra & ſalua recipiat. Si quis itaque huic tam iuſtæ præceptioni reſiſtere tentauerit, nouerit ſe in exilio deputandum.* (g) *Si vero poſſeſſor fuerit, facultatem ſuam fiſci viribus addicendam. Sane Chriſtianos, qui redemptioni ſtudere debent, pro captiuis, volumus eſſe ſollicitos. Ad Curiales etiam iſta ſollicitudo pertineat, ita vt omnes Iudices ſciant, decem libras auri fiſco ſe daturos, qui huius legis præcepta neglexerint.*

NOTAE.

(a) Lex *vlt. Cod. Iuſt. eod. tit.* Eam vt *hic* habetur omiſit Baronius in Annales Eccleſiaſticos referre, etſi extremam eius ſententiam ex *l. 11. Cod. Iuſt. de Epiſc. aud.* retulerit. Iungenda autem huic, *lex 25. infr. de petition.* & *lex 1. infr. de littor. & itiner. cuſtod.* Imo & *lex 3 Cod. Iuſt. de commerciis.* Forte etiam *lex 8. C. eod. de Epiſc. audient.* Huc omnino pertinet Sozomeni locus *lib. 9. c. 4.* Socratis *lib. 7. cap. 10.* Inſerta hæc lex conſtitutioni quam ex Cod. Lugdunenſi edidit Sirmondus in append. Cod. Theod. *n. 16.* *GOTHOFREDVS.*

(b) *Theodorus* ſub Honorio, PP. & quidem hoc tempore Italiæ, cuius inter alias diœceſis erat Illyricum, quo hanc legem pertinere mox docebo *ex d. l. 25.* *IDEM.*

(c) Illyrici ſcilicet. vide Sozom. *lib. 9. cap. 4. & d. l. 25.* *IDEM.*

(d) Scytharum & Gothorum ſcilicet. *IDEM.*

(e) *Feritas* Barbarica *h. l. & l. 2. de litor. & itin. cuſt.* *IDEM.*

(f) *Captiuitatis*, Cod. Iuſt. *vt l. 1. ſup.* *IDEM.*

(g) *Tranſduxerat*, in conſtitutione edita a Sirmondo. *IDEM.*

(h) *Ad ſedes externas*, vt loquitur *d. l. 25. de petitionibus.* ſeu poſſeſſiones alienas *verſ. ſi quis itaque infr.* a ſedibus propriis, id eſt poſſeſſionibus, *verſ. reddantur*, *infr. IDEM.*

(i) Ita diſtinguitur hic locus in Cod. Iuſt. *Tranſuexerat, inuitos nemo retineat.* Hic ita *Tranſuexerat inuitos, nemo retineat*; quaſi ſcilicet captiuus (vel ſaltem hoſtem fugiens) a transfuga voluntario rurſum diſtinguatur, vt
P.442 *ſuperiore lege.* Vtrumque ſuſtineri poteſt. *IDEM.*

(k) Proprias ſedes *infr. IDEM.*

* *Secunda* ſententia de ſumptibus victualibus. *IDEM.*

(l) Ratio his verbis continetur. *IDEM.*

(m) *Praſtitutum* Edit. Sichard. *RITTER.*

(n) Prætextu ſumptuum victualium. *Nec maculet boni facti gloriam auara victualis ſumptus repetitio.* Ita ſuppoſititia conſtitutio a Sirmondo edita. *GOTHOFR.*

* *Tertia* ſententia de redemptis & redemptionis pretio. *IDEM.*

(o) Id eſt pretii, ſeu λύτρα non recuperandi. *IDEM.*

(p) *Laboris obſequio*, Cod. Iuſt. *IDEM.* Ita Sichardus quoque edidit. *RITTER.*

(q) Id eſt, diſtinctione & quinquennalis operæ obſeruatione. *GOTHOFRED.*

(r) *Si in ea nati ſunt*, Cod. Iuſt. *IDEM.* Cod. Wurceburg. *in vicem referre beneficii habituros incolumem, ſi in ea qua nati ſunt libertate. RITTER.*

(s) *Ædibus*, Cod. Iuſt. male: quem errorem nonnulli quoque *in tit. Inſt. de milit. teſt.* intrudunt, de quo plene dixi ad Theophili *lib. 2. Inſtit. tit. 11.* Ita quoque *d. l. 25. inf. de petition.* quæ huic coniungenda eſt, *ſedes quaſiuit externas. GOTHOFREDVS.*

(t) Vide *tit. D. de captiuis, & poſtlim. reuerſis. IDEM.*

* *Quarta* ſententia, qua ſanctio *huius leg.* continetur. *IDEM.*

(v) *Affſo*, Cod. Iuſt *IDEM.*

* *Quinta* ſententia, de Executione *huius leg.* quam in Annales Eccleſiaſticos Baronius e Cod. Iuſt. retulit. *IDEM.*

(x) *Proueniat*, id eſt, procedat; *Perueniat*, Cod. Iuſt. *IDEM.*

* Lex 11. *C. Iuſt. de Epiſcopali aud.* hinc deſumpta eſt quæ ſic habet: *Chriſtianos proximorum locorum volumus ſollicitudinem gerere, vt Romanos captivos qui reuerſi fuerint nemo teneat, nemo iniuriis aut damnis afficiat.* Porro in conſtitutione edita a Sirmondo ita hæc habent: *Chriſtianæ ſacerdotes, vicinorum & proximorum locorum Eccleſias tenentes. IDEM.*

(y) *Locis proxima*, id eſt ſedes proximæ, in quibus profugi retinentur, vt mox: *proxime ciuitates. IDEM.*

(z) *Librarum* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(a) *Exigendum.* Cod. Iuſt. *GOTHOFR.* Cod. Iuſt. lectionem ſeruat Wurceburg. Cod. *RITTER.*

(b) *Præceptum noſtrum*, C. Iuſt. *GOTHOFR.*

(c) Ita quoque *d. l. 25.* III. Cod. Iuſt *d. l. vlt. & d. l. 11.* III. Nonas Decembris *in dictis conſtitutione Sirmondi. IDEM.*

(d) Sic habent MSS. omnes, ſic Cod. Iuſt. *dict. l. vlt. & d. l. 11.* Et tamen ſubſtituendum proculdubio *Baſſo & Philippo* Coss. vt apparet primum ex duabus *legibus* illis, quas huic coniungendas dixi. quæ certe etiam argumento prorſus conueniunt, & ex iis nominatim *lex 25. infr. de petition.* Deinde ex Theodori Præfectura Prætorii id conſtat: cui hoc anno 409. Cæcilianum in Præfectum Prætorii Italiæ ſuffectum iam diu ante menſem Decembr. 409. fuiſſe docent nouem huius anni conſtitutiones: de quo vide & Zoſimum *lib. 5. c. 44.* Et vero tandem ita habet conſtitutio, cui hæc inſerta quam Sirmondus edidit: *Dat. III. Nonas Decembris Rauennæ, Baſſ & Philippo VV. CC. CONSS. Accepta. XVI. Kalendas Ianuarias. IDEM. Honorio V. & Theodoſio III.* edidit Sichardus. *RITTER.*

(e) *A nemine aliquis* Cod. Wurceburg. Edit. Sich & Cuiac. *IDEM.*

(f) *Dediſſe ſe* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(g) *Deportandum* Cod. Wurceburg. & Edit. Sichard. Ciriacius, *in exilium deportandum. IDEM.*

COMMENTARIVS.

PRÆSTITVM, ei qui hoſtium feritatem euaſit, a prouinciali, an, quando & quomodo imputari, vel repeti poſſit, hac Honorii conſtitutione definitur A. D. 408. quæ prolixioris Honorianæ conſtitutionis pars eſt, vt docent *lex 25. inf. de petitionibus: & l. 1. inf. de litor. & itin. cuſt.* quas *huic legi* coniungendas eſſe iam oſtendi vna cum *l. 3. Cod. Iuſt. de commerciis.* Qua conſtitutione in vniuerſum, Barbaris iam Imperium laceſſentibus, communioni, communicationi, & charitati Chriſtianæ in orbe Romano conſultum iuit. Quo vt pertinent prædictæ tres leges illæ, ita & hæc quarta quoque. Igitur quod in vſum veſtium & alimoniæ hoſtium poteſtatem euaſo præſtitum eſt, id repeti vetat: contra humanitati id præſtitum vult Honorius. Humanitati nempe & pietati cæteroquin quod præſtatur, eius repetitio non eſt: *l. 27. §. 1. D. de negotiis geſtis, & l. 15. Cod. Iuſt. eod. tit. Humanitati*, id eſt, humanæ conditionis & cognationis contemplatu. Quo ſenſu *humanitatis* vox accipitur & *in l. 6. inf. de ſepulchro violato, & l. 16. inf. de pœnis, & l. 57. inf. de appellationibus & l. 6. D. de appellationibus & relationibus.* Ac proinde huiuſmodi humanitatis obtentu nemo hoſtium poteſtatem euaſus retineri poteſt, quin ad proprias ſedes redire cupienti libera ſit facultas. Aliam vero rationem haberi vult Honorius τῶν λύτρων ſeu redemptionis. Pretium ſcilicet redemptionis commercio redemptum ſeu datum pro ſe pretium reſtituere iubet. *Publica nempe vtilitatis ratio id exigit, ne quando damni conſideratio in tali neceſſitate poſitus negari faciat emptionem.* vt eleganter *hac l.* ait Honorius. quomodo pariter *lex 6. Cod. Iuſt. eod. tit.* ait, id communis vtilitatis rationem exigere. Denegata quippe repetitionis ſpe, tardiores redderentur homines ad huiuſmodi officia. Proinde commercio redemptus pretium pro ſe datum reddere debet, vel quinquennalem laborem, obſequium, opus, in vicem præſtare; ſic beneficii vicem abunde retulerit. Opera ſcilicet quinquennalis in ſpecie *huius legis* liberi hominis pro pecunia hoſtimentum erit & pretii velamentum: vide *& l. vn. ſup. de patrib. qui filios diſtr.* & Plin. *lib. 10. ep. 72.* & quæ notabo *ad l. 1. inf. de expoſitis.* Ambroſii quoque locus huc omnino pertinet, *lib. 2. officiorum, cap. 15. Summa etiam liberalitas, captos redimere, eripere ex hoſtium manibus: ſubtrahere neci homines &c. Nota ſunt hac nimis Illyrici vaſtitate & Thracia, quanti vbique venales erant toto captiui orbe, quos ſi reuoces, vnius prouinciæ numerum explere non poſſint. Fuerunt tamen qui & quos Eccleſia redemerunt in ſeruitutem reuocare vellent, ipſa grauiores captiuitate qui inuiderent alienam miſericordiam. Ipſi ſi in captiuitatem veniſſent, ſeruirent liberi: ſi venditi fuiſſent, ſeruitutis miniſterium non recuſarent, & volunt alienam libertatem reſcindere, qui ſuam ſeruitutem non poſſent reſcindere, niſi forte* PRETIVM EMPTORI *placeret: in quo tamen non reſcinditur ſeruitus, ſed redimitur. Præcipua eſt igitur libera-*

beralitas redimere captiuos, & maxime ab hoſte Barbaro, qui nihil deferat HVMANITATIS *ad miſericordiam, niſi quod auaritia reſeruauerit ad redemptionem.* Interea igitur, dum horum alterutrum factum ſit, redemptus in ſeruitute eſt, & veluti pignoris naturalis vinculo tenetur, vt loquitur *lex 2. Cod. Iuſt. de poſtliminio reuerſis:* & *lex 21. pr. D. de captiuis.* Quod ius de Athenienſium fontibus deriuatum docet Demoſthenes ad *Nicoſtratum.* Extra hanc ſolum τῶν λύτρων ſeu redemptionis cauſam, & hoc ipſo etiam caſu vltra tempus *hac lege* præfinitum, nemo retineri poteſt, hoſtium poteſtatem elapſus, quin ad ſua, ſuoſque remeare, ſuaque omnia recuperare poſſit. Atque eam in rem Honorius iis qui retinere conati fuerint grauiſſimam pœnam imponit, quin & Rectoribus Prouinciarum, eorundemque Apparitoribus qui id neglexerint. Quinimo huiuſce rei exequendæ ſollicitudinem Curialibus proximarum ciuitatum & Chriſtianis proximorum locorum demandat: Scilicet vt hæc conſtitutio Chriſtiana eſt, atque humanitatis & moderationis pleniſſima, ita eius exequendæ curam Chriſtianis commiſſam voluit: *Chriſtianis* inquam, id eſt, Epiſcopis (quod etiam *Viuiano* in mentem venit,) ſeu Clericis, qui Eccleſiæ miniſterio deſtinati, dedicatiue ſunt. Quo ſenſu etiam *Chriſtianorum,* & *Chri-*
P.443 *ſtianitatis* vox pro Clericatu & Clericis accipienda eſt in *l. 50. 123. inf. de Decurionibus:* Et *l. 11. infr. de piſtoribus.* ſicut in Francia iam olim *Curia Chriſtianitatis,* pro Epiſcopali Audientia dicebatur, *la cour de Chreſtienté.* Sic *Clericorum* nomen, quod commune olim omnium Chriſtianorum erat, vſus & authoritas fecit proprium illorum, qui diuino cultui miniſteria religionis impendunt: factum & idem Papæ nomini, quod cum omnibus Epiſcopis commune foret, Epiſcoporum coryphæo tandem proprium vſus idem & authoritas fecit. Quare & in *ea conſtitutione,* quam Sirmondus edidit *in append. Cod. Theod. n. 16.* cuique hæc lex inſerta, locus hic ita expreſſus: *Chriſtiani ſacerdotes vicinorum & proximorum locorum Eccleſias retinentes, quorum moribus congruit effectus talium præceptorum.* Chriſtianis igitur hanc ſollicitudinem iniungit *h. l.* Honorius, non quia Romanum nomen eo vſque viluiſſet, contra Barbaricum nomen inualuiſſet, vt pro illorum libertate vindicanda oportuerit conſtituere vindices Chriſtianos: verum quia ſæuitiæ & inhumanitati inter Romanos gliſcenti cohibendæ, ſolum iam ferme *Chriſtianorum,* id eſt, Epiſcoporum & Clericorum, interceſſionem momenti aliquid habituram, ſolutis iam omni ferme Chriſtianæ charitatis vinculis Honorius credidit. Quare ſæuitiæ iſti cohibendæ Epiſcoporum & Eccleſiaſticorum ſollicitudo aduocata ab Honorio tribus conſtitutionibus *h. l.* & gemina germana conſtitutione ad Cæcilianum, Theodori (cui *hac lex* inſcribitur) in Præfectura Prætoriana ſucceſſorem, puta *l. vlt. ſup. de cuſtod. reor.* & ad Melitium A. 412. *l. 2. inf. de Expoſitis.* Advocata & a Theodoſio Iun. *l. 2. ſeu vlt. inf. de lenonibus.* Imo ab eodem Honorio eodem fine Epiſcopali iudicio & arbitrio delecto, ſummum robur tribuit, *l. 8. Cod. Iuſt. de Epiſcopali aud.* quæ mihi videtur huic quoque iungenda. Sunt autem ad *hanc leg.* hæc duo præterea obſeruanda. Primum eſt, occaſio Hiſtorica *huius leg.* Quemadmodum ſcilicet ſuperior *lex* pertinet ad Alemannorum in Gallias irruptionem, ita hæc ad Scytharum & Gothorum in Illyricum impetum: de quo vide Sozomenum *lib. 9. c. 4.* & quæ dicam *ad l. 1. infr. de Lit. & itiner. Cuſt.* quæ huic coniungenda eſt, & Socratem *lib. 7. c. 10.* Quod apertiſſime quoque docet *lex 25. infr. de petition.* quam huic noſtræ coniungendam eſſe dixi: *Cum per Illyrici,* inquit, *partes Barbaricus ſperaretur incurſus, numeroſa incolarum manus ſedes quæſiuit externas, in cuius ingenuitatem adſidua petitorum ſolet libido graſſari, eique inlicite iugum ſeruitutis inponere. Igitur Præſcriptum Tua ſublimitas recognoſcat, vt Illyricanos omnes, quos patria complectitur, vel alia qualibet terra ſuſceperit, petere non liceat.* Qui locus oſtendit incolas Scytharum & Gothorum terrore perculſos & impetu perterritos, cum ad externas ſedes & terras ſeſe contuliſſent, atque ſuſcepti fuiſſent, præiudicio poſtea habitationis in ſeruitutem petitos, quo pertinet *d. l. 25.* & locus Saluiani *lib. 5. de gubern. Dei. num. 150. 151. edit. Bremens.* Vel præiudicio alimentorum in ſeruitute retentos quo ſpectat hæc *lex.* Vide etiam quæ notabo *ad l. 8. inf. de tironib.* Igitur vtrique malo occurrendum, miſeriſque Illyricianis conſulendum putauit Honorius eadem conſtitutione: vnde deſumptæ ſunt hæc *lex,* & *d. l. 25. inf. de petition.* Quare (quod Alterum ad hanc legem notandum, idque ope *d. l. 25. infr. de petition.*) principium huius conſtitutionis, non vt vulgo creditur, de captiuis accipiendum videri poſſit. Verum de iis qui cum Barbarorum (Gothorum) incurſus *ſperaretur* (id eſt, timeretur) deſertis *ſedibus ſuis,* id eſt, agris, poſſeſſionibus, ad externas ſedes, a Barbarorum videlicet incurſu vel tutiores, vel remotiores, ſeſe contulerant, ne in captiuitatem & Barbaricam feritatem inciderent: Breuiter de profugis intelligendum videri, quos alii ſedibus ſuis & poſſeſſionibus ſuſceperant. Idque fuerit quod *h. l.* dicitur, *Quos Barbarica feritas captiua neceſſitate tranſuexerat,* id eſt, qui ne in captiuitatem inciderent, ſedes tranſtulerant alio ſuas: & ſponte traducti, vt loquitur *lex vn. infr de inquilinis & colonis.* Verum etſi vtrumque non improbabiliter defendi poſſit, attamen priori quam propoſui Interpretationi adhærendum puto.

DE INGENVIS, QVI TEMPORE TYRANNI (a) SERVIERVNT.

TITVLVS VI.

Commodiſſime hic titulus ſuperiori connectitur, cui & argumento reſpondet.

(a) MAXENTII in Sp. *legis* ſub hoc *titulo* poſitæ.

I. (a) Imp. Constantinvs A. ad Voluſianum. (b)

Vniversi (c) deuotionis (d) ſtudio contendant, ſi quos ingenuis natalibus procreatos, ſub *Tyranno* (e) ingenuitatem amiſiſſe, (f) aut propria contenti (g) conſcientia, aut aliorum indiciis (h) recognoſcunt, natalibus ſuis reſtituere, (i) nec (k) expectata Iudicis interpellatione. Nam ſi quis contra conſcientiam (l) ſuam, vel certiſſima teſtimonia plurimorum, in eadem auaritia & tenacitate permanſerit, ſeueriſſima pœna multabi-
P444tur. Placet autem etiam eos periculo ſubiugari, qui ſcientes ingenuos ſeruitutis neceſſitatem per iniuriam (m) ſuſtinere, diſſimulant. (n) Prop. (o) VIII. (p) Kal. Maii. (q) Rom. Voluſiano & Anniano Coſs. [314.]

Interpretatio. *Ingenui qui temporibus Tyranni addicti ſunt ſeruituti, ingenuitati reddantur. Quod ſi quis hoc ordine ſciens addictum ingenuum in ſeruitute tenuerit, nouerit in ſe legibus vindicandum.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. nam temporarium ius non perpetuum ea continet, & ad horum temporum rationem & hiſtoriam pertinet. *GOTHOFREDVS.*

(b) Quis *Voluſianus* hic fuerit, vide *comment.* *IDEM.*

(c) Priuati. *IDEM.*

(d) Deuotio pro affectu quoque in rem publicam, & vbi publice quid intereſt *h. leg. & l. 7. de famoſ. lib. l. 37. de operib. publ.* vide *Gloſſ.* *IDEM.*

(e) MAXENTIVM intelligit; vide *Conſul. Theod.* pariter vt *l. 1. inf. de cohortalib.* Quæ duo loca ſunt *hoc. Cod Theod.* ad *Maxentium* exerte pertinentia. *IDEM.*

(f) *Ingenuitate amiſſa* Sichard. edidit. *RITTER.*

(g) Non mutandum in, *conuicti.* *IDEM.*

(h) Indiciis, quæ *certiſſima plurimorum teſtimonia firmant*, *infr.* GOTHOFR. *Iudiciis* Edit. Sichard. *RITTER.*

(i) Liberos dimittere. *GOTHOFR.*

(k) *Nec*, id eſt, *non.* *IDEM.*

(l) Id eſt, cum ſciret quem ingenuum. *IDEM.* *Contra id conſcientiam*, exhibet Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(m) *Incuriam*, Cutaciana edit male. *GOTHOFR.* *Incuriam* etiam edidit Sichardus. *RITTER.*

(n) Diſſimulans punitur quandoque: dixi *ad l. 2. ſup. de conſtitut. Princip.* *GOTHOFREDVS.*

(o) Pertinet ſcilicet hæc lex ad plebem Rom. *IDEM.*

(p) Dat. XVIIII. An. And. *IDEM.*

(q) *Mar.* Anian. opt. not. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

Is qui Ingenvvm in ſeruitutem prolapſum ſub Maxentio Tyranno detinet, cum eum ingenuum eſſe ſcit (per ſe videlicet & propria conſcientia aut aliorum iudiciis & plurimorum certiſſimo teſtimonio edoctus) etiam non interpellatus, neque coram Iudice conuentus, eum in libertatem dimittere, ſuiſque natalibus reſtituere a Conſtantino *h. l.* A. D. 314. iubetur, ſub ſeueriſſima pœna. Sed & diſſimulans ingenuum prodere puniri iubetur. Diſſimulans ſcilicet quid, ſæpe punitur, vt nonnullis exemplis iam oſtendi ad *l. 2. ſup. de conſtitut. Princip.* Sed & propria ſæpe conſcientia ſufficit in nonnullis, ſic vt Iudicis interpellationem expectari non oporteat. Cæterum pertinet *hæc lex*, vt iam indicaui, ad Maxentii Tyrannidem, *Tyrannus* qui *h. l.* dicitur, pariter vt altera Conſtantini M. lege anno prox. 315. *l. 1. inf. de cohortalibus*, Maxentius eſt. Sub eo ſcilicet e plebe nonnulli ingenuis natalibus procreati, ingenuitatem amiſerant: ſicut Senatores ſub Licinio Tyranno aliquando ad nauiculariummunus deiectos teſtatur *lex 4. inf. de infirm. his quæ ſub tyran.* quorum pariter ſtatus reformari iubetur. Et quidem nonnulli e plebe Romana: quod oſtendit non tantum ſubſcriptio legis, *P. P. Romæ*, verum etiam *Voluſiani* nomen, cui hæc *lex* inſcribitur: Hunc enim *Rufum Voluſianum* eſſe exiſtimo, qui ſub Maxentio Tyranno Præfectus Prætorio fuit, teſte Victore Schotti *c. 40.* In Faſtis Capitolinis nomina eius ſic plene: *C. Ceionius Rufus Voluſianus.* Ad eundem eſt hoc ipſo anno *l. 1. infr. de nauiculariis:* nulla pariter magiſtratus ab eo tum geſti mentione facta. Idemque hoc anno conſulatum geſſit. Certe incertus Auctor de Præfectis vrbi, eum hoc, & ſuperiore anno, quin & ſequentis anni 315. principio Præfectum Vrbi fuiſſe ſcribit (quod & *l. 2. infr. quorum appellat. non recip.* teſtatur) vſque ad 13. Kal. Sept. cui Rufinus poſtea ſuffectus eſt. Hinc igitur hæc lex *P. P. Romæ.* Porro factum forte id propter famem: cum Author Panegyrici (Ann. 316. habiti) ſcribat diſertis verbis, plebem romanam *a Maxentio fame enectam.* Et Author vitæ Conſtantini *lib. 1. c. 36.* diſerte, de hac fame grauiſſima, Romæ per Maxentium procurata agens, addit: τȣ̀ς ὑπηκόȣς κατεδȣλȣ̃το. Vnde fit veroſimile, in ſeruitutem ſeſe plures alimentorum cauſa addixiſſe, vel etiam a parentibus liberos addictos, quod & alias factum docet *lex vn. ſup. de patribus qui fil. diſtrax.* & *lex vn. infr. de his qui ſanguin.* Et elegantiſſima *Nouella* Valent. 11. *de parentibus qui filios ſuos diſtraxerint per neceſſitatem.* Tandem haud abſimilis hoc eodem anno & menſe altera pro libertate conſtitutio Conſtantini M. extat in *l. vlt. Cod. Iuſt. de longi temp. præſcript. quæ pro libertate:* ad Dionyſium Vicariam Præfecturam agentem, his verbis: *Sola temporis longinquitate (etiamſi ſexaginta annorum curricula exceſſerit) libertatis iura minime mutilari oportere, congruit æquitati.* Quam legem putaret quis huic noſtræ iungendam: ſi, quod haud adeo abſurdum, inſcriptio ita emendaretur *ad Voluſium Vir. Clariſ. Præfecturam agentem*, vel, *Vrbicariam Præfecturam agentem.* Certe huic *legi* ſocianda videtur *lex 2. Cod. Iuſt. de dignitatib.* eidem Voluſiano inſcripta, qua famoſis dignitatum portæ præcluduntur, quibus vt videtur nonnullis a Maxentio eæ collatæ fuerant. Ab *hac* tandem *lege* non abludit Conſtantini Edictum illud, quod memorat Auctor vitæ Conſtantini, *lib. 1. c. 41.* Tandem non abſimilis Conſtantini *lex 1. infr. de cohortalibus.* Rurſum haud abſimile eiuſdem Maxentii Tyranni factum.

DE

P.445

DE EXPOSITIS.

TITVLVS VII.

Lib. VIII. Cod. Ivst. Tit. LII. *De infantibus expoſitis liberis & ſeruis, & de his qui ſanguinolentos emptos vel nutriendos acceperunt.* In vnicum proinde *Cod. Iuſt.* titulum duo huiuſce Codicis, hic videlicet & ſequens, coaluere. Huic etiam reſpondet titulus *Decretalium Lib. V. tit. XI. de Infantibus & languidis expoſitis.*

PARATITLON.

E*XPOSITI* ſunt pueri, puellæ, ſiue ſerui ſiue liberi, proiecti de domo, *l. 1. h. t.* quos pater vel dominus recens natos domo abiecit, *leg. ead.* quique adeo quodammodo ad mortem expoſiti ſunt, *l. 2. h. t.* Hos igitur, aliis voluntate miſericordiæ amica colligere licebat; ſic, vt ſi is qui collegit ſuis alimentis ad robur expoſitum prouexerit, patribus & dominis nullus expoſiti repetendi aditus relinqueretur: *l. 1. & 2. h. t.* Quinimo is qui collegit, eum ſub eodem ſtatu retinere poſſet, quem apud ſe collectum vellet agitare: id eſt, ſiue filium, ſiue ſeruum: *d. l. 1. h. t.* ſi modo coram teſtibus fecerit, & Epiſcopus loci id ſubſcriptione ſua firmauerit: *d. l. 2. h. t.*

I. (a) Imp. Constant. A. (b) ad Ablauium (c) PF. P.

QVICVNQVE puerum vel puellam, proiectam de domo, patris vel domini voluntate (d) ſcientiaque, collegerit, (e) ac ſuis alimentis ad robur (f) prouexerit, eundem retineat, ſub eodem ſtatu quem apud ſe recollectum (g) voluerit agitare, hoc eſt, ſiue filium, ſiue ſeruum eum eſſe maluerit; Omni repetitionis inquietudine penitus ſubmouenda, eorum, qui ſeruos aut liberos ſcientes propria voluntate domo recens (h) natos abiecerint. Dat. XV. Kal. Maii Conſtantinop. Baſſo & Ablauio Coss. [331.]

Interpretatio. *Quicunque expoſitum recenti partu ſciente patre vel matre vel domino collegerit, ac ſuo labore educauerit, in illius a quo collectus eſt poteſtate conſiſtat, ſeu ingenuum, ſeu ſeruum quem nutriuit eſſe voluerit, & ſi adoptare voluerit in filium vel libertum aut in ſeruitium permanere, propria vtatur poteſtate.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. Antiquatur quippe ſeu abrogatur ea a Iuſtiniano *l. vlt. Cod. Iuſt. eod. tit.* Hanc *leg.* intelligit Author formularum ſecundum L. Rom. *in formula collectionis* 11. *pag.* 181. *edit. Bignon.* ibi, *ipſum in ſeruitiis ſuis ac ſola. tiis ſecundum Legis ordinem retineat.* GOTHOFREDVS.

(b) *Idem A.* Cod. Wurceburg. & Edit. Sichard. reſpectu ad antecedent. tit. habito. *RITTER.*

(c) Vide *ſup. l. 2. de repudiis, & l. 2. infr. de Iudæis.* GOTHOFREDVS.

(d) Quacunque ratione, ſiue impietate quadam aut inhumanitate, ſiue egeſtate & fame compulſus. De quo mox plura. *IDEM.*

(e) *Collecti* inde, ſeu *collectitii*: Recollecti *infr.* & collectio. Cuius formula extat apud Authorem *Veterum formularum ſecundum Legem Romanam formula* 11. & editionis Lindenbrogian. 138. vide & *Capitularium lib. 6. tit.* 142. *IDEM.*

(f) *Ætatis. IDEM. Ad robur* abeſt a Cod. Wurceb. & Edit. Sichard. *RITTER.*

(g) *Collectum* Cod. Wurceburg. Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(h) *Sanguinolentos*, dicam fuſius *tit. prox.* Nempe vt venditi, ita expoſiti a parentibus ſanguinolenti ſeu recens nati, *οἱ νεογνοί, νήπιοι ἄρτι παρεληλυθότες εἰς φῶς καὶ ἀνθρώπινον βίον, infantes recens in lucem ac vitam editi*, vt Philo loquitur de hoc more exponendorum agens *lib. de ſpecial. legib. pag. 795. edit. Francof. χαμαιρίφη* Iuſtinianus hos appellat, & Suidas in voce *χαμαίριπτος.* GOTHOFREDVS.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. hæc conſtitutio eſt de *Expoſitis* Collectitiis, id eſt, qui expoſiti ab aliis collecti ſunt: de quibus expreſſo capite Firmicus, *lib. 7. cap. 1.* qua Collectorem infantis expoſiti ſciente vel volente patre aut domino, ſiue puer is ſit, ſiue puella, ac maxime ſi eum eamue educauit, eius poteſtatem nanciſci iubet: tum Parentibus & dominis repetitionis iure adempto: tum ipſi collecto Adſertionis iure denegato: ſic vt collector pro arbitrio ſuo collectum infantem filii vel ſerui loco prout maluerit, habere poſſit, vel etiam liberti loco, quod Interpres addit. Neque diſtinguit Conſtantinus M. egeſtatene, aut fama compulſus pater, aut dominus filium, filiam vel ſeruum expoſuerit, an vero nulla neceſſitate adigente. Nam & illo caſu hoc obtinere ſe velle generalibus verbis indicat. P.446 Illud tantum requirit Conſtantinus, vt pater vel dominus ſcierit, aut voluerit: vt etiam requiritur *l. 1. 2. 3. Cod. Iuſt. eod. tit.* Quæ quidem noua eſt admodum Conſtantini M. conſtitutio. Olim quippe neque Pater Ius ſuum amittebat, ſed filium ſolutis alimentis recuperabat. Quo pertinet *lex 16.*

Cod. Ioſt. de nuptiis : & Quintiliani locus *Declamat. 278.* Cuius titulus eſt *Expoſitor. Vis ſcire,* inquit, *quam pater non fueris? Recipere illum niſi ſolutis alimentis non potuiſti. Lex tibi dicit, alienus eſt, & tibi, vt pater eſſe incipias, emendus:* & infra, *alimenta ſoluiſti, computaſti mecum, vt expoſitum reciperes.* Item olim ipſimet collecto aſſertio competebat, quod Traiano olim placuerat. Is quippe Plinio dubitanti reſcribit, *lib. 10. Epiſt. 72.* Aſſertionem non eſſe denegandam θρεπτοῖς, id eſt, iis, qui liberi nati expoſiti ab aliis, ſublati, collecti tanquam ſerui educati fuiſſent : Nec ipſam libertatem pretio alimentorum redimendam, id eſt, non cogendos pretium alimentorum ſusceptoribus ſuis reddere. Cui poſtremo ſimile eſt etiam quod ſtatuitur *l. vn. ſup. de patribus qui filios diſtraxerunt.* & *l. 2. ſup. de poſtliminio.* Noua igitur hæc Conſtantini M. conſtitutio eſt. At non ideo aut ſæua, aut iniqua his moribus. Hoc ſcilicet ſaltem modo, metuque Conſtantinus M. improbo exponendorum liberorum mori occurrendum putauit, atque adeo parentes & dominos ab exponendis liberis & ſeruis deterrere voluit; quandoquidem & his parentibus egentibus de publico alimenta petentibus præberi iam ante idem Conſtantinus iuſſerat, conſtitutione emiſſa ad eundem Ablauium PF. P. *l. 1. infr. de alimentis quæ inopes parentes de publico petere debent.* Metu inquam, Aſſertionis iure denegato, & amittendi dominii & patriæ poteſtatis metu. Patriæ denique poteſtatis ius hoc facto adimi voluit Conſtantinus, non minus quam dominii ius: ſi ſciente, aut volente patre filius expoſitus fuerit. Idem ſane ab eodem Conſtantino conſtitutum in liberis & ſeruis propter egeſtatem diſtractis, *l. vn. inf. de his qui ſanguinol.* ante biennium. Idemque multo magis Honorius Imperator ſtatuit de dominis & patronis, ſi ſeruos aut libertos ſuos expoſuerint ; vt inquam omnis repetitio eis denegetur : *l. 2. infr. eod.* Idemque denique ſynodis Gallicanis comprobatum, ſi intra decem dies a collectione nemo eſſet, qui repeteret, qua de re eſt *can. 51.* Synodi Arelatenſis 2. *Tom. 2. Concil. Hard. pag. 777.* & Vaſenſis 1. *can. 9. Tom. 1. pag. 1790.* vide & *capitular. lib. 6. cap. 142.* At Iuſtinianus tandem *l. vlt. Cod. Inſt. de infant. expoſitis:* & *Nouell. 153.* aſſertionem conceſſit, repetitionem denegauit, voluit ſcilicet Expoſitos eſſe liberos & ingenuos, licet ſerui nati eſſent, nec vindicari poſſe ab eo qui expoſuit, nec ab eo qui emit, vel ſuſtulit, ne ex pietatis officio lucrum faciat. Nos ad Conſtantinum redeamus. Frequens ſcilicet eum ante tum Conſtantini ſeculo mos increbuerat, liberos, egeſtate forte victus atque alimoniæ vel vendendi, vel oppignorandi, vel etiam interficiendi; vt oſtendunt *lex 1. & 2. d. tit. de alimentis quæ inopes,* & *lex vn. infr. tit. prox. de his qui ſanguinolentos.* Certe de Conſtantini ſeculo, vt retrorſiora omittam, (ex Tertulliani quoque *ad Nationes* libris a me editis) teſtis eſt luculentus, Firmicus, qui & *lib. 7. cap. 1.* peculiarem Expoſitorum genituram, late explicat. Lactantius Conſtantino coæuos, *lib. 6. Diuinar. Inſtit. cap. 20.* *Quid illi, quos falſa pietas cogit exponere? Non poſſunt innocentes exiſtimari, qui viſcera ſua in prædam canibus obiiciunt, & quantum in ipſis eſt, crudelius necant, quam ſi ſtrangulaſſent. Quis dubitet quin impius ſit, qui alienæ miſericordiæ locum non tribuit? qui, etiam ſi contingat ei, quod voluit, vt alatur, addix.* * *certe ſanguinem ſuum vel* AD SERVITVTEM, *vel ad lupanar. Quæ autem poſſint, vel ſoleant accidere in vtroque ſexu, vel per errorem, quis non intelligit? quis ignorat? Quod vel vnius Oedipodis declarat exemplum, duplici ſcelere confuſum. Tam igitur nefarium eſt exponere, quam necare. Atenim parricidæ facultatum anguſtias conqueruntur, nec ſe pluribus liberis educandis ſufficere poſſe prætendunt: quaſi vero aut facultates in poteſtate ſint poſſidentium, aut non quotidie Deus ex diuitibus pauperes, & ex pauperibus diuites faciat. Quare ſi quis liberos ob pauperiem non poterit educare, ſatius eſt, vt ſe ab vxoris congreſſione contineat, quam ſceleratis manibus Dei opera corrumpat.* Quo Lactantii loco notari oportet *falſam pietatem* ab eo vocari parentum; ob facultatum anguſtias liberos exponentium, ad Conſtantini mentem *hac lege* proxime. Cui prætextus ille pariter, vt antea monui, diſplicet. Secundo, quod ait, expoſitos *ad ſeruitutem addici;* vel ſerui loco nutritos; & id ipſum ad Conſtantini mentem : quod etiam Firmicus oſtendit *lib. 7. cap. 1. Expoſiti nutriuntur laqueis ſeruilibus implicati :* de quo & hic Senecæ locus, *lib. 5. contron. 33. Expoſiti in nullo numero ſunt,* SERVI *ſunt, hoc Legumlatori viſum eſt.* Cæterum *in hac leg.* obſeruandum adhuc, collectori alumnum filii loco ſæpe habitum: quod vt comprobat *d. lex l. 11.* ita & Firmicus ipſe, horum temporum ſcriptor oſtendit *d. lib. 7. cap. 1. Expoſiti ab aliis colligentur,* (perperam editum, *coniungentur*) *& in libertatem redditi, filiorum loco nutrientur.* Sic idem *cap. 5. Nati ſerui libertatis præmia conſequentur, aut filiorum loco nutrientur.* Quod duplici ſenſu accipi poteſt, partim eo ſenſu quo educator alumnum ſuum, quem liberaliter educauit, *filium* fere vocat, vt apud Senecam *lib. 4. Controuerſ. 26.* etſi reuera ius filii non habeat, *l. 1. §. 10. D. de SC. Syllaniano:* ne quidem emancipati: Partim ſi eum adoptauerit; Quo ſenſu Interpres *hic* accepiſſe videtur. Alio tamen, pertinet Tertulliani locus *lib. 1. aduerſus Nationes, cap. 16. Inprimis cum infantes veſtros alienæ miſericordiæ exponitis, aut in adoptionem melioribus parentibus,* &c. Paulo aliter *Apologetici cap. 9. Inprimis filios exponitis ſuſcipiendos ab aliqua prætereunte miſericordia extraneæ: vel adoptandos melioribus parentibus emancipatis.* Alio, inquam hæc Tertulliani loca pertinent : ad parentum inquam expreſſum factum liberos ſuos in adoptionem aliis dando, quod Tertullianus quoque in Nationibus carpit, & quidem atroci *exponendi* verbo : quod & eos liberos parentes quodammodo exponant, quos in adoptionem aliis dant : vtpote quorum curam & ſolicitudinem iam deponant : quinimo & inceſtis materiam præbeant, non minus quam expoſitis liberis. Et hæc quidem de *Infantibus* expoſitis ſiue filiis, ſiue ſeruis. Alius, etſi non abſimilis omnino caſus, de ægris & affectis mancipiis tædio medendi expoſitis in inſulam forte Æſculapii, quos Claudius Imp. liberos eſſe ſanxit, nec redire in ditionem domini voluit, teſte Suetonio in *Claudio, c. 25.*

P447 II. (a) Impp. HONOR. & Theod. AA. Militio (b) PF. P. (c)

NVLLVM dominis vel patronis repetendi aditum relinquimus, ſi expoſitos quodammodo ad mortem (d) voluntas miſericordiæ (e) amica collegerit : nec enim dicere ſuum poterit, quem pereuntem contempſit ; ſi (f) modo teſtes Epiſcopalis ſubſcriptio fuerit ſubſecuta, de qua nulla penitus ad ſecuritatem (g) poſſit eſſe cunctatio. Dat. XIIII. (h) Kal. April. Rauen. Honor. NB. P. (i) IX. & Theod. V. AA. COSS. [412.]

INTERPRETATIO. *Qui expoſitum puerum, vel puellam ſciente domino vel patrono*

miſeri-

miſericordiæ cauſa collegerit, in eius dominio permanebit: ſi tamen conteſtationi de collectione eius Epiſcopus, clericique (k) *ſubſcripſerint, quem poſtea ſuum dicere quiſquam non poterit,* (l) *quem proieciſſe probatur ad mortem.*

NOTAE.

(a) *Legis 2. Cod. Iuſt. de infantib. expoſitis* pars hinc deſumpta eſt & Valentiniani conſtitutione ſubiecta. Sic enim habet lex illa: *Imppp. Valentin. Valens & Gratian. AAA. ad Probum PF.P. Vnuſquiſque ſobolem ſuam nutriat. Quod ſi exponendam putauerit, animaduerſioni quæ conſtituta eſt ſubiacebit. Sed nec dominis* : & cætera quæ *h.l.* ſequuntur, vſque ad ea verba: *Si modo &c.* GOTHOFREDVS.

(b) *Melitio*, alibi. IDEM.

(c) An Italiæ? an Galliarum? IDEM.

(d) De hac locutione in *comment.* IDEM.

(e) De hac quoque locutione vide *comment.* IDEM.

(f) Sequens ſententia a Triboniano omiſſa eſt de quo mox. IDEM.

(g) Vide locum Arelatenſis Concilii 2. in *commentar.* IDEM.

(h) *XV.* in margin. Edit. Sichard. & Cuiac. RITTER.

(i) *NB. P.* Inducenda ſunt iſta. Hunc enim Nobiliſſimi Pueri titulum Honorius ante 26. annos gerebat. GOTHOFREDVS. Cod. Wurceburg. *Honorio VIIII. & Theod. V. AA. Coſſ.* & ita edidit Cuiacius, recte. vid. *Chronol.* male in Sichardin. *Honor. VIII. &c.* RITTER.

(k) *Clerique eius* Cod. Wurceburg in Sichardina. *Epiſcopus, Presbyteri, Clericique* editum, quam tamen lectionem Codex Morbacenſis, quo vſus eſt, non agnouit. IDEM.

(l) *Quiſque non poteſt*, Edit. Sichard. & Cuiac. IDEM.

COMMENTARIVS.

Honorii iſthæc conſtitutio eſt de *collectitiis*, qua is EXPOSITOREM dominum vel patronum ſerui aut liberti, dominii & patronatus iure multari vult: Contra expoſiti collectorem eum ſibi adquirere: Nulla pariter exponendi cauſa inſpecta, vel diſtinctione facta. Et tamen nulla de patre exponente facta mentione, ſed domini tantum aut patroni; vt videri poſſit Honorius de Parentibus liberos exponentibus peculiare ius aliquod probaſſe, & forte ſeuerius. Cuiuſmodi ſane ius continetur Valentiniani Sen. *l. 2. in pr. Cod. Iuſt. eod. tit.* cui *huius legis* verba ſubtexta ſunt a Triboniano: Puta, vt non tantum iure patrio excideret, verum etiam animaduerſioni ſubiaceret quaſi homicida, vt loquitur *Capitularium lib. 6. cap. 142.* Et ex ratione *legis 4. D. de agnoſcendis liberis.* In dominis & patronis abunde viſum eos iure dominii aut patronatus multari. Cui proximum eſt Edictum illud Claudii Imperatoris, quo ſerui ægri & affecti a domino eiecti & derelicti, tædio medendi, liberi fiebant: *l. 2. D. qui ſine manumiſſion. l. 1. §. 3. Cod. Iuſt. de Latina libertate:* Et Suetonius *in vita Claudii, cap. 25.* Et Dio, & Suidas. Vt autem is, qui expoſitum ſeruum aut libertum collegit, ſuum tuto faciat, id conuocatis teſtibus facere *hac* Honorii *lege* iubetur, idque in teſtationem redigere, & ſic inſtrumentum ſuper eo conficere: quomodo & Conſtantinus confici voluit in emendo ſanguinolento, *l. 1. infr. tit. prox. de his qui ſangu.* eamque offerre Epiſcopo ſubſcribendam (Anianus addit & Clericis.) Rationem eius rei *hac lex* hanc aſſignat, ne vlla penitus ad ſecuritatem poſſit eſſe cunctatio: id eſt (vt loquitur Concilium Vaſenſe) vt ab omni calumniarum metu collector in poſterum liberetur, nec a quoquam poſſit plagii aut furti deinceps inſimulari. Nam & hac conteſtatione apparebit, eum collegiſſe expoſitum, non malo more, aut mala fide quæſiuiſſe, captaſſe (de quo captandi more inter alia vide Tertolliani locum *lib. 1. ad Nationes, cap. 16.*) Quod ius Synodis Gallicanis receptum fuit, hanc Conſtitutionem ſequutis, Vaſenſi inquam primo & Arelatenſi ſecundo. Illius verba ſunt hæc, *can. 9. T. 1. Conc. Hard. pag. 1790. De Expoſitis id obſeruandum eſt, vt ſecundum ſtatuta fideliſſimorum Auguſtorum piiſſimorumque Principum, quiſquis expoſitum colliget, Eccleſiam conteſtetur: poſt conteſtationem colligat.* Huius hæc verba ſunt, *can. 51. T. 2. pag. 777. Si Expoſitus ante Eccleſiam cuiuſcunque fuerit miſeratione collectus, conteſtationis ponat Epiſtolam; & ſi is qui collectus eſt, intra decem dies quæſitus agnituſque non fuerit,* SECVRVS *habeat qui collegit.* Qui Canon totidem verbis repetitur *lib. 6. capitularium cap. 142.* Et vero formula collectionis iſtius extat apud Authorem *veterum formularum ſecundum legem Romanam.* Illud itaque mihi obſerua, quod Epiſcopalem interuentum hac in re Honorius requirit: quod & duabus aliis *legibus* in ſimili expoſcit: puta *l. vlt. ſup. de poſtliminio, l. vlt. inf. de cuſtod. reor.* & Theodoſ. iun. *l. vlt. inf. de Lenonibus.* Nempe hoc illud ſeculum eſt, quo collapſa iam omni ſatis reuerentia & charitate Chriſtiana, ſæuientibus in ſe inuicem Chriſtianis, Barbarorum in morem Epiſcopalis reuerentiæ vnus ferme obex reliquus erat. Quare ſubinde Principes eius interuentum aduocare neceſſe habuerunt. Et hæc de *huius leg.* ſententia.

Verum id omne poſtea Iuſtiniano diſplicuit. Nam etſi exponentem dominio expoſiti aut patronatu multari voluerit, non tamen collectori eum adquiri voluit, ſed liberum huiuſmodi expoſitum eſſe maluit, *l. vlt. Cod. Iuſt. eod. tit.* Quæ ratio eſt cur vltimam *huius legis* ſententiam omiſerit. Illud monendum eſt, hanc legem pertinere videri poſſe ad famem in Italia hoc tempore graſſantem, poſteaquam ſcilicet a Gothis Italia deuaſtata fuerat & Tyranni nonnulli commeatus intercluſerant, adeo vt ad infames eſcas coacti fuerint, pretiumque carni humanæ depoſcerent: De quo videndi Oroſius, Zoſimus *lib. 5. cap. 40.* Olympiodorus *apud Photium non procul ab init.* & Sozomenus *lib. 9. cap. 8.* Hæc proinde exponendorum ſeruorum & libertorum infantium cauſa hoc tempore fuerit: cum ma- P448
iores ſerui ad Barbaros transfugerent, teſte Sozomeno *lib. 9. c. 6.* Quanquam id ipſum & ad Gallias referri poſſit, a Tyrannis & Barbaris hoc tempore infeſtatas. De quo certius aliquid dici poſſet, ſi liqueret, quamnam Præfecturam *Militius*, cui hæc *lex* inſcribitur, geſſerit. In quod tamen inquiro ad *l. 41. infr. de Epiſcopis*, atque in id pronior ſum, P. P. Galliarum fuiſſe.

Tandem & illud obſeruandum, conſtitutionem Honorii & Theodoſii ad Proiectum conſularem editam ex *Cod. Anicienſi* a Sirmondo *num. 5.* datam, Monaxio & Plinta Coſſ. qua collectitii vel empti famis cauſa vendentibus dominis aut patronis eorum eſſe qui collegerint, vel emerint, iubentur, aut pretii duplum & expenſas ſic numerari. Verum iure falſi ſuſpecta eſt hæc conſtitutio, vna cum cæteris quæ in appendice continentur, de quo in *Prolegomenis* ſemel.

Omitti interim non debent hæc *huius leg.* verba: Primo, *Expoſitos quodammodo ad mortem:* In quam ſententiam multa Patres, & in his Athenagoras *in*

fin.

ſin. Apol. qui eandem τῶν ἐκτιθέντων καὶ τεκνοκτονούντων conditionem facit, & ICtus *in d. l.4. de liber. agnoſt.* *Necare videtur non tantum is qui partum perfocat, ſed & is qui abiicit & qui alimonia denegat, & is qui publicis locis exponit.* Et Lactantius *lib.6.cap.20. tam nefarium eſt exponere, quam necare.* vide & *Nouell. Iuſt.* 153. & Forn. *1. Quotid.* 20. Secundo illa: *voluntas miſericordia amica collegerit.* Similem hac in re locutionem alibi paſſim obſeruare licet apud Philonem, *de ſpecialibus legibus* Tertullianum *lib.1. aduerſ. Nationes, cap.16.* *Cum infantes,* inquit, *veſtros aliena miſericordia exponitis, aut in adoptionem melioribus parentibus.*&c. Vt & Apologetici *cap.9.* *Filios exponitis ſuſcipiendos ab aliqua prætereunte miſericordia extranea.* Et Minucius Felix, *Octauio c.31:* *Dum etiam domi natos aliena miſericordia frequenter exponitis.* Et Lactantius *lib.6. cap.20.* *Quid illi,* inquit, *quos falſa pietas cogit exponere?* Et mox: *Quis dubitet quin impius ſit qui aliena miſericordia locum tribuit.* Et *Capitularium lib.6. cap.142. ſi Expoſitus ante Eccleſiam cuiuſcunque fuerit miſeratione collectus.* Vide & *can.51.* Synodi Arelat. 2. Vaienſis *t.c.9.* Mariſcenſ apud Burchardum *c.6.* Vandelb. *in V. B. Goaris.* Sed & ICtus *in l.4. D. de agnoſcendis liberis.* *Qui publicis,* inquit, *locis miſericordiæ cauſa exponit, quam ipſe non habet.* Vnde eleganter Quintilianus, Collectores Expoſitorum, *Obuios patres* vocat, *Declam.* 306. *Alia tamen conditio,* inquit, *eſt eorum, quibus obuium patrem quærit exponentium paupertas.*

DE HIS QVI SANGVINOLENTOS EMPTOS VEL NVTRIENDOS ACCEPERINT.

TITVLVS VIII.

Reſpondet huic titulo, *titulus 3. lib. 3. ſup. de Patribus qui filios diſtraxerunt.* Et *titulus Cod. Iuſt. de infantib. expoſitis liberis & ſeruis, & de his qui ſanguinolentos nutriendos acceperunt.*

I. (a) Imp. Conſtantin. A. Italis (b) ſuis.

SECVNDVM ſtatuta * priorum Principum, ſi quis a (c) ſanguine quoquo (d) modo legitime comparauerit, vel (e) nutriendum putauerit, obtinendi eius ſeruitii habeat poteſtatem [: Ita, vt ſi quis (f) poſt ſeriem annorum ad libertatem eum repetat, vel ſeruum (g) defendat, eiuſdem modi alium præſtet, aut pretium quod poteſt valere exoluat:] Qui (h) enim pretium competens inſtrumento (i) confecto dederit, ita debet firmiter poſſidere, vt & diſtrahendi pro ſuo debito cauſam (k) liberam habeat: Pœna ſubiiciendis iis, qui contra hanc legem venire tentauerint. Prop. (l) XV. Kal. Septemb. Serdice, Conſtantino VIII. & Conſtantio IV. (m) AA. Coss. [329]

INTERPRETATIO. (n) *Si quis infantem a ſanguine emerit, & nutrierit, habendi eum & poſſidendi liberam* (o) *habeat poteſtatem: ſane ſi nutritum dominus vel pater recipere voluerit, aut eiuſdem meriti mancipium nutritori dabit, aut nutritor pretium, quantum valuerit, qui nutritus eſt, conſequetur.*

NOTAE.

(a) *Lex 2. Cod. Iuſt. de patrib. qui filios diſtrax.* hinc deformata eſt. Eandemque innuere & abrogare videtur *lex vn. ſup. de patrib qui filios diſtrax.* GOTHOFREDVS.

(b) Prouincialibus ſalutem, *d. l. 2.* IDEM.

* Statuta hæc priorum Principum ante Conſtantinum, ſuper venditis ſanguinolentis, notanda, quorum alibi nec vola, nec veſtigium extat. IDEM.

(c) Quid ſibi hæc verba velint? mox dicam. IDEM.

(d) *Quemquam eiuſmodi comparauerit*, edit. Sichard. RITTER.

(e) *Vel*, pro *&*. GOTHOFREDVS.

(f) Quicunque tandem ſit: de quo mox. IDEM.

P449 (g) Suum eſſe ſcilicet. IDEM.

(h) Emptor. IDEM.

(i) Inſtrumentum igitur hac parte neceſſarium? Dicam mox. IDEM.

(k) Ius, facultatem, poteſtatem, titulum. IDEM.

(l) *Dat.* in Aniano Rhem. Rectius. Neque enim Sardicæ proponi potuit. Conſtantini lex data ad Italos. Et ſane hoc Anno Serdicæ fuiſſe Conſtantinum docet quoque *lex 16. infr. de Decur.* IDEM.

(m) Abeſt numerus quaternarius a Cod. Wurceburg. male etiam a Sichardo editum, *Conſtantio III.* RITTER.

(n) Hanc interpretationem paucis omiſſis habet Author *formularum veterum ſecundum Legem Romanam* ex corpore Theodoſiani Libri Quinti, de quo *in Prolegomenis.* Et quidem *in Epiſtola collectionis 11. pag. 131. edit. Bignon.*
Ideo

Ideo quia Expoſiti a matricnlariis collecti, aliis nutriendi vendebantur, ea conditione, vt qui emerent eos in ſolatiis ac ſeruitiis ſuis ſecundum legis ordinem ſeruarent. GOTHOFREDVS.

(o) *Liberum* abeſt a Cod. Wurceburg. Edit. Sichard. & Cuiac. RITTER.

COMMENTARIVS.

Infantis Sanguiooleoti emptorem pleno iure eius dominium conſequi iubet *hac l.* Conſtantinus M. firmatis in eo ſuperiorum ante ſe Principum Conſtitutionibus: ſic quidem vt eum nemo aut ad libertatem retrahere, aut tanquam ſeruum ſuum vindicare poſſit, niſi vicatio ſeruo pro eo præſtito, aut pretio quod valere poteſt, refuſo: Imo qui emit eum pro arbitrio ſuo diſtrahere poſſit. Pleoum igitur ex hac Couſtantini Magni quoque Conſtitutione empti infantis dominium conſequitur emptor, etſi non perſectum, vtpote qui ab eo recedere poteſt, vel reſuſo pretio, vel vicario in vicem dato. Atenim Theodoſius M. poſtea reſtitui filium citra pretii reſtitutionem voluit, *l. vn. ſup. de patribus qui filios diſtraxer.* Contra Valentinianus Tertius *Nouella de parentibus qui fil. XI.* emptores pretium ſub quintæ adiectiooe recipere voluit. Vt Valentioiano ita & Cooſtaotino M. ratio hæc propoſita fuit, ne rebus deſperatis & afflictis emiſſe pœniteret; & emptoribus non repertis, neceſſe eſſet infantes exponi, aut fame enecari. Quod ne fieret, alia etiam ratione iam præuiderat ante *hanc leg.* Conſtantinus: nempe vt alimenta de publico ioopibus parentibus darentur: *l. 1. & 2. inf. de alim. quæ inop. par.* Et tamen eum oihilominus id fieret, ad hanc conſtitutionem deſcendendum credidit. Et quidem per Italiam, quod notaodum: pariter vt per eaodem Italiam alimenta de publico inopibus parentibus præberi iuſſerat, *d. l. 1. inf. de alimentis:* quod oſtendit malum iſtud ſub Conſtaotioo M. per Italiam plurimum inualuiſſe. Sub quo io voiuerſum exponendorum, vendendorum, oppignorandorum, occidendorum infaotum piaculum percrebuiſſe præter *hanc l.* & *d. l. 1. 2. infr. de alim.* docet *lex 1. 2. ſupr. de expoſitis:* & Lactantii locus *lib. 6. cap. 20.* Ergo huic malo enixe, & perpenſo ſtudio occurrendum ratus Conſtantinus M. ne inquam quiſquam infantum fame periret, emptores & outricios ſpe dominii alliciendos inter alia credidit. Pœna etiam propoſita iis, qui poſtea horum dominium interturbarent: Quiqui illi eſſent. Quam quidem conſtitutionem Tribonianus in ſubſtantia retinuit, niſi quod eam nominatim de filiis concepit, cum hæc lex communis ſit tam ſeruis quam liberis venditis. Sed & non tantum parentibus verum & extraneis quibuſque redimendi huiuſmodi filiis, vel vicarii eius loco dandi poteſtatem facit: Quomodo & publice cuique proſtitutas redimendi facultas datur: *l. vlt. Cod. Inſt. de ſpectaculis.*

Ex *hac* interim *Lege*, vt & *l. vn. ſupr. de patribus qui filias;* decidi poteſt illa quæſtio, vtrum huiuſmodi filius venditus ſeruus reuera fiat, an vero tantum ſeruiat? Vera ſcilicet eſt Ioannis ſeotentia exiſtimantis, eum vere ſeruum factum; etſi ex accidenti poſtea in libertatem pretio vel vicario præſtito eripi poſſit. Quomodo & aliis quibuſdam caſibus, qui ſeruus factus eſt, liberati nihilominus poteſt, §. 3. *Inſt. de noxal. action. l. 24. Cod. Inſt. de Epiſcopali audientia: l. vlt. Cod. eod. de captiuis.* Id vero apertiſſime oſtendunt *huius l.* verba, ibi, *ad libertatem eum repetat.* item ibi, *debet firmiter poſſidere:* ruſſum ibi: *vt & diſtrahendi pro ſuo debita cauſam liberam habeat.* Illud etiam notandum, *Inſtrumentum* hoc caſu a Conſtaotino M. requiri, pariter vt in collectione Expoſiti, *l. 2. ſupr. de expoſitis:* vt inquam conſtare poſſit, huiuſmodi infaotem ab emptore emptum ab hoc, vel illo fuiſſe: vt ita patre vel domino iam ad meliorem fortunam reuerſo, ad redimendum infantem, ſiue filium, ſiue ſeruum ſuum, veniente, oulla dubitatio eſſe poſſit: Ex quo illud magis magiſque conſtat, redimendi facultatem *hac l.* a Conſtantioo M. tantum datam venditoribus ipſis, quorum nomina inſtrumento comprehenſa eſſent. Atque hac de cauſa ioſtrumentum hoc caſu requiritur: quod ipſum & aliis caſibus ſæpe deſideratur, alias non neceſſarium. Porro agitur *hoc l.* nominatim de Infantibus *ſanguinolentis* venditis. *A ſanguine comparare*, *h. l.* eſt ſanguinolentum emere. Quod docet primum Rubrica *huius tituli*, *de his qui ſanguinolentos emptos, vel nutriendas acceperint.* Secundo *lex 2. Cod. Inſt. de patrib. qui fil.* quæ eum ex *hac l.* deformata ſit, a Triboniano; *ſanguinolentos emptas* ait, loco *emptorum a ſanguine.* Tertio & *d. l. 1. infr. de alim. quæ inop. par.* quæ ad eundem ſcopum pertinet, *naſcens infantia* vocatur. Tandem & antiquus Auctor *veterum formularum ſecundum leg. Romanam*, qui Interpretationem Aniani *huic legi* ſubiectam refert, *l. e.* ſanguinolentum panniſque iouolutum dixit. Ergo *ſanguinolenti* potiſſimum venditi. Quomodo & expoſiti ſanguinoleoti, ſeu recens nati, vt ex *l. 1. ſupr. tit. prox.* conſtat, vbi aliquid dixi: Britto Armoricus Philippo contigit, vt pareret ibi quædam fœmina, cuius fœtus adhuc a matre rubens, calidoque cruore: *διὰ τὸ ἀφ' αἵματος τὰ βρέφος ἀποβεβλῆσθαι*, vt loquitur Artemidorus. Quorum & alibi mentio. Ita Prudentius (contra Symmachum.) *Quos Sanguinolentas edendi mos iuuat.* Donatus in Andriam, *Act. 3. ſc. 2. v. 6. A matre Sanguinolentum, non pulchrum ſed ſcitum pronunciat.* Iuuenalis *Satyra 7. v. 196. Adhuc a matre Rubentes* vocat: Marius Victorinus *in Geneſin, a matre recentes*: *Lex 1. ſup. de expoſitis, recens natos.* Tertullianus *aduer. Nationes, lib. 1. c. 15, Infantem totum pracoquum vacat.* Quare inane eſt quod olim Azo, Hugolinus, & Accurſius, & e Modernis nonnulli, Scipio Gentilis *de bonis maternis, cap. 2.* Bachouius *de pignoribus lib. 2. cap. 12.* malunt in *d. l. 2. Cod. Inſt. de patribus qui filios, ſanguinolentus*, non, *ſanguinolentas:* quaſi non de Filio ſanguinolento vendito id accipiendum ſit, verum de patre ipſo, qui ita vocetur, quaſi pater ſanguinis, & ſanguine ſiue capitaliter puniendus: vel, vt nonnemo vult, quaſi qui *τὰ σπλάγχνα*, ſeu viſcera ſua vendere videatur, vt Baſilius loquitur *homilia in illud, Deſtruam horrea mea:* & *Sermone*, qui exinde partim deſumptus eſt *περὶ πλεονεξίας, in Appendice.* Quos vt ſuperiora argumenta refutant, ita & ratio ipſa. Nempe ita mos ferme erat ſanguinoleotos ſeu recens natos ſiue exponere, ſiue vendere, vt maiore ſiue neceſſitatis appulſu, ſiue facilitate, ita impietate: vt iniquam omnino cenſuram exerant, qui ex *illis* quas dixi *legibus* nimis frigide inſerri definiunt, ſanguinolentos P. 450
vendi ſolitos, etiam hac ratione addita, quod alias nimis ſtricta & anguſta fuiſſet hæc vendendorum ſanguinolentorum permiſſio, cum pauciores ſint, quibus ſub ipſum famis tempus vxor commode filium pariat. Diceres ex horum ſententia priuilegii hoc genus quoddam datum fuiſſe parentibus inopibus, quod eos adigeret ad liberos ſuſcipieodos, quos mox venderent: Cum conſiderare debuerint, famem inopibus parentibus tum ferme auctam, cum liberos ſuſciperent; & iden eo momeoto ſtatim de liberis exponendis, vel vendendis patres cogitaſſe. Neque tamen ideo negandum, alios quam ſanguinolentos quoque vendi ſolitos; quod ex *prædicto Baſilii loco* liquet, vbi pater inducitur ſecum deliberans, quemnam ex filiis ſuis, propter inopiam diſtrahat, ſeniorem an iuniorem.

DE FVGITIVIS COLONIS,* INQVILINIS ET SERVIS.

TITVLVS IX.

LIB. XI. COD. IVST. TIT. LXIII. *De Fugitiuis Colonis patrimonialibus, & emphyteuticis, & ſaltuenſibus.* Hunc titulum laudat, & ex eo *legem vltimam* Papianus *tit. 6. Reſponſ.* Pertinet autem hic *titulus*, vna cum duobus ſequentibus, ad tractatum de his quorum ſtatus immutatus fato aliquo, factoque iniurioſo, qui cœpit iam a *titulo de poſtliminio* : Quo ſpectat quod Saluianus *lib. 5.* ſcribit de huiuſmodi Colonis vel Inquilinis : *Suſcipiuntur vt aduenæ, fiunt præiudicio habitationis indigenæ : exemplo quodam illius maleficæ potentis, quæ transferre homines in beſtias dicebatur, ita & iſti omnes quaſi Circæi poculi transfiguratione* MVTANTVR.

*De his eſt *l. vlt. h. t.* quam Papianus memorat. Et peculiaris *titulus inf. lib. 10. ſi vagum pet. mancip.*

PARATITLON.

Pleniſſimum *de Colonis*, confectum, propter eos qui hodie *Talliabiles*, vel *Manus mortuæ* vocantur, quibus hi Coloni vicini ſunt, & de quibus multa quotidie quæruntur.

COLONI, non vno ſignificatu, etiam *hoc Codice*, accipiuntur. Primum enim generali *Colonorum* appellatione comprehenduntur omnes ruſticani, agricolæ, qui agros colunt, vt *l. 1. inf. de patrocin. vicorum.* qui liberi coloni dicuntur, *l. 1. Cod. Iuſt. de præd. Tamiacis.* De his v. & *Nouellam Iuſt. 80. cap. 1. in fin.* Secundo, coloni dicuntur quicunque qui aliena prædia quocunque titulo excolunt, quo ſenſu colonatus rei priuatæ dicitur *l. 33. inf. de Decurionib.* conſtituti ſub dominis ὑπὸ δεσποτείαν τελόντες, vt *Nouell. 80. cap. 2.* Tertio *Colonorum* appellatione quandoque veniebant & inquilini, qui alioquin ab his diſtabant: de quibus poſtea, vt *l. 2. ſi vagum pet. mancip l. vn. Cod Iuſt. de colonis Illyr.* & apud Sidonium, *lib. 5. epiſt. 19.* cuiuſcunque proinde conditionis, vt loquitur *lex 20. pr. Cod. Iuſt. de Agricol.* Quarto ſignificatu ſpeciali *Coloni* dicebantur, qui conditionem debebant genitali ſolo propter agriculturam ſub dominio poſſeſſorum; quomodo eos definit Auguſtinus *lib. 10. de Ciuitate Dei, cap. 1.* Cui deſcriptioni iungenda eſt altera in *Nouella* Iuſtiniani 162. *cap. 2.* De his vero eſt hic titulus, vna cum *duobus proxime ſequentibus*, vt & plures aliæ leges ſparſim per *hunc Codicem*; puta *lex vn. ſup. de bonis clericorum: l. vn. vtrum vi: l. 2. de pignoribus: l. vn. quod iuſſu: l. 8. de deſertor. l. 2. de falſa mon. l. 7. de bon. proſcripi. l. 3. de actorib. procurator: l. 10. de murilegulis: l. 1. de Equorum conlat. l. 2. ſi vagum pet. mancip. l. 7. 14. 26. de annona & trib. l. 2. l. 5. de extraordin. muner. l. vlt. de patrocin. Vicor. l. vn. de mendic. non inual. l. 3. 8. 10. de luſtrali: l. 33. de Decurion. l. 1. 2. de his qui cond. propr. l. 52. 54. de hæreticis* & *tres* Valen-
P.151 tiniani Tertii *Nouellæ, 8 de triginta annor. præſcr. 9 de colonis vagis,* & *12. in fin.* Theodoſii *Nouella 41. verſ. colonus:* Nouellæ Iuſtiniani *22. cap. 17.* & *52. cap. 1.* & *162. cap. 2. 3.* Edictum Iuſtini *de Adſcriptitiis & colonis.* Occurrunt & alibi de his teſtimonia ſeu loca, apud Auguſtinum paſſim, Saluianum *lib. 5.* Sidonium Apollin. *lib 5. ep. 19.* Gregorium *tertio Epiſtolarum* Frequens etiam horum memoria in Francicis ſcriptoribus & monumentis primæ & ſecundæ ſtirpis: inter alios v. *Formularum ſcriptores.*

Igitur, vt de his plenius pergam : Certus olim *plebis* numerus ſub vno domino prædiis ſingulis affixus & aſſignatus erat: *l. 26. de annona & tribut.* ſeu vni ceſpiti: *Nouella Valentin. 8.* pluresque adeo conſortes erant, *l. vlt. Cod Iuſt. de Agricolis & mancip. domin.* qui glebis inhærebant: *l. 23. Cod. eod. de agricol.* terris inſeruiebant nomine & titulo colonorum, *l. vn. Cod. eod. de Colonis Illyric.* arua ſubigebant, *l vnic. ne colonus inſcio domino*, agros colebant, *l. 1. Cod. Iuſt. de fugit. col. l. 2. Cod. eod. de agricol. & mancip. dom.* [vnde & *Culturæ*, id eſt, cultorum nomine hi deſignantur: *l. 7. Cod. Iuſt. de Agricolis:* officia implebant, *l. 1. hoc t.* Eos agrorum vinculis fortuna tenebat adſcriptos: *l. 3. ſeu vlt Cod. Iuſt. de fugitiu. colonis:* vomerem & ligonem verſabant, *l. vlt. Cod. eod. de mancip. & colon. patrim.* iuri agrorum debitæ perſonæ erant: *l 10. de murilegulis.* Indeque ab his colonis, ipſa quoque terra *Colonia* dicta, *l. 13. Cod. Iuſt. de Agricolis:* obnoxiique adeo erant, & dicuntur *Nouella Valent. 9.* Quomodo etiam accipio *l. 1. de equorum conlat.*

Alienis

Alienis vero prædiis officia hæc præſtabant, *l. 1. h. t.* ſeu operas, *l. vn Cod. Iuſt de colon. Illyric:* vnde coloni iuris alieni dicuntur: *l. 1. 2. h t.* coloni alieni, *l. vn. tit. prox. de inquil. & colonis:* vnde colona poſſeſſionis alienæ, *l. 10 inf de murilegulis*, indeque nexus colonarius, *d. Nou. Valent. 9* colonario iure ſeruientes, *d. Nou. Valent. 9.* indeque & homologi coloni in Ægypto dicti *l. vlt. de patrocin. vicorum.* Deſignanturque per homines iuri proprio ſubditos, *l. 4. ne ſanctum baptiſma.* Poſſeſſoreſque adeo & coloni opponuntur, *l. vlt. inf de paſcuis.* Idque conditione perſonæ ſuæ, *l. vn. de inquilinis: l. vn. vtrum vi:* vnde hos agrorum vinculis fortuna adſcriptos tenere dicitur, *l. 3. Cod. Iuſt. de fugitiuis:* conditionem debere dicuntur ab Auguſtino: ſeu conditionem loci debere, Gregorio 3. *Epiſtol.* & *conditio* his tribuitur, *l. vn. inf. de inquil. & colonis*, conditionis debito obnoxii dicuntur: *l. 2 Cod Iuſt. in quib. cauſis coloni:* neceſſitas conditionis propriæ his tribuitur: *l. 14. Cod. eod. de Agricolis:* & conditionis oracula: *l. vlt. Cod. eod. hoc tit.* Indeque & conditionale inſtrumentum, *l 22. pr. Cod. eod. de Agricolis:* vbi male Cuiacius ex Græcis, *conductionale* repoſuit. Et quidem origine ſua, *l. 1. h. t.* iure originis; *Nouell. Valent. 12. in fin.* vnde originis cauſa: *l vn. ſup vtrum vi:* in rure alieno originis agnationiſque merito immorabantur: *l. vn. Cod. Iuſt. de col. Illyr.* genitali ſolo, *l. vn. de inquil. & col.* & Auguſtinus *d. loco:* loco cui nati, *l. vn. de inquilinis.* Vnde Coloni Originales dicti, *l. 14. de annon. & trib l. vn de inquilinis: l. 1. Cod Iuſt. de Agricolis & mancip. dom.* indeque etiam originalis inquilinatus, Sidonio 5 *ep. 19.* Originarii abſolute, *l. 7. Cod. Iuſt. de Agricolis:* Originarii coloni, *l. 11. Cod. eod. tit. eod.* in ſuis conſcripti locis, *d. l. 14. de annona.* Indeque originaria mulier, ſeu fœmina; *d. l. vn. de inquilinis, d. l. 10 de murilegulis*, vbi dicitur originaria ſeu colona poſſeſſionis alienæ, vt dixi *ſup* Nou Valent. 12. *in f. l. 16. Cod Iuſt. de Agricolis:* Nati terræ, *l. vn. Cod. Iuſt de col Thrac.* ἐκεῖσε γεννηθέντες. *Nou. 162. cap. 2.* penatibus, vbi cenſiti, educati, natique ſunt; *l. 6. Cod. Iuſt. de Agricolis:* Quanquam eſt, vbi *Originarii* a colonis ſeparantur, *Nou. Valent. 12. in fin.* colonis inquam, de quibus infra poſtremo loco. Erant porro huiuſmodi coloni non priuatorum modo hominum, vel Senatorum, *l. 7. de ann. & tribut. l. 3. de luſtrali;* & Decurionum, *l. 2. de exactionib.* Sed & priuatæ rei [Principis ſcilicet] *l. 5. infr. de extraord. muner. l. 3. infr. de actorib procuratorib. l. 8. 10. de luſtrali: l 11. de iur. fiſc. l. 1. Cod Iuſt. de agricol. & mancip. dom.* priuati Principis, *l. 2. Cod. eod tit eod.* patrimoniales, *l. 2. h. tit. l. 1* & *2. Cod. Iuſt. eod. tit. de fugit. colon. Rubrica* & *l. 3. Cod eod. de mancip. & colonis patrimonial.* & *d. Nou. Valent. 8.* ſeu dominici, *l. 5. Cod. Iuſt. de agricol. & mancip. domm.* & *l. 1. Cod. eod de prædiis Tamiacis.* Tamiaci coloni *d. l. 1. Cod. eod. de præd. Tamiacis*, rei dominicæ, *l 2. inf. de his qui cond. propr.* qui quidem ſingularibus quibuſdam fruebantur, vid. *l. 33. de Decurion.* & *l 5. de extraord.* Emphyteuticarii item, *Rubr.* & *l. 1. Cod. Iuſt. de mancip. & col. patrim.* &c. & *Nouell. Valent. 8.* Reipublicæ, *d Nouell. 8.* Saltuenſes, *Rubr.* & *l. 1. Cod. Iuſt. de fugit. colon.* & *d. Rubr. Cod. eod. de mancip. & colon. patrim. Saltuenſium.*

Horum *domini* dicebantur, fundorum, ſeu terræ poſſeſſores, *Rubr. inf. ne colonus inſcio domino* &c. *l. 2. de pignorib. l. vn ſup. quod iuſſu: l 5. inf. de tyronibus: l. 52. de hæreticis, d. l. vn. inf. de inquilinis, d Nouell. 9.* & *12. in fin. l. 16. Cod. Iuſt. de Epiſcopis: l. 12. 18. 19. Cod. eod. de Agricolis : Rubr.* & *l. 1 2 Cod eod. in quibus cauſis coloni cenſiti dominos accuſare poſſint: l. vn. Cod. Iuſt. de col. Thrac. Nouell. Iuſtin. 22. cap. 17. 162. cap. 3.* Vel etiam patroni, *d. l. vn. infr ne colonus inſcio domino:* patroni ſcilicet ſollicitudine, domini poteſtate: *d. l. vn. Cod. Iuſt. de col. Thrac.*

Neque tamen coloni hi, ſeu homines, conditione ſua ſerui erant poſſeſſorum; 1. Imo ab his diſerte ſeparati, *l. 2. de pignorib. l. vn. ſup quod iuſſu: l. vn. inf. de mendic. non inualid.*
P 452 *l. 52. de hæreticis, l. 7. Cod. Iuſt. de Agricolis: l. 4. ne ſanctum baptiſma: l. 3. 4. Cod. Iuſt. de agricolis & mancipiis.* 2. Et conditione videbantur ingenui, *l. vn. Cod Iuſt. de col. Thrac.* 3. Liberique erant, *l. 1. h t.* 4. Et vero liberi coloni dicuntur, *l. vn. in fin. Cod Iuſt. de col. Illyr.* natalium libertas eos proſequebatur, *d. l vn. de mendic. non inualid.* 5. & vt ſeruis ita & libertis opponuntur, *d. l vn. Cod Iuſt de colon. Illyric.* 6. Quod etiam ex eo patet, quod fugitiui coloni pro pœna in ſeruilem conditionem ferro ligati officia quæ liberis congruebant, merito ſeruilis condemnationis compellebantur implere, *l 1. h. t.* 7. Vt & ex eo quod vxores haberent, ſeu horum nuptiæ eſſent, ſeu matrimonium: *l. vlt. Cod. Iuſt. de Agricolis.* 8. Item quod manumiſſio in eos non caderet: *l. 21. in fine Cod. eod. de Agricolis :* Excepta ſp. *l. 12. in fin. Cod. eod. de fund. patrimon.*

Et tamen 1. *Serui* quoque dicuntur *Nouella Valent. 9* 2. dicitutque de his pene eſſe, vt quadam dediti ſeruitute viderentur, *l. 2. Cod. Iuſt. in quib. cauſis coloni cenſiti:* 3. & libertatem naſcendo non habuiſſe, *leg. vn. Cod Iuſt. de colon. Thracenſ.* 4. liberiſque, & ſui iuris opponuntur, *l. 16* & *vlt. Cod eod. de Agricolis:* ſeu *l. vn. in fin inf. de inquilinis & colonis.* 5. Nempe quia [vt hæc in concordiam adducuntur] licet conditione viderentur ingenui, ſerui tamen terræ ipſius, cui nati erant, exiſtimabantur: *d l. vn. Cod. Iuſt. de colon. Thrac.* terris inſeruiebant, *d. l. vn. Cod. eod. de colonis Illyric.* prædiis adſcripti, *d. l. 26. infr. de annon & trib.* ſeu poſſeſſioni, *l vn. de inquilinis: l. vn. ſup. de bonis Clericorum*, agrorum iuri ſeu ſolo, *d. l. 1. de inquilinis.* adſcripti cenſibus, *d. l. vn. ſup. de bonis cleric* vnde & *Adſcriptitii* dicti, de quo *infra:* & domino vel fundo [quod idem eſt] ſuberant, *l. 11. Cod. Iuſt. de agricolis:* proprietas in his vindicabatur, *l. vn ſup. vtrum vi:* Et ſic [hoc ſenſu] vix vlli differentia inter hos adſcriptitios & ſeruos intelligebatur, cum vtrique in domini ſui poſiti eſſent poteſtate, *d. l. 21. Cod. Iuſt. de Agricol.* 6. Et ideo poterant domini, ſicut ſeruum cum peculio manumittere,

tere, ita & adſcriptitios cum terra dominio ſuo expellere: *d. l. 21. Cod. eod. de Agricolis.* 7. Quin & domini poterant eos quandoque verberibus modice caſtigare, *l. 52. 54. inf. de hæreticis;* quod pariter cauetur Iuſtiniani *l. vlt. Cod. Iuſt de Agricolis: l. vn Cod. eod. de SC. Claud.* quibus legibus *adſcriptitii* vocantur, pariter vt *Nouella 22. cap. 17.* 8 Eoſque cum terra alienare. 9. Tandem & ipſi illi more ſeruorum peculia ſua habebant; de quo *mox.*

Erant proinde Coloni prædiis adſtricti, non hominibus: *l. 26. de annona & tributis,* ſolo debebantur, *l. vn. de inquilinis:* quanquam idem dominus adſcriptitii & terræ dicitur, *l. pen. §. vlt. Cod. Iuſt. de Agricolis:* & retro idem colonus domino vel fundo reddi: *l. 11. eod. tit.* Erantque quædam terræ ſeu agri membra: *l. 23. ſeu pen. in pr. C. Iuſt. de Agricol.* agrorum iuris pars, *l. vn. inf. de Inquilinis:* Neque poterant ab his momento amoueri, *l. 15. Cod. Iuſt. de Agricolis:* Cum agris ſeu poſſeſſionibus diſtrahebantur, vendebantur: *l. 2. Cod. eod. in quib. cauſis coloni:* non abſque terra, *l. 7. Cod. eod. de agricolis:* Quin & cum pars fundi venderetur, pro portione quoque coloni tranſibant: *d. l. 7. Cod. eod de agricolis:* Non poterant auferri ab eo prædio, cui ſemel deputati erant: neque in vendendo fundo retineri: *d. l. 26. inf. de annon. & trib. l. 3. de cenſu: l. 2. ſine cenſu:* non ad alium transferri, *d. l. 3.* niſi ab eodem domino diuerſorum agrorum: is enim colonos ab vno fundo ad alium transferre poterat: *l. 13. Cod. Iuſt. de Agricolis. Nouella Valent. 12. in fin.* Non poterant alii in eorum locum ſubrogari, *l. 3. Cod. eod. de mancip. & colon. patrimon.* Non poterant recedere ad alienum prædium, ſeu ad aliam perſonam, *l. vn. inf. de Inquilinis:* verum apud dominos ſuos remanere debebant, *l 12. Cod. Iuſt: de Agricolis:* [in quo recedunt ab his qui hodie *Talliabiles,* vel *Manus mortuæ* dicuntur] quodam æternitatis iure lex eos detinebat, *l. vn. Cod. eod. de colonis Palæſtinis:* Palæſtini tantum coloni aliquando excepti, qui ad aliorum exemplum reuocati, *d. l. vn. Cod. eod. de colon. Palæſtin.* Non poterant item per exactores a terris diuelli: *l. 15. Cod. eod. de Agricolis:* atque ita glebæ inhærebant, vt ne puncto quidem temporis amoueri deberent, *d. l. 15.* Imo neque clerici, niſi dominorum conſenſu ordinari poterant: *l. 16 l. 37. Cod. eod. de Epiſcopis:* Ex Iuſtin. *Nou. 123. cap. 17.* [vnde deſumpta eſt *Authen. Adſcriptitios, eo titulo,* quæ ſubdita eſt *dictæ legi 37.*] etſi ſine conſenſu domini: attamen duabus ſub conditionibus: puta vt in eadem poſſeſſione cui addictus erat, Clericatum exerceret, & ſubrogato alio culturam adimpleret. Nullis priuilegiis, nulla dignitate, nulla cenſus auctoritate, excuſari poterant: *l. 11. Cod. Iuſt. de Agricolis: l. vlt. Cod. eod. de fugit. colon.* Ad nullos honores, aut officia ciuitatumque munera, ad nullam militiam, etiam armatam, quamuis humiliorem, admitti, *l. 1. 3. Cod. eod. de Agricol. & mancip. domin. l. 19. Cod. eod. de Agricolis,* ſeu *l. 3. Cod. eod. de appar. Magiſt. mil. l. 1. 3. Cod. eod. de fugitiuis colonis: l. vlt. Cod. eod. de mancip. & col. patrim.* Non temporis præſcriptione ab hac conditione liberari, niſi ea quæ definita *l. vn. de inquilinis: l. 1. 2. 3. de his qui condit. propr. l. 22. 23. Cod. Iuſt. de Agricolis: Nouella Valent. 9.* Non item rem priuatam cuiuſquam gerere, aut aliquid adminiſtrandum ſuſcipere, *l. 2. Cod. Iuſt. de Agricol. & mancip. dom.* verum vni terræ ſemper obnoxii erant, nexu colonario: *d. Nouell. Valent. 9.* quodam æternitatis iure detinebantur, &c. *l. vn Cod. Iuſt. de colon. Palæſt.* colonario nomine ſemper tenebantur, *d. Nouell. Valent. 9.* vnde perpe-
P.452 tuus colonatus dicitur, *l. vn. inf. de mendicantib. non inualid.* Hinc & Inuentario ſeu deſcriptione bonorum & fundorum deſcribebantur, numeruſque eorum deſignabatur: non minus quam mancipia & caſarii, *l. 7. inf. de bonis proſcript.* Hinc & cenſibus coloni adſcripti, *l 2. Cod. Iuſt. in quib. cauſis coloni: l. vn. ſup. de bonis Clericorum.* annotati, *l. 16. Cod. Iuſt. de Epiſcop.* vna cum terra ſeu fundis & penatibus, *l. 2. inf. ſine cenſu: l. 18. Cod. Iuſt. de Agricolis.* Cenſiti proinde *Rubr.* & *l. 6. 13. Cod. eod. de Agricolis,* in iiſdem locis ſeu fundis dominorum cenſi, *l. 14. infr. de annona & tribut.*

Liberi quoque eorum, ſeu Origo, Agnatio, Poſteritas, eadem conditione adgnationis merito tenebantur: *l. vn infr. de Inquilinis: l. 1. de his qui cond propr.* de quibus vt & colonorum coniugiis ſpecialius agitur *Nouella* Valentin. 8. 12. *in fin. l. 13. 16. 21. 22. 23. 24. Cod. Iuſt. de Agricol. & cenſitis. l. 1 Cod eod. de fugitiuis colonis.* (*l. vn. Cod. eod. de col. Illyr.*) *l. 1. Cod. eod de præd. Tamiacis, Nouella* Iuſtin. 22. *c* 17. & 54 & 162. *c.* 2. & 3. Edicto Iuſtini, *de adſcriptitiis & colonis:* & altera, *de filiis liberarum,* & Tiberii *pragmatico:* Quarum quidem legum & Nouellarum nonnullis definitur, quamnam conditionem ſequantur filii colonorum nati ex impari matrimonio.

Fugitiui ſeu profugi, ſi genitales terras deſererent, quod ſæpe eueniebat, retrahebantur, mutabantur vt & ſuſceptores ſeu receptatores eorum, de quo eſt hic *titulus,* inque eo poſitæ *Leges* tres: & ſimilis *titulus Cod. Iuſt.* qui & ipſe tribus *Legibus* conſtat: Item *l vn. infr. de Inquilinis: l. 7. de ann. & trib. l, 2. de his qui condit. propr. l. vn. ſupr. vtrum vi: l. 6. 8. 12. 23. Cod. Iuſt de Agricol. l. vn. de col. Palæſt, l. vnic. de col. Thrac. l. vn. de colon. Illyr. Nouella Valentin 9.* Et hæc de ipſis colonis.

Hi in iiſdem locis cenſiti, *d. l 14. de annon. & tribut. l. 6. Cod. Iuſt. de agricolis & cenſit.* cenſibus adſcripti, de quo mox; munia quædam & functiones agnoſcebant, *d. l. 14. infr. de annon. & tribut.* publice primum fiſcalia, *l. 7. de ann & trib.* tributa, *l. 2. ſi vagum pet. mancip.* nam obnoxii erant emolumentis tributariis, *l. 8. C. Iuſt. de agricol.* Capitationi, *l 1. h. tit.* Capitationis ſarcinæ, *l. 16. Cod. Iuſt. de Epiſcopis:* capitis normæ, *l. 10. Cod. eod de agricolis;* humanæ capitationis cenſui, ſeu tributariæ ſortis nexibus, *l. vn. Cod. eod. de colon. Thrac.* ſeu Capitali illationi, *l. 23. ſeu pen. pr. Cod. eod. de agricol.* functiones ſiue terrenas ſiue animales

infere-

inferebant, *d. l pen. §. vlt. in fin.* annuis ſunctionibus obnoxii debito conditionis erant, *l 2. C. eod. in quibus cauſ. coloni:* & *Nouella Valent. 9.* humanæ capitationis cenſum & iugationem terrenam ſoluebant, *l. vn C. Iuſt. de colonis Thrac.* Tributa eos ſubiectos faciebant, *l 2. infr. ſine cenſu: l. 2. C. Iuſt. in quibus cauſis coloni:* Tributarii erant, qua etiam voce deſignabantur, de qua mox. Cenſum denique & capitationem humanam ſolucbant: a qua tamen humana capitatione poſtea alicubi ſoluti, *l. vnic. C. Iuſt de col Thrac. l. vn C. eod. de col. Illyric* quæ humana capitatio, Tributariæ ſortis nexus vocatur, *d. l vn. C. eod. de col. Thrac.* Tributarius nexus, *d. l. vn. de col. Illyr.* Si vero coloni ea non ſoluerent, domini pro his tributa implebant, *d. l. 14. infr. de annon. & tribut.*

Dominis etiam ipſis coloni priuatorum reditus per certa tempora præſtabant, dependebant, *l. 20. §. 1. l. 23. §. 1. verſ. Caueant autem. C. Iuſt. de agricolis.* partem ſcilicet fructuum pro ſolo debitam: *l. 8. Cod. eod. de Agricolis:* quæ terra præſtabat, *l. 5. Cod. eod. de agricolis.* Neque vltra exigi a dominis poterant: *d. l. 23. §. 1. eod. tit. l. 1. & l. 2. ſeu vlt. Cod. Iuſt. in quibus cauſis coloni:* ſed veterem conſuetudinem in reditibus præſtandis obſeruare debebant *l. 23. §. 1. Cod. eod de agricolis.* De his quæ coloni rei priuatæ præſtabant, ad *l 11. de iure fiſci.*

Habebant tamen & ipſi ſæpe coloni propria quædam, *l. vn. inf ne colonus inſcio domino: l. 2. Cod. Iuſt. in quibus cauſis coloni:* Tertas quaſdam ſeparatas a dominicis, *l. 7. inf. de annona & trib.* aliquam poſſeſſionum partem *l. 14. de annona:* proprias poſſeſſiones, *Nou. Iuſtin. 128. c. 14. ἰδιοκτητάριοι, l. 20. Cod. Iuſt. de agricol.* ſeu quibuſdam erat terrarum quantulacunque poſſeſſio, *d. l. 14. de ann. & tribut.* in ſuis locis conſcripti proprio nomine libris cenſualibus detinebantur, *d. l. 14.* Peculium denique quoddam habebant: cuius *peculii* mentio, *Rubr. & l. vn. ne colonus inſcio domino peculium ſuum,* &c. *l. vn. ſup. de bonis clericorum: l. 54. de hæreticis l. 2. Cod. Iuſt. in quibus cauſis coloni: l. vn. Cod. eod de colon. Thrac. l. 18. & 23. ſeu pen. §. 2 ſeu circa fin. Cod. Iuſt. de Agricolis. Nouella Valent. 8. & 9.* Poſt partem ſcilicet fructuum pro ſolo dominis debitam, præſtitam, cætera proprio peculio reſeruabant: *l. 8. Cod. Iuſt. de Agricolis:* ex fructuum negotiatione, quæ etiam a luſtrali collatione immunis erat, *l. 3. 8. 10. de luſtrali collat.* vt & mercedes pro impenſis operis aliis, *d. l. 1. Cod. Iuſt. in quibus cauſis: d l. 8. Cod. eod. de agricolis.* Quo vero iure id peculium eſſet, *vid. l. 2. Cod. eod. in quib. cauſis coloni:* & quæ dicam plene ad *l. vn. inf. ne colonus inſcio dom.* Sane peculium ſuum coloni ignaro domino vendere, alienare, non poterant, *d. Rubr.* & *l. vn. inf. ne colonus inſcio domino ſuum alienet peculium:* & *d l. 2. Cod. Iuſt. in quib. cauſis:* & *l. vn. Cod. eod. de col. Thrac.* hocque ſenſu peculia eorum dominis competebant, *l. 18. Cod. eod. de Agricolis:* omnia ipſorum dominorum erant: *l. 2. Cod eod in quib. cauſis:* Et nonnulli tamen coloni proprio omnino iure peculium habuere: *l. 18. Cod. eod. de Agricolis,* veluti ex adſcri-
P.454 ptitio & libera nati: ii quippe ex *Nou. 162. c. 2.* liberi omnino erant, vno tantum excepto, quod a terra recedere non poterant. Quin & eo coloni quandoque, vel ſaltem parte eius, ſi deliquiſſent, publice multabantur; *l. 54. de hæreticis.*

Litem dominis ſuis coloni regulariter inſerre non poterant, de quo eſt altera pars Tituli, *ne colonus inſcio domino:* & Titulus integer Codicis Iuſt. *In quibus cauſis coloni cenſiti dominos accuſare poſſint.* Exceptis quatuor caſibus; 1. ſi de ſtatu ſeu de conditione ſua quæſtio eſſet: *l. vn. ſup. vtrum vi:* ſeu ſi quæſtio colonatus verteretur, *l. 2. inf. de his qui conditionem propriam:* vbi probationibus locus erat: quænam vero probatio legitima eſſet, definit *lex 20. & 22. in pr. Cod. Iuſt. de Agricolis.* 2. ſi de Proprietate agrorum inter dominum & colonum quæreretur, in *l. 20. Cod. eod. de Agricolis:* 3. ſi de ſuperexactione dominorum coloni quererentur, *l. 1. 2. Cod. eod. in quib. cauſis: l. 23. §. 1. verſ. caueant, Cod. eod. de Agricolis: l. 5. Cod. eod. de Agricolis & mancip. dominic.* 4. & poſtremo criminum publicorum accuſatio colonis patebat propter ſuam ſuorumque iniuriam: *d. l 2. in fin.*

Crimina colonorum hæc ferme erant: quod Primo *Fugerant* paſſim terras, dominoſque; de quo *ſupra.* Secundo, quod ad Patrocinia potentiorum ſeſe conferrent, de quo eſt in commune Titulus *de patrociniis vicorum,* & diſerte Libanii locus, *Orat. περὶ προςασιῶν p. 10. edit. Gothofr.* Tertio, quod Reis latebras præberent, *l 8. de deſertorib. l. 2. infr. de falſa moneta, l. 54. de hæreticis, & Nouel. Theodoſii 41.* Quarto. Et ipſi hæreticis quandoque adhærerent, *l. 52. de hæreticis:* Quinto. Sed & relictis agris, validi quamuis, mendicarent; *l. vn de mendic. non inual.* viceuerſa, Domini quandoque eos originali colonatu ſoluebant, & libertatem eis tribuebant: de quo vid. Sidonium Apollinarem, *lib. 5. ep. 19.* Et publice ab extraordinariis & ſordidis muneribus coloni rei priuatæ immunes erant: *l. 5. infr. de extraordin.*

Nunc ad ipſos colonos redeamus, & quinam ab his ſepararentur diuerſique eſſent, etſi affines, reſpiciamus: & retro quibus aliis appellationibus deſignati fuerint, videamus. Separantur igitur ab his, præter ſeruos, 1. Caſarii, *l. 7. de bonis proſcriptorum:* 2. Vicani propria poſſidentes, *l. 5. infr. de patrociniis vicorum.* 3. Conductores, procuratores, Actores fundorum, *l. 2. de pignoribus, l. 8. de deſertorib. l. vn. ſupr quod iuſſu: l. 3. de actor. procurat l. 2. de falſa mon. Nou. Theod. 41.* Quarto ſeparantur, & Incolæ, *d. l. 2. de falſa mon.* ſeu Inquilini, *Rubr. h. t.* & *Rubr.* cum *l. vn. infr. de Inquilinis & Colonis,* vbi dicam ex profeſſo: & *l. 1 2. de his qui condit. propr.*

Contra iidem cum Colonis his erant, Tributarii, *l. 2. infr. de exaction* (vbi, *vel, ἐξηγητικῶς* accipiendum eſt) & *l. 12. Cod. Iuſt. de agricolis:* vbi ſerui Tributarii & Inquilini ſeparantur: quanquam & Inquilini erant ſub Tributariis, teſte Sidonio *lib. 5. ep. 19.* Iidem & cum colonis Adſcriptitii ἐναπόγραφοι, cuius vocis nulla hoc *Cod. Theod.* mentio occurrit: etſi

 dican-

dicantur Adſcripti cenſibus & poſſeſſionibus, *in* Theodoſii Iun. *leg. vn. de bonis clericor. & l. 18. Cod. Iuſt. de agricolis:* & eiuſdem Theodoſii *Nouella de amota militant. fori præſcript. l. 4.* & *in anteriore* Arcadii *leg. 2. Cod. Iuſt. in quib. cauſ. coloni:* *in* Zenonis *leg. 1. Cod. eod de prædiis Tamiacis:* Indeque etiam Adſcriptitii ex publici cenſus deſcriptione inter alios probabantur, *l. 22. Cod. eod de agricol.* Iidem, inquam, coloni erant cum Adſcriptitiis, vt clare patet vel ex *d. l. 22. C. eod. de agricol.* vnde & adiuncto peculiari Adſcriptitii coloni, *d. l. 22.* Quibus tamen obloqui videatur, quod alibi Adſcriptitii, Coloni, & Inquilini exerte diſtinguantur, *l. 6 C. eod. de Agricolis:* quomodo & *l. 37. C. eod. de Epiſcopis*, Adſcriptitii a cæteris colonis ſeparantur: & exerte rurſum Adſcriptitii & Coloni, *l. 18. 23. §. 2. C. eod. de Agricolis:* & in Iuſtini *Edicto de adſcriptitiis & colonis*, ſicut Originarii a Colonis ſeparantur *Nou. Valent. 12. in fin.* Res hæc igitur componenda ex Anaſtaſii *l. 18. C. Iuſt. de Agricol.* cuius leg. mentio fit & *l. 23. § 1. eod. tit.* vbi duo colonorum genera ſua ætate conſtituit (pariter vt Iuſtinianus *Nou. 162. c. 2.*) vnum eorum, quorum peculia ad Dominos pertinebant, puta in terra nati: alterum eorum qui in ea conditione per 30. annos poſſeſſi erant, quorum peculia ad Dominos non pertinebant. Qui etiam poſtremi coloni, *liberi coloni* dicuntur: *l. 1. C. Iuſt. de prædiis Tamiacis.* Quid igitur? Adſcriptitiorum nomen adinuentum, tributumque primis illis, quos antea deſcripſimus, colonis Originariis, vnde & Originarii a colonis ſeparantur, *Nouel. Valent. 12. in fin.* cum alia videlicet iam Imperio labente, vel collapſo, Colonorum ſpecies in ſpeciem tolerabilior inuehi cœpit, quam originis iure: ſic vt in his *Colonorum* nomen remanſerit, quia hi terram tantum colerent, eique adhærerent, & canonem tantum præſtarent, neque cenſibus vtilli adſcripti forent. Quo pertinet etiam Taxatiua illa in *l. 2. C. Iuſt. in quibus cauſis coloni &c. Coloni cenſibus DVMTAXAT adſcripti:* ad differentiam ſcilicet horum poſtremorum. Quæ quidem quarta & poſtrema Colonarum appellatio notanda eſt, de quibus *l. 18. 20. & 23. C eod de agricolis;* quæ enata ex ea occaſione quam refert Saluianus *lib. 5. num. 159. 160. edit. Bremenſ.* nempe ex eo quod ingenui exules & peregrini qui rebus ſuis exu-
P.455 ſti fuerant, vel derelictis iis fundos alicuos expetebant, & coloni diuitum fiebant: vbi & graphice eos deſcribit, cum inter alia ait, *eos præiudicio habitationis Indigenas factos, & habitos quaſi proprios, verſoſque in ſeruos & captiuos ita factos, & præiudiciis temporum ingenui ſtatus homines circumuentos & iugo ſe inquilinæ abiectionis addixiſſe.* Quod congruit optime dictæ Anaſtaſii *legi 18. Cod. Iuſt. de Agricolis* Quod *Cenſitorum* appellationem attinet complectebatur ea & colonos & inquilinos, *l. 13. Cod. eod de Agricolis.*

Mens ea tandem mihi, *Colonos*, de quibus prolixe nunc egimus, & de quibus eſt hic *Titulus* cum *duobus proximis*, fuiſſe *Deditiios* (quo pertinet forte quod dicitur *l. 2. C. Iuſt. in quib. cauſis coloni*, pene eſſe, vt coloni quadam DEDITI ſeruitute videantur) qui ſcilicet cum ſeſe ex Barbaris Nationibus dedidiſſent, alienis fundis colendis operam ſuam addixerant, ſub certa cenſus & capitationis lege: Inquilini vero, qui ex Romanis iam olim eodem tamen quo coloni iure & conditione, ſic vt quoad hoc nihil inter hos diſcriminis eſſet: de quo ad *l. vn. inf. de Inquilinis.* Certe *Titulus* hic & *ſequentes duo*, qui ſunt de Colonis, poſiti ſunt hoc loco inter alios, quibus agitur de his, quorum ſtatus immutatus eſt ſiue fato, ſiue facto aliquo: puta captiuitate, *tit. 5. ſup.* per Tyrannidem, *tit. 6.* facto parentum vel dominorum, veluti expoſitione, *tit. 7.* venditione, *tit. 8.* quibus ſubiicitur hic de Colonis tractatus, velut vicinus.

Tandem, tenendum, haud inanem aut inutilem eſſe hanc de Colonis & Inquilinis inquiſitionem, quandoquidem ad hos proxime accedunt, qui hodie *Talliabiles*, vel *Manus mortuæ* vocantur: ad quos ſæpe, quæ de illis dicuntur, transferri vtiliter poſſunt.

CONSTANTINI *M. conſtitutio in fugitiuorum Colonorum receptatores, ipſoſque colonos fugitiuos.*

I. (a) Imp. Conſtantinus A. ad Prouinciales.

APVD quemcunque Colonus iuris (b) alieni fuerit inuentus, is non ſolum eundem origini ſuæ reſtituat, verum ſuper eodem capitationem (c) temporis agnoſcat. (d) Ipſos etiam Colonos, qui fugam meditantur, (e) in ſeruilem conditionem ferro ligari conueniet, vt officia quæ liberis congruunt, merito ſeruilis condemnationis compellantur (f) implere. Dat. III. (g) Kal. Nouemb. (h) Pacatiano & Hilariano Coss. [332.]

INTERPRETATIO. *Si quis alienum colonum ſciens in domo ſua retinuerit, ipſum prius domino reſtituat, & tributa eius quamdiu apud eum fuerit cogatur exoluere: ipſe vero qui noluit eſſe quod natus eſt, in ſeruitium redigatur.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. Iungenda autem illi *lex 4. ſup. de liberali cauſa.* GOTHOFREDVS.

(b) Vide & *l. 2. inf.* Alii ab his, Agricolæ vel Vicarii, propria poſſidentes, de quibus *l. 5. inf. de patroc. vicor.* IDEM.

(c). Capi-

(c) *Capitationem*, id eſt, tributum recte Interpres; de quo *ſuo tit. de Cenſu.* *IDEM.* Male *capatationem* edidit Sichardus. *RITTER.*

(d) *Agnoſcant* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

(e) *Meditabantur*: Ita forte reponendum; verum hoc tueor. *GOTHOFREDVS.*

(f) *Cogantur* Edit. Sichard. *compellantur* Codex alius, quod notat ad marginem. *RITTER.*

(g) VII. *d. l. 4.* *GOTHOFREDVS.* *VI. Cal. Nou.* in Edit. Sichard. & Cuiac. *III.* ad margin. vtriuſque. *RITTER.*

(h) Supplendum ex d. l. 4. *Conſtantinopol.* *GOTHOFREDVS.*

COMMENTARIVS.

Fvgitivvm Colonum alienum defendentibus, vel occultantibus, patrociniumque his & latebram præbentibus, itemque fugitiuis ipſis colonis, occurrit hac Conſtitutione Conſtantinus M. pariter vt prauis alieni ſerui Adſertoribus, *l. 4. ſup. de liberali cauſa*: quæ huic iungenda eſt, & vtraque eiuſdem Edicti pars eſt: quo Dominorum ſecuritati Conſtantinus M. conſultum iuit inter alia aduerſus prauos ſeruorum Adſertores, & Colonorum receptores, ipſoſque adeo colonos fugitiuos. fvgitivi igitur coloni receptator, eum & origini ſuæ reſtituere, & capitationem inſuper *temporis* pro eo ſoluere a Conſtantino M. iubetur *h. l.* pariter vt *l. 8. 23. Cod. Iuſt. de agricolis.* *Temporis* inquam, id eſt vt recte Interpres, quamdiu ſcilicet apud eum fuit, atque adeo eius temporis, quo eum ſuſcepit, aut celauit. At ipſe Colonus fugitiuus pœnæ loco ferro ligatus & conſtrictus opus exercebit: Id enim volunt ſibi hæc verba, *in ſeruilem conditionem ferro ligari conueniet*: potius, quam quod Interpres, huiuſmodi colonum in ſeruitutem (abſolute ſcilicet) redigi: *In ſeruilem conditionem*, id eſt, inſtar ſerui, vt *in fœminam*, pro inſtar fœminæ, *in l. 3. infr. de adulteriis.* Seu merito ſeruilis condemnationis, vt mox *hac eadem lege* dicitur. Vincti igitur coloni ex hac cauſa quaſi ſerui, de quo dictum aliquid ad *l. 1. ſup. de liberali cauſa.* Quomodo & rei alioquin ferro ligari: de quo *infra tit. de cuſtod. reorum.* Imo eſt & Libanii locus *in orat. περὶ προςασιῶν, pag. 11. Gothofr. edit.* huic geminus, de colonis quibuſdam Iudæis qui patrocinia quæſiuerant, & aduerſus eum ceruices erexerant, Iudicis Sententia ferro ligatis, τὰς μὲν ἔδησε, διπλῷ δεσμῷ τῷ τε δικήματι, καὶ σιδήρῳ. Et hæc quidem de *huius leg.* ſententia, P 456 quæ vt & proxima eſt de fugitiuis colonis, de quibus ſunt alioquin plures aliæ tum *hoc Codice*, tum in *Nouellis*, tum in *Codice Iuſtinianeo* peculiari etiam *ibi* Titulo: quæ repete ex *Paratitlo*, vbi pariter illuſtrata reperies ea omnia quæ hic de colonis indicantur: Nempe. 1. colonos iuris alieni fuiſſe. 2. Et quidem origine ſua, 3. & tamen liberos. 4. Capitationem eos ſoluiſſe. 5. fugitiuos denique ad conditionem ſuam retractos.

Theodosii *M. conſtitutio in fugitiuorum colonorum receptatores.*

II. (a) Imppp. Grat. (b) Valent. & Theod. AAA. Cynegio (c) PF. P.

Qvisqvis colonum (d) iuris alieni (e) aut ſollicitatione ſuſceperit, aut occultatione celauerit, pro eo qui priuatus erit ſex auri vncias: pro eo qui patrimonialis, libram auri cogatur inferre. Dat. VIII. Kal. Nouemb. Conſtantinop. Honorio N. P. (f) & Euodio Coss. [386.]

Interpretatio. *Si quis colonum alienum aut ſollicitauerit, aut occultauerit, ſi priuati* (g) *hominem ſua ſollicitatione ſuſceperit, ſex auri vncias domino reddat; ſi fiſcalem ſollicitatum tenuit, libram auri cogatur implere.* (h)

NOTAE.

(a) Lex 2. *Cod. Iuſt. eod. tit.* hinc interpolata eſt. Iungenda autem illi *lex 2. ſup. de vſuris.* *GOTHOFREDVS.*

(b) Perperam: reponendi quippe, vt etiam habet *d. lex 2. Valentinianus Theodoſius & Arcadius.* *IDEM.*

(c) *Remigio* in margine *edit. Pariſienſ.* male. *IDEM.*

(d) *Patrimonialem*: ita Tribonianus: Illud enim tantum quod de patrimoniali colono *hac lege* definitur in *d. legem* 2. retulit Tribonianus, reliquis amputatis, & prælata *lege 12. Cod. Iuſt. de agricolis.* *IDEM.*

(e) Alieni iuris; id eſt vel priuati vel patrimonialis, *h. l.* eodemque ſenſu *l. 1. ſup. qui bonis ex Leg. Iul. cedere poſſ.* *IDEM.*

(f) *Nob. Puero.* Ita MS. Rhem. *Honorio* VIII. *& Theodoſio* Coss. ita ad marginem *edition. Pariſienſ.* *IDEM.* Vide, quæ de ſubſcriptione Coſſ. noto ad *leg. 2.* ſupra de vſuris. *RITTER.*

(g) *Priuatum hominem*, Edit. Sichard. & Cuiac. *IDEM.*

(h) *Inferre* Cod. Wurceburg. *IDEM.*

COMMENTARIVS.

Sollicitatori & Receptatori coloni alieni, ſi colonus priuati ſit, multa ſex auri vnciarum: Si patrimonialis, auri libræ hac Theodoſii M. conſtitutione, imponitur: Hac inquam conſtitutione quæ prolixioris conſtitutionis Theodoſianæ pars eſt, ſicut eſt lex 2. *ſup. de vſuris* (vbi vide quæ dixi) quæ huic coniungenda eſt, qua duplici malo tum maxime gliſcenti, inter alia occurſum voluit: nempe Fœnori, & Alienorum Colonorum ſuſceptioni, & προςασίᾳ patrocinio, quibus ex æquo res aliena atterebatur, ſi quo atteritur.

In colonis ſane patrimonialibus (de quibus plenius dicetur ad *l. vlt. inf. de actorib. Procuratorib. & conductorib. rei priuatæ*) ius hoc probauit Tribonianus, at non etiam in colonis priuatorum: vt docet *lex 12. Cod. Iuſt. de agricolis.* Errat Interpres tandem qui patrimoniales cum fiſcalibus confundit: a quibus omnino diuerſi ſunt. Cæterum, quandoquidem

quidem hæc lex Theodoſii M. eſt aduerſus ſuſceptores colonorum iuris alieni; ad eam notari cupio, Libanium quoque *oratione περὶ προςασιῶν, pag. 14.* docere nos, colonos ſub Theodoſio M. deſertis agris, ad Potentum patrocinia ſeſe contuliſſe: Potentum inquam; quare vniuerſali voce, QVISQVIS, *hac l.* potentes, & vel maxime comprehenduntur, cuiua etiam orationis *fine* ab Imp. iam editam conſtitutionem aduerſus hæc colonorum patrocinia memorat, eamque executioni mandari poſtulat, vt forte etiam de *hac ipſa leg.* ſenſiſſe potuerit.

Non eſt etiam hoc loco omittendum, tres alias præterea Theodoſii M. conſtitutiones occurrere *Codice Iuſtiniano*, ſine die tamen & Conſule, ad hunc ipſum Cynegium PP. datas, de colonis: puta *l. 10. Cod. Iuſt. de Agricolis: l. 1. de colonis Paleſt. l. vlt. de mancipiis & colonis:* quæ quidem duæ poſteriores ipſæ ſunt de fugitiuis colonis, fugitiuis, inquam, ſiue dum ſe ad alia loca dirigunt, vel ad militiam conuolant, vel ad caſtrenſia ſtipendia: vt videantur omnino illæ quoque cum hac coniungendæ: ſicut & prima illa, puta *lex 10. Cod. eod. de Agricolis*, quæ eſt de modo capitis, ſeu cenſus & Capitationis eorum nomine.

P. 457 VLT. Impp. Theodoſius & Valentinianus AA. ad Florentium (a) Com. S. L.

* * * * * * * *

Meminit *huius legis* Papianus *Reſponſ. tit. 6. Quod ſi*, inquit, *ſeruum aut colonum alienum Nationis dominationis noſtræ, ſciens in domo vel in agro conſiſtentem Iudicibus non præſentat, aut admonitus a fugitiui domino eum adſignare diſſimulat, multam retentatoris incurrat, ſicut vltima Theodoſiani lege de fugitiuis colonis, inquilinis & ſeruis conſtitutum eſt ad Florentium Com. S. L. lata.* Sane Rubrica *huius tituli* oſtendit, hoc titulo actum etiam de *ſeruis fugitiuis*: de quo ſane eſt quoque *hac lex vlt.* GOTHOFREDVS.

(a) *Florentinus* vel *Florentius* Comes S.L. ſub. Valentiniano Iun. A. D. 385. *l. 46. inf. de appellationibus: l. 32. quorum appellat.* ſine die & Coſ. *lex 7. Cod. Iuſt. de agricolis & mancip. dom.* (variant tamen hic Codices, & impreſſi plerique *Florum* præferunt.) Quam legem huic omnino coniungendam puto. *IDEM.*

DE INQVILINIS ET COLONIS.

TITVLVS X.

In MS. optimæ notæ Titulus ita habet. *Si quis colonum alienum in re ſua triginta annos habuerit, ac ſi ſuum vindicet.*

I. (a) Impp. HONORIVS & Theodoſ. AA. (b) Palladio P. F. P.

SI quis colonus originalis, vel (c) inquilinus, ante hos (d) triginta annos de poſſeſſione diſceſſit, neque ad ſolum genitale ſilentii continuatione repetitus eſt, omnis ab ipſo, vel a quo forte poſſidetur, (e) calumnia penitus excludatur (quem annorum numerum futuris quoque temporibus volumus obſeruari.) (f) Quod (g) ſi quis originarius intra hos triginta annos de poſſeſſione diſceſſit, ſiue per fugam (h) lapſus, ſeu ſponte ſeu ſollicitatione tranſductus, (i) neque de eius condicione dubitatur, eum contradictione (k) ſubmota, loco cui natus eſt cum origine (l) iubemus ſine dilatione reſtitui. * Quod ſi forte ipſe, de cuius proprietate certatur, fatali ſorte conſumptus eſt, eius poſteritatem agrorum (m) iuri cum omni peculio atque mercedibus, velut eo ſuperſtite qui deceſſit, celeri (n) iubemus executione reuocari. * In *Feminis* ſane obſeruationem volumus eſſe diuerſam. Itaque mulierum, quæ fuiſſe originariæ docebuntur, ſi ante viceſimum annum de ſolo cui debebantur abſceſſerint, (o) vniuerſa repetitio ceſſet. Earum vero, quarum intra comprehenſum tempus diſceſſio comprobatur, ac de condicione nulla dubitatio eſt, prorſus dominis perire (p) non ſinemus: Ea tamen condicione ſeruata, vt vicaria (q) cum agnatione (r) partis tertiæ non negetur, quæ de colono ſuſcepta eſt alieno, ita vt pro filiis quoque contrarii (s) præbeantur. Quod * ſi non ad alienum prædium, ſed cuiuſcunque liberi hominis ac (t) ſui iuris ſecuta conſortium, in vrbibus, vel in quibuſcunque locis victura conſiſtit, ſi modo intra præfinitum tempus repoſcitur, eius omnem originem, (v) ſecundum

Vete-

Vetera conſtituta, conueniet reuocari. Conteſtatas (x) autem lites, ſi tamen quiſquam docebitur ſolenniter fuiſſe conuentus, (y) ſaluas repetentibus eſſe decernimus. (z) Dat. VI. Kal. Iul. Rauenn. Monaxio (a) & Plinta Coss. [419]

INTERPRETATIO. *Si quis colonum alienum in re ſua, vel in fuga lapſum, vel ſua voluntate migrantem triginta annos habuerit, ac ſi ſuum vindicet. Qui ſi intra triginta annos inuentus fuerit a domino, cum filiis ſecundum legem ſibi debitis & omni peculio reuocetur. Quod ſi forte mortuus fuerit, filii eius cum mercedibus ſuis, vel patris mortui a domino reuocentur. Colona etiamſi XX. annis in alieno dominio & iure permanſerit, a priore domino non requiratur.* (b) *Si tamen intra XX. annos inuenta fuerit, & de alieno colono filios ſuſceperit, cum agnationis parte tertia reuocetur: quia colonum duæ partes agnationis ſequuntur. Sane ne ſeparatio coniugii fiat, illum, cuius colonus eſt, vicariam mulierem &* (c) *pro tertia agnatione* (d) *mulieris domino compenſare præcipimus. Si vero mulier iuris alieni ingenuum maritum duxerit, omnis mulieris agnatio ad eius dominium pertinebit. Quod hic minus eſt de colonæ agnatione, in* Nouellis (e) *legibus inuenitur.*

NOTAE

P. 458 (a) Huius *legis* meminit, eamque ſimul confirmat Valentinianus Tertius *Nouella 8. de triginta annorum præſcriptione omnibus cauſis opponenda:* & *Nouella de colonis vagis 9.* & *Nouella de Epiſcopali iud. 12. in fin.* GOTHOFREDVS.

(b) Corrupte antea aliquando in *hoc Codice* legebatur in edit. Tiliana *Conſtantinus A. & Iulianus Caſ.* quod præter ipſam temporum rationem impugnat *dicta Nouella* Valentiniani, eamque *Honorio* adſcribendam comprobat. *IDEM.* Corruptam hanc lectionem quam ex Tiliana noſter citat, non tantum Sichardina habet Edit. ſed & ſeruat Cod. Wurceburg. RITTER.

(c) An hoc vult, colonorum alios eſſe originales, alios eſſe inquilinos? Certe mox *Originarii* appellatione vtroſque complecti videtur. GOTHOFR.

(d) Id eſt ante annum 389. Quo tempore Maximus tyrannus a Theodoſio & Valentiniano apud Aquileiam debellatus fuit. *IDEM.*

(e) Quoquo modo. *IDEM.*

(f) *Futuris aliisque temporibus volumus conſeruari*, Sichardus edidit. RITTER.

(g) *Secunda* ſententia, de colono intra trigeſimum annum a fuga repetito. GOTHOFREDVS.

(h) *Sine perfuga* Edit. Sichard. RITTER.

(i) Ad alienas ſedes, vel alienam poſſeſſionem; vide quæ notaui ad *l. 2. ſup. de poſtliminio.* GOTHOFR. *Sea ſponte, ſeu ſollicitatas, vel transductus.* Edit Sichard. RITTER.

(k) Id eſt præſcriptione ſeu exceptione: vt ſupra *l. 1. de poſtliminio.* GOTHOFR.

(l) Id eſt, cum eius *progenie. Origo* hic, & mox *in fin.* pro progenie. *IDEM.*

• *Tertia* ſententia de colono intra trigeſimum annum mortuo. *IDEM.*

(m) Hinc quoque apparet colonos, ſeu Originarios, agros pro domino habuiſſe, vt inf. mox, *de ſolo cui debebantur. IDEM.*

(n) Celeris executio *h. l.* quæ celeris reformatio, celeris redhibitio dicitur in *l. 5. ſup. de denuntiatione: in l. 4. ſup vnde vi: & l. vn. ſup. vtrum vi. IDEM.*

• SECVNDA pars huius legis de fœminis originariis. *IDEM*

(o) *Diſceſſerint* Sichardus edidit. RITTER.

(p) Repetitionem *ἀπὸ τῶν νομῶν*. GOTHOFR.

(q) Vicaria fœmina quæ vice alterius fungitur & datur. *IDEM.*

(r) *Agnatio* hic, quæ ſupra & inf. *origo*, id eſt, progenies & progeniti ex originaria. Interim locus hic ita inuerſo modo legendus videtur: *cum agnationis parte tertia:* quomodo etiam Anianus ſcribit. *IDEM.*

(s) *Contrarii* ſunt vicarii: qui contra & vice alterius præſtantur. *IDEM.*

• Hinc deſumpta eſt *lex 16. Cod. Iuſt. de agricolis. IDEM.*

(t) *Ac ſui iuris.* Hæc non habentur *Cod. Iuſt. d. l. 16. IDEM.*

(v) Id eſt, *ſobolem*, quam vocem hic ſubſtituit Tribon. *d. l. 16.* Interpres *Agnationem* dixit. Tria hæc ſcilicet de eodem dicuntur: *Soboles, Origo, Agnatio. IDEM.*

(x) Excipit ab *huius legis* præſcriptione lites conteſtatas Honorius, id eſt, etiamſi triginta, vel viginti anni elapſi fuerint, ex quo Originarius, vel Originaria a ſolo genitali receſſerant, ſi modo lis aduerſus eos ante hanc legem conteſtata fuerit, repetentem præſcriptione 30. vel 20 annorum hac conſtitutione introducta repelli non poſſe. *IDEM.*

(y) *Conuictus* Cod. Wurceburg. Edit. Sichard. & Cuiac. RITTER.

(z) *Eſſe decernus* Cod. Wurceb. & Edit. Sichard. *IDEM.*

(a) *Maximo* Cod. Wurceburg. Edit. Sichard. atque Cuiac. quomodo & ſubſcripta eſt *l. 16. Cod. Iuſt. de agricol. & cenſit.* & Proſper quoque hunc annum ſignauit, *Maximo & Plinta*, male. Recte Cuiacius emendauit *Monaxio* ad margin. Edit. add. *Chronolog. IDEM.*

(b) *Quæritur* Cod. Wurceburg. rectius ad margin. Sichard. *quæretur. IDEM.*

(c) Abeſt *&* a Sichard. *IDEM.*

(d) *Agnationem* edidit Cuiacius. *IDEM.*

(e) Intelligit Nouellam Valentiniani 9. GOTHOFREDVS.

COMMENTARIVS.

PRÆSCRIPTIONE 30. vel 20. annorum colonariam quoque vel inquilinatus conditionem euitari poſſe definit Honorius, vt hac Conſtitutione ita & anterioribus *l. 2. infr. de his qui condit. propriam* & Valentinianus *Nouella 9.* Cum hactenus conditiones iſtæ præſcribi non poſſent. Regulariter enim aduerſus malæ fidei poſſeſſorem actio in rem perpetua erat, nulloque annorum ſpatio præſcribebatur. Verum 30. aut 40. annorum præſcriptioni hac in re locum, primus fecit Honorius *d. l. 2.* Hac vero *lege* cuius meminit & Valentinianus *d. Nouella, de colonis vagis 9.* nouendecim poſt annis, 30. vel 20. annorum præſcriptioni pro diuerſitate ſexus: Quæ quidem ipſa 30. annorum præſcriptio, quinquennio poſt a Theodoſio Iuniore ad omnes actiones protracta fuit, *l. vn. ſup. de actionib. certo tempore finiendis*, ad quam prolixius egi. Quæ quidem conſtitutio & præſcriptio an & quomodo, *ad manus mortuas*, vt hodie vocantur, porrigi poſſit, quæri poteſt. De eo v. Grivellii *deciſ. Dol. 104.* Sententia ergo *huius legis* hæc eſt: Colonum originarium & inquilinum quacumque tandem ratione a ſolo genitali receſſerit, repetentem triginta annorum præſcriptione repelli: ante hoc temporis vero vna cum ſobole ſua ad genitale ſolum reuocari. Quinimo ſolam ſobolem cum peculio eius omni & mercedibus ſi ipſe deceſſerit, idque celeri executione ſeu celeri reformatione, vt in hoc eodem argumento loquitur *lex vn. ſup. vtrum vi.* Si vero Colona ſit, quæ a genitali ſolo receſſerit, viginti annorum præſcriptione repetentem repellere poteſt. Cuius rei & diuerſitatis ratio in obſcuro videri poſſit, cur ſcilicet citius femina quam vir ab originaria conditione ſua præſcriptione liberetur. Verum hæc ratio omnino videtur: quod ſcilicet femina, ipſa ſexus muliebris ratione alieno ſolo facilius coaleſcat, quod vix fieri poſſit tanto tempore elapſo, quin contubernio alieno adhæſerit, liberos exinde ſuſceperit. Imo & ſi ante viginti annos expletos repetatur, ſi ad alienum prædium tranſiit, ſeu alieno colono ſeſe iunxit, tum non equidem ipſam, ſed aliam eius loco ſeu vicariam feminam præſtari oportet. Ea ratione quam Interpres recte reddit; NE SEPARATIO fiat CONIVGII. Item ſi quis alterius domini colonus liberos ex colona aliena ſuſceperit, pars tertia liberorum veteri domino cedit: & ſic inter duos dominos agnatio diuiditur, id eſt, coloni dominus duas partes filiorum, tertiam colonæ dominus ſibi vindicat: ſic tamen vt & horum homine vicarii præſtentur. Ergo duo hic ſingularia notanda de diuiſione ſobolis: quod & ipſum allegata *hac l.* firmat Valentinianus Tertius *Nouella 12. in fin.* & de vicario præſtandō. Pariter vt aliis duobus caſibus in eadem ratione vicariorum compenſatio & commutatio admittitur: *d. Nouella Valentiniani 9.* Si videlicet colona intra 20. annum nupta fuerit & liberos ſuſceperit; nam & tum & pro liberis ſuſceptis a Colono & ante viceſimum annum commutatio admittitur, *ne quod impium eſt*, inquit, Valentinianus, *filii a parentibus diuidantur:* & pro ipſamet illa, *quia & in eiuſmodi perſonis ſalua & inconuulſa debet coniunctionis affectio permanere.* Huc vero pertinet quod eleganter conſtitutum extat in *l. vn. ſup. de communi diuidundo. In Sardinia fundis patrimonialibus, vel emphyteuticariis per diuerſas nunc dominos diſtributis, oportuit ſic poſſeſſionum fieri diuiſiones, vt integra apud Poſſeſſorem vnumquemque ſeruorum* AGNATIO *permaneret. Quis enim ferat liberos a parentibus, a fratribus ſorores, a viris coniuges ſegregari? Igitur qui diſſociata in ius diuerſum mancipia traxerunt in vnum redigere eadem cogantur. Ac ſi cui propter redintegrationem neceſſitudinum ſeruus ceſſerint, vicaria per eum, qui eoſdem ſuſceperit mancipia reddantur. Et inuigilandum ne per Prouinciam aliqua poſthac querela ſuper diuiſis mancipiorum affectibus perſeueret.* Ad quam *legem* vide quæ noto plura, de hac videlicet affectus ratione deque non diuellendis a ſe inuicem charitatibus. Sed & illud obſeruandum, Tribonianum, cum *legem 11. Cod. Iuſt. communia vtriuſque iudicii*, ex *d. l. vn.* deformaret, illi interuiſſe *de colonis pariter affectibus* a ſe inuicem non diuellendis. P. 459 Si vero mulier non ad alienum prædium ſeſe contulerit, ſed liberi hominis conſortium ſecuta fuerit, & intra viginti annos repetatur, eius origo omnis ad priſtinum & genitale ſolum reuocabitur ſecundum vetera conſtituta hoc caſu: quam *huius l.* ſententiam retulit Tribonianus in *l. 16. Cod. Iuſt. de agricolis:* ſecundum quæ etiam poſt 20. annos olim reuocabatur. Natus ſcilicet ex colona & libero, matrem ſequitur: *l. 21. & vlt. C. Iuſt. de agricolis, l. 4. Cod. eod. de agric. & mancip.* Notandum illud poſtremo, hanc conſtitutionem confirmari a Valentiniano Tertio *tribus Nouellis*, puta *Nouella 8 de 30. annor. præſcript. circa fin.* & *Nouell. 12. de Epiſcop. iudicia, in fin.* qua poſteriore ad *hanc legem* omnino redit: Eodem pertinet & *Nouella 9.* Atque hoc eſt illud, quod Interpres *huius l.* ad *Nouellas leges* lectorem remittit.

Hoc vero loco agere iuuat de *Inquilinis*; vnde & Inquilinatus, *l. 2. de his qui cond. prop* qui his Colonis coniunguntur, & de quibus agitur, non hoc tantum titulo, ſed & *Rubrica tituli ſuperioris, & l. 1. 2. de his qui condit. propr. l. 11. C. Iud. communia vtriuſque iudic. l. 6. 12. 13. C. eod. de Agricolis l. vn C. eod. de colon. Illyric. l. 112. D. de legat. 1. l. 4. §. 8. D. de cenſibus.* Dicitur equidem *d. l. 13.* inquilinorum Colonorumue, quantum ad originem pertinet vindicandam, indiſcretam eandemque pene videri eſſe conditionem, licet diſcrimen ſit in nomine. Verum duæ illæ taxatiuæ, *Quantum ad originem pertinet vindicandam:* & mox, *pene*, ſed & ipſum nominis diſcrimen, ſatis arguunt, a colonis alios fuiſſe; vnde ab illis ſeparantur: quomodo & Tributarius, qui idem cum colono, & Inquilinis diſtinguuntur, *l. 2. ſi vagum mancip. pet. & l. 12. C. Iuſt. de Agricolis*, pariter vt adſcriptitii, coloni, & inquilini, *l. 6. Cod. eod. de Agricolis.* De his duo apud Scriptores alios loca occurrunt: Saluian. Maſſil. Prior locus eſt *lib. 5. de gubern. Dei num 159. edit. Bremenſ.* vbi notat, miſeros tum quoſdam agellis ſuis nudatos, vel his derelictis, *fundos* maiorum, vel *vicanorum* expetiiſſe, & Colonos diuitum factos: & perdito ingenuæ incolumitatis ſtatu, *iugo ſe inquilinæ adiectionis addixiſſe*, in hanc neceſſitatem redactos, vt exactores non facultatis tantum, ſed etiam conditionis ſuæ, atque exulantes non a rebus tantum ſuis, ſed etiam a ſe ipſis, & ſecum perdentes omnia ſua, & rerum proprietate carerent, & ius libertatis amitterent. Et ſubiicit. Et quidem, quia ita infelix neceſſitas cogit, ferenda vtcumque erat extrema ſors eorum, ſi non eſſet aliquid extremius Illud grauius & acerbius quod huic malo additur ſeruilius malum: nam ſuſcipiuntur vt aduenæ, fiunt præiudicio *habitationis indigenæ*; exemplo quodam illius maleficæ potentis quæ transferre homines in beſtias dicebatur: Ita & iſti omnes qui intra fundos diuitum recipiuntur, quaſi Circei poculi transfiguratione mutantur. Nam quos ſuſcipiunt, vt extraneos & alienos, incipiunt habere *quaſi ſeruos*: quos eſſe conſtat ingenuos, vertunt in ſeruos: & miramur ſi nos Barbari capiunt, cum fratres noſtros nos faciamus eſſe captiuos: & mox. Præiudiciis temporum ingenui ſtatus homines circumuenimus. Ex hoc loco apparet, inquilinos quoque colonorum genus fuiſſe, qui ſcilicet ingenui miſeriis ad adacti, rebuſque ſuis amiſſis vel derelictis, diuitum colonatui & inquilinatui ſeſe addicebant. & ſic quodammodo ius libertatis amittebant. Inquilinus

nus ergo fuit Romanus, qui fundum proprium non habens, io alieno, eumque colit, & incolit, non iam vt liber, ſed vt ſeruus operam præſtans. Quare & *incola* dici videtur *l. 2. inf. de falſa moneta.* Quo ferme alias ſenſu Inquilini & Incolæ, qui in aliena regione fundoque habitant, quaſi in aliqua ſede, & domicilio. Id proinde diſcriminis ferme fuiſſe videtur, quod coloni, ex Barbaris nationibus dediticii eſſent, de quo v. quæ dixi *ad l. vlt. inf. de patroc. vic.* vbi de *homologis colonis*: Inquilini vero, ex Romanis, quomodo olim ciuibus Romanis probro datum, ſi aliorum inquilini eſſent. Saluſtius *in Coniuratione Catilinæ cap. 31.* de Cicerone, *M. Tullius inquilinus ciuis vrbis Romæ.* Neque aliud diſcrimen puto inter colonos, ſeu tributarios & inquilinos, Par amborum conditio erat: Nam vt dixi quantum ad originem pertinet vindicandam, indiſcreta eademque pene erat conditio, *d. l. 13. Cod. Iuſt. de agricolis*, inquilini cenſiri *l. 13. Cod. eod. de Agricolis*, & generali colonorum appellatione veniebant *l. 2. inf. ſi vagum*: *l. vn. h. t. l. vn. Cod. Iuſt. de colon. Illyr.* & a plebeiis & liberis diſtincti *d. l. 2.* & prædiis & ſolo genitali adhærebant, *l. 112. D. de legat. 1. & h. l.* In Rure pariter originis agnationiſque merito immorabantur, inde abeundi pariter licentiam non habebant; *l. vn. C Iuſt. de col. Illyr. & d. l. 2. ſi vagum*: Dominum habebant, *d. l. 2.* Eadem temporis præſcriptione conditionem ſuam amittebant, *h. l. & l. 2. de his qui cond. propr.* Sidonius tandem Apollinaris *lib. 5. ep. 19.* Originalem inquilinatum, tributarium, & colonariam perſonam promiſcue vocat.

His omnibus inſpectis, apparet, errare Cuiacium in duobus, dum ſcilicet colonos proprie prædio ruſtico, inquilinos prædio vrbano ſeruiſſe ait; quem refutat vel *l. vn. Cod. Iuſt. de col. Illyr.* & Inqoilinos, colonos liberos fuiſſe, quod etiam Sirmondus ſequitur. Alii pariter male qui Colonos fuiſſe aiunt, qui inhabitabant, & colebant fundum eundem, inquilinos, qui alibi colebant, alibi inhabitabant.

Porro, vt *hac lege*, *30.* annorum præſcriptione colonaria conditio euitatur: ita retro, 30. annorum tempore Coloni fiunt ex Anaſtaſii *l. 18. C. Iuſt. de Agricolis.* Et Saluianus *lib. 5. de Gubern. Dei, num. 159. 160. edit. Bremenſ.* de his ſiue Colonis, ſiue Inquilinis agens; *Nam ſuſcipiuntur vt aduenæ, fiunt præiudicio habitationis indigenæ.* Et mox, *Præiudiciis temporum ingenui ſtatus homines circumuenimus. Ecce ipſi nuper quidem in alieno ſolo viuere cœpimus, ſed præiudicia iam timemus.*

P460 NE COLONVS INSCIO DOMINO SVVM (a) ALIENET VEL (b) PECVLIVM, VEL LITEM INFERAT EI (c) CIVILEM.

TITVLVS XI.

Rubrum amplius eſt nigro: Neque enim quicquam in *lege huius tituli*, hac de re agitur. Scilicet mutilos & mutilatos hos Gothorum facinore titulos habemus. Huic vero titulo reſpondet *titulus* Cod. Ivst. *Lib. XI. Tit. XLIX. In quibus cauſis coloni cenſiti dominos accuſare poſſint.* Quæ huc pertinent, repete ex *Paratitlo, de fugitiuis colonis.* GOTHOFREDVS.

(a) *Suo* in Breuiar. Leg. Rom. Guelferbyt. Edit. Sichard. & Cuiac. Et certe ita titulum hunc citat Papianus *Reſponſor. tit. 16.* RITTER.

(c) *Vel* abeſt a Breuiar. cit. Edit. Sichard. & Cuiac, neque exſtat apud Papianum *l. c.* IDEM.

(c) *Ei* abeſt a Cod. Wurceb. & Breuiar. citat. IDEM.

I. (a) Impp. Valent. & Valens AA. ad Clearcum (b) Vic. Aſiæ. (c)

Non (d) dubium eſt, colonis arua quæ ſubigunt (e) vſque adeo alienandi ius non eſſe, vt & ſi qua propria (f) habeant, inconſultis atque ignorantibus patronis (g) in alteros transferre non liceat. Dat. VI. Kal. Feb. Valentiniano & Valente AA. Coss. [365]

Interpretatio *In tantum dominis coloni in omnibus tenentur obnoxii, vt ne ſcientibus dominis nihil colonus neque de terra, neque peculio ſuo alienare præſumat.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc *lex* a Cod. Iuſt. Simile tamen quid extat *in l. 2 verſ. cum enim ſæpiſſime, Cod. Iuſt. in quib. cauſis coloni dominos accuſare :* Memorat *hanc leg.* Papianus *Reſponſ. tit. 16.* qui ait *hanc leg.* datam *ad Nebridium Vic. Aſiæ.* *GOTHOFREDVS.*

(b) Ad *Clearchum* hunc ipſum titulo tamen dignitatis omiſſo, eſt hoc ipſo anno, *l. 9. infr. de numerariis :* Eunapius de hoc *in vita Maximi*, ſub his Impp. *p. 105. edit. Commelin.* τῆς Ἀσίας ἡγεῖτο καὶ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ὁ Κλέαρχος ἐπετάττετο ὅση κατὰ τὴν ἐξουσίαν ἀφ᾽ Ἑλλησπόντου διὰ Λυδίας καὶ Πισιδίας ἐπὶ Παμφυλίαν ἀφορίζεται. *Toti tunc Aſiæ cum imperio præfuit Clearchus, quæ ab Helleſponto per Lydiæ & Piſidiæ fines in Pamphiliam excurrit.* Poſtea Proconſul Aſiæ factus: teſtis idem Eunapius *p. 106.* & Libanius *de vita ſua (p. 52.)* *IDEM.*

(c) *Vic. Caviæ* Edit. Sichard. ignorantia librarii. *RITTER.*

(d) Quia id ſæpiſſime decretum legibus, vt ait *d. l. 2.* Iuris & legum auctoritatibus decantatur: vt in hoc eodem argumento loquitur *lex 2. ſup. de pignor.* *GOTHOFREDVS.*

(e) *Subigere arua.* Poëta 1. Georg. v. 125. Quem imitatur hæc lex: *Ante Iouem nulli ſubigebant arua coloni.* Et Ammianus Marcellinus *lib. 14. cap. 4.* *Aut arua ſubigendo quæritat victum :* Eodem ſenſu exercendi vox: vide *Gloſſ.* *IDEM.*

(f) *Propria*, hic ſunt peculia, vt vocantur *in Rubr. & l. vn. ſup. tit. proximo.* *IDEM.*

(g) *Patronus*, hoc *loco*, & *l. vn. Cod. Iuſt. de colon. Thrac.* qui dominus alias, *d. l. vn. de inquilinis*, & alibi, v. *Paratitlon de fugitiuis colonis.* Alio ſenſu *patronus* reſpectu Originalis inquilini, vel Tributarii, aut Colonarii dicitur a Sidonio *lib 5. ep 19.* nempe qui ea conditione cum liberauit, ſeu ſoluit. Quæ duo tamen confudit Sauaro *ad Sidonium.* *IDEM.*

COMMENTARIVS.

DE PECVLIO Colonorum, quo iure id apud colonus ſit, vel quodnam in eo ius habeant, vel non; eſt hæc Valentis Imper. conſtitutio. De ipſo primum peculio. *Peculium* ſcilicet quoddam coloni ferme, qui ſerui quadamtenus erant, habuere, de quo vide quæ congeſſi in *Paratitlon, de fugitiuis colonis :* cuius peculii mentio occurrit, non hic tantum, *ſed & l. vn. ſupr. de inquilinis: l. 1. de bonis clericor. l. 54. infr. de hæreticis, l. 2. Cod. Iuſt. in quibus cauſis coloni: l. vn. Cod. eod. de colon. Thrac. l. 18. 23. §. 2. Cod. eod. de Agricolis, Nouella* Valent. 8. (*& 9.*) Quo vero iure id habuerint, definitur *hac leg.* Nempe, & aliis ſæpe Conſtitutionibus vetiti coloni, (quod initio *huius leg.* indicatur his verbis, *non dubium eſt*, & diſerte dicitur *d. l. 2. Cod. Iuſt. in quibus cauſis Coloni:*) & hac Valentis conſtitutione, inſcio domino peculium alienare. Nam etſi propria eorum ſint, & dicantur peculia, vt *hac leg.* ita & *d. l. 2.* & *l. vn. Cod. Iuſt. de colon. Thrac.* non tamen ſui iuris, id eſt pleno iure habebant, vt dicitur *d. l. 2.* Quare inconſultis & ignorantibus dominis, quidquam ex iis alienare prohibiti. Cui haud abſimile videatur, quod de emponematis & meliorationibus emphyteuticariis decantatum eſt. Imo diſerte *d. l. 2.* additur, colonis adquirendi tantum, non etiam transferendi peculii poteſtatem permiſſam, dominoque & adquirere & habere. Quod quidem amplius quid eſt, quam quod *hac leg.* definitur : Multi quippe inſciis & ignorantibus aliis quid alienare vetantur: vt ita πρωτοπραξίας ius illis tribuatur, vel alienatæ rei retrahendæ ius, iure retractus, vt vocant ; ſed non ideo his alienandi poteſtas adempta eſt : quomodo etiam alias quid nonnulli facere vetiti, citra ſcientiam quorundam aliorum, at non ideo agendi poteſtas omnis & abſolute interdicitur. Certe *lex* quoque *21. Cod. Iuſt. de Agricolis*, oſtendit, peculia colonorum dominis competiiſſe : Aliæque leges cum de reſtituendis domino colonis agunt, cum peculio & agnatione reſtitui iubent. Denique ab inteſtato eorum bona, ſeu peculia dominis debebantur, *l. vn. de bonis Cleric.* Et nihilominus tamen, coloni ſi delinquerent, peculio ſuo, eiuſue parte, publice quandoque multari, *l. 54. de hæreticis.* Sed & Anaſtaſius Imp. in *d. l. 18. Cod. Iuſt.* diſtinguit, adſcriptitios a colonis : illos, quorum peculia dominis competerent: hos vero, nempe qui coloni facti ſunt 30. annorum ſpatio, liberos cum rebus ſuis : ſed & Iuſtinianus *Nouell. 162. c. 2.* definit, natum ex adſcriptitio & matre libera, colonum quidem eſſe, id eſt, a prædio recedere non poſſe. Sed quæſita ab eo, ſeu peculium eius proprium eſſe, non domini : Qui duo caſus ſingulares notantur. Supereſt notanda *initio huius leg.* argumentatio negatiua a minori ad maius : cuius ſenſus hic eſt, tantum abeſſe vt coloni arua ſeu prædia quæ colunt, id eſt ; ceſpitem, glebam domini, cui adſcripti ſunt, alienare vllo pacto poſſint, (vel obligare, quod cauetur & *l. 2. ſupr. de pignoribus*,) vt contra, ne peculia quidem ſua, quæ alioquin propria his videntur, alienare inſciis dominis poſſint.

DE
LONGA CONSVETVDINE.

TITVLVS XII.

LIB. VIII. COD. IVST. TIT. LIII. vbi titulus ita concipitur, *Quæ ſit longa conſuetudo,*

I. (a) Imp.

I. (a) Imp. Conſtant. (b) A. ad Maximum. (c)

Venientium (d) eſt temporum diſciplina, (e) inſtare veteribus inſtitutis. (f) Ideoque cum nihil per cauſam publicam interuenit, (g) quæ diu (h) ſeruata ſunt permanebunt. Dat. IV. (i) Kalend. Mart. Conſtantinop. Iuliano A. IV. & Salluſtio (k) Coss. [363.]

Interpretatio. *Longa conſuetudo, quæ vtilitatibus* (l) *publicis non impedit, pro lege ſeruabitur.*

NOTAE.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. Iuſt. iungendam huic puto *l. 3. & 4. inf. ſine cenſu, vel reliquis: & l. 2. ſup. de dotibus.* *GOTHOFREDVS.*

(b) Temporum ratio ſatis oſtendit, hanc legem non Conſtantio, multo minus Conſtantino, vt nonnulli volunt, verum IVLIANO tribuendam eſſe: Imo & ipſum etiam quodammodo legis argumentum id euincet, mox vt oſtendam. *IDEM.*

(c) *P. V.* Conſtantinop. *IDEM.*

(d) *Venientium,* id eſt, ſequentium: futurorum. vt *Venientes anni* apud Poëtam. Claudianus *in Conſ. Olybrii & Probini v. 168. annique futurum deuouens venientis iter.* Caſſiodorus *VIII. Var. 14. Quæſtorem per quem venientium dignitatum culmina decenter exirent. Venientium indictionum* in Maior. *Nouell. 4.* *IDEM.*

(e) Id eſt, ſequentia & poſteriora tempora decet Diſciplina temporum, vide Briſſ. *formul.* *IDEM.*

(f) Maiorum, *l. 5. inf. de ſepulchris viol.* quæ *lex* eſt eiuſdem Iuliani. *IDEM.*

(g) Quamdiu publicæ vtilitatis ratio non impedit, vt Interpres quoque recte interpretatur. *IDEM.*

(h) Diu ſeruata etiam quæ ex ſcripto deſcendunt *πάλαι κρατοῦντες νόμοι.* Libanius *in Iuliani necem, pag. 298. edit. Morell.* *IDEM.*

(i) Ita quoque *d. l. 2. ſup. de dotibus:* & *d. l. 4.* III. *d. l. 3.* XIII. *IDEM.*

(k) *Iuliano,* IIII. *& P. Salluſtio* Cod. Wurceburg. *RITTER.*

(l) Vtilitatibus publicis non impedire: ſtylus Gothicus. *GOTHOFREDVS.* *Vtilitates publ.* edidit Sichardus & Cuiac. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

Conſuetudini, vel potius, vt *hac lege* dicitur, *veteribus inſtitutis, diuque ſeruatis inſtare,* inque his permaneri, iubet Iulianus Imp. hac conſtitutione. Limitatione tamen addita: *cum nihil per cauſam publicam interuenit;* id eſt, quamdiu publica vtilitas contrarium non ſuadet, vel depoſcit: Potior ſcilicet tum eſt vtilitatis publicæ ratio, quamlibet veteribus inſtitutis diuque ſeruatis. Quod de conſuetudine eleganter quoque definitur *l. 2. Cod. Iuſt. eod. tit.* Hac contra ceſſante, veteribus inſtitutis ſtandum eſt, & vt loquitur Iulianus *h. l. Venientium eſt temporum diſciplina inſtare veteribus inſtitutis.* *Venientium,* id eſt, poſterorum, ſequentium, futurorum: *Diſciplina,* id eſt, ſecta temporum: *veteribus inſtitutis,* vbi Inſtituta vetera vocat *πάτρια ἐπιτηδεύματα* quæcunque etiam ſcripto legibusque comprehenſa ſunt, non conſuetudinem quæ ſemper legibus opponitur a Cicerone. Tertullianus *lib. 2. ad Nationes, cap. 1. Aduerſus hæc igitur nobis negotium eſt, aduerſus* Institvtiones *Maiorum, authoritates receptorum, leges Dominantium, argumentationes Prudentium, aduerſus vetuſtatem, conſuetudinem, neceſſitatem,* &c. *Inſtare,* id eſt, *ἐμμένειν* inſiſtere *ἀμεταβλήτως.* Cui ſimile eſt illud Arcadii *in l. 4. ſup. de teſtamentis. Mos retinendus eſt fideliſſimæ vetuſtatis.* Similesque ſententiæ plures occurrunt non tantum *in libris Iuris noſtri,* ſed & *alibi.* Apud Suidam inſignis ſententia eſt, neſcio cuius Authoris, forte Conſtantii, de quo mox: (*γενναίων ἐςὶν ἀνδρῶν τοῖς τῶν παλαιῶν ζηλώμασιν ἐμμένειν,*) quæ cum *huius leg.* initio omnino pariant. Cæterum, cum in variis rebus & Negotiis conſuetudini ſtandum eſſe leges definiant; quæri poteſt, ad quamnam ſpeciem hæc Iuliani definitio pertineat? In re primum Tributaria, ſeu in deſcriptionibus, oblationibus, vectigalibus, & tri-
P.462 butis conſuetudinem ſeruandam, non *vna leg. huius Codicis* definitur, veluti *l. 23. inf. de annon. & trib. l. 15. de exactionibus: l. 10. de extraordin.* quæ & ipſa Iuliani Imper. eſt: *l. 131. de decurionibus: l. vn. de impon. lucrat. deſcript. l. 5. de auro coronario:* Quibus adde *l. 4. Cod. Iuſt. de canone largit. titul. l. 13. in f. D. de pollicitat. l. 4. §. 2. l. 9. §. 6. D. de publicanis:* cuius *legis 4.* hæc verba ſunt: *In omnibus vectigalibus fere conſuetudo ſpectari ſolet, idque etiam Principalibus conſtitutionibus cauetur:* Imo, quod Iulianus ipſemet dixit *d. l. 10. inf. de extraordin. Ea qua conſuetudo amplectitur poſſeſſores implere pariter compellit.* An igitur eo referenda & hæc Iuliani *lex,* ſeu definitio? Id putet quis: arg. *l. 4. inf. ſine cenſu:* quæ *huic* coniungenda videatur. Secundo hæc eadem definitio nonnunquam obtinet & inculcatur in his quæ ex iure deſcendunt, ſeu in iuris deciſionibus nempe & hic conſuetudini veteribusque inſtitutis & conſtitutis inſiſtendum. Quo Iulianum reſpexiſſe *h. l.* quis putet, arg. *d. l. 3. & 4. inf. ſine cenſu: & l. 2. ſupr. de dotibus:* quæ omnes *huic* coaſſandæ videntur, etſi ad diuerſos Magiſtratus & perſonas emiſſæ: vt ita Iulianus voluerit hac definitione, retentiones dotis veteri iure probabiliter inductas, inuiolatas manere: *d. l. 2. de dotibus:* item pactiones ſecundum eaſdem veteres leges initas, *d. l. 2.* at non & iniquas, *d. l. 3. & 4.* vt proinde ſi id ita eſt, hæc *lex* velut præfatio vel clauſula fuerit omnium illarum ſententiarum, quæ tribus illis legibus continentur. Quod ſi ita eſt, cum ex ſuperioribus appareat, quod & verba ſuadent, non proprie *hanc leg.* eſſe de Conſuetudine proprie dicta, atque ideo Rubrum & Nigrum hic non omnino reſpondere, verum de conſtitutis potius expreſſe veteri iure, vt ſunt retentiones dotis, & pactiones ſecundum leges. Tertio, ſunt & alii iuris articuli, in quibus mori ſeu conſuetudini ſtandum definitur, veluti, quæ tertia iam ſpecies eſt, in rebus Municipalibus, ciuitatum, & curiarum iuribus; quo pertinet *lex 5. 68. 101. inf. de Decurionib. l. 22. de ſuſceptorib. l. vn. de impon. lucrat. deſcript.* Quarto obti-

net ea & in ſolemnibus, vt & officiorum ſingulorum prærogatiuis, & actibus, *En reglement d'Eſtatt*, *vt l. 4. de Teſtamentis*, *l. 1. de lucris officiorum*, vid. & *l. 5. de Princip. agens.* Quinto, In negotiis etiam quandoque Eccleſiaſticis, *l. 45. inf. de Epiſcopis*, & *l. 3. de Religione.* Poſtremo in his quæ ad Politiam pertinent: veluti, quoad aquæ vſum, *l. 7. infr. de Aquæ ductu.* Viarum munitionem, *l. 2. de itinere muniendo*: Spectaculorum editiones, *l. 1. & 3. de ſpectaculis.* Et hæc interim omnia ſunt, quæ *hoc Codice* occurrunt de veteri conſuetudine ſeruanda, quæ hic ſemel congeſta, velut in vnam lineam, ſic vt Paratitli vice eſſe poſſint, oportuit: Quo quidem hæc Iuliani definitio referri ex æquo poſſit: De quo mox adhuc aliquid. Quidquid huius ſit, illud diligenter obſeruandum, menteque tenendum, priuatis Iuliani moribus atque inſtituto hanc legem noſtram propius conuenire. Nam & idem alibi ſubinde Maiorum inſtituta vrget, *l. 5. inf. de ſepulchris violat.* Ius vetus reducit, *l. 4. ſup. ad SC. Claudianum*, & *l. 2. ſup. de dotib.* auctoritatem ſeu morem priſcum ſequitur, *l. 2. infr. de itinere muniendo*: Veterum Principum ſtatuta indulta confirmat, *l. 4. infr. de Medicis & profeſſ.* & *l. 51. infr. de Decurionib.* Conſtantinianiſque legibus antiquatis, antiquum ius reducit, *l. vn. ſup. de dominio rei quæ poſc. l. 3. ſup. de contrah. empt.* Itemque Conſtantii. Quo nomine, Libanius Gentilis Iulianum Apoſtatam laudibus effert, quod quas Conſtantius Veterum leges antiquaſſet, ipſe reduxiſſet: *in orat. funebri Iuliani, p. 298. edit. Morell.* τὺς νόμυς, inquit, πάλαι κρατέντων λελυμένυς δὲ αὐθαδίᾳ δυνάςυ (Conſtantii) πάλιν κυρίυς ἀπέφηνε· τὸ τοῖς ἐυ ἔχυσι συμφέρεσθαι, τῦ μάτην τῶν κειμένων ἐπιλαμβάνεσθαι, κάλλιον εἰς φιλοτιμίαν ἡγύμενος. *Leges quæ iamdudum inualuerant, Principis ſuperbi peruicacia ſolutas, denuo ratas declarauit: cum multo præclarius ad gloriæ ſtudium eſſe cenſeret, recte ſancitis conferre, quam fruſtra culpare conditas, iiſque temere derogare.* Ac nominatim in nonnullis Religionem ſpectantibus, *l. 10. inf. de operib. publ. l. 5. inſ. de ſepulchr. viol.* Refert quoque Amm. Marcellinus *lib. 21. cap. 10. Iulianum, memoriam Conſtantini vt nouatoris turbatoriſque priſcarum legum &* MORIS ANTIQVITVS *recepti, vexaſſe.* Vt cæteroquin commune Gentilium, ſeu Paganorum aduerſus Chriſtianorum fidem telum iſtud fuit. Gentilis ſcilicet Scriptoris eſt illud apud Minucium Felicem, *in Octau. c. 5. Quanto venerabilius ac melius antiſtitem veritatis Maiorum excipere diſciplinam, religiones traditas colere?* Gentilium Principum eſt iſtud apud Authorem, *collat. leg. Moſaic. tit. 15. §. 3. Maximi criminis eſſe retractare quæ ſemel ab Antiquis tractata & definita ſuum ſtatum & curſum tenerent ac poſſiderent.* Pagani eſt & hoc Symmachi ad Valentinianum, *lib. 10. ep. 54. Si longa ætas authoritatem Religioni facit, ſeruanda eſt tot ſeculis fides, & ſequendi ſunt nobis parentes, qui ſecuti ſunt feliciter ſuos.* Videnda quædam & in hanc ſententiam apud Arnobium *lib. 2. aduerſus Gentes*, & Porphyrium, in libro περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων. Et tamen Conſtantii quoque Imperatoris dictum fertur apud Sozomenum, *lib. 4. cap. 14.* (quod etiam Nicephorus repetit *lib. 9. cap. 36.* Ἀνδρῶν ἀγαθῶν ἔργον, τὴν πίςιν τῶν πατέρων σώζειν: *bonorum virorum officium eſt, fidem, patrum perpetuo retinere.* Sanum profecto, ſane acceptum. Inde cantatum illud iam Concilii Nicæni, circa diſciplinam ſaltem Eccleſiaſticam, & Epiſcopales Diœceſes: τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατείτω. Atenim Iuliano peculiaris ſemper ratio fuit, vt retinendæ conſuetudinis & moris, etiam in vitæ tenore, quod ipſemet profitetur *in Miſopogone pag. 341. ſeq. edit. Lipſ.* ita & commendandorum veterum inſtitutorum ad peſſundandam fidem Chriſtianam, contra ad Gentilitiam ſuperſtitionem firmandam. Vt non abſurde quoque videri poſſit hæc *lex* ad *Maximum* Philoſophum emiſſa, cui ſapientiam & Sophiſticen profeſſo, & iuuentutem docenti hoc inculcauerit, vetera Inſtituta, diuque ſeruata in docendo ſequenda ei eſſe; Sane quo loco Maximum habuerit Iulianus, diſcere eſt ex Ammiano Marcellino *lib. 29. cap. 1.* Libanio *in Iuliani necem, p. 299.* & ipſius Iuliani *epiſtolis 15. 16. 38. 39.* & Eunapio *in Maximo.* Quanquam & hic potius accipiendus videatur *Maximus P. V.* quem Ammianus Marcellinus, *lib. 21. cap. 12.* Tertullo in P. V. a Iuliano ſubſtitutum ait, cuius meminit & Symmachus, *lib. 10. ep. 47.* Certe ex limitatione *huic legi* addita, *cum nihil per cauſam publicam interuenit*, colligam potius ad Magiſtratum aliquem quemcunque tandem, publicæ rei præpoſitum, hanc *legem* emiſſam: & ſic *Maximum*, cui *hæc lex* inſcribitur, Magiſtratu aliquo functum.

FINIS TOMI PRIMI.

Digitized by Google

Emendanda & corrigenda.

In Chronologia Codicis.

Pag. 4. col. b. lin. 8. lege *Theodoſio* 9. & Conſtantio. pag. 5. lin. 7. pro ſed quem, lege *ad quem*. pag. 12. ſub an. 316. lin. 14. lege, *L. 1. de pact. & tranſact.* pro L. 1. de feriis. pag 13. in Chron. hiſtor. col. a. lin 5. lege, *Auct. vit. Conſtant. lib. I. cap.* 48. pag. 15. ſub. an 319. lin. 4. lege *Reland. in Faſt.* pag 23. an 324. abundat lin. 18. qua indicatur ſubſcriptio leg. un. de his qui ven. ætat. ex Cod Iuſtin. pag 33. in Chron. hiſtor. col a. lin. 9. lege, *vrbs fuit Mœſiæ*, loco Nyſiæ. pag. 35. ſub an 335. lin. 17. lege *falſo* loco faſo. pag. 49. ſub an. 351. in Chron. hiſtor. col. b. lin. 10. ſcribe, *Socrates Lib.* 2. *c.* 28. pag 144. lin 31. lege, *ſeu ult. de transactionib.* pag. 158. lin. 6. lege, *corrupte*, pro compte pag 161. colum. b. lin. 27. lege, *conſtituiſſe*, pro conſuluiſſe. pag. 1?2. col. b lin. 7. lege, *cladem Alarici*, pro Marici. pag. 171 col. a. lin. 15. lege, *lex* 46, pro 48. pag 203. in Chronico col. b. lin. 16. leg. *triennio*, pro triennis. pag. ead. ſub an. 438. lin. penult. lege, *quo Theodoſius*, pro Theodoſio.

In Prolegomenis.

Pag. 211. in not. lin. 9. col. b. Vox *emanaverint* claudatur parentheſi. pag. 223. in not. col. a. lin. p. leg. *Variar.* pro Varior.

In Codice.

Pag. 30. col. a. lin. 37. ibi: epiſtola Fauſtinæ ad Marcum in vita Caſſii. pag. 44. adde, *inter Script. hiſt. Auguſt. edit. Salmaſ. in f. Pariſ.* 1620. pag. 37. ſub tit. de Præfect. Prætor. not. a lin. 2. leg. *breviarium*, loco Breueriarium. pag. 46 in Comment. leg. de Iud. pedan. col. a. lin. 3. lege *lex* 11 *de excuſat. artif.* pro accuſat. pag. 77. col. b. lin. 48. nonnulla exemplaria præferent, *ſupra nobis exſcripta*, ubi ſubſtituendum, *ſupra a nobis exſcripta*. pag. 160. col. b. lin. 41. lege, *Aſtronom* 5. *v.* 415. pro 40. pag 173. col. b. lin. 8. ſcribe, orat. 6. in Verrem *cap.* 5. pro. 6. pag. 234. in not. Goes. col. a. lin. 17. lege, *miſiſſe Ciliciam*. pag. 246. not. y. lin. 9. lege *pecuniam* pro peniam. pag. 455 col. a lin. 12 ſcribe, Hegeſyppus Lib. 2. c. 1. de excid. Hieroſol. locus tamen citatus in variis exemplaribus varie legitur. pag 411 emenda Coff. in 1. 6. de legit heredit. & ſcribe, *Conſtantio*, licet impreſſi & MS. omnes Conſtantino præferant. vid. Chronol.

ANT 1318832

Digitized by Google

Digitized by Google

V. LOFFRE
9432